A

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

De ſucceſſione Doctrinæ ab exordio mundi.

CAPVT I.

B

VT VNVM eſt omnium rerũ principium,ſic vnam atque eandem de eo ſcientiam ſemper apud omnes fuiſſe ratio multarumq́; gentium ac litterarum monimenta teſtantur. Hæc partim nata à prima hominum origine,per omnes ætates deuoluta eſt ad poſteros: Partim ex multiplici rerum conſideratione parta,Philoſophiæ nomine ſemper celebris fuit. Hác quidem ſcientiam in primis hominibus cumulatam, abſolutamq́; fuiſſe, ea res clariſſimè probat, quòd dum naſcerentur,à Deo ſe creari cernerent:& ab eo paulò antè omnia condita perſpicerent: Cælum, ac Terras, & Mare è nihilo parta: Animalia,Sydera, Camporumq́; viriditates.Nati autem, colloquio Dei, & præſentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulſos è Paradiſo exactum eſt,mirabilium rerum fuit cognitio: fas autem non eſt, tantarum rerum memoriam poſteris eos non reliquiſſe. Neque verò probabile eſt, primum hominem ſuum, mundique ortum ignoraſſe, ſcientérque filiis ſuis exerta voce non prædicaſſe: totáque vita caſum, resq́; priores ſuas non commemoraſſe.Ac magnus ille ſator,& parens generis humani à creatione ſua ad mortem, mille annos,demptis ſeptuaginta, vixit:quo temporis ſpatio innumerabiles(licet pauci commemorentur)neceſſe eſt fuiſſe procreatos, qui primum illum generis ſui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq́; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuiſſe perſpicuam, exactamq́; ſcientiam,mirabilis animi, & corporis veniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati ſumus. Eum verò, quem Deus præſens, aſtanſq́; creauit, multis de cauſis neceſſe eſt animo, & corpore fuiſſe nobiliſſimum. Quæ igitur ab illo referebantur, ab innumerabilibus quidem audita,paucorum animis (quos ſcilicet terrenæ cupiditates curæq́; mortales minus occuparant) retenta ſunt. Qui & ea ipſa & alia, quæ ſæculorum ordo, ætatiſque ſucceſſio afferebant cognoſcentes,poſteris, quorum mentes tantarum rerum ſcientia ad cultum Dei inflammare cupiebant,prodiderunt. Quippe Noë cuius poſt diluuium plus trecentis annis vita proceſſit,plus quingentis anteceſſit, & ſæcula diluuio ſuperiora, & interitũ generis humani cum filiis non conticuiſſe, ſed maximè prædicaſſe, omniumq́; aures hac fama repleuiſſe, & probitas eorum, & humanus inſtinctus oſtendit. Atque is ipſe optimus iuſtiſſimusq́; vir, cuius ante magnam alluuionem ſexcentos annos vita dicitur obiuiſſe,vidit eos qui primum parentem vidiſſe potuerũt: (ſi quidem diluuium milleſimo, & quingenteſimo plus minus anno ab origine generis humani inundauit) vita verò primi hominis ad millenos annos,demptis ſeptuaginta, progreſſa eſt:proxime quã

C

SVMMA THESIS. *Vnum principium rerum, ſic vna ſcientia omnium.*

Prima ſciẽtia poſteris communicata.

Primi homines colloquio & præſentia Dei fruebantur.

Adami ætas.

Ab Adamo ſciẽtia rerum omnis hominibus tradita.

Multi ſcientiam Adami auditu exceperunt pauci perceperunt, et cur.

Noë patriarchæ ætas, & vaticinium de diluuio.

Annus diluuij.

Quot Annis Adã vixerit.

Omnium hominum orationes, non ſunt ſacris expreſſæ biblijs.

ſexcenti illi Noë ante diluuium anni, palàm attigerunt. Ac præter alios fortaſſe(quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ viſum ſit referre: quod vna [D] tantum ſeries præſtantiorum hominum, ad texendam principij, omniumq́ue deinceps naſcentium ſæculorum hiſtoriam ſatis eſſet) fuit is, qui dictus eſt Mathuſalem, quem inter Adam & Noë poſitum vtrumque vidiſſe, familiariterq́ue cum vtroque vixiſſe, primo quidem ſeruientem, ac ſumma cum pietate, obſequium præſtantem, ab altero veluti miniore obſequium accipientem, ad rationis conſenſum, etiam antiquæ Hebræorũ

Mathuſalæ ætas.

Mathuſala vidit Adamũ.

traditiones prodiderunt: Illumq́ue ipſum veriſſima temporum ſupputatio probat, anno ante diluuium deceſſiſſe, natum agente Adam vitæ ſuæ ſexcenteſimum octogeſimumſeptimum annum, vt ducentos quadraginta tres annos Mathuſalem viuere, verſarique cum Adam, eumq́ue videre potuerit. Cum Mathuſalem autem commertium, conſuetudinemq́ue Noë potuit habuiſſe, plus quingentis annis ante diluuium.

Noë in medio temporum poſitus.

Omnia igitur ante diluuium vel vidit, vel audiuit Noë, tum in medio quaſi temporum conſtitutus, & diluuium aſpexit, & prædicare trecentos annos poſt, omnibus omnia potuit: præcipuè filiis, à quibus, ceu tribus fontibus, natum omne humanum genus fecit diuortia.

Natus Abrahamus ante Noë exceſſum è viuis.

Atque antea quàm deceſſiſſet Noë natus Abraham eſt, ante eius obitum plus quinquaginta annis. Nec verò piiſſimum hominem patriſq́ue ſimillimos filios, par eſt, ſub ſilentio res tantas, tamq́ue memoratu dignas preſſiſſe, & ad pietatem, iuſtitiamq́ue homines tum originem eorum à Deo docentes, tum pœnam, quæ ſæculum flagitioſum deleuiſſet, cõmemorantes non inflammaſſe, præcipuéque ipſum Abrahã, quem ſanctiſſimum, piéq́ue na- [E]

Prima ſententia a primis tradita patrib. plurimum labefactata hominum incuria & ſolitudine.

tionis principem fore proſpicerent. Ab hac igitur veriſſima cauſa, magnam rerum diuinarum, humanarumq́ue ſcientiam deductam par eſt, ſæculis, poſtea & barbarie, ſolitudineque primorum hominum plurimum labefactatam, factamq́ue ſemper vetuſtate deteriorem. ſiquidem cùm poſt ſparſum, ac diffuſum in omnes terras genus humanum, priores illi & pauci fuiſſent, & longius à ſe receſſiſſent, tum vitæ neceſſariis excogitandis eſſent intenti, neceſſe fuit rerum præteritarum memoriam neglectam, apud paucos omnino remanſiſſe.

Litterarum vſus poſt diluuium.

Et forte necdum litterarum repertus erat vſus, aut diluuio penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hæc ore, non ſcripta poſteris tradentibus, facilior fuit obliuio.

Veritas immerſa, et quidẽ penes paucos reſtitit.

Et veritas quidem apud paucos reſtitit; falſa verò quædam, obſcuráque eius imago, & fabuloſis vulgi rumoribus ſimilis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæ, quæ priores ſunt ſatæ, & in quorum terris natæ, & geſtæ res antiquorum ſunt, earum rerum clariora ac plura, quàm cæteræ, monumenta retinuerunt: dico Chaldæos, Armenios, Babylonios, Aſſyrios, Ægyptíos, Phœnices, penes quos

Figmentis & fabulis obruta Theologia.

partim aperta, & detecta, partim fabuloſa, & ſcyrpis & latebris abſconſa, & diſſimulata, partim impiis figmentis violata Theologia maiorum reſcdit. Factum non tam ſtudio, & induſtria, quam caſu, dum veritas à ſuo fonte recedens, fit per omnes diſſipata deterior, affigente vnoquoque aliquid, aut quod traditum eſſet non recordante.

Vnde rerum falſitas, & veritatis extincta labes.

Eandemq́ue par eſt fuiſſe cauſſam deprauandæ veritatis, quæ rerum ſolet eſſe cæterarum. Nullus eſt enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis ſpargitur, & ab autore diſiungi- [F] tur, fabuloſior. Idemq́ue caſus antiquiſſimam ſapientiam, doctrinamq́ue, tanquam rapidus torrens euertit, atque ſermonem & dialecton, quæ cùm vna eſſet, & apud priſcos, velut in fonte ſuo, eſſet puriſſima, eáque tota poſteritas vteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, ſermonem quidem eundem omnes ſecum detulerunt, ſed non longo temporum interuallo ita fecere diuerſum, vt plurimum à primo, natiuóque illo differret. Multum tamen habuit ſimilitudinis cum primo, vt facile riui de quo fonte profluxerint, agnoſcas.

Idiomata alia vt primo Hebræo ſimilia.

Hinc ſermo Chaldæorum, Aſſyriorum, Arabum, Æthiopum, totiuſq́ue fermè Orientis, ſic appropinquat Hebraico, vt adulterina germanis, corrupta ſynceris reſpondent. Perinde igitur, vt ſermo, eſt diſſipata, & contaminata ſapientia, & tempora ſub quibus omnia ſeneſcunt, rum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exitio.

Veteris ſapiẽtiæ veſtigia.

Apparent tamen quædam veteris ſapientiæ veſtigia, vt tametſi nominibus falſis, corruptiſq́ue circuntegitur, porrigere certè aliquam ſolertibus de ſe coniecturam poſſit.

Adamus Deũ & angelos viſibili forma vidit.

Vt igitur omnes ab vno principe Deo, ab vno generis autore, qui Deum, & Angelos eius in viſibili forma vidit, & cum eis familiariter aliquando vixit, progeniti ſunt, ſic communem quandam de Deo, rebuſq́ue diuinis ſapientiam oportet fuiſſe. Alterum fuit ſcientiæ primordium non à ſucceſſione, & reuelatione natum, ſed contemplatione rerum, ſaniſq́ue iudiciis exceprum, primò quidem in-

A dem incertius & obſcurius,eaſdem tamen habens cauſas. Nam Deus naturę pater & repertor, ſicut ex eo commertio & reuelatione maieſtatem, diuinitatemq́; ſuam homini declarauit: ſic item cum ordine & decore, & numeris, omniumq́; pulcherrimarum rerum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis ſuæ varia, certáque occaſione, ſeipſum oſtendit. Veri quidem eſt ſimile, maiorum illorũ & perfectiorem longe & clariorem fuiſſe, iſta quæ poſtea ex contemplatione nata eſt Philoſophia. Sed nouiſſimis ſæculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce(veluti oriente ſole, ſolent ſtellæ obſcurari) abſconſa, vel hebetata eſt, vt quaſi radij fuerint eius, & venturum ſolem præcedens aurora. Sic autem tres Philoſophiæ fuiſſe dicemus ætates, priorem quaſi iuuentam vegetam, robuſtam, quæ cùm ad ſenectutem perueniſſet, cœperit, philoſophorum tempore, ſed ſui longe diſſimilis, renaſci, ac reparari, nouiſſime non renaſci ſolùm, ſed maior, luculentiórque quàm vnquam fuiſſet, oriri, lucémque, quantam poſſent capere mentes, vbique diffundere. Eòdem videlicet, quò proles humana labentes, quæ principio quidem beata fuit, futura immortalis ſi ſtetiſſet, tum in omne malum peſtémque delapſæ, poſt reſtitutæ creuit multis gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ ſemper in hominibus fuit, ſapientiam, non rationibus his ſolum perſuademur, eandẽ apud omnes fuiſſe, ſed multis quidem illis ac maximis exemplis, cùm ſparſa per omnes gentes veritatis eius veſtigia intuemur, quam libris ſuis Moſes olim, quaſi procul è remotiſſima ſpecula inſpiciendam oſtendit: poſtea luce clariſſima eadem refulgens, omnium oculos, animoſq́; compleuit.

Vt Deus maieſtatẽ hominibus pate fecerit.

Prima Philoſophia perfectior, & cur, & quando obſcurata.

Tres ætates Philoſophiæ.

Veritatis veſtigia omnibus ſæculis atque apud omnes.

B Digniſſimum autem eſt oſtendere, idem ſemper omnes gentes credidiſſe, quod nunc credunt, retinentq́; omnes: idq́; duabus rationibus: tum iudicio, rationéque docente, ac veritate ad ſui confeſſionem omnes attrahente: tum ex vetuſtiſſima Theologia, quæ à primis hominibus petueniens, qui Armeni Chaldæíque fuerunt, perpetuis ſucceſſionibus deſcendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, vt Plato quoque teſtatur. Inſignes autem ante omnes in ſcrutanda, perſequendáque omni doctrina, fuerunt Græci: è quibus qui ſe Philoſophandi cauſa ad exteras nationes contuliſſent, multas ab eis diuitias auexerunt, ſed minimam vt par eſt, earum partem, quæ literis earum cælarentur. Apparet & peruerſe quædam eos intellexiſſe, ſiue errore ſuo, ſiue iam etiam apud eos, à quibus ea traderentur, veritate veterem dignitatem non retinente. Nam & nomina immutarunt Græci: quædam quidem non adeo multum, alia tantopere, vt veræ, antiquæq́; appellationis nullum remanſerit veſtigium. Græcos igitur ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondam, & eorum ſapientia longo poſt tempore ad eos defluxit, multa latuerunt, quæ vel tunc, vel multis retrò ſęculis apud eos haberentur. Eodem enim progreſſu, quanquam non eodem tempore, & genus humanum, & ſapientia eſt propagata. Fuit enim generis humani primordium in Armenia, Meſopotamia, Chaldęa, Aſſyria, ibíque ante diluuium duntaxat homines vixerunt: Poſt diluuium, hæ ipſę primum terræ, quas ante diluuium tenuerant, habitatæ ſunt, Aſſyriæq́; gentis, & Medæ, Armeniæ, nepotes Noë conditores fue-

Omnes idem ſemper credidiſſe duobus argumentis oſtenditur.

In Epinomide.

Græcorum diligentia in Philoſophia excolenda.

Græci fallaces.

Græcorũ & Romanorum ignorantia.

Primordium generis humani, vbi.

Sapientia vetus vt communicata variis populis.

C runt: ab his diffuſi paulatim ſunt in omnes terras & diſtributi coloni, quod quodam temporis ſpatio factum neceſſe eſt. Sapientia quoque præter eam quam ſecum detuliſſent veteres coloni, à Chaldæis peruenit ad Hebræos, excipio quæ ſcripſit Moſes, ab Hebræis ad Ægyptios, ab his ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Siquidem Abraham Chaldæus fuit, in cuius domo veterem Theologiam, patriáſque traditiones par eſt remanſiſſe, quarum ille hæres fuerit. Nam & temporum exactiſſima ſupputatio, & Hebræorum literæ aſſentiuntur, vitam Noë vſque in tempora Abrahæ perueniſſe: vixit enim Noë poſt diluuium trecentis quinquaginta annis, Abraham ducenteſimo nonageſimotertio natus eſt, quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum illo vixit. Optimi enim cum optimis viuere gaudent. Ecce autem tota ſeries vt hominum, ſic ſapientiæ inter ſe deinceps implicata vſque ad Moſen. Princeps humani generis creari ſe vidit à Deo, ſuis eum oculis aſpexit, pulchritudinem mundi naſcentis ac nati vidit, nomina beſtiis fecit, cæteráque percepit, quorum in eo fuiſſe certiſſimam ſcientiam, multiplex & irrefragabilis ratio demonſtrat. Nepotes eius, qui diu cum annoſo patre vixerat, vidit Noë: & vt credere fas eſt, formoſum parentis corpus, formoſiorem animam referentes audiuit. Et quæ diuiniora ſunt, audiuit eos Theologiam diuini parentis recenſentes, vt in Paradiſo creatus, vt moratus, vt pulſus fuiſſet. Qua cælum ac terræ, animalia, ratione creata: quid primum, quid poſtre-

Aetas Abrahami.

Noë quid viderit & audiuerit.

mum conditum: quam arbores illæ, altera vitæ, altera ſciendi boni & mali, vim haberet. D Omnem enim magni genitoris illius, ac magnę genitricis ſermonem, Theologiam fuiſſe credendum eſt, vt perpetui de rebus ante caſum ſuis, de ortu, habitu, formis Angelorum & dæmonum loquerentur: quid enim poſſumus aliud ſuſpicari? Hæc omnia Noë, filioſq; eius retinentes, vidit & audiuit Abraham: Is filio & nepoti narrauit: à Iacob, in omne genus defluxerũt. Præter hanc autem gentis Hebraicæ ſeriem, plures alias fuiſſe credendũ, per quas pari progreſſu & pietas, & rerum antiquarum ſciẽtia ierit. Nobiliorem quidem ac ſynceriorem hanc Hebræorũ. Nec verò ſolus Noë ante diluuium multos annos cum patribus illis diuinis vixit, nec ſolus eos audiuit: nec ſolus item Abraham pius fuit, & antiquas res memoratu dignas à Noë & à filio eius, Shem audiuit, & ſe miniſtrum eius fuiſſe quindecim annos, ſi traditionibus Hebræorum credimus, confeſſus eſt: vnde enim pietas, & ſapientia Iob, nulla in re cedens ſapientiæ, pietatíque Hebræorum, manauit? An cenſes & hunc, cùm ſit vetuſtiſſimus, videlicet Abrahæ tempeſtate, ipſum Noë non vidiſſe, loquentémque non audiſſe? cùm non multum inter ſe diſtarent, ille in Armenia, is in terra Hus, quæ eſt pars Arabiæ deſertæ, adiacẽs Meſopotamiæ, ſiue Armeniæ minori. Quid Sibyllæ, præſertim Sambethe, quæ etiam in his ipſis locis, id eſt Perſidæ, vel Chaldæa nata, fertur de genere Noë fuiſſe, cuius extabant vigintiquatuor libri, vbi plurima de Chriſto, plurima item de origine ſuæ gentis, de creatione ſcripſit? Sola igitur ex tam multis Hebræorum familia, vt præſtantior, numeratur: & ſola ad texendam, continuandamq; hiſtoriam neceſſaria.

Abraham quid viderit et audiuerit.
Hebræorum ſcientia nobilior ac ſyncerior.
Shem filius Noë: Iob ſapiens.
Iob ex terra Hus.
Sibylla Sambethe, et eius vaticinia.

A Barbaris igitur & genus & ſapientia peruenit ad Græ- E cos, non tam eo tempore, quo philoſophari gens illa cœpit: ſed multis ante ſæculis. quod vt non ſit ſcriptum, poſſit tamen ex coniecturis rationéque innoteſcere. Quandoquidem ante Homerum & Heſiodum multos floruiſſe præſtantes viros ſit neceſſe, à quibus ipſi & carminum rationem, numerumq; ſyllabarum, cum modulatu, & tot, tamq; mirabiles res didicerint. Neque verò fas eſt, primum Homerum autorem poëſis fuiſſe, quem tametſi Orpheus, Muſæus, Linus, anteceſſiſſe dicantur, plures tamen extiterunt qui poſſent Theologi certè, ſi non abſoluti poëtæ vocari. Vnde enim illam Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, ſacrificia, in quibus manifeſtam inuenies cum ſacris litteris concordiam, manaſſe putes? Fuerunt ad ſcribendum veteres tardi, & ſegnes, ſiue quia litterarũ vſus non eſſet vbique receptus, ſiue quòd conſuetudo ſcribendi, & per litteras ad poſteritatem res mandandi, nondum eſſet vſitata: Deinde omnia fert ſecum inuidioſa vetuſtas, magnáque facta ſunt omnibus ſęculis veterum monimentorum naufragia. Non eſt opus exemplis, quot cum Imperio Romano nobiliſſimi ſcriptores interciderunt, quot deſiderantur è Græcis, quorum nomina vix audiuimus. Eadem ergo hæc tempeſtas antiquiſſima ſæcula depopulata, abſtulit rerum præteritarum memoriam. Nulláque eſt lingua, quæ non bonorum autorum deploret interitum. Vt mittã apud Hebræos multa, quę ſolent ab eis proferri, vbi ſunt libri Natam prophetę, & Achiæ Salonitæ, & viſio Addo videntis, qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot libri Mercurij Triſmegiſti, vetuſtiſſimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem F millia biblorum, id eſt chartarum è papyro de rebus diuinis, & naturalibus conſcripſiſſe memorat? cuius eſt quicquid de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admiramur. Equidem ſic ſtatuo, vt innumerabiles è lingua Latina & Græca ſcriptores ad poſteritatem non peruenerunt, ſic plurima vetuſtiorum ſæculorum, quæ de creatione rerum, de rebus à regibus geſtis nos docerent, monimenta interiiſſe. Seruata tamen eſt pars melior, ſicut multis minoribus multis ſcriptoribus cadentibus, incolume ſemper fuit Euangelium. Hinc igitur nihil habent Græci quod ante Homerum, atque Heſiodum citare poſſint: nam Muſæus ferè nihil ſcripſit: Orpheus, cuius extant hymni, alius videtur à vetere illo. quanquam priſci illius à Gręcis multa citentur: & certè aliquem docuiſſe Heſiodum neceſſe eſt, ante omnia chaos fuiſſe, poſtea terras apparuiſſe. Soli igitur Homerus & Heſiodus, aut ſcribere cœperunt, aut iſtorum, vti nobiliorum tantum, ex multis ad poſteros monumenta peruenerunt. Et vt de chao ea dixit Heſiodus ab antiquis audita, ſic alia per populos ſolita vagari, aut penes ſapientiores ſolita recondi ſentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Græcos & Romanos, tribus modis periclitata eſt ſapientia: Primùm linguæ diuerſitas, locorúmque diſtantia fecit, vt Græcos multa effugerent, quæ apud exteras nationes, Græcis antiquiores, & cum cælo & terra penè ſatas, haberentur: Tum quæ ſecum veteres filij ac nepotes

A Barbaris ſapientia dimanauit ad Græcos.
Ante Homerum & Heſiodum multi excellentes homines floruerunt.
Veteres ad ſcribendũ tardi, cur.
Cum Imperio Romano ſcripta multa interciderunt.
Libri Hebræorum amiſſi tẽporum iniuria.
Plato vnde ſuos libros hauſerit.
Seruata pars melior ſcriptorum.
Fabula de chao Heſiodi.
Tribus modis ſapientia periclitata.

A ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, à quibus Græca natio eſt condita, Iones, Cyprij, Rodij, detuliſſent, primo illo ſæculo, cùm proprer inopiam rerum, vitæ neceſſariarum, artiumq; nondum repertarum, imperitiam, alia ſequerentur, nec lireris vacare poſſent, facilis fuit oblitio. Poſtremo quòd ea quæ apud priſcos Græcos illos circumferebantur, tametſi à nonnullis meliore ingenio viris perſcripta fuiſſent, multis tamen caſibus intercepra perierunr, vr peruenire omnia ad poſteros non potuerinr. Multæ tamen reliquiæ remanſerunr, multáque ex rot, rantiſq; diuitiis naufragia iactari per vndas vidimus, quæ nos impulerũr, vr qua poſſemus ope, ea colligeremus: quanquam & hoc peius habet Romanos quàm Græcos, quòd eorum omnia attingere monumenra non potuerunt: Vr qui genete poſteriores ſunr, ſapientia quoque ſinr inferiores. Huius operis autem duplex erit ratio, vt quoniam oſtenſum eſt, vnam neceſſario fuiſſe ſemper ſapientiam, ſiue ſucceſſione prodiram, ſiue conie&turis & iudiciis exceptam, vtráque reuocare & conferre cum vera. propterea conformatioues, aut de perenni Philoſophia ſunt appellatæ. Nam cùm vna ſir religio cæleſtis, conſtans eximia picrare & doctrina, eandem fuiſſe ex quo genus hominum cœpit eſſe, aut indicante natura, aur reuelatione ſuccurrente, obſcuriorem quidem quondam & penes paucos, poſtea radiantiſſimam, rotoq; in mundo flagranrem, qui voluerit, intelliget. Hæc veſtigia, has reliquias ſapientiæ nos videntes, credidimus maioris cuiuſdam priſcis ſæculis, poſtea maximæ lucis fuiſſe quaſi radios: ſicq; in vnam omnia ſpectare veritatem.

Reliquiæ collectæ ex naufragiis ſcriptorum vetuſtiſſimorum.

Genere poſteriores, ſapientia inferiores.

De perenni Philoſophia libri.

Religio cæleſtis vnde, & eius ſeries.

B

De tribus modis, quibus cognita eſt Sapientia, ſed poſteriore præſtantiſſimo.

Cap. II.

IGITVR vt à Sapienria inchoëmus, ſuperiorem rationem ſtrictius reperentes, dicimus, Sapienriam, ſiue Veriratem venienrem ad homines, vel offerenrem ſe de cælo, tribus gradibus eſſe progreſſam. In primis hominibus vberiorem, largam, & tradenre Deo perfectam: poſteà creſcenribus annis diſſipatam, diſiectam, euerſam, magníſque temporum, atque hominum iniuriis affectam, ad poſteros tanquam fabulam & ſomnium, vilem, lacerâmque perueniſſe. Ex his eſt ortus mundi, Deus autor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, giganres, turris rerum diuinarum certior cum rebus humanis affiniras, notiſſima priſcis ſæculis, poſteris aut penitus ignorata, aut ita obſcura & incerta, vr rantum non pro fabulis habira fuerint. Exorti Philoſophi partim eam vti fabuloſam reiecerunr, partim ſuis monimentis, vt acceperant, obſcuram, & conraminatam tradiderunt, Repulſæ, quam ſuis ſe reperiſſe iudiciis perſuaderenr, prærulerunt. Sic veritas pro fabulis, obſcura vel falſa, pro veris & certis haberi cœperunt. Tres igitur Philoſophiæ partes, & genera contigit eſſe: Primum fuit illud rotum, quod ab origine mundi, quaſi per manus, & famam ſucce-C dente fama, in mulras gentes ſe diffudit, quod niſi violarum poſtea fuiſſet, magna rebus humanis ealux extitiſſer. Alterum genus à Philoſophis, naturas cauſáſque rerum ſpeculantibus habuit ortum, quod à primo quidem plurimum receſſit, iudiciis humanis ſæpenumero labentibus, & quam quærunt veritatem, non iuuenientibus. Tertia demum Philoſophia illuxit, omnes claritate ſui, prioris tenebras depellens, non vno ſe loco conrinens, ſed radiis replens vniuerſa. Hæc errores Philoſophiæ, & plagas ac vulnera, quæ remporibus fuerant illata, prioris illius ſanauir: mediæ præpoſtera iudicia retexir. Ab omnibus expetita, omnium hominum iudicio, vel ipſorum Philoſophorum, mundo neceſſaria, ſola digna Sapientiæ nomine: vt in omni lingua & doctrina fraudes, & fabulæ mulræ: ſic ſolùm hic dulcis & optata requies animorum, per incertas hominum conie&turas ante vagantium. Hæc, quæ fuit vera ſcientia rerum humanarum, ſemper aliqua luce refulſir in mundo, ſempet eundem mundi principem, eundem ortum, eandem animorum immortalirarem, eaſdem culparum pœnas & eadem præmia, peccatorum eandem expiarionem, arque poſtea demonſtrans, quod erit ex ipſis teſtimoniis inrer ſe collatis perſpicuum. Igitur quoniam diximus probabile eſſe, quandam fuiſſe ab orbe condito Sapientiæ tradirionem, principium habentem à Deo, qui primo homini magnitudinem, diuinirarẽ, arcanáque ſublimia ſua reuelarit, & is in Deo filium ac genitorem eſſe didicerit: hinc clarer fuiſſe profectum, quòd omnes ferè gentes aliqua

Prima ſapiẽtia perfecta, ſed temporũ ſucceſſione diſſipata.

Obſcuratæ res prioris ſæculi.

Philoſophia per manus tradita.

Philoſophorũ doctrina quæ.

Philoſophia Chriſtianorũ ſola vera, dignáque ſapiẽtiæ nomine.

monumenta de Patre ac Filio,& Spiritu,de Angelis bonis & malis,de creatione eorum, D
& mundi,recondita ſuis literis habuerint. Quæ ſunt erroribus abſterſis in ſuum locum
reſtituenda.Multa item quæ conſona veritati,ratione duce repeterũt homines demon-
ſtranda.Nec nouas res auribus apportabo, ſed longè vetuſtiſſimas : vt appareat neceſſa-
Vna totius humani generis religio.
riò vnam totius humani generis eſſe religionem.

Quòd Patris ac Filij diuinitas & poteſtas fuerit apud antiquos celebris.

CAP. III.

Quid maximum in Theologia.
NIHIL habet altius ac maius myſteriũ Theologia, & ante quod aliud
arcanum antecedat, quàm Patris ac Filij diuinitatem, ac notionem.
Idq́; eſt in omni rerum diuinarum ſcientia primum myſterium, quod
quidem propter magnitudinem, ac neceſſitatem nullis vnquam ſæ-
culis fuit obſcurum. Quoniam autem non omnibus, ſed omnino pau-
cis, in omni ſæculo ſpeculationes, & cognoſcendæ veritatis gratia
eſt conceſſa, & veritas quæ libris committitur, perinde caſibus patet humanis, vt cæ-
Ex paucorũ teſtimoniis eliciẽda veritas.
teræ res, labefactaríque eam & intercidere ob hanc cauſam contingit, debemus hic
paucorum eſſe contenti teſtimoniis, & ex his deduci in conſiderationem cæterorum.
Ac pro omni ſæculo & ætate, pauca in vnaquaque probatione teſtimonia ſufficient:
cùm clarum ſit,non apud multitudinem, ſed longè pauciſſimos, veritatem quaſi à cæ- E
teris non receptam, ſed ſpretam potius diuerti, ac morari. Quoniamq́; vetuſtiſſimo-
Veterum ſæculorum ſciẽtia, tanquam hæreditas poſteris tradita.
rum ſæculorum neque extant, neque extare à caſibus ſeruata monimenra potuerunt,
hoc iudicio nos eſſe conuenit, vt credamus ad ſubſecuta ſæcula, priorum ſæculorum
ſcientiam, quaſi hæreditatem deuolutam,& à maioribus accepiſſe, quæcunque de ma-
gnis rebus locuti ſunt poſteriores, donec ad primum vſque hominem tota ſucceſſio re-
digatur. Quæ res prudentiſſimo cuique videbitur neceſſaria:ídque etiam Plotinus te-
ſtatus eſt.Reliquias autem quaſdam veritatis, etiam Ariſtotele confitente, poſteritas à
vetuſtate deſcendentes accepit,quas à vaſto quodam corpore, quaſi lacera membra ve-
niſſe credendum eſt. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit vti teſtimoniis. Sed de
Chaldæi primi homines.
ſucceſſione doctrinæ, vbicunque opus erit,diſſeretur. Primi igitur omnium ſunt Chal-
dæi,proxime quos & Paradiſus fuit : & primi homines, qui ad partem orientalem para-
diſi dicuntur habitaſſe, hanc potiſſimum regionem tenuerunt. Illud ſaltem eſt certum,
hîc poſt diluuium primos homines habitaſſe. Iure ergo antiquiſſimos ſe iactabant, ſed
Populi qui poſt Chaldæos floruere.
quod ſæpe fit, inſolentius mendaciſſimum ſuis annis cumulum addentes. Primi igitur
omnium ſunt Chaldæi,ab his Hebræi,Ægyptij,Phœnices,nouiſſimi Græci, pòſt Roma-
ni ſunt nati.omnes autem hos è quibus quidam clariores extiterunt, conſtat tum per il-
lam à primo homine deſcendentem Theologiam, tum toto mundo reſonantibus ora-
culis,notum habuiſſe,Deum immenſam,immutabilémque naturam,alteram ab æterno
Mentem genuiſſe, eiſdẽ eam etiam nominibus, quibus extrema poſtea maiorq́; Theo- F
logia, vocantes, nunc Filium Dei,nunc Vocem Dei, nunc Verbum, nunc Mentem,Sa-
pientiámque : eámque omnium fuiſſe rerum creatricem aſſeruerunt. In quorum dictis
Vetus Theologia.
recitandis,& recenſentis, & interpretis vtar officio. Hoc omne antiquiſſima Chaldæo-
rum,tum Ægyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldaicæ
Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quaſi ſapientes, ſiue Philoſophos & Sa-
cerdotes appellabant. Anteſignanus ac princeps Ægyptiæ Theologiæ extra controuer-
Mercurius Triſmegiſtus.
ſiam fuit Mercurius Triſmegiſtus. Græcani Theologiam ex antiquis rexit ac celebra-
uit, quorum nomen peruenerit ad poſteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus &
Vnus rerum fons.
Heſiodus, quos Theologos dixerunt : è philoſophis Thales, Pythagoras, Anaxagoras,
Mens mundũ creauit.
Empedocles, Parmenides,& Plato. Nouiſſimi, ſed ſuperioribus nonnihil diſpares, Ari-
ſtoteles & Theophraſtus. Superiorum igitur pari & voce & conſenſu dictum, ac traditũ
Quod melioribus probatur, id certius.
poſteris fuit,& literis mandatum,Vnum eſſe rerum fontem, alterius Mentis, creatricis
mundi genitorem. Ipſum quidem genitorem genuiſſe quandam Mentem ab æterno,
Mentem mundum aliquando creaſſe,ſeorſúmque ſingula pro omni natione Sapientum
aderunt teſtimonia. Certum eſt enim teſtimonium ſapientum eſſe pro tota natione, vt
Magi Perſarũ & Chaldæorum.
quod meliores,doctioréſque teſtentur, id ſit placitum ac ſenſus totius gentis. Referunt
enim omnes ad peritiores. Magi Perſarum, & Chaldæorum (nam priores ſunt Perſis
Chaldæi,

A Chaldæi,& regno & ortu,eóque doctrina potius erat Chaldæorum)Sapientes ac Sacer-
dotes, vt ſuperius monſtratū eſt,eius nationis fuerūt,qui res regū geſtas ſcriberēt,ſecre-
tiores quaſdam ſcientias ſoli cognitas habentes.Hos conſtat non ſolùm res diuinas plu-
rimum tenuiſſe,ſed etiam dæmonum naruras, & euocationes adeo cognouiſſe, vt mira
portenta eos euocatos cogerent in conſpectu edere. Hinc Balaham horum è numero
Balaham magus.
Magorum, ſua tempeſtate celeberrimus, creditus eſt poſſe veneficiis & incantationi-
Numer. 22.
bus obeſſe populo Hebræorum, aſcitus à rege Arabum ob hanc cauſam. Habitabat au-
tem is,vt teſtatur Moſes, ſuper fluuium filiorum Amon, id eſt, Euphraten. quo fit per-
ſpicuum, cum fuiſſe Aramæum, ſiue Chaldæum, vnum nempe ex his Magis. Hæc fuit
Magica ars vbi potentiſſima.
cauſa vt Magica vel ars, vel vanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus
eſſet potentiſſima, quòd maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus
tradita eſſet cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipſorúmque dæmonum, quorum
ruinam, & priorem, poſteriorémque naturam par eſt antiquis illis notiorem fuiſſe.
Euanuiſſe autem ſæculorum vetuſtate & hanc, & omnem aliam maiotem cognitio-
nem.Hinc Sibylla Erythrea,quæ fertur Chaldæa fuiſſe,filia Beroſi Chaldęi,tum & Sam-
Sibylla Erythrea.
bethe,clara & aperta, penéque innumerabilia, cùm de omnibus diuinis rebus, tum ve-
rò, de ſummi Dei filio edidit oracula, vt quorum ſimilia ac longè plura in arcanis ſuæ
gentis,ſapientúmque myſteriis latitarent. Dupliciáque ſunt Theologiæ Chaldaicæ, de
filio Dei,& ab æterno genita Mente,teſtimonia, Magorum & Sibyllarum, literis Græ-
Teſtimonia Magorū & Sibyllarū de filio Dei.
B corum fideliſſimè comprenſa: vt non ſolùm in ſuo fonte videri poſſint, ſed etiam à gra-
uiſſimis & priſcis ſcriptoribus prolata.In dictis igitur Magorum,à Zoroaſtre deſcenden
tium (etſi,quod fieri ſolet, ad ſuperſtitiones, vaniſſimúmque dæmonum, & elemento-
rum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, καὶ νῷ
παρέδωκε δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κλήζεται πᾶν γένος ἀνθρώπων. Hoc eſt: Omnia perfecit Pater, ac
Menti tradidit ſecundæ, quam vocat primam omne hominum genus. Sic ait Theolo-
Theologia nouiſſima.
gia Magorum. Declarauit autem nouiſſima Theologia, creatorem omnium quæ cer-
nuntur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, eſſe Patrem, creantem hæc per mediam il-
lam intelligentiam ac Mentem: quæ ſecunda quidem eſt, ſi Patrem reſpicias: prima, ſi
res viſibiles, & inuiſibiles creatas, quarum hæc ipſa Mens fuit principium. Eóque eam
dicit vocari ab omnibus hominibus primam, id eſt, principium, fontémque omnium
rerum. Quanrum ſubeſt hic myſterium? ſiquidem, vt ait Numenius, & poſtea vide-
bimus, non erat Pater hominibus notus, eum ſolùm cognoſcentibus, qui mundum
creaſſet. At is Filius eſt, inquit, Ménſque ſecunda, quam homines neſciebant habe-
re Patrem, eóque dicebant eam eſſe primam. Siquidem ille ipſe qui mundum creauit,
qui ferebatur ſuper aquas, molem extendens deſuper cæleſtem, qui hominem ad ima-
ginem ſuam finxit, ad præmium immortalitatis vocauit, tranſgreſſum è Paradiſo eie-
cit, erat ille idem qui poſtea redemit mundum, quem quondam creaſſet, pietate, iu-
ſtitia, cultúque Dei repleuit. Hunc ergo ſolum homines cognoſcentes, Primum ap-
C pellabant, alterum Genitorem, qui eum hoc genitoris gradu præcederet, minimè co-
gnoſcentes: ne Hebræi quidem, niſi ſapientiores. Solùm ergo hunc filium Dei notum
habent Hebræi, & cæci neſciunt, ſe blaſphemare pòſt hominum redemptorem, qui
prius legem Moſi in monte tuliſſet. Atque illud celeberrimum ac ſanctiſſimum no-
men Iehouah, ſemper ferè eſt filij Dei. Is vnus cognoſcebatur, primus ab omnibus ha-
Iehouah, nomen Dei.
bebatur: totáque eſt his Magorum verbis comprenſa maxima, primáque Theologia:
comprenditur enim diuinitas ac præceſſio, qua pater ac genitor præcedit genitum.
Quippe quem & priorem Mentem vocarit, & quaſi dominum ac principem dediſſe
ſecundæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, vocat enim eum Patrem: com-
prenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem ſupremum, per Fi-
lium tanquam miſſum, ac deſtinatum ad rerum creationem. Tum dicit, Patrem ei tra-
didiſſe res creatas: id eſt, eadem qua ereaſſet autoritate regendas. Poſtremo Filium
oſtendit eſſe & vocari primam omnium mentium. Totus ergo mundus cognoſcebat,
prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui ſe nouiſſimis ſæculis viſibiliter omnibus de-
Filius Dei prædicatus veteribus, lōgè ante carnis aſſumptionē.
clarauit, erat ille ipſe, quem olim obſcurè cuncti venerabantur, Iouem, Creatorem
regentémque omnia Poteſtatem vocantes: Philoſophis, religionibus, ſæculis omni-
bus notum, vt melius declarabitur. Qui nequa ſupereſſet amoris ineffabilis expteſſio,
vt hominem faceret Deum, fecit ipſe ſeipſum hominem.Fuit autem horum Magorum

Theologia apud veteres magno in pretio. atque etiam Ariſtoteles in libris de prima D
Philoſophia, eorum meminit.

Eorum quæ prolata ſunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

CAPVT IIII.

Vnde Magi didicerint. *Græci à Chaldæis & Ægyptiis edocti.* *Bonũ, pater. Mens, filius.*

VERISSIMVM autem eſſe, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, &
omnium rerum creatrice Intelligentia cognouiſſe, credidiſſe, prædi-
caſſe, eo maximè fit perſpicuum, quòd poſteriores, qui ſunt apud Græ-
cos philoſophati, duces, atque autores ſequentes Chaldæos, & Ægy-
ptios, ad quos ſeſe diſcendi cauſa Græci recipiebant, principia rerum
eodem atque illi ordine collocauerunt, Bonum primo iu loco, dein-
ceps Mentem conſtituentes. Siquidem iidem ipſi Chaldæi, Genitorem Deum non ſo-
lùm Patrem, ſed etiam Bonum, vt apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, & cæ-
teri omnes vſurparunt. Mentem quoque, Græcè νοῦν, ſecundo loco ſtatuerunt. Mentem
dico illam ab æterno à Patre primogenitam, & vnigenitam, rerúmque principium ab
eo conſtitutam. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idem imitatus, pronúciauit omniũ
rerum principium νοῦν, id eſt, Mentem. quam ne credas eum aliam, atque Chaldæorum
illam, dixiſſe, apparet eo vel maximè, quòd hanc ipſam & ſapientiſſimam cenſuit, & eam
vocauit, teſte Ariſtotele, ἀμιγῆ καὶ ἀπαθῆ, ſine complexu, ſine alterius rei cõmiſtione: quod E
proprium ac ſolum Dei eſt. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atque Moſes apud
Hebræos, Mercurius apud Ægyptios, prædicans eam aggreſſam Chaos modificaſſe, di-
gerendóque res creaſſe, & cùm immota, quieſcentiáque cuncta eſſent, motum & ordi-
nem dediſſe. Nec Ariſtoteles amicè ac beneuolè mentem eius interpretatus eſt, cum
ſtatuiſſe æternum Chaos, creationem Mentis anteceſſiſſe, vt à Chaos ad creationẽ tem-
pus infinitum interceſſerit. Non eſt credendum, Anaxagoram, cuius ſententias antiquá
Theologiam ſpirantes inuenias, id ſenſiſſe: Nec ſi anteceſſiſſe Chaos dicat, eò æternita-
tem confuſionis illius aſſeruit: ſiquidem & Moſes & Heſiodus prædicant antea vacuam
terram inuiſibilémque fuiſſe, deinceps terram, cælum, lucem apparuiſſe: quos nemo pu-
tabit tamen intericeiſſe tempus æternum ab illis exordiis, ad res creatas. Didicit ergo
Anaxagoras hanc à veteribus creationem. Siquidem & Euripides, quem ferunt diſcipu-
lum eius fuiſſe, cum præceptore, vt poſtea demonſtrabitur, conſentit. Tum non mun-
dum ſolùm didicit creatum, ſed rationem quoque creandi: vt Mens informe & immo-
bile Chaos formauerit, motúmque dederit. πάντων ἠρεμούντων κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρῖναι, Omnibus quondam quieſcentibus, motum Mentem dediſſe, ab inuicémque ſepa-
raſſe, ait Ariſtoteles dixiſſe Anaxagoram. Eadem hæc canit & Moſes de Deo, aſſerens
prius tenebras fuiſſe, & aquam cum terra commiſtam: Deum autem lucem, tenebris
diſiectis, intuliſſe, aquáſque à terra ſeparaſſe. Quis autem is fuerit, diſce ab Anaxagora,
videlicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ ſit hæc Mens, conſule Chal- F
dæos, & Mercurium, qui præcipuo nomine vocant filium Dei, creatorémque mundi,
νοῦν Mentem, Intelligentiam. Cui præferebant τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, Bonitatẽ ipſam:
& hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoque, quorum libri ſunt vetuſtiſſimis
oraculis ac ſententiis Magorum, & Ægyptiorum referti, eodem ordine, Bonum, poſtea
Mentem ponunt: Illam videlicet Mentem, quam primam ab omnibus mortalibus ha-
beri dixit Chaldæus. Ariſtoteles igitur audiens priſcos Menti rerum principatum, crea-
tionémque attribuiſſe, alacri voce pronunciauit eam eſſe τῶν φαινομένων θειότατον, omnium,
quæ poſſint cogitari, diuiniſſimum: ſubſcribens videlicet veteri theologiæ, Mentẽ prin-
cipium vocanti. Huius Mentis diuinitatem alibi diſſerens, eius infinitam voluptatem
aſſeruit in intelligendo ſeipſam, & in amore diuinitatis ſuæ. Neſciebat enim eam habe-
re Patrem. veriſſima tamen dixit. Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam ſe-
ipſam. Æternam, ſynceram, incorruptámque voluptatem hanc ei dat Ariſtoteles, quòd
ſeipſam (nihil enim habet ſeipſa maius) contemplatur, & agnoſcit. Quam quidem vo-
cem cæleſti, non humano inſtinctu videtur protuliſſe. Sed audi & Platonem: qui cùm
audiſſet, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo ſe maximè dixit acquieuiſ-
ſe, cæterorum quorumcunque repudians ſententiam. Nullámque cenſet rei cuiuſque
reddi poſſe probabilem rationem, niſi Mentem ad omnia accerſas: qua rerum principe
conſtituta,

Anaxagoras νοῦν poſuit rerum omnium principiũ ex veterum ſententia. *Chaos modificatũ à mẽte.* *Ariſtotelis opinio.* *Moſis & Heſiodi ſentẽtia.* *Geneſ. 1.* *Platonici libri ex Magorum doctrina.* *Fortè de animal. 2. cap. 3.* *Platonis ſententia de Mẽte.*

A conſtituta, nihil non pulchrè poſitum & inuentum poſſis affirmare. Nam ſi ſumma Sapientia, Intelligentia, Ménſque fecit, vtique meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certè creata ſunt ea, quibus non poſſint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moſes etiam ſimile quid, Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἄρα νοῦς ἐστὶ ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτῃ δὲ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον: Audiens, inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem eſſe mundi ædificatricem, omniúmque rerum cauſam, hac ſum mirificè lætatus: & neſcio qua ratione videbatur mihi optimè habere, Mentem eſſe omnium cauſam, dare Intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi aſſerebant, non tam Anaxagoræ ſententiæ ſubſcribentes, vt quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldæos & Ægyptios reperta confirmantes, dictíſque ea ſuis inſerentes. Siquidẽ & Macrobius, Platonicorum de principiis ſententiam proponens, duo hæc prima principia conſtituit, τὸ ἀγαθὸν τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorum primum eſt nomen Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. De ſe autẽ, Ego principium, qui & loquor vobis. His conſtat Magorum ſuperius oraculũ, illius antiquæ gentis verum eſſe teſtimonium: nullámque hic eſſe debere ſuſpitionem mendacij, vt à poſterioribus ſint conficta. Supereſt autem veteris Theologiæ Hebræorum teſtimonium, quod mecum reputans, ſoleo vehementer demirari. Ex illo enim Chaldaicæ Theologiæ teſtimonio, probatur antiquam Græcorum Theólogiam ſenſiſſe, per Filium Dei, mundum fuiſſe creatum. Nam Chaldæus Filium Dei vocat Mentem: Græcus autẽ

Nomen Patris & filij.

Antiqua Græcorũ theologia teſtimoniũ de Mẽte.

B fatetur Mentem creatricem, ornatricémque rerum: Hebraica autem Theologia, quem Chaldæus & Græcus Mentem, Ægyptius λόγον, verbum, rationem, ipſa vocans Spiritum & Intelligentiam, eandem etiam mundi declarat creatricem: Quémque Anaxagoras vocans Mentem, dicit Chaos ordinaſſe, eundem Hebræus vocans Spiritum, ſuper aquas & Chaos ait operatum. Ea autem erat operatio, quòd mundum, id eſt, cælum, omnium rerum aliarum condebat principium. Eadem quoque eſt apud omnes nominum ratio. Intelligentia dicitur à Chaldæo & Græco, ab Ægyptio (vt oſtendam) Ratio: quæ ſi conferas, idem ſunt atque Spiritus: Spiritus enim eſt Sapientia, eſt Intelligentia: huic datur ab omnibus rerum creatio. Oſtendo etiam alia ratione Hebræos eum Græcis eſſe concordes in hoc Principio. Siquidem nomen iſtud νοῦ, Nun, eſt Hebraicum. Accidit autẽ ſæpenumero, vt nomina, quæ à linguis ad linguas transferuntut, vel numeris ſyllabarum augeantur, vel diminuantur, vel aliquæ litteræ peruertantur: veluti quod erat Hebraicè Rapa, id eſt, mederi, Græci qui & naſci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt, addita vna ſyllaba, dixerunt therapeno. Eodem exemplo, ſed ex aduerſo, quod erat Hebraicè Banun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fateri mundum creatum per eandem rem, atque Theologia Græcorum. Vates Hebræus canens opera diuina ait, Qui fecit cælos in intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima ſyllaba iuxta idioma Hebraicum, eſt adiectitia: éſtque ea vox, vnde deduxit ſermo Græcus ſuam νοῦ, Nun: confitetur Vates

Mens, λόγος.

Mens, Intelligẽtia, Ratio.

νοῦς nomẽ ab Hebræis deflexum.

Pſal. 135.

C Hebræus, Deum creaſſe cælos pet Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex ſignificatione, quàm ſono, eandem hic eſſe rem, quam Græcus Theologus celebrauit, Principiúmque rerum dixit, atque eàm, quam confeſſa eſt Theologia Hebraica. Ac Cælos præcipuè nominauit Hebræus, veluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldæos, Græcos, Hebræos, cognouiſſe, prædicaſſe Filium Dei, eúmque omnium rerum Principium laudaſſe. Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem ſecundam, creatricem cõfitetur. Hanc Mentem collaudant, ſuſpiciunt, venerantur Anaxagoras, Plato, Ariſtoteles, cuncta Platonicorum familia. omnes igitur hi celebrarunt progeniem Dei, licet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica ſententia cuncti. Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæ autem loquuntur & prædicant Filium Dei: neceſſariò Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ ſecretò, & quaſi velata facie illa ſęcula loquebantur, nouiſſima clara & illuſtri voce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, venerantur.

Repetitio breuis totius capitis.

De eadem Mente, Progenie, Sapientiáque diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum conſenſu. Et quòd Ariſtoteles eam laudarit, ſuſpexerit, qui de ea locuti eſſent, admiratus fuerit. D

CAPVT V.

Platonis de mente ſententia. MVLTA quoque ſunt admiratione digna, de Mente apud Platonem altiſſimæ Theologiæ noſtræ myſteria. Hanc enim Mentem, quam ſecundum Principium, ac poſt ſummum Bonum cæteri ſtatuerunt, non in Phædone ſolum, ſed aliis multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans *11. de Legib. maxime.* ei principatum, inuentionem omnium rerum, imperium cæli & terræ, vocans eam creatricem, Imperatricem, Reginam, Sapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Platonẽ, quod in ſacris litteris habeatur. Ex omni autem apud eum deſcriptione, ſicut item ex aliis Theologis, claret hanc eſſe prolem Dei æternam, omnipotentem ſapientiam Patris ſui. In Cratylo, εἶναι δὲ τὸ δίκαιον ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ *In vita Platonis.* πάντων ἰόντα: Eſſe, inquit, Iuſtitiam, quam Anaxagoras Mentem dixit, aſſerit Cratylus: quæ cùm ſit Imperatrix, & Regina ac Princeps, nullíque commiſta, eam tradit omnia creare, per omnia commeantem. ſic Plato. Audis Mentem illam, quam Chaldæus memorabat, nunc Imperatricem, cunctarum rerum creatricem, ipſum ius, ipſam iuſtitiam: quod E etiam Laërtius perhibet ſenſiſſe Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεοῦ νόμον ὑπολαμβάνειν: Iuſtitiam *Cicero 1. de Legib.* Dei legem ſuſpicatum eſſe Platonem. Et quod Marcus noſter apertius, Orta autem ſimul eſt, inquit, cum Mente diuina. quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? vt iuſtitia, moderamen, temperantia cunctorum ſit, vt diſpoſitor, ornator, creator, præſens vbique tanquam lex, tanquam ſempiternus ordo, cuncta ordinans, quia data eſt ei poteſtas omnis in cælo & in terra, ipſiusq; erit iudicare omnem carnem, *In Cratylo.* ipſe Deus iuſtus noſter. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν, Quid, inquit, nónne credis Anaxagoræ, Mentem & Animam eſſe quæ naturam omnium rerũ exornet, & contineat? Hic Plato rurſum Mentem ornantem omnia, ſuſtinentem, vt vides, fatetur, inuentricem omnis ordinis, omnis naturæ, quæ ordo eſt, & æquitas, moderatricem, ordines rerum certos, certosq; ſitus, Mentis opus eſſe, quæ Chaos digeſſit, formas *In Phyſicis.* deprompſit, ordinem, & temperamentum vbique adhibuit. Et, vt Ariſtoteles perhibuit, confeſſus eſt eam Anaxagoras, οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtam, nempe non corpoream, ſed purè diuinam, ab omni corporis contagio abſolutam. Nihil aliud de creatore illo mundi, ſacræ litteræ loquuntur. Hæc apud eos eſt αὐτοκράτωρ, Dominatrix, Regina omnipotens. Eſt διὰ πάντων ἰὼν, per omnia intenta, præſens vbique, totam naturã aptans, ſuſtinens, mouens cælum, terris perpetuos ordines adhibens. In Philebo autem longè F maiora: πάντες συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ ἑαυτοὺς ὄντως σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν, οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ἴσως εὖ λέγουσι: Conſentiunt omnes, inquit, ſapientes, ſeipſos in eo iactantes, quòd Mens ſit regina nobis cæli & terræ. & forte rectè loquuntur. Nihil Plato magnificentius, altæq; Theologiæ noſtrę venerabilius loqui potuit. Is eſt apud eum Rex cæli, & terræ, qui apud *1. Tim. 1.* diuum Paulum Rex ſęculorũ immortalis, inuiſibilis. In eo Plato fatetur ſapientes omnes conſentire, hunc eſſe regem cæli & terræ. Qui ſunt igitur hi ſapientes? nõ videlicet Ana*Multos ſcriptores veteres Plato legerat.* xagoras ſolus, ſed & Chaldæi, vt apparuit, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, pluresq; alii, quos legerat Plato. ſed ante omnes fuit Moſes, qui hunc, quem ſua lingua Græci In*Plato Philebo.* telligentiam, ſiue Mentem appellarent, vocauit ipſe ſua, Spiritum, qui ferebatur ſuper aquas, id eſt, cælum moliebatur, ornatumq; cæleſtem, qui propriè dicitur κόσμος, ſtatuebat. ideo Mens dicitur διακοσμοῦσα, exornans. Audi igitur & ſuſpice quæ Plato loquitur de conſenſu ſapientum, & perpende qui ſint iſti ſapiẽtes, quos ait in eo gloriari, ceu rem magnam diuinamq; loquantur. Nam & Ariſtotelem cernes pòſt eandẽ Mentem mundi fateri principem. Proſequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ô Protarche vniuerſa, & hoc quod vocamus vniuerſitatem, gubernare dicemus vim quandam irrationabilem ac temerariam, an contrà, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν κυβερνᾶν: quemadmodum hi, qui nos anteceſſerunt, locuti ſunt, Mentem & Sapientiá

quandam

A quandam admirabilem ea componentem, regere ac moderari? Ad hæc reſpondet Protarchus, ne ſanctum quidem videri, quod prius poſitum fuiſſet: τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι, καὶ τῆς ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστρων, καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως, ἐγὼ γ᾽ ἄν ποτε περὶ αὐτῶν εἴποιμι οὐδὲ δοξάσαιμι: Mentem autem aſſerere cuncta diſpoſuiſſe, aſpectum mundi, ſolem, lunam, aſtra, omnemq; cæli conuerſionem: id verò digniſſimum eſſe, nec ſecus vnquam ego, ait, de his ſtatuerim. Cernis hic, quid maiores tradidiſſent, cernis antiquam Theologiam de Mente, quæ non ſolùm crearit, aptauerit, vt Anaxagoras dixit, ſed ordinet, componat, regat ad omne tempus omnia. Huic ordinem cæleſtem creatum adiudicat, ſolis, lunę, ſtellarum. Id enim etiam prodidit Iob & Moſes, hanc ipſam mentem, & Spiritum ornaſſe cælos, lucem creaſſe, lunam, ſidera accendiſſe, & vt facerent diem ac noctem, lucerentq́; ſuper terram, in conuerſiones & reuolutiones poſuiſſe. Attendéque hæc maiores aſſeruiſſe, videlicet Chaldæos, Ægyptios, antiquiſſimos Græcorum, Orpheum, Heſiodum & Pythagoram, Timæum, pluréſque alios, quos ipſe legit Plato. quo fit clara diuinitas priſcæ Philoſophiæ. Proſequens Plato, Scimus, inquit, in vniuerſo infinitum quiddam, & aliquem terminum eſſe, quibus præſit cauſa κοσμοῦσά τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε, καὶ ὥρας, καὶ μῆνας, σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιότατ᾽ ἄν. exornans, & coordinans annos, & tempeſtates, & menſes, quæ Sapientia & Mens vocetur iuſtiſſimè. O ſacroſancta, cælóque miſſa myſteria. Sentis illam Sapientiam, quá perhibent etiam Hebræi fuiſſe mundi creatricem, quamq́; aſſerunt eſſe, de qua Salomon ſcribat, Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cælos prudentia. Et de qua Salomon idem, ſimiliter prorſus atque Plato: τί σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης, τίς αὐτῆς τῶν ὄντων μᾶλλον ἐστὶ τεχνῖτις, ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid ſapientia opulentius, quæ operatur omnia, quis rerum magis artifex ipſa? qui creaſti omnia verbo, ſiue ratione tua, & ſapiētia tua hominē molitus es? Hæc illa, quoque eſt Sapientia, quæ apud Cabaliſtas Theologos Hebræorum, eſt ſecundo loco, poſt coronam altiſſimi, obtinens ſecundum gradum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi hæc eadem narrantem aſſerentémque Platonem. Teſte enim Laërtio, qui ſcribit duo mundi creati principia ſtatuiſſe Platonem, Materiam, ac Deum, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, quem & Mentem appellat, & Autorem ſiue Cauſam. Plato Creatorem, Imperatoremq; mundi declarat, conſalutatq; ipſam Mentem, quam eandem & Deum, & Cauſam vocet. Claruit igitur quæ ſit Mens, nempe Diuina progenies, id eſt, Filia Dei, vt Chaldæus loquebatur, quæ in noſtra Theologia ſimiliter atque apud Platonem nuncupatur Sapientia. quis item ſit iſte αἴτιος, cui dat mundi autoritatem (teſte Laërtio) Plato, diſce ex ſecūda epiſtola Platonis, in qua videbis hunc αἴτιον, & Cauſam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus amicis vt in amicitia adiurent dominum ac principem & cauſam omnium rerum, & cauſæ patrem. Si cauſa igitur ipſi Platoni eſt Mens, teſte Laërtio, Cauſa autem habet patrem, Mens ergo Patrem habet. De qua re poſtea. Eſt igitur apud Platonem Mens, Sapientia, Cauſa filius Dei, quia hæc cauſa habet patrē, *Mens, cauſa mundi.*

C vt mirabiliter aſſeratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quæ fuit cauſa mundi, agnouit, exoſculatusq; eſt multis in locis, honorificéque de ea ſenſit Ariſtoteles: è quibus eſt admirabile teſtimonium primo de Philoſophia libro. quærens enim de principiis rerum, quæ apud maiores ſuos reperiſſet, cumq; multos offendiſſet, quos in aſſignandis principiis non approbaret, nouiſſimè dixit, νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζῴοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως ἁπάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ᾽ εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσι. quod eſt, Mentem quidam qui dixit quemadmodum in animalibus, omníque natura, ſic Cauſam fuiſſe mundi, totiúſque ordinis, is certè viſus eſt reſipuiſſe præ iis, qui prius temerariè loquerentur. Itaque huiuſmodi qui ſunt hoc arbitrati, non ſolùm bene & congruè hanc cauſam, principium rerum ſtatuerunt, ſed etiam talem Cauſam attulerunt, vnde motus extiterit, vel exiſtat rebus. In his Ariſtoteles, tametſi obſcurè loquatur, ſentit ea, quæ prior Plato docuerat, Mentem ſicut inueniſſet rerum ordines omnes, quantamq; oculis aſpicimus pulchritudinem, ſic dare rebus moderamen in præſens, vinculum eſſe quibus vniuerſa ſuſtineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum: vtq; ſit rerum moderator, & ſapientiſſimus in omne tempus artifex, ſic fuiſſe in primordio rerum: vt animalia, vt naturam, nunc regat, agatq; in lucē, ſic huiuſcemodi quondam ordines ſua ſapientia reperiſſe. Qui talia locuti eſſent, collau- *Motus cauſa.*

dat Ariſtoteles, aſſerit fuiſſe ſapientes, euigilaſſe inter errores cæterorum cæteris dormientibus. καὶ γὰρ αὖ καὶ Ἀναξαγόρας, ὃς δὴ δοκεῖ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῆς γινομένων ἰδεῖν: Mentem primum vidiſſe fuiſſe cauſam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipſo Ariſtotele, optimam rerum Cauſam, à qua principium fuerit omnibus, reperiſſe: Veram originem, vnde moueri cœperint cælum, & aſtra, totusq; inde mundus, deprehendiſſe. O quanta verbis his ſubeſt diuinitas! Neceſſariò enim Ariſtoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat, prædicat de ea Mente, quam Chaldęus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipſe Ariſtoteles, vocat Cauſam, & vocans dat ei patrem in epiſtola, ſicut & Chaldæus in oraculis. Hanc ipſam in libris poſt res naturales vocat Diuiniſſimam, eam ſeipſam contemplari dicens. In Moralibus quęrens de eius contemplatione, vocat Deum. Sic ex Platone, Chaldæo, Ariſtotele, Mens eſt Deus, eſt Proles Dei, eſt Regina mundi.

In Metaphyſicis.

Mentem ex Macrobio eſſe Filiam ſummi Boni, ſummum Bonum ipſum ſupremum Genitorem.

CAPVT VI.

VT AVTEM hæc eſſe veriſſima conſtet, Mentemq; ſecundam eſſe ab ipſo Patre, vt Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuiná, vt Plato in epiſtola (ob quam cauſam Chaldæus vocauit eum Patrem) audienda ſunt, admirandáque, quæ locutus eſt, vt paulò antè dixi, noſter Macrobius, decerpta ex ipſis Platonicis. Proferamq; totum locum in Somnio Scipionis: Cæterum, inquit, cùm ad ſummum, & principem omnium Deum, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν πρῶτον αἴτιον ἀπάντων nuncupatur, tractatus ſe audet attollere, vel ad Mentem, quàm Græci νοῦν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι ſunt, continentem, ex ſummo natam & profectam Deo: cùm de his, inquam, loquuntur, ſummo Deo & Mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. ſed ſiquid de his aſſignare conantur, quæ non ſermonem tantummodo, ſed cogitationem quoque humanam ſuperant, ad ſimilitudines & exempla cõfugiunt. Sic Plato cum περὶ τἀγαθοῦ loqui eſſet animatus, dicere quid ſit non eſt auſus, hoc ſolùm de eo ſciens, quòd ſciri quale ſit, ab homine non poſſit. Solum verò ei ſimillimum de viſibilibus Solem reperit, & per eius ſimilitudinem, viam ſermoni ſuo attollendi ſe ad comprehenſibilia patefecit. Ideo & cùm nullum ei ſimulachrum cum Diis aliis conſtitueret, finxit antiquitas, quia ſummus Deus, natáque ex eo Mens, ſicut vltra animam, ita ſupra naturam ſunt: quò nihil eſt de fabulis peruenire. Ecce audiſti & vidiſti apud Macrobium, non Chriſtianum, duo diuiniſſima ac maxima: ipſum ſummum Bonum, principatum omnium rerum, vt clarebit etiam apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectam, natam inquam à ſummo Deo, qui dicitur à Philoſophis ipſum Bonum, ipſa Bonitas per excellentiam: de quo Mens ipſa, filius eius, perhibuit in hoc mundo, Nemo bonus niſi ſolus Deus: illa ſcilicet fontali, præcipua, ſupereminentíque bonitate. Vidiſti quoque Mentem continere ſpecies rerum: quo deſignatur creatio, deſignatur (quod videbis etiam Philonem perhibentem) creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in ſuis originibus continerentur. Vt enim ipſe Philon dicit, ſiquis nudius & expeditius velit loqui, nil aliud dicat Mundum archetypum, ſiue originarium, quàm ipſum Verbum, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Triſmegiſtum, dantem Verbo Dei, ſpecies, aut ideas, origineſq; rerum. Hac igitur attributione ſpecierum, perſpicuum ſit, deſignari Sapientiam creandi, & inueniendi è nihilo, vt ſuperius omnes prædicauerunt. Deſignatur hanc Mentem eſſe mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem vaſtam, inæſtimabilem ſapientiam. Ecce Plato vocauit eam, ob eandem cauſam, αἴτιον, Autorem: apud quem teſte Laërtio, idē eſt Mens, & Autor, id eſt, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta ſunt. De quo prorſus ſimilia, noſtræ Theologiæ princeps diuus Paulus, vt vtranque philoſophiam conferam: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα. εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt omnia

Macrobij locus è commentario 1. in ſomnium Scipionis, cap. 2.

Sciri nõ poteſt qualis Deus ſit.

Nullum Deo ſimulachrum conſtitutũ vt alijs Dijs, cur.

Solus Deus, bonus.

Philonis Iudæi locus è 1. & 2. legis allegoriarum.

Coll. 1.

cæleſtia

A cæleſtia & terreſtria, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt. Hæc diuiniſſima tuba Theologiæ noſtræ. Confer igitur omnia, & gratias age æternæ menti: cuius tanta clementia fuit, vt ſeſe mundo ſemper declarauerit, & ne gentibus quidem ſe abſconderit. Quem diuus Paulus vocat Deum inuiſibilem, Macrobius ex Philoſophis ſummum Bonum, Primatum omnium rerum, Principẽ rerum cunctarum, eum per excellentiam appellans Deum, vt magnus Theologus noſter. Quem Macrobius Mentem, ſiue Intelligentiam, aut Sapientiam, natam ex ſummo Deo, quę contineat ſpecies, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius eſt imago Patris, Primo genitum omnis creaturæ, id eſt, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem cætera nihil attingant: ſupra omnia creata. Quem ſuperare cogitationem & ſermonem dixit Macrobius, & quòd ſciri non poſſet, & incõprenſibilem, & quòd ſit ſupra naturam, hunc Paulus & inuiſibilem, nempe Patrẽ ipſum, tum & Primogenitum, id eſt, antecedentem omnes creaturas Mentem. Et cui ſpecies tribuere, ſiue ideas, origineſq; rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædicauit fuiſſe, per quem viſibilia & inuiſibilia ſint creata, ſiue Dij ipſi cæleſtes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, ſiue homines, omniáque terreſtria: & quòd ipſe ſit ante omnia, id eſt, ſupra naturam, vt Macrobius: & quòd per ipſum omnia ſubſiſtant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiam gentibus. Retulit item Macrobius, cùm de maximis hiſce rebus ſermonem & cogitationem ſuperantibus, Philoſophi loqui inſtituerint,
B amandare eos, procul q; iubere faceſſere fabulas: vti autem fabulis, cum vel de anima, vel aëreis, aut æthereis poteſtatibus, vel cæteris Diis loquantur. Dixit etiam nullam eſſe cæteris Diis (nempe quos diuus Paulus citauit ſuperius) ſimilitudinẽ cum ipſo ſummo Bono & Mente: quia ſunt ante omnia, ſupra omnia. Vidimus etiam teſtari Macrobium, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, ſtupendamq; Theologiam, antiquitatem cognitam habuiſſe. Ergo quod Chaldæus, à Zoroaſtre, ſapientibuſq; Perſarum. Sic vndique veris coniecturis, relucet iſtam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus ſæculis & gentibus irradiaſſe, ſed occultiorem quàm nunc, poſteaquam Mens ipſa, bonitate ſua, Patriſq; ſui, qui eſt ſummum Bonum, clementia impellente, deſcendit de cælo, hominiſq; veſtita figura ſolidáque natura, verſata nobiſcum, locutáque eſt ſuam propria voce Sapientiam.

Ex eiſdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone.

Caput VII.

C Vr admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicaſſe rerum cunctarum rationem, inuẽtionem, ordinemq; illi dediſſe, Patrem ei eſſe perſpexiſſe, aſſeruiſſe, cùm ſit hæc omnis Sapientia vetuſtiſſima, ab antiquiſſimis gentibus prodita, ad quas diſcendi cauſa Græci adeuntes ex eorum vbertimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, vt habetur in ſententiis Zoroaſtræorum, tradit hanc ipſam diuinam, æternamq; Mentem, creaſſe ad imaginem ſuam iuxta Moſen σύμβολα πατρικὸς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Signa, vel indicia paterna Mens inſeruit animis. Hoc oraculo declaratur à paterna Mente, id eſt, ab ea quæ Patris eſt Mens, Patris Sapientia & Intellectus, iniuſtum animis noſtris ſymbolum ſuæ diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudæus, aſſerens ipſum, Verbum eſſe archetypum, exemplarq; animi noſtri: nos ſimulachrum eius, ſicut ipſe ſit imago patris ſui. Haud aliter oraculum, appellans ſymbolum, quod Philon ſimulachrum, imaginem, & quod Moſes imaginem & ſimilitudinem, Hebraicè Zalmenu, Demuthenu. Eadem hæc ſenſit & expoſuit Pſellus Philoſophus Chriſtianus declarans ſupradictũ locũ, ὥσπερ ἡ μωσαϊκὴ βίβλος κατ' εἰκόνα θεοῦ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὴ καὶ χαλδαῖος ὁ ποιητὴς πατέρα τοῦ κόσμου φησὶν σύμβολα ἐγκατασπεῖραι ταῖς ψυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἰδιότητος. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν πατρικῶν ἀσωμάτων, οὐχ αἱ ψυχαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑποκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐβλάστησαν. καὶ ἀλλὰ μὴ τοῖς ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑπάρχουσι συνθήματα ἀσωμάτως ὄντα καὶ ἀνειδέως· ἀλλὰ δὲ ἐν τοῖς κόσμοις συνθήματά τε καὶ συμβολά ἐστιν αἱ ἄρρητοι τοῦ θεοῦ

1. Commẽt. in ſomn. Scip. Coll. 1.

Philo, de mũdi opificio.

Pſellus de Dæmonibus.

ἰδιότητες αἱ καὶ τὰς ἀρετὰς ὑπερκείμεναι. Sicut, inquit, liber Moſaicus ad imaginem Dei fingit hominem, ſic plane Chaldæus Creatorem ac Patrem mundi dicit ſymbola inſeruiſſe animis, proprietatis ſuæ: ſiquidem à paternis ſeminibus, non animæ ſolùm, ſed & ſuperni omnes ordines pullularunt. Atque alia quidem ſigna, quæ ſunt in ipſis incorporeis ſubſtantiis, incorporaliter & vnificè exiſtunt: alia verò in mundo ſigna & ſymbola, ſunt ſecretæ Dei proprietates, quæ & virtutes ſupereminent. Hæc Pſellus. Apud quem aſpicis à ſeminibus paternis, id eſt, Creatoris mundi, quem Patrem dixit ſuperius, natos eſſe non animos modò noſtros, ſed ſupernos omnes ordines. Id diuus Paulus antè eſt confeſſus, Imaginem illam, progeniemq́; diuinam, creaſſe thronos, poteſtates, dominationes, virtutes. propterea potes Symbola ſentire origines ipſas rerum, ac primordia. Hîc etiam Pſellum conſtat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quòd inſeruerit Deus ſymbola, vel ſimilitudinem proprietatis ſuæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem ſuæ proprietatis fecit eum. Pſellus etiam vſus eſt verbo, quo Empedocles, Ab vno, id eſt, veritate, ἐβλάστησε, pullularunt omnia, homines, beſtiæ, piſces, volucres, arbores. Denique δολιχαίωνες θεοί, Dij longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, poteſtates, Pſellus autem ordines ſuperni. Idem refert hæc ſymbola in æternis, intelligibilibus ſubſtantiis, eſſe incorporaliter, ac diuina quadam, ſupereminentique ratione, & per vnitatem, aut aggregationem ſimplicem. Eadem in hoc mundo eſſe ſecretas Dei virtutes, creationem ſcilicet innuit ſupernam, ac inferiorem, E

Creatio viſibilis & inuiſibilis. Rom. 14.

viſibilem, & inuiſibilem. Claret ergo, ſicut & ſuperius, à Mente, id eſt, Sapientia Patris, nata eſſe viſibilia & inuiſibilia, mirabiliter ſecum conſentiente congruentéque Theologia, radios vndequaque iactante ſuos: Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atque de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Innisibile ſeminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo ſemina rerum apud Philonem in Verbo diuino, ſicut apud Chaldæum de Mente qua ſeminauerit ſua ſymbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Theologiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γέγονε: Omnis homo ſecundum rationem habet cum Verbo diuino ſocietatem, factus naturæ beatæ ſimulachrum, aut abſciſſio, aut radius.

Lib. Quod omnis probus, liber. Philo vt animam adumbrarit.

Quibus verbis Philon explicat illa ſymbola à Chaldæo propoſita, ſunt enim numero multo ſymbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago vel Simulachrum, Abſciſſio, aut Eradiatio, Moſes diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, & pro ſingulari ſymbolum. Eruntq́; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & ſymbolum apud Chaldæum, & apud Solomonem proprietas, apud Moſem imago, ſimilitudo, apud Marcum Tullium delibatio, hauſtus: cùm ait animos noſtros hauſtos & delibatos ex diuinitate: & in Tuſculanis, eodem prorſus modo atque Chaldæus, vt ſit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi noſtri originem, vt Chaldæus nobilis apud omnes, implens F omnes, ſed ſapientum præcipuè mentes claritate ſua. Agnoſcéque hic Mentem vt ſuperius mundi Creatricem, ſic nunc hominis: quod vtrunque proditum eſt à Moſe.

In ſomnio Scipionis, I. Tuſcul. &c.

qui cætera quoque apud eoſdem Chaldæos, antiquiſſimamq́; eorum Theologiam viderit, tam magis obſtupeſcet, quod mihi ſæpenumero fateor accidiſſe. Alio præclaro, diuinóque oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus ſic locutus: ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλον πατρικὸς νοῦς, μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος. Quæ ſunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, voluntatem paterna Mens, donec diſcedat ab obliuione, verbumq́; loquatur, memoria paterni ſigni adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Eſtq́; ſenſus regius, dininâque pronuntiatio, non placere quicquam creatori noſtro, qnod anima conetur ſtudeatq́;, niſi prius deiecerit, repulerit, excuſſerit obliuionem, & in orationem, laudemq́; eruperit, memoriamq́; exercuerit, recordatáque ſemper fuerit quòd ad imaginem Dei ſit facta, quòd paternum ſymbolum acceperit. Hancq́; ſententiam declarans Pſellus hæc loquitur ad verbum: Non ſuſtinet Mens paterna, cupiditates, impetusq́; voluntatis animæ, dum permanſerit in obliuione eorum, quibus ditiſſimè locupletata fuit à παναγάθου πατρός, patre omnium bonorū, & donec peruenerit ad recordationē ſacrorum ſignorum, quæ accepit ab eo, edideritq́; vocem gratificantē,

Proclus Platonicus & Pſellus Chriſtianus conciliantur.

gratias

A gratias agentem, adhibita recordatione ſymbolorum patris, qui eam creauit. conſtat *Quibus anima conſtet.* enim anima ex ſacris rationibus & diuinis ſymbolis, quæ ſunt ab intelligibilibus formis, ſymbola verò à diuinis & vnitatibus: ac ſumus imagines quidem intelligibilium ſubſtantiarum, ſimulachra verò incognitorum συνθημάτων ſignorum aut ordinum. Oportet autem & hoc noſſe, quòd omnis anima, ab omni anima ſecundum ſpeciem differt, & quòd quot ſunt animæ, tot ſpecies animarum. Hæc Pſellus. cæteráque ſunt perſpicua. Quas autem intelligibiles ſubſtantias, ac diuinas vnitates dixit, arbitror eũ iuxta cæteros Platonicos & Dionyſium Areopagitam ſentire, Deos ſiue Angelos, quos vocant priores *Duæ ſpecies angelorum.* νοητοὺς, ſecundos νοεροὺς: prioresq; item Platonici vocant θείας ἑνάδας, putantes has eſſe ideas, ad quas velut ſimplices vnitates, omnia reuocentur. Quod an verum ſit, poſtea diſquiretur. Horum imaginem eſſe docet animam noſtram. Similis eſt enim Angelus & homo, *Angelus & homo, Dei imago.* vterque imago Dei. Cætera quoque quæ de anima Philoſophatur Pſellus, quoniam nõ ſunt huius loci, prætereo: tantùm oſtendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, vel Patris, quæ ſæpe Mens ipſa, cùm nobiſcum eſſet, eſt locuta, cohortans ad memoriã, & amorem Patris ſui, & quòd oporteat eũ diligere, eius meminiſſe, collaudare. quale vates hortabatur animã ſuã, Benedic anima dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. *Pſal. 102. 103.* Oraculũ nunc loquitur ad ipſam animã, vt ſit Patris ac Creatoris ſui memor, alioqui nihil fore gratũ quicquid ſtuduerit. Hæc verò eadem apud Mercurium Triſmegiſtum reperta, magis ſtuporẽ incutient, erumperéque cogent in laudes ſanctiſſimæ, clemẽtiſſimę,
B ſempiternę Mentis: quæ ſicut Chaldæis ſeipſam reuelauit, ſic ab Ægyptiis ſe nõ abſcõdit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq; Creatrice animi humani, ſicut ex Chaldæo Philone.

CAPVT VIII.

VT AGNOSCAS, omnia vndequaque ad veritatem prædicandam ſæcula, gentes omnes facere concurſum, audienda ſunt quæ de Mente hac loquitur Mercurius Triſmegiſtus. Vbi dixerat, quòd cùm Pater ſit *Mens opifex cum Mẽte patre.* Mens, genuit alteram Mentem opificem, vt declarabitur poſtea: hanc ipſam mentem opificem ſibi ipſi Mercurio, cui apparuerat, ſicut apparuit Adæ, Abraham, Moſi, multiſq; aliis diuinis patribus, ſic inducit loquentem in Pimandro, qui liber eſt notiſſimus, neminíque cordato dubiũ quin ſit Mercurij: *Locus è Pimãdro Triſmegiſti.* παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς ὁσίοις καὶ ἀγαθοῖς καὶ καθαροῖς, καὶ ἐλεήμοσι τοῖς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζουσι, καὶ τὸν πατέρα ἱλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ εὐχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες τεταγμένως πρὸς αὐτὸν τῇ στοργῇ: Quæ ſunt, Accedo ego Mens ad ſanctos, & bonos, & puros, & miſericordes, & Pios, & præſentia mea eſt auxilium, & ſtatim omnia cognoſcunt, & Patrem inuocant propitium cum dilectione, & gratias agunt
C benedicentes, & laudantes coniuncti cum ipſo in charitate. Hæc & alia multa, quæ longum eſſet referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac Genitore loquentem, ad quẽ ait ſe adducere bonos & pios, ſe ducem eſſe ad Patrem, ad paternam charitatem. Nil aliud prorſus, quàm quod loquitur eadem Mens ſumpta humana figura apud Theologum noſtrum Ioannem: *Ioan. 14.* Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur pater in filio. *Ioan. 15.* Et, Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego Patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. *Ioan. 17.* Et, Hæc autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ecce apud vtrunque dilectio erga Patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, pòſt noſtra imagine ſumpta Mens ipſa, & de qua dixit Chaldæus, quòd non eſt ei grata vlla actio, quæ ſine recordatione Dei fiat: & quòd ea polluta, & impura ſit anima, cui nulla Dei ſit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquiſſimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamq; Dei. Apud ſecundum & tertium loquitur Mens ipſa: apud primum loquitur alius de ipſa. Apud omnes eſt nomen Patris, & ipſa Mens loquitur de Patre. Chaldæus eum vocat Mentem paternam. Nouiſſimè autem vbi multa apud Mercurium dixiſſet, reſpondit Mercurius, εὖ μοι πάντα, ὡς ἐβουλόμην ἐδίδαξας ὁ νοῦς: Bene me cuncta, vt volui, docuiſti ô Mens. Nulla igitur ſupereſt dubitatio, & admiratio, vnde Platonici, & ante Platonẽ multi alij,

vnde Anaxagoras,& quos Plato dixit, Mentem extulerint laudibus,celebrauerint, nominauerint. D Omnes item ante Platonem Theologi, pòſt ipſe Plato & Ariſtoteles cum tota familia,creationem,ordinemq; rerum Menti dabant. Chaldæus autem propius accedens, creatum hominem à Mente confeſſus eſt, vt antè monſtratum eſt. Philo item hanc Mentem declarauit animi noſtri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, expoſita, luculenta, vt præ gaudio ne lacrymas quidem continere queam: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. Paulò pòſt, ἐγὼ δὲ ἀναστήσας αὐτούς, καθοδηγὸς ἐγενόμην τοῦ γένους, τοὺς λόγους διδάσκων πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους καὶ ἐτρόφησα ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Mens autem omnium Pater, cùm ſit vita,& natura, peperit hominem ſibi ſimilem, quem dilexit tanquam propriam prolem. Ego,inquit eadem Mens, excitatis eis dux ſum generis, docens verba quo modo, & qua ratione ſeruentur, & inſerui eis rationes ſapientiæ, & nutriui ex immortali aqua. Quanta ſimilitudo eorum, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus? Symbola dixit ille Mentem animis inſeruiſſe, σύμβολα πατρικὸς νόος ἔσπειρεν ταῖς ψυχαῖς: Mercurius autem eodem verbo, ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους: Chaldæus, cæterique omnes creationem, rerumq; cunctarum diſpoſitionem Menti attribuerunt. Haud ſecus Mercurius apertè claréque, omnia Moſi ſimilis: ἀὴρ δὲ πτεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥ τε γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. Aër, inquit, extulit volucres, aqua natantes. Factáque eſt ſeparatio abinuicem terræ, & aquæ, quemadmodum voluit Mens. Quem ergo Moſes dixit aridam ab aquis ſeparaſſe, iubentem E dicentemq;, vt congregarentur aquæ in vnum locum, & arida appareret, & qui iuſſit aquas producere genus omne animantium, ecce fuit Mens, rerum creatrix: quod Anaxagoras, Plato conſtanter aſſeruerunt: apud Mercurium enim cæterosq; barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quàm diuinè conformat ſeſe Philoni Mercurius, imò tota ſibiipſi vetuſtas reſpondet. Duas Mentes inducit Philon, alteram ſuprà nos, alteram noſtram, quæ ſupra nos, noſtrum dicit eſſe archetypum, nos ad ſimilitudinem eius eſſe creatos. Idq; deducit ex libro Moſis: quam Mentem Mercurius, ipſe λόγον, Verbum appellans, quod idem eſt, vt poſtea videbimus.

Philo à mente hominẽ creatum aſſeruit.

Conciliat Philonem cum Mercurio Triſmegiſt.

1. Gen.

Duplex Mẽs, Philoni.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quòd ſit creatrix, quòd ſpectaculum Deorum.

CAPVT IX.

DE HAC ipſa Mente extat apud Chaldæos mirabile myſterium,& oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatum: πολὺ γὰρ μόνος ἐκ πατρὸς ἀλκῆς δρεψάμενος νόου ἄνθος ἔχει τὸ νοεῖν πατρικὸν νοῦν ἐνδιδόναι πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς καὶ τὸ νοεῖν, ἀεί τε μένειν ἀόκνῳ στροφάλιγγι. Quæ ſunt, Solus decerpens ex virtute paterna, Flos Mentis, poſſidet ipſum intelli- F gere, paternamq; Mentem indere omnibus fontibus, & principiis aut principatibus,& ipſum intelligere, ſéque manere impigra conuerſione. Hoc oraculum, licet obſcurius, qui oraculorum, myſteriorumq; mos eſt, ſciendum, Florem Mentis vocare principem, egregiam, eximiam, præcellentem Mentem. Quemadmodum Græci & noſtri, florem,& decus, eminentiſſimum quemque nuncupant, ſic præcipua, eminentiſſima, reginàque Mens, flos Mentis. Eadem hic,& ſuperius paterna Mens. Hæc ex virtute paterna dicitur habere ſapientiam, ſenſum, ipſum intelligere. Eſt enim ſapientia Patris ſui. Philo perhibet repleuiſſe eam Patrem ideis æternis, Originibusq; rerum, & gignere eum ſapientiſſimam. Eandem hanc reginam, paternamq; Mentem, ait, accepta paterna virtute, in cæteros diffundere ſapientiam, quos ipſe vocat fontes & principatus, aut principia, nimirum diuinos ordines Angelorum, qui & in noſtris litteris Principatus appellantur, fontes quidem, quod ſciam, nunquam: Niſi fontes dictos velis quemadmodum ἀρχὰς, principia, principatus, capita, non origines rerum, vt malè creditur à nonnullis Platonicis, niſi quàtum habuerint à Deo facultatis. Ab ipſa igitur paterna, regináque Mente dicit dari Angelis (quod ſapientiſſimus Paulus teſtatus eſt, & Plato) ipſum intelligere, ipſum eſſe,& permanere, ſemperq; flecti ſeſe ad ipſum Deum, diuinam, ſempiternamq; eius venuſtatem: Circunſtant animi, dextra, læuáque frequentes: Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat

Procli locus de Mente.

Oraculorum mos, vt ſint obſcura.

Ordines Angelorũ, principatus nominati.

Hebr 1.

Virg. 6. Aeneid.

A eſt,iuuat vſque morari:Expleri nequeunt:Certatim properant illum ſine fine tueri.Hoc
appellat Chaldæus ἄοκνον στροφάλιγγα,impigram conuerſionem, conuerſionem vehemen-
tem,accenſam, ardentem. Proinde dicuntur etiam Seraphim ardentes, amore flagran- *Seraphin quid*
tes.Explicanturq; hoc oraculo,quæ prædicauit ſublimis Paulus, quòd per ipſum condi- *Coloſſ.1.*
ta fuit omnia viſibilia,& inuiſibilia, omne Deorum genus,Throni, dominationes, prin- *Appellationes*
cipatus, quos etiam Chaldæus appellat πηγὰς, ἀρχάς. Mercurius aſſerit ab eo creata ani- *Angelorum.*
malia,terram ab aqua,vt ipſe optaſſet,ſeparatam, creatum hominem ſui ſimilem, inſer-
tas animo noſtro ſapientiæ rationes,vocari nos ab illo,adducíque ad Patrem. Chaldæus
autem & ſatorem mundi,ſatorem animarum, & Angelorum, Deorumq;. Cæteri Ægy-
ptij Solis,aut lucis creatorem: Theologia profectò per omnia ſæcula luminoſiſſima: vt
qui putet hanc mundi nunc,aliquando non fuiſſe religionem, ac ſapientiam, miretutq;
Patris,ac Filij traditam terris vti nouam religionem, non ſit admiraturus, cognita dili-
genter,probéque explorata vetuſtiſſima Theologia. In cuius apud omnes gentes mira- *Omnes gentes*
bili, ſtupendáque concordia, nemo erit modò ſolers, modò non peruicacia, aduerſo- *concordes in*
rumq; dogmatum dura perſuaſione irroboratus,qui non miretur, Deum æternum col- *vera Dei co-*
laudet,fateatur,noſcatq; parentem beneficum,qui ſe totum nobis oſtenſurus, qui varias *gnitione.*
prius apud homines ſui,obſcuraſq; viſiones feciſſet, venit ipſe,verſatuſq; eſt aliquandiu
nobiſcum,vt nos in æternum cum eo lætaremur.Eóque in die iudicij nulla ſupererit ex-
cuſatio. Semper enim qualicunque ratione cognitus eſt: voluntaſq; eius, vt rectè viua-
B mus:poteſtas,quòd per eum creata ſint omnia,quòd ipſe fuerit origo noſtra,ſemper ce-
lebris ac nota fuit.De hac item Mente, audire operæpretiũ mirabile profundiſſimumq;
myſterium,cuius omnis noſtra poſtea Theologia, quæ melius & aptius vetuſtam Theo-
logiam declarauit,fuit explicatio.Adducitur hoc oraculum à Platonicis. Νοήσας γὰρ πα- *Sentẽtia Pla-*
τρικὸς νόος αὐτογένεθλος, πᾶσιν ἐνέσπειρε δεσμὸν πυριβριθῆ ἔρωτος ὄφρα τὰ πάντα μένῃ χρόνον εἰς ἀπέραν- *tonicorum de*
τον, ἐρῶντα. Cogitando paterna Mens,quæ eſt per ſe generatrix, & intelligendo, omnibus *mente.*
inſeruit vinculũ igne graue,amoris,vt cuncta permaneant tempus in immenſum, aman-
tia. Hæc verè diuina,cælituſq; miſſa vox, primum nominat, ſibi conſtans, Mentem pa-
ternam,Mentem Patris,cui Pater eſt. Eum appellat per ſe Genitricem:quod ſcilicet cõ-
corditer omnis & indefeſsè clamat Philoſophia,Mentem rerum principium fuiſſe, cun-
cta de nihilo,tantum ex originibus illis æternis,quarum ſimplex vnitas eſt ipſamet, pro-
duxiſſe.proinde dicitur ab alus αὐτόσοφος,per ſe ſapiens:αὐτοτελής,per ſe perfecta: πρωτόγο- *Attributa*
νος, primogenita,id eſt,tum ante omnia ab æterno generata,tum ipſa prima rerum gene- *Mentis diui-*
ratrix,origo prima.Eandem dicit ſola cogitatione(quod dogma noſtrum, & Platonico- *na.*
rum eſt)produxiſſe,procreaſſe,inſeruiſſe rebus,vinculum amoris, vinculum igneum,quo
ſe cuncta amantia,inuicemq; adhærentia,in omne tempus perdurarent. Hoc vinculum *Vinculum a-*
eſt primum in animantibus miſcendorum corporum mira libido, vt Philoſophus Græ- *moris in ani-*
cus, & Latinus tradit: ex quo perennis exiſtit generatio, nullo vnquam tempore amo- *malibus.*
re deferbente, ſeſe in cunctis animantibus fœmina, maréque appetentibus. Quod
C Ariſtoteles confitens à Deo repertum, profectò confitetur ab illo, quo Chaldæus, id *Ariſt. Poli-*
eſt, Mente filia Dei, rerum inuentrice. Id enim ipſe dixit in Politicis: Ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις *tic.*
ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω
προγεγονόμενται ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν,
Quod eſt,Simul autẽ & natura replet hac circuitione,& reditu,vt ſit ſempiterna: quan-
do non ſecundum numerum,ſed ſecundum ſpeciem tantum id fieri poterat. Sic prouiſa
fuit à Deo natura maris & fœminæ ad coniunctionem. Eadem hæc in libris de Genera-
tione & interitu,Cùm cuncta,inquit,corruptibilia eſſent,quoniá plurimum ab eo, quod
primum eſt,aberant, τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γέ-
νεσιν: reliquo,qui ſupererat,modo repleuit vniuerſum Deus, faciens generationem per-
ennem. Hæc ille,ſcilicet vt generarent omnia mutuis amoribus, ſeſe inuicem ardenter
amantia. Quod à Mente diuina factum Chaldæus prædicat, vocans id vinculum πυρι-
βριθῆ,igne graue,inflammatum. Eóque, vt apud Philonem videbis in libro de Mundo, *Philo de Mũ-*
Verbum Dei eſt δεσμὸς ἄρρηκτος, vinculum indiſſolubile totius mundi: quoniam non ani- *do.*
mantis ſolùm,ſed etiam inanimis inſeruit amorem æternum, quo ſeſe mutuo deperirẽt.
Is amor tam mirabilis eſt in arboribus, & herbis, in elementis, aqua, igni, terra, aëre,
quàm in animalibus.Nec fuit aliud quod Moſes factũ prodidit à Deo, Producat vnum- *Gene.1.*
quodque iuxta genus ſuum. Idcirco & Theologus noſter, Manus tuæ fecerunt me: &;

Sicut lac me coagulaſti.&,Antè & tettò formaſti me. cæteráque multa. quoniam ille & D
formas aptas inuenit, & amorem addidit ambobus. Videsq́; vt mirabiliter conſentiant
qui religionem Chriſtianam pluſquam annorum duo penè millia anteceſſerint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omníque eius diuinitate: & quòd ſit mundi creatrix, & Idea mundi, ipſéque mundus archetypus.

CAPVT X.

Mens ἀπαθὴς καὶ οὐδενὶ μεμιγμένη.

DVO QVOQVE extant alia diuina, & ſapientiſſimo cuique admiranda teſtimonia de Mente: alterum apud Mercurium Triſmegiſtum, alterum apud Platonicos. Primus Triſmegiſtus, eam illam Mentem Anaxagoræ & Platonis, quam teſte Ariſtotele dixit Anaxagoras ἀπαθῆ, impaſſibilem, Plato οὐδενὶ μεμιγμένην, nulli rei admiſtam, docuit Græcos, vt nomina & proprietates eas ei attribuerent, in eo qui inſcribitur Aſclepius:

Triſmegiſt. in Aſclepio.

Τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; νοῦς καὶ λόγος ἐξ ὅλου ἑαυτὸν ἐκ περιέχων ἐλεύθερον σώματος πάντος, ἀπλανὴς ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφής· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ ἑστὼς, χωρητικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος τῶν ὄντων. οὗ ἀκτῖνες εἰσὶ τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. Quæ ſunt, Quid igitur eſt incorporeum? Mens, inquit, & Verbum, quæ ſeipſam ex vniuerſo ab omni corpore liberam ſuſtinet, & continet: Inenarrabilis, impaſſibilis à corpore, & intangibilis: ipſa ſeipsâ ſtans, capax omnium, ſeruatrixq́; rerum: cuius radij ſunt bonitas, veritas, lux exemplaris, exem E
plar animæ. Hæc Triſmegiſtus: quibus clariora, diuinioráque, ne ſi Angelus quidem loqueretur, enarraret. Is vt apparet fuit fons Græcæ Philoſophiæ, inde Theologiam hauſerunt, hinc aſciuere vulgatam celebremq́; Mentem illam, rerum originem, & cauſam, cui dabant ſapientiam, inuentionemq́; omnium rerum, eam perinde, vt merita eſſet deſcribentes, prædicantesq́; inerrabilem, vt quæ plena eſſet ſcientiæ, ſolertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, vt in Phædone dicit Socrates, non potuerit eſſe, niſi bona, ſolertiſſima. Eſt enim, inquit Triſmegiſtus, infallibilis, non poteſt falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis ſuſtinetur, nulla corporea vi viuit, agitatq́; æuum, non indiget corpore, quod corruptibile eſt, ſed ab omni corpore libera, & expedita, ſuſtinetur ſeipſa, ſua ſapientia, incredibili poteſtate naturæ ſuæ. Neque poteſt vllum à corporibus accipere detrimentum, vt quam corpora nequeant attingere. eſt enim intacta. Cumq́; ſit huiuſcemodi natura, eſt capax omnium rerum, & conſeruatrix omnium: In ea enim viuunt, & ſubſiſtunt omnia: ſecretum, arcanumq́; vinculum, & conſeruatio eſt cunctarum rerum. Nec poteſt tuendis rebus fatigari: quoniam tam vaſta eſt, non quidem corporea mole, & vaſtitate, ſed ſapientiæ & ſolertiæ, vt omnia capiat, vbique adſit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immenſa, fulſere radij bonitatis & ſapientiæ, ac veritatis omnes. Hinc emicuit quidquid rerum vbique eſt, quidquid boni, quidquid veri. Propterea fuit archetypa lux: ea nempe lux, quæ tanquam Regina, materq́;, omnia creauit. Ab ea accenſa ſunt lumina cæleſtia. F
Hoc vocatur à Philone Iudæo παναύγεια, dicas licet omniluminis, ingens omnis lucis regio, ſedes, ipſamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea manauerit. Eóque etiam Archetypum animæ, vt ſuperius omnes confitebantur. Ipſamet creauit hominem, eíque fuit velut archetypum, formans eum ad imaginem ſuam. Hanc ob cauſam autore Philone ſunt duo λόγοι, duæ rationes, duæ Mentes: altera ſupra nos, exemplar rationis noſtræ: altera noſtra ipſa. Ibíque apertè Philo confeſſus eſt, credo ab his libris Triſmegiſti imbutus, Verbum archetypum, creatorem verbi noſtri, id eſt, rationis noſtræ, mentis, animæ. Deſcripſit igitur nobis Mentem Mercurius, eam ex profundiſſima ſapientia appellans etiam λόγον, Verbum, cuius vocis plena eſt Theologia Philonis & Platonicorum, vt videbis, deſcendens, oriensq́; à priſcis ſæculis, reuelata ab ipſomet Verbo, qui ſe Mercurio, multisq́; aliis priſcorum detexit. Conſtatq́; hæc verè priſcum illum Mercurium locutum: quoniam ſunt etiam à Platone, Platonicisq́; omnibus vſurpata, librisq́; eorum celebria. Idem Mercurius in eo qui inſcribitur ἱερὸς λόγος, loquens de creatione, exordiensq́; quaſi geneſim, hæc ait: Ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ φύσις καὶ ὕλη. Principium rerum Deus, & Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixiſſe, mundum creatum à Deo, appellaſſeq́; Deum νοῦν καὶ αἴτιον, Mentem & cauſam, acceptū ex Triſmegiſto. Deus igitur &

Fons Græcæ philoſophiæ Mercurius Triſmegiſt.

Quæ tribuat Menti Triſmegiſtus.

Mens παναύγεια.

Mens archetypus animæ.

Duæ Mentes Philonis.

Oraculū Mercurij de Deo.

Deus νοῦς καὶ αἴτιον.

A Mens idem ſunt. Hæc fuit principium omnium, quod tot alij fatebantur ſuperius. Hunc omnes vna voce hominis creatricem, Mentem, nunc mundi declarantes, conſultantes. Duo igitur principia rerum veteres ſtatuerunt, alterum agens Mentem, Deumq́; alterum admittens, & patiens naturam, vel materiam. Priſcorum Theologia, vt vbique vidiſti. Platonici quoque iuxta vetuſtam hanc Theologiam dicunt, τὸ πᾶν ἐκ νοῦ καὶ ἀνάγκης ἐστὶ, τούτου πείθοντος τὴν ἀνάγκην, τῆς δὲ ἀνάγκης πρὸς τὴν νοῦ ἐπιστροφήν, Vniuerſum ex Mente, & neceſſitate eſſe, Mente perſuadente, & cogente obedire neceſſitatem, neceſſitate autem obſequente & ad mentem ſe conuertente, eamq́; ſequente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modum loquens, paucis exceptis: Sed & quæ à neceſſitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Miſta enim mundi huius creatio ex neceſſitatis, ac Mentis conſtitutione fuit: ſed Mente imperante neceſſitati, vt ſibi parerent, quæ fierent, haberentq́; optimè. Sic igitur neceſſitate victa, & coacta ab Intelligentia, & imperiis Dei, hoc omne conditum eſt. Obſeruandum quoque, perſpicaciterq́; animaduertendum quod refert Proclus, Theodorum Platonicum apud Porphyrium inueniſſe opinionem, quaſi allatam ex Perſide: δύο νόας πρὸ αὐτῆς θέντες, τὸν μὲν τῶν ὅλων τὰς ἰδέας ἔχοντα, τὸν δὲ τῶν μερικῶν: Duas mentes ante animam eos ſtatuiſſe, quarum altera contineat ideas vniuerſorum, altera particularium. Sunt enim hæc ea, quæ dixit apertius Philo eſſe δύο λόγους, duo verba, duas rationes, alteram archetypam, alteram noſtram. Dabant autem magnæ Menti, vt creatrici, ideas vniuerſales, quod Plato in Timæo & Mercurius in Pœmandro, & Timæus B Locrenſis: minorem autem Mentem, quæ noſtra eſt, particularium rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia venerat à Barbaris. Quanquam fieri poſſit, vt duas Mentes potius ſentirent eas, quas in primo oraculo demonſtrauimus. Omnia, inquit, perfecit, pater, & tradidit Menti ſecundæ, quam vocant primam omne hominum genus. Longè autem clarius, & verbis pleniotibus, aureáque prorſus, & cæleſti oratione locutus eſt in ſermone tertio ad Aſclepium Mercurius de hac Mente: videbis claram Theologiæ Grecæ, & omnium Platonicorum originem. Profertur etiam à Diuo Cyrillo: Οὐ γὰρ ἐφικτόν ἐστιν εἰς ἀμυήτους τοιαῦτα μυστήρια παρέχεσθαι, ἀλλὰ τῷ νοῒ ἀκούσατε. ἓν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ· καὶ ἔστιν ἀεὶ νοῦς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ τούτου ἑνότης. ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοῒ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πάντα περιέχει. ἐκτὸς τούτου οὐ θεὸς, οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ ἐστὶ κύριος, καὶ πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ὑπ' αὐτόν ἐστιν. Quæ ſunt, Neque enim fieri poteſt, vt eiuſmodi myſteria tradas apud profanos, necdum initiatos. ſed animo audite, Vnum ſolum erat lumen mentale, ante lumen mentale: & eſt ſemper Mens illuminata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quàm iſtius vnitas, ſemper in ſe ipſo exiſtens, ſemper ſua mente, & lumine, & ſpiritu omnia continet. Poſt pauca addit Mercurius: Extra hunc, non Deus, non Angelus, non Dæmon, non ſubſtantia, nulla alia. Omnium enim eſt dominus, & Pater, & Deus, & fons, & vita, & poteſtas, & lumen, & Mens, & ſpiritus, & omnia in ipſo, & ſub ipſum ſunt. In his Triſmegiſti verbis cernitur vnde Plato myſteria ſua potarit. Vt autem Plato in Epiſtola de myſteriis iiſdem C locuturus præfatus eſt, ſe per ænigma loqui velle, ne venirent ad manus imperitorum quæ ſcribit, & non intellecta contemnerent: eadem præfatione vſus eſt Triſmegiſtus, & Orpheus ſimiliter. Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis. Primumq́; apud Triſmegiſtum ſunt hæc nomina paterna, vt etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum lumen mẽtale ante lumen mentale. Sicut igitur Chaldæus duas Mentes docuit, quarum ſuperior & prior genuiſſet ſecundam: ſic Mercurius duo lumina mentalia, duas Mentes luminoſas, Mentes luminis plenas. Prima eſt ipſa Vnitas. Iam enim ſæpe vidimus, & videbimus, Vnum dici ipſum æternũ genitorem. Hoc vnum & lumen eſt, & non eſt lumen corporeũ, ſed lumen mentale, lux alterius generis, quàm quæ cernitur corporeis oculis. Eſt autẽ hoc mentale lumen ſupra, vel ante aliud lumen mentale. Duę luces, altera prior, altera ſecunda, vel poſterior. Fuit ſemper hoc lumẽ, ſiue primum, ſiue ſecundum. Et nihil aliud fuit vtrumque lumen, quàm vna coniunctio, vna aſſociatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm luminis huius coniunctio, vna aſſociatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm luminis huius coniunctio, & vnitas, ſummáque vnio. Ante omnia ſæcula fuit ſemper in ſe ipſo. Creato autem mundo, continet omnia non manibus, ſed diuinitate mentis ſuæ, & ſpiritu, ſiue ſapientia ſua. Præter hunc primum, & ſecundum non fuit aliud ab æterno, non Deus vllus, aut Angelus, non qui ſecundum locum obtinent dæmones, non ſubſtantia. Quæ neque fuerunt ab æterno, neque dici poſſunt eſſe, quibus non ſit verum eſſe.

Duo principia rerũ, Deus & Natura.

Platonis locus è Timæo.

Locus è Theodoro Platonico de duplici mente.

Ideæ rerum vniuerſarum, Dei: particularum, hominis.

D. Cyrilli locus.

Lumen mentale.

Vnus, æternus genitor.

Lumen primũ & ſecundum.

Quomodo Deus omnia continet.

Eſt Deus ipſe & hæc ſunt nomina eius. Item aliis locis de eadem locutus eſt Triſmegi- D
ſtus, in Pœmandro, vbi viſionem qualem vidit in rubo Moſes expoſuiſſet, emiſſamq́; vocem, cuiuſmodi item audiuit Moſes, & vt apud Moſem ille idem dixit, Ego ſum Deus

Præclarus locus Triſmegiſti, cōſentiens cum hiſtoria ſacra.

patrum tuorum, ego ſum, qui ſum: ſic apud Triſmegiſtum, ſeipſum declarans dixit: Ἐγὼ μὲν φησὶν εἰμὶ ποιμάνδρης ὁ τῆς αὐθεντίας νοῦς. Paulo poſt: Τὸ φῶς ἐκεῖνο ἔφη ἐγὼ νοῦς ὁ σὸς θεὸς, ὁ πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἐκ σκότους φανείσης. Ego, inquit ſum Pœmander, id eſt, Paſtor humani generis. Id enim videtur deſignare, Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, ſum ego Mens.

Pœmander quid.

Mens autoritatis.

Deus tuus, qui eram ante humentem naturam, quæ ex tenebris apparuit. Hæc grandia ſublimiáque effatur Triſmegiſtus myſteria. Primum cùm Mens, ſe Mentem autoritatis appellat. Autoritatem enim dixit patrem, qui primus eſt, & ante omnes, maior etiam ipſa mente, quatenus genuit eam, deditq́; ei poteſtatem: ſed non maior, quoniam æqualem ſibique coæternam genuit. Ipſe igitur eſt autoritas, primatus, principium, caput, primum eſſe, natura bonitatis. Huius eſt Mens, vt dixit Chaldæus, toties appellans eam

πατρικὸς νόος.

πατρικὸν νόον Mentem paternam: in noſtra Theologia, Sapientia Patris. Deum quoque ſeipſam prædicat eadem Mens, ſicut apud Moſen. Etiam ſe ante humidam naturam gloriatur extitiſſe. Hic ſublime, mirabile myſterium. Eſt enim humida natura, quod apud

Terra, chaos, ὕλη.

antiquos Chaos, à ſuſione, humiditate, terra, aqua, commiſta, hyle, id eſt, literis inuerſis ἰλὺς, limus, humus. Eſt terra inanis & vacua, vel ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, & incompoſita. Ante hanc, quæ fuit rerum primordium, initium, embryon, ſemen fundamentum, inchoatio totius mundi ex terra & aqua, gloriatur Mens ſe fuiſſe. Ergo hæc E

Prouerb. 8.

illa eſt, quam Solomon appellans Sapientiam, inducit eam loquentem, ſicut loquitur apud Triſmegiſtum: Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam æthera firmaret ſurſum, & libraret fontes aquarum, cæteráque de creatione. Apud Solomonem prædicat ſe poſſeſſam à Domino: apud Triſmegiſtum, prædicat ſe eſſe Mentem autoritatis: apud Chaldæum, Mens patria: apud noſtros, Sapientia Patris. De quo igitur

Gen. 1.

Moſes, cùm rerum deſcriptionem inchoans dicit, In principio creauit. Deus cælum & terram: &, Qui ſerebatur ſuper aquas: &, Qui præcepit luci, vt emergeret: innuit iſtam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cælum, & terra, ante humidam materiam, & inchoamentum, primordiumq́; totius mundi. Sic item in eo quem vocat ὑμνῳδίαν, hymnum, cantum, gratiarum actionem, verſus erga creatorem ſuum loquitur: Σὺ ὁ πατὴρ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ νοῦς. Tu es pater, tu Dominus, tu Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes, creationem ſentiebant: partáque omnia eius ſapientia monſtrabant. Eóque eſt oraculum apud Platonicos ex antiqua Theologia, νοῦ μὲν γὰρ μίμημα πέλει τὸ δὲ πᾶν. Hoc vniuer-

Vniuerſum, mentis imitatio.

ſum, inquit, eſt Mentis imitatio. Eſt, inquit, vniuerſum, a Mente deptomptum, formatum à mente, velut opifice. Mirabile verò argumentum & indicium, Mercurium, Ægyptioſq́; de Mente, Verbóque Dei conditore mundi, hæc myſteria prodidiſſe, ex Plutar-

Locus ex Plutarchi cōmentario de Iſide.

cho, in eo, quem inſcripſit de Iſide, & Oſiride, ſiue de Theologia Aegyptiorū. Ait enim in eorum arcanis fuiſſe fabulam (mos enim priſcę Theologiæ fuit, fabulis inuoluere veritatem) Ὅτι καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ θεοῦ νοῦς καὶ λόγος, ἐν τῷ ἀοράτῳ καὶ ἀφανεῖ βεβηκὼς εἰς γένεσιν ὑπὸ κινήσεως F
προῆλθεν, Quòd Mens & Verbum Dei, cum eſſet per ſe in inuiſibili, & in abdito, proceſſit mota ad creationem, vel mouit ſe ad creandum. Agnoſcis omnes ex vno fonte per omnē

Gen. 1.

mundū ſparſos veritatis riuos? Si ſcire cupis, quis fecit eā, quæ dicitur Geneſis, quam ſcripſit Moſes (Deus autem fecit) qua continetur generatio cæli, & terræ, cæleſtiū, ac terreſtrium, autoribus Aegyptiis, fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuiſibile, regnās in arcanis diuinitatis ſuæ. Manebat in ſecreta, inſcrutabili diuinitatis ſuæ caligine: &, quod ait magnus Theologus noſter, Erat apud Deū cōiunctiſſimus illi, in ſinu eius. Proceſſit ad creandum, ad generandū. Ergo is eſt, de quo Moſes, In principio creauit Deus cælum, & terrā. Hæc eſt Geneſis facta teſtibus Aegyptiis, à Verbo, à Mēte diuina. Quæ ſicut Græcè dicta

Mens, ſpiritus, ſapientia.

νοῦς, Mens, λόγος, ratio: ſic Hebraicè, ſpiritus, ſapere ipſum, ipſa ſapiētia, vita. Ex his fontibus arbitror manāt, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodē & Mente canit, vocans eam ſimiliter ἀόρατον θεοῦ λόγον, inuiſibile Dei Verbū, opifex mūdi: & vt ait Pindarus, ἀριστοτέχναν,

Eulogia Dei magnifica.

optimum artificem: Italicus autem poëta, magiſtrum æternum. Is eſt Verbū Dei, Mens, ſapiētia inuiſibilis, arcana, abdita, poſtea quaſi facta viſibilis, cuius myſteria ſupremo tēpore, ipſa propius ad nos accedente, claruerūt. De hoc ipſo Aegyptię Theologiæ princeps, quæ cæteri ſacerdotes forte ſuper his, quæ retulit Plutarchus, reſpiciebant, in Pœmādro locutus eſt: ὁ δὲ ἐκ νοὸς φωτεινὸς λόγος υἱὸς θεοῦ: Ex Mente verò radians Verbum Filius Dei.

De mente

A *De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quòd ſit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd ſit ea quæ dicitur vltramundana Mens.*

Cap. XI.

Declaratvr etiam à Philoſophis Græcis, credidítque oraculum illud Chaldæorum, de Patre, & Filio fuiſſe locutum, quod primo loco prolatum eſt: è quibus eſt Pſellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit Pater, & Menti, ſiue Intelligentiæ tradidit ſecundæ, quam vocat primam, omne humanum genus. Pſellus autem Philoſophus: τὴν πᾶσαν κτίσιν δημιουργήσας ὁ τῆς τριάδος πρῶτος πατὴρ, παρέδωκε ταύτην, τῷ νῷ, ὅν τινα ποιῦ τὸ ξύμπαν γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες τὴν πατρικὴν ὑπεροχὴν, θεὸν πρῶτον καλοῦσι, πλὴν τὸ παρ' ἡμῖν δόγμα ἐναντίως ἔχει, ὡς αὐτὸς ὁ πρῶτος νοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου πατρὸς τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐδημιούργησεν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ λέγει περὶ τῇ μωσαϊκῇ βίβλῳ πρὸς τὸν υἱὸν, τὴν ἰδέαν τῆς παραγωγῆς τῶν κτισμάτων, ὁ δὲ υἱὸς αὐτουργὸς τοῦ ποιήματος γίνεται. Hoc eſt, Vniuerſam rerum conditionẽ molitus primum in trinitate Pater, tradidit Menti, quam Mentem, omne humanum genus, ignorantes paternam excellentiam, Deum primum vocant. Verum noſtrum dogma in contrarium habet: quoniam ipſa prima Mens, Filius magni Patris, omnem molitionẽ perfecit. Nam Pater in libro Moſaico, dictat Filio ideam productionis rerum: Filius autem ipſe per ſe B operatur. Hæc Pſellus. Sed aduertat Pſellus hoc oraculum non aduerſari dogmati noſtro, ſed vndequaque congruere, ſi rectè quis intelligat & enodet. Confitemur enim ipſi Patrem omnipotentem, factorem cæli, & terræ, & Filium, per quem omnia facta ſunt. Hoc dogma Chaldaicum ſentit, omnium autorem Patrem, primum fuiſſe, Filium autem ſecundum, iuſſum à Patre creare, aut qui volente Patre, & qui eum omnipotentem genuiſſet, creauerit. Vtriuſque creatio eſt, ſed Patris primum, qui primus eſt. Idq; etiam eſt, quod prodidit Pſellus, Patrem dictare, proponere Filio ideam creationis, Filium autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea & voluntas, & fœcunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, niſi quod Pater voluiſſet, fœcunditatem, totamq; in idea & fœcunditate paterna molitionem accepiſſet. Eſtq; creatio, prima mundi inuentio, quæ cùm in Patre primo fuiſſet placita, & concepta, decreta, & deſignata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei poteſtatem in cælo, & in terra, glorificauitq; Filium ſuum, gloria quam habuit, priuſquam mundus fieret. Hoc ſentit Chaldæus. Hæc ipſa item Mens eſt à Platonicis appellata ὁ ἐπέκεινα νοῦς, Mens vltramundana, ante omnia, & quod diuus ille, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. de qua Porphyrius in Propoſitionibus: περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ κατὰ μὲν νόησιν πολλὰ λέγεται, θεωρεῖται δὲ ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως, ὡς περὶ τοῦ καθεύδοντος. διὰ μὲν ἐγρηγορότος πολλὰ λέγεται, διὰ δὲ τοῦ καθεύδειν, ἡ γνῶσις καὶ ἡ κατάληψις. τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γιγνώσκεται. ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις. De Mente, inquit vltramundana, aut ſuperna, ſecundum intellectionem multa dicuntur. Cognoſcitur au-C tem & conſideratur ignorantia, quæ eſt omni cognitione melior. Sicut de dormiente. Nam per vigiliam multa dicuntur: per dormitionem verò fit notio & apprehenſio. Simili enim ſimile noſcitur: quia omnis notio, rei notæ eſt ſimilitudo. His innuit Porphyrius, quæ ſæpe noſter Dionyſius de negationibus in Theologia, Meliorem ſæpe ignorantiam in altiſſimis rebus quàm ſcientiam, negationem quàm affirmationem. Sacrum item ſilentium, quo colitur ineffabilis diuinitas. Tuncq; rectè Theologiam explicamus, cùm dicimus: Deum inſcrutabilem, inueſtigabilem, incomprehenſibilem, ineffabilem. Hoc à Porphyrio dicitur ἀνοησία, omni notione melior inſcitia. Dixit item Porphyrius per affirmationem multa de ea prędicari, vt quòd ſit omnipotens creator, opifex omniũ. Sed eſſe rurſum negationem (quæ ſi in animo ſit, dicitur ἀνοησία) omni affirmatione meliorem. Pulcherrimũmque adhibet exemplum: Qui vigilant, de eo qui dormiat, multa diſſerere poſſe, multa ſuper eo fabulari: ſed notionẽ veram dormitionis & quid ſomnus tandem ſit, quid've dormire, tunc fore perſpicuum, ſi tu qui dormieris aliquando, didiceris, quid ipſum dormire ſit: Sicq; melius ſciri ſomnum, per alium ſomnum, quàm per vigiliam, quia ſimile ſimili perſpiciatur. Sic de altiſſima & vltramundana Intelligentia, multa prædicari per notionem, & ſcientiam, eſſe autem inſcitiam quandam ſomni ſimilem, melius & dignius tacentem, tacendóque intelligentem, quàm ſi loqueretur, & affirmaret. Quia ſupermundana Mens illa, mentes, & ſenſus excedit omnes. His igitur

Pſelli locus de Mente.

Pater dictat, filius operatur.

Matth. 28.

Mens vltramundana.

Ignorãtia melior cognitione.

Notio, rei notæ ſimilitudo

Negatio melior affirmatione quomodo.

Somnum per ſomnum melius ſciri.

Porphyrij documentis, declaratur æternæ Mentis, ac cæteratum diſcrimen. Sæpe enim D
Mẽs princeps diſtincta ab alys. & apud Mercurium, & alios Philoſophos, de mente noſtra, & mente in commune fit
ſermo: ſed ſeparat vbique ipſa ratio, principem Mentem, genitricémque aliarum, ab
omni alia. Hæc princeps præcipuè dicitur, ὁ ἐπέκεινα νοῦς De hac item eundem Porphy-
rium ſiue Proclum par eſt locutum eodem libro, cùm ait: Omnis proceſſus eſt ab eo, ad
quem naturalis fit conuerſio. Poſtea, quoniam à Mente, vt à principio, & origine cuncta
Porphyrij ſententia de Mẽte principe ſeu vltramundana. naſcuntur, infert: ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ὅτι καὶ ὀρεκτὸν πᾶσι νοῦς, καὶ πρόεισι πάντα ἀπὸ νοῦ, καὶ πᾶς ὁ
κόσμος ἀπὸ νοῦ ἔχει, κἂν ἀΐδιος ᾖ, καὶ διὸ οὐ πρόεισιν ἀπὸ νοῦ διότι ἀΐδιος. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπέστραπται
διότι ἀεὶ τέτακται ἀλλὰ καὶ πρόεισιν ἀεὶ καὶ ἀΐδιος κατ' οὐσίαν, καὶ ἐπέστραπται ἀεὶ ἄλυτος κατὰ τάξιν: Ex his,
inquit, manifeſtum eſt, quòd ab omnibus deſideratur Mens, & omnia procedunt à
Mẽte, & omnis ornatus eſt à Mente, etiã ſi ſit æternus. Neque propterea non procedit à
Mente, quoniam ſit ſempiternns. Neque enim ob id non conuertitur, ac reflectitur,
quoniam ſemper gubernetur, & ordinetur. Sed & procedit ſemper ſempiternus, ſe-
cundum ſubſtantiam: & conuertitur ſemper etiam indiſſolubilis ſecũdum ſubſtantiam.
Hæc ille ſine dubio de Mente ſiue Sapientia vltramundana. Nec moror nunc, quæ de
Procli locus è libro de Theologia Platoni. ſempiternis ordinibus diſputat: ſuis hæc locis perpendentur. Diuinè quoque naturam
Mentis huius, ac poteſtatem explicuit, & aſſignauit Proclus in Theologia Platonica, vt
ſecundo quòque libro demonſtrabitur: de qua ſic loquitur: οἱ δὲ αὖ καὶ τὰ τῶν ψυχῶν πλήθη
παράγουσι παρ' ἄλλης πρεσβυτέρας ἀρχῆς, καὶ νοῦν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ἀποτίθενται, τέλος μὲν τὸ ἄριστον
εἶναι φασὶ, τὴν πρὸς τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς ἕνωσιν: Qui verò, inquit, multitudinem animarum produ- E
cunt ab alio vetuſtiore principio, Mentemq́; principem omnium decernunt, finem
optimum eſſe dicunt, animæ cum Mente coniunctionem. Hæc Proclus, referens pla-
Mens, origo animarum. cita quorundam aliorum Platonicorum. Quibus nihil venerabilius, nihil cęleſtius. Men-
tem eſſe fontem, originem animarum, principiumq́; maius, eamq́; eſſe omnium prin-
cipem, & imperatorem, vt eſt in Epiſtola, & in Philebo. Eum autem eſſe finem opti-
mum vt vniatur, copuleturq́; anima cum principe Mente. Hæc enim etiam noſtra
Theologia eſt, neceſſe eſſe, vt ſociemur, vnumq́; efficiamur cum illo, ſi beati volumus
eſſe. Pergit etiam Proclus, hæc ipſa melius de tribus principiis, quid Platonica ſentiat
Theologia, declarans: σωμάτων μὲν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει καὶ αἴτιον,
καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα, καὶ εἶναι καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκληται: Cor-
porum, inquit, quemadmodum dictum eſt, & animotum pattem & cauſam mentem
pronunciat Theologia Platonis: circaq́; illam eſſe omnia, & operari, quæ vitam in pro-
ceſſibus, & explicationibus poſſideant. Sic ille. Aduerte igitur, quæ de Mente nunc
ſentire dicit Theologiam Platonicam Proclus. Innuit enim Epiſtolam ad Dionyſium
de tribus regibus, Mentemq́; ſecundum eſſe ex illis imperatotibus, principiiſq́; tribus,
circa quam omnia eſſe Plato fatetur. Sicq́; eſt Filia ſummi Boni: quoniam ſummum
bonum eſt primus rex. & is primus rex & pater cauſæ, & principis in Epiſtola. Cauſa
autem & princeps eſt Mens.

F

Quòd Mens ſit Deus, opifexq́ mundi: & quòd veteres Gracia Philoſophi id agnouerint: & de Ideis.

Cap. XII.

Mẽs princeps, rerum omniũ cauſa, Platoni. QVOD Plato in Philebo dixit, non ſolum Anaxagoram, ſed maiores fer-
me omnes, præcipuè prudentiores, dediſſe Menti principatum, inuen-
tionemq́; rerum, eamq́; Deum, & cauſam declaraſſe, non modò tam
multa ſuperius teſtantur, ſed etiam hi, quos autor eſt Plutarchus in Phi
loſophia nobiles extitiſſe. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora
Mens mundi, Deus Thaleti. à principio conſtitiſſe: νοῦς δὲ θεοῦ αὐτὰ διακοσμήσων, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων
ἐποίησε: Mentem autem diuinam hæc exornaſſe, omniumq́; ſatus naturaſq́; feciſſe. Quod
ergo ſenſit Anaxagoras, à priore Thalete traditum fuerat. Thales, inquit, ſentit νοῦν τοῦ
Deus, vnitas & bonum locus è Cratere, libro Triſmegiſti. κόσμου θεὸν: Mentem ſiue Intelligentiam Mundi, Deum. Pythagoras item hanc intelli-
gentiam, ſeu Mentem diuiniſſimam agnouit, eodem autore, vt Deum quidem appel-
laret Monada, id eſt, Vnitatem: & τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, quæ ſit natura vnitatis.
Quod à Mercurio prius proditum. Siquidem Triſmegiſtus in eo qui inſcribitur Crater
(quod

A (quod nomen & rem imitatus eſt in Timæo Plato) dixit : ἡ μονὰς πάντων ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ῥίζα: καὶ ἀρχὴ οὖσα, ἀπὸ δ' ἀρχῆς οὐδὲν, οὖσα μονὰς οὖν ἀρχὴ καὶ πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχομένη: καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾷ, ὑπὸ μηδενὸς γεννωμένη ἑτέρου ἀριθμοῦ : Vnitas, inquit, omnium eſt principium, & radix. Cumq́; ſit principium (Nam ſine principio nihil fit) omnem numerum contīnet, à nullo contenta : & omnem numerum gignit, à nullo alio numero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Triſmegiſtus Theologus Ægyptius, longeq́; Græcis antiquior, Monada, ſiue Vnitatem, idem Pythagoras dicebat αὐτὸς ὁ νοῦς, quòd ſit ipſa Mens. Democritus etiam, qui plurimum aliàs delyrauit, νοῦν τὸν θεὸν : ἐμπύριον δὲ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν : Mentem ipſum Deum, igneam mundi animam Deum, habuit à Chaldæis, qui Deum priores ignem dixerant in ſententiis Zoroaſtreorum : εἰσὶ πάντα πυρὸς ἑνὸς ἐκγεγαῶτα : Sunt ab igne vno omnia nata. Ignem inuiſibilem, noſtræ quoque literæ Deum vocant. Ab eo ſic nata cuncta Chaldæi, ſicut Democritus, quòd ſit anima mundi. Socratem, & Platonem Plutarchus ait ſimiliter atque Triſmegiſtum ſenſiſſe: τὸ ἓν τὸ μονοφυὲς, καὶ αὐτοφυὲς, τὸ μοναδικὸν, τὸ ὄντως ἀγαθὸν, πάντα δὲ ταῦτα τῶν ὀνομάτων, εἰς τὸν νοῦν σπεύδει. νοῦς οὖν ὁ θεὸς χωριστὸν εἶδος: τουτέστι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδενὶ ἐν τῷ παθητῷ συμπεπλεγμένον: Ipſum Vnum ſingularis naturæ, per ſe natum, ſingulare, verum bonum eſſe Deum: hęcq́; nomina ſpectare ad ipſam Mentem. Mens igitur Deus, forma ſeparata : hoc eſt, nulla materia contaminata, & concreta, nulli rei paſſibili admiſta. Ecce quod Anaxagoras ſuperius, & quod de eo prodidit Ariſtoteles. Stoici quoque, qui mundum, & ſtellas Deos,

Democriti ſententia de Deo.

Ignea mundi anima.

B ſicut Ariſtoteles & Plato, putarent, tamen τὸν ἀνωτάτω πάντων νοῦν ἐν αἰθέρι, Altiſſimum, ac ſupremum omnium Deorum, ipſam dixere Mentem. Hinc apparet quid ſenſerint, quicunque aſtris, aut mundo dederunt diuinitatem, non illam ſcilicet ineffabilem, ſupremam, principem inuentricem omnium, ſed diuinum quiddam, factumq́; ab ipſo Deo. Ideas quoque Plutarchus perhibet Socratem & Platonem ſenſiſſe, ἐν τοῖς νοήμασι, καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ νοῦ ὑφεστώσας, In cogitationibus, ſenſiſq́; Dei, hoc eſt, Mentis ſubſiſtentes. Sic Deus eſt mens, creatrix mundi, cuius Ideam in ſe contineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & obſeruanda, vt ſcias & quid de Ideis ſenſerit Plato, & quo in loco habere deceat Ideas. Sunt videlicet, ſicut rectè & ſapienter diffiniuit Dionyſius, προορίσματα καὶ θελήματα θεοῦ, prædefinitiones & voluntates Dei. Idq́; etiam perhibet Pſellus priores Chaldæos ſenſiſſe : cuius teſtimonio recognoſces ea, quæ ſuperiores attulerant, Chaldæorum eſſe, ſicut item erant Triſmegiſti. μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν ἀποθυμνοῦσι ἰδέας δὲ νομίζουσι, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους, φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς καὶ νοητοὺς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις. Vnum, ait, principium omnium opinantur Chaldæi, ipſum Vnitatem, & Bonum, laudando vocantes. Ideas ſentiunt, modò Patris cogitationes, modò rationes vniuerſales naturæ, mentis, animæ, modò ſeparatas à rebus ſubſiſtentias. Dico igitur ex ſententia Plutarchi & Dionyſij, prioris quidem, opinionem Platonis fuiſſe, Ideas eſſe primum illud Chaldæorum, Patris, id eſt, opificis mundani ſenſa, & meditata: poſte-

Stoici & Plato ſydera deos putarunt.

Idea Platonis

Definitio Idearum ex Dionyſio.

Alia deſcriptio Idearum, & quæ earũ ratio.

C rioris, Ideas eſſe ipſas Dei voluntates. Si addideris ſecundum ſignificatum, vt ſint rationes naturales, & vniuerſales in natura, & in mentibus & anima, rectum erit, & idem ferme atque primum. Vltimas autem Ideas ſicut Plato & Ariſtoteles, & Dionyſius reiecerunt, delectum in Chaldaicis dogmatis habentes, ſic prorſus reiiciendas cuique perſpicuum. Ergo pro errore, & fabula, commentóque habendum dogma quorundam Platonicorum, τὰ νοητὰ, id eſt, Ideas, quæ Plato in mente opificis ſtatuit, eſſe quandam diuiniſſimam, primamq́; Deorum gentem, ceu primam Angelorum Hierarchiam. Item vnitates rerum, & Ideas ſeparatas, fontes, & origines. Commentum non à veritate modò, ſed etiam Platonis animo alienum, vel Plutarchi ad rationis claritarem teſtimonio accedente. Item ex Plutarcho obſeruari operæpretiū eſt, & ſcitu digniſſimum, idem eſſe diuinam Mentē atque ipſas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamq́; eius eſſe Idearum cunctarum naturam, ac ſubſtantiam : idemq́; totam Idearum ſeriem, atque ipſam immenſam Dei ſapientiam. Obſeruandum item hanc Mentem eò fuiſſe cunctis Philoſophis creatorem, quòd ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus claret eos ſenſiſſe, locutoſq́; eſſe, quæ à Barbaris didiciſſent. Priores Barbari Chaldæi, Ægyptij, & quos priore loco ſtatuere fas erat, Hebræi hanc Mentem rerum creatricem prædicauerant, anteponentes ei quendam alium genitorē ſuum. Cuius rei pro Chaldæis teſtis eſt cum Sibyllis ſecta Zoroaſtreorum & Magorum : pro Ægyptiis Triſmegiſtus : pro

Hebræis ad alios multos, Philo: pro Græcis maxime Plato, omniſque Platonicorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos vno ore, Patrem iſtius æternæ, omnipotentis, omniáque creantis Mentis, inuenies. Quod partim oſtendi, partim oſtendam. D

Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore.

CAP. XIII.

DE HAC item Mente, non ſolùm rerum opifice, ſed etiam ſecundo principio, habente ante ſe priorem, multa loquuntur alia concorditer Platonici, per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in præmonſtrato libro, vbi de Theologia Platonis, quæ traditur in Parmenide, multa dubitat, hæc dicit: ἀλλ᾽ οἱ μὲν παλαιοί, καὶ τῆς Πλωτίνου φιλοσοφίας μετέχοντες τὴν νοερὰν φύσιν ἐνταῦθα πεφυκέναι λέγουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων ἀρχῆς ὑφισταμένην, καὶ πάνθ᾽ ὅσα διὰ ταύτης συμπεράσματα περαίνεται, τῇ τοῦ νοῦ μιᾷ καὶ παντελεῖ δυνάμει, συναρμόζειν ἐπιχειροῦσι: Sed veteres, inquit, & qui Plotini Philoſophia ſunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicunt ab vno ſuperſubſtantiali rerum principio ſubſiſtentem, & omnes, quæ per hanc præponuntur concluſiones, Mentis vni, atque perfectiſſimæ poteſtati coniungere nituntur. Ecce Proclus teſtatur Philoſophiam Plotini id maximè ſtuduiſſe, vt oſtéderet naturam intelligibilem, & inuiſibiles ſubſtantias, Angelorumq; choros ab vno ſubſtantiali procedere principio. Quòd E autem ſit principium tantum ac tale, paulò poſt docet: Mens videlicet, ad cuius ineffabilem poteſtatē, omnes, quæ ſunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti differunt, concluſiones, conenrur reuocare: vt quidquid ibi locutus ſit Plato, pertineat ad Mentem, ordineſq; intelligibiles, à ſuperſubſtantiali principio Mente naſcentes. Hocq; eſt quod in noſtra Theologia, per eum creata viſibilia, & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue virtutes, ſiue dominationes. Hæc à Platonicis dicitur νοερὰ φύσις, & dicitur nata à ſuperſubſtantiali principio, ab ineffabili, & omnipotenti Mentis autoritate. Perhibet idem Proclus, apud vetuſtiores Platonicos (vt eorum diuinitatem agnoſcas) καὶ παρ᾽ αὐτοῖς εἰώθει θρυλλεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἕν τι ϑεμελίοις, τὸν δὲ νοῦν ἓν πολλά, τὴν δὲ ψυχὴν ἓν καὶ πολλά: Apud eos iactari ſolere, primarum omnium rerum Vnitatem, ipſam autem

Mens, vnum multa. Mentem vnum multa: Animam verò Vnum & multa. Sunt igitur hæc omnia ſymbolica, & mathemarica, quibus ſignificabant res diuiniores, Tria numina, & qui in Epi-

Tria numina, tres reges, Vnus Deus. ſtola ſunt tres reges, nominibus mathematicis deſignantes. Primus eſt vnitas Pater, qui eſt ante omnia, eóque eſt Vnitas, & Principium. Mens autem naſcens ab illo, eſt Vnum multa: Vnum quia retinet naturam paternam: Multa, quia facit ſecundum numerum. Eſt enim ſecunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco eſt tertius rex, aut tertiò, vocatus Vnum & multa, addita copula, vt magis eum à primo diſtare, ſecundum numerum, deſignarent: quia ſecundo loco. Copula quidem verum non ſignificaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autem duobus, vnum ab vtraque parte F eſt. Tertius eſt vnum, & multa: Quia tum procedit à primo, eóque retinet naturam eius & nomen: tum tertio loco exiſtens eſt, & multa: quia ſi tria ſepares, ab altera parte remanet vnitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquamus nomina ni-

Mens poſt patrem ſtatuta. Procli locus. mium mathematica. Illud perſpicuum eſt, ſecundo loco Mentem eos ſtatuiſſe, poſt Patrem ſuum: idq; vetuſtiores Platonicos tradidiſſe. Proclúſque adducit ex Porphyrio ἐν τῇ Πατριαρχῶν πραγματείᾳ, τὸν νοῦν εἶναι μὲν αἰώνιον ἐν πολλοῖς καὶ καλοῖς ἀποδείκνυσι λόγοις, ἔχειν δὲ ὅμως ἐν ἑαυτῷ καὶ προαιώνιον τι, τῷ ἑνὶ συνάπτον. ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐπέκεινα παντός: τὸ δὲ αἰώνιον δευτέραν ἔχειν, μᾶλλον δὲ τρίτην ἐκείνου τάξιν, δεῖ γὰρ οἶμαι τοῦ προαιωνίου καὶ αἰωνίου τὸν αἰῶνα μέσον ἱδρῦσθαι: Porphyrius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis id eſt, primis rerum autoribus, Mentem eſſe æternam, multis, ac præclaris probat rationibus: habere tamen in ſe quod ſit Menti prææternum (vt ſic vertamus verbum) Vnitati connectere. Illud quidem erat vltra omne æuum: æternum autem ſecundum habere, imò verò tertium ordinem ab illo. Oportet enim, vt reor, prææterni, & æterni mediam ipſam collocare

Mens aliquid in ſe melius habet quàm æternitatem. æternitatem. Tum addit Proclus (ſed de hoc, ſermo nobis ne ſit) τοσόνδε δὲ ὅμως ἐκ τῶν εἰρημένων λάβωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τι κρεῖττον ἐν ἑαυτῷ τοῦ αἰῶνος: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quòd etiam Mens habet aliquid melius in ſe ipſa, quàm æternitatem. Ex his, etſi dicuntur obſcurè, & more Platonicorum, is tamen efficitur ſenſus, Mentem eſſe

Aeſſe ſempiternam, habere autem quod eam antecedat, non tempore, aut æternitate (nam æterna ſunt æqualia) ſed natura: vt cùm ſint duo æterna, ſed alterum alterius genitor, neceſſariò gignens verè ſit æternum, & aliud magis, quàm alterum. Nam Primus ipſe eſt ante omnem æternitatem, non tempore, ſed natura: æternus autem ipſe *Primus non tempore, ſed natura.* Filius habet ſecundum locum, imò verò, quoniam inter æternum & prææternum, interiacet æuum, vel æternitas, neceſſariò tertio in loco eſt æternum. Sed ſcias iſta dici de ſumma Patris excellentia: quia cùm Mentem æternam genuerit, non poteſt eſſe prææternus ipſe, id eſt, ipſam æternitatem antecedens. Et ipſe Porphyrius teſtatus eſt Mentem habere quid æternitate melius. Ergo ea dicuntur, vt oſtendatur id, quo Genitor præcedit Genitum, vt ipſe docuit, cùm Patrem ſuum maiorem ſe prædicabat, *Ioan. 14.* referebátque illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non valentes, vſi ſunt nominibus Aeterni, & Prææterni, quorum primum eſt Mentis, ſecundum eius qui Mentem natura præcedit. Quorum conformitatem, & ſummam naturæ coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum, ipſam nempe Mentem, habere quid æternitate melius, attingere ſcilicet, ad naturam Primi. Dicunt etiam ipſam Mentem habere in ſe Prææternum, id eſt, naturam ante æuum, ante ſæcula, quo copuletur cum Vnitate, quæ Pater ipſe eſt, primum eſſe, primatus, fons omnium rerum, vnde numeri cuncti prodiere, ante omnia ipſe Filius. Totáque tandem hæc Theologia eſt, quam nos quotidie celebramus, quòd Mens & proles Dei ſit patri ſuo co-
B æterna.

Ex eodem Proclo, de Genitore, ſummo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, ſeu ſpiritu: & de diuinitate ipſius Mentis.

CAP. XIIII.

DIVINITVS etiam eſt de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, & aliorum placita Platonicorum: cuius teſtimonio, & quantum Menti præcellat Vnitas ipſa, noſcitur, & quanta rurſum inter eam ipſamq́; Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipſo libro de Platonica Theologia: ἡ οὐσία καὶ ὁ νοῦς, ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ὑφεστάναι λέγεται, καὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν ὕπαρξιν ἔχειν, καὶ πληροῦσθαι τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς ἐκεῖθεν προϊόντος, καὶ τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῆς μεθέξεως ἐκ τῆς ἑνώσεως τοῦ φωτὸς τούτου τυγχάνειν, ὃ δὴ καὶ αὐτοῦ νοῦ, καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ θειότερον, ὡς τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ἐξηρτημένον. Quæ ſunt: Subſtantia, & Mens à Bono & principaliter, & primò dicitur ſubſiſtere, & circa Bonum, exiſtentiam habere, & repleri lumine veritatis illinc promanantis, & accipere participationem ſeu dependentiam ex coniunctione, & vnione luminis, quod & ipſa Mente & ſubſtantia eſt di-
C uinius, vt quod primò dependet à Bono. Hæc ille: quibus nihil profundius, grandius, ſublimius effari poteſt omnis Theologia. Eſt autem apud Platonicos altiſſimum dogma, *Subſtātia, idē* idem eſſe, ſubſtantiam, ſiue Ens, atque ipſam Mentem: idem quoque Bonum, & Vni- *atque Mens,* tatem. Iure autem, Mens, & ſubſtantia, ſiue Ens, ſunt idem: quippe & ipſa Mens apud *bonū, Vnitas.* vetuſtiſſimum Theologorum Moſen dixit, Ego ſum, qui ſum, Græcè, ὁ ὤν: Philoſo- *ὁ ὤν, καὶ τὸ ὄν.* phis, τὸ ὄν. & Dionyſius Ieſum vocat τὸ ὄν. Eſt autem Ieſus filius Dei, Mens ipſa. Ea eſt primum, excellentiſſimumq́; Ens, primo principaliterq́; naſcens à Patre ſummo Bono, & Vnitate. Vt ergo ſubſtantia & Mens ſunt nomina ſecundi principij à Patre procedentis: ſic ipſum Bonum, aut ſummum Bonum, atque item Vnitas, ſunt nomina primi principij. Vnitas quidem, quòd ab eo naſcuntur omnia, vel ipſa Mens, caput, & fons omnium. Dicitur, inquit Proclus, & conſtantiſſima fama eſt inter omnes Theologos, ab ipſo ſummo Bono, primitus, primò, ante omnia ſubſiſtere Mentem, & ab eo, & circa ipſum habere exiſtentiam, circa ipſum reuolui: quia *Ab ipſo bono Mens.* niſi eſſet illud, ipſa non eſſet. Inde naſcitur, dependet, ſicut ipſa fatebatur in mun- *Lumen de lumine.* do. Inde repleri quoque inquit lumine veritatis manantis inde. Eſt enim diuina progenies lumen æternum, lumen de lumine, eſt ſapientia patris ſui. Eóque clamabat, *Ioan. 7.* Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. & cùm diceret ſe glorificatum à Patre ſuo gloria æterna, antequam mundus fieret. Hoc omne multis nominibus

ſignificant Platonici, dependentiæ, participationis, exiſtentiæ ex illo, & circa illum, lu- D minis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod Patris eſt, eſſe Mente diuinius, noris eum ſentire, Patris præexcellentiam, & primum eſſe, fontalemq́; lucis æternæ (quæ natiuitas ipſa eſt prolis ſuæ, imò proles ipſa) exiſtentiam. Non poteſt enim aliter excellentia

Mira Platonicorum Theologia.

paterna deſignari. Sed audi mirabiliora, vt cælos eis patefactos poſſis dicere, vidiſſéque eos gloriam ſempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, eſt ſuperiorum, & ante eum Platonicorum, vt ſtupeam noſtram radiantem apud eos miratus Theologiam. τὴν τοῦ νοῦ τάξιν δευτέραν ἀποφαίνει τῆς ἐξῃρημένης τοῦ ἑνὸς ὑπεροχῆς. εἰ τοίνυν καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς εἰκὼν τοῦ πρώτου νοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ νοῦ μετουσίαν αὐτάρκεια, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν παρέστιν: ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ διέζευκται, καὶ ἔστιν ἐνδεὴς, καὶ διὰ τοῦτο δηποῦ, καὶ τῆς ἡδονῆς δεῖται. ὁ δέ γε θεῖος νοῦς, ἀεὶ τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, καὶ συνήνωται πρὸς αὐτὸ, καὶ διὰ τοῦτο θεῖός ἐστι, ἀγαθοειδὴς μὲν ὢν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, θεῖος δὲ ὡς τῆς πρώτης θεότητος ἐξηρτημένος: Secundum, inquit, ordinem, poſt Vnitatis ſeparatam excellentiam dicere Platonicam Theologiam habere Mentem. Si igitur & mens noſtra eſt imago primæ Men-

Mens noſtra, imago primæ Mentis & quomodo.

tis, etiam ſecundum hoc tantum bonum, & nobis ſecundum Mentis participationem, ſufficientia, & proprium bonum adſit. Sed mens noſtra à bono diſiuncta eſt, eſtq́; indiga, eóque etiam voluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens ſemper bonum participat, & vnita eſt cum ipſo, & propter hoc diuina eſt. Similis quidem ipſi ſummo Bono, ſecundum Boni participationem: diuina verò, ceu quæ ſit cum prima Deitate connexa. Hæc Proclus. Ecce ſecundus ordo locúſque Mentis poſt altiſſi- E mam eminentiſſimámque Vnitatis excellentiam, ac ſupereminentiam. En item mens noſtra, imago diuinæ Mentis. Fecit enim nos ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam.

Gen. 2.

Ecce nobis non aditus ad Patrem, non Boni communicatio, niſi per Mentem primoge-

Nullus nobis ad patrē aditus niſi per Mentem.

nitam, noſtra mente ab ipſo ſummo Bono longè diſiuncta. Ecce quoque Mens diuina, Mens Dei, Mens paterna, vt Chaldæus dicebat, ἀγαθοειδὴς ſimilis ſummo Bono, gerens ſimilitudinem, formamq́; ſummi Boni Patris ſui. Propterea dicebat, Qui videt me, vi-

Ioan. 14.

det & Patrem meum. Ecce Deus ipſe Pater, ipſa prima Diuinitas. Denique ecce quod

Ioan. 1.

ait diuus Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. qui quidem ſermo ſonat, quod Proclus,

Cōciliatio loci D. Ioannis cū Procli verbis de Mēte Dei.

συνήνωται πρὸς αὐτὸ, Coniunctus erat cum ipſo Bono. Ioannes, ἦν πρὸς τὸν θεόν: Proclus, πρὸς αὐτὸ ἀγαθόν. & Ioannes, Erat apud Deum: Proclus, Coniunctus, vnitus cum ipſo. cùm Ioannes ait, Erat apud Deum, deſignat, coniunctus erat, cohærebat cum Deo,

Ariani diſiungebāt Mētem à Deo.

erat à Deo inſeparabilis, coæternus. Quem Ioannes vocat Deum, Proclus ipſum Bonum, etiam Deum. Quod Ioannes item λόγον, Rationem, Verbum: Proclus νοῦν, Mentem. Idem eſt autem Ratio & Mens. Ratio, ſapientia ſummi Dei. Nota obſecro, inure menti, infige verbum illud συνήνωται, coniuncta eſt, vnifacta, vt ſic loquar, erumpens Verbum Philoſophis contra Arianos, & alios, qui diſiungebant Mentem à ſummo Bono. Coniuncta eſt, ait, vnita cum ſummo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc

Mens vnita cum Deo.

omnes. Quòd ſi Proclus dicat excellentiam ſummi Boni etiam à Mente ἐξῃρημένην, ſeparatam: ſcias eum maieſtatem illam, altiſſimamq́; diuinitatis arcem eo, non diſiun- F ctionem innuere. Quòd ſi ſecus ſentiat, ecce ſe ipſo refellitur, συνήνωται, vnita, vnifacta, copulata, connexa Mens cum ſummo Bono: Nec rectè explanaret Platonem. De Mente quoque conſiderandum, quòd ex ſententia cæterorum Platonicorum idem Proclus pronunciat: νοῦς δὲ ἐν αἰῶνι τὸ ζῆν ἔχει καὶ τῇ οὐσίᾳ, αἰὼν ἐνεργείᾳ, καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν νόησιν ἐν τῷ νῦν ἑστῶσαν πηξάμενος, ἐνθεός ἐστι διὰ τὴν πρὸ αὐτοῦ παντὸς αἰτίαν, διττὰς γὰρ ἔχει τὰς ἐνεργείας ὥς φησιν ὁ πλωτῖνος, τὰς μὲν ὡς νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθύων τῷ νέκταρι, καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι καὶ ὁ νοῦς οὗτος ἐν τῷ πρὸ ἑαυτοῦ ὡς θεὸς, ὥσπερ ἡ ψυχὴ τῇ ἑαυτῆς ὑπὲρ ψυχὴν ἀκρότητι νοῦς, καὶ τὸ σῶμα τῇ πρὸ τοῦ σώματος δυνάμει ψυχή. πάντα δὲ ὥσπερ εἴπομεν ἀνήρτηται τοῦ ἑνὸς διὰ νοῦ μὲν καὶ ψυχῆς. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἑνοειδής ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ νοειδής. καὶ ὁ μὲν θεὸς πρὸ τοῦ νοῦ τῇ νοερᾷ φύσει πρώτως ἐπωχήμενος. ὁ δὲ νοῦς θεότατος ὡς πρὸ τῶν ἄλλων ἐνθεάμενος. ἡ δὲ ψυχὴ θεία καθ' ὅσον δεῖται τῆς νοερᾶς μεσότητος. Quæ ſunt, Mens in æternitate habet vitam, & ſubſtantia, operationeq́; intelligendi eſt ipſa æternitas, ſimulq́; omnem intellectionem in præſenti habens

Mens, Deo ſimilis.

defixam, Deifica eſt, id eſt, Deo ſimilis, diuina propter cauſam vniuerſi, quæ ante ſe eſt. Duas enim, vt Plotinus teſtis eſt, habet operationes: primas, vt Mens: ſecundas, vt nectare ebria. & in cæteris quidem eſt vt Mens: in eo autem, quod ante ipſam, vt Deus: ſicut anima ſuper omnem animam ſua excellentia eſt Mens: corpus autem virtute, quæ eſt ante corpus, fit anima. Omnia igitur, vt diximus pendent ab Vno, per

Mentem

A Mentem quidem, & Animam. Et Mens quidem Vniformis eſt, Anima vero Menti-
formis, vt ſic loquar. Atque Deus qui eſt ante Mentem, naturæ mentali primum ſu-
peruehitur. Mens autem eſt diuiniſſima, vt quæ ante omnia Deifica. Anima verò di-
uina, quatenus indiget media Mente. Hæc apud Proclum, ſimilia atque ſuperius ad-
miranda myſteria, vt mirabile ſit, quoniam inſtinctu ad hæc peruenerint. Tria dicun-
tur eſſe apud eos principia, Deus aut Bonum vel Vnitas, Mens, Anima: tres imperato-
res, primus Bonum, ſecundus Mens, tertius Anima. Mens, inquit, eſt ſempiterna, æter-
na ſapientia, æternum intelligere, ſempiternum ſapere. Hæc fit, aut gignitur Deus ab
antecedente cauſa Genitore ſuo, qui propriè & primò dicitur apud nos & illos, Deus.
Benedictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti. Glorificauit Deus Filium ſuum.
Deus miſit Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Quem propoſuit Deus pro-
piciationem per fidem in ſanguine ipſius. Nemo nos ſeparabit à Charitate Dei, quæ eſt
in Chriſto Ieſu. Innumeráque exempla. Habet igitur Mens ab antecedente cauſa eam
diuinitatem, æternámque ſapientiam. Eſt quidem & ipſa Deus, ſed ab illo Genitore
ſuo. Quidquid autem eſt, æternaliter eſt. Habet duas operationes: alteras, vt Mens, vt
rerum principium, vt intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, vt ſpectans
poſt ſe: alteras, vt reſpiciens ſupra ſe Genitorem ſuum, fruenſq; ex eo æterna volupta-
te, nectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem ſuſpicit, admiraturq;
ſemper, Patris ſui: ex quo deificatur, fit, eſtq; Deus, ſicut eſt, quia genita ab eo, vt Ma-
B crobius dicebat. Anima verò tertium principium eſt vt Mens, propter coniunctionem
ſubſtantiæ, eóque etiam Deus, quia & ipſa à primo per ſecundum, & à ſecundo. Cor-
pora verò, vt effectus trium principiorum. Omnia denique ſunt ab Vnitate. Nam Mens
ab Vnitate gignitur, inde voluptas eſt, & diuinitas eius: eóque diuiniſſima: quoniam ſo-
la gignitur à Deo, & genita eſt Deus. Cætera participant diuinitatem, propterea non
ſunt diuiniſſima. Nomen autem Diuiniſſimi eſt apud Platonem, & Ariſtotelem. Plato
vocat Verbum Dei diuiniſſimum: Ariſtoteles, Mentem diuiniſſimam, vt videbis. Ani-
ma autem etiam Deus, per vtrunque, maximè per ſecundum. Ac Pater, vt ait Diony-
ſius, quoniam eſt pater luminum, irradiat in omnem naturam Angelicam. Hæc illi di-
xere, partim ex Platone, partim ex noſtra Theologia hauſto. Siquidem hæc ſunt ea, quæ
Græci, Latiníque definiere, Spiritum, id eſt, Animam, tertiumq; principium, eſſe æter-
naliter à primo, & ſecundo. Primus dicitur à noſtris, & ab illis Pater: præcipuè verò ab
illis Vnitas, & bonum. A noſtris item fons, & principium totius Deitatis. Ipſam inquam
dixere Animam, ſeu Spiritum, eſſentiam ſuam, ſuumq; eſſe ſubſiſtens habere ex Patre
ſimul, & Filio, & ſimul ab vtroque æternaliter tanquam ab vno principio procedere.
Filium cauſam eſſe Animæ, Græci, principium Latini, ſicut & priorem. Omnia enim,
quæ Patris, ſeu Boni ſint, dediſſe Patrem ipſum vnigenito Filio ſuo gignendo, præter eſſe
Patrem. Et quòd Anima vel Spiritus procedat ex Mente vel Filio, ipſam Mentem à Pa-
tre æternaliter habuiſſe, à quo æternaliter ſit genita, Patremq; eſſe fontem & principiũ
C totius Deitatis. Ecce enim ipſi dicunt omnia pendere ab Vno, ſed per mediam Mentem
& Animam. Quippe Pater cùm ſit fons, & principium totius Deitatis, primò efficit
eſſe Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Eſt enim
Proclo teſte, etiam Anima Deus, non fontaliter, ſicut primus, propriè Deus: ſed vt ab
illo producta, eóque vocat eam magis diuinam, quàm Deum: & quod procedit à pri-
mo, vel datur per medium ſecundum. Gratias igitur agamus ſummo Deo, qui coëgit
etiam ſuæ religionis imperitos, rapido mentis exceſſu abſtractos, pro ea loqui, eáque
perhibere de ipſa teſtimonia, quæ nemo ſit, qui non miretur, obſtupeſcat, lacrymas
etiam qui pius eſt, præ gaudio profundat.

Mens Vniformis, Anima mentiformis. — *Tria principia Platonicorũ, Deus, Mens, Anima.* — *2. Corint. 1.* — *Ioan. 17.* — *1. Ioan. 4.* — *Mentis duæ operationes.* — *1. Comment. in Somn.* — *Omnia ſunt ab Vnitate.* — *Verbum dei diuiniſſimum Platoni.* — *Deus, pater luminum.* — *Spiritus, anima.* — *Filius cauſa animæ.* — *Omnia pendẽt ab Vno, ſed per mediam Mentem.* — *Etiã religionis diuinæ imperiti de Deo magnificè loquuti.*

Mirabile teſtimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

CAP. XV.

EÆDEM lacrymæ manabunt ei, eadem eum gaudia arripient, qui leget ea,
quæ ſcripſit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde ac ſi de cælo cæleſtis
Angelus eum docuiſſet, nunc locutus eſt, & propoſuit, ſuperiores Platonici,
& quidem diuinius & auguſtius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto
de hiſtoria Philoſophi (quem locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem:

Porphirij locus præclarus de Mente.

quem cæca dementia, & odium veritatis non ſinebat cernere verum, nec quam con-temneret religionem, illam eſſe, perſpicere, quam ſæcula Philoſophiáque omnis arcana coluiſſet, quamq́; ipſe neſcius inſectaretur, profert) de ſummo bono ex opinione Platonis, ſtupenda miracula ſcripſit: ἀπὸ δὲ τούτου, τρόπον τινὰ ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νοῦν γενέσθαι, τὸ ὅλον, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα: ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων, ὃ δὴ καὶ πρώτως καλὸν, καὶ αὐτόκαλον παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προῆλθε δὲ προαιώνιος ἀπ' αἰτίου τοῦ θεοῦ ὡρμημένος αὐτογέννητος ὢν, καὶ αὐτοπάτωρ, οὐ γὰρ ἐκείνου κινουμένου πρὸς γένεσιν τὴν τούτου. ἡ πρόοδος γέγονεν, ἀλλὰ τούτου παρελθόντος αὐτογόνως ἐκ θεοῦ, παρελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλὰ οὐ δὲ χρόνου γενομένου πρὸς αὐτὸν ἐστὶν τι ὁ χρόνος. ἄχρονος γὰρ ἀεὶ καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς, ὥσπερ δὲ ὁ θεὸς ὁ πρῶτος, εἷς καὶ μόνος ἀεὶ, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γένηται τὰ πάντα, τῷ μὴ τούτοις συναριθμεῖσθαι, μὴ δὲ τὴν ἀξίαν αὐτῶν συγκατατάττεσθαι δύνασθαι τῇ ἐκείνου ὑπάρξει. οὕτω καὶ ὁ νοῦς αἰώνιος μόνος, καὶ ἀχρόνως ὑποστὰς καὶ τὰ ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ἐστὶν ἐν ταυτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως. Quæ ſunt, Ab hoc autem ſummo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quæ prorſus per ſe ipſam exiſtat: in qua videlicet ſint veræ res, & omnis rerum ſubſtantia: quod & primò pulchrum, & per ſe pulchrum ſit, habeatq́; ſpeciem pulchritudinis. Proceſſit autem ante ſæcula, vel æternitatem, ab autore Deo promanans, per ſe genita exiſtens, & per ſe Pater. Neque enim illo mouente ſe ad generationem huius, proceſſus fuit: ſed iſto progrediente per ſe generabiliter, vel ex ſua generatione à Deo: & progrediente, non à principio aliquo temporali: necdum enim tempus erat: ſed neque creato tempore, præ illa eſt aliquid tempus. ſemper enim eſt carens tempore, & ſola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, vnus, & ſingularis ſemper eſt, licet ab ipſo facta fuerint omnia, eò quòd cum his cõnumerari, & in eodem loco, quem habet ſubſtantia ſua, ea poni non poſſunt: ſic & Mens ſempiterna ſola, & ſine tempore: & creatis his, quæ ſunt in tẽpore, ipſum tempus eſt, permanens in vnitate ſuæ ſubſtantiæ. Hæc teſtatur Porphyrius ſenſiſſe Platonem ex antro diuinitatis miſſa oracula, myſteriaq́; ineffabilia, vt admirando expleri nequeam quibus randem diuinis (vt ſic loquar) Aquilonibus portati in cælum altiſſima ſacramenta introſpexerint: Niſi quòd iam Euangelio coruſcante, melius ea, quæ Plato, Triſmegiſtus, Sibyllæ, Magi, tot per omnem mundum oracula locuta fuerant, explicare poterant. Principiò igitur ingreſſus vaſtum Theologiæ pelagus, refert ab hoc ſummo bono, quod eſſe ſempiterni Genitoris nomen, ſæpe iam clarùit, naſci Mentem, ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Vt & noſter Vates ſimiliter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat vnquam ineffabilem Mentis natiuitatem? vt miraculum ſit, vel hoc ipſum eos agnouiſſe, quòd naſcatur, quòd ſint duo, Genitor, & Genitus. Hoc primum decus huius teſtimonii, quòd ineffabilem fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd naſcens Mens per ſe ſubſiſtat, Deus ſcilicet & ipſa, omnipotens & ipſa. Tertium, quòd ſit omnium rerum domicilium, ſedes, & origo, fons, & principium, rerum vniuerſalis eſſentia, verarum rerum regnum, & Idearum, quæ ſunt eſſentiæ veræ, vaſta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exẽplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipſe. Eoq́; fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem, & ſpeciem, ideamq́; venuſtatis, tanquam principium, & origo habet ipſe à ſe ipſo. Ad hæc, quòd nata ſit ab ipſo Deo æternaliter, & ante ſæcula, ante æuum per ſe genita, per ſe Pater, quippe quæ nata, velut ſui principium, & ſibi pater eſt, quia genita à Patre, ipſa gigni, & naſci volens. Proinde etſi naſcatur à Patre ſuo Deo, naſcitur tamen ineffabiliter, volens ipſa naſci, quaſi natiuitatis ſuæ etiam ipſa principium, non ſe ipſam generando, ſed naſcendo coniunctim, æternaliterq́; ab illo. Deſignatur enim ineffabilis quædam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus naſcendi inauditum, incomprehenſibiliſq́; modus. Diuerſa, quàm noſtra, naſcendi ratio, qui non ſumus, antequam naſcamur, nec à nobis habemus quidquam, differentes ſubſtantia à genitoribus noſtris. Ibi quoniam ineffabilis, & admirabilis, alteriúſque omnino generis natiuitas, & vt naſcatur, tamen eſt patri coæqualis, coæternus, dicitur naſci ipſe, volens à Patre generari, vt volendo naſci, ineffabiliterq́; exultando ex ea natiuitate, & inſeparabiliter à patre naſcendo, ferme ſit & ipſe ſibi genitor. Myſterium quidem altiſſimum, validiſſimáque in eos vociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hic non modo non detrahitur, vt nimium propemodum tribuatur. Repetit deinde hanc generationem non eſſe ſempiternam, ante tempora, ante ſæcula, cùm nullum tẽpus eſſet:

Deus vnus, à quo omnia facta.

Nata Mẽs inexplicabili modo.

Eſa. 53 Act. 1.

Genitor & Genitus.

Prima pulchritudo & exemplar pulchritudinis, Deus.

Nata Mens à Deo ante ſæcula.

Genitoris & geniti coniunctio.

D

E

F

Aeſſet: vt etiam tempus poſtea creatum nihil ſit præ ipſa Mente, vt quæ ſola ſit ſempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore conſortium, aut dependentiam. & vt Pater ſit ſempiternus, & vnus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiſcetur, & cenſetur omnibus retro longiſſimè remanentibus: ſic Mentem quoque æternam eſſe ſolam omnium: quæ etiam ſit ipſum tempus, cùm res ſub tempore creauit, & ad ipſum tempus, mundi menſuram, venit, ipſum tempus, quo menſurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, ſublimius, profundius. O Platonici igitur, qui neſciebatis huius admirandæ Sapientiæ religionem Chriſtianam patronam eſſe veram, nec aliud hanc religionem eſſe, quàm cultum, & notionem ſummi Boni, & æternæ mentis, eorumq́; inter ſe ſempiternæ cõiunctionis ſcientiam, quæ nihil loquatur, clamet, vociferetur aliud: qua reprehenſione tandem digni, qua cæcitate capti, qui eam inſectabamini, cuius vos admiranda, ſtupendáque myſteria, cum ſumma admiratione explicatis, & principem veſtrum Platonem putatis, & aſſeritis ea tenuiſſe, ſcripta reliquiſſe? Miſereri quoque oportet miſerrimos Hebræos, quibus ob inauditam cæcitatem, ob profundam animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia ſæcula innotuit Sapientia, quam gentes omnes cælitus reuelatam coluerunt, tradiderunt, & ſuæ gentis doctiſſimi monimentis literarum mandauerunt, apud omnes ſuæ gentis eruditos ſub ſecretis myſteriis abſcondebatur, non videant nunc adorari, coli, agnoſci à toto terrarum orbe. Ideo nunquam deficiet hæc religio, & vera illa Sapientia, & antiquiſſima ſæculorum omnium, in arcanis abſtruſa Theologia.

Mens ſola æterna & ante omnia tempora.

Religio, eſt cultus & notio ſummi boni.

Platonici cæci qui tam mira dixere, tamen vera religionis expertes.

Hebræi cæci & ignari veræ ſapientiæ.

Religio vna nunquã deficiens.

B

Ex Plotino de eadem ipſa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quòd poſt Patrem ſit maxima omnium Mens.

CAP. XVI.

PLOTINVS item inter Platonicos maximus, & vbique celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ ſuperius ab antiquis tradebantur, approbauit, diſſeruitque copioſius, vt hæc veræ Sapientiæ myſteria perfectiſſimè videatur tenuiſſe: vt inſtar miraculi ſit, totus is hominum, ac ſæculorum concurſus, ac conſenſus. Audiant igitur Philoſophi patefactum nouiſſimis ſæculis, quod antea foret etiam notum, atque animis multorum hominum comprehenſum, declaratum autem poſtea, atque ita diffuſum, vt quod anguſtis locis prius contineretur, in totum mundum euaſerit, nuncq́; Numen iſtud adoretur, omneſq́; de eo philoſophentur, de quo ſoli ſapientiſſimi quondã, & hi omnino pauci philoſopharentur. Hæc eſt enim ſcientia Domini, qua repleta eſt omnis terra, quòd omnes nunc philoſophantur, Patrem & Filium cognoſcentes, adorantes, ſemper loquentes: quæ ſcientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Chriſtianus fuit, nec fortaſſe norat Chriſtianos, ſi ſciſſet eos hanc adorare Sapientiam, quam maiores ſui tantopere coluiſſent, ac veluti de profundiſſimis myſteriis de ea loquerentur, quorum ſcripta & ipſe veneratus eſt, & approbauit, certè ipſe cum cæteris Platonicis religionem noſtram, quam nonnulli eorum propter inſcitiam, velut ſuperſtitionem contemnebant, adoraſſet, retinuiſſet, veramq́; eſſe ſapientiam prædicaſſet. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, ſublimiáque in libro de Tribus principalibus hypoſtaſibus loquitur, quæ poſtea imitati ſunt, & ſecuti Porphyrius, & Proclus, plureſq́; alij Platonicorum: τί οὖν χρὴ περὶ τοῦ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτό; μέγιστον δὲ μετ' αὐτὸ νοῦς, καὶ δεύτερον. καὶ γὰρ ὁρᾷ ὁ νοῦς ἐκεῖνον, καὶ δεῖται αὐτοῦ μόνου. ἐκεῖνος δὲ τούτου οὐδέν. καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ κρείττονος νοῦ, νοῦν εἶναι, καὶ κρείττων ἁπάντων νοῦς, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτόν. Quæ ſunt, Quid igitur de perfectiſſimo dicere conuenit? Nihil'ne ab ipſo, an maxima poſt ipſum? Maximum autem poſt ipſum Mens, & ſecundũ. Etenim aſpicit Mens ipſum, & eius tantùm indiget: ipſum autem, Mentis nihil prorſus. & quod à Mente maiore generatur, Mentem eſſe: & omnibus maior eſt Mens: quia poſt eam ſunt cætera. Hæc intimæ Philoſophiæ myſteria proloquitur Plotinus, vt ſi Chriſtianus eſſet, apertius loqui non potuerit. Principio Patrem dicit eſſe perfectiſſimum, principium ſcilicet, maximum, eminentiſſimum, excellentiſſimum, præcedens etiam Mentem.

Plotini laus.

C

Plotinus minimè religionem noſtram nouit.

Liber Plotini de trib. hypoſtaſibus principalibus.

Ioan. 10. Hoc enim eſt quod Filius dicebat toties, Pater maior me eſt. Non id quidem tantùm D propter corpus aſſumptum: ſed quia ille Pater ſit principium, fons totius Deitatis: Filius autem genitus, naſcens & proles. A maximo ac perfectiſſimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximam autem poſt perfectiſſimum, ſiue Patrem, eſſe Mentem, ſiue Filium: & quod ante omnia mirabiliſſimum eſt, ait Mentem ſuſpicere, & intueri Patrem, & indigere eo ſolo, Patrem autem eo minimè. Aperit enim abditiſſimum myſterium, Patrem ſcilicet gignere Filium: tanquam ipſe ſit maior autoritas, quanta ſcilicet eſt inter Genitum, ac Genitorem. Quoniamq; Pater genitor eſt, primáque omnium origo, non indigere, aut dependere à Filio, Mente ſcilicet: contra, filium indigere eius ſolùm, quòd ab eo diuinitatem, ſubſtantiamq; habeat, diſcatq; ab eo omnia.

Matth. 17. Luc. 9. Mar 9. *Filius intuetur Patrem, quomodo.* Nec aliud dicitur hic à Plotino, quàm quòd eadem Mens ſæpe locuta eſt apud nos mortales, docens ſe à Patre miſſum, vnicam ſe, amantiſſimamq; eius eſſe prolem: nihil habere ſe, niſi quod Pater ei dediſſet: quidquid haberet traditum ſibi à Patre. Ecce Plotinus ait, Filium intueri Patrem, tanquam in eum, à quo tota ſua pendeat beatitudo, tanquam in bonum ſuum, felicitatem ſuam. & iure quidem. Nam ſi ab eo, qui maximus, qui perfectiſſimus eſt, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, vt potuerit mundum viſibilem, & inuiſibilem creare, neceſſe eſt beatitudinem eſſe tantam, quanta beata maximum filium ſuum efficiat: id eſt, tantam eſſe beatitudinem, quanta eſt rerum ſuarum magnitudo, quanta diuinitas, quanta poteſtas. Intuetur Filius in Patrem, ſinúque paterno continetur, nec alia eſt beatitudo eius, quàm ex bonis, & co- E gnitione paterna, maximarum voluptatum theſauro. Ideóque optauit omnes ad hæc paterna bona ſublimare. Præter hæc autem addit Plotinus: ποθεῖ δὲ πᾶν τὸ γεννῆσαν, τὸ γεννώμενον καὶ τοῦτο ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον· ὅταν δὲ καὶ ἄριστον ᾖ τὸ γεννῆσαν σύνεστιν αὐτῷ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. εἰκόνα δὲ λέγομεν εἶναι τὸν νοῦν. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Πλάτωνος τριττὰ τὰ πάντα: Deſiderat omne quod gignit, id quod gignitur, & hoc amat: maximè verò, cùm ſoli fuerint gignens, & genitum: cùm autem optimum eſt quod gignit, neceſſariò eſt cum eo coniunctum quod gignitur, vt ſola alteritate ſeparentur. Dicimus autem imaginem eius eſſe Mentem. oportet enim loqui clarius. Eóque apud Platonem terna ſunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes ſecundum ſecunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque cauſam habere Patrem, cauſam quidem appellans Mẽtem ipſam. Opifex enim illi eſt Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cùm igitur cauſa ſit ipſa Mens, Patrem eius dicit Bonum, & quod vltra Mentem eſt, vltráque ſubſtantiam. Multis autem locis appellat ipſum Ens, & Mentem, & Ideam: vt Plato cognouerit, ex Bono quidem Mentem exiſtere, ex Mente Animam, & eſſe verba iſta minimè noua, neque nunc cœpta dici, ſed olim, licet obſcurè. Verba autem, quæ nunc ſuper hac re habeantur, eſſe quaſi earum interpretatores, quæ atteſtentur dictis Platonis, eſſe ea verba vetuſta. Talia dicens ad verbum Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de Patre, & Filio, de Mente, de Bono, à quo veteres fluere, aut gigni Mentem dixere, priſca Theo- F logia: Tum quòd Bonum ſit vltra ſubſtantiam, vltra omnia: in quo excellentiam ſummi, ac Genitoris Dei oportet agnoſcere. Neque enim eſt excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum vocat Genitorem, Mentem genitam, eáque fatetur eſſe coniunctiſſima, quia ſit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum ſint ſoli. Ex quo vult effici, vt inter eos ſit indiſſolubilis coniunctio. Maximam enim eſſe coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundiſſimamq; apud Plotinũ Theologiam, de ſempiterna Filij generatione ex Patre, & cum eo coniunctione, de beatitudine eiuſdem, ex intuitu in Patrem. Poſtremò ait eos ſola alteritate ſeparari. Rem inauditam, ac ſtupendam. Sola, inquit, alteritate Bonum, ac Mens ſeparantur, Græce ἑτερότητι, ſolis perſonis dicerẽt Chriſtiani. Alter enim eſt Pater, alter Filius, non aliud, vel alterum. Tanta eſt enim inter duos illos perfectio, perfectáque coniunctio, quanta deceat eorum diuinitatem. Tum reſpice quæſo attentius, quid Plotonius tradat. Ait hæc myſteria, hos ipſos ſermones, vltramundana hæc ſacramenta, eſſe vetuſta: & nunc quæ dicantur, non eſſe noua, ſed his explicari à veteribus tradita. Audi quæſo, referq; animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progreſſu locuti ſumus, quam nos habemus nunc Philoſophiam, fuiſſe etiam apud veteres. Ipſum Plotinum audis confitentem totam hanc Philoſophiam à priſcis deſcendere. Quo teſtimonio probatur, cõfirmatur, quicquid Chaldæi,

Optimũ quod gignit & gignitur. *Omnia terna, apud Platonem.* *Ens, Mens, Idea.* *Bonum eſt vltra ſubſtantiam.* *Maxima coniũctio ex maxima perfectione.* *Sola ἑτερότητι, id eſt alteritate ſeparantur Bonũ ac Mẽs, & quomodo.* *Eadem noſtra Philoſophia, quæ & veterum.*

Mercurius

A Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, Sibyllæ, cæteríque omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradidiſſent. Ipſi hoc teſtantur, non poſſunt à Chriſtianis poſt natum Chriſtum, eſſe conficta. Plura ſunt alia apud Plotinum miranda de Patre, & Filio teſtimonia. Quos appellat noſtra Theologia expreſſius, ac notius Patrem, & Filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitum, Patris, ac Boni imaginem, ipſam Mentem, Bonum & Vltraſubſtantiam, ipſum Patrem. Quis hæc cognouiſſet, niſi Philoſophia cæleſtis illuxiſſet? Benedictus igitur primogenitus, vnicus, ſummi Boni filius, per quem & creati ſumus, & redempti, & couſque amati, vt non celauerit vnquam profundiſſimam diuinitatem ſuam, cuius humanitatem, affabilitatem, clementiam, benignitatem, familiaritatem ſenſit in omni ætate omnis terra.

Vocabula Patris & Filij eadem atque Boni & Mentis.

Deus nunquam celauit ſuam diuinitatem ac benignitatem.

Ex eodem Plotino, quòd Mens ſit poſt ſummum Bonum, quòd per eam ad ſummum perueniatur, quòd ſit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quòd creauerit mundum.

CAPVT XVII.

PLATONICORVM item præcipuus Plotinus, cuius à cunctis prædicatur admirabile ingenium, etſi floruit ante Porphyrium, & Pro-
B clum, vt teſtimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinē quendam de ea, quam dixere Mentem, Prolemq́; ſummi Boni, nos ſequētes auidos reddit, vt ea proponamus. Varia verò, & multiplex præter ſuperiora de duobus illis, Genitore, Proléque ab æterno genita extat apud eum Theologia. E quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quaſi Philoſophiæ antro profatur: γενέσθω δὴ πρῶτον θεοειδὴς πᾶς καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλοι θεάσασθαι θεόν τε καὶ καλόν. ἥξει γὰρ πρῶτον ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν νοῦν, κἀκεῖ πάντα εἴσεται καλὰ τὰ εἴδη, καὶ φήσει τὸ κάλλος τοῦτο εἶναι τὰς ἰδέας. πάντα γὰρ ταῦτα καλὰ τοῖς νοῦ γεννήμασι καὶ οὐσίᾳ. τὸ δὲ ἐπέκεινα τούτου, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ λεγομένην φύσιν, προβεβλημένον τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν, ὥστε ὁλοσχερεῖ μὲν λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν: διαιρῶν δὲ τὰ νοητά, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν ὄν, τῶν εἰδῶν φήσει τόπον, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκεινα καὶ πηγὴν, καὶ ἀρχὴν τοῦ καλοῦ, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν πρῶτον θήσεται, πλὴν ἐκεῖ τὸ καλόν. Quæ ſunt, Sit igitur quiſque primùm Deiformis, & pulcher quiſque, ſi Deum, & ipſam pulchritudinem ſit contemplaturus. Veniet enim primum aſcendens ad Mentem, ibique omnes ſpecies pulcherrimas noſcet, & dicet hanc pulchritudinem Ideas eſſe. Omnia enim hæc ſunt pulchra geniturìs, & ſubſtantia Mentis. Vltra verò & ſupra hanc, naturā Boni dicimus, quæ propoſitum ſibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione eſt prima pulchritudo: Diuidens autem intellectualia, quod quidem eſt intellectuale pulchrū, formarum dicet locum. Bonum autem quod eſt vltra fontem & principium pulchritudinis, vel in eodem Bonum, & pulchrū, primum ſtatuet, verùm ibi pulchrum. Hucuſque
C ille. Quæ etſi abſtruſa Plotinicisq́; vſitata ratione proferuntur, hunc tamen habent ſenſum: Vides primum ſanctiſſima illa duo, altiſſimáque numina, quorum primum in omni vetuſta Philoſophia vocatur Bonum, ſecundum Mens? Ac loquitur de eo, qui cupiat videre veram pulchritudinem, oportere eum primum fieri Deiformem, aſſimiliari Deo, quòd nunquam ad verum venuſtatis intuitum ſit admittendus, niſi diuinam ſibi ſimilitudinem aſſumat. Eſt autem ſimilitudo, Platone ipſo teſte, ſanctitas, iuſtitia. Hæc habeat neceſſe eſt, quem tenet veræ pulchritudinis aſpiciendæ ardor. Atque is qui beatitudinē hanc affectat, aſcēdens animo ad faſtigium rerum, primum gradum faciet ad Mentem: hæc enim eſt poſt ſummum Bonum. Et ipſa dicebat hominibus, ſe ducem eſſe, & portā ad ſummum Bonum: & quòd nemo poteſt videre Patrem, niſi Filius adduxerit, ac reuelarit. In hac igitur Mente, quæ fuit mundi melioris origo, omniumq́; rerum, quę ſuis originibus, & rationibus æternis (quas Ideas Philoſophi dicunt) continebantur, principium, cernet omnem Idearum venuſtiſſimam varietatem. Habent enim, vt ſuperius vidimus, omnes fateri, Ideæ locum, ſedemq́; in ipſa Mente. Mens, ac Verbum, vt ait Philo, eſt Idearum locus. Progreſſus igitur ad Mentem, cernet hic omnes Ideas, earumq́; venuſtatem: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnis pulchritudinis) iure omnia ſunt pulchra, Mente creatrice, genitricéque, & ſubſtantia, ſiue exiſtentia rerum. Vbi autem Mentem attigerit, ſuperabit quoque altius ad alium ſubli-

Princeps Platonicorũ Plotinus.

Ex lib. de pulchro, Plotin. Enneadis 1. lib. 6. cap. vlt.

Primus aſcēſus ad Mentē debet eſſe, vt ad Bonū perueniatur.

Quomodo fieri homo poſsit deiformis.

Primus gradus ad Mentem faciēdus, vt ad Bonum perueniatur.

Mens, mundi melioris origo.

Ideæ ſedem habent in mēte.

Mens habet exemplar omnis pulchritudinis.

miorem, qui dicitur Bonum, ſeu Natura bonitatis, quæ & ipſa pulchritudinem eximiã, D & eandem, atque Mens, ſed principalius complectitur. Eóque fit, vt qui velit perfectè loqui, ſtatuat primùm pulchritudinem, ipſum Genitorem, videlicet pulchritudinem, omniáque bona dantem Secundo, neceſſe eſt. Quocirca dirimens ſingula, locum quidẽ Idearum, vel formarum dicet ipſum intellectuale pulchrum, id eſt, Mentem. Summum

Bonum, fons & principiũ pulchri.

autem, & vlterius Bonum, fontem vocabit, & principium pulchri. Quoniam etiã Mens, quidquid habet pulchri, habet ab illo principio. Aut in eodem gradu ſtatuet Bonum, & Pulchrum, vt non aliud fontem dicat, aliud ipſum Pulchrum, ſed vnum, & idem. Ibique primum hæc ſtatuet. Oſtendit etiam Plotinus cum ſuperioribus Philoſophis, & prædicat hanc Mentem mundi principium, inuentorem, & cauſam, vt hinc ſumma maieſtas,

Ex lib. Plotini, de Prouẽtia 2. cap. 1.

diuinitasq; Mentis eniteſcat. Multáque ſcitu digna, velutq; ineffabilia myſteria prodit de ea, in libro de Prouidentia. Quæ mihi non modò proponenda ſunt, ſed etiam declaranda, & explicanda, vt ſi quid obſcuritatis habeant, aperiantur, vt veritas nuda, claráque remaneat. τὴν πρόνοιαν ὀρθῶς ἂν καὶ ἀκολούθως λέγοιμεν τῷ παντὶ εἶναι τὸ κατὰ νοῦν αὐτὸ εἶναι, καὶ νοῦν πρὸ αὐτοῦ εἶναι, οὐχ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ' ὅτι παρὰ νοῦ ἐστι, καὶ φύσει πρότερος ἐκεῖνος, καὶ αἴτιος τούτου ἀρχέτυπον οἷον καὶ παράδειγμα εἰκόνος τούτου ὄντος. εἰ οὖν φαμὲν ἐκ νοῦ, τὸ δὲ πᾶν ἠρτῆσθαι, καὶ εἰς ἅπαντα ἐληλυθέναι τὴν δύναμιν αὐτοῦ πειρᾶσθαι δεικνύναι ὅλα ἕκαστα τούτων καλῶς ἔχει. Quæ ſunt, Pro-

Vniuerſum à Mente profectum.

uidentiam rectè, & conſentaneè in Vniuerſo dixerimus, quòd ipſum Vniuerſum ſit ſecundum Mentem, & Mens ante ipſum, non quaſi tempore priorem, ſed quia à Mente eſt. & Mens ipſa naturâ prior, & cauſa huius, velut archetypum & exemplar huius, qui ſit E imago. Si igitur ex Mente dicimus pendere vniuerſum, & in omnia vim eius pertinere, ſic conabimur oſtendere cuncta bene poſita. Hæc Plotinus, Mentem aſſerens à maioribus confeſſam cauſam mundi, cuius quaſi ſit (vt Plato tradidit in Timæo) exemplar: mun-

Mens, cauſa mundi & exemplar.

dus autem, velut imago, factus ad eam vim & formam, quam Mens animo complectetur: quæ quidem forma, & conceptus mundanus, vt Philo dixit, erat Mens ipſa. Sicq; apparet Mens mundi principium, & cauſa. Apparet hanc eam eſſe, à quo ſuſtineatur vni-

Mens omnia conſtituit & ordinauit.

uerſitas, per quam omnem pertinet Mentis diuinitas. Hanc ait Plotinus rationem eſſe prouidentiæ veram: quoniam cuncta fecit, poſuit, cõſtituit, ordinibusq; diſtinxit Mens & poteſtas eius, per omnia commeans: vt hac vna pulcherrima cauſa poſſis, in omnem

Cur ſit bene conſultum rei vnicuique.

rationem prouidentiæ latiſſimè tendere, oſtendens bene vnicuique rei eſſe conſultum, quia Mens fuit, eſtq; ſemper moderatrix. Quòd autem Plotinus hoc loco Mentem antecedere mundum non tempore, ſed vt cauſam, & autorem, & à quo ſuſtineatur ſemper

Plotinus in eo errauit quòd mundum ab æterno eſſe putauit.

mundus, aſſerit, vt videatur (quod Proclus affirmat) æternitatem mundi credere: dico eum, quod plurimis Philoſophorum accidit, diuerſa ſenſiſſe, & quod ſæpe fit, à veritate ab illo ſuo ſenſu, reuocatum. Nec longis ambagibus opus eſt: ipſe in ſeipſum ſtet teſtis. Eodem enim libro hæc proſequutus eſt. Quoniam igitur mundus omnis eſt id, quod fa-

De prouidentia 2. cap. 2.

ctum eſt, hunc tu aſpiciens, audire hæc fatentem fortaſſe poſſis: ὡς ἐμὲ πεποίηκε θεός, κἀγὼ ἐκεῖθεν ἐγενόμην, τέλεος ἐκ πάντων ζῴων καὶ ἱκανὸς ἐμαυτῷ, καὶ αὐτάρκης, οὐδενὸς δεόμενος: Quòd me creauit Deus. Et ego inde extiti, abſolutio omnium animantium, ſufficiens, cõtentusq; me- F ipſo, nullius indigens, quoniam in me ſunt omnia, & plantæ, & animalia, & omnis generabilium rerum natura, & Dij multi, & Dæmonum populi. Neque enim γῆ μὲν κεκόσμηται, terra quidem plantis omnibus, & animalibus omne genus eſt ornata, & ad mare vſque peruenit animæ poteſtas: aër autem omnis, & æther, & cælum omne eſt animæ expers. Nouiſſimè concludit: νοῦς τοίνυν δούς τι ἑαυτοῦ εἰς ὕλην ἀτρεμὴς καὶ ἥσυχος τὰ πάντα εἰργάζετο. Mens igitur cùm dediſſet aliquid ex ſe ipſa, in materiam ſtabilis ipſa, & quieta, & immota, cuncta moliebatur. Quibus teſtimoniis, ſiue vltro, ſpontéque pronuntiatis, ſiue quòd non admittit alium natura ſermonem, & vult nos ad hanc rationem loqui, claret cum

Creatio mundi.

locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principium habuiſſe mundum fatentur. Et quo verbo Moſes dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cælum, & terram: eodem vſus eſt Plotinus. Sic etiam, operabatur, aut operatus eſt. Sic, ornata eſt terra, pertinuit,

Mens ſine labore, & quieſcẽs omnia fecit.

extenditq; ſeſe animæ poteſtas. Sic, inde ego extiti, vel ſum effectus: & quòd Mens ſine labore, ſine commotione ſui, ſed quieſcens, immittensq; vim ſuam in materiam, molita eſt. Quæ quidem oſtendunt, ac præ ſe ferunt quoddam tempus, quo ſunt omnia creata. Neque enim, qui ſempiternam dependentiam deſignaret, præteritis, ſed præſentibus verbis vteretur: aut ſi interdum præteritis, certè non ſemper. Diceretq; non fecit Deus, operatus eſt, ſed, operatur, producit. Quid quòd idem definit Prouidentiam? προσέχοντος

τις καὶ

A τίς καὶ λογισμὸς θεοῦ, ὡς ἂν γένοιτο, τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ ὡς ἂν ἄριστα κατὰ τὸ δυνατὸν ἔχοι: Proſpectio quædá, & conſideratio Dei, vt fieret hoc vniuerſum, & vt optimè, quoad fas eſſet, haberet. Nónne hæc eum proſpexiſſe, cogitaſſe de re facienda, demonſtrant? Nónne eſt Theologia Moſaica, quòd Deus fecit bene omnia, quę fecit, & vidit bene facta? His etiam Plotini dictis conſtat eundem eſſe Deum, atque Mentem: eamq́; rationem eſſe manifeſtæ Prouidentiæ, quòd ſunt omnia facta diuinitus, ſapientiſſimisq́; Mentis, Intelligentiæq́; conſiliis conſtituta. Vt ſit hoc illud Moſis, Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Sicq́; ad vnam quamque rem creatam. Poſtremo, Et ecce omnia erant valde bona, videlicet à Sapientia ſumma, perfectáque Intelligentia creata. Tum eſt illud apud eum pulcherrimum, quòd Mens eſt alius, & primus mundus, à quo mundus iſte habuit principium.

Prouidentia quid, Plotino.

Gen. 1.

Quòd creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

CAPVT XVIII.

AD INTELLIGENDVM quod Plotinus dixit, Mentem quietam, ſine motu, concitationéque ſui, cuncta feciſſe, eſt operæpretium animaduertere, quæ Euſebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, Primum Deum (ſic enim locuti ſunt Platonici, primum Deum, Patrem, ſecundum, ipſam eius Progeniem vocantes) quietum & immobilem eſſe, Secundo dediſſe ipſum, actionem, autoritatemq́; creandi, quod quidem eſt ineffabile myſterium. εἰσὶ δὲ οὗτοι βίοι, ὁ μὲν πρώτου, ὁ δὲ δευτέρου θεοῦ, δῆλον δὴ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος θεὸς ἔσται ἑστώς, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ νοητά, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὰ νοητά, καὶ αἰσθητά, καὶ μὴ θαυμάσῃς δὲ πάλιν εἰ τοῦτο ἔφην, πολὺ γὰρ ἔτι θαυμαστότερον ἀκούσῃ, ἀντὶ γὰρ τῆς προσούσης τῷ δευτέρῳ, κινήσεως, τὴν προσοῦσαν πρώτῳ στάσιν εἶναι φημὶ κίνησιν σύμφυτον, ἀφ᾽ ἧς ἥτε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἀΐδιος καὶ σωτήριος ἀναχεῖται εἰς τὰ ὅλα. Sunt, inquit, hæ duæ vitæ, altera quidem primi Dei, altera ſecundi: videlicet quòd primus quidem Deus erit ſtans, quieſcens: Secundus verò rurſum erit qui ſe moueat. Itaque Primus eſt circa intelligibilia, ſeu ſpiritualia: Secũdus circa intelligibilia, & ſenſibilia. Neque verò mireris, quòd hoc dixerim: Multò enim mirabilius audies. Nam pro motione, quæ præexiſtit in Secundo, præexiſtentem Primo miſſionem eſſe dico, motionemq́; coniunctam, à qua & ordo mundi, & ſempiterna, ſalutarisq́; ſtabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ & poſtea neceſſariò proferentur. Hic ego obſtupeſco, attonitus hæreo, nec capio, nec explicare queo, vnde tanta Theologiæ profunditas, horum mentes inundauerit. Hoc myſterium altiſſimum eſt, noſtræ Theologiæ ſacramentum, Patrem qui primò eſt Deus, mittere Filium ad agendum, illum eſſe Angelum Patris. Et apud Philonem eſt ὕπαρχος, magiſtratus Dei: προφήτης, declarator, interpres, quo Pater eſt ad omnia, tanquam ſuarum voluntatum executore vſus. Ideo ſicut venit in mundum miſſus à Patre, ſic creauerat mundum & hominem: Prophetis apparuit, legem Moſi dedit, Legationibus paternis eſt functus. Sic dedit ei iudicium Pater, & ipſe iudicabit omnem carnem. Denique non primus Deus vnquam, ſed ſecundus (Dico autem Primum, & Secundum, vnum eundemq́; Deum) monſtratur, prædicatur veniſſe. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hauſta ſunt è ſuperioribus Platonicis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuam dedit operam, centumq́; libros ſcholiorum autore Porphyrio, in eũ ſcripſit. Is prior etiam hæc prodiderat: τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι συμπάντων, καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργὸν δὲ θεὸν, ἡγεμονεῖν δι᾽ οὐρανοῦ ἰόντα: Primum quidem Deum vacare ab omni opere, vti regem: opificem autem Deum imperare, per cælum euntem. Philo quoque in optima diuinitatis Idea, Primum florentem, nefas putat, vt ad hominis molitionem deſcenderet, miſiſſe nuntium, legatumq́; vnigenitam prolem ſuam, quæ vias documentáque Patris, cuius eſt Sapientia, ſecuta, non hominem modò produxerit, ſed omnem mundum decoris formis, ordinibusq́; inſtruxerit. Hanc quoque fuiſſe præceptoris lPatonis ſententiam refert, vti à Platonicis relatum & proditum, diuus Cyrillus: ὁ γοῦν πλάτων θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω φησὶ τὸ ἀγαθόν, ἐξ αὐτοῦ γε μὴν ἀναλάμψαι νοῦν, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου δημιουργόν, ὄντος ἐν ἀκμοῖς τοῦ πρώτου. καὶ τρίτην εἰς φέρει ψυχήν, ὑφ᾽ ἧς τὰ πάντα κινεῖσθαι φασί. Itaque Plato, inquit, ſupremum quidem, altiſſimumq́; Deum fatetur ipſum ſummum Bonum. Cæte-

B *Primus, deus pater, ſecũdus ipſa eius progenies.*

Mirum eſt quàm curioſè myſteriũ illud diuinitatis, in perſonarum diſtinctione, verbis exaggeret Plotinus.

Theologiæ hoc maximum ſacramentum: à Patre filium angelum miſſum.

C *Ioan. 5.*

Primus & ſecundus, vnus & idem deus.

In Numenij philoſophiam, centum libros ſcholiorũ ſcripſit Plotinus.

D. Cyrilli locus.

Vide eũdem, de trinitate 2. & cõtra Iulian. 8.

rum ex eo emicuiſſe Mentem,& hanc eſſe proximum mundi opificem, Primo manente D in quiete,& vacatione. Tertiam inducit Animam, à qua cuncta cieri, agitaríque cenſet. Apparet igitur (vt loquar ipſe) quodam admirabili,& cæleſti beneficio (Non enim humana conſideratione eò peruenire potuerunt) eos audiſſe, legiſſéque, in vetuſtiſſimis oraculis duos Deos,in vnam ſubſtantiam diuinitatemq; cõiunctos: quorum Primus admirandæ,ſuſpiciendæ, auguſtæ maieſtatis, mitteret Secundum ab ſe genitum ab æterno,ad omnia. Et hæc eſt illa toties ab ipſa diuina Mente prædicata Theologia: Doctrinam ſuam,non eſſe ſuam, ſed eius, qui miſiſſet eum. &,Quòd ſic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum filium ſuum daret,vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.& Sicut miſit me viuens Pater, & ego mitto vos.&,Quòd Pater non iudicat quenquam,ſed omne iudicium dedit Filio. Denique,quòd eum ſemper prædicabat genitorem maioremq; ſuum,præceptorem,mittentem: Illi cunctos honores,vti maiori, ac patri deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quàm quòd à Patre miſſus,rediturus ad eum,certo tempore circumacto,veniſſet,faciens omnia,ſumpta humana figura: quæ Pater non fecit,ſed voluit, & iuſſit Filium, Deumq; ſecundum facere, ſicut & opificem mundi eum miſerat. Eademq; ratione, ſecundus Deus, mundum, & hominem creauit, qua prædicatur: veriſſimumq; fuit, in mundum eum veniſſe, ea exequentem, quæ Primus non quidem fecit, ſed voluit iuſſitq; vt magnus genitor, facere Secundum. Cuius eſt clariſſima ratio,quòd è duobus,quorum alter Genitor, alter Genitus eſſet,Genitus debuit parêre,& facere, quod non decuiſſet facere Priorem, præſente E Secundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, vbi maieſtas & præcellentia genitorum (ſi parua licet componere magnis) ſuper genitis apparet. Atque vbi iuſtitia regnat,iubentibus genitoribus, parent piè, reuerenterq; nati. Id,vt dixi, fuit imago eius, quod ab æterno præceſſit in Deo. De qua re mirabile eſt,& ſtupendum, Platonicos tam profundè philoſophari:& dicunt id ſenſiſſe Platonem,qui Chriſtum natum plus ducentis, & quinquaginta annis anteceſſit. & Plotinus teſtatur hos ſermones non nouos eſſe, ſed vetuſtam quandam,neſcio quibus à locis manãtem ad Græcos, Theologiam. Atque iterum tradit Plotinus,etiam diuo Cyrillo teſte: τοῦ δὲ αἰτίου νοῦ ὄντος πατέρα φησὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ οὐσίας, πολλαχοῦ δὲ τὸ ὂν καὶ τὸν νοῦν, τὴν ἰδέαν λέγει. ὥστε πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν, ἐκ δὲ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ εἶναι τοὺς λόγους τούτους, μὴ καινοὺς, μηδὲ νῦν, ἀλλὰ πάλαι μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπταμένως, τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονότας, μαρτυρίοις πιστωσαμένοις τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτοῦ τοῦ πλάτωνος γράμμασι. Cumq;, inquit, autorem, & cauſam dicat ipſam Mentem Plato, eius quoque Patrem dicit ipſum Bonum, & id, quod eſt vltra Mentem, & ſubſtantiam. Multiſq; in locis ipſum ens, & ſubſtantiam, Ideam appellat. Quocirca Platonem nouiſſe,ex Bono quidem Mentem, ex Mente Animá exiſtere: & hos ſermones,non nunc natos,ac nouos eſſe, ſed cùm omnia ſuperioribus ſęculis obſcurè dicta eſſent,his verbis eſſe declarata, & velut ab interpretibus explanata, has eſſe vetuſtas ſententias ipſius Platonis, libris eius pro teſtimonio nobis vtentibus. Sic Plotinus. quibus non eſt mirabilius quicquam,non ipſos tantum, qui Chriſtianam religionem non cole- F bant,ſed etiam,velut ineptam,ac ſuperſtitioſam, ad cuius profundiſſima ſacramenta nõ attigerant,ſed vulgi opinionem,contemptumq; ſequentes, aſpernabantur, confeſſos eſſe,ſed longè antiquiores, hæc myſteria. De quo ſuperius. ſed nequeo mihi moderari, quin repetam,& inculcem quæ mihi ſuauia,iucundáque ſunt.

Ioan. 7. *Ioan. 3.* *Ioan. 6.*

Summa Theologia Chriſtiana.

Imago Patris, filius.

Plato floruit ante Chriſtũ natũ 250. & eo plus.

D. Cyrilli locus.

Nõ recẽs fuit Platonis doctrina de Bono, Mente, Anima.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, vt à Patre generetur, omnibus bonis ditetur.

CAPVT XIX.

IDEM in libro de Prouidẽtia,& ſpeculatione,multa diſſerit veneratione,& cultu digniſſima,ſed explicãda,declarãdáque nobis. Mens,inquit, indiget ipſo Bono, Bonum eius nõ indiget. Vnde fit compos ipſius Boni,efficiturq; ἀγαθοειδὴς, ipſi Bono ſimilis, & perficitur à ſummo Bono, Specie quidem,ſiue Idea, quæ eſt in ipſa Mente, quæ venit ab ipſo Bono,eam efficiẽte ἀγαθοειδῆ, Boniformem. Ac quaſi cernitur in ipſa Mente veſtigium ſummi Boni. Eiuſmodi archetypum cogitare conuenit reputandó, quod verũ eſt in

Mens ἀγαθοειδὴς, Bono ſimilis.

A eſt in eo, ex veſtigio quod ad Mentem peruenit. Itaque veſtigium eius, quod eſt in ipſa Mente, dedit ipſi Menti aſpicienti, vt in ipſa ſit cupiditas, & ſemper cupiens ſemper aſſequatur. Illic autem neque cupiens eſt (quid enim cupiat?) neque qui aſſequatur: neque enim cupiebat. Non igitur neque Mens cupit: Nanque cupiditas eſt in ipſa, & intellectus ad ſpeciem eius. Cùm igitur Mens ſit pulchra, imò omnium pulcherrima in lumine puro, & claritate pura: καὶ πάντων καλλίστου ἐν φωτὶ καθαρῷ, καὶ αὐγῇ καθαρᾷ, καὶ τὴν τῶν ὄντων περιλαμβάνοντος φύσιν, οὗ καὶ ὁ καλὸς οὗτος κόσμος, σκιὰ καὶ εἰκών, καὶ ἐν πάσῃ ἀγλαΐᾳ κειμένου, ὅτι μηδὲν ἀνόητον, καὶ σκοτεινὸν, μηδὲ ἄμετρον ἐν αὐτῷ ζῶντος ζωὴν μακαρίαν, θάμβος μὲν ἂν ἔχοι τὸν ἰδόντα, καὶ τοῦτον, καὶ ὡς χρὴ αὐτὸν εἰς δύντα, καὶ αὐτῷ γενόμενον ἕν: Et cùm omnium naturam complectatur: cuius & iſte pulcher mundus eſt vmbra & imago, & in omni claritate ea refulgente, quoniam nihil incognitum, & obſcurum, neque immenſuratum eſt in ipſa, viuente vitam beatam: ſtupor quidem ſubiret aſpicientem, & iſtum, &, vt oportet, penetrantem, ibique vnitum, factumq; vnum & idem. Vt autem, inquit, qui ſuſpexit cælū, viderítq; claritatem aſtrorum, cogitat & quærit τὸν ποιητὴν, creatorem: ſic oportet, & qui mundum intelligibilem contemplatus, & intuitus, admiratusq; eſt, eius opificem, qui eum conſtituerit, inquirere, aut vbi, vel qui, ὁ τοιοῦτον παῖδα γεννήσας νοῦν, κόρον καλὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ γενόμενον κόρον, πάντως που, οὔτε νοῦς ἐκεῖνος οὔτε κόρος, ἀλλὰ καὶ πρὸ νοῦ καὶ κόρου, μετὰ γὰρ αὐτὸν νοῦς καὶ κόρος, δεηθέντα καὶ κεκορέσθαι, καὶ νενοηκέναι, ἃ πλησίον μέν ἐστι, τοῦ ἀνενδεοῦς, καὶ τοῦ νοεῖν οὐδὲν δεόμενον, πλήρωσιν δὲ ἀληθινὴν, καὶ νόησιν ἔχει, ὅτι πρώτως ἔχει, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν, οὔτε δεῖται, οὔτε ἔχει, ἢ

Mens omniū pulcherrima.

Mūdus, imago Mentis.

B οὐκ ἂν τὸ ἀγαθὸν ἦν, Talem genuit filium, & puerum pulchrum, & ab ipſo genitum filiū. Omnino autem neque Mens ille, neque coros, id eſt, filius, vel vbertas eſt, ſed & ante Mentem, & filium, vel ſatietatem. Poſt ipſum enim Mens & filius, aut ſatietas eſt, quem oportuit ſatiari, & intelligere. Quæ proxima quidem ſunt ei, Qui non indiget, neque habet opus intelligere. Plenitudinem autem veram, & intellectionem habet, quia primò habet. Quod verò antecedit hæc, neque indiget, neque habet: alioquin non eſſet ſummum, vel ipſum Bonum. In his Plotini verbis eſt omnis hæc Theologia. Bonum, quoniā primò Deus, eſt Genitor, ac Pater omnis ſubſtantiæ, bonorumq; ſuorum, Menti largitor, non indigere Mentis: contrà autem, quoniam ſit proles, & genita, lumen de lumine ipſa Mens, indigere ipſius boni: quippe quæ à Patre ſuo generetur, nec poſſit non generari, nec lucens lucere aliunde poſſit, quàm ab illo. Dat Bonum omnia ipſi Menti, totam ſubſtantiam, videlicet gignendo dat diuinitatem: Pater autem à Mente nihil accipit. Et quoniam cuncta, quæ Pater, aut ipſum Bonum poſſidet, habet etiam Mens, inde fit, vt Mens ſit ἀγαθοειδὴς, imago ſummi Boni, ſpeculum diuinitatis, vt qui videat Mentem adamuſſim, videat ipſum Patrem, ac Bonum. Peruenit autem à ſummo Bono, ad Mentem Idea, & veſtigium, ſiue creati mundi, ſiue ipſa bonitatis ſpecies, totáque ſubſtantia, & diuinitas: ac tanquam à primo Sole, Sol alter eluxit. Quo fit, vt ſi videas hunc ſecundum, putes te vidiſſe primum Solem. Quoniamq; Pater eſt pulcherrimus, pulchritudo, item eſt & venuſtas, à Mente cernitur, & conſideratur, & deſideratur, concupiſci-

Deus, pater omnis ſubſtātiæ bonorūmque.

Cuncta quæ pater habet, & Mens habet.

Idea in Mente.

Sol lucens & viſibilis, imago eius qui eſt in Mente.

C turq; ſemper: nec Mens fruſtratur concupiſcendo, ſed ſimul cupit, ſimul aſſequitur. Nec quiſquam eſt, ſiue Angelus, ſiue quouis alio gaudeat nomine, qui fructum capiat tantum ex ſummo Bono, vt Mens. Eſt enim filius in ſinu Patris. Suſpectus ergo & conſideratio eſt Mentis ad Primum: Primi non ſuſpectus, ſed amor. Nec bonum habet, cùm ſit eminentiſſimum, quod aſpiciat, vt maius, ſicut Mens aſpicit eum. Eſt autem Mens pulcherrima, in luce claritatis ſuæ, complectiturq; omnem rerum naturam. Eſt omnium principium, & fons, cuius eſt pulcher is mundus vmbra, & imago, vt dictum eſt à Platone. Apparetq;, quod etiam tradit Philo, Plotinum, nunc mundum νοητὸν, de quo ſcribit in Timæo Plato, interpretari ipſam Mentem: vt nihil ſit aliud mundus archetypus ille, quàm ipſa Mens. Cùm inquam ipſa Mens ſit in ſumma claritate, & pulchritudine (Erat enim, vt ait noſter, quem Plotinus hoc loco ſequutus videtur, in eo lux vera, quæ illuminat omnem mundum, & in eo tenebræ non ſunt vllæ.) Tum cùm ſit (vt idem etiam ait noſter) in ipſo vita beata, ſi quis & iſtum videret coniunctus cum eo, idemq; effectus, obſtupeſceret, attonitus hæreret, eueniretq; ei, quod illis, qui dixerunt, viſa hac pulchritudine & claritate, Bonum eſt nos hic eſſe. Vt autem, inquit, qui ſuſpicit cælum, attollitur in conſiderationem opificis: ſic qui viderit hanc Mentem, & mundum intelligibilem, neceſſe eſt inquirat, quis eum genuerit, quis & hunc filium genuerit, & ſatiauerit, impleuerítq; ſapientia, dederítq; pelagus ſapientiæ. Nam Primus, ipſumq; Bonum, ſapientiſſi-

Mundus mentis in Mente tanquam archetypo.

Matth. 17.

Filij conſideratio nos ducit ad Patris conſiderationem.

Pater rectè ἀνενδεὴς appellatus.

mus eſt,nec indiget,qui cum compleat vbertate ſapientiæ,& intelligētiæ.Eſt enim emi- D nentiſſimus,iuréque vocatur ἀνενδεὴς,non indigens. Habet autem Mens πλήρωσιν, plenitudinem,veramq́; ſapientiam:quoniam prior ipſa habet,& fruitur. At vero, quod Mentem antecedit, non quòd ſine ſapientia ſit(nam Chaldæus, & Mercurius dixerunt vtrunque Mentem ſiue Intelligentiam, prioremq́; Mentem genuiſſe ſecūdam) ſed quia à nemine accepit,dicitur non habere. Nam ſi acciperet ab vllo, non eſſet ſummum Bonum.Proxima autem,imò coniunctiſſima, eſt Mens, ſeu ſatietas, cum ſummo Bono, vt ſuperius monuit,cùm dixit,καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον: Et maximè cùm ſunt vnum Genitor,& Genitum.Hæc eſt tota Theologia Plotini, eam non à maioribus modo,Platone,omnibusq́; eius,& ſuperioris ætatis Philoſophis,deducentis,ſed videtur prorſus noſtrum expreſſiſſe Ioannem. Nam quod ille dixit, Verbum fuiſſe in principio,id eſt,ab æterno apud Deum: eſt quod Plotinus inquit,Diligit Genitor Genitum, maximè cùm ſunt vnum vtrunque. Erat apud Deum,videlicet erat cōiuncta, vnita cum Deo,& cohærebat Mens inſeparabiliter. Sic, Quòd ſine ipſo factum eſt nihil: eſt, quòd ipſe plenitudinem habet, & ſcientiam omnium rerum, atque exemplum à Patre. Ecce item,vita illa beata,claritas,gloriáque filij, quam habuit priuſquam mundus fieret. Ecce ſtupor, & extaſis intuentium gloriam filij Dei, & ſumma voluptas: circunſtant animæ, dextra,læuáque frequentes: Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt,iuuat vſque morari.Deinque ecce Genitor,& Filius apud Plotinum, qui Chriſtianus non fuit. Veritas igitur, quoniam eſt Solis claritate luculentior,nunquam latuit. E

Vnum ſunt in deo, genitor & genitum.

Cōciliatio philoſophiæ Plotini cum ſacra D. Ioānis Theologia.

Ioan. 1.

Virgil. 6. Aeneid.

Veritas nunquam latuit.

Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo eſt locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, ſapientiſſima origine Mundi.

CAPVT XX.

SED quoniam tanta eſt apud Plotinum, tamq́; ineffabilis Theologia, quem profani Philoſophi adeò admirantur, diuinumq́; iure merito vocant:Chriſtianam autem ſapientiam, vt ſuperſtitionem inſectabantur: quo quidem apparet eos Andabatarum more contra veritatem depugnaſſe, quaſi cæca vulnera offerentes ei, quam traditam à ſuis venerarentur,adorarent,ſuſpicerent, diuinos qui de ea loquerentur, prædicarent:proponenda ſunt pauca ex his,quæ ſcripſit ad alia preſſius in libro de Tribus hypoſtaſibus, inſcribens eum, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, De tribus principalibus hypoſtaſibus,vel,tribus Imperatricibus ſubſiſtentiis,illis ſcilicet tribus regibus,de quibus egerat in Epiſtola Plato.In eo libro aſſerit, Mentem à ſummo Bono generari, à Mente Animam mundi,id eſt,Spiritum ipſum.Ac Primum appellat ſupremū, Vnum dicens, aſcendendum eſſe μέχρι τοῦ ἀκροτάτου, καὶ ἑνὸς καὶ πρώτου, Vſque ad altiſſimum,& Primū.Ab Anima dicit omnes animas natas,vt poſtea larius oſtendemus.De ipſa verò Mente loquens, F in omnem mundum, magnitudine, & pulchritudine,& ordine, motúque perenni inſignem hortatur reſpicias. Tum Deos in ipſo perſpicuos, alios obſcuros Dæmonas, animalia quoque & plantas. Ad eius item archetypum, verioremq́; mundum aſcendens, omnia ibi cernas intelligibilia, & in ipſo ſempiterna, vt in propria ſapientia,& vita, exponens,vt reor,& vſurpans illud Ioannis,Quod factum eſt,in ipſo vita erat. Plotinus autem ea fuiſſe ἐν οἰκείᾳ σοφίᾳ, καὶ ζωῇ, in ſapientia ſua domeſtica, & vita. Tum proſequitur, καὶ τούτων τὸν ἀκήρατον νοῦν προεστῶτα καὶ σοφίαν ἀμήχανον: Et horum omnium principem, ac præfectam Mentem, & incomprehenſibilem ſapientiam. videlicet illius intelligibilis mundi,& Idearum. Quod idem ſonat, atque quod alibi ſæpe locutus eſt, Eſſe mundum intelligibilem, & Ideam mundi, ipſam Mentem. Audiſti ſapientiam ineffabilem. Proſequitur hunc Deum & Menrem eſſe magnum, cui cùm contemplator appropiauerit, ζητεῖ τις οὖν ὁ τοῦτον γεννήσας, ὁ ἁπλοῦς, καὶ ὁ πρὸ τοῦ τοιούτου πλήθους, ὁ αἴτιος, καὶ τοῦ εἶναι, καὶ πολλὼ εἶναι τοῦτον ὁ τὸν ἀριθμὸν ποιῶν: Quærit quis hunc genuerit,reſpondetq́; ſimplex, & ante talem multitudinem,Autor & eſſendi,& vt magnus eſſet is, qui & numerum faciat. Pater ſcilicet & principium Filij, vt noſtri & Græci: ſimpliciſſimus, ipſa Vnitas, & quòd cum eo Pater omnia genuerit,fœcunditatem ſcilicet omnium formarum,ac ſpecierū, & quòd omnia complectatur,cuncta continens,in amplexu ſuo, ſapientiæq́; pelago. Hanc eſſe priſcorū Theolo-

Pagani veritatē Chriſtianam inſectabantur, cuius myſteria latebāt in ſcriptis Platonicorū.

Liber Plotini de trib. hypoſtaſibus.

Aſcendendū ad altiſſimum & primum.

Ioan 1.

Mens,mūdus intelligibilis, & Idea mūdi.

Deus omnia ſuo quaſi ſapiētiæ pelago complectitur.

A Theologiam, è quibus Parmenides tres illas hypoſtaſes exquiſitius ab inuicē ſeparauerit, Primum appellantem, ipſam principalem Vnitatem: Secūdum Vnum multa, vt poſtea dicemus: Tertium, Vnum & multa. quorum rationes libro ſecundo reddentur. ſicq́; conſentire Parmenidem φύσεσι ταῖς τρισὶν, Tribus naturis (ſic enim loqui conſueuerant) Anaxagoram autem Mentem puram, & intemeratam ſtatuentem, primatū rerum poſuiſſe ſimplex, & ſeparabile, ipſum Vnum: Heraclitum quoque ipſum Vnum agnouiſſe ſempiternum, & intellectuale: Empedocli materiam fuiſſe quatuor elementa, amicitiā ipſum Vnum, incorporeum quidem, quoniam elemēta corporea. Denique veteres præcipuè, qui Pythagoræ, & Pherecydi ſucceſſiſſent, huic ſupremæ, ſimpliciſſimæq́; naturæ, cùm primis incubuiſſe, ſed alios ſenſa ſua ſcripta reliquiſſe, alios non ſcribēdo, ſed in cōmuni ſermone tradidiſſe, eſſe videlicet vltra ipſum Ens, τὸ ἕν, ipſam Vnitatem, ſequi deinceps τὸ ὄν, καὶ νοῦς, id quod vocatur Ens, & Mens. Tertia iam animi natura. Ac quemadmodum ea terna inueniantur in natura, ſic arbitrandum eſſe apud nos. In libro quoque de Generatione, & ordine eorum, quæ poſt Primum, dicit ipſum Vnum, videlicet Patrem, genitorem eſſe τοῦ ὄντος, ipſius Entis, nimirum Mentis, hancq́; eſſe primam generationē. Nam cùm ſit perfectiſſimus ipſe Genitor, qui neque quærat, neque habeat, neque indigeat, vti ſuperius monebat, ſummáque eius vbertas genuerit alterum Genitum quidem, in ipſum conuerti Genitorem, ac repleri, Genitumq́; eſſe in eum reſpicientē: καὶ νοῦς οὗτος, hancq́; eſſe Mentem. Hæc & id genus præclara multa, eo & ſequentibus libris Plotinus

Parmenides circuitione myſteriū triados explicare conatus.
Anaxagora ſententia.
Heracliti ſententia.
Empedoclis opinio.
Pythagora & Pherecydis decreta.
Pater, genitor entis.

B docens ipſum Primum eſſe ſibi copioſiſſimum, vberrimum ſuæ bonitatis fontem: etiam ſimplex, & primum omnium, appellatum τὸ ἐπέκεινα οὐσίας, vltra ſubſtantiam, ſcilicet vltra Mentem, quæ dicitur Subſtantia, & Ens: Quòd ſit principium ingenitum, & perfectiſſimum omnium, prima virtus, & potentiſſima, quam omnes aliæ virtutes imitentur: & quòd δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν τὰ ἐφεξῆς, δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννώμενον, καὶ δεύτερον ἐκείνου τῶν ἄλλων ἄμεινον εἶναι. Oportet pretioſiſſimum eſſe quod gignit poſteriora, oportet pretioſiſſimum eſſe genitum, & ſecundum ab illo, omnibus rebus melius, proles ſcilicet prima omnium, meliorq́;, vt Chaldæus dicebat: idem eſſe Mentem & ipſum Ens: & quod ait in libro de Bono, intelligibilia non eſſe extra Mentem: Hanc vnam naturam nempe Mentem eſſe omnes res: Eſſe τὴν ἀλήθειαν, veritatem, quemadmodum ipſe locutus eſt in mundo: Eſſe Deum magnum, eam naturam, καὶ θεὸς δεύτερος, & ſecundum Deum, proferentem, & oſtendentem ſeipſum, anteaquam videat illum: Eſſe regem, nō rerum à ſe exterarum, ſed iuſtiſſimo, naturalíque imperio, & vero regno. ὄντι τῆς ἀληθείας βασιλεύς, vtpote rex veritatis, Vt in noſtris litteris extat, & Dominus vniuerſi, ſecundum naturam γεννήματος, καὶ θείας τάγματος, prolis & diuini ordinis, Rex regum, & Pater Deorum iuſtè appellatus. In libro autem de Pulchritudine intelligibili, Sapientiæ, inquit, magnitudinem, & poteſtatem quis perſpiciat? quoniam ſecum habet, & fecit entia, ſeu res, & omnia conſecuta ſunt cum ea, & ipſa eſt, quæ ſunt & fuerunt cū eo, & ſubſtantia illic eſt ſapientia. Pluráque alia diuiniſſima, in quibus etſi poſſunt eſſe

Mens, ſubſtātia & ens.
Mentem, eſſe res omnes.
Rex veritatis, & dominus vniuerſi.
Præclara de Deo eulogia.

C (neque enim eſt, cur abſolutam inuiolatamq́; Theologiam, quemadmodum à noſtris, ab illis expectes) quæ limam non reſpuant, eò tamen ſcopus intendit, vt omnium ſæculorum ſapientia, quæ nouiſſimis diebus, ruptis omnibus clauſtris inundauit in orbem terrarum, eorum teſtimoniis appareat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philoſophos, ipſam Vnitatem, primum principium, altiſſimumq́;, Diuinitatem fatetur ſenſiſſe, deinceps Mentem. Sic apparet Chriſtianam religionem vetuſtiſſimam eſſe, reuelatam poſtea, exhibitamq́; paſſim omnibus, vel pueris, & fœminis, quæ quondam apud ſolos Philoſophos, nec perfectè intellecta, latitaret. Præclara verò ſunt & illa, quæ in libro de Ideis, An ſiſtendum ſit, vbi Mens: an ad id, quod eſt vltra Mentem, ſit procedendum. Mens, inquit, præfuit principio primo, tanquā in veſtibulis ipſius Boni, annuntians in ipſo omnia, tanquam τύπος, forma, aut imago illius, magis in multitudine, quàm ipſum quod manet in Vnitate. Conſiderandamq́; Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet eſſe τὸ ὂν ὄντως, καὶ τὴν ἀληθῆ οὐσίαν, verum Ens, & veram Subſtantiam. Eandem eſſe χορηγὸν τῶν λόγων, quaſi dixeris, fontem rationum, & quòd verè intelligat ea, quæ ſunt & intelligendo creet. Eſſe igitur eam τὰ ὄντα, ipſa entia. Hæcq́; eſſe ante mundum, Ideas nempe, non figuras; aut imagines ab aliis rebus naſcentes, ſed ἀρχέτυπα, καὶ πρῶτα, καὶ νοῦ οὐσία, Archetypa, & prima, & Mentis ſubſtantiam. Eóque infert, νοῦς μὲν δὴ ἔστω τὰ ὄντα, Mens igitur eſto ea, quæ ſunt. Eandem Mentem pronuntiat, non ſimul, ac aliquid cogitauerit, aut in-

Omnium ſæculorum ſapiētia, noſtris ſæculis apparuit lucidiſſima, quæ per obſcura fuerat.
Chriſtiana religio vetuſtiſſima.
Mens omnia in Bono annuncians, tāquam imago illius.
Mens, verum ens, & vera ſubſtantia.
Mēs, fons rationum.

Mens, cùm vult, creat.

tellexerit, continuò creare,neque enim cùm Deum cogitaſſet, factum eſt videlicet ali- D
quod aſtrum,neque ſtatim,vt motum cogitaſſet,creatus eſt. Quo declaratur, non omné
eius intellectionem,eſſe creationem, ſed duntaxat cum vult. De eadem in libro de Ge-
neribus entis loquens, Aſpice, inquit, in hac magna Mente, & incomprehenſibili, non
πολυλάλῳ, multa loquente,& verbis creante,ſed πολυνῷ,multa intelligente,id eſt,ſapien-
tiſſima,quomodo omnia ſunt ex ea.Eſtq́; ἓν καὶ πολλά, Vnum & multa.Hæcq́; multa,in-
quit,ſunt vires admirandæ eius,non debiles illæ quidem, ſed puræ, maximæ, congloba-
tæ virtutes,aut vires veræ. Neque hæ vſque ad certum modum procedentes, ἄπειρον τοί-
νυν, καὶ ἀπειρία καὶ τὸ μέγα, Infinitas igitur ipſa, & immenſitas, & magnitudo. Hæc ma-
gnitudo cum pulchritudine ſubſtátiæ,quæ eſt in ipſa, & ſplendore,& lumine. Ex quibus
Plotini verbis,ipſo auro pretioſioribus, fit perſpicuum, Mentem eſſe ipſam rerum vni-
uerſalem,ſpiritualiter,formaliterq́; ſubſtantiam : eſſe ſapientiam infinitam, eſſe omnia,
ſed formaliter,virtualiter,originaliter,diuino,& ineffabili modo. Eſſe imaginem,& ſpe-
culum Bonitatis,vt eſt apud Sapientem,eſſe veram ſubſtantiam.Res noſtras præ illa eſſe
vti ſimulachrum, ſicut mens noſtra,eſt eius imago. Et quod maximè obſeruandum, fi-
gendumq́; in pectore,colliges ex Plotino,Ideas nil aliud eſſe,niſi vires illius ſapientiæ in-
finitas,immenſas,admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis inuentio, & moli-
tio,vt his viribus,omnia creata, & creanda contineantur. Ea cauſa eſt, quòd cùm multa
ſint Hebræis nomina diuina,illud in creatione Moſes vſurpauit, quod deſignat fortitu-
dinem,potentiam,Elohim. Illa igitur multa, quæ ſunt in eo,ſunt Ideæ. Ideæ autem ſunt E
vires eius ineffabiles,immenſæ,fontes fœcundiſſimi,formæ primæuæ, in vnam diuinita-
tem conſentientes.Non enim, etſi multitudinis nomine nuncupantur, ſunt multæ : ſed
multæ ſunt,& Vnum.Is eſt veriſſimus, optimusq́; Idearum ſenſus, dignus qui recipiatur,
& inter principia rerum primo loco habeatur. Quanquã non erunt duo principia Deus,
& Idea,niſi quadam conſideratione.

Mens, rerum vniuerſalis, ſpiritualis, formaliſque ſubſtantia.
Mens, imago & ſpeculum bonitatis.
Mens noſtra, imago Mẽtis diuinæ.
Ideæ, vires infinitæ ſapientiæ Dei.
Ideæ, quenã ſint.
Deus et Idea non ſunt duo principia.

Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas,de Prole diuina,quòd ſit Regina mundi viſibilis,& inuiſibilis:& quòd à Patre princeps conſtituta. Ex quibus eſt conformatio & comprobatio eorum,quæ ſuperius Platonici dixerunt.

CAPVT XXI.

Sibylla Erythrea vnde denominata.
Oracula Sibyllæ Erythreæ de filio dei.
Romani, carmina Sibyllæ non intellexerunt.

Ex CHALDAEORVM Theologia ſunt etiam Erythreæ Sibyllæ teſti-
monia,quæ Chaldæa fuit, filia, vt fama eſt, Beroſi Chaldæi, appellata
fortaſſe Erythrea,nõ ab Erythris Ioniæ vrbe,ſed à ſinu Perſico,& mari
rubro,quod vſque in Perſas & Indiam pertinẽs,Erythreum,ſiue rubrũ
vocatur. Potius autem ab Erythro rege, vt duces Alexandri teſtaban-
tur:cuius ſepulchrum eo in littore ad veteris regis memoriam conſpi-
ceretur.Hæc præclara edidit oracula,vt & claritate,& numero carmi- F
num cæteras omnes tum Sibyllas,tum Prophetas anteceſſerit. Nullus enim prophetarũ
tam clarè & apertè de Filio,& Genitore,de creatrice Mente,de rebus ab ea gerẽdis, hu-
mana natura,diuinitati cõiuncta,ſcripſit.Cuius cùm ad manus Romanorũ carmina per-
ueniſſent(neque verò omnia peruenerunt,ſed vix minima pars)non intellecta,vt quę ad
res eorũ non pertinerent,ſæpe peruersè interpretabantur.Eadem igitur ea,pluribus eius
oraculis omiſſis, cecinit de Mente, atque Magi:vt omnibus è locis fiat perſpicuũ, Men-
tem à Græcis vſurpatam,aſcitamq́; ad rerũ creationem,non fuiſſe,niſi eundem, quẽ po-
ſteriora ſæcula confeſſa ſunt creatorem:cuius laus & gloria,& diuinitas, ac maieſtas ſem
per celebris,ſemper nota terris fuit,ſed vt Dei,non vt filij Dei,niſi longè paucis. Oraculũ
Magorũ dicebat Patrem omnia patraſſe, & Menti, quæ prima celebretur à mortalibus,
tradidiſſe,ſcilicet Patrem per ſuam hác prolem eſſe creatoré,tradentem ei totá poteſta-
tem,autoritatemq́; creandi,altero dante,altero recipiente. Sic & principium rerũ à Ge-
nitore Mentem conſtitutá.Peculiareq́; eſt eius oraculi teſtimoniũ,imperatorem mundi
eſſe Filium,eſſe Mentem:ſed imperio accepto ab alio,nempe à Genitore:ob quá cauſam
cum dicebat omnia perfeciſſe.In eo igitur eſt filij diuinitas, vt tum ſit à Patre genitus,tũ
omniũ rerũ creandarũ ab eo quondam,poſtea conditarum,imperiũ acceperit. Hoc cla-
mát noſtræ litteræ,docétes per hunc creatas eſſe res:hunc iudicé viuorũ, ac mortuorũ à
Patre

Imperator mundi filius. Ioan.1. Matth.28.

A Patre cõſtitutũ. De ſeq; ille ipſe, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. omnia concordia, mirabileſq; omnium ſeculorum conſenſus. Quod diuinum Magorum prædicabat oraculum, quod Plato, Platoniciq́ue omnes, non ita fortaſſe cognitũ ante Chriſtum fuiſſet, donec præſentia eius fecit clariſſimum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc Diuinitatem duobus carminibus exprimentem, audire iucundum eſt. Nam cùm de Patre Deo, à quo principium carminis fuerat auſpicata, plura dixiſſet, ſicut Magi, adiungens eius ad Filium maieſtatem, protulit,

Παντοτρόφον κτίστην, ὅστις γλυκὺ πνεῦμα ἅπασι — *Sibyllini verſus.*
Κάτθετο, ἡγητῆρα θεῶν πάντων ἐποίησε. Id eſt,
Diuorúmque ducem, & qui cuncta alerétque, crearétque,
Inſtituit, dulcem qui vitam homini dedit omni.

Duo ſunt in hoc carmine, quæ Chriſtiani, id eſt, patefactæ, & notæ Mentis adoratores cognoſcentes, mira lætitia exiliant, omnibus gaudiis inceſſant. Clamat Sibylla Patrem dulcem omnibus vitam dediſſe. Oraculum Magorum, omnia Patrem perfeciſſe: Theologia Hebræorum, Qui fecit cęlos per intellectum: Theologia Chriſtiana, Patrem vocat creatorem cæli, & terræ. Multa id genus Platonici. Proſequitur vates, Conſtituit eum *παντότροφον κτίστην*, Creatorem, fouentem, ſuſtinentemq; omnia, alentem cuncta. Eundẽ dicit à Patre datum principem, & imperatorem Deorum, quaſiq; regem corporearum, incorporearumq; rerum. Quod & Hebraica Theologia ſemper reſpiciens, vocat eundẽ *Conciliatio doctrinæ Chriſtianæ cum oraculo Sibyllino.* *Pſal. 135.*

B Dominum exercituum, quaſi regem, ac principem, ductoremq; Deorum, quos Angelos, & Deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit Pater, tradiditq; Menti ſecundæ, quam credunt, dicuntq; primam omnes homines. Græca Theologia, autorem & creatorem, & omnis ordinis inuentorem, terram informem, formis decorantem, Mentem ſiue Intelligentiam prædicabant. Hebræa Theologia, præter alia, hunc vocat Spiritum, ſuper Chaos operantem: tum ait eadem, Qui fecit cælos in intellectu. quod ſonat, per Intelligentiam. Nam apud Hebræos In, eſt Per. Idemq; dicit Græcus, atque Hebræus. Idem apud Græcum *νοῦς*, Intelligentia, atque Hebræum, Spiritus ſuper aquas, & Intelligentia creans cælos. Nouiſſima Theologia, totum vulgata per orbem, quoties hæc prædicat? Conſidera, & confer hoc oraculũ cum magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, Angelorum aliquando dixit, Filius meus es tu, ſede à dextris meis? Sibylla verò, Conſtituit eũ pater *ἡγητῆρα*, principem, regem, ducem Angelorum, id eſt, Deorum. Dij enim apud Hebræos & noſtros Angeli vocantur: Vt illud, Minuiſti eum paulominus ab Angelis: Hebraicè ab Elohim, id eſt, Diis. & illud, In conſpectu Angelorum. in Hebræo, In conſpectu Deorum. Aſpice diuinitatem, maieſtatemq; Filij à diuinitate Genitoris non ſeparatam. Duos hi omnes fatentur, vnum tamen oſtendunt. Vt niſi ſit in dictis eorum altiſſimum myſterium, ſit neceſſariò contradictio. Chaldæus omnia perfeciſſe Patrem, ac Filio, qui Mens prima ſit, dediſſe. Vates autem, Patrem, dulcem ſpiritum, dulcem animam omnibus infudiſſe. Poſt, omnium creatorem, & alumnum illum, Secundum, vocat. Duos ergo, *Dominus exercituum, Deus.* *Pſal. 135.* *Gen. 1.* *Hebr. 1.* *Pſalm. 8.* *Hebr. 2.*

C & vnum. Nam vtrique dant rerum creationem. Planè igitur, omnem filij diuinitatem, autoritatem, ac facultatem venire à Patre tradiderunt. Quoniamq; vtrunque vocant vitarum datorem, eorum apertè coniungunt diuinitatem, coniunctamq; vociferantur, & adeò coniunctam, vt omnia habuerint duo principia, veluti vnum, duos creatores, quos ob id coniunctiſſimos, vniſſimoſq; aſſerunt, quia non poſſunt eſſe duo mundi creatores. Si enim dat cunctis dulcem ſpiritum ipſe Pater, iuxta Sibyllam: & ſi Pater omnia perfecit, iuxta Magos: quid reſtat Menti ſecundæ? Atqui iidem Mentem declarant creatricẽ. Videbant igitur, aut auditam prædicabant coniunctiſſimam ſubſtantiam & diuinitatẽ, Confeſſiq; ſunt filium Regem Deorum, creationis Principem, ſed eius à Patre genitam ſubſtantiam, & autoritatem. Totáque deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomẽ Patris vſurpant, eo primam illam dictatricem, genitricemq; Mentem nuncupantes. Quę ſi Pater eſt eorum teſtimonio, certè propter eum, quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatem quandam maiorem, gradumq; inter illos oſtendunt, dum alter dicitur Pater, dicitur Primus, dicitur tradere creationẽ alteri, conſtituit eum omnium creatorem. Iungunt autem diuinitatem, & ſubſtantiam, quia iungunt creatorem. Si enim eſſet ſciuncta ſubſtantia, etiam autoritas, & facultas: aliudq; fieret ab vno, aliud ab altero. Sed cùm rerum creatio ſit opus eminentiſſimum, ſi tantum à Patre id fit, quàm à Filio, neceſſariò ſunt vna ſubſtantia, vna autoritas, poteſtas vna, vnũ imperium, vna diuinitas. *Coniuncta diuinitas Patris & Filij.* *Vnde ducatur tota Theologia.*

Quidquid enim fit ab vno, fit item ab altero. Quod fieri non poſſet, niſi eſſet vnum. Sic D
erant in antiquiſſima Chaldæorum Theologia Pater,& Filius. Et lumen, quod poſtea in immenſas excreuit flammas,tunc quaſi in crepuſculo ſcintillabat.

Fidele eſſe Magorum, Sibyllarumq́ teſtimonium.

CAPVT XXII.

Chaldai & Hebrai, ſoli ſapientes, vel teſte Apolline.

SI QVIS autem eſſet,cui forſan incredibile videretur, hæc à Magis, & Chaldæa Sibylla dicta, & cognita fuiſſe:is ſi libros Platonicorū, dictis, ac Theologia iſtorum Magorum refertos legerit, conſideraritq́; ea, quæ ſuperius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum ſolos Chaldæos,& Hebræos Apollo teſtatus eſt fuiſſe ſapientes : μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι : Solis noſſe datum Chaldæis, atque Hebræis. Nec aliunde eueniſſe putes, vt hi potiſſimum cognouerint ortum iſtius magnæ Mentis, diuinæq́; prolis,creatricisq́; Intelligentiæ,quàm ex antiqua eorum Theologia,quæ prædicabat apertè,fore,vt filius ille Dei, omnium rerum creator, venturus eſſet aliquando in mundum,oſtendendumq́; ipſis Magis ſuper hac re ſignum de cælo. Itaque in eorum Theologia,quæ referta eſſet oraculis de Filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & ſignum,quod locum indicaret oſtendendum cælitus. Propterea vigilantiſſimè obſerua- E

Sibylla Stellā prædixit de qua.

bant,totumq́; ea fama Orientem repleuerant, vt Suetonius in Veſpaſiano,& Tito teſtatur. Præceperatq́; Sibylla, vt in cælo ſignum conſpicati, ducem ſtellam ſequerentur,regemq́; magnum adorarent.More autem gentis ſuæ adorarent. Nemo autem apud Perſas ſalutabat Regem,niſi muneribus allatis.Munera erant,quorū regio eſſet ferax.Itaque & illi,quoniam auro propter vicinam Arabiam, & thure,ac myrrha abundant Chaldæi, & Perſæ,his oblatis,regem illum Deorum,creatorem mundi, filium Dei,primam Mentem,adorauerunt. Sed teſtimonium Theologiáque Magorum , etiam noſtris litteris & Platonicorum eſt clariſſimum.De quibus ſatis erat ſuperiore loco dixiſſe:ſed ideo repetere rationem ſuper eorum Theologia placuit , quod de Sibylla , quæ & ipſa Chaldaicæ Theologiæ eſt vates , eſſet dicendum. Vera igitur eſſe , ac fidelia teſtimonia iſtius vatis,

Libri Sibyllini Romæ aſſeruati in Capitolio.

Vide Lact. lib.1.cap.6.

clariſſimum eſt.Nam Romani,gens ſcilicet nondum Chriſti religione imbuta, earum libros Romam deportatos , in Capitolium collocarunt. Quorum inſpiciendorum poteſtas facta eſt poſtea Lactantio,propter Conſtantini Imperatoris familiaritatem,vt quòd præceptor eſſet Criſpi filij. Ea teſtimonia à doctiſſimo , eloquentiſſimóque viro fideliſſimè referri , credendum eſt , propter ſummam eius probitatem , & doctrinam , quam vtranque & libri eius locupletiſſimè teſtantur,& quòd filij Imperatoris aſcitus eſſet præceptor. Sed luculentiſſimum eſt apud Marcum Tullium ſuper hac re teſtimonium , pri-

Lib. 2. de Diuinatione.

mum de ordine carminum iſtius vatis,tum eo ipſo,quod his cōprehenderetur. Atteſtabiturq́; Tullius dictis,& oraculis Sibyllæ,ſcribens de eo diuinationis genere, quod affla- F
tu diuino fieret,quem illi Inſaniam appellant:volensq́; morem Academię ſecutus id de-

Verſus acroſtichi.

ſtruere,plura dedit nobis indicia , & argumenta ſuper his carminibus. Primum reſtatur ea carmina fuiſſe contexta per ἀκροστιχίδα,id eſt, cùm deinceps ex primis cuiuſque verſus litteris connectitur , ac diſſultat aliquid. Aſſeritq́; idem in verſibus Sibyllinis ex primis litteris cuiuſque verſus,omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentiſſimi viri teſtimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ , quod cecinit de extremo iudicio , rebusq́;

Vide Auguſt. de ciuitate Dei 18. cap. 23.

Euſebium in τῷ λόγῳ βασιλικῷ.

Oraculum Sibyllæ publicè cognitum.

nouiſſimis,quod eſt nunc ferè notiſſimum , & ab Auguſtino in libris de Ciuitate Dei refertur.Ibi videbis ex primis litteris cuiuſque verſus totius carminis,colligi Græce , ἰησοῦς χριστὸς, σωτὴρ, θεοῦ υἱὸς, σταυρός. Ieſus,Chriſtus,Seruator, Dei filius,Crux. Sed audi,quid idem in dictis Sibyllarum deprenderit. Quorum, inquit, carminum interpres, nuper falſa quædam , hominum fama dicturus in Senatu putatur , eum, quem reuera Regem habebamus , appellandum quoque Regem , ſi ſalui eſſe vellemus. Audite inquam quid Sibylla vaticinata Romanis eſſet : Eum , qui reuera , qui ſolidè , eorum Rex eſſet, appellandum quoque,adorandumq́; vti Regem , ſi vellent eſſe ſalui. Idq́; Sibylla prædixerat futurum paulò poſt ea tempora,cùm Marcus Cicero hæc ſcriberet.Erat autē eius oraculi publica

Rex Romanorū, Chriſtus.

fama.Etenim ait , Hominum fama eſt , interpretem carminum Sibyllinorum , neceſſariò dicturum falſa in Senatu, videlicet de Rege Romanorum , quem appellare Regem,

A gem, Romanos oporteret, ſi vellent eſſe ſalui. Hæc erat fama hominum, oraculumq́; multis erat notum, falſum autem ab eiſdem putabatur, quia nunquam fore credebant, vt eſſet Rex vllus Romanorum, quorum res eſſet publica, à quo ſalui Romani fierent. Hæc autem ſcribebat Marcus poſt mortem Caij Cæſaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore ſcribens dicebat, Quorum interpres, nuper falſa quædam dicturus in Senatu putatur de Rege Romanorum. Obſcurat tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum eſſe tempus, cum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete oſtenderetur ex illis quidam Romanorum Rex, quem appellare, & fateri Regem Romanis neceſſe eſſet, ſi vellent eſſe ſalui, id eſt, à Seruatore redimi. Et quanquam erat certa temporum ſublata definitio, id tamen tempus iſtius Regis, Sibylla conſtituerat, vt Romani & ipſe Tullius intelligere potuerint, ſub ea tempora eum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manaſſet, nuper ex his Regem proferendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & olympiadas, quas deſcribebat etiam Sibylla. Et forte talem olympiadem Sibylla iſtius Regis declarauerat, vt non multò poſt tempus ſuum, Marcus, cæteríque cognoſcerent, hunc Regem ex carminibus illis proferendum, ac monſtrandum, non illum quidem multo pòſt futurum, ſed iam ferè præſentem. Itaque idem concludens, & deteſtans Regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum Antiſtitibus agamus, vt quiduis potius ex his libris, quàm Regem proferant, quem Romæ poſthac nec Dij, nec homines eſſe patientur. Non intelligens

Quo tempore Cicero de diuinatione libros ſcripſit.

Chriſtus, paulo poſt Ciceronis mortem natus.

B videlicet, quem Regem Sibylla dixiſſet. Prædixerat autem Regem, non per quem euertenda Reſpublica eſſet, quod Cæſar, & Auguſtus fecerunt, ſub quibus crudeliſſimæ proſcriptiones, & ciuium Romanorum miſerabiles cædes extiterunt: ſed per quem ſalus eſſet Romanis præſtanda. Eóque Seruator, & Salus à Sibylla vocabatur: præſtanda autem, ſi eum Regem cognoſcerent, & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc ſcribebat, cognoſcentes, hunc ipſum Regem, & appellarunt Regem, & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc ſcripſit, ad Chriſtum natum, viginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Poſthac. Prædixerat ergo Sibylla Regem Romanorum, qui Reges ipſi cæterorum eſſent, non multò poſt ea tempora oriturum, poſt ſcilicet bella ciuilia, poſt pacatam rem publicam, & pacem vſquequaque partam, & omnes gentes à Romanis ſubactas. Romæ fama increbuerat, quendam Regem ex carminibus Sibyllinis eſſe monſtrandum: Ceméque, vt concordes fuerint, & Magi in agnoſcendo eo, & Sibyllæ in prædicendo. Et forte idem oraculum eiuſdem Sibyllæ erat apud Chaldæos. Babyloniam nanque Sibyllam Erythream fuiſſe multi autores ſunt. Vnáque & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perſide dicitur fuiſſe. Sed clarius, vt in ſuo fonte habebatur apud Chaldæos. Propterea toto Oriente, ſicut & Romæ & in Iudæa, vt Ioſephus eſt autor, hæc fama de magno quodam Rege vulgata fuerat. Non ſolùm autem de Rege plura fuerat vaticinata Sibylla: ſed etiam eaſdem circunſtantias adſcripſerat, quas

Chriſto rege, ſalus expectabatur.

Natus Chriſtus, reſtincto ciuiliũ bellorum incẽdio.

C & Eſaias, Reditura aurea ſæcula, pacem vbique futuram. Quæ cùm Virgilius quoque in carminibus Sibyllinis legiſſet, eadem qua Tullius inſcitia aſcripſit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius ſuſpicatus hominem fore hunc Regem, in eum deſtomachatus eſt, & in carmina Sibyllina, quæ de eo vaticinarentur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ ſunt probata, & fidelia, omniáque mirabiliter conſentiunt. Ex Sibylla quoque ratio ſuccedentis ab antiquiſſimis pàtribus in poſteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla Chaldæa, vel de Perſide, innumerabilia de Chriſto & eius aduentu vaticinata dicitur, ex ſucceſſione Noë vocata, vt dixi, Sambethe. Viginti quatuor libros fertur ſcripſiſſe. Suidas autor. Et Conſtantinus Imperator, cùm apud Virgilium carmina Sibyllina deprehendiſſet, obſtupuit, eóque teſtimonio comprobauit, quæ de Chriſto Sibyllæ vaticinentur, à Chriſtianis non fuiſſe conficta. Atque in hunc modum loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ ſe ſexta ætate poſt diluuium fuiſſe dicit (hoc eſt, ſexcenteſimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atque is Deus, quem ea coleret, & tripoda cuſtodiens, circa quem anguis erat obuolutus, reſpondebatq́; ſciſcitantibus, huic cultui & dementiæ à parentibus addicta, in qua præter furores incompoſitos, nihil præterea venerandum cerneres, iuxta ea quæ de Daphne feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ ſuperſtitionis ingreſſa aliquando, diuinóque afflatu myſteria Chriſti, expreſſione litteratũ ἥτις ἀκροστιχὶς λέγεται,

Virg. 4. ecloga de filio Pollionis male prædixit, quæ de Chriſto ſolo intelligenda verè fuerant.

Sibylla Perſica vaticinia de Chriſto ſeruatore.

BIBLIOTHECA NA... R ...

quæ dicitur Acroſtichis expreſſit. Productisq́; carminibus illis, quæ ſuperius dixi, proſequitur Conſtantinus: Et hæc vtpote virgini diuinitus datum fuit vaticinari. Beatam ego cenſeo, quam Seruator ſuæ de nobis prouidentiæ vatem elegerit. Sed plerique fidem abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentes fuiſſe, hæc autem carmina ab aliquo è noſtris fuiſſe conficta, qui poëticæ non eſſet ignarus, adulterináque eſſe, inſcripta Sibyllæ, quòd vtiles ad vitam ſententias contineant, à voluptatibus ad modeſtiam auocantes. Sed in propatulo veritas eſt, collectis diligenter temporibus, à noſtris hoc poëma poſt aduentum Chriſti, & mortem non fuiſſe ſcriptum: falſóque ei detrahi, quando tot annis antè editum eſt à Sibylla. In confeſſo enim eſt Ciceronem hoc poëma vidiſſe, & tranſtuliſſe in linguam Romanam, ſcriptisq́; ſuis adnumeraſſe. Hunc autem ab Antonio occiſum Auguſtum Antonio ſuperſtitem fuiſſe, qui ſex & quinquaginta annis imperauit. Huic ſucceſſit Tiberius, cuius tempore, Chriſti illuxit aduentus, id eſt, religionis eius fuit incrementum, ἥ τε νέα τοῦ δήμου διαδοχὴ συνέστη, nouáque populi extitit ſucceſſio. De qua eminentiſſimum Latinorum vatum arbitror locutum: Iam noua progenies cælo demittitur alto. Hæc omnia Conſtantinus Imperator in oratione, de Religione Chriſtiana. Examinatq́; totum carmen Vergilianum è ſexta Egloga. Obſeruaréque operæpretium, quòd in vltimo carmine, quod per præpoſitionem de Chriſto contexuit Sibylla, nouiſſimè ſunt hi duo verſus:

Auguſtus Octauiꝰ quot annos imperarit.

Οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεὺς ὁ παθὼν ἕνεκα ἡμῶν. Id eſt, E
Is nunc præſcriptus per ſingula carmina noſter,
Eſt Deus, eſt ſeruans Rex, paſſus pro crimine noſtro.

De Verbo diuino, & quo modo ſit Lumen de lumine, ex Mercurio.

CAPVT XXIII.

THEOLOGIA quoque Ægyptiorum complura continet de æterna Mente, ipſóque Patre ingenito teſtimonia. Nam Mercurius non Mentem modò, iuxta vniuerſam Platonicorum, priſcorumq́; Theologiam, progeniem illam diuinam nuncupat, ſed etiam eo ipſo nomine, quod celebre eſt, ac tritum in noſtra Theologia, Verbo. Scripſitq́; de eo antequam ipſum Verbum veniſſet in mundum, ſtupẽda: vt apud eum omnẽ ferè reperias religionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, verbis humanis explicans rem æternam, & incomprehenſibilem: ὁ δὲ νοῦς ὁ θεὸς ἀρρενόθηλυς ὤν, ζωὴ καὶ φῶς, ἀπεκύησε λόγῳ ἕτερον νοῦν δημιουργόν. Hoc eſt, Intelligentia illa Deus, cùm maris, ac fœminæ vim haberet, & vita, & lumen eſſet, genuit Verbum, alteram, ſcilicet Mentem opificem. Hæc enuntiat antiquiſſima Ægyptiorum Theologia. Ex multis autẽ vetuſtiſſimi Theologi dictis, pauca nunc cito, vnde liceat de tota re diiudicare. Audis eum commemorare ſimiliter, atque F Chaldæum, duas Mentes, quaſi duas Chriſtianorum perſonas. Et vt rudes doceret, quomodo potuerit Pater generare, teſtatus eſt eum eadem vi præditum ad gignendum, qua ſunt mas, & fœmina ſeparatim. Quod quidem vocibus humanis, remq́; corpoream ſonantibus abuſus, dixit, vt erat veteris Theologiæ mos. Neque enim poteſt in ſenſus humanos cadere, vt Mens gignat Mentem, cùm in omnibus animantibus procreandis, vtraque vis ſit neceſſaria. Æternæ autem generationi, & incomprehenſibili, remotiſſimæq́; ab oculis natiuitati, potius congruunt exempla naſcentium, rerum inanimatarũ, quæ, vt altera ex alteris naſcuntur, in pleriſque tamen ſola, & vna res eſt generans. Nullum eſt autem aptius, clariusq́; exemplum, quàm vitæ, & luminis. Contemplare igitur, & ſuſpice altiſſimum myſterium, profundiſſimumq́; ſacramentum, quo omnia de æterna generatione declarantur. atque in nouiſſima hac, redditáque mundo cælitus Theologia prædicat cæleſtis Sapientia, quomodo à Patre æterno, Filius æternus generetur, dicens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, Patrem, quia lumen ſit, genuiſſe, & peperiſſe Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis oſtendunt, qualis eſt immenſæ lucis ex immenſa luce, puriſſimi luminis ex lumine puriſſimo, diuerſiſſima noſtra, atque illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad ex viſibilibus exemplis licet res ęternas capere cogitando, ſola propemodum quadrat generatio lucis ex lu-

Mercurius Triſmegiſtus, vtitur nomine verbi ad Mẽtem ſignificandam.

Duæ Mentes quid apud Triſmegiſtũ.

Abuſus verbi.

A patre æterno filius æternus genitus.

Exemplis viſibilibus inuſ-

A ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Apoſtolus, & is qui Sapientiam *ſibilia capienda.*
tantopere celebrauit, vocauit Filium Dei ἀπαύγασμα ἀϊδίου φωτὸς, candorem, ſiue radium
lucis æternæ. Sic Mercurius, vt vides, volens explicare, quomodo Pater generet, lu-
men dicit eum eſſe. Agnoſcis veterem Theologiam, non aliam fuiſſe, atque hanc no- *Veritas ſemper clareſcēs.*
ſtrorum ſæculorum? Semper enim eſt veritas, nullo non tempore aliquo modo cla-
reſcens. Mercurius etiam eam cauſam cur gignat Mens mentem, proponit, quòd Pa- *Pater vita & lux, & vita.*
ter ſit vita. In quo latet profundiſſimum myſterium. Simul enim lux eſt Pater, ſimul vi-
ta. Non enim eſt iſta lux, quæ noſtris oculis præfulget, ſed lux viuens, maxima lux, lux
lucens, & viuens, lux cum maxima vita, & aut vita luculētiſſima, aut viuaciſſima lux. No- *Noſtra lux, muta et quaſi mortua.*
ſtra lux, eſt lux tacens, & quaſi mortua lux. At neque lumen viuit, neque de lumine ma-
nans lux. At in illa luce eſt vita. Imo ipſa vita eſt amicta lumine, ſicut veſtimento. Quod
igitur altiſſima lux, & lucidiſſima vita eſt Pater, hoc gignit alteram Mentem, velut alte-
ram lucem. Quoniamq; hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam eſſe ge-
nerantis & geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à
lumine ſiue radius à luce ſeparatur: ſe ſemper comitantia ſunt. Vbique alterum gignit,
alterum gignitur. Nec radius ſine luce eſſe poteſt genitrice, vel genitore, & cauſa ſua,
neque lux ſine radio: quia nunquam poteſt lux non generare lumen. Quam enim dabis
lucem, non ſemper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theologia.
Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus vocat rem generatam,
B ſicut ſuis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat Intelligentiam
ſeu Mentem: quanquam hoc ſit proprium Secundi, vt vidimus. Item Deum cum arti-
culo, & emphaſi, quòd principaliter conueniat in Patrem nomen diuinitatis, qui totius *Lumē de luce.*
diuinitatis eſt autor. Tum vim gignendi, nomine fictitio, & humanæ conſuetudinis
expreſſit: deinde Lumen, tum Vitam, eum eſſe dixit. Quæ etſi in Filium quoque con-
ueniant, propria tamen ſunt ipſius Genitoris. Nam & Filius eſt Deus. Sed cùm hæc di-
uinitas generetur à Patre, ille principalius eſt Deus. Vita quoque & Lumen eſt Filius
ſed propriè Pater, vt pateat cauſa, & vita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis, *Mens, & filius, & ſapientia.*
propriè congruit Filio, vtpote Sapientiæ. Quod autem totum myſterium complectitur,
omnemq; vim, & poteſtatem filij exprimit, eſt nomen Verbi, & Opificis. Sunt apud
Mercurium paternæ propietates, eſt generatio prolis ſempiterna. Poſtremò creatio
mundi per eundem Filium. Nam cùm eum appellat λόγον δημιουργὸν, id eſt, Verbum opi-
fex, noris his nominibus ſignificari autoritatem creandi, atque originem, quam omnis
Theologia noua & vetus, ſummo conſenſu decernit Filio Dèi. Si æternam igitur gene-
rationem aſpicias, dicitur Filius, dicitur Proles: ſin autoritatem, principiumq; creandi,
quod accepit à Patre, vocatur Verbum, & Opifex. Dicitur verbum ſiue locutio, quaſi
locutor, & interpres Dei, quaſi Dei ad omnia internuntius, aut ratio, & forma, origo re-
rum creatarum. Hoc & poteſtas Dei, & autoritas, & miſſio, & ſapientia: Omniáque re-
ſpiciunt creationem, rerumq; adminiſtrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Ver-
C bum eſt, per quod cæli firmati ſunt, & per quod cælum ſtat in æternum. Sic enim canit
Vates, In æternum Domine Verbo tuo ſtat cælum. Mirabilis profectò omnium tempo-
rum omnis Theologiæ concordia. Quoniam igitur affirmat Vates Hebræus per Ver- *Verbum opifex.*
bum Dei factos eſſe cælos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum
à Deo: claret Hebræum prædicaſſe per generatum à Deo, creatum eſſe cælum. Et cùm
hunc Pſalmum & Veteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in ſynagogis, certè
canunt per Filium Dei cælos creatos. Sic eſt profectò, velint, nolint, huc veniunt. Magna *Magna vis veritatis.*
enim vis eſt veritatis, quaſi quidam rapidus æſtus, etiam reſiſtentia ad ſe rapiens. Poteſt
etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Ariſtotele, rei cuiuſque ratio, & forma
& eſſentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio eſt, & principium: Forma communis,
& ratio, & principium: Forma formarum, omnium eſſentiarum, & formarum inuentio,
Idearum regnum, vt Plotinus antè dixit: Forma vaſtiſſima comprehenſas habens om-
nium rerum perfectiſſimo modo rationes, & formas: vt ita ab ea reperiuntur, ſicut ab
equo equus naſci poteſt, à leone leo, ab igni ignis, & ſicut à particularibus rationibus
omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua vnumquodque eſt quod eſt, alterumq; *λόγος quid.*
poteſt gignere ſimile ſui. Vna eſt autem maxima, & omnipotentiſſima ratio, potens
ſola quicquid, & quantum particulares omnes, potens ſic omnem producere rem, ac
ſi forma particularis eſſet eius. Ab hac non minus poteſt homo creari, & ignis accendi,

quàm ab homine, & igne: Eóque eſt λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua filius D
λόγος, forma formarum. Dei dicitur Verbum ſcripturis, vnde nata eſt hæc locutio, congruẽtior. Eſt enim verbum Dei, quaſi locutio eius, & ſermo, miſſio, interpres, legatus. & ſolet hebraiſmus pro denominatis abuti denominationibus, vt Seruatorem appellant ſalutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt, quaſi locutorem, & interpretem. Secunda magis apta philoſophantibus, rerumq́; veritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Triſmegiſto, & de virtute eius, quòd ſit opifex mundi, & quòd naſcatur à Patre.

CAPVT XXIIII.

PLVRA ſunt inclyta, auguſta nomina eius, quæ ſemper cognita, & adorata ſæculis omnibus fuit diuina progenies. E quibus duo cumprimis, quorum in omni arcana Philoſophia, ſacroſancta ſemper eſt mentio. Ea ſunt Mens, & Verbum. In Theologia, quæ poſtea cunctis latebris apertis, incognita myſteria cunctis hominibus patefecit, Verbum eſt frequentius. Apud Philoſophos vtrunque tritum, ſed Mens vſitatior. Multa igitur præclara, ſuſpiciendaq́; tradita ſunt ab eis, ſicut E
Mẽs, et Verbum, priſca et cognita ſeculis omnibus vocabula.
Mens quid.
Verbũ quid.
de Mente, ſic de Verbo. Eſt autem eadem vtriuſque nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, ſempiternamq́; deſignat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, eſt ratio, notio, vis ſentiendi. Potuit λόγος quoque vocata eſſe, vt dixi, perinde quaſi forma, Idea. Primus igitur è quibus ad notionem noſtrã peruenire potuerunt Triſmegiſtus, locupletiſſimus teſtis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem ſecuta tota Græcorum Philoſophorum claſſis, quos & quæ Mercurius ſcripſit, & alia nobis incognita legiſſe, veriſimile fit, ceu priſcorum myſteriorum interpretes, (libenter enim grandia, paucisq́; nota, referimus) ſæpenumero ipſum illud Verbum ſuſpexerunt, eximiisq́; laudibus extulerũt. E multis igitur, vt audito principe, vnde manarint ea, quæ apud poſteriores admiramur,
Triſmegeſti, de Verbo teſtimonium.
noſcas, Triſmegiſtus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν παντέλειος ὤν, καὶ γόνιμος καὶ δημιουργὸς, ἐν γονίμῃ φύσει πεσὼν ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quod eſt, Verbum eius procedẽs vndequaque perfectũ, & fœcundum, & opifex, lapſum in naturam fœcundam, & fœcundas aquas, fecit eos prolificas. Hæc admiranda Mercurij Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à ſuo nempe genitore: perfectum autem & fœcundum
Ioan.1.
& opifex, quia fœcundiſſimus, creator ditiſſimus Sapientiæ, copioſiſſimus rerum theſaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipſo, nihil factum eſt, quodcunque factum eſt. Ipſe origo,
Verbo, omnia facta.
inuentio, generatio. Cùm quæſieris, vnde facta ſunt omnia, hoc aſſignato Verbo, ſiſte gradum, originem rerum veram deprendiſti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiæ eſt tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Moſen, & Triſmegiſtum F
eſt Spiritus ſuper aquis, eas fœcundans, ex quibus omnia Verbi diuini virtute pro-
Gen.1.
genita. proſequitur Mercurius: ἡ οὖν πυραμὶς ὑποκειμένη φύσει, καὶ τῷ νοερῷ κόσμῳ, ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικείμενον τὸν δημιουργὸν λόγον τοῦ πάντων δεσπότου, ὃς μετ' ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγέννητος, ἀπέραντος, ἐξ ἐκείνου προκύψασα, καὶ ἐπίκειται, καὶ ἄρχει, τῶν δι' αὐτοῦ δημιουργηθέντων, ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος, καὶ τέλειος, καὶ γόνιμος, γνήσιος υἱός. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei. Latinéque ſunt: Pyramis ſubiacet naturæ, mundóque intelligibili. Habet enim principem incumbentem, opifex Verbum eius, qui eſt omnium dominus. Qui poſt illum, eſt prima virtus increata, infinita, ex illo promanans. Et incumbit, atque imperat his, quæ ab ipſo facta ſunt. Eſt autẽ perfectiſſimi primogenitus, & perfectus, & fœcundus, legitimus filius. Vidiſti mirabilem hominis antiquiſſimi Theolo-
Pyramis quid apud Triſmegeſt.
giam? Pyramidem vocat elementa rerum, naturæ quidem ſubiacentia, ſed longè magis mundo intelligenti. Eſt autem mundus intelligens, ſiue mentalis, cum primis opifex
Mundus mẽtalis.
Verbũ, qui mens dicitur, imperator, & aſtans mundo. Hoc verbum eſt eius, quo omnium dominus eſt, qui poſt ipſum vniuerſalem dominum eſt prima virtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Eſtq́, primogenitus eius, qui vocatur παντέλειος, perfectiſſimus, abſolutiſſimus. Huius perfectiſſimi ipſe perfectus, & fœcũdus ob res crea-
Filius παντέλειος.
tas, & legitimus filius. O diuinam Theologiam. coarguit autẽ verè Mercurium vetuſtiſſimum

A ſimum illum hæc dixiſſe, non ab aliquo noſtrorum, ſi quis forte addubitaret, confiƈta, tota Platonicorum Theologia, non hæc nomina modò, ſed totam ad amuſſim rem continens: præcipuéque videbis totum hunc fermè locum vſurpaſſe Philonem, apud quem eſt, Verbum primogenitum, legitimus filius: Verbum gubernare mundum, vinculum vniuerſi eſſe. Probaturq́; hæc antiqua eſſe Sapientia. Nihil dici poteſt diuinius, quòd poſt Patrem Verbum ſit prima virtus increata, infinita, manans ab illo, tenens imperium, & gubernacula mundi. Proſequitur Mercurius, loquens cum alio Aegyptio ſacerdote ex eo quærenti, quid hæc, quæ dixiſſet, ſignificarent. σὺ δὲ οὐ συνῆκας, φύσις τοῦ κατ' αὐτοῦ λόγου, φύσις ἐστὶ γεννητικὴ, καὶ δημιουργητική. τοῦτο ὥσπερ αὐτοῦ ἡ γένεσις, ἡ φύσις, ἢ ἔθος, ἢ ὃ θέλεις αὐτὸ καλεῖν. κάλει τοῦτο μόνον νοῶν, ὅτι τέλειός ἐστι ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὖν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τοῦτο προσηγόρευται: Tu inquit, non intellexiſti. Natura mentalis ipſius Verbi, natura eſt generatrix, & opifex. *Natura mentalis Verbi, eſt opifex.* Hoc veluti eius generatio, ſiue natura, ſiue mos, aut quidquid libet vocare, voca: id vnum ſentiens, quòd perfeƈtus ſit in perfeƈto, & à perfeƈto perfeƈta bona operatur, & molitur, & viuificat. Quādo igitur hac maximè natura præditus eſt, iure id appellatum eſt. Ecce, & nunc Triſmegiſtus, ſicut ſuperius, de generatione ſempiterna, diuinitate, ſubſtantia, poteſtate diuinæ prolis, de Genitore eius meminerat, ſic nunc explanat *Verbum prolificum.* quare ſic appellatum Verbum prolificum, quáve dignitate, & autoritate præcellat. Eſt, inquit, natura Verbi huius prolifica, generatrix, producens, creans omnia de nihilo,
B quia fæcundiſſima per ſe, plena formarum, & originum, nec indiget præeunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipſe eſt, quia talis eſt natura eius, ea vis, vt generationes, formáſque genitales, & principia in ſe contineat omnium rerum. Sicut in ſemine animalium latent inuiſibiliter formæ ipſorum, naƈtæq́; calorem, & tempus, aperiuntur, & clareſcunt: ſic inuiſibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum *In Verbo latitant principia rerum omnium.* principia. Nec opus eſt, vt dixi, alio præcedente principio, alia materia, & forma. Talis eſt natura eius, eóque dicitur prolificus, fertilis, opulentiſſimus, ditiſſimus. Quemadmodum in palatio regio ſunt variæ diuitiæ, in terra ſunt variæ formæ, vt fertilis aqua parit tot monſtra: ſic (ſi parua licet componere magnis, & à corporeis aſcendere ad inuiſibilia) ea eſt vrbs, & palatium omnium, quæ cælo, terris, mari æthere ſint, fieriq́; poſſint formarum. Eo creat, molitur, inuentor omnium bonorum. Eo perfeƈtus eſt: nihil illius inuentionem, ac poteſtatem ſubterfugit. Hac Theologia nihil ineffabilius, nihil quod poſſit magis animos quietare noſtros, cùm nequeunt adduci, vt capiant. E nihilo faƈta omnia. Eſſet ſcilicet mirum, ſi Deus ſterilis eſſet, & infæcundus: nunc autem cùm ſit ars omnium formarum, non cadet niſi in imperitam mentem, & corporeis aſſuetam, huiuſcemodi cogitatio. Hæc ego in priſca illa Philoſophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obtupeſco, lætuſq́; gratias ago redemptori noſtro ſummo, qui diuinitatis ſuæ, paucis quondā reuelatæ, nouiſſimè veniens ipſe declarator, impleuit omnes terras notione ſua. Addit Mercurius ad Tat filium, quem ſuo nomine vocauit. Dicitur
C enim ab Ægyptiis Mercurius autore Platone, Tohyt, vel Theut, arbitror ego Tat. *Theut, vel Tat filius Mercurij.* ὁ τοῦ δημιουργοῦ λόγος ὦ τέκνον, ἀΐδιος, αὐτοκίνητος, ἀναυξὴς, ἀμείωτος, ἀμετάβλητος, ἄφθαρτος, μόνος ἀεὶ ἑαυτῷ ὅμοιος, ἐστὶν δὲ ἴσος καὶ ὁμαλὴς, εὐσταθὴς, εὔτακτος, εἷς ὢν, ὁ μετὰ τὸν προεγνωσμένον Θεόν. Verbum Opificis, ó fili, ſempiternum, per ſe mouens, inaugmentabile, indiminuibile, immutabile, incorruptibile, ſingulare, ſemper ſui ſimile, æquale, concors, ſtabile, bene inſtruƈtum, Vnum exiſtens, eſt poſt Deum, qui prior intelligitur. In his quoque quanta poſſit de Verbo diuino, vocibus humanis efferri Theologia, quantum vires animi cogitando valent, imò non animis vires, ſed quanta potuit cælitus illabi in humana peƈtora veritatis irradiatio, tanta paucis verbis effuſa? Vbi igitur (vt hoc primum, veritate dante, arripiam) vbi inquam dementiam illam ſuam potauere Ariani, & Valentiniani, quam *Hæretici à profanis auctorib. ſuum errorem hauſerunt.* videntur è profanæ Theologiæ libris hauſiſſe, cùm Prolem, & Verbum Dei faƈtum, ſolum autem Patrem Deum ſempiternum pugnarent? Scilicet perinde malè in Philoſophia, & in qua gloriabantur, iaƈtabantq́; ſeſe, profana ſapientia cæcutiebant, ſicut in literis ſacris. Nónne vides Triſmegiſtum, Verbum ſempiternum prædicantem, eíque *Verbi pulchra deſcriptio.* eas conditiones, eas dotes dantem, eam vitam, eam ſubſtantiam, eum locum, quem ſola diuinitas admittat? Eſt ſempiternus, nempe Deo coæternus. Omnes motus, omnem vitam, omnem ſiue ad creandum impulſum, ſiue ad cogitandam, ſpeculandamq́; diuinitatem ſuam habet à ſe ipſe. Ipſe motus ſui principium. Non mouetur, vel exterius ab

obiectis rebus, vt ſenſus noſtri: aut habet vſquam cælo, & terra, quod eam impellat? ſed D
ipſe ſibi motus, ſibi origo, fons vitæ ſuæ. Cumq́ ſit æternus, cùm nihil ſit melius, cùm infinitus, hoc quoque neceſſariò poſſidet, vt non poſſit augeri, nulla fieri ad eam poſſit acceſſio. Quid enim acceſſerit, quod non poſſideat? quantumuis per vaſtum bonorum omnium campum diuageris, quantumuis curioſus explores, an quid ſit vſquam, quod illic non offendas, certè nihil occurret, quod non exuberet in regnis illis. Illudq́ in eo mirabile, & ſolitarium, ac ſingulare, quòd hæc bona minui, aut labefactari, felicitaſq́ tanta interpellari non poteſt, perinde vt augeri non poteſt. Eadem enim ratio minuendi, atque augendi. Cui poteſt detrahi, poteſt addi. Vbi tanta perfectio, vt aduentus rerum exterarum, non habeat hoſpitium: quid dico exterarum, cùm ipſe ſit omnia? ne migrare quidem à ſedibus ſuis poſſit. Eſt enim immutabilis, incorruptibilis, ſingularis, præditus natura non modò rara, ſed ſingulari, ſemper eadem permanente, & ſui ſimilis ſemper, non quemadmodum nos, quorum animi & corpora aſſiduis ceu fluctibus huc illuc deportantur, & tanquam ſcena demutent facies. Eóque eſt æqualis, planus, non modò hac, modò illa mente, varióque ſenſu. Ipſe enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is eſt poſt Deum gradu: Pater enim dicitur propriè Deus. Sed cùm & ipſe dotes omnes diuinitatis obtineat, eſt etiam ipſe Deus, ſed Deus ab illo.

Malach. 3.

In ſermone autem, qui dicitur τέλειος, Filium Dei alloquens ait: Filius benedicti, ac bonæ voluntatis, cuius nomen non poteſt humano ore nominari. Quem locum citat Auguſtinus ex ſuperioribus, quædam Cyrillus, vterque doctiſſimus, & ſanctiſſimus. Videmus in his ſapientiam, Theo- E
logiamq́ Chriſtianam, æternam quidem apud Deum, ſemper autem in mundo aliquo ſplendore radiantem: declaratam affatim nouiſſimis ſæculis, vt omnes recognoſcerent, quæ Genitor noſter principio ſenſit, vidit, cognouit, guſtauit: vt ſciretur ab omnibus, ſuam diuinitatem manifeſtâte Deo, quod penes paucos olim per oracula, ſucceſſioneſq́ exiſteret. Sed de ipſo Mercurio, Sibyllis, Zoroaſtre, Magiſq́ quædam teſtimonia proponamus, vt ſit eorum Theologia probatior.

Sapiẽtia Chriſtianorum æterna, aliquo ſplendore inſinuata veterib.

De Mercurio Triſmegiſto, Theologiamq́ eius eſſe veram, id eſt ab antiquiſſimo illo Mercurio perſcriptam: de Magis, & Sibyllis.

CAPVT XXV.

POTEST dubitari, hæc non quidem à Mercurio Triſmegiſto dicta, ſed ficta à poſterioribus fuiſſe. Sed nullis antiquis Theologis, ac Philoſophis, non perſpectiſſima diuini viri huius doctrina fuit, vt eum propter inauditum ingenium, propter mirabilem, multiplicemq́ omnium rerum ſcientiam Ter maximum vocarent. Græcorum loquendi mos eſt, vt ſummum quid, ac perfectũ dicturi, Ter iſtud ipſum eſſe dicant. Homerus τρισμάκαρες, appellat ter beatos, vndequaque F
beatiſſimos. Vndequaque nequiſſimum dicunt τρισκατάρατον, ter execrandum. Sic eum quem vndequaque maximum, ac mirabiliſſimum perſpicerent, Ter maximum appellarunt. Antiquorumq́ Grecorum fuit appellatio, quòd ad Ægyptum profecti, diúque cum ſacerdotibus verſati, copiam magnitudinemq́ ingenij tanti viri cognoſcerent. Quocirca, qui putant eum Ter Maximum vocari propter tria munera, quòd ſacerdos, quòd rex, quòd propheta eſſet, eáque omnia maximè non rectè, mea quidem ſententia, ſuſpicantur, nec norunt, aut non animaduerterunt vim ſermonis Græci. Hunc Plato perſpectum habuit, totúmque hauſit, & in ſuos libros fontes eius deduxit, vt quicquid diuinius, ac cæleſtius in eo admiramur, non à Moſe, vel prophetis, ſed à Mercurio potius ſit profectum. Eum in Phædro ſcribit Deum apud Ægyptios habitum, cui ſacrata eſſet auis Ibis: primum numeri, ſupputandi ſcientiæ, & item Geometriæ, & Aſtronomiæ, teſſerarum, calculorum, itemq́ literarum repertorem fuiſſe. In Philebo proſequitur, quo artificio elementa ſermonis, ac literarum diſtinxerit, artemq́ legendi confecerit. Hunc ipſum Philo Phœnix, autore Euſebio, ſcribit, Sanchuniarũ, qui Theologiæ Phœnicum illuſtrator fuit, dixiſſe omnium mortalium, quos Sol aſpiciat, ſapientiſſimum, eumq́ principem, ac ducem ſecurum ſe eſſe in repetendis vetuſtiſſimis rerum exordiis, totaq́ Theologia deſcribenda, tranſlatis è lingua Ægyptia in linguam patriam quoſcunque idem

Mercurius, cur Triſmegiſtus. i. ter maximus appellatus.

Vnde hauſta philoſophia Platonis.

Ibis ſacra Mercurio.

Laus Mercurij à rebus inuentis.

A idem ſcripſiſſet libros: quos tranſtulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Ioſephus Iudæus. Idem vocat Mercurium Toautum, ab Aegyptiis ait appellatum Θωὺθ, Thoyth, ab Alexandrenſibus Thoth. Apud Platonem ſemper vocatur Θεὺθ, Theuth. *Mercurius Theut, eiúſque inuenta varia.*
Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundem Platonici diuino cultu venerantur. Hinc Iamblichus inchoans opus ſuum de myſteriis, ait: Θεὸς ὁ τῶν λόγων ἡγεμὼν Ἑρμῆς, πάλαι δέδοκται καλῶς ἅπασι τοῖς ἱερεῦσιν εἶναι κοινός: Deus loquendi Princeps Mercurius omnibus olim ſacerdotibus rectè viſus eſt. Huic omnia ſua reperta, omnia ingenij monimenta priſcos ſacrare ſolitos, idem eſt autor. Quaſdam eius etiam antiquiſſimas columnas in Ægypto fuiſſe commemorat, quas viderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, vnde ſe ad Philoſophandum tradiderint. Plutarchus, Ἑρμῆν δὲ γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς εὑρετὴν νομίζοντες: Aegyptios ferre inuentorem grammatices & muſices Mercurium. Huius teſtimoniis vſi ſunt Lactantius, & Auguſtinus, doctiſſimi viri: quod non feciſſent, niſi probatam doctrinam eius habuiſſent. Apuleius item Platonicus dialogum eius diuinum Latinum fecit. Verſi fuerunt libri eius quidam in linguam Græcam ab his, qui in Aegyptum amore Philoſophiæ proficiſcebantur. Vt verſus eſt item Orus Apollo. Athenienſem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus tranſtuliſſe, inſcriptos Hermaicos. Ibíque repetit primò de Mercurio, quæ ſcribit in Phædro Plato. Ad aliáque de eo ſcribit: Τελεστὴς ὤν, καὶ τεμένεσι θεῶν προσεδρεύσας ἀεὶ πεφροντικὼς εὑρίσκεται τὰ Μωσέως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθῶς, καὶ ἀνεπιλήπτως. ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους, ὠφέληται γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν μωσαϊκῶν. πεποίηται δὲ καὶ τούτου μνήμην,
B ὁ συντεθεικὼς Ἀθήνησιν ἐκ ἰδίαις γραφαῖς τὰ ἐπίκλην ἑρμαϊκά. πέντε καὶ δέκα βιβλία. γράφει δὲ οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, ὡς κεχρήμακε δὲ τινὰ τῶν ἱερουργῶν λέγοντα. ἄρα οὐχὶ τὸν καὶ ἡμέτερον Ἑρμῆν ἀκούεις, τὴν τε Αἴγυπτον εἰς λῆξιν, καὶ κλήροις ἅπασαν τεμεῖν χοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετροῦντα. Cùm eſſet, inquit, ſacrificus, templiſq; Deorũ aſſideret, viſus eſt ſemper Moſaica æmulatus, tametſi haud prorſus ſyncerè, & citra culpam. At ex parte habuit, vnde ex Moſe proficeret. Huius quoque meminit is, qui ſeparatim ſcripſit Athenis libros nuncupatos Hermaicos, id eſt, Mercuriales. De eo in hunc modum inducens ſacerdotem quendam loquentem: Nónne noſtrum Hermen audiſti, Aegyptum in priuatas partes, & ſortes diſtribuiſſe, funiculo metitum agros? & quæ ſequuntur. His conſtat verè Mercurium illum fuiſſe diuinum, plenumq; doctrinæ, eximiæq; ſapientiæ, & incomparabilis ingenij virum, vt non ſit mirum ſuperiora eum ſcripſiſſe. Columnarum quoque eius, quæ in Aegypto multis myſteriis plenæ viſerentur, præter Iamblichum, etiam Proclus meminit: μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ Προφῆται φησὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐν στήλαις ταῖς ἔτι σωζομέναις, ταῦτα γεγράφθαι, Atteſtantur his, inquit, prophetæ Aegyptiorum, in columnis, quæ nunc vſque ſeruantur, ea ſcripta eſſe. Rurſumq; eodem libro: ἡ δὲ μνήμη διὰ τῆς ἱστορίας, αὕτη δὲ ἀπὸ τῶν στηλῶν, ἐν αἷς ἀπεγράφοντο τὰ παράδοξα, καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἄξια, τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν πράξεσιν, εἴτε ἐν εὑρέσεσιν. Memoria, inquit, ex hiſtoria erat. Ea verò ex columnis, in quibus admiranda egregiáque, ſiue inuenta, ſiue res geſtæ deſcriptæ erant. Magorum quoque & *Plato Magos imitatus.*
Zoroaſtris Pythagoram, Platonemq; ſecutos Theologiã (vt cauſa vera innoteſcat, vnde
C de tribus regibus, de cauſa, & Patre eius loqui potuerit Plato) Magicaq; illa eloquia verè *Plethon Gemiſto Platonicus.*
ipſorum eſſe, quippe quorum ſenſa extent apud Platonem, qui Magos fuerit imitatus, autor eſt eximius Platonicus Plethon, cognomento Gemiſto, aduerſus Scholarium: ἐφιλοσόφησε τε, οὐκ ἰδίαν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν τεμών, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Ζωροάστρου διὰ τῶν Πυθαγορείων εἰς ἑαυτὸν καταληλυθυῖαν. Πυθαγόραν γὰρ τοῖς ἀπὸ Ζωροάστρου συγγεγονότα ἐν τῇ Ἀσίᾳ μάγοις ταύτην τὴν φιλοσοφίαν μετελθεῖν, τὸν δὲ Ζωροάστρην ἱστοροῦσιν. ἄλλοι τε καὶ Πλούταρχος πεντάκις χιλίοις τῶν τρωϊκῶν γεγονέναι ἔτεσι πρεσβύτερον. εἰ τῷ, δὲ τοῦτο οὐ πιστὸν, ἀλλ' οὖν παλαιότατός ἂν εἴη τῶν ὅλως ὀνομαζομένων, σοφῶν τε καὶ νομοθετῶν. ἐδέξαντο δὲ καὶ οἱ τῶν Αἰγυπτίων οἱ ἱερεῖς μάλιστα τὰ Ζωροάστρου τούτου δόγματα, καὶ εὐδοκίμουν, κατάγεσθαι τὰ δόγματα. ὡς δὲ ταύτην Πλάτων μετῆλθε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀπὸ Ζωροάστρου, ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς σωζόμενα λόγια δηλοῖ σύνῳδα ὄντα, ταῖς Πλάτωνος πάντη τε, καὶ πάντως δόξαις. Et ad Beſſarionem: οὐ γὰρ τάδε γε μάλιστα λόγια τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου μάγων, οἷς καὶ Πυθαγόρας καὶ Πλάτων ἠκολούθησεν. Philoſophatus eſt, inquit, Plato, non peculiari, priuatáque ſibi Philoſophia reperta, ſed ſecutus Philoſophiam Zoroaſtris, *Zoroaſtris philoſophia.*
quæ per Pythagoreos ad eum vſque peruenit. Nam Pythagoram hanc Philoſophiam à Magis, qui à Zoroaſtre deſcenderent, in Aſia didiciſſe. Zoroaſtrem autem bellum Troianum quinque annorum millia anteceſſiſſe præter cæteros, Plutarchus teſtis. Quod ſicut forte incredibile videatur, certè antiquiſſimus eſt omnium, qui vel in philoſophia, *Aegyptij edocti a Zoroaſtre.*
vel legibus latis celebres ſunt. Huius Zoroaſtris dogmata, ſacerdotes Aegyptiorum

ſuſceperunt, magnamq́; ſibi ex his gloriam quæſierunt. Quod autem Plato hanc Philo- D ſophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, quæ à Zoroaſtre deſcendunt, & vſque in noſtra tempora ſeruantur, conſona prorſus & congruentia opinionibus Platonis. Neque verò hæc habentur in oraculis, ſiue eloquiis magicis, quæ Pythagoras & Plato ſecuti ſunt. Hoc Plethonis magni in Philoſophia Platonis viri teſtimonio, fit perſpicuum, ea

Decreta Magorum ſparſa in Philoſophiam Pythagoreorum et Platonis.

oracula, ſiue eloquia, quæ ſuperius vbique adhibita ſunt, ipſorum verè fuiſſe Magorum, quorum decreta per omnem Pythagoreorum, Platoniſq́; Philoſophiam internoſcantur. Nam & Pſellus Philoſophus eadem teſtatur, atque Plethon, Pythagoram, Platonemq́; Magica illa dogmata ex parte ſuſcepiſſe. Hæc origo, hæc illa concordia, quòd oraculo magico, de duabus mentibus, loquente, Plato quoque de Cauſa principe, & Genitore eius ſcripſit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorum.

Iamblichus lib. de Myſteriis.

Iamblichus quoque in libro de Myſteriis veneratur, ſequitur, vt priſcam, veridicamq́; theologiam Aſſyriorum.

Hermias Platonicus.

De Sibyllis item, & Triſmegiſto Hermias Platonicus ſuper Phædro Platonis, vt clareat magnos, priſcoſq́; viros fidem habuiſſe carminibus Sibyllarum, Magicis eloquiis, & Triſmegiſto, ſic loquitur (Non fuit autem Chiſtianus) περὶ δὲ τῆς Σιβύλλης, οὕτως ἐστὶ θαυμαστὰ τὰ λεγόμενα, ὥστε δόξαι μύθους εἶναι, πολλαὶ μέντοι Σίβυλλαι γεγόνασι, πᾶσαι τοῦτον ἑλόμεναι βίον. πᾶσαι μὲν διά τινα ἴσως αἰτίαν εἵλοντο Σίβυλλαι προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ δὴ ὁ τρισμέγιστος Ἑρμῆς λέγεται πολλάκις ἐπιδημήσας τῇ Αἰγύπτῳ, ἑαυτοῦ ἀναμνῆσθαι, καὶ τρίτον κεκλῆσθαι Ἑρμῆς· καὶ τρεῖς δὲ Ὀρφεῖς περὶ Θρᾴκῃ γενέσθαι, ἴσως οὖν καὶ αὗται κατά τινα κοινωνίαν, καὶ ἀνάμνησιν εἵλοντο ταύτας τὰς προσηγορίας, ἐπεὶ αὕτη γε ἡ Σίβυλλα ἡ Ἐρυθραία περὶ ἧς νῦν λέγει Ἐριφύλη ἐκαλεῖτο ἐξ ἀρ- E χῆς, λέγουσι δὲ αὐτὴν εὐθὺς προελθοῦσαν προσειπεῖν ἐξ ὀνόματος ἕκαστον καὶ ἔμμετρα φθέγξασθαι, καὶ εἰς βραχὺν χρόνον τέλειον εἶδος ἀνθρώπου λαβεῖν.

Mira de Sibyllis, quibus non eſt omnino creditum.

Tres Sibyllæ apud quos.

De Sibylla verò, inquit, adeò mira ſunt, quæ feruntur, vt penè pro fabulis habeantur. Sed tamen multæ Sibyllæ fuerunt, eodem genere vitæ omnes, omneſq́; forſan rationabili de cauſa Sibyllas à ſemetipſis appellatas: ſicuti fertur Triſmegiſtus, ſæpe in Ægypto verſatus ſuimet mentionem feciſſe, tertióque Hermetem appellatum. Tres quoque apud Thraces Orphei extitiſſe dicuntur. Fortaſſe igitur & hæ ob aliquam inter eas communicationem, ac commemorationem, has appellationes delegerũt. Quandoquidem hæc ipſa Sibylla Erythræa, de qua nunc loquitur

Erythræa Sibylla qua & Eriphile.

Plato, à principio Eriphile vocabatur. Ferunt autem eam continuo, vt edita eſſet, appellaſſe vnumquenque proprio nomine, verſuſq́; numeroſos elocutam, breuíque in perfectam hominis ſpeciẽ euaſiſſe. Hæc ille. Claret igitur doctiſſimos viros, & Sibyllas crediſſe, & carminibus earum fidem habuiſſe. De Triſmegiſto quoque, & Chaldæis eadem

Plutarchi locus, de Sibylla.

eſt apud eruditiſſimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla teſtimoniis, mirum in modum congruunt ea quæ ſcribit Plutarchus in eo quem, Cur deſierit Pythia metrice reſpondere, inſcripſit. Ac primum de ea refert: Σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι, καθ᾽ Ἡράκλειτον, ἀγέλαστα, καὶ ἀκαλλώπιστα, καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν Θεόν. Sibylla verò, inquit, ore furenti iuxta Heraclitum loquens incompta, inordinata, irridenda, voce ſua, ſuperauit annorum millia, Deo afflante. Hic Plutarchus, cùm redderet cauſam cur oraculum Apollinis deſierit reſpondere vt quondam carmine, primum ait F moris priſca tempeſtate fuiſſe, vt non oracula ſolum, ſed etiam hiſtoria, Philoſophiáque modulatè ſcriberentur, afferens exemplum ex Orpheo, Heſiodo, Parmenide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, qui quæ ſcripſerint, modulatè ſcripſerint: ſic Sibyllam plura oracula, verſibus edidiſſe, millia ſæculorum futurorum voce ſua com-

Sibyllæ multa prædixerũt.

plexam. Verè multos voce ſua ſuperauit annos, vt quæ non media ſolum tempora, caſus, calamitates, belláque multa, ſed etiam quæ ſuprema die ventura eſſent, cecinerit. De bellis prædictis, aliiſq́; calamitatibus, idem Plutarchus teſtis. Quòd ſi, inquit, fabuloſa putas, quæ de Sibyllarum vaticiniis prædicantur: ἀλλὰ ταῖς γε μαντείαις ἐπιμαρτυροῦσι πολλαὶ μὲν ἀναστάσεις καὶ μετοικισμοὶ πόλεων ἑλληνίδων. πολλαὶ δὲ βαρβαρικῶν στρατιῶν ἐπιφάνειαι, καὶ ἀναιρέσεις ἡγεμονιῶν, ταυτὶ δὲ τὰ πρόσφατα, καὶ νέα πάθη περί τε Κύμην, καὶ Δικαιαρχίαν οὐχ ὑμνούμενα πάλαι, καὶ ᾀδόμενα διὰ τῶν Σιβυλλειῶν ὁ χρόνος ὥσπερ ὀφείλων ἀπέδωκε ἐκρήξεις πυρὸς ὀρείου, καὶ ζέσεις θαλασσίας: At vaticiniis, inquit atteſtantur vrbium Græcarum plurimæ euerſiones, aut migrationes: plurimi barbarorum exercituum aduentus, cædeſq́; clarorum virorum. Sed enim nouas iſtas, recenteſq́; calamitates circa Cumam, & Puteolos, prædictas, decantataſq́; carminibus Sibyllarũ, nónne tempus velut debitor, reddidit? Sciſciones montani ignis, marinaſq́; ebullitiones ſcopulorum, flammarumq́; à ventis incendia, interitus tot, tantarumq́; vrbium, vt qui interdiu ſuperuenirent, tota regione confuſa, quo in loco

A loco vrbes hæ fuiſſent habitatæ, ſcire non poſſent. Hæc Plutarchus, addens ſine diuinitate hæc prædici non potuiſſe. Eaſdem Sibyllas bella Romanorum contra Carthaginienſes, & quòd in omnes gentes arma illaturi eſſent, teſtatur quingentos annos antè prædixiſſe: ἀλλ' ἡ τάξις ἐμφαίνει τὴν προέγνωσιν, καὶ τὸ Ῥωμαίοις πρὸ ἐτῶν ὁμοῦ τι πεντακοσίων προειπεῖν τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ ἔθνη πολεμήσουσι ἅμα. Sed inquit, tum ſæculorum ordo declarat, eas hæc proſpexiſſe, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes eſſent præliaturi. Idem Plutarchus, quemadmodum Hermias, teſtatur Sibyllam Erythræam vocatam Herophilem: Ἡροφίλην δὲ τὴν Ἐρυθραίαν μαντικὴν γενομένην Σίβυλλαν προσηγόρευσαν. Herophilem autem Erythræam vatem, quæ Sibylla fuit, appellarunt. De prima quoque Sibylla refert: ἐπειδὴ γὰρ ἔστημεν κατὰ τὴν πέτραν. & quæ ſequuntur. Poſtquam ſedimus in petra, quæ in foro, ſuper qua fertur prima Sibylla ſediſſe, ab Helicone deſcendens, à Muſis educata. Quidam verò ferunt eam in Melcona veniſſe, filiam Lamiæ, ex Neptuno natæ. Serapion quidem meminit carminum, in quibus ſe ipſam laudauit, quòd ne mortua quidem ſit forte vaticinandi, aut ne mortua quidem vaticinari deſiſtet. Sic Plutarchus. Iuſtinus autem Martyr, & Philoſophus, inuitat gentes, vt credant Sibyllæ: πείσθητε ὡς ἔφην τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα παλαιᾷ σιβύλλῃ ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει. Credite, inquit, vt dixi, vetuſtiſſimæ, longéque antiquiſſimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe ſeruari contigit. *In apologia pro Christianis.* Lactantius quoque in libro de Ira Dei, plurimos, & maximos autores Græ- *cap. 22.*
B corum ait de Sibyllis ſcripſiſſe. Dicit etiam, Cumeæ quidem volumina, quibus Romanorum fata conſcripta ſunt, in arcanis habentur: cæterarum tamen ferè omnium libelli quo minus in vſu ſint omnibus, non vetantur. Sic Lactantius. Vides quanta ſit omnium doctiſſimorum, ſuper Sibyllis & carminibus earum, concordia.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur verè priſcum illum Mercurium de ipſo Verbo ſuperiora ſcripſiſſe. Multiplexq́ de eo apud Philonem Theologia, quòd ſit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.

CAPVT XXVI.

SED DE verbo diuino ſuperiora ſenſiſſe, prodidiſſe vetuſtiſſimum illum Mercurium, omnis admiranda Platonicorum, Hebræorumq́; Theologia clamat. Neque eſt alium reperire eorum myſteriorum fontem, quæ Platonicorum libris continentur, quàm vetuſtam Aegyptiorum, Hebræorumq́; Theologiam. *E vetere Aegyptiorũ & Hebræorum theologia, myſteriorũ Platonicorũ fons.* Ex Hebræis Theologis Philo, quem Platoni coæquat Græcum prouerbium, qui & Ægyptiam, & Græcam, præcipuè Platonicam cum Moſaica temperauit Philoſophiam, mira, & velut oraculum, de Verbo diuino canit, & eadem prorſus, atque Triſmegiſtus, noſterq́; Ioannes. Sæpe qui-
C dem ſum arbitratus ex eadem Hebræorum ſecretiore Theologia, tot, tamq́; clara Philonem de Verbo diuino locutum, atque Ioannem eundem etiam Hebræum: *Aut Plato Philoniſat, aut Philo Platoniſat.* vt præterquam quòd potarit Ioannes de Chriſti pectore Theologiam, ſcripſerit etiam, quæ penes arcanarum rerum ſcriptores Hebræos prius habebentur: qualia multa ſublimia myſteria, melius poſtea ab Apoſtolis explicata, apud veteres Hebræos licet deprehendere. *Ioan. 13. & 21.* Quod igitur Ioannes Apoſtolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbum, & Verbum erat apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt. idq́; dixit, vt doceret Verbum rerum fuiſſe creatorem, cumq́; ante mundũ extitiſſe, vt per quem creatus ſit mundus: eiuſdem generis multa per omnes libros ſuos eloquitur Philo, non Chriſtianus ſed Iudæus: in libro de Allegoria legum: βιβλίον δὲ εἴρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγράφεσθαι, καὶ ἐγχαράττεσθαι τὰς τῶν ὅλων συστάσεις. *Ioan. 1.* Librum, inquit, vocat Moſes allegoricè, Verbum Dei, in quo deſcriptæ, & impreſſæ ſunt vniuerſarum rerum exiſtentiæ. *Philo de allegoriis legũ.* Hoc teſtimonio eandem declarat Philo Theologiam, atque Ioannes, & Platonici ſuperius de Mente. Vt enim ille dixit, Omnia per ipſum facta ſunt: ſic is in Verbo Dei, quod creatorem ſemper appellat, tãquam libro perhibet exiſtere rationes, & eſſentias omnium rerum, tanquam forma maxima, omniũ rerum creandarum capaciſſima, origine vaſta, Mente infinita, latiſſima maieſtate, rerum creandarum copioſiſſima poteſtate, fœta rebus omnibus ratione. *Ioan. 1.* In libro quoque de his, quæ poſt ſex dies, hæc ſcribit: τὸ δὲ γενικώτατόν ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος: Generandi

potentiſſima, maximéque genitalis res, eſt Deus, & Secundus, Verbum Dei. Hæc quoque eſt Theologia Ioannis, Omnia per ipſum facta ſunt. Quia maximè genitale, & fœcundiſſimũ eſt Verbum Dei, ſecundus, vt ſuperius Platonici dicebant, poſt Deum. Theologia quoque noſtra dicit, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ, de Filio per quem omnia facta ſunt. Tale quid Philo appellans Filium, Secundum. Quia ſunt à Patre per Filium cuncta, quo coniunctio demonſtratur diuinitatis. Vterque enim creat, vterque eſt genitaliſſimus. Secundumq; dicit Verbum, id eſt, gradu, non natura, aut diuinitate poſt Patrem. Vterque eſt Deus, quia creat vterque mundum. Non poſſunt autẽ eſſe duo mundi creatores, & non poſſunt eſſe duo Dij, quia Deus eſt ſumma Natura. Summũ autem niſi vnum eſſe non poteſt. In libro autem, quòd inſomnia ſint à Deo: κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον ὁ θεῖος λόγος, τόπος ἐστὶ, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλον, δι᾽ ὅλων ἀσωμάτοις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ Θεός: Secũdum alium modum, diuinum Verbum, locus eſt, quem repleuit totũ per omnia incorporeis poteſtatibus ipſe Deus. Hoc item teſtimonio explicat Theologiam, quæ eſt

Ioan.1. apud Ioannem de Verbo diuino, Philo: quæ appellatio ob creationem mundi, non natiuitatem ſpiritualem, vt nõnullis poſtea viſum, ab antiquis Philoſophis eſt indita. Idemq; dicit de hoc Verbo, quod Ioãnes, Omnia per ipſum facta ſunt: Philo, eum repleuiſſe Deũ incorporeis virtutibus, id eſt, Idæis æternis, prolificis virtutibus, rationibus ſempiternis, quarum copiam habuit à Patre ſuo Deo, teſte etiam Plotino de Mente. Vtq; Ioannes dicens, Erat apud Deum, appellans Deum peculiariter ipſum Patrem: ſic Philo, Deum repleuiſſe Verbum virtutibus incorporeis, vimirũ à Patre creandi mundi poteſtatem Verbum accepiſſe, genitum, miſſumq; ab eo ad creandum mundum. Dico autem miſſum, hu

Res diuina declarata nomine corporeo. mano more loquens, declaranſq; rem diuinam nomine corporeo. Hunc appellat locum Idearũm incorporearum, quaſi vaſtam Mentem, ampliſſimum Idearum, & originum, rationum, formarumq; regnum, fertiliſſimum, feraciſſimumq; rerum creandarum mundũ, infinitam originem. Totum autem ait à Deo repletum, quaſi vndequaque prolificum genitum. Hæcq; omnis Theologia ſpectat ad creationem mundi, cuius principium fatẽtur

Verbo Dei creata omnia. omnes Verbum Dei, maximum formatorem, latiſſimam ſapientiam, habentem virtutes omnes, quibus tanquã originibus ſuis, omnes res produceret. In eodem quoque de duobus Primis: ὧν τὸ μὲν ἕτερον, θεῖος ἐστὶ λόγος: τὸ δὲ ἕτερον ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεὸς. ὁ δὴ ξεναγηθεὶς ὑπὸ σοφίας εἰς τὸν πρότερον ἀφικνεῖται τόπον εὑράμενος τῆς ἀρεσκείας κεφαλὴν, καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος οὐ φθάνει πρὸς τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ αὐτὸν ὁρᾷ μακρόθεν. Quorũ alterum quidem, eſt diuinum Verbum: alterũ autem Deus, ante Verbum. Is verò, id eſt, Intellectus, homoq; ipſe, ductus à Sapientia in primum peruenit locum, inuento lubẽtiæ capite, & fine, Verbo diuino. In quo poſitus, non attingit vt perueniat, vt ſit Deus, ſed ipſum procul aſpicit. Hoc quoque loco Philo & Verbum diuinum & Deum, qui ſit ante verbum commemorat, appellans Deum ipſum Patrem, ſicut Ioannes, Verbum erat apud Deum. Deinde dicit, Verbum diuinum, eſſe principium, & finem voluptatis, felicitatis, finem contẽplandi, amo-

Verbum, dux ad perueniendũ ad Deum. rem, & deſideriũ, gaudiumq;, vt canunt noſtræ litteræ. Hoc omne Græcè dicitur ἀρέσκεια. Per hoc ipſum verbum, ait homines Deum procul aſpicere, Ducem ad perueniẽdum ad Deum, eſſe Verbum eius: ſicut ille in mundo ſe oſtium vocabat, quo perueniatur ad patrem. priuſq; ait per ſapientiam attingi ad Filium: inde videri Deum procul. Eſtq; profundiſſima Theologia, quam puto Philonem in antiquorum ſuorum monumentis reperiſſe: celebrem item apud Chaldæos, Ægyptioſq;. Eodem libro ſcribit: τὸ μὲν παράδειγμα ὁ

Verbum, exẽplar pleniſſimum, et cur. πληρέςατος ἦν αὐτοῦ λόγος. Exemplar, inquit, erat pleniſſimum Verbum eius. Sic & iſto loco denotat originem mundi Philo eſſe Filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: pleniſſimum, propter fœcunditatem, infinitamq; rerum creandarum poteſtatem, formam rerum infinitam genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, ſub quibus ſignificatis ſit Sol: κατὰ τὸ τρίτον σημαινόμενον ἥλιον καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸν τοῦ κατ᾽ οὐρανὸν περιπολοῦντος: Secundum tertium ſignificatum, Solem vocat diuinum Verbum eius, qui per cælum circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de Verbo Dei? appel-

Ioan.8. lari eum Solem, qui de ſe dicebat, Ego ſum lux mundi. & Eccleſia canit, Ex te enim ortus eſt ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter. Hæc nuncupatio ad magnam Verbi diuinitatem, vniuerſalemq;, & incorporeum nitorem, inuiſibilemq; oculis humanis claritatem reſpicit: quæ claritas non poſſit, quàm Solis nomine verius deſignari. Eodem ſignifi-

Apoc.21. catu Ioannes dixit de cæleſti ciuitate, Et ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eã, & lucerna eius eſt agnus, & non egẽt lumine lucernę,

neque

A neque lumine Solis:quoniam Deus illuminat illos.Sic & idem Ioánes,Erat lux vera,quæ illuminat omnem mundum.Inambulantem autem per cælum dicit, aut ipſum Patrem, cuius maieſtas ſit in cælo, totum implens intrà & extrà mundum,aut certè Solem ipſum eius,qui per omnẽ inambulet cælum.Quod Plato de Ioue,Pſalmus quoque, Qui aſcẽdit cælum cæli ad Orientem, Quod Hebraicè,qui æquitat Araboth,orbes cæleſtes, aut cælum ſupremum. Eodem quoque libro : Δύο γὰρ ὡς ἔοικεν ἱερὰ Θεοῦ, ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχὴ, ἧς ἱερεὺς, ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος: Duo ſunt,vt apparet,templa Dei.Vnum quidẽ mundus iſte:in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum.Alterum verò,rationalis anima:cuius ſacerdos eſt, verus homo. Quid apertius, diuinius,mirabilius?Pontificem templi,qui eſt totus mundus,eſſe diuinũ verbum,primogenitũ? Mundum templum Dei. Huius tẽpli,diuinum ſummumq; ſacerdotem, primogenitum Dei,Verbum eius.Quia ſcilicet ille Rex eſt,& Dominus mundi, omnia regens,ac ſuſtinens,creator,altor. Pontificem quoque vocat eum Paulus, qui pro peccatis hoſtiam obtulerit,inter homines,Deumq; ſequeſter,& mediator. Qua ratione Dionyſius item vocat eum τελετάρχην, μυσταγωγὸν, initiationum,myſteriorũmq; principẽ. Primus ipſe initiator,& ſacrator,qui ſuis myſteriis, præcipuè cognitione, & cultu patris ſui,nos initiauit.Hoc maximus ipſe in toto mũdo ſacerdos egit, & agit.Triáque ſunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem,Verbum diuinum,Summus ſacerdos, Primogenitus. Altiſſima Theologia Apoſtolorum.Quàm eſt etiam diuinum, quòd mundum vo-

Ioan.1. *Pſal.67.* *Duo templa Dei, mundus & anima rationalis.* *Hebr.5.12.* *Deus initiationum & myſteriorum princeps.* *Tria nomina Filij Dei.*

B cat templum Dei,in quo colitur,adoratur,cognoſcitur, laudatur Deus inuiſibilis? Sic & animum eſſe templum Dei,noſtra Theologia eſt:Templum Dei,inquit Paulus,eſtis vos, Dei ædificatio.Philo quoque eodẽ libro loquens de hoc ipſo : τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον:Imaginem Dei,Angelum ipſius Verbũ.Hic quoque tria ſunt nomina Filij Dei diuiniſſima,Theologiæ veræ frequentia.Imago Dei.id enim etiam vocat eum Paulus,& Characterem.Angelus item eſt,ſicut in Eſaia,Magni cõſilij Angelus. Eoq; etiam dicitur λόγος,ſermo Dei,locutio Dei,nuntius Dei,loquens & agens omnia pro Deo,tanquam ſequeſter inter nos,& illum.In quibus eſt omnis Theologia.In libro quoque de Agricultura:Hæc omnia,inquit, ποιμὴν καὶ βασιλεὺς Θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, καὶ νόμον, προστησάμενος, τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον πρωτόγονον υἱὸν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης, οἷά τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος διαδέξεται. Hoc eſt,Paſtor,& Rex Deus ducit rectè,& legitimè,præfecto lege recta Verbo ſuo, primogenito Filio,qui curam ſacri iſtius gregis,tanquam magni Regis quidã magiſtratus ſuſcipit.In his quoque Philo apertè primogenitũ Filium Verbũ nominat, cum proſpicere gregi ſuo,omni mũdo,præcipuè generi humano.Idem etiam Filius dixit, appellans homines,ouile ſuum, oueſq; homines à patre ſibi creditas. Denique omnẽ generis humani adminiſtrationem,redemptionem,curam,traditam ſibi à Patre dicebat: ſeq; ab eo miſſum in hunc mundum,agentem quæ Pater ſuus imperaſſet. Eamq; ob cauſam vocat eum Philo ὕπαρχον magiſtratum,miniſtrum,ſubimperantem,vt ſic loquar, alterius imperio parentem:imperantem quidem,ſed ſub altero imperatore, & Patre qui mittat

1.Cor.3. & 2.Cor.6. *Hebr.1.* *Paſtor & rex, Deus.*

C eum ad omnia.Eaq; eſt ratio appellationis λόγος, quod rectius vertitur, ſermo, locutio, quàm Verbum.Sonat enim id nomen locutorem,internũtium,non natiuitatem,vt reor, ſpirituałẽ.In libro quoque,Quòd diuinitas ſit immutabilis : χορεύει γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσι τύχην, εἶτα ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ χώρας τὰ τῶν ἄλλων, ἄλλοις, καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει, χρόνοις αὐτονόμοις ἀλλάττων, τὰ παρ' ἑκάστοις: Inambulat enim circũ, Verbum,quod appellant plerique Fortunam.Deinde ſemper per vrbes cõmeans,& gentes,ac regiones,quæ ſunt aliorum, aliis, & omnibus, res omnium diſtribuit, tẽporibus liberis, mutans quæ ſinguli habent.Hic quoque Philo oſtendit Filium Dei, Verbum, eſſe rectorem,gubernatorẽ,moderatoremq; Vniuerſi,ſicut ſuperius, datam curã gregis à Patre,Filio dixit.Quæ quidẽ omnia indefeſſè cõcinunt ſacræ litterę.Eum dicit inuiſibiliter perambulare mũdum.Eadem cauſa ſuperius vocabat eum hyparchum,magiſtratũ. Eum ait omnia diſtribuere,vertere,verſareq; regna,commutare diuitias,opes,quod totum eſt mundum moderantis. Portans omnia,inquit ille,verbo virtutis ſuæ.Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio : μετέλθετε οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν, ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν, τὴν πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον, εὑρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν Θεὸν, ὑφ' οὗ γέγονεν. ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκράθη. ὄργανον δὲ λόγον Θεοῦ, δι' οὗ κατεσκευάσθαι, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ. Digreſſus igitur à particularibus opificiis, aſpice maximam domum, aut vrbem, hunc mundum. Inuenies enim eius

λόγος, ſermo: quia Filius interlocutor & internũcius. *Filius, moderator vniuerſi.* *Hebr.1.* *Maxima domus, aut vrbs totus mundus.*

cauſam Deum, à quo factus eſt: materiam, quatuor elementa, è quibus conſtitit: Orga D
num autem Verbum Dei, per quod conſtructus eſt: conſtructionis autem cauſam, boni-
tatem opificis. Quanta hoc quoque loco Theologia? Vrbem dicit, aut domum, totum
mundum: eius opificem, & cauſam, Deum: materia, quatuor elementa: Organum, id eſt,
cauſam mediam, Verbum Dei. Quatuorq́; nominat cauſas: efficiétem, Deum ipſum: ma-
terialem, quatuor elementa: Organicam, ſiue motricem, ſeruientem primo: finalem, bo-
nitatem, vel etiam efficientem. Noſtrę Theologiæ myſteria, prędicantis Deum creatoré
Filius, δι' ὗ, quid ſit. cæli, & terræ, vti cauſam principalé. Filium auté, per quem omnia facta ſunt, Græcè ſicut
& Philo, δι' οὗ, Præpoſitio enim Græca διὰ, deſignat mediú. Et quod expreſſit Philo Or-
ganum, id eſt, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur enim à Patre Filius ad
creationem, eo vti artifice vtebatur: eum imperauit creare, dederat poteſtatem creádi.
Itaque mundus à Patre, & Filio eſt creatus: à Patre, vti prima cauſa, volente, dictante, iu-
bente: à Filio, parente iuſſo, motóque à Patre. Sicq́; fuit creator vnus, & quia creauit
vterque, vterque Deus. Sed quoniam bonus, niſi vnus, neceſſariò vna diuinitas: quod
Bonus, niſi vnus. ipſa ratio declarat, Theologiáque demonſtrat. Non enim tàquam à duobus diuerſis au-
toribus creatus eſt mundus, ſed à duobus, velut vno, à principali cauſa Deo, à cauſa mo-
ta ab ipſo Deo Filio. Neque enim Filius creaſſet, ſi Pater noluiſſet, & ſi poteſtatem non
dediſſet. Paruit igitur Patri accepta ab eo æterna poteſtate. Quæ res exemplis humanis
Ioan. 1. eſt clara. Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, vtens ſimili præpoſitione, Omnia per
ipſum facta ſunt. Philo autem, δι' οὗ κατασκευάσαι. Eáque eſt ratio cur appellauerit ipſum, E
Organum. Vides igitur & hic profundiſſimum myſterium: quòd etiam inuenies apud
Platonem, Orpheum, Mercurium, Triſmegiſtum: diuiniſſiméque ſecum omnes conſen-
tiunt, reuelatam nouiſſimis ſæculis radiantiſſimè theologiam prædicantes. In libro quo-
λόγος, ὁ ὑποφήτης. que in quo differit, quòd apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος, Inter-
nuntius, denunciator, interpres eius Verbum. Eadem eſt ratio, vt appelletur ὑποφήτης,
Interpres, atque hyparchus, magiſtratus, & logos, id eſt, locutor, locutio, ſermo, & ſu-
perius Angelus. In ſecundo quoque Allegoriarum legum, hæc ſcribit: σκιὰ δὲ Θεοῦ, ὁ λόγος
αὐτοῦ ἐστὶ, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ προσχρησάμενος ἐκοσμοποίει. αὕτη δὲ ἡ σκιὰ, καὶ ὡσανεὶ ἀπεικόνισμα,
ἑτέρων ἐστὶν ἀρχέτυπον. ὥσπερ ὁ Θεὸς παράδειγμα τῆς εἰκόνος, ἣν σκιὰν νυνὶ κέκληκεν, οὕτως ἡ εἰκὼν
ἄλλων γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν εἰπὼν, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὡς τῆς μὲν εἰκόνος κατὰ τὸν Θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου κατὰ τὴν εἰκόνα λα-
βούσης δύναμιν παραδείγματος. Quæ ſunt, Vmbra Dei, eſt Verbum eius, quo tanquam orga
no vſus, creabat mundum. Hæc autem vmbra, & quaſi aſſimilatio, aliorum eſt exemplar.
Hebr. 1. Filius, imago Dei. Sicut Deus exemplar imaginis, quam vmbram nunc vocauimus: ſic imago alteri fit &
exemplar. Sicut inchoans libros legis expreſſit Moſes, dicens, Et creauit Deus hominem
ad imaginem Dei. quaſi ipſa quidem imago ſecundum Deum ſimilita ſit, homo auté ſe-
cundum imaginem, quæ acceperit vim exemplaris. Hic quoque Philo maxima fatur al-
tiſſimáque myſteria, eſſe Verbum quaſi vmbrá Dei (non poterat enim alio commodiore
nomine vti) Sed ſe ipſum quoque declarat, hanc vmbram eſſe velut aſſimilationé. Noſtrę F
quoque, vt diximus litteræ, imaginem Dei, Filium vocant. Nam Paulus ad Coloſſæos: ὅς
1. Coll. 15. ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc
Sap. 7. ipſe dicebat, Qui videt me, videt & Patrem meum. Iterumq́; cum Philo nominat Orga-
Ioan. 14. num, quo Deus ſit ad creationem vſus, innuens medium, ſequeſtrú, autorem, quo Paulus
Verbum, organum Dei. eum omnis conditionis, & creationis primogenitum dicit, id eſt, anteeuntem, pręceden-
tem omnes res creatas. Quia (vt ibidem fatetur) in ipſo facta ſunt omnia, cæleſtia, terre-
ſtria, viſibilia, & inuiſibilia, Angeli, poteſtates, dominationes, throni, omnia per ipſum, &
Rom. 8. in ipſum facta, & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt. Hæc Paulus. Non alia
Philo, etiam Iudæus. De eo quoque diuinam eminétiſſimamq́; canit Theologiam: Sicut
ipſe ſit imago Patris, vt Pater illi tanquam exemplar ſit: ſic ipſum eſſe exemplar homi-
Gene. 1. nis: idq́; ait à Moſe declaratum, cùm de homine creato ſcriberet, Ad imaginé Dei fecit
illum. Quo Philo ſignificari putat, hominem factum ad illum, qui eſt imago Dei. Is au-
tem eſt Filius: vt in eo Moſis dicto, ſint duo exemplaria, duæq́; imagines: primum cùm
Pater, exemplar Filij. ait, Ad imaginem Dei: is autem eſt Filius. Ergo Pater exemplar Filij. Cùm verò ad ſimili-
Filius, imago Dei, & exemplar hominis. tudinem iſtius imaginis ſit homo creatus, erit Filius ipſi homini exéplar. Sicq́; Filius re-
ſpectu Patris ſui, eſt imago: reſpectu hominis, exemplar. Audiuitq́; ex altiſſima Sapientia
Philo, Filium creaſſe mundum, tanquam organum Dei: creaſſe hominem, tanquam
exemplar.

A exemplar. Quanquam & exemplar, & Idea mundi dicitur à Platonicis: vt quandocunque Moſes loquatur de mundo, vel homine a Deo creato, illum innuat Deum, qui eſt Organum, & Imago Patris ſui: organum reſpectu creationis: imago, reſpectu naturæ, quam Patri habet coæqualem. Ideo neceſſe eſt ipſum quoque eſſe Deum: ſi Deum, æternum quoque. Sed ſicut in ſacris litteris propriè Deus dicitur Pater: vt ſæpe oſtendimus, quia principaliter & genitor: ſic apud Philonem, Deus propriè Pater ipſe eſt. Et quoniam petit teſtimonium Moſis ſuper hoc, Moſes autem dixit, Et creauit Deus hominẽ, ad imaginem Dei creauit illum. Hunc autem creatorem, Philo, vult eſſe Filium, qui etiam mundum, tanquam iuſſus à Patre, & vt organum crearit. Claret etiam ipſum aſſertione Philonis eſſe Deum. Itaque cùm dicit, In principio creauit Deus cælum, & terram: ſi Philonem Iudæum audias, Patrem, & Filium creaſſe dicit: Patrem, vt Autorem primum: Filium, vt Sapientiam, & Organum Patris. Ideò veteres Hebræi, quod apud Moſen eſt, In principio, interpretabantur, in Sapientia. Si conſulas autem veteres illos, & ipſum Philonem, Sapientia eſt ipſum Organum, eſt primogenitus filius, Verbum, plenus Idearum Deus, archetypũ hominis. Hanc eandem prædicabant Apoſtoli in toto orbe Theologiam: cuius, vt arbitror, plenæ erant ſecretæ, & ſynceræ traditiones Hebræorũ. Hinc ipſe dicebat, Scrutamini ſcripturas, & inuenietis ibi de me. &, Incipiens à Moſe, & Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erãt. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis re-

Gene.2.

Gene.1.

In principio, i. in ſapientia.

Ioan.5.

Luc.27.

B uelata Theologia hauſerit. Eodem quoque libro: ὁ Θεοῦ λόγος ὀξυδερκέστατος ἐστὶν, ὡς ἐφορᾶν ἅπαντα ἱκανός: Dei Verbum acerrimi oculi eſt, vt cõſpicere queat omnia. Hoc teſtimonio ſentit, quod ſuperius, eſſe Prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoque, Quis ſit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, opifex, diuinum Verbum. His quoque nominibus potentiã creandi, qua præditus ſit Filius, declarat, plenum artis, ſeminũ, rationum, formarum, cum dicens. Eodem libro: ἔτι τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα, διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου προνοητικῶς διαφερόντως ἰσότητος. Quod eſt, Adhuc igitur, cæleſtẽ eſcam animi, quam vocat Manna, diſtribuit vniuerſis, qui vtentur, Verbum diuinũ, ex æquo præcipuè proſpiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem proſpectorẽ, prouidentemq; ſuperius vocauerat, donari. Collectis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, eſſe creatorem mundi, eſſe maximam mundi creandi Sapientiam, Idearum, id eſt, originum, ſeminum, formarũ, fontem, ac regnum, hominis creatorem, mundi gubernatorẽ, moderatorem generis humani, mutantem, transferentemq; regna, dantem ſapientiam. Quanquam hoc Manna, cuius nunc meminit, poteſt intelligi, beatitudo cæleſtis, quæ donetur à Filio Dei. Eodem quoque libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχοντα. καλεῖ δὲ Μωσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ' ἡμᾶς τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. ἐποίησε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα. ὥστε τὸν καθ' ἕκαστον ἡμῶν νοῦν, ὃς δὴ καὶ πρὸς ἀλήθειαν κυρίως ἄνθρωπος

Deus, acerrimi oculi eſt.

Exod.16.

Sapiẽtia, mãna: eademque cæleſtis beatitudo.

C ἐστὶν, τρίτον εἶναι τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος. τὸν δὲ μέσον παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ ἐκείνου: Duo Verba eſſe, vel, Rationes: vnam quidem exemplarem, ſupra nos: alteram imitationem, quæ noſtra eſt. Vocat autem Moſes, eam quidem quæ ſupra nos eſt, Imaginem Dei: quæ autem noſtra, imaginis ſimulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominem, non imaginem, ſed ſecundum imaginem. Quo fit, vt ſinguli cuiuſque noſtri mens, quæ ſcilicet verè & propriè eſt homo, tertia ſit expreſſio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidem noſtræ huius, aſſimilatio autem illius. Hæc Philo. Audiſti igitur, duas ſiue Mentes, ſiue Rationes: alteram ſupra nos, archetypum, & exemplar ad noſtram, ad quam noſtra creata ſit, ſicut Moſes declarauit, quem Philo etiam Iudæus ſentit de Filio, de Verbo fuiſſe locutum: huncq; fuiſſe, qui creauit hominem, ad ſimilitudinem ſuam, quia fuit illi exemplar, qui ſe reſpiciens, hominem crearit. Vt quemadmodum Filius ipſe eſt imago Patris, ſic nos ſimus imago eius. Itaque ſi Philonem audias, Moſes de Filio, & Verbo Dei, diuinè prædicauit, & ſcripſit: vt iure merito Græci vocent Dei filium πρωτότυπον, prototypum, primum exemplum ad ipſum hominem creatum ab eo: vt ille fuerit verus homo, ab eo alter homo, mens noſtra ad ſimilitudinem eius. Sanctiſſimum, eminentiſſimumq; noſtræ Theologiæ myſterium. Hinc ipſi Filio canimus, Qui mundi in primordio Adam plaſmaſti hominem, cui tuæ imagini vultum dediſti ſimilem. Itaque Philone magno Theologo teſte, qui mundum creauit, qui ſpiritum, mentemq; humanã afflauit,

Duo Verba, vnum exemplaris: imitationis alterũ.

Dei Filius, πρωτότυπος.

cæteráque fecit, quæ tam multa in veteri teſtamento Deo adſcribuntur, fuit Verbum D
Dei, medius, interpres, nuncius, legatus ſummi Patris ad hominem. Sic gerens vices prouidentiæ, ſicut geſſit creationis. Eodem quoque libro: ὁ γὰρ θεῖος λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε πάντα: Verbum Dei omnia, quæ natura continentur, diuiſit, ac diſtribuit. Hic quoque Philo reperit, Verbum fuiſſe creatorem, moderatorem, qui digeſſit, diſtinxit, diſtribuit omnia.

Mens chaos diremit, Anaxagoræ.

Vt ſit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digeſſit, in ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiam. Eodem item libro: ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥτε ἐν ἡμῖν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου. Paulo poſt: νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς.

Duæ naturæ indiuiſibiles.

Id eſt, Indiuiſibiles igitur ſunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, & ea quæ ſupra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, & quæ ſupra nos. Ecce ſemper recitat eadem, clarioráque reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipſum Mentem, quæ ſupra nos, ſuperius autem ad quam noſtra ſit formata. Indiuiſibilis naturæ dicit vtranque eſſe, ſicut ſunt incorporeæ. Nam cùm noſtra cenſetur etiam Mens Angelorum, quam & ipſe creauit, vt poſterius erit manifeſtum. Eodem item libro ſcribit: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν οἰκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς.

Omnis homo, ſimilis Verbo quomodo.

Omnis homo, inquit, ſecundum Mentem ſimilatur, communicatq; cum Verbo diuino, factus beatæ naturæ expreſſio, aut abſciſſio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterum creatio animi noſtri, Verbum diuinum, cum eo nos habere ſocietatem, affinitatem, communicationem, animum noſtrum illius beatæ naturæ aut ſimulacrum eſſe, aut abſciſſionem quandam ex ea, aut radiationem. Nec enim expli- E
care melius licet, quod traditur à Moſe, cùm inſufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum noſtrum vult à Deo manantem fuiſſe, vocat aut expreſſionem, vt cùm in cera reddimus imaginem ſigilli, vt talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipſum ſigillum, homo cera: aut radium, aut abſciſſionem, quibus rationibus immortalitas animi declaratur.

Homo, Dei abſciſſio & radius.

Gen. 1.

Animus noſter Deo ſimillimus.

Ac cùm Ariſtoteles & ipſe confiteantur animum noſtrum eſſe Deo συγγενέστατον, ſimillimum, finitimum, eiuſdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, licet diuino Verbo ſimile. Et cùm dicit animum venire in corpus θύραθεν, exterius à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo noſtro, intelligendum eſt, ipſo Philone non Chriſtiano, ſed Iudæo, eminentiſſimóque Platonico declarante. Item in libro, Quod mulieres non decet indecorè agere: ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἧς μεθισταμένης, καὶ μετοικιζομένης τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνεται, στερόμενα θείας εἰκόνος. ἐπεὶ δὲ θεοειδὴς ἄνθρωπος πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθείς: Anima enim hominis ſigillum eſt, qua diſcedente, & migrante, quæ remanebunt omnia fœdantur, priuata diuina imagine.

Mens humana formata ad archetypum Verbum.

Quoniam diuinæ ſimilis eſt mens humana, ad archetypum, id eſt, exemplarem Ideam, altiſſimum Verbum formata. Quid is item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi noſtri, & quòd oporteat retinere imaginem, qua diſcedente, cuncta fœdentur, & polluantur? Tota igitur hæc Theologia eſt apud Philonem, nec aliam apud ſcriptores ſacros reperias, vt mirabile ſit ab homine Iudæo, à Philoſopho, tam clara, tam minimè ambigua teſtimonia proferri, niſi videremus Theologos omniũ F
gentium eadem cognouiſſe, prædicaſſe, nouiſſimiſq; ſæculis inclaruiſſe quod olim fuiſſet celebre apud ſapientes omnium nationum. Verbum igitur apud Philonem eſt Primogenitus, eſt Filius, & organum Dei, eſt fœcundiſſimus, & Idea Idearum, eſt mundus archetypus, eſt hominis item exemplar, & archetypum. Eſt imago Dei, eſt diſtributor, moderator, eſt is per quem venitur ad Deum, eſt Sol, eſt Pontifex in templo Dei hoc mundo, eſt rector, moderator omnium, eſt magiſtratus Dei, eſt humanarum rerum, regnorumq; diſpenſator, eſt prouidentiſſimus, oculatiſſimus, eſt Mens ſupra nos, ad quam noſtra eſt creata, eius ſimilis eſt homo. Quòd item iſte Logos ſit Deus, & æternus apud Philonem, non ſicut plerique dementiſſimi, naturæq; ignari ſuſpicati ſunt, non Deum, ſed Mentem quandam velut Angelum maximum, vt Valentiani, declarant tum omnia, quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cùm de creatione hominis loqueretur. Nam cùm in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuiſſe archetypum, exemplarq; animi noſtri: in libro de Mundo ſcribit, cæteros affinitatem eſſe homini cum æthera dixiſſe. At magnum Moſen, nulli rei creatæ, ſpeciem animæ rationalis ſimilem tradidiſſe: ἀλλὰ αὐτὴν εἶπε τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀοράτου Θεοῦ ἐκείνου εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίσας, ἧς εἴωθε, καὶ τυπωθεῖσαν σφραγῖδα Θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστιν ὁ ἀΐδιος λόγος, ἐνέπνευσε γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον, ἀπεικονίζεσθαι,

διὸ καὶ

Διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα φασὶ Θεοῦ γεννῆσθαι, οὐ μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων: Sed eam dixit diuini Verbi,& inuiſibilis illius Dei imaginem,probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit,ſigillum eſſe Dei, cuius character eſt Verbum ſempiternū. Inſpirauit enim, inquit,Deus in faciem eius, ſpiraculum vitæ. Quocirca neceſſe eſt, cum qui accepit, ad eum, qui emiſit, aſſimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipſum Verbum ſempiternum, fatetur Deum,fatetur nos ad imaginem eius,fatetur Moſen de eo fuiſſe locutum.

Gene. 1.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum eſſe diuiniſſimum, Principem præſentium, & futurorum.

CAPVT XXVII.

PLATO quoque, cuius omnis Theologia fluxit à Triſmegiſto, cuius tredecim annos in Ægypto verſatus omnem introſpexit ſapientiam, eáque amplitudinem ſuam ditauit, expreſſis, nulláque ambage obuolutis verbis confeſſus eſt in Epinomide, creaſſe mundum Verbum diuiniſſimum. Mercurius ergo,& Philo λόγον, id eſt, Verbum, non ſolum Filium Dei dicebant eſſe, ſed etiam opificem. Verbumq; eſt opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cæli eſt præcipuum.

Platonis doctrina profecta ab Ægypto.

B Plato autem in Epinomide ſic ait: Quælibet ſtella proprium curſum conficit, συναπτελοῦν κόσμον ὃν ἔταξε λόγος, ὁ πάντων θειότατος, ὁρατὸν, Abſoluens, inquit, ac peragens eum ordinem,& decorem, quem, vt videri poſſet, fecit diuiniſſimum Verbum. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidiſſe mundum. Quocirca in Phædone clamat,& affirmat Mentem omnium creatricem, in Timæo vocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuiniſſimum cæleſtes ordines excogitaſſe. Hinc neceſſariò ſequitur, eadem vt ſentiant Ariſtoteles,& Plato: Ariſtoteles vocat Mentem θειότατον diuiniſſimam in libris diuinæ Philoſophiæ: Plato verbum dicit eſſe diuiniſſimum. Profectò non poſſunt eſſe duo diuiniſſima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inclytos Philoſophos, totamq; priſcorum Theologiam ſignificatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ ſuperius in Theologia Mercurij habebantur, perſpicua ratio eſt, ea quæ ſunt ex illo prolata, illius eſſe euidentiſſimè, nec fuiſſe vel à Chriſtianis, vel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum teſtimonium ſuper & Theologia Mercurij,& ipſa veritate, de Patre inquā & Filio apud Platonem, ac vide quantum ex Chriſtiana Theologia priſcis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Ægyptiisq; prolata ſunt, ſine controuerſia non eſſe adulterina,& commentitia. Filius non ſolùm à Chriſtianis, ſed his etiam omnibus, quorum vſi ſumus teſtimoniis, vocatur totius orbis, cæli, ac terræ princeps, vt Sibylla canebat. Prin-

Nihil commentitium de Deo affertur à Platone & Ægyptiis.

C ceps, ait noſter, regum terræ, Dominus dominantium. Vocatur etiam Opifex & Cauſa. Vbique enim nunc ſcimus celebrari, ac commemorari, quòd omnium rerum cauſa ſit Filius Dei. Idem etiam valet Opifex, ac Cauſa: vt qui dicat opificium, neceſſariò id deſignet, quod fit à cauſa. His ergo nominibus clariſſimè vſus eſt Plato pro ipſo Filio. Tum eodem loco, vbi hoc dixerat, Patrem iſtius Cauſæ,& Principis commemorat, eamq; cōmemorationem myſticam, arcanam, ſacerrimamq; aſſerit. In epiſtola ad tres amicos, Hermiam, Eraſtum, Coriſcum, de amicitia, & charitate locutus, poſtea epiſtolam claudens hæc adiecit: Hanc epiſtolam vos tres ſimul oportet legere, ſin minus, duos certè in commune, idq; quoad eius fieri poſſit, creberrimè, fœdere, & lege firma, ac ſancta, quæ iuſtitia eſt, adiuuantes omni animi contentione diſciplinam, quæ ſoror,& comes eſt ſtudiorum: καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντες, ὃν ἂν ὄντως φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc eſt, Adiurantes etiam, omnium rerum Principem Deum, rerum inquam præſentium, ac futurarum, tum Principis huius & Cauſæ Patrem. De quo ſi verè fuerimus philoſophati, dilucidè, ac clarè cognoſcemus, quantum poteſt concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, vt reor. Quæ mecum reputans, modo non lacrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorem ſemper cognitum, nunquam ſe ab aſpectu humano adeò ſubduxiſſe, vt eo veniente, prorſus noua res Diuinitas

Seruator humani generis, cognitus gētibus.

eius,& auguſtiſſima,quæ dicitur Trinitas,videretur. Videtur enim ignaris admirabile,in D Deo eſſe Patrem,ac filium,idq́; præcipuè cæcutientibus diſplicet Hebræis,quorum ſunt animi ſemper ineptiſſimarum cogitationum pleni,nec ſinit eos vnquam imperitia videre veritatem. Habes apud Platonem, Philoſophiæ profanæ antiſtitem, hominem ante Chriſtum multos annos natum, nudam, atque apertam Patris, ac Filij commemorationem.Filium dicit eſſe Principem omnium rerum præſentium, ac futurarum. Quæ ſunt

Rex ſæculorũ. 1.Tim.1.

autem res futuræ,niſi futurum ſæculum?Si quidem & Paulus Regem ſæculorum,& præſentis,ac futuri ſæculi Principem eum appellat. Vtriuſque Principem dicit eum Plato,

Deus,Cauſa quæ creauit omnia.

cuius paulò pòſt nominat Patrem. Tum Plato vocat eundẽ Cauſam, eam videlicet, quæ creauit omnia,omnium cauſarum princeps,ac magiſtra. Ideóque per excellentiam vocatur Cauſa,vt Pater per excellentiam vocatur ipſum Bonum.Eam Cauſam ſcilicet Pla-

Deus pater, bonum.

to innuit,quam in Epinomide vocat Verbum diuiniſſimum, ordinem cæleſtium repertorem,in Phædone Mẽtem, in Timæo Opificem.Hęc inquam in epiſtola vocatur ab eo Cauſa. Quod & Laërtius teſtatur, aſſerens Platonem duo creati mundi ſtatuiſſe princi-

Duo principia rerum omnium,Deus & Materia.

pia,Deum,ac Materiam, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει,καὶ αἴτιον, quem Deum, inquit, & Mentem appellat, & Cauſam. Cuncta igitur hæc ſunt nomina Filij Dei, Cauſa, Mens, Opifex, Verbum.O rem mirabiliſſimam.Vide etiam generationem iſtius Cauſæ.Nominat enim eius Patrem:vides creationem mundi per Filium, dum nominat Cauſam, nominat Regem,vel Principem rerum præſentium, & futurarum, quemadmodum videlicet Sibylla Regem,ſeu ἡγητῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij,res futuræ reſpectu noſtri. Na E

Ephe.1.

Paulus,Omne,inquit,nomen,quod nominatur in hoc ſæculo & in futuro.Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre conſtitutum. Similiter & Plato. Nomina quoque ſunt ſimilia:Sibylla ἡγητῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tum appellat Plato hanc ipſam Cauſam Deũ. Ergo hæc omnia euidentiſſimè locutus eſt in Epiſtola Plato, Filium eſſe, & Patrem: Fi-

Deus,rex viſibilium & inuiſibilium.

liumq́; eſſe Cauſam,eſſe Regem viſibilium,& inuiſibilium, eſſe Deum. Quid supereſt in Theologia?Poſtremò,quod omnibus modis eſt mirandum, ſuſpiciendum,exoſculandũ, & in quo nequeo ipſe lacrymis & gaudiis moderari meis,& admirando ſatiari, dicitur a Platone,de Patre eſſe verè philoſophandum. Fore enim vt hæc ſcientia nos efficiat bea-

Plato, prophetas imitatus, obſcure diſputauit.

tos.Certè diuine Plato magnũ quid innuebas: ideóque cautè & abſconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim verè eſt de Patre philoſophari? Cur id de Patre potiſſimum?Nempe ea de cauſa,quoniã, vt ſuperius dicebamus, & vt oſtendemus in ſequentibus,ex ſententia Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, ſed

Priſci norant creatorẽ Deũ, patrẽ non norant.

Filius tantum,creator ſcilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum a Deo creatum.Solum ergo norant creatorem,Patrem non norant.Ergo bene admonet,oportere de Patre verè philoſophari.Quid eſt verè,Græcè ὄντως, id eſt, realiter, eſſentialiter?

ὄντως quid.

Digna ſcilicet de eo philoſophari,cogitare,ac loqui,quę illius ſunt:& facere,quod faciebat Filius eius,qui reuelauit hanc de Patre ſuo Philoſophiam, omnia illi aſcribens, diuinitatem,eſſentiam,poteſtatemq́; ſuam,dicens ſe ab eo miſſum, ab eo conſtitutum iudicem viuorum ac mortuorum,omnia ſibi ab eo tradita, appellãs eum Patrem ſuũ, Deum F ſuum,affirmans eum eſſe ſe maiorem,nunquam Patrem agnoſcendum, & ad conſpectũ eius iucundiſſimum veniendum,niſi filio reuelante,& perducente.Hæc inquam eſt Phi-

Philoſophia nõ nouiſſimis tãtum ſæculis,ſed vetuſtiſſimis.

loſophia de Patre reuelata à Filio,faciens homines beatos, imò beatiſſimos:reuelata inquam à Filio, non nouiſſimis ſæculis modò, ſed etiam, vt apparet, iam inde ab origine mundi.Filius eam reuelauit,redditurus hac cognitione nos beatos, & ad voluptates paternas,paternum regnum adducturus. Hic eſſe beatitudinem, prædicante Platone,quis erit tam tardus,ac ſaxeus, quem non hæc commoueant in admirationem, ſemper hodiernam ſapientiam, quæ nunc eſt vbique vulgatiſſima, fuiſſe prioribus ſæculis notam, prædicatam,licet paucis? Quòd autem Plato in hac epiſtola de Filio Dei ſit locutus, & quòd non mihi primo veritas hæc affulſerit, ſunt doctiſſimi Græcorũ Theologi, iidemq́; maximi Philoſophi teſtes,Clemens Alexandrinus,Origenes, Euſebius, Cyrillus, qui fatentur hac Epiſtola,de Filio Dei ſcripſiſſe Platonem, idq́; contra Philoſophos profanos differentes,& eos ſcriptis ſuorum reuincentes.E quibus Origenes contra Celſum, libro ſexto: ὁ δὲ πάντα ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι Κέλσος, καὶ πολλὰ τῶν τοῦ Πλάτωνος παρατιθέμενος, ἑκὼν οἶμαι σιωπᾷ τὸν περὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λόγον, τὸν παρὰ Πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ἑρμείαν καὶ Κορίσκον ἐπιστολῇ, ἢ τὰ δι' εὐχῆς τῆς τοῦ Πλάτωνος λέξει: Celſus autem,qui ſe omnia ſcire profitetur, multáque ex Platone profert teſtimonia, vltro, vt quidem ipſe arbitror, reticet, quæ de Filio Dei loquitur Plato,

A Plato, in Epiſtola ad Hermiam, & Cotiſcum. Sic enim ſcribit ibi. Hæc Origenes. Eadem Euſebius, & Cyrillus, & Clemens in Stromatis. Sed vnus Origenes ſufficit. Nam Platonicos ipſos videbimus in progreſſu ſimilia cõfitentes, hacq; Epiſtola pro teſtimonio duarum hypoſtaſeon vtentes. Hoc idẽ vidit, & protulit Vgo ſenior, valde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd ſit vox diuina, & quòd formator mundi.

CAPVT XXVIII.

PRINCIPEM Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidẽ ante Poëtas, quos appellant Theologos, & ante Philoſophos floruit. Conſtatq; eum in Ægypto diu peregrinatum, ab Ægyptiis Sacerdotibus Theologiam didiciſſe. Hunc Ioannes Grammaticus in vita Homeri vocat σοφώτατον. Eius Iuſtinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa veritatis antiquæ viſuntur veſtigia, quæ etſi ſunt quibuſdam fabulis à ſuperſtitioſis poſtea temerata, ſepoſita tamen, ac dirempta, & expurgata, ſuam recipient venuſtatem. Nam cùm & ſuperſtitionibus falſis, & cultui dæ- *Princeps Theologiæ Græcæ, Orpheus, & eius laus.*
B monum, omnique idololatriæ deditus antea fuiſſet, & hymnos, & odas Diis fictitiis ceciniſſet (ſi tamen eius ſunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo poſterioris) poſtea rerum verarum ſcientia adiutus, cecinit anteactæ vitæ palinodiam, & in vnum, verumq; Deum acie defixa, maieſtatem, diuinitatemq; eius, quam Apud Ægyptios didiciſſet, miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cùm omnes vetuſtiſſimum confiteantur, quidamq; aſſeuerent eum diſcipulum Moſis fuiſſe, id eſt, Muſæi, è quibus eſt Polyhiſtor (quod ipſe non affirmo) ex illa Ægyptia ſapientia, aliáque per orbem ſparſa Theologia, multa ſcripſit vera, & his ſæculis admiranda. Altiſſimumq; Dei Verbum ſequens celebrem famam, vocat Vocem, per quam aſſerit Patrem omnia creaſſe. Scripturusq; hæc altiſſima myſteria, ſic carmen inchoauit: *Orpheus, vnum tãdem vnũque Deũ agnouit.*

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δὲ ἀπίθεσθε βεβήλοις.
Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædam tantùm carmina ad fidem, vt conſenſum omnium ſæculorum agnoſcas. Apparent enim eadem apud hunc de Filio atque Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæterosq; omnes. Ad Filium:

Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ δ' ἐπίβαινε
Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο τυπωτὴν,
Ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει,
C Ὡς ἐστὶ αὐτοτελὴς, αὐτοῦ δ' ὕπο πάντα τελεῖται,
Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράα ψυχῶν θνητῶν, νῷ δ' εἰσοράαται.

Inq; Dei Verbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Defigens animi altas luces, perge viamq;
Rectam, factoremq; vnum nate aſpice mundi,
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; ſibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumq; illis verſari, non tamen vllis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente videri.

His carminibus non ſolùm declaratur noſtræ nouiſſimorum ſæculorum Theologiæ dignitas, quæ omni mundo illuxit, ſed confirmantur dicta Mercurij, Chaldæorum, Sibyllarum, Anaxagoræ, Platonis: cum quibus Orpheus, ipſiq; omnes inter ſe, diuino quodam inſtinctu conſentientes, Filio Dei decernunt ſummam diuinitatem, rerum creationem, hunc adorandum, ſuſpiciendum prædicantes. Chaldæus rerum cunctarum dicebat Patrem dediſſe Filio autoritatem, & creationem. Is appellatur ab Anaxagora, & Platonicis Mens. Confirmatur à Platone, & Ariſtotele. Vocatur à Mercurio non ſolùm Mens, ſed *Repetitio antedictorum.*

Verbū quid. *Diuinū quid.* etiam Verbum,genitum à Patre.Ecce igitur & apud Orpheum hæc vniuerſa. Nuncupat D enim eum Verbum diuinum: Verbum declarat autoritatem, rationemq́; creandi: diuinum oſtendit eum alterius eſſe Verbum, eius ſcilicet qui propriè, ac principaliter eſt Deus. Quem,& idem Filius,Deum ſuum vocabat. Non eripitur tamen ab vllis diuinitas Filij,ſed prædicatur,prouehitur,hortantur omnes, vt hunc agnoſcamus, ac veneremur. *ὁ λόγος κοσμοτεχνίτης.* Deinde Orpheus appellat eum ipſum κόσμου τεχνίτην, formatorem mundi. O conſenſum omnium mirabilem! Is enim eſt ſenſus vocis illorum priorum, qui Filium dicebant Mentem: dicebant ſcilicet propter formas mundi, propter decorē,ac venuſtatem, propter ordines repertos.Sola ratio dare poteſt ornatum, ſola Mens, ſola intelligentia, maxima autem, & ſapientiſſima, Omnipotensq́; Mens,ſummos & vniuerſales ordines. Intelligentia igitur dicebatur ab illis propter creationem, propter Chaos, è quo Mens omnipotens,tanquam origine,rudique inchoamento, ordines omnes ſapientiſſimè expreſſit. *Deus τεχνίτης.* Quem ſenſum Orpheus alio ſono notiore exhibens,appellat eum τεχνίτην, Formatorem. Idem ergo eſt Mens,atque Formator. Cuius eſt enim formare, niſi Intelligentiæ,& Mentis? Hæc omnia audiens,& reſpiciens,ac celebrans Poëta noſter, commemorato Chao,hunc ipſum,quem Orpheus Formatorem, eadem prorſus ſciētia, mundi *Ouid. 1. Metamorph.* melioris Originem vocauit. Ille inquam formator, mundi melioris fuit Origo. Mūdus melior,forma cæli,& terræ,omniumq́; cæleſtium,ac terreſtrium. Et apud Platonem Verbū diuiniſſimum,apud Orpheum,Verbum diuinum, apud Mercuriū Mens prima, generat Mentē,Verbum. Eſt apud Anaxagorā Mens digerens Chaos, & creans. confirmat læta- E turq́; ea Plato. Eſt apud eundem Cauſa, excellenterq́; Cauſa. Apud Orpheū mundi Formator. Nihil ergo diſcrepat. Poſtea & hoc expreſſius carmen intonuit Orpheus:

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεῦ μεγάλυ σοφὸν ἔργον,
Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην.
Te cælum obteſtor ſapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro,quam protulit ipſe,
Primum,conſilijs eius cùm conſtituit orbis.

Verbum,& Vox nomina Filij, eademq́; vtriuſque ratio. Iuſſus eſt, & dictus, miſſusq́; ad creandum. Hic quoque patet Theologia nouiſſimorum ſæculorum, quæ confitetur creatorem omnium Patrem, ſed per Filium. Quibus verbis is ſubeſt ſenſus, quem ſæpenu- *Officiū filij, creare mundum & redimere.* mero declarauimus,Patrem eſſe tanquam iubētem,tanquam dictatorem, mittentemq́; Filium ad creationem,cui non ſolùm autoritatem, ſed & naturam, ac diuinitatem ſuam dedit,id eſt,genuit. Vt autem ſcimus,& prædicamus non Patrem veniſſe ad redimendū genus humanum,feciſſe res humanas,functum mortalium muneribus,ſed Filium: ſic idē miſſus eſt ad creandum,quem redemiſſet,propter quem cælū, ac terras creaſſet: quemadmodum dicebat ipſe,& ſcimus omnes,hanc redemptionem iuſſam à Patre, peractam à Filio. Res autem eorum principaliter eſſe dicuntur, qui primi mouent, à quibus conſilium naſcitur rerum gerendarum: qui autem faciunt, ſecundæ cauſæ ſunt. Sic creatio mundi, Patris eſt, tanquam principalis cauſæ. Item redemptio dicitur ab eo facta, mit- F tente Filium ſuum vnigenitum ad hoc ipſum. Hoc igitur mirabile eſt fuiſſe quoque priſcis illis cognitum, rem ſcilicet obſcuriſſimam, quam mortales ſe ipſis agnoſcere non *Matt. 11.* poſſunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Cognoſcere quidem, cogitaréque poſſimus, aliquem fuiſſe creatorem mundi: ſed hunc habere Patrem, & eſſe diuinitatem Patrem, & Filium, non ſolùm non cognoſcimus,ſed propemodum negamus, non capientes, non credentes, vnquam fieri poſſe,vt *Hebræi, non nouerunt patrem.* apud Deum ſit qui generet, & qui generetur. Quod Hebræi vel maximè irridentes, hi potiſſimum fuerunt,qui non nouerunt Patrem. Nam noſcunt, ac celebrant creatorem mundi,hunc in Synagogis venerantur: verū is eſt Filius Dei, quem poſtea corpore, magnitudinem diuinitatis ſuæ abſcondentem,cruci affixerunt,factum ſimilem noſtri tunc, vt nos ſimiles ſui poſtea efficeret. Ergo niſi Filius reuelaſſet, & nos ſimili in errore verſaremur. Ac certè credendum eſt eundem ipſum antiquis ſæculis Patrem ſuum manifeſtaſſe,vnde Chaldæus,Sibylla,Mercurius, Plato, Orpheus,hanc cognitionem hauſerint, qui poſtea copioſiſſimè reuelauit,oſtendens hanc eſſe felicitatem veram,vt homines in- *Superiores patrē nouerant.* telligerent Patrem,cum Filio. Superiores Patrem cognouerunt: omnes enim patris meminerunt,credo,tam ex antiqua traditione, quàm reuelatione cæleſti. Nam Platonem quæ ſcripſit de Patre,à maioribus, vel Mercurio, vel Orpheo credendum eſt accepiſſe:

Mercurio

A Mercurio quidem & Sibyllis,& Chaldæis,tum ex oraculo cæleſti,tum antiquiſſimis ſucceſſionibus innotuiſſe.Siquidem is idem Orpheus meminit antiquæ famæ, ferentis perfectiſſimum eſſe, nulliusq; indigentem hunc mundi creatorem, omnia circumeuntem, regentem,ſuſtinentemq;,qui ſola mente, cogitationéque puriſſima videatur. Ergo à fama priſca hæc deſcendentia referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hic non ſolú ipſam Theologiam, ſed clarum etiam Orphei teſtimonium de ea à maioribus deſcendente. Fama igitur erat antiqua de eo, qui cùm eſſet ipſe perfectiſſimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit cauſa, cur cætera ipſe abſoluerit, perfectiſsiméque creauerit:quia perfectiſſimus ipſe,& omni poteſtate,viribusq; inſtructiſſimus. Triáque ſunt nomina Filij apud Orpheum,totam Theologiam continentia, θεῖος λόγος, τυπωτής, αὐτοτελής, Diuinum Verbum,Formator mundi, per ſe,vel à ſe perfectus. Quibus & ſumma diuinitas eius,& mundi creatio apertiſſimè deſignatur. Deinde Orpheus tria de eodem dicit ad profundam Philoſophiam ſpectantia. Primum,quod idem per conditas à ſe res verſatur,regens ſcilicet,& gubernans eas,vt Philo declarabat:tum quòd eius per omnia conuerſio,& aſſiſtentia eſt inuiſibilis,quæ noſtris oculis videri nequeat: poſtremò quòd ſola mente,ſola ratione intelligatur. Nunc enim,etſi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur,partim fides. Hæc Orpheus,& alia complura, de diuinitate Filij. Sciendumq; nomen αὐτοτελῆ, eſſe idem atque quod habetur apud Moſen, αὐτοών, per

Tria nomina Filij Dei, apud Orpheū.

Videmus animis longè plura, quàm oculis.

B ſe exiſtens, primus exiſtens, & à nullo exiſtens. Id enim eſt, quod indicauit Moſi, Ego ſum,qui ſum,quod Græce ὁ ὤν, Ille qui præſtantet eſt. Articulóque indicatur excellentia,polletq; idem αὐτὸς, atque articulus ὁ. Pronomen indicat principium, originem:articulus excellentiam. Idem verò eſt, & is qui per ſe exiſtit, & qui habet hoc ipſum abſolutiſſimè,præcipuè,primò Porrò autem idem ſunt αὐτοτελής, αὐτοών, per ſe perfectus, per ſe exiſtens. Idem enim ſunt, perfectio,& ipſum eſſe. Quare qui à ſe exiſtit, à ſeipſo eſt perfectus. Quocirca idem dicit Orpheus, atque Moſes. Illum quoque euidentiſſimè ſequitur. Appellat hoc nomen αὐτοτελῆ,Orpheus Filium Dei,vt clarum eſt. Cùm autem idem ſint,per ſe perfectus,atque per ſe exiſtens,efficitur, vt quem Moſes vocauit per ſe exiſtẽtem ὁ ὤν, ſit is,quem Orpheus per ſe perfectum. Is autem eſt Filius Dei apud Orpheum: idem ergo apud Moſen,cùm ait, Ego ſum, qui ſum. Dionyſius quoque Areopagites Filium Dei vocat τὸ ὄν. Id quoque ſciendum eſt, nomen quatuor litterarũ apud Hebræos Iehouah,ſonare hunc ipſum, quem Orpheus Græce dixit αὐτοτελῆ. Etenim illud nomen deſignat eum,qui eſt:eáque eſt omnis vetus Philoſophia, vt videbitur: ac prorſus, quod ipſi Græciæ Philoſophi τὸ ὄν, quod eſt, vocabant. Siquidem eſt verbum ſubſtantiale,apud Hebræos haiah,à quo fit nomen quatuor litteratum,ſonatq; exiſtentem. Quem ſenſum autem id habeat,Orpheus pulcherrimè Græcè ſignificauit. Apud omnes igitur eſt celebris Filius Dei. Teſtatur autem Iuſtinus Martyr idem & Philoſophus, in Apologetico, Verbum Dei cæli,& terræ creatorem Orpheum cognouiſſe,ſicut nos,inquit,prophetiæ

Deus, ens, ὁ ὤν.

Perfectio, & ipſum eſſe, idem.

Iehouah, Hebræu quid.

C ſanctorum docuerunt: ὡς ἐν μέρει καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αἰγύπτῳ παρεσχὼν, ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, πάντα ἐγένετο φύσις: Quibus cùm idem ex parte ſe tradidiſſet in Ægypto, cognouit quòd per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui ſit verbum eius,creator mundi, hominis archetypum: & quòd Pater ſit eminentiſſimus, Filius lex,& moderamen mundi,princeps Angelorum,coæternus Patri.

CAPVT XXIX.

QVAE hucuſque locutos maiores vidimus, ita ſe inuicem corroborant, facemq; præbent,& lucem,vt qui velit aliquod eorum dimouere loco, totam neceſſe ſit ei conſecutionem reſcindere. Certa enim ſunt ſcripra Platonis, & Ariſtotelis, qui & ſua, & maiorum dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia,& credibilia hæc videantur, clariſſima luce, omniumq; ſcriptorum indiſſolubili concordia ſe offerente. Referam igitur quædam alia ex eodem inſigni Philoſopho Philone Iudæo, vt totus inter ſe ſit aptus narrationis ordo. Nam magnis ſemper viris hæc admirationi fue-

re. Is igitur in opere, cuius inſcriptio eſt, Quæſtiones, & ſolutiones, in hunc modum D
quærit ſuper illum ſcripturæ locum Geneſ. cap. 2. Ad imaginem Dei fecit illum: διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησὶ τὸ, ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τοῦτο κεχρησμῴδηται, θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω, καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεύτερον θεὸν, ὅς ἐστιν ἐκείνου λόγος, ἔδει γὰρ τὸν λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεὸς κρείσσων ἐστὶν, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ δὲ ὑπὲρ τῶν πάντων ἐν τῇ βελτίστῃ, καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ οὐδὲν θέμις ἦν γεννητὸν ἐξομοιοῦσθαι. Quæ ſunt, Quamobrem tanquam de altero Deo dicit, Ad imaginem Dei fecit hominem, non potius ad imaginem ſui? Præclarè, & ſapienter id dixit oraculum. *Deus ſecundus, Verbum Philonis.* Neque enim fieri potuit, vt vlla res creata ad ſimilitudinem altiſſimi, omniumq; Patris effigiaretur. Ergo ad ſecundum Deum, qui eſt Verbum eius. Debuit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidem Deus, qui eſt ante Verbum, melior, ac celſior eſt omni creatura rationali. Nam cùm in optima, ac ſeparata ſit Idea conſtitutus, non erat fas quicquam creatum ei aſſimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, apertius, nihil magis Theologicum, profundius: vt à Chriſtianis expectare meliora propemodum non liceat. Audite Hebræi gens ferrea, & tandem caligine graues oculos attollite: audite inquam doctiſſimum, ac diſertiſſimum gentis veſtræ ex Geneſi, ex veſtris inquam litteris colligentem demonſtrantemq; Patrem, ac Filium, quem iuxta Chriſtianorum Theologiam, & ſuperiorum omnium, quos adduximus, vocat Verbum: Ad cuius imaginem, vt Chaldæus, & Mercurius dixerant, aſſerit hominem creatum: Tum ipſum Verbum imaginem altiſſimi Patris. E
Hebr. 1. Quid Paulus aliud? qui, cùm ſit, inquit, imago, radius, & character ſubſtantiæ Dei. Audiant inquam Hebræi virum maximum, & inter eos nemini, vel Rabbenis illis, quos adorant, ſecundum, teſtantem hominem à Filio, & Verbo Dei creatum: vt veriſſimam rationem intelligant, cur ſit ab eodem redemptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuiſſe, vt Pater veniret in mundum, ſicut nefas eſſe conuincit, vt ad Patrem *Mirum, tam euidenter de Deo filio loquutum eſſe Philonem.* homo crearetur. Filium autem eo munere perfunctum, tanquam minorem, & quo Pater tanquam miniſtro, & nuntio ſuo vtatur, ſicut perhibet alibi idem Philo. Proh Deũ immortalem, quis hæc homini reuelauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eum intromiſit? Qua naui ad pelagus iſtud penetrauit? An quia Platonicus erat, videratq; copioſiſſimas quaſdam apud Mercurium, reliquoſq; antiquiſſimos Theologos diuitias, vnde Platonis illa fuerant decerpta? Deinde eo tempore floruit quo iam per totum orbem coruſcabat Euangelium. Sunt autem in his verbis altiſſima, profundiſſima myſteria. Non poteſt altiorem Theologiam loqui os humanum. Conſidera enim quàm intimè cauſam introſpexit, cur per Filium, Verbumq; diuinum ſint omnia creata. Id enim obſtupeſco, quonam duce perceperit, Filium ad creationem, adminiſtrationemq; rerum fuiſſe miſſum, & vt conſentiat cum Euangelio, dicente eodem Filio de ſe ad Patrem,
Ioan. 17. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Intellexerunt omnes Patrem eſſe primam cauſam, alterius Sapientiæ genitricem, cauſam altiſſimam, à rebus creatis remotiſſimam, F
inter eam, & res creatas filio intercedente: quàm nefas ſit ipſam per ſe ad res ingredientem agere, ſeſéque immiſcere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum eſt à Philone, etiam de toto mundo eſt verum: vt quemadmodum non debuit ad Patrem homo creari, Filiíque creatio eſt: ſic totius mundi creatio eiuſdem eſt. Quapropter altiſſimè, & ex profundiſſima Theologia idem Philo in libris de Agricultura, verba diuina, aureis litteris deſcribenda, vt ſuperius viſum, effatus: ταῦτα δὲ πάντα ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, νόμον προστησάμενος τὸν ὀρθὸν, τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ πρωτόγονον υἱὸν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης τάξεως, οἷά τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος, διαδέξεται. Quæ ſunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptiſſimè Paſtor, & Rex Deus, Præfecto, tanquam lege recta, Verbo ſuo, & primogenito Filio, qui hanc ordinis ſacri adminiſtrationem, tanquam ſummi Regis magiſtratus ſuſtinet. Hæc item maxima myſteria religionis Chriſtianæ. Audite propemodum eſt ipſum Paulum. Magna quippe vis veritatis, ſemperq; magnorum virorum ſententiæ ſunt inter ſe concordes. Audiſti Filium Dei primogenitum, audiſti Verbum, audiſti rectorem, legemq; mundi à Patre conſtitutum. Illi rerum gubernandarum prouinciam creditam, eum eſſe tanquam Dei magiſtratum, nuntium, exequutorem voluntatum paternarum. Mundum quoque audiſti regi à Patre, Primogenitum ſuum huic gubernaculo adhibente. Regitur ergo mũdus à

Adus à Patre per Filium ſuum, ſicut regnum à rege per magiſtratus. Pater autem, qui Filium ſuum amat vnicè, & ſingulariter, imò omnipotenter, ſicut omnipotens eſt, non inuidet filio ſuos honores: ſed ei dedit omne regnum viſibile, & inuiſibile, eumq́; præfecit vniuerſis: Filium inquam ſuas delitias, in quo amando, viciſſimq́; Filius amando Patrem, æterna voluptate, gaudiisq́; incomprehenſibilibus perfruuntur. Audiant deſperatiſſimi Hebræi, & cognoſcant ex ſuis litteris, ex autore ſuo grauiſſimo, nunc toto terrarum orbe adorari, & coli eum, qui ſe vnicum Dei Filium, & Verbum, & Miſſum, & Nuntium prædicabat, Omnia Patri, tanquam genitori, ac maiori ſemper aſcribens, domino, ac fonti ſuo, ſuæ origini, & cauſæ diuinitatis ſuæ. Nam quanquam omnia, quæ habet Pater, Filius item habet: tamen Pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, ſed à Patre. Fons ille & largitor, & lux, primáque cauſa: Filius radians ex illa luce, lux æterna, ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, profeſſione Platonico, id eſt, Platoni, Platonicisq́; ſimili, nato ſub Tiberio, ſub Claudio Philoſophante, Apoſtolorum tempore, ante Plotinum, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damaſcium, æquali ferme Numenio, apud quos ſimilia inueniuntur. Is ſi nunc videret gentis ſuæ cæcitatem, ac pertinaciam, eam, credo, vt plerique ex illa gente probatiſſimi viri, deflerct, & coargueret. Extant apud ſuperiores Theologos, quibus rota Theologia comprenditur, hæc nomina Filij, Verbum, Mens, Opifex, cauſa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, lux mundi, Gubernator: Græce hæc omnia, λόγος, νοῦς, δημιουργός, αἴτιον, πρωτόγονος, υἱός, ὕπαρχος. Quæ cùm apud veteres, ac nouos omnes Philoſophos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnem Platonicam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur, ac celebratur, Theologiam cognitam, confeſſam, adoratam, prædicatam, antequam ipſe fieret homo. Perhibet item Philo, nihil eſſe, quod mundum ſuſtineat, ne diſſoluatur, niſi Verbum Dei æternum: hoc eſſe omnium rerum vinculum firmiſſimum, ac ſtabiliſſimum: quod à mediis ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq́; regat naturæ curſum. Eum enim genitorem conſtituiſſe vinculum indiſſolubile Vniuerſi. Iure igitur, inquit, neque terra ab omni aqua alluetur vnquam, quę ſinu continetur eius, neque ab aëre extinguetur ignis, neque ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino omnia dirimente, quaſiq́; clementis in animis imperante. Vt vniuerſum, ex diuerſis partibus, ſuauem efficiat harmoniam. Hæc in ſecundo de Agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obſeruandum eſt perperam legi in impreſſis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendoſus eſt. Eandem præterea ſententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco eſt λόγος. Eſt locuples teſtimonium, cum locū eſſe deprauatum, quòd ibidem ſcribit: δεσμὸν γὰρ ἄρρηκτον τοῦ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ. Vinculum enim vniuerſi indiſſolubile genitor eius Pater fecit. Quod de lege nō quadrat, ſed Verbo, quod à Parre generatur. Rurſus in opere, quod inſcribit, Quòd malum ſoleat inſidiari bono, hæc ait: Decet, inquit, eos, qui cum ſcientia fœdus inierunt, affici deſiderio videndi, τὸ ὄν, Id quod eſt. Quòd ſi non detur, ſaltem imaginem eius ſacerrimam, Verbum. Tum ſi quis nondum dignus habitus ſit, vt Filius Dei appelletur, ſtudeat ſaltem aſſimilari primogenito eius Verbo, qui eſt ante omnes Angelos, Angelorumq́; tenet principatum, multiſq́; nominibus appellatur. Etenim vocatur Principium, & Id quod eſt (Nomen ſcilicet tetragammum, vt reor ſentire Philonem) & Verbum, & Homo ad imaginē, & Videns, & Iſraël. Eóque prouectus ſum paulò antè, vt laudarem virtutes eorum, qui dicunt, quòd omnes ſumus filij vnius hominis. Etenim ſi nondum eò perueniмus, vt ſimus filij Dei, ſaltem æternæ ſimus Imaginis eius. Dei enim imago eſt Verbum æternum. Audiui autem quendam ex amicis Moſis efferentem tale oraculū, Ecce homo, cui nomen eſt Oriens. Noua quidem nuncupatio, ſi videlicet de eo dici putes, qui conſtet ex animo, & corpore. Verùm ſi de incorporeo illo, diuinam Ideā ferente, tum vera fateberis, rectiſſimum, ac ſignificantiſſimū illi nomen inditum Oriens, vel Ortus, ἀνατολή. Hunc enim æternum Pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit. Ipſe autem, qui genitus eſt, vias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria reſpiciens, ſpecies formauit. Quòd ſi quis velit nudius, atque expeditius vti nominibus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quàm Verbum Dei, iam mundum creantis. Nam ſi homo, qui eſt pars mundi, ad imaginem eius factus eſt, multo magis

Mūdus à patre regitur per filium. — *Matt.3.* — *Filius Dei, Verbum, Nuncius.* — *Quo tempore Philoſophatus eſt Philo.* — *Nomina Filij, apud Theologos veteres.* — *Verbo, mundus ſuſtinetur.* — *Verbū, imago τοῦ ὄντος.* — *Nomina Verbi plura.* — *Mundus intelligibilis, Dei Verbum.*

B C

f

totus mundus. Eſt ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum Archetypa, hoc eſt, originaria. Ac D
Moſes cùm dixit, In principio creauit Deus: non vt plerique arbitrantur temporis prin-
cipium reſpexit: neque enim erat tempus ante mundum, ſed aut cum ipſo fuit, aut poſt
ipſum. Quòd ſi principium temporis Moſes illic non reſpexit, neceſſe eſt dicere princi-
pium ſecundum numerum: vt In principio creauit, ſit perinde ac ſi dixiſſet, primũ crea-
uit cælum. Primum igitur, inquit Philo, ipſe creator, creauit cælum incorporeum, & ter-
ram inuiſibilem, & Ideam aëriam, & vacuũ. E quibus aliud quidem appellauit Tenebras,
quandoquidem magnus eſt aër natura: hanc autem id eſt Ideam aëriam, Abyſſum: pro-
fundum enim eſt vacuum, & propè infinitum. Deinde aquæ incorporeæ ſubſtantia eſt,
& ſpiritus. Tum ſeptimi ſuper omnes luminis. Quod & ipſum erat incorporeũ, & intel-
lectuale Solis exemplar, omniáque in cælo aſtra luminoſa erat facturũ. Priuilegium autẽ
ſpiritus, & lumen ſunt ſortiti. Spiritum enim dixit eſſe Dei, quia vitaliſſimus ſit ſpiritus:
vitæ autem Deus autor. Porrò lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis
ipſa, viſibili clarior, & lucentior, quanto ſol tenebris, dies nocte, mentis iudicium, quæ eſt
totius animæ principatus, oculis corporeis. Illud ergo inuiſibile, & intelligibile lumen
Supercæleſtis ſtella. Verbi diuini fuit imago, generationem eius interpretàris. Et eſt ſupercæleſtis ſtella, fons
viſibilium ſtellarum: quam non ab re appellaueris πανάυγειαν, id eſt, cunctiluminem, vel lu-
minoſitatem, à qua Sol, & Luna, cæterique errones, & ſtellæ fixæ accenduntur, quatenus
cuique potuit ex puriſſimo, ac ſyncero lumine largiri, vbi ſe vertere cœpit ſecundum lu-
men intelligibile, ad viſibilis mutationẽ, id eſt, fieri lumen viſibile ex inuiſibili. Nihil eſt E
enim eorum quæ ſunt in ſenſu, purum. Igitur incorporeus mũdus iam finem habuit ſta-
bilitus, ac firmatus in Verbo diuino. Hæc Philo: quæ nos fideliſſimè vertimus è Græco.
Eadem & ab Euſebio proferuntur, ſed à nobis præteriri non debuerant, nec erubeſcen-
dum nobis putauimus, in vnum corpus reuocare, quę ſparſa locis multis eſſent. In his igi-
tur mirabiliſſimè prædicat, agnoſcit Verbum diuinum, ſcit quam vim habeat, vt meliora
vix apud Theologos Chriſtianos reperias. Omnes ſunt pręcones Verbi diuini, veteres, &
Philo, cũ beato Petro loquutus Romæ. noui: ſed hîc apud Philonem, ſtupenda: eóque magis miramur, quòd nõ facilè attigimus,
vnde hæc proficiſcantur: an ab antiqua Theologia, an quòd florente noua, is quoque flo-
ruerit, quem ſcribunt cum beato Petro Romæ locutum. Agnoſcit ergo Verbum diuinũ,
vocat primogenitũ, creatorẽ, æmulum, vel imitatorem paternæ Sapientiæ. Siquidem &
idem Filius: Doctrina mea non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. Vocat orientem, totamq;
hanc Theologiam colligit, vel illuſtrat ex Moſe, & Prophetis, oſtendit per Filium omnia
creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, vt Pater ſit exem-
plar, & Idea originaria Filij: Filius autem Idea & λόγος, id eſt, ratio rerum creatarum.
Inter Patrem & res creatas maximum Verbum intercedat. Fontem autem omnium re-
Ioã. 5. 6. &c. rum, & omnis lucis eundem dicit, vias paternas imitantem. Nanque & idem in Euange-
lio: Filius nihil facit, niſi quod viderit Patrem facientem. Nihil ſublimius poteſt memo-
rari, non valet vlterius cogitatio penetrare. Dictum eſt à Philone, quicquid apud Mor-
tales de diuinitate Patris, ac Filij dici potuiſſet. Sola ſupereſt gratiarum actio, vt laude- F
mus Ieſum Chriſtum, Deum noſtrum, Verbum Dei æternum, Sapientiam, Creatorem,
qui ſuam oculis humanis ignotam veritatem reuelauit, eamq; ita patefecit, vt poſſet co-
gnoſci, & adorari. quem agnoſcentes, ſimul agnouimus fontem diuinitatis ſuæ Patrem,
eumq; cum ipſo ſapientia eius adorauimus.

Teſtimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: & quòd Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quòd Filius agat omnia, Pater iubeat: & quòd Pater ſit ipſum Bonum.

CAPVT XXX.

Numenij Pythagoreſ laus. NVMENIVS, vt dixi, inter Pythagoreos Philoſophos inſignis, cuius
Porphyrio teſte ſtudioſè legebat Plotinus libros, quique apud Plato-
nem Philoſophiam Moſis credidit eſſe, dicens non aliud eſſe Platonẽ,
niſi Moſen Attica lingua loquentem, is inquam, ſiue quòd priſcorum
ſententias teneret, præcipuè omnium, quos produximus, ſiue quòd in
Moſe, vel Platone, vel certè Philone aliquid eiuſmodi vidiſſet, ſiue
quòd poſt Chriſtum natum floruerit, multa dixit de Patre, ac filio, duas eos Cauſas,
duoſq;

Aduoſq; Deos appellans: Primum ſcilicet, ac ſecundum, vt Philo, vt Plotinus, ſed Deum *Deus pater,*
Patrem cauſam filij, Filium autem cauſam mundi aſſerens: eodẽ videlicet ordine, atque *cauſa Filij:*
ſuperiores omnes. Afferentur in medium aliquot verba Græca, reliqua fideliſſimè Lati- *Filius cauſa*
na reddentur: ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος, ἐν ἑαυτῷ ὢν ἐστὶν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι᾽ ὅλου, *mundi.*
μήποτε εἶναι διαιρετόν. δεύτερος καὶ τρίτος ἐστὶν εἷς, καὶ γὰρ οὔτε δημιουργεῖν ἐστὶν χρεὼν τὸν πρῶτον, καὶ
τοῦ δημιουργοῦντος δὲ περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ χρὴ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Deus Pri-
mus, inquit, in ſe ipſo quidem exiſtens, eſt ſimplex, propterea quòd ſemper ſecum eſt,
nunquamq; eſt diuiduus: Secundus & Tertius, eſt vnus. Etenim neque operari oportet
Primum: & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Parrem primum Deũ. Quid ſen-
tiat Numenius, multis aliis locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quæſieri-
mus, dicentes eum oportere priorem exiſtentem, ſic facere, habet præclarè. Iſq; rarionis
aditus. Si autem de Opifice non ſit ſermo, ſed de Primo quæratur, ea quæ dicta ſunt con-
ſecto, & ſancta ſtatuo. Ac ſint ea quaſi arcana, & non pandenda. Tranſeo igitur, ad ca-
piendam rationem, aliunde eam venatus. Anteaquam tamen ſermonem ingrediamur,
confitendum nobis eſt rem haud ambiguam: Primum ſcilicet Deum, ac Regem, vacare
ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per cælum euntem. Sunt autem hæ vi-
tæ, alia quidem primi, alia ſecundi Dei. Nam primus Deus erit ſic. Secundus autem è cõ-
uerſò mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & ſenſi-
bilia. Neque verò admireris ea, quæ dixi. Multo enim audies mirabiliora. Nam pro mo-
B tu, qui ineſt Secundo, dico quietem ineſſe primo, motum cognatum, propinquum à quo
& ordo mundi, & perſeuerantia æterna, & ſalus in omnia refunditur. In ſexto autem li-
bro Numenius ſic ſcribit: Quoniam autem ſciebat Plato apud homines, ſolum Opificẽ
eſſe notum, primam autem Mentem, quæ vocatur Pater, omnino ignorari, ob id eo mo-
do eſt locutus, ac ſi quis diceret, O homines quem vos arbitramini Mentem, non eſt pri-
ma, ſed altera eſt ante hanc prior, ac diuinior. Et rurſum: Gubernator quidem in medio
pelago vectus, ſuper gubernacula ſtans celſa in puppi, remoneſq; tenens, nauim flectit, ac
regit: oculi autem eius, & mens verſus æthera, ad ſublimia reſpiciunt. Idem Numenius
in libro de Bono, Etenim, inquit, ſi opifex Deus, eſt generationis principium, bonum ne-
ceſſe eſt ex proportione eſſe principium eſſentiæ. Huius autem ex proportione imita-
tor eſt Deus opifex. Subſtantiæ verò reſpondet generatio, tanquam imago eius, & imi-
tatio. Si igitur Mens ſecunda, eſt opifex generationis, bonum erit ipſius eſſentiæ opifex,
per ſe bonum eſſentiæ innatum. Nam Secundus duplex exiſtens per ſe facit & Ideam *Mens ſecun-*
ſuam, & mundum, cùm ſit Opifex. Primus igitur Deus eſt per ſe bonum: huius autem *da, opifex.*
imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obſcurius quidem propter res ob-
ſcuras, & modum loquendi Philoſophorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Fi-
lium, primam & ſecundam Mentem, quo Chaldæorum dicta confirmantur, clareſcunt:
primam Mentem procreatricem, genitricemq; ſecundæ: ſecundam opificem, & crea-
tricem mundi, imitantem primam. Vidimus Patrem appellari per ſe bonum, Filium
C autem Mentem mundi opificem, imitatoremq; Patris: Patrem vacare ab omni opere,
Opificem, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pa- *Ioan 5.*
ter non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines
credere hunc Opificem, Patrem autem ignorare. Crediderunt ſcilicet, & ſenſerunt ho-
mines, Platone teſte, Filium Dei, id eſt, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus.
Apparet igitur omnibus ſæculis noſtram viguiſſe Theologiam. Siquidem Numenij te-
ſtimonio perſpicitur veriſſimum eſſe, antiquos ſcripſiſſe, & tradidiſſe, quæ ſuperius ad-
mirati ſumus. Sunt enim eadem hæc, atque illa. Ex his enim Numenij dictis panditur
quoddam ſacramentum, quod in noſtra quoque Theologia ſæpiſſimè refertur, cum, qui
apud Moſen ac Prophetas, creator cæli, ac terræ, ſator hominis, legis lator, generis
humani gubernator, & rector memoratur, quiſque cum patribus olim loquebatur, ap-
parebat, Angelos ad eos mittebat, fuiſſe Filium. Nam Pater, ait Plato, & Numenius,
erat obſcurior. Fallebantq; mortales credentes mundi, & humani generis autorem eſ-
ſe primum illud, eminentiſſimumq; principium. Erat, inquiunt, is Filius, & Mens ſe- *Filius mens*
cunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem. Eóque vocat Verbum eius, id eſt, locu- *ſecunda.*
tio, autoritas, miſſio, magiſtratus. Pater erat obſcurior, ac niſi Filius reuelaſſet, ſiue per
oracula & prophetas, ſiue per ſucceſſionem, ſiue nouiſſimè præſentia ſua, nunquam eum
mortales in animũ inducere potuiſſent. Pater, vt ſupremus eſt vacans, Filius operãs. Hinc

omnes animaduertent eandem eſſe Philonis, Numenij, Plotini, Theologiam, vt alter ab altero didicerit. D

Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, poſt homine facto: Et quòd Amelius teſtimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq́ etiam de Verbo fuiſſe locutum.

CAPVT XXXI.

Amelius Platonicus.

AMELIVS nec ipſe inter Platonicos non illuſtris, omnium, quæ præceſſerunt, præcipuus, ac nobiliſſimus eſt teſtis. Ac veritas harum rerum, quas hoc opere diſſerimus, eo eſt irrefragabilior, quòd per ſucceſſionem hominum, ac ſæculorum eſt roborata, ab omni ætate prædicata, confirmata. Nam præter id, quod ſuperius dixerant omnes, etiam cum teſtimonio Amelij, ſequitur teſtimonium Heracliti de Verbo Dei. Sic autem ait: χαὶ οὗτος ἄρ' ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ ὁ ἡράκλειτος ἀξιώσειε, καὶ νὴ Δία ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ, ἐν τῇ ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, ἐν ᾧ τὸ γενόμενον, ζῶν, καὶ ζωὴν καὶ ὄν, πεφυκέναι, καὶ εἰς τὰ σώματα πίπτειν, καὶ σάρκα ἐνδυσάμενον, φαντάζεσθαι ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ καὶ τηνικάδε δεικνύναι τῆς φύσεως μεγαλεῖον, ἀμέλει καὶ ἀναλυθέντα, πάλιν ἀποθεοῦσθαι, καὶ θεὸν E εἶναι, οἷος ἦν πρὸ τοῦ, εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν ἄνθρωπον καταχθῆναι: Atque hoc certè, inquit Amelius, erat Verbum, per quod ſemper exiſtens, ea quæ ſunt, facta fuerunt, ſicut Heraclitus cenſet. & per Iouem, quod Verbum Barbarus ille exiſtimat in ordine, & confuſione principij ſtans, apud Deum fuiſſe, & Deum fuiſſe, per quem in vniuerſum cuncta ſunt facta: in quo quod factum ſit, fuerit viuens, & vita, & Ens: tum in corpora lapſum, carnemq́ indutum, hominem apparuiſſe, oſtendens etiam tunc naturæ ſuæ magnitudinem. Omninóque reſolutum, rurſum deificatum. Deumq́ extitiſſe, qualis item fuiſſet, anteaquam in corpus, & carnem, & hominem deſcendiſſet. Hæc ait Amelius, vir à Chriſtiana quidem religione alienus, ſed qui principia Chriſtianæ ſapientiæ & nota habuit, & approbauit. Non ſolum in eo maiores ſuos, Græcosq́ Philoſophos ſecutus, ſed noſtros item, præcipuè Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quòd eſſet Hebræus. Cuius totum aſſerit Euangelium, quo de Verbi æternitate, & rerum creatione per ipſum, eiusq́ in carnem deſcenſu philoſophatur. In carne ait cum magnitudinem diuinitatis ſuæ demonſtraſſe, nihilq́ de ſua maieſtate amiſiſſe: creaſſe omnia in ordine, & confuſione: ordinem dicit ipſum mundum creatum: ἀταξίαν, id eſt, inordinationem, ipſum Chaos, quod ordinem anteceſſit, vt eſt apud Platonem. Aderat, inquit Amelius, hoc Verbum, quando ex inordinatione factus eſt ordo. Ipſe enim fuit cauſa, ipſe moderator. Erat in illo exordio: eratq́ ſequeſter inter ordinem, & confuſionem: tuncq́ etiam fuit cum Deo, eratq́ etiam ipſe Deus. Hæc omnia reperta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & deierans per Iouem, hoc illud eſſe Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæſo omnes: non enim leui de re eſt ſermo. Autore, & teſte Amelio, illud Verbum de quo Plato, & ante eum Heraclitus locuti fuerant, eſt illud Verbum, per quod omnia ſunt creata, & de quo ſcripſit in principio Euangelij ſui Ioannes, quem Barbarum Amelius vocat, id eſt, non Græcum, ſed quaſi Ægyptium, Chaldæum, vel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philoſophiam à Barbaris veniſſe ad Græcos. Omnes enim, qui non eſſent Græci, Barbaros vocare ſolebant. Videte concordiam totius veteris, ac nouæ Philoſophiæ, non me, ſed ipſis Philoſophis ſequeſtris, & arbitris, aſſerentibus Verbum à Chaldæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud eſſe per quod ſint omnia creata, & quod poſtea carne aſſumpta homo viſus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, ſed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantusq́ quondam. Coniungunt igitur dexteram, ſeſéque exoſculantur, vetus, & noua Theologia, & ſæculorum interuallis diſiunctæ, redeunt, ipſis philoſophis autoribus, ad amplexum, mutuóque copulantur, & per manus philoſophorum ducitur in ſacrarium, domiciliumq́ ſuum veritas: cuius certum, verumq́ domicilium, eſt nouiſſimus is aduentus eius, ad quem omnia reſpondent. O beata palàm tempora, quibus veritas hæc, hæc Theologia manife-

Vir non Christianus, principia Christianæ ſapientiæ approbauit.

Chaos ordinẽ anteceſſit. F

Barbari qui, et à quibus nũcupati.

Vetus et noua Philoſophia, conſentientes.

A manifeſtiſſima de cælo refulſit, quam Philoſophi videbant, & non videbant. Occurrebat oculis, ſed quia non erat, quantum poſtea luminoſa, totáque lucis ſuæ flumine prorumpens, rurſum oculos eorum deluſos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur eſt vetus, ac noua Theologia: nec alium adoramus Deum autorem, principemq́; generis humani, atque illi. Siquidem & Plotinus affirmat ſermones hos, nunc de magnis his principiis habitos, de Verbo, de Imagine ſummi boni, de prima Cauſa, de Opifice, non eſſe nouos, ſed longè antiquiſſimos: quæ nunc à nobis dicantur, eſſe quaſi interpretationes eorum. Veriſſima profecta dixit. Hæc enim nouiſſima Theologia, reſcidit velum, omniáque quæ laterent, patefecit, omnem caliginem diſtulit. Quocirca cùm ſint hæc non noſtra ſolùm prædicatione, & profeſſione manifeſta, ſed ipſorum quoque Philoſophorum teſtimonio probata, non video, quid Philoſophiam à Theologia diſiungat. Nam neque Ariſtotelem, quem ſuorum maiorum Theologiam admirantem ſæpe reperies, poſſumus ab iſtorum conſortio, ſi iudices æqui voluerimus eſſe, ſeiungere. Quod iudicium viris doctiſſimis relinquam. Declarabo ipſe ex parte, vbicunque res & vſus poſtulabit. Conſtat, quàm fallantur, hallucinentur miſeriſſimi Hebræi: quos equidem ad hæc aſpicienda inuitarem, niſi ſcirem eos dare operam, vt perpetuò cum ratione inſaniant: & quibus imperitia, malitiáque reddat incognitam, & ingratam omnem veritatem.

Noua Theologia detexit quæ latebant in vetere.

Hebræorum cæcitas & malitia.

B

F I N I S.

C

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER SECVNDVS.

De Theologia antiquorum teſtimonium Ariſtotelis, exempláque ex aliis quàm ſit veneranda, ac ſuſpicienda.

CAPVT I.

Ariſtoteles diſsimulauit ſe vidiſſe libros veterũ.

SCRIPTVRVS ſum hoc ſecundo libro de Numinibus tri- E
bus,ſiue hypoſtaſibus,totáque Diuinitate, ſequens prætenta-
rum demonſtrationum rationem. Quod antequam faciam,
viſum eſt prius Ariſtotelem audire loquentem ſuper Philoſo-
phia maiorum,vt antecedentia, & ſequentia confirmentur,&
illuceſcant. Qui etſi viderit, aut vidiſſe diſſimularit eos libros,
quos Plato: videlicet Mercurij, Sibyllarum (nam in Phædro
meminit Sibyllæ Plato) Orphei quoque, cæterorumq́; item
quos Plato cognouit, & doctrinam eorum adeò eſt admi-
ratus, vt fuerit ſecutus: dico Anaxagoræ, Heracliti, Pytha-
goræ, Empedoclis & Parmenidis, cæterorumque: eius ta-
men teſtimonio poſſit apparere, antiquos illos præclara multa, mirabiliáque dixiſſe,
vt ſiue in numerum Theologorum, ſiue Philoſophorum aſcribantur, plurima ab eis
12. Metaph. cap. 8.
manauerint, quæ magnam quandam priorum ſæculorum ſapientiam teſtarentur. Ari-
ſtoteles ergo de Rerum principiis in libris de prima Philoſophia diſſere s, hæc ſcri-
pſit, Traditum eſſe ſub fabularum inuolucro ab antiquiſſimis illis, priſcisq́; viris po-
ſteritati, hos ipſos, quos diximus, eſſe Deos, & naturam diuinam regere, ac continere
totam ipſam rerum naturam: cætera fabulis, vt probabilia eſſent,& legum obſeruanda-
rum cauſa,ad vtilitatem ab his fuiſſe obuoluta,qui finxerint Deos ſimiles hominum,cæ-
terorumq́; quorundam animárium,multáque id genus eis addiderint. De quibus ſi quis F
meliora ſeparet, id videlicet quod tradiderunt, Deos eſſe primas principalesq́; ſubſtan-
tias,diuinè locutos eos arbitretur. Atque veriſimile eſſe,ſæpe vnamquamque artem,Phi
loſophiamq́; perfectè repertam, rurſum extinctam & deletam.& has opiniones placi-
táque eorum, vſque ad hæc tempora tanquam reliquias perueniſſe. Patriam igitur opi-
Diſciplinam omnẽ & artem priſcis cognitam, iniuria temporum extinctam.
nionem de primis ſubſtantiis hucuſque nobis claram fuiſſe. Hæc Ariſtoteles in libris de
prima Philoſophia,de deſcendente vſque ad ſua tempora maiorum ſapientia,ſed lacera,
& cuius velut reliquiæ vſque ad ſua ſæcula permanarint. Vnamquamque item artem,&
diſciplinam priſcis ſæculis floruiſſe,ſed extinctam temporũ iniuriis,ad poſteros non per-
ueniſſe,niſi laceram:magnum autem ac diuinũ corpus eius apud maiores extitiſſe. Pri-
ſcos illos credidiſſe & aſſeruiſſe,Deum,id eſt,τὸ θεῖον,ipſam diuinitatem, numenq́;, naturã
complexũ omnem continere,idq́; afflatu quodam diuino eos dixiſſe. Hæc affirmat Ari-
ſtoteles,quem ſi poſſem orarẽ, vt ſecum ſua dicta perpenderet, diligẽterq́; conſideraret,
quæ de Deo maiores tradidiſſent. Quos ſi laudat,quòd crediderint omnem naturã Deũ
complexum ſuſtinere,admiretur etiam neceſſe eſt,quæ tam mira,ſublimia,profunda de
eo prædicauerunt. Et ſi putat Ariſtoteles integram olim perfectamq́; viguiſſe Philoſo-
phiam,cuius tantum reliquiæ ad poſteros peruenerint,illum etiam, atque etiã rogatum
velim,vt me colligentem has reliquias, & aſſerentẽ ex his, ſicut & ipſe,maiorem quandã
diui-

A diuinámque Sapientiam apud priſcos floruiſſe, ne ſpernat, ne contemnat. Quod certè non faciat, niſi ſecum ipſe diſſideat. Admiror enim & affirmo iuxta cum ipſo, diuinam quandam, perfectámque penes antiquos Philoſophiam, idq́; ſimiliter atque ipſe per quaſdam quaſi coniecturas, & reliquias ad nos vſque deuectas, incedens. Quòd ſi Ariſtoteles qua parte hæc maiorum Philoſophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, admirabitur etiam quædam alia, quæ ipſe aut viderat, aut ſuſpicatus fuerat. Nullus autem ſupereſt aduerſarius, ſi Ariſtoteles quoque maiores admiratur, commendat, quorum affirmat fabulis ſapientiam obuolutam. Videat igitur, atque conſideret, quid eum veritas fateri coëgerit. Nam cùm Deum, rerúmque principia quæreret, & ad ſummum iam ratio perueniſſet, impegit tanquam in ſcopulum, quem tota fortaſſe Philoſophia vitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius diceret, quàm quod illi ſtatuiſſent. Nihil enim aliud videbat poſſe dici. Ergo ſi prima principia eadem atque veteres conſtituit, neceſſariò ſunt ei illa quoque ſuſcipienda, quæ de principiis, totáque Philoſophia diſſeruerunt, immortalitas animorum, rerum creatio, & prouidentia. Plurima præterea, quæ ſunt ei quoque aſſerenda, qui priorum Philoſophiam probandam, admirationéque dignam intelligit, & confitetur. In maioribus autem illis hæc minora continentur. Ecce ſua voce, & mundi creationem cogitur, & alia, quæ in Theologia maiorum canebantur, Ariſtoteles aſſerere. Omnes enim ſuperius rerum creationem ſunt confeſſi: Eáque eſt antiqua Theologia, tanto-

Ariſtoteles fateri veritatem coactus.

Iiſdem principiis conſtitutis ſequitur idem eſſe quod de principiis exiſtat.

B pere ab Ariſtotele commendata. Reddidit autem cauſam Ioannes Philoponus, cur cum ſit triplex Philoſophiæ genus, diuinum, mathematicum, phyſicum, poſtremũ maxime ſecutus Ariſtoteles copioſe à ſuperioribus tractata dimiſerit, phyſicum autem in quo pauci ad id vſque tempus elaboraſſent, delegerit, in quo vires ingenij ſui oſtentaret. Quo fit perſpicuum, non contempſiſſe maiorum Theologiam Ariſtotelem, quod non eadem, atque ipſe tractauerint, ſed quoad licet diuinare, plurimi etiam feciſſe. Deprenſum quoque ab eruditiſſimis viris, & patefactum, eum pleraſque priſcorum ſententias aut diſſimulaſſe ſe intelligere, aut perperam interpretando deprauaſſe, nec eo ſenſu eas protuliſſe, quo fuiſſent ab autoribus pronuntiatæ. Flectebat enim omnia, ad quam moliebatur primus Philoſophiam, cuius principia cum vellet inconcuſſa firmáque ponere, in quibus præcipuè eſt æternitas cæli, pleraque ab antiquis deprompta, ſuis inuentis accommodauit. E quibus duo tãtum exempla proponam. Nam cùm maiores appellaſſent cælum æthera ab αἴθω, ardeo, quòd igneum corpus cælum opinarentur: ſic ad ſuum dogma, id eſt, æternitatem, detorſit, vt veteres hoc nomen cælo indidiſſe dixerit, quia ſemper torqueatur, ab ἀεὶ θεῖν. Rurſum cùm iidem æuum & tempus apertè, ac manifeſto diſcrimine diremiſſent, æuum vitam æternam Dei dicentes, tempus particulam ſiue imaginem æternitatis, Ariſtoteles ita tempus cum æuo contaminauit, vt diceret æuum, eſſe ſpatium motus cæleſtis, ambiens tempus infinitum. Quámque maiores ætatem Dei, ipſe cæli fecit ætatem, cùm illi neque æuum cum motu cæli commemorauerint, ne-

Triplex Philoſophiæ genus.

Diſſimulator Ariſtoteles eorum quæ à priſcis audierat & didicerat, vt mũdi æternitatẽ aſtrueret.

Aether vt accipiatur ab Ariſtot.

C que cum commemoratione æui, tempus aſciuerint, vt ſuo loco eſt oſtenſum. Et ipſe Deo tribuit æuum ſempiternum in Metaphyſicis. Sed nos vniuerſam eius Philoſophiam euoluentes, multas diuinæ lucis ſcintillas deprendimus, è quibus probari poſſit, hominibus non prorſus duris, ac feris, pertinacibúſque in decretis eius oſtendi, eandem Philoſophiam eſſe eius, atque maiorum ſuorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc ſepoſitum habeamus, reiicientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo. Tantum proponam exemplum ex antiqua Philoſophia, quid ſibi velit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti Philoſophi detulerint. Nam quoties inuenies priſcæ Sapientiæ teſtimoniis Philoſophos vti, ſublime eſt & diuinum myſterium, vt bonitatem integritatemq́; doctrinæ apud vetuſtiores agnoſcas. Ariſtoteles in libro de Mundo, ſi modo Ariſtotelis eſt, licet Platonici, id eſt, Plutarchus, Proclus, Philoponus, teſtimoniis ex eo libro vtantur, fuitq́; etiam ſui temporis dubitatio, an eſſet Ariſtotelis, proferens quod prior Plato, quòd Deus ſit principium, medium, finis ὁ μὲν Θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος. Deus, ait, ſicut antiqua fama eſt, principium, medium, finis eſt omnium. Ab antiqua Philoſophia vides quid proditũ eſſet. Philo autem Iudæus, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις εἰκαζόμενον ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐδικίας, καὶ παρανομίας ἐξετάζον. Vetuſta fama eſt, quòd diuinitas, ſub humana imagine, modò his, modò illis ſimilis, circumambulat vrbes, bene & male facta examinans. Hoc quoque

Multa diuinæ lucis ſcintillæ in Philoſophia Ariſtotelis.

Liber de Mũdo, an ſit Ariſtot. dubitatur.

Antiqua fama, de Deo.

quàm diuinum eſt? Idem in libro de Mundo, παλαιὸς λόγος, hominem plantam cæleſtem D
Homo, planta caleſtis. eſſe, non terreſtrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoque de Republica apud Platonem ſunt παλαιοὶ λόγοι, veteres ſermones de cataclyſmis, quibus affirmatur, proditurque poſteris cataclyſmum fuiſſe. In Phædone eſt in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere ſumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, eſt vetuſtiſſima Theologia, de Diis, quòd prima fuit generatio cæli, cæterorúmque omnium. Apud nos, inquit, ſunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονεν ἡ πρώτη φύσις οὐρανοῦ, τῶν τε ἄλλων. In duodecimo eſt antiquiſſima relatio, cui oporteat credere, remanere animos poſt mortem: πιστεύοντα τοῖς ἄλλοις φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτω πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιαῖς οὔσαις. Ecce Plato vult adhiberi fidem venerandæ vetuſtati, conſtanter aſſerens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum im-
1. Tuſcul. mortalitate loquens in Tuſculanis: Autoribus, inquit, ad iſtam ſcientiam, quam vis obtineri, vti optimis poſſumus, quod in omnibus cauſis, & debet & ſolet valere plurimum.
Teſtimonium antiquitatis. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant vera, cernebat. Itaque vnum illud erat inſitum priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret. Vides quanti faciat vir grauiſſimus vterque, & apud ſuos vterque eminentiſſimus, teſtimonium vetuſtatis, afferentes etiam cauſam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id eſt, ei, quem creauit aſtans & præſens ſuis manibus Deus, qui verè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item E
Angeli. eſt, cæli, terrarúmque ſatus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id eſt Angeli, cælum, aſtra, quæ ſunt omnia, vt Plato poſtea fatebitur in Sophiſta, γενὴ κατὰ θεῶ. Quodq́; magis admiraberis, hanc ipſam cauſam fidei veteribus habendæ, vetuſtatiſq́; colendæ, didicit, vt par eſt, à Platone Marcus. Similia enim locutus eſt in Phœbo Plato, οἱ παλαιοὶ
Priſci meliores nobis, quia Deo propiores. κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες. Priſci, inquit, nobis fuere meliores, propius Diis degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim noſtræ litteræ demonſtrant, priſcos illos longè optimos fuiſſe, iuſtitiam & pietatem maximè coluiſſe, fuiſſe ſimplices, integerrimiſq́; moribus. Eandemq́; cauſam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audimus à Philoſophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à ſacris litteris, quòd erant Diis propiores. Noſtræ litteræ teſtantur, crebro viſibiles Angelos in habitu virorum priſcis illis apparuiſſe, allocutos eos eſſe: plenáque vetuſtas erat prophetarum viſionibus Angelorum, cùm ſe darent in conſpectu conſpicabiles: ob id
Angeli humana forma. proditum poſteritati, vt ſuperius Philo aſſeruit, à maioribus illis, Deos, id eſt, Angelos humanis aſſumptis figuris, circumire vrbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, ſceleratæ ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea ſupplicio formidabili animaduerſuri. Plotinus autem ait: ἔστι γὰρ δὴ ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ, κάθαρσις καὶ ἡ φρόνησις αὐτή. Eſt enim, vt priſca fama habet, temperantia, & fortitudo, omniſq́; virtus expiatio,
Colẽdum & complectendũ quicquid à vetuſtate proditũ fuit. & ſapientia ipſa. Fit igitur his rationibus clarum, colendum eſſe ac venerandum quid- F quid proditum fuit à vetuſtate, quæ ſciebat cælum, & terram, homines, Deóſque à Deo creatos, gubernari, conſiderari ab eo cuncta. Quare etiam atque etiam conſiderandum quod Ariſtoteles primo de Cælo & mundo libro refert, priſcos homines cælum pro habitaculo Diis attribuiſſe: quippe quod ſolum ſit immortale, & incorruptibile, τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Conſiderandum inquam diligentius. Non enim efficitur quod ipſe vult. Vult enim quoniam cælum eſt immortale, & incorruptibile, maiorum conſenſu, nullum habuiſſe principium, quòd
Cæli nomine quid. omnia orta occidant: ſic in contrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortum habuiſſe. Dico non ſequi, quod cupit. Verè enim maiores cælum Deo, Diuiſq́; vt locum diuinum, ſacroſanctum tribuerunt: Verùm non hoc cælum, iſtáque viſibilia lumina, eorúmque orbes: ſed quod eodem libro dixit idem, quod eſt extra vertiginem cæli, ex-
Lib. de Mundo. tra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priſcis, vt tu quoque teſtaris Ariſtoteles, habitandum Diis immortalibus, nempè Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, ſi diuina claritas, ſi ſempiternus Dei fulgor eſt, vtique immortale eſt, incorruptibile regnum Dei, ſine principio, ſine fine. Sin corpus aliquod (priſci dixerunt totum cælum creatum) videbimus omnium veterum conſenſu, cælum temporis exordium habuiſſe: Platóque ſequens dogmata

maiorum

A maiorum & Timæus Locrenſis eſt confeſſus. Quare non ea gratia cælum Diis veteres tribuerunt, quod immortale cælum cum Düs eſſet, ſed perhibuerunt cælum creatum cum Diis, quoſcunque eos interpreteris, ſiue præſides orbium cæleſtium, ſiue quos alios à mouendi munere abſolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planéque dogmata eius deſtruit, quod eius libri eodem loco dixit: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους, καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quod eſt: Rectum eſſe, ſibi quemlibet perſuadere, priſcam Theologiam aut ſermones, maximè autem patrios noſtros, veros eſſe. Conſidera quò te veritas traxit ô Ariſtoteles. Si debent, laudabiléque ducis, omnes ſibi perſuadere, à priſcis tradita, præcipuè maioribus Græcis, vera eſſe: maiores & Barbari, & Græci vno ore fatentur mundum à Deo creatum. Cælum ſi ſit vlla præditũ immortalitate, eam eſſe vt Plato dixit in Sophiſta, ἐπισκευαστὴν, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili conſenſu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles vnitatem aſſerit omnia creaſſe, Pythagoras retulit Vnitatem omnium rerum eſſe principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Architas hominem à Deo creatum, dixit, vt oſtendam. Timæus Locrenſis clarè, perſpicuè, aſſerit à Deo mundum habuiſſe principium, quem ſecutus Plato, eiſdémque inſiſtens veſtigiis, tradidit, & ſcripſit ſimilia. Omnium antiquiſſimi Orpheus & Heſiodus, maiore, & apertiore teſtimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum κόσμοιο τυπωτὴν, Formatorem mundi: Heſiodus teſte ipſo Ariſtotele in

Maiores creationem mũdi tradiderunt.

B primo poſt res naturales, ſcripſit aliquod rerum fuiſſe principium. omnes denique mundum, vt ipſe in eiſdem libris confirmat, creauerunt. Quare ſi pulchrum, ſi bonum eſt, ſi bene habet omnes ſibi perſuadere, quæ maiores præcipuè Græci poſteris prodidiſſent, eſſe vera, certè credendum eſt, quæ de Deo, de diuina Prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius cauſa eſt, quòd erant, vt Plato ait, Düs propiores, eóque meliores, vt Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à ſenatu cæli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum voces de Deo, de rerum conditione vnanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noſcuntur autem melius, quæ propius audiuntur, ſpectantur.

Quòd à Barbaris Græci didicerunt, & quòd ingenuè diſcipulos eorum ſe Græci fatentur, quo conſtet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem eſſe, & quòd à Græcis, nihil debuit, vel potuit innouari ſuper Theologia.

CAPVT II.

Græci à Barbaris didicerunt.

ILLVD quoque deducendũ, aperiendumq; eſt, attentéque conſiderandum, C ſi Græci ſcientias, Theologiamq; à Barbaris, vt ipſi fatentur, didicerunt, eandem fore eorum neceſſariò Sapientiam Theologiamq;. Et ſi ſunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Grçca ſermonem, literas, ipſum genus, & eſſe, quod oſtendam, deduxit, quibus Græci ſint omnino iuniores, neceſſariò veriorem eſſe Theologiam Barbarorum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, ſi rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam eſſe, quàm vetuſtiſſimi Grææ gentis parentes, qui Barbari fuerunt, ſcilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, vocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in Græciam detuliſſent. Hos inquam veriſimile ſit diluuio, diuiniſq; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus diſtribuerentur, importaſſe, ortum mundi, ſcientiam vnius omnipotentis Dei, cæteraſq; res diuinas, quas partim conſcripſere Barbari, partim vt notiſſimas non conſcripſere, quòd in ore omnium verſabantur. In ſequenti autem tempore, ipſi Grçci ad Barbaros vti maiores ſuos, longéque antiquiores ſe recipientes, in Græciam, eorum Theologiam, ſacráque deportabant. Quo fit neceſſario, vt debeat, ſicut eſt, eadem eſſe Theologia Græcorum, atque Barbarorum. Vt ſi quid poſtea nonnulli Philoſophi mentis errore, inſcitiáque peccauerint, ſecuſq; ſtatuerint, tum repudietur, tum ea pro verioribus habeantur, quæ maiores ſiue Barbari, ſiue Græci tradidiſſent (quod Ariſtoteles etiam concedit)

Eadem Theologia Græcorum & Barbarorum.

non quæ cæco iudicio, temerariaq; mentis hallucinatione quidam recenter inuexiſſent. D
Teſtantur autem non modò ſacræ litteræ Græcos à Barbaris natos, vt ſuperius oſtenſum,
ſed ipſimet Græci, ſe iuniores Barbaris eſſe, & doctrinam, ſermonemq; ab illis acceptū.
Philoſophi à Barbaris edocti. Omniumq; eſt teſtimonium, Pythagoram in Ægyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem acceſſiſſe, vt audirent eorum ſacerdotes. Oſtendi ſuo tempore eorum ambulacra illic a ſacerdotibus ſcribit Strabo: Symbola illa ſua Pythagoras ab eis detuliſſe, & ſe Ægyptiorum more circuncidiſſe fertur. Fuiſſe eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitaſſe, perhibet Iamblichus, in Ægypto quoque annos duos & viginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem ſcripſiſſe prodidit Porphyrius, amplexum mores, inſtitutáque Ægyptiorum ſacerdotum, rogaſſéque Polycratem tyrannum, vt ad Amaſim Regem Ægypti, amicum & hoſpitem ſcriberet, vt fieret diſciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Ægyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldæos, à quibus rationem inſomniorum edidicit, vaticinióque, quod fit thure, primus vſus eſt, & in Aegypto cum ſacerdotibus eſt verſatus, ſapientiamq; Aegyptiorum, & ſermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noſter, Cur, inquit, ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, & Perſarum Magos adiit, cur tantas regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria tranſmiſit? Proclus autem ſuper Timeum, ſcribit Pythagoricum eſſe, ſequi Orphicas genealogias. Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagoram, ad Græcos ſcientiam de Diis perueniſſe, vt ipſe Pythagoras referat in ſermonem ſacro. Dixit etiam ab Aegyptiis Orpheum didiciſſe: *Ab Orpheo Græci edocti.* Omnis item, ait, Græcorum Theologia, eſt Orphicæ initiationis alumna. Nam cùm pri- E
mus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuiſſet edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis litteris excepit Plato, Orpheum nemo eſt, qui neſciat in Aegyptum veniſſe, indéque ſacra, Theologiamq; aſportaſſe. Qui de ſe ipſo in Argonautica:

Ἠδ' ὅσσον αἰγυπτίων ἱερὸν λόγον, ἐξελόχευσα
Μέμφιν ἐς ἠγαθέην πελάσας, ἱεράς τε πόληας
Ἄπιδος ἃς περὶ νεῖλος ἀγάρροος ἐστεφάνωται.

Aegyptique ſacra omni ſum regione vagatus.
Illuſtrem Memphim, ſacraſq; acceſſimus vrbes
Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis

Homerum tota poëſis eius teſtatur Aegyptias diſciplinas, Theologiamq; coluiſſe. Litteras legendi, ſcribendique ſcientiam teſtatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Aegyptio repertam, quem illi vocent Theuth. *Aegyptius Theuth.* Soloni dixit ſacerdos Aegyptius, Vos Græci pueri ſemper, non eſt apud vos ſenex quiſquam, res antiquas ignoratis, neſcientes diluuium, & conflagrationes, quæ melius Ægyptij norant à primogenitoribus ſuis *Plato Alcib.1.* audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldæa, Meſopotamiáque, in qua regione tantùm homines tum degebant, inundauit. Incendium autem, cuius meminit etiam Strabo, Paleſtinæ vrbes, quæ adiacet Aegypto, populatum eſt. Refertq; Proclus, Solonem apud Aegyptios in Sai audiſſe ſacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethimon, vt hi- F
ſtoriæ Aegyptiorum atteſtentur. Quæ prior Plutarchus. Teſtatur Plato Græcos à Barbaris didiciſſe in Epinomide, ſed ab eis accepta meliora feciſſe: λάβωμεν δὲ ὅτι περ Ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. Veniſſéque famā, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo ſuſpicatur multa nomina, maiorémque ſermonis partem à Barbaris ad Græcos allatam, præcipuè ad eos qui ſub Barbaris degerent, *Plato Cratylo.* παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασι. Ibidem ſapientiſſimè putat, prima nomina rebus à Diis indita: vt Moſes à Deo, cælo, ac terræ, multiſq; aliis primis rebus. Platóque neſcio quibus à Barbaris nomina rerum manaſſe, quodam inſtinctu diuino ſentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, precipuè Orientalium, matrē (Nam & cæteras linguas aſperſas omnes inuenies vocibus Hebraicis) innuit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν. Ibi fatetur clariſſimè Plato, Barbaros, Græcis vetuſtiores: ὅτι δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι. Vide igitur, & ſapienter agnoſce quid ex his ſequatur, nempe veritatem duntaxat apud Barbaros eſſe, vt Deo propiores, vt idem in Philebo: & noſter Marcus, Eſſe veriora à vetu- *1.Tuſcul.* ſtioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores ſunt Hebræi, id eſt, Hebraica lingua, qua vſus eſt Adam, natique ab eo omnes, vſque ad diluuium. Diſſipatis autem omnibus, vetuſtiſſimus ſermo corruptus eſt in Chaldaicum, Aramæum, Arabicum, alioſq; ſermones Orientis. Quoniam igitur teſte Platone, ſunt antiquiores Græcis Barbari,

Abari, efficitur vt ſit verius traditum à Barbaris, quod poſtea Græci didicerunt, diſcipuli ſemper Barbarorum. E Barbaris autem omnium conſenſu vetuſtiſſimus eſt Moſes, ante quem neminem alium inuenies ſcriptorem, neque apud Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæteroſq; Barbaros: poſt quem floruit Mercurius Triſmegiſtus in Aegypto. Credenda igitur ſunt, Græciſq; præferenda tradita ab illis, vtpote qui magis ea tenerent, Deo, diuiniſq; hominibus propiores & meliores, vt Plato in Philebo. Adeóque Moſes omnium eſt antiquiſſimus, vt Iuſtinus, quoties apud Platonem, Philoſophoſq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquam famam, eos de Moſe ſuſpicetur ſenſiſſe. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, conſtantiſſimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propiores, potueruntq; vidiſſe & audiſſe, eos qui primos homines vidiſſent, eoſq; de ſatu mundi rerumq; cunctarum ortu differentes audiſſent) hæc erunt veriora, quàm quæ poſtea rerum magnarum homines imperiti ſuſpicati ſunt. Tota enim Oriente fama vagabatur, mundum ab omnipotenti Deo creatum, cui ſapientiores vetuſtioreſq; Græciæ, vtpote minores, diſcipulique ſubſcripſere. De quibus poſtea. Nunc tantum venerandæ vetuſtatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad veritatem reuocentur, & eorum teſtimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipſe Ariſtoteles putat teſtimonium vetuſtatis fidiſſimum: ὡς ἔδει προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὄμμα ὁρῶσιν ἀρχάς. Quæ ſunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & vetuſtiores aut pruden-
B tes ſine demonſtratione proferunt, opinanturq;, non minus, quàm ſi demonſtrationibus vterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Ariſtoteles vetuſtiorum teſtimonia, eodem loco habenda, atque ea quæ demonſtrationibus comprobantur: certè quæ vetuſtiſſimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, viuaciſſimiſq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendáque, etiam ſine demonſtrationibus. Eadémque dixerat prior Plato, In ſenectam differendum iudicium de Diis. Illud item magnopere conſiderandum, quod Plutarchus de priſcis perhibet, ſolitos eos in aſſignatione cauſarum, nullam aliam nominare cauſam, niſi principalem, ac meliorem, dicentes quale ſemper eſt in ſacris litteris, ζεὺς ἀρχή, ζεὺς μέσσα, διὸς δ' ἐκ πάντα τέλονται, Principium, medium, ipſe eſt Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ ποιηταὶ τῇ κρείττονι μόνῃ τὸν νοῦν προσέχειν εἵλοντο, τοῦτο δὴ κοινὸν ἐπιφθεγγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait vehementer antiquos: Antiquiſſimi, inquit, omnia meliori cauſæ, præteritis aliis neceſſariis, & naturalibus, aſſignabant, cùm iuniores ab optima, & diuina cauſa declinantes, omnia in affectionibus corporis ſtatuerint. Vides priſcorum pietatem, religionem, ſapientiam? Hoc in ſacris litteris eſt perpetuum, vt omnia alia cauſa prætèrita, vnam diuinam illam perenniter memorent. Hinc apud Moſen quæ facta à ſecundis cauſis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur. Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis piſces, plantat paradiſum, volare per æthera volucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idem igitur, teſte Plutarcho, vetuſtiſſimorum Theo-
C logorum Poëtarumq; Græcorum mos, eadem religio. Quare non potuit ſine impudentia quicunque fuit, ſi quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

Moſes vetuſtiſſimus.

In Apologetico.

De mundi creatione, veterum opinio.

Teſtimonium vetuſtatis fideliſsimum.
12. Metaph.

In ſenectam differendum iudicium de Deo. Platonis dictum.

Idem Plato 4. Legum.

De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, vel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quòd procedat à Mente.

CAPVT III.

PRIMVM arcanumq; myſterium, in excelſa Diuinitate eſt, illic eſſe Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, ſublimiſſimamq; cauſam, tum genitam ab ea Mentem, potentiſſimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortaſſe & abſurda, in Deo perinde atque mortalibus animantibus, & omni re terreſtri, patrem & prolem eſſe. Verum diuinis ingeniis, & aliqua cæleſti luce irradiaris, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium ſæculorum & ſapientum pari voce, atque conſenſu proditum. Hebræos autem, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum inſtituere, debemus ita contemnere, vt quorum

Genitor ac Genitus.

Hebræorum cæcitas.

feras mentes, neque rationes, neque flamma multorum inter ſe collatorum teſtium, D
ſplendorq́; commoueat. Hoc igitur primum maximumq́; myſterium eſt, in quo tota ferè Theologia continetur. Nam cùm Verbum, & prolem Dei cognoſcimus, ſimul & creationem rerum cognoſcimus. Conſtituta creatione conſtituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc & adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo ſuper omnia principatus eius demonſtratur. Adoratio autem eſt primi. A quo ſi regimur, certè non in hac vita ſolùm, ſed etiam futura. Hæc omnia non ſolum neceſſaria, ac naturali conſecutione veniunt ex illo primo, ſed ab his ipſis etiam traduntur poſteriora hæc, qui priora illa, obſcuriora tradiderunt. Deuenio igitur ad alia de tribus Numinibus conſideranda, vocóque Platonem teſtem. Platonem inquam hæredem maiore ex parte priſcę Sapientiæ, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex aliis multis ſuperſint monumenta, doctrina priorum eſt deuoluta. Is erit inſtar multorum de triplici imperio teſtis, quod nunc cælitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod eſt à Platone dictum, credendum eſt ab aliis ante eum, à quibus ipſe didiciſſet fuiſſe perſcriptum, ab his videlicet, vt ipſe reor, quos ſuperius audiuimus. At quod apud eos non poſſumus, in Platone veluti eorum legato legemus, & oſculabimur. De Spiritu diuino primùm, poſtea tota Diuinitate. Platonis autem interpretes erit Porphyrius, aliique Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epiſtola ad Dionyſium, qui cum de natura Dei percunctatus fuerat, reſpondet, hæc quæ prorſus diuina ſint, eſſe per ænigmata declaranda, vt ſi quo caſu epiſtola ad aliquem peruenerit, legens non intelligat: περὶ τῆς τοῦ πρώτου E φύσεως, φραστέον δὴ σοὶ δι' αἰνιγμῶν, ἵνα ἄν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ. ὧδε γὰρ ἔχει. περὶ τὸν πάντων βασιλία πάντ' ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα: De natura Primi, inquit, loquendum eſt tecum per ænigmata, vt ſi quid epiſtola ponto, vel terra perpeſſa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omniũ Regem omnia ſunt, & illius gratia exiſtunt omnia, illeq́; eſt cauſa omniũ bonorum. Secundũ autem circa ſecunda, & tertiũ circa tertia, &c. Igitur verba Platonis, quem habeant ſenſum, Porphyrius explicans refert, quod producitur etiam à diuo Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorem: ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν θείαν προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν, τὸ ἀγαθὸν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον, τὸν δημιουργὸν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν, ἄχρι γὰρ ψυχῆς, τὴν θεότητα προελθεῖν: Vſque ad tres ſubſiſtentias, ſiue hypoſtaſes, ſeu perſonas progredi: id eſt, habere diuinam ſubſtantiam tres deſcenſus, vel in triplicem numerum ſe propagare. Eſſe enim ſupremum, altiſſimumq́; Deum, ipſum per ſe bonum, poſt eum & ſecundum opificem, deinceps animam mundi, vſque enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in veteri Theologia, Patrem appellatum ſummum Bonum, Filium Mentem, & Opificem, Spiritum videmus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem ſonant. Spiritus eſt Latinè quod Græcè anima, id eſt, ἄνεμος, ventus. Idem ſpiritus & ventus: ventus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima ſpirationem, ventumq́; deſignat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animæq́; valent. Quibus locis idem eſt anima atque F ſpiritus. Quem igitur ſcripturæ diuinæ Spiritum dicunt, veteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & Poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem vetuſtioresq́; Theologos audierat, ait,

Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus
Mens, agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta naſci, ac viuificari dicentes, ſimiliter atque Chriſtiana poſtea ſapiëtia. Quod vt intelligas, idem Poëta, qui vetuſtam Theologiam ſequebatur, ſententiasq́; ex Platone & ſuperioribus decerptas carminibus ſuis inſerebat, teſtis eſt. Conferamus Poëtam profanum, atque alterũ Poëtam ſacrum, & alloquiis diuinis aſſuetum. Dauid, Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Vergilius autem præ cæteris de eodem ſpiritu,

Vnde hominum, pecudumq́; genus, vitæq́; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Dauid verò per Spiritum miſſum à Deo, cuncta viuificari, cuncta naſci ac fieri. Eundem Spiritum idem Poëta, Deum alibi dixit, ſubſcribens Platoni, aliiſq́; Theologis,

-Deum namque ire per omnes
Terraſq́; tractuſq́; maris, cælumq́; profundum.

Creatio rerũ vt cognoſcatur.

Plato, hæres primæ ſapientiæ.

Platonis locus præclarus de Deo trino.

Cyrilli locus.

Id libro 1. explicatum copioſè. ἄνεμος, anima.

Aeneid. 6.

Anima mũdi.

Pſal. 103.

Virgil. ibid.

Virgil. ibid.

Hinc

A *Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,*
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

Si conferas igitur omnia, eundẽ hoc loco dixit Deum, quem ſuperius Spiritum, quemq́; Dauid Spiritum Dei, Plato cum multis, Animam mundi. Ideo verò Animã mundi, quòd vt & Dauid cecinit, & alter Poëta, omnia ab eo naſcantur, ac viuificentur. Id beneficium Spiritus eſſe diuini, tota vetuſtas confeſſa eſt, & ſacræ litteræ conſentiunt. Ac Mercurius teſtimonium pro priſcis illis feret, quem videbis ad amuſſim vim iſtam diuinam, altricẽ, ac viuificatricem cognouiſſe & deſcripſiſſe, idq́; in media illa antiquitate, ac ſæculorum propemodum exordio. In ſermone ad Aſclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & viuificatur omnis in mundo ſpecies. Deinde Spiritus implet omnia. Ibidem, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem, Spiritu miniſtrantur omnia & vegetantur in mundo, & quaſi organum, vel machina, ſummi Dei voluntati ſubiectus eſt. In ſermone autẽ tertio abſolutiſſimè de Spiritu hæc dixit: εἰ μὴ πρόνοιά τις ἦν τοῦ πάντων κυρίου, ὥστε με τὸν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοιοῦτος κατεῖχεν ἵνα περὶ τούτου ζητήσητε, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε. τούτου τοῦ πνεύματος, οὗ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρήζει. τὰ πάντα γὰρ βαστάζον, κατ᾽ ἀξίαν ζωοποιεῖ καὶ τρέφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας πηγῆς ἐξήρτηται. ἐπίκουρον πνεύμασι καὶ ζώοις ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον. Niſi, inquit, prouidentia quædam eſſet Dominatoris omnium, vt hanc ego Theologiam reuelarem, neque vos nunc talis amor tenuiſſet, vt de eo quæreretis, nunc reliqua audite. Huius Spiritus, de quo ſæpenumero dixi, omnia indigent: omnia portat ſecundum dignitatem, omnia viuificat, & nutrit: & à ſancto fonte dependet, omnibus ſpiritibus, & viuentibus ſemper eſt auxiliator. Hæc Mercurius. Quibus tota ſpiritus diuini natura, vis, & proprietas exprimitur. Primum dicit eum à fonte ſancto produci, Patre ſcilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat ſuperius, à Mente produci Animam, quod eſt, à Filio Spiritum. Nam anima mundi eſt Spiritus diuinus. Fontem ſanctum Patrem cum Filio vocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo ſpiritum: Sanctum autem, quia Spiritus ſanctus à ſancto mânet neceſſe eſt. Deinde audiſti hunc Spiritum eſſe vita fœcundiſſimum, ab eo cuncta bona proficiſci: Nec ſolùm proficiſci bona, ac viuificari, ſed etiam portari, ac regi. Homines autem & viuificari, & inflammari ad bona, optimam quamque aſpirationẽ ab eo exiſtere. Hæc de Spiritu ſancto Mercurius, vndequaque veræ Theologiæ conſona. Apertè autem imitatus eſt, propoſuitq́; ea Plotinus in libro de Tribus imperatricibus ſubſiſtentiis, loquens de tertia ſubſiſtentia, quæ eſt eis animatio mundi, nobis Spiritus Dei, hæc ad verbum: Illud primum, inquit, quiſque cogitet, ὡς αὐτὴ μὲν ζῷα ἐποίησε πάντα, ἐμπνεύσασα αὐτοῖς ζωήν, ἅ τε γῆ τρέφει, ἅ τε θάλασσα, ἅ τε ἐν ἀέρι, ἅ τε ἐν οὐρανῷ, ἄστρα θεῖα, αὐτὴ δὲ τὸν ἥλιον, αὐτὴ δὲ τὸν μέγαν τοῦτον οὐρανόν, καὶ αὐτὴ ἐκόσμησεν, αὐτὴ δὲ ἐν τάξει περιάγει, φύσις οὖσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ, καὶ ὧν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ ſunt, Quòd hæc quidem cuncta animalia creauit, inſpirata eis vita, quæq́; alit tellus, quæ mare, quæ volant in aëre, quæ ſunt in cælo aſtra diuina. Hæc item Solem, hæc magnum hoc cælum exornauit. Hæc ordine ducit, exiſtens altera vis, & natura ab his quæ temperat, & mouet, & quæ viuere facit. Sic Plotinus. Eodem libro docet vt hæc Anima magna, cælum animarit: Ingreſſa, inquit, hæc Anima cæleſte corpus, ἔδωκε τὴν ζωήν, dedit vitam, dedit immortalitatem, excitauit ipſum proſtratum, iacensq́;. Quod circum rotatum motum ſempiternum, ab Anima ſapienter agente, animal beatum effectum eſt. Habuitq́; decus cælum, Anima inducta, ante Animam cadauer mortuum. Terra & aqua, imò verò tenebræ ipſius materiæ, & non exiſtens, & quod execrantur Dij, vt inquit ille. Hæc Plotinus ad verbum, in quibus tum perſpicua tertiæ ſubſiſtentiæ eſt confeſſio, tum quam vim habeat, qua ſit natura, declaratur. Illud fortaſſe incorruptius & melius Triſmegiſtus, quàm Plato, & Plotinus, quòd nuſquam inſeruit hanc diuinam Animam orbi cæleſti Triſmegiſtus. Illud quoque melius à maioribus traditum, quod vt rectè Platoni producit hanc Animam Mens opifex mundi, ſic non rectè producit cum mole cæleſti. Præceptor enim Triſmegiſtus, naſcentem quidem ab opifice mundi, non quo tempore cælum, corpus eius produxerit, ſed cum duobus aliis, ſempiternam tamen à Mente naſcentem, & à fonte ſancto Genitore: quòd illi clarè non intelligentes, audienteſq́; eam eſſe viuificationem vniuerſi, cum vniuerſo ab eodem opifice conditam putauerunt: præcipuéque cæli totius Animam Plato eam exiſtimauit. Quæ dupliciter redarguuntur: priſcorum autoritate, nil tale aſſerentium, vt appareat à Platone affictum commentum: & ipſorummet verbis, quibus hanc Animam de-

Locus Mercurij Triſmeg. de Deo ſanctóque ſpiritu.

B

Plotini locus, de ſpiritu dei.

C

Alter Plotini locus.

Cõciliat Triſmegiſtum cũ Plotino.

Improbatur commentum de anima mũdi.

finientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius ſuper Timæum, Platonem poëtaſq; Spiritum ſanctum nominaſſe Animam mundi, & eum eſſe quem noſtri vocant Spiritum ſanctum. his verbis: Plato, inquit, dicit eſſe Animam mundi, & Animam mundi vocat illum Spiritum quo vegetatur, & regitur mundus. De quo Poëta dicit: Principio cælum, ac terras. Vſque, Spiritus intus alit. De eo etiam Apoſtolus ait, In quo viuimus, mouemur, & ſumus. Hæc ille. Vult igitur Spiritum ſanctum priſcos agnouiſſe, vim, proprietatemq; eius deſcripſiſſe, vt vegetet, vt regat, vt animet mundum, & vult congruere noſtrorum, atque Philoſophiæ profanæ ſuper Spiritus diuini natura, ſententiam. Pythagoras autem, quem plures ſecuti ſunt, cùm audiſſet hunc Spiritum, vt alia pleraque diuina ab Ægyptiis, cenſuit eſſe Animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus eſt autem ψυχὴν, id eſt, Animum, quem cæteri dicerent Animam. Itaque & Animus mundi, & Anima & Animatio poteſt, & ſolet appellari. Spiritum autem ipſum diuinum idem Marcus & cognouit, & vim, proprietatemq; eius, quam in rebus habeat, audiuit, eamq; ſuo nomine appellauit. Nam cùm de ordine, ac conſtantia mundi loqueretur, hanc ſapientiſſimam vocem tulit: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profecto non poſſent, niſi ea vno diuino & continuato Spiritu continerentur. En Tullius dicit Spiritum diuinum diffuſum per omnia, ſine quo tantus ordo vitæ, quæ eſt in omni mundo, exiſtere non potuerit. Quid amplius de Spiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis eſt teſtis, ſicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam Spiritum diuinum, diffuſum, continuatumq; per omnia, viuificatorem, vitarum datorem, & conſeruatorem. Tanta eſt vis veri. De hac ipſa Plotinus item ſic locutus eſt. Qui locus etiam à Diuo Cyrillo profertur: γένοιτο δὲ ἂν φανερωτέρα, καὶ ἐναργεστέρα αὐτῆς ἡ δύναμις καὶ ἡ φύσις αὐτῆς ἐνθυμηθέντι ὅπως περιέχει ταῖς αὐτῆς βουλήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τούτῳ, ὅσος ἐστί, δέδωκεν ἑαυτὴν καὶ πᾶν διάστημα, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, ἐψύχωται ἄλλη μὲν καὶ ἄλλῃ κειμένου, τοῦ σώματος, καὶ τοῦ μὲν ὡδὶ, τοῦ δὲ ὡδὶ ὄντος. καὶ τῶν μὲν ἐξ ἐναντίας, τῶν δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' οὐχ ἡ ψυχὴ οὕτως ἐν δὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάστῳ κατακερματισθεῖσα μορίῳ ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεστι πανταχοῦ τῷ γεννήσαντι, πατρὶ ὁμοιουμένη, καὶ κατὰ τὸ ἓν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit, clarior, & euidentior hæc vis, ac natura, ſi quis cogitet quomodo ſuis cælum continet voluntaribus. In omnem enim, quanta quanta ſit, cæli magnitudinem ſe dedit. Et omne ſpatiũ vel ingens, vel exiguum, animauit, aliis alia corporibus motione concitatis, quorum varius eſſet ſitus: quæ vel contra ſe incitentur, vel ab inuicem aliam habeant dependentiam. Sed ipſa Anima ſecus, nec ſe ipſam vbique diſtribuẽs, viuere facit, ſed viuunt omnia ipſa vniuerſali. Atque adeſt vbique, ſimilis tum vnitate, tum vniuerſali illa aſſiſtentia Genitori, ac parenti ſuo. Hæc Plotinus. Quæ conſtat eadem eſſe, atque ea, quæ noſter Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic,

-Totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Quæ ſi paulũm modò expolieris, noſtra erunt liquidò. Item Plotinus eandem Spiritus diuini vim verbis his deſcripſit: λάμβανε τοῦ θείου τούτου θειότερον τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνω γειτόνημα, μεθ' ὃ, καὶ ἀφ' οὗ ἡ ψυχὴ, καὶ περ ἓν οὖσα χρῆμα, οἷον ἔδειξεν ὁ λόγος, εἰκών τις νοῦ, οἷον λόγον ἐν προφορᾷ λόγου, τοῦ ἐν ψυχῇ οὕτω καὶ αὐτὴ λόγος νοῦ, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἣν προΐεται ζωὴν, εἰς ἄλλου ὑπόστασιν. οἷον πρὸς τὸ μὲν καὶ συνοῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad ſuperius vicinitatem, poſtquam & aqua, Anima, & ſi vna res ſit, vt ratio demonſtrauit, imago quædam Mentis, ceu verbum in prolatione verbi, quod eſt in Anima: Sic & ipſa eſt verbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit vitam in alterius ſubſiſtentiam: vt ignis, alius quidem caliditas aſſiſtens, alia quam præbet. Ecce Plotinus oſtendit Animam hanc vniuerſalem à Mente produci, eamq; vnam atque eandem eſſe cum ipſa Mente: cuius ſit quædam quaſi imago, vt verbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipſa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimúmque eſt exemplum de calore, & eo, qui ineſt igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, & à fonte ſancto, procedere Animam, vnam eandemq; rem, & ſubſtantiam, ſola alteritate differentẽ. Suntq; hic de productione Animę, duo clara, aptaq; exẽpla: quòd producitur ſicut verbũ ab animo: & ſicut calor exterius ſe diffundens,

Aeneid.6. Act.17.

Cic. de Natura Deor. 2.

Locus D. Cyrilli de anima mundi.

6. Aeneid.

Sententia Plotini de anima mundi.

D E F

A diffundens, à calore, qui eſt in igne, cui inſeparabiliter exterior eſt coniunctus, quanquam eſt alter. Nam non exiſteret calor circumeffuſus, ſi diſcederet calor in igne, ſiue ignis ipſe. Sunt igitur, quanquam duo manifeſtò intelliguntur, tamen inſeparabiles ab inuicem, altérque manat, effunditúrque ab altero. Fons enim caloris exterioris, eſt calor in igne. Simile exemplum eſt de Sole & radiis, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora. Cùm igitur hæc vis cognita, ac ſpectata Philoſophis fuerit (nam hæc item eſt, quam calcodeam ineptè quidam dixere, intelligentiam ſcilicet vniuerſi) apparet Spiritum ſanctum æquè atque Genitorem, ac Mentem ſub aliqua ſcientia fuiſſe. Hanc Animam non rectè antiquorum ſenſa accipientes, dixerunt, è qua animi noſtri tanquam ſcintillæ lucerent, poſt vitam in eandem redeuntes. Quod Poëta quoque maiorum inuenta referens expreſſit:

Calcodea.

Error paganorum quorundam de anima.

Scilicet huc reddi, deinde, ac reſoluta referri
Omnia, nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cælo.

Quare non fuit poſterorum inuentum de vnica Anima, & redeuntibus ad eam animis noſtris. Nec verò de Spiritu illo vniuerſi, & Anima mundi ea ſenſerat antiqua Theologia, reſolui in eam noſtros animos. Additæ ſunt hæ fabulæ à poſterioribus Poëtis. Dico igitur omnibus ſęculis tres hypoſtaſes, aut tria numina, ſeu tria principia ſub aliqua ſcintilla micuiſſe. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theo-
B logia deſcendentia, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouiſſima Theologia, Pater, Verbum, Spiritus. Sed viciſſim tum veteris Theologiæ nomina perſonant in nouiſſima, tum nomina iſtius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypoſtaſibus, circa quas ſint omnia: ſed principaliter circa Primum, qui ſit omnium finis.

CAPVT IIII.

IGITVR Plato circa omnium Regem omnia dicit exiſtere, Secundum circa ſecunda, & Tertium circa tertium: illiúſque Regis cauſa omnia extitiſſe, ipſum omnium bonorum cauſam fuiſſe. Hæc quidem obſcurius, id promittente autore, & ſe per ænigmata loqui velle pollicente. Quo conſtat eum maximis de rebus ſermonem inſtituiſſe. Idq́; ipſe ſtatim confeſſus eſt, cùm ait de natura Primi. Hæc igitur de natura eius, quod dicitur Primum, à Platone diſſeruntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad treis hypoſtaſes applicantur, in quas ſe natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. Ac Patrem & Bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triáque dixit de eo, oſtendens eum triplicis cauſæ ad omnia habere rationem.
C Primum eſſe autorem omnium bonorum, quæ cauſa efficiens eſt. Tum circa ipſum ea conſiſtere, quæ cauſa rectrix eſt & moderatrix. Tum gratia eius omnia extitiſſe. Paulus igitur loquens de Patre, de quo Plato iſto loco, ſic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres cauſæ comprendunrur: Deus creator & imperator, rector quoque rerum creatarum, demum finis omnium. Atque obſerua, idem eſſe apud Platonem, Circa omnium Regem, ſunt omnia. atque Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud vtrunque imperium & ſuſtentatio rerum à Deo: ſed ſuſtentatrix non quidem qualis hominum imperantium, & exterius regenrium, ſed maior interiórque moderatio, quam facilè ipſe eſſentialem dixerim: Suſtineri ſcilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, ſed quadam diuiniore, ac ſecretiore ratione, qua cuncta exiſtunt, exiſtente Deo, collapſura, & in nihilum abitura, non exiſtente. Nihil enim eſſet, ſi ipſe non eſſet, neque decor, neque deformitas, neque Chaos, neque ordo. Illa lux omnium rerum, ac ſæculorum, illa vis, ſtabile, firmúmque vinculum Vniuerſi, ſicut docuit ſuperius Philo: Pater omnium, robur, gratia, lætitia, fœcunditas. Hoc apud Platonē, prępoſitio Circa, ſignificat, apud Paulum clarius, In. Idemq́; Platoni, Circa omnium Regem omnia, atque Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa deſignat exterius quiddam, paulò interiorem, naturalémque complexum, quo cum Deo tanquā origine, & capite, coniuncta ſunt vniuerſa. Id ipſum

Omnia exiſtere circa omnium regē.

Tres hypoſtaſes.

Hebr. 2.

Suſtētatio rerum à Deo, quomodo.

Paulus clarius Platone de Deo loquutus.

illuſtri teſtimonio aſſeruit Ariſtoteles in libro de Mundo. Sic ad Verbum: Vetus ait & patria fama eſt, omnia ex Deo, & per Deum extitiſſe. Nulla quidem natura ipſa ſibi ſufficit, illius ſalute deſtituta. Ideo quidam ex antiquis eò progreſſi ſunt, vt dicerent, omnia eſſe plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem denique ſenſum, ſeſe nobis offerat. Quæ quidem de poteſtate diuina iure merito prædicētur, de ſubſtantia non item. Planè enim ſeruatorem, ac genitorem quarumlibet rerum eſſe Deum fatendum, non tamen velut animal, laborem in eo ſuſtinentem, ſed quadam indeſeſſa poteſtate, contingente etiam longiſſima. Sic Ariſtoteles. Apparetq́; magna ingenia in ſimiles ſententias incurriſſe, vel quod magis crediderim, Ariſtotelem expoſuiſſe Platonem. Quo loco fatetur eximius Philoſophus, veterem eſſe famam, omnia genita & conſeruari à Deo, cui ſententiæ ipſe quoque ſubſcribit. Præterea Plato, hunc Regem omnium bonorum dicit cauſam. Animos quæſo intende. Non enim cùm dixit Deum cauſam τῶν καλῶν, bonorum, ſiue pulchrorum, aliquid excluſit quod non eſſet bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiſcuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiam bona. Audi igitur Moſen ad ſingulam quamque rem creatam clamantem, Et vidit Deus quòd eſſet bonum. Hoc dicit de luce, de cælo, aquis, terris, plantis, animalibus. Demumq́;, Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Agnoſcis idem eſſe, Omnia, atque Bona. Nam ſi omnia erant bona, palàm nomine omnis rei, omne bonum item deſignatur. Da enim quod non cadat ſub earum rerum numerum, quas creauit Deus, bonaſq́; vidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorum cauſam, omnium Regem, omnia bona, omnes res ſignificans, quas omnes bonas Deus vidit & aſſeruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Ariſtoteles Deum omnium γενετῆρα, genitorē. Deinde Plato ait, Et ipſius cauſa ſunt omnia: Paulus autem, Per quem omnia. Hæc cauſa finalis. Nemo autem fuit Philoſophorum quin confiteretur, omnium rerum finem eſſe Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res ſenſibiles ſunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus ſolis, & his homines ſoli fruuntur. Cælum quoque duas habet res ſolis hominibus vtiles, ac neceſſarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cælo, propter illa duo eſt adhibitus, omnibus terris, lucem, caloremq́; diſtribuens. Vniuerſa igitur oculis ſubiecta, hominum vitæ, commodiſq́; deſeruiunt. Ex quo neceſſario finis earum eſt homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum eſt. Qui quoniam niſi Deus eſſe non poteſt, propter Deum erit homo & res humanæ: & propter omnium Regem, vniuerſa. Hæc quidem pronunciatio propriè in Deum Patrem, inde quo loquitur Plato, conuenit. Nam cùm dicat Plotinus Filium intueri in Patrem indéque beatum effici, certè ipſius prolis genitor finis eſt, vt quam non ſolum gignat, ſed etiam ſelicitet. Nec poſſumus aliter decernere: totáque poſterior Theologia vociferatur omne bonum, ſelicitatemq́; prolis, eſſe Patrem, à quo diuinitatem, id eſt, naturam ſuam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cùm autem finis & bonum & felicitas Mentis, ſit Genitor, multo magis erit cæterarum mentium, quarum creator fuit Mens & inuentor. Vt liceat ſic colligere, & cauſas cum cauſis ſic connectere: Res ſenſibiles propter hominem, homo propter creatorem ſuum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipſum Primum. Rurſum, cælum propter res ſenſibiles, res ſenſibiles propter hominē. Totus igitur viſibilis, & ſenſibilis mundus, ſurſum, ac deorſum propter hominem. Hominem autem ita flecti ad aliquem, & id perinde quaſi bonum ſuum deſiderare, in quo cupiditates ſuas vſquequaque ſatiet, multis de cauſis eſt neceſſarium. Nuſquam enim eſt certa quies, ſemper ad abſentem quandam ſuſpiramus naturæ noſtræ tranquillitatem. Quam ideo neceſſe eſt eſſe ſupra hominem, quòd nuſquam tantum in rebus humanis bonū inuenitur, quod plenam illam, optatamq́; requiem tribuat. Solus igitur Deus. Ille ſolus occurrentem ſæpe, deiicientemq́; animum ægritudinem poteſt tollere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatem, dulcedinemq́; inducere, quæ cogitari poteſt, intelligi non poteſt, longè ab omnibus hiſce gaudus, quę ſoliti ſumus in hac vita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incommemorabilis. Omnia igitur cauſa eius extiterunt, vt ad beatam, indeſinentemq́; lætitiam ac bonum perueniant. Et Mens ipſa in mundo prolocuta eſt, veniſſe ſe, vt ad regna paterna, patrioſq́; aſpectus tanquam verum finem homines adduceret: Qui non ſolùm hominum omniumq́; aliarum mentium eſt beatitudo, ſed etiam Filij ſui: quod & ipſe demonſtrauit, & Philoſophi obſcurè cognouerunt. Ergo propter eum cuncta. Ipſe finis Mentis vnigeniti, Mens finis hominum

Plato in Epinomide, & Virg. 3. Ecloga.

Rex omnium bonorū, Deus.

Gene. 1.

Omnia, &, Bona, idem.

Hebr. 2.

Omnium rerum finis, Deus.

Ex Cælo duo hominib. vtilia, lumen & calor.

Gradatio pulcherrima.

D E F

Pater τὸ πρῶτον.

A hominum & Angelorum, homo finis mundi corporei: tenduntq́; omnia in Patrem, iure Pattem & τὸ πρῶτον, ipſum Primum, ipſum Caput: Siquidem etiam Mentis. Atque ἕνεκα, propter, ſiue cauſa, non Dei, ſed rerum neceſſitatem reſpicit. Illius quoque cauſa omnia extiterunt, quia ſceptris eius ſeruiunt vniuerſa, & ab omnibus animatis, exanimiſque rebus prædicatur, collaudatur. Factáque ſunt omnia, vt fieret maieſtas eius manifeſta. Venire, ac flecti ad illum cuncta neceſſe eſt: omnes velint, nolint, cum confitentur, neceſſitatis æſtu. Longè in hominibus clariſſimum. Nam res naturales eundem ſemper tenent curſum. Videbis igitur homines deuios & à pietate, ipſóque Deo longius vagantes, tandem ſupplices, dementiamq́; ſuam accuſantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoréſque decedere, qui multo forte miſerabilius præteritos errores deplorant. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de Patre, tanquam prima cauſa dicuntur, quòd Rex omnium ſit, quòd ab eo ſint omnia creata, quòd ſuſtineantur, quòd eius cauſa extiterint. In quibus eſt maxima, multiplexq́; Theologia. Deinde Plato, Secundum circa ſecunda, Tertium circa tertia ait exiſtere. Declarate igitur hæc, obſcura quidem, nos oportet. Quo loco primum poſſumus ſuſpicari, more ſuo, cæterorúmque Græcorum locutum eſſe Platonem, cùm præpoſitiones, quæ debuiſſent nominibus præponi, poſtponunt. Quale eſt apud Homerum: φίλων ἄπο· καὶ πατρίδος αἴης. Et apud Romanos, Quamobrem, Quibus de cauſis. Sic apud Platonem, Circa omnium Regem, omnia ſunt: δεύτερον περὶ, τὰ δεύτερα: τρίτον περὶ, τὰ τρίτα. vt ſit

Homines deuij, tandem ſupplices ad Deũ redeũt.

Platonicæ locutiones.

B punctum δεύτερον περὶ, ſenſúſque habeat, circa ſecundum, ſecunda: circa Tertium, tertia. Quæ rationes diſponendi crebræ ſunt Platoni. Eritque idem orationis tenor, vt quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, ſic circa Secundum, circa Tertium. Tres autem vir diuinus audierat aut apud Chaldæos, aut apud Aegyptios in ſumma diuinitate Reges, qui numero, & effectu diſtinguerentur. Primus maxima cauſa, maximus Rex, de quo in Epiſtola, qui verè philoſophentur, fore beatos, prædicat. Secundus, creator: Tertius altor & viuificator. Nam cùm ait circa ſecundum, ſecunda, intelligit munus, vel numen quoddam ſecundum: ſic cùm circa Tertium, tertia, quoddam diſtinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de Primo, intelligitur ſenſus ſequentium. Declarauimus enim præpoſitionem. Circum, deſignare vim ſuſtinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus eſt, vt ſit autor & cauſa: tum eorum creatio: deinde viuificatio, & ſuſtentatio. Autor & cauſa prima Pater, cui principaliter, & vt Platonici loquũtur, fontaliter aſcribuntur omnia, quia genitor eſt Mentis opificis, creatricis, & quia prima eſt origo, prima dignitas, primum eſſe. Secundum eſſe, vel ſecundum exiſtens, eſt proles eius, à qua eſt ſecunda rerum exiſtentia, ſecunda origo. Tertia eſt anima mundi, tertiam rerum exiſtentiam ſuſtinens. Tres igitur ſunt origines, tanquam vna, tres habentes, ac ſuſtinentes rerum exiſtentias, tanquam vnam. Primæ origini tria hæc ſimul attribuuntur, quòd ſit cauſa, regat, finis ſit. Eſt enim Pater cauſa Mentis, & Spiritus. Itaque etiam virtutis & poteſtatis eorum. In Patre tanquam prima cauſa omnis eſt virtus Secundi &

C Tertij, id eſt, Mentis, & Spiritus. In Patre & Rege omnium ſunt ea tria: in Prole autem & Anima ſic explicantur, quòd Proles creat, Spiritus viuificat, & regit. Sicq́; circa Secundum, ſecunda, id eſt, circa Mentem, & Prolem creatricem, eſt ſecunda rerum origo, circa Tertium ſunt tertia, id eſt, tertia origo, tertium eſſe. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum eſſe origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à Patre, ſecundum creationem à Filio, ſecundum vitam, ac viuificationem à Spiritu. Spiritus enim, ait Proles Dei, eſt qui viuificat. Pater eſt fons, & primum: Filius creator: Spiritus viuificator. Quod quidem in ipſa redemptione apparuit. Pater miſit, Filius venit, Spiritus aluit, afflauit, viuificauit. Primus autor tanti boni fuit Pater, qui miſit & iuſſit. Secundus Filius, qui egit & paruit. Tertius Spiritus, qui afflauit. Sicq́; circa omnium Regem fuerunt ea principaliter, ac fontaliter. Nam miſit ipſe Filium redempturum, miſit Spiritum afflaturum. circa Secundum fuerunt hæc ipſa, ſed ſecunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione vidimus, audierant illi de creatione: & Plato tradidit tanquã priſcum myſterium: Nóſque expoſuimus Platonem: nec ferè ſecus Plotinus, & Porphyrius, cuius hæc pauca verba ſunt: ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τοὺς τρεῖς ὄντων θεοὺς, ἀλλ' ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δεύτερον δὲ περὶ τὸν ἀπ' ἐκείνου θεὸν, καὶ τρίτως περὶ τὸν ἀπὸ τούτου. Platonem ſic locutum, vt diceret omnia eſſe circa tres Deos, ſed principaliter circa Regem

A tribus omnia dependent.

Pulcherrima Trinitatis diſtinctio & declaratio.

omnium: ſecundò circa Deum, qui eſt vel naſcitur ex illo: tertiò, circa Deum qui proce- D
dit ab iſto. En Porphyrius ſecundum à primo naſci, tertium à ſecundo docet, ex Platone.

Quomodo Animam ſeu ſpiritum ex illis duobus produci tradiderint

CAPVT V.

PLOTINVS igitur pro tota Theologia Platonica, omnibuſq; Platonicis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & aſſentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de noſtra Theologia veteres cognouerint, intelliges. Tota eſt enim concatenata, mutuiſq; nexibus implicata. Vt enim ſcribimus, quæ ſupra millenos annos, hi prodiderunt: ſic iidem ſcribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquam, Anaxagoras, Parmenides, ſecuti maiores illos, hos ſecuti recentiores. Plotinus igitur, vt eſt paulò antè demonſtratum, tres has rerum origines, triáque numina aſſumens, & de eorum inter ſe ratione differens, ſic perhibet. Bonum, id eſt, Pater gignit mentem, Mens gignit Animam. Porphyrius autem exponens quaſi Platonem, & Plotinum, dicit eſſe omnia, circa omnium Regem: ſecundò, circa Deum ex illo: tertiò, circa Deum ex iſto. Tres ergo quaſi Deos, vel tria numina demonſtrant, quæ deinceps alterum ex altero naſcantur. A Bono Mens, à Mente anima. Omniáque E ſunt conformia cum Theologia vera, eo excepto (quod quidem exiguum eſt diſcrimen) quòd Anima, id eſt, Spiritus, non à Mente ſolùm procedat, neque is tanquam certus generationis ordo debeat conſtitui. Sed enim certus ordo eſt ipſorum numinum, vt Anima ſit tertio loco, quia cauſa eſt poſt effectus: Anima autem ſiue Spiritus producitur à ſuperioribus. Hunc ordinem credidcrunt eſſe etiam in gignendo. Sed etiam certè eſt: ſolum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Non negatur autem, quod reticetur. ſicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à Patre procedit. Ac ſi velis munera, non ſubſtantiam diuinorum numinum ſpeculari, hæret magis ad Prolem Spiritus, quàm ad Supremum. Producitur enim à Bono, à Mente producitur & donatur, & effunditur. Ob hanc cauſam in productione eius, Prolem tantùm commemorarunt: nec par eſt tamen Bonum eos excluſiſſe, præcipuè vetuſtiores. Nam Mercurius dixit à fonte ſancto Spiritum produci. Fontem autem Patrem eſſe conſtat. Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritum à Patre procedere, modò à Filio, non ſequimur autem errores eorum, qui tantùm ea probant teſtimonia, quæ Spiritum aſſerunt à Patre produci: ſic ex diuerſis huius Theologiæ locis colligimus eum à Bono, & Mente exiſtere. A Bono Mercurius, à Mente iuniores Platonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumq; oſtenſum eſt, ipſum Genitorem appellari. Filius in Euangelio de Patre ſuo, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Sed diligentius ad Plotinum inſiſte. Si enim dicebat ſola alteritate Bonum ac Mentem ſeparari, vt ne ſit ſeiuncta ſub- F ſtantia, efficitur eundem produci à Bono, atque Mente. A ſubſtantia enim diuina producitur. Eadem autem, Plotino teſte, eſt ſubſtantia Genitoris, ac Geniti, vt eos à veritate aut nihil, aut non multum decidiſſe clarum ſit. Non ſeparaſſe autem eos ſubſtantiam horum trium, ſæpe probarum. Adeò verò non eſt is error apud eos, vt in contrarium potius deflexerint. Nam coniunctionem ſubſtantiæ eorum quidam etiam inter cæteras diuinas ſubſtantias eſſe voluerunt, vt altera cum altera eſſet connexa, Deus cum Deo, vel Angelus cum Angelo. Quod quidem in ſubſtantiis, excepta diuina, fieri non poteſt. Nuſquã eſt tanta coniunctio, nunquam, excepto Deo, æternitas. De quo poſtea. Nominant autem treis Deos, alteritatem tantum, non numerum ſubſtantiarũ innuentes. Difficile enim eſt habere in promptu locutiones & nomina, quibus coniunctio ſubſtantiæ, atque diſiunctio numerorum deſignetur. Nam nomen perſonæ non fuit apud eos, prorſus hac in re apud antiquos inuſitatum. Ad vitandum autem errores, caſtigatius poſteriores locuti ſunt. Agnoſcimus igitur totam Theologiam, non ſolumq; dependentiam, creationemq; rerum ex Deo, ſed etiam & gradum illorum trium, & ortũ, ac productionem, & quid muneris, ac numinis exiſtat in vnoquoque. Credo diuinis oraculis, non viribus humanis, priſcis cognita.

Theologia cõcatenata.

Plotinus de trib rerum originibus.

Fons, Pater.

Luc. 18.

Sola alteritate Mentem à Bono ſeparari, non ſubſtãtia.

Caſtigatius de Trinitate loquuti poſteriores.

Quòd

A *Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem deſignantes. & quòd diuinam ſapientiam, omnia eſſe apud eos inſcriptio demonſtrabat.*

CAPVT VI.

CONSIDERANDVM quoque, quod traditur à Damaſcio Platonico *Damaſcius*
haud ignobili, qui de Ægyptiis perhibet: πρώτην ἀρχὴν σκότος ὑπὲρ πᾶσαν *Platonicus.*
νόησιν, σκότος ἄγνωστον, τρὶς τοῦτο ἐπιφημίζοντες. Quæ ſunt: Primum princi-
pium appellant tenebras, ſuper omnem cognitionem, tenebras inco-
gnitas, Ter iſtud acclamantes. His intelligimus claruiſſe priſcis ſæculis
magnam de tribus illis lucem. Omnium enim rerum principium ter *Omnium re-*
acclamantes, appellanteſq; tenebras, omnem humanam cognitio- *rum princi-*
nem ſupereminentes, triplicem Deitatem deſignabant. Hinc etiam Dionyſius ex ſan- *pium ter ac-*
ctis, ac diuinis fontibus caliginem hanc vocat, Qui poſuit tenebras latibulum ſuum. *clamabant*
Et de eodem diuinus Orpheus, *Aegyptij.*

Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.
Illum non video: eſt etenim caligine ſeptus.

Sic Ægyptij ſanctiſſimam Trinitatem, primumq; omnium rerum principium, tenebras
ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, ſub altiſſima diuinitatis ſuæ
B caligine latitantem diuinitatem, pelagus altiſſimum, quod intueri, penetraréque ſum-
mas ad vſque ſedes, nulla ne Deorum quidem valeat cogitatio. Terq; iſtud acclamabát, *Bonum, Mēs,*
tria illa principio innuentes, Bonum, Mentem, Animam, ſeu Spiritum, Platonicis, mul- *Anima.*
tiſq; aliis Philoſophis notiſſima. Triplex apud illos acclamatio, ſicut Angeli clamarunt
ter, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Item illud conſiderandum, quòd Plutarchus in Ægypto in
templo Mineruæ, quę eſt diuina Sapientia, filia ſummi Dei, fuiſſe hanc inſcriptionem di- *De Iſide &*
cit, ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν: *Oſiride.*
Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod futurum eſt: velum meum nemo mortalium
hactenus reuelauit. Hæc inſcriptio. Scito igitur & attende, quòd hæc inſcriptio erat ea,
quæ eſt apud Moſen, Ego ſum qui ſum. Quod Hebraicè dicitur, Ero qui ero, Græcè, ὁ ὤν, *Exod. 3.*
ille qui eſt. Scitóque hoc eſſe nomen tetragrammum, quod apud Hebræos eſt nomen à *Deus ὁ ὤν.*
verbo ſubſtantiuo à voce futura אהיה Ihieh, id eſt, erit: vocatur יהוה tantum vna littera
Iod, mutata in Vau, quod fit apud eos vſitatiſſimè. Hoc nomen etiam eſt, quod vocatur
à Philoſophis τὸ ὄν, quod eſt, ipſum eſſe. Vt igitur dixit ipſe apud Moſen, Ego ſum qui *τὸ ὂν Philoſo-*
ſum: & apud Philoſophos & Hebræos, Ille qui eſt, vel, Illud quod eſt: ſic illa inſcriptione *phorum.*
teſtabatur ſe eſſe, quod fuit, eſt, erit, omnia videlicet, quæ continentur nomine, Ille qui
eſt. Quoniam apud Deum, vt inquit Plato, neque præteritum eſt, neque futurum, ſed ſo-
la æterna præſentia. Præterea vt dicitur in ſacris litteris, Hoc nomen meum non indica-
ui eis: ſic ait inſcriptio, Velum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellaſſe ſe Ille *Ille qui eſt.*
C qui eſt: quia deſignet æternitatem, deſignet creatorem, & per ſe exiſtentem: illum qui
ſemper fuit, etiam anteaquam res crearentur: illum item qui non ſit ab alio: deinde illũ
qui maximè ſit, ens item vniuerſale, magis quàm totus mundus, & vniuerſum. Et vt apud *Ioan. 1.*
Ioannem, Quod factum eſt in ipſo vita erat. aut, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo
factum eſt nihil quod factum eſt. ſic iſta inſcriptione, oſtendit ſe eſſe omnia, eſſe ſe cau-
ſam vniuerſalem omnium rerum, ſine ſe nihil eſſe poſſe, nihil fuiſſe, & eſſe, futurumq; eſ-
ſe ſine ſe, qui ſit omnia, ens maximum, ens vniuerſale. Vt autem nouimus nomen illud,
Qui eſt, eſſe Filij Dei, qui crearit, qui ſit cauſa vniuerſalis, ens vniuerſum: ſic inſcriptio
iſtum ipſum denotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes templum illud in Ægypto
diuinæ Sapientiæ, filiæ Dei dicatum. putabant hanc eſſe Mineruam. Quod verum erit, ſi
ſordes fabularum abſterſeris, detraxeriſq; vile pallium. quod ex parte fecit Proclus, di-
cens hanc Mineruam eſſe, δημιουργικὴ τίς ἡ θεός, Opificem Deam. Siquidem & idem Plu- *Mineruæ*
tarchus perhibet: Rex, inquit, quicunque apud eos eligebatur, ſtatim fiebat ἐκ τῶν ἱερέων, *quid, niſi opi-*
καὶ μετεῖχε τῆς φιλοσοφίας ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ, μύθοις καὶ λόγοις, ἀμυδρὰς ἐμφάσεις τῆς ἀλη- *fex Dea?*
θείας καὶ διαφάσεις ἔχουσιν. ὥσπερ ἀμέλει καὶ παραδηλοῦσιν αὐτοὶ, πρὸ τῶν ἱερῶν τὰς σφίγγας ἐπι- *Ibid. de Iſi-*
εικῶς ἱστάντες ὡς αἰνιγματώδη σοφίαν, τῆς θεολογίας αὐτῶν ἐχούσης: Ex ſacerdotibus, eratq; par- *de.*
ticeps Philoſophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationibuſq;, quæ obſcuras veritatis
declarationes haberent, abſcondebatur. Quod ipſi apertè præ ſe ferebant, ponentes pro

templis Sphingas, innuentes adumbratam ſapientiam eorum Theologiam habere. Hęc D
cùm teſtetur Plutarchus, non mirum eſt, ſi ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria
numina deſignabant. Et diuinam Sapientiam, à Deo natam de ſe loqui obſcurè, ſéque
velatam eſſe fatentem introducebant. Nec item tantam apud eos Theologiam fuiſſe
mirabere, ex his quæ leges apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Ægyptiis, Platonem, itemq; Chaldæos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, vt tria ſemper
ſunt apud cæteros. Sed peculiaris ſermo de duobus, ſicut item in noſtra Theologia. In eo
porrò quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deeſt apud Plutarchum. Vbi dixiſſet, Velum meum reuelauit nemo, ſequitur, ὃν ἔτεκον καρπὸν, ἥλιος ἐγένετο,
Solis creatrix. Minerua quid. Quem ego fructum peperi, fuit Sol. Prædicat igitur ſe Solis creatricem. Mirabile myſterium. Hoc enim eſt quod Moſes, Dixit Deus, Fiat lux. Et, Creauit Deus duo luminaria
magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius ſummi Boni. Et quod Homerus in hymno de
Pſal. 71. Sole, Διὸς τόκος, Proles Iouis. Et eadem Sapiẽtia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci vt oriretur lumen in cælis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. O miſeri mortales, cur Solem adorabatis, non, vt nunc totus mundus, eum qui Solem peperiſſet? Nominauitq; præcipuè Solem oraculum, quòd ſit in omni creatione præcipuus,
admirabile Dei opus, præpoſitum etiam à Moſe ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui cælum contemplatus, admiratusq; inuentorem, tot cæteris omiſſis, prædicauit,
Pſal. 18. In Sole poſuit tabernaculum ſuum Quod ſecus, In cælo poſuit Solem, proſequiturq;
ortum, & occaſum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hunc ergo in oraculo gloriabatur Sapientia ſe feciſſe. quo nomine debuerat adorari, coli, à cunctis genti- E
Sapientia, filia Dei. bus, non ipſum opus. Verè igitur illa Sapientia, erat Filia Dei, cui concorditer à cunctis
datur creatio, vocata ſummi Boni Filia. Non erat illa fabuloſa Minerua, quæ cùm homo
fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Ægyprios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges deſignaſſe, vt quæ de Prole tam mira,
certáque tradiderit. Ac verè oraculum illud apud Ægyptios fuiſſe declarat Mercurius
Triſmegiſtus, qui ſimiliter de Deo locutus eſt, in eo quòd Deus inuiſibilis, ſit viſibilis ex
operibus: σὺ γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο οὐδὲν ἔστι ὃ μὴ σὺ εἶ, σὺ πᾶν τὸ γενόμενον, σὺ τὸ μὴ γενόμενον:
Tu enim omnia es, & nihil aliud eſt, quod tu non ſis. Tu es omne quod fuit, & quod non
fuit. Hæc ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de ſe ipſo in templo. Deſignat autem illud Ioannis, Sine ipſo factum eſt nihil.

De tribus Regibus, ſiue tribus Intelligentiis, triplicique Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblicho, Proclo.

CAPVT VII.

CONSIDERANDA quoque, quæ cæteri Platonici, tum dicta Platonis, tum Orphicam & Ægyptiam Theologiam ſequentes, & vt ſolent F
aliquo in abdiro apud priſcos loco reperta proponentes vt ænigmata,
prodiderunt. Proclus igitur hæc ait ſuper Timæum: Νουμήνιος τρεῖς ἀνυμνήσας θεοὺς, πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποίημα δὲ
τὸν τρίτον, ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττὸς, ὅτε πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος θεός:
Tres Dij Numenio. Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primumq; vocat Patrem, ſecundum Creatorem, ipſum opificium, id eſt, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex ſecundum illum eſt geminus, & primus ſcilicet, & ſecundus Deus. Hæc Numenius à
Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tũc
loquebantur. Vides primum Patrem, ſecundum Opificem, vel Creatorem, quod nomẽ,
vt ſæpius claruit, proprium eſt diuinæ Prolis. En quod noſtra canit Theologia, confitens
Patrem creatorem cæli & terræ, confitens item Filium creatorem, vt per quem omnia
facta ſunt. Nec te turbet quòd tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium
ipſum opus. Non enim ita nominat tertium, vt æquale prioribus duobus, ſed vt factum,
& opus quoddam diuinum: ſicut & Plato in Timæo, ſtatuens Mundum aut Animam eſſe Deum creatum à Deo, id eſt, rem diuinam, opus Dei. ſolum autem geminum Creato-
Duobus Diis aſcripta creatio. rem fatetur, ſolis duobus aſcribit creationem, de quibus vt in primo libro viſum, tam
præclara ſcripſit Numenius. Vera quidem diuinitas eſt duorum opificum, & duorum nõ
diſtin-

A diſtinctorum,ſed vt ipſi quoque docent,vnius operis mūdani, duo creatores velut vnus, quia opus vnum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt Philoſophi, nunc ego loquor. Excludóque tertium illud à vera diuinitate. Quanquam ſit mihi veriſimile tertio loco, non id quod Proclus dixit poſuiſſe Numenium, ſed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Amelius, vt poſtea docebitur. Plato enim, vt ſuperius audiſti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, vt idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit: διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν δημιουργὸν, τὸν μὲν ἐν τῷ νοητῷ, τὸν δὲ ἡγεμονοῦν τοῦ παντὸς: Duplicem quidem proponit Opificem Plotinus, alterum in intellectuali, alterum imperantem vniuerſo. Hæc dicta Plotini eò ſpectant, Patrem eſſe, primum intellectualem dantem ſapientiam, & Ideas Proli ſuæ, quas appellant Platonici, νοητὰ: cum eſſe ſummum, eminentiſſimumq; in mundo, qui dicitur νοητὸς: Prolem autem, vt omnes ſuperius vidimus confitentes, eſſe reginam vniuerſi, creatricemq; Mentem. Amelius autem melius & clarius explicuit tres illos. De quo idem Proclus: ἀμέλιος δὲ τριττὸν ποιεῖ δημιουργὸν, καὶ νοῦς τρεῖς, βασιλέας τρεῖς, τὸν ὄντα, τὸν ἔχοντα, τὸν ὁρῶντα. διαφέρουσι δὲ οὗτοι, διότι ὁ μὲν πρῶτος νοῦς ὄντως ἐστὶ, ὁ δὲ δεύτερος ἐστὶ μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητὸν. ἔχει δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ διὰ τοῦτο δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος ἐστὶ μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ οὗτος νοητόν. πᾶς γὰρ νοῦς, τῷ συζυγοῦντι νοητῷ ὁ αὐτός. ἔχει δὲ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ ὁρᾷ τὸ πρῶτον. ὅσον γὰρ πλείων ἡ ἀπόστασις, τοσοῦτον τὸ ἔχον ἀμυδρότερον. Quæ ſunt, Amelius, inquit, triplicem facit Opificem, & Mentes tres, & Reges tres, eum qui eſt, eum qui habet, eum qui aſpicit. *Procli locus de tribus intelligentiis.*

B Differunt autem hi: quoniam prima Mens verè eſt: Secunda eſt quidem intellectuale, quod eſt in ipſo: habet autem ante ſe, & participat omnino ipſum: & propter hoc, eſt ſecunda: Tertia verò, eſt quidem & ipſa, quod in eo intellectuale. Omnis enim mens conſociato intellectuali eadem eſt. Habet autem quod eſt in ſecundo, & videt primum. Quanto enim ſit maior diſceſſus, tanto id quod habet eſt obſcurius. Hæc vbi recitaſſet, Proclus addit, τούτους οὖν τοὺς τρεῖς νόας, καὶ δημιουργοὺς ὑποτίθεται, καὶ τοὺς παρὰ πλάτωνι τρεῖς βασιλέας, καὶ τοὺς τρεῖς παρ᾽ ὀρφεῖ τρεῖς. Videlicet: Has igitur tres Mentes & Opifices ſtatuit Amelius, & qui ſunt apud Platonem tres Reges, & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Hæc Proclus. Ex his fit clariſſimum etiam Platonem, & Orpheum antiquiſſimum, de tribus numinibus locutos incorruptius quidem, diuinius, & cæleſtius Platonem, nominantem tres illos, tres Reges, velut vnum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teſte Proclo, non Chriſtiano, imò Chriſtianis inimico, ſunt tres Mentes, tres Intelligentiæ, tres Reges velut vnus. Vt noſtræ litteræ canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus: Non tamen tres Dij, ſed vnus eſt Deus: ſic dicere poſſis ex Platone, Rex eſt Pater, Rex eſt Filius, Rex Spiritus ſanctus. Non tamen tres Reges, ſed vnus Rex. Quoniamq; mens eſt vna hypoſtaſis, aut perſona, crediderim rectè ſic prædicari, Mens eſt Pater, Mens Filius, Mens Spiritus ſanctus. Non rectè autem, ſi dicas, Non tamen tres Mentes, ſed vna eſt Mens. Quia Mens eſt hypoſtaſis. Sed ſit quod verius, ac melius Theologis videbitur. Quis autem reuelauit Platoni, qui Mentis æternæ aduentum in mundum, plus trecentis annis anteceſſit, tres illos Reges, circa quos omnia eſſe prædicauit? quis item Orpheo, licet, vt moris, eius poëticis nominibus tria illa nomina deſcripſerit? *Tres Mentes, Reges, ſeu intelligentiæ.* *Non tres Reges, ſed vnus.* *Plato vixit ante Chriſtũ plus trecentis annis.*

C Sed ſit obſcurius quod ab Orpheo poſitum eſt: vera, luculenta, clareſcentia, quæ Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius ſemper fuit obſcurior, etiam apud noſtrates. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominaſſe, cæteros autem Philoſophos, duos Opifices, vt eſt in noſtra cæleſti Theologia. Hoc indicio eſt, ſemper in priſca Theologia, apud Chaldæos, Phœnices, Ægyptios, gentes vetuſtiſſimas, quæ nunc penitus apparuit, abditam fuiſſe ſapientiam, ſed non cognitam, adulteratam nominibus & ſenſibus donec præco cæleſtis ipſe, viſibilem, qui eſſet antè inuiſibilis, ſe reddens, eam efficeret rutilantem, doceretq; omnes, oportere adorare Deum, in ſpiritu & veritate. De quibus tribus, Deo, Veritate, Spiritu, notionem priora ſæcula, ab initio generis humani deſcendentem, tenuerunt. Nam ſicut Amelius ſecutus eſt Platonem, ſic neceſſariò Plato didicit ab anteceſſoribus, credo ego, Ægyptiis & Chaldæis, quemadmodum item in Epiſtola nominat Cauſam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua vetuſta Theologia, quale canebat Ægyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & vt tam multa Mercurius, Chaldæusq; decantauit. Veriſſimum eſt item legiſſe Platonicos multa quæ peruenire ad noſtra ſæcula non potue- *Apud quos abdita ſapientia.* *A quib. Plato didicit.*

runt, ex quibus illi libris ſuis quædam largiti ſunt. Sed reuertor, declaróque Amelium. D Patrem, primamq; Mentem dicit exiſtentem, ſecundam habentem, tertiam videntem. Quorum ratio eſt, quòd primo ac principaliter, fontaliterq; , eſt ipſe Pater, qui

Pater τὸ πρῶτον.

dicitur etiam τὸ πρῶτον, Primatus, Principatus, Primum eſſe, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia participat priorem, naſcitur à priore, eſt filius eius, habet ab illo bona ſua, diuinitatem, ſapientiam, autoritatem, idq; ipſe prædicabat in mundo, eóque eſt ſecundus, participanſq; , quod dixit de eo Ioannes, eum eſſe & fuiſſe ſemper apud Deum. Tertius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo eſt, reſpicit autem Primum. Hoc nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum velut fontem ſuum aſpicit: habet autem quod in Secundo eſt. Fluit enim ab ipſo: habet ab ipſo, & à præcedente, quod eſt: & datur, mittitur, fluitq; ab ipſo Secundo. Aſpectus in Primum eſt, vt in fontem ſuum, habere quod in Secundo: eſt item accipere, quod ipſe ſit, à Secundo. Dat enim ei Secundus, quod eſt. Quòd ſi hæc ad creationem, Ideasq; referas, & vt tres rerum Imperatores, triáque principia velut vnum, eadem eſt ſententia.

Idea & τὸ νοητόν.

Primus verè, principaliter, fontaliter eſt. Secundus, eſt Idea quæ in ſe eſt, quæ dicitur ab eis τὸ νοητόν. Ob id autem eſt Idea, quia nihil eſt in Deo alienum à Deo. Et quia Mens, aut Intelligentia eſt idem cum re intellecta: ſic etiam Tertius, quia & ipſe Mens eſt, eſt ipſum intellectuale ſiue intelligibilitas, vt ſic dixerim. Id ſcilicet quod eſt in Secundo, & quia Mentes ſunt, intelligendo operantur. Quia verò ſunt vnus Deus, quod intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, fitq; à Tertio, ſi velis E iſta ad creationem referre, cuius principalem cauſam aſſignant Platonici velut originem, Ideam in mente Opificis, quæ ab eis nuncupatur τὸ νοητόν. Hæc Idea, inquit Amelius, eſt in Secundo, eſt item in Tertio: ſed Secundus, & Tertius eſt item cum iſta Idea. Sunt enim velut duo opifices mundi, vterque mundi origo, vtrique ineſt Idea mundi, & vterque eſt ipſa Idea. Non eſt diuinitas eorum diſiuncta, quia vterque eſt eiuſdem rei ſummus opifex, vterque principium. Pater autem & primus eſt, quem & Secundus participat, & Tertius aſpicit, eóque Primus à duobus participatur. Quæ quidem noſtra

Veritas tandem reuelata quæ diu latuerat.

Theologia clarius loqueretur. Sed nobis ſatis eſt oſtendere, cæleſti nunc reuelatam teſtimonio veritatem, ſemper in aliqua luce apparuiſſe: religionem hanc, quam colit mundus, antiquiſſimam illam omnium ſæculorum eſſe: verum vt nunc radiantiſſimā, omnibusq; perſpectiſſimam, ſic tunc obſcuriorem, inter abdita myſteria latitantem, vix paucis introſpectam, nec ab illis etiam forte intellectam, donec apparuit tota. Ecce tot autores, tot teſtes, de duobus Opificibus, de tribus quibus canitur nobis æterna gloria, teſtes inquam, quibus cùm aut incognita prorſus noſtra religio, aut vix cognita eſſet, loquebantur tamen eadem, apud maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus ſcripſit, extabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam

Numeri Pythagorei & opinio de Triade.

hoc loco, quod ſuperſtitioſi quidam è noſtris, ex libris Ariſtotelis, qui teſtetur Pythagoreos vſos numero ternario in ſacris, quo deſignabant principium, medium, finem in cunctis rebus: ſed quod euidentiſſimè monuit Proclus à Iamblicho traditum: τρεῖς εἶναι F θεοὺς τούτους καὶ παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις ὑμνουμένους: Celebrari, laudari tres iſtos Deos apud Pythagoreos. Videlicet quod nos, perpetuò, & indefeſſè, noctesq; diesq;, nunquam ſanctiſſimas voces has interpollantes, vt ſit gloria Patri, Filio, Spiritui ſancto, qui fuerit ſemper, & ſicut fuit, ſic ſit, futurusq; ſit in æternum. Eadem extant apud Numenium

Platonici Triada venerati.

Pythagoreum. Mitificè quoque conſenſere cæteri Platonici, venerantes, adorantesq; cum cæteris tres hos Imperatores, & Reges, tresq; Deos, vt vnum. Nam Theodorus Platonicus inſignis, ſecutus Amelium, hæc Proclo teſte ad verbum poſt Iamblichum inquit: τρεῖς μὲν Ἀμελίῳ συνεπόμενος εἶναί φησι δημιουργούς. τάττει δὲ αὐτούς, οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸ ἕν, ἀλλ᾽ ἐπέκεινα τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν θεῶν. ἀποκαλεῖ δὲ τὸν μὲν οὐσιώδη νοῦν, τὸν δὲ νοερὰν οὐσίαν, τὸν δὲ πηγὴν ψυχῶν. καὶ τὸν μὲν ἀδιαίρετον, τὸν δὲ εἰς ὅλα διῃρημένον, τὸν δὲ καὶ τὴν εἰς τὰ καθ᾽ ἕκαστα

Tres Opifices, Amelio.

διαίρεσιν πεποιημένον. Nimirum, Tres, inquit, ſecutus Amelium, dicit eſſe Opifices Theodorus. Nec eos ordinat mox poſt vnum, ſed ante Deos intellectos, & intelligentes. Aliumq; vocat Mentem ſubſtantialem, alium ſubſtantiam mentalem, tertium Fontem animarum. Ac primum indiuiduum, ſecundum per omnia diſtributum, tertium facientem per ſingula diſtributionem. Hæc Theodorus, ſecutus Amelium, Amelius ſecutus Platonem, Plato veteres Ægyptios, hi maiores, primosq; homines, & oracula cæleſtia, vbique reſonantia. Conſidera obſecro ordinem, quem dat his Theodorus. Non

enim

Aenim locat eos poſt Vnitatem, quæ tribuitur ab eis tum ſummo Bono, tum Ideis, ſed locat ante Deos intellectos, & intelligentes. Noris, vt ſuo loco videbitur, apud Platonicos, & noſtros eſſe duo genera Deorum, ſiue Angelorum: priores dicuntur νοητοὶ, Intellecti: poſteriores νοεροὶ, Intelligentes. Dionyſius dictos priores Intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur νοεροὶ: quo & illi Intellecti, vt ſuperiores, & hi Intelligentes vocantur: irradiare enim maiores in inferiores intelligentiam ſapientiamq́; Hos in illos reſpicere, velut intelligentes, & cognoſcentes. Nonnulli Platonici ingeſſere noua, Intellectos, & Priores, Ideas ſentientes, quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, & ſenſus ſyncerus prior. Tres igitur illos Opifices, id eſt, Trinitatem, ſtatuebat Theodorus ante omnes ordines Angelorum, prioremq́; vocabat Mentem ſubſtantialem, id eſt, cuius ſubſtantia ſit Mens, ſit primum ſapere, primum noſſe, prior ſapientia, cuius ſubſtantia non ſit aliud quàm Mens, Mens plena ſubſtantiæ, quo deſignatur primatus totius eſſe, omniumq́; mentium. Secundum vocabat Subſtantiam mentalem, hoc eſt, eam mentem, & ſapientiam, quæ hoc ipſum habuerit à primo, & quæ non primò Mens ſit, ſed ab eo qui primò Mens: idcirco etiam primò ſubſtantia, quia mens ſubſtantialis primò. Tertium vocabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius: Quippe & noſtra Theologia vocat eum Creatorem ſpirituum, vt paulò antè vidiſti: & hæc eſt Anima mundi viuificatrix, mater animarum. Nónne etiam noſtri eum appellant Fontem viuum? rogamusq́; vt per eum ſciamus Patrem, primum ſcilicet illum?

Duo genera Deorũ, νοητοὶ, νοεροὶ, i. intellecti & intelligentes.

Mens ſubſtãtialis.

Subſtantia mentalis.

Fons animorum.

B Priorem autem Indiuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iſte facit omnia, & per omnia commeat creator, princeps, iuſſus à Patre. Nam Indiuiduus, deſignat eum non fungi his officiis, Filium autem fungi, eſſe eum, vt Philo perhibet, Patris ſui ὕπαρχον, ſubditum magiſtratum, ſubminiſtrum, facientem omnia pro eo, ius eius, ac poteſtatem. Hæc igitur Platonici eo ſpiritu, ex ea Theologia locuti ſunt, quæ peruenit ad eos à ſæculis prioribus, inuentáque eſt apud Chaldæos, & Ægyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros ſi ſic nobis videre datum fuiſſet, ſicut quædam fruſta, propemodumq́; naufragia vidimus, certè myſteria penitus noſtra videremus. Sentiremus toto in mundo, beneficio diuino prius obſcurè reuelatam hanc religionem, ac Philoſophiam nouiſſimorum ſæculorum: donec veniens princeps eius, in cuius morte velum templi ſciſſum eſt, remotis tenebris totam aperiret. Quo factum, vt eo veniente repleta ſit omnis terra, vt prædixerant oracula, ſcientia Domini. Hæc autem quæ producta ſunt, etſi non rectè Proclus interpreterur in Timæo, videbis tamen paulò pòſt hominem reſipiſcentem. Neque ego contendo, quanta poſtea Trinitatis refulſit notio, eos tenuiſſe, ſed eum audiſſe, ex parte vidiſſe. In Theologia Platonicorum, ea potiſſimum ſequenda, quæ maiores tradidiſſent. Nam Proclus ferme poſterior omnibus floruit. Sed enim etiam noſtri ſenſerunt, prodideruntq́; mirabili, propemodumq́; diuino ſenſu: verùm manabat ab Ægyptiis, & Chaldæis, Platonem de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillum, &

Matt. 27.

Eſa. 11.

Philoſophi viderunt in parte.

C Euſebium eſt Conſtantinus Imperator in oratione de religione Chriſtiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, ſubdit: πρῶτον μὲν θεὸν ἡγήσατο τὸν ὑπὲρ τὴν οὐσίαν, καλῶς ποιῶν. ὑπέταξε δὲ τούτῳ καὶ δεύτερον. καὶ δύο οὐσίας τῷ ἀριθμῷ διεῖλεν. μιᾶς οὔσης τῆς ἀμφοτέρων τελειότητος, τῆς τε οὐσίας τοῦ δευτέρου θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἐχούσης, ἐκ τοῦ πρώτου. αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δημιουργὸς, καὶ διοικητὴς τῶν ὅλων. Primum, inquit, Deum docuit rectè ſupra ſubſtantiam eum collocans. Huic etiam ſubiecit ſecundum: duasq́; ſubſtantias numero partitus eſt, vna exiſtente vtriuſque perfectione, & ſubſtantia ſecundi Dei exiſtentiam habente ex primo. Ipſe enim eſt opifex, & gubernator omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, vt eſt in Epiſtolis, nominaſſe, ſed vnam vtrique perfectionem attribuiſſe, habente Secundo ex Primo ipſum eſſe, ipſum exiſtere. Duas autem ſubſtantias eum numero fuiſſe partitum, eſt duas hypoſtaſes, duos numero gradus in diuinitate ſtatuiſſe. ſic enim, eo ſæculo, & religione loquebantur. Aſſignans autem vnam ambobus perfectionem Plato, certè ſubſtantiam, Diuinitatemq́; eorum vnam aſſignabat. Vna enim eſt Diuinitas, vna perfectio, vnum cunctarum rerum faſtigium. Sic vnum amborum culmen, vna maieſtas, vtrique, & diuinitas vna, quæ eſt ſuprema perfectio.

De tribus principiis, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: aliiſq; nominibus appellantur. Et quòd hæc tria principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione. D

CAPVT VIII.

NEC VERO noſtri ſolum, ſed ipſimet Platonici, clariſſimè confitentur tres illos Reges, triáque numina rerum, decreuiſſe, declaraſſe Platonem, idq; eſſe ſupremum Theologiæ eius cacumen, in quo ſita ſit eminentiſſima Trinitas, ad quod ſapientiſſimum quemque oporteat aſpirare. Conſiderent igitur omnes, ſuſpiciantq; veritatem omnipotentem, quæ ſæpe velut ignis in anguſtiis clauſa, impatiensq; tenebrarum violenter erumpit. Nulla eſt reliqua controuerſia, quando tot teſtes aſpicis, paribus teſtimoniis aſſerentes, concorditerq; acclamantes triplici imperio, ternæ, aut triplici vel trinæ Diuinitati, ac maieſtati. Proclus ille, qui ſuper Timæum, cæterorum Platonicorum de tribus Regibus ſententiam propoſuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonicis diſſerit, ſimilia atque priores, Numenius, Porphyrius, & Plotinus, Amelius, confitetur ſenſiſſe Platonem: cuius ſermo etſi prolixior eſt, allectus tamen declarandæ veritatis amore, totum proponam, & ediſſeram: σωμάτων μὲν ὥσπερ εἴρηται καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει, καὶ αἴτιον, καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα καὶ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται. προάγει δ' ἀπ' ἄλλην ἀρχὴν, τοῦ νοῦ παντελῶς ἐξῃρημένην, καὶ ἀσωματωτέραν, καὶ ἄρρητον, ἀφ' ἧς πάντα, κἂν τὰ ἔσχατα τῶν ὄντων, λάχῃς τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἀναγκαῖον. ψυχῆς μὲν γὰρ, οὐ πάντα μετέχειν ἀναγκαίως πέφυκεν. ἀλλ' ὅσα ζωὴν ἔχει τρανεστέραν, ἢ ἀμυδροτέραν ἐν αὐτοῖς. οὐ δὲ νοῦ πάντα, καὶ τοῦ ὄντος ἀπολαύειν δυνατὸν, ἀλλ' ὅσα κατ' εἶδος ὑφέστηκε. δεῖ δὲ αὖ τὴν ἀρχὴν τῶν πάντων, ὑπὸ πάντων μετέχεσθαι τῶν ὄντων, εἴπερ μηδενὸς ἀποστατικὸν, πάντων αἰτία τῶν ὅπως οὖν ὑφεστάναι τῶν λεγομένων οὖσα. ταύτην δὲ πρωτίστην τῶν ὅλων, καὶ νοῦ πρεσβυτέραν ἀρχὴν ἐν ἀβάτοις ἀποκεκρυμμένην, εὐθέως ἀνευροῦσα, καὶ τρεῖς ταύτας αἰτίας, καὶ μονάδας ἐπέκεινα σωμάτων ἀναφαίνει, ψυχὴν λέγω, καὶ νοῦν τὸν πρώτιστον. καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν, προάγει μὲν ἐκ τούτων ὡς μονάδων τοὺς οἰκείους ἀριθμοὺς, τὸν μὲν ἑνοειδῆ, τὸν δὲ νοερὸν, τὸν δὲ ψυχικόν. πᾶσα γὰρ μονὰς ἡγεῖται πλήθους ἐν αὐτῇ συστοίχου. συνάπτει δὲ ὥσπερ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς, οὕτω δὴ καὶ τὰς ψυχὰς μὲν τοῖς νοεροῖς εἴδεσι, ταῦτα δὲ ταῖς ἑνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχὴν ἐπιστρέφει τὴν ἀμέθεκτον ἑνάδα καὶ μέχρι ταύτης ἀναδραμοῦσα, πέρας ἤδη τὸ ἀκρότατον ἔχειν, τῆς τῶν ὅλων θεωρίας, καὶ ταύτην τὴν περὶ θεῶν ἀλήθειαν, καὶ περὶ τὰς ἑνάδας τῶν ὄντων. E Quæ ſunt Latinè: Corporum quidem, quemadmodum dictum eſt, & animarum patrem, Mentem pronuntiat, & cauſam, & circa eam cuncta eſſe, & operari quæcunque vitam in proceſſibus, & explicationibus poſſederunt. Progreditur autem ad aliud principium, à Mente penitus abſolutum, magiſq; incorporeum, & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere ſubſtantiam, neceſſe eſt. Animã enim non omnia participare neceſſariò nata ſunt, ſed quæcunque vitam habuere potiorem, aut obſcuriorem in ſeipſis. Neque Mente omnia frui, & ea, quæ verè eſt, fas eſt, ſed quæcunque ſecundum ſpeciem ſubſiſtũt. Oportet principium omnium ab omnibus rebus participari: ſiquidem à nullo deficit ea, quæ eſt cauſa rerum, quæ quomodocunque ſubſiſtant. Hoc igitur primo, ac ſupremo cunctarum rerum, etiam ipſa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inacceſſis eſſet abſconditum, cùm Platonis Theologia repeririſſet, & tres has cauſas, & vnitates, vltra corpora demonſtraſſet, dico Animam & mentem ſupremam, & ſupra Mentem Vnitatem, procedere quidem ex his, vti vnitatibus, aut ſingularitatibus proprios numeros, alterum quidem vniformem, alterum mentalem, tertium animalem, docuit. omnis enim ſingularitas antecedit multitudinem, ſibi coëlementalẽ. Coniungit autem ſicut corpora animis, ſic ſanè animas quidem mentalibus ſpeciebus, aut formis, has autem vnitatibus rerum. omnia verò in vnam vertuntur incommunicabilem Vnitatem: & vſque ad hanc progreſſa Theologia Platonis, finem putat ſupremum ſe tenere totius rerum ſpeculationis, & hanc de Diis veritatem, & circa vnitates rerum. Hæc & alia multa Proclus aſſerens hãc eſſe Platonicam theologiam. Totus autem is ſermo eſt declaratio eius, quod in illa inclyta ad Dionyſium Epiſtola, quæ eſt ſecunda, locutus eſt Plato, Circa omnium Regem eſſe omnia, & illius cauſa omnia, & illum eſſe cauſam omnium bonarum rerum, Secundum autem circa ſecunda, Tertium circa tertia. Vel, vt ſuperius fuit expoſitum, F

Trinitas, ſupremũ Theologiæ cacumẽ, Platonicis cõfeſſa.

Mens, principium antiquius.

Circa omniũ Regem, omnia: & illius cauſa omnia.

circa

A circa Secundum ſecunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres cauſas aſſerit Proclus in Theologia Platonica celebrari, Primumq́; ac Supremum appellari Vnitatem abditam, arcanam, maximam, Secundum Mentem, Tertium Animam: Mentemq́; eſſe cauſam animarum, & corporum omnium. Huc vſque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonicam Proclus. Atque ait, vt ſtupore digna res ſit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente ſuprema & prima producere, quam, vt teſtatur etiam Laërtius, Cauſam appellet. ſed rurſum altius cum aſcendiſſe, & ad aliud principium, arcanum, ineffabile perueniſſe, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc altiſſimum, & ineffabile principium, quod eſt ante Mentem, Platonem dixiſſe παντελῶς ἐξῃρημένον τοῦ νοῦ, penitus & vndequaque à Mente abſolurũ, ſeparatum, extractum: ſciat nihil tale dixiſſe Platonicam Theologiam: quod & ratione, & Platonis autoritate probabo. Ratione quidem, quoniam Platonem producere ab altiſſima, primáque Mente dicit animas omnes, & corpora, circáque eam aſſerere, verſari, quæ quomodocunque vitam participent. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omnium rerum, etiam extremarum aſſeruiſſe eſſe cauſam. Ergo quorum Mens eſt cauſa, eorũdem quoque ineffabile principium. Quæro igitur quid cauſæ ſit, quòd eorundem vtrunque eſt cauſa, vt quot fiant ab vno, totidem ab altero. Nónne quia vna autoritas, vna poteſtas: Si enim Mens creat Platoni corpora & animas, omnemq́; vitam: ineffabile vero Principium omnium eſt cauſa, etiam minimarum re-

Refutatur Proclus qui à Platonica doctrina deſciuerit.

B rum: profectò & Mens quoque potentiſſima eſt, & facit omnia quæ Principium ineffabile. Ergo vna eſt autoritas vtriuſque. Neque enim bis poteſt mundus creari, vt partim creetur ab ineffabili Principio, rurſum accedat Mens, quæ & ipſa creet. Sed vnam neceſſe eſt eſſe autoritatem, vnam voluntatem, par conſilium, quod ſimul conſpirans crearit mundum. Neque poteſt vlla alia reddi ratio, ſi fit idem ab vtroque, quin ſit eadem voluntas, & autoritas. Quod vtique non eſſet, ſi ineffabile Principium eſſet à Mente vndequaque ſeparatum. Neque enim voluntas conſpiraret, longè latéque his à ſe diſtantibus. Adde quòd ſi Mens eſt Deus omnipotens, vt apparet, creat enim omnia, quod eſt Diuinitatis: ineffabile quoque Principium eſt Deus: vterque neceſſariò eſt Deus, & æternus vterque, omnipotens, & ſapientiſſimus vterque. Hę rationes ſunt naturales, & veræ. Verba autem Platonis, apertè Proclo contradicentia ſunt in ſexta Epiſtola, vbi Plato commemorat principem & cauſam omnium præſentium, & futurarum rerum, & deinde patrem iſtius principis, & cauſæ. Princeps & Cauſa, omnium Platonicorum conſenſu, & vt tam multis exemplis probatum eſt ſuperius, eſt Mens illa ſecundum principium. Ergo ſi Mens habet Patrem (Pater autem eſt is, quem ineffabilem Vnitatem, & ſummum Bonum dixere, quod Macrobius teſtabatur, addens veterem Philoſophiam dixiſſe Mentem eſſe filiam ſummi Boni) efficitur vt eiuſdem naturæ ſint Pater & Proles. Nã qui naſcitur ab homine eſt homo, qui à leone, eſt leo: ſic qui naſcitur à Deo, & ineffabili Bono, etiam ipſe eſt Deus, eſt ineffabilis, eſt Bonum ſummum. Igitur Plato tria decreuit

Vna eſt & eadem autoritas Mentis & Principij.

Comment. in Somnũ Scip.

C principia, vt Proclus inquit, tres cauſas, tres Reges: modus autem, quo ſint principia, quẽ poſuit Proclus, forſan non eſt Platonicus omnino: vt à Primo vniformes, à Secundo mentales, à Tertio animales ordines exiſtant: quia Primus Vnitas: Secundus Mens: Tertius Anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter eſſe eorundem cauſam. Tres cauſæ tanquàm vna: quod ipſe quoque ſuis probat verbis. Quod quidem fieri à ſummo Bono pronuntiat: quorúmve ipſum eſſe principium, etiam à Mente, etiam ab Anima fieri fatetur. A Mente & Cauſa factus eſt totus mundus, corpora & animæ. Summum autem Bonum cunctorum eſt principium, etiam minimorum. Mens creat animas: ab Anima quæ tertium eſt principium, animarum naſcitur ordo. In mundo nihil eſt præter hæc ipſa, nec aliud eſt mundus, quàm hæc ipſa: ergo quidquid fit ab vno, fit ab altero. quoniamq́; non conuenit eiuſdem rei duos, vel tres aſciſcere creatores, naturali deductione efficitur, vt trium principiorum, & cauſarum ſit vna eademq́; poteſtas, autoritas, conſilium, imperium. Et ordo ille Procli, vt à Primo ſint vniformes, à Secundo νοεροί, intelligentes, à Tertio animæ. Vniformes autem, vt reor, vocat primam Angelorum Hierarchiam, quam illi conficiunt ex Ideis, eóque vocant eas Vniformes, id eſt, ſimiles ineffabili Vnitati. Secundos ſentit, ſecundum ordinem Angelorum, qui creentur à Mente. Tertius eſt ordo animarum, qui ab Anima prima ſerantur, creentur. Is inquam ordo non eſt Platonicus, etſi ex parte verus. Et ratio clamat ex dictis eorum, ordinem non eſſe ita præfixum, vt

Tria principia Platoni: Vnitas, Mens, Anima.

hoc fiat à Mente, hoc ab ineffabili Vnitate, illud ab Anima: quippe quot fiunt ab vno, D totidem fiunt ab altero: totáque creatio à cunctis vetuſtiſſimis theologis viſibilium & inuiſibilium, aſcribitur Menti. Hoc etiam Proclus fatetur, in primis verbis Animarum & corporum, totius ſcilicet ſenſibilis mundi aſſignabat Menti creationem. In vltimis di- *Rom 8. Coll. 1.* cit à Mente procedere νοερὰς, nimirum cunctos ordines Angelorum. Sic etiam diuus Paulus, vt ſæpe videmus, docuit hunc eſſe primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipſum extitiſſe viſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, ſiue virtutes. *Angeli omnes creati à Mente.* Hæ ſunt Angelicæ gentes, tota cæleſtis Reſpublica creata à Mente, ſumma Sapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipſa prima Sapientia arce & faſtigio intelligentiæ. Quocirca nullus ſupereſt Angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur νοεροὶ, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius ſermonis apud Platonicos cauſam, cur ab ineffabili Vnitate producant primas vnitates, primam Hierarchiam. *Ideæ à ſummo Bono.* Ea videlicet eſt, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas autem ferunt à ſummo Bono habere principium, eaſq; dari Menti creatrici. Sed norint poſteriores Platonici, nihil tale dixiſſe Platonem, qui rectà, & expeditè principatum, autoritatemq; cunctarum rerum aſſignat Menti in Timæo: in Epiſtola vocat principem præſentium, & futurorum: rurſum in ſecunda Epiſtola, tres omnium rerum declarat, adorat, conſalutat Imperatores. Verus autem iſtorum Regum imperatorumq; ordo, iuxta Platonem, & veritatem, & vt ipſi Platonici ſponte ſua fatentur, eſt, quòd omnes ſunt Reges, & Principes viſibilium, & inuiſibilium, omnium tres cauſæ, tria principia, tres E fontes, ſed vt vnus, vt vna Diuinitas, vnus conſenſus. Gradus autem eſt inter eos, quòd primus eſt, ineffabile Bonum, Vnitas eminentiſſima, cui Filius etiam in hoc mundo *Ioan. 8. & 14.* omnes honores acceptos referebat, cumq; vocabat Patrem, & Glorificatorem ſuum: ab illo data ſibi omnia: nihil habere ſe, quod non accepiſſet ab eo: ſe eſſe lumen ex illo lumine: omnia quidem habere ſe, ſed ab eo, non eum à ſe. Attulit pulcherrimum, quo- *Athenagoræ philoſophi Chriſtiani ſimilitudo.* ad licet ex mortalibus noſſe immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Auguſtus, genitus ab eo & declaratus Auguſtus, Imperatorq; totius orbis. Omnis terra, gentes omnes venerabantur vtrunque, vt vnum Imperatorem. Quidquid iubebat filius, factum erat: quidquid item pater, fiebat extemplò: procedebat filius, venerabantur, adorabant omnes, idq; cupido, & volente patre: ſimiliter procedebat Imperator verus, omnes venerabantur, etiam filius. Filius venerabatur patrem, non pater filium, ſed tanta charitate filium diligebat pater, vt ille ſuæ delitiæ eſſent, ſua voluptas & gaudium, vt dederit ei quidquid ipſe eſſet Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis poteſtatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quidquid honoris impenderetur filio, ſibi collatum prædicabat, præ ſe ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidiſſet. Eſt igitur, vt docui, & vt declarem Platonem, & Platonicos, gra- *Vnitas ineffabilis, principium omniũ.* dus in illis, quod principatus, & ſummum, eſt ipſum Bonum, ipſa ineffabilis Vnitas, principium, fonſq; omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. F Propterea ſunt omnia circa tres Reges, ſed principaliter circa Primum, ſecundò circa Secundum, tertiò circa Tertium. Hunc ordinem verum viderunt propemodum, oſtenderuntq; Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipſam Mentem, à Secundo quoque præcipuè vitas, animas, corpora. Nam etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum viſibilium & inuiſibilium rerum creatio, raróque audimus creatorem mundi Spiritum ſanctum, etſi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quaſi faciunt (quod no- *Spiritus ſancti appellatio, nomine Anima.* ſtra tantopere vociferatur Theologia) fontem animarum. Eſt enim Anima illa, Spiritus ſanctus, vt apparet, & vt docuimus vbique. Spiritum autem nos viuificatorem, creatorem, ſatoremq; animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altiſſimi, fons viuus, ignis, charitas, & ſpiritalis vnctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo ſtupore digna res ſit. ante Chriſti aduentum, antequam Mens maxima veniſſet in mundum, audiebantur, noſcebantur illa tria principia, triplex illa maieſtas, trina Diuinitas. Quin *Dei patris deſcriptio.* etiam gradus inter eos habuere notos, primum altiſſimum, venerabiliſſimum, ἄῤῥητον, ineffabilem, & quòd in ἀβάτοις, inacceſſis, in caligine habitaret, dicentes. Eóque non erat hominibus notus, vt dixit Chaldæus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo vidit vnquam. credebantq; vt credit cæca ſemper, & infelix ſemper Hebræorum natio, *1. Ioan. 4.* Creatorem eſſe primum illum, non habentem ante ſe quenquam. Ecce diuino munere,

& vt

A & vt verè ille inquit, allata de cælo Philoſophia, ſapientiores audierunt Mentem creatricem, eſſe ſecundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipſum omnipotentem. Triáque principia velut nunc, quo tempore claruit arcana illa, paucisq́; olim nota Sapientia, norant ſapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiæ repertor, ſed eam didicit ab Ægyptiis, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. O cæcas igitur mentes Hebræorum, ſuper quibus nemo cordatus lacrymas continere poſſit vnquam. Hæc enim Mens eſt, quæ creat mundum apud Moſen, loquitur cum Adam, viſibilem ſe reddit Abrahæ, apparet Moſi in rubo, dat ei leges, cæteráque exequitur apud Prophetas. Idcirco vocatur à Philone etiam Iudæo ὕπαρχος, miniſter, nuntius, legatus, vt vocat Lactantius. Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à ſummo Bono Patre ſuo, qui habitat ἐν ἀβάτοις, in abditis, inacceſſis, arcanis, & quem ait Philo non decuiſſe venire ad homines. Is autem erat, eſtq́; vt Paulus vocat, μεσίτης, mediator, internuntius inter nos & ineffabile Principium. O ſanctiſſima, diuiniſſima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq́; tua, vt venires in mundum, vt nos efficeres Deos, facta ipſa homo, & quæ te ſemper mundo declaraſti, ea miſerata peccata noſtra, reuoces nos ad te, efficiasq́; vt te in tua claritate, ac diuinitate videamus.

Mens creatrix.

Mens ſe viſibilem fecit quibus. *Gene. 3. 15.* *Exod. 3.* *Lactant. 4. de vera ſapientia, cap. 17. & ſeq.* *1. Tim. 2.* *Hebr. 8. 9. 12*

B

Quòd Proclus teſtatur Platonem de tribus Regibus in Epiſtola ſenſiſſe: & de nominibus, quibus deſcribitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

CAPVT IX.

TESTATVR item eodem libro Proclus explicans Theologiã Platonicam, dogmatáque Platonis proponens, eum in Epiſtola de tribus Regibus, ſiue Imperatoribus fuiſſe locutũ, εἰ δὲ βούλει κατὰ τρίτην τάξιν καὶ τὰς ἐπιστολὰς τίθει, παρ' ὅσον δυνατὸν εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιστήμην ἀναπέμπεσθαι, καὶ γὰρ περὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐν ταύταις εἴρηται: Iuxta tertium ordinem, ſi velis, etiam Epiſtolas, ex quibus fas eſt ad ſcientiam Diuinitatis aſcendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus eſt. Ecce Proclus conſentit cũ cæteris Platonicis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, ſuper trina maieſtate, ac Diuinitate, ſuper tribus omnium rerũ Imperatoribus, de quibus aſſerit ſenſiſſe Platonem: Platonem autẽ eo ipſo libro fatetur à Pythagoricis, Pythagorá ab Aglaophemo, & Orpheo didiciſſe. ἅπασα γὰρ ἡ παρ' Ἕλλησι θεολογία, τῆς Ὀρφικῆς ἐστι μυσταγωγίας ἔκγονος, πρώτου μὲν Πυθαγόρου, παρ' Ἀγλαοφήμου τὰ περὶ θεῶν ὄργια διδαχθέντος, δευτέρου δὲ Πλάτωνος ὑποδεξαμένου ἐκ τῶν Πυθαγορείων καὶ τῶν Ὀρφικῶν γραμμάτων. Omnis enim, inquit, Græcorum Theologia, nata eſt ab Orphei myſteriis. Primo enim Pythagora ab Aglaophemo ſacra Deorum edocto, ſecundus Plato ſecutus eſt, hauriens hæc è libris Pythagoreorũ, & Orphei. Non primus igitur de tribus Regibus eſt

Vnde nata Græcorum theologia.

C locutus Plato, ſed priores Ægyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq́; Proclus è ſentẽtia Platonicorũ, omniumq́; ante eum Philoſophorũ ex Parmenide Platonis & omni alia Philoſophia eius, elicit duo ſummi Patris genitorisq́; Dei peculiaria nomina, ab omnibus ſeculis, à Chaldæis, Ægyptiis celebrata, nouiſſimè Græcorũ ſermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum: de quibus ipſe: διττὸς ὁ τρόπος τῆς τοῦ ἑνὸς ἐνδείξεως, διττὰ ὀνόματα παραδίδωσιν ἡμῖν ὁ Πλάτων τῆς ἀῤῥήτου ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν καλεῖ, καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἑνιζούσης τὸν νοῦν, καὶ τὰ νοητὰ πηγὴν ἀποδείκνυσι, ἐν Παρμενίδῃ ἓν ὀνομάζει. καὶ τῶν ἑνάδων ἀποφαίνει τῶν θείων ὑποστατικόν: Duo modi ſunt, quibus Vnitas ipſa demõſtratur. Duo nomina tradir nobis Plato, huius ineffabilis Principij. In Republica Bonum vocat, & veritatis, quæ Mentem vnit, & intellectualia, fontem demonſtrat. In Parmenide vocat Vnitatẽ, oſtendens eam creatricem diuinarũ vnitatum. Sic ille. Diuinæ autem vnitates ſunt Angelici chori, quos in nouẽ diſtinguit Proclus, ſecutus, vt arbitror, & vt Græci ſuſpicantur, Dionyſium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliâs. In his apparuit eũ præferre Vnitatem ipſi Menti, quam ſibi vniat, & copulet Vnitas ipſa. Sicq́; apparẽt duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latiſſimè verò, & pulcherrimè diſputat de Vnitate, probans eam eſſe Principium, ſine qua nihil poſſit exiſtere, applicans vniuerſalem omnium rerum de Vnitate conſiderationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimeq́; addit duo hæc nomina: alterũ eſſe productionis manationisq́; Vniuerſalis, Bonũ: alterum conuerſionis

Vnitas, & Bonum.

6. de Repub.

Vnitas Menti præferitur, & cur.

Nomen productionis & conuerſionis.

ad ipſum,& vti caput & fontem, Vnitatem. Sic Genitor, & Pater eſt Bonum producens omnia,origo,fons omnium,eſt item Vnitas,coniunctio, connexio, ad quod omnia pendent,tendunt,aſpiciunt,vniuntur,diuulſa viuere nō poſſent, prima,ſempiternáque coniunctio,eſt ipſius Mentis,cæterorum alio modo,vti ad creatorem, autoremq; ſuum. Mirabilis, digna cultu, & adoratione Philoſophia. Et hanc Proclus non Chriſtianus, imò Chriſtianis inimicus,proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum inſcitia, qui Chriſtianam religionem omnium ſapientiſſimam, velut anilem ſuperſtitionem irridentes, neſciebantq; eam venerari,cum primis hanc Philoſophiam, ſolamq; eam veram eius eſſe poſſeſſionem & alumnam, in cuius vnius theſauris perfecta tantorum myſteriorum contineretur ſapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rerumq; omnium ſupremo,ac ſupermundano principio,cuius tanta ſit maieſtas, vt ab omnibus diſtet in infinitum,digniſſima Theologia noſtra,& de fontibus eius quędam hauſta ab eodem Proclo, audire pulchrum eſt: Nulla,inquit,res eſt ex omnibus, quoniam ab illa procedūt omnia. Principium enim eſt omnium,& eorum quæ ſunt ſimul,& eorum quæ non ſunt. Omnia procedunt ab illo,& ad illum conuertuntur. Hæc Proclus, quæ ſine dubio ſunt ea, quæ prior Dionyſius,à quo Gręci ſuſpicantur Proclum Theologiam ſuam deduxiſſe. Dionyſius in principio ſui libri: πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα, καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Quod eſt, Proceſſus à Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rurſum vnifica virtus, extentè vos replicat,& cōuertit ad Vnitatem Patris vnifici, & Deificam ſimplicitatem. Etenim, vt ait ſacra Theologia, Ex ipſo, & in ipſum. Proclus autem: οὐδὲν ἐστὶ τῶν πάντων, ὅτι πάντα ἀπ' αὐτοῦ, προελήλυθεν. ἀρχὴ γὰρ ἐστὶ τῶν ἁπάντων, καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' αὖ τὸν ἕτερον, τὴν πρὸς αὐτὸ τῶν προελθόντων ἐπιστροφὴν ἀπεικονίζεται: Nihil eſt omnium, quoniam ab illo omnia,principium omnium,quæ ſunt,quæ non ſunt. Alia rurſum ratione conuerſionem ad ipſum, eorum quæ proceſſerunt, ponit Plato. Ecce proceſſus,& reditus ad ſuum caput,& initium. Nam ſubdit: ταῦτα οὖν καὶ πρόεισιν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπιστρέφεται πρὸς ἐκεῖνο: Hæc,ait,& procedunt illinc, & reflectuntur ad ipſum. Nimirum igitur quod Paulus,Ex ipſo omnia, & in ipſum. Poſtea ſubdit Proclus: Qui igitur modi ſint docendi de primo,& quibus ipſum nominibus Plato ſignificauerit, & vnde nomina, & modos hos, ineffabilis & incognitæ omnibus demonſtrationis acceperit, ex his arbitror perſpicuū. Oſtendit in aliis admirabilem ad omnes res & capita eorum excellētiam Plato. Omnes Deos,id eſt,Angelos,ad vnam Vnitatem congregari,pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dionyſius: ὁ τῶν καλῶν ἁπάντων αἴτιος, εἰς πάντα καταλάμπων τῷ θείῳ φωτί: Bonorū autor omnium,in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina ſummi Dei apud Platonem,Vnum & Bonum,à Chaldæis primò tradita, quod Pſellus teſtatur: μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν, καὶ ἀγαθὸν ἀποϋμνοῦσι: Vnum principium omnium opinantur,vocantes Vnitatem,& Bonū. Idem Mercurius, quòd μονὰς ſit radix, cuius excellentiam inenarrabilē dicunt,ſicut & noſtri ἀπερίληπτος τῆς πρώτης ἀρχῆς ὑπερβολή. Hæc igitur ſunt ea quæ ſæpe noſtri dicunt, Patrem eſſe fontem, & principium totius Deitatis,duorum ſcilicet Imperatorum,Mentis & Animæ.

Arguuntur Chriſtianæ religionis reprehenſores.

Vnde Proclus ſuam Theologiam hauſit.

Omnes Angeli pendent ab vnitate i. Deo.

Vnum & Bonum.

D E F

De tribus item illis altiſſima Procli Theologia, myſteria Platonis interpretantis: & quòd Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat ſecundum,tertium ſit habitus amborum.

CAPVT X.

EODEM libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hiſce principiis loquens,de Platone & veris amicis eius: τρεῖς ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς πολλαχοῦ, ἀγαθὸν, νοῦν, ψυχήν. πᾶν τὸ ὂν νοῦν προσαγορεύοντες. τὸ μὲν δὴ πρώτιστον, καὶ ἀμέθεκτον ἓν ἐπέκεινα τῶν ὅλων προϋπάρχει οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεχομένων ἑνάδων, ὕμνηται διὰ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἁπάντων μὲν ἀρρήτως αἴτιον ἀποπεφασμένον, αὐτὸ δὲ ἐν οὐδενὶ δὴ τῶν πάντων ἀφωρισμένον, οὐδέ τινα δύναμιν ἔχον, οὐδὲ ἰδιότητα συζυγοῦν πρὸς τοὺς ἄλλους θεούς. μετὰ δὲ τοῦτο μόνως ὑπερούσιον καὶ [illegible], καὶ ἄμικτον πρὸς πάσας τὰς ὑπάρξεις, ἑνάς ἐστι μετεχομένη μὲν ὑπὸ τοῦ ὄντος, καὶ περὶ

A καὶ περὶ αὐτὴν ὑποστήσασα τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ πλεονάσασα τῇ προσθήκῃ τῆς μεθέξεως ταύτης τοῦ πρώτως ἑνός. αὕτη δὲ ὑπερούσιος ὕπαρξις, καὶ τῆς πρωτίστης νοητῆς τριάδος. δυοῖν δὴ τούτων ὄντων, ἐν τῇ πρώτῃ τριάδι, τοῦ ἑνός, καὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ μὲν γεννῶντος, τοῦ δὲ γεννωμένου, καὶ τοῦ τελειοῦντος, τοῦ δὲ τελειουμένου, δεῖ δὴ καὶ τὴν μέσην ἀμφοῖν ὑπάρχειν δύναμιν, δι' ἧς τε καὶ μεθ' ἧς, τὸ ἓν ὑποστατικόν ἐστι, καὶ τελειωτικὸν τοῦ ὄντος. ἥτε γὰρ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ἑνός, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν ἐπιστροφὴ τῷ ὄντι διὰ τῆς δυνάμεως. τί γὰρ συνάπτει τῷ ἑνὶ τὸ ὄν, ἢ μετεχόμενον ποιεῖ τὸ ἓν ὑπὸ τοῦ ὄντος, πλὴν τῆς δυνάμεως; πρόοδος γάρ ἐστι τοῦ ἑνός, καὶ ἔκτασις ἐπὶ τὸ ὄν. τριὰς οὖν ἐστιν αὕτη, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἕν, ἡ δύναμις, τὸ ὄν, τὸ μὲν παρέχον, τὸ δὲ παραδεχόμενον, ἡ δὲ ἐξηρτημένη μὲν τοῦ ἑνός, συμφερομένη δὲ τῷ ὄντι. τριὰς οὖν αὕτη πρώτη νοητή, τὸ ἕν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, δι' ἣν καὶ τὸ ἕν, τοῦ ὄντος ἐστί, καὶ τὸ ὄν, τοῦ ἑνός. πάνυ θαυμαστῶς, καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνυμένου τοῦ Πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νοῦ πατήρ ἐστι, καὶ ὁ νοῦς τοῦ πατρός, καὶ ὡς ἡ δύναμις κέχρηται μεταξὺ τῶν ἄκρων. Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod eſt, Mentem appellantes. Primum, ac præcipuum & imparticipabile, Vnum, vltra omnia præexiſtens, non modò vnitates eas quæ participant, ſed etiam quæ participantur, laudatut per primam ſuppoſitionem. Quod omnium quidem ineffabiliter cauſa demonſtratur: ipſum autem in nulla re exiſtens, & ab omnibus ſegregatum: nullam virtutem habens, neque proprietatem propinquam cum cæteris Diis. Poſt hoc autem, ſingulariter ſuperſubſtantiale, & ſupereminens, & imparticipabile ad omnes ſubſtantias, Vnitas eſt, participata quidem ab eo quod eſt, & circa ipſam primam ſubſtantiam ſubſiſtens, abundansq; adiectione

Tria Principia.

B participationis huius, quod primo Vnum eſt. Hæc autem eſt ſuperſubſtantialis exiſtentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his exiſtentibus in prima Trinitate, nimirum Vnitate, & Ente, primáque gignente, ſecundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfecto: oportet ſanè mediam amborum exiſtere potentiam, per quam, & cum qua, Vnum ſubſtantificum eſt, & perfectiuum ipſius Entis. Nam & proceſſus eſt ab Vno, & ad Vnum ipſius Entis conuerſio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatum facit Vnum ab Ente, quàm poteſtas? Proceſſus enim eſt Vnitatis, & extenſio ad Ens. Trinitas igitur hæc, intellectualium faſtigium. Vnitas, potentia, ens. Alterum producens, alterum productum: Potentia verò pendens ab vno, coniuncta cum Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis eſt, & Ens Vnitatis. In his ſtupendè demonſtrante Platone, quòd & Pater, Mentis eſt Pater, & Mens Patris, & quòd Potentia occultata eſt inter ſuprema. Hucuſque Proclus. Quæ facilè patebunt, ſi totius dogmatis, quod ſuperius ab omnibus Platonicis aſſerebatur, ordinem meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq; originis & fontis totius deitatis eſt Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, eſt, Ens, ſubſtantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem oſtendiſſe Mentem Patris eſſe, Patrem autem, Mentis genitorem, ceu correlatiua ſint Pater & Mens, inter quæ ſit potentia, quæ dicitur à noſtris Amor vtriuſque, Proceſſus ab vtroque. Duobus nominibus appellat Spiritum ſanctum, Animam, Potentiam. Hæcq; tria coæterna, ineffabilia princi-

Proceſſus Vnitatis ad ens.

Vnitas entis, & ens Vnitatis, eſt.

Nomen Patris, Vnitas.

Nomen prolis, Ens & Mens.

Amor, Spiritus ſanctus.

C pia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secũdum à Primo Patre, & Genitore ſuo naſci: Tertium dicitur Poteſtas, Habitus amborum. A noſtris Amor, Proceſſus ab ambobus. Dicitur ipſe Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, ſegregatus ab omnibus, altiſſimus, vltramundanus, ineffabilis, à cæteris Diis diſiunctiſſimus, ſupra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autem, vel ipſa Mens, & Subſtantia, gigni. Vocatur enim, vt ſæpenumero dixi, ſecundum principium τὸ ὄν, ipſum Ens. Et Proclus ipſe declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, vniuerſalem exiſtentiam. Eſt autem Vnitas participata Mens ipſa, quia Filius eſt imago Patris, character ſubſtantiæ, ſplendor claritatis eius. Proles ergo eſt Vnitas, eſt eadem atque Genitor ſubſtantia, ſed genita tamen, & manans ab illo. Ob id Vnitas participata. Dicerent noſtri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodum prior, ſed Vnitas tamen, quòd ſubſtantia ſua eſt ſubſtantia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & ſubſtantialiter manat, quòd omnia bona Secundi ſunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorum Primũ generet, Secundum generetur, Tertium verò à Primo, & Secundo eſt, amor vtriuſque potentia. Hæc illi conſtanter aſſeuerant, & Platonem ea mirabiliter docuiſſe prædicant. Admiranda profectò myſteria.

Nomina Dei, trini & vni.

πᾶν τὸ ὄν.

De tribus ſubſiſtentiis, ſiue principiis, ex Plotino: & quòd non ſint plura, neque pauciora. Et quòd hæc cognitio potius diuina eſt, quàm ratione demonſtrabilis. D

CAPVT XI.

SED quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò ante poſita ſunt, multa diuinitus de tribus hiſce Principiis, aut Numinibus ex Theologia Platonis, aliorumq́; qui ante eum floruerunt Platonicorum ſcripſit: è quibus, Porphyrio teſte, fuerunt, quorum ſcripta aſſiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, Gaius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, ſicut ante hos omnes clariſſimus Philo mira, & inaudita quædam de Verbo diuino, ac Progenie diuina tradidit, ſic prodidere iſtius modi plurima: examinanda ſunt ea, & proponenda, vt totius veritatis concentus, perpetuáque ab initio generis humani veræ theologiæ ſucceſſio audiatur. In libro contra prognoſticos: ἐπειδὴ τοίνυν ἐφάνη ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἁπλῆ φύσις καὶ πρώτη. πᾶν γὰρ τὸ οὐ πρῶτον, οὐχ ἁπλοῦν, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἕν τι, καὶ τοῦ ἑνὸς λεγομένου ἡ φύσις ἡ αὐτὴ, καὶ γὰρ αὐτὴ οὐκ ἄλλο, εἶτα ἕν, οὐδὲ τοῦτο ἄλλο, εἶτα ἀγαθὸν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἕν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθὸν, ταύτην δεῖ νομίζειν τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, οὐ κατηγοροῦντας ἐκείνης οὐδὲν, δηλοῦντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἷόν τε. καὶ τὸ πρῶτον δὲ οὕτως, ὅτι ἁπλούστατον, καὶ τὸ αὔταρκες, ὅτι οὐκ ἐκ πλειόνων. οὕτω γὰρ ἀναρτηθήσεται εἰς τὰ, ἐξ ὧν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι E
πᾶν ἐν ἄλλῳ καὶ παρ' ἄλλου. εἰ οὖν μὴ παρ' ἄλλου, μηδὲ ἐν ἄλλῳ. μηδὲ σύνθεσις μηδὲ μία, οὐ τοίνυν δεῖ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἰέναι, ἀλλὰ τοῦτο προστησαμένους, εἶτα νοῦν, μετ' αὐτὸ, καὶ τὸ νοοῦν πρώτως. εἶτα ψυχὴν, μετὰ νοῦν. αὕτη γὰρ τάξις κατὰ φύσιν, μήτε πλείω τούτων τίθεσθαι ἐν τῷ νοητῷ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχὴν καὶ νοῦν ταυτὸν φήσουσι, ἢ νοῦν καὶ τὸ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἕτερα ἀλλήλων, ἐδείχθη πολλαχῆ. Quæ ſunt: Quoniã apparuit nobis Boni natura ſimplex & prima. Omne enim quod non eſt primum, non eſt ſimplex: Et nihil habens in ſe ipſo alia, Vnum eſt quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hæc ipſa non eſt aliud, deinde Vnum. Neque hoc aliud eſt, deinde Bonum, cùm dixerimus Vnum. Et cùm dixerimus Bonum, oportet eandem ſentire naturam, & Vnum dicere, non prædicantes de ea quicquam: ſed declarantes nobis ipſis, vt poſſibile eſt. Ac primum hoc modò, quod ſit ſimpliciſſimũ, & ſufficiens per ſe, quod non ſit ex plutibus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio. Quoniam quidquid in alio eſt, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem ſit. Neque compoſitio vlla. Neceſſeq́; eſt ſuper ipſum nihil eſſe. Nõ eſt igitur cur ad alia principia eatur: ſed hoc præpoſito, deinceps Mens ſtatuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima poſt Mentem. Is enim ordo eſt ſecũdum naturam: neque plura hic, in intellectuali, neque pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicẽt, aut Mentem & ipſum Primum. Sed quòd alia ſint ab inuicem, oſtenſum ſæpenumero. Si plura, & cætera, quæ ſequuntur, Plotinus ex priſca Platonis, Platonicorumq́; omniũ Philoſophia, in qua peruenitur ad vnum ſingulare, ſimpliciſſimumq́; Principium, Bonum & F
Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, & principium: Vnum, quia ſolitarium, ſimpliciſſimum, ab omni externa re ſegregatum, totum ipſummet, non varia natura. Tota vna Bonitas, & vna bona, ſimplexq́; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui vel ipſa natura facem ac lucem præbeat, vt ab ea ipſa penè declaretur. Huic cùm ſit ſumma ſimplicitas, cui etiã adiunctum quoque eſt id quod à Philoſophis & ab Ariſtotele inducitur, quod dicitur ab illis αὐτάρκης, per ſe ſufficiens, ſibi ſuppetens, ſe ipſo contentus: conſequitur vt nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus poſſit eſſe contentus: contentus autem ex ſe ipſo, non ex alienis bonis. Sicq́; aſcendit, ſuperq́; greditur ea, quæ faciunt aliquam compoſitionem, & farraginem, ac quaſi corpus, effugiens eam, imò ſupergrediens infinita bonitate, & affluentia propriorum bonorum. Efficiturq́; vt nec in alio ſit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum, ac ſingulare Principium: poſt hunc ſequetur Mens, quæ vocatur à ſacra Philoſophia Sapientia. Hæc dicitur primò ſapere, primò & principaliter intelligere, quia vt Chaldæus dicebat, vocatur à cunctis hominibus prima Sapientia, prima Intelligentia. Vocatur autem, quiá neſciebant eam habere, qui eum antecedat. Iſtud igitur primum Intelligens, non dicitur reſpectu Boni ac prioris, in quo eſt exquiſita ſapientia, & quem Chaldæus & Triſmegiſtus dixerant, cùm eſſet prima Mens, Intelligentia, genuiſſe ſecundam. Dicitur ergo

Omne quod nõ eſt primũ, non eſt ſimplex.

Quicquid in alio eſt, etiam ab alio eſt.

Vna Bonitas, ſimpléxque vnitas.

Mens primò ſapit.

A ergo primum Intelligens, ratione noſtri, ſicut habuit peculiare apud vetuſtiſſimos nomen Mentis. Subſequitur tertium principium Anima. Hi ſunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit eſſe Plato. Illud autem in Plotino obſeruare operæpretium eſt: primum quòd hæc ait eſſe altera ab inuicem: deinde quòd quaſi naturalibus rationibus probat neceſſariò neque plura eſſe, neque pauciora principia. De primo dicendum: Cùm altera fatetur eſſe ab inuicem, ſciendum eſt, eum non ſentire tantam alteritatem, ac diuiſionem, quanta diuidat ſubſtantiam, duóque ſeparata numina conſtituat. Quod ne cogitari quidem poteſt. Nec fuit ferè Philoſophorum quiſquam, modò Philoſophi nomen mereatur, cui non placuerit vnum caput, vna origo. Cùm autem ſuperiores tribuant Menti quanta poteſt tribui diuinitas, vt quam ſuperius ex ſententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & ſæcula ex ſummo Bono, eámque dixerat per ſe Patrem, Principium omnis pulchritudinis, totą; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac ſempiternæ Diuinitatis: ad hæc cùm Triſmegiſtus, hoc ſecundum principium, quod & Mens, & Verbum à priſcis dicitur, vndique perfectum, opificem mundi, primam virtutem, increatam, ἀπήραντον, infinitam, perfectiſſimi Patris perfectiſſimam Prolem, legitimum Filium, ſempiternam originem vitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, ſui ſemper ſimilem, æqualem, qui de naturæ ſuæ ſtatu nunquam decedat: cùm his inquam nominibus appellauerint Mentem, ſecundum Principium, &

Philoſophi omnes ad vnũ principiũ retulerunt omnia.

B cùm hæc declarent eandem atque ſummi Boni Diuinitatem (Nam ſi ſummum Bonum deſcribas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogeriſq; repetere hæc omnia, quæ Menti tribuiſti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, vt æquè ſit Deus Mens atque ſummum Bonum. Sed cùm neque poſſint eſſe, neque natura ferat, duas ſeparatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, certè non poſſunt ſeparata dici duo hæc Principia. Huc addo quòd Triſmegiſtus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobiliſſimus Platonicus, hanc Mentem, & ſecundum Principium vocant, declarant conſalutant γνήσιον υἱὸν, legitimum Filium, ſummi Boni. Non poſſunt igitur eſſe ſeparati Pater & Filius, cùm in vtroque ſit eadem Diuinitas, & pater æterno deuictus amore, genuerit, gignárque Prolem, & Proles eodem amore ardens, velit naſci. Quæ ſunt illi ingenuè confeſſi. Quare quod Plotinus dixit ἕτερα εἶναι, altera eſſe ab inuicem: aut intelligendum eſt, quòd ſint duo Principia, ſicq; fiat vt ſint altera: noſtráque Theologia dixiſſet emendatius, alteros, quæ nominum diſtinctio inuenta nondum fuerat. aut ſi ſeparet eorum ſubſtantiam, quæ eſt Diuinitas, dicam Ariſtoteli tritum, apage ἀφιλόσοφον, caret Philoſophia, non ſapit naturá, non redolet rationem. Diſcedit non à conſideratione modò, ſed etiam à Philoſophia maiorũ: cùm & Triſmegiſtus & Plato, Mentem, & τὸν αἴτιον, autorem, cauſam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo eſt coniunctio Diuinitatis. Denique clarus eſt Plotinus, quid ſenſerit. Nam in libro de Tribus principalibus ſubſtantiis expreſ-

Nõ ſunt duæ diuinitates, neque duo creatores.

Non ſeparantur Pater & Filius.

C ſè confeſſus, ipſum Bonum, & Mentem, vnum, idemq; eſſe, vt apparuit in primo libro. Alterum quod aduertendum eſt in Plotino, quibus vtitur rationibus, quibus probet nec plura, nec pauciora eſſe Principia, non eſſe omnino, vt Græcis nonnullis item videtur, ſynceras, vetuſtámque Philoſophiam redolentes, ſed habere aliquid commentitium. Reuelata eſt, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium Numinum, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem ſint, & quæ cauſa faciat vt ſint tria, non plura, aut pauciora, non credo mortalem ſcire poſſe, fortaſſe nec Angelũm. Minus item fas eſt, deducere prorſus ex conſideratione & creatione rerum noſtratium, hoc triplex imperium: quia videretur æterna principiorum, & cauſatorum connexio. Quare fatendum eſt ſupergredi mentem humanam rationem trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, vt Deum ſuum noſcerent. Ad hæc, huius ſententiæ Plotinum fuiſſe, non eſſe duo illa, ſubſtantia ſeparata, probabo ex verbis eius, quibus in primo libro eximiis laudibus eam quæ vocatur Mens, extulerat. Atque ibi vocauerat ſecundum, & primum Numen, quod hic ἕτερα. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, ſed primum non indigere ſecundo, ſecundum autem primo, quia naſcitur ab eo. Quibus apparet eum non ſeparationem quaſi duorum hominum, ſic duorum Deorum induxiſſe: ſed vti duorum, quorum cùm ſit eadem omnipotentia, maieſtaſq;, ſit item neceſſariò Diuinitas, voluntas, conſiliumq; idem. Quod quoniam difficile ab hominibus

Fides & ratio ſeu perſuaſio de Trinitate, data non ex hominum inſtituto, ſed diuino munere.

intelligitur, deſunt verba, quibus exprimatur, ſicut nec perfectè contingit cogitatio. D
Quocirca nominibus, & modis vſitatis vtentes dixerunt eos duos Deos.

Profunda Theologia Plotini de tribus ſubſiſtentiis: & quòd à Primo ſit omnis ſapientia Diuinitasq; Secundi.

CAPVT XII.

PLOTINVS item ſcripſit librum περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, de Tribus principalibus ſubſiſtentiis, in quo ſummum Bonum, ipſamq; excellentiſſimam Vnitatem, ex priſcorum Philoſophia facit primam hypoſtaſin, ſecundam ipſam Mentem, Tertiam Animam mundi, vt ſuperius oſtenſum: Animámque viuificatricem, animatricem omnis vitæ, nullum toto mundo eſſe animal, quod non acceperit ab ea vitam, ab hac omnem vim ſubſtantiamq; omnem ſuppetere: ſine ea cælum nec vim habere potuiſſe viuificantem, nec motum, quòd ea ſit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, ſimilis genitori ſuo Menti: præcipuè enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eámque vocat Imaginem Mentis, vt verbum ſimulachrum animi, innuens ſic propè produci animam à Mente, ſicut ab animo producitur oratio: noſtrarumq; litterarum eſt, imaginem vtriuſque eſſe Spiritum. Item Plotinus eſſe ipſam operationem, opus ipſius Mentis, ſubſiſtentiámque ei à Mente eſſe. Illud, vt dixi, non eſt verum, nec clarè comprehenſum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creaſſe. Quaſi ſatus vnus fuerit rerum atque Animæ. Nam ſi Principium, ſi Rex eſt tertius, ſi Deus, vtique ſempiternus. Etſi Plotinus longè differre natutam iſtius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et ſi dat vitam, dat motum, fecit moueri cælum, quo modo feciſſet, niſi Deus eſſet? Quis enim largiri poteſt, & inſpirare vitam, præterquam Deus? Et quis poteſt omnium animalium eſſe animatio, niſi Deus? Cuius eſt omnium rerum continuatus motus, niſi Dei? Et ſi is eſt, vt Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus vnquam ſine Spiritu ſuo potuit eſſe? De Mente quoque loquitur ea, quæ ſuperius, ipſam à bono naſci, perfectum à perfecto, magnum à magno, ſecundum à primo, numerum ab vnitate ſimpliciſſima, Mentem gignere τὸ ὄν, ipſum Ens cogitando, inſidere ei ſpeciem, formam, eſſentiam cunctarum rerum. Perfectiſſimum eſſe Bonum, maximum autem & ſecundum poſt Bonum, eſſe Mentem, Mentemq; eum aſpicere, & indigere eius, Bonum Mentis minimè. Quod ab optima Intelligentia, vel Mente generetur, Intelligentiam vel Mentem eſſe. Patrem ſcilicet, vt dicebat Chaldæus, eſſe optimam Mentem, ſiue Intelligentiam, quæ optimum tantundem genuerit ſecundam. Meliorem eſſe omnibus Mentem, ſicut poſt Mentem ſit Anima vti Verbum eius, quaſiq; ſimulachrum, quæ & in ipſam Mentem reſpiciat, eamq; deſideret. Eſſe autem vnum, idemq;, ſoláque alteritate differre, Genitorem ac Genitum. F
In libro autem, quem inſcripſit, Quo modo conſtitit Idearum multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Veſtigium vitæ eſt etiam veſtigium Mentis. Illic autem archetypum boniſorme: quoniam in ſpeciebus bonum habet. Alterum enim eſt Bonum, alter autem Bonus, in ſpeculando vitam habens: ſpeculatur autem Boni boniſorma exiſtentia, quæ conſiderantur & ipſa, quæ poſſedit, quando ſpeculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipſum, non tanquam illic eſſet, ſed vt ipſe habuiſſet. Principium ille eſt, & ex illo in iſto: & iſte qui fecit hæc ex illo. Neque enim fas erat reſpicientem in illum, nihil intelligere, neque rurſum ea erant in illo. Neque enim ipſe generabat. Vim igitur ad generandum habuit ab illo, quæ non habebat ipſe: ſed ex vno ipſo, multa huic. Hæc Plotinus. quorum eſt ſenſus, omnem ſapientiam, omnem creandarum rerum ſcientiam, & potentiam, omnem prolificationem, fœcunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore ſuo, quem reſpiciens fiat ſapiens, à quo perueniat in ſe tota bonitas eius & ſapientia. Ille Principium. In Mente eſt archetyprum boniſorme, quoniam archetypum eſt vniuerſalis rerum ſubſtantia, contenta in æterna Mentis ſapientia, eáque à Patre eſt in Filio, quem pater genuit ſapientiſſimum. & quia non eſt aliud archetypum, niſi ipſum Verbum, & Mens: Verbum autem eſt boniforme, hoc eſt, ſimillimum Patri ſuo Bono, ea de cauſa archetypũ etiam eſt boniſorme. Nec aliud eſt archetypum,
quàm

Mens genitrix Animæ.

Nemo vitam inſpirat niſi Deus.

De vniuerſitate.

Boniforma exiſtentia.

A quàm ipſa Mens boniformis. Eſt igitur hoc archetypum formarum plenitudo, & ipſa Mens. Primus quidem & ſummus Genitor eſt ipſum Bonum: Filius autem eſt bonus: nempe neſcio quid plenius ipſum Bonum, quàm bonus, quod eſt accepta bonitas, à bonitate illa prima. Bonus qui eſt ipſa Mens, vitã habet in ſpeculando, vt Ariſtoteles etiam dixit, ſpeculando inquam Patrem ſuum, ſéque ipſum. Speculatur autem, vel contemplatur ſeipſum, quando plenitudinem Diuinitatis ſuæ, & omnem ſcientiam contemplatur, quam à Patre, & ipſo Bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & ſe ipſum, & Genitorem ipſum contemplatur. Omnis autem doctrina Filij venit à Patre, qui Principium eſt, à quo in Secundo ſunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex Patre nacta vim & ſapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à Patre cunctam generandi, ſiue creandi vim, & potentiam, quam ſine illo non habuiſſet, vt rectè poſſit dici ex genitutis, & viribus Dei, id eſt, à Deo, ſapientiſſimam Mentem, quam genuit Deus, mundum feciſſe. Hæcq; fuit veriſſima cauſa mundi, & hæc duo principia, velut vnum: quoniam non ſunt duo Dij ſeparati, ſed Secundus à Primo natus, & cum eo bonis ſempiternis locupletatus. Paulo inferius ſimilia refert Plotinus: Repletus quidem, vt habeat, quod aſpiciat. Reſpiciens autem ipſa cũm lumine, ab eo, quod dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non ſolum dicitur ſubſtantiæ, ſed vt videatur ipſa, cauſa ille. Sicut Sol, vt videatur à ſimilibus, & vt naſcantur, cauſa cùm ſit, cauſa quoque eſt viſionis, qui neque viſio ſit, neque res ipſæ. Sic & Boni natura, cauſa ſubſtantiæ, & Mentis exiſtens, & lumen, ex proportione

Quomodo Deus ſpeculatur ſeipſum.

B his, quæ illic ſunt viſibilia, & videnti neque entia, neque Mens eſt, ſed cauſa horum, & vt intelligantur, lumine ſuo præbens & ipſi Menti, & ipſis entibus. Paulo pòſt inquit: Mens generata, ipſa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & vitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, ſubſiſtit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc: omniáque ipſa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem quidem ſupergreditur. Non poteſt ſupra Bonum excedere, quoniam nihil eſt ſupergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil eſt illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum eſt? Et quidem neceſſe eſt Boni naturam per ſe ſufficientiſſimam, & non indigam alterius cuiuſquam. Plotinus repletam vocat Mentem, quam prolificis formis à Patre repleri contendunt, affirmatq; Mentem aſpicientem, contemplantemq; ſuperiorem, non modò diuina ſapientia repleri, ſed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò ſubſtantiæ, nempe Ideæ, cauſam iure vocari, ſed etiam autorem, vt ea ipſa videatur, cùm nec Idea ſit ipſe, nec Secundus, proles nempe ipſe ſua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus viſionem, nec viſio eſt, nec res ipſæ: ita patrem cùm nec viſio, nec res viſa ſit, nec ſecundum Mens, præbere tamen vt ea ipſa ſint, & videantur. Denique & vita, videlicet fons ipſe vitæ proles Dei, Mensq;, venit à Primo, per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori ſuo Bono aſſimilantur, ſuntq; ἀγαθοειδῆ, Boniformia: tria ſcilicet, ſed vnum, Vita, Mens, Idea. Quocirca ſupereminet omnia ſummum Bonum, cuius eſt,

Vita, Mens, Idea.

C rerum prima & perennis vbertas, ipſe nullius indigus. Poſt multa Plotinus, eodem libro, de pulchritudine ſummi Boni loquens, quod Plato cauſam omnium pulchrorum dixit: Quod deſiderabile eſt, inquit, carens forma & figura, omnium eſt deſiderabiliſſimum, & amabiliſſimum. Hic enim non amori finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaque & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & venuſtas ante omnem venuſtatem. Flos & virtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλλοποιός, pulchrifica, principium & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius eſt principium. innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Efficit autem eum pulchrum, non in figura, & forma, quippe & ipſum clarificatum, figura caret. Itaque ſine figura oportet eſſe φύσιν τὴν πρώτην, primam naturam, vt non ſit mirum, ſi vehementiſſimis inflammat amoribus. Quippe & anima cùm validum concepit amorem: omnem, quam habet, abiicit formam. Itaque Mens contemplatur, quaſi Mens effecta, verſatútque in loco eximiæ venuſtatis. Sed cùm videtit τὸν θεόν, Deum, omnia dimittit, amplectiturq; illum ſolum, & contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pulcherrimum, ſi prodeat rex, dimiſſis ſpectaculis illis, in hunc vnum ora conuertat. Eſſetq; vera ſimilitudo, niſi quòd is, qui ibi contemplatur, eſt homo innuens, qui contemplatur ſupernè, Deum eſſe. Denique de tribus Numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epiſtola prodiderat Plato. Neque, inquit, ſecunda

Pulchritudo pulchrifica.

Mens Deum contemplãdo quid aſſequatur.

addideris primo, neque tertia ſecundis: ſed ſecunda circa primum ſtatuas, tertia circa D
ſecundum. Sic enim dabis vnicuique ſuum locum, poſterioráque illis applicabis, ceu illa circum currant in ſe ipſis exiſtentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur eſſe, & illius nomine omnia, quippe qui cauſa ſit illis exiſtendi, eúmque appetant alium ab eis exiſtentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, ſic omnia in illum deſinunt per media, alia quidem propius, alia poſterius, ad extremam reuocatis ſenſibilibus ipſam Animam. In libro quoque de Bono, & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in ſeipſa, & omnia exiſtentem, multitudinem inſeparabilem, rurſumq; diſcretam. Sentit autem Plotinus principium, fontémque rerum, quas ſinu & ſapientia ſua complectatur, Mentem eſſe. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quaſi flores, ex amœnis cápis decerpſi) etſi haud aſſeram puriſſimum veritatis fontem fluere, erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum Philoſophiam, abſtruſum, arcanumq; priſcorum temporum myſterium, nouiſſimis ſæculis cœleſti beneficio penitus patuiſſe: & quæ antea mundus non cognouiſſet, aperta melius, & enarrata à Filio Dei claruiſſe.

Omnia in Deũ deſinunt per media.

De trina Diuinitate, ex Numenio: & quòd ſuper his ſanctè, caſteq́ loquendum eſt: & de eorum mutua indiuiſibiliq́ ſubſtantia.

CAPVT XIII. E

DIXI Plotinum, Numenium, cui perpetuum ſtudium impenderet, facile perſuaderi poſſe, in omni Theologia fuiſſe, ceu præceptorem imitatum. Is igitur ante Plotinum, Porphyrium, Amelium, Proclum, hęc de tribus Hypoſtaſibus, aut numinibus ſcripſerat: τὸν μέλλοντα συνήσειν περὶ θεοῦ πρώτου καὶ δευτέρου, χρὴ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει, καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί. κἄπειτα, ἐπὰν δοκῇ, ἤδη εὖ ἔχειν τότε ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως. ἄλλως δὲ μή. θεὸν δὲ προσκαλεσάμενος αὐτοῦ γνώμονα γινόμενον, τῷ λόγῳ δεῖξαι θησαυρὸν φροντίδων. ἀρχώμεθα δὲ οὕτως. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἐστὶν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι᾽ ὅλου, μηδέποτε εἶναι διαιρετόν. ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἐστὶν εἷς. καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ, χρὴ, εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Latine autem: Qui cogniturus eſt de primo Deo, & ſecundo, oportet prius diſtinguat ſingula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum ſi bene habere videatur, aggredi ad dicendum decorè. Aliter abſiſtendum. Inuocato igitur Deo ſibi conſcio, verbis aperire theſaurum cogitationum. Incipiamus autem ſic: Deus primus quidem in ſe ipſo exiſtens eſt ſimplex, quòd ipſe ſibi vbique coniunctus eſt, nec vſquam diuiduus. At & ſecundus Deus, & tertius eſt vnus. Verum oportet noſſe, Patrem primum Deum eſſe, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum eſt, quòd quemadmodum Plato in Epiſtola, de tribus Numinibus, & in alia, de Cauſa, & Patre locuturus, præfatus eſt, & quemadmodum de eiſdem dicturus Or- F
pheus, præmonuit,

Numenius agnoſcit Trinitatem.

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἐπίθεσθε βεβήλοις.
Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Sic præfatus eſt Numenius, grandia myſteria traditurus. Præfatus autem eſt, oportere cùm de his narraturus accedas, eſſe te animo hilari, compoſito, tum ſeparare quæque ſeorſum, ne primum cum ſecundo commiſceas, & confundas: quoniam plerique hæc duo Numina non dignoſcentes (Deum enim nemo vidit vnquam: ſed Filius qui eſt in ſinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum eſſe primum ac genitorem, ſupremam mundi, rerumq; æternarum arcem, alterum genitum atque opificem, ſecundum ab illo, vt Sabelliani. Hæc oportere diſiungere præmonet, & ſcire quid Primi, quid Secundi ſit, prius noſcentem eſſe Primum & Secundum. Quod quidem non facilè aſſequaris, niſi ope diuina implorata. Hanc autem reconditam, eminentiſſimamq; ſapientiam appellat Theſaurum arcanæ meditationis, in qua pretioſiſſimi theſauri abſcondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo theſauros abſconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omnemq; Platonicam familiam, narrat eſſe ſimplicem, indiuiduum, qua de cauſa per totam maiorum Theologiam dictus eſt ipſum Vnum, quod propriè nomen Primi eſt. Verùm ab hac eadem ſimplicitate, quoniam eadem eſt diuinitas, ne Secun-

Non confundendæ perſonæ in Trinitate.
1. Ioan. 4.

A nec Secundus etiam ac Tertius abſunt. Sunt igitur & ipſi Vnum. Primus eſt ſimplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura ſubeſt. Sed illud cumprimis noris, inquit, etſi Pater, atque Opifex idem ſint, eadem ſubſtantia, parq́; & inſeparata Diuinitas, Patrem tamen iure vocari priorem, quoniam Mens ab ipſo, non ipſe à Mente. Nec talis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentium: ſed qualis, ſi fas eſt mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: vel quod in omni Theologia celebre eſt exemplum, qualis Solis, ac lucis, à Sole naſcente luce ac radiante, non à luce Sole quicquam accipiente: Sic Proles Opifex, etſi tantus ſit, quantus Genitor, nihilq́; ſibi deſit paternorum bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis ſuæ relucet. Et is patriis imperiis obſequitur, cuius ſub pedibus omnia ſubiecit. Et quanquam eſt Opifex etiam Deus, eſt tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædam dixerunt illi, narrata melius, & declarata aduentu Filij Dei. Quanquam hæc lux, quæ venit in mundum, & ad propria, palatiumq́; ab ſe quondam creatum, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, ſicut diligunt, magis tenebras, quàm lucem.

Popularibus interdum exemplis vtendum in reb. arduis & Theologicis.

B

De trino Deo, ternaq́ Diuinitate ex Calcidio, quo ſenſa ſuperiorum Platonicorum declarantur. Et quòd Primus eſt ſummum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Intimator & Anima mundi. Et quòd tres has perſonas, & hypoſtaſes apertè & diſtinctè fateantur.

CAPVT XIIII.

HANC admirabilem Platonicorum, priſcorumq́; Theologorum, atque oraculorum, & per ſucceſſionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philoſophiam legit & agnouit, produxitq́; in medium Calcidius Platonicus ſuper Timæum. Cuius hæc verba ſunt: Vt igitur breui multa complectar, iſtius rei diſpoſitio talis mente concipienda eſt: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ ſunt, ſubſtantia miniſtratur, eſſe ſummum & ineffabilem Deum. Poſt quem Prouidentiam eius, ſecundum Deum, latorem legis, & vtriuſque vitæ, tam æternæ, quàm temporariæ. Tertiam eſſe porro Subſtantiam, quæ ſecunda Mens Intellectuſq́; dicitur, quaſi quædam cuſtos legis æternæ. his ſubiectas fore rationabiles animas, legi obſequentes. Miniſtras verò poteſtates, naturam, fortunam, caſum, & Dæmones inſpectores ſpeculatoreſq́; meritorum. Ergo ſummus Deus iubet, Secūdus ordinat, Tertius intimat. Animæ vero legem agunt. Lex porrò ipſum fatum eſt. Hæc ille. Paulò autem ſuperius Plato veritatis inſtinctu locutus eſt, Principio, cuncta quæ ſunt, & ipſum mundum contineri, regique principaliter quidem à ſummo Deo, qui eſt ſummū Bonum, vltra omnem ſubſtantiam, omnemq́; naturam extimatione, intellectúque melior, quem cuncta expetunt, cùm ipſe ſit plenæ perfectionis, & nullius ſocietatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare eſt. Deinde à Prouidentia, quæ eſt poſt illum Summum ſecundæ eminentiæ, quam νοῦν Græci vocant. Eſt autem intelligibilis eſſentia, æmula bonitatis, propter indefeſſam ad ſummum Bonum conuerſionem. Eſtq́; ei ex illo bonitatis hauſtus, quo tam ipſe ornatur, quàm cætera, quæ ipſo autore honeſtantur. Hanc igitur Dei voluntatem, tanquam ſapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines vocant, non vt plerique exiſtimant, quia præcurrit in videndo, atque intelligendo, prouentus futuros, ſed quia proprium eſt diuinæ mentis, intelligere, qui eſt proprius mentis actus. Et eſt Mens Dei æterna. Eſt igitur Mens Dei de intelligendo æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatum, lex diuina promulgata intelligentiæ ſapienti, modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obſequitur ea, quæ ſecunda Mens dicitur, id eſt, Anima mundi. Hic fatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ myſteria, cæterorumq́; item Platonicorum, & omnium, qui de rebus diuinis locuti ſunt, enodauit. Hic igitur expreſsè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta ſuperiores omnes, quos vidimus, ſummum Bonum, ſummus & ineffabilis Deus appellatur. Alter vocatur Deus ſecundus, vocatur Proui-

Calcidius Platonic.

Sūmus Deus iubet: Secundus ordinat: Tertius intimat.

C

νοῦς quid.

Anima mūdi.

Trinus Deus, terna diuinitas agnita Platonicis.

dentia, quemadmodum ſuperius locuti ſunt omnes. Nam Philo, prouidentem, guber- D
natorem, præfectumq́; mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui
Ioan. 5. 8. etiam de ſeipſo dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium
Ioan. 5. dedit Filio. Et, Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Paulus autẽ,
Act. 10. Qui conſtitutus eſt iudex viuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis hu-
Luc. 20. mani, omnis carnis iudiciũ. Ea enim eſt Prouidentia. Rectumq́; naturæ curſum dicebat
ſuperius Philo, qui conſtituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem pro-
uidentiæ cauſam, ſicut oſtendimus, propoſuit Plotinus. Hinc etiam declaratur myſte-
rium, quo Calcidius dixit, Ergo ſummus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius inti-
mat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem vacare ab omni opere: &
quæ dixit Philo, Quòd Patrem in excelſa, longéque optima Diuinitatis arce poſitum,
nefas erat hominem ad ſuam imaginem creare, delegaſſe Filio, & Secundo tanquam mi-
nori, hanc prouinciá. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, Pater non iudicat quem-
quam, ſed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iuſſit, dictauit Pater, Filius iuſſus paruit,
Dictauit Pater, filius paruit. creauit mundum, creauit hominem ad imaginem ſuam. Iudicat item mundum. Hinc
dictus à Philone organum, miniſter, legatus. Nomina igitur Patris apud Calcidium,
quemadmodum cæteros omnes, ſunt vt in ſacris literis: item, quòd is propriè dicitur
Deus, dicitur ſummum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum
Genitor Filij ſui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia prin-
cipaliter ab eo manare, ſuſtineri, regi. Idem ſummus Deus, & ſummum Bonum nuncu- E
patur, vltra omnem ſubſtantiam, omnemq́; naturam, ſuperans omnem cogitationem
omni conſideratione maior, non minus incogitabilis, quàm ineffabilis, nullius ſocietatis
Nomina Dei patris & filij. indigus. Dicitur item Iuſſor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensq́; Secundo.
Nomina autẽ Secundi ſunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex ſci-
licet, dicitur Autor æternæ & temporariæ vitæ, dicitur Prouidentia, dicitur ſecundi gra-
dus, ſecundæ eminentiæ poſt Primum. dicit Calcidius eum à Græcis appellari νῶν, Men-
tem. Audis Mentem (de qua primus liber) ſecundam eſſe à Primo. Dicitur Eſſentia νοητὴ,
intellectualis: eſt enim Idea rerum, eſt perfecta Subſtantia, eſt Ipſum eſſe, quẽadmodum
Exod. 3. vocat eum Dionyſius, τὸ ὄν. Et ipſe de ſe, Ego ſum qui ſum: propter rerum pleniſſimam
fœcunditatem, originem vberrimam, aulam formarum ditiſſimam. Dicitur item æmula
Bonitatis, & quod indefeſsè conuertitur ad ſummum Bonum: quia dixit ipſe apud Ioan-
nem, declarans hoc myſterium, Filius nihil agit niſi quod viderit Patrem facientem. Et,
Ioan. 7. Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Obſerua quoque contra Arianos, &
Valentinianos, quòd hęc Mens eſt æterna: Non, quemadmodum illi dicebant, Fuit tem-
pus quando Filius non erat. Nónne audis Mentem æternam, quemadmodum apud ſu-
periores? Itẽ obſerua quòd beatitudo Filij, & Bonitatis hauſtus, eſt ex Patre. Filius enim
eſt in ſinu Patris. Æterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum,
ineffabile myſterium, quòd eo hauſtu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornat, & hone-
ſtat omnia. Vt Pater bonum filij, ſic Filius bonum reliquarum rerum. Hæc vocatur ab F
hominibus, ſapientia, tutela, ſalus omnium rerum, robur, ſuſtentaculum, vt Philo δεσμὸς
ἄρρηκτος, vinculum non diſſoluendum. Nomina porrò Tertij, primum dicitur Suſtentatio
Spiritus ſanctus, hypoſtaſis. hypoſtaſis, quemadmodum Primus & Secundus: dicitur Intimator, quia funditur, mit-
titurq́;, datur à ſecundo: Ipſe enim (inquit Mens) quæcunque dixero, annunciabit vobis.
Ipſe prophetas afflauit. Ecce igitur verè intimator, declarator, Paracletus, conſolator.
Dicitur etiam ſecunda Mens, quia nomen Mentis eſt propriè Secundi: Iſq́; eſt Mens
in omni Philoſophia celebris. Quapropter Tertius dicitur etiam ſecunda Mens, vel In-
tellectus. Agnoſcis diſtinctas perſonas, diſtinctas hypoſtaſes? Non confuſas, quemad-
modum apud Sabellianos. Omnes enim ſunt Mentes, Intellectus. Dicitur item Tertius,
quemadmodum apud ſuperiores omnes, Anima mundi, nimirum vniuerſalis afflatus,
Deo trino ſubiiciuntur omnes miniſtra poteſtates. vita. Poſtremum tribus his dicuntur ſubiacere miniſtræ poteſtates omnes, caſus, for-
tuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundiſſima myſteria, quæ Calcidius iuxtà atque
Platonici cuncti, dicit Platonem veritatis inſtinctu vidiſſe, aſſeruiſſe. Ego verò dico, non
veritatis inſtinctu modò, ſed etiam quia didicerat ab Ægyptiis, Chaldæis, oraculis, Si-
byllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates deſcendit hæc Theologia, tunc la-
tens apud paucos, nouiſſimis diebus apertiſſima, toto terrarum orbe radiantiſſima.

De ſecunda

A *De ſecunda Hypoſtaſi, id eſt, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuinæ naturæ eius deſcriptio, & quòd ab hac creat viſibilia, & inuiſibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.*

CAPVT XV.

DE MENTE creatrice mundi, hæc ſcripſit Anaxagoras, autore Simplicio Philoſopho: Νῦς δέ ἐστιν ἄπειρον, καὶ αὐτοκρατὲς, καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐστιν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλά τεῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἁπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτο τεῳ. ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν. ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀπεκώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον. καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ. καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν. ὡς περιχωρῆσαι τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι. ἐπειδὲ πλεῖον περιχωρεῖ καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. καὶ τὰ συμμεμιγμένα τε καὶ ἀποκρινόμενα, καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνωσε νοῦς, καὶ ὁποῖα ἔμελλε ἔσεσθαι, καὶ ὁποῖα ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἐστιν, καὶ ὁποῖα ἔσται. πάντα διεκόσμησε νοῦς. καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην ἣν νῦν περιχωρέει, τά τε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπό τε ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ
B λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν. μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσιν. παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦ, νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι. καὶ ὁ μείζων, καὶ ὁ ἐλάσσων. ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον ἄλλῳ. Mens autem eſt immenſitas, abſoluta poteſtas. Nulli rei eſt admiſta, ſed ſola ipſa à ſeipſa exiſtit. Si enim à ſe ipſa non eſſet, ſed alteri alicui admiſta eſſet, omnes res participaret, ſi cuiuſquam contagio infecta eſſet (In omni enim re ineſt omnis rei particula, quemadmodum in antecedentibus mihi ſcriptum eſt) Prohibuiſſentq́; ipſam & implicatam tenuiſſent res commiſtæ, vt nulli dominari poſſet, æquè, vt ipſa à ſe ipſa eſſet. Eſt enim omnium rerum tenuiſſima, ac puriſſima, & ſcientiam de vnaquaque re vniuerſam continet, valetq́; maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem vel minorem, his omnibus dominatur potitúrque Mens. Omnem locum, complexúmque Mens comprehendit, vnde & ipſum principium comprehendit. Et primum orſa eſt à paruo complecti. Poſtea verò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quæ miſta eſſent, & ſegregata cuncta nouerat Mens, & qualia futura eſſent, & cuius modi forent, & quot nunc ſunt, & cuius modi ſunt futura, cuncta exornauit, compoſuitq́; Mens, & hunc complexum, quem nunc complectitur, aſtra, & ſol, & luna, & aër, & æther, quæ ſunt ſegregata. Is autem complexus fecit ſecernere. Secernitúrque à raro denſum, à frigido calidum, à tenebroſo lucidum, ab humido ſiccum. Particulæ autem multorum multæ ſunt. Omnino autem nihil eſt ab alio ſegregatum præterquam Mens. Mens autē
C omnis ſimilis eſt maior & minor. Nihil autem alterum vlli alij eſt ſimile. Hæc, vt ait Simplicius, ſcripſit Anaxagoras in primo ſuorum Phyſicorum. Duplicem quinetiam videtur, vt teſtatur idem, ponere creationem ſenſibilem & intelligibilem: Vt appareat manifeſtò eum ante tot ſæcula cecinisse, quod canitur hodie ab omni lingua: Viſibilium omnium & inuiſibilium. Hoc ergo teſtatur de eo Simplicius his verbis: Quòd duplicem creationem ſtatuat, alteram intelligibilem, alteram ſenſibilem ab illa, manifeſtum quidem & ex his quæ dicta ſunt, & ex his: Mens, ait, quæcunque ſunt omnino, & quæ nunc ſunt vt & alia omnia in eo, qui continet multa, & in aggregatis & ſegregatis. Atque cùm dixit ineſſe multa & varia omnibus in rebus aggregatis & ſemina rerum cunctarum, & formas omnimodas, colores, & voluptates habentia, & hominibus compacta eſſe & alia animalia, quæcunque animam habent, ſubiicit. Et hominibus eſſe tum vrbes congregatas, tum opera conſtructa, quemadmodum apud nos & ſolem eis eſſe, & lunam & alia ſicut apud nos, & terram eis producere multa & varia, quorum illi vtilia congregantes, in habitationem vtuntur. Hæc Anaxagoras. Simplicius ſubiicit: & quòd alium quendam mundum à noſtro innuat, manifeſtat cùm dicit non ſemel, Quemadmodum apud nos. Vult etiam eum non ſenſibilem illam χρόνῳ δὲ ταύτης προηγουμένην: ſed tempore præcedentem iſtam noſtram ſpectaſſe.

Mens dominatur animabus omnibus.

Nihil ab alio ſegregatum præter Mentem.

Duplex creatio, ſenſibilis & intelligibilis.

Comprobatio ex Plethone Gemiſto, quòd Magicæ ſententiæ de Trinitate loquantur, de primo, & ſecundo Creatore, ſiue Deo: & quòd Beſſarion etiam vidit hæc, & confirmauit: quòd Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem vidit apud Platonicos, ſed non vſquequaque rectè percepit: & quod Intelligentia primi orbis, eſt eadem & Anima mundi. D

CAPVT XVI.

Magi de Trinitate loquuti

MAGICA quoque logia, id eſt, ſiue ſententiæ, ſiue oracula, apertè de Trinitate ante Chriſti aduentum locuta fuerant, de duobus primis Patre, & Filio, vt primus liber oſtendit, clarè prædicantia. E quibus illud oraculum, quo dixerant Magi, ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλειν πατρικὸς νοῦς, μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος ἁγνοῦ. Hoc oraculum declarans Pletho, ſecutus Pſellum, & quæ ſit paterna Mens oſtendens, ait: ὁ πατρικὸς νοῦς, ὁ δεύτερος δηλαδὴ θεὸς, καὶ τῆς ψυχῆς προσεχὴς δημιουργὸς οὐκ εἰσδέχεται ἐκείνης τὴν θέλησιν μέχρις ἂν ἐξέλθῃ τῆς λήθης. ἣν ἐκ τῆς πρὸς τόδε τὸ σῶμα ἐπιπλοκῆς ἔπαθε. καὶ λαλήσῃ τι ῥῆμα, ἤτοι λόγον φρονήσῃ τινὰ, μνήμης ἐχόμενον τοῦ πατρικοῦ θείου συνθήματος τοῦτ' ἔστι τῆς τοῦ καλοῦ διαξέσεως ἐντολήν. ὡς τὴν ψυχὴν ἀναμνησθεῖσαν οὕτως ἤδη καὶ τῷ ἑαυτῆς δημιουργῷ μάλιστα ἀρέσκειν. Paterna, inquit, Mens, ſecundus videlicet Deus, E & animæ immediatè Opifex, non admittit illius voluntatem, vſquequo egreſſa fuerit ex obliuione, quam ex complexu ad hoc corpus paſſa eſt, & locuta fuerit verbum aliquod, ſiue ſermonem ſenſerit aliquem, memoria pendentem paterni diuini ſigni, hoc eſſe & pulchri executionis mandatum. Cuius animam memorem ſic iam, & ſuo ipſius Opifici maxime placere. Hæc Pletho, conſentiens Mentem paternam dictam ab oraculo, ſecundum Deum Filium Dei. Secundo quoque oraculo, cùm ait, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit ſecundæ, quam primam vocat omne hominum genus: ὁ γὰρ πατὴρ ἅπαντα ἐξετέλεσε τὰ νοητὰ δηλαδὴ εἴδη. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ ἐκτετελεσμένα τε καὶ τέλεια. καὶ τῷ μεθ' ἑαυτὸν δευτέρῳ θεῷ παρέδωκεν ἄρχειν δηλαδὴ καὶ ἡγεῖσθαι αὐτῶν. ὥστε εἴ τι καὶ διὰ τούτου προάγεται τοῦ θεοῦ πρὸς παράδειγμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς ἄλλης νοητῆς οὐσίας, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀνωτάτω πατρὸς ἔχειν τὴν γένεσιν, τοῦτον τὸν δεύτερον θεὸν πρῶτον φησὶν ἑαυτοῖς ἡγεῖσθαι τὰ τῶν ἀνδρῶν ἔθνη. ὁπόσα δηλαδὴ τοῦ μὲν κόσμου τοῦ δὲ προσεχῆ τινα δημιουργὸν νομίζει, τοῦτον δὲ οὐκ ἔτι ἀνωτέρω εἰδέναι. Nam Pater, inquit, omnia perfecit, nempe intellectuales formas: Hæ enim ſunt perfectæ & abſolutæ: & ei qui poſt ſe eſt Deo ſecundo tradidit, vt imperaret ſcilicet, & præeſſet eis. Quapropter ſi quid & per hunc producatur Deum, ad exéplum ſuipſius & alterius intellectualis ſubſtantiæ, & hoc à ſupremo Patre habere generationé dicit. Hunc deum ſecundű ait humanas gétes ſibi feciſſe primű, quæ ſcilicet aliquem mundi creatoré immediatè arbitrátur, eo autem ſuperioré neminé. Hæc Pletho, iuxta ea quæ prior Pſellus expoſuerat. Eſt igitur hoc oraculum diuiniſſimű, vetuſtiſſimum, quod legiſſe veteres Platonicos, præcipuè Numeniű, F ac Plotinű apparet ex eo, quòd Plotinus exclamat ad omnes (vt viſum ſuperius) inducens Platonem loquentem, O homines, quem vos arbitramini primű Deum, mundi creatoré, non eſt primus, ſed eſt eo ſuperior. & hoc ait quaſi dixiſſe Platoné. Numenius auté dicit Patré vacátem ab omni opere, dediſſe ſecundo totá mundi molitioné, & adminiſtrationem. Legerunt igitur id in his oraculis, & volunt eadem ſenſiſſe Platonem. Doctiſſimus

Beſſarij Cardinalis laus.

etiam Beſſarion, nullis priſcis Platonicis inferior, vidit hoc dogma Chaldaicű, Platonicumq́; & cóprobauit, exponés Platonica dogmata aduerſus calumniatoré, libro ſecúdo: Seruat quidem, inquit, hoc propoſitum Plato ſemper, vt non primum per ſe Principium exiſtimet creatoré ſenſibilium rerum, ꝓpinquum, ſed eum qui poſt Primű illum, quem Vnum vocat. Secundo loco conſtitutus eſt, cui cùm materia, tum Ideæ à Primo tributæ ſunt, quas reſpiciens Creator ſecundus, formas materiales, atque ſenſibiles materiæ imprimit iam præuiæ, altero mentis cóceptu, & à Primo pendente, ſiue enim ſignis, ſiue relationibus iſta diſtinguantur, nihil refert. Hæc Beſſario. Ecce igitur quod eſt in dogmatis Magorum, vult etiam eſſe dogma Platonis, quod ab illis vtique manauit vti prioribus. Vi

Creatores duo, velut vnus.

des igitur Deum primum & ſecundum. Vides Creatores duos, velut vnum. Primum, qui det vim, ſapientiá, ingenium, fœcunditaté, theſauros abſconditos Secundo: hæ enim ſunt Ideæ, ſiue ſpecies: Secundum, qui creet doctus iuſſuśq; à Primo. En quod canit Eccleſia,

Patrem

A Patrem omnipotentem, creatorẽ cæli & terræ, viſibiliũ omnium, & inuiſibilium. Deinde inducens creatorem ſecundum, Filium Dei vnigenitũ, per quem omnia facta ſunt. Vides Supremum, Primumq́; à Platone vocari Vnitatem. Hoc vetuſtiſſimum, & cum primis ſanctiſſimum dogma cùm Arabs Auicenna legiſſet in libris Græcorum tralatis in Arabicam linguam, & non intellexiſſet, quod accidit ei in aliis pleriſque, affirmauit, Primam Mentem ſiue Intelligentiam produxiſſe, ſiue procreaſſe duntaxat Mentem ſecundam (quas duas Mentes memorauerat Chaldæus) Secundam verò producere Tertiam. Eſt enim hoc dogma Plotini, Platonicorumq́; qui præcipuè tradiderunt à ſecunda Mente naſci Tertiam, id eſt, à Filio produci Spiritum. Primam verò genuiſſe duntaxat Filium ſuum vnigenitum, & primogenitum: qui deinde viſibilia & inuiſibilia creauerit: à quo prodeat Anima mundi, qui idem Spiritus dicitur ſanctus, autore Calcidio. Hucuſque legerat, & rectè intellexerat Platonicorum, vetuſtiſſimorumq́; dogma Auicenna. Sed modum, quo putat Secundam cùm ſe ad Primã conuerterit, producere Tertiam, cùm verò ſeipſam reſpexerit, producere Animam primi orbis, fuit inane commentum adiectum à ſe, non extans vſquam neque apud Platonem, neque Platonicos, quos ille ſequebatur. Eſt enim ineffabilis modus, & omni mente incomprehenſibilis, quo vel Secundus à Primo naſcitur, vel à Secundo procedit Tertius. Animam verò primi orbis probarem ex Platone, & Plotino, viſumq́; eſt ſuperius, eſſe eandem Animam mundi, hanc autem eſſe tertiam Intelligentiam, ſeu Mentem, & Hypoſtaſin. Idcirco enim vocatur Anima mundi, *Auicenna error.*

B quia mouet, animatq́; principio cælum, dein vniuerſum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producitur funditurq́; à Secunda, quæ ſola generatur à Primo, eóque vnica proles eius. Superfluo igitur in hoc ordine addidit Auicenna Intelligentiam primi orbis. Modus etiã producendi à ſecundo per conuerſionem, vel ad Primum, vel ad ſeipſam, ſuus eſt, non priſcorum. Dicunt etiam quidam alij Græciæ Philoſophi, de Theologia Magorum, quòd apud eos ὁ πρῶτος θεὸς ἀρχέτυποι τῷ ἐλάττονι. *Sap. 1. Act. 2. Intelligentia primi orbis, Auicenna commenta.*

Quòd autore Suida Triſmegiſtus de trina Diuinitate, ſempiternáque Trinitate ſcripſit, quam ſolam dixit æternam, inſeparabilemq́ ſubſtantiam. & quòd creationem per Verbum Dei, quemadmodũ & Moſes, extitiſſe dicit.

Caput XVII.

Vicunque qualis ante Platonicos, quos produximus teſtes, & ante Platonem Philoſophia celebris eſſet, habuerit exploratum, deſinet anxius quærere & admirari è quibus fontibus ſuperiores myſteria tanta haurientes, digna Spiritu Dei locuti, cælеſti numine afflati videantur. Figentes igitur velut veſtigia per omnes retro ætates vſque

C ad primæuos, diuiſq́; familiares Theologos, ad ipſam originem veniemus. Ecce enim Suidas autor valde bonus teſtatur Triſmegiſtum appellatum, quia de Trinitate, quodam diuini Spiritus inſtinctu locutus ſit: cuius autoritate multa ſuper Theologia eius confirmantur: ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος, οὗτος ἦν αἰγύπτιος σοφὸς, ἤκμαζε δὲ πρὸ τοῦ φαραώ. ἐκέκλητο δὲ τρισμέγιστος διότι περὶ τριάδος ἐφθέγξατο εἰπὼν ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα, οὕτως. ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοὸς φωτεινὸς, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τούτου ἑνότης, καὶ πνεῦμα πάντα περιέχων. ἐκτὸς τούτου οὐ θεὸς, οὐκ ἄγγελος, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ καὶ θεὸς, καὶ πάντα ὑπ' αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστίν. ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργικὸς ἐν γονίμῳ φύσει πεσὼν, καὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quæ ſunt, Mercurius Termaximus, is fuit ſapiens Ægyptius. Floruit autẽ ante Pharaonem. Appellatus eſt autẽ Termaximus, quoniã de Trinitate edidit oraculũ, dicens in Trinitate vnã eſſe diuinitatem his verbis: Erat lumen intellectuale ante lumẽ intellectuale. Et erat ſemper Mens Mẽtis luminoſa. Et nihil aliud erat, quàm horũ Vnitas, & Spiritus omnia cõtinens. Extra hunc non Deus, non Angelus, non ſubſtantia vlla alia. Omniũ enim dominus, & Pater, & Deus, & omnia ſub ipſum, & in ipſo ſunt. Nam Verbum eius perfectum exiſtens, & fœcundum, & opifex, lapſum, in fœcunda natura, & aqua fœcunda, prolificam fecit aquam. Hæc affert Suidas ex Triſmegiſto. Ac quanquam ipſe Ter maximum eum vocatum puto propter ingenij, ſapientiæq́; magnitudinem, hoc ſum duntaxat contentus, apparere & hoc *Platonici loco ti digna ſpiritu Dei. Suida laus. Mercurij Triſmegiſti laus. Cur ter maximus appellatus Triſmegiſtus.*

teſtimonio Triſmegiſtum de Trinitate ante Platonem, Platonicoſq; natos ſcripſiſſe. D Ecce enim tres perſonas diſtinctè ſuis nominibus appellat, appellans Patrem & Filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles luces, quarum altera ſit ante alteram, non tempore, ſed qua Genitor antecedit gradu Genitum. Nempe quod idem Filius eius dixit, Pater maior me eſt. Horum ſubſtantiam lucem eſſe dicit, non lucem corpoream, ſed lucem intelligentem. Et cecinit antiquiſſimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumen de lumine. Sicut autem dicit diuinus: Ioannes, In princi-
Ioan. 1. pio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: ſic Triſmegiſtus, Erat lux intelligibilis (ſiquidem etiam ipſum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) ante lucem intelligibilem, & erat Mens Mentis luminoſa. Id eſt, Deus de Deo, Mens
Ioan. 1. à Mente naſcens. Deſignat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. quia naſcebatur æternaliter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipſe intelligens, ex luce
Spiritu ſancto cuncta viuificantur. intelligenti. Loquitúrque de eorum Vnitate inſeparabilique Diuinitate. Exin inducit Spiritum ſanctum, quo cuncta contineantur, viuificentur: qua poteſtate celebratur
Sap. 1. in ſanctis litteris: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiæ, repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. Ecce etiam fatetur hunc
Act. 2. Trinum ſolum, Deum fuiſſe ſemper, ſolum hunc viguiſſe: Præter hunc non fuiſſe Angelum, non Dæmonem, nullam aliam ſubſtantiam. Eſt enim hoc dictum Triſmegiſti, id quod quotidie canit Eccleſia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nunc, & ſemper. Erat in principio, videlicet ab æterno. Ecce etiam vociferatio valida contra ignaros veritatis, rationis expertes Arianos, qui dicebant fuiſſe quando Filius non erat: E
Arrianorum error. non reputantes quantum non impietate modò, ſed inſcitia, & imperitia naturæ peccarent, partim quòd hunc errorem à Platonicis, & ſcriptoribus profanis, quos non intellexerunt videbantur ſuſcepiſſe, partim quòd non viderunt quàm eſſet impoſſibile, vt qui erat Filius Dei verus, Deus & ipſe ex Dei ſubſtantia non fuerit ſemper. Conſequuntur enim ſe diuinitas, & æternitas. Si filius Dei verus eſt, etiam Deus eſt: Si Deus, etiam æternus. Adeſt igitur Triſmegiſtus dicens, Fuit ſemper Mens Mentis luminoſa. Mens
Tria ſemper ab æterno. Mentis Filius eſt, Mens ex altera Mente. De quibus Chaldæus in primo libro dicebat, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit ſecundæ, quam vocat Primam omne humanum genus. Hæc igitur tria duntaxat fuerunt ſemper & ab æterno. Non Angelus, non Dæmon, nulla alia ſubſtantia fuit, ſed ſola trium æterna in vna ſubſtantia coniunctio. Hoc ſentit & loquitur diuiniſſimus Triſmegiſtus, non ſolùm confirmans ho-
Error Pici Mirandulani & Ficini. diernam ſapientiam, ſed contra omnes obteſtans, qui Mentem ſecundam à prima putarunt priſcos ſeparaſſe. E quibus Ioannes Picus, & Marſilius dicta Procli videntes, qui hoc loco non rectè Platonem, maioreſq; interpretatur, aſſeruerunt ſecundam illam Mentem, quaſi creaturam quandam in tempore conditam priſcos ſenſiſſe. Nos autem probauimus, & probamus nec Platonicos, qui talia prodiderunt, priſcam Philoſophiam ſyncere expoſuiſſe, nec Platonicos illos Latinos Græcos rectè ſecutos eſſe, quos ſi ſine iudicio nec vetuſtate cunctáque Philoſophia bene conſulta temere ſequaris, tam in hoc, F quàm in aliis multis haud leuiter cecideris. Expoſita igitur & decantata Triſmegiſtus trium numinum trináque Deitatis, quæ ſola fuit ab æterno, ſempiternitate, accedit ad creationem, dicens fœcundum illud Verbum Dei, quod eſſet perfectiſſimum, fœcundiſſimum, opifex, aquas illas quibus ſuperferebatur, amplexum fœcundaſſe & feciſſe vt ex his omnia naſcerentur, principio lux cæleſtis, tum aër, inde plantæ, ſtirpes, animalia. Ac quod ait lapſum Verbum fœcundum ſuper aquas, eſt quod ait Moſes, Et Spi-
Gene. 1. ritus Domini ferebatur ſuper aquas. Ferebatur autem vt opifex, vt operans, maximè cæleſtes orbes, quos primos eodem Triſmegiſto teſte, ex aquis ſecreuit, & in his primum Solem. Quòd autem hæc ſcripſerit, locutuſq; fuerit Triſmegiſtus, ex eo liquidò noſcet prudentiſſimus quiſque, quòd apud omnes Platonicos, qui poſt Platonem floruerunt, extant, vt non alium habuerint ſuper his myſteriis præceptorem, quàm Triſmegiſtum. Suidas igitur vbi dicta Triſmegiſti protuliſſet, adiecit: καὶ ταῦτα εἰρηκὼς ηὔξατο λέγων, ὁρκίζω σε οὐρανὲ θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον, ὁρκίζω σε φωνὴν πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, ἡνίκα τὸν πάντα κόσμον ἐστηρίξατο. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ μονογενοῦς λόγου, καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ περιέχοντος πάντα. ἵλεως ἴσθι: Et hæc locutus orauit dicens, Adiuro te cælum Dei magni ſapiens opus. Adiuro te vocem Patris, quam protulit ipſe primam, cùm omnem mundum ſtabiliuit. Obteſtor te per vnigenitum Verbum, & Patrem, qui continet omnia, eſto propitius. Hæc igitur carmina,

Amina, quæ Suidas tribuit Triſmegiſto, cæteri tribuunt Orpheo. Inſuper quæ poſtremò citauit, quoniam in libris vulgatis non habētur, credendum eſt eum in aliis eius de Triſmegiſti legiſſe: Quemadmodum & Lactantius, Auguſtinus, Cyrillus aduerſus Iulianum Imperatorem proferunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non videmus.

Diuum Auguſtinum apertè teſtari Platonicos de tribus perſonis ſcripſiſſe.

CAPVT XVIII.

CÆTERVM etiam diuus Auguſtinus, in libris de Ciuitate Dei apertè teſtatur, quod etiam librorum illorum interpretes aſſeuerant, Porphyrium, quem vocat doctiſſimum Philoſophorum, iuxta Platonicorum ſententiam, tria Principia ſtatuere, ſed eos more ſuo loquentes tria Principia dicere, quæ Chriſtiani ad certam regulam loquentes, vnum Principium, tres Perſonas appellant. Eius hæc verba ſunt: Dicit enim, inquit, Deum Patrem, & Deum Filium, quem Græcè appellat paternum Intellectum, vel paternam Mentem, πατρικὸν νοῦν. De Spiritu autem ſancto aut nihil, aut non apertè aliquid dicit: quamuis quem alium dicat horum medium, non intelligo. Si enim tertiam, ſicut Plotinus vbi de tribus principalibus ſubſtantiis diſputat, animæ naturam etiam iſte vellet intelligi, non vtique diceret, Horum mediū, id eſt, Patris, & Filij medium. poſtponit quippe Plotinus animæ naturam paterno Intellectui: iſte autem cùm dicit medium, non poſtponit, ſed interponit. & nimirum hoc dixit, vt potuit, ſiue vt voluit, quoniam nos Spiritum ſanctū nec Patris tantùm, nec Filij tantū, ſed vtriuſque Spiritum dicimus. Hæc quidē Auguſtinus. Ecce teſtatur à Platonicis, videlicet Porphyrio, & Plotino claram, apertamq; habitam de Patre ac Filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodum à principio in oraculis Chaldaicis vidimus, paternā mentem, quod ſonat paternā Sapientiam. Tertium autem dictum ψυχὴν, Animam: Videlicet Animam mundi, qui dicitur à noſtris & ab illis Spiritus ſanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum vocauit. Filium igitur Patris ſummi, vocatum à Platonicis ait, patriam Mentem, de qua totus primus liber diſſerebat. Quibus fit perſpicuum, magnos in noſtra Theologia viros, eiusq; ſuſpiciendos antiſtites, non ignoraſſe profanæ Philoſophiæ primates de Patre, Filio, Spiritu ſancto ſcripſiſſe. Quæ Philoſophi, vt idem ait Auguſtinus, liberis verbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficiliſſimis, offenſionem religioſarum aurium pertimeſcentes, ſoleant vocare, vel tria Principia, vel tres Deos. Eiusq; loci explanatores afferunt, quod nos quoque fecimus, teſtimonium Macrobij, de Mente Ideas continente, & Triſmegiſti dicta de Verbo perfecto.

Lib. 10. cap. 28. & 29.

Vnum principium, tres perſonæ.

B

Paterna Mēs, paterna Sapientia.

De tribus Hypoſtaſibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priſcos, omnia metricè ſcribebantur: & quòd ab his oraculis myſteria veterum Philoſophorum manare potuerunt.

C

CAPVT XIX.

SIT poſtremo loco, quod ſub Chriſti deceſſum, Oraculum Apollinis de tribus Numinibus diuinè pronuntiauit. Rogatus de vera religione, cui maximè genus humanum initiandum, cōſecrandumq; eſſet, quaq; vti vera ſapientia cunctæ nationes eſſent decorandæ, & quæ foret omnibus ſuperſtes, quod Daniel vaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixiſſe:

Oraculum de ſancta Triade.

Μὴ ὄφελες πύματόν με καὶ ὕςατον αὐτὸς ἐρέσθαι,
Δύςηνε προπόλων, περὶ θεσπεσίου γενετῆρος
Ἄμφι τε τηλυγέτοιο πανομφαίου βασιλῆος.
Καὶ πνοιῆς, ἣ πάντα πέριξ βοτρυδὸν ἔχει.
Οὔρεα, γαῖαν, ποταμοὺς, ἅλα, τάρταρον, ἠέρα, πῦρ τε,
Ἥ με καὶ οὐκ ἐθέλοντα, δόμων ἀπὸ τῶνδε διώξει
Αὐτίκα ἐρημαῖον δὲ λελείψεται οὖδος ἀφήτωρ.

Ne me vtinam ſupremum, infelix ipſe ſacerdos,
Sciteris de ſancto, ac diuino Genitore,
Et ſobole chara, rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëráque. heu templis me diſcedere ab iſtis
Coget, linquetur quo edebam oracula, limen. D

Hoc oraculum excerptum cum multis alijs, ab his qui audierunt, traditumq́; memoriæ, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipſa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philoſophis etiam atteſtantibus, Sibyllas diuinas fuiſſe, & oraculum illud diuina ſæpenumero myſteria aperuiſſe. Decantabantur autem, autore Plutarcho, ferme cuncta, ſcribebanturq́; à priſcis numeroſè, Philoſophíque priſci ferè omnes, ſiue de creatione mundi, ſiue de reliquis Philoſophiæ partibus, poëticè, non oratione ſoluta ſcripſerunt. Quid mirum igitur, ſi cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoque & Triſmegiſtus, Chaldæi, & Magi, homines ſcilicet, & minoris quàm Dæmones ſapientiæ, tam multa de his ipſis prodiderunt? Ab his arbitror oraculis, quibus miranda myſteria Deus aperuit hominibus, manarunt Philoſophorum illa de ſummo Bono, de creatrice Intelligentia, priſcorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cælitus reuelata non ęquè tempeſtate illa, atque poſtea cognita: Vt quod viderat Vergilius apud Sibyllam.

De Iſide.

Homines minoris ſapientiæ quàm dæmones.

Eclog. 4.

E

Iam noua progenies cælo dimittitur alto:

cecinerat ſimili modo Sibylla, Græcè,

Καὶ τότ' ἀφ' ἠλίε πέμψει θεὸς βασιλῆα,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο.
Αὐτὸν σοὶ γίγνωσκε θεὸν, θεῦ υἱὸν ἐόντα.

Et,

Tum Deus excelſo demittet ab æthere Regem,
Qui bella è tota pellat tellure, nefanda.
Atque tuum cognoſce Deum, qui natus ab ipſo.

Sibyllini verſus non intellecti Paganis.

Hæc qui legebant, quò pertineret neſciebant. Philoſophi verò libris ſuis excepta, quæ quidem naſcebantur etiam ab antiquiſſimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum venturo Rege, velut anteambulones, vbique concinerent, ſpeculationibus, egregiiſque ſermonibus decorarunt.

F I N I S.

F

A

Auguſtini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER TERTIVS.

De tota Diuinitate: & quòd omnes inſtinctu naturæ Deum ſingulariter in omni ætate nominarint: exempláque ex Platone, & Ariſtotele, & Homero, & Demoſthene.

B

Capvt i.

POST hæc naturalis eſt ordo, vt qui de tribus Numinibus executi ſumus, nunc de Deo, totáque ſimul Diuinitate nobis ſit ſermo. Conuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per vniuerſam Theologiá ab omnibus linguis, nationibusq; prædicatur. Primumq; erit de ſingulari Diuinitate myſterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce, ac magiſtra, rapidóque veritatis æſtu, ſemper vnum, ſingularemq; Deum fuiſſe confeſſos. Vt quanquam corrùptiſſima inoleuit nominandi, adorandíque plures Deos conſuetudo, propter inſitam tamen, altiſſiméque impreſſam à Natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cum ſeriò loquerentur, & ſe ab impetu Naturæ rapi paterentur, vnum modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctasq; ei veræ Theologiæ laudes attribuerint. Omnesq; quos ſub falſis religionibus, Deorumq; multorum cultricibus ortos conſtat, cùm de creatione rerum, de mirabili cæli, terrarumq; ordine, ſiue magna alia de re loqui cogerentur, nunquam Deos, ſed vt Naturæ fert inſtinctus, verum Deum appellaſſe, ei prouidentiam, maximam, incommunicabilemq; bonitatem, cun-

Vnus Deus omnibus linguis & nationibus confeſſus.

C ctasq; Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Ariſtotelisq; Theologia, differtur in poſterum examinanda, ad exemplum tamen perſpicuitatemq; dicẽdorum, præcedat eorum teſtimonium, quo fiat omnium Philoſophorum, vetuſtiſſimorumq; hominum ſingularis & vnius Dei è Natura manifeſta confeſſio. Nam Plato non modò neſcius, & eo quem dixi veritatis æſtu raptus, ſed ſciens & prudens confeſſus eſt, & oſtendit, quid inter Deos, Deumq; maximum ac ſingularem putarent ea ſæcula intereſſe, ſe cùm ſeriò loqueretur, Deum nominaturum: cùm minus ſeriò, plures Deos. In Epiſtola ad Dionyſium, De ſigno, inquit, Epiſtolarum, quas ſtudioſè, & quas minus ſcribam, arbitror te meminiſſe. Verùm cognoſce, animumq; intende. Multi enim ſunt, qui me iubeãt ſcribere, quos non ſit facilè reiicere. τῆς μὲν γὰρ σπουδαίας ἐπιστολῆς θεὸς ἄρχει, θεοὶ δὲ τῆς ἧττον. Nam ſeriæ Epiſtolæ Deus præeſt, Dij autem minus ſeriæ. Hæc igitur erit vniuerſalis admonitio, ac naturalis inſtinctus conſideratio, cunctos ferme mortales ea ratione locutos eſſe, cuius dedit documentum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cùm verò, inquit, ipſos Deorum cultores ſæpe videamus Deum ſummum, & confiteri & prædicare, quam ſibi veniam ſperare poſſint impietatis ſuæ, qui non agnoſcant cultum eius, quem prorſus ignorari ab homine, nefas eſt. Nam & cùm iurant, & cùm optant, & cùm gratias agunt, non Iouem aut multos Deos, ſed Deum nominant: adeò ipſa veritas cogente Natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre igitur licet, quod Lactantius

Non à Dijs, ſed à Deo mũdum fuiſſe cõditum prædicarunt idololatræ.

Præclarus Platonis de vno Deo locus.

Deum ignorari ab homine, nefas.

monuit, vbique Naturam ad hoc homines impuliſſe, vt Deum Patrem ſuum recogno- D
ſcerent, nominarent, appellarent, venerarentur, cumq; meritis præconiis, qualia ſacræ litteræ cecinerunt, efferrent, nunc autorem generis humani, fabricatoremq; mundi, nũc prouidentem vniuerſis, oculosq; Diuinitatis ſuæ per omnes terras latè de ſublimi ſede ſua tendentem, cæteras item Diuinas attributiones decantantes, quas indefeſsè reſonat Philoſophia cæleſtis. Quas quidem laudes & Theologiam, partim ex fonte Naturæ, partim illa priſca, cùm ſolus verusq; Deus colebatur, Theologia, manare compertum. Ad hanc igitur rationem reuocabitur, omiſſis multis, quæ pòſt examinabuntur, hoc autem

Ariſtot. Metaphyſicis, vt Deum definierit.

vt exemplum multorum, quòd Ariſtoteles, qui videtur cælo, ſtellisq; Intelligentias diuinas adiungere, venaturq; ex motu cæleſti Diuinitatem in libris de prima Philoſophia, naturæ quodam impulſu definit Naturam diuinam: φαμὲν δὲ θεὸν, ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον: Dicimus Deum animal aut viuens ſempiternum, optimum. Ecce Deus optima vita, Deus ille naturalis, verusq;, nulla cæleſtis, aut quæuis alia Intelligẽtia, quarum nulla optima eſt, quòd Vnum duntaxat neceſſe ſit eſſe optimum. Ecce item ſingularis & vnius Dei nuncupatio. cumq; multos Deos ſoleant Philoſophi, poëtæq; nominare, vnus tamen ſingu-

Deus ſingularis.

laris inſtinctu Naturæ nominatur: Cuius eſt ſolius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui vt ſingulariter Deus, ſic ſingulariter ſempiternus & ſingulariter optimus. Apparet enim vel cogitur Ariſtoteles id ex ipſa locutione ſenſiſſe, quia ſicut per eminentiam hæc Dei nominatio cadit in verum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet reliqua defini-

Deus optimus, ac ſempiternus.

tio, quòd ſolus ſempiternus, ſolus optimus. Vt habet ſingulariter quòd ſit Deus, & quòd E
ſit optimus, quod nemo negat, ſic quòd ſingulariter ſempiternus. Hæc illa veritas ex inuitis pectoribus erumpens. Eundem innuit, & cum Natura duce reſpexit, cùm negans indiuidua fieri potuiſſe ſempiterna: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι τῷ λειπομένῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Quia longe diſtarent à Principio, altera, quę ſola ſupereſſet ratio, abſoluit, repleuitq; Deus Vniuerſum, facta generatione perenni. Ecce Deus Naturæ, Deus maximus, ordinum, mundanique concentus moderator. Certè igitur neque Solis, neque Lunæ, vlliusq; ſideris intelligentia: minus etiam illi fabuloſi

Dij Fabuloſi, & Deus verus.

Dij, Minerua, Diana, Mercurius, Apollo. Deus ille, verè Deus, qui ne rerum deficeret ordo, perpetuis generationum ſucceſſionibus repleuit Vniuerſum. Singulariter vnus Deus inducitur, cique ſingulariter nomen hoc tribuitur. Naturæ moderator, ordinum cæleſtium, à quibus dependent terreſtres, inuentor prędicatur. Quantum ſcilicet audimus in

In epiſtol.

Theologia Moſis, ſi quis altè ſpectet, prædicari. Aliud exemplum eſt ex Platone, cùm ei ſtructæ in Sicilia inſidiæ fuiſſent, ex hisq; euaſiſſet: καὶ τούτων δὲ μετὰ θεὸν, Διονυσίῳ χάριν εἰδέναι χρεών: Et pro his, poſt Deum Dionyſio gratias habere par eſt. Quis is Deus, cuſtos, proſpector, liberator hominum, qui ſingulariter à Platone, ſub religionibus ſuperſtitioſis, Dianæ, Solisq; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomenclatio? Naturalis videlicet eſt, ſpectans vnicum illum, ſingularem, eundemq; vniuerſalem Deum. Sed his exemplis ex Platone, Ariſtoteléque quotum poſterius declarabitur Theologia, dimiſſis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni vetuſtate, quæ maximè F

Poetæ deum vnum faſſi ſunt.

ſingularem Deum coluit, & vbique ſingulariter nominauit, decerpentes. Hoc Theologos, hoc Poëtas etiam ſuperſtitioſos, & fictitiorum Deorum laudatores inuenies feciſſe. Homerus igitur, qui pater fabularum viſus eſt, poëticosq; illos Deos nunquam non habet in ore, Naturæ tamen inſtinctu, ſæpe Deum vniuerſalem, quemadmodum Philoſophi, & præſens hæc ætas, cui ſingularis innotuit Diuinitas, nominauit. E quibus eſt, quod

Iuſtin. martyr apologia.

etiam adducitur à Iuſtino Philoſopho eodem & martyre, quod vbi Phœnix affatur Vlyſſem, inducit loquentem:

Οὐδὲ εἰ κἄν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς
Γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἡβώοντα.
Non mihi ſi Deus hinc etiam promitteret ipſe,
Mutato ſenio, viridem inſtaurare iuuentam.

En Deus ſingularis, potens auferre ſenectam, reſtaurare iuuentam. Iuſtinusq; ipſe inquit: διὰ τῆς ἀντονομασίας τὸν ὄντως θεὸν σημαίνων: Significans per Antonomaſiam, verum Deũ.

Deus verus, vnicus Deus.
Dij bellaces Homerici.

Hoc ſcilicet perpetuum eſt in omni natura, inſtinctúque humano, quoties Deum nominant, deſignatur verus, vnicus Deus, & cuius eſt verè Diuinitas, qui verè, ſingulariterq; Deus nuncupatur. Non eſt is Homeri Deus ex his vllus, quos bellaces inducit, humanisq; affectibus deturpat. Eſt Deus magnus vniuerſitatis, dictus ſimpliciter Deus, quia

ſolus

A ſolus verus ſemper Deus. Homerus item hunc ipſum innuit cùm dixit:

Αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς, ὡς τὸν ὅμοιον.
Semper agit ſimilem Deus ad ſimilem, aſſociatq́;.

Quis is Deus, niſi magnus, verus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offerens ſeſe menti, dans ſeſe obuiam vbique nobis, cogens vt cum cogitemus, ſentiamus, loquamur, nominemus, eique poteſtatem vniuerſalem tribuamus? Superius Homerus, quòd poſſit abradere ſenium, reparare iuuentam: nũc quòd agat ſimiles ad ſimiles. Quo decreto Dei impij ſceleſtíque cum impiis, & coinquinatis ſpiritibus aſſociabuntur. De ſupremo Deo, cuncta proſpiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab Homero. Quod & Plato in eo qui inſcribitur Lyſis, declarauit afferens hoc carmẽ: ἀλλὰ τὸν θεὸν αὐτόν φασι ποιεῖν τοὺς φίλους αὐτοὺς ἄγοντα πρὸς ἀλλήλους: Sed Deum ipſum aſſerunt amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accedere, ſuáque hac lege, ſibi pios, & iuſtos, gratos, amicosq́; aſſociabit, qui paſſim ſparſit in humana pectora, vt Plutarchus inquit, charitatem. Eundem ſingulariter nominauit Deum, quod etiam affertur à Plutarcho: οὐχ ὅγε ἄνευ θεοῦ τάδε μαίνεται: Haud ſine Deo is inſanit. Eundem quoque confeſſus eſt omnipotentem, largitoremq́; bonorum, cùm in quartodecimo Odyſſeæ:

Similem ducit Deus ad ſimilem.

Dialogo de Amicitia.

Θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει, τὸ δ' ἐάσει,
Ο'ττι κεν ᾧ θυμῷ ἐθέλει, δύναται γὰρ ἅπαντα.
B *Largitur Deus hæc: aſt altera linquit.*
Quicquid mente ſedet, cunctorum nanque potens eſt.

Indicauit, ſignificauitq́; hunc ipſum Demoſthenes, etiam ſuperſtitioſorũ Deorum cultor, ſed actus impetu Naturæ, cùm dixit, Conandum eſſe, vt omnia bona cum bona ſpe conſectemur: φέρειν δὲ ἃ ἂν ὁ θεὸς διδῷ, γενναίως: Ferre autem quæ Deus dederit, generosè & fortiter. Is etſi Dianæ Palladisq́; cum Athenienſibus venerator eſſet, luce tamen Naturæ, vniuerſalem magnumq́; Deum vidit, ſingulariterq́; appellauit.

Epiſtolis περὶ ὁμονοίας.

Quòd ſimili ratione locuti ſunt, & quidem diuinius poëtæ, qui Homero ſucceſſerunt, de ſingulari Deo & his quæ verè de eo prædicantur.

CAPVT II.

EADEM ratione locuti ſunt veteres celebresq́; poëtæ. E quibus Pindarus propter pulchritudinem, ordinemq́; rerum cæleſtium, & omnium rerum bonarum inuentionem appellat θεὸν ἀριστότεχναν, Deum, optimum, ſolertiſſimumq́; opificem. Quod adducit admiratúrque ſæpe ſæpius Plutarchus. Hic & quòd opifex mũdi ſit, & omnia iuxta Theologiam Moſis fecerit optima, & quòd ſit vnus, ſingularis, oſtenditur.
C Crede mihi, quo ſunt homines rerũ exordio propiores, hoc meliores, & ſingularis optimíque Dei colentiores. Idololatria fuit error poſteriorum ſæculorum, contráque impetum Naturæ. Similiter locutus eſt Æſchylus, quod adducitur etiam à Platone: θεὸς αἰτίαν φύει βροτοῖς, ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ. Nimirum, Deus cauſam creat, cùm domum funditus labefactare decreuit. Ecce Deus is Æſchylo, Deus Moſis, Deus Prophetarum, apud quos prædicat ſe creare malum, videlicet quod Æſchylus, euertere, labefactare domos impiorum, quod toties in libris Regum refertur feciſſe, & facit quotidie, etiã Prophetis non denuntiantibus. Vides eum fatentem, ſingularem illum iuxta ſuperiores Regem moderatorémque humanarum rerum, vltorem impiorum, quorum domos euerſurus, cauſam ipſe reperiat, nos autem vnde veniat, neſciamus. Callimachus autem, vt eſt etiam apud Plutarchum, ſic locutus eſt: εἰ θεὸν οἶσθα, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν, δυνατόν: Si Deum noſti, noris quòd diuinitati ſunt omnia poſſibilia. Quid diuinius hoc teſtimonio? Eſt hic eadem ſingularis Dei nuncupatio, eſt vniuerſalis poteſtatis attributio, ſacrarum litterarum Theologia, quòd non ſit abbreuiata manus Domini, quòd ſit omnipotens: ſic pectoris humani naturalis confeſſio, ſicut cæleſtis oraculi reuelatio, conſpirante vtraque Theologia, & ea quæ de cælo, & quæ de natura manauit. Simonides autem non modò ſingularem Deum nominauit, ſed item de ſapientia bonitatéque eius ſingulari, & incõmunicabili, altiſſimè philoſophatur. Teſtimonium ſapientiæ adducitur ab Ariſtotele,

Deus, ſolertiſſimus opifex Pindaro dictus.

Idololatria naturam corrupit.

Aeſchylus de Deo.

Callimachus de Deo.

Simonides de Deo.

Lib.3.cap.2. bonitatis à Platone. Quo nomine ſuſpicitur ab vtroque. Ariſtoteles in libro de prima D
Philoſophia, Sola, inquit, ſapientia quæritur cauſa ſui. Quocirca iure non humana poſſeſſio dicatur. Multis enim modis ſerua eſt humana natura. ὥστε κατὰ σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος, τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Quapropter iuxta Simonidem, ſolus Deus habet hanc dignitatem. Quanta eſt, quam profunda Theologia Simonidis, quòd ſolus Deus ſit ſapiens? Eadem cauſa per excellentiam dicitur in ſacris litteris, Sapientia, per quam fundata eſt terra. Et Pindarus cum dicebat optimum artificem. Hæc ſapientia Dei. Teſtimoniũ autem ſummæ, & incommunicabilis bonitatis, apud Platonem in Protagora, quod prior Chilon:

Solus Deus ſemper bonus. ὅτι γενέσθαι μὲν ἄνδρα ἀγαθὸν χαλεπὸν ἀλαθέως. οἷόν τε μέντοι ἐπί γε χρόνον τινά. γενόμενον δὲ διαμένειν ἐν ταύτῃ ἕξει, καὶ εἶναι ἄνδρα ἀγαθὸν, ἀδύνατον καὶ οὐκ ἀνθρώπειον, ἀλλὰ θεὸς ἂν τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Bonum quidem virum fieri verè difficile eſſe: licet tamen ad aliquod tempus eſſe. Sed cùm fueris, in hoc habitu permanere, virúmque bonum eſſe, impoſſibile, & non humanum: ſed Deus hoc habeat decus. Nónne ſapientia Simonidis hæc, naturali bonitate profuſa, ea eſt, quam Seruator homines erudiuit dicẽs, Nemo bonus niſi ſolus Deus? Hic igitur Simonides, etſi Græcus erat, multiſque ante coruſcans Euangelium natus annis, deduxit eum Natura tamen ad inclytæ Theologiæ confeſſionem. Necdum enim couſque peruaſerat ſuperſtitio vt bonitatem ſuperioris ætatis, ſcientiámque illam Dei à primis hominibus venientem, obfuſcarit. Quódque mirabilius eſt, hanc ſapientiam vel à Simonide natam, vel antiquiorem putat Plato: ἢ ἀπὸ σιμωνίδου ἀρξαμένη, ἢ καὶ ἔτι παλαιοτέρα: vel à Simonide cœpiſſe, vel etiam venuſtiorem eſſe. Hic eſt ille Simonides, qui non E
ſolum ſummam ſapientiam, Deo, bonitatémque ſupremam adiudicauit, ſed etiam dixit eum inſcrutabilem.

3 de natura Deor. De quo, Marco Tullio autore, cùm quæſiſſet Hiero tyrannus, quid aut qualis ſit Deus, deliberandi cauſa ſibi vnum diem poſtulauit: cùm idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit: cùm ſæpius duplicaret numerũ dierum, admiranſq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi videtur res obſcurior. Vnum igitur ſingularémque ſpectabat, maximum, vniuerſalem, naturalemq́; inſcrutabilem, innominabilem, vt Mercurius dixit, non fabuloſos illos, aut vllam cæli Intelligentiam. Ad hanc Theologiam, atque ad has laudes, Diuinitatiſque ſemper impulit

Natura ſemper homines impulit ad cognitionem & confeſſionem vnius Dei. homines Natura confeſſionem. Is ante oculos obuerſabatur, ſeſe rum mirandis operibus ſuis exhibens animis, tum quibuſdam primæ Theologiæ ſcintillis ſuperſtitibus, quibus mentes hominum excitabantur, multitudine fabuloſos illos, nupérque delatos colente Deos. Audi igitur mirabiliora canentem Sophoclem, & cum ſacris oraculis mirificè cõgruentẽ in appellatione ſingularis Diuinitatis, & prædicatione operum diuinorũ ſuperſtitionumq́; deteſtatione. Is autore Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorẽ, hæc ſcripſit:

Sophocles de Deo.

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶ θεὸς,
Ὃς οὐρανὸν τέτευχε, καὶ γαῖαν μακράν.
Πόντου τε χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ, καρδίᾳ πλανώμενοι,
Ἱδρυσάμεσθα πημάτων παρὰ ψυχὴν F
Θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων,
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων
Θυσίας τε τούτων, καὶ καλὰς πανηγύρεις
Τεύχοντες. οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.
Vnus verò duntaxat, vnus eſt Deus,
Qui polum creauit, & latum ſolum.
Pontique lætos fluctus, ventorumq́; impetus.
Mortales autem multi, animo vagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum ſimulachra, è lapidibus, materieque
Siue conſtructa auro, vel ebore.
His ſacrificia, feſtosq́; celebrauimus dies.
Sic pietatem retinere credimus.

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporáque ſyllabarum. Ex his clareſcit magis, eandem, vnámque ſemper fuiſſe religionem, clariorem primis ſæculis, mediis obſcuriorem, hominum erroribus inquinatam, nouiſſimis clariſſimam, quam nulla deinceps corrumpat ſuperſtitio. Agnoſcebant igitur illi ſuorum temporum, ac fatebantur errores, ad

Ares, ad genitorem ſuum redeunte Natura, & quos ſuperſtitiones delirare cogebant, ad veritatem machinis ſuis reuocante. Quid poſteri Philoſophi dicent, cùm maiores, à quibus per ſucceſſionem, vitam, mores, opes, ſermonem, litteras, iure hæreditario acceperunt, videāt piè confitentes vnum, ſingularem, eundem q́; iuxta Theologiam Moſis, Vniuerſi conditorem? Omnia igitur ſęcula hunc cognouerunt, meritis laudibus extulerunt. Modò Vnitatem, & inæſtimabilem Bonitatem, Sapientiamq́;, interdum Omnipotentiam ei tribuentes, nunc Conditorem Vniuerſi cum Moſe, nunc Inſcrutabilem aſſerentes. Eundem quoque ſingulariter nominauit Euripides, etiam ſub his religionibus ortus, quæ vanos illos, ineptosq́; Deos colerent, eiusq́; miſericordem naturam indulgentemq́; fatetur. Aſſertúrque etiam à Plutarcho:

Cogũtur philoſophi recentes veterum philoſophorũ ſententiæ ſubſcribere.
Varia Deo nomina tributa.
Euripid. de Deo.

Μέλλει τὸ θεῖον, ἐστὶ δὲ τοιοῦτον φύσει.
Cunctatur Diuinitas, taliſque eſt ingenio.

Hæc de clementia, miſericordiáque diuina dicuntur, cuius Propheta ſimili ratione dixit eſſe plenam terram. Quo vocatur in ſacris litteris *μακρόθυμος*, noſtri dicunt longanimis ſed melius, ſero iraſcens, differens vlciſci. Ideo ſubdit quidam apud Plutarchum, minime dicere aduerſus malos, *βραδὺν εἶναι τὸν θεὸν*, ſegnem eſſe Deum. Corrigitur autem à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullum è fabuloſis illis Diis, quos illa ſæcula colerent, ſed vnum præpotentem vniuerſalem, ſemper animis occurrentem ſpectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priſcis illis ante Platonem poëtis (fuit enim autore
B Suida æqualis Theognidi) de ſingulari Deo ſcripſit, vt penè Prophetarum quis videatur extitiſſe. Fuit tamen Mileſius, his temporibus ortus, quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, ſuperſtitionibúſque vanis ſcatebat Græcia. At is multa tamen diuinitus ſcripſit. E quibus ſunt illa, quæ locutus eſt in his quæ vocantur *παραινετικοῖς*:

Pſal. 32.
De ſera vindicta numinis.
Phocylides de Deo.
Præcepta Phocylidis parænetica.

Εἷς θεὸς ἐστὶ σοφὸς δυνατός γ' ἅμα καὶ πολύολβος:
Eſt vnus, ſapienſque potens Deus, atque beatus.

Hinc non mirum ſuperiora ceciniſſe Sophoclem de ſingulari Deo. Putat autem Suidas, qui autor eſt, verè Phocylidem ſcripſiſſe verſus illos, vitæq́; degendæ præcepta, quæ hodie circunferuntur, inſcripta, vt ipſe inquit *κεφάλαια*, ex verſibus Sibyllinis fuiſſe decerpta, *εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα*. Facile igitur potuit Phocylides de ſingulari Deo, ſapientia, potentia, beatitudinéque eius, laudes has vel ſub falſis religionibus ortas edidiſſe: quippe qui cum reliquis poëtis, hæc apud Sibyllas legeret. Videbis igitur in verſibus Sibyllinis ſimilia. E quibus:

Lactant. lib. 1. cap. 6.

Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Ἀλλὰ θεὸς, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος.
Vnus ſoluſq́; eſt Deus, maximus, ingenituſq́;.
At Deus eſt vnus, cunctis altiſſimus idem.

Ex his carminibus, quemadmodum ſuſpicatur Suidas ſumpſiſſe Phocylidem de ſummo, ſingulari, ſapientéque Deo loquentem, ſic forte ſumpſerunt Sophocles, & Simonides. Is
C loquens, Ariſtotele teſte, de ſapientia eius, quam ab eo ſolo poſſideri, vt apparet nunc Sibyllam ceciniſſe, dicebat. Ille ſuperius cantabat vnum, ſummum, ſingularem, qui creauerit cælum, terras, maria. Sibylla vero totidem verbis:

Ibid. Lactant.

Ἀλλὰ θεὸς, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου.
Sed Deus eſt vnus, ſummus, qui ſidera fecit,
Cælum, Phœbeiumq́; iubar, lunæq́; nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctuſq́; tumentes.

Vidiſti ſuperius in Sophocle, non eandem modò ſententiam, ſed eadem prorſus verba, de vnitate Dei, de cæli, latæq́; terræ, æquoreíque fluctus creatione. Eadem igitur priſcorum Philoſophorum, quorum tempore, autore Plutarcho, metricè Philoſophiá, Theologiam, & hiſtoriam ſolitum erat decantari, fuit de Deo atque Sibyllarum ſententia, religio, par Theologia. Nam Thales Mileſius, quemadmodũ & Sibylla, dixit autore Laërtio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperto, perſpectóque habeamus, tam magis fuiſſe Diuinitatem ſuis laudibus decoratam, creationem mundi cunctis vocibus hominum atque Dæmonum, in eam relatam, quàm magis vlterius ad priſcas ætates exordiúmque mundi quis aſpiciat. Proſequitur Phocylides, quē Plato quoque nominat & admiratur,

Lib. de Iſide, & cur oracula verſib. edi deſierint.

ſingularem Deum appellans, omnemq; ei prouidentiã tribuens, & ante omnes res, operasq; colendum docẽs: πρῶτα θεὸν τίμα: In primis venerare Deum. Vides eum non dixiſſe quemadmodum poëta, venerare Deos. Spectabat enim verũ illum, & ſingularem. Item: D

Εἰ σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει.

Si malus es iudex, Deus & te iudicat ipſe.

Pſal. 7. 49. 74. Pſal. 95. Pſal. 145. Hæc Theologia eſt ſacrarum litterarum: Deus iudex iuſtus. Qui iudicas omnem terrã. Viduam & pupillum ſuſpiciet. Item Phocylides:

Ὧν σοι ἔδωκε θεὸς, τούτων χρῄζουσι παράσχου.

Quæ tibi largitus Deus eſt, des tu quid egenis.

His illa Moſaicæ Theologiæ pars aſſeritur, qua docuit Deum, fructus, holera, beſtias, mare, terras, in hominum poteſtatem tradidiſſe. Quæ cùm tanta copia, vbertateq; donauerit, velit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes, quemadmodũ bonitatis ſuæ theſauros aperuit ipſe nobis. Eundem fatetur Phocylides, omnibus animãtibus arma ſua dediſſe, volucribus pennas, leonibus robur, tauris cornua, apibus aculeos, verùm pro cunctis his, hominem armaſſe ratione, valido aduerſus omnia propugnaculo:

Armauit Deus animalia ſingula.

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός.-

Armauit nam cuncta Deus.-

Aſſerit etiam mirificè cum Moſe, hominibus eſſe ſpiritum, & imaginem à Deo, quemadmodum videlicet Sibyllæ ceciniſſent.

Πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. Quod eſt,

Spiritus ipſe Dei eſt mortalibus atque imago. E

Et cùm ait omnes æquè mortales eſſe, Deum autem animis imperare. Non imperat autem mortuis, quemadmodum ipſe dixit. Si eſt Deus Abraham, Iſaac, non eſt Deus eorum, qui non ſunt.

Πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύει.

Nominatur igitur Deus vbique ſingulariter: qualiſq; fuit Phocylidis Philoſophia, talem arbitrandum eſt fuiſſe omnium eius tempeſtatis ſapientum. Semper igitur Deus vnus cognitus eſt & prædicatus, quem ſic exhibuit animis Natura, quemadmodum ſunt animantibus inſtinctus cuique ſui.

Eadem probatio ex priſcis Philoſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quòd ſit vnus Deus, quòd Mens Animatióque Vniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Acmone, Mercurio.

CAPVT III.

POST poëtas, ſimilem pietatem tenuiſſe Philoſophos, præſertim vetuſtiores illos ante Platonem, vnanimi religione ſummi ac ſingularis Dei memoriam ſingulariter celebrantes, ac nominantes, ſi quis eorum dicta conſideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab ſubſecutis Philoſophis, qui libros eorum legerunt, referuntur, facilè cognoſcet. Ex his ſunt Triſmegiſtus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Meliſſus, Anaxagoras, Philolaus, Pherecydes, pluréſque alij, qui ſuperiorum ſæculorum ſapientiam, cuius à Deo fuit origo, quam primis hominibus tradidiſſet, venerantes, de maieſtate, ſingularique eius Diuinitate cunctíſque bonis, quæ poſſidentur ab eo, diuinas laudes, cuiuſmodi reſonant in ſacris litteris, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis, quàm diuinus fuit vetuſtiſſimus Triſmegiſtus in confeſſione ſummę Diuinitatis? quos hymnos ei decantauit, quibus nominibus appellauit? Cùm in Pœmandro deprecans vt rationale ſacrificium ſuſcipiat, ſic eum vocat, ἀνεκλάλητε, ἄρρητε, σιωπῇ φωνούμενε. Ineffabilis, indicibilis, ſilentio vocatus. Qui ſcilicet ſilendo vocaris, audiens etiam ſilentes, orationemq; diuinam exordiens: ἅγιος ὁ θεὸς, οὗ ἡ βουλὴ τελεῖται ἀπὸ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἅγιος ὁ θεὸς, ὃς γνωσθῆναι βούλεται, καὶ γινώσκεται τοῖς ἰδίοις. ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα. ἅγιος εἶ οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἔφυ. ἅγιος εἶ ὃν ἡ φύσις οὐκ ἐμόρφωσεν. ἅγιος εἶ ὁ πάσης δυνάμεως ἰσχυρότερος. ἅγιος εἶ ὁ πάσης ὑπεροχῆς μείζων. ἅγιος εἶ ὁ κρείττων τῶν ἐπαίνων: Sanctus Deus, cuius voluntas peragitur à proprijs viribus, & poteſtate. Sanctus Deus, qui vult cognoſci, F

Philoſophi ante Platonẽ.

Triſmegiſtus ſummam diuinitatem cõfeſſus.

A gnoſci,& cognoſcitur à ſuis.Sanctus es qui ſolo verbo cūcta feciſti. Sanctus,cuius omnis natura fuit imago.Sanctus es,quem non formauit natura.Nimirum cuius forma nuſquā in natura eſt. Sanctus es qui ſuperior & fortior es omni poteſtate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellentior. Sanctus es, qui es omni laude ſuperior. Sic ille. Agnoſcis pſalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis ſolis decantari. *Pſalmi & Hymni non à ſolis Hebræis decantati.* Sumus enim omnes filij Dei,omnes ab illo. Eóque ſpiritus omnis laudat creatorem ſuū. Sibylla verò, quam Iuſtinus Philoſophus vocat vetuſtiſſimam, eodem ipſo autore ſcripſit (multis omiſſis,quæ reperies apud alios.) *Apologia pro Chriſtianis Lactant. lib. 1. cap. 6.*

Εἷς θεός ἐστι μόνος καὶ ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα.
Αὐτὸς δὲ οὐ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.

Vnus Deus ſolus eſt ſupra omnem maieſtatem, ingeneratus, omnipotens, inuiſibilis, videns ipſe omnia,ab omni mortali corpore non viſus. Hæc illa cum ſacroſanctis Prophetis,& Apoſtolis vetuſtiſſima decantauit.Eodem Iuſtino autore dixit eadem:

Ὄλβιοι ἄνθρωποι κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται,
Ὅσσοι δὴ στέρξουσι μέγαν θεὸν εὐλογέοντες,
Πρὶν φαγέειν, πιέειν τε, πεποιθότες εὐσεβίῃσι.
Οἱ νηοὺς μὲν ἅπαντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,
Καὶ βωμοὺς, εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κωφῶν
B Αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα, καὶ θυσίαισι
Τετραπόδων, βλέψουσι δὲ ἑνὸς θεοῦ ἐς μέγα κῦδος.
Sunt homines illi verè in tellure beati,
Qui magnum coluere Deum, & cernere priuſquam
Ad potumque cibúmque adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre videntes
Atque aras, lapides, vita & ratione carentes,
Sanguine pollutos animantum, pecudúmque
Cæſorum, vniúſque Dei aſpiciunt decus ingens.

Ecce igitur omnes cū ſacris litteris,id eſt,cum veritate pura cōſentiunt.Ecce quo magis vetuſtiores ætates reſpicias,tam magis cognitum,prædicatumq́; Deum ſingularē agnoſcas. Cuius clarior ſcientia, cunctis ambagibus amotis, à filio ſuo nouiſſimis ſæculis fuit patefacta.Orpheus igitur etiam vetuſtiſſimus, ante omnes celebratos in Græcia Philoſophos & poëtas,multis carminibus de ſingulari Deo,non ſecus atque Prophetarū quis, mira expromplit,nemini non ſuſpicienda. Hæcq́; carmina partim apud Platonicos,partim Theologos noſtros,Iuſtinum,Euſebium, Cyrillum, Clementem Alexandrinum habentur,ne putes non vetuſtiſſimi,quemq́; vocat diuiniſſimū Ioannes Philoponus,eſſe. Is ad filium Muſæum de Deo ſcripſit,quorum nonnulla minores poſtea deſumpſerunt: *Quo vetuſtiores philoſophi eo in doctrina puriores.* *Orpheus de Deo.*

-Μοῦνον δὲ εἰσόρα κόσμοιο ἄνακτα.
C Εἷς δ' ἐστὶ αὐτογενὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.
Οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμοι κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
Οὐδέ τις ἔσθ' ἕτερος, χωρὶς μεγάλου βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται
Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς, θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις.
Ἀσθενέες δὲ ἰδέειν Δία τὸν πάντων μεδέοντα.
Οὗτος γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται
Χρυσέῳ ἐν θρόνῳ, γαίης δὲ ἐπὶ ποσσὶ βέβηκεν
Χεῖρα δὲ δεξιτερὰν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο,
Πάντοθεν ἐκτέτακεν, περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρὰ,
Καὶ ποταμοὶ, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης.
-Solum Regem aſpice mundi.
Vnicus ex ſe natus, ſunt atque omnia ab Vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis, verum ipſe immenſus reſpicit omnes.

Iſq́; bonis demptis mala dat mortalibus atra, D
Et ſæuum bellum, & lacrymas, ſæuóſque dolores.
Nec quiſquam eſt alius, niſi Rex is maximus. illum
Non video: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus, atque
Cernere non poſſunt Regem, qui cuncta gubernat.
Is cælo ærato, robuſto & præſidet axe,
Inq́; throno ſidet aurato, pedibúſque per ipſam
Ingreditur terram, oceanique ad vltima, dextram
Porrigit vndique, montes ingenteſque tremiſcunt,
Fluminàque, & cani fluctus, æquórque profundum.

Pythagoras de Deo, ex Cyrillo.

Primusq́; Pythagoras autoribus Theologis Græcis, Plutarcho quoque & Cicerone, fertur velut vnus è Prophetis, dixiſſe: ὁ μὲν θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ οὐχ ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆς διακοσμήσιος, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ ὅλος ἐν ὅλῳ, τῷ κύκλῳ πάσας ἐπισκοπῶν γενέας. ἐστὶ κρᾶσις τῶν ὅλων αἰώνων, καὶ φῶς, τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ πάντων ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς, καὶ ψύχωσις τῶν ὅλων ἁπάντων κίνασις. Quæ ſunt, Deus quidem vnus eſt. Ipſe verò non, vt nonnulli ſuſpicantur, extra mundum, ſed in ipſo eſt, totus in toto, omnes circunquaque conſiderans generationes. Eſt Temperies omnium ſæculorum, Opifex, ſeu Lumen ſuarum facultatum, & operum. In çælo Lumen, omnium Pater, Mens & Animatio cunctarum rerum & Motus. Hæc dixit Pythagoras, autore Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorē, etiam Euſebio, multiſq́; E aliis: Etiam Cicerone, & Plutarcho. Nam quoniam dixit Deum rerum cunctarum Animationem, mentium, animarum Genitorem, hinc Cicero referens eius ſentētiam, Nam Pythagoras, inquit, qui cenſuit animum eſſe per Naturam rerum omnem intentum, & cōmeantem, ex quo noſtri animi carperentur, non vidit diſtractione humanorū animorum diſcerpi, ac dilacerari Deum. Et cùm miſeri animi eſſent, quod pleriſque contingeret, tum Dei partem eſſe miſeram, quod fieri nō poteſt. Cur autem quicquam ignoraret animus hominis, ſi eſſet Deus? Quomodo porrò Deus iſte, ſi nihil eſſet in mundo? Vides Ciceronem, ſub Epicurei perſona, omnem hanc ſententiam interpretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra, ſed per omnem mūdum intendi, & commeare. Et quoniam vocat eum Pythagoras ψύχωσιν, Animationem, hoc Latinus Philoſophus interpretans animum, declarat quam ob cauſam, eum Pythagoras Animationem ſiue Animum vocaſſet: quia ſcilicet inde noſtri animi carperentur. Plutarchus item referens placitum Pythagoræ de Anima, quod verbis Gręcis ſuperius poſitis cōtinetur: Pythagoras inquit, & Plato ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχήν. ἐξιοῦσαν γὰρ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές: Incorruptibilem eſſe Animam. Exeuntem enim, ad animam Vniuerſi, vt ad ſuum genus reuerti. Verè igitur illa ſuperiora ſenſit, poſteriſq́; reliquit Pythagoras. Primáque Theologia de Vnitate diuina, tùm de Maieſtate, mūdum vniuerſum complectente, nulla, quam non totus in toto cernat, amplectaturq́; parte vacante: exin de prouidentia, quo præſente generationes ordineſq́; omnes concinant, ipſo velut corypheo, ducéque choreæ, re- F rumq́; temperie. Quorum cùm ſit ipſe moderator, & effector, iure Principium, Opifexq́; vocatur, ſuaq́; opera dicuntur, quæ circunſpicimus: Luminum cæleſtium temperator, & ad vitam vniuerſi, quacunque diffunditur mundus, luminis donator, imò vero lux ipſe ſempiterna, cæleſtis repertor: Genitor, Mens Vniuerſitatis, qua viuit ſentitq́; plenus ordinum venuſtiſſimus mundus. Hæc tempeſtatis illius ſacra, veneranda Theologia, nunquá ſopita, vel extincta, quam primus homo manifeſtam vidiſſet, luce veritatis. Philolaus igitur diſcipulus Pythagoræ, hæres huius ſacroſanctæ ſapientiæ, autore Philone Iudæo: ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων θεὸς εἷς ἀεὶ ὢν μόνιμος ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus, vnus, ſemper exiſtens, ſingularis, immotus, ipſe ſui ſimilis, alius ab aliis. Quantum hic Diuinitatis? quàm claret nunquam non mundi, generiſq́; humani patrem, perſpectum fuiſſe, & errante multitudine, Deoſq́; illos commentitios colente, ſapientes aliud ſenſiſſe, vanitate vulgaribus conceſſa, veritatem ſibi reſeruaſſe? Quid aliud extat Theologiæ apud Prophetas? Quòd ſit vnus, non plures, quòd in ſempiternum, quo vocauit ſeipſum in libro Moſis ὁ ὤν, Ille qui eſt, ſignificatus nominis tetragrāmi, exiſtentis ſcilicet æterna ſubſtantia, vita, luce florentis. Immobilis autem, deſignat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alterationemq́; recipientem. Eoq́; ſui ſimilis ſemper, quantum cæteris rebus diſſimilis, quæ ſemper variantur: & tum

Cic. 1. de nat. Deor.

Deꝰ, ψύχωσις dictus à Pythagora.

Experſ corruptionis anima.

Quæ tradidit prima Theologia.

Philolaus, de Deo.

Deus, ille qui eſt.

Deus immobilis.

A rum fuit tempus cùm non eſſent, tum deinde creatæ, iugibus huc illuc fluctibus ſemper deportantur: nihil vſquam ſtabile, tam variantibus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perſeuerant. Ille autem idem ſemper, cuius eſt perfecta beatitudo, ſempiterna poſſeſſio. Talis erat eius temporis Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam ſe ſe abdidit, abſtruſitq́ʒ, ne quis eum agnoſceret. Hanc ſanctiſſimam Sapientiam, pat eſt totius tempeſtatis, & ſuperiorum ſæculorum, ad diluuium vſque floruiſſe, tametſi ſuperſtitiones inualeſcebant vbique, Barbaris cælum ſideraq́ʒ colentibus, Græcis homines illuſtres. Sed, vt dixi, is erat magis multitudinis error, luce veritatis quaſi in crepuſculo, & aurora apud paucos niteſcente. Omnis igitur Pythagoreorum ſchola, quę ex nobiliſſimis Italiæ Græcisq́ʒ viris conſtabat, hæc ipſa de ſummo ac ſingulari Deo ſentiebat, ac prædicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao diſcipulũ. (Is autore Iamblicho de ſecta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorum peruenerunt, nobis temporum iniuria, incogniti) vt altiſſimè philoſophatus ſit de Deo: ὅστις ὦν ἀναλῦσαι οἷός τε ἐστὶ πάντα τὰ γένεα, ὑπὸ μίαν τε καὶ τὰν αὐτὰν ἀρχάν, καὶ πάλιν συνθέμεν τε καὶ συναριθμήσασθαι, οὗτος δοκεῖ μοι καὶ σοφώτατος ἦμεν, καὶ παναληθέστατος. ἔτι δὲ καὶ καλὰν σκοπιὰν εὑρηκέναι, ἀφ᾽ ἇς δυνατὸς ἐσσεῖται τὸν θεὸν κατοψεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ ἐν συστοιχίᾳ, καὶ τάξει τᾷ ἐκείνω κεχωρισμένα. καὶ ταύταν ἁρματήλατον ὁδὸν ἐκποεισάμενος, τῷ νόῳ, κατ᾽ εὐθεῖαν ὁρμαθῆμεν, καὶ τελεοδραμῆσαι τὰς ἀρχὰς τοῖς πέρασι συνάψαντα, καὶ ἐπιγνόντα ὅτι ὁ θεὸς ἀρχά τε, καὶ τέλος, καὶ μέσον ἐστὶ πάντων, τῶν κατὰ δίκαν τε, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον περαινομένων. Quicunque, inquit, poſſit omnia genera rerum, ad vnum, & idem principium reſoluere, & rurſum componere, & connumerare, is mihi ſapientiſſimus, maximéque veridicus eſſe videtur. Inſuper pulchram ſpeculam reperiſſe, ex qua poſſit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & ſerie eius ſeparata ſunt. Hacq́ʒ regia via aperta menti, rectà pergere, curſumq́ʒ conficere, principia finibus connectens, cognoſcensq́ʒ quòd Deus eſt principium, & finis, & medium omnium, quæ ſecundum ius rectamq́ʒ rationem peraguntur. Hæc Archytas. Quanta Dij boni Theologia? quàm multiplex ſapientia? quæ Philoſophia? quæ laudes? quæ cognitio Diuinitatis? Quòd ſit principium, medium, finis omnium, quòd is ſit ſapientiſſimus, in numerum verorum Philoſophorum ponendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq́ʒ ſuum, duabus incedens Philoſophando viis, primam per reſolutionem, alteram per compoſitionem, con numerationémque. Principio reſpiciens fontem illum, cunctorum bonorum, ab eoq́ʒ deducens viſibilium, & inuiſibilium molitionem: ab hac origine cælum, terras, mare, ſolem, lunam, genus hominum, vſque ad minima quęque. Altera, rediens à nouiſſimis huſce ad illum, quaſiq́ʒ aſcendens in cælum. Vt qui fontibus Nili repertis, per totum flumen vſque ad oſtia deſcendat, cernens omnem hanc vberrimam aquam à fontibus illis naſci, citra originem illam, tantum flumen manare non poſſe. Aut ſi ſpectans oſtia, fluménque perenne miratus, neſciens vnde tanta vis aquarum ſcaturiat, per flumen vſque ad fontes ſcrutaturus accedat. Eiuſmodi philoſophando rationem quicunque teneat, Archytas admiratur, ſapientiſſimus ab eo, maximéque veridicus iudicatur. Quia hæc veritas eſt

Sapientia ſemper fuit, quãquam erroribus obſcurata.

Schola Pythagoreorum.

Archytas de Deo.

Deus, principium, mediũ, finis.

Duplex via philoſophãdi.

C quòd Deus eſt principium, finis, medium: ſic in medio manantibus omnibus ab eo, ſuſtentatisq́ʒ, ſicut autor fuit vt naſcerẽtur. Hæc pulcherrima philoſophandi ſpecula, vnde latè diuina luſtrare, fontem rerum proſpectare queas. Hoc iter quo ducimur ad originẽ mundi, & innumerabiles ordines, ſeriesq́ʒ rerum longiſſimas ab illo fluentes circunſpectamus. Hac animus incedens, conficit curſum rectum, regium, cuius eſt ſupremus anhelitus, Deum principiũ, medium, finem noſſe rerum cunctarum. Nam pulchritudo mundi, vt Marcus Tullius iuxta Philoſophiam hanc ait, ordoq́ʒ rerum cæleſtium, cogit confiteri, eſſe præſtantem aliquam, admirandamq́ʒ hominum generi naturam. Aſpicis igitur veram philoſophandi viam. Sed Archytas non modo in vniuerſum Deum eſſe principium, medium, finem, verum etiam cõfitetur apertè, hominem ſapientiæ capacem feciſſe. Ad aliaq́ʒ quæ proferentur in libris de Anima cõcludens ſermonem, ſuper humana creatione: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ᾽, ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ ζωΐςα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις, εἴληφε παρὰ τῷ θεῷ. Hoc, inquit, videtur mihi aliquãdo fuiſſe, quod etiam fuit. Creatus eſt homo, & inſtrumenta, atque facultates accepit à Deo. Quid aliud locutus eſt Moſes, vt fuerit olim, quod verè fuiſſe ſuſpicatur Archytas? Deum manus ad opificiũ hominis admouiſſe ſuas, inſtrumenta corporis calidiſſimo artificio feciſſe, facultates addidiſſe, quibus intelligentia contineretur, capax omniũ rerũ, ſed in primis autoris ſui. Cùm igitur eandẽ Philoſophiam in omni Pythagoreorum ſchola, quoniam is præ cæteris nobiliſſimus fuit,

2. de natura Deorũ

Homo à Deo creatus.

pauciq́ue alij æquè docti, viguiſſe par ſit, apparet vtique Moſaicam illam ſapientiam, quã non modò conſcripſit oraculis diuinis eruditus, ſed tradebatur etiam per omnes ætates, D fama manante ſemper in poſteros, in Græcia quoque priſcis illis ſæculis claruiſſe, ſingulatémque Deum inter tot ſuperſtitiones præſertim ſapientibus innotuiſſe: Hâc vltimorum ſæculorum Sapientiam cunctos eſſe confeſſos, ſiue natura documenta præbente, ſiue patrum voce ſatorem æternum ſemper reſonante.

Quòd priſci Philoſophi ſuper vno, ac ſingulari Deo, mirabiliter cum ſacris litteris conſenſerunt.

CAPVT IIII.

Aſclepius de Deo.

ASCLEPIVS ad Ammonẽ Regẽ, de Deo profundè philoſophatus eſt, eũ ſingulariter nominans, & ei maieſtatis laudes eas cõcinens, quas canunt indefeſsè litteræ ſacræ, quasq́; ſuperiores audiuimus decãtaſſe, vt cõſtet vnã eandemq́; tempeſtatis eius fuiſſe ſapientiſſimam pietatẽ, & piiſſimam ſapientiam, pares laudes diuinas, omnibus animis conſonantibus: ἀχώρματον μὲν ἐστὶ πνεῦμα ὁ θεὸς, ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχων ταῖς ὁσίαις ἐπιστήμαις, διηνεκὴς δὲ ταῖς εὐδαιμονίαις, ἐνεργείαις δὲ ταῖς αὐταῖς διὰ παντὸς κεχρημένος, ὕπατος βασιλεὺς τῶν ὅλων ἀγαθὸς ὁ θεός. Nimirum, indefatigabilis, ait, Spiritus eſt Deus, ſemper & eodem modo E habens ſua ſcientia. Perennis felicitate, operationibus eiſdem vtens ad omne tẽpus. Supremus omnium rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritum ſeu Mentem, tum indefatigabilem, quod Philoſophi dicerent, virtutis infinitę, facultatis inexhauſtæ, tum ſapientiæ, ſcientiæq́; perpetuæ, immutabilis, ad quam nulla fiat vnquã acceſſio, nulla ſit ei diminutio, aut quæ ſit quemadmodum noſtra varia, nunc hac, nunc illa ſententia diuino animo ſurgẽte: Eadem perinde luce, Sole illo ſemper niteſcente, áque ſole corporeo, cuius lumen nemo vidit vnquam, vel largius creuiſſe, vel ſolitũ iubar ei caligaſſe. Æquè ſapiens, ſemper item ęquè beatus. Tria ſempiterna poſſidens, ſempiternam poteſtatẽ, ſempiternam ſapientiam, & ſempiternã beatitudinem. Regiam quoque ſublimitatẽ, & illam ſæpe in ſacris litteris prædicatã inſuperabilem, nullaq́; mente cogitandã bonitatẽ. Multorum igitur vocibus cõcurrentibus, exploratũ nobis erit, Deum, quẽ nouiſſima coluit, vidit, declarauit religio, Natura quoque, & crebra quondam oracula, ſemper hominibus obtuliſſe, religione, Natura, cælo, inter ſe ſemper congruente. Et quas Prophetæ, diuinitusq́; afflati viri laudes edidiſſẽt, eaſdẽ multos alios, quos ſola Natura, ſparſæq́; per omnẽ mundum rationes cõmouerent, celebraſſe. vt verũ ſit quod Deus per prophetam: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur Domino. Itaque etiam Thales Mileſius è priſcis illis, tum Deum ſingulariter appellauit, tũ eum dixit autore Laërtio πρεσβύτατον, antiquiſſimum: & ἀγέννητον, ingeneratum: declarans videlicet cur eſſet antiquiſſimus. Eundem, autore Cicerone, dixit eam Mentẽ, quæ cuncta ex aquis finxiſſet, nimirum Sapientiam æternã, ſolertiſſimam, omnis pulchri, boni q́ F repertricem, quæ & Chaos, nempe aquam cum terra, ad ædificium mundi præparauit, & ipſum mundum ſuper extruxit. Duos quoque vetuſtiſſimos Philoſophos, quos prius memorare debueram, teſtatur Iuſtinus Martyr, & Philoſophus in Apologetico, de Maieſtate diuina vera prodidiſſe: Teſtimonia, inquit, πρεσβυτάτων φιλοσόφων, ἄχμωνος καὶ ἑρμοῦ, ἄμμωνος πάγκρυφον θεὸν ὀνομάζοντος, ἑρμοῦ δὲ φανερῶς λέγοντος θεὸν νοῆσαι μὲν ἐστὶ χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον: Vetuſtiſſimorum Philoſophorum extant, Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum vndique abſconditum, Mercurij autem apertè dicentis Deum cogitare difficile, eloqui verò impoſſibile. Quàm veneranda vetus Theologia! Quæ Diuinitatis laudes nõ ſunt apud priſcos illos? nunc creationis, nunc omnipotentiæ, interdum inexhauſtæ ſapientiæ, nonnunquàm prouidentiæ, interim bonitatis, aliàs quòd ſit abſconditus, dignus quem ſilendo veneremur, ſobriè de eo loquamur. Is forte eſt Acmon, ad quem ſuperiora ſcripſit: eiuſdem tempeſtatis Philoſophus Aſclepius. Quanquàm ille dicitur in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eundem fuiſſe perſuadeo. Habes hic quoque teſtimonium Iuſtini, de Mercurio Triſmegiſto, quem Plato proculdubio ſecutus pronuntiauit & ipſe in Timæo: τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Creator & Pater vniuerſitatis huius, & inuentu difficilis, & cùm

In Deo ſempiterna poteſtas, ſapiẽtia, beatitudo.

Aduerte perennem Theologiam.

Iſaya 45.

Thales Mileſius Deum dixit antiquiſſimũ & ingenitum.

Acmon & Mercurius, philoſophi vetuſtiſſimi.

Ammon & Acmon, idẽ. Platonis præclare dictum de Deo.

A & cùm inueneris, in vulgus efferre, impoſſibile. Vides admirantem, ſequentemq́; priſcam Philoſophiam Platonem. Vides omnibus ſæculis cum hominibus verſatam, nunquam caligaſſe, aufugiſſéque penitus à terris cæleſtem lucem, donec à Sole deuecta ſuo rediret tota. Pherecydes quoque Syrus, qui fuiſſe dicitur Pythagoræ præceptor, & Deũ *Pherecydes* ſingularem, quemadmodum philoſophi tempeſtatis illius omnes, nominauit, & creato- *Syrus de Deo.* rem, optimum dixit. Autor Ariſtoteles in libris de Philoſophia: φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ *14. Metaph.* γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι. Pherecydes, & alij nonnulli, quod primum genuit ſiue crea- *c. 4.* uit, optimum ſtatuunt. Item Euclides autore Laërtio, Numen vnum, Naturámque Bo- *Euclides de* nitatis vnam, quæ multis nominibus appelletur, modò Deus, modò Sapientia, inter- *Deo.* dum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduerſum eſſe bono, cum magnis Philoſophis, & noſtris contra inſaniam Manichæorum conſentiens: οὗτος ἓν τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. ὅτε μὲν γὰρ φρόνησιν, ὅτε δὲ θεὸν, καὶ ἄλλοτε νοῦν. καὶ τὰ λοιπά. τὰ δὲ ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ, ἀνῄρει, μὴ εἶναι φάσκων. Xenophon autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, *Xenophon de* eadem atque Plato tempeſtate, declarat diuinam illam, admirandámque Philoſophiam, *Deo.* non vnum Platonem detinuiſſe in admiratione, ſed illius ſæculi fuiſſe firmam de vero Deo ſententiam. Is autore Cyrillo, aduerſus Iulianũ, ſic de Deo philoſophatus eſt: ὁ γοῦν πάντα σείων, καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατὸς φανερὸς, ὁποῖος δέ τις μορφὴν, ἀφανής, οὔτε μὴν παμφανὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐδὲ οὗτος ἔοικεν ὁρᾶν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἄν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubétque quieſcere, ceu

B magnus quidam & præpotens, manifeſtus quidem eſt, ſed qua forma ſit, obſcurus eſt. Neque verò etiam qui ſuſpicitur lucidiſſimus Sol, apparet ſeipſum ab vllo aſpici ſinere, ſed ſi temere quis eum contuearur, viſione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo deſignari? quid ea dignius prædicari? quòd ſit Sol, quòd appareat, luceat vbique cunctis ſæculis, nationibúſque ſemper manifeſtus, ſed non ita tamen, vt eum ſe quiſquam gloriari poſſit vidiſſe, penitúſque oculos in naturam eius defixiſſe. Caligabit, qui voluerit eum videre quis ſit. Deum enim nemo vidit vnquam, dicunt noſtræ litte- *1. Ian 4.* ræ. Et, Nemo me videbit, & viuet in æternum. Similia dixerunt illi ab ipſa natura, ſuppetente luce. Eóque Triſmegiſtus cùm aliàs Deum ineffabilem innominabilémque dixiſſet, docuit eum ex operibus clarere nobis. Et Moſi oſtendit poſteriora, non faciem. *Deus ex operibus clares.* Obſcurus igitur & clarus: operibus clarus, obſcurus natura, quam nemo vidit vnquam. *Exod. 33.* Et multi videre volentes, propiúſque oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exem- *Deo cum Sole comparatio.* plum, collatióque Solis, & Dei, cùm etiam extet apud Platonem, fit veriſimile, fuiſſe temporis eius Philoſophiam, Deum quidem nullo alio nomine ſapientibus nuncupantibus, ſed Soli ſimilem arbitrantibus, qui partim ſit omnibus nationibus clariſſimus, partim tanta caligine ſeptus, vt ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoſcere. Quid verò Cleanthes Stoicus de ſummo, ac ſingulari Deo antequam Filius eius conceſſiſſet in *Cleanthes de* terras, perhibuit? de quo Simplicius ſuper Epictetum: εὔχεται δὲ οὗτος ἐν τοῖς ἰαμβείοις τού- *Deo.* τοις, ἄγεσθαι ὑπὸ θεοῦ, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ διὰ πάντων ἐν τάξει φοιτώσης αἰτίας, ποιητικῆς τε, καὶ κι-

C νητικῆς, ἣν πεπρωμένην, καὶ εἱμαρμένην ἐκάλει. ἐπαγγελλόμενος ἀόκνως καὶ ἑκὼν ἕψεσθαι. ἂν γὰρ ἀντιτείνω φησί μόνον ὅτι κακὸς ἔσομαι, καὶ οἰμώζων, καὶ οὕτως ἀκολουθήσω. ἀνάγκη γὰρ ἀκολουθεῖν τὸ ἀσθενέστερον, τῷ ἰσχυροτέρῳ, καὶ τὸ αἰτιατὸν αἰτίῳ. Quæ ſunt, Precatur, inquit is, in Iambis iſtis, agi à Deo, & à Cauſa eius quæ per omnia ordinatè tendit, operans, & mouens, quam Fatum vocat & Decretum, promittens intrepidè libentérque ſe ſecuturum. Neque enim, inquit, reſiſto. Nam alioqui malus ſim, & gemens ac lugens ſequar. Neceſſe enim eſt ſequi, quod debilius eſt, fortiorem, & cauſarum cauſam. Hæc ab his dicebantur, quorum terras etſi vana ſuperſtitio, veteriſque ignara Dei, occupaſſet, aderat tamen primæua lux, quam maieſtatis æternæ iubar in ſenſibus humanis accendiſſet, qua ſæpe tetræ ſæculorum tenebræ diſcuſſæ ſunt.

Quòd appellata ſit in veteri Theologia Natura diuina, prima excellentiſſimáque Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint eſſe nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Ariſtotele, Meliſſo, Damaſcio: & quòd hanc Vnitatem vocarint immobile Principium.

CAPVT V.

SEMPER humanum genus vnum Deum cognouiſſe, & prædicaſſe, in D hanc animos inclinationem perenniter pependiſſe, vtq; vera pietas na- *Omnes deuij ritus, violẽti.* turalis eſt, ſic ſuperſtitiones, & omnes à veri Dei cultu deuios ritus vio lentos fuiſſe, non his modò claret, ſed aliis etiam longè perſpectiori- bus. Priſcos appellaſſe Deum, perfectiſſimam, primam, præcipuam, & in omni vnitate tenentem principatum Vnitatem, Primum & vnitiſ- *Dei Vnius elogia.* ſimum ſimpliciſſimumq; Vnum, quod Græcè per articulū Emphaſeos τὸ ἓν, id eſt, ipſam Vnitatem, & ab ea cuncta produxiſſe, ídque profundiſſimum apud eos myſterium fuiſſe conſtat. In hac autem probatione primum ac præcipuum eſt teſtimo- *Empedocles de Deo.* nium Empedoclis, penes quem antiqua Philoſophia reſedit. Fuit enim diſcipulus ac ſuc- ceſſor Pythagoræ. Eum autem potiſſimū audire operæpretium eſt, quòd perperā Ariſto- teles mentē eius interpretetur, modò amicitiā ac diſcordiam, modò materiā aſſeuerans eū nomine Vnitatis appellaſſe. Quid igitur per vnitatē antiquus Philoſophus intellexe- rit, abunde docent eius carmina, è quibus hæc potiſſimū in libro de Mundo, quæ etiā ab Ariſtotele in prima Philoſophia, & in compendio de Mundo proferuntur: ἐκ τοῦ ἑνός

Πάνθ' ὅσ' ἦν, ὅσα τ' ἐστὶ, ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω
Δένδρεά τε βεβλάστηκε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,
Θῆρές τ' οἰωνοί τ', καὶ ὑδατο θρέμμονες ἰχθῦς,
Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες, τιμῇσι φέριστοι. Ab ipſo vno, inquit,
Quæ fuerint, quæ ſint, quæ poſt ventura ſequentur, E
Et plantæ viruere, mares & fœmina quæque,
Atque feræ, volucresq;, habitantéſque æquora piſces,
Longæuique Dei, quorum eſt veneranda poteſtas.

Ab vnitate viſibilia & inuiſibilia profecta. Quam igitur Vnitatem ſolitus eſſet celebrare Empedocles, à qua dicat viſibilia, & inuiſi- bilia profecta, natáque præſentia, præterita, & futura, quicquid mari, terráque naſcitur, feras, aues, piſces, demum & Deos ipſos facilè conſtat. Audierat enim à ſuperioribus, omníque priſcorū Philoſophia, Deum vocatum Vnitatē & totam incipientem à Diis, id eſt Angelis, creationem, in vnum cum altiſſimū fuiſſe relatam. Ac quaſi hoc loco eſt alter Moſes Empedocles. Quicquid enim Moſes à Deo creatū prædicauit, Empedocles præ- dicauit creatū ab Vnitate. Adiecit Empedocles etiam Deos, quos omiſit Moſes. Quaſiq; *Pſal. 103.* ingreſſus eſt Empedocles, ſicut & Dauid: Domine Deus meus magnificatus es vehemē- ter, confeſſionem & decorem induiſti, amictus lumine ſicut veſtimentū: Extendens cæ- lum tanquam cœnaculū, qui tegis aquis ſuperiora. Et quæ ſequuntur de rerum creatio- ne, ob quā dicit Deū oſtendi glorioſum, omnipotentem, magnificum. Siquidem, & idem ipſe Dauid in tota quam refert creatione, adnumerat Angelos, quos Deos appellat Em- *Pſal. 113. Hebr. 1.* pedocles. Qui facit, inquit, Angelos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. Quod er- go Dauid Deum dicit feciſſe, id Empedocles feciſſe dicit Vnitatem. Hanc ſentētiam vi- detur etiam Plato in Timæo ſecutus, cùm Deos factos à creatore mundi, diſſolubiles au- tem natura, indiſſolubiles diuina voluntate confitetur. Deus igitur autore & aſſertore F Empedocle, non ſolū eſt Vnus, ſed ipſa princeps, & præſtantiſſima Vnitas, rerum omniū eſt creatrix, etiam ipſorum Deorum. Quos ſi creauit, ipſa quidem æterna, hi non æterni. *Angeli creati ab vnitate.* Tum ſi creati, vtique nec cum vnius Diuinitate ſubſtātialiter coniuncti. Poſtremò quod maximè conſiderandum eſt, ſi primum, præcipuúmque nomen naturæ diuinæ eſt Vni- *Vnitas, per excellentiam.* tas, & ſi in omni vnitate, hæc illa eſt Vnitas, quæ per excellentiam dicitur Vnitas, neceſ- ſe eſt Deum naturaliter eſſe Vnum, magis quàm omnem rem, quæ vna eſt, natura ſim- pliciſſimum, vt nunquam ſit maior rei ſecum coniunctio. Illud item magnopere conſi- derandum, vt ex Empedocle cæterorum dicta intelligantur, quòd tametſi multos Deos appellent, eóſque ab vno dixerunt eſſe progenitos, ſenſiſſe quidem eos eſſe, & appellari *Angeli, tanquam germina & propagines.* Deos, ſicut & ſacra doctrina vocat, ſed eos tamē à ſummo Deo condidiſſe. Deum igitur verum, Vnitatem, Deos autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt, idémque aſſeruit in Timæo Plato, & Ariſtoteles in libro de Mundo, & vbique in ſua poëſi demon- ſtrauit Homerus. Conſtat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino, hæc de Vnitate protuliſſe, quā quòd à maioribus ea ſuis acceperat, præcipuè Mercurio, patre & fonte omniū Græciæ veterum Theologorū. Is non vno in loco vocaliſſimè Vnitatē diui- *Omnium rerum principium, Vnitas.* nā decantauit, celebréque eſt dictum eius apud Platónicos, ἡ μονὰς ῥίζα τῶν ἁπάντων: Omniū rerum radix & principiū Vnitas. Eiuſdē quoque eſt, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς, ὀνόματος οὐ προσδέεται.

Deus,

A Deus, inquit, vnus eſt: qui verò Vnus eſt, nomine non indiget. Ecce Mercurius confitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium ſit nomen, quem alio nomine nefas ſit appellari. Ariſtoteles igitur veterũ illorum ſæpe ineptè irriſor, quaſi Parmenidem irridet, quod ipſum Vnum vel Vnitatem Deum diceret, in primo de Philoſophia libro: παρμενίδης οὐδὲν ἐσαφήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων, οὐδ' ἑτέρας ἔοικε θίγειν, ἀλλ' εἰς ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι, τὸν θεόν: Parmenides, inquit, nihil clarum propoſuit, neque harum rerum videtur vſquam attigiſſe naturam, ſed in omne cælum ſuſpiciens, ipſum vnũ dicit eſſe Deum. En teſtimonium Parmenidis confirmat Theologiam Empedoclis, vt nulla obſcuritas relinquatur, quin ſit apud vtrunque Deus ipſa Vnitas. Quodq́; longè mirabilius eſt, idem Ariſtoteles quaſi ex altiſſimo ſomno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultatæ ab ſe veritatis, profert hæc ipſa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, aſſerens exerta voce eum de Deo fuiſſe locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ vel terra vel aëre, vel aqua generantur, iure Deo vendicantur, qui totum continet & tegit mundum. A quo, vt ait phyſicus Empedocles,

Qui vnus eſt, nomine non eget.
1. Phyſic. ca. 3.
Coactus eſt Ariſtot. fateri vnum Deum.

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt ventura ſequentur
Et plantæ viruere, virique, & fœmina quæque
Atque feræ, & volucres, habitanteſque æquora piſces,
Longæuique Dei. Hæc Ariſtoteles in libro de Mundo, dicens Empedoclẽ de Deo prædicaſſe: in libris autem de Philoſophia, de Vno. Sic clara veritas eſt, vt ne poſſit etiam

B ab ipſo, qui conatus eſt, obſcurari. Extat etiam in libris Ariſtotelis de Philoſophia, antiquiorem Zenonem irrefragabili argumento comprobaſſe, Deum neceſſariò eſſe vnum, vt niſi ſit vnus, ne Deus quidem eſſe poſſit. Cùm autem omnium optimum, inquit, ac potentiſſimũ eſſe Deum, vinceret, eundem etiam eſſe vnum oportere demonſtrabat. Nam ſi duo vel plures fuiſſent, optimum ac præſtantiſſimum eum amplius eſſe non poſſe. Singulum enim quemque eorum, quia ſimiles inter ſe omnes eſſent, fore optimum. Idem eſſe Deum, diuinámque potentiam conſtare aſſerens, quòd vbique & in omnibus teneat principatum. Quapropter eadẽ fieri ratione, vt ne eſſet Deus, qua neque optimus eſſet. Quòd ſi & plures, & alij aliis potentiores ac meliores eſſent, ne Deos quidem eſſe. Nunquam enim poſſe vinci ac ſuperari Deum. Etenim æqualia neque maiora, neque minora inter ſe eſſe. Quocirca ſi conuincitur, & Deum eſſe, & eundem eſſe optimum, vnum neceſſario eum eſſe. Neque enim poſſet omnia quæ vellet, neque poſſet vnus, multis exiſtentibus. Hæc Zeno. Sic & Parmenides, & Empedocles, & Ariſtoteles, Deo neceſſariã Vnitatem attribuerunt. Fuitq́; id vetuſtiſſimæ Philoſophiæ ſacramentum. Nam & in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei eſt nomen Vnitatis. Quod in oraculis Magorum viſum eſt. Et Sibylla eiuſdem Theologiæ vates:

Deus neceſſario vnus, quia niſi ſit vnus, ne quidem eſſe Deus poteſt. Zeno.
Vide Lactant. lib. 1. cap. 3. et lib. 2. cap. 5.
Vnitas Dei, Chaldæorum opinione.

Ἀλλὰ θεὸς μόνος, εἷς πανυπέρτατος
Εἷς θεὸς ὃς μόνος ἐστὶν ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
At Deus vnus, ſoluſque & celſiſſimus ipſe,
C *Eſt Deus, vnus ſolus, maximus, ingenitusque.*

Cum quibus carminibus eſt adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum eſſe vnum, quia ſit celſiſſimus, maximus, ſummus. Summum autem niſi vnum eſſe non poteſt. Non enim eſſet ſummus, ſi pares haberet, aut multos, aut alterum. Eadem ſententia Pythagoras ex Mercurio, ἡ μονὰς ῥίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo ſcilicet. Diuinéque Damaſcius Platonicus de Vnitate, τὸ ἓν ὥσπερ ἥλιος πόῤῥωθεν ἀμυδρῶς πως ὁρᾶται, ἐγγὺς δὲ ἀμυδρότερον, ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων ἀφαιρεῖ τὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obſcurè, quaſi videtur. Si propius acceſſeris, obſcutius, demum cæterarum rerum tollit apprehenſionem. Verè igitur eſt lux incomprehenſibilis, inacceſſibilis. Et profundè Soli comparatur, in quẽm quo magis intuearis, eo magis cæcutias, & caliges, oculóſque ſtupentes reportes. Idem Damaſcius de eadem Vnitate, conſiderata eius excellentia, τὸ ἓν τετιμήσθω σιγῇ: Vnitas, ait, honoretur ſilentio. Sic eſt ſanctum ſilentium apud Dionyſium, quo temeritate excluſa, Deus adorandus, & colendus eſt, ſobriè de eo loquendum. Item Damaſcius, τὸ ἓν πάμφορον: Vnitas omnia producit. Ferax omnium rerum Vnitas. Sed alia in ſequentibus libris differenda reiiciuntur.

Summum, nõ niſi vnũ eſſe poteſt.
Damaſcius de vnitate.

Eadem probatio ex his quæ ſenſerunt Parmenides, & Meliſſus, Empedocles, & Plato. D

CAPVT VI.

1.Phyſic.ca.3. TESTATVR quoque Ariſtoteles Parmenidem & Meliſſum, vnum & immobile decreuiſſe Principium. In quo teſtimonio hoc incluſum eſt, eos ipſum Vnum vocaſſe Deum, & id dixiſſe omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipſum Vnum dixit eſſe Deum: Meliſſus ergo eodem Philoſopho atteſtante, ſentit quod Parmenides. Quare conſtat etiam iſtud omniū rerum ſingulare Principiū, eos nuncupaſſe Deum. Quoniam igitur ſentit Meliſſus de vno Principio, quod & Parmenides: Parmenides autem vocat Deum vnitatem: palam fit vnam eſſe vtriuſque Philoſophiam. Conſiderare autem operæpretium eſt, quod aiunt, hoc Principium eſſe immobile. Docebit enim te Ariſtoteles ipſe cauſam, qui quos inſectatur ſecutus, ſententiam in octauo naturalis Philoſophiæ principiorum libro, pronunciat, affirmatq; hoc ipſum mouens non motum. *Vnum & immobile principium.* Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν καὶ ἀκίνητον, Vnum & immobile Principium aſſerebant. Vt autem hoc immobile Principium eſt Deus apud Ariſtotelem, ſic eundem eſſe neceſſe eſt, quem Parmenides & Meliſſus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Ariſtotele, appellabant Deum nomine Vnitatis: ergo idem eſt apud eos E τὸ ἕν, καὶ ἡ μία ἀρχὴ, ipſa Vnitas, & Vnum Principium. *Vnitas, & vnum principium.* Rurſum cùm & Empedocles ipſam Vnitatem affirmet omnium rerum creatricem, colligitur etiam id ipſum dixiſſe Parmenidem ac Meliſſum. Quo loco non æquanimiter interpretatur eorum Theologiam Ariſtoteles. *Parmenides & Meliſſus non fuerunt ab Ariſtotele ita reprehendendi.* Quos, cùm de rebus diuinis loquerentur, aſſeruit de Principiis rerum naturalium fuiſſe locutos, vt dicerent Vnum eſſe ipſe Ens. At quis adeo deliraſſet? Non videbant illi tot ſpecies, tot formas? Oculiſne & auribus, cæteriſq; ſenſibus carebant, vt omne quod eſſet, vnum eſſe dicerent? Eodem autem autore diſcimus Theologiam eſſe vetuſtam, quòd Vnitas ſit omnium rerum autor: ἔοικε παλαιὰ εἶναι αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἓν ἀρχή. *Vnitas principium.* Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem eſſe Principium. Si igitur Principiū & Deus ſunt idem, & Vnitas ac Principium idem, neceſſariò Vnitas illa apud veteres, eſt Deus. Omnes enim confitentur Deum eſſe Principium. Deus ergo eſt Vnitas. Et hanc ait Veterem eſſe Theologiam Ariſtoteles. Refer igitur animū ad ea quę ſuperius de antiqua ſapientia idem prædicabat, cuius quaſdam aſſerebat quaſi naufragas reliquias ad poſteros perueniſſe. Hæ ſunt pretioſæ reliquiæ. Videbis ergo etiam apud Philonē Platonicum veteris *Deus, τὸ ἕν, vnū Philoni.* Philoſophiæ conſcium, ſæpe Deum appellari τὸ ἕν, ipſum Vnum. Aſpice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cùm de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem videndi facultatem: ἄνω ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν, τὸ ἓν κατιδεῖν τηλαυγῶς ἱμέρῳ πτερωθέντα: Qui cupiditate videndi ipſum Vnum perſpicuè & clarè explicati, non ſolùm ad ſupremum æthera tendunt, ſed inferioris omnis mundi regionibus relictis, ad ipſum ingenitum applicant. F Hæc Philo. Nulla ſupereſt igitur dubitatio, quin ipſum Vnum, aut ipſa ſumma Vnitas, ſit Deus apud antiquos: vt Sophocles, Phocylides eadem tempeſtate decantabant, & Xenophanes eiuſdem tēpeſtatis Philoſophus, apertè confeſſus eſt, autore Marco Tullio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulo etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum eſſe omnia, neque id eſſe mutabile, & id eſſe Deum, neque natum vnquam, & ſempiternum, & conglobata figura. Deſciſcit quidem à vero Xenophanes vt ego corrigam, tribuens Deo figuram. ſed incorrupta veritas non omnium fuit gentium.

Priſcam Philoſophiā, Deum appellaſſe ipſum eſſe: conſenſusq́ eius cum Theologia vera.

CAPVT VII.

Theologia & Religio ſæculorum omniū. ALIVD mirabile veteris Theologiæ ſacramentum, vt fiat exploratum, horum ſęculorum Theologiam, & Religionem, fuiſſe omnium ſæculorum Religionem, naturalémque Deo ſcientiam, quam à Natura ſentimus animis noſtris offerri, pectoribúſque clàm inſpirari. Vetus Theologia vocat Deum celſiſſimam, pretioſiſſimam, primámque Vnitatem: clamat item eandem Vnitatem omnium rerum Principium. Audi mirabiliora. Dico eandem rem

ab eis

A ab eis fuiſſe nuncupatam τὸ ὄν, τὸ ἄπειρον, ipſum Ens, ipſam Infinitatem: Vt qui vocabatur ipſa Vnitas, idem dictus ſit, ipſum Eſſe, & Infinitum. Et quoniam ſuperius nomen *Deus, ipſum Ens, & ipſa infinitas.* Diuinitatis apparuit eſſe ipſum Vnum, & hoc loco probamus eandem Diuinitatẽ apud eos duo alia nomina habuiſſe, Ens & Infinitum. Principio ſciendum eſt, antiquã Theologiam, & quæ cum Theologia finitima eſt, Poëſin, ab hominibus Barbaris ad Græcos perueniſſe. Ratio autem qua peruenir, duplex fuit. Prior, quòd homines priſci, primi *Theologia finitima poëſis.* terrarum coloni, ab vna ſtirpe orti, in quo copioſiſſima viguit rerum diuinarum magnarúmque ſcientia, eam cum aliis multis ſecum in omnes terras detulerunt. Ex quo fama quædam à veterum illorum ſucceſſoribus per omnes latiſſimè manauit, ſemper, quo antiquior, longinquiórque à primis, hoc deterior, & quaſi decoloratior. Secunda fuit ratio, cùm poſt multa ſæcula, quos ſciendi cupiditas tenuiſſet, terris ſuis relictis, ad exteras nationes, & vbi nomen ſapientiæ celebrius ferretur, accedebant. Illíque aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in libris eorum introſpiciebant. *Prima Theologia purior.* Tertia poſtea ratio acceſſit, non per famam antiquam, & ſucceſſionem, ſed lumen Naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, deduxit quoſdam ad naturalem quandam, veriſſimámque Dei ſcientiam. Igitur qua ratione nomen illud cæleſtiſſimum, *Res antiquæ incorruptiores.* quod putamus apud omnes gentes olim nuncupationem Dei fuiſſe, Iehouah, quod deſignat ipſum Eſſe, eadem videtur nominis eius ſignificatio ad omnes gentes perueniſſe. *Lumen naturæ cognitionem Dei docuit.* Erat quoque in arcanis diuinarum litterarum, quas ipſas, aut earum ſenſus, apparet Ho-
B merum & Heſiodũ ac plures alios non ignoraſſe, veriſſima Dei appellatio, tralata atque *Iehouah, quid.* expreſſa in ſermone Græco, ὁ ὤν, Ille qui eſt. hinc euenit vt ea res celeberrima, vulgatiſſimáque circumferretur apud Græcos. Huc primum pertinet, quòd Plato in Timæo aggrediens exordium mundi, hanc rerum diuiſionem præmittit: Aliud eſſe τὸ ὄν, Ipſum quod eſt, aliud τὸ γινόμενον, Id quod fit. Et quoniam ſub Secundo omnia corporea, & ſenſibilia intelliguntur, neceſſariò ſub Primo ſunt ab oculis ſeparata. Quod quoniam *Aliud τὸ ὄν, aliud τὸ γινόμενον.* idem cum Ente, & Vno ſtatuebant, apparet ipſum Eſſe, vnum apud eos tantum, idq; ipſum Deum fuiſſe nuncupatum. Primúmque aſciſco eos, qui floruerunt ante Platonẽ, quorúmque eſt Philoſophiam Plato ſecutus. Vocarunt antiqui Deum, τὸ ὄν, Ipſum eſſe, id quod ſolum, ac principaliter exiſtat, quod nunquam non fuerit, nunquam eſſe ceſſauerit. Cætera enim aliquando fuerunt, aliquando non fuerunt. Vt ergo diuinitas cum articulo dicebatur τὸ ἕν, ipſa Vnitas, & τὸ ἀγαθόν, ipſa Bonitas: ſic per excellentiã dicta eſt τὸ ὄν, Ipſum eſſe, id quod in omni re, & eſſe, teneat principatum. Quoniámque datur Deo ipſum eſſe principaliter, videtur deſignari, eam eſſe ſolam eſſentiam, ſolumq; eſſe, vt cætera præ illa non exiſtant. Priſci igitur dixerunt ipſum Vnũ, eſſe Deum, Vnum vocarunt ipſum Ens: igitur perinde Ens deſignabat eis Deum, atque ipſum Vnum. Nam *1. Metaph.* primo ſuæ diuinæ Philoſophiæ Ariſtoteles de Meliſſo dicit, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὄν: Neceſſario putat vnum eſſe ipſum Ens. Quòd ſi Vnum eſt Deus, vt Parmenides & Empedocles canebant, certè etiam eſt ipſum Ens. Et quoniam ipſum Ens dicebant immo- *Vnitas immobilis.*
C bile, Ariſtotele ſæpe teſte, immobilitas autem dabatur Vnitati ab illis, primo Principio ab Ariſtotele, certè hac ratione claret, eſſe Deum ipſum Ens. Hæc igitur omnia ſunt nomina Naturæ diuinæ, τὸ ἕν, τὸ ὄν, τὸ ἀκίνητον, Vnitas, Ipſum eſſe, ipſa Immobilitas. Ac ſupra primo cætera fundantur, eique ſecundum, ac tertium aſſignantur. Vbi intellexeris, de quo dicatur ipſum Vnum, facilè de quo reliqua dicantur percipies. Tribus teſtimoniis conſtat Naturam diuinam eſſe & dici ipſum Ens, ipſumq; ſubſiſtere: te- *Deus, ens dictus tribus teſtimoniis.* ſtimonio veteris Theologiæ, teſtimonio Platonis, qui quaſi eius eſt interpres, poſtremò Philoſophiæ cæleſtis, magiſtræ ac ducis cæterorum, Etenim cùm nomen ſacrũ Iehouah, ſit quaſi tertia perſona verbi ſubſtantiui futuri, conuerſo Iod in Vau, יהיה יהוה idq; fuerit antiquiſſimum Dei nomen tralatum ad Græcos ὁ ὤν, Qui eſt (Nam τὸ ὄν, & ὁ ὤν, genere tantum differunt) Proinde Platonis illa diuiſio, in quo eſt ipſum Ens, & id quod fit, innuit rem creantem & creatam. Qui cùm ſecutus ſit in hac diuiſione maiores (reperit enim ea apud Empedoclem, Parmenidem, Meliſſum, Heraclitum) proculdubio & ipſe cum Ente aſſociauit Vnitatem, indicans illud id τὸ ὄν, non aliam quàm vnius ſingularis, ac ſummi Dei eſſe Naturam. Quòd ſi Ideas, aut mundum Idealem, appellauit *Mũdus Idealis, ipſum Dei Verbum.* ipſum Vnum, nulla controuerſia eſt. Nam interprete Philone, idem eſt mundus Idealis, ſiue Archetypus, atque ipſum Dei Verbum, & Filius Dei. Declaránſque Plato quid de Vno, aut Ente dicerent, quod eſſet ἀκίνητον, immobile, apertè fatetur ipſum Ens, atque

τὸ ἕν, id eſt, Vnitatem, & Vniformitatem, eſſe Deum. Dicit enim ipſum Ens, eſſe ſemper idem, perpetuò conſtans, ſemper eandem habens naturam, contrà, quàm res ſenſibiles, quæ ſemper fiant, ſemper moueantur, ſemper aut creſcant, aut dilabantur in deterius. Verùmque eſt tam ex parte animorum, quàm corporum, poteràtque dubitari quid Plato per id, quod eſt τὸ ὄν, intelligeret, niſi & ſuperiores Theologos teſtes, & ipſam cæleſtem Philoſophiam haberemus, cum qua nihil diſcrepat Plato, niſi quòd apud eum eſt genus variatum, vt qui erat ὁ ὤν in ſcripturis ſacris, dictus ab eo ſit τὸ ὄν. Quæ variatio iure quidem, duabus de cauſis facta eſt, tum quòd neutrum genus non eſt apud Hebræos, tum quia videtur eſſe plenius, dicere Deum Ipſum eſſe, vt totam exiſtendi plenitudinem nomen complectatur, quàm τὸν ὄντα, id eſt, exiſtentem. Plus enim ſignificāt ipſarum nomiua naturarum, quàm deriuata ab illis. Vt qui dicitur vita, non vitalis: ſalus, non ſalutaris: & de malis ſcelera potius, quàm ſcelerati: & portentum magis, ac portentoſum. Declarant autem profundius hoc myſterium Plato, ac Plutarchus, Iuſtinus item Martyr, idem & Philoſophus, cur ſit Deus Id quod eſt, aut Ipſe qui eſt. Iure autem per præſens Qui eſt, dicitur, quoniam apud ipſum, neque præſens, neque præteritum, neque futurum, ſed ipſa ſola æterna præſentia. Vocatus eſt Ille qui eſt, quo tollitur error, & explodi tur falſa cogitatio, qua crederet homo in Deo præteritum vel futurum. Intelligimúſque in eo ſolam eſſe præſentiam. Conſule etiam Plutarchum, quem etſi reiect in poſterum, nunc paucis veterem Theologiam reddat clariorem. Viderat idem in templo Apollinis Delphici ad alia miranda, quæ prudentibus poſſent eſſe grata, ſcriptum, εἶ, Vox Græce deſignat Tu es. Cuius cùm cæteri variam rationem reddidiſſent, omnem eam recuſauit, eámque approbauit potiſſimum, quòd his, qui illuc tanquam ad Deum accederent, offerebat ipſe Deus hoc dictum, γνῶθι σεαυτόν, Agnoſce te ipſum. Reſalutantes autem mortales ſolerent dicere, legendo εἶ, Tu es, tanquam vera, ac germana Dei appellatione. Nos enim cum vero Eſſe nihil communicamus, ſed omnis mortalis natura, in medio generationis & corruptionis exiſtens, ſimulachrum quoddam atque vmbram caſſam, vixq́; apparentem, ſui ipſius oſtentat. In quam ſi cogitationem coneris defigere, tanquam aqua defluens & manibus compreſſa diffugit, deſerens etiam quæ manu teneretur. Similique ratione ſemper affectionibus variantibus, perditur omnis rerum certitudo, & fallitur cogitatio, dum aliud fit, aliud corrumpitur factum, nullam rem ſtantem, veréque manentem valens apprendere. Neque enim, ſicut inquit Heraclitus, bis eundem fluuium traucies, neque mortalem ſubſtantiam bis eandem licebit apprendere, Poſtea Plutarchus addit: τὸ δὲ ὄντως ὂν δεῖ τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον, ᾧ χρόνος οὐδὲ εἰς μεταβολὴν ἐπάγει. Verum, inquit, Ens eſt æternum, ingeneratum, incorruptibile, cui nullam tempus affert mutationem. Nam tempus, inquit, cùm quaſi vas ſit generationis, & corruptionis, partes eius priores, ac poſteriores oſtendunt ipſum non eſſe. Nam id eſſe dicere, quod nondum eſſe non habet, aut ceſſauit exiſtere, ſumma eſt deceptio. Rurſum ne pium quidem, dicere eum vel fuiſſe, vel futurum eſſe, qui ſolum nunc ſit. Nam hæ inclinationes quædam ſunt, & mutationes, ac varietates eius, quæ in ipſo eſſe non poſſit inſiſtere. Sed de Deo dicendum eſt ſemper, ipſum Eſt, idq́; non temporariè, ſed æternè, immutabiliter, intemporeè, indeclinanter, cuius nihil ſit prius, atque poſterius, neque recentius. Sed quòd vnus exiſtens, ipſo nunc repleat ſempiternitatem. Iure autem eſt verum Ens, in quo non olim, non futurum, neque principium, neque finis inſit. Sicq́; neceſſe eſt, eum venerari ac ſalutare dicendo, Salue qui es, Benedictus ſis qui es. Hæc ferè grauiſſimus ſcriptor Plutarchus. Vt autem nulla ſupereſſe poſſit dubitatio, quin Vnitas, atque Ens ſint idem, & hæc ſint nomina Naturæ diuinæ, præbet locupletiſſimum teſtimonium idem Plutarchus. Quippe cùm diceret hæc, quæ nunc propoſuimus, de ſalutatione Dei veriſſima, poſtea adiecit: ἢ καὶ νὴ Δία, ὥς ἔνιοι τῶν παλαιῶν, εἶ ἕν. Aut per Iouem, inquit, ſicut priſcorum nonnulli, Es Vnum. Neque enim, inquit, Diuinitas eſt plura, ſicut quilibet ex nobis, qui ex innumerabilibus affectuum varietatibus conſtamus, quaſi quædam turba, atque cōcio: ἀλλὰ ἓν δεῖ εἶναι τὸ ὂν ὥσπερ ὂν τὸ ἕν: ſed vnum neceſſe eſt eſſe ipſum Ens, ſicut Ens ipſum Vnum. Igitur ipſam Vnitatem, atque ſynceritatem neceſſe eſt ineſſe ei, qui ſemper eſt incorruptibilis, & vndequaque purus. Hæc ratio & teſtimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obſcuritatis, & nemini poteſt eſſe dubium, apud priſcos cognitam, & prædicatam Diuinitatem veram, quam nunc totus mundus vnam, veréque exiſtentem veneratur, ac confitetur. Salomon quoque in ſua

Quod in ſacris literis ὁ ὤν, Platoni eſt τὸ ὄν, & cur.

Plus ſignificant primitiua nomina quàm deriuata.

Lib. de εἶ, aſſcripto pro foribus templi Apollinis.

γνῶθι σεαυτόν, ſcriptum literis aureis in eodem tēplo.

Omnia nata pereunt.

Entis attributa.

Deus eſt, & quidem æternè.

Diuinitas vniſ vna.

D

E

F

A in ſua ſapientia, reprehendens vanos homines, ignaros Dei, qui cum ex aſpectu rerum noſſe recuſaſſent, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν τὸν ὄντα γνῶναι. Non poterant ſcire eum qui eſt. Dionyſiusq́; Filium Dei vocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè eſt, Iehouah.

Quòd Deus in veteri Theologia appellatus ſit ipſum Vniuerſum.

CAPVT VIII.

PROSEQVENS dico Diuinitatem, id eſt, illum ipſum, qui apud priſcos diceretur ipſum Vnum, ipſumq́; Ens, appellatum quoque magno quodam, altiſſimóque myſterio τὸ πᾶν, ipſum Vniuerſum. Quod non obſcuris, fictitiisq́; teſtimoniis comprobabo. Ariſtoteles in primo de principiis Philoſophiæ libro, prodit veteres illos dixiſſe ἓν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum eſſe Vniuerſum. Si probamus igitur & hoc, & aliis multis eadẽ eos de Vniuerſo prædicaſſe, atque Ente & Vno, claret vtique Vniuerſum, fuiſſe eis ipſum Deum. Vnitas eſt Dei, Vnitatem dicunt Vniuerſitatem. Deum ergo dixerunt Vniuerſitatem. Dixerunt ergo de Vniuerſo quæcunque de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Ariſtotele, iidem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuerſum immobile. Et quod eſt euidentius, idem Ariſtoteles primæ *Deus, τὸ πᾶν, & ὄν.*

B maioris Philoſophiæ libro: εἰσὶ δέ τινες οἳ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο: Sunt qui de Vniuerſo tanquam vna Natura pronuntiarunt. Ecce vnam Naturam dicunt Vniuerſum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem ſentẽtiam repetit in libro de Principiis. Sed omnium ſuper hac re nobiliſſimum eſt teſtimonium Plutarchi, qui veteris ſapientiæ omnium ſui temporis fuit prudentiſſimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Exiſtentia, Vniuerſitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Meliſſum, Parmenidem, aliosq́; cõplures deuenerunt. declarat igitur Empedocles quid crediderit eſſe ipſum Vniuerſum, cuius Plutarchus citans in placitis Philoſophorum de Mundo, & Vniuerſo ſententiam, hæc ad verbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἕνα· οὐ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem vnum dicit, non tamen ipſum Vniuerſum eſſe Mundum, ſed exiguam quandam partem Vniuerſi. Ex quibus verbis & aliud eſſe Mundum conſtat, quàm Vniuerſum: & magnum item myſterium conſiderationisq́; pleniſſimum aperitur. Primum fatetur Mundum eſſe vnum. Quòd ſi Mundus eſt vnus, certè nihil eſt extra Mundum. Nam ſi quid eſſet extra, eſſet aut alius Mundus, aut pars aliqua Mundi. Si autem eſt vacuum infinitum extra Mundum, quomodo Mundus erit, pars vacui, cùm vacuum nihil ſit, Mundus ipſa ſubſtantia: Neceſſe igitur eſt, eum qui verbis expreſſis aſſerit vnum Mundum, nihil eum aliud corporeum conſtituere. Cùm verò dicat tantum intereſſe inter Vniuerſum, ac Mundum, quantum inter immenſum quiddam ac breuem particulam, pa- *Vnus Deus à cunctis confeſſus.* *Lib. 1. cap. 5.* *Mundus non vniuerſum, ſed pars vniuerſi.*

C làm fit hoc Vniuerſum, aliquid à Mundo diuerſum, eum ſenſiſſe. Nam ſi res vlla eſſet corporea præter Mundum, iam vnus Mundus non eſſet. Ergo ſuperiorum Philoſophorum veſtigia ſequutus Empedocles, ipſum Vniuerſum dicebat Deum, cuius quaſi particula eſſet iſte Mundus. Eſt autem Theologia Empedoclis, Deum eſſe Vnum, eſſe Immobile, eſſe ipſum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Ariſtoteles teſtatur, Vniuerſum eſſe vnum: vt ſint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Ariſtoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo ſint omnia breuitate, quæ magnitudine quadam in hoc mundo corporeo, ac viſibili. Simili ergo ratione Deus eſt Maximus Mundus, quia poſſidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipſe viſibilis Mundus. Vt autem mos inoleuit, vt homo appellaretur paruus Mundus, paruusq́; Deus: ſic Deus eſt maximus, infinitusq́; Deus, & Maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non eſt vſquam rerum perfectio, comprehenſióque maior: in quo veri ſint, inexplicabilesq́; theſauri, omnes infinitæ, innumerabilesq́; diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque ſermone comprendi. Habetq́; non ſolum omnia quæ Mundus iſte, Deus, ſed tum ea ipſa perfectiſſimo modo, tum infinities plura, theſauris ſuis immenſis latentia. Iure igitur ſolus Deus appellatur τὸ πᾶν, ipſa Vniuerſitas. Non enim Mundus iſte eſt vera Vniuerſitas, cùm deſint ei plura: ſolo Deo comprenduntur omnia quæ ſunt, quæq́; eſſe *Quid differans, vniuerſum & mundus.* *Theologia Empedoclis.* *Vniuerſum & vnum, idem.* *Homo, paruꝰ mundus.* *Deus, maximus mũdus.* *Deus perfectiſſimus.* *Mundus, non eſt vniuerſitas.*

poſſint, idq; beatiſſimo, excellentiſſimóque modo. Mundus autem noſter, huius Vniuerſi quaſi particula. Nulla igitur eſt vox mortalis reſonare potis excedentem omnia Maieſtatem. Cúmque nihil ſit Vniuerſo maius, hæc erit aptiſſima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic eſt inops, mancum, debile, caducum, fragile, eſt in eo opulentiſſimum, perfectiſſimum. Apud nos, eſt vita, eſt ſenſus, eſt tempus. In illo Vniuerſo, pro tempore æternitas, pro fragili, debilique vita *In Deo omnia perfectiſſima.* nobiliſſima, potentiſſimáque vita, pro breui particula ſapientiæ, ac ſenſus, ipſe theſaurus, fónſque ſapientiæ, conſilij prudentiæ. Illa maxima, longe, latéque manus, & omnes amplectens cauſas cauſa. Igitur omnia quæ ſunt in hoc Mundo, ſunt etiam in illo, plura quoque, & hæc & illa incredibiliter noſtris meliora. Deum autem nefas eſt intercipere cum iſto Mundo, extra quem, ſicut fuit, antequam eum condidiſſet, ſic non eſt cum eo, nunc commiſcendus, nec eſt in numerum rerum mundanarum referendus. Deus eſt extra Mundum, omniũ penes ſe cauſas, omnes origines tenens, ſolus verus, ac maximus, opulentiſſimusq; Mundus, pluſq; inter magnitudinẽ eius, atque iſtius noſtri diſtat Mundi, quàm inter microcoſmũ, ipſumq; magnũ, ſenſibilemq; Mundum. Quo fit vt iſte Mundus ſit quaſi breuiſſima quædam particula, reſpectum eius mirabilibus modis, nobiſq; incomprehenſibilibus ab eo generatus, vel factus. Hocq; recitans veteris Theologiæ placita, ſentiebat Empedocles, acceptum, vt arbitror, ab Ægyptiis, qui τὸν πρῶτον θεὸν τῷ παντὶ τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀφανῆ, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerſo opinantur, vt obſcurum, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui eſt de Iſide, & Oſiride. E

Deum in antiqua Theologia appellatum ipſam Infinitatem.

CAPVT IX.

EXPONENDVM aliud altiſſimum ſacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim cauſam fuiſſe conſtat, vt nomen Infinitatis, antiquis ſignificauerit ipſam Diuinitatem, & quòd imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus myſteriorum, vaſtáque Theologia ſubeſt. Erit igitur certiſſimus *Apud Ariſt. quadam particula veteris ſapientiæ.* teſtis Ariſtoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quaſi ab remotiſſimo colle ſpirantes odores peruenerunt. Noſtrum autem eſt oſtendere, quæ magnus vir operi non apta ſuo diſſimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis eſſet Infinitum. Non enim materia prima. Nam quem Vnum, quem Ens appellabant, hunc etiam ipſam Infinitatem, ipſámque immenſitatem. Ariſtoteles *1. Phyſic. 3.* ergo primo ſuæ Philoſophiæ maioris hæc ait: ὁ δὲ μέλισσός φησιν εἶναι τὸ ἓν ἄπειρον, Meliſſus, inquit affirmat, ipſam Vnitatem, eſſe ipſam Immenſitatem. Deinde alio loco μέλισσος τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι φησί: Meliſſus affirmat ipſum Ens infinitum. Si igitur conſtat, vt negari nequeat, eos dixiſſe Naturam diuinam Vnitatem, ipſúmque eſſe, eandem autem rem F vocat Meliſſus infinitum, certè palàm eſt, eandem eis fuiſſe Immenſitatem, qui erat Vnitas, ipſúmque Eſſe. Eſt autem teſtis Meliſſus pro cunctis temporis ſui Philoſophis, ſed & pro omni antiquitate. Deſcendit enim ab altioribus principiis hæc Sapientia. Qui fieri *Materia non eſt principiũ infinitatis, ſed multiplicitatis.* autem poteſt, vt materiam vocarint Infinitatem, cùm materia ſit principium multiplicitatis, infinitum autem dicebant Vnitatem? Cæterum longè clariſſimum eſt ac nobiliſſimum teſtimonium apud eundem Ariſtotelem alio loco. Nam cùm de Infinito diſſereret, ait, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων: Et omnes, inquit, antiqui, decernunt quaſi *Lege 3. Phyſi. cap. 2. & ſeq.* quoddam rerum principium ipſum Infinitum. Paulò autem pòſt longè clarius: περιέχειν ἅπαντα καὶ κυβερνᾶν ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον, ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον, ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι, τῶν φυσιολόγων. Infiniti, inquit, nullum eſt principium. Haberet enim terminum. Ingenerabile quoque eſt, & incorruptibile, vtpote principium. Siquidem quod genitum eſt, neceſſe eſt habere finem: finis autem ad corruptionem ſpectat. Ideo quemadmodum diximus, principium eius eſt nullum, ſed ipſum omnium cernitur eſſe principiũ, & omnia complecti, ac regere, ſicut dicunt, qui faciunt præter infinitum alias cauſas, vt Mentem vel amicitiam. Hánceque eſſe diuinitatem veram, immortalem, & incorruptibilem, quod fertur dixiſſe Anaximander, pluréſque è naturalibus Philoſophis. Ecce Ariſtoteles expreſſe

confitetur,

A confitetur, veteres dixiſſe, omnia complecti & regere ipſum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia regere & continere Deum ferebatur. Idem ergo, eo interprete, eſt Infinirum ac Deus. Denique nullus relinquitur dubitationi locus, cùm ait hoc eſſe ipſam incorruptibilem Diuinitatem. Triáque de infinito dicit maiores ſtatuiſſe, quæ ſoli Deo conueniunt. Eſſe Principium, eſſe Incorruptibile & Immortale, omnia continere ac regere. Teſtemq́; vnum vocat antiquorum Anaximandrum, in quorum numero neceſſe eſt etiam fuiſſe Meliſſum, Empedoclem, qui mundum dicebat eſſe particulam Vniuerſitatis & Infinitatis. Neceſſe eſt fuiſſe Meliſſum, qui pronuntiauit Vnum, & Infinitum idem eſſe. Neceſſe item eſt fuiſſe Anaxagoram, quem Ariſtoteles ait de Infinito dixiſſe, Stabilire, ac firmare ſeipſum, ipſumq́; in ſeipſo exiſtere: quíque declarauit cauſam, ipſam νοῦν, Mentem. Quæ de ſolo Deo dici iure merito poſſunt. Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corporeæ magnitudini dediſſe, ſed Diuinitati. Siquidem Ariſtoteles naturaliſſimis rationibus colligit, Infinitatem eſſe ipſam Diuinitatem: idq́; ait creditum & aſſertum ab antiquis. Nec verò melius quiſquam naturam Infinitatis, atque ipſe, declaret. Dicit enim eam neceſſariò carere principio, & fine, & eſſe omnium rerum principium. Quæſo, quid ex his Ariſtotelis verbis ſequatur agnoſce. Sequitur enim, ſolam Infinitatem, id eſt, ſolum Deum, carere principio & fine, natura. Sequitur eundem neceſſariò eſſe Deum, atque Infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficiſci, & gubernari, eúmque omnia continere. Id eſt, tria ſequuntur Deum, vt omnium generator, & autor,

Deus & infinitum, idem Ariſtoteli.

Tria de deo ſtatuunt veteres, eſſe principiũ, Incorruptibile, Immortale.

Infinitas, ipſa diuinitas.

B & principium, & conſtitutor, vt omnia contineat, complectatúrque, vt Græca vox oſtendit, poſtremò vt gubernet, alat, foueat, ſuſtineátque. Hæc verò illius afflatu dicta, in quo viuimus, ac mouemur animis, & ſentimus. Atque Ariſtoteles referens eorum placita, ſemper addit, Videtur, Probabile eſt, vt ſibi idem atque patribus videri & placere, præ ſe ferat. Non ſunt autem diſſimilia, quæ & ab eo, & ab antiquis de Infinito dicuntur, his quæ Plato dicit de omnium Rege, circa quem omnia dicebat exiſtere, quod regere, & continere deſignat. Infinitatem autem illam corpoream veteres ne ſomniauere quidem. Ariſtotelésque colligit iſto loco eum qui principio, & fine careat, eſſe neceſſariò infinitum. Deus caret principio, & fine: infinitus eſt igitur. Itaque ſiue prudens ſiue imprudens, cum maioribus ſentit. Quod apertioribus expreſſit verbis, in libris Philoſophiæ, cùm primum motorem probat infinitum, quia niſi infinitus eſſet, infinitam mouendi vim non haberet. Si non habeat, non poſſet infinito tempore mouere. οὐδὲν ἔχει δύναμιν ἄπειρον, πεπερασμένον: Nihil enim habere vim infinitam, quod ſit finitum, ac terminatum. Neque verò de temporis Infinitate poſtremo loco dixit: Imò etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate Naturæ. poſſe infinito tempore mouere, eſt indefatigabilis, & indeficientis naturæ indicium. Ratiocinatúrque Ariſtoteles ex æternitate motus, æternam, & indefatigabilem vim ipſius motoris. Aſt ego, ſi Ariſtoteles, ex motu infinito, quæ quidem ratio non patet quantum decuiſſet, ex longè potioribus argumentarer vim infinitam Dei. Vt ſi ei viſum eſt primum motorem, ex

De Infinitate corporea, nihil apud veteres.

C infinitate motus, eſſe infinitæ potentiæ, neceſſariò ſit eius indefatigabilis poteſtas, infinita ſapientia, quia regit, ſuſtinétque mundum, quia prouidet omniáque habet tempora in numerato. Hoc arguit eum eſſe infinitæ virtutis, infinitæ naturæ. Leuate, inquit, oculos veſtros in cælum, & videte, quis hæc creauit. Si motus æternus, Ariſtoteli placuit eſſe infinitæ potentiæ Dei teſtimonium, cur non ipſa pulchritudo, conſtantia, vſus? Qui eduxit, inquit Propheta, de cælo militiam eorum, & omnes ex nomine vocat, præ multitudine fortitudinis, & roboris, virtutíſque eius, neque vnum reliquum fuit. Vides quàm locupletius Propheta, virtutis infinitæ teſtimonia proferat, non recedens etiam à cælo cum Ariſtotele? Ariſtoteles ſolum motum, Propheta creationem, multitudinem ſtellarum, ſcientiam earum creandarum, & creatarum. Vt ſi habet in numerato, ſingulam quamque ſtellam, vt poſſit nominatim appellare vnam quamque, id immenſæ ſcientiæ eius, & ſapientiæ ſit indicium inueniendi, creandi, ſcientiæ, quòd teneat omnia earum nomina. Quæ eſt enim alia cauſa, niſi quam veteres de Infinito dixerunt, περιέχειν ἅπαντα, continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, virtutiſq́; diuinæ efficere, vt ne vna quidem ſit ſtella reſidua, quam Deus non videat, noſcat, teneat, pluráque alia inuenies in ſacris litteris produci teſtimonia ſuper incomprehenſibili infinitáque potentia Dei, vt hæc Ariſtotelis ratio ſit omniũ minima, & tamen effici vult ex ea, vt Deus ſit infinitæ virtutis. Conſidera

In Ariſtotelem, qui motum infinitũ ſtatuit, vt etiam deum infinitum, et infinitæ potẽtiæ agnoſcat.

Deus, immenſa ſcientia, ſapientia, potentia.

Pſal. 146.

Ierem. 33.

enim, quò velit, nolit, trahitur Ariſtoteles. Nam quod de infinitate virtutiſ dicit, de primo motore dicit. At niſi ex alio colligas hanc immenſam virtutem, nihil vnicum, ac præcipuum motoris illius colliges. Nam & cæteræ Intelligentiæ (ex Ariſtotele loquor) mouent in ſempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor eſt infinitæ virtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, nónne mouent æternos motus? Cur ergo de ſolo Primo prædicas infinitam virtutem, cùm & iſti proprios motus habeant æternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confeſſionem virtutis infinitæ illius Primi deueniſti, cæterorum vim æternam cõricuiſti. Tota autem ratio, eo loco tendit in Primum. Nam proſequens ait, Nobis autem ex his, quæ propoſita ſunt, & definita, dicendum eſt, Ipſum Principium & Primum omnium quæ ſunt, per ſe & per accidens eſſe immobile, mouens primum & æternum & vnicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia contineri, & regi, & gubernari, & eſſe Principium, autore Ariſtotele, perfectò de Mente & Intelligentia neceſſe eſt, eos dixiſſe, non aliquo Infinito vel corporeo, vel inani. Neque enim vel corpus, vel inane, habent vim continendi, & regendi. Sola ratio gubernat, ſolius Mentis hoc officium. Si igitur infinitum gubernat & adeò gubernat, vt etiam contineat, vtrique & ſenſu, & intelligentia, & ſapientia pollet, ſapit, videt, cognoſcit. Cui autem poteſt merito infinitum ſapere aſcribere, niſi Deo? Cùm igitur principatus, ac gubernaculum Vniuerſi ſit ſolius Dei, hæc autem data ſunt ab eis ipſi Infinito, certè clariſſimum eſt, eos immenſitatem, ac Diuinitatem copulaſſe. Quod apertè Philoſophus ipſe confeſſus eſt, aſſerens eos dixiſſe Infinitũ τὸ θεῖον ἀθάνατον, E ἀνώλεθρον, ipſam Diuinitatem immortalem & incorruptibilem.

Principium, immobile per ſe.

Corpus, vel inane, non habẽt continẽdi vim.

Comprobatio eorum, quæ ſunt antè demonſtrata de ſententia priſcorum, nominibusq́, quibus appellarunt ſummam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctiſsimus Beſſarion.

CAPVT X.

SED operæpretium eſt audire Simplicium, antiquorum Theologiam explicantem, vt omnes eorum ſuper vera, ſupremáque Diuinitate ſententiæ noſcantur, quas Prophetarum, Apoſtolorumq́; Theologię congruentes effuderunt, hincq; ſit perſpicuum, eundem ſemper Dominum, ac Deum mundi cunctis innotuiſſe, ab vniuerſis adoratum, mundi creatorem prædicatum. Is ſuper primo de Naturalibus principiis Ariſtotelis ait: Neceſſariò inquit vel vnum eſt principium, vel plura. Si autem vnum, aut immotum, aut cum motu ſemper. Et ſi immotum, vel infinitũ, vt Meliſſus Samius dicere videtur, aut finitum, vt Parmenides Eleates videtur dixiſſe, οὐ περὶ φυσικοῦ στοιχείου λέγοντες οὗτοι, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος: Non de naturali elemento dicentes hi, ſed de eo, quod vere eſt, μίαν δὲ τὴν ἀρχὴν ἤτοι ἓν τὸ ὂν καὶ πᾶν, καὶ οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε κινούμενον, οὔτε ἠρεμοῦν F Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον, τὸν Παρμενίδου διδάσκαλον, ὑποτίθεσθαι φησὶν ὁ Θεόφραστος ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι μᾶλλον, ἢ τῆς περὶ φύσεως ἱστορίας, τὴν μνήμην τῆς τούτου δόξης. τὸ γὰρ ἓν τοῦτο, καὶ πᾶν, τὸν θεὸν ἔλεγεν. ὁ Ξενοφάνης, ὃν, ἕνα μὲν δείκνυσιν ἐκ τοῦ πάντων κράτιστον εἶναι. πλειόνων γάρ φησιν ὄντων ὁμοίως ἀνάγκη ὑπάρχειν πᾶσι τὸ κρατεῖν, τὸ δὲ πάντων κράτιστον, καὶ ἄριστον, θεὸς, ἀγένητον δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ δεῖν, τὸ γιγνόμενον ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἀνομοίου γίγνεσθαι. Vnum autem Principium, ſiue Vnum quod eſt & Vniuerſum, neque terminatum, neque infinitum, neque motum, neque quieſcens, Xenophanem Colophonium, Parmenidis præceptorem ſtatuere dicit Theophraſtus, confitens alterius eſſe potius, quàm hiſtoriæ naturalis, memoriam opinionis viri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuerſitatem dicebat Deum Xenophanes. Quem vnum quidem demonſtrabat, ex eo quòd omnium rerum eſt optimum: Nam multis, inquit, exiſtentibus neceſſariò in cunctis eſt ſupremum. Optimum autem omnium, & præſtantiſſimum, Deus eſt. Æternum autem vel ſine exordio demonſtrabat, ex eo quòd oporteat id quod fit, vel ex ſimili, vel diſſimili fieri. Sed ſimile, inquit, impaſſibile eſt à ſimili. Nihil enim magis generare, quàm generari conuenit ſimile ex ſimili. Si autem ex diſſimili fieret, erit ens ex non ente. Et ſic ingeneratũ & æternum demonſtrabat, & neque finitum, neque infinitum eſſe, quia infinitum quidem, id quod non eſt, vt neque principium habens, neque medium, neque finem. Hæc, & alia quædam Simplicius, in

Comment. in Ariſt. phyſica.

Vnum & Vniuerſum, nomina dei, ex Xenophane.

Omnium optimum ac præſtantiſsimum, Deus.

A cius, in quibus apertè confitetur retuliſſe Theophraſtum, Ariſtotelis diſcipulum, non fuiſſe faciendam mentionem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de rebus corporeis, ex forma, & materia conſtantibus loqueretur, ſed de ſupremo ac ſingulari Deo, vt potius Theologus fuerit illic Xenophanes, quàm phyſicus Philoſophus. Quo quidem iure coarguitur à diſcipulo præceptor, qui ineptè Theologiam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, vel intelligere diſſimularit, vetuſtæ Theologiæ bonitatem. Hic etiam cernis, vt Simplicius affirmet, Xenophani præceptori Parmenidis Vnitatem, & Vniuerſitatem fuiſſe nomina ſummi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damaſcenum dixiſſe, Parmenidem infinitum, & immobile appellaſſe Principium in libro de Diis. quo probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dediſſe. Alexander item vult Parmenidem, Deum appellaſſe Terminatum, & σφαιροειδῆ, Sphæricum: διὰ τὸ πανταχόθεν ὅμοιον: quia vndique ſimile. Eumq́ omnia dicit intelligere ac ſentire:

Xenophanes non phyſicus, ſed Theolog.

Cur Deus terminatus & ſphæricus, Parmenidi.

Ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόῳ, φρενὶ πάντα κραδαίνει.
Sed ſine cura animi, res omnes mente mouere.

Quid hac Theologia diuinius, Deum ſolis nutibus cuncta mouere, omnis curæ, laboris expertem? De Xenophane quoque dicit idem Simplicius. Verùm Xenophanes inquit, ὡς πάντων αἴτιον καὶ πάντων ὑπεραίχον, καὶ κινήσεως αὐτὸ καὶ ἠρεμίας, καὶ πάσης ἀντιστοιχείας ἐπέκεινα τίθησιν: Vt omnium autor, & omnia ſupereminens, extra motum, & quietem, omnemq́
B contrariam elementationem. Parmenides autem inquit, quod ſimiliter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationem, fortè & operationem & poteſtatem. Θεασάμενος ἀκίνητον αὐτὸ ἀνυμνεῖ, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξῃρημένον, οἷον ἀκίνητον, τελέθει, τῷ πᾶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipſum laudat, & ſolum, vt ab omnibus ſegregatum immutabile exiſtit. Huicq́ nomen eſſe Vniuerſitatem. Meliſſus verò, inquit, immutabile quidem ipſum ſimiliter conſiderabat. κατὰ δὲ τὸ ἀνέκλειπτον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς δυνάμεως, ἄπειρον αὐτὸ ἀπεφήνατο, ὥσπερ καὶ ἀγένητον: Secundum autem ſubſtantiæ indeficientiam, & infinitatem virtutis, ipſum infinitum, quemadmodum & ingenerabilem, pronuntiabat. Quoniam igitur non eſt factus, ἔστι τε καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτὴν, ἀλλ' ἄπειρον ἐστί. Eſt, & fuit ſemper, & erit, & neque principium, neque finem habet, ſed eſt infinitum. Nam ſi factus, inquit, fuiſſet, principium vtique habuiſſet, & finem. cœpiſſet enim aliquando factus, finiſſet etiam aliquando. Cùm verò neque cœperit, neque deſierit, ſemper erat, non habens principium, neque finem, ἀλλ' ἄπειρον, ſed infinitum eſt. Atque ita inquit eum ſecundum tempus ſine principio, & fine, καὶ ἀεὶ ὄν, & ſemper exiſtens oſtendebat. Et Parmenides atteſtans eiſdem propè verbis:

Deus eſt, fuit & ſemper erit.

Ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστι.
Οὖλον μουνογενές, καὶ ἀτρεμὲς, ἠδ' ἀτέλεστον.
Οὐδέ ποτ' ἦν, οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἐστὶν ὁμοῦ πᾶν.
Ταὐτόν τ' ἐν ταὐτῷ τε μένον, καθ' ἑαυτό τε κεῖται.
C Οὕτως ἔμπεδον αὖθι μένει, κρατερὴ γὰρ ἀνάγκη,
Πείρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει τε μιν, ἀμφὶς ἐέργει.
Οὕνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὸν θέμις εἶναι.
Ἐστὶ γὰρ οὐκ ἐπιδευές. Quæ ſunt,
Ingeneratus erat, ſemper ſine morte futurus,
Vnicus & totus, ſtabilis, ſine fine perennis.
Nec fuit ipſe vnquam, neque erit, quia nunc ſimul omne eſt,
Idemque exiſtens, eademque in ſorte moratur.
Sic ſtabiliſque manet, nanque illum magna neceſſi
Vis habet, aſtringens vinclis, clauſtrisque coërcens.
Vnde nefas is qui eſt, includi finibus vllis,
Quem nulla vnquam rerum ſollicitauit egeſtas.

Hæc & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quæ etiam producuntur à doctiſſimo Beſſarione. Dixerat autem à principio Simplicius, quod Xenophanes, & Parmenides, & Meliſſus περὶ τῆς νοητῆς καὶ πρώτης ἀρχῆς διειλέχθησαν, de intelligibili & primo Principio locuti fuerant. Non ſcilicet principio corporeo, ſenſibili: ſed intellectuali, inuiſibili, nempe Deo ſummo. Eúmque appellaſſe Philoſophos hos Vnum & determinatum, quia ſit infinitus, determinans omnia, perficiens: μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων, ὡς καὶ ἀρχή: Imò

Deus ſolo nutu omnia gubernat.

Principium intellectuale, & inuiſibile, Deus.

verò finis omnium, quemadmodum & principium. Hunc item appellaſſe Parmenidem D
Dæmonem, id eſt, Deum. τὴν ἐν μέσῳ πάντων ἱδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθησι:
Qui ſit in medio omnium omnis generationis cauſa, cuius eſt carmen

Ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων, ἣ πάντα κυβερνᾷ.
Ταύτην καὶ θεῶν αἰτίαν εἶναι φησί.
In medioque horum Dæmonum, qui cuncta gubernat,

Hanc & Deorum cauſam fuiſſe dixit. *Quia,*

Eque Deis primum cunctorum fecit amorem.

Eudorus de Deo.

Eudotus etiam referens placita vetuſtæ Theologiæ, præcipuè Pythagoreorum, ait eodem Simplicio autore: καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀρχὴν ἔφασαν εἶναι τῶν πάντων, τὸ ἕν, ὡς ἂν καὶ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ὄντων πάντων, ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων, τοῦτο δὲ εἶναι τὸν ὑπεράνω θεόν. Quod eſt, Et ſecundum alium modum, Principium dixerant omnium rerum ipſam Vnitatem, quòd ab eo nata ſint omnia, etiam materia prima. Hunc autem eſſe ſupremum Deum. Syrianus quoque, qui fuit præceptor Simplicij, ſuper libris Metaphyſicorum collaudans, defendens ſententias Pythagoræ & Platonis, ſic perhibet: Archænetus & Brotinus, οἷς ἐπηκολούθησεν ὁ θεῖος Πλάτων, οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸ ἓν, θεὸν ἔλεγον, ὡς ἑνώσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, καὶ παντὸς τοῦ ὄντος, καὶ πάσης ζωῆς: Quos ſecutus eſt diuinus Plato, diuini illi viri, Vnitatem dicebant Deum, vt vnitatis rebus omnibus cauſam, omniſque rei, vitæq; autorem. Ex his igitur omnibus claret quanta fuerit apud priſcos veri, ſummique Dei cognitio, quàm ſit vera, ſuſpiciendáque omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquam magna, largáque lux exorta mundo, aperuit, poſuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates proceſſit ab exordio mundi, ſapientiam. Fecitque vt noſcerentur, omnium in ore conſonarent, pueri, fœminæ callerent, quæ vix à paucis quondam ſapientiſſimis tenerentur. Sic apparet vna cunctarum gentium religio, à qua nemo ſe debeat auellere, quoniam hæc veritas ſola. E

Syrianus de Deo.

Vnitas, cauſa & autor vitæ omnium.

Eadem ratione dixiſſe priſcos Mundum imaginem Dei.

CAPVT XI.

Imago dei mundus.

IMAGINEM autem Dei eſſe hunc Mundum ſępe prædicauerunt, habétque profundiſſimum myſterium. Non poteſt enim iſto Mundo maius præter Deum cogitari. Immenſitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum noſtrarum indiciis ſignificatur. Quòd ſi Deus eſt maximus, imò verò infinitus, certè non habet niſi Mundum ſui magis ſimile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, ſi prius conſideres naturam rerum verarum, atque imaginum ipſarum. Si conſideremus, quid inter exemplaria interſit, primáſque ipſas res, atque earum ſimulachra. Ecce enim cùm varia multipliciaq; ſunt ſimulachra, referentia ſcilicet res ipſas totas, vel F earum aliquá partem, interiorem, vel exteriorem ſubſtantiam, & qualitatẽ, vt filij parentes ſuos. Referunt enim cum primis humanitatẽ, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, ſæpe colores, ac lineamenta, geſtus item, cæteráque id genus. Sunt alia rurſum ſimulachra, ſimilitudinẽ tantum eorum quæ repręſentant, reddentia, interuallúmque eſt à ſimulatis ad vera maximũ, ſic Mundus eſt imago Dei, reiecta quidem natura corporea: ſicut ex imagine humana in lapide, reiicis naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Vt in lapide cognoſcis hominem, ſic in Mundo Deus tibi repræſentatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius. ſic cùm magnitudinem Dei nullis viſibilibus exemplis (quoniam infima ſunt, exiguáque omnia) poſſis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, vniuerſalémque Naturam vbique præſentem, omnia videntem, audientémque, cuncta continentem, nulla te complexum notionémque eius aufugiente, ſicut in mundo cuncta continentur, nihilq; non eſt in eo, per omnia circumeunte, ſeſéque extendente. Quid autem cogitabis de Deo verius? quando ſi non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terreſtres, aquaticæ, aëriæq; res vllatenus, propter non modo mediocritatem, ſed cætera diſſimilima, poterunt animis eum exhibere noſtris, vt indigniſſima ſit cogitatio, perinde ſi neſcienti leonem, quis muſcam aut formicam oſtderet, ſimile quiddam leonẽ eſſe dicens. Sic quicunque Deum

Quid differãt exẽplaria & res ipſa.

Mũdus, quomodo imago Dei.

Pulcherrima definitio.

A Deum alicui mundanæ rei aſſimilet, plurimum de maxima Natura detrahat: vt ſi Mundum ipſum, quis non maiorem, quàm pingi ſolet, aſſerat? Eſt igitur Deus maximus Mundus, ſicut diuerſa ratione, homo paruus. Eſt Mundus ſapientiæ, Mundus ſanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus vitæ, rationum, formarum, ſed quoniam hæc inuiſibilia, & ipſe inuiſibilis Mundus, conſtans, ſi dicere fas eſt, ſed conſtans tamen ex inuiſibilibus rebus: ita quidem conſtans, vt non ex alienis, ſed ſuis, eóque maximus vnus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) ſuſtulerunt, Deum non putantes ſentire, noſſéque mortalia, non viderunt huius Mundi magnitudinem, nec ſenſerunt eum ita vbique præſentem, ſicut aufugere non potes, quin ſemper à Mundo videaris, contineris. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes ſemitas, vbicunque concilia ſint hominum, omne mare, portus omnes, eſſe Ioue plenos, tanquam Mundo inuiſibili, omnia inuiſibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cælũ, liquidumq; elemẽtum, ſidera, atque aſtra, totamq; molem, ac magnum mundanũ corpus immiſcere eum ſeſe dixit, aſpectans & ipſe inuiſibilis iſtius Mundi vaſtitatem, per omnia ſic inuiſibiliter pertinentem, ſicut per omnia viſibiliter diffunditur viſibilis Mundus. Eadẽ ratione Deum dixerunt animum per omnes Mundi partes intentum, & commeantẽ, ex quo noſtri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus ęquat neceſſariò totum Mundum magnitudine ſua. Mundanæ autem partes vſquequaque diffuſę videntur, intentus per omnes partes non videtur. eſt ergo Mundus indiuiſibilis, tendens per totũ

Deus, quomodo mundus.

Quanto errore tenebantur qui diuinam prouidentiam tollerent.

Arat. in phænomenis.

Deus, animus per omnes mundi partes intentus.

B Mundum viſibilem inuiſibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eámque prædicans poſteris. Hinc quoniam Mundus eſt imago Dei, dixerunt Pythagorei, & Plato eſt eos ſecutus, Deum, qui Mundus ipſe intelligibilis eſſet, creaſſe Mundum ipſum, vt quaſi Mundus ex Mundo ſit natus, viſibilis ex inuiſibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, viſibilis ex inuiſibili. Et Plato ſicut in iſto Mundo cuncta animalia viſibiliter, ſic τὰ γὰρ νοητὰ ζῶα πάντα ἐκεῖνο ἐν ἑαυτῷ περιλαβὼν ἔχει, καθάπερ ὁ κόσμος, ἡμᾶς, ὅσα τε ἄλλα θρέμματα συνέστηκεν ὁρατά: Intelligibilia vel inuiſibilia, Mundum illum in ſe eſſe complexum: quemadmodum ipſi, cæteráque animalia, contineamur ab iſto. Sentiens reor inuiſibilia animalia, quæ Mundo diuino continentur, eſſe fontes illos, originesq; rerum, quibus infinitus ſapientiæ diuinæ exuberat theſaurus, maximusq; eſt Mundus ille, plenus ordinum, ac rationum, plenus formarum νοητῶν, non viſibilium, ſed ſola cogitatione, licet debiliter apprehenſibilium more diuino. Et Timæus Pythagoræus, ipſum item Deum vocat ἰνδαλλοχὸν κόσμον, Mundum exemplarem, quaſi is cum illo gerat ſimilitudinem. ſed continens iſte cuncta viſibiliter: ille, vt illi loqui ſolebant, diuinè, mentaliter, ſapienter, intellectualiter: non ad morem iſtius, qui corporaliter, corruptibiliter, viſibiliter continet, & diffunditur, ſed modo quodam ſuperiore, qui dicitur νοητῶς, per modum mentis, ſapientiæ, ratione à corporibus varia. Hancq; illi diuiniſſimam creati Mundi rationem aſſignauerunt, quòd corporeus, paruusq; mundus, profectus eſt ex maximo, in quo rationes, formæ, princi-

Mundus ex mundo.

è diuino mũdo omnia viſibilia oriri.

Mundus exẽplaris.

C pia, cauſæ, erunt & ſunt, originesq; innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus eſt iſte Mundus, ſed factus ex originibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam ſeminibus ſuis cuncta in iſto naſci potuerunt, ſicut ſecreto, arcano, naturalíque modo, in ſeminibus rerum, ſunt formæ earum.

Deum apud veteres, Deorum eſſe creatorem.

CAPVT XII.

POSITIS his, quibus diuinæ Naturæ maieſtas, vnitas, principatúſque cognoſcitur, eo quoque ab antiquis confeſſo, rerum omnium eum eſſe creatorem, non viſibilium ſolum, ſed etiam inuiſibilium, id eſt, animorum, ac Deorum: neceſſariò vnicam eius Diuinitatem, vniuſq; veram, & ex omni parte immortalitatem, apparebit eos etiam eſſe confeſſos. Nam quod ſapientiſſima, cælitúſque miſſa Theologia, diuino beneficio clariſſimè cognouit, Deum ſolum ab æterno fuiſſe, Deos autem, id eſt, diuiniores animos, eum aliquando creaſſe, vt qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat neceſſariò rerum cunctarum principatum, quoniam

Deus viſibilium & inuiſibilium creator.

Deus ab æterno ſolus: Dij verò, i. animi diuiniores creati.

anteſtat Diis, eorúmque eſt, ſicut & noſter, Deus, & creator, Diis autem atque animis nihil eſt in omni mundo melius, eadem illis audita, & confeſſa, præcipuè melioribus eorum probatur. A quibus ſententia dependet cæterorum. Referunt enim omnes ad ſapientiores. Sunt autem ſine dubio ſapientiſſimi Orpheus, Heſiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clariſſimè teſtatur, ab eodem ſimul, eodem tempore generata ſiue creata omnia, nulla re, quæ de Mente eius non profecta ſit, excluſa. Nam ad filium, quem creatorem mundi formatorémque orbis ſuſpiceret, hortabatur, hanc veluti ex oraculo profudit vocem: D

Sapientiſſimi ex veterib. qui.

> Μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα τυπωτὴν,
> Εἷς δ' ἔστ' αὐτοτελὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.
> *Et ſolum regem formatorem aſpice mundi.*
> *Vnicus ac ſibi perfectus, ſunt omnia ab vno.*

Ecce Orpheus, & ſingularem vocat eum mundi Regem, & vnum dicit eum eſſe, quo ſuperiora omnia comprobantur. Deinde vocat per ſe perfectum, à ſe perfectioné, complementúmque habentem, Denique dicit ab vno cuncta eſſe progenita, nihil non eſſe prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis ſapientiæ. Connumerari autem in hac ab Orpheo prolata vniuerſitate non terreſtria ſolum, quorum Vnitas fuerit autor, ſed etiam cæleſtia, id eſt, Deos ipſos, aut Angelos, ſi quis forte dubitet, liquido theologorum, qui ſunt Orpheum ſecuti, teſtimonio cognoſcet. Nam etſi Orpheus ab vno cuncta nata dicens, Deos ipſos non expreſſerit, Empedocles tamen & Heſiodus expreſſerunt. Sed etiam expreſſit ab illo ſummo Deo, Deos omnes creatos. dicit enim de eo Proclus, ἀπὸ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ τὰ πάντα. καὶ ἀπὸ τούτου, πάσας ὑφίστησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν: Ab arcano, & ſecreto Deo cuncta, & ab iſto producit ſecundos omnes ordines Deorum. Vidiſti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat πάντα ἔκγονα ἑνός: Omnia ſata ab vno. Quænam enim ſunt illa omnia? Nempe, vt ait Empedocles, ἐξ ἑνός, vt ſuperius productum eſt, E

Ab arcano Deo creati alij Dij, quid.

Omnia ab vno creata.

> *Quæ fuerint, quæ ſint, quæ pòſt ventura trahantur,*
> *Et plantæ viruere, mares & fœmina quæque,*
> *Atque feræ, volucreſque, habitanteſque æquora piſces.*
> *Longæuique Dij.*

Ab vno hæc omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quàm ſimiles ſunt Empedocles & Orpheus, imò ſuperioris Orphei, tempore poſterior, interpres Empedocles. Ille dixit Omnia ab vno generata, Empedocles quaſi per inductionem, præterita, præſentia, futura, plantas, homines, feras, volucres, piſces, poſtremo Deos etiam. vt clarius quiddam, quàm Moſes, locutus ſit Empedocles de creatione. Nam Moſes cælum & terram, plantas, hominem, maſculum & fœminam, ſicut Empedocles, beſtias item, feráſque tum volucres, & piſces ait Deum creaſſe, de Diis ne verbum quidem. Non enim omnia ſcripſit Moſes. Et ab eiſdem tamen parentibus ſparſa eſt in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moſes, & Hebræi, licet etiam Spiritu diuino doctore ſit vſus. Hæc profectò mira, F eandem totius humani generis fuiſſe ſemper pietatem teſtantia, ſi quis eam contaminare dogmatis impiis noluiſſet. Cùm igitur Empedocles eodem modo, eodem verbo, dixerit Deos ab vno pullulaſſe, atque omnia terreſtria, videlicet, ἐβλάστησε, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Neque enim poſſunt (ſi forte quis deprauare, quod facere ſoliti ſunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos naſci à Deo, quaſi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis ἐβλάστησε. Et dixit in præterito quodam tempore, includens ſub eadem ratione, ac tempore, terreſtria, ac Deos ipſos. Ecce igitur, quod diuiniſſima vociferatur Theologia noſtra, omnis Theologiæ, ſeſe per terras diffundens latiſſimè, pelagus, Creatorem viſibilium & inuiſibilium. Eadem verò hæc apertè confeſſus eſt Heſiodus, quaſi ſecutus Orpheum, totámque illius temporis Theologiam. Quippè clariſſimè ſcripſit ad fratrem, vt omnino perſuaderet ſibi:

Empedocles de creatione rerum.

Non omnia ſcripſit Moſes.

Peripatetici deprauãt interdum dicta Empedoclis.

1. ἔργων.

> Ὡς ὁμόθεν γεγάασι θεοὶ, θνητοί τ' ἄνθρωποι.
> *Sunt homines, Diique vna ab radice creati.*

Nam Græci interpretantur illud ὁμόθεν, ex vna radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihilq; prorſus diſſentit Heſiodus cum Orpheo, & ex vtroque locutus eſt Empedocles. Ecce & ab ipſo datur eadem origo Diis, atque mortalibus. Quòd ſi interpre-

A interpreteris ὁμόθεν, Simul, vt dicat ſimul, eodemq́; tempore natos Deos, atque morta-
les, eadem erit, clarior etiam confeſſio, vt mirabilis ſit eorum Theologia, quæ perſpicuè
fateatur, quæ Moſes aut tacuit, aut diſſimulauit de generatione Deorum. Hæc tria teſti-
monia diuina prorſus, & admiranda, ſacram priſcorum ſæculorum Theologiam ſpiran-
tia, reuelata ſiue cæleſtibus oraculis, ſiue diuinorum hominum, Deóque amiciſſimorum
traditione ad poſteros: Tres antiſtites veteris ſapientiæ, quos cætera multitudo loquen-
tes audiebat, dictisq́; ſtabat eorum, vociferantur ab Vno cuncta nata, viſibilia & inuiſibi-
lia, Deos & homines, cæleſtia & terreſtria, eandem originem, idem naſcendi tempus
omnibus fuiſſe. Igitur etiam Plato ſecutus hæc ipſa, quibus ſemper ſauit, pectusq́; c[illegible]ius
ditiſſimè ſuum locupletauit, de rerum terreſtrium creatione locutus: poſtremo tráſiens
ad ipſos Deos, quos, patrium morem ſequutus, non ex ſuo, vt poſtea docebo, pectore no-
minibus poëticis appellat, nihilq́; altius de his, præter vulgata apud plebē diſſerit, omnes
eos docet à creatore mundi creatos. Ac ſunt apud eum, patrio more, populóque grata
loquentem, duo genera Deorum, primū Intelligentiæ cæleſtes, de quibus diſſerit in Ti-
mæo, & in Epinomide: ſecundum, quos appellat obſcuros, non ita videlicet apparentes,
ſicut ſidera. Hos ſecundos etiam Dæmonas dicit, de quibus eiſdem locis agit. Vtrunque
igitur fatetur creatum ab illo ſuo mundano opifice, idq́; non obſcurè. Nam primū Deo-
rum genus clarè ſcribit ab opifice illo creatos, millies idem diuerſis verbis repetens, aſ-
ſerens totum ordinem cæleſtem, eius opificis eſſe repertum, qui corpora diuina crearit,
B eisq́; diuinas animas inſeruerit. Eóque dicit: Vt inquit viſu eſſet clariſſimum, ac pulcher-
rimum ætherium corpus, reddens id vniuerſo ſimile, circulare fecit, & ex igne ferme to-
rum. Idq́; genus verbis vtitur Plato ſæpiſſimè. Ac paulò antè, de generibus animantium
loquens, μία μὲν οὐράνιον θεῶν γένος. Vna, inquit, ſpecies eſt cæleſte Deorum genus. Con-
cludensq́; ſuper his orationē, περὶ θεῶν ὁρατῶν καὶ γεννητῶν εἰρημένα φύσεως, ἐχέτω τέλος. Quæ,
inquit, de viſibilium, ac genitorum Deorum natura dicta ſunt, finem habeant. Ecce eos
genitos, id eſt, creatos dicit, ſicut loqui ſolent Philoſophi. Alterum autem genus quo-
modo factum, ſiue genitum ſit, difficile explicatu aſſerit. Genitos eos tamen ab eodem
opifice clarè confitetur. Nam proſequens inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum noſ-
ſe natales, maius eſt, quàm facultatis noſtræ. Credendum eſt autem eorum filiis, qui ſe ab
eis natos dixerunt. Sic igitur habeat noſtra opinio, de ortu iſtorum Deorum. Paulò pòſt,
Poſteaquam igitur, inquit, omnes, qui circúuagantur vrbes, & qui perſpicuè cernuntur,
vtcunque velint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuerſum, ad eos affatus eſt,
Dij Deorum, quarum ego rerum opiſex & pater extiti, quoniam à me factæ ſunt, certè
me volente, diſſolui non poſſunt. At omne, quod eſt ligatum, eſt diſſolubile. Verum quod
pulchrè compactum eſt, benéque habet, deſtruere, non eſt probi. Ob quam cauſam, quo-
niam facti eſtis, immortales vos quidem non eſtis, prorſusq́; indiſſolubiles. Attamen non
diſſoluemini, neque mortalem conditionem ſubibitis. Quoniam voluntatem meam, vin
culumq́; maius, & fortius aſſecuti eſtis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando crea-
C bamini. Paulò pòſt: Tranſite igitur ad animalia creanda, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ
τὴν ὑμετέραν γένεσιν, Meam imitantes potentiam, qua ſum vſus in creandis vobis. Hæc aper-
tiſſimè Plato, ſæpe, & clarè confitens, ortum vtriuſque generis Deorum, natos omnes aſ-
ſerens à creatore mundi. Vocat autem hoc ſecundum genus, Deos Deorum, filios ſcili-
cet Deorum, quoniá prædixerat eos natos ex cælo & terra: quaſi Deos ex Diis. In quorū
numero cenſet Tethyn & Oceanum natos ex cælo & terra, ex his Phorcyn, Saturnum,
Rheam, cæterosq́; omnes: Ex Saturno, & Rhea, Iouem, Iunonem, aliosq́;. Apparet eum
omne Deorum genus, ſiue illos è Philoſophia, ſiue poëticos à creatore mundi confiteri
ſatos: Et ſatos eodem atque viſibilia, reliquumq́; mundum, tempore. Nam ſimul omniū
tradit creationem. Sic extant quatuor grauiſſimorum priſcorumq́; hominum teſtimo-
nia, de creatione Deorum ab opifice mundano. Et obſerua quòd quem Orpheus, & Em-
pedocles dixerunt Vnum, Plato vocat δημιουργὸν, Opificem, Creatorē: Anaxagoras Men-
tem: Idem Plato αἴτιον, Autorem, Cauſam. Quibus conſtat eundem creaſſe inuiſibilia,
atque viſibilia. Hunc autem fuiſſe Filiū Dei, nomina ipſa, vt ſæpe docui, declarant. Nam
Mens eſt poſt ſummum Bonum, Secundum Principium, eadèm Opifex, & Autor ab eiſ-
dem appellata. Reuertor igitur ad initium, ex his inclareſcere, creatorem Deorum ſo-
lum eſſe ſempiternum, ſolum immortalem, ſolum omnipotentē, vt qui Deos ipſos crea-
rit, quorum tanta eſt poteſtas. Et principatus, maieſtas illius vnius oſtenditur. Tum cla-

Læm Orphei, Heſiodi, Empedoclis.

Plato more vulgari & poëtico loquitur de Deo.

Dæmones.

Ab opifice deo creati angeli, ſed dicere quomodo, non eſt noſtræ facultatis.

Dij Deorum.

Dij geniti.

ret quæ fuerit hominum ſapientum illius temporis religio. Apparet eandem fuiſſe,paucis demptis,atque poſterorum ſæculorum,ſed à vulgaribus,nonnullisq́; nimium poëticè loquentibus de Deo,deprauatam. Apparet eos vni duntaxat dare principatum, æternitatem,cætera omnia cteata confiteri. D

Quòd vnus tantum maximus Deus,ideóque ſolus æternus.

Capvt xiii.

Tribus argumentis, vnitas Dei probatur.

1. Dij dæmones.

Deus maximus ad ſingularis.

Saturnus dæmon.

Iehoua, Deus Dios, ζεὺς.

Angelij, Dij minores.

Iupiter quomodo Deorũ maximus.

Ex his etiam conſtat non fuiſſe apud eos plutes Deos, ſed verum Deum,& in quem vnum competat verum Diuinitatis nomen, vnum modò: Quidquid aliud inoleuiſſet, corruptam vulgi conſuetudinem fuiſſe. Tribus autem hoc probo tationibus: vna ex Platone, altera ex Platone & Iamblicho,Demum ex Stoicis. Siquidem Plato luculentiſſimè,vt ſuperius claruit in Timæo, Deos illos,quos multirudo coleret, Dæmones eſſe,id eſt, Deos minores, infimumq́; Deorum genus oſtendit, quibus Deus, nempe creatot mundi, eodem ipſo teſte ſupereminet. In his autem minoribus Diis, eſt ad alios Iupitet,quem etiam neceſſe eſt,& docuit ipſe, ab Opifice mundi fuiſſe creatum. Cùm autem Iupitet ſit maximus Deorum, docente Platone, id perinde eſt, acſi diceres maximum Dæmonem, ptimum è Dæmonibus, quos omnes à creatore mundi condidit E Plato.Ecce igitur Iupitet ille nominatiſſimus,ex infimo genere Deorum, creatus à creatote mundi: itemq́; Satutnus, Iuno, cæteráque Deorum illius temporis ſamilia. vt ſolus creator & opiſex Platoni ſit Deus maximus, verus, & ſingularis iuxta ſuperiores. Quòd ſi,vt ego quidem arbitrot, Iupiter eſt maximus Deorum, id eſt, non Dæmonum ſolùm, ſed totius mundi creator (quod cùm eſſet nomen ſummi & ſingularis Dei, attributum eſt poſtea homini nefatio filio Saturni, quem veluti Dæmonem, id eſt, miſtum ex humanitate,& diuinitate introduxit Plato,eumq́; vulgus hominẽ fecit, & vocauit ob quædam beneficia,Deum,nomine ſcilicet diuiniſſimo, Iehoua, quo paſſim apud antiquiſſimos vocabatur Deus,ſicut Dios,& ζεὺς apud Græcos) etiam hac ratione docemus,vnum ſingulatem Deum eos confiteri, cætetos autem quos Deos dicerent, ita dixiſſe, ſicut in noſtra religione dicuntur Angeli Dij,quaſi Dij minotes,Dij facti,creati,veram omnipotentémque Diuinitatem non habentes.Nam quod Homerus vocat Iouem ὕπατον κρειόντων, Deorum ſupremum,imperatorem Deorum, ab Ariſtotele, naturaliter, & à Platone, à Iamblicho,& à Plutarcho exponitur,quòd ſit maximus Deorum, idq́; naturaliter, non poëticè.Hunc ipſum enim hypaton,Ariſtoteles affirmat mũdi rectorem, viuificatotem: déque eo dicit, τὴν μὲν οὖν ἀνωτάτω καὶ πρώτην ἕδραν,αὐτὸς ἔλαχεν,ὕπατος δὲ διὰ τοῦτο,ὀνόμασται: Supremam,inquit,mundi partem,primamq́; tegionem obtinet ipſe Deus,eamq́; ob cauſam vocatus eſt hypatos. Hæc de quodam naturali veriſſimóque Deo dicuntur, quem neceſſariò ſentiebat Homerus, cùm dicetet ὕπατον κρειόντων, ſummum dominantium: F Quaſi,quod apud nos de eodem,Rex regum,Dominus dominantium: & Deus ſabaoth, id eſt,exercituum cæleſtium. Qua ratione ſicut nobis Rex eorum dicitur, quia creator, non quia ſempiternis eis,maiot ipſe præſidet (Nam in æternitate non eſt maius, & minus) neceſſariò & illi eadem ſenſere. De qua re clarè locutus eſt Plutarchus: τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον ὕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον. πρότερον δὲ ὅμηρος τὸν θεὸν ἀρχόντων ἄρχοντα θεὸν, ὕπατον κρειόντων προσεῖπε. Quæ ſunt: Supremum & primum Hypaton vocarunt priſci. Prior autem Homerus Principem principum, ſiue Impetatorem imperantium Deum, vocauit Hypaton regnantium. Principes Plutarchus vocat Deos ipſos, qui in noſtris litteris Angeli,δυνάμεις, ἐξουσίαι, Poteſtates, Dominationes. His omnibus, quod & noſtri dicunt, eſt Deus.Itaque Plato in libris de Republica: οὐδ' οὖν θεῶν, μήτοι, τόν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμῆσαι οὕτως ἀνομοίως μιμήσασθαι. Quod ſi,inquit, abſurdum ſtatuimus, Deos apud poëtas audite lugentes,multo minus maximum Deorum. Maximum Deorum Iouẽ vocat. Et Iamblichus: μία μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς,καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν,καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν διός. Vna,inquit,conſolatio ad diuinã felicitatem,quæ miſta eſt in vocationibus Deorum,maximè regis eorũ Iouis. Quoniam igitut eſt Deus maximus,cæteri minores,profecto ſi bene cõſideres,illius maximi eſt ęternitas.Eò enim eſt maximus,quòd ipſe ſolus ęternus.Si cunctorũ ęternitas eſſet,alter altero maior nõ eſſet.

In æternitate nihil maius & minus.

Homerus de Deo.

Plutarc. deos angelos vocat.

Iamblic. de Deo & angelis.

Eademq́;

A Eademq; poteſtas faceret omnes maximos,& omnipotentes,quæ feciſſet æternos.Non enim ſi Naturá inſpicias,à ſumma Diuinitate ſeparata eſt æternitas.Cui fuit æternú eſſe, fuit etiá vt poſſet vocari Ioues,quod eſt ab eſſendo perpetuo. Et vnus tamé eſt Ioues,vel Iupiter.Hæcq; ratio ducitur ex fontibus Naturæ:vt ſi vnus eſt maximus, ille certè ſolus æternus.Vnus eſt igitur maximus Deorú, eorumq; creator. Cui rei etiam Dæmon ipſe, quem ſcire plurima nomen indicat, perhibet teſtimoniú. Igitur & Stoici ſimilia prodiderunt,aſſeruerúntq;.De quibus in contradictionibus Plutarchus: ἥλιος μὲν γὰρ καὶ σελήνη, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ παραπλήσιον ἔχοντες λόγον, γεννητοί εἰσιν, ὁ δὲ Ζεὺς ἀΐδιος ἐστί: Sol, inquit Antipater Stoicus,& Luna,cæteriq; Dij huiuſmodi rationem habentes, creati ſunt omnes, ſolus autem Iupiter æternus.Claret igitur Philoſophorú opinio de Ioue ſummo,ſolo,ſempiterno.Plato quoque in Cratylo, declarat quid valeat nomen Iouis. Alij, inquit, vocant eum Ζῆνα, Alij δία.Quæ ſi cóponas, δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ: declarant naturá Dei. οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ὅστις ἐστὶν αἴτιος μᾶλλον τοῦ ζῆν, ἢ ἄρχων καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων: Non enim, inquit, eſt nobis cæteriſve cunctis,qui magis ſit cauſa vitæ,quàm Princeps,& Rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena,à Græco Zen,viuere.Quemadmodum ſcimus ab eſſendo vocatum Hebraicè,Iehouah, qui ſorte eſt Ioues. Agnoſcunt igitur eundem eſſe Iouem, atque Deum.Qui dictus eſt ab Æthruſcis, quorum ſermo, & litteræ fuerunt Hebraicæ, nomine Hebraico Ioues,cùm priſci paulo poſt diluuium, per omnes terras diffunderentur,probaturq; ex tribus linguis eundem eſſe Iouem,atque Deum.Dicitur Hebraicè Ie-
B houah,Græcè Dios,Dios Græcum,Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinú, illud Latinum Deus.Declarat item vel id Iouem eſſe Deum. Diuus Paulus vocat teſtem Aratum apud Athenienſes:In quo,inquit,viuimus,& ſumus, quemadmodum quidam è poëtis veſtris dixit, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: Huius enim genus ſumus.Subiicitq; Paulus: Genus igitur cùm ſimus Dei.At illud Aratus de Ioue dixerat,ſic opus exordiens,

Vnus deus & ſolus æternus.

δαίμων quaſi δαήμων D. Auguſtini ciuit.Dei 9. cap. 20.

Quid deum Ζῆνα vel δία veteres appellarint.

Nomen dei apud varias nationes.

Aratus initio φαινομένων.

Act. 17.

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄρρητον, μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα
Καὶ λιμένες, πάντῃ δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.
Τοῦ γὰρ γένος ἐσμέν.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Ceſſant ore viri: Ioue nam ſunt omnia plena.
Atque hominum cœtus implet, ſimul æquora ponti,
Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis.
Eius enim genus extitimus.

Eſt igitur Iupiter ac Deus idem,& is ſolus æternus, cæteri Dij creati.Homerus ité quantum & antiquitate, & ſcientia cæteros Deos Iupiter antecedat, illo carmine oſtendit, quod à Platonicis etiam affertur:

Iupiter & Deus, idem.

Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει, καὶ πλείονα ᾔδει.
C *Iuppiter ante alios, & longe plurima cernens.*

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores eſſe principium & finem Vniuerſi: ὅτι μὲν οὖν ὁ Ζεὺς μονάς ἐστι παντὸς, καὶ πλήθους ἐγκοσμίων θεῶν, καὶ ὅτι πάντας καὶ προάγειν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται, καὶ ἐπιστρέφειν εἰς ἑαυτὸν, εἴρηται πολλάκις. Quòd Iupiter,ait, Vnitas ſit Vniuerſi,etiam multitudinis mundanorum Deorum,& quòd omnes & à ſe producere,& ad ſe cóuertere poteſt, dictum ſæpius.Plato verò: αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνθρωποι τυγχάνουσι νομίζοντες τὸν Δία, τῶν θεῶν ἄριστον, καὶ δικαιότατον. Hierocles quoque Pythagoreus ſic ſcribit: τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ δὲ τοῦ παντὸς, ἔθος ἦν τοῖς πυθαγορείοις τῷ τοῦ Διὸς, καὶ Ζηνὸς ὀνόματι σεμνύνειν, δι' ὃν τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι πᾶσι.

Iupiter quid, Proclo.

Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

CAPVT XIIII.

POſt Philoſophos igitur non ab re fortaſſe ſit audire Dæmonum quoque Theologiam,& arcanas quaſdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui vel ſummis labris latices ſapientiæ Natura potandos dediſſet, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis,poteſtatiſq; diuinæ confeſſionem: Vt à Dæmone Mortalis,ſi quis eſſet tam profundè durus & peruicax, ad cultum Dei,vel inuitus

Dæmonum oraculum de Deo vero vnóque.

Ex Porphyrio. trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Chriſtianis, ſed à Porphyrio Chriſtianorũ hoſte, decimo libro εὐλογίων φιλοσοφίας. Rogatus Dæmon quomodo Deus colendus & rogandus eſſet, cùm negare non poſſet, hæc diuina carmina profudit: D

Ἀθάνατε, ἄῤῥητε πατὴρ αἰώνιε, μύστα,
Κόσμων ἀμφιδρόμων ἐποχούμενε, δέσποτα νώτοις
Αἰθερίοις, ἀλκῆς ἵνα σοι μένος ἐστήρικται
Πάντ' ἐπιδερκομένῳ, καὶ ἀκούοντι οὔασι καλοῖς,
Κλῦθι τέων παίδων, οὓς ἤροσας αὐτὸς ἐν ὥραις,
Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
Χρυσῆ ὑπέρκειται πολλὴ αἰώνιος ἀλκή,
Ἧς ὕπερ ἠώρησαι, ὀρέων φωτὶ σεαυτὸν,
Ἀενάοις ὀχετοῖς τι θήγων νοῦν ἀτάλαντον,
Ὅς ῥα κύει τόδε πᾶν, τεχνώμενος ἄφθιτον ὕλην,
Ἣν γένεσις δεδόκηται, ὅτι σφε τύποισιν ἔδησας
Ἔνθεν ἐπεισρεύσι γοναὶ ἁγίων μὲν ἀνάκτων,
Ἀμφίσε παντόπατορ, βασιλεῦ τε, καὶ μόνε θνητῶν.
Ἀθανάτων τε πάτερ μακάρων, αἳ δὲ εἰσὶν ἄτερθεν
Ἐκ σέο μὲν γεγαῶσαι, ὑπ' ἀγγελίῃσι δὲ ἕκασται
Πρεσβυγενεῖ διάγουσι νόῳ, καὶ κάρτεϊ τῷ σῷ.
Πρὸς δ' ἔτι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιήσας ἀνάκτων, E
Οἵ σε καθ' ἦμαρ ἄδουσιν ἀνυμνείοντες ἀοιδαῖς
Βουλόμενον ῥα ἐθέλοντες ἀοιδιάουσι δ' ἐς ἀεί.
Τύνη δ' ἐσσὶ πατὴρ, καὶ μητέρος ἀγλαὸν εἶδος,
Καὶ τεκέων τέρεν ἄνθος ἐν εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχων,
Καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, καὶ ἀριθμός.

Hæc carmina quoniam difficilia ſunt, & ipſa dogmata facilius oratione ſoluta intelligentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, ſed oratione ſoluta. Immortalis, ineffabilis, Pater æterne, ſacer, ſuper mundis circunuertentibus inuectus, dominator in campis ætheriis, vbi poteſtatis tuæ robur eſt defixum: indéque omnia deſpicis, pulchris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus. Tua enim ſupra mundũ, & cælum ſidereum, aurea ſupereminet, magna, æterna poteſtas. Super qua eleuaris, ſplendore te ipſum excitans, perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligaſti. Ex eodem animo fluxerunt genituræ ſanctorum regũ, qui te circunſtant Pater vniuerſalis, & Rex, & ſingularis, mortaliũ, immortaliumq́; beatorum Pater. Quæ quidem ſeorſum ſunt ex te natæ, nuntiis autem ſingulæ præfectæ, æternæ Menti referunt, tuæq́; potentiæ. Præterea tertium quoddam genus Regum creaſti, qui te ſemper canunt, carminibusq́; laudant volentem te, ipſi cupidi, prædicantq́; nũc & ſemper. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, exiſtens forma in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus. Hęc oraculum, altiſſimæ Theologiæ myſteria. Quanta cum ſuperioribus concordia? Vocat eum Patrẽ, Regem, Motoremq́; cæli, Mundos circumuertentes, orbes cæleſtes appellans. Eius eſt de motu cæleſti verior, quàm Philoſophorum ſententia, Deum Patrem hominum atque Deorum, vitam, ſalutem, non vnum tantum primum mobile, ſed vniuerſos orbes incitare. Non ab homine dicitur, ſed à Dæmone, quos à ſciendo vocatos autor Plato, multo maiora, longéque plura cognoſcentes, quàm mortales. Ecce Dæmon ait Deum ſuperuehi, ſuperferri, ac portari, mundis ἀμφιδρόμοις, circumrotantibus. Mundos appellans F

Mundi, orbes cæleſtes. omnes cæleſtes orbes, quorum quiſque ſit inſtar mundi. Quòd ſi ſuperuehi, non refertur ad motum, & impulſum cæleſtem, ſed ad ſedem, ſtationemq́; Dei ſupra cælo in altiſſimis cæli regionibus: ſentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quaſdam habenas, quibus vt equus à quadriga, cæleſtes orbes agantur, inſidente deſuper Deo, ſub pedibus omni cæleſti ſe machina vertente. Ac cæleſtes orbes rotatos gyranteſq́; memorauit, vt rectorem, moderatoremq́; agnoſceres. Eſt in noſtris litteris, Dominum eſſe in cælo, ſedem eius ibi conſiſtere. Oraculum autem in campis ætheriis regnare, ac dominari, præcipuè cæleſti regno commemorato, quòd illa ſit optima mundi pars. Et nos paternæ

Matth. 6. Sapientiæ, magnorumq́; myſteriorum nuntius orare docuit, Pater noſter qui es in cælis.

Ecce

A Ecce & Dæmon veritatem abſcondere non potens Patrem hic eum cæleſtem vocat,ſicut & ſuperiores omnes.Pater æternus, primum Filij ſui,tum rerum creatarum. In cælo pulcherrimum, ampliſſimum, fortiſſimumq́; eius regnum florere canit. Inde mortalia cernere,diſtet licet longiſſimè. Dæmones fatentur, vſque in terras,oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ ſanctis oraculis noſtris, infinities prædicantur.Quod verò ſequitur,quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orátes.quod ipſe quoque docuit,Pater noſter.Nos vti filios introducit oraculum:Filius Dei iubet nos eum appellare Patrem noſtrum.Fatetur item Dęmon amari nos ab ipſo omni hora,nullam eſſe beneuolentiæ,paternæq́; charitatis interpollationem.Nunquam illum nos amando defatigari. Rurſum iterat poteſtatem eius auream, & pretioſam florere ſupra cæli vertigine, vbi ſit eius æterna, immenſáque maieſtas, qua ſublimatus ipſe ſit ſupra omnia,luminis in pelago,lucemq́; habitans inaceeſſibilem. Riuos autē æternos,quibus,immenſum,ſuum uutrire animum dicit,ſentiendum eſt, tum ſapientiam eius infinitam,gaudiáque magna mentis ſuæ, tum quod dicebat Ariſtoteles, cognitionem Dei de ſeipſo,cognoſcentis bona ſua, & ex eo voluptatem infinitam capientis: innumerabiles item rerum ſpecies, & Ideas continentis, quibus natus eſt, & naſci potuit iſte mundus. Idcirco ſtatim adiecit,infinitam Mentē iſtam produxiſſe. Quo loco,quæſo,ſublatis animis,arrectáque mente ſimus.Vt enim ſuperiores diuino quodam,& quaſi ex aula cæleſti allato conſenſu pręFor dicant ſimul,ex eodemq́; fonte natos Deos,atque mortales,cæteraq́;

Pater noſter, Deus.

B quibus mundi vaſtitas efficitur:ſic Dæmon diuinè, ex illa infinita Mente parta vniuerſa, nominatim Deos ipſos,eorumq́; genera appellans. Laudat igitur eum primum Vniuerſi opificem,formas materię perenniter affigentem,eamq́; renouantem aſſiduis figuris,circum quam verſetur ſemper generatio. Quod ſæpe proditur à Philoſophis, materiā ſubiacere formis,nunc vni,nunc alteri,inuicem ſuccedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente,fluxiſſe Prolem regum ſanctorum. Reges ſanctos angelos vocat.Sanctos, quoniā ab omni terreno contagio ſegregati.Reges autem,quoniam his maxima poteſtas,ciues, Heroëſq́; regni cæleſtis,exercitus Filij Dei,duces,& principes omnes, poteſtates etiam, autoritateſq́; noſtris in litteris,rectores item hominum, ac prouinciatum vocati. Mirabiliter item docet, quid faciant in cælo, totóque mundo. Aſſiſtunt,inquit, tibi ſemper, circunſtant dextra,lęuáque frequentes thronum Dei.Eſaiaſq́; vidit Dominum ſuper ſolium excelſum & eleuatum,& Seraphin:non duo, cùm ſit ibi numerus multus, ſed innumerabilem Seraphinorum,ſolium Dei circunſtantium,multitudinem. Et ſæpe fatentur illi ſe conſpectibus Dei aſſiſtere. Et Raphaël dixit Tobiæ, Ego enim ſum Raphaël vnus ex ſeptem,qui aſtamus ante Dominum.Ob hanc cauſam,cùm in hac commemoratione Dæmon eſſet,iterato confitetur eum Patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras,ſed etiam qui cælum incolunt,in immenſum genus humanum multitudine ſuperantes. Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratóque confitetur eos natos, id eſt,creatos à Deo,eodem vſus atque Orpheus,Heſiodus,Empedocles,verbo,γηγαδσαι.

Ab vniuerſi opifice producta omnia.

Reges ſancti, angeli.

Eſa. 6.

Tob. 12.

C Et quod diuinius eſt,declarat munus eorum,qui ſunt præfecti nimirum nuntiis,quo primò fuere apud antiquiſſimos Hebræorum vocati Malachim,miſſi,nuntij:& Græcos hæc ſecutos,Angeli.Quia,inquit Dæmon,præfecti ſunt ἀγγελῖνοι,Angelis,nuntiis:referuntq́; omnia,inquit,Menti πρεσβυγενῆ,æternæ,magnæ,venerandæ. Tum tertium genus eorum nominat:quaſi qui ſunt nuntiis præfecti,ſint duo genera, Angeli ſcilicet, & Archangeli: tertij autem aſſiſtunt,quanquam etiam omnes,laudantes,clamātes,Sanctus ſanctus, idq́; cupidè,libenter, ſicut ille voces eorum libenter audiat. Mirę́que concordant hæc cum Theologia Dionyſij,ſuper tribus Hierarchiis Angelorum,Dęmonibus ipſis,qui ſæpe abſtruſa multa confeſſi ſunt,pręFordicata.Repetit iterum eum eſſe Patrem, eſſe inſtar optimæ matris.Sic enim etiam Græci locum intelligunt,quòd patris, ac matris charitatē oſtendat erga nos Deus, & quòd condeſcendat per humanitatem, dulcedinemq́; paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus ſuperius nominatis Theologis,appellat Animam Vniuerſi, & Spiritū,ſicut & ille,Spiritus intus alit. Eóque etiam eſt Anima mundi apud Philoſophos.Appellat Harmoniam, & Numerum perinde vt Pythagoras κράσιν, Temperamentum, quaſi moderamen, gubernaculumq́; totius.Et ſicut Pythagoras eum ψύχωσιν, ſic Dæmon ψυχὴν, vnde omnia viuunt, & intelligunt,intelligentiarum,ac vitarum fons.Hæc qui preſſius conſideret,mirabitur Dæmonibus etiam confeſſam cum priſcis Theologiam.

Officium angelorū quod.

Angeli & Archangeli.

Anima vniuerſi.

Aliud ex eodem, de Deo, diuiniſq́ rebus, teſtimonium. D

Capvt xv.

Aliud oraculum dæmonis de Deo vero.

ALIVD eiuſdem oraculi præclarum, admirabileq́ue de ſumma Diuinitate teſtimonium, quo maxima declaratur altiſſimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipſe Deus eſſet, Reſpondit ad hunc modum:

Ἔσθ' ὑπὲρ οὐρανίου κύτους, καθύπερθε λελογχὼς,
Φλογμὸς ἀπειρέσιος κινούμενος ἄπλετος αἰών.
Ἔστι δ' ἐνὶ μακάρεσσι ἀμήχανος, εἰμὴ ἑαυτὸν
Βουλὰς βουλεύσῃ πατὴρ μέγας, ὡς ἐσιδέσθαι,
Ἔνθακε οὐδὲ αἰθὴρ φέρει ἀστέρας ἀγλαοφεγγεῖς,
Οὔτε σεληναίη λιγυφεγγέτις αἰωρεῖται.
Οὐ θεὸς ἀντιάει κατ' ἀταρπιτὸν, οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἀκτῖσι ξυνέχων ἐπικίδναμαι, αἰθεροδινής.
Ἀλλὰ πέλει πυρσοῖο θεοῦ περιμήκετος αὐλὼν,
Ἕρπων εἰλυφόων ῥοιζούμενος, οὐ μὴν ἐκείνου,
Ἁψάμενος, πυρὸς αἰθερίου δονέεται ἦτορ.
Οὐ γὰρ ἔχει δάμνειν, ἀζηχεῖ δ' ἐν μελεδήμασι,
Αἰὼν αἰῶσι ἐπιμίγνυται ἐκ θεοῦ αὐτοῦ, E
Αὐτοφυὴς, ἀδίδακτος, ἀμήτωρ, ἀστυφέλικτος,
Οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χωρούμενος, ἐν πυρὶ ναίων.
Τοῦτο θεὸς, μικρὴ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς.

Hæc cùm & ipſa perobſcura ſint, ſoluta oratione reddam. Eſt ſupra cæleſti vaſtitate, deſuper fulgor, motus, immenſum æuum. Eſt autem inter beatos inæſtimabilis, incomprehenſibilis, niſi ſeipſum, conſilia, conſiliet Pater magnus, vt videatur. Hic neque æther fert ſidera nitentia, neque luna obſcuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit per ſemitam, neque ego ipſe, radiis continens, amplectens ſpargor, per æthera volutus. Sed eſt flammæ Dei immenſa profunditas, repens voluitur rapidè cum ſtrepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, ſed placida combuſtione, ſæculum ſæculi miſcetur ex Deo ipſo. Per ſe genitus, indocibilis, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igni habitans. Hoc Deus, exigua verò pars Dei, nos Angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum deſcribit locum ſanctiſſimæ Diuinitatis, vt Ariſtoteles etiã cælum dicit eſſe οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, in libro de Mundo. Hunc locum ſupra cæleſti locat immenſitate, ſupra cæleſtes orbes, extra anni, Soliſq; vias. Hic eſſe largiſſimam lucis copiam, mundum lucis viuentis, vegetæq; ſemper. Hic æuum infinitum, id ſcilicet quod eſt ſupra tempus. Supra tempus, quod ex cæleſti motu colligitur, eſt ipſa æternitas, dicta Græce αἰὼν, quia ſemper fuit. Illic æternitas, illius infinitæ lucis ætas. Nec dubium eſt, quin hæc immenſa flamma, ardorq́; ſempiternus ſit quod apud priſcos Theologos, quos poſtea noſtri ſunt ſecuti, dicitur Cælum empirion, id eſt, igneum. Nam & ipſe Dæmon appellat eum φλογμὸν, ardorem, & πυρσὸν, facem. Dicit item Deum habitare ἐν πυρὶ, in igne, vnde ἐμπύριον. Hoc Cælum empyrion, eſt claritas æterna, flagrans à Diuinitate. Ea quoque deſcriptio Cæli empyrij, Illic neque Solem eſſe, neque Lunam, neque aſtra, genus cæli diuerſum, alia lumina, alia lux. Ad eam noſtra hæc ne lucerna quidem videri poſſe. Ioannes illo in regno, diuináque regione, neque Solem eſſe, neque ſidera, eſſe autem Chriſtum Solem eius. Similia mirabili conſenſu lucutus eſt Homerus, approbaturq́; vehementer ab Ariſtotele Olympum dictum quaſi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, nomen ſcilicet Empyrij, de quo ſcribat Homerus,

Cælum diuinitatis locus.

æternitas, αἰών. F

Cælum, Empyræum.

Olympus vnde dictus.

Οὔλυμπόνδ' ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ,
Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδέδρομεν αἴγλη.
Venit Olympum, vbi ſedes diuum dicitur eſſe
Immota, hæc vento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre,

Non

A *Non nix decidit, aſt ſplendor puriſſimus albet,*
Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq; illum non eſſe, qualis noſter abſumens, ſplendotem eſſe tranquillum, lætum, puriſſimum, pet terras latè micantem. Hunc ſplendotem ſi quis ex Hometo, & Ariſtotele, qui dicta ptobat eius percunctetur, vnde nam emanet, dicent non à Sole. Ná Sol exutit, nec ſupra cæleſtes orbes. Ergo genus aliud luminis. Ergo veriſſimum eſt quod *Genus luminis cæleſtis.* conſentaneè noſtræ quoque Theologiæ dixit oraculum, lucem illam infinitam, camporumq; admirabilem, lætamq; ſetenitatem, manare ab ipſa Diuinitate, Solis ipſius creatricem immenſam. Hunc igitur locum, vbi tanta lux apertè cernitut, appellat ardorem, facem, flammam, ignem, dicens eam eſſe αὐλῶνα περιμήκετον, vallem immenſam luminis, regionem lucis vaſtam: Eſſe æternam hanc lucem in mediis beatis, circunſtant enim *Aeterna lux beatis.* dextra, læuáque frequentes. Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat vſque morari. Hæc beatitudo, θεωρία, contemplatio diuinitatis, quam Dæmon tanquam vnus è ſupernis Angelis hic *Virgil. 6. Aeneid.* prædicat, dicens Deum videri non poſſe, appellansq; eum Patrē, niſi ipſe voluerit. Nam & Filius apud nos, Nemo, inquit, videt Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. *Matth. 11.* Deinde hanc lucem eſſe ſuauiſſimam, manantem à Deo ſemper. Deſcriptáque habitatione, & loco ſummi Dei, dein eloquitur eum, declarans quæ de Natura diuina ſas ſit ab hominibus noſci. Eum primò vocat αὐτοφυῆ, per ſe ortum, à ſe natum. In quo latitat ſublime myſterium. Vt enim ad vnam primam cauſam omnium rerũ ortus reuocatur, ibiq; *Ad vnã cauſam ortus omnium reuocandus.*
B deſinit, vt non ſit progreſſus ad infinitum, ſic naturæ eius, bonorumq; ſuorum cauſa deſinit in ipſum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior eſt omnibus. Eſt autem, ne fallamur, ortus eius ex ipſo æternus, quod iſto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id eſt, à nulla cauſa potuit, multo certè minus ipſe Deus. Quòd ſi Deus aliquando non exiſtens, natus eſſet ex ſeipſo, fuiſſet Deus, antequam eſſet: efficiturq; ſi Deus natus eſt ex ſeipſo, vt hæc natiuitas, ſit æterna, vt & ſemper fuerit à quo naſceretur Deus. Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex ſe ipſa proficiſceretur. Nam quod non etat, nihil poterat producere. Aſſeris autem eum, à quo natus eſt Deus, anteceſſiſſe, quia dicis ab eo Deum pullulaſſe. Duæ igitur ſunt cauſæ, cur hoc nomen, αὐτοφυὴς, altiſſimè deſignet æternitatem: quia cùm non poſſit naſci, nec tu confitearis Deum ex nihilo natum, ſemper habuit à quo naſceretur Deus. Iam ſi quando fuiſſet tempus, cùm Deus non eſſet, ſed poſtea ex ſe ipſo natus, neceſſariò fuiſſet Deus quando non eſſet. Ex quo efficitur, vt quoniam cætera dicimus à Deo nata, Deum autem natum à ſe ipſo, cæteræ quidem res, quibus aliena à ſe ipſis cauſa fuit, eſſe quidem ſine cauſa non potuiſſe, cauſam autem ſine eis, à quibus nihil dependeret, potuiſſe. Vt autem tes ſine cauſa ſua Deo, naſci non potuerunt, ſic Deus ſine cauſa Deo, nunquam potuit eſſe. Nunquam igitur poterat Deus naſci, niſi Deus prius affuiſſet. Hoc autem in æternum. In æternum igitur natus eſt ex Deo Deus. Hanc neceſſariam, naturaliſſimamq; conſecutionem, non vidit ille, qui cùm de natiuitate Dei
C loqueretur. Verùm quia, inquit, fieri non poteſt, quin id, quod ſit, aliquando eſſe cœperit, natus eſt ex ſe ipſo. Error quidem euidentiſſimus. Significauit igitur & æternitatem, & maieſtatem ſupra omnes, quia nullius indiget Deus, potens à ſe ipſo cuncta bona petere Dæmon. Siquidē ſi à ſe ipſo habet ſeipſum. Deo autem nihil eſt melius, vtique vniuerſa ex ſe ipſo habet. Hinc efficitur etiam illud Ariſtotelis, cum in cognoſcendo ſe ipſo, eſſe beatum. Nam ſi ex ſe habet eſſe, vtique etiam beatitudinem vitæ ſuæ, omniaq; naturæ ſuæ bona. Vt autem dixit vitam eius ex ſe ipſo proficiſci, ſic etiam ſapientiam cùm *Sapientia Dei oritur à fonte ſuæ naturæ.* eum appellat ἀδίδακτον, non edoctum, quaſi videlicet αὐτόσοφος. Nam cùm ſit ſapientiſſimus, & Paulus μόνος σοφὸς, eius autem ſapientia non ſit aliunde: oritur certè à fonte naturæ ſuæ. Sic eum dicens ἀμήτωρ, ſine matre, declarat tum æternitatem, tum quoniam prædicat eum ex ſeipſo natum, non eo modo natum, quo ſolent ea, quæ apud nos naſcuntur, & quæ cauſam, in aliis cur naſcerentur, habuerunt, ſed diuino, & ineffabili modo, quoniamq; ei dedit æternitatē, æternamq; bonitatis ex ſeipſo dependentiam, efficitur vt ſit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit ſemper, altiſſimā, optimam, eminentiſſimamq; naturam ſibi ſuppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter *1. Tim. 6.* vocat eum ἀσυφέλικτον, inconcuſſum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, eſt Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inacceſſibilem, vt ait Apoſtolus, eſt æternus, per ſe genitus, non more noſtro, eſt incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim ſunt Angeli,

boni ſcilicet & mali, Philóque Iudæus confitetur, quos Moſes Angelos vocet, Dæmones à Philoſophis appellari) ſumus exigua Dei portio: non videlicet per transfuſionem ſuæ in nos Diuinitatis, ſed quaſi quædam ſcintillæ, quæ ex luce Diuinitatis ſuæ micuerunt. Ille maximus, ſolus, ſolus æternus. Intelligentiæ verò quędam quaſi particulæ diuinę, quædam ſcintillulæ, natæ ex illo, vel productæ (Nam naſci Philoſophis eſt creari) ſpitituali quodam modo, ſoli Deo, neſcio an & illis noto. Et vt ait Philo, τις ἀπόσπασμα θεῖον, Mens quædam diuina abſciſſio. Ex his conſtat, tum quid ſit Natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, creatos etiam Deos ab illo. Demonſtratur etiam cælum empyrium, locusq́; ſupra ſideribus: quem etiam Ariſtoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cælo, eſt confeſſus, his verbis: Extra cælum oſtenſum eſt, neque eſſe, neque eſſe poſſe corpus. claret igitur quòd neque locus, neque vacuũ, neque tempus, eſt extra. Ideo neque in loco, quæ illic ſunt, exiſtunt, neque tempus ea facit ſeneſcere. Neque eſt vllius vlla mutatio eorum, quæ ſupra extremam vertiginem conſiſtunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentiſſimamq́; vitam, omne æuum. Ecce Ariſtoteles per numerum multitudinis, res neſcio quas extra cælum collocat, ſed præcipuum id Diuinitatis eſt regnum, cuius fecit, clementia ductus, alios animos participes. Latiusq́; explicuit Dæmon illum locum, & melius quàm Ariſtoteles, vterque tamen diuinè. Vterque florere ibi vitam, optimam beatitudinem ac ſuptemam. Nam quod Ariſtoteles per neutrum genus dixit, nolens explicare τὰ ἐκεῖ, quæ ibi, Dæmon expreſſe dixit, μάκαρας, beatos. Et ipſe paulo ſuperius Ariſtoteles ab eo loco πᾶν τὸ θεῖον. Vtq́; Dæmon ἄπλετον αἰῶνα, sic Ariſtoteles ibi locat æuum immenſum.

Nos ſumus exigua Dei portio. (D)
Naſci & creari Philoſophis idem.
Omnia immortalia & immutabilia in cælo ex Ariſtotele. (E)

Aliud oraculum de Deo, lociſq́ cæleſtibus, quòd Deus fons, principium, creator omnium, inſcrutabilis: quòd nemo peccans eum lateat: quòd omnia proſpiciat.

Capvt XVI.

Dæmonis reſponſum rogati quid Deus.

ALTISSIMÈ quoque Philoſophatus eſt velut cæleſtis præco, Dęmon, de Natura diuina rogatus, afferens eadem atque ſuperius.

Ἔσθ' ὑπὲρ ὐρανίου πυρὸς ἄφθιτυ, αἰθομένη φλὸξ,
Ζωογόνος, πάντων πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχὴ,
Ἥ τε φύει μάλα πάντα, φύουσά τε πάντ' ἀναλίσκει.
Αὐτοφανὴς, ἀλόχευτος, ἀσώματος, ἠδέ τ' ἄϋλος,
Κεῖθεν δ' ἐξελάων σὲ ῥέει σφαιρηδὸν, ὄλυμπον
Ἔνθεν δ' αὖ τυτθὴ διαφαίνεται αἰθέρος αὐγὴ,
Ἥλιος, μήνη, καὶ τείρεα φωτίζουσα.
Ταῦτ' ἐδάην, ἔμαθόν τε νόῳ, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
Φοῖβος ἐὼν, σὺ δὲ παῦε, ὅς μὴ θέμις ἐξερεείνειν.
Εἵνεκα σῆς φυσικῆς σοφίης τάδ' ὑπέρτερα νωμᾶν. (F)

Quæ & ipſa non carmine, ſed ad verbum teddam.

Eſt ſupra cæleſti igni, incotruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, Ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rurſum paruus promicat ætheris ſplendor, Sol, Luna, & aſtra accendens. Hęc noui, didicíque mente, cætera vero taceo, Phœbus exiſtens. Tu verò deſine, quos nefas ſit ſcrutari, ptopter tuam natutalem ſapientiam, ſuperiora veſtigare. Ecce itetum meminit illius immenſæ lucis, quam ſuperius ignem, facem, flammamq́; vocarat, nunc etiã flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inacceſſibilem. Ab omni Philoſophia Cælum empyrion, flammeum, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, ſupra cæleſtem nitorem, vt paulò antè, & vt Homerus, & Ariſtoteles, ſupra ſidera, ſupra motus cæleſtes locat. Duo diuina myſteria, primo de nitore illo ſempiterno, tum de loco, ſi locum eum dicere fas eſt. Hanc quoque lucem, ſeu flammam, vocat vitalem, omnium terum fontem, & principium. Deum videlicet ipſum extra cælum, motusq́; cæleſtes. Hoc rerum Principium dicit omnia producere, atque abſumere, fortaſſe, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manũ tuã,

1.Tim. 6.
Pſal. 103.

A omnia implebuntur bonitate. Auſeres ſpiritum eorum,& deficient, & in puluerem ſuũ reuertentur. Dominus necis & vitæ, auferens quæ dediſſet,ſi voluerit: In eandem cùm placuerit,omnia potens redigere vanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc ſenſit oraculum, clamans eum ſicut vitarum repertorem omnipotentem, ſic omnipotentem mundi,rerumq; omnium euerſorem,ſi vellet. Ad cuius conſpectum omnia contremiſcunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcq; multo de ſumma Dei Omnipotentia maior prædicatio,quàm motorem eum dicere cæleſtem. Multo enim potentius eſt,omnium vitarum,omniſq; mundi euertendi habere poteſtatem,quàm machinam cæleſtem,leuem illam quidem, & vi ſua incitatam mouere poſſe. Ingreſſus deinde de natura eius dicere Dæmon,prædicat eum αὐτοφανῆ, per ſe apparentem,ſpectans infinitam illam immenſamq; lucem. Eſt enim per ſe apparẽs, per ſe lucens à ſe,à fonte ſuo, è theſauris Diuinitatis, maieſtatis ſuæ lucem diffundens. Radians à ſe ipſo,non aliena lucerna,habens inſitam magnam maieſtatis ſuæ claritatem. Eóque ſemper ardet,tanquam Sol cæleſtis,illius magnæ Diuinitatis imago.Item eum vocat ſine loco,incircunſcriptum,quia videlicet infinitus, immenſæ maieſtatis,nullo loco potens intercipi.Inlocabilem item,quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum,omnemq; locum & tempus. Vaſtitas igitur immenſitasq; eius incorporea, nullo loco capienda. Non eſt infinitus corpore, ſed mente, ſapientia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympum: idq; ad illam flammam,diuiniſſimumq; ſplendorem referas, pandentem ſeſe

B circunquaque, cunctáque complectentem, per totam olympi vaſtitatem. Quantus eſt enim olympus,cum terræ,quæ centri in toto Vniuerſo habent rationem, ſint vaſtæ, ingentes? At olympum cunctis orbibus ſublatum, in immenſum terra latioribus, quantum eſſe par eſt? Hunc circum ſancta, amœna luce complet Deus, nullusq; eſt locus, ſi locum illic eſſe fas eſt, quin à ſplendore ſacro contingatur. Ex hac largiſſima luce, aſſerit accenſa lumina cæleſtia, Solem, Lunamq;. Teſtatur idem Iudæus Philo, Platonicorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, theſaurumq; nitoris Deum, παναύγειαν, omniluminem,luminoſitatem dicens,deducens ab ea, corporum cæleſtium, omniumq; rerum lucem. Hæc diuiniſſima lux fecit corpora cæleſtia, & præ qua Sol tenebræ ſunt, & caligo,facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, aſtrorumq; lucem, eſſe πυθλὼ, exiguam, paruam, minimam, obſcuram. Reputa igitur,quanta ſit illa diuina claritas,cui ſcintilla quædam eſt lux ſolaris, omniũq; ſiderum collata.Hæc,inquit,ſunt quæ de Deo mihi ſcire datum.Hæc vidi & noui. Et fortaſſe dicat ad hunc modum. Cùm ad illam claritatem venturus eſſem (vtinam mea ſcelera non obſtitiſſent) oblata mihi fuerat,& vt præmium propoſita. Vidi eam aliquando, ſed procul,vidi animo.Cætera taceo,non licet homini loqui. Sunt enim arcana verba, id eſt,arcanæ res,quas tu quoque abſiſte ſcrutari, quas te ſcire neſas. Noſter Theologus, Non licet:Dæmon, οὐ θέμις, Neſas eſt,Deſine ſcrutari,amorem compeſce quærendi. Nec fas eſt,quo tibi compares ſcientiam, quam vti naturalem poſſideas, arcana rimari cæle-

C ſtia. Tenes quæ teneri de Deo,potuiſſent.Rogatus item an quis peccans, Deum latere poſſet, reſpondit:

Pſal.103. & 143. *Deus habet poteſtatẽ euertendi mũdi.* *Deus αὐτοφανής.* *Magna olympi capacitas.* *Deus, idea lucis omnis.* *Scrutanda nõ ſunt arcana Dei.*

Οὐδεὶς ἂν λήθοι τοῖς θεὸν, οὐδὲ σοφοῖσι
Κέρδεσιν, οὐδὲ λόγοις ὑποφεύγοι ἄλκιμον ὄμμα.
Πάντα θεοῦ πλήρη, πάντη θεὸς ἐστεφάνωται.
Πάντα ζωογονεῖν, ὁπόσα πνέεσι καὶ ἕρπει.

Deum nihil latet. *Ex Porphyrio ἐκ λογίων φιλοσοφίας.*

Quæ ſunt,Nemo profectò, qui talis eſt, Deum latere poſſit. Neque ſagacibus dolis,aut verbis acerrimum oculum ſubterfugiat.Omnia plena Deo,Deus vbique vagatur,omnia viuificat,producitq; quæcunque ſpirant, & inambulant. Ecce quæ de vno ſingularique Deo prædicat Dæmon,ſunt ea,quæ de Anima mundi,Poëta diuinus: *Virg.6.Aeneid.*

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Is Deus vbique eſt, omnia viuificans, dans omnibus quæ viuunt, & mouentur, vitam,& motum, portans omnia verbo virtutis ſuæ. Eiuſq; ſunt omnia plena. Eóque is eſt quem dixit Aratus,& eum ſecutus Poëta,Iouis omnia plena.Non alicuius videlicet fictitij, ſed veriſſimi,naturaliſſimi Dei, de quo, velut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmon, prouidentiæ diuinæ magna confeſſio, quã nulli peccantes poſſint effugere. Idẽ atque illud in ſacris litteris:Si aſcendero in cęlũ,tu illic es:ſi deſcendero in infernũ,ades.Quanta *Virgil.3.ecloga.* *Pſal.138.*

Deus omnia videt. inter vtrunque oraculum concordia? Dæmon oculum Dei ἄλκιμον, Fortiſſimum, robuſtiſſimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, cælum, mare colluſtrantem. Quantumuis item artificioſa malitia, dolisq́; te circuntegas, quantumuis abſcondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factáque omnium ſunt in conſpectu eius. Illud Philonis ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Qui enim fieri poteſt, quin illi ſint cuncta nota, qui vitas omnes, menteſq́; cogitatrices finxit prior? *Act. 17.* En illa Pythagoræ ψύχωσις: Et Pauli, Genus cùm ſimus Dei, in illo mouemur, & ſumus. Vniuerſa, inquit oraculum, complectitur. Oraculum verè mirabile, omnipotente veritate, claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confitetur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Rogante quoque ſacerdote, quænam religio plurimum maximéque foret ſuperſtes, iniecit miranda de Diuinitate, vt viſum ſuperius. Vtinam ne me nunc ſupremò, ac nouiſſimè interroges, infelix ſacerdos, de diuino Genitore, déque chara, & vnica prole Panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, Montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellet, Moxq́; linquetur deſertum limen iſtud oraculorum fundendorũ. *Panomphæus rex, deus.* Panomphæũ regem cæleſtem dicit, quòd ei cuncta oracula concinant. Panomphæus eſt, cui πᾶσα φήμη, omnis fama, ſiue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorem dixit, nominat vnicam Prolem. *Vnica proles, τηλύγετος. 1. Tuſcul.* Sonat enim Græcè τηλύγετος, aut dilectum, aut vnicum Filium. Spiritum quoque nominat diffuſum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, cum per E omnia pertinere, perinde vt oraculum, & per omnia continuatum, ſicut hic βοτρυδὸν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad verbum de rerum pulchritudine, concentúque loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profectò non poſſent, niſi ea vno diuino, & continuato ſpiritu continerentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Quòd Iupiter ſit Deus ille verus, magnus, Dæmonis oraculo: quòd eius poteſtas, omnibus veneranda: quòd ſolus ille ſapiens, largitorq́; ſapientiæ: & quòd hæc oracula, verè ſunt à Dæmone edita Philoſophorum teſtimonio.

CAPVT XVII.

VNDEM eſſe quoque Iouem, ac veriſſimum, naturalemq́; Deum, quæq́; de Ioue dixit Aratus, & Homerus, eſſe de ſingulari Deo, Dæmonis etiam teſtimonio probatur. *Aliud reſponſum dæmonis.* Rogatus de æterno Deo, reſpondit, addens de interitu ſuo:

Ἦν Ζεύς, ἔστι τε νῦν Ζεύς, κ' ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ,
Οἴ οἱ μοὶ χρησμῶν ἀπολέλειπται ἠχήεια.

Alio in loco, vehementer ingemiſcens: F

Οἴμοι τρίποδες στεναχήσατε, οἴχετ' Ἀπόλλων
Οἴχεται, ἐπεὶ φλογερόν με βιάζεται οὐράνιον φῶς.

Erat Iupiter, eſt nunc, & erit, ô magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in ſacris litteris, Sicut erat in principio & nunc, & ſemper, & in ſæcula. Heu heu Tripodes plangite, obit Apollò. *Vaticinatus de ſuo interitu dæmon.* Obit, quoniam flammans cæleſtis lux, vim adhibet. Lucem ſupra cælo mirabilem, vocat Deum. Et de ſuo vaticinatur interitu. De Byzanto quoque qui condidit Byzantium, contra eum, qui eum æmulabatur, cuidam pro eo ſcicitanti reſpondit:

Ἔρχεο καὶ παλίνορμος ἐπείγεο, καὶ λέγε ταῦτα,
Οὔ σε γε Φοῖβος ἄνωγεν ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι
Κείνῳ γὰρ θεὸς αὐτὸς, ἑὴν ὑπερέσχετο χεῖρα·
Ὃν καὶ γῆ τρομέει, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
Πόντος τ', ἠέλιός τ', ἠδ' ἠέριον χάος αὐτό.

Quæ ſunt, Excitare, & reuerſus feſtina, & dicas iſta, Non te Phœbus ipſe iubet fortiori viro depugnare. Illi enim Deus ipſe ſuam porrexit manum, Quem & terra tremit, & cælum deſuper patens, pontusq́, ſolq́;, & tenebroſum Chaos ipſum. Nihil abſcõdit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prędicauerat, nunc vniuerſalem præſen-

A præſentiam. Noſtris igitur in litteris etiam extat, Tremunt poteſtates, tremunt videntes Angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum eius, vaſtitas olympi, terra, pontus, Sol inſuper, & ipſa tartara. Tremunt autem omnipotentem, tremunt, cùm voluerit, venientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in caſtris Hebræorum. Talis vbique terror foret, ſi ipſe vellet, & ſeſe quantus eſt oſtenderet, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritóque vident, & obſtupeſcunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de ſapientia eius in cælo florente, prædicans eius largitatem:

Cælicolæ horrent & lætantur numen Dei.

Τέθηκ' ἀπείριτος σοφίη βασιλῆος ἐπ' οὐδῷ
Ἀθανάτου, κεῖνος δὲ δίδοι, καὶ δῶρον ὀπάζει.

Serapis de Deo.

Infinita, inquit, ſapientia verſatur in limine Regis immortalis, Ille dat & munus largitur. Vocibus igitur humanis & vocibus Dæmonum decantata, apertáque eſt Theologia. Quæ ne quenquam è noſtris confinxiſſe ſuſpiceris, adſunt ipſi Philoſophi teſtes. Nam præterquam quòd ſuperiora oracula produxit in libris ſuis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inſcripſit, Cur Pythia deſierit oracula fundere metrice, & Plotinus, Proclus, aliíque Platonici, qui paſſim Apollinis oracula proferre ſolent, declarant his oraculis fidem ſe habuiſſe, & Dæmonem veluti declaratorem rerum abſtruſarum hominibusq; ignotarum, eis fuiſſe. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum quo Dæmon ſingularem Deum eſt confeſſus, & prædicauit eum moderatè, & iuſtè indulgen-

Dæmon rerũ abſtruſarum declarator.

B tem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an vlla ſceleris eſſet indulgentia, reſpondit: ἅπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεὸς, οὐ μὴν ἀλλὰ δοὺς, ὥς τις, ὡς οὐδὲν ἄνευ μέτρου: omnia neceſſaria concedit Deus, veruntamen ita largiens, vt nihil immodicè. His Dæmon & Deum vnũ nominat, & clementem prædicat, vſquequò iuſtitia poſtulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, eſt altiſſimæ Theologiæ declaratio, ſimile Propheticis oraculis. Dicit ergo Proclus ſuper Timæum: οὕτω δὲ καὶ τὰ λόγια τὸν μέγιστον τοῦτον θεὸν, πηγὴν πηγῶν προσαγορεύει, καὶ μόνον ἀπογεννῆσαι τὰ πάντα.

Deus iuſtus ſed moderatè.

Oraculum ex Proclo, de Deo.

Ἔνθεν, ἄδην θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης,
Ἔνθεν συρόμενος πρηστὴρ ἀμυδροῦ πυρὸς ἄνθος,
Κόσμων ἐνθρώσκων κοιλώμασι, πάντα γὰρ ἔνθεν,
Ἄρχεται, εἰς τὸ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγητάς.

Itaque, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & ſolum cum vniuerſa genuiſſe. Dicit enim de poteſtate eius:

Exilit hinc rapide variantis materiæ ortus,
Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis.
Mundorumque globi, nanque hinc ſunt omnia nata,
Hincque micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altiſſimo Deo profecta canere, repetens quaſi Geneſim Moſaicam. Vt Moſes è primis operibus eius prodidit fuiſſe terram, & aquam, nempe C materiam totius futuri mundi, congeriem, & ſementem omnium rerum, non ſecus Dæmon primùm affirmat ab eo profectam generationem materiæ multiformis, cui variæ ſpecies viciſſim inhærent, propterea multiformis. Poſt hanc materiem, ſementémque rerum, & maſſam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat ſapiens opifex, ſic ex eis præcipuam, principem cunctarum viſibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moſes, poſt terram, aquámque creatam, ait ſubitò apparuiſſe lucem. Dæmon ſimiliter ab eodem præpotenti Deo, flumen lucis erupiſſe: lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis ſit. Ipſa verò flos omnis lucis. Ea enim eſt lux ſolis, Lux mundi corporei. Poſt lucem, ſicut Moſes, qui ſiluerat creationem orbium cæleſtium, eam poſtea repetiturus, dixit ab eo omnia cæleſtia perfecta: ſic vno complectitur verbo Dæmon, mundorum globos omnes, & concauas illas, orbiculareſque cæli machinas eum feciſſe. Denique vt Moſes repetens ait, In die, qua creauit Deus cælum & terram, ſic per Epilogum repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Iuſtinus igitur Martyr & Philoſophus ad gentes, ait oraculum fuiſſe quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον, τοῦ παντοκράτορος ἐκδοῦναι, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη, ὅτι

Gen. 1.

Principium lucis omnis Deus.

Gene. 5.

Philip. 2.

Oraculum apud Iuſtinũ.

πρῶτος πλάσας μερόπων, Ἀδὰμ δὲ καλέσας. καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς ὧν ἴσμεν συμβέβη. Nimirum, Oraculum veſtrum rogatum à quodam, vt hymnum funderet Omnipotenti, ſic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq́ vocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipſi ſcimus, contigit aſſeruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiuſmodi ſunt, quos oſtendimus, edidiſſe, ſingularem Vniuerſi creatorem Deum ingenuè confeſſum. Vidit item Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in ſuis Inſtitutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis eſſet, aut quid eſſet omnino Deus, reſpondit viginti & vno verſibus: quorum hoc principium eſt. Sic Lactantius. D

Vide lib 2. cap.14.15.16.17. Nec refert quòd carmina ſint tranſpoſita, vt quod Lactantius principium, nos finem carminis eſſe ſcriptum referimus. Facile enim potuerunt verſus transferri. Satis eſt oraculum reuera Dæmonis eſſe, id eſt Apollinis, editum non Delphis, ſed Colophonæ.

cap.23. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quaſi vnum ex ſuperioribus ait Apollinem Mileſium effudiſſe, conſultum de religione Iudæorum.

Ἤδη θεὸν βασιλῆα, καὶ γεννητῆρα πρὸ πάντων
Ὃν τρέμεται καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα
Ταρτάρεοί τε μυχοὶ, καὶ δαίμονες ἐκφρίσσουσι.

Fortaſſe precedit hæc carmina quod affertur à Iuſtino, Euſebio, aliiſq́ multis, quod eundem Apollinem reſpondiſſe ferunt: E

Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

FINIS.

F

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER QVARTVS.

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR.

Ariſtotelem ſingularem Deum eſſe confeſſum: Non ſolis motibus cæleſti-
B *bus, ſed omni item mundo eum præfeciſſe: Eandem fuiſſe Academicorum Philoſophiam: Eandem & Senecæ: Non ſolas intelligentias, quæ cælum moueant, eum agnoſcere.*

CAPVT I.

POST PRISCOS Philoſophos, qui magis Theologi dicebantur, & poſt ea ſæcula, quæ à Moſe, Triſmegiſtóque, ad Platonem, Ariſtotelémque vſque decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicatáque ſingularis Diuinitas, partim lucem hanc afferente natura, partim ab exordio generis humani, quo ſolùm Deus verus colebatur, ea ſcientia manante, quippe quam per omnes terras ſecum patres antiqui deferebant, ſucceſſerunt duo multorum Philoſophorum, Academiarumq; principes, ad quos velut in portum veteris Sapientiæ naufragia deuenerunt, ſed pro varietate ingeniorum magis Platonem, quàm Ariſtotelem, qui rerum infimarum, ſenſibúſque notarum ſtudio magis delectatus, obſcuras illas, ingeniúmque humanum excedentes, Platoni, cæteriſq;

Duo principes philoſophis ſucceſſere primu, nempe Plato & Ariſtoteles.

C veſtigandas reliquit, veterum myſteria, ſecretáque Dei, ſilendo veneratus, quorum difficilis eſſet, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus ſermo, citra Dei appellationem haberi poteſt, nec vllius Philoſophiæ ſundamenta ſtabiliri, niſi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiam, fabuloſam, quam ratio, naturáque docet omnes homines) ſimiliter atque alij loqui coactus eſt.

Theologia naturalis.

Quibus conſideraris, id iudicium colligitur, aut veritatem inuito imprudentíque excidiſſe, aut non habentem quid pro vero aſſereret, diuerſa ratione loquutum. Quam animorum inconſtantiam, in omnibus Philoſophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor veritatis terras impleuerat, quo pulſa omnis denſa caligo, vnam duntaxat veritatem homines ſequerentur. Erant autem cuncta craſſis occultata, & circunfuſa tenebris. Hac caligine effectum eſt, vt Ariſtoteles & Plato in aſſerenda Diuinitate modò cælum, motuſq; cæleſtes admirati, illic Deum ſe reperiſſe crediderint, modò reſipiſcentes, implentem omnem mundum, quemadmodum ſuperiores, magnum illum, inſcrutabilémque Deum, non cælum duntaxat mouentem, ſed præſentem vbique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Ariſtoteles. Delectis igitur verioribus, primum ex Ariſtotele, dein Platone, vt cuius vberior affluentiorq; Theologia diligentius examinanda eſt, eandem atque apud ſuperiores pietatem reperiemus. Ac primum inſtinctus illos, quibus ad appellationem ſingularis Dei compellimur à Natura, videamus. Sæpe

Quomodo ſingularem deũ deprehenderint philoſophi.

Deus & natura nihil agunt fruſtrà. 1. de Cælo ca. 4. lib. de animal. greſſu. de partib. animal. 2. cap. 13. &c. Gen. 1. Deus, artifex optimus. Deus & Natura idem.

extat apud eum, Deus & natura nihil agunt fruſtra. Hic & Deus ſingulariter excellen- D
térque nominatur, & opus ei magnum, mirabile, varium tribuitur: tum verò cum Na-
tura ſociatur: ſed ipſe prior, pòſt Natura nominatur. Quicuuque igitur hæc conſideran-
do dilatet, quid aliud reperiet, quàm Deum autorem naturæ & principem, quemad-
modum ſcribit Moſes, appellari? Quidquid enim tradidit Moſes Deum feciſſe, primũ
terram cum aqua, poſtea Solem, orbesq; cæleſtes, tum plantas & animalia, eáque mira-
bili ordine poſuiſſe, hoc omne, Natura eſt: quæ idcirco nihil exorbitant, nec curſus ſuos
deprauant, quia facta ſunt optima ab optimo magiſtro. Eóque vocatur prima Sapien-
tia, & à Pindaro, ἀριστοτέχνης, optimus artifex. Et Ariſtoteles dixit Pherecydem, multosq;
alios, primum autorem, creatorem, optimum declaraſſe. Theophraſtus omnia volen-
tem optima. Itaque non agit fruſtra Natura, quia Deus eam fecit optimam. Hæcq; con
ſociatio Dei, ac Naturæ, non eſt duorum, vel diuerſorum: neque enim ſociarentur ad
vnum idemq; opus, neque duorum æqualium, quòd & Deus præfertur, & Natura ſine
Deo Nomen inane eſt. Sociantur igitur velut artifex, & artificium. Quidquid enim fit
à Natura, eo teſte, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in vniuerſum, quæ ſinu Na-
turæ continentur, eas nec à Deo fruſtra fieri, nec à Natura dicit, certè quidquid fit ab
vno, fit item ab altero. Nihil enim ſupereſt alteri, ſi cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur
duo rerum autores declarantur, ſi ſufficit vnus, vel Deus, vel Natura ſeorſum? Imò non
ſufficit, neque vult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, ſine Deo operari Natu-
ram, nec Deum à Natura ſegregatum, ceu gubernatorem à naui. Sociat igitur vtrun- E
que, alterum velut autorem, artificem, alterum velut artificium, vt gubernatorem, ac
nauim. Iam verò ſi Deus agit Naturam, princeps eius, ac moderator, certè non motus
cæli ſolos moderatur, nec per vnum motum gubernat Naturam, ſed eſſe eum præſentem
vbique, quemadmodum dixerat Pythagoras, neceſſe eſt: & quemadmodum ille cecinit:

6. Aeneid.

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Deus eſt vbique. 1. Acad. Anima mũdi, mens, ſapiẽtiáque perfecta.

Non ſolos igitur orbes cæli mouet, non in cælo duntaxat, ſed vbique verſatur, infuſus,
non infixus mundo. Quam fuiſſe Platonicorum, Peripateticorúmque ſententiam, te-
ſtatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo,
quæ natura ſentienre teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna.
Nihil enim valentius eſſe, à quo intereat. Quam vim Animum eſſe mundi dicunt, ean-
démque eſſe Mentem, Sapientiámque perfectam, quem Deum appellant, omniumq;
rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi Prudentiam quandam procurãtem, cæleſtia maximè,
deinde in terris ea quæ pertinent ad hominẽ. Hæc Tullius. Similia igitur Ariſtoteles ſen-
tiebat, cùm Deum, ac Naturã nihil agere fruſtra, ſæpenumero clamat. Sentiebat Deum
eſſe Mentem vniuerſi, Sapientiamq; perfectam, cui ſubiectę mundi partes omnes eſſent,
procurantẽ omnia, ſed maximè motus cęleſtes, quibus regitur alitúrque omnis mundus.
Hanc eius, & omnium Peripateticorũ de Deo ſententiã etiam Seneca declarat in Quæ-

Senecæ locus, de Deo.

ſtionibus naturalibus: Quid eſt Deus? inquit. Mens Vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod vides F
totum, & quod non vides. Sic demũ magnitudo illi ſua redditur, qua nihil maius excogi-
tari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extrà, & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter
naturam Dei & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo nulla pars extra ani-
mum. Totus ratio eſt. Hæc Seneca. Huiuſmodi fuit igitur etiam Ariſtotelis opinio, de
Deo & Natura, Natura quidem, velut opere eius, cui præſideat vniuerſaliter, extrà, &
intrà commeans, ſeſéque intendens, alénſque omnia. Seneca dicit eum eſſe Animum,
cuius nulla pars non ſit animus, non ratio, magnus non corporali magnitudine, ſed ma-
gnitudine rationis, ſapientiæ. Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Ariſtote-
les, qui ſolo motu primi orbis regeret mundum, præterea nihil ageret, ſed præfecit vni-
uerſæ naturæ, tam cæleſti, quàm terreſtri, motibus cęli, & terræ: Et, vt ait Tullius decla-
rans eorum ſententiam, procurantem omnia in terris maximè, quæ pertinent ad ho-

Vt definiatur Deus ab Ariſtotele.

mines. Hæc illo ſæpe à ſe repetito ſermone ſentit Ariſtoteles. In libris autem de prima
Philoſophia, vt productum fuit ſuperius, ſingularem Deum nominauit, & definiuit,
Dicimus Deum viuens, immortale, ſempiternum. Quid ſequatur ex his, palàm eſt. Vnus
appellatur, vnus immortalis, ſempiternúſque definitur. Soli igitur congruit hæc defi-
nitio. Eiſdem in libris vocauit eum, iuxta cæteros Philoſophos omnes, Mentem, diuinas
de beatitudine eius, omníque vita differens ſententias: Vt ſe ipſum contempletur, con-
templando

A templando fit beatus: Vnica beatitudo eius ſit, quòd ſeipſo fruatur, fons ipſe ſibi felicitatis ſuæ, inenarrabili gaudio perfuſus ſemper ex intuitu pulchritudinis ſuæ. Quæ latius in ſequentibus differentur. Volo igitur omnibus eſſe clarum, ac perſpicuum, Ariſtotelem, etſi genus diuinum, in libris de prima Philoſophia videatur agnoſcere, duntaxat quod mouet orbes cæleſtes, quoniam hæc Barbara fuit ſuperſtitio, qui Deos appellarunt lumina cæleſtia ſemper labentia, quemadmodum Plato teſtatur in Cratylo, reſipuiſſe tamen ab hac ſententia, Deúmque verum aſſeruiſſe, magnum, vniuerſalem, non qui ſolum primum orbem conuertat. Alterúmque è duobus de omni eius Philoſophia dicendum: Aut quas ſuſpicatus eſt cæleſtes Intelligentias orbium verſatrices, non eas ſolas poſuiſſe in genere diuinorum animorum, ſed ſenſiſſe Diuinitatis etiam aliud genus, cuius princeps Deus ſummus tametſi moueat primum orbem, agat etiam alia per omnes mundi partes intrà, extraq́; intentus: Aut eum inconſtantem fuiſſe, nec in ea ſententia permanſiſſe. Quod ne cuiquam mirum videatur, poſſumus videre Platonem ſimili vertigine correptum, cùm in Epinomide, nullas laudes prætermiſſet, quas non in cælum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoránſque vti Deum, agnoſcere tamen eum, verum, vnicúmque Deum ipſius cæli motorem, & creatorem: Genus item animorum, quod ſupra Solem & Lunam degit, confiteri. Quemnam, inquit illic Plato, adorans ò Megille & Clinia, fatebor eum eſſe Deum? certè ipſum cælum. Multáque alia plurimum tantum virum infamant, niſi quòd mos eius temporis fuit, vt etiam flumina, terram,
B mundum, fontes Deos dicerent. Tali Diuinitate cælum eſt Deus. Alioqui verum Deum agnouit, inſcrutabilem, rerúmque artificem vocauit. Eandem conſtat fuiſſe Mentem Ariſtotelis, vt ſi cælo, cæleſtibúſque Intelligentiis, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de vero, ac ſingulari Deo ſenſerit, quàm vt moueat orbem cæleſtem, eas item Intelligentias confeſſus ſit, quos Plato, veteréſque ſupra cælo viuere dixiſſent. Quo paulum conſiderato, ad ſingularem Deum reuertemur.

Barbara ſuperſtitio deos appellare aſtra.

Platonis error qui cælum Deum putarit.

Ariſtotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cæleſtes orbes mouentes ſenſiſſe: ſupra motus cæleſtes, Deos beatos locaſſe: Eorum veram felicitatem deſcripſiſſe: Antiquos qui hæc docuerant collaudaſſe.

CAPVT II.

IN LIBRO de cælo, loquens de ſignificatione eius quod dicitur Cælum, Poſtremò, inquit, dicitur cælum corpus naturale, τὸ ἐν ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, εἰώθαμεν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανὸν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμὲν: Quod eſt in extrema circunferētia Vniuerſi. Solemus enim extremum, & quod ſupremum eſt, præcipuè vocare cælum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Ap-
C paret hic Diuinitatis aliud omnino genus, quàm eorum qui moueant orbes & lumina cæleſtia. Nam Platonem præceptorem ſecutus, ſupra ſyderibus, in extrema vertigine mundi, id eſt, vt clarum eſt, ſupra primo mobili collocat hos Deos. Deos autem in Metaphyſica cenſuit Intelligentias orbium cæleſtium, Solis, Lunæ, aſtrorum, epicyclorum, planetarum, qui ſunt omnes infra primum mobile, & extremam circumferentiam. Porrò quod hoc loco ad conſuetudinem temporis, communémque omnium mortalium ſententiam dixerat Deos habitare ſupra mundum, poſtea pluribus verbis, & ex Philoſophia explicans, diſſerit præclara latius velut in ipſam Theologiam ingreſſus. Cuius hæc verba ſunt: ἔξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δέδεικται ὅτι οὔτ' ἔστιν, οὔτε ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενὸν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἔξωθεν. διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν. οὔτ' ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολὴ, τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φορὰν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ, τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν, καὶ τὴν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Quæ ſunt, Oſtenſum eſt autem extra nullum eſſe, neque eſſe poſſe corpus. Manifeſtum igitur quòd neque locus, neque vacuum, neque tempus eſt extrà. Quocirca, quæ ibi ſunt, neque in loco ſunt, neque tempus ea facit ſeneſcere. Neque vllius eſt vlla mutatio eorum, quæ ſupra nouiſſimam, ſupremámque vertiginem poſita ſunt, ſed immutabilia, & impaſſibilia, optimam agunt vitam ſemper, & opulentiſſimam, omne æuum. Sic ille. Conſidera igitur ſingula. Prius dixerat, Cælum dicimus extremam

Ariſtot. de Deo.

Intelligentia orbium cæleſtium, Dij.

circumferentiam, vbi totam dicimus habitare diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. D Illic in cælo, nunc ſupra cælo, ſupra vltima circumferentia. Nam dicit etiam extra cælum nullum eſſe corpus. Igitur multo magis ſemouet eas res à toto mundo, dicens eas eſſe extra locum, extra tempus, quæ cum cælo ſunt: Deinde eas res non eſſe mutabiles. Ex quibus omnibus clariſſimè conſtat, cum non ſentire de Intelligentia Solis, Lunæ, planetarum, epicyclorum, quæ ſunt omnia infra exrremam circumferentiam, & corporaliter ſunt in loco & tempore. Tum loquitur de his, quæ non ſunt corpora, ideo negar ea habere locum. Totáque deſcriptio eſt pulcherrima, diuináque, vt à Theologo nihil expectem amplius, de his, qui habitant in cælo, id eſt, deſuper. Deſcribit enim beatitudinem, immortalitatem, felicitatem æternam, æternámque eorum requiem: quia neque ſeneſcunt, neque ſubiacent tempori, non ſunt in loco, nulla diſtricti, & præſcripti ſede. Vita non deficit eos omnibus bonis copioſiſſima. Appellat enim eorum vitam, optimam, αὐταρκεστάτην, copioſiſſimam. Nec Ariſtoteles nunc dicit quid ea ſint, ſed per neutrum genus τὰ ἐκεῖ, ea quæ ibi. Superius autem declarauerat, & declarat alibi, eos eſſe Deos. & in ſecundo libro eiuſdem operis, τὸν δ' οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπένειμον, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον: Cælum autem, & ſupremum locum, veteres quidem Diis attribuerunt, quippe qui ſolus ſit immortalis. Horum igitur eſt illud, quod ſupra cælo dixit eſſe. Eorum eſt regio habitaculum, vt in compendio ſuæ Philoſophiæ quoque magis declarat. Veterumq; maiorum ſuorum Theologiam declarauit in primo libro, reducens eam ad conſiderationem Philoſophiæ. Sunt igitur Dij, E Ariſtotele etiam teſte, ſupra ſideribus. Audi etiam quid de hoc ipſo quod antiqui tradiſſent, loquatur: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους: Quocirca, inquit, præclarè habet, vt quiſque ſibi ipſi perſuadeat, veteres traditiones, præcipuè maiorum noſtrorum, veras eſſe. O Ariſtoteles, ſi rectum eſt inducere in animum vnumquenque, vt credat vera eſſe quæ crediderunt antiqui, vide quæſo quid retro antiqui omnes tradidiſſent, quid Chaldæi, quid Sibyllæ, quid Mercurius, quid Græci ipſi, quibus fidem maximá putas tribuendá. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cæteriq; omnes vnanimiter, non illos fictitios orbium cæleſtium motores Deos, ſed vnum ſingularem, omnipotentémque ſunt confeſſi, qui non corpus quidem cæleſte moueat, aliud non agat, ſed Deum per omnia penetrantem, totum mundum implentem, omnia conſiderantem. Tum Deos quoſdam minores miniſtros eius induxerunt, qui res humanas ei parentes adminiſtrent. Sic illi cenſuerunt, & tu aliquando aſſeruiſti, ſi quis dicta tua bene conſideret. Recordare quæ dicis vndecimo de Philoſophia diuina libro, de eiſdem antiquis. Traditum eſt, inquit, ab antiquis de Diis, per fabulas interdum: ὧν εἴ τις χωρίσας αὐτὸ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο, τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε: A quibus ſi quis id ſeparet, id eſt, fabulam, ſolúmque accipiat, quod eſt præcipuum, quòd Deos crediderũt primas ſubſtantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet o Ariſtoteles: aſſeris maiores diuinè locutos, Deos eſſe primas ſubſtantias. At antiqui, ſi benè meminiſti dicta tua, non dixerunt Deos F illos orbium cæleſtium motores, ſed ſicut ſuperius in libris de cælo monſtraſti, ſupremũ altiſſimúmque locum extra cælum, & locum & tempus eis attribuerint. Aſſeris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti ſunt, non ſunt Dij cæleſtes Intelligentiæ, nec prima Intelligentia mouet cælum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur conſideratio veriſſima eſt, & incontradicibilis, niſi quis furioſorum Peripateticorum vaniſſimis quibuſdam artificiis eam conetur ſubuertere. Denique ſupradictum locum teſtatur Simplicius quoſdam interpretum ſenſiſſe de immobilibus cauſis cęleſtibus, & immobilibus principiis, qui moueant ſphæras cæleſtes. In quo quidem cùm rectè ſenſerint, quod Ariſtoteles de cauſis ſupermundanis ſit ibi locutus, in vno tantum error fuit, quòd eas cauſas dixerunt, quæ moueant orbes cæleſtes. Quo modo enim mouent, ſi ſunt, vt ait Ariſtoteles, ἐξωτάτω, longiſſimè, remotiſſimè, ſupra motus cæleſtes? Si motrices cauſas has Ariſtoteles ſenſiſſet, non longiſſimè ab eo, quod mouent, ſeparaſſet. Cur enim cauſa mouens Solem, debuit ſupra Solem, ſphæráſque omnes longiſſimè locari? Clarum igitur, Ariſtotelem Deos quidem illic eſſe ſupra cæleſtes motus longinquiſſimos, ſed non eos Deos, qui moueant orbes: quos ſi mouerent, vnuſquiſque ſphæræ ſuæ vel inceſſet, vel aſſiſteret.

Vita cælicolarum.

Dij minores, miniſtri Dei.

Dij fabuloſi.

Dij, primæ ſubſtãtiæ, & cæleſtes intelligentiæ.

Immobiles cauſæ & immobilia principia.

A *Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, vnum ſingularem, moderatorem ſolum ordinum cæleſtium, vitaq́ omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deum prædicat: Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere.*

CAPVT III.

Liber de mũdo, Ariſtotelis philoſophia compendium.

ARISTOTELES in libro de Mundo, quem olim appellabant, vt Iuſtinus Martyr, Philoſophiæ eius compendium, quod ipſe ſcripſir ad Alexandrum, Latinis Peripateticis obſcurum, diuinè iuxta maiores, quos videbat ſentiebátque eſſe ſequendos, locutus eſt de Deo, longè quidem alia, atque ea quæ in libris de Cælo, & Metaphyſices, non amplius motus illos cæleſtes, ad quos affixæ Intelligentiæ, id eſt, Dij aſſideant mouentes, introducens, ſed vniuerſale dans ſummo, ac ſingulari Deo rerum gubernaculum. Et vt decet Philoſophum, errores vulgi expoliens, detrahénſque fabuloſitatem, & impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum cootdinatio ac diſpoſitio, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: Quæ & Deo & per Deum conſeruantur: Paulò poſt, ἧς τὸ ἀνωτάτω, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius ſupremum, inquit, eſt habitatio Dei. Quàm ſui ſimilis hic & in libris illis? Multo quidem hic

Mundus omnium rerum coordinatio.

B religioſius. A Deo, inquit, conſeruatur is, qui dicitur Mundus: conſeruatio autem eſſe non poſſet, ſi tantum ſupremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis vim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam ſi de cæleſti motu, ob quem Diuinitatem Diis dediſſet, hic ſermo eſſet, non vnum tantum nominaſſet, ſed Intelligentias multas, ſicut in libris Metaphyſices. Alterum igitur è duobus dicendum eſt: aut ipſum ſibi contradicere, mutante ſententias hominum tempore, quod ſæpe fit, cùm multa reuocamus in poſterum, quæ prius conſtanter aſſeruimus. Sæpéque acceſſit grauius iudicium. Et Hippocrates ſuos errores confeſſus eſt, ſimiliter & Auguſtinus, aliique multi boni viri, apud quos veritas, glotiæ inani præponderaret. aut dicendum in illis libris eum quandam aſtrorum à Platone acceptam poſuiſſe Diuinitatem, reſeruantem ſibi genus aliud Deorum, de quibus aliis in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cælo innuiſſet, cùm diceret veteres de Diis diuinè locutos: & cùm eis tribuit ſupremum cælum, & vltramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ ſint, quæ non expreſſit, quæq; in ſupremo cælo, imò extra, dixit exiſtere, appellans ea neutro genere, quia fortè neſciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clariſſimè docuit, videlicet altiſſimam cæli partem eſſe οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, Habitaculum ſummi Dei. Hæc igitur ſunt illa τὰ ἐκεῖ, quæ dicebat in libris de cælo, Deus ſcilicet ipſe princeps maximus, Deorúmque ſupremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quòd propius etiam eorum ſit locus, ſed quòd clementiſſimus prin-

Conſeruatio mundi eſt à Deo.

Hippocrates, Auguſtin. & alij ſuos errores confeſſi ſunt.

Altiſſima cæli pars, domicilium Dei.

C ceps donat eis ſedem in regnis ſuis. Et cùm Ariſtoteles ſupremam mundi partem habitaculum Dei prædicat, innuit, quod ipſi clamamus, Pater noſter, qui es in cælis. Ariſtoteles θεὸν vocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicet Ariſtoteles, vt poſtea probabitur. Nos, Qui es in cælis: Ariſtoteles, ἧς τὸ ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ. Deinde eodem loco refert Ariſtoteles ipſum idem cęlum, quod habitaculum dixerat, eſſe plenum θείων σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinotum animorum, aur diuinarum Intelligētiarum. Sempérque in prædicto libro appellat diuina corpora, vt eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem, vel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totámque animi ſui prorſus declarans ſententiam, adiecit in eodem libro: Supereſt, inquit, vt de cauſa, quæ continet omnia, breuiter dicamus, ſicut de cæteris diximus. Error enim eſt, qui loquuntur de Mundo, tametſi, non diligenter, & exquiſitè, ſed ſaltem quod ad doctrinæ exemplum ſufficiat, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν, quod in mundo optimum, potiſſimúmque ſit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili conſenſu cum his, quæ in libris de Cælo, & Metaphyſices dixerat? Nam in vtroque opere maiorum de Diis opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem, iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, cæteríque multi: ἀρχαῖος μέν τις λόγος, καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: Antiqua quædam fama & patria eſt, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum,

Matth. 6.

Cælum, plenum diuinorum corporũ, Ariſtotelis.

Ex Deo & per Deum nobis omnia.

fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit vt ſuperius vidiſti, in libris Metaphyſices, & de Cælo, ſæpe eodem loquens modo? In libris de cælo? ἀρχαίους καὶ πατρίους λόγους: Antiquos, & patrios ſermones de Diis. In libris Metaphyſices: παραδέδοται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ παλαιῶν: Traditum eſt ab antiquis, & priſcis. Et illic de multis Diis eſt ſermo, hic de vno tantum. hæcq́; declarant illa. Et cuius animi tunc eſſet, nunc in compendio totius Philoſophiæ melius explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, vniuerſam continere Naturam: hic & in libris de republica Deum vnum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retro annis dixiſſemus, ſi quid erroris ignaris excidiſſet, ſolemus corrigere, ſolemus emendatius loqui. Sic fecit Ariſtoteles: quod antea retulerat de multis Diis, ab antiquis, nunc corrigit, ſentiens id de ſingulari Deo. Hanc famam ait eſſe de Deo cunctis hominibus, eamq́; eſſe antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquiſſimi genitores tradiderant, vnum vitæ cunctarumq́; quæ ab hominibus poſſidentur rerum, autorem. Non Hebræi ſoli à genitoribus, maioribuſq́; id didicere ſuis, ſed omnium etiam genitores nationum, poſteris ea tradiderant. Ideo per totum mundum manauerant, apud omnes circunferebantur, Hebræos, Chaldæos, Ægyptios, Græcos ipſos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quòd à Deo συνέστηκε, extiterunt, nata ſunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptum ab antiquiſſimis, & per traditionem ab exordio mundi ad poſteros deuolutum. Hócque eſt quod apud Ægyptios, Chaldæos, Phœnices, totúmque Orientem, inuenimus eandem atque apud Moſen de Mundo creato Philoſophiam. Naſcitur enim hæc fama, ſicut alia pleraque myſteria, ab exordio mūdi, ab antiquiſſimis hominibus, qui Deum viderunt creantem, audieruntq́; loquentem, alterq́; referebat alteri. A Deo, inquit, & per Deū. Duo genera cauſarum: altera inuentrix, altera cōſeruatrix: Sicut ſuperius à Deo & per Deū ſeruari Naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit: Nulla verò, inquit, Natura ipſa per ſeipſam ſufficiens eſt, huius deſtituta ſalute. Nulla, inquit, Natura, à Deo non cōſeruata viuere poſſet. Hoc quidē non in motum cæleſtem tantum, ſed vniuerſalem conſeruationem, & rerum tenacia vincula referendum perſpicuum eſt, & ſapiētiſſimi quique ſenſerunt. Addit autem: ideo & priſcorum nonnulli, eò vſque fando progreſſi ſunt, vt dicerent hæc omnia Diis eſſe plena, & per oculos nobis, & aures, omnemq́; ſenſum offerri. Quod diuinæ quidem poteſtati congruenter dicitur, ſubſtantiæ non item. Seruator enim reuera eſt, καὶ γενέτωρ, & genitor, quaruncunque, quæ mundum hunc conficiant rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per ſe operantis animalis laborem ſuſtinens, ſed vtens poteſtate indeficiente, per quam etiam quæ remotiſſima videantur, exuperat. Altiſſimam igitur, primamq́; regionem, ſortitus eſt ipſe. Hypatóſque ob hanc cauſam à Poëtis eſt dictus: qui, vt Poëtarum princeps inquit, in ſummo totius cæli vertice præſidet. Cuius poteſtate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, vſque in noſtras regiones vniuerſa. Terreſtriáque omnia, quoniam plurimum diſtant à bono, quod à Deo diffunditur, debilia ſunt, & corruptibilia, plenáque tumultu. Non eſt autem verum, quoniam per omnia penetret Diuinitas, inde fieri, vt noſtra, & quæ ſupra nos longius aut propius à Deo diſtent, magisq́; vel minus vtilitate fruantur. Præſtat igitur arbitrari, quod quidem & ipſi Deo decorum maximè ſit, poteſtatem eius in cælo præſidentem, omnibus etiam remotiſſimis rebus, cauſam eſſe ſalutis potius, quàm vt penetrans, quò neque decorum honeſtúmque ſit, ipſa ſuo labore terreſtria operetur. Nam id ne humanis quidem Principibus conueniat, vt viliſſimo cuique operi ipſi adſint: vt in exercitu, aut vrbe, aut domo, ſi ſarcinæ colligendæ eſſent, aut contemptibile quid agendum, quod ſub magno Imperatore vile mancipium exequetur, Imperatorem adeſſe oporteret. Sed quale fertur de Cambyſe, aut Xerxe, vel Dario, qui ad ſummam magnificentiæ pompam ac faſtum, vt dictatrix ratio, vel, vt fama eſt, Suſis aut Ecbatanis inuiſibilis omnibus, ſedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboréque refulgeret, obtinens. Veſtibula multa, perpetuáque inuicem atria, & continuis diſtantia ſtadiis ab inuicem, foribus aureis, & altiſſimis parietibus muniebantur: Extra quas proceres, ac ſpectatiſſimi ſtabant ordine viri. Alij cuſtodes, & famuli, & Regem ipſum circunſtantes ſtipatores, cæteri cuiuſque ambitus cuſtodes, foribus item aſſidentes, excipientéſque auribus omnia, vt ipſe Imperator, quem & Dominum & Deum vocabant, omnia quidem aſpiceret,

Non Hebræi ſolum de Deo aliquid nouerunt, ſed & nationes aliæ.

Fama peruulgata apud homines antiquiſſimos.

Deus omnia creat, ordinat, & conſeruat ſine labore.

Magna principum quorundam potentia.

Dominus & Deus, imperius homo appellatus.

D

E

F

A cerct, nihilq; non exaudirer. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac venationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctique officiis ſuis ordine fungebanrur. Totum aurem imperium, quod vniuerſam amplectens Aſiam, ab occaſu Heleſponro, ab ortu India claudebatur, diſtributi Præſides, ac Sarrapæ, Reges per prouincias gubernabant, omnes ſerui magni Regis. Item veredarij, & exploratores, nunrij, & cuſtodes, facúmque, quæ de ſummis rurribus noctu oſtendebantur, obſeruarores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è ſummis rurribus continuarim per prouincias ardenrium, inuicémque à finibus imperij vſque ad Suſa, vel Ecbatana, ſibi ſuccedentium, vr rex eadem die omnia, quæ in Aſia noua accendiſſenr, cognoſcerer. Comparanda eſt igitur magni Regis potentia, cum poteſtare Dei, qui continet mundum, eo quidem debilior, ac inferior Regis illius, quo hæc Dei ſit, illa animalis viliſſimi, ac tenuiſſimi. Quocirca ſi indecorum erat illi, ipſum Xerxem videre propriis manibus vniuerſa operari, & perficere quæcunque vellet, præſentémque agere, longè certè id minus Deo fas ſit. Sed congruenrius erit, ac venerabilius, eius in alriſſima regione præſidenris poteſtatem per omnem mundum vagari ac pertinere, Solémque mouere, & Lunam, rotúmque cælum circumagere, aurorémque eſſe ſalutis rerúm terreſtrium. Neque enim illi aut arre, aut aliorum miniſterio opus eſt, quemadmodum noſtraribus Principibus, quibus propter imbecillirarem, mulrorum manus ſinr neceſſariæ: Sed ea eſt ſumma Diuiniras, vt
B cum facilitate & vno ſimplici motu, omnes generatim formas rerum producar. Quemadmodum architecti, qui vnici inſtrumenri machina, multas & varias operationes exequantur: Similiter qui neuroſpaſtæ dicuntur, id eſt, qui circulatorum inſtar aliquod animal ſimulare mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numeroſè, eius animalis, quod ſimulant: Sic profectò Natura diuina ſimplici motu primi cæli dat virturem in ſuccedentia, & ab illis rurſum in longinquiora, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulſum, rurſum id mouer aliud ordinatè, cunctis tamen ſua opera exequentibus. Non omnibus eadem via eſt, ſed varia, ac priuata cuique. Nonnullis etiam contraria, tametſi prima ſe incitatio ad vnicum motum impellat. Velut ſi quis ex vaſe ſimul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret. quodcunque enim in ſuæ figuræ motum ſe daret. Vel ſi quis ſimul animal aquaticum, & terreſtre, & volucre, in ſinu tenens, abiiceret. Perſpicuum enim eſt, natatile elapſum in ſuas ſedes nataturum, terreſtre ad mores, ritúmque ſuum inambulatarum, aërium à terra ſublarum, ſublime volans abirurum, quibus vnica prima cauſa propriam facilitarem dediſſet. Sic habet in Vniuerſo. per vnicum enim totius cæli circumactum, die & noctu expletum, diuerſi omnium orbium motus, tametſi ab vno orbe conrenri, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex ſpatiis longirudines, & propria cuique opera fiunt. Nam luna quidem, menſe aucta, & diminuta, deficiénsque, ſuum conficir orbem: Sol anno,
C æqualesq; illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis ſpatio: Iupiter ſex iſtius tantum: ſupremus Saturnus duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cælum concinentibus. Quæ & fit ab vno, & deſinit in vnum. Mundumq; vel ordinem rectè dixeris Vniuerſum, non Inordinationem. Quemadmodum in choro, præſidente choraula, & priore concinente, conſonat totus chorus virorum, interdum criam mulierum, qui diuerſis vocibus, acutis aur grauibus vnum dulcem, temperatúmque miſcent concentum. Sic habet in Vniuerſo, moderante Deo. Nam deſuper, vbi initium eſt, ab ipſo qui iure merito dictus eſt Coriphæus, id eſt, princeps, mouentur aſtra ſemper & totum cælum. Ingreditur autem duas vias clariſſimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occaſu: altera quatuor anni tempora peragit, cirro, & vltro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, venti, rores, affectionéſque, omnia continentis aëris, ex principali cauſa omnia, ſequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenra, vigores, ætates, defectus, concurrenre ad hæc, vr dixi, propria cuiuſque narura. Quando igirur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quòd animo inuiſibilis eſt, ſignum dederit omni naturæ, quæ inter cælum, & terram exiſtit, mouetur omnis conrinuatim, motibus fini-

Comparatur Deus potentiſſi. cum potẽtis rege Xerxe.

Vno motu Deus omnia regit.

Quàm admirabilis diuina natura potẽtia.

Planetarum curſus.

Deus Coryphæus.

Principis vnius nutu, belli certamen initur.

búſque ſuis, interdum obſcurè, interdum clarè, producens innumeras formas, rurſúmque occultans, ex vno principio. Videtúrque res vehementer ſimilis his quæ fiunt tempore pugnæ. Vbi tuba ſignum ex caſtris dederit, ea exaudita, concurrunt omnes, alius clypeum capit, alius induit loricam, pars ocreas implicat, aut galeam, aut balteum accingitur. Frena equo alius addit, conſcendit alius bigam, alius ad ſignum ſe adiungit: ſtatimque centuriones, ductoréſque ordinum aciem inſtruunt, equites in cornu diſponuntur, velites currunt in ſuum locum: Omniáque ad vnius Principis ſignum agunrur, penes quem tota poteſtas: Sic de Vniuerſo ſentire neceſſe eſt. Vno enim motu, eóque inuiſibili & abſcondito, impulſis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quòd inuiſibiliter id fiat, neque illi ad faciendum, neque nobis ad credendum impedimento eſt. Nam etiam animus, per quem viuimus, vrbes, & domos habemus, cùm ſit inuiſibilis, operibus ipſis cognoſcitur. omnis enim vitæ ordo ab iſto repertus, & diſpoſitus eſt, & tenetur. Agrorum culrus & conſitiones, inuentiones artium, vſus legum, res publicæ, actiones vrbanæ, finitimis illatum bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui poteſtate ſit fortiſſimus, pulchritudine formoſiſſimus, vita immortalis, virtute optimus, qui omni mortali Naturæ inuiſibilis ex ipſis operibus videatur. Nam affectiones aut aëris, aut terrarum, aquarúmque opera, Dei dicenda, qui ipſum continet mundum. A quo, vt ait Phyſicus Empedocles, D

Dei pulcherrima deſcriptio.

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ pòſt ventura ſequentur,
Et plantæ viruere, mares, & fœmina quæque, E
Atque feræ, volucreſq́; , habitanteſque æquora piſces.

Phidiæ artificium ingenioſum.

Videtur autem profectò, tametſi exiguum ſit, mundus comparari poſſe vmbelicis, qui ſunt exiguis lapillis incluſi. Qui in medio exiſtentes, & ad vtranque partem æquè inclinantes, venuſtè & ordinatè ſeruant totam figuram ipſius ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam ſtatuarium, cùm Mineruam in arce fabricaretur, in medio eius ſcuto imaginem ſuam ita impreſſiſſe, & quodam occulto artificio, ſtatuæ alligaſſe, vt neceſſariò, ſi quis vellet eam conuellere, vniuerſam ſtatuam diſſolueret, & deſtrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omnium rerum concentum & ſalutem. Verùm neque in medio eſt, vbi eſt terra, & turbulentus iſte locus, ſed deſuper, purus in pura regione, quam appropriatè vocamus Cælum, Vranon, quia honos eſt, id eſt, finis rerum ſupernarum: Olympum quoque, quaſi Hololampem, totum lucentem, ab omni caligine incompoſitóque motu ſegregatum: qualia fiunt in terris, propter tempeſtatum, ventorúmque violentias: ſicut ait & Poëta Homerus:

Venit Olympum vbi ſedes dicitur eſſe Deorum
Inconcuſſa, hæc haud ventis agitatur, & hymbre
Alluitur, niue nec tegitur: ſed purior aura
Et ſine nube micat, paſſim lux alba vagatur. F

Idem ſemper ordo, & idẽ in aſtris locus.

Atteſtatur & vita omnis, quæ ſupernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cælum manus, ſupplicantes. Qua ratione non male & illud dictum eſt:

Iuppiter accepit latum cælum in æthere, & nubibus.

Quocirca & ſenſibilium corporum pretioſiſſima, eundem obtinent locum, aſtra, Sol, Luna, ſoláque cæleſtia ob hanc cauſam ſemper eundem ordinem tuentur, nec vnquam variantia curſus, mota ſunt. Quod patiuntur terreſtria, expoſita mutationibus & variationibus. Terræmotúſque olim violenti, multas terrarum partes abruperunt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuúmque impetus in terras, & regreſſus, ſæpenumero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiæq́; ventorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras vrbes euerterunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cælo ruptæ, vt ſub Phaëtonte ferunt olim, partes Orientales concremarũt: partim ad occaſum è terra emergentes, eructanteſq́; quemadmodum in locis, qui Crateres dicunrur apud Ætnam apertè, pérque terram torrentis inſtar deuoluti. Vbi & pios, præcipuè honore Deus affecit. Deprehenſos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes ſenio confectos portabant, filios ſeruauit. Nam cum

A cum fluuius ignis inſtaret iam propinquus, ſciſſus eſt, & hinc atque hinc diuertit, ſeruauitque intactos cum patribus adoleſcentes. Omnino autem quod in naui eſt gubernator, in curru origa, in choro choraula vel coryphæus, in vrbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto quòd his laborioſum eſt imperare, multarúmque ſolicitudinum agitationúmque imperium eſt plenum: Deo autem lætum, ab omni labore, & corporea imbecillitate ſepoſitum. Nam cùm habitet in loco immobili, omnia mouet & circunducit quocunque voluerit, & quomodo, in diuerſis formis & naturis, ſicut prorſus & lex vrbis: quæ in animis eorum, qui ea vtuntur immota manens, omnem moderatur rempublicam. Exeunt enim magiſtratus ad munera, ſequentes eam, ius dicturi ad forum quiſque ſuum, conſultores, & oratores ad conciones. Altérque in Prytaneum tendit, accepturus annonam, alius ad Iudices, ſe expurgaturus, alius ad carceres. Fiunt item epulæ legitimè, Panagyres, ſacrificia Deorum, cultus Heroum, iuſta defunctis ſoluuntur. Dúmque alia ab aliis ad vnum imperium, autoritatémque legis fiunt, ſeruant rationem creantis, & facientis. Vrbes autem ſimul odoribus fragrant, ſimul pæaniſmis & cantibus perſonant. Sic de maiore vrbe hoc mundo cogitare debemus. Lex enim nobis æquiſſima eſt Deus, quæ nullam admittat correctionem, aut mutationem: melior, firmiórque, vt reor, his quæ in columnis deſcribuntur. Præſidente autem eo, immobiliter, & moderatè ſemper vniuerſus ordo cæli, & terræ peragitur, diuiſus ſecundum naturas omnes, per propria ſemina in plantas, & animalia, in generáque & ſpecies.

Præclaræ cõparationes ad ſignificãdam dei potẽtiam.

Lex, Deus.

B Nam vites quidem & palmæ & perſica, ficúſque dulces oliuæ, vt ait Poëta: quæq; fructu carent, alios autem vſus exhibent, platani, pinus, buxi, Populus atque alnus pariter & odora Cypreſſus: & quæ fructum dulcem, ſed qui difficilè recondi poſſint, Meſpiláque & mali, præclaro & Punica fructu: Animalia quoque agreſtia, & cicuria quæ in aëre, terra, aqua nutriuntur, naſcuntur, & augentur, & intereunt, Dei ſtatutis obtemperantia. Omne enim quod reptile eſt, in terra paſcitur, vt ait Heraclitus. Qui cùm vnus ſit, multis nominibus appellatur, omnibus affectionibus, quas ipſe nouat. Vocant autem eum Iouem, id eſt, Zena & Dia, appoſitè his nominibus vtentis, perinde ſi diceremus, Dio Zomen, id eſt, per quem viuimus. Dicitur item Filius chroni, vel temporis, quia ab omni æuo, in omne æuum eſt ſempiternus. Fulgurator quoque & Tonans, Serenator, Ætherius, Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæteriſque. Item Frugifer à frugibus, Gentilis ab vrbibus, Natalis, Patrius, Domeſticus, quia cum his communicet. Amicabilis item & Socialis, Hoſpitalis, Militaris, Trophæifer, Expurgator, Depulſor, Supplicabilis, Dulcis, ſicut Poëtæ dicunt. Seruator item, ac Soſpes verè. Vt autem in vniuerſum dicam, Cæleſtis, Terreſtris, ex omni natura, & ſorte nomen accipiens, vtpote omnium ipſe autor. Eóque apud Orpheum non malè appellatur tot illis nominibus. Neceſſitatem quoque alium, niſi iſtum dici non credo, quaſi ſit ſubſtantia immobilis. Fatum quoque, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia,

Varij vſus terræ fructuum.

Animalia omnis generis naturam & Deum ſequũtur.

Deus, eſt per quem viuimus.

ζῆνα καὶ δία. quaſi δι' ὃ ζῶμεν.

Varia Dei nomina & eorum ratio.

C nihilque eſt in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemeſis, quia vnicuique diſtribuit. Adraſtia, quia operatrix cauſa, ſecundum naturam. Æſa quoque, quaſi Aiuſa, id eſt, ſemper exiſtens. Et quæ de Parcis, ac fuſo dicuntur, in iſtum etiam ſpectant. Tres enim ſunt Parcæ, pro tempore diſtributæ, ſtamen autem aliud factum, aliud nendum, aliud quod ducitur. Ac præteritum tempus deſignat, quæ dicitur Atropos: quoniam præterita ſunt immutabilia. Futurum Lacheſis: in omnia enim naturalis manat ſors. Præſens Clotho, complens, & ducens cuique ſua. Terminatur etiam fabula non inconcinnè. Hæc autem omnia, nihil ſunt aliud, niſi Deus, quemadmodum egregius Plato inquit: Deus, vt eſt antiqua fama, principium, finem, mediúmque omnium habens rerum, rectà tendit ſecundum naturam incedens. Hunc autem ſequitur Iuſtitia, vltrix eorum, qui legem diuinam deſerunt. Cuius, qui velit eſſe beatus, & fortunatus, ab ipſo mox exordio ſit particeps.

Parcæ.

De hoc Philoſophiæ compendio quædam probationes, quòd Ariſtoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrum ſcripſerit, ſæpe magnos viros ſententiam mutaſſe: Multa ex priſcis Ariſtotelem in contrarium retuliſſe: Multa ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ non extent. D

CAPVT IIII.

Ariſtot. philoſophiæ epitoma.

HÆc tot, támque præclara attulit de Deo Ariſtoteles teſtimonia, vt plura ferme, clarioráque, ab his qui cæleſte nectar ebibiſſent, roréque diuino pectora imbuiſſent, dici non poſſint. Hunc autem librum illius eſſe, probat maiorum, vt ſuperius dixi, autoritas, qui eum appellabant Philoſophiæ ſuæ Ἐπιτομὴν, Compendium, quod poſt omnia, quæ nunc habentur paſſim, cum iam prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrum ſcripſit. Totamq; in hoc libro breuiter, & dilucidè, ad Imperatorem videlicet, cui non eſſet in obſcuriſſimis Philoſophorum ſententiis tempus inſumendum, explicauit traditam aliis in libris, additis nonnullis, Philoſophiam. Propterea locutus eſt explicatius & apertius, quàm aliis in libris. Loquuntur enim ſenes

Loquũtur ſenes dulcius.

dulcius, cum poſito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quam ſæpe ex ſermonis obſcuritate captamus, cupiditate, veriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros ſparſit Philoſo- E
phiæ ſuæ libros obſcuritate, non caſu, talemq; phraſin ei ſuggerente natura, ſed dedita opera eum adhibuiſſe, declarat ipſius teſtimonium, cùm quæreretur Alexander, quòd

Gellius lib. 20. cap. 4.

libros Philoſophiæ in vulgus edidiſſet: reſpondit, ſciret eos editos & non editos. Nunc autem ad maiorem totius Philoſophiæ, quam difficilem cæteris in locis, & obſcuram tradidiſſet, claritatem, & quòd tali principi ſcriberet, amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expreſſit. Eóque, vt dixi, omnia hoc in libro ferme dogmata eius reperias. Quæ verò addita ſunt, ſunt ea quæ vel ſuppreſſerat propter obſcuritatẽ, vel tempus nondum perfectè reuelauerat. Neque verò mirum eſt, aliquid eum hic vel diuerſum ab aliis

Ariſtoteles, vt viri docti ſolẽt, ſuam mutauit.

Philoſophiæ libris tradidiſſe, vel explicatius, & melius de Deo docuiſſe. Nam omnes propemodum Philoſophos, omnes item ſcriptores, aliquid in dogmatis ſuis inuenies, ſi diu vixiſſent, poſtea demutaſſe. Sæpe diuerſæ ſententiæ fuerunt in ſenectute, atque in iuuenta. Quin à ſexennio variari animos magnorum philoſophorum deprehendes. Vidi ego claros quoſdam viros, quas profeſſiones quondam conſtanter tuerentur, poſtea

Opinionum mutatio in viris doctis.

euſque deſeruiſſe, vt execrarentur prorſus, auerterentq; mentem. Et quæ pro veris decretis habuiſſent, poſtea fuiſſe deteſtatos, aut omnibus modis contempſiſſe. Hæc, qui ſcriptores item habet Græcos & Latinos perſpectos, facilè cognoſcet: & omnis ætas abundè teſtatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem ſunt meliora

Poſteriores cogitationes, meliores.

poſteriora, vt eſt in prouerbio, δευτέραι φροντίδες. Cuiuſuis enim, vt ille inquit, eſt hominis errare: nullius, niſi inſipientis, perſeuerare in errore: poſteriores cogitationes ſapientio- F
res eſſe ſolere. Quòd ſi tempus eſſet, oſtenderem in vnoquoque grauiſſimo ſcriptore huiuſmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconſtantia, ſed potius in naturam humanam, ſemperq; elucentem magis veritatẽ retulerim. Quæ, vt Heraclitus inquit, cùm

Veritas demerſa in profundo.

latitet in profundo demerſa, tempus, quod, vt dicitur, πάντων βασανιστὴς, elicit in lucem. Sed tamen hæc, quæ dixit Ariſtoteles hoc in libro, non ſunt his aduerſa, quæ cæteris in libris tradidiſſet, ſed magis aperta & explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuiſſe, licet ſuppreſſè, & tacitè. Ac contulimus ſuperius quædam loca. Veriſſimè quoque deprehenſum eſt, Ariſtotelem in libris Philoſophiæ naturalis & diuinæ, maiorum ſententias ſæpe peruersè, vt ſuis reprehenſionibus eſſet locus, retuliſſe, poſtea verò modo propoſuiſſe: cuius vnum nunc, vel alterum duntaxat afferam exemplum. Cùm in ſecundo maioris Philoſophiæ, irriſiſſet Empedoclem, qui quandam Vnitatem, principium faceret omnium rerum, diſſimulans ſe quamnam Vnitatem ille ſenſiſſet intelligere, in libro de Mundo apertè confeſſus eſt, eadem eius adducens & collaudans carmina, eum

Metaphyſ. 13. cap. 8.

de Deo fuiſſe locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expreſſit in Compendio. Item eodem libro ferme reprendit Heſiodum, qui

Nectar & Ambroſia.

cùm Deos principia rerum dixiſſet, quæ quidem Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent, aſſerit mortalia remanſiſſe. Ipſe verò inquit, Certum eſt, quòd hæc nomina ſolis illis

nota

A nota ſunt. Et de ipſa nominum prolatione, ſupra nos dixerunt. Nam ſi voluptatis cauſa
ea propoſuerunt, nihil cauſæ ſubſiſtendi habent Nectar, & Ambroſia. Quòd ſi habent,
quomodo ſunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his qui per fabulas ſapientiam
oſtentarunt, indignum eſt attentius loqui. Hæc ille. In quo non ſolùm ineptè facit, quòd
reiicit quæ ad verum ſenſum facilè & expeditè poterat traducere, ſed etiã ſibimet con-
tradicit. Recita enim ei verba ipſius, in vndecimo, cùm maiores aſſerit, id eſt, Heſiodum,
alioſq; diuinè locutos, quòd Deos principia rerum dixiſſent: Clarum autem erat, cur He
ſiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent. Vtrunque nomen
ſonat immortalitatem. A Deo non facta immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Am-
broſiam non bibiſſe. Et ipſe ait de nectare Deorum in ſecundo magnorum Moralium,
cùm reprehenderet eos, qui voluptates, velut generationes damnarent. Accidit, inquit,
his, qui voluptates improbant, οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι
τούτου ἥδιον οὐδὲν: Sicut illis, qui neſciunt Nectar, putant Deos bibere vinum, neque eſſe eo
ſuauius quidquam: hoc autem patiuntur propter inſcitiam. Se ipſum igitur condemnat
Ariſtoteles: ibi fingebat ſe neſcire quid Nectar eſſet, hic apertè ignaros, & vulgares vo-
cat, qui neſciant. Et cõfitetur Nectar aliud eſſe, quàm vinum. Multa ſunt alia huiuſmodi,
quibus intelligas non eſſe verba eius, quaſi Deus quis ſit locutus, tanti facienda, vt alia
veritas eſſe non poſſit. Scias eum hominem fuiſſe, eruditum quidem, ſed non æquè for-
taſſe bonum, quod in Philoſophia plurimi refert. Ea ſequimur enim, approbamus, opi- *Ariſtot. homo doctus,*
B namurq; magis, quibus plurimum fauemus. Illud item conſtare debet, multa Ariſtote- *ſed non æquè*
lem ſcripſiſſe, è quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac vt mittam innumera, quæ *bonus.*
ſcribit Diogenes Laërtius, adducit ipſemet autor librum de bono, in quo vt Græci te-
ſtantur, vendicat ſibi τὰς ἀγράφους πλάτωνος δόξας, opiniones Platonis non ſcriptas. Eius
in prima de Anima, & Philoſophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui &
orator magnus, vt inquit Lactantius, & Philoſophus fuit, in primo de Natura Deorum? *M. Tullij laus*
Ariſtoteles quoque, inquit, in tertio de Philoſophia libro multa turbat, à magiſtro Pla- *ex Lactantio.*
tone diſſentiens. Modò enim Menti tribuit omnem Diuinitatẽ: modò Mundum ipſum,
Deum dicit eſſe: modò quendam alium præficit mundo, eique eas partes tribuit, vt re-
plicatione mundi quadam, motum regat, atque tueatur. Tum cæli ardorem Deum dicit
eſſe, non intelligens cælum mundi eſſe partem, quam alio loco ipſe deſignarit Deum.
Hæc Marcus. Iſte autem tertius liber nuſquam eſt nunc. Apparẽt autem vera, quæ dicit
Marcus. Et in hac inconſtantia ex rei obſcuritate eum fuiſſe, ex his, quæ habentur in Phi-
loſophia eius. Nam Mentem in libris, poſt naturales res, appellat diuiniſſimam, ea dicens
nihil eſſe melius. Ardorem autem cæli, & cælum ipſum in eiſdem libris deificat, appel-
lans corpora diuina ſtellas. In hoc autem de mundo Cõpendio, præficit, vt vidiſti, Deum
omni mundo. Obſcuritas igitur Diuinitatis fecit vt prius diuerſa ſentiret, nunc hic, nunc
illic ſtatuens Diuinitatem. Itaque non mirum, quòd tantam etiam nos in dictis eius in-
conſtantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici diſſol-
C uere, ſed, vt mihi ſemper viſum eſt, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim ſibi fi- *Peripatetici impudẽtes in*
nem propoſuerunt, vt quem ſolum ſequuntur, non ſolùm Stentoreis contentionibus & *rebus arduis,*
clamoribus, ſed vſque, ſi quidem opus eſſet, ad ſanguinis effuſionẽ tueantur. [Acceſſit ea *vt diuinitate*
calamitas, quòd cùm cœptum eſt abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philoſophari, *agitanda.*
vnum Aueroën, quòd non extaret alius, ſunt ſecuti. Qui cùm Arabicè ſcripſiſſet, ab He *Auerroës,*
bræis in ſuam linguam tralatus, ab aliis in Latinum verſus, ſolus tantæ apud eos celebri- *autor impius*
tatis fuit, vt hunc vnum admirarentur, eumq; & præceptorem ſupra cæteros efferrent. *& barbarus.*
Scilicet & illam linguæ imperitiam, malæq; tralationis verba vſurparunt, & hominis pa-
rum rerum periti placita ebiberunt, vt vtraque barbarie degenerarint. Sed hæc nos
omittentes, quædam ex his quæ ſunt in Compendio declaremus.

Examinatur Philoſophia, quæ eſt in Compendio: Vbi vnum duntaxat cæli motorem, dominumq́ totius vitæ videtur Ariſtoteles agnoſcere. Quòd minores iſto ſupremo Deos quoſdam confeſſus eſt: Quòd eius poteſtatem omnia inuiſibiliter operari dicit.

CAPVT V.

Cælum, Dei domicilium.

OBSERVARE primum nos conuenit, cùm paſſim eo ipſo libro dixerit Deum è cælo, totum gubernare mundum, ipſe tamen & Plato ſępe dicunt Deos habitare in cælo, eos rebus humanis præſidere. Huc ſcilicet ſpectat, cælum, rerúmque moderamen, natura illius eſſe vnius, horum autem munere eius. Nam principio de mundo loquens: ἧς τὸ ἀνώτατον, θεῶν οἰκητήριον: Cuius altiſſimæ partes, ſunt habitatio Dei. Paulò pòſt: καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπέδειξεν οἰκητήριον, κάτω δὲ ἐφημέρων ζῴων: Cuius ſummum, Deorum habitaculum eſſe voluit, inferius animalium corruptibilium. Quis hoc voluit? Ille ſcilicet, de quo tam mira ſuperius. Ille igitur ſtatuit ſupremam mundi partem, vrbem eſſe Deorum. De quo etiam ibidem: τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο: Totum mundum creauit. Factum eſt igitur eo confitenti, hoc omne aliquando. Et cùm dicunt Deos, ſentiunt eos eſſe minores, non æquales primo, vt è toto opere, quo toties, totq́; exemplis ſingularis vnius principatus probatur, apparet. Totáque eius collecta variis argumentis de Deo probatio, ſingularem, non multorum ſpectat Diuinitatem. Ac illud exemplum, quod de Rege Perſarum, omníque regni, miniſtrorumq́; ordine propoſuit, pulcherrimum eſt, maximéque veridicum, ſi quis ſanè de ſede Dei præſentiáque cęleſti, quæ maximè in cęlo conſpicua ſit, ſenſerit. Nam eſſe Deum vbique, ſuperioribus, vt vidimus, Theologis eſt apertè prædicatum, cùm Iouis omnia plena, cùm portus & vrbes, & ſemitas eum implere, animationem Vniuerſi per omnes mundi partes intentam & commeantem eſſe prædicarent. Nunc autem Ariſtoteles, cùm de omni terreno opere E vitáque corporea, quæ ſub cælo agitatur, loquatur, fatetur indignum eſſe Deo, eum viliſſimis quibuſque, exiguisq́; Naturæ operationibus, tanquam architectum intereſſe. Aliter autem per omnem mundum eum verſari, præſentem explorantemq́; omnia, & conſeruantem, quorum primum ad Naturę prouidentiam, alterum ad res humanas pertinet, euidenter eſt confeſſus, in fine libri, dicens Prouidentiam res humanas contemplantem, Iuſtitiam illi ire comitem, prauè viuentes inſectantem. Principio autem tradiderat conſeruari machinam mundi, varioſq́; rerum ordines à Deo. quod etſi poſſit in primum motum referri, perfecta tamen gubernatio, & cõſeruatio, niſi pręſidente Deo, non eſt. Denique quod ait τῇ δυνάμει, per poteſtatem eum præſentem eſſe, idem eſt atque per præſentiam, ſi conſideres, Deum non indigentem opera miniſterióque cuiuſquam, omnia, vt ipſe fatetur, operari ſine labore, & defatigatione. Si enim poteſtate ſua operatur, vbi ſit poteſtas ſua, affore quoque ipſum: ſi non ope alterius, ſed ſua in creandis & conſeruandis rebus vtitur, palàm eſt. Illud ſanè veriſſimum eſt, omniumq́; mortalium conſenſu prædicatum, Deum eſſe in cælo. Et de cęlo deſcendiſſe ſæpe dicitur, in cælumq́; functum muneribus, quorum gratia veniſſet in terras, rediiſſe. Quomodo autem qui dicitur in cęlo videri, per totum mundum inuiſibiliter ſit diffuſus, intelligi quidem à nobis non poteſt. Quia, vt inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impoſſibile: & ſi motus cæli, ſit cauſa generationum, ſuperſunt tamen alia, quæ nihil illum motum ſpectent. Tantundem igitur eſt, eum poteſtate inuiſibili, & ſua, non functione F miniſtrorum, vbique eſſe, atque ſubſtantia. Spectat quoque illud exemplum, etſi de cauſis terrenis eſt maximè locutus, quæ ſint tanquam eius obſequentes imperio miniſtri ad Angelos, quos per omnem mundum habeat diſtributos, imperium ſuum, velut Reges & Satrapæ, Duceſq́; adminiſtrantes. Nam & ipſe Philoſophus eorum penè nomine eſt vſus, cùm de Rege Perſarum loqueretur, ἀγγελιοφόροι, nuntios ferentes. Sic & cuſtodes cæteráque officia. Iam quod ait, Omnium rerum Princeps, καὶ γενέτωρ, Genitor inuiſibilis, quid aliud ſonat, quàm generationes omnes eum feciſſe ac facere, non ſolum per motum luminis & caloris cæleſtis, ſed per alias item particulares cauſas, quæ ad generationem concurrunt? Etenim ſpecies ipſæ, formæq́; rerum, non ſunt à motu cęli, etſi à calore Solis creſcant. Innuit igitur totum exemplum, Deum per naturales cauſas, quarum inuentor ipſe fuit, vt hoc facerent, quod facere videntur, rerum naturalium omnem agere cateruam. Quod ipſe ſapienter in poteſtatem eius, quæ primo cieat molem cæleſtem, vt per vnam principalem cauſam, multa cooriantur, retulit. Ideo enim Solem primum omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occaſum euntem, rurſumq́; redeuntem, nuncq́; ad Boream, nunc ad Meridiem accedentem, vt fieret, quidquid nunc per vnam hanc à Deo repertam cauſam fieri videmus. Quodq́; ad operationes cæli ac terræ naturales ſpectat, diceret Ariſtoteles, non ad vnamquamque aſſidente

Singularis diuinitas.

Ariſtotelis opinio de actione & prouidentia Dei.

Angeli, miniſtri Dei.

Solis curſus & creatio.

A aſſidente Deo fieri,ſed per maiores cauſas,vt qui poſuit maiores illas facturas, quæ poſtea conſtantiſſimè imperiis eius obſequentes fecerunt, vtique cunctarum rerum auctor ipſe fuerit. Iuréque in ſacris litteris,omnes Naturæ operationes,in eum referuntur,eum ventos impellere,arbores producere,animalia creare dicentes. Quod etſi per naturales, maioresq; cauſas, non per præſentiam eius,id eſt, manibus ſuis animalium corpora formantis,fieret,eadem tamen ratio eſſet. Nam quod manibus faceret ſuis,facit per cęlum, per Solem,cæteraſq; cauſas, quas iuſſit & diſpoſuit, hæc operari, tanquam manibus ſuis eis vſus. In Theologia quoque eſt, eum poſt creatam lucem, & iuſſam vt circum cælum ſeſe rotaret,creaſſe cælum, hoc eſt, aërem,factum à Deo per Solem: inde terram iuſſiſſe nudari, quod item per Solem factum eſt:nudatam plantas, animaliáque producere. Sic aquis imperaſſe,proles aquaticorum varias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotente vno facta,quorum faciendorum diuiniſſimè cauſas excogitauit. Quod & Ariſtoteles referens,in hac omni eius operatione, rerumq; procreatione,vnam tantùm principalem, cæteriſq; maiorem memorat cauſam,Solem:Sacræ autem litteræ,tacitè Solem innuentes,particulares item in terra cauſas,quibus imperaret Deus,aſciſcunt. Non igitur Deus, cum animalia terreſtria aquaticáque,cùm arbores & herbas crearet, manibus ſuis lutulentam illam terram capiebat, ſed reperit, ordinauitq; cauſas, vt hæc ipſa operarentur. Adeſt tamen ipſe præſens opificiis ſuis,non potens(qui tantus ſit)non adeſſe. Hoc ſentit Ariſtoteles, Atque obſerua quæſo,quod cæteris in libris tradidiſſet, ad vnumquemque *Sol primum creatus, deinde alia omnia, Ariſtotelis.*
B orbem aſſidere motorem mouentem,diuinam Intelligentiam, vt nunc emendet. Non enim vllam aliam memorat nunc in cælo Intelligentiam,torquentem cęleſtes orbes,ſed Deum vnicum, cuius potentia moueat Solem, Lunam, totumq; circumagat cælum: αὐτὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρῦσθαι τὴν δὲ δύναμιν διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν ἥλιόν τε κινεῖν, καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν: Ipſo quidem, inquit, in altiſſima regione præſidente, poteſtatem eius, quæ per vniuerſum mundum penetret, mouere Solem & Lunam. Excluſit igitur cæteras omnes nunc,& toto illo opere Intelligentias, velut ſcilicet ſuperuacaneas. Si enim fieri potentia eius, quam fatetur ἄτρυτον, indefatigabilem, totius cæli poteſt conuerſio. Et ſi mouet primum,vtique poterit minores orbes mouere. Caſtigauit igitur, expoliuitq;, quod aliis in libris tradiderat. Atque item obſerua, quòd & ipſum prouectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cæleſtem, ipſum animantem, aut incluſum mouentem: ſed ait eum præſidentem in altiſſima cæli regione,vt dicit in libro de Cælo, ἐξωτάτω τῆς φορᾶς, extra omnes motus cæleſtes, poteſtate ſua,quæ ſit vſquequaque diffuſa, mouere, non primum ſolum, ſed item omnes orbes: adhibens pulcherrimum exemplum, vt qui ſinu contineat diuerſa animalia, volucria,reptilia,natantia,detq; libertatem,motumq; omnibus, alia cælum petent,alia terris inambulabunt,alia natabunt aquis:Sic ad vnum Dei motum, fieri diuerſam luminũ cæleſtium motionem. Dei dico,non incluſi in orbe,ſed velut Imperatòris,Dictatoriſq; magni præſidentis in cælo,ſua vera poteſtate, nutúque cælum mouentis. Repete igitur, vt *Diuina intelligentia mouens orbes cæli.* *Deus, vt imperator & dictator aliquis cælo præſidet.*
C totius Philoſophiæ ſentias concentum,quæ ſuperius dixerat oraculum Apollinis, κόσμων ἀμφιδρόμων ἐποχούμενος, Mundis circunrotantibus inuectus. Et ſacræ litteræ, Pſallite ei, qui aſcendit ſuper occaſum. Hebraicè, Qui equitat ſuper Araboth,ſphæras cæleſtes aut præſidet in altiſſimis cæli regionibus. Hoc ſæpiſſimè loquitur Ariſtoteles,dicẽs ad vnius Dei inuiſibilem concitationem, totum mũdum moueri: nihil citra opem eius fieri poſſe,omnia vel in aëre,vel in terra & aqua opera,illius eſſe,qui totum contineat mundum, à quo per ſimplicem cęli motum,quo cuncta lumina contorqueantur,Sol, Luna,aliique planetæ,omnes rerum formæ in lucem edantur:appellans Deum inuiſibilem, motumq; iſtum eius item inuiſibilem,inuiſibilemq; pręſentiam & poteſtatem,ſicut noſter animus ſit inuiſibilis. Quo exemplo etiam Marcus Tullius eſt vſus pro Milone, his verbis: Et eſt profectò illa vis,neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddã, quod vigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu? Niſi forte iccirco non putant, quia non apparet,nec cernitur. Perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus, ac dicimus, videre, aut planè qualis,aut vbi ſit,ſentire poſſimus. Ea vis,ea eſt igitur, quæ ſępe incredibiles huic vrbi felicitates,atque opes attulit. Hæc Marcus. In quo & ipſe diuinæ Prouidentiæ eſt aſſertor, & eam comparans menti noſtræ, non iccirco negandam dicit, quia non videatur. Nam & animum noſtrum,quo hæc omnia dicimus,cogitamus, intelligimus,videri non poſſe. *Pſal. 67.* *Locus ex Miloniana Ciceronis.* *2. De natura Deor.*

Erit ergo in hac fragilitate noſtra, quod regat, gubernet, vigeat, ſentiat, & non erit in toto mundo? Ac Marcus paulò antè & ipſe cæleſtis motus vſus eſt exemplo. D

Ariſtotelem fateri à ſummo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatem Empedocles dixiſſet: confiteri diuinã Prouidentiam, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium verè eius eſſe. Loqui nunc emendatius eum de Vno ſingulari, quod alibi de pluribus.

Capvt vi.

A Deo Deos creatos.

In Metaph.

ILLVD item in Ariſtotele obſeruandum eſt, quòd referens, vt ſæpe dixi, carmina illa Empedoclis, in quibus cuncta ab vno deducebat, Vnius Dei ſingulatem maieſtatem eſt confeſſus, licet Vnitatem ipſe hoc in libro non expreſſerit, ſicut in Metaphyſica. Nã quod illic Vnitatem dixerat, in Epitome Deum interpretatur. Item etſi non adduxerit in iſto libro, dimidium carminis eiuſdem Empedoclis, in quo dixerat ab vno natos καὶ δολιχαίωνας θεὺς, etiam Deos longæuos, ſubeſt tamen hæc ſententia, creatos etiam à Deo Deos eum confiteri. Nam ſi probat ea carmina Empedoclis (in his autem dixerat ille, nata omnia ab Vno, etiam Deos) profectò ſentit eadem Ariſtoteles. Sicq́; apertè cuncta fatetur ab Vnitate, ſingulariq́ue Deo profecta. Nam in libris itẽ illis poſt res naturales, affirmat Empedoclem tradidiſſe nata ab Vno cuncta, πλὴν θεὸν, præter Deum, innuentem propemodum, ipſum eſſe illam Vnitatem quæ produxerit omnia. Iam in hoc Compendio perſpicuè diuinam ſuper rebus humanis confeſſus eſt Prouidentiam. Quod poſtea ex aliis libris eius demonſtrabitur. Quippe dicit hic, cùm fluuius ignis ex Aetna prorumpens, omnem circùm regionem inuaderet, fugientibus ex oppidis, & agris omnibus, ſed ſenioribus affectæ iam ætatis, fugere non valentibus, adoleſcentes filios, patentes in humeros ſuſtuliſſe, ac flammam euadentes, fluuium ignis in eos ſuperueniſſe: Sed diuinam Prouidentiam, quæ rebus benefactis delectatur, perſpicuam hic fuiſſe. Scindens enim ſeſe rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & filios, quaſi pietatem tantam veritus. Hic ergo nominat Ariſtoteles τὸ δαιμόνιον, Diuinitatem, eamq́; dicit præcipuo honore affeciſſe genus piorum, pium genus. Quo duo conſequuntur, diuinam præſidere rebus humanis Prouidenriam, tum ei res omnes eſſe ſubiectas, & poſſe curſum naturalium rerum ſiſtere, ſi velit. Confitetur item miracula. Nam ingens fuit miraculum, vt cùm eſſet propinquus ignis, furens rapidiſſimè, ſe ſe in duas partes diuiſerit, relictis in medio piis. Poſſetq́; hæc aſſertio ad alia innumera transferri. Quis autem negabit librum eius eſſe, ſi forte quiſquam eiuſmodi eſt, quem apud veteres paſſim comperies, & cuius vbique exemplaria ſint apud Græcos? Ex quo item exemplum contra Epicurum affert Plutarchus, & cuius meminit Proclus. Iuſtinus appellat Philoſophiæ eius Epitomen. Certè qui ſapit, non negabit. Nam ſimilia locutus eſt, licet obſcurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentiſſimum exemplum. Hoc loco dicit Ariſtoteles, numen diuinum, quod eorum pietatem gratam habuiſſent, eximio eos honore proſecutum. Audi igitur & agnoſce ſimilia in decimo Moralium. Qui, inquit, ſecũdum mentem operatur, & hanc excolit, optiméque affectus eſt, is videtur Deo acceptiſſimus. Si qua enim cura rerum humanarum eſt à Diis, ſicut apparet, vtique rationabile eſt delectari eos re optima, ſibíque proxima. Hęc autem mens eſt: quam qui diligant, maximè & colent, redamari eos à Diis, tanquam rerum ſibi acceptarum curatores, & rectè, ac probe agentes, fas eſt. Quid his luculentius? Eſt, inquit, rationi cõſentaneum, eſt euidens, Deos curare res humanas, diligere probos, ac ſapientes, & eis beneficia præſtare. In illa igitur deflagratione, quoniam Deus pietate delectatur, mens excolitur, & eſt ſimilima Deo, quæ colit pietatem, remuneratus eſt pios. Adhibuit eis cuſtodiam. In Compendio dicit Deum feciſſe, quod in Ethicis dixerat à Diis fieri, eſſe probabile: quòd ſcilicet bonos & honeſtos remunerentur. Hoc igitur Dij fecerunt. Honorauit eos Numen, oſtendit eos eſſe ſibi curæ, propter pios filios ſeruauit parentes. Simul obſerua, quàm ſeſe emendet. In Ethicis Deos, in Compendio τὸ δαιμόνιον, ipſam Diuinitatem, ipſum Deum, de quo ſingulari, toties loquitur. obſerua quoque vt agnoſcit Prouiden-

Ariſtotelis præclara hiſtoria de eorũ pietate, qui ex incendio Aetnæ montis parentes liberarant.

E F

Deo acceptiſſimus quis.

Conſentaneũ, Deos curare res humanas.

A Prouidentiam,quæ mortalia curet,ſine qua opinione,certáque fide, nihil vſquam poſſu-
mus loqui. Item in eo ipſo Compendio audiſtis Iouem eſſe Deum, per quem viuimus:
audiſtis eum eſſe,cui cuncta obtemperent,qui ſeruet regatq; omnia,qui ſit Neceſſitas &
Fatum, quem vltrix Iuſtitia ſequatur comes, vindex ſceleratorum, leges diuinas tranſ-
gredientium.Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreisq; audita, aſſe-
ruerat, Deum eſſe principium, medium, finem omnium rerum. Affirmat item quod in
Ethicis dixerat, eum eſſe beatiſſimum,qui & ſapiētiſſimus: Sapientem autem Deo gra-
tum,hancq; eius eſſe felicitatem,quòd placeat Deo. Nunc autem beatū dicit, qui ſimul
natus cœpit obtemperare legi diuinæ, vt qui velit eſſe beatus, & felix, legem diuinam,
continuo vt editus eſt in lucem,ſequatur.

*De vno ſingulari ac ſupremo Deo,ex eodem Ariſtotele, quem à motu cæli abſol-
uerit,cuius ſit immenſa ſapientia,qua reſpicit etiam res humanas.*

CAPVT VII.

SED PROPONAM alia ex hiſce,qui nunc in propatulo ſunt,libris in-
dicia,mentis eius Ariſtotelem fuiſſe, quam Philoſophiæ ſuæ teſtatur
Compendium. Erunt autem velut quædam indicia, è quibus ſapien-
B tes,non ſtultè pertinaces, poſſint intelligere ſingularem Diuinitatem
ei placuiſſe,non multis eam, niſi per affinitatem quandam cum primo
dediſſe:Non orbi cæleſti,quem torquens in ſempiternū,actione, mo-
deraminéque cæterarum rerum ſuperſederet affixiſſe: ſed potius Deum quendam vni-
uerſalem, tam in cælo ſupra ſiderum concitatione, quàm per vniuerſum mundum re-
gnantem,cui res humanæ ſeparatim, ac naturales,curæ ſint,ſentiſſe: Non aſtrorum,In-
telligentiarumq; cæleſtiū ei diuinas eſſe,ſed vnius,qui & cælum circunuertat, & omnia,
quæ bona ſentit de Deo Theologia,faciat Numen eſſe. Nam primò,quid illud eſt,quod *Sapientia, ſolius Dei poſſeſſio.*
in libris poſt res naturales,cum de ſapientia quæreret,ſolamq; eam ſui cauſam eſſe dice-
ret,idcirco diuinam potius, quàm humanam cenſuit poſſeſſionē, quæq; à ſolo Deo poſ-
ſideatur? Si Sapientia eſt rerum omnium humanarum, diuinarumq; cognitio,& ſi in ſo-
lo Deo eſt perfecta,veráque eius poſſeſſio,ille multo magis res naturales, humanasq; co
gnoſcet,quam omnes homines, qui ſapientes, cum res humanas,ac diuinas habent ex-
ploratas,appellantur. Quas cùm ſine collatione præ illis Deus habeat perſpectiſſimas,
vtſque quod debiliter, & obſcurè ſcitur ab hominibus, ſcietur à Deo clariſſimè. Sciunt
autem res ſuperiores obſcurè, inferiores eodem ferme modo mortales: quarum cogni-
tio cùm ſit in Deo radiantiſſima, neceſſe eſt, quod vnanimiter antiquiſſimi Philoſophi *Deus omnia videt & nouit.*
aſſeruere,Deum vbique adeſſe, omniumq; ante oculos eius, rerum verſari abſolutiſſimā
notitiam, nullam vel tenuiſſimam rem non perſpectiſſimā ei eſſe,vel in tartara ſuis ocu-
C lis,vt oraculum dicebar,penetrare. Hinc oculum eius dixit ἄλκιμον ὄμμα, fortiſſimum,
robuſtiſſimum.Si res humanas neſciret,vt dementiſſimi, erroribus ſuis, quos procedere,
nullóque impediri metu Dei cupiunt, fauentes contendunt, aut ſi in vniuerſali tantum
ſciret,eò ſapientiores longè homines eſſent. Contulit autem Ariſtoteles ſapiētiam Dei,
cum humana,dicens,quoniam ſerua & imbecilla ſit humana natura, à ſolo Deo ſapien-
tiam poſſideri dicendum. Et vt dicat Simonides,quem Plato in primo de Repub.diuinū *Simonides, de Deo.*
virum & ſapientem vocat: θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Solus Deus habeat hoc Decus.
Quis igitur erit ille Deus,cuius vnius iure ſit ſapientia?Profecto qui ſolus in omnibus no
minatur.Et vide quàm clarè & quod perhibuit Simonides affirmet Ariſtoteles, & quod
ſuperius oraculum,cùm Deum appellabat ἀδίδακτον, non edoctum,ſe ipſo modo ſapien- *Deus, ſapientiæ fons.*
tem,nimirum ſapientiſſimum,fontemq; ſapientiæ. In Theologia eſt, Sapientiam fuiſſe
omnium rerum inuentricem. Itemq; cum clamauerunt veteres omnes αὐτόσοφον, per ſe,
à ſeipſo ſapientem. Hæc omnia videns & ſciens Ariſtoteles, tribuit & ipſe Deo admira-
bilem,& pluſquam humanam ſapientiam. Noſtra enim, inquit, natura ſerua eſt. Sumus
præ Deo,tanquam mancipia:illę dominus verus, Pater hominum atque Deorum, ſolus
hoc nomine decoratus, vt vnus verè poſſit dici ſapiens, non vt nos mortales. Scit igitur
Deus omnia melius, quàm nos ipſi. Quæcunque ab homine noſcuntur, multo magis à
Deo,in quo ſolo eſt vera ſapientiæ poſſeſſio. Hæc Ariſtoteles,dicens Prouidentiam Dei

maximam,luminoſiſſimam, oculum mentemq́; perſpicaciſſimam ſentit. Affirmans etiā D quæ in Ethicis,Si qua,inquit, cura eſt Diis rerum humanarum, vt videtur,& eſt rationi conſentaneum.Eadem affirmat hoc loco,corrigens,quod ibi de multis, hic de vno Deo. Sed illi à maximo facti ſapientes, & proſpectores rerum humanarum, vt Plato docuit in Legibus,& Sympoſio.Clara igitur eſt ratio,veráque deductio. Deinde reprehendit Ariſtoteles Poëtas, qui, quoniam ſolius eſt Dei ſapientia, poſſeſſio, dixerunt eam inuidiſſe mortalibus.Reprehendit Poëtas,mendaces, vt in prouerbio ſit,appellans: Non enim in Deum inuidiam cadere poſſe.Ecce igitur Deus non inuidit mortalibus ſapientiā: Si non inuidit,dedit:Si dedit,vt etiam ait Marcus, excepta ſapientia nihil à Diis immortalibus dari amicitia melius potuiſſe.Excepit ſapientiam munus Dei.Si dedit igitur,dedit quod eſt diuiniſſimum, vt ipſe inquit, & pretioſiſſimum. qui autem dat,& dat quod optimum eſt,tum noſcit eum cui dat,tum amat eum vehementer. Non inuidit autem Deus mortalibus ſapientiam. Amat igitur. Recordare nunc,quæ dicit in Ethicis,eundem appellās beatum,ac ſapientem,ſapientem autem θεοφιλέστατον, Deo acceptiſſimum.Et paulò inferius,tria deducere homines ad probitatem, naturam, conſuetudinem, documenta. Naturam,inquit,certum eſt non eſſe in nobis: ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει: Sed per quandā diuinam cauſam, his qui verè fortunati ſunt,exiſtit. Exprimit igitur hoc loco, donari alteram ſapientiæ veram partem à Deo, videlicet naturæ bonitatem. Duplex enim ſapientia:altera contemplans,altera operans,mutuo connexa. Qui donat vnam,donat alteram.Probitas ex notione rerum diuinarum & humanarum: quibus bene perceptis,inſtituitur optimus vitę curſus.Deinde duplicem tradit Ariſtoteles eſſe ſapientiam: ἥν τε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστὶ, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη, μόνη δ' αὐτὴ τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι θεός. Hoc eſt,Quam maximè poſſideat Deus, diuina præ cæteris ſcientia eſt,& quam,ſi quis maximè diuinus. Sola autem ipſa, vtraque hæc aſſecuta eſt.Nam & Deus videtur cauſarum omnibus eſſe principium. Et talem vel ſolus vel maximè poſſideat Deus. Repetit Sapientiam eſſe ſingularem Dei poſſeſſionem: Et Sapientiam eſſe diuinam quandam,mirabilemq́; ſcientiam, tum eam à Deo maximè poſſideri,id eſſe decus eius, poſſideri etiam ab aliquo diuino homine. Quomodo autem diuino?nempe ex eo,quòd primam ſedem & originem habet in Deo. Erunt ergo diuini, quibus Deus dedit ſapientiam,quaſi participes eius, quod largiſſimum eſt & naturale in Deo.Deinde proſequitur: Iccirco, inquit, eſt in Deo ſumma ſapientia,& ſapientia eius eſt prima,nobiliſſima.Quoniam nemo eſt cui non videatur Deus eſſe principium & origo omnium cauſarum. Aut hoc modo intelligas, Quia videtur in omnibus rebus Deus principium cauſarum:Videtur earum origo cauſarum, quæ res produxerunt, & producunt:Videtur Deus cauſa cauſarum. Quoties apud Ariſtotelem inuenies, δοκεῖ, videtur, ſcito non leuem,ſed euidentem apparentiam denotari. Videtur,id eſt, apparet,oſtenditur,claret,cognoſcitur Deus eſſe principium cauſarum omnibus rebus. Si cauſas igitur omnes Deus orditur,tanquam principium,ſcit omnia,moderatur, regit,quia ſuperiores F cauſas fecit,propter res particulares.Vt exiſterēt particularia,fecit vniuerſalia. Et ſi cauſas omnibus rebus dedit,dedit etiam hominum,id eſt,ſingularem vnum(vt Archytas dicebat & Pythagoras) hominem, à quo tota humana propago naſceretur. Ex hac igitur omni Ariſtotelis confeſſione,ſequitur vnum ſingularem eſſe Deum, quem ſingulariter nominat,non alias Intelligentias.Deinde ſequitur, non ſolum morum cæli ciere Deum, ſed etiam alia multa facere, gubernare res humanas, verſari per mundum, ſcite omnia. Item fit hinc perſpicuum, cùm dicit Principium cauſarum omnibus rebus, eum ſentire totum illum ordinem,quem dixit in Compendio. Nam ſi deducas omnia, orſus ab ipſo Deo,ad omnes vſque cauſas & res ipſas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps & origo cauſarum Deus. Prima cauſa cælum, cæliq́ue motus. Qui mouet cælum, reperit cælum, vt ipſum moueret. Si datur enim origo cauſarum Deo, certè datur non motus modò,ſed etiam corporis eius, in quo futurus eſſet motus. Quomodo enim eſſet origo cauſarum,ſi motus ſolius,non corporis moti fuiſſet inuentor?Duæ enim ſunt cauſę:corpus ipſum quod mouetur, & motus ipſius. Motus ſine corpore eſſe non poterat. Multo igitur magis eſt corpus ipſum vna maxima cauſa,quàm motus ipſius,qui ſine eo eſſe non potuiſſet.Hęc igitur eſt vera deductio.Si datur Deo cauſarum principatus,datur omniū eorum inuentio,& excogitatio. Non debet eſſe mouendi potens Deus, inueniendi non potens.

Deus non inuidit ſapientiā mortalibus.

Tribus maximè homines probi fiunt.

Probitas vnde petitur.

Sapiētia quid.

Δοκεῖ, apud Ariſt. quid.

Principium cauſarum, Deus.

A potẽs. Nam non eſſet principium cauſarum. Aliquas cauſas feciſſet, alias facere non potuiſſet: Sicq́; non eſſet principium, & origo. Qui poteſt indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamq́; varium rerum ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit vnde talia fierent. Illud item obſeruandum eſt, duplex eſſe rerum genus, naturales, & humanas. Naturales ſunt corporeæ, quibus viuitur corporaliter: Humanæ ſpirituales, multo fortaſſe quàm naturales maiores, quia naturales propter humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & cauſis earum eſt principium, non ſolum naturalium erit, ſed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, ſi non in Deum, referes? Iam verò quomodo vnam tantum cauſarum partem amplexus Deus, alteram tenere nõ potuit? Qui igitur inuenit cauſas vt res eſſent, inuenitq́; res naturales propter humanas, vtique fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens poteſtate, qua creauit, cauſis earum excogitatis. Eo enim conſilio reperit res naturales, vt homines eſſent, & viuerent. Quibus ſi prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ pertinet ad animos, ad præmia, & pœnas, ad merita in hac vita, & in alia. Quod & Ariſtoteles eſt confeſſus, dicens Deos redamare, & remunerari probos. Si remuneratur, non vtique his quibus corpus viuit, paratis æque bonis & malis, ſed alio genere præmiorum: Et vt illic, & hic dixit, largitione probitatis & ſapientiæ: multisq́; aliis, quæ Marcus ſuperius eſt confeſſus, cùm felicitates, & opes vim illam Dei inuiſibilem attuliſſe imperio dixit. Conſentiunt igitur ſapientes, ſuper re clariſſima, cuius confeſſionem natura extorquet ipſa nobis, impellitq́; animum ad has voces, vt niſi velis ei reſiſtere, impetumq́; eius
B retardare, non aliud ſis dicturus.

Deum remunerari probos.

Ariſtotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuiſſent, in quo ſit incluſa confeſſio creati mundi. De Mente dixiſſe eum quæ prior præceptor Plato. In his vnius Dei confeſſionem eſſe.

Capvt VIII.

Vt apparvit Ariſtotelis illa confeſſione, Deum cunctarum cauſarum eſſe principium, quæ res quàm latè pateat, videbunt ſapientes, ſic alio ſimili quodam teſtimonio fit perſpicuum, creatricem illam Mentem, rerumq́; principium, ſicut Platoni, vt ſuperius eſt oſtẽſum, ſic item ipſi, mirificè placuiſſe. Nam cum maiorum, & anteceſſorum ſuorum de rerum principiis proponeret opiniones, variasq́; ſententias protuliſſet, hæc demum intulit. Cogor enim rememorare, quo ſit ſermonis aptus ordo. Mentem autem qui dixit eſſe, ſicut in animalibus, & in Natura cauſam mundi, item & totius ordinis, quaſi euigilaſſe videtur ad comparationem eorum, qui antea temerariè loquerentur. Qui igitur hoc modo ſuſpicantur, ſimul quod bene cauſam, principium eſſe rerum
C ſtatuerunt, etiam talem conſtituerunt, vnde motus rebus exiſteret. Sic Ariſtoteles. Viſum igitur ſuperius ex Laërtio quæ ſit Mens, quis Autor, vel Cauſa: nimirũ opifex mundi, cui in ſecunda Epiſtola Patrem dat Plato. Duobusq́; verbis comprobat Ariſtoteles quod de Mente rerum Principio dictum fuiſſet ab Anaxagora, aliisq́; multis. Primùm quòd ait eos quaſi νήφοντας, ſobriè, prudenter, vigilanterque locutos. Deinde quòd καλῶς, benè, rectè conſtituerunt Mentem, vnde motus fuiſſet omnibus rebus. Recolas igitur quæ dixerat ſuperius, Deum eſſe τὴν αἰτίαν πᾶσιν ἀρχὴν, cauſarum omnibus rebus principium. Illic Deum, hic Mentem, Cauſam. Illic omnibus rebus: hic animalium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, ſobriè dicitur Mens eſſe Principium rerum cunctarum. Recordare quoque quæ Plato in Phædone loqui Socratem facit: ὡς ἄρα ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε, καὶ πάντων αἴτιος ταύτῃ δὴ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον. Hæc ex libris Anaxagoræ, quos de natura ſcripſit: Quòd ſcilicet Mens exornauerit, & omnium cauſa extiterit. Hac ego cauſa lætatus ſum, viſumq́; eſt mihi modo quodam bene habere, Mentem fuiſſe omniũ cauſam. Vides mirum in modum cunctis placuiſſe inuentionem omnium rerum, & ordinum Menti adiudicari. Vides alium longè Deum, quàm illum, qui moueat cæleſtem machinam. Nam iuxta ſuperiores, etiam ipſam, quam mouet, reperit. Quippe Anaxagoras, quod ab Ariſtotele, & Platone approbatur, non præſentem tantùm rerum,

1. Phyſic.

Mens, Autor, Cauſa, Pater, Deus.

Ordo rerum omniũ à Mẽte.

continuatamq́ per omne tempus generationem, Mentem ſuſtinere docuerat, ſed inuenisse aliquando & feciſſe, quod faciat ad omne tempus, quod & Ariſtoteli, & Platoni, ſi bene dicta ſua penſitare, ſecumq́ meditari voluerint, eſt confitendum. Sed Plato quidem manifeſtè in Timæo, inducens Creatorem mundi, ſupernum altiſſimumq́ D

Opifex Deus.

Deum, vt Plutarchus ait, eumq́ appellans Opificem, quem Anaxagoras Mentem. Ariſtoteles autem paulò antè, dans principium omnium cauſarum ipſi Deo: nunc autem dans Menti cauſam mundi, Naturæ, animalium, totiusq́ ordinis: & eos qui hæc confeſſi ſunt collaudans, profectò ſentit eundem Deum, ac Mentem, eumq́ omnium rerum Principium. Ac veriſimile eſt, eadem affectum lætitia, & quiete mentis Ariſtotelem ſuper conceſſa Menti rerum inuentione, qua lætatus erat Socrates apud Platonem. Ariſtotelesq́ ipſe bene fatetur eos Mentem cauſam ſtatuiſſe, vnde motus rerum extiterit. Socrates autem ait, bene habere ſibi viſum, dare Menti principatum. Hæc vera ſunt, huc illi propenſiores fuerunt. Quidquid alibi ſtatuerint, aut aliò pertinet, aut tandem veniunt huc omnia, ſi rectè reſoluas. Atque vbi paulò pòſt eodem libro coarguit

Mens principium.

Ariſtoteles Anaxagoram ſuper Mente, coarguit, quòd cùm rerum principium Menti dediſſet, non ea vtatur ad totam Coſmopœiam. Sed ſolum eùm in dubitationem caderet, quare quidque eſſet neceſſarium, eò Mentem trahebat: Quare cælum moueatur, quia Mens, inquit, voluit, quæ cauſa creauit animalia. Nimirum Mens reperit modos eorum ſerendorum veros. Sic omnes rerum neceſſitates ad Mentem reuocabat. Faciebat enim quod perhibent eum feciſſe Socrates, & ipſe maximè comprobat dicens, Exiſtimauique ſi Mens creaſſet mundum, τὸν δὲ νοῦν κοσμοῦντα πάντα κοσμεῖν, καὶ ἕκαστον τιθέναι ταύτῃ, ὅπῃ ἂν βέλτιστα ἔχῃ: Ipſam creantem, omnia adornaſſe, & poſuiſſe ſic rem vnamquanque, vt optimum eſſet. Denique hæc item addit ibi diuina Socrates, vt rem totam cognoſcas. Si igitur, inquit, cauſam reperire volueris de vnaquaque re, quomodo exiſtat vel intereat, vel ſit, hoc oportuiſſe dices de ea inuenire, quod ei optimum eſſet, vel eſſe, vel alio modo affici, aut agere. Ex qua ratione nihil aliud homini conſiderare conueniet, tum de ſe, tum cæteris rebus, quàm quod ſit optimum, & vtiliſſimum. Sic neceſſe erit co- E

Cur terra lata vel rotunda.

gnoſcere quid peius. Eadem eſt enim de eis ſcientia. Hæc igitur penſitans, lætabar me præceptorem inueniſſe, qui mihi cauſam omnium rerum aſſignaſſet, Anaxagoram, cur terra lata vel rotunda facta eſſet: hoc aſſerto, dicturum illum, cauſam neceſſitatemq́ putabam, quòd ita melius eſſet, & quòd præſtiterit eam eſſe huiuſmodi. Et cur in medio ſit

Cur terra in medio.

poſita, nimirum quia melius eſſet eam in medio eſſe. Quibus ab eo aſſignatis, non eram aliam cauſam quæſiturus. Sic de Sole, Luna, cæterisq́ aſtris, eorumq́ celeritate, conuerſionibus, aliisq́ affectionibus, agere, & facere ea quæ eſſet præſtantius. Neque enim putabam eum, vbi Mentem ea exornaſſe dixiſſet, aliam cauſam ſuperindicturũ, quàm quòd optimum fuerit, ea ſic habere, ſicut habent. Cæteráque perſequitur Socrates, in quibus eam demum reprehenſionem atque Ariſtoteles, adhibet, quòd cùm Mentem pulcherrimè, ſapientiſſiméque principium feciſſet, poſtea deſerit eam. Vrunturq́ Plato & Ariſtoteles eodem verbo de Anaxagora. Plato progreſſus, inquit, vt viderem & legerem, video hominem τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, Mentem nuſquam vtentem. Ariſtoteles, ἀναξαγόρας μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν. Anaxagoras vix vtitur Mente, ad creationem mundi: id eſt, rerum creatarum poſt mundi ornatum. Ex hac igitur reprehenſione F apparet eis mirificè Mentis principatum placuiſſe, quæ ſapienter omnia poſuerit: ſed cũ diſpliceat, quòd non vbique Mentẽ, quod facit Moſes, adhibuerit cauſam, etiam palàm

Gen. 1.

eſt, multo magis hanc eis cauſam placuiſſe. Moſes eadem ſemper dicit Deum feciſſe, creaſſe cælum & terram, animalia, plantas, hominem, vbique Mentem rebus creandis

Plato & Ariſtot. eadem confeſſi quæ Moſes.

præficiens. Quam Theologiam ſi Plato & Ariſtoteles videre potuiſſent, quàm approbaſſent? Quorum hoc loco eadem eſt atque Moſis certè confeſſio, à Deo cuncta generata, & facta, & diſpoſita: diſpoſitáque vt melius fuiſſet, cùm dicat ad vnum quodque, Et vidit Deus quòd eſſet bonum. Qua aſſignatione Plato fatetur ſe eſſe contentum vt dicas bonum, quòd Mens excogitaſſet. Sic quod audis apud Moſen, Feciſſe, deinde bonum ipſi viſum eſſe, mirificè Plato approbaſſet. Quia ſi Deus, ſi Mens, ſapientia, conſilium, ſolertia fuit autor, & ſi ei bene poſita videbantur, certè nihil eſſe melius poterat. Declarauit etiã Plato in Cratylo, illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuiſſe. Vbi Socrates rogat Hermogenem, nónne, inquit, credis Anaxagoræ Mentem, & Animam eſſe, quæ exornet, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, τῇδε καὶ τὴν τῶν ἄλλων

[illegible] ἁπάντων φησιν, ὡς [illegible] ἀρχὴν [illegible], καὶ ψυχὴν εἶναι, [illegible] διαγινωσκομένων, καὶ [illegible]χύουσι. Eandem, vt in p[illegible]o libro [illegible], vocat [illegible]icem, exornantem omnium, impermiſtam, [illegible] egregatam ab omni c[illegible]cretione mortali. Quam autem hęc M[illegible], quam A[illegible] igb[illegible] celeb[illegible]t, p[illegible] Ariſtote[illegible], collaudauerit, adorauerit, ſuſpexerit, potes i[illegible] ge[illegible] his, q[illegible] b[illegible] in vndecimo poſt res naturales. De qua hęc ad verbũ. Quæ [illegible] habe[illegible] quaſdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari [illegible]ſſima. Quomo[illegible] autem ſe habens talis exiſtat, habet quaſdam difficultates. [illegible] ſi [illegible] eius eſſ[illegible]t. Eſſet enim ſicut dormiens. Si autem intel[illegible]ho[illegible] autem eſſet al[illegible] [illegible]culiare, non eſſet hoc, quod eſt eius ſu[illegible]ſtantia, intellectio, [illegible] certe non e[illegible] optima ſubſtãtia. Nam quia intelligit, dignitas ei exiſtit. In[illegible]per vero, ſiue mens ſit ſub[illegible]antia eius, ſiue intellectio, quid intelligit? Aut enim i[illegible]ſa ſe ipſam, aut aliq[illegible]d [illegible]ud. Et ſi [illegible]liquid aliud, aut idem ſemper, aut aliud. Vtrum igitur differt aliquid, vel nihil, intelligere ipſum bonum, vel quiduis: vel & ab[illegible]rdum eſt cogitare de non[illegible]lis. Certum ig[illegible] quod diuiniſſima res, & pretioſiſſima, intelligit, & non mutatur. In peius enim ſit mutatio. Et motus quidam iam, talis res eſt. Primum igitur ſi non e[illegible]t [illegible]tellec[illegible] [illegible]ed facultas, rationi eſt conſentaneum, laborioſum eſſe ei continuam intellection[illegible]m. P[illegible]ſtea manifeſtum, quod aliud quid eſſet pretioſius, quam Mens, res ſcilicet i[illegible]telle[illegible]a. Etenim intelligere, & intellectio exiſtent, & peſſimum intelligenti. Quocirca, id vitandum eſt. Quædam enim nõ videre melius quàm videre. Non eſſet certè res
B o[illegible]ma, intellectio. Seipſum igitur intelligit. Siquidem eſt, quod optimũ. Hæc dicit Ariſtoteles, non de omni mente, humana, vel Angelica, aut Sphærarum cæleſtium, ſed optima, & [illegible]etioſiſſima, & qua nihil ſit maius, quod ab ea intelligatur. Quia ſi quid præter ſe intelligeret, in quo cognoſcendo delectaretur, maius eſſet ipſa. Conſtat autem quàm late pat[illegible]t hæc Ariſtotelis cõfeſſio. Videmus hinc eundem eſſe Deum atque Mentem, & hanc Mentem videmus Ariſtotelem fatentem eſſe rerum Principium. Nam ſi dat Deo, [illegible]t claruit, omnium cauſarũ principium, vtique dat etiam Mẽti, quia Mens eſt ipſe Deus. Quod non ſolum ex his, quæ dixit nunc de ea Philoſophus, conſtat, ſed his etiam, quæ in libris de Republica, & quæ in ſecundo magnorum Moralium. Etenim dubitationẽ diſſoluit in libris poſt res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta [illegible]tem fuerat de intellectione, vel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad verbum: Ea igitur quæ inter loquendum ſimilitudo ſolet aſſumi de Deo, neque ibi rectè, neque hic eſſet v[illegible]s. Non enim ſi Deus eſt ſibi ſufficiens, & nullius indiget, ob id neque nos vllius indigebimus. Eſt enim & talis quidam ſermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquiunt, o[illegible]nia bona poſſidet Deus, & eſt ſibi ſufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: ſpeculabitur igitur, inquiunt. Hoc enim eſt pulcherrimum maximéque proprium. Quid igitur ſpeculabitur? Si enim aliquid aliud, melius certè aliquid ſe ipſo ſpeculabitur. Sed abſurdum eſt, eſſe Deo quidquam melius: ipſe igitur ſeipſum contemplatur. Sed & hoc abſurdum. Etenim hominem, qui ſe ipſum contemplatur, ſolemus tanquam inſenſibilem re-
C prehẽdere. Abſurdum igitur eſt, ſi Deus, inquiunt, erit ipſe ſe ipſum ſpeculans. Quid igitur Deus ſpeculetur nunc dimittatur. Hæc Ariſtoteles. Videmus igitur eum hanc dubitat[illegible]nem diſſoluere, eandemq́ rem repetere, in libris Philoſophiæ primæ. In quibus affirmat, Deum contemplari ſe ipſum, non conſequi autem vt ſit inſenſibilis: Neque enim eaſdem eſſe res diuinas, atque humanas. H[illegible] igitur locis conſiderare licet, eandem eſſe Mentem atque Deum. Nam quam Mentem vocat in Philoſophia, in Moralibus & in libris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anax[illegible]goræ Mentem eſſe Deum, eſſe Creatorem mundi, omnium ordinum Inuẽtorem. Is per excellentiã dicitur Deus, huic datur [illegible] D[illegible]initas. Nam intelligere ſeipſum, de Supremo ſolum, & qui verè Deus ſit, dictum apparet. Non ſunt hic vllæ aliæ planetarum Intelligẽtiæ, neque poſſunt eſſe. Hanc Mentem[illegible], quam in Timæo Plato vocat Opificem mundi, tum in eo ipſo libro, tum in Phędone dicit eſſe Inſcrutabilem, vt difficile poſſit inueniri: In Cratylo, αὐτοκράτορα, Imperatricẽ.

Mentis diuinæ attributa.

Mẽs diuiniſſima omnium quæ cogitari poſſunt.

Mens, Deus, Principium.

Deus omnia bona poſsidet, & ſeipſum cõtemplatur.

Intelligere ſeipſum, ſolius Dei eſt.

Quòd etiam in Moralibus vnum ſingularem Deum eſt confeſſus, rerum humanarum proſpectorem: Et quòd ad aliam, quam præſentem vitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Ariſtoteles, referantur.

CAPVT IX.

SVNT item alia plurima hinc inde ſeſe offerentia indicia, non ſolas il- D las cæleſtes Intelligentias Ariſtotelem Deorum nomine, & excellentia dignatum, ſed iuxta maiorum ſuorum religionem, meliorem quandam, abſolutámque ab incitatione cæleſti Diuinitatem, cum aſſeruiſſe. Illámque aſtrorum diuinitatem aſcititiam, peregrinámque illi eſſe, & ad tempus prædicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, & probatius tunc diceret. Cum autem aliis in locis humanæ naturæ veros inſtinctus ſuper confeſſione Diuinitatis ſequatur, confitens Diuinitatem, quæ regit mundum, non ſolùm machinam cæleſtem mouens, ſed etiam per omnem mundum inambulans, præcipuéque res humanas, propter quas ſunt naturales, moderans, dicemus eum aſtrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum ſtatuiſſe, ve ſi quis aliquos Angelorum cælo voluendo præficeret: aut incõſtantem fuiſſe, & vbi contra Naturæ impetum violenter locutus eſſet, poſtea relatum, ab eodem Naturæ, cui reſiſtere non poſſet, æſtu, veram Diuinitatem fuiſſe confeſſum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna, quaſi Prouidentia quædam, eſt Deorum? An potius id non eſt probabile? Quippe Deum cùm dominus ſit huiuſcemodi rerum, arbitramur tribuere merẽtibus bona, & mala. Fortuna, verò, & quæ à Fortuna ſunt, verè fortuito eueniunt. Quam rem ſi Deo tribuamus, iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaque neque bonam Fortunam, Prouidenriam, aut Beneuolentiam Dei eſſe, probabile eſt: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos, non eſt probabile. Primum iuxta vul E gares, plures Deos loquitur: deinde ſeſe ad Philoſophiam recipiẽs, vnicum ſemper Deũ, qui dominus, ac patronus ſit omnium, quæ poſſident homines rerum. Ad hæc negat quę Fortunæ bona dicuntur, ab eo proficiſci, id eſt, dari certa quadam cura eius, & prouidentia, ac beneuolentia. Diuites, improbos, Deíque contemptores eſſe. Præclaréque ſecum agi putare, quòd aliquẽ trucidarint, opes auexerint. Quorum à Deo nihil eſt. Non enim malarum rerum Deus eſt largitor, ſed bonarum. A quo tametſi proficiſcuntur omnia, vera tamen eius beneuolentia, vt Ariſtoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec ſi Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, nullo diſcrimine id facit, ſed propter bonos benefacit malis. Omninoque Ariſtoteles ſentit caducarum rerũ, temerariámque iſtam felicitatem, neminem debere diuinæ erga ſe beneuolentiæ aſcribere: quia datur æquè malis, atque bonis: ſæpius etiam malis. Quoniam, inquit, quæ vulgo putantur bona, & quibus apud plebem ſolent homines fortunati vocari, eueniunt ſine diſcrimine bonis & malis, non ſunt quibus ea contigerunt, amici, gratíque Deo dicendi, vt ſit eadem ratio conciliandæ charitatis diuinæ, atque conſequendorum terrenorum bonorum. Ipſe enim etiam dicit, Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Et, Odiſti obſeruantes vanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo, inquit Ariſtoteles. Si non amantur, bona quæ ſunt conſecuti, non omnino eius beneuolentia ſunt aſſecuti, ſed ipſo conniuente, & ſinente. Multo enim largitur amicis ſuis meliora. Quos igitur fortunatos aſpexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus faueat, arbitreris, ſed ſcito hæc accidere, fieríque eo conniuente. Subiicit Ariſtoteles, Bona F & mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem eſſe Prouidentiæ, vt dentur bonis bona, mala malis. Quòd ſi terrena bona, quæ dicuntur εὐτυχίαι, temerariè contingunt, id eſt, caſu quodam, & fortuito, quid ſupereſt quod detur a Deo, certo diſcrimine bonis & malis? Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non eſt recta à Deo. Ergo quod dat Deus, maius ſit quàm quæ ſint in poteſtate Fortunæ, neceſſe eſt. In poteſtate Fortunæ ſunt vires corporis, forma, opes, à bonis, & à malis æquè poſſeſſæ. Igitur quid mali dabitur à Deo malis, boni bonis, ſi ſunt ea fortuita, & in poteſtate Fortunæ? Et tamen Ariſtoteles fatetur: τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον ὄντα τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακά: Exiſtimamus enim Deum, penes quem ſint iſta, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur ſuperſunt mala & bona, quæ dentur à Deo. Eadem ſiquidem ratione cùm videam bonis eſſe mala, dicam fortuito id fieri. Et cùm dicas bene fieri bonis à Deo, verum miſeriis & incommodis æquè atque improbi, ſæpe magis, ſubiaceat boni, quid ſupereſt quod detur vtriſque pro meritis? Cogimur ergo hæc ad alia bona & mala, quàm præſentia, quę fortuito dantur, referre, maiora videlicet, & æterna, quod Ariſtoteles quadam mentis diuinitate fortaſſe perſpexit. Obſerua etiam, quòd nefas eſſe dicit, vt Deum faciamus iniuſtum, aut improbum iudicem. Itémque obſerua, quòd ait non eſſe veriſimile, Deum

Diuinitatis maxima poteſtas.

Fortuna quid.

Deus, rerum bonarum largitor.

Ioan. 15.
Pſalm. 30.

Improbi non amantur à Deo.

Fortunati nõ cõtinuo amici Dei habẽdi.

Deus, non eſt iniuſtus.

curare

A curare improbos: ergo ex aduerſo eſt veriſimile eum diligere bonos: quod ipſe euidentiſſimè confeſſus eſt in decimo, vt ſuperius oſtendi. Hic inquit, non eſt veriſimile, improbis Deum conſulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Moralium dicebat, Si Dij mortalia curant, vt probabile eſt, & euidens, veriſimile eſt bonos, beneq́; & probè viuentes eos redamare. Aperta igitur eſt ratio Prouidentiæ, claraq́; confeſſio, Deum cuiuſque merita reſpicere, dantē bona bonis, mala malis, reiicienda in aliud tempus, diligentiusq́; iudicanda, quoniam præſentia ferè ſine diſcrimine. Atque hoc loco, clariſſimè non eſt Deus ille Motor cæli, aut vlla Planetarum Intelligentia, ſed quidā *Deus vniuerſalis, & primus veruſque Deus.* vniuerſalis Deus, non cælum tantum mouens, verumetiam reſpiciens, & intuens res humanas, ponderansq́; merita cuiuſque. Conſidera enim, Si negat Ariſtoteles fortuita bona debere referri in Deum, quoniam malis & bonis accidant, à motu autem cęli non datur niſi vita corporea, qua mali, & boni æquè fruuntur: certè ſi Deus, cæli motor non alia bona largitur, quàm corporea, & vniuerſalia, non diſtinguens merita cuiuſquā, ſed vitam æquè ſuppetens omnibus, meritorū pondera nō attendat. Datur igitur aliud autore Ariſtotele in quo Prouidentia eius diſtinguatur, diſtinguantur mali à bonis. *Prouidentia quibus diſtinguatur.* Super quibus æquè Sol lucet, pluit ęquè. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris ſapientiæ. Nam mouere Solem, & ſidera, ſolum ad vitam corpoream pertinet. At in nobis non eſt ſolum corporaliter viuere. Eóque neceſſe eſt, non illam cæli Intelligentiam hunc Deum eſſe, quem nunc dicit: aut illum quidem, ſed non cælum duntaxat mouentem,
B verum etiam humana gubernantem.

Ex eo quod Ariſtoteles de Nectare Deorum ſcripſit, probari & vnius ſummi Diuinitatē, qui ſibi & cunctis ſit cauſa felicitatis: & Deos illos nō eſſe vertētes orbes cæleſtes. Virtutes, quæ poſſidētur à mortalibus, multo magis à Deo poſſideri.

CAPVT X.

QVOD ſuperius de Nectare Deorum in Moralibus dixerat Ariſtoteles, Duo præclara, & Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam dico Theologiam, quam Ariſtoteles, præterquàm de Intelligentiis cæleſtes orbes mouentibus, apertè propoſuit. Primum Deos eos nominat, qui non moueant orbes cæleſtes, déque his ita loquitur, vt eandem de his, atque mortales omnes religionem prædicaſſe apertè conuincatur. Ad hæc nominat Nectar, vt Philoſophus, non vt vulgares, ſentiens vinum *Nectar quid Ariſtoteli.* ſuauiſſimum, ſed verè ex Philoſophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod perſpicuo exemplo demonſtrauit. Dicit enim eſſe nonnullos, quibus voluptates omnes, generationes viderentur, negantes voluptatem eſſe bonum. Hoc autem accidit eis, inquit, quia ſolas corporeas voluptates habent exploratas, haud alias eſſe putantes: ceu
C qui neſciunt Nectar, putantes Deos bibere vinum, quia non putant dulcius eſſe quicquam. At Nectar eſt incorporea ſuauitas. Cùm igitur incorpoream voluptatem, aut ſuauitatem ſentiat Ariſtoteles, qua Dij fruantur, ea profectò non eſt alia, quàm celebris illa apud Poëtas, quos Ariſtoteles ediſſerit, & quam dixit ipſe Deus, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et, Amplius non bibam de genimine hoc vitis, niſi cùm *Ioan. 7.* vobiſcum illud bibam in regno Patris mei. *Matth. 26.* Qui bibunt igitur hoc Nectar, non ſunt planetæ, nulla cæleſtis Intelligentia rotando cælo præfecta: ſed certè Dij illi, quos beatos *Luc. 22.* in omne tempus cenſuit triumphare ſupra cæli vertigine corporibus liberatos, ſufficientiſſimam, copioſiſſimámque bonis omnibus vitam agentes. *Vita Deorum qua.* Hi ſunt Dij, non Intelligentia Solis, Lunæ. Illud item conſiderandum eſt, quod ſecundo Moralium ſcripſit, cùm de Heroicis, & ſupra hominem virtutibus loqueretur. Eſt, inquit, quædam virtus oppoſita feritati, quæ nullum habet nomen, quia οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ: Non eſt Dei virtus. Etenim Deus eſt virtute ſuperior & melior. Et non ſecundū virtutem eſt bonus. *Deus, virtute ſuperior.* Hoc enim modo virtus eſſet Deo melior. Is igitur Deus, virtute ſuperior quis eſt, & quid deſignat eum habere virtute præſtantius? Si enim non virtutes ipſas, quæ conſuetudine, documentisq́; acquiruntur, ſed excellentius, & naturalius quiddā poſſidet, vtique cuncta *Hominū virtutes.* bona, & omnem laudem, quam poſſidet homo, longè magis Deus poſſidebit. Hominum

virtutes ſunt fortitudo,modeſtia, temperantia, iuſtitia, liberalitas,charitas, hæc om nia D
Deus longè excellentius poſſidebit.Ergo ſi ſolent homines,cùm proſpiciunt reipubli cę,
cùm humanè,iuſtè,modeſtè,ſapienter, liberaliter, & clementer agunt, laudari,extolli,
præferri,prædicari,nónne laudibus his Deus erit excellentior, magisq́ eas vſurpabit? Si
enim eſt virtute ſuperior,is ſit neceſſe eſt quo beneuolentius, liberalius, clementius nihil
poſſit eſſe:præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana charitas ſit penè vitium,
Deus optim' in omnibus. nedum virtus. Hinc igitur fit, vt Deus, quod omnis antiqua Theologia teſtatur, ſit bonorum
effuſiſſimus largitor, eximia charitate & beneuolentia præditus, indulgentiſſimus,prouidentiſſimus,omnéſque
item laudes, omnem gloriam, abſolutiſſima quadam
Virtutes heroica. ratione poſſidens. Hæc autem omnia in vnum competunt ſolum. Recordare hoc loco,
quòd ait eſſe virtutes quaſdam Heroicas nomine carentes, id eſt, diuinas quaſdam & eminentiſſimas,quas
Heroicas dixit,quaſi ſimiles earum, quæ à Diis,vel Heroibus poſſidentur.Heroës autem hoc loco ſunt Dij.Nam & ipſe
Ariſtoteles dixit ibidem, hanc virtutem Heroicam eſſe quãdam,ac diuinam, vt feritas immane quoddam prodigioſumq́
vitium.Ergo ſi quanto melius, laudabilius, rectius,modeſtiúſque agunt homines, Deo
Virtutis Dei, eſt imago quædam in homine. magis aſſimilantur,profectò neceſſe eſt eandem virtutem eſſe in Deo, cuius in homine
quædam ſit imago. Cùm verò nihil ſit liberalitate & clementia, charitatéque apud homines commendabilius,& quod
magis prædicetur, extollatur,certè neceſſe eſt hæc eſſe in Deo præſtantiſſima, abſolutiſſima. Qui ſi careret
Si non ſit Prouidentia Dei, homo Deo melior eſt. Prouidentia rerum humanarum, ſi negligens eſſet ſalutis cuiuſquam, ſi non audiret cùm inclamatur, ſi
Patrem tantum ex E
motu Solis ſuppeteret,multi mortales eo meliores eſſent.Nec hi cum eminentiſſimis factis inclateſcerent,Dei
ſimiles dicendi eſſent,ſed Deus ſimilis eorum. Fatetur ergo Ariſtoteles in Deo quandam eſſe mirabilem virtutem,
eximiámque prouidentiam, benignitatem,charitatem,vſque eò præſtantem, vt intelligi quidem poſſit,nominari nõ poſſit.
Pro Marcello. Incurrúntque omnia ad confeſſionem vnius Dei. Memineris item quæ Marcus ille
Tullius ob ingenij diuinitatem vt diceret prouectus eſt:Verum animum vincere,iracundiam cohibere,victoriam temperare,aduerſarium
nobilitate, ingenio, virtute præſtantem non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem.
hæc qui faciat,non ego eum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico. Intelligebat
Virtutum diuinarum homines participes. ſapientiſſimus orator,eminentiſſimas in Deo quaſdam eſſe virtutes,quarum mortales aliquando eſſent
participes. Vbi clementia, liberalitas, ſi res humanas negligeret? quæ ſunt materia clementiæ. clementia autem ſine
prouidentia non poteſt eſſe. Nam qui neſciat,quibus parcendum eſt,& ſi nullum cum eis intercedit ei commercium, nec
offenditur,nec patcit,nec clementia præditus eſt.Rem igitur,quam Natura faciebat clariſſimam,Philoſophus eſt
confeſſus,eámque celare non potuit. Cuius ſi vocem audirét, ſi dicta ponderarent ruſtici tempeſtatis noſtræ
Peripatetici, non tam pertinaciter ei cõfeſſionem Prouidentiæ,aut Diuinitatis,quæ non cælum duntaxat,ſed alia
agat pleraque digna maieſtate ſua,detraherent.

F

Admiranda Ariſtotelis Theologia de beatitate diuina: quæ ſit cõtemplatio: Eandem eſſe minorum Deorum felicitatem, Deum ſummum contemplantium. Ex quo ſumma vnius maieſtas comprobatur.

Capvt xi.

Felicitas perfecta quæ. ARISTOTELES decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actionem eſſe contemplandi ſemper,idq́ ea ratione
probat: Deos,ait, arbitramur beatos & felices. Sed cùm nullas eis humanas actiones tribuere poſſimus,viuere autem
eos dicimus.Neque enim fas eſt eos dormire,vt Endymion. Viuenti cui ſit omnis actio detracta, nihil ſupereſt,
niſi θεωρία, ſpeculatio: inde fieri, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Vt actio
Dei quæ beatitudine eſt præcipua, ſpeculatrix ſit.Omnis enim,inquit,vita Diis eſt beata.Ex his eius verbis,quę
quidem & aliis in locis,& in libris poſt res naturales eſt locutus,efficitur hoc omne. Principio totã hanc
contemplandi,in quo beatitudinem vult eſſe,rationem,habere caput, vbi ſiſtat ne procedat ad infinitum.Et primum
quod dixerat de Mente,cuius ferebat felicitatem in contemplan-

Atemplāda ſe ipſa, quod hoc loco aſſerit, præcipuè eſt verum. Hæcq́ erit Ariſtotelis Theo
logia: Deus cognoſcit, contemplaturq́ ſe ipſum, ipſe ſibi felicitatis obiectum. Cæteri er-
go Dij contemplabuntur eum, inde beati. Nam ſi Deus aut Mens, quam diuiniſſimam, *Deus, ipſe ſibi obiectū felicitatis.*
optimam, pretioſiſſimamq́ prædicauerat, eximia in cognitione ſui fruitur felicitate, tan-
tundem beata, quanta maieſtas ſua, quam ſemper cognoſcens efficitur beata, etiam mi-
nores Intelligentiæ Deum intuentes felicitabuntur. Scilicet fit ex his neceſſariò, Deos
minores fieri beatos in cognitione Dei: quoniam ratio quæ cogebat ne confiteremur *Dij minores vt beati fiant.*
Deum præter ſe in quo beatus ſit aliud contemplari, erat, quia quod contemplaretur, ex
eo beatus exiſtens, eſſet maius ipſo Deo. Sed quoniam nihil Deo melius, & maius, neceſ-
ſariò ſe ipſum contemplatur. Hæc inquam ratio non habet in Diis minoribus locum, ſed
in contrarium, quoniam Diis eſt ſupremus quis, neceſſariò fiunt eo contemplando bea-
ti. Vt ſit ratio, Deus, quo non eſt melius, ſe ipſum contemplatur, ſe ipſum contemplando
eſt beatus: Dij minores, quibus eſt melius, & ſuperius, illud ipſum contemplantur, & in
eo contemplādo ſunt beati. Hæc igitur neceſſariò ſunt in hoc ordine, vt ſi Dij nihil aliud
agentes, duntaxat contemplantur, eos neceſſariò Deum contemplari: Deum autem con
templari ſe ipſum. Vt qui dat ſibi, qui maximus eſt, felicitatem in contemplatione ſui,
longè facilius daturus ſit minoribus. Ex quo clariſſimè efficitur, quod Ariſtoteles in fine
totius rationis poſuit: ὥστε εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις, Quocirca felicitas erit quædam
theoria, id eſt, contemplatio Dei. Græcè theos, Deus, oria, viſio. Totáque beatitudo erit *Deus, vnde dictus.*
B contemplatio Dei: vt nec Dij minores, nec maximus ipſe Deus, in alio ſint beati, quàm
in contemplatione Dei: Ex eodémque cæteri Dij beati, quo maximus Deus. Quāta igi-
tur hic cum religione concordia? Felices nos futuros oracula, cùm videbimus eum ſicuti
eſt. Cùm is igitur ſit contemplationis ordo, vt felicitas omnis ſit cōtemplatio Dei, eáque
non cuiuſcunque Dei, ſed maximi, & eminentiſſimi tantum, & qui verè Deus ſit, hæc
deinde ſequuntur, Huiuſmodi contemplationem non fieri in abſentia, Et Deos contem-
plantes oportere propius aſſiſtere, eodēm in loco eſſe, in quo quē contemplentur: Haud
aliter perfecta futura contemplatione. Ex hoc item ſequitur, hos Deos, quorum beati-
tudinem dixit eſſe theoriam, viſionem Dei, eſſe non poſſe Intelligentias cæleſtes, Solis,
Lunæ, planetarum, nimium à primo diſtantium, è cuius contemplatione exuberat beata
vita. Ex primo autem ſequebatur, vt ſi ex vnius contemplatione omnis manat felicitas, *Deus optimus qui.*
illum eſſe optimum, maximum, omnibus his, quos ſua præſentia efficit beatos, incom-
memorabiliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera conſequentibus, Diis eſt beati-
tudo contemplatio: Non ſui, quoniam eſt excellentior, qui poſſit eis eſſe obiectum con-
templandi. Nam dicebat Ariſtoteles, Deus ſiue Mens eſt beata cognoſcendo: Aut ergo
ſe, aut aliud. Non alium, quia maior eſſet qui cognitus & inſpectus eum bearet. Non ad-
mittit autem ratio Deo quidquam præſtantius. Ergo ex aduerſo, ſi Dij minores habent
ſupremum, quia neceſſe eſt, ad vnum caput venire, quod & ipſe Philoſophus fatetur, in
eo cognoſcendo ſunt beati. Hunc ergo contemplantes, propius adeſſe, intuentes eum
C neceſſe eſt. Quod ſi verum eſt, aſſiſtentes nō erunt motores orbium cæleſtium, ſed aliud
Deorum genus: Illi ſcilicet, quos in libris de Cælo dixit extra cæli motus viuere beatos. *Beatitudo cælicolarū quæ.*
Hæc eſt autem eorum beatitudo, quòd contemplantur. Ratio autem docet, eos vnum
primum contemplari, qui ſit etiam ſibi cauſa felicitatis. Ex his igitur, vt omnes rationes
ad epilogum reuocem, efficitur, vt hac parte ſapientiſſimè ſit Ariſtoteles locutus, propo- *Repetitio ſuperiorum.*
nens ſimilem noſtræ, quam ſuggerebat ei ratio, philoſophiam. Eſt hic clara primi Dei
confeſſio, cuius contemplatio felicitat Deos contemplantes, corámque aſſiſtentes: Hos
orbium cæleſtium motores non eſſe. Cúmque hic de cæleſti motu, & animatione orbiū
nihil loquatur, conſtet eum non ſemper in eo ſenſu fuiſſe, eſſe Deos, qui moueant orbes.
Eſt demum contemplatio Deorum ipſum Nectar. Nam contemplatio & εὐδαιμονία, id *Contemplatio & εὐδαιμονία idem.*
eſt, felicitas ſunt idem. Nectar eſt pabulum Deorum: Dij non bibunt, non comedunt, nō
negotiantur, ſed ſpeculantur tantùm: Ergo Nectar eſt contemplatio, contemplatio bea-
titas. Hinc Poëtæ cecinerunt ad menſas, ab Hebe Nectaris huius plena pocula miniſtra- *Hebe quid.*
ri Diis. Eſt enim Hebe iuuentus. Perpetuò iuuenes ſunt Dij, Deum æternum contem-
plantes. Merito Dij vocati, quia felicitas eſt & Diuinitas videre Deum. Vt cui datum ſit *Dij qui dicti.*
venire ad conſpectum illum, iam verè ſit Deus beatus.

De beatitudine Deorum: de vnica, ſimplicíque voluptate, quam Deo tribuit Ariſtoteles. Conſenſus eius cum ſacris litteris, beatitudinem eſſe diuinam contemplationem. D

CAPVT XII.

Non vna & ſimplex hominis natura: Deus verò ſemper idem.

ITEM Ariſtoteles ſeptimo Moralium ad Eudemum, aliiſq; in locis aſſerit, non eadem nobis eſſe dulcia, iucundáque, vt quod nonnunquam efficit hilaritatem, aliàs generet moleſtiam, quoniam non vna ſimplexq; ſit natura nobis. Alioqui foret ſemper actio iucundiſſima. tum concludit, διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν: Quamobrem Deus ſemper vna & ſimplici lætatur voluptate. De quónam Deo hoc dictum ſuſpicemur, quem ſingulari appellatione Deum appellat, natura in hanc nuncupationem rapiente, tum ei tribuit vnam immobilem, æternamq; voluptatem? Certè de vnico illo ſingularíque Deo, quem poſt res naturales, iuxta maiores, appellat Mentem, in Moralibus Deum, cuius ferebat ſui, non alterius, eſſe contemplationem. Nunc eandem contemplationem dicit eſſe vnicam, ſtabilemq; ipſius voluptatem, beatitudinemq; Diuinitatis ſuæ, quam habuit ab æterno, in qua nulla fuit vnquam mutatio, aut ſcilicet in deterius, aut melius, quippe quo nil melius. In deterius autem mutari, qui ſit omnipotens, incorruptibilis, ſimplex, vnáque natura, non poteſt. Hæc mirabilis, diuinaq; confeſſio, in vnum duntaxat ſpectat altiſſimum, naturalem, vniuerſalemq; Deum: Quod & appellatio deſignat, & quòd ſimplicem, vnamq; tribuit ei voluptatem, ex vna, ſimplicíque natura naſcentem. Quæ ſi minoribus item Diis adeſt, eatenus aderit, quò ſunt illi primo ſimiles: vt quemadmodum non natura, ſed affinitate & aſſimilatione ſunt Dij, ſic vna ſimplexq; voluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc voluptas eſt contemplatio, Dij autem contemplantur, contèmplantes ſunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui ſibi quoque ſe contemplanti ſit cauſa felicitatis: efficitur neceſſariò, vt ſimplex illa, vnáque voluptas ſit illius primi, cuius intuitus, & ex intuitu voluptas, in ipſum, & in minores Deos redundat. Vna eſt ergo, ſimplexq; Dei, Deorumq; voluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ quidem ideo ſimplex eſt, & vna, quia Deus eſt ſimplex, ſcilicet maximus ille. Ob id de ſolo Deo, cui ſoli vera Philoſophia dat ſimplicem, ſingularémque naturam, hæc prædicatio præcipuè vera eſt. Non eſt item Diis ipſis ab hac voluptate digreſſus, qui facti ſunt immortales & immutabiles ab illo primo. Colligentes igitur Ariſtotelis hinc inde dicta, deprehendemus vnum idémque eſſe, quatuor hæc, Contemplationem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam ſuperius probauerat, Deos, quos communi conſenſu fateamur beatos, cùm nihil eos aliud agere fas ſit, quàm contemplari, neceſſariò ſemper ſpeculari. Ecce beatitudo, ecce ſpeculatio. Iam dixerat Nectar eſſe ſuauitatem, vulgaribus incognitam ſuauitatem, non vini, vt illi crederent, qua Dij fruantur bibentes. Cùm autem probauerit eos nihil aliud agere, quàm ſpeculari (bibunt autem Nectar. Nectar non eſt vinum, ſed eſt æterna immutabiliſque voluptas) Nunc autem tribuit Deo voluptatem vnicam, & ſimplicem, & immutabilem. Ergo eſt illa contemplatio. Vt rationes ſic coaceruentur: Deorum eſt beatitudo: Dij nihil agunt, nec eos agere par eſt: intelligunt autem: Sola igitur ſupereſt ſpeculatio, quæ ſit eadem beatitudo. Bibunt Dij Nectar: Deos dictum eſt ſolum ſpeculari: Nectar bibere, eſt ſpeculari: hoc autem, eſſe beatum. Deus item capit immutabilem voluptatem: ergo voluptas eſt Nectar, Nectar ſpeculatio, ſpeculatio beatitudo. Ex his igitur efficitur, vt ſint veriſſima in veteri Philoſophia tradita, non poſtea ex ſuperſtitione Chaldæorum, & Ægyptiorum inuecta, à Philoſophis quibuſdam approbata. Tradiderat priſca Philoſophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobiæ: Videbar quidem vobiſcum manducare & bibere: ſed ego cibo inuiſibili, & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor. Is potus eſt Nectar, quod potant Dij, maximo Deo, vt idem Angelus eſt confeſſus, aſſiſtentes. Hunc potum inuiſibilem dixit Angelus. Ariſtoteles autem vulgare, ait credere, Deos bibere vinum, quòd neſciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuiſibilem, & panem, vel Ambroſiam, priſca Philoſophia prodidit Deos in cælo edere, & bibere. Ariſtoteles vt Philoſophus perpendit, quis is ſit cibus, & potus inuiſibilis. Eſt, inquit, contemplatio Dei,

Cötemplatio, ſtabilis eſt dei voluptas. E

Dij ſunt deo ſimiles quomodo.

Cötemplatio, beatitudo, Nectar, voluptas, idem. F

Nectar quid.

Chaldaorum ſuperſtitione doctrina de deo fœdata. Tob. 12.

Nectar quid Ariſtoteli.

A Dei, ipſummet primum efficiens beatum, eóque habet ſimplicem, vnicam, æternam, immutabilem, de cognitione & aſpectu naturæ ſuæ, felicitatē. Eadem cognita ab aſtantibus Diis, efficit eos gaudiis ineffabilibus lætos. Hæc voluptas & lætitia tanto maior & vberior eſt in Deo, quanto magis ipſum cognoſcit. Et quoniam nemo eſt, qui quoniam eſt infinitus, poſſit eum perfectè noſcere, ſolus ipſe perfectè, infinitéque de ſeipſo beatus. Cæteri quoad capax eorum natura eſt. Hæc omnia ſequuntur ex dictis Ariſtotelis. Húcque ei deueniendum fuiſſet, ſi rationes nectere & perſequi totam rem voluiſſet. Hoc vetus philoſophia confeſſa. Aſtrorum autem Diuinitas Chaldæorum & Ægyptiorum fuit ſuperſtitio.

Ariſtotelem ſummum Deum affirmare cum Homero Patrem eſſe Deorum, hominumq́; : eiuſdem eſſe generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & ſolum Primum æternum demonſtrari.

CAPVT XIII.

DVAS in Ariſtotele & Platone Mentes de Diis ac ſummo Deo fuiſſe, aut non quidem duas, ſed vnam tantùm, reſipiſcentem, ab erroréque euigilantem, quem prius natura pulſans ſemper conſcientiam, ab errore que ad veritatem reuocans, ferre non poſſet, qui mentem ad ſcripta eorum legenda ſagacem, æquam, prudentem attulerit, agnoſcet. *Reſipuit Ariſtoteles.*
B Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæq; ſtimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud item eſt, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius eſt. Nam quod genuit & ſecundum charitatem, & ſecundum dignitatem imperans eſt. Quæ ſpecies eſt regij principatus. διὸ καλῶς ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπών. πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ τῷ γένει δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν, ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον. Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cùm dixit, Pater hominum, atque Deorum, Regem iſtorum omnium. Natura enim vel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem eſſe. Quod habet antiquius erga recentius, & genitor erga filium. Hæc Ariſtoteles dicens, & quæ locutus eſſet Homerus collaudans, approbansq́;, nónne declarat ſibi quæ mens ineſſet, probatq́; omnia antedicta? Appellat autem Homerus Iouem Patrem hominum, atque Deorum, qui ſit idem Rex eorum. Eò igitur ſpectat dictum Ariſtotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, qui ſit idem Rex eorum. Eò igitur ſpectat dictum Ariſtotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, iure etiam Regem eſſe, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiuſdem generis eſſe, licet ingenio & prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui ſit idem Rex Deorum hominúmque dixit eorum eſſe Patrem. Aut bene qui ſit pater hominúmque Deúmque, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cum filiis, & antiquior, ac venerabilior. Pater igitur Deorum & hominum, eſt eorum meritò Rex appellatus. Et meritò dictus Pater eorum, qui & Rex ſit. Quòd ſi Homerus bene eſt locutus, & ſi verum eſt Patrem, Regem eorum eſſe, quos genuiſſet: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur Iouem, qui Græcè duo habet nomina, vt Ariſtoteles ipſe dicebat in Compendio, ζεὺς διὸς, quæ copulata deſignant eum, per quem vita eſt, genuiſſe Deos & homines. Eſt autem generare apud Philoſophos, creare, facere, vt Plato gignit tempus, aliáque exempla innumera. Genuiſſe inquam autoremq́; fuiſſe Deorum & hominum: & quia genuit non ſolum eſſe genitis antiquiorem, ſed etiam excellentiorem, & Regem: Deinde eiuſdem eſſe generis genitorem, ac genitos. Ergo eſt, quod dixit idem in Moralibus, Mentem eſſe Deo συγγενέστατον: Plato in legibus, οἰκειότατον: Moſes, ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam fecit illum. Ex eodem genere ſunt Pater & Filij, Deus & Dij, hominesq́; ſcilicet affinitas eſt cognatio, Æqualesq́; ſunt homines Diis in cognatione: quoniam Pater idem veriſque pariter ſatis, & ſimul ſub filiorum nuncupatione cum Diis adſcriptis. Ipſe Deus omnium Imperator, inquit, eſt. Antecedit autem tempore & dignitate paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc ſequuntur, bene, teſte Ariſtotele, Iouem eſſe Regem Deorum,

Genitor, charitate & dignitate imperans eſt.

Rex differt ingenio, genere idem eſt.

Iupiter cur pater hominū & Deorum, idémque rex.

C

ζεὺς διὸς quid.

Generare quid Philoſophis.

Homines Diis æquales, quomodo.

Deus Imperator.

Iupiter, nomẽ ſempiterni Dei.
Antiquus. Poſtiquus.

qui Pater ſit: aut bene Patrem appellatum, qui idem Rex ſit, vt ſiue propter imperium nomen Patris ſit ſortitus, ſiue propter generationem nomen Regis, vtrunque ſit verum. D Sequiturq; Iouem, apud antiquiſſimos Græcos, & Latinos fuiſſe nomen ſempiterni Dei ſæpius oſtenſum, Patrem, & Regem eſſe Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id eſt, anterioritate, vt fingam nomen æquipollens. Eſt enim Antiquus, ab ante, ſicut à poſt, Poſtiquus, præcedens item regia autoritate. Sequiturq; dictorum ſuperioribus libris confirmatio, etiam Ariſtotele ſuffragium ferente. Eſt enim Deus Pater & Rex, non hominum tantum, ſed etiam Deorum. Si Pater, vtique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non ſolum humani generis, & generis diuini ſator & creator, ſed etiam eodem modo, eodem tempore ipſe antiquus, & æternus. Vt homines ab illo geniti aliquando, ſic Dij. Itaque apparet Ariſtotelem nunc ſentire, quod dixerat in Compendio, cùm dixit Iouem eſſe nomen ſummi Dei, hunc autem eſſe ſupremum, altiſſimum, regentem omnia. Ibique de Diis nihil, ſed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de diis. Apparet eum confirmare, quæ dixit in libris de Cælo, de Diis extra cæli motioues viuentibus. Item eum nec primum, nec alios minores Deos orbibus affigere. Item Diuinitatis eum ſtatuere ordinem, quem & natura, & ratio, reuelatáque deſuper Theologia docet. Sicq; etiam nuſquã illæ planetarum Intelligentiæ, ſed Dij, quos creauit Deus æternus. Æternus autem, non illi, quia Pater ille. Nam ſuper ęternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hęc ex Homeri, & Ariſtotelis, qui dicta probat eius, teſtimonio irrefragabiliter ſequuntur. E

Deum ab Ariſtotele, veluti generis humani Regem declarari, omni genere ſapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

CAPVT XIIII.

QVIS item erit è ſapientibus, qui non conſideret, admireturq; illud, quod Ariſtoteles item tertio Politicorum prudens & ſciens de ſingulari Deo eſt locutus? Nam cùm de Republica, ciuibusq; quæreret, an quem virtute præſtantem cæteris perſpicuum eſſet, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: reſpondet huiuſmodi viros iniquè laturos, ſe ad æquales conditiones redigi, qui virtute & ſcientia Reipublicæ inæquales ſint: ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις, εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον: Huiuſmodi enim virum, ſi quis ſit, veriſimile eſt eſſe tanquam Deum in hominibus. Quod quidem duobus poteſt ſenſibus intelligi: Aut talem virum, virtute præcellentem, fore inter cæteros, vt inter homines Deus: aut eum futurum veluti Deum cæterorum. Quocunque ſenſu concipiatur, primum ſingularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiáque ante omnes mortales. Talem, inquit, exiſtimandum eſt hominem ſapientem, cæteriſq; longè eminentem, reíque pu- F blicæ gubernandæ prudentem, eſſe, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præfertur hominibus, qui prudentiæ dicitur poſſeſſione nobiliſſimus, quis eſt alius, niſi Deus vniuerſalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius virtus, & ſcientia, cæteros anteſtat vniuerſos, quos longo interuallo dicitur ſuperare. Quæ eſſet autem eius cum homine prudente comparatio, ſi non proſpiceret, ſi ſcientia reipublicæ moderandæ careret, ſi procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ ſederet? Videbat igitur quodam mentis acumine, & ſuperiorũ ſæculorum Theologia duce, ſingularem quendam Deum, qui perinde eſſet eminens, & omnes gubernans: vt (ſi parua licet componere magnis) videmus interdum quoſdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiáque antecellere. Hunc in natura eſſe confeſſus eſt, longe humanam prudentiam præcedentẽ. Quòd ſi ſentis, talem virum eſſe veluti cæterorum hominum Deum, id item eò ſpectat, vt comparatio cernat cognationem gubernandi, reíque publicæ moderandæ communionem. Quomodo enim eſt vt cæterorum Deus, niſi ſentias Deum, Naturam, vimq; rectricem, gubernatricemq; & quaſi regiam, ſic hominibus omnibus antecellentem, ſicut omnibus ille ſuis ciuibus? Vt ſit totus mundus quædam reſpublica, ciues eius omne hominum genus, præſtans omnibus ciuibus ſuis, cui diſſimiles, atque cæteris honores propter infinitam prudentiam, virtutemq; debeantur, Deus. Ideóque paulò pòſt adiecit

Princeps ciuitatis, tanquam Deus aliquis.

Deus hominibus præfectus vt ſuperior et melior.

Deus, natura, vis rectrix.

Ariſtoteles,

A Ariſtoteles, non debere grauari cæteros, ſi quem ſapientiorem agnouerint, eum ſibi præficere, eique veluti Regi parere: λείπεται τοίνυν ὥσπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως, ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους, ἐν ταῖς πόλεσι. Supereſt igitur, quod videtur natura comparatum, parendum eſſe huic ab omnibus libenter, vt hi Reges ſint perpetui in vrbibus. Eiuſmodi Deum in hominibus decernit eſſe, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq; Deum eſſe Regem, huic eſſe parendum, quia ſic natura ſit comparatum, vt melioribus pareatur, honos deferatur, eorum conſiliis ſtetur. Nulla autem eſſet inter homines & Deos comparatio, ſi cæleſtes tantùm verteret orbes Deus, humanarum rerum, maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut ſpretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cæleſtes indefatigabiliter, & æternis motibus cient, ideo cum humana prudentia comparari non debent, aut quaſi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq;. Dixit igitur, quam ſuadebat inſtinctus, confirmatáque omnium mortalium conſenſu ſententia de Deo: Qui rex humani generis ſit, prudentiſſimus, æquiſſimusq; rector, habitans nobiſcum, ſimilis atque nos naturæ, ſi rationem, prudentiam, conſilium benefaciendíque cupiditatem reſpicias, eminens inter nos omni genere ſapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, ſi naturæ veros inſtinctus, ſi rationem, & quod ipſe dixit ἐοικώς, veriſimilitudinem, deorum ſequi velimus.

Deo parendum, natura docente.

Sententia de deo.

B *Mentem, quam exterius venire ſcribit Ariſtoteles, non niſi ab vno ſingulari Deo venire poſſe. Quem Theophraſtus eius diſcipulus confeſſus eſt omnium rerum originem.*

Caput XV.

In eo quoque latitat admiranda ſuſpiciēdáque vnius Dei, Patris Vniuerſitaris, autorisq; apud Ariſtotelem confeſſio. Quam duobus verbis expreſſiſſet, ſi voluiſſet: ſed cæteri expreſſerunt, explicato eo, quod ipſe propter obſcuritatem, reticuiſſet. Nam in libris de Generatione animalium, cùm cæteras omnes animas à corporeis elementis eſſe, naſcíque cum corporibus, atque immori ſtatuiſſet, quia cùm ex materia cooriantur, non poſſint ſine corpore conſiſtere, ſicut nec ambulatio ſine pedibus fieri, nec per ſeipſas poſſint ingredi in corpora, veluti inſeparabiles, eſſe enim ſemen ventris excrementum, concludit: λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον: Supereſt, ſolam mentem exterius aduenire, ſolamq; diuinam eſſe. Hic igitur latitat vnius Diuinitatis, quam ſuperius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæteríque omnes exclamauerant, aperta, claráque confeſſio. Nam ſi ingreditur extrinſecus anima, cum elementis, corporibusq; non habens commercium, præter elementum, mundumq;
C corporeum non eſt niſi natura diuina, ab hac ſola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Ariſtotelem rogaſſet: Dicis exterius animam venire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo ſolum. Atque Ariſtotelem ſenſiſſe clarum eſt, quale dixit Marcus Tullius grauiſſimus orator & Philoſophus. Neque inuenietur, inquit, vnquam, vnde venire poſſint, niſi à Deo. Et quale apertè Moſes, hominem terrenum, luteumq; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infuſum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Ariſtoteles. Qui ſi latius explicare ipſimet dicta ſua voluiſſent, eò tandem deueniendum eis fuiſſet, quò Lactantius reſoluta ratione tota peruenit. Sed & Marcus quidem expreſsè confeſſus eſt: Animal, inquit, hoc prouidum, ſagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à ſupremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Ariſtoteles tacendo, quàm quod cæteri exprimendo, Moſes, & Marcus, & Lactantius. Sed maximè quod Pythagoras, qui Deum vocans ψύχωσιν, Animationem, vt ſuperius vidimus, vitalem ſenſum cunctis animalibus eum tribuere confeſſus eſt. Et idem Marcus aſſeruit, Pythagoram cenſere Deum eſſe animum per omnes mundi partes intentum & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Ab iſto igitur Deo neceſſariò confeſſus eſt Ariſtoteles, qui fatetur exterius accedere mentem, animum noſtrum infuſum. Ideóque eum appellat, θεῖον, diuinum, id eſt, à Deo creatum.

Lib.2.cap.3.

Sola mēs exterius adueniens, & ſola diuina.

1.Tuſcul.

Gene.2.

De opif. Dei 19.cap.

1.Legum. & Lactant. 2.cap.11.

Lactāt.lib.7. cap.3.

Cùm igitur declarauerint ſuperiores omnes quod Ariſtoteles ſubticuerat, nec poſſit D aliud dici, certè confeſſus eſt tacitè vniuerſalem, naturalémque Deum, noſtrorum ani- 1.Tuſc. morum ſatorem. Dixitq́; quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inueniri poſſe: & quod prior Pythagoras, Ab vniuerſali Deo animos decerpi: vt Philo, ἀπόσπασμα θεῖον, νοῦς: Abſciſſionem quandam diuinam eſſe mentem, quaſi particulam: Et quod antiquiſſimus Moſes, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, μικρὰ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς: Particula quædam Dei nos Angeli: Hoc Ariſtoteles inſtinctu Diuinitatis ſenſit. In quo eſt euidentiſſima Dei ſummi, generisq́; humani creatoris confeſſio. Elabitúrque Ariſtoteli creari hominis cæterarúmque rerum confeſſio. Iſte quoque Deus, nec Intelligentia Solis eſt, nec Lunæ, vlliúſque planetæ, nec motor orbis primi, ſed eſt vniuerſalis Deus, potentiſſimus, maximus, non tam primi motor orbis, quàm præſidens vbique, ſupernum mundum, depreſſúmque gubernans. Qui igitur erat, eſtq́; optimus, omnia vult bona. Theophraſtus de Deo. Quanta igitur eſt apud omnes ſapientes concordia? Cùm autem omnia dicat Theophraſtus velle optima: illud primum, quid aut quomodo voluiſſet, niſi creaſſet? niſi feciſſet, quod Moſes prodidit? Quod quidem etiam idem Theophraſtus eodem libro eſt elocutus: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ἔστι, καὶ διαμένει: Diuina omnium rerum eſt origo, à qua vniuerſa ſunt & permanent. Hoc igitur omne cùm de vno Deo ſit Theophraſtus locutus, cui tantam maieſtatem tribuat, vt eum fateatur omnia excedere, fateatur inſcrutabilem, eique omnium rerum tribuat principium, profectò is eſt, à quo venire, & dari noſtros animos neceſſe eſt Ariſtotelem dixiſſe. Quia dicit Theophraſtus E Ariſtotelis diſcipulus, eum eſſe omnium rerum principium, per eum eſſe cuncta, & conſeruari. Quòd ſi Ariſtoteles venire exterius mentem, ſiue intelligentiam, qui eſt verus homo, fatetur, profectò quoniam ab aliqua origine eam venire oportet, non niſi ab iſta, cui tribuit omnium rerum autoritatem Theophraſtus. Sic apparet, Soléque ipſo clarius perſpicitur, quid Ariſtoteles ſenſerit, aut ſentire coactus fuerit, præſertim cùm diſcipulus, quem ſenſa præceptoris tenuiſſe par eſt, perhibeat teſtimonium.

Appellari legem Deum ab Ariſtotele: imperium legis eſſe imperium Dei. Ex his ſequi, vt tacitè fateatur legem hodiernam diuinam eſſe, cui maximè parendum ſit: in his eſſe Dei ſingularis confeſſionem.

CAPVT XVI.

ILLVD item quàm mirabile, ſuſpiciendumq́; apud Ariſtotelem, quàm clara de ſummo Deo, Prouidentiáque eius confeſſio, eáque duobus verbis, Politicorum tertio. Nam cùm leges laudaret, multáque de earum bonitate diſſeruiſſet, præſtare dicens leges magis imperare, quàm homines, adiecit: ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν, καὶ τοὺς νόμους, ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον, ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦ- F τον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας: Quicunque igitur Lex Deus. legem iubet imperare Deum, & leges: quicunque iubet hominem, addit & feram, quæ eſt ipſa cupiditas. furor quoque principes peruertit, optimóſque ſæpe viros. In his Ari- Lex, recta ratio. ſtoteles clariſſimè confitetur Deum quendam ſingularem, Deum ſimpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum eſſe legem: Et quicunque velint leges, id eſt, rectam rationem imperare, velle imperare Deum. Eſſe enim Deum ipſam legem. Si igitur Deus eſt lex, quia quicunque vult imperium legis, vult Dei: lex autem eſt gubernaculum, eſt conſilium, prouidentia, rerúmque humanarum diſpoſitio: talis certè eſt etiam Deus. Eſt Deus, lex & ordo Vniuerſi. Deus moderamen, eſt lex Vniuerſi, eſt ordo, princeps omnium rationum. Perſpicuumq́; Ariſtotelem hic ſenſiſſe, locutúmque eſſe, qualia à maioribus, & his ipſis Philoſophis 1. Legum. accepta locupletauit, aperuítque Marcus Tullius philoſophus inſignis. Qui, cùm de legibus ſcriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex eſſe, cùm ſcripta eſt, ſed tum, cùm orta eſt. Orta autem ſimul eſt cum Mente diuina. Quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Ergo vt illa diuina Mens ſumma lex eſt: item cùm in homine eſt perfecta, eſt in mente ſapientis. Hæc Marcus Tullius diuinè dilatans, aperiénſque breue Ariſtotelis dictum, dicentis

eandem

A eandem eſſe legem atque Deum, vt qui velit legem imperare, velit imperare Deum. Marcus autem clarè confeſſus eſt rationem ſummi Iouis eſſe legem illam, diuinam Mentem legem eſſe. Patet etiam ſummum Iouem apud Marcum eſſe, quem Ariſtoteles dixit τὸν θεὸν, ipſum Deum, dictus à veteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maieſtatis, æternæq; Diuinitatis ſuæ. Is ampliſſima lex, fons, origo legum omnium. Ab ampliſſima, vaſtáque lege, ratione, Mentéque diuina, nati ſunt omnes ordines, natæ mentes hominum ſapientum, qui ſimiles artificis ſui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipſum rationem, æquitatem, prouidentiámque ſuam. Lex eſt ipſe Deus, imperiúmque legis eſt imperium Dei: omnis ratio prouidentiæ, gubernandi, regendi, eſt ſimilis magnæ rationi, à qua ratio, ordóque omnis eſt profectus. Si gubernant homines Rempublicam, ſi iuſtè agere compellunt, multo facilius gubernat Deus rempublicam ſuam, totum mundum, cùm minor omnis ordo, minórque ratio contineatur in maxima. Sparſáque eſt per omnia æquitas diuina, cui leges, rectéque rerum gerendarum omnes rationes obſequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter diiudicet, omniaque conferat, nec ſe à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipique ſinat, videbit hic apud Ariſtotelem ſublimem quandam, eminentiſſimámque Theologiam: Cognoſcétque, quoniam legem eſſe Deum confeſſus eſt, multo magis ei confitendum fuiſſe, illam legem eſſe Deum, aut à Deo profectam, & fuiſſe diuinam, quę

Fons legum omniū deus.

Imperium legis eſt imperium Dei.

B & optima omnium ſit, & homines maximè doceat iuſtè, & ſapienter viuere. Illud item ei confitendum erit, vt ſi lege imperante, Deus imperet, eò autem optimum ſit imperare leges, id eſt, ad præſcriptum, præceptúmque legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adſit Imperator, neceſſariò legi parendum eſſe, ſtandúmque mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuiniſſimæ, & vniuerſalis, ac ſapientiſſimæ ſunt, mundum & genus humanum eſſe à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac vita quietius, beatiúſque agemus ſolum, ſed ad meliorem vitæ conditionem perueniemus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, vt ad fidem actiones ſequantur. Iubes autem tu ò Ariſtoteles, & cenſes in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deique loco eas habendas: lex autem præſtans imperat, quia verum eſt credere creatum à Deo mundum, qua fide ſublata, nec legibus honos erit, nec ipſi Deo: Sícque deſtruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eóque cenſes eas venerabiles, quia ſint ipſe Deus. Neque verò imperarent ipſæ, ſi mendaces crederentur, ſi fidem apud auditores non promererentur. In contrarium autem tum maximè leges imperant, cùm veraces habentur, & incorrupti teſtes eorum, quæ decernunt. Cætera igitur quæ ſequantur, luce clariora ſunt. In his igitur confeſſionem Prouidentiæ, & alia multa bona, vniuerſalémque Diuinitatem tacitè deprehendes.

Legis diuiniſſima placita.

C *Quòd Ariſtoteles dicens diuiniſſimum Reipublicæ genus Monarchiam, viſus eſt vnum Deum ſingularem, qui ſingulariter omnem mundum gubernat, confiteri.*

CAPVT XVII.

ARISTOTELES item diuiniſſimum Reipublicæ genus fatetur eſſe βασιλείαν, Regnum, Monarchiam, πρώτην καὶ θειοτάτην, primum, & diuiniſſimum. Quid autem ex his ſequatur, ſapientes perpendent. Si enim Monarchia eſt prima Reipublicæ ſpecies, ac diuiniſſima, efficitúr vt diuiniſſima ſit, quia ſimilis, & côcors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut ſunt à Deo, aut ſimilia Deo. Si autem ſingularis principatus primus eſt, & diuinus maximè, ſanè eſt, quòd ei eſt cum diuino ſimilitudo. Et id imperij genus in mundo maximè vigere par eſt, quod in Republica, & apud homines eſt primum & diuiniſſimum. Id autem eſt cùm imperat vnus. Sic maximè Deus vnus in totô mundo debet eſſe. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuiniſſimum genus eſt Reipublicæ, quia melior & ſanctior huiuſmodi, certè credendum eſt eſſe in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia eſt diuiniſſima, quia diuino, ac ſummi Dei imperio maximè ſimilis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex ſimi-

Regnū, præclariſſ. genus Reipub.

Diuina quæ.

Deus vnus neceſſario.

Rex, imago dei viua.

litudine cum imperio diuino, quo ſolebant dicerent regem eſſe imaginem Dei viuam. D Hæc Ariſtoteles, etſi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuiſſent, ſi fuiſſet vlterius progreſſus, reſolutáque omni oratione ad calcem perueniſſet: confeſſus item eſt in metaphyſicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinem, non in ſolis vertendis luminibus cæleſtibus eſſe, quorum motus, ad corpoream duntaxat vitam ſpectat: ſed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Reſpublica ſimilis eſſet diuinæ, niſi cuncta gubernacula, rationesq́; amplexa proſpiceret vbique, & conſuleret. Si igitur eſt vna Monarchia in toto mundo, totum vtique mundum gubernat gubernans: per ſolum cæli motum non gubernat, quia motus cæli ſolum ad corpoream vitam ſpectat. Superſunt alia innumerabilia, ad quæ neceſſe ſit prouidentiam ſe extendere. Itaque vniuerſalis rerum cunctarum gubernatio per ſolum cæli motum, quia particularis eſt ſola terrena mouens, animansq́; & augens corpora, cæteris particularibus cuiuſque rei comitibus fieri non poteſt. Cæli motus eſt particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia ſimilis eſt ei humana, vniuerſalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum cæleſtes orbes concitat. Nam ſi quis Rex in aula regia proſpiceret tantum, vnde annona aduheretur, quibus ex locis carnes, piſcesq́;, & vectes importarentur, cætera, quæ vis humanæ ſocietatis reſpiciunt, non curaret, verus Imperator, aut Rex non eſſet, Tota ratione iuris & æquitatis, quæ maxima rerum pars eſt, neglecta, aut eo capere non valente. Sed vt fieri non poteſt, cuius iuſſu fit earum rerum importatio, quin habeat poteſtatem iuris & æquitatis moderādæ, E moderandorum morum, caſtigandorum ſcelerum, virtutum prouehendarum: ſic fieri non poteſt, qui mouet orbes cæleſtes conſtantiſſimis & indeſatigabilibus motibus, qui hominum facta reſpiciat, ac moderetur, omnemq́; gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clariſſima, non ideo diſputantur, vt fiant clariora, ſed quia & ſuper his loqui, ac meditari pulchertimum eſt: & veris rationibus deducuntur ex Ariſtotele, cui, poſitis illis, neceſſario ſunt & hæc confitenda, quæ naturaliter ſequuntur ex illis.

Vna in toto mundo monarchia.

Rex minorib. negotiis intētus dūtaxat, non vere habendus Rex. Vera Regis officia eaque optima.

Ariſtotelem pietatem collaudare, vtilemq́; eſſe fateri. Ex his deduci, vt pietatem, quæ verè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

CAPVT XVIII.

ILLVD item, cui prudentia, iudiciumq́; ineſſet, & qui ſtatuiſſet exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos viros repetiuntur Ariſtotelem præcipuè, quem vera de Deo ſententia caruiſſe contendunt, perſpiciet, vigilantérque conſiderabit: Reſolutáque tota ſententia, cernet, quò neceſſe ſit deuenire ei, qui primum aliquid ſtatuiſſet. Nam Politicorum quinto, cùm de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum eſſe oporteret, F numeratisq́; nonnullis aliis, adiecit: ἔπιδὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. ἧττόν τε γὰρ φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν, καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: Inſuper, inquit, præſtat eum videri ſemper & præcipuè ſtudere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid ſubire, & perpeti præter legem ab eis, ſi putauerunt principem eſſe religioni deditum, & curare Deos. Minúſque ei molientur inſidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid conſequatur videbunt ſapientes. Laudat, probátque videri, noſci, intelligi Imperatorem colere Deos immortales, quòd hæc publica cognitio multa commoda pariet populo. Nam ſi quid illatum fuerit à Principe ſupplicii, præterquam quod à lege fuerit proſcriptum, magis verebuntur, arbitrantes Dei conſilio eum egiſſe, caſtigaſſéque ſceleratos nutu diuino: & minus ei inſidias intendent, quem Deos habere cuſtodes & præſides arbitrabuntur. Si bonum eſt igitur videri, melius eſt eſſe. Quidquid enim apparentia vtile, multo magis eſſentia. Vt ſi vtile eſt, & fructuoſum in hoſtibus videri fortem, & inexpugnabilem, longè præſtet talem eſſe. Et ſi conducit aliquem videri probum, virtutisq́; colentem, quia diligetur, honores conſequetur, cæterisque bonis locupletabitur, multo magis hæc ipſa conſequetur, vere probus. Similiter

Princeps religioni addictus, eſt in tuto.

Decreta punitio à lege, tāquam à Deo.

A igitur ſi ficta vel apparens pietas eſt vtilis principibus & omni populo, multo magis vera, & ſolida. Argumentum ab apparentibus ad vera. Deinde à contrariis: Si pietas apparens eſt vtilis, multo melior & vtilior vera. Impietas igitur primo apparens noxia, ſolida verò peſtilentiſſima. Ad hæc, Omnia, quæ proſunt apparenter, aut verè, non ſolum apparentes cauſas bonitatis habent, ſed etiam ſolidas. Igitur pietas quoniam vel apparenter vel verè prodeſt, ſemper ſolidas habet cauſas bonitatis. Pietas autem cùm ſit, vt Mercurius Triſmegiſtus ait, cognitio Dei: qui poſſidere eam velit, Deum noſcat neceſſe eſt. prodeſt autem omni genere vtilitatis pietas: proderit igitur noſſe Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non conſiſtit, niſi putes & credas eum creaſſe homines, & regere. Non poteſt igitur Princeps videri colere Deum, niſi credat eum vniuerſa condidiſſe, & proſpicere. Eſt autem vtile videri & eſſe pium: vtile igitur erit credere Deum omnia condidiſſe & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & peſtilens, neque eſſe, neque videri pium, ſic neque Deum noſcere. Quoniam autem quæ non apparentia ſolum, ſed multo magis eſſentia bona & ſalutaria, ſunt maximè naturalia, & vera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipſe Ariſtoteles ait, οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλὸν, Nulla res præter naturam eſt bona. Ergo Deum noſſe, & colere & maximè naturale. In contrarium, maximè non naturale, eum ignorare, & non colere. O Ariſtoteles igitur vide & conſidera. Si enim præſtat Principes videri pietatis ſtudioſos, videri autem non poſſent, niſi præ ſe ferrent credere Deum ſuper hominibus habere poteſtatem: Ideo enim populi timebunt, quia pu-
B tabunt Deum cultori ſuo fauentem eſſe, & hoc bonum eſt: habere autem poteſtatem non poſſet, niſi creaſſet: cui etiam eſt adiunctum, quia niſi creaſſet, non faueret, & proſpiceret: neque enim rei non ſuæ proſpiceret. melior eſt igitur & vtilior, eóque verior, & naturalior Philoſophia, quæ putat Deum creaſſe genus humanum & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philoſophiam tuam nunc apertè pronuntiaſti, ſi negas, vt perhibent, mundum, & genus humanum conditum: cum quo eſt adiunctum, nulla erga genus hominum Deum affici charitate. Quam opinionem tu dicis eſſe peſtilentem, quia contrariã eius, dicis Principi & populo vtilem. Quæ autem ſunt noxia, & peſtilentia, ſunt minus naturalia, ſunt deprauata etiam tuo teſtimonio, eóque vitia Græcè dicũtur κακίαι, nocentia, labefactantia. Vitanda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrumpit, tollit eſſe, & naſci. Impietas tollit bonum, & vtile. Tollit igitur naturam, tollit ipſum eſſe, tollit bene eſſe. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non vera: quia verum, & eſſe, ſunt eadem. Credere autem Deum non creaſſe mundum, humanúmque genus, perficit vt neque credatur hominibus proſpicere, neque ſuper eis habere poteſtatem. Hoc autem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas vtilis: execranda ergo & fugienda, tanquam inutilis & peſtilens Philoſophia tollens pietatem, ingerens impietatem. Hoc tu dicis, hoc tu apertè teſtaris. Naſcuntur enim altera ex alteris. Ergo aut obliuioſus es, nec vidiſti quid tandem ex dictis tuis deduci poſſet, aut animo diuerſo ſæpe fuiſti. Recordare etiam quæ in libris de cælo dixiſti, δεῖ δ' ἕκαστον λέγειν
C τοιοῦτον εἶναι, ὃ φύσει βούλεται εἶναι καὶ ὃ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὴ ὃ βίᾳ, καὶ παρὰ φύσιν. Oportere vnumquenque id dicere, quod è natura velit eſſe, non quod præter naturam, & violenter eſt. Illud item perpendendum eſt, & deducendum, Si non decipit homo iuſtus, multo minus Deus. Iuſtus credenti ſibi, fidémque imploranti ſuam, aut in ſe ſperanti, non deerit. Multominus igitur Deus fallere non poterit eum, qui ſe colat, & populorum fidem, vniuerſalémque omnium hominum conſenſum deludere, qui credunt Principes Deum colentes Deo eſſe curæ. Et id etiam Ariſtoteles ſuperius eſt confeſſus. Laudauit igitur Ariſtoteles religionem, eámque principes dixit colere oportere, vtilémque eſſe. Et quod dixit præſtare eum τὸ δοκεῖν, videri, apparere, deſignat cerni, cognoſci, intelligi, ſentiri, vt denotent religionem perſpicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq; perceptam, cuius exemplo fiat Princeps venerabilior. Hoc enim eſt, quod ſuperius dicebat, Deos curare res humanas.

Pietas apparens ſi vtilis eſt, certè vtilior ea quæ vera eſt.

Pietas quid. Vera pietas.

Vtilior Philoſophia quæ deum aſtruit, quã quæ negat.

Noxia cur vitanda.

Noxia impietas.

De ſingularis Dei beatitudine, quam Ariſtoteles vidit, vereq́; definiuit. Quòd omnes Ordines mundanos confeſſus eſt à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quòd is eſt Verbum Dei, ex Philone.

CAPVT XIX.

QVAM diuina quoque, quàm ſuſpicienda, manifeſtáque ſingularis & vnius Dei duobus locis, Ariſtotelis confeſſio, qua nihil à noſtra Theologia clarius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Mente in libris poſt res naturales fuerat locutus, vt ſeipſam cogitet, contempleturq́; : quæ retulit quoque in Moralibus, vocans ibi Deum, quem Mentem in libris illis. In octauo Politicorum hæc ſui ſimilis dicit : ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιβάλλει τοσοῦτον, ὅσον περ ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν κατ᾽ ταύτας, ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι, καὶ μακάριος, δι᾽ οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν: Quòd igitur tantum cuique felicitatis adſit, quantũ virtutis, & prudentiæ, & quantum ſecundum has virtutes agat, ſit nobis in confeſſo, vtentibus teſte ipſo Deo, qui felix eſt, & beatus, non ob vllum externus bonũ, ſed per ipſum ipſemet, & quia talis eſt natura. Quantum hic eminentiſſimæ, profundiſſimæq; Theologiæ? Primum dicitur hoc de ſummo, & vno, ac ſingulari Deo, quem verò naturæ inſtinctu, Deum ſimpliciter vocat: non cõuenit vlli cœleſti Intelligentię, quarum nulla eſt beata per ſeipſam, ſed per ipſum illum, qui ſibi quoque eſt beatus. Huic ergo tribuit magnam infinitamq́; beatitudinem, cui comes it omnium corona bonorũ. Id enim eſt beatus per ſe. Audias quæ pòſt eloquitur, ſimillima prorſus his, quæ ſenſit, & ſcripſit, in Compendio. Nam cùm ordinem, legemq́; in moderatione, non exceſſu conſiſtere probaret, dixit, ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως, θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν: Numerus, qui nimium excedit, non poteſt ordinis eſſe particeps. Is enim fuit diuinæ poteſtatis inuentum, quæ continet hoc Vniuerſum. Duo admirãda, Numerum, quemadmodum Plato in Epinomide, eſſe diuinũ opus, opus Dei, rem diuinam, rem repertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentũ, harmoniam rerum, quę tota in numero eſt & proportione, omnẽ hunc ordinem, hanc harmoniam, rerumq́; mirabiles ſitus ac concentus fatetur eſſe diuinę poteſtatis opus. Et quid aliud ei numerus, quàm quod Moſes in creatione mundi, lux, cœlũ, maria, terræ, herbę, animalia? Deinde non inueniſſe ſolum hunc ipſum ordinem dicit, ſed conſeruare, continere Vniuerſum ordinibus, legibusq́; numeroſis à ſe repertis. Si Deus igitur continet Vniuerſum, primum hunc eſſe ſingularem quendam Deum, qualem ipſe videtur deſcribere, cui referat ordines, & ſitus omnes acceptos, oportet. Tum ſi continet Vniuerſum, ſi numerus eſt opus eius, teſtatur id infinitam eius poteſtatem. Qui enim poteſt continere totum mundum, quoniam in mundo eſt, quidquid poteſt eſſe, neceſſariò poteſtate ſempiterna præditus eſt. Nihil enim deeſt mundo, quod natura capere potuerit. Si qua igitur eſt potentia, quæ continet, ſuſtinetq́; Vniuerſum, eam infinitã eſſe neceſſe eſt: quia ſuſtinet quidquid eſſe poteſt: vt ſi hæc continet, poſſit etiam alia, ſi darentur. Veriſimile enim eſt, ſi tribuas Deo cunctarum rerum ſuſtinentiam, in quo maxima poteſtas cernitur, nefaſq́; ducis alterius quàm Dei, hanc eſſe poteſtatem, Deum, ſi adeſſent plura, cõtinere poſſe. Eadem enim ratio faceret vt ad ea ſeſe Deus extenderet, qua facilè cõtinet hæc ipſa, quæ nunc ſunt in mundo. Quoniam quæ ea facilè, & ſine defatigatione continet, claret quòd multo plura continere poſſet. Nam qui facit aliquid ſine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod ipſe dixit in Compendio, virtutem diuinam eſſe indefatigabilem. Deinde ſi tantæ poteſtatis eſt, vt efficiat numerum, contineat Vniuerſum, facilius potuit ipſum creare. Imò niſi creaſſet, continere non poſſet, quia mundus non ſubiiceretur ei, nec pareret, vt res æterna, vt nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur rerum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderaſſe, vt imperiis eius obtemperarent. Si conuincitur autem poteſtas eius immenſa, quoniam ſuſtinet Vniuerſum, quo neque eſt, neque poteſt eſſe maius, arguitq́; id poteſtatem infinitam, certè potuit & creaſſe, & creandi quoque habuiſſe poteſtatem. Quomodo enim cœlos mouiſſet, niſi poteſtatem creandorum habuiſſet? Niſi ad motum corpora ipſa aptaſſet? Ad hæc, qui facit, creátque numerum, cur non ſemel creauit? Si perpetua quædam huiuſmodi creatio eſt, cur adimis ei non aliquando po tuiſſe? Quandoquidẽ hoc aut ęquale, aut maius illo. Non minor eſt virtus, quàm quęrere, parta tueri. Illa quoque euidentiſſima conſecutio, Si diuina poteſtas continet regitque Vniuerſum: in hoc Vniuerſo ſunt res humanæ. Nam Vniuerſum conſtat è rebus naturalibus & humanis. Eſt autem ſignificatus continendi, quod amplectitur vndequaque, & ſuſtinet, aſtringit, alligat, regit. Quo declaratur poteſtatem diuinam, vniuerſum amplecti mundum,

Deum vnum hic nominat Ariſt.

Harmonia rerum, tota in numero & proportione.

Numerus teſtatur infinitam Dei poteſtatem.

Virtus diuina, infatigabilis.

Ouid. 2 de arte.

Vniuerſum quibus cõſtat.

D E F

A mundum, ſuſtinere, conſeruare, ſicut dicebat in Compendio. Qui hoc facit, etiam res humanas in omni mundo meliores contineat neceſſe eſt. Igitur & has ſic continebit, & reget, vt dirigat, diſpenſet, quod eſt officij & poteſtatis ſuæ. Quòd ſi eas non cõtinet, non continet vniuerſum. Aut etiam non poteſt, aut non vult. vtrunque abſurdiſſimũ. Probatur autem hoc teſtimonio, librum illum, aut ſententias illas in libro de Mundo, eſſe eius: quia ſimilia hic, atque illic de poteſtate Dei, qua contineantur omnia, loquitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus, præcipuè bonos. Si conferas igitur omnia, videbis ei veritatem confeſſionem ſui luculenter extorſiſſe. Poſt hæc omnia ſequitur, quoniam Philo Iudæus, omnesq́; quos antea vocauimus teſtes, Verbum Dei dixere concorditer, id eſt, creatricem illam Mentem, cuncta continere, neceſſariò & iſtum tacitè Ariſtotelem innuere. Audi igitur Philonem, ſimilia in libro de Mundo atque hic Ariſtoteles de Prouidentia, & rerum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: τὰς δυσωπίας ἂν εἴ τις ἀποδιδράσκειν βούλοιτο τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν ὕλαις κραταιὸν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι. λόγος δὲ ὁ ἀΐδιος θεῶ αἰωνίε τὸ ὀχυρώτατον, καὶ βεβαιότατον: Quicunque igitur, inquit, vellet ruborem euadere, qui ſolet in his de quibus addubitatur, accidere, is intrepidè dicat, nullam rem corpoream adeò robuſtam eſſe, vt poſſit ſuſtinere mundum. Verbum autem ſempiternum Dei æterni, firmiſſimam, ac ſtabiliſſimã ſuſtentationem eſſe. Quod à mediis ad extrema, & ab extremis ad media pertinẽs & ſtipans deducit inuictum Naturæ curſum. Vinculum enim indiſſolubile Vniuerſi, qui genuit ipſum Pater fecit. Iure igitur neque omnis terra alluetur ab aquis, quæ finibus eius continetur, neque ab aëre extinguetur ignis, neque viciſſim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino ſeſe medium interponente. Hæc Philo. Dixi autem alibi, locum eſſe mendoſum in impreſſis codicibus, vt legendum ſit non νόμος, ſed λόγος. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus magis Deo gratias habere debeamus? Ariſtoteles cenſet diuinam poteſtatem continere Vniuerſum. Philon declarat hanc poteſtatem diuinum Verbum, vinculum, & ſuſtentaculum Vniuerſi. Et Paulus ſimiliter diuinè, & cum his omnibus maximè conſonè, Portans omnia Verbo virtutis ſuæ. Paulus, & Philo Verbum: Ariſtoteles, & Paulus δύναμιν, Virtus. Eſt ipſe quoque Poteſtas, ac Virtus Dei.

Verbum Dei, ſuſtentatio mundi.

B (margin letter)

Diuina poteſtate continetur Vniuerſum, Ariſtoteli.

Heb.1.

Ariſtotelem fateri Deum maſculum & fœminam creaſſe ad generis humani perennitatem, cum Moſe mirificè conſentientem.

Capvt XX.

C COllectis igitur hinc inde multis, conflabitur ex Ariſtotele mirabile, pulcherrimumq́; Theologiæ corpus: quam cùm Deus poſtea præſens ipſe docuiſſet, prius per oracula reuelabat: docebat item & ſuggerebat Natura. Nam cùm in Oeconomicis de coniugio, quàm bonum eſſet, ac neceſſarium, diſſereret, dixit: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τῶ θεῶ ἑκατέρω ἡ φύσις τῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Quod eſt, Simul autem & Natura ſupplet hoc circuitu, vt ſit res ſemper, quia ſecundum numerum fieri non poteſt, ſed ſecundum ſpeciem. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, vel Deo, natura vtriuſque, maſculi ſcilicet & fœminæ, ad coniunctioné. Hæc Ariſtoteles, dignus, qui nunc inter primates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus eſt inſtinctu, quæ magnus Moſes ex oraculo cœleſti, & antiquiſſimæ doctrinę ſucceſſione ſcripſit. Vt igitur Moſes dicit, Maſculum & fœminam creauit eos: ſic audis dicentem hoc loco (vt mirabile ſit) Ariſtotelem, à Diuinitate prouiſum fuiſſe, vt eſſet maſculus & fœmina ad coniunctionem, vt repararetur propago per continuam ſpeciem, quæ per vnum indiuiduum ſubſiſtere non poſſet. Quo loco multa conſideranda. Primùm quòd hoc factum in præterito dicit, ſicut Moſes, vt det huius rei aliquod principium, in quo de vtroque ſexu fuerit prouiſum. Et quid aliud dicere poſſis, quàm quod ſemper Moſes, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem iſtius rei principiũ, fuit etiam cæterarum. Et qui proſpexit, & ordinauit, vt eſſet maſculus & fœmina, certè totos eos etiam creauit: vt qui dedit eis ſexus varietatem, dederit etiam ſubſtantiam.

Secũdum ſpeciem, non numerum natura conſeruatur.

Ariſtoteles theologus.

Gen.2.

Continua ſpecie propago conſeruatur.

Gen 1.

Si prouiſum eſt æterna ſucceßione à deo, ſic & cæteris æquum eſt eũ prouidere.

Dei actio qua

Gen.2.

Sic fuit is ſator, & autor generis humani. Si item creauit, ſexúmque amborum diſtinxit, D cætera quoque non minus neceſſaria prouidebit. Si enim euſque ſe extẽdit Prouidentia, vt corpora ad generandum apta formaret, vt eſſet æterna ſucceſſio, certè reliquas officij ſui, prouidentiæq́; partes non relinquet. Apparuit enim eam poſſe, quia potuit formare corpus, dare ſexus varietatem, maximæ potentiæ res. Qua charitate autem, & clementia duos ſexus ad æternitatem excogitauit, eadem volet alia ad genus humanum attinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus ſit prouidentia, nemo eſt qui non intelligat, nemo eſt qui non ſit confeſſus. Deducitur etiam ex his, hunc Deum, quem generis humani cõfeſſus eſt Ariſtoteles creatorem, non eſſe Deum illum affixum voluendo primo mobili, ſed Deum, qui & cælum vertat, & cætera in mundo neceſſaria agat. Neque enim ſi affixus erat orbi ſupremo, in tertis eſſe poterat, diſtinguens duos ad perpetuam procreationem ſexus. Deinde vbi ſunt illi, qui negant Ariſtotelem Deo prouidentiam rerum terreſtrium dediſſe, ne vileſceret? Quid enim his clarius, minusq́; amphibologiæ, deprauationíque expoſitum? Videbis igitur apud Ariſtotelem, admiraberisq́; eandem, atque apud Moſen de homine creato Theologiam, vt animum, & corpus cum Moſe dicat expreſsè à Deo creata. Eiſdem verbis, eadem ſententia, de animo & corpore. De corpore, ſicut Moſes, Maſculum & fœminam creauit eos, totidem & ipſe verbis. De animo, vt Moſes dixit Deũ exterius afflaſſe, mentemq́; dediſſe, ſic ipſe in libris de Generatione animalium, mentem eſſe diuinam, ac venire θύραθεν, exterius, à foribus, à porta. Itaque ſibi etiam probè conſentiẽs, eadem aſſerit aliis in locis, quæ nunc de propagatione iuxta E Theologiam Moſaicam ſcripſit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cùm, inquit, in omnibus Naturam appetere melius dicamus, melius autem ſit eſſe, quàm non eſſe: hoc autem in omnibus fieri non poſſit, quoniam à principio recedunt: τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐνδελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Reliquo qui ſuperat modo, compleuit Vniuerſum Deus, facta perpetua generatione. Moſes autem, Vnumquodque iuxta genus ſuum. Ecce quod in particulari de maſculo & fœmina dixerat in Oeconomicis, hic de indiuiduis omnium ſpecierum. Loquitur item hic per præteritũ, συνεπλήρωσε, ποιήσας, compleuit, fecit. In Oeconomicis autem προνενοημένως. Et Deum facit huius rei autorẽ illic, & hic, omnia Moſi ſimilis. Eadem, quadam ingenij diuinitate vidit & confeſſus eſt Marcus Tullius: Quid loquar, ait, quanta ratio in beſtiis ad perpetuam conſeruationem earum generis appareat? Nam primum aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum & concipiendum aptiſſimæ. Et in mare, & in fœmina commiſcendorum corporum miræ libidines. Sic ille dicens in vniuerſum de animalibus, quod particulariter Moſes & Ariſtoteles de homine. Quòd autem quæ refert in Naturam, referat in Deum, qui talem Naturam fecerit, apparet vbi cõcludit. Sic vndique omni ratione concluditur, mente, conſilioq́; diuino omnia in hoc mundo ad ſalutẽ omniũ conſeruationemq́; mirabiliter adminiſtrari.

Mẽs exterius eſſe, Ariſtoteli.

Melius eſt eſſe, quàm nõ eſſe.

2. De natura Deor.

Natura, De⁹.

Ariſtotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ cauſa iuſtiſſima, cur ſit pietas potior. Super hoc, Ariſtotelem præceptoris Platonis ſententiam fuiſſe ſecutum. F

Capvt xxi.

Primũ quærite regnum Dei.
Matt.6.

QVis non mirabitur item Ariſtotelem cum priſcis Philoſophis, cum ſapientibus omnibus tam mirificè, tam vnanimiter, manibus, pedibusq́; tendere in eum ſenſum, ac ſapientiam, quam noſtra ſemper ingerit religio? Deum oportere colere, primúmque regnum cælorum eſſe quærendum. Hoc Ariſtotele aſſeuerante, quid aliud ſentire cogemur, & interpretari, quàm eum cogitaſſe, ac ſenſiſſe pietatem omnium rerũ optimã? cui multa alia neceſſaria cohærent. In libris igitur de Republica, cùm de his ageret, quę ſint in ciuitate & republica neceſſaria, primumq́; alimentum numeraſſet, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, ſubiicit, πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem vocant. Paulò pòſt, ὑπὸ γὰρ τῶν πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς. πρέπει δὲ τινὰς θεραπείας ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς: A ciuibus enim conuenit coli Deos. Et,

Conuenit

A Conuenit cultum reddere Diis. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate cultus Dei.
Nam τὸ θεῖον, eſt numen: quod etſi in multos competat, vt ſanctitas, eſt tamen præci-
puum ſingularis Dei nomen, ſicut Deus, & quemadmodum ſæpiſſimè locutus eſt idem.
Quæro igitur ex eo primum, cur cultus numinis ſit ex his, quæ ſunt in ciuitate neceſſa-
ria, aut ſine quibus, vt ipſe loquitur, res publica non poſſit conſiſtere. Iam quid ſit illud
Numen, cuius in ciuitate cultus ſit neceſſarius. Certum igitur Ariſtotelem dicturum,
cum primum in republica fateatur eſſe cultum Dei, quod Chriſtus dixit, Primum quæ- *Matt. 6.*
rite regnum Dei. Siquidem & ipſe cùm de his loqueretur, quæ fiunt in omni vita huma-
na, præpoſuit omnibus, vt quæreremus regnum Dei. Id omnes communi conſenſu pie-
tatem ſentiunt, & interpretantur. Hanc autem cùm ſentiant omnes regnum Dei appel-
latam, palàm eſt ideo pietatem primum exercendam eſſe, quia per eam ad præmium *Pietas primò*
cæleſte peruenitur. Aut ſi non tam altè ſuſpexit Ariſtoteles, supereſt vt primum in ciui- *exercenda.*
tate locum dederit pietati, ob maximam aliquam æquitatem, ac iuſtitiam. Si colendus
eſt enim, & qui eum colunt operantur iuſtiſſimè, faciuntq; id quod eſt præcipuum in
ciuitate: Iuſtitia autem poſita eſt in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, red-
dentesq; dicuntur agere iuſtiſſimè: neceſſe eſt pietatem ſiue cultum Dei, maximo de-
bito reſpondere, ob maxima beneficia. Quænam igitur alia hæc eſſe poſſunt, quàm ea,
quæ ſuperius dixit Ariſtoteles? quòd continet Vniuerſum, regitq; Deus, quòd humana
corpora creauit, inq; ſexus varietatem, vt naſceremur, diſtinxit, quòd animos exterius
B immiſit. Qui enim vtrunque ſexum, vt naſcerentur, qui poſtea nati ſunt, aptauit, diſtin- *Sexuum di-*
xit, is vtique fuit autor, vt nati ſint omnes, quicunque poſtea nati ſunt. Ei[illegible]e tanquam *ſtinctio à deo.*
autori, & qui parauerit, vt naſceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triáque ma-
xima beneficia doceo ipſo autore nobis à Deo largiri: Quod ab eo nati ſumus, id eſt, pro-
uidentia eius corpus effictum: Quòd animi noſtri exterius ab eo donati: Quòd alimur
ſemper, & vegetamur. Id enim cæli motus præſtat, quem à Deo eſſe ſæpius ipſe teſtatur.
Denique quòd prouidemur ab eo, vt multis apparet locis Ariſtotelem fuiſſe confeſſum.
Hæc illa maxima iuſtitia, ipſa Philoſopho aſſerente, ob quam fit, vt primum cultus Dei
habeat in ciuitate locum. Si negligat Deus res humanas, vt pertinaciter nonnulli Ariſto-
telem ſuſpicatum contendunt, nullus deberetur ei cultus. Efficitúrque neceſſariò quod
Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dij neque poſſunt nos iuuare, nec volunt, nec
curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec eſt quod ab his ad hominum vitá *2. de Natura*
permanare poſſit, quid eſt, quod vllos Diis immortalibus cultus, honores preces adhi- *Deorum,*
beamus? In ſpecie autem fictæ ſimulationis, ſicut reliquæ virtutes, ita pietas ineſſe non
poteſt, cum qua ſimul & ſanctitatem, & religionem tolli neceſſe eſt. Hæc ille. Nullus igi-
tur ei cultus deberetur, ſi cùm precamur, & colimus eum, nec animaduertit honores, re-
ligionemq; noſtram, nec preces exaudit. Cùm autem nulla virtus non maximè naturalis,
ac ſolida, minimeq; fucata ſit, nec poſſit eſſe laudabile, quod fucatum eſt: pietas cùm non *Pietas, virtu*
ſolum virtus ſit, ſed omnium virtutum excellentiſſima: fieri non poteſt, vt ſit ſimulata, ſit *tum maxima.*
C de eo quod non eſt, falſa, mendax. Sed ſicut fortitudini ſubeſt materia à qua vera laus for
titudinis exiſtat, cæteriſq; ſimiliter virtutibus: ſic neceſſe eſt, circa quod pietas verſatur,
& quo virtus eſt eminentiſſima, maximè naturale, maximè verum eſſe. Id autem eſt fir-
miſſima perſuaſio, à Deo cuncta bona homines accepiſſe, iugiterq; præſtari, quod ali-
quando dediſſet. Quæ perſuaſio ſi falſa eſt, pietas ipſa virtus inclyta, virtutumq; prin- *à Deo cuncta*
ceps, vana, falſa, inanis eſſet, vaniſſimoq; fundamento niteretur. Sed nulla virtus eſt falſa, *bona præſta-*
quia naturalis eſt potius, & communi conſenſu laudatur, poſſidenteſq; celebres facit & *ri.*
beatos, vt neceſſariò ſit res ingens, ac ſolida, quod laudem gignit & beatitudinem: ſic
pietas multo maxime habebit hæc omnia. Tum ſi nullum decorum, & honeſtum eſt fal-
ſum, contrà omne falſum, aut fictitium, eſt inhoneſtum. Et ſi decorum cenſet coli Deos
Ariſtoteles, certè hoc decorum eſt maximè verum, habetq; verum fundamentum, veras
cauſas. Vt ſi decorum eſſet filium venerari parentes, aliqua maxima cauſa id efficiat: ſic ſi
decorum eſt homines venerare Deum, ab aliqua ingenti cauſa dependeat neceſſe eſt.
Hæcq; ab ipſa Natura comprobantur. Apertè igitur, vt in pleriſque aliis, ſic nunc ſecutus
eſt præceptorem Platonem Ariſtoteles, qui in Epinomide dicit: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς μηδεὶς
ἡμᾶς πότε πείσῃ τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει: Nemo vnquam nobis perſuadeat, eſſe huma-
no generi quicquam maius virtute, quæ dicitur Pietas.

FINIS.

D

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER QVINTVS.

IN QVO DE SINGVLARI AC SVPREMO DEO PHILOSOPHIA PLATONIS PERPENDITVR.

Platonem vnum ſingularem Deum aſſerere. quam cælo perinde atque Ariſtoteles tribuat Diuinitatem, non veram, ſupremamq́; illi Diuinitatem, ſed creatam eſſe, factamq́; ab illo ſupremo. Deum illum magnum ac ſupremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Triſmegiſti. Hunc ipſum, non corporis modo cæleſtis, ſed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem ſentire creationem perpetuò manantem. Secutum eſſe Platonem Aegyptios & Chaldæos in deſcribenda creatione mundi. E

CAPVT I.

QVOD in Ariſtotele fecimus, vt eius vel inconſtantiam, vel neceſſariam mentis mutationem ab ea ſententia, quam contra naturam violenter ſuper maieſtate ſingularis Dei, fictitiáque illa tantum luminum cæleſtium, quam in libris poſt res naturales confinxit, Diuinitate protuliſſet, conuinceremus, eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum verbis illis ſuis recitatis eò deducemus, vt quando corpora, Intelligentiasq́; cæleſtes deificat, vel inuitum, & Chaldæorum, Ægyptiorúmque receptæ apud Græcos perſuaſioni ſubſcribentem feciſſe monſtremus, aut non veram, & ſolam, vt in Ariſtotele, illam cæli Diuinitatem, ſed aſcititiam, ac diuinum quiddam potius, quàm verum, & vniuerſale Numen confeſſum oſtendemus, productis his, quæ naturæ vel inſtinctu, vel iuxta maiorum Philoſophiam, ſuper vero Deo, ſummáque & naturali Diuinitate ſenſit, perſpicuéque prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili conſenſu ex Theologia videlicet Moſis, & Ægyptiorum, creatorem omnium rerum inſcrutabilem, ineffabilémque Deum, non viſibilium ſolùm, ſed etiam ipſorum animorum, ac Deorum, maximè verò Animæ mundi, id eſt, eius, qua cælum animatum putauit, confitetur. Nec reliquum eſt quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem. Vt ſi quibus aliis locis, cælum & ſidera deificat, aut inconſtantem eum confiteri oporteat, aut ita deificaſſe, próque Diis habuiſſe, ſicut item Deos appellat ab ipſomet Deo maximo creatos. Vt non quidem vera æternáque præditos eos, ſed quadam donata, factáque diuinitate, ſenſerit: quale noſtris in litteris non Angeli modò, ſed etiam viri iuſti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus ſuſpicantibus nobis eos veros eſſe Deos, & non à ſummo, ac ſingulari Deo creatos. Hanc Theologiam clarum eſt extare apud Platonem, totius item Theologiæ ſacratioris, quæ magnis myſteriis conſtat, receſſus: quos qui F

Aſcititia cæli diuinitas.

Plato, in Timæo deum verū confitetur.

ſcrutatus

A ſcrutatus fuerit,fabulis,& his,quæ ceu ſordes adhæſerunt(quia nox atra terris adhuc in-
cubabat)ſepoſitis,cernet claram,vel inſtinctu Naturæ,vel priſca ſucceſſione editã Theo-
logiam. Exordiens igitur creationem rerum,hoc diuino principio auſpicatus eſt, Marco
Tullio interprete. Atque illum quidem quaſi Parẽtem huius Vniuerſitatis inuenire diffi- *De Natura*
cile: & cùm iam inueneris,indicare in vulgus,nefas. Hæc Tullius. Plato autem, τὸν μὲν οὖν *Deorum 1.*
ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Hoc præ-
clarum Platonis exordium,diuinũ,conſonumq́; noſtræ cælitus reuelatæ ſapiẽtiæ. Quan-
doquidẽ & Moſes ſcribens de creatione mundi,nihil de creatore mundi, requiſiuit,ſcri-
pſit,indicauit. Nimirum ea de cauſa,quam memorauit,quia ſit eum cogitare quidẽ diffi-
cile,in vulgus efferre,& pronũtiare,impoſſibile,& nefas. His de cauſis expeditè pronun-
tiauit vterque,eum fuiſſe Patrẽ,aut Parentem Vniuerſitatis. Apud Moſem, Creauit cæ- *Parens Vni-*
lum,& terram: Quod parentis eſt,& quaſi gignentis. Et quia non propriè genuit,Marcus *uerſi. deus.*
eum,quaſi Parentem dixit. Vbi autem Hebraicè eſt Creauit, Sept. interpretes verterunt *Gen. 1.*
ἐποίησε, Fecit. Ecce igitur Creator,ſiue Parens,ecce Factor. De quo ergo Moſes ſcripſit, In
principio creauit Deus cęlũ & terram,de eodem Plato dixit,quòd eum,qui fuerit Crea-
tor,& quaſi Parens Vniuerſitatis,id eſt,cæli & terrę,difficile ſit cogitare,multo difficilius
effari in vulgus. Progreſſus vlterius Marcus pro Platone: Rurſus igitur,inquit,videndum *2. De Natura*
ille ſabricator tanti operis. Paulò pòſt, Atqui ſi pulcher eſt hic mundus, ſi probus eius ar- *Deorum.*
tifex. Quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præ-
B ſtãtius. Oſtendens item vnà cum mundo à ſupremo Deo natos eſſe Deos, Quocirca, in-
quit,ſi fortè de Deorum natura,ortuq́; mundi diſſerentes, minus id, quod habemus ani-
mo conſequimur,vt tota dilucidè, & planè oratio exornata ſibi conſtet, & ex omni par-
te ſecum ipſa conſentiat,haud ſanè erit mirum. Progreſſus inde, Quęramus,inquit,igitur *De Vniuerſi-*
cauſam,quæ eum impulerit, qui hæc machinatus ſit, vt originem rerum, & molitionem *tate.*
nouam quæreret: probitate videlicet præſtabat. Probus autem inuidet nemini. Itaque
omnia ſui ſimilia generauit. Hæc nimirum gignendi mundi cauſa iuſtiſſima. Nam cùm
conſtituiſſet Deus bonis omnibus explere mundum,mali nihil admiſcere,& cætera. Ea-
dem totidem verbis apud Platonem, paucis interiectis: Quamobrem efficere moliens
Deus,terram primum,ignemq́; iungebat. Subiicit item: Deus autem,ait,& ortu,& virtu-
te antiquiorem genuit animum,eumq́; vt Dominum,atque Imperantem obediẽti præ-
fecit corpori. Paulò autem inferius de hoc ipſo: Animũ igitur cùm ille procreator mũdi *Animi crea-*
Deus ex ſua Mente,& Diuinitate genuiſſet, tum denique omne quod erat concretum, *tio à Deo.*
atque corporeum,ſubſternebat animo,interiusq́; faciebat. Hęc Plato interprete Marco.
Eſt autem is Animus,vt dixi, Anima cæleſtis orbis,eſt Deus ille,qui animat orbem cæle-
ſtem,id non Platonicis modò perhibentibus, ſed ipſo indicante Platone, his verbis: Sic
animus à medio profectus,extremitatẽ cæli à ſuprema regione rotundo ambitu circun-
iecit,ſeſe ipſe verſans,diuinæ,ſempiternæ, ſapientisq́; vitæ induxit exordium. & corpus
quidem cæli ſpectabile effectum eſt, animus autem oculorum effugit obtutum. In his
C omnis ambiguitas diſſoluitur, quam cælo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animũ &
corpus fatetur à Deo creatum. Creatus eſt igitur animus cæleſtis, ſiue anima cæli à Deo,
corpus viſibile,anima inuiſibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem cæleſti aut corpori, aut
animo,cernis hìc nec æternam Diuiniratem, nec veram,ac primam. Vt qui adoret ani-
mam cæli ſummo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq́; eſt animus
ille cæleſtis,de cuius creatione tam multa diſſerit Plato, qualis maximus quis Angelo-
rum,voluẽdo cęlo à Deo præfectus. Si creatus eſt igirur cæli totius animus à Deo,vtique
etiam particulares animæ ſtellarum. Ecce igitur quomodo ſit intelligendus in Epinomi-
de Plato,cùm cælum Deificat,ita videlicet,vt intelligas eum non veram, ac primam Di-
uinitatem illi dediſſe,ſed factam,creatamq́; aliquando à ſummo Deo. Eodem modo cõ-
ſtat intelligendum eſſe Ariſtotelem, qui præceptorem Platonem danda cælo Diuinita-
te fuerat ſecutus: vt,quemadmodum exempla docuerunt, principalem ſempiternamq́;
Diuinitatem alibi ſtatuerit,aut oblitus ſuorum decretorũ ſtatuere ſe non perſpexit,cùm
eam confitetur continere totum mundum, cùm ſexus varietatem feciſſe, cùm regnare
ſupra vertigine cæli,extra anni Soliſq́; vias,non videlicet incluſum orbi cæleſti, ipſumq́;
animantem,prædicat. Illum igitur, qui cæleſte corpus impellit animator eius, non eſſe
maximum,ſupremumq́; Deum, ſed Intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua *Intelligentia*
corpus etiam creauit,aptauit arte mirifica,vt ſemper verſaretur rotũdo motu: vnde vita *à Deo creata.*

eſſe perpetua, dogma Platonis eſt. Quare cæli ac Solis motum non Animæ illi debere- D
mus, ſed conditori magno, qui eam creauit. An autem ſit Animus is, nunc non diſputo.
Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à ſupremo Deo creata, vel cæli
Gen. 1.
vniuerſalem Intelligentiam, ſi qua ea ſit. Nam quemadmodum item Moſes aſſerit Deũ
creaſſe lucem, aut quarta die Solem & Lunam: ſic eiſdem pene verbis Plato: Atque, inquit, vt eſſet menſura quædam euidens, quę in iſtis octo curſibus celeritates, tarditatesq́; declaret, Deus ipſe Solem, quaſi lumen accendit ad ſecundũ ſupra terra ambitu, vt quàm
Nihil venerabilius ſole apud paganos.
maximè cælum collucceret. Ecce igitur Solis creator Deus, nihil eſt autem apud profanos Sole venerabilius, cuius Intelligentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam totus liber eſt clariſſimus, quo & mundi exordium prædicatur, & omnia viſibilia, & inuiſibilia ab vno Deo condita ſæpe referuntur, aliud ex eo libro ſuper hac ratione non addã.
Deprauatores Platonicorum librorum.
Nam Platonici illi, vt Proclus, & Alcinous & Simplicius, qui deprauare conati ſunt ſenſa Platonis, quòd creationem non aliquo temporis exordio cœpiſſe, ſed fluere manareq́; in ſempiternum cenſuerit, ideo contemnendi ſunt, & irridendi, quia tum manifeſta, & ipſo Sole clariora obſcurare nituntur, tum id ſunt conati, vt idololatriæ, profanæq́; Philoſophiæ ſuæ labenti ferrent opem, in qua nefas putabant, cælum, quod adorabant, aliquando creatum, aliquando non fuiſſe. Sed cùm totus liber ſit planus, perſpicuumq́; ſit
Ægyptij et Chaldæi conſtanter mundi creationem aſtruunt.
Platonem in Timæo ſecutum fuiſſe Pythagoreos, hos autẽ Ægyptios, & Chaldæos, apud quos conſtanter traditur creatio mundi. Extat enim liber Timæi Locrenſis de Creatione mundi, in quo ad alia ipſe hæc: ἐποίησεν ὦν τὸν δὲ τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τᾶς ὕλας, ὅρον αὐτὸν E
κατασκευάσας τᾶς τῶν ὄντων φύσιος: Creauit igitur hunc mundum ex vniuerſa materia, terminum ipſum efficiens omnium Naturæ rerum. Multaq́; eiuſdem generis ibi Timęus, vt conſtet eum creationem vni Deo tribuere, materiam fateri ſempiternam. de quo poſtea. Igitur quidquid Plato in Epinomide & in Legibus de aſtrorum Diuinitate loquitur, perſpectum eſt qua ratione ſit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato loquebatur, transferas licet, ad id quod de Legibus: Solis, inquit, corpus nemo eſt, qui nõ cernat, animam autem minimè. Neque enim etiam cuiuſquam corporis anima cernit aut viuentis, aut cùm moritur. Sed magna ſpes prorſus, hoc quod non ſentitur vllis ſenſibus inſeruiſſe genus nobis: eſſe autem ſola mente intelligibile, quæ ſola cogitatione capiamus. Hæc, quæ de Sole Plato loquitur, habent eum ſenſum, vt ſi qua Soli ſit, vt perhibet, anima, eam fatearis, vt in Timæo vidiſti, à ſummo Deo creatam. Similiter quod paulò antè de Anima totius cæli eodem libro dixit: ὡς τὴν ἀρίστην ψυχὴν φατέον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κόσμου παντὸς, καὶ ἄγειν αὐτὸν τὴν τοιαύτην ὁδὸν ἐκείνην: Optimum animum præeſſe omni
Sibi contradicit Plato.
mundo, ipſumq́; agere ea via. Oſtendam autem eum inconſtantem, ſibique cõtradicentem, & commentitia ponentem, de ſatu noſtrorum animorum à Sole, nec quærã alium, à quo refellatur, niſi ipſummet teſtem. Sicut item commentitium eſt, de anima illa cæli. Quomodo enim totum cælum erit animatum, ſi cuique ſideri ſit anima? Eſſet ergo anima in anima, omninóque aliqua ſuperuacanea. Sed hoc non ſit nunc conſiderationis noſtræ, nec magni referat. Quod item eodem libro ſcribit: De aſtris omnibus, Luna, annis, F
menſibus, temporibusq́; anni, quid aliud dicemus, quàm hoc ipſum, videlicet, quod quoniam anima quidem, vel animę, horũ omnium cauſæ fuiſſe noſcuntur, bonæq́; ſunt omni genere virtutis, Deos ipſos eſſe dicemus, ſiue in corporibus habitantes, cùm vti animalia exornant omne cælum, ſiue quouis alio modo. Deinde vt quiſpiam hæc confeſſus fuerit, num continere ſe poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Hæc Plato de ſtellarum Diuinitate, animiſq́; eas inhabitantibus, quibus vti rerum terreſtrium autoribus tribuit Diuinitatem. Vidiſti igitur in Timæo quam diuinitatem, nempe factam, datam à ſupremo Deo, vt ob id venerationẽ cultumq́; minimè promereantur, ſed animæ illæ habeantur
Iob. 38.
quaſi promentibus Angelicis. De quibus fortaſſe Deus apud Iob, Cùm me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Differetur autem aliàs de anima cæli.
Duo genera Deorũ, apud Platonem.
Cùm igitur ſemper ſint duo genera Deorum apud Platonem, ſidera, corpusq́; cæleſte, tum Dæmones, conſtat vtrunque à ſupremo, ac ſingulari Deo confiteri eum fuiſſe creatos. Vnum autem duntaxat Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem, cui ſubiecta ſint vniuerſa, ſolumq́; ſempiternum agnoſcere. Ineptias autem recentium Platonicorum, Deos æternos prædicantium, autoritas ipſa præceptoris manifeſta refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Non

A *Non ſolum in Timæo, ſed aliis item locis, Platonem de Deo ſupremo egregiè loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum poteſtate. Platonem dicentem, Deum etiam ſeipſum gignere, quis ſenſus.*

CAPVT II.

HVIVS item Platonem mentis fuiſſe, aſſeruiſſéque vnum omnipotentem vniuerſa creaſſe, etiam Deos, vt in illum vnum eminentiſſimum, *Coll. 1.* ſicut in noſtra eſt Theologia, cuncta viſibilia & inuiſibilia creata refe- *Heb. 11.* rantur, qui fuerit autor, vt non modò terreſtria & cæleſtia, ſed etiam ipſi Dij extiterint, quemadmodum videlicet tradidit in Timæo, aliis ex locis euidentiſſimè conſtat, præcipuè decimo & ſexto de Republica, quo nihil de ſuprema Diuinitate diſſerere potuit excellentius, veræq; Theologiæ congruentius. In decimo igitur, cùm de opificiis cuiuſcunque opificij loqueretur, hæc dixit: Aſpice verò quemnam dicas δημιουργὸν, Opificem iſtum. Quem- *Δημιουργὸς Deus.* nam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quæcunque ſingulus quiſque opificum. Sapientem, inquit, dicis quendam, dignumq; admiratione virum. Nondum iſtud, inquit. At forte
B te potius dices, ait. Idem enim iſte artifex non modò omnia poteſt facere opificia, ſed etiã facit omnia, quæ è terra naſcuntur: & item animalia machinatur, cæteráque omnia, etiam ſeipſum, γῆν, οὐρανὸν, καὶ θεοὺς, καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν ἅδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐρ- *Deus, auctor* γάζεται: Terram, cælum, & Deos: Tum quæcunque ſunt in cęlo, & quæ in inferis ſub ter- *rerum omniũ.* ra, hæc, inquam, vniuerſa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis ſapientem. Forte non credis, inquam ego. Dic mihi, videtúrne omnino tibi eiuſmodi opifex, aut aliquo quidem modo horum omnium ποιητὴν, creatorem fuiſſe, aliquo non? An non percipis, quòd etiam tu poſſis ratione quadam hæc cuncta facere? Et quæ, inquit, hæc erit ratio? Non difficile eſt, inquam ego, ſed varia celeriter efficies. Celerrimè profectò ſi voles, ſpe- *Præclara ex* culo accepto, eóque circumacto in omnes partes, extẽplo facies Solem & cæleſtia, mox *Platone ſimilitudo à ſpe-* etiam terrã, mox etiam te ipſum, cæteráque animalia, vaſa, arma, artificia, plantas, omnia *culo, & à le-* denique, quæ paulò antè dicebantur. Ita, inquit, ſed apparentia, non ad verum exiſten- *cto, vt probe-* tia. Bene, inquam ego, & vt res poſtulat, loqueris. In hiſce enim huiuſmodi opificibus *tur rerum o-* etiam pictor eſt ánne? Quî non? inquit. At dices, reor, eum non vera facere, quæ facit. *mnium crea-* Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, nónne? Ita, inquit, & is apparẽ- *tio à Deo.* tem facit. Quid ipſe lecti faber? Nónne modò dicebas, non ipſam formam facere quam dicimus eſſe, id quod eſt lectus, ſed lectum quendã? Dicebam, inquit. Igitur ſi facit quod non eſt, certè non faciat rem exiſtentem, ſed ſimile quid, vt exiſtens, exiſtens autem nequaquam. Perfectè autem eſſe rem, opificium fabri lectum fabricantis, aut aliud id ge-
C nus artificium, quiſquis dicat, apparet eum dicturum non vera. Non certè, inquit, vt cenſebunt hi, qui circa hæc verſantur. Nihil igitur mirum, ſi & hæc obſcura quædam res eſt reſpectu veritatis. Nónne? Vis igitur, inquit, in his ipſis quæramus imitatorem huius, quinam ſit? Si placet, inquit. Igitur tres lecti iſti ſunt, vnus eſt in Natura, ἣν φαῖμεν ἂν, ὡς ἐγῷμαι θεὸν ἐργάσασθαι, ἢ τινα ἄλλον; οὐδένα οἶμαι: Quam dicere nos oporteat, vt ipſe arbitror, Deum feciſſe, aut vllúmne alium? Nullum, inquit, alium arbitror. Alter erit lectus, quem facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Nónne? In confeſſo ſit. Pictor igitur, lectíque faber, & Deus, hi tres præſunt tribus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur Deus quidem, ſiue nolebat, ſiue aliqua neceſſitas aderat, ne pluſquam vna in natura efficeret lectum. Sic fecit vnum ſolum lectum, ipſam naturam, qui eſt lectus. Duo autem tales, aut plures, neque plantati ſunt à Deo, neque naſcuntur. Quomodo? inquit. Quoniã, inquam ego, ſi duos ſolos feciſſet, rurſus vnus apparuiſſet, cuius illi rurſus vtrique formã haberẽt. Et eſſet ſanè, quod eſt lectus ille, ſed non duo. Rectè, inquit. Hæc igitur arbitror explorata habens Deus, volens eſſe veri lecti factor, verè exiſtentis, ſed non lecti cuiuſdam, neque quidam faber lecti, vnum natura duntaxat ἔφυσε, produxit. Vis igitur hunc item vitium conſitorem vocemus, an quid aliud? Iuſtum planè, ait. Quandoquidem ex natura, & productione, & iſtud, & cætera omnia fecit. Et quæ ſequuntur in eo libro, quæ verba magis ad verbum tranſtuli, vt eſſet, quod ſentit, clarius, ác manifeſtius, quàm nito-

rem,elegantiamq́; ſermonis attendens.Perſpicuum igitur eſt hoc loco dogma Platonis, D ſecum conſtantiſſimè ſentientis in Timæo, & iſto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum cæleſtium & terreſtrium, omnium quæ è terra naſcuntur animalium, plantarum, omnium item quæ ſub terra,denique etiam Deorum.Aſſumitq́; pulcherrimũ exemplum ſpeculi:quo in omnes partes conuerſo,ſicut omnia ab eo,qui circunuertit, naſcuntur ſimulatè, & apparenter, ſic à Deo vniuerſa creari verè, & naturaliter, imò momento. Nullum eſt certè diuinius, luculentius diuinæ poteſtatis exemplum,quæ tam facilè poſſit cuncta extemplo produ-

Cur hac vſus ſimilitudine Plato.

cere,quàm facilè producuntur in ſpeculo ſimulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo vtitur ad probandum ei, cui tarda mens eſſet, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo,ſi forte quis eſſet, cui non videretur fuiſſe,ab vno omnia condita. Deinde propo-

Aduerte ſimilitudines ad creationem rerum intelligendam facilius.

nit exemplum domeſticum de tribus lectis, quorum vnus in natura ſit, alter in ſpeculo, alter in pictura.Non eo quidem conſilio,vt affirmet lectum,quod artis eſt,in natura eſſe: ſed naturam nunc appellat ipſam rerum veram exiſtentiã. Lectus ergo, ſicut omnis alia res,tres habet locos,aut gradus:Primus eſt verum eſſe,veritas ipſa:alij duo ſunt apparentiæ,ſimulationes illius veri,alter in ſpeculo,alter in pictura : Vterque ſimilitudo veri. Sic Soles ſunt tres:primus verus ipſe,& in natura Sol:alius in ſpeculo:alius in pictura.Similiter fluuius,aut lucus alius verus, alius expreſſus in ſpeculo,alius in pictura. Vt autem per ſpeculum,aut picturam fingere poteſt homo Solem ſimulatum,repręſentatum:ſic Deus fingat Solem verum,cuius eſt opus veritas. Ac Plato reſpicit nunc, ac proponit dogma E Philoſophiæ cæleſtis,quæ prædicat creationem, veramq́; rerum productionem eſſe ſolius Dei,ſicut ſimulationes,imitationesq́; mortalium.Quoniamq́; tota natura, veritasq́; ipſa eſt ſolius Dei, conſentanea ratione eum vocat φυτουργὸν, arborum conſitorem : Sic omnium rerum verarum artificem vniuerſalem.Ecce igitur vt in Timęo vocauerat eum δημιουργὸν, artificem mundi,cæli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, ſic ſui nunc ſimilimus,vniuerſæ veritatis architectum,rerum cæleſtium, & terreſtrium, & ſubterranearum. Quidquid vel in cælo,vel in terra, vel ſub terra ſit, etiam Deorum clamat eum creatorem.Deos autem illos nominans cum cælo ſentit,vt arbitror, Intelligentias illas cæleſtes,de quibus in Timæo,in Epinomide,in Legibus.In Timæo,animam vniuerſalem totius cæli,particulares item aſtrorum creatos à ſupremo Deo fatebatur. Sunt, vt

Intelligentiæ & dæmones, duo genera Deorum, Platoni.

dixi,duo genera Deorum apud Platonem lumina cęleſtia,id eſt,Intelligentiæ,lumina illa circunrotantes,& Dæmones,id eſt,Dij,ſiue Angeli corporibus aëriis,per vrbes,totũq; mundum vagantes,duces,& principes rerum humanarum, vt ipſe & in Sympoſio, & in Legibus confeſſus eſt.Vtrunque genus producit Platoni magnus Parens Vniuerſitatis. Hoc item in Critia ſiue Atlantico retulit.Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν, ortum & ſatum Deorum nominat? Si quis autem Ariſtotelem, totamq́; ipſam aſpiciat Philoſo-

Tria genera Deorum Ariſtoteli.

phiam, tria ſunt genera Deorum, Dæmones, Intelligentiæ ſiderum, Dij cælicolæ cum ſummo Deo,extra cæli,Soliſq́; vias habitantes. de quibus magis locutus eſt Ariſtoteles, quàm de Dæmonibus.Sed de his ſuo loco.Conſentiẽte igitur Platone, & Ariſtotele, ſed F clarius Platone,eſt vnius magni Dei rerum inuentio,eas non modò in præſens veluti à ſe manantes producentis,ſed qui vt prædicant clariſſimis in præterito verbis, ἔφυσε, produxerit,Sicq́; nunc creare ſemper,ſicut quondam dedit exordium.quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile eſt apud Platonem, quòd dicit Deum creare ſe

Aeternitas Dei.

ipſum. Recordare enim nomina illa apud vetuſtiſſimos Philoſophos αὐτόγονος, αὐτοτελής, αὐτάρκης, αὐτογενής, αὐτοφυής, per ſe, vel à ſe genitus, à ſe abſolutus, à ſe ditiſſimus, à ſe natus.Quibus nominibus, vt ſuperius oſtenſum, deſignatur æternitas. Quia ſi Deus naſcitur à ſe ipſo,nec vel à nihilo, vel ab alio naſci poteſt, neceſſariò ſemper fuit Deus, à quo Deus ipſe naſceretur.Si Deus eſt,non eſt natus ex nihilo,non ex aliquo alio: in æternum igitur fuit ipſe ſui cauſa.Oſtenditur igitur hoc dicto,ipſum ſuimet eſſe principium æternum,à ſe habere quod eſt.Quæ res in ſeipſam reciprocans, æternitatem demonſtrat, & omnino genus aliud rei,ac ſubſtantiæ, quàm ſimus ipſi,qui pendemus ab illo, quem formarum naturalium potentiſſimum creatorem fatetur Plato : vt qui ſe ipſum gignit, qui eſt omnipotens, maior toto mũdo, longe facilius poſſit cætera ſe ipſo in immenſum mi-

Mirabilis artifex, Deus.

nora producere. Eò vocat eum θαυμαστὸν σοφιστὴν, mirabilem artificem, admirandæ ſapientiæ architectum.Vocat naturæ ἐργάτην, opificem. Et hæc ſunt nomina diuina myſteriis,Theologiáque fœcundiſſima apud Platonem, Cæli & terræ, Deorum, rerum cæleſtium,

Aleſtium, terreſtrium, infernarum Creator, τῆς φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex, αὐτοφυὴς ſui ipſius Genitor, ſibi ipſi Autor, ſibimet Principium, Verus rerum Procreator, Producens vnam naturam tantum, non plures, quia quidquid produxiſſet, veritas ipſa, ipſa natura vera fuiſſet. Sicq; eodem reuoluitur res, vnam tantum futuram veritatem fuiſſe, ad quã omnia à Deo creata, reuocarentur. Simulatio autem, & mendacium duobus aut pluribus modis, fieri poſſet ab hominibus, naturam opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Moſem cælum, & terram, animalia, plantas, ſidera, ſic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, cumq;, quoniam vniuerſalem naturam produxit, putat appellandum φυτουργὸν, plantarum conſitorem, ſicut Moſes dat ei plantationem Paradiſi, productionẽ omnium ſtirpium, plantarum, arborum, herb arum Quo mirabili, & diuino teſtimonio, ipſas ſacras litteras intelligimus explicatas, cùm Deo dant plantationem Paradiſi, vt nõ cogamur auxilio accire fictitias illas quorundam Ideas, pro Paradiſo vero, naturali, è veris arboribus à Deo plantatis, qui ipſam naturam produxit, vanas allegorias, vbi nõ opus eſt, introducentium. Hunc locum apparet Platonem ſumpſiſſe ex Mercurio Triſmegiſto, è cuius vbertim fontibus potauit. Is ad Aſclepium hæc loquitur: ἔξεστι τῷ ζωγράφῳ, καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς καὶ γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, καὶ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὢ τῆς πολλῆς ἀνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. τὸ γὰρ πάντων χειρότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσκοντες εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν τῶν πάντων ποίησιν αὐτῷ ἀνατιθέναι, οὔτε τὸν θεὸν εἴδασι, πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι πάθη
B αὐτῷ περιτιθέντες ὑπεροψίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ὑπερήφανός ἐστι, ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. ὁ γὰρ θεὸς ἓν μόνον πάθος, τὸ ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαθὸς, οὔτε ὑπερήφανος, οὔτε ἀδύνατος. τοῦτο γάρ ἐστι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἡ πᾶσα δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν δὲ τὸ γεννητὸν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ποιεῖν. Εἰ δὲ πῶς αὐτὸς μὲν ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ εἰ βούλει μαθεῖν ἔξεστί σοι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην, καὶ ὁμοιοτάτην, ἰδὲ γεωργὸν σπέρμα καταβαλόντα εἰς τὴν γῆν, ὅπου μὲν πυρρὸν, ὅπου κριθὴν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων. ἰδὲ τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυτεύοντα καὶ μηλέαν, καὶ τ' ἄλλα τῶν δένδρων. οὕτως ὁ θεὸς ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει ἐν δὲ τῇ γῇ μεταβολὴν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωὴν, καὶ κίνησιν. Quæ ſunt, Licebit pictori cælum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutáque omnia, & inanimata, Deo autem erit impoſſibile. O dementiam, imperitiamq; incredibilem erga Deũ. Tales enim patiuntur rem nouam, & inuſitatam. Nam cùm aſſerant, ſe Deum benedicere, quòd ei non aſcribant omnium creationem, neque Deum norunt, & præterquã quòd ignorãt, etiam in eum peccant grauiſſimè, ei vel ſuperbiam, vel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut ſuperbus eſt, aut imbecillus, quod impium eſt. Deus enim vnam ſolam habet affectionem bonitatis. Bonus autem neque ſuperbus eſt, neque imbecillus. Hoc autem eſt Deus. Nam Bonum eſt vniuerſalis poteſtas cunctorum creandorũ. Omnis autem res creata, & generabilis, à Deo creata eſt. Quod eſt Boni, & omnia creare valentis. Aſpice verò & quomodo ipſe creat, & quæ creantur, quomodo fiant. Quòd ſi velis, licet tibi pulcherrimum, ſimillimumq; cernere exemplum. Aſpice agrico-
C lam ſemen iacientem in terram, alibi quidem frumentum, alibi verò hordeum, alibi ſementem alterius generis. Eundem aſpice vitem plantantem, & malum punicum, cæteraſq; arbores: Sic Deus, in cælo quidem ſeminat immortalitatem, in terram viciſſitudinem, in vniuerſo vitam & motum. Hæc Triſmegiſtus. Apud quem recognoſcimus dogmata Platonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati cauſa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercurium, etiam verò Platonem. Nunc ergo manifeſtò cernimus Platonem ſecutum Theologiam, rationesq; ſermonis Triſmegiſti. Eſt apud Platonem exemplum ſpeculi, rurſum exemplum de tribus lectis, & de pictura. Apud Triſmegiſtum eſt exemplum pictoris cælum, terras, mare, Deosq; creantis: Eſt item de agricola variam ſementem in terram iacientis, eiuſdem item omne genus plantas conferentis. Platoni ob eam cauſam Deus vocatur φυτουργὸς, plantarum conſitor, quia naturæ repertor, quem Moſes & Paradiſum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci iuſſiſſe refert. Eſt item Mercurio, quòd pictor creat Deos, aſtra ſcilicet cæleſtia, quæ Deos, vt Plato refert in Cratylo, conſtat Barbaros vocaſſe, eos à curſu, concitationéque ſic vocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc facultatem, grauiſſimè, planéque impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Eſt item apud Mercurium diuinum dogma, quòd omnis res generabilis, generationi ſubiecta, facta eſt fitq; à Deo iugiter. Eſt item, quòd

Deus, αὐτοφυής.

Gen. 2.

Mercurij Ter Maximi verba, de creatione rerum.

Plato Triſmegiſtũ ſequutus.

Deus φυτουργὸς

niſi tribuas ei rerum cunctarum molitionem,aut ſuperbiam,inſolentiámque,quippe qui D res vti viles aſpernatus, ſuáque diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem neceſſariò tribuas,qui velit quidem,ſed non poſſit. Arguítque hoc ſuo teſtimonio vetuſtiſſimus Theologus eos,qui ne gerendis eis Deus vileſcat, curam ei rerum humanarum abnegant: Eos falli aſſerit, aduerſáque via pergere, veluti neſcios veritatis ruere: Neſcire eos naturam Bonitatis,ac Diuinitatis.Item immortalitatem in cælo fieri dicens Mercurius à Deo, ſenſit lumina cæleſtia non corrumpi: & quod Plato, noſtríque cælum eſſe ἀγήρω, ἀθάνατον, citra ſenium,citra interitum,corpus incorruptibile? Niſi,vt idem ait,qui fecit,reſcindat. Ex his igitur conſtat, Theologiam Græcorum à Barbaris fluxiſſe, neceſſarióque,niſi velit à fonte diſſidere,eandem & apud Platonem & Ariſtotelem eam ſemper fore.Quod vbique monſtrabitur.

Neſciunt naturam bonitatis Dei, qui eius prouidentiam negant.

Theologia Græcorum à barbaris.

Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorum Diuinitatem, quàm ſupremi Dei obtulerit. Quòd ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè ſit loquendum.

CAPVT III.

EX HIS item luce clarius conſtat,cóſtabitq; magis,quidquid de Deo, vel Diis ſtatuerit ſecus Plato,præcipuè in Legibus,Epinomide,vbi miris laudibus tollit cælum,aſtráque cæleſtia, eáque in numero Deorum putat habenda,quomodo debeat intelligi:ſcilicet vel ſibi ipſi cũ apertè contradicere: aut minorem quandam Diuinitatem eis attribuiſſe: aut quoniam ciues ſuos aliqua manifeſtiore pietate vellet imbuere, oſtendiſſe eis manifeſtiora numina, à quibus inferiora gubernentur. E Illum autem maximum, ineffabilemq; Deum idcirco non tam clarè adorandum propoſuiſſe,quòd non poſſet enarrari, & deſcribi qualis eſſet,& quomodo colendus. Confeſſus eſt enim eum tribus locis inenarrabilem,in Timæo cogitatu difficilem, dictu ineffabilem:Philo etiam cogitari,& intelligi non poſſe,nedum proferri.Quoniá igitur hunc ineffabilem,inexplicabilem, quemq; ſuperiores omnes Theologi, alij innominabilem, alij inuiſibilem,alij ſilentio colendum, alij ἀζήτητον inueſtigabilem dixerant, non eſt de eo in Legibus locutus, cuius de cultu quicquam ſtatuere,quia nec nomen noſſet,nec naturam eius haberet exploratam, non poſſet. Sic etiá in Phædone, appellans eum Menté, clamat,ἐγὼ μὲν τοιαύτης αἰτίας ὁ πήποτε ἔχει μαθητὴς ὁτουοῦν ἥδιστ' ἂν γενοίμην, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐστερήθην, καὶ οὔτ' ἂν αὐτὸς εὑρεῖν, οὔτε παρ' ἄλλου μαθεῖν οἷός τε ἐγενόμην: Ego quidé eiuſmodi cauſæ,id eſt,Mentis,quænam natura ſit,libentiſſimè omnium didicerim. Sed quoniá ea priuatus ſum,neque ipſe per me inuenire,neque ab alio diſcere poterá,verti me ad alia. Ecce nec ſe inuenire poſſe,quænam ſit ea Mens creatrix mundi, fatetur,nec ab alio diſcere potuiſſe.In Epiſtolis ad Dionyſiú cùm de natura Primi idé dubitaſſet, nec ſibi ſatis antè F explicatú dixiſſet,reſpondit ei, vt ſuperius oſtenſum, per Epiſtolá miſſam per Archedemum:φραστέον δή σοι δι' αἰνιγμῶν, ἵν' ἄν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ: Loquendum eſt tibi per ænigmata, vt ſi quid tabella ponto, vel terra fuerit perpeſſa, qui legerit nó intelligat.Paulò auté inferius, cur hæc putet vitáda: εὐλαβοῦ μέντοι μήποτε ἐκπέσῃ ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδεύτους. σχεδὸν γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἔστι τούτων πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελαστότερα ἀκούσματα, οὐδ' αὖ πρὸς τοὺς εὐφυεῖς θαυμαστότερά τε καὶ ἐνθουσιαστικώτερα: Caue,inquit,nequando excidant hæc in homines imperitos. Siquidé,vt ego cenſeo, nihil propè eſt quod magis irrideatur apud plebem: ſicut nihil apud eruditos,rectiq; iudicij,mirabilius,ac diuinius. Habes igitur à Platone cauſam verá,cur oporteat de primo ſilere apud vulgus, cur efferre nefas in vulgus Parentẽ Vniuerſi.Irridét enim nó intelligentes, veluti à populari conſuetudine,craſſisq; auribus remota,quæ de eo dicútur. Eoq; cùm de legibus loqueretur, quas populo publicare oporteret, magnú illú,& inſcrutabilé Deú, à quo nata omnia retulit in Timæo,& in Republica:in Epiſtola principiú,medium, finé vocat, & circú quem & per qué,& propter qué ſint omnia:nihil eſt locutus, propoſito tantú cæli cultu, vt cui de certa religione loquendú eſſet. Toraq; illa cæli apud eú Diuinitas eſt, qualis fluminú, fontiú,Hamadriadú apud Poëtas.In alia quoque Epiſtola ad tres amicos, Hermiá, Eraſtum,Coriſcú,vt primo libro oſtenſum eſt, longe aliú Deú propoſuit quàm illá cæli fictitiam,

Plato aſtra in numero Deorum habet.

Deus inenarrabilis & inueſtigabilis.

Vitendũ ænigmatis cenſet Plato ad arcendos imperitos.

Atiam, poëticamq́; Diuinitatem. Adiurantes, inquit, in amicitia τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα, Omnium rerum Deum, Principẽ, præſentium & futurorum, & principis ac cauſæ Patrẽ & Dominum. En Deus is magnus ille, quem dixit ineffabilem in Timæo, & in Phædone. De hoc admirando Deo tam ſtupenda, mirabiliáque locutus eſt in ea Epiſtola, iam longæuus, iam ſenex, vt ipſe in eadem teſtatur, καίτοι γέρων ὤν: Etſi ſenex ſim. Credendum autem ſenibus Ariſtoteles ipſe teſtis: Quocirca, inquit, oportet ſeniorum, & expertorum, prudentiumq́; etiã ſine demonſtratione pronunciatis ſententiis & opinionibus adhibere fidem, non minus quàm ipſis demonſtrationibus. Vident enim principia, quoniam habent acumen & intuitũ experientia. Hæc omnia, quæ nunc ait Ariſtoteles, habuit Plato, vt ſumma fides ei ſit habẽda. Erat ſenex, erat prudens, erat peritus. Grauiſſimas igitur, & prudentiſſimas opiniones, & ſententias eius, quas in extrema ſenecta protulit de Deo, ſeueriores, ac meliores omnibus, quas in omni vita retinuit, putandum. Ac credendum eſt eum quòd nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronũciauit è fontibus Ægyptiorum præcipuè Mercurij Triſmegiſti hauſiſſe. A Barbaris enim, vt idem perhibet ad Græcos, venit Philoſophia. Eiuſcemodiq́; multa apud Mercurium inuenies. Fuiſſe autem illam cæli Diuinitatem, quam apud eum & Ariſtotelem cernimus, non naturali ratione, ſed ſuperſtitione potius inuectam, hauſtamq́; ex erroribus Chaldæorum, & Ægyptiorum, quæ ab ipſo Deo, per Prophetas ſuos coarguitur, idem ipſe eſt teſtis in eodẽ libro, in quo fatetur primos Aſtrologiæ con-

Credendum ſenibus eſſe, vult Ariſto.

A barbaris ad Græcos philoſophia venit.

B tẽplatores fuiſſe Barbaros, loco peruetuſto, ſemperq́; ſereno innutritos, quod Ægyptus in primis Syriaq́; habeat, ob id claras ſemper ſtellas eos in apertis, & ſerenis campis ſpectare ſolitos, ὅθεν καὶ πανταχόσε καὶ δεῦρ' ἐξήκει βεβασανισμένα χρόνῳ μυριετεῖ καὶ ἀπείρῳ: Vnde per omnem mundum, & in Græciam peruenerint, infinito tempore conſiderata, & expenſa. Paulò pòſt, Quoniam, inquit, Natura ſitum dedit nobis, non adeo clarũ, & lucidum. ὕστερον αὐτοῖς παραδέδωκε τὸ τούτων τῶν θεῶν τοῦ κόσμου κατανόημα: Effectum eſt, vt poſterius nobis ipſis horum Deorum, qui in mũdo, id eſt cælo, ſunt, ſcientiã tradiderit. Sed quæ, inquit, Græci à Barbaris acceperunt, fecerunt meliora. πολλὴ δὲ ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ κάλλιον καὶ δικαιότερον ὄντως, τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τε ἅμα καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς Ἕλληνας. Magna ſpes & pulchra, melius & iuſtius eam famã & cultum, qui de his Diis venit à Barbaris Gręcos curaturos. Ecce fatetur apertè famam, & cultum ſiderum à Barbaris ad Gręcos perueniſſe. Hæc illa ſuperſtitio, quę damnatur, infamaturq́; apud ſacras litteras, tanquam Ægyptiorum, Aſſyriorũq́; error. Hæc à Barbaris tranſiit ad Græcos. Philo idem confeſſus eſt de Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Aſtronomico, & ex his τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, παρ' ὧν τότε εὖ καὶ τὸ χεῖρον φασιν ἀποβαίνειν: Qui aſtra Deos putant, & totum mundum, ac cælum, à quibus bene, & male putant euenire. Clarius item Plato id confeſſus in Cratylo: Videnrur, inquit, mihi priores Græci, ſolos Deos putaſſe, οὓς νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν: Quos nunc multi è Barbaris, Solem, & Lunam, & terram, & aſtra & cælum. Vt autem

Superſtitio vnde primũ.

C à Barbaris meliorem quandam ſapientiam Græci hauſerunt: in omni autem profeſſione ſunt adulterina, & vera: ſic ſuperſtitiones erant repudiandæ, ſola meliore ſcientia recepta. Quare quæ poſt res naturales diſſeruit Ariſtoteles de cæli, ſtellarúmque Diuinitate, ſcito non naturali ratione dicta, ſed ex ſuperſtitione Barbarorum, apud quos etiam erat bona Theologia, à ſuperſtitioſis, Zoroaſtre, Magíſque vitiata, & adulterata. Vt autem tametſi Aſſyrij & Ægyptij cæleſtibus luminibus tribuebant Diuinitatem, militiámque cæli adorabant, non tamen verum Deum ignorabant, vt in primis libris apparuit, item non dederunt æternitatem mundo ob eam cauſam: ſic Græci Philoſophi errare in eo nõ debuerunt. Et Ariſtoteles, qui ſecutus eſt Platonem in deificatione cæleſtium ſiderum, debuerat item in eo ſequi, vt ea confiteretur à ſupremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ vel in Legibus, vel Epinomide de Siderum Diuinitate diſſeruit, cùm cæleſtem ordinem, perennémque conſtantiam ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo inuentum eſt maximi Dei, ipſo teſte: qui ſiue dederit animam diuinam cælo, ſiue citra animam motum æternum, & conſtantem, quemadmodum cordibus animalium, rerúmque ſeminibus, ipſe ſolus Deus, ſolus adorandus eſt. Quod igitur eſt in definitionibus eius de Sole, quòd ſit ζῷον ἀΐδιον, ἔμψυχον, animal ſempiternum, animatum, palàm eſt ex Timæo, non de priore ęternitate, ſed poſteriore dictum. de qua dubius etiam Plato fuit. Nam priorem ſine controuerſia cæls non tribuit. De poſteriore ſic

A Barbaris ſapientia.

Ordo cæli, inuentum Dei.

Sol animal ſempiternum quomodo.

in Epinomide, De cælo, inquit, & ſtellis, alterũ de duobus neceſſe eſt ſtatuere. Aut enim D vnamquanque incorruptibilem eſſe, & immortalem, prorſusq; diuinam: aut aliquam vitam, quanta fas ſit vnicuique, & cui nihil amplius deſit, viuere. Huiuſcemodi tribuit Soli æternitatẽ Plato. Quorũ alterum etiam Theologia vera cõfitetur: vel prorſus interitura ea lumina, ſublatis hominibus è terra, quibus aſtra refulgent: vel vſque in ſuprema ſecula futura, tunc vel remouenda, vel renouanda, vel vno in loco ſtabiliter figẽda. Hæc autem opinatus & confeſſus eſt Plato hoc loco, & in Timæo, vbi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id eſt, animos cæleſtes, & dæmones, prænuntiátque eos eſſe natura corruptibiles, niſi voluntas ſua reſiſtat, quia principiũ aliquando habuiſſent. Idemq; Timæus Locrenſis in ſua Geneſi: idem tot locis, quos oſtendã, Plato. Nam eos natos aliquando eum arbitratum apparet, quod in Epinomide dicit: καὶ τῆς μεγίστης σοφίας, περὶ θεῶν γενέσεως ὀρθότατα ἐπιβαίνειν ἡμᾶς: Maxima, inquit, ſapientia rectiſſimè nos de ortu Deorum cognoſcere. Hic ſuccurrit expreſſa apud Platonem contradictio, vt ſentias, ea quæ eo in libro locutus eſt, inuitum, &, quaſi iocantem dixiſſe. In Timæo dicit Deum illum, maximum creatorẽ Vniuerſitatis iuſſiſſe ſideribus, & Dæmonibus, quos appellat Deos Deorum, id eſt, vt interpretatur Cicero, eos qui Deorum ſatu orti eſſent, vt partem mortalẽ attexerent immortali, hoc eſt, animo humano, cuius initium, & ſtatus eſſet ab ipſo ſummo Deo, adiungerent corpus: quaſi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autẽ iuſſerit minoribus Diis effingere. Cæteráque item animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus à Sole dari genus nobis, vt ſuperius vidiſti, eſt confeſſus. In Epinomide E perhibet animam mundi, vel cæli creaſſe animalia ignea, aëria, aquatilia, forte etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creant Dæmones, & ſtellæ corpus humanum, cæterorúmque animalium, quæ cum cæteris vnà creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, vt Ariſtoteles inquit, veluti qui feriunt, imperiti pugnandi, & feriendi, dant ſæpe oportunas plagas: aut qui dubij partes verſantur in omnes: tale quid perpeſſus eſt Plato. Sed ſine dubio meliora, quę grauior ætas, quæ de Naturæ ſinu, non ſuperſtitionum felle, protulit.

Contradictio Platonis.

Dij Deorum.

Animalia aërea.

Platonem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe, quæ à maioribus audiſſet. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemq́ temporis, & omnis cæleſtis ordinis inuentorem: quæ ſecutus ſit, maximéque approbauerit Plato.

CAPVT IIII.

DE SINGVLARI Deo diuinè veridicéque ſenſiſſe Platonem, tum ſuperius allata loca demonſtrant, tum verò multa alia, quibus aſperſa paſſim eſt Philoſophia eius. Habuit enim ante ſe præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrenſem, Empedoclem, Triſmegiſtum. F Eos norat Plato, totámque eorum Philoſophiam indidit libris ſuis. Timæus igitur Locrenſis in ſua quaſi Geneſi, aut Coſmopœia dicit: τουτέων δὲ τὸν μὲν τᾶς τ' ἀγαθῶ φύσιος ἦμεν, θεόν τε ὀνομαίνεσθαι, ἀρχάν τε τῶν ἀρίστων. Ex his, inquit, cauſis, quæ mundum condiderunt, alterum fuiſſe dicit Timæus Locrenſis ipſius boni naturam, appellaríque Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem ſocias cauſas ad neceſſitatem adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam cauſam Deum confitetur, cúmque eſſe naturam bonitatis, quæ eum impulerit ad creandum, formáſque rebus addendum, accepta materia informi, & inordinata. ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ὁρῶν τε τὰν ὕλαν δεχομέναν τὰν ἰδέαν, καὶ ἀλλοιουμέναν. Eúmque fatetur expreſſe mundum hunc creaſſe, tota illa aſſumpta, diſtributáque materia, ſtatuiſſéque corpus, & locum omnium rerũ, in quo res omnes continerentur, ipſum mundum. ἐποίησεν ὦν τόνδε τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τᾶς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς τῶ ὄντος φύσιος. Deinde Deum volentem facere prolem optimam, feciſſe hunc genitum, ſiue factum, ſiue generabilẽ Deum, θελήμενος ὦν ἄριστον γέννημα ποιεῖν τοῦτον ἐποίει θεὸν γεννατόν. In quo vides, quo genere Diuinitatis mũdus ſit Deus, factitio ſcilicet, & ab illo ineffabili, & ſupremo Deo, qualis aſtrorũ item, effecto. Eò quoque pulcherrimè faſſus eſt à Deo mundũ creatũ, quia ab omni cauſa ſit incorruptibilis, niſi velit eũ Deus ipſe

Platonis magiſtri.

Mundus, quo ſenſu Deus appelletur.

A ipſe diſſoluere,qui fecit,& inſtruxit eum. εἰ πάλαι φθαρησόμενον ὑπ' ἄλλου αἰτίας, ἔξω τοῦ αὐτὸ συντεταγμένου θεοῦ εἰ πάλαι δύναιτο αὐτὸ διαλύειν. Sed quoniam non ſit improbi vertere ſe in perniciem rei pulcherrimæ,ob id eum incorruptibilẽ,immortalémque permanſurum. Eſſeq; optimũ omnium genitarum rerum mundum,quoniam ſit ab optima cauſa creatus. Animam quoque mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxiſſe,diffuſam per ipſum totum,temperatamq; ex forma indiuidua, & diuidua ſubſtantia,quæ eſt tota cæli compago,ex anima ſcilicet, & corpore perfecta, vt illi putabant,eique vnam temperiem ex hiſce duobus, duasq; mouendi facultates ei adhibuiſſe. Pluráque alia narrat de Anima cæli,à qua cæli motus eſt,à ſummo Deo creata,& ordinata,cui corpus etiam aptarit,corpus inquam diſſolubile,cùm velit ipſe. Temporis itẽ partes,& tempus,circuitúſque cæli Deum conſtituiſſe vnà cum mundo, ſicut etiam Moſes, fatetur. Neque enim aſtra fuiſſe ante mundũ,ideo neque annum, neque circuitus horarum,& tempeſtatũ,quibus menſuretur mundus iſte creatus. χρόνου δὲ τὰ μέρη, τὰς δὲ τὰς περιόδους λέγοντι, ἃς ἐκόσμησεν ὁ θεὸς σὺν κόσμῳ. οὐ γὰρ ἦν πρὸ κόσμου ἄστρα. διόπερ οὐδ' ἐνιαυτὸς, οὐδὲ ὡρῶν περίοδοι, αἷς μετρεῖται ὁ γεννατὸς κόσμος οὗτος. Poſt mundi verò conſtitutionem, Deum animalium mortaliũ generationem exorſum,animam humanam,ex ſubſtantia diuiniore, quam ipſi vocant ταυτὸ,inſecabilem,indiuiduam,inalterabilem,immutabilem, eandẽ ſemper,creatam tradidiſſe alteri Naturæ,quæ corpus eſt. Nimirum vt Moſes ait,ſpiritum à ſe formarum in corpus inſeruiſſe. Nouiſſimè concludit,mundi gubernaculum,qui plenus ſit Deo-
B rum,& hominum,traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos eſſe in ſacris litteris,teſtis eſt Philo: ὡς ἁπάντων ἁγεμὼν θεὸς ἐπιτέτραφε διοίκησιν κόσμου συμπεπληρωμένου, ἐκ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. Ecce principem omnium Deum fatetur, cui ſubiecti quoque ſint Dæmones, id eſt, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipſo, qui ſit omnium rerum princeps. Sicq; perſpicua eſt altiſſima Philoſophia Platonis,claret quo loco mundi,cæli, aſtrorũq; Diuinitas haberi debeat. Quibus etſi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamẽ voce fatentut ab vno ineffabili,ac præpotenti Deo ſatos. Vt potius pro ſuperſtitione barbarica,Diuinitas illa cæli ſit habenda,quàm ex vera Philoſophia profecta.

Mundus, cur optimus rerũ omnium genitarum.

Anima cæli.

Anima humana ex ſubſtantia diuiniore.

Exempla,quibus probatur Dei ſingularis & vnius confeſſio apud Platonem,in cuius potentiam & autoritatẽ cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ poſſidemus autorem.

CAPVT V.

SEd ſunt etiam perſpicua, & per totam Philoſophiam eius quaſi ſtellæ radiantia,teſtimonia,de ſummo,ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens inſtinctu naturæ corripit omnes: quæ ſi diſperſa congregaueris, & ſub oculos poſueris, videbis diuinam Theologiam. Princi-
C piumq; ab ipſa Epinomide, vbi cælum deificatur, facias. Ibi quærens quænã ars faciat homines ſapientes, peruagansq; & examinãs omnes, accedénſque ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia nõ arte aliqua ſapienti,ſed natura, & ſecundum Deum, id eſt, impulſu Dei, qui nos ad hoc inſtigauit,agriculturam exerceamus. οὐ γὰρ τέχνῃ, ἀλλὰ φύσει κατὰ θεὸν πάντες φαινόμεθα γῆν μεταχειρίζεσθαι. Quid enim hoc aliud eſt,quàm quod Moſes perhibet? Deum miſiſſe hominẽ in terram,vt laboraret,ſudore vultus ſui pane veſceretut: Et cùm terræ maledixit, vt homini ſpinas,tribulóſque produceret. Qui hoc iuſſit, & ſtatuit, vt omnes homines terra colenda victitarent,nónne fuit ille qui creauit omnia,protulítque omnes è terra ſtirpes, & herbas,quibus homo veſceretut,viueret, nutriretur? Vniuerſalis ſcilicet Deus, omniũ rerum,ordinúmque repertor. Et hoc Plato dixit,vbi de cęli Diuinitate loqui inſtituerat. Progreſſus,datam confitetur nobis cognitionem, & ſolertiam, rationémque à Deo, qua poſſemus præter cæteras animantes diſcere à patribus, quæ nobis illi tradidiſſent. Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal eſſe cui data ſit hæc facultas & ſolertia, vt eſſet capax eorum quæ traderentur,præter hominẽ. τοῦτο δὲ ἡμῖν τοῦτο αὐτὸ πρῶτον ἐνόησεν ὁ θεὸς, ὥστε ἱκανοῖς διανοουμένοις ξυνιέναι. Nónne iſte Deus,eſt is qui apud Moſen ad imaginẽ ſuam fecit hominem,eíque à ſe ipſo ſpiritum,mẽtémque dedit,qua poſſet diſcere? Et ſicut perpetua ſerie,à patribus filij generãtur, ſic ab eis, ab ipſo Deo inchoato hoc ordine,

Gen.3.

Ratio ad quid homini data.

diſcant loqui,& ſentire, & numerare, multáque alia. Ille dedit ingenium primus,& hoc D
inſeruit nobis,etiam primarum vocum, nominumq́;, quibus res appellarentur, inſtitu-
tor.Omnis igitur is ordo,à quo vniuerſa pepẽdit ætas, principium habuit à ſummo Deo.
Deinde eodem libro,ſicut Moſes docuit ſupremum, eminẽtiſſimumq́; Deum fuiſſe cæ-

Cur Deus Lunam fecit.

li,luminumq́; cęleſtium inuentorem,præcipuéque Lunæ,ad quam modo maiorem,mo-
dò minorem,modò apparentem,modo occultantem ſeſe,fierent tempora, dies, & anni:
ſic Plato teſtatur hoc ipſum factum à Deo magno, vt ex Lunæ hac varietate vſque ad
quindecim dies numeraremus,quod etiam perhibet de eo Laërtius:Vt enim,inquit,nu-
merare poſſemus tria, quatuor, multáque alia, ex quibus vnum numerum faceremus,
Deus fecit Lunam, ὡς γὰρ καὶ τρία καὶ τέτταρα. Nónne hoc quod Plato hic loquitur, eſt
quod Vates diuinus?Fecit Lunam in tempora. Paulóque inferius iterum Plato fatetur
datam nobis naturam percipiendi,cognoſcendi,cum quo cõuenit dies & annos,& tem-
pus,Timæus à ſummo Deo repertos:Timæus.Temporis,inquit,partes,quas periodos,id

Temporũ partes.i.reuolutiones cũ mũdo deus conſtituit.

eſt, reuolutiones reditusq́; dicunt, Deus ipſe vnà cum mundo conſtituit. Neque enim
erant aſtra ante mundum,eóque neque annus, neque horarum, ſiue tempeſtatum redi-
tus,quibus menſuratur genitus iſte mundus. Hæc ille, prædicans ab eo neceſſariò tem-
pora,dies & annos,& horas effectos, annuasq́; reuolutiones, qui ipſum creauit cælum.

Cælum non eſt Deus, aut ſi ſit,ea diuinitas creata dici debet.

Non ergo cæli Diuinitas erit, vt ob id à Platone, vel Ariſtotele debuerit deificari, ſed
eius,qui cælum molitus,ei talem ordinem dedit,quem à ſe cælum habere ipſiſmet teſti-
bus non potuit. Neque enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant E
anni,dies,horæ, conuerſionesq́; temporum. Plato quoque in legibus ſcribit: ἔστι δὲ θείῳ
μὲν γεννητῷ περίοδος ἣν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλεος: Eſt,ait,Diuinitati creatæ,aut rei diuinæ
creatæ,conuerſio,quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius,cælum ha-
bere Diuinitatem genitam,factam,creatam. Talem aut debuit Ariſtoteles tribuere cæ-
lo,aut veriſimile eſt tribuiſſe. Quare ſi de cælo diceret ea Plato, profectò dignus eſſet,
quem omnes,poſthabita ſolita erga eum reuerentia,irriderent velut inconſtantem. Or-

Ordinis ratio à Deo.

dinem enim illum Lunæ,Solis, dierum, noctiumq́;, ob quem putat cælum deificandum,
probarem ex ore ipſius,& Timæi,quem expreſſit, non eſſe cæli,ſed eius, qui inuenit cæ-
lum,cum cælo tempus item, totumq́; ordinem cæleſtem. Audi enim ipſum Platonem:
Vt fieret,inquit,tempus,Sol,& Luna,& quinque alia aſtra,quæ Planetæ, ſiue Errones co
gnominantur, ad diuiſionem, & cuſtodiam numerorum temporis facta ſunt. Quorum
cùm vniuſcuiuſque corpora Deus creaſſet, poſuit inuertigines. Nónne ita loquitur Pla-
to?Ita certè,nihil addo ipſe,nihil concinno. ἵνα γεννηθῇ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα
ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλάνητες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονε. σώματα δὲ αὐτῶν
ἑκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. Cur igitur ò grauiſſime Plato,quaſi oblitus tui,
in Legibus,& Appendice legum,cælum & aſtra,quia doceant nos numerare,docuerunt
rationes temporum, ſine quibus omnia confuſa & perturbata futura eſſent. Et quia be-

Aſtra non ſunt dij quòd nos viuere faciant & ſuſtineant.

neficio nos afficiunt, faciunt nos viuere, alunt, ſuſtinent, in Deos referre voluiſti? Cur ò
vir grauiſſime non hunc cultum ad illum tranſtuliſti, qui te teſte, reperit admirabilem F
omnem hunc ordinem,Aſtrorum periodos excogitauit?Ea ſic poſita,ordinata,inſtituta,
peragunt curſus ſuos æternos,quouſque autor ipſe voluerit. Hæc enim omnia tu dixiſti.
Quare cælum deificare non debuiſti,cuius,te teſte,te iudice,nõ eſt Diuinitas illa, quam
ei in Legibus dediſti, ſed eius, qui reperit eam. Huic acceptam referre debemus vitam,
quæ ſuppetit à cælo,ſcientiamq́; numerandi, temporũ definitiones. Adorabo igitur ho-
rologium, ſiue ſolarium, quod mirabiliter motis machinis eius omnibus numeroſè, di-
ſtinguit nobis horas,dat rerum agendarum tempora, autorem, & inuentorem non ado-

Cur Sol à Deo creatus.

rabo?Et Laërtius aſſerit Platonem tradidiſſe,ad horas efficiendas, & vt animalia nume-
ris agerent omnia,accenſum Solem à Deo.Nolo igitur alium teſtem, nõ aſciſco Moſen,
qui Platonem coarguat,Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide te-
ſtimonia.Cùm de Diis,& Deabus loqueretur, quòd difficile de his foret definire, Perge

Vult Plato Deum inuocari ab eo qui ſit de reb. diuinis diſputaturus.

modo,inquit,ſupplicáque Diis,dicq́; de Diis,& Deabus,quæ tibi ſuccurrunt.Faciam,in-
quit,ſi Deus ipſe nobis viam aperuerit ἂν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν ὑφηγῆται. Quis iſte eſt Deus,quẽ
cupit de Diis locuturus,fauentem,ac propitium?Certè præpotẽs ille autor & opifex to-
ties apud Platonem Deorum.Hunc tanquam cõmunem præceptorem,largitoremq́; ſa-
pientiæ inuocat de Diis locuturus.Sunt enim oculis Dij,vt ipſe dixit,obſcuri. Progreſſus
inde dicit fieri nõ potuiſſe,vt tanta cæli vaſtitas,tãtus orbis ſemper moueretur,niſi Deus

ipſe

A ipſe autor eſſet, neque fututum vnquam aliter. Nam animatum quidem præterquam διὰ θεὸν, per Deum, vt nos oſtenderimus, nunquam futurum fuiſſe. Hoc teſtimonio indicat ea Plato, quæ dixit in Timæo, animam datam cælo à Deo, animam potentem, diuinam, ipſum ſemper vertentem. Ritus item, quibus colendi ſint Dij, & de ſacrificiis, præcipuos in republica, ac primates, niſi Deus ipſe dux ſit, neminem fore qui doceat. ἀλλ' οὐδὲν διδάξειεν ἐμὴν θεὸς ἐφηγοῖτο. Quis Deus iſte dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuiniſſiméque eſt locutus. Nam niſi Deus docuiſſet, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas eſſe deberet, nullus vnquam homo dicturus erat. Hoc Plato appellat μέγιστον κυριώτατον. Maximum, præcipuum: ad quod cognoſcendum, & cõmonſtrandum, puréque exercendum, opem Dei putauit neceſſariam: ſine qua, magna mortalium pars peccauit in eo. Poſtremò cenſet Plato tendendum ad diuinam pulcherrimamq́; ſpectandam viſibilium generationem. ὅσον ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε κατιδεῖν: quantam dedit hominibus Deus aſpicere. Generationem viſibilium dicit de luminibus cæleſtibus, quæ & generata fatetur, & perſpicua, claráque hominibus, ad quorum generationẽ eundum ſit oculis animi, conſideranda, cognoſcenda, perſpicienda eorum pulchritudo. Id enim Pythagoras monebat, φιλοσόφει τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, Philoſophare, cælum contẽplans. Et noſter id contemplatus, Cæli enarrant gloriam Dei. Hocq́; teſtimonio, & cælum genitum, ſiue factum, profitetur, & factum vt ipſum homines contemplarentur. Quis enim alius Deus is, niſi vniuerſalis ille, cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, &
B quem naturali conſenſu adiuramus, teſtemq́; vocamus, tanquam exaudientẽ, accipientemq́; omnia, & vbique præſentem?

Nihil fieri & cõſirmari poſſe niſi autore Deo.

Religio à deo, non ab homine tradita.

Creatio & pulchritudo rerum cæleſtium, quæ.

Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, ſed vnum eſſe ſingularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

Capvt vi.

Ex his omnibus licet in hunc definire modum, ſicut in ſacris litteris eſt verus Deus omnibus adorandus, ſuſpiciendus, colendus, pater, inuentorq́; omnium: ſunt Dij minores, id eſt, Angeli, & viri ſancti, qui & iidem Dii dicuntur: ſunt Dij falſi, id eſt, nihil diuinum habẽtes, ſed nomen tantum Diuinitatis, inane, ſicut idola, quæ Dij dicebantur, & Dæmones vocantur Shadaim quod eſt nomẽ Dei: etiam apud Platonem, cæteroſq́; Philoſophos tale quid inueniri: Primus, ac verus, æternus, ac ſempiternus Deus, Deus ante mundum, mundi, & cæli, & tẽporis potentiſſimus conditor: minores deinde Dij, ſiue natura diuinum quiddam, ſimiléque Dei habentes, ſiue opinione humana, & conſuetudine, licentiáque Poëtarum, quorum interdum Philoſophi teſtimoniis abutuntur. Prima Diuinitas ſola ſempiterna apud Platonem, & ſola ve-
C ra. Eáque eſt, quam ineffabilem in Timæo, creatricemq́; mundi, ibi & in Republica, multiſq́; aliis locis pronunciauit. Principium, medium, finem in Epiſtolis: Summum Bonum in Republica. Secundum Diuinitatis genus ei multiplex, & adeò multiplex, vt nihil non ſit ei Deus. Tribuit enim cælo, terræ, ſtellis, mundo, terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, vbi caput, præcipuúſque ſermo de creatore mundi, ſummo Deo, nominantur alij Dij, ab illo magno Deo ſati. Quin etiam ſunt ibi Dij Deorum, id eſt, Deorum ſatu orti. Ibi Terra, Oceanus eſt Deus, Deus etiam ipſe ſenſibilis Mundus. Sunt alij multi Dij. In Philebo Dea voluptatis Venus. In Charmide Zamolſis rex Thracum, idem eſt Deus. In Phædro Mercurius Triſmegiſtus, qui ab Ægyptiis dicebatur Theuth, eſt Deus ex antiquis Diis. Eſt Deus Dæmonium Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penè Diuinitas, aſtrorum eſt. Ibidem parentes à filiis pro Diis haberi iubentur. Illic mens humana eſt Deus, aſſociata animæ, quæ & ipſa Deus ſit omninóque varia, ac multiplex Diuinitas apud Platonem, vt nulli fermè rei inuideat hoc nomen. Sic Marcus dixit, Deum te eſſe ſcito. Et veteri prouerbio, Homo homini Deus. In ſeptimo item de Republica, ciuibus iuſtis, qui ad inſulas beatas abiiſſent, iubet Plato monimenta erigi, & publicè ſacrificari tanquam Dæmonibus, ſi minus, tanquàm beatis & diuinis. quod in religione noſtra iuſtiſſimè fit ſanctis & diuis. In ſexto de Republica, Sol eſt Deus, natus tamen & factus à ſummo

Deus verus.

Dij falſi.

Dij falſi hominum opinione.

Dij à Deo ſati.

Deus, dæmoniũ Socratis.

Aſtra, Dij.

Mens humana, Deus.

in Somn. Scipionis.

Sol, Deus.

Bono,& datus ad illuminandos oculos, viſionemq́; faciendam, quemadmodum ipſum D
Bonum ſummum illuminet mundum intelligibilem. Socrates iurat in Gorgia,per iocũ,
Canis Aegyptiorũ Deus. νὴ τὸν κύνα, τὸν αἰγυπτίων θεόν: Per Canem, Deum Ægyptiorum. Et in Phædone, Eſculapio Deo
gallus ſacrificatur. In Sympoſio, non Dionyſius ſolum, ſed etiam amor eſt Deus: τῷ ἔρωτι
τηλικούτῳ ὄντι, καὶ τοσούτῳ θεῷ: Amori tãto, ac tali Deo, nullum Poëtã hymnum feciſſe. Ibiq́;
Amor, Deus. paſſim Amor vt Deus prædicatur, prædicatur antiquiſſimus, pretioſiſſimusq́; Deorũ. Ibi
Noxa, Dea. quoque ex Homero monſtratur Ate, id eſt, noxa, Dea. Vtq́; omnia bona accepta referũtur Amori, vti Deo, in Sympoſio, ſic Cælũ deificatur, vt bonorũ autor, in Legibus. Amor
autem non eſt Deus, ſed cupiditas vniuerſalis naturalis, vt cælum, inanimatum vtrũque.
Amor, dæmon. Eodem libro Amor, non Deus, ſed Dæmon eſt, medius ſcilicet inter humanam, diuináq́;
naturam. In Timæo quoque terra eſt Deorum antiquiſſima. In Cratylo ſunt iuxta Græcos & Barbaros, Sol, Luna, Aſtra, Terra, Cælum, Dij. Ibidem ſunt alij præter hæc, quidam
Dij. Ibidem omnis vir bonus, ſeu viuens, ſeu mortuus, eſt Dæmon. In Apologia, Socrates
Vir bonus, dæmon. Solem, & Lunam Deos putat, ne à vulgari pietate diſſentiret. In quarto de Republica
Tres dij, Platoni. Apollo eſt Deus interpres, in medio terræ, in vmbilico. In Timæo ſunt tres Dij, mundus
iſte viſibilis, mundus inuiſibilis, quem ipſe vocat νοητόν. Timæus Locrenſis, ἰδανικόν, mundum exemplarem, aut archetypum, id eſt, Ideam mundi, quã ab æterno Deus ipſe cõcepiſſet, tum ipſe opifex Deus. Quanquã diceret Philo illam mũdi Ideã, mundumq́; ipſum
Idea mundi. archetypũ, non aliud eſſe, quàm ipſum Verbum opifex mũdi. In Critia, qui liber mox ſequitur Timæum, orat Timæus Deũ illum, qui olim re factus eſſet, nunc autẽ verbo, id eſt, E
ipſum mundum, quẽ olim re vera Deus feciſſet, nunc autem verbis creationem eius de-
Dij paganorum. ſcripſiſſent, quaſiq́; eum, loquendo feciſſent. Eodem libro ſunt Dij, qui olim inter ſe partiti eſſent omnẽ terram, non ex cõtentione, & ambitu, ſed, vt fas eſt, Deos ſcire decorum
ſibi quẽque & homines velut gregem ſuũ duxiſſe, aluiſſe. Ex his autẽ Diis ſunt Vulcanus
& Minerua. Ibiq́; eſt, quòd ἡ τοῦ θεοῦ φύσις ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἐξήρκει, in multa ſæcula Natura, vel
Stirps Dei perdurauit. Ad poſtremũ ibi eſt, θεὸς θεῶν ζεὺς, Deus Deorũ Iupiter, Noſtræ lit-
Deus Deorũ, Pſal. 49. teræ de ſupremo Deo. Deus Deorũ dominus locutus eſt. Agnoſcunt igitur & ipſę quendam Deum Deorum, id eſt, conditorem, ſatoremq́; Deorum, & regem, vt ibidem etiam
Deprauata doctrina de deo, quomodo. aſſerit Plato. Is Deus Platone teſte, qui priſca ab Ægyptiis audita, ſed æui longinquitate
deprauata, ſæpenumero memorat, Deus Deorum, conuocatis omnibus Diis in cælo diſſerit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuio eos perdere decernens.
Quod noſtræ quoque litteræ teſtantur, ſed incorruptius, & apertius. Loquutus eſt etiam
Pſal. 49. Latinus Poëta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepiſſent. In noſtriſq́; litteris inducitur, quòd Deus quaſi cum aliis Diis ſit locutus: Venite igitur deſcẽdamus, & confunda-
Deus ineffabilis. mus ibi linguam eorum. Eſt igitur apud eos Deus Deorum is, quem in Timęo ineffabilẽ,
& inexplicabilem confeſſus eſt, nominatq́; eum, non habens hactenus aliud nomen, Iouem, vt ſæpe dictum, antiquiſſimum Dei veri, ac ſummi nomen. De quo etiam Homerus
inducens vnum è Diis eum aſſantem:

Iliad θ. initio ferè & Odyſſ. α.

> Ὦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη ὕπατε κρειόντων. F
> *O genitor noſter Saturnie, rexq́ue ſupreme.*

Supremum imperantium vocat, quod Theologia, Rex regum, Dominus dominantium:
Et Dominus Deus Sabaoth, id eſt, exercituum cæleſtium, ordinum, legionum cæleſtiũ.
Angeli, dominationes, poteſtates, throni. Quos illi promiſcuè Deos vocant, noſtræ litteræ promiſcuè quidem Angelos. ſed & κυριότητας, ἐξουσίας, θρόνους, dominationes, poteſtates, thronos: quod repræſentat illud Homeri à vetuſtiſſimis ſeculis veniens, κρείοντας. Id enim eſt κυριότης, dominatio, κρείων, dominator. De hoc ipſo etiam clarius locutus alibi Homerus, inducens ipſum Patrẽ dicẽtem:

Iliad θ.

> Ὅσσον ἐγὼ περί τ' εἰμὶ θεῶν, περί τ' εἰμ' ἀνθρώπων.
> *Quantum ego, præcedo diuos, præcedo hominesq́ue.*

Sic fit perſpicuum, tametſi Plato diffundat nomen Diuinitatis in multos, eum tamen id
Plato, mediũ incedit inter poëtas & oratores. ſæpe iocando feciſſe, & quaſi poëticè. Nam Platonem perhibent medium inter poëtas,
& oratores incedere, tum eum apertè fateri non poëticè ſolum, ſed naturaliter vnum
ſupremum, maximum, Deorum hominumq́; ſatorem, ac Regem. Et huic opera grauiſſima tribuere, creationem mundi, omniaq́; maxima ponderis opera. Nam Iouẽ eſſe illum
Act. 17. verũ Deum etiam Paulus demonſtrat ex Arato, qui dixerat, Iouis omnia plena. Et quòd
genus eius ſumus: Huius enim genus ſumus. Hæc dixerat Aratus de Ioue, quem verum
Deum, à quo genus ducamus, & in quo viuamus, Paulus interpretatur. Errabant quidem
attribuen-

Aattribuendo ſacroſanctum Dei nomen tam variis, & indignis rebus, ſed apud Philoſophos, ſaltem Platonem (Nam de vetuſtioribus clarum eſt) eſt verior ſenſus. Eadem peccat Ariſtoteles, dum cælo, ſtellisq́; tribuit Diuinitatem, etiam æternitatem, adeóque cæleſte corpus deificat, vt omne genus laudis in ipſum effundat. Et vt eum arguit Marcus Tullius, licet in perſona Epicuri, quòd in tertio de Philoſophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribuens omnem Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eíque eas partes tribuens, vt replicatione mundi quadam motum regat, atque tueatur, Tum cæli ardorem Deum dicat eſſe, non intelligentem, cælum eſſe mundi partem, quam alio loco ipſe deſignarit Deum: Hoc ergo cogit eos inconſtantes fuiſſe, & in re certa nihil habuiſſe, quod proferrent. Aut ſi boni conſulamus, & fortaſſe melius mentem eorum interpretemur, dicemus eos vltro de vero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturam ignaris extorſiſſe. Ac tametſi vaga ſit Diuinitas apud illos, eſſe tamen etiam veram illam, ac ſingularem, quam & antiquitas ſuggerebat, & natura. Nam Iouem, vt ſuperius, verum illum, ac naturalem Deum, non fabuloſè, & poëticè Platonem & Ariſtotelem cum multis aliis ſenſiſſe, apparet quòd eum Ariſtoteles, vt noſtræ litteræ, locat in vertice mundi, cuius per omnes mundi partes tendat imméſa, & indeſatigabilis poteſtas. Plato autem de eo dicit in Cratylo, quòd duo nomina, quibus eum vocant ζῆνα καὶ δία, coniuncta declarát Naturá Dei, qua putamus omnia fieri, & peragi. Neque enim eſſe nobis, & cæteris omnibus, qui magis autor ſit vitæ, quàm is, qui Princeps & Rex eſt

Nimium licenter abuſi veteres nomine dei.

Inconſtanter de diuinitate pagani ſenſerunt.

B omnium. Hæc Plato, dicens de Ioue, certè ſentit illum verum Naturæ Deum, Principem, Regemq́; omnium, Cauſamq́; vitæ, vt eſt in noſtris litteris. Quodq́; magis admirabere, quod in fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium eſſe Saturni, audi quomodo id interpretetur. Hunc, inquit, filium fuiſſe Saturni, contumelioſum ſtatim videatur audienti: εὔλογον δὲ μεγάλης τινὸς διανοίας ἔκγονον εἶναι τὸν δία: Rationabile autem eſt, magnæ cuiuſdam Mentis filium eſſe Iouem. Nam, inquit, cronos deſignat quaſi puriſſimam, incorruptamq́; mentem, cuius filiam dicunt Iouem. Hæc ille. declarauimus autem ſuperius prolem Dei vocatum Iouem, qui dictus eſt ab eſſendo: ipſe item Rex & opifex mundi, ipſe omnibus imperans, ipſe vita omnium, ipſe rex hominumq́; Deûmq́;, ſicut apud noſtros. Aſpice etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagoram ſint idem. Mentē autem probatum eſt ſæpe, eſſe ſecundum è tribus, eſſe poſt ſummum Bonum, eſſe eam, quam litteræ Hebræorum Sapientiam, Ægyptiorum, & Hebræorum λόγον, Interpretationem, aut rationem vocát, nomina ob creationem mundi. Iouem teſtatus eſt in Cratylo, quòd ſit cauſa vitæ, Princeps & Rex omnium. In eodem autem libro de Mente, quòd ſit αὐτοκράτωρ πάντα κοσμῶν διὰ πάντων ἰών, Imperatrix, omnia exornans, per omnia pertinens. Eadē paulò antè tradit. Item Laërtio teſte vocat creatorem mundi Plato νοῦν, αἴτιον, Mentem Cauſam. Vnus igitur, vt vides, eſt atque idem, Iupiter atque Mens, ille Rex, Princepsq́; omnium, Autor, Imperator, exornans omnia: ſicut ille Cauſa vitæ, ſic iſta per omnia commeans, & pertinens, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intento di-

Iupiter, cur Saturni fili⁹.

Iupiter & Mens, an idē.

Mens, cauſa.

C xit, ex quo noſtri animi carperentur. Ecce idem hæc omnia, Iupiter, Mens, Deus, Cauſa, quia tendunt per omnia, regnant per omnia, regunt omnia. Superius item vidiſti, πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, omnium autorem Deum. Confer Iouē in Cratylo αἴτιον τοῦ ζῆν, ἄρχοντα, βασιλέα τῶν πάντων: Cauſam vitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentem, quòd ſit αὐτοκράτωρ διὰ πάντων ἰὼν, Imperatrix, per omnia commeans. Ecce ſunt idem Deus, Iupiter, Mens, Autor, qui in Epiſtola ſecunda extat, habet patrem, ergo eſt filius: & is autor, teſte Laërtio, eſt Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, vt quicquid illi de Ioue loquerentur, de ſummo Deo ſit dictum, licet indigna Deo multa, vt poëtarum fuit error, ad ſuum arbitrium de Diuinitate fingentium. A Platone repudiata, ab aliis allegoricè interpretata, quibus niſi allegoria ſubſit, vt ait Palephatus, omnium mortalium impiiſſimum confiteri Homerum neceſſe ſit. Sed & apud hunc, & alios omnes Triſmegiſtum, Sibyllas, Orpheū deprehendas fabuloſa miſta veris. Nam & populari conſuetudini nonnulla dabant, vt apud Platonem viſum, & ſibi, ac ſapientiæ, de rebus grauiſſimis diſſerentes, item ſatisfaciebant. Itaque & veram, naturalemq́; deprehendas apud eos ſapientiam, & rurſum populares, aut poëticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam veritatem, quę ex certa Dei conſpecta præſentia habuiſſet initium, per omnes deinceps ætates deſcendentem, fuiſſe magis deprauatam, remanentē ſemper aliqua luce: Solas autem apud ſacras litteras incorruptam eſſe veritatem.

Quicquid de Ioue loquuti pagani, id de vero deo intelligi.

Fabuloſa miſta veris.

De ſummo Deo, quem ſummum Bonum vocat Plato, affirmans eum rerum cunctarum cælo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adſit eſſe. D

CAPVT VII.

SED omnium nobiliſſimum, ac præclariſſimum eſt teſtimonium de ſummo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ myſteriis eloquitur in libris de Republica Plato, cuiuſmodi apud Theologos, præcipuè Paulum, multa deprehendas. Hic Plato ſupra mortalitatis conditione ſublatus, tranauit cælos mente, & ad ipſam ſummi Boni regiam progreſſus, vidit arcana Dei: vidit ineffabilem ſummi Boni Diuinitatem: vidit luce & claritate maieſtatis ſuæ, totum illuminari ſupernum mundum: vidit eum Solem creaſſe, omnium rerum viſibilium & inuiſibilium autorem fuiſſe: in eo omnem veritatem eſſe, omnia bona: Nos autem reſpectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere eſſe, inter vmbras, & ſimulachra. De hoc ipſo igitur ſummo Bono, & Idea Boni, hæc loquitur in ſexto de Republica. Hoc igitur, quod veritatem præbet rebus, quæ cognoſcuntur, & ipſi cognoſcēti dat virtutem, Ideam boni dicito eſſe, etiam ſcientiæ, & veritatis cauſam, vt quæ cognoſcantur per mentē. Vtraque autē, quæ vſque adeò pulchra ſunt, id eſt, notione & veritate, ſi quid aliud pulchrius exiſtimaueris, rectè exiſtimaueris. Scientiā autem & veritatem ſicut rectè lumen & viſionē, E Solarem, non autem ipſum Solem credere rectum eſt: ſic iſto quoque loco, vtraque eſſe ἀγαθοειδῆ, id eſt, ſimilia ipſi Bono, rectum eſt: Bonum autem arbitrari vtrum eorum, non rectum, ſed, ἔτι μειζόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἕξιν, adhuc habitus Boni magis honorandus eſt. Inauditam, inquit, dicis pulchritudinem, ſi ſciētiam quidem & veritatem præbet, ipſum autem eſt ſupra has pulchritudines. Neque enim dicis eſſe ipſum voluptatem. Bona verba, inquam ego. Sed ſic magis imaginem eius contemplare. Quomodo? inquit. Solem his, quæ videntur, non ſolùm præbere facultatem vt videantur, reor, ſateberis, ſed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui tamen res ipſa nata ipſe non ſit. Qui fieri poteſt? inquit. Itaque etiam his, quæ noſcuntur, non ſolum adeſſe à ſummo Bono, vt cognoſcantur: ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναί τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς προσεῖναι, οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβείᾳ καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος: Sed etiam & eſſe, & ſubſtātiam ab illo, eis adeſſe, cùm ipſum Bonum non ſit ſubſtantia, ſed etiam excedens ſupra ſubſtantiam, dignitate & virtute. Hui, inquit cum riſu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu inquā ego cauſa es, qui me cogis fari, quæ de ipſo mihi videantur. Nequaquam abſiſtas niſi quid, ſed ſimilitudinem de Sole reliquiſti. Relinquo, inquit, ſæpe. At ne minimum quidem relinquas. Etſi multum feci, inquit, veruntamen quoad fieri poterit, in præſens non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, ſicut dicimus, ea duo exiſtere, & imperare, alterum quidem τοῦ νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸ δ' αὖ ὁρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπὼν, δόξωσοι σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα. ἀλλ' οὖν ἔχεις ταῦτα διττὰ εἴδη ὁρατὸν, νοητὸν, Generi, & loco intelligibili, alterum viſibili, ne dicens cælo, videar tibi circa nomen cauillari. Saltem habes has duas ſpecies, viſibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouiſſiméque quam Ideam boni dixerat, vocat τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν, Principium Vniuerſi. In ſeptimóque, qui ſtatim attexitur ſexto, déque eadem re eſt ſermo, hæc inſert. Hæc igitur ſic mihi videntur. In intelligibili nouiſſima eſt Idea Boni, vixq; ea videtur. Viſa verò conſiderandum eſt, quòd ſcilicet hæc ſit omnibus omnium rectorum, & honeſtorum cauſa: & quæ in hoc viſibili lucem & dominum Ens pepererit. In intelligibili autem, hæc domina eſt, quæ etiam veritatem, & mentem præbet: & quòd oportet hanc videre, qui prudenter aut priuatè, aut publicè velit agere. Hæc Plato de Idea Boni, quæ quidem magis ad verbum, oratione Græcanica, non Latina protuli, vt dogma ipſum magis eluceret. Hic ergo effudit cæleſtem, aureámque orationem, adita Diuinitatis aperuit. Confert Solem, & ipſum Bonum, proponit duo regna, duo genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quòd quemadmodum Sol efficit vt omnia videantur corporaliter, & in hoc corporeo viſibilique mundo, ſic ſummum Bonum, in regno intelligibili, ſiue inuiſibili, largiſſimam ſuæ claritatis ſpargit lucem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, ſed intellectualis, ſcientiæ, ſapientiæ, cognitionis. Quia Idea Boni, vel ipſum Bonum, eſt pelagus, & locus ſapientiæ, eſt aſylum, arx totius ſapientiæ, eſt ratio vniuerſalis. Qui hanc videt, videt omnia.

Idea Boni, vt à Platone deſcribatur.

Viſibile & intelligibile.

Idea Boni, quid.

A omnia. Ab hac autem vaſta ſapientia, omnem mentem intelligentem manaſſe, tum omne lumen mentis, id eſt, & ipſam facultatem, virtutemq́; intelligendi, quæ eſt ipſa mens, & ab eo infuſam, tum donari ſapientiam, notionémque omnium rerum dicit. Id enim clamant noſtræ litteræ, Sine illo nihil nos ſcire poſſe: &, Lignum vitæ his, qui apprehenderint eum: &, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et ipſe vocatus eſt ſapientia, ratio, forma. Hic omnia tanquam in ſua Idea coniuncta bona. Duobus igitur modis poteſt intelligi quod det his, quæ cognoſcuntur, & cognoſcenti vim poteſtatémque intelligendi: aut ſcilicet ſpiritualiter, & mentaliter, quòd ipſe mentem creauit, & eam illuminet: aut refert ad mundum ſupernum, in quo regnet ſummum Bonum, immenſa claritate ſua dans illic ſe magis conſpicabilem intuétibus, qui fecit eos, vt intueri, & cognoſcere eum poſſent. Secunda, quòd quemadmodum Sol dat lucem, facit viſionem, non tamen eſt aut viſio, aut ſparſa lux, ſic ſummum Bonum, non eſt ipſa cognitio, radius, aut mens cognoſcens, ſed maius. Tertia, quòd quemadmodum Sol dat ortum, augmentum, alimentum viſibilibus, ipſe autem non eſt γένεσις, generatio, res facta, ſic Bonum, non ſolum præbet rebus, quæ intelliguntur, vt intelligantur, ſed & ipſum eſſe, & ſubſtantiam. Ipſum autem non eſt ſubſtantia, ſed maius & melius, dignitate & poteſtate vltra ſubſtantiam. Quarta, de Imperio, quòd quemadmodum præeſt huic mundo Sol, & imperat, ſic imperat ipſum Bonum mundo intelligibili. Quo loco cùm Plato ſtatuat duo regna, duo genera rerum νοητὸν, ὁρατὸν, apertè noſcitur ſentire, & innuere ea, quæ B ſummus Paulus: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: Quæ ſunt in cælis, & quæ in terra, Viſibilia, & inuiſibilia. Itaque quæ Philoſophi appellant νοητὰ, intelligibilia, id eſt, ſola ratione & mente comprehenſibilia, noſtri inuiſibilia dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, videri non poſſunt, tum quia ſunt in loco, de quo cogitari poteſt, videri non poteſt: Etiam quia intellectus ſunt & mentes. Quæ autem ſint iſta inuiſibilia, Paulus ipſe docet, ſtatim ſubdens: καὶ τὰ ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Inuiſibilia, inquit, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. In hoc etiam primum adnumerauerat ipſum Bonum Deum, dicens Chriſtum eſſe imaginem τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Dei inuiſibilis. Quare cùm τὰ νοητὰ, id eſt, intelligibilia, ſint inuiſibilia, hæc erunt ipſe Deus, & omnia genera Angelorum. Vtq́; Paulus de his ait, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, Omnia hæc per ipſum Verbum facta ſunt: ſic Plato dicit, Bonum feciſſe hæc ipſa inuiſibilia, intelligibilia, quibus dederit ipſum intelligere, & intelligi, ipſum tamen eſſe longè præcellentius illis. Sic & Paulus innuit, ipſum anteſtare creata illa. Aitq́; Plato veritatem & notionem, qua illi cognoſcunt, eſſe pulchras, ſed longè pulchrius, qui dedit hæc ipſa. Sic confitens ipſum cum duabus rebus pulchris, ſcientia & veritate, dicensq́; ipſum eſſe venerabilius, fatetur eſſe ἀμήχανον κάλλος, Inæſtimabilem pulchritudinem. Sic ſupra ſubſtantiam. Item affirmat eum creaſſe Solem, eſſe omnium rerum principium, creaſſe Dominum lucis. Sunt item apud Platonem duo regna, viſibile, & νοητὸν, intelligibile, ſiue ſpirituale, vel inuiſibile. Duo genera rerum, C ὁρατὸν, νοητὸν. Sic etiam νοητὸν γένος, καὶ τόπος, Gens inuiſibilis, locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, eſſe patriam cæleſtem, regna beata, vt declarat exemplum in ſeptimo de Republica, quo fingit habitantes in terra, quaſi in ſubterraneo Specu eſſe, qui à pueris aſſuerint illic videre in pariete ſola rerum ſimulachra ab aliquo lumine repræſentata: Sic nos inter vmbras eſſe, veritatis autem campum, veraſq́; res, vere bona apud ſuperos eſſe, vbi eſt Idea Boni. Eodem libro dicit, τὴν δ' ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω, τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον, τῆς ψυχῆς ἄνοδον, Aſcenſum ad ſupera, rerumq́; ſupernarum contemplationem, eſſe animi aſcenſum ad locum intelligibilem. Quòd ſi quis contendat Platonem, Ideam ſummi Boni, aut ipſius Boni in vniuerſum ſenſiſſe non Deum quidem, ſed vniuerſale totius Bonitatis, quaſi vniuerſalem ſpeciem, ſicut humanitas, multáque id genus vniuerſalia: Ecce tota oratio refellet eum. Nam vniuerſalia neque generant neque generantur: at Idea ſummi Boni, genuit Solem: Tum ipſa eſt dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, vel inuiſibili, ſicut Sol in hoc mundo, qui ſic det naſci, eſſe, augeri, ali, videri ſenſibilibus, ſicut inuiſibilibus ipſa Bonitas. Denique ſi Sol cauſa eſt rerum viſibilium, partus autem, vel creatus eſt à ſummo Bono, ipſum autem ſummum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, & ad quæ non ſe extendit eius potentia, vtique fatetur Plato quod diuus Paulus; per ipſum facta viſibilia, & inuiſibilia: quia fecit Solem cauſam viſibilium, inuiſibilia quóque ipſe creauit: fecit

Multi ſunt modi intelligendi ſummum bonum.

Bonum, eſt maius cognitione ipſa.

Duo genera rerum, νοητὸν intelligibile, & ὁρατὸν, viſibile.

Chriſtus, imago Dei inuiſibilis.

Duo regna, Platoni.

Comparatio pulchra.

Nomine Ideæ ſummi Boni, Plato non intelligit vniuerſale Bonitatis.

luces quaſdam, quædam lumina, dedit eis ſentire, noſſe. Eóque luces in noſtris litteris D vocantur. Et per allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipſorum. Deinde Idea bonarum rerum non eſt niſi Deus ipſe exemplar, vt Philo ait, & Idea omnium Idearum, Idea maxima, id eſt, maxima ratio, maximus logos, verbum, forma, ratio, exemplum, Mundus, vt idem Philo perhibet, νοητὸς, intelligibilis, plenus rationum, formarum ſapientiæ, ſcientię. Hæc omnia ſenſit Plato. Suntq́; hęc nomina ſummi Dei apud eum plena Theologiæ, τὸ ἀγαθὸν, ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, βασιλεὺς τοῦ νοητοῦ γένους καὶ τόπου, τοῦ ἡλίου γεννήσας, ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, τοῦ παντὸς ἀρχὴ, ἀφ' οὗ εἶναι δεῖ, καὶ ἡ οὐσία τοῖς γιγνωσκομένοις, Ipſum Bonum, Idea Boni, Rex generis & loci inuiſibilis, Genitor Solis, Vltra ſubſtantiam, Principium Vniuerſitatis, A quo eſt eſſe & ſubſtantia his quæ noſcuntur. Denique qui genuit ſiue creauit Solem, ſibi ἀνάλογον, proportionatum, vt ſic loquar, quia & ipſe Sol eſt mundi inuiſibilis. In quibus eſt tota Theologia, omnis ſapientia.

Deus, Idea idearum.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, veridicum. Prodeſſe dare pœnas, & caſtigari. Dogma de Bonitate, ſumptum eſſe ex Triſmegiſto.

CAPVT VIII.

DIVINE quoque locutus eſt de ſummo, ac ſingulari Deo, in ſecundo E de Republica. In quo agnoſces ea, quæ proponit in Timæo, de Creatore mundi, ac Bonitate eius, & item quod ſuperius in ſexto. Ibi apertè fatetur in Deo ſolam bonitatem, autoritatemq́; bonorum eſſe. In illum mala vlla accepta referri nec debere homines, nec poſſe, loquens in hunc modum: ἀγαθὸς ὄντως ὁ θεὸς τῷ ὄντι, καὶ λεκτέον οὕτω: Bonus profectò eſt Deus, idq́; confitendum eſt. Nihil item quod bonum eſt, eſt noxiũ. Ergo quod non eſt noxium, non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali quidem ſit autor. Eſt item ipſum Bonum, vtile: αἴτιον ἄρα εὐπραγίας: cauſa igitur eſt felicitatis, rerumq́; bonarum. Non ergo omnium rerum, cauſa eſt ipſum Bonum, ſed bonarum tantùm, benéque habentium, Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cùm ſit bonus, omnium cauſa ſit, vt plerique loquuntur: ſed cùm quædam det hominibus, aliorum nullam ipſe affert cauſam. Longe enim pauciora nobis bona, quàm mala ſunt. Ac bonorum quidem neminem alium fatendum eſt autorem: malorum autem alias quaſdam quærere cauſas oportet, ἀλλ' οὐ τὸν θεὸν, non Deum ipſum. Nouiſſiméque addit: Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendum ea referre in Deum vti autorem, aut ſi à Deo profecta ſint, inuenienda eſt his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos item veſtigamus, & dicendum quòd Deus iuſta & bona fecit: his autem profuit ſic caſtigari, ſed quod vel miſeri ſint, qui luunt pœnas, aut quòd Deus hæc fecerit, poëtæ dicere non eſt concedendum. Sed ſi diceret, eis caſtigatione opus fuiſſe, velut miſeris, quia mali F eſſent, dantes autem pœnam, ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, beneficio affecti ſint à Deo, permitti debet. Malorum autem alicui autorem fuiſſe Deum dicere, qui bonus ſit, omnino prohibendum eſt. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum autorem, ſed bonorum. Sic neque præſtigiatorem, ſimulantemq́; varias figuras Deum dicemus. Nam mutare formam ſuam in peius eum nefas eſt. ἀλλὰ μὴν ὁ θεός τε, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ πάντῃ ἄριστα ἔχει. ταύτῃ μὲν τοι ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Atqui & Deus, & omnia, quæ ſunt Dei, ſunt vndequaque optima. Itaque minime varias figuras ſubeat Deus. Itaque cùm Deus ſit ὡς ἔοικε κάλλιστος καὶ ἄριστος, vt apparet, pulcherrimus, & optimus, nefas eſt eum ad peiorem conditionem deſcendere. Denique concludit in Deo nullum eſſe mendacium: Κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦν, καὶ ἀληθὲς, ἔν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ: omnino igitur Deus ſimplex & verus verbo & re. Hæc igitur omnis prædicatio, etſi in omnes Deos æqualiter, vt Plato fortaſſe ſenſit, tendit, ex dogmatis tamen eius apparet, propriè, ac primo in illum congruere, quem Ideam Bonitatis in ipſis de Republica libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuiſſe confitetur: quæque cùm ſumma eſſet, fecerit mundum pulcherrimum: cuius pulchritudo non aliam habuerit cauſam, quàm ipſius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, vt cui non placeant niſi pulchra, & optima, eóque omnia crearit formoſa, pulchra, vtilia, proinde dicit eum Moſes ad vnamquamque rem creatam vidiſſe eam eſſe bonam. Ad poſtremum

Deus bonus, et boni cauſa.

Si Deus malo afficiat, id optima cauſa facit.

Deus, non eſt mali cauſa.

Bonitas dei, mundi genitrix.

Apoſtremumq́; vidiſſe cuncta, & ecce erant valde bona. Excluditur enim, & exploditur etiam ab ipſiſmet Philoſophis, turpiſſima Manichæorum inſania, aliquid mali eſſe in hoc mundo, quod ab autore mundi habuerit principium. Quod illi vitare volentes, in aliud abſurdius ceciderunt, in duas partes ſecantes autoritatem mundi creati, vt aliud à Bono, aliud à malo principe ſit factum. Sed quoniam confitentur omnes, ab vno factam totam rerum Naturam, dicenda eſt vndequaque bona. Mala autem ab ingenio humano, quæ propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam Plato, ſicut item in Gorgia, clamat, ſi quid cui acciderit mali, profuiſſe dare pœnas eum fatendum eſſe. Nam in eodem libro ſæpe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κάκιον: Peius eſſe inferre iniuriam, quàm pati. Et, τὸ δίκην διδόναι, μεγίστου κακοῦ ἀπαλλαγὴ πονηρίας: Dare pœnas, eſſe liberari à maximo malo, nempe à ſcelere. ſic nunc eadem aſſerens veluti diuinus Theologus, ſi quid cui mali eueniat, quod à Deo fatearis accidiſſe, reuocandum eſſe ad Bonum, quia melius ſit caſtigari, quàm permanere in ſcelere: Poſſis, inquit, etiam ſi iuſtus interficitur, ſi patrimonio multatur, ſi veſtalis virgo vitiatur, non referre hæc mala in voluntatem diuinam, ſed in illorum, qui faciunt, prauitatem, qui pœnas tamen dantes, vel in hoc mundo, quod Troianis ob adulterium accidit, vel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum ſcelus expiatur, quod bonum eſt, cùm iuſtitia redit in ſuum locum. Quæ etſi nocent caſtigato, prodeſt tamen alibi, quia labes elui, de medio tolli, pulcherrimum eſt. Hæc ferme Plato, aſſerens tum miſeros appellandos non eſſe, qui dent pœnas, quia ſcelus eorum B expiatur: tum hanc voluntatem non eſſe rectà in Deum referendum, vt eueniant mala, quæ diluantur, vel quæ debeant coronare iuſtos, quibus melius ſit pati quàm inferre iniuriam. Neque enim Deus quenquam beneficio affecturus noceret, alteri decernens caſtigari vel flagellari, iuſtum ab iniuſto, vt is aſcendat ad triumphos, ille deſcendat in Tartarum: ſed in Deum non ſunt referenda, tanquam ea nolentem, ſed conniuentem. Interim tamen melius eſt pati, quàm inferre iniuriam: & beatius eſt dare, quàm accipere beneficium, vt dixit Dominus Ieſus. Sicq́; tria diuina dogmata ſunt hic apud Platonem, πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, ἀλλ' ἀγαθῶν, Omnium Deum eſſe autorem, omnium rerum bonarum. Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium malorum ἀναίτιον, non autorem. Tertium ſi malorum autorem dicas, id eſt, non ſcelerum, non vitiorum, ſed pœnarum, caſtigationum. Prodeſſe pœnas has perpeti. Et quòd hoc fuit diuinum beneficium, effectum te meliorē, expiato piaculo tuo prodeſſe tibi & omni humano generi, detrahi ſuperbis ſupercilium, quoniam nimia felicitas corrumpit, reddit ad voluptates alacriorem: Virtus autem infirmitate perficitur. Hæc Plato ſenſit eo inſtinctu, quo creatus eſt homo ad imaginem Dei, eóque ſentit eadem atque Deus. Noſtra autem religio eſt ſenſus Dei, eſt locutio Dei, Locutique ſunt homines ſæpe ſimilia, præcipuè ſapientes, quia ſunt imago Dei. Neque adeò potuit vnquam tenebris obrui mens humana, quin eluceret, quod diuus Paulus prædicauit, veritas in terris. Denique infert Plato, vt nec malorum ſit autor Deus, ſic nec eum eſſe mendacē aut verſipellem, ſed eſſe ἁπλοῦν, καὶ ἀληθὲς C rem ſimplicem, veram. Itaque hæc nomina ſupremi Dei, nunc apud Platonē ſunt ἀγαθῶν αἴτιος, κακῶν ἀναίτιος, αἴτιος εὐπραγίας, κάλλιστος, ἄριστος, ἁπλοῦν, ἀληθές. Bonorum autor, malorum non autor, felicitatis, proſperitatis autor, pulcherrimus, optimus, ſimplex, verus.

Inſana Manichæorū hæreſis, qui Deū, mali cauſam aſſererent.

Dare pœnas, non eſt malū, cùm ſit liberari à maximo malo.

Miſeri non ſunt, qui pœnas dant.

Tria diuina dogmata apud Platonē.

Hoc de Bonitate diuina ſumpſiſſe Platonem ex Triſmegiſto.

CAPVT IX.

HVNC locum haud dubiè ſumpſit Plato ex Mercurio Triſmegiſto; à quo tota ferme Platonica Philoſophia, vbi myſteria attingit, deſluxit. Nec potuit ab Angelo cæleſti dici de ſummo Bono quidquam diuinius, & excellentius. Duas cenſet veras ſummi Dei appellationes, Patris, ac Boni, ſed eam quæ eſt Boni, veriorem: ὅθεν τὸν θεὸν δυσὶ ταύταις ταῖς προσηγορίαις σέβεσθαι δεῖ, ταῖς μόνῳ αὐτῷ προσοικειωμέναις, καὶ ἄλλῳ οὐδενί. οὔτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, οὔτε ἀνθρώπων, οὔτε δαιμόνων τις δύναται, κἂν ὁπωσοῦν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεὸς καὶ τοῦτ' ἐστὶ μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα χωρητὰ ἐστὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως. σῶμα γάρ εἰσι καὶ ψυχή, τόπον οὐκ ἔχοντα χωρῆσαι δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. τοσοῦτο γάρ ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μέγεθος, ὅσον ἐστὶν ὕπαρξις πάντων τῶν ὄντων, καὶ σωμάτων, καὶ ἀσωμάτων, καὶ αἰσθητῶν,

Duo nomina Dei, Pater & bonus.

καὶ νοητῶν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν, τοῦτ' ἐστὶν ὁ θεός. μὴ οὖν εἴπῃς ἄλλο τι ἀγαθὸν, ἐπεὶ ἀσεβεῖς, ἢ ἄλλο τί D ποτε τὸν θεὸν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθὸν, ἐπεὶ πάλιν ἀσεβεῖς. λόγῳ μὲν ὑπὸ πάντων, λέγεται τὸ ἀγαθὸν, οὐ νοεῖται δὲ τί ποτ' ἐστὶ, ὑπὸ πάντων. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ θεὸς νοεῖται ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ καὶ τοὺς θεοὺς, καί τινας τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὀνομάζουσι, μηδέ ποτε δυνηθέντας, μηδὲ εἶναι, μήτε γενέσθαι ἄν. ἀλλοτριώτατον γάρ ἐστι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦ θεοῦ ἀχώριστον: ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς ὤν. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι τετιμημένοι τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ, ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθὸν οὐ κατὰ τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἡ φύσις τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἓν γένος ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ τὰ γένη πάντα, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντα ἐστὶ διδοὺς καὶ οὐδὲν λαμβάνων, ὁ οὖν θεὸς, τὰ πάντα δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνει. ὁ οὖν θεὸς ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν, ὁ θεός. Quæ ſunt proinde duabus hiſce Deum appellationibus colere conuenit, quæ ei ſoli congruunt, alteri prærerea nemini. Neque enim vlli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Dæmones, poſſunt vllatenus boni eſſe, niſi ſolus Deus. Et hoc eſt ſolum, & nihil aliud. Cætera verò omnia ſunt capacia naturæ Bonitatis. Corpus enim ſunt & anima locum non habentia, qui poſſit bonũ capere. Tanta enim eſt boni magnitudo, quãta ſubſtantia omnium corporum, & incorpotearum rerum, ſenſibilium & intelligibilium. Hoc eſt Bonum, hoc eſt Deus. Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, niſi ſolum ipſum Bonum, Quia rurſum peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur Bonũ, non cognoſcitur autẽ ab omnibus quid ſit. Ptopter hoc neque Deus cognoſcitur ab omnibus, ſed per inſcitiã & Deos, & quoſdam homines bonos appellant, qui neque ſint, neque potuerint eſſe. Alieniſſimum enim eſt ab aliis, & à Deo inſeparabile, cũ Deus ipſe ſit. Cæteri igitur Dij, omnes quidem immortales, hoc honore affecti, vt Dij appellentur. Deus autem eſt Bonum, non ſecundũ pretium, aut honorẽ, ſed ſecundum naturã. Vna enim eſt natura Dei, ipſa Boniras, & vnum genus vtriuſque: Ex quo cætera genera. Nam bonus omnia dat, nihil accipiens. Deus igitur omnia dat, & nihil accipit. Ergo Deus eſt ipſum Bonum, & ipſum Bonũ eſt Deus. Hæc Theologus Ægyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendam veterẽ omnem idololatriam, Philoſophorũ, Poëtarumq́; errores, ſi qui ſunt, aptius dici poteſt. Ex his, & à Chaldaicis oraculis, Platonẽ apparet, quę de ſummo Bono in ſecũdo, & ſexto de Republica diſſeruit, accepiſſe. Definiuit ergo, præſcripſitq́; Mercurius de Bono ſententiam veram, excellentemq́; Bonitatem, & quæ à Platonicis vocatur τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, ſiue αὐτὸ ἀγαθὸν, per ſe Bonũ, ſoli ei congruete, quod ipſi etiam ſolent appellare ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Quod ſit vltra ſubſtantiã. Quod ſit vltra ſubſtantiam. Quod tanquam fontem omniũ rerum, etiam Mentis, & animæ præferũt, anteponuntq́; omnibus. Eoq́; nomẽ Dei & Boni declarat Mercurius in illum duntaxat vnum congruere: vt ſit impietas, ſiue Dei nomen, ſiue Boni, cæteris aut hominibus, aut qui dicuntur Dij, attribuas. Eſtq́; apud eum, vt maieſtatem priſcæ Theologiæ noſcas, ea quæ crebro ſolet à Theologis vſurpari differentia, quòd ſit vnus verus, ſingularisq́; Deus, cuius ſubſtantia, ac natura ſit ipſa Boniras, cęteros autem, quos vſus obtinuit vt Dij vocarentur, eſſe non natura Bonos, ſed τιμῇ honore, opinione, opinata quadam bonitate, & ab hominibus honoris cauſa tributa, non vera ſubſtantia Bonitatis. Atque in hoc non homines modò, ſed Deos etiã recenſet, qui verè neque nomen Bonitatis, neque Dei me- F reãtur. Ipſe igitur Mercurius ſe ipſum vel refellit, vel declarat, omneſq́; alios cuiuſuis diſciplinæ Philoſophos ſiue Platonicos, ſiue Peripateticos, in appellatione Deorũ. Vt enim ex ipſo Mercurio refellitur, vel declaratur Mercurius, cùm dicit in eo qui inſcribitur, Quòd Deus inuiſibilis ſit ex factis manifeſtus: ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. Quòd eſt, Sol Deus maximus cæleſtium Deorũ, cui cedunt omnes cæleſtes Dij, veluti Regi, ac Principi. Et quod alio loco, χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν: Duos eſſe choros Deorum, alterum errantium, alterum non errantium. Et quod alio loco, quòd mundus ſit θεὸς ὑλικὸς, mundus materialis. Refellitur inquam Mercurius aut declararur ſuis illi verbis recitatis, quibus dixit impietatem eſſe & inſcitiam, vel Bonitatem, vel Diuinitatẽ cæteris, ſiue hominibus, ſiue quos vſus obtinuit, vt Dij vocarentur, tribuere. Declaratur autem, quòd tametſi Solem, aſtráque, & mundum Deos vocet, aut ſequitur vulgi conſuetudinem, relinquens ſibi retinentẽ ſenſum verum, ac pietatem, aut quòd tametſi dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipſe vocat τετιμημένην, appretiata, honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem vel ab hominibus, vel ab ipſo Principe Deo, Qui dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, & vt dedit aſtris Diuinitatem, id eſt, fecit nobiliſſima, immortalia corpora, niſi velit ipſe abolere, ſic dedit hominibus, vt in numerum Deorum poſſent euadere,

Deus, eſt ſolum ipſum bonum.

Homines, falsò boni & Dij appellantur. E

Deus, bonus omnia dat, nihil accipit.

Dij nõ naturã boni, ſed opinione humana.

Conciliatur Mercurius ſibiipſi.

A cuadere, factis etiam aliis ac declaratis Diis cæleſtibus. Ad hunc ergo modum Platoně, cuius Theologia prorſus ab hac Mercurij defluxit, eiq; ſimilima eſt, decet intelligere. Vt enim apud Mercuriũ audis, vnius eſſe veram Bonitatem, ac Diuinitatem, rurſus audis aſtra, Solem, cælum, mundum Deos eſſe: Similem ſcito Platonem expreſſiſſe Theologiam. In ſexto de Republica agnoſcit, confiteturq; veram Diuinitatem, in ſecundóque Deos ait ſatos cum omnibus ab ipſo Deo. In eiſdem libris vocat cælum θεῖον γεγενημένον, Diuinitatem factam. In Timæo mundanus Deus creat omnia, etiam Deos, aitq; omnia poſſe ab eo, qui ligauit, diſſolui. Rurſus audis in libris de Legibus cælum, aſtráque Deos, quin ipſum Solem iuxta ea, quæ Mercurius prior, maximum Deum eſſe. Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Triſmegiſtus totius Philoſophiæ princeps, præcipuè Platonicæ, docuit. Nec opus eſt confutationibus, cùm ipſimet ſeipſos declarent, auguſtè fatentes, ac ſanctè Deum, Bonumq;, æternum, conditorem omnium, vnicũ ſingularemq;, imparticipabile, Bonitatis ineffabilis, cæteram factitiá, & vel nomine tátum, vel ſimulatam quandam, & honore affectá Bonitatě vel Diuinitatě. Eodem ſenſu oportebit intelligere Ariſtotelem: quandoquidě omnis apud eum Theologia, à maioribus Græcis, & Barbaris manauit. Vt cæli Diuinitatem, neceſſariò eo loco habeat, quo habuere, à quibus ipſe didicit, retinens ſibi veram pietatem, verioremq; Diuinitatě, à qua Diuinitas venerit cæli, eo quo barbari docuere modo, non in æternũ pendens, generataq;, ſed facta à magna Bonitate, ac Diuinitate, rerum cæterarũ creatrice, cuius ſit tanta magnitudo, vt ſola potuerit, ſola metuerit eſſe ſempiterna. Cætera quoniam diſtant in immenſum ab ea, noua Diuinitate, Bonitateq; fuiſſe donata. Hæc Ariſtoteles certè fateri cogetur, & quidě confeſſus eſt, ſiue illum huc rapiente natura, ſiue animo ſuo veriora cernente, reſpicientéque ad eos, à quibus manabant ea, quæ ſcribebat ipſe. Eiuſdě etiam alibi confeſſus eſt Triſmegiſtus tantá eſſe, tam differentě ab omnibus maieſtatem, vt dicat potentiæ eius ὔτε τὰ ἀνθρώπεια, ὔτε τὰ θεῖα προσβάλλοι ἄν τις μηδέποτε τῷ κάτω, μηδὲ τῷ ἄνω ὁμοιόντι ἢ γένη τῷ θεῷ. ὐδὲν ὅμοιον τῷ ἀνομοίῳ καὶ μόνῳ, καὶ ἑνί, Neque humana, neque diuina eſſe comparanda. Neque quę deorſum, neque quæ ſurſum Deo ſimilia arbitreris. Nihil ſimile diſſimili, & ſoli, & vni. Ex quibus probantur ea, quæ noſtra Theologia clamat: Vnum eum eſſe ſempiternum, verè immortalem, omnibus diſſimilem: factos autem ab eo Deos, & homines, quoniam ille ſolus debet eſſe ſempiternus. Hæc eadem, de Bonitate Dei retulit item diuinè in Protagora Plato. Quo libro ex ſententia Simonidis aſſerit, hominem bonum inueniri perdifficile eſſe: fieri autem poſſe, vt ad aliquod tempus. Sed cùm bonus fuerit, perſeuerare in bonitatis habitu, vitumq; bonum eſſe, vt dixit Pittacus, impoſſibile eſſe, minimeq; humanum. Sed ſolum Deum hoc honore præditum eſſe, homině autě fieri non poſſe, quin ſit malus.

Aſſertio Triſmegiſti & Platonis, de Deo.

B

Ariſtot. veritatem fateri coactus.

Deum creatorem omnium rerum dicere Platoně. Teſtimonia, quibus appa-ret eum Vniuerſi conditorem nuncupaſſe. Prolem diuinam autorem mundi eſſe Platoni, cui det Patrem in Epiſtola.

C

CAPVT X.

EAM mentem in Platone fuiſſe, Deum ſicut à maioribus audierat, cæli & terræ, cunctarumq; rerum cæleſtium & terreſtrium, quæ prius non eſſent fuiſſe Creatorě, quod in Timæo tam clarè, & in decimo de Republica confeſſus fuerat, declarant alia, per omnem Philoſophiá eius tanquam ſidera internitentia teſtimonia. Similia enim in libro, qui dicitur Sophiſta, locutus eſt de Deo creatore, atque in decimo de Republica. Ibi cùm de veris rebus, ac fictis, ſimulatisq; diſſereret, hæc ait: Animalia quidem omnia mortalia, & plantas, quæq; in terra ex ſeminibus, & radicibus producuntur, & quæcunque inanimata terræ cóplexu tenětur, corpora liquentia, & non liquentia, num altero, quàm creante, & opifice Deo, dicemus poſtea extitiſſe, cùm prius nó eſſent, μῶν ἄλλου τινὸς ἢ θεοῦ δημιουργοῦντος φήσομεν ὕστερον γίγνεσθαι, πρότερον οὐκ ὄντα: aut multorú dogma, aſſertionemq; ſequemur, naturam ex quadam fortuita cauſa, & ſine cóſilio, producente hæc ipſa genuiſſe: An cum ratione & ſcientia diuina à Deo extitiſſe? Hæc Plato. Huic autě altiſſimæ quæſtioni Theætetus, quòd adoleſcěs eſſet, non reſpondet, ſed vertit oculos ad Zenon, ſiue hoſpitem, expectans quid ille pronuntiet: Quanquam arbitror,

A Deo creata omnia.

Quæ fiant à Deo, & quæ ab hominibus. inquit, te dicturum hæc ex Deo extitiſſe, idq́; ipſe arbitror, καὶ ὑπολαμβάνω οἴεσθαί σε τὰ δ' ἐκ θεοῦ αὐτὰ γίγνεσθαι, ταύτῃ καὶ αὐτὸς νενόμικα: Tum vero pronunciat ipſe: Sed ſtatuo, inquit, res quidem naturales factas, ſiue fieri arte diuina: quæ autem ſunt ex his, fieri ab hominibus. Innuit ſcilicet artem. Deinde multo magis idem hoſpes: ἡμεῖς μὲν που καὶ τ' ἄλλα ζῶα, καὶ ἐξ ὧν τὰ πεφυκότα ἐστὶ, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ θεοῦ γεννήματα πάντα ἴσμεν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἕκαστα: Nos quidem, tum cætera animalia, tum ea è quibus exiſtũt, quæ nata ſunt, ignem, & aquam, cæteráque id genus, Dei ſcimus eſſe opera. Hæc Plato diuinus, eadem atque in libris de Republica, loquens de arte, & inuentione diuina, cuius ſint res veræ, ac naturales, quas humana ars imitetur. *Gene. 1.* Sicut Moſes incipiens à cælo, & terra, ſcribit plantas, herbas, arbores, animalia diuinitus effecta, tribuens vnicuique operi diem certam, gradusq́; naſcendi. Sic Plato perſequitur vnamquanque rem, vniuerſales primum res, tum particulares, quas Sapiẽtia diuina perfecerit, elaborarit. Ac quanquam nunc potius loquatur in præſens, vt innuat præſentẽ, ac continuatã rerum productionẽ diuina Sapientia ſuſcitari, ſuſtineriq́; natura perẽniter generante: claret tamen eum oſtendere nunc diuinitus fieri, quòd aliquando diuinitus habuerit principiũ, ſicut declarauit in Timæo, & ſicut teſtatur Diogenes Laërtius Platonẽ ſenſiſſe, poſuiſſe eum duo principia θεὸν, καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, Deum & Materiã, quem & Mentem appellet, & Cauſam. Ecce enim quemadmodũ idem eſt Deus, Mens, Cauſa, Opifex apud Platonẽ, ſic apud Moſem, Deus Creator, Spiritus, id eſt, Sapientia. *Deus, Mens, Cauſa, Opifex, Platoni. Deus, Creator, Spiritus, Sapiẽtia, Moſi.* Vides enim hic artificem diuinũ, cuius ſapientia veras res eduxerit. Vt autẽ eſt in Theologia, per Sapientiã diuinam creata omnia: ſic affirmãte Laërtio apud Platonẽ idem eſſe Deum Opificem mundi, atque νοῦν, αἴτιον, Mentem, Intelligentiam, ac Cauſam. intelligimus hunc eſſe prolem Dei, magnamq́; illam, infinitamq́; Sapientiam. Accipe enim & confer loca inter ſe diuulſa, & iunge ea adinuicẽ. Appellatur reſte Laërtio mundanus Opifex ille à Platone νοῦς, αἴτιος., Mens, Cauſa: ipſe tibi declarabit Plato, ſi capias ſecundã Epiſtolam ad tres amicos, Hermiam, Eraſtum, Coriſcum. In cuius calce eſt vt in amicitia vera & ſtabili adiurent τὸν τῶν πάντων θεὸν, ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος, καὶ αἰτίου πατέρα κύριον: Deum omnium rerum præſentium, ac futurarum Principem, tum principis & cauſæ ſiue autoris Patrem Dominũ. Si igitur Plato memorat Patrem τοῦ αἰτίου, eumq́; Dominum appellat: iſtum autem αἴτιον Laërtius fatetur à Platone dictum mundanum illum Opificem: profecto cognoſcimus hunc autorẽ, creatoremq́;, vt noſtra, ac Ægyptiorum, Chaldæorum quoque prædicabat Theologia, Filium eſſe, ac Prolem Dei. *Deus, filius ac proles Dei.* Eſt enim αἴτιος is, qui habet Patrem, in Epiſtola: & is Platoni eſt Opifex mundi teſte Laërtio. Clarum igitur apud Platonem ab altiſſimis generis humani initiis & per omnes ætates delabens dogma, θεοῦ γεννήματα πάντα, cuncta eſſe creaturas Dei, non ſolum in principio temporis, ſed etiam ſemper & perpetuò, non ſolum perpetuò, & ſemper, ſed etiam aliquo temporis primordio, nata cùm prius non eſſent, diuina arte reperta, & reperiri ſemper (reiecto Democriti, Leucippi, quos ſecutus eſt Epicurus, dogmate) ex fortuita cauſa cuncta conſtitiſſe. Nam quod iſti ingeſſerũt, ab antiquis ſæculis non eſt profectum, ex eorum capite, quod & Atomos ſomniauit ortum. Sicq́; claret ſententia Platonis de ſummo Deo, Opifice mundi, cui tot locis vocaliſſimè dat creationem, dat cunctarũ rerum naturam, ac naſcentium ſapiẽtiam, ac cauſam appellans Naturã, Artem diuinam, Inuentionem ingenij diuini. Is eſt Deus, quem, vt perhibet Laërtius dixiſſe Platonem, ὅπως διάδηλος τῶν ὡρῶν ἦ ἀριθμὸς, καὶ μετάσχῃ τὰ ζῶα ἀριθμοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἀνάψαι τὸν θεόν: Vt manifeſtus eſſet horarũ, tempeſtatumq́; numerus, caperentq́; numerũ animalia, Solis lumen accendit. Eóque ſunt omnia creaturæ Dei. ſic enim bene videor interpretari γεννήματα, quoniam creauit rerum formarumq́; corporearum autorẽ Solem. Eóque Moſes teſtatur eum poſt inuentam maſſam, & chaos, extuliſſe lucẽ, per quam naſcuntur omnia corporea. Ac in eius creatione aſſignanda mirabiliter cum Moſe conſentit Plato. Neque enim etiam Moſes alias, quas affert lux vtilitates aſſignat, ſed temporum tantum, horarũ, dierum, noctium diſtinguendorũ. *Moſes, quam cauſam afferat finalem lucis. Gen. 1.* Poſuit, inquit, ea in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & vt eſſent in ſigna, & tempora, dies & annos. Plato autem ad diſtinguenda tempora, numeróque certo res ſeparandas, accenſum eſſe ſolis à Deo iubar in cælo. *Lux ad quid, Platoni.* Cæteras autem vtilitates tacitè demonſtrat Moſes, dum primam cunctarum rerum lucem ſcribit à Deo creatam, nimirũ vt eius auſpiciis cætera cooritẽtur. Horum igitur omnium Plato ſanctiſſimè diſtinctè, ſeparatim, clarè refert inuentionem in vnum ſingularem, vnicumq́; Deum, quem clamat iubar Solis inflammaſſe, ingenio ſuo, omnes rerũ ſpecies extuliſſe.

Hunc

A Hunc appellat Deum,Mentem,id eſt, Sapientiam, Intelligentiam, appellat Cauſam , in Cratylo αὐτοκράτορα νοῦν, regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem,Principem, vniuerſalem,per omnia commeantem,naturam rerum, vt ſuperius vidiſti, producentem. Is autem eſt diuina proles,diuina ſapientia,cui Patrem tribuit in Epiſtola.

Aliis locis creatorem cæli,ordinumq́,cæleſtium moderatorem Platonem dicere Deum, qui diſtribuerit ad gubernacula mundi Angelos ſuos, creator mundi, bonorum omnium repertor.

CAPVT XI.

EADEM affirmat in eo,qui Inſcribitur Politicus, in quo Regem deſcripturus,qualem eum eſſe deceat,repetit fabulam ex Atreo,& Thyeſte, qua dicitur antea Solem diuerſa ratione atque nunc oriri ſolitũ,fuiſſe enim Solis occaſum,vbi nunc ſit ortus.Hęc autē etſi fabula ſit,vt idem fatetur,poſita tamen eſt,vt ex ea verior quædam deſcriptio depromatur. Ibi igitur ſæpenumero repetit cælum à Deo creatum: concitarionem,conuerſionemq́; eius,Dei opus eſſe:regi ab eo & circumuerti:poteſtatis eius eſſe,flectere in quam velit ipſum partē:in hunc ortum,& occaſum,& in hanc formam,qua nunc ſit,poſitum à Deo.Ac dicit:τότε δὴ δὴ μαρτυρήσας ἄρα ὁ θεὸς Ἀτρεῖ, μετέβαλεν
B αὐτὸν εἰς τὸ νῦν σχῆμα : Tum verò conteſtatus Deus Atreo, mutauit ipſum ſcilicet Solem,in præſentem figurā.Paulò pòſt:Vniuerſum hoc aliquando Deus ipſe regit circũactum,flectitq́; circum,aliquando dimittit,cum reuolutiones numerũ temporis ei congruum iam habuerũt. Hoc autem iterum ſponte ſua in contrarium flectitur,vtpote animal,& rationem,ac prudentiā ſortitum ab eo qui à principio ipſum conſtruxiſſet.Hæc Plato.In quibus Deum gubernatorem cæli, motusq́; eius prælidē fatetur,cuius maxima,& vniuerſalis incitatio poſſit flecti,circumagi,ſiſti à Deo.Qui poſſit cælo ſic imperare,ac quaſi dicere,Siſte gradum,aut,Flectere in aduerſum,motusq́; tuus,qui nunc tendit in occaſum,flectatur in ortum.Deinde dicit cælum rationē accepiſſe ab eo à quo à principio factũ fuiſſet.In quo ſunt tria dogmata,quæ etiam in Timæo propoſuit,q́ cælum eſt à Deo conſtructum,cōpoſitum, coaptatum,quòd id factũ ſit κατ' ἀρχὰς,ab initio, in principio, ſicut eſt apud Moſen,In principio creauit Deus cælum & terram.Tertio quòd tametſi rationem, intelligentiamq́; cælum habeat,habuit tamen ab eodem atque homo cōditore ſuo. Homo mentē,rationemq́; ſortitus ab eo,qui creauit rationem:ab eodem,Platone teſte, cælum, factum eſt rationale. Quocirca ſicut non meretur homo Diuinitatem,id eſt, diuinos honores,ob rationem & ſapientiam,tanquam ipſe rationis & mentis ſuę ſit autor:ſic non meretur, nec mereri debuit apud Philoſophos cælum, ob rationem, certámque ſapientiam,ordiniſque Diuinitatem.Sed exclamandum fuerat,quod ille longe ſapientior, Cæli enarrant gloriam Dei. Huic honores diuini, huic laudes, hymnique, non cælo de-
C bebantur. Quod autem de reuolutione loquitur Plato, & quid veri habeat, quandoquidem toto illo loco diſſerit de reditu ad alteram vitam, declarabitur alio oportuniore loco.Proſequitur Plato,qui totis ſuis libris ab Heraclito duo genera rerum ſemper memorat, quod ſemper eſt, & quod nunquam,fitq́; ſemper, cælum dicit eſſe ex primo genere : ὃν δὴ οὐρανὸν καὶ κόσμον ἐπωνομάκαμεν, πολλῶν μὲν καὶ μακαρίων παρὰ τοῦ γεννήσαντος μετείληφεν: Quod, inquit, cælum, & mundum nuncupauimus, multa quidem, & beata ab eo qui eum creauit accepit. Factum dicit cælum beatum à Deo genitore ſiue creatore ſuo, factum incorruptibile, inſeneſcibile,vt dixit in Timæo, eóque eodem ipſo loco accepiſſe fatetur immortalitatē ἐπισκευαστὴν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, aduentitiam,factitiamq́; à cōditore, ab opifice. Id eſt,non veram immortalitatem,qualis ipſius opificis,ſed factam quandam, excogitatamq́; ab ipſo, qualis animorum ab ipſo repertorum,qui potuit creare res æternas,& corruptibiles,vt vellet. Hic Plato quoque perhibet in illa παλιγγενεσίᾳ, reuiuiſcentia,renaſci terrigenas & ex terra,ex humo conſurgere, eos duntaxat , ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐκόμισε, Quos non Deus ipſe in aliam ſortem diſpoſuerit. Quo docet,& cæli conuerſionem, & illam regenerationem diuino nutu adminiſtrari. De quo poſtea diligentius.Proſequitur loquens de ſęculo illo aureo,cùm ſponte ſua tellus ferret omnia, nec raſtros patiebatur humus, non vinea falcem, eam ſæculi felicitatē non fuiſſe ſub hac cæli conuerſione,motúque hodierno, ſed alia. τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ὅλης

Fabula Platonis de ſolis ortu & occaſu.

Dei ſumma poteſtas qui ſolem flectere poſſit.

Gene. 1.

Vt homo propter rationem Deus non eſt, ſic cælum ob ſuum ordinē admirabilem non eſt Deus appellandus.

Platonis opinio de cælo beato & incorruptibili.

Platonis regeneratio.

ἐπιμελούμενος θεός: Tunc enim eius conuerſionis primum Deus præſes erat, & princeps. D
Autor,inquit,ipſe fuit felicitatis eius, cælum vertebat ipſe, præerat ipſe cæli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maieſtatē fatetur, quemadmodū Timæus Locrenſis tradidit in ſua Geneſi, vt affirmet eum vniuerſo mundo præfeciſſe Dæmones, id eſt, Angelos,vt Philo interpretatur,qui regant tanquam ductores gregum,totum genus humanum, iuxta diſtributiones ſuas,quas aſſignarit eis Deus, θεὸς ἐπὶ μέρη αὐτοῖς. Paulò inferius, τῷ παντὸς κυβερνήτης, Vniuerſi gubernator. Ibidem, θεὸς ὁ κοσμοποιήσας, Deus creator mundi. Et quod paulò ſuperius mundum ſiue chaos inordinationis, confuſionisq́; antè plenū fuiſſe,quàm in hodiernum ordinem redigeretur. παρὰ μὲν γὰρ τοῦ συνθέντος πάντα καλά: Ab eo enim,qui compoſuit,omnia bona,aut pulchra. Id ſcilicet quod Moſes: Et vidit Deus lucem,quòd eſſet bona. Sicq́; ad omnia opera ſex dierum,Quòd eſſent bona. Tandem,Vidit Deus cuncta,quæ fecerat,quòd erant valde bona. Nam cùm Ideam Boni,vniuerſalē, magnamq́; Bonitatem attribuit Deo, vt vidiſti,tum eum verè Bonū duntaxat eſſe iuxta ſacras litteras affirmat. Siquidem in Protagora quod à Simonide didicerat, perpetuam, aut veram bonitatem homines poſſidere non poſſe, ſed ſoli Deo hoc decus eſſe. In quo & vetuſtæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eam, vel à Simonide cæpiſſe, vel eſſe etiam vetuſtiorem. Agnoſcis inquam vetuſtæ Sapientiæ, ac Theologiæ maieſtatem, quæ ſoli Deo perfectam adiudicat Bonitatem. Eſt enim hoc quod ipſa Progenies Dei apud nos, nemo bonus niſi ſolus Deus. Et, Omnis homo mendax. E

Angeli præfecti mundo.

Gene.1.

Varia teſtimonia, quibus ſingularis Dei apud Platonem probatur confeſſio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

CAPVT XII.

SVNT aliæ per totam Platonis Theologiam, de ſummo, ac ſingulari Deo, mundi,rerumq́; omnium autore clariſſimæ voces: quas qui conſideret, videbit eandem ſemper apud ſapiētes fuiſſe magni Dei, quem Natura docuit ipſa,confeſſionem.Eas ſi quaſi per epilogum ſub oculos poſueris, veriſſima,quæ dico probabis. Laërtius,Diogenes creatorem mundi Platonem aſſerit Deum ſenſiſſe, quod Marcus noſter perhibet: qui in Timæo,inquit, mundum ædificauit Platonis Deus.Idemq́; paulò pòſt,Si hæc nata ſunt,vt Platoni videtur. Et Ariſtoteles in libris de cælo: καὶ γενόμενον, ἄφθαρτον διατελεῖν ὥσπερ ἐν τῷ τιμαίῳ. ἐκεῖ γάρ φησι τὸν οὐρανὸν γενέσθαι μὲν, οὐ μὴν φθαρτόν. Et Laërtius à Deo factum mundum ſenſibilem, & chaos indigeſtum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixiſſe, Deumq́; ei videri incorporeum: Iuſtitiamq́; eſſe legem Dei. In Apologia,adeo Deum colendum obſeruandumq́;, & ob amorem eius, nunquam iuſtitiam violandam,vt fateatur Socrates ab antiquis Philoſophis acceptū,ſe Deo potius obſecuturum,quàm hominibus omnibus: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. Id eſt, nempe quod F
veri, ac ſancti Theologi, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem ſe datum à Deo ſuæ ciuitati gloriatur, qui mores eorum corrigeret, oſtenderetque ſolam virtutem eſſe colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυγχάνω ὢν τοιοῦτος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι. Is Deus eſt, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, miſit Prophetas, & Sapientes, & Scribas, ſingularis, prouidus, humanus, creator, proſpector rerum humanarum. In eo, qui inſcribitur Phædon, apertè prædicat eum curare res noſtras, εὐλόγως ἔχει, θεόν τε εἶναι τὸν ἐπιμελούμενον ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐκείνου κτήματα εἶναι. Id eſt: Rationabile eſſe, & Deum curare, ac prouidere nobis, & nos eſſe poſſeſſiones, aut peculium eius. Hoc Ariſtoteles eſt in moribus ſecutus. Ibidem ſe cogniturum paulò pòſt, quæ poſt hanc vitam ſequantur,ſi Deo placuerit, ait Socrates. In Cratylo,eum per quem viuamus,eſſe naturam τοῦ θεοῦ, Dei. In Theæteto quid dicturus, more piorum loquitur σὺν θεῷ, cum Deo, cum Dei adiutorio, ſi Deo placuerit. Eodem libro ſtatuit ab hoc mundo quamocyſſimè fugiendum: φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν: Fugam autem eſſe fieri Deo ſimilem pro viribus: innuens quod Moſes, Ad imaginem Dei fecit illum. Similitudinémque eſſe, ſanctum, ac iuſtum eſſe cum ratione, & prudentia. In Politico præter ſuperiora, vocat Deum νομέα ἀνθρωπίνης ἀγέλης, Paſtorem gregis humani. In Parmenide,ſolum Deum poſſidere abſolutiſſi

Magni Dei confeſſio ſemper fuit apud ſapientes.

Act.5.

Deus prouidet rebus omnibus.

σὺν θεῷ, iuxta Deo.

Deus, paſtor gregis humani.

A ſolutiſſimam ſcientiam, qua poſſit etiam res humanas cognoſcere: οὐκ ἂν τινα μᾶλλον θεὸν ἔχειν τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην, οἷς τε ἔσται ὁ θεὸς τὰ παρ' ἡμῖν γιγνώσκειν, αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχει. Et quòd apud Deum ſit hæc dominatio omnia noſcendi. Quod Ariſtoteles in Metaphyſicis. In Philebo, poſuiſſe in mundo infinitum, & definitionem τὸν θεὸν τοῦ τὸ μὲν ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ πέρας. Ibidem præter alia ſuperius oſtenſa, Veras eſſe voluptates, quæ virtute pendentes, Deo ſint Comites. In Phædro, Deum eſſe θεὸν ἀθάνατόν τι ζῶον, Animal immortale. Ibíque optat vt ea, quæ diſſerit, ſint Deo placita, ταῦτα μὲν δὴ ὅπῃ θεῷ φίλον. Ibidem Iupiter eſt magnus Dux ac Princeps, vt apud nos, Rex exercituum, quem ſequatur exercitus Deorum, & Dæmonum, vt eſt in noſtris litteris, Currus Dei multiplex millia lætantium. pro quo Græcè, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro Lætantium, ſunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων: Magnus princeps in cælo Iupiter currum alatum inagitat, ſequiturq́; eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an poſſuit inueniri qui intueantur in ipſum Vnum, aut multa, θεὸς οἶδε, Deus nouit. Et cùm rogat ibidem, an noſcat quomodo Deo rem gratam poſſit facere, de oratione agens, vel loquens, ὅπῃ θεῷ μάλιστα χαριῇ. Et in Alcibiade, cùm quid dicturus ait, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, Si Deus voluerit. Similiter, ὅ τι ἂν θεὸς ἐθέλῃ, Quodcunque Deus voluerit. Et cùm ibidem teſtatur, quòd cognoſcens quis Deum & ſapientiam, ſic etiam noſcet ſe ipſum, θεόν τε καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Et cùm in Theage Socrates fatetur, Theagem multum augendum, ἐὰν μὲν τῷ

Vera volu-ptates, quæ.

Rex exerci-tuum, Deus.

Si Deus vo-lueris.

B θεῷ φίλον, Si Deo gratum fuerit. In eo qui inſcribitur Laches, poſtridie promittit ſe venturum Socrates, Deo volente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ. In eo autem qui appellatur Lyſis, Deum amicos facere, quos, iuxta Homerum, aſſociet adinuicem. Quid verò illud in Gorgia, Quantum temporis viuendum nobis ſit non debere vos ſollicitos eſſe, neque vitæ nimio amore detineri, ſed ſuper eo Deo relinquendam curam, credendúmque mulieribus, neminem eſſe qui diem conſtitutam ſubterfugiat. Itaque conſiderandum diligenter, vt hoc quidquid temporis eſt, iuſtè, & laudabiliter tranſigatur. Et illud quod eſt in ſeptimo de legibus, Deum quidem eſſe omni beato ſtudio dignum, hominem autem eſſe opus eius. Et cùm in decimo, de anima locuturus affirmat Deum inuocare oportere. Et in quinto, quòd Deus dedit eis vt nouam conderent rempublicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipſam vitæ ſpeciem, & ſi quid aliud eſt immortale, omnes confitentur nunquam interire. Omnes per Iouem, inquit, homines, & longè magis, vt ipſe arbitror, Dij. Hic Plato monſtrat omnium hominum, ac Deorum eſſe confeſſionem, Deum eſſe ſempiternũ, ſeparans Deum à Diis, quorum confeſſione Deus ſit immortalis. In eo autem qui dicitur Ion, ait Deum ablata vatibus mente, eis vti miniſtris, poſitis ſcilicet in exceſſu: Quale noſtris Prophetis vſu veniebat. Sunt alia plurima, quæ ſi quis ſapienter conſideret, cernet profectò validos naturæ, & veritatis impulſus in omni actione, cogitationéque vitæ ad inuocationem ſingularis Dei. Atque hanc Platonis variam, naturalémque Theo-

Deum, ami-cos facere.

Non debere nos eſſe nimiũ de vita ſolli-citos, ſed Deo curam relin-quendam.

Deus vatibus vtitur mini-ſtris.

C logiam, quam Natura formabat ipſa, apud omnes, ſed præcipuè vetuſtiores inueniet, qui libros eorum diligenter dictáque perſpiciet. Similiter enim locuti ſunt, vt vidimus, Pythagorei, Thales, Empedocles, Parmenides, Anaxagoras, Euripides, Æſchylus, Theognis, Phocylides, Pindarus, Heſiodus, Demoſthenes, Homerus.

FINIS.

D

Auguſtini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER SEXTVS.

Quod recentiores Philoſophi, qui poſt Platonem & Ariſtotelem floruerunt Theologiam maiorum venerati imitatiq́, mirificè cum Theologia cæleſti conſenſerint, vnum ſingularemq́ Deum appellantes, omniaq́ de eo prædicantes, quæ ſunt in Libris ſacris. Teſtimoniumq́ Theophraſti, & Alexandri de Deo. E

CAPVT I.

Diuinitatis cōfeſſio vſurpata omnibus ſeculis.

OMNIVM ſæculorum conſenſus, & omnis per vniuerſa tempora linguis humanis conſonè celebrata diuinitatis confeſſio declarat vel illam à rerum exordio lucem veritatis, per omnes ætates progreſſam, nunquam penitus caligaſſe, vel ipſam ſeſe attollentem naturam, ſemper ad notionem, confeſſionemq́ Dei iter hominibus aperuiſſe, inſtigaſſéque eos, vt eum non modò ſingularem vbique nominarent, ſed eas quoque voces ederent, quibus in veris litteris, cæleſte numen à Prophetis exaltatur. Vt appareat vnam eandemq́ eſſe ſapientiam, vel quam Natura, vel quam oraculum cæleſte reuelauit. Ita demum fieri, vt lux poſtremis ſæculis allata terris, ea ſit, quæ fuit ſemper, quamq́ velut naturalem, verámque & vnam, multorum ratio, præcipuè ſapientum, conſentiens vidit, aſſeruit. Nullámque eſſe, ſi quis cunctas ad vnum fontem, ex quo fluunt omnes, reuocet hominum ſententias, in vita degenda, in aſſerendis principiis ac finibus inter omnes diſcordiam. Niſi quòd obſcuritate priorum ſæculorum fulgore magnæ lucis illuſtrata, iter quod erat tenebroſum, & ambiguum ad veram ſapientiam apertum eſt. Factumq́, vt audacius de rebus diuinis poſteriores Philoſophi, & maiore nobiſcum conſenſu diſſeruerint. Sed vnde fulgor ille veniret, eorum plerique fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophraſto, & quid de ſummo, & incomprehenſibili Deo ſenſerit, audiamus, vt ex diſcipulo præceptorem Ariſtotelem, omnémque ſcholam agnoſcas. Is in libris de Metaphyſica ſcribit de primo principio: τὸ γὰρ δὴ πρῶτον, καὶ θειότατον, πάντα τὰ ἄριστα βουλόμενος. τάχα καὶ τοῦτο μὲν, οἷον ὑπερβατὸν καὶ ἀζήτητον: Nam id quod eſt primum & diuiniſſimum, omnia optima vult eſſe. Fortaſſéque id eſt exuperans omnem ſcientiam, & inſcrutabile. Quid altius dici & veræ Theologiæ congruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorum Philoſophiæ noſtræ principum: O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! Quis enim cognouit ſenſum Domini? Dicitur idem à Theophraſto, dicitur excedens ſupergrediens, nempe mentes humanas, omnem cogitationem, cui non liceat vnquam ad ſupremam illam aſpirare Naturam. Sic quoque vocatur à Dionyſio ὑπερούσιος, ſuperſubſtantialis. Vocat Paulus ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, inueſtigabiles vias eius. Theophraſtus ἀζήτητον, inſcrutabilem, inuentu impoſſibilem naturam eius. Eſt item in Theophraſti Philoſophia hac, illa Moſaica, quæ per omnia ſex dierum opera declaratur, ad quorum vnumquodque dicitur Deus vidiſſe quòd eſſet bonum. Vidit bona,

Vna eadémque omnium ætatum ac tēporum ſapiētia, ſed prioribus obſcura, ſed poſterioribus clara illuxit.

Ingrati philoſophi veritatem non agnoſcentes.

Deus exuperat omnē ſciētiam.

Gene. 1.

F

quæ

A quæ conſilio voluntatéque ſua bona, imò vero optima naſcebantur. Sic Theophraſtus confirmat eum voluiſſe, velléque optima cuncta, nuſquam vt vitio, maliriæ, detrimento ſit locus. Hæc in mundo formoſa, venuſta teſtari artificem, optima voluiſſe. Definitur igitur, & vocatur à Theophraſto prima Natura θειότατον, diuiniſſima, ὑπερβατὸν, tranſcédens, ſupereminens. Quod Plaro in Republica ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Vltraſubſtantia. Noſtræ litteræ, ὕψιστον, altiſſimum. Mercurius & Acmon, vel Ammon, & Plato, vt viſum ſuperius, πάγκρυφον, obſcurum, clauſum vndique, cogitatu difficilem, dictu ineffabilem. Tria nomina Naturæ diuinæ apud Theophraſtum, θειότατον, ὑπερβατὸν, ἀζήτητον, diuiniſſimum, ſupergrediens, inſcrutabilis. Adde, cuncta volens optima. Eodem libro Theophraſtus hæc ex intimis Philoſophiæ myſteriis: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ἔστι, καὶ διαμένει: Diuinum Principium, per quod omnia ſunt, & permanent. Quo Moſes ore loquitur alio? quid clamat aliud Philoſophia cæleſtis? Ex ipſo, per ipſum ſunt omnia, diuus Paulus ait. Sentitur idem ab vrroque, alrero cælitus inſtructo, alrerum erudienre natura & ratione, quæ nonnunquam relicta regione terreſtri, nubes & ſidera rranat. Eruit item in lucem demerſam in profundo veritatem. Non aſſero, quanquam forraſſe poſſim, larirare ſub hoc Theophraſti de diuino Principio ſermone, creationem mundi, Si per ipſum ſunt & permanent omnia, Sunt, referri ad originem, cum nata ſunt: Permanent, ad conſeruationem iam rerum conditarum. Sed hæc ſapientiſſimo cuique cogitáda relinquo.

Prima natura quæ Theophraſto. *Tria diuinæ naturæ nomina.* *Eſſe, & permanere.*

Poſt hanc Theophraſti, qualis ac quanra manat Alexandri Aphrodiſei ab ore Theologia? quod etiam Theologis Græcis mirum in modum placuit. Is de diuina prouidentia
B ad Antonium Pium Imperatorem ſcribens, & ſingularem illum, magnumq; Deum nominauit, & adeſſe præſenrem rebus humanis, videntem, luſtrantémque mundum, conſtanter aſſeruit, nihil à noſtris diſſentiens: τὸ δὲ λέγειν μὴ βούλεσθαι τὸν θεὸν, τῶν ἐνταῦθα προνοεῖν, παντελῶς ἀλλότριον θεοῦ. φθόνου γάρ τινος, καὶ παντάπασιν ἀτόπου φύσεως, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν δυνάμενον, ἐπειδὴ δὲ ἑκάτερον τούτων ἀλλότριον θεοῦ, οὔτε ἂν ἄμφω εἴη περὶ αὐτὸν, οὔτε θάτερον. εἰ δὲ βούλεται καὶ δύναται, δῆλον ὡς καὶ προνοεῖ: Dicere, inquit, nolle Deum, rebus quæ ſunt hic, proſpicere, omnino eſt à Deo alienum. Inuidiæ erenim, & prorſus iniquæ naturæ eſt, meliora, cùm poſſis, facere nolle. Et quoniam vtrunque alienum eſt à Deo, neque vtrunque ſit in eo, neque alterum. Quòd ſi vult & poteſt, vtique eriam proſpicit. In his nõ modò ſingularis ille Deus nominatur, verum etiam is Deus, qui non ſolùm moueat cæleſtes orbes, aut primum Mobile, quod Ariſtoteles ſentire videtur, verum etiam per omnem mundum diffuſus, cuncta proſpiciat, præcipuè res hominum, quas ęternis regit imperiis. Abſoluítque eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione fit totius cæli conuerſio. Neque dedit ei, quemadmodum ſentire Peripatetici hodierni aſſeuerant Ariſtotelem, duntaxat machinæ cæleſtis motum. Neque enim ſi Deus proſpicit, quod neceſſariis rationibus colligirur ab Alexandro, prouidentia eius ſolo cæli motu conſtabit, reliquis aliis mulris, quibus nulla cũ cæleſti motu ſit cognatio. Neque ſolùm corporaliter more beſtiarum viuirur, neque frugibus legendis, carpendis fructi-
C bus motu cæleſti maturatis conſtat hominum vita. Sunt aliæ actiones, ad quas oculos ſuos intendere prouidenriam oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexádro. Ecce igitur Deum verum, vniuerſalem, toram mundi regionem complérem, vſque in intimas cogitariones penetranrem propoſuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primum orbem, aliud prærerea nihil agentem. Cui ſi gubernaculũ, ſi prouidentia, rerúmque adminiſtratio rribuirur, non ſolus cæli motus profectò rribuitur, qui corporeus eſt omnis, animans mundum corporaliter, ſed rribuitur irem cura rerum meliorum, ſpiritualium, actionum humanarum, diſpoſitio regnorum, animaduerſio malorum, prouectio bonorum, quibus conſtat prouidenria. Hoc teſtimonium Alexandri ſufficit pro cunctis Peripatericis, quorum poſt Theophraſtum nemo æquè nobilis. Fremat licet Auerroës, reſpiciam meliores vetuſtioréſque, quorum autoritas ſubſecuros pudefaciat. Sed ego qui poſt Theophraſtum, ſeculorum ordinem reſpectans, è noſtris eos, qui non longius ab eo ſecuti ſunr, acceſſire debueram, qui luces quoque ſuas, muneráque Naturæ nobis oſtenderent, Alexandrũ inieci proprer familiæ cognarionem. Hinc iuxta Theophraſtum duos ex his nobiliſſimos ſtatuamus, Marcum Tullium, & Vergilium, & alios nonnullos, qui de Deo præbebunt eadem teſtimonia.

Dei certa & neceſſaria prouidentia. *Rebus omnibus & ſingulis Deus prouidet.* *Alexander Peripateticorum princeps vnus è ſummis.*

Theologiam Romanorum agnoſcere, fateri, nominare Deum vnum ſingularem, proſpicientem omnibus, vbique præſentem, mundum omnem implentem, immenſæ ſapientiæ, rerum creatorem, animorum largitorem, Mentem Vniuerſi, inuiſibilem, ex operibus agnoſcendum. Variáque de eo Marci Tullij Philoſophia. D

Capvt II.

SIMILIS igitur horum quoque atque Græcorum Theologia eſt, ſi quis voces eas capiat, quas ex illo inſtinctu protulerunt, quo non ſuperſtitioſi, ſed homines & ſapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creaſſe, eúmque creantem & loquentem, vidiſſe, audiſſéque, doctrina cæleſtis declarauit. Iam primum audi Vergilium, qui & ſingularem, vniuerſalémque Deum iuxta Homerum, omnéque genus hominum nominauit, exinde quædam propius è Theologiæ fontibus manantia deſcripſit: vt illud, Dabit Deus his quoque finem. Is Deus, qui finē laboribus imponit, recreat afflictos, quis alius, niſi is, de quo Pſalmus, Dominus erigit eliſos, ſoluit cōpeditos? Non vtique quiſquam ex illius tempeſtatis poëticis Diis. Nominatur enim per excellentiam Deus, qui res humanas attendat, Deus Vniuerſitatis. Naturalis, non natus E è Saturno, aut fictitius quiſquam. Is ille quem Prophetæ ſemper celebrant, & nouiſſimis ſeculis omnium per ora verſatur, oblatus à Natura prius, dein manifeſtè reuelatus: quem ratio, Naturáque ſuggerit animis, & ad eum nominandum linguam impellit. Eundem poëta reſpexit, Numero Deus impare gaudet. Reſpicit enim hic harmoniam, rationéq; mundanorum numerorū, quos repertos à Deo, factosq; vt inuicem concinerent, in quo imparitas eſt, eáque harmonia, id eſt, conſonantia, congruentia, etiam Ariſtoteles teſtis, vt ſuperius claruit. De eodem ſcripſit apertius ex ſententia Pythagoreorum:

Aeneid. 1. *Deus verus.* *Ecloga 8.*

Georg. 4. *-Deum nanque ire per omnes*
Terráſque tractúſque maris, cælúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

Is Deus Vniuerſi, fons animorum, quia creator, origo, vnde petunt animas omnia naſcentia, vitam hominum gubernans, finémque laboribus, & incommodis imponens, omnia faciens numeris imparibus conſonare. Eundem deſcripſit, Naturámque magnam, per omnem mundum diffuſam, fundentem vitas omnes, mundum animantem, alentémque omnia nominauit:

Aeneid. 6. *Principio cælum ac terras, campóſque liquentes,*
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra,
Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus F
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras ψύχωσιν τῦ παντὸς, animationem Vniuerſi dixit, imitatúſque eſt eum Poëta. Hunc item Ouidius ſingulariter vocat, & mundanæ creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confuſum expedierit, elementorúmque litem compoſuerit,

Metamorp. 1. *Hanc Deus & melior litem Natura diremit.*

En quod Ariſtoteles, Philoſophíque ſolent in diſſerendis, explicandíſque Naturæ rebus, aſſociare ſemper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturæ princeps, autor, moderator, quo ſi vacaret, in cineres Natura, nihilúmque abiret, omniáque in chaos reuerterentur, chaos in nihilum, tenebráſque priores. Hanc ob cauſam Deus & Natura coniunctim nominantur, vt nauis & gubernator, vt hortus & conſitor, vt currus & auriga, opifex & opificium, Rex & regnum. Eundem pulcherrimè Philoſophiæq; ex theſauris nominauit, deſcripſit, aperuit alius Latinus Philoſophus Seneca. Quid eſt, inquit, Deus? Mens Vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo illi ſua redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Sic ſolus eſt omnia, opus ſuū, & extra, & intra tenet. Quid ergo intereſt inter Naturam Dei & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt, in illo nulla pars extra animum, totus ratio eſt. Hæc definitio Dei apud Senecam,

Cur Deus & Natura coniunctim nominentur. *Quid Deus, iuxta Senecā.*

A Senecam, oſtendit eandem omnium gentium cum Theologia cæleſti ſuper appellatio-
ne,ſcientiáque ſummi Dei, concordiam. Hebræi, Græci, Latini conclamant vnicum,
omnipotens,magnúmque Numen, cuius magnitudo ſuperet omnia. Quid enim aliud
hoc Philoſophi Latini, atque quod apud Hebræum Vatem de ſe prædicat Deus? Cælũ
& terram ego impleo.Ecce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem ſuam red-
di,maieſtatémque eius vero exemplo demonſtrari, cùm circunſpiciens cælum ac terrã,
talem ac tantum cogites eum,qui fecit hæc omnia:maiorem quoque,quoniam eſt quod
vides,& quod non vides. Non modò videlicet æquè atque viſibilis mundus, ingens, ſed
ingentior Item,inuiſibili noſtris oculis magnitudine. Quæ ſi videri poſſet, videremus eũ
non modò cælum ac terras æquantem, ſed inæſtimabili interuallo ſuperantem. Eſt igi-
tur Deus,quod vides,& quod non vides.Eſt ſcilicet quaſi mundus, ſed mundus inuiſibi-
lis,mundus ſapientiæ, ſcientiæ, rationis, vniuerſitas incomprehenſibilis, animi vaſtitas.
Nihil illic non animus,non ratio,tam vnicus,quàm magnus. Immenſitas vniformis, non
corporis autem,non elementi,non ignis,aquæ,vel aëris immenſitas, ſed ſapientiæ,ratio-
nis,conſilij,prudentiæ, bonitatis. Cernitur autem in hoc mundo velut opifex in opere
ſuo,cùm iudicamus ex opificiis opifices. Sic magnitudo diuina æſtimatur ex operis ſui *Diuina magnitudo vt*
magnitudine,cuius quidẽ mens eſſe dicitur,non quòd corpus Dei ſit mundus, ſed quòd *æſtimatur.*
opificium regitur,alitúrque ab opifice ſuo,perinde ſi dicas, mentem nauis eſſe guberna-
torẽm. Item omnia dicitur eſſe, quoniam per ipſum facta ſunt omnia, déque theſauris *Ioan.1.*
B ſuis proruperunt,nec ſine ipſo fieri quicquam potuiſſet. Item de immatura morte diſſe-
rens,Non intelligis,inquit,autoritatem, ac maieſtatem iudicis tui rectoris orbis terrarũ,
cælique & Deorum omnium Dei,à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus,& colimus,
ſuſpenſa ſunt.Item in exhortationibus: Hic cùm prima fundamẽta molis pulcherrimæ
iaceret,& hoc ordiretur,quo neque maius quicquã nouit Natura, nec melius, vt omnia
ſub ducibus ſuis irent,quamuis ipſe per totum corpus ſe intenderat,tamen miniſtros re-
gni ſui Deos genuit. Hæc Seneca, quæ etiam à Lactantio proferuntur. Omnis ergo lin-
gua confitetur Dominum.Inciſa enim fuit ea lex in Natura, quam nulla peruerſitas vn-
quam obliteret,qua ſurſum rapitur ignis,aqua labitur deorſum.Sed ad Philoſophiæ Ro-
manæ inter omnes facile principem reuertor,huc vſque volẽs vtroque prolapſus. Apud
hunc,magnam Naturæ facibus illuſtratam lucem veritatis deprehendas, haud ei diſſi-
milem, quam cæleſtes in terris voces intonuerunt. Modóque eum vim immortalem,
inuiſibilémque appellat,modò creatorem mũdi,ſæpe quoque ſingulariter, quemadmo-
dum ſuperiores,nominat. Ac quanquam erat cum cæteris Romanis, ſub vanis natus & *Cicero, quanquam ſuper-*
educatus ſuperſtitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac no- *ſtitionibus im*
minarent,ſed eorum etiam Deorum,quos vbique Natura repudiaret, ſæpe tamẽ ad vni- *merſus, tamẽ*
cum illum Naturæ totius Deum conuerſa mente, ſingularem Diuinitatis appellationẽ *deum vnum*
ei vendicat. In Quæſtionibus Academicis primum referens ſententiam Philoſophorũ, *ſæpe confeſſus*
Nam cùm dicatis, inquiunt, viſa quædam mitti à Deo. Item, Quærunt quonam modo *eſt.*
C falſa viſa quæ ſint,ea Deus efficere poſſit probabilia. Et,Si tale viſum obiectum eſt à Deo *In Lucullo.*
dormienti,vt probabile ſit. Et ſub perſona contradicentium,Quis enim tibi dederit,aut
omnia Deum poſſe,aut ita facturum eſſe,ſi poſſit? Et,Neque tam quererer cũ Deo,quod
parum longè,quàm quod falſum viderem. Item, Plato ex materia in ſe omnia recipien-
te,mundum eſſe cenſet à Deo factum ſempiternum. Item,Cur Deus omnia noſtri cauſa
cùm faceret, (ſic enim vultis) tantam vim natricum viperarúmque fecerit? Et ex Epi- *2.de Finib.*
curo,Sic ille & Deum opere magno liberat,& me timore. Quis enim poteſt,cùm exiſti-
met à Deo ſe curari,non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus, Ad *2.de Legib.*
Deos adeunto caſtè,opes amouento: qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex erit. His conſtat
Philoſophos vti caput,ſummámque omnium conſiderationem & ſcopum, ad quem to-
tus de Natura ſermo dirigatur, autorémque rerum omnium, de quibus dicendum eſt,
Deum proponere,cui & factionem mundi, & rerum humanarum procurationem, vni-
uerſalémque autoritatẽ decernũt.Eadem eſt Philoſophorum nuncupatio Dei, omniũq; *Cicero ſæpe*
rerum attributio in libris de Natura Deorum. Ac quanquam Marcus iuxta vulgi con- *iuxta vulgi*
ſuetudinem nonnunquam plures Deos de rebus diſſerens aſciſcat, errore tamen abie- *cõſuetudinẽ,*
cto,mens, linguáque redit ad vnum. Et in ſecundo de Natura Deorum, Non eſt igitur *Deos nominauit.*
natura Deorum præpotens,neque excellens. ſiquidem ea ſubiecta eſt ei vel Neceſſitati, *2.de nat.*
vel Naturæ,qua cælum,maria,terráque regantur. Nihil autem eſt præſtantius Deo. Ab *Deor.*

eo igitur neceſſe eſt mundum regi. Nulli igitur eſt Naturæ obediẽs, aut ſubiectus Deus. D
Omnem ergo regit ipſe Naturam. In his Marcus cùm Deos ac Deum appellet, cũ ſummum aut ſupremum Deum, ſæpe cæteris in libris nominauerit, vt oſtendam, & cùm hic nihil Deo præſtantius affirmat: qui præſtat autem cæteris, vnum ſit neceſſe eſt: neque enim præſtaret, ſi multos æquales haberet: certè coarguitur vanitas eſſe, Deum non ſemper, vt nonnunquam, aſciſcere. De eodem cùm Philoſophi res admirati, cœpiſſent philoſophari, Sic Philoſophi, inquit, debuerunt, ſi forte eos primus aſpectus mundi conturbauerat, poſtea cùm vidiſſent motus eius finitos & æquabiles, omniáque ratis ordinibus moderata, immutabilíque conſtantia, intelligere ineſſe aliquem non ſolùm habitatorem in hac cæleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam Architectum tanti operis, tantíque muneris. Hæc conſideratio reſpicit vnum ſingularem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter ſequitur Marcus. Nam Architectus operis tanti, quem Græcè Plato vocat δημιουργὸν, vnus ſit neceſſe eſt, & vnus à Platone nominatur.

Animus mundi.

Habitatorem quoque mundi, ſi bene reſpicias, appellat, quem maiores animũ mundi, mentem Vniuerſitatis, animationémque dixerunt. Quam vim, inquit in Academicis, animum eſſe mundi dicunt, eandémque eſſe Mentem, ſapientiámque perfectam, quem Deum appellant.

Vnus mundi architectus.

Vnus igitur mundi Architectus ò Tulli, non plures eſſe poſſunt: ſic vna Mens, non plures, vnus animus, vna ſapientia. Cur ergo dicis nonnunquam Deos, non ſemper vnum? cuius magnitudo impleat cælum & terram, Deos habens vti miniſtros. Eundem de Natura Deorum innuit, cùm ait, Quam, inquit, id eſt, rerum per omnẽ E
mundum varietatem, ſi vt animis, ſic oculis videre poſſemus, nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret.

2. de natu. Deor.

Appellat diuinam rationem, quam in Academicis dixerat à Philoſophis appellatam Mentem, ſapiẽtiámque perfectam, eámque eſſe Deum. Eundem quoque reſpicit, autorémque generis humani, quemadmodũ Moſes, omniũq; ad vitam degendam commodorum largitorem, prædicat in ſecundo. Ad hanc, inquit, prouidentiam naturæ tam diligentem, támque ſolertem, adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quámque eximiæ tributæ ſint, qui primũ eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, vt Deorum cognitionem, cælum intuentes, capere poſſent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum rationem habemus. Quid amplius eſt in Theologia cæleſti? quòd hominem ad ſimilitudinem ſuam fecerit, præeſſe cunctis animantibus voluerit. Id enim eſt, celſos eos & rectos fuiſſe conſtitutos, vt cognitionem capere poſſent, non Deorum. quorum enim Deorum? ſed eiuſdem, qui celſos eos & erectos conſtituit. Ex quo, cælum intuentes, exclamarent, quod ille diuinus, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nuntiat firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoſcere, & fateri, colere, & venerari, admirari & ſuſpicere, quàm eum, de quo Marcus idem ſic locutus eſt, vt ſi vates quis Hebræus eſſet, in ſecundo de Diuinitate:

Quid cogat confiteri Deũ eſſe.

Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternámque Naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandámque hominum generi, pulchritudo mundi, ordóque rerum cæleſtium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præſtans, æter- F
náque Narura, cuius pulchritudo mundi, ordóque rerum cæleſtium fuit inuentum, ſuſpicienda & cognoſcenda ex intuitu cæli, non Dij. Quos enim Deos ſentiam, ſi vna eſt præſtans, admirandáque nobis Natura? Innuit ergo ſingulare vnicumq; Numen, de quo quaſi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquẽs:

Dei numen vnius aſſertũ à M. Tullio.

Sine quo, inquit, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerũ natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominum vita iuſſis ſupremæ legis obtemperat. Ecce igitur, vt ipſe loquar, Deus ille verus, vniuerſalis, vnicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædicant: cui parent motus cæleſtes, cuius poteſtati nihil reſiſtit: Sic ab his prædicatus, quos in eius admirationem natura, conſideratióque trahebant, ſicut ab his, quos paterna traditio vſque ab origine mundi, famáque cæleſtis commouebat: Eúmque ſenſit, maieſtatémque eius inuiſibiliter in omni mundo præſidentem, quæ Romanas opes auxerit, confeſſus eſt pro Milone, velut Theologus:

Locus Ciceronis de prouidẽtia diuina.

Nec verò, inquit, quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam vim cæleſtem exiſtimat Numénve diuinũ. Quem neque imperij veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cæli, & ſignorum motus, nec viciſſitudines rerũ, atque ordines mouent, neque, id quod maximum eſt, maiorum ſapientia, qui ſacra, qui cerimonias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſſimè coluerunt, & nobis ſuis poſteris prodiderunt. Et

eſt pro-

A eſt profectò illa vis, neque in his corporibus atque hac imbecillitate noſtra ineſt quiddã quod vigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Niſi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quaſi noſtram ipſam mentẽ, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi ſit, ſentire poſſimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic vrbi felicitates, atque opes attulit. Et de Aruſpicum reſponſis Latinæ Philoſophiæ facilè princeps, ex ea Natura, quæ, vt idem ait, ſine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarũ: Nulla maior res atque Deus, cuius ingenuit ſine doctrina, notitias ingentes Natura nobis. Vt minimè mirum fieri debeat, eos de Deo ſenſiſſe, locutóſque eſſe talia, quos Philoſophia nunc magnum ſparſa per orbem, non erudiiſſet. Præſtò enim erat alia minor quidem Philoſophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus. Ad quam non docti, ſed facti, non inſtructi, ſed imbuti ſumus. Hæc aperit os nobis ad confeſſionem magni Dei. Eóque dux fuit eidem Ciceroni, vt item ſingularem Diuinitatem nominaret, eámque veriſſimè definiret in Tuſculanis: Nec verò, inquit, Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi Mens ſoluta quædam & libera, ſegregatáque ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſáque prædita motu ſempiterno. Agnoſcis quod noſter Vates introducens eum loquentem, Cælum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte quis creauit hæc. Deus ſempiternus, Dominus qui creauit terminos terB ræ, & non deficiet, neque laborabit, nec eſt inueſtigatio ſapiẽtiæ eius. Et, Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël, ſaluator. In hac igitur Marci definitione, omnia ſunt, quæ litteris ſacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis ſapientia, perennis, incorporea, omnia ſentiens. Spiritus enim, id eſt, Sapientia Domini, repleuit orbem terrarum, Per omnes ſpiritus penetrans, vt idem Salomon ait. Quem quodã mirabili conſenſu videtur Marcus expreſſiſſe. Vt enim Marcus aſſerit Deum eſſe Mentem omnia ſentientem & mouentem, ſegregatam ab omni concretione mortali: ſic ſapiens ille, quiſquis fuit: πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτερος σοφία, διήκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων, διὰ καθαρότητα: Omni motu velocior eſt Sapientia, penetrans per omnia, & cõmeans ob puritatem. Vides puritatem, quod ille ſuis verbis, ſegregatam ab omni concretione mortali. Et quem dixit omnia ſentire, ſapiens ille παντεπίσκοπον, omnia circunſpicientem. Et εὐκίνητον, τρανὸν ἀμόλυντον, mobilitate vigentem, penetrabilem, incoinquinatum. Is igitur ſi mouet omnia, ſolus etiam mouet orbes cæleſtes, non aliæ Intelligentiæ. En igitur eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina. Eundem ſingulariter Marcus appellauit, rectiſſiméque ſenſit eum inuiſibilem ex operibus ſuis agnoſcendum. Vt, inquit, Deum non vides, tamen vt Deum agnoſcis ex operibus eius. Et, Illud modò video, vt Deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notũ eſſe oportere. Et, Certè & Deum ipſum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non poſſimus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inueniretur, C inquit, vnquam vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo. Ab eodem ait denunciari exceſſum è vita, ſicut animi creatorem aſſeruerat. Nos vero, inquit, ſi quid tale acciderit, vt à Deo denuntiatum videatur, vt exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus. Et, Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Et, Nec tamen illa vincula carceris ruperit (Leges enim vetant) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. Eundem ſingulariter reſpexit & nominauit, cùm ait in Legibus de eo, qui cælum, terras, maria, omnémque rerum naturam perſpexerit, ipſúmque ea moderantem, regentémque penè prehenderit. En moderatorem, regémque cæli ac terræ, naturæq; eum conſalutat. Eundem creatorem hominis in legibus ſentit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe voluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi ſatorem: Animum, inquit, eſſe ingeneratum à Deo. Agnoſcis Theologiam Moſaicam: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit omni terræ. principium ſcilicet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Eſt, inquit, quoniam nihil eſt ratione melius, eáque & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis ſocietas. Et, Parent huic cæleſti deſcriptioni, Mentíque diuinæ & prærpotenti Deo. Et, Itaque ex tot generibus nullum eſt animans præter hominem, quod habeat notitiam aliquã Dei. Déque ipſis hominibus nulla gens eſt, neque tam immanſueta, neque tam fera, quæ nõ,

In Miloniana.

1 Tuſcul.

Omni motu ſapientia velocior.

1. Tuſcul.

Ad finem 1. Leg.

Gene. 1.

Ibid. 1. Leg.

1. de nat. Deor.

etiam ſi ignoret qualem habere Deum deceat,tamen habendum ſciat.Et in Tuſculanis: D
Sic mentem hominis, quamuis eam vt Deum,non tamē vt Deum agnoſcis ex operibus eius:ſic ex memoria rerum,& inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim diuinæ Mentis agnoſcito. Hic & vnum Deum fatetur, & per ea quæ factá ſunt,quæ opera eius dicit,putat eum agnoſcere oportere. His omnibus igitur cōſtat,vera eſſe,quæ Theologi noſtri, primi religionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes diſcere Deū potuiſſe,niſi ſuperſtitionum agmen terras occupaſſet. Sed enim multos tibi ſegregauit Deus,qui non incuruaſſent genua coram Baal. Hi ex operibus eius,& per ea quæ facta ſunt,inuiſibilem eum agnouerunt,& aſſeruerunt. Videre autem ex his licet, quantum ab hac Latinorum grauiſſima Theologia deſciuerit Plinius, quem laudes Diuinitatis,quas inuiſibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puduit vendicare:Quòd ſit Numen æternum,immenſum,nec genitum vnquam, neque interiturum:Æternus,immenſus,totus in toto. Sed eum mundi,cuius omnes decreuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum Philoſophorum planè non ponendus, verùm eorum duntaxat,qui promiſcuè aliorum placita referētes, iudicium ſuum adhibere vel noluerunt,vel non potuerunt.

Plinius alienus à Theologia.

Senecam vnum ſingularémque Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præſidem ſæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre. E

CAPVT III.

6. Æneid.

Seneca laus.

SED CVM me neceſſitas abſtraxerit, vt in declaratione Spiritus eius, ſiue Mentis,quam ſublimis Vates per omnes mundani corporis artus infuſam dixit,duobus Senecæ teſtimoniis Tullianá Theologiam præueniens vterer,nunc à Tullio digrediens,ad Stoicum Romanæ Theologiæ maximum, eminentiſſimumq; antiſtitem reuertor. Huic Spiritus ipſe,qui per ætates & gentes omnes inambulans, ſæpe multorum pectus impleuit, dedit vt ſingularem Deum (quanquam Philoſophus, quanquam Romana idololatria florente natus) ſæpe nominaret,rerum creatorem moderatorémque agnoſceret, fateretur, omnia tribuens ei, quæ litteræ cæleſtes indefeſsè clamant. Vt hinc ſit perſpicuum,veriſſima eſſe, quæ noſtri dixerūt: Vnus Dominus,vnus Deus,vna tandem fides,vna religio. Is igitur primum in libro de Vita beata,aliiſq; libris, ſic vnum ſingularémque Deum veneratur,appellat. Hæc,inquit,qui contemplatur,quid Deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. En fatetur in mùndum veniſſe homines, vt opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ ſub contemplationem noſtram cadunt. Et teſtes operum diuinorum Philoſophos appellato ſermonē aureum. Eodem libro: In regno nati ſumus, Deo parere libertas eſt. Vides quid dicat. Nunquid aliud in religione vera? Libertate qua nos Ieſus Chriſtus liberauit,inquit diuus Paulus. Et ipſe Deus, Iugum meum ſuaue eſt,& onus meum leue. Regnum vocat Seneca, diuinis parere mandatis. Eadem retulit in Epiſtolis: Philoſophia, inquit, adhortabitur, vt Deo libenter pareamus,vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit,vt Deum ſequaris,feras caſum. Hic ſingularem Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic vni parere. In libro autem de Prouidentia, Ipſis inquam, Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit,quoties illis materiam præbet,aliquid animosè,fortiterq; faciēdi. Hos itaque Deus,quos probat,quos amat,indurat, recognoſcit, exercet. Eos autem, quibus indulgere videtur,quibus parcere,molles venturis malis ſeruat. Hæc nónne eſt Philoſophia Chriſtiana? quam quidem non quòd libros noſtros legerit,licet legiſſe potuerit,arbitror Senecam effudiſſe, ſed ex animi, & rationis bonitate. Audis, ſingularem Deum. Tum quæ Deus ipſe in Apocalypſi: Ego,inquit, quos amo,corrigo, & caſtigo. Ibidem: Quid mirum ſi durè generoſos ſpiritus tentat Deus? Digni viſi ſumus Deo in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Et hoc eſt propoſitum Deo, quòd ſapienti viro oſtenderet hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par eſt, cum cæteris Romanis ad templa Deorum adire ſolitum, quanquam iam fulgor Euangelij Romam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur

Locus Senecæ ex lib. de vita beata.

Alius locus eiuſdem. F

Alius locus.

bantur

Abantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Philoſopho, non plebeio, non vulgarium errores attendentre, natura duce, diuino Spiritu duce, quo ducimur omnes. Proſequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid mali Deus fieri? Ille verò non patitur, omnia mala ab illis remouit, ſcelera, & flagitiá, & cogitationes improbas, auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur, aut vindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, vt etiam ſarcinas ſeruet? Remittunt ipſi hanc Deo curam. Democritus diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Puta itaque Deum dicere, Quid habetis quod de me queri poſſitis, vos quibus recta placuerunt? Aliis bona falſa circundedi, & animos inanes veluti longo, fallacique inſomnio luſi: auro illos, argento, & ebore, adornaui. In his boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà currunt, ſed quà latent videretis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida, & ſyncera felicitas, cruſta eſt equidem tenuis. Vobis dedi bona certa, manſura. Quanto magis verſaueritis, & vndique inſpexeritis, meliora maioráque permiſi vobis, meruenda contemnere, cupiditates faſtidire. Non fulgetis extrinſecus. Hæc ille in confeſſionem [illegible] ris vniciique Dei, qui ſolus ſit, qui res aſpiciat humanas, bonis, & malis conſulat, ſed malis tribuat quod in litteris ſacris eſt, Recepiſti mercedem tuam. Eiuſmodi mercedem Deum clamat Stoicus improbis dediſſe, quos auro fulgere, diuitiis affluere

Cur Deus patitur bonos affici malo.

Felicitas vulgaris.

B dederit: probis autem dediſſe longè maiora, ſi quis rectè decernat, bona, ſanum, prudentem, fortémque animum, caducorum contemptorem, ſcelera ab eis flagitiáque auertiſſe. Hæc eſt omnis ſacrarum litterarum doctrina. In Epiſtolis auté de eodem dicit, quod noſter Theologus Ioannes, Deum nemo vidit vnquam. Seneca verò ad Lucillium, Nemo nouit Deum, multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Et ad eundem, Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contempſit. Et, Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quòd nemo nos in vita tenere poteſt. Et, Bonus vir ſine Deo, eſſe nemo poteſt. An poteſt quiſquam ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & recta. Audi etiam quæ decima epiſtola: Audacter, ait, Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorū cum multitudine coleret, apparet, dum philoſopharetur, dum mentem in rerum obſeruationem immitteret, vnum nominaſſe operum mundanorum autorem, humanæ vitæ cuſtodem ſenſiſſe, grauiter & ſæpe cum ſuperioribus ſæculis, cum origine mundi, cum religione ſancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, aſſeruiſſe.

Cur felices improbi.

Multa Senecæ loca, quib. vnus Deus cenſetur.

C *Senecam exordium mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxerit, loca rebus, ſitusq́; aſſignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Ventorum moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cuncta fiant, qui mare diffuderit ad beneficium noſtrum, benignus Pater, bonorum amantiſſimus.*

CAPVT IIII.

PRopius autem ad Theologiam diuini viri, ſub profanis cultibus Deorum nati accedens, videbis vera eſſe quæ libris his oſtendere conamur, nullos vnquam errores, nullas ſuperſtitiones, nullam tam ſæuam fraudem efficere potuiſſe, vt verus Deus, vera Philoſophia eius, qua ſenſerunt homines eum patrem generis humani, cæli, terræq́; artificem, moderatorémque omnium, caligaret, aboleretur ex hoc mundo. Audi igitur profundiſſimam eiuſdem de ſummo ſingulariq́; Deo, tum qua ſempiternus eſt ante mundum, tum qua condidit mundum, autórque eſt, vt omnia vigeant, nullo caſu ſuccumbant, Theologiam. Qualem Ariſtoteles, qualem Plato ratione [illegible]dente viam, deprehendit Deum, talem Seneca naturam ſecutus, indicauit, expreſſit. Principióque ait de vita beata: Vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius, vnde iſta ſidera exierint, quis fuerit Vniuerſi ſtatus antequā ſingula deſcenderint, quæ ratio merſa & confuſa diſiunxerit, quis loca rebus

Nulli tā craſſi errores fuere, vt vera de Deo perſuaſio penitus tolleretur.

Plato & Ariſt. ratione: Seneca verò naturā, Deum ſaſſus eſt.

aſſignarit. Hæc quidem ille, per ſpeculationes, & argumenta, ad eum perueniens, qui fuit ante mundum à quo exierunt ſidera. Non quem quaſi per tranſennam reſpicit nunc Seneca, is eſt, de quo Dauid canit, Ante Solem permanet nomen eius. Et Moſes ſcripturis de mundo, clarè locutus eſt, tribuens ei cuncta, quæ Seneca philoſophatus, Mundo enim antiquior eſt is, de quo Moſes, In principio creauit Deus cælum & terram. creauit, quia prior fuit. Neque enim creaſſet, niſi præfuiſſet. Exiſſe autem ſidera ab ipſo iſto, Moſes apertè in ipſo operis ſui veſtibulo monſtrauit: Et dixit Deus, Fiat lux, Et facta eſt lux. Exiit igitur ab eo lux aurea mundi, Sol lucis omnis pater. Hunc ipſum cum mundo antiquiorem Moſes oſtendiſſet, merſa, & confuſa ſeparaſſe probauit, cùm terra permiſta aquis, in quarum congerie, rerum confuſarum multitudo latebat, facta eſt imperante Deo ſeparatio, natáque ſunt è terra terreſtria, ex aquis aquatica, rebúſque cunctis aſſignata loca. Inde eſt, quod addidit eodem libro Seneca: Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Opera Dei, quæ teſtibus nobis, & ſpectatoribus oſtendit, mundanos ordines cum Moſe vocat. Eodémque libro vocat mundum opus Dei. An multa, inquit, Deus corpora eiuſmodi ſparſerit, continua ſit omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & ſolidis inane permiſtum ſit, Deus ſedens opus ſuum ſpectet an tractet, vtrum extrinſecus illi circunfuſus ſit, an toti inditus. Audis iterum mundum opus Dei, qui ſit vel per eum omnem intentus, quemadmodum Pythagoras, ipſis Philoſophis teſtibus, cantabat, aut extrinſecus circunfuſus, velut celſa in puppi, mundi gubernacula torquens. Æquè bene Natura hæc docente, quàm cæleſtibus oraculis. Alio autem loco, Nam mundus, inquit, quoque complectens, rectórque mundi Deus, in exteriora quidem tendit, & redit. Ecce rector mundi, quale canitur in ſacris litteris, Trinam regentem machinam. In Quæſtionibus naturalibus perſtat in eadem confeſſione: Non ad hoc Prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte nequid eſſet ſitu ſqualidum, effudit, vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite, hoſtem in mari, aut poſt mare inquireremus. In his diſpoſitor mundi, ſuperius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod in ſacris litteris, Qui producit ventos de theſauris ſuis, & omnibus eis nomina vocat. Qui apud Moſen creat quod Hebraice dicitur, chamaim, nempe aërem, qui per omnes mundi partes diffuſus, aleret omnes quieſcens, motus autem nauigiis curſus dirigeret. Ibidem: Non tantum, vt paulò antè dicebam, queri poſſumus de autore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus & vt eſſent efficiamus. Dedit ille ventos ad cuſtodiam cæli, terrarumq́; temperiem, ad euocandas, ſupprimendas aquas, ad alendos ſatorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum aliis cauſis adducit iſta iactatio. En glorioſa Philoſophorum cum ſacris litteris confeſſio, de autore noſtri Deo ſingulari, qui non crearit modò genus humanum, ſed ventos dederit, quibus excitæ cæleſtes aquæ, terras grauidarent. Quid amplius eſt in Pſalmis, Prophetis & Moſe, quod ad hoc attinet? Res naturales, ipſúmque omnem mundum docuit, aſſeruit inuentum, diſpoſitum, regique à Deo, humanas autem docuit, & docet ſimiliter ab eodem adminiſtrari. Tertio eiuſdem operis de rebus Naturæ: Nunc cùm maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, ac molliter ponit, aut ex faſtigio ſuo nullas habituras reliquias iactat. Fatetur moderatorem rerum humanarum Deum ſummũ, confitens eum facere, quod prophetæ indefeſsè conclamant: Vidi impium ſuperexaltatũ & eleuatum ſicut cedros Dei, & tranſiui, & ecce non erat. Et, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & ſubleuat. Et, Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem. Vnde hæc concordia, niſi quia veritas nullo loco non adeſt? Eodem loco Seneca: Quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciuiſſes omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil eſt, cuius non fateatur Deum autorem, cuius conſilio fieri cuncta refert. Nam in Suaſoriis: Non in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quam ne omnis ex voto iret dies. Quidquid fuit extra iuſſum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui mundum condiderit, diſpoſuerit. De Prouidentia quoque ſic, Cum præeſſet, inquit, Vniuerſis, Prouidentiam probauerimus & intereſſe nobis Deum. Ibidem, Inter bonos viros ac Deum amicitia eſt conciliante virtute. Amicitiam dico, imo etiam neceſſitudo, & ſimilitudo: quoniam quidem bonus tẽpore tantùm à Deo differt: diſcipulus eius, æmulatorq́; ex natura proueniet, quẽ parens ille magnificus virtutum, non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, durius educat. Bonum virum

Gene. 1.

Cur à Deo creata omnia.

Cur creati venti.

Officia ventorum.

Bonus tempore tantùm a Deo differt.

D

E

F

A virum in delitiis non habet,experitur,indurat, ſibi illum præparat. Eodemq; libro, Paternum Deus habet aduerſus bonos viros animum,& illos fortius armat, & operibus,doloribus,ac damnis exagitat,vr verum colligant robur. Paulò infrà, Miraris tu,ſi Deus ille bonorum amantiſſimus,qui illos quàm optimos, atque excellentiſſimos vult, fortunam illis,cum qua exercentur,aſſignat. Ecce ſpectaculum dignum ad quod reſpiciat intentus operi ſuo. In quibus omnibus qualis in litteris diuinitus ſcriptis conſonat Theologia, ſiue qua cum Deo nobis eſt ſimilitudo, ſiue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos eum oporteat æmulari, ad quod ipſe nos inuitat: Diſcite, ait, à me quia mitis ſum,& humilis corde. Audimus etiam parentem magnificum virtutum, amantiſſimum bonorum. Nónne Stoicus item cõfeſſus eſt,quòd ipſe generis humani magiſter, nos docendo declarauit,vt precaremur,Pater noſter? Seneca verò, Paternum Deus habet aduerſus bonos viros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex vno fonte natas ſenſus,rationíſque ſimilitudo ſociauit, fuiſſe ſemper in vnius veri, singularíſque Dei maieſtatem, laudéſque omnes eius, ora propenſa. Denique de moribus Seneca dicit: Optimus ergo animus,& pulcherrimus,cultor Dei eſt. Et, Quid eſt dare beneficiũ? Deũ imitari. Et, Poſt Deum,veritatẽ colendam,quæ ſola homines Diis proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficiis? Eunt q;,inquit,tua cauſa,etiam ſi ma[illegible]r illis alia,ac prior cauſa eſt. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare,ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indi-

Deus bonos amat & affligit.

Math.6.

Dare beneficium,eſt Deũ imitari.

B cauit Deus. Hoc ſatis eſt. Potuit plus,ſed hoc quoque beneficium eſt. Nihil igitur relinquit,vt ipſe loquar,ſapientiſſimus,& grauiſſimus Philoſophus, quod altitudinem Theologiæ veræ ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas diuina,melius oraculis ſuis declarauit.

Deſignatio diuinæ Naturæ apud Senecam: quòd ſit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffuſa,cuſtos,rector vniuerſi, Dominus, & artifex,cauſa cauſarum: Natura rerum ex qua nata ſunt omnia. Quomodo ſit ipſe mundus,aut pars maxima mundi. Qui ſit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quòd ipſa Natura.

CAPVT V.

DE SVBSTANTIA verò diuina, quoniam præclara quædam Philoſophorúmque digna penetralibus mirabili cum noſtris ſimilitudine ſcripſit Seneca,ea libens, volénſque cunctis oſtendam, vt fiat perſpectum vnum fuiſſe Romanorum, vel cùm idola colerentur, cunctarúmq; gentium atque Hebræorum Deum. In libro de Conſolatione: Quo-
C cunque nos mouerimus,ſequetur natura communis,& propria virtus. Id actum eſt,mihi crede,ab illo,quiſquis formator Vniuerſi fuit,ſiue ille Deus eſt potens omnium, ſiue incorporalis ratio, ingentium operum artifex, ſiue diuinus Spiritus,per omnia maxima,ac minima, æquali intentione diffuſus, ſiue fatum, & immutabilis cauſarum inter ſe cohærentium ſeries. Id inquam actum eſt, vt in alienum arbitrium niſi viliſſima quæque non caderent. Hæc ille. Principio fuiſſe mundi formatorem confeſſus,quem quidem tribus appellationibus, ſed in eundem congruentibus appellat: Nam ſi percũcteris quid ſit Deus, optima erit & veræ Philoſophiæ apta definitio, Ratio nempe intellectus,ingenium,mens,ſapientia incorporalis, ingentium operum artifex. Item diuinus Spiritus per omnia maxima,ac minima diffuſus: Nuſquã ſcilicet non præſens. quod in ſacris litteris pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarũ. Quartam verò nuncupationem Fatum, non alium quàm hunc ipſum deſignare ipſiuſmet Senecæ ſermone docemur. Nam cùm in confeſſo apud grauiſſimos Philoſophos ſit, idem eſſe Fatum,atque Naturam,vt quod ait Poëta:

Tribus nominibus Deus à Seneca appellatus.

Deus quid, Seneca.

Fatum quid.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Is idem confitetur apertè,idem eſſe Deum atque Naturã. Si Natura igitur & Fatum idẽ: Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus & Fatum. In Quæſtionibus igitur libro ſecundo, Eundem,inquit,Ethruſci,quem nos,Iouem intelligunt, cuſtodem,rectorémq;

Vniuerſi,animum,ac ſpiritum mundi,huius operis Dominum, & artificem, cui nomen D

Deus fatum. *Deus, Prouidentia.*

eſſe conuenit. Vis illum Fatum vocare?non errabis. Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo ſunt omnes cauſę cauſarum Vis illum Prouidentiam dicere?rectè dicis. Eſt enim cuius conſilio, huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus exeat, & actus ſuos explicet. Vis

Deus, Natura. *Deus, Mundus.* *Deus, Iupiter.*

illum Naturam vocare?non peccabis. Eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum?non falleris. Ipſe eſt totum quod vides, totus ſuis partibus inditus,& ſe ſuſtinens,& ſua. Et ſui ſimilis vbique, vocans rectorem mundi, & artificem, Spiritum ſimiliter, atque in libro de Conſolatione. Eundémque ait appellari Iouẽ, qui non modò fuerit operis huius artifex, ſed nunc quoque Dominus, & cuſtos. Hunc ipſum dicit appellari Fatum, quia cauſa cauſarum, ab eo pendentium princeps, à quo totus ordo cauſarum dependet. Ex cuius decreto dicebat ſuperius omnia fieri. Mirabilis quoque eſt,& è Philoſophiæ deprompta theſauris Naturæ nuncupatio. Magna veritatis explicatio. Declarantur enim quæ ſæpe cum multis, ac magnis aliis Philoſophis Ariſtoteles vſurpat, cùm philoſophantes,& per rerum vaſtos campos contemplando delati ſo-

Deus & Natura nihil agunt fruſtrà.

ciant Deum, atque Naturam, Nihil agere fruſtra Deum ac Naturam dicentes, omnia opera, mirabiléſque rerum ordines vtrique ex æquo tribuentes, ſed priorem Deum nominantes. Declarant enim Naturam eſſe motum, artémque Dei, quòd à Deo moderatè, ſolerter agitur, excitatos ordines, circúmque actos,& in hoc ſpiritu, vitáque conſeruatos à Deo. Quòd autem ait illum appellari poſſe Mundum, idem eſt atque Naturæ nomen. Non ſcilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, ſi ſuperius Deum dicebat, ratio- E nem incorpoream? Primo quoque Quæſtionum naturalium, Quid eſt Deus? Mens Vni-

Quid Deus, Seneca. *Natura quid.*

uerſi. Quid eſt Deus?quod vides totum,& quod non vides. Vult igitur Deum appellari poſſe Mundum, quemadmodum Naturam. Eſt enim Natura mundus omnis, cunctæ res, quibus conficitur mũdus, quarum mirabilem vitam perennéſque motus, vocamus Deũ, velut opus diuinum, diuinam ſapientiam, ſolertiam. Nam quòd non ſentiat Deum hæc corpora, perſpicuum inde eſt, quòd appellat eam Mentem, Rationémque Vniuerſi. Ratio verò, ac mens incorporeæ. Seuocat igitur eum à corporibus, ſuperaddens, vocari poſſe Animationem Vniuerſi, ſapientiſſiméque ſtantes ordines nomine rerum ab ſe repertarum. Rectorem igitur, artificémque mundi vocauit nomine operis ſui, propter ſapientiam in ipſo opere apparentem. Non ſcilicet opus ipſum corporeum. Nam ſuperius quęrebat mundo antiquiorem, à quo iſta ſidera exierint. Erat igitur ille anteaquã eſſet opus ſuum. Non eſt igitur ipſum opus. Nec id vult Philoſophus. Rationes ergo, ingenium, ſapientiámque apparentem in opere mundano, Deum clamauit. Eodem ſenſu intelligen-

Non omnia viſibilia ſunt.

dus eſt, totáque Philoſophia declaratur, cùm ait in Quæſtionibus, Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota oculis pars tanti operis committitur? Ipſe qui ipſa tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, dedítque circa ſe, maiórque eſt pars operis, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt. Multa præterea cognata Numini ſummo,& vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Paulò infrà, Cùm maxima pars mundi Deus lateat. Hæc Philoſophus. Vides vt primum fatetur Deum inuiſibilem, effu- F gientem oculos. Si inuiſibilis, ſi fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mundanum, quod videtur & tangitur. Sicq; declaratur quod poſuit ſuperius. Quid eſt Deus?quod vides totum,& quod non vides. Si Deus inuiſibilis, non eſt quod vides totum. Ergo ſoler-

Deus, maxima mundi pars vt intelligatur.

tiam operis, ac Diuinitatem deſignauit. Quòd autem dicit Deum maximã mundi partem, tenes quo modo ſit intelligendum. Maximam ſcilicet rem in mundo, intet omnes res, inter omnes animos principem. In ipſo enim exordio docebit: Qui, inquit, condidit, qui totum hoc fundauit. Si condidit igitut, & ſi totum fundauit, certè fuit ante fundamentum. Fuit totus ipſe. quo modo igitur pars eius quod condidit & fundauit? Imò toto opere ſuo, ſed alia magnitudine, maior. Nam ſuperius dixit, Deus eſt ratio incorporalis, ingentium operum artifex. Ergo cùm dicit, Deus eſt maxima pars mũdi, ſentit, Deus eſt maxima res in mundo, omnibus ſubſtantiis, ſimul aggregatis maior. Vna res in mundo, ipſo mundo maior, mundi nunc appellatione ſignando, quicquid vbique eſt. Quod autem dubitans,& inquirens loquitur in Quæſtionibus naturalibus, Quis autor ſit, aut cuſtos: quid ſit Deus: totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: Faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: Liceat illi aliquid ex lege Fatorum derogare, an maieſtatis diminutio ſit,& confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe enim eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt. Nec ob hoc minus liber & potẽs eſt.

Ipſe

A Ipſe enim neceſſitas ſua. Hæc omnia, quæ nunc diſiungendo, inquirendóque proferun- *Autor & cuſtos idem mundi.*
tur, habent ſuas aliis locis reſolutiones, aſſeuerando probatas. Quis enim autor ſit & cu-
ſtos, & an ſemel ſecerit. Et an bonis ſuis delectatus, à nobis oculos auertat, ſæpe confeſ-
ſus eſt, autorem eſſe Deum, nec autorem modo, ſed nūc quoque cuſtodem. Hunc ipſum
ſuperius fatebatur, ſemel hæc omnia feciſſe: Qui condidit, inquit, qui totum hoc funda-
uit. Fundatio autem exordium machinæ deſignat. Mille locis autem vidimus eum ſupe-
rius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem ſit vel pars mundi, vel mundus,
ſuperius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordines, leges æternas in mun-
do: Et has Deum largiſſimè appellatione diffuſa, nuncupauit, deſignans ea eſſe ſolertiá,
inuentionémque diuinam. Declaratum quoque non poſſe Deum vocari ab eo mūdum, *Deus, pars*
ſi mundum corpus mundanum ſentis: quia dicit, Deum nunc Mentem Vniuerſi, nunc *mundi quo-*
Rationem incorporalem, ingentium operum Artificem. Oſtenſum quoque quomodo *modo.*
Deus ſit pars mundi, ſcilicet res in omni numero rerum, qui dicitur mundus, maxima,
eminentiſſima. Maior ſcilicet, quàm omnes homines, cælo, & terra quoque maior. Sentit
autem Seneca, cùm Deum vocat partem mundi, rationem, mundum gubernantē, à cor-
pore mundano ſegregatam, velut animum à corpore. Non vult autem vt cuipiam for-
taſſe videretur, mundum eſſe quaſi corpus Dei, Deum autem animum ipſius mundi. Scit
enim & fatetur artificem mundi, mundo longe antiquiorem, condidiſſe, & fundaſſe hoc *Mundus, non*
omne, ſegregatum ab ipſo ſemper. Sed cùm Deus ſit inuiſibilis, à quo mundus viſibiliter *eſt Dei corp᷒.*
B regitur, dixerunt Deum eam rationem, qua regitur, agitúrque mundus, velut à ratione
corpus. Quod autem inquirit, an ex lege fatorum ei liceat aliquid demutare, ipſe decla-
rat, vbique confitens in manu Dei eſſe Fata, quia ipſe Fatum eſt, ipſe princeps Cauſa. Fa- *In manu Dei, fata.*
cit quod vult, & non vult niſi optima. Non poteſt ab hac voluntate mutari, vt velit ali-
quando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia eſt, poſſe velle
non optima. Ea verò pulcherrima, ſacráque Philoſophia apud eum de creatione mundi,
de cauſis, de toto ordine creandi, explicantem quam probabat Philoſophiam Platonis.
Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeros vni-
uerſorum, quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. Plenus his figuris eſt, quas
Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, indefatigabiles, innumerabiles. Non pro-
cul inde, Cauſa efficiens Deus eſt. Forma hæc eſt habitus, & ordo, quē videmus, exēplar
ſcilicet, ad quod Deus hanc magnitudinē operis pulcherrimi fecit. Propoſitum, propter
quod fecit. Quæris quid ſit propoſitum Dei? bonitas eſt. Ita certè Plato ait, quæ faciendi *Propoſitum Dei, bonitas.*
mundi ſit cauſa. Bonus eſt, bona fecit. Bono nulla cuiquá inuidia eſt. Fecit itaque quàm
optima potuit. Paulò inferius, Quærimus, inquit, quæ ſit cauſa: ratio ſcilicet faciendi, id
eſt, Deus. Ita nō ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex vna pēdent ea quæ faciunt. Progreſ-
ſus inde, Et non quærá, ait, quæ ſint initia vniuerſorū, quis rerum formator, qui omnia in
vno merſa, & materia inerti conuoluta diſcreuerit. Non quærá quis ſit iſtius artifex mun
di: Qua ratione tanta magnitudo in ordinē, & legem venerit: Qui ſparſa collegerit, con-
C fuſa diſtinxerit: In vna deformitate iacentibus faciē diuiſerit: Vnde lux tanta fundatur,
ignis ſit, an aliquid igne lucidius. Ego iſta non quæram. Ego neſciam vnde deſcenderi-
mus. In fine autem, Nempe vniuerſa ex materia & Deo cōſtant. Deus iſta temperat, quæ
circunfuſa rectorem ſequuntur & ducem. potentius autem eſt, ac pretioſius quod facit,
quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mundo Deus obtinet,
hunc in homine animus. Hæc omnis Philoſophia Senecæ, maximè conformis Moſaicæ, *Idea quæ.*
de mundano primùm opifice, de maieſtate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum ſcili-
cet ſeminibus affluentiaq; ſempiterna. hæ ſunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice
mundano, contentæ. Hæc rerum vbertas, diuinæq; ſapientiæ fœcunditas, qua grauidus
erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata ſunt omnia. Secunda pars Philoſophiæ eius, *Gene. 1.*
& ipſa Moſaicæ conformis eſt, qua dicitur à Moſe Terra inanis, & vacua, à Græcis inter-
pretibus inuiſibilis, & incompoſita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamen-
tum mundi, in quibus omnes terreſtres, & cæleſtes formæ latebant. Ibi erant ignes æthe
rij, puræ cæleſtium orbium ſubſtantiæ. Ibi aëris globus, illic animátes terreſtres, & aqua-
ticæ, plantæ quoque & herbæ. Ecce autem vt opifex, qui terras & aquas fundauerat, ad-
mouit potentes manus. primùm puriſſima lucis orbiſq; cæleſtis, qualis nubiū candentiū
educta eſt & extricata ſubſtantia. Sol cœpit rotari per orbem, aquas exhauſit, aërem ab-
ſtraxit, ſiccauit terras, mari ſubſedēte. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genue-

runt. E terra madenti, lutulenta, ſumptum corpus humanum. Hæc cùm dixerint Prophetæ, Seneca ex vetuſta fama apud Philoſophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Moſaicum. Hunc optima dicit feciſſe, quemadmodum Moſes, qui ad vnamquanque rem creatam facit Deum vidiſſe aſſeruiſſéque bona. Erant omnia in vno corpore terræ, & aquæ vt embryone merſa, & conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntque omnia in ordinem, legémque. Ab illo formatore nos deſcendimus. Ipſe quidem inuiſibilis, regnans, imperánſque in mundo, & vbique præſens, licet inuiſibilis, quemadmodum animus in corpore. Talis eſt Senecæ diuina Philoſophia, partim ex ſucceſſione ſæculorum, partim luce rationis oſtenſa. Nomina, quibus Deus ab eo vocatur, ſunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuerſi, Animus in mundo, Fatum, Cauſa cauſarum, Vnica rerum Cauſa, Natura, id eſt, fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffuſus, Fundator, Conditor mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantùm diuiniſſimam eius vocem, qua docet nihil eſſe Naturam niſi Deum, in libris de Beneficiis: Natura, inquit, hoc mihi præſtat. Non intelligis, te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt Natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inſerta? Ergo nihil agis ingratiſſimè mortalium, qui te negas Deo debere, ſed Naturæ. Quia nec Natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine Natura, ſed idem eſt vtrunque, nec diſtat. Si quid à Seneca accepiſſes, Anneo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, ſed nomen. Sic ille. D

Nomina Dei, apud Senecã.

Natura quid.

E

De ſummo & ſingulari Deo, ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes fermè de eo laudes canente, quæ in ſacris litteris habentur: Hunc vnum adorandum eſſe, non elementa mundi huius, Solem, Lunámque eſſe ſigna quibus diuina maieſtas innoteſcat: Ea eſſe organum, artémque Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui ſit templum ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat. Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mundum decurrens imago. Diuinam naturam eſſe ac felicitatem, virtutis excellentiam.

CAPVT VI.

NEMINI dubium erit, qui ſapientiores Philoſophos conſuluerit, quin omnes qui vanis ſuperſtitionibus populo relictis, ſe per campos totius Naturæ ferri paſſi eſſent, vnum, ſingulatémque Deum, omnium rerũ autorem, parentémque didicerint, & hunc ſolum adorandum, ſuſpiciendúmque confeſſi fuerint, eíque meritas laudes attribuerint. Audi igitur quàm diuina, excelſa, de fonte veritatis hauſta, locutus ſit Plutarchus, in eo qui inſcribitur de Iſide & Oſiride: ἀγαπητέον οὖν, οὐ ταῦτα τιμῶντας, ἀλλὰ διὰ τούτων τὸ θεῖον, ὡς ἐναργεστέρων ἐσόπτρων, καὶ φύσει γεγονότων, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην ἀεὶ τοῦ πάντα κοσμοῦντος θεοῦ νομίζειν καλῶς: Debemus, ait, lætari, cõquieſcere, non hæc elementa mundi venerantes, ſed per hæc, vt clara exempla, & ſpecula, ipſam Diuinitatem, quæ cum natura naſcantur, tanquam inſtrumentum aut artem omnia ſemper ornantis Dei, arbitrari præclarè habet. O vocem penè Apoſtolicam, Propheticam. Non eſt, inquit, cur Solẽ, Lunam, Cælum venerari, & adorare decere te putes, ſed per hæc venerare ipſam Diuinitatem, & hæc tanquam exempla clara maieſtatis eius agnoſce, tecumq́; reputa, nihil vniuerſam Naturam aliud eſſe, quàm inſtrumentum, aut artem ſummi Dei, omnia ſemper exornantis, & pulcherrimos hos, quos ſurſum deorſumq́; cernis, cõcentus rerũ efficientis. Nimirũ quod ſapientiſſimus alius, qui & ipſe popularibus ſuperſtitionibus cõtẽptis, veriora quærebat: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq́; naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandáq́; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq́; rerũ cæleſtium cogit confiteri. Aſpicis ad vnam veritatem mortales concurrentes, maieſtatemq́; diuinã ex aſpectu rerum docentes? Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerũ cæleſtiũ, mundiq́; pulchri- F

Elemẽta non adoranda ſed Deus, elementorum autor.

Natura eſt inſtrumẽtum Dei.

Quid maximè cog [...] fa [...]eri Deũ eſſe.

Apulchritudo, eſſe præſtantem æternámque naturam, quam ſuſpicere, & admirari, colere, venerari, non ea quæ fecit ipſa, non pulchritudinem ab ea effectam, mortales debeant. Idémque in Legibus: Nam & hic mundus Deo paret, & huic obediunt maria, terræq́;, & hominum vita iuſſis ſupremæ legis obtemperat. Aſſerit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur & exempla diuinæ maieſtatis, eſt ornatus mundi. Nónne & noſter Theologus? τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης. Quod eſt: Nam inuiſibila, inquit, eius, ſcilicet maieſtas eius (quod paulò pòſt explicat) à creatura mundi, id eſt, à ſe creata in mundo, ab hominibus qui ſunt creatura mundi, in ipſis rebus factis apparens conſpicitur. Conſpicitur inquam æterna poteſtas, diuinitáſque eius in τοῖς ποιήμασι, rebus effectis. Hæc autem ſunt quæ Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordóque rerum cæleſtium: Et quòd huic obediunt maria, terræq́;. Verè igitur ipſorummet voce refellitur, coarguitur, exibilatur omnis idololatria. Ecce ſi quid popularibus ſuperſtitionibus dabant, alius in pectore ſenſus reſidebat. Veritas vna ſemper eſt & fuit. Sed proſequor Theologiam Plutarchi, dictis diui Pauli vehementer conſonantem. In eo quem inſcripſit De hilaritate animi, & quòd conſiderata mundi pulchritudo, nos in omni ſemper lætitia retinere debeat, viſibilia, exempla eſſe inuiſibilium, opera diuina, quæ tanquam ſpectacula, theatráque nobis aperuit: ἱερὸν μὲν γὰρ ἁγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεο[illegible]έστατον. εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως, οὐχειροκμήτων, οὐδὲ ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεατής, ἀλλ᾽ οἷα νοῦς θεῖος αἰσθητὰ
B νοητῶν μιμήματα φησὶν ὁ Πλάτων, ἔμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα, καὶ κινήσεως ἔφηνεν. ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ ποταμοὺς, νέον ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ, καὶ γῆν, φυτοῖς τε καὶ ζώοις τροφὰς ἀναπέμπουσαν. ὧν τὸν βίον μύησιν ὄντα, καὶ τελετὴν τελειοτάτην εὐθυμίας δεῖ μεστὸν εἶναι, καὶ γήθους, οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ, κρόνια, καὶ διονύσια, καὶ παναθήναια καὶ τοιαύτας ἄλλας ἡμέρας περιμένουσιν, ἵνα ἡσθῶσιν, καὶ ἀναπνεύσωσιν ὠνητὸν γέλωτα μίμοις καὶ ὀρχησταῖς μισθοὺς τελέσαντες, εἶτα ἐκεῖ μὲν εὔφημοι καθήμεθα κοσμίως, οὐδεὶς γὰρ ὀδύρεται μυούμενος, οὐδὲ θρηνεῖ πύθια θεώμενος. ἢ πίνων ἐν κρονίοις. ἃς δὲ ὁ θεὸς ἑορτὰς ἡμῖν χορηγεῖ, καὶ μυσταγωγεῖ, καταισχύνουσιν ἐν ὀδυρμοῖς τὰ πολλὰ, καὶ βαρυθυμίαις καὶ μερίμναις ἐπιπόνοις διατρίβοντες. Quæ ſunt, Templum ſanctiſſimum, ſacerrimúmque eſt mundus. In hunc introducitur homo per generationem, non quidem imaginum, quæ manibus fit ſpectator, ſed quæ diuina illa Mens, vt ait Plato, ſenſibilia ad exemplum intelligibilium, inſitum vitæ & motus principium habentia, propoſuit: Solem & Lunam, & aſtra, & flumina noua ſemper aqua exuberantia: Terram quoque plantis & animalibus alimentum ſuppetentem. Horum vita cum quædam arcana initiatio perfectiſſimáque releta ſit, decet eam plenam hilaritatis, gaudiíque ſemper eſſe. Non quemadmodum plerique Saturnalia, Dionyſia, Panathenæáque, & id genus dies expectant, vt hilareſcant, reſpiréntque emptitium riſum, mimis, ſaltatoribúſque mercede ſoluentes. Exinde ſedemus ibi compoſitè, incomptiſque vocibus abſtinentes. Nemo enim lamentatur cùm initiatur, neque deplorat qui Pythia ſpectat, aut cùm eſurit in Saturnalibus. At quos Deus feſtos dies nobis apparat, & largiter quotidie primus actor celebrat, quaſi nos ad initiones ſuas conuocans, defor-
C mamus lacrymis plerunque, curis operoſis, mœroribúſque nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunæ, totius cæleſtis ordinis autor: & quoniam à ſanctiſſimo repertus, & compoſitus opifice, & plenus diuinæ pulchritudinis, ſupremæq́; venuſtatis, nihil ineptum, incompoſitè vagans, nihil exorbitans, & errans continet. Ecce mundus templum ſanctiſſimum, ſacerrimum, alma lux, lux ſacra diei. Ecce quoque tetum tantarum inductus homo contemplator, vt cælum ſuſpiceret, opera magni Dei diligenter attenderet, inde coleret, ſuſpiceret, manibus ad cælum tenſis exclamaret, O rerum creator optime, dignus quem ob infinitam ſapientiam, benignitatémque immenſam veneremur: In his hymnis noctéſque diéſque agamus. Hæc ſint noſtra ſpectacula, è terra tanquam theatro cuncta cõtemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilémque varietatem in Theatro totius mundi variis animalibus, arboribúſque, fontibus, & fluminibus pleno, aſpicientes. Hæc ſunt ſpectacula, hi feſti dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriæ ſuæ monſtraturus, inuitat. Quarum ſpectacula, niſi ſe corrumperet, inficerétque animus, vberrima lætitia ſe paſceret. Tanquam diuini templi antiſtitem, ait Lactantius, ſpectatorem operum rerúmque cæleſtium, fecit hominem. Hæc illi prædicabant, non Chriſtiani, non illa, quæ noua & magna mundo ſuperuenit, attacti luce, ſed illa duntaxat, quam Deus ad imaginem ſuam creans animum, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem ſcripſit aduerſus

Cic. 2. de nat. Deorum.
Cic. 1. Leg.
Mundus, tẽplũ ſanctiſs.
Omnia à Deo creata, plena pulchritudinis.
Theatrũ mundi.
De Ira Dei, cap. 14.

Sol & Luna, ſimulachra Dei pulcherrima.

Principem imperitum: Qualem, inquit, ἐνίδρυσε, poſuit, pulcherrimum ſuimet in cælo ſimulachrum, Solem & Lunam Deus, tale eſt in vrbibus exemplum, & lumen, Princeps, qui Dei ſimilis, iuſtitiam ſequatur, nimirum cuius animo ratio inſideat diuina. Hac deſcriptione Plutarchus docet Simulachrum Dei eſſe Solem, velut ſcilicet Solem maximum, radiantiſſimum, ſed vt is corporeus, ſic incorporeus ille, incorporabilitérque nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorem, qui locauerit, fixerit faces illas in ſublimi, congruens vndequaque cum Moſe, qui dixit, Et poſuit Deus duo luminaria magna in firmamento cæli. Plutarchus ἐνίδρυσε, locauit: Addens hæc quaſi Diuinitatis eſſe ſimulachra, per quæ vt diuus Paulus, ipſéque idem, ſuperius, velut imagines, peruenias ad ſcientiam creatoris. Proſequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ ſit Natura diuina, qualem nos eam cogitare deceat, velut quis è cæleſtibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua ſua, fulmina, fulgetras, radiorúmque iactationes imitantur: ſed his qui virtutem eius, & probitatem æmulantur, ſéque ipſos ad honeſtatem, humanitatémque eius componunt, delectatus auget, participéſque eos æquitatis, & iuſtitiæ, veritatis, manſuetudinis, qua ipſe præditus eſt, fecit, quibus diuinior neque ignis eſt, neque lux, non ſolis rotatio, conuerſio, non ortus, obitúſque aſtrorum, οὐ τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀθάνατον. οὐ γὰρ χρόνῳ ζωῆς ὁ θεὸς εὐδαίμων, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τῷ ἄρχοντι. τοῦτο γὰρ θεῖόν ἐστι, καλὸν δὲ αὐτῆς, καὶ τὸ ἀρχόμενον: non æternitas atque immortalitas. Neque enim diuturnitate vitæ Deus eſt beatus, ſed excellentia virtutis. Hoc enim eſt Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, vbertate cæleſti completus. Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quòd inæſtimabiliter bonus, virtute, iuſtitia, manſuetudine, clementia ineffabili. Eóque miſericordia eius plena eſt terra. Hæc creationis cauſa, vt ait Plato. Nam cùm ea natura eſſet Deus, nemini bonitatem ſuam, ac lucem, ſciens etiam ac proſpiciens fore malorum ingratorúmque innumerabilem in mundo, quem creabat, multitudinem, inuidit. Hinc quo manſuetiores, placidiores, benigniorésque ſumus, hoc ei ſimiliores. Ex eodem fonte & cauſa eſt, quod idem in eo qui eſt de Theologia Ægyptiorum: οἶμαι δὲ καὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἣν ὁ θεὸς εἴληχεν εὐδαίμονα εἶναι, τὸ τῇ γνώσει μὴ περιλιπεῖν τὰ γιγνόμενα: Arbitror, inquit, & ſempiternæ vitæ, qua Deus fruitur, beatitudinem eſſe, præoccupare ſcientia, ea quæ fiunt. Sic ait. Nam magnitudo ſapientiæ, facit excellentem virtutem, ac bonitatem. His conſtat vnum eundémque ſingularem Deum Naturæ luce, eos agnouiſſe, cúmque ſingulariter nominaſſe, ſummasq́; dotes ei tribuiſſe, quæ crebrò in ſacris litteris canuntur. Sic apparet eadem omnium ſcientia, religio, idololatriæq́; fictitiorumq́; Deorum exhibilatio.

Gene. 1.

Qui à Deo amantur, aut qui odio habeantur.

Deus, quomodo beatus.

Item ex Plutarcho Deum in pelago ſanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cælo velut exemplum ſui collocaſſe. Eſſe eum virtutis omnis ſimulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas eſt. Principes eſſe diſtributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem eſſe imaginem Dei viuam. Præcipuum, inſignémque Dei cultum, eſſe, imitari bonitatem eius. Ad virtutes acquirendas opem eius eſſe neceſſariam. Res Romanas creuiſſe, Deo volente. Deum eſſe regem mundi, Bonorum largitorem.

CAPVT VII.

SIMILIA de Diuinitate ſcripſit Plutarchus eodem libro de Principe, ſæpe & ſingularem, vnicúmque Deum, ac naturalem habens in ore, & Theologiam mirabilem, ſacroſanctam de eo profundens, vt clareat quemadmodum omnes ſumus filij eius, ſic omnes Patrem ſuum duce Natura, licet oculis inuiſibilem, ratione ſibi aperiente viam, recognouiſſe. Neque enim, inquit, veriſimile eſt, neque decorum, quemadmodum Philoſophi nonnulli aſſeuerant, Deum miſtum eſſe cum materia, cuncta patienre, neceſſitatéſque & fortunas, mutationéſque innumerabiles recipiente: ἀλλ᾽ ἡμῖν ἄνω που περὶ τὴν ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως φύσιν ἔχουσαν, ἱδρυμένος ἐν βάθροις ἁγίοις ἧ φησι Πλάτων,

Abſurdum eſt dicere, Deum eſſe cū materia miſtum.

A πλάτων, εὐθεῖα περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος. οἷον δὲ ἥλιον ἐν οὐρανῷ μίμημα περικαλλὲς αὐτοῦ δι' ἐσόπτρου ἀναφαίνεται τοῖς ἐκεῖνον ἐνορᾷν δι' αὐτοῦ δυνατοῖς: Sed nobis deſuper defixus, ſtabiliſque ea natura, quæ ſemper eodem modo permanet, immutabiliter ſanctus, ſiue roboribus ſanctis, vt ait Plato, recta peragit per omnem naturam inambulans, quaſiq; præclarum ſuæ maieſtatis indicium, Solem locauit in cælo, per quem vt ſpeculum apparet *Sol, præclarũ* his qui eum per ipſum intueri poſſunt. Hic iterum Plutarchus Solem dicit à Deo velut *indiciũ Dei.* ſpeculum & exemplum ſuæ claritatis collocatum in cælo. Eſt enim Deus Sol iuſtitiæ, Sol inuiſibilis, incorporeus, luminoſiſſimus, per hunc apparentem oculis, cerni poſſe non apparentem. Eum eſſe in natura ſtabili, vniformi ſemper, à Philoſophis appellata κατὰ ταὐτὰ, robore, aut fundamento ſancto, cuius ſcilicet firmamentum, ac fundamentum, ſtabilitas æterna, ſancta, Deus, inquit, fundamentis ſanctitatis ſubnixus, per omnẽ naturam inambulat: non quaſi materiæ miſtus, ſed in excelſo throno diuinitatis ſuæ, mirabili modo regnans in cælo, & per omnia diffuſus, velut Sol flammis terrarum opera omnia luſtrans. Sol eſt exemplum inuiſibilis claritatis eius. Quàm magis Solem intuearis, tam magis deluſus cœcatúſque diſcedas: ſic oculis temere in Solem illum defixis æternum, periculum ſit, ne tenebris offuſis, non modò cognoſcẽdo nihil promoueas, ſed noua caligine obuoluaris. Parte alia, poſſis ex Sole viſibili, inuiſibilem noſcere, ſi claritatem, ſi vniuerſalem præſentiam, ſi cauſam cur eo videant & videantur omnia, conferas. Pluráque alia. Plutarchus item in eo, quem inſcripſit de his qui ſero à Deo puniun- *Sol, exemplũ inuiſibilis Dei claritatis.*
B tur, ſæpe ſingularem, naturalémque Deum appellat, & ei mirabiles, ſuſpiciendáſque Theologiæ laudes vendicat, quas in noſtris litteris audimus ſæpe conſonare: κατὰ Πλάτωνα, πάντων καλῶν, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παράδειγμα θέμενος, τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν, ἐξομοίωσιν ἁμωσγέπως πρὸς αὐτὸν ἐνδίδωσι, τοῖς ἕπεσθαι δυναμένοις. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorum honeſtorúmque, Deus in medio, ſeipſum proponens exemplum, virtutem humanam his qui poſſunt ſequi, concedit aſſimilationem eſſe ſibi. Sic ille. Nónne hæc eſt Theologia noſtra? Imitamini, inquit ipſe, Patrem veſtrum qui Solem ſuum oriri facit ſuper bo- *Matth. 5.* nos & malos. & idem clamabat, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et alius *Matth. 11.* de eo, Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Sic Plato & Plutarchus, humanam vir- *Humana virtus qua.* tutem fieri, naſci ex aſſimilatione, & imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas eſt. Neque enim ſentiunt nos ad infinitam bonitatẽ eius, quantumuis conemur, labores pluſquam Herculeos exantlemus, aſpirare poſſe: ſed dicunt quantum humanæ vires procedant, vſque quo naturæ datum. Hunc igitur virtutum fontem reſpicias, in eum velut ſpeculum ac ſpecimen contuitus te formes, componas. Reſpice ſi parcit hoſtibus, an ſit beneuolentiſſimus, bonorum ſuorum effuſiſſimus largitor. Agnoſce puritatem, candorem, *Deum imitare.* cæteráque quæ ſacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoque aduerſus Principem imperitum, ſic ſingularem, naturalémque Deum nominat, vt ei dicat ſeruire Principes ad curam, ſalutémque hominum, vt ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim diſtribuant, partim adſeruent: ἀληθέστερον δ' ἄν τις εἴποι, τοὺς ἄρχοντας ὑπηρετεῖν θεῷ πρὸς
C ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν: ὅπως ἂν θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν νέμωσι, τὰ δὲ φυλάττωσι. Hæc autem ab eo dicuntur, qui Chriſtianæ, Moſaicæq; religionis vix nomen audiſſet, ſolo Naturæ lumine ſuperiorúmque Philoſophorum bonorum, eodem naturali iudicio, ad veritatis veros fontes deuectus: ſeruire Deo principes ceu diſtributores, conſeruatoréſque bonorum, quæ Deus largitor hominibus effudiſſet. Hinc magnus Theologus *Roman. 13.* noſter dixit, qui poteſtati reſiſtit. Fatetur cuncta bona, quemadmodum noſtri, cælitus *Iacob. 1.* deſcendere. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſcendit ſurſum à Patre luminum, inquit ille noſter. Plutarchus autem, dari à Deo bona, honeſta, quæ per Principes velut miniſtros eius, diſtribuantur, & conſeruentur. Idem imaginem ornan- *Principes imago Dei quomodo.* tis, moderantiſq; cuncta Dei, Principem dicit, cui non ſit opus Phidia aut Polycleto, vel Myrone ſculptoribus, ſed ipſe ſeipſum ad ſimilitudinẽ eius per virtutem cõponat: ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος, οὐ φειδίου δεόμενος πλάττοντος, οὐδὲ πολυκλείτου, καὶ μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν εἰς ὁμοιότητα θεῷ δι' ἀρετῆς καθιστάς. Hic toties ſingularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quòd is cuncta moderetur ab eo, componantur, quòd omnia bona ipſo largitore contingant. Demum quòd imago eius ſunt Principes, qua de re vocantur etiam in diuinis litteris, Elohim, Dij diuini. Illum Principem, pulcherrimam imaginem ſui vel ſtatuam erigere, qui ſe diuinis virtutibus reddiderit inſignẽ, reſpectans archetypum ſuum. *Princeps, Dij* Principem quidem imaginẽ Dei dicit, quòd imperat, dominatur, moderatur, componit. *cur dicti.*

homines item ſentit nihil maius aſſequi poſſe, quo frui Deo queant, & quaſi ex Diuini- D
tate eius delibare, quàm vt venerantes perſequentéſque bona, quæ ab eo poſſidentur, ad virtutes contingant. In eo, Qui ſero à Deo puniuntur: οὐ γάρ ἐστιν ὅτι μεῖζον ἄνθρωπος ἀπολαύειν θεοῦ πέφυκεν. ἢ τῷ μιμήσει, καὶ διώξει τῶν ἐν ἐκείνῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, εἰς ἀρετὴν καθίστασθαι. Sed breuiter ſumma quæque perſequar, quæ velut verus, naturæq; apprimè narus Theologus idem Plutarchus ſcripſit & ſenſit de ſummo Deo. In eo, Qui ſero Deo caſtigantur, patientiam ſuſtinentiamq; diuinam (ob quam vocatur in ſanctis litteris μακρόθυμος) exempla eſſe debere virtutis noſtræ, & quos moueant dicta, factáque magnorum virorum, irámque nonnunquam retundant, multo magis debere θεὸν ὁρῶντας, Deum reſpicientes, quem neque metus ſollicitet, nec pœnitentia mutet, ſero & cunctanter ad pœnas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam eſſe manſuetudinem, ἣν ὁ θεὸς ἐνδείκνυται, quam Deus claram oſtentat. Hic enim commendatur celeberrima illa in ſanctis litteris patientia: dicitur eſſe diuina virtus, procedit etiam ad alias Diuinitatis veræ laudes Plutarchus, non eſſe, vt ait Heſiodus, humanæ ſapientiæ animorum latebras perſpicere, ἀλλὰ θεοῦ, ſed Dei. In eo autem quem inſcribit, Quomodo ſe quis citra inuidiam laudare poſſit, vitari poſſe inuidiam, ſi bene facta referas in Deum, nonnunquam Fortunam. Emendat etiam ſententiam Euripidis, dicentis, Deus magna curat, parua relinquit: ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ οὐδὲν οἶμαι ἐπιτρέπειν: Ego verò Fortunæ nihil arbitror permittendum. Quanquam alio loco id mulcet interpretádo. Siquidem & in noſtris litteris, Nunquid Deo curæ eſt de bobus? Magna autem quæ curat Deus, ſunt res humanæ. Illud in E
eo quoque præclarum, quòd arbitratur ad virtutes obtinendas, opem diuinam neceſſariam. Manſuetudinémque & æquitatem animi, quæ prius aſpera, duráque videretur, experientiam ipſam auxiliante Deo docere, & oſtendere, nemini, quibus cùm degas adeò dulcem, gratúmque eſſe, ac iucundam, atque ei qui poſſidet: ὅθεν οἶμαι καὶ θεοῦ πολλαβάνοντος ἐσαφήνισεν ἡ πεῖρα τὴν κρίσιν ἐκείνην, ὅτι τὸ ἵλεων τοῦτο, καὶ πρᾶον, καὶ φιλάνθρωπον, οὐδενὶ τῶν συνόντων εὐμαθὲς ἐστὶν οὕτω, καὶ φίλον, καὶ ἄλυπον, ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσι. Sic quoque in eo, quem inſcripſit, De fortuna Romanorum, quemadmodum Plato, ex igne & aqua, velut ad mundi conſtitutionem neceſſariis ac primis, vt poſſet videri ac tangi, opus fuiſſe, ſic tempus poſt Romam conditam inſecutum: μετὰ θεοῦ, τύχην καὶ ἀρετὴν ἐκέρασε, καὶ συνέζευξε. Cum Deo, fortunam, & virtutem temperaſſe, & coniunxiſſe. Primis quoque ſeculis illis, vrbe creſcente vehementer, quòd nec fames, nec peſtilentia deſæuiſſet, non humanum conſilium, ſed fortunam diuinam fuiſſe, tempora illa gubernante: ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης εὐβουλίας, ἀλλὰ θείας τύχης ἐπιτροπευούσης τῶν καιρῶν ἐκείνων. In his apparet omnigena Theologia, ſiue qua conditionis rerum maieſtas, ſiue qua imperium, adminiſtratióque pertinet, omnia ſummæ ſapientiæ conſona. Idem in eo, qui eſt de documentis Reipublicæ gubernandæ, ait Principem ad maxima, potiſſimáque debere reſpicere: ὡς τοῦ κόσμου βασιλεὺς, τῶν ἄγαν γὰρ ἅπτεται θεὸς, τὰ δὲ μικρὰ εἰς τύχην ἀνεὶς ἐᾷ: Quemadmodum Rex mundi. Deus enim magna, ingentiáque curat, parua Fortunæ relinquit. Hic regem mundi vocat, vt cernis, Deum. Quemadmodum noſter, Regi ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor F
& gloria. Parua autem dicit ea, quæ non ſunt vllius momenti. Quanquam & ea, cùm vult, reſpicit, vt idem ſuperius. In eo autem, qui eſt De non fœnerando, oſtendit, nihil nobis deeſſe diuinitus: οὕτως ἡμῖν ὁ θεὸς δίδωσι ξυλίνην τράπεζαν, καὶ κεραμέαν λεκάνην, καὶ τραχὺ ἱμάτιον, ἐὰν ἐλεύθεροι ζῆν θέλωμεν. Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam menſam, peluimq; teſtaceam, rigidamq; veſtem, ſi liberi viuere voluerimus. His oſtendit, nihil à Deo nobis defuturum, modo placeat libertas, nullis nos malis dedere.

Deus, ad Vindictā tardus.

Patientia, diuina virtus.

Fortunæ nihil permittendum, Deus omnia moderatur.

1. Tim. 1.

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini cauſa. Deum eſſe Patrem hominumq; Deûmq;, creatorem autem mundi. Hunc priſcos fateri totius ordinis, harmoniæq; autorem. Principium iuſtitiæ Viuens æternum, optimum. Dæmones malos eum non feciſſe: ex inordinatione ordinem feciſſe. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficum, videntem vniuerſa.

Capvt VIII.

Sed

A SED ea quoque mira, penéque de noſtris cæleſtibus fontibus manantia, aut verius de fonte naturæ, qui & ipſe fluxit à cælo. Sint, inquit in eo quem De politicis documentis edidit, diſtributiones, largitionesq́; primùm gratis. Ita enim deuinciunt, detinéntque accipientes. Tum ex occaſione, ciuilem, honeſtúmque prætextum habente μετὰ τιμῆς θεοῦ πάντως ἀγούσης πρὸς εὐσέβειαν: Cum honore Dei, ducente prorſus ad pietatem. Ingeneratur enim ſimul multis validus affectus & opinio, eſſe Diuinitatem magnam, & venerabilem, cum quos ipſi honorant, magnóſque arbitrantur, ſic largiter & promptè viderint περὶ τὸ θεῖον, erga Deum profuſos, accenſos. Hæc Plutarchus, non Chriſtianus quidem, ſed rationem tantùm Natura ſuggerente, in Republica, in regno, quæ fiant, principio vertenda eſſe ad cultum, honorémque Dei. Populos enim videntes Principem, pietatis colentem, liberalémque in omni religione, & cultu, arripere de maieſtate eius, ſanctitatéque perſpectiorem ſententiam. Hoc religionis noſtræ fundamentum: hoc principes, qui ſunt paſtores populorum, iubentur: hic rerum humanarum vertitur cardo. Agnoſcit Plutarchus, fatetur, prædicat omnia munera, dignitates, honores, largitiones, pompas, apparatus priuatim & publicè, ad honorem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, vertenda, vnde pietas in populo naſcatur. Videatur, conſtet, quicquid honoris, magnificentiæ impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui aſſidet gubernaculo. Hic igitur & ſingularis

Principes in Deum pij.

Cultus Dei primus eſſe debet.

Omnia ad honorem Dei facienda principibus.

B Dei eſt nomen, & vult, quod noſtræ ſemper litteræ clamant, haberi certam, firmámque de maieſtate eius ac veneratione ſententiam: Omnem largitionem referri ad honeſtationem eius, eámque celebrem, magnificam, cum magnifica, liberalíque pietate. Has trahit e pectoribus hominum natura voces, Si nulla etiam adforent oracula. In eo quoque, quem De quæſtionibus Platonicis prætitulauit, quærit cur Plato vocet Deum πατέρα πάντων, καὶ ποιητὴν, Patrem omnium ac creatorem: reſpondétque Patrem eſſe θεῶν τῶν γεννητῶν, genitorum Deorum, atque hominum, vt Homerus appellat: creatorem autem ratione, vitáque carentium. & Pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum vitæ, motus. Hic habes & Deos genitos, nempe creatos, non æternos, & Iouem apud Homerum, ac Philoſophos eſſe verum ſingulatémque Deum, Patrem hominum atque Deorum: Sic Deorum, ſicut hominum: Hominum autem vti factor, opifex, non procreator. In eo quoque quem De primo frigido cõpoſuit, moderatorem Vniuerſi Deum dicit: καὶ ὅσα διακοσμῶν, καὶ βραβεύων ὁ θεὸς ἁρμονικὸς καλεῖται καὶ μουσικός. Quæcunque, inquit, moderatur gubernatq́; Deus, ob quæ vocatur Harmonicus, Muſicus. Qui fuerint autem hi, qui Deum Muſicum, harmoniæq́; autorem faterentur, declarat in eo quem inſcripſit de Muſica: τὴν γὰρ τῶν ὄντων φορὰν, καὶ τὴν τῶν ἀστέρων κίνησιν οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν, καὶ Ἀρχύταν, καὶ Πλάτωνα, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, οὐκ ἄνευ μουσικῆς γίγνεσθαι, καὶ συνεστάναι ἔφασκον. πάντα γὰρ καθ' ἁρμονίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατασκευάζεσθαι φασί. Quæ ſunt, Nam rerum omnes motus, ſiderúmque conuerſiones, Pythagoras, Archytas, Plato, reliquíve priſcorum

Deus, pater & creator omnium, cur appellatus.

Deus, harmoniæ autor.

C Philoſophorum, non citra muſicam fieri, ac conſtare dicere ſolebant, omnia per harmoniam, à Deo conſtructa contendentes. Agnoſcis voces vetuſtatis? Vides priſcam pietatem, naturalem de Deo Philoſophiam, celebrem ſemper, quo magis in priora ſæcula reſpicias? Quem dixere condidiſſe, fabricaſſe mundum, tanta harmonia, tanto ordine, concentúque rerum, vt emerſerit opus indiſſolubile, nullis caſibus interiturum vnquam, niſi ſolus ipſe reſoluat, qui ſolus vbi ſint vincula, quibus ligauit Vniuerſum, cognoſcit. Hunc omnes omnipotentem, omnium bonorum fontem, ordinum, iuſtitiæ, veritatis originem agnouerunt, vt mirabilis ſit, quo modo perſuaderi potuerit hominibus olim cultus hominum, beſtiarũ. Nam Chryſippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imitatus eſt Marcus Tullius) οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν, οὐδ' ἄλλην γένεσιν ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς, καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως: Neque enim eſt inuenire aliud iuſtitiæ principium, atque ortum, niſi à Ioue, & à communi natura. Hanc Chryſippi ſententiam Marcus ſic expreſſit. Orta autem ſimul eſt cum Mente diuina. Quamobrem lex vera atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Iouem, vt vides, vocat Mentem diuinam, creatorémque, vt viſum ſuperius, omnium: Hunc ordinis harmoniæq́; cuncta repleuiſſe, quia fons ipſe iuſtitiæ & æquitatis. Eum Antipater eximius Stoicorum, autore eodem Plutarcho eodem libro, quaſi ſecutus Ariſtotelem definiebat: θεὸν νοοῦμεν ζῷον μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. Deum, inquit, ſentimus rem

1. Leg.

Antipater, de Deo.

viuentem, beatam, & immortalem, hominúmque beneficam. Ariſtoteles autem in Metaphyſicis: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ, τοῦτο γὰρ θεός: Dicimus Deum animal ſempiternum, optimum. Quocirca vita, & æuum perenne, ac ſempiternum, ineſt Deo. Hunc ipſum cum Chryſippus præfeciſſe dixiſſet Dæmones malos ad clades & calamitates, Plutarchus redarguens Chryſippum bonum, Regem, omnipotentemq́; ſic prædicat: τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ προνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ, καθάπερ βασιλέως κακοῖς καὶ ἐμπλήκτοις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς, διοικήσεις ἐπιτρέποντος, καὶ περιορῶντος ὑπὸ τούτων ἀμελουμένους, καὶ παροινουμένους ἀρίστους: Eſſe autem ex prouidentia Dæmones malos, ad has prouincias delegatos, nónne crimen eſt Dei, ceu Regis, qui Satrapis improbis, vecordibusq́; gubernacula permittat, ſinatq́; ab his optimos negligi, & in eos debacchari? Hoc loco Plutarchus primum non Stoicos modò, id eſt, Chryſippum, ſed etiam Platonem, ſéque ipſum necnon reprehendit, ſiquando Dæmones hominibus curandis præfectos à Deo dicunt. Secundo dicitur Deus moderator Vniuerſi, qui bonos, benignosq́; præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non permittere malos improborum Dæmonum poteſtati. In eóque reprehenditur Chryſippus, huius dogmatis aſſertor. In eo quoque carpitur Chryſippus ab eodem, prædicatur autem diuina maieſtas, quòd cum Chryſippus diceret rebus neceſſitatem admiſtam: καὶ μὴν, εἰ πολὺ τὸ τῆς ἀνάγκης μέμικται τοῖς πράγμασιν, οὔτε κρατεῖ πάντων ὁ θεὸς, οὔτε πάντα κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον διοικεῖται: Atqui, inquit, Si multum neceſſitatis, rebus eſt admiſtum, neque regnator omnium eſt Deus, neque cuncta ad rationem nutumq́; eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philoſophorum etiam ipſius Plutarchi ſententiam colliguntur, de materia prima, quam Plato, ſecutus Timæum Locrenſem, quoſdámque alios ſuperiores, Platonem ſecutus Plutarchus, arbitratus eſt ſempiternam ante creationem, eique motum quendam inordinatum affuiſſe. Stoici cauſam malorum, Deóque reſiſtentem dixerunt. Hæc cùm ratio doceat vaniſſima, pueriléſque ſuſpiciones eſſe, tum verior autoritas eorum, meliora ſequentum, animóque veriora cernentum deſtruit, & refellit. Quanta enim vanitas duo principia dicere, ſi Deus ſolus æternus, ſolus omnipotens, cuius omnipotenti manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente vniuerſale rerum gubernaculum, vniuerſalis poteſtas, etſi Deo parent cælum, ac terræ, eíque obediunt omnia, cunctis id vnanimiter fatentibus, cur etiam ſupra materiam primam non datur ei poteſtas, vt eam quocunque vellet, duceret? Cumq́; docuerit eum ratio omnipotentem, vt cui pareant omnia, cur hæc ipſa rerum vniuerſalis obedientia, non docebit eum cuncta, quæ parent, creaſſe. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ pareret, facta fuit. Si Deus materiam non feciſſet, ſequeretur, quod inducit Plutarchus, multum neceſſitatis violentiæq́; rebus ineſſe. Hinc Deum omnipotentem magiſtrúmque omnium, & dominum non eſſe. Verum Plutarchus in libro de ψυχογονίᾳ, non ſuam, ſed Platonis referebat ſententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nullam rebus ineſſe reſiſtentiam violentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia ſcribit in Sympoſiis, Deum magnum ex inordinata, confuſáque rerum congerie, ordinem feciſſe, mundum edidiſſe, omnia ſuis locis diſpoſuiſſe, pulcherrimumq́; mundum, ex deformoſiſſimo reddidiſſe: καὶ τὸν μέγαν θεὸν ὑμεῖς που φατὲ, τὴν ἀκοσμίαν, εὐταξίᾳ μεταβαλεῖν εἰς κόσμον. οὔτε ἀφελόντα τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε προσθέντα. τὸ δὲ ἕκαστον ἐπὶ τὴν προσήκουσαν χώραν καταστῆσαι, τὸ κάλλιστον ἐξ ἀμορφοτάτου σχῆμα περὶ τὴν φύσιν ἀπεργασάμενον. Hoc dogma, vt ſæpe monui, Moſaicum eſt, & Triſmegiſti: ſed cùm Græci cauſa diſcendi in Ægyptum profecti, non penitus intellexiſſent, quod facile fieri potuit, alieno ſenſu in Græcia ſparſerunt. Moſes ante pulcherrimum mundum, ante lucem, aërem, plantas, animalia, fuiſſe terram dicit inanem & vacuam. Hoc ergo ſic tempeſtate illa Græci cum multis, fortéque etiam Ægyptiis, non rectè quid valeret, intellexerunt, quemadmodum Chriſtianorum tempore male fuit intellectum à Manichæis, crediderúntq́;, Terra erat inanis & vacua, tempus æternum, quo terra ante mundum inanis & vacua, & chaos, formis, decore, cultoribus, vacua, in creatione, ad mundanos ordines reuocata eſſet. Hoc igitur prauè intellectum eſt. Non enim Moſes dixit, in æternum vacuam terram anteceſſiſſe, ſed anteceſſiſſe ratione certa, velut exordium, maſſam, congeriem, eodem artifice maſſæ, atque ordinum. Sed ſatis eſt eos vnum ſingularem Deum, magnum, præpotentem, creatorem mundi, omnis bonitatis, pulchritudinis inuentorem nobiſcum agnouiſſe. Similia refert eiſdem libris:

Dæmones, ad quid Facti, iuxta Chryſippum.

Si ponatur neceſſitas, ſolluitur Deus, quod impium eſt.

Duo ſtatuere principia, planè erroneum.

De procreatione animæ.

Gen. 1.

Terra inanis & vacua, initio quomodo.

D

E

F

καὶ τὸν

A καὶ τὸν θεὸν ὁρᾷς, ὃν ἀριστοτέχναν ἡμῶν ὁ πίνδαρος προσεῖπεν, οὐ πανταχοῦ τὸ πῦρ, ἄνω τάττοντα, καὶ κάτω τὴν γῆν, ἀλλ᾽ ὡς ἂν αἱ χρεῖαι τῶν σωμάτων ἀπαιτῶσι. Deum quoque vides, inquit, quem optimum artificem Pindarus noſter appellat, non vbique in ſuperna regione ignem poſuiſſe, infernáque terram, ſed vt vſus corporum poſceret. Sic nunc diſpoſitorem, ordinatoremq́; elementorum, Deum, quantum foret vſus, appellat. Hos ordines, quos cernimus in omni mundo, eius vnius eſſe. Eundem in Sympoſiis ingeneratum, ſempiternumq́; Deum, artificem mundi, omniumq́; genitarum rerum appellat. Audio, inquit, Platonem, πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦτε κόσμου, καὶ τῶν ἄλλων γεννητῶν, τὸ ἀγέννητον, καὶ ἀΐδιον θεὸν, ὀνομάζοντος, οὐ διὰ σπέρματος δήπου γενόμενον, ἀλλ᾽ ἄλλῃ δὲ δυνάμει τοῦ θεοῦ, τῇ ὕλῃ γόνιμον ἀρχὴν, ὑφ᾽ ἧς ἔπαθε, καὶ μετέβαλε, ἐντεκόντος. Patrem artificem mundi & omnium genitarum rerum, ingenerabilem, & ſempiternum Deum nominantem, non per ſemen quidem generantem, ſed alia virtute diuina (à quo patiebatur ipſa materia, mutabaturq́;) ipſi genitale principium inſerentem. En Deus ſempiternus, rerum non ſempiternarum, ſed factarum opifex, & genitor. Genitor inquam non quemadmodum animalia, plantæq́; per ſemen prolificum, ſed alia virtute diuina, qua fecit omnia fœcunda, virginem, primordialemq́; terram illam fœtibus omnigenis grauidauit, fecitq́; virtute diuina ſua cuncta quæ voluit. Hac de cauſa ferunt à Platone dictum, eodem autore γεωμετρεῖν τὸν θεὸν, ordinibus certis, menſuriſq́; ponderaſſe cuncta Deum. Quod declarans, & quo ſenſu concipi deceat, proſequitur: οὐ γὰρ τίνος ὁ θεὸς δεῖται μαθήματος, οἷον ὀργάνου στρέφοντος ἀπὸ τῶν γεννητῶν, καὶ περιάγοντος ἐπὶ τὰ ὄντα, τὴν διάνοιαν.
B ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ἐκείνῳ, καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ περὶ αὐτόν: Neque enim Deus mathematica indiget, velut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factíſque, ad ea quæ ſunt. Eſt enim in illo ipſo, & cum ipſo, & circa ipſum: vel ſunt ipſa entia. Hoc magnum in Plutarcho ſacramentum, noſtrarum litterarum ſacerrimum myſterium, per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo eſſe omnia. Quia fœcundum omnium principium, &, vt ait Plato, & idem Plutarchus, πέλαγος τοῦ καλοῦ, pelagus bonitatis. De eodem ſapienter omnia moderante, in pondere, & menſura diſponente eodem loco: ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δεῖν ποιεῖσθαι δίκαιον: Hanc Deus inſerit rebus analogiam, ſiue proportionem, quæ Iuſtitia, Nemeſiſq́; vocatur, docetq́; nos, oportere facere iuſtitiam æqualitatem, non æqualitatem iuſtitiam. Hoc eſt, quòd æquitas ſubiacet iuſtitiæ. Idem eodem loco, quomodo creauerit Deus: οὔτε θεὸν ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ κοσμοποιεῖν, ἢ περαίνοντα τὴν ὕλην ἄπειρον οὖσαν οὐ μεγέθει καὶ πλήθει, διὰ δὲ ἀταξίαν, καὶ πλημμέλειαν αὐτῆς, τὸ ἄριστον, καὶ ἀστάθμητον ἄπειρον εἰωθότων καλεῖν, τῶν παλαιῶν: Neque Deum alio modo mundũ creaſſe, quàm finientẽ terminantemq́; materiam infinitam, non magnitudine, & multitudine, ſed propter inordinationem & errorem eius, quod erat ei optimum, ſed interminatum, infinitum ſolitis priſcis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo (neque enim veritatem prorſus agnouerunt) de materia ſentire deceat eis æterna, non creata. Fuit error, ſi fuit in priſca Philoſophia, manans ex libris Triſmegiſti, dictíſque Moſis haud ſapienter intellectis, Terra erat ina-
C nis & vacua. Non erat in æternum. Quanquam duos habet ſenſus, vt liquet ex fonte. Inanis & vacua, aut penitus nihil, priuatio non formarum modò, ſed ipſius etiam materiæ, vanitas omnimoda inæternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentúmque rerum. Quòd ſi nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quæ ex primordio. Alter ſenſus, vt ſuperius, fuit prius ſeminarium confuſum, congeries ex terra & aqua: Verùm non in æternum, fuit vt fundamentum naturaliter antegrediens omnem ſubſecutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: καὶ ὅσα μὴ παρ᾽ ἡμῖν ἐστὶν, εὐχόμεθα τὸν θεὸν διδόναι, δρόσους μαλακοὺς, καὶ εἰλήσεις ἐν πνεύματι μετρίως ὡς ἀεὶ τοῦ ἀπολείποντος ἀναπληροῦσαν ἡ φύσις ἔχῃ διατηροῦσα τὴν κρᾶσιν. Quæcunque, inquit, quæ non ſunt apud nos precamur Deum, vt largiatur molles rores moderatoſq́; turbines, vt ſemper reparet Natura, quod deficit, ſeruans temperiem. His conſtat mortalium vota, preceſq́; olim, etſi colebant portenta, ſimulachra, in vnum ſingularem Deum ſpectaſſe ſemper, Natura, quo nihil eſt rapacius, ſic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad cibos, Venerémque accurrunt animantes. A Deo reparare fœtus Naturam, nouiſq́; ſemper ſeminibus fœcundari. Idem in eo, quem De facie quæ viſitur in Luna, inſcripſit. τῷ θεῷ δὲ ἡ τάξις τῶν ὄντων προσήκει: Deo, inquit, rerum ordinatio, diſpoſitio conuenit. Hic enim, quanquam non erat Chriſtianus Plutarchus, & Deos Græcorum colebat,

Deus, opifex rerum.

Deum, cuncta ponderib. & menſuris feciſſe.

Iuſtitia & Nemeſis.

Error ex libris Triſmegiſti de Materia.

Natura docuit vnum eſſe colendum Deum.

Plutarch. vnum Deum faſſus.

vnum tamen Deum appellat, & moderatorem rerum fatetur. Natura docente. De quo D
vult etiam Homerum vbique ſcribere: μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ Ὅμηρος, αἰτίας μὲν ἄνευ θεοῦ οὐδὲν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὑποτιθέμενος περαινόμενον, οὐ μὴν πρὸς πάντα χρώμενον ποιῶν θεὸν, ἀλλ᾽ ἑκάστῳ, καθ᾽ ἣν ἔχει τέχνην ἢ δύναμιν: Atteſtatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil ſine cauſa Dei, vt ſic loquar, perfici demonſtrans. Sed non ad omnia faciens Deum vti, ſed vnoquoque ſecundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Homerum nomine Iouis deſignare ve-

Homerus, Iouis nomine Deum intellexit.

rum, naturalémque Deum, quanquam etiam Fortunam, & Fatum: quæ tamen & ipſa ſunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adoleſcẽs audire poëmata: πολλαχοῦ οὖν οὕτω λεγομένων, εἰδέναι δεῖ, καὶ μνημονεύειν, ὅτι καὶ τῷ τοῦ Διὸς, καὶ Ζηνὸς ὀνόματι, ποτὲ τὸν θεὸν ποτὲ δὲ τὴν τύχην, πολλάκις δὲ τὴν εἱμαρμένην προσαγορεύουσι: Sed cùm multa dicantur, inquit, ſcire operæpretium eſt,

Nomine Iouis quid Pagani intellexerint.

& admoneri, quòd nomine Iouis, interdum Deum, nonnunquam Fortunam, ſæpe Fatum vocant. His conſtat Iouem non hominis primam appellationem fuiſſe, ſed cùm priſcis eſſet nomen æterni Dei, prauis moribus inualeſcentibus, ad mortalem corruptibilémque hominem fuiſſe tralatum. De quo ſæpe dictum fuit. Fatum quoque & Fortuna, quæ nomine Iouis arbitratur appellata, ſunt ipſe Deus, quoties operatur occultè, Fortuna: quoties rerum conſequentium neceſſitas aſpicitur, Fatum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio naturali cernens, quod oraculis patuit cæleſtibus definit in libro contra Stoicos: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κηδεμονικὸν, καὶ ὠφέλιμον προλαμβάνεσθαι, καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Quod etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus credendus ſentiendúſque eſt, verumetiam E
humanus, procurator, vtilis. Hæc omnia, quæ Natura ſuis vocibus homines erudiuit, ſi aſpexeris, ſunt ea quæ toties reſonarunt vocibus æthereis. Senties in ſacris litteris prædi-

Pſal.32.
Luc.18.
Pſal.145.
Oculus Iuſtitiæ omnia videt.

cari, Miſericordia domini plena eſt terra. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras. Pupillum & viduam reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Nónne hoc eſt id, quod ex Platone & Ariſtotele, aliíſque Philoſophis producit idem Plutarchus contra Epicurum? ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὸ πᾶν ὁρᾷ. πέλας γὰρ ἑστὼς ὁ θεὸς ἐγγύθεν βλέπει: Eſt, ait, acer oculus iuſtitiæ, qui cuncta contemplatur. Haud procul Deus conſiſtens, proximè reſpicit. Vides eandem Philoſophiam, & quam Natura docuit, & quam noua lux irradians terris reuelauit. De ſummo quoque Deo, illóque ſuperno Ioue, Plutarchus idem contra Stoicos: ὁ δὲ πατρῷος καὶ ὕπατος, καὶ θέμιστος Ζεὺς, καὶ ἀριστοτέχνας κατὰ Πίνδαρον, οὐ δρᾶμα δήπου μέγα καὶ ποικίλον, καὶ πολυμαθὲς, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἄστυ κοινὸν συνοικησομένων μετὰ δίκης, καὶ ἀρετῆς, ὁμολογουμένως, καὶ μακαρίως: At patrius, inquit, & ſupremus, iuſtiſſimúſque Iupiter, &, vt ait Pindarus, optimus artifex, non modò fecit hunc mundum, opus ingens, varium, artificioſum, ſed etiam velut

Mundus, cõmunis vrbs hominum & Deorum.

vrbem communem hominum atque Deorum, qui iuſtè, beatè, cum virtute conſenſuque in eo habitarent. Quanta quæſo, quàm multiplex his Plutarchi dictis Theologia ſubeſt? Deus ſupernus, patrius, quia nos vt pater tuetur, optimus opifex, conditor mundi, Deorum, hominúmque genitor, qui tanquam ex vna ſtirpe nati, in hac ingenti, decora, præ-

Deus quorũ gratiâ factus.
Pſal.113.

clara ſocialiter vrbe, degerent. Factus igitur à Deo mundus, non ſibi, ſed Diis & ho- F
minibus: Cælum, cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Diis, id eſt, Angelis, datum cælum, hominibus terra. Sed Dij diligunt homines, ſæpéque ventitant ad eos: homines eos venerantur. Sic vna vrbs omnium, conſenſus vnus, & pater idem. De quo perhibet ſentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τῶν καλῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι: Ipſi, inquit, Principium bonorum, Deum bonum faciunt. Et contra eoſdem, qui cenſerent pleraque Deum volentem prudentémque mala feciſſe: πρῶτον μὲν οὖν τὴν κακίαν γεγονέναι κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν ὥσπερ τὸ φαῦλον ἐπίγραμμα γίγνεται κατὰ τὴν τοῦ ποιητοῦ βούλησιν, πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀτοπίας

Error Plutarchi.
Dæmones mali.

ὑπερβάλλει. Principio, inquit, extitiſſe ex diuina prouidentia, malum, malitiam, nequitiam: ceu ſi malum epigramma, poëta volente, extitiſſet: nihil abſurdius poteſt cogitari. O Plutarche diuine, duæ monitiones, caſtigationéſque, in te, Philoſophóſque, ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: cùm in confeſſo ſit, Dæmones eſſe malos, autoréſque malorum, non fuiſſe, cùm crearentur, naturæ huius, quia ſuperat te teſte cunctas abſurditates, mali alicuius fateri Deum autorem. Secunda, non eſſe malam, ſiue maleficam materiam primam. Siue enim Deus eam creaſſet, non malam creaſſet: ſiue non creaſſet, quod abſurdum eſt, tanta tamen bonitas eius fuiſſet, vt euincere malitiam eius, & abolere potuerit.

A *Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientem, omnibus conſulentem. Voluntate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe.*

CAPVT IX.

SVNT alia multa, quæ neque religio, quippe qui coleret Deos Græcorum, nec reuelatio, ſed Natura duntaxat ſuggeſſit, de ſingulari, naturalíque Deo dicta Plutarcho, è quibus eſt in eo, quem De diſcernendo adulatore inſcripſit, de ſuauitate amicitiæ loquens, ſicut ſit iucunda lux, ὅπου τῷ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ θεὸς, ἅπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ προσφιλῆ ταύτης παρούσης, καὶ συναπολαυούσης ἐποίησε: Sic admiſta Deus humanæ vitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præſente ea verſanteq́; nobiſcum, reddidit. Hic Plutarchus cur homo ſit animal placidum, amicabile, ſocietatis amans: cur amicitia, charitasq́; vigeat, agnoſcit Deum autorem. Taciteq́; illam Moſaicæ Theologiæ partem confitetur, qua retulit hominem ad imaginẽ ſuam, Deum feciſſe. Ea B enim imago Dei cum primis fuit, quòd quemadmodum Deus eſt placidus, mitis, bonus, amoris, beneuolentiæq́; cupidus, tenax, amator, amans, & amari cupiẽs, ſic animal creare ſui ſimile decreuit. A ratione verò, ſenſu, cognitione naſcitur amor. Feritas enim eſt non cognoſcentium. Ergo fecit animal prouidum, ſentiens, qui facere beneuolum, ſociabile, mite decreuerat. Is autore non Moſe ſolùm, ſed his etiam, qui nec Moſen legerunt, nec vllam Numinis præſentiam cælitus habuerunt, ſed vnam Naturã ducentem ſequebatur, Deus fuit: Qui charitate beneuolentiaq́;, pectoribus humanis inſpirata, ingeniiſq́; placidis, ſimilibusq́; ſui nobis conceſſis, humanam vitam alacritate, iucunditatéque repleuit. Eundem ſingularem Deum nominat, eiq́; prouidentiam humanarũ rerum attribuit, qui patrio genus humanum gubernet amore, in eo, quo conſolatus eſt Apollonium: τίς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεὸς πατρικῶς προνοούμενος, καὶ κηδόμενος τοῦ ἀνθρωπείου γένους, προορώμενος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεξάγει τινὰς ἐκ τοῦ ζῆν, ἀώρους: Quis inquit, nouit, an Deus paternè proſpiciens & cõſulens humano generi, & procul aſpectans quæ poſſint accidere, ſubducit immaturos aliquos è vita? Hic & prouidentiam, paternamq́; charitatem erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum proſpectum Deo vendicat. Optimam quoquo rationem conſolandi proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinã, cuiuſmodi celebris eſt in ſacris litteris. Ibidem quoque Deum ſingularem nominat, de quo ſæpe mortales iniuſte querantur: Qui, inquit, fortunã lamentantur, poſſet in eos dici, θεὸς δέ σοι ταῦτ' οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὸς σὺ σοί: Deum iacturam tibi nullã, ſed ipſemet attuliſti tibi, per ſocordiam & imprudentiã, C quia ferre neſcis aduerſa. In Sympoſio quoque referens Orionem vectum ſuper Delphinibus incolumem, quem iniuſtè nautæ in mare demerſiſſent, Cælum ſtellis ſerenũ ſuſpicientem eum, conſideraſſe ſecum, ὡς οὐκ ἔστιν εἷς ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμὸς, ἀλλὰ πᾶσι τούτοις ἐπισκοπεῖ κύκλῳ ὁ θεὸς τὰ πραττόμενα περὶ γῆν τε καὶ θάλατταν: Quòd non vnus duntaxat ſit oculus iuſtitiæ, ſed omnibus his præſidet Deus proſpectans circùm, quæ terra & mari geruntur. Aduectumq́; incolumem, αἰσθέσθαι θεοῦ κυβερνήσει γεγονέναι τὴν κομιδὴν, Senſiſſe, Dei conſilio, vectionem illam Delphinum fuiſſe. Is Deus Plutarchi, eſt Deus, cuius conſilio Iona Propheta præceps actus à nautis in mare, exceptúſque ventre Ceti, tertia die in littus eiectus eſt incolumis. Prædicatur Deus, omnium quæ toto in mundo, mari, terríſque geruntur, proſpector, cuſtos, cuius non vnus ſit oculus. Sic nullis mortalibus fuit vnquam obſcurum, quin vnus eſſet ſingularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Æthiopum eodem libro dicit, ὠφελιμώτατον θεὸς, Vtiliſſimum omnium Deus. Cui reſpondit Thales, πρεσβύτατον θεὸς, ἀγένητον γάρ, Antiquiſſimam rem eſſe Deum: Ingeneratum enim. In his apparet confeſſio ſingularis Diuinitatis. Suæ Deo veræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incommunicabilis æternitatis. Deus antiquiſſimus dicitur, quia ſolus æternus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, vel facta. Damnatur eorum imperitia, qui vel materiam ſempiternam, antiquiſſimam,

Cur amicitia omnia læta faciat.

Vnde amor naſcatur.

Homo ſibi, nõ Deus malum creat.

Deus ſcelera videt.

Ioan. 2.

Deus, vtiliſſimum omnium, & res antiquiſſima.

vnum tamen Deum appellat, & moderatotem rerum ſatetur. Natura docente. De quo D
vult etiam Homerum vbique ſcribete: μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ Ὅμηρος, αἰτίας μὲν ἄνευ θεοῦ οὐδὲν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὑποτιθέμενος περαινόμενον, οὐ μὴν πρὸς πάντα, χρώμενον ποιῶν θεὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ, καθ' ἣν ἔχει τέχνην ἢ δύναμιν: Atteſtatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil ſine cauſa Dei, vt ſic loquar, perfici demonſtrans. Sed non ad omnia faciens Deum vti, ſed vnoquoque ſecundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Homerum nomine Iouis deſignare ve-

Homerus, Iouis nomine Deum intellexit.

rum, naturalémque Deum, quanquam etiam Fortunam, & Fatum: quæ tamen & ipſa ſunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adoleſcẽs audire poëmata: πολλαχοῦ γοῦν οὕτω λεγομένων, εἰδέναι δεῖ, καὶ μνημονεύειν, ὅτι καὶ τῷ τοῦ Διὸς, καὶ Ζηνὸς ὀνόματι, ποτὲ τὸν θεὸν ποτὲ δὲ τὴν τύχην, πολλάκις δὲ τὴν εἱμαρμένην προσαγορεύουσι: Sed cùm multa dicantur, inquit, ſcirc opcteptetium eſt,

Nomine Iouis quid Pagani intellexerint.

& admoneri, quòd nomine Iouis, interdum Deum, nonnunquam Fortunam, ſæpe Fatum vocant. His conſtat Iouem non hominis primam appellationem fuiſſe, ſed cùm priſcis eſſet nomen æterni Dei, ptauis moribus inualeſcentibus, ad mortalem corruptibilémque hominem fuiſſe ttalatum. De quo ſæpe dictum fuit. Fatum quoque & Fortuna, quæ nomine Iouis arbitratut appellata, ſunt ipſe Deus, quoties operatur occultè, Foꝛtuna: quoties rerum conſequentium neceſſitas aſpicitur, Fatum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio natutali cernens, quod oraculis patuit cæleſtibus definit in libro contta Stoicos: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κηδεμονικὸν, καὶ ὠφέλιμον προσλαμβάνεσθαι, καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Quod etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus ctedendus ſentiendúſque eſt, verumetiam E
humanus, procuratot, vtilis. Hæc omnia, quæ Natura ſuis vocibus homines erudiuit, ſi aſpexeris, ſunt ea quæ toties reſonarunt vocibus ætheriis. Senties in ſacris litteris prædi-

Pſal. 32.
Luc. 18.
Pſal. 145.
Oculus Iuſtitia omnia videt.

cari, Miſericordia domini plena eſt terra. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras. Pupillum & viduam reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Nónne hoc eſt id, quod ex Platone & Ariſtotele, aliíſque Philoſophis ptoducit idem Plutatchus contra Epicurum? ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὸ πᾶν ὁρᾷ. πέλας γὰρ ἑστὼς ὁ θεὸς ἐγγύθεν βλέπει: Eſt, ait, acer oculus iuſtitiæ, qui cuncta contemplatur. Haud procul Deus conſiſtens, proximè reſpicit. Vides eandem Philoſophiam, & quam Natura docuit, & quam noua lux irradians terris reuelauit. De ſummo quoque Deo, illóque ſuperno Ioue, Plutarchus idem contra Stoicos: ὁ δὲ πατρῷος καὶ ὕπατος, καὶ θεμίστιος Ζεὺς, καὶ ἀριστοτέχνας κατὰ Πίνδαρον, οὐ δρᾶμα δήπου μέγα καὶ ποικίλον, καὶ πολυμαθὲς, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἄστυ κοινὸν συνοικησομένων μετὰ δίκης, καὶ ἀρετῆς, ὁμολογουμένως, καὶ μακαρίως: At patrius, inquit, & ſupremus, iuſtiſſimúſque Iupiter, &, vt ait Pindarus, optimus artifex, non modò fecit hunc mundum, opus ingens, varium, artificioſum, ſed etiam velut

Mundus, cõmunis vrbs hominum & Deorum.

vrbem communem hominum atque Deorum, qui iuſtè, beatè, cum virtute conſenſúque in eo habitarent. Quanta quæſo, quàm multiplex his Plutarchi dictis Theologia ſubeſt? Deus ſupetnus, patrius, quia nos vt patet tuetur, optimus opifex, conditot mundi, Deorum, hominúmque genitor, qui tanquam ex vna ſtirpe nati, in hac ingenti, decora, præ-

Deus quorũ gratiâ factus.
Pſal. 113.

clara ſocialiter vrbe, degerent. Factus igitur à Deo mundus, non ſibi, ſed Diis & ho- F
minibus: Cælum, cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Diis, id eſt, Angelis, datum cælum, hominibus tetra. Sed Dij diligunt homines, ſæpéque ventitant ad eos: homines eos venerantur. Sic vna vrbs omnium, conſenſus vnus, & pater idem. De quo perhibet ſentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τῶν καλῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι: Ipſi, inquit, Principium bonorum, Deum bonum faciunt. Et contra eoſdem, qui cenſetent pleraque Deum volentem prudentémque mala feciſſe: πρῶτον μὲν οὖν τὴν κακίαν γεγονέναι κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν ὥσπερ τὸ φαῦλον ἐπίγραμμα γέγονε κατὰ τὴν τοῦ ποιητοῦ βούλησιν, πάσας ἐπινοίας ἀτοπίας

Error Plutarchi.
Dæmones mali.

ὑπερβάλλει. Principio, inquit, extitiſſe ex diuina prouidentia, malum, malitiam, nequitiam: ceu ſi malum epigramma, poëta volente, extitiſſet: nihil abſurdius poteſt cogitari. O Plutarche diuine, duæ monitiones, caſtigationéſque, in te, Philoſophóſque, ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: cùm in confeſſo ſit, Dæmones eſſe malos, autoréſque malorum, non fuiſſe, cùm crearentur, naturæ huius, quia ſupetat te teſte cunctas abſurditates, mali alicuius ſateri Deum autorem. Secunda, non eſſe malam, ſiue malificam materiam primam. Siue enim Deus eam creaſſet, non malam creaſſet: ſiue non creaſſet, quod abſurdum eſt, tanta tamen bonitas eius fuiſſet, vt euincere malitiam eius, & abolere potuerit.

A *Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientem, omnibus conſulentem. Voluntate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe.*

CAPVT IX.

SVNT alia multa, quæ neque religio, quippe qui coleret Deos Græcorum, nec reuelatio, ſed Natura duntaxat ſuggeſſit, de ſingulari, naturalique Deo dicta Plutarcho, è quibus eſt in eo, quem De diſcernendo adulatore inſcripſit, de ſuauitate amicitiæ loquens, ſicut ſit iucunda lux, ὅτι τῷ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ θεὸς, ἅπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ προσφιλῆ ταύτης παρούσης, καὶ συναπολαυούσης ἐποίησε: Sic admiſta Deus humanæ vitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præſente ea verſanteq; nobiſcum, reddidit. Hic Plutarchus cur homo ſit animal placidum, amicabile, ſocietatis amans: cur amicitia, charitasq; vigeat, agnoſcit Deum autorem. Taciteq; illam Moſaicæ Theologiæ partem confitetur, qua retulit hominem ad imaginẽ ſuam, Deum feciſſe. Ea Cur amicitia omnia læta faciat.
B enim imago Dei cum primis fuit, quòd quemadmodum Deus eſt placidus, mitis, bonus, amoris, beneuolentiæq; cupidus, tenax, amator, amans, & amari cupiẽs, ſic animal creare ſui ſimile decreuit. A ratione verò, ſenſu, cognitione naſcitur amor. Feritas enim eſt non cognoſcentium. Ergo fecit animal prouidum, ſentiens, qui facere beneuolum, ſociabile, mite decreuerat. Is autore non Moſe ſolùm, ſed his etiam, qui nec Moſen legerunt, nec vllam Numinis præſentiam cælitus habuerunt, ſed vnam Naturã ducentem ſequebatur, Deus fuit: Qui charitate beneuolentiaq; pectoribus humanis inſpirata, ingeniiſq; placidis, ſimilibusq; ſui nobis conceſſis, humanam vitam alacritate, iucunditatéque repleuit. Eundem ſingularem Deum nominat, eiq; prouidentiam humanarũ rerum attribuit, qui patrio genus humanum gubernet amore, in eo, quo conſolatus eſt Apollonium: τίς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεὸς πατρικῶς προϊδὼν, καὶ κηδόμενος τοῦ ἀνθρωπείου γένους, προορώμενος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεξάγει τινὰς ἐκ τοῦ ζῆν, ἀώρους: Quis inquit, nouit, an Deus paternè proſpiciens & cõſulens humano generi, & procul aſpectans quæ poſſint accidere, ſubducit immaturos aliquos è vita? Hic & prouidentiam, paternamq; charitatem erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum proſpectum Deo vendicat. Optimam quoquo rationem conſolandi proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinã, cuiuſmodi celebris eſt in ſacris litteris. Ibidem quoque Deum ſingularem nominat, de quo ſæpe mortales iniuſte querantur: Qui, inquit, fortunã lamentantur, poſſet in eos dici, θεὸς δ᾽ οὔ σοι ταῦτ᾽ ἔδω, ἀλλ᾽ αὐτὸς σὺ σοί: Deum iacturam tibi nulla, ſed ipſemet attuliſti tibi, per ſocordiam & imprudentiã, Vnde amor naſcatur.
C quia ferre neſcis aduerſa. In Sympoſio quoque referens Orionem vectum ſuper Delphinibus incolumem, quem iniuſtè nautæ in mare demerſiſſent, Cælum ſtellis ſerenũ ſuſpicientem eum, conſideraſſe ſecum, ὡς οὐκ ἔστιν εἷς ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμὸς, ἀλλὰ πᾶσι τούτοις ἐπισκοπεῖ κύκλῳ ὁ θεὸς τὰ πραττόμενα περὶ γῆν τε καὶ θάλατταν: Quòd non vnus duntaxat ſit oculus iuſtitiæ, ſed omnibus his præſidet Deus proſpectans circùm, quæ terra & mari geruntur. Aduectumq; incolumem, αἰσθέσθαι θεοῦ κυβερνήσει γεγονέναι τὴν κομιδὴν, Senſiſſe, Dei conſilio, vectionem illam Delphinum fuiſſe. Is Deus Plutarchi, eſt Deus, cuius conſilio Iona Propheta præceps actus à nautis in mare, exceptúſque ventre Ceti, tertia die in littus electus eſt incolumis. Prædicatur Deus, omnium quæ toto in mundo, mari, terríſque gerantur, proſpector, cuſtos, cuius non vnus ſit oculus. Sic nullis mortalibus fuit vnquam obſcurum, quin vnus eſſet ſingularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Æthiopum eodem libro dicit, ὠφελιμώτατον θεὸς, Vtiliſſimum omnium Deus. Cui reſpondit Thales, πρεσβύτατον θεὸς, ἀγέννητον γάρ, Antiquiſſimam rem eſſe Deum: Ingeneratum enim. In his apparet confeſſio ſingularis Diuinitatis. Suæ Deo veræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incommunicabilis æternitatis. Deus antiquiſſimus dicitur, quia ſolus æternus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, vel facta. Damnatur eorum imperitia, qui vel materiam ſempiternam, antiquiſſimam,

Homo ſibi, nõ Deus malum creat.

Deus ſcelera videt.

Ioan. 2.

Deus, vtiliſſimum omnium, & res antiquiſſima.

vel mundum quoque antiquiſſimum, id eſt, æternum dixerunt, pluſquam vnum anti- D
Error philoſophorum. quiſſimum inducentes. Speciosa deceptio patet eorum Philoſophorum, qui vnum quidem antiquiſſimum, ſed mundum, cui dant æternitatem, idcirco non antiquiſſimum dicunt, quia in æternum pependit à Deo. Formoſus impoſturæ color. Senſus clarus Antiquiſſimi nunc eſt, non quòd antecedat natura; gradúque vniuerſa, ſed quòd tempore, æternitate. Id enim ſonat Antiquiſſimus, & eo ſenſu protulit Thales priſcus Theologus.
Pulcherrima quæque à Deo perfecta. Eodem libro dicitur, Haud mirum eſſe, εἰ τὰ κάλλιστα πράττεται θεοῦ γνώμῃ: Si pulcherrima quæque ex Dei ſententia perficiantur. Eſſe enim inſtrumentum animæ, corpus: θεοῦ δὲ ἡ ψυχή, Animam inſtrumentum Dei. Et quemadmodum corpus, multos à ſeipſo motus habeat, plurimos ac pulcherrimos ab anima, ſic rurſum animam à ſeipſa motam, plurima operari: τὰ δὲ τῷ θεῷ παρέχει χρωμένῳ κατευθύνειν καὶ τρέπειν ἑαυτὴν ᾗ βούλοιτο: Multa Deo cedere vtenti, vt dirigat flectatq; quocunque velit, quæ ſit omnium inſtrumentorum ſibi aptiſſimum. Neque enim æquum eſſe, ſi ignis quidem & ventus, aqua & nubes, & hymbres inſtrumentum ſint, δι᾽ ὧν πολλὰ σώζει καὶ τρέφει, πολλὰ δὲ ἀπόλλυσι, καὶ ἀναιρεῖ, ζώοις δὲ χρῆται πρὸς οὐδὲν ἁπλῶς, οὐδέπω τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξηρτημένων τῆς τοῦ θεοῦ κινήσεσι, ᾗ σκύθαις τόξα, λύραι δὲ ἄλλοις, καὶ αὐλοὶ συμπαθοῦσι: Quibus multa conſeruet, & alia multa quoque perdat, & interimat, animalibus ad nullam omnino rem vtatur, quaſi quæ non fiant ab eo, ſed ea magis ex poteſtate diuina pendentia, ſeruire & cōſentire motibus Dei, quemadmodum Scythis arcus, lyræ tibiæq; Græcis obſecundent. Hæc è penetralibus Theologiæ veræ, intimisq; Philoſophiæ theſauris, in poteſtate Dei motus animorum eſſe. In E
1.Paral.28. ſacris litteris, Scrutatur renes & corda: Intellexiſti cogitationes meas de longe. Quocir-
Pſal.7. ca Thales priſcus Theologus rogatus, εἰ λάθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ διανοούμενος ἔφη:
Hierem.17. An lateat Deos quis peccans: Sed ne cogitans quidem, inquit. Hæc etiam ſunt quæ no-
Rom.8. ſtri, Templum Dei eſtis vos. Habitat in vobis Deus. Quid illi minus, pandente Natura
Apoc.2. viam, ſenſerunt? Idem in eo, quem inſcripſit, Ignísne, an aqua ſit vtilior: διότι πάντα ἐκ τῶν
Pſal.138. στοιχείων, θεῷ χειρώνακτι τεχνίτῃ πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐργασίαν ὑποκείμενα: Quocirca, inquit, quatuor
2.Cor.6. elementa, Deo velut opifici ſubiacent ad operandum. Nullas igitur vel abſente lege Moſaica, vel ante diuinum Euangelij iubar, natura voces non dabat, inuitans omnes ad cognitionem ſcientiamq; creatoris ſui. Quas cùm clarius nonnulli, cæteri obſcurius audiſſent, demum venit creator Naturæ verus, omniumq; ambagum, apertis myſteriorum abſtruſiſſimis theſauris, reſolutor. Quo veniente, vulgata ſunt omnia bona, corroborata verarum rerum ſcientia.
Deus tandem abſtruſa ſoluit myſteria. *T V E S, delphis inſcriptū.* Plutarchus item in eo, quem inſcripſit de eo quod erat Delphis, Tu es, De Natura diuina altiſſimè philoſophatur, Nefas eſſe, vt de eo qui eſt, dicatur fuit vel erat, quæ mutationes quædam, declinationéſque eius ſint, qui in eſſendo nequeat conſiſtere: ἀλλ᾽ ἔστι θεός, χρὴ φάναι, καὶ ἔστι κατ᾽ οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον καὶ ἄχρονον, καὶ ἀνέγκλιτον, καὶ οὗ πρότερον οὐδέν ἐστι, οὐδ᾽ ὕστερον, οὐδὲ νεώτερον. ἀλλ᾽ εἷς ὢν ἑνὶ τῷ νῦν, τὸ ἀεὶ πεπλήρωκε. καὶ μόνον ἐστὶ τὸ κατὰ τοῦτο ὄντως ὄν, οὐ γεγονός, οὐδ᾽ ἐσόμενον, οὐδὲ ἀρξάμενον, οὐδὲ παυσόμενον: Sed eſt Deus, oportet dicere: & eſt, non ſecundum tempus, ſed ſecundum immobilem intemporalem & indeclinabilem æternitatem: Cuius neque prius ſit, neque po- F
ſterius quicquam, neque recentius: ſed vnus exiſtens, vna præſentia, ſempiternitatem repleuit. & ſolum eſt quod verè exiſtit, non præteritum, aut futurum, neque quod
Exod.3. cœpit, aut deſinet. Hæc apud Plutarchum philoſophia, myſterij totius Moſaici declaratio, quo dixit Deus de ſe, Ego ſum qui ſum. Nec poſſit hoc myſterium apertius explicari. Declarat enim Plutarchus præſens illud in Moſe deſignare totius æternitatis præſentiam, cui neque futurum, neque præteritum ſit admiſtum. Eſt enim præteritum tempus earum rerum, quæ præterierunt: futurum earum, quæ non ſunt, aut quæ non habent vel ætatis, vel alterius rei, quod habitura ſunt. At Deus habet, quod
Deus, ſemper habet, quod eſt habiturus. ſemper eſt habiturus. Habuit etiam ſemper, idq; immobile, indeclinabile. Quocirca cùm regnum eius, cùm diuinitatem, & beatitudinem, cum aliquo ætatis fluxu cogitamus, innoteſcat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerum fluentium, miſcere non miſcenda, falli quemadmodum febricitantes, quibus amaror linguæ cuncta reddit amara. Illud quoque præclarū de Natura diuina teſtimonium, velut è theſauris Philoſophiæ cæleſtis deptomptum: quo maximè probatur, nunquam non claram lucem mortalibus obtuliſſe Naturam ad cognitionē veri Dei. Idololatriam autem fuiſſe vulgi ſuperſtitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans, quam viam ad voluptates, iucundamq; vitam putaret ſe aperuiſſe, auertiſſe potius à magnis gaudijs: Eſſe autem magnam iucundi-

A iucunditatem in cognitione, certáque ſcientia veri Dei, qua piiſſimi quique fruantur. Quantis, inquit, quamq́; ſynceris voluptatibus fruitur genus hominum meliorum ac piiſſimorum ſuper conſideratione Dei? vt ſit omniũ bonorum Princeps, Pater omnium honeſtorum, omnis pulchritudinis: Qui nihil improbum poſſit facere, aut pati. Bonus enim eſt. Bono autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, vel odium. Neque enim calidi eſt frigefacere, ſed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoque à benignitate, iracundia à manſuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio, & truculentia, longiſſimè naturæ lege diſtat. Hæc enim vt virtutis ſunt ac roboris, ſic ea imbecillitatis & impotentiæ. Itaque Diuinitas neque iracundiæ, neque gratificationibus ſubiecta eſt. Sed quod benefaciendi, auxiliandique naturam habet, iraſci, malóque afficere minimè poteſt. Magnus autem in cælo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq́; omnia. Cæterorum autem Deorum alius eſt Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicacus, malorum depulſor: omniáque Deorum ſunt, iuxta Diogenem, amicorúmque omnia communia. Amici autem Diis ſunt boni. Itaque amicum Dei, vel non eſſe fortunatum vel modeſtum & iuſtum, impoſſibile eſt. Hæc Plutarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, eandem eſſe ſcientiam Dei, quam capacem veritatis hominem propter ſimilitudinem Dei natura docuiſſet, atque eam quam ſuis Deus oraculis demonſtraſſet. Eundem ſingularẽ Deum autorem, vt homines naſcerentur, & ad cognoſcendum naſcerentur, fatetur in eo, qui eſt, an rectè dictum ſit Viuens latita. δοκῶ δὲ ἐγὼ, καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ,
B καὶ ὅλως τὸ φῦναι, καὶ μεταχεῖν ἀνθρώπῳ γενέσεως εἰς γνῶσιν ἀπὸ θεοῦ δοθῆναι: Videor, inquit, etiam ipſam vitam, omninóque ipſum naſci, & quòd generationis homo particeps factus ſit ad cognoſcendum, à Deo fuiſſe datum. Fatetur à Deo lucem, vitam, natales homini datos, datos autem ad noſcendum: omnium autem notionum, Dei nobiliſſima. Hæc potior igitur, ad hanc conditus homo.

Magna iucũditas in cognitione Dei.

Non eſt boni nocere.

Ex alio Philoſopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Chriſtianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ ſacræ litteræ concelebrant. Eandem eſſe naturam bonitatis ac Dei. Subſtantiam diuinam eſſe Sapientiam, perfectamq́; rationem. Deum cunctis proſpicere, mundum gubernare. Hominem eſſe opificium eius. Ad vnum Deum reſpiciendum eſſe. Et pro beneficiis gratias haberi oportere.

CAPVT X.

SED dimiſſo Plutarcho, diuinus eiuſdem tempeſtatis alius Philoſophus audiendus Epictetus, non ille quidem Chriſtianus, ſed Philoſophus, tamen & vir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philoſophus, &
C qui oblatam veritatis à Natura lucem, intueatur, eamq́; ſequatur, adeò congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, ſed plena rationis eſt, vt id putem, quemadmodum mihi fuit, plerisque mirum. Is igitur Arriano autore, velut Oraculum, velut Propheta ſic diuino pectore fatur: ὁ θεὸς ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον. εἰκὸς οὖν ὅπου ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. τίς οὖν οὐσία θεοῦ; σάρξ; μὴ γένοιτο· ἀγρός; μὴ γένοιτο· φήμη; μὴ γένοιτο· νοῦς, ἐπιστήμη, λόγος ὀρθός. ἐνταῦθα τοίνυν ἁπλῶς ζήτει τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ. Deus eſt vtilis. Sed & bonũ eſt vtile. Veri igitur ſimile, vbi ſit ſubſtantia Dei, illic eſſe & ſubſtantiam bonitatis. Quæ igitur eſt ſubſtantia Dei? Caro? Abſit. Ager? Abſit. Fama? Abſit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur ſimpliciter quære ſubſtantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem forte iam toto orbe coruſcans Euangelium ad hanc tam ſublimem, præſtantemq́; pietatem prædicandam adiuuerat. Sed etiam potuit à Platone, multisque aliis Philoſophis Naturam hanc diuinam didiciſſe. Vides igitur quid ei, qui non Chriſtianus eſſet, veritas obtulerit. Primum Naturam diuinam eſſe naturam, ſubſtantiamq́; Bonitatis. Id enim etiam docuit Chriſtus: Nemo bonus, niſi Deus. Eadem ſuperius Philoſophatus eſt Plutarchus. Sed ante omnes antiquiſſimus Triſmegiſtus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiuſmodi eſſe Diuinitatem, ſed mẽtem, ſapientiam, ſcientiam, rectam rationem. Magnitudinem, maieſtatem, regnum, opesq́; eius eſſe ſapiendo, noſcendo, recta volendo. Has eius

Epictet', vir bonus, Natura duce, veritatem intuitus.

Deus quid, Epicteto.

Diuina natura, ſubſtantia Bonitatis.

Marc. 10.

diuitias, nobilitatem, robur eſſe, quòd tam incomprehenſibiliter eſt ſapiens, quàm in- D æſtimabiliter bonus. Eóque eſt inuiſibilis, perinde vt noſtra ratio, magnæ illius veluti ſcintilla. Tanta igitur Theologia dictis eſſe ſubeſt, vt ſtupor ſit ab eo religionem veram tantopere cognitam, qui ſorte eam vel neſciebat (Niſi quòd Galilæorum ſemel meminit) vel lucem eius procul velut albeſcente Aurora aſpexerat. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. *Philip. 2.* Addit idem, Monſtrant ait philoſophi, ὅτι μαθεῖν δεῖ πρῶτον τοῦτο, ὅτι ἐστὶ θεὸς, καὶ προνοεῖ τῶν ὅλων, καὶ οὐκ ἔστι λαθεῖν αὐτὸν, οὐ μόνον ποιοῦντα, ἀλλὰ οὐδὲ διανοούμενον, ἢ ἐνθυμούμενον, Hoc primum diſcere oportere, quòd Deus ſit, & proſpiciat vniuerſis, & non eſt qui latere poſſit eum, non modo operans, ſed ne cogitans quidem ac mente reuoluens. Hæc ille dixit, quem Philoſophi veritatis hoſtes, dico Proclus, Simplicius, Lucianus venerabantur, dicta eius velut oracula ſuſpiciebant, cæleſtem Prophetam putabant locutum. *Philoſophi, hoſtes veritatis.* Eſt enim grata, dulciſq; veritas animis, niſi priuatus affectus, vt ſæpe fit, guſtum deprauet, oculorumq; aciem hebetet. Si dicunt igitur, Epicteto teſte, præcipiuntq; ea Philoſophi, quis reſiduus eſt veritatis inimicus? Quia dicebantur à ſuo, gaudebant, mirabantur: ſi dicerentur à noſtris, fortaſſe non æquè. Probat igitur ratio, niſi quid priuatum prohibuiſſet, futuros omnes tales ea tempeſtate, quales nunc omnes ferme gentes. Sed proſequar alia cateruatim ex Epicteto, quibus ad vnam pietatem ſemper animos ſapientum inclinaſſe, hoc vnum pro ſumma ſapientia ſummoq; Bono habuiſſe, voces hic eorum demum conquieuiſſe, noſcas. Nec Græcis vbique, ne ſim inuiſus, vtar: τί ποτε οὖν ἐστὶν ὁ κόσμος, τίς αὐτὸν διοικεῖ: &c. *Quid pro ſummo bono habitum apud omnes.* Quid, inquit, eſt mundus, quis eum gubernat? Nemo. At quomodo E vrbs, vel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus poſſunt ſine gubernatore & præſide. fabrica verò tam ingens, & tam pulchra, temere & vt caſus tulerit, inordinatè gubernari? Eſt moderator, aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam ſumus ὑπ' αὐτοῦ γεγόναμεν, ab ipſo facti ad aliquod opus. Habemusq; coniunctionem & habitum cum eo. Hæc ille, appellans vbique ſingularem, &, vt vera religio, creatorem mundi, moderatoremq; creati. Habere nos cum illo ſocietatem, affinitatem, velut origine noſtra ex eo pendentes. Eóque iubet nos in eum reſpicere, cùm angimur, omniumq; bonorum agnoſcit autorem: κύριε ὁ θεὸς, Domine Deus, quomodo vexor. Stulte nónne manus habes? nónne tibi fecit ·as Deus? Nónne dedit tibi fortitudinem, nónne magnanimitatem, nónne virtutem? ·ut manus habens, quæris etiam qui te emungat? Aude reſpectans πρὸς τὸν θεὸν, ad Deum, dicens: Vtere me ad quæcunque velis, tecum ſentio, æquanimus ſum Nihil eorum detrecto, quæ tibi videantur. Quocunque velis age. Si vis, adde veſtẽ. Vis me imperare, in priuata vita degere, exulare, pauperem eſſe, diuitem? Ego tibi pro omnibus his apud homines aſſentiar. Totidem verbis ab eo Græcè dicuntur. Quod etiam ſit homo ſimulachrum, Similitudo Dei, iuxta Theologiam Moſaicam, delibatio, hauſtus, his confitetur: σὺ ἀπόσπασμα εἶ θεοῦ, ἔχεις τι ἐν σεαυτῷ μέρος ἐκείνου. τί οὖν ἀγνοεῖς σου τὴν συγγένειαν: *Homo, ſimulachrum & imago Dei.* Tu, inquit, es abſciſſio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipſo partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur neſcis vnde veniſti? Non vis meminiſſe cùm comedis, quis ſis qui comedis, & quem nutris: cùm in congreſſu es, quis ſis, qui vtaris. F Cùm in colloquio, in exercitatione, cùm diſſeris, neſcis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miſer & ignoras. Videris me dicere argenteum quendam, vel aureum extrinſecus. In te ipſo fers ipſum, ipſum coinquinans non ſentis, impuris quidem cogitationibus, fœdis autem operationibus. Et imagine quidem Dei præſente, non audeas horum quicquam facere: ipſo autem præſente Deo exterius, & aſpiciente cuncta exaudientéque non erubeſcis hæc cogitare? Hæc ad verbum ille. Cùm partem diuinam hominem appellat, deſignat afflatum, ſimilitudinem, & ex æterna luce ſcintillam. Eſt autem homo Deus factus à magno, vero Deo, paruus ipſe, ſimulachrúmque veri. Quemlibet pudere debeat fœdis aut factis, aut cogitationibus inquinare ſacrum illud exemplum, partemq; diuinam. Manifeſta igitur in his Moſaicæ Theologiæ confirmatio, tum de nata, diuinitusq; nobis donata mente, tum cum creatore ſimilitudine. Repetit eandem creati hominis à Deo prædicationẽ, reor ex ſapientia Moſis, cuius vbertate Philoſophorum omnium aucta eſt doctrina: τούτου τοῦ δημιουργοῦ κατασκεύασμα ὢν, καταισχύνεις αὐτό. Huius opificis opus cùm ſis, dedecoras ipſum. Quid quòd non modò te fecit, ſed & tibi ſolum te credidit, & commiſit. Neque id modò non recordaris, verum etiam dehoneſtas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commiſiſſet, ſic ſanè negligens eius eſſes, tradidit te ipſum tibi, neque poſſim dicere fidelius te ipſo. Hunc mihi aſſerua

οιος

A οἷος πέφυκε, qualis natus eſt, modeſtum, fidelem, excelſum, ſine ſtupore, ſine morbis, ſine perturbationibus. Hæc de conditione ſenſit prædicauítque hominum, Philoſophus bonus, vt ſi quis æquus, iuſtúſque arbiter eſſe velit, videat omnes ſapientes veræ Theologiæ reuerenter aſſurgentes: Hodiernam Sapientiam, non priuatam quandam, ſed vniuerſalem, humanam ipſam, à Naturáque in pectoribus hominum inſitam, atque inuſtam Sapientiam. Audi de pietate, de virtutum origine, quàm ſentiat nobiſcum, & fugandorum penitúſque extirpandorum vitiorum quis ſit modus: Peſtes, inquit, has ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκβαλεῖν, εἰμὴ πρὸς μόνον τὸν θεὸν ἀποβλέποντα, Non eſt aliter eiicere, niſi ad vnũ Deũ reſpiciendo, vni illi cohærendo, rebus eius ſanctificatum. Si, inquit, aliud voluens, lugens & gemens, ſequêris fortiorem, extrà requirens ſemper felicitatem, καὶ μηδέποτ' εὑρεῖν δυνάμενος· ἐκεῖ γὰρ ζητεῖς αὐτὴν, οὗ μὴ ἔστιν, ἀφεὶς ἐκεῖ ζητεῖν ὅπου ἔστι. Et nunquam inuenire potens. Illic enim quæris eam, vbi non eſt, omiſſo inquirere, vbi eſſet. Quid hac voce præclarius, magnificentius, qua vel inuiti, quanquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cælum ferunt Philoſophi Sapientiam hodiernam, cuius eſt omnis cura, ad veros felicitatis fontes, hos ipſos, quos Epictetus vidit, homines adducere? Hinc ſimilis Theologi noſtri exclamatio: Irrequietum eſt cor meum Domine, donec requieſcat in te. Proſequitur idem de hoc ipſo fine: Nulla, inquit, cauſa eſt cur fortunæ deploremus vnquam iniquitatem, ſed beati potius haberi debemus omnibus de cauſis: μάλιστα δὲ διὰ τὸν θεὸν, τὸν ἐπὶ τοῦτο ἡμᾶς κατασκευάσαντα: Cùm primis autem propter Deum, qui nos ad hoc creauit. O diuinam

Hodierna ſapiẽtia de Deo, qualis æſtimanda.

B atteſtationem, quam nunquam reor effudiſſet, (quanquam ſimilia Plato ſæpe locutus eſt) niſi lux illa noua, tenebris ſuperiorum ſæculorum fugatis, in mentes omnium clara illuxiſſet. Sed ingrati Philoſophorum nonnulli, & Ariſtotelis decretis corrupti, quod nõ ita contigit Epicteto, agnoſcere noluerunt. Repetit idem aduentum noſtrorum animorum à Deo, cunctorúmque cum ipſis bonorũ comitatum: Quapropter, inquit, optimus quiſque memor, & quiſnam ſit, & vnde venit, & à quo factus eſt: in id vnum duntaxat incumbet, vt locum ſuum modeſtè καὶ εὐπειθῶς τῷ θεῷ, Deóque parendo tueatur. Vis me eſſe vt liberum, vt ingenuum, ſicut tibi placitum eſt. Tu enim me ſine impedimento creaſti. Sed amplius vſum mei non habes. Tibi obſequens manſi, eidem parens decedo. Hæc & id genus ille referens, omnia iuxta Theologiam veram, in voluntatem diuinam. Ideo proſequitur, In carcerem trudit, non odio te habens. Abſit. Quis enim optimum inuiſum habet famulum? Neque negligens, ὃς οὐδὲ τῶν μικροτάτων πρὸς ἀμελεῖ, Qui nc minima quidem negligit, ſed exercens, & teſte te apud alios vtens. Nónne ego totus ad Deum, καὶ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς, καὶ προστάγματα, ταῦτα ἔχων ἐν χεροῖν ἀεὶ, καὶ τρίβων, Et mandata eius ac præcepta hæc habens in manibus, & terens ſemper intentus ſum? Audis Philoſophorum voces, veritati quam colit omnis mundus acclamantes? omnes ei mortales deferre cogentes. dum nullas omittunt, quas ei laudes non decantent, dum rerum finem eundem, vitæq; ordinem eundem agnoſcunt, ſuſpiciunt, ſummiſſis animis adorant, Natura monſtrante viam, ſcopúmque hunc tantum non oſtendente manu. propterea ſubdit

Ingrati philoſophi, Deũ non agnoſcẽtes.

C Epictetus: ὁ θεὸς ἀμελεῖ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιτευγμάτων, τῶν διακόνων, τῶν μαρτύρων, οἷς μόνοις χρῆται παραδείγμασι, πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους, ὅτι καὶ ἔστι: Deuſne, inquit, negligit opera ſua, miniſtros, teſtes, ſiue, vt Græcè dicuntur, diaconos, martyres, quibus ſolis vtitur exemplis apud imperitos, quòd ſit, & quòd bene cuncta moderetur, qui res humanas non ſpernit? Ex his videre eſt, Epictetum lucem Euangelij iam toto orbe radiantem, non vt Chriſtianus (Fuit enim Philoſophus Stoicus) ſed vt is, cui veritas non inuiſa, ſed grata eſſet, & cui certum eſſet, nullius hominis autoritatem tãtopere venerari, vt iudicium veri obtunderet: adoraſſe eos, quibus inaudita tormenta à crudelibus infligebantur, ceu diuinitatis teſtes credidiſſe. Commendans igitur & comprobans quod eos tempeſtate ſua facere audiebat, ſic clamat: τοῦτο τὸ ἔργον ἦν, ὑμνεῖν τὸν θεόν: Hoc erat operæpretium, inquit, laudare Deum, & ipſum in meipſo, & apud vnum & plurimos. Non multa mihi largitur, non copioſa, nõ vult me luxuriari. Atque ita εὐχαριστῶμεν τῷ θεῷ, ἐφ' οἷς δεῖ εὐχαριστεῖν: Gratias agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus ſum à Deo, cognoui mandata eius. Melius enim cẽſeo, quod Deus vult, quàm quod ego. Adhærebo ei miniſter & aſſecla. κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγὼ, προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνου. Proſequitur ibidem diuiniora: Mihi, inquit, ſatis eſt, ſi poſſim ad Deum tendere manus, dicens quòd quas abs te occaſiones accepi, vt moderamen tuum agnoſcerem & ſequerer, has non contempſi. Egóque habeo, cui me placere oporteat, cui me ſubiicere, cui obtempe-

Pia Stoici verba.

rare. Nempe Deo, & his qui poſt eum. Ille me mihi ipſi commendauit, ſubiecit electio- D
nem mihi vni, traditis regulis ad vſum rectum. Addit etiam, Pugna tecum pro libertate: τοῦ θεοῦ μέμνησο, ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθόν: Memento Dei, illum implora adiutorem, & aſſidentem, quemadmodum Dioſcuros, in tempeſtate. Beatos etiam appellat, εἰς τὸν θεὸν ἀφορῶντας ἐν παντὶ, καὶ μικρῷ, καὶ μεγάλῳ: Qui Deum attendunt in omni re, parua & magna. Quàm præterea clara totius creationis, prouidentiæq; confeſſio, cùm ait: Fruſtra igitur tibi Deus oculos dedit, incaſſum ſpiritum eis tam acrem, artificioſum, vt procul expatians, rerum viſarum formas apprehenderet adiecit? Quis nuntius adeò velox, & diligens? Incaſſúmne aërem in medio tam clarum, & pellucidum dedit, tanquam artificioſum, vt per ipſum traiiceret viſio? Fruſtra lucem creauit, qua non præſente, nullus erat cæterarũ rerũ futurus vſus. O homo neque ingratus eſto, neque immemor ſupremæ poteſtatis. Sed pro viſu, & auditu, & quidem mediusfidius pro ipſa vita, & quibus ea ipſa ſuſtinetur, pro fructibus maturis, pro vino, & oleo εὐχαρίστει τῷ θεῷ, gratias agas Deo. Memineriſque quòd aliud excellentius quàm hæc omnia tradidit tibi, nimirum quòd his ipſis vteretur, probaret quantum quidque valeret. Hæc Epictetus. O ſapientiam, cum vera germanaq; eſt hominum ſapiētia, vbique ſui ſimilem, radiis ſuis omnium paſſim mentes colluſtrantem. Quid aliud ſonat Theologia Moſaica, & hodierna, cultum, memoriámque Dei, ſem per inculcantes? Ecce vox Naturæ, vox cæleſtis. Quæ dixit oraculum ore Prophetarum, dixit etiam Natura ore Philoſophorum. Denique ſubiicit: Coruus crocitans tibi quid portendit. Non coruus eſt, qui portendit, ſed Deus. Quòd ſi quid ſigni datur humana vo- E
ce, nónne fecit idem Deus loqui, quo ſcires poteſtatem diuinam aliis ſic, aliis alio modo ſignificare? περὶ δὲ τῶν μεγίστων καὶ κυριωτάτων διὰ καλλίστου ἀγγέλου σημαίνει: De maximis autem ac potiſſimis per pulcherrimum Angelum ſignificat. Hæc ad verbum ille. Ad poſtremum ait, Digreſſus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propitius, per illum. Neque enim ſuccurriſſet Epicteto, hæc effari non ſolito. Agè igitur τῷ θεῷ πειθώμεθα, ἵνα μὴ θεοχόλωτοι ὦμεν, Deo pareamus, ne diuinæ iræ ſubiecti ſimus. His omnibus non modò ſingularis, vniusq; Dei confeſſio, hominis quem Natura duceret, ore prædicatur, ſed cuncta ferme Theologia confirmatur.

Oraculum ore Prophetarũ, vt natura ore Philoſophorum.

Eadem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe ſubſecutos Philoſophos. Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo reſpiciendo & ſequendo felicitatem eſſe. Eum eſſe Dominum omnium bonorum, principium beatitudinis, finemq; omnis Philoſophiæ. Felicitatem eſſe, ſequi mandata eius.

Capvt XI.

Philoſophi fabulis, vel hominum autoritatibus nimium addicti.

EADEM fuit Philoſophorum, qui ſucceſſerunt, Theologia, idem ſermo, niſi cùm vel per allegorias fabularum, incerti vagarentur, & com- F
mentis aures adhibentes, à Naturæ documentis audiendis auerterentur, vel hominis vnius, ei quaſi addicti & conſecrati, decreta pertinaciter tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum, quàm fabulas poëtarum illi admirarentur. Sed ſiquando ſeſe à coactis impoſturis exemiſſent, & ad veram Philoſophiæ viam teuerſi Naturam, cęlumq; omne conſpexiſſent, tum verò ſenties mirabiles eis voces excidiſſe, tacitamq; veritatem in eis vires exercuiſſe ſuas. Videbis eos alios, quam prius cùm in cogitationibus ſuis euanuiſſent, & quales ſpiritus mendaces, qui falſis oraculis editis, ſæpius etiam miranda cecinerunt, verámque Theologiam aperuerunt, animos, quos ſuperſtitiones raperent, ad ſe veritate reuocante. Ex his Iamblichus ſæpe Platonicorum more multos Deos nominare ſolitus, poëticis item fabulis, Ægyptiorúmque ſuperſtitionibus interdum implicitus, euigilans, oculóſque ad ſidera tollens, & quaſi ſupra regione terreſtri leuatus, ex antiquioribus Philoſophis ceu flores decerpens, velútque è Prophetis veris vnus, ſuper vno ſingularíque Deo, ſuper omni cæleſti Theologia voces admirandas edidit. De ſecta Pythagoreorum hoc primum: θεία αἰτία ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ἧς δεῖ ἀντέχεσθαι τοὺς μέλλοντας εὐδαιμονήσειν: Diuina cauſa, eſt principium, finis, medium, cui adhæreant neceſſe eſt, qui volunt eſſe beati. O vocem magnam, cæleſtem, Angelicam, non hominis, ſed Naturæ vocem. Hæc

Iamblici error, & confeſſio veritatis.

A cem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatum dein à Pythagoreis, maximè verò Archyta, & Philolao, tum Platone & Ariſtotele. Proſequitur: ἐπεὶ δὴ γάρ ἐστι θεὸς, καὶ οὗτος πάντων κύριος, δεῖν ὁμολογεῖται παρὰ τοῦ κυρίου τὸ ἀγαθὸν αἰτεῖν. πάντες γὰρ οὓς ἂν φιλῶσιν, καὶ οἷς ἂν χαίρωσιν τούτοις διδόασι τὰ ἀγαθά, πρὸς οὓς δὲ ἐναντίως ἔχωσι, τὰ ἐναντία: Nam cùm ſit Deus, & is ſit omnium Dominus, in confeſſo eſt, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quique iucundi nobis ſunt, eis beneficio præſtamus. contrà ſolemus in eos affici, qui nõ diligunt. Hæc ille. Quid igitur ſupereſt, quo minus ſit, fuerìtque ſemper vna pietas, religio, ſcientiáque Dei, vnáque ad eum ſemper animorũ propẽſio? Certis à vera via ſeductos exoptatam demum lucem reſpexiſſe: quibus autem veritatis oppugnatio placuiſſet, tenebris obortis bellum ſuis dictis intuliſſe: Spes ſuas in vna demũ, quæ lucet hodie, veritate quenque poſuiſſe. Dum finis, qui nunc oſtenditur, eſt is quem cuncti concorditer prædicauerunt, reſpexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πάσης ἀληθείας καὶ εὐδαιμονίας, οὐσίας τε καὶ τῆς ἀρχῆς, ὁ θεὸς ἐξηγεῖται: Omnis veritatis & felicitatis, ſubſtantiæ & principiorum, Deus eſt princeps. Vnde ſplendor iſte mentes eorum ſubiit, qui veræ religionis exortes fuerunt? A Natura certè, à qua, ſi deſit oraculum, veritas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem: τέλος πάσης θεωρίας, τὸ ἑνὸς θεωρητικόν; ἀνάγειν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὸ ἕν: Finis omnis contemplationis, eſt contemplatio Vnitatis, attollere ſeipſum à multitudine ad Vnitatem. Sæpe declaratum eſt, Vnitatem antiquiſſimis Philoſophis fuiſſe nomen ſummi ac ſimpliciſſimi Dei.
B Multitudinem dixerunt res omnes propagatas ab ipſa. Ecce igitur beatitudo vera noſtræ religionis, aſpirare contemplando ad rerum fontem, videre illum ſicuti eſt. Hic terminus hæret omnis felicitatis, totius Philoſophiæ, quemadmodum ſacris oraculis reuelatus, ſic à Philoſophis, natura teſtimonia petentibus agnitus. propterea propius hæc explicans, & confitens Iamblichus: ἡ μὲν γὰρ ἀμείνων ψυχὴ, μετὰ θεοῦ οἰκεῖ, καὶ συμπεριπολεῖ τὸν οὐρανόν, Anima, inquit, melior, habitat cum Deo, & per cælum cum eo deſpatiatur. Teſtatur idem, Pythagoreos omnem vitæ degendæ rationem direxiſſe ad confeſſionem, τοῦ θείου, Diuinitatis: καὶ ἀρχὴ αὕτη ἐστί, καὶ βίος ἅπας, συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Et hoc eſſe principium, omnémque vitam coordinatam eſſe ad ſequendum Deum. Sentis philoſophorum voces cum ſacris litteris conſonantes, eas reuerenter affirmantes? Quid eſt, quod ſeparet eorum Philoſophiam à Chriſtiana ſapientia, quam quidem coluerunt, ſed aliis nominibus deprædicantes, animis eiſdem reſpexerunt, cùm lumen pietatis noſtræ terras intrauit. Tunc enim Philoſophi os aperire cœperunt, audaciuſq; aſſerere, quę prius magnis ambagibus occultabantur. Quocirca ſubiicit Iamblichus: Certum eſt, inquit, ea ſolum agenda eſſe; οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων, ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μήτις ἢ θεοῦ ἀκηκοὼς, ἢ θεοῦ ἀκούων, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζηται, Quibus delectatur Deus. Hæc autem non eſt facilè noſſe, niſi quis aut Deum audierit, aut arte diuina comparet ipſe ſibi. Hæc cùm dixerit Iamblichus, nónne pro philoſophis omnibus teſtis erit, eam denique religionẽ, ſolam vitæ magiſtram, artémque viuendi veram, mortalibus apparuiſſe, quę Deum audi-
C uit, cognouitque ex ore eius, quæ grata forent illi? Philoſophi proteſtantur neminẽ quæ placita Deo ſint, facilè cogniturum, in quo totius Philoſophiæ vertitur cardo, niſi Deum audierit. Quis autem Philoſophorum Deum audiuit, qui partim oracula, partim indicia Naturæ ſecuti, loquebantur? Quo fit, vt illic ſolum vigeat perfecta cognitio bonorum, vbi diuinæ voces auditæ ſunt, cognitáque Deo placentia. Ea fuit Philoſophia Chriſtiana ſolùm, etiam verò Hebraica, ſed ea magis, quoniã quæ præſentia ſua corporaliter Deus in ea geſſit, in Hebraica per internuntios ac legatos ſuos. His & aliis conſtat Iamblichũ cum cæteris Philoſophis, ſingularem Diuinitatem, Principem mundi, Reginam rerum, Principium cauſarum cognouiſſe, ſuſpexiſſéque, creationis autorem, & à quo totius felicitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicaſſe.

Vna religio, vnáque ſcientia de Deo.

Contemplatio Vnitatis: eſt finis contemplationis.

Philoſophia non eſt aliena à Chriſtianorũ doctrina.

Quæ religio vera.

Porphyrium, ſingularem, vnicumq; Deum commemorare, cui rationabili ſacrificio, caſtiſq; cogitationibus ſit litandum. Eum eſſe omnipotentem, omnis virtutis autorem.

CAPVT XII.

Ingrati Philoſophi, qui etiam euangelij luce illuceſcente, caligarunt.

HAVD ſecus cæteri Philoſophi, Porphyrius, Damaſcius, Proclus, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortaſſe mirum, quòd Euangelio coruſcante, cuius ad eos nitor veniebat, licet ingratos, floruerũt. Omnium quidem horum Philoſophia ſuperſtitionibus eius temporis eſt contaminata, ſed veritas tamen fulgore ſuo ſuperior emerſit. Principio Porphyrius in vita Plotini teſtatur oraculum ab Apolline non de ſe, ſed vero Deo, ſic editum: D

Oraculum Apollinis.

Οἶδα δ' ἐγὼ, ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούω,
Eſt mihi perceptus cumulus numeroſus harenæ.
Audio quid mutus loquitur, & verba ſilentum.

Iacob. 2.

Hoc oraculum ſimile Propheticis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiſcunt. Si tanta eſt igitur diuina ſapientia, vt poſſit harenæ numerum cogitatione complecti, quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui prouidentiam eius intra certos limites incluſerunt? Et ſi longe & incommemorabiliter maior eſt harenarum numerus numero hominum, habet autem capillos illos omnes, licet perexiguos, in numerato, non longè facilius noſcet ſingulum quenque hominum? Igitur vel tacentes, vel arcanum animi exaudit ſilentium. Idem Porphyrius de ſummo ac ſingulari Deo, in ſecundo de Abſtinentia, oſtendens quo ſacrificio ſit colendus: Sacrificemus, inquit, etiam nos, ſed ſacrificemus vt decet, θεῷ μὲν τῷ ἐπὶ πᾶσιν ὡς ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν, μήτε θυμιῶντες, μήτε ἐπονομάζοντες· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῷ ἀνωτάτῳ εὐθὺς ἀκάθαρτον. διὸ οὐδὲ λόγος τούτῳ, ὁ κατὰ φωνὴν οἰκεῖος, οὔτε ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ᾖ μεμιασμένος. διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν, θρησκεύομεν αὐτόν: Deo quidem, qui eſt ſuper omnia, quemadmodũ inquit vir ſapiens, nihil neque euaporantes, neque acclamantes. Nihil eſt enim materiale, quod nõ mox ſupremo Deo ſit pollutum & immundum. Quocirca neque oratio exterior, neque interior cũ fuerit affectu animi polluta: Sed puro ſilentio, caſtisq́; de eo cogitationibus colamus ipſum. Porphyrius virum ſapientẽ teor appellat Paulũ, cuius eſt celebre dictũ, Deus qui eſt ſuper omnia. Deum ſupremũ, altiſſimũ nominat, ſentit ſolis puris cogitationibus ei ſacrificandũ, quas habet, vt oraculum dixit, exploratas, cæteris ſacrificiis ſuperſedendũ, maieſtati ſummæ eius non congruentibus. Diceremus quidem ipſi, primũ, præſtans, verumq́; ſacrificiũ, quo Deus, qui Mens eſt, pura mente colitur, ſi quid exterius offeratur, eſſe puræ mentis illius indicium. Quid igitur ò Platonici ſupererat, qui Deum ſupremum nominabatis, venerabamini, pie celebrabatis, quàm vt eam veram religionem declararetis, quæ ſuperſtitionibus, numinibusq́; falſis damnatis, coleret tantùm Deũ ſupremum, eique ſola pietate, ſapientia, caſtiſſima veritate litaret. Tum ſi ſupremus, eminentiſſimusq́; à vobis inducebatur, cur non hunc vnum, inepta poëticorum Deorũ turba irriſa, non approbata, toto Philoſophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, non hos vnos ſapere cenſebatis? Solus ille ſupremus rationi notus erat, ſeque exorari volebat & ſinebat, cæteri non poterant, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia F generis eiuſdem apud Porphyrium: ſed mihi ſatis eſt, è Philoſophis, ceu flores decerpẽs, quos mentes ſuperſtitionibus liberatæ, ſolámque ad veritatem intentæ non rapido errorum æſtu longius abſtractæ ſparſerunt, docere ſemper decus hodiernæ viguiſſe veritatis, cunctis philoſophorum ſuffragiis comprobatũ. Simplicius igitur, qui ſe Philoſophorum in numerum, profeſſionem Chriſtianæ pietatis refugiẽs, ponebat, incredibili miraculo ea de ſummo ſentit & docet Deo, quæ ſacræ litteræ, quarum ille maieſtatem diſſimulabat agnoſcere, perpetes concelebrant. E quibus eſt, quòd omnẽ refert hominum, rerumq́; mundanarũ conſtitutionem in illum vnum, quem ſingulariter appellat vbique Deũ: vt quòd ſi peccet animus, minimè ſit accuſandus Deus, qui liberum, ſuiq́; iuris eum creauerit. Et quòd libertas electionis & arbitrij ad vtilitatem ἀπὸ θεοῦ γίνεται, fit à Deo. Et mirabilem fuiſſe Dei molitionem, animam inter æterna caducaq́; feciſſe, quæ ſe quocunque vellet ſiue ſurſum, ſiue deorſum flecteret, & quodcũque vellet, eligeret. Et quòd ipſe fecerit eiuſmodi virtutẽ, vt maneret immotus animus, quoad ipſe vellet. Eamq́; eſſe propriè cum Deo ſimilitudinem, qua nihil hominibus beatisq́; animis ſit melius. Quippe Deus habet robuſtiſſimam potentiã, omnis poteſtatis autor, itemq́; optimã voluntatẽ: ὁ γὰρ θεὸς δύναμιν ἔχει τὴν ἰσχυροτάτην πάσης δυνάμεως αἴτιος ὑπάρχων, καὶ βούλησιν τὴν ἀγαθωτάτην. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φαῦλον δὲ μηδὲν εἶναι βουληθείς: Qui bona cuncta voluerit, prauum autem nihil,

Silentio, puriſque cogitationib. colendus Deus.

Simplicius, de Deo.

quoad

A quoad fieri poſſit. Æquata voluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuique
fas ſit, participem eſſe bonitaris eius. Et quòd animus humanus, cui non ſit ſuperna po-
teſtas, quia tamen, βούλησιν δὲ ἔχει ἀπὸ θεοῦ αὐτεξούσιον, voluntatem habuit à Deo liberam,
qua poſſet cuncta bona velle, cum certum id ei fuerit, iure hac parte, Deo maximè aſſi-
milatur, cùm voluntatis vtitur omni iure ſuæ.

*Item ex Simplicio profunda Theologia, de vno bonitatis fonte, vnico rerum, ſin-
gulariq́ principio. à quo cauſæ cunctæ, cunctaq́ principia dependeant. Et
quòd ſeſe ad ferendam miſeris opem inclinet.*

Capvt XIII.

ILLA verò è profundis hauſta Philoſophiæ myſteriis, quæ contra
veſaniam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroaſtris *Zoroaſtris error, de duobus principiis.*
impietatibus conſtituebant, Simplicius diſſeruit: Vnitas, inquit, neceſ-
ſariò præcedit multitudinem, cunctáque ex participatione Vnitaris
extiterunt: ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου, καὶ ἀρχικοῦ καλοῦ, πάντα τὰ καλὰ πρόεισι. καὶ
ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς θείας ἀληθείας, πᾶσα ἀλήθεια. ἀνάγκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρ-
χὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀναλελύσθαι. οὔτινα μερικὴν ἀρχὴν οὖσαν ἐκείνην, ὥσπερ τὴν
B ἄλλων ἑκάστην, ἀλλ' ἀρχῶν ὑπερέχουσαν πασῶν, καὶ ἐξῃρημένην, καὶ πάσας εἰς ἑαυτὴν συναγοῦσαν: A
diuina enim & principali pulchritudine, cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina
veritate, veritas omnis. Neceſſarióque omnia principia, ad vnum principium redigun-
tur, quod quidem non ſit aliquod particulare principium, quemadmodú reliqua omnia,
ſed principium cuncta principia ſupergrediens, ſeſéque ſuperattollens, & omnia princi-
pia, ad ſe colligens. Omnibúſque principiis præbens à ſe ipſo principalem dignitatem, vt
cuiuſque naturæ congruit. Hinc igitur abſurdum eſt, duo vel plura omnino quàm Vnú,
prima principia dicere. Coguntúrque duo principia Vniuerſitatis aſſerentes Bonum &
Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, non amplius omnium autorem dicere, neque
verò omnipotenrem, iure laudare: neque ſupremam ei poteſtatem vendicare, ſed totius
autoritatis dimidium: Quod ſi verum ſit, neque omnia beneficio afficere, illuminaréque,
πηγὴν λεγόμενον ἀγαθότητος καὶ φωτὸς, Qui dicitur fons bonitaris & lucis. Hæc ille præcla-
ra ſuper Epictetum. In principio vero operis, longè quàm ferè cuncti Philoſophi diui-
nius, decerpens ex illis, & lumen Chriſtianæ religionis quod iam toto terrarum orbe re-
lucebat, ob oculos habens, ſic ſcribit, Omnium rerum, fons & principium eſt τὸ ἀγαθὸν,
ipſum Bonum. Nam quod omnia concupiſcunt, id omnium eſt principium & finis. A
ſeipſo quoque Bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Sed prima & ſibi pro- *Bonum, principium, rerũ.*
xima, quæ ſola ſeipſo producit. Vna Bonitas multas bonitates, Vna ſimplicitas, & Vni-
tas, quæ ſuper omnes multas vnitates, & vnum principium, mulra principia. Idem eſt
C Vnitas & Principium, & Bonũ, & Deus. καὶ γὰρ θεὸς μὲν τὸ πρῶτον, καὶ πάντων αἴτιον: Etenim
Deus quidem eſt ipſa prima, & omnium cauſa. Neceſſe verò eſt primum, ſimpliciſſimum
item eſſe, quoniam quod compoſitionem habet vllam, & multitudinem, iam non vnum, *Vnitas, Principium, Bonũ, idem.*
ſed Vnitate poſterius eſt. Omnis autem multitudo, & omne quod non eſt bonum, Bonú
deſiderat, vt quod ipſa ſupereminear. Et quod non eſt principium, à principio ſit opor-
tet. Neceſſe quoque ſupremam, omnémque habere poteſtarem quod omnia producit.
Quocirca Vnum principiũ, mulra principia, multáſque bonitates, ſimplicitatéſque pro-
ximè ex ſe producit, inter ſe diſtanres, ad vnum cuique proprium principium reuocatas.
Vtq́; omnia pulchra in mentibus, animis, & corporibus, ad vnum fontem pulchritudinis
rediguntur: ſic recta, veréque omnia principia & fontes, ad vnum fontem & principium.
πᾶσαι δὲ αἱ μερικαὶ ἀρχαὶ ἐνίδρυνται τῇ ὅλῃ: omnia igirur principia, in vno vniuerſali ſunt de-
fixa. In Vnitate numerus, in vna Bonirate, multas bonirates. Illúdque Principiũ non par-
ticulare eſt, ſed principiorum Principium. Hæc Simplicius, non Chriſtianus, ſed merè *Principium principiorũ.*
Philoſophus, quod ad alia vel inde conſtat, quòd Philoſophorum more, & quo diſcrimi-
ne diſtat Philoſophia cæleſtis à terrena, admiſcuit quædam non vera, quaſdam per ſe bo-
nitates αὐταγαθότητας, numero multo conſtituens, quæ per ſe beatæ ſemper, non indi-
geant fontali Bono. Sentit autem Ideas æternas, ad quarum ſingulas vti fontales & ſu-
premas, rerum ſeries redigantur. Ad fontalem pulchritudinem, omnis pulchritudo. Ad

concinnitatem ſupremam, quæ dicitur ab eis συμμετρία, concinnitas omnis. Verùm vna D eſt Idea fonsq; ſupremus omnium, vna per ſe Bonitas, cui ſubiacent bonitates omnes. Bonitates autem dico, non Ideas illas fontales, ſed omnia tam in animis, mundúque intelligibili, quàm corporibus bona. Fuit autem ea Procli, quem ſecutus is eſt, de Ideis, vti rerum genitricibus, ſententia. Nos autem meliora ſecuti, probamus eis veritatem, confeſſionémque ſingularis Dei, licet ſuperſtitioſis, commentitiorúmque Deorum cultoribus, placuiſſe, ſiquid eſſent aduerſus ſententiam cæleſtis ſapientiæ prolocuti, reſipuiſſe, pectoribus eorum inſinuantem ſeſe mentem meliorem, veros ſenſus neſciis, cùm venit vſus, ſuggeſſiſſe. Quorum aliquando latratibus decus veritatis eſſet imminutum, retrorſum reflexis vocibus, demum ad ſidera prouectum. Progreſſus autem Simplicius hæc quoque ſuperaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus hominibus declarauit, quemadmodum hiſtoriæ teſtantur, vt & nos per ipſos cum eo familiaritatẽ aſſequamur. Suntq; nobis quæ ſunt extrinſecus vberrima, vtiliáque, diuina irradiatione fluentia. Quemadmodum enim animam cuius autor ipſe eſt, offerimus ei, & conſecramus, expiantes eam diuinis de eo conſiderationibus, & cùm naturaliter viuimus: ſic opus eſt etiam corpus ab ipſo datum, offerre purgantes. Hæc Simplicius, agens de ſacrificio, quo primum animum & corpus expiatum, puráque in veſte ſacrificamus, & cùm primitias eorum, quæ Deus elargitus eſt, damus, Sanctum eſſe, iuſtúmque his qui dediſſent offerre: Non quòd his indigeat Deus, ſed ob gratificationem, gratiarúmque actionẽ. Quid quòd ait eſſendi patrem fuiſſe cauſam μετὰ θεὸν, poſt Deum, & eſſendi, benéque eſſendi, quemadmodum E Deum, parentes autores fuiſſe, referens ſcilicet in Deum diuinarum litterarum more cuncta? Et cùm dicit eum præſidiis humanis deſtitutos proſpicientem miſereri magis, ac defendere: ἔρημον γὰρ ὄντα ἐπικυρίας ἀνθρωπίνης, ὁ τοὺς ξένους ἐφορῶν θεὸς, ἐλεεῖ μᾶλλον, καὶ μᾶλλον ἐκδικεῖ. Et cùm ait Deum vbique eſſe, cum diuinis ſuis omnibus virtutibus: ὁ γὰρ θεὸς ἅμα πανταχοῦ πάρεστι μετὰ πασῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Et quòd cùm multa ſunt à Deo producta, etiámque humana ſpecies. Et omnia, lapides, arbores, ſecundum virtutem cuiuſque, ἐπέστραπται πρὸς τὸν θεὸν, vertuntur ad Deum. Quin etiam ſeparationem ſpecierum futuram nunquam fuiſſe, niſi ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ θεὸς, opifex mundi Deus, ſecundum ſeparatas in ſe cauſas, eas produxiſſet. Et quòd cuiuſque formæ eſt priuata cauſa, vſque ad extrema, αἱ δὲ πολλαὶ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα. οὕτω δὲ αἴτιον αἰτίων, καὶ θεὸς θεῶν καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων: Multa porrò principia, prorſus ab vno Principio, principij dignitatem habuerunt. Sicq; Cauſa cauſarũ, Deus Deorum, & Bonitas bonitatum eſt ipſe Deus. Quódque magnum miraculum eſt, quemadmodum Moſi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et Triſmegiſtus cum Sibyllis aſſeruit nullum poſſe ſummo Deo nomen coaptari. Sic Simplicius: ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπιστῆσαι χρὴ, ὅτι τῷ πάντων αἰτίῳ ὑπὲρ πάντα ὄντος τὰ ὄντα, οὐδέν ἐστιν οἰκεῖον ὄνομα. Adhuc, ait, conſiderare decet, quòd cauſæ, quæ cuncta ſupereminet, nullum eſt proprium nomen. Nam Deus, autore Platone, priſcis fuit aſtrorum à curſu, rotationéque cæleſti nomen, exin ad intelligibiles ſubſtantias, ſed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem deſignamus, ſunt ex his, quas notas habemus, rebus aſſumpta. Hæc ait Simplicius. F

Reſipuerunt Philoſophi vel inſcij.

Animus, vt expietur.

Nullum Deo nomẽ coaptari.

Ex eodem Simplicio, Deum eſſe abſoluti boni noſtrorum animorum principium finemq́, in quem vnum ſit reſpiciendum, cui quandiu cohæſerit animus, ſua radice hæreat, diuulſus marceſcat. Quòd mundum Deus creauerit.

CAPVT XIIII.

QVAM illa quoque admiranda, ſuſpiciendáque, quibus apparet ex quo lux magna ſuperis conceſſit ab oris, eam Philoſophos aſpicientes obſtupuiſſe, lætóſque in laudes eius os aperuiſſe, confirmaſſe, non vt Chriſtianos, quod eis nomen propter inſcitiam inuiſum fuit, ſed vt Philoſophos. Dicit enim: διότι πάσης εὐζωίας, καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις. διά τε τῆς ὀρθῶν περὶ αὐτοῦ προλήψεων, ὅτι τε ἐστὶ, καὶ προνοεῖ καλῶς, καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει: Omnis beatæ & perfectæ vitæ, inquit, in animo principium & finis, eſt ſuſpectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum

Chriſtianorũ nomen inuiſum philoſophis.

Omnis à Deo profectio.

Arectis de eo ſenſibus, quòd ſit, & proſpiciat rectè, tum quòd iuſtè cuncta gubernet: Tum obſequendo, obtemperandóque libenter his quæ fiunt ab eo, vt ab optima ſententia proficiſcentibus. Nam tametſi ſui iuris ſit, motúſque anima ſuos in poteſtate, principiáque habeat bonorum & malorum, at à Deo talis creata fuit, quæ ſeipſam moueret: διὸ ἕως μὲν ἐρρίζωται τῷ ἑαυτῆς αἰτίῳ, καὶ σῴζεται, καὶ τὴν ἑαυτῆς ἔχει τελειότητα, μεθ' ἧς αὐτὴν ὑπέστησεν ὁ θεός. ἀποσπάσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ ἀπορριζώσασα ἐκεῖθεν, μαραίνεται καὶ φθίνει, αἰσχρὰ καὶ ἀσθενὴς γενομένη. ἕως ἂν πάλιν ἐπιστραφῇ, καὶ ἑνωθῇ πρὸς τὴν αἰτίαν, καὶ οὕτως ἀπολάβῃ τὴν ἑαυτῆς τελειότητα, Quocirca dum ſe radicibus altis cum autore ſuo tenuerit, conſeruabitur, ſuámque perfectionem obtinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul verò vt ſe diuulſerit, rotámque illinc ſeſe abſciderit, marceſcet, & diffluet turpis, ac debilis effecta. Vſque dum rurſum conuerſa fuerit, ſéque cum cauſa coniunxerit, ſicq; perfectionem ſuam receperit. O verba cæleſtia, miraculum Philoſophos in pectore ſenſus hos habuiſſe, tum pias voces profudiſſe, cunctos in hodiernam ſapientiam conſenſiſſe, quæ Philoſophis, quantum velint diſſimulent, aditum ad hanc veram ſapientiam, ad hos profundos diuinóſque ſermones apperuit. Addit idem Simplicius, ὅτι πᾶσα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὴν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται, Omnis animi humani perfectio, eſt vt ſeſe ad Deum couuertat, ſéque ad eum ſupremo coordinet. Refert item cuncta in hunc ſingularem ac ſupremum: Vt quòd non diuturnam voluptatem, quoniam exitialis ſit, Deus fecerit. Et iudicium πάντα εἰδότος θεοῦ, cun-
B cta ſcientis Dei. Et quòd hunc finem pœnitentiæ reſpicit, vt animus omni prorſus cogitatione ab antea factis abhorreat: δῆλον καὶ ἐκ τοῦ, καὶ τὸν θεὸν εἰς τοῦτο τέλος ὁρᾶν τῆς καθάρσεως. Et quòd à piis munera Deus accipiat: ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν εὐσεβούντων δῶρα πολλάκις ὁ θεὸς ἀποδέχεται. Et quòd quales voluerimus eſſe, in noſtra ſit à Deo poteſtate, qui cauſas vo- *Liberum agẽdi principiũ.*
luntatibus noſtris reliquerit, facultates eligendi permiſerit: ad minimas operationes vſque. Et quod mirabilius, καὶ οὐχ ἅπαξ ταῦτα μηχανησάμενος ἐν ἀρχῇ τινι χρόνου ἀπέστη τοῦ προνοεῖν, Nunquam deſtitit proſpicere Deus his, quæ machinatus eſſet in aliquo temporis exordio, & in eo cunctatum rerum creationem. Clariſſima enim nunc fatetur voce temporis exordium & in eo cunctarum rerum creationem, quam in commentionibus Philoſophiæ ſiluiſſet. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt. Neque Deus aliquando adeſt, aliquando abeſt. Hæc *Deus, ſemper adeſt omnibus, ab omnib. ſegregatus.*
enim corporea ſunt. Sed ipſe ſemper adeſt omnibus, ab omnibus ſegregatus. Et prouidentia eius, quia ſemper ipſe & vbique eſt, & bonus eſt, omnibus rebus infunditur, vt quodque meritum eſt. Et quemadmodum à lumine Solis omnia irradiantur: aliáque vident, alia videntur, alia germinant, alia proſeminantur: aliáque albeſcunt, alia nigreſcunt: alia denſantur, alia diſſoluuntur, vnumquodque vt aptum eſt, vnius ac magnæ bonitatis ſuæ, ſine labore cunctis dante portionem, neque horum ad aliquod laborante ſole, & de ſua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & τῷ κόσμῳ τὸν ἥλιον δωρησαμένη, Solem mundo donauit, omnia participant ſine labore, bene-
C fiuntque ſecundum menſuram bonitatis eorum, nihil in eo laborante Deo, & ſeſe diſtrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offenſam. Neque aduentitiam, peregrinámque habet bonitatem, ne forte abſumpta fatiſcat. Neque aliud eſt è natura eius operari: vt ad multa noſter animus, ſic is ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnem mundũ, debiliterur. Nam ſi perfectus animus humanus, & εἰς θεὸν ἀναχθεῖσα, ad Deum contentus, dicitur in ſublime ferri ac vagari, omniq; mundo deſpatiari, quanto magis ὁ τῆς ψυχῆς ὑποστάτης θεὸς, animi conditor Deus, ſine defatigatione rebus ab ſe creatis proſpiciet? Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repeténſque rationem prouidentiæ, Haud, inquit, peior hominibus ſit Deus, qui vna eadémque arte partes curant, & vniuerſum, & partes quidem propter ipſum totum. Neque verò, inquit, vile peculium Dei eſt homo, *Deus, hominem non negligit.*
vt eum Deus negligere debeat: οὐδ' εὐτελές ἐστι τοῦ θεοῦ κτῆμα ὁ ἄνθρωπος. Naturam quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cùm τὸ θεῖον, Diuinitas, inquit, ea natura ſit, habens abſolutiſſimam ſcientiam, fortiſſimam poteſtatem, opti- *Dei attributa.*
mam voluntatem, omniáque à ſe ipſo producens, profectò neque ſuarum rerum curam neſcit, quod ne tardiſſimis planéque bardis & ſtupidis animantibus accidit, quæ prolem ſuam diligunt. Neque verò propter imbecillitatẽ tanquã vires ſuas rebus excedentibus abſiſtit. Qui enim fieri poteſt, vt τὸ παραχθὲν τοῦ παράγοντος, res creata, ſit creatore

Res nulla creata, maior creatore.

maior? Tum cõcludit, Quocirca omnibus modis eſt impoſſibile, quin à Deo cuncta proſpiciantur. Hæc & id genus plurima Simplicius, quem quidem arbitror apertius & copioſius ſermones religionis noſtræ prolocutũ, quòd iam terrarum orbem rerum diuinarum lux, quam Dei Filius è cælo penetraſſet: quo claret eos veritatem quidem ſuſpexiſſe, eíque penitus aſſenſiſſe, ſed veros cultores eius, propter inſcitiá, ac ſuperbiam, vt eam ſibi duntaxat vindicarent, eiúſque inuentores ſe ſuóſque primos gloriarentur, contempſiſſe. Quemadmodum videlicet maiores eorum qui furati à Barbaris ſapientiam, cuius ſe repertores, primóſque autores oſtentare cupiebant, à quibus didiciſſent, ſiluerunt. Itaque ſic à Barbaris, litteris nempe ſacris, didicit Theologus eſſe, diuiniúſque, quàm par erat profanum loqui, Simplicius, quemadmodum Plato ſuſcepit ab Ægyptijs myſteria de tribus Regibus, de creatione, de Dæmonibus, quæ viribus humanis comprehendi nõ potuiſſent. Omnis item hæc Theologia Simplicij, ſi bene cuncta reuoluas, non ſtat cum æternitate mundi, pro qua contra Ioannem Grammaticum Chriſtianum fortiter dimicauit. Hócque argumento eſt, quos Ariſtotelis dogmata corrupiſſent, veritatem, rerũq; omnium profundiorem conſiderationem, lucémque ſacrarum litterarum, meliora docuiſſe, eóſque ſecutos eſſe libenter & aſſenſiſſe.

Ingrati Philoſophi, & primæ ſapientiæ fures.

Ex Proclo, de ſingulari Deo, quòd ſit Vnus, quòd Bonum, quòd prima cauſa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. Quòd ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis.

CAPVT XV.

Proclus ante Simplicium vixit.

Proclus reſipuit.

IN Proclo verò (Neque enim moror ordinẽ, quòd ante Simplicium floruerit) quantũ veritas exercuit vires ſuas, eruens ex inuito pectore velut è ſilice lucẽ? Dico pectus inuitum, quoniá inter confertiſſimá ſuperſtitionũ turbam, quæ comes ibat ei cæteris in libris, nõ alio quàm veritatis æſtu ad ſermones demũ rediit meliores. Vnius certè vis, & impetus eius fuit, hominẽ, cui domicilium, certaq; ſedes eius adeò diſplicuiſſet, vt inſectatus eſſet, poſtremò velut pœnitentẽ, velut alium, nouumq;, priſtina mẽte penitus exuta, voces inclytas, voces Angelorũ edidiſſe. In libro, quo format ex Platone Theologiá, quanquá de ſummo Patre, quẽ vt ſæpe claruit Platonici vocant τὸ ἕν, τὸ ἀγαθὸν, ipſam Vnitatẽ, ipſum Bonum, præclara, profundaq; diſſeruit: ego flores quoſdá, paucis cõtentus legá. Quis igitur, inquit, ſit Rex omniũ, vel ὁ ἑνιαῖος θεὸς, Vnificus Deus, ab omnibus ſegregatus, & omnia producens à ſe ipſo, & per vná cauſam præcedẽs vniuerſos ordines. Quis itẽ, qui fines omnes conuertit ad ſeipſum, & circa ſe ipſum creauit. οὗ γὰρ ἕνεκα πάντα, τοῦτον ἁπάντων τελῶν τέλος καὶ πρωτουργὸν αἰτίαν: Nam cuius cauſa ſunt cuncta, hunc omnium finiũ finẽ, metá metarum, primá operandi cauſam vocans, nõ errabis à vero. Quis item omniũ pulchrorũ, bonorumq; autor in omnia irradians τῷ θείῳ φωτὶ, lumine diuino, & turpe immenſuratumq; ad extremum vſque, omniumq; obſcuriſſimum includens? Si verba Platonis attendas, eſt id quod neque ſermonem admittit, neque notionẽ: οὔτε γὰρ νοῆσαι τοῦτον ὡς ἄγνωστον, οὔτε ἀφερμηνεῦσαι δυνατὸν, ὡς ἀπερίγραφον: Neque enim cogitare licet hũc, vt ignotum, neque effari, fandóque declarare, vt incircunſcriptum: Sed quidquid dixeris, de illo quidem dixeris, ipſum autem non dixeris. Nam quorum ſit cauſa, poterit quidem aſſignari: ſed quidná ſit, dicere aut cogitare non poterimus. Detrahit enim ſemper cogitario nos ad noſtra. poſtremò concludit, Vna igitur de primo principio veritas eſto, quę cũ primis eam laudat, appellans ἄρρητον, ἁπλοῦν, τῶν πάντων ἐκβεβηκός, Ineffabilẽ, ſimplicẽ, egredientem extra omnia. Cùm igitur adoraueris eum, vocans ineffabilem, ſecundus honos erit, omnium deſiderium ipſum eſſe. Tertius, principium omnium, quo ſe facit omnium bonorum creatorẽ. Itaque prima ſimplicitas, Rex omnium, principatus, exceſſus, incomprenſibilis, cum nullis coordinabilis. Primus Deus, Vniformis, ſupereminẽs omnes cauſas. Omnium Rex primus Deus à Platone declaratus, cuius cauſa cuncta, autor omnium bonorum, καὶ τὴν ἀγαθοειδῆ τῶν θεῶν οὐσίαν ὑφίστησι, Creans boniformẽ Deorum ſubſtantiam, omnia poſt ipſum, adhærentia, producẽs, perficiensq; omnia intelligibilia, vt Sol ſenſibilia. Duos itẽ ait eſſe Platoni modos demonſtrandæ Vnitatis. Duplex enim, inquit, tradit Plato nobis nomen τῆς ἀρρήτου ταύτης αἰτίας, ineffabilis cauſæ huius. In Republica, inquit, vocat,

Deus, cauſa, finis, meta rerum omnium.

De Deo quãquam aliquid dixeris, non tamen eum dixeris, quem perfectè cogitare non potes.

A vocat, ipſum Bonum, fontémque veritatis, Mentem, & intellectualia vnientis. In Parmenidem nominat ἓν, θείων ἑνάδων ὑποστατικὸν, Vnitatem, diuinarum vnitatum creatricem. Horúmque nominum aliud eſt creationis, ac productionis, alterum conuerſionis. Procedunt enim, inquit, ſubſiſtúntque omnia à Primo: Vnitatem ad ipſum tenentes, quæ cauſa eſt omnis multitudinis. Appellamus autem ipſum Bonum, quoniam ab omnibus deſideratur: ὅτι πάντ' ἀπ' αὐτοῦ προελήλυθεν. ἀρχὴ γάρ ἐστι τῶν πάντων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν μὴ ὄντων: quoniam omnia ab ipſo proceſſerunt. Eſt enim principium eorum, quæ ſunt, & quæ non ſunt. Videlicet quod prior Empedocles, *Vnitas diuinarum vnitatum creatrix.*

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt ventura ſequentur.

Ea ſunt enim τὰ μὴ ὄντα, quæ nondum conſpicua ſunt. Eſt principium eorum quæ ſunt, & eorum quæ fieri ab eo poſſunt, non exiſtentia. Denique in eiſdem libris hæc in vniuerſum diſſerit Proclus (ne multus in eis referendis, quæ poſſunt apud autores legi, ſtomachum moueam) primum oſtendit viam, qua peruenitur ad ὑπερούσιον τῶν πάντων ἀρχὴν, Superſtantiale cunctorum principium, ſub ratione, & allegoria Vnitatis & multitudinis, quorum primum eſt creator, ſecundum res creatæ. Tum probat eſſentiam Vnitatis ab omnibus corporeis ſubſtantiis eſſe ſeparatam. Ad hæc oſtendit nomina, quibus, vt docuimus, appellatur ineffabilis Vnitas illa à Platone. Explicat item collationem primi Principij cum Sole apud Platonem. Probat item Platonẽ in Epiſtola ad Dionyſium de πρώτῳ θεῷ, maximo, ſupremo, principali Deo, quem primum Regem appellat, fuiſſe locutum, & quomodo circa eum omnia, & eius cauſa cuncta, & vt omnium cauſa ſit bonorum. Et quod de ſuprema hac & ineffabili Vnitate Plato diſſerit in Parmenide. Audi etiam diuinas quaſdam de Natura diuina eiuſdem voces, agnoſce mirabilem, cæleſtémque apud homines Theologiam, partim à ſacris oraculis, partim ab altioribus exordiis, poſtremo ab ipſa Natura venientem: διὸ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ παντὸς χρόνου ἔξω. τοῦ μὲν γὰρ χρόνου σκιδναμένου ἀεὶ πρὸς διάστασιν, τοῦ δὲ αἰῶνος ἐν τῷ αὐτῷ μένοντος, καὶ κρατοῦντος, καὶ πλείονος ὄντος δυνάμει ἀϊδίῳ, τοῦ ἐπὶ πολλὰ δοκοῦντος ἰσχύειν χρόνου. ἔστι δὲ ἐκείνη φύσις, οὐ μόνον τῷ ἀεὶ ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. χρὴ καὶ πρὸς ταύτην ἀπειρίαν τῆς δυνάμεως ἀντιπαραθεῖσαν ἀποδοῦναι φύσιν ἀνταπορευομένην, καὶ ἐξηρτημένην ἐκείνης. πάρεστιν ὡς ζωὴ μία. οὐ γὰρ μεχρί τινος ἐν ζωῇ, ἡ ζωὴ ἀεὶ ἔχει δύναμιν τὴν αὐτὴν βυσσόθεν. ἐὰν οὖν λάβῃς, ἀέναον ἐν αὐτῇ ἀπειρίαν φύσιν, καὶ ἀκάματον, καὶ ἄτρυτον, καὶ οὐδαμῇ ἐλλείπουσαν ἐν αὐτῇ, οἷον ὑπερζέουσαν ζωήν. Poſt pauca, εἰς ἐκεῖνον δὲ αἱ πόλεις ἐπιστρέφονται, καὶ πᾶσα γῆ, καὶ πᾶς οὐρανὸς πανταχοῦ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ ἔχοντα ἐξ αὐτοῦ τὸ ὂν, καὶ τὸ ἀληθῶς ὄντα μέχρι ψυχῆς καὶ ζωῆς ἐξηρτημένα, καὶ εἰς ἓν ἄπειρον ἰόντα ἀμεγέθει τῷ ἀπείρῳ: Quocirca non in tempore eſt, ſed extra omne tempus. *Deus extra tempus.* Cùm tempus ſemper diſcindatur, diſſipetúrque ad ſpatium, quod interiacet, æternitas in eodem ſtatu permanet, & durat, pluſq; eſt æterna virtute, quàm tempus, quod in multa videtur tendere. Eſt autem illa Natura non modo infinita, quia ſemper, ſed & virtute. Oportetq; ad hanc infinitatem virtutis, æqualem & correſpondentem ex ea pendentẽ ſtatuere Naturam. Adeſt igitur vt vna vita. Neque enim vſque ad præſcriptum, & certũ

C in vita. Hæc vita ſemper habet virtutẽ eandem, infinitam, intimè in penetralibus naturæ ſuæ, ſi acceperis perennem in ea infinitatem, naturam inconſumptibilem, & indefatigabilem, nuſquam deficientem, ceu vitam ſuperferueſcentem. In illum autem vrbes reſpiciunt & omnis terra, & omne cælum vbique in ipſo manentia, & habentia ex ipſo eſſentiam, & ea, quæ verè ſubſiſtunt vſque ad animam & vitam inhærentia, & in Vnitatem infinitam euntia, infinitate ſine magnitudine. Hæc grandia myſteria, quibus non poteſt mens humana cogitare maiora, Deóque digniora. Hic primum cernimus Philoſophos virtutem Dei infinitam, indefatigabilem fateri, virtutem æternam, perennem, nuſquam deficientem. Deus, inquiunt noſtræ litteræ, cuius poteſtati nihil reſiſtit: cuius inuentio infinita, inexhauſta creatio, manatio virtutis æterna: Non ſolum æterna vita, ſed immẽſa poteſtas æternitati reſpondens. Quæ ſi nullo vnquã tempore defecit, nec defuit ipſa ſibi, ſemper habuit quo viueret & poſſet æternam. Ab hac omnia nata pendent, quibus eſſe fuit ab illa. Immenſitas eius non corporea, ſed ſimplex, Vnitas infinita, Immenſitas incorporea, Poteſtas incognita, ſed immenſa, ſine magnitudine. Omnis terra, cælum, mare flectitur in illum, pendet ab illa. Idem hæc quoque ſcribit: ἡ τῶν ἀγαθῶν πρωτίστη καὶ ἀρχηγικωτάτη, καὶ ἑνοειδὴς ὕπαρξις. Et quæ ſequuntur, Bonorũ prima, & principaliſſima & Vniformis exiſtentia, omnium ſimul bonorum cauſas, & continentias in ſeipſas, & circa

Deut. 7. Rom. 9. & 13. *Deus omnipotens.* *Dei deſcriptio.* *A Deo bona omnia.*

Vnitas & multitudo.

ſeipſas firmauit. Nec vſquam eſt boni quicquam, quod non ipſa poſſideat eiuſmodi vir- D
tutem. Neque beneficium, quod non ad ipſam conuertat participationem eiuſce cau-
ſæ. Omnia enim illinc & producuntur, & perficiuntur & ſeruantur bona, & vna omniũ
bonorum concatenatio, & ordo in illum vt fontem. Hic appellat, vt cernis, Naturam
diuinam, ſupremam, eminentiſſimam, fontalem omnium bonorum exiſtentiam, fon-
tem omnium quot in omni natura ſunt bonorum, principium primum, originẽ. Quod
habet beneficium, quod naturam virtutémque Bonitatis, ab illa habet. Illic omnium
aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur inde: palatium, aula, vbi na-
ſcuntur: theſaurus, vbi celantur cuncta bona: inde ad nos vſque promuntur Vitæ, ani-
mæ, corpora, mentes. Ex his, & id genus omnibus, quæ de ſummo Deo, Philoſopho-
rum celebrantur ore, quorum verus, & limpidiſſimus, vberrimúſque fons manat in ſa-
cris litteris, docemur omnes, vnum, eundémque Deum cunctarum gentium toto ter-
rarum orbe diffuſarum eſſe, hunc omnibus ſæculis, hominibus apprimè ſapientibus in-
notuiſſe: cúmque ſit omnium ore celebratus, meritis, ſingularitérque ſuis laudibus ab
omnibus prædicatus, probatur certè reuera ſapientiam cæleſtem diuinitus alla-
tam, & veram generis humani doctrinam apparuiſſe, quæ clarum, per-
ſpicuúmque eum oſtendit, celebrauitque ſemper, quem Philo-
ſophi adorauerunt, laudéſque eius partim à maioribus ac-
ceptas, partim ab hac ipſa Sapientia, pleno ore
decantarunt, ob quas à ſuis diuini dice- E
bantur. Sícque vna veritas eſt, ſi-
cut Crearor vnus, & ho-
minum Narura
vna.

Vna veritas, vt creator vnus.

FINIS.

A

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER SEPTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVNDI.

Omnem nationem à vetuſtiſſimis ſæculis traditione per omnes ætates deſcendente, fateri mundum creatum. Vidiſſe quædam Creati mundi priſcos ſigna. Fuiſ-
B *ſe famam apud priſcos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.*

CAPVT I.

POST RES æternas explicatas, de Creatione mundi diſſerendum, locus huic operi longè aptiſſimus, cuius inſtitutũ eſt, docere, quod quidem non magni laboris fuit, cùm ea ratione, quę viget in omnibus, quáque ſapimus, loquimurq́; omnes, rerum naturas ponderamus, tum cõmuni quodam omnium gentium conſenſu, quem inuicem ſibi per omnia ſæcula nationes tradiderunt, quémque ab exordio generis humani manaſſe conſtat, cunctis ritè rectéque libratis, ſolam eam ſupereſſe, veritatem, in quam omnium cogitationes, ſermonéſque tandem reſoluuntur, quámque audiuimus cælitus poſtea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de Deo, mirabilis fuit omnium mortalium, ſignorum quoque coniecturarúmque conſenſus, vt quo anterius procedas, eo reperias conſtantius exordium cæli ac terræ prædicari, vt de mundi creatione videatur
C euenifſe, quod de clariſſimis, vetuſtiſſimiſque quibuſque monimentis, de bello Troiano, poſt multa ſæcula Romanorum triumphis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis prædicabatur, diſtinctiúſque apud omnes reſonabat. Circunuolutis autem ſæculis, famáque paulatim obſoleſcente, obſcurari cœpit, vt vix tenuis quædam notio ſuperauerit. Sic plurima nouerunt iactarúntque ſuperiora ſæcula de Romanis, quorum nunc maxima pars obſcurata, ex humanáque opinione obliterata, pars in libris, raríſque quibuſdã veſtigiis vix credibilis remanſit. Humana autem imbecillitas eſt, vt tum facile obliuione capiamur, tum vix etiam præſentia clarè intrepidáque fide credamus. Sic euenit de Creatione, quam cùm vetuſtiora ſæcula conſtantiſſimè prædicarent, ſignis etiam quibuſdam claris adhuc ſuperſtitibus, poſterioribus, quos diuerſæ, incertæq́; opiniones conflictarent, & in varias ſententias circunflecterent, probabilius, veríque ſimilius viſum eſt, nullum habuiſſe mundum principium, ſed his omnino perpaucis. Attuleruntque illi rationes, quibus maximè & credebant ipſi, nullum vnquam rerum fuiſſe primordium, & cæteris perſuadere conabantur. Itaque fit, vt de conditione mundi ſermo duabus neceſſariò partibus integretur: vna quæ reſpondeat ad eorum oppoſitiones, eaſq́; diſſoluat, demonſtretq́;, ſi fieri poſſit, probabilius eſſe, Naturæq́; conformius & aptius, res habuiſſe principium, quàm fuiſſe ſempiternas: Altera qua vetuſtatis, gentiumq́; omniũ, ac religionũ proponatur conſenſus. Qui per omnes

Solam veritatem & ſapiẽtiam ſuperſtitem.

De creatione mũdi, omniũ conſenſus.

Vetuſtiores, veriores poſteriorũ verò ratio fuit obſcurata.

Humana imbecillitas facile obliuione capitur.

Conſentaneũ magis natura eſt, aliquod fuiſſe rerum principium.

ætates ſuperiores ſenſim reſolutus, ad aliquod rerum initium denique reducatur. Habuit igitur mundus aliquod primordium,idq; Græci,Ægyptij,Phœnices, Chaldæi,totus Oriens,omnes litteræ religioneſque omnes aſſeruerunt.Cui conſenſui, quoniam naturalis eſt,veritas ipſa,rectúſque prouidentiæ, pietatis, & veritatis ordo mirabiliter aſſentitur,nunquam vtique futurus,niſi in conditione,& initio certo mundi. Ac quoniá quibus viſus eſt æternus mundus, tribus cum primis rationibus ſunt permoti:è quibus eſt, quòd ſcelus ſit inferre potius ſempiternam priuationem,rerumq; carentiam, quàm ſempiternum eſſe:Altera quòd non ſit rationi conſentaneum, nec videat prudentia, cur tot ſæculorum millibus ceſſator ille Deus, quaſi de ſomno euigilans, repentè ad creandum, quod prius non faceret,ſe dederit:Tertia,quòd non ſit veriſimile, nec appareat, cur non creauerit ante hæc tempora, ſempiternis retro ſæculis ocioſus. Quoniamq; his rationibus omnis ferme de conditione mundi ſermo continetur, ingrediemur ſuper his diſſerendo,paulatim, quas primus Ariſtoteles, deinde ex aliorum perſona Plutarchus, tum Proclus,cæterique de Æternitate mundi attulerunt : quibus in dubitationem plures venire poſſe non reor,rationibus explicatis.Ac Plutarchus,grauis ſanè autor,teſtis eſt,multos ſua tẽpeſtate Philoſophos nihil nõ conatos,ſuſq; deq; detorquere, violentare omnia aggreſſos,vt abſconderetur,negaretur Creatio mundi,ceu graue flagitium,nefandumq; piaculum adirent,qui tollerent eius æternitatem.Quibus ille ex dogmatis Platonis,quę conabantur peruertere,& in ſuas ſententias trahere,reſpondit. de quo poſtea diſſeretur. Nunc ea quæ ex fontibus ſuis ſuggeret Natura,perſequamur. E

Quib. rationib. vſi, qui mundum fuiſſe ab æterno ſtatuant.

Reſoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodeſſe, ſed vehementer obeſſe. Hunc eſſe mortalibus omnis impietatis,omnis infelicitatis fontem rerum humanarum confuſionem. Nullam reddi poſſe prouidentiæ rationem, rebus æternis. Non poſſe animos immortales eſſe rebus æternis:aut eos non aſcendere in cælum:nulláque eſſe poſt vitam præmia virtutum.Stultos eſſe,qui deteriora velint æterna, quæ ſint melioribus impedimento.Non eſſe malum deſtruere mundum cauſa maiorum bonorum.

CAPVT II.

Aeternitas mundi,ſcelus inexpiabile.

NON enim inexpiabile ſcelus eſt, Creatio mũdi, ſed Æternitas potius, non modò ſcelus,ſi quis altius ſpectabit,ſed omnium ſcelerum,omniũ religionũ,virtutũ,iuſtitiæ, probitatis omnis eſt interitus, vt ex omnibus flagitiis,quæ deteſtatur Natura,quoniá veritatem,lucem,ſubſtantiamq; labefactant,hoc ſit principium,hoc caput,hoc profunda,vaſta, lachrymabiliſq; confuſio,in qua nullus ordo, nulla veritas, ſed ſempiternus horror inhabitet.Sublata enim Creatione mũdi,nemo eſt,quin F noſcat ac fateatur,nec mortalitatem animorum,nec prouidentiæ rationẽ defendi poſſe, nec res humanas ceu mare fluctuantes,vllam habere ſedem,ſolumq;,quo ſtabiliátur: Vt eueniat ex hac horribili confuſione, ceu cùm ſublimis arbor radicitus conuulſa, aut excelſæ moli fundamentis ablatis,omnium virtutum, & cum virtutibus labentibus hominum,rerumq; humanarum confragoſa ruina,& hoc ipſo neceſſe ſit eas in nihilum redigi ex quo illi plurimũ eas ſtabilire, decorareq; ſe putabant.Quis eſt enim,qui ſi ſibi proponens(quemadmodum ſæpe exemplorũ cauſa proponimus ante animũ quæ neque ſint, neque poſſint eſſe)nullũ mundi fuiſſe principium,extendat animum per omnia,quæ cogitanda in Æternitate eſſent,qui nõ videat cuncta ex cõtrario inuehi, quæ Creatio cunctis hominibus attuliſſet?Ex Creatione rerũ nata eſt pietas,natũ eſt,vt eum admiremur, & colamus,potentiam,clementiam,bonitatemq; eius ſuſpiciamus qui dedit nobis quod ipſe eſſet. Tunc primùm poteſtatem eius admirantes, quòd potuerit è nihilo tam pulchras,tamq; varias,tam multas ſpecies producere, veneramur, incendimur amore in illum,collaudamus benignitatem,ac bonitatem,gratias referre geſtimus, talem ac tãtum nobis parentem gratulamur.Quis enim eſt,qui cùm ſe circunſpexerit, omneq; corporis ſui fabricá contemplatus fuerit,in interiores animi ſedes penetrauerit,eaq; ſibi quondá à ſupremo Deo cognouerit donata, quod ſine tẽporis exordio fieri nõ potuit,quin rapiatur in

Vt ſunt ſuppoſitiones philoſophorum.

Quæ nata bona ſint ex creatione.

E conſideratione hominis,admiratio cultusq; creatoris.

Atur in cognitionē & admirationē, cultumq́; creatoris ſui? Hincq́; coniectet, ſe charum, acceptúmque illi eſſe, vtpote qui prouidentiam, curam, charitatem, ſapientiſſimæ mentis in eo artificio adhibuerit: Qui cùm poſſet bonis ſuis ſempiternis frui, quorum ante mundum copia circunflueret, pluſque vnus ſibi ſufficeret, quàm ſi totius mundi ad eum fieret acceſſio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatem. Id verò intuens animus, penitùs amore incenditur & flagrat, amplectitur Parentem optimum, veneratur, adorat. Neque enim ſi dependentiam attuleris, per quam à Deo conſerueris, ac ſuſtinearis, tantopere ad pietatem acceſſeris, tam te Deo debere credideris, quàm ſi te conditum cùm nihil eſſes, regi in omne tempus ab eo, & ſuſtineri perſuaſeris. A quo cùm creatus es, perinde quaſi genitus, & conceptus, editúſque in lucem fuiſti, vt cùm genitrices, filios, quibus antea carerent, eniteuntur, efficitúrque incredibilis genitricis, & prolis amor. Mirabiliſque eſt alacritas noſtra, cùm nos ſcimus à Deo creatos, Parentem noſtrum illum audimus: ſicut incredibilis mœror, & quaſi luctus, cùm tantus honos eripitur, & per infinitatem temporum, ceu per profundiſſimas tenebras, inexplicabiléſque ambages, quibus ne caput ſit, nec locus vbi conſiſtas, cogitando vagamur. Nullúmque apparet in omni rerum deſperatione, & quibus refertam conſtat humanam vitam difficultatibus, cladibusq́, perfugium niſi ad eum, qui tui, totiusq́; mundi autor fuerit, qui te tanquam amantiſſimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totum prorſus conuellitur, cùm primæua origo denegatur. Nec aliud ſuccurrit cogitandum,

Creationis cognitio quid praſtet.

B rebus æternis conſtitutis, quàm quòd condere Deus eas non potuerit: Tum quòd exiguum maieſtas eius præcellat, nihilq́; habeat ferme ſingulare, ſi totus mundus æternus cum eo fuit, ſi Sol, & Luna tam indefatigabili, diuináque vi extiterunt, vt lucere in ſempiternum, moueri in ſempiternum potuerint. Ex omnibus enim dotibus, ac quaſi priuilegiis, quibus Diuinitas ſupra omnia ſublimatur, vel maximè eſt æternitas, quæ ſi ſingularis in Deo non eſt, efficitur, ingeneratúrque ſuſpicio, vt ſupra mundum præcipuè cælo, luminibúſque cæleſtibus non multum maieſtas eius emineat. Nec valet hic illa reſponſio, Regitur, conſeruatur, generatur ſemper. Verba prorſus inania, caſſáque oratio. Aut enim ſi dari poteſt ſempiterna generatio, potuit aliquando generare ac creare Deus: Et quod perenniter facit, potuit ſemel feciſſe: at ſi ita regit, vt tamen creare efficeréque non poſſit, ne poteſt quidem regere, & generare. Vt quod non poſſit creare, non poſſit regere. Si poteſt ſemper, potuit etiam aliquando. Neque enim perfectè regeret, niſi in poteſtate totam Naturam, conditionemq́; haberet. Aut etiam cōſtituuntur, res æternæ, quia Deus eas creare non potuit: aut quia potuit quidem, ſed Æternitas melior fuit. Si creare non potuit, non poterit etiam in præſentia: priuatúrque maxima parte Diuinitatis Deus, quia nec creat in præſens: nec ſi deeſt facultas creandi, aderit perfecta regendi. Æternitatem autem non eſſe meliorem, ſuperiores, aliæq́; multæ rationes coarguerent. Nam neque hominibus, neque animalibus brutis, nullis denique ſub cælo rebus prodeſt Æternitas magis quàm creatio. Similiter enim in Æternitate cuncta, atque

Diuinitas ſola, æterna.

Æternitas rerum, nō eſt melior creatione rerum.

C in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mundum fuiſſe ſempiternum, qui tametſi ſpecies habuiſſet ſempiternas, dulcedo vitæ tamen, & vtilitas, ſenſusq́; eſt particularium: particulares autem homines, tantundem in omni æternitate cecidiſſent, ac ſi mundus non fuiſſet æternus. Cuius enim æterna fuit iſta dulcedo, cùm res particulares corrumpantur, ſentire autem bonitatem, ſit particularis vnius? Hoc vel maximè de hominibus verum, quorum nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia vel in Æternitate nemo fuit æternus. Quid Platoni profuit mundus æternus, quid Ariſtoteli, ſi ſimiliter ceciderunt, ac ſi creatus eſſet? Recenſe cæteros, mentéque euolue per omnes. Ne ipſi quidem mundo profuit æternitas iſta, cùm omnia indiuidua ſint corrupta. Itaque in particulari nullæ res capere ex Æternitate mundi fructum potuerunt: vniuerſale autem non ſentit, nec vtile eſt particularibus, dum ea ipſa intereunt, eorum ſpecies eſſe ſempiternas. Quinetiam dum profuit ſpeciebus, obfuit particularibus, quia non habebunt, quò referrentur capite carentia: Hominéſque in miſerrimam impietatem delabebantur. Quod autem vni, & alteri nocet, nocet etiam vniuerſo. Ecce quod ad vtilitatem æternatum ſpecierum aſciſcitur, ad ruinam, calamitatémque indiuiduorum aſcitum, non cognoſcitur. Sic ad interitum quoque, & dedecus ſpecierum aſſumptum non cernitur, dum vniuerſale, quod eſt aggregatio particularium, tantundem affirmatur, quantum particularia deprimuntur. Itaque quot damna dat Æternitas mundi particularibus,

Quæ ad vtilitatē veniūt ſpecierum, ea cadunt ad interitum indiuiduorum, ſi omnia ſint ab æterno.

totidem vniuerſalibus det neceſſe eſt. Virtutes autem & pietatem, prouidentiá,& quod D euidens eſt, immortalitatem aufert Aeternitas mundi, confuſionem animis, perturbationémque offundit, id eſt, vniuerſis agmen afferet malorum, vt non ſit aliud Aeternitas mundi, quàm impietas æterna, æternáque animorum confuſio, mœror ſempiternus, & ſempiternus interitus animorum. Sic vaſtitas ingens particularium & vniuerſalium. Itaque & hanc rationem diſcutiamus, quos Aeternitas mundi delectet, ſi bene deſiderium iſtud ſuum euoluát, nihil agnituros eos aliud ſe cupere, quàm mortalitatis, corruptionis,

Quid eſt vita, ſi ſit æternus mundus.

flagitiorum, miſeriarum, luctuum, calamitatum, homicidiorum æternitatem. Quid enim aliud eſt humana vita, quàm nefariorũ ſcelerum ſpectaculum, fortunæ ſæuæ, niſi ſit alia ratio, ludibrium, viuorum acerba collutatio, vexatióque perennis, iuſtitiæ & pietatis violatio? Quid aliud fit viuendo, quàm quòd regnant, vigentq; rapinæ, odia, veneficia, homicidia, adulteria, proditiones, violentiæ, direptiones, luctus vbique, dolorq;, & plurima mortis imago, laſciuiæ præterea, & corporis ad ſenectá vſque ludibria, ſexus, vſusq; naturæ veræ deprauatio, peſſimarum artium exercitatio, errores omnigeni, prauus ſemper rationis vſus? Denique nuſquam certa quies, dulcis animorum tranquillitas, optata mentis ac placida ſecuritas. Hæc tu vis fuiſſe ſempiterna. Ex hac miſeria effectum eſt, vt plerique pronuntiarint, meliorem eſſe ſortem, conditionemq; mortuorum, quàm viuentium, & bene agi cum eo, qui ſimul natus occumberet, aut certè quàm ocyſſimè. Socra-

Optimum nõ naſci prouerb.

tes, & eum grauis orator ſecutus, vitam hanc, quam volunt hi ſempiternam, mortem dice re non dubitarunt, quam lamẽtatus eſt idem, defleuitq; multis lacrymis, vt qui legeret E quæ ſuper eo ſcripſit, nihil mallet, quàm res has relinquere. Hegeſias ſic copioſe de fuga

Hegeſiæ ſermo, de vita miſeria, quid attulerit.

vitæ huius diſputauit, vt à Rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur, quòd multis his auditis mortem ſibi ipſis conſciſcerent. Docuit Silenus Midam Regem, non naſci, homini longè optimum eſſe: proximum autem, quàm primum mori. Euripides, lugendum eſſe qui naſcitur, lætandum ſuper eo qui moritur. Solomon ſapiens ille, cunctis miſeris, ſpiritusq; afflictionibus & erroribus humanis cõſideratis, intrepidè laudauit magis mortuos quàm viuos, præ his eos, qui nonquam ad hæc mala veniſſent. Non modò igitur ſempiterna mundi, hominumq; progreſſio ei non eſt viſa vtilis, ſed eò vſque prouectus eſt, vt hoc qualecunque viuitur, cenſuerit abolendum, exortesq; lucis, prætulerit viuis, priuatióque omnis vitæ, viſa ſit ei, tota vita melior. Sic profecto priuationem mundi, non ſolum ſempiterno mundi ſtatui, ſed etiá temporario, reor, anteponere potuiſſet, niſi maior ratio fortaſſe, quæ pendet omnis ex creatione mundi, obſtetiſſet, fortéque iudicaſſet, aut non intereſſe, fieret mundus nécne, aut melius futurum, ſi nunquam apparuiſſet. Nam

Spes neceſſaria virtutibus.

tranquilla quies meliórque ſeſe oſtentaret, niſi ſpes maior affulgeret, niſi portum, quo tranquille, quaſſata mundi fluctibus nauicula, conquieſceret, animus cerneret, & lacrymis redundare, luctibus reſonare neceſſe eſſet, & diem illam omnibus diris inſectari, quæ nos in hanc vitam extuliſſet. Longè autem paucis exceptis, quod miſerrimo illi contingeret, qui diem natalem, noctemq; conceptus execratus, nullum inter annos, omnemq; temporis tractum, locum eis fuiſſe deſideraſſet, maledictis proſecutus, quæcunque in vitæ ſuæ primordio accidiſſent. F Iam verò quoniam quæ carent ex decretis Philoſophorum initio, fine quoque nullo terminantur, ſi mundo nullum fuit exordium, minus item exitus erit. Efficit autem hæc ratio, vt nunquam ſit futurum, quod futurum maxi-

Sequitur rerum omnium inaudita perturbatio, ſi mũdus æternus ſtatuatur.

méque rebus humanis neceſſarium, ſapiẽtia cæleſtis docuiſſet. Nam cùm innumerabilia ſcelera in hac vita impune perpetrentur, cùm multos videas innocẽtes miſerabiliter patrimonio, aut imperio, vitaq; priuari: cùm ratio vitæ, qua degunt homines, non multum ab ea, quam piſces in mari, procul ſit, quòd illi dentibus agunt, hi & armis, & omni fraudum genere, quas ratio mala miniſtrat, perpetrantibus, cùm ſæpe iudicium, vindictámque Dei, vexari violenter, imploremus: denique cùm maxima perturbatio in ſenſibus humanis inſidat, quòd tam malè, tam ſceleratè, tam iniquè viuentes, nemo ſit, qui iudicet, & vlciſcatur, qui bonos à malis defendat, aut diſtinguat, dum non modò bonorum & malorum æqualis, vt etiam longè deterior bonorum ſit conditio, & ſicut non prodeſt bonis bonitas, ſic malis malitia non noceat. Hæc inquam cùm per omnem humanam vitam obambulent, quæ & Philoſophi viderunt, & ſuper his obſtupuerunt, ignorantéſque verum portum turbati ſunt, vt mouit multos Dionyſius, qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, vltus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam inſtigaſſet. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt permiſſum. Aphricanum domeſtici

parietes

A parietes non texerunt, infinitáque noſtrorum exemplorum eſt copia. Hæc cùm ita ſint, cùm tam multa nunc impune perpetrentur, quæ niſi animaduertantur, niſi perſuaſum ſit, meliorem aliquando ſortem futuram bonorum, maior eſſet rerum humanarum confuſio, quàm cùm ſusq; déque commiſtis elementis, Chaos inhorruit, ſtatuit Deus diem rerum ſupremam, cum miſerabili hac, & cæca vita concluſa, vis ab vnoquoque in theatro totius mundi repoſcet, Satisfiétque omnibus ſuper ratione prouidentiæ, & malis male, bonis bene, cunctis ſpectantibus dabitur. Quod cùm in omnium oculis totóque humano genere præſente fieri debeat, expectatur dies ſuprema, qua, facto omniũ mortalium concurſu, a iudice Deo, cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis neceſſaria præſcriptio, dum philoſophis habet Aeternitatem in poſterum, cuius ante nullũ apparuit principium. Et hæc ſi rectè cernas, eſt rerum humanarum terribilis illa, vaſtaq; confuſio, cæcáque inuolutio, in qua iuſtitia cum iniquitate, vitium cum virtute, prudentia cum ſtultitia, probitas cum improbitate miſcetur. Nihil eſt in quo à malis boni ſeparantur: dedecus aſcendit, decor deſcendit: ſcelus ſublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem ſtrage iacent bona cum malis. Eſt tamen omnium Philoſophorum, quos aliqua ratio tenuiſſet, quorum ingenium à veritate non prorſus abhorruiſſet, firma, congruensq; ſententia immortali Deo curæ eſſe res humanas. De immortalitate quoque animorum, & præmiis, ob vitam honeſtè aut turpiter actam, plures locuti ſunt, etiam illi ipſi, quibus Aeternitas placuiſſet. Quorum oratio nec caput habebit, nec exitum, in-

Deus, ſcelerũ vindex.

Diei ſupremæ ſpes, quid conferat.

Inducitur vitiorum agmen, tollitur virtus, ſi mundus æternus.

B tricata pugnansq; ſecum conſequetur, niſi rerum origine conſtituta. Vt cùm te ratio, pudorq; deducant ad confeſſionem prouidentiæ, alios autem veritatis impetus admoneat, fore malis & bonis perinde ac meriti ſunt, digna præmia, reuolui neceſſe ſit eos, ſi tueri hoc voluerint, ad creationem mundi, cuius Aeternitas facit, vt nec tota prouidentia conſiſtat, nec ea maximè pars prouidentiæ, quæ in remuneratione bonorum ac malorum eſt poſita. Ac quoniam non ſuperiores modo, melioresq; Philoſophi, ſed vel ipſe quoque Ariſtoteles aſſeruit, Deum remunerari bonos, fortunæ autem quæ dicuntur bona, cenſuit idem, quippe quæ bonis & malis ex æquo dentur, indigna quæ recta diuinitus donati prædicentur. Hæc duplex atteſtatio efficit, vt hæc, quam dixit, bonorum remuneratio, in hac vita fieri non poſſit. Remuneratur enim Deus pios, bona autem fortunæ ſunt temeraria. Nam ſi, inquit, diuinitus darentur, ſolis bonis darentur. Nefas enim eſt Deum erga malos, & immeritos eſſe beneficum. Igitur ſi non ſunt bona fortunæ diuinitus, nec peculiaris eſſet hæc remuneratio, qua promiſcuè fruantur boni vt mali: Donati autem peculiare, priuatúmque aliquid amicis ſuis à Deo neceſſe eſt, idq; in hac vita, in qua mali ſunt ferè beatiores, non inuenitur, reuoluitur neceſſariò ratio ad alia præmia futura poſt hanc vitam. Quorum perfecta diſtinctio, rectúmque examen, omniúmque oculis ſatisfactio, atque adeò mentis perturbatæ ſedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè conſideratis, erit, niſi vt conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniam igitur Philoſophi confeſſi ſunt prouidentiam, remunerationémque bonorũ: hæc autem in hac mor-

Ratio, pudor, veritatis impetus, homines adigunt ad confeſſionẽ prouidentiæ Dei.

Bonorum remuneratio hac in vita non fit omnibus.

C tali vita, in qua fluctuant omnia, nec ſolum eiſdem ſubiacent caſibus boni ac mali, ſed ſæpe deterior eſt conditio bonorum, non cernitur, certè nemo erit quin fateatur, ad aliam vitam ea oportere referri. Nullus autem ſermo de præmiis illis, vitáque futura fieri poteſt, ſi mundus ſit æternus, omniúmque eorum neceſſariò ſequitur euerſio, quæ de virtutibus Philoſophi diſputauerunt. Effectúmque primò hac neceſſitate eſt, vt quibus Aeternitas placuiſſet, alij certum in corruptorum fine, principióque carẽtium animorũ, numerum fuiſſe ſemper dicerent, alij vnicam cunctis animam attribuerent, alij corrumpi, euaneſceréque eos aſſererent. Et hæc omnia dedit Aeternitas mundi. Iidem tamen, quibus horum alterum viſum eſſet, multa rurſum de probitate, & improbitate diſſeruerunt, de prouidentia rerum humanarum, quibus à Deo proſpiciatur, non pauca. Nam Alexander qui tertiam ſententiam putatur ſecutus, de prouidentia diuina multa locutus, vidimúſque ſuperius eum rationem conficientem, aut non poſſe Deum, aut nolle res humanas attendere, cúmque alterutrum, & abſurdum, & indignum Deo palàm ſit, conſiteri vt attendat. Nulla verò, ſi cæteros Philoſophos audias, res humanas reſpicias, cernitur nunc eiuſmodi prouidentia, quæ maximè in eo laborare deberet, vt boni beatè viuerent, mali à iocundiſſimæ lucis aſpectu ſubmouerentur. Quod contraria ratione transfigitur. Sic Simplicius, qui modò primam, modò ſecundam ſententiam videtur approbaſſe, non de prouidentia ſolum diſſeruit, ſed eò vſque progreſſus eſt, vt quos oratio

Nulla præmia ſtatuuntur bonis ſi mundus æternus eſt.

Alexandri Aphrodiſei error.

Epicteti, in quo libro grauiſſimè & pulcherrimè dixit, non permoueret, ſolum ſupereſſe D
diceret, vt à iudicibus ſubterraneis expectare ſupplicia poſſent. Denique ipſe Ariſtoteles qui vnam ex his ſententiis eſt ſecutus, remunerationem non tacuit. Omnem demum

Præcipua philoſophiæ pars de moribus.

Philoſophum neceſſe eſt, vbi multa de natura, de cælo, terra diſputaſſet, venire ad mores, quæ prima, præcipuáque eſt pars Philoſophiæ. De moribus autem loquentem, niſi ſubdolus ſimulator, ſæuus impoſtor ſit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, & à quo tota diſputatio fluat, & deſinat, ſtatuat oportet, idq́; ſerio, non populariter, ex Philoſophia. Hinc effectum eſt, vt qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non caperent, explicaréque non poſſent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, ſtatuere coacti eſſent, cùm ad mores ventum eſt, mutare ſermonem, os aperire, loqui quod Natura volebat, compulſi ſunt. Id apud Ariſtotelem, Alexandrum, Simplicium, multosq́; alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis ſit, alij tacitè innuerunt, alij apertè prædicauerunt. Apertè Plato, ſuperioréſque omnes, tacitè Ariſtoteles, apertius alij

Finis diſputationum omnium.

poſt eum in Philoſophia eius clari multi. Eſt autem finis, vt res humanæ ad aliam quàm præſentem conditionem referantur, ſine qua tota claudicat diſputatio de prouidentia.

Abſurditas quæ cōſequitur æternitatem mundi.

Caput, vt à Deo habuerint initium. Si ſtatuis mundum æternum, ſtatuis aut vnam in omnibus animam, aut certum numerum ſempiternorum animorum, aut eos euaneſcere ac reſolui. Quodcunque ſtatueris, tota collabitur ratio prouidētiæ. De moribus item, & fine rerum humanarum, ratione remunerationum ſermo vaniſſimus eſt, & commentitius, præſtigioſus, ac ſimulatus. Simulata, ficta ſunt ea quæ dicis, Deum remunerati E
pios, ò Ariſtoteles, decimo de moribus. Non minus ſubdola, & vana quæ de iudicibus ſubterraneis loqueris ò Simplici. Nam vnica anima nullas pœnas admittet: ſi reſoluuntur, minus. Si certus æternorum numerus animorum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & diſceſſus. Quòd ſi de moribus, & prouidentia, remuneratione, & præmiis ſimulatè locuti eſtis, & quaſi populo ſatis facientes, valete Philoſophi, cum veſtra

Sublatis virtutis radicib. tota philoſophia perit.

Philoſophia ſimulata, impoſtrice. Sublatis igitur & conuulſis radicibus, quibus virtus effloreſcit, vani ſunt omnes de virtutibus Philoſophorum libri, vana tota ipſa Philoſophia: cuius finis eſt docere, non obtundere: augere, non minuere: condere, non deſtruere: vtilitatem, non detrimentum afferre.

Præſtantiſſima omnium virtus, Pietas.

Prima præſtātiſſimáque virtus eſt Pietas. Hanc velut reginam cunctæ virtutes facta corona circunſtant, ducémque ſequuntur. Sublato duce, diſpergitur agmen, palantes, incertique vagantur. Pietas non poteſt, ſi recte conſideres, conſiſtere, niſi ſtantibus his, quæ Moſaica, & Chriſtiana Philoſophia, Philoſophi quoque meliores tradiderunt, quòd creauerit hominem Deus, propter hominem mundum, quòd gubernet, quòd magna præmia virtuti dabit in theatro totius mundi.

Sublata Pietate, pereunt & cæteræ virtutes.

Sic ſtat dux Pietas. Ablato duce diſſipatur agmen: agmine virtutum diſſipato, hominum vita, non magis hominum, quàm beſtiarum vita, deterior etiam, quòd hæ ratione carentes, ea neque ad bona, neque mala abutuntur. Exuta ratio virtute, peſſima eſt, noxia eſt. Exuitur, ſi pietas detrahitur, cum qua fugiente, terga vertit omnis virtus. Æternitas mundi dat tres de Anima opiniones, à quibus ſic manat pietatis & virtutis omnis interi- F
tus, ſicut aduerſa, quòd à Deo habuerint initium. Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta ſtrages, quis ſonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus præclarum

Deducimur ad naturam beſtiarum, ſi mūdi ſtatuatur æternitas.

eſt humanum genus, Diiſq́; immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad naturam beſtiarum: humanitate, iuſtitia, pietate exuti in naturā beluarum tranſformamur. Illa igitur de fontibus Naturæ vberrima ratio, ſceleratam, exitialem, magnorum bonorum interemptricem eſſe iſtam Æternitatem. Tollit enim renouationem ad meliorem conditionem, quaſiq́; deificationem omnium rerum, quam præſenti modo & omni eius miſerrima Æternitate, longe eſſe meliorem nemo eſt qui neſciat. Si fit mundus æternus, fit vt nunquam deſinat, qualis ad omne tempus fuit. Nec recipiet, quam & ſancta oracula promittunt, & ſummis votis efflagitat Natura, vt penè Deum accuſet, quòd tam corruptibilem ſe eſſe voluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, efflagitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliúmque rerum. Hæc omni mundi æternitate melior, deſiderabilior, optatior, qua ſine nihil homi-

Quid velint aſſertores æternitatis.

nibus miſerabilius eſſe potuiſſet. Voluut autem Æternitatis amatores, nos in æternum miſerrimos fuiſſe, æternæ corruptioni, morti ſempiternæ ſubiacuiſſe. Miſera, lacrymabilis eſt, niſi ſit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuerūt,

huic

A huic multi æternam priuationem anteposuerunt. Deus, quæ ſua eſt clementia, omnium ſtatuit renouationem & in meliorem ſtatum, commutationem, qua diſcedent lacrymæ, luctus, abradetur corruptio, deſormitas. Quidquid nunc turpitudinis inſedit, expurgabitur. Multáque bona conſequentur, quæ fando nemo audiuit, aut poſſit exprimere. Hæc adeò naturalis eſt, vt niſi ſutura eſſet, humana natura penè monſtrum extiterit; cuius omnis culpa in commutatione relinquitur corrigenda. Denique ruina euerſióque eſt beatæ vitæ, mundique ſuturi (ſi mentem latius extendas) Æternitas præſentis. Nec ſtat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quaſi Philoſophi ſomniauerunt. Quæ quidem omnis eſt in abolitione, & commutatione præſentis mundi. Quo ſunt autem res meliores, ſunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura deſiderari par eſt. Naturalior beatitudo, quàm mortalitas, & corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymoſus iſte. Solus debet eſſe ſempiternus in poſterum, non mundus is, per quem regnat latè corruptio, mors, cui ſi propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus eſt interitus, neceſſariò debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinémque, non dico rerum, ſed hominum, non debuit olim eſſe ſempiternus, quàm propter eadem reſcindetur in poſterum. Tam debet corruptibilis, flagitiorúmque, dedecoris, lacrymarúmque plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille ſempiternus eſſe. Támque naturale eſt, vt iſte non diu ſit, eò nec ſemper fuerit, quàm vt beatus ille ſit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, me-
B rentur æternitatem, in quo mirabiliter ratio conquieſcit: in quibus eſt perfecta beatitudo: imperfecta verò, & triſtia inſuauia, & in quibus dedecus eſt, & turpitudo, non modò non debent eſſe ſempiterna, ſed aboleri cito debent à Natura, & à Deo. Et ſi ex duobus bonis, alterum altero ſit melius, impediat autem ſtatus deterioris, ſtatum melioris, profectò natura Deus & homo deſtruent deterius, vt melius exiſtat. Illud ergo conſiderabitur, cognoſcetur à prudentiſſimis, multique cognouere & confeſſi ſunt, nihil prodeſſe ipſum eſſe abſque bene eſſe. Nec tam dulce eſſe iſtud eſſe, vt ipſum mox admireris, & collaudes. Ecce tot teſtimonia, tot exempla. Pluris, ait ſapiens ille, fit vnus homo iuſtus à Deo, quàm mille impij. Si decem iuſtos in flagitioſa vrbe reperiſſet, pluris eos, quàm omnem ciuitatem feciſſet. Deleuit igitur omnes, quòd turpiſſimos melius erat non eſſe, quàm eſſe. Nec curauit extingui, aboleri, vaneſcere tantam hominum multitudinem, præſerens non eſſe, ipſi eſſe, quia non aderat bene eſſe. Sic cùm tota mundi ciuitas plena flagitiorum ſit, futuráque ſit magis, non eſt cur raptus in admirationem ipſius eſſe, mundi Æternitatem probabilem, & piam iudices. Tam non debes dare Æternitatem mundo, quàm Deus vrbem flagitioſam maluit non eſſe. Si diuinus, ſi immortalis, ſi ſanctus fuiſſet mundus, fortaſſe præbendæ aures eſſent de Æternitate eius diſſerenti: nunc autem Natura potius ſuadet, vt cupiatur, credatur, neque fuiſſe, neque eſſe debuiſſe ſempiternus. An ſcilicet vt æterna bella, ſempiternas miſerorum mortalium ſtrages, tot neſanda flagitia, Sol deſuper aſpiceret, & ſempiternum eſſet, quod eſt
C apud Homerum?

Æternitas mundi, ruina vita beata.

Non merentur æternitatem imperfecta, triſtia, et in quib. dedecus eſt.

Non homine eſt animal certè infelicius vllum,
Quod tellure ſuperſpiret, & inambulet ipſa.

Noſtrum quoque:

-Subeunt morbi, triſtiſq; ſenectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Illud igitur examinetur, ſi duo ſint bona, alterum longè & incomparabiliter melius altero, ſed ſtatus deterioris impediat ſtatum melioris, nónne ſtultiſſimi ſuerit, potius deteriori, quàm incomparabiliter meliori velle locum eſſe? Vt ſi manu capiendum ſit, quantum capere manus poſſit, aut ferrum aut aurum, acceptóque ferro, non ſit locus auro, non dementis erit ferrū potius ſumpſiſſe, quàm aurum? Sic cùm ſint, vt dem iſtud, duo bona, quorum alterum ſit altero incomparabiliter melius, beatitudo, glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitasq; beatæ vitæ, alterum Aeternitas præſentis mundi, prior conſiſtere non poſſit, niſi renouato vel abolito præſenti mundo (abolitio autem vel renouatio inſert vt non ſuerit ſemper, quia quæ fine terminantur, etiam principio clauduntur) certè dementiſſimi, naturæq; parum gnari erit, potius iſtius mundi vanam, & inutilem Aeternitatem, quàm Beatitudinem animorum, ac Deificationem voluiſſe, cùm ex Aeternitate iſtius mundi nihil boni, nec ad eum qui ſaueat ei, nec ad alios redundet: Longè autem ſit optatior, ac melior vna illius beatæ vitæ hora, quàm

Renouatio quid ſupponat.

Ex æternitate mundi, nihil boni.

omnis vita in hoc mundo. Hac ſtultitia, & ignoratione veri implicati ſunt omnes Philoſophi, quibus ſapientiæ ſummæ viſum eſt, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, D

Rebus corruptibilib. æternitatem dare, quid cōferat.

non videntes hanc cum omni agmine ſcelerum, inſuper beatæ vitæ, de qua vel profani multa diſſeruerunt, ferre ſecum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectúmque in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, qua cunctas miſerias animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio vt non ſit æterna, inducit, quàm æternitatem corruptibilis, tumultuoſiq́; iſtius mundi: cóſque in ſuis delyriis cæcæq́; vanitatis volutabro verſari ſinemus. Quòd autem

Cauſa meliorum, deſtruimus deteriora.

cauſa meliorum deſtruamus ſæpe deteriora: & quòd non omne eſſe, ſit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præſentem, meliorem, elegantioremque refecturi deſtruimus. Agricolæ, vinitores, ramos, & pampinos etiam late florentes, quanquam pulchrum voluptuoſumq́; erat frondes videre virentes, amputat. Si decem catulos canis, aut feles ſuſtuliſſet, ſæpe maiorem numerum ſuffocamus. Ciuitas apud Ariſtotelem, exiguo, certóque hominum numero conficitur, reiicitur vt inutilis immanis multitudo.

Natura non affectat infinitatem.

Nuſquam Natura viſa eſt infinitatem affectaſſe, moderatis, & paucis vbique contenta. Nec placet ei qualiſcunque multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, ſed inutilibus, impeditis, incompoſitis, ſeſe inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem diſplicere ei par eſt, quippe quæ omnia bona, egregias primum virtutes, rerum ad vnum caput coniunctionem, beatitudinem ſempiterna E deſtruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas, dicendum eſt animi imbecillitate, vilium, imperfectorum ſempiternam durationem affectaſſe, maiorem beatitudinem non vidiſſe (vt qui Deos bibere vinum, inter fœmineos amplexus reſolui, maiores melioréſque voluptates neſcientes arbitrantur). Quam ſi vidiſſent, nunquam rerum imperfectarum Aeternitas eis Probari potuiſſet. Itaque conſtat eadem vanitate, miſerabilíque hallucinatione iſtius mundi Aeternitatem eos affectaſſe, qua dei-

Opinio de mundi æternitate, elemēta & mundi partes Deos fecit.

ficarunt flumina, fontes, aſtra, terram, oceanum, & adorarunt elementa iſtius mundi, ipſúmque omnem mundum, quem ſicut Deum nuncupaſſent, vt eſt apud Platonem, Ariſtotelem quoque, Marco Tullio teſte, ſic æternum voluerunt. Eſt enim Aeternitas,

Aeternitas eſt deificatio quædam.

quædam quaſi Deificatio. Diuinitatem veram beatiorémque vitam, ſtatúmque rerum humanarum meliorem neſcientes, in gremio iſtius mundi nati, curas omnes & ſtudia, in ſpeculatione rerum viſibilium poſuerunt, quarum vt ſtudium eſſet venerabilius, & præſtantius, eas æternas, non corruptibiles voluerunt. Ne de rebus Aeternitate carentibus, ſed ſempiternis libros ſcripſiſſe viderentur. Viſum quoque eſt eis quaſi Heroicum, diſcedere à vulgari perſuaſione, nouámque Philoſophiam, quam cæteri non

Fons erroris omnis.

adeò perſpexiſſent, condere. Sed fons totius mali verus, vt dixi, fuit Glorificatio, Deificatióque luminum cæleſtium, quæ quidem incorruptibilia diuináque declarata, nefas ſit non fuiſſe ſempiterna. Neſcientes, nec animum ad cogitandum inſtituere valentes, cæleſtia lumina Deum incorrupta feciſſe, vt inferiora alerent, illuminarent. Id autem F fieret non ſemper, quoniam non ſemper optimum eſt, ſed quoad vtile eſſet. Nec illud quoque viderunt, quod euidentiſſimum & in Philoſophia Moſis eſt, & in Natura cla-

Cælum, propter homines factum.

rum, non homines propter cælum, ſed cælum propter homines effectum. Nec adeò cælum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quòd ordinatè moueatur, quòd & res corporea ſit, & ſimilis in motu conſtantia etiam in cordibus, & humoribus animalium inueniatur, cæli verò ſplendor, & claritas, permanénſque Natura ab optimo artifice

Repetitio breuis ſuperiorum.

compacta ſit, quem Natura interdum imitata, ſimilia quædam, terra, & aëre pariat. Sed his ſatis ſit oſtendiſſe, Aeternitatem mundi ptimùm nemini profuiſſe, tum exitialem, pernicioſámque eſſe, quæ nec Deo decus, nec homini vtilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo nobilis ſit, à naturáque beſtiarum remotus, Immortalitatem animorum, virtutes, beatitudinem. Quod ſi nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum afferat, quid ſupereſt in natura, cui prodeſſe potuerit Aeternitas? Neque enim debes, dum quæris gloriam, Deificationémque luminum cæleſtium, res humanas luminibus illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos omnem Diuinitatem, homines bonis ſuis exuere. Cúmque luminum cæleſtium, & mundi Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationéque humana pugnet, malim ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum

Aruere, nullam eius ante paucos annos vel ſcintillam extitiſſe, quàm me beatitudine, munete liberalitatéque diuina digna, ſpoliari. Quæ ſi vel paucorum ſit, meliot eſt quàm omnis, triſtis, infelixque Aeternitas mundi, hominúmque retro mortuorum ſempiternus interitus.

Diſſoluitur ſecunda ratio, In creando mundo non eſſe prius & poſterius tempore. Quandocunque creatus fuiſſet mundus, quæri potuiſſe, cur non prius creatus. In æternitate non eſſe prius & poſterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atque ſenſus. Omnem infinitatem abſurdam eſſe, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum eſſe naturaliter Aeternitatem. Quod ſuperſedens Deus Creatione mundi, neque tardauit, neque ceſſator fuit. Neque dici poteſt ſuperſediſſe, ac diſtuliſſe.

CAPVT III.

SECVNDAM rationem diſcutiamus, cum qua ſequitur etiam tertia, vt
vtraque ſit clara, alterutra examinata. Non eſſe veriſimile, nec cadere
in animum poſſe, vt tanta quæ mundum anteceſſit, æternitate, ctea-
B tionem Deus diſtulerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio fa-
ciendi inciderit, quod in omni æternitare non feciſſet. Et ſi cteate vi-
ſum eſt ei, cur tor annorum millibus antè non condiderit. Primum
igitur conſiderare, & animaduertere, rationéque perpendete operæpretium eſt, noſtrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus euenit ſæpe, quod oculis corporeis, cùm baculum in aquam intuentes, fractum referunt animo: maiorem matutino, & veſpertino tempote Solem dicunt, quàm meridie. Eundem nunciant maiorem non eſſe menſuta bipedali. Nec ſolum in ſenſibus qui tamen iudices habentur incorrupti, eſt deceptio, ſed in animo multiplex, ac varia, vt mirabilis ſit rerum, quæ placent & diſplicent, bona vel mala putanrur, vatietas iudiciorum. Ac ſunt multa, quæ cùm nobis videantur, accurrens ratio, ac mens, & in ſeipſam conuerſa, caſtiget errorem, ſicut cùm veniam noſtrorum ſcelerum imploramus, aut errores noſtros, quod fecit Hippocrates & Auguſtinus, confitemut, refellentes ſcilicet priotem ſententiam, in qua nos hallucinatos eſſe deprehendimus. Sic ſæpe fit, vt incidat in animum abſutda cogitatio, ſubitóque accurrens ratio corrigat errorem, dicat rem ſic habere non poſſe, ſecus ſentiendum eſſe, propter maiorẽ validioremq́; tationem. Ecce occurrit animo, difficileq́; eſt non aſſentite, extra cælum ſemper aliquid eſſe, ſuccedeteq́; res ſibi inuicem, in infinitũ, quia non capit animus illud nihilum, cui exttemitatem oportet eſſe adiunctá. Is error ea ratione corrigitur, quòd impoſſibilis ſit, & abſurda infinitas rerum. Similis error
C accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitut ptimũ, diligenterq́; attendenda, rerũ vniuerſalis infinitas, & omnis qui in ea verſatur error aperiendus. Nam cùm ſpecioſa prima frõte videatut, quòd quo maior ſit numetus bonorũ, hoc ptobabilior, & optatior, naturæq́; adhęrentior iudicetur, fit hac ſpecioſa perſuaſione, vt infinitas temporũ ac ſeculorum, terumq́; ſub ſęculis infinitis natarum, bona & naturalis videatut. Vt autem errorẽ occultum, errore manifeſto ſępe detegimus, oſtendentes abſutdum, ac impoſſibile quod fieri poſſe ac narurale videretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotũ eſt, cuiúsve abſutditas eſt clarior, ſic qui vellet iſtam irrationabilem, abſutdam, & aduerſam naturæ rerum ſempiternarum æternitatem cernete, animóque ſuo declarare terum ſempiternarum cupiditatem & apparentiam eſſe præter naturam, clarioribus exemplis vſus, eam fortaſſe coarguat. Opinantur ptobabiliorem, magisq́; naturalem eſſe infinitatem ſæculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum certum, eóque putant naturalius ſempet mundum fuiſſe, quàm aliquando cœpiſſe. Oporret igitut animorum, ac temporum infinitatem abſurdam agnoſcere, ex omni alia abſutda infinitate vt mundorũ, vt infinitate extra mundum. Si placet enim infinitas, eamq́; arguis meliorem, quia infinita eſt, arguas etiam licet melius non modò plures mundos, ſed innumerabiles eſſe, quàm vnum, quia quo plures res ſunt, hoc melius eſt. Aut ſi vnum mundum concedam, melius mundum millies plures homines quàm præſentẽ eorum paucitatẽ habuiſſe.

Refellitur alterum de mũdi æternitate argumẽtum.

Vt ſenſus fallaces ſunt, ſic animus ſæpe.

Ratio ac mens caſtigat errorem.

Abſurda eſt rerum infinitas.

Error occultus errore manifeſto detegitur.

Melius, ſi cęlum non potuit in immenſum extendi, ſaltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam vim hominum ſapientum, innumerabiles item ſtellas exiſtere. Sic melius vnumquemque hominem, ſi placet multitudo, centum manus habuiſſe, cælum vertice tetigiſſe, proceriorisq́; ſtaturæ eſſe. Montes item aureos, aurea flumina extitiſſe.

Vagetur animus per abſurdas infinitates, vt finitum verũ ſtatum tandem agnoſcat.

Vagarique poteſt animus per omnes abſurdas infinitates & rapi cogitandi ludibrio, velut a ventis, ad omnia, nuſquam ſiſtens. Simile prorſus ludibrium, errantis, & captantis ſæculorum ceu meliorem Aeternitatem. Agnoſcas igitur abſurdam ex reliquis infinitatibus. Non inuenit vllum extra cælum finem cogitatio, nec adduci poteſt, quin opinetur vbi deſinit ſupremus orbis, ſubſequatur hæreatq́; aut corpus aut quiduis aliud. Putes plures eſſe mundos, nunquam tam exiguum hunc fieri debuiſſe, decuiſſe maiorem numerum hominum exiſtere, ſtellarum copiam numeroſiorem, latius mare, latiorem terram. Perſpicuum igitur ſit inimicas eſſe naturæ, & ad conditionem eius minimè aptas,

Impoßibilitas exiſtendi profecta ex abſurditate. Quid ſit infinitas.

omnes infinitates, vt quæ nec fieri poſſunt, & impoſſibilitas exiſtendi profecta ſit ex abſurditate, quòd omnis infinitas, ſine capite, ſine ordine ſit, confuſionis plena. Nec aliud eſt infinitas, quàm inane animi commentum, vanumq́; cogitationis ludibrium, quæ poſſit non modò per omnes Naturæ conditiones tendere, ſed extra naturam lapſa per ea quæ neque ſint, neque fieri poſſint quaſi naturæ, fingens ſibi omnia, temere in ea incurrentia, ipſorum quoque Philoſophorum ſuffragiis condemnata. Vera enim ſunt, quæ Proclus refert: ἡ μὲν οὖν ἀπειρία, παντάπασιν ἀγνώμων, καὶ ἄλογος, καὶ μηδὲ μὴ προσιεμένη θεὸν, ἀλλὰ χρωμένη πρὸς πάντα τῷ κατὰ τύχην, καὶ αὐτομάτῳ. ἡ δ' ἐν ὡρισμένῳ πλήθει, καὶ ἀριθμῷ κόσμων, ἐπιμέλεια, καὶ πρόνοια: Eſt, inquit, infinitas irrationabilis, incognoſcibilis, nuſquam recipiens Deum, ſed vbique temeraria, & fortuita, procuratio autem & prouidentia in multitudine certa & numero mundorum.

Infinitas quid ex Proclo.

O Procle, cur non vides etiam in infinitate temporum quod opinaris in infinitate mundorum? Et quod item ait Plinius de infinitate mundi, transferatur ad infinitatem temporis: Quaſi, inquit, non eadem quæſtione, ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius. Ac quanquam Philoſophi

Infinitũ duplex philoſophis.

diſtinguant infinitum in actu, & in potentia, primum negantes, ſecundum concedentes, dicendum eſt, quod prohibet ne ſit ſecundum, idem prohibere ne fuerit primum. Nam cùm tempus reſpiciat non futurum modò, ſed etiam præteritum, vt illud ſit verum tempus quod præterit, totq́; millibus annorum confectum ſit, extiterit iam hoc infinitum, ſuámque ſubſtantiam, qualisqualis eſt, habuerit, & nunc eſſe ac dici poſſet infinitum. Et potuerit fieri in præteritum, quod nunquam in poſterum fieri poſſe dicas. Nunquam enim fore infinitum tempus in actu dices. Sed friuolas has vanáſque ſubtilitates

Aeternitas mũdi perinde execrabilis, vt mundorũ infinitas. Modicis natura delectata.

relinquamus illis: quæ ſuis Natura docet vocibus, execrabilem eſſe Aeternitatem, innoteſcant. Perinde enim ſuam fert ſecum confuſionem, ſicut illa mundorum, ac rerum infinitas ſuam. Meritóque quibus infinitas iſta placuiſſet, abſurdiora confiteri compulſi, & ab illo cogitationum ludibrio, tanquam phreneſi ad vſitata, inaudita ſunt raptati. Nuſquam igitur Natura patitur infinita, quæ cernitur vbique moderatis delectata. Non eſt pulchritudo aut vtilitas in infinitate ſed temperamento, moderatione, numero certo. Iam aufertur & interpellatur decor, non modò ſi infinita, ſed ſi plura addideris, quàm ſi pauciora. Vbique ſunt certæ leges, limites præſcripti, & intra ſuas metas habitat venuſtas, quam ſi vel ad plura vel pauciora redegeris, labefactaris, ſuſtuleris, venuſtatis re & nomine priuaueris. Certis regionibus circumſcriptum eſt cælum, definita terra, cæleſtes orbes, & lumina, generis humani multitudo, numerus ſtellarum. Nec plura facta ſunt vbique, aut pauciora, quàm quæ venuſtas, & vtilitas poſtulaſſet. Nuſquá temeraria rerum immenſitas & infinitas aſpicitur. Vbi plura ſunt, quàm deceat, confuſio eſt, turpitudo eſt. In illa ſæculorum ac rerum infinitate, aut æternitate, turpiſſima quæque ſordeſcit confuſio. Quàm pulcherrimum fuit, vt aliquo principio, & capite res includerentur, ab aliquo initio manarent, tam fuit turpiſſimum eſſe eas ἀκέφαλας, ſine capite, ſine initio, eóque ſine ordine. Quod cogitans ſapiens animus, triſtatur, mœret, nec habet vbi ſiſtat. Sicut autem modicis delectatur Natura, ſic ars imitata Naturam, concluſit cuncta artificioſis præſcriptis. Ipſi quoque non delectamur vel audiendo, vel videndo, niſi modicis, vt quod ait ille, ſicut ſit infinitus ſpiritus datus, tamen cum perpetuare verba nolimus. Sic perpetuare mundum non patitur ratio, ea perpetuatione, quæ nunc vſque ducta in æternum fuerit.

Non eſt infinitum, quod aliquãdo habuit principium.

Nam quod futurum eſt in poſterum, habuerit initium, cui nitatur, nec vnquam erit infinitum, quod aliquando habuit principium.

Acipium. Clatum igitur eſt, niſi Deum, cuius nullum debet eſſe principium, ipſe omnium principium, æternum nihil eſſe debuiſſe. Neceſſe enim eſt, Deum fuiſſe ſempiternum, quòd ante eum nulla ſit maieſtas, nec aliud initium. Qui niſi fuiſſet æternus, nec ipſe naſci ex nihilo, nec res ex illo potuiſſent. Solus igitur ipſe debet eſſe ſempiternus, tes autem & mundus non debent, tum quia habuerunt vnde naſcerentur, tum quòd nefas ſit æquari Diuinitati ac maieſtati eius quicquam. Aequatetur autem, ſi pariter ſempiternum eſſet.

Solus deus ſempiternus, & cur.

Peculiaris enim eſt naturæ diuinæ dos, Aetetnitas, qua demonſtratur ipſum ſibi principium, ortúſque ſempiternus eſſe, nec à quo procederet, indiguiſſe. Quem gradum ſi tes attingerent, non ſingulate decus id ac neceſſitas Diuinitatis eſſet. Nec valet, ſi detur æterna manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingentes, vel in ætetnum à Deo naſcentes, pet Aeternitatem coæquarentur.

Peculiaris deo æternitas.

Melius igitur mundo & ad conditionem natutæ eius aptius eſt, habuiſſe principium, quàm ſemper fuiſſe, vt ſeruetur maneátque Deo ſoli dignitas Aetetnitatis. Qui niſi ſempiternus eſſet, non ſolùm illi, ſed etiam nobis origine & cauſa catentibus nocuiſſet. Prodeſt autem nobis, vt ille ſolus ſit ſempitetnus, quoniam Aeternitas eius fuit cauſa natalis noſtri.

Melius eſt & aptius, vt mundus principiũ habuerit, & cur.

Et prodeſt illud caput eſſe ptæſtantiſſimum, omníque dignitate, & æternitate præcellens. Iámque pulchrum eſt & vtile nobis, habuiſſe principium, quàm decorum & vtile vniuerſo, vnum illum eſſe ſempiternum. Cuius decus, & excellentia tedundat in honorem noſtrum, dum habemus caput nobiliſſimum, originem infini-

B tam, principem æternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, ſemper non fuiſſe, qui nec ſentiremus ipſum eſſe, & natis poſtea melius fuerit habuiſſe caput ſempiternum, qui illa Aeternitate excepta, quod nefas, & impoſſibile eſſet, omnibus præterea bonis, vel ipſa Diuinitate nos donatutus eſſet: Quæ donari non potuiſſet, mundo iſto corruptibili ſempiterno, in quo eodem ſemper manente nulla beneuolentiæ diuinæ etga genus humanum probatio fieri potuiſſet. Sempérque quæſitum fuiſſet, cur id prius non feciſſet. Cut quandocunque beneficium contuliſſet, inæternum retro non contuliſſet.

Beneuolentia diuinæ ex creatione mundi agnita.

Nec vetò ſolum non malum eſt, aliud ætetnum eſſe, aliud creatum, aliud ſuptemum, aliud infimum, ſed etiam optimum, ac neceſſarium. Sic in homine eſt nobiliſſima pars ratio, eſt venter & pedes indigniotes. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quæ mirabili varietate decora eſt, vbique viuit. Ita fuit & in omni mundo venuſtiſſimum, vt ipſum ptincipium eſſet ſempiternum, res autem haberent initium, creatote cùm omni alia dignitate res creatas præcellente, tum verò Aetetnitatis honote.

Quib. modis principium ſempiternum & præcellẽs intelligitur.

Cognita igitur & animaduerſa abſutda infinitate temporum, informíque æternitate rerum, ex aliis abſutdis infinitatibus, & viſo pietatis veræ, ac naturalis eſſe, vnius tantùm fateti, & agnoſcete Aeternitatem, iuſtitia poſtulante, vt cuius ſupra omnes præſtat ineffabiliter maieſtas, ſolus eſſe ſempiternus, ſolus his debitis honoribus à nobis adorari debeat, facilis erit reſponſio ad ea quæ obüciebâtur. Nunquam enim ceſſatot fuit Deus, nec vita ſempiterna eius, vocari debet ceſſatio, ſed ne-

C ceſſaria, naturaliſque Aeternitas, quam nullæ tes neque potuerint, neque debuerint attingere: quæ quandocunque cteatæ fuiſſent, ſemper æternus ille, ipſæ creatæ, & inchoatæ dicendæ fuiſſent.

Dei naturalis æternitas.

Vt eadem conditio futura fuerit, ſi vel ſexcentis millibus annorum antea mundus cteatus fuiſſet. Tantundem enim Deus æternus, tantundem mundus non æternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate menſura manente. Quare mentis error corrigendus, per abſutdas has infinitates vagantis. Nunquam enim locum, finémque inueniet, qui quætet, cut non antè creatus mundus: cur tandiu Deus ceſſauerit. Quidquid tibi finxeris, ſemper idem etit, remanente ſempet eadem Æternitate. Animi ludibrium eſt, cæcáque hallucinatio, vt qui non poſſunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingente ſibi, ſi qui eiuſmodi eſſent, ruere eos in inferius cælum. Sic & ipſum cælum ſub pedibus neceſſariò fore, mare quoque, & omnis aqua ſuperna videtur eis fluete in cælum. Qui quidem errot ratione caſtigatur & exemplo.

Antipodas eſſe certiſſimũ eſt, quamquam id negarint. Lactant. lib. 3. cap. 24. et D. Auguſtin. de ciuitate Dei 16. cap. 9.

Adhibe ſimilem caſtigationem in hac vana cogitatione, ſtultáque animi vanitate. Neque enim erat adhuc ante vel poſt, prius & poſterius, nec tandiu. Indiuiſibili quadam & incomptehenſibili ratione coniuncta fuit creatio cum Æternitate. Ipſáque Æternitas non habet prius & poſterius, neque in illa Æternitate fuit quod antegredetetur, quod ſubſequeretur, quod fit in tempore. Difficiléque nobis, qui ſolum tempus habemus exploratum, nunquam in Aeternitate fuimus, erit pereipete, inq; animum inducere, vnicum

Aeternitatẽ aſtruere eis qui diſcernũt de iis tantum quæ fiant in tempore, abſurdiſſ. & planè difficile.

Sempiternitatis ac ſimplicem actum. At agnouere & confeſſi ſunt Philoſophi, præcipuè Plato. Quare quærens cur ante tot annorum millibus Deus ceſſauerit, falleris, pueriliter laberis, non vides te tempora fingere, vbi nulla eſſent tempora. Fingis in illa Aeternitate fuiſſe quod ante, quod in medio, quod pòſt ſequeretur, fuiſſe diuturnitaté, breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, inſtarq́; aquæ prætereuntium rerum, quæ nunc natæ, poſt creſcunt, ac dilabuntur: ſuccedunt aliæ, fitq́; idem circuitus, totáque ratio vnum quondam temporis exordium reſpicit. Illic nil tale. Vbi nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & poſterius, quæ maximè principium quoddá reſpiciunt. Sic bellum Troianum anteceſſit Perſicum: & Moſes omnium ſcriptorum eſt antiquiſſimus, quoniam & principium fuit, cui tota temporis niteretur ratio, & anteceſſio. Et res, collapſis prioribus, ſucceſſerunt, quæ prius non eſſent. Illic quoniam eadem res ſemper eſt, nec aliud antè corrumpitur, aliud ſurgit, ac ſuccedit, ſed idem ſemper ſtatus permanet, non poteſt niſi per errorem & inſolentiam aſciri prius & poſterius, quibus tempus integratur. Fluuius eſt tempus, res quoque fluunt, Diuinitas eadem eſt. Quare qui fingat ibi prius & poſterius, accidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius cælum: Ac ſi poſſet intelligi, quanquam periculum eſt ne non intelligatur: adeò varia eſt à tempore, & eo quod nunc viuimus, Aeternitatis ratio, vt dicendum ſit, coniunctam fuiſſe indiuiſibiliter, nullo ſpatio intercedente, Creationem cum Aeternitate. Nulla fuit igitur vacatio, nec ociabatur Deus, quem etiam (tanta animi noſtri obtuſio eſt) vt non capiamus vbi potuerit eſſe antequam mundus fieret, exiſtimantes eum perinde ac nos & noſtra, aliquo mundi loco neceſſario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fateretur, omni mundo Deum eſſe maiorem. Quid igitur aliud, niſi ſtupor, obtuſáque acies, te cogit addubitare, ac quærere, Deus vbi eſſet ante conditum mundum, ſi mundo maior eſt, res autem continens eſt maior contenta, Deus toto mundo maior, vt mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur, qui nec capere quidem eum poſſit. Sunt alia, vt principio dixi, abſurda noſtrorum imbecillium animorum ſimulachra, figmentáque, quibus rationis, prudentiæq́; auxilio diſſipatis, docemus nos ipſos, aliunde petitis exemplis ſæpéque ab errore reuocamus. D

Deum nõ debere ea eſſe conditione & ſorte, vt nos. E

Examinantur Philoſophorum, primum Ariſtotelis de Aeternitate rationes. Ariſtotelem non impugnare ſimpliciter Creationem, ſed qualem nonnulli ante eum deprædicaſſent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore fuiſſe aſſerebant. Priſcos non quemadmodum calumniatur Ariſtoteles, tempus æternum credidiſſe. Priſcos aſſeruiſſe tempus & cælum creatum, creatum cælum ex liquida aquæ ſubſtantia.

CAPVT IIII.

F

Qui ſtatuerint æternitatem mũdi.

HÆc fuit prima ſermonis ratio, de mundi vel Æternitate, vel creatione. Secundo eſt, vt preſſius, ac nominatim eorum rationes apponátur, quibus viſa eſt Æternitas probabilior. Ex his fuere præcipuè tres, Ariſtoteles quidem primus, pòſt quidá Platonici, exinde Proclus & Simplicius, qui creationem euertere non ſolum à natura, ſed etiam autoritate Platonis conati. Quorum priori reſpondit quidem ſolerter Ioannes Grammaticus, non autem quoad huic operi congruit, partim eadem, partim diuerſa ratione reſpondebimus. Paucas igitur quaſdam rationes attulit ſuper Aeternitate Ariſtoteles, è quibus eſt in octauo de Auditione naturali, & in libris de Cælo, ea, quòd mutuo ſe conſequantur tempus & motus, & res quæ mouetur. Omnes autem præter vnum Platonem, confeſſos tempus æternũ. Quos neceſſariò ſequatur æternus motus. Nam ſine motu cæli, non eſſe tempus: Sic non eſſe motum ſine re mota. Itaque tria hæc ab inuicem eſſe inſeparabilia, Tempus, Motum, Cælum. Vt qui dixerunt tempus æternum, neceſſariò motum & cælum rem motam, æterná dixerint. Sic totum mundum æternum. Argumentumq́; eſt à conſenſu maiorum validum certè, ſi ſit quod ait: ſed prorſus in contrarium oſtendam. Neminem priſcorum, tempus aut cælum æternum dixiſſe. Altera ratio à Natura ducitur: Nullum tempus ſine præſenti, & nunc eſſe aut co-

Iob 8. de natura.

Tria inſeparabilia, tempus, motus, cælũ.

A aut cogitari poſſe. Ipſum autem nunc, ſeu præſens, medium eſſe quoddam inter princi-
pium & finem, principium futuri, finem præteriti: Sic neceſſe eſſe ſemper eſſe tempus.
Extremum enim poſtremi accepti temporis, in aliquo nunc præſenti eſſe. Nihil enim in
tempore accipi poſſe, præter præſens. Quocirca, quoniam ſemper eſt principium & fi-
nis, ipſum nunc ſeu præſens, neceſſariò ſemper ad vtramque partem eius eſſe tempus.
Tempus autem ſempiternum, motum inducit ſempiternum. Hæc ratio (pace tanti viri
dixerim) non modò naturalis non eſt, ſed penè ſophiſtica. Alias rationes propoſuit aliis
in libris. De Cælo, quòd corpus illud ſit diuinum, incorruptibile, cuius nunquam fuerit,
nec maiorum memoria dicatur fuiſſe, labefactio: Quòd ſit Deorum domicilium ex ma-
iorum autoritate, vt æternorum æternum. Quòd ſit præter quatuor elementa quintum
diuinum corpus: Quòd dictum ſit æther, ab æterno motu: quòd ſi ſit incorruptibile, non
ſit creatum: Incorruptibile à Platone dictum: Ex ordine item rerum conſtanti: Ex ipſo
corpore. In libris autem poſt res naturales, quòd à diuinis Intelligentiis regatur, quòd
æterno motu moueatur à Deo primus orbis, ſic omnes deinceps: A ſubſtantiis æternis
animatum. Hæ ferè ſunt Ariſtotelis rationes. Illud autem primum in his ſciendum, at-
tentéque animaduertendum, non vſquequaque rationes eius contra dogma noſtrum, &
creationem mundi, qualem tradimus ipſi, tendere, ſed potius aduerſus ante eum de
Creatione locutos. Tres enim abſurdas de Creatione mundi producit idem maiorum
opiniones: Alios tempus æternum, ſine cælo, & mundo ſtatuiſſe: alios creatum mundum,
B ſed in poſterum incorruptibilem: Partim modò naſci, modò corrumpi, idq; in omni
Aeternitate: omnéſque rationes eius id laborant, vt hæc doceant abſurda, præſtaréque
mundum ſemper fuiſſe, quàm quoduis horum trium oſtendentes. Nos autem qui è tri-
bus illis nihil aſſerimus, qui & tempus cum cælo, & mundo ſimul natum dicimus, mun-
dum autem aliquando creatum, non incorruptibilem, ſed corruptibilem, quanquã alia
ſublimiore ratione quàm Philoſophorum illa, quòd omnia orta occidant, nec tertium,
quòd mundus modò cadat, ac ſeneſcat, modò reficiatur, ſtatuimus, certè liquet, rationes
omnes eas contra Moſem non dirigi. Optimum verò eſt, abſurda, & à Natura diſſidentia
deſtruere, veritate tamen integra, quã ſæpe dum defendimus, labefactamus. Prima igitur
tatio & atteſtatio non modò non aduerſatur nobis, ſed ipſius etiam Ariſtotelis teſtimo-
nio prorſus eſt falſa, vt non mea, ſed eius autoritate arguatur, priſcos æternum tempus,
poſtea cælum natum non crediſſe. Conferamus igitur inter ſe loca. Octauo de Auditu
Naturæ libro, præter vnum Platonem, tempus æternum cunctos ſtatuiſſe refert. At verò
in libris de Cælo, omnes Græcos, & Barbaros attribuere Diis cælum vti immortalibus,
& ingenitis, immortale & ingenitũ. In libris poſt res naturales, præclarè maiores ſtatuiſ-
ſe Deos cæleſtes, primas, æternáſque eſſe ſubſtantias. Poſſe item multis rationibus pro-
bare, fermè neminem è priſcis, niſi fortè vnum Democritum, tempus æternum, cælum
creatum dixiſſe. Nam Timæus Locrenſis imaginem Æternitatis dicens Tempus, id tunc
extitiſſe dixit, cùm cælum factum eſt. In qua ſententia veriſimile eſt etiam Pythagoram
C Pythagoreóſque omnes fuiſſe, fuit apertè Triſmegiſtus, & Orpheus. Sed relinquamus
hanc nihil contra nos, vt dixi, pugnãtem rationem, & deſtui patiamur ab illis, quæ fuiſ-
ſent à nobis euertenda. Secunda ratio, quòd tempus ſemper habuerit præteritum quo-
modo vera erit ei, qui cælum nullo adhuc tempore ſentit creatum? & cum cælo, tempus
creatum contendit? Vbi fuit præteritum illud, cum cælum creatũ eſt, ſi non Sol, non mo-
tus vllus adhuc cæleſtis eſſet? Quid cogitauit Plato, qui Ariſtotele autore creat tempus,
cùm tempus poſt natum cælum, aut cum cælo dicit extitiſſe? Non vidit opificẽ mundi,
ſine tempore operatũ, maſſamq; cæleſtem volubilem, rapidam, ſubitò à ſe creatã moueri
iuſſiſſe? Quid Mercurius, & Phœnices, qui cenſent ex liquabili aquæ ſubſtantia, cæleſtes
ſubſtantias coalitas. Puerilis propè argumẽtatio, Tempus ſemper iunctum eſt præterito:
nullũ igitur habet initiũ. Verum eſt de omni ſubſecuto & iam nato tẽpore quod ex illo
depẽdet exordio. De naſcente tẽpore non eſt verũ: quod naſcens poſt cælum, aut pariter
cum cælo, vt ait Philo, neceſſariò cum cælo non erat, ſicut non erat cælum pater eius.
Quòd ſi fuit ſpatiũ vllum ante cælũ, iam illud veſtra autoritate non eſt tẽpus, qui tempus
non quodcũque ſpatiũ, ſed motus cæleſtis dũtaxat aſſeritis. Sic illud ſpatium, in quo crea
tum eſt cœlum, & cui ſubito tẽpus, cœleſtiſq; motus coniunctus eſt, non fuit tẽpus, ſed vel
Aeternitas, vel quiduis aliud. Quod ad me igitur attinet, nihil non modò video in hac ra
tiocinatione neceſſariũ, ſed penè vitioſam video, peccantemq; à tẽpore naſcẽte, ad tẽpus

De tempore, tantùm habemus τὸ νῦν, Ariſtotelis.

Sophiſtica ratio Ariſtotelis.

Aliæ opiniones abſurdæ de mũdi creatione.

Tempus cum cælo & mũdo natum.

Ariſtoteles ex Ariſtotele refutatur.

Imago æternitatis, tempus, Timæo Locrẽſi.

Non fuit tẽpus ante cælum.

natum. Vt ſi quis nullum habere Tybrim ortum, principiumq; contenderet, quia ſemper D aqua, quæ ſit ante oculos, cùm præterlapſa, & ſuperius aduentante ſit iuncta, quo fiat vt ſemper ſit eadem ſuperioris, inferiusq; fluentis aquæ ratio, perpetuáque manatio. Quod quidem arguerét, qui fontem ortumq; fluminis ſcrutari nollent. Sic cui non placeret explorare tempus vbi ortum habuiſſet, omne tempus cum præterito, & futuro cōiunctum contēderet. Vt igitur omnes operationes aliquo initio particulari inchoātur, aliqua fine claudūtur, ſic neceſſariò tēpus earum inchoatur, & deſinit, & à particularibus, priuatisq; operationibus, eſt ad magnam illam cæli, terræq; operationem peruenire, cuius inchoatio, temporis ortum inchoauit, cùm neque tempus, neque res ipſa prius exiſteret. Quod autem de corporis cæleſtis Diuinitate diſputat, cui memoria maiorum nulla facta ſit vnquam diminutio, & quòd ſit eorum aſſenſu, Deorum domicilium, vt æternorū æternum,

Cælum, æther ab æterno curſu nomen habet, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν.

& quòd inditum ſit nomē ab æterno curſu. Hæcq; omnia ferme ex maiorum autoritate trahuntur, cuncta potius in eum reuoluuntur. Si placet enim aliquo in loco maiorum autoritatem eſſe, clarum eſt maiores, nemine diſcrepante, præcipuè ſi vetuſtiſſimas gentes animo adieris, mirabili conſenſu, Tempus, & Cælum creatū tradidiſſe. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chaldæi, Poëtæ, Theologíque & ſuperiores Græciæ ſapientes, omnes vnanimiter mundum condiderunt. Famáque per omnes ætates manabat, quàm magis initiis mundi hominibus propioribus, tam clara magis, & cōſtans. Quod paucis teſtimoniis poſtea demonſtrabo. Maiores igitur non quidem imminutum Solis vnquam, aut Lunæ iubar, obtuſámque aſtrorum aciem, aut de cæli ſubſtantia defe- B

Vetuſti quique cælum creatum ſtatuerunt.

ciſſe quid, tradiderūt, ſed illud verè ac conſtanter tradiderunt, cælū cùm antea non eſſet, fuiſſe creatum. Hoc Moſes, totáque Hebræorū claſſis. Hoc Triſmegiſtus, quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, vti Philoſophiæ Deum adorauerunt. Hoc Orpheus, Heſiodus, Homerus, aliiq; ſubſecuti. Maiores itē indiderunt cælo nomen æther, non ab æterno curſu, licet & id Plato aſſerat in Cratylo, ſed à nitore, ardore, lumine.

Aether, vnde nomen habet.

Cuius ſubſtantia luminoſa, puráque eſt, & nitens inardeſcit, vitalémque terris infundit calorem, omne nomine ætheris deſignatum. Hinc vnus è ſeptem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis

Solis equi.

Aethon, & Solis equi cùm ſint quatuor, inditum eſt, vno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id eſt, igneus, & ardens: ratióque nominis quòd ardeat, deſignat eum eſſe cæleſtem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim vetuſtiſſimus Triſmegiſtus, quod apud alios quoque maiores videas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philoſophos conſentire ſcribit, ex liquidiſſima puriſſimáque aquæ ſubſtantia fa-

Vnde factus æther & Sol, Triſmegiſto.

ctum æthera, & Solis orbem, ſicut fiunt puriſſimæ nubes, faceſq; & flammæ ſublimes, & nubes aquoſæ, colliſæ, flammatæq; longum aëris illuminant tractum. Hæc illi dixere, vt oſtendam, eſtq; vehementer rationi conſentaneum, cùm videamus eiuſdem vis & ſubſtantiæ multa luminoſa ex aqua, quæ variatur incredibiliter in pulcherrimas quaſque admirandasq; ſpecies, fieri, vt aurum, cryſtallus, aër, nubes, ignes, colorum varietates, nubes luminoſæ, vel in media nocte. Sic potuit à ſapientiſſimo Opifice liquidiſſima cæli

De cæli materia, opinio Empedoclis.

Aliorum de cælo ſententia.

ſubſtantia ex aquis ſecerni, ac ſeligi. Plutarchus igitur autor eſt, Empedoclem ex aëre, F ab igne inſtar cryſtalli denſato, in quo igneum, & aërium inſit, cælum credidiſſe. Ariſtotelem, ex quinto corpore, igne, vel ex calida & frigida contemperatione: Anaximandrum, plenum ignis eſſe Solem: Xenophanem, ex igniculis collectis: Stoicos, accenſionem intelligentem ex mari: Platonem, ex igne plurimo: Anaxagoram, petram igneam: Philolaum, vitreum ex igne mundano ſumentem. Quibus apparet, veteres æthera non à curſu perenni, ſed ab ardore & igne nuncupaſſe. Apparet etiam eis non fuiſſe cælum adeò diuinum, quantum Ariſtoteles poſtea deificauit, quippe quod ex elementis natum, puréque ſelectum cuncti aſſeruerunt: natura quidem elementare, ſed puriſſimè ſegregatum, & compactum. Triáque clarent ex autoritate maiorum, contrà, quàm Ariſtoteles poſtea innouaſſet, cęlum ex igne, & aqua eſſe, aut puriſſimam ex aqua ſubſtantiā, quemadmodum ex aqua fit aër, & ex aëre, æther, ætheriæ verò ſunt ſubſtantiæ cæleſtes. Sícque claret eos ex eadem elementorum maſſa, cælum ædificaſſe. Ex eo claret ſecundum, eos corpora cæleſtia non deificaſſe, nec diuinum corpus, niſi quo puriſſimum eſt & incortupribile, appellaſſe. Tertium, non quintam quandam ſubſtantiam orbibus & ſtellis adiudicaſſe, ſed ex eadem atque noſtra hæc terreſtria, quibus dominatur corruptio, feciſſe, puriorem tamen earum compagem, ſicut ex cibo fit ſanguis: demúmque ex craſſis, & feculentis naſcitur puriſſimus ſpiritus, quo non modò viuunt, ſed etiam ſentiūt animantes.

A animantes. Qui ſi in loco eſſet,vbi nihil labefactaret, & niſi animal deficeret, nunquam & ipſe deficeret, vt cælum, quod in altiſſimis regionibus nulla aduerſa te labefactatur. Mirabilis igitur eſt maiorum conſenſus, cælum fuiſſe creatum, & ex igne, aut aqua puriſſimè ſelectum. In qua ſententia cùm primus fuiſſet Mercurius Triſmegiſtus, cuius ſuper hac re diuinum eſt teſtimonium, fuit deinceps omnis qui ante Ariſtotelem, & Platonem floruerunt, Philoſophorum caterua. In eandem grauis autor Plutarchus aſſerit ipſum Ariſtotelem iuiſſe, his verbis, ne putes meum eſſe commentum: de placitis Philoſophorum ſcribens, Anaximenes, inquit, vltimam circunferentiam terreſtrem eſſe. Empedocles,ſolidum eſſe cælum,ex aëre compacto ab igne, inſtar cryſtalli, igneam,aëriámque naturam in vtroque hemiſphærio complectens. Ἀριστοτέλης, ἐκ πέμπτου σώματος, πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: Ariſtoteles,ex quinto corpore,igne, vel frigida,& calida contemperatione. Hæc tametſi Ariſtoteles non dixit in his, qui nunc paſſim habentur libris, credendum eſt tamen in aliis, qui ad nos non peruenerunt (Siquidem & Tullius profert,& alij, quæ his in libris nunc non extant) Plutarchum legiſſe. Triſmegiſtus autem vetuſtiſſimus,è cuius fontibus bibit vniuerſa Græcia, apud quem omnē propè Moſaicam reperies Creationem, hæc aurea verba, vt ſemper mihi viſum eſt, ſcripſit de Creatione Solis, primo libro διεξοδικῶν, ad Tat filium: ὁ δὲ πάντων κύριος εὐθέως ἐφώνησε τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ, καὶ νοητῷ, καὶ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος. καὶ ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσεως ἀναφερὲς ἐχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινότατον, καὶ δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσα-

B το ἡ φύσις, τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος. Hoc eſt,Dominus autem Verbo ſuo ſancto,intellectuali,& opifico,inclamauit,Eſto Sol,ſimúlque dicto,ignis,qui naturæ ſublimi cohærebat,dico ſcilicet purum, ſyncerúmque illud, & luminoſum, efficacius & fœcundius,natura ſuo ipſius ſpiritu, attraxit,& in altum,ex aqua ſublimauit.Hęc Triſmegiſtus. rogatus autem ſuperius fuerat, ἡλίου γένεσιν βούλει ἡμᾶς καταλέξαι, πόθεν ἐφάνη: Viſne generationem ſolis aperire nobis,vnde extiterit? Quid hoc teſtimonio diuinius, naturalius, de ortu Solis,diuinis imperiis,ex aqua,quicquid eſſet purius,luculentius,fœcundius,ſyncerius extractum,ſubductúmque in altum,idque Solem fuiſſe, accedente opere diuino. Fiunt enim etiam nunc candidiſſimæ,quæ ſurgunt altiſſimæ,nubes,ex aqua. Hæ ſæpe inflammatæ,etiam non à Sole,ſed ſuapte vi (Eſt enim etiam in aqua naturalis calor) illuminant ſubiectas terras. Hanc etiam famam,cùm apud Græcos legiſſet, ad Græcos manauit à Phœnicibus,& Ægyptiis: Poëta Latinus, verſibus eam Latinis decantauit, ſeparatum dicens ex infima congerie,liquidum cælum.

De ortu Solis,Triſmegiſti ſententia.

Ignea conuexi vis, & ſine pondere cæli,
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce.

Ouid. 1. Metamorph.

Quod ne fortuitu & temere, vt Lucretius diceret, factum fuiſſe, ſed diuino conſilio, & voluntate,quemadmodum docuit Moſes,& Triſmegiſtus,ſuſpiceris,audi:

Hæc ſuper impoſuit liquidum, & grauitate carentem
Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

C Deus igitur impoſuit,qui diremit litem, defecatámque Solis,atque ætheris ex aqua ſubſtantiam,ſuſtulit in altum, & deſcriptione cæleſti cuncta concluſit. Quibus ſi fidem adhibere velis,claret cælum non eſſe quintam à quatuor elementis naturam,niſi putes hoc nomine nuncupari,quòd ſit puriſſimum,liquidiſſimum,incorruptibile. Quintum autem non erit,quaſi non quod cætera quatuor,aut non ex his,vt omnia terreſtria. Hiſq; oſtenditur nullam Philoſophiam, nec Græcam, nec vetuſtiores,cælo vel Diuinitatem, vel ſeparatam quandam naturam dediſſe,quod confeſſæ ſunt à Deo creatum. Sequitur etiam, nòn veterum illorum modò,ſed ipſiuſmet Ariſtotelis teſtimonio, iſtud cælū velut æternum æternis Diis habitandum à maioribus non datum. Nam neque illi,neque ipſe Ariſtoteles Deos habitare cenſent in orbe Solis, aut Lunæ, aut ſtellarum, & omnino in diſſoluendo iſto,& quod nobis ſuſpicitur, creato ex aqua, cælo, ſed vltra flammantia mœnia mundi, vbi neque locus,neque tempus ſit: Extra,anni,Soliſque vias,Lunæq; labores. Quod cælum,ſi quidem ſit diuina,lumenoſiſſima claritas,ſempiternum & increatum eſt, Eſſentiæ diuinæ fulgor ſempiternus. Non eſt cælum illud, quo ſubiectæ terræ irradiantur,& cuius Æternitas reddat mundum corruptibilem, æternum. Quod an corruptibile ſit,vel incorruptibile, quod perhibet ipſe Ariſtoteles ſenſiſſe Platonem, & arguit contra leges Naturæ,Platonem rei,quæ principium habuiſſet, dare perpetuitatem,argumētatúrque multis,quod principium habuiſſet, habiturum quoque finem, dicendum, Pla-

Maiorum fuit maximus de creatione cæli conſenſus.

Cælum, non eſt quinta illa natura, de qua Ariſtot.

Dare perpetuitatē cælo, quod habuit principium, Ariſtot. contra natur. Plato nunumé.

tonem (eáque reſponſio vera eſt quod nou ſyncerè, & candidè ipſe reticuit, & ſuppreſ- D ſit) prudenter locutum, hoc cælum ſuapte quidem natura, quoniam inchoatum aliquando, incorruptibile non eſſe. Maiorem autem neceſſitatem, quam naturæ accerſiuit, quæ cælum efficiat incorruptibile, ſuæ naturæ relictum neceſſario corruptibile. Porrò autem poſſe diuinam poteſtatem, quod corruptibile natura eſt, reddere incorruptibile, pernegет Ariſtoteles quantum velit, ſufficit mihi ratio, & vnus Plato. Ariſtoteles igitur ſeipſum redarguat, Cælum quod Diis tribuitur à maioribus habitandum, non eſſe viſibile iſtud, quippe qui vt ſuperius vidimus, ait habitare Deos remotiſſimè à vertigine cæleſti: & hoc dicit, vbi de cælo diſſerebat. Hæc ratio & atteſtatio deſtruit item ab Intelligentiis cæleſtibus cælum moueri. Locat enim cęleſtes Intelligentias, aut Deos πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem Ariſtoteles, extra cælum. Et vidimus Barbaricam fuiſſe

Deificatio cæli, barbara ſuperſtitio.

ſuperſtitionem, deificare cælum: Cui ne illi ipſi quidem, qui ipſum adorabant, Intelligentias diuinas præfecerunt, ſed ipſum merum corpus adorarunt Chaldæi, ſicut item ignem adorabanr, rem inanimem. An autem tantus ordo cæli duci poſſit ſine aſſiſtente, & mouente Intelligentia: ſit ſanè non poſſe ſine ratione, & Intelligentia duci: illud certè ex omni vetuſtate conſtat, eam Intelligentiam mouere, non quòd ſit anima in corpore, ſed velut vniuerſalis potentia Dei, ad cuius imperium, & nutum, per cælum, & terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina cæleſtis, deinceps omnia terreſtria. Hoc etiam dixit Ariſtoteles, vt videre eſt in libro de Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis priſcorum Theologia.

Mouetur cælum à Deo, cuius nutu creata omnia.

Mouetur igitur omne cælum à Deo, cuius vo- E luntas non ſolùm mouet, ſed creauit etiam omnia. Mouetur autem non tanquam anima, & ratione eius, ſed extra, & intra mundum exiſtente: ſuperuacaneæq; ſunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autem ceu res corruptibilis, & ſicut naſci facit indiuidua & particularia, ſicut item mortalia regna commutat, non mouetur autem, tanquam ea ſit naturalis actio eius: ſic indigniſſimum eſt, Deum cuius eſt æterna, & infinita ſapientia, hanc cæli corpoream actionem habere naturalem, & inſeparabilem, vt quam efficiat ſolo nutu, non quadam animatione. Quod apparet maiores ſenſiſſe, omnes vnanimiter cælum, ex aqua corruptibili, creantes. Atque vt Marcus noſter, non modò mentis ſuæ bonitate, naturalíque inſtinctu, ſed etiam quia ſimilia vidit apud ſuperiores:

1. de Legib.

Quod, inquit, dico legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quàm imperium, ſine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum Natura omnis, nec ipſe mundus, poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominum vita iuſſis ſupremæ legis obtemperat. Ea dicens Marcus profectò ſentit vim, poteſtatémque diuinam cælo ac terræ, maríque præſidentem, mouere, gubernare cunctas non naturæ ſolùm, ſed etiam humani generis res, & actiones, ídque non tanquá animum mundano corpori infuſum, à quo diſcedere, abſoluiq; non poſſit, ſed tanquam imperatorem, ſtantem celſa in puppi, velut nauclerum, dictatorémque ſupernum. Quod Deo longè dignius eſt, quam vt animet orbem cæleſtem.

Duplex Ariſtotelis error.

Duóque ſunt ab Ariſtotele, vt male poſita, corrigenda, quod fecit in Compendio, vt Deus non ſit anima cæli, ita mo- F uens ipſum, vt ab anima mouentur animalia: ſed nutu imperiisq;, quibus obediunt inuiſibiliter omnia, excluſa prorſus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum quòd cùm ſit eius vnius tanta poteſtas, imperiúmque, per omne cælum & terras, & maria pertinens, ſuperuacaneum eſt, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus neminem inuenies feciſſe. Sed res luce clariores inculcare, vitium fortaſſe ſit. Satis igitur conſtat, nec corpus illud tantopere diuinum eſſe, vt Diuinitatem mereatur, cùm ſit eo

Senſus brutorum melior & diuinior, quàm corpus ſit ſenſus expers.

melior ſenſus brutorum animalium. Et vilis muſca, vermíſque, vt ait Auguſtinus, Sole ſit melior, quòd hic vita, illic nulla vita; nec autoritate maiorum, orbes hoſce cæleſtes, qui portant lumina, diuorum eſſe domicilia. Nam Deum præter corpora, genúſque hominum, Deos quoque creaſſe, fuit perſpicuum. Nec æthera ab æterno curſu appellatum, nec à diuinis Intelligentiis, ſed vniuerſali Dei poteſtate cieri: quæ quidem non ſit eius naturalis actio, ſed nutus, voluntáſque omnia concitandi potens. Et hæc omnia non ratione ſolùm conſtant, ſed maiorum cum primis autoritate, perenníque ſæculorum ſucceſſione, cui videbatur Ariſtoteles deferre.

Diſſoluun-

A *Diſſoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus eſt mundus, non eſſe cæleſte tempus. Plura eſſe poſſe tempora, quàm cæleſte. Redundare, ſuperuacaneámque eſſe animam cæli, aut eam eſſe Deum ſummum. Maioris honoris eſſe Deo, æternitatem ſuam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionũ eſſe fontem. Non ſequi poteſtatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non eſſe mutatum cum creauit. Naturalem fuiſſe Dei æternitatem, mundi principium. Platonem non æternum, ſed in tempore factum mundum ſcripſiſſe.*

CAPVT V.

RELICTO igitur Ariſtotele, ad rationes Procli veniendum eſt, quas & ipſas non abſurdas modò, & ineptas, ſed deprauatrices etiam veritatis & dogmatum eorum, quos ſibi propoſuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & vbi maiores ſequeretur, autor valde bonus, vbi autem ſeipſo contentus natare cœpit ſine cortice (cunctis enim ferme poſterior floruit) mirificis commentitiarum

Proclus, veritatis deprauator, quanquã doctus.

B allegoriarum figmentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus ſibi plurimum arrogaret, Platonicorum profanorũq; dogmatum arguit imperitiam. Cúmque ſuperſtitiones mallet incolumes eſſe, quàm religionem Chriſtianam, quam putaret cum cæteris ineptam ſuperſtitionem, reuolutus eſt ad poëticos ſuperſtitioniſque Deos, elementa iſtius mundi, cælum, aërem, terram, Venerem, amorem vniuerſalem, Vulcanum, ignem ætherium, & cæleſtem deificans. Quorum vt eſſet Diuinitas venerabilior, eos cum omni mũdo declarauit ſempiternos. Deorúmque arbitrariis genealogiis incredibiliter eſt delectatus. ſed vbi ſuperſtitionibus, fabuliſque relictis, ſe Philoſophiæ commiſit, melior eſt. Huius igitur præter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eò ſpectant rationes, vt Plato, non quemadmodum multorum ſit ſententia, creauerit mundum, ſed aſſeruerit ſempiternum. Partim, vt hoc ipſum è Natura comprobet. E quibus è Natura ſunt, Quia ſi tempus non habuiſſet temporale principium, quod omnium ſit impoſſibiliſſimum, vt eius vtar verbo, etiam cælum fuiſſet ſempiternum. Semper item animam cæli fuiſſe, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporariorum, ſed ſempiternorũ eſſe opificem. Ad hæc cum non eſſe mutabilem. Si ſemper eſt opiſex, ſemper rem fuiſſe quæ fit. Ad hæc cur infinito tempore fuiſſet otioſus, num ignarus creationem eſſe meliorem? quod abſurdum. Si nõ ignarus, cur non prius ſit operatus? Si item mundus genitus, quod minus pulchrum ſit, Deum

Ioan. Grammaticus arguit imperitia Proclum.

Quid ſequatur, ſi nõ ſit principium tẽporis.

C ſequi: Peccare quoque in opificem qui aliquando mundum non fuiſſe contendant, quia ſi quando mundus non fuiſſet, ille non creaſſet. Si non creabat, erat poteſtate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius & poſterius ſtatuas, cum non fore ex his, quæ in æternum agant? Tum ſi ſecundum tempus operaretur, ad faciendum cum mutari. Deinde creationis aſſertores peccare in poteſtatem prolificam, & voluntatem ἀγαθοειδῆ, boniformem, quæ concurrens generet mundum, in ſempiternum. Denique nititur in hanc quoque ſententiam vocare Platonem. Priórque ratio, quòd in Timæo, de mundo locuturus quærit, an ad imaginem alicuius æterni vel creati ſit creatus, quod nõ quæſiſſet, ſi genitum mundum ſtatuiſſet, quòd ante genituram mundi nihil eſſet. Tum non ſubſtuliſſe Æternitatem Platonem, vt quidam in Ariſtotelis teſtimonium conſentientes, opinentur. Nam quoniam tempus ſit à cælo: tempus autem ſempiternum (neque enim, vt expoſui, dari poſſe tempus, in quo tempus ſit natum, ne tempus in tempore ſit factum) conſieri, vt cælum ſit æternum. Iam in Republica pronunciaſſe, omne ortum occidere, in Timæo mundum ſore incorruptibilem, ergo etiam ſine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum eſſe tempus præteritum, quia dicat infinities artes, & ſcientias, ac res publicas natas & extinctas. Præterea, quòd in Timæo affirmaret, ſemper hominum genus fuiſſe, vbi vel exuſtiones, aut cataclyſmi immanes non accidiſſent. Poſtremo Proclus refert Porphyrium, Iamblichum, Plotinum, Crantorem, qui pri-

Platonis autoritas de creato mũdo.

Non poteſt dari tempus in quo tẽpus inceperit.

Omnia orta, peritura.

mus in Platonem commentarios ediderit, aſſeruiſſe eſſe mundum ſempiternum Plato- D
ni:genitum autem non velut in aliquo temporis exordio, ſed vti ſemper naſcens à cauſa
ſuperiore. Hæc & id genus quædam oppoſuit gignentibus mundum Proclus. Primùm
igitur rationes è Natura perpendantur, ſi quæ ſuperſunt è tribus illis non examinatæ,
aut ſtrictim ſuperiores reſponſiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum eſ-
ſe præſtigioſum,puerilémque technam & argutiam:Tempus non potuit in tẽpore crea-
ri,ergo ſempiternum.Si tempus ſempiternum,etiam cælum, à quo naſcitur tempus. In-
credibilis profectò hallucinatio. Non vides multos credidiſſe tempus eſſe potuiſſe non-
dum cælo creato? Nónne fuere multi, vt Ariſtoteles perhibet, etiam illi ipſi qui creant
cælum,æternum quoddam tempus ante cælum ſuſpicantes?Ipſe quoque Ariſtoteles ſu-
pra Solem & Lunam,temporis veros parentes,locat gentem diuinam, viuentem omne
æuum beatè. Deus etiam ſupremus, quem locant ſupra motus cæleſtes, viuit, & viuit
non in tempore. Rogo te quoque Procle, An Deus, qui poteſt torquere lumina cæle-
ſtia,poſſit ſiſtere vnam diem, aut horam (quod noſtræ litteræ prædicant, à méque cre-
ditur conſtantiſſimè) Solem.& à te credo non negabitur, ſi non his litteris credente,
ſaltem fieri poſſe,vt qui moueat,poteſtate quoque ſiſtendi, ſi voluerit, ſit præditus. Sole
igitur deſidente,quod tempus erat vel eſſet? Tempus enim colligitur ex motu Solis, cu-
ius diurnus ac nocturnus acceſſus & diſceſſus diem efficit: è diebus fiunt menſes:è men-
ſibus annus:Anni conficiunt vniuerſale tempus: Vt tempus, quod apud Philoſophos eſt
celebre,ſolo ex motu Solis colligatur.Nam Lunæ varietas à Sole quoque eſt. Sole igitur E
rapidos curſus ſiſtente,quod fuit,vel eſſe poſſit tempus? Quod tempus item his, qui ſub
altiſſimis cauernis degentes,vel ipſi,quos in Republica teterrimo in carcere, à die natali
locat Plato,qui nunquam cælum vidiſſent,ſed illic habitantes,& aliquid neceſſariò agẽ-
tes,ſuáſque actiones,ſine motu Solis,quem nunquam ſuſpexiſſent, fortè ad clepſydram,
ad motum aquæ,ad motum pulueris,non Solis,metientes, quod inquam his tempus eſ-
ſet,Solem Soliſque viciſſitudines, hominúmque negotia ignorantibus, quíque Natura
poſtulante,modò dormirent,modò vigilarent? Horrida quidem & crudelis vita, à luce
iucundiſſima ſegregata,ſed quæ poſſit eſſe & cogitari. Vt igitur, qui à particulari vniuer-
ſale,aut à paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferũ,omnes ergo ſunt feri: Vidi Gal-
lum tumultuantem,omnes ergo tumultuant:Græcum leuem,omnes ergo leues: vitioſè
colligeret: ſic qui argumentaretur,Tempus cęleſte,aut Sol non potuit ſine tempore fie-
ri,ergo ſine cæleſti tempore non potuit fieri. Non cernis vitium? Do tibi tempus cæle-
ſte, aut Solem temporis cæleſtis patrem,ſine tempore,aut aliquo ſpatio,vel actione, fie-
ri non potuiſſe: ſed non protinus do, ſpatium illud, aut actionem fuiſſe cæleſtem, tem-
pus. Atque apud me ſunt plures ſpecies eius quod dicitur tempus. Eſt ipſa primum Æter
nitas,quam Philoſophi inſigniter omnes à tempore diſtinguunt. Eſt actio illius beatæ vi-
tæ,quæ viuitur vltra tempus cæleſte. Eſt item tempus, quod ex aquæ aut pulueris de-
ſcenſu colligitur. Nam ſi fuero in thalamo vndique clauſo, ad quem nulla lucis aſpiret
ſcintilla,ſed partiendum mihi ſit negotium, vt modò hoc,modò illud agam, metiar mi- F
hi,& colligam tempus ex deſcenſu pulueris,vel aquæ,in quo cum motu ſolis,nulla ſit af-
finitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facilimum eſt, quibus perſuaſum ſit
potentiam diuinam, vniuerſalem eſſe, poſſe Solem, qui Deo volente, tribus, aut qua-
tuor horis requieuit, menſem, vel annum, in medio cælo conſiſtere. Quæſo hic, quod
tempus eſſet,Sole quieſcente? Decurriſſet tempus,non decurriſſet Sol: ſtante cælo non
ſtetiſſet tempus. Nam & interior digeſtio, ſuis ſpatiis conficeretur, & homines agere
non deſiſterent,quamdiu viuerent. Qui autem lapſura cuncta, ſi vel horam Sol conſiſte-
ret,contendunt,pueriliter ipſi labuntur, obſtinatáque eſt ad deificationem cæli volun-
tas. Tempus igitur,aut non eſt ſolum cæleſte, aut ſi ſolum cæleſte mereturdiei tempus,
dico ipſum creatum non in tempore, ſed actione diuina,aut ſubita, aut quoad rerũ crea-
tarum poſtularet natura,in quibus neceſſariò ſit aliud prius,aliud poſterius. Hæc autem
actio non ſolum nõ cogitur fuiſſe,& poteſt facilè cogitari non fuiſſe in tempore,vt apud
homines etiam actiones inueniantur,quæ ſine iſto cæleſti tempore poſſint tranſigi. Fuit
igitur ante cęleſte tempus Æternitas,aut ſpatium aliud,etiam ipſorũ Philoſophorũ teſti-
moniis. In hac Æternitate,vel dimenſione,vel quiduis appelles, creatus eſt mundus. Ac
quoniã vetuſtiſſimi Theologi Moſes,& Mercurius,quẽ Platonici reuerenter adorant, &
colunt,libroſq; ſuos Philoſophia eius decorauerunt, docẽt Solem temporis genitorem,
è puriſ-

Repetitio triũ ſuperiorum, de mundi æternitate argumentorũ.

Tempus eſſe potuiſſe, nondum creato cælo,falſum.

Deus viuit, non in tempore.

Vnde colligitur tempus.

A ſpeciali ad vniuerſale non valet ita conſecutio.

Nullum eſſe tempus poteſt Sole quieſcẽte.

In rebus ſolùm creatis eſt priùs & poſterius.

A è puriſſima, liquidiſſimáque aquæ defecatione creatũ, neceſſariò ante Solem fuit aqua, aqua ſine terra eſſe non potuit. Igitur ante Solem, & tempus, fuit aqua cum terra. Certè igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ ſunt in tempore. Et hoc dicit Mercurius Triſmegiſtus, pater & autor Platonicæ Theologiæ: Cuius ſi teſtimoniũ non recipiunt, infirmatur eorum Philoſophia. Egóque facilius aſſentiar & adhærebo principi, & fonti, quàm famulis, & riuulis. Et hæc de prima ratione ſatis.

Abſurditas ex opinione de mundi æternitate.

Non minus ineptit, plenáque vitiorum eſt ſecunda, de Anima cæli. Duóque hic ſunt reſponſa, vnum ex Natura, alterum ex Philoſophia Platonis. Primũ eſt, quòd aut anima illa cæli eſt Deus ille ſummus, aut alia quędam anima. Si Deus ſummus, quæ tandem dementia, cum dicere animam cæli, cùm Deus, omnium Philoſophorũ, vetuſtatis omnis autoritate, ſit à cæleſti, & mundana compage abſolutus, & maior omni mundo? Si non eſt Deus ſummus, redundat hæc anima in corpore cæleſti: Satis eſt, & eſſe docuit in libro de Mundo Ariſtoteles, diuina quæ per omnem mundum diffuſa ſit potentia, mouens, & viuificans indefatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis eſt ex Philoſophia Platonis, audiãt impudentes, & quę luce clariora ſunt, perfricta fronte negantes, Platonem apertè fatentem creatam à ſummo Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, inquit, ortu, & virtute, antiquiorem genuit animum, eúmque vt dominum, atque imperantem obedienti præfecit corpori. Paulóque inferius, Animum igitur cùm ille procreator mundi Deus, ex ſua mente, & Diuinitare genuiſſet. Hæc Plato, à ſolis impudentibus, à B prudentibus nunquam neganda. Retorquebóque in eos: Plato claris, miniméque dubiis verbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed vera reſponſio eſt, nullam cælo ineſſe animam, & Platonem non clarè percepiſſe, quæ Triſmegiſtus de hac anima docuiſſet: quam dixit non cæli eſſe, ſed vniuerſalem animationem:

Deus, non eſt anima cæli.

Vnde, Hominum, pecudúmque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Virgil. 6. Æneid.

Quæ ſuperius melius claruerunt. Sed veniamus ad tertiam rationem, Deum oportere ſempiternorum eſſe, non temporariorum opificem. Hæc quoque ex parum perſpecta, animaduerſáque rerum Natura. Fit autem ſæpe quadam humanæ mentis imbecillitate, vt quos cupimus, & credimus honorare, his ipſis, quibus decus afferre putaſſemus, dehoneſtemus, & contaminemus. Quotidianáque ſunt exempla. Sic Proclus dum vult, & putat pietatem, Deum ſempiternum rerum corporearum opificem, detrahit totum decus ei Diuinitatis ſuæ. Decus eſt vt ſolus ipſe ſit æternus, ſola ac peculiaris dos præcellentiáque Diuinitatis, vt ſicut ſingularis eſt, ſolúſque Deus, ſic ſingulariter ſit æternus, nulláque res æquare poſſit eius Æternitatem, & Maieſtatem. Nec indigeat ad maieſtatem ſuam, eximium, & inæſtimabile decus ſuæ Diuinitatis, creatione iſtarum rerum. Quanto igitur eſt Deo dignius, & dignius eſſe ſapiens animaduertet, vt Deus creatione & perenni factione ad honorem ſuum non indigeat? Quaſi non idem Deus futurus, non eadem Diuinitas, ſi creando ſuperſederet. Quaſi cogatur creare, ne maieſtas eius ſit diminuta.

Cæcitas ea eſt humana, vt quod putat honore afficere, cõtaminet.

Deus, ſingulariter æternus, non indigens creatione rerum.

Deus nõ creat perenniter.

C Si creſcit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut ſi cuncta potuit vno complecti, cur non fecit, vt is eſſet latior, capaciórque, & hominum numerus eſſet maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperátiorem, homines vbi degerent? aut frigidam vtranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarum vaſtitas cultore careret? Iam ſi ſempiternus iſtius mundi Deus operator fuiſſet, quarum quæſo rerum operator ſempiternus? Videlicet blaſphemorum, impiorum, qui & illum, & opera eius nunquam non execrarentur, maledictis inceſſerent. Cuius cùm nos habeamus optimam ſolutionem ex abolitione iſtius mundi, quibus placet Æternitas, ea carẽtes, neceſſariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Proclo euenit, quod in prouerbio eſt, Deuitans ignem, incidit in fumum. Dum pietatem putat, Deum æternum rerum corporearum declarare opificem, delapſus eſt in eam execrabilem impiámque ſententiam, quòd Maieſtas diuina indigeat creatione rerum. Quaſi ſi mundum aboleret, nõ poſſit Diuinitas eius conſiſtere. Quaſi cogendus ſit, etiam ſi plenus ſit habitatorum impiorum mundus, eos non delere, ne careat maieſtate ſua. Cur enim non vidit, nec conſiderauit, maiorem hominum partem impiam eſſe, ex quorum vita nec decus nec voluptas Deo poſſit accedere? Quòd ſi dicas propter bonos eum mundum feciſſe, & his ſolis eum à quibus honoretur delectari, vtinam verò dicas: neceſſariò enim te deducam, vt nõ ſit æternus is mundus in poſterum, ideo neque in præteritum, vt dentur bonis opulen-

Proclus in deo creationẽ æternam & perpetuam dum ſtatuit, deum neceſſitatis & impotentiæ alligauit.

tiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis ſit melius, ſæpe etiam deterius. Sicq́; D
propter eos is mundus in ſempiternum duraſſe non debuit, cuius bonis neque fruantur,
nec ſi fruerentur ſyncera, ac ſine temperatione multorum dolorum conſtent, nec ſyncera,
nec diuturna, ſed omnium euerſio breuiſſimè futura. Quare cùm nihil ad dignitatem,
decúſque diuinæ ſubſtantiæ faciat iſte mundus, cuius inuentio, cunctorum conſenſu non
propter Deum, ſed homines, & Deos fuiſſe dicitur, vtique nec minuitur bonitas non fe-

Singularis dei bonitas à rebus in infinitũ diſiuncta.

ciſſe, nec decus creſcit feciſſe. Quis eſt enim, qui non videat ſingularem Dei bonitatem,
à rebus in infinitum diſiunctam? Illud item non vidit Proclus, quod vidiſſet, niſi pertinax
Æternitatis obſtinatáque perſuaſio, à vero perſpiciendo eum retorſiſſet, lõgè decus Dei
in eo præcellere, ſi ſolus ſit æternus, quàm ſi corruptibilium rerum Æternitate ſociatus?
Adde quòd ideo non modò decus maieſtáſque ei ex eo non accreſcit, ſed vehementer

Aeternitatẽ mundi ſequitur omnium virtutũ euerſio.

decreſcit, quòd cum Aeternitate mundi ſequitur cultus ſui, pietatíſque euerſio, interi-
tus omnium virtutum. Ecce autem tota ratio in eum relabitur, quòd non ſolum ex Ae-
ternitate decus augetur Deo, ſed ex hoc ipſo penitus minuitur, cùm ex Aeternitate, Phi-
lone Iudæo cum ratione teſte, naſcatur perſuaſio contra prouidentiam, contra immor-
talitatem animorum, contra futuræ beatitudinis ſuppliciorúmque expectationem, con-
tra religionem, cuius fundamentum eſt Creatio mundi. Quibus euerſis, quod fit ab Ae-
ternitate mundi, fit pietatis euerſio, tollitur, eiicitur, fugatur ex hominum genere Deus,
non eſt eius iſte mundus. Quocirca cùm ſit gloria Dei maior, ſi pios remuneretur præ-
miis æternis, impios æternis deputet ſuppliciis, ſi princeps humani generis, & autor, & E
fons credatur, credendo colatur, quàm vt fecerit res corruptibiles mœſtáſque, ſempiter-
nas, ſempiternáque iſta, ac perpetua labentium rerum nece ſit delectatus, certè nihil con
ficit, ſed inficit, ſicut ſuperiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei
prouehere, ea demum quicquid dedecoris eſſet, ei conciliauit. Ex his claret quartæ ra-

Si ſemper opifex, ſemper fuit artificiũ, captioſum & falſum argumentum.

tionis præſtigium, Si ſemper opifex, ſemper opificium. Ratio prorſus à dialectices arte
aliena. Arguat igitur Proclus, ſi tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper eſt ædifi-
cator, ſemper ergo ædificat. Semper belligerator, ſemper ergo belligeratur. Quamdiu
quis eſt medicus, aut Philoſophus, ſemper aut medetur, aut philoſophatur. Sic Deus opi-
fex ſemper fuit, ſemper igitur operatus eſt. Si ſtat hæc argumentandi ratio, dicam de te,
& quid in te ſequatur, vide. Quamdiu Proclus potuit ſcribere, ac dictare, ſemper ſcripſit
ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermiſit, nec dormiuit, nec comedit, nec
aliis actionibus functus eſt. Quod ſi abſurdum eſt, & aliud agendum eſt melius, magiſq́;
naturæ ſuæ neceſſarium, quàm dictare ac ſcribere cùm opus ſuit, & tamen cùm voluit &
debuit, ſcripſit, & dictauit, cur item Deum, cuius natura longè quàm corporearum re-
rum perenni factione, melioribus bonis, ſua Diuinitate contenta, ipſa ſuis pollens opi-

Deus, ſe contentus, nihil indiget mundo.

bus, ſempérque beata, & opis nil indiga noſtri, fruitur, non putet vt eſt, ſic fuiſſe ſemper
hac ratione beatam, habentem alia meliora bona (quod omnes Philoſophi confeſſi ſunt)
quæ debuit in omni Aeternitate retinuiſſe, hicque inſtitiſſe? Vt quemadmodum nunc
iſto mundo nihil indiget, ſic in omni Aeternitate nihil indiguerit. Vt ergo ſuperius vi- F
tioſè colligebat, argumentabatúrque à particulari ad vniuerſale, eodem hic vitio, arguit
ab eo quod eſt in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cùm fieri poſſet, omnino fa-
ctum ſit. Vt quamdiu potuit Deus operari, tamdiu operatus ſit. Et abſurditatem dome-
ſticam, non transfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundi molitionem,
longè inæſtimabiliora bona poſſidere Deum, quibus potuerit in omni æternitate frui.
Quo quidem fit, vt prorſus aduerſa colligantur his, quæ colligere decreuiſſet, dum com-
mentitia tantopere eum iuuat Aeternitas, eámque Deo magis congruere, hánceque fuiſ-
ſe perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maximam Diuinitatis partem, eripiens
tum maiora bona, quàm corruptibilium molitionem, tum omnipotentiam creandi è
nihilo, tam ſeparatam, incommunicabilémque Aeternitatem Diuinitatis ſuæ. Quod
quoniam fieri non poteſt, merito falſas, non veras argumentationes accerſiuit. Nam &
prorſus contrà eſt quàm veritas poſtulet, quod mox ſubdit, ex hac creatione, ſequi in

Ex creatione, minimè ſequitur in Deo mutatio.

Deo mutationem. Eadem atque ſuperius argumenti ineptia. Scilicet & hic præſtigioſe,
& per æquiuoca, & à particulari, vniuerſale colligitur. Vt ſi quis ratiocinetur, Mutatio à
ſanitate ad ægritudinem, eſt mala, omnis ergo mutatio eſt mala, etiam ſi nunc ſedens,
paulò pòſt proficiſcar: Si ſedatus, merito iraſcar. Vt liceat arguere, Nunc cùm placi-
dus eſſes, poſt flagitium conſpicatus, iratus es: omnis autem mutatio eſt mala: muta-
tus igi-

Atus igitur es, mutatus peccaſti, aut imbecillitatem indicaſti. Ne igitur hæc imbecilli-
tas, & mutatio ſequatur, his autoribus oportet aut ſemper ſedere, aut ſemper profici-
ſci: ſemper aut comedere, aut non comedere: ſemper aut iraſci, aut non iraſci: ma-
neudúmque ſemper in eadem conditione, ne ſi qua fiat mutatio, noſtra declaretur de-
bilitatio. Nec vident, nec norunt, alias malas, & accuſandas mutationes, alias bonas, *Multiplex*
& neceſſarias, quæ non aliud quàm ipſa vita ſunt. Nec aliud eſt viuere, quàm modò ſe- *mutatio eſt.*
dere, modò ſtare, modò inambulare, modò dormire, modò vigilare. Non aliud iuſti-
tia, quàm modò iraſci, modò nihil iraſci. Hic mitem eſſe, illic ſeuerum: alios præmiis
afficere, alios ſupplicio: erga hos clementi animo eſſe, aduerſus illos aſpero. Hæc ratio
prouidentiæ poſtulat, ea vis & natura eius, vt modò flagelles, modò placatus, ſedatuſq;
ſerenes frontem, modò laxes vbertatem, modò cohibeas. Omnis hæc, optima, iuſti-
ſſimáque, & naturalis mutatio, ſi nobis eſt neceſſaria, eáque eſt natura, ea vita noſtra,
cur deteſtemur in Deo, præcipuè quod ad res humanas attinet? Nam ſicut Deus his *Res humanæ*
mutationibus non indiget, ſic indigent res humanæ. Tantúmque abeſt, vt ſint malæ, & *mutabiles,*
vituperabiles, vt ſint neceſſariæ, ea ſit vita noſtra, Id demum viuere. Quoniámque in *Deus mini-*
Deo prouidentia eſt, & eſſe probatiſſimi quique Philoſophorum aſſeruere, prouiden- *me.*
tia mutationibus, & varietatibus conſtat, certè in Deo ſunt varietates, & mutationes.
Vt autem Stoicos irriſere omnes, quos vnum exemplum deprauauit, quòd iraſci ali-
quando malum ſit, concluſerúntque ſemper malum eſſe iraſci, abſurdiúſque proue&ti,
B omnem in animo commotionem etiam miſericordem, & bonam, decreuere malam:
ſic irridere Philoſophos hos neceſſe eſt, quibus vna mala, imbecilliſque mutatio per- *Non omnis*
ſuaſit omnem mutationem malam. Dederúntque nobis quaſi quendam Stoicum Deũ, *mutatio ma-*
immutabilem, inexorabilem, qui nec poſſit iraſci, nec ad miſericordiam commoueri. *la.*
Cui ſi fuit turpe à neceſſaria Aeternitate Diuinitatis ſuæ, ad creationem mutatio: ea-
dem eſſet etiam turpitudo, cùm quotidie, vt ſacræ docent litteræ, mutat regna, & pe-
ctora Regum, modò viuificat, attollit, modò deprimit: Et ad vindictam ſui tarde pro- *Val. Max.*
cedens, demum ſupplicium, quod diſtuliſſet, magnitudine compenſat. Id, ſi Stoicos *lib. 1.*
audieris, in Deo nequaquam eſt, ſicut nec in homine ſapiente. Sapientem enim non *Sapiens Stoi-*
iraſci, nunquam gratia moueri, nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere: neminem mi- *corum.*
ſericordem eſſe, niſi ſtultum, & leuem: viri non eſſe neque exorari, neque placari. Sa-
pientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, ſentẽtiam mutare nunquam. Petunt aliquid
homines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui veniunt miſeri & ca-
lamitoſi, ſceleratus & nepharius, ſi quicquam miſericordia adductus feceris. Fatetur ali-
quis ſe peccaſſe, & eius delicti veniam petit, nefarium eſt facinus ignoſcere. Hęc & id ge-
nus, quæ grauis orator, Stoicorũ verius delyria, quàm decreta recenſet, à Stoicis noſtris, *Cicero pro*
vt Proclo, quæ propter vicinitatem, & experientiam in hominibus indecora, ſtultaq; ha- *Murana.*
bentur, in Deo noſtris ab oculis remoto impune ſtatuuntur, arguẽtes maieſtati eius nos
detrahere, ſi faciamus eum iraſcentem, pœnitentem, ignoſcentem: dicens has eſſe muta-
C tiones, omnem autem mutationem malam. Nec videt eadem ineptia ac leuitate, hanc
mutationum varietatem nos à Deo ſummouere, qua ſubmouetur à ſapiente, quẽ ſolum
Dei ſimilem in terris cenſuit Plato. Vt igitur contemnimus, irridemus, humanę vitæ no-
xios & inutiles iudicamus Stoicos, quorum eſt error exibilatus, exploſuſq; vndique, ſic
contemnẽdus Proclus qui omnem hanc iniuriam Deo faciat, vt nec eum pœnitere, nec *Procli abſur-*
ignoſcere, nec exorabilẽ eſſe, nec gratia duci contendat. Hoc autẽ facit, dum putat eum, *ditates.*
cum mũdũ bonitate, vt ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuiſſet, quaſi im-
becilliter mutatũ. qui cùm eſſet in Aeternitate neceſſaria, ſolaq; poſſibili Diuinitati ſuæ,
ſic dedit ſe ad creandum, ſicut contulit alicui gratiã, beneficium, quibus ille quondã care
ret: aut quemadmodũ ignouit, exoratuſq; eſt delinquenti. Valeat igitur ſpecioſa diuinæ
ſtabilitatis prędicatio: ſi in homine ſapiente turpis, noxia, indecoraq;, multo magis indi-
gna Deo. Latetq; ſub ſpecioſo nomine immutabilitatis, vt ſæpe fit, impoſtura mirifica.
Meritoq; ea & dedecus diuinæ maieſtatis, & humanarũ rerũ continetur euerſio. Quas ſi
Deus inexorabilis, & immutabilis, ſi nũquã gratia aut miſericordia ductus negligeret, in
peſſum ire, ceuq; nauẽ ſine nauclero iactari cerneres. Hęc omnia darẽtur nobis ex illa mi
rabili, diuinaq; Aeternitate mũdi, Aeternitate Solis, Lunæ, nõ mea, aut tua, quorũ etiã in
Aeternitate eſt miſeranda corruptio. Quod igitur arguis, Deũ mutari ab Aeternitate ad
Creationẽ, idq; indecorũ eſſe, duplex reſpõſio, Nec omnem mutationẽ eſſe malam, imò

neceſſariam, ac naturalem, Nec hanc propriè dicendam mutationem. Non enim ſi optimum eſt, maximéque naturale, Deum duntaxat æternum eſſe, creauit autem poſtea, [D] prorinus mala & vituperoſa hæc mutatio fuit. Fuit neceſſaria, & naturalis. Vt fieri non

Ex abſurdo abſurdius.

poteſt, quin Deus ſit æternus ſolus: ſic fieri non poteſt, vt mundus ſit æternus. Nec debes, dum tollis quod tibi videtut abſurdum, aliud abſurdius inducere. Videtur abſurdum, Deum ab Aeternitate ad Creationem quaſi mutatum tranſiſſe. at abſurdius eſt, vnum eum æternum non eſſe, creatorem & creata paris Aeternitatis eſſe. Iam, vt dixi, hæc idcirco nec eſt, nec appellari debet mutatio, quoniam omnis mutario fit in tempore: ante mundum creatum non fuit tempus: non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico ſcilicet, nullum, quale noſtris debilibus animis cogitamus, ſpatium ante mundum fuiſſe, in quo cùm diuinum conſilium antea fuiſſet immutabile, poſtea in Creatione mutatum fuerit. Somnia ſunt noſtra: ſicut putamus extra cælum neceſſariò aliquid eſſe, extremámque ſphæram in loco non eſſe non poſſumus cogitare. Sic ſpatium in Aeternitate opinamur ex errore, & vitio, quo ſolas tes humanas opinamur.

Spatium omne quomodo intelligamus.

Quin nec ipſam probè nouimus Aeternitatem. Cùm ergo omne ſpatium cum corporibus, & mundo, temporéque intelligatur: mutatio autem exigat aliquod temporis ſpatium, vt locus ſit inter duo conſilia, certè non fuit ante mundum, aut eſſe potuit mutatio, à cuius creatione ad antecedentem, qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil fuit, quod ſpatium, quod relatio eſt duorum terminorum, poſſet recipere. Indiuiſibilem enim, ſempérque præſentem Aeternitatem cuncti fatentur. Spatium autem, ſi temporis eſt, neceſſariò eſt inter præteritum, ac præſens, ſiue futurum: [E] ſi loci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, deſigna ru quid ſit, digitóque oſtende. Vt autem ſpiritus per corpora penetrant, vt intellectio non indiget luce, vt non poteſt à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum corporeo: ſic diuerſum quiddam eſt illud, quod mundum anteceſſit, ab omni ſpatio, quod animis noſtris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maieſtatis ab omni re, quæ cogitari poſſit, diſcrimen oſtendentes, appellant eam Non ens. & apud Dionyſium eſt negatoria Theologia, quòd Deus ſit non Deus, non ſubſtantia, Theologia in hoc ſpatio declarando neceſſaria: Vt appelletur non ſpatium, non mutario.

Deus, minimè ocioſus.

Ex híſque apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuiſſe otioſum. Quaſi Deo non ſit beatior longè, meliórque actio, ſuæ Diuinitatis contemplatio, gaudiúmque ex ſe ipſo, quàm creatio iſtius mundi. Qui potuit igitur otioſus eſſe, qui beatitudine ſua, nihil iſto mundo indigens, fruebatur? Itaque miſerabilis eorum error inclareſcit, adeò mundum hunc deificantium, vt ſine eo Deum nec eſſe, nec viuere potuiſſe, ſibi petſuaſiſſe videantur. Sic & mundum, Deum appellarunt, ac declararunt æternum, nihil melius habente Deo, quàm eius perpetuam conſeruationem, qui perpetuò in voluendis orbibus cæleſtibus, in creandis bobus, aſinis, equis, vermibus, ſit defixus, qua nullam habeat maiorem voluptatem, eaq́; nunquam carere potuerit.

Alia vita melior eſt quã hac corporea ſit.

Quid quòd omnes litteræ, omnis Philoſophia nouit, prædicauit, hac corporea vita, aliam meliorem, oſtendentes vitam iſtius mundi, non eam eſ- [F] ſe, qua nihil melius dari poſſit? Immenſa igitur eſt beatitudo diuina, immenſa gloria, à factione iſtius mundi longè diſiunctiſſima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum.

Felicitas in actio.

Eſt enim, vt ait Ariſtoteles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc vita Dei perennis: ipſa ſuis pollens opibus, ſempérque beata, & opis nihil indiga noſtræ: vt me pudeat, Epicureum, melius quàm Platonicum hæc vidiſſe. Etenim, Sæpe etiam eſt holitor valde opportuna locutus. Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo ſuperiores vitio, ab æquiuocis, vel à particulari ad vniuerſale: Qui vacat à creatione mundi, ociatur vſquequaque. Et quaſi in hunc modum: Omnis actio diuina, eſt mundi factio. Hac ergo intermiſſa, Deus ociatur. Et quaſi ſic: Qui non ſcribit, nihil ſupereſt, quod agat: ociatur igitur. Sic abſurdum eſt, quod infert: Aur neſciebar creare mundum, melius fore: aut ſciebat. Dico cum ſciuiſſe. Sed videris tibi fingere tempus, & ſpatium à creatione ad infinitatem. Sciebat, nónne tempus præteritum eſt imperfectum? Fingis igitur tempus interiectum à factione mundi, ad neſcio quem alium terminum: Et quaſi ſic cogitas, vt ſi homo

Rerum corporearum ſimilitudine ludificatus Proclus.

qui ſub tempore, ac motu cæleſti eſt, cuiúſue actiones, vitæ humanæ ſpatio decurrunt, prius aliquid non agens, agere inde cœperit: Id verò ſi in Deo cogitas, ſcito te falli, miſcere ſacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum corporearum ſimilitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixiſſe, in Deo non eſſe, erat, vel fuit, erit: ſed has eſſe

noſtra-

A noſtrarum rerum menſuras?ſemper autem in Deo præſentem eſſe Æternitatem. Eſt & ea vera reſponſio, Si naturalis fuit, vt expoſuimus, neceſſariáque Dei ſolius Æternitas, qui ſolus mereatur, debeátque eſſe ſempiternus, neceſſarióque mundus non fuit æternus, neceſſariò quoque Deus in æternum anteceſſit, mundus in aliquo Æternitatis puncto creatus eſt. Vanáque prorſus, & inepta quæſtio, aut illatio, An creare mundum neſciebat melius, aut ſciebat. Et infers ex poſtremo abſurdo alteram partem velut neceſſariam. Dico neutrum in Deo fuiſſe, nec ſciebat, nec neſciebat. Quod hoc ſenſu volo intelligi, non habere, vel habuiſſe locum illic, Sciuit, vel Neſciuit: Æternitatem naturæ diuinæ, neceſſariam durationem, & antecedentiam habuiſſe ad creationem mundi: Et neceſſariò mundum tanquam vmbram aut ludum, præ maieſtate diuina, ſubſecutum eſſe. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac neceſſariò in æternum durauit, & res infinita, & immenſa, immenſam vixit ætatem, quod infinitum, & minimum præ ea, neceſſario & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interſit inter hunc mundum, atque creatorem eius, profectò videbit infinitam diſtantiam, vt non ſit mirum, mundum cœpiſſe, illum vnum ſempiternum eſſe, & eſſe potuiſſe. Quare nec ſciebat, nec neſciebat: ſed gloria, & claritate Diuinitatis ſuæ, omni mundo inæſtimabiliter maiore, naturaliter ac neceſſariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec ſi Deus ſciuiſſet, melius eſſe creare mundum, mundus æternus eſſe potuiſſet: ſed quidquid Deus ſuper eo cogitaſſet, ipſe Deus ſem-

Dei æternitas, mundi creatio.

B per æternus, mundus ſemper aliquando genitus fuiſſet. Quemcunque capias Æternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, ſemper eadem ratio, eadem cogitatio. Eſt tanquam orbis, cui non eſt principium, Æternitas: vbicunque punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque poſterius in eo. Vbicunque punctum in orbe defixeris, prius, aut poſterius dicere non poteris: Tantundémque erit, ſi alibi defixeris. Eſt quoque in promptu, & ex ſuperioribus facilis, naturaliſque reſponſio, cùm ait Deum, ſi mundus ſit cum principio, non feciſſe melius, ſed ſecutum eſſe deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, ſed naturali, neceſſariáque, creatus eſt. Omne autem naturale bonum eſt: optimúmque eſt cuique, vt ait Ariſtoteles, quod ei è natura eſt. Sicut naturalis eſt Æternitas Deo, ſic non Æternitas mundo. Transferre mutaréque Naturæ limites, ſceleratum eſt, quantumuis ſpecioſum. Qui regiam ad ſe, qua iure careat, rapit autoritatem, capitali ſententia damnatur. Qui vult aduerſantia Naturæ, ineptus eſt: Sic cùm naturaliter ſolus Deus ſit æternus, mundus naturaliter non æternus, qui putat generationem eius, Natura deteriorem, quia non vult Naturam ſuis in ſedibus eſſe, ineptus eſt. Eamus igitur, & homines deificemus, ignem, terram, aquam vti Deos veneremur, cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambroſia, quòd his carere miſerum ſit. Et quia Deus hæc ad hunc modum fecerit accuſetur, quaſi inferiora ſecutus. Specioſa igitur, ſed non naturalis Aeternitas mũdi. Et quia non naturalis, deterior, ſpecie modò formoſior,

Aeternitas, cõparata orbi cui nõ eſt principium.

Naturaliter, Deus ætern⁹, mundus verò creatus.

Specioſa quidem, ſed non naturalis mũdi æternitas.

C in receſſu turpior. Dictum quoque, reſponſúmque eſt, molitionem mundi non eſſe præcipuam, hærentémque inſeparabiliter diuinitati operationem, vt ea carens Deus, caruerit maieſtate ſua, qui longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum eſt, negare eum ſemper mundum feciſſe, ſcelus potius & maieſtatis eius dehoneſtatio, non vnũ eum declarare ſempiternum, non exiſtimare Diuinitatem eius à mundo diſiunctam, ſine mundo eum beatum eſſe non poſſe, magnitudine ſua contentum, ſemper perenniterque lætum, id demum ſcelus turpiſſimum. Sic non eſt imperfectio, quod non actu, ſed potentia eſſet in omni Aeternitate. Dico in Aeternitate nullum ſpatium, in quo potentia ociaretur, fuiſſe: metienda diuina cogitationibus rerum humanarum dico non eſſe. Nego potentiam illam, quia neceſſariò Deus æternus, mundus non æternus fuit. Ad hęc, alia poſſedit meliora in actu, gloriam, decus, voluptatémque æternam ſuam, quàm generationem iſtius mundi in potentia. Deciperis item humana cogitatione. In Aeternitate non eſt prius, & poſterius Orbis ſi quis ſtet ante oculos (vt ab exemplo pulchro ne diſcedam) & in eo quid deſignas, hic nec ſpatium diſtantiamq; complecti poſſis, quia nõ eſt principium, nec dicere appropinquare, vel abeſſe quod deſignaſti, propius eſſe, vel remotius: Sic quocunque in Aeternitatis loco, quæ velut orbis eſt ſine principio & fine, creationẽ ſtatueris, non potes prius aut poſterius, propinquius aut remotius dicere, nec potẽtiam, quæ ſpatio actionẽ antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non eſt prius & poſterius. De

Diuina non ſunt metienda humaniſcogitationib.

Creatio mundi à Deo qua & quomodo.

Cur non plures mũdi, ſed vnus mũdus.

mutatione quoque dictum eſt. Non enim Deus in ſua Diuinitate, Aeternitatéque eſt D mutatus, ſed creare voluit mundum æternus ipſe naturaliter, non æternum ipſum naturaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo, quem neceſſe fuit eſſe ſempiternum.

Creatio mũdi à Deo, qua & quomodo.

Eadem eſt ſolutio, quòd non peccatur in poteſtatem prolificam, ac bonam voluntatem. Nam potius voluntas tunc verè cognita eſt, cùm creauit, potens deſiſtere, haud æquè cognoſcenda, mundo ſempiterno. Putatúmque fuiſſet naturalem mundo Aeternitatem eſſe, non à Deo. Prolificam verò virtutem in infinitum non ire, ſed iuſtis finibus includi debere: meliúſque eſſe, rem etiam bonam habere principium, & aliquem terminum, ſatis ſupérque ſuperius claruit. Hac ratione Deus non fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, maioríſque multitudinis capaciores. Sic non infinitate Deus aut natura delectatur, ſed modicis, moderatis, paucis & bonis.

Cur non plures mũdi, ſed vnus mũdus.

Claruit etiam quàm maiora, pluráque bona ex creatione mundi prouenerint, quàm æternitate: vt merito mundum potius creare Deus debuerit quàm (ſi detur id eum potuiſſe) dimittere ſempiternum. Mihi tamen inuictus Naturæ ordo videtur, vt Deus æternus, mundus non æternus ſit. His reſolutis, ſupereſt vt pro Platone, quem eadem vanitate nititur in ſuos errores protrahere, præſtigioſis certè rationibus, vt non minus hic quoque mira ſit hominis leuitas, quàm his rationibus, quæ de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cùm Ariſtoteles, quem ferunt viginti duos annos Platonem præceptorem audiſſe, vt eum ſenſa præceptoris calluiſſe, ſit veriſimile, apertè fateatur, Platonem mundum & tempus creaſſe, idque affirmet etiam Plutarchus, & Philo, oſtendentes inſuper opi- E nionis Platonicæ principium, quòd ſecutus ſit Heſiodum, cui Chaos primum, exinde tellus exiſtit: non defuere tamen, qui veteris Theologiæ ordinem peruertentes, delectati elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunæ, ſtellarum, inepta, ſceleratáque Deificatione, nullum aliud hominibus bonum quàm quæ videntur in hoc mundo, relinquerent, aut eſſe vellent, idque ob gloriam luminum cæleſtium, quorum ſemper admirantur oculis obtuſis claritatem.

Philoſophi nullos alios præter aſtra, Deos putarunt.

Quæ dum fuiſſe ſemper qualia ſunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quàm eorum luminum, maiorem claritatem labefactare ſe non viderunt. Nec viderunt nihil homine melius in hoc mundo, vel illis ipſis ſideribus eſſe, quæ facta in miniſterium, adiumentúmque cunctis gentibus, non teſtimonium modo diuinæ ſapientiæ, ſed etiam quotidianus vſus oſtẽdit. Hunc vitæ corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à cælo, nõ debere ſempiternum eſſe, quòd imperfectus ſit, in quo plus malorum inſit quàm bonorum, Deo autem, ac Naturæ placere meliora, etiam ipſi ſunt confeſſi. Quo fiat, vt quæ noſtra religio prodidit, Philoſophiæ ſint magis conſentanea, quæ, commutata præſenti vanitate in ſtatum longe diuiniorem, promittat inæſtimabilem cunctis, qui rectè vixerint, felicitatem. Quo quidem ordine reſpondeant ipſi, an quicquam melius, rationabiliúſque eſſe poſſit.

Plato, confeſſus mundi creationem.

Plato igitur, cuius ferme fluxit omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui priſcæ Philoſophiæ ſtudioſiſſimus fuit, Pythagoræ, Philolai dogmatum apprimè gnarus, Socratis auditor aſſiduus, non vt inepti ipſi, ſempiternam mundi factionem, ſed iuxta priſcos omnes, tempo- F ratiam, paucis abhinc annis cœptam eſt confeſſus. Cuius rei prudentibus erit perſpicua ratio, ſi ſæculorum quaſi veſtigia ſequentes, ad primos vſque fontes, vnde Platonis fluxit ſententia, peruenerint. Neque enim Plato ex ſua quaſi diuinitate, mundum creatum ſenſit & ſcripſit, ſed tum publica fuit celeberrimáque omnium gentium confeſſio: tum præcipuè ſapientes earum nationum, ad quas diſcendi cauſa, adiere Græci, ea prodiderant.

Triſmegiſtus Moſem ſequutus.

Adeóque clarè Triſmegiſtus de creatione ſcripſit, vt quod à nonnullis Græcis eſt obſeruatum, etiam ſimplices Moſis dictiones Hebraicas Græcè ſcriptas, cuius linguæ, quippe quæ materna eſſet, non fuit ignarus, vſurpauit. Hunc præcipuè Plato ſecutus eſt, vt paulò pòſt oſtendam: interim ſingulam quamque rationem ſeorſum perpendamus. Quæſiuit inquit Plato ad cuius imaginem factus eſſet mundus, an ad id quod nullum vnquam habuerit principium, aut quod ſit genitum. Qua quæſtione vult Platonem innuiſſe, ſiue ad æternam rem, ſiue creatam factus ſit mundus, neceſſariò ante mundum aliquid fuiſſe, ad cuius ſimilitudinem mundus fieret.

Diſiunctarũ propoſitionũ partes omnes, nõ ſemper veræ.

Hanc rationem præſtigioſam, cauilloſámque planè eſſe, declarabunt ſimilia exempla. Neque enim cùm primum quærentes qua de re, duas partes proponimus, protinus harum aut vtranque, aut alterutram veram eſſe volumus, ſed ſæpe ex duabus propoſitis rebus, quas per diſiunctionem quærimus, altera poſſibilis, & vera eſt, altera nec vera, nec poſſibilis. Quæro

an Deus

A an Deus ſit, an non ſit. Alterum verum, & neceſſarium: alterum falſum, & impoſſibile. An plures mundi, an vnus. An Deus naturam ſibi aſſociare poſſit humanam, néc ne. In hunc modum quærentes, non protinus quætimus, quaſi fieri poſſit vtrunque ſeorſum: ſed alterum poſſibile ſæpe eſt, alterum falſum, & impoſſibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ eſſet factus, propoſuit alterum quod eſſet, alterum quod nec eſſet, nec fieri poſſet. Quomodo enim potuit eſſe quid genitum ante mundum, ad cuius ſimilitudinem fieret mundus, ſi res omnis genita eſt ipſe mundus? Perinde igitur quæſiuit an ad rei factæ ſimilitudinem mundus conditus eſſet, ac ſi quæras, an Deus eſſe non poſſit. Quæris ſcilicet impoſſibile, vt inducas poſſibile, & verum. Plato quæſiuit, vllàne res ante mundum eſſet genita corporea, ad quam factus ſit mundus. Propoſuit quod nulla ratione fieri poſſit, tanquam partem inanem, & impoſſibilem, vt induceret veram & poſſibilem. Sic quærere poſſum, an cæcus videat, néc ne: ſurdus audiat, néc ne: mundus aboleri poſſit in nihilum, néc ne. Poſſunt igitur in quæſtionibus partes impoſſibiles verſari. Hoc Proclus non vidit, nec puduit eum ex tam friuolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipſa hæc argumentatio protſus in eum reflectitur, quòd Plato quærens ad cuius ſimilitudinem factus ſit mundus, inducénſque ad ſimilitudinem ſempiternam factum, prorſus quid ſenſerit, expreſſit. Protervus tantùm, & quos nulla ratio ab irroborata opinione flecteret, hæc non videbuntur. Secunda ratio diluta eſt, oſtenſáque, & patefacta ſubiecta fraus, aut in tem-

E ſuppoſitione rei falſa verum collegit Plato.

B pore tempus non eſſe creatum, aut creatum quidem, ſed non eo tempore, quod generatur è cælo, diuerſo ſpatio, vel æternitate, vel quod vis appelles. Quod autem ait Platonem in Republica pronuntiaſſe, Omne ortum occidere. In Timæo verò mundum incorruptibilem, vt duabus rationibus inter ſe ſociatis, Quod ortum eſt occidit, Quod occidit ortum eſt. Ergo ex aduerſo, quod non occidit, deletúrque, non habuit ortum. Plato autem in Timæo cenſet mundum non occidere, ergo nec habuiſſe principium. Facilis, & expedita reſponſio. Non enim vſquequaque Plato mundum incorruptibilem pronunciat, imò verò ſuapte natura corruptibilem: ſed cùm videret quàm longè, latéq; pateat diuina poteſtas, hanc cenſuit efficere poſſe, vt qui ſuapte natura mundus ſit occiduus, ac corruptibilis, fiat incorruptibilis, diuina maieſtate eum ab interitu ſeruante. Hoc Plato claris & apertis verbis expreſſit. Marcúſque Tullius interpretans Latinè, ſic pro Platone loquitur, Opificem mundi, Deos creatos, Dæmones, & ſidera inducens affantem: Quando igitur omnes, & qui mouentur, palámque oſtenduntur, & qui catenus nobis declarantur, quo ipſi volunt, creati ſunt, tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc vos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite: Quotum operum ego parens, effectórque ſum, quæ per me facta, non ſunt diſſoluta omnino, quanquam omne ligatum ſolui poteſt. Sed haudquaquam boni, ratione vinctum velle diſſoluere. Sed quoniam orti eſtis, immortales vos quidem eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis, neutiquam tamen diſſoluemini, nec vos vlla mortis facta perimenr, nec fraus valentior quàm conſilium meũ,

Plato facit corruptioni obnoxium mũdum.

C quod maius eſt vinculum ad perpetuitatem veſtram, illa, quibus eſtis tum, cùm gignebamini, colligati. Hæc Plato diuinitus, non procul à ſancta, cælitúſque reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora ſuapte natura, longo temporis ſpatio alimentis carentia, morti debita, fuiſſe diuino conſilio, ab interitu defenſa. Sic in deſerto, quadraginta annis non ſunt attritæ veſtes & calcei. Hoc conſilium, hanc poteſtatem dicit Plato vigere in cælo, cùm debeat ortum, occidere, labefactari, obſoleſcere paulatim, ſeruari tamen ab omni fraude. Hæcq; perſpicua ſunt, & manifeſta. Hanc ſuam ſententiam iterat in Politico, in Republica. In Polirico vſus verbo euidentiſſimo, de cęlo loquens: λαμβάνοντα ἀθανασίαν ἐπισκευαστὴν, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ: Accipere cælum immortalitatem fabricatam, extructam ab Opifice. In Republica verò, vocat cælum θεῖον γεννητὸν, rem diuinam factam, genitam. Claráque ſunt omnia, à Proclo in argumentando diſſimulanter prætetita. Immortalitas cæli, ſi qua eſt, inquit Plato, non naturalis eſt. omnia enim quæ principium habuerunt, denique diſſoluuntur. Hoc fatur Plato clara voce. Eſt vis, inquit, cunctis naturis impetitans, cui ſunt omnia facilia, cælũ reddens inſeneſcibile. Quin ipſe Ariſtoteles ea potiſſimũ ratione pugnat contra Platoné, quòd dixerit incorruptibilem rem, cui principiũ dediſſet. Epicureus ité apud Ciceronem hęc de Platone loquitur, cũ irridens: Sed illa palmaris quidé, quòd qui nõ modò natũ mundum introduxerit, ſed etiã manu penè factum, is cum dixerit fore ſempiternum. Hunc cẽſes primis, vt dicitur,

Ioſ. 5.

Cælum fabricatum.

In quo pugnet aduerſus Platonem Ariſtoteles.

labris guſtaſſe Phyſiologiam, id eſt, Naturæ rationem, qui quicquam quod ortum ſit, pu- D
tet æternum eſſe poſſe. Quæ eſt enim coagmentatio non diſſolubilis? aut quid eſt, cuius
principium aliquod ſit, nihil ſit extremum? Hæc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo au-
tem Iudæus inter Platonicos eximius, eadem in libro de Mundo perhibet. Eadem & Plu
tarchus, digni omnes, quibus maiorem quàm iuuenibus recentioribúſque hiſce, fidem
habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creari, ſed non diſſolui. Po-
téſtne igitur tam perfrictam habuiſſe frontem Proclus, vt quæ tot teſtimoniis confir-
Infinities artes natas & abolitas, Platoni, quomodo intelligatur. marentur, denegaret? Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixiſſe infinities artes
natas, & abolitas, hoc item conſideratione digniſſimum, pugnandúmque pro veritate, &
Platone. Oſtendam igitur ex aliis locis, lucéque clarius probabo, ſermonem quo Plato
fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non deſignare Aeternitatem, ſed plu
rimum quendam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timæo, ex Politico,
quibus expreſsè fatetur mundum creatum, rurſum hunc longum annorum curſum com
memorat. In Timæo igitur, vt cognoſcas quod in Legibus ſcripſit, artes infinities abo-
leri, ac renaſci, non tollere creationem mundi, cum ſcribat clarè, vt Ariſtoteles quo-
que, & Marcus, & Philo, aliique plures fatentur de creatione mundi: principio autem
tradit ſimilia, atque in Legibus, vel eluuionibus, aut conflagrationibus immanibus, ho-
minum interitum euenire, profectò conſtat eum, qui diluuiis aſſerat homines ſæpe aut
conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum ſempiternum. Nam Ti-
mæus pariter & creationem memorat, & huiuſmodi diluuia, & exuſtiones. Eundem E
Incomprehenſibile tempus anteactum, Platoni. igitur arbitrandum eſſe ſenſum in Legibus. Conferamus verò loca. In tertio de Legi-
bus hæc habentur: Arbitror, inquit Athenienſis, à temporum longitudine, & infinita-
te mutationibúſque crebris natas & creuiſſe res publicas. An vero, inquit, ex quo ciui-
tates ſunt, & homines Rempublicam tenuerunt, arbitraris te poſſe comprehendere
quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Athenienſis ait, infinitum
quoddam, & incomprehenſibile ſit. Omnino ſic eſt, inquit ille. An igitur non innume-
rabiles inuicem ſibi ſuccedentes fuere Reſpublicæ hoc tanto temporis ſpatio, eademq́
ratione non pauciores extinctæ? Poſt pauca, An videntur vobis vera, quæ priſcorum
Multis variiſque caſibus res ſæpe mutatæ. Gen. 9. nobis ſermo prodidit, diluuiis, & peſtilentiis, multiſque aliis caſibus ſæpe homines in-
teriiſſe, exiguámque partem remanſiſſe? Hæc ibi, addens eos, qui ad mare habitaſſent,
eluuionibus facilius periiſſe, his qui montana tenerent, ſuperſtitibus, velut quadam hu-
mani generis ſcintilla, referens ſcilicet quod ab Aegyptiis audierat, ſed obſcurè, ſerua-
tam in montibus Ararat arcam, qua vehebatur Noë. Hunc igitur Platonis ſermonem,
tametſi tempus infinitum, variáſque generis humani clades referat, non deſignare ta-
men Aeternitatem, licet agnoſcere ratione ex Timæo, & Politico. Refert autem in
Plato Alcibiade 1. Timæo eadem prorſus, vbi Sacerdos Aegyptius ſic cum Solone loquitur: Iuuenes eſtis
animo vos Græci, in quo nihil habetis vetuſtum, nihil tempore diuturnum. Cuius cau-
ſa eſt, quod ſæpe genus humanum variis caſibus periit & peribit, aut exuſtione, aut elu-
uione, aliíſque ſeorſum innumerabilibus malis. Tunc igitur qui montes, excelſáque loca, F
& arida tenuiſſent, facilius ſunt, quàm qui ad mare, & flumina habitaſſent, concremati.
Quo caſu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneficio hac calamitate liberatis. Rurſum
cùm terram aquis Deus alluerit, montes incolentes, vt paſtores, bubulci, ſeruari, veſtræ
autem vrbes, quæ mari adiacerent, fluminum impetu in mare portatæ ſunt. Hæc in Ti-
mæo Plato. Cùm ergo in Timęo, & viciſſitudinem diluuiorum incendiorúmque memo-
ret, rurſum clariſſimis verbis ſcribat de creatione mundi, Ariſtotele cum multis id con-
Plato ſtatuit ſæculorum diuturnitatem, nõ æternitatem. fitente, profectò liquet ex eo in Legibus ſermone, Platonem de Aeternitate mundi non
cogitaſſe, ſed potius de numero quodam diuturno ſæculorum, quia diluuia, incendiaq́;
audiſſet, & tempus à condito mundo ignoraret. Sciebat tamẽ, audierátque ex libris Mer-
curij, maiorúmque ſuorum, mundum fuiſſe creatum. Hoc conſtat item ex his, quę ſcri-
bit eiuſdem generis in Politico. Ibi primùm teſtatur Deum creaſſe cælum, ac terram,
Deoſq́; minores gubernaculis præfeciſſe, per omnes mũdi partes diſtributos. eodem ta-
men libro hæc ſcribit: Interitus igitur, & clades maximæ animalibus acciderunt, exi-
guaq́; hominũ pars eſt ſeruata. Quibus & aliæ calamitates admirandæ, & inauditæ exti-
terunt. Hæc ibi, & alia plura Plato, quæ mihi non eſt cura referre. Tantùm conſtet, ſer-
monem de cataclyſmis, & incendiis, & cladibus hominumq́; & artiũ, non deſignare Pla-
toni mundi Aeternitatem, ſed potius diuturnitatem quandam, hominibus incognitam,

quibus

A quibus ortus mundi non eſſet notus. Neque verò ſemper infinitum, teſte Ariſtotele, deſignat, cui nullum ſit principium, ſed numeroſum ſæpe, & copioſum, humanáque mente, non natura, incomprehenſibile. Neſciebat Plato, quod nobis Ieſu Chriſti in terris aduentus attulit, per quem factum eſt, vt creatio mundi & tempus à creatione ſit per totum orbem terrarum inuulgatum: neſciebat inquam quantum ad ſua vſque tempora, ab hominum ſatu proceſſiſſet. Idcirco multa ſæcula ſuſpicabatur, ſed longè pauciora erant, quam ſuſpicaretur, quamq; cum Ægyptij docuiſſent, apud quos nouem annorum millia (ſed annorum lunarium Plutarchus & alij tradunt) deprehendiſſet. Eſt igitur clara, & perſpicua argumenti dilutio, ipſo ſibi Platone ſuppetias afferente. Quæ porrò vis argumentationis, ingeniíque elegantia, ſi locus vnus duntaxat porrigat aliquam de Æternitate mundi ſuſpitionem, longè plures de creatione teſtantes, conniuentes prætermittere? Plenus eſt Plato ſermonis de mundo condito. Quid poterit igitur vnus ille in Legibus locus? Sic claret quo ſenſu ſit accipiendum, quod de cataclyſmis, ac diluuiis, quibus ſemper hominum pars perierit, ſcripſit. Quod tam clarum eſt, vt nugax ſit qui prolixius refellat. Diſſoluet autem Proclus poſtea, ſi ex diluuiis, aut exuſtionibus Æternitatem aucupatur, quæ mihi quoque ex his ipſis fortaſſe veriora occurrunt: Aut hæc incendia & diluuia fuiſſe vniuerſalia, aut particularia, ſi primum, deletis omnibus, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Si particularia, cur nullis litteris comprehenſa ſunt plura annorum millia, ſed totus orbis conuenit, paucis abhinc annis mundum cœpiſſe, vt ſi perie-
B rint ſcriptorum maxima pars, omnia perire, quæ ſunt in omni Æternitate ſcripta, non debuerint? Ad hæc, ratio Naturæ eſt, diluuia, totam aliquam obruentia prouinciam, exiſtere non poſſe, vt poſſunt his aliquæ maritimæ vrbes, & caſtella, aut pars inſulæ mergi. Non poteſt, verbi cauſa, tanta inundare vis aquarum, vt omnem obruat vel Italiam, vel Galliam, aut Germaniam, vel Hiſpaniam. Quicunque Naturæ vires, certáſque rerum & incommutabiles viciſſitudines elementorum & reciprocationes ponderauerit, videbit id fieri natura non poſſe. Tantundem eſt in elementis, & rerum compage, caloris, quantum humoris: huiuſce quoque tantum, quantum illius. Eadem eſt caloris, & aquæ proportio, altero ex altero naſcente, vt inuicem ſeſe delere, quoniam pernicies vnius interitus eſſet alterius, non poſſint. Vt ſæpe ſqualores, vt aquæ rapidæ inundationes extiterint, tanta tamen fuerunt, quo ad Natura progredi potuiſſet. Nunquam tandiu pluit, vt ſapientibus, cauſarumq; peritis admirationem afferret. Nunquam eo vſque ſqualluit, vt dici potuerit Naturæ limites ſquallorem tranſcendiſſe. Neque verò fuit vnquam talis, tantáque conflagratio (quoniam eſſe non poteſt) qualem apud Solonem iactabant Aegyptij, vt vrbes, & gentes fuerint concrematæ. Quanquam de Paleſtinæ conflagratione, diuinitus facta, quòd illi fortè neſcierunt, famam audierant, non erat in vniuerſum transferenda. Nec legitur vſquam tantam cælitus conflagrationem extitiſſe, vt integram prouinciam incenderit. Diluuia verò prouinciarum nulla legimus, quibus vna prouincia, genúſque ſit ſubmerſum. Nam diluuium Deucalionis, teſte Plutarcho,
C fuit diluuium Noë, referente ſcilicet Deucalionem ex arca columbam, & coruum emiſiſſe. Diluuium autem Ogygis, vix particulam Græciæ alluit. Noſtra quoque tempeſtate Hollandia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus fluuius exereuerat, penè obruta eſt: ſed tametſi parte aliqua demerſa, non oppreſſa tota. Quid quòd ipſemet ſtat pro veritate Plato, dicens eiſdem in locis, quos alluuio preſſiſſet, ſeruari homines in locis editioribus? Semper ergo, vbi fuit diluuium, aliqua pars hominum fuit ſuperſtes, penes quam artes, & litteræ, & monimenta remanere potuerunt. Quid quòd hæc diluuia maritimis tantum vrbibus accidere Plato teſtatur? vt ſi detur vrbes Italiæ mari ſupero vel infero adiacentes mergi potuiſſe, montana tamen omnis mediterraneæq; regiones calamitatem euaſerint. His igitur claret, ſiue Platonis autoritatem, ſiue rationem ſequaris, nec fuiſſe, neque vnquam eſſe potuiſſe diluuium, quod totam aliquam prouinciam oppreſſerit, vt totum genus, verbi cauſa, aut Italicum, aut Gallicum, aut Hiſpanum, aquis perierit, quòd vbique montes ſunt, pluſq; eſt ferme quauis orbis terrarum regione montium, quàm terræ campeſtris. Hoc autem omne efficit vt ſi non fuit vnquam, nec potuit eſſe diluuium, quo genus vllum, aut prouincia funditus rapta, mergeretur, homines maiore ex parte ſuperſtites, artes & diſciplinas, litteras & libros, memoriáſque retinere debuiſſe. Quid igitur eſt, quòd hæc monumenta nuſquam ſunt? Nuſquam inuenies memorias decem aut viginti annorum

Infinitũ, ſape numeroſum & incõprehenſibile homini ſignificat.

Annorum infinita millia philoſophi temere poſuerunt.

Neceſſarſi incendia & diluuia fuiſſe aut vniuerſalia aut particularia.

Non fuere tantæ conflagrationes vt iactabāt Aegyptij.

Diluuiũ Deucalionis fuit diluuiũ Noë.

Omnes homines vel maximo diluuio nõ fuerunt immerſi vndis.

Si mundus fuiſſet ab æterno, longè plura veterũ ſcripta haberemus.

millium? Nam vt ait Lucretius (ſæpe enim homines mali loquuntur bene) D

Præterea ſi nulla fuit mundi genitalis origo,
Terrarum & cæli, ſemperq; æterna fuere,
Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ,
Non alias alij quoque res cecinere Poëtæ?
Quo tot facta virum toties cecidere, nec vſquam
Aeternũ famæ monumentũ inclyta florent?

Nihil enim veriſimile eſt in omni Æternitate, quod ipſi fatentur, nouum eſſe, impreſſuram, vel Grammaticam aut vllam denique diſciplinam in omni Æternitate defuiſſe. Putandum eſt, ſi mundus eſt æternus, litteras quoque, & ſcriptores, hiſtoricos, & Poëtas innumerabiles ſemper extitiſſe: vt ſi ſcriptorum pars perierit, plura tamen cum hominibus remanſerint. Quoniam igitur diluuia aut conflagrationes, nec vniuerſum genus hominum, nec aliquam prouinciam extinguere potuerunt, ſed ſi quid id genus calamitatum accidit, vix exiguam prouinciæ particulam rapuit, & in omni Aeternitate, ſi mundus eſt æternus, innumerabiles ſcriptores florere debuerunt, quorũ aliqua monumenta, de ſæculis æternis, rebus inæternum geſtis memorarent, id autem nuſquã apparet, certè ratio de cataclyſmis, & exuſtionibus, non modò nulla eſt, ſed potius confirmat mundum paucis abhinc annis exortũ, perindeq; homines & diſciplinas natas, paulatim adoleuiſſe, ad ſummumq; perueniſſe, ſicut homines ſenſim omnes terras repleuerunt. Quod autem de Inſula Atlantide ab Ægyptiis Plato auditum ſcripſit, ingẽtibus nimbis fuiſſe demerſam, ſcitu digniſſimũ eſt, famę cauſa. Audierat illud Noë diluuium, vt ob humana flagitia non Natura, nec ad Naturæ leges, ſed ſummi Dei cõſilio, non modò pluuiis, ſed ſubterraneis portentoſis ſcatebris, omnes terras inundaſſet. Cumq; de loco ei non adeò liqueret, gratificariq; Reipublicæ ſuæ vellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera quidem mirificè cum ſacris litteris conſenſit, locum duntaxat mutauit, quemadmodum ſolitus eſt Homerus, ex Meſopotamia, aut Armenia, in inſulam Atlantidem. Quòd autem terribile illud diluuium, non naturaliter, ſed Dei voluntate, delere ſceleratos decernentis, Plato accidiſſe voluerit, & quòd adamuſſim repræſentet tempeſtatem Noë, apparet ex his, quæ ſcribit in eo, qui inſcribitur Critias. Vt enim ante diluuium, ſanctum genus creatũ à Deo in terra, moribus paulatim iniquis deprauari cœpit, donec ſummus Deus de abolitione decerneret: & vidiſſe dicitur, omnem terram ſcelere repletam: ſic refert id genus quædam Plato in Critia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collocata, legibus inſtituta ſuis, ſanctam affinitatem retinuiſſet, iuri, & Deo, cui ſimilis eſſet, beneuolè, & piè paruiſſet, in multa ſæcula duraſſe, fuiſſéque prudentia, & manſuetudine inſignem, contemnentes aurum, omniáque inferiora virtute ducentes, nullis immoderatis voluptatibus à vero vnquam aberraſſe. At vbi ſatus ille diuinus, ſimilitudóque eos ſenſim defeciſſet, humaníque mores præualuiſſent, tum verò nihil non turpitudinis apud eos viguiſſe, in iuſtitiam, violentiam. Itaque Deum Deorum Iouem genus diuinitus natum, tam miſere affectum conſpicatum, pœnas eis importare, vt meliores redderentur, ſtatuiſſe, deíſque omnibus in pulcherrimo cæli loco, qua media cæli regio eſt, vnde deſpicit omnia, congregatis, in hunc modum verba feciſſe. Omnis igitur hæc hiſtoria, quam obſcurè audierat Plato, & quaſi poëtico more locum tranſtulerat, videtur referre genus, moresq; eorum, qui ante diluuium floruerunt. Sed ſit quidquid libet, mihi ſatis eſt oſtendere, nihil ibi naturaliter, ſed diuina potentia factum docuiſſe Platonem.

Atlantis inſula demerſa nimbis ingentibus, Platoni, quod intelligendũ de diluuio quod fuit Noei tempore. E

Ante diluuium ſancti homines. F

Platonicos priſcos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternum dixiſſe, ſed factum. Diluuntur rationes Plutarchi ſub aliorum perſona. Deum creantem mundum, humaniſq; rebus conſulentem non laboraſſe, Deum creaſſe hunc mundum non cauſa voluptatis ſuæ, ſed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum ſecundas res non prohibere, quo minus mundus ſit creatus.

CAPVT VI.

SVPEREST

A SVPEREST magnorum Platonicorum autoritas, quam oppoſuit velut aliquid ponderis habentem in aſſerenda Aeternitate mundi Proclus. In quo ſic mendacem eum oſtendam, ſicut in his rationibus, quæ vel ex Platone, vel Natura deducebantur. Oſtendam, inquam, Plotinum apertè creationem temporis & mundi prædicantem, Porphyrium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris ſui. ſi vera dicit Proclus, non ſemper in ea ſententia permanſiſſe. Quæ quoniam in vltimum locum differuntur, nunc rationes allatas à Plutarcho ſuper Aeternitate mundi, non ſuam, ſed aliorum ſententiam recenſente, in medium afferam: tum ea quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Aeternitatem mundi, proponam: quæ & ipſæ, ſicut Ariſtotelis illæ, cùm maximè pugnent aduerſus eos, qui mundum anteceſſiſſe Chaos, & confuſionem contendunt, non omnino nobis aduerſantur. Communiter, inquit, vterque peccat, Anaxagoras ſcilicet & Plato, quòd Deum faciunt rerum humanarum curantem, huiúſque rei gratia mundum molientem. At, inquit, animal beatum, & incorruptibile, omnibúſque bonis opulentum, expérſque omnis mali, in amplexu felicitatis, & immortalitatis totum, curam humanarum rerum ſuſcipere non debet. Miſer porrò eſſet, ſi velut quidam faber ſtatuarius, aut lignarius, ſolicitudine, curáque torqueretur ad molitionem mundi. Iam Deus, quem dicunt creaſſe, aut in anteriore æternitate non fuit, cùm corpora vel immota erant, vel incompoſitè iactabantur, aut dormie-

Philoſophi veritati aduerſantes, verū faſſi.

Negamentū nō philoſophi, ſed argutantis ea de re quam ignorabat.

B bat, aut vigilabat, vel horum neutrum. Primúmque eſt abſurdum. Eſt enim Deus ſempiternus. Secundum quoque nulla ratione ſtat, quod æternus ſomnus, æterna mors, nec ſomnus cadit in Deum, plurimúmque diſſita ſunt immortalitas Dei, & in mortem inclinatio. Quòd ſi Deus vigilabat, aut beatitudo deficiebat eum, aut omni beatitudine fruebatur. Primum efficit, Deus vt beatus non eſſet: cui enim perfecta beatitudo non ſuppetit, beatus dici non poteſt. Quòd ſi beatus erat, & pulchrè degeret æuum, rerum nouarum molitione delectari non debuit. Quomodò verò, ſi Deus eſt, & eius cura, res hominum gubernantur, vitia, ſceleráque locum nobiliorem ferè obtinent, indigniorem virtutes? Agamemnónque & bonus Rex, & fortis Imperator, ab adultero, & adultera dolo cæſus occubuit. Hercules ei conſanguineus, qui monſtris hominum vitam expiaſſet, à Deianira doloſè venenata veſte ſublatus eſt. Hæc Plutarchus, ſiue ſua, ſiue aliorum ſententia. Si ſua, poſſem ſuis eum teſtimoniis vbique refellere, cùm de virtute, & pietate ſit ei multus vbique ſermo. Tanquam transfugam, & impoſtorem coarguam. omnis enim hæc oratio, prouidentiæ eſt deſtructio. Et tamen ipſe de his, qui ſero à Deo puniantur, optimis allatis, & quales à vera Theologia afferuntur, ſuper eo, rationibus ſcripſit. Vidit & aſſeruit à Deo caſtigari delinquentes, rationémque cur ſero caſtigentur, vidit & expoſuit. Satis igitur mihi eſt Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quædam è Naturæ, Philoſophiæq́; gremio, vera ad ea quæ poſuit, petamus. Dico Deum curate res humanas, idq́; Philoſophos omnes, vno aut altero delyris exceptis, prædicaſſe.

Plutarc. ſibi ipſi cōtrarius.

C Vt mittam Platonem, Ariſtotelem, Alexandrum Aphrodiſeum, quorum toto hoc operæ viſa ſunt teſtimonia. Ac ratio, quæ mouit eos, perſpicua eſt. Quid eſt enim melius, ac dignius, quàm Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio, quæ perſuaſit omnibus hominibus Deum curare res humanas, eadem ante creationem eum Diis & hominibus proſpexiſſe, bonitatem, felicitatémque communicare ſuam voluiſſe, perſuadebit. Quòd verò dicis, Deum animal beatum, laborare in attendendis rebus humanis non debere: aut videlicet quia non poteſt, curáque velut mortalis, qui vndique beatus eſt, angi nec debet, nec poteſt, eámque ob cauſam quaſi ferens ei ſuppetias, ab hac ſolicitudine eum eripis: aut quia vel res mortales non indigent, vel indignum Deo eſt hoc officium. Primum certum eſt, animali beato nihil quod agat, laborioſum eſſe. Neque enim beatum eſſet, niſi perfectum eſſet. Perfectum autem quidquid agat, in eo ſuſtinere laborem, ſolicitudinéque torqueri non poteſt. Quiduis agat Deus, quantum velit cogitet, nihil poteſt ei laborioſum eſſe. Id enim eſt animal beatum. Quare neque mundo creando, neque prouidendo Deus laborare poteſt. Indigentibus autem rebus humanis aliquo præſide, nónne Deus ſolus, omni mundo maior, poteſt & debet curam ſuſcipere, qui & cæteris prodeſſet, & id ei laudi eſſet? Optimi enim eſt proſpicere, ſi poteſt, regere, moderari (Nihil eſt enim melius, aut præſtantius bonitate, & beneficentia) Deus autem poteſt, & eſt optimus. Ecce igitur aceruus, Deus poteſt prouidere prouidendo, neque

Prouidentia, mundíque gubernatio rectiſſimè Deo tribuitur.

Labor in Deū non cadit.

laborat, neque interpellatur beatitudo eius: contrà autem, nobile eſt & glorioſum ſuáque maieſtate digniſſimum proſpicere, regióque hoc munere fungi: poſtulant autem, efflagitántque humanæ res hanc prouidentiam: prouidet ergo & attendit. Ad hæc Plato, & Mercurius Triſmegiſtus docuerunt, Deum quòd bonus eſſet, molitum hoc omne: D

Creationis mundi cauſa, Dei bonitas. ſuitq; bonitas maxima & incommemorabilis, cui ex creatione rerum fieri nulla poſſet ad felicitatem acceſſio, quæſiſſe eadem in homines effundere, quæ poſſideret ipſe, bona. Cuncta enim in hoc mundo tandem ad homines reuocantur. Hominum autem felicitas vera atque perfecta, ob quam fuerint à Deo creati (Neque enim eis mortalibus hunc mundum condere, admodum profuiſſet, bonáque ſua verè communicaſſet) eſt, regiones feliciſſimas ſubire, fortunatis ciuibus, & his qui pulcherrimum vultum eius intuentur, adſcribi. Hoc Deus ſciens, & videns, perſpectúmque habens, quanta in domo ſua ſint gaudia, eſſe humaniſſimi, & qualis ipſe natura eſt, iudicauit, condere quos in hoc iucundiſſimo proſpectu collocaret. Duóſque gradus bonitatis, quaſi fontes duos, produxit:

Duo gradus bonitatis diuinæ. alterum iſtius mundi, lucem corpoream, qua viderentur, ſentirentur res corporeæ, hacq; vita, res minores fruerentur, infimos rerum gradus hoc orbe comprehendens: alterum, quo diuina tantum, beata, læta, ſyncera, ſempiterna, incorrupta, perfecta, cupiditatem, animúmque explentia continerentur. Vides quanta bonitas, quanta gloria, quantum decus eius (Et nihil laboris admittebat, nihil interpellabat ſua gaudia) ex prouidentia inclaruerint. Vtile fuit nobis declarari eius bonitatem, quanquam hoc ei non fuit nouum gaudium, cumulúſque felicitatis ſuæ. Tantum fuit, quoad ipſe vellet. Lætatúrque quotidie, aut quod in ſacris litteris dicitur, triſtatur, vſque quo placitum eſt ei. Æternus tamen ipſe, res autem creatæ, ne minor gradus, vitáque infima, maioris ac perfectæ ſit euerſio. Nec poteſt vterque mundus ſempiternus eſſe. Debet autem melior tantum permanere in ſempiternum. Si das meliorem æternum, das inferiorem deſiturum habuiſſe principium. Conſtat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quàm ſpernere: falſáque eſt argumentatio, Deum ſi res humanas curet, ſuam beatitudinem labefactare, quaſiq; lætitiæ ſuæ mœrorem offundere. Cogitatio, ex humana imbecillitate diuinam naturam iudicans. Quis tibi conceſſerit? Homo prouidendo vexatur, angitur, vritur curis, ſimiliter Deus. Neque verò Theologia vera, inducit Deum, tanquam Ideam mentis ſuæ intuentem, conſultantémque de creatione mundi, magniſque quaſi curis æſtuantem: ſed vnico verbo, ſoláque cogitatione, quod & à Platonicis traditur, feciſſe: E

Magis eſt cõſentaneum, Deum rebus adeſſe moderatorem, quã eas non curare.

Pſal. 148. Dixit, & facta ſunt: Mandauit, & creata ſunt. Ideam illam Platonis archetypam, dicemus ipſam Dei ſapientiam, non exemplar, in quod velut lignarius, aut ſtatuarius inſpiceret. Plato quidquid dixerit, non attendã: ſi voluero, tuebor dictis Platonicorũ, Ideam mundi, diuinam eſſe Sapientiam, Verbúmque fœcundum, Mercurio, Philone autore. Vt autem aliam rationem diſſoluam, non conſequitur, Fuit Deus ante mundum, non dormiebat, vigilabat in actione felicitatis ſuæ, beatiſſimus: Ergo ad rerum nouarum molitionem non potuit aggredi. Falleris, putas creaſſe, vt aſtris tanquam ſignis, aut æde picta delectaretur, vt adderet quod ad perfectam beatitudinem deeſſet. Quaſi domo, aut familia ante molitionem mundi carentem, domos, homines ædificaſſet. Hæc ſuſpicio, nobis, qui nihil cauſa ſua, ſed noſtra, quod placuit etiam Stoicis, Deum feciſſe cenſemus, non obſtrepit, iudicamúſque eam puerilem & ineptam. Soluta eſt igitur ratio, nihil diuinam bonitatem, opulentiſſimam, feliciſſimam, ſui cauſa, ſed noſtra feciſſe: quæ ſi ſua feciſſe dicitur, eódem pertinet, vt ad ſe ſcilicet cuncta reuocaret, quoniam ipſe finis omnium. Hoc autem adeò naturale, & clarum eſt, vt etiam Stoici quemadmodum F

1. De Natu. Deor. dixi, id agnouerint. Epicureúſque contra Stoicum apud Marcum Tull. An hæc, inquit, vt ferè dicitis, hominum cauſa à Deo conſtituta ſunt? Sapientúmne? propter paucos ergo tanta eſt facta rerum molitio. Hoc igitur omittamus. Supeteſt, vt poſtremum diluamus, quod omnes ferme mortales, pietatem veram, & non veram profitentes, torſit:

Pſal. 72. mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei. Quia Zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabantur. Sic queritur propheta, Vſquequò Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem, videre prædam & iniuſtitiam contra me? Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? Similiter Claudianus:

Sæpe

A *Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,*
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cùm res hominum tanta caligine volui
Aſpicerem, lætoſque diu florere nocentes,
Vexaríque pios.

De laudib. Stiliconis in Rufinũ, in ipſo principio.

Communis igitur omnium mortalium dubitatio, nec aliud eſt totus liber Iob, cuius ex parte ſolutionem illi agnouerunt, perfectè autem agnoſcere non potuerunt. Quippe niſi ad aliam vitam, cuius etſi ſcientiam Philoſophi tenuerunt, perfectam tamen eius rationem non viderunt, hæc referantur, nulla ſolutio eſt. Viderunt autem nonnulli Philoſophi, Pythagorei, Plato, perinde vt iuſtis, ac piis præmia cæleſtia tribuenda eſſent, ſic danda pro meritis æterna ſupplicia ſceleratis. Non igitur huius ſæculi breuitatem vel in beatitudine vel ſuppliciis oportet attendere, quia ſicut non ſunt digna Deo præmia temporaria, ſic ſupplicia debent eſſe ſempiterna. Cúmque opinatus ſit cum multis Plato, pios in concilio Deorum collocandos, impios in profundum tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si denegas, primum quæram cur neges, & cur te tantorum virorum autoritas non flectat. Si concedis, iam intelligis, nihil in hac vita decerni poſſe, ſatíſque ſuppliciorum homicidis, rapacibus, violentíſque futurum, cùm ad ignes æternos, quod & Poëta noſter cecinit, adigentur. Sic ſatis præmiorum futurum iuſtis, cùm regnis cælestibus, vbi gaudiorum, beatitudiníſque

Breuitas huius vitæ beatitudine vel ſuppliciis minimè penſitanda.

B omne genus, aſcribentur. Bona verò temporaria non ſolum ceu probitatis eorum præmium, iuſtis non ſunt augenda, vt etiam non concedenda videantur, quòd tum diuina liberalitate, ac beneficentia indigna noſcantur, tum ſæpe deprauant, & à virtute deducunt ad vitia. Paupertas autem, aut calamitas ſæpe deſides animos excitatos reddidit meliores, & contenta terreſtri, fluxáque felicitate, fecit maioris illius cupidiores. Clariórque virtus ac perfectior elucet in aduerſis huius mundi, quàm rerum ſecundarum perenni ſucceſſu. Illéque ipſe Hercules, tunc toto terrarum orbe, clariſſimus effectus eſt, cùm tyranni crudelitas eum egit exulem. Ac vt rationem reddam, cur ſit Agamemnon interfectus, plures poſſunt eſſe. Primum vt fatali decreto ab adulteris per dolum ſit interemptus, qui filiam Sacerdotis, Numen non veritus, captiuam conſtuprandámque abduxiſſet, gementíque patri reddere noluiſſet. Sic iniuſtè ſæpe turbamur, & qui cæcos conſiliorũ receſſus, obſcuráque pectora non perſpicimus, ſola ſuperna ſpecie capti, æquè bona non meritis effundi, ſicut immeritis ſupplicia, calamitatemq́; infligi, temerè iudicamus. Vniuerſale humani iudicij malum. Altera ratio, quam dixi, quòd (vt Philoſophi ingenuè cõfeſſi ſunt, creditumq́; eſt ab omni vetuſtate, ac prædicatum) præmiis iuſtorum, vel iniuſtorum æternis conſtitutis, oportet ad meliorem, & ſempiternum ſtatum hæc referri, vbi ſicut verus carcer erit ſceleſtorum, ſic vera præmia bonorum. Tertia ratio eſt, quam vel ipſe Plutarchus attulit, dignius eſſe, atque honorificentius Deo, grauiter, moderatéque procedere, expectare pœnitentes, quàm ſimul, perpetrato crimine,

Bona, quæ putantur, ſæpe deprauãt: & contrà, mala, vt calamitates, reddunt hominem meliorem.

Præmia bonis propoſita, pœna improbis.

C fulmen corripere. Quippe cùm nemo ſit qui non peccet, plenáque vita ſit omnis delinquentium, ſi quoties peccatur, ſæuiret, breui totum humanum genus perderet Deus. Clementiæq́; ſuæ eſt expectare pœnitentes, ad illatas iniurias conniuere. Nec ſunt tamen diu felices, quos luce, tot ſceleribus perpetratis, putas indignos. Iidemq́; illi ſibi ſatisfecerunt. Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant: paucóſque videas euaſiſſe limina ad vſque ſenectæ beatos, quorum in vita, vagata late crudelitas, impietáſque fuiſſet. Eſſe autem vexationes, aduerſamq́; fortunam virtutis quaſi ſopitæ ſtimulum, occaſionemq́; ad meliora, non noſtri ſolum, ſed ſui quoque Plato, Epictetus, Simplicius aſſeruerunt. Nec malum eſt Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo proſit ſcelus expiari. Simplicio autem Epicterum interpretanti, ea de exercitatione in hac humana vita diſſeruntur, vt qui ſe putat immeritum, & quæ non demeruiſſet, perpeſſum, facili poſſit eius oratione mitigari. Sacras enim litteras prætereo, nihil in aures noſtras aliud tam magis intonantes. Quarum autoritas eò grauior, potentiórque eſt, quòd non modò ſunt à Deo reuelatæ, ſed etiam validiſſimas ſecum apportant rationes breuiſſimæ vitæ, bene aut male facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui Agamemnonem interfecit, debuit ſubitò rapi ad ſupplicium, aut prohibenda ſcelerata voluntas fuit. Primum credo non deſideres, ne tibi, innumerabilibúſque aliis idem contingat, vt vel homicidio, vel adulterio, vel alio admiſſo facinore, ſubitò traharis ad pœnas, breuiq́;

De ſera vindicta numinis.

Claudian.

Non eſt malũ puniri malos.

omnis terra deſerta cultoribus ſqualeſcat. Minus etiam qui ſapiens eſt, poſtulet ſecundum, quia quæ ratio prohibendi alterum, vel alterum conſilium fuiſſet, eadem in vniuerſum toto humano arbitrio ſublato valuiſſet. Fortaſſe ſi Deus meliorem ſententiá obtuliſſet, ille ſcelere victus, non ſe cohibuiſſet. Pleroſque enim nec leges, nec pœnarum metus, nec amicorum conſilia frænare potuerunt, plus cupiditati, ac libidini, quàm rationi obſequentes. Si cogites cohiberi, occultóque quaſi motu retrahi debuiſſe, vide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & omnes conſiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas inſidet multitudo, prohibere oportebit, vt longè paucis exceptis, cætera non noſtro, ſed alterius arbitrio tranſigantur, ſublata laudis, aut vitij materia vera. Melius igitur eſt, ſinere quenque voluntate ſua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atque improbitatis præmiis propoſitis, vt qui bene, rectéque viuere, cùm viuere peruersè potuiſſet, maluerit, perinde ac meritus eſt, coronetur: ſic à beatorum choro excludatur, qui ſe factis impiis coinquinauit. Hoc iuſtiſſimū, hoc optimum, quo non liceat cogitare melius: perindéque decorum, atque pulchrum eſt dare pœnas delinquentes, ſicut coronare merentes. Hæ ſunt veræ rationes, quas nec Philoſophi ignorauerunt. Satíſque mihi videor Plutarcho reſpondiſſe. D

Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum ſolutionem eſſe, quod vbi Marcus ipſe loquitur, ſecus ſentit. Et ea eſt Academicorum libertas. Platonem non ſuis primum oculis creationem vidiſſe, ſed apud priſcos legiſſe. Platonem dicere mundum corruptibilem in poſterum, ſed poteſtate opificis non interiturum. Non ociatum eſſe Deum, fruentem ante mundum Diuinitate ſua. Non ſuperſediſſe creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodeſſe voluiſſe. Aſſecutúmque eſſe, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri. E

CAPVT VII.

Vide quæ diſputat Auguſtin. de ciuit. Dei 11. cap. 4. 5. 6. 7. et Euſeb. Pamphy. præpar. euāg. 8. cap. 5. 1. De Natura Deor. Argumenta Epicureorum ad tollendam dei prouidentiam.

AD EPICVREVM, & Cottam, qui contra creationem mundi, non quòd mundus non ſit creatus, ſed non à Deo creatus, apud Ciceronem pugnant, veniamus. Quærit Velleius primùm quibus oculis intueri potuerit Plato fabricam illam tanti operis, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machinæ, qui miniſtri tanti muneris. Quemadmodum obedire voluntati architecti elementa potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quòd mundum factum, aſſerit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mundum, iuxta Stoicos, non quemadmodum F Platonicus Deus, ſempiternum. Cur mundi fabricator repentè extiterit, innumerabilibus antè ſæculis & in omni Æternitate ceſſator. Laborem non fugiſſe, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quaſi ſignis, ſideribus, & cælo voluerit. Si vt melius habitaret, peius ergo habitaſſe in Æternitate, opúſque ei fuiſſe iſto mundo. ſed nequaquam carere voluptate hac eum tamdiu potuiſſe. Si propter homines, an ſapientes, vel ſtultos: ſapientes eſſe paucos, propter paucos ergo tantam rerum factam molitionem. Stultos autem hoc beneficio affici non debuiſſe. Deinde nihil eum eſſe aſſecutum, quòd ſtulti ſunt ſemper miſeri, vt naſci nihil eis profuerit. Cottæ verò rationes ſunt, Si Deus creaſſet, ac prouideret, bene bonis, malis male eſſet. Cùm ratione peruersè & ad malum ſemper homines abutantur, vel à Deo dari non debuiſſe, vel non datam prorſus. Quòd ea quæ diuina prouidentia facta videantur, per errorem rationi & menti aſcribantur, cùm Naturæ quædam ſit vniuerſalis neceſſitas, omnes res motibus ſuis cientis. Sicut reditus tertianæ, aut quartanæ febris, marinorúmque æſtuum, quorum motus etiam certi & conſtantes, nulla ratione gubernentur: eadem neceſſitate, & ordine, caro diuulſa renaſcitur, arbor cæſa reuireſcit, multa naſcuntur in terra prodigioſa. Quòd contemptoribus, cauillatoribúſque Diuinitatis proſperiores res ſucceſſerint, quàm melioribus. Hæc & id genus multa oppoſuit ille. Quorum præcipua, veráque ſolutio eſt, quòd

more

Amore diſputantium, ingeniúmque oſtentantium, & quamcúnque contradictionem arripientium, egit, & quorum ſit certa profeſſio, omnia infirmare, ac refellere, vt ſi vel Solem dicas lucere, profeſſionis ſuæ iura tuentes, parati ſint contradicere. Quòd autem potius ea ſit arrogans libertas, quæ cuncta ſubuertere ſibi licere putet, apparet vel inde, quòd contradicendi libidine relicta, eadem illa ſæpiſſimè confirmauit, quæ fecit Cottam ſubuertere. Satíſque vno erit teſtimonio, quo veritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit: Nihil porrò tam aptum eſt ad ius, conditionémque Naturæ, quod cùm dico Legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quàm imperium, ſine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum Natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq́, & hominum vita iuſſis ſupremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idémque, Orta autem ſimul eſt cum mente diuina. Quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta, ſummi Iouis. Et, Ergo eſt lex iuſtorum, iniuſtorúmque diſtinctio, ad illam antiquiſſimam, & rerum omnium principem expreſſa Naturam, ad quam leges hominum diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit, quaſi libidine, vel quæ pulchrè, & verè Balbus diſputaſſet, euertendi prouectum, dum & Carneadis petulantiam imitatur, bellum inferre veritati. Igitur ingenij fuit oſtentatio, ne videretur aſſerere & aſſentiri his, quæ Balbus diſputaſſet. Nam hæc ipſa cùm ab illomet dicuntur, tum verò pleno ore laudantur. Et in ſecundo de Diuinatione, vbi ſimili modo

Philoſophi ingeniorum oſtentatores.

1. De Legib.

Lex quid.

Epicurei, bellum veritati intulerunt.

B quæ frater aſſeruiſſet, deſtruxerat. Nec verò, inquit (id enim diligenter intelligi volo) ſuperſtitione tollenda, religio tollitur. Nam & maiorum inſtituta tueri, ſacris, ceremoniiſque retinendis, ſapientis eſt. Et eſſe præſtantem aliquam, æternámque Naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandámque hominum generi, pulchritudo mundi, ordóque rerum cæleſtium cogit confiteri. Quibus apertè mentem ſuam declarauit, tollendam quidem vbique ſuperſtitionem, veritatem retinendam, veritatem autem eſſe, quam pulchritudo mũdi ordóque rerum cæleſtium cogat confiteri, eſſe præſtantem aliquam, æternámque Naturam, quam homines adorare, venerarique deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis denique mundus obtemperet. Cottæ igitur rationes ipſe reſoluit. Nam in Legibus quoque, contra petulantiam Academicorum, & quòd ei non ſemper placuiſſet hæc in cunctis, veritatis opugnatio, ſic docuit: Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam hanc ab Arceſila & Carneade recentem exoremus vt ſileat. Nam ſi inuaſerit in hæc, quæ ſatis ſcitè nobis inſtructa, & compoſita videntur, nimias edet ruinas. Epicurei rationes, vel id abũde perimit, & euertit, quòd Epicureus erat, contra quam gentem, eiúſque delyramenta, totis ipſe ſuis libris bellum implacabile geſſit, proſcidit, vexauit, etiam inſcitiæ, & ignorationis omnium rerum, arrogantiæ præterea, ſemper eos arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quaſi præteruolentes, loquamur. Quibus oculis Plato machinam mundi intueri potuerit. Duo reſponſa: non ſuis primum oculis Platonem machina mundi, ſed apud vetuſtiſſimos, cum primis Ægyptios, alioſq́

Quidnã coegit paganos confiteri, Deũ eſſe.

Balbus nempe Stoicus 2. de natura Deor.

1. De Legib.

Sed maximè 2. de finib. 1. & 3. de Natura Deor. 2. de diuinat. & Tuſcul. ſæpè.

C Græciæ veteres Theologos, vidiſſe Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Pherecydem, Poëtas antiquiſſimos, Orpheum, Heſiodum, ſed præcipuè Triſmegiſtum, cuius non dogmata modò, ſed meras etiam dictiones vſurpauit, omnium gentium litteris & teſtimoniis, claris præterea coniecturis in vnum congruentibus mundum habuiſſe principium. His tot teſtibus, tanto hominum conſenſui putauit aſſentiendum modeſtiſſimus Plato, non vt temerarius Epicureus, quæ natio in omnem Philoſophiam, veritatémque fecit impetum, ac ceu cæteris Philoſophis vrbanis, & ciuilibus, ipſi agreſtes, ruſtici, impoliti, rudes conſurrexerunt. Quare non multum eſt ponderis in eorum autoritate. Ad hæc, duplices ſunt oculi, animi & corporis: corporeis ſolis velut homines, Epicurei, ſapientiores autem magis animi, quàm corporis vtebantur. His oculis Plato vidit fabricam mundi: videre Epicureus non potuit, quia non habuit. Itaque miratus eſt alium vidiſſe, quod cæcitas eum ſua videre non ſiuit. Eiuſdem ſtuporis cætera, Qui vectes, quæ ferramenta, qui miniſtri. Si ſciſſet, aut tenere voluiſſet quæ maiores de maieſtate diuina tradidiſſent, nec ſolita temeritate prouectus, vltro deſipere voluiſſet, vidiſſet ſanè, nullis hic ferramentis opus fuiſſe, ſed quod Marcus ipſe paulò antè, mundum, maria, & terras, ei obtemperantia, ſine inſtrumentis fieri potuiſſe. Quo modo autem Plato dicat mundum non interiturum, ſuperius expoſitum eſt. Congruit autem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili ſententia, quorum autoritati multo ma-

Qui aſtruxerint mundi creationem.

Epicureorum imperitia.

Duplices oculi.

1. De Natu. Deor.

gis, quàm Epicureo ſubiiciendum eſt iudicium. Formas autem illas in Timæo, etſi rectè D poſſint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales ſint, oſtendere, non Platonem, ſed ipſam veritatem defendentes. Oſtenſum quoque, fabricatorem mundi non repentè, & quaſi ex infinito ſumno ſurgentem, aut qui laborem in æternum refugiſſet, extitiſſe, arreptúmque fabricandi cupiditate, quod antea non faceret, operi manus admouiſſe. Delyrantis animi, & humana tantum capientis, nihil ſe ſupra corpus attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aſpirantis. Aliter Deum in æternum ante, & ſupra mundum extitiſſe, & exiſtere, aliter homines viuere. Non otiari potuiſſe, cuius eſſet actio beatiſſima, perennibus gaudiis exuberans, vacantemq; à creatione mundi, non ab eo vacaſſe, quod eſſet beatitudo eius, ſed eo quo carere ſine detrimento poſſet, & quod vbi effectum eſſet, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt ſi rex duabus actionibus, altera naturali, digniſſima, grauiſſima, altera nihil ad ſe pertinente, propoſita, háeque omiſſa, grauiorem, propriámque ſibi exerceret, eum quaſi otioſum damnes.

Deus nunquā ocioſus, in æterna nempe contemplatione ſui, quæ eſt actio perfectiſſima.

Non potuit igitur otioſus eſſe, cuius fuit æterna ex maieſtatis ſuæ contemplatione, beatitudo. Eſt enim cognitio, & contemplatio, actio perfectiſſima. Hoc autem cùm ſit felicitas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione ſuperſedere. Tunc otioſus fuiſſet, ſi nihil aliud, quod ageret, habuiſſet, & ſi mundana factio, ſola fuiſſet eius, ac naturalis, inſeparabiliſque ſubſtantiæ ſuæ operatio, qualis igni calor, aut aſcenſus ad altum, ſine quibus ignis eſſe non poteſt.

Non mundi molitione, ſed contēplatione ſui Deū beatum.

Ariſtoteles autem fatetur Deum ex contemplatione ſui, non mundi molitione eſſe beatum. Quoniam igitur vna ea potuit beatitudine feli- E ciſſimus, & contentus eſſe, vt quidquid additum ſit, nullam ad ſuam felicitatem acceſſionem fecerit, liquet eum, qui ſine mūdi operatione putet Deum otioſum fuiſſe, ipſum potius à ſapiendo, & intelligendo, ſemper otiari.

Deo naturale eſt, æternum eſſe vt Mundo principium habuiſſe.

Creatione autem mundi naturaliter Deus in omni æternitate non ſuperſedit, aut diſtulit ad illud vſque tempus condere, quòd tum omnis Æternitas eſt æqualis, nec poteſt in ea fieri dilatio, aut acceleratio, prius aut poſterius, tum naturale fuit ei ſic viuere, ſic eſſe, quemadmodum mundo, habere principium. Quare nec vnica fuit eius voluptas, iſte mundus, qui meliore & præſtantiore frueretur, & ea potuit facile carere, nec quaſi ad habitandum factus eſt ei mundus. Ariſtoteles enim affirmat, Deum ſic extra mundum eſſe, ſicut intra mundum.

Quorum gratia creatus mundus.

Supereſt quod maioris eſt ponderis argumentum, Quibus ab eo ſit creatus, ſapientibúſne, an ſtultis. Reſpondeo, ſapientibus & inſipientibus. Tum ſi ſolis ſapientibus, nihil mali, nihil abſurdi. Vtrunque probabiliter, optiméque defendi poſſe: principalius autem, ſolis ſapientibus. Creatus eſt igitur mundus à Deo ſolis ſapientibus. Sapientes autem intelligo, non quales fortaſſe ſentit ipſe Philoſophos, Epicureos, Stoicos, Peripateticos, Platonicos, quorum ſub titulo ſapientiæ, plures ſtultiſſimi ſunt, & fuerunt ſemper: ſed bonos, innocentes, integros, quorum fuit ſemper magna in omni ætate multitudo. Si nemo ſit qui non peccet, omnis autem qui peccat, ſtultus eſt, maximam tamen peccantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipſo ſapientem, quòd errores ſuos agnoſcit. Numerus autem exiguus ille Philoſophorum, tantum abeſt, vt abducat in hanc F de mundo ſuſpicionem, vt hos ipſos, ſi pauciores fuiſſent, melius propemodum futurum fuiſſe, contendam. Nam contra hos, omne pro veritate certamen, plebe, quam naturalis duceret inſtinctus, ſæpe meliora ſentiente. Soli igitur boni ſunt ſapientes: Hi plures ſunt: pauci autem prodigioſè mali. Longè pauciſſimi, qui ſi vel deprauatiſſime viuant, ſæpéque cupiditatibus victi, ſcelerata perpetrent, non denique ſummum Deum quoque tempore agnoſcant, & fateantur. Sed demus ſolis bonis factum hunc mundum. pluris ſit, ait Sapiens, vnus bonus à Deo, quàm mille impij. Vt ille, vno Platone ſatis eſſe ſibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: ſic ſatis erit opifici, ſi vel pauci bonitatem eius agnoſcant & fruantur. Vt agricola plures conſerit arbores, nec ſperat omnes

Ex 1 Georg. Virgil.

feliciter pullulaturas: vt qui ſeminat, ſcit quòd infelix lolium, & ſteriles dominabuntur auenæ: dulcius tamen ei eſt, triticum quantum quantum eſt, legere, quàm triſte, auenas comburere: ſic tametſi Deus cunctos beatos eſſe, & ſapientes voluiſſet, omnibúſque his mundum condidiſſet, ſolos tamen ante oculos habuit, quibus cælum, & terras

Crimen ſæpe confertur in inſtrumenta, non in eos qui ijſdem abutūtur.

conderet ſapientes. Quæ eſt etiam ars, quod elementum, quæ diſciplina, quæ inſtrumenta ad vſum & commodum reperta, ſed abutentium prauitate nonnunquam pernicioſa, quæ ſoleant magis accuſari, quàm ipſi abutentes, & in ea ipſa potius, quàm peccantes, crimen omne conferri? Quis eloquentiam inceſſuit, in ignem & ferrum, aquamq;

quis

A quis criminibus inuectus eſt, & inuolauit, quod afferant nonnunquam perniciem? Sic
planè, etſi non omnes nati ſunt in mundo ſapientes, nec mundus accuſandus, nec auto-
ris bonitas non admiranda, ſuſpiciendáque nobis, cuius & ſi fuit conſilium ſolertiſſimum
& res ſapientię ſuæ magnitudine repertas voluit optimas eſſe, deſiderauitq́; omnes naſci *Conſiliũ Dei in rerum molitione.*
ſapientes, nec futuros tamen ſapientes omnes animaduertit, omittere, quin crearet, nec
voluit, nec debuit, ſed eo vel maximè bonitas eius incredibilis apparuit quòd immeritis
etiam, & quos proſpiceret ingratos ſibi, beneficiíque immemores futuros, creauit, pro-
miſcuéque cùm bonis, & ſapiẽtibus, luce & aſpectu iſtius mundi eos frui permiſit. Quod
quicunque apud nos faceret, humaniſſimus haberetur, ſimilimus Deo prædicaretur. Si,
vt inquit orator grauis, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſarium ampli-
ficare, hæc qui faciat, vſque adeò laudatur, vt Deo ſimilimus iudicetur, cur non ea ipſa *Oratione pro Marcello.*
efficiens Deus maximè ſui ſimilis habeatur, quod factum ab homine, facit eum ſimile
eius? Imitamini, inquit ipſe, Patrem veſtrum, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & *Matth. 5.*
malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Ecce igitur incõmemorabilis bonitas, non modo
profuiſſe, ac prodeſſe gratis, & ſapientibus, ſed ingratis etiam, inſipientibusq́;. Sapienti-
bus enim, & inſipientibus, dixit alius eius aſſecla, debitor ſum. Cùm itaque diuina virtus
habeatur, vel malis prodeſſe, ignoſcere peccantibus, ingratisq́; beneficia præſtare, cum
Natura inſtinctu id collaudet ſuo, extollatq́; in hominibus, certè & in Deo erit ſupremè,
à quo ſupremè virtus omnis poſſidetur. laudatur autẽ, admirationiq́; habetur ea virtus,
B non ſine ratione. Fructuoſior enim eſt humanitas, & bonitas, clemẽtia, benignitas, quàm
ſeueritas, durities. Nec fas eſt propter malos nocere bonis: cùm beneficio bonorum mali *Deus non mundo bonorum ſed & malorum hominũ cauſa mundũ creauit, & cur.*
naſci potius, ac vita frui debeant, quàm propter malos vita carere boni. Nec ſi Deus pro-
ſpexit fore maiorem numerum ſtultorum, quàm ſapientum, hanc ſapientibus & bonis
iniuriam facere eum decuit, vt propter multos illos ſtultos abſtineret à creatione bono-
rum: ſed quæ ſua ſemper fuit probitas, hunc honorem bonis deferre debuit, vt tum hi,
quantumuis malorum agmen conſequeretur, conderentur, nec quicquá eorum creatio-
nem impediret, tum hoc adderet, vt in eorum gratiam, etiam malis prodeſſet: quemad-
modum ſæpe, chariſſimis deprecantibus, ignoſcimus his, qui in nos peccaſſent: ſic cùm
ſciret Iudæorum pectora dura, pronosq́; animos in nequitiam magis quàm æquitatem,
non omiſit, quin legem per Moſen præſens promulgaret, paucos illos bonos, multaq́; alia
digniſſima, ſpretis & contẽptis tot ſtultis, magis attendens. Reſponſio igitur eſt, (vt ſum-
ma quæque complectar) tanquam de bobus, & aſinis, muſcis, cæterisq́; beſtiis, Deum de
malis, & ſtultis illis innumerabilibus nihil curaſſe, attendiſſe, cogitaſſe, tum magis cum
decuiſſe vſquequaque beneficũ eſſe etiam erga malos & ingratos, cuius vberrima, latiſſi-
máque bonitas non modò non ſoleat propter ſtultos, & malos impediri, ſed etiá propter
bonos prodeſſe malis. Bonus agricola, non propter lolium in ſegetibus cooriturum, ſe-
getum ſatum, frugibus velut ob ſtirpem malam iratus, dimittit, ſed propter ſegetes bo-
nas ſinit cooriri lolium. Hoc apud mortales ſapientiſſimus quiſque facit. Quod au-
C tem rogas, quid tandem ſit aſſecutus ſtultis & ſapientibus promiſcuè, mundo ædificato,
quòd omnes ſtulti ſine dubio ſint miſerrimi, vel hoc ipſo, quòd ſtulti ſunt: dico quòd *Bonitatẽ ſuã clariorẽ Deus fecit in malorum & improborum promiſcua cum bonis creatione.*
quanquam hi, qui ſine dubio miſerrimi ſunt, & ſtulti, non principaliter conſilio eius, cùm
conderet mundum, propoſiti erant, intuebaturq́; magis alia innumerabilia bona, tamen
etiam ſtultis vita & omnis mundi habitatione conceſſa, aſſecurus eſt hoc, quo nihil eſt
cogitare melius, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem, quæ latuiſſet, ſi ſapientibus dun-
taxat, gratis, & beneuolis profuiſſet. Ad hæc quærerem, ſi poſſem, qui ſint miſerrimi.
Nam fieri poteſt, vt miſeros, & ſtultos habeas, quos cæteri non habeát. Egóque ô Epicu-
ree, qui te fortaſſe vnum è paucis illis ſapientibus exiſtimabas, miſerrimum vel hoc
ipſo arbitror, quòd hæc flagitia animo concepiſti. Ita fore factum eſt, vt eodem iudi-
cio de ſtultis, & miſerrimis, atque tua ſapientia, & Philoſophia, ſenſeris. Non proti-
nus igitur omnes ſtulti ſunt miſerrimi: neque ſi ſunt, forte eo genere ſunt, vt nec vn-
quam naſci debuerint, eiſque vitam datam eſſe, fuerit reprehenſibile. Vidi enim ple-
roſque ſtultos, poſtea ſapientes. Itaque non erant illi miſerrimi propter ſtultitiam, vt
nunquam naſci debuerint, futuri aliquando ſapientes. Plenáque ſic eſt vita pœniten-
tium, ac reſipiſcentium, ſicut delinquentium. Quòd ſi ſapientiam, vel ſtultitiam ad
hanc vitam referas, vt ſtulti ſint, quos cruciant cupiditates & ęgritudines, ſapientes quos
non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, eſſe ſapientes qui careant ægritudine, &

Sapientiæ cõiunctam eſſe ſtultitiam eſt neceſſe.

Improbitas ad miſeriam ſatis eſt.

Non in quem cadit iniuria, ſed qui facit, miſer eſt.

cupiditate. Deinde in hoc ipſo probatur ſapientia, cui neceſſe eſt coniunctam eſſe ſtultitiam, vt appareat ſapientia, vbi ſtultitia eſſe potuiſſet. Falleris item mortalia tantum D attendens, de quibus nemo perfectè iudicabit vnquam, niſi poſt vitam conſecutura reſpiciens: quæ vos Epicurei neſcientes, aut à veſtris maioribus tradita, temere reiicientes, non mirum, ſi ferè ſemper hallucinamini, vt planè ſtultus ſit, cui curæ ſit veſtram ſtultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ verò Cotta oppoſuit de rebus aduerſis bonorum, ſecundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, reſoluta ſunt: & Marcus ipſe, ſuo ſenſu loquens, malorum grauiora ſupplicia demonſtrauit, vt ſi malus, & ſceleratus ſis, id vnum ſufficiat ad miſeriam, & docuit, illuſtribus animis pro patria vulnera paſſis, in cælo patere locum, ſatis ipſe ſibi reſpondet. Nam in Piſonem dixit, non in eo cui facta eſt iniuria, ſed in iis qui fecerunt, ſceleris ac conſcientiæ pœnam remanere. Et in Phillipicis: Alia ô perditiſſimi homines, & amentiſſimi, ſunt multo miſeriora. Nam quo maior vis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. Miſerior igitur qui ſuſcipit in ſe ſcelus, quàm is qui alterius facinus ſubire cogitur. Hæc igitur cùm ſentiat Marcus ipſe, oſtendens miſeriores ſemper eſſe malos, quàm bonos etiam in hac vita, non opus eſt noſtro hic

Beatiores non ſunt improbi, quanquam diuites.

alio reſponſo. Non enim ſunt beatiores ſcelerati etiam ditiores, & opulentiores. Ad hæc ſi cælum recipit inclytos, & qui pro charitate patriæ nullum laborem recuſarunt, certè ex aduerſo excluſi delinquentes, neceſſariò locum ſceleribus tenent congruentem. Sicq́; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quàm vitæ huius iudicium, vt nemo debeat in hoc mundo turbari ſuper felicitate malorum, vexatione bo- E norum. Quod autem arguit, de rationis abuſu, qua pauci rectè ſapientérque vtantur, reſponſum, nullam hanc culpam autoris fuiſſe, cuius ſalutare fuerit vbique, benignúmque conſilium. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipſos, nec Naturam, nec artem propter intermiſta vitia, omittere virtutes, ſupprimere bona propter mala, ſed con-

Mala ſunt cõiuncta bonis.

tentari vel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenſet. Exempla quoque ex Tragœdia, rara ſunt, vt plures ſint qui ea non perpetrent, quàm qui dicantur feciſſe. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factum, ipſe citra contradictionem, ſuam proponans ſententiam, diſſoluit, ſæpéque vt vidimus, dixit cælum, & terras, & maria, iuſſis ſupremæ legis obtemperare, & eſſe præſtantem quandam, admirandámque humano generi, ſuſpiciendámque Naturam, pulchritudinem mundi, rerumq́; cæleſtium ordinem declarare. Pro Milone verò id ex intimis Philoſophiæ templis deprompſit argumentum: Si in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra inſit quiddam, quod vigeat, & ſentiat, & non inerit in hoc tanto Naturæ tam pręclaro

Nõ ſequitur, rem quæ non appareat, non eſſe.

motu. Niſi forte idcirco non putemus, quia non appareat, nec cernatur, perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus, ac dicimus, videre, aut plane qualis, aut vbi ſit, ſentire poſſimus. Hæc cùm Marcus ipſe pro ſe dicat, & ſentiat, non eſt quod nos in argumentarione Cottæ diluenda laboremus, Philoſophorum omnium accedente conſenſu, vigere in hoc mundo vim quandam, vt F animum noſtrum, inuiſibilem, cuius motus ſit is omnis, quem primum videmus in cælo, ortu, obitúque ſignorum, tum omnium viciſſitudinibus, & ordinibus rerum. Quæ vis etſi non videatur à nobis, ex ipſo toto Naturæ motu, ordinibusq́; ſtatis, & certis coniectanda eſt, nec idcirco non putanda, quòd oculis corporeis non ſubiaceat, cùm ſeſe

Natura, quid Philoſophis.

rationi affatim offerat. Cæteri Philoſophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, eſſe vim illam diuinam inuiſibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam conſtantes, & certos, totámque rerum pulchritudinem conſtare potuiſſe, niſi ingenti aliqua Mente præſide: vt qui dicat Naturam, excluſa Mente, & Intelligentia, nomen inane dicat. Ac quanquam ſint nonnulli motus, quos citra opem & conſilium Mentis videamus perfici, vt æſtus maritimos, vt tertianas, quartanáſque febres, & diſcedentium cicatricum coitus, repullulationémque arborum, ſcire opus eſt, omnes motus particularium rerum à primo, ac maximo motu gubernari, perinde vt qui machina impulſa, varios motus ſubitò præſtat. Quam rem Ariſtoteles in libro de Mundo multis declarauit exemplis,

Natura vna vniuerſi, variæ & quidẽ infinitæ functiones.

Vt qui diuerſi generis aues ſinu contineat, dato volatu, cunctæ varias regiones petant: Aut ab eo, qui dicitur in choro, cantantium coryphæus, ſigno dato, ſubito varias voces harmoniámqve exaudias: Aut claſſico canente, milites arma capiant, alius loricam induat, alius galeam aptet, alius fræna equo immittat, alius ad ſignum concurrat: Simile

quid

A quid fieri à magna, ac præpotenti Mente, ad cuius nutum, ac ſignum cuncta ſuis motibus, ordinibúſque cieantur. Accidit autem vt res à primo ſpiritu nactæ vitam, & motum, quoſdam & ipſæ priuatos motus edant, omnis enim vita motus eſt. In eumq; motus omnes referre neceſſe eſt, qui primos, maioréſque motus dedit. Qui igitur corpus humanum formauit, humoribus, & ſanguine contemperauit, in eum proculdubio motus omnes, aut principales, aut accidentes, referre neceſſe eſt. Siue oculi exterius, ſiue mens interius agitetur, ſiue manus, ſiue pedes moueantur, pulſentur venæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates, cuncta in primum illum formatorem tandem rediguntur. omnem aquæ, omnem ignis motum, quis neget in Creatorem aquæ, & ignis, eſſe referendos, qui res ſuis rationibus mobiles creauit? Sunt autem, vt dictum eſt, quidam principales motus: ſunt ex ipſis alij præter intentionem, at ex Natura rerum, accidentes. Formatum eſt humanum corpus ab Opifice Deo, ſanguis additus, & venæ, & humores, hæc principalia. Natura humorum, & rebus exterius aduentantibus, motus exiſtit tertianæ, & quartanæ febris, in quibus etſi ordo eſt, eſt ex ipſa re principali, cui motus, & ordo datus fuit ab opifice. Sic calore, & frigore euntibus, & redeuntibus, ſéque inuicem inſequentibus fiunt febres. Aeſtus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Natura non conquieſcente, ſed inſtabiliter ſemper decurrente, quod certo temporis ſpatio fieri neceſſe eſt. Hoc ſiue natura aquæ fiat, ſiue Luna coadiuuet, totum demum referendum in eum, qui naturas has reperit, nulla ratione dubium eſt. Itaque cunctis motibus *Motus omnes ad vnam mẽtem referẽdi.*

B particularibus ad ſuas cauſas relatis, & reſolutis, venire tandem neceſſe erit ad vnum principium, omnium fontem, inuentoremq; motionum, ad quem, per concatenationẽ cuncti motus proximi ac diſtantes, naturales ſiue ad tempus accidentes, & extraordinarij, coaptantur. Quare qui quemadmodum maritimos æſtus, febreſq;, ſic item omnes mundi motus putet ſponte ſua fieri, non putabit bene, planéque tota re diſcuſſa, cernénſque motus illos ratione carentes, ex aliis motibus habere principium, qui ſine intelligentia fieri nulla ratione potuiſſent. Nec ſi tertiana febris ſine mente conſtanter reuertitur, protinus ad humanum, aut cæleſte opificium aſcendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, ſtructura diuina cernitur, ſtata, certa, ſempiterna. Cui niſi Mens præfuiſſet, nunquam tantam pulchritudinem, tantam venuſtatem, ordinémque habuiſſet. Quod vt clarum, & omnibus confeſſum prætereo. Alia complura obiecit Cotta, quæ cùm ſuperius ſint reſoluta, cum contineantur aliis ſuperius reſponſis, & potius in diſputationem de diuina Prouidentia, conueniant, vt quod non auertat, nec prohibeat mala, cùm poſſit, de quo dictum eſt, mittam plura proſequi cum eo. *Vnum principium motuũ omnium.*

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium ægrè tuliſſe Ioannem Philoponum rationes Ariſtotelis de Aeternitate motus refutaſſe. Eundem Theologiam Moſaicam contemnentem, non intellexiſſe quæ de luce & Sole creato idem ſcripſit. Non accepiſſe Moſen ab Aegyptiis Theologiam, ſed contrà, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptiis didiciſſe, vt ſi ſit Aegyptiorum fabuloſa Theologia, ſit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Reſoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.

C

Capvt VIII.

ADEST Simplicius Æternitatis acerrimus defenſor, contra Ioannem Grammaticum, pro Proclo credo, in factione mundi, ſuſtinens dogma Ariſtotelis. Cum quo breuibus agam, ſimili atque alij Philoſophi, dementia laborante, & quæ neſciebat, inceſſente: nec cum maioribus ſolum, ſed etiam mirabiliter ſecum pugnante. Stupenda veſania, cuius fuit ſtudium, humanam vitam, confuſione, impietatéque replere, veram religionem aut funditus tollere, aut ſuperſtitioſam, poëticamq; allegoriis quaſi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de moribus, de religione *Simplicij errores de æternitate.*

De religione minimè aliquid ſtatuere poterant, qui religionis fundamentum euertebant.

prodeſt diſſerere, quod diligenter accuratéque fecit Simplicius ſuper Epictetum, ſi vel D
neſciebant religionem, in qua ea præcepta perfectè continentur, aut à qua didicerent,
eam inſectabantur, aut quæ de virtute locuti eſſent, euertebant omnia, ex Æternitate
mundi, aliiſque ſuis dogmatis impiis? Ex quo apparet eos partim impoſtores, ſimulato-
réſque probitatis, partim inconſtantes, & leues fuiſſe, modóque hoc, modò aliud ſtatuen
tes, aut non vidétes ſummam in dictis ſuis confuſionem, & pugnam. Gratias agamus di-
uinæ clementiæ, quæ mundo ab impoſturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe,
etiam recentioribus his Philoſophis ſeſe opponentibus, vigere, quod eſſet melius ac ve-
rius, vicitq́; potentiſſima veritas. Simplicius igitur ſuper libris naturalis Philoſophiæ Ari-
ſtotelis, Ioannem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inſcitiamq́; ſuper Æter-
nitate mundi, optimis rationibus refutaſſe, indignè ferens, tumido Philoſophorũ ſublato
ſupercilio, ſolitáque inflatus arrogantia, qua ſe veritatis Deos, vníque ſibi datum ſapere
putant, criminatus eſt primum doctiorem, ac meliorem ſe virum, tum rationes contra
molitionem mundi, præcipuè quam tradidit Moſes, vibrauit. cuius librum cùm non in-
telligeret, quod aliis pleriſque Philoſophis euenit, irriſit quæcunque de rerum creatione
ille prodidiſſet. Ac cum maxima pars ſuarum rationum in id ſit intenta, vt Ariſtotelem
contra Ioannem Grammaticum, qui rationes eius ſuper Aeternitate motus coarguerat,
defendat (octauus autem liber commentationum Philoponi ſuper naturali Philoſophia
Ariſtotelis, ad meas manus nondum peruenit: audire autem aduerſarium, rationes & ar-
gumenta inimici referentẽ, non adeò fidele eſt, nec certum habet locum, vbi ſiſtat diſpu- E
tatio) non ſum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipſum Philoponum loquentem
audiam. Tantum pauca quædam afferam. Apparet enim Simplicium ineptè ſuperſtitio-
ſum, ſimilique morbo atque Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philoſophiam,
profanamq́; religionem, iam Chriſtiana tota terrarum orbe coruſcáte, defendere, proq́;
ea ſtare inuictis animis conabantur, cótra Philoponum, verbis contumelioſis inuectum.
Apertè quidem fateor quod vidi, & probaui, hoc deteriores Philoſophos fuiſſe, quò
poſteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonicis facilè noſcas, quorum
qui vetuſtiores ſunt, meliores, religioſiusq́; de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes.
Iuniores autem cùm Aeternitatem defenderent, vetuſtiſſimam Theologiam, maiorúm-
que pietatem peruerterunt, aut fabuloſam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipſo
Simplicio proponam. Is cùm tueretur Aeternitatem motus, apud Ariſtotelem, ſine de-
lectu & ratione ſequens eum, cuius, quia non Deus, ſed homo eſſet, non debuerat auto-
ritas iudicium & examen veritatis tollere, contra Philoponum, qui creationem tem-
poris, & motus apud Moſem repertam, ratione roborabat: præcipuè quòd rationes Ari-
ſtotelis debiles, & præſtigioſæ nihil conficerent, irriſit Theologiam Moſaicam, eámque
commentitiam appellauit, & cùm non intelligeret, quòd quarta die Sol dicatur crea-
tus, prima autem die lux creatrix diei, cenſuit eam Theologiam fabuloſam. Eius hæc
verba ſunt. Si autem Iudæorum legiſlatorem oſtendit dicentem, In principio creauit
Deus cælum, & terram: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper fa- F
ciem abyſſi, & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Deinde cùm idem creaſſet lucem, di-
remiſſetq́; lucem à tenebris, intulit: & vocauit Deus lucem diem, tenebras noctem. Et
facta eſt veſpera, & mane dies vna. εἰ δὲ ταύτην τὴν χρόνου νομίζει γένεσιν, τὴν ἀπὸ χρόνου, ἐννοείτω
ὅτι μυθική τις ἐστὶν ἡ παράδοσις, καὶ ἀπὸ μύθων αἰγυπτίων ἑλκυσμένη. ἐπεὶ πῶς ἔχει λόγον, τὸν ἥλιον, τὸν τῆς
ἡμέρας αἴτιον, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆς φησί, τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγονέναι; Quæ ſunt, Si igitur hanc
creationem temporis ab exordio temporis exiſtimar, norit quòd fabuloſa quædam ſit
ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione ſtat, Solem diei autorem,
ſicut & ipſe Moſes perhibet, quarta die extitiſſe? Hæc ille ex irroborata, contentáque
animi obſtinatione vnius alicuius ſcriptoris decreta tuendi: ſcilicet quidquid aduerſa-
tur, ſiue verum eſt, ſiue falſum, ſiue cælitus reuelatum, ſiue vetuſtiſſima ſucceſſione pro-
ditum, cæca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simpli-
cius eſt, cui Ioannes Philoponus viſus eſt audaciſſimus, quòd inclyti Ariſtotelis verba
non oſcitanter, quale fit ab ipſis, admiſit, ſed cenſuit examinanda, diligentérque per-
pendenda, nec ſe paſſus eſt autoritate ludificari, impedirique ad notionem veritatis.
Cuius igitur fuit maior audacia eiúſne, qui Ariſtotelem allatis quæ ſibi viderentur ra-
tionibus, non fuerit ſecutus, aut eius qui nulla ratione, vetuſtiſſimam Theologiam,
quam Plato veneratus eſt (nam extat dictum Numenij, nihil aliud eſſe Platonem, quàm
Moſem

Moſis doctrinã irriſit impius Simplicius.

Simplicius vnà cum Proclo & Porphyrio paganiſmum inueriſtatuebat.

Vetuſtiores Philoſophi, meliores, poſteriores autẽ deteriores.

Gen. 1.

Philoponus rectè cenſuit Ariſtotelis exploranda eſſe verba.

A Moſem Attica lingua loquentem) inſolenter fabuloſam vocarit? Sed his omiſſis, rationibus agamus. Dicis fabuloſam traditionem, nec tamen cur fabuloſa ſit, demonſtraſti. Sed perſuadeamus nobis duas eum rationes poſuiſſe. Vnam, quòd hæc de creatione mũdi traditio, ducta ſit ex fabulis Aegyptiorum: altera quòd in ea ſit contradictio, autorem diei lumen primum eſſe creatum: quarta autẽ die referre Moſen creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiam eſſe. Deinde ſi vel Aegyptia eſſet, cur fabuloſa eſſet. Furore igitur & libidine contradicendi cæcus, duo poſuit falſiſſima, aut certè parum conſiderata. Falſum enim eſt, hanc traditionem ab Aegyptiis narrationibus deſumptã. Omnium enim ſcriptorũ iudicio, & omnibus rationibus, Moſes eſt omnium, qui ſcripſerunt, antiquiſſimus. Neque Chaldæorum, aut Aegyptiorum, vel Græcorum, & Phœnicum, quæ ſunt vetuſtiores nationes, habetur ſcriptor vllus, aut traditur fuiſſe Moſe vetuſtior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiæ Theologiæ pater, poſt Moſem temporibus enumeratis inuenitur floruiſſe. Obſeruatúmque à Græcis Theologis, eum etiam meras dictiones Moſaicas, vbi & ipſe de creatione ſcripſit, vſurpaſſe. Duo ſunt qui vetuſtiſſimi omniũ, quos veteres Græciæ Philoſophi ſecuti ſunt, narrantur, ceu Theologiæ principes, Zoroaſter apud Perſas, Triſmegiſtus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, cæterique horum æquales in Græcia, longè poſt eos floruerũt. His autem duobus, ſi quis ætates enumeret, multos annos Moſem inueniet antiquiorem. Ac qui putet quæ ſcripſit Moſes, ex Aegyptiis monumentis

Plato, fuit Moſes Attica lingua loquens.

Libidine contradicendi cæcutit Simplicius.

Moſes, omniũ ſcriptorũ antiquiſſimus.

Zoroaſter & Mercurius vetuſtiſſ.

B deſumpta, non poteſt ex alio Aegyptio ſcriptore deſumpta putare, quàm Triſmegiſto. Neque enim extat antiquior quiſquam, qui de creatione mundi ſcripſerit, & qui peruenerit ad manus Simplicij, non peruenerit ad Platonis, Platonicorũ, ſuperiorúmque manus. Sed cùm probet vera ſæculorum ſupputatio, Triſmegiſtum multo poſt Moſen floruiſſe, nónne fuit is impudentiſſimus, inconſideratæq; vanitatis, qui contendat, quæ ſcripſit Moſes, ſumpta ex Aegyptiis, cùm Aegyptij ſumpſerint ex Moſe? Hæc igitur erit prima ratio falſitatis, quòd in contrarium, Geneſin Moſis dicat ab Aegyptiis acceptam, cũ contrà ſumpſerint ex Moſe potius Aegyptij. Quod clarum fit, tum temporibus conſideratis, tum ſcriptis vtriuſque Theologis diligenter perſpectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Moſe, quem non noſtri modò, ſed profani ſemper admirati ſunt, ſummíſque laudibus extulerunt, quem facit venerabilem, veridicumque ipſa vetuſtas, tam impudenter contumelioſéque ſit locutus, inſolentem & temerarium, nec aliud præter Philoſophorum arrogans ſupercilium, tenentem: qui falſa & fabuloſa ferat eum ſcripſiſſe, quem non modò ſcripta eius, ſed omnes etiam mortales agnoſcunt & fatẽtur ſapientiſſimum, & optimum, qui primus Hebræos ex impiis erroribus Aegyptiorum auxilio cæleſti liberatos, ſummi ac ſingularis Dei ſcientia initiauit. Ac vt taceam alios, fidelem vnum teſtem proferam Strabonem, qui curioſiſſimè gentes, locáque omnia luſtrauit, ritus moréſque omnium diligenter exquiſiuit. Is cùm non eſſet Chriſtianus, ſed tamen cui certum eſſet vera ſcribere, non Philoſophorum more, qui dum ſtare Ariſtotelis dogma-

Geneſis Moſis nõ fuit ab Aegyptiis accepta.

Moſes admirabilis apud omnes lege Auguſtin. ciuit. Dei 16. cap. 43. ſed maximè lib. 18. cap. 37. & Euſeb. præp. Euang. 2. cap. 1. Idem 10. cap. 3.

C ta volunt, omnem veritatem nituntur euertere, de Moſe ſcripſit, primum referens famã eſſe, quod multos forte fefellit, genitores gentis Iudaicæ Aegyptios eſſe. Moſes enim, inquit, quidam ſacerdos Aegyptius, cùm partẽ Aegypti obtineret, deſtomachatus Aegyptiorum mores, inde in Iudæam demigrauit. Secutiq; eum ſunt plures τιμῶντες τὸ θεῖον, quibus Dei cultus charus eſſet. Dicebat enim ille, & docebat quòd non rectè ſentirent Aegyptij, iumentis & reptilibus diuinitatem aſſimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana forma fingerent. Eſſe enim Deum id ſolum, quod nos omnes, & maria & terras (quod omne cælum & mundum, rerúmque naturam vocamus) ſuſtinet, & cõtinet. Huic igitur vllam ex his, quę ſunt apud nos, figuram quis ſanæ mentis audeat aptare? Sed oportere omnia ſimulachra relinquere dicebat, poſitóque ſatis pro dignitate tẽplo, ſine figura hunc Deum colere: indormiréque, & incubare, pro ſe & aliis, bona ſomnia, ac munus ſemper aliquod ac ſignum à Deo expectantes, qui ſobriè & iuſtè viuant: cæteros autem minimè expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, perſuaſit bonis & ſanis, deduxítque in hunc locum, qui ſe non armis, ſed ſacris, & ipſo Deo tuerentur. Aliáque multa Strabo, addens nouiſſimè Moſem vnum fuiſſe, qui diuinis alloquiis, & oraculis aſſueti, referrent ad homines à Deo præcepta, propemodum oſtendens, quod clarum eſt etiam, & confeſſum apud nos, quæ ſcripſerit, ex ore diuino, cæleſtique oraculo Moſen excepiſſe. Cùm igitur Moſes fuerit optimus, ac pius, doctórque pietatis, quique Aegy-

Locus Strabonis de Moſe, lib. 16. Geographia.

Moſes execratus impietates Aegyptiorũ.

ptiorum impiĕtates execratus, cuius gentis inquilinus, non oriundus fuit, docuerit Hebræos aliam vitæ rationem: & cùm hi, qui Deum colunt, alióſque ad id cohortanrur, veritatis, non mendacij ſint ſtudioſi, & cùm alios ab errore, & impietate declinare Moſes docuiſſet, nónne par eſt, eum maximè veridicum fuiſſe, præcipuè ſcribentem, quo nihil eſſe, ac melius poteſt, Deum autorem eſſe cæli & terræ, cúmque vnum inuiſibilem, infiguratum oportere colere? D

Moſes veraciſſimus quibus ſignis colligitur.

Quis arguet mendacij, niſi mendaciſſimus, eum, cuius optimus animus vbique cernitur, ſcriptáque eius teſtanrur, cum nec gloriæ, nec imperij, aut pecuniarum, ſed ſolius virtutis, ac pietatis cupidum, meliorem vitam homines docuiſſe, quæ in eo potiſſimum verſatur, vt veram Dei teneas ſcientiam, pro comperto habens, eum cunctarum rerum autorem eſſe? Cùm igitur teſtimonia (alios enim prætereo paria atque Strabonem referentes) doceant Moſen iuſtiſſimum, ac veridicum, ſcriptáque eius teſtentur, ſingularis eum probitatis, ſapientiæq́; fuiſſe, hæcq́; ratio abunde refellat, qui dicat eum fabuloſa, commentitiáque de rerum conditione ſcripſiſſe, eſt alia quoque ratio, quòd in ea hiſtoria nihil eſt implicatum, nihil excogitatum, optatum, ſed adeò primum ſimplex eſt, vt appareat ſcriptorem eo modo res retuliſſe, quo factæ fuiſſent, nihil addentem, nihil polientem, nuſquam elegantiam captantem. Ad hæc temporum, perſonarum continuatio, ac quaſi concatenatio, ſæculorum ad amuſſim telarus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc vſque perſeuerant, regnorum exordia, deſcriptionéſque rerum geſtarum, quarum nunc etiam extant indicia, vt deflagrationis in Palæſtina, hæc omnia docent abunde eius hiſtoriæ autorem fuiſſe veracem, non ſabulas, ſed ve- E
tiſſima ſcripſiſſe.

Etiam profanorum autorum teſtimonÿs vera Moſis doctrina colligitur.

Huc adde, quòd facile poſſis, ſi velis, vnicuique narratæ rei à Moſe, petere ex ſcriptoribus profanis duo & tria, pluráque teſtimonia: vt ſi velis de creato homine à Deo vera eum ſcripſiſſe docere, poſſis ex teſtimoniis profanorum ſcriptorum etiam robotare. Sic de creationis ordine, poſtea de diluuio, de Gigantibus, quod factum eſt hoc opere, & aliis ſcriptis, ſecerunt eruditiſſimi apud Græcos. Et Ioſephus contra Appionē Grammaticum, multorum ſcriptorum teſtimoniis antiquitatem, primarúmque ſuæ gentis ſatis oſtendit. Philóque Iudæus Philoſophis admirandus, docuit Chaldæos fuiſſe genitores Hebraicæ gentis, vt tametſi natus in Aegypto Moſes eſt, pietas tamen & doctrina, ac ſapientia, cognitioq́; creationis mundi venerit à maioribus ſuis, qui norant perpetuis maiorum ſuorum relationibus, non infinitis quidem illis, ſed infra breue tēpus conſtrictis, mundum fuiſſe creatum. Nam Abraham, ad cuius tēpora peruenerūt anni Noë, potuit ab eo non ſolum de diluuio, ſed etiam de creatione mundi audiſſe. Quippe Noë vidit & cognouit Matuſalem: is vidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuítque Abraham audiſſe eum, qui referret vidiſſe ſe eum, qui creatū à Deo vidiſſet. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabiléq́; continet.

** Mutuaretur.*

Moſes nō fuit edoctus ab Aegyptus. Gen. 14.

Non erat cur Moſes hanc ſcientiam ab Ægyptiis * mutuaret, cùm maiores ſui, Ægyptiis vetuſtiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Iſaac, & Iacob, qui cùm ſcirent perſpectiſſiméque noſſent, Deum paucis antè annis, hominē mundúmque creaſſe, venerabantur eum, & colebant, Creatorémque mundi & humani generis appellabāt. F
Abrahámque dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, poſſeſſorem cæli, & terræ. Melkizedek verò ibidem dicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelſo, qui creauit cælum, & terram. Ecce vterque non Ægyptius, norant, & fatebantur Deum creaſſe cælum, & terram. Quare non fuit opus Moſi ab Ægyptiis hanc ſcientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores ſui tenuiſſent. Apparuit enim ſæpiſſimè Deus patribus, ac maioribus ipſius Moſis, quibus oſtendebat ſe Creatorem cæli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod ſemper ab anteceſſoribus ſuis audierant.

Creatio mundi triplici firmata ratione.

His ergo rationibus non coactus vti præceptoribus Ægyptiis, didicit creationem mundi Moſes, tribus ſcilicet: Vna, quòd maiores ſui, quibus apparuit Deus, docens ſe Creatorem, reliquerunt poſteris eam ſcientiam: Secunda quòd iidem maiores, ac progenitores, ab anteceſſoribus ſuis perpetua ſucceſſione in domo Hebræorū remanente, audierant, feruebatq́; de Creatione mundi apud omnes ſermo: Tertia, quòd Deus etiam ipſi Moſi apparuit, ſéque omnipotentem ei, creatorémque monſtrauit, & prædicauit, ſæpius id Moſes audiuit.

Quanquam Moſis doctrina ab Aegyptus manaſſet

Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas, ſummáque cæcitas Simplicij cōprobetur. Nam ſi vel concedam doctrinam Moſaicam ab Ægyptiis manaſſe, non modò non habendam ob hanc cauſam fabuloſam, ſed venerabilem, amplexandámque probabo. Luce clarius oſtendam omnem Græcorum Theologiam, quicunque eam tractauerint, ſiue

rint, ſiue

Arint,ſiue recentiores,ſiue vetuſtiores, (vetuſtiores dico vt Orpheus, Muſæus, Linus: recentiores,Pythagoras,Anaxagoras,Empedocles,& Plato) non modò qui cõferat, agniturum eam Ægyptiam, ſed ipſorum etiam hanc eſſe confeſſionem, quicquid Græci de Deo,diuiníſque rebus eſſent locuti,à Barbaris,cum primis Ægyptiis, qui ſunt Græcis viciniores,allatum. Hoc Plato confeſſus eſt apertè in Cratylo, & in Timæo. In Sympoſio, & Phædro eſt honorifica mentio de Mercurio Triſmegiſto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus,& Proclus,qui paribus teſtimoniis perhibent, Philoſophos Græcorum, ad Aegyptios vti præceptores adiiſſe. Tota ferme Platonis de generatione mundi Theologia,nominibus ſermoníſque tenore conſiderato,quam prior Timæus didicerat,Triſmegiſti eſt. Quòd autem ſapientiſſimi Græcorum, Aegyptiorum ſibi myſteria indaganda, noſcendáque cenſuerint,ſit nunc,multis aliis poſthabitis, Plutarchus teſtis. In eo qui inſcribitur de Iſide,& Oſiride,Teſtantur,inquit,quàm veneranda ſit Aegyptia Theologia, Græcorum ſapientiſſimi,Solon,Thales,Plato,Eudoxus, Pythagoras,& vt alij ferunt, etiá Lycurgus,qui in Aegyptum venerũt,vſiq; ſunt commercio Sacerdotum. Fertúrque Eudoxus audiſſe Chunepheum, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum Heliopolitam. Præcipuéque Pythagoras admiratus eos, imitatus eſt rationem ſymbolorũ ac myſteriorum,ænigmatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur litteræ Hieroglyphicæ,nihil propè diſcrepant præcepta Pythagorica. Vt eſt,Super ſede ne comedas: Super chœnice ne ſedeas: Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc vſque Plu-

fabuloſa tamẽ dicenda proinde non fuit.

Ab Aegyptiis præceptoribus Græca philoſophia profecta eſt.

Veneranda Theologia Aegyptiorũ.

Pythagoræ ſymbola.

B tarchus. Ex his igitur conſtat,Simplicium dum mordicus Philoponum inſectatur,dum magis quàm deceat,Ariſtotelem admiratur,putat irrefragabiliter locutum,homini non humanam,ſed diuinam tribuens autoritatem, non modò vetuſtiſſimam Hebræorum Theologiam,omnibus hominibus,& ſæculis venerabilẽ,contempſiſſe, ſed maiores ſuos, ſuperioréſque Philoſophos Aegyptiam Theologiam admiratos, & amplexos, præcipuè Platonem,inſigni cõtumelia affeciſſe. Si enim fabuloſa eſt Hebraica, & Aegyptia Theologia,ſecuti ſunt fabulas, qui ad Hebræos, & Aegyptios cauſa diſcendi ſe contulerunt. Plúſque vidit vnus Simplicius,quàm omnis Græcia. Sed ad id veniamus quod eum maximè fefellit,ac ludificauit,vidẽtem in libro Moſis, lucem cauſam Diei, quarta die creari. Quo loco, primum dicendum eſt, non hoc ſolum, quo fabuloſam eam narrationem oſtenderet,ſed totam hiſtoriam fuiſſe conſiderandam. Neque ſi quo in loco obſcuritas eſſet,aut implicatio,debuit omnem hiſtoriæ fidem ſubuertere. Erant alia perſpicienda, quæ ſi vera,ſi cohærentia,ſi ſapienter dicta viderentur, horum bonitas,debuit obſcuritatem vnius loci defendere,non ex obſcuro loco cæterorum claritas denigrari. Cùm ergo reliqua hiſtoria ſit mirabilis,ſit diuina,credendum erat locum illum obſcurum quidem, & ignorum ſibi,non falſum eſſe. Sed quid his faciat, quibus certum eſt, vno mortali nec ſatis probo homine,ſuis rationibus motum æternum colligente, cæteris quidquid dixerint,nihil credere,nihil attendere? Qui morbus non modò in hoc,ſed aliis longè clariſſimis rebus toto humano generi graſſatur,dum ſæpe male affecti, plus credimus falſa lo-

Quarta die, lucem creatã, quomodo intelligitur.

Locus Geneſeos obſcurus quidem, ſed non falſus tamen.

C quenti,quàm vera. Quod ergo reddidit eum dubium, fabuloſúmque ea de cauſa putauit: mihi etſi dubium eſt,& obſcurum,non eſt protinus fabuloſum. Quis eſt enim alicuius ingenij,qui ad iſtum modum,in ſcriptis omnium Philoſophorum, ab vna re obſcura, colligeret vniuerſum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declaraui in mea Coſmopœia, quòd tametſi multi ſint myſticè interpretati primam lucem fuiſſe naturá Angelicam,quorum mihi expoſitio,quoniam hanc lucẽ narrat Moſes diem feciſſe,nulla ratione probatur: verius eſſe,ac melius lucem illam,vt docuit Moſes, fuiſſe Solem, quòd tum in ſacris litteris nomen lucis creberrimè ſit nomẽ Solis, tum nihil fuerit naturalius, qui ſit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ vitæ autor,præſes, ac principium cunctarum apparentium rerum, primum poſt informia primordia eſſe creatum. Ac Moſes naturaliſſimè,& vt venire in mentem melius non poſſit,primũ recenſuit creata duo rerum inter ſe commiſta principia,tanquam mundi fundamẽtum, tanquam Embryonem,terram,& aquam: Mox autem ceu tertium atque agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ,omne genus formas produceret, effectá lucem. Omnium enim rerum terreſtrium,cauſa ſunt terra, & aqua, & Sol. Prima duo velut accipientia, rationémque fœminæ habentia,tertium velut maſculum,imprimens in ea calorem & lucem genitalem. Decuit autem terram & aquam priores fieri, ob multas cauſas: præcipuá verò,quòd ex aqua omnium veterum Philoſophorum conſenſu ſelecta, puriſſiméque ab-

Terra & aqua primò creata,et cur.

ſtracta fuit ætheria ſubſtantia, ex eáque Sol factus, & omnia lumina cæleſtia. Non enim D moror hic Ariſtotelis autoritatem, ſed ſequor non modò vetuſtiſſimæ Theologiæ ſententiam, verumetiam rationem, & exempla, cum videas nubes aquoſas colliſas, horrenda in nocte largam exhibere lucem: ſic Lumina per aërem volantia, ſtelláſque cadentes videmus & ſcimus ex humoribus & vaporibus generari, eiuſmodi quandam natura cogitantes eſſe lucem cæleſtem, artificioſius ab autore ſapientiſſimo compactam, ac denſatam. Sed quoniam poteſt facile perſuaderi, lucem illam primogenitam fuiſſe Solem: obſcuritas autem omnis inde eſt, quòd quarta die dicitur effectus: quod nulla ratione cohærere poſſit, cùm lux cauſa diei ſit effecta prior: vt non ſolum non potuerit creari quarta Die Sol, ſed ne prima quidem: quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duóque ab his qui hæc legent, obſeruari poſtulanda: Vnum vt attentè conſiderent, agnoſcántque falſo dici, vulgóque iactari, & ſcribi, hác vel illam rem factam prima, vel ſecunda, vel tertia die. Vt prima die ſit facta lux, ſecunda cælum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falſum eſſe, & impoſſibile, nec à Moſe ſcriptum, ſed hiſtoriam eius hoc habere. Primò res ipſas fuiſſe creatas, pòſt dies fuiſſe ſecutas, & circumuolutas. Nec deputaſſe Moſen Opifici ſummo dies, quibus, vt ſolent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quaſi dormiturus diſcederet. Dico, & obſeruandum ab omnibus prædico, non eſſe facta opera illa, in hoc, & illo die, vt manè exorto Sole, ad opus quaſi ſurgens è ſtratis Opifex accederet: ſed cum dico ſine diebus operatum: operante autem eo, exactos fuiſſe ſex dies. Nam quando Deus eſt opus mundanum E aggreſſus, nulla dies fuit: primúmque opus ab eo non fuit factum in die, ſed facto opere, Dies ſecuta eſt. Aſpice & conſule Moſen, videbis eum apertè fatentem, cùm crearetur lux, nullam diem fuiſſe, ſed luce creata, diem appatuiſſe: creata autem luce, ordine naturali ſecuta ſunt cætera opera: effectus eſt aër, quo effecto, ſecunda dies expleta eſt. Vt primum aër eſt à luce flagranti ſelectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remanſit, quæ humida ob recentes aquas, inflammatáque à Sole, non ſtirpes modò, ſed etiam terreſtria, aquaticáque animalia produxit, vt Nilo in alueum redeunte, totámque Aegyptum humidam relinquente, naſcuntur monſtra, verſiſq; animalia glebis aratores inueniút. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, ſed his rebus effectis, trium dierum interuallum abſolutum fuit. Veriſimile enim eſt, cùm primum lux eſt creata, ſubitò vagari cœpiſſe, aquaſq; inflammantem eas in aërem extenuaſſe, illo videlicet primo die. Attamen aër fertur ſecunda die creatus. Hoc interuallo ſcias, benéque perpendas, non modò terreſtria, ſed etiam cæleſtia fuiſſe abſoluta. Perfectum eſt enim cæleſte, & terreſtre opus hoc ſpatio, narrante diuina hiſtoria, primum terreſtria facta, quę ab illa primogenita luce dependebant, intermiſſiſq; rebus terreſtribus, quibus naturale trium dierum ſpatium attribuerat, ſubitò reuertitur ad opus cæleſte, quia narrata prima re, & ab ea paulum digreſſa, veneràt ad terreſtria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die ſydera, Solem, Lunam, ſtellas: ſed ideo videntur dici ab ea quarta die, creata, quia omiſſa fuerat narratio rerum cæleſtium, vt breui facta digreſſione, mox repeteretur. Ea repetita, non fuit quarta dies F ipſarum rerum creandarum: ſed ideo fuit, quia tres dies opere terreſtri fuerant exacti, & narrati: reuocato opere cæleſti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd pręcisè factű in ea die fuerit opus, ſed facto, & abſoluto, ac narrato terreſtri, ac cæleſti opere, circumuolutum eſt ſpatium quatuor dierum. Audi, & attende, quòd non eſt deputata vnicuique rei dies vna. Quî enim fieri poteſt, cùm prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem? Si non prima res, ne ſecunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non eſt certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent: & tum lux facta eſt non in die, tum nonnullæ res, quæ videntur dici certa die creatæ, tribus, aut quatuor diebus ſunt factæ. Credendum eſt enim, vt dixi, vbi lux apparuiſſet, aërem ex aqua flammis ſuis feciſſe, prima ſcilicet die & ſecunda: credendum quoque eadem die, terras nudari cœpiſſe, nudatas eodem tempore & herbas, plantáſque produxiſſe, & animalium corpora informaſſe: ſic dum hęc in terris fierent, ſydera cœperűt toto efferueſcere cælo. Datur igitur dies non quidem vniuerſo operi, ſed perfectioni, abſolutioni. Sic vbi abſolutum fuit omne opus cæleſte, dicitur veſpere quartæ diei affuiſſe, cum creato Sole non in die, conſecuta eſt creatio omnium ſtellarum: ſed ipſis expletis, abſolutæ ſunt quatuor dies. Hoc igitur obſeruato, quod quidem omnibus ſcriptoribus eſt vſitatiſſimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eámque intermittentes

Quomodo ſanè intelligendum, prima, ſecunda, &c. die creatas eſſe à Deo res omnes.

1. Metamorp. Ouid.

Scriptorum mos in narrando.

narrando,

A narrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigiſſent, narrántque tempus exactum his rebus fiendis, quod ad prima, & ſecunda ſpectat. Conſtat etiam Moſen non retuliſſe quarta die creatum Solem, neque huoc diem operi cæleſti deputaſſe, ſed cùm principium operis cæleſtis breuiter narraſſet, ſolam ſcilicet lucem, aut Solem, móxque ad terreſtria deſcendiſſet, iterum rediiſſe ad id quod narraſſe cœpiſſet. Ac dico eodem tempore, eodémque ſpatio, creatum fuiſſe Solem, Lunam, Sidera, omnémque ſubſtantiam cæleſtem: ſed cùm narratio veniſſet ad terreſtria, paulóque pòſt reuerſa eſſet ad cæleſtia, repetitum eſſe totum cæleſte opus, cum ea re, quæ prius fuiſſet expoſita. Propoſitum fuit exemplum in Coſmopœia, quia naturale eſt, ex ſcriptoribus profanis. Ouidius, qui Geneſim mundi, pariter atque Moſes decantabat, cùm prius dixiſſet magnum illum Opificem, certos rebus, & ventis ſitus dediſſe, retulit interim ſidera nata. At quomodo id factum eſt, ſi venti, omniáque terreſtria, quæ fiunt à ſideribus, ſequi poſt ſidera debuerant? *Metamorp. 1.*

Vix ita limitibus diſſeuerat omnia certis,
Cum quæ preſſa diu, maſſa latuere ſub ipſa,
Sidera cœperunt toto efferueſcere cælo.

Ecce ſcribit eodem ferme modo atque Moſes. Vt Moſes narrata luce, & die, perſequitur res terreſtres, mox reuertitur ad ſidera: cum ſideribus autem Solem ſidus maximum neceſſe fuit comprehendere: ſic ille cùm ventos, cùm tractus aërios, cùm ſitus elemento-
B rum deſcripſiſſet, ante quæ neceſſe fuit eſſe ſidera, tamē quoniam cuncta narrare ſtatuerat, ait, ſidera, quæ ſub maſſa, ſubſtantiáque ætheria latuiſſent, efferueſcere interim cœpiſſe. Tale quiddam memorat Moſes, dum fieret aër, dum plantæ, & animalia in terris coorirentur. Ecce, inquit, ab eodem Deo ſidera quoque ſub illa ætheria maſſa deliteſcebant, creabantur, rutilabat per omne cælum. Ac quaſi præteritum perfectum Moſis, Dixit quoque Deus, fiant luminaria in firmamento cæli: intelligi debet ceu præteritū pluſquamperfectum, vt loquatur ad hunc modum, Dixerat quoque Deus, vt fierent luminaria in firmamento cæli. Hæc autem luminaria erant non modo Sol, de quo principio dixi, ſed etiam Luna & ſtellæ, quæ prius omiſeram. Maiora autem ſidera, quod antea tibi non indicaueram, Iuſſit eſſe in ſigna, dies, & annos, vt lucerent, vt deſignarēt omnia. Hoc autem omni opere abſoluto, fuit veſpera quarræ diei, & mane ſequentis. Sic Moſes. Vides igitur quàm ea narratio ſit naturalis, neceſſaria? Quámque vitare non poſſimus, quin aliquid prius exorſi, paulū digredientes alia complectamur, rurſum quod fuerat inchoatum, & omiſſum, repetamus. Dico igitur ſapientiſſimè, naturalitérque ſcripſiſſe Moſen, factum eſſe Solem primum. Semel quidem factus eſt Sol à Deo, bis à Moſe deſcriptus, propter narrationis ordinem, vt aduocaret ſidera efferueſcentia, ſuperius omiſſa. Quartus autem dies non eſt huic operi, ſicut nec primus primo deputatus, ſed opere toto abſoluto à Deo, narrato à Moſe, exactū eſt ſpatium quatuor dierū. Adi ipſum Poëtam, vbi cuncta cæleſtia, ac terreſtria poſuiſſet, vt ordo clarior eſſet, & aptior, iterum dixit: *Præteritum pro pluſquāperfecto vſurpatum.* *Semel à Deo ſol factus, bis à Moſe deſcriptus.*

C *Hæc ſuper impoſuit liquidum, & leuitate carentem,*
Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem. *Ouid. ibidem.*

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius deſcripſiſti, motum oceani, ventos, ortus, obitúſque ſignorum. Repetiſti igitur, ſicut Moſes reducit Solem, cum omni ætheria claſſe. Reuocaſti ſuperimpoſitum rebus terreſtribus, velut clauſtrum, & ſeptum (vnde Græcè dictus Vranos, ſuprema deſcriptio) ambitum cæleſtem, ſublatámque ab Opifice Deo in altiſſimas mundi regiones, leuiſſimam ætheriam ſubſtantiam. Atqui id non eſt eo loco, quem hic oſtendis, id eſt, nouiſſimè, poſt res alias, quas memoraſti: ſed primo, cùm ſapiēs Opifex ille, Chaos aggreſſus, omnipotentique manu, ſeparata liquidiſſima, leuiſſimáque ætheria ſubſtantia, ex ea luces cæleſtes, ante omnes, Solem creauit, circúmque terras latos duxit orbes: Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhauſtæq́; ſapientiæ ſuæ opus: cætera ſubſecuta ſunt, quæ tamen prius memoraſti. Cùm hoc igitur exemplo, cuiuſmodi apud omnes ſcriptores magna copia eſt, Moſaicæ narrationis ordo verus ac naturalis appareat, reſoluta, deiectáque eſt Philoſophorum importuna calumnia, qui ſpernentes quæ non intelligunt, in apertiſſimos errores dilabuntur. Reſponſio igitur eſt (vt per epilogum fiat clarior) ante formas omnes viſibiles, Sapientiam diuinam creaſſe Solem, Lunam, omniáque ſidera, totúmque hoc opus ad quartum diem peruenisse. Secundo, quartam diem operi cæleſti vti certam non deputari, ſicut nec reliquis operibus, ſed ſupremā *οὐρανὸς vnde dicitur.* *Philoſophorū deliria in iis ſtatuēdis quæ non intelligunt.*

manum deſignari,& quaſi perfectum re & hiſtoria opus. Vt quod dicatur,quarta die fa- D
cta lumina cæleſtia,intelligendum ſit,ſpatium vſque ad quartam diem exactum , cæleſti
& terreſtri operi explendo:& quod dicitur ea die factum, intelligatur non tunc inchoa-
tum,ſed à principio inchoatũ,ibi completũ , & abſolutum. Vt cùm de ſyderibus & aſtris
creatis loquitur quarta die Moſes,Vt fierent luminaria in firmamento cæli,& diuiderẽt
diem ac noctem,& ſint in ſigna,& tempora,vt luceant in firmamento cæli,& illuminent
terram.& cùm ſubiicit,Et factum eſt ita.&, Vidit Deus quòd eſſet bonum, & factum eſt
veſpere & mane dies quartus.is ſit ſenſus,non quòd à mane vſque ad veſperam illius diei
ea facta ſint:dico Moſen nil tale dixiſſe , ſed omni opere cæleſti cum terræ nudatione &

Operationes & narrationes vt differant.

plantis,& herbis expleto,quartam diem circumuolutam. Tertio ſciendum,operationes
& narrationes hoc differre,quòd ea narratio,cui ſint plura complectẽda, non poteſt niſi
vnam rem ſeorſum eodem loco referre:operationes autem variæ fieri eodem tempore,
diuerſis locis poſſunt. Sic dico quòd cùm Moſaicæ hiſtoriæ eſſet deſcribenda creatio cę-
leſtium,& terreſtrium,neceſſe fuit,vt vnum,deinceps alterum referret. Operationes au-
tem hoc impedimentum non habuerunt,nec erat quod prohiberet , dum fierent terre-
ſtria,quo minus etiam cæleſtia complerentur , aut dum fieret vnum opus terreſtre , non
fieret alterum,vt dum extenuaretur aqua in aërem,nõ detegeretur terra. Igitur tametſi
Moſes poſt lucem narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ , natas arbo-
res,& herbas,non propterea cæleſte fuit opus intermiſſum , etſi fuit intermiſſa narratio.
Dum fierent terreſtria,etiam cæleſtibus ſuprema manus imponebatur. Circumacta au- E
tem quarta die,ecce tibi abſoluta erant lumina cæleſtia, & tria opera terrena, aër, nuda-
tio terræ,ſatus plantarum,cum quibus etiam animalia naſci cœperunt. Neque hæc ego
dicens,non ſentio poteſtatem diuinam ſubitò cuncta facere potuiſſe,ſed ordinem natu-
ræ quendã declaro,quem poſuiſſe Deus, deſcripſiſſe Moſes videtur. Quarto dicitur vſi-

Repetuntur quædã à ſcriptoribus ad cõcinnum ordinem.

tatiſſimum ſcriptoribus eſſe,ob iuſtam aliquam cauſam reuocare, reducere, quod prius
retuliſſent,& addere quod omiſiſſent,vt ſit concinnus ordo: Sic Moſen,etſi Solem prius
in cælo poſuiſſet,reuocaſſe poſtea,vt adderet quod omiſiſſet, Lunam, ſtellas, ſigna,tem-
pora. Nec tamen eſt adeò quiſquã hebes,vt putet ſcriptorem bis eam ipſam rem creaſſe,
etſi bis deſcripſerit. Hanc repetendi conſuetudinem ipſi Moſi frequentem eſſe , exem-
pla in rebus clarioribus , in Coſmopœia docuerunt. His ita reſolutis, quibus apparet
Simplicium tam ſapuiſſe in hiſtoria Moſaica , quàm in propria ſuæ Philoſophiæ profeſ-

Error intolerabilis Simplicij.

ſione,& in refellendis argumentis Philoponi,reliquas eius , vt dixi, rationes , quibus im-
pugnat iudicium Philoponi ſuper decretis Ariſtotelis , de Aeternitate motus , non per-
pendam,donec audiam diligentius ipſum ſua verba loquentem Philoponum. Tantum
nunc admirabor,quod regnat in eadem atque Proclus inſania,vt expreſsè & apertè Ari-
ſtotele aſſerente , Platonem tempus,& cælum creaſſe , probare conetur (vide quæ ſæpe
detinet homines inſania) vim verbis allatis,non diſſonare mentes duorum Philoſopho-
rum,ac non ad Platonem Ariſtotelem,ſed ad Ariſtotelem trahit Platonem. Quid igitur
ad hunc philoſophari modum,aliud eſt,quàm dare operã,vt cum ratione inſanias,ſciens, F
& prudens deſipias,profeſſionem facias, vt te, & omnes homines ſemper decipias ? Hi-
ſtoria Moſis de Generatione mundi dicitur fabuloſa: Plato quæ de creato cælo, & tem-
pore diſputat,alium habere ſenſum prædicantur:ſiquis aliud, quàm quod attulit Ariſto-

Philoſophia Simplicij, veritatis eſt obtenebratio.

teles,oppoſuerit, ἐσκοτισμένος, obtenebratus appellatur. Quo planè conſtat , eorum eiuſ-
modi Philoſophiam,non aliud eſſe quàm lucis omnis,& veritatis obtenebrationem. Sa-
tis igitur eſſet magnorum,ac priſcorum hominum teſtimonio, Ariſtotelis, Tullij noſtri,
qui toties prædicat Platonem mundum creaſſe , Philonis Iudæi , Plutarchi , Alexandri
Aphrodiſei,quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut ſiquis ex iunioribus pariter de-
ſipiat,præponderare , vti maiorum meliorúmque Philoſophorum , clarum eſt. Sed ipſa

Quo ſenſu accipiendum ſit Platonis illud , mundi creationẽ æternam.

ratio,qua Platonem æternum declarare mundum aſſeuerant, ſatis oſtendit, nihil ibi niſi
violentum eſſe : Ac ſimilia his quæ Proclus refert, quoſdam Platonicos ſenſiſſe , tota ra-
tione deſumpta ex eo,quod Græcè dicitur γινόμενον,genitum,quod fit,alterum τὸ ὄν, vere
exiſtens. Quorum cùm primum Plato pro rebus creatis , & corporeis vſurparit , ſecun-
dum pro nunquam factis,ſed ſemper eodem in ſtatu permanentibus , deſignans Ideas,à
quibus ceu fontibus æternis,natæ ſint res ſenſibiles in tempore : hæc duo ex aduerſo ve-
lut irruentes,ſic iſti corripuere,& in ſuas ſententias violenter abſtraxere,vt primum non
ſonet id quod in tempore habuerit principium, vnáque cum tempore partum,ſed quod
naſcatur,

Anaſcatur, pendeat, oriatúrque ab alio, etiam in æternitatem: Secundum, quod in contrarium, à nullo dependeat, ſeipſo ſtans, ſibi principium. Has Ideas eſſe, illa quæ ex Ideis oriantur ſemper, infinito tempore naſcentia. Eóque hoc ſecundum vocari γενητὸν, generabile, factibile, quod ſemper fiat. ſic Ariſtotelem, cùm Platonem aſſerit generaſſe tempus, ſenſiſſe generationem continuam, perennémque tranſitum: vt non ſit duorum Philoſophorum diſcrepans ſuper tempore ſententia: altero dicente motum, & tempus ἀΐδιον, ſempiternum: altero generabile, qui ſenſerit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur violentam, coactámque interpretationem, ratio, magnorúmque Philoſophorum, quibus hæc ante Proclum, & Simplicium non fuerunt obſcura, autoritas coarguet. Reſpondeant igitur autoritate ſua, & ratione, ipſi vetuſtiores, ac venerabiliores recentibus hiſce, nouitiíſque Philoſophis. Plutarchus in eo qui inſcribitur de Placitis Philoſophorum: Pythagoras, inquit, & Plato, γενητὸν ὑπὸ θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, αἰσθητὸν γὰρ εἶναι, διὸ καὶ σωματικὸν, ἥμελλε φθαρησόμενόν γε προνοίᾳ καὶ συνοχῇ θεοῦ. Quod eſt, Mundum factum ſeu genitum à Deo, & corruptibilem ſuapte natura, quòd & còrporeus ſit, & ſenſibilis, non corrumpendum autem diuina prouidentia, & ſuſtentatione. In hunc modum Plutarchus, & ad verum ſenſum interpretatur id quod vocatur genitum, ſeu factum, afferens in medium rationem Platonis, quòd omne ſenſibile & corporeum corrumpatur, quoniam habuit exordium. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, vera. Eadem affirmat Laërtius qui Philoſophorum vitas, &

Opinio Pythagoræ & Platonis de mundo.

B dogmata diligenter deſcripſit: κόσμον τε εἶναι ἕνα γενητὸν, ἐπειδὴ καὶ αἰσθητός ἐστιν, ὑπὸ θεοῦ κατεσκευασμένον: Vnicum mundum & quia ſenſibilis ſit, genitum, & factum à Deo, ſenſiſſe Platonem. Sic Laërtius quoque conſtat quo ſenſu interpretetur genitum: factum ſcilicet in tempore, afferens & ipſe rationem Platonis. Idem Plutarchus diſſerens de ſatu animæ, quæ eſt in Timæo, de hoc hominum genere, qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni, qui timentes, & anxij, omnem mouent lapidem, omnia conantur, torquent, vim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ molitionem, & conſtitutionem, velut quæ fuerit ab æterno, tempúſque permanſerit infinitum. Quibus reſponſum eſt, & nunc id ſufficiat, quòd certamen, & orationem de Diis, quo Plato fatetur ſumma contentione, & præter ætatem ſe aduerſus impios decertaſſe, confundunt, imò verò tollunt in totum. Si enim ingenitus, aut non factus eſt mundus, elabitur Platoni, animam, quæ corpore prior, & antiquior ſit, mutationis, ac motus omnis principem, & cauſam eſſe, ſicut ipſe dixit. Quæ autem ſit anima, & quo corpore, prior, & vetuſtior progrediens oratio demonſtrabit. Quod ignoratum videtur magnam dubitationem veræ ſententiæ inieciſſe. Exponam igitur primum, quæ mihi videantur probabilia ſecutus, eóque me ipſum conſolans, quòd ſit veritas aliqua, etiam ab aliorum opinione ſecluſa, tum interpretationem, demonſtrationémque inducam. Sic enim res, vt ipſe quidem arbitror, habent. Hunc mundum, inquit Heraclitus, neque Deorum quiſpiam, neque hominum fecit.

Plutarchi locus, de creatione & principio mundi.

C Quaſi vereretur, ne Deo excluſo, hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur eſt Platoni credentes, Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cùm & mundus rerum factarum pulcherrimus, Deus optima cauſatum ſit. Poſt multa Plutarchus: Quid opus eſt afferre, quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber eſt de creatione mundi. Et in Critia, ſiue Atlantico Timæus eum dicit τὸν πάλαι γεγονότα, qui olim factus à Deo eſſet, nunc eorum orationem fieret. In politico hoſpes Parmenidis, Mundum à Deo conſtitutum, multa bona habuiſſe: ſi quid difficile cèrnas, ex priſtino confuſionis, & inordinationis habitu remanſiſſe. In Republica θεῖον γενητὸν, Diuinitatem factam, aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc & alia pleraque Plutarchus, quæ cùm ſententiam Platonis claram exponant, noſtra declaratione non ſunt adiuuanda. Philo autem Iudæus inſignis Platonicus, cum de mundo loqueretur, Philoſophorúmque ſuper eo ſententias afferret, neque ſua tempeſtate deeſſent, qui quemadmodum Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatem mundi nolentem traherent, perennem ei generationem afferentes dediſſe, loquitur ad hunc modum: Genitum autem, & incorruptibilem aiunt mundum à Platone in Timæo declarari. Nonnulli verò, qui ſapientiam iactant, eámque ſibi arrogant, aut ſophiſticè agunt, arbitrantur à Platone mundum generabilem dici, non quòd generationis acceperit principium, ſed quia ſi factus fuiſſet, non alia ratione, quàm quæ ab eo

Philo Iudæus de mũdi creatione.

poſita eſt,conſtare potuiſſet: aut quia ſemper partes eius in generatione, & mutatione D
cernantur:βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον: Sed melius eſt,& verius opinari primum.non ſolum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat,opificium autem venuſtum,ac quaſi partũ, ac prolem hunc mundum,ab exemplari intelligibili,ſimulachrũ ſenſibile,omnia quæ ille intelligibiliter,ſenſibiliter in ſe continentem,perſectiſſimum ad Mentis perfectionem,exemplum ſenſibile: verum etiam quia teſtatur id Ariſtoteles de Platone,quem ob Philoſophiam mentiri ſanè puduiſſet.Huius autem Platonici dogmatis autorem nõnulli Poëtam Heſiodum arbitrantur,qui genitum,& incorruptibilem cecinerit mundum?*Genitum*,cum ait:

In Theogonia. *Extitit antè chaos, exin latiſſima tellus,*
Cui ſuper innixum pondus rerum incubat omne.

Incorruptibilem verò,quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clariſſimè igitur extat apud Heſiodum,mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus noſter, de
Tuſc.1. Platone ſenſit idem,& prædicauit?Qui in Tuſculanis,Poſſumúſne,inquit, dubitare,quin his præſit aliquis conditor,vel effector, ſi hæc nata ſunt,vt Platoni videtur, vel,ſi ſemper fuerunt, vt Ariſtoteli placet? Simplicius item ipſe in octauo,ὁ μέν τοι ἀλέξανδρος καὶ τὸν πλάτωνα φησὶν ἀπ' ἀρχῆς χρόνου, τὸν κόσμον ὑφιστάναι: Alexander tamen,inquit, fatetur, & ipſe Platonem ab exordio temporis creaſſe mundum. Affertq; idem in libris de Cælo verba Alexandri, quibus oſtendit, Platoni mundum creatum in tempore. Tantorum igitur adeóque antiquorum Philoſophorum, non refutabit iuniorum leuitatem, & ineptiam, E
Autoritas tot veterum philoſophorũ frangere debet ineptias iuniorum & recentium. autoritas? Qui non ſolum æternum à Platone mundum dici, ſed etiam vbi ſuper hoc carpitur ab Ariſtotele, defendere, conciliare duos quaſi Philoſophiæ anteſignanos ſatagunt. Egregia verò pax, ad quam vocant, omnibus modis repugnantes. Ea demum eſt eorum Philoſophia, certum, conſtitutúmque eſt eis, modò regnet quod ipſi opinentur, miſcere omnia, nihil non peruertere, pudore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & inſolentia duce, quæ pars eſt myſteriorum Ariſtotelicæ hodiernæ Philoſophiæ, nihil non audentes. Multæ ſunt item aliæ rationes, quibus à Simplicio defenditur Æternitas apud Platonem. Veluti quòd rogans an factus ſit mundus néene, reſpondet, factus, quia viſibilis & tangibilis: non reſpondet, quia cum prius non eſſet, extitit deinceps. Quaſi non ſit eadem ratio, factum cùm prius non eſ-
Quod tangitur & cernitur principiũ habet, Platoni. ſet, aut tangibilem, & viſibilem factum dixiſſe. Cùm Plato velit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium: Eóque etiam diſſolubile, niſi diuina poteſtas obſtiterit, eſſe. Peruertitur quoque ac deprauatur, quòd Æternitatis imaginem dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timæi Locrenſis ſententiam,æuum ſemper fuiſſe,tempus non ſemper, velut rem factam ad illud exemplar æternum, peruertit inquam Sim-
Tempus & æuũ,non idẽ. plicius,in eo temporis exemplum Æternitatem aſſerens, quòd ea maneat in æternum, tempus in æternum fluat.Sed quomodo foret Aeternitatis imago tempus,ſi par vtrique duratio,perennitáſque eſſet:Qua cauſa aſcita fuit à Timæo,& Platone hæc collatio perennitatis & temporis,vt primum foret exemplar, ſecundum ſimulachrum, niſi quia ad F
ſimilitudinem eius quod fuit ſemper extra mundum ſine mundò, factum tempus cum mundo dixerunt? Alioqui non opus erat hoc exemplo,ſi in vtroque perennitas eſſet. Nã exemplariorum ac ſimulachrorum ratio aſſumpta eſt à Platone, vt redderet cauſam, & inueniret principium & fontem creati mundi,& temporis,quaſi ſimulachrorum mundi
Intelligibilis mundus cauſa exemplaris creati mundi. intelligibilis,& Aeternitatis.Dixítque cauſam exemplarem facti mundi, intelligibilem mundum,qui fuiſſet æternus,cauſam temporis exemplarẽ ipſum æuum. Hoc omne indicat factionem & exordium, ponúntque diſtinctè ea quæ ſemper fuerunt,& quæ non ſemper.Semper exemplaria,nõ ſemper ſimulachra. Nec verum eſt quod Simplicius ait, ſi ſimile ſit tempus Aeternitatis,neceſſariò infinitum,immenſúmque & ipſum eſſe. Dico ſimilitudinem temporis,& Aeternitatis eſſe, quam aſpexit Plato, quòd Aeternitas ſemper fuit,tempus autẽ quaſi factum eſt eius particeps,ſicut cùm ſimulachra fiunt ad eorũ; quæ prius extabant, exẽplaria.Dicoq; Platonem idcirco exemplarem cauſam, & res ad
Cur inducta exẽplaris cauſa a Platone. hanc factas induxiſſe,vt oſtenderet,quid inter æternum,atque creatũ intereſſet, & vnde venire res creatæ potuerint:arbitratus ſic rationem mundi facti habuiſſe,ſicut eùm ædificatores,longe prius quàm ædificent,exiſtentes, continent animo ſpeciem futuri ædificij:Sic Deum ſemper habuiſſe formam mundi,animo inhærentẽ, mundum autem in lucem exiſſe ad eam ſpeciẽ,quæ ſemper in animo diuino extitiſſet.Itaque non erat cur has

ſimilitudi-

Aſimilitudines aſſumeret Plato, ſi fuiſſent ſemper cauſæ & cauſata. Nec eſt in eo ſimile tempus Æternitati, quòd ſit ſemper ſicut Æternitas: ſed in eo, quòd habuit quandam ſimilem naturam, ipſi Æternitari ſua perennitate remanente, tempore, cùm prius non eſſet, creato, in quo fuit ei ſimilitudo cum Aeternitate: Quia cùm factum eſt, ad ſimilitudinem eius quod prius foret, factum eſt, ſicut ad ſimilitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non eſſet, exiſtente Patre. Sic exiſtente ſemper Aeternitate, quaſi filius eius natum eſt tempus, & quaſi filius mundi intelligibilis, qui ſemper fuiſſet, conceptus, editúſque in lucem eſt mundus ſenſibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari ſine tempore: opponit ſeſe Simplicius, & arte ſophiſtica armatus occurrit, Si ſine tempore, ergo in Aeternitate, nunquam igitur operari deſtitiſſe, Aperta cauillatio. Non protinus ſi ſine tempore operatur, ſemper operatur. falſa inductio. Sine tempore operari tria deſignat, aut ſemper operari, aut momento inuiſibili, aut actione, non ſub ſole. Deus Sol extra mundum, & tempus, omnia operatur, & operari poteſt, ſine iſto mundano tempore. Nec Deus tantum, ſed omnes qui ſunt extra Solem, quidquid agunt, ſine tempore mundano agunt. Hoc modo Deus exiſtens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, ſine tempore fecit. Non opus ei fuit Sole, & die, qui Solis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Moſen, ſunt rerum ipſarum abſolutiones, non ſpatia, quibus operatus ſit Deus, qui prius ſine die creauit terram & aquam, & ipſum cælum, orbémque Solis. Philoponus

Deus operatur ſine tempore.

Deus, omni mũdo maior.

B autem ſentit veriſſimè Deum immediatè operari, hoc eſt, quòd ſi velit facere, nullum eſt impedimentum: ſubito fit quod vult, actione inuiſibili, in ictu oculi, immenſurabili momento, cui nihil reſiſtat. Hoc ille dixit: Simplicius peruerſè & inſcitè intellexit, peruerſius interpretatur. Qui quod dicitur ἀμέσως, ἀχρόνως, cùm putet ſonare Aeternitatem, cùm ſonet actionem momentaneam, profectò ſuam inſcitiam declarat, qui nec vocum pondera ſentiat. Quod autem inducit Simplicius tanquam abſurdum, ſi Deus non ſemper operetur, ineſſe in actionibus eius prius, & poſterius, & quaſi gradationem, nec fieri poſſe vt cuncta ſimul fecerit ſex diebus, quatuor anni tempora, ver, æſtatem: primum nego abſurdum in actionibus eius eſſe prius & poſterius, ſecundum dico non ineſſe. Neque enim fas eſt, ſi quis mortalium plectendus eſſet à Deo, qui non plecteretur antea, poſtea plecti: Etſi Iupiter decreuiſſet aliquam perdere gentem, quod quondam non faceret, aut turpe fuit ei feciſſe, aut coactus eſt ſemper perdere, ne in actionibus eius ſit prius, & poſterius. Ineſt igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei ſit impoſſibile, cuncta momentis inuiſibilibus operari, qui poſſet omnia actione immenſurabili, & intemporea, quæcunque ſex millibus annis fecit, feciſſe: ſed ordo rerum, ac Natura poſtulat ineſſe prius & poſterius eis, temporúmque gradationem, ad confuſionem euitandam. Nec oportet ad naturam Dei transferre quod rebus corporeis, & creatis eſt neceſſarium, quas neceſſe eſt ſæculis, ætatibúſque ſuis paulatim explicari. Eáque bonitas eius, & prouidentiæ inuariabilis ordo. Quod autem negas

Deus immediatè operatur.

Natura poſtulat vt ſit prius & poſterius.

C eum, ſi creaſſet, ſex diebus omnia tempora ſimul potuiſſe complecti, hallucinaris. Quis eſt enim vel mediocriter eruditus, qui non ſentiat, eum ſimul omnia tempora feciſſe, ver, autumnum, æſtatem, hyemémque, eodem tempore, qui Solem harum viciſſitudinum cauſam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id eſt, Sol, qui dicitur lux, lucíque dedit mirabiles ordines, & motus, ſimul cum luce quatuor anni tempora, quorum eſt cauſa lux, propterea certos eundi, redeundíque, accedendi, & abſcedendi nacta ordines, vt fieret, quod factum vidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipſéque conſilium ab ſe creatæ lucis declarauit. Inſtruxit, aptauit cauſam omnium temporum: & cùm mirabiles Soli dediſſet ordines, quibus ſeſe inter vtrunque Tropicum flecteret, profectò repertor ipſe veris, æſtatis, autumni, & hyemis fuit. Res igitur clara. Cui enim non conſtat, inuentores primarum cauſarum, omnium conſequentium effectuum haberi, & dici merito autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, vt dixi, ſi dabitur vnquam, vt quid Philoponus ſit locutus, poſſim diligenter explorare, diſſoluam.

Deus, ſimul omnia fecit.

Gene. 1.

Oſtenditur Creationem mundi ab antiquiſſimis omnium nationum fuiſſe confeſſam Cunctos ferme Philoſophos vetuſtæ famæ, patrumq́ traditioni ſubſcripſiſſe. Explicatur in primis Theologia Triſmegiſti de creatione mundi. Triſmegiſtum cum Moſe congruere in deſcribenda Creatione. De creatione lucis, ſiue Solis, ſiderúmque aliorum, & aëris ex aquæ puriſſima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam vidiſſe Ouidium apud Græcos, Latineq́ expreſſiſſe. Deos eorum eſſe ſidera, factos ex aqua. Secutos eſſe priſcos Græcos hanc Theologiam. exempla ex Platone. D

CAPVT VIIII.

SVPEREST vt ipſam mundi Creationem omnes gentes, & Philoſophos, vno aut altero excepto, omnẽ vetuſtatem, fuiſſe confeſſam, exẽplis comprobemus. Non fuit certè niſi mirabile veritatis argumentũ, tot fuiſſe voces in hac re ſcriptorum gentiumq; cunctarum, omnibus in libris pariter conſonantes. Quin etiam eos ipſos, qui defendendam E ſibi Æternitatem ſuſcepiſſent, ſæpe dixiſſe reperies, quę recurrente ad veritatem animo, violentamq; perſuaſionem deſerẽte, ſuper rerũ molitione, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraque etiam ſtatuerunt, quæ cùm neceſſario rerũ principio (ſi quis reſoluendo per omnia pergat, perueniatq; ad aliquod ſupremum) nitantur, cernentur ſine dubio ſecum creationem mundi trahere. Itaque mirabilem in eorum ſcriptis pugnam, ſummamq; dogmatum confuſionem cernunt legentes, occultoq; mœrore circum præcordia, ea legendo occupãtur, nihil certum, nihil niſi acæphalon, male poſitum, male conſtans, & prodigioſum, quaſi plenum lacrymis & horrore humanarum rerum chaos, offendẽtes: dum miſera, mœſtaq; hac vita, quam luctus, & labor, omnesq; calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur, & cælum, elementaq; iſtius mundi venerati, eripuerunt hominibus, dederunt illis Æternitatem. Cum hæc igitur ſit in dogmatis eorum confuſio, qui perſuaſionem hãc obtinentes, ne muttire quidem de moribus, de prouidentia, de noſtris animis, de virtute poſſint, de quibus quãtumuis loquantur, quia ſubneruarunt, fundamentaq; ſubduxerunt, vanus ſermo eſt, iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, ſed mœrorem, triſtitiam, cõfuſionemq; animo reportat. Parte alia, quia non omnes cæcitas oppreſſit, & quia violenta, tempore, aut ratione tandem diſſoluuntur: ſic rationis auxilio violenta illa dogmata, ipſa ſemet paulatim diſſoluunt, deſtruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditam, frequentemq; priſcis ſæculis, conditionem mundi decantauerunt, & qualis apud Moſen eſt, celebrauerũt. F Ac vt oſtenſum eſt, & confeſſus eſt Plato, cùm Barbari ſint Græcis longè vetuſtiores, & traditum monimentis ſit, ob hanc cauſam, Græcos ad Barbaros diſciplinarũ cauſa adiiſſe, certum eſt, vti præceptorum, quæ Barbari ſenſiſſent, à Græcis quoque ſentiri, & agnoſci, & recipi fas eſſe. Quod etiam fecerunt. A Barbaris autem poſt aliquod tempus venit ad Græcos, vt alia dogmata, ſic de Creatione mundi ſermo, quem tamen etiam Gręci ab antiquiſſimis progenitoribus acceptum, paulatim poſteris reliquerunt, & per ſucceſſionem tradiderunt. Eoq; apud vetuſtiſſimos quoſque Poëtas Græcorũ, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitatẽ te inſinuaris, tam magis deprehendas famigeratam, celebrem. Mercurius igitur Ægyptius, quem conſtat vnũ propè fuiſſe, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint ſecuti, de Creatione locupleter ſcripſit. Item Chaldæi, Phœnices, Hebræi, quibus nulla natio vetuſtior, ac memorabilior. Nam ab his natæ ſunt aliæ, & ſparſę circum orbem terrarum gentes. Ipſe igitur Mercurius omnibus Ægyptiis, ac Græcis præceptor, totam adamuſſim creationem, in vniuerſum, & per partes deſcripſit, cùm cælum ac terras oſtendens à Deo ſumpſiſſe primordium, tum verò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quæ fuerunt minorum poſtea rerum generalia principia, & ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint compoſita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarum

Mercurium Triſmegiſtũ Plato & Pythagorei ĩ primis ſequuti.

rendarum

Arendarum plantarum,frugum,florum,quibus quaſi circumueſtita ſit,habuerit. Quid rerum poſtea natarum varietatem,vt neceſſarium fundamentum anteceſſerit. Hæc ille docuit,& docuiſſe, verbáque eius eſſe quæ de Creatione vir antiquiſſimus ſcripſit, non ea ſolum,quæ paſſim de hoc homine ſummo conſenſu à profanis, & ſacris ſcriptoribus feruntur,teſtantur,ſed etiam quæ cernimus apud Platonem, Platonicosq; omnes, & Pythagoreos vetuſtiores,vt Numenium,Philonem,Archytam,Anaxagoram, ac pleroſque alios:de quibus dicere pergemus,vbi res,locúſque poſtulabunt. Nunc autem Mercurij Geneſim explicans,dico eum confeſſum, & Creationem mundi aliquando extitiſſe, & inueniẽdarum rerum modum,quo ad humano ingenio fas eſt,aperuiſſe. In libro, qui dicitur Pœmander, id eſt, Paſtor hominum, nomen prouidentis Dei, quale etiam Prometheus,quem librum hoc titulo præſcripſit,quòd in eo loquatur is ille, qui item apud Moſen,appellans ſeipſum Iehouah,ingreſſus de Creatione ſcribere, eum ipſum Pœmandrũ qui apparuiſſet,inducit docentem,& explicantem. Omnium enim maximarum abſtruſarumq; rerum priſci,Deum,aut Angelos eius habuere præceptores. Quo fit,vt quæ dixerunt,longè maiorem fidem,quàm quæ poſteri Philoſophi, qui ipſi ſibi fuere magiſtri, promereantur.Vbi igitur ei Pœmander apparuiſſet,vt ſoliti erant priſci patres,cùm Angelum,aut Deum vidiſſent,rogauit quis eſſet.Ego,inquit,ſum Pœmander, Mens autoritatis.Et ſcio quid velis.Hæc vbi dicta dedit, mirabile ſpectaculum ſe vidiſſe teſtatur, in quo Creatio mundi, & qualia fuerunt noua illa partáque è nihilo primordia continẽtur.

Pœmander apud Triſmegiſtum quiſ: & Theologia eiuſdẽ quàm cõſentiẽs cum Moſaica.

B Primum vidit diuinam claritatem,quæ fuit ante mundum, regnum Dei glorioſiſſimum, totius mundi principium. Parte alia vidit tenebras quaſdam horribiles,longè infra diuinam illam gloriam ſubiacentes. His ſubiacere Naturam quandam humentem, inexplicabiliter turbatam,fumumq; velut ex igne exhalantem, tum ſonitum fragorémque inenarrabilem ex ea prodeuntem.Tum verò etiam vocem velut ex igne emiſſam. ἐκ δὲ τοῦ πυρὸς,&c.Ex igne autem,Verbum ſanctum,Naturę inſediſſe,ignémque puriſſimum emicuiſſe ex humida Natura in altum,leuémque fuiſſe,& acutũ,ſimúlque efficax.Aërémque leuiſſimum fuiſſe conſecutum ſpiritum,aſcendentem vſque ad ignem è terra,& aqua, vt videbatur:eúmque ex ipſo pepẽdiſſe. Terram autem, & aquam fuiſſe inter ſe commiſta, vt præ aquis terra videri nõ poſſet,ſed commota fuiſſe propter ſpirituale Verbum,quod ſuper ferebatur. Deinde explicat is qui apparuiſſet ſpectaculum, docens ſe lumen illud eſſe,quod fuiſſet ante humidá Naturam, quæ è tenebris apparuiſſet. Verbum autem radioſum,luminoſum qui ex Mente ſit,Filiũ Dei eſſe.Mentem autem Deum Patrẽ.Neque enim ſeparati,inquit,ſunt ab inuicem,quorũ ſit vnio,ipſa vita. Hæc vbi dixiſſet, in ipſum defixiſſe oculos,vt contremiſceret ad eius Ideam,Triſmegiſtus ait:cumq; nutu eum ſubleuaſſet,Ecce,inquit,video animo, lucem illam innumerabilibus virtutibus radiantem, video mundum in circum ſcriptibilem, & continere ignem, & ſtationem habuiſſe, contentum maxima virtute.Ac cùm in ſtupore eſſem,cogitans quæ mihi à Pœmandro aperirentur,rurſum mihi dixit,vt intuerer animo ſpeciem Archetypam,quæ principium infinitũ antecedit.

C Hæc Pœmandrum dixiſſe.Elementa verò,inquit,Naturæ, vndená extiterunt?Iterũ ille,Ex voluntate Dei, inquit,quæ verbum nacta, intuitaq; pulchrũ mũdũ imitata eſt,creans mundũ per ſua ipſius elementa,& genituras animarũ. At Mens Deus, cùm ſit mas & fœmina,peperit Verbum,alterá Mentem. Huc vſque progreſſi,Mercurij verba explicemus:deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione hiſtoria continetur.Eſt autem diuina hiſtoria.Duoq; de ea noſcẽda ſunt : primũ,eam ſimilem eſſe Moſaicæ:deinde,hanc eſſe Platonem ſecutum, multosq; ante eum Græcorum, Orpheum,Anaxagoram, Heſiodum, vt appareat verè vetuſtiſſimi illius Triſmegiſti librum eſſe,non modò quia multi eius meminerunt, verum etiam quia claret, Pythagoreos,ſuperioresq; hæc imitatos,de Creatione mundi ſcripſiſſe.Nã quæ Timæus Locrenſis,& Plato,vocant mundum, νοητὸν,ἐνδιανοιὸν,exempiarem, mentalem, ad cuius imitationẽ Deus fecerit mundum ſenſibilem,hancq; potiſſimum cauſam celebrauerũt, & de ea copioſè ſcripſerunt,ecce Mercurius prior prodiderat, qui & Ideam archetypá memorauerat,& ad hanc,quá Principium infinitum ante oculos haberet, ait factum ſenſibilẽ mundum. Hocq; fuiſſe principium elementorum, hinc origines illas, quatuórque membra, quibus conſtat mundus,apparuiſſe.Ac primù ſciendum, duas hic eſſe & nominari luces: Alteram,incorpoream,infinitam, incircunſcriptam, creatricem, immenſum quendam mundum:Alteram,corpoream,creatam.Igitur Moſes ſcripſit,In principio creauit Deus

Mundus exemplaris,mentalis.

Lux duplex.

Gen 1.

cælum & terram. Tum creationem aggreſſus, Terra, inquit, erat inanis & vacua, & Spi- D
ritus Domini ferebatur ſuper aquas. Triſmegiſtus autem non ex animo ſuo, ſed ex reue-
latione, Antequam crearetur mundus, fuiſſe lucem, vt ipſe inquit, hilarem, flagrantem,
glorioſam claritatem, qua fuit glorioſus antequam mundus fieret, creator ipſe. Et quem
Moſes vocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creaſſe cælum, & terram, deinde
creatæ iam terræ, & aquæ ſuperincubuiſſe, eum Mercurius Lucem appellat, immen-
ſámque claritatem & maieſtatem, ad quam ipſe contremiſceret, ei per ſpeciem oblatã.
Hæc claritas inenarrabiliſque lux videbatur supernè, & quaſi extra mundum, ſine mun-
do rutilare. Huic longè ſubiacebant tenebræ illæ immenſæ, quæ dicuntur apud Moſen,
ſuper abyſſum incubuiſſe. Iam Deus creauerat terram & aquam. Sed humidæ Naturæ,
id eſt, terræ & aquæ, ſuperextabant tenebræ, nondum ab illa æterna, ſupernáque clarita-
te, luce corporea producta. Vides igitur omnia ſimilia inter Moſen, & Triſmegiſtum.
Conſenſus Apud Moſen eſt Deus Principium, Creator, apud Mercurium Lux immenſa, & Mens,
Theologiæ vt ipſa docuit paulo pòſt. Apud Moſen verus, ac naturalis Creationis ordo, quo non poſ-
Moſis & ſit naturalior cogitari, eſt, quòd principio Deus creauit terram, & aquam, deinde lucem
Triſmegiſti. cæleſtem. Quomodo eam creauerit, non adeo declarauit, ſed obtulit tantùm cognitio-
nis ſcintillam, vt intelligeremus. Nam cur Spiritus Domini ferretur ſuper aquas, cúrue
mox Dominus dixerit, Fiat lux, Mercurius ipſe declarauit. Sæpe enim cùm fuiſſent duo,
aut tres idem ſcribentes, quod ab vno prætermiſſum eſſet, aut breuiter poſitum, refertur
copioſius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangeliſtis prætermiſſa. Deſi- E
gnauit igitur tantum, quaſiq; innuit Moſes, quomodo cæleſtis orbis, aut lux corporea
poſt terram, & aquam creata ſit, aut cur ſuper aquis Spiritus ille ierit, quídue illic fecerit.
Cauſa igitur fuit, veráque ratio, quam Triſmegiſtus expreſſit. Qui vbi Deum opificem
Tenebræ, claritatémque eius induxiſſet: Exinde tenebras horribiles, quibus ſubiacebat humida
chaos, hyle. Natura, id eſt, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra videlicet & aqua obuolutæ: deinde,
Verbo ſancto, Spiritu ſcilicet illo Moſaico, incumbente, & turbante, ac commouente
aquas, quod Moſes dicit merachephet, quaſiq; ſonitu ingenti, ex aquarũ colliſione, edi-
to, refert exhalaſſe velut fumum, ætheriam ſubſtãtiam, ignémque, vt ipſe vocat, ἄκρατον,
purum, impermiſtum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyſſus tumultuans, vt Hebraï-
cè ſonat Thehom, ſcindebatur ab Opifice Deo, quatiebatur, turbabatur, ętheria ſubſtan-
tia, puriſſimúſque ignis ex ea eliciebatur. quemadmodum colliſis nubibus aquoſis, naſci-
tur purus ignis, terras horrenda in nocte latè colluſtrans. Tale faciebat Verbum ſanctũ,
gloriáque diuina apud Mercurium, apud Moſen Spiritus Domini. Et quod Moſes dixit,
merachephet, agitabat, quatiebat, mouebatur, operabatur vt opifex, hoc Triſmegiſtus
Ægyptiè, eodẽ fortaſſe verbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit ἐπέβη, ſuper-
ibat, ſuperambulabat. Cur ſuperambulabat? quia videlicet ignem purum, qui de humi-
da natura ſe ſuſtulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus ille, eliciens ex aqua puram
ſubſtantiam, Solem, lucémque corpoream. Ideo ſubitò adiecit Moſes, factam lucem:
Mercurius autem, ignem ἄκρατον, puriſſimum, in altum ſe ſuſtuliſſe. Habes igitur apud F
vtrunque mirabilem, & conſonum creationis ordinem, quòd ante omnia fuit ſempiter-
nus Deus, lumen æternum, claritas ſempiterna. Pòſt ab eo creata eſt terra, ſimul &
aqua. Abſente autem luce, tenebræ terrificæ ſuper aquis illis creatis incubabant. Opor-
Creata lux. tebat ergo creare lucem, & cælum, cæleſtéſque lucernas, quibus ſubiectæ terræ illumi-
nantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum ſanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, pote-
ſtatis immenſæ, mirabilem, inauditúmque fragorem ſuper aquis, ac veluti tonitru effi-
ciens extraxit ex eis puriſſimam æthercam ſubſtantiam: extracta in altum ſublata, & ar-
Creatus aër. tificioſè compacta, rutilare cœpit. Ac ſicut apud Moſen mox poſt lucem, efficitur sha-
maim, id eſt, aër, extenuatióque illa, quam ipſe vocat ſua lingua Rakia: ſic Triſmegiſtus
ait cum illo cæleſti, puro, acuto, efficacique igne, ſecutum eſſe aërem raptatum, extenua-
tum, attractum, ab ipſo igne cæleſti, id eſt, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuiſſe autem
quaſi repetẽs, anteaquàm hæc fierent, docet terrã ſimul, & aquam, commiſtas, confuſas,
Terra & a- pòſt ſeparationem eſſe factã. Cernimus hucuſque diuinam, mirabilemq; Triſmegiſti Phi
qua, creatã. loſophiam, Creationem cernimus, & modum, atque ordinem mirabiliter Moſi conſen-
taneè relatum, clariora etiam nonnulla, quàm apud Moſen. Nihil naturalius, verius. Ecce
terra & aqua priores creatę, vt vna mũdi cõglobatio, vna maſſa, ex aqua facta ſunt omnia
cæleſtia, & terreſtria. Cæleſtia mirum in modum conſentientes, nunc vterque ex aqua,
videlicet

A videlicet puriſſimum ignem, puriſſimam lucem, defecatioremque ſubſtantiam, vt nubium albentium, & candentium, vt facum, & cometarum per aëra volantium. Item aërem ex aqua, cum igne, cæleſtique illa ſubſtantia, ſubſecutum. Creatio duorum principiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cæleſtium, ex aqua, ignis ætherij, lucis cæleſtis, Solis, & aëris contigui. Hoc vterque Theologus docuit mirabiliter conformis. Sic Poëta quoque noſter his apud Græcos antiquos Theologos repertis, cecinit,

Et liquido ſpiſſum ſecreuit ab aëre cælum. Superius autem dixerat, *Metamorp. 1.*
Nam cælo terras, & terris abſcidit vndas. Et,
Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce.

Erant enim in eadem creationis maſſa. Moſes primò Spiritum Domini ſuper aquis agitaſſe, ſtatimq́ lucem accendiſſe, diurnámque feciſſe, extemplóque, & ſecunda die aërem. Triſmegiſtus autem ait aërem συνακολ́θεσαι, ignem illum efficacem, rapidum, Solarem, aſſecutum. Neque enim aliud ſentit Moſes, nec ſeparat à luce primogenita aërem, quæ ſimul creata, ſimul rapuit aërem ex aquis. Quod autem Mercurius Triſmegiſtus, per quem collatum nobis à Deo beneficium, ſatis admirari & collaudare non poſſum, vt quæ tradit obſcurius Moſes ipſe fecerit perſpicua, & nos adiuuerit ad intelligendã Theologiam Moſaicam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam, immenſámque poteſtatem creaſſe primum, terram, & aquam, ex aqua luces cæleſtes accendiſſe, atque hoc
B eſſe quamobrem & tenebræ eſſent ſuper aquis creatis, non dum reperta luce, & cur Spiritus diuinus ſuper abyſſum mouerit, operatúſque fuerit, & hanc ſuper abyſſum commotionem, fuiſſe creationem Solis, aut lucis, omníque ætheriæ ſubſtantiæ: quod Moſes prodidit quidem, ſed obſcurius, cùm ea declarant, quæ eo libro ſcripſit, tum verò nobiliſſimus ille locus, quem ſuperius adduxi, hic repetam re poſtulante. In libro διεξοδικῶν, ad Tat filium, quem locum citat etiam diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Triſmegiſtus, vt cauſam doceret modúmque, quo Sol eſſet creatus, & vnde apparuerit, ſic diuinitus reſpondit: ὁ δὲ πάντων κύριος, εὐθέως ἐφώνησε, τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ καὶ νοητῷ, καὶ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος, καὶ ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τῆς φύσεως ἀνωφερὲς ἐχόμενον, λέγω δὲ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινὸν, καὶ δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσατο ἡ φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ ὕδατος. Quod eſt, Dominator omnium, inquit, ex templo ſancto ſuo mentali, opificóque Verbo inclamauit, Exiſtat Sol. ac ſimul dicto, ignem qui naturæ ſublimis, ac leuis eſſet (dico ſcilicet puriſſimum, ac luminoſiſſimum atque efficacius, & genitalius) corripuit ſpiritu ſuo Natura, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoſcis Theologiam Moſaicam? Moſes, Et dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce ſua ſancta inclamauit, Sit Sol. Ecce lux illa Moſis, non alia atque ſol. En cauſa quamobrem Spiritus Domini ferebatur, mouebatur ſuper aquas: creabat videlicet Solem, orbémque cæleſtem, & creabat ex aquis. Quidquid puriſſimum, vitaliſſimum, maximéque efficax eſſet, Natura imperiis impulſa Dei, corripuit in altum. En Sol, en orbis cæleſtis. Hoc ſpiritus
C agebat, hoc moliebatur ſuper aqua, cui ſuperferebatur. Simul enim ſuperferebatur, Simul locutus eſt mentaliter, vt fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus eſt, & Loquendo operatus. Si ſimul dicere Moſes potuiſſet, Ferebatur, Locutus eſt, dixiſſet. Non potuit; eóque primum ait eum affuiſſe, tum præſentem locutum eſſe. Opera igitur diuina in primordio apud Moſen, & Triſmegiſtum ſunt terra, & aqua, tum lux, id eſt, Sol, puriſſimúſque ſubſtantiarum ætheriarum globus ex aqua. Sequitur apud Moſen eadem opera, eodem tempore à luce cæleſti, aërem, quem ſua lingua vocat, ſhamaim, effectum, conſecutúmque flammas illas cæleſtes, & purum ignẽ. Idem relatum eſt à Triſmegiſto. Hoc autem ipſo tempore creata lampade cæleſti, ſolarique ardore, ſublimiúſque aſſurgente ex aquis aëre, neceſſariò terra nudata eſt, ſublatis aquis, inq́ aërem extenuatis, quibus premeretur, ſimul ſcilicet factus eſt aër, ſimul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profundáque deſcenderunt. Hoc docens Moſes, Et dixit Deus, Congregentur æquæ in vnum locum, & appareat arida. Mercurius autem, ſuper quo obſtupeſco, ad Aſclepium, quem fecit Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem: καὶ εἶπε, φησὶν ὁ ὅσιος, εἶτα ὦ μέγιστε ἀγαθὲ δαίμων, πῶς ὅλη ἡ γῆ ἐφάνη; καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων, κατὰ τάξιν καὶ ἀναξηραινομένων ὡς εἶπον, καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων κελευσθέντων ἀπὸ τοῦ νοῦ εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆσαι, ἐφάνη ὅλη ἡ γῆ ἔμπηλος, καὶ τρέμουσα, ἡλίου λοιπὸν ἀναλάμψαντος καὶ ἀδιαλείπτως ἀνακαίοντος καὶ ξηραίνοντος, ἡ γῆ ἐστερέζετο

Cur ſol creatus.

Cur ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.

ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπεπλεγμένη ὑπὸ τῦ ὕδατος. Hoc eſt, Et dixit, inquit Oſiris, deinceps ó maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit? & dixit magnus bonus Dæmõ, iuxta ordinem, inquit, & arefactionem, vt dixi. Et quia multitudo aquæ iuſſa eſt à Mente, vt in ſeipſam concederet: Apparuitq́; tota terra cœnoſa, tremens. Deinceps Sole radiante, & irrequiete comburente, & exiccante, terra ſolidata eſt, in aquis, quam aqua circumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moſes neruoſè, paucis, is pluribus verbis, luculenter, apertè, naturaliter, diuinè, vt aliud dici non poſſit, quòd apparuerit terra per ſiccationem Solis, quòd iuſſerit Mens, Sapientia diuina, Opifex Filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iuſſit, quia exhauſit aquas per Solem, quæ ſuperiores terræ partes premerent, mare profundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapientiæ. æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Ariſtoteli, ſapientiſſimis quibuſque. Huc vſque igitur omnia inter Moſen & Triſmegiſtum conſona. Poſt apertam terram cœnoſam, madidam, trementem, virginem, tenellam, vt teneri infantes, palpitantem, ex hac ipſa à ſole tepefacta, nata docuit animalia Moſes, & diuina benedictione aucta, Triſmegiſtus autem, ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπε ἁγίῳ λόγῳ, αὐξάνεσθαι ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνεσθαι ἐν πλήθει πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα: At Deus, inquit, continuò locutione ſancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera. Sic Mercurius. Sed antè docuerat veram animalium creandorum, naturalémque cauſam, dignam quam cuncti vehementer attendant. Nanque Sol, per quem, non vnum, aut alterum, ſed longè plurima bona Deus efficere ſtatuerat, cuius prudentiſſimum conſilium norat facienda, & quo modo fieri poſſent habebat exploratum, non ſolum aperuit terras, maximéque ad omnia neceſſarium aërem ſuſtulit, quo ſpatium inter cælum, & terram repleretur: ſed etiam duo fecit alia non minus miranda opera. Firmauit ardoribus ſuis terram, & ex ea adhuc madida, cœnoſa, tremente, tenera, virgine, creauit animantes, omne genus. Hoc Moſes quidem dixit, ſed principalem tantum cauſam propoſuit: Mercurius tres cauſas, diuinam voluntatem, ardorem Solis, & aſtrorum, & terram ipſam humentem: Moſes diuinum duntaxat imperium, & terram madidam, prætterito Solis tempore, calore. Triſmegiſtus igitur, ἡ δὲ τούτων περιφορὰ καθὼς θέλει ὁ νοῦς ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων ζῶα ἤνεγκε ἄλογα, ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ πλωτά: Horum, inquit, ſeptem aſtrorum conuerſio, vt voluit Mens, ex infimis elementis, animalia produxit. Aër autem protulit volucres, & aqua aquatica. Sic Triſmegiſtus. Euidenter autem Ouidius, vt noſcas hæc non ab vllo noſtrorum conficta, ſed eſſe, vt ſunt, & ferũtur, longe vetuſtiſſima, vidit in litteris Græcorum, & vſurpauit, Latiniſq́; verſibus donauit. Audiſti Mercurium. Ille autem:

Locus Mercurij expreſſiſſimus de creatione mundi.

Nata animalia poſt creatã terram.

Solis bona. Compara huc Lactantiana é 2. cap. 5. & 6. & de ira Dei cap. 13.

Ouid. 1. Metamorp.

Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.
Ceſſerunt liquidis habitandæ piſcibus vndæ.

Cùm autem fuerint tres cauſæ, quæ ad animalium primordialem procreationem conuenerint, diuinum Imperium, Sapientiæq́; voluntas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartam, quæ comitata eſt, & ſine qua fieri quòd factum fuit, non potuiſſet, quę non cauſa fuit efficiens, ſed finalis, Moſes & Triſmegiſtus pariter inducunt: ſed occultè Moſes, oblata tantum ſapientibus occaſione, vt ſuper eo Philoſopharentur. Triſmegiſtus apertè. Vide igitur quanta fuerit eius, qui cuncta creauit, ſapientia. Molitus eſt terram, altiſſimasq́; aquas ei ſuperiniecit. Quo autem conſilio tantam aquarum vaſtitatem condiderit, declarauerunt ſequentia. Nam ſi terra ſine aqua fuiſſet, quod fieri quoque non poterat, multa incõmoda ſecuta fuiſſent: Ea maximè omnia, quæ ſunt in mari ſabuloſo, vbi nihil aquæ eſt. Fuiſſet igitur primum inhabitabilis omnis terra. Sed cætera non proſequor. Ex his igitur aquis, quibus altiſſimè terras Deus operuiſſet, hæc bona ſecuta ſunt, quæ quidem docuere, ſine his Creationem conſtare non potuiſſe, ſapientiamq́; eius clamitât, qui tantas eas cum terra exoriri feciſſet. Principio ex his facta eſt ætheria ſubſtantia, ſimiliter atque aër, ac nubes, ex aqua accepta, puriſſimeq́; genita, exinde diffuſus aër: tertio remanſit tellus humida, madida, apta ad generandas fruges, herbas, flores, arbores, & animantes. Agnoſcis quot ex aquis illis bona? Tres igitur habuit cauſas ingens ille cumulus aquarum, vt fieret ætheria ſubſtantia, vt fieret aër, vt terra madeſceret. Non erant in terra permãſuræ ſemper ingẽtes aquæ, ne forent eadem incõmoda, atque his non creatis. Eleuata igitur ſublimi ſubſtãtia, quæ diuiditur in æthera, & aërẽ, terra madida remanſit ad gignẽdos animãtes, & aperta, vt eſſet habitabilis. Docẽt igitur Moſes & Mercurius ſepara-

Ratio ſeparationis aquæ à terra.

A ſeparationem hanc terræ & aquæ fuiſſe, quæ cùm duas cauſas finales habuerit, Moſes nullam quidem aſſignat, ſed vnius oſtendens effectum, docet cur arida diuinis imperiis appareurit. Triſmegiſtus autem aſſignat cauſam & effectum: Is fuit animalium ortus, declarátque cur aperta ſit terra. Quod tacitè Moſes innuit. Moſes, congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. poſterius autem deſcribit ortum animalium. Triſmegiſtus verò: διεχώρισται δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥτε γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. καὶ ἐξήνεγκεν ἀπ' αὐτῆς, ἃ εἶχε τετράποδα, ἑρπετά, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα: Separata eſt abinuicem terra & aqua, quemadmodum voluit Mens. Et protulit ex ſeipſa quæ continebat vtero ſuo, quadrupedia, reptilia, feras agreſtes, & cicures. Sic ille. Vltima demum totius operis manus, fuit hominis ſatus, naturaliter & diuinè poſt omnia ſecutus. De quo eadem ferme locutus eſt Triſmegiſtus atque Moſes, Quòd eum ſimilem ſui condiderit, quòd vti propriam prolem dilexerit, quòd dominatum ſuper omnes animantes ei tradiderit. His verbis: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον, αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου, περικαλλὴς γὰρ ἦν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχων. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἠράσθη τῆς ἰδίας μορφῆς, καὶ αὐτῷ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα. Quæ ſunt, Omnium autem pater Mens, quòd vita eſſet, & natura, peperit hominem ſibi ſimilem, quem dilexit vti propriam prolem. Formoſus enim erat, quippe qui patris gereret imaginem. Verè enim Deus propriam formam dilexit, eíque ſuas omnes creaturas tradidit. Sic Triſmegiſtus. Moſes autem: Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit

Homo, creatus vltimus. Lactant. li. 2. cap. 9.

B piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis, vniuerſæq; terræ, omníque reptili quod mouetur in terra. Sic Moſes. Nec hoc loco ſolum Mercurius, ſed omni etiam opere ſuo, copioſè de mundi, & hominis creatione ſcripſit. Eſt autem liber is, ex quo hæc produximus, qui inſcribitur ab eo, Pœmander, velut Geneſis Moſis, & Timæus Platonis. Inq; eo ſunt quædam quæ poſſint animum offendere, ſimilia videlicet his quæ ſcripſit Plato, aliique profani ſcriptores, quos cum delectu, & iudicio legere neceſſe eſt, ſolis ſacris literis hoc priuilegio pollentibus, quòd vſquequaque ſunt incorruptæ, ſyncerè, puréque veritatẽ edocent. Hócque argumento cum multis aliis, apparet eſſe hunc Triſmegiſtum, antiquiſſimum illum Ægyptiæ Sapientiæ principem, De quo & Moſe, quidam apud Græcos vehementer eruditus, qui quædam ex Pœmandro interpretatus eſt, arbitratus Triſmegiſtum à Moſe accepiſſe: Claret, inquit, Theologiam Hebræorum toto orbe fuiſſe celeberrimam, ἡ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιοτέρα ἦν, καὶ ἑρμοῦ τούτου, καὶ εἴ τις ἄλλος παρ' ἕλλησι σοφὸς, πολλοῖς ἀποδέδεικται. Hoc eſt, Legémque eorum, quòd vetuſtior eſſet, & Mercurio iſto, & omni alio, quiſquis fuit apud Græcos ſapiens, multis eſt probatum, & oſtenſum. Hoc ille ſcribit. Illud eſt clariſſimum argumentum, hunc ante omnes Græciæ Philoſophos floruiſſe, quòd Anaxagoras, Plato, multique priſcorum Philoſophorum nomina Philoſophiæ, & res ab eo didicerunt. Nam Mens apud eos celeberrima, creatrix mundi, principium formarum, à Mercurio priore nominata, inductáque fuit: Quam credo cum lingua Ægyptia, Hebraicæ finitima vocaſſe Rochma, Sapientiam, in qua, & per quam

Quædã ſunt in Pœmandro Mercurij cũ iudicio legẽda.

Mens, creatrix mundi.

C cuncta creata prædicat Solomon. Adhæc, Chaos, ſiue Hyle, alterum mundi principium, patiens, recipiens, Græcis vſitatum, Mercurij eſt, vt apparet in Aſclepio, & in ſermone ſacro. Idea quoque mundi, Platonis, & Pythagoreorum, Timæi Locrenſis, & multorum, à Mercurio venit: quibus & aliis claret, ſuperiora priſcum illum Triſmegiſtum ſcripſiſſe. Nam totus ferme Timæus Platonis, ab eo fluxit, Fuit autem inanis oſtentatio Græcorũ, quæ eſt apud Platonem, quòd à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquentiúſque reſcripſerunt ea, ſed pleriſque prauè intellectis, non pauca ſuperſtitionibus ſuis contaminarunt, vt potius à Barbaris accepta, quia ſanus ſenſus deeſſet, fecerint peiora. Sed venio ad alia, quæ de Creatione ſcripſit Triſmegiſtus. Duóque ſunt diuiniſſima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Geneſi Moſis teſtimonia: vnum quòd quemadmodum Moſes ſolis verbis, & locutionibus inducit Deum operatum, ſic Mercurius, vbi in calce libri, admiratus opera diuina, in laudes Creatoris os aperuiſſet, eúmque ex variis operibus eius collaudaret, dixit: ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα: Benedictus es, qui ſolo Verbo cuncta feciſti. Sic Moſes item ad vnamquanque rem teſtatur Deum dixiſſe, vt fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cæli. Et noſter diuinus Vates, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum. Agnoſcis eandem locutionem apud Mercurium. Idem Triſmegiſtus docet, fuiſſe verbum illud

Antiquiŭ ſit, Græcos feciſſe meliora quæ ab aliis acceperunt.

Pſal. 32.

mentale, intellectuale, non exterius reſonans, ore, dentibus, lingua formatum. Secundum quod mirabile, &, vt dixi, ab omnibus Philoſophis præcipue Platonicis vſurpatum, & quo vera mundi declaratur origo, eſt apud eum, quòd omnis rerum inuentio, & omne eſſe, in Deo fuit antè per originem & formam originaliter, & formaliter, non ipſa rerum corpulentia, ſed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem ferme, ac ſi dixeris, ignem in ſilice eſſe, per modum ſilicis, non per modum ignis, antequam ſit excuſus. Et in ſeminibus animalium, per modum ſeminis eſſe animalia, non per modum animaliū. In illa igitur infinita ſapientia, originaliter, ac diuinitus, velútque in ſuo fonte, & origine cuncta continebantur. Eóque non eſt factus mundus è nihilo, ſed habuit originem veriſſimam, ortúmque antecedentem & virtutem, in qua cuncta virtualiter, vt ſic loquar, eſſent congregata. Hócque eſt, Quòd per ipſum omnia facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Aut, quod factum eſt in ipſo vitam fuiſſe. Hoc priſci Philoſophi declarantes, induxerunt mundum archetypum, imaginem mundi ſenſibilis, dicentes hunc mundum ſimulachrum illius æterni, perinde ac ad originem, formámque ſuam eum referrent: omnémque naturam, ſimilitudinem & quaſi Diuinitatis partum, & prolem aſſeruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina vbertate tenerentur, non eſt omnino comprehenſibilis, ſed intelligi tantum terrenis exemplis poſſet. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit ſpeciem illam mundi ἀρχέτυπον προϋπάρχον, quæ præeſſet in Æternitate, ipſáque Diuinitate: & in calce, cùm eum benediceret: ἅγιος εἶ, οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἔφυ: Benedictus es, cuius omnis natura fuit imago. Sicut autem Moſes in primo capite Geneſeos totam creationem complexus, repetit in ſecundo, nonnullis, quæ prius omiſerat, adiectis, ſic Triſmegiſtus, cùm in Pœmandro latè de tota generatione rerum inſcripſiſſet, iterum eam repetit in tertio ſermone, quem inſcripſit ἱερὸς λόγος. Quo libro mira, prodigioſa, & quæ poſſint teſtari eandem ſemper Philoſophiam, notionémque Dei floruiſſe. Hic recognoſces dogmata nomináq; Philoſophiæ Græcæ. Videbis vnde manarit ad Græcos, νοῦς, Intelligentia creatrix, & Chaos illis celebre. Recognoſces totius Platonicæ Philoſophiæ fontem, de rerum principiis. Iterúmque maximi hominis aſſertionem videbis, cæleſte corpus diuinum quidem eſſe, ſed factum tamen, ſegregatúmque ex aquis, non quintam quandam ſubſtantiam, vt Philoſophis viſum, qui ſubſtantiæ cæleſtis originem inuenire non potuerunt. Sic verò ſcribit: δόξα πάντων ὁ θεὸς, καὶ θεῖον καὶ φύσις θεία, ἀρχὴ τῶν ὄντων, ὁ θεὸς καὶ νοῦς, καὶ φύσις, καὶ ὕλη, σοφία εἰς δεῖξιν ἁπάντων ὤν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ φύσις, καὶ ἐνέργεια, καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος καὶ ἀνανέωσις. ἦν γὰρ σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, δυνάμει ὄντα ἐν χάει. ἀνείθη δὴ φῶς ἅγιον, καὶ ἐπάγη ὑφ᾽ ἄμμῳ ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖα, καὶ θεοὶ πάντες κατ᾽ διεροῦσι φύσεως ἐνσπόρου. ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων ἀπεδιορίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ὑφ᾽ ὑγρᾷ ἄμμῳ, πυρὶ τῶν ὅλων διορισθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι, καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτὰ, καὶ θεοὶ, ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασι, καὶ διηρθρώθη σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ θεοῖς, καὶ περιειλίγη τὸ περικύκλιον, ἀέρι κυκλίῳ δρόμῳ πνεύματι θείῳ ὀχούμενον. ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθη παντὸς χλόη, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν τάς τε γενέσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργων θείων γνῶσιν. Quæ ſunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens Natura. Diuinum principium rerum Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia ad declarationem omnium exiſtens. principium Diuinitas, Natura, & efficacia, ſiue operatio, & neceſſitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebræ infinitæ in abyſſo, & aqua, & ſpiritus tenuis, intelligibilis, diuina virtute exiſtentia in Chao. Sublata igitur eſt ſancta lux, & congelata ſunt, ac firmata elementa inferius, ex humida ſubſtantia. Et Dij omnes amplectuntur, adamántque Naturam ſeminalem. Cúmque omnia eſſent indirempta, & incompoſita, ſeparata ſunt leuia in altum, grauia in imum, in arena humida, diuiſis omnibus per ignem, & appenſis ſpiritu, vt vehantur. Et apparuit cælum in circulis ſeptem, & Dij aſpectibus aſtrorum apparentes, cum ſuis omnibus ſignis. Et diſtinctus eſt cum Diis, quæ in ipſa ſunt, & circumſcriptus eſt ambitus, aëre circulari vago, ſpiritu diuino vectus. Protulitq; vnuſquiſque Deus, per propriam virtutem, quod imperatum fuit ei, natáque animalia quadrupedia, reptilia, aquatica, volucria. Omniſque ſatus ſeminalis. Et fœnum, & flores, omniſque herba, ſemina regenerationis in ſeipſis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operum diuinorum. Hæc & id genus alia Triſmegiſtus, in quibus clara eſt creatio totiusq; mundanæ

Ignis in ſilice, & animalia in ſeminibus quomodo.

Ioan 1.

Mundus archetypus, imago ſenſibilis mundi.

Vnde νοῦς, & Chaos.

Creatio & ordo rerum.

D

E

F

Adanæ generationis ordo. Primúmque ipſa principia memorat, quod Plato in Timæo;
Moſes noſter compendioſè, principium nobiliſſimum, glorioſiſſimum, immenſa gloria,
qua glorificatus ipſe fuit antequam mundus fieret. Idem gloria rerum omnium Deus, &
Diuinitas diuinum principium, Deus & Mens, Sapientia, efficacia, vel energia, operatio
ſcilicet diuina. Parte alia idem Natura, materia, neceſſitas, finis, renouatio, adde in his *Dei nomina*
ipſam, ſi vis, energiam. Vides igitur hic principium mundi, quod Theologia noſtra cla- *varia.*
rius expoſuit, Mentem, Sapientiam. Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta
ſunt omnia, per quam Dominus fundauit terram, cælos ſtabiliuit. Hæc item energia,
ob quam Plato de Generatione ſcribens, induxit δημιουργὸν, Opificem, qui eam operatio-
nem efficeret. Renouatio autem & finis fuit, quòd ex incompoſito principio facta ſunt
omnia, formiſque diſtincta, mundúſque melior inductus. Quod quomodo factum fue-
rit, declarat, ſicut declarauit & Moſes. Creatio autem ſpectat mundum inchoantem,
informem, incompoſitum, exinde mundum meliorem, qualis nunc eſt, mundum ve-
rum. Vtrunque mundum Deus creauit. Prior vocatur Chaos, Hyle: ipſe autem verus *Chaos & Hy*
mundus, renouatio, Natura. Primus fuit ceu rude principium, vilis maſſa ſecundi, perin- *le, mũdus in-*
de ac creta, venuſtiſſimi paulo pòſt futuri vaſis. Vtrunque Moſes, In principio creauit *formis.*
Deus cælum, & terram. Triſmegiſtus docuit eum Verbo cuncta feciſſe. Creatio ſecundi
mundi incipit apud Moſen quidem, vbi ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spi-
ritus Domini ferebatur ſuper aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & vacua,
B vt in Coſmopœia fuit expoſitum, declarat, Terram fuiſſe nihil, fuiſſe inane, vacuum, fa- *Gene. 1.*
ctam è nihilo. Vbi verò inducit, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: Iam innuit terram
& aquas creatas. Igitur etiam apud Triſmegiſtum præuertitur, terram & aquam creatá,
cùm ait, Erant enim tenebræ in ipſa abyſſo. Hic itaque incipit ei ſecundus mundus. Igi-
tur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poëticè, duplicem hunc mundum ce- *Initio Meta-*
lebrauit, exordiens a fundamento, & materia ſecundi: *morp.*

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cælum,
Vnus erat toto Naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis, indigeſtáque moles,
Nec quicquam niſi pondus iners, congeſtáque eodem,
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Hucuſque primus mundus, informis, indigeſtus, incompoſitus, vt dixere ſeptuaginta
apud Græcos, ſacrarum litterarum interpretes, & Triſmegiſtus hoc loco: Creatus eſt
igitur primus & ſecundus à Deo, euidentiſſiméque Moſes & Triſmegiſtus id ſcripſe-
runt. Hi Philoſophi, qui materiam putarunt æternam, & à veritate longius abierunt, &
veteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuſcarunt. Aſpicis igitur, vt Moſe
dicente, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, quod Hebraicè hoc ſibi vult, horrorem *Tenebræ ſu-*
teterrimum, lucis abſentiam, iam aquis, cum terra (quia terra ſolum aquarum) creatis *perfaciẽ abyſ-*
incubuiſſe latè. Etiam ſuper faciem terræ tenebræ erant, quia terris incumbebant aquæ, *ſi, quid.*
C & ab aquis operiebatur terra. Mercurius etiam ait σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Tenebræ im-
menſurabiles, infinitæ in abyſſo. Vtq; duo ſunt aquarum nomina apud Moſen: primum
cùm ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: ſecundum ipſum aquarum nomen, Et Spi-
ritus Domini ferebanur ſuper aquas: Sic apud Triſmegiſtum, primum nominatur abyſ-
ſus, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abyſſo, ipſáque abyſſus fuiſſe. Quemadmodũ item
Moſes poſt abyſſum, nominat Spiritum, qui non poteſt iuxta quarundam Hebræorum
ineptiam eſſe ventus, ſed verus Dei Spiritus, id eſt, quam aliis nominibus vocat Mercu-
rius νοῦν, σοφίαν, λόγον, Mentem, Sapientiam, Verbum: Sic idem Triſmegiſtus πνεῦμα
λεπτὸν, νοερὸν, Spiritus tenuis, intelligibilis, videlicet νοῦς νοερὸς. Vt Moſes item ait animum
hunc ingentem, omnipotentem, ſolertiſſimúmque ſpiritum, fuiſſe ſuper aquis: paulò
autem prius tradiderat, quòd etiam tenebræ erant ſuper abyſſo: Sed tenebræ erant, ſpi-
ritus merachephet, id eſt, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræíque ex-
ponũt merachephet, alio illuſtriore verbo, [illegible] ithnonegag, mouebatur: à Græcis anti-
quiſſimis, motus is creditus eſt & dictus διάκρισις, diuiſio, diremptio. ſic Mercurius dicit
hæc in Chao fuiſſe, videlicet aquam, tenebras, ſpiritum: Sed tenebræ velut priuatio lu-
cis, ſpiritus velut opifex, aqua vt ipſa abyſſus. Hæc ait in Chao fuiſſe, appellans Chaos, *Chaos quid.*
ipſam terræ & aquæ indigeſtam, incompoſitámque congeriem, cui & aquæ inerant &
tenebræ: Spiritus autem vt Sapiens Opifex ſuperextabat moliens orbes. Hucuſque

Hebraica, Ægyptia, Latináque Theologia, diuinè congruunt. Nam Ouidius, à qua D
præclari operis ſui auſpicatus eſt initium, Theologiam ſine dubio ab hiſce Mercurij libris, quippe qui tempore quoque Platonis iam ad Græcos perueniſſent, edidicit. Habuitque à Mercurio totam illam creari mundi deſcriptionem. Quod clariſſimum cum
Chaos, non erat elementorum omnium confuſio. alijs multis eſt vetuſtatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confuſio, nec pugnabant illic elementa: ſed duo tantum miſta erant elementa, terra, & aqua, ſic ab Opifice creata, paulò pòſt dirimenda, omnium rerum terreſtrium ac cæleſtium primordia: Terreſtrium terra, humore temperata, molleſacta: Cæleſtium aqua, puriſſimè, & quadam diuina operatione, in ætheriam, aëriámque ſubſtantiam extenuata. Sicq́ erant illic non pugnantia, non nata, ſed vt in ſua origine reliqua duo elementa ignis, & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terreſtris naturaliter ineſt omni corpori, nec ſolitarium eſt elemenrum. Ineſt etiam aquæ, quæ ſuis ſæpe motibus incaleſcũt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus virtute & facultate ætherius ignis, ſic ineſt aquis, & terræ, omnibúſque corporibus, ſuus. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admiſta, congenita & conglobata, vt ſunt nunc ſemper, altera duo, ignis & aër. Satis igitur ſupérque erat duo creare, è quibus altera duo ſeligerentur, atque elicerentur viciſſim, diuino ordine. Nam vt aqua fuit cæleſtis ignis origo, ſic ignis cæleſtis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atque exilitatis. Sicq́; aquæ creatio, duo ſecum elemẽta traxit, cæ-
Ignis elementaris, & miſtus. leſtem ignem, & aërem. Reliquus, qui in corporibus eſt, non verus ignis, ſed miſtus, magiſq́; corpus igneum, quàm ignis: in corporibus ceu pars eorum remanſit, puriſſimus in E
altum ſublatus eſt. Triplex igitur fuit, & triplex à Moſe, & Triſmegiſto, ex ſacra reuelatione deſcribitur ortus. Primus eſt è nihilo, terræ, & aquæ. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cæleſtis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua vt ſubſtantia: ex igni cæleſti, & aëre, altero vt patre gignente, altero vt matre nutriente, alente, multáque alia bona præſtãte. Hæcq́; omnia bona vt ordine diuino creata, ſic mirabili deſcripta, alteris ex alteris mirabiliter naſcentibus. Cum aqua igitur tria ſunt elementa creata, ipſa aqua, puriſſimus ætherius ignis, & aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moſes & Mercurius. Prior quòd vbi dixiſſet Spiritum Domini ſeſe agitaſſe ſuper aquis: quis agitatus, quæ molitio ſpiritus eſſet ſuper aquis, ex aquis, docuit ſtatim, cùm Deus dicit, Fiat lux: Ætheria ſcilicet, ſolaris, pura, nitida. Mercurius autem ἀνῆλθε φῶς ἅγιον, Sublata eſt, eleuata, aſcendit lux ſancta. Ea igitur fuit eleuatio, quòd ex aquis purus, albeſcens aſcendit diuino impetu ad regiones ſupernas ignis. Lucem autem ſan-
Lux ſancta & cæleſtis. ctam vocat, vt videre eſt, toto opere, cæleſtem & ſanctam: quòd, vt apparet vbique, & quod Plato, Ariſtotelésque, omnesq́; item Platonici ſecuti ſunt, cæleſtia lumina Deos, Deosq́; ſeptem eodem libro ſeptem Planetas appellat. Hæc igitur lux ſancta ſupernas regiones pura, nitens, appetiuit, ſelecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicás adiecit: ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων, ἀπεδιωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος. Quod eſt: Cùm omnia eſſent indiſtincta, indiſiuncta, & incompoſita, ſegregata ſunt leuia in altum. Hoc Moſes non tam multis verbis explicuit, ſed breuitatis ſtudioſus, ipſam dun- F
taxat rem factam indicans, quomodo facta ſit, vno tantum nutu demonſtrauit, quòd Spiritus Domini mouebat, operabaturq́; ſuper aquis. Et Solomon, cum Iob, teſtantur eum ſuper aquis cæleſtem orbem extendiſſe. Cernis etiam, vt loquitur, quemadmodum Græcè eſt in Geneſi, Terra erat inanis, & vacua, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, incompoſita: omnia enim incompoſita, nondum clementis ſeparatis: Deus autem ſeparauit ætheriam ſubſtantiam, præcipuè Solem, is ſeparauit aërem. Elementa igitur denſiora, grandia docet remanſiſſe, terram & aquam lutulentam. Hæc omnia cùm legiſſet Ouidius apud Græcos, ad verbum expreſſit:

Ouid. ibid.

Nam cælo terras, & terris abſcidit vndas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aëre cælum.
Aſtra tenent cæleſte ſolum, formæq́; Deorum.

Triſmegiſtus enim prior, hos Deos dixerat: καὶ θεοὶ πάντες καταδιαιροῦσι φύσεως ἐν σπόρῳ: & omnes Dij amant naturam ſeminalem. Paulò inferius: καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτά, καὶ θεοὶ ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι. Quod eſt, Et cælum, inquit, apparuit in circulis ſeptem, & Dij in formis aſtrorum conſpecti. Vides formas Deorum apud vtrunque? Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata ſuis, Et preſſa eſt grauitate ſui: Sic Triſmegiſtus, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ᾽ ὑγρᾷ ἄμμῳ περὶ τ̃ ὅλον διαιρεθέντων. Hoc eſt, Et grauia fundata ſunt

Aſunt ſupet humidam arenam, igni cunctis ſeparatis. Quæſo igitur inſpice & obſerua, vnde nati ſunt Dij quorundam philoſophorum, ſydera: ex aqua videlicet. Quanquam ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen & ortos in tempore aſſeruit: ortos autem ex aqua. Habéſque quo in loco habuerint aſtra. Vt autem Moſes ſecunda die creat aërem, innuitur autem per lucis ardorem effectum: ſic Triſmegiſtus, illo igni cæleſti, flammiſque ſupernis, aſſerit factam ſuperioris, ac inferioris aquæ diuiſionem: & ſublato ſupra mare & terrás aëro, alteram diuiſionem, ac quaſi ſelectionem effectam. Docet igitur leuia ſuperiores locos appetiſſe, grauia in terra, vt in fundamento remanſiſſe: πυρὶ τῶν ὅλων διακριθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι: Igni, cunctis ſegregatis, & ſuſpenſis, vt vento ferrentur. Poſt lucem creatam, vitales eius flammas, aquis & terris inuectas, aquas quidem in aëra reſoluiſſe, poſt eas abactas, ac diſſolutas, eodem ardore grauidaſſe, ac tum effeciſſe terram, & ex eius vtero plantas, animaliáque extraxiſſe, tacitè perhibuit Moſes, proponens eum rerum creatarum ordinem, & effectas res memorans, prius cauſis memoratis, vt hoc quod diximus facilè intelligeremus. Triſmegiſtus autem planè, & clarè declarat ſydera cæleſtia, quæ Deos vocat, ad imperium ſibi datum, protuliſſe feras, quadrupedia, ſerpentes, aquaticos, & volucria, & quod anteceſſerat, fœnum, herbam, fruges: ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα, καὶ ἑρπετά, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνά, καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθη πάσης χλόης. Ex quibus apparet ſtellas fuiſſe antequam herbidæ coorirentur vbertates. Quemadmodum item Moſes docuit imperatum à Deo, vt terra non modò virores omnes produceret, verum etiam eos produceret, vt ſemen continerent, ad ſimilem ſui propagationem, ſtirpíſque perennitatem: ſic Triſmegiſtus, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν: Semina regenerationis in ipſis ſeminarunt. Moſes autem, Lignúmque faciens ſemen iuxta genus ſuum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atque tenore, quo ſcripſit Moſes, & quo nullũ in omni natura videre poteſt animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniam Latini, & Græci ſcripta Triſmegiſti hæc ſecuti ſunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hiſce libris ſumpta eſt) apud Græcos autem & Heſiodus, & Orpheus, vt docebo, exinde Philoſophi ferme omnes ante Ariſtotelem, verba & res iſtius libri decerpta, libris ſuis inſeruerunt, hunc autorem & antiquiſſimum eſſe, & ſummæ apud omnes mortales autoritatis cuius Theologiam amplexi ſint, & cõprobauerint omnes Græci, vt hinc facilè poſſit intelligi, quantus error, quàm inaudita fuerit temeritas Simplicij, qui Theologiam Ægyptiorum, quam maiores ſui ſumma veneratione coluiſſent, tam turpiter appellarit fabuloſam. Sed alia proſequamur ex Triſmegiſto, de Creatione, vt fiat iuniorum Philoſophorum clarior inſolentia, qui ſibi ſapientiæ laudem ex inuentione nouarum rerum optantés, quæ maiores ſui, à quibus genus, mores, ſermonem, vrbes, domos, omniáque bona ipſi habuiſſent, ſtulta temeritate, grauiſſimam eorum autoritatem in aſſertione creati mundi, reiicientes, ſequi noluerunt, ſed pauci omnino. In libro, qui dicitur κρατὴρ: quod nomen videtur in Timæo ſuo Plato ſecutus: Nam quemadmodum & Plato de illo ſuo cratere, ſic is loquitur: κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τούτου, κατέπεμψε δοὺς κήρυκα: Quod arbitrij cratera repletũ demiſerit adhibito præcone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, ſed verbo ſolo feciſſe, qualis eſt Theologia Moſaica, ſic librum exordiens: ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς οὐ χερσὶν, ἀλλὰ λόγῳ. Id eſt, Poſteaquam mundum omnem creauit Deus Opifex, non manibus, ſed verbo. Progreſſus inde proſequitur, euidentiſſima pectoris ſui, ſuæq; ætatis ſuperiorúmque ſæculorum vſque ad diluuium, primóſque Ægyptiæ gentis progenitores ſenſa. Atque quaſi proſpiciens recentiorum Philoſophorum impietatem, hortatus eſt filium Tat, vbi de homine creato diſſeruiſſet, in hunc modum: μηδέποτε ὦ τέκνον Τάτ ἀποστερήσῃς τοῦ δημιουργοῦ τὰ δημιουργήματα. Videlicet, Nunquam ô fili Tat, priues opificia ſuo opifice. Illi igitur planè ſeparant creaturas à creatore, qui mundum nunquàm à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, ſeiungentéſque alterum ab altero. Illud verò pręclarum eſt quoque teſtimonium, ſimillimúmque dictis Prophetarũ, quorum indefeſsè voces canũt, terminos cum mari poſuiſſe, terram ſuis columnis, ſtabilique mole, vt in æternum moueri nequeat, firmaſſe. Quis, inquit, qui, ὁ τῆς θαλάσσης τοὺς ὅρους περιβαλών; τίς ὁ τὴν γῆν ἑδράσας; ἔστι γάρ τις ὦ Τάτ, τούτων πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης: Terminis, ac definitionibus mare circunſcripſerit? Quis terram firmauerit, ac ſtabilierit? Eſt enim aliquis ô Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his confirmatur Creatio mundi,

Aër vnde.

Stella ante herbas.

Vnde principium ſumptũ ſit, Metamor. Ouidij.

Iuniorũ Philoſophorum inſolentia.

Deus, verbo, nõ manib. mũdum creauit.

& Prouidentia, vt nihil ſit in omni mundo, quod non habeat æternæ Prouidentiæ ra- D
tionem. Sic & Dauid cecinit de mari: Terminum poſuiſti eis, quem non tranſgredien-
Iob 38. tur, nec conuertentur operite terram. Et Iob, vt ab eo penè Mercurius videatur acce-
piſſe: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fudamenta terræ? Quis concluſit oſtijs
mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens? Circumdedi illud terminis meis,
& poſui vectem, & oſtia, & dixi, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic con-
fringes tumentes fluctus tuos. Mercurius item in eo qui inſcribitur Quod Deus inuiſi-
Deus inuiſibilis, ex operibus manifeſtus. bilis, fit ex operibus manifeſtus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις ἁπάντων ὁ θεός: Prin-
cipium, complexus, conſiſtentia omnium rerum, Deus. Sic quoque in eo, quem de Bo-
no inſcripſit, materiam mundi, quæ in illa defecatione, ſelectionéque rerum, ſubſediſ-
ſet, ab opifice Deo dicit corpulentam effectam, conſolidatámque in orbicularem for-
mam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

Ouid. ibidem. *Principio terram, ne non æqualis ab omni*
Parte foret, magnus ſpeciem glomeranit in orbem.

Triſmegiſtus autem: καὶ ὅσον ἦν τῆς ὕλης ὑποκείμενον τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ τὸ πᾶν ὁ πατὴρ σωματοποιή-
σας, καὶ ὀγκώσας ἐποίησε σφαιροειδῆ: Et quantum, inquit, materiæ ſubſidens eſſet, id omne
verbo ſuo corpulentum efficiens, & in tumorem ducens, orbiculare fecit. Quis non vi-
deat Ouidium, vt reliqua omnia, de mundi ortu, ſic item de ſpecie terræ, hinc didiciſſe?
Illo etiam elogio Mercurius mundum prodidit creatum, quòd ſolitus eſt multis in locis
Patrem vocare Deum, ipſum mundanum opificium, Partum eius. Quid quòd in eo li- E
bro quem inſcribit Mens ad Mercurium, contra eum qui contendat Deum inuiſibilem,
imò verò maximè viſibilem aſſerit, ex operibus, quibus creandis idcirco incubuerit, vt
maieſtas eius clara fieret? ἀόρατος ὁ θεὸς; εὐφήμησον. καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; διὰ τοῦτο, πάντα ἐποί-
Deus, quomodo viſibilis. ησεν, ἵνα διὰ πάντων, αὐτὸν βλέπῃς. Inuiſibilis, inquit, eſt Deus? Bona verba quæſo. Et quis
eſt eo illuſtrior? Ob hanc vnam cauſam, cuncta creauit, vt in omnibus rebus eum cerne-
res. Hæc bonitas Dei, hæc eius virtus, videri, apparerèque eum per omnia. Sic ille. In eo
quoque qui dicitur Hymnodia, cùm precaretur omnia, vt ſilentium agerent, ſic dixit:
μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, τὸν πήξαντα τὴν γῆν, καὶ οὐρανὸν κρεμάσαντα, καὶ ἐπιτάξαντα ἐκ
τοῦ ὠκεανοῦ τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν οἰκουμένην, ἀοίκητον ὑπάρχειν εἰς τὴν διατροφήν, τὸν ἐπιτάξαντα πῦρ φα-
νῆναι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις. Quæ ſunt, Laudaturus enim ſum qui creauit omnia
qui terram firmauit ac fixit: Qui iuſſit aquam dulcem ex Oceano in vniuerſum terrarũ
orbem, ſiue qui habitatur, ſiue qui non habitatur exiſtere, ad alimentum: Qui iuſſit ignẽ
apparere ad omnes operationes, Dijs & hominibus. Hucuſque ille. Oſtenſum quoque ſu-
perius, locũ illum nobilẽ in Republica Platonis, quo quaſi pictor naturalis dicitur Deus,
potens omnia facere, quæ pictor effingere, ſumptum eſſe ex Mercurio, qui ad Aſclepiũ
ſcribens: ἔπειτα τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώ-
πους, καὶ τὰ ἄλογα, καὶ τὰ ἄψυχα: τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον ταῦτα ποιεῖν; ὢ τῆς πολλῆς ἀγνοίας, καὶ ἀγνω-
σίας τῆς περὶ τὸν θεόν. Quæ ſunt. At pictori, inquit, licebit & cælum facere, & Deos, & ter-
ram, & mare, & homines, brutáque, & exanima: Deo autem impoſſibile erit hæc face- F
re? ó ſingularem inſcitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa ſcripſit de
Creatione vetuſtiſſimus Theologus Triſmegiſtus, cuius, vt dixi, Theologia fuit maximè
Græci de creatione rerum non loquuti, niſi poſt Triſmegiſtum. in cauſa, vt vetuſtiores Græci, de rerum primordio loquerentur. Cuius libros hoſce cum
primis legiſſe Platonem, dogmata eius in Timæo ex his deſumpta, teſtantur. Quorum
quædam ad exemplum nunc recognoſcam. Principio quam creandi mundi cauſam
Plato poſuit, amplexusq́; maximè eſt, quòd diuina Bonitas, in quam non modò inuidia
cadere non poſſit, ſed quæ cupidiſſima ſit benefaciendi, Mercurij fuit prioris, cuius ex-
tat liber de Bonitate Dei, hócque vnum verum eſſe eius ſolique ei congruens, cæteris
incommunicabile nomen teſtatur. Totúmque de Bonitate apud Platonicos dogma,
Triſmegiſti fuit. Verba Platonis ſunt, Dicamus, inquit, ob quam cauſam conſtitutus eſt
iſte mundus, ab eo, qui eum conſtituit: ἀγαθὸς ἦν, Bonus erat videlicet. Mercurius au-
tem in Cratere: ἀγαθὸς ὤν, μόνῳ γὰρ τοῦτῳ ἀνατέθεικεν, ἠθέλησε καὶ τὴν γῆν κοσμῆσαι. Quod eſt, Cum
eſſet bonus, hoc enim vnum in eo excellit, voluit terram ornare. Secundum dogma
de Cratere, vt ſuperius monſtratum eſt in Timæo Platonis, quem mundanus opifex im-
pleuit animorùm, & de quo Plato: ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε: In quo miſcens
Crater, liber Triſmegiſti. animam vniuerſalem, temperabat: fuit etiam Triſmegiſti, cuius eſt liber inſcriptus
Crater, quaſi temperatio: in quo ſic loquitur: ἠθέλησεν ὦ τέκνον, τοῦτον ἐν μέσῳ ταῖς ψυχαῖς,
ὥσπερ

Ἀλλ' ὥσπερ ἆθλον ἱδρῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἱδρύσατο. κρατῆρα μέγαν γὰρ πληρώσας τούτου κατέπεμψε, δοὺς κήρυκα. καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ, ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις τάδε βάπτισον σεαυτὴν ἡ δυναμένη, εἰς τοῦτον τὸν κρατῆρα. ἡ πιστεύουσα, ὅτι ἀνελεύσῃ πρὸς τὸν καταπέμψαντα τὸν κρατῆρα. Quæ ſunt, Voluit ô fili, hoc in medium quaſi certamen animis ponere. Ipſúmque cratera ſtatim plenum, demiſitq́; adhibito præcone, iuſſitq́; ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipſum, qui potes, in hunc Cratera, qui credis, quòd reuerteris ad eum qui demiſit cratera. Sic ille. Acceptus eſt igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus & ipſe animarum, ſicut iſte Mercurij plenus mentis, ſapientiæ, ad quem per præconem opifex Deus omnes animas inuitarit, vt quæ ſe immerſerit, accepta ſapientia, reuolet ad ſuperos. Similia dicuntur in Timæo, vt videre potes. Quin etiam illa ipſa anima Vniuerſi, quam in illo cratere miſcet Plato, à Mercurio ſumpta ad verbum eſt, cuius ad Aſclepium hæc verba ſunt: οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γενικοῖς, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς, τῆς τοῦ παντὸς, πᾶσαι αἱ ψυχαὶ εἰσί; Nónne audiſti in generibus, quòd ab vna anima Vniuerſi, omnes animæ exiſtunt? Hæc ille. Dogma quoque de mundano Opifice, & hoc ipſum nomen δημιουργὸς, quod eſt in Timæo Platonis creberrimum, venit à Mercurio: quod vt clarum relinquo. Præterea quæ Plato in principio Timæi de vehiculis animæ diſſeruit, manarunt à Triſmegiſto. Verba Platonis ſunt, νοῦν δ' αὖ χωρὶς ψυχῆς, ἀδύνατον παραγενέσθαι τῳ. διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δ' ἐν σώματι συνιστὰς, τὸ πᾶν ξυνετεκταίνετο: Mentem verò adeſſe cuiquam ſine anima, non licet. Quam ob cauſam, mente quidem in anima, anima in corpore incluſa, vniuerſum compaginauit.

B Hæc Plato. Triſmegiſtus autem in eo qui inſcribitur κλεὶς, Clauis: ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον τοῦτον, ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τὸ πνεῦμα. διῆκον διὰ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον, καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ βαστάζει. Quæ ſunt, Anima autem hominis vehitur hoc modo, Mens in ratione, ratio in anima, anima in corpore: *Anima vehiculum.* Spiritus antem tranſit per venas, & atterias, & ſanguinem, & mouet animal, & quaſi portat. Eſt item apud Plotinum, cæteróſque Platonicos, aliud vehiculum igneum, quo animus indutus, circumambulet mundum & cælum. Eſt autem hoc vehiculum, veſtis illa nectarea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iuſti ſicut Sol in conſpectu Dei. De eo ſcripſit eodem libro Triſmegiſtus: ὁ δὲ νοῦς καθαρὸς γενόμενος τῶν ἐνδυμάτων θεῖος ὢν φύσει, σώματος πυρίνου λαβόμενος, περιπολεῖ πάντα τόπον. Quorum eſt Latinè ſenſus: Mens effecta pura, ex indumentis diuina exiſtens natura, igneo corpore aſſumpto ambulat omnem locum. Locutus etiam Triſmegiſtus prior, ad eum modum, quo Plato, quòd impoſſibile ſit mentem ſine anima exiſtere in corpore, Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸ νοῦν ἐν γηίνῳ σώματι γυμνὸν, αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἱδρῦσαι: Impoſſibile eſt mentem in humano corpore, nudam ipſam per ſe firmare. Illud quoque dogma quod multis in locis de tranſitu animorum, præcipuéque in Timæo extat apud Platonem, palàm Mercurij eſt. Inde primũ *De tranſitu animorum.* fluxit, inde Pythagoræ Platoníque deſumptum, fortaſſe non quæ ipſi probaſſent, ſed quæ apud vetuſtiores vidiſſent affirmantibus. Ac Plato cenſuit, quemadmodum à Mercurio didicerat, puras animas ſeu mentes reuolare ad aſtra, impuras in ſecunda vita re-

C uerti ad corpora, primúmque eas fieri fœminas, ſin impuræ perſeuerauerint in tertio reditu, tranſire in corpora brutorum, donec earum peccata expientur. Mercurius verò bonas, ac puras mentes fieri Deos cæleſtes. de malis hæc loquitur ad Aſclepium, Nónne audiſti, inquit, ab vna Vniuerſi anima, cunctas alias naſci? τούτων τοίνυν τῶν ψυχῶν πολλαὶ μεταβολαί. τῶν μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ εὐτυχέστερον, τῶν δὲ ἐπὶ τὸ ἐναντίον. αἱ μὲν ἑρπετώδεις οὖσαι, εἰς ἔνυδρα εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ χερσαῖαι εἰς πτηνά, αἱ δὲ ἀέριαι εἰς ἀνθρώπους, αἱ δὲ ἀνθρώπιναι, τῆς ἀθανασίας ἔχουσαι, εἰς δαίμονας μεταβάλλονται. εἶτα οὕτως εἰς τὸν θεῶν χορὸν χωροῦσι: Harum igitur animarum multæ ſunt mutationes, quòd aliæ in ſortem beatiorem, aliæ in peiorem ſtatum recidunt. Humi repetens abeunt in aquaticas, aquaticæ in terreſtres, terreſtres in volucres, aëriæ in homines. Humanæ factæ immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem Dij ſtellæ. Hoc dogma quanquam veritati, & dictis ipſiuſmet Mercurij eſt contrarium, nunc tamen mihi ſatis eſt, oſtendere Platonis Theologiam omnem à Triſmegiſto fluere, vt appareat huius ſcriptoris antiquitas.

Orpheum adoraſſe, ſecutumq́ eſſe Theologiam Triſmegiſti de conſtitutione mundi. Minores affirmaſſe quæ prior Orpheus prodidiſſet. Primam Theologiæ partem apud Orpheum, eſſe laudes Creatoris æterni, ſapientiſſimi, fœcundiſſimi. Omnia nata eſſe ex fœcunda ſapientia Verbi diuini ſecundum Orpheum, Secundam Theologiæ partem eſſe de Chao, nempe terræ & aquæ creatione, poſt quas ex eis creatæ ſint formæ rerum. Similem eſſe Moſi Orpheum in hac creationis aſſignatione. Phaneta eſſe Solem. apud Orpheum, Amorem ipſam diuinam ſapientiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos eſſe Deos, nempe ſydera cæleſtia. B

CAPVT X.

POST Mercurium Triſmegiſtum ſupereſt vt alios veteres Græciæ Theologos cum Theologia Moſis conſentire, & eadem atque Triſmegiſtum de generatione mundi ſenſiſſe, ac ſcripſiſſe monſtremus. Eſt autem primus ferme ſicut Triſmegiſtus Ægyptiorũ, ſic Orpheus Græcorum Theologorum, in quem ſubſequentes Philoſophos omnes præcipuè Pythagoram reſpexiſſe, ipſi vna Græci voce teſtantur. E Vt ordo Theologiæ, talis per omnes ætates extiterit: quod Triſmegiſtus primus qui maiorum Theologiam audiſſet, vt vetuſtior, Ægyptios docuit: ab eo fluxit ad Phœnices, & Græcos. Reuocatur à Græcis ad Ægyptios, ab Ægyptiis ad maiores quoſdam, famámque celebrem, certámque in toto terrarum orbe ſcientiam, quæ cùm ſæculis paulatim ſuccedentibus obſoleuiſſet, in libris remanſerit. Quocirca, eadem omnia ſunt apud Orpheum de creatione mundi, atque Triſmegiſtum: niſi quòd & ſuperſtitionibus, magicíſque vanitatibus ſe dedidit, & carminibus deſcripſit obſcurius, inuoluens quibuſdam ambagibus, quæ clarius Triſmegiſtus docuiſſet. Eſtq́; duplex apud eum Theologia: vana quædam, & ſuperſtitioſa: altera diuina, ſuſpicienda, de fontibus Ægyptiorum (ad quos ſe veniſſe, ſacerdotéſque eorum adiiſſe, teſtatur in Argonautica) profluens. Vt igitur Mercurius dicturus de ortu mundi, opificem eius, ſapientiam, gloriámque infinitam prius memorat, à vera mundi præpotentíque cauſa feliciter auſpicatus (quod item & Moſes antea, poſtea Plato, qui & Bonitatem Dei, & Ideam mundi, ipſam ſcilicet diuinam Sapientiam cauſas aſciſcit) ſic Orpheus quædam diuiniſſima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diuino, & in palatio Iouis theſauris, cecinit, Theſauros abditos, & arcanos, palatiúmque Iouis, in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonici, noſtri Sapientiam, & Verbum, ſicut item Triſmegiſtus, in quibus vera mũdi latitaret origo. Hæcq́; carmina etiam ab ipſis Platonicis proferuntur. F

Propagatio philoſophiæ.

Orpheus, non tam purus, quàm Triſmegiſtus. Duplex Orphei theologia.

Theſauri Iouis apud Orpheum, ſunt Ideæ Platonicæ, & ſapientia, verbúmque Chriſtiana doctrina.

Οὕνεκα σὺν τῷ παντὶ Διὸς πάλιν ἐντὸς ἐτύχθη
Αἰθέρος εὐρείης, ἠδ' οὐρανοῦ ἀγλαὸν ὕψος.
Πόντου τ' ἀτρυγέτου, γαίης τε ἐρικυδέος εὔρη.
Ὠκεανός τε μέγας, καὶ νείατα τάρταρα γαίης.
Καὶ ποταμοὶ καὶ πόντος ἀπείρατος, ἄλλα τε πάντα.
Πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἠδὲ θέαιναι,
Ὅσσα τε ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ὅσσα ἔμελλεν.
Γίγνεσθαι, Ζηνὸς δ' ἐν γαστέρι σύρρα πεφύκει.
Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος.
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα, Διός τε πάντα τέτυκται
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἁπάντων ἀρχιγένεθλος.
Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἄρχος ἁπάντων
Ἓν δὲ δέμας βασίλειον ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται.
Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
Πάντα γὰρ ἐν Ζηνὸς μεγάλου τάδε σώματι κεῖται.

Quæ quidem oratione ſoluta reddam, vt ſint clariora.

Fuerunt,

A *Fuerunt*, inquit, *intra Iouem: cum vniuerſo, ætheria vaſtitas, & cæli præclara ſublimitas.*
Immenſiq́; maris, & telluris inclytæ latitudo,
Oceanusq́; ingens, depreſſáque tartara terræ,
Fluminaque & pontus, ſine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes, beati Diíque, Deæq́;,
Quæ fuerint exorta, & quæ ventura ſequuntur,
Hæc in ventre Iouis rerum compago manebat,
Iuppiter ipſe eſt primus, Iuppiter vltimus idem.
Iuppiter & caput, mediúmque, & cuncta Iouis ſunt.
Iuppiter eſt terræ fundamentum, cælíque micantis.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiúmque,
Vna poteſtas, & Deus vnus, magnus & autor.
Vnum eſt regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.
Omnia nanque hæc in domibus Iouis magni iacent.

En Orpheus appellat, vt multis ſæpe rationibus oſtenſum, Diuinitatem vetuſtiſſimo no- *Diuinitas, Iupiter.*
mine Iouem. Eſt enim Iupiter, Philoſophis & noſtris congruentibus, per quem viuunt
omnia. Id, inualeſcente idololatria, antiquáque religione obſoleſcente, nomen homi-
nibus attributum. Audi igitur diuinam, pulcherrimámque Theologiam, quantúſque ſit
priſcorum inter ſe Theologorum conſenſus reſpice: Omnia in viſceribus Iouis, id eſt, Sa-
B pientiæ theſauris, mente capaciſſima, ac ſcientia cuncta extitiſſe: In theſauris illis æter-
nis antequam crearentur, cuncta latitaſſe. Eóque res antequam crearentur, erant in al-
tero mundo, qui appellatur Iupiter, ab aliis Verbum Dei, prolificum, ſeminale, vocatur
Sapientia, originibus rerum fœcundiſſima. Nec res (ne forte decipiaris) creatæ ſunt è
nihilo, id eſt, nullo earum primordio antecedente, ſed anteceſſit mundus ille, formarum,
inuentionum, rationum locupletiſſimus, ſapientia, ratio vberrima, ditiſſima rerum aula,
vnde & potuerint quondam, & poſſint, cùm libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculũ,
ſedemq́; cunctarum rerum, nomine mortali vocat vterum, vt etiam in noſtris litteris,
venter aut vterus Deo tribuitur: Ex vtero ante luciferũ genui te. Appellat item regiam *Res corporea tribuuntur Deo, docendi cauſa.*
aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, ætheriam vaſtitatem, cælum ſublime candens,
pontum, terram, tartara, flumina: Denique & ipſos beatos Deos, antequam crearentur,
vt in ſua origine, fuiſſe: Perindéque illic iacuiſſe, aliquando in lucem prodituros, ſicut in *Pſal. 109.*
origine ſua ſunt omnia. Idcirco Deus omnia eſt, vt à quo nata, & ex theſauris ſuis de-
prompta cuncta. Qui producit, inquit noſter, ventos de theſauris ſuis. In illa diuina re-
gione fontes ſunt omnium rerum, nihil factum eſt quod non fuerit in illa latiſſima Sa-
pientiæ aula, nobiliſſimarum formarum rationúmque pleniſſima, opulentiſſimo regno:
vnde rebus origo, etiam Diis beatis fuit. Ecce igitur ea quæ Diuus Paulus de filio Dei, di-
uina Sapientia (libet enim ſæpius commemorare, ipſa ratione cogente, vt priſcæ Theo-
logiæ maieſtas, quam maiores ab origine mundi continuatisq́; ſucceſſionibus accepiſ-
C ſent, ſit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione myſterij Dei, & Patris & Chriſti,
ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι: In quo ſunt omnes theſauri ſapien- *Ephes. 4.*
tiæ, & intelligentiæ abſconditi, latitantes. Agnoſcis conſenſum? Siquidem totus ille
rerum numerus in vtero, aut palatio Iouis apud Orpheum, ſunt omnes theſauri ſapien-
tiæ, & ſcientiæ abſconditi, arcani. Et qui apud noſtrum eſt Chriſtus, apud Orpheum
Iupiter, vt ſæpe probatum, probabitúrque magis. Idémque noſter Theologus de eo-
dem Ioue, (ſic enim etiam Hebraicè vocatur Iehouah) ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου, πρω-
τότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ
ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ, καὶ
εἰς αὐτὸν ἔκτισται: καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ
τῆς ἐκκλησίας: Qui eſt, inquit, imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ,
quoniam in ipſo condita ſunt omnia quæ in cælis, & quæ in terra, viſibilia, & inui-
ſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per
ipſum, & in ipſum ſunt creata. Et ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt, *Ephe. 1. & 5. Coll. 1.*
& ipſe eſt caput Eccleſiæ. Hæc noſter Theologus, reſpondente ſibi apud omnes
veritate, ſed aperta magis, nouiſſimis ſæculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem eſſe *Iupiter ante omnia.*
Primum: ſic noſter, fuiſſe & eſſe eum ante omnia, & primogenitum. Vt ille prædi-
cat omnia intra Iouis arcana latitaſſe, quæ poſtea proruperunt in lucem, numerans

viſibilia & inuiſibilia,terreſtria & cæleſtia,multúſque eſt in catalogo rerum terreſtrium, D
quantus noſter vt perfectior, ſapientiáque inſtructior, in catalogo cæleſtium, & inuiſibilium:ſic ipſe noſter per cum cuncta fuiſſe creata, contentus res terreſtres, vt notiores, vno nomine ſignificaſſe: res autem cæleſtes occultiores aperiens, inſtánſque declarando nominibus eorum prolatis. Quóſque noſter nominatim vocat thronos, dominationes, principatus, poteſtates, hos vno nomine Orpheus, Deos beatos, poëticéque addit, Deáſque. Neuter enim ſexus eſt apud Deos, vt vtroque poſſint appellari. Sed dignius
Coll. 1. noſtra ſemper Theologia, ſexu maſculo. Quod ergo Paulus, In ipſo & per ipſum condita ſunt omnia: Et,quia complacuit in ipſo habitare omnem plenitudinem: eſt quod magis poëticè Orpheus, quòd in eo antequam crearentur, erant cæleſtia, & terreſtria, perinde vt in arcana ſapientia, theſauri, fontéſque rerum: Vt in vtero aut palatio, ditiſſimáque aula. Quodq́ noſter alibi, Vnus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Or-
Ephes. 3. pheus, Vna Poteſtas, vnum Numen, vnus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo vel totum mundum poſſis ſentire, qui ſit quaſi corpus, cuius animatio viſq́ ſit ipſe Deus, vel perſtat in eo quod cecinit, omnia in vtero Iouis fuiſſe. Quare red-
Omnia in Deo latitabant antequam crearentur. ditur omnium rerum ratio, quas conditas à Deo memorat Moſes, cùm refert eum,igné, aquam, terram, maria, cælum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas,animalia creaſſe, quia ſcilicet in theſauris ſuis, vnde facilè depromi poſſent, latitabant. Erat adeò ſapiens, & ſolers,plenusq́ rerum,fœcundúſque conditor ille,vt quidquid cuperet, fecerit eóque doctiſſimè, & diuinè ſubiecit Orpheus: E

Πάντα τὰ δὲ κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς
Μέλλεν ἀπὸ κραδίης προφέρειν πολυθέσκελα ῥέζων.
Cuncta hæc abſconſa lætas eduxit ad auras,
Pectore mira ſuo proferens, & facta ſuperba.

Eſt item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam varia, multipléxque eſt de Ideis apud Platonicos: quibus ſi verum ſenſum adhibueris, erunt veræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἶδος ἀρχέτυπον. Hæ ſunt apud
Deus, ζῶον νοητόν. Platonem ζῶον νοητὸν, Animal intelligibile,omnium ſcilicet rerum origo. Apud Timæum Locrenſem κόσμος ἰνδαλικὸς. Nimirum, mundus ſapientiæ diuinæ, anteaquam res crearentur. θησαυροὶ ἀπόκρυφοι. Neque poſſis rectius de Ideis ſentire, quàm ſi eas appelles,iuxta
Colloſ. 2. diuinum Paulum, Theſauros ſapientiæ abſconditos. Dionyſius θελήματα, καὶ προορισμοὺς τοῦ θεοῦ. Rectè, nam ſola voluntate Deus creat: Ergo voluntates, ſunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei poſtea ſecutus eſt Empedocles. Vt enim cuncta
Coloſſ. 1. Hebr. 11. ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & vt diuus Paulus, ab imagine Dei, viſibilia, & inuiſibilia: Sic Empedocles ab Vno, vel Vnitate, res omnes terreſtres, volucres, piſces, mares, & fœminas, arbores, denique etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione eſt idem loquendi modus apud vtrunque:

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ pòſt ventura ſequentur. Orpheus,
Ὅσσά τ᾽ ἔην γεγαῶτα, καὶ ὕστερον αὖθις ἔμελλεν. F
Γίγνεται. Empedocles,
Πάνθ᾽ ὅσα τ᾽ ἦν, ὅσα τ᾽ ἐστὶ, ὅσα τ᾽ ἔσται ὀπίσσω.

Vnitas, Iupiter. Quam ob rem, conſtat Empedoclem, ab Orpheo ea didiciſſe, appellaſſéque Vnitatem, quod prior Orpheus, Iouem. Eſt igitur nunc apud tres Theologos, quædam Geneſis, quædam Coſmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes vnanimiter faten-
Coll. 1. tes,terreſtria & cæleſtia, viſibilia & inuiſibilia à ſummo Deo creata. Enumerántque in particulari, duo Græci Theologi res terreſtres, vtpote ſuperiora minus callentes: noſter autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, ſatos ab illo magno Deo, quatuor eorum choris nominatis. Illud quidem Orpheus ſapientiſſimè & quaſi ex fontibus noſtræ Theologiæ, quòd agnoſcens theſauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat δῶμα, palatium, aulam Iouis, eos in vtero, & pectore, ſeu corde eius latitare, diuinámque Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fœcundiſſimum, omniáque bona in palatio & domo Iouis affluere prædicans. Poſt commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotenſque mundi principium, veram fœcundámque originem, deſcendit ad creatio-
Duo rerum principia, ex Orphei doctrina. nem, & ad ipſas iam res apparentes Orpheus, eſtq́ omnis ei de Chao rerúmque ex eo creatione Theologia, quæ viſa eſt in Triſmegiſto. Duo ſunt rerum principia: alterum ſempiternum, Deus, inæſtimabilis ſapientia: alterum creatum Chaos, origo, maſſa

A totius mundi, mundanarúmque rerum materia. Globus informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, ſed natura. Fecit enim primò Deus vnam rem, ex qua cuncta depromeret, inde Sol, & omnis candida, putiórque educta eſt ſubſtantia, exinde cuncta coorta, & formata terreſtria. Hoc igitur proſecutus eſt carminibus Orpheus, quę ſunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerúmque ex Chao explicationẽ, qualem cecinit Ouidius, refert ſe cecinisſe:

Πρῶτα μὲν ἀρχαίου χάεος μελανήφατον ὕμνον.
Ὡς ἐπάμειψε φύσεις, ὥς τ' οὐρανὸς ἐς πέρας ἦλθεν.
Γῆς τε εὐρυστέρνου γένεσιν, πυθμένα τε θαλάσσης.
Πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμητιν ἔρωτα.
Ὅσα τ' ἔφυσεν ἅπαντα, διέκριθεν τ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.
Καὶ κρόνον ἀρολέτην. Quæ vt poterunt, Latina fient.

Principioque vetus Chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit vtque per actum
Cælum, tum latæ terræ ortum, tum maris imum,
Aeternum canit ex ſe perfectum, ſapientem,
Vt quæcunque creauit amor, tum cuncta diremit.
Saturnúmque voracem. Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquum, quam nuncupationem à Triſmegiſto didicerat. Antiquúmque Chaos deſignat illud mundi naſcentis ini- *Chaos, mundi naſcentis initium.*
B tium. Rectè vocatum antiquum, quòd ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Moſen eſt, terra & aqua, quarum duarũ rerum conglobatio dicitur Aphar, cui reſpondet Græce ἰλὺς, quod nomen, vt docebo, Orpheus etiam vſurpauit. Poſt Chaos tametſi eius creationem ſicut nec Triſmegiſtus, nõ expreſſit, naturaliter ſecutum eſt, à maioribus auditum & celebratum, vt naturas Chaos mutarit. Hæc fuit ſecunda mundi creatio, ſecundus mundus, ſcilicet ex informi, rudíque principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formoſiſſimis effectis. Iuréque dixit naturas mutaſſe Chaos, quippe quæ ex ipſo, velut rudi, incompoſtáque origine, eductæ ſunt, & pro deformi rudimento, ſucceſſit multitudo formoſarum naturarũ. Naturas vocat ipſas res natas, vniuerſales, ex quibus omnia naſcuntur, cælum, Solem, terram, mare, aërem. Has docet ex Chao deptomptas, non explicans ad amuſſim ſicut Triſmegiſtus, qua quidque ratione productum ſit, ſed cum tamen ordinem retinens, quem in præceptore animaduertiſſet. Nam in illa explicatione, principium naſcendi habuit cælum, cùm diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, ſelegitque ex eis ætheriam ſubſtantiam. Quocirca docet in hac explicatione, cælum ad finem, perfectionémque veniſſe. Ac cùm dicat Orpheus ſe cecinisſe quomodo nata ſint omnia ex Chao, primúmque cælum abſolutum, neceſſe eſt cum animo ſuo vidiſſe, notámque habuiſſe hanc abſolutionem, eámque ſpectaſſe, quæ litteris Triſmegiſti contineretur, de creatione Solis, ſiue lucis, de creatione puriſſimi ignis ætherij, quod Triſmegiſtus latè & verè enarrauit. Igi-
C tur ex Chao primum factum ſegregatúmque eſt οὐρανὸς, cælum, cæleſtis ſubſtantia, in primíſque Sol. Et Moſes commemorato Chao, ſubitò perhibet extitiſſe lucem. Quod idẽ Orpheum quoque retuliſſe paulò pòſt conſtabit. Præceſſit igitur Chaos, ſecuta eſt naturarum mutatio. Id vt factum ſit, explicat. Primum, ait, facta eſt abſolutáque ætheria ſubſtantia. Exinde tellus lata ſinus aperuit, cœpítque eſſe & dici, veríque terra, cùm, Sole deſuper ardente, & inflammante, exhaurientéque aquas, vt docuit Triſmegiſtus, latiſſimos ſinus aperuit. Tunc verè nata eſt: etſi foret antea cum aqua: ſed erat in maſſa, verè terra dici non poterat. Ea fuit terræ γένεσις, ortus, exiccatio videlicet eius, & conſolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur, ſitus, locóſque profundos ſuos ſortiebatur. Eóque præcipuè, non creationem maris, ſicut terræ, ſed profunditatem & concauitatem ſicut Moſes item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in vaſtas terræ voragines congregatio, mare vocitatum eſt. Moſes igitur dixit, Congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. Orpheus autem expreſſit hunc locum, in quem diuino imperio coiere aquæ, πυθμένα θαλάσσης, profundum maris, ſedem maris profundiſſimam. Huc vſque mundi creatio. Satíſque nunc erat Orpheo, vniuerſalia dixiſſe: Primum Chaos, exinde cæleſtem ſubſtantiam, tum terræ apparentiã, demum ſeceſſum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum ſolis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidiſſent, creatorem ſiluiſſe, & caſui temeritatique

Præceſſit Chaos, ſequuta eſt naturarum mutatio.

Terræ ortus.

ordines pulcherrimos adiudicaſſe,ecce nõ minus piè,quàm Moſes & Triſmegiſtus, quis D fuerit autor tantarum rerum, cum ſuis veris nominibus appellans, inducit. Nam quem vocat Moſes ſua lingua,Spiritum,videlicet Sapientiam, Mercurius autem νοῦν, Mentem,

Amor, ἔρως, Dei nomen.
Amor ante Chaos.

Intelligentiam,Orpheus vocat ἔρωτα, Amorem,tribus nominibus maieſtatem eius deſignans: Antiquiſſimi,nimirũ ante mundum,ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini,Antiquiſſima,ſempiterna) tum αὐτοτελῆ, per ſe perfectum, ſibi ipſi ſubſtantiam,cõplementum,originẽ ſui:poſtremò πολυμῆτιν, quod Sapientiæ diuinæ, in qua ſunt omnia

Amor, creatoris bonitas.

conſilia ſcientiáque omnis, eſt nomen. Amoris autem ratio ea eſt, vt claret, quòd deſignatur amor,cupiditas,voluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit,vt communicaret bona ſua. Ideóque ſunt apud Hebræos, qui Spiritum illum Moſis, interpretentur voluntatem. Et Ariſtoteles in primo maioris Philoſophiæ, amorem iſtũ, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens Parmenidem amorem ſeu cupiditatem principium ſtatuiſſe: καὶ ἄλλος τις ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν, οἷον καὶ παρμενίδης. Cornutus quoque veterem Theologiam explicans, dicit: ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐῤῥέθη γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾶν: Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Hoc quidem teſtimonio nihil diuinius, vt ſcias quid ſit Amor antiquiſſimus,ſapientiſſimus,per ſe perfectus,apud Orpheum. Illud item mirabile

Pherecydis ſententia de Deo ſe in Amorem transformãte, cùm mũdum creare vellet.
Saturnus quid.

eſt,quod ego cùm reperi,miris gaudiis inceſſi,quod Proclus ſuper Timæũ, teſtatur Pherecydem priſcum illum Pythagoræ præceptorem, dixiſſe, Iouem cùm creare vellet, in Amorẽ ſe transformaſſe: εἰς ἔρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν Δία, μέλλοντα δημιουργεῖν. Hunc Amo- E rem teſtatur Orpheus cuncta produxiſſe,ſeorſum diremiſſe,quod fuit creatio, direptione,ac diuiſione facta omnium rerum, quæ globatæ in ſua maſſa, originéque latitarunt. Porro Saturnum,vt videre eſt alibi,vocat tempus vorax, vnà cum æthere natum. Atque hucuſque eſt conſona cum Moſaica,& Ægyptia ſapientia Orphica Theologia admiranda,naturalis, ſuſpicienda. Rurſum in Argonautica eadem de Chao,rerúmque explicatione deſcribit Orpheus. Quæ carmina conabor pro viribus enodare:

Ἀρχαίου μὲν πρῶτα χάους ἀμέγαρτον ἀνάγκην,
Καὶ χρόνον, ὃς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοις ὑπὸ κόλποις
Αἰθέρα, καὶ διφυῆ περιωπέα κυδρὸν ἔρωτα.
Νυκτὸς ἀειγενέτης πατέρα κλυτὸν, ὅν ῥα φάνητα.
Ὁπλότεροι καλέουσι βροτοὶ, πρῶτος γὰρ ἐφάνθη.
Antiquum, primúmque Chaos, magnúmque neceſſe,
Saturnúmque, ſinu immenſo qui clauſerat ipſum
Aethera, tum geminum, vigilem, venerandum & Amorem,
Aeternæ & noctis patrem dixere Phaneta,
Quem poſt nati, nam cunctis prior iſte refulſit.

Chaos, materia rerum.

Principio neceſſitatem aſcribit Chao, in quo rerum cunctarum neceſſaria materia cõtineretur. Ingens exordium,magna moles ac globus(vocant etiam Philoſophi materiam, neceſſitatem)Poſt hoc principiũ & rude Chaos,mox extitit ætheria ſubſtantia,quæ cer- F tis molibus atque orbibus diſtributa, tempus expreſſit:commemoraturq; primũ Chaos: deinde æther natus ex aqua. Huic adiunctus eſt Saturnus, id eſt,tempus. Memorat item Amorem illum diuinum,de quo eſt apud Philoſophos carmen ex eodem Orpheo:

Καὶ μῆτις πρῶτος γενέτωρ, καὶ ἔρως πολυτερπής.
Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amórque.

Sapientia & Amor, idem.

Hoc carmine,quo nullum diuinius,claret quid Amor priſcis Philoſophis celebris, & ad mundi creationem aſſcitus,ſit,quam vim habeat. Ecce ſunt idem μῆτις, Sapientia, atque Amor. Sapientia dicitur prima fuiſſe genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus ſuperius vetuſtiſſimum,id eſt,ſempiternum,per ſe genitum,aut perfectum,ſapientiſſimũq; appellat,eum nunc vocat περιωπέα, oculatum, omnia circunſpicientem, ſapientẽ ſcilicet, deinde venerandum,cultu dignum. Poſt Amorem creatorẽ,ſapientem,ſicut Moſes,ante res omnes viſibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Triſmegiſtus puriſſimum ignem diremptum,in altumq; ſublatum ex aqua:& Ouidius huius interpres Theologiæ,

Ouid ibid.

Ignea conuexi vis, & ſine pondere, cæli,
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phaneta, hoc eſt, Solem, lucem, apparuiſſe, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, viſus & ipſe primus, & vt omnia viderentur,pri-

Atur, primus autor, deſignatus Orpheus, quod Latinis, ex eo & Triſmegiſto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moſes autem, Et tenebræ erant ſuper faciẽ abyſſi. Triſmegiſtus, ἦν σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Erant tenebræ infinitæ in abyſſo. Quoniam igitur horrorem teterrimum primus apparens mundo Phanes, diſcuſſit, merito ſuo nomine celebris apud omnes mortales fuit. Atque agnoſce, quòd quem Moſes vocat Hebraice or, à quo Græcè factum orao, video, vertitur autem ea vox à Græcis interpretibus, φῶς, hunc Orpheus appellat φάνης, Phanes. Vtrunque nomen ab eadem origine, & eiuſdem ſignificationis. Phos apud Moſen lux, lumen primogenitum, apud Orpheum Phanes, opus diuinæ potentiæ, mirabile argumẽrum, nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cùm ſe viſibilem præbuit, tum vt cætera viderentur, fecit. Hæc Græcè vocatur φῶς, phos, & φάνης, phanes. Is apud Orpheum Genitor noctis, quoniam creata luce, diuiſit Deus inter lucem, & tenebras. Eodémque tempore, eadémque opera, Sol diem fecit, & noctem. Inhorruerat autem nox æterna, quoniam fuit in æternum id quòd lucem anteceſſit. Anteceſſit autẽ priuatio, interciſa, & terminata, cùm lux inuecta eſt. Eſt igitur in Theologia Orphei maieſtas ſempiterna ante mundum, creatrix mundi, ineffabilis, inſuperabilis Sapientia, exinde creatum Chaos, rude & iners pondus, origo informis, deinceps diuiſio, euolutio rerum, primum ætheriæ leuitatis, Soliſque vel lucis, & cum luce diei, ac noctis. Primũ egre-
B gium mirandúmque opus Sapientiæ diuinæ. Cum Sole creatum eſt tempus, latens ſub finibus & reuolutionibus ætheris. Inuentor omnium fuit Amor. Quòd autem ſenſerit Orpheus creationem rerum inchoaſſe à rudi inertíque congerie, & quòd Chaos fuerit vetuſtiſſimus ille limus ex terra, & aqua, & quòd omnes res ex illo aceruo ſint eductę, declarat Athenagoras Philoſophus Chriſtianus, interpretans ea, quæ prodidit Orpheus, cuius hæc ſunt verba: καὶ τοῦτο πᾶσιν αὐτοῖς συμφωνεῖ. ὁμήρου μὲν γὰρ λέγοντος,

Phanes, Sol à φαίνειν.

Quid per Chaos, intelligendum.

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν.

Ὀρφέως δὲ, ὃς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν πρῶτος ἐξεῦρε, καὶ τὰς γενέσεις διεξῆλθε, καὶ ὅσα αὐτοῖς πέπρακται, εἶπε, καὶ πεπίστευται παρ' αὐτοῖς ἀληθέστερον θεολογεῖν, ᾧ καὶ ὅμηρος τὰ πολλὰ καὶ περὶ θεῶν μάλιστα ἕπεται, καὶ αὐτοῦ τὴν πρώτην γένεσιν αὐτῶν ἐξ ὕδατος συνιστάντος. ὠκεανος ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται. ἦν γὰρ ὕδωρ ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις. ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος, ἰλὺς κατέστη. Hoc, ait, inter eos omnes conuenit, natos ſcilicet, & factos Deos. Nam Homerus canit

Oceanúmque Deum patrem, Tethynque parentem.

Ocean° pater.

Orpheus autem, qui & ipſorum nomina primus excogitauit, & ortus eorum, & quæcunque eis geſta eſſent, enarrauit fideliúſque putatur de Theologia ſcripſiſſe, quem & Homerus, maximè in opinione Deorum eſt ſecutus, etiam ipſe primam Deorum originem, ex aqua fuiſſe dixit. Fuit enim ſecundum hunc, aqua omnium rerum principium: ex aqua verò hylen, ſiue limum dicit extitiſſe. Hæc ille. Claret igitur, Orpheum Theologiam Ægyptiorum expreſſiſſe. Deos enim, vt ſuperius Mercurius, vocabat ſydera cæle-
C ſtia, è quibus ſeptem planetas, ſeptem Deos nominat Mercurius, formas Deorum Ouidius. Hos Orpheus, vt prior Triſmegiſtus, natos ex oceano docuit, omnem videlicet ſubſtantiam cæleſtem. Nam

Aqua, principiũ rerum.

Ignea conuexi vis & ſine pondere, cæli,
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce.

Ouid. ibidem.

Hi ſunt Dij nati Orpheo ex aqua, quibus ſegregatis, ac ſelectis, terra remãſit hyle, limus, ex quo nata ſunt omnia terreſtria. Quam ob cauſam iure dicitur oceanus origo cunctorum, præcipuè Deorum, id eſt, ſyderum cæleſtium, quos ſolos à motu, vt teſtatur Plato, dixere priſci Deos. Nec ſunt nunc Dij, Iuppiter, Saturnus, Iuno. Nam etiam Triſmegiſtus, Deos nuncupauit, quorum propria eſt nomenclatio θεὸς, ab incitatione & curſu. Hoc deſignat aliud Orphei carmen:

Ὠκέανος πρῶτος καλλίῤῥοος ἦρξε γάμοιο.
Oceanus primus cœpit connubia pulchra.

Aqua igitur illa primordialis, genuit Deos cæleſtes. Item terreſtria, quæ etiam Moſes quoque perhibet, nata ex ea, quæ dicitur Hebraicè Aphar, hoc eſt, limus. Nam animalibus quoque brutis ea dedit principium. Mirus igitur priſcæ Theologiæ conſenſus, cunctis aſſerentibus cæleſtem liquiditatem, ac perſpicuitatem, ab aquis puriſſimè ſegregatam. Tum ſuper antiquiſſima materia, ſeu limo, quorum poſtremum à Græco eſt Ilys,

primum,dicta eſt materia,quaſi mater omnium rerum,eadem canentibus. Ex his liquet D (nam multa alioquin prætereo)Orpheum principem Græcæ Theologiæ,& creatú mundum aſſeruiſſe, & docuiſſe qua ratione ſit creatus, mirabiliter cum Moſe congruentem. Repertus etiam fons Theologiæ eius,quòd omnis fluxit à Triſmegiſto. Et quod memorabile eſt,cum ſuperioribus, Orpheo cæleſtia lumina ex oceano ſunt nata. Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri,tranſlatum à Poëta Latino,

Oceanum rerum patrem,Tethynq; parentem. Homerus autem cecinerat,

Oceanúmque Deum patrem. Deos cum Orpheo dicens, Solem, Lunam, ſeptemq; planetas, quos lumen ſanctum vocat Triſmegiſtus, ex oceano in primordio mundi natos.Ouidiúſque de eis,ex eadem Theologia,

Aſtra tenent cæleſte ſolum, formæque Deorum.

Prius autem docuerat hanc ſubſtantiam ex aqua natam,

Ignea conuexi vi, & ſine pondere cæli, Emicuit.

Vidimus hylen, ſeu materiam antiquiſſimam. Vidimus quid eſſet Chaos. Apparuit antiquiſſimum Theologum,creationem apertè fateri: vt ſit ſtupenda recentium Philoſophorum impudentia, ſuper æterni mundi aſſertione, creatione, & à vetuſtiſſimis eorum prodita, & maximis Philoſophis priſcæ Theologiæ placita reuerenter confirmantibus. Scripſit etiam Orpheus peculiares hymnos, vt ipſe de ſeipſo teſtatur in Argonautica, de Coſmogonia, de Generatione mundi. Autor quoque eſt Proclus, Orpheum ab vno ſingulari Deo cuncta producere, etiam Deos, ſuper Timæum ſcribens: E ἀπὸ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ τούτου πάσας ὑφίστησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν: A ſecreto, & in arcanis habitante Deo, vniuerſa, & ab eo reliquos ordines ſecundos Deorum, producit.

Homerum atque Heſiodum veneratos hanc Theologiam, ſimiliter atque priores de mundi origine, & eius principijs cecíniſſe. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixiſſe. Heſiodum primum fuiſſe Chaos, id eſt, terram & aquam,totámque creationem affirmaſſe ac decantaſſe.

Capvt XI.

SECVTI ſunt poſt maiores hoſce, diuinóſque Theologos, Homerus, & Heſiodus, idem ſacroſanctæ Theologiæ vuanimiter acclamantes, eúmque mundanæ creationis ordinem, quem apud Triſmegiſtum, & Orpheum vidiſſent,piiſſimè ſeruantes. Siquidem & opifici autorique mundano,meritos creationis honores detulerunt:deinde verò Chaos illud,rudémque ex aqua,& terra materiam, ex qua ſit informatus, decoratúſque mundus, nominauerunt. Nam quòd cum maioribus ſen- F ſerit Homerus,principium rerum fuiſſe terram,& aquam, nimirum Chaos, ad alios Iuſtinus Philoſophus teſtis,ipſáque Homeri carmina demõſtrant, cùm inducit imprecantes,vt hoſtes in terram & aquam reuertantur:

Homerus, de rerum principio.

Iliad. a.

Ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε

Sed vos in terram cuncti redeatis, & vndam.

Subiicit Iuſtinus: δι᾽ ὑπερβάλλουσαν ὀργὴν εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτοὺς ἐκ γῆς ἀναλύων: Per vehementem iram,eos in antiquam originem ex terra reſoluens. Additque eum hæc ab Ægyptiis didiciſſe. Deinceps Heſiodus. Hinc interpretantur Græci quæ Poëtæ canunt, mundum antiquum fuiſſe πηλέα, καὶ θέτιν, nempe limum & mare, miſtionem terræ & aquæ. Hocq; Orpheus reſpectans:

Mundus antiquiſ Peleus & Thetys.

Νηρέα μὲν πρώτιστα καλῶ, πρέσβιστον ἁπάντων.

Nereáque ante alios omnes appello vetuſtum.

Heſiodus verò in Theogonia,ad verbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cùm in libro,qui inſcribitur Opera & dies,omnique ſua poëſi,det ſummo Ioui principatum, autoritatémque omnium rerum,tum ſuper omnes Deos & homines imperiú, in cuius poteſtate ſint cælum & terræ,certè cõuenit cum Triſmegiſto & Orpheo,ſuper hoc æterno principio,vt prima eius Theologia æquè atque ſuperiorũ,ſit de conditore,de maieſtate,

ſingula-

A ſingularíque poteſtate,prouidentiáque eius:ſecunda deChao,origineq; rerum,deq; ipſa iam mundi conſtitutione.Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hauſta ſunt:

Heſiod. Theogonia.

Πάντων μὲν πρώτιςα χάος γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖα εὐρύςερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ,
Ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι.
Extitit antè Chaos, poſt hæc latiſsima tellus,
Quæ ſuper immobilis pondus rerum incubat omne,
Atque Amor, inter qui diuos ſacer emitet omnes.

Ecce Chaos ante omnia, terra ſcilicet & aqua, ſicut in Moſe. Initium mundi,rudis origo,inchoamentum,materia poſtea natarum formarum mater, informe cæli & terræ ſemen.Naturaliter ante omnia,factum ab eodem opifice,qui difficiliora,nempe mundum qui ſucceſſit,feciſſet.Quique ea de cauſa rude rerum inchoamentum iecisset,& inueniſſet,vt faceret,quod fecit. Qui niſi verus autor materiæ fuiſſet,núquam ex ea formas depromere potuiſſet, ſed ideo facile deprompſit, quia qualis ſibi viſa eſt apta & fœcunda ad generandum mundum, materiam præparauit. Igitur poſt Chaos,ac vile initium,exinde iuxta Theologiam Triſmegiſti,& Moſis,apparuit terra tremens,madida,lutulenta, quæ ſolis fœcunda calore,peperit arbores,animalia. Non memorat Heſiodus pulcherrimum illum,qui primus viſus eſt in mundo,& fecit vt viderentur omnia,Phaneta,ſed tria tantum contentus eſt principia poſuiſſe. Forte Orphicam, Hermaicámque Theologiá, B non vſquequaque clarè intellexit. Nam Triſmegiſtus, & Orpheus, non poſtpoſuerunt Amorem Chao, & terræ:ſed Triſmegiſtus prodiderat Mentem cuncta feciſſe, exornaſſe,Orpheus Amorem omnia ἔρωτι, produxiſſe.Quare non fuit Amor poſt terrá,aut cum terra,ſed creator,& autor,cupidus & ſapiens inueniendi,fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Heſiodum,fuerunt in principio,quorum poſtremum êſt primum, Chaos, Terra,Amor.Fac,vt dixi,& vt Theologia priorum,vnde nata eſt Heſiodica, priorem, ipſum Amorem.Inuocarat autem Muſas Heſiodus,hoc carmine:

Verus amor, autor materia Muneris.

Amor,Chaos, terra.

Heſiod. ibidē.

Εἴπατε δ' ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ, καὶ γαῖα γένοντο,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος, οἴδματι θύων.
Ἄςρά τε λαμπετόωντα, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν.
Dicite vos, vt primum Dij, tellúſque creata,
Fluminàque & pontus vaſtus, qui tollitur vndis,
Aſtráque clara, Polúſque immenſus, in alto.

Conſtat etiam nunc Heſiodum confiteri mundum,Deóſque ſatos, Deos ſentientem, vt par eſt,eoſdem atque Triſmegiſtus,& Orpheus,& de quibus Ouidius,

Aſtra tenent cæleſte ſolum, formæque Deorum.

1. Metamorp.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus, cum terra, mari, fluminibus, ſatos: Deos inquam,quos Ariſtoteles à maiorum ſuorum ſententia vehementer alienè,& ſempiternos cenſuit,& ſubſtantias quaſdam diuinas iudicauit. En cuncta vetuſtas, producit C cælum & ſydera ex aqua,& oceano, quo & eorum inchoata progenies declaratur, & ex eiſdem rebus conſtare,eiuſdémque eſſe ſubſtantiæ,atque omnia mundana,cælum monſtratur. Scilicet non eſſe quintam vllam eſſentiam. Hanc eandem ſententiam, eodem opere,carmine mirabili,Heſiodus declarauit:

In Theogon.

Γαῖα δέ τοι πρῶτα μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀςερόεντα, ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ
Ὄφρα εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.
Principióque ſibi peperit ſimile vndique tellus,
Stellatum cælum,quo circum clauderet ipſam,
Vtque foret diuu ſedes ſecura beatis.

Hoc carmine non ſolum dicitur natum cælum, & factum, cùm non eſſet, verum etiam genitum ex terra,his ſcilicet aquis,quæ in regione terreſtri immorabátur: Æqualem autem terræ,videlicet ſphæricum,rotundum,orbicularis formæ: Genitum à terra, cuius à ſedibus,aquarum plenis,diuino imperio,ſtupendóque artificio,ſublata puriſſima ſubſtantia,clariſſimas illas luces accendit. Nec poteſt venire in animum de cæleſti ſubſtária veriſimilius.Super quo mirus eſt omnium priſcorum cōſenſus. Philoſophia Moſaica, omni ſapientia vetuſtiore,id priore innuente,à noſtris deinceps Theologis aſſertum. Quippe diuus Petrus in Epiſtola docet cælum aqueam eſſe compagem: ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἐκ πάλαι,

Philoſophia Moſaica, omni ſapientia vetuſtior.

καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ: Quoniam cæli dudum facti ſunt, & terra, ex aqua, & per aquam diuino imperio conſtipata. Habes terram, & aquam commiſtas ab exordio, ex aquis tellurem emerſiſſe, ex eiſdem cælum, qui dicitur ob eam cauſam æther, enituiſſe & exarſiſſe aquis, inaudito, & inſcrutabili artificio, à ſapientiſſimo ingenio, in eam liquiditatem extenuatis. Huiuſmodi eſt de creatione mundi Heſiodi Theologia. Neque enim laboro nunc vniuerſam eius Theologiam interpretari, his teſtimoniis contentus, quibus cæli, & mundi continetur origo, & quòd ſit aqueum. Quid autem Chaos, quídue Amor apud priſcos Theologos eſſet, præter ea, quæ diximus, etiam Cornutus oſtendit, explicans priſcam Theologiam: ἔστι δὲ χάος μὲν τὸ πρὸ τῆς διακοσμήσεως γενόμενον ὑγρὸν, ἀπὸ τῆς χύσεως οὕτως ὀνομασμένον, ἢ τὸ πῦρ, ὃ ἐστὶ ὁ ἰωρεὶ χάος, καὶ αὐτὸ δὲ κέχυται διὰ τὴν λεπτομέρειαν. ὁδὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐρρήθη, γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾶν. ἅμα γάρ τι ἔκ τινος γίνεται, καὶ παρεῖναι τῇ γενέσει νομιστέον ταύτην τὴν δύναμιν καλλίστην, καὶ ἀξιοθέατον οὖσαν. ἐγέννησε δὲ τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῶν ἀναθυμιάσεων, οὐρανοῦ νῦν κοινότερον λεγομένης παντὸς τοῦ περὶ αὐτὴν λεπτομεροῦς. De Heſiodo verò, τὰ μὲν τινα ὡς οἶμαι, παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ παρειληφότος, τὰ δὲ μυθικώτερα, αὐτοῦ προσθέντος ᾧ τρόπῳ καὶ πλεῖστα τῆς παλαιᾶς θεολογίας διεφθάρη. Eſt, ait, Chaos, ea humiditas, is humor, qui creationem anteceſſit, hoc nomine dictũ à Chyſeos fuſione, vel ignis, quaſi Chaos à comburendo, fuſilis & ipſe ob tenuitatem. Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Simul enim ac fit aliud ex alio, adeſſe pulcherrimam hanc, dignámque admiratione vim cenſendum eſt. Genuitque cælum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc communius cælum, omnis exilior circum terras ſubſtantia. Atque Heſiodus, inquit, quædam, vt arbitror, ab antiquioribus accepit, quædam addidit ipſe fabuloſius. Qua ratione, maxima ex parte vetuſta Theologia vitiata fuit. Hæc quidem Cornutus. Ecce igitur Chaos, nõ aliud, quàm limus ille priſcus, abyſſus illa Moſaica, terris incumbens humiditas, quæ dicitur à Moſe Hebraicè Aphar, Græcè Hyle, ſiue limus. Ecce cupiditas, diuina ſcilicet ſapientia, cupidiſſima, volentiſſima, plena impetus, & cupiditatis, vt communicaret ſua bona. Sic item cognoſcit, & fatetur Cornutus priſcam Theologiam fuiſſe meliorem, à ſubſecutis poëtis alicubi fabulis vitiatam. Ecce quoque cælum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidiſſimam, qualis cryſtalli, ſubſtantiam.

Cornutus, ſeu Phornutus de Chao & Amore.

Chaos quid. Vide Lactãt. lib. 1. ca. 5. & lib. 2. cap. 9.

Parmenidem, Thaletémque creationem eſſe confeſſos. Amorem eſſe Deum ſempiternum apud eos. Solum Deum æternum dixiſſe Thaletem. Mundum opificium diuinum appellaſſe. Noctem anteceſſiſſe diem, dixiſſe Thaletem, vt Moſes tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Moſaicas eum principium dixiſſe, Mentem autem creatricem.

Capvt XII.

TESTATVR quoque Plutarchus, Parmenidem, & Heſiodum, de creatione ſcribentes, Amorem vetuſtiſſimum retuliſſe: διὸ Παρμενίδης μὲν ἀποφαίνει τὸν ἔρωτα, τῶν ἀφροδισίων ἔργων πρεσβύτατον ἐν τῇ κοσμογονίᾳ γράφων.

Πρώτιστον μὲν ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

Ἡσίοδος δὲ φυσικώτερον ἐμοὶ δοκεῖ ποιεῖν ἔρωτα, πάντων πρεσβύτατον, ἵνα πάντα δι' ἐκεῖνον μετάσχῃ γενέσεως. Quocirca, inquit, Parmenides pronuntiat Venereorũ operũ amorem antiquiſſimũ, ſcribens in creatione mundi:

Cunctorúmque Deum, primum molitur Amorem.

Verum Heſiodus naturalius mihi videtur, antiquiſſimum omnium Amorem feciſſe, vt omnia per ipſum naſcerentur. Verè, & ſapienter ſentis ò Plutarche. Nam Amor ſapiens, Amor inquam diuinus, diuina cupiditas, non res creata, ſed creator fuit: per ipſum nata ſunt omnia. Ecce igitur poſt Orpheum, & Heſiodum, Homerúmque qui ſecuti ſunt primores Philoſophi, iidem & Theologi, ac Poëtæ creationem mundi conſtanter aſſeruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Coſmogoniam, creationem mundi celebrauit. Itémque Empedoclem vidimus ſuperius aſſerentem ab vno cuncta fuiſſe profecta, etiam Deos longæuos: credóque eum, quemadmodum ſuperiores omnes, Deos appellaſſe ſydera cæleſtia. Exinde Thales Mileſius, qui iuxta

In Amatorio.

Amor ſapiẽs et verus qui.

Aqui iuxta Theologiam Orphei, atque Aegyptiorum, omnium rerum principium aquam pronuntiauit, non ad eum videlicet ſenſum, quo creditur paſſim, quòd omnia antequam oriantur, ſint aquea, vt animalium genituram, ſed vetuſtiſſimam, primordialémque aquam reſpexit, è qua primum, autore Triſmegiſto, nati ſunt Dij, Sol, Luna, natus item aër, natæ plantæ, camporum, montiúmque virores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principio coaluerunt. Diogenes item Laërtius, & Plutarchus in Sympoſio teſtantur Thaletem dixiſſe, πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεὸν, ἀγέννητον γάρ: Deum cunctarum rerum antiquiſſimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidiſſet æternum, non Deum ſolum antiquiſſimum retuliſſet. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, ſydera fuiſſent pariter antiquiſſima, quia pariter æterna. Soli igitur Deo dedit ſummam antiquitatem & æternitatem, non mundo, non materiæ. Quæ ſi etiam manaſſet perenniter à Deo, certè non vnus fuiſſet antiquiſſimus. Quid enim aliud deſignat antiquiſſimum, quàm quod omnia æternaliter anteceſſit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit vocum ſignificatus. Eòdem pertinet quod eodem autore Laërtio pronuntiauit idem Thales: κάλλιστον κόσμος, ποίημα γὰρ θεοῦ: Pulcherrima omnium rerum, mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum ſubſcribentem Theologiæ Moſaicæ? Moſes, In principio creauit Deus: Græcè, ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Eſt opus Dei, mundus: deſignans quod Moſes per verbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί πρότερον γέγονε, νὺξ ἢ ἡμέρα; ἡ νὺξ ἔφη μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον: Quid prius extiterit, nóxne, an dies? Nox, inquit, vna die prior. Ne putes eum aliud ſenſiſſe, quàm quod Moſes prior tradidiſſet, & quod Poëta Latinus ab iiſdem Græcis audiſſet: Thales autem qui autore Laërtio ad Ægyptios ſacerdotes erudiendus profectus eſt, ab eiſdem audierat:

Quomodo intelligendum Thaletis placitũ, de aqua principio rerũ omnium. Vide Auguſti. de ciuita. Dei 8. cap. 2. & Euſeb. præp. euang. ca. 1. 5. & 13. cap. 5.

Deus, omniũ rerum antiquiſſimus.

Res omnium pulcherrima, mundus.

B

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Ouid 1. Metamorp.

Si nondum erat luciferum aſtrum, certè nox erat, de qua Moſes, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Orpheus quoque de Phaneta, id eſt, luce, Sole, πρῶτος ἐφάνη: Primus apparuit. Hunc igitur anteceſſit nox. Vna autem die anteceſſit, quia primum creata terra, & aqua, quibus horrenda nox incubabat, ſubitò lux producta eſt. Non diu, non æternaliter, terra, & aqua cum tenebris anteceſſerunt, ſed paulum, & quaſi vna die: ſubitò lux extulit os ſuum. Qualis igitur Moſis, Triſmegiſti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, æternum & ingeneratum principium prius memorarunt, eum ſuis laudibus præſertim æternitatis & ingenerabilitatis decorantes: Sic Thales prius pronuntiauit, Deum vnum antiquiſſimum, ingenerabilémque eſſe. Rogatúſque quid eſſet τὸ θεῖον, Diuinitas, reſpondit, τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον, μήτε τελευτήν: Quod neque principium habet, neque finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit teſtimonia, Quòd mundus eſt pulcherrimus, quia diuinum opificium, referens id quod Moſes, ad vnamquanque mundi partem creatam, dicit Deum affirmaſſe, quòd eſſet bonum, pulchrum, primum. Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Bonum enim Hebraicè Pulchrum. Sic quòd firmamentum quòd mare, quòd herbas, & plantas, & animalia produxiſſe, pulchrum. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum quòd dixit aquam fuiſſe primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑπεστήσατο. Quia ex aqua natus Sol, ſydera, nati Dij, quorum luminibus nata, vt naſcuntur, omnia terreſtria. Poſtremò quòd nox anteceſſit diem, nondum creata luce, & tenebris ſuper aqua, quæ fuit primordium, vnde lux nata, incumbentibus. Refert etiam Marcus Tullius: Thales, ait, Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit initium rerum, Deum autem eam Mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum ſenſiſſe, atque Triſmegiſtum, Anaxagoram, Platonem, qui Mentem reginam mundi, Creatricem appellauerunt.

Diuinitas quid.

C

Bonũ & pulchrum, idem.

Phyſicos autore Plutarcho confeſſos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis ſegregatam ætheriam ſubſtantiam primam.

CAPVT XIII.

Phyſici creationem mũdi confeſſi ſunt.

POST Thaletem cæteri quoque, qui propter inueſtigationem Naturæ, dicti ſunt Phyſici, non ſolum creationem mundi ſunt confeſſi, ſed eum etiam creationis ordinem poſteritati ſcriptum reliquerunt, quẽ apud Moſen traditum cernimus. Mundana creatio, ſi Moſen conſulas, ipſaque cogit fateri ratio, à creatione terræ inchoata eſt. Terra enim erat inanis & vacua. Ea fuit exordium mundi, fundamẽtum magnæ molis. Nec verò ſine aqua, terra intelligi poteſt. Hæc itaque duo tanquam origo informis, ſubiecta ſunt, ab his ſurrexit ingens machina mundi. Dicta ſunt autem ea duo, Chaos, ob confuſionem ipſarum, miſtionẽmque. Ex his, vt demonſtratum eſt ſuperius, æther primum ſegregatus eſt. Hoc igitur referens Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἄρξασθαί φασι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. ἀρχὴ δὲ σφαίρας, τὸ κέντρον. Phyſici, inquit, à terra velut à centro dicunt inchoatam creationem mundi. Principium autem ſphæræ centrum. Quod ait Plutarchus, eos phyſica ratione terram ſubiecisse, nos quidẽ non modò ob hanc rationem, exordium fuiſſe fatemur à terra, ſed etiam quoniam ea eſt Theologia Moſaica. Poſt terram cum qua, vt dixi, neceſſariò conſequitur aqua, quemadmodum Moſes, refert exortam lucem. Extemplò enim memoratá terra & aqua, creat puriſſimam lucem: ſic pro cæteris Phyſicis Empedocles dixit iuxta ſuperiores, ex illa terræ, & aquæ maſſa, primum ſeparatam ætheriam ſubſtantiam, eodem autore Plutarcho, Ἐμπεδοκλῆς τὸν μὲν αἰθέρα πρῶτον διακριθῆναι. Vides igitur eundem vbique dictorum ordinem, eandem vbique ſcientiam, & confeſſionem. Hunc ordinem Theologiæ & confeſ- E ſionem creati mundi, Poëtæ & Philoſophi, qui poſt primos Philoſophos ſecuti ſunt, aſſeruerunt. Siquidem Euripides, & Sophocles, Phocylidéſque prior modum illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ diſcipulus fuiſſe) retulit: poſteriores autem, quemadmodum Prophetæ, creatorẽ mundi Deum cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos reſpexit Ouidius,

Ouid. ibidem.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cælum:

Chaos.

retulerunt fuiſſe Chaos, molem rudem, atque indigeſtam, duntaxat terũ pondus iners, quod Theologiæ Moſaicæ dogma ſi rectè quis interpretetur, eſt, qua dicitur, Terra erat inanis, & vacua: ſic ſcripſit Euripides:

Ὡς οὐρανός τε, γαῖά τ' ἦν μορφὴ μία·
Ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα
Τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκαν εἰς φάος
Δένδρα, πετεινά, θῆρες, οὕς τε ἅλμη τρέφει.
Γένος τε θνητῶν.

Cælúmque terráque vnius formæ fuit,
Sed cùm fuiſſent abiuncta amplexu mutuo,
Emerſit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quáſque affert mare,
Genúſque mortalium. F

Hæc igitur eſt eadem rerum conditarũ diſpoſitio, atque à ſuperioribus Philoſophis aſſignata, Vnam fuiſſe rerum nondum explicatarum confuſam, ignobilẽmque formam: facta autem diſiunctione primum ſegregatum eſſe æthera, deinceps cuncta terreſtria. Sed nolo toties inculcare, quæ ſæpe coëgit dixiſſe neceſſitas. Sophocles autem, reprehẽdens multorum Deorum cultum, ſingularem Deum prædicat adorandum:

Sophocles, de Deo.

Ὃς οὐρανόν τέτευχε, καὶ γαῖαν μακράν.
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.
Qui fecit axem, terrámque latè patentem,
Aequoriſq; pulchros fluctus, ventorúmque impetus.

Hæc, vt cernis, alio, atque Prophetarum ſenſu, intelligi non poſſunt. Vt dicitur à Moſe, creauit, ſegregauit aquam, iuſſit eſſe lucem: Phocylides ad alia pulchra, quę teſtantur originem, canit, ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός: Dediſſe Deum cunctis propria animantibus arma.

Aratum fateri Deum ſummum poſuiſſe ſtellas in firmamento cæli, quemadmodum Moſes. Idem cantaſſe Ouidium.

CAPVT XIIII.

MIRA-

A MIRABILE mihi viſum eſt, vt Aratus è priſcis illis ante Platonẽ Poëtis, nõ modò cum ſuperioribus omnibus, verum etiam cum ipſo Moſe, tantopere ſuper creatione cæli, ac ſtellarum conſonet. Quemadmodum enim Moſes declarans quam ob cauſam, & ad quem vſum, Deus in cælo lumina poſuiſſet, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem, ac noctem, & ſint in ſigna & tempora, & dies, & annos, vt luceant in firmamento cæli, & illuminẽt terram. ſic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem ſingularem Deum eſſe apud eum, declarat teſtimonium diui Pauli, confitetur in cælo ſtellas ſtatuiſſe, vt hominum quaſi anteſignani operúmque duces eſſent, ſignáque rerum gerendarum offerrent. His carminibus: *Aratus antiquiß.* *Geneſ.1.*

Αὐτὸς γὰρ τάγε σήματα ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
Ἄστρα διακρίνας, ἐσκέψατο δὲ εἰς ἐνιαυτὸν.
Ἀστέρας, οἵκε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν,
Ἀνδράσιν ὡράων, ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φύωνται.
Τῷ μὲν ἀεὶ πρῶτόν γε, καὶ ὕστατον ἱλάσκονται.
Ille quidem cælo defixit ſigna ſuperno,
Partitus aſtris, ſtellaſque prouidit in annum,
Quæ tempeſtates homines, & ſigna docerent,
B *Vt firma in terris eſſent certo ordine cuncta.*
Hinc primos illi, extremóſque adhibemus honores.

Docuit & cælum variis luminibus diſtinctum à Deo, defixáſque paſſim ſtellas radiantes, tum diuerſum omnibus ortum, obitúmque attributum. Primúmque verbum, ἐστήριξεν, eſt quod apud Moſen, Poſuit in firmamento: Aratus autem fixit, ſtabiliuit, alligauit. Quod autem dixit, ἐστήριξεν, ſpectat eò, quòd data ſint, & diſtributa ſydera cunctis gentibus, totúſque annus ortu, & occulatione ſyderum variatur. Et quod Plautus ſimili modo dixit,

Qui eſt Imperator diuûm atque hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia diſparat.
Ex quo tempeſtates, rerumq́ue gerendarum opportunitates dignoſcuntur.

Cui igitur rerum iſtarum tribuitur inuentio, eſt, eodem autore, is cuius genus ſumus, quum non cælum modò, ſed humanum quoque genus natum ab eo declarat. Sic Philoſophia maiorum, quæ mundo ſuæ origini propinquo, per omnes populos ſui ſimilis circumſonabat, piiſſima, longè quàm quorundam è iunioribus ſanior fuit. Fatentur enim omnes cælum, & à præpotenti, ac ſupremo Deo repertum ac poſitum, & cæleſtes ordines inuentum fuiſſe illius, tum verò ex ſubſtantia ſenſibili, nota, non extranea, & noua, originem habuiſſe: vt ſi quam cælum habeat Diuinitatem, ea tum corporea ſit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius ſum- *Philoſophia vetus ſanior.*
C mo Deo. Ouidius etiam, vt profert Lactantius, eorum aſſertor fuit, quæ Moſes vetuſtiſſimus, & quæ pòſt Aratus ſcripſerant, affirmans Deum lumina cæleſtia creaſſe, & in cælo poſuiſſe.

Tot, numero, talíque Deus ſimulachra figura, *Lib.2.cap.5.*
Impoſuit cælo, pérque atras ſparſa tenebras,
Clara pruinoſæ iuſſit dare lumina nocti.

Ariſtotelem, rationem fateri coëgiſſe creationem mundi. In æternitate, vel animos eſſe mortales, vel aſcendere in cælum non poſſe, corpora ſemper animantes. Sequi ex his in Philoſophia grauiſſimos errores. Ariſtotelem à maioribus in creatione mundi diſſentire non debuiſſe. Verba Ariſtotelis quæ diuerſis locis poſita probant eum creationem prudentem vel imprudentem eſſe confeſſum.

CAPVT XV.

SEd hisomiſſis, quæ priſcorum ſæculorum cunctarúmque gentium D
conſtantiſſimam famam de creatione mundi, conſenſúmque omniú
nationum, qui naturæ vox eſſe putatur, demonſtrant, ad eas rationes
nunc ordo vocat, quibus ex ore ipſorum Philoſophorú raptis, ptobare,
luceq; clarius oſtendere conabor, eos ipſos, quos Proclus, & Simplicius
Aeternitatem mundi ſenſiſſe aſſeuerant, id eſt, Ctatorem, Plotinum,
Iamblichum, Porphyriú, prorſus alia crediſſe. Ipſos quin etiá Aeter-
nitatis aſſertores, ſibi ipſis apertè contradixiſſe. Verùm anteaquam huc deueniam, cum
Ariſtoteles, æternitatis múdi primus aſſertor.
Ariſtotele, qui primus omnium Philoſophorum, Aeternitatem inuexit, dictis eius non-
nullis obſeruatis, loquar, precabórque omnes, vt quæ ſequantur, animaduertant. Ac ſit
prima ratio, quam breuiter ſuperius explicuimus, cum qui primus, ſcientia omnium ante
eum ſæculorum, firmáque in pectore mortalium perſuaſione, in ore omnium conſtante
prædicatione de rerum ortu, repudiata, neſariam de Aeternitate mundi ſententiam ef-
ſudit in mundum, magnæ audaciæ hominem fuiſſe, vt quem nec religio ſuæ gentis, vel
Barbarorum, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philoſophia floruerunt, ſapien-
tia, ab hac perſuaſione concipienda reuocarint, nec ſuccedentem per omnes ætates ſa-
mam attenderit. Parte alia, mirari hominis ſapientiam neceſſe erit, qui corporum cæle-
ſtium, mundique huius magis omni genere calamitatum redundantis, quàm cuiquam
beatitudinem veram largientis, æternitatem deſiderans, humanarum rerum, cunctis
mundanis rebus meliorum euerſionem, ingentémque ſtragem attuliſſe ſe non perſpe- E
xerit. Hæc verò admiranda eius ſapientia fuit. Erit & illa in promptu ratio, ſi quis eam
perſpicere, rectéque ponderare voluerit, quòd cum plerique doctiſſimi viri opinentur
Ariſtot. faſſus animorum immortalitatem.
eum ſenſiſſe, & clare præ ſe ferat ipſe Ariſtoteles, animos immortales, vt quorum nulla
in terris ſit origo, omnis hæc eius oratio vana, ficta, & ignara ſui, plenáque contradictio-
nis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo ſequitur vel interitus ani-
morum, vel æternus eorum à corporibus diſceſſus, ac reditus. Cúmque & ipſe quædam
quaſi ſomnians de beatitudine, qua in perfecta contemplatione, animique beata actio-
ne ſtatuerit, locutus ſit, vetus item ante eum cuncta priſcorum corona, hanc ipſam bea-
titudinem, quæ quidem in terris reperiri non poſſit, extulerit laudibus, celebrauerit, mi-
ráque rapti dulcedine & quaſi collacrymantes prouexerint, hunc portum, hanc ſedem
certam, miſeriarúmque finem prædicantes, falſus, & inanis omnis is erit ſermo, quod in
Aeternitate neceſſe ſit, vel animos euaneſcere, vel modò abire à corporibus, modò ea
Si animi ſint immortales, non poteſt eſſe múdus æternus.
repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neque enim reſtat aliud, quod
poſſit de animis ſentiri, mundo ſempiterno. Primum ſi ſunt immortales, erit eorum nu-
merus infinitus, & incomprehenſibilis, Naturæ contrarium. Si quotidie naſci, qui prius
non eſſent, cenſuetis, aut à corporibus originem trahentes euanuerunt, vel aliunde or-
tum habuerunt. Quòd ſi non à corporibus, ſed exterius venerunt, quid tandem iſtud erit
exterius, aut Deus ſcilicet, aut aliquis Deorum? Quid enim poſt viſibilia corpora ſuper-
Animi à deo creati è nihilo.
eſt? Igitur ſi ortum à Deo habuerunt, aut eius è ſubſtantia abſciſſi, ac quaſi diuulſi, aut è F
nihilo creati. Quorum cùm primum fieri nulla ratione poſſit, nec priſcorum ea fuerit
ſententia, ſupereſt tantum eos à Deo è nihilo procreari. Dabitur igitur nobis, & conce-
detur, ab ipſis Philoſophis, res altiſſimas, res optimas, multo quàm corpora meliores, è ni-
hilo poſſe fieri. Et ſi naſcuntur animi ex nihilo, cur non etiam mundus? Sed redeo ad pri-
mam rationem. Quis poteſt de animorum beatitudine loqui, qui mundum dicat æter-
num? Nam in Aeternitate vel corrumpuntur animi, vel immortales non habent alium
mundum, aliam regionem, ſed has ſedes mortales obtinentes, ſemper abeunt, rede-
Beatitudo ſita in mentis actione.
untq; ad corpora. At Ariſtoteles in moralibus, multa de animi beatitudine diſſeruit,
eam in actione mentis, quæ verus homo eſt, exiſtere conſeſſus. Hæc autem actio men-
tis, & contemplatio, & ſpeculatio, in hoc mundo, in quo nihil eſt beatum, ac certum,
nec inueniri poteſt, nec inuenta eſt, neque inuenietur vnquam. Vbi igitur, & quo alio
modo erit, niſi quo traditum eſt à vetuſtate, ſapientiſſimáque religione, traditum etiam
ab ipſo Ariſtotele, Quòd Deus ſit beatus, contemplans ſe ipſum? qui ſi ſibi tanto, ac
tali exuberat, viſus, & agnitus felicitate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic
Dij beati, quomodo.
quoque Deos dixit beatos contemplando, & cognoſcendo, certè maximum illum,
vberrimúmque voluptatis fontem. Hic igitur beatitudo minorum animorum erit,
quam Ariſtoteles tantum non agnouit, & confeſſus eſt. Ad hanc igitur nunquam attin-
gent

A gent animi, hoc mortali mundo ſempiterno, in quo neceſſe eſt, vel interire eos, & vaneſcere, vel permanentes, ire redíreque ad corpora. Sic ſermo ille de beatitudine vanus, & autori contradicens comprobatur, ſi ſtat mundus æternus. Vanum eſt etiam, ac ſimulatum, falſumq; ſi quid vnquam de pietate, quod videtur in Politicis, & moralibus eſt Ariſtoteles locutus, Si vera ſunt, quæ magni Philoſophi prodiderunt, Æternitatem mundi tollere rationem pietatis, ac prouidentiæ. Sed examinemus exquiſitius ſentẽtias de Anima: Si mũdus eſt æternus, & animi ſunt immortales, quod Ariſtoteli placuiſſe, dicta eius, virorúmque magnorum autoritas teſtatur: duo ſequuntur, quòd aut in dies procreantur: & ſi ſunt immortales, non ex vllo corpore, elemẽtóve oriuntur, ſed diuinitus dantur.

Aeternitate mũdi poſita, tollitur pietas.

Diuinitus autem dicens, ſentio quòd abſcindi ac quaſi diuelli ex ſubſtantia diuina nequeunt, quia nec error nec prauitas in eos caderet, reſtabitq; diuinitus eos è nihilo creari. Hinc igitur primùm duo dogmata contra mundi Æternitatem ſequentur, quòd animæ, quarum eſt maior pretioſiorq; quàm corporum ſubſtantia, è nihilo generãtur. Tum datur immortale, & incorruptibile, quod habuit principium. In Aeternitate mundi, animi fuere ſemper immortales, naſcebantur quotidie, non à corporibus, ſed à Deo: à Deo autem, non ex Dei ſubſtantia: è nihilo igitur. Ergo tum ſunt incorruptibiles in poſterum, qui principium habuiſſent, tum fuerunt è nihilo. Quòd ſi non concedit eos immortales hac ratione, quòd quotidie naſcantur, ſed ea quæ supereſt, & quæ placuit pleriſque, quòd ſemper fuerunt immortales, & ſine principio, eóque ſemper incorruptibiles, aut B igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorum infinitus, aut certus, ac definitus.

Statuendum animas fuiſſe vel numero infinito, vel finito.

Si certus ac definitus, neceſſariò aut ille numerus meauit, remeauitque à corporibus ad corpora, quæ in omni Aeternitate pro ſe minabantur. Sicq; non aliud geſſerunt, quàm quòd animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragrauit, deſertóque corpore Socratis, conceſſit ad alterum, ſimilitérque omnes animi: aut ſi certus erat numerus, & animato vno corpore, poſt diſceſſum, non aliud appetierunt, efficitur vt in Aeternitate, paucis illis corporibus animatis, relictíſque, reliqua corpora, quæ fuerunt in Aeternitate, infinita, exanima extiterint. Sicq; homines ſine animis vixerũt, locuti ſunt, cogitauerunt, ſenſerunt. Quòd ſi fuit numerus eorum ſemper infinitus, quę ratio fuit, vt qui antea in æternum ſeparati eſſent à corporibus, traditi ſint, ac dimiſſi in corpora? Anima Platonis, cùm eſſet ingenerabilis, & incorruptibilis, anteaquam veniſſet in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab illo corpore, paritérque omnes illius tempeſtatis homines. Quæ fuit ratio eos in corpora demitti, cùm Philoſophi teſtentur melius animos manere ſeparatos à corporibus, quàm cùm eis alligari? Deinde vbi in omni Aeternitate habitarunt? Si enim in cælo, quomodo deſcendere in terras, & corporibus alligari voluerunt? Et ſi non ſponte ſua, ſed à Deo coacti venerunt, cur fecit Deus quod eſſet peius? Iàm verò ſi numerus infinitus animorum fuit, ſuſpicio poſſit eſſe æquaſſe eos ipſam Diuinitatem. Nam ſi vel granum ſinapis vnus animus valuiſſet, congregata in vnum infinitorum animorum virtus, infinita virtus extitiſſet. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cùm C infiniti animi eſſent, magis is vel ille, puta animus Platonis, vel Socratis, demitterentur in corpora, cæteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pœna, cæteris nón data? Quæ porrò ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis ſenſus inter eos, quæ diſcretio, quæ amicitia, cùm infinitas non poſſit cognoſci, ac percipi, gubernaríque? Plena confuſionis infinitas: ſicut ordo eſt vbi res certæ, moderatæ. Quis genius, vt vult Plato, infinitos illos animos rexiſſet, in vitam egiſſet? Qui ſcire potuiſſet, quinam ex infinito numero animorum ad corpora duci debuiſſent? Infinitas enim, vt dixi, ſub cognitionem non cadit, quod ipſe docuit Ariſtoteles. Quòd ſi ob multas cauſas infinitus numerus animotum eſſe non poteſt, certus autem ac definitus, nunquam aſcendet in cælum, bibétque Nectar, nec contemplabitur vnquam, quam veram eſſe beatitudinem ſenſit & confeſſus eſt Ariſtoteles cum multis, quia tam paucos neceſſe eſt in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modò hoc, modò illud animantes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partem, eos morte multans: id verò ſi feceris Ariſtoteles, tum te, omnéſque ſequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabitur enim tibi, quidquid aſſeruiſti in Moralibus de parte hominis diuina, quam verum hominem, partemq; diuinàm, actionemq; eius, & facultatem à corporibus ſegregatam dixiſti. Nec aliá hominis beatitudinem ſtatuiſti, quàm viuere per intellectum, qui verus homo ſit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem & dependentiam. Eámque partem, ibi

Actio animi ſegregata à corpore: & quid beatitudo Ariſtoteli.

Deo ſimillimá, in libris de Generatione animalium,ſolam diuinam prędicaſti.Specula- D
tionem autem Dei,veram beatirudinem eſſe cenſuiſti. Sic neceſſariò etiam animis ſi ſpe
culandum eſt,& ſpeculando ſunt beati,non eſt alia ſpeculatio,quæ faciat eos beatos, niſi
Dei,non cæli,non terræ,non aſtrorum,non animalium. Hæc ratio, quam tu propoſuiſti,
elabitur tibi,ſi ſit animus mortalis.Elabitur quoque quod in libro de Ortu animaliú tra-

Mens exterius aduenit, & ſola diuina.

didiſti,Solam quæ dicitur mens,νοῦς,exterius aduentare,ſolamq; diuinam eſſe,cæteris ani
mæ partibus ortum à corpore ipſóque ſemine habentibus,& à natura corporis inſepara-
bilibus.In libris quoque de Anima ſemper de intellectu ſeu mente loquens,aliam eſſe ra
tionem dicis.Ibíque apertè prædicas,intellectum ſeu mentem,à ſenſu ſeparari,quemad-
modum corruptibile,ab incorruptibili.Sed quoniam apud doctiſſimos, melioresq; Phi-
loſophos conſtantiſſima ſententia eſt,Ariſtoteli mentem & diuiná eſſe, & alterius quàm
corpora ſubſtanriæ,rum habere cum narura Deorú ſimilitudinem, quod quatuor ſum-
mum rationibus conſtat,quòd eam appellat in libris de Satu & ortu animalium, θεῖον μό-
νον,ſolam diuinam:Ibidem ſepararam à corporibus, ſolámque θύραθεν, exterius aduenien-
tem:In moribus θεοῖς συγγενέστατον, Diis ſimillimam,maximéque finitimam: Ibique vitam
beatam mentis,contemplari, & noſſe decernit: pro comperto & confeſſo ſit, cum hoc
vnum tenuiſſe.Sinr igitur Ariſtoteli immortales animi,mundus item æternus.Sic neceſ-
ſariò eò res reuoluitur, vt vel infinitus numerus eorum, vel certus ac definitus: quarum
vtranque partem cùm fœda in Philoſophia flagitia conſequátur, certè nulla ratione ſta-

Maxima ſequitur cõtradictio in Ariſtotelis doctrina, ex mũdi æternitate.

bit cum immortalirate animorú,æternitas mundi. Eritq; in Philoſophia Ariſtotelis,ma- E
xima pugna,& irreſolubilis contradictio,conſiderato diligenter, funditúſque penſitato,
quod forraſſe pauci faciunt,toto negotio,rebúſque cunctis, quod prudentiæ eſt, inter ſe
collatis.Decet enim Philoſophos qui ſe ſolos veritatis ponderandę tenere rationes arbi-
trantur,videre quid quodque dogma,cuius primum molitioné aggrediuntur,conſequa-
tur. Sed ſunt interdú adeò obtuſi,& hebetes,arroganterq; inepti,vt peius de vnaquaque
re,quàm vulgares iudicare cernantur. Nunquam enim ad illam oratoris grauiſſimi mo-
nitionem oculos attollunt, in omnibus ſtudiis à multis cómodiſſimum quodque potius
eligentes,quàm ſeſe vni alicui certo addicentes,minus in arrogátiam offendere, nó tan-
topere in vitiis perſeuerare, aliquanto ex inſcitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere
ferè nunquam videas,quorú ſunt in dogmatis vnius Ariſtotelis peruerſè tuendis ingenia
efferata.Si quis igitur ſit,qué veritatis amor, nó certa vnius mortalis autoritas veluti pe-
cudé trahat,agnoſcet cum Æternitate mundi, tum fœdiſſimas de animis humanis, quos
eſſe reges huius mundi,nec in terra omníque hoc corporeo rerum ambitu eis melius eſ-
ſe,inrer omnes conſtat,ſententias,obſcœnáſque opiniones conſequi,rum inexplicabiles
ambages,quas nec viderunt,nec videre ſortaſſe Philoſophi potuerunt.Nec ſolú in omni

Quæ abſurda conſequantur æternitatem mundi.

Natura ſequi abominandam confuſionem,ſed in ipſa eorum,qui hæc ſtatuerunt,doctri-
na,locorum,ſententiarum, dogmatum inrer ſe ſatalem diſcordiam, ſe inuicem mirificè
perimentium,vnóque ſtante,altero vel cadente, vel turpiter cóſiſtente. Stante enim Æ-
ternitate mundi,non ſtat vel Æternitas,vel Felicitas animorum. Non aſcenditur ab hoc F
ſtatu vitæ,in cælum.Non contemplabitur animus vnquá. Quia perſecta, quæ poſſit red-
dere beatum,contemplatio,non maris aur terræ,animalium,plátarum,ſyderum eſt,qui-
bus rebus animus ipſe longè ſupereminet,ſed Dei, ad cuius conſpectú venire nunquam

Animi ſunt mundo meliores.

animi poterunt,aut potuerunr, ſi fuit mundus æternus. Neque enim is aſcendentiú ani-
morum ordo conſiſteret,æterno mundo.Cùm auté animi,vr dixi, ſint omnibus munda-
nis rebus meliores,qui mundú ipſum,ſoli ſpeculentur,noſcant, loquantur, rogát,quis eſt
tam ſtultus,ac demens,qui cenſeat,mundi nec ſentientis,nec intelligentis,ſed muti,igna
ri,neſcij,meliorem ſtatum,quàm animorum,quos incorporeos & diuinos eſſe,& ipſimet
teſtantur,& probat ratio?Cùm ergo Æternitas mundi, tollat aut Æternitatem, aut Feli-
citatem animorum:& cùm vnus animus ſit Sole, Luna, totóque cælo, & mundo melior,
pretioſior:aut ſtultitia fuit rei deterioris cum exitio,damnoq; melioris,Aeternitaté cre-
didiſſe:aut imprudentia,in vnius Aeternirate,alterius interitú nó vidiſſe:aut execrabilis
inſania,mundi ſtatú ſempiternum,quàm Animorú Aeternitatem,ac Felicitaté maluiſſe.

Deus & Natura meliora faciunt.

Et cùm ipſi iactenr,Deum,ac Naturá ſemper facere meliora, videant vtrum naturalius,
ac melius ſit,reges mundi animos,propter quos omnia eſſe,quibus omnia velut dominis
parere,clarum eſt,& confeſſum, peruenire ad veram beatitudiné, quàm corporeú mun-
dum in æternum permanſiſſe. Melius eſt, Naturæq; & diuinæ voluntari congruentius,

vt vel

Avt vel vnus animus, qui noſcit, ſentit, videt, ſit beatus, attingens ad beatam Diuinitatis
contemplationem, quàm vt Sol, Luna, ſtellæ, maria, terræ, quæ muta ſunt omnia, ſen-
ſúque carentia, permanſerint in æternum. Prædictum quoque fuit, eius errorem fuiſſe,
dum cæli motus conſtantes, corporiſque cæleſtis claritatem, incorruptionémque admi-
ratur, dignos Æternitate cenſuit, excidiſſe illi meliorem conſiderationem. Neque enim
fingenda mens erat, quanquam altius fortaſſe conſcendere non poterant, in ſola ſtella-
rum Diuinitate. Diximus & à Barbaris profectam ſtellarum adorandarum ſuperſtitio-
nem. Illud porrò poſſet ex Ariſtotele quæri, qui vidit, prædicauitq́; de ea vita, quæ de-
gitur extra motus cæleſtes præclara, vbi nec locus, nec tempus, nec corpus ſit, ſed animi
beati degentes optimam, vberrimámque vitam, quis roget, Quid malis Ariſtoteles,
quídue Deo, Naturæq́;, quos dicis ſemper affectare meliora, aptius cenſeas, vitámne
beatam illam eſſe, ac vigere in ſempiternum, an mortalem hanc, quam tot incommoda
circunſtant? Quis dubitet, poſtremam hanc, niſi deſipiat, eum reſponſurum? Quid igi-
tur, ſi quærenda hæc beata, omnibusq́; conatibus ad eam aſpirandum, oportuit deifica- *Nefas fuit*
re hunc mundum, eíque Æternitatem munerari, cuius Æternitas, detinuit in hoc cor- *mūdum dei-*
ruptibili ſtatu animos in æternum, nec paſſa eſt eos ad felicitatem illam aſpirare? Et ſi *ficari.*
meliora quæruntur, cur iſte tanquam optimus perfectiſſimusq́; rerum ſtatus, fuit ſempi-
ternus? Quaſi nihil eſſet melius, cùm melius eſſe rectis animis repoſtũ, quaſi ſit ipſe con-
feſſus. Præterea quòd Socrates, & Plato, & Marcus Tullius, omnesq́; ferme præclaro in-
B genio viri (quod & Ariſtoteli fuiſſet confitendum) dixerunt, vitam hanc potius mortem
eſſe: quam ſi voluit ſempiternam Ariſtoteles, non modò non optauit ſempiternam vitã,
vt potius mortẽ ſempiternã experiuerit. Diximus item rationes eius, quibus pro Aeter-
nitate pugnat, in eos tendere, qui vel tempus ſine cælo putaſſent, ex Chao ſempiterno
poſtea mundũ creantes, vel natum mundum poſtea non interiturũ, vel nunc ſtare, nunc
deficere, certis temporum periodis. Quorum nihil opinamur ipſi. Sed rationes ob quas
Aeternitas mundi infamat, deſiperéque probat Ariſtotelem, ſub Epilogo colligamus.
Primum, quod vel audacia fuit, à vetuſtiſſimis gentibus, maioribusq́; ſuis de rerum moli- *Audacia*
tione tradita cõtempſiſſe: vel admiranda inſcitia, neſciuiſſe, vel ſocordia, execrabiliſque *Ariſtotelis*
caligo, tantam humani generis ſuæq́; philoſophiæ labem, ex Aeternitate cæli allatã non *qui cõtempſe-*
vidiſſe. Tollit enim Aeternitatem, aut tollit, impeditque beatitudinem animorum. *rit doctrinam*
veterum.
E duobus bonis deſideratur deterius, creditúrque Deus & Natura peius feciſſe. Nullum *Nullum ne-*
autem negotium in Philoſophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quàm de animis *gocium maius*
contemplatio: de quibus niſi bene conſtitutum ac definitum fuerit, in omni vita ſumma *in Philoſo-*
perturbatio conſequatur neceſſe eſt. Vanum eſt philoſophari. Super quibus cùm bene *phia, quam*
Ariſtoteles ſtatuiſſet, in libris de Anima, quòd mens, id eſt, animus, eſt incorruptibilis: *contemplatio.*
in libris de Ortu animalium, quòd aduentat, ingreditúrque corpus extrinſecus, ſolusq́;
diuinus eſt: in libris de Moribus, quòd eſt Diis ſimillimus, συγγενέστατος, ex eodémque ma-
ximè genere: ibidem, quòd pars melior mens, ſiue animus, eſt verus homo, cuius ope-
C ratio non ſit corporea, cuius vita vera, veráque beatitudo, ſit intelligere: in libris de Cæ-
lo, hanc beatitudinem bene noſſet, collocaſſétque extra vertiginem cæli remotiſſimè,
vbi non ſit tempus, locus, corpus, ſed vita beatiſſima in æternum, Deóſque beatos eſſe,
quæ eſt etiam animorum beatitudo, contemplando aſſeruiſſet: hæc inquam cùm opti-
mè, cùm ſapientiſſimè ipſam Naturam, rationémque magiſtram, præceptoriſque Pla-
tonis philoſophiam ſecutus, ſtatuiſſet, ſuſtulit omnia, confudit, euertit, aſtrorum mo-
túſque cæleſtis corporeæq́; vitæ, quæ mors à Socrate, & ab omni ſapiente dicta eſt, illata
Aeternitate. His autem omiſſis, quoniã plura quoque ſuperius poſita ſunt, ea duntaxat
verba adhibebo, quæ ſuper rerum molitione (cogit enim ſuadétque ſic loqui Natura)
imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur ordinem rerum, perennémque indiuiduo- *Ariſtotelis*
rum inuicem ſibi ſucceſſionem, quemadmodum & Moſes, inuentionem Dei fuiſſe. Mo- *placitum de*
ſes ergo dixit, Et ait Deus, Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen, & li- *rerũ ordine.*
Gene. 1.
gnum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper *Gen. 2.*
terra. De beſtiis autem, Benedixítque eis dicens, Creſcite & multiplicamini, & replete
aquas maris, auéſque multiplicentur ſuper terra. Eáque Moſes refert facta in principio,
in exordio rerum, non in æternum. Ad eandem prorſus rationem locutus eſt Ariſtote-
les, quòd cùm cuiuſque rei indiuiduum ſemper permanere non poſſet, propterea quòd
nimium ab incorrupto æternóque principio Deo diſtent: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι,

τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσεν τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐν τελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quo ſuperat modo, D Deus vniuerſum compleuit, facta generatione perenni. Hic enim duo ſunt, exordium mundi, rerúmque hodiernarum ordinem apertè teſtantia, quòd Deus repleuit defectum eius rei, quaſiq́; opem tulit, quæ permanere non poſſet. Fieri non poterat, vt ea indiuidua in illo primordio creata, longo tempore ſubſiſterent, illæ arbores, illæ beſtiæ primæuæ, illæ volucres, illi duo homines, vt breui tota rerum compago recens inuenta, diſſoluenda eſſet. Hoc ſagaciſſimus Deus videns, & animaduertens, niſi noua remedia adhiberentur, quædámque arctiora vincula rerum pararentur, vanam futuram ipſam creationem, nihil profuiſſe res è nihilo extuliſſe: Quocirca, reperit alium ordinem, quo rerum cunctarum indiuidua, licet natura cadentia, ita tamen ſeſe inuicem repararent, inſtaurarentq́;, vt ad omne tempus quaſi catenatim ſe continerent, quaſi manũ inuicem ſibi porrigentia. Nam indiuidua, non ſterilia, non infœcunda, non ſine ſemine creauit, ſed fœcunda, ſtirpisq́; ſuæ ſeminibus ſcatentia. Et quod inauditę, inexplicabilisq́; ſapientiæ fuit, fecit vt in ſeminibus, exigua quædam animalia exiguæq́; & inuiſibiles arbores latitarent, quæ poſtea in lucem erumpentia grandeſcerent. Hoc inuentum Dei fuiſſe, ingenuè fatetur Ariſtoteles, nihil cum Moſe diſcrepans. Súntque præteriti temporis verba συνεπλήρωσεν, ποιήσας. Prouiſio quoque, & quaſi opitulatio rei deficienti vel defecturæ, deſignat interuallum, quo primum res non exiſtentes, paulò pòſt extiterint, ita moderatæ & poſitæ, vt defecturæ breui, non defecerint. Secundus locus huic ſimillimus eſt in Politicis, quod in libris de Generatione, & interitu, generatim tradiderat, preſſius ad humanam propagationẽ referens. Vt enim diuinam inuentionem, perennem hunc rerum ex præcedentibus ortum fuiſſe retulit, ſic in libris de Republica, non diſſimulauit quæ veritas eſſet, ſuper humana creatione. Vt ſi quis benignè ſapientérque duos hos conſideret locos, agnoſcat eandem de vniuerſali creatione, eſſe Moſis, atque Ariſtotelis Philoſophiam. Nam tametſi Ariſtoteles creationem ipſam, ore pleno non memoret, referens tamen ordinem illum, in quo tota poſteriorum rerum creatio continetur, in Deum, dicénſque ab eo factam indiuiduorum perennitatẽm, haud dubiè Deum omnia condidiſſe, quemadmodum & Moſes, confitetur. Quæ igitur Moſes de plantarum, brutorúmque animalium propagatione, nouiſſimè de fœcunditate, & reſtauratione prolis humanæ ſcripſit, his ſimilia prorſus ſcripſit Ariſtoteles. Moſes, Maſculum & fœminam creauit eos, benedixítque illis Deus, & ait, Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Ariſtoteles autem, ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ, τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος οὕτω προσκοινούμενα ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Simul, inquit, natura ſempiternum eſſe complet, hoc indiuiduorum reparatione. Propterea quòd per ſpeciem tantùm durare res poterant, non per numerum. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, aut Numine diuino natura vtriuſque, maſculi & fœminæ, vt inuicem copularentur. Quid hic diſſimile inter Moſen & Ariſtotelem? Quo diſcrepat vtraque Philoſophia? Et non eſt hoc, quod ipſe Deus dixit, Quod Deus coniunxit, homo non ſe- F paret? Ieſus eam vocauit coniunctionem, Ariſtoteles κοινωνίαν. Factum à Deo, Ieſus: Ariſtoteles, ὑπὸ τοῦ θείου. Sicut autem Moſes, hunc ordinem factum à Deo, in exordio temporis, non in æternum fatetur: Sic cùm ſit eadem prorſus ſermonis ratio in Ariſtotele, nulla ratione poſſumus aliud ſuſpicari, quàm eum à principio factum, ac conſtitutum ſenſiſſe. Quod prudentibus cogitandum relinquo. Duóque hic adhibet Ariſtoteles, Naturam ac Deum. Ex quo declarat, aut idem eſſe Naturam, atque Deum: aut, quod verius eſt, hunc ordinem, qui Natura eſt, eſſe inuentum Dei. Tertius locus eſt in libris, de ſuprema Philoſophia, vbi in maiorum opinionibus, de rerum principiis recenſendis, occupatus, multorúmque placitis reiectis, eorum vero collaudauit ſententiam, qui Mentem omnium rerum inuentricem ſtatuiſſent: eos ita efferens, vt cæteris præ his dormitaſſe, hos verò ſapuiſſe, vigilaſſe, acri iudicio fuiſſe, aſſereret, his verbis: νοῦν δὲ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον, καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρὰ τοὺς εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν, εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσι. Qui verò mentem, inquit neſcio quis, dixit quemadmodum animalium, & Naturæ cauſam, & mundi, & omnis ordinis, is præ cæteris, qui antea temere locuti eſſent, euigilaſſe videtur. Qui hæc igitur ſuſpicantur, ſimul

Inaudita ſapientia fuit, quod ex ſeminibus cuncta producantur.

Indiuiduorũ perennitas.

Specie perdurãt animalia, non numero.

Matth. 14.

Natura, inuentum Dei.

A ſimul & ipſam cauſam principium rerum bene ſtatuerunt, & talem cauſam, vnde motus rebus extiterit. Hanc Ariſtotelis ſententiam, ſi quis altius ponderet, excutiat, euoluat, in ea clarè contineri confeſſionem creati mundi, ſiue prudens, ſiue imprudens, eúmque rapiente natura locutus ſit, facilè dignoſcet. Atque adeò clara res eſt, vt mirabile ſit, quo ſæpe veritatis æſtus tapiat imprudentes. Repetamus igitur omnes, qui Mentem, mundi creatricem declarauerunt. In his præcipue fuerunt Triſmegiſtus, Orpheus, Pythagoras, cùm primis verò Anaxagoras, tum Socrates, & Plato: omnéſque hi cum alijs multis aſſeruerunt, Mentem generaſſe hunc mundum, in cælo lucem accendiſſe, cælum & tempus condidiſſe, animalia, plantáſque ex humo cooriri feciſſe. Quorum declarans Latinè Ouidius Theologiam, canit,

Veritatis aſtu rapiu interdũ imprudentes.

Ouid. ibidem.

Nam cælo terras, & terris abſcidit vndas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aëre cælum,
Diſſociata locis concordi pace diremit.
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni ſpeciem glomerauit in orbis:
Tum freta diffudit, rapidiſq; tumeſcere ventis
Iuſſit, & ambitæ circundare littora terræ.

Aliáque multa, de Sapientia parente, regináque huius mundi, cuius aſſerit eam originẽ. Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, aſſeueratur, prædicatur,
B effertur miris laudibus ab Ariſtotele. Affirmat eos bene, prudenter, ſapientérque locutos, qui dixerunt νοῦν, id eſt, Sapientiam, Intelligentiam, Mentem, omnis ordinis, Naturæ, animalium, totiúſque mundi cauſam, & autorem. Et bene ſapientérque eos ſtatuiſſe dicit hanc, quæ dicitur excellenter Cauſa, rerum principium, & tale principium: à quo motus, vitáque cunctis rebus extiterit. Hoc ſuo ſuffragio totam collaudat, & comprobat Moſaicam Theologiam Ariſtoteles. Primus enim Moſes, ex his qui vetuſtam Theologiam litterarum monimentis tradiderunt, ſcripſit, Spiritum ſiue Sapientiam Domini, quem ſua lingua Græci vocarunt νοῦν, ornaſſe cælos, feciſſe vt oriretur lumen in cælo: Hanc veram mundi originem fuiſſe, cùm terram, & aquas, quod Chaos, à confuſione duplicium harum rerum, vocarunt Græci, primùm è nihilo, tantùm ex Ideis ſuis æternis, quæ ſunt ipſamet, extuliſſet. Quippe quæ cuncta ſinu & pelago ſuæ Sapientiæ contineret. Hanc clariſſima luce cælum & terras compleuiſſe, diem noctémque ab inuicem diiunxiſſe, aërem in vaſtas, ſublimes regiones, à terris in cælum vſque diffudiſſe, maria in profundos ſinus, concauáſque mundi planicies conſidere iuſſiſſe, è terra plantas, animaliáque, ex aquis item alia pullulare iuſſiſſe. Nouiſſimè tanquam regem iam genitatum rerum, in mundum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxiſſe. Hæc prior vbique motum vitámque dedit: prior ipſa mota ſuper aquis, vnde cieri omnia, agitari, fierique cœperunt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida vertigine concitatum eſt cælum, terræ quoque & aquæ primum moueri cœperunt. Sic Mens inuexit omnem ordi-
C nem, cunctámque Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur Ariſtoteles, effert præconiis egregiis, tribus verbis declarans & quàm ſibi huiuſmodi Theologia placeret, & quàm diuinè ſenſerint, qui nobis hanc ſapientiam reliquerunt. Primum quòd fuerunt νήφοντας, prudentes, ſapientes. Quòd omnes alij ſecus ſuſpicantes, temere & imprudenter locuti ſunt. Poſtremò, quòd χαλῶς, bene, pulchre, hi principium rerum appellarunt eam quæ vocatur ab eis αἴτιος autor, cauſa: quæ eſt eadẽ Mens, vt aſſerit Laërtius ſenſiſſe Platonem. Siue igitur prudens, ſiue neſcius, ſed ſolo ſecreto Naturæ ac veritatis æſtu aſſeruit, plenóque ore laudauit mundanam creationem Ariſtoteles, admiratus eſt huius Philoſophiæ præcones, quàm velit alibi deſipuerit. Sufficit mihi ex inuito (quanquam forte non inuito) pectore, teſtimonium veritatis excidiſſe. Quæ igitur deduxi, & quæ ſum hactenus locutus, videbunt vera eſſe, qui norint, quam de Sapientia ſeu Mente diuina, Theologiam maiores, & qui ante Ariſtotelem floruerũt Philoſophi reliquiſſent. Quæ tota eſt, vt dixi, quòd ea creauit mundum, præcipuéque Chaos in ordinem redegit, & rerum formas cæco deprompſit aceruo: denique, vt Ariſtoteles ait, quòd fuit autor mundi, Naturæ totius, ordiniſque repertor. Quod cùm bene ſapienter, præclaræq; prædicatum aſſeueret Ariſtoteles, nemini dubium poterit eſſe, quin creationis, qualis à Moſe & ab Ægyptiis, vetuſtiſſimiſque Græcis fuerat decantata, aſſertor fuerit. Aliud teſtimonium, quod de creatione, rerumq; noua inuentione, prudenti vel imprudenti excidit,

Moſes ſcriptor primus.

Homo, poſtremò a Deo creatus.

Deus, mundi, & ordinis autor.

quod ſanè prudentiſſimus quiſque conſiderabit, eſt, quòd quemadmodum Marcus Tul- D
1. de Inuentione, & 1. de Oratore. lius, pluréſque alij, quendam hominem ſapientiſſimum fuiſſe dicunt, qui diſperſos homines congregauit, in quo neceſſario, aliquod rerum initium continetur, quo rudes, nupérque nati homines, ſocietatis experti eſſent: ſic ab Ariſtotele ſimilia dicta, velit nolit, cum origine mundi ſequuntur: ὁ δὲ πρῶτος συςήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος: Qui primus, inquit, diſperſos homines congregauit, maximorum bonorum autor fuit. Videat igitur, quicunque vult, an in Aternitate non ſemper homines congregati fuerint. Nihil enim eſt nouum in Æternitate. Nam ſiquando congregati homines, prius diſperſi erant, in æternum certè diſperſi fuerunt.

Ex dictis oratorum & poëtarum, artium, ſermonis, & humani generis probatur exordium.

Capvt XVI.

Ex eo qui nomina primus impoſuit, arguitur initiũ mundi. Eadem ratio colligitur ex Tullio contra Philoſophos: Aut qui primus, inquit (quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ viſum eſt) omnibus rebus impoſuit nomina. Si primus enim quis impoſuit nomina, certè antequam impoſuiſſet, non erant nomina. Arguitur ergo humani generis initium: quoniam ſi fuiſſet Aeternitas, ſemper homines locuti E
fuiſſent, ſemper ſermo viguiſſet. Nec primus quiſquam nomenclaturas indere potuiſſet. Si fuit principium locutionis, & ſermonis, fuit etiam vitæ. Sic quod ſequitur, Aut qui ſonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminauit, aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitutionéſque notauit. *Litterarũ inuentio & artium plurimarum.* Hæc omnia comprobant exordia iſtarum artium. Ergo nec ſemper artes fuiſſe, nec homines eis vſos eſſe. Similiter quod ſubiicit, Etiam ſuperiores, inquit, qui fruges, qui veſtitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præſidia cõtra feras inuenerunt. Hęc docent apertè, omnium fuiſſe aliquod primordium. ſi diluuia attuleris, deſtructũ eſt, & euerſum, Nullá vnquá potuiſſe tam immané eluuioné eſſe, quæ totam humanam genté abſtulerit. Quæ ſi cunctos abſtuliſſet, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Quòd ſi fuerũt homines ſemper, ſemper etiá & ſermo. Itaque non fuit quidam, qui primus nomina rebus impoſuerit. Si fuit, non ſemper homo, linguáque, ſed fuit exordium. Eadem ratio colligitur ex Platone, & eodem Marco. In Cratylo Plato perhibet priſcos fuiſſe meliores, quia Diis propiores. *Priſci cur meliores.* Marcus veriora eſſe à priſcis tradita, quòd minus aberant à progenie diuina. Si mũdus igitur eſt æternus, vbi priſci, vbi Diis propiores? In Æternitate nil prius, nil poſterius, nil propinquius, nil remotius. Fuiſſe quoque Deo propiores aliquos, arguit initium, cùm ſcilicet Deus creás, & aſtás cernebatur à priſcis illis, quos priores crearat, quos Marcus progeniem diuiná appellat. Plato θεῶν παῖδας, θεῶν ἀγχισπόροι, Filios Deorum, Diis proximos, propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco, eum quaſi ab omni F
alia dubia opinione, huc tandem ſiſtente, & appellente Natura. Non enim, inquit, temere, nec fortuitò ſati & creati ſumus, ſed profectò fuit quædam vis, quæ generi conſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod cùm exantlaſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. Si ergo ô Marce ſati & creati ſumus, & ſi fuit quædam vis conſulens humano generi, certè fuit exordium quoddam, cùm nondum creatis nobis, aut dum crearemur, ab ea vi nobis conſulebatur. Similis probatio colligitur ex Poëtis, vt appareat, vndique pro veritate contra mendacium auxilia concurrere. Vergilius canit iuxta priſcos vates, ſponte ſua quondam fruges terram hominibus dediſſe, lætis, ociantibúſque, cùm non cogerentur, ad ſuſtentationem vitæ, varias artes excogitare:

-Primúſque per artes,
Geor. 1. *Mouit agros, curu acuens mortalia corda,*
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.

Ergo non fuerunt ſemper artes, non ſemper agricultura. Quomodo igitur mundus Æternus, & homines æterni, ſine artibus? Et ſi non ſine artibus vnquam, quomodo primus quidam, ſiue Deus, ſiue homo, reperit eas, cum prius non eſſent? Reperta agricultura, nauigatio, aſtronomia, venatio:

A *Tunc alnos primum fluuij ſenſere rapaces,*
Nauita tum ſtellis numeros, & nomina fecit. *Virgil ibid.*
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ,
Tum variæ venere artes.-

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non æternos.

Plotinum apertè fateri, contrà quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione conſequitur etiam cæli, mundíque creatio.

CAPVT XVII.

QVONIAM verò Proclus aſſerit in his, qui mundum ſempiternum ere didiſſent, ad alios fuiſſe Plotinum, ecce veritas ipſa ſibi ſuppetias afferens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ ſæpe mentes in mendacium prolapſas, deluctata diu, tandem ſubrigit ad lucem, & verum, contrà, quàm ille pronunciet, oſtendet. Neque verò boni iudicis eſt, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius cui faueas, ad eius quem odio habeas, aures obdere. Sic ſi bene hic, ſicut aliis Philoſophiæ locis, rem Proclus ponderaſſet, fortaſſe iudex æquior fuiſſet. Nemo vnquam me continebit, quin in ea ſemper ſententia perſiſtam, omnes ferme philoſophos ſuper eadem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui noſtra placita tota vita variamus) opinione alternante, diuerſa protuliſſe. Peſſima verò, ſed apud imperitos tantùm, regnat conſuetudo, vt vnius alicuius autoris, cui ſe conſecrarunt, dicta perinde ac irrefragabilia, inuiolatáque, aut qui ſibi contradicere non potuerit, omnibus conatibus defendere certant. Sed his omiſſis luce clarius oſtenditur, Plotinum, aut volentem, aut eorum oblitum, quæ dixiſſet alibi, factum tempus, ac mundum aſſeruiſſe, factum inquam, non quòd fiat, aut generetur, ſed quòd fuerit poſtea, cum non eſſet. In libro de Aeuo & tempore hæc ſcribit: δεῖ δὴ ἀναγαγεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς πάλιν εἰς ἐκείνην τὴν διάθεσιν, ἣν ἐπὶ τοῦ αἰῶνος ἐλέγομεν εἶναι τὴν ἀτρεμῆ, ἐκείνην, καὶ ὁμοῦ πᾶσαν, καὶ ἄπειρον ἤδη ζωήν. καὶ ἀκλινῆ πάντη, καὶ ἐν ἑνὶ, καὶ πρὸς ἓν ἑστῶσαν. χρόνος δὲ οὔπω ἦν, ἢ ἐκείνοισγε οὐκ ἦν. γεννήσομεν δὲ χρόνον λόγῳ καὶ φύσει τοῦ ὑστέρου. τούτων δὴ ἡσυχίαν ἀγόντων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ πρῶτον ἐξέπεσε χρόνος, τὰς μὲν μούσας οὔπω τότε οὔσας οὐκ ἄν τις ἴσως καλοῖ εἰπεῖν τοῦτο. ἀλλ' ἴσως εἴπερ ἦσαν, καὶ αἱ μοῦσαι τότε. αὐτὸν δ' ἄν τις τάχα τὸν γενόμενον χρόνον ὅπως ἐστὶν ἐκφανεὶς, καὶ γενόμενος, λέγοι ἂν περὶ αὐτοῦ ὧδέ πως. ὡς πρότερον πρὶν τὸ πρότερον δὴ τοῦτο γεννῆσαι, καὶ τοῦ ὑστέρου δεηθῆναι σὺν αὐτῷ, ἐν τῷ ὄντι ἀνεπαύετο χρόνος οὐκ ὤν. ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἦγεν. φύσεως δὲ πολυπράγμονος, καὶ ἄρχειν αὐτῆς βουλομένης, καὶ εἶναι αὐτῆς, καὶ τὸ πλέον τοῦ παρόντος ζητεῖν ἑλομένης, ἐκινήθη μὲν αὐτὴ, ἐκινήθη δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα καὶ ἀεὶ, καὶ τὸ ὕστερον:

C Oportet, inquit, attollere nos ipſos ad illam diſpoſitionem, quam in Æternitate dicebamus eſſe, quietam illam, & ſimul totam, & infinitam iam vitam, omninóque indeclinabilem & in vnitate, & ad vnitatem ſtantem. Tempus autem nondum erat, vel illis certè non erat. Generabimus autem tempus definitione, & natura poſterioris. His igitur quietem agentibus in ſe ipſis, quanam primum ratione exciderit tempus, Muſas quidem quæ nondum eſſent, aut quiſquam fortaſſe inuocet, quæ hoc canant, ſed forte erant & Muſæ tunc: ipſum verò creatum tempus, forte quiſpiam, quomodo appareurit, & factum fuerit, dicat de eo in hunc modum: Quòd antequam primum hoc gignetet, & poſteriore cum ipſo indigeret, in ente requieſcebat tempus, cùm non eſſet. Sed in illo & ipſum quietem agebat. Natura autem ſolicita & curioſa, & imperare, vel incipere ipſa volens, & eſſe ipſa, plúſque habere, quàm quod præſens eſſet, quærere eligens, mota eſt quidem ipſa, motum eſt & ipſum tempus, & in poſterum, & ſemper. Talia locutus eſt Plotinus, in quibus euidens & luculenta eſt temporis creatio. Nos ergo Plotinum explicantes dicamus. Primum vt quid Æternitas cum tempore diſcrepet, noſcas, iubet te attollere mentem ad illam, quæ rectè vocetur diſpoſitio, cùm nihil horum, quæ cernimus & ſentimus, extaret, non Natura, non cælum, non terra, ne tempus quidem cùm quieſcerent omnia vita carentia, ſoláque eſſet Æternitas, vita Dei infinita, vt dixit eodem libro. Eſt enim Æternitas, Deus ipſe, ipſa vnitas, vita ſimplex, ſecum coniuncta,

Indicandum, audita parte vtraque.

Vt qui nimiù præfractè inhærant in verba magiſtri.

Æternitas et tempus nō idē, apud Plotinum.

Æternitas Deus.

indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondum erat tempus, nec rebus illis tempus erat. D Dico res eas, ipſum Deum, Ideáſque rerum, tempore carentes. Vt autem tempus deſcribas, aſſumenda eſt natura poſterioris, ſcilicet quod poſterius eſt, in cuius eſſentia intelligitur tempus. Cunctis igitur rebus quieſcentibus, quia nihil dum eſſet exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. Au Muſas Poëtarum more, nondum & ipſas natas inuocabimus? vt quod ait Homerus,

Μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω Ἀχιλῆος. Iliad. α.

Iram pande mihi Pelidæ diua ſuperbi: · Sic nos dicamus,
Vos Muſæ nobis exponite temporis ortum.

Atqui forte etiam erant tum Muſæ, Deæ videlicet. At tempus vt fuerit creatum, vt emerſerit, Muſis dimiſſis, dicas licet in hunc modum, quòd antea quàm iungeretur prius & poſterius, è quibus Ariſtotele autore, conficitur tempus: quieſcebat, & quaſi dormiebat, cùm non eſſet, fieri quidem potés, ſed nullam dum vitam nactum, tempus. Quieſcebat autem in vaſta totius vniuerſitatis origine Deo. Natura verò ſolicita, exeundíque cupida, lucémque appetens, nec præſenti conditione contenta, continuò erupit: ſimili quoque erupit tempus impetu. Nihil igitur clarius & apertius, ipſo vel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages, tota in propatulo oratio. Non eſt dependentiæ, fluxúſque perennis, vllum profugium. Ne Moſes quidem tam clarè locutus eſt. Creationem autem temporis nemini non perſpicuum, trahere ſecum cunctam mundanam creationem. Neque enim ſine cælo poteſt eſſe tempus, natis cum tempore, Sole, omnibúſque cæleſtibus machinis his, quibus motis, efficitur tempus. Sic qui dicit E creatum tempus, dicit cælum, Solem, Lunam, aſtra, totum denique mundum creatum. Tum Plotinus ipſe refert Naturam quieſcenté, nondum exiſtentem, lucem, aſpectumq; optaſſe. Atque alibi quoque, vt primo libro claruit, confeſſus eſt, omnem mundum creatum, cùm mundum ſic introducit loquentem, Fecit me Deus, & inde ego extiti. Et alia, quæ viſa ſunt illic, quòd terra ſit plantis ornata, quòd Mens ſit omnia fabricata, ſtabilis ipſa, & quieſcens. Et quòd Prouidentia Dei, ſit quidam proſpectus, & antecedens conſideratio, vt mundus fieret pulcherrimus, bonis & pulchris locupletiſſimus. Et quod de animis ſcribens, ἀΐδιοι γὰρ αἱ ψυχαὶ, καὶ ὁ χρόνος ὕστερος: Animas eſſe ſempiternas, tempus autem poſterius. Nónne cuncta conſentiunt? In libris quoque de Tribus imperatricibus ſubſiſtentiis, de tertio principio diſſerens, quod illi Animum mundi, nos Spiritum diuinum dicimus, apertè ſuper hac re locutus eſt, Hæc, inquit, ἐποίησε, cuncta creauit animalia, eis inſpirata vita, quæq; terra nutrit, quæ've mare, quæ feruntur per aëra, quin aſtra quoque diuina in cælo. Hæc Solem, hæc magnum hoc cælum ἐκόσμησεν, ornauit. Sic loquens Plotinus, nónne mentis ſuæ perſpicuè declarat ſenſus? Eodem quoque libro, Anima, inquit, ingreſſa cæleſte corpus, ἔδωκε, dedit vitam, dedit immortalitatem, ἤγειρε δὲ κείμενον, excitauit cæleſtem illam molem iacentem. Ea circunrotata motum ſempiternum, ab animo ſapienter agente, animal beatum ἐγένετο, factum eſt, cælúmque habuit decorem, anima introducta. ἦν πρὸ ψυχῆς σῶμα νεκρὸν, γῆ καὶ ὕδωρ, μᾶλλον δὲ σκότος ὕλης, καὶ μὴ ὂν, καὶ ὃ στυγέουσι θεοί, φησί τις: Cùm eſſet ante animam, mortuum cadauer, terra & aqua, imò F verò tenebræ materiæ, & non exiſtens, & quod, vt quidam ait, abominantur Dij. Hæc ad verbum Plotinus, quibus nihil diuinius. Apertéque ponitur duplex cæli ſtatus, anteaquam eſſet, poſteaquam fuit. Nullæ hic ambages, vt dixi. Quantumuis verba diſtorquere coneris, non poſſis ea, vt in Platone ſoliti ſunt quidam Platonici, dimouere loco: neque enim ſi Plotinus ſenſiſſet ſemper tempus & mundum in hoc honore fuiſſe, quo nunc eſt, vſus hac & ſuperiore oratione fuiſſet. Hic quoque eſt ſtatus ille rerum ante mundum, qui eſt apud Moſen, Terra, & aqua, & tenebræ ſuper faciem Abyſſi, ſuper Hyle, ſuper Chao, ſuper materia, nondum luce creata, quam ſequitur motu eius generatum tempus. Nec poſſum admirando ſatiari, cernens apud Philoſophos, confeſſionem Theologiæ Moſaicæ, & apud omnes gentes tanto in pretio veritatem, cuius conſonè mirantur omnes maieſtatem. Dicitur enim à Plotino, quòd à noſtro Poëta:

Naturam & tempus à deo profecti.

Sine cælo non poteſt eſſe tēpus.

Animus mūdi, diuinus Spiritus.

Duplex cæli ſtatus.

Ante creationem nullus ſol erat.

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dixerat prius fuiſſe Chaos & Moſes, Terra erat inanis, & vacua. Aqua videlicet, & terra. Hic quoque Plotinus innuit in aceruo, & congerie informi illa rerum, corpus cæleſte vt in ſua homœomeria iacuiſſe, & ex eadem maſſa, atque cætera omnia, emerſiſſe, natum, ac factum ex aquis, vbi tanquam cadauer iaceret. Hoc teſtimonium,

non

Anon poteſt inuito Plotino excidiſſe, ſed ſuapte arbitrio loquente, & eo modo loqui volente, pronuntiatum, neceſſe eſt.

Apertè perſpicuéq; Porphyrium de temporis exordio ſcripſiſſe. Iamblichum multis rationibus omnia nata eſſe, confiteri: Qui conſentanee cum Moſe prædicet hominem diuinitus factum. Itémque ordines cæleſtes à diuiniſſimo Verbo repertos. Et quòd condemnat hunc mundum, aſſerens ab eo fugiendum eſſe.

CAPVT XVIII.

Porphyrius & Iamblich⁹ etiam nolētes vera dixerunt.

PORPHYRIVM, & Iamblichum, quin ipſos eriam creationis inimicos, Proclum, & Simplicium, probabo vel falſitatis oblitos, vel aliquo veriraris impetu, creationem temporis aſſeruiſſe. Quorum dicta, qui diligenrius, accuratiúſque penſiter, torámque eorum rationem euoluar, & quid ex ea neceſſariò ſequatur, altè ſpectet, eos deuolui cerner ad crearionem, ſine qua ſtare quæ loquuntur (licer ipſi id forſan non animaduerterint) nulla ratione poſſint. Sed teſtimonium Por-

B phyrij eſt omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum ſuperius. Is loquens de ea quæ dicitur à Philoſophis Mens, Principium & Origo mundi, conſiderán ſque ſtatum eius quo vixiſſet anre mundum, tribuénſque ei eas Diuinitaris laudes, quibus cùm rempore nulla ſir ei communicatio, apertéque & luculenter eam à ſummo bono ærernaliter naram aſſerens, dixit, quòd hæc natiuiras non modò fuit ærerna, ſed etiam anre omnem Ærernirarem. Natam autem fuiſſe, vr dixi, æternaliter dicit, non in tempore, non modò quia ſempirerna fuit ea natiuiras, ſed eriam quia nondum tempus eſſet. Hæc enim ſunt expreſſa verba eius: προεληλυθότος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς, οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου, πρὸς αὐτὸν οὐδέν τι ὁ χρόνος: Proceſſiſſe verò non ab aliquo temporali principio. Neque enim adhuc tempus erar. Sed nec facto quidem & crearo tempore, tempus præ ea quidquam eſt. Hæc pauca ex multis apud Porphyrium verbis. Quid mirabilius? Non potes hic aduocare ſolitum refugium, Tempus factum quidem, ſed æternalirer factum, ſicut dicunt de mundo. Ecce duo ſtatus proponuntur, æternæ Mentis, æternaliter manantis, atque remporalis principij. Nominatur principium remporis, & dicirur hoc principium aliquando non fuiſſe, cùm ſcilicet naſcebarur vel nara eſt ærernaliter Mens à ſummo bono, nondum erar quod poſtea fuit. Mens non eſt nata in tempore, quia rempus nondum erat. Etiam verò poſt factum tempus, nihil haber cum Menre rempus affinitatis, vr res creata cum æterna. Audis hic, cerniſq; γενόμενον χρόνον, rempus crearum. Cerniſque ἀρχὴν χρονικὴν, temporale principium. Vides,

C οὔπω χρόνος ἦν, Nondum rempus erar. Ibidémque dicit Porphyrius, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γίγνηται τὰ πάντα: Etiam ſi ab ipſa Menre ſacta ſinr omnia. Hæc igirur cùm clara ſinr, qui ſecus intelligenda contendar, impudentem: Porphyrium autem, aut inconſtantem, ſi ſecus alibi ſtatuiſſe deprehendarur: aut quod fieri ſolet, veritatem ſecretis ad ſe machinis eum traxiſſe, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non ceſſant vocare Platonici, confeſſus ſir, mundum, & genus humanum certo temporis initio, à Deo habuiſſe principium, hac rarione probatur. In libro de ſecta Pyrhagoreorum, oſtendens Pythagoreos in omni genere virtutum claruiſſe, ſapientiámque eorum, veram illam germanámque fuiſſe, in notione rerum diuinarum omnem exiſtentem, quippe qui cenſerent, perſuaderéntque ſibi, ad hoc ipſum factum hominem à Deo, magnis in animo, & corpore doribus adhibiris, vt omnis ſcientiæ capax eſſer, quo loco prorſus cum Moſaica Theologia conſonante, reperto, mira ſum affectus lætiria, ſúmque exoſculatus mirum in modum. Eorum verba videlicet Archyræ ſic profert: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ' ἅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνίστα ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις εἴληφεν παρὰ τοῦ θεοῦ: Hoc, ait, mihi videtur fuiſſe quod certè fuit, Factum hominem, organa quoque, facultaréſque à Deo accepiſſe. Hoc igitur omne Iamblichus approbans & inrerpretans, & ad comprobationem ſuorum dictorum adducẽs, primùm quid illi ſenſerint, oſtendit: tum aſcenſum ſuum declarat. Itaque aſſentitur, probátque Pythagoram, Archyrámque

Mens mundi nata æternaliter, & ante omnia tẽpora.

Duo ſtatus æternæ mẽtis.

Iamblichus, diuinus Platonicis appellatus.

Factus homo à Deo.

D

bene locutos, cùm hominem factum à Deo confitentur, καλῶς ἄρα κατά γε τοῦτον τὸν λόγον, D
Πυθαγόρας εἴρηκεν ὡς ἐπὶ τὸ γνῶναί τε καὶ θεωρῆσαι, πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν: Pulchrè igitur & congruè hac ratione locutus eſt Pythagoras, ad cognoſcendum, ſpeculandúmque factum omnem hominem à Deo. Nemini igitur dubium, vt ipſe nunc loquar, quin ſi genus humanum eſt creatum, cætera quoque eo inferiora, & vſibus eius cuncta ſeruientia, ſint aliquando creata. Trahit enim humana creatio, cæterorum ſecum creationem, Hoc Pythagoras, & Architas cenſuerũt: Iamblichus multis verbis explicat Atticè, quod Doricè illi protuliſſent, additque: καὶ πρὸς τοῦτο γέγονε, καὶ ὄργανα, καὶ δυνάμεις εἴληφε παρὰ τοῦ θεοῦ: Et ad hoc factus eſt homo & organa, facultatéſque accepit à Deo. Hæc & id genus multa Iamblichus, in quibus cum creatione hominis, clarè & perſpicuè, totius mundanæ machinæ molitionem, ſiue palàm, ſiue abſconditè fatetur. quod qui non tardus, aut proteruus ſit omnino, facilè noſcat. Totum enim illum locum accuratè, diligentérque interpretans, ex eóque ad Philoſophandum omnes cohortans, repetit, inculcátque quaſi quandam de humana creatione hiſtoriam texens, Deum, mentem & corpus ſic feciſſe, vt ex omni mundo, notionem capientes, philoſophari homines poſſent, cuius finis ſit ſcientia, cultúſque Dei. Altera ratio, qua perſuaderi poſſit, aut expeditè volentem, aut ratione ex dictis ſuis manante, Iamblichum rerum corporearum principium crediſſe, ea prudentibus erit, quoniam vna è præcipuis rationibus, quibus pro Æternitate mundi pugnatur à nonnullis, eſt quòd nihil hoc mundo melius, iucundiuſq; exiſtimantes, totámque corpoream vitam admirantes, nefas eſſe putant, eam, non ſemper fuiſſe, ſempérque futuram eſſe, nunquam tam diuino ordine vitæ, clariſſimiſque illis cæleſtibus luminibus defecturis. Huic igitur rationi, quæ ferme præcipua eſt, aduerſatur, totámque hanc deſtruit perſuaſionem, quòd non Plato modò, ſed & ipſe Iamblichus, ſublimi quadam, admirandáque ſapientia retulerunt, Qui velit verè ſapiens, & beatus eſſe, fugiendum ei celerrimè ex hac vita, odióque eam habendam: Nos inter magna diſcrimina verſari, corpus quod mille nobis afferat incommoda, & ad notionem veritatis impedimenta, deſerendum eſſe omnino, nunquam nobis veritatem adepturis, niſi relicta odióque habita præſenti vita, quæ veris bonis ignoratis, nos cupiditatibus, vaniſſimiſque detineat amoribus. In primiſque ait, τὸ μέγιστον ἡμῖν ἡ φιλοσοφία παρέχουσα, τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ γενέσει δεσμῶν: Maximum bonum afferre nobis Philoſophiam, quòd liberat & diſiungit nos à vinculis, quæ & in animo ſunt, & in hoc præſenti mundo corruptibili, qui dicitur à Philoſophis Geneſis, factio, generatio, inſtabilitas rerum. De corpore quoque, μηδὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: Neque verò repleamur natura huius, ſed quàm maximè puri ſimus ab eo, donec Deus ipſe nos ab eo diſſoluat. Dicit etiam de anima, huic miſero mundo implicata: καὶ ἐκ τούτων ἄμοιρος εἶναι τῆς τοῦ θείου καὶ καθαροῦ, καὶ μονοειδοῦς συνουσίας: Ne cupiditatibus, & huic mundo connexa, conſortij diuini, puriſſimæq; & vniformis illius ſocietatis ſit expers. De eadem liberata, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς τὸ ξυγγενὲς, καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν: Et cùm abierit ex hac vita, & ad con- F
ſanguineam gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis. Hæc & multa alia præclara philoſophatur Iamblichus de contemptu, & fuga iſtius mundi, beatiorem dicens, qui eo minus vtatur. Ex his, cui prudentia, iudiciúmque inerit, videbit neceſſariò deduci, non eſſe tanti mundum hunc, vt æternus eſſe debuerit, qui ſit animis potius cauſa mali, quàm boni, & in quo magno cum diſcrimine verſentur animi. Apparétque ipſum mundum, cùm potius malus ſit, quàm bonus, voluptatéſque eius ſpernendæ, fugiendæq; à ſapientibus cenſeantur, nec melius fuiſſe ſemper eſſe, nec ſemper eſſe debuiſſe, eúmque nec diuinum eſſe, nec deificandum, adeo, vt maiorum bonorum amittendorum ſit cauſa: & à quo diſcedentes, à malis potius quàm bonis, vt ait Cicero, abducamur. Huic annexa eſt ea ratio, qua ſumus vſi ſuperius, euidentiſſima ſanè, & perſpectiſſima. Cùm in confeſſo ſit apud ſapientes, Æternitatem mundi, tollere pietatem: Secundò, cùm vitæ futuræ Sempiternitas, impediatur ab Æternitate præſentis: quia ſi vita præſens eſt æterna, non poteſt eſſe futura, nec poſſumus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfecta cæleſtis apparebit, niſi deleta terreſtri, vt propter cæleſtem, neceſſariò remouenda ſit terreſtris: vbi autem finis eſt, fuit principium: efficitur vt hæc vita, tanquam corruptibilis, fugax, inferior, debilis, fragilis, quo ſuccedat melior, ſit interitura: nec æternum debere fuiſſe, à quo fugiendum Philoſophi, abſtinendúmque crediderunt:

Humana creatio trahit etiã vna ſecũ creationem cæterorum.

Finis philoſophiæ, cultus Dei.

Sapientib. hæc vita fugiẽda.

Maxima vtilitas è philoſophia petitur.

Non eſt tanti mundus, vt æternus eſſe debuerit.

Vita huius ſempiternitas impeditur præſentis Æternitate.

Aderunt: nec æternum eſſe, vel eſſe debuiſſe, cuius Æternitas ſit melioribus bonis impedimento. Huic adiuncta ea ratio eſt, qua poſſit intelligi, mundum nec fuiſſe perennem, nec eſſe debuiſſe, nec futurum eſſe, ex Iamblicho, qua diximus, Melius non eſſe prorſus, quàm malè eſſe. Cùm autem mundus potius in ſtatu calamitoſo, lugubrique ſit, *Melius nõ eſſe prorſus quàm malè eſſe.* malis, quàm bonis affluentior, nulli non modò perfectam lætitiam, ſed mœrorem afferens, idq; ſemper, quandiu mundus fuit: Iamblichus autem aſſerit homini prauo, vtiliorem eſſe mortem, quà vitam, his verbis τῷ μοχθηρῷ βέλτιον τὸ τεθνάναι, ἢ τοῦ ζῆν. videtur certè aliqua ratione poſſe deduci, ſi quis totam hanc conſiderationem explicet, cum iudicare potuiſſe, mundum, qui refertus miſeriis ſit, & potius in malo, ac triſti ſtatu, quàm bono, ac delectabili (vt in quo non ſolum leuium gaudiorum, ſi qua ſunt, per mortem ſit abolitio, verùm nemo ſit mortalium, quem non potius vexatio, quàm lætitia, in omni vita tenuerit) huiuſcemodi mundum, nec natura ſemper eſſe debuiſſe, nec prudentis eſſe, Æternitatem eius aut optaſſe, aut crediſiſſe, cùm melius ſit, iniucunda, laborioſa, non eſſe, quàm eſſe. Hæc ratio poteſt ex Iamblicho duci. Ea verò euidentiſſima eſt, qua non ambiguè, non inuolutè, ſed clarè, apertéque dixit, à diuiniſſimo Verbo, iuxta Platonem, viſibilem mundum repertum, & inſtructum: ἕως ἂν ἐξεύρωμεν τὸν ὅλον κόσμον ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος, ὁρατόν: Philoſophandum, inquit, donec vniuerſum *Viſibilis mundus inſtructus à diuiniſſimo Verbo.* mundum, aut ornatum reperiamus, quem omnium diuiniſſimum Verbum poſuit viſibilem. Qua potuit clariore voce creatio deſignari, decantari, prædicari? Quid aliud ve-
B tuſtiſſimus Iob? Spiritus eius, inquit, ornauit cælos. Quod λόγος Iamblicho & Platoni, hoc Ratio, Spiritus, Ingenium, Sapientia, ipſi Iob. Ea quoque clariſſima ratio eſt, quòd humanam creationem totam attribuit Deo ſummo, in præteritum tempus prædicans eum, non facultatem modò ſeſe ſupra mundum, ad aſpectum rerum diuinarum attollendi homini dediſſe, qui ſit finis rerum humanarum, verum etiam duces, cuſtodéſque, à quibus arcanis documentis agamur ad recta, adhibuiſſe. primum ſic perhibet: τὴν γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτην φύσιν ὅσην ἀνθρώποις θεὸς δέδωκε κατιδεῖν: Pulcherrimam omnium ac diuiniſſimam Naturam, viuendo, & contemplando, philoſophandóque aſſequamur, quantam dederit hominibus Deus aſpicere. Ecce datum hominibus à ſummo Deo, tum cum eos creauit, ſpiritum Diuinitatis ſuæ ſimilem infudit, mente, intelligentia decorauit, vt creatorem ſuum, cuius eſt pulcherrima natura, noſcerent, ad ſcientiam eius *Mens hominibus à Deo conceſſa cur.* aſſurgerent, vt venuſtiſſimam naturam aſſecuti, in vero beatitudinis regno collocarentur. Hoc fuit à principio, cùm Deus hominem tam inclytum, nobilémque fecit, & ſuper omnes animantes ſubleuauit, eúmque paulominus, quàm Deum nobilitauit. Fuit hoc in exordio, fuit cùm legibus cuncta ſuis diſponerentur. De cuſtodibus autem datis, Oportet, inquit, ad omnia, aciem mentis inflectere: διαφερόντως δὲ δεῖ τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς εἶδος, ὅσπερ δαίμονα ὁ θεὸς ἑκάστῳ δέδωκε, καὶ ὅσπερ ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἴρει πρὸς τὴν ἐν οὐρανῷ ξυγγένειαν. Quod eſt, Cum primis autem, præſtantiſſimum animorum genus, quòd Dæmonem Deus vnicuique dedit, idq; eſt, quod nos è terra tollit ad cæleſtem cognationem. Sentit Iambli-
C chus Deum non hac modò parte hominem nobilitaſſe, quòd ei ſimilitudinem ſpiritus ac Diuinitatis ſuæ dedit, extulitque adhibita ratione & ſapientia ſuper omnes animantes, ſed etiam ſublimiores ſpiritus, ſocios & comites adiecit, à quibus vt ducibus præſidibúſque gubernaretur. Hócque quando factum ſit, Plato docebit in Timæo, cùm ſator *Sublimiores ſpiritus comites hominibus dati.* hominum, atque Deorum, creato mundo, allocutus eſt Dæmones, ſiue Angelos, paulò antè cum mundo ſatos, vt alerent, fouerént que homines, & cuſtodirent. Sunt alia plurima, quibus poſſim, ſi velim, docere, claras edidiſſe voces Iamblichum ſuper creatione rerum factarum & inuentarum, cùm prius non exiſterent, ſiue natura ſecreta, ſiue voluntate, certáque perſuaſione huc eum vocante.

Crantorem Platonicum, vitam præſentem condemnaſſe, eique non eſſe & mortem antepoſuiſſe. Quo ſequitur improbatio Æternitatis mundi. Idem ex Ariſtotele infertur.

CAPVT XIX.

SIMILIS probatio poſſet, ſi verum eſt quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi voluiſſe, ſeq́; dictis Platonis violenter ad hanc ſententiam adiuuiſſe. Quicunque enim volunt fuiſſe ſemper mundum, volunt quia videtur eis melius ſemper aliquid quàm nihil fuiſſe. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuiſſe cur ob hanc cauſam deſideraret mundum æternum, quem dicit eſſe miſerorum mortalium habitaculum, vitámque datam non ad voluptatem, ſed ſupplicium. Plutarchus in conſolatione Apollonij, hæc de eo perhibet: πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν ὥς φησι Κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ πάλαι κέκλαυσται τἀνθρώπινα, τιμωρείαν ἡγουμένοις εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον, συμφορὰν τὴν μεγίστην: Multis, inquit, & doctis viris, vt inquit Crantor, non nunc, ſed olim deploratæ ſunt res humanæ, arbitrantibus vitam eſſe ſupplicium, initiúmque naſcendi hominem, maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur eſt naſci, ſi vita ſupplicium, certè non aliud deſiderant, qui mundum retro ſempiternum deſiderant, quàm ſempiternas hominum calamitates, ſempiterna ſupplicia. Sunt enim cum æterno mundo, etiam æternæ vitæ, calamitates æternæ. Aeternáſque hominum calamitates, æterna ſupplicia cupiunt, qui cupiunt mundum æternum. Nec ſolum non meliora ferunt nobis, ſed deteriora. Melius eſt enim aut minus malum, paucis annis, quàm innumerabilibus fuiſſe miſerum. Non ſolum igitur horum iudicio, non debuit æternus, ſed etiam nunquam eſſe mundus. Vera certè ſententia, niſi ſpes melioris vitæ iuncta cum abolitione præſentis nos ſolaretur. Nam vitam fugacem veluti vmbram, & quod grauius eſt, miſeriis & incommodis refertam, melius erat nunquam hominibus contigiſſe. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundum, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cùm nullus malorum finis adſit illis. Eandem rationem ducet ex Ariſtotele, qui volet: quem autor eſt idem Plutarchus, ſimilia fermè de repudianda, nullique ſapienti magnopere expetenda vita prodidiſſe, eodem libro ſcribens: Hoc Ariſtoteles teſtatur etiam Silenum Midam docuiſſe. Sed melius, inquit, eſt ipſa Philoſophi verba ſubiicere. Dicit hæc in eo qui inſcribitur Eudemus, vel de Anima: Quocirca ô optime omnium, & beatiſſime, præter quàm quòd beatos, & fortunatos eſſe defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut inſultare maledictis in eos, pium, ac ſanctum, vtpote contra eos, qui meliores effecti ſunt, non ducimus. Hæcq́; adeo priſca vetuſtáque decreta apud nos perſeuerant, vt nemo neque temporis initium, neque qui primus poſuerit recordetur, ſed infinitum æuum ſemper vti lex inualuerunt. Ad hæc autem cernis per ora hominum iam multis pridem annis circunferri. Quid hoc? inquit. Et ille ſubiiciens, Quòd videlicet non naſci optimum quidem omnium, & melius eſt mori quàm viuere. Quod multis quidem à Deo teſtimoniis comprobatum fuit. Hoc quidem illi Midæ dixiſſe Silenum dicunt, poſtquam ipſum in venatione cepiſſet. Roganti autem, ac ſciſcitanti, Quidnam ſit hominibus melius, omniúmque maximè eligendum: primum quidem nihil dicere voluiſſe, ſed tacuiſſe. cùm verò tandem omni conatu reſponſum extorſiſſet, tum denique coactum reſpondiſſe, Fortunæ ærumnoſæ, & aſperæ diurna progenies, quid me cogitis dicere, quę præſtaret vos ignorare? Iucunda enim vita eſt, ſuis cuique malis ignoratis. Optimum primùm hominibus non naſci, natos autem quàm primum mori. His dictis ſubdidit Plutarchus: δῆλον οὖν ὡς οὔσης κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνάναι διαγωγῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφήνατο: Claret igitur eum pronuntiaſſe, melius agere cum mortuis quàm viuis. Hæc igitur eùm Ariſtoteles ipſe proferat, videtur certè in eadem ſententia fuiſſe, hominibus aut nihil prodeſſe vitam, aut melius fuiſſe non naſci. Cum quibus ſequitur execratio, deteſtatióque Aeternitatis mundi. Eorumq́; iudicium ſanius, & melior cupiditas probatur, qui iudicant mundum nec ſemper fuiſſe, nec eſſe debuiſſe. Euripides item eadem cenſuit, cuius carmen ſic vertitur à Cicerone:

Vita hominibus ad ſupplicium data.

Aeterna calamitates, ſi mundus æternus.

Optimum nō naſci.

Melius cum mortuis quàm cū viuis agi.

Tuſcul. 1.

Nam nos decebat cœtus celebrantes domum
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala.
At qui labores morte finiſſet graueis,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

Iudicant igitur omnes melioré mortem, quàm vitam. Sic Solomon laudauit magis mortuos quàm viuos. Eiuſmodi igitur vita, cui mors anteponitur, nō debuit eſſe ſempiterna.

Qui

A Qui cupiunt æternam, deteriora cupiunt: cupiunt calamitates, ob quas vitæ mors præfertur, ſempiternas. Similia grauiſſimum autorem Senecam ſenſiſſe videbis in libro de Conſolatione, vt veritas huius rei facile comprobetur, cui ſapientes adeo concordes aſſenſerunt: Nihil, ait, eſt tam fallax, quàm vita humana, nihil tam inuidioſum. Non mehercule quiſquam illam accepiſſet, niſi daretur inſciis. Itaque feliciſſimum eſt non naſci, proximè puto, breuitate vitæ defunctos cito in integrum reſtitui. Hæc ille. Si feliciſſimum igitur eſt non naſci, non naſci autem eſt non eſſe: felicius ergo fuit, mundum paucioribus annis fuiſſe, quàm ſempiternis. Ac certè minus malũ fuit, ſi vita miſerabilis eſt (quia non eſſe, & feliciſſimum) vitam pauciorum annorum, quàm æternam fuiſſe. [*Feliciſſimum non naſci, aut breuem eſſe vitam.*]

Epictetum & Arrianum homines à Deo creatos, inq́ mundum, operum diuinorum ſpectatores introductos fateri.

Capvt xx.

EADEM ex cæteris Philoſophis aſſumi poterit probatio, ſi dictis eorum quis prudenter inſtiterit. Arrianus è Philoſophis, aut Epictetus, confeſſus eſt ad bene, beatéque viuendum, homines à Deo creatos: ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώπους ἐπὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐπὶ τὸ εὐσταθεῖν ἐποίησε. πρὸς τοῦτο ἀφορμὰς ἔδωκε, τὰ μὲν ἴδια δοὺς ἑκάστῳ, τὰ δὲ ἀλλότρια. τὰ μὲν ἀκώλυτα, καὶ ἀναγκαστὰ, καὶ ἀφαιρετὰ οὐκ ἴδια. Quæ ſunt, Deus omnes homines ad felicem, optimúmque ſtatum creauit, ad hoc occaſionem dedit: alia propria [*Ad quid homines nati.*]
B largitus vnicuique, alia non propria. Sed quæ non ſunt libera, coacta, & quæ auferri poſſent, non propria. In his quis eſt, qui non cernat, apertam mundi creati confeſſionem? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & ſapiens, optimusq́ ille Deus dicitur homines ad felicitatem, optimámque conditionem creaſſe? Quæ quidem, ſi Moſen percuncteris, eſt, cùm creauit eos ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, dominatum ſuper omnes animantes dedit. Dedit ſapientiam, qua ſe contra malas cupiditates tuerentur, & in optima ſeſe conditione, beatæq́ vitæ actione continerent. Hæc omnia reſpiciunt primordium, non perennem dependentiam: nec ſine principio, ſi ſpectes altè, poteſt intelligi, vt Deus creauerit, ad felicitatem occaſionem dederit. Semper enim fuit hæc occaſio, ſi fuit mundus æternus. Qui ſi æternus fuit, nulla fuit ad felicitatem, & εὐσταθεῖν, compoſitámque vitam occaſio, ſed fuit potius ad infelicitatem, ad confuſionem. Idem Epictetus, & Arrianus (pauca enim è multis) τὸν δὲ ἄνθρωπον, θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem verò ſpectatorem ſui, & operum ſuorum introduxit, nec ſpectatorem modò, verum etiam interpretem. Quæſo Philoſophi, quando ſpectator in mundum introductus eſt homo, ſi fuit æternus mundus? Nullum enim fuit vnquàm tempus, in quo non homines ſpecta- [*Cur homini data ſapiētia.*] [*Homo ſpectator & interpres Dei.*]
C tores Dei affuiſſent. Introducuntur enim prius abſentia: æterno mundo, humanum quoque genus æternum. Quomodo igitur introductus homo, quaſi prius non adeſſet? Nec defendes vnquam per introductionem ſempiternam. Nam tametſi poſſet æterna creatio, æterna prouidentia dici, abſurdè tamen diceretur inductio ſempiterna, cùm inductioni ſit abſentia neceſſaria. Repetit eadem Epictetus: πῶς δὲ γίνεται, ὡς διέταξεν αὐτὰ ὁ διατάσσων, διέταξε δὲ θέρος εἶναι, καὶ χειμῶνα, καὶ φορὰν, καὶ ἀφορίαν, καὶ ἀρετὴν, καὶ κακίαν, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητας ὑπὲρ συμφωνίας τῶν ὅλων. ἡμῶν δὲ ἑκάστῳ σῶμα καὶ μέρη τοῦ σώματος, καὶ κτῆσιν, καὶ κοινωνοὺς ἔδωκε. Quæ ſunt, Quomodo fiunt hæc omnia? Quemadmodum inquam moderator ea moderatus eſt? Aeſtatem iuſſit eſſe, hyemem ſuccedere, ſtatuit abundantiam & caritatem, terræ virtutem dedit, dedit & vitium. omnes id genus contrarietates pro concordia rerum. Vnicuique verò noſtrum dedit corpus & membra corporis, poſſeſſionem & participes. Hæc Epictetus. quibus omnibus, rerum diſpoſitarum non æternus, ſed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura voces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauiſſimus Romanæ Philoſophiæ ſcriptor, exordium mundi ſæpe fatetur, cùm nominat fundatorem eius, cùm docet, qua ratione cuncta diſpoſuerit. Denique ait in Epiſtolis: A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis, ſordidiſque alterna dies. [*Ordo quidem rerum, ſed inchoatus.*]

Ex ſententijs Plutarchi de mundo, Principijsq́; eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica, Reſponſionis contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & caſum defendens, effudit. D

Capvt XXI.

P'utarchus excuſatur, Lucretius argui tur impietatis.

SVPEREST, vt quoſdam de mundo Philoſophorum non ferendos errores coarguam, Plutarchi ſcilicet & Lucretij. Nam quæ vel Ariſtoteles, vel Platonici quidam in diſputatione de mundo peccauerunt, ſuperius declarata ſunt. Quanquam protinus in ipſo ſermonis limine vera ſeſe offert reſponſio, quòd Plutarchus non ex ſua ſententia, ſed Platonis & aliorum quorundam loquitur. Lucretio verò ſi leporem poëticum detraxeris, nihil ferè boni reliqueris. Quippe qui eam ſectam ſit profeſſus, cui certum eſſet, nihil quod à ſuperioribus ingenio præclaris philoſophis dictum eſſet, aſſerere: & quaſi ruſtica coacta manu, in Philoſophiæ campos lutulentis pedibus inuaſerunt: ſed celeriter reiecti, latrare tamen non deſtiterunt. Videas homines loqui velut furentes mirificas animorum phantaſias, monſtráque terrifica, quales quibus elleboro ſit opus: vt pariter cum illis deſipiat, qui ſeſe maleſanorum delyriis opponat. E Plutarchus igitur in eo quem de Satu animi in Timæo Platonis inſcripſit, principio ſic ſcribit: κόσμον τὸν δὲ φησὶν ἡράκλειτος, ὅτε θεῶν τις, ὅτε ἀνθρώπων ἐποίησε: Hunc mundum Heraclitum dicere, neque Deorum quenquam, neque hominum feciſſe. Quaſi, inquit, timeret, ne Deo excluſo, aliquem hominem ſuſpicaremur creaſſe mundum. Non ita ô Plutarche, ſed ſentiebat nec hominem vllum, nec Deum ex illis, quos colebant illa ſæcula, Mineruam, Apollinem, Dianam, feciſſe mundum. Dein Plutarchus proponit aduerſus Chryſippum rationes de materia prima, in quam cuncta mala, quæ ſuſpicabantur in creatione remanſiſſe, ſolebant reiicere, eſſe materiam ἀπειρίαν, αἰσχρὰν, καὶ κακοποιὸν, αὖθις δὲ ἀνάγκην πολλὰ τῷ θεῷ δυσμαχοῦσαν, καὶ ἀφηνιάζουσαν: Infinitam, turpem, maleficam, neceſſitatem quoque Deo repugnantem, & rebellem.

De materia prima.

Hæc quidem Plutarchus optimè primum refellit, mihíque mirificè probantur. Niſi Deus cuncta feciſſet, ſi neceſſitas in rebus ineſſet, non omnium dominus eſſet. Hoc impium & vſquequaque rationi diſſonum. Hic igitur laudo Plutarchum, ingenium plenis laudibus honoro. Cum verò Platonem, vel Chaldæos, Zoroaſtrémque ſecutus, animam quandam maleficam deſcribit, quæ teneret ante mundum Chaos, elementáque in confuſione, turbans inordinatè, rebellis Deo, repugnánsque creandi, hîc ego clamores continere non poſſum. Falleris ô Plutarche, & te quoque defendentem Platonem, contra Stoicos, & Epicureos, eadem incommoda ſequuntur. Arguebas Stoicos de neceſſitate, de repugnante materia: at idem & deterius flagitium, de anima malifica, ἀντιπάλῳ, aduerſante ſummo Deo. F

Plutarch. reprehenditur, de anima malifica.

Quid eſt enim quod poſſit Deo ſupremo reſiſtere? Iam non erat ille motus animæ, ſi fuiſſet, ſed elementorum confuſorum, inanimatorum velut ignis, & aquæ: ſic quoque non omnium Dominus, cui tu ſæpe ſubmittis omnia, ſceptrum rerum cunctarum dediſti, eſſet Deus. Qui quidem ſi eſſet, nullus ei in creatione obſiſtere potuiſſet, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhauſtæ bonitati Dei obſtare potuiſſet? Veritas igitur eſt, quòd ante mundum non fuit Chaos, vt veriſſimis rationibus Ariſtoteles euincit.

Neque fuit chaos neque anima ante mundum.

Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, vt veritas eſt, ab antiquiſſimis ſæculis deſcendens, fuit initium rude mundi, non æternis ſæculis ante mundum, ſed ipſum mundi rude exordium, maſſa mundi, primum fundamentum, cui iacto poſitóque, reliqua mundi fabrica ſuperextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamento ad ædificium.

Nullũ interuallum à fundamento ad ædificium.

Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Moſe nomine Hebraico rachaph, vnde Græcum addita ſyllaba ταραχὴ, Tarachi, vera fuit, ſed fuit non ab aduerſanti anima, ſed ipſo eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente, terribiliter ex aquis & abyſſo cæleſtes orbes elementáque diſiungente. Iam Plutarchus peccat, quòd Platonis in Timæo Phædróque animam, non verè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextúſque deſcribitur in Timæo, non eſt

omnis

A omnis anima,ſed anima cæli. Eodem quoque libro deſcribitur origo particularium animarum. In Phædro quoque ſcribitur de anima humana: ſed in Timæo generatur, in Phædro ſempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non eſt explicatum, ambagem hanc contradictionemq́; refugiente. Veritas igitur eſt primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus veritatem?) inconſtans fuit, quòd generatum & ortum in Timæo, ſempiternum in Phædro conſtituat. Deinde nuſquam eſt apud eum anima maliſica rebelliſq́; Deo. Sceleratum Magorum dogma. Si Platoni Chaos placuit, ſecutus eſt maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis humanis haberi debet. Aut ſi rectè, ſenſit Chaos nulla comitatum anima, ſed rudem elementorum confuſámque congeriem, turbatam non ab anima, ſed quia frigida pugnabant calidis. Ad poſtremum verè defenditur Plutarchus, veris auxiliis à dedecore redimitur. Non ex vbertate pectoris ſui ſanáque Philoſophia, qua florentiſſimum eius ingenium exuberauit, talia ſcripſiſſe, ſed ex Platone, Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata pluſquam lyncæis oculis euoluenda, ſub eadem maſſa bonis & malis iacentibus.

Anima cæli. *Plato inconſtans qui ortum, ſempiternum ſtatuat.* *Chao apud Platonem.* *Excuſatur Plutarchus.*

Diſſoluuntur vanæ Lucretij contra mundi creationem, rerúmque ordinem, calumniæ. Coarguitur neceſſariò ſenſiſſe prouidentiam rebus ineſſe, Omnia cauſa noſtri feciſſe Deum: quæ putaſſet Epicurus noxia, vel ſuperuacanea,
B *ſummam prouidentiam habuiſſe.*

CAPVT XXII.

LVCRETIO verò propter ſermonis inſolentiam quis reſpondeat? Meras enim, velut emota mente, crepat vanitates: ſed non poteſt ſic veritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam: *Impius Lucretius.*

Confringere vt arcta *Lib. 1.*
Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.

Videtur itē eā deteſtari religionē, quę peperit ſcelerata & impia facta:

Quin contrà ſæpius olim *Ibidem.*
Relligio peperit ſceleroſa atque impia facta.

Procedamus igitur per ſingula. Coëgit enim inuitum, vel incautum Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura eſt, ordo quoque eſt. Quid enim eſt aliud Natura, quā rerum naſcentium, creſcentium certus ordo, concentus, recta ratio? Si recta ratio & certus ordo rebus ineſt, qui Natura dicitur, vbi caſus, vbi temeritas, quā totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi conſtitutio ex concurſu temere cadentium atomorum? Vbi lapſus & interitus eiuſdem, nullo pręſide? Si vult ratione & na-
C tura diſcutiendos eſſe terrores, vult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quàm Deum eſſe, réſque humanas eum ſcire & attendere? Quæ maior ratio, hominúmque conſenſus, quàm mundum conſiliis vnius maxime ſapientiæ gubernari? Quæ natio tam effera, id non confeſſa eſt? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipſarum teſtimoniis prædicatur? Vult autē ratione nos vti Lucretius, & eius auxilio terrores vanos, falſáſque opiniones diſcutere. Ipſa igitur hæc ratio, docet eſſe falſiſſima, quæ libris illis ſcripſit. Præterea quid ſibi vult quod proſequitur? *Natura, eſt ordo rerum.*

Quippe vbi non eſſent genitalia corpora certa, *Ibidem.*
Qui poſſet mater rebus conſiſtere certa?
At nunc ſeminibus quia certis quæque creantur,
Inde enaſcitur, atque oras in luminis exit
Materies vbi ineſt cuiuſque, & corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quòd certis in rebus ineſt ſecreta facultas.

Audis vt ſeminum certos ac pręſcriptos ordines fateatur? Vt rerum formas inuariabiles, conſtantes, æternosq́; reditus rerum naſcentium? Hæc conſtantia & certus ordo ſeminum, quid eſt aliud, quàm conſilium Dei, quod Moſes explicuit datum, cùm cuncta producerentur? Dixítque Dominus, Producat vnumquodque iuxta genus ſuum, habens *Certus ordo ſeminū quid.* *Gene. 1.*

ſemen in ſemetipſo. Vides ordinem, ſecretamq́; facultatem, quam Lucretius agnoſcit & D fatetur fuiſſe imperium Dei. Secreta rerum & certa facultas arguit quandam ſapientiá inuentricem & præſidem. Certa quoque genitalia corpora, quod Ariſtoteles & priſci plenis vocibus prædicauerunt, temeritatem tota Natura exulare cogunt. Proteſtantur artificis mirabilem, quæ dedit ordinibus, perennitatem, ſapientiam. Situs ille genitalium membrorum probat aliquem conſilio, ſolertiáque potentem: Non caſu, fortuitóque ve-

Conſilio non caſu membra humana facta.

niſſe tale, tantúmque artificium, quod perennem ſuppeditaret originem. Nam qua temeritate veniſſet, eadem breui concidiſſet. Cito enim cadunt, quæ temeritas inueniſſet. Per tot annos ordo naſcendi ductus eſt, idem ſemper & ſimilis ſui. Quòd igitur creantur quæque ſeminibus certis, arguitur ratio magna, mundi præſes, ingentium operum opifex, Naturæ rector, arguitur ſpiritus intus alens. Quòd verò deteſtatur eam religioné,

Malefica religionis & vera ſanctaque effecta.

quæ peperit ſcelerata & impia facta: Ergo laudabilis & ſancta, quæ ſanguinem humanú fundi prohibuit, ſcelerata ſacrificia ſuſtulit, iter hominibus ad innocentiam aperuit: eos ſumma charitate, modo ſequantur, deuinxit: cuncta flagitia ſummouit. Quòd ſi mala, nefariáque

Tantum relligio potuit ſuadere malorum,

Certè quæ tot bona quotidie ſuadet, exoſculanda, ſummis laudibus efferenda. Vera generis humani magiſtra iudicanda. Hæc ad alia fatetur, ſuadet, mundum non temere, ſed conſiliis æterni Dei fuiſſe creatum. Alias autem rationes, quas Epicurus, non contra creationem, ſed contrà quale retulit Moſes, inuexit, ſuperius diſcuſſas nó repetam: quòd E Deo nullum emolumentum gratia noſtra præſtare poteſt, vt cauſa noſtra mundum moliri voluerit: Quòd tanto antè tempore quietum nihil illicere debuit, vt cuperet vitam mutare priorem. Fas enim eſſe, rebus nouis ſtudere eum, cui veteres obſint: ſed cui nulla omni anteacto tempore ægritudo accidiſſet, cùm pulchrè degeret æuum, non potuiſſe amore nouitatis accendi. Nobis quoque non naſci nihil mali fuiſſe. Reſponſum enim ſuperius, Maiorem eſſe bonitatem, charitatémque diuinam, quàm cuiuſuis hominum. Nec

Maior Dei bonitas quàm hominum.

ſi homines remunerantur, qui beneficium dediſſet, eadem ratione Deum eos remunerari, à quibus beneficium accepiſſet: ſed cuius omnes virtutes ſunt virtutibus humanis in immenſum maiores: ſic benignitatem & clementiam tanto noſtra eſſe debere maiorem, quòd noſtra remuneratur à quibus accepiſſet, illa gratificatur à quibus nihil accepiſſet. Improbatur etiam & criminibus inceſſitur à mortalibus amicitia, quæ remunerationes expectat, mercatura dicitur, non amicitia. Contrà, ſummis laudibus tollitur, vera charitas iudicatur, cum gratificatur amicus amico, nullius remunerationis cauſa, ſed ſola bonitate ſua. Deo quoque ſimillimi iudicátur, qui beneficium inimico contuliſſent, qui pepercilſent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficium dare creandi mundi, à quibus ni-

Vera Dei bonitas in creatione.

hil accepiſſet. Sic enim magnitudo bonitatis ſuę cognita fuit. Quòd autem Deum creando mundo, vitam mutaſſe priorem, & quaſi tædio prioris ætatis accuſas ad creationé veniſſe, magna cæcitas, inexpiabilis error. Si Deus cauſa noſtri, non ſua, creauit, cur putas eum vitam mutaſſe priorem? Mutaſſet, ſi propter ſe mundum feciſſet, ſi quaſi male prius F habitans mutare ſedes, reficere domum ſtatuiſſet. Hoc ſtulti dicant: ſapientes auté, Deo ſemper vbertate felicitatis ſuæ circunfuſo, nunquá ſempiterna gaudia ſua defuiſſe. Quibus cùm bonitas quoque par adeſſet, alios eius efficere participes voluiſſe: Id autem in Aeternitate fieri non potuiſſe. Solus enim ipſe potuit æternus & lætus eſſe lætitia ſempiterna. Homines igitur & Deos feciſſe, terras hominibus, Diis cælum, vtriſque cælum & terras, vt maieſtatem ſuam noſcerent, colerent, paritérque ſecum beati eſſent. Quod in tempore duntaxat, in Æternitate minimè fieri potuiſſet. Solius enim eius æternú æuú. Sed his facilè reſolutis, quæ mouere forſan aliquem poſſent, quæ poſuit Epicureus idem probaturus temere & fortuito, non à Deo creatum mundum, quòd tantis culpis ſubiectus ſit, quòd magna vbique temeritas & inordinatio, & confuſio, refellantur.

Ibidem.

Principio quantum cæli tegit impetus ingens,
Inde auidam partem montes, ſyluæque ferarum
Poſſedere, tenent rupes, vaſtæque paludes,
Et mare quod latè terrarum diſtinet oras.

Plagæ mundi caloribus & frigoribus inhabitata.

Hæc Lucretius. Ad hæc, quòd duæ maximæ mundi partes, aliæ feruoribus, aliæ gelu aſſiduo mortalibus ſint ablatæ: quidquid autem arui reſtet, ni vis humana reſiſtat, breui ſentibus obducatur. Et cùm iam latè virere, floreréque fruges cœpiſſent, partim nimiis

feruori-

A feruoribus Solis, partim hymbribus gelidiſq; pruinis auferri: Vexari violentis flatibus ventorum. Ad hæc cur feras horriferas, hominibus infeſtas alant mare & terræ. Cur anni tempora morbos apportent. Quare mors immatura vagatur. Cur infans humi proiectus, contrà quàm bruta, indigus opis, implet locum vagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus eſt mœnibus altis, quibus ſe tueantur. Quibus omnibus Epicureus nitebatur probare, mundum non Dei conſilijs, ſed temeritate & caſu emerſiſſe, cuncta Fortuna gubernante. Ad quæ è veriſſimis Naturæ theſauris rationes depromptas, poterit, qui voluerit, obiicere. Principio vt in omni cauſa, atque opere, qui bonis ſilentio prætermiſſis, mala & accuſationi obnoxia perſequeretur, improbus haberetur: ſic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatus mundi, tacitis, ea tantum inſectetur, quæ calumniandi locum præbere poſſent. Verè enim dixit grauis orator*, Sed eſt iniqua in omni re accuſanda, prætermiſſis bonis, malorum enumeratio, vitiorúmque ſelectio. Innumerabilia ſunt in mundo, quæ non admirari modò ſapientes, ſed obſtupeſcere coëgerunt. Nec ſatiare ſeſe conſiderando illi potuerunt. Improbantur, ſtultique dicuntur, qui vel ignem, vel aquam, vel ferrum conuitiis inſectentur, quòd aliquas clades ab his importatas audiamus. Denique nulla res, cunctorum iudicio, vtilis, neceſſariáque iudicata, quæ non ob aliqua adiuncta incommoda vituperari poſſit. Conſideranda ſunt igitur longè plura ac meliora, quàm pauciſſima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quàm diuina virtus ſit, vult noſcere, non vrbes euerſas malorum loquacitate,
B ſed innumera bona bonorum eloquentia parta conſideret. Vt igitur dem, in tanto bonorum numero, quædam mala interueniſſe, non prorinus aſſequeris vt calumniari mundum, mentémque magnam, qua gubernatur, tollere poſſis. Sed præter hoc reſponſum, mihi non modò calumniæ patere non videntur, quæ Lucretius obiecit, vt non minus in his ipſis prouidentia vigilaſſe, ingeniúmque ſuum exercuiſſe videatur, quàm his, quę claram prouidentiam proteſtantur. Montes, Syluæ, vaſtæq; paludes, & mare latiſſimum Lucretio viſæ ſunt, quæ prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principio. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibiliſque venuſtatis cauſa factum videatur: vt ſi montes in terris non adeſſent, multa mala cum dedecore conſecutura fuiſſe videantur. Cernentur autem mala montibus abſentibus, ſi commoda venuſtáſque his præſentibus conſiderentur. Imprimum coërcetur montibus rupibúſque celſis mare, ne proſiliat in terras: in eos duriſſimos, & inexpugnabiles carceres illidit fluctus inſanos. Hic rabies efferata quieſcit. In montibus cælum ſaluberrimum, defecatus aër, corporibus firmandis aptus. Et cùm graue cælum infeſtat æſtate habitantes in plano, qui tenent montes, locorum celſitudine, cælique bonitate à morbis defenduntur. Hic amœniſſimi ſeceſſus, hic ſaltus opaci, virides ſyluæ, ad voluptatem, vitámque quietiorem iucundiſſimæ. Secedit in montes innumerabilis hominum multitudo, ſeceſſus illos ſacros, ſyluáſque viridantes & propiora cælo loca adamantes. In campis nulla grata oculis varietas, eadem ſemper terrarum facies. Mõtes au-
C tem mirabili varietate diſtinguuntur. Hic valles vmbroſæ. Hic latè proſpectus oculorũ. Nunc tumulus ſurgit, nunc caua vallis hiat. Nunc pendet rupis, nũc occurrit nemus vmbriferum. Nihil in montibus ociatur. Nam ſyluæ tum gratiſſimæ ſunt, tum præbent nobis omne genus materiam ad humanos vſus maximè neceſſariam. Tum feras, animaliáq; manſueta nutriunt, quæ cauſa hominum eſſe facta, declarat, quòd his ſoli homines vtuntur. Qui feras item perſequentes, tum earum venatu victitant, tum exercentur: firmant vires corporum: Incredibilis eſt lætitia perſequendis eis. Ad poſtremum, magna montiũ neceſſitas. Sine his nec hominum vita ſuſtineri, nec vlla in terris venuſtas inueniri poſſet. Quis eſt enim, qui neſciat, ſi non eſſent fontes & flumina, maximis incommodis humanam vitam fuiſſe vexandam, imò verò defecturam breui? Montes igitur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aër: hic deſtillat, defluitque in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Hæc ad vrbes in plano ſitas deſcendentia, deferunt ſecum quæ nullius ore numerari poſſunt bona. E montibus Æthyopiæ oritur, labitúrque per varias terras Nilus. Heluetiorum montes quatuor inclyta flumina mittũt in varias terras, Danubium in mare Euxinum, Padum in Italiam, Renum per Germaniã in mare Oceanum, Rhodanum in Galliam. Sic è monte Tauro, Tigris & Euphrates. Denique cuncti fontes, è cauernis illis, latiſſimíſque ſpecubus oriuntur. Quid eſſet autem humana vita ſine fontibus, & fluminibus? Qui igitur accuſauit montes, eóſque temere

Incõmoda vita quamuis.
Ea tãtùm inſectatur improbus quæ mala putantur, bona verò ſilentio tranſigit.
** 3. de Legib.*
Nihil tam cõmodum quin incommodum videri poßit.
Lucretius calumniator rerũ diuinarũ.
Ordo admirabilis & pulchritudo partiũ vniuerſi.
Montes.
Syluæ.
Campi.
Feræ.
Animalia mitia.
Fontes.
Flumina.
Cauernæ.
Nilus.
Flumina quatuor è mõtib. Heluetiorũ.
Fontium commoditas.

terras occupaſſe putauit, nec eorum vidit commoda & neceſſitatem, diuinámque creã- D
dis eis prouidentiam non perſpexit, is ſine dubio dementiſſimus fuit. Quorum accuſa-
Feræ ad quid creata. tione expiata, purgata eſt etiam culpa ſyluarum, quæ tametſi tenẽtur à feris, tamen feræ
ipſæ, ad vtilitatem, voluptatémque noſtram deſeruiunt: vt, ſi non feciſſet Deus, facienda
fuerint ab hominibus earum luſtra: tum maiores capiunt homines è ſyluis fructus quàm
Paludes, lacus, mare. feræ, vt proptet homines factæ, non propter feras apertè naſcantur. Venio ad paludes, &
lacus, & mare, quorum non minor neceſſitas & vſus, quàm montium, ac ſyluarum.
Híncque primum aggredior. Quanto melior Lucretio & Poëta & Philoſophus fuit?
qui colluſtrans oculis opera mundana, inq; his lacus & paludes contemplans, ea non te-
meritatis, ſed ſummæ prouidentiæ, diuinæq; bonitatis munera iudicauit, & inter præ-
cipuas Italiæ laudes aſcripſit:

An mare quod ſuprà, memorem, quódque alluit infra?
An'ne lacus tantos, cælari? maxime téque
Fluctibus & fremitu aſſurgens Benace marino?

Laudauit igitur mare, lacus, ad pulchri-
Præcipue 2. de nat. Deor. tudinem Italiæ data, non ad infamiam prouidẽtiæ putauit. Marcus igitur Tullius omni-
bus laudibus Lucretio ſuperior, quantus eſt in explicanda diuina prouidentia? quæ per-
ſpicitur in his, quæ mari, lacubus & paludibus naſcuntur. Duos igitur vni Romanos op-
pono, quanquam nulla ratione conferendos, Lucretio, ſiue patrij ſermonis elegantiam,
Lacuum commoditas. ſiue mentis diuinitatem compares. Lacus igitur in Terris etſi prohibent habitationes
humanas, non tamen tollunt commoda, decorem, neceſſitatẽ. Neque enim erant omnia E
caſis, domibus, palatiis replenda. Pars terrarum ad vrbium ædificia, pars ad agros, vnde
victitarent homines, parabatur. Vt hominibus replere terras venuſtiſſimum fuit, ſic re-
plere piſcibus maria, lacus, paludes. Non decoris tantùm, quòd diuerſi generis animalia
Animalium vſus. nata ſunt, terreſtria & aquatica, verum etiam & is, quòd cibus ex omni loco datus homi-
Mare ad quid creatum. nibus fuit, perſpectus eſt. Ad poſtremum doceo, ſummo conſilio, magna neceſſitate, ma-
re factum eſſe latiſſimum, ipſiſq; terris longè magnitudine, vaſtitatéque amplius. Nec ſe-
Aëris vſus. cus fieri potuiſſe, nec debuiſſe. Omnium rerum quibus animantium vita ſuſtinetur, ne-
mo eſt qui neſciat, aërem maximè neceſſarium. Eo viuunt, ſpirántque animantes, eodem
olfaciunt, eodem vident. Nubes item & vapores, atque hymbres, ad vbertatem, fœcun-
ditatémque terrarum neceſſarios eſſe quis neſciat? Hoc igitur tam ſalutare, & omnibus
terris vniuerſale beneficium, qui rectè conſideret, nobis mare miniſtrat. Nunquam citra
Solis commoditas. mare contigiſſet. Tantundem eſt ad id in terris mare neceſſarium, quàm Sol ſupernus.
Sol igitur ſuper immenſas aquas, quę per vniuerſum terrarum orbem circunquaque dif-
fuſæ ſunt, flammas euomens, eáſque irrequietis ignibus excoquens, & reſoluẽs, elicit re-
parátque aërem, quo tota inter cælum ac terras regio repleta, ſuggerit animantibus ſpi-
racula, recreat hauſtus, frigiditate ſua, cotdis æſtuantes calores. Is, vt dixi, reficitur, repa-
tatur, renouatúrque ſemper extractus è mari, rapidi potentia Solis. Qui quanquam èlici-
tur etiam è terris, at is perexiguus eſt, vt niſi magnitudo maris, aquarúmque numerus
tantus adeſſet, nulla ratione tantus aër fuerit reparandus, exhauriendúſque quantus ad F
omnem mundum ſatis eſſet. E mari quoque trahitur alia euaporatio, quæ coacta, denſa-
Maris commoditas. táque in nubes, preſſáque vt ſpongia, ptotinus hymbrem ingentem demittit in terras. Is
gremio telluris exceptus, magnus alit, magno permiſtus corpore fœtus. Niſi igitur tan-
tus, quantus eſt numerus aquarum, fuiſſet creatus, niſi ſeſe per omnes terras mare diffu-
diſſet, nec aër reparari potuiſſet, nec nubes è mari ſublatæ, terras hymbribus fœcundaſ-
ſent. Vtilius igitur fuit animalibus, & ad eorum vitam magis neceſſarium, vt fieret latiſſi-
mus aquarum cumulus, quàm vt vbi nunc mare decumbit, eſſet habitabilis terra: quę nec
ipſa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus ptopter ſterilita-
tem potuiſſent: ipſiq; animantes nec nati fuiſſent, & ſi nati, reſpirare poſtea non potuiſ-
Lucretij cæcitas & imperitia. ſent. Hanc calamitatem, quia contra Naturam arma ſuſceperat, & in eam ſcripturus ve-
nerat, videre Lucretius non potuit: cui viſum eſt, caruiſſe conſilio & prouidentia, quòd
mare tantum terrarum occuparit. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda com-
moda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piſcéſque omnigenos, quibus ma-
xima pars humanæ vitæ ſuſtinetur. Venio ad perpurgandas alias accuſationes, quòd
Feruores & frigora terræ ad quid. aliæ terræ propter feruores, aliæ gelu aſſiduo ſint mortalibus ablatæ. Eadem atque ſupe-
rius, Naturæ calumniandæ dita cupido. Principio deprehenſum eſt, nullas eſſe terras vel
ob frigora, vel calores, non habitabiles. Deprehenſum eſt, eos falli, qui vel Zonam torri-
dam, vel

Adam, vel duas frigidas inhabirabiles exiſtimaſſent. Inuentúmque eſt, nec tam ſęua frigo-
ra, nec tantos eſſe feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colarur,
quiſque locus hominum cultu teneatur. Omnis enim regio, quæ Solis rectis radiis ſub-
iacet, à Tropico Cancri, ad Capricorni, innumerabiles ſuſtiner habitatotes. Mitius qui-
dem cælum noſtrum, ac temperatius, ar & illis ſunt ſua bona, quæ nos in terris produci
noſtris cuperemus. Illíque ad æſtus aſſueti tam iucundè ac bearè viuunt in ſua, quàm nos
in noſtra regione. Cunctis Natura proprium quid gratificata eſt. Si quid aduerſi dedit, *Natura omnibus gratificata.*
remedia quoque, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoque
Zonas, quæ polis rectè ſubiacenr, vbi neceſſario ſunt dies ac noctes remporibus variis *Zonæ.*
bimeſtres ac trimeſtres, vidi qui ferrent nõ modò facilè ab hominibus habitari, ſed vſq;
eò cælum illud remperarum eſſe, vt binas ac ternas fruges ſingulis annis legant. Cui ra-
tio quoque aſtipulatur. Quo tempore Sol aſſiduus ſuper terris immoratur, fruges matu-
rari, produci de terra cuncta bona. Denſiores autem tenebræ, menſem duntaxat ingra-
ueſcunt. Hæc vidi qui vidiſſent, fideliſſiméque referrent. Non illic mare glaciale eſt. Tum
ſi glaciale, habitabile quidem, & veſtigia pariens. ſuper aſtricta glacie caſas figunt, dum
gelu durara ſolidæ terræ modum præbet. illic negociantur. Vbi reſolutio propinquar,
tollunt vrbem, redeunt in rerras. Vbique igitur fuir diuinitus conſultum. Cur porrò ra-
cuit Lucretius, qui queritur æſtus & frigora, quæ ſolis facit acceſſus, ac diſceſſus, diuinũ,
quo Sol it, reditque ſingulis annis, ordinem, nunc hyemes, nunc æſtates efficiens? Quo *Temporũ anni viciſsitudines.*
B quid diuinius? Dum nobis hyems neceſſaria, frigoráque grauidanr terram, & in viſcera
naruralem calorem reiiciunt, hymbréſque omnia fœcundant, interea dat illis Sol acceſ-
ſu feruores, quibus maruraras fruges ad horrea portant. Quòd aurem queritur accuſarq;
Naturam Lucretius, quodcunque reſtet agri boni, ni vis humana reſiſtat, ſenribus obdu-
ci, parrimque feruoribus, partim caſibus aliis auferri: primùm monebo eum, ſi voluerit,
aut poruerir ſuſpicere, quod longè meliores Philoſophi docuerunt, exemplorúmque
abunde eſt, cùm felicitas, rerúmque ſecundarum ſucceſſus & copia mortales reddar in- *Rerum copia inſolentiam parit.*
ſolentes ac peiores, cùm ſint deteriores, quo ditiores, cùm corrumpunt animos & cor-
pora haud citra diuinum conſilium eueniſſe vt victus ſudore conſtaret, vt excuſſa cor-
poribus arque animo torpedine, & fortiores fierent homines, & alacriores, addo etiam
meliores. Nemo enim eſt qui neſciat, laborando non modò corpora, verum etiam ani-
mos effici meliores, quòd ocium ram corporibus tabem ingenerat, quàm animis rubigi-
nem. Cernere eſt equos longè dereriores, quos ocium & ſagina corrupiſſer. Certiſſimum
igitur ſit, niſi victu quærendo labores hominibus dati fuiſſent, multa mala conſecutura
fuiſſe. Nec vlla deſignari poterir honeſta cauſa, cur Deus auferre labores hominibus de- *Cur homini labor propoſitus.*
buiſſet, quibus ablatis remanent ocioſi, ventri, libidinibúſque fœdis, quales hodie, quibus
res affarim ſuppetunt, ſeruientes. Tales eſſent omnes in ocio & ignauia, quales Campa-
ni, quos agri bonitarem grauis orator dicit ſuperbos & crudeles reddidiſſe. Itaque ma-
ximè fallitur Lucretius, quod optimum fuir, hominibúſque vtiliſſimum, diuinęq; ſapien-
C tiæ teſtimonium, ſuſpicatus fuiſſe temeritatis. Similis eſt reſponſio, de pruinis & hym-
bribus. Neque enim ſi quando calamitas ab igne contigit, vr domus incéderetut, infans *Ignis non accuſand9 quod adurat.*
in ignem lapſus arderet, protinus accuſabimus ignem, & temete non ad vtilitatem ex
ſumma prouidentia darum arbitrabimur: Sic cùm ſint hymbres optimi, neceſſarij, ſine
quibus vniuerſa terra ſqualuiſſet, qualis ea regio, vbi mare ſabuloſum eſt: ſiquando cadát
vberius, non eſt protinus temeritati tantum, tanquam diuinum munus tribuẽdum. Sunt
autém regiones, quibus pruinæ roſq; cæleſtis, quibus cadit copioſiſſimus, eſt pro pluuia.
Eadem de ventis dicenda. Nemo poreſt enumerare commoda, quæ venti largiuntur. Hi *Ventorum cõmoda.*
differunt nubes, & grauidas hymbre per omnes terras diffundunt. Per omne mare cur-
ſus dirigunt: magnos afferũr hominibus vſus, vt ex omni regione vectigalia, merces, vnũ
in locum comportent: efficiunt vt mores, habitúſque peregrinos, quæ ſemper fuiſſent
incognita, noſcamus. Sed hęc quidem oblectationis, illa neceſſitaris, quòd ab his vapores
è mari Solis ardoribus educti congregantur in nubes & conſtipantur. Ab eiſdem velut
manu ſpongiæ nubila compreſſa in pluuias laxantur: quod ſine ventis nulla ratione fieri
poruiſſet. Venti prærerea purganr aëra, tetros odores, maláſque exhalationes ex omni
mundo ſurgenres amoliuntur. Iidem ſerenitatem, iidem nubila, velut aëris moderatores
ac domini, apportant. Sine venris non minus homines viuere, quàm ſine Sole nõ potuiſ-
ſent. Nunquá enim his abſentibus pluiſſet. Nunquam ſereniras cæleſtis affulſiſſet. Vbiq;

caliginoſus aër inhorruiſſet. Numerare igitur ventorum commoda Lucretius, non in- D commoda debuerat. Sic commoda, quę nimij feruores apportant, quos vehementes fieri ad torrendas fruges conueniebat.

Inſignes virtutes nõ omittendæ in vitiis notandis.

Neque verò bonus apud mortales haberetur, qui cuiuſquam leuioribus vitiis notatis, maximas, inſignioréſque virtutes omitteret. Siquid igitur nimij feruores frugibus natis nocuerunt, at reſpice vt ab eiſdem è terræ viſceribus promuntur, aluntur ad incrementum & maturitatem, denique maturatæ caloribus, domum ab hominibus deportantur. Sine feruoribus nec naſci, nec creſcere, nec maturari potuiſſent. Ac verè dixit ille, longa eſt oratio, multæq́; rationes, quibus doceri poſſit, omnia quæ terra concipiat ſemina, quæq́; ipſa ex ſe generata ſtirpibus infixa contineat, ea temperatione caloris, & oriri, & augeſcere. Solus autem Deus vndequaque bonus ac beatus.

Bona noſtra nõ eadẽ ſemper: Dei bona permanentia.

Noſtra, bona quidem, ſed quoniam à Deo longè diſſita non eadem perfecta, ſyncera, inuiolata bonitate, vt ſemper proſint, nunquam noceant. Quemadmodum nihil eſt luce melius, ac delectabilius: at Sol ſæpe corpora hominum inflammauit. Quod autem de feris horriferis, quæ nobis infeſtas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, ſimilis reſponſio.

Ex feris plura commoda quam incommoda.

Paucissimæ enim ſunt feræ hominibus infeſtæ, at innumerabiles ad omnes vſus aptæ. Ex eiſdem quoque remedia, vel ad earum, vel aliarum ferarum nocumenta ſumuntur. In omni igitur Europa, ſiue Italiam, ſiue Germaniam, & Galliam aut Hiſpaniam peragraueris, has hominibus infeſtas, niſi fuerint priores irritatæ, feras pauciſſimas enumerabis.

Monſtra in locis calidioris.

Nam regiones calidiores, neceſſariò multa monſtra, propter feruores, aluerũt: ſed & ea prodigioſa, magnæ voluptatis cùm viſuntur, magna Naturæ potentis indicia, non E vnam aut alteram faciem, ſed longè varias ac diſſimiles nobis offerentis, & quaſi ludẽtis. Quid Elephantis, Rhinocerotibus mirabilius? Quis Cetum conſpicatus, non obſtupuit, miratúſque vocem & mentem ad artificem ſuſtulit? Quòd Naturam accuſans, caſum temeritatémque defendis, quòd lupos, voracéſque beſtias crearit, cur non laudas & admiraris, quòd boues & equos, ad humanam vitam neceſſarios, quod tot ferarum genera ad cibos, omnéſque alios vſus eduxit? Cur oculis iniquis munera eius, támque mirabiles diuitias cernis, nec te vel odium, vel hebetudo laudare ſinunt, quæ meliores non modò laudarunt, ſed etiam obſtupuerunt? Factæ ſunt igitur quot fieri formæ potuiſſent. Mirabilius eſt, & ad diuinam prouidentiam illuſtrius, tot tantáſque animalium formas apparuiſſe, tam varij generis arma, quibus ſe tuerentur, accepiſſe, quàm queſtu dignum, quod his arma dediſſet.

Ferrum datũ ad vſum, non exitium.

Quæ neque data ſunt, vt hominibus nocerent: ſed ſicut non fuit datũ ferrum ad exitium ſed ad vſum, ſic vt his illa ſe tuerentur. Vt igitur cornua tauris, apibus aculeos, ceruis velocitatẽ, equis calces dedit, ſic venena ſerpentibus, morſus feris tetrioribus: quibus vt dixi, non nocerent, ſed ſe defenderent. Hoc fuit naturæ mirabile conſilium.

Morbus & mors temerè deploratur a Lucretio.

Quòd autem morbos, mortémque immaturam deplorat Lucretius, hincq́; prouidentiam, quæ rebus humanis conſuluiſſet, tollere feſtinat, in mediúmque protrahit infantes, humi proiectos & flentes, & opis indigos, vna eadémque reſponſio. Nã quæ morbos apportant, parte alia ſunt optima, ſalutaria, vitalia. Sol magnis feruoribus febres accendit: at eodem tempore fruges torret: fructus matureſcere cogit: efficit vt vuæ dulceſcant, lectæq́; & preſſæ dulcia vina profundant. F Hiſq́; intelligimus, non idcirco totius orbis dominum, nobis lampada Solis inflammaſſe, quò corpora morbis conflictarẽtur, ſed quò frumenta, frugéſque omnes maturatæ carperentur, & vuarum liquores, acerbitate mitigata, ſuaues effecti, non multò pòſt ab hominibus biberentur. Quod ſi eodem tempore febres inflammant, tum id perrarum eſt, tum nulla ratione cum bono & vtilitate, quam feruor ille largitur, conferendum. Sed noſtræ prudentiæ extiterit, quemadmodũ ignem ne lædat, declinamus, duntaxat autem ad vtilitatem, quæ tam varia, mirabiliſque eſt, vtimur:

Domorũ & ædificiorum vſus.

ſic domibus, & tectoriis, quorum faciendorum Deus idem ingenium dedit, feruores Solis declinantes, eos ſinere flammas iactare per arua, & maturandarum frugũ munus abſoluere. Quoties agricolas ipſe vidi, ſummis votis æſtus ingentes efflagitantes, quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur? Vidi nautas mare, quod nauigantes, tam varia bona domum aduertunt, dicere mare benedictum, mare diuinum, ac ſanctum: Sic feruores Solis agricolæ ſciunt ac faenttur ſanctos, diuinóſque, propter incredibiles vſus.

In mortẽ nulla culpa conferenda, ſed in noſtras cupiditates qui eã acceleramus.

Mors igitur immatura non fuit Naturæ conſilium, quæ cuncta mirabilibus modis ad omnium conſeruationem ſtuduiſſet. Raro hæc culpa eius, ſed noſtra, qui cupiditatibus effrænatis ſeruientes, exitium nobis acceletamus, & aut inimicitiis, ferróque ante diem cadimus, aut morbis, quos voluptates ac libidines attuliſſent, conflictamur. In

vniuer-

A vniuerſum reperies, viros meliores ac modeſtiores diutius vixiſſe, Natura longos eis vitę curſus aperiente. Sunt aliæ cauſæ, quas Lucretius videre non potuit: eas ego contentus his quæ ſunt in oculis, ſenſúque pateſcunt, ſciens & prudens relinquo. Nam cur infans, contrà quàm aliæ animantes, omnem locum vagitu compleat, proiectus humi, Philoſophi veriſſimas, optimáſque cauſas, quibus aſſignatis, omnis ſuſpitio conticeſcat, adducér.

Vagitus infantium.

Primum docentes, vagitus infantium, non magis humani generis infelicitatem, quàm nobilitatem ſupra cæteros oſtendere. Nam cùm reliquas animantes Natura villis & cortice, pelléque ſepiuiſſet, quo frigora depelleret, animal nobiliſſimum leuiſſima cute, quo minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circundediſſe: Infantes ex calidis matrũ viſceribus egreſſos, frigus externum ſentientes, naturaliter vagire, quos durities cutis, villiſque obtecta, non defendat.

Differentia corporis humani & mutorum animalium.

Craſſa igitur animalia, villis & pellibus armauit: nobile, factúmque magis ad rationem, & cogitandum, quàm ad corporea, tenuiſſima cute contenta eſt protexiſſe: Cui ratio, non cornua, vel aculei, aut plumæ, & roſtrum ad præſidiũ dabantur. Quòd ſi leones aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum infantes acciperent, haud dubiè, dolentes aliquam vocem, quemadmodum cùm verberantur canes & feles, emitterent. Ecce igitur vagitus infantium, non calamitatem, miſeriámque teſtatur, ſed corporis delicati contextum, immortalis ſpiritus artificioſam, ac leuem, minimúmque ponderis habentem ſedem.

Homo, animal ad ſocietatẽ natum.

Simili modo cæleſte ſacramentum docebunt Philoſophi fuiſſe, quòd opis indigus infans naſceretur: vt animal ſociabile,
B vinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuiſſent, ſed etiam aluiſſent, diligeret & coleret, & beneficium quod ab eis infans accepiſſet, ſenibus redderet. Hoc diuiniſſimum, hoc facit vt contrà quàm bruti, & ratione carentes animátes, parentes diligamus, & colamus, veneremur, pro eis in ferrum, flammáſque ruamus. Genuerunt, difficillimam educationem præbuerunt. Quo tempore, ipſi quoque parentes optimum beneficúmque Deum, natis educandis, inuitantur. Fitque amoris maxima coniunctio. Animantes rationis expertes, niſi ſubitò nati in pedes ſtetiſſent, educationis indigentes, quòd rationis expertes eſſent, è veſtigio periiſſent.

Charitas parentum.

Charitas igitur ratióque parentum, plus eſt ad educandum, quàm brutis naſci non opis indiga.

Homines cur mœnibus indiguerunt.

Eadem quoque de mœnibus altis, quibus nos defendimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Multo enim melius fuit mœnibus altis indiguiſſe, quæ cùm vellent homines, ædificarent, quàm non indiguiſſe. Hæc enim ædificiorum egeſtas arguebat animal nobiliſſimum, quod ad habitandum parare ſibi domicilium, tuerique ſe ab iniuriis externis deberet & poſſet. Pecudes autem ſi mœnibus indigentes inſuper ingenio cõdendorum caruiſſent, ſine dubio non vixiſſent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: ſed huic egeſtati ratio pulchertimum remedium, quę ſolis hominibus dabatur, erat adhibitura.

Nobilior habitatio ſub tectis.

Ad hęc poſſent homines vt tempore priſco, pecudes imitati, ſine mœnibus habitare, ſed melior, nobiliórque eſt habitatio ſub tectis, præclaráſque vrbes apparuiſſe. Quapropter hæc egeſtas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quòd vrbes aſpeximus hominum ſolertia
C conſtructas. Quis neſciat, ſi poſſent pecudes, quemadmodum homines, vrbes ſtatuere, potius in his ipſis, quàm teterrimis, horridiſque ſpeluncis, aut caulis habitaturas? Quocirca quod optimum, & humanæ nobilitatis teſtimonium fuit, id Lucretius, qui neſcio qua beneuolentia pecudibus homines ſimiles volebat, dedecus infamiamq́; prouidentiæ, temeritatis argumentum putauit, eadem cæcitate magis temeritatem, quàm prouidentiam defendens, qua ſimiles brutis homines habitationes non habuiſſe quæſtus eſt.

Ad huius capitis illuſtrationem confer Lactantiana è cap. 10. de ira Dei.

FINIS.

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER OCTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum ſupremum, atq; homines intercedit, & quòd de his etiã priſci Philoſophi ſunt locuti: Et de veris Diis, fabuloſis excluſis.

CAPVT I.

E

Angeli, media inter Deũ & homines natura.

NVNC DE DIIS, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe, ac ſummo Deo, media inter nos, & illum creditur, de qua varius ſermo priſcis & iunioribus Philoſophis habitus, agendum, hinc inde mendaciis, & fabulis à veritate ſegregatis: & quod nominibus confuſum, confuſas quoque res exhibet, moratúrque mentem ab aſpectu veritatis, ſeiungendum, & in ſeparata genera partiendum: vt quæ bona, & vera ſunt, iucundè ſuſcipiantur, in ſuos ſitus, & ſacrum domicilium reuocata veritate notam ſemper hominibus, & cæleſti beneficio ſemper in terris radiantem, luculentiſſimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ venerari Theologiam veram neceſſe ſit. Ac iuniores Platonici omnia ferme Deorum genera, quæ noſtris in litteris vidiſſent, furtímque vſurpaſſent, celebrauerunt: apud ſuperiores, vetuſtioréſque Philoſophos varia ratio, nunc qui moueant lumina cæleſtia Deos, nunc alia quædam numina vaga, nulli corpori alligata, cælum, & terras inambulantia, celebrantes. Sed quoniam ad vnum veritatis filum cuncta reuocanda ſunt, reiectis his, quæ minus rectè ſenſerunt, eorúmque teſtimonio declaratis, reſtabit nuda, exutáque mẽdaciis veritas ſola. Omnes quidem propè vetuſtiſſimæ gentes, cùm iam veritas, priorúmque ſæculorum bonitas obſoleſceret, poſt primum, ac ſupremum Deum, ſtellas deinde vt Deos coluerunt. Veriſſimúmque eſt F quod ſuſpicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos ſolos Deos putaſſe, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & aſtra, cælúmque. Quæ concita perenni curſu intuentes, ab hac currendi natura Theus eos vocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipſo iſto nomine nuncuparunt.

Varij Dij.

Poſt Deum, aſtra pro Diis habita veteribus.

Prima ſubſtantia, Dij Ariſtoteli.

Eadem in libris primæ Philoſophiæ affirmat Ariſtoteles, Veteres primas ſubſtantias Deos putaſſe. Verùm quod arbitratur, corpora ſolum, Intelligentiáſque cæleſtes, Deos dixiſſe, non eſt verum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quàm Ægyptiorum, Hebræorum, denique veterum Græcorum Theologia, non Deos iſtos modò, id eſt cæleſtes Intelligentias, priſcos, ſed alia quòque Deorum genera putaſſe. Alterum quod peccat idem Philoſophus, nec rectè ſententias antiquorum interpretatur, eſt in ſecundo de Cælo, Antiquos ſuperiorem locum Diis attribuiſſe, veluti ſolum immortalem: Inde confieri, vt nec genitus vnquam. Nam omnis vetuſtas, & cuiuſuis gentis Philoſophia credidit, confeſſáque eſt cælum quanquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius vel ipſe Ariſtoteles arguit Platonem. Duóque male de priſcis interpretatur, quòd primas ſubſtantias, & Deos, ſola ſydera, Intelligentiáſque cæleſtes crediderint, quòd tribuerint eis cælum vti ſempiternum. Quorũ falſitas colligi poterit, tot ſuperius prolatis teſtimoniis. Vt igitur omnia ſegregata, ſepoſitáque melius inſpiciantur, dicendũ eſt, tria

Errores Ariſtotelis.

eſt, tria

A eſt,tria fuiſſe,& eſſe in Philoſophia,veteriq; Theologia genera Deorũ. Ac ſicut ſeparaui- *Tria deorum genera in vetere philoſophia.*
mus Dæmonas fabuloſos à veris,ſic veris Deis à fabuloſis & poëticis ſegregatis, Primum
genus dicendũ,Solis,Lunæ,ſtellarũ:ſecundum eorũ Deorũ,qui à motu cæli abſoluti, per
terras vagari,è cælo terras petere, in cælo beatè viuere, res humanas gubernare,dixerũt:
Tertium eſt genus eorũ,quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poëtæ. Ex
his generibus,ſolũ medium,ſi quis altè ſpectet,& non Naturã modò,ſed omnẽ veterum,
maiorumq; Theologiã conſulat,inueniet veros Deos,primũ, & tertium fictitiũ,& fabu-
loſum:ſed postremũ à poëtis:primum ab his,quibus apud Barbaros, viſum eſt cælum ha-
bere Diuinitatẽ,fictum. Vt quo errore terrã,quod Plato perhibuit in Cratylo, aſſeruit in
Timæo,oceanũ & flumina,omnemq; mundum deificarunt, eodẽ tribuerint & cælo Di-
uinitatem. Vtq; fictitia fuit Diuinitas Herculis,Martis, Palladis, totq; poëticorum Deo- *Dij Poëtici.*
rum,ſi modò homines eos conſtet fuiſſe:ſic Diuinitas cæli fuit ex errore poſt antiquam,
ac ſacroſanctã Religionẽ,vniuerſalemq; Dei cultum extinctum,aſcita. Nam vetuſtiſſima
Hebræorũ Philoſophia,longè & Chaldæorũ,& Ægyptiorum Theologia ſuperior, nun- *Vetus Theologia Hebræorũ, Chaldæorum,& Ægyptiorũ nunquam cælum & aſtra pro Diis habuit.*
quam dedit cælo,ſicut nec cæteris rebus Diuinitatẽ. Quæ Religio & Philoſophia quoniã
antiquiſſima eſt,illud priſcis illis ſæculis, anteaquã pro veritate ſuccederet mendacium,
placuiſſe,creditumq; fuiſſe ſentiẽdum,quod traditur in ea. Ac Plato quoque teſtis eſt in
Cratylo,& in Legibus,à Barbaris allatam ad Græcos aſtrorũ Diuinitatem. Sed vbi inue-
neris non vetuſtiores,ſapientioresq; barbaros id feciſſe,nec ſemper apud Barbaros hunc
B errorẽ viguiſſe,pronuntiandum erit,Græcos in eo non verã Barbarorum Theologiã, ſed
eorum vanitatẽ,erroresq; ſecutos,cùm cælo dederunt Diuinitatem. Nec Ariſtoteles fe-
cit aliud,cùm Diuinitatẽ ſyderum adeò ſuſpexit,hucq; mentẽ omnẽ defixit,quàm quòd *Vnde manauit error Ariſtotelis.*
Barbaros ſecutus eſt in eo, in quo poſt multa ſæcula ab ortu generis humani illi errauē-
runt. Atque Ariſtoteles quonia hanc cæli,ſyderumq; Diuinitatẽ à præceptore Platone,
Triſmegiſto,Chaldæis,accepit,certè fatendum eſt ei,quod priores illi prodiderũt, Deos
quidem eſſe planetas,ſed creatos à ſummo Deo, quod Plato toties, vt vidimus, confite-
tur,& Triſmegiſtus. Igitur autore Platone nil aliud eſt cæli Diuinitas, quàm Barbarorũ *Cæli diuinitas, eſt barbarorum ſuperſtitio.*
ſuperſtitio,qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione ter-
ræ,ac cæli Diuinitatem ſuſcepere. Sed facilius de terra, quoniam præſens eſt, negari po-
teſt quòd ſit Dea,quàm de cęlo ab oculis remotiſſimo,& incorruptibili,tum ordinũ ſem
piternorum pleno. Triaq; de cæli,& ſyderum, planetarumq; Diuinitate ſtatuenda. Eam
ſuperſtitionem eſſe Barbarorum,tum eodem honore,eadem opinione cælum,atque ter
ram ab eis deificatã:vt tam deſipuerint in Diuinitate cæli,quàm terræ & oceani. Poſtre-
mò,quòd tametſi Deos vocent Solem,Lunam,ſtellas,ab ſupremo tamen, & magno opi-
fice Deo facta confitentur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrenſis, hoc Plato. Excluſa
igitur veluti fabuloſa, ferméque poëtica, cæleſti Diuinitate, cuius in Theologia Moſis,
omniũ vetuſtiſſima,nulla ſit mẽtio,imò quæ ſit infamis apud Prophetas, & quæ,ſi quidẽ
vlla ſit,creata ſit à ſummo Opifice,& quæ nil aliud niſi motus cæleſtes operetur,quo ſola
C corporea vita adminiſtratur,ad animos nihil attingat,de veris Diis loquendũ eſt,ex Phi- *Propoſitio diſputationis de veris Diis.*
loſophia. De quibus quoniã multa vera, admirationeq; digna,rurſum fabuloſa & fictitia
multa diſputantur à Platonicis,conandũ eſt pro viribus,aurum quaſi ex ſcoria deligere.

In ſermone Platonis, Ariſtotelisq́, apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes cæleſtes. Nec alios eſſe poſſe, quàm Angelos ſupercæleſtes.

CAPVT II.

EX OMNI veterum Philoſophorum,Theologorúmque ſermone ratio *Ad hoc caput cõfer quæ diſputat D. Auguſt. lib. 9. cap. 19. 20. 21. 22. 23.*
quædã de Diis colligitur,id quod poſtea beneficio Chriſtianæ religio-
nis, melius & explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nominã
Deorum,ſiue Angelorum diſtincta,officia quoque, quæ tribuit eis ſa-
cra Theologia,Theologorúmq; Corypheus Dionyſius, quẽ clàm præ-
cipuè Proclum,Platonicos ſecutos Græci teſtantur,inueniũtur. Quos
autem veteres omnes promiſcuè Deos vocarunt, & quę in mundo mu
nera eis attribuerũt,deprehenſa ſunt eſſe,quæ dilucidè,& clarè,ex vetuſtiſſima Hebræo-
rum Theologia,expoſuere noſtri. Permanauit quidem ex Hebraica Theologia quædam

Dij, i. angeli.

in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens D generatim ſit appellatũ Deorũ, ſeparatim autem apud Platonem, pluresq́; alios, Dæmones. Ac quoniã apud quos eſt mentio iſtorũ Deorum, quibus munera quædã diuina, prçcipuè gubernacula humani generis aſſignent, & beatos eſſe eos, cælumq́; colentes prçdicent, eſt etiã ſummi, ac ſingularis Dei mentio, deducendũ eſt, eos aſſeruiſſe genus illud, quod aſſeritur à noſtris poſt Deum altiſſimũ, omnemq́; de eis Theologiã eam propoſuiſſe, quæ vetuſtiſſima docuit ſapientia noſtra. Dico videlicet quòd cùm apud Platonem, Ariſtotelẽ, omnes denique Philoſophos, & Poëtas ſint, ac nominentur ſæpe Dij, rurſum celebretur ſingularis ille, ſempiternus, & omnipotens Deus, neceſſariò cogũtur de Diis illis minoribus ſentire, & definire, quæ vetuſtiſſima docuit ſapientia noſtra. Rurſum cùm Ariſtoteles, & Plato quædã de Diis illis prædicent, quæ quidem facere non poſſent, ſi ad cæleſtes orbes adhæreſcentes, inde moueri non poſſent, quoniã dicunt eos intereſſe rebus humanis, multaq́; alia gerere, quæ nõ poſſent, ſi cæleſtes orbes animantes ab illo ſuo corpore diſcedere non poſſent, deducendũ eſt ex his, aut per errorẽ eos cælo Deos affixiſſe, aut aliud Deorum genus tradidiſſe, à cæli motu vagũ, ac liberũ. Nam ſi Ariſtoteles affirmat probabile, & veriſimile, Deos curare res humanas, & gratos eis eſſe, & acceptos, pios, eosq́; præmiis afficere, certum eſt hoc eos facere non poſſe, ſi cælum velut corpus ſuũ animantes, ſeparari ab eo, venire in terras, & prouidere, & conſulere bonis, & eis pro pietate reddere præmia nequirent. Rurſum cùm Ariſtoteles multa ſæpe de ſingulari, ac ſupremo Deo prædicet, neceſſe eſt Deos iſtos, quos alibi memorauit, longè illo minores E eſſe. Vt quoniã ille ſupremus, hi minores, neceſſariò tanquam vniuerſali Imperatori obſequentes introducantur. Eadem ratio valebit apud Platonẽ, Tullium, Poëtas, & omnes, qui de Deo, & Diis loquuntur. Quod quidem alij clarè & apertè prædicauerunt ſubiicientes Deos minores vni maximo: alij ſi non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione aſſerere coguntur. Ac primum hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorum, quod etiam in Legibus, & in Epinomide, aſtra ſcilicet, & Dæmones: primi noti, clari: ſecundi obſcuri, inuiſibiles: vtroſque ab opifice mundi ſatos aſſerens. In cçteris autem libris vbique & ſingularis Dei eſt mentio, & Deorum, qui rebus humanis interſint, ſpeculentur, quæ fiant in terris. Ad hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, aliisq́; libris, prædicat ſupra cæli vertice, vbi nec Sol, nec Luna ſit, nec aſtra, Deos beatos & felices viuere, quibuſcum, animi hominum puri, ac ſancti pariter triumphent. Et illi igitur, qui res humanas præſentes videant, & illi, qui ſupra cælo viuunt beatiſſimè, quinam ſint, quoniam nec ſunt animi ſyderum, & aſtrorum, quippe quæ nequeant à corporibus ſuis ſeparari, nec ſunt Dæmones, quibus locos ſublunares attribuunt, diligenter ſunt inquirendi. Eadem quærerem ex Ariſtotele, qui preſſius, & cautius loqui viſus eſt. Aſſerit in libris de Cælo extra cæli vertiginem, viuere Deos, omne æuum beatos. In libris de Moribus, Deos proſpicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iuſtis. Quid igitur ſequitur aliud, quàm fabuloſam eſſe aſtrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim ſupra, vel extra cælum ſunt Dij, ſi cæleſti corpori ſuo inſeparabiliter inhæreſcunt? Quomodo etiã F prouident hominibus, dant præmia iuſtis, ſi cælum relinquere, ne quieſcat aliquando, mundique accidat euerſio, diſcedere à clauo, & reuolutione non poſſunt?

Dij minores, alij quam qui dicuntur orbibus cæleſtibus affixi eſſe.

Prouidentiã diuinam veriſimilem eſſe ponit Ariſto.

Duo genera Deorum apud Platonem.

Fabuloſa diuinitas aſtrorum.

Quòd Plato de Diis ſiue Angelis vera ſenſit, & ſcripſit. Et quòd eorum ſedes in cælo conſtituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

CAPVT III.

Vnus Deus apud Platonem.

CVM igitur apud Platonem ſit vnus maximus, ac princeps Deus, ſæpe autem nominetur multitudo Deorum, aut eum multitudinis ritu loqui, non ad Philoſophiæ prçſcriptum, aut naturam illam, genusq́; Deorum, quos intercedere quaſi legatos, & internuntios inter hominem, & Deum dixit in Sympoſio, ſpectaſſe, fatendum eſt. Ac Laërtio de Platone dicente, οἴεται δὲ καὶ θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Exiſtimat Deos aſpicere res humanas, & Dçmonas eſſe: & cùm ipſo Laërtio teſte creatorem mũdi Deũ collaudet, & ſuſpiciat, toto autem opere nominet plures Deos,

A Deos, qui verſentur in terris: ad hæc autor ſit Philo Dæmones eſſe apud Philoſophos, *Dæmones,*
quos apertè Moſes, & appoſitè vocarit Angelos: conſtat quidquid de multis illis Diis lo- *angeli.*
cutus ſit Plato, etſi non habuit nomen Angelorum notum, ſcripſiſſe, & ſenſiſſe de Ange-
lis, qui etiam apud Prophetas, & in Theologia Moſis, & apud Sibyllas, Dij vocãtur. Nam
Elohim, quod eſt ſingularis Dei nomen, ſæpenumero Angelis adiudicatur: In conſpectu *Pſal.137.*
Angelorum pſallam tibi. Hebraicè, In conſpectu Elohim Deorum. Et, Minuiſti eum pau *Pſal.8.*
lominus ab Angelis, Hebraicè, ab Elohim, à Diis. Sibylla quoque ſuperius, vt viſum eſt,
Patrem conſtituiſſe Prolem ſuam dicebat ἡγητῆρα θεῶν, Ducem, Principem Deorum.
Quos item choros, & Hierarchias Angelorum deſcribit Dionyſius, Platonici acies, &
ordines Deorum ſolent appellare. Ex his igitur fit clarum quidquid de multis illis Diis
omnes, ſed Philoſophi præcipuè loquuntur, aut volentes, aut rationis neceſſitate ſenſiſſe
de Angelis. Ac primum quod ait in Eutyphrone Plato, quòd ſanctitas φιλεῖται ὑπὸ τῶν
θεῶν, diligitur, charáque habetur à Diis, iuxta ſuperiorem rationẽ, cùm ſingularem Deũ
alibi introducat, cùm Philoſophi ſit vnum caput, vnam originem ſtatuere, cùm Platoni-
ci contenta voce fateantur apud Platonem iuxta Pythagoram, priſcóſque Theologos
Deum vocari, τὸ ἕν, Vnitatem, & cùm Dij illi cælum vertentes, quos alibi nominauit, nõ *Deus, τὸ ἕν,*
poſſint res hominum præſentes cernere, quòd curam vertendi cæli, & illuminandi ter- *vnitas.*
ras deſerere non poſſunt, neceſſariò hi, quos in definitione ſanctitatis aſciſcit, definiens
ſanctitatẽ, quæ Diis placeat, ſunt quos Moſes vocat puros, ac ſanctos Angelos. Sic quod
B ſcripſit in Phædone, εὖ λέγεσθαι, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐν
τῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς εἶναι: Rectè ſolere dici Deos curatores eſſe noſtros, & nos eſſe quaſi
poſſeſſionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus eſt. Laërtius enim perhi- *Dij curatores*
bet Platonem confeſſum, Deos res humanas reſpicere, Eóſque Dæmones eſſe. Dæmo- *qui.*
nas autem Philo eſſe qui apud Moſen vocentur Angeli, teſtis eſt. Et Plato refert in Phæ-
done, quod in Politico, & Legibus, in quibus libris fatetur ſupremum Deum quoſdam
hominibus diuinos, non humanos adhibuiſſe veluti gregi cuſtodes, vtens eiſdem illic, at-
que in Phædone nominibus, videlicet κτήματος, gregis, ouilis, & ἐπιμελεῖσθαι, cuſtodire,
gubernare. Quare tota ratione conſentiente, illi in Phædone, & Euthyphrone Dij ſunt
Angeli, rebus humanis à Deo præfecti. Propterea ſanctitas, quoniam ſunt ipſi ſanctiſſimi
puritatéque delectantur, definitur eſſe, quæ placeat eis. Illud quoque quod item in Phę-
done eſt, ratio ipſa demonſtrat, nec ſtellas eſſe Deos illos, quibus Deorum nomina data
ſunt, nec aliud Deos eſſe poſſe quàm Angelos. Viros ſanctos & probos poſt mortẽ profi- *Alij Dij non*
ciſci: ἀφίξεσθαι μὲν παρὰ θεοὺς ἄλλους, σοφούς τε καὶ ἀγαθούς, ἔπειτα καὶ παρ' ἀνθρώπους τετελευτηκό- *ſunt, quam*
τας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios ſapientes, & bonos, tum homines iam vi- *angeli.*
ta functos, longè his, qui apud nos ſunt, meliores. Nónne & noſtræ litteræ diuinitus ſcri-
ptæ vociferantur ſemper, exertáque voce promittunt rectè viuentibus, Deorum, Ange-
lorum conſortium, & quòd erimus æquales Angelis Dei? quòd filij Dei? Nam & Angeli
nonnunquam filij Dei vocantur. Nec aliud egit noſtræ felicitatis autor è cælo profectus *Angeli filij*
C in terras, quàm quòd nos Deos effectos, in Deorum regionibus, & regnis collocaturus *Dei vocãtur.*
venerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos eſſe omnium optimos, ἐπιστάτας, præfectos,
quid aliud ratione fateri cogetur, niſi Deos iſtos eſſe præfectos Angelos à Deo? Et Philo
inſignis Platonicus, ſcribens de Angelis, Platonis hoc vtitur nomine ἐπιστάταις. Deus ſum-
mus præfecit eos à quibus regimur, vt rectè viuentes, in cælũ ab eis adducamur. Clarius
itẽ quod antè propoſuerat, repetens in Phædone, quòd immũdus iacebit iuxta Orpheũ,
in cælo illo turpi inferorũ, purgatus autem, & expiatus illuc appellens, μετὰ θεῶν οἰκήσει, ha-
bitabit cum Diis, Angelorũ innuit cõmercium, & celeberrimã in ſacris litteris ἀποθέωσιν.
Hanc Plato ab omnibus retro ſæculis auditam, celebratam, Socratem fecit moriturum
decantare, Quicunque iuſtè vixiſſet, lætus iam cum Diis futurus moriatur. Eodem libro
iterat, ei qui non fuerit rectè puréque philoſophatus, id eſt, qui curá carnis nõ abiecerit,
ſordes voluptatum non eluerit, in genus Deorũ aſpirare nefas: εἰς δέ γε θεῶν γένος μὴ φιλοσο-
φήσαντι, καὶ παντελῶς καθαρῷ ἀπιόντι, οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι. Quanta quoque maieſtas eſt & eorum
quæ denique codẽ libro cõcludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia noſtra,
per omnẽ mundum iam inde ab ortu hominũ manantibus, habuere originẽ? Quòd in cę-
lo ſint diuina ſpectacula, beati ſpectatores, καὶ δὴ καὶ θεῶν ἄλση καὶ ἱερὰ αὐτοῖς εἶναι: Etiam verò *Dij cælicolæ*
lucis, & templa Deorum eſſe, ἐν οἷς τῷ ὄντι οἰκητὰς θεοὺς εἶναι: In quibus veri habitatores Dij *verè beati.*
incolant. Quodq; euidentius probat planetarum Diuinitatem eſſe ſuperuacaneã, veros

autem Deos eſſe cælicolas illos beatos, ecce manifeſtè fatetur Plato ab illis Diis cæleſti- D
bus, Solem, Lunam, & aſtra, qualia ſint, cuiúſve naturæ, videri, reliquámque omnẽ comitari eos felicitatem. καὶ τόνδε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι. Qui ſunt igitur iſti Dij, qui ſub pedibus labẽtia ſydera cernunt, cernunt quæ ſubſtantia Sol & aſtra, in cæleſtibus templis habitantes, cũ quibus iuſti triumphant? Vident ordines, motúſque cęleſtes: Videlicet illi in noſtra Philoſophia, nuſquam non obuiam Angeli cælicolæ: Quorum multitudinem adorare virum in excelſo throno ſedentem, & pſallere vnà vidit Propheta: quorum eſſe templa in cælo & Plato dicit, & feliciſſima, iucũdiſſimáque ſpectacula cerni. Et in Cratylo cùm dubitat de Diis loqui, quid aliud ſuſpicandũ quàm ſubſtantias illas inuiſibiles eũ ſenſiſſe? Hi quoque ſunt Dij, quorum neminem inimicum homini eſſe dixit in Theæteto: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις.

Dij, cuſtodes hominum, angeli. Quo quidem liquet ſolos qui dicuntur à noſtris Angelos, tales eſſe, qui cuſtodes vbique & fauentes hominum aſſerũtur, & qui gaudent in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiam. Neque enim

Dij Homerici, noxij ſæpe. hi, vel Homerici Dij poſſunt eſſe, qui ſæpe mortalibus nocuere, neque Dij, qui Ariſtoteli concitant orbes cæleſtes, quòd naturaliter agentes, homines neque odiſſe, neque amare poſſunt. Quod autem dicit ibidem, peritura ómnia vel apud Deos vel homines, ſi rapidus cæli curſus ſemel conſiſteret, oſtenditur hos Deos eſſe cælicolas illos, quorum ſint cæleſtia domicilia, cum Solis orbe adiuncta. Sic neceſſe eſt Angelos ſentire eum, cùm

Mala nulla apud ſuperos. ait eodem libro, mala nullum apud ſuperos habere locum. Eóque conandum, vt illuc E quàm ocyſſimè conuolemus, ὅτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι. *Deus hoſpitalis.* Deus quoque hoſpitalis, quem memorat in Sophiſta, qui nos comitetur, bene, ac male facta intuens, eſt primum quidem ipſe ſummus Deus, tum verò Angeli, qui venerunt Sodomam, ſceleratorum facinora cognituri, vt animaduerterent. *Gene. 19.* Veneruntque peregrinorũ habitu, καὶ δὴ καὶ τὸν ξένιον οὐχ ἥκιστα θεὸν συνοπαδὸν γιγνόμενον, ὕβρεις τε καὶ εὐνομίας τῶν ἀνθρώπων καθορᾶν. Nec aliud ferme eſt Angelorum munus quàm quod ibi ex opinione maiorum Plato pronuntiat, eos peregrinorum habitu verſari per vrbes. De quibus etiam diuinè iuxta Theologiam noſtram in Politico, quòd omnes mundi partes diſtribuerint inter ſe principes Dij: ὡς νῦν κατὰ τόπους ταυτὸν τοῦτο ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντῃ τὰ τοῦ κόσμου μέρη διειλημμένα.

Dij principes. Qui ſunt enim hi Dij principes, niſi qui à noſtris item priſcis Theologis principes prouinciarum, nationúmque declarantur? Et Deus conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi ſunt, quos beatos omnes dixit in Sympoſio, & in Phædro, quos item ſenſiſſe Deos par eſt, niſi Angelos, cùm ait eruditione nihil apud Deos, & homines eſſe honorabilius: τῆς ψυχῆς παίδευσιν, ἣ οὔτε ἀνθρώποις οὔτε θεοῖς, τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον. Et cùm memorat eodem libro, equos Deorũ, & aurigas, & dicit in cælo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentiſſimum, magnum in cælo principem Iouem currum agitantem volucrium equorum, ire per cælum ornantem omnia, & diſponentem,

Iouis currus, & Deorum exercitus. hunc autem ſequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque ſyderum, qui nequeunt à corporibus luminibúſque ſuis diuelli. Et ipſe Plato dicit F hæc fieri ἐντὸς οὐρανοῦ, intra cælum ſupra ſyderibus. Idq; etiam Ariſtoteles ſuſcepit, vt

Ambroſia, Nectárque. poſtea monſtrabitur. Et quòd ibi ſit vita Deorum, Ambroſia, Nectárque, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Nónne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cæleſtes Intelligentias inſeparabiles, vt toties dixi, ab orbibus ſuis? & qui infra Deos illos beatos, Iouíſque aſſeclas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniuſta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quod in Protagora, qui à Diis diligantur ſint optimi. Et in Gorgia, minus miſerum eſſe, qui det pœnas ὑπὸ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Diis, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuiſibiliter commeantes, caſtigant ſæpe delinquentes. Eodemq;

Dij caſtigatores ſcelerum. libro, ſententiam ſapientum eſſe, Deos, hominéſque habere τὴν κοινωνίαν, ſocietatem. Et quòd ſit lex apud Deos, ſanctè qui vixiſſet, tendere ad inſulas beatas. Denique nõ manifeſtos illos, & claros aſtrorum Deos, Platonem, ſed quoſdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, ſenſiſſe, apparet quòd in Cratylo veretur de eis loqui: ἐκ μὲν τῶν θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι. Deorum, inquit, ſermoni, per ipſos Deos ſuperſedeamus, nam de eis vereor loqui. Sunt alia multa toto opere exẽpla, ex quibus hæc neceſſariò conſequuntur. Primum, Deos hoſce neque Intelligentias cæleſtes eſſe, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum,

quòd

A quòd cum ſeparatim nominet multis in locis, Deum eminentiſſimum, In Timæo, vt alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epiſtolis, principium, medium, finem, omniumq́; regem, neceſſariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, eſſe genus illud, quod antiquiſſima Moſis Theologia vocauit Angelos. Cúmque ferat in Timæo cuncta ab illo ſupremo ſatore creata, etiam Deos, hi & inferiores erunt ſummo illo, & erunt creati, omniſque eorum natura talis erit, & munera, quæ vera Theologia tribuit Angelis.

Ex Ariſtotele de Diis ſiue Angelis, quos ſimiliter ac Plato in cælo ſupra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq́ humanarum cuſtodes dixit.

CAPVT IIII.

EADEM ratio valet apud Ariſtotelem, & quidem vel inuitis, ſi qui forſan obtuſiores, efferacioréſque ſunt, Peripateticis. Ariſtoteles in libris vniuerſalis Philoſophiæ, in cæteris item libris, vnius primi motoris celebrat maieſtatem, ei ſolam hanc tribuens mirabilem, ſtupendámque potentiam, quòd indefatigabiliter cæleſtes orbes intorqueat, *Primus motor, celebratur ab Ariſtotele.* prætermiſſis indignè multis longè melioribus, quibus altiſſimi Dei maieſtas præcellit, ſenſibilibus modò conſideratis, inuiſibilibus, quæ religiosè B tota vetuſtas concelebrauit, ſilentio poſthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cùm eſſet alia Diuinitas audita ſibi, tradiráque à patribus, quorum diuinam cenſet ſapientiam, *Flagitiũ Ariſtotelis qui ſphæris cæleſtibus diuinitatem tribuerit.* præterquam illam cæleſtium ſphærarum motricem, eam tamen diſſimulanter vbi diſſerendi locus erat reticuit. Verùm quoniam quod bene interdum diſſimulamus, langueſcente vigilia elabitur incautis, ſic eximius vir tandem à barbarica illa, coactáque ſuperſtitione reuocatus, aliam confeſſus eſt, & ſummi illius Dei, & diuinorum animorum Diuinitatem. In libris de cælo, ſi quis originem ſermonis recognoſcat, ſcripſit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Diis ſupercæleſtibus, ſempérque beatis, quibus & templa in cælo dedit, & lucos, aureáſque domos, itémque ſpectacula diuina, diuinas voluptates, Nectar, Ambroſiam. Hoc igitur ſentiens, & reſpiciens Ariſtoteles, in primo de Cælo, primam è tribus nuncupationem vocari cælum aſſeruit, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν: *Cælum quid apud Ariſto.* In quo totam dicimus habitare Diuinitatem. Hanc autem Diuinitatem, ne ſtellarum arbitreris, ecce primum, hoc ſignificatu refert cælum appellari, extremam totius mundi circunferentiam, quidquid extra Solem, Lunam, omnéſque cæleſtes orbes putatur eſſe. Siquidem ſtatim ſubiicit ſecundum & tertium ſignificatum. Secundum, cælum eſſe quod his extremi mundi regionibus ſubiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multáque alia aſtra. Tertium ſignificatum, totum vniuerſum, quod ab vltimis mundi regionibus clauditur. Apparet igitur primum cælum, & Deos eius, neque Solis, Lunæ, ſtellarúmque orbem eſſe, neque Deos illos eſſe Intelligentias, orbis quamque ſui C motricem. Intelligitur eum prædicaſſe quod in noſtra Theologia, Chaldæorum, Ægyptiorum, veterum Græcorum habetur, & ſæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecítque Socratem decantare moriturum, quò ſit acceſſus iuſtis, ac bonis. Ac ne putes Ariſtotelem iuxta conſuetudinem, quotidianúmque ſermonem fuiſſe de hoc cælo locutum, ecce melius, & clarius, & ex intimis Philoſophiæ myſteriis repetit, extra cælum oſtenſum, ac probatum ſibi nullum eſſe, neque eſſe poſſe corpus. *Extra cælũ, nullũ corpus: & quæ cæleſtis beatitudo.* Itaque perſpicuum eſſe, neque locum, neque vacuum, neque tempus eſſe extra mundum. Quocirca neque in loco quæ ibi ſunt, eſſe, neque facere tempus ea ſeneſcere: neque vlli mutationi ſubiacere, quæ longiſſimè ſita ſunt ſupra cæleſti concitatione: Sed immutabilia, & impoſſibilia, optimámque vitam, & opulentiſſimam perenniter, omníque æternitate degere. Hanc Ariſtotelis rerum beatarum deſcriptionem, omnem ſermonem, ſcito eſſe, quem Socratem moriturum, *Mors cur Socrati nõ diſplicuerit.* cur mors ob hanc fidem non modò diſplicere, ſed propemodum placere videbatur, inducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cæleſtem commendauit, eam eſſe è lapidibus pretioſis, omnem viſibilem pulchritudinem ſuperantibus, Sardis, Iaſpidibus, Smaragdis: Hic auream eſſe terram, diuina ſpectacula, beatos ſpectatores, multáque alia egregia, vt ſuo loco narrabitur. Antea verò dixerat, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθῶς οὐρανὸς, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quòd illud ſit verum cælum, *Templa Deorum, cæleſtes ſedes.* & verum lumen, & vera terra. Poſtremò templa Deorum ibi, Deóſque veros eſſe habi-

tatores: Non ſcilicet poëticos illos, aut ſtellas. ſic cælum aliud eſſe longè quàm iſtud, D ſicut Ariſtoteles de primo cæli ſignificatu locutus eſt, eóque præmiſit tanquam dignius omnibus cælum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, ſunt quas antè vocauit πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magnorum Philoſophorum deſcriptio, & omnis de beatitudine ſermo eſt de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos deſcribit, neque ſunt poëtici illi, neque motores orbium. Nam docuit eos eſſe longiſſimè ſupra & extra motus cæli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia vera. Cùm igitur Ariſtoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatiſſimè, ſempiternúmque viuentes prædicet, certè non poſſunt hi eſſe, niſi Angeli apud Moſen, quod nomen officij eſt non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, vt à noſtris, & à Platonicis vocantur. Etiam verò interpretes Ariſtotelis, videlicet Simplicius, pluréſque alij, ſentiunt eum illic in libris de Cælo de ſeparatis Intelligentiis locutum, ſed orbium motoribus: Cæteri, inquit interpretes omnia, de ἀκινήτων αἰτιῶν, immotis cauſis, cæleſtia mouentibus, dicta volunt intelligi, probátque Simplicius contrà quàm ſentiret Alexander, de corporibus diuinis Ariſtotelem hæc dicere non potuiſſe. Nam cùm dicat extra cælum degere beata illa, quomodò cælum extra cælum eſſe poteſt? Et cùm dicat nullius eorum eſſe mutationem, cùm cælum ſemper moueatur. Sed neque ea quæ ſunt remotiſſima à motu cæleſti dixiſſet, Tum concludit: περὶ τῆς οὐρανίου καὶ τῆς ἀκινήτου ἀρχῆς ἔοικε λέγειν, τῆς τὰς οὐρανίας κινούσης σφαίρας. καὶ τὰ προειρημένα πάντα χωρὶς βίας οἷόν τε ἐπὶ τὰς νοητὰς E καὶ ἀκινήτους, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου ἱδρυμένας, ὡς ὑπερκοσμίους ἀνάγειν: De cæleſtibus & immotis principiis videtur dicere, ſphæras cæleſtes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedũt, fieri poteſt, vt minime violenter ad intellectuales, & immobiles cauſas, & quæ dicuntur extra mundum eſſe, vt ſupermundanæ, poſſint applicari. Cernis ſubſtantias ſupermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Ariſtoteles memorauit, nec rationi eſt conſentaneum, vt ſubſtantias extra cælum remotiſſimas, dixerit mouere cœlum. Ergo ſunt Angeli, ſiue Dij, & eorum munera reſpexit quemadmodum Philo Iudæus, quæ Plato & Ariſtoteles tacitè ſenſerunt: ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ὑποδιάκονοι, καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, δι' ὧν οἷα πρεσβευτῶν, ὅσα ἂν ἐθελήσῃ τῷ γένει ἡμῶν προθεσπίσαι, ἀγγέλλει.

Angelus, officij nomen, non naturæ.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq́ Ariſtotelem ſenſiſſe ſupra ſydera motusq́ cæleſtes, eumq́ de beatitudine eorum vera ſcripſiſſe.

CAPVT V.

EADEM ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis eſt ſæpenumero locutus. quæ declarantur in libris de Cælo teſtimoniis. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, qua in libris de Cælo, Deos, beatóſque animos illos extra motus machinámque cæleſtem, F & extra flammantia mœnia mundi frui dixit, in libris de moribus addit, τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος: Diis enim omnis vita beata eſt. Repetamus igitur rationem: cùm vnum ſingularémque ſæpe Deum nominet, cùm ſit Philoſophi principem, ſingularem, ſummum, vnúmque fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non videlicet ex hominibus arbitrio poëtarum deificati: Deos autem illos oportet ab hominibus differre, neque animi ſyderum, ſed illi quos extra cælum ſupra mundum viuere felices prædicauit. Supereſt igitur in quo Platonem eſt ſecutus vt ſint animi, mentéſve, quas noſtri ad hunc Ariſtotelis ſenſum, vocant ὑπερουρανίους, ſuper cæleſtes, quorum incredibilis fertur beatitudo, & agere dicuntur, quod Deorum proprium cenſuit Ariſtoteles, intueri, intelligere, noſcere, cùm omnia, tum verò pulcherrimum, formoſiſſimum Deum. Dicit enim ibi Ariſtoteles: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη, τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι: Quòd perfecta beatitudo, contemplandi ſit actio quædam, vel inde claret, quòd Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde durationem nullam eſſe actionem, quam Diis illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos eſſe Angelos, quorum vnus videlicet Raphaël, vnus inquam ex ſeptẽ dixit ſe veſci cibo inuiſibili, qui ab hominibus videri non poſſit, & quod aſtaret cõſpectui diuino

Dij beati qui, & quo loco.

Animi ſupercæleſtes: et quod eorum munus.

Contẽplatio, ſola digna Deorũ vita.

Adluino. Hæc contemplatio, quam Ariſtoteles, ſiue ex ſuperiore Theologia, ſiue ingenij bonitate ſenſit, iudicauítque ſolam dignam, quæ vita, & actio diceretur Deorum. Aſtare ſe præſentiæ diuinæ fatentur illi, Ariſtoteles eos contemplari, intueri, ſpeculari. Quid aliud à cæleſtibus Theologis expectes? Eoſdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum neceſſe eſt innuere, cùm in eiſdem libris de Nectare Deorum loquens, quod vulgares arbitrentur vinum, quoniam nihil vino dulcius opinentur. Id ait eis accidere ex inſolentia, quaſi decernens Nectar illud Deorum, non quidem vinum eſſe, ſed omni vino ſuauius, longéque iucundius. Cúmque ſuperius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperiſſet, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar eſſe contemplationem. Sicque eò deuoluitur ratio, vt etiam hi Dij contemplantes ſint, qui ſe cibo inuiſibili, iſto nempe Nectare veſci prædicabant. Veriſimiléque fit Ariſtotelem ſenſiſſe, de beatitudine Deorum, ſcribentem quæ priſcus vates Homerus* cecinerat, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: Dij beatè, & facilè, ſine labore viuentes. Et de Olympo: *Nectar Deorum quid.* ** Odyſſ. δ.*

Τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ, ἤματα πάντα.
In quo Dij gaudent, exultant tempus & omne. *In Iliad. dicubi.*

Et quòd ſunt ἀκήδεες, citra dolorem, & curam. Quam ſolam veram eſſe de Diis ſententiam Plutarchus exiſtimat. Vt item Plato ex antiquiſſima Theologia docuit Deum ſupremum diuinos principes quoſdam, qui regerent hômines, præfeciſſe, qui ſcirent, cernerentque pia & impia facta, ſic tales etiam Ariſtotelem ſpectaſſe neceſſe eſt, in decimo
B de Moribus, vſus Platonis nomine: εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν, γίνεται ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον: Si qua enim rerum humanarum eſt apud Deos prouidentia, vt videtur, etiam rationi conſentaneum, delectari eos re optima, & ſui ſimillima. Quæ quidem eſt mens. Et eos qui partem hanc honorent, excolant, redamare, remunerari, ceu qui rem ſibi amicam & conſanguineam curent, laudabiliter item, & honeſtè viuant. Talia fatur Ariſtoteles de Diis curantibus res humanas, quibus mens, quam ſolam in libris de Generatione animalium diuinam, ſolámque exterius venire in libris de moribus, differre, & ſeparabilem eſſe à compoſito, dixit, ſit συγγενέστατος, maximè conſanguinea, coniunctiſſima, ſimillima, gentiliſſima, vt ſic nunc loquar. Hanc docet amari à Diis, vti rem eorum ſimilem, vt ille dixit, Conſeruus enim tuus ſum, & fratrum timentium Ieſum. Hanc Deorum in terris eſſe prouidentiam, quòd gubernent in vniuerſum quidē res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum purum, integrúmque habeant, amicam Deorum & conſanguineam mentem non ſinant inpurari, violari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui ſunt igitur hi Dij, ab illo ſummo, quem ſingulariter toties celebrat, nomine multorum diſtincti, qui veniunt, vidéntque res terreſtres, non ſcilicet corpoream vitam ſuppeditantes, ſed etiam ſubtiliora cernentes, videntes qui bene, qui male agant: Qui ſunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga ſapientes, redamantes eos vti fratres ſuos. Quid enim aliud eſt συγγενής, ab eadē ſtirpe, ex eiſdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta ſit de *Dij delectantur re optima & ſui ſimillimis.* *Mens cognata Diis.* *Apocaly. 19. & 22.* *Deorum prouidentia vniuerſa & particularis.* *Dij ab eodem fonte & genere orti.*
C Diis, aut Angelis apud Ariſtotelem Theologia. In libris de Cælo explicat eorum beatitudinem, deſcribens locum, quòd ſint vltra Solem, & Lunam, vltra definitionem hanc, qua cuncta clauduntur, cæleſtem, in alio meliore mundo. Hic eos agere beatos omne æuum, nec tempori ſubiectos, nec locis interceptos. In libris autem de Moribus, particularibus, & clarius beatitudinem, præſtantiſſimáſque voluptates eorum eſſe, quòd contemplantur, quòd ſunt ſapientiſſimi. Et dicit eos ſuauioribus intereſſe menſis, quàm ſint vina mortalium, reſpiciens illam contemplationem, panémque Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de vniuerſali Philoſophia, inquirit de beatitudine eius, quæ dicitur Mens: denique multis examinatis, eò tota ratio recidit, quòd Mens eſt beata contemplando, ſed non contemplando aliud quàm ſeipſam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de Moribus, Deum illum ſummum appellat. Quid igitur ſequitur? Deus ſummus qui dictus eſt à priſca Philoſophia Mens, contemplatur, & contemplando eſt beatus, non contemplatur autem niſi ſeipſum, quia ſiquid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius eſſet, à quo Deus eſſet beatus. Sed non eſt Deo melius, ergo ſeipſum contemplatur, ex ſeipſo fit beatus. Item Dij contemplantur, ex eo beati: ſed non niſi vnus eſt qui dicitur propriè Deus, cui nihil anteſtat, & præſidet, qui ex ſui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Cælo, & de moribus, ſcrio, & aſſeueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, *Deorum æuū quod.* *Mens beata contemplādo.* *Dei contēplatio qua.* *Deus vnus propriè.*

non ſunt beati contemplantes ſeipſos, cùm ſit vnius eminentiſſimi, quo nihil excellen- D tius, ſuimet contemplatio. Ergo cùm Dij illi ſint beati, beatitudo ſit contemplatio, non ex ſeipſis ſunt beati, quòd ratio quæ facit primum contemplari ſeipſum, quia non eſt ſuperius, eadem facit eos contemplari maximum illum, ſupereminentem. Efficitúrque vt iſti Dij ſint beati ex contemplatione illius maximi, cuius contemplatio & ipſummet, & minores Deos reddat beatos, Hæc omnis ratio fluit ex Ariſtotele, Sicque deſcripſit locum, deſcripſit beatitudinem. Definiuit eam, luculentérque expreſſit, quòd ſit contemplatio: ex dictis autem ratio deſcendit, hanc contemplationem eſſe Dei illius ſuperni. Ad hæc Ariſtoteles, de Diis his, naturæ bonitate, nouit hanc Theologiam, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iuſtéque viuentes, ſapientesq́; nec diligere modò, ſed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicque colligitur tota, quæ noſtris in litteris Spiritus ſancti inſtinctu ſcriptis, de Diis, vel Angelis extat, apud Philoſophos Theologia. Ducit enim vocátque nos Natura ad has conſiderationes, & confeſſiones. Et ſicut litteræ noſtræ nos docuerunt beatitudinem eſſe, videre illum facie ad faciem, & ſicuti eſt: ſic docuit eos Natura, non aliud eſſe beatitudinem, perfectiſſimam, locupletémque omnium magnarum voluptatum, quàm contemplari Deum, quem dixerunt contemplari ſeipſum, ex eo beatum. Deus autem ſi ſit ex ſeipſo beatus contemplando, certè & minores omnes mentes reddit vſus beatas. Sicq́; ex contemplatione Dei naſcitur omnis generatim beatitudo, & omnium Platonicorum eſt confeſſio, nos redire oportere ad vnitatem, à qua proceſſimus, quòd ſola perfectè docuit horum E temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Ariſtoteles dixit à Diis remuneratio bonorũ, quod ad has inauditas ducent eos voluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cùm terrena bona ſint corruptibilia, non ipſa modò euaneſcentia, diffluentia, ſed corrumpentia etiam poſſeſſores. Quæ nemo ſapiens vnquam concupiuit, nec Deus ipſa nobis ea largiri, nec polliceri voluit. Et hoc item eſt, quod diuinitus omnis confeſſa eſt vetuſtas, & approbauit idem Ariſtoteles, in Eudemiis moralibus ſeptimo: ὥσπ' εἰ καθάπερ φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ, δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν: Si ita eſt, inquit, vt dicitur, homines fieri Deos, ob virtutis excellentiam, hanc virtutem eſſe heroicã, quam ipſe ſcribit eſſe ſupra nos. Hoc præmium Deorum collatum ſui ſimillimis, quod quaſi in hoc mundo excellenti virtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Chriſti. Hæc tota vetuſtas clamabat, ſentiebat, erant voces quædam per omnem mundum, de præmiis cæleſtibus, quòd iuſtiſſimi, ſapientiſſimi, patriæ, ſuorum, Dei cum primis & virtutis amantiſſimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales ſcilicet ſupernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui virtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corripit, excellens virtus, ſtabilis beneuolentia, & charitas, inſignisq́; iuſtitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philoſophia retulimus in diuos, quàm illi Herculem, multosq́; alios mortales, in quibus virtutes heroicæ iſtæ perfectæ non fuerunt. Poſſem alia multa deducere ex Ariſtotele ſuper confeſſione Deorum, quos ipſa ratio & ſermo & Philoſophia ſeparat ab illo F primo, & ſermo de his neceſſariò cadit in eos, quos Angelos Moſes, omnium ſcriptorum vetuſtiſſimus appellauit.

Dij quomodo beati.

Beatitudo quid.

Remuneratio bonorum.

Diui qui apud Chriſtianos.

Quòd vitam, naturámque Angelorum, & felicitatem Poëtæ ſicut & Theologi deſcripſerunt.

CAPVT VI.

Eos etiam ſiue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudinémque eorum habent exploratam à ſacris litteris non diſſentientes, cùm de eis multa diſſerunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Non extat Callimachi liber vnde id ſumptum eſt.

Κεῖνοι γὰρ τ' ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόνου δ' ἄπειροι
Βαρβόεαν πόρθμον πεφευγότες ἀχέροντος.
Hi morbis, ſenióque carent, neſciuntque labores,
Traiectum reſonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter ſupradicta, qui regionem eorum, locum, vitam, eſcámque ſæpe pulchrè deſcripſit:

Οὐ γὰρ

A *Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσιν, οὐ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον*
Οὕνεκ᾽ ἀναίμονές εἰσι, καὶ ἀθάνατοι καλέονται.
Non pane veſcuntur, non guſtant cærula vina,
Sanguinis expertes hinc ſunt, immortaléſque.

In noſtris litteris fatentur ſe cibo veſci, qui ab hominibus videri non poſſit. Paniſque Angelorum notus, non quo veſcimur ipſi. Hi ſunt etiam, quorum ſe naturam nominaq; neſcire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν ἴσμεν οὔτε περὶ αὐτῶν, οὔτε περὶ τῶν ὀνομάτων: De Diis, inquit, nihil ſcimus, neque eorum nomina ſunt nobis nota. Eorum cibum, verámque beatitudinem audiuit, nouítque vetuſtus Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quem de facie quæ viſitur in Luna: ὡς Φερεκύδης ὁ παλαιὸς οἴεται σιτεῖσθαι αὐτοὺς θεοὺς ἀμβροσίᾳ, καὶ νέκταρι: Quemadmodum ſentit priſcus Pherecydes, eos ipſos veſci Nectare & Ambroſia. Agnoſcunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, vt noſtrum. *Deorum nomina nobis ignota.*

Conſiderationes ex Marco Tullio, apud quem eſt Deus ſupremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli eſſe non poſſunt.

CAPVT VII.

B EADEM ſi quis velit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modo facundiæ, ſed etiam cum Varrone Philoſophiæ principem libenter prædicauerim, præcipuè quod ferme quæ apud Philoſophos Græciæ ſcripta reperiſſet, cum delectu, & iudicio ſuo, Romana lingua expreſſit, deducet. Eſt apud eum ſuprêmi Dei ſæpenumero confeſſio, quem modo vocat, vt dixi, ſupremum: Animum, inquit in Legibus, generatum eſſe à ſupremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc ſummum Iouem. Orta, inquit, ſimul eſt lex cum Mente diuina. Quamobrem lex vera, atque princeps ad iubendum, & ad vetandum ratio eſt recta ſummi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id eſt, æternam, comitem æterni Dei Sapientiam: Modò Platonem ſecutus in Timæo, mundi procreatorem, qui animum ex ſua mente & Diuinitate genuiſſet: Modò creatorem Solis, qui eum in ſecundo ambitu ſeu ſphæra ſupra terram accenderit: Et in Somnio, Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum aſſignatum. & quòd princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæcq; declarant vnius magni, ac ſempiterni Dei excellentiam. Supremus, ſummus, creator mundi, & lucis, creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cùm igitur hæc eminentiſſimum, ſingularem, vnúmque deſignent, quò pertinebit cùm Deos multos nominat, præcipue poëticis illis excluſis, quos nec ipſe, mea quidem ſententia admitteret in Philoſophia? Ergo cùm quærit de Natura Deorum, * Quid hæc nominatio deſignabit? Omnem fortaſſe

Cicero, et eloquentiæ & philoſophiæ princeps. *De Legib. 1.* *Lex orta cum mēte diuina.* *Deus princeps, animi creator.* ** Lib. 1.*

C naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in ſecundo? Itaque fit credibile Deorum, & hominum cauſa factum eſſe mundum, quæq; in eo ſunt omnia. Si factus eſt cauſa Deorum mundus, certè fuit tempus, cùm non eſſent Dij, quibus factus eſt mundus, ſicut item non erant homines, quibus item factus eſt. Sed mouet admirationem, quod addit: Faciliúſque intelligitur à Diis immortalibus hominibus eſſe prouiſum, ſi erit tota hominis fabricatio perſpecta, omníſque humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto viro inconſtantia? Paulò antè, Diis creatus eſt, & hominibus mundus, vt vna probetur generis vtriuſque conditio. Si creatus igitur, an à ſupremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos poſtea dicis hominibus prouidiſſe? Si à præpotēti Deo, non à Diis eſt hominibus prouiſum, ſed ab iſto ipſo principe Deo. Si ab illis, non eſt ergo eorum cauſa factus mundus, quippe quo tandiu carere non potuiſſet. Hoc item conſequitur, ſi Diis hominibus eſt prouiſum, Dij non ſunt homines in Deos relati, quia res creabantur, prouidebatúrque hominibus à Diis, nondum poëticis Diis illis exortis: ſic neque ſunt, aut eſſe poſſunt Dij ſyderum, ac aſtrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri poſſunt hominibus, ſolam lucem, & calorem terris infundentes: cùm autem prouidentia, quam prædicat, ſit multiplex, ac varia, præcipuè quòd eam, quæ ad figuram humanæ naturæ, & totam hominis fabricationem pertinet, narrauit, ſi rectè cenſeas à Diis illis motoribus, quos ſola verſandorum perenniter cæleſtium orbium cura ſolicitat,

2. De natura Deor.

profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cæleſtibus, in terras ad humanam D
tam ſolertem fabricationem deſcenderent. Huc adde, quòd nec iſti erant anteaquam
prouiſum eſſet à Diis. Supereſt igitur corrigendum quod ſecundo loco dixit, & teſti-
moniis eius deſtruendum, cùm dicit Deum ſupremum præclara quàdam conditione
hominem genuiſſe, viuendi munus hominibus aſſignaſſe, animum in corpus indu-
xiſſe, à quo iniuſſu eius diſcedere non liceat. In Timæo fatetur eum cum Platone mun-
di parentem, ac procreatorem. Illud igitur verius, hominum, & Deorum cauſa, à
principe, ac ſupremo Deo factum eſſe mundum: Deos autem animos eſſe maiores ho-
minibus, minores ipſo principe, non Deos autem ſtellarum, aut poëticos illos in ca-
talogo hominum, non Deorum referendos. Non Dij ſtellarum faciunt quod ſupre-
mus Deus decreuiſſet, vt hominum cauſa Deus eos feciſſe videatur, nempe vt lucem,
caloremque in terras mitterent. Eorum autem cauſa factum nihil videtur, qui ſeruiunt
conſiliis eius, qui cuncta hominum cauſa facere decreuiſſet, Túque in libris illis re-
petens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominúmque cauſa factum, quæq;
in eo ſunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Eſſe enim mundum quaſi
communem Deorum, hominúmque domum, aut vrbem vtrorumque. Denique ſubii-
cis, Hæc ſi hominibus ſolis nota ſunt (loquens de ſtellis, & effectibus) hominum cauſa
facta eſſe iudicanda. Sic dicis ab hominibus ſolis notata eſſe tempora, cognitos ortus,
obitúſque ſyderum, vt appareat te iudice, ea facta propter homines, vt Moſes docuit à
ſupremo Deo. Ex his igitur teſtimoniis claret eum contra naturam, Diis toto illo opere E
demandaſſe rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Diis, qui creare
mundum, attendere ad omnia nondum nati non poterant, & Diis aſtrorum excluſis, qui
nec ipſi adhuc extabant, facti poſtea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in ani-
mum poteſt, quod nomine multorum Deorum ſit ſentiendum, quibus nec nomina
ſunt, nec capit mens, vt Deorum multitudo concurrere ad creandos homines, omnemq;
mundum potuerint. Tum teſtimoniis eius tota res deſtruitur, nunc principem, ſupre-
múmque Deum, nunc ſummum Iouem, nunc ſingulari nominatione parentem mundi
nominantis. Videat igitur ipſe, quid tandem ſit, quod ait, Vt vero perpetuus mundi eſſet
ornatus, magna adhibita cura eſt à prouidentia Deorum, vt ſemper eſſent & beſtiarum
genera & arborum, omniúmque rerum. Quæ tanta inconſtantia, nunc vnum ſingula-
rem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? Niſi forte Platonem eſt ſecutus, qui
generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo naſcenti præfecit,
ſed Deos inferiores. Quod item apud eum inconſtanter dicitur. Eo autem vel maximè
declaratur, Tullium incertæ mentis fuiſſe, quòd earundem rerum nunc naturam facit
inuentricem, nunc Deum ſingularem, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnã
prouidentiam adhibuiſſe Deos, vt ſemper eſſent genera beſtiarum, de his ipſis loquens,
Nam primum, inquit aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machi-
nata Natura eſt. At non vides admiſſa Natura, quàm pateat Epicureis, & Cottæ con-
tradicenti inſultandi locus, qui quadam Naturæ neceſſitate, nullius Dei conſiliis, fieri F
cuncta contendunt. At Ariſtoteles, quod quidem arbitror etiam Marcum ſentire, ferè
ſemper Naturam cum Deo conuocat, Deum & Naturam nihil temere facere prædicás,
Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admiſit. Et hoc ipſum quod nunc eſt
à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Re-
publica, Deo ſingulari vtrobique adiudicauit. Ipſéque repetit hæc opera fuiſſe proui-
dæ, ſolertiſque Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cùm
igitur hanc Naturam, ſolertem, prouidámque prædicet, quis erit niſi Deus, qui ſit Na-
tura prouidentiſſima, ſolertiſſimáque? Siquidem infert nouiſſimè, Sic vndique omni ra-
tione cõcluditur, mente, conſilióque diuino, omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium,
conſeruationémque mirabiliter adminiſtrari. Quibus intelligimus, nunc Naturæ nomi-
nata, nunc Diis illis, reuolui tandem eum ac referri quaſi Naturæ æſtu, ad confeſſio-
nem magnæ, ſingularisque Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum
earum animantium cauſa, quæ ratione vtantur: hos autem eſſe Deos, & homines, Na-
turámque ſolertem, & prouidam, ſolum Deum eſſe. Hæc igitur veritas erat, vt hi Dij,
nec autores mundi, rerúmque fuerint, & quorum, & hominum cauſa facta cuncta dixit,
non poëticos, & ſuperſtitionis Deos, ſed naturales ſentiret, nec Deos aſtrorum. Nam
Cotta contradicens graſſatus eſt, & deſæuit pro libidine cõtra Deos, videlicet poëticos
&

1. de Legib. 1. Tuſcul. & in 6. de Repub.

Omnia hominis cauſa creata.

Neque Dij poëtici, neque Dij aſtrorũ, pro Diis prouidentibus habendi.

Prouidentia teſtimonia innumerabilia.

Cicero inconſtans.

Ariſtot. 1. de cælo cap. 4.

Natura, Deus

1. & 3. de natura Deor.

A & ſuperſtitioſos. Faciléque fuit tollere, qui non eſſent, his auferre mundi, rerumq́; molitionem, qui quoniam homines fuiſſent, nullum Diuinitatis ſuæ ſignum dediſſent. Perſpicuum igitur, niſi Deos, quos ſæpenumero creatores, prouidentes vocat, animos illos diuinos ſentiat, nomen inane eſſe Deos, quibus nihil ſubſit, qui nec poëtici, Diíque illi, quos ex hominibus in Deos relatos fatebantur, poſſint eſſe, nec motores orbium cæleſtium. Et ſæpe ſingularem nominauit. Illis autem Diis, & animis diuinis creationem rerum ac prouidentiam etiam ipſius teſtimoniis, & rationibus, eam ob cauſam detrahemus, quò cùm iuxta Platonem fateatur vnum totius mundi creatorem, cùm mundo neceſſe eſt omnes animos creatos: Sícque creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item ſuapte natura prouidere, niſi magnus ille poſtea præfeciſſet. Hique erunt, quorum & hominum cauſa effectum mundum prædicauit. Nam Deus ſummus, qui mundo ſua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguiſſet, ſui ipſius cauſa mundum non effecit. Noſtra igitur, & illorum cauſa fecit omnia. Illis cælum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cælum: quod Marcus Tullius ipſe etiam aſſeruit. Hos igitur quos ſemper habet in ore ex ſuperſtitione potius quàm phyſica, conſtantique ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non eſſe Deos veros, ſed à ſummo Deo creatos conſtat: quo redarguitur eos laborare creando non potuiſſe, totúmque penè fictitium eſſe, quem de eis ſæpe fudit ſermonem, apparet ex eo quòd Cotta euertens de Diis habitam orationem, de Mente diuina ſic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de ſingulis. Videtis ergo eam non eſſe tam

Facile fuit re felleri Deos qui nō eſſent.

Deus ſui cauſa mundum non fecit.

B occupatam, quàm putatis, Fac eſſe diſtentam, cælum verſantem, terram tuentem, maria moderantem, cur tam multos Deos nihil agere, & ceſſare patitur? cur non rebus humanis aliquos ocioſos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati ſunt? Hæc ille dicens, profectò ſentiebat aliam eſſe Mentem illam diuinam omnipotentem, cælo, & terra præſentem, omnia gubernantem, alios Deos ab eo præfectos, aut qui præfici debuiſſent. Et Dij à Balbo explicati ſunt, quos diuina Mens præficere debuiſſet: Eóque merito concluſit, Itaque aliunde mihi quærendum eſt, vt & eſſe Deos, & quales ſint, diſcere poſſim, quàm quales tu eſſe velis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, niſi quòd more ſuorum temporum locutus eſt, quòd de Natura diuina, à qua cælum, ac terra regatur locuturus, præmiſit in titulo, de Natura Deorum. Quòd ſi de Diis veris, fabuloſis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cùm delata fuerit oratio, non habet vt in re commentitia quid proferat, deficítque omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum eſt, venerat quæſiturus, non de Natura Deorum debuit inſcribere, ſed vi, mentéque diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus propoſuiſſe eum quandam Deorum farraginem, vt in ſermone & vera, & omnis ea, quam vulgus coleret, Diuinitas quæreretur, ratio autem naturaliſque inquiſitio ſepararet à falſis vera. Sic certè effectum eſt. Nam is, de cuius prouidentia ac ſolertia, locupletiſſimáque omnium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fœcundiſſime diſſeruit, eſt verus, ac

3. de natur. Deor.

C naturalis, ſingulariſque Deus.

Ex aliis autoribus de Angelis ſiue Diis, poſt ſummum Deum.

CAPVT VIII.

OMNES igitur mortales, poſt vnum principem, ac caput, fontémque omnium, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro ſæculis audierant, conſtituerunt. Nec fabula fuit, quòd Homerus, Deum hominúmque Deúmque patrem toties appellat, ſed rem naturalem & veram poëticè decantauit. Nec aliud eſt, vt ſæpenumero dictum, quod vetuſtas vſurpare ſolebat, à veteribus poëticis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quòd

Deus, hominū Deúmque pater Homero appellatus.

Θεοὶ ξέινοισι ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
Παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστροφῶσι πόληας
Hoſpitibus ſimiles, variáque in veſte, figuráque
Ipſi adeunt vrbes ſuperi, ac verſantur vbique.

Quàm quod ſæpe litteræ ſacræ referunt ad viros innocentes, & integros veniſſe Deos;

Angeli, peregrinorum forma diuerſati apud pios & innocẽtes viros.

Gene. 19.

Huc refer quæ diſputat Auguſt. lib. 16. cap. 29. ciuitat. Dei.

Gene. ibid.

ipſos ſcilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempore eo vigebat, hoſpitalitatem, mutuámque charitatem, accurrebant, prenſáque manu, ad hoſpitium deducebant, inſtruebant conuiuium, pedes lauabant, vt eſt etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις φοιτᾷ εἰς τὰς πόλεις, ἐν κύκλῳ, τάς τε ἀδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζον: Priſca fama Diuinitatem in humana ſimilitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambulare vrbes, æquitatem, & inæquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam venerunt, ſcelerati populi facinora diligentius conſideraturi. Eóque dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam & videbo, vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, vt ſciam. conuerterúntque inde Sodomam, & abierunt. Ecce Deus quidem effatus eſt. Tacetur autem quod illi poſtea docuerunt, dicentes viro iuſto Loth, Delebimus enim locum iſtum, eò quòd creuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos vt perdamus illos. Miſſi ergo fuerant à Domino, eóque Angeli, & miſſi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat vetuſtas adire vrbes. Atque ea quæ pauca, & potiora referuntur in ſacris litteris, credendum eſt, non apud ſanctos viros illos modò, ſed etiam gentes alias accidiſſe, vt Dij præſentes aut ad beneficia bonorum; aut ſupplicium malorum, aut alia in terris neceſſaria venerint, vnde apud omnes conſtans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitiis poëtis, E quæ quidem audierat:

Dij humana conſpecti forma.

Catull. Argonauticu.

Præſentes nanque antè domos inuiſere caſtas
Cælicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiámque omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber vt innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non verita eſt, diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda, malo permiſta furori,
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur viſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Deos obambulare vrbes.

Tales igitur cælicolæ adiere caſtas domos ſanctorum integrorúmque virorum, Abrahá, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare vrbes, humanos inuiſere cœtus, & Plato eodem loco ex poëtis famam eſſe, ὡς ἄρα θεοί τινες περιέρχονται νύκτωρ, πολλοῖς ξένοις, καὶ παντοδαποῖς ἰνδαλλόμενοι: Circumuagari Deos quoſdam noctu, variis peregrinis ſimiles. F Noctu videlicet per inſomnia: vt Iacob vidit per Somnium ſcalam ſuper terram cacumine tangentem cælum, & deſcendentes, & aſcendentes Angelos, & Dominum innixum ſcalæ. Quam ſcalã videtur penè Homerus audiſſe, appellans eam aureã cathenam Iouis, qua cælum, ac terræ ſint deuinctæ. Et mirum in modum placuit Philoſophis. Illud adeò mirabere in Philoſophis, & ſacris litteris, quòd promiſcuè nunc Deum vnum principiũ, & autorem omnium gerendarum rerum, nunc Angelos eius inducunt, ſimile quid extat apud Philoſophos. Vides enim Platonem, Tullium, multóſque alios, in eadem re, nunc Deos nominantes, nunc Deum ſingularem. In ſacris litteris item quod Deus ipſe dixit, Deſcendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerit, an non eſt ita. Poſtea non ipſe refertur veniſſe, ac deleuiſſe, quod ibi toties minatur ſe facturum, ſed duos Angelos, qui & venerunt, & deleuerunt vrbem. Et cùm ſubuerterent vrbem, dicitur Dominus pluiſſe ſuper Sodomam, & Gomorram ſulphur & ignem à Domino de cælo. Additur inde: cùm enim ſubuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de ſubuerſione vrbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cùm Angelus apparuiſſet, allocutusq; fuiſſet Manue patrem Sampſon, denique eo recedente, & intelligentes illi, Angelum eſſe, dixerunt, Morte moriemur, quia vidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ

Iacob ſomniũ. Gene. 28.

Dei & angelorum mentio in ſacris & profanis litteris.

Gene. 19.

Iudic. 13.

Aquæ nunc libens prætereo. Similis igitur eſt loquendi quædam Philoſophis conſuetudo, vt quoniam quidquid minores Dij faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum feciſſe, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperióque Deorum. *At Iupiter miſerat.* Sed hoc habent ſacræ litteræ melius, quòd in rebus maximis, vt in creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariúſque eſt in eis ſingularis illius, æterni, diſcrimen ab iſtis. Illud tamen obſeruabit prudentiſſimus quiſque, quò ſcriptores ſint vetuſtiores, eò ſanctius, & diſtinctius de ſingulari Deo loqui. vt quod aſſeruit Cyrillus, cùm ab origine mundi ad eluuionem vſque noſcerent omnes, faterentúrque ſingularem Deum, tum propinquiora ſecula temporibus Noë, ſimiliter vnum eſſent confeſſa, tandem emerſerint malorum examina, & fabulæ de Diis, ac principe Deo. *Aeneid. 4.* *Quo vetuſtiores ſcriptores, eò melius de vno Deo loquuti.*

Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

CAPVT IX.

B POTESTATES igitur poſt altiſſimum Deum, cùm ea apud Homerum alióſque ratione, tum magis clara, & Phyſica, & aperta agnouerant Philoſophi, ſimilia de his loquentes, atque noſtri. Ac Magi Chaldæorum, à quibus multa delibarunt Platonici, delibaſſe Platonem, & Ariſtotelem autor eſt Pſellus, & Pletho, propoſuerunt, & deſcripſerunt eas, πῶς ἔχει κόσμος νοεροὺς ἀοχῆας ἀκάμπτεις: Vt mundus habet intelligibiles ſuſtentatores, inflexibiles. Hæc nomina ſunt Angelicarum poteſtatum, quæ vocantur etiam in noſtris litteris Autoritates, Virtutes, Dominatores. Nomen quidem νοεροὶ, eſt eorum ſubſtantiæ, quòd mentes, quòd intellectus ſunt omniúmque Angelorum ſubſtantia, à noſtris ab illis dicitur νοερά. At verò ἀοχῆες ſonat, quod appellantur à noſtris Dominationes. Quemadmodum enim Dominatores, regunt, agúntque ac ſuſtinent ea, quibus imperant: ſic qui ſuſtinent, dominantur & præſunt. Eſt autem in hoc veluti carmine ἀοχεὺς, ſuſtentator: quod clarioribus apud Platonem nominibus de eiſdem loquentem deſignatur, ἐπιμελῆται, ἐπιστάται, curantes, præfecti: paſtores item & gubernatores, nomina diuinarum harum poteſtatum. Hoc igitur & id genus multa carmina veriſimile ad Platonem perueniſſe, ſuſceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo ſuper omnes mundi partes locutus, audiens mundum quoſdam habere rectores, ac ſuſtinentes, eóque inflexibiles, incorruptos, immotos, ſtabilis, ſolidæ, fortiſque naturæ. Hoc igitur carmen explanans Pſellus ſcribit: δυνάμεις οἱ χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ὀνομάζουσιν αὐτὰς κοσμαγοὺς, ὡς τὸν κόσμον ἀγούσας προνοητικαῖς
C κινήσεσι. ταύτας δὲ νῦν ἀοχῆας καλεῖ, ὡς τὸ πάντα ἀοχέως ἀνέχοντας. τῷ μὲν ἀκάμπτῳ τῆς στερεᾶς αὐτῶν δηλουμένης δυνάμεως, τῷ δὲ ἀοχεῦσι τῆς φρουρητικῆς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις διὰ μονῆς τοῦ κόσμου αἰτίας, καὶ ἀκλινοῦς ὁρίζονται τάξεως. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ᾽ αὐτοῖς ἀμείλικτοι, οἷον ἔντονοι, καὶ ἀνεπίστροφοι πρὸς τὰ τῇδε. καὶ τὰς ψυχὰς ποιοῦσαι τοῖς θελκτηρίοις μὴ μειλίσσεσθαι πάθεσι, Poteſtates ſtatuunt in mundo Chaldæi, eáſque appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentiæ. Has igitur nunc vocat ſuſtentatores, videlicet mundum ſuffultiendò tenentes. Ac quòd eas vocat inflexas, deſignat ſtabilem, firmámque eorum poteſtatem, quòd ſuſtentatores, indicat cuſtodiam. Has autem poteſtates definiunt permanentiæ, perennitatíſque mundi, & ordinis immoti cauſas. Sunt autem & aliæ poteſtates, quæ dicuntur ab eis amilicti, quod eſt, intenſi, inuertibiles, ad ea quæ ſunt hic, & facientes animas illecebris & affectibus non demulceri. Hæc Pſellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium conſonat Theologia. In vetuſtiſſimis Hebræorum litteris, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoréſque, contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcáque Theologia ſimiliter principes, legati, interpretes à Chaldæis, nunc ſuſtentatores, cuſtodes, conſeruatores mundi, nunc humanum genus tuentes, agentes, moderantes proſpectores. *Nomina Angelicarum poteſtatum.* *Angeli, poteſtates, mundi ductores, ſuſtentatores.*

De triplici ordine Deorum, ſiue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo, in quo videtur noſtros ſecutus, vbi à veritate diſſentiat: & de primo Deorum ordine. D

CAPVT X.

GENERATIM igitur à priſcis illis cognitæ, & prædicatæ ſunt diuinæ poteſtates, particularius à ſubſecutis Platonicis eorum genera, nationeſque, & actio vitæ deſcriptæ, maxima ex parte è noſtris libris, licet hoc ab eis diſſimuletur, accepta. Primus omnium Platonicorum Proclus (Nam neque apud Plotinū, neque Iamblichum, neque Amelium, nec ſuperiores ea myſteria reperio) auſus eſt locupletius de his in ſua

Procli furtū.

genera diſtributis loqui. Quæ cùm ſuperiores Platonici, quos in cæteris ferè ſemper imitatur, non prodidiſſet, nouimus apertè, vt Græci quoque teſtantur, eum ex Dionyſio Areopagita ſurripuiſſe, ſed multis adiectis contaminaſſe. Dico ſcilicet hæc tria genera Deorum, ſiue Angelorum, qui dicuntur νοητοὶ, νοητοὶ καὶ νοεροὶ, νοεροὶ μόνον: id eſt, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes ſolum, quæ ſunt tres Angelorum à Dionyſio constructæ Hierarchiæ. Proclum ſecutus eſt Hermias, & Damaſcius, aliique nonnulli. Cùm igitur primus Dionyſius Deos illos intellectos, & intelligentes

Tres hierarchiæ Angelorum.

nominaſſet, omnémque de eis Theologiam ex ſacris litteris accepiſſet, Proclus violen- E
ter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, veram ſuper his Theologiam infecit. Reſtituentes igitur omnia in ſua loca, Proclumq́; partim declarantes, partim cum Dionyſio collatum, paucis (Nam alioqui numeroſè de his ille ſcripſit) emendantes, Theologiæ conſenſum demonſtramus. Is igitur in eo, quem inſcripſit de Theologia Platonis, poſt ſingularem, atque ineffabilem ſummi Dei Vnitatem, neceſſariò de generibus Deorum ſermonem habendum eſſe dicit. Ac primum cenſet, in quo ſecutus eum Simplicius eſt, Quemadmodum Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoque per modum animæ operetur, & gignat: ſic ſupremam Vnitatem quoniam vnificè, & per modum Vnitatis ſuæ oporteat eam gignere, ante omnia producere diuinas quaſdam ἑνάδας, vnitates, ipſi principi Vnitati ſimillimas. Nam optimum, vt Timæus ait, niſi optima facere nefas eſſe. Hæc ab eis etiã vocatur ἑνιαῖον πλῆθος, vnifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum eſſe Deum & multos Deos, vnam Vnitatem, & multas ante omnes res vnitates. Vnam bonitatem, & multas poſt vnam. Non eſſe autẽ diuinas has vnitates imparticipabiles, & omnino ab omnibus rebus ſeparatas, quemadmodum excellentiſſimã illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed eſſe veluti florem, aut ſummitates, & ſummum in vnaquaque re: Eáſque eſſe medias, quibus omnia vniantur ad ſupremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos eſſe participatas, quæ coniungant omnia, & vniant, quæ poſt ſe ſunt, ob illam Vnitatem, quę tranſit in eos omnes. Quoniam igitur quilibet Deorum Vnitas eſt, & F
ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc cauſam eſſe participationem, cum ordine, quod prima à primis, ſecunda à ſecundis participantur: Sícque propinquiores ſummæ Vnitati vnitates à primis & ſimpliciſſimis ſubſtantiis participari, longinquiores ab his quæ magis ſunt compoſita: concludítque de his omnibus Proclus: εἴπωμεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν, μονάδες ἡμῖν αὐτοτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχόμενοι μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων οὐσίαι, οἱ δὲ κατὰ τὴν συνθετωτέραν τὴν εἰς αὐτὰ ποιούμενοι πρόοδον. Quæ ſunt, Dicamus quòd poſt vnum rerum principium, vnitates nobis Dij apparuerunt, per ſe perfectæ. Qui ſubſtantialiter à rebus participentur: alij verò ſecundum compoſitionem, ſubſtantiam facientes in cuncta proceſſum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda poſtmodum, & quid veritatis habeant diiudicanda. Item Proclus ait, vt ex his ea, quæ ſequentur, melius innoteſcant: ἁπάντων δὴ τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ ὄντα παραγόντων θεῶν μία καὶ ἐξῃρημένη, καὶ ἀμέθεκτος αἰτία προϋφέστηκεν, ἄῤῥητος μὲν παντὶ λόγῳ, καὶ ἄφραστος, ἄγνωστος δὲ πάσῃ γνώσει, καὶ ἄληπτος, πάντα μὲν ἀφ' ἑαυτῆς ἐκφαίνουσα, πάντων δὲ ἀῤῥήτως προϋπάρχουσα, καὶ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλος δὲ οὖσα τὸ πάντων ἄριστον. ταύτην δὴ οὖν τὴν ὄντως ἐκβεβηκυῖαν χωριστῶς ἀπὸ πάντων, καὶ πάσας μὲν τὰς ἑνάδας τῶν θείων. πάντα δὲ τὰ γένη τῶν ὄντων. καὶ τὰς προόδους ἑνιαίως ὑφιστᾶσαν, πάσης θεότητος αἰτίαν. τὸ γὰρ εἶναι θεὸν, πάντες οἱ θεοὶ διὰ τὸν πρῶτον ἔχουσι θεόν: Omnibus igitur rebus, etiam ipſis Diis, qui res producunt, vna ſeparata, ſegregatáque

Suprema Vnitas ante omnia producit diuinas ἑνάδας.

&c im-

A & imparticipabilis cauſa præexiſtit. Inæſtimabilis quidem omni ſermone, & indicibilis; omni autem cogitationi incomprehenſibilis, & ignorabilis, omniáque ex ſe producens, & ante omnia ineffabiliter præexiſtens, cuncta ad ſe reflectit. Finis optimus omnium rerum. Hanc igitur ſeparabiliter & verè ab omnibus ſegregatam, & omnes Deorũ vnitates, generáque rerum & proceſſus vnificè creans vocat Plato Solem, vocat regem circa quem omnia. Hæc omnis Diuinitatis cauſa. Nam vt eſſent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modum Proclus diuinè, ſi perſeueraret, inſiſterétque ſemel inuentæ & prædicatæ veritati. De Diis autem primis, quorum eſt poſt excellentiſſimam Vnitatem primus ordo, præter ſuperiora ſubiicit: ἑνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀνιοῦσιν οἱ θεοί. ἑνάδες ὑπερούσιοι γεννητικαὶ τῶν οὐσιῶν καὶ τελεσιουργικαὶ, καὶ πάσας οὐσίας τὰς προσεχεῖς εἰς ἑαυτὰς ἀναδησάμεναι: Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus aſcendentibus. Vnitates ſuperſubſtantiales, genitrices ſubſtantiarũ, & perfectrices, & omnes ſubſtantias proximas ad ſe ipſas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudicium adhibendum eſt, vt eum qui bene, rectéque Deos poſt altiſſimam Vnitatem locauit, errare conſtanter aſſeramus, & quæ apud maiores, ipſumq́; Platonem nuſquam exrent, confingere, cùm Deos illos primos dicit ſuperſubſtantiales. Aſſerunt enim Damaſcius, & Iamblichus, ſed prior Dionyſius, Vnum duntaxat eſſe ſuperſubſtantialem, Vnum illum ſingularem, eminentiſſimúmque Deum iure vocari ſupra ſubſtantiam, vt qui fuit, eſtq́; autor ſubſtantiæ. Qui cùm fuerit, ipſis etiam teſtibus, autor Deorum, quos creauit, planè ſuprà Deos in-

Dij à Deo vno & primo ſummóque.

Vnitates, angeli.

Vnus ſuperſubſtantialis.

B effabiliter extat, & hęc ineffabilis excellentia dicitur ſuperſubſtantialis, quæ ſoli illi congruat, cui ſoli congruit nomen Vnitatis. Quare idololatria eſt hæc Procli, & crimen læſæ maieſtatis, incommunicabile Decus, honoréſque ſingulares, & ſoli Deo inhærentes, creaturis vindicaſſe. Itaque eiuſdem impietatis eſt, hos Deos ſubſtantiarum prædicare genitores, nimirum creandi ſingularem Dei, & imparticipabilem poteſtatem transferre ad minores Deos. Et quod Plato, cæteríque omnes de cuſtodia generis humani, quam ſummo conſenſu Diis adiudicarunt, ad generalem ſubſtantiarum creationem deducere. Nónne Platoni mundanus opifex, quem Mentem & cauſam, & Deum vocat, autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipſos etiam Deos? Vbi ſunt apud eum Dij ſubſtantiarum genitores? Similiter erat aſſertio Deos alligare ad ſe cuncta. Nam Philo Iudæus, optimus è Platonicis verbum Dei ſolum dicit eſſe, quo cuncta ligantur, ſuſtinentur, vinciuntur. Et Triſmegiſtus, in eo, quem inſcribit, Quòd in ſolo Deo ſit bonum & pulchrum: πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὦ Ἀσκληπιὲ, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα. Quæ ſunt, Omnia quæ ſunt, inquit, ô Aſclepie, ſunt in Deo, & à Deo fiunt, & illinc dependent, & ſuſtinentur. Paulò verò ſuperius: ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ καὶ σύστασις πάντων ὁ θεός. Hoc eſt, Principium, complexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouam nunc Theologiam, à qua maiores ſui prorſus abhorruiſſent. Nam item allegationem, & reductionem non ad ſeipſos dixerat Dionyſius, quem Proclus imitari conatur, non imitatur bene: ſed, αἱ πανιεροὶ δυνάμεις ἀναγωγαὶ πρὸς τὸ θεῖον: ſacræ

Procli error.

Deus creator omnium, & quidem Deorum. i. angelorum.

C poteſtates ſunt reductrices ad Diuinitatem. Reducunt ergo non ad ſe, ſed Deum. Sed nos delectum habentes in illis, quoniam ſolis ſacris litteris data eſt incorrupta, & inuiolabilis ſapientia, probamus eos in admiratione & aſſertione diuinarum rerum pariter contendere nobiſcum.

Sola litterarũ ſacrarum incorrupta ſapientia.

Generatim de Diis, & eorum prima acie, quidve Proclus commentitium affixerit.

CAPVT XI.

E XINDE is idem cum diuum Dionyſium tres Hierarchias Deorum ſiue Angelorum vidiſſet, refugeret autem verum veritatis ac religionis fateri fontem, diſſimulata horum trium diuinorum ordinum doctrinæ origine, ſuæq́; ſuperſtitioni colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipuè ex Philebo, vbi ſint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur miſtum. Quo libro ſit etiam hęc trinitas, κάλλος, ἀλήθεια, συμμετρία, pulchritudo, veritas, commenſurabilitas. Hæcq́; eſſe tria illa genera, & tres ordines Deorum. Ac de ſuperioribus ſic ſtatuit: ὧν τὸ μὲν πέρας ἐστὶ θεὸς, ἐπ' ἄκρῳ τῶν νοητῶν, προελθὸν ἀπὸ τοῦ ἀμεθέκτου, καὶ πρωτίστου θεοῦ πάντα μετρεῖ. καὶ ἀφορίζον, καὶ πᾶν τὸ πατρικὸν, καὶ συνεκτικὸν, καὶ ἄχραντον τῶν θεῶν γένος ὑφιστάς. τὸ δὲ

Verba Dionyſij detorſit ad friuola commentitia Proclus.

ἄπειρον δύναμις ἀνέκλειπτος τοῦ θεοῦ τούτου. πάσας τὰς γεννητικὰς διακοσμήσεις ἐκφαίνουσα, καὶ πᾶσαν D τὴν ἀπειρίαν, τήν τε προούσιον καὶ τὴν οὐσιώδη, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ὕλης. τὸ δὲ μικτὸν ὁ πρώτιστος, καὶ ὑψηλότατος διάκοσμος τῶν θεῶν, καὶ κρυφίως τὰ πάντα συνειληφὼς κατὰ τριάδα μὲν νοητὴν συνεκτικὴν συμπληρούμενος, παντὸς δὲ τοῦ ὄντος τὴν αἰτίαν, ἑνιαίως προέχων, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τοῖς πρωτίστοις ἀκρότητα, καὶ τῶν ὅλων ἐξῃρημένην ἱδρυσάμενος. Quæ ſunt, E quibus, inquit, terminus eſt Deus in ſummo intelligibili progrediens ab imparticipabili, & primo Deo, omnia commenſurans, & determinans, & totum paternum, & contentiuum, purúmque Deorum genus creans. At infinitum virtus eſt indeficiens iſtius Dei, omnes generat ordines, efferens, & omnem infinitatem, & ante ſubſtantialem, & ſubſtantialem, & vſque ad extremam materiam. At verò mistum primus, & altiſſimus Deus, ordo Deorum, ſecreto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuam, repletus, omnis rei cauſam vnifice complectens, & intellectualibus primis, ſummitatem, & ab omnibus ſeparatam ſtatuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò verò friuola, & commentitia, ex fonte vero, locóque detorta, in ſomnius humanis, chimeriſque contaminata. Adhibenda igitur correctio, errórque omnis, bonis ſelectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idq; ex doctrina Dionyſij, vnde manarunt iſta Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non ſunt vnitates illæ fontales, nequicquam eſt, cur hoc nomine vocentur, nec ſubiacet nomini quod ſuſpicatur, & aſſeuerat Proclus. Quod vt clarius intelligatur, intelligenda eſt, & conferenda ſententia Procli, & Dionyſij. Primum conueniunt

Vnitas ſupereminens, omnium Deorū, id eſt angelorum cauſa.

Error Procli.

vterque, quòd ineffabilis, ac ſupereminens Vnitas, ſit cauſa omnium Deorum. Quod in E ſuperiore teſtimonio Proclus dixit, Dionyſius autē de cæleſti Hierarchia, de Ieſu: ἡ τῶν ὑπερουρανίων οὐσιῶν ὑπερούσιος αἰτία: Supercæleſtium ſubſtantiarum, ſuperſubſtantialis cauſa. Non conueniunt autem, errórque Procli eſt, quòd non dicit genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, ſed generari, fierique ſemper, & quaſi ſemper niteſcere, innuens quendam ſempiternum ordinem naſcentium Deorum à ſu-

Subſtantiæ ſupercæleſtes, creatæ.

premo. Vera autem doctrina eſt, quòd Deus eſt æternus, ſubſtantiæ ſupercæleſtes, & ſi maximæ ſunt, maximéque diuinæ, creatæ tamen ſunt. Et id deſignat Dionyſius, cùm Ieſum vocat cauſam ſupercæleſtium ſubſtantiarum. Generatio autem illa cùm ſit impoſſibilis, & non naturalis (quia qui naſcerentur, manarentque à Deo, eodem genere Diuinitatis, atque ſupremus, Dij eſſent, habentes fluentem in ſe ſubſtantiam, Diuinitatem, & dicunt tamen ipſi nobiſcum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus eſſe ſeparatam) certè verius eſt & naturalius, vt ſupercæleſtes ordines ſint creati, illáque perpetua dependentia, manatióque quaſi radiorum à Sole, ſic à ſupremo Deo, ipſorum Deorum eſſe non poſſit. Secundum emendandum eſt, quòd Proclus idcirco vocat primos

Alius error Procli.

illos Deos, & quaſi primam Hierarchiam, θείας ἑνάδας, diuinas vnitates, quia deprauans veram, quam ſuper hoc apud Dionyſium deprehendiſſet Philoſophiam, cenſet ad eos, quaſi fontes omnium rerum, &, vt ipſe vocat, ἀκρότητας, ſummitates, cuncta reuocari, atque vniri, totum hoc ad creationem, generationémque rerum vniuerſalem referens, quæ à ſupremis hiſce Diis adminiſtretur. Créditque Deos hos ſupernos, eſſe Ideas illas F ſummas, & quaſi vniuerſalia rerum cunctarum, quod & impoſſibile eſt, & Naturæ contrarium, Ideis neque per ſe ſubſiſtentibus, neque modum, & rationem inueniente animo huiuſmodi commenti. Vera igitur doctrina eſt, & id prodit Dionyſius, quòd Angeli, ſeu Dij, ſunt vnifici, quia per eos, genus humanum edoceretur, & ad autorem ſuum reuocarur, ſicut ipſe multis exemplis ex ſcripturis declarat Dionyſius, dicens alios initiare,

Angelorum officium.

alios initiari: alios illuminare, alios illuminari: πάντως τοῦ ἱεροῦ τὸ ὑπερέχον, ἐξῃρημένον, αἱ γὰρ ἁγίαι τῶν ὑπερουρανίων οὐσιῶν, διακοσμήσεις. Ita non attingit creationem, neque deſignat, neque vniuerſalis eſt iſta vnio, ſed particularis adminiſtratio humani generis, quo & à Platone, & à Dionyſio dicuntur πορθμεύοντες, tranſportantes, & inter homines, ac Deum intercedentes. Hæc vnio eſt. Hoc vocati vnifici, cōinnctores, ductores: creatio autem non eſt eorum. Itaque emendandum quoque, diligentérque diſcutiendum, quod ſuper eorum actione vitæ traditur à Proclo. Neque enim agunt Dionyſio & ſacris litteris Dij, quod illi ex inepta ſuperſtitione voluerunt. Vera enim & naturalis doctrina Dionyſij,

Angeli vnifici, cōinnctores, ductores.

Vita angelorum quæ.

Platonis & Ariſtotelis eſt, quòd eorum vita eſt contemplatio Dei, amórque inauditus, & inebriatio, æternáque dulcedo, & nectar ex intuitu diuinæ præſentiæ, ſecreta colloquia, gaudiáque omnibus mortalibus incognita. πρωτουργῶς μὲν μυοῦνται, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ ἄναντες ὡς θέμιτον, ἐν συντονίᾳ τοῦ θείου καὶ ἀκλινοῦς ἔρωτος, ἀνατεινόμεναι, καὶ τὰς ἀρχικὰς ἐλλάμψεις ἀΰλως

Ἀΰλως, καὶ ἀμιγῶς δέχονται. Vt ait Dionyſius, proximi aſſiſtunt, defixíque intuentur, quã-tum eis datur, in Deum, amore diuino nunquam deficiente, accenſi. Regióſque illos radios immaterialiter, & impermiſte accipiunt. Deinde generis humani adminiſtratio, procuratióque, vt ad eadem gaudia homines perueniant. Hæc agunt Angeli, id eſt, Dij. Proclus autem dimiſſa nobiliſſima hac actione vitæ, & à digniſſimis rebus ad inferiorem mundum eos auocans, ſicut humani generis immortalitate, deificationéque vera contemptà, ineptiſſimè deificarunt hunc mundum, facit eos occupari in procreatione, & genituris omnium corporum. Itaque nec vnitates ſunt hac ratione: nec eſt rerum inferiorum cum eis participatio. Non enim participant res terreſtres ipſos Angelos. Solius Dei rectè dici poteſt vniuerſalis participatio: quia ſolus ab omnibus, præcipuè Angelis participetur: deſignante participatione, vniuerſalem, diffuſámque per omnem naturam prouidentiam, tutelam, quod ſolius Dei eſt, & eſſe poteſt. Nec res ſubſtantialiter participant illos ordines Deorum, in quibus non ſit vniuerſitas Naturæ. Et participationẽ ſcribit: αἱ μὲν ὑπερέχουσαι τάξεις, ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις. ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐταῖς ὑπερκειμένων εἰσὶν αἱ τελευταῖαι: Ordines ſupereminentes, habent radios & vires ordinum inferiorum, imparticipabiles autem ſunt, id eſt, non participantes nouiſſimi ſupereminentium eos. Poſtremo velut totum commentitium, ac fabuloſum & minime naturale reiiciendum, quod tradit de Deo Termino, & de Apiria, déque Miſto. Primum quòd ea Platonis mens non fuit in Philebo, ad hæc non eſt Naturæ, & ra-

B tioni conſentaneum, vt Terminus ſit Deus, creans ordines inferiorum Deorum, cùm omnis creatio ſit ſolius Dei. Et quòd Apiria ſit infinita Dei iſtius potẽtia. Nam nulla niſi ſupremi, eminentiſſimíque Dei eſt immenſa poteſtas. Ad hæc nulla eſt Apiria, id eſt, immenſitas, niſi Dei. Nulli quoque ſunt ordines Deorum γεννητικοί, generatores, vno creatore ſufficiente. Præterea προούσιος, & ὑπερούσιος, ſunt nomina ſolius Dei, non vllius ordinis Angelorum. Solus enim Deus quod ſuperioribus libris ipſimet fatẽtur, eſt ſupra ſubſtantiam. Ea quoque quæ de Miſto loquitur, friuola ſunt omnia, vitiatis bonis ſuorum commercio commentorum. Quod autem ſint maximè violenta, & coacta, quæ de Infinito, Termino, & Miſto comminiſcitur, apparet ex ipſo Philebo, quo libro Plato diſſerit de tribus rebus, quibus omnis res corporea ſubſiſtat, indicans iuxta Pythagoreos omnia conſtare ex materia, quæ ab eis dicebatur Infinitum, & ex forma, quam Terminum appellabant, qua definiatur infinitas materiæ. compoſitum autem ex materia, & forma, vocabant Miſtum. Hæc eſt ſententia Platonis: Factum eſt autem, vt quoniam arbitrariè interpretatus eſt hæc Proclus, quibus nullum ſubeſt fundum, meritò fabuloſa, vaniſſima ex his ſint nata. Inſatiabilitérque nugatur ſuper re commentitia, longam fabularum, commentorúmque animi ſui contextam ſeriem ducens, in quibus neque ordo eſt vllus, neque ratio. Sed nobis ſatis eſt docere, vt veritas eis etiam hoſtibus placuerit, & ſuis ſuperſtitionibus accommodare conati ſint.

Procli error angelos ad corporum geniturã à Dei contẽplatione auocantis.

Vniuerſalis participatio eſt ſolius Dei.

Procli cõmenta de Deo termino, de Apiria, déque mixto.

C *De triplici Hierarchia Deorum, & quid veri, aut à vero diſſentiens de ea ſcripſerit Proclus.*

Capvt xii.

VRSVS Proclus miſcens bona malis, hæc de Hierarchiis vera, noſtríſque litteris conſona loquitur: καὶ γὰρ αἱ τρεῖς αὗται τριάδες μυστικῶς ἐπαγγέλλουσι τὴν πρώτου θεοῦ καὶ ἀμεθέκτου παντελῶς ἄγνωστον αἰτίαν. ἡ μὲν τὴν ἄρρητον αὐτῆς ἕνωσιν, ἡ δὲ τὴν πασῶν δυνάμεων ὑπεροχὴν, ἡ δὲ τὴν παντελῆ τῶν ὄντων ἀπογέννησιν. Etenim, ait, hæ tres trinitates myſticè enuntiant primi, & imparticipabilis Dei, ómnimodo ignotam cauſam. Alia ſecreta eius Vnitatem, alia omnium virtutum eminentiam, alia omnimodam rerum generationem. Hæc de Natura, ſuper qua longè falſiſſima narrat, ſed officio congruentia noſtris è litteris ſumpſit Proclus. Nam vt hoc nũtiandi munus, myſteriorumq; notionem amplectimur, ratione docente, & ſummo Theologorum Dionyſio eadem tradente, ſic reiicimus fabuloſáque iudicamus, quæ de primo genere Deorum eloquitur: καθάπερ ἑνάδες εἰσὶν οἱ νοητοὶ θεοὶ πρώτως καὶ πατέρες εἰσὶ πρώτως. αἱ γὰρ ἑνάδες αἱ θεῖαι κατὰ βραχὺ προϊοῦσαι, πάντων τῶν ἐγκοσμίων τὸ πλῆθος ἀπογεννῶσιν. ὥστε οὖν ἡ τριὰς αὕτη πηγὴ, καὶ αἰτία πάν-

τῶν τῶν ἐγκοσμίων τὸ πλῆθος ἀπεγέννησαν. ἔστιν οὖν ἡ τριὰς αὕτη πηγὴ, καὶ αἰτία πάντων, καὶ ἀπ' αὐ- D
τῆς πᾶσα ζωὴ, καὶ πᾶσα πρόοδος ὑπέστη, θεῶν τε καὶ τῶν κρειττόνων, ἡμῶν γενῶν, καὶ τῶν θνητῶν ζώων:
Quemadmodum vnitates ſunt intellectuales Dij primo, etiam patres ſunt primo. Nan-
que vnitates diuinæ, paulatim emanantes, omnium mundanarum rerum multitudinem

Trinitas, cauſa omnium.

progenuerunt. Eſt igitur trinitas iſta fons, & cauſa omnium, & ab ea, vita omnis, & pro-
ceſſus ſubſiſtit, videlicet Deorum meliorúmque nobis generum Deorum, & mortalium
animalium. Hæc à Proclo inconſideratè, ne dicam impiè dicũtur: primum quod ipſe ſibi

Error Procli, ſtatuẽtis tria rerum principia.

pueriliter contradicit, vt qui multis in locis tria rerum principia ex Theologia Platonis
erigens, à quibus corporea, & incorporea naſcantur, videlicet ſummo Bono, Mente, qui-
bus ſuperius cunctas res genitas referebat, nunc adeò deformat, lacerat, prædaturq́; eo-
rum imperium, maieſtatémque lædit, vt putet, & eò adducatur, vt credat poſſe alios eſſe
Deos, à quibus omnia cæleſtia, & terreſtria ſint progenita. Nec videt indigna Philoſo-
phia, & rebus, quas extulit, inconſtantiam, friuoláſque ineptias, & contra Naturæ leges
impietatem. Si Deus vnus eſt autor hominum, atque Deorum, vt Plato, vt Ariſtoteles, vt
ipſi fatentur, vt Natura fateri cogit, quid opus erat, Diis his genitoribus aliorum Deorũ,

Dij non ſunt Ideæ.

mortalium, quàm animalium? Cauſa mali fuit, quòd Deos iſtos, Ideas illas Platonicas pri
mus credidit, per quas omnia nata prodierint in lucem, ſeparans Ideas à Mente diuina,
quod nec Plato, nec boni Platonici fecerunt, eáſque quaſi quendam potentiſſimarum
Dearum chorum, primóſque fontes ſtatuens. Et tamẽ priſca Philoſophia, vt tot ſuperius

Ideæ quid apud priſcos.

exemplis eſt probatum, Ideas Mentem diuinam dixerunt ipſam maximã Ideam, ac for- E
mam vniuerſalem, fontémque genitorem omnium rerum. Qui autem Ideas à diuina ſa-
pientia ſeparatas diuinam eſſe gentem contendat, nõ ſecus deliret, atque is cui flumina,

Vanitas Idearum Procli.

fontes, arbores, Dij prædicantur, & quaſi poëta Idearũ eſt. præterquàm igitur quòd ſunt
falſa, & impia, etiam verò non naturalia, quæ dicit, ratione ſentiente, ipſis item docenti-
bus, vnum duntaxat ſingularem fontem, & autorem eſſe hominúmque Deúmque, idq́;

Ideæ verè accepta quid deſignet.

nullo Idearum interueniente patrocinio. Quæ ſi ſunt Deus ipſe, ſunt diuina Mens, incõ-
prehenſibilis, ineffabilis, inexhauſta ſapientia. Quare abiiciantur tanquam ſcelerata, &
ſacrilega, impiáque figmenta hæc Procli, quòd nec Plato diuinus, nec cæteri Platonici
ea tradiderint. Tum vera Philoſophia Dionyſij ab his Procli deliramentis inuiolata no-
bis remaneat, quam cùm imitaretur, & è Platonis libris non inuentam violenter dedu-

Platonis doctrina de Deo ſummo, & Diis præclara.

ceret, quibuſcunque caſus tuliſſet, nugis adhæſit. Præclara quidem de ſummo Deo Plato
locutus eſt, itémque de Diis, qui inter ſupremum Deum, & homines intercedant: locu-
tus autem eſt, quòd medij ſint, & internuntij, quaſiq́; legati, quòd preces, & benefacta hu
mana ad Deum perferant, ad homines diuina beneficia. Sed quòd ſint poſt ſingularem
Deum, ceu fontes aliorum Deorum, mundanarúmque rerũ, multáque alia prodigia lon-
gis ſermonibus à Proclo contexta, hoc verò nuſquam nec ſenſit, nec dixit Plato. Itaque
his annotatis reliquam nugarum ſeriem, quam mihi curæ non fuit euoluere, dignoſcent,
qui in libros Procli inciderint. Quem enim habent in veritate locum, quæ addit, quòd
hoc genus Deorum νοητὸν, ab omnibus diuinis ordinibus vnificè ſeparatur, & qnòd ante F
omnia quæ intelliguntur, ſubſiſtat, quia imparticipabile ſit, & diuinum, intelligibile. Vio-
lenta ſunt ſedibúſque ſuis tranſpoſita, Dei ſunt, non Angelorum, ſiue Deorum. Illa qui-
dem vera etiam à Dionyſio tradita, quòd hoc genus πληροῖ ἄνωθεν τοὺς θείους καὶ νοεροὺς διαγ-

Deus irradiat omnes angelorum ordines.

κόσμους, Replet ſupernè diuinos, & intelligentes ordines: videlicet irradiat, vt ait ſummus
ille theologus, Angelorum primus ordo, ſecundo, & tertio veritatem, lucẽ, myſteria, com
municatq́;, & quaſi initiat. Vera quoque ſunt & illa, & eiuſdem generis, εἰκότως λέγομεν νοη-
τοὺς θεοὺς τὴν ἄρρητον ἐκφαίνειν τῶν πάντων ἀρχὴν, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνης ὑπεροχὴν, καὶ τὴν ἕνωσιν.
Quod eſt, Iure dicimus Deos ſiue Angelos intellectuales ſecretam efferre omnium ori-
ginem, & admirabilem eius excellentiam, & vnitatem. Hęc enim ſunt arcana illa myſte-
ria, quæ primo ab altiſſimis illis, Deóque proximis Angelis noſcuntur, de quibus tertio
& quarto capite, in cæleſti Hierarchia loquitur Dionyſius. Ea verò partim vera, partim
falſa. Quòd ſunt reges omnium cum cæteris Diis incoordinabiles: Et quòd ſummũ Bo-
num intellectuali luce afflauit omnia: & Deos ἀνέφηνε, declarauit, patres omniũ: & quòd
primum Deorum genus propter propinquitatem, & ſimilitudinem, cum ſummo Deo
ſubſtantiã dat ſecundis Diis. Si igitur adimas creationem rerum, quam Diis hiſce ſupre-
mis iniuſtè conceſſit, cætera ferme vera ſunt, & ex fontibus Dionyſij ſyncere fluentia.

De ſe-

A *De ſecundo Deorum ſiue Angelorum ordine, quem ex Dionyſio deducat Proclus.*

CAPVT XIII.

PROSEQVITVR poſt hos Proclus ſecundum Deorum genus, quos appellat νοητοὺς καὶ νοερούς, intellectos ſiue mentales, & intelligẽtes: προέρχονται τοίνυν ἐκ τῶν νοητῶν οἱ πρῶτοι νοεροὶ θεοί. κατὰ πάσας ἄρα τὰς νοητὰς αἰτίας ἀπεγεννήθησαν αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ διακοσμήσεις τῶν θεῶν. τῶν γεννώντων ἐν τῇ τριαδικῇ προόδῳ τῆς ἑνιαίας ὑπάρξεως, οὐκ ἀποστάντων, οἱ νοητοὶ καὶ νοεροὶ θεοὶ τριαδικῶς ὑποστήσονται: Procedunt igitur ab intellectis, intelligibiles, ac mentales Dij. Itaque ſecundum omnes intellectuales cauſas, geniti ſunt ordines intellecti, & intelligentes Deorum: intellectis Diis in triplici proceſſu, non diſcedentibus ab vnifica ſua eſſentia intellecti, & intelligentes Dij tripliciter ſubſiſtunt. Hæ tres propoſitiones de hoc ſecundo genere, apud Proclum. Declarans autem quare intellecti & intelligentes dicantur, dicit: νοοῦντες μὲν τοὺς πρὸ αὐτῶν, νοούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτοὺς θεῶν: Quia intelligant eos, qui ante ſe ſunt, intelligentur autem ab his qui ſubſequuntur. Tum id ipſum à principio commonſtrans, & poſt Deos intellectos ſuccedere intelligentes dicens in duo genera diſtributos. De his inquit, τὰ μὲν ἐστι νοητὰ καὶ νοερά, ὅσα νοοῦντα νοεῖται, κατὰ τὸ λόγιον, τὰ δὲ νοερὰ μόνον: Alia quidem ſunt intellecta, & intelligentia, quæcunque videlicet intelligentia intelliguntur, vt ait oraculum: alia intelligentia ſolum.

Intellecti & intelligentes angeli appellati.

B Hæc Procli dogmata, quoniam à vera Theologia, quam in Dionyſio viderat, naſcebantur, ſpeciem habent veritatis: rurſum ſordent falſitate, humanis cõmentis violata. Ac quemadmodum hi Dij, partim intellecti ſunt, quòd ab inferioribus intelligũtur: partim intelligentes, quòd ſupernos intelligunt: ſic dogmata, & dicta Procli, partim vera ſunt, quia de fonte bono prodierunt, partim falſa, quia vera Philoſophia violentis inſomniis eſt contaminata. Verum igitur eſt, poſt primam Hierarchiam ſummorum, excellentiſſimorum Angelorum, ſequi ſecundam. & verum eſt, à Dionyſióque item traditum, quòd primi dicuntur intellecti ſolum, quòd ab inferioribus tanquam diſcipulis, ipſi eorum magiſtri, doctoréſque aſpiciuntur, conſiderantur. Vtitur enim ea voce Dionyſius, quòd inferiores μαθητιῶσι, cupiunt ab eis noſcere, ſéque eis vti diſcipulos offerunt, à quibus arcana myſteria, quæ Deo proximi, noſcunt, accipiant, eóque Dionyſius vtitur frequenter nomine irradiationis, ἐλλάμπεσθαι, irradiari, illuminari: & veritas, ac ſapientia, quæ traditur, & qua inferiores initiãtur, dicitur irradiatio. Atque ad alia ſuper hac re ait, τοῦτο γὰρ σαφῶς οἱ θεολόγοι δηλοῦσι τὸ, τὰς ὑφειμένας μὲν οὐρανίων οὐσιῶν διακοσμήσεις παρὰ τῶν ὑπερβεβηκυιῶν εὐκόσμως ἐκδιδάσκεσθαι τὰς θεουργικὰς ἐπιστήμας, τὰς δὲ πασῶν ὑψηλοτέρας ὑπ' αὐτῆς θεαρχίας, ὡς θεμιτὸν τὰς μυήσεις ἐλλάμπεσθαι: Hoc enim clarè Theologi ſignificant, inferiores ordines cæleſtium ſubſtantiarum à ſupernis per ordinem ſcientias diuinas edoceri: Ipſas autem omnibus ſuperiores ab ipſa ſumma Diuinitate, vt fas eſt, initiationes irradiari.

Doctrina vera Dionyſij corrupta Procli commẽtis.

Prima & ſecunda hierarchia angelorum.

Irradiari & irradiatio.

C Vides fontem Theologiæ Procli, vnde loqui de diuinis ordinibus (Nam in Platone, vt ego quidem ſentio, ordines hi non ſunt) animatus. Adducit Proclus tamen Chaldaicum oraculum, Quæcunque intelligunt, & intelliguntur, medio in ordine eſſe. Nam multa admiratione digna, maximéque diuina apud Chaldæos illos deprehendas. Quàm ſint autem concordes in eo, Dionyſius, & Proclus, & quòd ſecutus ſit Proclus Dionyſiũ, declarant, quæ ſimili modo de irradiatione loquitur Proclus, dicens de ſapientia, quam vult eſſe ordinem Deorum: καὶ ὥσπερ οὐσίας ἐκείνη πᾶσιν ἐνδίδωσι, οὕτως αὕτη τὰς γνώσεις ἐπιλάμπει τοῖς θεοῖς, οὐκοῦν ὁ μὲν ἡνίοχος τρεφόμενος τοῖς νοητοῖς ἑνιαίως μετέχει τῆς τελειότητος τῆς ἐκ τῶν θεῶν ἐλλαμπομένης: Et quemadmodum illa dat omnibus ſubſtantiam, ſic iſta cognitiones irradiat Diis. Igitur auriga quidem nutritus intelligibilibus vnificè participat perfectionem à Diis radiantem. Sunt igitur hæc omnia vera, nota, nõ ſolum noſtris, ſed etiã Chaldæis, qui ſubſtantias has appellant, vt ſuperius viſum, κοσμαγούς, mundi ductores, & propter ſummam ſanctitatem ἀχράντους, intactos, intemeratos, & ἀμειλίκτους, incorruptos, indemulcibiles. Illa verò nec apud Chaldæos ſunt, nec vſquam in ſacris litteris. Naturæ quoque & dictis eorum ſunt contraria, quòd quàm benè de doctrina, & initiatione, & irradiatione dicuntur, quæ à maioribus detur inferioribus, tam malè de generatione, & ortu, quòd minores à maioribus naſcantur, ac ſubſiſtant, hoc ab ipſomet Proclo addi-

Oraculũ Chaldaicũ: Quæcunque intelligunt & intelliguntur, eſſe in ordine medio.

Error Procli: minores à maioribus angelos naſci.

tum eſt.omnia enim à primo principio immediatè profecta, & creata etiam ipſi ſaten- D
tur.Quare falſum eſt medios à primis oriri,& ſubſiſtere. Reliqua doctrina, cùm tota ferme ſabuloſa ſit & fictitia, vt quæ non ex apertis teſtimoniis ſit, ſed violentis allegoriis

Proclus allegoriarum ſtudioſus.

collecta,quas inexplicabiliter adamauit Proclus,vt,ſi meieret Socrates,allegoricè meierit,non eſt nec excutienda,nec admiranda. Illud item cōſiderare operæpretium, vt ſcias Proclum,hæc ab alio fonte accepta quibuſdam vanis ſuis inſomniis coloraſſe, in hoc ordine Deorum intellectorum,& intelligentium dicit eſſe hanc trinitatem, τὴν ἐκφαντορικὴν, τὴν συναγωγὸν, τὴν φρουρητικὴν, Annunciatricem,colligentem,cuſtodientem. Hæc nomina ſi videris Dionyſium, videbis ab eo prius inuenta, & formata. Additque Proclus:

Nomina Trinitatis apud Proclum.

διότι ἡ μὲν ἐστι συναγωγὸς τριὰς, ἡ δὲ συνεκτικὴ τοῦ πλήθους, ἡ δὲ τελεσιουργός: Vt alia trinitas ſit colligens,alia continens multitudinis, alia perficiens totum hoc genus. Et hæc trinitas, nomináque ſumpta ſunt ex Dionyſio, cuius peculiare nomen eſt ἐκφαντορία, neque à Platone, neque Orpheo,nec vllo ferè ex Platonicis vſurpato.Illud quoque Dionyſij eſt, quod Proclus ait de Diis,ſiue Angelis,qui dicuntur τελεσιουργοί: οὐκ οὖν τελούμεθα μὲν ἀνιόντες, ὑπὸ τοῖς τελεσιουργοῖς θεοῖς, μυούμεθα δὲ τὰ ὁλόκληρα καὶ ἀτρεμῆ φάσματα ὑπὸ τοῖς συνεκτικοῖς. Quæ ſunt, Ergo,ait,perficimur aſcendentes ſub perficientibus Diis,initiamur autem viſiones perfectas & ſtabiles,ſub contentiuis. Hæc inquam Dionyſij ſunt omnia,nō res modo ſed etiam nomina.Illud quoque Dionyſij eſt, quod ait, εἰς ἣν δὴ καὶ ἡμᾶς οἱ τῶν ὅλων ἀγαθῶν ἡγεμόνες τελετάρχαι κατασπῶσιν, οὐ λόγοις, ἀλλὰ ἔργοις φωτίσαντες: Ad quam teletam & nos omnium bonorum principes Teletarchæ deducunt,non verbis,ſed rebus il- E
luminantes.Hoc totum Dionyſij eſt, cuius ſermo plurimus eſt,quòd ab Angelis irradiatur,illuſtratur, perficitur animis. Nomen quoque Teletarches ipſius eſt, quo primum,

Teletarches quid.

ipſum initiationis principem Chriſtum, exinde Angelos appellat. Totáque res de illuminatione ſpirituali,quæ etiam initiatio ab eo vocatur, Dionyſij eſt. Neque Proclus de his loqui quicquam potuiſſet,niſi libros eius legiſſet,ſed diſſimulato præceptore vero,ex Platone miris artificiis,ordines hos Angelorum deducit.Quo fit vt eius doctrina ſit ple-

Procli doctrina fabuloſa.

na confuſionis, mirificarúmque fabularum, quas pro veris traditionibus, vt veritatē, & his quæ erant alterius,germanum nitorem detraheret, ſuppoſuiſſet. Adeóque in hoc eſt impudens,vt meras deliberationes,arbitria,ac decreta, de Diis, eorúmque vita, genere, moribus,differentiis ſtatuere non erubeſcat, quaſi qui ſemper eorum fuiſſet à ſecretis,& à cubiculis,cùm eis omne æuum exegerit, vt non exteriores actiones modò, & quas in omni mundo gerant prouincias viderit, ſed cogitationes etiam,arcanáque pectoris abdita penetrauerit. Quæ breuiter ego admonuiſſe contentus, nec arbitrans ad ſingula quæq; operæprerium inſiſtere,ſelectis bonis,& oſtenſo, eos ſuper Angelis, ordinibúſque eorum conuenire nobiſcum. Nam congruente Proclo facile cæteros aſſenſuros, docet conſecutio,aſſenſusq; eſt Damaſcius,& Hermias.venio ad tertiam Hierarchiam.

De tertia Hierarchia, vel ordine Deorum, ex Proclo, & quòd in eo ſecutus eſt Areopagitam. F

CAPVT XIIII.

HANC Proclus,vt à principio dixi,vocat νοερὺς μόνον, Intelligentes tantum,quia cùm intelligāt,aſpiciántque ſuperiores, à quibus, vt ait Dionyſius,veritatem,ac ſapientiam irradientur, ipſi in vltimo ordine,nullos alios illuminantes,dicti ſunt Intelligentes tantùm. De his Proclus in hunc modum diſputat: τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, τρίτην ἄλλην διακόσμησιν θεῶν, τὴν νοερὰν ἀποκαλυμμένην θεωρήσωμεν, συνεχῆ μὲν τῇ πρὸ αὐτῆς, συμπεραίνουσαν δὲ τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων καὶ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κύκλον ἕνα τῶν πρωτουργῶν καὶ παντελῶν διακόσμων ἀποτελοῦσαν: Poſt hæc, ait, tertium, alium

Tertius angelorū ordo.

exercitum,vel ordinem Deorum, qui vocatur intelligibilis, conſideremus, continuum quidem ei qui ante ſe eſt,abſoluentem autem omnes proceſſus diuinorum, & reflectentem ad principium, circulúmque vnum omnium ordinum, qui primi opifices ſunt, abſoluentem. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorum, eſt continuus ſecundo, deinde in eo abſoluentur omnes diuini ordines,& quaſi facto circulo,ad caput reflectūtur. Hæc vera ſunt,& à Dionyſio priore prodita, quibuſdam autem adiectis, & variata verborum ſerie,

Aſerie, à Proclo diſſimulata, Sed vniuerſale ſcelus Procli, Dionyſius igitur: λοιπὸν ἡμῖν εἰς θεωρίαν ἱερὰ διάκοσμος ὁ τὰς ἀγγελικὰς συγκλείων ἱεραρχίας, ὁ πρὸς τῶν θεοειδῶν ἀρχῶν ἀρχαγγέλοντε καὶ ἀγγέλων διακοσμούμενος: Reliquus nobis ad ſpeculationem ſacram ordo, qui Angelicas concludit Hierarchias, quique à diuinis poteſtatibus Archangelis, & Angelis ornatur. Hæc Dionyſius. Flagitium igitur Procli, Deos hos à ſuperioribus producentis, ſuppoſititium, non germanum dogma. Nam quod ait, αὐτὴ τοίνυν ἡ περὶ τῶν θεῶν ὑπόστασις, ἤρτηται μὲν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων αἰτίων καὶ πληροῦται παρ᾽ αὐτῶν τῆς ὅλης ἀγαθότητος καὶ αὐταρκείας. Nempe, Hæc igitur intelligibilis Deorum ſubſiſtentia, pendet quidem ab antiquioribus cauſis, repletúrque ab eis vniuerſa bonitate, & vbertate. Hæc ex Dionyſio deſumpta, id habent verum ex fonte ſuo, quòd replentur inferiores hi à ſuperioribus, irradiantur, docentur, afflantur, initiantur: ſed quòd pendeant velut à cauſis, & autoribus ſuis, ſuppoſitum, & adulterinum. Melius igitur Dionyſius, quem locum totum vſurpauit, donauitq́; libro ſuo Proclus: Archangelorum, inquit, diuinus ordo attingit communiter ſupremã per medietatem Hierarchiam. Nam & ſanctiſſimis principatibus communicat, & ſanctis Angelis: Illis quidem, quoniam ad ſuperſubſtantiale principium principaliter conuertitur, & ad ipſum, vt fas eſt formatur, & Angelos ἑνοποιεῖ, viuificat ſecum, inuiſibiles, coordinatóſque eius principatus. τοῖς δὲ, ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστι τάξεως, τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμψεις ἱεραρχικῶς διὰ τῶν πρώτων δυνάμεων ὑποδεχομένη, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτὰς ἀγαθοειδῶς ἀγγέλλουσα, καὶ δι᾽ ἀγγέλων ἡμῖν ἀναφαίνουσα: His autem, quoniam eſt ex ordine interpre-

B tum, thearchicas irradiationes Hierarchicè per primas poteſtates excipiens, & Angelis eas boniformiter annuncians, & per Angelos nobis oſtendens. Vides totum locum a furaciſſimo Proclo, ſed callidè & artificioſè latrocinia ſua occultãte, ſublatum. Vides quid minores à maioribus accipiant, irradiationes ſcilicet, & ſciẽtias, ſapientiam, myſteria, ſacramenta, non ſubſtantiam, non eſſentiam. Non dependet hypoſtaſis eorum à ſuperioribus, ſed à ſolo, atque vnico Deo. Replentur autem bonitate, ſi bonitatem interpreteris ſapientiam, cognitionem, non ſubſtantiam, & eſſentiam. Sed vt agnoſcas, quàm approbauerit Proclus noſtra, licet hoſtis, & quid de eo ſit iudicandum, addit Dionyſius: οἱ γὰρ ἄγγελοι καθὼς ἤδη προείρηται μὲν συμπληρωτικῶς ἀποπερατοῦσι τὰς ὅλας τῶν οὐρανίων νοῶν διακοσμήσεις, ὡς τὸ τελευταῖον. Angeli, inquit, quemadmodum diximus, completiuè abſoluunt & terminant omnes ordines cæleſtium mentium. Proclus autem paulò antè, συμπεραίνουσαι τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων: Complentem totos ordines diuinorum. Apud vtrunque igitur abſoluit, terminat omnes ordines Deorum, hæc ſuprema acies Deorum, aut Angelorum. Totus itaque ſumptus eſt è libris Dionyſij, horum Deorum ordo, quem nulla ratione ex Parmenide Platonis, vt fingit Proclus, ne Minerua quidem magiſtra informare, & quaſi in catalogum aſcribere potuiſſet. Proſequitur eadem illa ſuo de pectore: προέρχονται δὲ ἀπὸ πάντων τῶν πρὸ αὐτῶν οἱ νοεροὶ θεοί: Procedunt, naſcuntur ab omnibus, qui eos antecedunt intelligibiles Dij. Hoc iam dixi fieri non poſſe, ſummo Deo, cunctarum rerum primo, ac vniuerſali fonte. Sed maiores ineptias,

C ne dicam impietates adiecit, quas quomodo vel animus ſuus ſomniare, vel cuiquam probabiles fore credere potuerit, ſatis admirari non poſſum: Vnitates, aut vnitiones, inquit, accipiunt ab vnitate, quæ eſt ante intelligibilia: τὰς δὲ οὐσίας ἀπὸ τῶν νοητῶν, τὰς δὲ ζωὰς τὰς παντελεῖς, καὶ συνεκτικὰς καὶ γεννητικὰς τῶν θείων, ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν. τὴν δὲ νοερὰν ἰδιότητα παρ᾽ ἑαυτῶν λαχόντες: Subſtantias autem ab intellectis. At vitas vniuerſales & contentiuas & generatiuas diuinorum ab intellectis & intelligentibus. Verùm intelligibilem proprietatem à ſe ipſis. Quæ eſt hæc diſtributio, ac quaſi dilapidatio, aut veriùs fabrica, vt tanquam ad ædificium palatij, ſicut alius calcem, alius lapides, alius ligna confert, ſic ad compoſitionem iſtorum Deorum, Deus vnitatem, prima Hierarchia ſubſtantiam, vitam autem apportet ſecunda? cur qui dedit vnitatem, non etiam dedit vitam? Nouis igitur quibuſdam Diis, veris, ac naturalibus expulſis, cælum ac mundum complere, nouámque quaſi eorum Rempublicam conſcribere ſatagit. Sed ego cupidior bonorum, ac verorum, quàm malorum fictorúmque eſſe narrator, prodũctis quæ bona, noſtræq́; Theologiæ conformia viderentur, cætera ipſi Proclo de ſece ſuarum fabularum hauſta relinquam.

Non pendent angeli inferiores à ſuperioribus tanquam cauſis & autoribus.

Furtum Procli.

Quid accipiãt minores angeli a maiorib.

Non à Platone mutuatus eſt angelorũ ordinem Proclus, ſed à Dionyſio.

Quòd Hermias item, quemadmodum & Proclus, ſecutus eſt Dionyſium in deſiniendis Hierarchijs cæleſtibus, & quid non veri addiderit. D

CAPVT XV.

DIONYSIVM quoque & Proclum ſecutus eſt Hermias, ea nomina Deorum,& res afferens,quæ clarè ſunt apud diuinum, ſupremúmque omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionyſiacis,quibus minores ab altioribus, Deóque propioribus Angelis afflantur.E quibus ad alia ſuper Phædrum Platonis ait: τὰ γὰρ ὑπέρτερα τοῖς κοιλοτέροις, ἀληθείας φῶς ἐλλάμπει: Superiora,inquit,lumen veritatis inferioribus irradiant. Hoc quàm ſit Dionyſij, videre eſt, in omni propè opere de cæleſti Hierarchia, viſúmque abundè ſuperius. Proſequens autem Hermias, réſque acceptas à Dionyſio, nominibus ſuarum fabellarum appellans, addit: κινούμεθα τοίνυν τέσσαρα ταῦτα, τὸ ἕν, τὴν πρώτην ἀρχὴν, τὸν φάνητα, ὅπερ ἐστὶ πέρας τῶν νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῶν νοερῶν ἐξῃρημένη. Quæ ſunt, Quatuor, ait, hæc conſideremus, Vnitatem, primumq́ principium, Phaneta, qui eſt terminus, finiſque intellectorum Deorum, principium autem ab intelligentibus ſeparatim. Reuocando igitur cuncta in ſuum locum,& noſtra à fabulis eorum ſegregando, dicatur veriſſimum eſſe, quod de primo principio, quæ concorditer ab illis, priſcáque omni Philoſophia vocatur Vnitas, aſſeuerat. Quòd autem ait Phaneta finem, abſolutionémque Deorum intellectorum, principium intelligentium, ſentitque Deos intellectos, vt ſæpenumero docui, primos illos celſiſſimóſque Angelos, quos inferiores aſpiciunt, intuentúrque velut doctores ſuos, intelligentes autem hos ipſos, quorum in ſublimes ſupremóſque illos acies eſt defixa, dicendum Orphicum illum Phaneta, non eſſe cum Diis cæleſtibus, intellectíſque adnumerandum. Phaneta enim Solem appellabat Orpheus, cuius reddidit ipſe rationem, quòd primus fecit, vt omnia viderentur in mundo, viſus ipſe primus, omnibus antea cœcis, teterrimáque in nocte ſepultis. Nam E

Quatuor apud Hermiã: Vnitas, principiũ, Phanes, terminus.

Phanes, Sol.

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Ouid. Metamorp. 1.

Dictus eſt Phanes ipſe Titan. Cùm igitur Phanes ſit corporeus Sol, & cùm ſenſibilia, & intelligibilia ſuos tueri locos, quos Natura præſcripſit, debeant, vtique non erat inter choros Deorum ſiſtendus:Sola forte poterat allegoria,vt ſit allegoricè Phanes Deus inter Deos intellectos,ſicut Sol iuſtitiæ eſt Deus.Sed ſi Phanes eſt Deus, vtique Deus ille,non qui claudat Deos ſupremos, vt finis primæ Hierarchiæ,principium ſecundæ, ſed ſupremus Deus, Sol omnium cæleſtium Intelligentiarum. Id enim locutus eſt Plato, aptans exemplum Solis ad intelligibilia,quemadmodum Sol eſt cauſa vt omnia ſenſibilia ſint & videantur,ſic ſummum Bonum ceu infinitam lucem, vt ſit, & intelligat omnis ordo cæleſtis.Addit quoque Hermias: Ζεὺς ὑπερκοσμίων βασιλεὺς πέρας ἰδίων νοερῶν θεῶν. ἕκαστος δὲ τούτων τοῖς ὑπ' αὐτῷ φῶς ἐλλάμπει, τουτέστιν ἀλήθειαν, ἣν ἔχει ἀπὸ τῆς ὑπερκειμένης τάξεως, οἷον ὁ ἥλιος φῶς ἐπιπέμπει τοῖς αἰσθητοῖς ὑπερκόσμιον. διὸ καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ λέγεται ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων εἶναι. πάλιν ὁ Ζεὺς φῶς ἐλλάμπει τοῖς ὑπερκοσμίοις νοερόν. πάλιν ὁ φάνης φῶς ἐπιλάμπει τοῖς νοεροῖς θεοῖς νοητόν. ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τοὺς νοητοὺς θεοὺς καὶ πάντα, τοῦ ἀπ' αὐτοῦ θείου πληροῖ φωτός. F Quod eſt, Iupiter ſupermundanarum rerum,finis propriorum intelligibilium Deorum. Vnuſquiſque igitur horum, ſibi ſubiectis lucem irradiat, hoc eſt, veritatem quam habet à ſupremo ordine, vt Sol lucem immittit ſenſibilibus ſupermundanã. Quocirca,& ſubſtantia eius dicitur à ſupermundanis eſſe.Item Iupiter lucem irradiat intelligibilem.Iterúmque Phanes irradiat lumen intelligentibus Diis intellectuale: Principium autem vniuerſale,& Deos intellectos, & omnia diuina luce ſua complet. Hæc Hermias. Primum quæ de irradiationibus diſputat, vera ſunt & noſtra. Sed quoniam verus ordo Theologiæ peruertitur, paulum emendare operæpretium eſt. Quomodo enim Iupiter rerum intelligentium infundere lucem eis ab ordine ſuperno acceptam dicitur, ſi generatim apud priſcos, Iupiter eſt pater hominum, atque Deorum, eſt ſator cæli, & terræ? Non ſuperare Diuinitate debet omnes cæleſtes ordines, qui creauit omnia, quem vti ſummum Deorum ſuſpexere omnes? Quæ nouitas iſta Procli? Nam hunc ſecutus Hermias in Deorum choris deſcribendis. Quæ audacia, Iouem è culmine Diuinitatis ſuæ deiectum, redigere in ordinem Deorum inferiorum, qui lucem accipiant à ſuperno ordine?

Deus cum ſole cõparatus.

Error Hermiæ detegitur, Iouem cũ Diis inferiorib. ſtatuētis.

Aordine? Quaſi non ſit ipſe lucis omnis, veritatiſque fons, & principium, nullius luminis indigus. Verum igitur eſt lucem veritatis irradiare Iouem, ſed à nemine acceptam, vt qui ſupremus ſit omnium Deorum, dicendúmque, & prædicandum de Ioue, quod nouiſſimè prædicat de principio vniuerſali. Eſt enim hoc principium ipſe Iupiter. Et quod ait de hoc principio, à quo tota curia cæleſtis, omnéſque ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem veritas eſt, & initiatio, & ſapientia. Acceptúmque ex vberrima illa, quæ loquendi de rebus hiſce audaciam dedit Platonicis, Theologia Dionyſij, quæ ad alia hoc habet: συνῆκται τοίνυν ἡμῖν, ὡς ἡ μὲν πρεσβυτάτη τῶν περὶ θεὸν, νοῶν διακόσμησις ὑπὸ τῆς τελεταρχικῆς ἐλλάμψεως ἱεραρχουμένη τῷ ἐπ' αὐτὴν ἀμέσως ἀνατείνεσθαι, κρυφιωτέρᾳ, καὶ φανοτέρᾳ τῆς θεαρχίας φωτοδοσίᾳ, καθαίρεται καὶ φωτίζεται, καὶ τελεσιουργεῖται, κρυφιωτέρᾳ μὲν, ὡς νοητοτέρᾳ, καὶ μᾶλλον ἁπλωτικῇ καὶ ἑνοποιῷ, φανοτέρᾳ δὲ ὡς πρωτοδότῳ καὶ πρωτοφανεῖ, καὶ ὁλικωτέρᾳ. Quæ ſunt, Collegimus igitur, & concluſimus, quòd nobiliſſimus, ſupernúſque mentium, quæ circunſtant Deum, ordo, à Teletarchica, id eſt, initiatrice, irradiatione, ſacris modis recta, quòd in eam immediate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à ſummo Deo manante purgatur, illuminatur, & perficitur. Occultiore quidem, vt intellectiore, magiſque ſimplici, & vnifico. clariore autem, vt quæ prima datur, primóque apparet & vniuerſaliore. Hæc ille, omníque opere diſſeritur de lumine veritatis, à fonte diuino in ſuperiorem inferiorémque mundum manante. Inde diuini operis principium auſpicatus dixit, πᾶσα πατροκίνητος φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοι-
B τῶσα. Omnis, ait, luminis, & claritaris à Patre ſcatentis in nos, benefica manatio. Quare hinc accepere minores Platonici, quorum certè nemo erit, qui non miretur (vt loquar grauiſſime) prauitatem, eam religionem infenſam eos habuiſſe, cuius myſteriis ſuam Philoſophiam nobilitare ſtuduerunt, ſine quibus fabularum ineptias colorare nequiuiſſent. Nam nobiliſſima materia, diuiniſque nominibus, totóque ſermonis ordine à Dionyſio ſuſcepta, fabularum ſordes, vt ſectionem Saturni ac Cæli, expulſione dilacerationemq; Dionyſij, cæteráque id genus affixerunt, & tanquam nobilem veſtem centonibus aſſutis, dehoneſtarunt. Sed boni eſt, nec bona ſpernere, necnon acri iudicio veritatem à mendacio perpurgare.

De aliis generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionyſio, & quid in his diſſentiat à vero.

CAPVT XVI.

SVNT item apud Proclum, etiam à Dionyſio deſumpta alia genera Deorum, ſiue Angelorum, quorum vnum vocatur ἀπόλυτοι, abſoluti, exempti à mūdanis gubernaculis, & quaſi ſemper cæleſtes, alij his oppoſiti, ἐγκόσμιοι, mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμιοι πάντων *Angeli abſoluti, & mundani qui.*
C ὑποδέχονται τὰς ἐλλάμψεις τῶν πρὸ αὐτῶν, διὸ καὶ ἐπεξουσιάζουσι τῷ παντὶ μιμούμενοι τοὺς ἀπολύτους, καὶ τοῖς εἴδεσι διακοσμοῦσι τὰ τῇδε. Deinceps, inquit, mūdani, omnium qui ante ſe ſunt irradiationes accipiunt. Quocirca dominantur vniuerſo, imitantes exemptos, & ſpeciebus informant res has noſtras. Sic ille. In quibus, vt moris eſt, ſunt falſa & vera. Quod enim de adminiſtratione generis humani dixerat Dionyſius, quòd Angeli mundani rebus humanis præſidentes, verſantur in hoc mundo, vnde & venti, & fulgura vocati, quòd iuſſa Dei in hac prouincia celeriter exequuntur, longè à veritate eſt, hoc à Proclo deſignatum eſt munus, quòd creationem formarúmque productionem moderentur; ſolita ſcilicet temeritate plus res naturales, quàm humanas, & hunc corruptibilium rerum ordinem, quàm felicitatem hominum attendentes. *Error Procli de angelis mundanis, vt appellantur.* Eadem de veterum dogmatum deprauatione: εἰκότως ἄρα καὶ οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ τήν τε ἐσχάτην τριάδα τῶν νοερῶν αἰτίαν ἔλεγον, τῶν τε πηγαίων, καὶ τῶν ἀρχικῶν θεῶν. Iure, inquit, diuinarum rerum prudentes, extremam trinitatem Deorum intellectorum cauſam dixerunt fontalium & principalium Deorū. Ego verò, Procle, neminem inueni, qui Deos aliorum Deorum cauſam, autoréſque aſſereret, vni ſupremo Deo, rerum cunctarum, viſibilium, & inuiſibilium imperium, cunctis, ipſo vel Platone, & Empedocle adiudicantibus. Deos autem fontales vbi reperies, niſi in dogmatis Chaldæorum? in quibus delectum habere oportere boni Philoſophi iudicarunt. Vnus modò fontalis, cuius fuit, *Dij fontales apud Chaldæos.*

eſtq́; cuncta creatio. Principales autem Dij, noſtri ſunt, vocati à ſummis Theologis, ἀρχαὶ, principatus, non ἀρχαῖοι. Illud porrò examinandum: ἅπαντες γὰρ ἡγεμόνες εἰσὶ καὶ ἄρχοντες ἐν τῷ παντὶ, καὶ πολλὰς μὲν ἀγγέλων τάξεις περιχορεύουσιν αὐτοῖς, πολλοὶ δὲ δαιμόνων ἀριθμοί, πολλαὶ δὲ ἡρώων ἀγέλαι: Omnes enim ſunt duces & principes in vniuerſo, & multi ordines Angelorum circunſtant eos, multæ Dæmonum copiæ, multi greges Heroum. Dicendum vbi nomen Angelorum Proclus inueniſſet, ibi reperire potuiſſe omnes ſuper nos animos vocatos Angelos. Et quanquam verum eſt infimam Hierarchiam, quæ ex Angelis apud Dionyſium conficitur, ſubiectam eſſe ſuperioribus, qui poteſtates, & principatus vocantur: at quòd circunſtent illos vndique Angeli, fortaſſe nō eſt verum, ne maieſtatis vnius, ac ſingularis honores ad alios transferantur. Adhæc vanum eſt Dæmones ab Angelis ſeparare, quos quidem ſeparat, dum cum Angelis, vt & ipſos bonos ſupremos illos, vult circundare. Nam boni Dæmones, ſunt Angeli, autore Philone. Commentitium quoque Heroas ab animis hominum ſeparare, quod eo ipſo loco, cum multis alijs Platonicis facit. Quid enim aliud Heroes ſunt, quàm iuſtorum, bonorúmque hominum animi? Sed ſatis eſt eos ex parte veritatem vidiſſe, & agnouiſſe, gratámque habuiſſe.

Boni dæmones, angeli.

De eſca Deorum, vel Ambroſia, & Nectare: quæ cùm vere à Platone, & Ariſtotele fuerit aſsignata, Proclus parumper infecerit.

CAPVT XVII.

EXAMINANDA quoque ſunt, & conferēda, quæ de eſca Deorum locuti ſunt noſtri, & Philoſophi. Vidimus ſuperius, præclaram Ariſtotelis ſententiam, Deorum felicitatem, indeficientémque beatitudinem eſſe cognitionem, ſcientiámque perennem. Deducebat autem ex dictis Ariſtotelis ratio, qui cenſuit ſupremam, diuiniſſimámque Mentē, beatam eſſe contemplādo ſeipſam, ex maieſtate ſua diuina gaudia decerpentem, inferiores mentes eadē ex cauſa beatas eſſe, & ſupremum illum intuentes. Qui cùm ſibi ipſi ſit infinitæ voluptatis cauſa, multo facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex ſe ipſo beatus ſit Deus, cauſa dicebatur, quòd non habeat maiorem ex cuius contemplatione, & notione fiat beatus. Quę ratio efficiebat, vt quoniam minoribus mentibus vnus eminentiſſimus ante ſtat Deus, hūc vnum neceſſario reſpectent demerſæ in pelagus infinitarum voluptatū. Hoc Plato prior dixerat, ſecutus eſt Ariſtoteles, cæterique Platonici, Dionyſius autem noſter omni opere ſuper hac Angelorū felicitate diſſeruit. Hæc igitur omnia partim Proclus de eſca horum Deorum loquens ſecutus eſt, partim adiecit ex ſuo pectore, perpendenda nobis an vera ſint. Secus autem quàm deceat, mea quidem ſententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cælo ad exprimendā cæleſtem felicitatē ſtatueret, nil aliud hac in re quàm beatitudinem Deorum, qui ſemper ſunt beati reſpiciens, per commentitias allegorias à Proclo contaminantur, eam eſſe vim feracem omnis vitæ formarúmque omnium. Eſſe porrò Deorum eſcam vnitionem quandam intellectualem, Ambroſiámque & Nectar, notionem, & prouidentiam eſſe inferiorum, ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἀμβροσίαν, στερεὰν τροφὴν εἶναί φασι, τὸ δὲ νέκταρ, ὑγράν: Quandoquidem Ambroſiam robuſtum pabulum eſſe ferunt, humidum Nectar. Hanc ob cauſam, ſolutam perq́; omnia tendentem prouidentiam, Nectar eſſe, robur autem, firmámque aſſiſtentiam, in ſuperioribus eſſe Ambroſiam. Concludénſque Proclus, νέκταρ οὖν καὶ ἀμβροσία, θεῶν τελειότητες, ᾗ θεοί: Nectar igitur & Ambroſia Deorum perfectiones, quatenus Dij. Hæc de eſca, ab eorum, opinor, qui melius hæc ante eum norant ſententiis, aliena, cùm nec Plato, nec Ariſtoteles, Dionyſiúſque ac poëtæ aliam Deorum Ambroſiam, ac Nectar celebrauerint, quàm ineffabiles eorum voluptates, quòd iuuenes ſemper procul ab omni clade, & vexatione, futuri ſemper tales, quòd aſſiſtant vultui diuino, in quo contemplando, inæſtimabiles voluptates nullis niſi his, qui fruuntur cognitæ. Eſt quidem, & eſſe putandum eſt beatitudinis partem eorum, lucis illam myſteriorúmque mutuam communicationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam ſublime, diuinúmque inter eos trāſigitur munus, ſed perfecta beatitudo eſt intuitus glorioſiſſimæ Diuinitatis, largos maieſtatis ſuæ, quemadmodum Sol in mundo ſenſibili, in regione ſuperna radios effundentis, implentiſque circunſtantes beatitudine.

Felicitas Deorum in ſcientia perenni, et contemplatione.

Deus beatus ex ſeipſo.

Platonis doctrina de cæleſti felicitate per allegoriā expreſſa.

Eſca Deorum quæ.

3. Metaph. cap. 4.

Circun

A *Circumſtant animæ, dextra, læuáque frequentes:* *Virgil. 6. Aeneid.*
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat vſque morari.
Hoc necat Deorum, & Ambroſia, quod Raphaël confeſſus eſt. Ea denique exibilanda, quoniã Naturæ contraria tendunt, quæ de Dijs omnibus in vniuerſum eſt locutus. Aliũ eſſe Deum ſimpliciter, alium per vnitionem, alium per participationẽ, alium per συναφὴν, connexionẽ, alium per ſimilitudinem. Et quòd vnuſquiſq; τῆς ὑπερουσίων, ſuperſubſtantialium, πρώτως θεὸς, ſit primo, principaliterque Deus. Quilibet ex intelligentibus per vnitionẽ, Dæmones diuini per copulationem cum illis, Animæ hominum per ſimilitudinem. Quoniam igitur vnus eſt duntaxat ſuperſubſtantialis, & principaliter Deus, cæleſtes autem omnes & terreſtres Dij ſunt per ſimilitudinẽ, redundat vnitio & copulatio, & cum poeticis fabulis connumerabitur. *Dei vocabulũ multis dici modis.*

Ex Theologia Damaſcij de Diis, ſiue Angelis & vno ſuperſubſtantiali Deo, & quòd is etiam imitatus eſt Dionyſium.

CAPVT XVIII.

DAMASCIVS quoque ſimilis eſt cæteris Platonicis in deſcribendis mentibus cæleſtibus, Dionyſium & ipſe imitatus, qui præbuit Platonicis lo-
B quendi de choris cæleſtibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modò rebus, ſed nudis etiam ſimplicibúſque vocibus vſurpatis, hæc ſcribit: ὡσαύτως δὲ φαίη τις ἂν καὶ τὰς πολλὰς εἶναι δοκούσας ζωὰς, ἐλλάμψεις εἶναι ζωτικὰς ἀπὸ τῆς μιᾶς ζωῆς ὑφεστώσας, ἀναφερούσας εἰς πάντα τὰ ζῶντα, καὶ τὰς πολλὰς πάλιν ἐνδόσεις εἶναι κατ' ἔλλαμψιν ἀπὸ τῆς μιᾶς οὐσίας προϊούσας εἰς τὰ πάντα τὰ ὄντα. τί δὲ δεῖ πολλὰ λέγειν: ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς οὕτως ὑποτίθενται πολλοὺς οἱ πρὸ Ἰαμβλίχου σχεδόν τι πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερούσιον θεὸν λέγοντες, τοὺς δὲ ἄλλους οὐσιώδεις εἶναι ταῖς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐλλάμψεσιν ἀποθεουμένους. καὶ εἶναι τὸ τῶν ὑπερουσίων πλῆθος ἑνάδων, οὐκ αὐτοτελῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῶν ἐλλαμπομένων ἀπὸ τοῦ μόνου θεοῦ, καὶ ταῖς οὐσίαις ἐνδιδομένων θεῶν: Similiter item dicat quiſpiam & multas, quæ videntur eſſe, vitas irradiationes eſſe vitales, ab vna vita ſubſiſtentes, promanantes in omnia viuentia. Multáſque item miſſiones ſecundum radiationem ab vna ſubſtantia, procedentes in omnia quæ ſunt. Quid multis? quando & Deos multos hi omnes ferè qui ante Iamblichum floruerunt Philoſophi ſic ſtatuunt, vnum quidem ſuperſubſtantialem Deum dicentes, alios ſubſtantiales eſſe, radiationibus ab vno deificatos: & eſſe ſuperſubſtantialium vnitatum multitudinem, non per ſe perfectarum ſubſiſtentiarum, ſed radiantium ab vno Deo, & ſubſtantiis manantium Deorum. Hæc à Damaſcio dicta eo iudicio perpendenda ſunt, quo multa Philoſophorum dogmata cæleſtibus litteris non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent. Principio verum eſt, & exempli vice ſeruiens ad agnoſcendum rerum præcipueque animorum crea- *Vnus ſuperſubſtantialis deus: alij ſubſtantiales.*
C tionem, lucis manantis, ac radiantis exemplum: ſic omnibus rebus, omníque vita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij funduntur à luce. Eóque Philo vocat animos ἀπαυγάσματα, radiationes. Radiationes inquam vitales ab vna maxima lucidáque vita profectas. Sed quòd hæc quaſi radiorum, Deorum multitudò perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radiis à Sole ſuo non manantibus (quod eius, aliorúmque Platonicorum videtur dogma) multis de cauſis verum eſſe non poteſt. Eſſet primum Deorum ac ſummi ſingularíſque Dei ſempiterna coniunctio, ſemper Sole ſuas fundente luces. Eſſent æterni Dij minores, ſicut maximus æternus. Subſtantiam ſummæ Diuinitatis fluentem in eos, vel ipſi fluens ipſa Dei ſubſtantia forent: ſicq; non vnus ſolus æternus, ſolus verus ſubſtantialiſque Deus, ſed in tot partes ſciſſa Diuinitas, quot à Deo manarent luces. Quocirca neque fieri etiam poteſt quod Iamblichum, multóſque ante eum Philoſophos opinatur ſenſiſſe, eſſe multos οὐσιώδεις, ſubſtantiales Deos, radiis diuinis deificatos, id eſt, quorum Diuinitas radiet cum primo ac ſingulari Deo. Nam is qui eſt ſuperſubſtantialis Deus, veram ſolus obtinet ſubſtantiam Diuinitatis. Reliquorum ſimilis ſubſtantiæ diuinæ, non ſubſtantia diuina: quemadmodum ſolus habet ſubſtantiam humanitatis, quicunque eſt ſubſtantialiter homo: qui autem non eſt naturaliter, ſubſtantialitérque homo, nunquam ſubſtantiam humanitatis poſſidebit. Eſt autem ſubſtantia natura cuiuſque. Quare cuicunque ſubſtantia Diuinitatis *Animi radiationes.* *Subſtantia quid.*

Mens, radius à Deo et quaſi ſcintilla.

adeſſet, vera ſupremáque diuinitas etiam adeſſet. Vt igitur Philo mentis humanæ creationem, pulchro declaraturus exemplo, eam vocauit ἀπαύγασμα, radium, ſcintillam à Deo, ſenſit autem non æternam ſcintillationem, ſplendorémque perenniter lucentem, ſed ſemel quiddam ſplendoris ex æterna luce diuina demiſſum: ſic ſi Damaſcium ſenſiſſe putemus, ſanum erit dogma, & Deorum quos ait radiationibus à Deo ἀποθεουμένους, fieri Deos, quos etiam Dionyſius teſtatur in Theologia Deos vocari, dicemus creationem fuiſſe, cùm diuinitus à poteſtate prolifica ſua Deus ſplendores quoſdam vitales, qui Dij nempe mentes angelicę fuerunt, demiſit, non ex ſua Diuinitate, ſed fœcunda poteſtate luces illas ſui ſimiles accendens, quemadmodum ex ditiſſimis poteſtatis ſuæ theſauris lucem corpoream, quæ nuſquam prius eſſet, inflammauit. Obſeruandum igitur Dionyſium non vſum eſſe nomine creberrimo ipſi, & Platonicis ἐλλάμψις ſuper eorum à Deo radiante ſubſtantia, ſed ſuper ſapientia, doctrina, ſcientia, myſteriis, quæ tanquam lumen à Deo ſupremo Angelis ſuis infundatur. De quo in cæleſti Hierarchia, D

Angeli participes diuinæ virtutis quomodo.

Inferiorum, inquit, ſubſtantiarum ordines, igneæ, ſapientis, intellectualis, diuinæ virtutis, ſunt participes, inferius, & ad ipſas priores reſpicientes. Ipſæ enim prius Deum cognoſcentes, & diuinam virtutem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas eſt, diuinam poteſtatem æmulari. Tum eas, quæ poſt ſe ſunt, ſubſtantias omni poteſtate inflammant, dantes eis copioſè ſplendorem, qui in eas deſcendit, Similiter & hæ inferioribus, per ordinem quælibet prima ſubſequenti. Tranſitq; in omnes, ex proportione, ἀναλογία διαφοιτῶντος θείου φωτός. Diſpenſatio per omnes commeantis diuini luminis. E Eſt igitur omnibus illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura, & verè, propriéque vt luminis ſubſtantia, & ipſius eſſe, ac videndi autor, verum & omnibus mentalibus, ex proportione ἀναφαίνεται, apparet, luceſcit, propriam illuminationem præbens proximis, ac digniſſimis. Hæc ad verbum Dionyſius, in quibus apparet, quàm non ſyncerè Platonici, quemadmodum multa, ſic nec dogma de illuminatione & irradiatione intellexerunt.

Platonici non intellexerunt irradiationẽ.

Eſt igitur illuminatio Nectar illud, & Ambroſia diuina, cognitio, ſapiẽtia, quam ſupremam animorum voluptatem ſenſit Ariſtoteles. Hæc incipiens à ſupremo Deo, qui primus dat ſapientiæ ſuæ lucem, tranſit per omnes ordines diuinos ex proportione, & ordine, prius primis, exin poſtremis. Hæc illa θοινία eſca Deorum ineffabilis voluptatis, ſpectaculum implens animos vberrima lætitia, iure lux appellata, vt quæ non ſit niſi cognitio, contemplatio diuinorum myſteriorum.

Eſca Deorum & lux quid.

Quare quod Iamblichus dicit, refertúrque etiam à Damaſcio, ἕνα ὑπερούσιον θεὸν, τοὺς ἄλλους ἐλλάμψεις ἀπ' αὐτοῦ θεότητος Quod eſt, Vnum eſſe ſuperſubſtantialem Deum, cæteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicunque nõ rectè interpretatus fuerit, vt radius Dei ſit Angelus, quemadmodum eſt mens humana. Creata ſcilicet à Deo, & tanquam lux accenſa creando. Vnus eſt enim Deus ſuperſubſtantialis, de cuius prolifica poteſtate cuncta manarunt.

Radius Dei angelus, vt humana mẽs.

DE DÆMONIBVS. F

Priſcis Dæmonum naturam innotuiſſe. Profanas litteras ſimilia ſacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicúmque eſſe poſſe. Eſſe hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

CAPVT XIX.

Confer hoc Auguſt. ciuitat. Dei 9. a cap. 6. ad cap. 14.

NVNC erit ſermo de Dęmonibus: propoſitiſque ex priſca Philoſophia, cui natura, víſque eorum non fuit incognita, ſententiis, in ſacrarium veritatis bona reuocabuntur, fabulis, & ſæculorum diuturnitate è ſedibus ſuis tranſpoſita. Omnia quidem propemodum apud exteros, ſuper natura, caſu, genere Dæmonum deprehenduntur, atque in Theologia vera, ſi veritatis origine reperta, & quoniam inter veritatem, ac falſitatem ſæpe magnum eſt commercium, prudenti ab inuicem iudicio ſeparentur.

Veritatis imaginẽ falſa ſæpe induunt.

Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatíſque myſterium, creatio mundi, principium generis humani, immortalitas animorum cognita fuit cunctis, & prædicata:

Acata:ſic quandam fuiſſe ſemper de Dæmonibus ſcientiam apparet, quam noſtræ litteræ poſtea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipſum veſtigandum, & in quos pertineat, apud Philoſophos, ac Theologos dirimendum, vt locis cunque ſuis datis, veritas eluceſcat. Tres ſunt huiuſce appellationis rationes, duæ Græcæ, vna Hebraica. Plato primus autor fuit in Cratylo, quo tamen libro, cùm de re difficillima, atque ab animo longinqua quæreret, dubius vbique, & incertus velutique palpitans ingreditur, cenſet Dæmonas ex ſententia Heſiodi vocatos, quaſi δαήμονας, prudentes, ſcientes, in vetuſta lingua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atque ait eſſe non modò Heſiodi, ſed multorum aliorum è poëtis ſententiam, viros probos magnis honoribus affectos poſt mortem, Dæmones, iuxta hoc prudentiæ, ſapientiæq; nomen, fieri. Eique ſententiæ ſe quoq; libenter aſſentiri, vt optimus quiſque, ſiue viuens, ſeu defunctus ſit, rectè quàm vocetur Dæmon. Hoc de eorum nomine ſenſit Plato. Quæ autem de re dicit, paulò pòſt diſquirentur. Cæteri Græci, præcipuè Euſebius, Dæmouas putat dictos ab eo, quod eſt δαιμαίνω, exterreo, pauefacio, quod ſpectrorum, Dæmonúmque ſit proprium. Tertia deductio, vera ni fallor eſt. Sępe enim ſum arbitrarus quemadmodum magna nominum vis ex Hebraica lingua fluxiſſet ad Græcos, quoniam nati ſunt Græci à vetuſtiſſimis cognatis eorum, qui Hebræorum, Ægyptiorúmque gentem progenuiſſent: ſic hoc nomē antiquum à vetuſta Hebraica lingua: quam videtur ſomniaſſe in Cratylo Plato, aſſerens quandam barbaram linguam dediſſe cæteris linguis nomina, ad eos veniſſe. Hebraicè Shadai dici-

Plato dubius. Dæmones vnde dicti, & qui dæmones habiti.

Dæmonis, vocabuli deductio è lingua Hebraica.

B tur Deus & Dæmon. Scribitúrque in ea lingua, quæ ſolas conſonantes, raro vocales ſcribit, prior littera ſhin coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi vetuſtiores reiecta priore littera, aut iuncta cum ſequenti vocaſſe Daimones, qui dicuntur Hebraicè Sdaim, vt ſi reiicias priorem conſonantē, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cuiquam mirum videatur, norit pleraque nomina Hebraica, in lingua Græca, vel detractis ſyllabis vel auctis inueniri. Hebraicè dicitur Rapha, mederi, Gręci addiderunt vnam ſyllabam Therapha. Hebraicè dicitur Banum, intelligere, Græci vnam ſyllabam detraxere νοῶ, Num. Hebraicè eſt Ba, ambulare, Græci, & Latini addidere: Latini vnam, Græci duas ſyllabas: illi Vado, hi Badiſſo. Itaque minimè mirum, cùm ſint alia complura exempla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos veteres Latini & Græci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis Hebraici, vnde Græcum defluxit, tum de natura Dæmonum melius diſſeremus. Eſt Hebraicè nomen Sdai, Dei omnipotentis, fortis. In numero multo Sdaim, ſemper Dæmones malos deſignat. Dicitur autem nomen à verbo Hebraico, Sadad, euertere, vaſtare, inde nomen fortis, & omnipotentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus, ſuperioribúſque ſubſtantiis (Etenim Elohim, quod Dei nomen eſt, etiam Angelis & iuſtis hominibus eſt attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Græci autem θεὸν, non illum modò, verum ſingularem, vnicúmque Deum, ſed multos alios appellarunt, item & Latini) ſic videtur nominis diuini Sdai, fa-

Dei nomē quibus tributū.

C cta Dæmonibus, ſpiritibúſque malis communicatio. Niſi malis opinari vocatos Sadaim, quaſi euerſores, deſtructores: ſed, vt dixi, id etiam eſt in ſacris litteris nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communicatione, & ſimilitudine, quòd ſint poteſtates ſuperiores, Angelis ſimiles. Proinde ſimile nomen obtinuerunt. Illud quidem mirabere in ſacris litteris, quòd promiſcua ſunt nomina bonis & malis poteſtatibus. Quippe cùm ſit vnus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam vocauit κοσμοκράτορας, mundanos principes. Ergo veriſſimum eſt, & ad intelligendum quicquid de Dæmonibus, à Philoſophis diſputatur, maximè opportunum, quod Philo Iudæus admonuit in libro de mundo, his verbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos nomine quidem differre: vnam autem atque eandem eſſe rem, tibi perſuadens, moleſtiſſimam ſuperſtitionis ſarcinam abiicies. Vt enim bonos Dæmonas & malos plerique dicunt, ſimiliter animas: ſic & Angelos, alios quidem, qui futura prædicerent, legatos quoſdam hominum ad Deum, ſacros, & incorruptos cuſtodes propter præclaram hanc, & inculpatam adminiſtrationem: contrà alios impuros & indignos, qui prædicerent, ipſe arbitratus, haudquaquam errabis. Hæc Philo. Eſtq; vt dixi, optima, neceſſariáque in omnibus Philoſophorum libris admonitio. Monet autem tum eandem eſſe naturam animarum, Dæmonum, Angelorum, & ſæpe alterū eſſe pro altero, tum hæc omnia, bona eſſe, & mala, bonas animas &

Cur ſimile nomen angelorū & dæmonū.

Dæmones & angeli nomine non differunt. Sed lege D. Auguſti. de ciuita. Dei cap. 19. lib 9.

malas,bonos Dæmones,& malos,bonos Angelos,& malos.His cognitis,fieri, vt grauiſſimum ſuperſtitionis onus non feras animo. Neque enim decipiens, impiéque peccabis, Dæmonas malos,arbitratus bonos,quod peccauit Plato,interdúmque Porphyrius,multique alij Platonicorum. Rurſum non errabis,audiens apud Philoſophos Dæmonas cuſtodes generis humani, interpretaberíſque eos Angelos illos bonos. Sic noſces prædictionem rerum futurarum,legationémque Dei ad homines, bonorum eſſe Dæmonum: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia ſunt in libris Philoſophorum,obſeruanda ſunt diligenter,ne altera,pro alteris accipiantur. D

Dæmones, cuſtodes hominum.

Exempla quibus monſtratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq́ deſignare, & vſurpari pro Deo, Diisq́ à Poëtis, & Philoſophis. Demum quòd malorũ poteſtatum ſit proprium nomen. Eſſeq́ apud eos bonos & malos Dæmones.

CAPVT XX.

AD intelligendum igitur ea,quæ à noſtris, & à Philoſophis, de Dæmonibus,poſt nominis etymologiam, quam Hebraicam illam veriorem credimus, à qua totius rei ſermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis noſſe,varium ac multiplex eſſe Dęmonis nomen apud Poëtas & Philoſophos,ſicut ipſum Hebraicum Sadai eſt omnipotentis, & fortis Dei,Dæmonium item malorum. Etenim Orpheus cùm de ſingulari Deo,quem Iouem nuncupat,loqueretur,vt vidimus,dixit: E

Variè dæmonis vſurpatũ nomen à poëtis & philoſophis.

Ἕν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἄρχος ἁπάντων.
Imperium,Dæmonque vnus,mundíque ingens Rex.

Orpheus de Deo.

Homerus item promiſcuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur,iidémque ſunt apud eum Dij,ac Dæmones, quod & apud priſcos omnes plurimum inoleuiſſe videtur. E quibus eſt,quòd vim diuinam,vniuerſalem, cuius nutu cuncta gubernantur,ſolitus eſt, vt Orpheus,appellare Dæmona,veluti cùm Vlyſſes fluctibus oppreſſus, tempeſtatumq́; procellis iactatus,& naufragus timebat,ne Dæmon immitteret aliquẽ immanem cetũ:

Dij ac dæmones pro iiſdẽ accepti.

Odyſſ. ε.

Ἠὲ ἔτι μοι καὶ κῆτος ἐπισσεύῃ μέγα δαίμων
Ἐξ ἁλὸς, οἷά τε πολλὰ τρέφει κλυτὸς ἀμφιτρίτης.
Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab vndis,
Qualia pontus habet ſub aquis & plurima paſcit.

Et alio loco,de reddita diuinitus tranquillitate:

Odyſſ. μ.

-Ἡ δὲ γαλήνη
Ἔπλετο νηνεμίη, κοίμισε δὲ κύματα δαίμων.
Tum venti poſuerunt,ſtrauitque æquora Dæmon.

Dæmon, vis vniuerſalis.

Hic Dæmonem appellauit vim vniuerſalem, diuinam, vt ſi Deum ipſum nominaſſet, vt ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, vna poteſtas. Similiter locutus eſt Ariſtophanes, quòd Dæmon efficiat alios dominos, alios ſeruos, & parentes. Is enim Deus vniuerſalis eſt. Homerus item cùm Deum ipſum vniuerſalem, Dæmonem, tum generatim quos Deos,eoſdem etiam Dæmonas dicit. Vt quòd Neptunus profectus eſſet ad Æthiopas, -μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad cæteros Deos. Et cùm, in hymno Apollinis apud Iouem, -Ἔπειτα δαίμονες ἄλλοι Ἔνθα καθίζουσι, Dehinc alij Dæmones conſedere. Hi enim Dæmones ſunt,quos ſemper Deos appellat.Denique teſtatus eſt etiam Plutarchus,Homerũ videri vti vtroque nomine promiſcuè,eſſéque quando Deos vocet Dæmonas. Primum autem Heſiodum ſeorſum rationalia genera in quatuor diuiſiſſe partes,Deos.Dæmonas malos & bonos,Heroas,& homines.Verùm vt poſtea monſtrabitur,illi apud Heſiodũ Dæmones,non ſunt veri,naturaléſque Dæmones. Thales Mileſius, vt refert Athenagoras,primus partitus eſt naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus eſt Ariſtoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philoſophiam viſam fuiſſe θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον χρῆμα, diuinam quandam, & dæmoniam rem:Pro eodem dicens diuinam,& dæmoniam,alterũ alteri ſimile.Idémque ait de inſomniis,an fieri poſſit, vt per inſomnia, futura cernantur:& ſi cernantur,an ea,quorum homo cauſa, ἢ ὧν τὸ δαιμόνιον ἔχει τὴν αἰτίαν, vel quorũ cauſa eſt Dæmonium,Hic Dæmoniũ eſt Deus.Nam de hac ipſa re loquens de diuina- F

Heſiodi partitio.

Philoſophia, dæmonium, i. diuina. Deus, dæmonium.

Adiuinatione per inſomnia, etiam ſapientibus futuram ait hanc inſomniorum diuinationem, εἰ θεὸς ἦν ὁ πέμπων, ſi à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem, Dæmonium in libro de Educatione. Et quod ait ſolitum ſuo tempore mores & verba & viros vocari dæmonios & diuinos. Item de his, qui ſero à Deo puniuntur, cunctationem Dei, ac tarditatem vocat βραδυτῆτα τοῦ δαιμονίου, Dæmonij, quem toto opere Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Piſonem, Cæſarémque declararet, tempeſtates, hymbres, tonitrua, tenebras fuiſſe, quaſi Dæmonium declararet, adoptionem boni cauſa minimè factam non approbare, ὡς καταδήλον εἶναι, μὴ προσιέμενον, μηδ' ἐπαινοῦν τὸ δαιμόνιον, γινομένην οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ, τὴν εἰσποίησιν. Et inde diſcernendo ab adulatore amicum verum, adducit Euripidem dicentẽ, ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων; Cùm Dæmon bene dederit, quid amicis opus eſt? Hic enim Dæmon eſt Deus, Fortuna. Sic Ariſtophanes dixit Dęmonem facere ſeruos. Sic & ad Apolloniũ tribus rebus proſperis nuntiatis Philippo, manus cum in cælũ tetendiſſe dicentem, ὦ δαίμων μέτριόν τι τούτοις ἀντίθες ἐλάττωμα, O Dæmon, moderatã his iacturam recõpenſa. Sic Græcus vetus ſermo beatos vocauit εὐδαίμονας, quibus eſſet Deus propitius. Eandemq; Fortunam, & Dæmonem dixerunt, Eſt enim Deus ipſe, operans occultè, Fortuna vocatus. Sic fortaſſe locuti ſunt Epicurei & Stoici, diuo Paulo Ieſum Chriſtum Athenis prædicãte, ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι: Quòd videretur peregrinorũ Dęmoniorum nuntiator. Dęmonia enim Deos promiſcuè vocabant, diuo Paulo nouum eis, & antehac inauditũ Deum prædicante. Plutarchus item referens, quæ apud Tragicũ
B Siſyphus ait fuiſſe ſapientem quendam, qui diceret oportere ſibi perſuadere homines, ὡς ἔστι δαίμων ἀφθίτῳ θάλλων βίῳ, ὃς ταῦτ' ἀκούει, καὶ βλέπει φρονεῖ δὲ ἄγαν: Quòd ſit Dæmon, immortali æuo beatus, qui hæc audiat, ſentiátque mirum in modum. Hic enim Dęmon eſt, ſicut apud ſuperiores, Deus vniuerſalis. Ibidémque profertur, quod dixerat Callimachus, εἰ θεὸν οἶσθα, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν δυνατόν· οὐ δὲ γὰρ ὁ θεὸς δύναται πᾶν ποιεῖν. Si Deum noſti, ſcito quòd & Dæmoni faciendi cuncta poteſtas eſt. Siſyphus autem impius reſpondet, Deum omnia facere non poſſe. Hic apparet pro eodem vniuerſali, magnóque Deo, Dæmonem eſſe, ſicut apud Orpheum, In Politico Platonis eſt maximus Dæmon, & cæteri cum eo principes. Et in Eutyphrone dicit ſe accuſari Socrates ὡς καινοτομοῦντα περὶ τὰ θεῖα, καὶ ποιητὴν τῶν θεῶν: Veluti nouos Deos introducentem fictorémque Deorum. Sentiebat autem de ſuo Dæmonio. & Deum vocat Apollinem, quem fatentur omnes Dæmonem fuiſſe, vt & Plutarchus. Sunt alia per omnes ſcriptores exempla, ex quibus facilè cernas, ſicut nomen Hebraicum Sadai, eſt omnipotentis fortiſſimique Dei, in numero multo Sdaim, ſunt Dæmones mali: ſic priſcis Græcis ipſum Dæmonis nomen deſignaſſe Deum omnipotentem. Secunda igitur Dæmonum ſignificatio inoleuit apud poſteros, vt dicerentur genera Deorum à primo illo maximo ac præpotenti Deo conditorum. Hoc autem ſignificatu idem ſunt Philone teſte Dæmones, atque Angeli, vt quos Angelos litteræ ſacræ vocant, hos Philoſophi Dæmones, Angelos eos nunquam propemodum appellantes, ſicut Dæmones nunquàm ſacræ litteræ. Eiſque omnia, quæ noſtra
C Philoſophia Angelis, dederunt. Nomen quidem Angeli in Philoſophia cæleſti, promiſcuum eſt pro cæleſtibus Angelis, & pro eo, quicunque mitteretur, ſiue à Deo, ſiue ab hominibus, etiam verò pro poteſtatibus malis. Tertius Dæmonum ſignificatus eſt, ſicut in ſacris litteris Sadaim malorum, ſic ſemper malorum apud profãnos. His ita ſeparatis facilius de natura eorum, ex priſca Philoſophia diſſeremus. Sunt autem ex Philoſophis, qui Dæmones bonos & malos agnoſcant. Quo perſpicuum eſt, ſentire Dæmònes eos, quos noſtri Angelos: qui autem ſemper malos eos putauerunt, eo in loco habuerunt, quo ſunt apud noſtros. Semper enim pro malis ſunt in noſtra Philoſophia. Ac vt ait Pſellus de Chaldæis: καὶ ὁ μὲν χαλδαῖος τινὰς μὲν τῶν δαιμόνων ἀγαθούς, τινὰς δὲ κακούς τίθεται, ὁ δὲ ἡμέτερος εὐσεβὴς λόγος, πάντας κακοὺς οἶδε, ἔχ προαιρετικῶν ἀποπτωμάτων, τὴν κακίαν ἀνταλλαξαμένους τῆς ἀγαθότητος: Chaldæus, inquit, alios bonos, alios malos Dæmonas agnoſcit: ſacra vera, piáque Theologia noſtra omnes definit malos, quoniam voluntariè peccauerunt, bonitate in ſcelus commutata. Hoc inquam quod Chaldæus habet, eſt etiam apud multos poſteriores Philoſophos, quibus ſunt Dæmones boni & mali. Ac variant ſcriptores ferme omnes, alij tantum bonos agnoſcentes, alij bonos & malos, cæteri promiſcuè, ſicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Triſmegiſto nuſquam boni: Chaldæo potius mali, quàm boni: nonnullis, vt Porphyrio, vtrunque. Quoniam autem ſicut in omni Philoſophiæ quæſtione, vetuſtiora cum primis rimanda, ſic potiſſimum in in-

Mores, verba, viri dæmonij.

Fortuna Dæmon.

εὐδαίμονες qui.

Fortuna, Deus occultè operans.

Deorum peregrinorũ nuntiator appellatus D. Paulus. Act. 17.

Dæmonis nomine, Deus vniuerſalis intellectus.

Dæmon Socratis.

Dij à ſupremo conditi Deo.

Angeli ſacris litteris dicti, qui dæmones paganis.

Angeli, nuncij.

Dæmones boni & mali, Philoſophis agniti.

Varia de dæmonibus doctrina.

ueſtiganda Dæmonum natura facere conuenit: cùm primis autem Philonis præceptum D oculis intentis obſeruandum, moleſtiſſimum ſuperſtitionis pondus abiecturi, vt quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud veteres, ne malis tribuantur: ſed ita de his eos locutos putes, vt ſi de Angelis ſermo eis fuiſſet.

De vario genere. Dæmonum apud Philoſophos: & quòd non ſemper Phyſicè nomen hoc vſurpent, transferentès nomen, naturámque Dæmonum ad alios. De Dæmonibus veris & fabuloſis ex Platone, & Poëtis. Et quòd veri Dæmones ſint aërij. Correctio eius, quòd ſitum aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

CAPVT XXI.

Plato de dæmonibus fabuloſa quædam tradidit.

INCIPIENS igitur à Platone, non vnam eandémque àpud eum, nec phyſicam ſemper de Dæmonibus, ſed fabuloſam nonnunquam deprehendes rationem. Phyſica ratio, veréque Dæmonibus congruens eſt, cùm eos in Epinomide iuxta ſenſus omnium ante, & poſt eum Philoſophorum, definit genus aërium. Nam de prioribus Diis, aſtris ſcilicet, quorum præclaram naturam pretioſiſſimámque docuiſſet, locutus, addidit: μετὰ δὲ τούτους καὶ ὑπὸ τούτοις ἑξῆς, δαίμονας, ἀέριον δὲ γένος, E ἔχον ἕδραν τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, εὐχαῖς τιμᾶν χρεὼν χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας: Poſt hos, ait, & ſub his deinceps cenſendi Dæmones. Eſt autem genus aërium, habens tertium, ac medium locum interpretationum, legationúmque autor: eóſque honorare votis valdè operæpretium eſt, vt fauſta ſit eorum pro nobis legatio. Hæc Plato locutus ſubiicit: Horum duorum generum animalium, alterum ex æthere, alterum ex aëre, prorſus vtrunque non cerni, adeſſe nobis tamen, etiam non perſpicuum, perſuadere debemus: Eſſéque mirabili ſapientia præditum, vtpote genus docile, ac memor, cognoſcens omnem noſtram cogitationem, mirabilitérque amplectens, qui ex nobis boni, probique ſint, odio habens incredibiliter malos, ceu qui mœroris ſint capaces: Deum enim ſupremam dignitatis arcem obtinentem, extra dolorem, & voluptatem eſſe, ſolum ſapere & noſſe dicendum. Cúmque mundus animantium ſit plenus, eos ad inuicem, & ſupremos Deos omnes, omnia perferre, eò quòd animalia interiaceant, quæ mira celeritate in cælum, ac terras, omnémque mundum ferantur. Hæc Plato, recto, ſanóque iudicio perpendenda: quoniam plurima vera multis fabuloſis temperauit. Adiecit enim, quaſi ſuum quendam ordinem ſecutus, genus aqueum, ſemideum, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæteroſq; id genus Poëtarum, non Naturæ Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Vt autem in Timæo, & in Epinomide, in Dæmones recenſet Iouem, Iunonem, quos homines fuiſſe conſtat, idq; Poëtarum teſtatur deſcriptio, hi quoque dicendi ſunt, in natura, & in hac Platonica ſuperius definitione F nullum habere locum. Cauendúmque ne fabulis veræ Naturæ inquiſitio deprauetur. Dæmonas igitur illos aqueos conſtat eſſe fabuloſos, & poëticos, ab ipſiſmet Poetis, non à Deo repertos, qua licentia deificant flumina, fontes, arbores, antra. Itaque etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem non eſſe naturales, de quibus quærimus, Dæmonas, teſtantur hi, à quibus accepti ſunt. Vbique enim Poëtæ demonſtrant eos partim Deos, partim homines fuiſſe, non agnoſcentes cum fabuloſè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in his Dęmonibus cenſet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm eſt à vera Philoſophia ad fabulas delapſum. Quomodo enim perſuadere ſibi poterat Pallada Dæmonem eſſe, ſi cum cęteris, qui Deorum apud Poetas implent numerum, ex hominibus eſt in Deos relata? An igitur ante Deos, Dęmones non fuerunt? At Plato in Timæo cenſet Dęmones in principio rerum, imperio Dei homines creaſſe. Huc quoque pertinet, vnde ſententiam hanc hauſiſſe Platonem palàm eſt, quod idem ait in Cratylo, ſecutus Heſiodum, Dęmonas eſſe probos homines, quibus poſt mortem id præmij ſit datum, vt Dæmones effecti cuſtodes eſſent generis humani. Verũ enimuero etiam hæc non naturalia, ſed poëtica. Quærimus ipſi Dęmonas eos, quos genus, & natura ſeparet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuiſſe creatos. Nam ſi ex hominibus aſſumpti, & tralati in Dęmonas fuerũt, nulli antequam

Genus aqueũ ſemideum.

Cauẽdum ne fabulis vera & naturalis inquiſitio deprauetur.

Dæmones, probi homines poſt mortẽ, dici nõ propriè.

A antequam hi excederent è vita, Dæmones fuiſſent. Nos autem quærimus naturales Dæmones, excluſa vanitate, ac ſuperſtitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, & Timæo ſententia, etiam ipſius autoritate refellitur: quoniam & in Phædro, & in Republica cenſet eos dari cuſtodes & duces, ſimulac nati ſint homines. Ergo multi homines anteaquam homines in Dæmones referrẽtur, ſine ducibus fuiſſent. Teſtatur item in Legibus Deum adhibuiſſe humano generi cuſtodes, non adhibuiſſe autem eiuſdem generis: ſicut nec nos mortales paſtores pecorum, aliquam pecudem, vel capram, ſed hominem adhibeamus: vt tantum inter duces illos intereſſe, atque nos ſtatuat, quantum inter homines & pecudes. Ad hæc cùm in Epinomide de naturali rerum ordine, mundaniſque regionibus, & incolis loquatur, tribuens ſupremam ætheriámque Diis cæleſtibus, aëriam Dæmonibus, videtur illi naturale eſſe, vt cùm Deus crearet mundum, replens eum animalibus, ſimul impleuerit cælum, ſimul aëra, ſimul aquas, ſimul terras. Quòd ſi vera eſſent, quæ ex ſententia Heſiodi diſputat, aër in creatione ſuis animalibus caruiſſet, neceſſéque fuiſſet expectare, dum probi homines vita functi Dæmonéſque effecti, aëriam regionem complerent. Quoniam igitur Plato & Apuleius cum Natura Poëſin contaminarunt, pugnantia ſcilicet inuicem, effectum eſt, vt nihil rectè, & ex Philoſophia eis ſucceſſerit. Aut enim ſequenda ſeorſum Poëſis eſt, aut Natura. Si temperes, coinquines, nihil efficias clarum & certum. Examinanda igitur Platonis illa deſcriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniam ipſe quoque proponit quendam ordinem naturæ.

Error Platonis de dæmonibus.

Regio ætheria Diis cæleſtib. aëria dæmonibus plena, Platoni.

B Plato igitur ſentit Dæmonas aërios, etiam in eo fortaſſe Heſiodum ſecutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Ἀέρα θ' ἑσσάμενοι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.
Aëráque induti tota tellure vagantur.

Tribuit ſcilicet aërium corpus Dæmonibus, vt etiam Apuleius ex ſententia Platonicorum. Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modo ex quo corpora eorum ſint formata, exigua, tenuia, ſed etiam quem habeant pro regione, & regno, exiſtimantes nullam fuiſſe mundi partem, quam Deus animalibus non repleuerit. Sicut autem cælum plenum eſt ſyderibus, diuinis ſcilicet animalibus, vt ipſi cenſent: ſic aërem fuiſſe animalibus natura, & Diuinitate, genere cæleſti inferioribus repletum. Excluſis igitur fabuloſis illis, poëticiſque Dæmonibus, naturales Dęmones priſcorum omnium, ac Philoſophorum eſt ſententia, aërios eſſe, duabus de cauſis: quòd & in regione ſint aëria proximè poſt Lunam, orbémquę cæleſtem: & quòd ſint corporibus aëris, ſed propter tenuitatem, quales ſunt ſoni & voces, & id genus ſpiritualia, inuiſibilibus, quibus induti per omnem mundum inambulant. Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæmonum tam bonorum, quàm malorum. Quod autem Plato de interpretatione, legationéque dicit, ſanabitur illo documento Philonis, hoc munus Angelorum, non Dæmonum eſſe, quod eorum nomine ſignificatur, quo in Hebraica lingua, & ab antiquiſſimo Moſe, & ab anteceſſoribus eius ſunt ab eo munere appellati: ab Ægyptiis, ſuperioribuſq;
C Theologis, Platoni auditum, ſed nomẽ immutarum: Aut dicemus eum ſecus quàm maiores prodidiſſent, fuiſſe locutum, aſcribentem Dæmonibus, quod erat apud priſcos, meliorum poteſtatum, quos fama, certáque ſcientia erat, creditis eis à Deo rebus humanis, à cælo in terras nuntios mitti. Hoc non Dæmonibus decuit aſcribi, ſed vt apud maiores fama increbuiſſet, Diis ipſis cæleſtibus, & Angelis, quos ſuper ſcala, quæ ſolo fixa cæli cacumen tangeret, vidit aſcendentes, & deſcendentes Iacob. Id officium in ſacris litteris dicitur ἀγγέλλειν, nunciare, apud Philoſophos ἑρμηνεύειν, interpretari. Inde Hermes, diuûm interpres. Dicitur etiam πρεσβεύειν, intercedere, perferre, tranſmittere. Definitionem igitur Platonis, quòd Dæmones ſit gens aëria, non modò aëriis, inuiſibilibúſque corporibus, ſed etiam regione, vt ſint quaſi mundani Dij, proxima cælo loca obtinentes, quoniam is eſt omnium ferme Philoſophorum conſenſus, approbabimus. Sed officium, quod tribuit eis, dicemus iuxta Philonem, non ipſorum eſſe, ſed Angelorum, quibus veritas cæleſtis, non aërem tribuat, ſed ipſum cælum habitandum, diuinaq; præſentia ſemper frui, exceptáque mandata proferre in terras, affirmat. Quod cùm ſit ipſorum proprium, Dæmones à tam præclaro, vt ait Philo, munere excludemus, ne mala pro bonis accipientes, deceptíque rerum ſimilitudine, ſuperſtitionis pondus noſtris ceruicibus imponamus. At dicemus vnam quidem gentem, vnum genus eſſe Dæmonas & Angelos, ſed non omnes Dæmonas, duntaxat autẽ bonos legationibus fungi. Definitio

Corpora dæmonib. tributa Platonicis.

Legati dæmones angeli boni.

ἀγγέλλειν in ſacris, idẽ quod ἑρμηνεύειν Philoſophis.

Legatio Angelorum eſt, non Dæmonũ officium.

Dæmones praui à ſua dignitate deiecti.

igitur Dæmonum erit, quòd aëriis corporibus regiones aërias incolant: legationes au- D tem erunt Deorum ætheriorum, non Dæmonum, quibus morum prauitas dignitatem, decúſque hoc eripuit. Veritatémque à fabulis, & mendaciis, attentis oculis, ſic apud Platonem, vt apud cæteros Philoſophos ſecernentes, duabus correctionibus vtemur in explicatione Platonica de Dæmonibus: primum reiicientes poëticos illos Dæmones, qui cùm homines fuiſſent, ſeparatum à Dæmonibus genus habuerunt, nomináque ipſa fuerunt hominum nuncupationes: ſecundum, vt legationem, cuſtodiam generis humani non Dæmonum eſſe, ſed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut ſi demus bonos, & malos Dæmones eſſe, bonos, Angelos appellabimus, quorum ſint legationes, & in-

Dæmones aërij regione.

terpretationes. Sed definitio, quòd ſint aërij regione, quoniam Angeli, ac Dij in ſacris litteris (nam nomen Dei Elohim, etiam Angelorum, ſic etiam in profanis) legationibus funguntur, humano generi dati à Deo præſides, & ſunt cæleſtes, non aërij, niſi forte corpore, non congruent, nec erit eorum cum Dæmonibus miſcenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquam definitionis partem accipiemus, eſſe eos aërios, à cæleſtibus aulis, commercióque Deorũ excluſos, & in terram, aëremq; tenebroſum deiectos. Illud item videtur in Platone, Apuleio, fortéque etiam Philone corrigendum, ſitum aërium datum Dæmonibus non naturaliter, ac quaſi ſuccedentibus

Non eſſe credendū aërem Dæmonib. aſſignatum natura à Deo.

inuicem ſibi mundanis regionibus, quæ fuerint in creatione repletæ, cunctis elementis habentibus ſua animalia. Nam ſi natura ſitus is Dæmonibus eſſet, nunquam mali, ſed boni ſemper fuiſſent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tum nihil eſt à Natura fa- E ctum deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum ſuum repleuiſſet. Ille igitur aëris ſitus accidentalis fuit: non natura, nec fuit diuina diſpoſitio, vt cælo diuinis animis repleto, compleretur, aër item ſuis incolis. Quod ſi Deus feciſſet, bene feciſſet, nec mali Dæmones eſſent, nec aërem, ſed cælum incolerent. Relinquitur igitur has ſedes datas vti malis, vel vt quibus non licuerit ad cæleſtia templa propter ſcelus aſpirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo ſecutus Platonem, ἀέρι μὲν τὰ πτηνά, καὶ δυνάμεις ἄλλας, αἰσθητῶς οὐδαμῇ οὐδαμῶς καταλαμβανομένας, ψυχῶν ὁ θίασος οὗτος ἀσωμάτων ἐστί, διακεκοσμημένας ὅσαις αὐταῖς ἐν τάξεσιν: Aëri, inquit, attribuit volucres, & poteſtates alias, quæ ſenſu non poſſint percipi. Eſt autem is chorus animarum incorporearum, per acies & ordines diſtinctus ſuos. Deinde infert, Quorum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certíſque temporibus rurſum migrare, diuiniorem compagem ſortitas, omnis terrenæ habitationis expertes eſſe, ſed supernè ad ipſum æthera puriſſimas eſſe. Quas Græcorum Philoſophi Heroas, & Dæmonas vocant, Moſes recto nomine Angelos, legationibus fungentes, & nuntiantes à Principe bona ſubditis, & ipſi Regi ea, quibus indigent ſub-

Aërē plenū animis incorporeis, Philonis dogma à Moſis alienū doctrina.

iecti. Et in libro, quò inſomnia ſint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër incorporeorum animorum domicilium. Quandoquidem omnes mundi partes replendas eſſe, pulchrum iudicauit opifex. Quocirca terram terreſtribus, mari & fluminibus aquatica, cælo ſtellas attribuit. Quarum ſingula non modò animal eſt, ſed etiam puriſſima mens. Quare etiam in alia regione vniuerſi, aëre, ζῶα γέγονεν. εἰ δὲ αἰσθητῶς μὴ καταληπτά, τί τοῦτο; καὶ ψυχὴ F γὰρ ἀόρατον, καὶ μὴν εἰκός γε ἀέρα, γῆς μᾶλλον καὶ ὕδατος ζωοτροφεῖν: Animalia creata ſunt. Quòd ſi ſenſu non percipiuntur, quid mirum? Siquidem & anima inuiſibilis. Atqui veri ſit ſimile, aërem multo magis quàm terrá animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerent Theologi non eſſe planè Moſaicum, negantes eſſe in aëre animas, anteaquam in corpus deſcendant, aerémque puriſſimos animos habitare non concedentes, qui locus datus ſit eis à Deo, tanquam naturalis, vt legationibus fungantur. Si enim accedunt

Angeli non ſunt aërij, ſed cæleſtes.

ad Regem, certè cæleſtes ſunt, non aërij. Et ipſi angeli confeſſi ſunt ſe ſemper aſtare conſpectui diuino. Si ſunt cæleſtes, vt clara ratio eſt, quoniam ſunt Angeli, qui Dij dicuntur à Philoſophis, etiámque in Theologia, ſupereſt eos etiam cælum habere pro regione, eóſque ſolos legationibus fungi. Eos autem qui tenent aëra, non modò non eſſe puriſſimos, ſed aliorum Theologorum teſtimonio inquinatiſſimos, vtpote vetitos propter impuritatem cęleſtes penetrare domos. Quare ſecutus in eo Platonem Philo, dogma propoſuit non vſquequaque Moſaicum. Probarem enim teſtimonio Moſis, tum Ange-

Aër non habet alia animalia quàm volucres.

los cęleſtes eſſe, ſemper in aula regis ſui commorantes: tum aërem non alia animalia, quàm volucres habere: nec aliud animantis genus aëri neceſſarium fuiſſe, quo repleretur, niſi volucres & volatilia: ſicut nec aquę ſunt alia animalia, nec terræ niſi corporea, & viſibilia. Dęmones autem quoniam tantus eſt Philoſophorum conſenſus aërios eſſe,

dicerem

Adicerem non conſilio creatoris, & natura ſitum hunc habuiſſe, ſed caſu & vitio ſuo, quibus cælum, quemadmodum cæteris animis, eſſet paratum. Eadem correctione vterer in Apuleio, ſelectis bonis multis, quæ de Dæmonibus ſentit.

Cur dæmones putandi ſunt aëry.

Declaratur ſententia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, interceſſionémque inter hominem, atque Deum. Et quòd hi ſunt Angeli cæleſtes.

Capvt xxii.

Declaratvm eſt igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cùm ergo legationes, & interpretationes, non Dæmonum aëriorum, ſed cœleſtium Deorum eſſe deprehenderimus, recognoſcere, & in ſedes ſuas reſtituere neceſſe erit, quod item Plato dixit in Sympoſio de Dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Diis res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & ſacrificia: Deorum imperia, & præmia ſacrificiorum. Cúmque ſit in medio amborum, efficit vt vniuerſum ſit inter ſe deuinctum. Per hos tendunt omnia vaticinia, arſq; ſacerdotum, eorúmque omnium, qui

Dæmones inter Deum & homines medÿ.

B ſacrificiis & initiationibus, incantationibúſque & veneficiis inſiſtunt. Deus autem non habet cum hominibus commercium, ſed per hos omnis fit legatio, & allocutio Diis ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus eſt, vir dæmonius dicitur. Igitur hi Dæmones multiplices ſunt & varij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atque ſuperiore calculo examinanda eſſe, ne vel in ſuſpitionem, vel indignam Philoſophia hallucinationem cadamus, certum eſt. Tanta eſt enim propter ſeparationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones ſimilitudo, & quia mali ſæpe transformant ſeſe in Angelos lucis, vt eadem eiſdem apud Philoſophos tribuantur, deceptos eorum nonnullos, vt ait Porphyrius, ea ſimilitudine. Quoniámque credendum eſt Platonem, ſicut omnem aliam Philoſophiam, ſic de Dæmonibus hanc ab Ægyptiis, cæteriſque Barbaris, etiam iudice Plutarcho hauſiſſe, veriſimile fit quæ de vtroque genere audiſſet, huc eum in commune attuliſſe. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platonicorum teſtimonio, cùm miſta ſit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, ſeparandáque eſſe recto ſanóque iudicio: quoniam nihil eſt aliud miſcere ſuperſtitionem cum religione, quàm indigna Deo, indigna malis, prædicare, vt ſiue bonis mala, ſiue mala bonis aſſignes, par vtrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, & inter Deum, hominémque interceſſio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non eſt eorum, quod ibidem incantationibus, & ei qui dicitur γοητεία, maleficium, initiatio-

Similitudine decepti homines, bonos & malos angelos eoſdē eſſe ſtatuerunt.

Periculoſum miſcere ſuperſtitionem cū religione.

Bonorum angelorum officium eſt offerre preces hominum Deo.

C nibus item, quæ ſæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicem: ſed eſt cæleſtium Deorum, & eorum, qui ſemper aſſiſtunt diuino conſpectui, quos Ariſtoteles & Plato beatos in cælo prædicant ob hanc cauſam viuere. Quod longe quàm Ægyptiorum, & Græcorum Theologia Moſis vetuſtior, in qua Dij cæleſtes à ſummo & Principe, ac Rege ſuo Deo monſtrantur ad homines miſſi, rurſum ab hominibus preces, & benefacta attuliſſe, probat. Ac vt taceam Moſen, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & ſepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret te: nunc miſit me Dominus vt curarem te, & Saram vxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim ſum Raphaël vnus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. Hæc ipſe Angelus, addens ſe veſci cibo immortali, inuiſibili, qui ab hominibus cerni non poſſit. De ſacrificiis autem in Apocalypſi: aſcendit fumus Aromatum ante conſpectum Dei de manu Angeli. Ergo non à Dæmonibus, ſed ab ipſiſmet Diis functio hæc celebratur. Triáque ſunt in hac Platonis aſſignatione corrigenda, vt Theologiæ tranſpoſitus ordo in ſuas regiones reuocetur: Quòd ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, homineſque intercedunt, quaſiq; mediatores, & μεσάζοντες exiſtunt, non ſunt Dæmones, ſed ipſimet Dij: nec eſt cum Diis illis multis, quos & ipſos

Tob. 12.

Apocalip. 8.

Dæmones non intercedunt inter Deū & homines, ſed angeli.

confeſſus eſt Plato ab Opifice mũdi creatos,interceſſio:nec ad eos fit relatio, ſed Deum D ſupernum, nec habent miniſtros, internuntios, & legatos. Qui enim ſunt Dij illi, inter quos, & homines, medij,& internũtij Dæmones intercedant? Tranſpoſitus igitur eſt ordo corrigẽdus & reſtituẽdus à nobis, vt quos dixit Deos, & quos Ariſtoteles prædicauit extra cæli vertiginem viuere beatos,quod etiam Plato vbique, deſcendant è cælo inter homines Deumq́; altiſſimum intercedentes, digni qui vocẽtur,ſicut in ſacris litteris vocantur, Dij: Quos omnis vetuſtas etiam cognouit, & ſenſit,& audiuit,expertáque eſt ad homines venire. Namque Catullus, Qui cœtus humanos inuiſant:& quod Plato in Epinomide,bonos & pios amplectũtur:non aërios illos Dæmones, ſed Deos cælicolas dixit, *Angeli aliquando viſibiles.* qui quondam ſumptis pulcherrimis,viſibilibúſque corporibus,darent ſeſe in cõſpectum piis, ac iuſtis,vt Abrahæ, vt Moſi, vt Iacob, pleriſque probatiſſimis viris poſt & ante eos. Scelera autem noſtra auertiſſe, iuſtitiæ,probitatisq́; amatricem eorum mentem à nobis. Hi ſunt legati,interpretes, relatores,vltro citróque à cælo in terras, à terris in cælum, le- *Angeli internuncij & interpretes.* gatorum more reuolantes. Secũdum corrigendum eſt, vt quemadmodum non eſt inter Deos,hominesq́; interceſſio, ſed inter Deum principem, quem & ipſe agnoſcit, veneraturq́; Plato,nec ponere fas eſt alium ordinem inter homines,& Deos:ſic prædictio futurorum, legatio, & allocutio,Dæmonibus & aëriis illis poteſtatibus erepta, tradatur Diis melioribus, non nuntiis ex poteſtatibus,ſed ipſis nuntiorũ munere fungẽtibus.Tertium, quòd quemadmodum munus iſtud præclarum traditum Dæmonibus, reſtituitur veris *Veneficia & incantationes ſunt malorũ dæmonum.* poſſeſſoribus Diis: ſic officium execrabile,veneficiorum,incantationum,teletarum,quæ E ſæpe turpiſſimæ,abominandæq́; fuerunt,non bonis illis,& potentibus Diis,quibus mens eſt,vt Catullus ait,iuſtifica,tradatur,ſed relinquatur aëriis iſtis Dęmoniis.Hoc igitur pacto fiet,vt datis ſuis cuique locis, ordo Theologiæ verus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones eſſe genere aërios, magicæ,veneficiis,incantationibus,oraculis præfectos. Legationes autem, vt ipſa ratio docuit,reſtituimus Diis. Docet enim ratio, non inter Deos,ſed maximum præpotentemq́; Deum intercedere legatos. Ergo ſi ſunt Dij cælicolæ,vt fatetur Plato,hi maximè parentes principi Deo legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis,neceſſaria,naturaliq́; deductione, Dæmones non eſſe bo- *Dæmones non ſunt beati, & cur.* nos, idq́; duabus rationibus. Sunt aërij,non admittuntur in cælum, non fruuntur diuina præſentia. Sunt item ſceleratis maleficisq́; artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros eſſe,& inquinatæ mentis,nec eos delectari,quod in Epinomide dixit,bonis,odiſſe malos,quod eſt ipſorũ Deorum cęlicolarum,vt Catullus oſtendit.Emendandum item aut declarandũ,quod ait Deũ vel Deos cum hominibus non habere commercium.In Gorgia ſentit contrarium: φασὶ δὲ οἱ σοφοί, ϗ οὐρανὸν, ϗ γῆν, ϗ θεοὺς, ϗ ἀνθρώπους τὴν *Dij cum hominibus ſocietatem habere.* κοινωνίαν συνέχειν, ϗ τὴν φιλίαν, ϗ κοσμιότητα: Aiunt ſapientes cælum & terram,& Deos,& homines habere ſocietatem,& amicitiam & inter ſe ordinem.Hucuſque poſſent ſic Dęmones definiri ſecundum Platonem:Dæmones genere ſunt aërij,id eſt,loco,& corpore: ſunt malis affectibus,quia delectantur impuris veneficiis:præſunt incantationibus, quæ ſine impuritate,& flagitiis non fiunt. Habemus etiam ex Platone,& Catullo definitionẽ F Angelorum, ſiue Deorum,quòd ſunt cęleſtes, pręfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis,noſtras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis,adeunt domos caſtas,execrantur malos,auertunt ſeſe ab eis.

Separantur ea, quæ promiſcuè de Dæmonibus aëriis & Angelis cæleſtibus locutus eſt Plato. Et, quod mirè cum ſacris litteris conſentit, de principibus humano generi datis.

CAPVT XXIII.

VT PLATO in Epinomide, & in Sympoſio confudit naturam bonorum, ac malorum,tranſtulítque Deos in Dæmonas: nos autem ſeparatis à veritate mendaciis, ſua quibuſque reſtituimus: ſic faciendum eſt cæteris locis, in quibus de Dæmonibus eſt locutus. Quarto de Legi- *Dæmonas præfici hominibus ex Platone.* bus hæc ſcribit, Cognoſcens Saturnus, quemadmodum narrauimus, humana natura, cuius imperio ſubiecta cuncta eſſent, fieri non poſſe, quin iniuſtitia & iniquitate in gubernando vteretur, ἐφίςη βασιλέας γε ϗ ἄρχοντας ταῖς πόλεσιν

Α πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ γένους θειοτέρου τε καὶ ἀμείνονος δαίμονας: Præfecit Reges,& Principes vrbibus noſtris, non homines, ſed alterius generis diuinioris Dæmonas. Tum ſubiicit:ſicut nos facimus pecori & omni domeſticorum, manſuetorumq́; animalium gregi, non boues boum,neque capras caprarũ principes,ac duces damus, ſed nos dominamur genus quàm ipſa præcellentius. Sic videlicet clemens Deus genus excellentius Dæmonum præfecit nobis. Quod ſumma pace,& clementia, ſummáque erga nos prudentia,libertatem,abundantiam,modeſtiam affatim afferebat,efficiebatq́; vt ſine tumultu,beatè res humanæ agerent. Ac vera hæc fama addit quoque,quibus vrbibus mortalis quis,non Deus imperet,nec malorum,nec miſeriarum fore finem. Hæc & alia Plato. Hic quoque duplex neceſſaria vel correctio,vel declaratio, ipſo etiam Platone nobis eam oſtendẽte, quòd hoc non fecit Saturnus, ſed Deus, vt idem poſtremo profatus eſt, & docuit in Timæo, & in Politico. In Timæo mundanus opifex,ſummusq́; Deus iubet Deos minores, quos Dęmones Græci,Latinè Genios dictos putat Marcus Tullius,in corpus humanum, quod imperio eius collectis ex omni elemẽto puriſſimis quibuſque partibus effinxiſſent, anima,quam ipſe creaſſet,incluſa, omnem dein generis humani curam eos ſuſcipere, regentes ante vitam, in vita, poſt vitam. Quare non fuit is Saturnus, ſed Deus Sempiternus,omnipotens. In Politico quoque dicit ad verbum: Sicuti nunc per loca idem fit à Diis principibus. Nam omnes mundi partes interceptas, & quidem etiam animalia, generatim & greges,veluti paſtores diuini,partiti ſunt inter ſe Dęmones, quorum quiſque

Corrigitur Plato.

Dij minores, genij.

B ſufficit ſuæ gubernandæ prouinciæ, quam Deus eis credidit. Paulò poſt: Deus ipſos diſtribuit,præficiẽs ipſe ſicuti nunc homo animal diuinius, cætera inferiora genera paſcit. Ecce refert eadẽ hoc libro Plato,atque libris de Legibus,nominans apertè Deum,quem Saturnum in Legibus. Ipſe igitur vel corrigit,vel declarat ſeipſum. Secundo loco emendandum,vel declarandũ, quæ poſſit etiam ex Platone colligi correptio. Hoc munus mundi gubernandi, ac regendi,non fuiſſe à principe Deo Dæmonibus delegatum, ſed Diis illis cæleſtibus,vt ſuperius Catullus cum Platone prædicabat: poſſétque, quod ipſe fortaſſe non grauatè acciperet, autoritate vetuſtiſſimi Moſis corrigi Plato, qui in ſuo diuino carmine longè ante natum Platonem cecinit, Conſtituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Dei. Quanquam Hebraica lectio eſt filiorum Iſraël. Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam è cælitibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus eſſet, dicentem reſtitiſſe ſibi principem Perſarum, veniſſe autem Michaelem vnum de Principibus primis in adiutorium ſuum. Ibidem eſt princeps Græcorum, & Michael item princeps Hebræorum. Hi ſunt igitur quos Plato ſimiliter dixit ἄρχοντας, Principes,mundi rectores, Præſides generis humani. Nec alia ſentiebat ipſe, quàm à Barbaris audita, nomine tantum diſſenſit, nec quæ Barbari docuiſſent, quoad decuiſſet, percepit. Poſſémque ex ipſo declarare vel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, ſed Diis aſſerit curari genus humanum. In Phædo-

Angelo Gabrieli populus Iſraël creditus.

Dan. 10.

Michaël, princeps Hebræorum.

C ne, vt alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebro quæ iactari, mihi viderur, θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι: Deos eſſe gubernatores, cuſtodéſque noſtros, & nos eſſe Diis, quaſi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res viri pij, ac iuſti à Diis. Ergo correxit Platonem Plato, tulitque etiam pro veritate ſuffragium. Vt ergo fabuloſè propè fuerat pro vero Deo Saturnus, ſic pro veris Diis, aut Angelis, nominati ſunt Dæmones. Sed corrigitur & autoritate Prophetarum, quorum vetuſtior eſt, quàm Platonis Theologia, & ipſiuſmet teſtimoniis Plato. Habes igitur præter ſupradicta nihil aliud quidem de Dæmonibus: de Diis autem, quod concorditer cum vera Theologia, diſtributas partes omnes mundi à principibus ſuis Diis aſſerit Plato. Sicque potuerunt Dij definiri. Dij cæleſtes, quos Angelos & nuntios cæteri vocant, incolunt cælum, ſunt legati Dei, inter Deum, & homines intercedentes: ſunt item principes prouinciarum, vrbium,locorum rectores, ac paſtores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosq́; diſtribuit præpotens ille Deus. Quare non ſunt Dæmones illi aërij principes, quos dixit Plato, cùm Dæmones magnis illis principibus longè ſint inferiores & imbecilliores. In Tobia vidimus ab Angelo fugatum Dæmonem vtpote immundum, impurum, imbecillum, à ſancto, puro, præpotenti. Hi ſunt igitur veri principes, & hos veriſimile fit ex Theologia Barbarorum audiſſe, & ſcriptis ſuis celebraſſe Platonem. Et

Plato à Platone correct⁹.

Definitio Deorum, ſeu angelorum.

nos in ſuum locum theologiam reſtituimus, etiam non reclamante Platone: qui & in D Politico hæc ipſa diſſerens, πάντες οὖν οἱ κατὰ τόπους συνάρχοντες τῷ μεγίστῳ δαίμονι θεοί, γνόντες τὸ γιγνόμενον, ἀφίεσαν αὖ τὰ μέρη τοῦ κόσμου τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας: Omnes, ait, qui cum magno Deo per loca imperabant Dij, cognoſcentes iam quod fieret, partes mundi ſuis gubernaculis deſtituerunt. Sic Deos appellat, quod alibi Dæmones. Mirabile, diuinúmque propè oraculum apud Platonem, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellantem ſicut litteræ ſacræ, & eam gerendam prouinciam demandantem, quam item litteræ ſacræ, per omnia ſanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philoſophos Dæmonas eſſe, qui in ſacris litteris Angeli, noſcimus principes Dæmonas eſſe principes Angelos.

Dij, dæmones, angeli.

De Dæmonibus eligendis, eorumq́ præſidio, cuſtodiáque hominum in vita, & poſt, à Platone tradita, in Deos, vel Angelos congruere. Quis ſenſus, cùm aiunt iuſtos poſt mortem fieri Dæmones.

CAPVT XXIIII.

ILLVD item obſeruandum ſuſpiciendúmque eſt, &, vt fecimus etiam, declarandum, quòd aliis multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos vt docui tribus vitæ conditionibus, ſortitos res humanas, eas ad- E miniſtrare, ante vitam, in vita, poſt vitam aſſerit. Quæ dicta ſunt, ſpectant ad conditionem, qua viuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante vitam & poſt. In Timæo quoque cùm iubentur humano corpore formato animas diuinitus creatas inſerere, & regere, atque alere, & conſumptos ſinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progreſſus in Timæo: τὴν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν, τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξε, οἱ δὲ μιμούμενοι παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτοὶ περιετόρνευσαν: Mortalium autem ſatum & opificium ſuis filiis aut progenici demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptóque animæ immortali principio, deinceps ipſi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc ſuum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa aliis locis diſſeruit. In decimo de Republica docet electionem Dæmonum, quos ipſi vitam ineuntes eligimus, vel ipſi nos eligant, noſtram eſſe. Referendúmque, vt dixi, ad Angelos & Deos cæleſtes, quos dari ſimul ac nati ſumus, cuſtodes nobis, omnes propè ſacri ſcriptores conſentiunt. Eliguntur autem à nobis, quòd quancunque viam, electionémque vitæ ſuſcipere velimus, noſtræ ſit libertatis: vita verò ſuſcepta, ſuſcipitur, eligitúrque Genius ſiue Angelus, qui diligunt, ampleÿctuntúrque bonos, execrantur, auertúntque ſeſe à malis. Cui iuſtitia, pietas, probitáſque placuerit, Angelum ſibi cuſtodem, præſidémque elegit. Nam Plato & Ariſtoteles, ipſa quoque ſacra doctrina bonos cum primis à Deo curari, diligi, F foueri conteſtantur. Viroque iuſto nec viuo, nec defuncto nocere quicquam ob illam cuſtodiam poſſe aſſeruit Plato. Noſtra igitur eſt electio, noſtrum eſt decernere, vtrum piis caſtiſque factis puros illos, ſanctos, & cæleſtes animos velimus aduocare & conciliare nobis, an ſceleratis, impuriſque auertere. Quod vbique in noſtris litteris decantatur. Reuocabitur igitur & iſtud, quod ad ſtatum ante vitam pertinet, in ſuum Theologiæ locum, aut mentem Platonis fuiſſe dicemus, quod aperte & in Phædone, & Politico, aliiſque locis demonſtrauit, Dæmones eſſe Deos illos cæleſtes humani generis præſides à Deo datos. In Phædone quoque vbi loquitur de ſtatu animorum poſt vitam, hæc ad alia habentur, referente ipſo famam quandam priſcam, Animam indigere cuſtode, ὡς ἄρα τελευτήσαντα ἕκαστον, ὁ ἑκάστου δαίμων ὅσπερ ζῶντα εἰλήχει, οὗτος ἄγειν ἐπιχειρεῖ εἰς δή τινα τόπον, οἱ δεῖ τοὺς ξυλλεγέντας διαδικασομένους εἰς ᾅδου πορεύεσθαι: Scilicet, vnum quenque vita functum vniuſcuiuſque Dæmonem ſicut viuentem ſortitus fuiſſet, ſic conari agere ad quendam locum: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere iudicandos. Hæc Plato, addens quòd animas, quæ vel homicidiis aut iniuriis, vel alio ſcelere ſe commaculaſſent, earum duces execrati, & peroſi, neque proficiſci cum eis, neque duces eſſe velint. Ipſas ire vagas, & palabundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à neceſſitate ad dignum ſceleribus ſuis locum rapiantur. Quæ autem purè, ac ſanctè, moderatéque

Dæmones qua cõditione ſortiti res humanas.

Angeli nobis dati cuſtodes.

Genius ſiue Angelus bonorum.

Angeli boni auerſantur ſceleratos homines.

Aderatéque vixiſſent, vactas duces & comites Deos, in locum congruum deduci: ξυμπόρων, καὶ ἡγεμόνων θεῶν τυχοῦσα, ᾤκησεν τὸν αὐτῇ ἑκάστη τόπον προσήκοντα. Ipſo igitur etiam atteſtante Platone, videmus duces illos, & comites animarum eſſe Deos. Apparétque *Primaua de*
venerabilis, primæua, per omnes ætates deſcendens, habens ortum à cælo Philoſo- *Diis philoſo-*
phia de Diis, ſiue Angelis cæleſtibus: Eos à Deo rebus humanis præfectos, quam na- *phia.*
tura hominum, ſuperioris conditionis, iuſſos & antequam vitam ineant animi, & cum *Dan. 10.*
in vita degunt, & cùm exceſſerint, ſequi, comitari, amplecti, regere veluti gregem. *Act. 12.*
Traduntur eadem in Theologia, Quòd Michael princeps iuſtarum animarum: Et in
Petro pulſante hoſtium ſuſpicio, quòd Angelus eius eſſet. Et quòd ab his in terra vita *Act. 19.*
noſtra munitur. Et quòd aſcendit fumus aromarum de manu Angeli in conſpectu Do- *Barne. 6.*
mini: Et quòd Angelus eius nobiſcum eſt: Et quòd Angelus meus præcedet te: Et in *Tob. 5.*
Tobia, Angelus Domini comitetur vobiſcū: & quòd tradit Deus Michaëli animas ſan- *Dan 10. 12.*
ctorum. In quibus apparent non res modò, ſed nomina ſimilia, duces, principes, co- *Attributa*
mites, munientes, ferentes ſacrificia, præceſque. Apud Platonem ξυνέμποροι ἡγεμόνες, *nomina ange-*
ἑρμηνευταὶ, πορθμεύοντες, Hæc apud Platonem Theologia, eſt illa ſæculorum omnium, eſt *lis.*
ingens, quod ſemper cælo cum terra fuit commercium: quo, ſicut cælites, & princeps
ipſe Deus, exploratas habuere ſemper res noſtras, & claras, defixéque eas intuebantur: ſic terræ propter id ipſum commercium, cùm crebrò ante domos caſtas ventitarent, nouerunt, viderunt eos in omni ſæculo, ſicut apud Hebræos, & noſtros, ſic item
B exteras gentes. Omnes enim ſumus filij Dei. Et prioribus illis ſæculis nondum terra
violata idololatria, ſæpe Angeli in terris viſebantur. Dogma verò, quod iidem ducant, *Quando an-*
animas corporibus exutas, mirabile eſt, vt illis etiam perſpectum fuerit. Sic vndique *geli in terra*
omni ratione concluditur eandem ſemper fuiſſe pietatem, religionem, Philoſophiam, *viſi.*
ſed nominibus mutatis, & ordine Theologiæ tranſpoſito, aut ab aliquibus ineptis, &
male ſanis temerato, primorum ſæculorum ſanctitatem caligaſſe: donec magna Mens,
creatrix hominum, cæleſtibus aulis digreſſa in terras, eas larga bonitatis ſuæ luce re- *Is eſt ſerua-*
pleuit, fecitque ſapientiæ ſuæ fontibus exuberare omnia. Hactenus habemus ſeorſum *nator noſter*
ex Platone, nempe ex priſca Philoſophia, eóque veriore. Nam & Plutarchus perhibet *Ieſus Chri-*
hæc à Chaldæis, Ægyptiiſque manaſſe, quæ de mediis inter Deum & homines Dæmo- *ſtus.*
nibus poſuit Plato, natura Angelorum, ſiue Dæmonum bonorum, ſicut ſuperius aë-
rios illos à cæleſtibus ſeparauimus, ſemouimus etiam fabuloſos, & non naturales Dæ-
mones, poëticos ſcilicet à veris. Poetici Dæmones ſunt homines, ex hominibus in Dæ- *Dæmones poe*
mones relati, Pallas, Minerua, Iuno. Qui cùm non ſint naturales, mirum eſt Apuleio, *tici qui.*
ſed antea Platoni fuiſſe inductos. Quod poterit tamen rectè interpretari. Vt enim in no
ſtris litteris homines pij fieri ſicut Angeli Dei dicuntur, & vt oſtenditur finis totius bea-
titudinis eſſe ἀποθέωσις, deificatio, vt efficiamur Dij, conſortes imaginis filij Dei, & cohæ- *Homines fieri*
redes eius: ſic tale quid innuebant illi, poſt mortem fieri bonos, ac iuſtos vti Deos, ac *angelos, quid.*
Dæmones. Sic etiam Plotinus credidit malos animos fieri Dæmones malos. Sed Theo-
C logię, rerúmque vitanda confuſio. Quod & Iatianus Philoſophus admonuit: δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες, οὐκ εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, πῶς γὰρ ἂν γένοιτο δραστικὸς, καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς εἰμὴ ζῇ μὲν ὁ ἄνθρωπος; Dæmones, ait, qui hominibus imperant, non ſunt hominum animę. Quomodo enim eſſent operantes, poſt mortem niſi viuat homo? Hęc ille. Sed non placet autoritas eius, quantum Chryſoſtomi, & aliorum.

Separantur veri Dæmones à fabuloſis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos eſſe.

CAPVT XXV.

TRIA igitur, vt ſeorſum, ſeparatímque cuncta tradantur, ſunt apud Pla-
tonem Dæmonum genera, è quibus vna tantùm natio ſunt veri, natu- *Tria genera*
raléſque Dęmones, reliqui non naturales. Naturales & veri ſunt aërij *dæmonū apud*
illi, isq; eſt omnium Philoſophorum, totiúſque Philoſophię conſenſus, *Platonem.*
eſſe naturales, quos Plato veneficiis, incantationibus, Magicę, γοητεία,
ſacerdotúmque artibus oraculíſque pręficit: A quibus ex vna parte ſe- *Naturales*
parandi ſunt Dæmones fictitij, & poëtici, vt Matuta, Oceanus, Galacia, Phorcis, Satur- *dæmones qui*

nus, Opis, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Vniuerſitate Marcus. Ex altera parte cæleſtes illi Dij, quibus aërij Dæmones ſubiecti, reformidant, tremuntq́; ad potentiam eorum, poſſuntq́; varijs cruciatibus ab eis torqueri: Et quos nonnulli Philoſophorum miniſtros Angelorum, id eſt Deorum, dixere. Hac ſeparatione facta, facilius omnia, quæ traduntur à Philoſophis, & a Theologia vera cognoſcemus. Tam verò ſunt in Theologia ſeorſum Dæmones à ſuperioribus, & ab hominibus diſiuncti, quàm apud nonnullos Philoſophos confuſi. Confuſum eſt igitur, primum quod Laërtius ait Platonem exiſtimaſſe θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Deos intueri, & regere res humanas, & Dæmonas eſſe. Dico Dęmones hic, non eſſe veros illos, aëriósque Dęmones, ſed vt à principio demonſtraui, ex cõmunicatione nominis Dæmonis, quod apud priſcos erat etiam nomen Dei, vt exempla probabant, Deos, id eſt Angelos, Dæmonas dictos. Dæmonium autem Socratis, cuius meminit tot locis Plato, cum Socrates eſſet vir bonus, hortareturq́; ad virtutẽ omnes homines, & ab ipſo Dæmonio ad bonum ſemper vocaretur, fortaſſe non mali eſſet, ſentire fuiſſe Angelum ipſius, qui & Balaam hariolo, & Mago apparuit, à ſceleréque auertit. Quod autem dicit in Apologia Dæmonas, aut Deos eſſe, aut filios Deorum nothos ex Nymphis, dicendum eſt hos poeticos, & fictitios, fabuloſósque Dęmones eſſe, non veros illos, ac naturales, & quos in Epinomide genere aërios definiuit. Et nec filios Deorum Dæmonas, nec Deos eſſe poſſe. Præter naturam, ſolumq́; poeticum, eſſe vt Deus miſcearur cum muliere, indéque naſcatur Dęmon. De quo poſtea. Sic quos dixit in Cratylo ex ſententia Heſiodi Dæmones, homines ſcilicet iuſtos vita functos, non minus erunt fabuloſi, atque poëtici illi: habebit autem res veri quandam ſimilitudinem, ſi Dæmonas velut Angelos interpreteris, quibus poſt hanc vitam ſimiles fiant homines, iuſti, ac pij. Ad eandem rationem attinebit vocatus Triſmegiſtus Dæmon, quaſi Deus quidam, non Dæmon verus. Et quod Plutarchus ait, vti nonnullos mutationibus, vt quemadmodum è terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis fit, ſic ex hominibus Heroës, ex Heroibus Dæmones, è Dæmonibus pauci in Deos abeant. Hæc ratio vera non eſt, Naturæ modos non ſeruat, datos, ac præfixos à Deo. De quo poſthac. Ex genere quoque fabuloſorum, poeticorumq́; Dæmonum erunt, quos ex ſententia Heſiodi refert Plutarchus, proferens quædam ex eo carmina:

Cæleſtes Dij qui. D
Dij angeli.
Dæmonium Socratis.
Num. 22.
Filij Deorũ.
Dij nõ miſcentur mulierib.
Dæmones, iuſti homines poſt mortem, an verum. E
Ex hominib. heroës: ex heroibus dæmones.
Commẽtario, de oraculorũ defectu.

Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
Ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δὲ τετρακόρωνος
Τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ
Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δὲ ὑμεῖς τοὺς φοίνικας ὁ φοῖνιξ
Νύμφαι ἐυπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Quæ non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, ſecula viuit arguta cornix virorum adoleſcentium. Ceruus autem quatuor cornices. At tres Ceruos Coruus ſeneſcit. Verum Phœnix nouem Coruos. Decem autem Phœnices viuitis vos Nymphę crinitæ, filiæ Iouis Ægiochi. Arbitratur enim Plutarchus has Nymphas ex ſententia Heſiodi Dæmones eſſe. Dicendum igitur hos minimè veros, ſed fictitios, & fabuloſos Dæmones, & à poëtis introductos, ſicut fontes, quercusq́; Deos, reliquámque fictitiam Diuinitatem. Item erit falſa commentitiáque prorſus perſuaſio, vt ſuperius, bonos viros in Dæmonas bonos migrare dicebant, ſic quod à ſanctiſſimis, & grauiſſimis Theologis noſtris repudiatur, homines malos poſt mortem Dæmones redditos, nonnunquam corpus humanum vexare. Eo enim non eſſe credendum Chryſoſtomus inquit, quoniam Dæmones ipſi deceptores ſempérque mendaces id fateantur. In hac perſuaſione fertur fuiſſe Plotinus. Quod niſi ſimilitudinem interpreteris, vt ſicut bonis detur habitatio, quædámque ſimilis Angelorum natura, animo, & corpore beatis effectis, ſic mali ſint Dæmonibus corruptis, & infelicibus pares, loco & ſorte, aliàs violandus & tranſponendus ordo Naturæ non eſſet. Similiter quos ipſe in tertio de Republica reiicit Dæmonas, Heroáſque fictos ab Homero, pariter reiiciemus.

Nympha, dæmones. F
Dæmones mendaces.

Veri Dæmones oſtenduntur eſſe aërij, natura malefici, ingenio praui, boni nunquam ipſiſmet Philoſophis autoribus. Et quòd etiam Ariſtoteles de Dæmonibus eſt locutus.

CAPVT XXVI.

SELECTIS

A SELECTIS igitur, & accuratè cunctis ſepoſitis, veri Dæmones, omnis Philoſophiæ conſenſu, dicendi ſunt aërij, malefici. De quibus Platonis etiam teſtimonio, hæc pronuntianda ſunt, primum eos aërios eſſe habitatione & corpore, tum ſcelere, turpitudine delectari. Quod propoſitionibus ex ipſo Platone prolatis probabitur, altera ex altera naſcentibus. Prima propoſitio eſt, quòd ait Dæmones præfectos ei, quæ dicitur à Græcis γοητεία, hoc autem eſt deceptio, qui decipiunt ſunt mali, Dæmones ergò mali. In tertio de Republica: ἔοικε γοητεύειν πάντα ὅσα ἀπατᾷ: Videntur inquit Plato, facere præſtigium, quæcunque decipiunt. ergo ex Platone nihil eſt aliud γοήτευμα, præſtigiũ, quàm deceptio, cui præfectos dixit Dæmones. Secunda propoſitio eſt ex ſecũdo de Legibus, vbi nititur omni conatu probare Deum eſſe bonũ. Bonum autẽ non fallere, neque eſſe γόητα, præſtigiatorem. Ergo ſi Deus, quia bonus, non eſt γόης, vt loquitur ibi Plato, neceſſariò quicunque eſt γόης, eſt malus. Longè autem peior, qui præeſt veneficiis, vel præſtigiis. Dæmones igitur maximi deceptores, & implanatores, nec mali modò, ſed etiã peſſimi. Tertia propoſitio ex decimo de Legibus, vbi prohibetur ea, quæ dicitur γοητεία, & quæ ἐπῳδαί, incantationes, vt quę funditus vrbes euertãt, ſuppliciáque ibi exercentibus adhibentur, ὡς θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς καὶ ἐπῳδαῖς γοητεύοντες, ἰδιώτας τε, καὶ ὅλας οἰκίας, καὶ πόλεις, χρημάτων χάριν ἐπιχειρῶσιν κατ᾽ ἄκρας ἐξαιρεῖν: Quaſi ſacrificis & votis & incantationibus præſtigiãtes, priuatos item & domos integras, atque vrbes pecuniæ cauſa
B conantur funditus euertere. Ecce docet Plato euentũ, ſtudiumq; incantationũ, ac pręſtigiarum, euerſionẽ nempe priuatorum, familiariũ, & vrbium, idq; ob pecuniã. Quicunque igitur hæc exercent, mali, execrabiles, quicunque præſunt, ſceleſtiſſimi, nocentiſſimi. Itaque Dæmones ore ipſius Platonis, Platonicorúmque ſunt, quales teſtantur noſtræ litteræ, inquinatiſſimi, ſceleſtiſſimi. Denique, quæ nos ex coniecturis colligimus, Porphyrius aperta voce confeſſus eſt in ſecundo de abſtinentia: διὰ μέντοι τῶν ἐναντίων ἡ πᾶσα γοητεία ἐκτελεῖται. τούτους γὰρ δὴ μάλιστα, καὶ τὸν προεστῶτα αὐτῶν ἐκτιμῶσιν. οἱ τὰ κακὰ διὰ γοητικῆς πάσης φαντασίας. οὗτοι καὶ ἀπατῆσαι ἱκανοὶ οἱ διὰ τῆς τερατουργίας. δι᾽ αὐτῶν φίλτρα, καὶ ἐρωτικὰ κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες. πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλούτων ἐλπὶς καὶ δόξης, διὰ τούτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη· τὸ γὰρ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον. βούλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἡ προεστῶσα δύναμις δοκεῖν θεὸς εἶναι: Per contrarios, ait, Dæmones, omne maleficium peragitur. His enim maximè eorum principem colunt, qui mala in maleficiis, aut præſtigiis omnigenæ apparentię aucupantur. Hi & decipiendi artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras cõponunt miſeri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarũ, honoriſq; ſpes, per hos eſt, maximéque deceptio. Mendacium eſt his proprium. Volunt enim eſſe Dij, & præſidens eis poteſtas videtur Deus. Ecce eos præſtigiis pręfectos, & per eos exerceri Porphyrius teſtis. Sic omnis deceptio, inſandaq; cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis, quæ Plato in Legibus, per eos fit. Mendacium eſſe eis familiare, idq; in portentis, falſiſq; miraculis: & quòd volunt videri Dij, & princeps eorũ Satanas eſt Deus huius ſeculi. Quare
C in contrarium & ſibi contradicens quod in eiſdem libris Plato: ξύμμαχοι δὲ ἡμῖν θεοί τε ἅμα καὶ δαίμονες, ἡμεῖς δ᾽ αὖ κτήματα θεῶν καὶ δαιμόνων: Coadiutores nobis Dij ſimul, & Dæmones. Nos rurſum poſſeſſiones Deorum, & Dęmonum. Clarum eſt hęc in contrarium tendere Platoni. Nam pręſtigiatores confeſſus eſt vrbes euertere, multo magis qui pręſunt diris his artibus. Non ergo auxiliatores Dęmones, ſed euerſores, hoſtes, inimici. Quarta propoſitio ex ipſo Platone: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώπῳ: Nullus Deorum hoſtis homini. Ergo neque Dij ſunt Dęmones, neque non inimici. Si enim pręſunt maleficiis, & pręſtigiis, & incantationibus, odere homines: ex quo naſcitur, vt non ſint Dij. Ex primo naſcitur odium, ex hoc ſecundo, quòd non ſunt Dij. Quinta propoſitio ex Homero:

Veri dæmones, id eſt malangeli, qui & quales.
Dæmones incãtatores & deceptores.
Bonus minimè fallax neque præſtigiator.
Omnis incantator, malus.
Incantationes exitioſæ.
Dæmones ſceleſtiſſimi.
Miniſterio dæmonũ genus omne maleficy fieri.
Mendaciũ & falſa miracula, familiaria dæmonibus.
Nullus deorũ hoſtis homini.

Οὐ γὰρ σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.
Ἀλλὰ δίκην τίουσι, καὶ αἴσιμα ἔργα ἀνθρώπων.
Dij ſcelerata adamant haudquaquam facta, beati.
Iuſtitiam ſed amant, rebus lætantur & æquis. *Odyſſ. ξ.*

Ex quibus exiſtit euerſio ſuorum poëticorũ Deorum, qui noxij fuerunt omnes, vt Diana interficiens Actæonem, & alij, vt Mars: ſequitur item Dæmones non eſſe Deos, neque etiam bonos, quia diligunt præſtigias, & incantationes, & ſacrificia, quæ pręſe ferunt odium, & mentem inquinatam. Quinta propoſitio, ex Euripide: εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρόν, οὐκ εἰσὶν θεοί: Si quid turpe faciant Dij, non ſunt Dij. Cùm Dæmones operentur vbique omnium

Poëtici Dij, noxij.

conſenſu turpia, nefanda, certè nec boni ſunt, nec Dij. Hæc item probantur ex his quæ D
multipliciter attulit, & in multa abeuntia, Plutarchus. Ex cuius dictis, bene animaduer-
ſis, nulla ſupererit dubitatio, quin Dæmones ſint, quales induxit Plato, præfectos malefi-
ciis: tales autem exiſtentes, quin neceſſariò ſint mali, & impuri. Quæ & ipſa in ſuas pro-
poſitiones diſtinguam. Primum quod ait de defectu oraculorum, ſtultum eſſe & pueri-
le, ego impium dixerim putare Deum ſubeuntem viſcera ventriloquarum, quæ Græcè
ἐγγαστρίμυθοι, ex eorum ore loqui. Huic addit Chryſoſtomus, eum qui partes impudicas
mulierum, è quibus loqueretur, ſubiret, claram fateri ſolitum ſuam impuritatem. Ex

Dij, omnium cõſenſu mali.

his igitur efficitur, ſicut ex illo Platonis teſtimonio, vt Dæmones ſint omnium conſen-
ſu mali, & inceſti. Proſequitur aliam propoſitionem Plutarchus, Magnis difficultatibus
Philoſophos liberaſſe, qui Dæmonum genus in medio Deorum, nempe Angelorum,
atque hominum ſtatuiſſent, qui quidem Dæmones πάθη θνητὰ, καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίας,
affectus mortales, neceſſariáſquè mutationes reciperent. Ex his enim efficitur, vt affe-
ctus mortales excipientes indigni ſunt, qui vel Dij vel boni habeantur. Nam illi homi-

Qui homines meliores & diuiniores.

nes, etiam Philoſophorum conſenſu meliores, diuinioréſque habentur, qui diligenter,
prudentérque affectus hos humanos, ac mortales ſopierunt. Deinde quòd interiecti ſint
inter Deos & homines, ea cauſa fuit, quòd cùm multa fieri vidiſſent à ſuperiore, quàm
humana poteſtate, ſed ea mala, ac ſcelerata, Deóque indigna, mediam poſuerunt pote-
ſtatem, cui malas affectiones has affigerent. Nefas enim putat Plutarchus, & qui cum
eo ſuper hac re philoſophantur, humanis affectibus, malis ſcilicet, non bonis, admiſcere E
Deum. Ergo qui præſunt his, & per eos exercentur indigni, & Diuinitate, & nomine
bonorum. Ac fatetur Plutarchus, ſicut in hominibus, ſic in eis ineſſe differentias virtu-
tis, id eſt, poteſtatis, καὶ τοῦ παθητικοῦ, καὶ ἀλόγου, affectionum & irrationabilitatis. Ergo vbi
& affectus ſunt, & pars bruta & feritas, certè neque Diuinitas eſt, neque Bonitas. Rur-
ſum apertè Plutarchus aſſerit, Orgia quædam & humana ſacrificia, multáque alia nefan-
da, θεῶν οὐδενὶ, δαιμόνων δὲ φαύλων ἀποτροπῆς ἕνεκα, Nulli Deorum fieri, ſed cauſa auertendi

Sacrificia fieri ſolita ad auertẽdos dæmonas.

Dæmones malos: Et quòd violenti Dæmones quidam expetant animam humanam,
corpore circundatam, cum qua per corpus miſceri non valentes, tempeſtates, bella, ſe-
ditionéſque ciere ſoleant, donec potiantur. Ex quibus & illi cognouere Dæmones eſſe
peſſimos, interitus humani cupidos, animarum expetentes. Plutarchus item prædas,
erroréſque Deorum, fugas, occultationes, non Deorum, ſed Dæmonum affectiones
habendas ait. Denique concludit Cleombrotus apud eum, diſcrimen quo differant à
Diis Dæmones, non poſſe monſtrari, ſi & ſine affectibus & peccatis ſint, & non ſubſtan-

Dij à dæmonibus differentes.

tia, virtute, incorruptionéque differant à Diis. Hæc Plutarchi præpoſitio veriſſima.
Omnis enim differentia, quæ conſtituit duo genera, alterum Deorum cæleſtium, alte-
rum Dæmonum ſubcæleſtium, qua ſeparatim cognita ſunt à mortalibus hæc duo ge-
nera, fuit probitatis & improbitatis. Et quòd cæleſtes illi ſemper boni, eóque humanæ
ſalutis amantes, hi ſemper mali, inceſti, debiles, polluti, deceptores, affectibus malis ob-
noxij: Hoc fecit vt in omni ſeculo dignoſcerentur, ſeparatimq; prædicarētur. Denique F
Plutarchus ait Dæmones malos, non Empedoclem ſolum ſcriptum reliquiſſe, ſed etiam
Platonem, Xenocratem, Chryſippum, quin etiam Democritum, qui cùm precaretur
bona ſpectra, mala quædam ex aduerſo noſſet. Ad hæc proponit dignam, quæ debeat
attendi propoſitionem, ſoluens ea, quæ obiicerentur Empedocli de Dæmonibus malis,
non poſſe ſempiternos, & immortales eſſe malos. Affert exemplum in contrarium, Mul-

Non boni dæmones, quia incorruptibiles.

tos malos diutius vixiſſe, quàm bonos. Hæc propoſitio neceſſaria, ne putes ideo bonos,
Dæmones, quia incorruptibiles. Ex his igitur omnibus, ſenſim illatis, & inuicem ſe con-
ſequentibus, ſolum reſtat, Dæmonas eſſe malos, idq; cognitum, & prædicatum non à
noſtris ſolum, ſed etiam ab omnibus gentibus, præcipuéque vetuſtiſſimis Philoſophis:
confeſſos eſſe Empedoclem, Platonem, Xenocratem, Chryſippum, etiam Mercurium
Triſmegiſtum, Chaldæos, Pherecydem, Syrum, omnes denique mortales, omnia ſecula
vt duo dicta & prodita fuerint à cunctis, quæ quidem nec Ariſtoteles omnino negare

Dæmones mali, omnium cõſenſu.

poſſit, Dæmones eſſe cunctis ætatibus, omni religione conſentiente, tum eos eſſe malos:
Fuerat igitur Platonis ſuperiorúmque omnium ſententia, Dæmones eſſe animalia aëria,
ex aërio corpore conſtantia, quemadmodum terreſtria ex terreſtri. Nam Plato tum in
cæteris locis, tum verò in Timæo ea maximè ratione Dæmonas eſſe corporeos innuit,
quòd opifex mundanus iubens nouitiis Diis, qui ſunt omnium conſenſu Dæmones,

genij

Agenij à Romanis appellati, vt ibi Marcus interpretatur, vt corpus humanum, animaliaq; terreſtria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus corpora ſtiparentur, acceptis, adiecit, ἐν τοῖς ἀλύτοις, οἷς αὐτοὶ ξυνεχόντο δεσμοῖς: Non eiſdem, ſcilicet, vinclis, atque eadem indiſſolubili cõpage, qua ipſi ligati eſſent, aſtringerent. Quibus Plato demonſtrat corpora Dæmonum conſtare quidem ex elementis, ſed ea compage, eáque temperie reuinctis, atque ſtipatis, vt ſint indiſſolubilia. Eóque mundanus opifex alloquens hos ipſos nouitios Deos, eos, quoniam creati ſunt, & ex elementorum temperie compacti, pronuntiat eſſe non omnino indiſſolubiles. Hinc Apuleius definiens Dæmonas, ait eos eſſe genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Ariſtoteles priſcorum ſuperiorúmque Theologorum ſententiá declarans, & ſentiens idem, atque illi, de Dæmonibus in quarto Metaphyſi ſcribit: Subſtantia, inquit, dicuntur ſimplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & id genus, omninóque corpora, & ea, quæ ex his conſtant, ζῶά τε καὶ δαιμόνια, καὶ τὰ μόρια τούτων, Animalia, & Dæmonia, & partes horum. Ecce igitur aſſerit Dæmonia conſtare ex elementis, quemadmodum & animalia. Quo autem elemento, quóve corpore cõſtent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens item Dæmones, in primo de Anima cum ſuperioribus conſentiens, ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ἡ ἐν τῷ ἀέρι ψυχὴ, τῆς ἐν τοῖς ζώοις βελτίων ἐστὶ, καὶ ἀθανατωτέρα: Quærat quiſpiam, quam ob cauſam anima, quæ eſt in aëre, ſit potior & magis immortalis ea, quæ eſt in animalibus. Hæc Ariſtot. quorum quanta cum noſtris concordia, vel inde clarum, quòd dicta diui Pauli Græci exponentes aiunt,
B σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὡς πάλαι ὁ μὲν διάβολος τοῦ ἀέρος ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξουσίαν. φίλη γὰρ τοῖς πνεύμασιν ἡ ἐναέριος διατριβή: Aperte nos docuit quòd olim Diabolo data eſt aëria poteſtas. Eſt enim natura ſpiritibus, aëria regio, regnúmque. Hæc igitur animalia aëria ſenſit Ariſtoteles, Simpliciúſque eius interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας Ἰάμβλιχος πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῖν ὄντως εἶναι ζῶα, δαιμόνιά τε καὶ κρείττω. Hæc Ariſtoteles, qui tametſi improbet eorum ſentẽtiam, qui putabant animam ineſſe omnibus mundi partibus. Improbat autem, quoniam ſi anima in omni parte mundi neceſſariò exiſtit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars eſt ſimilis toti. Volebant autem illi animam eſſe partem eorum, è quibus deſumeretur. Improbat igitur Ariſtoteles, ſi dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro priſcis dico, eos non dixiſſe Dæmonas eſſe animas, quibus ineſſet vis aëria, ſed quorum corpora ex aëre conſtantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter corpus igitur aërij Dæmones dicebantur. Tertius locus eſt item in libris de Anima. Aliis, inquit, cogitatiua ineſt, atque item mens, vt hominibus, & ſi quid aliud excellentius. Quem locum Simplicius explicans, τιμιώτερον δὲ εἰ καὶ δαιμόνιον ὑποτιθείη γένος, ποτὲ, καὶ αὐτὸ εἰς παθητὸν προϊὸν σῶμα: Pretioſius, inquit, ſi genus Dæmonium ſtatuat vnquam progrediens & ipſum ad paſſibile corpus.

Corpora Dæmonum.

Dæmonũ definitio ex Apuleio & Ariſtot.

An anima in omni mundi parte neceſſario exiſtat.

C *Dæmones eſſe gentem aëriam. Hoc ſacram & profanam ſentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Ariſtotelem prodidiſſe. Teſtimonium etiam diui Pauli.*

CAPVT XXVII.

HÆC igitur vltima de Dæmonibus fuerit reſoluta explicatáque ſententia, primum cunctis Theologis & Poëtis vetuſtiſſimis teſtibus eſſe Dæmonas, eſſe item aërios, animi autem conditione malos, & improbos. Itaque quod ad genus eorum definitionémque attinet, credendũ eſt Ariſtotelem, apud quem de Dæmonibus mirum ſilẽtium, innuere voluiſſe, quæ prior Plato, totáque priſcorum ſchola prodiderat, vt ſuperius viſum. Subſtantia, inquit, dicuntur tum corpora ſimplicia, vt terra, ignis, aqua, cæteráque id genus, omninóque corpora, tum ea quæ ex his conſtant animalia, & Dæmonia. Credendum eſt inquam Ariſtotelem nunc ſpectaſſe publicam quandá communémque inter omnes gentes de Dæmoniis ſententiam, ea eſſe ex elementis cõpoſita, ſicut animalia, quorum quo plus terræ corpora poſſideant, eóque viſibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum ſolum aëria. Conſtant igitur ex elementis animalia & Dæmonia, ſed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter

Dæmones eſſe, & quales.

Cõmunis omnium gẽtium ſententia de dæmonibus.

terram viſibilia,hæc propter aërem inuiſibilia. Illa corruptibilia, quoniam magis compoſita:hæc incorruptibilia,vt ſimpliciora. Conueniunt igitur Plato, & Ariſtoteles in definitione Dæmonum,eos eſſe genere aërios:genere autem dico corpore,& ſede,habitatione. Plato ſedem expreſſit,Ariſtoteles craſim,cõpoſitionem. Heſiodus item craſim: D

ἔργων καὶ ἡμέρ.

Η'έρα δ' ἑσσάμενοι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëráque induti, tota tellure vagantur.

Noſtrorum quoque vnus,idémque conſenſus,ſemper aëris poteſtates,Dæmones vocantium,ſiue quòd in aëre mouentur, ſiue quod corporibus ſint aërijs. Sed qui ſtatuat alterum,alterutrum ſtatuat neceſſe eſt: vt ſi des Dæmonibus aërem habitandum, neceſſariò des propter corpus volucre, ſicut corpora terrena, tenent terram: ſiue des aërium corpus, neceſſariò des corpori volucri conuenientem habitationem. Ariſtoteles igitur & Plato definiunt Dæmones aërios. Hac de cauſa putatur à Theologis ab Apoſtolo dictũ,

Ephеſ.6.

Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, Contra mundanos principes,tenebrarum harum,aduerſus aërios,& ſpiritualia ſceleris in cæleſtibus.

Tria nomina vim & naturam dæmonũ declarantia.

Tria ſunt nomina, vim, naturam Dæmonum declarantia, quòd ſunt principes tenebrarum. Tenebráſque aërem circum terras omnem caliginoſum dicit, quidquid intra Lunam & terras interiacet. Hunc ipſum etiam vocat ἐπουράνια, cæleſtia: cælum enim aër eſt Latinis, Græcis, Hebræis, in cæleſtia dicuntur, quæ in cælo hoc tenebroſo. Sunt iſtæ poteſtates in caligine, ſunt in aëre, vocatæ ob id ἐπουράνια, quaſi aëriæ. Tertium nomen πνευματικὰ, ſpiritualia, ventoſa, aëria, ex aëre, ex vento, qui dicitur πνεῦμα, non ſpiritualia, vt cæleſtes Angeli, ex ætheris ſerenitate, vt ait Calcidius, corpora tenentes, ſed vt corpore veſtita aërio, aut habitatione aëria, circa caliginem hanc terris incumbentem habitãtes, excluſi à conſortio diuorum. Natura igitur, Dæmones iuxta ſublimem Theologum, ſunt aërij, loco, & corpore, ſunt mali, ſcelerati. Sicq; conueniunt ſacra & profana, Dæmones eſſe aërias poteſtates, malas, ſceleratas, vt Plato, vt Plutarchus, Chryſippus, Empedocles, & Philo ſuperiores Theologos ſecutus, Platonem, Ariſtotelem, ſed priores Ægyptios, Chaldæos, Empedoclem. In libro de gigantibus ipſe Philo: οὓς ἄλλοι φιλόσοφοι δαίμονας, ἀγγέλους Μωσῆς εἴωθεν ὀνομάζειν, ψυχαὶ δὲ εἰσὶν κατὰ τὸν ἀέρα πετόμεναι: Quos, inquit, alij Philoſophi Dæmones, Moſes Angelos ſolitus eſt appellare. Sunt autem animæ per aëra volantes. Sed B

Dæmones, animæ per aëra volitantes.

aduerte ò Philo, quòd iſti per aëra volantes Angeli, nõ ſunt illi boni, ac cæleſtes, qui propriè dicuntur Angeli, nuntij Patris ſummi, ſed quos ſuperiores Philoſophi dixere malos, incantationibus, veneficiiſque præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadem Euſebius, ſecutus Theologos, & Philoſophos omnes, exiguam qui ex tanta bonorum Angelorum gente cecidiſſent partem, datam exercitationis cauſam circum aëra, & terras habitantem: ἐν βραχύ τι καὶ μικρὸν ἀπόσπασμα γυμνασίου χάριν τῆς εὐσεβείας ἀθλητῶν ἀμφὶ γῆν, καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην ἀέρα, καταλειφθέν. Auguſtinus item ſuper Geneſim Dæmones dicit

Dæmones, aëria animalia D. Auguſt.

aëria animalia. Similia in oratione regia Euſebius, αὗται γὰρ αἱ δυνάμεις, αἱ τὸν ἀέριον χῶρον διακατέχουσαι δυνάμεις οὐρανοὶ εἴρηνται: Hæ poteſtates aëriæ vel cæleſtes dictæ, quòd aëriã regionem obtineant. F

Cælum, pro aëre.

Cęlum enim aër eſt in Theologia. Iterum Philo in eo, quòd inſomnia ſint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër, ait, incorporearum animarum domicilium. Hoc ſuum dogma ea, vt ſuperius dictum, ratione probant, quoniam cùm omnes mundi partes complendas viſum fuiſſet Opifici, terris animalia, mare piſcibus, cælo ſydera, quæ non modò animalia ſint, ſed etiam mentes vniuerſales puriſſimæ, dediſſe. Quocirca etiã in reliqua vniuerſi parte animalia facta eſſe. Quæ etſi ſenſu non capiantur, quid mirum? Siquidem & anima inuiſibilis. Atqui veriſimile eſt, aerem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed ſciat Philo hunc non naturã diſponentis, ſitúmque rebus dantis Dei ordinem fuiſſe, vt quemadmodum omnia elementa ſunt animalibus, ſic ſuis & aer repleretur. Fuit alia recondita magis, & non cuiuis perſpicua ratio, cur aer datus ſit illis pro domicilio. Sed nunc conſtet eſſe Dæmones aërios. Idem perhibet incorruptibiles, æternáſque animas habere aerem. Ad hanc rationem videtur Pythagoras locutus, cùm præcepit, venti flantis ſonitum venerari. Quod explicans Iamblichus, αἰνίττεται γὰρ ὡς δεῖ τῶν θείων οὐσιῶν καὶ δυνάμεων τὴν ὁμοιότητα ἀγαπᾷν: Innuit, inquit, oportere diuinarum ſubſtantiarum & poteſtatum ſimilitudinem amare. Diuinas ergo ſubſtantias, quibus aerem ſimilem dixit, fortaſſe Dæmonas ſentit, quanquam id patet latius etiam in ſupercæleſtes. Eandem ferme adhibuit definitionem Fatianus: Dæmones, inquit, πάντες

Cur aër, ſedes dæmonum nõ liquet.

Ἀσάρκοι ὁ καθόλου τυγχάνου, πνευματικὴ δέ ἐστιν αὐτῶν ἡ σύμπηξις ὡς πυρὸς ὡς ἀέρος, μόνοις δὲ τοῖς πνεύματι θείῳ φρουρουμένοις εὐσύνοπτα καὶ τῶν δαιμόνων ἐστὶ σώματα· τοῖς δὲ λοιποῖς, οὐδαμῶς. Quæ ſunt, Omnino carnem non poſſident, ſed eorum compoſitio ſpiritualis eſt, vt ignis, vti aëris. Solis autem his, qui ſpiritu Dei cuſtodiuntur, conſpicua ſunt eorum corpora: cæteris haud ita. Eadem ferme Plotinus: καθόσον δαίμων μετά τινος σώματος, ἢ ἀέρος, ἢ πυρὸς εἶναι: Vt Dæmon, ait, eſt cum aliquo corpore, ſiue aërio, ſiue igneo. *Dæmones puri ſpiritus, ſed corporei aliquantum.*

Ex priſca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos eſſe maleficos incantationibus præſidentes, quod Plato aſſeruit: eſſe feras agreſtes, Stygios canes, Vltores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domiciliiſq; impiorum: Transferre ſeſe in Angelos lucis.

Capvt XXVIII.

Etsi Dæmonum propria ſedes aer, quoniam ſunt aeriis, volucribusq; corporibus, dicitur apud antiquiſſimos tamen, datæ ſunt eis, præcipuè inquinatiſſimis, ſubterraneæ partes, conſentiúntque ſuper eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Triſmegiſtum audies Dæmonas *Dæmonum*
B eſſe, & eſſe malos, ſceleratorum carnifices, quibus Deus dignam ſua *officia.* natura demandarit prouinciam. Sic & Chaldæi, & Magi à Zoroaſtre fatentur Dæmonas impuros, inquinatos, vltores hominum malorum. Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus veneficiiſq; præfectos eſſe. Sententia Chaldaica, ἡνίκα δὲ ἐρχόμενον δαίμονα πρόσγειον ἀθρήσῃς, θῦε λίθον μνίζουριν ἐπαυδῶν: Cùm videris venientem Dæmonem terreſtrē, ſacrifica lapidem Mnuzirim, excantans. Hoc dogma Chaldaicum probat Dæmonas præfectos incantationibus, ideo malos. Sed Pſellus explanans, inquit, Mendaces, inquit, natura ſunt Dæmones terreſtres, vt qui procul à diuina cognitione ſummoti, & tenebricoſæ materiæ impliciti. *Dæmones terreſtres, natura mendaces.* Quòd ſi vis ab eis verum capere ſermonem, præpara ſacrificium, & offer lapidem Mnuzirin. Lapis autem is vim habet euocandi alterius Dæmonis maioris: qui obſcurè accedens ad materialem Dæmonem elicit veritatem eorum, quæ poſcuntur, quam ille reſpondebit ſciſcitanti. *Lapis euocans dæmonas.* Dic etiam & nomen euocatiuũ, cum ſacrificio lapidis. Atque Chaldæus alios Dæmonas bonos, alios malos ſtatuit: noſtra autem pia Theologia, in vniuerſum decernit malos. Hæc ille. Sed ſciat Pſellus, nulla ratione Chaldæum decernere Dæmonas vllos bonos, ſed generatim omnes malos & inquinatos. Et hæc ipſa excantatio, aduentúſque Dæmonis, probant eos eſſe ſceleſtos, non probant eſſe bonos, quoniá præſtò adſint. Ex his Chaldaicis verbis apparet Platonem, qui hæc ipſa, teſte Pſello, legit, præfeciſſe Dæmonas ſacrificiis, præſtigiis, incantationibus, ex quo nequitia eorum, &
C quam dant ei noſtræ litteræ fallacia ſceluſque probatur. Nihil enim aliud innuebat in Sympoſio, cùm Dæmones incantationibus præfecit Plato, quàm quod traditum fuiſſet ab his Chaldæis. Audiſti quoque Dæmonem materialem, terreſtrem, feculentum, ſordidum, humoribus fœdis gaudentem, qui ambulans per loca arida, & inaquoſa, nec inueniens humorem, reuertitur in locum priſtinum. *Matth. 12.* Sunt quidem Dæmones omnes generatim aerij, quia corporibus aeriis, inuiſibilibúſque, & per aera volant: ſed nonnulli, quoniam magis petunt terram, humoréſque terreſtres, terreni, inquinatioréſque dicuntur. *Dæmones aerij & terrei.* Ex Chaldæo igitur habemus Dæmones ſceleſtos, & malos, duabus de cauſis, tum quia præſunt incantationibus, ſceleſtiſque præſtigiis, tum quia terreſtres dicuntur. Confirmatúrque magis improbitas eorum, quam eis antiquiſſimi Philoſophi tribuerunt, vt ſuperius oſtenſum. Hoc item melius, & apertius duabus aliis ſententiis Chaldæus declarauit: è quibus prior prædicat Dæmonas inſidere corpus humanum, impurum, affectibus malis mancipatum: altera, quòd veluti carnificibus hiſce traduntur mali homines prior, σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι: Tuum vas feræ terreſtres inhabitabunt. *Dæmones occupare corpus humanũ affectibus malis mancipatum.* Quod explicans Pſellus, Vas, inquit, eſt compoſita vitæ noſtræ cõſtitutio. Feræ terreſtres, qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur noſtram vitam ſcatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitabunt. Siquidem hæc genera cum ipſis affectibus coaleſcunt, fiuntq; eadem ſubſtantia, & ſedem habent & ordinem materialem. Quocirca cùm & ipſi affectionũ ſint pleni,

ad corporea,& incorporeas affectiones, adiunguntur, & connectuntur, ſimile ſimili at- D
Dæmonas vim habere mouendarum affectionum.
trahentes,cùm habeant vim mouendarum affectionum.Sic Pſellus.Feras ergo terræ,ve-
tuſtiſſima Chaldæorum Theologia vocat Dæmonas, in quibus feritas eſt, & crudelitas.
Et ſimiliter in noſtra Theologia vocatur,Leo rugiens, Draco inſidiás, Echidna,Serpens.
Hi circum terram voluntantur,ſedibus ætheriis excluſi. ſed cùm ſint inuiſibiles, & volu-
cres,feruntur per aëra inuiſibiliter. Affirmauit autem Chaldæus, & tradidit, hoc dicto,
quod toties habetur in noſtris litteris, & quod ipſe Deus dixit, Cùm immundus ſpiritus
exierit ab homine,ambulat per loca arida,& inaquoſa,quęrens requiem,& non inuenit.
Matth.12.
Ecce enim & Chaldæus docet inhabitare Dæmones humani corporis domicilium. ve-
rùm non cuiuſuis corporis, ſed malis affectibus ſcatentis. Quod & ipſe ſeruator dixit,
quòd inuenit domum ſcopis mundatam:videlicet quaſi per ironiam, aptam habitationi
Dæmonis,plenam malarum affectionum,quas Dæmones conſectantur, vt qui ſunt etiá
ipſi affectibus hiſce detenti,pleni. Sunt autem affectus vel paſſiones, mediæ inter animá
& corpus,non ſunt prorſus corpora,nec prorſus incorporei, Dæmones, & ipſi huiuſmo-
di quadam prædıti natura,qui nec corpora craſſa ſint, nec penitus incorporei, magnam
Affectiones quid.
habent cum affectionibus affinitatem. Affectiones ſunt motus impotentes animi, iræ,
cupiditates,vehemens in terram inclinatio. Hi motus cùm vigeant cum primis in illis,
quibus in omnia ſcelera rapiuntur,feruéntque mentis æſtu, ardentes cupiditate nocen-
di,ſi quem eius generis hominem nacti fuerint, propter ſimilitudinem aſſociantur illi,
quorum eſt in humoribus, & omni mala materia, à qua affectus ſæpe excitantur, ſedes. E
Ad hos humores libenter inhæreſcunt, vniuntur, aſſident, alligant ſæpe. Ex his igitur
etiam elucet magis natura Dæmoniorum, conſentientibus omnibus, eos circum terras,
per aëra vagari,delatos vbique corporibus inuiſibilibus, corpora malarum affectionum
Spiritus immundi. Matth.ibid.
redundantia inſidentes. Quo & improbitas eorum noſcitur, & quod ipſe Deus apertè
pronuntiauit,Spiritus immundus cùm exierit,&c.Sunt enim immundi,immundis,& in-
quinatis domiciliis,terráque gaudentes,materiales ob hanc cauſam vocati: & confiten-
tur Philoſophi nidoribus eos ſacrificiorum delectari:incantationibus item, quæ plerun-
que ſanguine fuſo,ſuffumigationibus adhibitis celebrabantur, præfuiſſe. Vbi etiam in-
tentio nocendi. Apparétque omnium conſenſu Dæmonas eſſe malos,& immúdos,quod
ſtudium & delectatio declarat, aërios eſſe, quia corporibus aëriis πάντη φοιτῶσιν ἐπ᾽ αἶαν,
tota tellure vagantur, vt ait Heſiodus. Poſtremo ἐμπαθεῖς, affectos eſſe, affici ſemper. Et
quod Plutarchus ſuperius, plenos ἀλόγου, irrationalitatis. Sed multo magis eorum im-
probitatem,naturámque mentiendi confeſſus eſt alia ſententia Chaldæus,affirmans ea,
quæ noſtra Theologia: ἐκ δ᾽ ἄρα κόλπων γαίης θρώσκουσι χθόνιοι κύνες, ὕποτ᾽ ἀληθὲς σῶμα βρο-
Canes terreſtres, dæmones.
τῷ δεικνύντες: Ex ſinibus terræ exiliunt canes terreſtres,nunquam verum ſignum mortali
oſtendentes.Quod explanans Pſellus,De Dæmonibus,inquit,materialibus eſt ſermo. Et
canes quidem eos appellat,velut animarum vltores:terreſtres autem,vt è cælo lapſos,cir
cumq́; terras vagos. Igitur iſti,inquit, longè à vita beata ſemoti, intellectualiq́; contem-
Fallaces dæmones veri nihil oſtẽdunt.
platione deſtituti,prædicere futura non poſſunt.Quocirca quicquid dixerint,& oſtẽde- F
rint,falſum eſt,& arbitrarium.Vident enim per phantaſias præſentia: ad futura verò con
iecturis incertis,& non clarè expreſſis,ſed confuſis notionibus vtuntur. Sic Pſellus. Supe-
rius Feras,nunc Canes appellat vetuſtiſſima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ
cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipſum Chaldaicum nomen indicat, cum
prima dicatur incantationibus malorúmque Dæmonum euocationibus vſa, fatetur ta-
men ingenuè, veniſſe quidem eos vocatos è terra, ſed veri nihil vnquam oſtẽdiſſe,quid-
quid prædixiſſent, oſtendiſſéntque, falſum fuiſſe ſemper & ſimulatum. Sicq́; conuenit
cum Theologia noſtra,quam Deus ipſe reuelauit,quòd Diabolus eſt mendacium, & pa-
1.Ioan.3. Cerberusq̃ nam dæmon.
ter,inuentórque ipſius mendacij. Etiam Cerberus ille apud veteres Poëtas, qui latratu
trifauci terret exangues animas. Vt conueniunt cum noſtra vetuſtiſſima Sapientia cun-
cta,quòd feras crudeles,quòd canes eos appellat, viperas, ſerpentes, leones, dracones?
Terreſtres cur dicti dæmones.
Terreſtres autem,tametſi proprij ſint aërij, quia corporibus aëriis circum terras vagan-
tur,tamen ſceleſtiores eorum in altiſſimis cauernis immorari par eſt, fatentúrque multi.
Ideo dixit eos emicare,emergere è terra vocatos. Sed an ſit in eis differentia, quod Plu-
tarchus dixit,poſtea diſquiretur. Alia ſententia Chaldæus expreſſit qui ſint Canes & fe-
ræ: ἀ ἀ τῆς δὲ χθὼν κατερύγεται ἐς τέκνα μέχρις. Hoc eſt, Terra mugit,vociferatur a a,contra
Stygij canes.
hos,ad filios vſque.Deſignatur hoc oraculo latratus Stygiorum canum cõtra ſceleratos.

Ideo

A Ideo terra mugit in eos,in ſubterraneis cauernis: Idq; vſque ad filios, quando filij paternas impietates perſequentes, permittuntur vltoribus Dæmoniis. Hanc ſententiam declarans Pſellus,De impiis loquitur, inquit, quòd vſque ad poſteros extendit eis ſupplicia Deus. Nam ſubterraneas pœnas oſtendens oraculum, dicit in eos mugire ſolum,hoc eſt, locum ſubterraneum in eos vociferari, & quaſi leonis quendam rugitum edere. Quoniam,vt Proclus ait,eadem eſt animarum ex eadem proſapia conditio. Et quæ non vinculis Naturæ ſunt abſolutæ,in conſanguineorum ſuorum affectibus detinentur. Neceſſe igitur eſt,& has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem piaculorum,expurgari iterum ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas ſubterraneas Chaldæus memorauit, quod traditur paſſim à noſtra Theologia, vt vndequaque pateat improbitas Dæmoniorum: Eſſe iterum malos,impuróſque eos,ſed ſeipſos in Angelos lucis transformantes,videri quales non ſint,mirabiliter cum noſtra Theologia concordes, iidem antiquiſſimi Magi pronuntiarunt,hoc oraculo: *Supplicia ſubterranea.* *2.Cor.11.*

Ἡ φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνοὺς.
Καὶ τὰ κακῆς ὕλης, βλαστήματα καλὰ καὶ ἐσθλά.

Natura ſuadet vt credas eſſe Dæmonas puros,& malæ materiæ germina pulchra, & bona.Hoc oraculo deſignatur,naturam Dæmonum præſtigiis, humanis oculis illudentem, falſáque pro veris offerentem,adniti vt credas Demonas eſſe puros & bonos, quales cæleſtes animi,cum quibus ex parte ſimilitudinem Dæmones gerentes ſæpe mortales mul- *Dæmones illuſores.*
B tos deceperunt,vt Platonem vidimus ſuperius aſſerentem,niſi iuxta Philonem interpretemur. Perſuadétque malæ materiæ,inquinatęq; ſubſtantiæ genus ſe eſſe bonum, & honeſtum. Eos inquam,qui cum turpi & immunda cohæreſcunt materia, habere nitorem, puritatem. Quod ſecus eſt longè, Influit, inquit Pſellus, in inuocationibus, multus Dæmonum chorus, & multiformes Dæmonum ſpecies excitantur. Abſcedentibus autem partibus mundi lunaris,& compoſitæ,ac partitæ,& iocundæ,& gratæ ſæpe oſtenduntur, imaginem alicuius bonitatis ei,qui initiarur,ſimulantes. Ex his igitur vetuſtiſſimis Chaldæorum ſententiis,quas autore Pſellô, & ipſa ratione docente legit Plato & Ariſtoteles (Platonici autem indefeſsè his abutuntur,quod vel maximè in libris Simplicij,& Ptocli, Porphyriique videre licet) apparet quid de Dæmonum natura ſit ſentiendum, & ſenſerit antiquitas, vt ſi quid à poſteris fuerit confictum, neceſſariò ſit ad veritatem ponderandam,ad maiores recurrendum. Similia enim ſenſit, & tradidit Mercurius Triſmegiſtus:vt omnis Theologia Ægyptiorum,Chaldæorum,Hebræorum, id eſt,quam colimus ipſi à Moſe primum, tum Chriſto, & Apoſtolis traditam, conueniat ſuper declaratione Dæmonum,primum eos eſſe,tum malos,impuros,coinquinatos,immundos eſſe. *Si quid fictũ de dæmonib. id ponderandũ ad maiorũ veritatem.*

C *Ex Theologia Aegyptiorum vetuſtiſſima apud Triſmegiſtum Dæmonas eſſe, & eſſe malos,malorum inſpirationum autores. His eſſe omnia plena. Vltores impiorum eſſe. Eos eſſe ex alijs aërios,vagos,per phantaſias, & illuſiones decipientes. In quibus cum noſtra Theologia concordia.*

CAPVT XXIX.

MERCVRIVS igitur in eo qui inſcribitur, quòd in ſolo Deo ſit bonitas,de Dæmonibus eiuſdem generis atque ea,quæ tradit noſtra Theologia,ſcribit,eos eſſe humanorum ſcelerum autores, cogitationes improbas,malorúmque operum principia afflantes. Mens,inquit,humana cum bonarum cogitationum acceperit à Deo, recta parit: ἐναντία δὲ ὅταν ὑπό τινος τῶν δαιμονίων, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος, δαίμονος τοῦ ὑπὸ θεοῦ, πεφωτισμένῳ δαίμονι. ὅστις ὑπεξελθὼν ἔσπειρε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα: Contraria verò, cum ab aliquo Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars vacua ſit Dæmone. Qui ſubiens tacitè mentem, propriæ operationis inſeruit ſemen, & peperit ipſa mens, quod ſatum fuerit, videlicet adulteria,cædes,parentum verberationes,ſacrilegia,impietates, ſtrãgulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit, *Effecta bona mentis.* *Dæmonum opera.*

confeſſus eſt,vim,ingenium,ſtudia,conatus Dæmoniorum,quòd tacitè ſubeant pectoris D
Ioan.13. arcana,ſicut in noſtris extat litteris,cùm Diabolus miſiſſet in cor,vt traderet eum Iudas: omniumq; noſtrorum eſt confeſſio,eos irritare cupiditates,conturbare ſtimulos naturę, ſuggerere ſemper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem iſtius loci delibabo:Operatio eorũ,inquit,eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritualis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudines infligũt, & aliquos caſus acerbos. Mentis quoque corruptelas agit furoribus,& amẽtiis fœdis, ac obſcœnis libidinibus cum erroribus variis. Lactantius quoque in eandem ſententiã pendet:Illicita,inquit,deſideria immittit,vt aliena contaminent,quibus habere propria ſine delicto licet.Obiicit quippe oculis irritabiles formas,ſuggeritq; fomenta, & vitiis pabulum ſubminiſtrat,tum intimis viſceribus ſtimulos omnes conturbat,& commouet,& naturalem illum incitat,atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatumq; decipiat.Eadem ſenſit,& prodidit Athenagoras Philoſophus Chriſtianus: ὅταν ὁ δαίμων ἀνδρὶ πορσύνῃ κακὰ, τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον: Cùm Dæmon cuipiam ſuggerit malam mentem,labefactat prius.Euſebius item Cæſarienſis,in Panegyrico: Et communis quidem omnium ſeruator,rebelles poteſtates,quæ circum hunc,qui terris imminet, aërem peruolantes humanis animis inſinuabant ſeſe, inuiſibili, ac diuina poteſtate, velut feras agreſtes,ſuarum ouium ceu paſtor bonus,procul fugauit. Hic audis apud Euſebium inſinuare ſe poteſtates illas inuiſibiles in animos hominum. Tatianus etiam ſimile quid ſcriptum reliquit ad gentes in Apologetico:δαίμονες εἰς πολλὴν κακίαν ἐξοκείλαντες τὰς μεμυημένων παρ' ὑμῖν ψυχὰς διὰ ἀγνοιῶν, καὶ φαντασιῶν ἐξηπατήκασι: Dæmones,ait, in multum ſcelus prolapſi,animas apud nos initiatorum per inſcitias,& apparentias deceperũt. Sic ille. E
De teſtimonio animæ.
Lib. 2.cap.15.
Poteſtates inuiſibiles inſinuant ſe humanis animis.

Talia ſuperius Plato:Vt igitur alia complura taceam,apparet mirabilis conſenſus veterũ Philoſophorum, cùm cœlitus reuelata ſapientia,de prauitate Dæmonũ, de poteſtate penetrãdi in animas, & cõmouendi humores interiores, ſpiritales inſpirandi cogitationes. Et quod accidit inſtinctu dęmoniaco Iudæ,vt ſtrangulent ſeſe mali,aut dent præcipites, vt agant & quatiant furoribus mentes,vt adulteria, homicidia ſuggerant. Audiſti etiã vt Euſebius ſimiliter atque Chaldæus,eos appellauerit feras agreſtes Quæ Triſmegiſtus igitur dixit,ſunt quæ Plato, Pherecides, Chryſippus,Xenocrates, de prauitate Dæmonum ſenſerunt.Sic apud nos,quoniã omnium ſcelerum princeps,& inuentor eſt,per excellentiam vocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipſe docuit nos precari,Libera nos a malo. Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ: A maligno, ab eo qui prauus, & malignus eſt. Et in Sympoſio ſeptem Sapientum dictus eſt δαίμων βλαβερώτατος, nocentiſſimus. Conſentiunt igitur Chaldaica, Ægyptiaca,Hebraicaq; Theologia ſuper Dęmonũ improbitate, & quod ſint Dæmones. Quam quidem concordiam,priſcorumq; tantam Theologiam,Ariſtoteles,niſi ſit impudens,negare non poſſit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmãdro, declaratq; ſummo cum cęteris conſenſu,vim eorum: A ſtultis,inquit,ergo Deus,prauis improbiſq;, inuidis,& auaris,& homicidis, & impiis procul faceſſo: τῷ τιμωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, ὅστις τὴν ὀξύτητα τοῦ πυρὸς προσβάλλων, θράσκει αὐτὸν αἰσθητικῶς, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἀνομίας αὐτὸν ὁπλίζει F ἵνα τύχῃ μείζονος τιμωρίας, καὶ οὐ παύεται, ἐπ' ὀρέξεις ἀπλάτους τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων ἀκορίστως σκοτομαχῶν καὶ τοῦτον βασανίζει καὶ ἐπ' αὐτὸν, πῦρ ἐπὶ τὸ πλέον, αὐξάνων: Vltori cedens Dæmoni,qui acumen ignis accipiens impellit,feritq; eum ſenſibiliter, & magis ad impietates ipſum armat, vt aſſequatur maius ſupplicium, & non ceſſat in cupiditates infandas cupiditatem habens inſatiabiliter,in tenebris pugnans,& hunc cruciat,& in ipſum ignem plus auget.
Scelerati manus ſibi violẽtas afferũt.
Dæmon, ſcelerũ princeps.

Dæmones nidoribus oblectari,ob id materiales appellari.

CAPVT XXX.

Dæmonas nidore ſacrificiorũ delectari.

IN ALIO quoque conſentiunt noſtri & illi, ſcitúque digniſſimum eſt, de Dæmonibus,Eos nidoribus ſacrificiorum, libaminibúſque oblectari: Quod ex noſtris cumprimis aſſeruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius,Euſebius,ex illis Porphyrius, fortéque etiam Plato. Nam cum eos ſacrificiis præfecerit,& ſub eorum tutela eſſe, & in eorum gratiam fieri,quas teletas dicunt,aſſeruerit, ea de cauſa veriſimile fit, id ſtatuiſſe,quod poſtea noſtri, nonnullique Philoſophorum melius explicuerunt,quia nidoribus illis

A illis inquinatis delectentur. Eandem rationem fuiſſe putauerim, cur à multis noſtrorum, & eorum, exiſtimati fuerint circa materiam verſari, vt eos materiales vocarent: & eorũ principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etſi poſſit omnis mundus, quatuórque elementa, quibus præſint Dæmones, intelligi, videtur tamen nidor ille ſanguinis, & ſacrificiorum præcipuè ſentiendus. Quo crediti etiam, & vocati fuerint immundi, *Dæmones immundi.* non modò videlicet ob peccatum, mentíſque turpitudinem, flagitioſáſque cogitationes (omne enim peccatum macula eſt, & turpitudo) ſed etiam ob nidores hos, & immunditiem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras. δαίμονες περὶ τὰ ἱερεῖα οἱ προστετηκότες τῷ ἀπὸ ἱερείων αἵματι, καὶ ταῦτα περιλιχνώμενοι: Dæmones ad hoſtias aſſident, earum ſanguine illecti, quem auidiſſimè captant. Pauloq; inferius, οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες λίχνοι περὶ τὰς κνίσσας, καὶ τὸ τῶν ἱερείων αἷμα: Materiales Dæmones guloſi circa nidores, ſanguinémque hoſtiarum. Ecce materiales Dęmones nidoribus hoſtiarum illecti. Similia Porphyrius, addens, quòd eo nidore eorum aëria, odoribúſque ſimilia corpuſcula pingueſcunt, in ſecundo de abſtinentia: οὗτοι οἱ χαίροντες λοιβῇ τε, κνίσσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πιαίνεται. ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς, καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ ποικίλων, καὶ δυναμοῦται: Hi mali Dæmones, ſunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpuſculum, & aërium illud pingueſcit. Viuit enim id vaporibus & fumigationibus, varieq; id, vt varia ſunt ea, roboraturq; nidoribus. Et alia, quæ ſequuntur. Quæ forte vera ſunt, vt proinde locis humidioribus inhæreant. Sed mihi
B cum primis veſtigantur, quæ multorum mortalium teſtimoniis confirmata, ob id veriora noſcantur. Sic ambulantes per loca arida, & ſine humoribus, & aqua, non habent vbi conquieſcant. *Matt. 12.* Tertullianus quoque, omnem paucis verbis hanc rationem aperuit: Renuntiant, inquit, ſe immundos eſſe, quod vel ex pabulis eorum, ſanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratiſſimis linguis ipſorum vatum intelligi debuit. Eſt igitur ex his ratio clara, cur & materiales vocentur & immundi. Nam quòd melioribus eorum data ſit inferioris mundi cuſtodia, ob quam cauſam ſint appellati materiales, non adeò ſicut ſuperiori rationi, aſſentior: nec arbitror Chriſtianæ Theologiæ congruere.

Quæ Dæmonibus nonnulli Philoſophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idque ab eis deprædicari.

CAPVT XXXI.

SED cùm Plato Dæmonas tradidiſſet bonos, ſed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, ſecuti ſunt deinceps cæteri Platonici dicta eius, ea nõ examinantes, quemadmodum decuiſſet, præceptoris autoritatem venerati, è quibus fuit Philo & Iamblichus. Poſterior de ſecta Pythago-
C reorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρήμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Ipſi nobis ipſis ſumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonem eligimus, & Eudæmonas, id eſt, Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipſi nos efficimus. Hoc loco ſcito Dæmonas ex ſententia Platonis appellatos Angelos, qui nos ſortiuntur, aut quos ſortiamur ipſi: quia ſi bene ſtatuimus viuere, comitantur boni nobiſcum: ſi male, continuò ſontes aſſiſtunt. *Angeli boni & mali.* Hocq; explicans fuſius Iamblichus ex Pythagora: δευτέρα δὲ ἡ τοῦ παραδοθέντος, καὶ συγκληρωθέντος ἡμῖν ἀπὸ θεῶν δαίμονος δεῖξις ἐμφανής, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν πρὸς τοὺς θεοὺς πάλιν ἀναγωγή. οὐδὲ γὰρ ἄλλως τις δυνηθείη πρὸς τὸ θειότατον αὐτοῦ, καὶ κυριώτατον τῆς οὐσίας, ἀναδραμεῖν, εἰ μὴ τοῦ τοιούτῳ δαίμονι ἡγεμόνι χρήσαιτο. ὃν δεῖ πάντα τὸν ἐραστὴν τῶν θεῶν γνησίως ἀποκαθαίρειν, ἀφ' οὗ δὴ πρώτη μὲν ἔσται κακῶν παῦλα τῶν συμπεφυκότων ἡμῖν ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἔπειτα γνῶσις ἡμῶν ἀληθινὴ παρέσται τῆς εὐδαιμονίας, καὶ μακαρίας ζωῆς, ὅστις καὶ ὁποία, μεθ' ἧς ἀνιόντες τὸ ἀρχαῖον γένος τῶν ἀνθρώπων κατοψόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐνιδρυθέντες τέλος ἕξομεν τοῦ προτεθέντος ἀπὸ τῶν θεῶν, τοῖς ἀνθρώποις μακαριωτάτου βίου: Secunda, inquit, via rectè viuendi eſt, traditi, & ſortiti nos à Diis, dæmonis manifeſta demonſtratio, & per eũ rurſum ad Deos reductio. Neque enim ſecus quis poſſit ad diuiniſſimam, maximeq; propriam ſubſtantiam redire, niſi tali Dęmone duce vtatur. *Dæmon, ſiue angelus dux hominis.* Quem omnem Deorũ amatorẽ oportet legitimè expiare, à quo prima erit malorum depulſio, quæ nobiſcum ab exordio

cohæſere. Tum perfecta noſtri,& felicitatis,beatæq; vitę,quanta, & qualis eſſe poſſit no- D
tio. Cum qua aſcendentes præcipuum genus hominum intuebimur,in quo defixi,finem

Error Iamblichi.

aſſequemur propoſitæ à Diis homini, beatæ vitæ. Hæc ille. In quibus is error, quod Dæmonas ipſi ſortiamur,& quòd hi ſint humanæ vitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos ſentimus. Illud prorſus Philóſopho tanto indignum, quod ait hanc Dæmonis ſortem datam hominibus à Diis, cùm ipſe Plato apertè fateatur Deũ patrem,ſummúmque parentem, dediſſe, præfeciſſe certos hominibus cuſtodes, duces, moderatores,nõ Deos id feciſſe. Eſtq; obſcœna in Philoſophia idololatria, cùm ſit Iamblichus vbique confeſſus Deum caput,principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed ſufficit nunc,quòd contrà quàm locutus eſſet Plato, cuſtodiam hanc,& gubernacula à Diis data dixerit, quod ille factum à ſuperno Deo confitetur, vt vidiſti.

Cuſtodia hominum nõ eſt à Diis data, ſed à Deo.

Itaque longè ſapientius Philo non ſolum in dicta Platonis intuens, ſed etiã a Moſaica ſapientia adiutus: Aër,inquit,eſt animarum incorporearum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum cenſuit opifex. Ob quam cauſam terræ dedít terreſtria,fluminibus & mari aquatica,cælo ſydera,quæ non ſolum animalia, ſed etiam puriſſimæ in totum mentes eſſe dicuntur. Quocirca & in alia parte vniuerſi aëre, animalia facta ſunt. Quæ tametſi oculis non vſurpantur,nil mirum. Nam & anima eſt incomprehenſibilis. Atqui veriſimile eſt,quàm terram, & aquam magis aërem, animalia nutrire.

Animalia aëria inuiſibilia dæmones putantur à Philone.

Tum proſequitur,Sunt aliæ animæ,puriſſimæ & optimæ, maioris diuinioriſque mentis, quas nulla terrenarum rerum attingit libido: ſunt autem magiſtratus mundani, vniuer- E
ſaliſque principis veluti maximi regis aures & oculi, intuentes omnia, & exaudientes. Has cæteri Philoſophi Dæmonas, Moſes conſentanea nuncupatione vocat Angelos. Siquidem iuſſa,& mandata patris ad filios, filiorum neceſſitates ad ipſum parentem perferunt. Hæc Philo. Longe quidem ſapientius,& magis ex Platone, quàm cæteri Platonici, quos vana ſuperſtitio in Deorum traxit appellationem. Duóque rectius Philo,quàm illi, quòd datos hos cuſtodes,& magiſtratus, & nuntios à Deo, qui inter nos, Deúmque intercedant,ob quam cauſam non miniſtri Deorum,ſed Dei ſunt: quòd Dæmonas Philoſophorum, Angelos Moſis interpretatur.

Miniſtri Dei, non Dei appellandi genij.

Et quoniam Angeli & litteris ſacris, & profanis ſunt Dij,hi certè erunt,qui imperio Dei res humanas adminiſtrent. Nec erunt duo genera Dij,ac Dæmones illi boni,puriſſimæq; mentes apud Philoſophos. Quippe boni Dæmones,& nuntij,ſunt Angeli,Angelij ſunt Dij cæleſtes. Quare genus,quod poſt Dæmonas bonos ſequeretur,erunt Dæmones mali: Vt boni illi Dæmones ſuperius quidem habeant maximum imperatorem,regémque vniuerſi, Deum,inferius Dæmonas malos, veluti mancipia,viliáque animalia. Eadem ratione ſunt vel emendanda, vel declaranda, quæ Iamblichus idem eodem libro,Pythagoram priorem tradidiſſe, quod poſtea Plato tot locis aſſeruit: ὅτι οὐρανόθεν ἡ διάβασις, εἰς τὰ ἀέρια, καὶ τὰ ἐπίγεια φέρεσθαι πέφυκεν, καὶ ἔτι περὶ τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀκολουθίας πάντων, διεξῆλθε γνωριμώτατα πᾶσι: Eſſe cœlitus in aëria, & terreſtria,traiectionem,ac tranſitum,rurſum quòd omnia in cælum reflecterentur, cunctis perſpectiſſimum docebat. Loquitur enim Iamblichus de his quæ Plato,& Philo pau- F
lò antè tradiderant. Eſſe nuntios inter homines,ac Deum,eſſe tranſitum: vltro citróque commeare inter cælum,& terram Angelos,vt ſit ſocietas, & communio inter Deum, & homines. Sic Iacob vidit ſcalam, cælum quæ vertice tangeret, & Angelos Dei deſcendentes,& aſcendentes.

Societas inter Deum & homines per angelos.

Tranſitus igitur is fit à Diis cæleſtibus, non Dæmoniis, & illi ferunt cælitus auxilia, non Dæmonia, quod ipſe per errorem paulò antè dixit. Bellis ſæpe ſæuis,aut peſtilentia graſſante,aut fama,ſeu ſterilitate, περιγενομένων δαιμονίων τινῶν, καὶ θείων εὐεργετημάτων, ἐπειρᾶτο συμπείθειν ὡς ἡ θεία πρόνοια πᾶσαν ἐλπίδα ἀνθρωπίνην, καὶ δύναμιν ὑπεράρουσα: Quoniam acceſſiſſent præſentia quædam Dæmonia, diuináque beneficia, conabatur perſuadere Pythagoras, eſſe diuinam prouidentiam omnem humanam ſpem, & vim, ſuperantem.

Error Iamblichi.

Præclarè locutus es Iambliche,ſed vnum duntaxat corrigendum. Nam qui peſtilentiam,belláque depulerunt,non fuerunt Dæmonia,ſed Angeli, Dij ſcilicet illi cæleſtes,ætherij, vt apud Ioſue antiquiſſimum ducém legitur: Cùm autem, inquit, eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho,leuauit oculos, & vidit virum ſtantem contra ſe, euaginatum tenentem gladium,perrexítque ad eum,& ait,Noſter es,an aduerſariorum? Qui reſpondit,Nequaquam. Sed ſum princeps exercitus Domini,& nunc venio. Hæc autoritas cùm ſit vetuſtiſſima,quam Pythagoras forte didicit ab Hebræis,ad montém Carmelum longo tempore,eodem Iamblicho teſte, Philoſophatus, adorãda quoque Platonicis eſt,

Ioſue 5.

qui in-

Aqui iuuenes ſemper, Theologiam à Barbaris didicerunt. In Maccabæis quoque viſi ſunt Angeli in acie pro ſuis dimicantes. Eadem ſunt exempla de peſtilentia. Quod ſi quid à Dæmonibus illis factum eſt quod prodeſſe videretur, magna quoque detrimenta erant adiuncta, aut humana ſacrificia, aut obſcœni ludi, vt facilè naturam ſuam qui apparuiſſent, indicarent. Longè igitur noſtri Philoſophi melius hæc declarauerunt. Nam & Euſebius in libro de Euangelica ἀποδείξει, demonſtratione, proponens ex ſacra Theologia, quæ Pythagoras & Plato ab Ægyptiis, & Hebræis audita vehementer approbauerant, vulgarántque per omnem Græciam, ſcribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille Rexq; omnium altiſſimus vniuerſaliſque Deus, ne beſtiarum ritu homines ſine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu paſtores, gregúmque ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit vnicum, ac primogenitum ſuum Verbum. Huic ſubiecit Angelos & Archãgelos, diuináſque poteſtates, omnes immateriales, ſupercæleſtéſque ſpiritus, velut vnum exercitum, partémque eius præcipuá. Et quidem etiam animas pias eorum qui agunt in cælo, qui quondam terras renuiſſent. Hoc maximum myſterium, primus Theologorum Moſes olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altiſſimus gentes, cùm ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Hæc ille, licet Hebraicè non ſit, iuxta numerum Angelorum Dei, ſed filiorum Iſraël. Hic igitur apparet quàm rectius, quámque ma-

Viſi angeli in acie pro ſuis dimicantes.
1. Macch. 7. 2. Macch. 11. & 15.
Præfecti angeli hominib[*us*]*.*
Angeli & Archangeli.

B gis conſentaneè Philoſophiæ, à ſummo, ac principe Deo, conſtitutam hanc prouidentiá tradiderint, non à Diis, cùm Dij ſint ipſi conſtituti, & nefas ſit, alium vllum rem tam præclaram atque illum qui mundum creauit, feciſſe. Vt qui ſitum locúmque dederit elemẽtis, multo magis ſuperas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Miniſtros autem malos, pœnis exercendis addictos, eſſe maioribus illis Angelis cæleſtibus ſubiectos, Aſclepius in definitionibus aſſeruit ad Ammonem regem. Eſſe primum multos Dæmonum choros circum radios ſolares, variis exercitibus ſimiles, non procul à ſuperis. Inde ſortiti regiones has res hominum attendere, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιταττόμενα ἐνεργοῦσι θυέλλαις καὶ καταιγίσι, καὶ πρηστῆρσι, καὶ μεταβολαῖς πυρὸς, καὶ σεισμοῖς, ἔτι δὲ λοιμοῖς, καὶ πολέμοις ἀμυνόμενοι τὴν ἀσέβειαν, A Diis imperata facientes, procellis, tempeſtatibus, conflagrationibus, terræmotibus, peſtilentia, faméque, impietatem caſtigantes. Sic ille, concordans cum litteris ſacris, immiſſiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorum ſunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus ſcribit Iamblichus, ὁ Ἐπιμενίδης ὁ πυθαγόρου μαθητὴς μέλλων ὑπό τινων ἀναιρεῖσθαι, ἐπεὶ δὲ τὰς ἐριννύας ἐπεκαλέσατο, καὶ τοὺς τιμωροὺς θεοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπιβουλεύοντας πάντας ἀναιρεῖσθαι ἑαυτούς. Epimenides diſcipulus Pythagoræ, cùm à quibuſdam eſſet interficiendus inuocatis Erinnybus & Diis vltoribus, fecit vt omnes interficerent ſeſe.

Officia angelorum, & dæmonum ſupplicia à Deo aſſignata.
Immiſſiones per angelos malos.

C *De Dæmonibus qui dicuntur ſe mulierum commercio contaminaſſe, alióſque Dæmones genuiſſe: Hos eſſe Dæmonas fabuloſos, & quaſi poeticos, non veros: & quòd is fuit multorum error.*

CAPVT XXXII.

HIS ITA declaratis, illud quoque reiiciendum, ſeparandúmque à natura Dæmonum vera, & penè inter fabuloſos Dæmones cenſendum quod non modò è noſtris quidam, ſed etiam profanæ Philoſophiæ, profeſſores plerique ſibi perſuaſerunt, de filiis illis Dei, qui dicuntur apud Moſen filias hominum vidiſſe, accenſóſque in earum cupiditate, ex eis filios genuiſſe: qui cùm dicantur Hebraice Nephelim, ab Hebræis neſcio quibus, & noſtris, vt dixi, quinetiam externè Philoſophis, Dæmones crediti ſunt, qui partem diuinam, atque humanam miſtam habuerint. Fuerúntque multi, filios illos Dei, Angelos ſuſpicati, è quibus cum multis Hebræis, Ioſephus, in ſua de Antiquitatibus Iudaicis hiſtoria: πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ, γυναιξὶν συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. Quod eſt, Multi enim Angeli Dei mulieribus miſti, contumelioſos filios genuerunt, ob virium fiduciam. Quanquam

Quibuſdã veteribus male intellectus locus ex 6. Geneſeos.
Vide Auguſtin. 15. de ciuitate D. cap. 23. Lactan. 2. c. 15. Euſeb. 5.

Zonatas hiſtoricus excuſat Ioſephum: ὁ δὲ ἰώσηπος ἀγγέλους λέγει τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων λαβεῖν, οὕτω καλέσας οἶμαι αὐτοὺς υἱοὺς Σὴθ, ὡς εὐαρεστοῦντας θεῷ, καὶ τὴν ἐκείνων πολιτείαν ἐπιτηδεύεσθαι: Ioſephus autem Angelos dicit filias hominum accepiſſe, ſic arbitror appellás filios Seth, vt Deo placentes & Angelorum vitam æmulantes. Sic ille. Sed quidquid velit, ſenſerit Ioſephus, certè alij fuere in ea ſuſpicione, vt Lactantius. Videturq́; antiquiſſimus error è libris Moſis, non rectè intellectis, hauſtus. Siquidem perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocratem, Platonem, Chryſippum, ſuperiores Theologos ſequentes, credidiſſe, Dæmones fuiſſe hominibus quidem robuſtiores, viribusq́; longè præcellẽtes, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἄμικτον οὐδὲ ἄκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληχὸς, ἡδονὴν δεχομένην καὶ πόνον: Diuinitatem, inquit, habentes neque ſynceram, neque puram, ſed cum animæ natura, & ſenſu corporeo coniunctam, voluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credidit Athenagoras Philoſophus Chriſtianus, Iuſtinus item, idem Philoſophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate vocabuli ducti, arbitratique filios Dei, Angelos, puróſque Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Heroas, vocantes eos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος amore illo, quo illi filij Dei in fœminas exarſiſſent, filióſque eximiæ virtutis, & audaciæ genuiſſent, quod in Cratylo retulit etiam Plato & Athenagoras in legatione ſcribit: καὶ τὸ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθέστηκεν. οἱ μὲν ἄλλοι αὐθαίρετοι δὴ γεγόνασιν, οἷοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔμειναν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διέταξεν ὁ θεός. οἱ δὲ ἐνύβρισαν καὶ τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ. Et quæ ſequuntur. Quæ ſunt, Similis quoque conditio fuit Angelorum. Etenim cùm eſſent omnes liberæ voluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuiſſent, conditione permanſerunt, alij & naturam ſuam, & conditionem violauerunt. Is ergo Dæmon materiæ, & formarum, quæ ſunt in ea imperator extitit, & cæteri, qui ex his circa primum æthera verſantur. Scitis autem nihil abſque teſtimonio nos prædicare, cùm nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne victi, & in concupiſcentiam prolapſi: is autem neglector, & prauus circa rerum ſibi creditarum curam, eſt inuentus. Ex his autem qui in virgines exarſerunt, nati ſunt hi qui gigantes ſunt appellati. Itaque Angeli lapſi de cælo, circa aërem, & terram, prohibiti deinceps cælum repetere, verſantur. Animi quoque Gigantum circa mundũ. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem ſenſit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibuſdam ſua ſponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaſerit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quẽ diximus principe, apud litteras ſanctas ordine cognoſcitur. Hæc illi ſenſerunt. Quæ quidem meliores doctioréſque Theologi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixiſſent, non Hieronymus, non Auguſtinus, non Gregorius Nazanzenus, nõ prudentiſſimus Chryſoſtomus. Nec difficile eſt erroris fontem agnoſcere, nec durum probare ſolitas ſacras litteras, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumq́; colẽtes. Vt de Iſraël, Ex Ægypto vocaui filium meum. Et in Exodo, Filius meus Iſraël. In Pſalmo quoque clara differentia, cùm homines ſunt filij Dei, & cùm non ſunt: Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes: vos autem ſicut homines moriemini. Ecce eoſdem filios Dei, & homines appellat: ſed filios Dei, quia creati ab illo, factique velut Dij, futuriq́; ſi Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatem delapſi, regis cęleſtis imagine denigrata. Tales erant illi eluuionis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commiſta cum filiabus hominum, ſcilicet corruptiſſimis fœminis, quæ, ſicut vxor Adam, deincepsq́; fermè omnes, ſic maritos ſuos corruperũt, vnde corruptiores filij nati, origo mali, ſanguinis pij cum impio commiſtio, propterea nati, bellicoſi, ſuperbi, contumelioſi. Hæc ſunt veriora, à natura non abhorrentia, cùm illa non abſit à fabulis Poëtarum. Nec natura fieri poteſt, nec aſſentitur Philoſophia ſpiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuiſſe. Habet enim fontem ſuum, & inferiores ortus, cupiditates, ſi deſit cauſa, deſit effectus. Vbi non ſunt membra genitalia, non eſt amor coëundi. Vbi non eſt cibus, & potus, non eſt ſperma. Vbi non fuit quærenda ſucceſſio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut ſpiritus nudi ſitire, eſurire non poſſunt, ſic Veneris libidine nequeunt inflãmari. Abſurdum quoque eſſe duo genera Dæmonum, tum ipſos Angelos lapſos in concupiſcentiam, tum animas gigantum. Fuerunt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi ſunt Dæmones: Nec caſus eorum fuit, quòd exarſerint in amorem. Erunt igitur fabuloſi Dæmones, tam quos libido rapuiſſet, quàm generati ex eis. Tales erunt, quales Hector, Achilles, Æneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Angeli appellati homines, Angelorum vitam æmulantes.

Dæmones hominib. præcellentiores.

Angeli omnes creati, liberæ voluntatis.

Angeli, quomodo facti dæmones.

Ex angelis de cælo lapſis natos gigãtes, nonnulli nimium audenter aſſeruerũt.

Filij dei, qui appellati.

Spiritus corpore nudati no poſſũt mulierib. commiſceri, & cur.

Fabuloſi dæmones.

D E F

Apud

A *Apud Orpheum cùm ſint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius eſſe, quàm bonorum, ſicut in ſacris litteris.*

Capvt XXXIII.

Cvm Plato Dæmonas ſolum bonos, cęteri ferme omnes, qui poſt eum promiſcuè bonos & malos tradiderunt, videntur Orpheum, & Chaldæos ſecuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum varia eorũ genera perhibuit, aëria, terreſtria. Verũ cùm Dæmonas bonos appellat, vt principio docui, ſentit quaſi Deos quoſdam, quemadmodũ vocat Homerus Deos, Dæmonas, μετὰ δαίμονας ἄλλους: ſed præcipuè malos ſub hoc nomine concluſit. Teſtatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerũ, & Heſiodum eſſe Dæmonas bonos & malos, mala & bona volentes, impulſores ad bona & mala. Heſiodũ verò, cuſtodes, diuitiarũ largitores. In primo tantũ nominis ſocietas, ſecundum tralatum, non verum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus: *Dæmonum nomine malos intelligi.* *Dæmones boni & mali.*

Δαίμονα τ' ἠγάθεον, καὶ δαίμονα πήμονα θνητῶν,
Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἠερίους, καὶ ἐνύδρους
Καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἰδὲ πυριφοίτους.
Dæmonáque imploro ſanctum, paritérque malignum,
B *Aërios, aqueos, cæli & conuexa tenentes,*
Terreſtres, infernóſque, circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet veri, quod ex priſcorum conſtitit Theologia, vt Dęmones boni non ſint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodũ ſunt boni, & mali, ſic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud Homerũ ſunt Dij, iidémque Angeli, quod ſuprà monſtratum eſt. Vtq; tyrannus commune fuit omniũ imperatorum, regúmque bonorum, ac malorum nomen, poſtea ad malos ſolos recidit, ſic Dæmon commune cæleſtibus, excluſisq; è cælo nomen, recidit ad excluſos tantum, ac ſceleratos. Dæmon igitur ſanctus, & Dæmones cæleſtes ſunt Dij. Dæmonas autẽ aërios, & aqueos, terreſtres, ac ſubterraneos nullo genere, ſed loco duntaxat differentes, agnoſcunt etiam noſtri, ratioq; oſtendit, qui ſunt aërij, qui per aëra ferantur, poſſe terras petere, rotóque in mundo verſari, quod ab eis appellatur πυριφοίτους. Sceleratiores autem corruptioréſque fuiſſe in Dæmonibus quoſdam, ſicut in hominibus malis, ſunt aliis alij nequiores, hisq; daras pro meritis infernas ſedes, etiam noſtra Theologia, ratióque agnoſcit, Tenebras exteriores, earumq; habitatores Dæmonas appellans. Rurſum non refugiens, imò docens eſſe Dæmonas etiam aërios, & in cæleſtibus, quod eſt in aëriis. Hæc igitur partitio vera eſt, ſi modò ſanè, rectéque intelligatur. Illud adeo mirum in Orpheo, quòd totus denique inclinat in ſententiam, Dæmonas eſſe malos, eóſque flagellis Deorum caſtigari. Nam in hymno ad Titanes: *Dij & Angeli iidem Homero.* *Dæmones loco differẽtes.* *Dæmones aliꝭ nequiores aliis.* *Dæmones malos, flagellis Deorum puniuntur.*

C Δειμαίνουσι δὲ σοῦ ῥοίζης μάστιγος ἀπειλὴν,
Δαίμονες, ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι.
Ψυχαῖς ἡμετέραις διεραῖς κακὰ πορσύνοντες
Ὄφρ' αἰεὶ κατὰ λαῖτμα βαρυσμαράγου βιότοιο
Σώματος ὁ τλήνσιν ὑπὸ ζυγόδεσμα παθοῦσαι
Ὑψιτενῆς δὲ κεύθοιτο πατρὸς πολυφέγγεος αὐλῆς
Ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἀνογεῦ
Κέκλυθι δὴ καὶ μὲ κάθηρον ἁμαρτάδος αἰὲν ἀπάσης,
Δέχνυσο δ' ἱκεσίην πολυδάκρυον, ἐκ δὲ μελεγκοῦ
Ῥύσο χηλίδων.
Exhorréntque tuum rapidum, durúmque flagellum,
Dæmones humani hoſtes, atque feri, atque maligni,
Qui noſtris animis vacuis infanda miniſtrant,
Vt ſemper diram vitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, ſemper vincliſque retenti,
Excidat vt nobis ſummi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Vides eũ Dæmones humani generis hoſtes dicere mala, nequitias ſuggerentes, volupta-

tibus, illecebriſq; mundi, animos irretientes, vt obliuiſcantur curiæ cæleſtis, quam vocat D
πολυφεγγῆ, luminoſam, radioſam: orátque vt ei ab eorum inſidiis liceat viuere ſecuro.

Dæmonas ab antiquis Philoſophis proditum, dare pœnas toto mundo perſecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cælo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis ſcripſiſſe. Zoroaſtrem principem malorum quendam prodidiſſe. Nomen Dæmonis eis proprie malorum eſſe.

Caput XXXIIII.

Dæmones ſcelerũ dant pœnas, iuxta Empedoclem.

ESSE verum & conſtans priſcos potius malos, quàm bonos Dæmones credidiſſe, etſi, vt Plutarchus quoque teſtatur, Homerus eo nomine vtatur promiſcuè, ἐπίτε χρηστῶν καὶ φαύλων, ſuper bonis, & malis, apparet vel inde (éſtque mirabile, vt cum litteris ſacris congruat) quod Empedocles priſcus Theologus autore Plutarcho Dæmones vti nequam & malos, ſcelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totóq; mundo exagitati, vndique repelli, nuſquã admitti, ſcriptum reliquit: ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίκας φησὶ διδόναι τοὺς δαίμονας, ὧν ἐξαμάρτωσι καὶ πλημμελήσωσι. Idq; Empedocles cecinit his carminibus: E

Αἰθέριον γὰρ σφε μένος, πόντον δὲ διώκει
Πόντος δ' ἐς χθονὸς οὖδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὖθις
Ἠελίου ἀκάμαντος, ὁ δ' αἴθερος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες.
Aetherius motus in pontum deucit illos.
Pontus at in terram pellit, ſed terra remittit
Ad Solem rapidum, is vbi fit conuerſio cæli:
Ex alióque alius fugat, execrantur & omnes.

Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod noſtræ ſalutis autor: Videbam Satanam ſicut fulgur deſcendentem de cælo. Et, Non eſt amplius inuentus locus eis in cælo. Quæ declarat ipſe melius Plutarchus, comparans in libro de non fœnerando, eum qui fœneratur, Dæmonibus hiſce vagis: ἀλλὰ πλαζόμενοι καθάπερ οἱ θεήλατοι καὶ οὐρανοπετεῖς ἐκεῖνοι τοῦ ἐμπεδοκλέους δαίμονες αἰθέριον γάρ σφε: Quemadmodum illi labentes è cælo, diuinitúſque exagitati Dæmones Empedoclis, vagantur debitores fugientes conſpectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere Dæmones vagos, cælóque labentes. Addidit autem ex ſe Plutarchus (Neque enim par eſt Empedoclem retuliſſe) hanc perſecutionem Dæmones, & fugam pati, donec caſtigati, & expiati, iterum locum naturalem, & ordinem recipiant. Credendum eſt, hoc eos perenniter pati, Niſi quod veriſſimum eſt, cùm ſcelus perpetrarunt, cùm homicidij, belli, mali alicuius autores fuerunt, diuina ſapientia tantas imponit pœnas ad ſupplicium, quanta fuit ſceleris magnitudo, nec minus luunt pœnas flagitiorum quotidie quàm parata ſunt impiis, pro nequitiis, pondera pœnarum. Hic admirabilis eſt priſca Theologia. Ex hac igitur fertur & Pherecydes de caſu eorum ſcripſiſſe. Ex eadem antiquiſſima Theologia, multa de Dæmonibus conſtant myſteria. Conſtat eos duntaxat malos agnouiſſe. Vt noſtræ litteræ docuerunt eſſe cæli & terræ totiúſque Naturæ, omniúmque bonorum, omnium rerum exiſtentium autorem Deum, ex aduerſo Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & autorem alicuius rei, ſed ſcelerum tantum, malarum ſuggeſtionum, qua ex re vocatur in noſtris litteris κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non ſcilicet cæli, terræ, Naturæ, ſed malarum opinionum, errorum, ſcelerum, flagitiorum. Simile quid traditum eſt in Theologia vetuſta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutarchus, ſed malè poſtea à nonnullis intellectum eſt: Duos, inquit, Deos inuicem aduerſarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Aliique vocant hunc bonorum autorem ἀμείνονα θεὸν, τὸν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὥσπερ ζωροάστρις μάγος: Meliorem Deum, alterum autem Dæmonem, quemadmodum Zoroaſtris Magus, quem quinque millibus annis ferunt bellum Troianum anteceſſiſſe. Hæc igitur docent, Dæmones eſſe tantum malos, quorum princeps ab antiquiſſima Theologia, ſuomet nomine vocatus eſt Dæ-

Dæmones vagi, cælóque labentes.

Deus, auctor omnium.

Satã, cur princeps mundi appellatus.

F

A eſt Dæmon. Ex deſcriptione quoque noſcitur, Dæmon ipſe malus, ſcelerum autor, qua deſcripſit cum Zoroaſtris, vt appareat priſcos de Dæmonibus, omnia ferme tenuiſſe, atque poſteriores. Deſcribit enim autorę Plutarcho Zoroaſtris eum, quòd primũ illum ſummum Deum, rerum creatorem dicebant lucem, ardorem: aduerſarium autem ſimilem eſſe σκότει καὶ ἀγνοίᾳ, tenebris, & inſcitiæ. Sed ſuperſtitioſè iuſſit Zoroaſtres, & velut Magus propitia ſacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ: poſteriori autem hoſtias triſtes, malorúmque depulſorias. Et in ſacrificio dicit Plutarchus eos inuocaſſe ᾅδην, inferum, & tenebras, cum ſanguine lupi, in loco tenebroſo. Eóque ſecundum apparet Satanam eis fuiſſe, quod pugnante bono, & malo, tandem ſuperari à bono malum, & ſuccumbere dicebant. Cætera, quæ non ſanè intellecta Perſæ & Manichæi ſuper hac re confixerunt, relinquantur illis. Nos veritatem à ſuperſtitione, & mendacio duntaxat ſeparare conamur. Perhibet etiam Plutarchus, Pythagoricos Typhonem vim Dæmoniacam credidiſſe. Verè & rectè. Eſt enim Typhon ventus turbulentus, tempeſtuoſus, euerſor, ſtrages edens. Talis eſt Dæmon peſſimus. Proinde dictus Hebraicè shadaim, euerſor, deſtructor. Ex his igitur luce clarius cõſtat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis eſſe potius malarum poteſtatum. Conſtat etiam priſcam Theologiam audiſſe tradidiſſéque eos malos, ſcelerum autores, & inuentores, odio haberi ab omni mundo, vndique velut immundos, nequiſſimos repelli, nuſquam eis locum eſſe, quo conſiſtant. Eóque ſimili modò Seruator dixit, eos ambulare per loca arida, & inaquoſa, requiem

Dæmon autor ſcelerum.
Deus, lux, ardor.
Dæmon, tenebrarum & inſcitiæ nomine nũcupatus.
Typhon, vis dæmoniaca.
Marc. 12.

B quærentes & non inuenientes. Conſtat igitur, Dæmonas etiam priſcis potius malos quàm bonos fuiſſe. Communicationem nominis ſi quando bonæ poteſtates dicantur Dæmones, non eſſe communicationem, ſocietatémque naturæ. Nec in eodem genere Dæmonum, bonos eſſe ac malos, vel eoſdem, modò bona, modò mala volentes. Tantum nomen commune Naturæ ſcorſum variæ. Eorum prauitatem experti ſunt homines ſæpe. Eóque Xenocrates autore Plutarcho cenſuit, turpia ſacrificia, neque Dijs, neque Dæmonibus bonis congruere, ſed eſſe quaſdam in vniuerſo naturas magnas, & fortes, δυστρόπους καὶ σκυθρωπάς, peruerſas, & truculentas, quæ delectentur iſtiuſmodi ſacrificiis, quæ conſecutæ, nihil prætereà mali faciant. Ex hac deſcriptione noſcuntur Dæmones mali, vocati ſimili modo κοσμοκράτορες, à noſtris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius ſeculi. Hæ ſunt Naturæ magnæ, & fortes, peruerſæ, truculentæ. Quicunque igitur eos bonos putauerunt, partim ab ipſis de quibus ſermo eſt, decepti ſunt, partim nomine Dæmonum Deos ipſos appellarunt, velut non propriè homines vocantur Dij.

Alij boni, alij mali dæmones: ſed poſtremi hoc dæmonum nomine rectiùs appellantur.
Dæmones ſacrificiis delectantur.
Ephes. 6.

Dæmonis nomen apud priſcos malorum eſſe. Vera eorum deſcriptio apud Philoſophos veráque cognitio: eos eſſe aërios, vagari per omnem mundum, Deo perſequente dare pœnas.

C

CAPVT XXXV.

CLARAE quoque coniecturæ ex Philoſophis occurrunt, nomen Dæmonis eorum eſſe, quos ſcelerum vltores, truces impiorúmque carnifices inſtituit Deus. Idem enim Plutarchus in eo, qui inſcribitur de his, qui ſerò à Deo puniuntur, ait impios & malos: τούτους δίκῃ μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Iuſtitiæ, ſiue pœnis Dęmonem tradere, poſt mortem. Et quòd in Galba facit eos ſcelerum autores, cùm Centurionem milites obiurgantem inducit, qui toties ad proditionem imperatoris mutarentur, nulla ratione, boníque delectu, ſed modo Dęmonis alicuius impulſu: κατ' οὐδένα λογισμὸν, οὐδ' αἵρεσιν ἀμεινόνων, ἀλλὰ δαίμονός τινος αὐτοὺς ἐκ προδοσίας εἰς προδοσίαν ἐλαύνοντος. Et cùm ait de generatione animæ in Timæo Platonis proponens ſententias Philoſophorum de principiis: Zoroaſtres, inquit, ponit θεὸν καὶ δαίμονα. Hic apparet Dæmonem ex aduerſo opponi Deo, noménque hoc eſſe malorum. Et cùm ait de Mileſiis mulieribus, quibus inſolitum malum accidiſſet, vt ſeipſas interficerent, καὶ τὸ κακὸν ἔδοξε δαιμόνιον εἶναι, καὶ κρεῖττον ἀνθρωπίνης βοηθείας: Dæmoniacam fuiſſe calamitatem & pluſquam humanam. Et quod ait hominem per viſionem, in regione pœnarum vidiſſe τοὺς δαίμονας ὁμοῦ καθημένους ἐν σχήματι τριγώνῳ πρὸς ἀλλήλους τὰ ῥεύματα μέτρους ποῦ ἀνακε-

Dæmones, impiorum carnifices.
Dæmonem ex aduerſo opponi Deo.

ἐμιῦντας, Tres Dæmones ſimul ſedentes in figura triangulari, inuicem ſtagna illa, qui- D
bus animæ verſantur, miſcere, quibuſdam menſuris. Et quod Dæmonas neſcio quos prę-
fectos ſuppliciis, in ſtagna illa mergere & attrahere dicit animas, καί τινας ἐφεστῶτας δαίμονας.
Et quod ait in libro de non iraſcendo, τὸ δὲ κολαστικὸν, ἐριννυῶδες καὶ δαιμονικὸν οὐ θεῖον δὲ οὐδ᾽ ὀλύμ-

Dæmon & Erinnys. πιον: Caſtigare, torquere, Erinnyum, & Dæmonum eſſe, non eorum, qui diuini ſunt, cælúmque tenent. Hoc conſtat, eſſe Dæmonem atque Erinnym eundem, & qui torquent, vexántque, non Deos cęleſtes eſſe: tormenta, non eſſe bonorum. Ex his igitur claret, vexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos eſſe, nec bonos, nec datam eis hanc prouinciam vti bonis, ſed vt impuris, prauis, miniſtris immundis, quippe quos tormenta delectant. Eóque coarguitur falſum, quod idem Plutarchus in libro de defectu oraculorum: γίνεται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας: Sunt enim ſicut in homi-

Error Plutarchi. nibus, ſic in Dæmonibus diſcrimina virtutis, & vitij. Dico ex tua ſententia ô Plutarche, non eſſe verum. Facis enim Dæmones eoſdem atque Erinnyas, ſuppliciáque exercere dicis eorum eſſe, qui cælum non habitent. Ergo non ſunt hæ, neque poſſunt eſſe differentiæ, malis, fœdíſque miniſteriis fungentibus. Ex hoc etiam apparet vera eorum declaratio, & confutatio, quæ dicit in libro de defectu oraculorum. Primum cùm ait Dæmones eſſe mediam naturam inter Deum, hominémque habentes affectus humanos, & potentiam Dei: ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ, καὶ θεοῦ δύναμιν Quomodo virtutem

Nihil commune Deo & Dæmoni. Dei, ſi tantum mali, improbi, nequiſſimi tortores, carnifices, vt ſuperius dicebas, cùm hoc fœdum miniſterium negares eſſe Deorum? Nihil igitur te teſte commune Deo, & E
Dæmoni. Dæmon tortor, Deus ſemper beneuolus, placidus. Sic falſum, quod eodem libro, tanquam in medio Deorum, & hominum, excipientes affectiones mortales, neceſſariáſque mutationes, quos Dæmonas arbitrantes, & nominantes, bene habent ſecundum morem patrum colere. O Plutarche, quo te rapit oratio, tibi ipſi te aduerſari non cernis? Non ſunt neceſſariæ mutationes in Dæmonibus. Neque enim tales creati

Dæmones ſuã ipſi naturam deprauarunt, alij à Deo creati. fuerunt, ſed ſe tales ipſi reddiderunt, deprauantes naturam ſuam. Quid enim neceſſitatis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus eſt, ſi velut tortoribus impiorum, carnificibúſque fuit eis opus? Iam hæc non eſt bona natura, nec ei cum Deo ſocietas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem tu ipſe pronunciaſti, nulla ratione diuinum eſſe τὸ κολαστικὸν, quod cruciat, vexat, torquet. Longè à Diis diſiunctiſſimum, cæleſtia templa tenentibus. Nórant igitur audierántque Dæmonas eſſe poteſtates improbas, malis inhiantes, ſed cauſam cur tales eſſent, neſcie-

Dæmonum prauitas eſt fortuita, non naturalis. bant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Errórque eſt manifeſtuș. Non enim Deus opera ſua tam triſtia, tam dira, nefandáque feciſſet, qualia norunt illi, confeſſi〈que〉 ſunt eſſe Dæmones. Eſt'ne probabile, Deum creaſſe monſtrum illud, cuius à doctiſſimo vate natura deſcribitur?

Æneid. 7.

Tu potes vnanimes armare in prælia, fratres,
Atque odiis verſare domos, tu verbera tectis,
Funereáſque inferre faces, tibi nomina mille, F
Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
Disiice compoſitam pacem, ſere crimina belli.

Superius autem,

Luctificam Alecto, dirarum ab ſede ſororum,
Infernísque ciet tenebris, cui triſtia bella,
Iræq; inſidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe Pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum, tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Deus non eſt autor mali. Veritas igitur eſt, eiuſmodi naturam Deum minimè feciſſe, ſed eam ſe talem reddidiſſe. Neque enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, violentos, improbos, ſed cùm boni, & ſine crimine ancipitéſque creati eſſent, & electionis liberæ, maluęrunt eſſe tales, quàm boni. Veriora ſunt igitur quæ eodem libro, ab eodem dicuntur, has improbitates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod ἰσχυροὶ καὶ βίαιοι δαίμονες ἐξαιτούμενοι ψυχὴν ἀνθρωπίνην περιεχομένην σώματι, καὶ διὰ σωμάτων ὁ μηλῶν οὐ δυνάμενοι ταύτῃ, λοιμούς τε πόλεσι, καὶ γῆς ἀφορίας ἐπάγουσι, καὶ πολέμους, καὶ στάσεις, ταράττουσιν, ἄχρις οὗ λάβωσι. καὶ τύχωσιν οὗ ἐρῶσι. Quæ ſunt, Fortes, & violenti Dæmones, expetentes animam humanam corpore circundatam

A cundatam, & per corpora ei miſceri non valentes, peſtilentias vrbibus, annonæq́ꝫ caritatem adducunt, bella, ſeditiones turbant, donec quam amant, potiantur. Hæc ſunt veriota. Quo fit clarum nihil Dæmones habere diuinum, ſolúmque hoc eſſe nomen malorum, improborum, noxiorum. Omniáque hæc conueniunt cum noſtris, eo excepto, quod non expetunt animam Dæmones vt amatores, ſed vt odio habentes, vt crucient, obſideant. Quod etſi Plutarchus hic non fatetur, aliis tamen fatetur locis, cæterique congruunt, Chaldæi, Triſmegiſtus, Orpheus. Vera ſunt & illa, fugas, raptus, ſeruitia, non Deorum, ſed Dæmonum eſſe. Malim tamen hæc neque Deorum eſſe, neque Dæmonum, ſe fabuloſa. Ea veriora, Dęmones oraculis præfectos, τοῖς περὶ τὰ μαντεῖα, καὶ χρηστήρια τεταγμένοις δαιμονίοις. Et illa maximè vera, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρέτας θεῶν, quod Dæmones ſint miniſtri Deorum. Hoc maximè verum, Sunt miniſtri, carnifices Dei, nihil cum Deo commune, ſed tantùm miniſtri, mancipia, iuſſi faciunt, permittuntúrque facere mala. Sed quod diſplicet Plutarcho, mihi placet, nonnullos ſenſiſſe iuxta ſuperiorem Empedoclis ſententiam, Dæmonibus ineſſe ἁμαρτίας καὶ ἄτας, καὶ πλάνας θεηλάτους, peccata, & noxia mala, perſecutionéſque diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet eſſe verum. Et idem Plutarchus in eo, qui inſcribitur de Iſide, & Oſiride, oſtendit hanc ſibi placere ſententiam. Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina poteſtas eos inſectatur. Quod ipſe Dæmon confeſſus eſt: adducitur à Lactantio:

Cur Dæmones animam expetant.

Dæmones, miniſtri & carnifices à Deo conſtituti.

Lib.1.cap.7.

Δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα, καὶ περὶ πόντον,
B *Ἀχθέματοι, δέμονται ὑπὸ μάστιγι θεῖα.*
Dæmones errantes per terras, & mare ſemper,
Aeternas pendunt diuino verbere pœnas.

Hoc, vt vidiſti, ſuperius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmones. Quod noſter expreſſit magis, vt ſit mirus conſenſus: Aduerſarius veſter Diabolus circuit quærens quem deuoret. Et Satanas in Iob: Circumiui terras, & perambulaui eas. Illud admirabile, quòd externi Philoſophi, ipſiq́ꝫ etiam Dæmones confeſſi ſunt ſe flagellis Dei, verberibúſque torqueri, vt ſceleſtos ſcilicet, & peccantes, nocenteſq́ꝫ. Neque enim impune nocent mortalibus. Eodem libro Plutarchus dicit non ſolum Empedoclem, ſed & Platonem, & Xenocratem, Chryſippum, & Democritum Dæmones malos credidiſſe: qui cùm ſimulachra bona precaretur, indicaſſe, alia praua eſſe, καὶ μοχθηρὰ, ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὁρμὰς, Et ſceleſta habentia electiones quaſdam & cupiditates. Vera quoque & illa, vt ſtupeam Titanica, & Typhonica, quæ circunferantur, fuiſſe pugnas Dæmonū, contra Dæmones, fugáſque ſuperatorum, ἢ δικαιώσεις ὑπὸ θεῶν ἐξαμαρτόντων, aut iudicia Dei, contra eos, qui peccauerunt. Hæc inquam vera. Vt congruunt cum noſtris dicentes flagellis, iudiciiſq́ꝫ Dei Dæmones exagitari? Quocirca ſuperius vocabat eos θεηλάτους θεραποντεῖς. Et illa vera, vt ſuperius, ἐφισταμένων καὶ ἀπολιπόντων τὰ χρηστήρια δαιμόνων, Abſceſſiſſe, deſeruiſſe Dæmones, oracula. ecce Dæmonum oracula erant. Hinc ſe præcipitem dedit, eodem autore, aliquádo Pythia, dæmoniaco furore correpta. Idemq́ꝫ
C in eo, qui eſt de deuoratione carnium, declarat nomen Dæmonis malorum eſſe cum ait: τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἄτακτον, καὶ βίαιον οὐ θεῖον ἀλλὰ δαιμονικὸν, οἱ παλαιοὶ τιτᾶνας ὠνόμασαν, καὶ τοῦτο ἐστὶ κολαζόμενον, καὶ δίκην διδόντος. Nam quod in nobis eſt irrationale, citra ordinem, violentúmque, non diuinum, ſed dæmoniacum, veteres Titanas appellarunt, Et hoc eſt eius qui plectitur, dátque pœnas. Vides Dæmonem, violentum, irrationalem inordinatum. Hæc eorum natura, hæc naturæ deſcriptio. Vt poſſis eam ſic ex Plutarcho deſcribere, Dæmones natura ſunt irrationalis, inordinata, temeraria, violenta, quæ dat pœnas ſemper, & caſtigatur. Id quoque euidentiſſimum argumentum, nomen Dæmonis, malorum potius fuiſſe priſcis, non bonorum, naturámque prauam eorum cognitam eos habuiſſe, quod in Sympoſio ſeptem ſapientum idem Plutarchus dictum refert in conuiuio, optimam, vtiliſſimámque rem Deum, βλαβερώτατον δαίμονα, nocentiſſimam Dæmonem. Chryſippúſque eodem autore de rebus Romanorum, φαῦλα δαιμόνια περινοστεῖν, Errare circum, mala Dæmonia: quibus vti carnificibus, malorúmque vltoribus vtatur Deus. Ex priſcorum igitur Philoſophia, hæc de Dæmonum natura ſcitu digna conſtant: Eos eſſe aërios, vagari, rapi, turbari per omnem mundum, perſequente Deo fugere, peccaſſe, & peccare, ſcelerum luere pœnas, Dei flagellis verberatos, Exitiales, nocentiſſimos eſſe. Ex his item poſſet corrigi ipſe idem Plutarchus, qui non animaduerterit, quæ totis libris ſuis variè tradiderit. Nam in libro de fato, triplex eſſe fati genus dicens, de tertio ſcribit:

Dæmones vagantur per omnia.
Matt.12.
1.Petr.5.

Titanes, & Titanium nomen Dæmoniacum.

Qualis natura dæmonum.

Mali dæmones non ſunt hominum cuſtodes.

Calumniam Deo facit, qui Dæmonas præfectos hominibus eſſe dicit.

Tertium inquit, ſatum iure dicatur, prouidentia, curáque Dæmonum, qui circum terras præfecti ſunt cuſtodes, & proſpectores rerum humanarum. Hoc igitur multipliciter eiuſmet autoritate coarguitur. Tum quod vbique cernitur ire in eam ſententiam, Dæmones eſſe malos, hocque nomen ferè malorum eſſe & improborum, ut exempla ſuperius docuerunt: Tum ipſa eius clara verba ſunt, quibus hæc refellas. Hos enim Dæmones, quos dicit cuſtodes, cum ferat circum terras verſari, conſtat eſſe Dæmones illos vagos, cælóque cadentes, Deo perſequente terga dantes vbique, apud Empedoclem. Eóque dicūtur in terra verſari. Boni tum in terris verſantur, tum redeunt ad ſuperos, ſuntq́; cæleſtes. Iam verò Dæmones hi ſunt, quos ipſe contra Chryſippum negat vt improbos rerum humanarum datos cuſtodes, hæc dicens, τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ προνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ. Et quæ ſequuntur. Adhibitos inquit eſſe Dæmones improbos ad eiuſmodi gubernacula, quomodo non eſt Dei calumnia, velut regis, malis, vecordibúſque ſatrapis, & prætoribus credentis prouincias, eosq́; permittentis, in optimos neglectos debacchari? Benedictus ſis Plutarche, aurea verba fudiſti. Cum Dęmones omnium ferè conſenſu Philoſophorum ſint improbi, rabidi, violenti, irrationabiles, vagi, calumniam Deo facit, qui cenſet eum rebus humanis eos præfeciſſe, in quibus neque ratio ſit, neque prouidentia, ſed furor tantum, truculentia, ſitiſque nocendi, vt leonibus, viperis. Vera igitur duntaxat quæ Chryſippus ſenſit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μᾶλλον ὃ λέγουσιν εἶναι ῥωμαίων ἀληθές ἐστι, καὶ Χρύσιππος οἱ περὶ χρύσιππον. οἴονται φιλόσοφοι, Et quæ ſequuntur. An potius, inquit, verum eſt, quod quidam Romani ſentiunt, & Chryſippus Philoſophus prodidit, praua Dæmonia circumire, quibus Dij vt publicis carnificibus, aduerſus improbos, impióſque homines vtantur? Sic lemures & lares Erinnyci quidam ſint infeſtique Dęmones domuum, rerúmque geſtarum exploratores. Hæc vera ſentiebat Chryſippus ab anterioribus Philoſophis manantia. Errantes igitur, circúmque euntes illi Dæmones, ſunt illi mali, improbique carnifices hominum, noſtris calumniis inuigilantes, merito vocati Diaboli, ſitientes necem, cladéſque, tanquam publicorum facinorum vltores. Huiuſmodi traduntur in ſacris litteris, & hæc eorum munera ferunrur accuſandorum criminum, plectendorum malorum, in hoc quidem mundo multo validius in futuro. Vides quanta Philoſophiæ cum litteris ſacris concordia? Nam Chryſippus multis ante Euangelium floruit annis. Tradidit autem Seruator, prodiderunt Apoſtoli toto orbe, perſpicuúmque fecerunt, quod à Philoſophis quidem, à ſæculis ſuperioribus veniens dicebatur, ſed obſcurè, dubiè. Nam ſuper eo dubitat Plutarchus.

Diuinationem, vaticiniáque & oracula ab halitu terreſtri fieri non potuiſſe. Ariſtotelem, Plutarchum, Ciceronem iſta ſuſpicatos, ſe ipſos declarare, contrarias rationes opponentes.

CAPVT XXXVI.

Lib. 1.

Magnum Pana mortuum Tiberij tempore, Plutarch. tradit, ſed quàm verè et Philoſophicè, noſtri videbimus.

ILLVD inſuper quod ab Ariſtotele, Plutarcho, noſtro Cicerone affirmatur, diſquirendum eſt, an diuinatio, quam Dæmones enuntiauerunt, quæq́; fuiſſe fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Ariſtoteles refugiens fortaſſe Dæmones ſubſtantias ſeparatas confiteri, redditurúſque oraculi Apollinis rationem in libro de mundo, perhibet, exhalationes terreſtres, varias efficere affectiones: ὧν τὰς μὲν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας, τὰς δὲ ἀτροφεῖν, τὰς δὲ χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν λεβαδίᾳ: Quarum aliæ diuinos furores iniiciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt vaticinari, vt oraculum Delphicum, & id quod eſt in Lebadia. Hanc Ariſtotelis autoritatem Marcus noſter in Diuinatione ſecutus, Nam terræ vis, inquit, Pythiam Delphis incitabat. paulò antè, Poteſt autem, inquit, vis illa terræ, quæ mētem Pythię diuino afflatu concitabat, euanuiſſe vetuſtate, vt quoſdam exaruiſſe omnes, vt in alium curſum contortos, & deflexos videmus. Sed vt vis acciderit, Magna enim quæſtio eſt. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quòd oracula iam toto orbe ſiluiſſent, auditúmque ſub Tiberio Cæſare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitratur, de-

A tur, defunctum, voluit eam afferre rationem, quòd halitus ille terræ, quemadmodum omnia terreſtria, vt fontes, vt metallorum venæ, potuerit deficere, & diuinatio oraculorúmque, præcipuè Delphici, tanta celebritas interpollari: ἡ δὲ γῆ πολλῶν μὲν δυνάμεων πηγὰς ἀνίησιν ἀνθρώποις, τὰς μὲν ἐκστατικὰς, καὶ νοσώδεις, καὶ θανατηφόρους, τὰς δὲ χρηστὰς, καὶ προσηνεῖς, καὶ ὠφελίμους, ὡς δῆλα γέγονται πεῖρα προστυγχάνουσι, τὸ δὲ μαντικὸν ῥεῦμα, καὶ πνεῦμα, θειότατον ἐστὶ, καὶ ὁσιώτατον: Terra, inquit, plurimarum aliarum facultatum fontes hominibus edit. Quarum ſunt aliæ arripientes in exceſſum, aliæ morboſæ, & mortiferæ, aliæ vtiles, & clementes, & iuuantes, vt his qui periculum fecerunt, claret. Fluxus autẽ diuinatorius, & halitus, ſeu ſpiritus, diuiniſſimus eſt, & ſanctiſſimus. Tum Plutarchus proſequitur: Diuiniſſimus eſt, ait, is ſpiritus, ſiue per aëra, ſiue cum humida ſcaturigine feratur. Cõmiſtus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam inſolitam, & inuſitatam, de cuius proprietate clarè pronunciare, perdifficile, coniectari tantum ratio poſſit. Quippe caliditate, & diffuſione poros aperit quoſdam, rerum fururarum imaginatorios. Sicut cùm vinum incaluiſſet, multas alias commotiones facere ſolet, reuelaréque arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & inſania, plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem. Cum animis concalefactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens, ſæpenumero auertit, & extinguit diuinationem, furorémque diuinum. Denique concludit Plutarchus, haud mirum videri debere, multis è terra exhalatiouibus ſurgentibus, has ſolas in Delphis animas ad diuinandum diſponere, & ad concipienda futura.

B Atteſtari enim huic rationi, etiam quæ de eo oraculo fama publica ſit. Eam enim vim manifeſtam cuidam paſtori, qui caſu eò deueniſſet, fuiſſe, deinde vocibus quibuſdam diuinis editis contempſiſſe, qui acceſſiſſent, poſtea euentu probatis, quæ is dixiſſet, admirari cœpiſſe. Hæc & id genus multa propoſuit Plutarchus, ſed tam dubius, & varius, quàm varij, qui hæc apud eum differunt. Quorum non alia nobis petenda ex ratione con futatio, quòd apud eum ab alio in contrarium differenre, diſſoluuntur. Si vis terreſtris, & exhalatio incitaret, cur non omnes accedentes, aut ſi non omnes, ſaltem è tot millibus, aliquot, cur ſola virgo Pithia incitabatur? Quam tandem ob cauſam, in omni vita caſtam, & incorruptam eam ſeruarent? Cur non homines robuſtioris, melioriſque ingenij, ea vis arriperet? Et paſtor ille dictus Coretas, non erat cæteris multis paſtoribus, & caprarius diſſimilis, ſi modo id non ſit inane commentum, & fabula, vt ipſe arbitratur. Eam quoque rationem idem proponit, quòd cùm tot bonorum autor fuerit illud oraculum bello & vrbibus condendis Græciæ, indignum ſit referre temeritati hanc rationem. Hæc igitur eſt vera, ſicut & ſuperior, & valida ratio. Sicut enim mentem, & intelligentiam ſapientiſſimi quique immortalem dixerunt, quòd à nullo elementorum haberet originem, & quòd operationes eius longe diſtent ab operationibus terreſtribus: & Ariſtoteles in libris de Generatione animalium, & in libris de Moribus, mentem exterius venire, quoniam non à ſemine naſceretur, & quòd ex operationibus manifeſtis, facultates, & fontes occultos diiudicamus, pronuntiauit, eáſque operationes alterius

Commentum id certè fuit & illuſio cacodæmonis.

Indignũ fuit referre temeritati oraculũ.

De generat. anim. 2 cap 3.

C generis, quàm ipſius compoſiti oſtendit: ſic ex oraculorum operationibus apparet terram tales halitus edere non poſſe. Spiritualis enim eſt omnis diuinatio, & mentalis: halitus autem etſi diſponere animum, & in furorem agere, quemadmodum vinum poſſit, puritatem tamen illam vaticiniorum efficere vnquam. Furor ac dementia, & à ſenſibus abſtractio fiat ab halitu, & à vino, at prædictio, quæ non ſolum mens eſt, ſed & humana mente melius, à terreſtri principio excitari, quis ſibi perſuadeat? Rationem igitur ex Ariſtotele ipſo, & Plutarcho claram deduces, ſi volueris Ariſtotelem refellere: Dicis ô Ariſtoteles in libris illis mentem ſolam diuinam eſſe, ſolam exterius ingredi, ſolam ſeparari, cæteras animas non ſeparari, ſed à ſemine, & ſpiritu terreſtri, qui eſt in ſemine, naſci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriuſq; omnino generis, quàm aliarum animarum, ſenſitiuæ, vegetatiuæ, cognoſcis, & ſimiles operationibus, quæ fiunt à diuinis, cæleſtibúſque animis, præcipuè ipſo Deo, quæ dicuntur, ratio, conſilium, ſolertia, multiplex cogitatio. Diuinatio autem non ſolum hæc ipſa eſt, ſed etiam diuinius, & excellentius. A terreſtri igitur vapore non dependet. Neque enim etſi phrænetici, & melancholici, aut ebrij & dementes aliquid vnquam inuſitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, viderúntque futura, vt quod minimum eſt, & fortuitum, referas in rationem certam, ac ſtabilem, aut tales etſi ſimiles, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à ſenſibus in aduentu numinis abſtrahebantur, cadebántque penè mortui,

Spiritualis et mentalis eſt diuinatio omnis, nõ terrea.

Non pendet à terreſtri vapore diuinatio. Prophetantes à ſenſibus abſtrahebantur.

1. de Diuinatione. túncque prophetabant. Et Marcus ipſe Tullius, refert eodem loco vim Naturæ Sibyllam, ſicut vis terræ Pythiam, incitaſſe. Quæ eſt enim hæc vis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etſi Naturæ vis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo ſegregat? Igitur ſatis his rationibus erit ad refellendam illam Ariſtotelis ſententiam, vt Ariſtoteles Ariſtotelem oppugnet, & ex verbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam eſt ratio apud Plutarchum in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem: Quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, vt eam prouidam rerum futurarum efficiat, vt non modò cernat multo antè, ſed etiam numero, verſúque pronunciet? Eadem ergo vaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, vt quam des vni, neceſſariò des & alteri. D

An oraculum Apollinis à bono vel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, ſignaq́ eius. Quòd ſæpe Deus ſpiritibus, hominibúsque improbis vſus eſt ad prædictionem futurorum.

CAPVT XXXVII.

Ab Apollinis oraculo multa bona, & impoſtura nulla.

ET QVONIAM huc deuenimus, de oraculo Apollinis veſtigandum. Nam multa bona bello, paceque autore Plutarcho Græcis attulit: rurſum multa obſtant, quo minus in numero bonorum, ſpiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus beneuolentiam, æquanimitatem, prouidentiam eius agnoſcas: in contrarium multa deprehendas, partim impoſturam oraculi, partim autorem eius non fuiſſe ſpiritum bonum, teſtantia. Prima igitur ratio, ſpiritum illum in numero bonorum non habendum, ab ipſis Philoſophis exhibetur. Nam cùm pudenda, ventrémque muliercularum, aut Deum, aut animos diuinos ſubiiſſe, ſentire nefas aſſeuerent, oraculum autem Apollinis ex ventre mulierculæ funderetur, Philoſophorum certe tatione, non erat ſpiritus ille è numero bonorum. Plutarchus igitur: εὐηθες γάρ ἐστι, καὶ παιδικὸν κομιδῇ, τὸ οἴεσθαι τὸν θεὸν αὐτὸν, ὥσπερ τοὺς ἐγγαστριμύθους εὐρυκλέας πάλαι, νυνὶ δὲ πύθωνας προσαγορευομένους ἐνδυόμενον εἰς τὰ σώματα τῶν προφητῶν ὑποφθέγγεσθαι τοῖς ἐκείνων στόμασι καὶ φωναῖς χρώμενον ὀργάνοις καταμιγνὺς ἀνθρωπίναις χρείαις, οὐ φείδεται τῆς σεμνότητος οὐδὲ τηρεῖ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς: Stultum enim, inquit, eſt & puerile admodú, putare Deum ipſum, ſicut ventriloqui ſpiritus, qui Euriclei quondam, nunc autem Pythones appellantur, ſubeuntem in corpora Prophetarum, ore ipſorum, & vocibus vt organis vtentem reſpondere. Qui ſi ſeſe miſceret vſibus humanis, non parceret grauitati, neque ſeruaret dignitatem, & magnitudinem virtutis ſuæ. Hæc verò ex intima Philoſophia locutus eſt Plutarchus. Chryſoſtomus autem de Pythia vel Apollinis oraculo ſic perhibet, λέγεται τοίνυν αὕτη ἡ πυθία, γυνή τις οὖσα, ἐπικαθῆσθαι τῷ τρίποδι, διαβᾶσαν τε, εἶθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν F ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαδυόμενον μορίων πληροῦν τὴν γυναῖκα, τῆς μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύσασαν, λοιπὸν ἐκβακχεύεσθαι τε καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ γενομένην τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. Dicitur, inquit, hæc Pythia fuiſſe fœmina,

Apollo, cacodæmon fuit. E

Apollinis Pythia.

quæ ſuper Tripode cruribus diuaricatis, malignum ſpiritum inferius emiſſum, parteſq́ genitales ſubeuntem, excipiens, furore repleretur, & crinibus paſſis, ſpumánſque ore debaccharetur, funderétque inſana oracula. Duobus his igitur teſtimoniis collatis, conſtat oraculú Apollinis, quoniam ſpiritus ille fœminæ pudenda ventrémque ſubiret, à puro, ſanctóque ſpiritu, Deo, vel ſpiritibus cæleſtibus non fuiſſe. Eritque verum quod idem Plutarchus adiecit, magnis difficultatibus homines liberaſſe, qui Dæmones inter Deum, & homines medios ſtatuiſſent, in quos referrentur ea, quæ neque vires humanas efficere poſſe conſtat, & quæ cùm in maiorem quam humanam poteſtatem redigere neceſſe ſit, ſed alia ratio prohibeat, ne referantur in optimum Deum, ſimileſque eius ſpiritus alios bonos, in eam poteſtatem redigantur, quæ tametſi ſuperet humanam facultatem, res editæ tamen teſtentur eam neque Deum eſſe, neque mentem puram, diuinámque autoritatem. Signa maioris quàm humanæ poteſtatis, cùm plura cum noſtris illi collegerunt: in primis ipſa fuit diuinatio, præterea faſcinationes, vexationes corporum, ægritudines iniectæ, pluráque alia nemini non nota. Sed ſigna poteſtatis improbæ, quòd cùm

A cùm rarò beneficio homines affecerunt, tum verò modus ipſe, ratióque prophetandi, naturam inquinatam declarauit. Magnis igitur difficultatibus, ait Plutarchus, homines liberarunt, qui medios hominum, atque Deorum, Dæmonum genus interiecerunt, ſiue à Zoroaſtre, Magíſque fama hæc deſcendat, ſiue ab Orpheo Thrace, vel Ægyptiis, Phrygibúsve, vt licet ex Teletis & Orgiis, quæ cum lamentis, debacchationibusq; celebrantur, cōiicere. A Philoſophis igitur datur ratio, oraculum Apollinis, Dæmonis oraculum fuiſſe, Dæmonis inquam, non Dei, vel ſpiritus alicuius puri, melioris. Sed quoniam ſparſa per libros Philoſophorum oracula, quibus velut diuinis documentis ſunt eruditi homines, teſtantur ſpiritus eius bonitatē, vt quod eſt in Xenophōte, qui ad bellum cum Cyro, contra Xerxem profecturus, ſciſcitatus eſt oraculum, irétne reuerſurus, reſpondit vtrunque. Et quòd Socratem ſapientiſſimum Græcorum iudicauit. Et Plutarchus de virtutibus mulierum refert Chiis, actis prodigiis cæleſtibus, oraculum reſpondiſſe, vt interficerent, qui interfeciſſent Regem Hippoclum: cumq; illi dixiſſent, totam vrbem eum interfeciſſe: Omnes iuſſiſſe oraculum relinquere vrbem, ſi ſceleris cuncti participes fuiſſent, ſicq; non paucos eiectos ex vrbe: Quo quidem apparet ſpiritū docuiſſe expiādi modum, quaſi cædem execratam. Alium autem, qui matrem interfeciſſet, ageretur q; pœnis, Hermias autor, oraculum iuſſiſſe, vt aliam terrā quæreret: Illum inſulam à flumine emerſam ſibi dari percepiſſe, ibiq; habitantē pœnis cruciari deſiiſſe. Pluráque ſunt alia, beneficium oraculi præ ſe ferentia. Horum igitur omniū, ſicut à Philoſophis exhibetur oraculi Apol-
B linis demonſtratio, ſic à ſacris litteris vera ſolutio. Eſt igitur ſolutio vera, quòd Deus vti bonus, & humanus, cùm homines falſa vaticinia relicto Deo vero, ſuſcitaſſent, ne per ſpiritus quidem aut homines malos dedignatus eſt reſpondere, vſus ad beneficium improbitate malorum. Huius aſſertionis vera ſunt in ſacris litteris teſtimonia. Balaam ariolo vno è Magis illis Perſarum à Zoroaſtre (fuit enim Babylonius) qui fœdus cum Dæmonibus malis pacti, eorum auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigioſis, quo vel opes, quemadmodum ipſe Balaam, vel opinionem Diuinitatis ſibi compararent, vſus eſt Deus ad prædictionem bonorum, verorúmque oraculorum. Is enim prædixit, Orietur ſtella ex Iacob. Hunc autem, iubente Moſe, in bello cum cæteris Iſraēlitæ interfecerunt, quia nefarius improbusq; monuerat fornicari Moabitidas cum Iſraēlitis, vt læſo numine, caderent in bello. Eſt item teſtimonium in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus reſpondiſſe per Pythonem, quemadmodū oraculum Apollinis Python erat. Eſt autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone: Inde omne per os vaticinium, dictum Python, quaſi Apollineū. Dedit igitur pœnas Saul, cùm ob alia ſcelera, tum quia conſuluerat oraculum, quod ipſe iam dudum Zelo religionis ſuſtulerat vt impium è terra. Et tamen reſpondit ei Dominus per Pythonem, miſſo Angelo ſub perſona Samuelis. Item eſt teſtimoniū in Ezechiele dicente Deo, Si adieris ad falſos Prophetas, ego tibi reſpondebo per illos. Dicendum igitur prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitiſſe, quemadmodum nec miracula. Nec contra ra-
C tionem eſſe vt vſus homine, vel Dæmone malo Deus, agat vel loquatur bona. Nam Caiphas, qui in necem Domini conſenſiſſet, prophetauit: pluresq; homines mali prophetauerunt etiam bona, vtilia. Autor inſuper Plutarchus cum aliis, Erythræam Sibyllam oraculo Apollinis præfuiſſe. Ea tamen vſus eſt Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ à Romanis toto terrarum orbe gerendæ eſſent, ſed etiam quæ Chriſtus facturus, ſuprema quoque ſæcula oraculis complexa. Et ipſe Seruator teſtatus eſt, non admiſſurum ſe eos in regnum cælorum, qui dicant, Domine nónne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quòd exibant Dæmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem ſcilicet clamantia. Vt autem Balaam qui aliquando bona prædixiſſet, ſceleſtus fuit aliàs & improbus, ſic oraculum Apollinis, etſi ſæpe bona conſuluit, multas tamen vbique fraudes, ambages item, & indignas ſpiritibus bonis voces apud ſcriptores deprehendas, quas vt notas prætereo.

Modus vaticinandi Apollinis Pythiæ, naturā inquinatam declarauit.
Oraculū Cyro iuniori redditum.
Aliud oraculum Chiis redditum.
Oraculum aliud Hermiæ redditum.
Deus, cur per malos ſpiritus oracula edi permiſerit.
Balaam vaticinatus.
Num. 24.
Pytho, Saulis. Apollo Pythius.
1. Reg. 28.
Ezech. 13.
Vaticinia non per bonos tantum ſed & malos edita.
Ioan. 18.
Sibyllæ Erythrææ prædictiones.
Matth. 7.
Balaam bona prædixit, & tamen ſceleſtus.

Dæmones nunquam in conſortio beatorum fuiſſe, non ex cæleſtibus gaudijs, quæ poſſiderent, ſed poſſeſſuri eſſent, ſi rectè operarent, cecidiſſe. Peccatum eorum fuiſſe ſuperbiam, inuidiámque.

CAPVT XXXVIII.

An dæmones aliquando beati fuerint: & quod tantum flagitiũ admiſerit, vt damnari meruerint.

Cæleſtia præmia non amittunt iam adepti.

ETSI libris hiſce profanam Philoſophiam pertractamus, comprobantes, vbi fieri poſſit, eam Philoſophiæ cæleſti conformem, tamen vt ſit D perfecta de Dæmonibus inquiſitio, duæ ſuperſunt examinatæ ſententiæ: Prior, an aliquando fuerint in cælo, beato ac ſacroſancto diuinorum ſpirituum regno, glorioſi, felices, vnde propter ſcelus immane deturbati. Tum quod ſcelus tantum, flagitiúmque eorum extiterit, vt hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam ſuper vtroque variare ſententias apud Theologos inuenies. Fuerũt igitur probatiſſimi Theologi, in quibus & Auguſtinus eſſe viderut, qui cenſerent nunquam Dæmonas in cælo fuiſſe, nunquam gloriam Dei vidiſſe, ſed ancipites, ſuæq; poteſtatis quales homines iam creatos non amiſiſſe, quod iam poſſiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cæleſtia, iam adepti, ſed quæ adepturi erant, ſi piè iuſtéque vixiſſent. Atque Dæmones non in cælo, regione beata, fuiſſe creatos. Nam ſi ibi fuiſſent aliquando, tum illuc ob aliqua merita perueniſſent, tum nunquam inde repulſi fuiſſent, quia nec in loco perfectionis, perfectæq; beatitudinis peccare potuiſſent, nec fuiſſent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem ſuum potuiſſet, quíque nondum mundi, perfecti, ſapientésque haberi potuiſſent, tantísque præmiis digni propter futura peccata debuiſſent. Hanc igitur ſententiam qui ſecuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non aſſentiente ratione (& qui id cogitat turbatur) peccaſſe, qui viſione Dei in cælo, quæ ſapientiſſimos eos redderet, fruerentur: Peccaſſe tam turpiter, nefariéque eos, quos illa E viſio diuina omni ſapiẽtia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in ſe raperet, nequid aliud deſiderare poſſent. Eſt igitur ſententia vera, nunquam dulcedinem viſionis diuinæ Dæmones guſtaſſe, ſed creatos infra cælum, & in hoc mundo, videlicet aëre, & ſui arbitrij libertate abuſos, peccaſſe. Quid autem peccauerint cùm adhuc ancipites eſſent, & ad bona, & ad mala poſſent, quemadmodum ſpiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea ſententia verior habeatur, qua dicuntur in concilio, cœtúque beatorum nunquam fuiſſe, ſed in hoc mundo creatos, ſicut homines, liberum arbitrium peccandi, & non peccandi habuiſſe, indignos adhuc commercio beatorum. In qua ſententia cùm Auguſtinus referat fuiſſe Theologos quoſdam ſuperiores, eandem videtur ipſe comprobare. Aitque ſuper Geneſim: Quidam enim noſtri non putant eos cæleſtes aut ſupercæleſtes Angelos fuiſſe. Non mirum, ſi poſt peccatum in hac caligine retruſi ſunt. Rurſum: Quidam enim ſenſerunt non fuiſſe Diabolum in illa ſublimi natura Angelorum, quæ ſupercæleſtis eſt, ſed eorum qui inferius in mundo facti ſunt. Hæc Auguſtinus. Qui tametſi inferius videatur aſſerere, non poſſe ex ſcripturis demonſtrari duo Angelorum genera, alterum ſupercæleſte, alterum mundanum, tamen nec ipſi diceremus duo genera, ſed etiam ſupernos Angelos aliquando fuiſſe probatos, & admiſſos in cælum, quos aliqua pietas eò ſublimaſſet. Cæteri quoque Theologi conſentiunt ipſum Auguſtinum in ea ſententia permanſiſſe, nunquam Dæmones gaudiis cæleſtibus interfuiſſe. E quibus Theodorus Theologus Latinus vnus F antiquorum, poſt Auguſtinum Theologorum, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæſtionum ſinus exoluens, dignus quem non oſcitanter omnes audiant, ſcribit. Quis enim, inquit, credidit Diabolum in beatitudine Paradiſi fuiſſe? qui mox vt conditus, lapſus eſt, dicente Domino in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit. Auguſtino quippe aſſerente, nunquam Diabolus in veritate ſtetit, nunquam cum Angelis beatam vitam duxit, ſed ab ipſo ſuæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuò ſe à luce veritatis auertit, ſuperbia tumidus, & propriæ poteſtatis delectatione corruptus: Vnde beatæ, atque Angelicæ vitæ dulcedinem non guſtauit, quia non vtique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Proinde nec ſui caſus præſcius eſſe potuit: quoniam ſapientia pietatis eſt fructus. Ille autem continuò impius, conſequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, ſed ex eo quod acciperet, ſi ſubdi Deo voluiſſet. Quod profectò quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & poteſtatem illius, ſub quo eſſe noluit, non euaſit, factúsque eſt in illo pondere meritorum, vt nec iuſtitiæ poſſit lumine delectari, nec ab eius ſententia liberari. Hæc ſcribit Theodorus. Duæ ſunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiſerint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuiſſent aſſecuti, quòd ſapientia, aut dulcedo vitæ cæleſtis, pietatis eſt fructus, eſt

Dæmonas nũquã guſtaſſe dulcedinẽ viſionis diuinæ.

Ioan. 8.

Diabolus initio cecidit, & nunquam beatam vitã cum angelis duxit.

Sapiẽtia, pietatis fructus.

præmium

A præmium probatorum, præmium ſempiternum, præmium quod nunquam amitti
poteſt: non eorum, qui peccare poſſint: non quorum mens adhuc in ſcelus anceps: ſed
firmiſſimorum, ſtabilium, quos virtus probatos confirmaſſet. Omnes igitur Angelos
Deus arbitrio ſuo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit, qui ſubdi Deo
voluiſſent, qui cæleſtia præmia propoſita magni æſtimaſſent, in numerum ſuorum col-
locauit, qui ſecus, excluſit, in aërem detruſit. Secunda ratio, quòd Dæmon continuò
creatus, ſicut homo, peccauit, nec ſpatium fuit à creatione ad peccatum, vt aliquan-
diu triumphis cæleſtibus, quæ paulò pòſt amitteret interfuerit. Probant igitur iidem
Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis ſuæ homicidam fuiſſe, nimirum
contra hominem peccaſſe. Continuò igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmo-

Non ſpatium fuit à creatione dæmonis ad peccatum. Ioan. 8.

nes peccauerint, tres ſunt ſententiæ, non quidem inuicem ſibi contradicentes, ſed quæ
ferme poſſint omnes eſſe veræ. Quòd Deo ſubdi noluerint, rebelléſque extiterint.
Quòd homini creato, quem regere debuiſſent, inuiderint. Quòd vti minores Dij, &
mundo regendo præfecti, in concupiſcentiam fœminarum exarſerint. Communis qui-

Tres ſententiæ cur dæmones peccarint.

dem multorum Theologorum ſententia, rebelles eos creatori fuiſſe, ſiue quòd maie-
ſtatem eius affectauerint, ſiue quòd non eum vti meritus eſt, coluerint, mandatiſque
eius obſecuti fuerint. Hanc ſententiam maximè comprobantes ex dictis Eſaiæ, Ponam
ſedem meam in Aquilone, & ero ſimilis altiſſimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui
quidem locus apertè non eſt de Dæmone, ſed rege Aſſyriorum, qui habitat ad Aquilo-
B nem, qui ſe ſimilem altiſſimo, & ſyderi matutino gloriabatur. Sed ego quidem à ſum-

Dæmones creatori rebelles. Eſaiæ 14. Regis Aſſyriorũ ſuperbia.

mis Theologis non diſſentio, cum quibus eſt Gregorius Nazanzenus, Auguſtinus,
aliáque numina. Secundam ſententiam, quòd homini inuiderint, & hoc eorum fuiſ-
ſe peccatum, Græci complures ſecuti ſunt, Athenagoras, Petrus Alexandræus, Au-
guſtinus quoque noſter, qui ſuper Geneſim perhibet: Dicitur enim cecidiſſe, quia in-
uidit homini facto ad imaginem Dei: Sed inuidia ſequitur ſuperbiam. Inuidentia
enim cauſa eſt ſuperbiæ, qui eſt amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim eſt odium fe-
licitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, vel paribus inuidet, qui æquantur, vel
ſuperioribus, quibus non æquatur, vel inferioribus, ne æquentur. Hæc Auguſtinus.

Dæmon inuidus homini. Inuidia quid.

Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem ſimul creatum pec-
caſſe, quoniam fuit ab initio ſuæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipſum
aſſeruerunt. Hanc ſententiam ſequitur hoc incommodum, quòd maxima quædam
Dæmonum multitudo dicitur peccaſſe, & cecidiſſe, at hominem duntaxat vnus appe-
tiuit, decepit, impulit in fraudem. Si nihil igitur aliud Dæmones peccaſſent, quàm quòd

Dæmon homicida ab initio.

primos parentes decepiſſent, vnus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo
fuiſſet. Vnus, vt par eſt, tentauit, & ſefellit. Solus igitur is cecidit, ſolus in aulam
Dei non peruenit. Neque enim perhibet ſcriptura, velut quendam exercitum, atque
agmine facto, Dæmones aggreſſos primos parentes. Vnus enim vni ſufficere potuiſſet.
Et vnus ſerpens dicitur tentaſſe. Quare priuſquam Dæmon hominem tentaſſet, vide-
C tur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulaſſe,

Vnus ſerpens tentauit primos parentes.

quo quidem admiſſo, cùm meliores, qui conſentire noluiſſent, iam prouecti fuiſſent,
qui Cherubini dicuntur in ipſo Geneſis exordio, nequiores in aëre caliginoſo cum ſui
ſceleris macula, & amiſſæ felicitatis dolore remanſiſſe, & eo percitos dolore ne pri-
mus homo, quem glorificandum ſentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen
aſcenderet, in eandem damnationem protraxiſſe, miſſo è ſuis vno, quo non præſtan-
tior alter, * ſeu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti. Sed hæc cùm ſint obſcura,
nec ſcriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantum ſci-
mus, Dæmones fuiſſe damnatos, quia mali. ſcimus primis eos parentibus inuidiſſe.

Dæmones cur damnati & quomodo.

** Virgil. 2. Æneid. de Sinone loquens.*

Num ſcelus aliud antea, puta ſuperbiæ, vel aliud hominibus incognitum flagitium pa-
traſſent, ſcripturarum certè teſtimonio non eſt clarum, ratione duntaxat fit manife-
ſtum, nec Deum creaturas ſuas malas, prauáſque feciſſe, nec qui damnati fuerunt, iniu-
ſtè damnari potuiſſe. Videtur autem probabile, quoniam regnum cælorum, viſióque di-
uinæ claritatis eſt inenarrabile præmium, ad quod ſine virtutis, & perfectæ pietatis
probatione nefas ſit attingere: ſic Angelos omnes ſubitò creatos, fuiſſe probatos à Deo,
ſicut mox homo creatus fuit probatus. Et ſicut homo probatus & conſtans, diuiniſque
mandatis obſequẽs, immortalitatis honore decoratus fuiſſet, ad æternos triumphos ad-
miſſus, & confirmatus, qui prius anceps eſſet ad vitam & mortem, ſic Angelos, qui prius

eſſent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis D affecti, aliqua nobis incognita ratione fuiſſe probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, beneuolentiámque eorum voluiſſet, oſtenſo pietatis fructu, quem daturus eſſet, ſuis præceptis obſecutis. Qui igitur vt Auguſtinus ait, præmia illa faſtidiſſent, contempſiſſent, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum cælorum, diuinis illis præceptis parere negligentes, arrogantes, ſuperbi, diuinorum mandatorum, & vitæ beatæ, quam promiſiſſet Deus, contemptores, meritò non peruenerunt in cælum, & diuino fauore deſtituti, peiores quàm fuiſſent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat ſuperius Theodorus. Vitæ dulcedinem non guſtauit, quia non vtique acceptum faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Nihil quidem Auguſtinus de hac vniuerſali cunctorum probatione meminit, ſed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait arbitrium bene & male agendi habere potuiſſe. Tales enim, inquit, poſſet aliquid illicitum delectare, quam delectationem, ſi peccare noluiſſent, libero arbitrio cohibuiſſent. Hoc Auguſtinus dicens, videtur eorum proponere ſententiam, quæ tertia eſt, qui putant Dæmones gubernaculis hominum datos, in fœminas exarciſſe, quam nec ipſe, nec quiſquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur eſt, cui non placeat, fuiſſe cunctos Angelos probatos, nec ego cogam eos aſſentiri, nec aſſentiar ipſe pertinaciter, vbique probabiliora ſecutus. Sicut autem Moſes nihil de creatione ſcripſit Angelorum, ſic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quòd propoſuiſſet de mundo noſtro, & homine creato, probato, coronando, ſi fortiter egiſſet, ſcribere. E Tertia igitur fuit ſententia de caſu Angelorum, quòd fœminas appetiuiſſent, de qua dictum ſuperius. Oſtenſúmque filios Dei non ſemper eſſe in ſacris litteris Angelos, ſed ſæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia, tranſeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo ſæculo. Sentit autem Auguſtinus cum cæteris ſacris, & profanis ſcriptoribus, Dæmones eſſe genus aërium, tum propter aërium corpus, quo veſtiuntur, dolorum, vulnerúmque capace, tum propter aërias, quas incolunt, vt conſtanter affirmabant ſuperius omnes, ſedes.

Opinio erronea de Angelis amore mulierum. aptis.

Nomine filiorum Dei, pios homines intellige.

Cur dæmones genus aëriũ.

De Dæmonibus è cælo ruentibus, priſcos quædam cognouiſſe, & prodidiſſe, Pherecidem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruinam hanc deſignaſſe.

CAPVT XXXIX.

DVO QVOQVE memorabilia ſunt apud priſcos gentium Poëtas de Dæmonibus: vt mirum ſit vnde ad eos hæc fama manauerit: De ſuperis illato ab eis bello, quo fertur à noſtris Michaël eos ſuperaſſe: tum F eorum è cælo ruina. Nam caſus è cælo, ſiue quòd ſummo Deo rebelles extiterint, ſiue quòd aliud ſcelus patrarint puta inuidiæ, cùm primum hominem in fraudem impuliſſet, mirantur ab illis. Pherecidéſque fertur de hac ruina ſcripſiſſe. Vetuſtiſſimus autem Empedocles vocat eos οὐρανοπετεῖς, cælo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas eſt, à Ioue deturbata è cælo, cecinit, creditur à Theologis ex priſca fama Dæmonum caſum in his myſticè ſenſiſſe:

De caſu dæmonum, paganorum ſententia.

Ate Homerica, eſt Satanas.

Hom.

Αὐτίκα δ' εἷλεν ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
Χωόμενος φρεσὶν ᾗσιν, καὶ ὤμμοσε κάρτερον ὅρκον
Μήποτ' ἐς οὔλυμπόν τε, καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα.
Αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἣ πάντας ἀᾶται,

Quæ durè quanquam, ſic Latinè ſonant:

Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum cælum, ſummique cacumen olympi,
Admittetur Ate non vltrà, noxia cunctis.

Sentiunt igitur noſtri, de Satana deiecto cælitus Homerum ſcripſiſſe. Bella quoque,

quæ

Aquæ feruntur à noſtris inter eos & Angelos geſta, videntur ab eis audita, cùm Plutarchus aliique ſcribant, Typhonem, Gigantéſque Dæmones eſſe malos, qui bellum ſuperis intuliſſent. *Typhones & Gigãtes, mali dæmones.*

De Geniis, ſiue Angelis, ſingulo cuique cuſtodibus datis, inter eos & noſtros mirus conſenſus. Teſtes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.

CAPVT XL.

FVIT item de Dæmonibus, ſiue Geniis fama priſca quædam cum ſacris litteris ex parte non abhorrens, Vnumquenque vitam ingreſſum, continuò Genios, alterum propitium, alterum aduerſum comitari. Vetuſtiſſima, vt dixi, opinio, Plutarchúſque refert Menandrum dixiſſe, ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου ἀγαθός: Omni homini Dæmon, ſiue Genius ſtatim aſſiſtit nato, ductor vitæ bonus. Empedocles quoque eodem autore, διτταί τινες ἡμᾶς ἕκαστον περιλαμβάνουσι, καὶ κατάρχονται μοῖραι καὶ δαίμονες ἐνθέια, χθονίοτε: Duplices quæcunque natum excipiunt, ducúntque ſortes, & Dæmones, diuina, terreſtríſque. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem ſiue Genium Antonij timere ſolitum Genium Auguſti. Arianus quoque ſuper Epictetum, καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάττειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον: Et cuſtodem adhibuit vnicuique proprium Dæmonem, & tradidit ei cuſtodiendum, cuſtodem peruigilem, & incorruptum. Noſtri quoque magno hæc aſſenſu comprobantes, quos Philoſophi Dæmonas Angelos ipſi vocantes. E quibus Baſilius contra Eunomium: Angeli, inquit, ſinguli, quemadmodum eandem nuncupationem, ſic eandem naturam ſortiti ſunt. Veruntamen eorum alij nationibus præſunt: οἱ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν, Alij ſingulo cuique piorum. Et quanto eſt vniuerſitas ipſa mundi, vno particulari homine præſtantior, tanto neceſſe eſt ſit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præeſt, quàm eius cui ſingulus quiſque eſt creditus. Chryſoſtomus quoque ſimilia ſentit, τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελον, Adeſſe verò, inquit, vnicuique fidelium Angelum, ceu pedagogum quendam, & paſtorem, qui regat vitam. Nemo contradicet, reſpiciens ea quæ ſeruator dixit: Angeli eorum ſemper vident faciem Patris. Ex his igitur conſtat, quòd Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum ſiue Dæmonum datorum ad cuſtodiam, vetuſtiſſimam eſſe. Tantùm diſſentiunt noſtri, & illi, quòd Angelos dicent, quos illi Dæmones: diſcrimen leuis momenti, ſi quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philoſophorum Angelos eſſe Moſis Prophetarúmque. In illo verò, apertè diſſentient, quòd non quemadmodum ſit datus vnicuique paſtor, pedagogúſque, ſic datus ſit aduerſarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & vnuſquiſque tentatur: ſed non eſt ordo dati cuique aduerſarij, quemadmodum adhibiti paſtoris. Dicendum igitur datum ſingulo cuique paſtorem, ducem, non datum maleficum pari ſorte. Hoſtis eſt hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres ſuper eo carmine,

Duo Genij cuique hominum dati.

B

Genius Auguſti, alacrior Antonij genio.

Genius, cuſtos hominis.

Angelus nationi præfectus.

Matth. 18.

Vetuſtiſſima fama de cuſtodibus hominũ Angelis.

C

Niſus ait, Dij'ne hunc ardorem mentibus addunt
Euriale, an ſua cuique Deus fit dira cupido? *Aeneid 9.*

ſcribit, Apud Plotinum Philoſophum, & alios quæritur, vtrum mentis noſtræ acies per ſe ad cupiditates & conſilia moueatur, an impulſu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri ſua ſponte. Deprenderunt tamen ad omnia honeſta impelli nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis naſcentibus datur, praua verò mente nos noſtra, cupere & deſiderare. Neque enim fieri poteſt, vt praua, numinum voluptate capiamus. Quibus nihil malum, conſtat placere. Ex his & aliis multis perſpicuum ſit tum ſententiam de Geniis vel Angelis datis veram eſſe, & priſcam, tum non omnes ex illis pari ſorte, ſimilíque ordine datos malos æquè vt bonos aſſeruiſſe, vt vndequaque cum litteris cæleſtibus conueniant. *An impulſu alicuius numinis moueamur.*

Calcidij de Dæmonibus ſententiæ, Dæmones ætherios, quibus ſerena, puráve corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem. D

CAPVT XLI.

Dæmon quid Calcidio.

QVAE verò Calcidius de Dæmonibus, ſuper Timæo Platonis ſcripſit, non prius mihi probanda quàm calculis ponderara, ritéque diſcuſſa videntur. Primum multa Dæmonum genera quoſdam Platonicos ſecutus proponit, ætherium, aërium, terreſtre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuſcula cócedit) ex ætheris & aëris ſerenitate conſtituens, hac definitione concludit: Dæmon eſt animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac aſſignata definitione, non abſcondit, quam ob cauſam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione ſuppreſſum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dediſſet. Declarat autem corporis compagem non diſſoluendam propter ætheris, aëriſque tenuiſſimum, defæcatiſſimumq́; liquorem: Tum non conſpicuum neque tactui renitentem, quoniam non adſit tantum ignis, neque tantum terræ.

Dæmones aërij & terreſtres.

Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætheriis: eadem de aëriis, niſi quòd E hi maneant in aëre. Terreſtres autem viles vltores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent veri, quòd quos dixit ætherios, non ſunt Dæmones, ſed Angeli, rectiúſque mea ſententia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (videtur enim fuiſſe Chriſtianus) has nomenclationes non confudiſſet. Excluſis igitur Angelis, nulli ſunt Dæmones ætherij. Si placet ætherios Angelos eſſe, tum definitio vera fortaſſe fuerit, eos habere corpora puriſſima, ætheria, leuiſſima, volucria, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ ſtudioſos, peruigiles cuſtodes, corporibus cæleſtibus veſtitos. Dabitúrque eis ætheriorum nomen, quòd & corporibus ætheriis veſtiantur, & quòd ſedes ætherias obtineant. veritas autem dilucida, claráque erit, euitabitúrque

Veri dæmones qui.

omnis confuſio, ſi Dæmones vero nomine, ſoliſque ipſis congruente dicentur aërij, quibus omnis antiquitas, & corpora, & ſitus aërios conceſſit. Soli quoque Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dęmones, ſed Deos vocitantis, aërium genus Dęmonas expreſsè vocantis. Tunc etiam definitio non diſſonabit, eos eſſe animantia pati-

Dæmones inuidi & truces.

bilia, rationalia, immortalia, aëria, non prouidentes, ſed inuidentes hominibus, truces hoſtes: congruétque item ſimilis definitio terreſtribus & vltoribus eiuſdem cum aëriis generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ veſtes, leuiſſima, tenuia, puriſſima corpora, quæ nobis oſtendit Calcidius, Angelorum. Placebit item ſimiles, ſed non tam diuinas, & ſacras, aërios Dęmonas habere veſtes, corpora ſub oculis non cadentia. Miſtio verò nominum, cùm clare Philoſophi poſteriores, F Dæmones ab Angelis ſeiunxerint, præcipuè qui malos à bonis ſegregauerint, non placebit, cùm verum, germanum, legitimumq́; ætheriorum nomen, ſit Angelorum: Dæmonum autem, quibus ſub æthere: nec ſitus tam ſanctos, puróſque, nec glorioſa, diuináque corpora datum eſt poſſidere.

FINIS.

A

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA, LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

B *Quòd omnes conſenſerunt hominem à Deo creatum: animos venire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priſcis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.*

CAPVT I.

DISSERENDVM hoc libro de Creatione hominis, & animorùm Immortalitate, cuius cùm varias Philoſophi rationes attuliſſent, illæ certè potiores, vertoréſque ſemper fuerunt, quæ ab antiquiſſimis ſæculis vſque ab exordio generis humani deſcendentes, apud Platonem clariores, Ariſtotelem autem cæteróſque Philoſophos, occultiores extiterunt. Has qui viderit ſapientiæ cæleſti tantopere concordes, cognoſcet à magno quodam, diuinóque principio profectas, eadémque ratione perueniſſe ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi & vnius ſempiternæ Diuinitatis ſcientiam. Eas ego ſæpenumero mecum cum Theologia vera tantopere congruere admiratus, perſuaſi mihi, nulla vnquam ſæcula, præcipuè vetuſtiora, caruiſſe ea, quæ nouiſſimis ſæculis in omni mundo claruit, ſapientia. Aduenisséque de cælo prolem
C diuinam, vt quæ foret occultior, fœdata mendaciis, & temporum denigrata caligine, ſapientia, clareſceret, qua nobis initiaris, deletáque ſuo ſanguine iniquitate noſtra, nos, quod omnes ſpetarunt olim, in cælum reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatum aut diuinitus eſſet, aut à primis hominibus per ſucceſſionem traderetur, quod tam conſtanter ab omnibus Philoſophis eſt creditum, & aſſertum, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cum eo ſimilitudinem, inde fieri vt immortales ſimus, longe quàm res corporeæ, ratione creati. Illa quoque vetuſtiſſima fama, quòd ſint virtuti, & ſceleri præmia poſt mortem, cùm mirificè reſpondeat reuelatæ cælitus ſapientiæ, ſimilem quandam originem, fontémque ex quo fluxerit, autorem à quo manarit, habuiſſe neceſſe eſt. Ac quoniam in ſeipſa tota implicata, comprehenſáque Theologiá reuoluitur, vt ſit narrationis perfectus ordo, repetentur nonnunquam, quæ ſuperioribus libris dicebantur. Primum igitur quòd de animis traditum, celebréque apud omnes gentes, Chaldæos, Ægyptios, Hebræos, Græcóſque ſemper fuit, erat eos eſſe diuinos, id eſt, ſocietatem, communicationemq; habere cum Deo, à ſedibus æthereis lapſos, ab ipſo Deo creatos, veniſſe in corpora. Nam cùm eorum ortum in terra reperiri poſſe negarent, nec à quibus terrenis corporeiſque regionibus accederent in corpora, poſſet intelligi, neceſſariò diuinis à ſedibus non lapſum, ac ruinam, vt plerique poſtea perperam ſuſpicati ſunt, ſed ortum, ac originem innuentes, venire prædicauerunt. Cùm autem mortales omnes,

Fama immortalitatis animorum.

Chriſtus ſeruator ſapientiam, ſuperiorũ temporum caligine obſcuratã peneque omninò deletam reſtituit.

Animi humani à Deo creati, & cur eos de cælo lapſos in corpora creditum eſt.

Ariſtotele autore,ſedem ſummi Dei cælum arbitrarentur,animos quos à Deo creari, & D
in corpora demitti dixerunt, ſenſerunt diuinam ac cæleſtem, non terreſtrem originem habuiſſe.Sed qui Paradiſum illum Moſaicum,quem Chaldæi,Ægyptij, totúſque Oriens, rum in libris Moſis legerunt,tum per ſucceſſionem naſcentis ab origine mũdi doctrinæ, audierunt,ſuſpicati ſunt fuiſſe cælum,ſedémque diuinam: Adam,quem inde fugatũ audiſſent,animam è cælo in terram protectam, corporique incluſam crediderunt, ad pendendas quorundam ſcelerum pœnas.Eóque ferebant corpus dictum σῶμα σῆμα,id eſt,ſepulchrum animi:& fama antiqua peruenerat ad eos,ob magna quædam peccata, viuere homines in corpore, cuius meminit etiam Plato. Ecce idem prauus ſenſus ex libris Moſis,qui omnium antiquiſſimus,lectus ab omnibus ferme,inoleuit apud eos de terra inani, & vacua,quæ cùm cælum,formáſque rerum, omnémque ab infinito tempore creationẽ anteceſſiſſet,Deus acceptam,in ordinem ſpeciéſque rerum prius incompoſitam redegerit.Sunt alia multa,quæ ſi prudens paulum deuiantia in ſuum locum reſtituerit,verumq; & vetuſtiſſimum ſenſum aſſignarit,videbit noſtra eſſe,deterſáque ſcabie, quam vel vetuſtas,vel prauus ſenſus intuliſſet,ab integris germaniſque fluxiſſe noſſet. Nam cùm omnis antiquitas confeſſa ſit à Deo genus humanum habuiſſe principium, qui corpus, & animum totiúſque corporis opificium crearit,profectò declaratur eo, & Theologia Moſis, ſimilem quandam à priſcis fæculis deſcendentem, ſparſámque per omnes terras ſapientiam,celebrem ſemper fuiſſe,firmáſque in ſenſibus humanis radices egiſſe,cunctis originem,ortúmque ſuum Deo acceptum referentibus, quo & creatio mundi,omnium con- E
feſſione demonſtratur,& prouidentia.

Adã de cælo fugatus.

σῶμα quaſi σῆμα.

Vetuſtiſſim° ſcripturarum ſenſus verior.

Vt Pythagoras, & Archytas conſentiant hominem à Deo creatum, eíque ſuper omnes animantes imperium datum. Et quòd hæc fuit etiam totius ſcholæ ſententia.

CAPVT II.

HOMINEM igitur à Deo magnis dotibus inſignem, omnium animalium principem conditum, quod prodidit Moſes, Archytas Tarentinus,qui præcipuus è Pythagoreis fuit, pro tota familia Pythagoreorum,diuinis verbis teſtatur:quæ etſi prolixiora ſunt,vt tamen,& mirabilem conſenſum,& vnam ſemper fuiſſe religionẽ intelligamus, proponam: Iamblicho autore,de ſecta Pythagoreorũ: ἄνθρωπος πάντων ζώων, ἐστὶ πολλῷ γένηται σοφώτατος, θεωρῆσαι γὰρ δυνατός ἐστι, τὰ ἐόντα, καὶ ἐπιστάμαν, καὶ φρόνασιν, λαβεῖν ἐκ τῶν ἁπάντων, παρὸ καὶ ἐνεχάραξε, καὶ ἐπεσημήνατο τὸ θεῖον αὐτῷ, τὸ τῶ παντὸς λόγω σύστημα ἐν ᾧ τάτε εἴδεα πάντα τῶ ἐόντος ἐνδέδεσται, καὶ τὰς σημασίας τε τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων, τοῖς μὲν γὰρ φθόγγοις τᾶς φωνᾶς τόπος ἀφώρισται φάρυγξ καὶ στόμα, καὶ ῥῖνες. ὥσπερ δὲ τῶν φθόγγων, F
δι' ὧν, τὰ ὀνόματά τε, καὶ ῥήματα, τυπούμενα συμαίνεται γέγονεν ἄνθρωπος ὄργανον, οὕτω δὲ καὶ τῶν νοημάτων, ἐν τοῖς ἐόντεσσι ὀπτιζομένοις ἔργον σοφίας. τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ' ἄνθρωπος καὶ γέγονε, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμιας ἔλαβεν παρὰ τῶ θεῶ. Quæ ſunt, Homo omnium animalium ſapientiſſimus eſt creatus,potens res conſiderare,& ſcientiam,ac prudentiam capere ex omnibus. Quoniam impreſſit,& indidit ei Deus omnium rationum plenitudinem, in quibus vniuerſæ rerum ſpecies continentur, & omnium nominum, ac verborum ſignificationes. Nam ſonis locus vocis decretum eſt guttur,& os,& naſus:ſicut autem vocum,quibus nomina,& verba formata ſignificantur, factus eſt homo organum,ſic item intellectionum, ſeu cogitationum in rebus viſis eſt opus ſapientiæ. Hoc mihi videtur fuiſſe aliquando ſicut fuit,quòd creatus ſit homo, & organa, facultatéſque accepit à Deo. Hæc Archytas, in qua ſententia credendum eſt, omnes Pythagoreos, ipſúmque principem Pythagoram fuiſſe.Quod & ipſe Iamblichus apertè eſt confeſſus, dicens, καλῶς ἄρα κατὰ τοῦτον τὸν λόγον πυθαγόρας εἴρηκεν, ὡς ἐπὶ τὸ γνῶναί τε καὶ θεωρῆσαι πᾶς ἄνθρωπος γέγονε τῶ θεῶ συνέστηκεν. Bene,inquit,ſecundum hanc rationem loquutus eſt Pythagoras, quòd ad cognoſcendum,& intelligendum omnis homo factus eſt à Deo.Hæc igitur eſt illa Theologia, quæ & ex ſucceſſione per omnes ætates deſcendit, & ratione, iudicióque docente fuit comparata, mirabilem membrorum & ad loquendum, corporeáſque actiones exprimendũ,

Hominis ortus, ex Archita Tarentini ſentẽtia.

Iamblichus de hominis ortu.

A & ad cogitandum fabricam, opus eſſe cuiuſdam longè maioris, quàm humanæ ſapientiæ. Tradiderat autem prior Pythagoras, omnes corporis actus, omnem poſitum, formámque membrorum ſpectare quidem in diuerſos, quibus vita ſuſtinetur, & agitatur, vſus, ſed rurſus omnia eódem reuolui, vt viuentes cogitemus & intelligamus. Eò autem omnem cogitatum tandem reſoluendum ac finiendum, vt eum cogitemus, qui nos omniáque nobiſcum condidit, quod tanta ſapientia factum fuit, vt nihil prætermiſſum ab eo ſit, quod ſapientis animalis, & intelligentis ædificium poſtularet: Qui potuerit effingere, formare, aperiréque locos, quibus & voces formarentur inferius, ex earum ſignificationibus acceptis, diuerſæ quas cernimus actiones exiſterent. Hoc quicunque caſu, & abſente ſapientia factum exiſtimet, næ ille longè ab omni ſapientia abſens eſt. Eò igitur omnis humana denique ſpectat confeſſio, ab omnibus ſæculis auditum, & rationis inſtinctu perceptum, vnum ſingularem eſſe Deum, autorem, patrémque generis noſtri, à quo tota humana propago ſumpſit exordium, qui debeat coli, adorari, cognoſcique à creaturis ſuis, gratias immortales omnes illi perſoluere, qui nos vitæ, lucíſque participes, longéque omnium animalium fecerit ſapientiſſimos, eóſque dominos eorũ. Ecce enim quod traditum eſt à Moſe, Datum à Deo ſuper omnibus animantibus ſuper omni terra, dominatum homini. Qui, ſi rectè perſpicias, eſt is, quem dixit Archytas σοφώτατος, ſapientiſſimus omnium, quòd poteſt ſapientiam & prudentiam capere, quòd aptus formatus eſt ad cogitandum, ad intelligendum. Hæc illa magna ſuper omnibus animantibus excellentia, is dominatus. Nam cùm & viribus corporis, & ſenſuum ſagacitate illæ longè

Proprium hominis cogitare & intelligere.

B nos antecellant, ſola ratione omnium principe, & domina à nobis ſuperantur. In qua cũ Deus maximè regnet, dominetúrque, ſapientiæ, prudentiæq́; princeps, cui dedit rationem, ac ſapientiam, dedit ei ſimilitudinem, & partem eius quod ipſe eſt. Sicq́; eſt apud Archytam, & Pythagoram, quod apud Moſem, Ad imaginem ſuam fecit eum. Appellat autem Deum Archytas primo τὸ θεῖον, ſecundo τὸν θεὸν Itaque & Ariſtotelem vidimus, vidébimusq́; illud ipſum τὸ θεῖον, creatorẽ hominis ab Archyta prædictũ, declaraſſe: & quod Archytas de facultate loquendi, & intelligendi pronuntiauit ab Ariſtotele de ſitu membrorum genitalique ſocietate, quod & ipſum fuit ſummæ ſapientiæ, pronuntiatum.

Sola ratione ſuperat homo belluas.

Confer hæc Lactantiana è 7. cap. 5. & de Opif. D. cap. 2. & ſeq.

Quòd hæc Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptiis: Et quòd Mercurius Triſmegiſtus eam latius expreſſit.

Capvt III.

C Hanc Pythagoreorum de homine à Deo creato Theologiam, alios fontes, aliam originem habuiſſe, ab altioribus ſæculis fluxiſſe, ad eos autem tanquam minores, Barbariſque poſteriores, velut hæreditariã deſcendiſſe, declarat Mercurius Triſmegiſtus, à quo forte Pythagoras, quem viginti duos annos in Ægypto peregrinatum refert Iamblichus, edidicit. Triſmegiſtus igitur latius in hanc Theologiam, velut loquendi dulcedine raptus, inundauit, veluti dilatans ea, quæ Moſes compendioſè, vt integerrimus hiſtoricus, ſcripſit. In eo qui inſcribitur, quòd Deus inuiſibilis, fit ex operibus manifeſtus: νόησον ὦ τέκνον δημιουργούμενον ἐν τῇ γαστρὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ δημιουργήματος ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐξέτασον, καὶ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ θείαν ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς περιγράψας. τίς ὁ τὰς ῥῖνας, καὶ τὰ ὦτα τετρήσας, τίς ὁ τὸ στόμα διανοίξας, τίς ὁ τὰ νεῦρα ἐκτείνας, καὶ δεσμεύσας, τίς ὁ ὀχετεύσας τὰς φλέβας, τίς ὁ τὰ ὀστέα στερροποιήσας, τίς ὁ δέρμα τῇ σαρκὶ περιβαλὼν, τίς ὁ τοὺς δακτύλους διελὼν, τίς ὁ τοῖς ποσὶ βάσιν πλατύνας, τίς ὁ διορύξας τοὺς πόρους, τίς ὁ τὸν σπλῆνα ἐκτείνας, τίς ὁ τὴν καρδίαν πυραμοειδῆ ποιήσας, τίς ὁ τὰ νεῦρα συνθεὶς, τίς ὁ τὸ ἧπαρ πλατύνας. τίς ὁ τὸν πνεύμονα σηραγγώσας, τίς ὁ τὴν κοιλίαν εὐρύχωρον ποιήσας, τίς ὁ τὰ τιμιώτατα εἰς τὸ φανερὸν ἐκτυπώσας, καὶ τὰ αἰσχρὰ κρύψας. ἴδε πόση τέχνη μιᾶς ὕλης, καὶ πόσα ἔργα, μιᾶς περιγραφῆ, καὶ πάντα περικαλλῆ καὶ πάντα μεμετρημένα, πάντα δὲ ἐν διαφορᾷ, τίς πάντα ταῦτα ἐποίησε. ποία μήτηρ, ποῖος πατὴρ, εἰ μὴ ὁ ἀφανὴς θεὸς, τῷ ἑαυτοῦ θελήματι πάντα δημιουργήσας, καὶ ἀνδριάντα μὲν, ἢ εἰκόνα, χωρὶς ἀνδριαντοποιοῦ ἢ ζωγράφου οὐδείς φησι γεγονέναι, τοῦτο δὲ δημιούργημα χωρὶς δημιουργοῦ γέγονε; ὢ τῆς πολλῆς τυφλότητος, ὢ τῆς πολλῆς ἀσεβείας, ὢ τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης: Quæ ſunt, Cogita ô fili hominem in vtero materno compoſitum,

Pythagoras in Aegypto peregrinatus duos & viginti annos.

Dei maximū opificium, homo: & quã qualiſque corporis humani ſtructura.

totámque opificij artem diligenter perpende, & diſce quis ſit opifex, qui hanc hominis pulchram, diuinámque imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, & aures terebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis venas irrigauerit, quis oſſa ſolidauerit, quis pellem carni circundederit, quis digitos diſtribuerit, quis pedibus ingreſſum, vel plantam dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienem tetenderit, quis cor figuram pyramidis habere fecerit, quis neruos compoſuerit, quis pulmones cauernoſos fecerit, quis ventrem dilatauerit, quis honeſtiores partes in propatulo poſuerit, obſcœnas abſconderit. Aſpice quot artes vnius materiæ, quot opera vna circumſcriptione, cunctáque pulchra, cuncta cum menſura, cuncta ſeorſum. Quis hæc omnia fecit, quæ mater, quis pater, niſi inuiſibilis Deus, qui ſua voluntate cuncta operatus eſt? At ſtatuam, vel imaginem, ſine artifice, aut pictore, nemo dicet extitiſſe. Hoc ergo opificium fuit ſine opifice? O cæcitatem incredibilem, ò magnam impietatem, ò incredibilem ingratitudinem. Hæc & alia pleraque Triſmegiſtus, quæ vidiſſe, imitatúmque Pythagoram, Pythagoreóſque, veriſimile eſt, ſicut vidit, & ſecutus eſt magna ex parte Plato. Similiter Triſmegiſtus, quod in primo libro poſitum fuit diuinam hanc edidit vocem: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ καὶ φύσις ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου:

Mens creauit hominem ſibi ſimilem.

Omnium, inquit, pater, genitrixq́; Mens, cùm ſit vita, & natura, peperit hominem ſibi ſimilem, quem tanquam propriam prolem dilexit. Ægyptia igitur, Græcáque Theologia, conſpirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Veriſimile autem eſt eam ſcientiam ab ipſo generis humani principe ad omnem poſteritatem propagatam, tradentibus inuicem eam ſibi priſcis, plenámque eius omnium aures fuiſſe, nulli non perſpicuam, non celebrem, nulli nationi, ab vno cunctis natis, non perceptam extitiſſe.

Poëtas antiquos, quos ſecutus eſt Ouidius, Moſaicam de homine diuinitus creato, ſententiam confirmaſſe, idque etiam Cornutum aſſerere.

CAPVT IIII.

Vera & perennis de homine creato fama, fabula apud Græcos.

Prometheus quid.

HANC famam item à Moſe primo manãtem, apud omnes autem tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus vixit ſæculis vociferante ſe manibus diuinis compoſitum, corpus ex illo primæuo limo ſumptum, animum autem diuinitus inſpiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita eſt apud Græcos: ſed ſi quis & nomen artificis, & rationem totius rei, tum ſapientum teſtimonia noſcat, non fabula, ſed à primordio rerum fama vera, à primis genitoribus in omnes ab eis ſatas nationes ſparſam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theologiam Moſis informarit. Hunc igitur fuiſſe verum Deum, Deum inquam illum Moſaicum, & Platonicum, vniuerſitatis artificem, cuius ſuprema in tota creatione manus fuérit humana creatio, declarat & ipſum pulcherrimũ, mirabiléque nomen. Siquidem Grę cè Prometheus, eſt ſapiens, prouidus, vnde προμήθεια, inſignitus à priſcis hoc nomine, ob mirabilem illam, quam Triſmegiſtus expreſſit ſapientiam, tum ipſa ſermonis ratio. Nam in hunc modum loquitur veteris huius famæ interpres Ouidius:

1. Metamorp.

Sanctius his animal, mentiſque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit,
Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
Siue recens tellus, ſeductáque nuper ab alto,
Aethere cognati retinebat ſemina cæli,
Quam ſatus Iapeto, mixtam fluuialibus vndis
Finxit in effigiem dominantum cuncta Deorum.

Mundus melior.

Duas de creatione hominis proponit ſententias. Prior eſt, vt ab eo ipſo, qui fuit mundi melioris, id eſt, eius mundi, qui poſt Chaos ſucceſſit, origo, diuino ſemine fuerit ſatus. Semen autem diuinum, cæleſte, ætherium, non terreſtre intelligas: Altera, vt è terra recenti, quæ paulò antè à cæleſti materie dirempta, retineret adhuc calorem, cæleſtémque bonitatem. Nec in hac duplici ſententia diuerſitas eſt opificis, ſed materiæ, ex qua creari potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, aſſerit humanum corpus

A corpus non ex diuino ſemine, ſed terreſtri materie creaſſe, appellans poſtea Prometheũ, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam ſi fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars eſt humanum genus: etſi certos ventis, & mari terminos ad hominum vtilitatem, & vt terra compleri poſſet, dedit, certè is quoque fuit humanæ naturæ repertor. Etſi item, eodem Poëta autore, is prouidit; *Corpus, è terreſtri materia.*

Neu regio foret vlla ſuis animalibus orba; *Ouid ibid.*
Aſtra tenent cæleſte ſolum, formæque Deorum,
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus vndæ,
Terra feras cepit, volucres habitabilis aër.

Quibus oſtenditur, eum omnes mundi partes animalibus repleuiſſe, piſcibus aquas, feris terras, cælum ſyderibus, aëra volucribus. Cur non etiam humanam ſtirpem, qua paſſim terrarum omnia loca latè replerentur, ſine qua deſerta omnia, plena feris, dumiſque, inculti quoque agri erant futuri, condidit? Cui tribuis igitur creationem, quá clamas mundi melioris originem, & quem facis autorem cæterarum rerum, eundem ſtirpis humanæ principatum in cunctis obtinẽtis, facias neceſſe eſt. Qui fecit vniuerſalia, qui formas rerum maiorum, qui terminos, ſitúſque omnium rerum præſcripſit, oportet & particularia feciſſe. Cogeris etiá, niſi aberrare, ſalli velis, illius ordinẽ ſequi Theologiæ, à qua cætera quoq; didiciſti. Didiciſti autẽ hæc ab Aegyptiis, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chaldæis, à Moſe, Abrahá, Noë, multarũ gentium progenitoribus. Hi tradiderant ab eodem *Poſt rerũ omnium informationẽ, nouiſſimè hominem creatum.*
B mundano opifice totam rerum gentem, nouiſſimè autem, tanquam regem in palatium, exædificatum, aulæis, rerumq; varietate decorum, hominem, quem creaſſet introductũ. Sed hæc notiſſima. Et Græci priſcorum Theologiá, in qua ſub ſcyrpis, & ænigmatis ſublimia, grandiáque latitant, enodantes, teſtantur Prometheum eſſe diuinam prouidentiá. *Idem Lactãt. lib. 2. ad finem. cap. 9.* E quibus Cornutus: παραδεδομένου τοίνυν ἔοικεν ὅτι ὁ προμηθεὺς ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὑπονοητέον προμηθέα εἰρῆσθαι προμήθειαν τῆς ἐν τοῖς ὅλοις ψυχῆς. ἣν ἐκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρόνοιαν. κατὰ γὰρ ταύτην, τάτε ἄλλα ἐγένοντο, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἔφυσαν οἱ ἄνθρωποι ἐπιτηδείως πρὸς τοῦτο ἐχούσης κατ᾽ ἀρχὰς τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως: Quod autem traditur Prometheum finxiſſe è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appellatam prouidentiam animæ vniuerſalis, quam iuniores vocarunt Prouidentiam. Secundũ enim hanc homines è terra ſunt nati, aptè ſeſe in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non prorſus omnia verè. *Prometheus quid.* Nam nec Ouidius, neque Græci, neque Phœnices aut Aegyptij tradiderant homines è terra natos, ſed Prometheum acceptum limum finxiſſe ad imaginẽ Elohim, id eſt, dominatoris, Dei Omnipotentis, illius ſcilicet, qui potẽter omnia crearat. Illud verò mirabile eſt, vt Mercurius Triſmegiſtus, Archytas, Pythagoras, Poëta vno conſenſu pronuntient. Nam quod ait Poëta præcipuè illum hominis formatorẽ cogitaſſe, vt eſſet ei os ſublime, cælumq; contrà quàm aliæ animantes ſuſpiceret, eſt quod Archytas paulò antè, hominẽ omnis ſcientiæ, & intelligentiæ capacẽ factum à Deo, & Pythagoras à Deo creatum ad contemplandum: preſſiusq; idem admonens iubebat Iamblicho autore φιλοσόφει τὸν οὐρανὸν *Creatus homo ad contẽplandum.*
C ὁρῶν, philoſophare cælum ſuſpectans. Quod fecit vates diuinus, erumpens in hanc vocẽ, Cæli enarrant gloriam Dei. Mercurius autem docens, quòd Deus inuiſibilis ſit ex operibus manifeſtus: εἰ θέλεις αὐτὸν ἰδεῖν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τὴν τῆς σελήνης δρόμον, νόησον τῶν ἀστέρων τὴν τάξιν: Si velis eum videre, aſpice Solem, ſuſpice Lunæ curſum, conſidera aſtrorum ordinem. Hoc igitur eſt, cur Opifex os homini ſublime dederit, & erectos ad ſydera vultus, vt artificem cæli, tantorúmque luminum, tantæ rationis, & moderaminis inuentorem, in ipſo mirabili opere, qui natura ſit inuiſibilis, nec tangi potens, agnoſceret, repeterétque artificem ſuum. Et Plato, maximam vtilitatem oculorum à Deo datam. *Pſal. 18.* *Deus ex operibus manifeſtus.* Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt. Nam hæc, quæ eſt habita de vniuerſitate ratio, à nobis haudquaquam eſſet inuenta, ſi neque ſydera, neque ſol, neque cælum, ſub oculorum aſpectum cadere potuiſſent. Nunc verò dies, noctesq; oculis cognitæ, tum menſium, annorúmque cõuerſiones, ad numerum machinatæ ſunt, & ſpatium temporis dimenſæ ſunt, & ad quæſtionem totius Naturæ impulerunt. Eadem Tullius: Qui primum eos humo excitatos, celſos, & erectos conſtituit, vt Deorum cognitionem, cælum intuentes, capere poſſent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, *1. Legum.* atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum, atque cæleſtium, quarum ſpectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sic Græcè dictus ἄνθρωπος, aſpectus in altum, ſublimis aſpectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opifi- *ἄνθρωπος homo dictus, quaſi ἄνω ἀθρῶν*

ſurſum erectus: vel ἀναθρῶν ἃ ὄπωπε. contēplās quæ vidit.

Homo, poſtremus creatus.

cium, datur litis, ac diſcordiæ, qua pugnabant inter ſe turbabantúrque elementa, con- D
cordia. Hanc Deus & melior litem Natura diremit. Dicitur item eius cura, & prouiden-
tia, in varias cælum, ac terras diſtinctas plagas: diſtinctas autem ad habitandum, quo-
niam dedit temperiem duabus, calorē & frigore adhibito; certè idem feciſſe hominem
neceſſe eſt, cui fecerit, parauerítque antea commodum ad habitationem locum. Pro-
pterea nouiſſimè ſatus eſt homo, qui dominari inter cætera poſſet. Si autem Deo tribuis
ignobiliora, locum, ſedémque mundi eum poſuiſſe, animalia bruta creaſſe, cur detrahis
omnium creationem? Sed neceſſe eſt eum, cuius cogitatio in eo potiſſimum inſtiterat,
vt alicuius cauſa poneret, & diſtingueret orbem, compoſitiſque rebus, lociſque cuique
ſuis deſignatis, eſſet pulcherrimus, & habitabilis mundus, ipſe idem manum imponeret
cogitationi, quæ fuit vt propter habitatorem, qui creatorem item ipſum ſuſpiceret, pa-
raret, vt ſic dixerim palatia, domóſque mundi. Ecce igitur mirabilis cum vera Theolo-
gia, quæ mater fuit Græcis, iunioribúſque Latinis ſapientiæ, conſenſus. Scribit Moſes, Et
homo non erat, qui operaretur terram: Poëta verò:

Ouid. ibid.

Sanctius his animal, mentiſque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.

Apud Moſen, Non erat: Apud Poëtam, Deerat adhuc. Operari autem terram, quod co-
lere, qui poſſidere, inhabitaréque vt dominum deſignat, eſt quod Poëta, Quod dominari
in cætera poſſet. Idcirco & apud Moſen, Replete terram, ſubiicite eam, dominamini pi-
ſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid E
clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet
illam altiſſimam, æternámque Mentem, quæ mundi fuit origo. Mentis item altæ capa-
cius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: vt Marcus, vt Plato in Ti-
mæo, ζῷον τὸ θεοσεβέστατον, animal piiſſimum, Dei colentiſſimum, imago Dei. Proinde is
finis, ea ſuprema cogitatio, vt naſceretur qui coleret Opificem, admiraretur, ſydera ſuſpi-
ceret, Solem, Lunámque intueretur, non vt Deos quidem, ſed vt à Deo ſapiētiſſimo crea
ta, vt retro omnes: vt ex viſibilibus inuiſibilem noſceret. Et, vt ait Philo, τῶν μὲν ἄλλων τὰς
ὄψεις περιήγαγε κάτω κύψας, διὸ νένευκε πρὸς χέρσον, ἀνθρώπου δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν ἵνα τὸν οὐρανὸν
καταθεᾶται. Cæterorum, inquit, oculos interius depreſſit, eóque nutant in terram: contrà,
vultum humanum eleuauit, vt cælum aſpiceret.

Sanctum animal homo.

Homo, animal piiſſimum.

Quòd etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animámque exterius infuſam in corpus. Et quòd idem aſſerunt Aegyptij Philoſophi, & item oraculum Apollinis.

CAPVT V.

ORACVLA Chaldæorum, Sibyllarúmque non aliud vociferantur, F
quàm hominem à Deo creatum. E quibus eſt illud, quod à Platonicis
item profertur: ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δέ οἱ ἐψύχωτο: Hæc pater co-
gitauit, mortalis autem eſt ei animatus. Eſt autem ſicut apud noſtros,
ſic item Platonicos & priſcos omnes, ipſum quoque Ariſtotelem, co-
gitatio, ſiue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis ini-
tium à cogitatione ſumitur. Hac mouente manus, manibus organa,
operationes noſtræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immenſæ
poteſtatis eſt, cogitat quidem & ipſe, & vult, tranſit autem ſic in omnem naturam cor-
poream, per quam omnem diffuſus eſt eius cogitatio, ſicut ſubita noſtra cogitatio, ac vo
luntas peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes ſubiectæ ſunt, paténtque
Deo, terreſtres, & cæleſtes naturæ, ſicut corpus cuilibet ſuum, cuius mouendi initium eſt
voluntas Sic autem licebit illa diuina percipere, ſi voluntatem cogitationémque huma-
nam, minimam & imbecillam, conferas cum vaſta illa, immenſáque Dei, ad cuius mo-
tum poſſint omnia concitari: Etſi item cernas multorū hominum voluntatibus ex con-
ſenſu vna effectis, tot corpora vt vnum mouentem fieri ſubitò ingens aliquod opus: Sic
voluntas, cogitatióque diuina, longè quàm multorum mortalium cōiurata voluntas ex-
cellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri poſſint, operatur ingen-
tia, in-

Operationis initiū à cogitatione.

Dei cogitatio quàm efficax.

Atia,incredibilia,admiranda. Hoc ait oraculum, Patrem,opificémque mundi hæc omnia, quæ cernimus,in quibus eſt humana progenies, cogitaſſe, voluiſſe, ſubitóque creata apparuiſſe. Subito mortalem animatum, exemplò creatum Adam, diuina voluntas cum protulit in lucem,inſpirauit in faciem eius,& factus eſt in animam viuentem,quod Chaldæus ἐψύχωτο, animatus eſt. Inſpirationem Chaldæus intimè in Philoſophiam, & initia rerum penetrans,interpretatur voluntatem illam, cogitationémque diuinam. Hoc igitur teſtimonio,duo,quæ docuit Theologia Moſaica,noſcuntur, corpus ſeorſum, & animam ab vno,eodémque Deo,mundanóque opifice creata. Corpus à Poëtis,ſicut ab oraculo dicitur Græcè βροτὸς, mortalis,deuorabilis,tempori ſubiectus edaci. Illud videlicet quod ſumptum eſt ex limo terræ,& quod in cinerem reuertitur. Hoc,inquit, animatum fuit à Patre,ſicut dicitur in Moſe,& Pater mundi, fuit item hominum, qui corpus eorũ, & animum procreauit. Hęc item fuit priſcis vulgata Theologia. Eóque Aſclepius Theologus in ea, quæ appellatur Hymnodia,ad Animonem regem inquit: θεῷ μὲν παναχηράτῳ καὶ πατρὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, χρὴ μυρίοις στομάτων καὶ φωνῶν, τὴν εὐφημίαν ἀναφέρεσθαι ὀρθῶς. Deo,inquit,vndequaque incorruptibili, & patri noſtrorum animorum ab omni lingua, & voce,gratiarum actionem referri cõuenit. Ecce patrem animarum vocat, & creatorẽ. Videlicet quod Chaldæus animatorem, viuificatorem, fontem noſtrorum animorum. Iuſtinus item teſtatur oraculum, ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον παντοκράτορος ἐκδοῦναι θεοῦ, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη. ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων Ἀδὰμ δὲ κλήσας, καὶ τοῦτο σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς, οἷς ἴσμεν, συμβαίνει: Quod apud vos oraculum rogatum à quodã vt hymnum Dei omnipotentis cõcineret,ſic in medio hymni dixit, Quòd primus hominũ formator Adam vocauit. Et hunc ſeruari hymnum,apud multos quos ſcimus, contingit.

Adam quomodo creatus.

Corpus mortale.

B

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Diis, poëticè potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium ſummo Deo.

CAPVT VI.

SÆPE ſubit admirari, vt multarũ in ſacris litteris traditarum rerum fama in omnes gentes progreſſa, quoniam & à longinquis temporibus deſcenderet,& autorem apud eos certum non haberet,adulterata fuerit,præcipuum Græcorum vitium, qui Barbarorum vti maiorum Theologiam æmulati,male percepram, temporum diuturnitate iam obſoleram, fabulis ſæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Prometheo,& Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congeſtos montibus montes fuiſſe diuulgarunt. Et columbam ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emiſſam. Et C lapſum animorum in hunc mundum è Paradiſo in corporis carcerem, ad pœnam ſceleris incluſorum. Igitur & Plato,cùm ex ſacris litteris audiſſet, Deum creaturum hominem,quaſi circunſtantibus quibuſdam dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. ipſe qui totam Theologiam ſuam à Pythagoreis,& Ægyptiis, certiſque per omnes ſermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illũ Opificem cum Diis iunioribus, quos ipſe paulò antè procreaſſet, loquentem ſuper hominis creatione,iubentémque eis accepta ab ſe immortali anima, in corpus, quod ipſis effingere mandaſſet, inſerere, humanæ creationi ferme duos adhibens opifices, ſupremum Deum animi creatorem,& Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus informare. Hæc eleganter, vt omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è quibus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus,qui omnia genuit, fatur, Hæc vos,qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite, vt mortali generentur conditione, vos ſuſcipite, quorum vobis initium,ſtatúſque traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Paulò pòſt, Pòſt autem eam ſationem Diis, vt ita dicam, iunioribus permiſit, vt corpora mortalia effingerent, quantúmque eſſet reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ ſequentia eſſent, perpolirent,& abſoluerent. Itaque cùm accepiſſent immortale principium mortalis animantis,imitantes genitorem, & effectorem ſui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo,

Fama antiquiſſima incerto autore, adulterata fabulis.

Geneſ. 1.

Plato ex ſacris litteris acceptt hominis formationem.

Liber eſt, de Vniuerſitate.

quas rurſus redderent mutuabantur, eáſque inter ſe copulabant, haud iiſdem vinculis D
quibus ipſi erant ligati, ſed talibus, quæ cerni non poſſent, propter paruitatem. Aliaq́;
Geneſ. 1. multa proſequitur Plato. Totúſque locus ſumptus eſt ex libro Moſis, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Siquidem etiam nonnulli Hebræi ferunt eum cum Angelis, quós paulò antè creaſſet, tunc locutum. Et Philo Iudæus, quos Philoſophi Dæmones vocent, Angelos dicit in ſacris litteris appellari. Imaginem autem, & ſimilitudinem, imitationem illam credidit Plato. Hanc igitur eius ſententiam, qua ſeparatur creatio, vt aliud fecerit Deus maximus, aliud Dij minores, manifeſtæ rationes coarguent. E quibus erit prior, quòd ipſe ſibimet contradicit: ſecunda, quòd præter Theologiam maiorum, à quibus edidicit, hanc fabulam confinxit. Demum quòd ratio his quæ dicit apertè refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo ſufficeret, quòd quæ Barbari docuiſſent non clarè percepit, ſuſpicione ad alia longè declinante, quàm fons ipſe, cuius riuulus fluxit Theologia Græcorum, ſapuiſſet. Quippe
Dij, non fuerunt adiutores in creatione. ſi vel concedam illum apud Moſem parentem mundi, cum iunioribus Diis fuiſſe locutum, non protinus eos aſciuiſſe adiutores ad creandum, opémque quaſi eorum imploraſſe contendam: Aut eum dedignatum corpus attrectare, collectiſque ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam miniſtris ſuis prouinciam delegaſſe. Probarem enim optimis, naturæq́; maximè conſentaneis rationibus, nihil eſſe in toto mundo homine nobilius, vt qui crearit indignioris, minoriſque ponderis res, multò facilius admoueret nobiliſſimæ conditioni manus. Omnibus enim elementis melior eſt homo: corpo- E
ra verò cæleſtia cum manifeſtò deſeruiunt humanis commodis, quia facta ſunt etiam autore Platone, vt lucerent ſuper terram, ac motibus eorum perceptis, temporibúſque diſtinctis, hominum negotia in terris regerentur, eſſétque rebus humanis certus ordo, profectò videtur id melius, ac nobilius eſſe, cuius vtilitas impulit autorem ad creationem cæli. Qui ſi cælum creauit, multáſque corporeas formas exemit ex illa congerie, certè fecit etiam quod eſſet animal nobiliſſimum, ac ſanctiſſimum, vt idem aſſeruit. Ad
Homo, animal nobiliſſ. & ſanctiſſ. hæc non videtur vnius eiuſdémque rei ſeparanda, duobúſque quaſi opificibus tradenda creatio. Nam cùm nulla cauſa veriſimilis afferri poſſit, cur ſapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, niſi videlicet quòd corpus humanum corruptibile ſit (indecorum ſit autem ſummum opificem rei incorruptibilis autorem fuiſſe: quod quidem nihil ad dedecus Opificis ſpectat) ſanè veritati plurimum conſentit, vt ſit animi, ac corporis quotum eſt admirabilis coniunctio, idem artifex. Eſt autem diuinum corporis opificium, fuitque ſapientibus ſemper ſtupori, & admirationi. Ac niſi quòd incorru-
Diuinum corporis opificiũ. ptibilis naturæ eſt cælum, ad ſapientiam certè artifici, nihil illic eſt humano artificio excellentius: Nemóque fuit, vel ante, vel poſt Platonem, cui fabula hæc in exponenda hominis creatione arriſerit, nec à ſummo Deo præclara conditione creatum ſenſerit hominem, cuius corpus, etſi mortale eſt, prouiſum tamen mirabili ſapientia fuit, quod etiam eſt Ariſtoteles confeſſus, vt in re corruptibili, ſempiterna quædam eſſet ſucceſſio, dum ſemen inuicem ſibi corporibus tradentibus, exiſtit hominum perennis F
progenies. Quod æquè diuinum eſt, ac ſi in vno eodémque corpore æternitas fuiſſet.
Plato, interdum fabulator. Sed non eſt mihi contra Platonem ſuper hac re diſſerendum, quem quaſi poëticè potius, &, vt pleraque, ſub fabulis ſcripſit, quàm phyſica, conſtantique ratione apparet locutum. Nam neque ſermo ille Opificis mundani cum minoribus Diis, verus eſt, neque materiæ cæleſtis, ad eum, quem tradidit modum, ſectionem fas eſt intelligi. Dij quoque minores nuſquam ſunt: quia vt docuit antea, non Dæmones illi, ſed homines fuerunt. Ipſum duntaxat aliter & in Timæo, & aliis locis loquentem, & Deum autorem hominis confitentem, iuxta ſuperiores, quibus operam dedit, Philoſophos, rationibus omiſſis, audire ſatis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulò antè ſatos ipſius imperio, corpus humanum finxiſſe, vbique tamen quaſi veritate eum à ſuperſtitione reuocante, tribuit hoc mirabile opificium ſummo Deo. E quibus eſt in eodem Timæo, quòd Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines: τούτῳ δὴ θεὸς ἐπιβουλεύσας, αὐτῷ τὴν τοῦ ἥπατος ἰδέαν ξυνέστησε. & quæ ſequuntur.
Iecoris formatio. Videlicet, Hoc igitur Deus conſiderato, ipſius iecoris formam fabricatus eſt, & poſuit in eius conſtitutione denſitatem ac læuorem, & perſpicuitatem, dulcedinémque & aſperitatem. Paulò etiam pòſt, hunc ipſum ſummum Deum refert medullam, in qua animæ eſſent, ex elementis collectam, compoſuiſſe. Hæc, inquit, elemẽta Deus ſingula à ſuis generibus

A genetibus ſecernens, miſcénſque ad proportionem inuicem, ſatum vniuerſalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex eis operatus eſt, & deinde ei genera animarum demiſit inſerta. Hic audis totam materiam, Deum componentem, & optimam quamque elementorum partem in medullam, quæ animarum fundamentum eſſet, vbi ſpuma genitalis, miſcentem, ac temperantem. Paulò pòſt exponit quomodo noſter χειροπλάστης, formator, fictor, compoſuerit carnem, & oſſa & neruos, ex quibúſue elementis, quantáque propotrione. *Carnis, oſsiũ, neruorum fabrica.* Vnde factum, vt fluxiorem, ſed quæ magis contendi poſſet, quàm carnis, molliorem autem quàm oſſium, vim nerui habuerint. Quibus, inquit, oſſa circunducens & medullam alligans ad inuicem neruis, demum carnibus ea operuit deſuper. Deinde ipſum eundem dicit neruos ad extremum capitis adligaſſe: διὰ ταῦτα, καὶ οὕτως ὁ θεὸς, ἐπ᾽ ἐσχάτην κεφαλὴν περιστήσας. & quæ ſequuntur. Neruos ob hæc, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collum ſimili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit ſub faciem, reliquos in omnia membra *Mandibulæ.* diſtribuit, alligans articulum articulo. Demum Plato dicit, Deum, quò traiiceret humor ex ventre ad venas, abuſum aëre, & igne. Totámque interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentiſſimè vniuerſam illam ſuperius poſitam à Mercurio Triſmegiſto hominis creationem declarauit, ſecutúſque eſt ad amuſſim, explicaus, aperiénſque, quæ breuiter Mercurius pronuntiaſſet, ex híſque in admirationem Opificis, omnes incitaſſet. Quocirca cùm & in Timæo,
B & vbique fateatur animam à Deo creatam, & habere eum eo ſimilitudinem, & affinitatem, *Anima à Deo creata & Deo ſimilis.* quod etiam affirmat Ariſtoteles, videtur planè rationi conſentaneum, vt qui fecit meliorem partem, etiam ipſum mirabile, ſapientiſſimæq; intelligentiæ opificium conſtruxerit. Hoc veritate cogente non modò in Timæo, ſed aliis locis confeſſus eſt, vt quod in ſecundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, cæleſtia & terreſtria, Deos, & homines. Et in ſeprimo de Legibus diuinitus ſic eſt de Deo, & homine, & quod intereſſet, locutus: Natura Deum quidem eſſe omni beato ſtudio dignum, hominem verò ludum quendam eſſe Dei, veréque id optimum eius fuiſſe. Hæc Plato. Cuius videtur eſſe ſenſus, in Deum, réſque diuinas, omne ſtudium eſſe conferendum. Dignum enim eum eſſe, in quo colendo omnibus conatibus, & ſtudiis vtámur. Hominem autem eſſe longè Deo inferiorem, *Homo, res iocularis à Deo factus.* quippe qui ſit res ab eo veluti iocularis effecta, vt quaſi luderet, cùm machinatus eum eſt, veluti ſi pictor, aut ſtatuarius aliquod opus effingeret. Græcè enim παίζειν, ludere, videtur eſſe etiam creare, gignere, vnde παῖδες, filij, *παῖδες dicti à παίζειν.* proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quaſi filius, & proles Dei, ſed μεμηχανημένος, machinatus, fabricatus, factus. Idq; ait Plato fuiſſe omnium, quæ Deus facere poſſet, optimum, ac præcipuum. In tertio quoque de Republica, non Dæmones, ſed Deum ſupernum innuit hominem creaſſe, cùm ait, quòd Deus formans homines, aliis aurum id eſt, mentem, admiſcuit plurimum, aliis argentum: ἀλλ᾽ ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς. διὸ τιμιώτατοί εἰσιν. ὅσοι δὲ ἐπίκουροι, ἄργυρον,
C σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν, τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς δημιουργοῖς: Deus, ait, fingens qui ad imperandum creabantur, aurum in eorum ſatu admiſcuit, eóque ſunt pretioſiſſimi, qui cuſtodes & adiutores argentum, ferrum, porrò & æs agricolis & cæteris opificibus. In ſexto quoque, non Dæmones aſciuit, ſed vt Moſes, & Triſmegiſtus priores, verum Deum hominis opificem. Hunc ait ſenſum videndi feciſſe copioſiſſimum, multarúmque rerum capaciſſimum, videlicet quod omnes, os ſublime dedit, vt caperent notionem Dei. Nunquid, ait, ἐννενόηκας τὸν τῶν αἰσθήσεων δημιουργὸν, ὅσῳ πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὁρᾶν τε καὶ ὁρᾶσθαι δύναμιν ἐδημιούργησεν; Quod eſt, Conſideraſti ſenſuum artificem, quàm locupletem fecerit videndi facultatem? Senſit igitur cum ſuperioribus Theologis, totáque ante eum hominum Philoſophia.

Quòd Ariſtoteles mirificè conſentit cum Theologia Moſaica, hominem à Deo conditum, formatúmque corpus, datámque ſexus varietatem, animam autem exterius inſpiratam.

Capvt VII.

In Peripateticis quibuſdã quo plus inſcitia eò plus arrogantia.

SENSIT etiam quæ ſuperiores omnes, ſi quis prudentet dicta eius per- D
pendat, non pertinacium tempeſtatis huius Peripateticorum more, in quibus quo plus eſt inſcitiæ, plus etiam temeritatis, & arrogantiæ, mordicus dogmata certa eius defendat, aut verius deprauet Ariſtoteles. Triáque ſunt præclara, euidentia, maniſeſtáque de creatione hominis à Deo ſiue animi, ſiue corporis, apud eum teſtimonia. Vnum vniuerſale, duo particularia: Ex his duobus alterum ad animum ſpectans, alterum ad corpus. Quę etſi produximus ſuperius, poſcit tamen ordo, vt huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quòd cùm res terreſtres & corruptibiles plurimũ diſtarent à principe Deo immortali, & incorruptibili, nec capere res terreſtres in indiuiduis immortalitate poſſent, Futurum fuiſſe, vt res creatæ breui circumacto temporis interuallo, migrarent è vita. Huic malo ſapientiſſimum Deum ſic prouidiſſe, vt inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, eſſétque in vnoquoq; ſemen, in quo, Platone docente, inuiſibilia quædam animalia continerentur, quæ in vteris animátium

Seminis vis in animalib.

conſota coaleſcerent. Sicut in vtero terræ ſemina plantarum. Quo conſilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν ἀεὶ, τοῦ βελτίονος ὀρέγεσθαί φαμὲν τὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τοῦτο δ' ἐν ἅπασιν, ἀδύνατον ὑπάρχειν, διὰ τὸ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι τῷ λειπομένῳ τρόπῳ, συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quod

Melius eſt eſſe quàm nõ eſſe.

eſt: Nam cùm in omnibus ſemper deſiderare melius naturam dicamus, melius eſt autem eſſe, quàm non eſſe, hoc autem in cunctis erat impoſſibile, quoniam à principio plurimũ E
diſtarent, qui ſupererat modò compleuit vniuerſum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, vt ſæpe admonui, in præteritis temporis verbis pronuntiat Ariſtoteles, fecit, compleuit, vt non innuat continuam dependentiam, ſed vt magiſter Plato, omniſq; vetuſtas, principium quoddam. Proponuntur enim duo inter ſe contraria, è quibus cùm alterum ſequi Deus poſſet, elegit potius alterum, vt eſſet perennis ordo. Quòd ſi contendas, & proteruus inſiſtas, ne ſibi contradicat Ariſtoteles, eum temporis initium non ſpectaſſe, ego ex aduerſo dicam imprudenti, & ad mendacium, fictúmque alibi dogma minime attendenti confeſſionem veritatis excidiſſe, cuius non imperitos, efferatóſque in dogmatis eius Peripateticos, ſed prudentiſſimos quoſque velim conſideratores. Hoc igitur mirabili, venerandóque Ariſtotelis (ſic enim appellare libet) oraculo declaratur, &

Iob.10.

continetur, quod præcones theologiæ noſtræ toties vociferantur: Manus tuæ fecerunt me, &c, Ante & retro formaſti me. Imperfectũ meum viderũt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum diſtamus à primo illo, quem diuinę præſentes fecere manus? Videlicet quod ipſi nos Philoſophi, ſæpe Theologiæ cæleſtis interpretes, docuerunt. Permanauit ad nos vſque à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non ſolùm creauit primos illos, erexítque è nihilo in pedes, ſed vaſa quoque membráque molitus eſt in eis, in quibus genitale ſemen contineretur, ſemini autem eam indidit vim, vt quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuiſi-

Membrorum ſitus & ratio.

bilia animalia ei ineſſent. Aptauit quoque membra, vt fieri poſſet generatio. Et quod mi- F
rabile ſuſpiciendúmque maximè eſt, vt eſſet copioſiſſima ſatio, mutuæ cõiunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Deſcendere, inquit, fecit per collum à capite ſemen. Quod veluti animal, accepta reſpiratione vbicunque reſpirando fluxit, vitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem abſoluit. Quocirca genitale virorum membrũ, vtpote ſui iuris, rationiſque impatiens omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ vulua in mulieribus dicitur, cùm ſit animal ob hæc ipſa, procreandorum filiorum auidum. Et reliqua, quæ perſequitur Plato, deducens, vt dixi; mirabilem hanc arcanámque naſcendi ſapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quã Ariſtoteles dixit ἐντελεχῆ γένεσιν, Perpetua,

Cõtinua ſucceſſio.

continuatáque ſucceſſio. Quam ſi voluiſſet explicare, dicenda ei fuiſſent, quæ prior Plato: quæ cùm magiſter ipſe ingenuè tribuat Deo, certè & Ariſtoteli vt tribuit, tribuenda fuiſſent, confitendúmque fuiſſet, Deum autorem tanti operis. Ille igitur idem poſteros nos creauit, qui priorem illum, creans nos in illo, faciens perpetuũ ſucceſſionis ordinem, dans apta membra ad generationẽ, & vtrique ſexus mutuã appetẽtiam. Et hoc eſt quod

Gen.1.

apud Moſen dicit, Creſcite, & multiplicamini. &c, Producat vnumquodque iuxta genus ſuum, habens ſemen in ſemetipſo. In Politicis itẽ loquens de mutua viri, & mulieris coniunctione: ἅμα δὲ χρὴ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τεθελόδω τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ

καὶ κτ᾽

Ἀρχὴ κτ᾽ τὸ εἶδος, οὕτω προσγεγονὸς μετὰ τὸ χωρὶς ἀπὸ τοῦ θήλεος κεχώρισται ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς κοινωνίαν. Quæ ſunt, Simul autem & natura, inquit, ſupplet hoc circuitu, peronniter eſſe: quandoquidem non ſecundum numerum, ſed ſecundum ſpeciem id fieri poterat. Sic prouiſa fuit à Diuinitate vtriuſque natura, viri, & mulieris, ad ſocietatem. Cernis vt ſibi conſentiat, Confitens à Diuinitate prouiſum fuiſſe, non ſolùm nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prorſus fuit ſexus viri, & fœminæ. Nónne hęc eſt Theologia Moſaica? Maſculum, & fœminam creauit eos. Et dixit, Creſcite, & multiplicamini. Ea eſt periodus, & ἐνδελεχὴς ζωῆς. Factum à Deo, Moſes: Factum, & Ariſtoteles. Factum aliquo temporis initio, Moſes idem & Ariſtoteles: apud vtrunque Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Neceſſe igitur eſt Ariſtotelē hic ſenſiſſe, quæ maiores, Plato, Pythagoras, omniſque Græcia prodiderant, cùm & ſermo id declaret, & habuerit antea quos ſequeretur. Tertium teſtimonium de creatione animi eſt, cùm in quarto libro de Generatione animalium, omnem aliam animam interire, quia coniuncta ſit cum elemētis, à quibus etiam oriatur, & ab eis ſeparari non poſſit, quia non ſit aliud quàm ipſa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, exterius accedere, quia ſeparabilis ſit, & alterius generis, vt in libris etiá de Anima, diſſerit: ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον· οὔτε γὰρ αὐτὰς καθ᾽ ἑαυτὰς εἰσιέναι οἷόν τε ἀχωρίστους οὔσας, οὔτ᾽ ἐν σώματι εἰσιέναι· τὸ γὰρ σπέρμα περίττωμα μεταλαβούσης γαστρός ἐστι, λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια: Quocirca, inquit, impoſſibile eſt, vt extrorſ ingrediatur anima ſenſibilis. Neq; enim ipſas per ſeipſas

B ingredi ceu inſeparabiles datur. Eſt enim ſemen excrementum corporis, à quo continetur. Supereſt autem ſolam mentem exterius ingredi, & ſolam diuinam eſſe, cuius operatio non communicat cum actione corporea. Hæc Ariſtotelis dicta, qui æqua lance, ſynceróque iudicio ponderet, colliget hominem, quæ vetuſtiſſima noſtra Philoſophia, ſenſiſſe, quódque ex ſucceſſione, reuelationéq; ſenſit noſtra, hoc Ariſtotelem ratione & iudicio prodidiſſe, ratione cum veritate cæleſti conſonante. Priora exempla ſatis ſupérque declarabant creationem artificiúmque humani corporis, opus fuiſſe diuinæ ſapientiæ: hoc poſtremum validiſſimè clamat ab origine diuina, ſatum noſtrorum animorum. Si enim mēs ſola ſeparabilis, ſola à natura corporis abſoluta, neceſſario eſt origo eius à Deo, quoniam à nullo corpore, ſupra corpus enim eſt natura diuina. A ſolo igitur Deo. Quod ipſe etiam confiteri non erubuit. Supereſt, inquit, ſolam hanc eſſe diuinam. Diuina ſunt, quibus vel ortus à Deo, vel ſimilitudo cum Deo. En totum hominem ab vno eodémque Deo dixit Ariſtoteles creatū, conſentiens cum priſca Philoſophia, cum Ægyptiis, Chaldæis, Pythagoreis. In cuius dictis, ſi penitus euoluas, rei caput attingas, rerum creatio, quantum velint torqueant hic ſeſe Peripatetici, continetur.

Non ſecundū numerum ſed ſpeciem animalia perpetua.

Anima beſtiarum mortalis.

Semen quid.

Diuina quæ.

Quòd Ariſtoteles de animi immortalitate, ac diuinitate ſenſit, ac dixit, quæ ſuperiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Triſmegiſtus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

C

Capvt viii.

VERISIMILE eſt, vt dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbatos, ratione quoque, iudicióq; accedente, in hac præclara, de aduētu exterius animi noſtri aſſertione Ariſtotelem fuiſſe ſecutum. Quę ſi hodierni Peripatetici tenerent, fortaſſe melius & hoc loco, & omni Philoſophia eius Ariſtotelem interpretarentur. Veri inquam ſimile eſt, nunc Philoſophum dixiſſe, quæ cùm cæteri, tum Chaldaicū oraculum, quod ſolet etiam Platonicis proferri, prius ediderat:

Χρὴ σε σπεύδειν πρὸς τὸ φάος καὶ πατρὸς αὐγάς,
Ἔνθα ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολλὴν ἑσσαμένη νοῦν. Quæ ſunt,

Accelerare opus eſt te ad lucem, & patris ſplendorem,
Vnde tibi eſt animus miſſus, multa indutus mente.

Hoc oraculum explicans Pſellus Philoſophus, ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδ᾽ ἐκ σωματικῆς ὑφεστήκει κράσεως, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρέφειν. & quæ ſequuntur. Poſteaquam, inquit, non ex ſeminibus accepit ſubſtantiā anima,

Non à ſemine eſt anima ſubſtantia.

neque corporeis ſubſiſtit temperamentis,ſed à Deo ſupernè habuit eſſe, ad illum etiam D conuertatur oportet,&. ad lumen diuinum faciat aſcenſum. Magna enim veſtita intelligentia huc deſcendit, hoc eſt induta eſt à creatore, & patre,reminiſcentias diuiniorum conditionum,quando hinc accepit deſcenſum. Hinc per eaſdem illas reminiſcentias iterum illuc reuertitur. In his Pſellus, etſi nimium Platonicè de animorum deſcenſu locutus eſt,verus tamen ſenſus eſt,animos eſſe diuinos,his à ſedibus deſcẽdentes,vbi conſenſus omnium mortalium prædicat eſſe aulam Dei, qui tametſi per omnem mundum intentus cælum,ac terras implens,vt noſter ait Propheta, propriùs tamen vbi magis colluceat maieſtas eius locus,dicitur Cælum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab vllis elementis veniunt,dixere noſtras animas deſcendere,formatas ab ipſo Deo, ſimiles autem ſibi formatas,nullo ex corpore depromptas, ſolo Deo earum origine, & fonte. Propterea Philo pro omnibus Philoſophis,animum eſſe ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα, Abſciſſionem aut radium à Deo. Salomon, ἰδιότητα, proprietatem. Oraculum Apollinis, μερίδα, particulam. Moſes,afflatum. Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis eſt anima demiſſa cęlo,diuinitus data,diuinitus decerpta,mirabili modo formata. Quas autem dixit Pſellus reminiſcentias, non illas ſcilicet Platonicas dixit, niſi rectè ſentias, ſed naturalem ad cælum ſuſpectum, & conuerſionem, vnde fuit origo, ſimilitudinem cum Diuinitate,& quòd animus decerptus,aut afflatus eſt ex mente diuina, naturali cupiditate deſiderans fontem genitorem ſuum: non quòd antea, quàm in corpus intraſſent,in cælo fuerint animi,ſed vno momento creati, diuinitúſque dati, coguntur conditoris ſui E reminiſci,ſemper ad propriam regionem ſuam animorúmque loca, vbi Deus inuiſibilis, regnúmque eius florentiſſimũ,ſuſpirant,cùm nec terra, nec aqua,nec aër,nec ignis poſſit animis placere,quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aëre, nec igne, ſed à regno Deorum,à locis immortalibus,inuiſibilibus,incorruptibilibus venere. Huius regni recordantur animi,lumen ſempiternum ſentiunt inſtinctu naturali fulgentiſſimum, mirabile, iucundiſſimum,alacritatis ineffabilis,incognita mortalibus, ſolis his,qui adſunt, nota gaudia. Hæ ſortes, aut conditiones meliores, de quibus ſæpiſſime Plato, & noſtræ litteræ. Magnam autem mentem etſi Pſellus illas reminiſcentias interpretatur, mihi tamen videtur oraculum ſimilitudinem Dei,& id ipſum,quo diuina eſt anima, ſenſiſſe, illámque Diuinitatem deſignaſſe,quam ſedibus ætheriis deſcendens tulit anima ſecum. Hæc magna,hæc multa mens,plena diuinæ naturę,inſtinctúſque beati,notioniſque cæleſtis. Hoc quis neget Ariſtotelem ſenſiſſe, aſſeruiſſe, cùm nulla ſit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus,à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidiſti quoque,vt Pſellus propoſuerit, penéque declarauerit locum ſuperius adductum ex Ariſtotele: Non ſubſiſtit anima corporeis temperamentis, vt quidam in Phædone ſuſpicantur: neć ſemini,ſpumæq; illi,ſubſtantiam debet ſuam: non eodem, atque corpus ſatu ſeminatur:ſed habuit diuinitus,& ſupernè ſubſtantiam. Id igitur Ariſtoteles dicebat, ex ſemine,quod excrementum,vel ſpuma corporis ſit, ſenſitiuam, corporeámque animam creari: ſolam autem mentem alterius rationis eſſe, cuius omnis incorporea ſit operatio. F Ob id eam eſſe diuinam ſolámque exterius accidere. Quod quidem cæteri Philoſophi communibus ſuffragiis omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificẽ mundi,ſe principium,& fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur vobis à me. Et quòd Dij minores acceptam,genitámque à Deo animam,incluſerint in formatum à ſe corpus. Aliáque plura,quæ pòſt referẽtur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit,vociferatus eſt, quod Ariſtoteles occultè deſignauit: cuius dictum, animum exterius accidere,eſt quod Pythagoras omnibus prædicabat.

Deſcenſus animorum.

Anima à cælo demiſſa.

Anima extrinſecus aduentens.

—Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.

Aude, nanque genus diuinũ mortalibus extat.

Genus humanum, diuinũ eſſe.

Genus diuinum eſſe nobis etiam mortalibus, propter corpus, vt Chaldæus ſuperius: animi autem origo,inquit Pythagoras,eſt à Deo. A quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus,& quod ait Ariſtoteles, συγγενέστατος, affinis, gentilis,vt Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus noſtrum,id eſt, eius, qui verè homo eſt, nempe animus, non eſt à corporeo, corruptibilíque mundo, ſed à Deo. Propterea diuinum genus eſt nobis, vt haudquaquam timere, quaſi morituri,debeamus. Imò fidendum eſt maximè, magnáque cum alacritate viuendum, quibus non ſit cum his quæ moriuntur, & intereunt,agnatio, ſed cum Deo immortali. Cernis autem Pythagorá eodem nomine atque

1. Legib.

Homo immortalis.

Ariſto-

A Ariſtoteles vti? Relinquitur, inquit Philoſophus, mentem ſolam extrinſecus aduentare, ſolamq́; eſſe θεῖον, diuinam: Pythagoras autem, diuinũ genus, ſatus diuinus, diuina cognatio, natura, origo, ortusq́; diuinus nobis, propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid ſenſerit Ariſtoteles declarantem noſtræ Theologiæ antiſtitẽ, etiam Arati teſtimonio, qui ſimiliter atque Ariſtoteles, & Pythagoras, licet Ariſtotele prior, fuerat locutus, allato, conſidera: Ipſe, inquit diuus Paulus, Deus cùm ſit Dominus cæli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigẽs. Ipſe dans omnibus vitam & ſpiritum in omnibus, creauitque ex vno ſanguine omnem humanam gentem. In ipſo, inquit paulò pòſt, viuimus, & mouemur, & ſumus, ſicut quidam è Poëtis veſtris dixerunt, Huius enim genus ſumus. Genus igitur cùm ſimus Dei. & quæ ſequuntur. Viſum quid ſentiat Ariſtoteles & Pythagoras. Diuinè quoque & ſimiliter atque hi omnes, animi ſubſtantiam, & fontem declarauit Triſmegiſtus ad Aſclepium: ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος ὑσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non eſt abſciſſa ex Dei ſubſtantia, ſed quaſi explicata, ſicut Solis lumen. Quis eſt igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquã habent os hodierni Peripatetici, & frontem perfricuere, non omnes dico, qui non videat Mercurium, Pythagoram, Aratũ, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obſcurè protulit? Ariſtoteles, exterius animũ ingredi, videlicet ortus illi diuinus eſt, genus, generatio, natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina ſtirps. Hoc item clarius expoſuit Marcus, vt qui ſententiam Ari-

Act. 17.

Mens non abſciſſa ex Dei ſubſtãtia, ſed quaſi explicata.

1. Tuſcul.

B ſtotelis ſuper eo verbo θύραθεν, à foribus, vel non intelligant, vel deprauẽt, id de intellectu vel Dei, vel vniuerſali quodam exponentes, aut de intellectu, ſiue intellectione, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, ſit locutus, merito cæteros magnos viros audientes, à pertinaci, ſtultáque hac ſua perſuaſione dimoueantur. Quid enim veriſimile ſit aliud Ariſtotelem ſenſiſſe, quàm quod eſt apud Marcum in Tuſculanis, & in conſolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Nihil eſt enim, inquit, in animis miſtum, atque concretum, quod ex terra natum, atque factum eſſe videatur. Nihilq́; humidum, aut flabile, aut igneum. His enim innatum nihil ineſt, quod vim memoriæ, mẽtis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit præſentia, quæ ſola diuina ſunt. Hæc ratio Marci noſtri de immortalitate animi latior, verbisq́; Latinis declarata eſt, quàm ſæpe Græcè, & ad morẽ Philoſophorum poſuit Ariſtoteles in ſecundo de Generatione animalium. Nam cùm diuiſiſſet, omnes animæ ſpecies, aut ſeparatas eſſe, aut non ſeparatas, aut quaſdã ſeparatas, quaſdam non vel naſci, & eſſe in ſemine maris, non exterius ingredientes aut in ſemen maris ingreſſas: aut exterius accedere omnes, vel non: quòd non omnes prius fuerint, quàm ingrederentur, clarum eſſe hac ratione: Quæcunque enim principia habeant operationes corporeas, ea ſine corpore eſſe non poſſe, vt incedere ſine pedibus, vt id non poſſit exterius accedere. Neque enim ea principia ipſa per ſe introire poſſe, vt inſeparabilia, neque corpus introire. Semẽ enim excrementum ventris eſſe. Solam igitur mẽtem ingredi exterius, ſolamq́; diuinam eſſe.

Animarum diſtributio.

C Neque enim cum operatione eius vlla ratione cõmunicare operationem corporeã. Hæc ratio eſt, quam Marcus attulit, memoriæ cogitationis, prouidentiæ. Hæ enim ſunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio naſcentes.

Quòd confirmauit Ariſtoteles eandem ſententiam alijs locis, quibus ſenſit apertéque pronuntiauit animum à corpore ſegregatum, idemq́; teſtantur Peripatetici eum ſenſiſſe.

CAPVT IX.

HANC item Ariſtotelis verè ſententiam fuiſſe, non is modò, & omnis qui in libris de Anima eſt locus, ſed & ille in Moralibus, ab aliis etiam animaduerſus, cui mille tenebræ ab inimicis veritatis offundi poſſint, abunde teſtatur. Eſt autem in decimo. Illic perſpicuè duas oſtendit confitetúrque hominum vitas: alteram, qua viuitur ſecundum compoſitum: alteram, qua ſecundum mentem, ac intelligentiam. Virtus item, & operationes eſſe duplices, alteras ſecundum compoſitum, quæ propriè vocentur ἀνθρωπικαὶ, humanæ, quaſi corporeæ, & in hac vita: alteras ſeparatas, mentis & intelli-

Duplex hominis vita.

gentiæ: αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρωπικαὶ· καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς, καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δὲ τοῦ νοῦ κεχω- D ρισμένη. Quæ ſunt, Virtutes, inquit, compoſiri humanæ, vita quoque quæ ſecundum eas agitur. Sic item felicitas. At verò virtus, & felicitas mentis, eſt ſeparata. Hæc Ariſtoteles.

Perfecta felicitas in quo ſita maximè.

Superius autem veram perfectámque felicitatem, declarauerat mentis actionem, ac contemplationem: ſed eiuſmodi maiorem eſſe, quam ſecundum hominem. Neque enim quatenus homo ſit, ſed quatenus diuinum quiddam in ſe habens, eam vitam ab eo agitandam. Quanto autem differat hoc à compoſito, tantopere differre operationem eius, ab operationibus, quæ fiant ſecundum alias virtutes. Quod ſi mens ſit reſpectu hominis diuinum quiddam, etiam vita, quæ ſecundum hanc tranſigetur, diuinam reſpectu humanæ vitæ fore. Neque verò audiendos eſſe, qui nos hortentur, vt qui homo eſt, humana curet, & ſentiat mortalis mortalia: ſed pro viribus conandum immortalem effici, omniáque facere vt viuas ſecundum id quod optimum eſt. Denique concludit, vitam ſecundum mentem eſſe veram vitam ac felicitatem, quandoquidem is homo maximè ſit.

Vita vera ſecundum mentem.

His Ariſtotelis verbis omnia continentur, quæ cæteri de immortalitate planè, & apertè attulerunt, Hominem eſſe plenum rationis animal, memoriæ, cogitationis, prouidentiæ. Quòd animorum nulla in terris origo inueniri poſſit, quòd ſint ſeparati, vt loquitur Ariſtoteles: ſeparatos autem eſſe, operationes incorporeas, & ſeparatas, & à corporeis operationibus omnino differentes, atteſtari. Tullius autem, quod in his nihil ſit miſtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum eſſe videatur. Nihil humidum, aut flabile, aut igneum, nihil ex quatuor elementis. Quia in elementis, & E corporibus nihil inſit quod memoriam, recordationémque præteritorum, futurorum prouidentiam contineat. Hæc Latinè ſunt, quæ apud Ariſtotelem, quòd ſint animi ſeparati, quòd operationes eorum, quæ ſunt recordatio, memoria, cogitatio, ſpeculatio, prouidentia, ſint ſeparabiles, videlicet à corporibus elementiſque disiunctæ, non habentes ab elementis principium, ac dependentiam, ſed alterius generis diuinioris, quod non inueniatur in terris. Hoc Ariſtoteles appellat ſeparabiles.

Operationes animorũ quæ.

Atque cernis eum, eadem loquentem in moribus, atque in libro de Generatione animalium. Illic quòd animus ſolus, ſiue mens, quem cæteri dicunt intellectum, eſt diuina, ſola ingreditur extrinſecus, ſola ſeparabilis eſt à corpore, nullum cum corpore coniugium habens: non naſcens è ſpuma prolifica. Idq́; rationibus, quæ ſint facultatum, ipſarúmque ſubſtantiarum indicia, colligebat. Hic variis modis ſeparat animum à corpore, quòd verus homo ſit animus, quo felicitas humana vera ſit non ſecundum corpus, aut ſecundum compoſitum ex animo, & corpore, ſed ſecundum animum ſeu mentem ſolam, qui verus homo ſit, cuius virtus, felicitas, & beatitudo ſit ſeparabilis. Quòd hæc beatitudo ſit maior, melior, quàm humana, videlicet terrena. Quibus verbis prudentiſſimus quiſque noſcet, Ariſtotelem hæc loquẽtem ſpectaſſe, mentémque fixam habuiſſe ad eam beatitudinem, quam in primo de Cælo, de his qui degant extra cælum beatè, prædicauit: quanquam in eiſdem Moralibus, iuxta conſenſum mortalium, Diis immortalibus attribuit, qui dicantur viuere beatè.

Dij beatè viuunt.

Cùm autem beatitudo non ſit ſomnus, & dormitio, ſed actio maxima, F ac beatiſſima, Deos autem à corpore ſeparatos nihil agere corporeum, neceſſe ſit, relinqui duntaxat eos contemplari. Quid autem contemplentur, idem Ariſtoteles propemodum cognouit, & faſſus eſt. Hanc igitur animorum vidit, & ſpectauit in Moralibus felicitatem, ſimilem videlicet ei, qua Dij fruuntur, à coniugio corporis ſegregati. Eiuſmodi enim animos eſſe noſtros, quales Deorum innuebat, etiam in corporibus ſeparabiles à corpore. Nam quòd hanc vitam beatam ſenſerit Ariſtoteles, liquidò verba eius oſtendunt.

Beatitudo nõ eſt compoſiti.

Si enim, quam proponit, beatitudo, felicitáſque non eſt compoſiti, dum autem ſumus in corpore, ſumus in compoſito, certè ſpectabat eam felicitatem, quæ quidem in corpore nemini contingere poſſit, niſi munere diuino, in ectaſim raptus, ſopitíſque ſenſibus, videat arcana Dei. Huc adde quòd nulla in corpore fruimur clara, lucidáque ſpeculatione, qua poſſimus eſſe beati. Nec poteſt animus occurrere noſtris, ſéque aſpectabilem exhibere, quod eos ſatiet perfecto ſolidóque gaudio. Non cælum, terræ, maria, terreſtria, cæleſtia. Tum in loco ſumus, vbi nulla vnquam eiuſmodi contigit contemplatio, quæ redderet quenque perfectè beatum.

Cõtemplationes noſtræ plerunque fallaces.

Quid quòd noſtræ ſpeculationes plerunque falſæ, fallacéſque, vel ipſius Ariſtotelis teſtimonio, qui ſæpe priſcos illos carpit Philoſophos, arguítque erroris? Quid quòd ſpeculationes, vel à nobis ipſis oriuntur, generantur, vel à libris, monimentíſque aliorum? Sed ſibi quiſque peſſimus magiſter: libri

A libri fermè cuncti ſcatent erroribus, & fabulis. An Ariſtotelis libros legens, & ſciens quę tradit, ero beatus, non potius ærumnoſus? Quæ quidem beatitudo ei priori, qui iſta tradit, contigiſſet, quem nunquam ego puto fuiſſe beatum. Cùm igitur omnis humana, & in corpore ſpeculatio cuiuſcunque modi neminem poſſit beare: Perfectam autem beatitudinem Ariſtoteles ſtatuit in animo cognoſcēte: certè non potuit aliam ſpectare beatitudinē, niſi diuinam, de qua locutus eſt vberrimè Plato in Phædro. ipſe quoque Ariſtoteles vidit eam in libris de Cælo, aſſerens eos, qui ſunt extra mundum, nec tēpori nec caſibus ſubiacentes, nec locis incluſos, viuere perenniter beatos. Aliis autem locis hos ipſos aſſerit nulla corporea voluptate, ſed intellectuali, ſemper beatos. Aliàs definiuit Deum ſupremū cognoſcendo ſeipſum beatum. Hæc igitur eſt omnium animorū beatitudo, ſicut Dei, ſic cæterarū mentium: contēplantur primum illum, ibi philoſophantur, ſpeculantur, illinc omnem voluptatem decerpūt. Hanc Ariſtoteles neceſſariò, non aliam beatitudinē vidit, ſiquidem in terris non inuenitur. Beatitudinē enim non eſſe rem vanā, & quæ nuſquā ſit, neceſſe eſt. Ex hoc igitur loco cognoſcitur. iterū Ariſtoteles ſeparatos animos, ac diuinos dixiſſe. Idq; agnouerunt eruditi. E quibus Michaël Epheſius eo ipſo loco: βέλτιον μόριον, καὶ ἄνθρωπον λέγει τὸν νοῦν ἡμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἄνθρωπον ἐν λογικῇ ζωῇ τίθεται, καὶ διττὸν αὐτὸν διὰ τούτων ἀποφαίνεται. ἕνα μὲν τὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, οὗ καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὑπέθετο ζῆν εἶναι ἐν τοῖς μεγάλοις ἠθικοῖς. καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶνδε βιβλίων. ἄλλον δὲ τὸν πρώτως καὶ ὄντως ἄνθρωπον τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν. ὑπὲρ οὗ προϊὼν ἐρεῖ χωρισθεὶς δὲ τοῦ σώματος ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο
B ὅπερ ἐστίν. καὶ δῆλον καὶ ἐκ τούτων, ὡς οἱ λέγοντες τὸν Ἀριστοτέλη, θνητὴν δοξάζειν τὴν ψυχήν, οὐδέν τι λέγουσιν ἀληθές: Particulam, inquit, meliorem, & hominem dicit mentem noſtram. Siquidem verum maximéque hominem in rationali vita conſtituit. Eúmque duplicem in his oſtendit: Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, viuere ſecundum virtutes. Alterum autem qui primo, ac verè homo ſit, mens noſtra, de qua proſequens diſſeret. Quidquid autem hoc eſt, à corpore ſegregatum eſt. Ex his item fit perſpicuum, eos qui dicunt Ariſtotelem opinari animam mortalem, nihil verè loqui. Hæc ille.

Beatitudo per ſectam animo cognoſcente.

Bonum maximum in vita rationali.

Ex his quæ ſcripſit in libris de Anima & de partibus animalium ſimilis probatio: & quòd hoc ipſum interpretes Græci contendunt Ariſtotelem ſenſiſſe.

CAPVT X.

EADEM apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretium eſt noſſe quæ etiam magnorum virorum eſt ſententia, aliud eſſe apud Ariſtotelem ψυχὴν, animam, aliud quæ dicitur νοῦς, mens, intelligentia. Priorem, quia corporis perfectio & actus eſt, corporis inquam organici, naturalis, cum corpore cenſet interire. Quaſi corporis harmonia, quemadmodum in Phædone Platonis quidam diſputant, ceſſans
C cum corpore, ſicut cum cithara perit harmonia. At eam quæ dicitur mens, etſi in anima inſedeat tanquam vehiculo, & ſeparabilem à corpore vbique dixit, & alterius omnino generis, cuius actiones, & operationes nulla cum actionibus compoſiti, aut corporis, & harmoniæ communicatione ſocientur. Separatum prorſus, aliúdque omnino rerum genus, vt ætherium corpus ab aliis corporibus longè diſtat. Hanc igitur mentem vbique prædicat immortalem, diuinam, ſimilémque naturæ Deorum. In libris de Generatione animalium, ab elementis non naſci, ſegregaríque, exterius aduentare. In Moralibus ſeparari, ſeiungíque à corpore, & à compoſito, vt quæ ab eo nihil gerat, aliunde nata. Verus homo, pars diuina. Cuius dunraxat ſit felicitas vera. In libris de Anima multus eſt in ſeparando alteram ab altera. Atque de mente clariſſimè pronuntiat: καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγής, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. Atque, inquit, hoc modo mens eſt inſeparabilis, & impermiſta, & impaſſibilis, ſubſtantia exiſtens actu ſemper, & operans. Paulò autem pòſt clarius, & apertius, vt nulla ſuperſit dubitatio: χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦτο ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον. Separatus, inquit, & ſegregatus eſt animus, quidquid eſt. Et hoc ſolum eſt immortale, & ſempiternum. Quid apertius? Rurſus eodem libro: Quæ igitur, inquit, vocatur intelligentia, ſiue mens in anima (dico autem intelligentiam, qua intelligit, opinatúrque anima) nihil eſt actu omnium antequam intel-

ψυχὴ & νοῦς: anima & mēs differunt.

Mens immortalis.

Verus homo, pars diuina.

Intelligentia.

ligat. Quocirca veriſimile fit, eam cum corpore non eſſe permiſtam. Quod enim ſit è D corporibus. Hæc Philoſophus. Sciendum verò apud Græcos duplicem eſſe mentem, ſiue intelligentiam: alteram, quæ intelligit: alteram, quæ intelligitur: vocitantes mentem ipſam rem intellectam. Hæc propriè dicitur διάνοια, diſcurſus, cogitatio. Hanc poſtremam dicit corruptibilem, ipſas ſcilicet intellectiones, animo nunc inhærentes, nunc abſcedentes, & euaneſcentes. Priorem, quæ eſt ipſa potentia, ſubſtantiáque mentis, incorruptibilem. Clarè quoque & apertè dixit in ſecundo: περὶ δὲ τοῦ νοῦ, καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως οὐδέ πω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἔστι χωριστά. De mente, inquit, & facultate ſpeculatiua nondum perſpicuum eſt. Sed videtur aliud animæ genus. Et hoc ipſum ſolum poteſt ſeparari, tanquam ſempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifeſtum eſt, non eſſe ſeparabiles. Hic clarè, & apertè, vt cogar admirari, qui contraria ſentiunt, Ariſtoteles quid inter mentem & reliquas partes animæ interſit edocet. Declarat etiam quid ſit ſeparabile, nempe ſempiternum, incorporeum, incorruptibile. Talis eſt, inquit, mens, & ea, quæ dicitur vis ſpeculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & ſempiterna à corruptibili. Ipſa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, poſt corpus non remanentes, ſola illa remanente. Agnoſcis igitur ea, quæ Tullius noſter ex his & aliis Græcorum fontibus. Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Nihil eſt enim in animis miſtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum eſſe videatur, aut quod humidum, aut flabile, E aut igneum. Vbi eſt igitur quorundam maleſanorum, qui ſibi impiè philoſophando, ſupercilium, ſapientiámque arrogant, doctrina, non religionis modò, ſed Philoſophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius eſt quid ſentiat Ariſtoteles, cæteris Philoſophis apertius, quod occultius ille, differentibus. Probant item Græci Ariſtoteli ſeparabilem à corpore diuinámque eſſe, & immortalem mentem, ex illo in vltimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: πότερον φησὶ περὶ πάσης ψυχῆς τοῦ φυσικοῦ ἐστὶ διαλεχθῆναι, ἢ οὐ περὶ πάσης, ἀλλ' ὅσον μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ὥσπερ οἱ δὲ ψυχὴν χωριστὴν τῆς ὕλης: Vtrum, inquit, de omni anima, Phyſici eſt differere, an non de omni, ſed ſolum de ea, quæ ſine materia eſt. Ex quo, inquiunt Græci, animam ſeparabilem à materia ſenſit. Simplicius quoque afferens Ariſtotelis teſtimonium ſuper hoc, Quod enim Deus eſt ſemper, inquit ipſe Ariſtoteles in vndecimo Metaphyſicæ, τοῦτο ἡμεῖς ποτὲ κατὰ δύναμιν δηλαδὴ ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς ἀεὶ, καὶ ἡμεῖς οὖν, εἰ καί ποτε. Hoc ſumus nos aliquando, videlicet pro viribus noſtris. Segregatus autem eſt Deus ſemper, etiam nos igitur. tametſi aliquando, hoc eſt, anima à corpore, diſiuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: vt vndique fiat perſpicuum ſeparatæ naturæ mentem Ariſtotelem ſenſiſſe. Super his item verbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc ſolum immortale, & ſempiternum, Simplicius, ἐπιστῆσαι ἄξιον τῷ παντὶ λόγῳ, θαῤῥῶν τὸν οὐσιώδη τῆς ψυχῆς νοῦν, ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον ἀποφαίνεται ἵνα καὶ ταύτῃ, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτοῦ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν: Animaduertere hoc verbum operæpretium eſt. audacter ſubſtantialem animæ mentem immortalem, & ſempiternam pronuntiat, vt & hac ratione, concordiam F eius cum Platone ſimul agnoſcamus. Hæc Simplicius. Super eo item, vbi Ariſtoteles dicit in libris de Anima: οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ: Non recordamur, inquit, quoniam hoc quidem impaſſibile eſt, mens autem paſſibilis, corruptibilis eſt, & ſine hoc, nihil ſentit. Hæc declarans Simplicius, non recordamur, inquit, τῶν πρὸ τῆς γενέσεως, eorum, quæ ante natiuitatem, vel antequam nati eſſemus: quia deſcendens animus in corpus, erat ſine phantaſia. Nihil intelligit autem non ſimpliciter, nam animus ſubſtantia eſt, ἐνέργεια, operatio, ſed in corpore ſine phantaſia. Hæc ille. Quibus probatur Ariſtotelem mentem ſentire à corpore ſegregatam, vt quæ eſſet, anteaquam in corpus intraſſet, eiuſdem futura naturæ poſt diſceſſum. Quæ ſeparata ſentiebat ſine phantaſmate, pura, in corpore autem ſine phantaſmate cognoſcere non poteſt, ideo non recordatur eorum, quæ vidit anteaquam veniſſet in corpus. Quanquam alius codex habet non recordatur eorum, quæ poſt mortem. Quod quidem eſſet clarius. Ex quo probatur, eandem eius atque Platonis ſuper animi ſeparatione ſententiam. Probatur eum ſentire, quæ ſuperius Chaldæus, Miſſa eſt nobis anima magna induta mente. & quod Poëta:

Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

Et quod Tullius, Animorum in terris nulla origo inueniri poteſt. Simplicius item in hanc

Mēs duplex.

Tuſc. 1.

Mēs fuit ante corpus.

Ouid. 3. de arte.

Tuſcul. 1.

A hanc ſententiam de immortalitate ſic apparet propenſus, vt dicat optimos Philoſophos, qui hoc ſenſerint. Videtur, ait ſuper libris de animis, loquens de Alcmæone, optimè Philoſophatus, vt licet ex his quæ Ariſtoteles adducit cognoſcere: ἀθάνατον γὰρ λέγει τὴν ψυχὴν, ὡς ἐοικυῖαν τοῖς ἀθανάτοις: Immortalem enim dicit animam, vt quæ ſimilis ſit immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus ὁμώνυμος. Super primo quoque Phyſicorum idem ſic perhibet de intellectu: quorum alter dicatur intellectus, potentia, alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter ſegregatus, τὸ δὲ χωριστὸν, οἷος ὁ ἐνεργείᾳ λεγόμενος νοῦς, Velut animus, ſiue mens actu. Eſt autem, ſi quis recte conſideret verborum Ariſtotelis, quibus dixit, ſolam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, ſolámque diuinam eſſe, ſenſus, & interpretatio, qua Marcus Tullius pro Rabirio dixit, Itaque cùm multis aliis de cauſis virorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ videntur eſſe. Agnoſcis duo Ariſtotelis verba, quorum alterum, Mentes diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Ariſtotele dicitur θεῖον χωριστὸν, in libris de Anima ἀΐδιον, diciturq; de cunctis mētibus humanis, non vna, exterius aſſidente. quod ne fieri quidē poteſt.

Intellectus duplici modo accipitur.

Quòd Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo ſupremo creatum, ipſúmque animum eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: & quòd cum Moſe mire conſentit.

B

CAPVT XI.

IGITVR priores conſiderationes fuerunt, hominem totum, ſiue animum, ſiue corpus à Deo creatum, veluti lucem immortalem in creatione, quod Triſmegiſtus, Philo, Pythagoras differebant, radiaſſe. poſtremò quod cùm eiuſmodi naturæ ſit, nihil habet corporeum, ſed à corporibus ſeiunctam, ſegregabilémque naturam. Hæc autem cunctorum conſenſu comprobantur. Probatum eſt Ariſtotelem, corpus, opificiúmque humanum, quæcunque eum cogitatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Moſaicam confeſſum. Item quoniam confeſſus eſt, animum, ſeu mentem exterius ingredi, potuit probari, ipſam quoque mentem diuinitus afflari eum dixiſſe, niſi velit eam, quod tamen magna incommoda ſequentur, ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoque monſtratum, ſeparatam, æternámque ſubſtantiam, & immortalem animi naturam eum aſſeruiſſe. Quæ ſunt omnia in Theologia Moſaica. Denique quod apud omnes declarat animos immortales, eſt quòd, vt Moſes ſcripſit, ſunt ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: Et quod Aratus dicebat aſſertum à diuo Paulo, Genus eius ſumus. Id etiam Ariſtoteles confeſſus, vt totam animorum Theologiam veram appareat eum comprobaſſe. In decimo de Moribus mentem, ſiue animum vocat ἄριστον,
C συγγενέστατον θεοῖς, optimam, Diis quoque maximè finitimam, & conſanguineam, eiuſdem maximè generis, ſimilis naturæ. Et hac ſimilitudine retenta, & exculta, vocat ſapientem, qui excolat, & ornet animum, θεοφιλέστατον, Deo chariſſimum. Vides igitur eum aſſerere, vnum genus hominis eſſe atque Dei. Moſes diceret, vnam imaginem, vnam ſimilitudinem. Hæc ſimilitudo immortalitatem declarat. Deſignatur enim animorum naturam nullam cum corporibus, elementíſve, omníque viſibili mundo, ſocietatem, ſimilitudinémque gerere, ſed cum natura diuina modo. Eóque ſeparabiles eos dixit, & ſempiternos, eorúmque eandem atque Deorum ſupremam felicitatem cenſuit. Nam felicitatem Dei pronuntiat eſſe, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη: Speculationem beatitudine mirabili. Huiuſcemodi quoque tribuit animis humanis beatitudinem. Proſequor igitur cæteros etiam, & ſatos à Deo animos noſtros, & ſimili natura imaginéque inſignitos prodidiſſe. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Philoſophia, rerúmque magnarum cognitione facile princeps, antequam illuceſceret veritas hodierna mundo, diuino naturæ inſtinctu, & hac ipſa, de qua loquimur, quam dedit nobis Deus Diuinitatem, Eſt igitur, inquit, quoniam nihil eſt rationem elius, eaq; & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis ſocietas. Deinde, vt homines agnatione, & gente teneantur. Ad hæc, quòd aliquibus cohæreant homines, hoc eſt, ſocietatem habeant cum hoc mundo, è mortali genere ſumpſiſſe, animum eſſe

Repetitio eorū quæ de anima diſputata ſunt hactenus.

Anima dijs finitima.

De natura Deor. 2.

ingeneratum à Deo. Ex quo verè vel agnatio nobis cum cæleſtibus, vel genus, vel ſtirps, D
appellari poteſt. Eiſdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium rerum reliquarum eſſe voluit, generauit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem primum Moſaicam, exinde Periparericam Philoſophiam Latinis verbis luculentius aperuit. Agnoſcis illud Ariſtotelis θύραθεν, extrinſecus animum ingredientem. Scilicet generatus eſt à Deo. Nam fragilia quæ ſunt in homine, vt Moſes quoque perhibuit, è terra ſumpta ſunt, animus ſolus generatus à Deo. Moſes diceret, afflarus. Princeps Peripateticorum, exterius ingrediens. Vnde ingrediens, niſi generatus à Deo? Agnoſcis item declarationẽ nominis Græci apud Ariſtotelem συγγένιςαλος, ſcilicet Latinè vel agnatio, vel ſtirps, vel genus cum cæleſtibus. Et diuus Paulus ſuperius ex Arato, Genus, inquit, cùm ſimus Dei. Et Pythagoras, θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι. Vides tot declaratores Hebraicæ Thelogiæ, & nouiſſimorũ temporum veritatis, anteaquam nuntius cæleſtis eam diſſeruiſſet, humanis animis impreſſæ. Denique Marcus idem concludens, & ea quæ Moſes ſuper à Deo conceſſa homi-

Virtus quid.

ni ſimilitudine ſua prodidit, mirabili conſenſu pronuntians dicit, Iam verò virtus eadem in homine, ac Deo eſt, neque vllo alio ingenio præterea. Eſt autem virtus nihil aliud, quàm in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura. Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Nónne vides eandem Theologiá naturæ, atque Moſis, omniumq́; gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulítque de cælo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem vtraque eſt. Natura docuit hominem è Romanis ſapientiſſimum, quod veriſſimum fuit, eóque naturale declaratum à Moſe, hominem factum ad imaginem Dei. Mo- E
ſes ex notione, ſcientiáque diuina, vti priore, cæteri ſignis, & coniecturis, vt poſterioribus acceperunt. Ex his igitur conſtat, vt Ariſtoteli fuit extorta prædicatio, locis inter ſe collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuiſſe, animúmque ipſum profectũ exterius in corpus, cúmque eſſe ſeparatum à corporibus, ac immortalem: ſic Tullium eandem ſcientiam de animo, & corpore docuiſſe. Siquidem non ſolum animum vt tam multis exemplis, ſed etiam corpus, omnéque corporis opificium probatur eum autorem Deum clara voce prædicaſſe. Nam vt etiam in creatione animi inſiſtam, quod Moſes ſimplici verbo prodidit, Deum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hominẽ creaſſe: Mar-

Hominis pulchra ex Cicerone deſcriptio.

cus Tullius perinde ac ſi Moſen interpretari Latinis decreuiſſet, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, huc enim pertinet animal hoc prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij, quem vocamus hominem, præclara quadá conditione generatum eſſe à ſupremo Deo. Ecce homo generatus à ſupremo Deo. Generari autem Latinis, non ſolum procreare eſt, ſed etiam facere. Non eſt ab alio generatus, & crearus homo, niſi à ſupremo Deo, non à Sole vt impius, dementiſſimusq́; Iulianus, non à minoribus Diis, vt ſecum diſſentiens videtur in Timæo aſſeruiſſe Plato: ſed à ſupremo Deo, quam ob cauſam, antiquiſſimus Poëtarum, patrem hominum, atque Deorum ſemper clamat. Ab illo ſupremo Deo eſt generatus, qui propter ſupremam virtutem, ac potentiam, cælum creauit & terras. Et quòd eum ad ſimilitudinẽ ſuam creaſſet, factus eſt animal prouidum, ſagax, multiplex, acutũ, memor, plenum rationis, & con- F
ſilij. Hæc enim eſt ſimilitudo, imagóque illa diuina. Quod autem corporis quoque Deũ, quemadmodum & Moſes, prædicauerit autorem, ei tribuens omnẽ membrorum, iuxta

Homo, imago Dei.

ſuperiores, præcipuè Triſmegiſtum, Archytam Tarentinum fabricam, adeò pulcherrimum eſt noſſe, vt explicatiorem ferme ſuper eo Theologiam tradiderit, quàm ipſe Moſes, qui compendiosè, ſuccinctéque ſcripſit. Loquens igitur de quibuſque pulcherrimè conſtructis à Deo membris, déque venis & arteriis, per quas ſanguis & ſpiritus per omne corpus diffunditur: Vtræque autem, inquit, crebræ, multæq́; toto corpore intextæ, vim quandam incredibilem artificioſi operis, diuiníque teſtantur. En opus artificioſum, opus item diuinum, quemadmodum & Lactantius, dicit corpus humanum, venas & arterias

Humani corporis fabrica. Vide Lactant. cap. 9. lib. 2.

per omne corpus frequentes eſſe, non niſi diuini operis exemplum. Tale quid innuebat breuiter ſuccinctéque Moſes, cùm dixit, Deum tuliſſe limum terræ, inq́; humanam effigiem eam finxiſſe, venas, & arterias adhibuiſſe. Totum retulit paucis Moſes: Tullius cum cæteris, partes omnes. Nam proſequitur, Ad hanc prouidentiam Naturæ tam diligentem, támque ſolertem adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quámque eximiæ tributæ ſint, qui primum eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, vt Deorum, hoc eſt, ſtellarum cognitionem, cælum intuentes capere poſſint. Ecce Marcus, quod alius ex illis:

A *Os homini ſublime dedit, cælúmque videre* *Ouid.1.Metam.*
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.
Nónne ſubſcribunt omnes ad vnum Hebraicę Theologiæ, cùm tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, vt nuſquam prouidentiam dormitaſſe, ſed cuncta beneuolentiſſimè prouidiſſe iure dicendum ſit? Atque vt membrorum apparatum omnem iam prætercam, ipſam corporis ſtaturam, quòd erecta, & excelſa, ab humóque excitata ſit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quòd homines decreuit, contrà quàm cæteros animantes, cælum ſuſpicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæcq; non modò in ſecundo de Natura Deorum, tam ſapienter, mirabiliterq; confeſſus eſt Marcus, ſed repetit etiam in primo de Legibus, Figurámque corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cùm cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolum hominem erexit ad cæli cognationem, domiciliíque priſtini conſpectum excitauit. Hæc tametſi Naturam, ſuperius autem Deum feciſſe confitetur, agnoſcis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atque Deum, cùm tribuit eadem opera vtrique, ſicut Ariſtoteles, Deum atque Naturam ſemper in Philoſophia ſociat. Et Natura ſine ratione, ac mẽte temeritas, & caſus eſt, ratione autem prædita, quod ipſe docet, operanſq; cum ſapientia, ſolus Deus. His igitur facile cernitur, eandem eſſe ſuper humana creatione, omnium gentium, atque ipſorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis ferme doctior, & eloquentior pro cunctis perhibet) atque Moſaicá, Hebræorum, ac noſtram Theologiam. Omnis enim is de creatione hominis, de pulchritudine totius opificij, de membrorum venuſtate, multiplex apud eos ſermo eſt, eorum explicatio, quæ paucis, & ad morem Hebraicæ linguæ prodita ſunt à Moſe de imagine, & ſimilitudine diuina, de dominatu ſuper omnes animantes, & omni terra: Cum primis, quòd ipſe creaturus Deus acceſſit, manus ſuas admouit: quæ diuinitus illi quoque prodiderunt. *Natura, Deus idẽ apud philoſophos.* B

Variæ, multiplicesq́ Senecæ ſententiæ de immortalitate, originéque animorum. Fateri eum delibatos, aut fuſos eos à ſpiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros poſt à corpore diſceſſum. De eorum cum Diis cognatione, de ſempiterna luce, fortunatorum ſedibus.

CAPVT XII.

MIRABILIS igitur eſt Romanæ, quemadmodum Græcæ Theologiæ cum Hebraica, de conditione animorum concordia, ſiue ſit eorum deſignandus ortus, atque origo, ſiue natura, proprietáſque, ſiue futurus eorum poſt à corpore diſceſſum, ſtatus. Huius Theologiæ Romanæ diuinus alius interpres Seneca, omnia ferme ſcripſit, de animis, quæ ſacræ litteræ, vateſque cæleſtes philoſophari ſolent, clarus aſſertor, explicatórque eorum, quę Plato ante eum Ariſtotelésque ſcripſerant de natura animorum. Si quis enim ſcire velit, quid Ariſtoteles ſenſerit, cùm dixit ſolam mentem, quæ Græcè dicitur νοῦς, Latinè vel intellectus, vel animus, vel mens, venire exterius, ab alia origine ad corpus, Seneca tibi plenè declarabit. Siue quæ Plato de beatitudine animorum, vbi corpus deſeruiſſent. Primúmque cùm dubitationem de anima in Epiſtolis inieciſſet, quemadmodum Ariſtoteles, & Plato ſoliti ſunt, demum totum ſe dedit in aſſertionem immortalitatis, magniſq; verbis æternitatem eorum, puritatem, beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Epiſtolis dicens, Itaque de illo quærendum eſt, num poſſit immortalis eſſe: Hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire. Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dicat animum non perire, deinceps omni dubitatione depulſa, totis libris ſuis conſtanter affirmat, animos æternos, primum ad Gallionem: An illud verum ſit, & à me probatur maximè, homines diuini ſpiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terra reluxiſſe, atque ex alieno loco exiſſe. Audis verbum Ariſtotelis, quo dixit animos ingredi in corpus θύραθεν, exterius. Declarabit tibi dicétque Seneca, ex alieno loco, deinde à ſpiritu diuino, vt clarius intelligas. Et Marcus, C *Ariſtot. de generatione animal. lib. 2. cap. 3.* *Seneca, de animo.* *Homines, diuini pars ſpiritus.*

Mens, radiatio Dei.

Nec inuenietur vnquam vnde veniant, niſi à Deo. Dicet etiam animi creationem, fuiſſe D radiationem, ſcintillam, quemadmodum Moſes appellat inſufflationem, afflatum. Et hanc Moſes à Deo, Seneca à ſpiritu diuino. Dicet autem Seneca animum eſſe partem ſpiritus diuini, non ſcilicet ſubſtantiæ diuinæ partem, ſed quod poſtea expreſſit, particulam, radium quendam, ſcintillam proiectam à luce ſua: Sicut Moſes flatum: Altero lucis exemplo, altero ſufflationis vtente. Vtitur enim etiam Philo Theologus Hebræus fulgoris exemplo, dicens animum eſſe ἀπαυγάσματι quandam ſcintillationem. Quo declaratur ſpiritualis animorum creatio. Oſtendens etiam Seneca diuinam, non terreſtrem, fragilem, corruptibilémque animorum originem, & quod Marcus ait, Animorum in terris nulla origo inuenire poteſt: ſic dicit ad Lucillum, Animum, inquit, excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus, optamúſque ridentẽ, cæleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt vnde deſcendit: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt, vnde mittuntur: ſic animus magnus, ac ſacer, & in hoc dimiſſus, vt propius quidem diuina noſcamus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac ſpectat, noſtris tanquam melior intereſt. Audis & hic quoque, Vnde deſcendit? Demiſſus in hunc mundum, in hoc corpus. Audis origini ſuæ inhæret? Eóque Deus eſt finis noſter, & deſiderium. Semper illum naturaliter reſpicit animus, recognoſcens originem ſuam. Repetit, inculcátque tertiò eandem ſententiam Seneca, non in terris eſſe quemadmodum Marcus ait, ſed alibi originem animorum. In Conſolatione, Facilius, inquit, ad ſuperos iter eſt animis ab hac conuerſatione dimiſſis. Minus enim fœcis ponderiſque traxerunt, antequam obducerẽtur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quidquid eſt illud abſoluti tranſfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis chara in corpore mora eſt. Sentis & in his item ad originem ſuam reuolantes animos? Audis iter animorum ad ſuperos? Vides eos aſſerere cum Moſe, non eſſe de terra, aut aqua quemadmodum aliorum animantium, quos iuſſit Deus terram aut aquas producere, animorum originem, ſed ipſum Deum qui creaturus animum alio creationis genere, venit ipſe daturus de ſpiritu flatúque ſuo? Hæc origo fuit animorum. Dicitur à Moſe diuinitus edocto, dicitur & ab his, quos ipſa ratio prudens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipſe quidem æternus, melioriſque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides oſſa circum nobis, neruos, & obductam cutem, vultúmque, & miniſtras manus, & cætera, quibus inuoluti ſumus, vincula animorum tenebræq́; ſunt. Obruitur his animus, fugatur, arcetur aduerſis, omne illi cum hac carne graue certamen eſt. Ne abſtrahatur, & findatur, nititur illo, vnde dimiſſus eſt. Ibi illum æterna requies manet. Hæc mirabilis Philoſophus. In quibus ſentis inſtinctum, qui fuit à Deo, cunctos homines docuiſſe, quæ docuit Philoſophia cæleſtis, Quòd hoc corpus ergaſtulum, & carcer eſt animi. Ob quam cauſam magnus ille Theologus clamat, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Audis etiam Philoſophum profanum, nempe non Chriſtianum, F Æternam requiem animorum decantantem, cùm ſolutis vinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demiſſus eſt, Moſes, quemadmodum multi Philoſophi, diceret A Deo dimiſſus. Audis quod ait ſapiens, Terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Addit eodem loco, Iacent, inquit, oſſa, cineréſque, non magis illius partes, quàm veſtes, aliáque tegumenta corporum. Integer ille animus paulùm ſupra nos commoratur, dum expurgant inhærentia vitia, ſitúmque omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelſa ſublatus inter felices currit animas, excipítque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catones. Hactenus Philoſophus ille diuinus. Certè nihil in his eſt, quod non penè videatur è theſauris ſapientiæ hodiernæ depromptum. Totius Philoſophiæ confirmatio. Eorúmque omnium aſſertio, quæ principes Philoſophorum Plato, & Ariſtoteles & omnis ante eos cœtus priſcorum de animis æternis, puritate eorum, limpidáque ſubſtantia, variis modis cecinerant. Vides nullos egregios Philoſophos, quos ingenij ſublimitas ſeparat à vulgaribus, non conueniſſe ſuper animorum immortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens? quia, vt ait alius eminentiſſimus Latij Philoſophus, Animorum in terris nulla origo inueniri poteſt. Ecce dicitur à Seneca, quod à noſtræ ſapientiæ, ſalutiſque principe: Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cælorum.

Animi origo cæleſtis.

Animæ ſeparatio à corporeis illecebris.

Corpus, animi carcer.

Philip. 1.

Sap. 9.

Magni Philoſophi conſentiunt inter ſe de animorum immortalitate.

Is eſt

A Is eſt enim cœtus iuſtorum, beatorum cælicolarum, qui venientes è terris iuſtos triumphantes excipiunt. Ecce item philoſophatur, vt mirabile ſit, Seneca, de expurgatione quæ ſentiuntur à noſtris, quòd ſordibus ex terrena habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus ipſe nouit: purgatus admittitur ad ſuperos: purgatur autem non diutius, ſed paulum, ſitúmque mortalis æui excutitur. En felices animæ inter quas currunt animi iuſtorum ſociæ canentes vnà, triumphantéſque. Amplius dici de beatitudine, æternitatéqne animorum non poterat. Hæc verò ſenſerunt antea Plato & Ariſtoteles, ſed Plato clara voce, Ariſtoteles obſcurius. Addit item Seneca eodem libro, Erubeſce quicquam humile, & vulgare, & mutatos in melius tuos flere. Æterna rerum per vaſta, & libera ſpatia diuiſi, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut inuiæ valles, aut incerta vada ſirtium. Tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermiſtíque ſyderibus. Hæc ille. Vides & nunc animos mutatos in melius. Sentis deſcriptam libertatem animorum corpora egreſſorum, quos nec montes coërceant, nec maria diſcludant, quo minus inter ſe vltro, citróque commeent, alloquentur, ſéque inuicem fruantur. Aſſerens autem eandem ſententiam, quòd animi ſacri mutentur in melius, beatíque omnes æternis voluptatibus, ſocij ſe videntes, noſcentéſque fruantur, dicit, cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmúſque non alta nocte circundati. Sic ille. Idem de animo noſtro, quem Ariſtoteles vo- *Animus, cõtemplator mundi.*

B cat νοῦν, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratórque mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Exprimens item apertiúſque omnia, quæ apud Ariſtotelem, cæteróſque habentur, differens, eodem libro, Ideóque nec exulare vnquam poteſt liber, & Diis cognatus, & omni mundo, omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteritum, futurúmque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia, & vinculum animi, hucatque illuc iactatur. In hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſit iniici manus. Sic ille. Ecce ſunt hic omnia Platonis, Ariſtotelíſque de immortalitate animorum verba, ſententiæ. Ariſtoteles in moralibus vocat animum Diis συγγενέστατον. Seneca dicet Diis cognatum. Idem Ariſtoteles quarto de Generatione animalium, de aliis animæ partibus locutus, ſubiicit, Relinquitur igitur vt is, qui dicitur νοῦς, Latinè animus, ſolus ſit diuinus, & exterius aduentans. In libris de Anima, Immortalis, æternus. Audis etiam Senecam aſſerentem quæ noſter Seruator: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam *Matt 10.*
autem non poſſunt occidere. Seneca dicit, Cui non poſſit iniici manus. Aſſerit etiam ore pleno, quæ Moſes de ſimilitudine animi cum Deo prodidit, dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Seneca verò in eo, quòd in ſapientem non cadit iniuria, Sapiens autem vicinus, proximúſque Diis conſiſtit excepta morte, *Sapiens, ſimilis Deo, excepta morte.*

C ſimilis Deo. Quòd autem de morte corporis ſentiat, apparet, cùm in eodem libro de conſolatione ſcribit. Tunc peragratis humilioribus, ad ſumma prorupit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur, æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurúmque eſt, euadit omnibus ſæculis. Ecce memorat animorum æternitatem. Declarans autem hæc omnia plenius, nec vllam ambagem relinquens de beatitudine, æternitatéque animorum, congruénſque cum Theologia noſtra, ſic ſcribit, in libro de Breuitate vitæ: In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo, quieſcit, tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt. Fruitur nunc aperto, & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas, beato recipit ſinu, & nunc liberè vagatur, omniáque rerum naturæ bona, cum ſumma voluptate recipit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. Omnibus illud nobis commune iter eſt. Quid fata deflemus? Non reliquit ille nos, ſed anteceſſit. Quid his mirabilius? quid aliud qui cæleſti ſpiritu fuiſſet afflatus, ceciniſſet? Ecce igitur animus æternus. Ecce locus ille beatus, quem ſentit, ſed appellare non audet. Eſt enim Deus, eſt regnum cælorum, eſt ſinus Abrahæ. Ecce lux æterna, longe noſtra melior. Ecce non relinquimur à noſtris, ſed illi nos antecedunt. Et hæc dixit non Chriſtianus, non Hebræus, ſed Romanus lingua, quem litteræ cæleſtes non imbuiſſent, ſed ipſa

Portus tempeſtatũ huius vitæ, mors.

Cõſolatio pulcherrima, de morte fratris.

M ij

ratio duceret. Mirabile certè hodiernæ veritati, & in declarationem totius Philoſophiæ D teſtimonium. Sui quoque ſimilis, & in eadem confeſſione perſiſtens, in Quæſtionibus naturalibus ait, Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur. Et ita ſi minimum ex corpore ſecum tulit, ſi ſordidum omne deterſit. Et expeditus, leuiſque, ac contentus modico emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, creſcit, ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant, nec vt alienis, ſed intereſt vt ſuis. Illic demum vixit, quod diu quæſiuit. Illic incipit Deum noſſe. Hæc ille. Quæ quidem rationes, Ariſtoteli quoque priori placuerunt, cùm dixit in moribus ſpeculationem animi, facultatémque intelligendi diuinam, alterius quàm omnes alias operationes generis eſſe. Dixit animum Diis proximum, cognatum, dixit ſolum hunc eſſe diuinum, immortalem, ſempiternum, incorruptibilem. In argumentum Diuinitatis eius accepit ipſam ſpeculationem, quæ ſola diuina ſit, ſola beatitudo animi, qui eſt verus homo: qua etiam Deus, qui eſt purus animus, ſit beatus.

Speculatio animi, alia quam omnes aliæ actiones.

De ſempiternis animis hauſtis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina ſtirpe, atque natura. De natali die, quo peruolabunt ad ſuperos. De vita beata poſt mortem, eiúſque diuina deſcriptio.

E

CAPVT XIII.

DENIQVE non his omnibus, quæ pectore pleno, & velut copiæ cornu effudit contentus, in Quæſtionibus naturalibus, & originem diuinitus eis eſſe, & immortalitatem aſſeruit, ſic memorans: Animus verò diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus vlla, nec mors oneroſi corporis obſtat, vinculis exolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſydera reuertitur. Sic ille. Si quis igitur noſſe vellet, quid Ariſtoteles ſentiret, cùm dixit, Animum qui Græcè dicitur νοῦς, ingredi θύραθεν, extrinſecus, nónne ſentiet eum reſpexiſſe, quod apertius, & audacius is Philoſophus exclamat, diuina origine hauſtus Moſes ſua lingua, diuino afflatu? Id Ariſtoteles quoque dixit, cùm mentem vocauit συγγενέστατον, ex eodem maximè genere atque Dii, ex eodem fonte hauſti. Marcus Tullius, vt appareat omnium ſapientiſſimorum concordia, Animos ait decerptos delibatóſque ex Diuinitate. In libro quoque de Conſolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat. Mobilis enim, inquit, & inquieta mens homini data eſt. Nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas, in omnia nota, atque ignota dimittit: vaga & quietis impatiens eſt, & nouiſſimarum rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi propriam eius originem aſpexeris, non ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cæleſti ſpiritu deſcendit. Hæc argumenta, Ariſtoteli quoque mirificè placuerunt, ea omnibus libris ſuis vſurpanti. F De Generatione animalium, quòd non ſit ex ſemine, & graui concreta corpore. In libris de Anima, & in Moribus, quòd animo ſit intelligendi diuina facultas, in omnia penetranti, æterna, ſpiritualia noſcenti. Quibus rationibus adductis pronuntiauit eum, & omnes eius operationes χωριστὰς, ſeparatas, ſegregatas à concretione mortali, non corporeas, non materiales, Solum animum, ſeu mentem diuinam eſſe, exterius ingredientem. Clariſſimè quoque ſui ſimilis ſemper, in Epiſtolis ad Lucillum pronuntiat animos non extingui, diſſiparique in morte. Videtúrque etiam de reſurrectione neſcio quid effari. Epiſtola trigeſima ſexta, Et mors, ait, quam pertimeſcimus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Arbitror hic Senecam rerum reparationem, quam ab antiquiſſimis ſæculis, & oraculis Sibyllarum audiſſent, innuere, quam & noſtræ litteræ proteſtantur, cælum terrámque nouam concinentes. Ab illis, & noſtris vocata παλιγγενεσία, regeneratio, reparatio: ſed in meliorem ſtatum, quod illi fortaſſe non adeo cognouerunt. Refert igitur ad corpoream vitam, cùm ait, Mors intermittit, non eripit vitam. Cùm autem mos omnium ſummorum Philoſophorum fuerit, vt ſuper rebus abſtruſioribus aſſerendis, cautè (necdum enim lux veritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique ſententiam, ſuper his eorum, conſtitit eſſe, quam pluribus locis

Animi origo, & migratio.

Animi actio.

Locus Senecæ de renouatione ſæculi, lib. 5. epiſt.

Idem omnino ſentit vltimo cap. lib. de Cõſolatione ad Martiam.

Philoſophi dubiè de rebus grauibus affirmarunt.

A locis appertioribúsque verbis poſtea confirmatunt. Quod ergo dubitanter ait Epiſtola ſexageſima quarta, & fortaſſe, ſi modo vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis, quem putamus periiſſe, præmiſſus eſt. Et quod paulò procul inde, Adiice nunc, quòd ſi modò corporibus ſolutæ animæ manent, felicioribus illis ſtatus reſtat, quàm eſt, dum verſatur in corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione nunc patiatur, aut in meliorem emittitur vitam, lucidius, tranquilliúsque inter diuina manſurus, aut certè ſine vllo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis aliis locis grandibus vocibus affirmantur, tota animi contentione, pulſis ambagibus, aſſeruntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilémque naturam, ait in eiſdem Epiſtolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud eſt quam in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Dicens rationem partem ſpiritus diuini, ſcintillam, afflatum, hauſtum, ſimilitudinem: creationem animi declarans eſſe, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, ſed ab origine diuina, iuxta Moſaicam philoſophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipſam originem. *Ratio, pars diuini ſpiritus merſa in corpus humanũ.* Audi autem aureos ſacróque è pectore ſpirantes ſuper æternitate ſermones, in eiſdem Epiſtolis: Tunc animus noſter habebit, quod gratuletur ſibi, cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu, clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cælo ſuo fuerit, cùm recepit locum quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vo- *Beatitudinis animorũ deſcriptio.*

B cant illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exoluatur, cùm vitia diiecerit, purúſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit initia animi ſurſum eſſe, quo reuocetur ſemper animus, quibus vel in corpore purè, iuſtéque viuendo intereſſe poſſit, inchoans in terris Paradiſum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cùm ait in ipſis Epiſtolis, Si cui virtus, animúſque in corpore præſens, hic Deos æquat, illo tendit, originis ſuæ memor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, vnde deſcenderit. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus, perfertur illò, ſi vitia non deprimunt. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor ire in cælum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo ſuperius monſtrauimus, ſenſu intelligendus eſt. Quòd autem dixit, totum quo continemur eſſe Deum, viſum ſuperius, cùm de Deo loqueremur, Non ſcilicet mundanum corpus, ſed omnem vitam per omnem mundum diffuſam, diuinam rationem, poteſtatem vbique præſentem, per quem omnes viuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa ſubſtantia diuina, ſed emiſſus, efflatus ineffabili modo. Eóque ait, ferri animum ad autorem ſuum, niſi vitia depreſſerint, graui pondere in terram detraxerint. Dicit item de eo qui nunquam queſtus eſt, qui paret legibus Dei. Habebat perfectum animum ad ſumma ſui adductus, ſupra quam nihil eſt, niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum

C inquam Lucili argumentum animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui vnde venerit meminit. *Signum magni animi, mortem non metuere.* Hic quoque eſt ea Philoſophia, à mente diuina fluxiſſe in hoc pectus particulam, nato & ſato corpore ex ſemine mortali, cælitus animo demiſſo, corporique deuincto, parte diuina immortali, cum terrena mortali copulata. Fluxiſſe autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori veniſſe animum ſede. Hoc illud Ariſtotelis θύραθεν, exterius, extrinſecus, à porta, nempe ab altiori ſede. Idem non rationibus modo de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cælitus, ab immortali fonte, & poſt diſceſſum in immortalitatis regna teſtitui, ſed & hac ratione lætatur, qua Plato, & Marcus, Epiſtola centeſima octaua, cùm inquit: De animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut Deos colentium. *Conſenſus hominum.* Sic ait. Hoc quidem argumentum, vt dixi, placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effuſus habenis, omnibus diſiectis ambagibus, nuſquam amplius hæſitans, ſed plenis velis, immortalitatis portum ingreſſus, canit æternitatem, requiem animorum: & quaſi de terris ſuſpiciens eos ſinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos omnes: vt penè miraculum ſit, philoſophum profanum velut ex adytis cæleſtis ſapientiæ prodeuntem myſteria tanta pectoribus

Senecæ verba de animorum beatitudine. plenis effundere. Epiſtola centeſima ſecunda, Cùm venerit dies ille, qui miſtum hoc humani, diuiníque ſecernat tempus, hic vbi inueni relinquam, ipſe me diei reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui, terrenóque pondere detineor per has mortalis æui moras. D Illi meliori vitæ, longiorique præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſummur paſtum, alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus. Nondum cælum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Dies iſte, quem tanquã ſupremum reformidas, æterni natalis eſt. Quid iſta ſic diligis quaſi tua? iſtis operatus es? Veniet qui te reuelet dies, & ex commercio fœdi, atque olidi ventris educat. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Nulla ſerenum vmbra turbabit, æqualiter ſplendebit omne cæli latus. Dies, & nox aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cùm totam lucem & totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſſimas oculorum vias obſcurè intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cùm illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet & æternitatem proponere. Quam qui mentem concepit, nullos horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. E Huc vſque diuinus vates (ſic enim aueo dicere) velut vnus è noſtris, à naturæ ſecretis profectus, quem docuit prudentia, ratio, verus inſtinctus, imò ſpiritus ipſe ſanctus, qui ſæpe profanis dedit cæleſtia loqui. Quæ noſtri vates, nuntij certiſſimi, vocibus ætheriis, per omnes generis humani ſedes inuulgarunt, perſpicua, notiſſima fecerunt, eadem ipſe canit. Audis hic nobiliſſimas, Apoſtolicas penè voces: Alia origo nos expectat. Dies vitæ ſupremus, æterni natalis eſt. Ad aliam natiuitatem præparamur. In alium naturæ ſummur partum. Hora illa fatalis, non eſt animo ſuprema, ſed corpori. *Noſtra hæc vita, peregrinatio. 2. Cor. 5.* Sentis quàm conſonet cum diuino Paulo? Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino. Audis etiam lætitiam, felicitatem animorum, cùm lux æterna, lux diuina tota clarebit. Cùm igitur dicant hæc illi, qui non fuere Chriſtiani, certè conſtat, ſolam illam eſſe, quæ ſupremo tempore cælitus fulſit, veritatem, cui Philoſophorum, ſapientiſſimorúmque omnium voces conſonarunt.

De ſimilitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota ſua Philoſophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc cauſam immortalitatis eorum aſſeruit.

CAPVT XIIII. F

AD IMMORTALITATEM animorum comprobandam prima, præcipuáque ratio, ex cunctorum mortalium cõſenſu propoſita fuit, quòd non ſunt ex mortali natura, elementorúmque progenie: ſed cùm & à Deo, & ad imaginem Dei creatos eos aſſerant cuncti, doceri poſſemus omnes gentes Theologiam Moſaicam aut ſecutas, & comprobaſſe, inde præclaras has de noſtrorum cum Deo ſimilitudine animorum, ſententias haurientes, aut ipſam rerum, quam Deus in primordio feciſſet, veritatem hominibus apparentem, ſe declaraſſe, & ad ſui confeſſionem ignaros eos fortaſſe Philoſophiæ Moſaicæ, vocaſſe. Nam omnes ſuperius mirabili conſenſu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos ſcintillas, quæ quaſi ex Deo fulſiſſent, aut abſciſſiones quaſdam ex eo: alij delibationes, & hauſtus: alij afflatus: alij genus eius, & ſtirpem eos appellantes. Et vt Ariſtoteles eos vocauit maximè conſanguineos Deo, vt ſic loquar, ſiue ex eadem agnatione, & gente, ex quo cunctis hæc erat firma immortalitatis eorum ratio, ſic Plato Philoſophorum eximius, ſæpe dixit idem, & viſus eſt hoc cum primis de immortalitate argumento. *Homo ad imaginem Dei factus.* Moſes ergo (vt Platonem cum eo conferam) ſcripſit, Deum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hominem feciſſe, eáque eſt ratio immor-

A immortalitatis:in Phædone autem,hoc eſt,in libro de Anima,Plato, τῷ μὲν θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ νοητῷ, καὶ μονοειδεῖ, καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως, καὶ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι, ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν: Nónne,inquit,cenſes,animum eſſe ſimillimum ei,quod diuinum eſt,& immortale,& intelligibile,& vniforme,& indiſſolubile,& ſemper eodem modo ſimiliterq́; in ſe permanet? Ecce animus ſimillimus ei quod eſt diuinum,immortale,cęteráque,quæ ſunt deſcriptio Diuinitatis,quam ſolet ſemper definire Plato, vt eſt in Timæo, & Politico,multiſque aliis locis,eodem modo ſemper habentē,vniformem,indiſſolubilem.Quia ſolus,vt inquit ille,habet immortalitatem veram.Ad hæc νοητὸν, intelligibile,id eſt,quod ſola mente poſſit intelligi,conſiderari,non oculis vt corpora, omniáque ſenſibus corporeis ſubiacentia.Dicitque in Politico, τὸ κατὰ ταυτὰ, καὶ ὡσαύτως ἔχειν ἀεὶ, καὶ ταυτὸν εἶναι, τοῖς πάντων θειοτάτοις προσήκει μόνοις: Habere ſimiliter ſemper & eodem modo, idémque eſſe, ſolis diuiniſſimis congruit.Huic rei,ſimillimus eſt,ait,animus.Vides quanta cum Ariſtotele,& Platone,& horum cum Moſe concordia? Ariſtoteles mens ſiue animus eſt Diis συγγενέστατος, propinquiſſimus.Plato, ὁμοιότατος, ſimillimus.Moſes,Ad imaginem,& ſimilitudinem Dei fecit illum.Marcus Tullius,Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Idem multo mirabilius in Tuſculanis,Ergo animus,qui,vt ego,diuinus, vt Euripides audet dicere,Deus eſt.Ex hac ratione Plato vult animos redire, vbi à corporibus emigrauerint, ad ſuam ſtirpem,genus,ad parentem,ad fontem ſuum,eodem loco, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνιμον. Nempe, Ad diuinitatem,immortalem,ſapien-
B tem.Et πρὸς τὸν ἀγαθὸν, καὶ φρόνιμον θεὸν, Ad bonum, ſapientémque Deum. Ac ſi quis rectè iudicet,eadem de animi immortalitate eſt ſententia Platonis, atque Ariſtotelis. Nā Ariſtoteles in libris de Anima,vt viſum eſt ſuperius,& tot aliis locis, animū dicit χωριστὸν, ſeparabilem, ſegregatum. In eo libro, & in libro de generatione animalium vocat θεῖον: Ex quo, inquit, relinquitur, ſolum animum, ſiue mentem venire exterius,& hanc ſolam θεῖον εἶναι, diuinam eſſe. Immortalem denique & ſempiternam pronuntiat, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον, Et ſolum immortale eſſe, & ſempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, vt vides, aperta, clara, nulláque ratione ambigua apud Platonem, vt ſimilius & conformius loqui non potuerint, vt alter ex ore alterius excepiſſe videatur. Rurſus eodem libro expreſſius appellat animum θεοειδῆ, Deiformem. Eáque etiam Sibyllarum eſt nuncupatio. In Politico quoque eadem ſenſit, & pronuntiauit, cum ait veritatem in eadem ſenſit,& pronuntiauit,cùm ait veritatem in animo,rerúmque bonarum, ac malarum in eo notionem eſſe, θεῖον ἐν δαιμονίῳ γένει, Rem diuinā in genere dæmonio, hoc eſt, in genere diuino,appellans genus diuinum, ſiue dæmonium, ipſam mentem. Quemadmodum in Phædone multis verbis,& vt Ariſtoteles ſæpiſſimè.Ibique partem animæ diuinam,videlicet ipſam mentem vocat ἀειγενὲς, generis ſempiterni, dicens, κατὰ τὸ ξυγγενὲς, τὸ ἀειγενὲς τῆς ψυχῆς αὐτῶν μέρος. Vt in hac æterna animæ parte ſit res ei ſimilis,nempe notio,veritas.Ex quo probatur eandem eſſe de immortalitate mentis Philoſophiam Ariſtotelis,atque Platonis.Sicut enim Ariſtoteles ſemper appellat mentem, ſeparans eam à
C reliquis partibus animæ,diuinam,immortalem, ſempiternam, Diis ſimillimam, ac propinquiſſimam,ſic Plato τὸ ἀειγενὲς μέρος ψυχῆς, Sempiternam animi partem, ſimillimam rei diuiniſſimæ, perpetuæ. Vt idem ipſe Ariſtoteles, loquens de anima corporis, vitæq́; corporeæ informatrice,ſeparat ſemper mentem,quæ ſapit,intelligit, recordatur, ei tribuens omnia,quæ teſtentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc ſeparatam, nunc exterius venientem,nunc ex genere diuino,ſic quoque Plato, quem prorſus conſtat ſecutum Ariſtotelem, in Alcibiade clariſſimè fatetur: ἔχομεν οὖν εἰπεῖν τί ἐστι τῆς ψυχῆς θειότερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ τὸ εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν; οὐκ ἔχομεν. τῷ θείῳ ἄρα τοῦτ' ἔοικεν αὐτῆς, καί τις εἰς τοῦτο βλέπων, καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνούς, θεόν τε, καὶ φρόνησιν οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Poſſumúſne igitur,inquit,dicere quid ſit in anima diuinius? an hoc, circa quod eſt ipſum noſſe, & ſapere? Nequaquam,inquit.Ergo diuinitati, hæc pars animæ ſimilis eſt, & qui in hanc reſpiciat,totámque Diuinitatem,Deumq́;,& ſapientiam, ſic & ſeipſum ſanè maximè noſcat. Hæc quoque non Ariſtotelis modò,ſed Moſis Theologia eſt,Ad imaginem Dei fecit illum. Nónne vides eadem clamantes, aſſeuerántéſque maximos Philoſophos, aliorum Philoſophorum antesignanos,ac principes? Docebat enim eos hanc Natura Theologiā, quam Moſen inſtruxit priſcóſque doctor ipſe Deus. Nec mirum,inueniri qui Ariſtotelis intimam hanc Philoſophiam profundè non percipiant. Non enim fontem Philoſophiæ huius agnouerunt, eóque nouis dogmatis repertis,dicta eius, quorum ſunt ferè parum

Animus, ſeparabilis, diuinus, deiformis, &c.

Mens ſeparata à reliquis animæ partibus.

capaces,deprauarunt.Eadem Plato quæ ſuperius, cum Moſe mirabiliter conſentiens re- D
tulit in Protagora de agnatione,generis propinquitate inter hominem, ac Deum, quæ pòſt Ariſtoteles,inde Marcus,atque alij vſurparunt. Refert eo libro Plato ea, quæ apud Moſen,& Ægyptios reperta vetuſtiſſimi Græcorum,paulo ſecus,quàm in fonte eſſet,tradiderunt,de homine ficto à Prometheo: ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν, ζώων μόνος θεοὺς ἐνόμισε. καὶ ἐπεχείρει, βωμούς τε ἱδρύεσθαι, καὶ ἀγάλματα θεῶν: Cùm autem homo,diuinæ particulæ particeps effectus eſſet, primum quidē propter cōſanguinitatem,agnationémque Dei, ſolos Deos ex animantibus opinabatur.Aggreſſúſque aras erigere,& ſtatuas Deorum. Vides hic partem Dei, & propinquitatem,illud ipſum, quod Ariſtoteles vſurpauit nomen, θεοῖς συγγενέστατος. Oſtendit Philo Iudæus hanc eſſe Theologiam Moſaicam: πᾶς ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς: Omnis homo ſecundum mentem aſſimilatur,domeſticus eſt,Verbo diuino,naturæ beatæ imago, vel abſciſſio,aut radius factus. Et diuus Paulus,Genus ergo cùm ſimus Dei.Ex quo animorum immortalitas comprobatur.Hanc ob cauſam perhibet idem in Gorgia priſcos Poëtas, qui diuini eſſent,vnanimiter immortalem animam dixiſſe: φασὶ γὰρ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον. Ea fuit priſcorum ſapientia, cui quid recentiores poterunt obiicere? Similiter in nono de Repub.vt Ariſtoteles, ſolam mentem diuinam dixit, ſic ipſe, τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ ἄρχον, Diuinitatem, vel partem diuinam in vnoquoque homine imperantem. Ibidem, τὸ θειότατον, diuiniſſimam vocauit rationem,prudentiam, ſicut cupiditatem feram agre- E
ſtem:Illam quia ex genere diuinorum,ex immortali genere.Vſque igitur ad rauim vociferatus eſt,prædicauit animum eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, totiſque ſuis libris,vbi locus is tractandus eſſet, aſſeruit, hoc in primis vtens ad immortalitatem argumento.Itaque in decimo de Republica repetit ea,quæ dixerat in Phædone, cæteriſque libris:Oportet,inquit,de anima cernere, εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν ὧν ἐφάπτεται, καὶ οἵων ἐφίεται ὁμιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς οὖσα τῷ τε θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ ἀεὶ ὄντι: Quænam Philoſophia eius,& cogitare quæ contingat,& optet conſuetudines,& colloquia, vt quæ conſanguinea ſit,diuinæ,& immortali,ſemper exiſtenti rei.En igitur teſtatur animum eſſe propinquum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortali. Sumus enim genus eius,tanquam ab eo nati,procreati,ſati. Eóque è terra creato corpore, ſpiritum dimiſit à ſe ipſo.Ex hiſque denuo conſtat,& conſtare conſtantiſſimè, fortitérque quiſque poterit aſſerere,eandem Platonis,atque Ariſtotelis eſſe de animi immortalitate ſententiam,eiſdem nominibus,eodem ſermone ab vtroque deſcriptam,declaratam,definitam.Quibus rationibus,& fonte Peripateticæ Philoſophiæ reperto, quem Auerroës, aliique Peripateticorum aut neſcierunt,aut non animaduerterunt, erroris eos ſui coarguemus, oſtendentes dogmata,quæ ad tollendam animorum immortalitatem excogitarunt, ex ſumma imperitia,& impudentia eos confinxiſſe,ſiue vnicum in cunctis intellectum,ſiue ſingulum cuiuſque,mortalem aſſerentes. Dicemúſque eos neſciiſſe, Ariſtotelis de animæ parte diuina doctrinam, Platonis fuiſſe prioris, qui talia dicens,de mente, vel animo, & F
ad immortalitatem eius probandam dixerit, & animo prodigioſam illam cunctorū animorum vnitatem non ſpectarit.Quæ nec Ariſtotelem oporteat conſideraſſe, attendiſſe, cuius omnis de mentis immortalitate, ac diuinitate ſermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo quoque ad hanc eandem rationem ſpectat, quòd dixerit animam φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ᾽ οὐράνιον, ἐκεῖθεν γὰρ, ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ: Plantam non terreſtrem,ſed cæleſtem,quòd inde primum animi exordium fuerit. Videlicet quod Marcus Tullius: Animorum,inquit,in terris nulla origo inueniri poteſt. Et quod Ariſtoteles: Corpus,ait,& anima ſenſitiua à ſpuma ventris naſcitur, animus autem ſolus eſt diuinus, & ſolus ſeparabilis,ſolúſque ingreditur exterius.Quid exterius ſit, declarat Plato; ſed & Moſes prior,A Deo demiſſus in corpus.Inde natus,inde ſatus,& plantatus. Quis non intelligit,eandem trium ſummorum hominum eſſe Philoſophiam, fluentem primùm à Platone ad Ariſtotelem,ab his ad Tullium? Addit Plato,quod Ariſtoteles item, & Tullius ſecuti ſunt,ea quæ ſapiunt,neceſſariò immortalia eſſe,& diuina, φρονεῖν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται, πᾶσα ἀνάγκη που. Hæc enim ratio ſemper eſt apud Ariſtotelem. Sunt immortales animi,non ad vnum vniuerſalem intellectum redeuntes. Nam ſummi viri,nunquam vnum illum intellectum agnouerunt. Recentiorum Philoſophorum inuentum:quos operæpretium eſſet errorem ſuum agnoſcere,ſi pertinaces ſint, veluti fu-

Conſanguinitas hominum cum Dijs.

Sola mens, diuina.

Auerroës impius, alijque nonnulli è Peripateticis, qui vnicum intellectū, & animā cuiuſque mortalem impudenter aſſeruerunt.

Ariſtotelis doctrina è fontibus Platonicis ducta.

Aluti furentes, maléque ſani ex omni Philoſophorum Republica exturbãdi. Neque enim vel ratio, vel præceptoris autoritas eos ad hæc flagitia concipienda deduxit, ſed inepta perſuaſio. Ariſtotelem hominem mortalem, & qui, vt cæteri homines falli poſſet, defendendum eſſe, ne ſibi contradixiſſe videatur. Contraria verò ſunt, dogma de æternitate mundi, & animorum æternitate. Maluerúntque cadere, obſcurarique veritatem, quàm hominem mentiri, ac falli potuiſſe. Quod cùm ſit ſummæ dementiæ, eam ſuis profeſſoribus relinquemus, bonos, & ſanos ad hæc conſideranda inuitantes. Addit enim ſimilis vbique ſui Plato in quinto de Legibus, Omnium, quę noſtra ſint, poſt Deum, ſiue, vt mos loquendi temporis eius fuit, poſt Deos, diuiniſſimam eſſe, ſimilimámque ipſis Diis animam noſtram: πάντων γὰρ τῶν αὐτοῦ κτημάτων μετὰ θεοὺς, ψυχὴ θειότατον, οἰκειότατον ὄν. Vides eum appellantem animam familiariſſimam, propinquiſſimam ipſi Deo, quod Ariſtoteles in Moribus, συγγενέστατον. Sic quoque in ſexto dicit hominem educatum ſapientérque innutritum, eſſe animal mitiſſimum, ac θειότατον, diuiniſſimum. Haud ſecus etiam de diuinitate animorum, & cum Deo propinquitate, perhibuit in decimo, loquens cum eo, qui Deos eſſe putaret: ὅτι μὲν ἡγῇ θεοὺς συγγένειά τις ἴσως σε θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει, τιμᾶν καὶ νομίζειν: Quòd quidem Deos arbitraris, fortaſſe quædam agnatio, affinitáſque diuina te ducit ad ſimile colendum, & credendum. Idem ſermo, idem nomen atque apud Ariſtotelē in decimo de Moribus, vt conſtet eum hinc didiciſſe. Denique Plato, autore Plutarcho de Placitis Philoſophorum, vocaliſſimè pronuntiauit animam, & diuinitus natã,
B & immortalem. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν, οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Partem rationalem eſſe immortalem. Etenim animam non Deum eſſe, ſed opus æterni Dei. Quanta cum Moſaica Theologia ſimilitudo? *Anima, non Deus, ſed opus æterni Dei.*

De Phocylide vetuſtiſſimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digreſſámque à corpore fieri Deum. Et quòd ſimilia confeſſa eſt antiquiſſima Theologia Magorum.

CAPVT XV.

PHOCYLIDES è priſcis illis venerandis Græciæ, qui ante Philoſophos floruerunt, vatibus, mirabiliter omnem Moſaicam Chriſtianáq; Philoſophiam de animi creatione, & immortalitate, & quòd ei ſit imago diuina, confirmat, in ſuis de vita degenda præceptis: Corpus, inquit, ſumptum è terra:

Ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήρως, ζῇ διὰ παντὸς,
Sed viuunt animi, ſemper ſine morte, ſenectáque.

Quid hac ſacroſancta priſca, cui merito poſteriores aſſurgant, Theologia venerabilius? *Animi immortales.*
C Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc Theologiam Phocylidem hauſiſſe. Addit idem:

Λείψανα ἀποιχομένων, ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.
Defunctis ſupereſt vita, & Dij deinde creantur.

Aſpicis reliquias defunctorum, quorum tametſi intereant corpora, viuat tamen animus, & adeo viuat, vt Deus exiſtat. Erunt enim, vt ait Chriſtus, omnes æquales Angelis Dei. *Luc. 20.*
Et, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Addit quoque Phocylides, *Ioan. 1.*

Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισι,
Incorrupta manet anima nam luce carentum.

Quid quòd vel reſurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, vel ab his tenebris prædicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine?

Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν.
Atque breui è terra ſperamus ſcandere ad auras.

Eſſe autem animum ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, iuxta Theologiam Moſaicam, ſic idem aſſerit,

Πνεῦμα γὰρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών.
Spiritus eſt vſura Dei, mortalibus atque imago.

Hæc autem Phocylidis & Græcorum de immortalitate animorum ſententia, fuit etiam

Chaldæorum, quos Græci ſequebantur. Nam Magi, quotum dogmata, paucis quibuſdã D verſiculis comprenſa circunferuntur, quæ Platonẽ, Platonicóſque legiſſe deſumpſiſſeq́ ex his multa, Philoſophi Græcorum teſtantur, quorum teſtimoniis vtuntur Proclus & Simplicius, ad alia hæc habent de immortalitate: ζήτησον παράδεισον τὸν ἀμφιφαῆ τῆς ψυχῆς χῶρον: Quære Paradiſum, clariſſimam animorum regionem. Ecce vocat, dicítque animos eſſe cæleſtes, quorum regio ſit flagrantiſſima, diuorum patria. Hoc declarans Pletho Gemiſto Platonicus, animam dicit iuxta Platonem, & Pythagoram indiuiduæ ſubſtantiæ, à materia prorſus ſegregatam, quemadmodum mentes ſupercæleſtes: εἰς καὶ συγγενῆ πως τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τὴν αὐτὴν, ἅτε καὶ ἐκείνοις ἐφαπτομένη καὶ αὐτὴ τῆς τῶν ὄντων δὴ γνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτω θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἀνώλεθρον: Quibus ſimiles operationes efficit attingens ad eadem atque ipſe, nempe rerum notiones, & contemplationes, vſque ad ipſum ſupremum Deum. Eóque incorruptibilis. Audis rationem Chaldæorum, eandem & Platonis, atque Ariſtotelis, qui cùm operationes mentis conſideraſſent cæleſtes eſſe, ac diuinas, cenſuerunt, quæ tales efficeret, immortalem, ac diuinam, corpore quidem veſtitam, latentémque ſub cortice mortali. Rurſus eædem Magicæ vetuſtiſſimæ ſententiæ, quas Pythagoras & Plato deflorarunt: ψυχὴ ἡ μερόπων θεὸν ἄγχει πως εἰς ἑαυτὴν, οὐδὲν θνητὸν ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεμέθυσται, ἁρμονίαν αὐχεῖ γὰρ, ὑφ᾽ ᾗ πέλε σῶμα βρότειον: Anima hominum Deũ ferè aſtringit ad ſe, nihil mortale habens. Tota diuinitus ebria facta eſt. Harmonia enim gloriatur, ſub qua eſt corpus mortale. Hæc declarans Pletho, Anima, inquit, humana, Deum ad ſe quaſi aduinciet, ſiue fortiter aſſimilabit, nihil habens per ſe mortale. Tota E diuinitus inebriata eſt, ſiue repleta eſt, τῶν θείων καλῶν, diuinorum pulchrorum, vel diuinorum bonorum. Nam tametſi huic mortali corpori eſt deuincta, at & ſic harmoniam nempe vnitionem nobilitat, vel non deturpat, ſub qua mortale exiſtit corpus. Sed & ſentit aliquid in ſeipſa velut ipſa exiſtens, quæ talem tori adminiſtrationem adminiſtret: ὥστε τῶν θνητῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἑνουμένων, οὕτω καὶ τὸ πᾶν εἰς μίαν τινὰ ἁρμονίαν συγκροτεῖσθαι: Quocirca vnitis in homine mortalibus, cum immortalibus, factum eſt totum vna velut harmonia. Sic Pletho. Clarus igitur ſenſus oraculi. Eadem Magica logia ſic iterum clamant: ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν, ἀθάνατός τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότις ἐστὶ, καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων: Eſt anima ignis clarus ex virtute paterna. Incorrupta manens, & vitæ eſt regina ſuæq́. Atque ſinu retinet mundi loca plurima ſola. Hæc declarãs ſupradictus interpres, Virtutem, inquit, & potentiam, & virtutem eius intelligibilem, & mẽtem paternam, eundem ſecundum Deum oracula hæc vocant vbique. Primũ omniũ aliorum, ex patre, & ſuperno Deo profectum. Dicitur igitur quòd ab hac paterna poteſtate facta eſt immediatè anima, exiſtens ignis lucidus, ſiue diuina quædam ſubſtantia, manétque immortalis, διὰ γὰρ τὴν θειότητα τῆς οὐσίας, καὶ δεσπότις ἐστὶ, Propter diuinitatẽ ſubſtantiæ, & domina eſt vitæ videlicet ſuæ, vtpote non habens vitam abiiciendam. Nam quæ habemus, quæ poſſunt abiici, ac dimitti, horum domini eſſe non poſſumus. Et continet anima videlicet, κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀϊδιότητα: Secundum ſuam æternitatem, multas plenitudines mundi ſinuum, ſiue variorum locorum ſuorum in mundo, quæ ad rationem eorum, F quæ hic vixit, vbique aſſequitur. Sic illi, ſerentes animam eſſe lucem æternam, puriſſimã. Quod teſtatur etiam Plutarchus Philoſophos ſenſiſſe, φῶς τῇ οὐσίᾳ νομίζουσι: Putant animã nonnulli Philoſophi lucem eſſe natura. In eo quem inſcribit, an rectè dictum ſit, viuendo latita, tum aliis coniecturis, tum quia tenebras execratur, iucundiſſimã ſentit lucem. Rurſus Chaldæus alio prodidit oraculo: ἐκτείνας πύρινον νοῦν, ἔργον ἐπ᾽ εὐσεβείας, ῥευστὸν καὶ σῶμα σαώσεις: Extendens igneam mentem, ad pietatis opus, ſeruabis & fragile corpus. Igneam, luminoſam, vt vides, vocat mentem, corpus autem fluxum. Quicunque vixerit piè, reſurget cum corpore ob pietatem, quam coluiſſet, efficiens, vt etiam corpus, quod natura fragile, fluxúmque eſt, maneat incolume. Eſt autem vaticinium de reſurrectione corporum. Ignis mentalis eſt mens, nõ corporeus. Ideo fallebantur, quos memorat Plutarchus contra Epicureum, quoſdam exiſtimaſſe animas nunc in cælo, nunc in terra multis annorum curriculis vagatas, demum reſolui in mundo cum Sole & Luna, εἰς πῦρ νοερὸν ἀναφθείσας, In ignem mentalem accenſas. Sed non poteſt mentalis ignis, in ignem corporeum reſolui. Tum ignis mentalis eſt indiſſolubilis. Generatio igitur, ſiue creatio animæ à Deo, dicitur quaſi radiatio, ſcintillatio, vt cùm ex igne excutitur nitor, aut ſcintilla. Simplicius primo Phyſicorũ idem perhibet: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Dicitur enim anima à Deo radiare. Vera igitur ſunt, quæ totis hiſce commentationibus adnitímur

Paradiſus, animorum ſedes.

Anima, ebria facta diuinitùs.

Anima, vita domina.

Creatio animæ, radiatio.

A probare, meliorem, ſynceriorémque eſſe quo magis vetuſta ſit Philoſophia. Multa ſunt autem priſcorum monumenta, quorum veſtigia quædam ab his, quibus temporum vicinitas ea videre dedit, quæ longinquitas nobis non permiſiſſet, exhibentur nobis. Ecce Clemens Alexandreus in Stromatis teſtatur ſimilia ſenſiſſe vetuſtiſſimum Poëtam Epicharmum de immortalitate animorum, atque Phocylidem, prolatis his ex eo: εὐσεβὴς νῷ πεφυκὼς οὐ πάθοις οὐδὲν κακὸν κατθανὼν, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμενεῖ κατ᾽ οὐρανὸν, ψυχαὶ δ᾽ ἀσεβῶν ὑπηέριοι ἐπὶ γαίῃ ποτῶνται ἄλγεσι φονίοισι, ὑπὸ ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶν. εὐσεβῶν δ᾽ ἐπουράνιοι ναίουσι κολποῖς μακάρων, μέγαν ἀείδουσιν ἐν ὕμνοις. Si pietatem animo coluiſti, defunctus mali nihil patieris. Surſum in cælo permanet ſpiritus. At impiorum animæ ſub cælo vagæ, doloribus ſæuis, eruciatibúſque æternis exagitantur. Animi piorum cæleſtes, ſinu beatorum recepti, iubilant hymnis. Hæc vt reperi produxi, meliora fortaſſe in ſuo fonte. Lib. 4. Stromat.

Epictetum in Philoſophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad ſimilitudinem ſuam fuiſſe confeſſum: & quòd membra corporis idem diſpoſuerit, animo libertatem dederit.

CAPVT XVI.

B SED dimiſſo Platone priſcíſque vatibus, cæteros Philoſophos audiamus, omni propè ratione, de ſimilitudine, & propinquitate animorum cum Deo, eorúmque ab ipſo creatione iuxta Theologiam Moſaicam nobiſcum congruentes, vt appareat vnam fuiſſe ſemper religionem, ac pietatem, quam ſi mali homines, & ignari veritatis, poſt multa ab eius ortu ſæcula corruperunt, ea cùm non culpa fuerit eius, hominum bonorum diligentia repurgata, priſtino decori ſuo reddatur, principe, ac duce veritatis Deo cunctos inſtruente, & illuminante. Arianus igitur proponens ſententias Epicteti, quem ſuæ tempeſtatis homines plurimum admirati ſunt, multa ad hác rationem pertinentia loquitur: εἴ τις τῷ δόγματι συμπαθῆσαι κατ᾽ ἀξίαν δύναιτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι, τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν ἐνθυμηθήσεται, περὶ ἑαυτοῦ: Si quis ad hoc dogma, & opinionem dignè affici poſſet, quod facti ſimus omnes à Deo, & Deus pater eſt hominum, atque Deorum, nihil arbitror de ſe ipſo infame ac degener, humiléque ſentiet, & cogitabit. Ecce ſiue Arianus, ſiue Epictetus, cuius ſententias compilauit Arianus, neuter Chriſtianus, ſed Philoſophus duntaxat, agnouerunt, prædicarunt omnes homines factos à Deo, eúmque eſſe patrem hominum atque Deorum, nempe Angelorum. Quemadmodum verus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater noſter. Et, Eſtote ſimiles patri veſtro, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos. Hoc vtique continetur rerum Matt. 6.
C primæua, hominum cum primis, atque Angelorum creatio, & congruit cum Theologis veris Epictetus, hortantibus vt homo ſuæ dignitatem noſcat naturæ, & vt attendamus ad petram vnde exciſi ſumus. Hinc fore, vt nihil de nobis vile, atque humile ſentiamus, per videntes nos eſſe ex genere diuino, habere patrem optimum, clementiſſimum. Rurſus omnem corporis, atque animi creationem, in ſummum Deum perinde atque Archytas, & Triſmegiſtus referentem cernere potes Epictetum, & Arianum. Vt enim Archytas ſuperius interiores corporis, atque animi partes, organáque ad rerum notiones capiendas neceſſaria diligenter explicans, à Deo formata, poſitáque memorabat: & vt Triſmegiſtus, omnes ad amuſſim humani corporis artus executus, ex his gloriam Dei, antiquúmque hominis opificium diuinis manibus elaboratum prædicabat, excitans tardos & ſtultos ad conſiderationem artificis, explicanréſque vterque quàm compendioſè Moſes prodidiſſet Theologiam, ad eandem rationem Arianus vel Epictetus perſequuntur, quæ tam artificioſè in mundo, & in humano corpore fabrefacta, niſi ſenſu & ratione careamus, clarè de ipſo poſſint artifice teſtari. Num, inquit, Deus colores fecit, facultatem autem, quibus colores viderentur, non fecit? Quæ igitur fuiſſet vtilitas? certè nulla. At rurſum, ſi facultatem videndi quidem feciſſet, res autem quæ caderent ſub oculos non feciſſet, quæ demum vtilitas? certè nulla. Quod ſi vtraque hæc feciſſet, lumen non feciſſet, ne ſic quidè vtilitas. Quis igitur aptauit illud ad iſtud, & iſtud ad illud? Quis

Humani corporis fabrica ad admirationem diuinæ ſapientiæ nos excitat.

aptauit gladium ad vaginam, vaginam ad gladium? An nullus? Atqui ex ipſis operibus D
ſoliti ſumus declarare, omnino alicuius artificis ea conſilio, non temere facta eſſe: ἀφ' ὧν, τούτων μὲν ἕκαστον ἐμφαίνει τεχνίτην, τὰ δὲ ὁρατὰ, καὶ ὅρασις, καὶ φῶς οὐκ ἐμφαίνει. τὸ δὲ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ, καὶ ἡ προθυμία πρὸς τὴν συνουσίαν ἑκατέρου οὐκ ἐμφαίνει. καὶ δύναμις ἡ χρηστικὴ τοῖς μορίοις τοῖς κατεσκευασμένοις οὐδὲ ταῦτα ἐμφαίνει τὸν τεχνίτην: Nunquid igitur hunc artificem, ſingulum quodque opus oſtendit, viſibilia verò, & viſiones, ipſáque lux non oſtendit? Maſculus item & fœmina, & vtriuſque ad coitum imperus non oſtendit? Tum facultas, quę membris his elaboratis vtitur, ne hæc quidem artificem oſtendunt? En Epicterus, cuius ſui temporis hominibus, vita, mores, doctrináque fuit admirationi, quem Philoſophi ſuſpexerunt, vel ille creationis hoſtis Simplicius, maledicúſque Lucianus, qui ferrur lucernam eius teſtaceam, multis millibus numorum emiſſe, clamat, bonus, & ſanctus, humani corporis harmoniam aliquem declarare opificem, ferre teſtimonium opificia de ſuis opificibus. Cùm ſtatuas, cùm pictas imagines intuemur, ſubitò mens accurrit ad artificem: cùm domos, palatia ſuſpicimus, extemplò de opifice cogitamus. Sic qui non ſit ſtultus omnino, cùm tantum in humano corpore artificium, cùm oculos, & ad eos colluſtrandos lucem exteriorem, ipſóſque illuminatos colores perſpexerit, nónne exclamabit ſuper artifice? Cùm verò quam propagandorum hominum & generis per ſæcula ſuccedentis artem repererit, cùm membra in vtroque apta, eáque generandi cupiditate inflammata cogitauerit, quid aliud dicet, quàm ſapientiſſimum quendam talia molitum? Agnoſcéque hoc loco, explicatam Theologiam Moſaicam Maſculum, & E
fœminam creauit eos, & benedixit eis, dicens, Creſcite, & multiplicamini. Quæ enim fuit alia benedictio, niſi membra, vaſáque genitalia prolificis ſeminibus repleta, & ad generandum rapida cupidine accenſa? Suſpice nunc & contemplare, reuocáque ad animum ſimilia quoque confeſſum duobus locis Ariſtotelem, qui præcipuè retulit ab ipſa Diuinitate, factum vtrunque ſexum ad commiſtionem, & propagationem, ὅτι προσκονώμενται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Et hæc quicunque iudex æquus eſſe velit, clarè ad exordium in Theologia Moſaica, totámque illam operationem, quam ſimili modo vetuſtiſſimus Iob admiratus decantauit, ſpectát: Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu. Sicut lac mulſiſti me, genitura demiſſa (ſcilicet ex genitore) oſſibus, & neruis compegiſti me. Quæ poteſt igitur eſſe maior Philoſophorum Theologiæ veræ concordia? Fatetur Ariſtoteles creationem corporis humani, fatetur & ille, cui tantum Philoſophi tribuerunt, vt aſſererent, quem dicta eius non commouerent, duntaxat ſupereſſe, vt pœnas ſubterraneas expectet. Rurſus Epictetus & Arianus, non modò corporis humani quondam Deum fatentur autorem, verùm etiam ipſius animi creatorem, quem iuris ſui liberum, ſolutum feciſſe ingenuè comprobat: Deus, inquit, non ſolum dedit nobis facultates has, quibus generosè cuncta aduerſa perferamus: ἀλλὰ ὃ ἦν ἀγαθοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς ἀληθείαις πατρὸς ἀκώλυτον τοῦτο ἔδωκε ἀνανάγκαστον, ἀπαραπόδιστον ὅλον αὐτὸ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησε, οὐδὲ αὐτῷ τινὰ πρὸς τοῦτο ἰσχὺν ἀπολιπὼν, ὥστε ἢ ἐμποδίσαι: Sed quod erat regis boni, & verè patris, dedit F
hoc liberum, expeditum, non coactum, ipſúmque omne inſeruit, & poſuit in nobis, nec vllam vim eſſe reliquam voluit, quæ poſſet ei impedimento eſſe. Hic & animi creatio eſt, & ea natura, in qua lucet diuinæ poteſtatis imago. Apparet enim in animi libertate, qua cupiditatibus, ſi volumus, imperamus, motúſque irrationales euſque ſuperamus, & ſopimus, vt duo in vno homine ineſſe cernantur, alter rector, moderator, alter compreſſus, & fremat quantum licet, parere coactus. In hoc inquam eſt, quod omnes prædicant, ſimilitudo cum Deo, ſacra poteſtas, imperium frænandarum beſtiarum, quas gerimus nobiſcum furoris, & cupiditatis. Hoc tribuit Epictetus animo, & datum à ſupremo Deo, ingenuè fatetur. Epictetum autem adeò ſuſpexere Philoſophi, vt dicta eius ferrent in cælum, eximiis laudibus celebrarent, ea colligentes, & interpretationibus illuſtrantes. Quo Procli, Porphyrij, Simplicij, multorúmque aliorum improbitas aut imperitia coarguuntur, qui religionem inſectabantur, eorum magiſtram veram, quæ reperta apud ſuos, ſuſpiciebant, venerabantur.

Humani corporis harmonia opificem Deũ arguit.

Benedictio in ſemine.

Iob.10.

Arbitrium liberum.

A *Aliæ ſuper eodem, Epicteti ſententiæ, quòd animus abſciſſus, ſiue radiauit à Deo: & quid abſciſſio aut radiatio animorum.*

CAPVT XVII.

EPICTETVS ſiue Arianus non contenti ſemel ſuperiora de ſimilitudine,& affinitate Dei & hominis prædicaſſe, quoniam hoc erat totius doctrinæ fundamentū,ſine quo,nulla de recta, bonáque vita dari præcepta poterant,nulla vera religio conſtitui,inculcat eadem,hinc cæteras virtutes attollens,totámque beatā,quietámque vitam inædificans, εἰ ταῦτα ἐστὶν ἀληθῆ τὰ περὶ τῆς συγγενείας τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενα ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διὰ μὴ εἴπῃ τις ἑαυτὸν κόσμιον, διὰ τί μὴ υἱὸν τοῦ θεοῦ: Si, inquit, hæc ſunt vera,quæ de affinitate Dei,& hominum dicuntur à Philoſophis, cur ſe magis Athenienſem,aut Corinthium quis vocet,non potius mundanū,non potius filium Dei? Subiicit idem,τὸ δὲ, τὸν θεὸν ποιητὴν ἔχειν, καὶ πατέρα καὶ ἡγεμόνα, οὐκ ἔτι ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λυπῶν καὶ φόβων: Habere,inquit,Deum creatorem,& patrem,ducémque non nos id ab omni mœrore, timoréque liberabit. Non ſolum ergo Epictetus, & Arianus, eſſe homini cum Deo ſimilitudinem,vel agnationem confitetur, ſed eam quoque aſſerunt aliorum Philoſophorum

B eſſe ſentētiam. Vidimus ſuperius hos Philoſophos,præcipuè Platonem, Ariſtotelem,ſed ante hos,Pythagoram,qui Dei genus homines dixit, Aratum, aliúſque multos. Hos innuit,& ſequitur Epictetus, nulla ratione cum ſacris litteris diſcrepans. Ego dixi,inquit Pſalmus,Dij eſtis,& filij excelſi omnes. Et,Videntes filij Dei, filias hominū. &, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Nónne vna eadémque eſt,fuit ſemper à conſtitutione mundi religio,tempeſtate diluuij cōtaminata,pòſt hominū errore denuo polluta,reſidens tamē in animis ſapientum? Quoniam igitur eſt nobis cum Deo ſimilitudo,propinquitas,ex eo delibatis,& hauſtis,quid eſt,cur & non maximè lætemur,triumphemúſque, nihil humile de nobis ipſis ſentientes,nihil vile,noſtróque fonte, & parente indignum agētes in vita,noſtræ naturæ dignitatem agnoſcentes? Cur non concurrimus omnes, qui ſententiis conſpiramus,nos affines eſſe Deo,ad religionem eius? Imò cur Philoſophi, ſapientéſque non concurrebant ad eam? Sed certè ſapientes,& qui tyrannis,impiiſque imperatoribus non adularentur,eorúmque muneribus non inhiarent, veritatem fragilibus bonis præferentes,concurrerunt. Quòd ſi alij veritatem à ſuis prædicatam admirabantur, à noſtris autem ſimiliter prædicatā irridebant,aut ſtulti,aut maleuoli inuidíque fuerunt, aut ignari religionis huius ac maieſtatis eius velut Andabatæ pugnabant cæci. Omnis hęc Theologia Epicteti,Arianíque noſtra eſt,aut è noſtris libris,ceu quæ probarent,deſumpta,aut certè ſuccedens illa per omnes ætates ad Philoſophos vſque doctrina, nata ex eiſdē fontibus,atque noſtra,ſi ad primos genitores,vnde fluxit Moſaica,reducatur,quæq; fuit penes

C Abraham,Iſaac,Iacob,cęteróſque non nominatos ſapientiſſimos viros. Ex vno enim parente Deo nati ſunt omnes: Et, vt diuus Paulus apud Athenienſes, Fecítque ex vno ſanguine omnem humanam gentem,quæ habitaret ſuper vniuerſam terram. Rurſus Epictetus eandem ſimilitudinem,ſocietatémque hominis,ac Dei,declarans,hínceque omnē rectæ vitæ rationem deducens,ac ſtabiliens, καὶ συγγενεῖς τινες τοῦ θεοῦ ἐσμὲν κἀκεῖθεν ἐληλύθαμεν, ἄφες ἡμᾶς ἀπελθεῖν, ὅθεν ἐληλύθαμεν: Non pudet, inquit, vitam cum dedecore tranſigere, impotentérque in aduerſis cedere? Et affinitas nobis cum Deo eſt. Illinc venimus. Mitte nos regredi, vnde venimus. Hoc Epicteti dicto, facile poteſt intelligi, quid Ariſtoteles ſenſerit,cùm ait mentem ſolam diuinam eſſe, ſolámque venire extetius. Venit ſcilicet, miſſa,infuſa,afflata diuinitus. Illinc ait Epictetus venimus, eò redire nos oportet, ad priſtinum domicilium. Quare quicunque teſtimonium illud Ariſtotelis deprauant, ei ſenſum neſcio quem alium coaptantes,conſtet eos parum veritatis eſſe gnaros,priſcam Philoſophiam neſciētes,quæ ſi obſcura,clauſaq; interdum apud Ariſtotelem eſt,dictis certè aliorū Philoſophorum,qui clarius diſſeruerunt,enucleatur. Sed recentiorū Philoſophorum ea ferè calamitas,vt radios multos,quos varia de parte veritas effundit,non cernāt, propterea quòd vni ſeſe Ariſtoteli non dediderunt modò, ſed adeò deuouerūt,vt ſi fuerit opus pro dogmatis eius tuendis,in ferrum flammamq; ruentin cuius Philoſophia,ſic quaſdam opiniones prauas cōceperunt,vt ipſum ſi ſurgeret, ea deſtomachaturū putem.

Act.17.

Vna verâque religio polluta quidem hominum errore, ſed in ſapientum retenta animis.

Omnis Stoicorum theologia ant noſtra aut è noſtris.

Act.17.

Error Philoſophorum qui ab Ariſtotele toti pendent.

Pergit etiam Epictetus, vt qui nunquam Chriſtianus fuit, fuiſſe ob doctrinæ bonitatem videarut: Omnia, inquit, connexa, atque apta inter ſe ſunt, auditóque quaſi imperio Dei, cuncta patent, cuncta cientur: ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα, οὐ παντὸς δὲ αὐτῶν κινήματος, ἅτε οἰκείου καὶ συμφυοῦς ὁ θεὸς αἰσθάνεται: At animorum, inquit, qui eò vſque ſunt connexi, & copulati Deo, ceu ſint particulæ eius, & abſciſſiones, nónne motum ceu proprium, & coniunctum ſentiet Deus? Aduertere commodum eſt hoc loco, hanc copulationem non eſſe ſubſtantialem, quod ipſe quoque dixit Epictetus. Sunt enim animi, vt Philo quoque diſertiſſimus aiebat, vſus eodem nomine atque Epictetus, ἀποσπάσματα, abſciſſiones quædam, & auulſiones ex Deo. Dico autem abſciſſiones, non ſubſtantiales, ſed quales innuit Moſes, afflatus, aſpirationes, emiſſiones à ſe ipſo occultæ. Quod alio clariore nomine Philo declarat, ἀπαυγάσματα, ſcintillæ, radij, ex illa luce diuina miſſi, & abſciſſi, ſeparatíque. Benéque, vt ſuperius viſum, nouit etiam Triſmegiſtus animos non eſſe de ſubſtantia Dei ad Aſclepium: ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non eſt abſciſſa ex ſubſtantia Dei, ſed quaſi explicata, veluti Solis lux. Declarat igitur Mercurius quod eſt in Moſe. Ea enim explicatio vocatur à Moſe, Aſpiratio. Hoc innuit Philoſophus, ſunt abſciſſi, non à ſubſtantia, ſed quod ſecundum deſignat, ceu radij miſſi, ceu ſcintillæ, velut ſpirationes. Id Epictetum ſenſiſſe pat eſt. Et diuus Paulus, nos genus eius dicit. D

Animus, auulſio à Deo.

E

Quòd factus eſt homo, in mundúmque introductus à Deo, vt contempletur, quòd membra corporis ad operationes diſpoſita: & quòd is eſt omnium conſenſus.

CAPVT XVIII.

DENIQVE omni Philoſophia ſua, quæ Platonicis, Peripateticíſque admirationi fuit, Epictetus clamat, iterum, iterúmque monet, hominem iuxta Moſen à Deo creatum, nunc animum contemplans, nunc corporis opificium: ex hiſque in laudem creatoris, & opificis, homines excitans. Ac primum, vt Moſes retulit, Deum hominem poſuiſſe in Paradiſo, vt habitaret, & cuſtodiret ipſum, nouiſſimúmque rerum creatarum hominem feciſſe, & ceu dominum, in palatium exædificatum induxiſſe, multáque tacitus Moſes, prudentibus conſideranda reliquit. Haud aliter Epictetus, & Arianus declarant & hominem in hunc mundum à Deo inductum, & quam ob cauſam ſit inductus: τὸν δ' ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem autem contemplatorem ſui & ſuorum operum introduxit: nec contemplatorem modò, ſed etiam eorum interpretem. Agnoſcis hic & humanam creationem, & ſupremum opificis admirabiléque conſilium, vt ex ædificato, ac conſtituto mundo, ſuis in ſedibus, omnibus ritè, rectéque ſtabilitis, induceretur nouiſſimus ſpectator, ac contemplator, qui mirabilem hanc, pulcherrimam, vaſtámque admiratus domum, ſingularem agnoſceret, & fateretur, collaudarétque architecti ſapientiam. Sic noſtra quoque Theologia monſtrat, per ea quæ facta ſunt, conſpici intelligibilia. Et Ariſtoteles de mundo, Non aliis oculis, quibus inuiſibilem Diuinitatẽ videamus, opus eſſe, ſed his duntaxat, quibus cælum, ac terras, maria, totoq́; in mũdo vitam, motusq́; perſpiciamus. Hinc vera depromenda, deducendaq́;, niſi quis ſe ſponte luce multare, vltroq́; inſanire velit, argumenta ſuper artifice. Pariter omnes conueniunt, profani, ſacri, maior, minorq́; Philoſophia, ex omni opere mundano quærendum, aſſerendumq́; opificem. Oſtenſum enim ſuperius, Platonem, Ariſtotelem, Marcum Tull. in eandem ſententiam paribus ſuffragiis conceſſiſſe. Quicunque igitur hominem cõtemplatorem ſui introduxit, is certè creator eius vt ſe cõtemplaretur fuit. Eodem conſenſu Marcus Tull. ante Epictetũ. Hominemq́; ipſum quaſi contemplatorem cæli, ac Deorum, ipſorumq́; cultorem fecit. Sed Epictetus pergit etiam per ſingula, quod de contemplatione, prædicationeq́; diuinorum operũ in vniuerſum dixerat, in partes explicans. Eius non ab homine profeſſiones, ſed quaſi à Propheta, aut Apoſtolo prolata, verbóque Arianus affert: Si mente, inquit, haberemus, an F

Hominis creatio & in hãc vitam húncque mundum introductio.

Cur homo creatus à Deo.

A quicquam eſſet, quod nos facere deceret, niſi laudare Deum, gratiáſque cunctas referre? οὐκ ἔδει καὶ σκάπτοντας, καὶ ἀροῦντας, καὶ ἐσθίοντας ᾄδειν τὸν ὕμνον, τὸν εἰς τὸν θεὸν, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι ἡμῖν παρέχει ὄργανα ταῦτα, δι' ὧν τὴν γῆν ἐργασόμεθα, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι καταπόσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. ταῦτα ἐφ' ἑκάστου εὐφημεῖν ἔδει, καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν. Nónne, ait, deceret & fodientes, & arantes, & comedentes canere laudẽ in Deum? Magnus Deus quoniam nobis hæc inſtrumenta dedit, quibus terram colimus. Magnus Deus, quoniam manus dedit, quoniam hauſtum, quoniam ventrem, quoniam creſcere tacitè, & latenter, quoniam dormientes reſpirare. Hæc ad vnamquanque rem concinere oporteret, ac maximum, diuiniſſimúmque hymnum canere. Hæc ille dicit: quem, vt ſæpe docui (cogor enim identidem referre, atque id Philoſophis recentioribus demonſtrare, vt hinc ſeipſos agnoſcant, cùm ſe ad ſcelerata, vel de mortalitate animi, vel æternitate mundi dogmata referunt) is inquam eſt Epictetus, quem ſuo tempore ſuſpexere omnes, Philoſophiam, mores, vitam, inſtitutũ admirantes. Neque enim Chriſtianus fuit, ſed qualis Plato, Socrates, viri boni, veritatémque ab ipſa Natura, melioreq́; Philoſophia haurientes: ſi quid à vetuſtioribus gentibus ad Græcos aſpiraſſet, collaudantes, exoſculantes. Forteq́; vidit hæc in ſacris litteris Epictetus, ſed reor magis maiorum Philoſophiam, quæ pia fuit omnis, ac religioſa, & Naturæ voces perſpectas habens, ea dixiſſe. Quis enim eſt, cui non videatur, aliquẽ neceſſariò creationis humanæ, eundemq́; omnibus modis ſapientiſſimum autorem fuiſſe, cuius ſapientiam, primumq́; conſilium, res cõ-
B ſecutæ declararunt. Vt igitur Moſes dixit de homine creato, Et poſuit eum in Paradiſo, *In paradiſo poſitus homo.*
vt operaretur, & cuſtodiret ipſum. & in terram miſit, fugatũ è Paradiſo, quo, cultu agrorum deſudans, inde victitaret: Sic Epictetus eundem ipſum confirmat manus ad fodiendum, arandumq́; dediſſe, reliqua corporis membra ſic diſpoſuiſſe, vt niſi is membrorum ordo, & tum ſecretæ, tum in propatulo operationes eſſent adhibitæ, nullum futurum fuerit genus humanum. Quid memorem arcanas illas, quæ latenter peragũtur operationes augendi, reſpitãdi, cùm dormimus? In quem ergo è noſtris alius exclamauit Theologus, *Iob 10.*
Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerũt me: Alius autem, Ante, & retrò formaſti me: Et, *Pſal. 118.*
Qui plantauit aurem non audiet: qui finxit oculum, non conſiderabit: in eundem tollit *Pſal. 93.*
laudem, exclamandumq́; iubet Epictetus. In cuius oratione, operumq́; diuinorum prædicatione profectò talis mundanæ creationis prædicatio cõtinetur, qualem ante oculos habuere noſtri, qui ſimiliter eum ex operibus collaudabunt. Neque enim qui dixit, Manus tuæ fecerunt me: æternitatem, petennemq́; factionẽ reſpexit: ſed qualem Moſes deſcripſit: In principio creauit Deus cælum & terram. Cum quo incluſa quoque eſt humana creatio. Proſequitur autem Epictetus, Quid igitur, ſi plerique obcæcati eſtis, non aliquem eſſe neceſſe eſt, qui locum hunc expleat, pro cunctis, efferens laudibus Deũ? Quid aliud poſſum ſenex, & claudus, niſi laudare Deum? Si igitur eſſem luſcinia, facerem quæ luſcinia, Si cygnus, quæ cygni. Nunc cùm rationalis ſim, Deum me laudare oportet. Hoc vnum opus perpetuo. Nunquam hunc ordinem, quoad datum fuerit, deſeram. Voſq́; ad *Ab homine Deum laudari par eſt.*
C hanc eandem cantilenam cohortor. O hominem verè diuinum, cuius exemplum debuit Porphyrium, Proclum, Simplicium, religionis hoſtes, potius ad eam venerandam, colendámque, quàm contemnendam adducere, cuius eſt firma ſtabiliſque ſapientia, Deum totius operis mũdani, & humanæ gentis autorem ſemper collaudare, nihil noctesq́; diesq́; aliud agere, Solaq́; ipſa faciens, quod illi faciendum cogente natura, fatebátur. Si probabant Epictetum, ſi ſapientiam mirabantur, decebat eos admirari quoque, qui religione hac initiati, ſimiles eſſent, redditi tales ab hac vnica ſapientiſſimaq́; religione, tanquam vberrimo eorum fonte, quęvelut ex riuulo loquentem Epictetum, & ad eam doctrinam viuentem, ſtupebant, admirabantur. Sola igitur hæc verè laudat Deum, creatorem verũ fatetur, & agnoſcit. Quoniam igitur facti ſumus à Deo, & ad eum formati, iure mandat, hortaturq́; Epictetus, διὰ τοῦτο ἔδει σώζειν τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, Oportete nos ſeruare ſymbola Dei. Scimus quid ſymbolum ſit, ſocietas naturæ, coniunctio, confirmatio. Ac cerne *Symbolũ Dei quid.*
vt Epictetus cum Chaldæo congruat, vt libro primo vidimus, σύμβολα πατρικὸς νοῦς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Symbola, inquit oraculum Chaldaicum, paterna mens inſeruit animis. Ecce ſymbolum inter hominem, ac Deum. Vt enim Pſellus ait, Quemadmodum ad imaginem Dei liber Moſaicus creat hominem, ſic creatorem Chaldæus teſtatur animis ſymbola ſuæ proprietatis inſeruiſſe.

Quòd Philoſophi duplicem hominem aſſignauerint: ſed verum ipſum animum, hunc immortalem, & ſimilem Dei. D

CAPVT XIX.

OMNES igitur mortales, quocunque ſiue cupiditas ad ſpeculandum, ſiue Natura ad veritatis agnitionem adduxiſſet, Greci, Chaldæi, Ægyptij, immortalitatē animorum vna cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ratio variis nominibus, eundē ſenſum reſonātibus apud omnes deſignatur, nunc à corporeis ſegregatio, manifeſtúmque à corporibus diſcrimen, & omnino rerum aliud genus. Nunc agnatio, familiaritas, nunc ſimilitudo Dei, nunc ſymbolum inter eum hominémque, nunc cognitio, ſapientia, ſcientia. Eáque omnia clarè dicuntur ab eis de mente, ſiue animo, quem verum hominem eſſe, cùm Plato, & Ariſtoteles poſt multa ſæcula noſſent, prodidiſſent, Triſmegiſtus ante eos plurimos annos natus, hominibus inuulgauit, vt appareat omnium eandem ſententiam, conſenſúmque admirandum fuiſſe. Igitur qui prius dixerat, Deum creaſſe hominem ſibi ſimilem, eámque vti propriam prolem dilexiſſe, deinde ſeparans, animum, & corpus, hominem alterum corpus ipſum mortale, alterum ipſam mentem immortalem, hánceque eſſe ſubſtantialem, verúmque hominem: ἄνθρωπος διπλοῦς διὰ τὸ σῶμα θνητὸς, ἀθάνατος δὲ διὰ ψυχὴν, τὸν οὐσιώδη ἄνθρωπον: Homo, inquit, eſt duplex, E

Homo duplex. propter corpus mortalis, immortalis propter animam ſubſtantialem hominem. Vt igitur Ariſtoteles in decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominem, & βέλτιον μόριον, meliorem particulam, dicitque id optimum, iucundiſſimúmque eſſe cuique, quod ei proprium natura ſit, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος: Etiam homini, inquit, vita ſecundum mentem fore eiuſmodi, quādoquidem id maximè homo eſt. Ecce Mercurius Triſmegiſtus ipſam animam ſeu mētem vocat, οὐσιώδη ἄνθρωπον, nempe verum, ſubſtantialémque hominem. Et quemadmodum hunc Ariſtoteles ſolum diuinum, exterius aduentantem dicit, ſic Mercurius, hunc immortalem, corpus autem corruptibile. Duo ſunt igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata, nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo ſociatos, qui nobis ſymbolum, proprietatémque naturæ ſuæ indiderit. Hoc illi ſenſerunt, locuti ſunt, quia per ſucceſſionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perſpectiſſima, deſcenderunt in poſteros, vt quò procedas anterius in retro actas ætates, liquidius, maioréque cōſenſu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci ſcriptores ſacri quod Thales, ἔλεγον ἀδελφοὺς εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἂν τοῦ ἑνὸς θεοῦ καὶ ἑνὸς διδασκάλου: Dicebant nos fratres eſſe ceu ſcilicet qui ex vno Deo, & præceptore. Illud vero contemplatione digniſſimum eſt, vt Plato partim rationem, partim priſcæ Theologiæ deſcenſum ſecutus, cuius hæres quaſi legitimus fuit, pronuntiauit, eſſe animum verum hominem, ſolúmque diuinum, & immortalem, creatum à Deo longè alterius, quam corpus, conditionis, vtq; hoc diſcrimen apud omnes Philoſophos extat. Quemadmodum igitur duplicem hominem dixit Mercurius, ſed veram, totámque hominis ſubſtantiam, ipſam mentem, vel animam: Ariſtoteles autem hunc duplicem hominem in libro de Generatione animalium luculenter expreſſit, ac diſtinxit corpus, & omnem à corpore inſeparabilem animam naſci dicens ex elementis, ſpuma, ſpermate, ſemine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus aliud, diuinum, & incorporeum: ſic Plato in cuius ſententiam prorſus iuit Ariſtoteles, eámque aliis verbis declarauit, adeo diſtinguit animum, & corpus, velut duos homines, in Timæo, vt duos eorum ſtatuat creatores, creatorem animi Deum ſupremum, corporis dæmones, Deos nempe minores Angelos. Atque eſt mirabilis Theologiæ Moſaicæ interpretatio, vt ſit operæpretium cernere conformitatem ſuper creatione animi cum Moſe. Vt Moſes humum illam lutulentam, cœnoſam, madidam, imagine humana informatam, ſed ante pedes Dei mortuam, exanguémque iacentem, afflatu Dei dicat animatam, dantis ex ſe ipſo, atque inſpirantis vitalem ſubſtantiam, erátque corpus, quando non erat animus præſens, corpus de humo terræ ſumptum, animus dimiſſus à Deo: ſic prorſus Plato creatorem animorum facit ſupremum illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur vobis à me: Græcè, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ: Quorum, ait, ſatus, & initium traditur vobis à me. Quas ait ego ſeminaui, & inchoaui tradam vobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit in mortale, parte

Dij minores, angeli.

F

atte…

A attexit ore mortalem. Formaſſe ſcilicet corpus Angelos, animum ex ſeipſo immortalem, ſui ſimilem dediſſe. Ligatúmque fuiſſe mortalo cum immortali, quod dicebat Triſmegiſtus duabus rebus, altera mortali corpore, ſumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus miſſo. Hicq; eſt tum creatio animorum, & ſatus à Deo, tum eorum immortalitas. Similitudo quoque diuina, vt in Moſe, quia vocat eos ibidem Plato, ἀθανάτοις ὁμώνυμον, vniuocum cum immortalibus, vt ſunt inter ſe animalia. Et, δι᾽ ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετασχόντα, θεοῖς ἰσάζοιτ᾽ ἄν: Hæc, inquit, per me creata, ſcilicet animi, vitámque aſſecuta, Diis æquabantur. En admirandus cum Moſaica Theologia conſenſus, cunctis prædicantibus animos à corporibus ſeparatos. Moſes quia fuiſſet corpus, quãdo non aderat animus, quia miſſus animus à Deo, corpus è terra deſumptũ. Plato, ſatus animus, & informatus à Deo immortalis, cũ corpore mortali conſociatus. Marcus Tullius, Nec inuenietur vnquam, inquit, vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo, loquens de animis. Hæcq; eſt, quod Ariſtóteles θύραθεν, exterius, Marcus dicet, à Deo.

Quòd ob hanc cauſam dixerunt animum è cælo cecidiſſe in corpus, in quo viuat in pœnam: & quòd hæc ſuſpicio non ſit vera: & quòd alio ſenſu intelligendum, quod priſci prodiderant: Et Plotini ſententia ſuper immortalitate animorũ.

B

CAPVT XX.

EX HAC cauſa factum eſt, vt hanc immortalis rei, cum mortali conſociationem, commiſtionem, animorúmque cum corporibus colligationem, ex quodam rumore non bene percepto, ad pœnam, & ſuppliciũ ipſorum, & ob quædam grauia ſcelera datam arbitrarentur, audientes ab antiquiſſimis progenitoribus, prius corpus fuiſſe, inde animum exterius infuſum, atque alligatum. Itaque Philolaus Pythagoræus: μαρτυρέονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι καὶ μάντιες ὡς διά τινας τιμωρίας ἁ ψυχὰ τῷ σώματι συνέζευκται, καὶ καθάπερ ἐν σώματι τούτῳ τέθαπται: Teſtantur, inquit, priſci Theologi ac vates, quòd propter ſupplicia, anima cum corpore eſt alligata, & quaſi in eo ſepulta. Hæc igitur ſuſpicio, quæ principium verum habuiſſet, non ſanè intellectum, ipſorũ quoque teſtimonio deſtruitur. Nam Plato creationem animorum & corporum deſcribens in Timæo, vbi amandare ſuperſtitiones oportebat, phyſicáque ratione agere, ſcripſit ſic naturaliter, & conſultò, diuinam prouidentiam animum corpori colligaſſe, ſicut naturaliter & vtiliter creauit cælum, & terrã. Sed huius famæ vera cauſa fuit, quòd Paradiſum, quemadmodum Chaldæi myſticè interpretantes, etiam hominem è paradiſo fugatum, animam ſcilicet è cælo deiectam, incluſámque in corpus, propter peccatum, quod, & ipſum myſticè ſenſerunt, exponebant. Qui quidem error autorum ſuorum rationibus C poſtea deſtruetur. Illud modò conſtet, diuinam animorum, ſeparatámque à corporibus naturam, atque ſocietatem cum Diis habere, omnes agnouiſſe, prodidiſſe. Plotinus etiã his reſpondit, qui mẽtem ſæpe & memoriam, ſenſúmque impeditum, turbatúmque cernentes de immortalitate dubitarunt, ipſi cæci, cœnoſóque iudicio & caliganti: Anima, inquit, cum Diis habet commercium, immortalis: facileque id poſſet à nobis agnoſci, ſi puram, limpidamq; eam, vt ait Plato, videremus. Nunc autem ſæpe labefactatam cernentes, neque diuinã, neque immortalem arbitramur. Sed enim cùm naturam rerum ponderamus, puritatem earum inſpicere fas eſt. Quandoquidem quod adiectum eſt, ſemper eſſe ſolet impedimento ad eius perfectá notioné, cui facta acceſſio extrinſecus eſt. Itaq; conſideret demptis, ac detractis alienis, ſe quiſque: καὶ πιστεύσει ἀθάνατος εἶναι, ὅταν ἑαυτὸν θεάσηται ἐν τῷ νοητῷ, καὶ ἐν καθαρῷ γεγενημένον. ὄψεται γὰρ νοῦν ὁρῶντα, οὐκ αἰσθητόν τι, οὐδὲ τῶν θνητῶν τούτων, ἀλλ᾽ ἀϊδίῳ, τὸ ἀΐδιον κατανοοῦντα, πάντα τὰ ἐν τῷ νοητῷ, κόσμον καὶ αὐτὸν νοητὸν, καὶ φωτεινὸν γεγενημένον: Credétque ſe immortalem, cùm ſe ipſum viderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aſpicere, & noſſe, nihil ſenſibile, neque rem mortalem vllam, ſed cum re ſempiterna, ſempiternam rem intelligentem, omniáque in natura intellectuali, mundúmque ſeipſum intellectualem, & luminoſum eſſe. Sic Plotinus. Eius igitur ſentẽtia eſt, vt cernis, animos immortales, & ſempiternos eſſe, quia ſolis his res æternæ, & immortales noſcantur, ſicut ſenſu mortali mortalia capiuntur. Eam facultatẽ, qua res ſempiternę,

Cur animus corpori colligatus.

Anima immortalis quo argumẽto intelligitur.

& incorporeæ comprehenduntur (quæ eſt tota ratio Ariſtotelis) incorpoream ſempiternam eſſe. Sic colligit Ariſtoteles, animum eſſe ſempiternum, & incorporeum, quia ſolus ſentit res ſempiternas, & incorporeas. Animúmque eſſe intellectuale lumen, ſempiternum. Simili ratione vſus Plato, vt conſtitit ſuperius. Fieri quoque poteſt hac admonitione quiſque cautior, ac firmior, cùm viderit animos imbecillos, vacillátes, affectos. Abſcinde, inquit Plotinus, tolle non ſua. Videbis diuinum, magnum, lumen longè, latéque ſpiritualiter progrediens animum. Ea quæ ſapiunt, noſcunt, cogitant, proderant, prouident (cui ſubſcribit Ariſtoteles) ſunt incorrupta, immortalia. Diuinum quoque eſſe animum, eúmque verum hominem, iuxta ſuperiores, datámque ei præter cæteras animantes, particularem ſortem, luculenter ſuper Epictetum prædicauit Simplicius: ὁ δὲ ὄντως ἄνθρωπος εἶναι βουλόμενος, καὶ τὴν εὐγένειαν, τὴν ἑαυτοῦ προθυμούμενος ἀνακτήσασθαι, ἣν ὁ θεὸς παρὰ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο, οὗτος σπουδάζει τὴν ἑαυτοῦ λογικὴν ψυχὴν ὥσπερ ἔχει φύσεως, οὕτω ζῆν: Qui verè, inquit, homo eſſe vult, dignitatémque generis ſui cupiat redimere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus eſt, is ſtudet vt animus ſuus rationalis ſic degat, vt natura habet. En verus homo, generoſus, inſignis ſupra cæteras animantes: quod Deus ipſe largitus eſt. Nihilque intereſt inter Simplicium, & Moſen hoc loco. Moſes, Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam vt præeſſet piſcibus maris, & volatilibus cæli. Hæc gratia diuinitus data eſt, ſimilitudo. proprietáſque diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is verus homo.

Gen. 1.

Alexandrum Aphrodiſeum, animum immortalem ſenſiſſe. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatem primū ſummo Deo, tum intellectui noſtro tribuere, vtrunque incorruptibilem affirmantem. Alexandri clara verba de intellectus humani incorruptibilitate.

CAPVT XXI.

Iurare in verba magiſtri non ſemper tutum. Oſcitantia in legendo quid afferat.

SÆPE ſolet & in ſcholis Philoſophorum, & in omni propemodum vitæ actione, error is accidere, vt adſint qui grauis alicuius viri ſententiam, aut vocem perperam excipientes (vt ſumus omnes in malum, quàm bonum propenſiores) faciant vt fama inualeſcat, viros eos ſimile quid ſenſiſſe, quale ipſi interpretantur. Accedit item ignoratio, cùm libros eorum aut oſcitanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quædam vidiſſe, & ex his iudicium ſcriptorum feciſſe. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodiſeo, qui cùm putetur paſſim animi immortalitatem repudiaſſe, qui ſcripta eius omnia legerit, ponderauerit, perpendent, inueniet vel eum ſecus ſenſiſſe, quàm fama eſt, aut ſi ſenſit, habebit vnde ex dictis ſuis eum abunde coarguat. Quatuor igitur rationes, ad omnem hanc probationem præſtò ſunt, quarú priores indiciú quodam faciant, non ſenſiſſe Aphrodiſeum, animam mortalem. poſteriores dilucidè, perſpicuè, nullis obumbrantibus ambagibus hoc ipſum prædicabunt. Senſit igitur Alexander cum cæteris, eum qui dicitur animus aut mens, Græcè νοῦς, immortalem. Primáque ratio. Quia definitio, qua dicit, animam eſſe craſim & actum, formámque corporis, & vt eius vtar verbis, ἐκ τῆς ποιᾶς μίξεως καὶ κράσεως τῶν πρώτων, Ex quadam miſtione, & temperatione primorum elementorum, eſt definitio animæ corporeæ, corporeæq́; vitæ, qua viuit animal hoc corporeum, terreſtre, corruptibile, mortale. Quod ipſe paulò pòſt his verbis declarat: γέγονεν δὲ ἡμῖν ὡς προείπομεν ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῆς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ. ταύτης γὰρ καὶ ὁ προειρημένος ὁρισμός: Fit, ait, nobis, quemadmodú prædiximus, ſermo de anima eorum, quæ ſunt in generatione, & corruptione. Hæc igitur eſt anima, quæ dicitur ab Ariſtotele, actus corporis organici. Secunda ratio, quòd animá diuiniorem, quæ propriè dicitur mens, ſiue animus, quo ſapimus, res inuiſibiles, arcanas, æternas apprehendimus, non vult incluſam eſſe ſub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἡ γὰρ θεῶν ψυχὴ, εἰ καὶ πάντως δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν ταύτῃ ψυχὴ λέγοιτο: Nam animam Deorum, inquit, ſi modò ea vocitanda ſit anima, æquiuocè cum hac diceretur. Volens ferme dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non eius generis eſſe, cuius ſunt ea, quæ cadunt, intereunt. Quòd autem animus noſter ſit ex

Rationes Alexandri Aphrodiſei, quib. animas immortales probat.

Anima actus corporis organici.

Anima Deorum, incorruptibilis.

A ſit ex hoc genere diuino, docet ipſe Peripateticorum princeps, appellans in Moralibus, mentem τὴν θεοῖς συγγενεστάτην; Diis cognatiſſimam, propinquiſſimam, ex eodem maximè genere. Vidimus item ſuperiores vnanimiter cunctos conſentientes eſſe homines diuinum genus. E quibus Pythagoras ad omnes clamabat, *Hominũ genus, diuinũ.*

Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.
Eſto alacer, nam nobis eſt diuina origo. Et Aratus,
-Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Quod cùm diuo Paulo placuiſſet, excepit his verbis, Dei ergo cùm ſimus genus. Seneca quoque vir magnus, In homine, inquit, quid optimum eſt? ratio. hac antecedit animalia, *In homine optimum, ratio.* Deos ſequitur. Audis, Deos ſequitur? Duobus maximè locis affirmat Ariſtoteles conſtare ex hoc diuino genere mentem, ſiue animum noſtrũ. In Moribus vocat συγγενέστατον. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, ſolam eam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, Et ſolam diuinam eſſe. Paulò infrà, τὸ μὲν χωριστὸν ὂν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτος δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς: Nam quod ſegregabile, ſeparabiléque eſt à corpore, quibus diuina pars adiuncta eſt. Ea eſt autem quæ mens, ſiue animus dicitur. Vides Ariſtotelem vocare mentem noſtram θεῖον, diuinam partem, diuinum nempe genus, ſtirpem diuinam, ex eo genere, quo anima Deorum: Et hanc dicere ſegregatam à corpore. Cùm ergo dicat Alexander definitionem animæ corporeæ, qua viuit animal hoc corruptibile, non conuenire animæ Deorum, mentem autem no-
B ſtram affirmat Ariſtoteles cum cæteris omnibus eſſe ſicut animam Deorum diuinam ſegregatam à commercio corporis, cui corporis interitus nihil noceat: profectò velit, nolit, eadem ſentit, aſſerit Alexander. Nam qui prudenter diiudicet, idem ſermo eſt, & eſſe debet Alexandri, atque Ariſtotelis: Cùm Ariſtoteles de anima ſenſibili, de ſemine *Animal quib. conſtat.* principio animæ corporeæ, de ſpuma, excrementóque corporeo, ſuper quo fundatur totum animal, omniſque anima corruptibilis locutus. Deinde ſegregat ab hac corruptibilitate, corporeáque natura, partem diuinam exterius venientem, nihil ab illo ſpermate habentem. Tale quid ſentit Alexander, cùm primum differit de anima, quæ fit, vt idem ait, ex craſi, & miſtione elementorum. Dein veniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit animam Deorum æquiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam æquiuocè dicetur & animus ſiue mens noſtra, quæ eſt diuina, cum illa corruptibili anima. Tertia ratio erit, quòd nulla dubitatione interpoſita, videtur Alexander clara voce fateri, eam, quæ dicitur ab Ariſtotele mens actu, mens operans, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς, ὁ ποιητικὸς νοῦς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quàm *Mens actu, mens operãs, incorruptibilis.* omnia corpora. Ac primum ait: τὸ ἄρα ἄϋλον εἶδος, νοῦς, ὁ κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν: Forma igitur immaterialis eſt ea, quæ propriè dicitur mens, & ſecùndum actum. Paulò poſt: καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀμιγής: Et eſt huiuſmodi intellectus, ſegregatus, impaſſibilis, impermiſtus alteri. Hæc Alexander. Verùm attendendum eſt, quòd hunc intellectum agentem, dicit ipſum Deum, & primam cauſam, appellatum ab Ariſtotele,
C in quo grauiter reprehenditur à Themiſtio, & ratio, quæ ducitur ex verbis Ariſtotelis (ſi ſentit ſimpliciter id Alexander) apertè reclamat. Perſpiciendum igitur hoc loco primum, quòd Alexander mentem agentem, mentem, ſiue animum indefatigabiliter noſcentem, ſemper in actione cognitionis exiſtentem, quæ dicitur ab Ariſtotele, intellectus actu, ſiue animus operans, ſentit, clamat, vociferatur, ſegregatum, impaſſibilem, incorruptibilem. Secundum, quòd huius intellectus, qui ſemper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principatum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima cauſa, qui ſeipſum noſcit, intelligit, fruiturq; autore Ariſtotele, ſpeculatione maieſtatis ſuæ. Secundum gradũ, & locum tribuit intellectui noſtro, dicens intellectũ agentem primo, ac principaliter appellari debere primam cauſam, omnis animi originem, ſecundo minus principaliter, intellectum noſtrum, incorruptibilem & ipſum. Si bene igitur cernas, ſi ſpectes altè, videbis Alexandrum non ſimpliciter prædicare, quòd Deus ſolus ſit intellectus agens, ſed quòd ipſe primus fruatur hoc honore, *Deus, non ſolus intellectus agens, ſed primus.* ipſe mens infinita, inexhauſta ſapientia, lumen immenſum. Secundo loco, & quidem longè inferius, debiliſſimúmque lumen præ illo, eſt intellectus noſter, immortalis & ipſe ſimiliter, & intellectus agens, & ſimiliter incorruptibilis, immaterialis, impaſſibilis, incorporeus, quemadmodum magnus ille. Quòd autem hoc ſentiat Alexander, ex verbis eius liquido conſtat: Talis, inquit, nempe immaterialis, incorruptibilis, oſtenditur

ab Ariſtotele, πρῶτον αἴτιον, prima cauſa, qui & propriè mens, eóque pretioſor noſtra, D & quæ cum corpore eſt. Dicet etiam Alexander, quòd mens, quæ intelligit ſempiterna, immortalia, immortalis & ipſa eſt. Hæc autem noſtra eſt. Demum Alexander in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, ὁ θύραθεν καὶ ἡμῖν γινόμενος καὶ ἄφθαρτος. ἄφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη, ὁ οὖν νοούμενος, ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν νοῦς οὗτος, ἐστι, ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν νοῦς, ὃν καὶ θύραθεν ἀριστοτέλης λέγει. νοῦς ὁ ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν. Quæ ſunt, Eſt exterius aduentans nobis, & exiſtens, & incorruptibilis. Incorruptibilis autem, quoniam ea eſt natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur, incorruptibilis in nobis is eſt, quoniam eſt ſegregatus in nobis intellectus, quem & Ariſtoteles exterius venientem vocat, intellectus exterius exiſtens in nobis. Sic Alexander. Hæc igitur veritas eſt, cui nemo poſſit contradicere, quòd Alexander intellectum, quem Ariſtoteles in libris de Anima vocat operantem, ſiue intellectum actu, in libris de Generatione animalium appellat θύραθεν, exterius aduentantem, ſentit, fatetur, conſtanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis ſegregatum. Quod ſi quis putet intellectum illum exterius venientem, Alexandrum alium quàm noſtrum dixiſſe, ecce verba ipſius autoris ſunt in propatulo, quibus ait intellectum in nobis ſegregatum, incorruptibilem, venientem ad nos extrinſecus. Ipſeq; Ariſtoteles cùm de tota anima humana loqueretur, omnéſque corporeas facultates a corporeo principio naſcentes, inſeparabiles corpore, & cum eo corruptibiles pronuntiaſſet, demum concluſit, reliquum eſſe ſolum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam eſſe, ſegregatam à corpore, ſolámque ab alia origine, quàm mortales illas facultates, venientem. E Loquitur ergo de quodam intellectu noſtro, eum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis vendicans, quòd ſit ſeparabilis à corpore, inconcretus, quòd diuinus, quod extrinſecus aduentans. Hunc autem Alexander cùm affirmet, fateatur incorruptibilem, certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriúſque aduentans, fatetur incorruptibilem, ſegregatum à corpore.

Quòd idem Alexander Aphrodiſeus animum immortalem aſſeruit, & dubitationem de mortalitate reſoluit. Et quòd Plato prior & Ariſtoteles hoc ipſum docuerunt, oſtendentes organa labefactari poſſe, animo incorrupto & inuiolato.

CAPVT XXII.

MAGNAE profectò ſunt his habendæ gratiæ, qui labore ſtudióque ſuo perfecerunt, ne diutius per ſcholas Philoſophorum, quos aliorum inſcitia inuexiſſet, debaccharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate teſtimonium, quod non vidiſſe Peripateticos hodiernos, vt rarò ſolent fontem veritatis adire, palam F eſt. Secundo Problematum, oſtendens temperaturas & craſes bonas, facere vires naturales, atque animæ, vt nonnulli ſentiunt, aut quod verius, organa ipſarum. Non pro ædificio organi, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia benè poſitis, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene, ipſum verò nihil pati, ſed habere in potentia τὴν τέχνην σωζομένην, καὶ οὐ κατ' ἐνέργειαν, artem ſeruatam, & non ſecundum actum. Sic ſi quis, verbi cauſa, cerebro deprauato ſit ob intemperiem, non operaturámque quidem, ψυχὴ λογικὴ, καθ' ἑαυτὴν δὲ ἄτρεπτος διαμένει δυνάμει τυγχάνουσα κατ' τὴν ἐνέργειαν, διὰ τὸ ἀθάνατον, ἢ πορίσασα δὲ πάλιν ὀργάνου εὐκράτου, τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν προβάλλει καλῶς: Animam rationalem, ſed per ſe tamen immutabilem permanere, facultate & potentia, exiſtentem in actu, propter immortalitatem. Ruſúmque nactam organum temperatum, potentiam in operationem proferre bene. Ecce ſui ſimilis Alexander. En explicatio, declaratio, cùm vel infantes & pueros cernis non ſapere, vel ætate prouecta viros inſanire, non mentis, inquit, animive ea cauſa eſt, ſed organi male affecti, virtute, & ipſa matre operationum potentia, immota, incorrupta, immortali. Cuius maximè indicium eſt, quod iterum nacta organum bodi, expurgatáque feculentia, operatur vt ſolita erat. Si mens abiiſſet, cum operatione deſtructa, nunquam redire potuiſſet. Manet, inquit, anima immutabilis,

Organi ædificio, facultatẽ operari.

Abilis, propter immortalitatem, qualem, vt ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem, ſapientem: ſed accidit dementia, vel nobis volentibus,ac prauè ratione vtentibus, vel organo deprauato, ipſa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota. Hinc reſipiſcens, & pœnitens fit alia, aut redit in ſeipſam. Hæc Alexander ſentit etiam in libris de Anima. Coëgit igitur veritas eum fateri quod erat. Sciendum autem, quòd hæc Alexandri ratio, eſt etiam Platonis in decimo de Republica: Nónne noſti, inquit, animam noſtram eſſe immortalem? Nam ſi corporis ægritudo, prauáque affectio non efficit animam prauam, & ægrotam, nunquam poterimus dicere ab vllo malo eam perire, ſine deprauatione, malóque ſuo. Itaque neque à febri, neque ab alia ægritudine, aut cæde, neque ſi quis toto corpore cæſus ſit fruſtillatim, ob hæc, animam interire dicet quiſquam, niſi prius comprobet, quòd ob corporis hæc mala, ipſa vel iniuſtior fiat, vel ſceleratior, quæ ſunt animi mala. Sed cùm malum alienum affuerit in alio, non adſit autem proprium, ne animam quidem quidquam perdere dicemus. Nemo verò probabit animas intereuntium, ob mortem fieri deteriores. Tum concludit: Bene igitur dicis. Nam ſi proprium animi malum, non poterit animum interficere. (Siquidem iniuſti, & ſcelerati, non modò ipſi viuunt, vt auferre cæteris vitam ſoleant) vix erit malum, quod afferat animo perniciem. Ergo ſi neque à proprio domeſticóve, neque alieno malo læditur, δηλονότι ἀνάγκη αὐτὸ ἀεὶ ὂν εἶναι. εἰδ' ἀεὶ ὄν, ἀθάνατον, Liquet vtique neceſſariò eum ſemper eſſe. Quòd ſi ſemper, etiam immortalem. Hæc Plato. Deinde ſubiicit ea, quæ Plotinus

Anima non fit ob mortem deterior.

B de immortalitate, vt conſideretur animus, qualis natura eſt, non vt à corpore, communicationéque corporis, & cæteris malis offenſus, impeditus, ſed purus, ſyncerus, qualis debet eſſe, & eſſe ſolet animus ſapientium, ſimilis animis cæleſtibus, quos immortales nemo dubitat, retinens nobilitatem diuinam, & talis exiſtens qualem creauit eum Deus. Nunc autem videmus eum veluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus oſtreis, aut alga, lapilliſque vt verius monſtro ſimilis ſit, quàm qualis natura eſſet, neque quiſquam priorem figuram recognoſcat. Huiuſmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum copia circumobſeſſum. At eò reſpiciamus, quibus cogitationibus cuehitur, quorum inſpector, contemplator eſſe ſoleat, quibuſcum ſimilitudinem gerat. Hæc igitur & ab Ariſtotele viſa ſunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui poſt eum floruerunt, declarata, explicata præſertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripatetici. Nam animus, qui purus, cæleſtis, ſimiliſque naturæ diuinæ prius eſſet, exinde corpore aggrauante, ſenſúmque deprimente, maliſque affectionibus obſidentibus, oppreſſáque diuina ſimilitudine, bonitatéque immortali, non apparet. Sed Alexander è ratione Philoſophiæ docet eam culpam, & fraudem vel organi eſſe, vel alienarum ab anima rerum, ipſa incorrupta, inuiolata. Cuius ſi dignitatem, immortalitatémque noſſe velis, ad ea reſpicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non ſunt eius. Vide quantum ſapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cùm ſiue Deus, ſiue mater, (vt ita dicam) rerum omnium Natura

1. Paradoxo.

C dederit animum, quo nihil eſt præſtantius, neque Diuinius, ſic te ipſe abiicies, atque proſternes, vt nihil inter te, atque quadrupedem aliquid putes intereſſe. Et, Animal, inquit, hoc ſagax, memor, plenum rationis, cæteráque bona, quæ videmus ab optimis poſſideri, vt Dij, & filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic inſiſte, Similitudinem, cùm optimus quiſque ſimilem in ſe Deo reddit, agnoſce. Conſimilis ferè ratio eſt in Phædone. Vt enim ſuperius Triſmegiſtus, duplicem eſſe hominem aſſerebat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et vt Ariſtoteles hos duos vidit & oſtendit homines, alterum ſeparabilem, alterum inſeparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate ſua degenerantem induxit: Plotinus & Plato obſeſſum meliorem corporeis peſtibus, ſed operationibus ſuis eluceſcere. Has autem operationes ſæpe, quemadmodum Ariſtoteles cum cæteris, ſapientiam, ſcientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in vno eodémque homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænánſque tanquam alteras à ſe libidines, & ſopiens. Quo non modò, affectiones corporis animam non eſſe, & quaſi cōtemperationem, harmoniámque demonſtrat, ſed prorſus ſeiunctam ab eo, atque diuulſam. An, inquit, eorum quæ ſunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quàm ipſum animum, præſertim ſapientem? Et ſi non aliud, an id imperium exercet, obſequens aut aduerſans affectionibus? Dico videlicet

1 De Legib.

duplex homo.

Pars iubens, & pars obtemperans.

ſimile quid, vt ſi vrgente ſiti, æſtúque, in contrarium tendat, recuſans bibere: Similiter D fame premente, nolit manducare, cæteráque id genus innumera, in quibus conſtat animam corporeis cupiditatibus aduerſari. Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduerſatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obſtat, ſed talis eſt cuiuſmodi corpus harmonicum, ſequens ipſum, non imperans ei. Conſtat igitur animum in contrarium vbique ferè aduerſari corpori, eíque omnibus modis tota vita dominari. Aſperius nonnunquam & cum dolore, vt in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius. Interdúmque minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & ſuadens, vt alius prorſus exiſtens cum altera perſona loqui videatur: vt Homerus facit in Odyſſea, vbi de Vlyſſe refert,

Animũ aduerſari corpori.

τέτλαθι δὴ κραδίη, &c. Odyſſ. υ.

Tum ſecum, & cordi, percuſſo pectore, fatur.
Cor patere iſtud, nanque hoc & grauiora tuliſti.

Animus non eſt tantũ corporis harmonia.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidiſſe animam eſſe harmoniam, & actum corporis organici phyſici, cui corporis affectiones dominentur, non potius quæ agat, domineturq́; multo quàm harmonia diuinius quiddam? Hæc Plato. Quæ eſt eadem atque ſuperius ratio: vt quemadmodum ex ſapientia, memoriaq́; animi, falſam perſuaſionem deſtruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusq́; ceſſantibus: Sic ex imperio, dominatúque ſuper omnes cupiditates, & cõtra ſe propè minacitet tendere: Vel cùm corpus ipſum vrgemus, & impellimus, neque cupiditatum ſuggeſtionibus acquieſcimus, comprobes imperatorem animum eſſe, ſeiunctum à natura corporis, prorſus ei diſſimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis ſit ſocietas. E Ratio Ariſtotelis, cogens eum fateri, cùm cætera in homine non ſeparentur, ſolum hunc ſeparari, tanquam facultatem, ſubſtantiamq́; diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, proſpectus, cogitatio, ſolertia, probant animum incorruptibilem, immortalẽ, diuinum. Probat etiam dominatus, imperiũ ſuper cupiditates, ſupra ſeipſum, reſiſtere ſibi, ſeſe regere, impellere corpus, exercere ſi vel recuſet, ſitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquieſcere, formidantẽ increpare, obiurgare, iraſcenti & furenti frænum imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino eſſe qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam aſino calcar, vel frænum adhibetur. Denique ſuperior Platonis ſententia, quam Alexander explicuit, fuit etiam Ariſtotelis, ſi quis prudenter inſpiciat. In primo de Anima, Mens autẽ videtur ineſſe ſubſtantia quædam exiſtens, & non interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate ſenili. Nunc autem quemadmodum in ſenſibus contingit. Si enim ſumeret ſenex oculum iuuenis, videret quemadmodum iuuenis. Quocirca ſenectus non euenit propterea, quòd anima ſit aliquid perpeſſa, ſed id in quo ſit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipſum, & ſpeculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipſa verò potentia, eſt impaſſibilis. Cogitare autem, & amare, aut odiſſe, non ſunt affectiones eius, qui habet illud, vel illud habet (videlicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neque recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, ſed communis, quod periit. Mens autem forte diuinius quiddã, F & impaſſibilis eſt. Ex his vides eandem Platonis & Ariſtotelis, Plotini, & Alexandri eſſe de immortalitate ſententiam, qui ſoluunt etiam, nubémque quaſi tetram ob oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima deprauari, labefactarique videbatur.

Quomodo probatur animum non eſſe interitui obnoxium.

Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterũ Ariſtoteles & Plato ſunt confeſſi, animam eſſe incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorũ, in quibus mirè cuncti fermè Philoſophi cõueniunt, ſuper immortalitate animorũ.

CAPVT XXIII.

PLOTINVS item omnia, quæ vel Triſmegiſtus, vel Plato, aut Archytas, ſed ante omnia quæ Moſes, de diuina animorum ſimilitudine, eorúmque immortalitate tradidiſſent, verbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiatæ, inquit, animæ, aſſident optima ſapientia, omnisq́; alia virtus ei domeſtica. Si igitur talis eſt anima, cùm ſe collegerit, & in ſeipſam redierit, πῶς ἐ φύσεως ἐκείνης, οἵαν φαμὲν τῦ θείου καὶ ἀϊδίου παντὸς εἶναι. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ ἀληθὴς θεῖα ὄντα, οὐκ ἂν ἐγγένοιτο φαύλῳ τινὶ καὶ θνητῷ πράγματι. ἀλλ᾽

ἀνάγκη

Ἀνάγκη, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείων μετὸν αὐτῷ διὰ συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμούσιον: Quomodo non
naturæ illius erit, qualem eſſe rei diuinæ, ac ſempiternæ omnis dicimus? Nam ſapientia,
& vera virtus, quæ ſunt diuina, haudquaquam rei vili, atque mortali inſint. Sed neceſſe
eſt diuinum eſſe eiuſmodi, vt cui ſoli ſit cum diuinis ſocietas propter affinitatem generis,
& ſubſtantiæ. Hæc ille. Cautè quidem & rectè audio, quòd animam dicat Deo ὁμούσιον,
conſubſtantialem, non ſcilicet eiuſdem, ſed ſimilis ſubſtantiæ, quaſi ὁμοιούσιον, Et quale
prodidit Moſes, ad imaginem & ſimilitudinem. Ipſi enim ſe ipſos declarant, vt ſuperius
Triſmegiſtus. Igitur hoc quod Plotinus effatus eſt, eſt quod Triſmegiſtus, νοῦς ἐν ἀνθρώποις
θεὸς, Mens in hominibus Deus. Quod veriſſimum eſſe, declarat omnium, qui hæc ſcru-
tari inſtitiſſent, conſenſus. Vt cùm non didicerint, ſed inſtinctu quiſque ſuo pronuntia-
rit, didiciſſe tamen alter ab altero videatur. Similiter enim eo ipſo de generatione anima-
lium loco, inculcauit Ariſtoteles: τὸ μὲν χωριστὸν ὂν τοῦ σώματος, ὅσοις περιλαμβάνεται τὸ θεῖον,
τοιοῦτον δὲ ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς, τὸ δὲ ἀχώριστον, τοῦτο σπέρμα: A corpore ſeparabile eſt, cui diui-
nitas ineſt. Talis autem eſt mens: inſeparabile autem eſt ipſum ſperma. Sentis quanta
inter Platonem, Ariſtotelem, Platonicos, Peripateticos de animorum diuinitate, ac im-
mortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: δοκεῖ δὲ αὐτῷ, τὸν θεὸν ὡς καὶ τὴν
ψυχὴν ἀσώματον εἶναι, οὕτω γὰρ μάλιστα φθορᾶς καὶ πάθους ἀνεπίδεκτον ὑπάρχειν: Videtur ei Deum,
quemadmodum & animam eſſe incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis
incapacem eſſe. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu verò enitere, inquit, in ſomnio, &
B ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma iſta de-
clarat, ſed mens cuiuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt.
Deum igitur te eſſe ſcito. Siquidem Deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui præ-
uidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm hunc
mundum, princeps ille Deus. Et vt ipſe mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus
æternus: ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. Quantus conſenſus? Aſpicis
quid natura de pectore ſapientum, quámve conſonum, iugiter eruit? Hi loquuntur na-
tura, rationéque magiſtra, quòd litteræ ſacræ oraculo: Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi
omnes. Et Plutarchus de quæſtionibus Platonicis, ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς. Quomodo autem
ſentiant animam noſtram, eſſe Deum, declarat idem de placitis Philoſophorum. Pla-
to inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον τοῦ ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Ra-
tionem eſſe immortalem. Etenim animam, non Deum, ſed opus æterni Dei exiſtere.
Vides mentem ſiue animam, non Deum ſummum, ſed quaſi opus magni Dei. Et hæc
Moſaica Theologia. En verus ille homo apud Ariſtotelem, vera diuina imago. His con-
ſonè Chaldæus item ait, ἡ ψυχὴ ἀσώματον πῦρ, Anima incorporeus ignis. Duobus ferme
millibus annorum ante Platonem tradiderat Moſes, animum ſimulachrum eſſe Dei,
paulò ante Ariſtotelem Plato, ante Plotinum trecentis, & plus annis, ante Marcum Tul-
lium ferme ducentis Ariſtoteles. Succeſſit per omnes ætates hæc Theologia, omnia tem
pora obambulauit, nullius ſapientis pectus non inſedit, mutuis ſententiis, ſuffragiíſque
C roborata. Magna res eſt, & nemini non admiranda, tantus omnium ſæculorum, atque
hominum ex omni genere, latè terras incolentium, linguis, moribus, ætatibúſque inter
ſe diuiſorum, conſenſus, in eandem rationem, ducente natura, conſpirantium. Marcus
igitur idem, iterum ſui, veterúmque Philoſophorum memor, Humanus, ait, animus
decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, niſi cum ipſo Deo, ſi hoc eſt fas dictu, com-
parari poteſt. Quod dixit Decerptus, Philo, & Epictetus, vt ſæpe monui, ἀπόσπασμα,
ἀπαύγασμα, Moſes, Afflatus. Sic quoque quod Moſes, Ad imaginem, & ſimilitudi-
nem, Marcus idem. Siquidem, inquit, vel Dij ipſi, vel cum Diis futuri ſumus. Eandem
ſententiam, & ſententiæ cauſam propoſuit de animorum immortalitate in orationibus:
Itaque, inquit, cùm multis aliis de cauſis, virorum bonorum mentes diuinæ mihi atque
æternæ videntur eſſe, tum maximè, quòd optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita
præſentit in poſterum, vt nihil niſi ſempiternum ſpectare videatur. Hæc ratio Platonis,
Ariſtotelis, Plotini, Alexandri Aphrodiſæi, omniúmque fermè Philoſophorum. Quid
illud quoque, quod ait in Tuſculanis de animo cælum cognoſcente? Quorum, inquit,
aſtrorum conuerſiones, omníſque motus, qui animus vidit, is docuit ſimilem animum
ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus eſt in cælo. Vides vt viderit, aſſenſúſque fuerit, ex ar-
gumento vero, animum ſimilem eſſe Dei, ſimilem eius, qui ſydera fabricatus eſt in cælo,
quæ ſapiens artifex ſine diuino ingenio imitari non potuiſſet: ſicut ſine Deo moueri

Sapientia & virtus non cadunt in res viles & mortales.

Mens in homine, Deus.

Corpus mortale hominis, nõ homo ipſe, i. mens.

In ſomnio Scip.

Anima non eſt Deus, ſed opus Dei.

Oratione pro Raber. perd. reo.

1. Tuſcul.

cælum vna conuerſione diſſimillimis motibus nequiuiſſet. Idem in Tuſculanis,quod mirabile videbitur omnibus (cogor autem repetere) Nec inuenietur, inquit, vnquam, vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo, loquens de animis. Ecce non modò conformitas animorum cum Deo, ſed etiam conditio, miſſio eorum ab ipſo, duo videlicet Moſaica, Ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam: Et, Inſufflauit in faciem eius, dato à ſe ipſo viuenti ſpiritu, quem animum, mentémve Latini, Græcique dicunt. Eodem diuino conſenſu Plutarchus de virtutibus moralibus, rationem, quæ ſit diuina, & prudentiam perfectam ſummam rationis partem, fas eſſe imperare, dominari parti irrationali. Sapientiámque eſſe circa puram, impaſſibilem mentem, cui inſit ſcientia diuiniſſima, ac beatiſſima: φύσει γὰρ προσήκει θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἄρχειν τοῦ ἀλόγου, ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἀπαρεγοδὴς τοῦ ἀλόγου, καὶ περὶ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀπαθῆ νοῦν συνισταμένη σοφία αὐτοτελής τις ἐστιν, ἀκρότης τοῦ ἀλόγου, καὶ δύναμις, ἢ τὸ θειότατον, καὶ μακαριώτατον. D

Gen. 1.

Epilogus rationum, quibus viſus eſt ſapientibus animus immortalis.

CAPVT XXIIII.

CONSENSVS igitur omnium, qui Naturæ vox putatur, præcipuè maiorum, declarat animos ſempiternos. Idq; etiam affert Marcus Tullius: Vt, inquit, Deos eſſe natura opinamur, qualéſque ſint, ratione E cognoſcimus, ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium. Omnes itaque priſci, & omnes qui poſt eos ſecuti ſunt, animos æternos dixerunt, Moſes, Triſmegiſtus, Muſæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Phærecydéſque Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, vt ait Marcus, dixit animos ſempiternos. eámque opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipſe Plato, qui vt Pythagorea diſceret, in Italiam nauigauit, primum de animorum immortalitate non ſenſit idem modò quod Pythagoras, ſed rationes etiam attulit. Hæ rationes teſte Marco, plures ſunt, vt qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quam rapti ſunt vniuerſi homines, vt quaſi Moſen cuncti legiſſe, diſcipulíque eius eſſe voluiſſe videantur. Ea eſt, quòd ex ea natura, quæ Deo conſenſu omnium tribuitur, exiſtit animus. Ergo animus, inquit, nunquam ſatis laudatus, idem Latinus Plato, vt ego, diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus eſt. Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc eſt, ſimilem naturæ diuinæ naturam gerentem, fas eſſe, caſtigatius, & rectius. Similitudinem autem, proprietatémque eſſe, quòd vt illa natura cæleſtis terra vacat, & humore, ſic humanus animus eſt expers. Secundò, quidquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod vult, quod viget, cæleſte, diuinúmque eſſe: Ob eámque rem æternum ſit neceſſe eſt. Tertiò, quòd quemadmodum Deus non alio modo intelligitur à nobis, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata F ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſáque prædita motu ſempiterno, hoc è genere, atque eadem è natura, eſſe humanam mentem. Dico hoc è genere, vt paulò antè diuinitus emendarat Euripidem, non vt Deus, ſed vt diuinum genus. Sunt enim alia, quibus nullam habet homo cum Deo ſocietatem. Igitur conuenere omnes, omniſque vetus, ac noua Philoſophia ſacra, & profana, animos eſſe è genere diuino, diuina natura, & incorporea. Nihil eos habere corporeum, miſtum, diſſolubile, mortale, diſſipabile. Eſſe quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Pherecydes primus animi docuit immortalitatē.

Quid diuinū ſit.

Ex lib. de Conſolatione, M. Tullij, Lactant. lib. 1. cap. 5. & lib. 7. cap. 3.

Contra rationem, qua putarunt animos retrò ſempiternos: & quòd errarunt, omnipotentiam, maieſtatémque ſummi Dei, qui ſolus ſit præditus motu ſempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quòd animi humani non ſunt per ſe principium omnis motus, ſed ſolus Deus.

CAPVT XXV.

Hoc

A HOc omni opere id cum primis egimus,& eò mens defixa fuit,vt tum totius philoſophiæ bonitatem, & cum cæleſti conformitatem oſtendentes, tum ſi bonorum illorum aſſertores, aliqua exinde ſuſpitione (nondum enim claritas cæleſtis exorta omnem caliginem ex animis diſpulerat) à vero exciderunt, ad bonitatem illam ſuis eos præſidiis reuocare, admonitos vt dicta ſua diligenter penſitantes, ſe vanis illis ſuſpitionibus innolui non patiantur. Id in hac de anima Theologia, cum primis occurrit. Nam cùm in Philoſophia ſempiternum,immobiléque decretú poſitum ſit à Philoſophis, Quod immortale ſit,& incorruptibile, nullum vnquam habuiſſe principium,hoc ad animos transferentes,ſicut eos immortales,quia naturę diuinę participes,ſic ſine principio,nunquámve natos crediderũt. Sed cùm mens fluctuaret,multaq́; non ambigua modò,ſed abſurda, eo poſito, occurrerent, ceu veritate labentibus porrigente manum,natos iterũ eos à Deo intrepidè pronuntiarunt. Cumq́; ſi nati ſunt à Deo, retro non fuerint ſemper, ſed aliquo diuino, & nobis incognito oriantur modo, quoties eos ſine principio protulerint, repetemus eis dicta ſua, admonebimusq́; in re ambigua, non tantum meliora ſequi, ſed ea etiam in quæ propenſiores ipſi fuiſſe videãtur. Marcus igitur Tullius (vt hinc incipiam) cùm Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus proponitur, dicitúrque de animis, nullum motus ſui eos habere principium, quod à ſeipſis moueantur: Sempiternum autem eſſe,quod ipſum nunc per ſe moueatur: *An verum illud, Quod immortale ſit, nullum vnquam principium habuiſſe: & an animi æterni.*

Tuſcul. 1. & in ſomnio Scipionis.

B Quia quod ortum ſit,ab alio habeat motum. Ergo quod nunc per ſe,& à ſe mouetur, neceſſariò ſemper motum habuiſſe,quia nunquam ipſum ſibi defuiſſe.Et niſi ſemper motũ fuiſſet, ne nunc quidem moueri poſſe. Et ſi moueretur,ab alio mouendum non à ſe ipſo. Quo deſinente moueri,ipſum quoque deficeret. Sicq́; non eſſet animus,quod Gręcè dicitur, αὐτοκίνητον. Habere autem animos eiuſmodi naturam, vt à ſe ipſis moueantur, ſicq́; ſemper tales exiſtentes nunquam natos. Concluditque Marcus,Neque nata certè eſt & æterna eſt. Plato verò & in Phædone,& in decimo de Republica,hac ratione examinata concludit: οὔτε γὰρ ἄν που ἐλάττους γένοιτο, μηδεμίας ἀπολλυμένης, οὔτε γὰρ πλείους. εἰ γὰρ ὁτιοῦν τῶν ἀθανάτων πλέιον γίγνοιτο, οἶσθ' ὅτι ἐκ τοῦ θνητοῦ ἂν γίγνοιτο, καὶ πάντα ἂν τελευτῶντα ἀθάνατα: Neque pauciores inquit, vnquã erunt animi, nullo pereunte,neque plures.Si quid enim immortale plus fieret,noſti quòd ex mortali fieret, omniáque deficientia eſſent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autem non modò in dictis eorum eſſe diſcordiá, vt ſuis verbis erroris admoneantur, ſed etiam ex his malis, & abſurdis, quæ ſequuntur, hanc eorum opinioné eſſe veram non poſſe.Etenim ſi ſunt animi ingenerabiles,euertitur tota Platonis Theologia,primum cùm euidentiſſimè creat omnem mundum in Timęo, non ſolum corpora, ſed etiam animos, & Deos: Quorum, inquit, initium traditur vobis à me,loquens de animis.Græcéque ſi bene meminiſti,σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. Ego, inquit,initium, & ſatum animorum dabo. Eos ſatos demittam in corpus. Prædicat ergo Deus apud Platonem ſe ſatorem, ſeminatorem,informatoremq́; animorum. Quo-

C modo ergo ſtat,animos eſſe ſempiternos, nunquámve natos, atque ſeminatos à Deo, & informatos,cùm in corpus immitterentur?Platoné igitur Plato coarguat.Eadem diſcordia in Marco Tullio. Neque,inquit,certè nata eſt, & æterna eſt. At ô Marce, non recordaris te paulò antè,animos decerptos ex mente diuina, alibi hauſtos dixiſſe? Si ſunt decerpti,nónne antequam decerperentur,aut delibarentur,non aderant nati poſtea?Quorum natiuitas dicitur delibatio, & hauſtus ex mente diuina. Ad hæc cùm in conſolatione quæreres originem animorum, dixiſti in terris eam inueniri non poſſe, Neque inueniendum vnquam vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo. Eos igitur à Deo venire dixiſti. Quid aliud venire, niſi naſci, oriri? Nam ſi fuiſſent ſempiterni, non venirent à Deo, nec eorum originem requiſiſſes. Venire igitur dixiſti, quod alibi, delibari, hauriri. Hæc igitur cùm apertè Marcus & Plato ſcripſerint, ſi nullis aliis rationibus vterer, his contentus eſſe poſſem. Similis error, & inconſtantia Simplicij nunc dicentis animum ingenerabilem, nunc à Deo creatum, & factum, vt viſum eſt ſuperius. Hoc igitur contentus eſſe poſſem, ſi vellem. Sed latius prouectus,doceo primũ;rationem illam,quæ non conueniat naturæ animorum, ſed ſoli naturæ diuinæ, eos non rectè collocaſſe. Iam ſi ingenerabiles eſſent animi, tot conſequi mala, quorum nullam inueniat ſolutionem Philoſophia. Animos ingenerabiles,'conſequitur quod ait Plato,nec plures eos vnquam fuiſſe,nec pauciores, hoc cõſequitur miſeranda illa, vt dicam quod verum eſt, exeuntiũ, *Si animi decerpti à Deo, ergo & creati.*

O

redeuntiúmque ſemper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur D animi fecerunt in omni æternitate, ſemper è cęlo ceciderunt in terras ad animanda corpora. Vbi igitur, ô Plato, beatitudo animorum quam toties decantaſti? Vbi præmia iuſtitiæ, poſt hanc vitam? Si redeũt animi ſemper (redeunt autem, quia dixiſti eos nec pauciores eſſe nec plures vnquam) & ſi certus ille numerus diſceſſit à corporibus olim tot ſæculis, quomodo corpora, quæ ſubſecuta ſunt animata fuerunt, niſi redeuntibus eis, ſempérque in hoc ludibrio verſantibus, & è cælo labentibus? Si hoc, vbi beatitudo, vbi gloria bonorum, iuſtorúmque honores poſt mortem? Hæc opinio, nónne confuſio Naturæ? Demonſtremus igitur fefelliſſe eos priorem rationem, vnde, quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quanquam Marcus Latinus, de reditu animorum reuolutionéque illa dedecoroſa prudenter nihil ſcripſit, quòd ei credo nunquam placuiſſet. Si non placuit, tollatur genetrix eius prima ratio. Dico igitur malè coniunxiſſe eos naturam diuinam, ſupremámque Diuinitatem, cum natura animorum, qui tametſi diuini ſint, diuinitus & nati, & ſimiles Dei, fragiles tamen, & errantes ſunt, hallucinantes, ignari multarum rerum, in errores propenſi. Non igitur habuerunt motus ſempiternam durationem. infinitamq́; æternitatem. Habuit ſolus Deus, ſolus ipſe principium, ipſe à nullo motus, vitæ ſuæ ipſe ſibi origo, verus αὐτοκίνητος, per ſe viuens, per ſe motus. Animi autem per ſe non mouentur, quia tum tempus fuit, cùm non eſſent, tum ad naſcendum moti ſunt ab alio, non à ſeipſis. Alioqui non modò ingenerabiles eſſent, ſed etiam Dei æquales, nõ ab illo, ſed à ſeipſis originem ſui trahentes, cætera quoque diuina poſſiderent, non pecca- E rent, non hallucinarentur, non vacillarent, non afficerentur morbis, impaſſibiles, ſumma præditi Diuinitate. Non ſunt hæc vnquam, non æquant ergo Deum: quem æquarent, ſi vitæ motusq́; ſui ſibi forent principium: non æquantes, nec per ſe moti ſunt, nec ſibi origo vitæ, & motus. Ab alio omnipotenti, quem nullæ res mouerunt, nihil dedit ei vitam, ipſe eſt ſibi vita, ſibi motus, verus αὐτοκίνητος, principium, fons omniũ motionum, exorti, ad vitam incitati. Ab ipſo mouetur cælum & terra, omnisq́; natura, ipſe fecit vt animi per ſe mouerentur facti ſimiles ſibi. Quapropter hoc nomen αὐτοκίνητος, non propriè, ſed ſimulatè conuenit animis. Eſt autẽ, αὐτοκίνητος, ſicut αὐτοφυὴς, αὐτοαγαθὸς, αὐτοτελὴς, αὐτοζωὴ: quæ nomina nullus vnquam Theologus ſoli Deo non conceſſit. Igitur illa ratio, quam explicat Marcus ex Platone, quanquã in Tuſculanis, in Senectute, in Somnio vſurpauit, non congruit animis, qui non ſunt Deus, non principium, ſed moti ab illo omnipotenti fonte motionum, vitarúmque omnium, non ſolum cùm naſcerentur, ſed ei nunc ſubiecti, mouentur omni tẽpore. De Deo igitur duntaxat hoc verum eſt, quod ait. Nam quod ſemper mouetur, æternum eſt. Quod autem motum affert alicui, quod ipſum agitatur aliunde, quando finẽ habet motus, viuendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeſe mouet, quia nunquam ne moueri quidem deſinit. Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principio autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipſum autem nulla ex re fieri poteſt. Nec enim eſſet hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam. F Nam principium extinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit. Siquidem neceſſe eſt à principio omnia oriri. Ita fit vt motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Id autem nec naſci poteſt nec mori. Vel concidat omne cælum, omniſque natura conſiſtat neceſſe eſt, ne vim vllam nanciſcatur, quæ à primo impulſu moueatur. Cùm pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſe ipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturã animis eſſe tributam neget? Inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo. Quod autem animal eſt, id motu cietur interiore. Nam hæc eſt natura propria animæ atque vis, quæ ſi eſt vna ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata eſt certè, & æterna eſt. At ô Marce, qui ſapientiſſimus vbique probaris, quíque in his quæ à Græcis ad Latinos transferebas, ſummo delectu, nec Platonem ſæpe, nec Homerum, quod & Vergilius, ſequi voluiſti, ſed bonis aſſumptis, quæ non probares eis reliquiſti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis non animaduertiſti, qui ſupremam Diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, inſcios, tranſtuliſſet? Quorſum enim ſpectat quod ais? Vel cõcidat omne cælum, omnisq́; natura conſiſtat, neceſſe eſt. Num animi noſtri mouent cælum, omnem naturam cient, quibus non mouentibus, cælum ſit caſurum, ad quos rationem hanc applicaſti, & quæ Dei ſempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuiſti? Verba igitur eorũ apertè clamant,

Malè coniuncta a Philoſophis natura diuina & humana.

Quod ſemper mouetur, æternum: de Deo dũtaxat intelligi.

Error Ciceronis idem qui Platonis.

A clamant, diuinam hanc admirandamq́; rationem, non animis noſtris, ſed animo ſummo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. neque enim cælum Naturámque mouent animi noſtri, nec deficientibus nobis, concideret cælum, omnis natura conſiſteret, ſed deficiente Deo. Tum verò nec Sol moueretur, molesq́; cæleſtes, natura quoque deficeret omnis. Hæc igitur eorum ratio neceſſariò concludit aliquem animum omnipotentem, ſine principio, ſine impulſu alieno, vniuerſalem, præſidem, omnis vitę motorem. Efficitq́; ratio, naturaliterque demonſtrat, niſi eſſet principium æternum, à nullo dependens, à ſeipſo cuncta bona, totamq́; potentiam agitandi, viuificandi, non aliunde ſumés, caſurum omne cælum, omnem Naturam interpollandam. Is ſolus nunquam deſeritur à ſe. Hic ſolus nunquam caruit motu, vitáque ſua, omnis largitor vitæ. Et quia principium verum eſt, ei nulla fuit origo, natis omnibus ex eo, ipſo à nullo nato, quia principium. Is verè nunquam ortus, ſolus ob hanc cauſam, habens immortalitaté, vt inquit ille, & quia nunquam potuit naſci, nunquam poterit deficere. Hæc omnis de Deo neceſſaria, naturalis, admirandáque Philoſophia. Cùm verò infers, & concludis: Cùm pateat igitur id æternum eſſe, quod à ſeipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributá neget? Ego is ſum, ô Marce, qui nego tributam hanc animis naturam. Nihil enim inter nos, Deumq́; diſtaret, ſi cuncta, quæ diſſeruiſti, poſſideremus. Si ipſi nobis eſſemus cauſa vitæ, nullum aliunde motus noſtri habentes principiũ, ne Deo quidem ſubiecti eſſemus, nec ab eo quidquam habuiſſemus: quot facit Deus, totidem & nos faceremus: Vt ab illo
B moueretur cælum naturáque omnis, moueretur etiam mouerique poſſet à nobis. Sed vbi motus ille noſter ſempiternus, vbi perennitas, qui tam fragiles ſumus, imbecilli, inconſtantes, cæci, vt fragilitas ſuſpicionem mortalitatis attulerit? ſed res clara eſt. Non mirũ ſi ex falſa illatione, & concluſione, naſcebatur abſurdius, applicata animis diuina natura. Eſt autem animus, vt idem Marcus, ſapienter corrigens Euripidem, diuinus quidem, ſed non Deus: ſimilis illius, at æternitate, omnipotentia, principio motionum, bonitate, longè diſſimilis. Primus igitur error, genitor ſecundi, quem vtrumque deteſtatur natura, patefactus, diſſipat ſecundum, ineptamq́; perſuaſionem vero fundamento non innitentem demonſtrat, animorum retro æternitatem. Qui vel eo quoque patefit, quia Plato in decimo de Legibus de anima cæli, non anima prorſus noſtra rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec ſine anima quicquam moueri potuiſſe, eámque omnium antiquiſſimam eſſe: cælum ab anima gubernari. Nouiſſimè, ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὑτῆς κινήσεσι, αἷς ὀνόματα ἐστὶ βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν ὀρθῶς: Agit, ait, anima omnia quæ in cælo, & in terra, & mari, ſuis motibus, quibus nomina ſunt conſulere, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis noſtris, ſed ſoli Deo. Hanc ſententiam teſtatur Ariſtoteles etiam Alcmænis fuiſſe: φησὶ γὰρ αὐτὴν, ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις, &c. Ait enim immortalem eſſe animam, quia ſit ſimilis immortalibus: id autem eſſe, quia ſemper moueatur. Moueri autem ſemper diuina, Lunam, Solem, aſtra, totúmque cælum.

Animus diuinus, non Deus.

C

Quòd ratio, qua ſibi perſuaſerunt animos ingenerabiles, non eſt vera: & quòd errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quòd etiam Philoſophi conſentiunt non omnia nata occidere, è quibus Plato cenſuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione, decretum hoc Philoſophorum neque verum eſſe, neque animis congruere. Reſoluuntúrque rationes Ariſtotelis, quibus probat omnia nata interire.

Capvt xxvi.

QVAE ſunt rationes, quæ Platoni, multíſque aliis perſuaſiſſe videntur, animos retro ſempiternos. Prima quòd habent naturam per ſe mobilem, ſine principio: Tum quòd ſi ſunt immortales, ſunt etiam ingenerabiles, cùm ſit decretum Philoſophorum, omnia quæ naſcuntur, occidere, è naſcentes animos corruptibiles eſſe. Non ſunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi ſubſcribens, ait Panætio creditum animos corruptibiles, quia naſcuntur. Dicítque, Vult enim quod nemo negat,

Error Platonis, de animo ingenerabili.

Natura ſummi Dei non eſt ys animorum humanorum natura.

quidquid natum ſit interire, naſci autem animos. Prima igitur ſic deſtructa fuit, vt aper- D
tum ſit, falsò eos naturam ſummi Dei, credidiſſe naturam animorum, ſimili errore, vt ſi
quis inauratam ſtatuam cernens, nihil ab ea, quæ tota aurea eſſet, differre putaret. Ea-
dem propè in ſecundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo Philoſopho-
rum decretũ illud, non adeò inuiolabile eſſe, quin aliquo modo reſcindi queat. Et quod
Marcus ait, vult enim, quod nemo negat, quidquid natum ſit interire. Inueniam qui per-
neget, cuius magna eſt apud Philoſophos omnes autoritas. Atque Ariſtoteles id arguit

De nat. Deor. 1.

in Platone, cui ſit mundus incorruptibilis, eidem principium dediſſe. Et Marcus ipſe in-
ducens Epicureum hoc irridentem, Sed illa palmaris quidem, inquit, quòd qui non mo
dò natum mundum introduxerit, ſed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore ſem-
piternum. Hunc cenſes primis, vt dicitur, labris guſtaſſe Phyſiologiam, id eſt, naturæ
rationem, qui quicquam, quod ortum ſit, putet æternum eſſe poſſe. Quæ eſt enim co-
agmenratio non diſſolubilis? aut quid eſt, cuius principium aliquod ſit extremum? Ecce
igitur inuentus eſt, qui neget quod ortum ſit, non interiturum. In libro quoque de Vni-
uerſitate referens Latinè, quæ ſcripſiſſet Græcè Plato, Hæc vos qui Deorum ſatu orti
eſtis, attendite, Quorum operum ego parens, effectórque ſum, quæ per me facta, non
ſunt diſſoluta, me inuito, quanquam omne colligatum, ſolui poteſt. Sed haudquaquam
boni eſt ratione vinctum, velle diſſoluere: ſed quoniam orti eſtis, immortales vos quidẽ
eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis, neutiquam tamen diſſoluemini, nec vlla vos mortis
fata petiment, nec fraus valentior, quàm conſilium meum, quod maius eſt vinculum, ad E
perpetuitatem veſtram, quàm illa quibus eſtis, tum cùm gignebamini, colligati. Hæc à

Deus omnia poteſt.

Platone aſſeruntur. Creditur à ſummo viro, fieri poſſe, vt vbi Natura defeciſſet, ſuppleat
diuina voluntas. Vt ſi lumen ex cæcitate natura reuerti non poſſint, reuertatur volente
naturæ rege Deo. Hoc credidit Plato: credidit mundum natura diſſolubilem, quia ge-
neratus, & factus, conſilio tamen diuino ſtare incolumem. Nullus Philoſophus reor ne-
gabit vnquam, quem faciunt omnipotentem, cælum, & terras mouentem, formas ani-
malibus, & vitas dantem, omnem machinam ſuſtinentem, non eundem illuminare
poſſe cæcos, reddere ſurdis auditum, ſuſcitare defunctos. Maiora enim ſunt ſuperiora.
Si mouet cælum, ſi facit vt omnia viuant, permaneant, non poterit ſuſtinere, natura
caſurum ne cadat: montem ruinam minantem, ne ruat, frænare: flumina vertere retro,
multáque alia, quàm vſitatus naturæ pergit curſus. Poterit certè, quia potuit maiora,
nec Philoſophi qui primum indefeſsè Deo contribuunt, eripient ſecundum. Vna igitur
ratio decretum illud Philoſophorum facile reſcindi poſſe, quod Plato credidit, inuen-
túsque eſt, qui neget, quod neminem negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quæ
dicuntur à Platone, Maius eſſe, & valentius conſilium, voluntatémque diuinam, maio-

Vires Dei ſuperant omnes Naturæ difficultates.

res vires, quàm omnem naturæ fraudem, omnem imbecillitatem, Superare vires Dei,
cunctas difficultates Naturæ. Quibus viribus, non ſolum animos, ſi verum eſt, ſuapte na-
tura corruptibiles, ſed etiá corpora, ſi vellet, incorrupta ſeruaret. Hoc Plato libẽter fate-
tur. Ex his apparet animos vel natos, incorruptibiles eſſe, ſi non natura, certe volẽte Deo. F

An omnia orta occidant.

Secundam rationem perpendamus, an verum ſit omnia orta occidere, hinc animos na
tos etiam interituros. Sunt autem rationes Ariſtotelis, cur quod habuit principium, ſit
finiendum. Principiò, quòd ea ſola ſint rationabiliter ponenda, quæ vel in multis, vel in
omnibus videamus. Probari autem ſenſibus omnia quæ oriantur, interire. Ad hæc im-
poſſibile eſſe ſecus fuiſſe in præteritum, quod erit deinceps ſemper æternum, nec poſſe
mutari. Accedet enim aliqua cauſa, quæ ſi prius affuiſſet, poſſibile fuiſſet aliter eſſe,
quod erat impoſſibile aliter eſſe. Si autem prius ex aliter exiſtentibus factus. eſt mun-
dus, ſi ſemper ſic exiſtentibus, & quæ non poſſent aliter exiſtere, nunquam certè fa-
ctus fuiſſet. Quòd ſi factus eſt, neceſſariò & illa poſſunt aliter eſſe, & non ſemper ſic
eſſe. Quocirca & ipſa compoſita diſſoluentur, & diſſoluta prius coacta, & collecta ſunt.
Hoc, quia in infinitum vel ſic extitiſſet, vel fieri ſaltem potuiſſet. Quod ſi ſit, non eſſet
incorruptibilis, neque ſi aliter habuiſſet vnquam, neque ſi potuiſſet aliter exiſtete. De-
nique ſimul erit ſenper potens eſſe, & potens non ſemper eſſe, quod oſtenſum eſt, im-

1. De nat. Deor.

poſſibile. Hæ ſunt rationes eius. Quas etiá attigit ex parte Epicureus apud Marcum, nul-
lam eſſe coagmentationem, quæ non aliquando diſſoluatur: nihil eſſe, cuius principium
aliquod ſit, quin ſit aliquod extremum. Verba verò Ariſtotelis conciſè, & obſcurè mo-
req; ſuo prolata, in diſſoluendo clareſcent. Vt igitur omittá Deum, cuius Plato credidit
maieſtatem

A maieſtatem efficere poſſe, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euincam, non latius has eius argumentationes tendere, verioribus rationibus expugnatas. Audiat igitur Ariſtoteles primum. Si verba Platonis, vt par eſt, legit, diligentérque attendit, in quibus cum Philoſophis congruens, omne natum, diſſolubile ſentit: ſed valentius noſcit, aſſerítque diuinum conſilium, ac vllam quantumuis detrimentoſam labefactricémque fraudem. Hoc ô Ariſtoteles, qui vidiſti, ſed tacuiſti, tantúmque aſſumpſiſti, habentia principium, æterna eſſe non poſſe, meliorem rationis huius partem fraudulenter, inſyncerè præteriiſti. aut inquam credebas vires Dei cunctas ſuperare difficultates, imbecillia reddere fortia, labefactanda quo ad viſum ei fuerit etiam in æternum ſufficere, aut non credebas. Si credebas, tota ratio contra Platonem vaniſſima eſt. Neque enim ſimpliciter dixit Plato, mundum natum, nunquam abolendum, ſed robur diuinum plus ad perpetuitatem, quàm imbecillitatem mundi, ad ruinam eius valere: &, vt ait Philo, Verbum Dei per omnes mundi partes intentum cuncta deuincire, formas rebus quibuſque ſuas ſeruare perennes, concitare cælum, naturam fœcundis partibus reparare. Si non credebas, rationibus euincam, non naturalibus modò, ſed tuis, Si cælum conſiſteret, ſi Sol deſidêret, futurum interitum non modò cæli, quod tu incorrupribile arbitraris, ſed etiam totius mundi. Cùm ſit igitur verum, cælo ceſſante moueri, interitum omnium rerum conſecuturum: Deus autem mouet Ariſtoteli cælum, mouens & cælum, & vniuerſam terram, cunctamq́; naturam alit, ſuſtinet: qui autem mouet, poteſt etiam, ſi velit,

B niſi ligatus, & quaſi alterius legibus compeditus ſit, non mouere (Quis enim Philoſophorum non concedet, in quo ſit poteſtas mouendi, non eſſe ſiſtendi, remorandi?) Efficiat ergo Deus cælum & omnis mundus interiturus, occaſurus, perdendus, ne perdatur, ne ruat, ne concidat.

In quo poteſtas eſt mouendi, in eodem eſt ſiſtendi.

Suſtinet igitur & facit, quod ait Plato, mundus, qui ſi ſuapte natura collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificioſa machina corrueret, ne collabatur. Si modò ſupremum orbem, cuius conuerſione omnes cęli diſſimillimi motus peraguntur, Deus ſiſteret, fœdam cunctarum rerum ſtragem cerneres. Ipſe igitur Ariſtoteles hæc omnia confeſſus eſt in libro de Mundo: Fama, inquit, priſca eſt, & patria omnibus hominibus, quòd à Deo cuncta exiſtunt, & per Deum, ab ipſo, & per ipſum. Nulla verò Natura, huius conſeruatione deſtiruta per ſeipſam ſufficiens eſt. Multáque ibi ad hoc pertinentia diſſerit. Vera eſt igitur Platonis ſententia, Ariſtotele ſuffragante, Nullam Naturam vel cæleſtem, vel terreſtrem, per ſe incolumem eſſe poſſe, niſi ſalutari Dei præſentia, quæ per omnia tendit, conſeruata.

Cuncta ſunt à Deo, & per eum, & ab ipſo, & per ipſum.

Poteſt igitur Deus corruptibilia, incorrupta ſeruare. Diſcutiamus modò rationes, an veræ ſint, & ſi veræ, an conueniant animis, an omnibus rebus. Primum quod ait, ea ponenda, & aſſerenda cum primis eſſe, quæ vel in multis, vel omnibus appareant: admonebo eum ſolitos dicere ſapientes, remouendos eſſe oculos à conſuetudine, vt ſyncerum ſit vbique iudicium, ne contingat, cuius nonnullos incuſat Plato, ſola corporea, quæ viderent, præ manibus, oculis gererent, putaſſe. nihil incorporeum, quia non appareret, exiſtimaſſe. ſic qui ſequitur vſque-

Non pendendum ab opinione vulgi.

C quaque Ariſtotelis hoc decretum, verum in nonnullis, in cæteris non item, falli poſſet. Cuius ſi vera eſt ſententia, cur non eriam vera Platonis, omnia quæ videntur, tangi, quæ tanguntur eſſe corporea, compoſita, ergo diſſolubilia. Cælum autem videri, ergo corporeum eſſe & diſſolubile? Oſtendat igirur Ariſtoteles hoc non eſſe verum in multis, aut omnibus. Nulla enim corporea res eſt, quæ quoniam oculis cernitur, non etiam ſoliditate roborata, multiplici rerum concurſu ſit effecta, ſicq́; reſoluenda in ea, è quibus coaluiſſet. Cur hanc legem non admirtit in cælo, in Sole, quem & corpoteum eſſe, & ſolidum declarant eclypſes, & ipſe faſſus eſt in Meteoris? Colligit ergo ab exemplo rationem, Omnia quæ orianrur, apparere diſſolui. colligat etiam quod ait Plato, Omnia corpora eſſe compoſita, ſicq́; diſſolubilia: ergo cælum diſſolubile, quia corporeum.

Omnia corporea, diſſolubilia.

Sed homo ſagax, &, vt inquit Atticus, loliginis inſtar ſe ſuis tenebris occultans, refugiet ad quintam eſſentiam. Quam tamen Plato cùm quintam & ipſe dixiſſet, ei ſuapte natura immortalitatem denegauit. Intereunt igitur omnia, quæ principium habuerunt, ſcilicet hæc noſtratia, domeſtica, arbores, animalia, ædificia, vrbes, mœnia, montes, aqua, aër. Sed ſunt aliæ res nobis incognitæ, ſimplices, nullam compagem, & ex corpulentis, craſsíſque admiſtionem recipientes, incorruptæ permanentes propter putitatem, leuitatem, nec quærit compoſitum redire ad ſuam gentem, nulla ſunt ibi vincula, quæ ſenio laſſata reſoluantur. Huius naturæ primum eſt cælum, eſt lux, ſunt

mentes, quas nulla fecit diſſolubiles compago, puriſſimæ, qualis Deus hac parte, diſſi- D milimæ potentia, maieſtate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod faciebat Panætius, & qui ei ſubſcripſit, aſcendere: perinde ſi quis argueret, Omnia quæ videmus: ſunt compoſita: ergo res omnes, cuiuſcunque generis, ſunt compoſitæ. & qui conditiones corporum ad animos transferret. Cùm ſit igitur longè diuerſa natura animorum, atque corporum, lex autem, quòd omnia nata intereant, lata ſit corporibus, non animis (quia corpora non ſunt ſimplicia, ſed quorum conſumpta colligatione, diſſoluuntur) certè magnus error fuit eorum, qui ſubiacere legibus corporum animos voluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut factio eſt rerum compoſitarum, ſic non omnis res nata diſſoluitur. Diſſoluetur ex pluribus conſtipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res compoſita debet reſolui, ſic quæ quanquàm facta, non autem compoſita, non reſolui. Patet igitur neceſſitatem rerum natarum, ad priſtinum ſtatum rediturarum, non omnium eſſe natarum rerum, non puriſſimarum, non ſimplicium, tenuium, exilium, ſed compoſitarum, miſtarum, quia neceſſe eſt, partes inuitas à ſuis ſedibus tranſpoſitas, ad genera ſua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præclara reſoluta domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra violenter in altum fuerant ſublimata. Solitus igitur in Philoſophis error, ab æquiuocis aut particulari vniuerſale inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotentíque Dei natura ad omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis, facilè rationes Ariſtotelis euaneſcunt, aut fraudem inſidioſúmque æquiuocum abſcondere deprehenduntur: Quod erit in futurum E perpetuum, neceſſariò ſemper tale fuiſſe in præteritum. Quia ſi mutaretur conditio, vt ſecus eſſet in poſterum, ſecus in præteritum, id fieret ex aliqua cauſa: quæ ſi prius affuiſſet, feciſſet vt quod erat corruptibile non corrumperetur: id autem impoſſibile. Reſpondeo igitur, vt totam rationem membratim reſoluam, primùm, quòd tota hæc Ariſtotelis ratio, eſt contra æternitatem chaos, quod cùm ſtatuiſſent ante ſempiternum, dixerunt in creatione mutatum. Eóque dico, Ea quæ nata ſunt, & in poſterum non reſoluuntur, vnam tantum ſemper conditionem habuerunt, vt ſubitò facta æterna eſſent, nec vllam nouam conditionem à præterito ad futurum eis acceſſit, quæ faceret ſecus eſſe in poſterum, quàm fuiſſet in præteritum. De re nondum nata, nullum ſermonem haberi poſſe: nullam eſſe conditionem rerum non exiſtentium. Non poteſt de re nata ac facta dici, ſecus habere in poſterum, quàm habuiſſet in præteritum. Et Ariſtotelis ratio de re facta, & creata æquiuocè cadit ſuper re ſempiterna in poſterum. Verum equidem eſt in futurum non poſſe, quòd in præteritum ſemper ſtetiſſet, quia poſſet oriri cauſa noua, quæ ſi prius, id eſt, in æternum affuiſſet, feciſſet non fuiſſe perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri poteſt. Nunquam enim cauſa aut vis vlla erit efficiens, vt quod fuit perpetuum, non perpetuum fuerit, aut quæ tollat æternitatem in poſterum ei, quod nunquam tulit in præteritum. Talis quoque cauſa in poſterum non erit vnquam. De præterita igitur re & retrò ſempiterna, verum eſt. De futura non verum: quia ponis præteritum & futurum, & ex vno infers alterum. Res tamen, quam dico nouiter F creatam, non fuit in præteritum. Cur igitur dicis cauſam ſuperuenire? Cui ſuperueniet, cùm in præteritum non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouam cauſam immortalitatis, ſi prius affuiſſet, facturam fuiſſe rem ſemper immortalem, quam ego dico creatam, id eſt, quod nunc me facit immortalem, & incorruptibilem, feciſſet vt ſemper fuiſſem immortalis. Hoc igitur non ſtat. Nam cauſa futuræ immortalitatis non ſufficit ad immortalitatem præteritam. Non datur, vt retrò fueris ſempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum inter æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita fuit iam. Poſſis in præteritum millia millium ſæcula connumerare, nunquam numerando fatigari, in futuro ſemper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunque numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatem præteritam: æternitas futura potius temporaria eſt, quàm æternitas. Initium, res creata. Res retrò ſempiterna, nullum habuit initium. Non eſt ergo conſequens, vt ſi quod retrò fuit ſempiternum, non ſit habiturum in poſterum, quod poſſit afferre perniciem. Sic quod erit in poſterum ſempiternum, nihil habuiſſe quod prohiberet, quin ſemper fuiſſet. Imo habuit, & verum eſt de illo, de hoc non verum. Abſtulit autem æternitatem in præteritum impoſſibilitas. In futurum impoſſibilitas non erit, quia poſſibile eſt rem creari ſemper manentem, ſicut cælum. Excepto Deo, retrò ſempiternum

Conditiones corporum non ſunt ad animos transferendæ.

Nõ omne natum diſſoluitur.

A particulari vniuerſale inferre, abſurdum.

Diſcutitur error Ariſtotelis ex axiomate illo, omnia nata diſſolui.

Aeternitas præterita non trahit futuram.

Impoſſibilis æternitas præterita.

Aternum nihil vult natura fuiſſe. Fatendum igitur, longè aliud eſſe rem creatam incorruptibilem quàm in præteritum ſempiternam. Verum quidem eſt, ſi res hæc immortalis retrò fuiſſet, nullam aliam cauſam ſempiternitatis ſuæ habituram fuiſſe, quàm hanc quæ faciet eam ſempiternã. Vt ſi fuiſſent ſemper animi, non per aliud fuiſſent, quàm per quod ſemper ſunt futuri. Sed eſſe ſemper in præteritum non potuerũt, propter alia impoſſibilia magna. Fecit igitur ſimilitudo, & quaſi ludificauit futurę immortalitatis, vt crederent etiam in præteritum fuiſſe quod erit in futurũ ſemper, non conſiderantes alia multa. Vis igitur Deo eſt creandi naturas corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non conſequitur ſemper rem incorruptibilem fuiſſe. Illud quidem verum eſt, eam naturam dare animis immortalitatem, quæ dediſſet eis æternitatem, ſi creatæ non fuiſſent. Nunc autem creatis data eſt natura æterna, quam in ſempiternum retrò impoſſibile fuit habuiſſe. Si ſolitam igitur naturam reſpicias, verum eſt eandem cauſam dare immortalitatẽ in præteritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à conſuetudine, videbis diuiniora. Videbis præſidem naturæ facere rem ſempiternam poſſe, quæ nunquam prius extitiſſet. Ad hæc cauillatio eſt, Si ea cauſa quæ facit ſempiternum in poſterum, factura fuiſſe ſempiternum in præteritum, ergo quod futurum eſt ſempiternum, fuiſſe retro quoque ſempiternum.

Rem ſempiternam creauit Deus, quã nunquã prius extitiſſet.

Perinde ſi quis argueret, Si concurrerent eæ cauſæ, quæ Cæſarem Dictatorem fecerunt, me quoque facerent Dictatorem. Sum ergo ſicut Cæſar Dictator. Si mihi corpus eſſet ætherium, glorioſum, tranarem nubes vt Chriſtus. Nubes igitur trano quem-

B admodum ille. Fitq́ progreſſus à conditione ad aſſeuerationem, vitium maximum in ratiocinando. Similis igitur eſt argumentatio, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterum, ſi prius affuiſſet, feciſſet immortales, & ſempiternos: ergo quia ſunt in poſterum æterni, in præteritum quoque ſempiterni fuerunt. Conditiones hæ ſunt, non affirmationes. Clarius autem vitium oſtendam, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterũ, ſi prius affuiſſet, feciſſet retro ſempiternos: ſed quoniam impoſſibile erat animos retro fuiſſe ſempiternos: ergo nunquam affuiſſet ea cauſa.

Impoßibile, animos retrò fuiſſe ſempiternos.

Sunt enim hic duæ cauſæ, vna conditionalis, altera quæ tollat, deſtruatq́ id quod ſub conditione latitabat. Latet ſub conditione, præterita æternitas, ſed conditionalis, non aſſerta, non vera. non aſſeritur, quia ſuperuenit cauſa maior efficiens, ne ſit verum, quod erat ſub conditione. Ea maxima cauſa eſt, quia fieri non poteſt, ſi rectè penſites, atque adeò altè ſpectes, Deo ſolo excepto, eſſe quidquam ſempiternum. Hæc cauſa facit, vt animi non fuerint pariter cũ Deo ſempiterni: nulla autem prohibet cauſa ne ſint in poſterum: quia quantumeunque poſthac vixerint, nunquam erunt ſempiterni, id eſt, quales, ſi ab æterno fuiſſent, quæ eſt ſola vnica diuinitatis poſſeſſio.

Solus Deus æternus.

Sicq́ rota Ariſtotelis ratio pateſacta eſt. Huc adde quòd rationes eius, vt dixi, tendunt contra mundum, compoſitum, miſtum, non contra ſimplicem naturam animorum, contra Platonem probantes, ſi factus fuiſſet mundus, & ex aliis rebus coagmentatus, has res aut potuiſſe congregari, cogiq́ ad creationem mundi, atque aliter habuiſſent ante mundum: ſi aliter habuiſſent, nouamq́ conditionem accepiſſent, poſſe

C etiam in futurum redire ad priſtinum ſtatum, ſicut ab illo ſtatu venerunt ad iſtum. Quòd ſi res illæ, è quibus factus eſt mundus, non poterant mutari, ad aliamq́ molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuiſſet Factus eſt autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere ſemper, ſicuti erant. Itaque diſſoluentur ipſa compoſita in priſtinum. Síeque non eſt incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere cõtra mundum à Platone creatum, ſed incorruptibilem in poſterum declaratum. Ratióque eſt ex compoſitis, nullũ habens in animis locum. Et nos dicimus, etſi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuiſſe, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretamur informe exordium.

Chaos quid

Sed tacuit more ſuo cauillaturus Ariſtoteles optimam partem Platonicæ rationis, non ſuapte natura mundum, ſed diuina poteſtate non diſſoluendum.

Quòd lex illa in Philoſophia, omnia orta occidere, etiam à Philoſophis aliquando contemnitur: quòd eorum ſententia, non modò incorporea, & ſimplicia, ſed etiam corporea poßint incorruptibilia fieri: Et quòd non eſt ſemper vſitatis exemplis inſiſtendum: & de duabus nãturis.

CAPVT XXVII.

SEd placet, quando locus eſt, non ſolum pro Platone, ſed etiam verita- D
te, & priſcis depugnare. Nam cùm Timæus Locrēſis, Philóque Iudæus
aſſeruerint Deum feciſſe hunc mundum, vt à nulla cauſa poſſit niſi ab
ipſo præpotente diſſolui, ducti ſunt forte ptobabili ratione, non omnia
nata ſubiacere morti: opinati non modò poſſe res inuiſibiles, ac tenues,
ſimplicéſque, quales animi, creari ſempiternæ, vt nunquam intereant,
ſed etiam corporales. Eámque Philo putat Moſis eſſe ſententiam de mundo. Scrutemur

Homines permulta neſciunt: & uidem rerum quas vident, minimè rationem poſſunt reddere.

igitur, anguſtiis illis in quas ſe ſolent coniicere Philoſophi, relictis, latiſſimos Naturæ
campos, infinitáſque ſapientiæ diuinæ regiones. Videbimus multa vel eſſe, vel fieri poſſe,
nulla cum noſtris Naturæ ſocietate coniuncta. Nemo inuentus eſt, neque forſan inue-
nietur vnquam, qui poſſit, qua tandem ſydera, Sol, Luna, materia, compage ſint, explica-
re: Cur Sol caloris fœcundiſſimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore abſuma-
tur, nec ob impetum concitatiſſimum illum diſſoluatur. Nulla extitit, ex quo fuit, dimi-
nutio, ſenium, attritio ex omni illo vaſto corpore, vt ſi non fuit vllum in præteritum de-
trimentum, nunquam etiam ſit futurum. Huic ſimilia multa credo fierent, ex omni fe-
culentia craſſáque compage, ad puriſſimam naturam deducta, incorrupta manentia, ſi
ſummo ſederet opifici. Quis eſt hic, qui ex vno aut altero terreſtri opere, omnipotentiá
eius putet metiendam, quem cunctæ gentes, non apparentium modò autorem, ſed etiá
quarundam, non ſemper, ſed raro, & cùm opus fuit exhibitarum rerum confeſſi ſunt ar-
tificem, dicentes plura eſſe factibilia quàm facta, duas ferme magnas naturas inducētes, E
alteram in qua viſa, vſitata nota, altera inuſitata, inſueta, prodigioſa, miranda, raro con-

Leges naturæ admirabiles

tingentia, contineantur. In hac nota, perſpectáque natura, ſunt leges hæ, quas quotidie
decurrere cernimus, ex terra fieri aquam, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterúmque
reuolui ſuperiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad ter-
ram: Ex terra naſci montes, ſaxa lutulenta, quorum in imo medullis ſuccus terreſtris ex-
ceptus, grandeſcat in ſaxa atque dureſcat, vt in vaſto elephantis corpore, ex herba quam
paſcit, aqua quam potat, ſuccus ad teneras medullas delatus, & excretus, ingentia oſſa
conſtipat. Naſcuntur ſimili ratione è terra plantæ, ferrum, omnéque æs, flumina, fontes,

Naturæ continua opera.

Similique cuncta qua fuiſſent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat fœtus,
& dum ſenio confecta recipit, nouos emittit partus ad auras, nunquam his legibus defi-
cientibus: partímque mundus in continua reparatione, & interitu rerum eſt: partim ma-
net incorruptus, è duabus quaſi gentibus factus, altera ſemper cadente, denuóque ſur-
gente, altera eadem permanente, ne dum terreſtres hos interitus, varietatéſque cerne-
res, nil aliud fieri potuiſſe à creatore crederes. Sublatis oculis in cælum, nouas leges vide-
bis, & tantopere fieri quæ non morerentur potuiſſe, quantopere facta ſunt, quæ ſemper
interirent: nihil artifici ſummo difficile fuiſſe, modò à ſedibus rerum intereuntium pu-
riſſimas ſublatas naturas, illæſas ad conſeruationem inferiorū ſtare, viſum eſſet. Hac igi-
tur natura nota continentur leges, ordines rerum vſitatarum. Altera, vt primum eſt na-
tura cæli, incorrupta, inuſitata, ſic quę non ſacris modò libris plura comprehenſa? vt cùm F
flumen rapidum, ne curreret, repreſſum eſt: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox
Sole radiante terris inducta: Repreſſus idem, iuſſúſque rapidum curſum ſiſteret, ſciſſus
oceanus hinc atque hinc fortiſſima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus eſſe co-
actus: mortuis reuocata vita: venti tempore non ſuo exciti: aquæ maior quàm natura po-

Ex ſacris litteris, & Philoſophorum lib. præclara Dei opificia in admirationem rapiuntur.

tuiſſet vis demiſſa terris. Non hæc ſacris inquam libris modò, quæ limites, & leges ſolitæ
naturæ præuaricantur, continentur, ſed libris item Philoſophorum, & gentium vetuſta-
rum, quarum nulla propè eſt, quæ non inuſitata Dei quædam facinora, contrà quàm ocu
li quotidiane cernant, recenſeat. Mitto libros Platonis ingenio præſtanti viri, in quibus
ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Ariſtotelem igneum flumen
Ætnæ, quod natura rapidè ſuperfugientes inferret, ſciſſum cogente Deo, relictis in me-
dio piis, prætereo, quòd exemplorum tam ingentem aceruum efficerent, vt ambitioſus
eis recenſendis videri poſſem. Vnum illud cunctis fuit ſemper hominibus perſuaſum, ac
perfectum, non hæc, quæ domeſticè noſcimus, ante animum perpetuò aſtare cernimus,
ſola fieri poſſe, ſed item alia, quorū nulla nobis ratione reddita, attonitos, vnámque ſum-
mi Dei omnipotentiam admirantes efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehēſibilisq́;
generis ex corporibus eſt, vt dixi, cælum, cuius quæ moles ſit, viſibilis tamē, & ſolida, quo
è genere rerum deſumpta, an à terreſtri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor
tantum

A tantum ſeminibus conſtat, vt quod ex his non ſit, cum mundo numerari, & in terũ mundanarum exercitu locari non poſſit, conſtans ex his, verbi cauſa, aqua, aut aëre: qua tandem arte ad ſummam, incorruptámque puritatem redactum, non ſolum ſupernas regiones, vt candidiſſimæ nubes, appetiuit, ſed ita compactum fuit, vt radiantiſſima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiúmque quò te cõdas, réſque corruptibiles, ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concurres: portum ſcilicet nullum, quem tibi ne veritatem cerneres, paraſti. Veteres tum minus forte cõmmentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit ſententiam: *Elementa*

Ignea conuexi vis, & ſine pondere cæli,
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce. *Ouid. 1. Metam.*

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus ſubſtantiam cæli incorruptam, volente Deo, atque naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabilem potentiam, in qua ſunt innumerabiles formæ, quas nullus ſermo percurrere poſſit, ad animos creatos vetuſtiſſimi homines retulerunt, non ſe cogi putantes, quemadmodum in rerum conſideratione ludificati Philoſophi poſteriores, darent animis perennitatem in præteritum, ne nati morituri viderentur.

Quomodo ſibi ipſis contradixerunt, animos è cælo cadere dicentes, iterúmque reuerti, & quæ fuerit erroris cauſa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de B *regeneratione fuerant vaticinatæ Sibyllæ.*

CAPVT XXVIII.

HIS ERRORIBVS ipſorummet Philoſophorum voce confutatis, quòd animi ſunt ſempiterni, neque videlicet Diuinitate motus, neque quia ſunt immortales in poſterum, eiſdem quoque vocibus ipſorum, alius error declarandus eſt, animos antequam in hanc vitam deſcendant, in altera quadam vita viguiſſe. Cuius erroris ſimilis atque ſuperiorum cauſa fuit, cùm vellent animos ſempiternos in poſterum: efficacem rationem crediderunt, ſi probarentur, antequàm veniſſent in corpus, extitiſſe. Id autem probarunt ex rerum ſuperioris vitæ reminiſcentia, perſuadentes ſibi (videtúrque ab Orpheo manaſſe) animos antea fuiſſe. Huius ſunt duæ cauſæ: vna, quòd priſci tradiderunt, animos antea fuiſſe quàm in corpus, ob aliqua in anteacta vita facinora detruderentur: altera, quòd reminiſcentia palàm monſtret rerum quarundam præteritarum præceptam ſcientiam. Vult enim, vt Marcus Tullius ait, Plato memoriam eſſe ſuperioris vitæ recordationem. Multíſque in locis, præcipuè in eo, qui inſcribitur Memnon, de hoc diſſeruit: Item in decimo de Republica, in Phædone. Ac, vt arbitror, prima cauſa peperit ſecundam, vt cum à maioribus audiſſent, animos antequam ad corpus acceſſiſſent, viguiſſe, permoti ſint ad inueſtigandas huius rei aliquas cauſas. Sumptáque eſt reminiſcentia, quæ ſit anteactæ vitæ ſcientia. Quam non operis huius eſt refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ conſequantur, probabo vanam hanc, & hominum, nihil habentium certi quod ſtatuerent, opinionem fuiſſe. Huic ſententiæ etiã poſteriores Platonici ſubſcripſere. Principium eius, vt dixi, creditur ab Orpheo, & Pythagora extitiſſe. De quo Olympiodorus: παλαιὸς λόγος ὀρφαϊός τε καὶ πυθαγόρειος, ὃ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις: Vetus fama eſt, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera vita exiſtentes ad corpus, iterúmque à corporibus educit, ídque ſæpe. Sic Olympiodorus, ſecutúſque eſt totam hanc famam æquo ſuperſtitioſius Plato: deſtruitur autem paſſim profligatúrque rationibus, quas à natura, in qua veritas eſt, mutuauit. Meminit huius item Iamblichus: οἷον προέλαβε βίον ἡ ψυχὴ πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα εἰσκριθῆναι, καὶ οἷον εἶδος πρόχειρον ἐποιήσατο, τοιοῦτον καὶ ὀργανικὸν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτὴν συνηρτημένον, καὶ φύσιν παραπλησίαν, συνακολουθοῦσαν: Qualem, inquit, prius exercuit anima vitam, quàm in corpus humanum ſubiret, & qualem ſpeciem promptam feciſſet, tale & organicum corpus habet ſibi ipſi connexum, ſimilémque naturam aſſequentem. Similia reperies Iamblichi ſententiæ apud ſuperſtitioſos alios Platonicos, qui relicta inquiſitione Naturæ, temere

Error Philoſophorum de animis: quod antea fuerint, quam in hanc vitam deſcendant.

C

Reminiſcẽtia.

ſe maiorum autoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos: D

Ἢ ἔνθεν ἀποπλαζθεῖσαι ὅτι εἰς γενεθλίην ἀκτὴν
Κάππεσον, ὑλοτρόφοισι περὶ κλήροισι μανεῖσαι.
Hinc errabundæ veniunt, cùm ad littora lapſæ
Naſcendi inſanæ ſedis mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:

Ὣς κἀγὼ εἶμι φυγὰς θεόθεν, καὶ ἀλήτης
Νείκεϊ μαινομένῳ πίσυνος.
Sic ego deſcendo diuorum pulſus ab axe,
Inſanæ litis parens.

Satiùs fuit animos mori (ſi antea vixerint) quam in hanc venire vitam.

Abſurditas opinionis Platonicæ.

Huius igitur perſpicui, exploratiq́; mendacij non alios volo teſtes, quàm ipſoſmet, vt dictis ſuis, quæ dedit Natura vera refellantur. Omnis enim animorum deſtruitur Philoſophia, quam & antiquiſſimi tradidiſſent, & Natura docet, ſi vera hæc ſunt, vt melius animos fuerit mori, quàm illo ludibrio, continuoq́; lapſu de cælo rotari. Nec prôderit Platoni, vel terroribus tartareis homines à ſcelere abſtraxiſſe, vel ad iuſtitiam præmiis cæleſtibus propoſitis inuitaſſe, ſi moratus animus aliquandiu in cælo, detrudetur non multo pòſt in terras, aut non nocuerit improbis, dum cupiditates & libidines explicant ſuas, aliquandiu in tartaro fuiſſe, modo paulò pòſt in vitam reuertantur. Hanc ſortem, & has leges ſceleſtiſſimi quique magni æſtiment, oprentq́; præfixiſſe Naturam, ſicut iuſti dedignentur, & execrari non ceſſent. Haud planè diſſimilis eſſet his dominis Deus, qui largiti ſeruis beneficia, inde mutata ſententia eriperet. Certiſſimum igitur ſit, ne mutire quidem de virtutibus, de pietate, de iuſtitia, quas tueri, & perſuadere conatur vbique, Platonem poſſe, ſtante hac ſententia. Quam ſuis Natura vocibus obiurgantiſſimè refellat. Gratias autem agamus diuinæ clementiæ, quòd aduenit lux illa, quæ ſola omnem caliginem diſpelleret: qua non veniente, in magnis erroribus vel primos ipſos ſapientes cæterorúmq; facile principes verſari neceſſe fuiſſet. Redituri igitur ad hanc vitam, cùm ſint aut boni, aut mali, autoritas eſt Platonis, malos in tartarum præcipites actos, inde nunquam emergere, vt non fuerint vnquam in ſuperiore vita, ſed cum primum in hac nati, viuere ſceleratè quàm piè maluiſſent, in æternæ mœſtitiæ loca ſint detruſi. Qui, inquit in Phædone, propter magnitudinem ſcelerum, nullis piaculis expiari, vbi locus expiandi eſt, poſſe videntur, quòd vel ſacrilegiis ſe expleuerint, vel cædes iniuſtas, cæteráque id genus perpetrauerint: τούτους δὲ ἡ προσήκουσα μοῖρα ῥίπτει εἰς τὸν τάρταρον, ὅθεν οὔποτε ἐκβαίνουσιν: Hos debita ſors proiicit in tartarum, vnde nunquam egrediuntur. Conſtat igitur, hac Platonis ſententia, pœnis æternis deputatos malos nunquam ex illis locis emergere. Quod etiá Poëta noſter eximius ſecutus, ſceleratos pœnis æternis canit cruciari: E

Virgil. 6. Aeneid.

—Sedet, æternúmque ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyáſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per vmbras.

Qui piè vixerint, ad cæleſtem ſedem ire poſt mortem.

Eadem eſt ſententia de bonis, de quibus dicit in Phędone Plato. Qui, inquit, cogniti fuerint piè maximè vixiſſe, hi ſunt qui ex his terreſtribus locis liberati, & velut ex carceribus vindicati, ſurſum εἰς καθαρὰν οἴκησιν, ad puram habitationem venientes, in illa beata terra collocantur. Et qui ſe Philoſophia expiaſſent, viuunt ſine corporibus, in omne deinceps tempus, & in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile ſit explicare, ſed nec tempus in præſens ſufficit. Quam ob cauſam conandum totis viribus, vt virtutem, ac prudentiam ſequamur in vita: καλὸν γὰρ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim præmium, & ſpes magna. Hæ ſunt Platonis duplices ſententiæ: Quamprimùm igitur hinc egreſſi animi vel tendunt ad ſuperos beati, vel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotario. Quare videat ſummam diſcordiam pugnámque ſuorum decretorum Plato, cùm in eodem libro ait venire animas defunctorú ad loca quædá, vbi fluat Acheruſia palus, ibiq́; certis tẽporibus aliàs diuturnius, aliàs breuius, πάλιν ἐκπέμπονται εἰς τὰς τῶν ζώων γενέσεις, Rurſus remitti ad vitas animantium Quomodo mittuntur, ò Plato, animæ defunctorum, ſi iam dixiſti in Tartarum detruſos nunquam remeare ſceleſtos, iuſtos autem perenniter ad cæleſtia gaudia triumphaturos aſcendere? Quanquam mihi perſuadeo ſentire Platonem non omnes animas reuerti. Neque enim vel cælo donatas, vel æternis ſuppliciis addictas, ſed eas tantum, quæ ad locum ſubterraneum, & quaſi in Purgatorium profectæ iudicantur, an dignæ ſint quæ mittantur in cælum, an in Tartarum F

contru-

A contrudantur, an redeant in vitam, & cæli lumen, vt melius viuant, triplici ſorte conſti-
tuta, beatorum, damnatorum, mediorum, quibus detur id edictum, vt ad vitam reuerſæ,
æquius, ac iuſtius viuant, vt ibi oſtendit Plato. Ergo non eſt vera ratio de reminiſcentia,
quæ videbatur concludere de omnibus. Omnes enim præditi ſunt reminiſcentia: cuncti
igitur in ſuperiore vita vixiſſent, quia cuncti mortales reminiſcuntur. Quod de illo pu-
ſione in Memnone proponit Plato, valeret in omnes. Totáque illa in Phædro probatur
plena diſſidij, ipſo ſecum autore diſſidente, ratio: qua ex non vero fundamento probata
anima immortali, quia ſit in ea motus æternus, proſequitur vt fuerit in cælo, ſequens ala-
ta currum Iouis. Ioue ſupercæleſtem locum, vbi ſit ineffabilis pulchritudo, aſcendente,
anima autem aſſequi non valens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus aliis
oppoſitis rationibus ex ipſo petitis euertuntur. primum, quòd ſui quaſi oblitus, cùm ali-
bi ſtatuerit præmia iuſtitiæ maxima, magnámque ſpem propoſitam viuentibus piè di-
xerit, quæ demum ſpes ea eſſet? Aut enim dabitur, vt ad illum ſupercæleſtem locum, vbi
cernitur inæſtimabilis pulchritudo, perueniam, indéque nunquam deturber: aut vt attin
gam ad locum ſupercæleſtem, vbi aliquando alis amiſſis, iterum in terras reuoluar. Si pri-
mum, Animis omnium qui ab æterno fuerunt piorum, receptis in locum ſupercæleſtem,
ſicut etiam in Phædone dixit, adeo imminutum eſſe numerum animorum terras inco-
lentium oportebit, vt in terris relictos nullos ſimile ſit. Neceſſe enim eſt, in æternitate
ſemper aliquos bonos fuiſſe. Vt ſi vel vnus ſingulo quoque anno pius reuerſus ſit in locũ
B ſupercæleſtem, omnis iam animorum numerus neceſſariò ſit conſumptus. Sic ſi vel vnus
ſingulo quoque anno deiectus ſit in Tartarũ. Quòd ſi non in æternitate, ſed certo à crea-
tione tempore, is ordo viguit: ergo non ſunt animi ingenerabiles, ſed vnà cum mũdo na-
ti, ſicut in Timæo confirmauit. Si verò datur pietati præmium, ſupercæleſtis locus: quod
tandem præmium eſt, ad eam curiam proficiſci, quò, cùm velut in Barbarorum aulam ad
primos honores prouectus, peruenias, inde paulò pòſt deturberis? Hæccine præmia Pla-
to, quæ iuſtis parata dixiſti? Huc adde, quòd eſt in libris eius ſuper hoc tanta inconſtãtia,
vt appareat nihil eum certi habuiſſe, quod ſtatueret. In Timæo vniuerſum mundum, cæ-
lum, ac terras, cæleſtia, ac terreſtria, viſibilia, & inuiſibilia creat à ſummo opifice. In Phæ-
dro ex ratione, animis minimè congruente, concludit animos ingenerabiles. Et ex ratio-
ne incongrua deducit abſurdiora Sed tum rationibus Naturæ, tum ipſius autoris verbis
demonſtrato, hoc cadentium animorum è cælo ludibrium eſſe non poſſe, cum quo ſe-
quitur, animos ingenerabiles non eſſe, alia quoque obiicitur eis ratio, hoc dogma nõ re-
ctè dilatatum, de paucis à ſuperioribus Theologis poſitum Nam Pythagoras, cuius omnẽ
ferè Theologiam ab Orpheo deſcendere Platonici teſtantur, retulit homines malos vbi
è vita exceſſerint, id habere pro expiatione, vt in corpora brutorum tranſeuntes, ibi luãt
peccata. Ideo Timæus Locrenſis, diſcipulus Pythagoræ, dixit in Geneſi ſua, Neceſſario,
inquit, & quædam dira, & inſolita ſupplicia poſita, ſubeuntibus animis, timidis quidem,
in muliebria corpora, ad contumeliam: homicidarum, in corpora ferarum, ad ſuppliciũ:
C guloſorum in formas porcorum, & aprorum: leuium autem in aues aërias: ſegnium, &
ocioſorum, imperitorum, in formas aquatilium. Hæc illi dixerant. Illa quoque quam Pla-
to vocat in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem (ſicq; vocatur à redemptore noſtro,
cum Ægyptiorum, Chaldæorúmque oraculis, quæ ad Triſmegiſtum, & Platonis ma-
nus peruenerant, ſcilicet fore vt aliquando omnes homines redirent in vitam, quod in-
defeſsè canunt Sibyllæ) fefellit eos, credentes ſingulis temporibus ſemper homines ad
corpora reuerti: quod ſemel tantum ſupremo tempore futurum, oracula canebant. Nec
mirum. Nam & lapſum Adæ, & fugam è Paradiſo crediderunt animorum lapſum de
cælo amiſſis alis. Et ad pœnam cuiuſdam facinoris, quod audierant, ſed ignorabant, aſ-
ſerebant animam incluſam in corpus. Et diluuium Noë vocarunt Deucalionis. Turrim
ædificatam Nembrot gigante, cæteriſque ſequacibus, vt vſque ad cælum aſcenderent,
iactarunt fuiſſe Gigantum conatum.

Ter ſunt conati imponere Pelion Oſſæ.

Multáque alia peruersè vitio locorum, temporúmque diuturnorum, intellexerunt. Nam
regeneratio Stoicis quoque nota fuit, cenſentibus omnibus ſæculis circumactis, reuerti
homines ad corpora. Quod explicans Chryſippus τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων δῆλον ὡς οὐδὲν ἀδύ-
νατον καὶ ἡμᾶς, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου, εἰς ὃ νῦν ἐσμὲν, καταστῆ-
ναι σχῆμα: Hæc, inquit, cùm hoc modo habeant, perſpicuum eſt, non eſſe impoſſi-

Plato ſecum diſſidet opinione de reminiſcentia.

Hinc abſurditas clarè agnoſcitur, de animarum vita antequam venirent in corpora.

παλιγγενεσία improbatur.

Lapſus Adami & fuga à paradiſo.

Virgil. 1.

bile, nos quoque poſt mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo D nunc ſumus ſtatum, reſtitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingeneſia.

Quòd Plato dicens in Timæo ſeri animos in aſtris, & inde demitti, non videtur id penitus exiſtimaſſe: & quòd alijs libris veriora ſcripſit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

CAPVT XXIX.

Platonis erronea opinio de animarum ſatu.

SED EA quæ Plato de animis diſſerit in Timæo, ipſius teſtimonio, quia non ſunt vera, refelluntur. Ibi hæc loquitur de animis ſatis à Deo: Cum, inquit, conſtituiſſet vniuerſum, diſtribuit animas aſtris æquales, ſingula vnicuique aſtro attributa. Eáſque cùm quaſi vehiculum, in naturá vniuerſi impoſuiſſet, monſtrauit eis leges fatales, dicens, Primam generationem fore vnam cunctis æquè ordinatam, ne quis ab eo queratur ſe indignè affectum. Sed eas ſingulas ſparſas vt cuique congruum eſſet in ſingula organa temporum, hoc eſt, ſydera, oportere producere animal piiſſimum, furore, & cupiditatibus cæteriſque affectionibus temperatum. Quibus ſi imperent, fore vt iuſtè viuát: ſi vin- E cantur, fore vt viuant iniuſtè. Atque eum, qui bene datum tempus exegiſſet, ad habitationem ſocialis aſtri profectum, vitam beatam habiturũ. Qui autem ſe his ſuperari permiſiſſet, mutandum in ſecunda generatione, in naturam muliebrem. Milleſimo anno vtraſque venientes ad ſortem, & electionem ſecundæ vitæ eligere quam velit vitá. Ibiq; in ferinam vitam, animam humanam demigrare. Quòd ſi nunquam abſiſtat, quibus ſe vitiis dediſſet pro motum quadam conformitate ſemper in ſimilem aliquam mutádum feræ naturam: tamdiuq; in hac mutatione, & tranſitu futuram, dum abſterſerit, expiaueritque ratione ſordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aëre, & terra poſtea contraxiſſet: atque ad conuerſionem, motúmque eiuſdem, & ſimilis naturæ quam habet in ſeipſa reuerſa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cùm animis ſanxiſſet, ac definiſſet, vt ſi quid accideret poſtea mali, minimè ipſe autor videretur, ſparſit alios in Solem, alios in Lunam, cæteros in alia temporis inſtrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cùm ſint violenta, arbitraria, commentitia, ſingula ſingulis aliis verbis eius & Naturæ teſtimoniis redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiſcentia in Memnone, & Phædro ſuſpicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, & alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum. Ecce quomodo, cùm nondum nati nec moti, moti ſunt ab alio ad naſcendum. Moti, quòd omnes eis conditiones datæ quibus viuunt animi. Docetur etiam motus illos animorum furoris, & cupiditatis, deinde meliores alios ſuperioréſque, vt rationis imperium, datos à Deo. Non ſemper ergo mo- F tus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos etiam, quòd eos ait ſparſos in ſingula ſydera. Hos omnes motus habere habuiſſéque principiũ, Sicq; non ſemper animos fuiſſe, palàm eſt. Non ſemper à ſe ipſis mouebantur. Non fuerunt origo ſibi, nec cunctatum motionum. Refellitur quoque reminiſcentia. Nam cuius vitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminiſci in hoc corpore poſſunt animi, ſi nullam duxere prius vitam, ſed tatum in aſtris ſeminabantur, ſparſi per omnes ſtellas, ibíque tanquam in origine latitátes? Tum volebant reminiſcentiam eſſe de rebus ęternis antè. Nulla hic perennitas, ſed exordium inchoatio. Secunda contradictio, quòd ait animos bonos reuerti ad ſuam ſtellam, beata vitam acturos. Animos ſolares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, ò Plato, non recordaris dixiſſe te in Phædro, felices animos ire ad ſupercæleſtem curiam, ad loca, extra flammátia mœnia mundi? Non recolis, ſæpe te gloriam, beatitudinémque bonorum eximiis laudibus extuliſſe? Quæ beatitudo, viuere in Sole, Luna? An vno cum illis impetu rotari ſemper, & per omnem mundum deſpatiari? Nónne ſuperiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum eſſe? tu quoque in Phædone confirmaſti, cùm ad gentem diuinam proficiſci, æuum cum Diis agere, dixiſti. Et Marcus noſter te imitatus dixit, Si quidem aut Dij, aut cum Diis futuri ſumus. In Phædone dixiſti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iuſtos cum illis, imò verò, καὶ τόνδε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχά.

Reminiſcentia de rebus æternis antè.

Beatitudo nulla verſari inter aſtra.

A χάρει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & aſtra conſpici ab eis, quali natura ſint, & ſequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ cauſa Naturæ ſuaſit animos ſpargi per ſydera? Fortaſſe quòd cùm ſimul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum vbi eos conſtitueret, ſydera viſa ſunt ei commoda habitatio. Ex vno abſurdo, vt verè dixit Ariſtoteles, plura ſequuntur. Cùm cenſuiſſent ſimul omnia viſibilia, & inuiſibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrati, non crediderunt eos interim dum abſunt à corporibus, in terris eſſe. In cælo igitur collocarunt. Sed & hoc cùm dubium, & obſcurum eſſet, variè, inconſtantérque tradiderunt. Hic in Timæo naturaliter, & neceſſariò mitti de cælo in corpora, in Phædro, & aliis nonnullis locis, ipſe & Platonici, ob neſcio quas priores culpas, è cælo in terras & quaſi amiſſis alis deturbari. Quorum falſitatem arguit inconſtantia & malè ſtabilita ſententia. inſuper & contradictio detegit vanitatem. Nam Marcus ille Tullius, cùm originem quæreret animorum, eámque in terris inueniri poſſe negaret, loquens naturaliter, ſuperſtitione dimiſſa, ſéque iudicio ferri ſinens, dixit: Nec inuenietur vnquàm, vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo. O ſententiam auream. Loquitur, vt vides, de venientibus animis in corpora, ſingulíſque diebus proficiſcentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo ſparſos, & ſatos, ſed reſpiciens quotidianam animorum natiuitatem, venire creatos à Deo, dimiſſóſque ſic alios, quemadmodum primum illum pronuntiat. Idem ſenſit, confeſſúſque eſt Plutarchus, de his qui ſerò à

Ex vno abſurdo plura naſcuntur incommoda.

In Somnio Scip. & 1. Tuſcul.

B Deo puniuntur: ἅτε γὰρ εἰδὼς ὅσον μοῖραν ἀρετῆς, ἀπ' αὐτοῦ φερόμεναι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχαὶ βαδίζουσι: Ignoſcit, inquit, differtque caſtigare Deus, ſciens quantum virtutis inſit animis venientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos ſimul animos creaſſe, poterit etiam quotidie. Eſt autem rationalius quotidie creari, quàm ſimul omnes. Nam ſi fuiſſent in cælo, nunquam eos in terram venire fas fuiſſet. Eſt enim cælum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi eſt, ſemper ſit neceſſe eſt. Nec debet illic eſſe quicquam ad malum anceps. Nec viuere quod in Tartarum aliquando propter peccata ſit detrudendum. Eſt igitur cælum, ſedes perfectorum, beatorum, ſedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cælo, res in malum propenſa. Cum igitur æquè ſit poſſibile animos ſingulis diebus creari, atque à principio cunctos (ſed probabilius ſit ac melius ſingulis diebus creari: vitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius eſt, eos ſingulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Eſt certè abſurdum, temerarium, irrationabile, eandem ſortem, eundem locum eſſe animorum bonorum, & iam multis caſibus probatorum, atque animorum in ancipiti ſorte exiſtentium, quíque poſſint eſſe mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intraſſent, poterant eſſe boni, & mali, needum ſe vel vitiis dedidiſſent, vel probitate, ac ratione peccatis imperaſſent, erant autem cum hac natura in cælo, priuſquam in corpora veniſſent: demiſſi in terras probantur an boni, an mali: mali migrant in ſecunda generatione in formas beſtiarum, ad aſtrum

Quotidie creari animos quam ſimul omnes, rationi magis congruum.

C ſuum redeuntibus bonis, profectò redeunt eò, vbi aliquando ſcelerati illi, & in formas beſtiarum transformati, aut extremè neſandi in Tartarum præcipites acti, iam dudum vixerant. Sicque turbantur omnia iura, leges miſcentur, nec inter cælum, ac terras vlla diſcrimina ponuntur. Et tamen Plato dicit cælum locum purum, ſacroſanctum ſolos puros καθαρὺς, accipere. Non ſunt puri nondum probati. Conſtat quidem hanc de cælo labentium animorum, ſamam potius fuiſſe de Adam è Paradiſo pulſo, veſte pellicea, nempe corpore, in pœnam veſtito. Sed hoc in terra. Similiter caſus Dæmonum non fuit è cælo, loco ſancto, beato, quò nondum probati non aſpirauerant: ſed ex aëre, vt placuit prudentibus, vbi creati. Eóque nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inſerius ceciderunt. Sed ignoſcendum Platoni. Perículoſa enim & obſcura de ſatu animorum, & aduentu in corpora, ſententia. Quocirca poſitis clarioribus, riteque iudicatis obſcuris ſuperſedendum. Quod vitatum eſt ab Ariſtotele. Probabilius igitur eſt, & naturæ conſonantius, animos ſiue in cælo, ſiue in terra creatos, ſubito infundi in corpora & in corporibus probari: probatis dari regnum cælorum, improbis contraria. Cælúmque eſſe locum probatorum, perfectorum, glorioſorum, non ad vtranque vitam pendentium.

Vnde hæc opinio de lapſis animis.

Quomodo vera ſit ſententia, ad animum vniuerſi, particulares reuerti. Quòd hoc myſterium Philoſophi recentiores peruerſè intellexerint. Quòd ea ſit ſacrarum litterarum ſententia. Quòd Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et ſuper hoc errores Themiſtij. D

CAPVT XXX.

DE ANIMA quoque quæ circunfertur opinio, dicitúrque eſſe quorundam recentium Philoſophorum, ſed fuit antiqua, ſi quis eam rectè intellexerit, veram eſſe comperiet. Dicitur poſt diſceſſum è corpore reuerti ad vnicam vniuerſi animam, hàncque vnam eſſe totum orbẽ terrarum animantem, cuius quaſi ſint radij, ſcintillæq́; particulares animæ. Hæc igitur opinio priſca eſt, non noua, ſed à nouitiis Philoſophis peruerſè intellecta. Primum Pythagoras, qui dixit, autore Cicerone & Plutarcho, Deum eſſe per omnes mundi partes intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur, locutus eſt de aduentu noſtrorum à Deo animorum, eam de anima ſententiam proponens, qua recentes peruerſè dixerunt, vnam eſſe omnium animã. Ecce igitur non rectè perceperunt, aduentum creationémque animorum, non intelligentes animos quidem infundi & inſpirari ab illa immenſa totius orbis anima, ſed non E connecti, iungíque cum ea, vt tanquam à Sole, inſeparabiles radij niteſcant. Ecce enim anima illa immenſa, priſcis fuit Deus ipſe, non alia anima. Quis enim totum poteſt animare, complectíque mundum, niſi Deus? Si Deus igitur eſt hęc anima magna, animæ autem particulares ſunt, tanquam ſubſtantiales luces ab ea radiantes, ad quam redeũt, poſt ſeparationem à corpore, certè Deus eſſent animę omnes, immenſæ ſapientiæ, non imbecilles, non errantes, non hallucinantes. Quarum manifeſta fragilitas declarat animos diuinos quidem eſſe, Deos autem & ex diuina ſubſtantia, minimè. De reditu igitur animorum ad hanc magnam animam Pythagoræ, Platoníſque, quemadmodum item de aduentu fuit ſententia, autore Plutarcho de placitis Philoſophorum: πυθαγόρας, καὶ πλάτων, ἄφθαρτον εἶναι ψυχήν, ἐξιοῦσαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν, εἰς τὸ ὁμογενές. Pythagoras & Plato incorruptibilem eſſe animam. Exeuntem enim reuerti ad animam vniuerſi, ad ſuum genus. Sic ille. Ex Cicerone autem eodémque Plutarcho habes, hanc animam eſſe Deum. Dicebat enim ſuperius idem Plutarchus, Pythagoram, & Platonẽ ſentire, animam opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeúntque ad Deum animi. Quæ eſt etiam ſacrarum litterarum ſententia: Et ſpiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominum, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte Spiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud priſcos firma conſtánſque ſententia, quemadmodum docuit Moſes, à Deo, qui eſt anima mundi, omnium ſpirituum creator, & afflator, mitti noſtros animos, mitti autem non tanquam à ſua ſubſtantia. Iuxta quam priſcorum ſententiam Simplicius, primo Phyſicorum dixit: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima vniuerſi, à qua dicuntur animi noſtri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic itẽ erat ſententia reuerti eas ad ſuum genitorem, ſed non ita reuerti, vt ad ſuam ſubſtantiam coniungendos, & quaſi auulſos, copulandos, quemadmodum dicuntur Auerroës, nonnullíque alij ſenſiſſe: ſed vt ad creatorem regémque ſuum, à quo creationem, ſimilitudinémque ſuæ naturæ acceperint, & cuius non ſunt de ſubſtantia, poſſint ab eo procul eſſe, ad regna conſpectúmque eius nunquam venire, ſi ſeſe malè factis coinquinauerint. Hoc ſenſit Plato, totáque antiquitas. F

Animas particulares reuerti ad animã vniuerſi, dogma vetuſtiſſ. philoſophorũ. Vnã eſſe omnium animã, quomodo intelligendum.

Animi à Deo veniunt, & ad Deum redeunt.

Eccleſiaſt. 12.

Deus, anima mundi.

Quomodo animæ ad Deũ reuertantur.

Errores Themiſtij, aliam eſſe animam vniuerſalem aſſerentis, alium ipſum Deum ſummum. Si foret vnus illuminans omnes mentes, intellectus, Deum fore. Rationes cur non ſit vnus.

CAPVT XXXI.

QVOCIR-

A QVOCIRCA cogor aduerſari Themiſtio, haud è Peripateticis ignobili Philoſopho, quem cùm dubitario ſuſpenſum tenuiſſet, potius in id quod magis eſſet vitandum, quàm quod ratio probaret, propẽſus fuit, nec antiquæ ſapientiæ veritatem attendit. Is in libris de anima, primũ verè rectéque affirmat animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς ὁ ποιητικὸς νοῦς, vocauit, eſſe eum qui nobis det eſſe, & ſubſtantiam. Nimirum hominem verum eſſe ipſum intellectum, ſiue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoſcentem, lumen inextinctum, ſemper luce notionis radiantem, cuius vita ſit ipſum intelligere, à quo nũquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquitur Sol à luce, & claritate ſua. Dixit ergo nos eſſe intellectum illum agẽtem, illum eſſe verum hominem. Cùm dicis hominem, animũ ipſum viuentem ſemper, & operantem, ſentiendum eſſe. Atque hanc eſſe ſententiam Ariſtotelis aſſerens ait, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν. νῦν δὲ τοῦτο ἡμῖν βεβαιότερον, ὅτι ἡμᾶς οἴεται τὸν ποιητικὸν νοῦν: Nos, inquit, facit intellectum agentem. Nunc, ait, fortius, & verius probatur, nos Ariſtotelem appellare animũ illum operantem. Quid autẽ ſit is intellectus ſemper operans, agens, declarat idem his verbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ᾖ, τοῦτ' ἐστὶ μόνος ὅπερ ἐστί. ἔστι δὲ ἐνεργείᾳ ἄπαυστος, καὶ ἀκάματος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἀΐδιος: Cùm autem fuerit ipſe per ſe, hoc eſt, ſolus quod eſt. Eſt autem intellectus agẽs irrequietus, indefatigabilis, immortalis, ſempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit veras aſſenſúque dignas ſententias: Quòd homo verus Ariſtoteli

Homo, animus viuens, & operans.

Homo verus, intellectus.

B eſt ille intellectus: ſecunda, quòd is intellectus eſt æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiam adiicit eandem cum priore, quòd eos irridet (eſt autẽ is Alexander) qui dicebát hunc intellectũ operantẽ Ariſtotelem ipſum Deum exiſtimaſſe. Irridet autem oſtẽdens ex dictis Philoſophi, de ſummo Deo nulla ratione eũ ſentire potuiſſe. Ex his, inquit, Ariſtotelis dictis admirati eos operæpretium eſt, qui mentem agentem hác πρῶτον θεὸν ᾠήθησαν εἶναι κατ' ἀριστοτέλη, Summum Deum putarunt eſſe ſecundum Ariſtotelem. Quarta ſententia, quæ ex his omnibus maximè reprehenditur, & cuius cæteros erroris refellit, ipſe maximè refellendus apparet. Quærit, animus, quẽ agentem, & immortalem eſſe, & Deũ non eſſe docuiſſet, vtrúmne ſit vnus, an plures. Videri autem vnum ſecundum Ariſtotelẽ, quia lumini eum comparaſſet. Vnum autem eſſe lumen vniuerſi. Imò verò & fontem luminis, à quo omnes animalium oculi deducantur ex poteſtate ad actum. Et quemadmodum nihil faciat ad vnumquodque animalium luminis incorruptibilitas, ſic nõ prodeſſe nobis intellectus agentis æternitatem. Quòd ſi plures eſſent, & eorũ, quę ſunt poteſtate, non vnus eſſet agens, quomodo differant inuicem? Nam in his, quæ ſunt eadem ſpecie, diuiſiones eſſe per materiam. Neceſſe autẽ eſt intellectus agentes eoſdem eſſe ſpecie, ſiquidem omnes eandem habent ſubſtantiã, actum, & eadem omnes cognoſcunt. Si enim non eandem, ſed diuerſam, quæ erit ſeparatio? Vnde porrò mens poteſtate omnia cognoſcet, niſi primus intellectus cuncta noſcat, qui eam deducat in actum? An verò primũ eſt vnus illuſtrans, illuſtrati autem, & lucentes plures? Nam Solus vnus eſt, lumen autem vi-

Vnum lumen vniuerſi.

C detur propemodum in viſiones omnes ſecari. Ob id enim non Solem, ſed lucẽ pro exemplo vſurpauit. Plato autem Solem, quem ſummo Bono comparat. Quòd verò in vnum agentem intellectum nos omnes reuocamur, compoſiti quaſi ex agente, & poſſibili, & vnicuique noſtrum ab illo vno eſt eſſe, non eſt cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, vnde ſimilis, & eadem omnium ſine præceptore primorum terminorum, primarumq; dignitatum, cognitio, nunquam certè mutua cuiuſque noſtrum notio fuiſſet, niſi eſſet vna mens, cuius omnes eſſemus participes. Et verum eſt, quod ait Plato, niſi aliquid eſſet hominibus, aliis quidem aliud quid, alijs aliud quid idem, ſed quis noſtrum priuatos affectus haberet, non eſſet facile alteri oſtendere affectionem ſuam. Similiter in ſcientiis qui docet, eadem ſentit cum eo qui diſcit. Vnde enim & diſcere & docere poſſemus, niſi idem eſſet doctoris, diſcipulique ſenſus? Quòd ſi idem, vt neceſſe eſt, certè idẽ eſt intellectus docentis, ac diſcentis. Has & id genus ſuper intellectus vnitate protulit Themiſtius rationes. Quarum confutatio non profundioribus modò, ſed etiã cuiuis de medio facilis eſt, tum quòd peruerſe Ariſtotelis ſententiã interpretatur, tum quòd & rationi, & autoritati maiorum contradicit. Et ex verbis ipſis elicitur cõfutatio. Tres igitur rationes adſunt in contrarium. Primum, quòd negans illum intellectum, omnes illuſtrantem, & illuminantem, & quaſi lucem immenſam per omnes animos radiantem, eſſe Deũ ſummum, apertè, & perſpicuè ſibi cõtradixit. Si enim eſt omnium hominum intellectus

Vna mens, cuius omnes ſumus participes.

Cũ dicit Themiſtius aliam eſſe vniuerſi animam, aliã eſſe Deum, ſibi contradicit.

vnus,& is eſt immortalis,incorruptibilis,& non eſt Deus, diffuſus eſt autem per omnem D
generis humani gentem,efficitur vt is ſit Deus,& non ſit Deus. Ille enim intellectus, illa
mens,ille animus,qui dat lumen vniuerſis, qui ſpargitur per totum orbem terrarũ, vbiq;
præſens,fieri non poteſt quin ſit Deus magnus,quem dixit Pythagoras per omnes mun-
di partes intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Eſt igitur ſolius
ſummi,omnipotentiſque Dei,vniuerſalis præſentia, vniuerſalis omnium animorum il-
luminatio.Hoc Ariſtoteles dixit,hoc Plato.hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, vo-
ciferatur,apertam & perſpicuam contradictionẽ hominis huius pandentes. Negat Deũ
eſſe,qui omnino eſt Deus. Si quis igitur eſt intellectus, qui det lumen omnibus in toto
terrarum orbe hominibus, qui luceat vbique, qui veritatem vbique miniſtret, hic fieri
non poteſt quin ſit Deus.Themiſtius autem negat hunc eſſe Deum. expreſſa igitur con-
tractio.Et ſimile quid facit Themiſtius,ac ſi deſcripſiſſet prius, Eſt animal in terris bipes,
erectæ ad cælum ceruicis,intelligens,ſagax,ſolers,loquens. Deinde hunc hominem eſſe
negaret.Tale enim eſt dicere, Eſt quidã intellectus incredibilis magnitudinis, per omnẽ
mundum diffuſus,illuminans omnes animos,à quo funditur micátque omnis ſcientia,&
cognitio,ſed is non eſt Deus.Cùm igitur ratio coarguat hunc, immenſum, ingẽtem ani-
mum,Deum eſſe,ſi quis eſt,qui det omnibus animis,vt voluit iſte,lumen (ſed alia clarior
ratio probat,ſi magnus is animus, qui eſt Deus, daret animis noſtris eſſe, id eſt, ſi homo
verus eſſet intellectus is, quem probat ratio eſſe Deum : hunc autem dixit Themiſtius
homines ipſos eſſe) arguitur profectò, futuros homines ipſum Deum. Si enim magnus E
ille,& infinitus animus eſt Deus,vt probat ratio:& ſi iuxta Themiſtium, is intellectus eſt

Subſtantia noſtra nõ eſt ipſe Deus.

ſubſtantia noſtra, planè coarguitur noſtram ſubſtantiam eſſe ipſum Deum. Huc deuol-
uuntur,deſinúntque nouæ,& à vetuſta Philoſophia abhorrẽte,perſuaſiones. Mirari autẽ
operæpretium eorum ineptias,quæ eos ad hæc prodigia cõfingenda perpulerunt: Quòd
ſit communis eadémque notio,quòd præceptor,& diſcipuli ſenſibus conueniunt. Quaſi
vnam animam in decem lupis eſſe,dicendum ſit,quia ſimulac vnus exulularit,omnes ſta-
tim concurrant,cognita ſine vllo præceptore voce,eos ad prædam inuitante.Sic vna erit
in bobus,aſinisq;,& gallinis anima,quæ facile,nullo docente, voces mutuas intelligant.
Sic oua erunt eadem,quia ſimilia. Vbi igitur fuit ſimilitudo,voluerunt eſſe vnitatem. Si-

Malè collegerũt vnitatem eſſe, vbi eſſet ſimilitudo.

militudinem animorum,qua ſimilia noſcunt,cogitant, propter ſimilitudinem naturæ,
incurſant in eaſdem notiones,in eadem conſilia, putarunt eſſe vnitatem : Tale quid per-
peſſi,ac ſi quis decem ſpecula,quia in cunctis eadem repræſentantur, diceret vnum ſpe-
culum.Quæ ratio cùm ſit apertiſſimè falſa,longius refelli non debet. Nã cur præceptor,
ac diſcipulus conueniant,non vnitas facit,ſed ſimilitudo animorum. Separationem autẽ
rerum indiuiduorumq; ſinguli cuiuſque,pertinacius,quàm par eſt, leges rerũ corporea-
rum,ad res corporeas transferre,dicunt à materia ſemper fieri: Vt ſeparatio indiuiduorũ
non exiſtat,vbi materia non eſt. Non eſt autem in animis, non ergo ſeparari poſſe. Hæc
quoque ineptius,quàm deceat Philoſophos tantos. Quid enim prohibet quominus ſpi-
ritualia,inuiſibilia ſint plura,habeant ſuam multitudinem, diffundantur latè? Quid has F
leges inuexit?cur mittis in cælum terreſtria? Corpora per materiam ſegregantur, multi-
plicantur.ergo vbi non eſt materia,non eſt ſegregatio,non multitudo. Quæ tãta ineptia
in Philoſophia? Alia lex eſt animorum ſpiritualiumq; rerum,alia corporum. Qui hoc nõ
videt,non videt niſi terram,niſi corpora,altius non aſſurgit. Hæret ſolitis,domeſticis.Se-

Diſtinguntur mentes per ſuas ſubſtantias.

parantur igitur per ſuas ſubſtantias mentes. Et ſicut vnus eſt animus, per ſuam ſubſtan-
tiam, ſic alter eſſe poteſt per ſuam ſubſtantiam, ſegregatus, diſtinctus ſeiunctus ab illo.
Quorum ſegregatio non erit à materia,ſed ab ipſorum ſubſtantia. Talis ac tãta ſegrega-
tio,quanta ipſorum corporum. Nónne Deus ſegregatus eſt ab omnibus animis? Qua
quæſo materia ſegregatus? Hæc igitur cùm non minus quàm ſuperiora, puerilia ſint, in-
dignáque Philoſophiæ grauitate, verba in eis refellendis vereor profundere. Hoc addo
poſtremum,vt error tantus appareat.Ille vnus intellectus,quem incorruptibilẽ, immor-
talem aſſeruit, Deum eſſe negauit.Si perirent omnes homines è terra, quod fieri ratio
non reclamat,ſi peſtilentia aut alia calamitate,aliquæ nationes interierunt,quemadmo-

Agens intellectus, cauſa prima, Deus.

dum diluuium cunctos abſtulit,præter octo, ſic omnes extinguerentur, vbi remaneret,
vbi ſubſiſteret,cunctis hominibus,quia mortales omnes,è terra ſublatis? Tolerabilior igi
tur error Alexandri,quem tàcitè ſugillat Themiſtius,cenſentis agentem illum intellectũ
eſſe Deum, primam cauſam ab Ariſtotele vocatum. Sed & ipſe grauiſſimè peccat, clara
diluci-

A dilucidáque præceptoris verba, vt oſtendit Themiſtius, tam peruersè interpretans, vt quod clariſſimè de intellectu noſtro dixit Ariſtoteles, vocans illum agentem, ipſe ad intellectum diuinum tranſtulerit. Eodem videlicet errore, quo ſuperius æternitatem, principiúmque motus ab animo diuino ad humanum derorſerát. Nunc quod hominum eſt, ad Deum traduceres. Maneant igitur cũcta ſuis locis. Quod Ariſtoteles de noſtris apertè locutus eſt, nulla ratione transferatur ad Deos: ſimiliter quæ diuinæ potentiæ tribuit ratio, non fiant humana poſſeſſio. Vt igitur ſub epilogo rationes Themiſtium coarguentes proponam: Si quis eſt animorum omnium illuminator, ſolus is eſſe Deus poteſt. Non facit vnitatem animorum ſimilitudo, conſenſúſque cognitionis. Contra philoſophiam verúmque iudicium eſt, in quibus eſt ſimilitudo, ponere vnitatem. Non eſſet immortalis, incorruptibilis vnus animus ille, qui requieſcat ſuper omnes homines innixus illis, & inſeparabilis, ſi cuncta hominum natio periret. Denique luminis comparatio quæ placuit Ariſtoteli non deſignat intellectus vnitatem, ſed illuminationem, irradiatione ſinguli cuiuſque intellectus agentis ſuper vnumquenque intellectum poſſibilem. Demum ſi nobis dat eſſe agens ille intellectus, & is eſt immortalis, omnis vtique homo habet eſſe ſuum, ſuámque ſubſtantiam immortalem. Quia homo eſt ille agens intellectus, incorruptibilis, immortalis. Veritas igitur ab antiquiſſimis prædicata poſteriſque mandata erat, quòd intellectus ille magnus, vnus illuminator, eſt Deus magnus, magna mundi animatio, à quo dicuntur animi noſtri, quando creantur, quaſi radiare, ac ſcintillare: quemadmodum ſuperius omnes aſſenſerunt.

Animorum illuminator, ſolus Deus.

B

De immortalitate animorum famam vetuſtiſſimam eſſe. Nolle facinoroſos animam immortalem, ne terrore futurarum pœnarum peccatis ſuis impendentium torqueantur.

Caput XXXII.

SVNT item hæc de animi immortalitate obſeruanda. Principio quod in vndecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidem quòd animi ſint immortales, quòd poſt diſceſſum è corpore ſentiant, viuant, vigeant, longè antiquiſſimam eſſe, vt ob vetuſtatem, quoniam vetuſtiora ſunt meliora, vt idem teſtis eſt, Diiſq; propiora, magis ſit hominibus excipienda: αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαὶ, δύναμιν τινὰ τελευτήσασαι, καὶ τῶν κατ' ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται, ταῦτα δὲ ἀληθεῖς μὲν, μακροὶ δὲ εἰσὶ περιέχοντες λόγοι, πιστεύειν τε ταῖς φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα οὕτω πολλαῖς, καὶ σφόδρα παλαιαῖς οὔσαις: Defunctorum animæ, vim habent quandam defunctæ, & rerum humanarum procuratrices ſunt. Hæc autem veris, & antiquiſſimis ſermonibus circumferuntur. Fidémque adhibere neceſſe eſt omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cùm ſit tam multa & adeo priſca. Hæc Plato, & hoc Tullius teſtimonio in Tuſculanis de animorum immortalitate vtitur. Diuino igitur inſtinctu locuti ſunt, docentes famam de animis immortalibus eſſe vetuſtiſſimam, autoritate priſcorum ſæculorum confirmatam, à patribus per continuam ſucceſſionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vſque ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, aliiſque antiquiſſimis, poſteritati prædicatam. Hoc igitur maximè obſeruandum. Alterum quod ait Hierocles Pythagoreus, qui maximè velint animam mortalem, non prudentes, ac ſapientes, ſed impuros, ſceleſtos, quique libidinibus vitæq; turpitudini, ſe dediderunt: οὐ βούλεται ὁ κακὸς ἀθάνατον εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἵνα μὴ ὑπομείνῃ τιμωρούμενος, καὶ φθάνει τὸν ἐκεῖ δικαστὴν, θάνατον ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος: Non vult, inquit, improbus, animam ſuam immortalem, ne ad conſpectum illius iudicis æqui pœnis torquendus adueniat. Itaque ſe ipſum potius morte condemnat.

Fama antiquiſſima de animorum immortalitate.

C

Impuri ac ſceleſti qui animam mortalē faciant.

FINIS.

Auguſtini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA,
LIBER DECIMVS.

In religionem veram cunctos Philoſophos conſenſiſſe: Pietatem, Philoſophiámque Chriſtianam, quæ ſola cunctas ambages reſoluit, omnes tacitè collaudaſſe: Rerum humanarum finem eſſe, Philoſophorum conſenſu, pietatem: Hanc autem eſſe ſolam Chriſtianam. E

CAPVT I.

Nihil pietate ac religione melius.

VLTIMA totius operis mera, vehementer his, quæ præceſſerunt, neceſſaria, & tanquam aptiſſimus colophon reſtat, probandum, eunctos naturali conſenſu, atque adeò rationis eius, quæ ſeparat homines à brutis, inſtinctu, conueniſſe, ibíque demum voces eorum, & reſtimonia deſiſſe: nihil eſſe mortalibus pietate, ac religione melius: collectiſque rationibus, eunctos eò randem deueniſſe, vt hodiernam hanc orbis rerrarum religionem, veram generis humani magiſtram, vel antequam exorta eſſet, ſola ratione duce prædicarint: vt omni natura diligenter humana, cunctiſque rebus, quæ cadere in animum poſſint, vniuerſáque Philoſophia euoluta, id tandem euncti, concordes, quaſi ratione ſeipſam excitante, decreuerint eſſe verum bonum, quod promittit hæc religio, ſine quo, nec homine miſerius quidquam naſci, nec multæ ſedari animi perturbationes, déque rebus humanis dubitationes potuerinr. Verè quidem vna hæc omnium perturbarionum, ambiguitatúmque, F quæ torſerunt in omni ætate mortales, rorſiſſéntque, ſemper verum aſylum portúſque appatuit. Vna ſuperiorum ſæculorum tenebras & caliginem nitore ſuo diſpulit. Hæc omnia quondam dubia diſſoluit, humanarum rerum finem ſola declarauit, degendæ vitæ rationem veram ſola docuit. Secuti ſunt autem videruntq́; eam penè cuncti Philoſophi, quoniam non tam diuina eſt, cælitusq́; reuelata, verum etiá adeo naturalis, ac rationi conformis, vt rectè iuſteq́; nihil ſtatuete poſſis, niſi ad eam ſorte quadam delatus. Cernere igitur erit Philoſophiæ, & humanæ mentis, vbi minus deſiperet, cum ea concordia? Ac primum nemini dubium eſt, quin ſit in vnaquaque re, optimum, ac pretioſiſſimum, & cuius gratia cætera inuenta, ac conſtituta videantur, quod in fine eſt. ſic res humanas, etſi multæ ſunt, quæ ſub Philoſophiæ conſideratione cadant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præſtantiſſimum eſſe nemini dubium, cuius virtus reliqua facile præcellar. Eſſe autem finem rerum humanarú, apertè, & clarè religio cæleſtis docuit, vt vitam hanc tranſigentes, & ab omni ſcelere, ac fraude abſtinentes, ad meliora, quàm quæ in oculis habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maximus, nobiliſſimúſque finis trahit omnem pietatem, religionémque ſecum, vniuerſamq́; Philoſophiam, particulares item rerum cæterarum fines, quibus tota ferme

Sine religione nihil eſt homine miſerius. Laudatio religionis.

Finis rerum humanarum.

conſtar

A conſtat religio. Nam vbi finem benè, rectéque viuendi conſtitueris, neceſſariò ſceleratæ vitæ finis conſtitutus erit. Sic neceſſariò quoque erit eorum aperta ratio, quibus conſtat recta vita: Cunctáque eodem ſermone conſonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Ariſtoteles, multique alij Philoſophorum adeò clarè hunc finem viderũt, vt penè miraculum ſit eos ratione vidiſſe, quòd poſt nuntius cæleſtis reuelauit. *Finem hominis ſtatuerunt Plato & Ariſtot.* Quanquam, vt dixi, perennis hæc fuit vſque ab exordio generis humani Philoſophia: cùm mortales omnes, vt ſummi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer vnicum, ſingularémque Deum noſcerent, eúmque ſolum adorarent, vanis poſtea religionibus, quemadmodum & flagitioſis aliis erroribus, repertis. Cùm igitur omnes ſiue natura docente, ſiue priſtinæ pietatis, per omnia ſæcula veſtigiis extantibus, magnũ præclarúmque illum humanarum rerum finem perſpexerint, profectò nulla ſuper reliqua religione diſcordia remanebit. Vt aliquis oculatus, cunctos Philoſophos pariter conuocans, ſuáſque eis ſententias oſtendens, probaturus ſit eis, nullam eos aliam religionem voluiſſe, quàm hodiernam.

Philoſophos perhibere pietatem eſſe virtutum principem: probari hanc ſolam eſſe Chriſtianam. Finem à Philoſophis conſentaneè religioni Chriſtianæ conſtitui, vt Deum ſequamur. Huc omnem vitam dirigendam. Hoc illos
B *dicentes, apertè religionem, quæ ſequitur Deum, reſpexiſſe, probaſſe. Philoſophis veram ſcientiam eſſe, Deum noſcere.*

CAPVT II.

PRIMVM igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beatè vita, gradus eſt, quòd agnoſcendus eſt, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene noſtris factis, perueniendum ſit ad meliorem quàm caducam hanc, corporeámque vitam. *Primus religionis gradus.* Hoc cùm decantatum, celebréque factum ſit, magno illo in terras aduenіente Deo, omnes antea propter inſitam, donatámque rationem, & quòd vnanimes erant quondam in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tametſi Chriſtianæ religionis hoſtis, omnis probitatis originem, ac principium dixit pietatem: *Omnis probitatis origo, pietas.* πασῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἡ εὐσέβεια πρὸς τὴν θείαν αἰτίαν ἀναφορὰν ἔχουσα: Omnium, inquit, virtutum princeps, & dux eſt pietas, cauſam diuinam reſpiciens, in eámque relata. Hæc Theologia ea eſt, quæ noſtris in litteris prædicatur Deum ante omnia venerari oportere, & quæ conſtituit hanc toto orbe terrarum celebrem religionem. Cuius principium, & caput, omnis denique cura, eſt ſummi Dei perfecta veneratio. Efficit autem ratio, vt ſi pietas eſt princeps omnium virtutum, eam pietatem hoc cumprimis honore præcellere, qua *Pietas omniũ virtutum princeps.*
C colitur Deus ſummus, ac primus. Deinde cùm virtute nihil ſit melius, ſtabilius, fortius, magis ſubſtantia ſuffultum: virtutum autem magiſtra, ac regina ſit omnium rerum maxima: ei ſubiectum verum neceſſariò ſubiacere, non ex nihilo naſci, in eo verſari, quo non ſit melius, dignius, præſtantius. Ex his autem efficitur, vt hæc eorum de pietate atteſtatio, quam ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat niſi in hodiernam religionem, ac pietatem. Neque enim ſi pietas eſt dux omnium virtutum, omnis probitatis generatrix, & lux, eorum poterit eſſe Deorum, quos aut Poëtæ finxerunt, aut Philoſophi quidam recenter inuexerunt, quorum priores homines fuerunt, vt Hercules, Pallas, *Dij falſi.* Mercurius, poſteriores ſint ſydera, Dæmones. Efficitur igitur vt hæc pietas, quæ princeps regináque virtutum dicitur, non alia tandem poſſit eſſe, niſi hodierna de ſummo, *Vera pietas et religio vnde, & quam vtilis.* ac ſingulari, & præpotenti Deo. Quoniam hæc de pietate prædicatio, naturalis eſt, nihil ei ſubeſt fabuloſum, commentitium, vanum: oritur ex intima rerum perfectáque conſideratione: & ſolum de vero, ac principe Deo poteſt eſſe vera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim virtutibus, omni probitati præbeat lumen. Hinc enim duntaxat noſcitur modeſtia, temperantia, iuſtitia, rerum humanarum contemptus, in ſecundis conſtantia & moderatio, in aduerſis fortitudo, naſcitur integritas, innocentia. Quamobrem ſi quis prudenter diiudicet, hæc Hieroclis pro multis aliis atteſtatio deſignat, *Sola religio vera, Chriſtiana.* veram religionem, non aliam eſſe poſſe, quàm hodiernam, in qua pietas vera, id eſt, Dei

veri, ac ſingularis, de quo tam multa ſuperiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Itaque Arianus alius è Philoſophis, cùm optimè viderit, diuinéque locutus ſit, τέλος ἀπαντῶν τοῖς θεοῖς ἕπεσθαι, finem omnium rerum eſſe, Deos ſequi: in vno tantum errauit, quod Deos nominauit. Nam quos hic ſentiã Deos non habeo. Neque finis eſt ſequi aut Deos illos Ariſtotelis, Intelligentiam Solis, Lunæ, aut Deos Poëtarum, Herculem, Mineruã. Tum ipſi & compellente Natura, & voce clara ſæpe, vnum eſſe Principem, cæteros autem ab eo natos, ac dependere confeſſi ſunt. Hunc igitur tantum ſequi, non alios, verus finis eſt, & eſſe poteſt. Ratione igitur cum eorum teſtimonio coniuncta, prædicant, exclamant, non potuiſſe in mundo meliorem, veriorem ſurgere religionem, quàm hodiernam, cuius omnis finis eſt ſequi Deum verum, eius obtemperare præceptis, eum vnum aſpicere, cætera pro vanis, aut minoribus, longéque inferioribus habere. Audi igitur Philoſophos ô Chriſtiane, finem omnium hominum, ſupremam naturæ curam, ſtudium primum, vt Deum ſequaris. Quod faciunt cultores Dei, præcipuum eſſe, nihil eos melius exercere poſſe. Hoc omnium eſſe, quæ viuentes agimus primum. Quidquid egeris aliud, non ad finem tuum egeris: tunc humanæ naturæ finem ſecutus fueris, cùm Deum ſequeris. Sequuntur autem, qui ſtudia curasq; omnes in eum collocarunt, ibique aciem mentis defixere, cætera facientes, velut homines, ſemper tamen ad finem ſuum, aciem retorquentes. Hócque eſt, quòd ipſe dixit, Primùm quærite regnum Dei. Et cùm vult nos ſui memores, in itinere, in menſa, in lecto, vbique. Is igitur Philoſophorum teſtimonio eſt hominum finis. Itaque eadem repetit Arianus, ſiue Epictetus conſentiens cum Hierocle, quòd non liceat bene quid fieri, niſi ad canonem, ſiue regulam diuinam referatur: πῶς γὰρ ἔσται τι καλὸν, ὃ μὴ πρὸς κανόνα τὸν θεῖον πράττεται; Quomodo, inquit, erit vlla res bene, ac decorè facta, niſi ad canonem diuinum referatur? ô vocem præclaram, & auream. Suffragium Philoſophorum, ac conſenſus, ſiue volentium, ſiue Natura cogente, hodiernam, & iam ab exordio mundi natam religionem, vnicam, ac ſingularem eſſe, quæ regat vna genus hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac præceptorem ſequens. Eadem de laudibus pietatis, cultúsve diuini, & quòd is ſit fons omnium virtutum, omnis probitatis principium, vera hominum vita, locutus eſt Iamblichus, ob quæ creditus, & appellatus eſt à ſuis diuinus, ab aliis etiam diuiniſſimus. Quo nomine multo magis ſunt noſtri vocandi diuini, omnisq; Philoſophia noſtra diuiniſſima dicenda, cum ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio peperit eis nomen diuinum. Is igitur in eo, qui eſt de ſecta Pythagoreorum: ἅπαντα μὲν τοι ὅσα περὶ τοῦ πράττειν ἢ μὴ πράττειν διορίζουσιν, ἐστόχασται πρὸς τὸ θεῖον, καὶ ἀρχὴ αὕτη ἐστὶ, καὶ ὁ βίος ἅπας συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Omnia, inquit, quæ de agendo, vel non agendo definiunt Pythagorei, reſpiciunt ipſam Diuinitatem: hócque eſt principium, omnisque vita ad id coordinata eſt, vt Deum ſequaris. Nónne igitur vna eſt Philoſophorum Chriſtianorúmque philoſophia, eadem ſententia, quòd ſequendus eſt Deus, intuendum eſt in creatorem noſtrum? Cùm hoc autem ſit corpus, vita, ſubſtantia religionis hodiernæ, nónne hæc illa eſt, quam Philoſophi veram, vnicámque crediderunt? Sola enim hæc perfectè ducit vitam ad imitationem Dei, reſpicit perfectè numen æternum. Duo ſunt ex Philoſophis documenta, quod pietas eſt vita vera, cunctarum laudabilium actionũ origo: tum ex dictis eorum neceſſariò ducitur, ſolam hodiernam pietatẽ eſſe magiſtram eorum, quæ tantis illi laudibus extulerunt. Audi etiam eundem non Chriſtianum, ſed merè Philoſophum. Eodem libro: καὶ τὸν θεὸν σεβώμεθα, κατὰ τρόπον, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν παρασκευάσαιμεν πάσης κακίας, ὥσπερ τινος κηλῖδος καθαρὸν: Deum quoque colamus, & veneremur cõgruè, ſi mentẽ noſtram ab omni ſcelere, quaſi nota, puram velimus efficere. En conſentiunt nobiſcũ, nihil in omni vita ſupereſſe melius, quàm Deum timere, venerari, ſequi. Vna igitur omnium Philoſophia, vna mens. Idem eodẽ libro: ἡ μὲν γὰρ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ, καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖ τε ἡμᾶς θεοῖς ὁμοίους. Nam cognitio Deorum, virtus eſt, & ſapientia, perfectaq; beatitudo, efficitq; nos Diis ſimiles. Cur dicis Deorũ, ô Iambliche? quod Plato, & ratio, tu quoque prędicaſti de vnico Deo. Si Dei cognitio ſapiẽtia eſt, multo magis ſupremi Dei. De hoc igitur ſolo dicenda hæc fuerant, vt dixit Plato, & tu ipſe. Nam eodẽ libro de fine totius veritatis, & ſapientiæ: ἐπειδὴ μάλιστα ἀληθείας καὶ σοφίας ἐφιέμεθα, προτρέπων ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, τόν τε βίον ὄντα θεωρητικὸν, ὅσπερ τέλος πάσης θεωρίας: Quoniã maximè veritatem, ſapientiamq; concupiſcimus, ad eiuſmodi hortatur Pythagoras ſcientiã, & vitam, contemplantem Vnitatem, qui eſt finis totius contemplationis. Sic ille. Vnitas, vt viſum eſt ſuperius, apud Philoſophos, eſt ſin-

Veriorem & meliorem eſſe nõ potuiſſe religionẽ quàm ſit Chriſtiana.

Non licet bene quid fieri, niſi ad regulã diuinam referatur.

Iamblichus, diuinus appellatus.

Deum ſequi, vera philoſophia.

Animam efficiſ purã, Dei cultu.

Supremi Dei cognitio, vera ſapientia.

D E F

A eſt ſingularis ille, incommunicabiliſque Deus. Finis omnis Philoſophiæ eſt notio huius, & vnitio. Sic aiunt Philoſophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent cultu Dei, pietatéque in terris, quicquam melius. Marcus ergo Tullius eadem prædicauit, affirmans eam priſcæ Philoſophiæ fuiſſe ſententiam: Quæq;, inquit, ſunt vetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi Deum. Sic ille. Sentiebant enim prædicabántque priſci cuncta in arbitrium, prouidentiámque diuinam eſſe referenda, & cedendum tempori, velut omnibus diuinitus miſſis, faciendúmque quod ille: Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum. *Finis omnis Philoſophiæ cognitio Dei.*

Definiente Platone veram ſapientiam fugam ex hoc mundo, aſſimilationemq́ diuinam tum ſanctitatem, ac iuſtitiam, vnam duntaxat religionem Chriſtianam hac definitione concluſiſſe. Probari Platonis hoc teſtimonio, neceſſariò venturum in terras Deum fuiſſe, quem imitari genus humanum poſſet. Iamblicho apertè fatente diuinam ſimilitudinem comparari, Deiq́ præcepta cognoſci non poſſe, niſi Deus ipſe audiatur: palàm hodiernam religionem neceſſariam mundo oſtendiſſe.

B

Caput III.

Quod ex minoribus Philoſophis deducitur, longè facilius ex priſcis, qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim ſuperius omnium gentium, eadem cum noſtra, quod ad religionem attinet, probatur Philoſophia, propterea quòd totius vitæ finem, ſtudiorum omnium, curarúmque vltimam metam congruit inter nos, & eos eſſe, ſequi Deum, nihílque fieri rectè poſſe, quin ad regulam diuinam referatur: quo palam fit ſolam vitam verámque Philoſophiã eſſe, cuius fuit demonſtrator Deus, & conſtitutor: alioqui quomodo ad canonem diuinum potuiſſent omnia referri, niſi mortales eum, vel cælitus ab eo miſſos audiſſent? ſed multo melius ſi eum audiſſent. ſic clarius, & apertius id prædicatum eſt à Platone. Atque ex eo primum teſtimonium ſumatur, quo vitam veram, in eo qui inſcribitur Theætetus, diuinè concorditérque cum religione, definiuit: διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα, φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν, ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον γενέσθαι: Quocirca, inquit, omni celeritate conandum eſt, vt hinc eò aufugiamus. Fuga autem eſt aſſimilari Deo pro viribus: aſſimilari autem iuſtum, & ſanctum eſſe. Laërtius item de fine à Platone conſtituto: τέλος μὲν εἶναι τὴν ἐξομοίωσιν θεῷ. Ex his apparet, ſi quis audire Platonem, eiúſque autoritati ſtare voluerit, illam denique fuiſſe religionem vitámque hominum veram, vnicam, *Idem finis cõſtitutus à philoſophis & Chriſtianis.* *Iuſtũ & ſanctum eſſe, eſt aſſimilari Deo.*

C ſingularem, vnicámque Philoſophiam, cuius præcipuus finis, ac doctrina fuit, vt ab hoc mundo in cælum celeriter aufugiamus. Quidquid hic reſonat, regni cæleſtis eſt prædicatio, omnes ad cælum inuitamur ab hac Philoſophia. Illéque eius clariſſimus præco, cupiebat diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Eſt item religionis huius finis, aſſimilari Deo: Quem vt imitari poſſemus, eiúſque ſimiles fieri, fecit ſe nobis ipſe ſimilem, humano corpore, in quo actiones omnes vitæ ſacræ exprimerẽtur, aſſumpto. Itaque ſemper inhortabatur, vt eum ſequeremur, manſuetudinem, clementiam, tollerantiam attenderemus. Denique non eſt aliud hæc religio, quàm vitæ diuinæ, exemplorúmque eius imitatio. Ac ſi quis altius ſpectat, hoc Platonis teſtimonio primum continetur, vt homines verè, & clarè poſſent Deo, quod fas eſſet, aſſimilari, quantúmque natura pateretur humana ad imitationem eius attingere, fuiſſe mundo præſentiam, conſpectúmque diuinum neceſſarium, quem perfectè, & clare intuentes homines, mores ſuos, omnémque vitam ad imitationem eius effingerent, inflámarentúrque magis, quàm viam primus impreſſiſſet, contemplari. Alioqui nunquam potuiſſet eſſe imitatio perfecta, veráque, & quantum mortali naturæ fas erat aſſimilatio. Secundo continetur, eam denique veram perfectámque in mundo religionem apparuiſſe, quæ ſola potuit, vſque quò mortales decuiſſet, docere, & inflammare, vt Deo ſimiles fierent. Ac ſi fieri ſimilis Deo, vera vita, vera Philoſophia definitur, certè ſola veræ Philoſophiæ nomen meretur, eáque debet omnium *Vera religio, quid.* *Vera Philoſophia qua.*

mortalium conſenſu probari, cuius eſt Deus exemplum ſcopúſque verus & clarus. Fa- D
cilius autem fuit imitari præſentem, quàm abſentem. Eritque verior, perfectiórque religio, & qua non poſſit melior deſiderari, vbi perfectior fuit, & eſſe potuit aſſimilatio. Sola autem nouiſſimorum ſeculorum religio vidit, & audiuit Deum, ſoláque potuit perfectè cernere, & noſſe veros iuſtitiæ ac ſanctitatis fontes. Definit enim Plato, aſſimilari Deo, ſanctum, iuſtúmque eſſe. Ac vt idem potuiſſe Platonem, cæteróſque augurari, (Naturæ enim documentum eſt) quæ ſit hæc iuſtitia, ac ſanctitas, quibus diuina ſimilitudo comparatur, non potuit tamen perfectè noſſe, nec quoad homini fas eſſet, per iuſtitiam, ſanctitatémque Deo conformari, quantopere qui aut viderunt, aut audierunt ipſum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclum, aut quicunque religionem Chriſtianam contempſerunt, non modò cæcos fuiſſe, inſectantes quod neſcirent, ſed etiam contra naturam, iudiciúmque præceptoris ſui peccaſſe. Nam Platonis hæc de fuga ex hoc mundo, & aſſimilatione diuina, ſanctitate, ac iuſtitia definitio proinde vera eſt, quia naturalis, pura. Iudicium autem eius fuit, eſſe, aſſimilari Deo, Philoſophiam veram. Cùm autem religio Chriſtiana hanc maximè aſſimilationem profiteatur, cuius eſt præcipua cauſa, quòd potuit Deum vidiſſe, & audiſſe, totáque doctrina eius, ſit Dei imitatio, ex præceptis eius, & exemplis, & eorum qui eum vidiſſent, audiſſéntque confecta, profectò contra ſe, & præceptorem inſanierunt, hanc irridentes, eíque inſultantes. Quod autem verè dicatur hanc eſſe veriorem, quàm poſſit eſſe, aſſimilationem Dei & imitationem, ex ipſa iuſtitia, ſanctitatéque probatur, quibus aſſimila- E
tio definitur. Maior enim ſanctitas, iuſtitia, integritas religionis huius profeſſorum apparuit, quàm aliorum, quos anterioribus ſæculis habuit mundus. Hícque præcipuè viguit perfecta illa iuſtitia, quam Plato ſæpe prædicauit, non modò non amicis, ſed ne inimicis quidem obeſſe. Præceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligi mandauit, exemplúmque ipſe præbuit primus. Denique Iamblichus pro cunctis ſiue ſpiritu diuino concitatus, qui vel Dæmonibus extorſit ſæpe veritatem, ſiue quòd hic demum per multa vagata ſiſtit, & conquieſcit ratio, proteſtatus eſt alta voce, & quæ vera ſit religio, & quòd ea mortalibus innoteſcere non poterat, niſi Deus auditus in terris eſſet: δῆλον ὅτι ταῦτα πρακτέον, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων. ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μή τις ἢ θεοῦ ἀκηκοὼς, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζηται: Certum eſt, inquit, ea agenda eſſe, quibus gaudet Deus. Hæc autem non eſt facile noſſe, niſi qui Deum audierit, aut arte diuina comparet ſibi. Ecce Philoſophi confitentur, in eo vitam omnem traducendam, vt Dei mandatis obſequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, inſiſtas. Hæc autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, niſi Deus ab hominibus fuiſſet auditus, nunquam patere viam potuiſſe, quæ ferret ad Philoſophiæ veræ fontes, & Deus ſuæ voluntatis conſiliorúmque ſuorum, & eorum quibus delectatur, declarator veniret. Quo iudicio definitur ab eis, ſolam in omnibus prætetitis, & futuris ſæculis hodiernam fuiſſe, foréque religionem, quæ vera Philoſophia, verus totius humanæ vitæ ſcopus, ſit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, prædicans, amplectens, quæ Deum loquentem, voluntatéſque ſuas explicantem, F
homines audierunt. Hócque iudicio fit, quoniam ſine voce diuina declarari mundo Philoſophia vera non poterat, vt Deus, cuius ſemper humanis rebus proſpexit cura, neceſſariò deſcenſurus eſſet, magnus dux, & declarator ſapientiæ.

Qui religionẽ Chriſtianam philoſophi cõtẽpſerunt cæci & ignari peccarunt in ſua ipſorum dogmata.

Quomodo Chriſtiana religio verior.

Ea agenda quæ Deo grata.

Beatos Ariſtotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iuſtitiam ſequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobaſſe, ſolam magiſtram veram diuinæ iuſtitiæ.

CAPVT IIII.

ASPICIES omnium ſententias, confirmantes hodiernam religionem vidiſſe indicaſſéque eos ante, & poſt eam conditam, naturalem Dei cultum, verámque pietatem. Nam quæ fuit Platonis ex ſublimi quodã iudicio ſententia, eſſe veram Philoſophiam, actionémque humanæ vitæ perfectam, ſuſpiciendum, admirandúmque finem, aſſimilari Deo, per iuſticiam, ac ſanctitatem, videns quaſi per ſomnium, & admirans hodiernam pietatem, eadem Ariſtotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem eſſe eius, conſtans eſt

Philoſophorũ veterum decretis confirmari Chriſtianam religionem.

Aſtans eſt ſententia, vbi iuxta Platonis ſententiam dixiſſet, eſſe priſcam famam, Deum principium, medium, finem omnium continere: Huícque ſemper ire comitem Iuſtitiam, ſcelerum vltricem, ſic intulit: ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη: Cuius mox à principio ſit particeps, qui beatus, & felix eſt futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philoſophorum ſententia: prioris, per iuſtitiam, ac ſanctitatem ſimilitudinem diuinam quærendam: hanc eſſe vitam hominis veram. poſterioris, beatum eſſe, felicémque, qui ſimul natus cœpit iuſtitiam, legéſque diuinas ſectari. Recordare igitur, & confer quæ dicunt noſtri: Beatus vir, qui timet Dominum. Beatus qui non abiit in conſilio impiorum. Quid aliud hæc religio, quàm quod tam præclarè, ac propè diuinitùs Ariſtoteles ſtatuens beatitudinem ſupremámque felicitatem, diuinis legibus ſectandis. Beatum hunc Ariſtoteles prædicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui in mandatis eius cupit nimis. Et ille ſapientiæ princeps, Beatos qui cupiant, ſitiántque iuſtitiam: quod ſua lingua dicit Ariſtoteles, μέτοχον εἶναι τῆς δίκης: Participem eſſe iuſtitiæ, eam capere, amplecti non ſerò, & iam obrepente ſenecta: ſed iam inde à principio, vt primum lucem aſpexiſti, ſapere, loqui didiciſti, in omni deinceps vita. Hæc religio diuinæ iuſtitiæ, præceptorúmque diuinorum perpetua commendatrix, indefatigabilis præco. Ad eam mortales ſemper inuitat. Hanc eſſe bonorum omnium, & præſentium & futurorum feracem ſapientiam exclamat. Hanc Plato ſi noſſe potuiſſet, ſi tempora eius ad huius ætatem perueniſſent, vnicam, ſingularémque prædicaſſet,

Pſal. 1.

Beati qui. Pſal. 111. Matth. 5.

B quæ facit, quod ipſe ſupremum bonum iudicaſſet. Nam in Apologia Socrates: *ὅτι καὶ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἑκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς λόγους ποιεῖσθαι: Eſſe homini hoc maximum bonum, ſingulo quoque die de virtute habere ſermonem. Hoc facit igitur religio noſtra, id ſupremum eius ſtudium aſſidua cura. Primum loquitur ſemper de principe, regináque virtutum pietate, ſemper hic eſt, hic vertitur omnis. Exinde de charitate, iuſtitiáque erga homines, quos perinde ac te ipſum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columnis fulcitur. Cùm igitur quod maximum bonum eſt, ſit humanæ vitæ finis, vnum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de virtute ſemper loqui, vt ad eam inflammeris, induariſq; ea cenſeat Plato: reuera hæc iudicata eſt ab eo, & prænunciata maximum bonum religio, veráque magiſtra, & ſola beatitudo animorum.

**Homini maximum bonũ quod.*

Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè aſſenſum eſſe hodiernæ religioni: vt homines ſcirent iuſſa ſuperna, in terras neceſſariò venturum fuiſſe Deum.

CAPVT V.

C POSSET quoque ex Platone ea deduci demonſtrandę religionis veræ ratio, ſi quis cernat ea, quæ de obedientia diuina pronuntiauit, inducens Socratem in Apologia dicentem, Parendum magis eſſe Deo quàm hominibus, vel mortem intentantibus: nunquam in omni vita committendum, quin philoſophemur ſemper: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω, καὶ οἷός τε ὦ, οὐ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν: Magis, ait, obſequar Deo, quàm vobis ô iudices. Et dum ſpiritus hos reget artus, dúmque dabitur, nunquam philoſophari deſiſtam. dixit nunc Socrates, quod ille noſter: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Cùm igitur talia loquentem, vt verè locutus eſt, ſapientem hominem, quémque tota Græcia, omnéſque Philoſophorum ſcholæ admirabantur, induxerit, conſequitur certè, eorum iudicio, quicunque pareat Deo, nihil eum facere poſſe, quod in omni vita ſit magis faciendum: Iam eam eſſe religionẽ Philoſophiám que veram, vnicam, ſacroſanctam, quæ doceat ſemper & inhortetur, parere Deo: Eos autem veros eſſe Philoſophos, vitam laudatiſſimam degentes, verámque Philoſophiam profitentes, quorum ſtudia eò ſpectant, vt Deo perpetuò obſequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perſpicuè, quoniam parere Deo eouſque commendauit, & extulit, vt id vel vitæ præferendum ſtatueret (Parere autem Deo, qui non videtur, nec venit ſub oculorum obtutum, difficile eſt: quanquam qui Naturæ paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, & contra Naturam fuiſſe, vt

Magis parendum Deo, quã hominib.

Act. 5.

Veri Philoſophi qui.

Deus aliquando in mundum delapſus de cælo loqueretur, fundens ipſe oracula ſua, D quibus homines auditis, vnanimiter obſequerentur: Illámque fuiſſe religionem veram, & omni quæ ad ea vſque tempora extitiſſet, futuráque vnquam eſſet meliorem, quæ cùm Deum audiſſet, & vidiſſet, venerabilem quandam, atque admirandam conflauit ex dictis, & exemplis eius Philoſophiam. Hæc etiam ab alio ſummo Philoſopho de- *Omnia Deo parent.* clarantur, prædicantur: qui cùm dicat obedire Deo maria & terras, omnémque mundum, & hominum vitam iuſſis ſupremæ legis obtemperare: primum certum eſt, eum inuiſibilem quandam moderationem, quem cuncta ſuis legibus diuinitus repertis inſiſtentia, ſequantur, animaduertiſſe. Secundum, quoniam viſibilia, propioráque nobis, magis mouent, occultáque illa, ac naturalis rerum obtemperatio, cui ſubiacent omnia, cuique parere hominum vitam aſſeruit, melior eſſet, ac verior, certiórque, ſi maiore lumine inclaruiſſet, optimum fuiſſe, Deus vt ſeſe oſtenderet, vt ſecretas illas leges, quas acumine Naturæ vidêre Philoſophi, redderet clariores, quibus humana vita regeretur, nemóque ſeſe excuſare poſſet, qui latentes Dei leges, videre, quibus obtemperaret, nequiuerit. Neque enim philoſophari poſſunt omnes, & ipſi Phi- *Lege naturæ.* loſophi obſcuro in lumine, quaſi qui primo menſe ſurgere Lunam aut vidit, aut vidiſſe putat, viderunt illas per omnem mundum latas leges. Naturale igitur fuit, ſummæq; veritatis ordo, vt illa ſupremæ legis iuſſa, quibus hominum vita obtempetare dicit, inclareſcerent, fierent ſpectata, certa. Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: vel per internuntios, quibus è cælo miſſis leges illas ſuas declararet Deus: vel vt ipſe pro ſua E clementia viſibili præſentia circundatus: quod ipſi quoque fieri poſſe crediderunt, vt Iupiter apud Poëtam,

Ouid. Metamorph. 1.

Et Deus humana luſtro ſub imagine terras.

Quas vbique leges, cùm primis humanæ vitæ tuliſſet, claras efficeret. Quomodo enim iuſſis ſupremæ legis hominum vita poterat obtemperare, quem eſſe finem ſentiunt, niſi cælitus aliquis veniſſet? Magna igitur vis veritatis. Ecce Marcus hanc quaſi ex cæleſti reuelatione ſententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui neceſſe ſit homines obtemperare, niſi præſentia diuina, & loquente Deo, lata. Vt quod *1. Leg.* ait Marcus, iuſſis ſupremæ legis obtemperare hominum vitam, reſpiciat verè, quod eſt in ſacris litteris, quòd prima homini naſcenti lata eſt à Deo, cùm ei præcepit, vt dominaretur in omni terra, creſcerent, multiplicarentur: ex omnibus fructibus veſce- *Gen. 2.* rentur: adhæreret vir vxori ſuæ, duóque eſſent in carne vna: Vt terram coleret, ex *Diuinæ leges primæ homin. latæ.* ſudore ſuo victitaret. Secunda quoque lex ex hominibus repullulantibus lata fuit à Deo, cùm præcepit Noë, & filiis vt creſcerent, replerent terram: Terror eorum eſſet ſuper cuncta animalia terræ & volucres cæli, cæteráque, quibus quemadmodum etiam oleribus & fructibus veſcerentur: Ne polluerent ſanguine dextras: Qui ſanguinem fudiſſet alienum, fundendus eſſet aliquando ſanguis eius. Tertia quoque lex diuinitus lata eſt, cùm Moſi latius edicta dedit ſuper homicidiis, adulteriis, cæteríſque peccatis. Nouiſſimè venit ipſe totus ſuarum legum clarus præco. Hæc, non alia poſſunt F eſſe iuſſa ſupremæ legis, quæ Marcus dixit. Cùm igitur hominum vitam aſſerat obtemperare legi ſupernæ, certè illa eſt vera humana vita, vera religio, ad ſalutem generis humani cælitus data, quæ non vt quondam in obſcuro, ſed clara voce commonſtraret, quænam eſſent hæc iuſſa Dei. Illíque verè viuunt, qui ſub hac religione viuunt, cognoſcentes ſuprema legis præcepta, eíſque quoad licet obtemperantes. Itaque con- *Pſal. 111.* corditer in his litteris dicitur, Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Cùm igitur hæc religio & iuſſa ſuperna commonſtrauerit, & omnis in commendandis eis vox conſonet, profectò hæc vera illa Philoſophia, claráque ſapientia fuit, cuius diuinitatem quaſi ſpirantes odores procul, ſenſerunt, & ceu per tranſennam diuitias eius admirati manibus applauſerunt, acclamauerúntque, & vt præcones eius anteceſſerunt philoſophi. Quam qui ſequi nolit, planè ex his ſit habendus, quorum inſania animis euerſis, nec nôſſe propinquos ſinit, amicos autem pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt eſſe feræ.

Defini-

A *Definitionem ſapientiæ veræ, quæ aſſignatur à Iamblicho, vni Chriſtianæ congruere. Philoſophos in humana ſapientia nullam ſpem habendam aſſerentes, ſolam diuinam hodiernam, veram eſſe iudicaſſe. Ex his quæ facere Philoſophiam contendunt, & quæ in humana Philoſophia reprehendunt, probari duntaxat Chriſtianam veram Philoſophiam eſſe.*

CAPVT VI.

AVDIENDVS eſt quoque Iamblichus, in definitione veræ Philoſophiæ: videbis, non aliam hanc eſſe, quam tanti æſtimat, & admiratur, quàm hodiernam. De ſecta Pythagoreorum: αὕτη γὰρ διαμελετᾷ καρτερεῖν, καὶ τοῦ θανάτου καταφρονεῖν, ἐγκράτειαν ἐπιτηδεύει δι᾽ ὅλου τοῦ βίου, καὶ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ἐναθλεῖ γενναίως, τῶν δὲ ἡδονῶν ὑπεροχῇ παντάπασι. μόνης ἄρα ταύτης ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ τοὺς βουλομένους τῶν θείων, καὶ ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν πάντων μεταλαγχάνειν: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit, continentiam retinet in omni vita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aſpernatur omnino. Hanc igitur vnam amplectantur oportet, qui volunt omnia humana, ac diuina bona conſequi. Hæc ô Iambliche Philoſophia, cùm nuſquam tempeſtate Philoſophorum apparuerit, cùm nullis in libris veſtrorum extet, vna certè fuit, quam

Sapiẽtia veræ effecta.

B demiſſam nouiſſimis ſæculis cælitus, vos animo diuino ſolam iudicaſtis, quam omnes homines felicitatis humanæ, diuinæque cupidi ſequantur. Veſtro ô Philoſophi ſuffragio aſſerta eſt hodierna Philoſophia, vera, vnicáque iudicata, quam omnes amplecti, ſub ea viuere, quibus eſt cupido felicitatis oporteat. Nam primum hic tantum perfectæ voluptates contemnuntur, mortis metus nullus fuit, ſequacibus exercita tolerantia, quia beati prædicantur, qui patiuntur iniuriam. Hæc ſola, non alia largitur felicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, voluptatibus fortiter contemptis, deinde felicitatem diuinam, vt præmia virtutum iſtarum ſubſequantur. Quæ eſt enim alia Philoſophia, quæ bona diuina polliceatur? Vbi prædicatur alibi regnum cælorum, niſi obſcurè, in nocte, incerto? Nemo igitur eſt, qui non ſentiat, hanc definitionem Philoſophiæ Iamblichi, primum eſſe magnæ, veræ Philoſophiæ definitionem, non Platonis, Ariſtotelis, aut Stoicæ, Epicureæ, ſed Philoſophiæ veræ, naturalis, inclytæ: deinde nulli alteri Philoſophiæ definitionem hanc congruere, niſi Chriſtianæ Philoſophorúmque iudicio, hæc ſola cenſetur vera totius beatitudinis humanæ, diuinæque finis. Humanæ in hoc corpore, & quoad homini, vt homo eſt, poſſit contingere: diuinæ, vt aſſequaris felicitatem Deorum, maiora quàm humana bona, non probata hominibus vnquam, ſed ratione quadam comprehenſibilia, de quibus eſt noſtri Theologi ſententia. Quòd neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.

Veram Philoſophiam vt philoſophi aſſeruerint.

Philoſophia vna ex omnibus vera, Chriſtianorũ.

Eſa. 64. 1. Cor. 2.

C Hæc illa bona diuina, ad quæ perducit Philoſophia vera, voluptatibus calcatis, doloribus ſpretis, tollerantia, ſiue potentia, ſiue patientia, quæ tantopere noſtris in litteris prædicatur, aſſumpta, quibus velut gradibus vehimur ad diuina bona, quam ſapientiæ princeps & autor detulit è cælo, duce magiſtráque Philoſophia. Hoc Philoſophi dicunt, ſentiunt, prædicant. Hic quoque conſiderandum ſuccurrit, nullam aliam ſapientiam eos iudicaſſe veram, dignámque nomine ſapientiæ, niſi cæleſtem iſtam, totámque humanam ſapientiam cenſuiſſe, fermè nihil eſſe. Siquidem Socrates in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός: Humanam ſapientiam exigui aut nullius pretij eſſe. Supereſt igitur, ſi nulla reperitur in terris vera ſapientia, ſi Philoſophorum libri, quoniam ab hominibus ſcripti ſunt eis aſſerentibus, non ineſt, oculis eos animi rationéque vidiſſe meliorem quandam, maiorémque, quàm humanam ſapientiam, quæ neceſſariò mortalibus aliquando innoteſceret, eámque vt magiſtram veram in omni vita ſequerentur. Non igitur vel Plato, vel Ariſtoteles, aut quiuis alius magiſter ſapientię, verus quem fidenter ſequaris eſſe poterat. Et ſi nemo potuit, certè fuit reliquũ, vt veniret Deus, qui ſolus humanis erroribus expiatis iter rectum ad felicitatẽ oſtenderet, cuius vnius, quam traderet terris, Philoſophia vera eſſet. Hanc omnes mortales attenderent, hac Ambroſia ſe quantum vellent explerent. Propterea, quæ de Nectare, & Ambroſia, veráque ſapientia eodem libro loquitur Iamblichus, dicens bibendã, haurien-

Humana ſapiẽtia, nullius pretij.

Cùm nullus veterum ſapientiam veram docuerit neceſſe fuit eam doceri poſtremò à Deo vero Ieſu Chriſto.

dámque pro viribus ſapientiam, quemadmodum Nectar, & Ambroſiam: τῆς ἐκ σοφίας D θεωρημάτων ἀπολαυστέον ἐφ' ὅσον, οἷόν τι καθάπερ ἀμβροσίας καὶ νέκταρος. nulla alia de ſapientia, Philo-

Ioan.1. ſophiáque dictum, quàm hodierna, cuius autor inuitás ad pocula eius cunctos, clamabat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Flumina de ventre eius exibunt aquæ viuæ. Solus igitur ille Nectar, & Ambroſiam propinare potuit. Nec vſquam Nectaream illam inuenies ſapientiam, niſi quam fudit ipſe de fonte ſuo. Hic duntaxat eſt quod idem admiratus eſt Iamblichus, finemq́; omnis ſpeculationis, totiusq́; Philoſophię declarauit, idq́; eſt bibere Nectar, & Ambroſiam, cùm ait: τὴν γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτην φύσιν, ὅσον ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε κατιδεῖν: Venire ad aſpectum pulcherrimæ diuiniſſimæq́; naturæ, quoad datum eſt

Sapientia, à Deo data. à Deo. Ecce à Deo data fuit, non alio, ſapientia, qua videamus diuiniſſimam, pulcherrimamq́; naturam, ipſius nempe maieſtatem, gaudia ſempiterna, lætosq́; triumphos in regno Patris ſui, cuius cauſa ſeſe detulit in terras, ignotorum bonorum, veræq́; ſapiẽtiæ clarus præco, quam nemo mortaliũ tradere potuiſſet. Quapropter Iamblichus hæc iudicio illo, quod homini naſcenti infudit Deus cernens, ſolamq́; eam cẽſens vitam beatam quæ tendit ad finem religionis huius, καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἤθη ἐᾶν ὡς δημώδη, τὴν δὲ τῶν θεῶν θρησκείαν ὡς ὑπερέχουσαν τὴν δημώδη ζωὴν ἀνταλλάττεσθαι: Debemus, inquit, conſuetudines humanas, vt plebeias, abiicere, Deorum autem cultum, qui longè præſtat vulgari vitæ, ſectari. De-

Tit.2. clarat Iamblichus quæ Ambroſia, quod Nectar, quæ vera ſapientia, quam ſuperius extulerat: Eſt, ait, vt abnegantes impietates, & ſecularia deſideria ſobriè, & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſæculo. Nam mirũ in modum cõgruit ſentẽtia Iamblichi, cum ſummo Theo E logo noſtro. Quæ Paulus κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ſæcularia deſideria: Iamblichus ἤθη δημώδη. Quod Paulus, Abnegantes: Iamblichus, ἐᾶν, dimittentes, relinquentes. Quod diuus Paulus, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, Sobriè, iuſtè, piè viuamus: ille, Religionem Deorum ſequamur. Sed ſermonis error, dicere Deorum, non Dei, cùm vbique ſingularem Deum præpotẽtem, regem cæli & terræ, hominumq́; Deumq́; patrem nominet Iamblichus. Viderunt igitur etiam ipſi, obſcura nati in nocte, cunctisq́; ſuffragiis confirmarunt

Socrates veræ ſapientiæ aſſertor. hodiernam ſapientiam. Eam Socrates ante aduentũ eius plurimos annos, prædixit mundo neceſſariam, quòd in humana ſapientia nulla ſpes ponenda ſit. Veram autem illam ſapientiam, hodiernamq́; Philoſophiam reſpexiſſe Iamblichum, ſapientiam inquam, quę non ſcientia rerum duntaxat, ſed iuſtitia, probitate conſtet, audi eum eodem libro ingenuè fatentem: πᾶσάν τε ἐπιστήμην χωριζομένην δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται: Omnem, inquit, ſcientiam à iuſtitia, cæterisq́; virtutibus diſiunctam, non ſapientiam, ſed malitiam vel impoſturam eſſe conſtat. Quid verius & ad agnoſcendam veram ſapientiam magis idoneum? ne putes ſapientiam, aut Philoſophiam Platonis, aut Ariſtotelis, Aſtrologiam, Mathematicam vel quancunque humanam doctrinam. Quibus euenit

Non eſt ſapientia, quæ à pietate aliiſque virtutibus ſeparata eſt. ſæpe, vt quoniam ſunt à iuſtitia, pietate, cæterisq́; virtutibus ſeparatæ, non ſapientia, ſcientiáque ſint, ſed aſtutiæ, malitiæ, cauillationes. Iuſtitia igitur facit ſapientiam. Vbi plus virtutum, plus ſapientiæ, plus hoc ipſum nomen, cætera vana ſunt omnia, vmbra non habitus, ſimulatio non poſſeſſio ſapientiæ. Commoda fallendis mortalibus deceptio, qui- F bus falſæ ſapientiæ ſpecies imponit. Condemnarunt igitur ipſi ſuis ſuffragiis humanam

Falſa ſapientia. ſapientiam, Socrates aſſerens eam nullius pretij, Iamblichus appellans impoſturã: & eam ſolam innuentes, apertéque prædicantes, ſapientiam, quæ iuſtitia, pietatéque nititur, quibus abſentibus quod remanet, impoſtura iudicatur, ſimulachrúmque inane ſapientiæ. Cùm autem hodierna religio contemnat humana, reſpiciat diuina, perfectiſſima iuſtitię magiſtra, & quæ ſola iuſtitia, & cultu Dei glorietur, nihil vmbratile, vanum, pręſtigioſum præ ſe ferens, certè hæc illa vera fuit ſapientia, quam Philoſophi viderunt, oculosq́; ad eam defixos habuerunt, cùm in reliquis diſciplinis, magna iactantia, inanis oſtentatio,

Reprehenſa huius mundi ſapientia à Cicerone. plurima deceptio, iuſtitiæ nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, ſic ſapientiam iſtius mundi condemnantem, & quia damnat humanæ ſapientiæ magiſtros, ſolum diuinum probãtem. Secundo Tuſculanarum: Quotus enim, inquit, quiſque Philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac vita conſtitutus, vt ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam, non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitæ putet, qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre, licet alios tanta leuitate, & iactatione, his vt fuerit non didiciſſe melius, alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio.

Philoſophos

A *Philoſophos mundi voluptates improbantes, omnémque continentiam admirantes, collaudaſſe, comprobaſſe Chriſtianam religionem, veram continentiæ magiſtram. Mirabile Plutarchi dictum ad virtutem, & probitatem, opem Dei eſſe neceſſariam.*

CAPVT VII.

IN HODIERNAM religionem conſpiraſſe, eamq́; vnam hominibus ſequendam veritatem Philoſophos iudicaſſe, eſt ratio ex contemptu, & voluptatum, & abiectione curæ carnis. Nam cùm hæc religio ſtudeat, omnes voces eius conclament, corporeas voluptates, vt noxias ſpernendas, quoniam non ſolum turbant hanc vitam, ſed quod caput eſt, à maioribus bonis auertunt, nec aliud hæc religio ſit, quàm fuga voluptatum, perpetua laus continentiæ: profectò toti pependerunt in eam amplexíque ſunt Philoſophi, generis humani veram magiſtram, & veram ſapientiam ſtatuerunt, cùm & ipſi non conſenſerunt modò, ſed clamauerunt, vociferati ſunt fugiendas eſſe voluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non ſolum optimam cenſet continentiam, & frugalitatem admiratur, ſuſpicit, ſed etiam vult hunc cultum

Vera religionis obiecta.

B honoremq́; Dei eſſe, perinde ſi ſacrifices, templumq́; eius donariis adornes. In eo quem inſcripſit de non iraſcendo: Ἐπὶ πᾶσι τοίνυν τὸ μὲν τοῦ ἐμπεδοκλέους μέγα καὶ θεῖον ἡγέμην, τὸ νηστεῦσαι κακότητος, &c. In omnibus, inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumq́; cenſeam, ieiunare à vitiis. Laudarim, & eas vtì non ingratas, nec à Philoſophia procul, in votis conſuetudines, à Venereis, & vino purè abſtinere, honorantes Deum, continentia, frugalitate, itémque certo tempore abſtinere à mendacio, obſeruantes nos ipſos vt veridici ſimus in iocis, cum omni ſtudio. Deinde his animum meum componere, ceu non minor pietas ſit ſacras dies primum paucas ſine iracundia tranſigere, ſicut etiam ſine ebrietate, & vino, perinde vt ſi frugale ſacrificium, mellíſque libationem celebrem. Deinde menſem aut duos paulatim meipſius periculum faciens, ita ſenſim progrederer anterius ad innocentiam, obſeruans, & cuſtodiens meipſum cum ſermone miti, placidum, purumq́; à verbis improbis & factis turpibus, & commotione, quæ ob exiguam, ineptamq́; voluptatem, turbas ingentes turpiſſimamq́; pœnitentiam afferat. Quocirca ſic ſtatuo, Deo coadiuuante, ipſa demum experientia cõprobabit animi manſuetudinẽ, & humanitatẽ, nemini quibuſcum degas, æquè charam, atque iucũdam fore, atque ei ipſi, qui poſſideat. Hęc Plutarchus, in primis admirãda, quòd cum Empedocle vetuſtiſſimo Philoſopho, magnum, diuinúmque ieiuniũ cenſet abſtinere à ſcelere: Vt ſuprema Theologia noſtra clamans in ieiunio, Scindite corda veſtra, non veſtimenta. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum. Et precamur, Quos ab eſcis

Sobrietas & continentia, eſt Dei cultus.

Magnum ieiunium, abſtinere à ſcelere.

C carnalibus præcepit abſtinere, à noxiis quoque vitiis ceſſare concedat. Viderunt illi, confeſſiq́; ſunt pręcipuum, præſtansq́; ieiunium eſſe à ſcelere. Miratur, collaudat Plutarchus, diuinum, magnumq́; cenſet, quòd Empedocles poſt excellens hoc ieiunium, ſecundo loco ſtatuit, vt cùm in votis ſumus, cùm ſacrificamus, cùm Deum colimus, à Venere, vinóque contineamus: Eſſe hoc honeſtum, gratum, ex Philoſophia, ſi te propter Deum à Venere contineas. Oſtendit autem viam Plutarchus ad habitum probitatis & manſuetudinis, ad habitum non iraſcendi, & totius continentiæ. Potiſſimum à pietate, ſi diebus ſacris, ad cultũ, honoremq́; Dei, te à vino, Veneréque caſtũ ſeruare ſtudeas: exinde paulatim inſueſcens, firmum, ſtabilemq́; habitum continentiæ corrobores. Sic certo tempore, ſacris diebus, quibus diuinitas colitur, à mendacio vel in iocis cauẽs ſummo ſtudio, & obſeruantia, mentiri refugiamus. Eadem via erit ad non iraſcendum. Tantundem pietatem cultúmque Dei exiſtimans diebus illis ſanctis non iraſci, atque nec ebrietati, nec luxuriæ, nec mendacio te dedere. Eſſéque ſine iracundia, quaſi ſine vino & ebrietate, perinde ſi ieiunium frugale; quo nos à vino continemus, celebres. Sic menſem, aut duos in omni æquanimitate, manſuetudinéque te cuſtodiens condocefacias animum paulatim non iraſci, non mentiri, non loqui nefanda, indecorè agere, te ab ea commotione, & vitio abſtrahere, quæ ob exiguam, ingratámque voluptatem, fluctus ingentes, fœdiſſimámque pœnitentiam apportat. Hæc rapida eſt incontinentia, & luxuria, cuius finis,

Eſa 55.

Quomodo ad virtutes aſſueſaciendus animus, abſtinẽdo à vitiis.

eſt fœda pœnitentia, nonnunquam grauiſſimum famæ, valetudinis, vitæq; diſpendium. D
Idq; ob exiguam, nullíusque ponderis voluptatem. Deinde Plutarchus (vide quàm congruat cum ſacris litteris, quidve Natura, veráque ſapientia ſuggerat) auxilium Dei ceoſet, ad deponenda vitia, virtutes acquirendas, neceſſarium: ad habitum illum non iraſcendi, ſi modò nos ipſos excitemus, & à volente velimus adiuuari. Si vel exiguus Dei fauor cum aſſuetudine noſtra acceſſerit, inquit, videbimus, experiemur, veniet in lucem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex habitu illo modeſtiæ, atque his, quorum conſuetudine quotidiana vtimur. Quid igitur aliud loquuntur noſtri? Audi Auguſtinum. Non ſolum martyres, ſed & ipſum Dominum, cum ipſius adiutorio, ſi volumus, poſſumus imitari. Tota igitur hæc è fontibus Philoſophiæ deprompta ratio, eſt hodiernæ Theologiæ confirmatio: quòd ieiunium verum eſt à vitiis: quòd à ieiunio corporeo, & ſecundo, peruenitur ad primum, accedente habitu virtutis, ex actu frequenti abſtinentiæ: quòd propter Deum ingredimur hanc viam virtutis, ingreſſi penetramus, ad ſummúmque verticem eo coadiuuante aſpiramus: quòd colitur Deus abſtinentia, frugalitate à luxurie, ebrietatéque continentia. Cultúsque eius eſt, & expiatio, his minimè ſordere, præcipuè quòd hac aſſuetudine, confirmatio virtutis comparatur, habitus malus paulatim exuitur. Iamblichus autem de ſecta Pythagoreorum: οὐ γὰρ δὴ λυσιτελεῖ, τὸ παντοδαπόν πω θηρίον, ὥσπερ τὴν ἐπιθυμίαν εὐωχοῦντες ποιεῖν ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸν λέοντα, ὥσπερ τὸν θυμὸν, & quæ ſequuntur. Non prodeſt, inquit, multiformem beſtiam cupiditatem optimè paſcentes, reddere fortem: nec leonem, nempe furorem, & iracundiam, & ea E quæ circunſtant, nutrire fas eſt, & corroborare in nobis, hominem autem, ipſam omnium rationem, fame enecare, aut debilitare. Quod audis Iamblichum prædicantem homini non prodeſſe, feras duas, furorem, & cupiditatem nobiſcum inſitas impinguare, fortioréſque reddere, eſt quod prædicabat ſe facere magiſter hodiernæ ſapientiæ: Sed caſtigo, inquit, corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Eſt autem magis ex Philoſophia benè agere, quàm benè loqui. Quod laudibus, verbiſque effert Iamblicus, factis Paulus comprobauit. Veriores Philoſophi, bene operantes, quàm loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philoſophiæ nuntius, eſt quod etiam Platoni & ipſi Iamblicho, ſummis laudibus commendatur. Plato in Phædone, totúſque locus proponitur ab Iamblicho de corpore: μὴ δὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: Neque, inquit, natura huius repleamur, ſed puros nos ab eo conſeruemus, donec ipſe Deus nos diſſoluerit. Sic illi. Benè & mirificè ó Philoſophi: ſed addidit noſter, cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Corpore diſſolui non ſufficit, niſi meliora ſequantur. Quæ quidem etiam ipſi, licet obſcurius, viderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non poteſt, vt in corpore quicquam purè noſcamus, è duobus alterum neceſſarium, aut nuſquam eſſe ſcientiam: ἢ τελευτήσασι. τότε γὰρ αὐτὴ καθ᾽ αὑτὴν ἔσται ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος, πρότερον δ᾽ οὔ: Aut defunctis tantùm. Tunc enim ipſa per ſe erit anima, ſine corpore, prius autem nunquam. Hoc igitur eſt, cur ille cuperet diſſolui, venire ad curiam cæleſtem, ad F chari genitoris conſpectum, vbi latet omnis ſuauiſſima ſapientia. Philoſophi dixerunt hoc animam eſſe per ſe in alta ſapientia. Sed noſtri ſcientiam, & ſapientiam clariſſimè propalarunt, eſſe cum Chriſto. Neque enim alia eſt ſeparatorum animorum ſcientia, ſapientia. Affert item Iamblichus, confirmatq; ſuper fugiendis carnis oblectamentis dicta Platonis. Mille, inquit, incommoda, propter neceſſarium alimentũ affert nobis corpus. Et ſi ſuperuenerit morbus, impeditur inueſtigatio veri: corpus item inflammat libidinibus, terroribus, & ſimulachris vanis implet: ὡς ἀληθῶς τὸ λεγόμενον ὄντι ὑπ᾽ αὐτοῦ οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίνεται. & quæ ſequuntur. Vt verè ne ſapere quidem vnquam per ipſum nobis liceat, prudentérque viuere. Siquidem bella, ſeditiones, & pugnas, corpus duntaxat, & huius cupiditates nobis exuſcitant. Nam propter acquirenda neceſſaria, nulla nõ bella geruntur. Cùm hæc igitur Philoſophi fateantur, ſupereſt eos tacitis indiciis hodiernam pietatem innuiſſe, ad eius confirmationem omnia eorum ſuffragia conſenſiſſe, quoniam vanos diſſuadet amores, à ſocietate corporis diuellit, curam carnis iubet abiicere, tranquillo in portu, mundano mari fluctibus inſanis fremente, continet. Et quod omnibus melius eſt, altius extollit, dux eius, quæ verè dicitur beata vita. Itaque etiam Simplicius, comprobans fugiendas vt exitiales voluptates, deſcendit præcipuè ad Veneream: quæ ſi diuturna eſſet, mortem fore contendit, eóque breue ad tẽpus factam à Deo. Aitq; de ea:

ἡ δὲ

Quòd à ieiunio corporeo peruenitur ad verum animi ieiuniũ, id eſt abſtinentiam à vitiis.

Belluæ duæ in nobis, furor & cupiditas.

1. Cor. 9.

Magis ex philoſophia eſt, bene agere, quàm bene loqui.

Philipp. 1.

Sapientia eſt cum Chriſto.

Corpus nos auocat à Philoſophando.

Venerea voluptas, mortifera.

A ἡ δὲ ἐγκράτεια τῆς ἡδονῆς τῆς περὶ τὰς μίξεις, ὅσῳ πηλικωτέρα τῶν ἄλλων ἐστὶ, τοσούτῳ χρησιμωτέρα τι ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τιμιωτέρα σπουδῆς: Abſtinentia, inquit à voluptate Venerea, quanto cæteris eſt maior ipſa voluptas, tanto vtilior animo, & pretioſior, pluríſque facienda. At diuus Paulus: Hæc eſt voluntas Dei, vt abſtineatis vos à fornicatione. 1. Theſ. 4.

Philoſophos eam laudantes Philoſophiam, qua viuitur purè, à corporeis illecebris ſegregamur, apertè religionem Chriſtianam ſpectaſſe. Eos, voluptates corporeas impedimento eſſe ad cæleſte iter aſſerentes, vnam nobiſcum religionem aſſeruiſſe.

Caput VIII.

De fugiendis igitur corporeis illecebris vndequaque nobiſcum Philoſophi congruentes, duaſque cauſas pariter approbantes, iam à principio quòd vitæ præſentis ſtatum perturbant, leges humanas deprauant, iura profanant, eiſque ſequendis ritus humanæ vitæ ferinus efficitur, ſed cum primis quòd auerſos à vita ducunt ad mortem, à ſemita cæleſti ſeducentes, dum virtute, quæ nos euexiſſet ad aſtra, deſtituti, delabimur inferius, certè conſenſus eſt omnis inter nos, & illos,
B ſuper ea religione, cuius & ad contemptum voluptatum omnes inſumuntur voces, & illum beatæ vitæ portum reſpicit omnis. Quis enim non ſentit eos apertè religionem Chriſtianam confeſſos, cùm Iamblichus, qui diuiniſſimus ab eis appellatur, de ſecta Pythagoreorum ſcribens, probánſque ea quæ de fugiendis voluptatibus, & coinquinatione corporis Plato ſcripſiſſet, qui carmen Orphei probaſſet:

Quicunque ad Ditem inceſtus deſcenderit imum,
Infoſſus cœno perpes cruciabitur atro.

Plato autem, ſed purus, & expiatus eò delatus, μετὰ θεῶν οἰκήσει, cum ſuperis habitabit. Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam ei qui non fuerit Philoſophatus, puréque vitam exegerit, nefas eſt adire, certè ſolis accuratis, ac ſtudioſis licebit. Quas ob cauſas, continent ſeſe ab omnibus corporeis cupiditatibus verè Philoſophi, ſeſe minimè dedentes eis & mancipátes. Alligatur enim per voluptates, quoſdam veluti clauos, anima corpori: quibus fit vt à diuino cõſortio longius abducatur: Et cùm exceſſerit, abit ad id, cuius ſibi ſocietatem comparauit. Itaque ſola videtur eſſe Philoſophia, quæ malis illecebris ſolutos, ἐπὶ τὸ ὂν καὶ γνῶσιν τῆς ὄντως ἀληθείας, καὶ κάθαρσιν τῆς ψυχῆς: Ad veram eſſentiam, & cognitionem perfectæ veritatis, expiationémque animi perducat. Quòd ſi vera in eo felicitas eſt, in eam totis animis incumbendum eſt, ſi verè cupimus eſſe beati. Hæc omnis Philoſophorum ratio, ſi quis æquè iudicet, cadit in religionem hodiernam, perfe-
C ctámque Philoſophiam, non Platonis, Ariſtotelis, aut cuiuſquam. Subditq́; Iamblichus, Simul vt eò ventum fuerit, melior quidem anima habitat cum Deo, circumq́; ambulat cælum, meliorem ſortem aſſecuta. ſed quæ ſe factis impuris inquinaſſet, flagitiorum, & impietatis plena, ad ſubterranea iudicia profecta, meritis ſuppliciis addicitur. His igitur ſic habentibus, non opus eſt pecuniis aceruandis inhiare, neque gloriæ ambitioníque ſeruire, ſed duntaxat prudentiæ, & veritati inuigilare, & vt anima ſit quàm optima. Hęc ad verbum ille. Ob quæ diuinus à ſuis appellatur. Subiicit autem, Deus, inquit, nuſquam eſt iniuſtus, nec eſt ei ſimilius quicquam, quàm qui fuerit è nobis iuſtiſſimus. Quanta, inquit, in pedibus celeritas, ἀκολασίαν φευκτέον, Fugienda eſt intemperantia. Hęc & ſimilia ſcribens, ingentique affectu proteſtans Iamblichus, aut volens, aut innuens hodiernam religionem, declarat veritatem illam eſſe, quam Deus hominibus aliquando reuelare debuiſſet. Quæ ſapientes eos efficeret, ab impietate, flagitiſque abduceret, ſimiles Deo, iuſtiſſimos redderet, ad ſpes cæleſtes erigeret, cuius vnius eſt clara, firmáque promiſſio, pios & iuſtos, & quibus libidines non imperaſſent, habitaturos cum Deo, triũphis beatis eius aſſuturos. Neque enim alia Philoſophia promiſit & docuit hæc cæleſtia bona, niſi per vmbram. Velint igitur, nolint hanc religionem veram ſolam prædicauerunt, omnibus eam ſuffragiis generis humani Philoſophiam declarauerunt. Ac cùm ſit omnibus in rebus ſummũ, quo quidem vlterius nec re, nec cogitatione procedere liceat,

Vita pura, digna ſuperiorum ſocietate.

Expiatio animi perducit homines ad vitam beatã.

Philoſophia de bonis cæleſtibus quaſi per vmbram docuit.

ſic in omni ſapientia, hæc vna perfectio, hæc cunctis rectè conſideratis Sol omnis Philoſophiæ erit. Eius præcepta confirmans addit Iamblichus: Nulla, inquit, vtilitas diuitiarum, ſine prudentia, & ſapientia. Decus igitur animi duntaxat erit vita ſecundum rectam rationem, & animæ profectio ſecundum mentem. Vt aſſequamur finem beatæ vitæ hominibus à Diis propoſitum, & ſecundum præſentem ætatem, & in futura. Homo igitur ſenſu, & mēte priuatus, planta ſimilis efficitur, ſed ſola mente multatus, efferaſcit. Irrationabilitate detracta manet in mente, aſſimilatur Deo. Itaque pro viribus feritatis affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & ſeipſum reſpiciant, & Deum, vtamur. Omnia enim ſunt ad intellectum & Deum conferenda: τὰς πράξεις καὶ τὰ ἄλλα πάντα, πρὸς νοῦν, καὶ τὸν θεὸν: Maximum itaque bonum præbet nobis Philoſophia, quod diſiungit à vinculis, quæ ſunt in anima, & generatione. Hæc igitur, vt loquar ipſe, Philoſophia, qui ſpectet altè, ſola Chriſtiana eſt. Neque enim Peripatetica, cuius ſequaces, paucis admodum melioribus exceptis, videas non modò non libidinibus liberos, ſed his etiam longè grauius, quàm ſi Philoſophi non eſſent, mancipatos. Vna hæc animos à voluptatibus auocatos, efficit diuinos, inſignitè cæteros anteſtantes omni genere virtutum. Inſipienter itaque ab his factum, qui decus eius, aliis nominibus agnoſcentes, eam ſuo nomine agnoſcere noluerunt. D

Homo mente priuatus, cui ſimilis.

Peripateticorum cur non vera Philoſophia.

Philoſophiæ finem, cognitionem Dei, maieſtatiſq́ eius admirationem Philoſophos aſſerentes, religionem Chriſtianam, cuius finis eſt Dei notio, omnibus ſuffragiis confirmaſſe: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere. E

CAPVT IX.

QVod autem de fine totius Philoſophiæ nobiſcum congruant, quo quidem fit perſpicuum, vnam eorum, atque noſtram religionem eſſe debere, declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus Archytáſque Tarentinus, cuius ſententiam Iamblichus explicat. Ait igitur Plutarchus, in Sympoſiis de Geometria, quæ abſtrahit à ſenſibus & conuertit: ἐπὶ τὴν νοητὴν, καὶ ἀΐδιον φύσιν, ἧς θέα, τέλος ἐστὶ φιλοσοφίας, οἷον ἐποπτεία τελετῆς: Ad intellectualem, ſempiternámque naturam, cuius contemplatio eſt Philoſophiæ finis, quemadmodum epoptia, id eſt, ſpectatio, finis initiationis. In his apertè Plutarchus vocat naturam intellectualem, ac ſempiternā, Deum ſolum, cuius vnius eſt æterna natura. Ac quanquam ſunt intelligibilia, ſiue intellectualia multorum generum, ſeparant tamen Philoſophi ſubſtantias æternas, & intellectuales, ab his quæ quidem ſolo intellectu percipiuntur, ſed à corporibus ſeparari non poſſunt. Solus igitur Deus eſt intellectualis, æternáque Natura. Sunt quidem alia intellectualia, vt Dii, ſed non ſempiterni, eodem aſſertore Plutarcho. Finis igitur totius Philoſophiæ, eſt ad ſempiternam aſpirare Naturam, cuius aſpectus quæritur vt ſupremum bonum ab omni Philoſophia. Eſt autem in Teletis, vel initiationibus ea quæ dicitur epoptia, vltimus actus, quo myſteria panduntur initiatio, totius initiationis finis. Sic omnis vitæ, philoſophiæq́ finis eſt, vt videas Deum, ſiue nunc, ſiue in poſterum. Nunc in tota Philoſophia non eſt alius ſcopus, quàm Dei ſcientia, & quaſi contuitus: hunc omnis vel promittit, vel cupit oſtentate Philoſophia. Sed quoniam videri non poteſt, nec ſatiatur hac animus ambigua, nubiláque contemplatione, tum quoniam finis is contemplandi Dei, eſt propter finem, vt cognito nunc ac ſpectato Deo, traducas in cultu eius omnem vitam, traducta, maiora præmia, quæ ferme nulla ſunt hic, conſequaris, hunc Philoſophi proponunt & ſentiunt, cùm dicunt eſſe finem philoſophandi, naturæ ſempiternæ contemplationem. Itaque poſt Plutarchum, confirmans eadem Iamblichus, de ſecta Pythagoreorum: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas ad ſapientiam, & ſcientiam, τοῦ ἑνὸς θεωρητικὴν, ὅπερ τέλος ἐστὶ πάσης θεωρίας, Vnitatis contemplatricem, qui finis eſt omnis contemplationis. Propoſuit, inquit, etiam aliud bonum maius Archytas, velut è ſublimi ſpécula Deum, & cuncta coordinata illi, contueri. Si enim verè talis omnis felicitatis, ſubſtantiæ, cauſæq́, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ θεὸς ἐξηγεῖται, & omnium principiorum F

Cōtemplatio, finis Philoſophiæ, et quomodo.

Finis philoſophia, vt videas Deum.

Contemplatio eſt propter finem, nempe Deum.

A cipiorum Deus eſt princeps, certè ſtudium omne conferendum ad eam ſcientiam eſt, per quam ſpectare quis eum purum queat, & per quam latos aditus ad eum reperiat, & per quam principiis extrema connectat: πλειστάτη γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, καὶ εὐδαίμων: Eſt enim id vitæ genus perfectiſſimum, ac beatum. Quo contemplando, non ſeparatur à primis extrema, ſed in vnum vtraque hæc complexus animus, principia, finem, mediúmque pariter connectit. Ea enim eſt diuina cauſa, quam amplectantur oportet cupidi felicitatis. Sicq; hæc cohortatio ad omnia, vel noſtra, vel quæ ſunt in Natura, denique res omnes ſpectans, omnes vias complectitur, quibus ad Deum aſcendas, εἰς μίαν τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνήκουσαν ἀναγωγήν. Hæc ad verbum Iamblichus. Claret igitur cùm ſit idem, teſtibus illis noſtræ atque eorum Philoſophiæ finis (vtraque enim cupit ad Deum mentes attollere) nullum eſſe nobis diſcrimen cum illis. Id etiam fit ex his perſpicuum, quoniam dicitur Philoſophiæ finis, Dei contemplatio, eam denique veram perfectámque probati Philoſophiam, quæ ſupra cæteras omnes oſtedit Deum, clariúſque principia, cauſáſque omnes ad hunc ſuum reuocat fontem. Omnis enim alia Philoſophia, aliqua parte peccat, & ſeparat à fonte riuos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum originem. Differtur, diſſultat à vero plurimum. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichíque explicatio, qua ferunt eſſe finem totius Philoſophiæ contemplationem Dei: etſi non expedite, & verbis apertis, neceſſariò tamen eſt interpretatio dictorum Ariſtotelis, & Platonis, Tullij, cenſentium, beatam verámque hominum vitam contemplationem. Itaque etiam

Nulla eſt philoſophia quæ Deum ita doceat & commonſtret vt Chriſtiana.

B Simplicius affirmat eum eſſe finem Philoſophiæ, & id Ariſtotelem voluiſſe: cúmque eſſe finem Philoſophandi, vt ad ſcientiam Dei deducti, incendamur amore eius, eximiáque pietate vt creatorem noſtrum colamus, ac veneremur. Hoc dicit interpretaturus libros Ariſtotelis de rebus naturalibus: Maximum, ait, eſt ſcientiæ naturalis bonum, quòd ad notionem ſubſtantiæ animi, & ad contemplationem ſeparatarum formarum via eſt pulcherrima, vt & Plato monſtrat à Phyſicis motibus aſcendens ad inuentionem ſubſtantiæ, quæ per ſe mouetur, & intelligibilis, diuinæq; hypoſtaſeos, id eſt, eſſentiæ: ἔτι δὲ πρὸς τὴν θείαν ὑπεροχὴν σέβας αὕτη μάλιστα διαθερμαίνει καλῶς ἐκ τῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ἀκριβοῦς καταγνώσεως εἰς θαῦμα καὶ μεγαλειότητα τοῦ ποιήσαντος ἀναγέρουσα. τῷ δὲ θαύματι ἡ πρὸς τὸν θεὸν συμπάθεια, καὶ πίστις, καὶ ἐλπὶς ἀσφαλὴς συνακολουθοῦσι. Inſuper ad diuinam maieſtatem, cultúmque eius animos ipſa hæc incendit Philoſophia, ex his, quæ fiunt ab ipſo, apprimè cognitis, & exploratis deducens in adminiſtrationem, & maieſtatem conditoris. Huic admirationi adiuncta eſt coniunctio cum Deo & fides, & ſpes ſecuræ. Ob quæ maximè philoſophandum eſt. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia philoſophãdum eſſe, & ob id philoſophos nobis deſudaſſe, libróſque ſcripſiſſe, vt rerum cauſis explicatis, diligentérque cognitis ad ſupremum conditorem, earúmque inuentorem perueniamus: cognitámque Diuinitatem, ac maieſtatem eius veneremur, ſuſpiciamus: & amore, pietatéque accenſi ſpe & fide quoque repleamur, quibus ſecurè nobis perſuadeamus, fore vt magnis quibuſdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philoſophandi finis: Pietas ſcilicet,

Verus Philoſophia vera terminus.

C amórque diuinus. Hoc dicit Simplicius non Chriſtianus, Ariſtotelicæ Philoſophiæ interpres. Vulrq; hunc eſſe Philoſophiæ finem. Eiuſmodi noſtræ quoque Philoſophiæ finis. Si finis concordat, nulla nobis cum Philoſophis diſſenſio. Hæc vtinam hodierni Peripatetici, quorum inſcitiam nonnunquam miſereor, inſpicerent.

Philoſophos præſentem vitam contemnendam, & ad ſolum Deum vertendos animos, odioq́ habendũ corpus affirmantes, hodiernam religionẽ comprobaſſe. Mercurij Triſmegiſti, Platonis, Ariſtotelis, Syriani ſuper eo teſtimonia.

CAPVT X.

QVOD autem Philoſophia omnis, cum hodierna religione mirificè conueniat, cúmque finem reſpiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cælitus reuelata ſapientia, ex antiquiſſimis Philoſophis, quorum poſteriores autoritatem ſunt venerati, & ſecuti, poteſt intelligi, Mercurius Triſmegiſtus vetuſtiſſimus fons, vnde manauit Græcorũ Theólogia, prior ea ſcripſit, quæ poſtea ſumus in Platone, cæteriſque admirati. Audi igitur eum: ὅσοι δὲ τῆς ἀπὸ θεοῦ δωρεᾶς μετέ-

χον, ὅτι ὦ Τατ κατὰ σύγκρισιν τῶν ἔργων, ἀθάνατοι ἀντὶ θνητῶν εἰσὶ, πάντα ἐμπεριλαβόντες, τῷ ἑαυτῶν νοῒ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ εἴ τι ἐστὶν ὑπὲρ οὐρανόν, τοσοῦτον ἑαυτοὺς ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἰδόντες, συμφορὰν ἡγήσαντο τὴν ἐνθάδε διατριβὴν, καταφρονήσαντες πάντων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, ἐπὶ τὸ ἓν, καὶ μόνον σπεύδουσιν. Et ad ipſum Tat: ἐὰν μὴ πρῶτον τὸ σῶμα σοῦ μισήσῃς ὦ τέκνον, σεαυτὸν φιλῆσαι οὐ δύνασαι: Quicunque gratiam Dei aſſecuti ſunt, hi, ô Tat ſecundum operum comparationem, immortales pro mortalibus exiſtũt, omnia mente ſua, quæ vel in terra, vel in cælo, & ſi quid eſt ſupra cælum, comprehendentes. Ad eos ipſos ſubleuantes, viderunt bonum, & viſo, calamitatem exiſtimarũt hanc in terris vitæ actioné, omnibúſque corporeis, & incorporeis contemptis, ad vnitatem duntaxat feſtinant. Niſi primum corpus tuum odio habueris, ô fili, teipſum amare non potes. Ecce igitur fons, vnde Philoſophorum ſapientia manauit, qui dicebant ſuperius, finẽ omnis Philoſophiæ Vnitatis intuitum. Syrianus autem, nos cauſa boni philoſophari: Triſmegiſtus, videndi boni gratia: quod cùm aſpexerimus, omnia ſordere terreſtria. Ecce Triſmegiſtus cum ipſa diuina voce conſentit, quia dixit filius Dei, Qui odit animam ſuam, in vitam æternam cuſtodit eam. Et qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Triſmegiſtus autem oportere nos ipſos odiſſe, ſi verè nos amare decernimus. Notus eſt igitur & perſpectus, ſacræ, profanæq; Philoſophiæ, veteris, ac nouæ finis, venire ad intuitum Vnitatis. Videre Bonum quod excellenter ab omni Philoſophia Bonum appellatur. Propterea clarius hoc illi pandentes dicunt, ἄκρον καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας ὁ θεός: Summum & finis, terminúſque felicitatis, Deus eſt. Ob hanc cauſam in Epinomide E Plato: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς, μηδεὶς ποτὲ πείσῃ τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει: Maius eſſe humano generi virtute, quæ pietas dicitur, nemo nobis perſuaſerit. Eo enim, vt ipſe loquar, nihil eſt pietate apud mortales melius, quod adducat ad intuitũ Vnitatis & Boni. Quamobrem quæ dicit Ariſtoteles in moribus, rogatum Anaxagoram, quinam eſſet beatiſſimus, reſpondiſſe, Nemo quem tu putes, ſed quidam, quem tu forte non putas. Id autem dixiſſe, quòd ſciret rogantem beatos putare, qui vel pulchri, vel diuites eſſent. αὐτὸς δὲ ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως, & quæ ſequuntur. Ipſe verò, inquit, fortaſſe viuentem lætè & purè ad iuſtitiam, aut aliqua diuina contemplatione fruentem, vt hominem beatum vocandum putabat. Solum diuinę contemplationis, in qua ſola cuncti beatitudinem ſtatuerũt, effectum reſpexiſſe potuit. Quæ cùm ſit in corpore nubila, dicentes, in ea beatitudinem eſſe, certè dixerunt in ea, quæ perfectè ſentietur in cælo, regníſque beatis: Itaque quod ait idem Ariſtoteles, τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον, καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖον καὶ μακάριον: Præmium enim, finíſque virtutis optimus videtur, & diuinum quiddam, atque beatum: Non poteſt quicunque rectè penſitet, niſi de præmiô cæleſti, quod vndequaque beatum ſit, dictum eſſe. Neque enim fructus is, finíſque, beatitudóque cernitur vſquam in terris. Neque fuit quiſquam, quem præmio beato virtus in terris affeciſſet. Verè quidem viuũt quietius, tranquilliúſque, quos virtus vberrima paſcit, ſed tum pauci id genus ſunt, tum corporis, humanæq; conditionis fragilitas, tot obiicit incommoda ad triſtitiam, vt mœror facilius præponderet lætitiæ turbatæ ſemper ab aduerſis. Itaque etiam Plato partim F cogitur idem ſenſiſſe, partim ſenſit apertè, & clarè, cùm ait in decimo de Republica, cùm ſint tres voluptates, μιᾶς μὲν γνησίας, δυοῖν δὲ νόθοιν: Vnam quidem eſſe veram, germanáq;, duas autem nothas, & adulterinas. Senſit autem primam, quæ eſt in intuitu, contemplationéque rerum. Sed cùm rerum ſpectatio non efficiat beatum, ſolam certè diuinę venuſtatis ſpeculationem neceſſariò ſenſerunt. Inde dicunt ipſi, Ariſtoteléſque beatiſſimum eſſe optimum quenque, ſceleſtum, infeliciſſimum. Atque idem Plato ne corporeas voluptates eos ſpectaſſe putes, ait, τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθείρει, καὶ ἀποσπᾷ, κάλλος καὶ πλοῦτος, καὶ ἰσχὺς σώματος, καὶ ξυγγένεια ἐῤῥωμένη: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atque abducunt à recto, forma, diuitiæ, robur corpotis, cognatióque firma propinquorum.

Finis omnis philoſophiæ, Vnitatis intuitus.

Corpus odiſſe par eſt eũ qui ſe verè amare volet.

Terminus felicitatis, Deus.

Quinam beatiſſ. reſpõſum Anaxagoræ.

Nulla in terris felicitas.

Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophiæ eſſe contemplationem, & felicitatem veram, ſolum intuitum Dei, & regnum cælorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palàm eos ſentire.

CAPVT XI.

A IGITVR qui dicunt (ſunt autem tres hi Philoſophorum principes) veram vitam, finémque felicitatis eſſe, ſcientiam, ſapientiam, notionē, duo neceſſariò dicere coguntur: Vnum quod ſuperius à Plutarcho, Iamblichóque eſt declaratum, non omnem in vniuerſum contemplationem eſſe felicitatem, finémque Philoſophiæ, ſed cognitionem Dei modò: ac ſcire, noſſéque rerum patrem, ad eum tanquā fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur: Te æternum Patrem omnis terra veneratur: Eum videre, ſentire creatorem cæli, & terræ: inde velut rerum principio, ſapientiæ quoque & contemplationis origine incipere, & in eum deſinere. Túmque abſolutum eſſe conſtabit Philoſophiæ curſum, cùm ventum fuerit ad ſummum rerum verticem. Tum quoniam non eſt hic eiuſmodi perfecta contemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (non eſt autem vanus vllus, incaſſúmque à Natura præfixus finis) Philoſophis itē perfecta, dignáque noſtris animis beatitudo, definitur contemplatio, certè concluditur hanc beatam contemplationem duntaxat eſſe contemplationem Dei, quod Plutarchus, & Iamblichus apertè fatebantur, & hanc in terris, & in ergaſtulo corporis eſſe non poſſe. Iam primum igitur quod Ariſtoteles ſcribit in libro de Moribus: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τις ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη: Quòd autem perfecta beatitudo, ſit contemplandi quædam actio, vel hinc fit perſpicuum: Deos enim maximè beatos, & fortunatos arbitramur. Sed quas eis actio-

Non omnis contemplatio eſt felicitas, ſed tantùm Dei cognitio.

Dij quomodo beati.

B nes deſignemus, vtrúmne iuſtitiæ, ceu mercatoribus, qui merces viciſſim inter ſe cōmutent, depoſitáque iuſtè reddant, cæteráque id genus? An fortes, liberales, caſtos, eos & his actionibus eſſe, quemadmodum mortales, inſignes, & beatos dicemus? Sed cùm hæc nō ſint apud eos, viuere porrò beatos illos arbitramur, non dormiunt autem, neque enim viuerent, nam æternus ſomnus, æterna mors: ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη: Quocirca actio Dei, ſupremæ beatitudinis contemplatiua ſit. Hominum quoque quæ ſimilis illi, maximè beata. Hæc Ariſtoteles, addens, hanc eſſe veram hominū beatitudinem, vel exinde clareſcere quòd nulli cæterorum animalium contingat. Qua cùm beati ſint Dij, eadem quoque homines, quoad eiuſmodi operationis adſit eis ſimilitudo, beatos eſſe. Reliquorum autem animantium nullos eſſe beatos, quibus non ſit contemplationis participatio. Hæc Ariſtoteles, è cuius dictis, ſi quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoque ſermonem conſideret, quo veram ſentit hominum beatitudinem, qua Dij quoque ſunt beati, noſcet neceſſariò concludi, veram beatitudinem eſſe quidem contemplationem, ſed non omnium rerum contemplationem, neque etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, ſimili beatos homines fore contemplatione, qua ſunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Ariſtoteles mirabiliter ſuſpexit eam contemplationem, quæ facit ſupremum Deum beatum, ſatians, expléńſque animum eius, eandem facilius reddituram animos minores beatos. Deus autem contemplans ſeipſum, fit eodem autore beatus. ſimilis ergo inauditæ voluptatis cō-

Hominū beatitudo qua.

Animi beati contēplatione diuina.

C templatio felicitabit Deos. Neque enim videt aliud, quod dici poſſit, ratio. Sed cùm nemo fuerit vnquam in corpore beatus, neque ſit vſquam vlla contemplatio beatos reddēs animos, aut qua ſe tanta voluptate perfuſum quiſquam gloriari poſſet, qua nullam maiorem fateatur experiri ſe poſſe (quinetiam nubila eſt omnis, inſynceráque hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem eſt, naturam finem poſuiſſe, ad quem nunquam veniri poſſet) ex his efficitur, vt ea cōtemplatio, quæ beatitudo vera definitur, ſit illud ſpectaculum, quo nullum ſit delectabilius, & quo ſunt in cælo Dij beati. Quod homines in terris ſi cernerent, ſimiliter atque Dij beati eſſent. Ac cùm Deos efficiat contemplatio beatos, non ſit autem veriſimile, quemadmodum nos mortales; eos philoſophari, plenos ambagibus, & ea conſiderarē, quæ ſunt ſeipſis minora, Solem, Lunā, piſces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quā nos eſſent beati: ex his omnibus arguitur, Ariſtotelem Naturam fateri, ac definire coëgiſſe, beatitudinem verā atque perfectam eſſe ſpectaculum Dei, ſolum, non aliud, non cæli, nō terræ, non alterius cuiuſquam rei, in quibus ſpectandis nunquam erit beatitudo vera: Spectaculum Dei, voluptatis omnis fontem vberrimum, gaudia inaudita. Et hoc erit quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, eſſe finem philoſophiæ, Vnitatis, æternæq; Naturę intuitum. Idq; non in hac graui corporis ſarcina, in qua nemo contemplando potuit ſe gloriari fuiſſe perfectè beatum, duabus quidem de cauſis: quòd, vt ait Sapiens, aſſidua meditatio affligit animum: &

Nubila & impedita hominum contemplatio.

Contemplatio vera non verſatur circa minora.

Cur nemo beatus contēplando hac in vita.

videmus ferè pallere ſemper philoſophantes, non ſuſtinente longos animi digreſſus fragilitate carnis: Tum ſunt omnia craſſis occultata, & circunfuſa tenebris, quorum fatigat animos, difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res eſt, quæ viſa, ſpectatáque impleat animum ea, quam Ariſtoteles dixit, τελεία εὐδαιμονία, perfecta beatitudine. Nam eiuſdem eſt ratio, cuius reddat cognitio, ſpectatióque beatum, eſſe maius eo, qui beatus efficitur. D

Non inferiorum, ſed diuinarum rerũ contemplatio hominem beatum facit.

Cum verò nihil in terris ſit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur ſupereſt diuina, quæ repleat inſatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nuſquam eſt in terris, vbi denſis tenebris occultantur omnia: nec inuiſibilis modò Dei, ſed eorum etiã, quæ ſunt ante pedes, eſt ambigua cognitio. Certè ſi contemplatio eſt vera animorum beatitudo, cuius Ariſtoteles vulgaribus ignotam dicit ſuauitatem, cæleſtis quædam, non terreſtris ſit oportet. Fitq́; veriſimile Ariſtotelem ſenſiſſe quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referens beatitudinem à Philoſophis definitam, eſſe ſcientiam.

Beatorum inſulæ.

Et de Finibus dicens, Veteres Philoſophos in beatorum inſulis finxiſſe, qualis natura ſit vita ſapientum: Quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi vt omne tempus in quærendo, ac diſcendo, in naturæ cognitione conſumant. Hæc ille cùm verã beatitudinem ferè ſomniaſſet, demum retulit ad ſuperos, apud quos ſit felicitas vera, dicens in Tuſculanis, eſſe noſtrorum aciem oculorum, etſi fuiſſet artificioſè fabricata natura, concretis, terreniſq́; corporibus interſeptam.

Tuſc. 1. & in Catone.

Cùm autem nihil erit præter animũ, nullam rem obiectam impedimento futuram, quominus percipiant quale quidque ſit. E

Beati homines quando.

Quàm multa, quàm varia, inquit, ſpectacula, animus in locis cæleſtibus eſt habiturus? Et, Profecto beati erimus, cùm corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quódque nunc facimus, cùm laxati curis ſumus, vt ſpectare aliquid velimus, & viſere, id multo tum faciemus liberius, totóſque nos in contemplandis rebus, percipiendíſque ponemus. Et, Oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cæleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cùm totam terram contueri licebit, eiuſq́; ſitum, formam, conſcriptionem. Et, Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernẽtur, cùm quò natura fert, liber animus peruenerit. Poſtremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò vtinam velis paſſis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixiſſe cogitur Ariſtoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, vt in locis cæleſtibus beatitudinẽ ſtatueret, quia ſcilicet nihil hic dilucidum, purúmque cernimus, & propter altiſſimas ambages, quibus interſepta ſunt omnia, non magis voluptas eſt, quàm faſtidium, contemplatio: eadem Ariſtotelem commouere debuiſſent.

Cur Socrates nihili humanam ſapientiã fecerit.

Quid quòd Socrates contempſit, ſpreuit vt nauci, humanam ſapientiam? in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστί, καὶ οὐδενός. In hac igitur tam nihili, tam friuola ſapientia, quis vnquam perfectam felicitatem, niſi qui ipſe ſine ſapientia eſt, poſuiſſet? Vbi ſunt, aut fuerunt vnquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri ſapientiam voluptates aſſeruit Ariſtoteles? Non ſolum autem Socrates, ſed idem Ariſtoteles vilem, exiguámque iudicauit omnem humanam ſapientiam, ſeruam eſſe, humíque proiectam humanam naturam, ſententiam Simonidis veram eſſe, Solius Dei iure poſſeſſionem eſſe ſapiẽtiam. F Qui ſolus igitur poſſidet veram ſapientiam, ſolus eſt verè beatus. Eſt autem eodem autore, ſapientia diuina, vera maieſtatis ſuæ cognitio, eadem vera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorum erit beatitudo.

Sapientia diuina.

Exclamat item Plato, tum finem fore malorũ, cùm corporibus relictis, erit animus in cælo, cum gente Deorum. Et Iamblichus ſuperius aſſerebat, omnia nunc eſſe circunfuſa caligine, nec videndam vnquam veritatẽ, niſi è corpore, velut è carcere euolaueris. Ac profectò cogitur Ariſtoteles his aſſentiri, quæ ſuper hac re præceptor prior locutus eſſet in Epinomide: οὔ φημι εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι: Nego, inquit, fieri poſſe, vt homines beati ſint, ac fortunati præter omnino paucos, dum vixerimus. Bona verò ſpes eſt, defunctis contingere, quorum cauſa dum vita manabat, elaboraſſent, vt qui laudatiſſimè vixerit, etiam vitæ curſu expleto, præmium virtutis aſſequatur. Hæc Plato. Ego verò dico, non ſolum paucos, ſed nullos eſſe beatos in vita. Congruunt igitur ſiue palàm, ſiue tacitè, veram beatitudinem eſſe Diuinitatis intuitum, idq́; in cælo, non terra.

Veram

A *Veram ſapientiam, & omnium quæ fieri poſſint, optimum, teſtibus Philoſophis, eſſe pietatem: hanc autem eſſe ſimilitudinem cum Deo, eámque felicitatem veram. Hoc cùm à Philoſophia fieri dicant, nullam aliam eos ſpectare potuiſſe Philoſophiam, quàm hodiernam.*

CAPVT XII.

CVM igitur duabus partibus vera religio conſtet, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, ſecundum erga homines eſt: primumq; à noſtris, & illis vera ſapientia definitur, & finis omnis humanæ vitæ conſtituitur: ſecundum ſummis item laudibus tollitur: certè Philoſophorum ac noſtrorum, ſæculorúmque omnium vna eadémque noſcitur eſſe religio. Quoniam cuncti conclamant cogitationum, ſtudiorũ, laborúmque metam ſupremam, & calcem eſſe, ſapientiam: hãc autem eſſe, ſpectare, & colere Deum, ad illum cunctas actiones referre. Neque enim qualemcunque cognitionem, ſapientiam cenſuerunt, aut qualemcunque ſapientiam, finem dixere ſupremum, ſed eam duntaxat, quæ cum ad aſpectum Dei, ſcientiámque perueniſſet, colit eum & admiratur, hic omnes voluptates poſitas arbitratur. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus: ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀρχόμεθα πρῶτον, ὡς δεῖ θεοσέβειαν ἀσκεῖν αὕτη δὲ οὐκ ἂν παραγένοιτο, εἰ μήτις ἀφομοιώσειε τῷ θεραπευομένῳ τὸ θεραπεῦον τὴν δ' ὁμοιότητα ταύτην ἡ φιλοσοφία παρέχει: Ab optimis, inquit, & pretioſiſſimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adſit vnquam, niſi res colens rei cultæ fiat ſimilis, quam ſimilitudinem Philoſophia præſtat. En pretioſiſſimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium ſapientiæ, timor Domini. Eſt enim θεοσέβεια, timor Domini. A Græco dicitur, τιμιώτατη, pretioſiſſima, optima, excellentiſſima: ab Hebræo, principium ſapientiæ. Quàm diuinè quoque veram pietatem definiuit, vt fiat qui colit, ei qui colitur ſimilis, illud videlicet diuinarum litterarum, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum. Addit Iamblichus: ἡ μὲν γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία τελέα, ποιεῖ τε τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ὁμοίους: Cognitio enim Deorum virtus eſt, & ſapientia, & felicitas perfecta, facítque Diis nos ſimiles. At cur Deos dixiſti Iamblichie, qui toties ſupremum tot laudibus extuliſti, eius intuitum Philoſophiæ finem prædicaſti? Cùm igitur ſapientiam, & felicitatem perfectam dicat pietatem, profectò quidquid Ariſtoteles, & Plato de ſapientiã, & felicitate prædicarũt, de pietate, & cognitione Dei, eſt prædicatum. Perfectáque illa beatitudo, quam finem dixit in Moralibus, ſapientia quoque quam in libris poſt res naturales, multiſque locis admiratur, non eſt alia, quàm pietas, cognitióque Dei, & cum eo ſimilitudo: quod idem cùm in Moribus eundem ſimillimum Deo, ac ſapientem, ac beatum definiſſet, profectò ſenſit. Dicit enim ſapientem, perpurgatam, ſegregatámque ab omni contagione habere mentem, id autem eſſe ſimilitudinem Dei. Itaque
C concludit eundem eſſe σοφὸν θεοφιλέστατον, τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον: Sapientem Deo gratiſſimum, inde & beatiſſimum: vt apertè fateatur, beatum eſſe, cui cum Deo ſocietas, amicitia, atque ſimilitudo. Hoc idem ſenſit Plato, cùm in Euthydemo miris laudibus effert ſapientiam: ἡ σοφία ἄρα πανταχοῦ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους: Vbique reddit beatos homines ſapientia. Et quòd non ſit diuitiis opus, præſente ſapientia. Et quòd nihil vtile ſit ſine ſapientia, & prudentia. Omnibúſque ſtudiis conandum eſſe cuique, vt quàm ſapientiſſimus exiſtat. Et quòd ſi vel lapides aureos efficere poſſemus, nihil prodeſſet ſine ſapientia. Omnibus enim veſtigatis, quæ tãdem hæc ſapientia ſit, ſine qua nihil proſit, & qua præſente, cuncta bona ſequantur, eò tandem conſideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Ariſtoteles obſcuriùs. Et quod admirati ſcriptores ſacri, cunctis cælo, & terris rebus numeratis, in quibus ſit ſapientia, ac ſcientia, tandem clamant eſſe timorem Domini. Et de quo ſimiliter Platoni Solomon, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philoſophos, cùm tot laudibus tollant ſapiẽtiam, cùm decus humani generis appellent, cùm omne bonum in eam conſtituant, innuiſſe non ratio ſolum probat, (quòd nihil eſt, vnquam quidquid euoluas animo, tot tantiſque laudibus dignum) ſed etiam clariſſima voce, eorum nonnulli proteſtati ſunt. Nam Simplicius, cùm beatitudinem vitæ, quam Ariſtoteles in contemplando, ſciendóque terminaſſet, proponeret, hæc effatus eſt:

Duobus conſtat Religio.

Omnium ſtudiorum meta, ſapientia.

Pietas, pretioſiſſ.

Prou. 1.

Pſal. 110.

Sapientia eſt pietas & cognitio Dei.

Beatus qui.

Nihil vtile ſine ſapientia.

Prou. 3.

Encomium ſapientiæ.

πάσης εὐζωΐας καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις, διά τε τῶν ὀρθῶν περὶ D αὐτοῦ προλήψεων, ὅπη τε ἐστὶ, καὶ προνοοῦ καλῶς καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει, καὶ διὰ τοῦ πείθεσθαι, καὶ εἴκειν ἑκόντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις: Omnis, ait, beatæ vitæ, perfectioniſque animi principiũ, & finis eſt ad Deum conuerſio, inclinatio: Tum de eo cogitationibus, ſenſiſq; rectis, quod ſit, & proſpiciat iuſtè, recteq; gybernet: Tum his vltrò, libenterq; obſequendo, quæ fiunt ab eo, vt ab optima ſententia proficiſcentibus. Eodem loco Simplicius idem, Quocirca, inquit, donec cum autore, cauſaq; ſua firmis radicibus hæreat animus, manebit incolumis, perfectionemq; retinebit ſuam, cum qua creauit eum Deus. Sed ſi ſe diuulſerit inde, atque abruperit, marceſcet, ac dilabetur, turpis, elanguidusq; effectus, donec iterum conuertatur, vniaturq; ad cauſam. Hæc Simplicius, aliàs Ariſtotelis, nunc interpres Epicteti, ſed nunc veritatis ſtimulis actus, dulcius, ac verius loquens, quàm magis Ariſtotelis illic dogmata dilucidans, acerbior minusq; pietatis memor: ſed memor tamen in principio.

Perfectio animi quæ.

Miris laudibus extuliſſe Philoſophos charitatem non fictam: Eo Chriſtianam religionem, cuius fundamentum eſt charitas, comprobaſſe. De præcepto Pythagoreorum.

CAPVT XIII.

E

IN ADMIRATIONE quoque & laudibus charitatis, quæ pars eſt religionis veræ ſecunda, quámque ſacræ litteræ poſt pietatem, præferunt omnibus, & commendant Philoſophi congruentes, declarant nõ aliam veram eos iudicaſſe animis, & complexu mentis præſumpſiſſe religionem, atque hodiernam, ſentientes, prædicantéſque maximum bonum, cui totis animis inhærendum ſit, charitatem non fictam. Principio Simplicius pro cæteris Philoſophis hæc ait: ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς εἰς ἕνωσιν συνάγουσα μελέτη καλλίστη γίνεται τοῖς πρὸς τὸν θεὸν ἑνώσεως τυχεῖν, καὶ καλῶς οἱ πυθαγόρειοι προτιμῶντες τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἐτίμων, καὶ σύνδεσμον αὐτὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔλεγον: Pura charitas, ſiue amicitia, amicas animas in vnitatem coniungens, eſt pulcherrima exercitatio, & præparatio, ad coniunctionem diuinam. Atque præclarè Pythagorei præ cæteris virtutibus charitatem venerabantur, & complexum cunctarum virtutum eam dicebant. Vides conſenſum, agnoſcis ſapientiam Chriſtianam, cuius omne decus, omne robur, eſt charitas, amicitia, eſſe naturalem, rationíque vndequaque conſentaneam ſapientiam, quam prius Deus quàm reuelaſſet, Natura, ratióque diuinitus nata, prudentioribus velut lucẽ procul oſtentabat: qua nihil rationabilius, nihil æquitati congruentius. Nam vt omittam tot laudes, quas diuus Paulus de charitate prædicauit, quibus collatis, vna Philoſophorum, atque noſtrorum ſuper ea conſenſio comprobatur: id abunde eſt, quòd cunctarum virtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores F Philoſophi ſunt admirati. Charitas igitur teſtibus illis, eſt omnis virtus, eſt ſocietas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non æmulatur, non agit perperã, non eſt ambitioſa, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, cęteráſque laudes eius, quas vno verbo Pythagorei dixerunt, omnium virtutum ſocietatem. Ex hac charitate factum, vt in alio mirificè nobiſcum priſci Philoſophi congruerent, quod admirati minores, profectò ſunt hodiernã religionem admirati. Quemadmodum igitur ſub Apoſtolis dicitur vnam fuiſſe Chriſtianorum ſubſtantiam, Et nemo erat egens inter eos: ſic Iamblichus de Pythagoreis, τὴν μὲν πυθαγορείαν κοινὴν τὴν οὐσίαν διέταξε, καὶ τὴν συμβίωσιν ἅμα διὰ τοῦ παντὸς χρόνου διατελεῖν: Pythagoreorum communem ſubſtantiam eſſe præcepit, & conuictum ad omne tẽpus. In eo quoque mirificè conſenſerunt iidem Pythagorei, refertúrque velut diuinum à minoribus Philoſophis, quòd quemadmodum diuus Paulus nobis præcepit, Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: Sic Pythagoreos tradit, admiratúrque Plutarchus in eo quem inſcripſit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinentes, ſed ſolius communis ſermonis participes, ſi quando ad conuitia ab iracundia impulſi fuiſſent, prius quàm Sol occũberet, dextras amplexi, & exoſculati, reconciliabantur. Hoc Philoſophi mirantur, referunt vt diuinũ, præcipiunt imitari. Itaque etiam Simplicius, veram, Deoq; acceptiſſimam pœnitentiam definit, quam princeps & ſalutis,

Charitas non ficta, maximum bonum.

Sapiẽtia Chriſtianæ robur, charitas.

1 Cor.1.

Charitas quid.

Communio bonorum ſub Apoſtolis.

Pythagoreorum reconciliatio.

A ſalutis,& ſapientiæ noſtræ docuit,ingeſſitq;,& ſuis teſtimoniis,beatíſque verbis declarauit: Si offers,inquit,munus tuum ad altare,relinque, & vade prius reconciliari fratri tuo. *Matth.5.*
At Simplicius,Vera,inquit,pœnitentia non verbo, ſed opere fit, cùm offenſos à nobis, *Vera pœnitentia.*
contumeliáque affectos,vel vtcunque læſos,& multatos, θεραπεῦσαι αὐτοὺς, ἢ προσηνεῖς αὐτοὺς, colimus,placamusq;,aut parentes eorum, execramurq; iniuſtitiá, auerſiq; rapaces, & iniuſtos,cum his,qui iuſtitiam colunt,cõſueſcimus. Hæc omnia probant Philoſophos noſtrorum dogmatum,totiusq; pietatis,quam forte neſcirent,voluntariè fuiſſe cultores, ad ſapientiam duce ratione delatos,& quaſi prudentiæ facibus adductos, quam detexit è cælo,ſparſitq; per omnes terras Deus.Ná quod Deus iuſſit,vt amicos propter nos ipſos *Matth.5.*
diligeremus,inimicos propter ſe, aſpice vt illi conſtanter aſſeruerint, referente Iamblicho,iuſſiſſe Pythagorá, τοὺς φίλους ὥσπερ θεοὺς σέβεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ὥσπερ θηρία χειροῦσθαι: Amicos vt Deos,ſiue Angelos colendos eſſe,cæteros vt feras demulcendos,placandos. *Amici, vt angeli colendi inimici, vt feræ, placandi.*

In cultu Dei & pietate Philoſophos,eximias voluptates ſtatuentes, affirmare, quæ ſemper concinunt ſacræ litteræ. Deſiderantes eoſdem perfectam, mirificámque pietatem,hodiernam deſideraſſe.

CAPVT XIIII.

B IN eo quoque mirabiliter ad veram religionem Philoſophos Natura perduxit,cùm non modò futuræ, ſed præſentis item bene, beateq; traducendæ vitæ cauſam pietatem dicunt, aſſerentes nullis maiora, ſynceriorá que exuberare gaudia, veriores voluptates decerpi, quàm *Cultus Dei quid hac in vita præſtet.*
quibus eſt ſtabilis,certáque fides de diuina bonitate,omníque natura Dei.Poſt eos,inquit Plurarchus pro cæteris contra Epicurũ, qui Deũ propter ſuam nequitiam, & quibus ſe demerſere voluptates noxias reformidant,muneribúſque placant: τρίτον ἤδη σκεψώμεθα τὸ βέλτιστον ἀνθρώπων καὶ θεοφιλέστατον γένος ἐν ἡλικίαις ἡδοναῖς καθαραῖς περὶ θεοῦ δόξαις συνόντες, &c. Tertium conſideremus præſtantius hominum,piiſſimúmque genus, quot quantíſque voluptatibus,puris de Deo cogitationibus & opinionibus aſſueti,perfruantur. Quòd ſit omnium bonorum princeps, pater omnium honeſtorum,cui prauum quid facere minimè liceat,quemadmodum neque perpeti.Bonus enim eſt,bono autem nulla de re adeſt inuidia, neque metus, neque ira,neque odium.Voluptates ineffabiles,quas Plutarchus ait piis,optimiſque afferre pietatem,lætitiámque immenſam animorum, ſunt quas vbique noſtræ litteræ decantant, *Bonus nulla tangitur perturbatione.*
Lætitia ſempiterna ſuper capita eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Iocunditatem,& exultationem theſaurizabit ſuper eum. Cùm igitur & illi ſentiant cultu Dei veráque de eo ſapientia, ineffabiles contineri voluptates, profectò congruunt, hoc vnũ
C elaborandum eſſe in omni vita:ad quod cùm noſtra religio deducat ob omnigenam animis inſpiratam ſcientiam Dei, miras voluptates afferens, profectò ſolam hanc Philoſophi viderunt, &admirati ſunt abſentem, conclamauerúntque vitæ beatæ ducem, quæ ſynceras,nullis vitiis,doloribúſque inquinatas voluptates ſemper, affatímque largiatur, omnem metum ſubmouens latè,paſcens animos vberrima, perennique lætitia, quaſiq; theatrum bonorum pandens, quo ſpes iucundiſſimæ rerum optimarum continentur: neque ea modò quæ Plutarchus docuit, oſtendens, verum etiam alia longè plura, quibus animo perceptis, & perſuaſis, lætiſſimus efficitur obtinens triumphi ſimulachra futuri. Si quis igitur dicendo, diuináſque litteras euoluendo dilatet, quod dixit Plutarchus, videbit cùm totam veræ religionis bonitatem, contra Epicurum fuiſſe confeſſum: hócque argumento eſſe, Philoſophos ſic Chriſtianam religionem procul vidiſſe, ac diuinaſſe, lætitiáque ob eam elatos fuiſſe, vt qui matutinam lucem montium iuga pandentem cernentes, de maxima luce ventura iudicant, atque lætantur. Deſtructio *Veram religionem abſentem philoſophi admirati.*
quin etiam, deſtomachatióque ſordium Epicurearum, in quas boni omnes inuaſerunt, eſt hodiernæ religionis confirmatio, illecebrarum, ſordiúmque corporearum contemptricis. Itaque omnia ſuffragia Philoſophi detulerunt abſenti: neque enim ſciebat eam Plutarchus: decreuerúntque ſolam veram generis humani magiſtram, ducem ad cælum affectádæ viæ. Tanta igitur eſt Philoſophorum cum noſtris ſuper vera pietate *Deſtructio Epicurea ſecta eſt vera religionis cõfirmatio.*

concordia, vt miraculum ſit, multa cum ſacris litteris eos conformia locutos eſſe, niſi ſci- D
Iere. 48. remus ſua ſponte Naturam offerre verum. Vt igitur in noſtris litteris eſt, Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter: Sic illi pietatis colendæ tarditatem, ignauiámque execrati, Simplicius pro illis: οὐδὲ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀμελὴς, καὶ ῥᾳθυμος φερόμενος, περί τι ἂν τῶν δεόντων σπουδάσειε: Qui autẽ circa Dei cultum, honoremq; negligens, ignauusq; cernitur, quamnam neceſſariam rem ſedulò curabit? His pluſquam aureis dictis, quantas os humanum fundere poteſt, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illuſtris, claráque proponitur, cuius eſt ad pietatem honoresq; diuinos inflammata voluntas, faces animis admouens, non contenta mediocri probitate, non ſegni, tardáque iuſtitia, ſed abſoluta, in qua nihil ſit iniuſtitiæ reſiduum, inducens, ſollicitansq; animos ad veram ſolidamq; probitatem. Si talis igitur à Philoſophis deſideratur, nimirum deſideratur hodierna.

Qualis, circa Dei cultum negligens.

Philoſophos diuitias contemnendas docentes, maliſq́ malas & pernicioſas aſſerentes, paupertatem admirantes, curam carnis abiiciendam, ſtudiumq́ ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præſentem religionem vnicè comprobaſſe. Hanc vnam eos voluiſſe.

CAPVT XV.

E
EO QVOQVE probatur, eos neſcio quibus arcanis, Naturæq; in receſſu abſconditis modis, quibus excitatur recta ratio, præſentium ſæculorum collaudaſſe, quæ foret hominum ſuprema ſapientia, religionem, quòd diuitias, & ea, quæ vulgus admiratur, vocátque bona, tum contemnenda ſummo nobiſcum conſenſu prædicauerunt, tum dixere pernicioſa malis, nullam hanc ſuapte natura fælicitatẽ efficere prædicantes, pro quibus Iamblichus, Quæ, inquit, bona vulgo putantur, non ſunt bona, ſed potius mala. Primum bonum dicunt ſanum eſſe, tum pulchritudinẽ, tertiũ diuitias, multáque alia, acutè ſentire, facere quod cupis imperando. Hæcq; omnia cum immortalitate poſſidere, beatitudinem eſſe: οὐδ' ἐμὸς λόγος τάδε λέγει. ὡς ταῦτα ἐστὶ ξύμπαντα, δικαίοις μὲν καὶ ὁσίοις ἀνδράσιν ἄριστα κτήματα, ἀδίκοις δὲ κάκιστα ξύμπαντα ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς ὑγείας: Ego verò dico, quòd hæc quidem vniuerſa, iuſtis, & ſanctis optima, iniuſtis peſſima ſunt omnia, incipiens ab ipſa incolumitate, vegetiſque ſenſibus. Omninóque ipſa vita maximum quidem malum, immortaléque omni æuo poſſidere omnia quæ vocantur bona, ſine iuſtitia, omnigenáque virtute. Minus autem malum ſi breui tempore huiuſmodi è viuis rapiantur. Clarè etenim contendo, quę dicuntur mala, iniuſtis eſſe bona, iuſtis autem mala. At verò bona, bonis quidem verè bona, malis autem mala. Atque is quidem qui iniuſtè, contumelioſéque vixerit, neceſſariò turpiter viuit: ſi turpiter, etiã malè: Quocirca inſuauiter, miſerè, ſibíque pernicioſe viuit. Dicimus enim & quidem iuſtè Deos iucundiſſimam, & eandem optimam vitam agitare. His Philoſophi dictis, ea F
maximè religio, ea Philoſophia confirmatur, quæ cunctis ad contemnendas opes, omniáque præſentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, ſapientiámque veram vitæ beatæ, etiam in corporibus cauſam, aperit viam. Nulla enim vnquam Philoſophia, nulla, quarumuis gentium, & à mundo condito doctrina, aut ſecta fuit, in qua ineſſet prudentia, ac ſapientia, quæ deſcribitur, & velut abſens deſideratur à Philoſophis. Nam nulla magis vanos diſſuaſit amores, nec facit vlla magis, vt quæ dicuntur bona, vtiliáque nõ pernicioſa eſſent poſſidentibus. Directus eſt huc omnis eius, & defixus ſcopus, vt bona præſentia, vel ſpernamus, in quibus beatitudinem ſtatuere non deceat, vel ea virtutis, vitæq; adiumenta putantes, ex his non perniciem, ſed vtilitatem capiamus. Huc igitur pertinet, quod noſcas, hodiernam religionẽ Philoſophis probatam fuiſſe, quòd quẽadmodum iudicium multitudinis in delectu bonorum, vitáque degenda, non ſinit nos attendere præſens religio, idem ſenſerunt, cenſuerúntque. Iamblichus enim dicit: τὸ γὰρ πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ἐστὶν ἀπαρέσκειν: Multis enim placuiſſe, eſt ſapientibus diſplicuiſſe. Longè igitur magis eſt diſplicuiſſe Deo, multis placuiſſe. Hinc ille noſter, Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus nõ eſſem. Audis Philoſophos, aliorum anteſignanos, nobilcum concordes, vnámque religionem profitẽtes? Sic quod noſtræ Philoſophiæ & ſalutis autor,

Bona, quæ vulgò putantur.

Bona bonis: at eadem malis mala cẽſenda.

Philoſophia humana quæ.

Multis placuiſſe, eſt diſplicere ſapientibus.

A autor, pro diuina ſua ſapientia, qua ſciret vbi non modò futuræ cauſa, ſed pręſentis etiam vitæ tranquillitas eſſet, inhortatus eſt ad paupertatem vel capeſſendam, vel non odio habendam, quod probitatem facilius, difficilius improbitatem efficiat, idem illi prædicauerunt. Nam Plutarchus cùm dixiſſet rationem, prudentiámque ſic veterum iudicium reſtituere, quemadmodum redditur medicamentis ſanitas, his qui à febri ſanantur, ſubiecit: καὶ αὐτάρκης ἔσῃ, ἐὰν μάθῃς τί τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν ἐστι. τρυφήσεις ἐν πενίᾳ, &c. Et diues eris, ſi quæ ſit pulchritudo, bonitáſque didiceris. Triumphabis, regnabíſque in paupertate, vitámque priuatam, à turbíſque remotam nihilo diliges amplectéríſque minus, quàm ſi vel in imperio, & magiſtratu fores. Vides omnes eorum voces, eandem, atque hodiernam reſonare, deſiderare, ſuggerere mortalibus religionem? Illud quoque quod referũt, mirantúrque Porphyrius, & Iamblichus, quod à Pythagora, Pythagoreíſque præcipiebatur, nónne noſtrum eſt, præcipuúmque religionis hodiernæ robur? φυγαδευτέον πάσῃ μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μηχαναῖς παντοίαις ἀπὸ μὲν σώματος, νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν, οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμετρίαν: Fugandam totis viribus, & abſcidendam igni, & ferro cunctíſque machinis, à corpore quidem ægritudinem, ab animo inſcitiam, ab vrbe ſeditionem, à domo diſcordiam, ſimul ab omnibus intemperantiam. Et illud, quòd eundem Pythagoram ferũt, miranturq́ꝫ ventris, Veneríſque indulgentiam, eum ſolitum comparare Sirenis illis homicidis. Et quòd cupiditates, vitiáque non nata, & facta à natura, ſed à nobis ipſis inuenta dixit. Mul- *Aurea præcepta de vitãda omni intẽperantia.*

B tas, ait, hominum cupiditates acquiſitas eſſe, repertáſque ab ipſis hominibus: διὸ καὶ πλείστης ἐπιμελείας δεῖσθαι τὸ πάθος τοῦτο, καὶ φυλακῆς τε καὶ σωμασκίας οὐ τῆς τυχούσης: Quocirca magna huic morbo opus eſſe cura & cuſtodia, corporíſque exercitatione. Hoc eximius noſtræ Theologiæ præceptor, Caſtigo, ait, corpus meum, & in ſeruitutem redigo. Itaque corpus exercendum ſiue caſtigandum, cupiditates, curámque carnis abiiciendam, & illi ſenſerunt, conſtantérque aſſeruerunt. Nam quod idem diuus Paulus præcepit, Et curam carnis ne feceritis: Audi vt Marcus Tullius conformiter probauerit, quo verborũ ſplendore monuerit in Legibus: Nam cùm animus, inquit, cognitis, perceptíſque virtutibus, à corporis obſequio, indulgentiáque diſceſſerit, voluptatémque ſicut labem aliquam dedecoris oppreſſerit, omnémque mortis, doloríſque timorem effugerit, ſocietatémque carnis eiecerit, tum ſuis, omnibúſque natura coniunctis ſuos duxerit, cultúmque Deorum, & puram religionem ſuſceperit, & exacuerit illam, vt oculorum, ſic ingenij aciem, ad bona diligenda, & reiicienda contraria, quæ virtus ex prouidendo eſt appellata Prudentia, quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? Hæc Philoſophus Latinus. Contemnunt igitur omnes, contemnendáque clamant, hæc mortalia: omnem autem ad res æternas, veráſque, amorem, ſtudiúmque transferendum. Nam & Epictetus: ὅσοι γὰρ περὶ κτῆσιν καὶ ἀγροὺς, καὶ οἰκέτας καὶ ἀρχάς τινας ἀναστρέφεσθε, ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ χόρτος ἐστί: Vos ô quicunque agris, famulitio, magiſtratibus adipiſcendis ſtudetis, hæc eſſe noritis non aliud, quàm fœnum. Hæc quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui præcepiſſet, vt

1.Cor.9.

Ad finem 1. Legum.

C publicas ſemitas vitares, multa diuinitus diſſeruit, eius ſententiæ declarator, qua diuus Paulus dixit, Nolite conformari huic ſæculo. Ille verò, Hoc, inquit, Pythagoræ ſymbolum, popularem quidem, vulgarémque vitam deſerere, ſeparatam autem, diuinámque agitare monet, publicíſque opinionibus contemptis, ſecreta, ac priuata magni æſtimare. Contemptis item humanis illecebris, τὴν δὲ τῆς θείας βουλήσεως ἐχομένην εὐπραγίαν, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι: Felicitatem, quæ ex diuina voluntate dependet, plurimi facere. Humanas præterea conſuetudines, ceu plebeias abiicere, cultu Deorum, qui longè præſtet vulgari vitæ, ſuſcepto, eóque optimo: θεῶν θεραπείᾳ χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ. Quis dubitet igitur, quin optimam religionem, cultúmque Deorum, quanquam dicere nõ eſt è Philoſophia Deorum, Iamblichus puriſſimam, excellentiſſimámque ſenſerit? nimirum hodiernam, qua non inueniet animus cogitando, nec meliorem, nec puriorem, cui, quem colat, non homines, aut aſtra, aut Dæmones, ſed vnicus, ſingularis, præpoténſque Deus eſt propoſitus. Certè ea eſt optima religio, perfectiſſimúſque cultus, quæ ſupremum colit, & colit admirando, decantandóque eum, & opera miranda, ſuſpiciendáque eius.

Per publicam viam nõ eundum, quid. Rom.12.

Philoſophos aſſerere religionem purè exercendam eſſe, quærendumq́ acceptiſſimum Deo cultum, cuncta humana contemnēda. His probari, ea, quæ habentur in religione Chriſtiana, auidiſſimis animis eos acceptaſſe. D

CAPVT XVI.

AD HANC rationem pertinent item quæ idem Iamblichus enarrans ſymbola Pythagoræ, diſſeruit, quibus quidem probatur, eos vbique religionem Chriſtianam demiratos, vnam hanc tacitè coluiſſe, prædicaſſe, ſuſpexiſſe, vnam veram generis humani Philoſophiam iudicaſſe. Nam quod Pythagoras monuit, vt accedens ad templum adores purè, μηδὲν ἄλλο μεταξὺ βιωτικὸν μήτε λέγειν, μήτε πράττειν: Nihil aliud ibi vel agens, vel loquens: quod ad corpus ſpectet, eſt noſtræ religionis prædicatio. Quod explicans Iamblichus, Conſeruat, inquit, offértque Diuinitatem hoc ſymbolum, cuiuſmodi eſt, puram, incontaminatam, ab omni concretione mortali ſegregatam: vultq́; hoc præceptum efficere, vt inſueſcas purum purè contingere, ne quid mortale, ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris aliena, & contraria. Idem ad ſcientiam valet plurimum. Neque enim cùm ſcientia diuina miſcere cogitationem, opinionemq́; vulgarem, & humanam, curámque aliquam, & ſtudium corporis oportet. Neque verò verba ſacra, actionéſque diuinas, & puras inquinare, vagis hominibus, aut moribus communicatas. Hæc Iamblichus ad verbum. Qui quidem omnis ſermo, nemini dubium, quin ſit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Seruator noſter præcepit, Primum quærite regnum Dei: Audi vt idem ex ſymbolo Pythagorico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex caſu, & quaſi aliud agenti, diſſeruit: Non eſt, inquit, cur fores templi fortuitu oculis oblatis ingrediaris. Nam cùm ſimile ſimili gaudeat, ſanè cùm natura Deorum in vniuerſo ſit eminentiſſima, horum in primis cultus exercendus eſt. Quòd ſi hunc alterius negotij cauſa, quis poſt poſuerit, claret cultus, ac notionis ordinem eum peruerſurum, reiecto quod erat primum, in ſecundum locum. Ad hæc, non decet bonis pretioſis vtilitates humanas anteponere, aut obiter facere, quæ erant meliora, noſtris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio ſymbolo cùm Pythagoras monuiſſet, quo dixit, Nudis pedibus ſacrifica & adora: Deſignat, inquit, modeſtè, compoſitè, miniméque ordine neglecto Deos colendos, capeſſendamq́; eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, vinclíſque ligatum, cultum, notionémque eorum ſuſcipere. Hæcq́; non de corpore ſolum, ſed item operationibus animi præcipit, vt neque ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his, quæ circunſtant exterius, ſinas, ſed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinquitatem nanciſcendam habeas: εὔλυτα δὲ πάντα ἔχειν, καὶ ἕτοιμα πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν θεῶν. Hæc quidem diuinus Philoſophus. Quem quidem, quòd omnibus præfert, antecelleréque vult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, ſatis laudare non poſſum: quòd autem Deos toties inculcat, poſſem eum ſuamet Theologia docere, atque illi probare, quoniam ſummum, ſingularémque Deum ſæpius agnoſcit, huic duntaxat cultum, religionémque deberi, præterea nullis. Tendendum igitur animis in cælum, maximéque huic itineri, regione terreſtri, & labe relicta inſiſtendum, vt ad puriſſimam, ſegregatámque omni labe vitam perueniamus, vtendúmque optimo Deorum cultu, maximéque ſupremis Diis congruenti, aſſeruerunt: παραγγέλλει τῆς ἱερατικῆς πορείας ἀντέχεσθαι, καὶ τοῖς ἱεροῖς θεοῖς συνάπτεσθαι, τῆς τε ἐνύλου χωρίζεσθαι καὶ περιάγεσθαι πρὸς τὴν ἄϋλον καὶ καθαρὰν ζωήν, θεοῦ τε θεραπεία χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ, καὶ μάλιστα τοῖς πρωτίστοις θεοῖς προσηκούσῃ. Ex his conſtat optimum illum, ad quem inuitat, Deorum cultum, ſupremóſque maximè decentem, non alium eum innuere, quàm hodiernum, qui & optimus eſt, & ſupremo maximè Deo conueniens. Neque enim ſupremus eſt, niſi vnus, adorandus ſolus, eis fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quę vocatus eſt Iamblichus à ſuis diuiniſſimus, approbantibus ſcilicet quæ de religione docuiſſet. Itaque etiam diuinè de rerum humanarum cōtempto, ſummo cum Theologia vera cōſenſu diſſeruit: Optant, ait, omnes eſſe beati, ſed quam cupiunt in primis vitam, niſi cauſa maior felicitatis accedat, ſentiunt eam non ſufficere. Ergo ridiculum eſt, non omni contentione, ſtudio, atque induſtria elaborare, quo ſapien-

Purum purè contingere quid ſit. E

Matth. 6.

Non aliud agens, Deo ſacra tibi facienda.

Modeſtè Deū colendum. F

Non eſt ſupremus, niſi vnus.

A ſapientiam conſequamur, quæ ſola poteſt efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab hominibus æſtimantur, cuncta eſſe σκιογραφίας, inania ſimulachra, adumbratamq́; picturā: vt rectè dicatur hominem μηδὲν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, eſſe nihili, humanasq́; res inſtabiles eſſe. Siquidem robur, proceritas, forma, ridicula ſunt, nullius pretij: γέλως ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ἄξια. Nā forma, præterquam quod nihil habet exquiſitum, ſiquis, quemadmodum Lynceum ferunt, parietes, & arbores penetrare viſione poſſet, quantam malorum turbam videret eā ſequentem? Honores porrò, gloriaq́; omnis, pro qua ſumma contentione depugnatur, ἀδιηγήτου γέμει φλυαρίας, inenarrabili vanitate redundat. Nam qui ipſam ante oculos habet æternitatem, ſtultitiam videbit his ardenter elaborare. Quid enim humani eſt diuturnum? Hæc Philoſophus. Nihil igitur abeſt, quo minus omnibus ſuffragiis, hodiernam religionem, veritatis ſedem, reginam probitatis, ſapientiæ ducem decernant, qua nihil ab immortali Deo melius hominibus dari potuiſſet. Vna enim perfectè rerum humanarum fragilitatem, inconſtantiamq́; detexit, ab earum amore melioribus propoſitis diſſociauit. Sola magiſtra vera fuit eorum, quæ Philoſophis Natura docente, videbantur. Conuocant igitur & ipſi mortales à terrenis, fragilibúſque auocatos, ad æterna, ad religionē puram, ad pietatem veram, ad cultum Dei, ad ſpes cæleſtes.

Sola ſapiētia, beatos facit.

Corporis & fortunæ bona quæ.

B *Philoſophos arbitrio libertatem tribuentes, ſed opem diuinam ad opera recta neceſſariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipſis eſſe, autoribus eis.*

CAPVT XVII.

ILLVD quoque mirabile, ſcituq́; dignum, quòd de libertate animi, ac libero arbitrio, eadem atque noſtros, apud eos habentur. Conſpirant enim ſapientia cæleſtis, atque Natura. Omnem inquam animis datam eſſe libertatem, nobis permitti, malimúſne miſeri, an beati eſſe. Siquidem Iamblichus teſtis eſt, Pythagoram, ſumma aſſeueratione, apud omnes περὶ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτεξουσίου δυνάμεως ἀναμφισβητήτως ἀπέδειξε: De animi iure, expeditaq́; poteſtate, ſine vlla ambiguitate diſſeruiſſe, demonſtrationes expreſſas præbuiſſe. Duobusq́; id nominibus deſignabat, δυνάμει, facultate, poteſtate. Vbi eſt enim poteſtas, nullum eſt vinculum, nulla obligatio, eſt facilitas. Altero αὐτεξουσίῳ, ſui iuris, ſuæ licentiæ, ſuæ libertatis. Sed diuinius, ac profundius hoc apud eum, & Platonem eſt demonſtrarum. Siquidem Pythagoras affirmabat eodem Iamblicho autore, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης, καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρούμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Nos ipſos, nobis eſſe Fortunæ, & Genij loco, nos eligere Genium, noſmet facere vt ſimus fortunati. Quid diuinius, ad errores aperiendos humanos præſentius? Nuſquam eſt Fatum, non Fortuna, niſi quam tu volueris. Quem maluC eris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quæ maluiſſent, dum bona, & mala velle potuiſſent. Hoc Pythagoras eo carmine deſignabat,

Homines, ſui iuris, & liberum habentes agendi principium.

Γνώσῃ δ' ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας.
Sponte ſua noſces homines ſibi quærere clades.

Non eſt fatum, non fortuna, niſi velis.

Nemo peccat inuitus.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium eſt, verum niſi maioribus auxiliis in malum potius quàm bonum propter humanam fragilitatem procliue ſuſtineatur, delabitur in deterius, verè ſanxit Theologia, liberum quidem arbitrium eſſe, ſed indigere auxilij diuini: Solus enim Deus, cuius eſt inexhauſta, indeficiensq́; bonitas, poteſt ſemper velle bona. Nos autem qui longè diſtamus ab illo, cadimus, ſed volentes, qui non cadere poteramus, ſi noluiſſemus. Auxilium igitur diuinum implorandum, vt electio potens eſſe malorum, potius ſit bonorum, cum noſtris illi maximè ſenſerunt. Iamblichus: μία μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν Διός: Optima, vnáque præſtans eſt conſolatio ad felicitatem diuinam, quæ miſta eſt precibus, & inuocationibus Deorum, maximè verò regis eorum Iouis. Epictetus etiam eadem atque Iamblichus ratione, niſi ſolidis radicibus autori noſtro penitus hæreamus, fore prædicat, vt nunquam veram beatitudinē, in multa ſcelera prolapſi conſequamur, vt ſuperius adductum eſt.

Liberum arbitrium quidem, ſed diuino egēs auxilio.

Hieroclem, Syrianum, eximios Philoſophos, veram iudicare ſapientiam, virtutumq́; principem pietatem, & aſſimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iuſtitiæq́; eius. Eumq́; eſſe Philoſophiæ finem. Hanc eſſe beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philoſophia donari. D

CAPVT XVIII.

Profana Theologia cæleſti Theologiæ aſſenſum præbuit.

AVDIENDVS item Hierocles, & Syrianus, ſummus vterque Philoſophus, de totius Philoſophiæ, cunctarúmque contemplationum fine, vt omnes intelligant profanam Theologiam cæleſti ſe deuouiſſe, placitiſque eius, pronis animis aſſenſam eſſe, nec aliam ſibi metam ſtudiorum præfixiſſe, quàm quam doctrina cæleſtis oſtendit. Ait ergo Hierocles: τέλος ἁπασῶν ἀρετῶν ἡ φιλία, ἀρχὴ δὲ ἡ εὐσέβεια: Finis, inquit, virtutũ charitas, principiúmque pietas. Eſt autem ratio pietatis, bonorum nobis omnium origo, & ſeminarium. Cernis quæ diuus Paulus, Fides, ſpes, charitas, maior horum charitas.

1. Corin. 13. *A pietate virtutes manant omnes.* *Pſal. 110.* *Prou. 1.*

Is finis omnium virtutum, charitas erga Deum, & homines. Audis à pietate, veluti fonte, cunctas manare virtutes? Eſt enim timor Domini principium omnis virtutis, & ſapientiæ. Exercendam igitur, amplectendámque clamant pietatem, quemadmodum ſemper hodierna religio: quia lignum vitæ eſt his qui apprehenderit eam: Et qui tenuerit eam beatus. Si pietas igitur eſt origo virtutum, finémque virtutum nobis apportat: nihil autem eſt virtute melius: profectò laudatur, ſupremis laudibus fertur à Philoſophis ea religio, quæ præter omnes, pietatem veram nouit, & exercuit. Eſt autem pietas ſuprema, veráque de ſupremo Deo. Cui colitur igitur, indefeſſéque laudatur ſu premus Deus, rerum principium & finis prædicatur ſemper, ea pietas vera, atque ſuprema. Quis è Philoſophis igitur, ſi vidiſſet hodiernam religionem, omnem ad æterni, & incommunicabilis Dei cultum inclinatam, ad eúmque genus humanum vocantem, ſi veritatis amicus eſſe, priuatis affectibus omiſſis voluiſſet, non extemplò veram, ſingularémque, ſolam pietatis nomine dignam exclamaſſet? Idem Hierocles ait, finem vitæ eſſe, θεὸν ποιεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸ δυνατὸν: Deum facere ex homine, vſque quò fas eſt, hominem fieri Deum.

Deum facere ex homine. *Ioan. 1.* *Rom 8.* *Religio Chriſtiana, magiſtra bonorum omnium.*

Sentit Hierocles quod apertè noſtri, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et, Cohæredes Chriſti, conformes imagini Filij Dei. Huiuſmodi finem ſenſerunt & illi, ſentientes, hodiernam religionem magiſtram omnium bonorum, & matrem palàm innuerũt, quæ quomodo Dij, aut filij Dei fieri mortales poſſent, vnà docuit: & ad veritatis aulam iter patefecit. Addidit Hierocles Pythagoreus: Quoniam igitur vita ſecundum virtutem diuinam amplectens ſimilitudinem, verè diuina eſt: at quæ cum ſcelere, & flagitiis tranſigitur fera, impia, claret voluptatem probi diuinam lætitiam imitari, Deum, mentémque ſequentem. Verum improborum voluptas (ſit enim nunc commune nomen) efficitur motui fero, & ſtupido perſimilis. His Hierocles oſtendit virtutem, ſimilitudinem, imitationémque eſ- F

Virtus, ſimilitudo Dei. *Matth 11.* *Philoſophia Chriſtiana quid.*

ſe diuinam, ſimiliter voluptatem, ex virtute naſcentem, ſimilem lætitiæ diuinæ, confirmans ea, quæ noſtris in litteris habentur: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Imitamur igitur illum, cùm rectè viuimus. Non aliud eſt hodierna Philoſophia, quàm diuinæ probitatis, iuſtitiæ, bonitatis imitatio. Ecce vna omniũ religio, mens omnibus vna, vnus Deus, vnus vitæ finis, vna eadémque Philoſophia, Deum imitari, voluptates ex hac imitatione naſcentes ſolas proſequendas, ſolas veras, ſynceras. Syrianus autem præceptor Simplicij in interpretatione librorũ Ariſtotelis: τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, &c. Boni enim cauſa, & vt cum Deo ſimilemur, & cauſa ſalutis noſtræ, ſpeculari deſideramus. O plus quàm aurea verba. Magnus igitur Philoſophiæ, & præclarus finis, Deo ſimilari, bonitatem eius imitari. Hæc noſtra ſalus, hoc bonum. Id optat ſibíque proponit Philoſophia. Vna eadémque noſtra, atque illorum: Illorum, docente Natura: noſtra, reuelante Deo. Non poteſtis igitur ò Philoſophi negare, quin omnibus quæ cælitus hominibus donari potuiſſent, optatior, verior hodierna ſit Philoſophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipſe, diuinæq́; mentis Philoſophus, de Finibus, Omnis, ait, autoritas Philoſophiæ conſiſtit in beata vita comparanda. Beatè enim viuendi cupiditate incenſi omnes ſumus. Quæ igitur hæc, ò Marce, beatitudo, niſi quam Syrianus, cæteríque dicunt, primum diuinam pulchritudinem

A imitari, tum ex eo conſequi beatam vitam in poſterũ, quæ nulla in tertis repetiri poteſt? *Beatitudo, diuinã pulchritudinem imitari.*
Denique etiam vetuſtiſſimus Pythagoras vidit & celebrauit hanc beatitudinem donandam ex optimè in vita geſtis:

Ἡνιόχον γνώμην ςήσας καθύπερθεν ἀρίστην
Ἢν δ᾽ ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ᾽ ἐλεύθερον ἔλθῃς
Ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός.
Optima mens, animi fac vt moderetur habenas,
Tum corpus linquens, tranabis ad æthera apertum,
Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum, hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales Ange- *Luc.20.*
lis Dei. Quod eius Apoſtoli confirmantes, Dedit, inquiunt, eis poteſtatem filios Dei *Ioan.1.*
fieri. Et, Conformes imagini filij Dei. *Roman.8.*

Priſcos à maioribus audiſſe de præmiis æternis. Famam ſemper inter mortales crebuiſſe futuræ felicitatis poſt hanc vitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. teſtimonia.

CAPVT XIX.

B

DENIQVE de futura vita, omnibúsque his quæ pari, atque ſuperiora conſenſu cunctæ nationes, nullo non ſæculo crediderunt, aſſeruerúntque, partim ratione, iudicióque vidente, partim ex antiquiſſimis ſæculis, atque vt ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hæc Theologia mananre, mirificè nobiſcum Philoſophi conueniunt. Quæ cùm & à paucis, & obſcurè, autoréque incerto quondam *Priſcis philoſophis inſinuata doctrina de vita futura, à Chriſto declarata.*
circumferrentur, nuntio cæleſti, à regiis ſedibus ſuis in terras deſcendente, velut intra adyta, repoſta, & condita lux, ruptis quibus antea clauſtris contineretur, torrenti ſimilis inundauit, clariſſimis facibus, toto terratum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura vita vias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna
ſupplicia ferentem. In quibus cùm mirè Philoſophi nobiſcum congruant, fit omnium *Duæ viæ.*
quæ ſuperioribus libris ſcripta ſunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non ſtar cum vita futura. Confirmatur item prouidentia, hominúmque creatio. Mirabile verò eſt, vt ratio, Naturáque docuerat
mulros, quæ pòſt Deus ipſe rauelauit. Habet enim veritas impetus ſuos, ſeſéque ſponte, *Veritas habet ſuos impetus.*
propter diuinam ſimilitudinem animis offerens, eos ad confeſſionem ſui compellit. Sed enim ſemper lux aliqua refulſit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ prolis initio, pietate, qua ſolus Deus vno ab omnibus animo colebatur, quædam per omnes gentes
C reliquiæ reſtiterunt. Conſtat igitur, fidem apud mortales ſemper olim fuiſſe celebrem, eſſe poſt hanc vitam alind vitæ genus, diuinius, animis piis, iuſtíſque paratum, eámque famam cõſtantem per omnes gentes, ſæculis omnibus increbuiſſe, nunquam ſpem hanc ex humanis pectoribus extinctam, mœſtos eos, ac triſtes deſtituiſſe. Plaro igitur in Apo-
logia, εἰ δὲ αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, &c. Sin autem mors eſt, *Mors quid.*
quaſi hinc in alium demigrare locum: & vera ſunt quæ dicuntur, eſſe defunctos illic omnes: quid eò melius dari poſſit? Ecce priſcam publicámque famam de immortalitate animorum, de præmiis æternis, de conſortio ſocietatéque bonorum, quam decantauit extulítque miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius cõtingere cuiquam poſſe, quàm cum ſapientiſſimis, iuſtiſſimíſque viris verſari, quos Græcorum optimos fuiſſe ſcirent omnes. Hanc celebrem, penéſque omnes fuiſſe famam Plato docet. Si vera, inquit,
ſunt, quæ dicuntur, Sermo conſtans vnanimíſque omnium reſtimonio corroboratus, *Fama vetuſtiſſima, & ſermo conſtãs de migratione animorum ad alteram vitam.*
quem, fontem aliquem magnum, vnde flueret, autoritatémque maiorem quàm humanam habuiſſe neceſſe eſt. Magnus igitur omni ſeculo crebuit rumor, homines ex hac vita in alium quaſi mundum proficiſci, bonóſque cum bonis congregatos, beatiſſimè viuere, quorũ tanta ſit beatitudo, vt qui ſapiens ſit, non vnam modò, vt eo fruatur conſortio, ſed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτα ἀληθῆ: Ego ſæpius optarim mori, ſi hæc vera ſunr. Hoc ante oculos

Martyrum cō ſtantia vnde. habentes martyres noſtri, omne mortis genus præſentiſſimis animis ſubeuntes, ſe quaſi D
ad epulas,& triumphos tum vocari fatebantur. Hanc quoque famam,publicámque,non Græcorum modò, ſed item aliarum nationum perſuaſionem fuiſſe, inſignis teſtis alius, *1.Tuſcul.* Marcus Tullius: Autoribus, inquit, ad iſtam ſententiam, quam vis obtineri, vti poſſumus, quod in omnibus cauſis & debet,& ſolet valere plurimū. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant vera, cernebat. Itaque vnum illud inſitum erat priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu vitæ,ſic deleri hominem,vt funditus interiret. Ecce Marcus inſitum ait fuiſſe priſcis illis, à quibus Græci, Latinique originem, & ſermonem, ritus, & ſcientias ſuſcepere (quos Socratem apud Platonem ſpectaſſe verum eſt) animos immortales curriculo vitæ præſentis exacto, ire in alia loca, frequentésque bonos cum bonis lætari, triumphari in republica beata. Teſtimonium vetuſtatis orator grauis valere plurimum ſolere, & debere in omnibus cauſis, aſſeuerat. Quod Ariſtoteles quoque in Moralibus confeſſus eſt. Meretur autem fidem vetuſtas, ne forte putes ſine ratione hæc eos ſenſiſſe, quòd ab ortu progenieque diuina non longe aberant, propiores erant diuino ſatui. Progeniem autem diuinam ſentit, procreationē diuinam, qua Deus procreauit, genuit, ſeu fecit hunc mundum, & hominem, qui vera diuina progenies fuit: Aut ſentit Deos, & Angelos, quos vnà cum hominibus progenitos, homines, vti præceptores audierunt. Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat,Difficile eſſe non credere natis à Diis. Credendum, inquit, mirum in modum eſt priſcis, vt aiunt, viris, qui ſe proge- E
Priſci ſe progeniem Deorum dicebant. niem Deorum eſſe dicebant. Hæc igitur cauſa, quamobrem priſcis credendum ſit, a quibus,vt ſæpenumero dixi,quandam conſtat manaſſe Theologiam,profectam quidem à priſcis ad poſteros,ad priſcos autē à Deo, cuius ſe progeniem illi aſſerebant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo Dij. Natus homo à Deo, eruditus quoque eſt, magna cognitione rerum diuinarum ex ſermone, & præſentia eius dotatus. Hunc & filios eius, veteres audierunt, ſenſerunt eum aſſerentem ſe progeniem eſſe diuinam. Is & omnis pòſt ætas, dicti ſunt priſci, nati, vt ipſi aſſerebant, à Deo. Sed priſcos in Timæo natos à Diis, dixit, in Tuſculanis autem propiores ſtirpi diuinæ, vt alij ſint priſci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi genitores, progenies diuina: Cæteri poſt eos nati, eóſque contemplati edoctique ab eis ex quotidianis ſermonibus, priſci. Grauiſſimum igitur hac *Grauiſſimum teſtimonium vetuſtatis.* de cauſa, & fideliſſimum teſtimonium vetuſtatis, quæ à parentibus ſuis, diuina progenie, animos immortales eſſe,& ab hac vita migrare ad conſortia beatorū, multáque alia myſteria, quorum reliquiæ,& veſtigia quædam collecta ſunt his libris, audiuit. Itaque Marcus idem Tullius non Platonis modò Theologiæ ſubſcribens, ſed firmam gentis ſuæ ſententiam proponens, Siquidem, inquit, aut Dij ipſi, aut cum Diis futuri ſumus. En illa ſacroſancta miſſa de cælo in terras vltimis temporibus latiſſima, atque vberrima ſapientia, Erunt, inquit huius ſapientiæ fons, omnes æquales Angelis Dei. Quod prædicauit velatus humano corpore, nobiſcúmque verſatus in terris, iam antea primos parentes, priſ- *Regnum cælorum prædicatum nouiſſimis temporib.* cóſque docuerat partim ſua præſentia, partim nuntiis cæleſtibus. Prædicatum eſt regnū F
cælorum,& diuulgatum nouiſſimis ſæculis reſonantius, clarius, dimiſſis vſquequaque per omnes terras præconibus, vt haberet autoritatem firmam, atque incōcuſſam, quod antè celebri quidem ſermone, ſed autore incerto vulgabatur. Scintillæq; illæ refulgentes, radiorumq; obſcuritas, ipſo toto corpore lucis apparente, cognitæ ſunt, & perſpectæ vnde micarent. Audi igitur vt Plato audierit à priſcis, priſci à progenie diuina, diuina progenies, à parente ſuo Deo, iuſtis,& probis æterna bona commercium Deorum, quos Moſes nuncupat Angelos: nec verò commercium ſolum, verum etiam æqualitas naturæ fuerit promiſſa, antequam lux illa magna flagraſſet in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors videretur, ἐι μὲν μὴ ᾤμην ἥξειν, πρῶτον μὲν παρὰ τοὺς θεοὺς ἄλλους σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἔπειτα καὶ παρὰ *Cur mortem minimè ſibi metuendam Socrates putarit.* ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Niſi putarem me profecturum, primum ad Deos alios ſapientes, ac bonos, tum ad homines qui exceſſerunt è vita, longe his qui nunc in terra morantur, meliores. Vides vt ſpes illis quoque ſeculis rutilaret ex hac vita ad ſocietatem Angelorum, ſanctorúmque virorum proficiſcendum? Angelorum, inquit noſter, choris intereſſe, cum beatiſſimis ſpiritibus gloriæ conditoris aſſiſtere. Superiora ante aduentum lucis magnæ, poſteriora pòſt dicta ſunt. Eadem reluxit ſemper Theologia, obſcurior prius, & quaſi in crepuſculo, demum flagrantiſſima. Quoniam igitur ad beatitudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum aliis multis
idem

Atdem Plato, eſſe nos in hac vita, tanquam in carcere: Eſt, ait, in arcanis quædam fama: nos quaſi in cuſtodia eſſe, à qua nemini liceat ſponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius teſtes, fidem antiquam eſſe de præmiis iuſtitiæ, ac probitatis. Eos cum noſtris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, vitam cæleſtem in corporibus agitandam. Qui hoc egiſſent, in concilio Deorum futuros.

CAPVT XX.

HANC ipſam per omnes mortales à maioribus de futura beatitudine bonorum, malorum autem ſuppliciis, traditam famam, ac ſcientiam vbique repetit, inculcátque Plato. Nam ne credas malos pariter atque bonos, ea felicitate, beatitudinéque donari, ſentiáſque iuxta Theologiam noſtram, id eſt, eorum, qui poſt cæleſtem effuſam per terras ſapientiam nati ſunt, eos quoque malos ab hac felicitate ſecluſiſſe, teſtis idem Plato: Optima, inquit, ſum ſpe, eſſe defunctis aliquid, &, vt dictum eſt antè longè melius bonis, quàm malis: εὔελπίς εἰμι εἶναί τι τοῖς τελευτηκόσι, καὶ ὥσπερ
B γε καὶ πάλαι λέγεται. Idem paulò pòſt præclarã de hac vita, ac diſcrimine bonorum, malorúmque vocem extulit: Nefas eſt, inquit, ad gentem diuinam aſpirare cuiquam, qui philoſophatus non fuerit, purúſque ex hac vita prorſus non abierit. Ob quam cauſam veri Philoſophi ab omnibus cupiditatibus corporeis ſe continent, neque ſe ipſos eis dedunt vnquam. Sic Plato. Noſter autem, Apparuit, inquit, humanitas & benignitas Saluatoris noſtri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietates, & ſecularia deſideria, ſobriè, & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſæculo, expectantes beatam ſpem. Hæc igitur Socrates vidit, & prædicauit moriturus. Eſt enim beata ſpes, quod Socrates dicebat, ſubleuari ad gentem Deorum, Angelorum concilio aſcribi. Hoc non datur apud Socratem, niſi purè ac rectè philoſophanti, id eſt, vt ait diuus Paulus, ſobriè, & iuſtè, & piè viuenti, abnegantique impietates, & cupiditates mundanas, quaſi vulgares, quas homines impuri promiſcuè ſectantur, ſpectantes ad corpoream hanc, fragilémque vitam. Et oblectamenta, voluptatéſque mundi huius. Quibus impuratos, contaminatóſque, & Socrates prius, & poſterius Paulus, negant aditum habere ad ſuperos. Itaque Philoſophia de regno cælorum, de conſortio Deorum, & quòd hominibus iuſtis via patet ad ſuperos, eſtq; beatitudo parata, necnon quòd philoſophandum ſit, id eſt, ſapienter, iuſtè, piéque viuendum, quoniam ſunt magna præmia propoſita, nempe ſocietas Deorum, cùm prius circunferretur, vltimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc Philoſophi, & qui ſapere ex rerum conſideratione, non deſipere ſta-
C tuerunt, agnoſcent hodiernam religionem ſemper aliquo modo fuiſſe, eámque ſapientiſſimos quoſque ſummis laudibus extuliſſe, prædicaſſe. Vt ſi Socrates hoc tempore, quo tam eximia de patria cæleſti, vitáque beata illa, Deorúmque commercio prædicantur, & prædicatur ſolos bonos ad eam ſublimandos, certè ſublatis ad cælum manibus dicturum fuiſſe par ſit, hanc vnicam, ſingularémque ſapientiam, humani generis magiſtram apparuiſſe, veriſſimáque eſſe & adoranda, amplectandáque quæ ab ea dicantur: Nullámque, ſi quis rectè cenſeat, inter Philoſophos, & hanc religionem diſcordiam eſſe. Nam Socrates ſapientiſſimus Græcorum ab Apolline iudicatus, ſi dixit, & prædicauit, his qui ſapienter, rectéque vixiſſent, futurum id præmij, quod ad diuinam gentem proficiſcentur, ad quem nefas ſit impuros aſpirare, profectò dixit, quod Chriſtus natus ad hoc ipſum, & corpore velatus humano, in mundo regia voce prædicauit, aperuítque explicans, & clara faciens, & radiantia, quæ quadam obſcura ratione illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis & ſuam, quòd ea mirificè probabat, ſententiam, duas eſſe vias, duplicéſque curſus animorum è corpore excedentium, dicit. Nam qui ſe humanis vitiis (quæ diuus Paulus appellat ſecularia deſideria) contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent, (contrà videlicet, quàm Chriſtus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cæcati velut domeſticis vitiis, atque flagitiis ſe inquinaſſent, vel in republica violanda fraudes inexpiabiles concepiſſent, iis deuium quoddam iter

Qui puri abeunt ex hac vita, beati.

Beata ſpes quæ.

Socratis doctrina de animorum præmiis.

Duæ viæ animorum è corporib. exeuntium, etiã apud M. Tull. Tus. 1.

eſſe, ſeclſum à conſilio Deorum. Qui autem ſe integros, caſtóſque ſeruauiſſent, quibúſque fuiſſet minima cum corporibus contagio (Quod diuus Paulus dixit, ſobriè & piè & iuſtè viuere, Et fugere fornicationes, immundiciam, libidinéſque efferas) ſeſéque ab his ſemper ſeuocauiſſent, eſſéntque in corporibus humanis vitam imitati Deorum (quod noſtri dicunt in carne eſſe, & præter carnem viuere, agere'que in terris vitam Angelorum) his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditum facilem patere. Paulóque inferius docet, vt conſueſcamus mori. Hoc, dum erimus in terris, erit illi cæleſti vitæ ſimile, quò cùm venerimus, tum denique viuemus. Hactenus Philoſophus Latinus, ex quibus intelligimus, eandem eſſe de ſupremis humanæ vitæ, malorúmque & bonorum finibus, Philoſophorum, noſtræq́ religionis ſententiam: Quòd malis erit iter quoddam deuium, ſecluſum à conſortio Deorum, ferens in alia longè diuerſa, quàm cæleſtia loca, quæ poſtea ſeparatim explicabuntur: Quòd fugiendæ ſint in corpore, corporeæ voluptates, Angelorúmque vita in terris agenda: Eſſe in corporibus humanis vitam imitandam Deorum. Hoc vera religio philoſophatur. Innumerabilis multitudo patriæ cæleſtis amore, vitam imitati Deorum, non modò ab inconceſſis voluptatibus, ſed etiam licitis ſe continent. Quis eſt, quin putet, ſi magni illi, anteſignaníque Philoſophi cæterorum Philoſophorum principes religionem hanc vidiſſent, non protinus dicturos fuiſſe, nihil ea melius dari hominibus à Deo potuiſſe, Principem & caput, non hominem, ſed Deum habuiſſe, conditam non humanis, ſed diuinis præceptis? Nam quanquam hæc dixerat Socrates, hærebat tamen adhuc, nec tota luce ſua, veritas ei affulgebat, multáque remanebant dubia. Refulſit poſtea faces ſuas è cælo apportante Deo, qui primus aduentu ſuo, celebre facit & clarum regnum cælorum. Hanc eandem ſententiam, quæ viro ſapienti ſummè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidem, inquit, benemeritis de patria, quaſi limes ad cæli aditum patet, nunc tanto præmio propoſito enitar multo vigilantius. O veritatem ſemper aliqua luce radiantem. Hoc agitur nunc paſſim, agendúmque is qui meritò dictus eſt humani generis Seruator, præcepit, hortatus eſt, oſtentans diuitias cæleſtes, omnes ad eas gratis capeſſendas inuitans. Homines autem ſapientes, tantis præmiis propoſitis, acriter enituntur, tum noxias à ſeſe voluptates abiicientes, tum charitate, iuſtitia, modeſtia, pietate vitam Deorum imitantes. Quæ idem ille, ſumma concordia cum religione vera, ſic deſcripſit: Sunt, inquit, optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem, & domum ſuam peruolabit. Idq́ ocyus faciet, ſi iam tum, cùm erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extrà erunt, contemplans, quàm maximè ſe à corpore abſtrahet. Nam eorum animi, qui ſe corporis voluptatibus dediderunt, earúmque quaſi ſe miniſtros præbuerunt, impulſúque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum iura violarunt, corporibus elapſi, circum terram ipſam voluntantur. Hæc ait ille. Nam quod ſubiicit, Nec in hunc locum, niſi multis exagitati ſæculis reuertuntur, poſthac examinabitur. Conſtat modò, eandem eſſe priſcam atque nouiſſimam de præmiis bonorum, ac malorum, de regno cælorum ſapientiam. Ad quod vita caſta, innocenti, pura, iuſta perueniatur, inde longius excludendis qui ſe corporeis voluptatibus dedentes, & ingurgitantes, ſimiles porcis & aſinis eſſe quàm Diis, aut Angelis maluerunt: Nolite, inquit oraculum, fieri ſicut equus, & mulus, in quibus non eſt intellectus. Ad Platonem tanquam legitimum hæredem, quaſiq́ Atticum Moſen venit à priſcis hæc Theologia, ſicut de tribus numinibus, de diuina ſimilitudine animorum, venit ab Ægyptiis, Hebræis, Chaldæiſque, qui à progenie diuina audierant, Marcúſque ipſe, ſuæ gentis quoque firmam, inſitámque penitus ſententiam eam fuiſſe cum Seneca confirmat.

Tit. 2. 1. Cor. 6. Coll 3. — *Sanctorum hominum actiones.* — *Vera eſt à Deo philoſophia.* — *Pſal. 31.*

Probos poſt vitam Deos declarandos, quemadmodum ſacræ litteræ, prædicare Platonem: Improbos, iniuſtos, ſceleratos cum ſimilibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.

CAPVT XXI.

A HANC eandem ſententiam Plato non modò vt ſuam, quemadmodum Marcus Tullius, ſed vt maiorum ſuorum, qui diuini apud Græcos habiti ſunt, ſæpe memorat, famam tempeſtatis ſuæ, ſuperiorúmque ſæculorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclare inquit in Cratylo, Heſiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt ὡς ἐπειδάν τις ἀγαθὸς ὢν τελευτήσῃ μεγάλην μοίραν, καὶ τιμὴν ἔχει, &c. Quod poſteaquam quis probus exceſſerit è vita, magnam ſortem, honorémque aſſequitur. Fitque Dæmon, iuxta hanc ſapientiæ nuncupationem. Aſſentior igitur & ipſe, prudens & ſciés quicunque ſit, Dæmonium eſſe, vel viuentem, vel defunctum, rectéque Dæmonem vocari. Ecce ab Heſiodo, vetuſtioribúſque Poëtis, quos eoſdem Theologos dictabant, de præmiis, honoribúſque bonorum poſt vitam, magna prædicatio, Qui decernantur, declarentúrque Dii, Quàm bene congruit cum eo, quod Seruator noſter, Erunt æquales Angelis Dei. Hæc illa beata ſpes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei, cùm tales erunt boni, qualis ille: Cùm fulgebunt iuſti, ſicut Sol, in conſpectu Dei. Hanc veteres Poëtæ, præclaram ſortem, ſummóſque honores bonorum à priſcis audierunt. Audierunt deificationem, quæ promittitur bonis poſt vitam, promittitur reddendos eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Dæmones, hoc eſt Deos, ſiue Angelos, vt Philo declarauit. Hoc priſci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab hominibus, qui Deum viderant, & audierant abfuiſſent, tradiderunt, pérque omnes ætates

Probum hominem poſt exceſſum a vita, fieri dæmonem.

Luc. 20.

Sap. 3.

B ferebatur. Idcirco non magnorum modò virorum teſtimonio, ſed ipſa quoque ratione fit perſpicuum, vetuſtiores & ſyncerius Deum verum coluiſſe, & de Diuinitate eius, de mundo, Diis, hominibúſque rectius quàm poſteriores ſenſiſſe. Venit autem ſummi Dei filius, vt reuocatos ab erroribus, quos impietas ſæculorum attuliſſet, homines, & ad vetuſtiorem religionem, primorúmque hominum pietatem remiſſos, noua quoque maioréque ſapientia conſecraret, ſceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, & poſt multa ſæcula exorta fuerant. Eandem Theologiam palàm aſſeruit in Theæteto Plato, Mala non eſſe apud Deos, ſed mortalem naturam, & hunc noſtrum peruagari locũ. Quocirca conandum totis viribus, vt ab his malorum ſedibus, ad Deos confugiamus. Fugam autem eſſe fieri Deo pro virili ſimilem. Similitudinem autem contingere, ſi iuſtus ac ſanctus ſapiénſque ſis. Hoc igitur eſt quod in Phædone, tórque aliis locis tradiderat, & quod Marcus ex ipſo Platone: Atque, inquit, in corporibus humanis, vitam fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & ſimilitudine, iter ad ſuperos, & à regno malorum fugam patere. Quæ ſors autem ſit malorum, expoſuit præclarè, & diuinè ibidem in Theæteto, Quicunque, inquit, dementiæ, ſtultitiæq; aſſuerint, dabunt meritas pœnas, vitam ſtultam degentes. Quòd ſi dixerimus fore, vt nunquam eos pœniteat flagitiorum, vita quidem functos locus ille ſceleris, malorúmque purus non recipiet, ſed ſimilitudinem vitæ conſequentur, ſemper mali cum malis habitantes. Separat hic, vt vides, patriam, conſortium, ciuitatem bonorum, ac malorum Plato. Bonos cum bonis,

Chriſti ad nos aduétus.

C puriſque futuros, non futuros autem malos, reiiciente eos locò puro, & non admittente pollutos. Ergo cum malis, inquinatisq; ſpiritibus cohabitaturos meritis pœnis cruciandos. Sicut illi in collegio Deorum, ſic hi in conſortio impiorum, omniúmque damnatorum. Has duas ſortes etiam in Phædro, planè, dilucidéque demonſtrat, de his qui per amorem recipiunt amiſſas alas, præmium ingens aſſecuturis, venturis in patriam cæleſtem. Nefas enim eſſe, nec vllam legem permittere, vt ad tenebras ſubterraneas, hi proficiſcantur, qui ſemel iter cæleſte carpere cœpiſſent: εἰς γὰρ σκότον καὶ τὴν ὑπὸ γῆς πορείαν, οὐ νόμος ἐστὶν ἔτι ἐλθεῖν τοῖς κατηργμένοις ἤδη τῆς ἐπουρανίας πορείας. Quo loco diſtinguitur apertè locus amborum. oſtenditur etiam infernus, Tenebræ ſcilicet, & iter ſub terram iuxta oraculum, In tenebras exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentium. Theologia maiorum ſimilis hodiernæ cælitus demiſſæ, quemadmodum & illa, à veteribus prodita, qui & meliores, & Diis aut Deo propiores ipſo Platone in Philebo teſte: οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττονες καὶ ἐγγυτέρω θεῶν. Quoniam ergo & meliores priſci & Deo propinquiores, ſicut Adam, qui vidit eum, & audiuit, filiíque eius & nepotes, hanc diuinam de vtraque via ad cælum & inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Bonorum ſedes & Malorũ diſtincta.

Infernus.

Ex Platone de bonorum, malorumq́ futura ſorte. Teſtimonium eius hanc Theologiam priſcam eſſe. D

Caput XXII.

EADEM multo præclarius tradit in Gorgia, vbi primum ex ſententia Euripidis, dubitat an verum ſit eos, qui viuunt potius mortuos eſſe, qui moriantur viuere. Quòd ipſe à ſapiente quodam audiſſet, ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν: Quòd nos nunc mortui ſumus. Eſſe enim corpus ſepulchrum

Viuos homines, mortuos eſſe.

animi, animam iacere in corpore, in ſepulchro vti defunctam, victurã, cùm è corpore auolauerit. Fabulamq́ illam, quam quidam ex Italia ſit interpretatus, de his fœminis, quæ Belides ſunt appellatæ, quę ferre in inferis dicantur aquam cribro, ſtultorũ animas eſſe, quas nullæ cupiditates, ceu pertuſas, implere potuiſſent, aut obliuioſæ ſemper nihil retinuiſſent. Eſſe igitur cribrum ipſam animam pertuſam, in inferis meritas pœnas ſtultitiæ, & inſatiabilitatis luentẽ. Sic longe diuiniorem de felicitate cæleſti, & pœnis proponit ſententiam. Legem fuiſſe ſub Saturno (Saturnum maximum Deum, vt ſæpe viſum fuit, appellat) eámque adhuc ſemper vigere apud Deos, vt qui iuſtè, ac ſanctè vitam trãſegiſſent, pòſt ad inſulas beatas profecti, beatè viuant, nullis malis obſtrepentibus. Qui verò ſceleratè, & impiè vixiſſent, ire ad pœnarũ, ac vindictæ carcerem, quem vocent Tartarum: καὶ ἀεὶ καὶ νῦν ἔτι ἔστιν ἐν θεοῖς, τῶν ἀνθρώπων τὸν E μὲν δικαίως τὸν βίον διελθόντα, καὶ ὁσίως, ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς μακάρων νήσους ἀπιόντα οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτὸς κακῶν, τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεώς τε καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ δὴ τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. Sic diuus Plato. Principio cernis, ſemper eum, Theologiã hanc non ex ingenio ſuo, ſed omni vetuſtate, cui plurimum deferebat, & cur deferendum eſſet demonſtrauit, deducentem. Cernis item beatas inſulas hic eſſe, quem in Phædone, & Phædro vocauit

Beatæ inſulæ quæ.

locum cæleſtem. Neque enim habitatio Deorum eſt in terra: cum Dijs autem habitaturos, ad ſocietatemq́ ipſorum venturos iuſtos ſæpe ſæpius aſſeruit. Quemadmodũ autem noſtri locum cæleſtem, regnumq́ Deorum ſoliti ſunt vocare Paradiſum, nomen rei terreſtris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis, & plantis amœni, haud ſecus illi

Paradiſi nomen.

patriam cæleſtem, Fortunatas inſulas dixere: quaſi terras ſupernas, incognitas nobis, nominibus noſtris nuncupatas. Hic palàm eſt diſcrimen præmiorũ, varietas locorum. Tartarus, carcer, vltionis & pœnarum ſedes, quibus iniuſti, vel quicunque diuina violaſſent, omni æuo cum ſimilibus paritérq́ nefandis habitaturi dicuntur. Locus autem beatus & amœnus & purus, vt dixerat antè, puros, innocẽtes, ſanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrẽ ſemper hodiernã Philoſophiam extitiſſe? quã quidem credo vetuſtiſſimos, eoſdem & optimos plurimũ tenuiſſe, diuinitus tunc reuelatam, ſed longo ſæculorum ingreſſu obſoletã. Quã cùm Legatus ſummi Patris aperuiſſet, reddidit item luminoſiſſimã nullis in cælo myſteriis relictis, quæ non in terras attuliſſet, omnes (modò velint) ſapientiſſimos redditurus. Vos ò Philoſophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, videte hæc & dignoſcite à principibus ſapientiſſimisq́ Philoſophiæ veſtræ prædicata, deſcendẽtia tamen ab altioribus ſæculis. Conferte nouiſſimã hanc poſt Philoſophos omnes ortam, delatamq́ in terras Philoſophiã. Suſpicite conſenſum cum priſca illã, & cur conſentiant, agnoſcite. Amplectimini, exoſculamini ſapientiam horum myſteriorũ perfecta, F abſolutamq́ magiſtram. Præclarè quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporũ, di-

Pœnæ dãnatorum.

gnitatumq́, quas hic geſſiſſent aut opum, illuc animas portare lineamenta, ſed ea tãtum, quæ velut cicatrices animis inhæſiſſent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, ſuper quibus à iudicibus, quos Deus præfeciſſet, iudicentur. Ac quanquam iudices

Iudices inferorum.

inducit fabuloſos, ex hominibus natos, & ab Homero ſic inductos, veros tamẽ hi repræſentant, habẽte hac Theologia veriora apud priſcos. Iudicari igitur animas, inquinatasq́ peccatis in Tartarũ præcipites agi, mitti bonas in inſulas beatas, iudicari nemine pro eis rogante, vel patrocinante, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc vitam meditari ſe dicit Socrates, hortaturq́ amicos, meditentur. Ea veriſſima ſe credere, vt quibus nihil melius, ac probabilius, tamq́ veritati conſentaneum, quamtumuis ſapientes, Philoſophorumq́ prudentiſſimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia ſenſit, & ſcripſit in primo de Republica, cùm quis inſtare diem fatalem ſenſerit, ei ſubire pauorem ac curam, ſuper his quæ nihil antè curaſſet. Nam quæ dicãtur de his quæ ſunt apud inferos,

Torquentur animo quibus inſtat fatalis dies.

qui quid

A qui quid in terris iniuſtè peccaſſet, illic eum pœnas dare, quæ ridere quondã ſoliti eſſent, tum verò torqueri animo, ne vera exiſtant: ipſúmque ſiue quòd debilis cogat ſenecta, ſiue quòd vti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri ſuſpitionis & formidinis cogitantem an quenquam violauerit. Qui igitur in vita fraudes admiſiſſent, veluti pueros crebro è ſomno excitatos trepidare, reliquúmque vitæ cum mala ſpe traducere. At qui nullius ſceleris ſibi conſcius ſit, ſpe blanda, ac dulci γηροτρόφῳ, ſenectutis alumna, vt ait Pindarus, nutriri. Pulchrè enim eum ceciniſſe: *Sibi beneconſcij mortem non horrent.*

Ὅς ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διαγάγῃ
Γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀγάλλοισα
Ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπὶς.
Ἃ μάλιστα θνατῶν πολύστροφον γνώμαν κυβερνᾷ.
Quicunque iuſtè, ſanctéque vitam traduxiſſet,
Dulcis ei, cor nutriens & paſcens
Alumna ſenectæ, aſſiſtit ſpes.
Quæ maximè verſatiles animos mortalium gubernat.

Has duas ſortes, duplicem vitam, ciuitates duas, diſparia præmia, felicitatis ac pœnarum proponit. Hæc felicitas, cuius ſpes alit ſenectam, dicitur à diuo Paulo, μακαρία ἐλπὶς, beata ſpes. Eſt enim beata ſpes alumna ſenectæ, quòd ob anteactam vitam non modò ſupplicia non reformidamus, ſed etiam magna præmia ſpetamus. Hanc igitur omnium ſæ-

B culorum manantem per omnes ætates ſiue natura partam, exhibitamq́; opinionem, ſiue, vt ſæpius dictum eſt, diuinitus reuelatam, Latinus quoque Plato (ſic enim iure Ciceronẽ appellauerim) perhibet: Nunquam, inquit, maiores illi noſtri cerimonias ſepulchrorum tanta cura coluiſſent, nec violatas tam expiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorũ mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq́; vitæ, quæ in claris viris ac fœminis dux in cęlum ſoleret eſſe: in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philoſophiæ princeps, viros meritis & pietate, iuſtitia & ſanctitate claros, vt ſæpius, aſſeruit in cælum tolli. Contrà qui vitam ſordidam, terreſtremq́; egiſſent, humi retineri, ſed & ipſos immortales. Atque maiores ait tantum ſibi hac in re (nondum Philoſophia reperta) perſuaſiſſe, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos prius Natura, deinceps à Philoſophis phyſica ratione penſitatum, aſſertumq́;, quemadmodum Ariſtoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, aliíque fatebantur. Ecce autem non Romanorum maiores modo, quos Marcus protulit, ſed vetuſtiſſimi Græcorum, Muſæus, & filius Orpheus, vt ait Plato, tot bona dant iuſtis, probisq́; poſt vitam, vt eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῶν ὁσίων, ſanctorum diſcumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios viuere fateantur, arbitrari pulcherrimũ virtutis præmium ebrietatem æternam: τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθὸν, μέθην αἰώνιον: At verò impios, inquit, & ſceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, *Tuſc. 1.*

C coguntq́; aquam ferre cribro, viuosq́; triſtibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his conſtat veriſſima eſſe, quæ de Theologia maiorum prodita ſunt, multa myſteria propter ſæculorum bonitatem eos tenuiſſe, de Deo multa diuinitus locutos eſſe, animos immortales, bonos in bonis, malos in malis, pœníſque futuros agnouiſſe. Videmus enim Orpheum, Muſæum, Homerum, Heſiodum, Pindarum, aliosq́; ante natos Philoſophos, vno ore hæc omnia ceciniſſe. Itaque etiá Timæus Locrenſis in calce operis ſui de mundo, impiis, legúmque contemptoribus, repoſita eſſe ad inferos ſupplicia: κόλασις ἅ τε ἐκ τῶν νόμων καὶ ἁ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπάγοισα. δείματά τε ἐπουράνια, καὶ τὰ καθ' ἅδω, ὅτι κολάσιες ἀπαραίτητοι ἀπόκεινται δυσδαίμοσι νερτέροις: Adeſt vindicta, inquit, ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cæleſtes, & ſubterraneos. Quoniam ſupplicia inexorabilia parata ſunt impiis ad inferos. Hæc cùm dixerit Timæus Pythagoreus, veriſimile fit, totam etiam ſcholam ſenſiſſe, cum primis præceptorem: Hunc autem à ſuperioribus didiciſſe, vt præceptore Pherecide, qui & ánimos ſempiternos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat quòd & ipſe in Republica Plato, & Marcus in Tuſculanis, volunt contemni aniléſque fabulas haberi, quæ de Cocyto, Tartaro, pœníſque grauibus Poëtæ confinxerunt. Decernunt enim contemni oportere, vt Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affigentes, Platõni minimè grata. Supplicia verò ſceleſtorum celebrant, credunt, fatentur & ipſi. *Magnus philoſophorũ conſenſus ſuper hac animorũ è corporibus excuntiũ ſorte.*

Platonis de præmiis & ſupplicijs poſt vitam, de regno Sacroſancto Beatorum, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, ſententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fideſq́, non fuit niſi cælitus antiquis reuelata. D

CAPVT XXIII.

VBERIVS eadem diſſeruit in decimo de Republica. Abſoluto enim iam ferme de iuſtitia, virtutibúſque Sermone, demum de præmio earum, quæ & ab hominibus & à Diis iuſtitiæ tribuantur, ſiue homine viuente, ſiue cùm exceſſerit, loquendum eſſe ait: ζῶντος τε ἔτι τῦ ἀνθρώπυ, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ. Et ſubiicit, Viro iuſto, ſiue inopia, ſiue morbo, cæteriſque quæ mala putantur circumuento, omnia ceſſura in commodum & bonum. ζῶντι ἢ καὶ ἀποθανόντι, viuenti, aut mortuo. Veriſimile eſſe, eiuſmodi hominem, qui ſe iuſtè viuendo, ſimilem Dei reddiderit, non negligi à ſimili ſuo Deo. Hoc etiam Ariſtoteles in Moralibus imitatus eſt. Plato ſic dicit in decimo de Repub. οὐ γὰρ δὴ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ὁμοιοῦσθαι θεῷ. εἰκός γ' ἔφη τὸν, τοιοῦτον μὴ ἀμελεῖσθαι ὑπὸ τῦ ὁμοίυ: Neque enim, inquit, à Diis vnquã negligitur, qui conetur iuſtus eſſe, virtutemq́ E exercens, quatenus homini datum eſt, aſſimilari Deo. Veríque ſimile eſt eiuſmodi non negligi à ſimili. Ariſtoteles autem in decimo, Qui verò, inquit, ſecundum mentem operatur, eámque excolit, optimè affectus, hunc Diis gratiſſimum eſſe, par eſt. Nam ſi qua cura eſt rerum humanarum à Diis, vt videtur, vtique probabile ſit eos delectari re optima ſibique maximè propinqua. Eſt autem id mens. Qui verò hanc ipſam mentem diligant, & ornent, remunerari, ceu qui curent quæ ſibi grata ſunt, & rectè aut laudatè viuant. In his cùm ſit apertè ſecutus Ariſtoteles Platonem, deducit rectiſſimè ratio, præmia illa, quæ iuſtitiæ propoſita dicit, iuxta Platonem ſic ſtatuiſſe, ſicut ipſe conſtituit Plato. Præmia inquam non modò viuenti iuſto, ſed etiam defuncto. Totúſque ille locus Platonis in decimo, Ariſtoteli neceſſariò eſt aſſerendus, quo agit de præmiis æternis. Exigua enim ſunt præmia iuſtis in hac vita, in qua ferè ſunt miſerabiliores qui iuſtè viuunt. Dicebat enim iuſtiſſimus, Si Chriſtus non ſurrexit, miſerabiliores ſumus cunctis hominibus. innuens, niſi præmia cæleſtia propoſita eſſent, niſi ſpes vitæ cæleſtis affulgeret, iuſtos in hoc mundo cunctis mortalibus eſſe miſerabiliores. Quomodo igitur probi, quod Ariſtoteles ait, & à Diis diliguntur, & præmiis afficiuntur: niſi vera ſint quæ & ipſe Diuus Paulus ex cæleſti ſapientia, & Plato tradiderunt, vt ſpectentur præmia poſt vitam. Atque ipſe Plato connumeratis bonis, quæ poſſint iuſti conſequi in hac vita, demum ait, ταῦτα οὐδέν ἐστι πλήθει, οὐδὲ μεγέθει πρὸς ἐκεῖνα, ἃ τελευτήσαντα ἑκάτερον περιμένει: Hæc, inquit, nihil multitudine & magnitudine ſunt præ his, quæ manent pios cùm exceſſerint. Hæc diuina ſententia, ea ferè eſt, qua Diuus Paulus protulit, Non ſunt condignæ paſſiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Euidentiſſimè quoque Plato, de vtraque ſorte, beatitudinis & pœnarum poſt vitam, ibidem in decimo de Republica diſſeruit, locus pulcherrimus, mirabilis, obſeruandus: Vt ſciamus quæ Deus noſter myſteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuiſſe. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cùm iam ſepeliendus, rogo impoſitus eſſet, reuiuiſcentem retuliſſe, quæ ibi vidiſſet. Hic, multis præteritis, vidiſſe iuſtos iudicatos in dexteram & ſupernum cæli locum ire iuſtos, iniuſtos ad leuam inferius: ὡς ἐπειδὰν διαδικάσειαν τοὺς μὲν δικαίους κελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιάν τε καὶ ἄνω διὰ τῦ οὐρανῦ, &c. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noſter, Et oues, inquit, ſtatuet à dextris, hædos autem à ſiniſtris. Exinde cùm animas ille vidiſſet, vltro citróque ab inferis & à cælo inter ſe commeantes, & ſua quaſque bona vel mala referentes, alias quidem ſqualore & ſitu obſitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memoraſſe, quot in ſubterraneo itinere mala vidiſſent, perpeſſæq́ eſſent. Alias autem è cælo deſcendentes amœnitates, ſpectaculáque inauditæ pulchritudinis retuliſſe: τὰς μὲν ὀδυρομένας τε καὶ κλαούσας, &c.

Virum boniũ à Deo non negligi.

Exigua præmia iuſtis hac in vita.

1. Cor. 15.

Rom. 8.

Plato facit aliquem à mortuis excitatũ, de vita ſecunda diſputantem.

Quis

A Quis hic non cernat, vnam, eandémque omnium ſæculorum ſemper fuiſſe religionem? Refert enim conſtanter eadem Plato, non ſibi credita ac perſuaſa modo, ſed à ſuperioribus ſæculis, à vetuſtioribus nationibus manantia, ſed ab his, qui eo delati fuiſſent, audita. Illud adeò mirabile, quod ait illum vidiſſe homines truces atque igneos, aſtantes, & aſpectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxiſſe. Verum Ardiæum tyrannum, homicidam, aliósque ligatis manibus & pedibus, capitéque interius truſo, & excoriatos ſuper tribulis extra viam traxiſſe, eos dilaniantes, oſtendentéſque prætereuntibus, quam ob cauſam ea perferrent, & quòd in Tartarum capiendi traherentur. Ea eſſe ſupplicia: Ex aduerſo autem ſimilia prçmia parata: ἐνταῦθα δὴ ἄνδρες ἔφη ἄγριοι καὶ διάπυροι ἰδεῖν παρεστῶτες, &c. Quis hic non videt, agreſtes illos, igneóſque viros, non niſi Dæmones eſſe, feros, horribiles, ſceleſtorum carnifices, eos excoriantes, & verberantes, & quod veritas ſummo conſenſu clarius reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc eſt, in Tartarum præcipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque noſtrorum ſæculorum, quemadmodum multis aliis de rebus, ſic de præmiis iuſtitiæ, & ſuppliciis iniuſtorum, ſententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, miniſtriſque iuſtitiæ diuinæ, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat ſubterraneos. En impii, flagitioſiq; vinctis manibus ac pedibus, excoriati, verberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius eſt in Theologia? Fuit igitur eadem ſemper, præcipuè quo magis in prima ſæcula reſpicias, religio: ſemper creditum

Dæmones horribiles, & carnifices.

B eſt, bonos, ſanctóſque manere maiora, quàm mundi huius bona, vbi nullus ordo præmiorum, dum nec iniquis infligitur merita pœna, vt ſæpe cæteris feliciores ambulent, nec bonis datur vera remuneratio. Eadem clarè & apertè confeſſus eſt in decimo de Legibus: Cùm, inquit, anima ſe virtute quadam diuina exornauerit, etiam locum excellentem, ſanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cùm contraria vixerit, in contraria proficiſcetur: ὁπόταν μὲν ἀρετῇ θείᾳ προσμίξασα γίγνηται: &c. Hac, ait, iuſtitia eſt Deorum cæleſtium, ô fili, ac adoleſcens, qui te putas Deorum prouidentiam ſubterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur poſt multa ſæcula miſſam diuinitus Theologiam, nil aliud fuiſſe, quàm priſcorum ſæculorum caligantis iam & obſcuræ, quam animis hominum impreſſerat Deus, & voce ſua in creatione, pòſt in ſecuto tempore per nuntios tradiderat, ſcientiæ reuelationem. Neque enim fieri poteſt, quod poſtea cælitus eſt apertum, quódque perfectè declaraturus venit è cælo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuiſſe, quàm eadem ipſa quòd diuinitus eſſet traditum. Fuit certè traditio diuina omnium mortalium conſenſu confirmata.

Noſtrã Theologiam nihil aliud eſſe quàm priſcæ & caligantis ſcientiæ reuelationem.

C *Platonem fateri, reddituros quoſque de factis propriis rationem, bonos cum fiducia, malos cum ſumma trepidatione. Non illic affore propinquorum cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos pij fortiter exantlaſſent in vita, meritis præmiis afficiendos. Deſcriptio patriæ cæleſtis, nominibus rerum ſenſibus expoſitarum.*

Capvt XXIIII.

Locvpletivs item perhibuit eadem in duodecimo (Huc enim venire neceſſe eſt, ac reuolui legum latores) Súntque aurea verba: Quòd, inquit, verus eſt homo (eſt quilibet noſtrum illud ipſum, eſt, dicitur anima: idq; cùm ſit immortale, pergit ad Deos alios) reddíturus rationem, quemadmodum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidenter, formidoloſè verò improbus: Nullúmque ei defuncto affore patrocinium. Oportuerat enim cùm viueret, omnes propinquos opitulari, vt ſanctiſſimè ac iuſtiſſimè vitæ curſu exacto, defunctus nullas lueret pœnas, quæ poſt vitam impendent, ob facinora admiſſa. Ob quam cauſam conandum eſt nę domum cõrrumpas, coinquines, cogitans non hunc eſſe hominem, qui ſepelitur veri hominis imago, Sed illum qui exceſſit filius aut frater, aut quiuis alius, cuius nunc deſiderio teneris, qui ſortem ſuam expleuerit. τὸν ὄντα, ἡμῶν ἕκαστον ὄντως ἀθάνατον εἶναι, ψυχὴν

Quomodo boni & improbi rationẽ poſt mortem reddant.

ἐπονομαζόμενον παρὰ θεοὺς ἄλλους ἀπιέναι δώσοντα λόγον, &c. Eſſe inquit quemlibet noſtrum im- D
mortalem, vocatum animam,: húncque ad Deos alios proficiſcentem, redditurum
rationem, patria lex dicit. rationem inquam tremendam, horribilem, formidabilem
ſcelerato: probo autem rationem placidam, cum fiducia, fidenter, intrepidè. Stabunt
enim, vt ait oraculum, iuſti in magna conſtantia, aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt.
Sap. 5. De ſcelеſtis autem, Videntes turbabuntur timore horribili: & præ anguſtia ſpiritus, gementes. Ecce igitur ſummo conſenſu prædictum fuerat à Platone (eſt enim naturæ vox, eſt impetus excitus è pectore, eſt per omnia tempora lex famigerata Dei) quod à noſtro diuino Theologo: reſurgent cum corporibus ſuis, redditurі quique de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in ignem æternum.

1. Cor 29. & Symbolum Athanaſij.

Nonne audis ſimilia Platonem dicentem? Malos redditurоs rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, θαῤῥαλέον, conſtanter, intrepidè, nullo diuerberante ſcelere conſcientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affinéſque monere ſuos, vt rectè viuant, hócque eis nunc præſtare patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorum, domeſticorúmque caterua, qui te tueantur, iudicem exorantes, qui tibi ignoſcat. Hæc ipſa, præcipuè de beatitudine eorum, qui iuſtè vixiſſent, confirmauit maxime in Epinomide, vbi dicit fieri quidem non poſſe, vt homines, præter omnino paucos, in vita ſint beati ac fortunati, καλὴ δὲ ἐλπὶς τυχεῖν ἁπάντων, &c. Bona verò ſpes eſt, defunctos conſequi ea omnia, quorum cauſa quis promptè pro virili ſe iuſtiſſimè in vita geſſit, & defunctum ſimilem E finem indipiſci. Hæc vera præmia, hæc illa beata ſpes, ob hæc ſummis viribus conandum, vt rectè viuamus. omnibus hominibus vel ex oraculis, vel rationis bonitate perſuaſum ſemper fuit, eſſe magna bona repoſita bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quàm præſentem vitam, referri oportere. Hic ſiue bonis male, ſiue malis bene videas, haud magnopere mirandum. Non is locus eſt, vbi virtus præmiis ſuis coronetur, aut pro merito ſcelus expietur. Hæc ipſa diſſeruit in eo qui dicitur Axiochus, ſiue Platonis ſit, ſiue alicuius eius tempeſtatis Philoſophi. Ibi primum illud mirabile, quòd cùm probitatem, pietatem, tanta bona conſequantur, agnoſcit, fatetur afflatum, gratiámque Dei eſſe, rectè viuere, vt triumphes. Proficiſcuntur, ait, animæ in locum ferreis clauſtris, clauibúſque munitum. Hæc patefacta ferunt ſtatim ad flumen Acherontem. Exin tranandus eſt Cocytus. Huc animæ profectæ ad iudices aguntur. Vocatúrque is locus, Campus veritatis. Hic ſedentes, diſquirunt quam quiſque vitam vixerit, quo ſtudio, vel inſtituto, in corpore vſus fuerit. Mentirique non datur: ὅσοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται: Quibus igitur in vita Dæmon bonus aſpiraſſet, hi in terris piorum collocantur. Quaſi in regione viuorum, in terra, viuentium. Is enim eſt, χῶρος εὐσεβῶν. Vbi, inquit, affatim velut in Paradiſo nullum tempus anni non exuberat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum varietate vernantia prata, congreſſus Philoſophorum, theatra poëtarum, chori in circunſtantes, & dulcè canentes, iocunda conuiuia, epulæq; ſua ſe ſponte offerentes, ἀκήρατος ἀλυπία, F indeficiens alacritas, vita ſuauis: quippe nec vehemens hyems, nec æſtus adeſt, ſed ſalubre temperatúmque cælum ſpargitur, placidis Solis radiis illuſtre. Hic initiatis eſt certus honos, illic ſancta myſteria celebrantibus. Pluráque id genus perſequitur. Ex aduerſo autem, At qui, inquit, vitam egiſſent ſceleratè, aguntur ab Erinnybus, ἐπ᾽ ἔρεβος καὶ χάος διὰ ταρτάρου, per medium Tartarum, in Erebum, & Chaos. Vbi locus impiorum, inexplebiles vrnæ, ſitis Tantali, & viſcera Tityi, & Saxum Siſyphi, quod nunquam ſiſtitur in cacumine, finitúſque labor, denuo renouatur. Similia cecinerat ante Platonem Sibylla de campis cæleſtibus,

Beati poſt exceſſum, qui.

Iudices infernales in campo veritatis.

Piorum chorus.

Locus impiorũ & pœna.

Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν, ἀέναόν τε,
Ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον αὐτοὶ
Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον.
Aeternum quicunque Deum, verúmque colebant,
Accipient vitam, læti ſine fine beato,
Viuent in Paradiſo & lætis floribus horto.

A feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitíſque pœnarum facibus concremari καὶ λαμπάσι ἐπιμόνως πυρούμενοι πάσῃ, omnibus flagellis verberari, ἀϊδίαις τιμωρίαις τεύχονται, pœnis ſempiternis cruciari. Hæc ibi. Vidéſque totam Gehennæ deſcriptionem. Vides

ignem

A ignem æternum, pœnas æternas, ſtridorem dentium, tenebras exteriores, ſulphur & ignem, quæ parata ſunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœnas impios, illos ſcilicet miniſtros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedibus proiicere malum, ſordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum. Hæc igitur par eſt, antiquos tum quadam ſæculorum continuata Philoſophia didiciſſe, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam de locis beatis, vt viſum, ſimilia prodiderat Sibylla.

Deſcriptio regionis beatæ, Platonis, diuíque Ioannis. Vt pulchritudo venuſtasq́ terreſtris, exprimit eis pulchritudinem cæleſtem.

CAPVT XXV.

MAGNAM mouet admirationem, vt in Phædone patriam cæleſtem, eiſdem nominibus, eodémque ſermone, rerúmque tralatione deſcripſerit Plato, quibus deſcribitur in ſacris litteris. Vt appareat veritatem Theologiæ ſupremæ, eò mirandam eſſe, quòd olim priſci ſiue per oracula, ſiue indagatione Naturæ viſam & auditam ſuſpexerunt, mirificiſque laudibus vexerunt, ratione ac ſapientia duce ad id delati, quod
B poſtea refulſit è cælo. Igitur diuus Ioannes deſcribens terram cæleſtẽ dixit, oſtenſam ſibi vrbem magnam, ſanctam. Ea de cælo videbatur à Deo deſcendere diuina claritate inſignis. Similis lapidi pretioſiſſimo Iaſpidi Cryſtalli puritatem referenti. Mœnibus excelſis, & magnis, portis duodecim, Angeliſque his inſidentibus, Duodecim tribuum Iſraël nominibus inſcriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Septentrione, & à Meridie, atque ab Occaſu. Duodecim fundamenta ſubſtrata mœnibus, nominibus duodecim Apoſtolorum inſignia. Vrbem in quadra, æqua altitudine, atque latitudine, Longitudine duodecim millibus ſtadiorum. Mœnia centum quadraginta quatuor brachiis ſurgentia. Structura mœnium ex Iaſpide, tota vrbs ex auro puro, ceu vitro pellucenti. Ipſa mœnium fundamenta omni genere gemmarum exornata. Primum fundamentum ex Iaſpide, ſecundum Sapphiro, tertium Calcidone, quartum Smaragdo, quintum Sardonyce, ſextum Sardio, ſeptimum Chryſolitho, octauum Beryllo, nonum Topazio, decimum Chryſopaſſo, vndecimum Hyacintho, duodecimum Amethyſto. Duodecim portas, ſingulas duodecim Margaritas eſſe, plateam vrbis aurum purum, ceu vitrum. In ea Deum omnipotentem ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine radiante, immenſa claritate refulgere. Hac luce ſeruatas incedere gentes. Nunquam portas claudi. Noctem nunquam inhorreſcere. Exulare inde ſcelus omne. Arceri qui non ſint ſcripti in libro vitæ. Fluuium aquæ puræ decurrere, hinc atque hinc pro ripis, arbores vitæ floreſcere, ſin-
C gulis menſibus frugiferas. Hæc & id genus plurima diuus Ioánes, amœnitate & claritate rerum terreſtrium, ad cæleſtes tralata. Similia igitur neſcio qua diuinitate, quo conſenſu animorum deſcripſit in Phędone Plato: Eſſe primum terram illam ſupernam, ſi quis eam ſuſpiciat, velut orbem varium coloribus, quorum terreſtres colores ſint quædam quaſi exempla. Omnem illam terram ex his eſſe. Purpuream alibi & admirandæ venuſtatis, alibi χρυσοειδῆ, auream, vel candentem, gypſo, niuéque candidiorem. Alioſq; illic affulgere colores, plures longe, venuſtioreſq; quàm noſtrates. Noſtrates enim aëris & aquæ plenos, quandam coloris ſpeciem exhibere, in aliorum colorum varietate ſplendentes: Hîc ſimilibus coloribus cuncta exiſtere: arbores, fructus, flores, monteſq;, lapides præterea perſpicuitate, & colore, quàm noſtrates pulchriores. Quorũ ſint quædam fruſtilla & particulæ hi lapilli, qui ſunt apud nos in pretio, Sardij, Iaſpides, Smaragdi, & id genus. Illic nihil eſſe quod non ſit eiuſmodi, pluráque alia Plato. Demum illic templa Deorum eſſe, quorum ſint veri habitatores Dij, oracula quoque, alloquiáque Deorum, ſpectari ab eis Solem, Lunam, aſtráque, qua natura ſint, nullámque aliam deeſſe felicitatem. His Plato deſcribit patriam cæleſtem, tralatis, vt dixi, nominibus rerum mortalium, ad pulcbritudinem cæleſtium, quarum inæſtimabile, arcanúmque decus, venuſtate rerum terreſtriũ facilius intelligatur. Hac ratione ſæpe dicitur in noſtris litteris, Fulgebunt iuſti, ſicut Sol, in conſpectu Dei. Florebunt ſicut lilium in ciuitate Domini. Sanctorum

Deſcriptio cæleſtium ſediũ.

Platonis deſcriptio conciliatur per partes cũ D. Ioannis loco Apocalypſeos.

Templa deorum, cæleſtis patria.

Matth. 13.

velut aquilæ iuuentus renouabitur. Illa incomprehenſibilia, & ſolis nota piis gaudia, corporearum rerum, oculiſque apparentium omnigena varietate, & pulchritudine, vt poſſunt, repræſentantur. Principio gemmæ pretioſæ, radiantes, colorúmque varietate delectantes. Aurum quoque & argentum puriſſimum, præterea Chryſtallus ſumitur. Ex his ſurgere muros, ſtrata eſſe pauimenta. Nihil non aureum, non pretioſum ea venuſtate, & varietate, quam quis vnquam vel in Iride vel angulari Cryſtallo oculis obiecta conſpexit. Illic odores, florum varietas inſignis, prata virentia, perſpicui fontes, flumen hinc atque hinc arboribus incognitis nobis, vt cum ab oriente, noua quædam genera ad occidentales apportantur, effloreſcens. Vt Ioannes appoſuit in deſcriptione flumen aquæ viuæ, Xenochus æquè fontes liquidos, Plato longius progreſſus, inſulas, mare, ſed omnia, noſtris diſſimilia. Eſt crebrum in ſacris litteris, aërem amœniſſimum, ac varium illic niteſcere, qualis, vt dixi, efficitur in Cryſtallo. Hunc ſæpe mira ſpectacula, aut numinis aduentum conſpicati Prophetæ, referunt ſe vidiſſe. Plato pro eo, lumen purpureum, ætherium per regionem beatam diffuſum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, ſed quaſi tamen ſomniauit: Solem, Lunámque & ſydera nulla illic eſſe, ſed hæc ipſa videri à diuis illis inferius vertentia. Nam ſub pedibus diui labentia ſydera cernunt. At pro Sole, Luna, luce qua viuitur in terris, Ioannes retulit illic radiare longè meliorem, gratiorémque lucem, inauditæ ineffabilis lætitiæ: Qualem ex parte ſeſe Deus oſtendit in monte, quando facies eius vt Sol reſplenduit, veſtimenta vt nix canduerunt, imò magis quàm hæc ipſa (Neque enim habuit, quo claritatem illam incomprehenſibilem redderet notiorem.) Ea viſa dixerunt dulce illic eſſe. Cernitur hæc claritas in cælo, qualiſque videri Cælicolis & quanta ſolet. Is eſt eorum Sol, hoc viuitur aſtro, Solémque ſuum ſua ſydera norunt. Diui & ipſi ſydera lucentia, ſemper Solem ſuum noſcunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neque enim eò vſque cogitando aſcendere potuit. Tam igitur ſuperius Axiochus, quàm nunc Plato, ante Chriſti aduentum, ex priſca Theologia, ex oraculis, famáque ſuccedente, nobiſcum de beatitudine ſempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.

Dei facies vt Sol.

D

E

De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmiis æternis. Hanc Theologiam eſſe priſcam.

CAPVT XXVI.

EST QVOQVE admiratione dignum, & ſapientiſſimus quiſque cogetur admirari, quæ Plutarchus ſimiliter de pœnis malorum ac ſceleſtorum, de gaudiis, felicitatéque bonorum, poſt exactum vitæ curriculum ſcripſit, mirè cum noſtris cógruentia, comprobatis ſcilicet his quæ prior Plato ſcripſiſſet. Vt hinc ſit clarum, ſemper vnum Deum, F vnámque eius ſcientiam apud ſapientiores fuiſſe. Hanc ipſam ſcilicet, quam nunc claram cuncti mortales venerantur, tunc obſcuram, incertam, apud antiquiſſimos quidem puriorem, poſtea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, ſordibus & fabulis obſeſſam, ſed ſuæ bonitati redditam, cùm lux cæleſtis nituit in terris. Ac primum Plutarchus ait, eandem eſſe de diuina prouidentia, atque immortalitate animorum ſententiam, nec alterum poſſe relinqui, altero ſublato: immortalitatem autem animorum conſequi præmia & ſupplicia: vna ratione ſe inuicem tribus hiſce trahentibus. Eſt, ait, prouidentia, idq́; veris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos poſt mortem remanentes manere vel coronas, vel ſupplicia. Ea enim eſt ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animorum, ne vel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac vita) vel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ὡς μὲν ἐκεῖ καθ' ἑαυτὴν ὅσα κομίζεται τῆς προβεβιωμένης χάριτος, ἢ τίνας κολάσεις, οὐδέν ἐστι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, ἀλλ' ἀπιστεῖται, καὶ λανθάνει. Et quoniam non videntur, minuſque creduntur, non defuiſſe diuinam prouidentiam, quæ præſtaret nonnullis, non tam è noſtris, quàm ſuis, vt per ſpeciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum ſecutus Plutarchus, vt ille quendam induxit, qui cæſus in bello, quatriduanus reuixiſſet, referre, eo temporis interuallo viſa prodigia: ſic refert Plutarchus, fuiſſe quendam Theſpeſium, qui cùm

Immortalitatem animorũ conſequi præmia & ſupplicia.

Aqui cùm ptimum vitæ ſuæ curſum omni libidine,intemperantiaq́; exegiſſet, amiſſo,breui,patrimonio,iam neceſſitate cõpellente,ſceleſtè vixerit, auiditate ſumma proſequens, quas eum pœniteret amiſiſſe diuitias, ſimile quid intemperantibus paſſus, qui cum habeant vxores,non cuſtodiunt,his amiſſis,alienas corrũpere nitantur. Itaque cùm à nullo dedecore,quod vel voluptatem vel lucrum promitteret, abſtineret,facultatem quidem non multam,ſed opinionem improbitatis breue ad tempus magnam ſibi cõciliaſſe,præcipuéque eum infamem reddidiſſe oraculum editum ex Amphilocho. Nam cùm miſiſſet ſciſcitutos an melius ſecum inſequenti tempore agendum eſſet, reſpondiſſe fertur, Tum cùm eo melius agendum,cùm mortuus. Itaque paulò pòſt, id neſcio quo pacto expletum eſſe. Nam è loco edito in collum delapſum,ex percuſſione tantùm,nullo vulnere accepto obiiſſe,Sed è ſepulchro tertianum reuixiſſe : καὶ τριταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς αὐτὰς ἀνήνεγκε. Vbi ſe celeriter corroboraſſet ac collegiſſet, incredibilem quandam vitæ mutationem feciſſe. Neque enim in commerciis quenquam iuſtiorem, neque ſanctiorem erga Deum,neque inimicis infeſtiorem , amicis conſtantiorem eius temporis quenquam Cilices nouiſſe. Itaque permouiſſe multos,vt cauſam tantæ varietatis efflagitarent. Neq; enim putabant,id quod verum,& vt ipſe retulit amicis , cum primis Protogeni, temere morum hác varietatem áccidiſſe. Itaque cùm mens è corpore auòlaſſet, quale ſi quis gubernator è naui in profundum lapſus,ſic eum ſe ex mutatione habuiſſe. Exinde paulum eleuatum viſum ſibi reſpiraſſe totum,& circunſpexiſſe, velut ex vno aliquo corpore, pa-
B tefacta anima. Principio nihil ſolitum vidiſſe,ſed ſydera ingentia, plurimúmque ab inuicem diſtantia,ſplendorem immenſum & colorẽ mirabilem fundentia,ſolidum præterea vt animam inuectam luce, tanquam in tranquillo paſſim & celeriter differret. Multisq́; ſpectaculis prætermiſſis narraſſe animas defunctorum ab imo aſcendentes facere bullá luminoſam. Sed aliis pleriſque ſilentio præteritis, eſt primum in hac omni deſcriptione, quòd Adraſtia filia Neceſſitatis & Iouis ſuper omnibus ſceleribus vltrix altiſſimè conſtituta eſt. Et quòd nemo ſceleratus,ſiue magnus,ſiue paruus,fuit vnquam,qui vel clàm,aut per vim aufugiſſet. Varia autem ei ſeruire ſupplicia,quę cuſtos è tribus eſt,& adminiſtra, Alios leniter pro culpatum ratione ſubiiciens pœnis. Quorum autẽ ſceleri maiore medicina ſit opus, τούτους δίκη μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Hos tradere Dæmonem pœnis poſt mortem. Qui autem ſint prorſus immedicabiles, à iuſtitia reiectos, tertiam Adraſtiæ ſeueriſſimam miniſtram Erinnyn accurrentem ad eos vagantes, paſſimq́; diffugientes,miſerabiliter,acerbeq́; omnes ἠφάνισε, καὶ κατέδυσε εἰς τὸ ἄῤῥητον καὶ ἀόρατον,Sublatos è medio,in nefandum,inuiſibilemq́; locũ intruſiſſe. Reliquæ inquit pœnæ in vita, ſimiles ſunt pœnis Barbarorũ. Vt enim apud Perſas,veſtes eorum qui plectuntur, & tiaras vellicant & cædunt,hi verò cũ lachrymis orant abſiſtant : ſic plagá vel in corpore vel facultatibus non eſſe vehementẽ. Quicunque autẽ effrænatus & impurus illuc peruenerit, hunc iuſtitia nudũ mergere & abſcondere,in theatro omniũ,nihil illo abſcondẽte. Oſtẽditurq́; bonis patentibus,ſi fuerint,execrabilis, & indignus. Quòd ſi ipſi quoque ſceleſti
C fuiſſent,eos videns in tormentis,& viſus ipſe,purgatur,detractis vitiis,ex diuturnis doloribus & pœnis,qui tanto ſuperant magnitudine & acerbitate dolores corporis & in carne,quanto clariora ſunt quæ per vigiliam , his quæ per inſomnium cernuntur. Parte alia deſcribit Plutarchus Paradiſum,vnde aura mollis aſpiret,& placida odoratáque. De ſuppliciis autem hoc ad alia congruit cum noſtris , illic eſſe ſtagna , καὶ τινὰς ἐφεστάναι δαίμονας, Dæmonas quoſdam aſtare,velut fabros ærarios,inſtrumentis,machiniſque attrahentes, immergentéſque animas,quas inſatiabilis auaritia,in ſcelera præcipites egiſſet. In his igitur omnibus, (neque enim cuncta referre laboro) etſi Plutarchus quædam fabuloſius, Poëtarúmque more retulerit,ſumma tamen hæc eſt,eſſe pietati, probitati, iuſtitiæ,ſimiliter improbitati ſua præmia. Nullum fore ſcelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocriſeis aperiendas. Eſſe ſupplicia animorum corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, vel quæ de pœnis, vel præmiis paſſim prædicentur, quòd abſconſa ſint,& oculorum obtutum fugientia. Dæmonas eſſe ſuppliciis præfectos, quos alio nomine Erinnyes,iuſtitiæ diuinæ miniſtras,irremediabiliter,malos cruciantes,in tenebris æternis è medio ſublatos,iure vocatas ἀόρατον, ἄῤῥητον, quòd,

—Tantum, tenditque ſub auras,
Quantus ad æthereum cæli ſuſpectus olympum.

Profundiſſimum,nefandum,teterrimúmque carcerem , miſerorum luctibus æternis re-

Adraſtia, ſcelerum vltrix.

Erynnis, miniſtra Adraſtia.

Inferorum deſcriptio.

Virgil. 6. Aeneid.

boantem. Inſtare Dæmones animis cruciandis. His conſtat, paucis demptis, eandem pri- D
ſci temporis eſſe, atque noſtrorum ſæculorum Theologiam, vt tunc obſcuriorē, ſic poſt-
ea in omnium pectoribus, allata de cælo manifeſta luce, refulgentem, ſi quid erroris mi-
ſtum ferebatur, poſtea repurgato. Cætera quæ de purgatione ſenſit prior Plato, & nunc
Plutarchus, vt animi à vitiis contractis expientur, ad melioremque habitum purgati re-
uertantur, & de genere pœnarum, paucis demptis, congruunt cum noſtris.

Ex vetuſtiſſimis Poëtis, de pœnis & præmiis bonorum ac malorum. Philoſophorum ac Poëtarum autore Plutarcho eſſe teſtimonium, manere bonos maxima præmia poſt vitæ curſum.

CAPVT XXVII.

SI QVIS vniuerſæ Philoſophiæ campos ingreſſus, in eam omnem oculos conuertat, facile noſcet, hac ratione ab exordio generis humani, ſæcula decurriſſe, quòd paucis ab hinc annis clarè, perſpectéque, & celebriter creato mundo (cuius rei nemo priſcis illis ſæculis dubius eſſet, & creatorem eius vniuerſis agnoſcentibus ac fatentibus, multáque de bonitate eius ac prouidentia, de præmiis item ex amore & cultu eius, aut E ſuppliciis ex contemptu conſequentibus, vnanimiter prædicantibus) omnē hanc prædicationem, per omnes ætates, hominibus ſe diffundentibus, deſcēdiſſe, ſed paulatim exoletam, partim celebritatem illam, claritatemq́; amiſiſſe, partim quæ remanſiſſet, cōmentis humanis contaminatam, non eandem apparuiſſe, ſemper tamen hoc meliorē, quo vetuſtiorem, & ab antiquitate minus diſiunctam. Haud igitur mirum, ſi tam multos ex priſcis illis de præmiis probitatis ac iuſtitiæ, vel ratione perſuaſos, vel ſucceſſione doctrinæ, crebriſque Deorum vocibus & conſpectu admonitos, inuenias ceciniſſe. Ecce enim Pindarus longè ante Chriſti aduentum, quemadmodum ſuperiores, per tralationem rerum amœniſſimarum, quas & in noſtris litteris reperias, deſcribit præmia iuſtorum. Quale enim Ioannes dicit, ſe vidiſſe beatos, palmas gerentes, laureatos, triumphātes: ſimile Pindarus de his ipſis:

Pindari verſus ij de beatitudine bonorum, non extant in iis quæ habemus: idem tamen locus eſt Olymp. Oda 2. Antiſtrop. 8.

Τοῖσι λάμπει μὲν μένος ἠελίου
Τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω,
Φοινικοροδίαιτε λειμῶνες εἰσὶ προάστειον αὐτῶν,
Καὶ λιβάνῳ σκιερᾷ, καὶ χρυσοκάρποισι βέβριθε.
Καί τοι μὲν ἵπποις, γυμνασίοις, τοὶ δὲ πεσσοῖς,
Τοὶ δὲ φορμίγγεσσι τέρπονται.
Παρὰ δὲ σφίσιν εὐανθὴς ἅπας τέθηλεν ὄλβος.
Ὀδμὰ δ' ἐρατὸν κατὰ χῶρον κίδναται αἰεὶ F
Θύμματα μιγνύντων πυρὶ τηλεφανεῖ
Παντοῖα, θεῶν ἐπὶ βωμοῖς.
His nitor ingens Solis, noctem diſſipat atram.
Eorum ſuburbana prata ſunt virentia.
Fructibus aureis, & thure prægrauantur arbores.
Partim equis & palæſtra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & teſtudine.
Eis ſemper odorata vireſcit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra ſpargitur.
Super altaribus diuûm redolet omnis ſuauitas.

Hæc Pindarus. Ego non reddidi numeros. His odoris, viroris, cātus, alacritatis, tripudiorum tralationibus, deſcribitur beatitudo cæleſtis. Sic & ipſe manifeſtus felicitaris autor & præco: Amplius non bibam de genimine hoc vitis, niſi cùm bibam illud in regno Patris mei. En potus & vinum. Similiter apud Ioannem in ripa fluminis Paradiſiaci arbor vitæ ferens fructus ſingulo menſe. Neque enim poſſumus ſenſus erudire noſtros, niſi rebus manifeſtis. Erat igitur cōſtans priſcis illis, inſitáque fides de præmiis, iuſtitiæ paratis. Itaque Plutarchus hoc indicans: εἰ δὲ ὁ τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος ἐστὶν ἀληθὴς, ὥσπερ

A ὥσπερ ἐοικὸς ἔχειν, ὅτι καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις τιμὴ καὶ προεδρία καθάπερ λέγεται, καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί: Si vera ſunt, inquit, vt par eſt, quæ priſci Poëtæ & Philoſophi prodiderũt, pios qui deceſſiſſent, honoribus affici, quemadmodum fertur, eſſéque eis locum repoſtum, in quo eorum animi morabũtur. Hæc ait Plutarchus, ſequens, vt vbique ſolet, ſuperiores Philoſophos. Ex aduerſo autem, de ſuppliciis ſimilia atque noſtri perhibet, in eo quem De facie quæ viſitur in Luna, ex anterioribus Philoſophis audita: πᾶσαν ψυχὴν, ἄνουν τε καὶ σὺν νῷ, σώματος ἐκπεσοῦσαν, εἱμαρμένον ἐστὶν τῷ μεταξὺ γῆς καὶ σελήνης χωρίῳ πλανηθῆναι, χρόνον οὐκ ἴσον: Omnem, inquit, animam, ſiue dementẽ, ſiue cum mente, vbi è corpore lapſa eſſet, fato decretũ eſt, errare in loco, qui eſt inter Lunam ac terrá, non æquali tempore: ſed iniuſtæ, immoderatæq; ſcelerũ pœnas perſoluunt: bonas autem oportet in amœniſſimo aëris eſſe loco, quẽ inferorũ prata dicunt, certo tẽpore, quoad expiatæ corpore, quod omnis mali cauſa fuit, exin in patriam velut poſtliminio reportatę gaudiis perfruantur. In his Plutarchus, vt vides, criminum expiationem vbi diſceſſum eſt à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationẽ, quòd impuræ pendunt pœnas infra cælum, procul à loco, patriáque beata. Puriores autem expiantur & ipſæ, ſed lenius, tranquillius, in aëre, donec admiſſæ in patriam, æternis gaudiis perfruãtur. Habes igitur apud eos omnia, quæ libris noſtris celebrantur, de triplici ſorte: aut eorum qui penitus adeunt regna beata, nuſquam remorati: aut qui ſubitò rapiuntur ad ſupplicia: vel quibus purgantur peccata, quibus expiatis, velut in patriam reuocentur. Purgatoriũ eſſe *Triplex animarum ſortitio.*
B infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modo ſummus iudex decreuerit, in loco quidem non ſancto, ſacro, beato, ſed medio. Quanquam non deſunt negantes mediam ſortem. Gaudium quoque vides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffabile, quod guſtant beati, expiati. Vides item patriam: vides hunc mundum exilium eſſe, & errorem. Errare, vagari animos, donec in cælum reuocentur. Item Plutarchus de ſuppliciis improborum apertius ſcribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caſpium, & eos qui circa mare rubrum adhabitant, ſunt profunda, Lunæ concaua. Quarum maximã vocant ſpeluncam Hecates, vbi pœnas dant animæ, eorum quæ iam vel perpeſſæ eſſent, vel feciſſent. Hæc etſi fabuloſius de Lunę concauitatibus à Plutarcho dicuntur, ſumma tamen eſt, in profundo receſſu animas pœnas male geſtarum rerum dare. Ex his autem vel arguendus, vel certè declarandus Plutarchus cum in eo quem inſcripſit, Quomodo deceat adoleſcentem audire poëmata, vult de fluminibus inferorũ, & pœnis, Poëtas fabuloſius ceciniſſe. Vel igitur ſibi contradixit, vel ſenſit, vera quidem eſſe ſupplicia, ſed addidiſſe Poëtas quædam fabuloſius, ob quæ eiecti ſint è republica Platonis. Teſtatur igitur Plutarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, vates priſcos, de pœnis, fœdaq; inferorũ habitatione ceciniſſe: ἔνθεν τὸν ἄπειρον, ἐρεύγονται σκότος, βληχροὶ δνοφερᾶς νυκτὸς ποταμοί. Hinc eructant ſub immenſis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas, manibus & pedibus ligatis, iubetur imputus, contaminatúſque proiici. Sic Sophocles vates priſcus, Platone vetuſtior, &
C damnationem miſerorum, & vitam beatorum egregiè prędicauit: τρισόλβιοι ἐκεῖνοι βροτῶν, οἱ ταῦτα δερχθέντες τέλη, μόλωσ᾽ ἐς ᾅδου, τοῖς γὰρ μόνοις ἐκεῖ ζῆν ἐστὶ, τοῖς δ᾽ ἄλλοις πάντα ἐκεῖ κακά: Térque quatérque mortales illi beati, qui vitæ metas has & fines contemplati tendunt ad inferos. His enim ſolis illic viuere datum. Aliis ſunt illic cuncta mala. Hæc Theologia vetuſta, Naturæ vox, teſtimoniis cæleſtibus poſtea confirmata. Vides eum ter beatos, nimirum beatiſſimos prædicantem, qui vitæ fines reſpexerunt, qui duplices vitæ metas illas, viuentes ante oculos habuerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad ſumma mala. Beati, ſapientes prædicantur, qui viuentes ad hæc acres acies intenderunt, hic defixos oculos habuerunt. hic inenarrabiliter, innumeris vocibus prædicantur in ſacris litteris beati, qui timent Dominum, qui diligunt iuſtitiam, qui ſpernunt impias & inconceſſas voluptates, qui finem vitæ ſæpius reſpectant: prædicantur enim propter magna præmia, magnas illas & incomparabiles, ſempiternáſque delitias. Quia declaraberis Deus, in immortalitatis & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

Purgatorij locus.

Teſtimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmiis ac ſuppliciis poſt vitam.

CAPVT XXVIII.

SIMILIA prodidit Plutarchus de ſuppliciis, in eo, quo ſcripſit an rectè D dictum ſit, Viuendo latita, à priſcis Theologis ac Philoſophis mutuans, Eſſe tertiam viam, eorum qui impiè, legumq́; præuaricatores vixiſſent, quæ tradat animas εἰς ἔρεβός τι καὶ βάραθρον, in voraginem quãdam, teterrimumq́; barathrum, vbi ſonantia noctis horrendæ flumina rapiant & auferãt è medio celandos obliuione ſempiterna pœnis addictos κολαζομένους. Neq; enim eſſe vultures ad inferos, qui fibras ſemper renaſcentes, iecurq́; iam vel roſtris illis, vel tabo conſumptum depaſcantur. Neque ſaxa quoque & pondera ceruicibus miſerorum ſemper impendentia, quorum iam corpora & neruos, brachiáque labor & tempus abſumpſiſſet, ſed vnum verum ſupplicium eſſe malorũ, quòd funditus è medio tolluntur, nullis amplius eos actos præcipites in flumen obliuionis æternę, viſuris, in abyſſum pelagúſque profundum hauſtos, vitæ omnis, motus, lucis expertes. Vera igitur definitio Plutarchi, de ſuppliciis æternis, quòd longius à Deorum regnis ſcelerati ſummouentur, in tenebroſum, profundum, longiſſimum à luce & vita, omnique actione carcerem truduntur, merito vocatum ἄρρητον, ἀόρατον, infandum, inuiſibile. Has ſeruator tenebras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarchus, quòd luce & commercio bonorum, beatiſſimáque actione vitæ priuantur. Nemo eos amplius aſpiciet obſcuros, ignotos. At Iamblichus qui vitam dogmatáque priſcorum Pythagoreorũ diligenter, accuratéque perſcripſit, decerpens ex omnibus illis, Mors, ait, non modò non eſt extimeſcenda pio, ſed multò magis etiam optanda. Aut enim pereunte anima cum cor- E pore, fit omnium malorum reſolutio: aut ea remanente poſt diſceſſum, reſoluto corpore continget vita beatior. Sed quoniã eſt hoc poſtremum (claret enim animam eſſe immortalem) certè nulla eſt alia via certa ſalutis, quàm vt optimam, prudentiſſimámque vitam agamus. Nihil enim fert ſecum anima tendens ad alteram vitam, quàm probitatem, vel improbitatem, quæ plurimũ prodeſſe, aut obeſſe defuncto noſcuntur. Atque anima quidem melior μετὰ θεῷ οἰκεῖ, cum Deo habitat, per cæli regiones beatas inuecta. Quæ verò ſeſe factis impiis contaminauit, impietate, impuritatéque ſordeſcens, proficiſcitur ad iudicia ſubterranea, meritis pœnis deputanda. Ob quam cauſam, conandum eſt in hac vita, dum licet, & datur, virtutem ac ſapientiam indipiſci. καλὸν γὰρ τὸ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim eſt præmium, & ſpes ingens. Audendúmque ei, qui in hac vita moratur, vt omnes voluptates, corporeáque ornamenta, tanquam aliena à ſeſe abiiciat, non alieno, ſed ſuo cultu animum veſtiens, ſapientia, & iuſtitia, reliquiſve virtutibus: Sicque expectet profectionẽ ad alteram vitam, velut abiturus, cùm voluerit fatum. Quod cùm ita ſit, non magnis pecuniarum aceruandarum curis æſtuandum, non gloriæ, non ambitionis: ſed prudentiæ, veritatis & animi, vt ſit quàm optimus, ſtudium capeſſendum. Neque enim fas eſt, quæ vili æſtimari debuiſſent, plurimi facere: neque rurſum, quæ magno in pretio decuiſſet haberi, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, ſed animi. Nõ enim ex opibus virtus, ſed ex virtute opes. Viro igitur pio neque viuo, neque mortuo, mali quicquam euenire poteſt. Nec viuus, vel mortuus à Deo negligitur. Hæc Iambli- F chus ex Platone, vt dixi, decerpta. Idem immemores ſui, diuinarúmque rerum obliuioſos, omniáque ſtultè credentes ait à priſcis deſignatos, fœminis vrnas ad inferos geſtantibus. Quidam, inquit, eruditus, animum ſtultorum vrnam dicebat eſſe, propter credulitatem, tum propter inſatiabiles cupiditates: τὸν δὲ κόσμιον ὥς ἔφη τρεῖς με λέγων τὴν ψυχὴν εἶναι, τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπῄκασαι τὴν τῶν ἀνοήτων ὡς τετρημένην, ἅτε οὐ δυναμένην στέγειν δι' ἀπιστίαν καὶ λήθην. Diuinè quoque refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis inferorum non ſecus atque in vera religione habetur, ſtatuiſſe, admonuiſſéque potius omnem contumeliam perferendam quàm adduci vt hominem interficias. πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, παρήγγελλε, ἢ κτεῖναι ἄνθρωπον, ἐν ᾅδου γὰρ κεῖσθαι τὴν κρίσιν. Marcus quoque Tullius Romanorum omnium eloquentia facilè princeps, cuius teſtimonium in rebus grauiſſimis pro cunctis Romanis ſufficit, vtranque ſortem bonorum ſcilicet ac malorum, credidit ac memorauit, antiquæ famæ ſubſcribens: Illi igitur, inquit, impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti.

Cruciatus improborũ poſt mortem.

Mors optãda, cur.

Viro pio neque viuo, neque mortuo quicquã mali euenire poteſt.

De

A

De Mundi Exitio.

MVNDVM aliquando immenſis ignibus cõflagraturum etiam Stoici crediderunt. De quo Athenagoras: τούτῳ καὶ οἱ τῆς στοᾶς τῷ λόγῳ ἐκπυρωθήσεσθαι τὰ πάντα, καὶ πάλιν ἱστασθαι φασὶν ἑτέραν ἀρχὴν τοῦ κόσμου λαβόντες: Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in poſterum, rurſúmque reficienda aſſeruerunt, aliud exordium mundi introducentes. Hæc & Ouidius videtur reſpexiſſe cùm cecinit, *Mundũ aliquando cõflagratũ iri Stoici aſſeruerũt.*

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptáque regia cæli *Metam. 1.*
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Affirmantur eadem ab Euſebio, dicẽte id fuiſſe placitum Heracliti & Empedoclis: τὸ δὲ γενέσθαι τὴν τοῦ δὲ παντὸς φθορὰν, οὐ μόνον χριστιανοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς δοκεῖ, ὡς ἡρακλείτῳ τῷ ἐφεσίῳ, ὡς ἐμπεδοκλεῖ: Totius, ait, iſtius mundi interitum fore, non ſolum Chriſtianis viſum, ſed & Græcorum ſiue Gentium ſapientibus, vt Heraclito Epheſio & Empedocli. Lucanus itẽ, ſiue quòd eſſet Stoicus, ſiue quòd hæc
B de inflammatióne & interitu mundi fama vetuſtiſſima ſit, longo ſæculorum ſucceſſu ad poſteros deuoluta, in eam conſentit:

Inuida fatorum ſeries, ſummiſque negatum *1. Bellorum ciuil.*
Stare diu, nimióque graues ſub pondere lapſus
Nec ſe Roma ferens. Sic cum compage ſoluta
Sæcula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia miſtis
Sydera ſyderibus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi. totáque diſcors
Machina, diuulſi turbabit fœdera mundi.

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca ſuæ fortaſſe ſectæ veſtigiis inſiſtens, in Epiſtolis eadem: Non terra, inquit, non cælum, non ſemper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu, dies aliquis deiiciet. Lucretius quoque quanquam non Stoicus, idémque Poëta melior quàm Philoſophus, credo quòd hæc apud Stoicos legiſſet: *Seneca, de mũdi excidio, epiſt. 75. vide & 3. quæſt. natural. cap. 26. 27. 28. 29. 30.*

Vna dies dabit exitio, multoſque per annos
C *Suſtentata ruet moles, & machina mundi.*
Nec me animi fallit, quàm res noua, miráque menti
Accidit exitium cæli, terræque futurum. *Lucret. lib. 5.*

Lucanus igitur copiòſius expreſſit quod à Chriſtianis exiſtimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi ſolutis vinculis omnium rerum, turbandam, reuerſurámque ad antiquum chaos: meminit horæ ſupremæ, de qua in ſacris litteris creberrima mentio. Quodq́; etiam in noſtris litteris refertur, cælum inuoluendum vt libri volumen, ſic idem, Sydera ſyderibus concurſura, igneaq́; aſtra in mare lapſura. Id Eſaias, Tabeſcet omnis militia cælorum, complicabuntur ſicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet ſicut defluit folium de vinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Aſtra de cælo cadent, & virtutes cælorum mouebuntur, & tunc apparebit ſignum filij hominis. Et Dauid, Ipſi peribunt, cælum & terra, virtutes cælorum aſtra. Diuus autẽ Petrus ſæpe repetit in ſecunda epiſtola, Cælum & elementa igni abſumenda, in die iudicij reſeruata igni: οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως: Cælum iſtud quod nunc eſt & terra ſecundum verbum eius igni repoſita ſunt in diẽ iudicij. Deinde, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαύσεται: In qua die cæli fluminis inſtar præteribunt, elementa autẽ incenſa reſoluentur, & terra & quæ in ipſa ſunt colliqueſcent. Paulò pòſt, diem Domini com- *Apoc. 6.* *Eſa. 34.* *Matt. 24.* *Pſal. 101.* *Cap. 3.*

memorans ait, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται: Per quam cęli in- D
flammati & elementa liqueſcent. Hæc diuus Petrus. Sibylla quoque cõmemorat amnẽ
ſulphureum de cælo labentẽ. Non tacuit etiã alia prodigia, quæ fore in fine mundi in no-
ſtra Theologia prædicuntur. Videnturq́; ad alia Poëtæ hæc in libris Sibyllinis legiſſe. Nõ
diſſenſerunt autem, ſi rectè iudices, Stoici à Chriſtianis in reparatione mundi. Siquidem
Mundus, & terra noua. & noſtri mundum nouum, & terram nouam fore vaticinantur. Senſeruntq́; Stoici refi-
ciendum mundũ, non eundem, ſed quaſi renouandũ, aliumq́; reſtituẽdum. Noſtri quoq́;
Vide Aug. ciuit. Dei lib. 20. cap. 16. & 17. & Lactant. 7. cap 24. interitum mundi, renouationẽ interpretantur. Quorum Euſebius: οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν: Non prorſus, inquit, mundus in occaſum cedet, ſed ad
renouationẽ. Hippolytus quoque & Hieronymus & Euſebius idem alibi, & alij plerique,
eadem fatentur: Euſebius ſcripturam ſacram interpretans, quæ de interitu mundi apud
Eſaiam vaticinatur: ἐπιτηρῆσαι δὲ ἐνταῦθα ἄξιον γενομένους τοὺς λόγους, ὡς οὐ φθορὰν, οὐδὲ ἀπώλειαν, οὐ
δὲ ἀφανισμὸν ἔσεσθαι τοῦ οὐρανοῦ σημαίνει ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς ἂν εἰλισσομένης βίβλου φανήσεται τὰ ἐν αὐτῇ γε-
γραμμένα. οὐ μὲν φθείρεται ἡ βίβλος, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνελιττομένης τῆς περιεχούσης τὰς τοῦ σύμπαντος αἰῶνος
πράξεις, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀπορρεύσουσι τῆς κατὰ τὸν ἀέρα διατριβῆς. τότε δὲ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις
αἱ πάλαι δίκην ἄστρων πολλοὺς ἀπατήσασαι πεσοῦνται, ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγ-
γελον φωτὸς πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Quæ ſunt, Obſeruare hoc loco operæpretium
quæ dicantur: non enim interitũ, aut abolitionẽ, vel perditionẽ cæli futurã dicit prophe-
tia: ſed ſicut inuoluto libro, declarantur & panduntur ea quæ ſunt inſcripta, liber autẽ nõ
deletur: ſic obuoluto libro quo totius æui res geſtæ continentur, aduerſæ poteſtates de- E
cident ex habitatione aëria. Tunc inquã hæ, quæ quondã quaſi ſtellę multos ſolerent de-
cipere, cadent. Quando & Satanas ipſe in Angelum lucis transfiguratus, cecidit tanquã
fulgur de cælo. Hæc Euſebius, nõ quidẽ declarans quomodo ſit rerum innouatio futura,
ſed tamen ſentiens non abolendum mũdum: Aſtrorum autem lapſum hoc duntaxat lo-
co, in Dæmonas referens. Quod & Cyrillus apertè ſentit: ὅτι τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἔφοδος οὐ κατὰ μό-
νων ἥξει τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν δραμεῖται τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, κολασθήσονται γὰρ διά τινος
ὑφίσταται δίκης τὴν τοῦ θεοῦ μάχαιραν, τετυραννηκότες μὲν εἰς χρόνους μακροὺς, καὶ ὅλην ἀπολέσαντες τὴν
ὑπουράνιον ἐξαιτούμενοι τε τῶν δυσσεβειῶν τὰς δίκας: Diuinæ iræ impetus, non ſolum contra terre-
ſtria deſæuiet, ſed etiam contra ipſos immundos ſpiritus: plectentur enim gladio illo di-
uino, cuius iuſtitiæ ſubiacent qui longo olim tempore tyrannidem exercuiſſent, totaq́;
ſubcæleſti habitatione amiſſa, pœnas repoſcẽtur ſuarum impietatum. Vides hic refuge-
Nonnulli putarunt aſtra non peritura. re Græcos fateri aſtra peritura, virtutesq́; cælorum Dæmonas, quàm aſtra malunt inter-
pretari. Subdit autem Euſebius eadem aſſerens: πρώτας δὲ μετελεύσεται τὰς ἐν τῷ ἀερίῳ τόπῳ πο-
νηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις ἡ λεχθεῖσα μάχαιρα τοῦ θεοῦ, δεύτερας ἔρχεται τὰς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀσεβῶν
ψυχάς: Primum, inquit, gladius Dei corripiet ſceleratas & aduerſas in loco aërio poteſta-
tes, exinde impiorum in terra degentium animas. Hic & hoc loci virtutes cæleſtes inter-
pretatur non ſtellas ſed Dæmonas potius, quia non prorſus cælum perdendum opinare-
tur. In hac item ſunt alij Theologi Græcorum, quorum autorum grauiſſima eſt opinio.
Siquidem idem quem ſuperius nominaui Cyrillus, vbi Eſaias ſcribit, Quia cæli ſicut fu- F
mus liqueſcent: θάνατον δὲ τῶν στοιχείων εὐφυῶς ὀνομάζει τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολὴν, ὥσπερ οὖν τὸν τῆς
κτίσεως ἀνακαινισμὸν οἷον ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθάπερ ἐπὶ σωμάτων τῶν ἀνθρωπίνων ἔσεσθαί φησι, λυομένων δὲ
στοιχείων, τὸ σωτήριόν μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται: Innouationem, ait, reparationemq́; ad meliorẽ ſtatũ
appoſitè dixit mortem elementorum. Itaque fore prædicit quẽmadmodum corporum
humanorum, renouationem rerum creatarum, quaſi à mortuis reſurrectionem. Reſolu-
tis autem elementis, ſalutare meum erit, inquit, in æternum. Eadem alius Theologus af-
firmat, qui Seuerus dicitur: οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν, οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι τοι-
αύτην ὑποστήσονται, ἀλλὰ τὴν πρὸς καιρὸν καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ ἀφθαρσίαν μεταβήσονται. Quæ ſunt, Nõ
omnimodam dicit conſummationem: Neque enim & hi qui inhabitant ipſam terram,
tali interitu ſubiacebunt, ſed temporariam, per quam in corruptionem mutabũtur. Hæc
à Theologis Græcis pari conſenſu approbantur, quę noſter ſenſit & affirmauit Hierony-
Pſal. 101. mus. Qui in id quod ait Pſalmus, Et ſicut pallium inuolues eos, & mutabuntur: Ex quo,
inquit, oſtenditur perditionem cælorum non interitum ſonare, ſed mutationem in me-
Non interitum cælorum fore ſed mutationem in melius. lius. De quibus dicitur, Erit cælum nouum, & terra noua, quæ ego faciam permanere in
conſpectu meo. probat etiam ex eo, quòd omnis creatura ingemiſcit, vt mutetur & ipſa
in melius, cùm non animæ ſolum ſuapte natura immortales, ſed etiam corpora glorifi-
cabuntur, & præteritis antiquis, facta fuerint omnia noua, conformandáque eſſe omnia,
ſicut

A ſicut & Seuerus opinabatur, hominum innouationi. Denique concludit tametſi ſententiæ alternarent, glorificatis & innouatis hominibus cætera innouationem ſecutura: nulla putans poſſe conſecutione deduci, vt peritura ſint omnia, cùm hominum animæ immortales, corpora verò immortalia ſurrectura, maxima ac præcipua mundi pars non ſinit in nihilum redigenda, ſed futura potius meliora. Qui dicit omnem mundum in nihilum abiturum, dicit etiam animas hominum & corpora, præcipuam mundi partem. Hoc autem veritati eſt contrarium. Ex ſuperioribus autem Diui Petri teſtimoniis oſtenditur reſoluenda ardore omnia & conſumenda: Cælum videlicet & elementa, terram & omnia terreſtria. Sed quoniam horribile eſt ad cogitandum, vt in nihilum redeant omnia, & tum rationes, tum ſacrarum litterarum teſtimonia nihil tale minari noſcuntur *Omnia peribunt.* (Nam, & idem ille Diuus Petrus, qui toties tantáque aſſeueratione clamauerat, igni cælum & terram & omnia terreſtria conſumenda, affirmat fore cælum nouum terrámque nouam, idque ſecundum promiſſionem diuinam, καὶ νέους δὲ οὐρανοὺς, καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ) videtur hoc conſtantiſſimè tenendum, in quo Stoici quoque conſentiebant cum Theologis, interitum fore rerum quas cernimus, ſed ita, vt reſolutis his, ſit alius mundus, ſiue ex his reparatus ſiue aliunde introductus. Atque cælum nouum, & noua terra, ſiue nouus mundus, vt Stoici tradebant, aut ex his ipſis rebus reparandus reficiendúſque eſt, aut alius quidam futurus mundus. Primum igitur tota Theologia clamat, cælum & terram reſoluendam. Secundò, reſoluenda per B ignem omnibus intra cælum & terram, cum ipſis ſimul incenſis. Hæc accenſio ſine dubio ita cuncta reſoluet, vt penitus intereant & aboleátur. In nouo autem mundo omnes conſentiunt. An ergo ex cineribus illis reliquiiſque exuſti mundi ſit tanquam Phœnix ex cineribus ſuis reparandus, an futurus alius quidam alterius generis mundus, hoc cognitu digniſſimum eſt, maximéque neceſſarium. Duobus ergo ſenſibus poteſt intelligi mundi perditio ac renouatio. Primus eſt, vt omnibus rebus cæleſtibus & terreſtribus *Mundi perditio ac renouatio.* conſumptis, futurum ſit aut Chaos, aut id quod erat ante mundum (erat autem nihil.) Secundo, vt abiecta hac forma & natura, penitúſque in nihilum redacta, ſuccedat alia vicexius. Hic innouatio poteſt intelligi, aut ex illis mundi reliquiis, vt dixi, aut ex aliis quibuſdam rebus alter mundus. De perditione prorſus ſecunda ſententia vera eſt. De innouatione, an renouanda ſit terra & aqua & aër, & quaſi reformandus veluti vas recoctum, nouúmque redditum, an pro præſenti futurus ſit alius alia natura, alia ſubſtantia, alia forma mundus, in quo non aqua, non aër, non terra, non cælum ac ſydera, ſed alius quidam mundus, difficile expedire eſt. Videtur autem hoc poſtremum Theologia vaticinari, nullam rerum harum corruptibilium futuram, ſed alium quendam mundum. Ac diuus Petrus duobus locis, clarum ſuper hac re præbuit teſtimonium, in libris recognitionum, quos diſcipulus eius Clemens conſcripſit, & in hac ſecunda epiſtola. Sed primum audiendus eſt Didymus ille videns, à quo poteſt cognitio & finiendi mundi & innouandi, & ratio cur finem ſit habiturus, percipi: παλαιουμένων πάντων τῶν ὑπὸ χρόνον. τὴν γὰρ χρονικὴν C ἀρχὴν ἐν τῷ γενέσθαι λαχόντα, πολλοῦ χρόνου παρατείνοντος παλαιοῦται, τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ τὸ ἐλίσσεσθαι αὐτοῖς σημαίνει παρεληλυθέναι τὴν χρείαν, καθ' ἣν συνεβάλλοντο τῇ παρούσῃ διακοσμήσει, ὡς γὰρ τὸ περιβόλαιον ἑλίσσεται μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν χρείαν, οὕτως ἔσται καὶ τὸν οὐρανὸν, ἅμα τῇ γῇ, πάλιν ἀναστοιχειώσις ἔσται μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτὰ κατὰ τὸν λέγοντα σωτῆρα, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται: Omnia, inquit, tempori ſubiecta, ſeneſcunt. Nam quæ temporis principium naſcendo habuerunt, longo tempore antiquantur. Quod ergo canit Pſalmus, Veteraſcent, & mutabuntur: deſignat eum vſum abiiſſe ac defeciſſe, quo rerum ordines ſuſtinebant alebántque. Vt enim indumentum vbi officio functum fuerit obuoluitur, ſic cælum ac terræ functæ muneribus ſuis abibunt, rerúmque erit reſtitutio, iuxta dictum Seruatoris, Cælum & terra tranſibunt. Huc vſque Didymus. Quibus probatiſſima ratio proponitur, cur mundus finem ſit habiturus. Hæc autem ſummus docet Theologus. Primùm, mundum antiquandum, vetuſtate & ſenio interiturum, ſed non eo ſenio quo res mortales corrumpuntur atque abolentur. In cælo tale ſenium nullum eſt, ſed aliud quoddam cuius ſimilitudo ex veſtibus oſtenditur, cùm deponimus eas vbi nobis eſſe vſui deſiiſſent, tanquam inutiles eas exuimus atque obuoluimus. Sic mundus, id eſt, cælum nó eò delebitur, quòd eadem vetuſtate atque omnia animalia, arbores, maria, montés, aliquando ſit defecturus, ſed quia ceſſabit vſus eius, quo rerum tantos ordines peragebat. Totus autem vſus iſte cæli, eſt lucis, caloris, motus, vt omnia gubernet, gignat,

Pſal.101.

Luc.21.

Mūdus quomodo delendus.

alat, vitam omnibus ſuppetat. Hæc autem hominibus fiunt. Homini fulgent ſydera, homini naſcuntur plantæ, animalia, hominis eſt terra domicilium. Vt terra hominis eſt, ſic omnia terreſtria. Ac quoniam terreſtria à cæleſtibus aluntur, ea ratione apparet cæleſtia fuiſſe reperta, vt habitatoribus terrarum deſeruiſſent. Itaque omnes vſus, omnes viſibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocãtur. Hominibus igitur eiectis in ſempiternum è terra, cui florebunt campi & montes, quibus equi, boues, cæteráque animalia naſcentur? Cui cęlum fulgebit? Quis contemplabitur admirabitúrq́ue cæli mirabiles ordines, ortus & occaſus certos & ratos? Quibus Sol iam ſua luce faciatis noctem relinquet, nocte quoque ex quiete refectis iucundam referet lucem, idq́ue viciſſim per totum orbẽ, aliis diem præſentia, aliis noctem abſentia efficiens? Sic item dum aliis æſtatem acceſſu, aliis hyemẽ diſceſſu præbens, ab vtroque Tropico iter viciſſim mirabilique ordine peragens. Semper agens nunc æſtatem, nunc hyemem, vt omnia reficiantur, humores concreſcant, fruges matureſcant. Hoc ordine ſoli terrarũ coloni, totum circumquaque orbẽ ſurſum ac deorſum occupantes, fruuntur. Solis ipſis oſtenditur excogitatus. His eiectis, aut ad meliorem ſortem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia ſunt, ſolum corpoream vitam, non maius quoddã optatiſſimumq́ue bonum habẽtia, receptis, quid Sole opus erit, cùm vita corporea non erit opus? Cùm erit aliã vita, quàm & rerum humanarum probat neceſſitas, & myſteria cælitus reuelata demonſtrant. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima vita, qua maior deſiderari non poſſit & melior, vſus iſte corporeæ vitæ prorſus ceſſabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omniumque mortalium formarum autore. Qui nactus terreſtrem humorem, omnes generatim ſpecies elicit è terra, hominisque peragitur is vniuerſus ordo. Quibus amotis, vanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc ſenium eſt mundi. Sed duplex poteſt intelligi mundana vetuſtas, naturalis corporis ipſius ætherij, quod ſit natura ſimiliter atque alia corruptibile, quod neque ratio concedit, & tota Philoſophia ac Theologia negat. Ratio enim oſtendit ętherium corpus eſſe incorruptibile: quoniã quod futurum erat cauſa cæterorum, ipſum oportebat eſſe incorruptibile: ne ſi & ipſum interiret, reliquarum rerum eſſet exitium. Quod etiam fuit tot ſæculorũ lapſibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet ſemper in poſterũ fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac ſeneſcentiæ, aliqua iam indicia præceſſiſſent: præceſſiſſet mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoque, quemadmodum in arboribus, montibus, ſcopulis, animalibus ſeneſcentibus, aliquid decidiſſet. Non conſtaret idem Sol, non eadem fulgoris eſſet plenitudo, idem radiorum vigor. Hæc igitur ſenectus nuſquam eſt. Hanc inſeneſcentiam Plato, Ariſtoteles, noſtriq́ue pariter decantant. Ac Plato in Timæo, Deum ita feciſſe hunc mundum, vt nullam iniuriam poſſet recipere: ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσον ᾖ, αὐτὸν ἐτεκτήνατο, κατανοῶν ὡς ἀξυστάτῳ τὸ σώματι θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ πάνθ' ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει περιϊστάμενα ἔξωθεν καὶ προσπίπτοντα ἀκαίρως, λύει καὶ νόσους, γῆράς τε ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ· διὰ δὴ τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε ἓν ὅλον ἐξ ἁπάντων, τέλειον καὶ ἀγήρων καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο. Quæ ſunt, Præterea vt eſſet inſeneſcibilis & ægritudinis expers, intelligens F quòd ea quibus conſtant corpora calida & frigida, & quæ validas habent vires, exterius imminentia, & importunè incidentia, diſſoluunt, ægritudinesq́ue & ſenium adducunt, & interitum. Ob hanc cauſam hæc ſecum perpendens, vnum totum ex omnibus perfectũ, inſeneſcibile, ægritudinis expers, ipſum molitus eſt. Hęc anteà Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens, ἀκήρατον τῶν ἐκτὸς κηρῶν· οὐ γὰρ ἦν δίχα τούτων ἄλλα: Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim eſt extra mundum. Cauſam quoque immortalitatis mundi dicit eſſe, quòd vbi ſit rerum & elementorum æqualitas & eadem proportio, alterum ab altero non poſſit offendi, indiſſolubilem temperaturam habentia. Similiter Ariſtoteles cælum ait eſſe στοιχεῖον οὐσίαν ἕτερον τῶν τεσσάρων ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον: Elementum ſubſtantia à quatuor reliquis diuerſum, incorruptibile & diuinũ. Hæc non illi ſolum putauerunt, ſed etiam à noſtris facile conceduntur. Chryſoſtomus eloquentiſſimè, vt omnia: οὐχ ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλος τῷ ἄστρων ἐστεφάνωται χορῷ, πόσον διήρκεσε χρόνον, πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω ἔτη λοιπὸν ἐστιν, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου οὐκ ἐπήγαγεν αὐτῷ γῆρας. ἀλλ' ὥσπερ σῶμα νέον καὶ σφριγῶν, ἀνθοῦσαν ἔχει καὶ ἐνακμάζουσαν αὐτῷ τὴν ἡλικίαν, τὴν ὥραν, οὕτω δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος, διετήρησε, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου γέγονεν ἀσθενέστερος. Nónne vides, inquit, cælum hoc vt pulchrum, vt ingens, vt aſtrorum choreis varium? Quantum temporis viguit? Quinque ac plus annorũ millia proceſſerunt. Et hæc annorũ multitudo

Duplex mũdi vetuſtas.

Cur immortalis mundus à Platone cõſtitutus.

A multitudo ei non adduxit ſenium, ſed vt corpus nouum ac vegetum, floridæ vigentisq́; iuuentæ viret ætate: ſic cælum quam habuit à principio pulchritudinem, ſemper eadem permanſit, nec quicquam tempus eam debilitauit. hęc Chryſoſtomus. Verè igitur ſuapte natura inſeneſcibile & inuariabile eſt cæleſte corpus, indelebilisq́; eius pulchritudo. Eſt enim puriſſima ſubſtantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corrumpuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateq́; à cælo diſtantibus. Philo igitur Iudæus, vir eloquentiſſimus, dogma Theologiæ Moſaicæ, teſtatur eſſe cælum creatũ quidem, ſed non interiturum: quanquam ex libris Moſaicis non probat quod aſtruit, ſed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinſecus irruentibus, alia malis inteſtinis: vt ferrum ſi rubigine corrodatur, ſui ipſius interno malo depaſci: ſin domo vel vrbe concremata, & ipſum concremari contingat, alieno morbo diſſolui: ſic animalia vel propriis morbis cadere, vel cædibus externis, quorum nihil euenire poſſit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quòd à Natura propter ingens robur inſuperabili contineatur, omnes iniurias quæ poſſunt accidere ſuperante. Illa quoque videtur ei validiſſima, nullam fore vnquam cauſam, ob quam Deus in perniciem operis tanti ſeſe vertat. Hæc ille: quæ pòſt melius examinabuntur. Hæc igitur eſt prior inſeneſcentia à nemine negata. Alia eſt quam Philoſophi neſcierunt, cùm vſus cæli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Seneſcet ergo cælum, quia ſeneſcet vſus & cauſa creati & permanſuri cæli. Ideo enim creatum fuerat durabile, vt nunquam vitam hominum interrumperet,

Annorum multitudo nõ adducit mũdo ſenium.

Philo dogma, de cælo nunquam interituro.

Cælum peribit, cum erit cæli vſus inutilis.

B & quoad ipſe Deus vellet, viuerent. Succedente vita meliore, quæ nullam à Sole & ſtellis habeat dependentiam, quis eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promiſſionem eſſe cæleſtem, de mundo nouo & terra, in quibus iuſtitia habitat. Amoto igitur pręſenti, ſuccedet cælum & mundus, in quo iuſtitia inhabitat. Non habitat autem iuſtitia niſi in cælo, vt Plato quoque & Poëtæ dixerunt, in proprię charitatis ſanctitatiſque domicilio. Apud homines regnat potius iniuſtitia, quæ & diluuium adduxit, & incendiũ vrbium impiarum profudit, quarum ſuperbia & iniuria maxima memoratur. Iuſtitia autem non ſolùm ipſe eſt Chriſtus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem ſummi Iouis, omne moderamen, & ad eum ſpectat omnium bene & malefacta diiudicare) ſed etiam omnes qui cælum adierunt, non ſine iuſtitia peruenerunt. Inde exultant æternum cædes, rapinæ, quidquid poſſit iuſtitiam profanare. Hoc cælum reſtabit, hoc vigebit tanquam melius, cùm genus humanum ad vniuerſale iudicium adductum fuerit, cùm dabitur pietati ingens præmium, aliis ad cælum Empyrium, quod ſolum erit, ſplendentesq́; domos aſcendentibus, aliis ad tenebras exteriores in centro terræ detruſis. Alij ſuſpicient tantum fulgores æternos, & quaſdam quaſi procul viſiones intuebuntur, voces diuinas longè reſonantes audient, medij inter vndequaque beatos, & vndequaque miſeros. Cælum igitur iſtud ad corpoream vitam repertum renouabitur. Cælum Empyrium reſtabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis ſeptem vicibus maius quàm fuiſſet. Solẽ, pro lumine ampliſſimo, largiſſimoq́;

Idem penè eſt Lactantij dogma lib. 7. Vide eiuſdẽ epitomen cap. 11.

C illo Empyrij cæli, quod ab altiſſimis ſedibus omnia ſurſum ac deorſum immenſo lumine colluſtrabit, Vate vſurpante. Reſtabit autem terra, ad quam exuſti cæli reliquiæ peruenient, tametſi ætheria ſubſtantia leuiſſima ſit, qualis nubium albentium, puriſſimarum, altarúmque. Reſtabit terra initium mundi, quæ in æternum ſtat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epiſtola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cęlum ſit futurum. Dixit enim ſuperius, ὁ νῦν οὐρανὸς, præſens hoc cælum quod cernimus, hoc cælum quod aſpicis igni reſeruatum. Apud Clementem verò multa ſuper hoc Simonis magi refellens impietates, diſſerit. Vt ſuperius Philoſophorum poſitæ ſententiæ de mundi exitio perpendantur, dicendum eſt, ſi Stoici & Lucretius, vt dicta eorum probare nituntur, rerum abolitionem naturali neceſſitate futuram ſuſpicantur, facilius futurum vt rationi iudicióque Ariſtotelis & Chriſtianorum, mens conquieſcat, quàm ſuſpitionibus eorum. Vera enim eſt ſententia Chryſoſtomi, quá prior Ariſtoteles, maiorq́; Plato conceperant, corpus ætherium liquidiſſimæ ſubſtantiæ ſuapte natura nec diſſolui, nec vllo ſenio, quemadmodum rerum terreſtres poſſe cõtabeſcere. Quòd enim tot annorũ curriculis illęſum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinemq́; corporis, nulla temporis iniuria labefactauit, nulla ſæculorũ macula vitiauit, vtique tale ſemper futurũ eſt, cuius fulgor nec vnquam impalluiſſe, nec decreuiſſe perſpectus eſt, quod pati debuit aliquando tot antè ſęculis, ſi futurũ erat, certè

nunquam patietur,nec aut ſenio debilitatũ,attritumq́; diffluet,nec ardoribus vllis, cuius D eſt altiſſima regio,cunctis ignibus inacceſſa,concremabitur,nec vllá quàm cętera corpora iniuriá recipiet.Aliæ rationes apud Ariſtotelẽ videantur. Quòd igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos,eos apertè prædicare,τοὺς θεοὺς ἅπαντας εἶναι γεγονότας, καὶ φθαρησομένους ὑπὸ πυρὸς κατ᾽ αὐτοὺς ὥσπερ κηρίνους ἢ κασσιτερίνους ὄντας: Vniuerſos Deos creatos eſſe & interituros,liquefaciendos ab igne veluti plumbeos cereosq́;. ratione quidẽ nulla fieri poteſt: ſed vera tamen Stoici loquebãtur,ab anterioribus ſæculis audita,quibus Sibyllę Prophetæq́; cantabant fore, vt omnis aliquando cæli cõpago, magnis ignibus inflãmata defluet.Ad alios eximius Prophetarũ Eſaias,ſimiliter atque Stoici ſcripſerat,Tabeſcet omnis militia cæli.Complicabuntur, ſicut liber, cæli:& omnis militia eorũ defluet ſicut defluit folium de vinea & ficu.In Euangelio quoque Deus ipſe,Aſtra de cælo cadent,& virtutes cælorum mouebuntur.Et Dauid,Ipſi peribunt.Et idem Deus, Cælum & terra tranſibũt. Virtutes autem cæli,Græci interpretes apud Eſaiam, Stellas interpretantur. Vera igitur Stoici ſcripſerunt:ſed quod diuinis reuelationibus fuerat proditum,illi futurum alia ratione credebant,naturaliter humore omni conſumpto. totã machinam à cælo vſque in terras conflagraturam. Verum igitur id erit:ſed cùm extra naturæ cæleſtis leges, quibus incorruptibile nulliq́; iniuriæ ſubiectum eſt ætherium corpus,ſit futurum,Stoici referre debuerant,ſi poterant non in ſenium,debilitatemq́; corporis cæleſtis, aut ignes illos immenſos mundi,ſed illam potentiam,quam Sibyllæ monſtrauerant, Deum,meliora mortalibus daturum,cunctis,quo melior lucentiorq́; mundus ſequatur, renouatis aliũ mundum facturum. Omnis enim,ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiſcens & parturiens,expectansq́; reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio futura tunc eſt,cùm claritas ſanctorum corporum, quæ reſurgentia glorificabũtur, manifeſta terris erit,cum qua rerum cunctarum. renouatio conſequetur. Ob id ab ipſis rebus expectata,quarũ cum filiis Dei futura ſit in melius reformatio. Quòd igitur Marcus Tullius,inducit Stoicũ referentem,Ex quo,inquit, euenturum noſtri putant, de quo Panætium addubitare dicebant,vt ad extremum omnis mundus igneſceret, cùm omni humore conſumpto,neque terra ali poſſet,neque remearet aër. cuius ortus aqua omnis exhauſta eſſe non poſſet:Ita relinqui nihil præter ignẽ. A quo rurſum animante ac Deo, renouatio mundi fieret,atque idem ornatus oriretur.Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici,ſed ad naturales cauſas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facilè meliores Philoſophi coarguent. Partim probantes nullam offenſam poſſe cæleſte corpus accipere,partim nunquam futurum,vt omnis humor abſumatur,quòd neceſſe ſit omnem aquam abſumptam,non in nihilum,ſed in nubes ac vapores euaneſcere: quibus denuo coactis,reparetur aqua,ſemperq́; is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire,natura patiente.Nunquam,ſi quis arcana Naturæ contempletur,eueniet, vt omnis aër,omnis aqua, cuncti vapores humoresq́;,in nihilum aut igneam duntaxat materiam diſſoluantur,eò quòd ſimul ardore Solis humor exhauritur, ſimul aër frigidus fœcundus humiditatis reparatur, ſimul in nubes hymbriferas grauidatur, ſimul in cauernas F ſubterraneas in flumina fontesq́; emanaturus,recipitur. Nec vlla fit humoris exhauſtio, quin eadem opera fiat eiuſdem reparatio. Tanta Soli radianti,potenti,moles humorum per omnem mundum obiecta eſt,vt eodem tempore quo concoquit humores, & terras ardoribus torret,alio terrarum hemiſphærio regnet humorum copia, vigens & dominãs abſente Sole.& cùm terras noſtras inflammant æſtiui dies, humorq́; abſumitur omnis, eiſdem ſub Antipodibus ſæuit hyems,pręcipitesq́; cadunt ex æthere nimbi.Semper hoc ordine vigente,quem nulla tollat diuturnitas,tanto contextu factis elementis, vt alterũ alterius pernicies nunquam eſſe poſſit,tot ſunt, eruntque ſemper in mundo nubes, humoréſque, quantum Solis & ignis,flammæq́; cæleſtis. Nec dabitur vnquam vt abolere poſſit ignis aquam,tantam ſemper futuram,vt iugiter ardoribus Solis reſiſtat, omnemq́; conflagrationem prohibeat. Sic ardor ſolis diluuia prohibebit, dico autem non particulares aut cõflagrationes,aut eluuiones,ſed vniuerſales,quales Stoici ſomniabant, Naturę legibus nunquam euenturas,quod euenire non poſſit. Quid?quòd ſi vera dicerent, iam pernicies iſta & humoris exhauſtio,principium habuiſſet, aut ad medium adducta fuiſſet.Iam forent ætates torrentiores,iam minus vbique vaporis, iam terras ſqualores preſſiſſent,iam torreri mortales cœpiſſent, exhauſta maria,flumina,paludes, lacus, quorũ nihil hactenus conſpicitur.Supereſt igitur vera quidem eos tradidiſſe de cõflagratione, de nouo

Eſa.34.
Matt.24.

Rom.8.

De natura Deorum 2.

Error Stoicorum.

A de nouo mundo:ſed hoc vnum non vidiſſe,non rationibus Naturę,ſed illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit,potens eadem qua creaſſet poteſtate, cuncta reſoluere. Quem cùm bonitas impulerit ad creandum, quo conſilio & poteſtate creauit, eadem, pulchros ordines illos,vinclaq; tenacia rerum reſoluet. Creauit autem, vt etiam Stoici fatebantur,hominibus omnia,quibus ſolis deſuper ſtellas micantes accendit, Solis curſus Lunæq; meatus inſtituit,terras proferre cibos iuſſit, animalia bruta ad diuerſos vſus eduxit. Hoc conſilium cùm generationis omnis cauſa fuerit, idem cunctam generationem remouebit,cùm remoti fuerint,quibus omnis generatio parabatur. Nulla Naturæ neceſſitas Solis æternos curſus ſiſtet,nulla luminis naturalis hebetatio flagrantes eius radios terris auferet.Sic nullus neceſſarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos vrbeſq;,ſed quidquid euenturum eſt,eius conſilio dabitur, qui rerum leges excogitaſſet.Quas tunc abolebit,reſcindet, cùm hi quibus parata fuerant omnia,remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quod & à Sibyllis Prophetiſque prædictum fuit,& Philoſophi ſi profundius conſiderauerint, negare non poterunt,cùm tanta flagitia terras opprimient, vt viuere mortalibus ſit miſerabile, vitæq; mors à cunctis præferatur.Hæc vna cauſa.Maior autem & apertior,quòd iudicandi mortales in theatro totius mundi ſunt aliquando iudice Deo: Quòd tota deificatio animorum & corporum futura eſt:cum qua neceſſariò curſus iſte vitæ quotidianus interpolabitur,vt ſit locus meliori conſilio,cùm conſulet melius hominibus Deus, hoc ordine vi-

Eius poteſtas eſt diſſoluendi, cuius fuit cōdendi & componendi.

Iudiciū Dei.

B tæ corporeæ ſublato,bonis præmia debita redditurus. Quæ ſi Philoſophi perſpicere potuiſſent,quanquam ſimiles ſomniantibus quædam ſuper hoc augurabantur, non recuſaſſent optimam hanc expectatámque ab omni re creata renouationem,fateri. Nā quotidianam vitam non modò non laudarunt eorum plerique, verúmque bonum non iudicarunt,vt deplorarint etiam,mortemq; ei facile prætulerint. Viderunt igitur ratione duce & incredibili deſiderio expetiuerunt aliam vitam, tantum non in ius diuinam prouidentiā vocantes,quòd homines miſerabiliores cunctis animalibus propè creaſſet. Quæ quidem perturbatio tollitur cùm felicitas alacritáſque maior oſtenditur futura, renouato mundo.Hic omnis animæ tumultus ſedatur, hic ceſſat admiratio, bonos nunc infelicius agere quàm malos,impunè vigere flagitia,cædes bonorum volitare,fortunam peſſimos quoſque flatibus ſecundis in portum collocare.Itaque quod ait Philo Iudæus,deteſtatus execratusq; exitium mundi: τὸ δὲ θεῷ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας, καὶ φθορᾶς, ἀλλὰ τάξεως, καὶ εὐκοσμίας, καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς αἴτιος ἀγαθοῦ, ἀκομολόγητον παρὰ τοῖς τἀληθῆ δοξάζουσι: Nempe, dicere porrò mundum diuinitus occidere, ante omnia flagitioſiſſimum eſt. Neque enim Deus autor eſt inordinationis, cōfuſionis, interitus,ſed ordinis,venuſtatis,& vitæ: omniſq; eum eſſe cauſam boni, in confeſſo eſt apud eos,qui veritatem profitentur. Dico ego Philoni, renouatio mundi comprobabit Deum bonorum,pulchritudinis,non interitus autorem.Non enim diruet mundum, vèlut opera ſua peroſus,ſed renouabit, reficiet, dabit meliorem, aperiet theſauros bonita-

Philoſophi aliam vitam ardēts animo expetiuerūt. 1.Cor.5.

Philo nō probat interitum mundi.

C tis,quos nunc ſecundum diuitias ſapientiæ ſuæ prudenter occultat. Tum verò maxima largitate pandentur,effundentur arcanæ bonitates. Neque verò demolietur Deus mundum,nihil amplius daturus,aut animo iniquo quod benefeciſſet malè perditurus, hoc dicere,flagitioſiſſimum. Sed quoniam ſtatus iſte rerum non optimus eſt, & quo non poſſit melior eſſe,quin etiam multis lachrymis ſæpe defletus eſt à piis, multiſq; malis obnoxius iudicatus, Deus pro ſua clementia reſtituet meliorem, vt diruta ſolóque æquata Alba, refecta Roma fuit:Haud minus pro mundo corruptibili, caliginoſo,animorum ergaſtulo,oſtendetur luciḍiſſimus,optimus,fortunatus, in fine ceu ſupremum bonum repoſitus. Ille verus ordo,verus mundus,& ornatus,erit vera vita,cùm præſens ab ipſis Philoſophis penè pro morte ſit habita. Hæc reſponſio credo non diſplicebit Philoni. Qui quidem dogma Philoſophorum de poſtera mūdi æternitate ſequens,& Solem Lunamq;,& cunctam cæli pulchritudinem,cum Peripateticis ab interitu defendens,ſacros autores ſuos, quorum religioni initiatus eſſet,cùm canunt abolendum,reſcindendúmque cælum, fulgorem ſyderum denigrandum,liquidiſſimam ſtellarum,totámque cæli compagem ignibus incoctam & tabefactam lapſuram in terras,qua tandem ratione tueatur, libenter didicerim. Verum noſtri beneficio cæleſti, myſterium aperuerunt. Hæc de exitio mundi dixiſſe ſat eſt.

Deus mundū non diruet, ſed renouabit.

Pietas, fons beatitudinis.

VERVM igitur beatitudinis fontem eſſe Pietatem: (quoniam in actionibus virtutis beatitudo conſtituitur, fons autem iuſtarum, rectarúmque actionum eſt Pietas) atque hunc eſſe finem totius felicitatis, omniúmque virtutum, atque actionum moderamen: & qui dicit Beatitudinem, ſeu Felicitatem, Finémque omnium rerum, nihil aliud cum dicere, quàm Scientiam, & Cultum Dei: & hanc eſſe philoſophorum quoque ſententiam, declarat mirificè, conſonans cum ſacris litteris, idem Ariſtoteles, qui libros de Moribus ad Eudemum abſoluens, quemadmodum Salomon ſuos claudens, dixit: Finem dicendi faciamus: Deum time, & mandata eius obſerua: Hoc eſt omnis homo. Sic Ariſtoteles illo præclaro fine vſus eſt: Omnes actiones noſtras, omniáque ſtudia, rerúmque poſſeſſiones, tanto iudicandas eſſe meliores, quanto magis fecerint, adiuuerint ad cognitionem, & cultum Dei. Deteriora autem cenſenda, quæ nobis impedimento fuerint, quò minus colatur Deus. vt quaſi ſic ſtatuat, ſi quis eius ſententiam planius euoluat, Quoniam, inquit, Felicitatem veluti finem ſupremum quærimus: Felicitatem autem tibi demonſtro, eámque dico eſſe beatum, felicémque animi ſtatum, complexum, ſocietatémque omnium virtutum: Apertius, ait, tibi loquar: ſedes omnium virtutũ, & finis ille, ad quem quicquid agimus, quicquid poſſidere ſtudeamus, reſpiciendum eſt, Contemplatio, & Cultus Dei. Cùm, inquit, huc perueneris, tunc finis eſt, tunc beatus eris. Ob hanc cauſam quæcunque te iuuerint vt huc peruenias, pro melioribus habenda: quæ prohibuerint, impedimentóque fuerint, deteriora iudicanda. Et is terminus verus, hæc optima diffinitio, optimus rerum cognoſcendarum modus. Sic loquitur Ariſtoteles: ἥτις οὖν αἵρεσις καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὅρος κάλλιστος, ἥτις δὲ διὰ ἔνδειαν, ἢ διὰ ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν, καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὴ φαύλη.

Sciẽtia & cultus Dei, finis rerũ omniũ.

Ecleſ. 5.

Quæ actiones meliores.

FINIS.

DE

A

DE NOMINE VRBIS SVAE EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE LEGITVR APVD SCRIPTORES: ET QVA RATIONE SIT PROFERENDVM.

* *
*

B VISVM EST in calce operis huius docere, quod fortaſſe legentibus non fuerit ingratum. Si quis eſt, qui neſciat nomen vrbis meæ, non eſt Eugubium, ſed vt apud probatos ſcriptores conſtat, Iguium: & ciuile nomen non Eugubinus, ſed Iguïnus, vel Iguius. At ne noua, atque auribus inuſitata viderer afferre, ſequutus ſum vulgi conſuetudinem, vbique me Eugubinum appellans. Verùm hoc nomen adeo corruptum, deprauatúmque eſt apud ſcriptores, vt niſi iudicium, ſolertiáque Doctiſſimorum virorum, & fides antiquorum codicum ſuffragata eſſet, difficile potuerit recognoſci. Non fuiſſe igitur oppidum ignobile Iguïum, declarat, quòd eius meminit Cæſar in Commentariis, Tullius in Epiſtolis ad Atticum, Ptolemæus, & Strabo in Geographia, Plinius in libris de Naturali hiſtoria, Silius quoque Italicus. Sed tam variè apud hos omnes deprauatum eſt id nomen, vt apud Cæſarem primo de Bello Ciuili vocetur Tignium, addita littera T, ex nomine Termi Prætoris Pompeiani, qui præſidio quinque cohortium oppidum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Cæſar loquente Siſiguium: apud Ptolemæum Iſuïum, apud Strabonem Itor, apud Silium Inginum, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Inginini. Cauſas autem deprauationis huius, quas vt dixi, mecum Doctiſſimi huius ſæculi repererunt, quorum iudicio ſuffragati ſunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidú eſſe, quod in Com-
C mentariis Cæſaris de Bello Ciuili deprauatiſſime vocatur Tiguium, de quo Cæſar, cùm Piſaurum Fanúmque oppida Vmbriæ, ab Eugubio non longe diſtantia, memoraſſet, quæ ipſe ſuis præſidiis occupauerat, ſubiecit his verbis: Interea certior factus, Tignium Termum Prætorem cohortibus quinque tenere, oppidum munire, omniúmque eſſe Tigniorum optimam erga ſe voluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Piſauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffiſus municipij voluntati Termus, cohortes ex vrbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo diſcedunt, ac domum reuertuntur: Curio omnium ſumma voluntate Tignium recipit. Hæc Cæſar. Deprenderunt igitur eruditi cauſam deprauationis: nam hoc oppidum, vt eſt apud Lucanum, in Vmbria eſt. Eugubium quoque, vt Plinius docet, in Vmbria. Illud oppidum Tignium dicit eſſe in Vmbria Lucanus ſcribens de Bello Ciuili, eo carmine,

Gens Ethruſca, fuga trepidi nudata Libonis
Iúsque ſui pulſo iam perdidit Vmbria Termo.

Et Lucius Florus his verbis: Prima Armino ſigna cecinerunt, tum pulſus Hetruria Libo, Vmbria Termus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc eſt oppidum in Vmbria, nec vllum extat eius veſtigium, quod vocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Piſauro & Fano ſitum erat, vt quòd à Cæſare cum his ipſis nominatur & cenſetur: Eugubium quoque non multum diſtat à Piſauro & Fano. Cauſa igitur depra-

uationis, quod multis nominibus accidit, fuit nomen Termi Prætoris, qui litteram pri- D
mam ſui nominis dedit Iguïo: Nam locus in Commentariis habebat, Interea certior
factus Iguïum Termum Prætorem cohortibus quinque tenere. facilius enim fuit vt
pro v, legeretur poſtea n, vt quæ vna eadémque littera eſt ſurſum deorſúmque verſa.
Imperitia igitur ſcriptorum & deprauatio codicum, fecit vt prima littera nominis Ter-
mi adderetur nomini Inguïum. Haud mirum quidem, Nam maiora monſtra olim in
omnibus bonis autoribus viſebantur. Huius deprauationis vel illud clarum argumen-
tum eſt, quòd idem oppidum, quod in Commentariis appellatur Tignium, in Epiſtolis
ad Atticum de eiſdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis tenerentur, Cicerone ſcriben-
te, non amplius appellatur Tignium, ſed alia ſimili quadam deprauatione vocatur Siſi-
guium. Nam cùm ſuſpenſus Cicero expectaret quid agerent Pompeiani, qui Cæſare ad-
ueniente oppida præſidiis occupauerant, Termus quidem Iguïum, Domitius autem
Corfinium, quod eſt in Marſis, vt videbis in eiſdem Commentariis, ſic ſcripſit: Non
iſta expecto, ſed magis quid agat Domitius in Marſis, Siſingui Termus. Vides idem op-
pidum non appellari quemadmodum in Commentariis Tignium, ſed Siſiguium in im-
preſſione Aldina, & manuſcriptis codicibus: nam qui repoſuerunt Tignium ex Com-
mentariis, non remouerunt, ſed auxerunt errorem. Agnoſce igitur aliam deprauatio-
nem: vt enim Termus dedit primam litteram Iguïo, ſic extrema ſyllaba huius nominis
Marſis applicata fuit nomini ſequenti. ſi enim remoueris ex eo nomine Siſigui quod
nunc legitur in ea Epiſtola, extremam ſyllabam, Sis, nominis Marſis, remanebit Iguij. E
Et lectio erit, quid agat Domitius in Marſis, Iguij Termus. Hæc deprauatio quoniam
de eodem oppido à Cæſare & à Cicerone ſcribitur, clarius atteſtatur Tignium nihil
eſſe, ſed eſſe nomen deprauatum. Nam ſi quid eſſet, eodem nomine à Cicerone atque
Cæſare, eodem tempore, de eadem reſcribentibus, vocaretur: altera quidem alteram
deprauationem illuſtrat, veritatémque demonſtrat. Occupauerat igitur hoc oppidum
atque hoc iter Pompeius, vt quod eſt in locis tutiſſimis, in angulo Apennini, non procul
à via Flamminia, vt ſi Cæſar per viam Flamminiam tranſire non poſſet, minus etiam de-
flecteret Iguïum, indeque iter Romam cum exercitu dirigeret. Nam hi qui nuper di-
xerunt Tignium eſſe qui vocetur nunc montem ſanctæ Mariæ in Georgio, in apertiſſi-
mum errotem dilabuntur. Tignium, vt vidimus ex Lucano & Lucio Floro, in Vmbria
eſt, locus autem ille in medio Piceno. Non ſatis erat Eugubio vt apud bonos autores
tantum obſcuritatis ac deprauationis habuerit, vt etiam adeſſent, qui ipſum è ſuis ſedi-
bus tranſpottarent in Picenum. Quòd autem verum nomen ſit Iguïum, vt apud Cæſa-
rem & Ciceronem coarguimus, comprobat item Ptolomæus, qui hoc oppidum ap-
pellat Iguïum, ponens id inter Tifernum, Sentinum, Peruſiam, quæ ſunt oppida Eugu-
bio finitima: ſed exigua quadam deptauatione fuit apud eum quoque nomen obſcura-
tum, legitur enim apud eum Icuium, propterea quòd Græcis ſimilis eſt littera Gamma
atque Sigma. Itaque pro ἰγύιον deprauatum fuit à ſctiptore Græco ἰσύιον. Nam ſi litteram
Gamma modico apice connectas, γ fiet σ. Vides iam tres excellentes autores inter ſe F
congruentes: ſed clariſſimum argumentum nomen illud Tignium cortuptum eſſe, di-
cendúmque Iguïum, declarat vetuſta quædam hiſtoria, quam egò reperi Eugubij, in
qua ſcribitur, Bello ciuili flagrante Eugubinos expuliſſe Termum prætorem Pompeij,
& tantis rebus geſtis à Cæſare, & quòd tam bene de Republica meritus eſſet, Curionem
prætorem eius cum trium cohortium præſidio excepiſſe: quod quidem in principiis
Commentariorum legitur. Itaque quo tempore illa hiſtoria ſcripta eſt, non erat apud
Cæſarem nomen deprauatum. verba hiſtoriæ hæc ſunt: Hanc, inquit, vrbem in antiqua
quadam hiſtoria Iuliam appellatam inuenimus: quæ vtrum à Iulio Cæſare redeunte vi-
ctore quem Eugubini & omnes populi ciuitatum Vmbriæ cum lætitia ſuſceperunt, ex-
pulſo Termo duce, qui Vmbriam poſſidebat pro Pompeio, Iulia dicta ſit: an propter Iu-
liam vxorem Octauiani, determinare non valemus. Hæc hiſtoria, tametſi non adeo La-
tinè & polite, ſed ſatis ad eorum fidem, quæ ſcripſimus, vt Tignium in Commentariis
Cæſaris noſcatur eſſe Iguïum, quod à Termo prætore Pompeii teneretur. Nam Lucius
Florus congruens cum hac hiſtoria ſcribit, Ptima ciuilis Belli arena Italia fuit, cuius ar-
ces leuibus præſidiis Pompeius inſederat: ſed omnia ſubitò Cæſaris impetu oppreſſa
ſunt. Supereſt Plinius, in cuius hiſtoria libro III. de ſexta regione, poſt Foroſempro-
nienſes numerantut Inginini. Sciendum hunc quoque locum eſſe deprauatum, quod
tum

A tum ratio, tum fides antiquorum codicum oſtendit. Ac primo vel hinc liquet non eſſe
dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubium: nam Plinius numerat cuiuſque
regionis oppida ſecundum rationem Alphabeti, primúmque recenſet quæ incipiunt à
littera A, ſubiicit alia iuxta litterarum ordinem: poſt Forobrenitianos & Foroſempro-
nienſes numerantur Inginini. Plinius ergo recenſuerat noſtrum hoc oppidum ſub litte-
ra I, non ſub littera E: nam ſi inciperet nomen à littera E, non nominaſſet ipſum poſt
ea quæ incipiunt cum littera F. hoc argumento eſt, deprauate vulgò dici Eugubium.
Manifeſta quoque ratio eſt cur deprauatum ſit, vt pro Iguïni in Plinio legatur Inginini:
nam apex qui ſolet Latinis ſuperſcribi litteræ I, videtur nonnunquá eſſe breuiatio, cum
volentes ſignificare præpoſitionem in, ſuperponimus quendam apicem. itaque exi-
guum punctum litteræ i, fecit vt putaretur præpoſitio in: atque vbi dicebatur in Plinio
iguini, ab impetito ſcriptore ſubiectum fuit Inguini: pòſt alia quoque corruptio facilè
irrepſit inter litteras v, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro VIII.
deſcribens populos Vmbriæ, poſt Hiſpellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, re-
cenſet Ingiñum, eo carmine,

Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
Inginum, Patulóque iacens ſine mœnibus aruo
Fulginia. Fuit igitur hic quoque ſimili ratione deprauatum, quoniam apex ſuperſigna-
B tus primæ litteræ nominis ab imprudentibus ſcriptoribus pro littera n, acceptum eſt:
ſcripſerat enim Silius, qui in hoc carmine ſequitur ordinem Plinij, aliorúmque Geogra-
phorum in recenſendis Vrbibus, Iguïum, vti apud Cæſarem, Pliniúmque legerat, & in-
terpres Silij ait Inginum oppidum eſſe in Vmbria: nullum autem eſt memorabile
oppidum in Vmbria, cui poſſit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpres, In-
ginum à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Ingi-
num, ſed γιγγῦνον ὄρος, Mons Gingunum vocatur, his verbis, αὐτὰ δ' ἐστὶ καὶ ὁ αἶσις
ποταμὸς καὶ τὸ γιγγῦνον ὄρος. Hos terminos ponit Vmbriæ Strabo, Flumen Æſin & Gingu-
num montem, qui hodie quoque vocatur Genga: niſi forte Strabo ſcripſerit Cingulum
ὄρος terminus. Nec mirum quod nebulis infeſtum oppidum Eugubium dicat Silius: ſub-
iacet enim ei planicies, quam nebula mane ſemper opacat, vehementius illo fortaſſe
tempore, ſi planicies erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quòd Eugubium
in planicie dicitur fuiſſe ſitum, vbi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non ſua tem-
peſtate. Sciendum quoque hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam poſt Hi-
ſpellum oppidum Eugubio finitimum, ſubiicit Γ' τορ. Erat ſcilicet pro Tau, Gamma. Sic
Igu. Sed reliquum quoque nomen corruptum fuit, vt alia pleraque non minus deprava-
tè apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium: Dum hæc mecum agitarem, Angelus
Colotius Epiſcopus Nucerinus, vir noſtri temporis doctiſſimus, in duobus Pliniis, quo-
rum alter eſt venerandæ vetuſtatis, alter ex prima impreſſione cum primò fuit Plinius
C excuſus, oſtendit, vbi nunc in vulgatis exemplaribus, & his etiam quæ ſunt impreſſa in
Germania, legitur Inginini, omnino eſſe Iguini: hoc ego manifeſtè vidi. Illud autem
vehementer in Plinio animaduertendum eſt, cuius me admonuit Iacobus Torellus Fa-
nenſis, vir excellentis ingenij, cuius ferè totum eſt, quod ſuper nomine Iguij ſuperius
attulimus: is deprendit duobus aliis locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro
XV. cùm agit de oleo factitio, & libro XXIII. cap. IIII. de oleo quoque ſcribens: ſed
is locus non admodum deprauatè legitur, erátque clarus multis, his verbis: Seleuci-
num, inquit, neruis vtile eſſe diximus, ſicut herbaceum quoque, quod Enguini circa
viam Flamminiam vendunt. Hæc Plinius. Non admodum peruerſum eſt, vt pro Iguini
legatur Enguini, quos ait eſſe iuxta viam Flamminiam, vit veriſſimum eſt: attingit enim
Iguinus ager viam Flamminiam. Quin Caſtellum Ditionis Iguij (quod ab antiquiſſimis
Græcis videtur appellatum Schiſſa, ἀπὸ τοῦ σχίζειν, propterea quòd ſcinditur illic Apenni-
nus, vt quaſi ſecuri ſectus videatur) via Flamminia medium pertranſit. Hîc Iguïni oleum
herbaceum vendebant, neruis vtile: Herbarum ſiquidem, non facilè alibi naſcentium,
ferax illic Apenninus. Naſcitur ad alia Coccus, ſeu Vermiculus affatim lectus ex herba
vulgò Pimpinella. Huius igitur olei meminit idem Plinius etiam libro XV. ſed locus, vt
dixi deprauatiſſimus eſt. Audi igitur eum, & confer locum libri XXIII. cum hoc XV.
vbi de oleo factitio ſcribit his verbis: Suis, ait, herbis componunt inter Cappadociam

& Seleuciam, quod Seleucinum appellant, neruis admodum vtile, ſicut in Italia è gummi. D Locus, ſi rectè penſites, perperam habet, vt pro Eguuij legatur è gummi: dicendúmque, Sicut in Italia Eguij. quod locus ipſe teſtatur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod ſcribit libro XXIII. neruis vtile, herbaceum eſt, non è gummi. Præterea ſimiles ſunt inter ſe locus ille libri XXIII. atque quintidecimi, propterea quòd refert repetitque eiſdem penè verbis libro XXIII. eadem illa de oleo, quæ ſcripſerat quintodecimo: idq; ipſe Plinius demonſtrat, Diximus (inquit libro XXIII.) neruis vtile Seleucinum, ſicut herbaceum quoque, quod Eguini vendunt. At vbi hoc dixerat Plinius? videlicet quintodecimo, ibi ſcripſerat oleum herbaceum neruis vtile, non oleum è gummi? Quantus error, vt oleum herbaceum transferatur in oleum è gummi? Et cùm idem Plinius ait, Sicut in Italia: iudicat quod clarius repetit XXIII. nempe circa viam Flamminiam. Atque obſecro impreſſores omnes, vt poſt hac tam in Cęſare quàm Cicerone & Plinio locos illos caſtigatius imprimant: Nam quod ad me attinet, plurimum his debere fateor, qui hæc aperuerunt: in primiſque Iacobo Torello Fanenſi, perſpicacis ingenij viro: cuius iudicio vt aſſentirer poſt aliquod tempus fecerunt coniecturæ clariores, & probatæ fidei codices. Igitur nomen vrbis eſt Iguium, ciuile Iguinus, vel Iguius, vt eſt in Cæſare. Magnitudinem viréſque oppidi, & quid momenti haberet, teſtatur, quòd illo bello Ciuili, cùm Fanum, Piſaurum, Anconam ſingulis cohortibus Cæſar occupaſſet, miſit huc tres cohortes, & Pompeius quinque cohortium præſidio cum prætore Termo tenebat. Vetuſtatem declarat Mauſoleum E extra mœnia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, litteris incognitis inciſæ, quas hucuſque legere potuit nemo: ſuſpicantur nonnulli Hetruſcas eſſe: tum tegulæ ſepulchrorum, eiſdem litteris impreſſæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis,

Exeſa inuenit ſcabra rubigine pila,
Aut grauibus raſtris galeas pulſabat inanes,
Grandiáque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.

His autem Vrbibus & his finibus Iguium, vt ſitum cognoſcas, terminatur: à Meridie Peruſia, à Septentrione via Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes: ab Ortu Sentino, Saxoferrato vulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminij: ab Occaſu Tiberno, vulgò Tiferno, in media ferè Italia, nunc ſub ditione Ducis Vrbini.

FINIS.

A

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI BIBLIOTHECARII, CONTRA LAVRENTIVM VALLAM,

De Falſa Donatione Conſtantini.

LIBRI DVO.

B QVAE Laurentius Valla de falſa donatione Conſtantini diſſeruit,
propoſiturus, eáque falſa, & inania, quibuſcunque potero viri-
bus oſtenſurus, in primis commemorádum mihi exiſtimaui, ple-
roſque ad ſtyli acerbitatem, hiſtoriáſque atroces ſcribendas, ſei-
pſos perpuliſſe non tam rationibus, ac veritate(cui dandam ope-
ram omnibus modis cenſuiſſent, quàm ſæpius odio, atque vt illa-
tas à principibus referrent ingratitudinis iniurias. Idq́ maxima
interdum mala, magnum dedecus attulit principibus: quibus
multo quidem auro cicatrices illas notáſque in ſempiternũ tem-
pus à ſcriptoribus inuſtas, redimere profuiſſet. Hoc ſcelus à Lau-
rentio Valla imprimis peccatum eſſe memoriæ proditum eſt:
quem cùm Rom. Pontifex, qui tunc rerum potiebatur, beneficiis, quibus forſan non eſſet
indignus, minime affeciſſet, ignominia, & dolore permotus, & ad Regem Alphonſũ Pon-
tificis hoſtem profectus, non tam aduerſus priuatam perſonam, quàm ipſam dignitatem
inuectus eſt: atque de Falſa donatione librum conſcribens, omnes hic odij, & iracundiæ
ſuę vires effudit, aduerſus eccleſię dignitatem irritatus, atque doloris, quo quidem arderet,
imperum, contra inſontem vertẽs, ſimile quid perpeſſus, vt ſi quis ab aliquo igni læſus aut
læſus à Sole, totum ignem, & Solem tollendum è mundo perſuadere niteretur. Aut qui in-
ſano impetu, furentique ſimilis, patrem, matrémque, aut amicos in conſpectu verberibus
appeteret. Seu qui non malos oratores, ſed orationem maledictis inceſſat. At irato(vt ſcri-
C ptor grauiſſimus ait) nihil eſt credendum. Ipſa quinetiam ſcriptoris natura facilè probare
poterit, quæ ſcripſit, ab inimico animo profecta eſſe, qui fuerit alioqui maledicus, ac pe-
tulans, qui ſe continere non potuerit, quin ſagittas ſe habere paratas iactauerit quibus con
figeret Chriſtum. Quod Pontanus retulit in eo quem ſcripſit de Sermone. Facile igitur
effectum eſt, vt nihil nõ acerbum in Eccleſiam ſtatueret. De Larentio quoque id erudito-
rum conſenſus reor iudicabit: eum quidem, vt ferebant tempora, eruditum fuiſſe, mul-
túmque in obſeruatione Latinæ linguæ ſtudioſis profuiſſe: ſed ei copiam defuiſſe, qua de-
pelleret, ſi qua in litteris, & in Theologia ei ſuborta eſſet dubitatio. Quale de Sole Martij
menſis ferũt Medici habere eum vim humores diſſoluendi, ac commouẽdi, ſed non exſic-
candi: ob eámque cauſam exitialẽ eſſe. In animos ſæpe non tam imperitorum, quàm eru-
ditorum, dubitationes incidunt, quas propter reconditarum rerum inſcitiam, intimarúm-
que cauſarum ignorationem, ad quas paucis aditus datur, deturbare nequeant. Multa ſu-
per Donatione, ac Baptiſmo Conſtantini occurret dubitatio, ſcriptoribus inter ſe cõtraria
referentibus: ſed pauci poterunt diſſoluere, quòd pleraque Græcè, & Latinè noſſe opor-
tet, quæ copia Laurentio defuit, vt cui ſecretiores litteras, vetuſtiſſimas hiſtorias Græcas,
& Latinas adire non licuerit. Multa de Conciliis Græcè ſcriptis ſcire eum oportuerat,
multas cæteris incognitas hiſtorias Latinas perſpicere, vniuerſam luſtrare bibliothecam,
ſeries temporum, regnorum ſucceſſiones, ſacra, & profana conferre neceſſe erat. Quid

item de Laurentio Romano homine ſentire fas eſt, qui aduerſus eccleſiam permotus, eam D
ſcriptis ſuis non modò non adiuuare, ſed perniciem etiam ei quærere auſus eſt. Quod ſcelus, furórque cùm neminem quocunque ex genere procreatum inuaſiſſe decuit, propterea quòd ab eccleſia Romana maxima in omnes gentes, ſi quis vetuſtiſſimis monimentis inſiſtat, profecta ſunt beneficia, tum lõge magis à Romanis hanc indignitatem ſubmotam eſſe oportet: quos cogitare neceſſe ſit, Romano Imperio euerſo, quod propter Imperatorum ſuorum turpitudinem vitæ accidit, niſi Deus Pontificatum reſtituiſſet, in quo Romana maieſtas renaſceretur, futurum fuerit, vt Roma nullo tẽpore excitata, ac reſtituta, inhabitabilis poſt hac, fœdiſſima boum, porcorúmque futura eſſet habitatio. At in Pontificatu, & ſi non illa veteris Imperij magnitudo, ſpecies certè non longè diſſimilis renata eſt, qua gentes omnes ab ortu, & occaſu, haud ſecus Romanum Pontificem venerantur, quàm omnes nationes olim Imperatoribus obtemperabant. Eorúmque iudicium veriſſimum eſt, qui cenſeant, niſi ſuprema ſacerdotij dignitas Romæ diuinitus excitaretur, tametſi ex veteribus reliquiis aliqua vrbs ædificata fuiſſet, futuram tamẽ velut vnã è vicinis vrbibus vt Vetulonia, Tuder, Interamna, Narnia, nunquã autẽ in hodiernã amplitudinẽ fuiſſe venturam. Si quis Romanus aduerſus eccleſiæ maieſtatem Regiámque Pontificatus dignitatem inuehitur, perinde facit, vt ſi contra patriam ſuſceptis armis non modò ciuium ſuorum, ſed ſuam quoque domum, familiámque eodem interitu euertere, aut deformare niteretur: ipſam autem patriam ex imperatrice, Regiáquẽ vrbe ſeruam, ſubiectámque alterius Imperiis reddere conaretur. Is furor inceſſit Laurentio qui non perſpexerit nihil E
vrbem ſuam futuram, tametſi Romanum nomen ſæpius iactet, niſi regia Pontificatus maieſtas eam reſtituiſſet, auxiſſet, decoraſſet. Hæc regia dignitas facit vt in dies melior, ædificiiſque auguſtior vrbs appareat. Id quoque commemorandum exiſtimaui, quò tam deprauati moris in Laurẽtio cauſa innoteſcat, repertos eſſe neſcio quos Romanos, quibus vetus Romanorum idolatria non diſpliceret, profanitatem, paganiſmũmque priſcorum Romanorum adamantes, Chriſtum ob faſtum, famámque maiorum, non magni æſtimantes, in hæc terreſtria penitus deflexi, de cæleſtibus minus laborantes, deificationem quandam corpoream, poſthabita cæleſti, ſuſpicientes, antiquatas, exoletáſque ceremonias, & ſuperſtitiones ſæpe ſomniantes. Hi conferunt cauſam (quod Cypriani, Auguſtinique temporibus obijciebatur item Chriſtianis) euerſi Romani Imperij in religionem Chriſtianam, ac magno mœrentur, Romanum Imperium potius ſtetiſſe, quàm Chriſtianãm religionem Romæ apparuiſſe. Maledictis Conſtantinum appetunt, quem putant diſceſſu ſuo ex vrbe Romanum Imperium euertiſſe. Facere igitur optimè mihi videtur, qui rationibus, quas potiores exiſtimet, eccleſiæ Romanæ maieſtatem, cælitúſque in terris inſtitutam dignitatem, ab hoc genere hoſtis defendat, Donationémque Conſtantini veram eſſe comprobet. Nam eccleſiæ maieſtate defenſa, cùm Roma mater, & magiſtra omnium gentium, tum verò totum Chriſtianorum genus, quod religionis, ac ſanctitatis, ſapientiæq; cæleſtis ab hac Vrbe accepit exemplum defenditur. Reſpice enim veteres Pontifices, contemplare flumen Sapientiæ, pietatis, religionis, quæ in omnem terrarum orbem ab hac vrbe inun- F
dauit. Cùm ſit igitur perſpectiſſimum, vniuerſum terrarum orbem ab hac cæleſti ſede, lucem, qua tenebræ per omnes ſparſæ, diſcuſſæ ſunt, accepiſſe: certè impietatis, & imprudentiæ plenum conſilium eorum fuit, qui vel cæcitate animi, atque ingratitudine, vel ob iniurias acceptas irritati, contra eam, nempe communem cunctarum gentium parentem, atque alumnam, ſumptis armis, eam bello profligare non dubitauerunt: pro cuius quidem ſanctiſſimæ patriæ dignitate potius vnicuique ſanguis eſſet effundendus: quod nonnulli hac tempeſtate ſanctiſſimi viri in conſpectu impiorũ tyrannorũ ſubire non recuſauerunt. Quocirca perſpicua ſit impia ſimulatáque Laurentij pietas, qui ſe cauſa deffendendæ veritatis, etiam contempto mortis periculo, ad ſcribendum contuliſſe prædicat: quod planè contrarium eſſe, ingenij, linguæq; eius ferocia, tum ſcripta maledicentiæ, & procaciæ vbique plena teſtantur. Quid autem veri ab his expectes, quorum omnis libido in detrahendo eſt, quóſque rapit velut tranſuerſos impetus arrogantiæ? Sed illud in primis, cum eo pedem collaturus, proponendum ſapientibus, vt diligenter expendant cenſeo: an verum ſit, quod ab imperitis prædicari ſolet. Non prodeſſe Reipub. Chriſtianæ hanc ſedem habere poteſtatem dominandi, ſubiectas vrbes, Imperiúmque obtinere. Hæc prædicatio ſpecioſa quidem eſt: quòd omnibus ferè perſuaſum eſt, quos ſcilicet vel odium vel inſcitia in has cogitationes induxit. Maiore integritate, & quiete, res ſacras, ipſámque religionem

ab hac

A ab hac ſede adminiſtrandas, cùm rerum corporearum, terreſtriſque imperij regendi cura dimiſſa, tota in rebus ſpiritualibus moderandis inſiſteret: habenas autem illas, quas hodie regni tanti obtinet, alteri traderet. Neque in eo minuendam ſedis huius dignitatem, ac diuitias, ſed augendas potius, amplioreſque opes futuras, quas ex prouentibus ſacrarum rerum ad eam redigendas, & ex omni orbe conflandas aſſerunt. Hæc igitur hominum opinio cùm prima fronte vera videatur, ſed falſiſſima ſit: nihil earum rerum, quas futuras exiſtimat, offerens: ac potiùs pro quiete, & pace, ſeditionum, maximarumque diſcordiarum cauſas exhibens, totúque terrarum orbem atrociſſimis incommodis exponens: in quo maximè Laurentius Valla deceptus, alios omnes decipere ſtuduit, omnibus rebus expelli, atque odio haberi debet. Quietem ſcilicet, & pacem, tranquillitatem, & otium necnon maiorem Chriſtianorum ſanctitatem, feruentiorem religionem fore pollicentur, ſi ſedes hæc nullum habeat imperium, nullum regnum, nullas vrbes regendas, quas ei Conſtantinus tradidit, nullos denique prouentus ex vectigalibus prouinciiſque: ſed tantum prouentus ſpirituales, quos fore longè copioſiſſimos aſſerunt. At ex præteritarum præſentiúmque rerum exemplis, quibus prudentia futurarum colligitur, luce clarius percipies, miſerrimum rerum ſtatum conſecuturum, ſi religioni vires detraxeris, ablatóque Imperio eneruaueris, fræna quibus populorum, principúmque violentorum furor coërcetur, eripueris, quibus hominum improborum nouas ſectas, atque hæreſes inducere meditantium, conatus ſceleratus compeſcitur, impetus ipſi ſedi, ipſi religioni, ipſi capiti

B nocere parantium tardatur: has, inquam, vires ſi ademeris, liquidò cernes nihil illo rerum ſtatu fore miſerabilius, redituras veteres hæreticorum tragœdias, ſceleratas illas malorum hominum contra religionis caput iniurias, denuóque totam religionem fœdè proſtituendam ac conculcandam: nec ſolùm ad ſummam inopiam, ſordéſque, quod tolerabilius foret, ipſam religionem redigendam: verum etiam peſſimarum opinionum autoribus omnem viam aperiendam. Ac primum perpendas eorum errores, ac detegas, qui prouentus eccleſiæ vberiores fore, dimiſſa cura Imperij, ex rebus ſpiritualibus contendunt. Si quis enim conſideret ea, quæ vbique terrarum apud principes & regulos hac tempeſtate geruntur, qua ſummus Pontifex viribus non eſt inferior, videbit quis ſtatus conſecuturus ſit, ſi cum viribus, & poteſtate dimiſſa, corporalis autoritas tota ad profanos principes tranſierit. Nemo enim ferè nunc principũ eſt, quin rerum ſacrarum, beneficiorũque ipſe Dominus, ac diſpenſator, aut verius occupator eſſe velit: nuſquã ferè, niſi per vim, debitæ pecuniæ perſoluuntur. Quid nullo cogente terrore? In ipſa autem vrbe ſi milites, prætórque alteri principi, quã ipſi Pontifici paruerint, quæ ſtrages erit ſacrorũ? quis religionis contemptus? quis non audebit principi, ſi quid imperauerit, obſiſtere, & contrà, quàm imperatum ſit, facere? Quis cum exterrebit? alienus prætor ſcilicet, qui in alium quã ipſum Pontificẽ reſpiciat? Quæ ludibria, quis religionis contẽptus ab omnibus magiſtratibus, quæcunque imperauerint fieri cogentibus, multáque fœdiſſima cernẽtur. Cuiuſmodi priſcis temporibus videre erat, cùm mulierculæ Pontificibus imperabant, in-

C ſultabant, minabantur, niſi earum libidini paruiſſent, in eos poteſtatẽ habebant. Inde tot hæreſes, tot humanæ vitæ incommoda, nondum capitis autoritate ſtabilita, omnia magnis ludibriis iactari, peſſundari tota religio, tempeſtates, iactationes, opinionum agmina, examina ſectarum obambulare? Quanta porrò circa ipſam vrbẽ, vt olim vaſtitas erit? quæ latrocinia, priuatorúmque ædificiorum, atque vrbium conflagrationes, inter ſe Romanis vt quondam armis contendentibus, quæ cædes vexationéſque vbique? Quanta in ipſis viis, quibus ad vrbem itur, prædonum impunitas? Nam Imperatores facilè in Hiſpaniam, aut Germaniam, aliáſque longinquas regiones, vt quondam, diſcedentes, vrbẽ, Italiámque vaſtitati relinquent. In primis igitur nulli prouentus erunt, in ſordibus res ſacræ iacebunt, quas non tam paupertate diuitiarũque contẽptu, quàm diuitiis regere neceſſe eſt. Nulla religioni reuerẽtia nullus metus. Nec ſeſe priuatim ſuóſque rex ſacrorũ, nec ipſam etiam religionem tueri poterit. Quod ſi is qui religionis caput eſt, ipſam religionem non tueatur: an principes, quibus alia mens eſt, aliæ curæ, tuebuntur? Quorum animus potius ad res terreſtres, libidinéſque corporeas inclinet? Conſideremus autem, quis regat, tueatur ſalutarius aliquam prouinciam e an is, qui legitimè imperat, cuius eſt peculium ipſa prouincia, qui mores populi noſcat, qui ritus ipſos intelligat: an alius? Quòd ſi religioni opus eſt defenſione, opus eſt præſide, qui ſalutariter eam regat: ſi quid autem ad-

uerſatur, à calamitate prohibeat. Si item tueri non poteſt, qui non habeat po[illegible] D tum non eſt veriſimile melius quenquam aliquam prouinciam defenſurum, quam prouinciæ principem, non ſcilicet alienum principem: certè neceſſe eſt principem, [illegible]gionis credita cuſtodia ſit, armis & opibus potentem eſſe, tum vt religionem opibus [illegible]luſtret, adiuuet, ſuſtentet, veluti mens, ratióque corpore, corporeíſque adiumentis ſuſtinetur: tum vt eam ab inimicis tueatur. Inimicitiæ religioni conflantur, vel à priuatis hominibus, vel à principibus. A priuatis, quoties nouas hæreſes, noua dogmata exſu[illegible]tant, quibus veteris religionis ineſt pernicies. A principibus, quoties hos impiobos alunt, fuuent: quoties item decretis religionis ſeſe opponunt, quotiens parere recuſant, cùm ea quæ ſunt religionis eripiunt. Non eſt igitur defenſio ſine poteſtate, iremque nou eſt magis ſalutaris, magíſque legitima defenſio, quàm à principe ipſius prouinciæ qui magis ipſam amet. At prouinciam regnúmque religionis cui magis carum eſſe credendum eſt, an ipſi principi, præſidíque religionis, an alieno, cuius ſcilicet regnum non ſit ipſa religio, ſed alterius generis regnum? Non perſpicis, igitur religionis ſacrorumque præſes, ad quem rerum ſacrarum, rituúmque diuinorum ſumma redigitur, quod multiplices ſunt hominum improbitates: nec erit tempus vnquam: quin homines ſint in viria, quam virtutes: malum, quàm bonum, vt ſunt humana ingenia propenſiores: niſi fuerit his opibus, atque ea poreſtate prædirus, qua ſcelera retundat, ſeſe impiis conatibus opponat, compeſcat, impia dogmata proſeminantes, fore vt maximi tumultus, variæq; corruptelæ per omnes terras exuriantur, quibus diſciſſi inter ſe populi ob dogmatum diſſidia, E armis decertent. Cuius quidem rei tot ſunt tradita memoriæ poſteris exempla. Vidit & experta eſt noſtra ætas. Perpendamus autem, niſi religio diuitiis adiuuaretur, quid tandem eſſet? Verè enim quidam rerum non ignarus dixit: Vbi eſt abundantia, eſt obſeruantia rerum ſacrarum, cùm pietas, religio, ritúsque ſacri cum pompa ſacra peraguntur, quæ populus cernens veneretur, admiretur. Sordida religio contemnitur. Niſi habeas quibus ſacerdotes alas, niſi loca ſacrorum locupleraueris, nulli erunt ſacerdotes, nulla ſacra loca: deſerentur, ſolitudini erunt. Homines cùm ſimus corpore conſtantes vitam corpoream degentes, quibus corporea ſint neceſſaria, quibus neceſſe ſit populo ſatiſfacere non ſapienti ſed ignaro, cæcitatis pleno: niſi, inquam, ſit his opibus inſtructus, ipſe ſacrorum Rex, vt ſummum, maximéque venerabile caput ſit conſpicuum, cuius maieſtas exteriorem aſpectum præ ſe ferat, qualis ſummo regum conueniat, nonne facile deſpicietur, totúſque ipſius contemptus ad religionem, ad ipſum Deum perueniet? Contemptis ſacerdotibus, contemnitur Deus. Nonne cùm Deus daret ſe in conſpectum, venerabilis, terribilis occurrebat: præcedebant tempeſtates, fulgura, tonitrua, caligo, clangor tubarum. Talis in monte Sinai, talis ad Eliam venit, talis viſus eſt apoſtolis in monte. Facilè igitur quicunque alicuius iudicij ſit perſpiciet, ſine corporeis opibus, corporeiſque adiumentis, neque venerabilem eſſe, neque ſuſtineri poſſe religionem: propterea quod homines non Dij, non angeli ſumus, in corporibus habitantes, rebus ad vitam degendam neceſſariis indigentes. Rationibus igitur oſtendentibus eos manifeſto inſanire, qui ſibi F meliorem rerum ſtatum pollicentur, ſi Pontifices imperare deſierint, ſoloſque ſpirituales prouentus habuerint, illa prior potiórque errores eorum maximè coarguit, atque vnde maiores vberioréſque prouentus oſtendunt, inde longe deteriores futuros probat, videlicet ſi metus armorum, atque poteſtas abfuerit, neminem futurum, qui pecunias illas perſoluat, eáſque in vſum ſuum principes conuerſuros. Quæcunque ad ſummum ſacerdotem ad vrbē aduehere ius iuberet, princeps ſecutè ſibi, pretexens aliquid honeſti, præripiet. Cuius eſt hodie exemplorum copia maxima, cùm in tanta Pontificis potentia vel minimus quiſque regulorum audet prouentus hos, aut conatus, ſi poſſit, intercipere. Aliud malum ſi religio poreſtate, regnóue caruerit, latiſſimum eſt: quòd impia dogmata, nouáſque hæreſes omni tempore ſubnaſcentes, excindi, coërceri qui eas diſſeminant, non poterunt: quibus per omnes vrbes inuulgatis à vera pietate, cultúque ſingularis Dei populi auertentur, vbique erunt maximæ, exitialéſque diſſenſiones. Scimus enim ad quos religio poteſtatem ſuam non extenderet, quòd terrore, & potentia frænare eos non poſſet, nihil non auſos hac tempeſtate contra cælum, cælicoláſque, atrociſſimiſque incommodis terras repleuiſſe. Tantundem vbique malorum erit, imperio, gladiúque, quo ſeſe tueatur, eccleſiæ, quæ pietas, religióque eſt, adempto. Vere enim prædicari ſolet, contra hæreticos

opus

A opus eſſe fuſtibus, non anathematis, quæ contemnunt: aſinos eſſe fuſtibus cædendos, nouorum dogmatum autores. Quoties igitur, tertium malum ſub oculos ponas Romani ciues intra ſuum palatium Pontifices obſederunt? cedes ſacras diripuerunt? quot ipſi crudeliter necauerunt? quot in mole Adriani comprehenſos ſtrangulauerunt? Quot ſtrages in vrbe, foriſque edebantur, inter ſe armis Romanis decertantibus? Quanta circa vrbem vaſtitas, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt? propterea quòd Pontifex ſceleratos ciues coërcere, & in eos animaduertere non poſſet? Nónne id fuit in cauſa cur vrbs crudeliter, ſceleratéque diriperetur? Nónne Romani ciues hoſtes Pontifici eius calamitatis autores fuerunt? Nónne ipſi iidem palatium paucis ante menſibus diripuerunt, militibúſque introductis omnia ſacta prædæ fuerunt? Hæc ſcilicet ſunt pulchra illa, præclarus ille rerum ſtatus, quem nobis promittunt, qui ſanctæ ſedi regnum auferri oportere contendunt. Inuitant aliæ rationes vt hoſtes totius Chriſtianæ gentis, omniúmque priuatim & publicè inimicos fatearis, qui hæc cupiunt. Eſt enim hoc regnum vt omnium ſanctiſſimum, ſic omnium nobiliſſimum: plenum charitatis, commune totius Chriſtianæ gentis patrimonium, in quo cùm omnes gentes, prouinciæq; omnes, & vrbes, omnéſque familiæ, vt ſæcula tulerunt præfuerint, ac præeſſe poſſint, iure dici poteſt regnum cunctarum gentium, ad quod nemo ferè non aſpirare poſſit, placidiſſimum ſinum cunctis aperiens, humiles in altiſſimum gradum extollens, ob quod nemo deſperet quin dari poſſit facultas ei fore, vt aliquando ſit Rex. Nam in reliquis regnis
B quis aliquando ſe regem futurum, niſi ſit è ſtirpe regia, ſperauerit? Hoc regnum modò Hiſpani, modò Germani, nunc Galli, nunc Itali tenuerunt, ipſe Senatus ex omnibus gentibus conſtat. Tota denique ipſa ciuitas ex omni natione quæ ſub cælo eſt, conflata eſt, vt meritò poſſit appellari patria omnium gentium, vrbs omnium Chriſtianorum, in qua ſint domicilia cunctarum nationum, omnéſque ad ipſas ſupremas ciuitatis dignitates admittantur, omnibus præmia ſint propoſita, nec minus prouehantur humiles, abiectioréſque, quàm proceres, ac principes. Cùm ſit igitur patrimonium omnium gentium, cùm neminem à ſummis dignitatibus excludat, cùm opes hæ non ſint vllius priuatæ familiæ, ſed omnium familiarum, quid aliud dicendum de his eſt, qui hoc regnum ſcriptis euertunt, quàm eos eſſe publicos hoſtes, proditores patriæ, ſuimet homicidas? Hoc imperij genus cùm ſacroſanctum eſt propterea quòd Deo deſeruit, conſtatq; eius religione, & cultu, tum verò optimum eſt, charitatem ſuam, veluti lucem vbique diffundens, omnes complectens. Meliora autem eſſe publica quàm priuata, excellentius eſſe bonum quod plures, quàm quod paucos amplectitur, nemo eſt qui non fateatur. Quemadmodum lux Solis, omnium facum, lampadarúmque luce maior, præſtantiórque eſt. Quid de ipſa pietate, ac religione, qua nihil in terris melius homines habent, dices? Eſt enim religio dux in cælum, cùm in terris autem fons iuſtitiæ, qua benè, beatæq; res humanæ gubernantur, eſtq; minus iniuſtitiæ, iniquitatis, quibus malis turbantur res humanæ, vbi plus eſt pietatis, ac religionis, plus felicitatis, ac beatitudinis. Omnis autem minor
C pars religionis à maiore regatur neceſſe eſt, eſſe videlicet caput oportet, ad quod totius religionis ſumma redigatur, qui regnum hoc oppugnat nempe caput eccleſiarum, cor totius regni ſacri, turbant totam vbique religionem, omnibus vrbibus pietatem detrahunt, id videlicet detrahunt quo viuitur beatè, & cum iuſtitia in cunctis vrbibus. Omnia miſcent, vrbibus, ac locis omnibus tumultus, diſcordias, ſeditiones cient, propterea quòd priuatis religionibus non eſſet caput, à quo dependet totius corporis ordo. Ac cùm per conſenſum religionis, homines ſocientur, conſentiant, vt ex multis gentibus vna quaſi gens efficiatur, omnia diſſociat, diripit, diſſoluit, hoſtis huius maieſtatis, in diſſenſione aut ſunt omnia mala. Quod facile hodie videre eſt inter Chriſtianos, & Turcas vſquequaque diſſociatos, ac diſſidentes, quippe quos nulla communis coniungat, ſocietque religio. Omnibus ergo rationibus conſtat, apertiſſimè falli, quibus viſum eſt, eccleſia nullum habere regnum oportere: quos cùm ratio non modo imprudentes, ac malè ſanos, prorſúſque futurarum rerum imperitos, ſed etiam hoſtes priuatim, & publicè: atque etiam patriæ proditores probet: è contra plenos æquitatis, ac bonitatis exiſtimare neceſſe eſt, qui ſtatuerunt hoc regnum, cuius fundandi rationem cùm à piiſſima prudentia, prudentiſſimáque pietate, tum verò à ſanctis oraculis auſpicati ſunt. Quæ quidem pietas cæleſtiſque prudẽtia cùm à Conſtantino vbique magno cœperit: confirmata dein-

ceps eſt ab omnibus imperatoribus. Quo fit, vt hoc regnum quantopere ſanctitate, ac D
claritate præſtat omnibus regnis, quæ toto nunc orbe terrarum noſcuntur: tantopere ve-
tuſtate, quo nec Hiſpaniæ, nec Galliæ, nec reliquarum nationum regnum ſit antiquius,
ſi quis altius ab hiſtoriis rem dignoſcat, ſingula tempora, exordiáque regnorum diligen-
ter perpendens. Itaque eccleſiæ regnum antiquiſſimum eſt, poſt quod exortum ſit regnum
Hiſpaniæ, & Galliæ, Panoniæ, etiámque ipſum occidentale Imperium natum, ac par-
tum à regno ſancto. Nam & ſi fuit quando in Italia ante regnum eccleſiæ Romani Impe-
ratores Chriſtiani regnauerint, fuit tamen eorum præcipua ſedes Conſtantinopoli, cuius
rei teſtimonium eſt, quod in ſecutis temporibus, tandem nullus erat Imperator in Italia,
nullum Imperium, totáque res in orientem recidit. Nata ſunt igitur occidentalia regna
tum poſt eccleſiæ regnum, tum ab ipſa eccleſia, quòd vetuſtiſſima monimenta quæ Lau-
rentio Vallæ magis Grammatico, quàm reconditarum ſcientiarum perito, obſcura fue-
runt, facilè teſtantur. Quibus argumentis colliget prudentiſſimus quiſque, verum eſſe
quod circumfertur, hoc regnum à Conſtantino veniſſe. Antiqua ſcilicet monumenta
prodiderunt, quæ ego in omnium oculis explicabo regna occidentalia velut genitorem
autorémque ſuum recognouiſſe regnum eccleſiæ, atque ab eo conſueuiſſe confirmatio-
nem accipere, propterea quòd ab eccleſia, regibus illis à principio fuiſſet donata, con-
ſtitutáque. Cuius regni maieſtas, eo quoque vetuſtior probatur, quòd non à ſeipſo Con-
ſtantinus eam ſtatuit, decretíſque ſtabiliuit: ſed quòd à Deo prius vidit conditam. Quod
cùm apertè in ſuo decreto ipſe princeps fateatur, facilè nouimus, ipſum Romanum Im- E
perium, quod poſt aduentum Chriſti in terras exortum eſt, Cùm videlicet Romana res
ad vnius arbitrium recidit, vetuſtate præcellere ſedis apoſtolicæ regnum clarius paulò
poſt oſtendendum.

Atque decretum illud (vt huc demum deſcendam, ac ſuper his ad dicendum ag-
grediar) ſiue vt Græcis vocari ſolet quaſi oraculum, θέσπισμα, Conſtantini, per vniuerſam
Græciam circunferetur, eius vniuerſas Græcorum Bibliothecas plenas reperies, non
vna in bibliotheca palatina, quod quidam calumniatus eſt, deliteſcit. Ipſos Græcos
voca teſtes, luſtra quot ſunt in Italia Græcæ bibliothecæ. Omnis Græcia piè, reue-
rentérque aſſurgit huic edicto, ipſum adorat. Nec fuit tempus vnquam, poſtquam
ea ſanxit Conſtãtinus, quin fuerint ſemper ea pro veriſſimis habita, ſi rem altius perſpicere
cupiẽs ab ipſis Imperatoribus aggrediaris, qui omnes vnanimiter venerati ſunt vti veriſſi-
mum, ac ſanctiſſimum decretum illud. Ipſæ ſynodi confirmauerunt, iidem ipſi Græci, qui
ſcriptis aliquid memoriæ prodiderunt, id abunde teſtantur. Sæpe ego percunctatus ſum
ex Græcis, propter ſparſam in homines à Laurentio dubitationem, quam fidem haberent
huic decreto, nunquam non reperi eos conſtanter affirmare, nullam eſſe ſuper eo apud
eos dubitationem: imò venerari, adorare. Atque eo vſque venerationi fuit decretum
illud vetuſtis Imperatoribus, vt cum libros ſacrorum canonum confici imperaſſent, quem-
admodum apud Latinos Gratianus, primum ferè locum tribuerint inter alios canones
huic decreto. Lege enim librum, qui Græcis inſcribitur νομοκάνων, lege titulos, vigeſimo F
tertio titulo, reperies vniuerſam eccleſiam ab eccleſia Romana, moderamen, ordiném-
que accipere, quemadmodum ſcripſerit decreto ſuo Conſtantinus. Repertum etiam hoc
decretum multis in Italiæ locis, vt vetuſtatem agnoſcas litteris Longobardicis ſcriptum.
Tempus autem quo litteris Longobardorum veteres vtebantur, octingentorum anno-
rum eſt, ac ſuprà. In primis autem ſcire conuenit non donaſſe nominatim Conſtanti-
num paucas illas vrbes, paucáque oppida, quæ dicuntur patrimonium eccleſiæ, neque
enim id in decreto eius reperies: ſed donaſſe vniuerſũ occidentẽ, & quaſi maiori principi
ab vrbe decedentem ceſſiſſe, ipſámque Romam caput, domiciliúmque pietatis eſſe decre-
uiſſe, in qua nefas eſſet præter quàm præſidem religionis imperare: propterea quòd ſi
duo præſides in ea præfuiſſent, vnius autem intereſſet gubernaculum tenere, magiſtra-
tus adhibere, præſidem ſacrum quod ei turpe videbatur, ſubiacere magiſtratibus terre-
nis neceſſe fuiſſet. Duos in vna vrbe, ad quam Petrum apoſtolorum principem, religio-
nis caput veniſſe nouerat imperare, nefarium iudicabat, præcipuè ſi princeps terreſtris
habenas Vrbis teneret.

Senſit ſapientiſſimus Imperator, Chriſtum caput, fontem, domicilium religionis
ibi poſuiſſe, cùm ad eam miſit principem, ac petram religionis. At duos in eadem vrbe
principes

A principes regnare, ea maximè ratione fieri non poterat, quòd res terreſtres rebus ſacris dominatæ fuiſſent: accidiſſet videlicet, quod in prouerbio ἄνω τῶν ποταμῶν, id eſt, ire retro flumina. A neceſſitate certè profectum ſi quis huic neceſſitati parendum exiſtimet, vt quæ Chriſtus decreuit, neceſſario retineantur. Non eſt bonum, doctiſſimus vates ait, Imperium, principatúſque multorum. Malè autem habente religione, & ſuccumbente, ipſa etiam res terreſtris periiſſet. Dignum, inquit magnus Imperator, ac neceſſarium duximus, vbi caput totius religionis, vbi legatum ſuum Deus ſtatuiſſet, ibi imperium principatúmque eius vnius eſſe. Hæc ratio in toto decreto clarius apparebit. Sed primum noſſe oportet, quod non dubito quin Laurentio ignotum fuerit, antea quàm, piiſſimus Imperator ad ſanctionem, decretúmque deſcendiſſet, ſcripſiſſe primum de ſua illa prodigioſa ſanitate, quam ſua illa clara prædicatione cunctis gentibus perſpectam eſſe cuperet, beneficij tanti nunquam immemor, ob quod omnibus ſatanæ pompis, idolatriæq́; ſcelere ſeſe penitus abdicauerit, atque ad ſalutarem Chriſtianorum religionem tranſierit, quemadmodum docuerit eum diuinus præceptor Syluester. Hic ſuam confeſſionem explicat, qua ſancta Trinitate, omniáque myſteria quæ prædicantur de ea in religione Chriſtiana ſuppliciter veneratur, adorat. Tum ſalutem humani generis per Ieſum Chriſtum allatam, cùm in perditionem decipiente ſerpente prius abiiſſet. Qui non ceſſet omnibus ſæculis vt plurimos trahat in exitium, inſidiari, cupiénſque eos à veritate deducere, cultum idolorum per orbem induxerit. Qua re commotus Deus, hominéſque miſeratus, miſerit primùm prophetas, exin filium ſuum natum ex Maria virgine, reliquáque myſteria confitetur, quæ habentur in ſymbolo quod in ſynodo Nicena fuerat confectum.

B

Vt hinc liceat coniectare, totam hanc confeſſionem, eandem eſſe, quam eodem tempore Synodus Nicena expreſſit. Hanc fidem ait ſe cunctas gentes hortari vt retineant, vt baptizentur, quam vniuerſalis, Summúſque antiſtes ἱεράρχης Syluester oſtenderit. Miſeratus ait Deus me peccantem, miſit apoſtolos ſuos. Ad poſtremum ait quòd venientibus ſanctis clericis, & ei vnoquoque imponente manum, tunc eum confitente ſanctam Trinitatem, tertióque in piſcinam eum Syluestro mergente, quod in primis obſeruandum eſt, χεῖρα ἀψαμένην ἐμοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἰδίοις εἶδον ὀφθαλμοῖς, ὑφ' ἧς καθαρὸς ἀναστὰς παντὸς τοῦ ἀπὸ τῆς λέπρας αἴσχους, ἐμαυτὸν ἔγνων κεκαθαρμένον. Propriis oculis vidiſſe contingentem ſe de cælo manum, qua nitidus purúſque à turpi illa lepræ cogitatione conſurgens viderit ſe penitus expiatum. Tunc omni religione, quam Syluester docuiſſet, cognita, intellectóque ſanctum Petrum poſitum vti fundamentum, ac baſam totius pietatis, datáſque ei claues regni cælorum, quibus ſolueret, ac ligaret. Hæc, inquit, cùm cognouiſſem ſanctíque Petri beneficio ad perfectam ſanitatem me reſtitutum vidiſſem, δι' ὃν ἐκρίναμεν σὺν πᾶσι τοῖς σατράπαις ἡμῶν ob eam cauſam inquit oportere cum omnibus proceribus noſtris duximus. Hoc inquam eſt initium decreti quod circumfertur. Vides igitur decretum coniunctum eſſe cum confeſſione, eundem eſſe vtriuſque contextum, vt ſi vera eſt confeſſio, nempe Conſtantinum edidiſſe ſua voce eam confeſſionem, reliqua quoque neceſſario ſint vera. Eſt enim, quemadmodum dictum eſt vnus, idémque contextus, vnúſque loquitur vbique. Hoc itaque prudentibus erit perſpicuum ſuper illo decreto, magníque momenti argumentum. Nam confeſſio illa ſacroſancta, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt, eadem eſt, quam in conſilio Niceno latius Conſtantinus expreſſit, veriſſimúmque eſt, ea confeſſum eſſe excelſa voce Conſtantinum ob quam cauſam vocatur à Græcis ἁγιώτατος ἰσαπόστολος, Sanctiſſimus, æqualis apoſtolis. Conſule Gregoriū contra Iulianum Imperatorem, eiuſdem temporis theologū. Hæc confeſſio per omnem Græciam circūfertur, omnia ſacraria plena ſunt eius etiam inimicis Græcis qui ſemper Romanæ maieſtati inuidiſſent aſſentiētibus. Hæc igitur primum falſas, illas ipſius è pectore natas, non è natura petitas Laurentij rationes coarguunt, quibus vniuerſum libellū ſuum ſuperſtruxit. Proponens principio quatuor rationes, quibus funditus donationem Conſtantini euerteret: non eſſe veriſimile Conſtantinum donaſſe: minus Sylueſtrum acceptaſſe. Si detur Conſtantinum donaſſe, non potuiſſe donare, quæ iuris ſui non eſſent. Ad poſtremum cum anteceſſore Sylueſtri Melkiade geſta eſſe, quæ cum Sylueſtro geſta dicuntur à Conſtantino. Quæ ſingula diligentius per totum librum commemorata ac repetita diluentur. Hæc, vt à principio docuimus, eo maximè refelluntur, quòd donatio con-

C

iuncta eſt cum confeſſione, quod Laurentio nunquam perſpectum fuiſſe, liber eius fa- D
cit vt credam. Hæc erit prima ratio cum piiſſima confeſſione Conſtantini coniectum eſt decretum, ſiue donatio eiuſdem certè eſſe vtcumque veritatis. Quam excipiat alia ratio, qua procaces aduerſarij exclamationes ineptiſſimáque rhetorica diluitur. Neque enim temerè, inconſideratéque donauit vrbem, ceſſitq; Conſtantinus: ſed audi tam multas eum tibi rationes reddentem. Ductus eſt ad hæc ſingulari illo diuinitus accepto beneficio, quòd ad eum Petrus veniſſet, quòd ad priſtinam ſanitatem reſtituiſſet, quòd intellexiſſet eum, præſidem, caput, fundamentū totius religionis, quòd Rex ſacrorum, pietatis Imperator fuiſſet à Deo declaratus. Maior eſt autem Imperator ſacrorum, quàm terrenorum. Quòd Petri in ſe potentiam expertus eſſet, ad quam, ſua potentia non attingeret, quòd videret vrbem eſſe ſedem, thronum, regnum ipſius ſummi capitis, cæleſtis Imperatoris, Regis ætherij, ſacri principis. Cum vrbe verò conſequitur Italia, reliquæve prouinciæ adnexæ capiti. Neque donare caput membra relinquere fas erat. Nec dubitabit an compos mentis fuerit, qui tot prouincias donauit, niſi qui ipſe deſipit. Nam qui ea quæ à pietate, magnóque erga Deum amore, atque ab ea prudentia, cuius eſt pietas initium, proficiſcuntur, à dementia proficiſci contendit, ipſe dementiſſimus eſt. Eſt eorum è numero, quibus, vt ait diuinus Paulus, Chriſtum ſponte ſe ſupplicio obtuliſſe, ſtultitia videbatur. Prædicamus ait Chriſtum crucifixum, Iudæis ſcandalum, gentibus ſtultitiam. Vtroque è genere videtur Laurentius fuiſſe, cui ſcandalū & ſtultitia fuerit, optimum Imperatorē ardentiſſimo pietatis affectu, Imperium ſuum, Chriſto donaſſe, ac quaſi ſacraſſe. E
An dementes ſunt, qui ſe, ſuáque Deo deuouent, qui ſe pro patria in diſcrimen obtulerunt? Stultus viſus eſt Rex Dauid, Nicol filiæ Saul, quòd ante arcam inſpectante populo exiliret, caneret. At quid ei Rex reſpondit, quia Deus eum quem patrem eius elegiſſet, omnibus modis, gratias pro eo ſe habiturum. Stulti ſcilicet clariſſimi illi viri, nam vitam deuouere, ac quaſi donare, multo maius eſt quàm Imperium donare quoties ſe pro cæteris ſeruandis donauerunt. Oſtendit igitur ratio Laurentium, cui maximus ardor pietatis viſus eſt dementia, vel ethnici, vel Iudæi mentem habuiſſe, quibus ſcandalum, ſtultitiáque fuit ardentiſſima Dei charitas, flagrantiſſima pietas, cuius æmulus noſcitur fuiſſe Conſtantinus, propterea dictus Græcis, æqualis apoſtolis, ſanctiſſimus. Cuius ardentiſſimam pietatem, alia facta eius comprobant ſi legeris ea quæ de vita eius ſcripſit Euſebius. Nec ea Sylueſtro, à Conſtantino, ſed Petro, & Chriſto donabantur. Non tibi, inquit alius Imperator, cùm ſe ante pedes Pontificis proſterneret, ſed Petro. Qui autem Chriſto donat, donat non ſua, ſed quæ Chriſti ſunt. Meus eſt enim, ait in pſalmis, orbis terrarum, & plenitudo eius. Quocirca donatio Conſtantini, fuit reſtitutio, nec magnæ fuit admirationi Imperatorē non ſua reddidiſſe, qui fateretur omnes Romanorum victorias in Deum autorem referendas: quo reliqua dementia Laurentij coarguitur, non potuiſſe Conſtantinum, ſi detur id eum feciſſe, donare non ſua. Oblata enim ſunt omnia ipſi Chriſto, & quaſi ſuper altari eius poſita, velut cùm Abraham filium, omni regno cariorem ſuper altari obtulit Deo. Diadema purpurámque ſibi Conſtantinus detraxit, Chriſto deuouit. Exue, F
qui velis iſta dignoſcere, recto iudicio perpendere, mentem humanam, indue mentem Conſtantini. Non te, rerum iniuſtus æſtimator, humanus affectus impediat, qua ratione, quo miraculo id factum ſit. Terrenum quendam imperatorem exhibere non decet, non proferre terreſtria, cupiditatúmque corporearum inducere teſtimonia. Nam quod Conſtantinus geſſit, prodigioſum, inſolitúmque fuit miraculum, ardor pietatis fuit. Quæ quidem dementia ſtupórque ſit hominibus huius mundi, non animis diuinis. Eiuſmodi ſtupor erat, cùm apoſtoli Spirituſancto prouecti, variis linguis loquerentur, inſani, ebriíque ab inſana plebe iudicabantur? Laurentius Conſtantinum induxit quaſi ebrium, inſanientem: vocat omnes, vt admirentur, conſiderent, an fieri potuerit, eò ſobrium Imperatorem vecordiæ proceſſiſſe: aſciſcit Imperatorum profanorum affectus acquirendi, retinendique Imperij. At cur eſt, quòd in Conſtantino talia miretur, quando ſepoſito afflatu diuino, ſimilia quædam Imperatores profani facere non erubuerūt. Cur non admiraris, inſanumq; vocas Diocletianū, qui ſe ſponte Imperio abdicauit. Vtrum maioris inſaniæ, totū Regnū ſibimet, an regni partē eripere, ſibi tantas opes, pro quibus, ait Laurentius, Reges in arma ruere, abſtuliſſe: aut volentē reipublicæ conſulere, partem Imperij melius diſpoſuiſſe, cōmutato rerū ordine, nihil Imperij viribus imminutis? Quo quidē Diocletiani exēplo facilè co-

A cilè cohibentur illæ Laurentij exclamationes, vanáque rhetorica, qua coram regibus, & populi rhetoricatur, quî fieri poſſit, vt Conſtantinus abſtulerit ſibi partem Imperij, cum regnandi cauſa ſoleant Reges ius violare, nihil non miſcere. Quid dices de his Regibus qui ſpretis honoribus, ob quos itur in arma, ſe in ſolitudines, in monaſteria penitus abdiderunt? Quis eos Spiritus induxit, vt tantas, tot laboribus partas opes relinquerẽt, diuinos honores, populorum acclamationes ſpernerent? Conſtantinum miremur, quem diuinus ardor agebat, quem ſalus inſperata ad magnas cogitationes excitabat. Quid alij Imperatores, amore muliercularum? Nonne Marcus Antonius Cleopatræ, quam miſere deperibat, cùm in Parthos proficiſceretur, Arabiam, Iudæam, Palæſtinam, multáſque alias prouincias, & quaſi maximam Romani Imperij partem in oriente donauit? Cur hic non inducis ſenatum, populumq; accurrentem, lamentantem, fletibúſque donationem illam prohibentẽ? Cur hic exaggerationes, exclamationes non profundis, totúmque orientem miſces, quemadmodum in donatione Conſtantini totam vrbem reples tumultu, facis lamentari populum, ſenatum, filios Conſtantini, lamentari ſcilicet quòd fieret Chriſtianus, quòd mentem diuiniorem concepiſſet, quod agitante Deo totum ſeſe, & quidquid poſſideret, Deo ſacraret? Cur illam Marci Antonij donationem non putas fabuloſam, quia non fuit ſcripta, in æs inciſa, non legitur acceptaſſe Cleopatra? Quid quod ſi donauit, non alienis donauit, quemadmodum ſuperius dictum eſt, nõ quaſi Turcis, aut Perſis, aut Ægyptiis, ſed cùm donauerit Petro, & Chriſto, res ipſa donata, in toto Regni corpore remanſit.

B Neque ea Imperij parte orbata eſt reſpublica. Sed amplificata, incredibiliter illuſtrata. Quod enim Chriſto, & religioni donatur, non eripitur reipublicæ. Sed in eo reſpublica augetur, fit nobilis. Donare Chriſto aliquam Regni partem, non eſt quaſi abſcindere, ac regni corpus dilacerare, ſed potius augere Regnũ, aucta, & illuſtrata regni parte, qua ſalus toti regno contingit. Aucta in regno amplificatáque religione, totum regnum amplificatur: atque ea pars quæ religioni donata fuit, non quaſi longius abiit, ipſa repub. magna ſui parte, membróque orbata, ſed in ea nobilior, auctiórque remanſit. Nec fuit ea donatio quaſi alienatio, quæ tum in ipſo Romano Imperio remanſit, tum ob eam Imperiũ nobilitatum, illuſtratum, amplificatumq; fuit. Magnus quidem error diuidere Romanum Imperium in regna terreſtria, atque ipſam religionẽ, quaſi duo inter ſe diſiuncta. Romanũ Imperium conſtat religione, tum regnis, opibúſque corporeis. Cùm dicitur regnum ſanctum, religioniſque regnum, dicitur præclariſſima pars Imperij Romani. Quare cùm hæc pars religioni fuit conſecrata, non fuit à reliquo Imperio abſciſſa. Nec in eo quiſquam eſt offenſus, inquo, reſpub. maxime profecit. Tunc enim religio magnum accepit incrementum, aucta autem religione, regnum augetur, omnium bonorum copia prorumpit. Quid de Laurentio dicam, cúmne chriſtianum fuiſſe, qui Chriſtianæ religionis aduentum in vrbem, ad imperium Romanum, mœrorem populi, infelicitatem, lachrymas interpretatur? At Lactantius Firmianus prædicat, feliciſſimũ orbi terrarum illuxiſſe diem, cùm Conſtantinus iniit principatum, in principio ſuarum Inſtitutionũ. Qui primus, inquit ad Con-

C ſtantinum, Romanorũ principum repudiatis erroribus, maieſtatẽ Dei ſingularis, ac veri, & cognouiſti, & honoraſti. Nam cùm ille dies feliciſſimus orbi terrarum illuxiſſet, quo te Deus ſummus ad beatum Imperij culmen euexit, ſalutarem vniuerſis, & optabilem principatum, præclaro initio auſpicatus es, cùm euerſam, ſublatámque iuſtitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiaſti. Hæc ille. Laurentius mœrentes, lachrymantes inducit populos, totámque rempub. & filios Conſtantini, cùm ſeſe totum religioni Chriſtianæ deuouere pararet. Iam enim à principio claruit iactantia eius contra Chriſtum, quem ſumptis ſpiculis vulnerare pararet. Fecit quod promiſit, tota enim hæc eius ſcriptio contra donationem Conſtantini, effuſa eſt, tenditque clam contra Chriſtum. Reddita igitur eſt reſpub. longè felicior, ac beatior Cõſtantini ſanctiſſimo illo facto, publicamq; lætitiam fuiſſe par eſt. In primiſq; familiã ipſius Conſtãtini, propinquos, cõſanguineos, tum proceres omnes, omnémq; curiam gauiſam eſſe, quorum in oculis res prodigioſa edita eſſet. Imperatorem ſuum fœdiſſima contagione liberatum, nitidum è ſalutari lauacro ſurrexiſſe. Nec tam ob principis inſperatã ſalutem fuiſſe ſtuporẽ, ac gaudiũ, quàm ſuper ipſo facto prodigioſo. Res diuinæ, ac ſanctæ, bonitatis, ac iuſtitiæ plenæ non inducũt homines ad mœrorẽ, ſed lætitiã, gratulationẽ. Sic quoque diluitur quicquid inducit ſenatũ obiicientẽ Cõſtantino, vrbẽ prouinciaſq; donantẽ. Proponẽs incõmoda reipub. ex eo prouentura. Maiora enim co-

gitabat Conſtantinus, quàm illa terreſtria, ſuóque illo facto, rempub. videbat futuram beatiorem. Eadem ratione non ſunt conſentanea rationi, quæ Syluestrum inducit loquentem ſuper oblatis, repudiantémque oblata. Vnus enim idemq; ſpiritus erat Conſtantino, & Syluestro, quáſque Conſtantinus rationes propoſuit Imperij ſacrandi, eaſdem & Syluester agnouerat, nec ſolùm non reiicere cogebatur oblata, vt potius ampliſſimas haberet gratias Deo ob imperatoris inauditam pietatem. Erátque conſenſus, ménſque vnã, dantis, & accipientis. Quidquid de principatu Petri in illo ſuo decreto ſcripſit Conſtantinus, didicit à Syluestro, à quo de Petro, & Paulo, de Ieſu Chriſto, de tota religione cognouit. Quare probabile eſt, vnum ambobus animum conſiliumq; fuiſſe. Nec poterat, aut debuerat ſpernere Syluester, quæ non ſibi, ſed Petro, & Chriſto donabantur. Non hic ego loquacis hominis ſequar veſtigia, vt totidẽ verba in contrarium proponam, quot Syluestrum, Conſtantinumq; inducit loquẽtes, ſuper quibus mirè rhetoricatur, more videlicet eorum, quorũ omnis fiducia in verbis eſt. Quæ enim munera ſpreuit Heliſeus ſanato à lepra principe Syriæ, iure potuit ſpernere, quod ſibi dabantur: at de Syluestro longè alia ratio. Succeſſor erat Chriſti & Petri Syluester, eáque quæ ſibi dabantur, Chriſto & Petro dabãtur, à quo fuerat Imperator ſanatus, ad Regnum Chriſti adiungebantur. Inſtituebatur regnũ ſanctum, regale ſacerdotium: id agi à Deo per Syluestrum videbat Conſtantinus, vt religio ſtabiliretur, amplificaretur, magnum autem incrementum accepturam, ſi Romanum Imperium ei ſubiiceretur. Hoc factum ferre ſecum omnem felicitatem, ornamentumq; reipub. pluſquam humanum factum appellandum. Quod ſi Fabij, & Scipiones, ac Cæſares ob auctam rempub. diuinos honores meruiſſent, longe certè diuiniores debentur Conſtantino. Non poterat, aut debebat hæc ſpernere Syluester, animumq; feruentis Imperatoris impedire. Adiunctum eſt illo præclaro facto Imperium Romanum religioni Chriſtianæ, Imperio autem Romano adiuncta eſt religio Chriſtiana quæ fuit diuiniſſima, maximeq; ſalutaris coniunctio. Hoc tantum commodum, oblatam ex litus peruniuerſum terrarum orbem diffundendæ religionis occaſionem potuitne Syluester repudiare? Si Rex regum dicitur Summus ſacerdos, ſi regibus imperat, tota hæc gloria Chriſti eſt. Præſtabat tẽpore illo naſcentis Eccleſiæ inferre in fidem Chriſti, Imperij partem: futurum erat eo, vt plures crederent. Hoccne debuit contemnere Syluester? Hæc ratio quoque eſt, quòd hodierni piiſſimi Imperatores arbitrati ab Imperio non aliena, quæ religio poſſidet, ſed Coſtantini imitati pietatem, auidè, animóque promptiſſimo parent huic ſancto regno, quæ ab eo poſſidentur, non ab externis teneri, ſed in corpore reipub. exiſtere, ſibi perſuadentes. Atque hæc ſua, & Chriſti, Chriſtianæq; reipub. exiſtimantes ea gladio diſtricto deffendentibus ſimiles aſpiciuntur. Neque pie, ſed planè impiè, & quaſi vna domo inter ſe, aut membro cum membro pugnãte factum eſt, cùm inter hoc regnum, & imperatores deffenſio coorta eſt. Quid enim aliud ad fuit, quã cùm rabie quis correptus, ipſe ſua mẽbra morſibus diſcerperet? Eſt vna reſpub. vnum Imperium, quod ab Imperatoribus, quod à regno ſancto poſſidetur. De vtroque velut duobus diſiunctis diſſerere, eſt eorum qui cuiuſpiam interitum cupientes, eique perſuadere conati duos in eodem corpore ineſſe, eum ad ipſiuſmet exitiũ adigerent. Prima igitur ratio Laurentij, vt ſæpius hæc exagitem, fuit, Cùm populum Romanum, ſenatumq; in medium protrahit clamantes, accurrentéſque ad imperatorẽ, quod rempub. quaſi perdere decerneret, eripiens Imperio, filiiſque ſuis tam præclaram Imperij partem. Secundo loco Syluester multis cum verbis, multis rationibus auerſatur oblata. Suo facit eũ ore loqui Laurẽtius, qui ſi viueret, nec ore illo ſcelerato locutus eſſet, nec illa mens ei placuiſſet, omnia ſuperius diluta ſunt. Ea fuit facti Conſtantini diuinitas, vt nullam calumniã, nullã controuerſiam patiantur. Longe enim maiora cõmoda erant prouentura ex illa piiſſima liberalitate, Imperiiq; conſecratione, quã mala in religionẽ ex tantarũ opũ poſſeſſione. Nam coniuncta religione, ac pietate, cum terũ terreſtriũ moderatione, fit ipſa res adminiſtrata melior, ſolidior. Rectius, iuſtiusq; reddit Imperiũ religio, dirigit, moderatur, erigit, efficit iuſtitiam clariorem, reddit quos complectitur ſeruãtiſſimos æqui. Quare non debuit Syluester repudiare, quo minus religio cum Imperio ſociaretur, acciperet ſocium Imperium religio. Nam mala quæ quis rhetoricando enumerare valeat, ex opulentia illata in religionem, ſunt longe minora, quàm vtilitas conſequens ex illa ſocietate. In omni autem re conſideratur num cõmodum pręſtet incommodo: vt ſi quis hortum, aut vineam conſiturus, multum ea ex colenda ſudoris profuſurus, multũ pecuniæ agricolis impenſurus. Conſiderabit videlicet cõmodum, fructúmque longe locupletiorẽ præſtare laborem,

pecunia-

A pecuniarumq; iacturam. Ita accedente ad religionem Imperio, opibus aſſociatis, & Chri-
ſto ſacratis, præſertim religione naſcente, longè maximum fuit commodum, longè autem
minor iactura ex poſſeſſione diuitiarum. Nam populi intelligentes Imperatorem ſe & im-
perium Chriſto ſacraſſe, tam præclaro, tam prodigioſo facto cogitare cogebantur, reli-
gionem illam eſſe veriſſimam, ſanctiſſimam, cui tantæ opes, tanto ſanguine partæ
ſacrarentur, donarentur, Imperator propter Chriſtum eas contemneret. Fiebatq; quòd
Chriſtus præceperat, vt renunciares pro nomine eius omnibus quæ poſſides, centuplũ ac-
cepturus. Si ſapiẽs à Chriſto iudicatur, qui fratrem, patrem, matremq; relinquat, qui vẽdat
quæ habet, & pauperibus eroget: cur tanta pietate Cõſtantinus id imitatus à Sylueſtro nõ
debuit comprobari, non debuit ſylueſter ſuſpicere mentem diuinitus actam, incenſam ar-
dore cęleſti? Si Sylueſter has opes affectaſſet, ſi voluptatibus ſatiãdis accepiſſet, ratio de re-
pudiandis opibus audiri poſſet. Nunc cùm donantur eccleſiis diuitiæ, cùm donãtur altari,
cùm ſacrantur Deo, ſacerdotes reiicere nec poſſunt, nec debent, nec aſpernari donantes,
non ſibi dari, & ſacrari, ſed Deo perſpectum habẽtes, fieri ſacra, fieri theſaurum eccleſię, vt
cùm calices, cùm veſtes offeruntur. An ſi ſeruo quid tradideris, quod Domino deferat, re-
cuſabit, quaſi poteſtatis ſuæ ſit reiiciendi, quaſi ſua reſpuat? Atqui vapulabit multis, rem
Domino oblatam, & donatam, aut ferre recuſans, aut abiiciens, vel recuſando tardans
impetum donantis. Quare rationes illæ Laurentij de non acceptandis oblatis, cùm ad ſco-
pum verum non tendant, rem vti eſt, minimè proponentes potius cauillationes, quàm ra-
B tiones ſunt. Contemnere enim diuitias, noſtras libidines adiuuantes iubemur: non diuitias
quæ Chriſto ſacrantur, non opes Chriſti, non ſacrificia quæ ei offeruntur. Data eſt ſacer-
doti pecunia vt eccleſiam ædificet, vt dotes virginibus diſtribuat, vt domicilia peregrinis,
pauperibus inſtituat: tantam iuuandi homines occaſionem non admittat, quia Laurentius
monſtrat pecunias in religionem non eſſe inferendas? Quod autem ex ore Laurentij re-
pudians Sylueſter prouincias quas Cõſtantinus offerret, oſtẽdit, ſi ſacerdotes regnare cœ-
perint, neceſſariò eis euenturum vt inter cædes, & ſanguinẽ verſentur, gubernando, reti-
nendóque Imperio, eadem poterant opponi antea quam Conſtantinus donaſſet, ſi quid
eccleſiæ tempore Sylueſtri poſſiderent, ſi quod ius, ſi quid ditionis, ac poteſtatis. Eadem
obiicientur, cùm Abbatiæ ſacrarentur, cùm benedictio, cęterisq; ſanctis oppida, caſtra do-
nabantur, cùm in Germania, Hiſpania, ampliſſimi Epiſcopatus ſtatuerẽtur. Omnibus enim
his locis ius dicitur, ſunt magiſtratus, delinquentes puniuntur, laboratur gubernando, hos
labores Benedictus Auguſtinus totóq; orbe Chriſtiano ſanctiſſimi quique, qui Epiſcopa-
tus, dignitates eccleſiaſticas erigebãt, non recuſauerunt propter cõmoda à principio enu-
merata. Detrimenta autem fore longe inferiora, poteſtatem, ditionémque eccleſia acci-
piente, intellexerunt, poſtea quàm primus ardor refrixerat, cæleſtes gratię ceſſauerant, mi-
racula non amplius viſebantur. Expellenda erat illa Conſtantini donatione, omnis ido-
latria, confirmandũ regnum Chriſti, tollendi ex vrbibus ſuperſtitioſi cultus, omnis impie-
tas abolenda. Cui autem dubium, facilius idolatriam excidendam, ſi Imperium religioni
C ſubiiceretur, aut vtrunque ſociaretur, alterúque alterius ope adiuuaretur, quàm ſi Imperiũ
religioni dominaretur? Adiuuat religio Imperiũ, efficiẽs id iuſtius, ſanctius, rectius. Impe-
riũ autẽ, nẽpe opes corporeæ religionẽ defenſant. Hæc cùm ſint maxima bona, eos inſa-
nire facile coargunt, qui leuiora mala proponentes, ingentia illa bona nituntur euertere.
Velut ſi quis orationem contenderet eſſe pernicioſam, maximorumq; hominibus cauſam
malorum, clades vrbibus illatas à malis oratoribus enumeraret. Et in omni genere rerum
ſi quis vitia recẽſeret, prætermiſſis magnis bonis. Aut ſi quis quẽpiam calumniari cupiens,
referret quædam in eo leuiora vitia, magnas virtutes ſilentio prætergreſſus. Coniunctio
igitur Imperij & religionis cùm diuina fuerit, nõdum eccleſia ſtabilita, dum vexationibus
iactaretur, dum in eam plurimum poſſent mali, certè indigna ſunt quæ opponantur, ſi qua
vitia comitata ſunt hanc coniunctionem. Quis item eſt, qui neſciat, diuinos ſcripto-
res, theologóſque noſtros, quos Romanis Imperatoribus ædidit æras, ſæpe res illorum
temporum deſcribentes, ſolitos appellare felicitatem illorum temporũ, ſolitos prædicare,
Eccleſiam floruiſſe, lætiſſimam fuiſſe, quoties aliquid gratiæ, ac benignitatis ab Imperato-
ribus manaret, Quoties eos aut perſequi deſiſterent, aut omnino rem Chriſtianam adiu-
uarent, ſi quam pietatem in religionem præ ſe ferrent, ſi quibus opibus ſuſtentarent, ſi
quid eccleſiis largirentur, quod miſeris donaretur, quo neceſſitates eccleſiæ ſubleua-
rentur. Hanc inquam Imperatorum in ſe propenſam voluntatem, felicitatem ſuo-

rum temporum vocant ſancti Theologi, religionis incrementum. Econtra ſæuas hyemes D
proponunt, procellas, & tenebras, cùm cardine verſo, tẽpeſtatibus irruentibus conflicta-
rentur. Si ſelicitas igitur ſuit aliqua in religionem animi propenſio, ſi patres ſancti exoſcu-
labantur hanc occaſionem, gratias immortales habebant Deo, Nonne maxima ſelicitas
fuit, maximus mœror infidelibus inceſſit, magna ſuæ ſuperſtitionis fuit conſternatio, cùm
Imperator aduenit, qui non aliquid gratiæ, beneuolentiæve religioni impenderet, ſed ful-
men gratiarum effunderet, quantum vix aptare liceret. Quoad cogitare poſſet, qui eum
ardorem concepiſſet, vt ſe totũ, Imperiúmque cũ filiis pietati, ac religioni conſecraret. Ob
hanc cauſam exultant ſancti Theologi, prædicant maximam ad eccleſiam tunc ſactam
bonorum acceſſionem, ſelicitatem illorum temporum oratione proſequuntur, indefeſſe
concelebrant. At id Laurentio non eſt gratum acceptúmque, affert ei mœrorem, luctum
veluti pagano indignanti eccleſiam creuiſſe, id ab Imperatoribus gratiæ in eam exundaſſe
vt Imperium ei traderent. Quod patribus ſummæ lætitiæ fuit, in eo triumphabant, gloria-
bantur, Laurentius vt id tollat, opprimat, ne tantum lætitiæ, donique cæleſtis ad eccleſiam
veniſſe comprobet (ſolent enim qui inuident, dolorem ex alterius felicitate capere) arti-
ficioſe proponit Sylueſtrum ea repudiantem, afferentémque rationes in eccleſiam opes
inſerendas non eſſe. Cur non potius indicat Sylueſtrum neſcio quam cogitationem con-
cipientẽ quæ mihi interdum occurrit: Si quis apud remotiſſimos Indos degens eò noſtris
ex locis profectus prædicaret, eſſe ſacroſanctam in orbe terrarum religionem: cuius caput,
ac moderator ab omnibus Regibus, principibúsque adoretur: iſque tantæ poteſtatis apud E
eos habeatur, vt omnia Regna nutibus eius regnantur, propter religionis, ac pietatis altiſ-
ſimum principatum, quem Reges adorent, quibus perſpectiſſimum ſit, ſummum hunc ſa-
crorum principem, ſucceſſorem eſſe Chriſti, totámque illam potentiam ac maieſtatem,
ſi quis per ætates aſcendat redigi reſoluíque ad ipſum Dei filium, qui quendam ſuum in
terris legatũ reliquerit, quem homines vti interpretem, magiſtratumq́ eius reſpiciant, ab
eo de pietate, ac religione diſcentes. Ob hanc cauſam ſolitũ eſſe apud eos, vt non tam mor-
talem illum hominem, quàm in eo, Deum ipſum, qui eum ſibi in terris ſuffeciſſet ſuſpici-
entes, omnes actiones, muneráque pietatis exprimant, ſumma veneratione tolerantes ab-
ſtinentéſque maledictis, ſi quid is vt homo peccet, propterea quòd in eò venerentur filiũ
Dei. Nonne cogitabunt hæc audientes eam religionem eſſe veriſſimam, à Deo profectam
quam inde ab initio Reges piiſſimè coluerint, cui Regna, opéſque ſuas ſacrauerint, cui
ſubiecerint Romani Imperatores Imperium ſuum, quo non fuit toto orbe terrarũ maius?
Nónne percipient ingentem cauſam fuiſſe cur ſeſe deuouerint, ſacrauerintque. Cur ante
principis eius pedes procumbant, eos exoſculantes? Quid etiam hoc loco de Laurentio,
& his, quibus eius maledicentia non diſplicuit, dicam, ſed maximè de ipſo? quàm ſolet ſei-
pſum mendacium, ac malitia prodere! quippe quæ cõtra naturam tendit: quæ autem na-
turæ aduerſantur, non diu ſubſiſtunt, citius euaneſcunt. Si quis tuetur ſalſa, quamtumuis
congeſtis argumẽtationibus rhetoricando: veritas temẽ cogit eum quippiam efferre, quo
tota eius oratio reſellitur, conatus malus coarguitur. Ait Larentius in aliis ſuis ſcriptis ef- F
ferens linguam Latinam, non penitus eam concidiſſe, remanſiſſe, velut in Imperio Ro-
mano, in Italia, Hiſpania, Germania, quot nationes Latinè loquantur, totidem dicendas
eſſe Romanum Imperiũ. Cur igitur non perſpicit huius rei cauſam Romanę eccleſiæ fuiſſe
maieſtatem, quæ velut filius Romano Imperio ſucceſſit. Hæc enim hæc ſecit, vt Roma-
num Imperium, quod iam ſeneſcebat, in occaſum præcipitabat, tanquã propago ex ipſa
renaſceretur, Latina lingua retineretur, Latinè loqui nationes perſeuerarent. Ex arido ſti-
pite ſurgens ſormoſa arbos inſitis oculis à Conſtantino ramis felicibus vniuerſum terrarũ
orbem occupauit. Filius adoleſcens, patri ſenectute confecto, propediémq ue morituro
ſucceſſit, continuata patris in omne æuum dominatione per filium. Ac verè poroſertur à
nonnullis de eccleſia carmen Virgilianum oraculum ſummi Iouis.

Imperium ſine fine dedi.

Hoc inquam de eccleſia, de Romanæ ſedis maieſtate verè proſertur, quæ ſecit vt Im-
perium Romanorum eſſet ſine fine renatum in ipſa eccleſia. Hinc fit, vt in palatio ſummi
Pontificis in cunctis ſerè negotiis Latinè loquantur. Eſt enim quaſi populus Romanus,
Senatus, plebſq́; Romana. Fuit igitur Dei beneficium, vt Conſtantinus hunc filiũ adopta-
ret, qui hæres eſſet occidentalis Imperij, quod maxime Romanum Imperium fuit. Hoc
domicilium, hi natales Romani Imperij. Agnoſcant omnes Laurentianam cæcitatem.

Indigna-

A Indignatur,fremit,admiratur Imperium ad eccleſiam acceſſiſſe,& in Imperij gratiam,non
patitur eccleſiæ donaſſe Conſtantinum:dum ſcilicet Romanum Imperiū tuetur,non videt
ſeſe illud potius euertere.Quod putat Imperij defenſionem, Non donaſſe Conſtantinum:
id non cernit eſſe Imperij euerſionē. Perinde ſi quis quempiam his argumētis defenderet,
quibus in mortem apud iudices conflaret? Excepit eccleſia imperiū ſeneſcens, Conſtanti-
nus diuinitus inſpiratus hanc ſucceſſionē prouidit:inclinatumq; Imperium,eccleſiæ veluti
fortiſſimo parieti admouit,alioqui magno interitu ruiturum,in primis ipſa Imperij ſede la-
bente Roma.Non igitur mens ea fuit Sylueſtro,quam Laurentius ei tribuit,non ea oratio.
Sylueſter; & ipſe Romanus, incomparabiliter melior, ac ſapiētior Laurentio,patriæq; ſuæ
amantior ſummis laudibus extulit Conſtantinū donantem,ſacrantemq; Imperiū Chriſto,
acceptauit,approbauit,gratias Deo egit immortales, tātæ felicitatis autori,qui tam prodi-
gioſam pietatem magno Imperatori aſpiraſſet, quo patriam ſuam videbat non ruiturā,ſed
longè nobilius renatam , cum Imperio terreſtri, etiā cæleſtis religionis principatum habi-
turam. Hanc non inuidit patriæ felicitatem,non falſa pietate,falſáque diuitiarum deteſta-
tione prætenta,quod fingit Laurentius,reprobauit. Mirificè gauiſus eſt,proſpiciens patriæ
& religionis mirabile augmentum. Non aſpernatus eſt gratiam cælitus venientem, ſpiritū
illum ſanctiſſimum,quo magnus Imperator agebatur non reſtinxit , impetū non tardauit,
potius animum incenſum inflammauit amore. Perſpexit, ſatius eſſe Imperium à religione
poſſideri,atque adminiſtrari,quàm à profanis , ab inimicis Chriſti, qualis poſtea fuit Iulia-
B nus. Si qua apud Antipodes natio antea profana,idolatra,ad Chriſtianā religionem trāſire
cupiens,totam ſeſe, & quidquid publicè poſſidetur eccleſiæ conſecraret , an ſacerdos qui
quaſi Rex apud eos inſtitueretur,pietatem hominum contempſerit,repudiarit,perſuaſerit
eis id factum eſſe pernicioſum ? Quid etiam mirum profana facta eſſe ſacra , velut templa
deorum facta ſunt eccleſiæ ſanctorum? Pantheon tunc omnium deorum fanum , nunc eſt
eccleſia virginis. Caſtoris, & Pollucis in foro Romano, nunc Coſmæ & Damiani. Omnes
veſtes, ac ritus profani,nunc ſacri ſunt. Sic imperium antea profanum, ſactum eſt eo tem-
pore ſacrum,ad religionem tralatum. Claret igitur Sylueſtrum nulla excuſatione reſpuere
debuiſſe Imperij donationem, ac conſecrationē,nec eum locutum eſſe,aut loqui potuiſſe;
quę fingit Laurentius.Nec rationibus,& argumētis ex Theologia productis impedire tan-
tum bonum decuiſſe. Repudium diuitiarū alio tempore vtile eſſe poſſe, ſed repudium Im-
perij accedentis ad religionē, non ſine iniquitate , & ſcelere futurum fuiſſe. Imperij dona-
tionem fuiſſe religionis auctionem. Plus detrimēti paſſuram fuiſſe religionem non adiun-
cto imperio quàm diuitiis in eam illatis. Nam Imperio non adiuncto , periculum erat ido-
latriam remanſuram, ac regnaturam. Adiuncto autem Imperio periculum erat ne ſacer-
dotes inſoleſcerent. Collato vtroque malo ; res ipſæ contrariæ quod apud philoſophos fit,
intelligantur. Vt ſi quis ſcire cupiens quæ clarior virtus , Pietas , an Liberalitas , aſſumat
contraria vtriuſque virtutis. Pietati aduerſatur Impietas , Liberalitatem , ac opes ſequitur
inſolentia. Maius autem malum Impietas,quàm Inſolentia aut Superbia:præſtantius ergo
C bonum Pietas. Sic maius bonum Imperium veniſſe ad religionem , quàm Imperium con-
tempſiſſe , ne religio in inſolentiam , aut ſuperbiam incideret. Maius malum incidere in
idolatriam, quàm iactantiam ex diuitiis. His omiſſis quoniam Laurentius deſcendit
ad aliam Romæ oppugnationem, Italiæ omníque occidenti bellum indicens , & donatio-
nem non fuiſſe conatur oſtendere, etiam ſi ſuperiora argumenta nihil roboris haberent,ea
ratione quod nihil conſtet de acceptatione, non conſtet Sylueſtrum poſſediſſe , de eo diſ-
quiratur. Hoc ſcilicet agunt qui quempiam circumuenire nituntur,qui quippiam poſſide-
ret, vnde eum deturbare contendunt. non deſunt inquam qui ſi quid prætendere poſſent,
falſóſque teſtes adducere, veſtem quam poſſides non eſſe veſtem tuam , quò minus id fa-
cerent. Aut qui patrimonio tuo, muneribúſque inſidiantes aliquam cauillationem exco-
gitarent, qua tibi patrimonium eriperent,aut munera auferrent, quæ dicerent te rapuiſſe,
non te à donāte accepiſſe. Eiuſmodi nunc quoque eſt Laurentiana cauillatio. Non habetur
ſcriptio acceptationis,nullis tabulis eſt inciſa, non aſcendit Sylueſter in Capitoliū, nec per
Imperiū eſt à Conſtantino circūuectus:non promouit magiſtratus, Prætores,quod faciūt,
quibus regna traduntur.Non igitur donatio fuit.At non iſta leuiora,ſed lōge maiora geſta
ſunt: Inſpectante toto populo,cunctis proceribus, omni ſenatu,omnibus propinquis , Ro-
manum Imperium eſt conſecratum Chriſto & Petro, in manibus Sylueſtri donatum.Hoc
maximum fuit argumentum ad confirmationem donationis. Hæc maxima fœdera , hi

maximi teſtes. Vulgaribus & plebeis dabis currus vectationémque, ſummo, & ſacroſan- D
cto ſacerdoti ſatis erat, imò maximum erat, Imperatorem procubuiſſe ante altare, ſuper
ipſo coram tot teſtibus Imperium ſacraſſe, deuouiſſe. Vt nouum erat, & inuſitatum hoc
Conſtantini factum, diuinum potius quàm humanum, ſic nouo genere celebrationis
tranſactum eſt. Quæ Laurentius profert profana ſunt, plebeia, vulgaria. Hæc ſumma
pietate, ſummo cultu exercebantur, non aura popularis, non ſtrepitus, clamórque ple-
bis aderat. Coram Deo & angelis eius, coram ſenatu, & proceribus gerebantur. Abfuit
ambitio tumultus, vanitas oſtentatio. Nouus ſpiritus inſinuauerat mentes illas præſen-
tes, in lachrymas prorumpentes: aſtabant reuerenter, corde eorum alia, quàm terreſtria,
quàm vana cogitante. Fuerunt grauiſſimæ cæremoniæ, non ante id temporis celebratæ,
quia nunquam accidiſſet in Imperio Romano eiuſmodi prodigium. Sed grauius vrgens
percunctatur Laurentius, quid egerit Sylueſter abeunte Conſtantino, quæ bella geſſerit,
quas ad arma nationes ſpectantes oppreſſerit. Nunquam eum fuiſſe in poſſeſſione, ſi de-
tur poſſediſſe, omnes Cæſares, etiam ipſum Conſtantinum vſque ad vltimum diem poſſe-
diſſe, profert teſtimonium Eutropij de Iuliano filio fratris Conſtantini, qui totum Orien-
tale & Occidentale Imperium tenuerit. Reperta fuiſſent aliqua numiſmata, ſi Pontifices
imperaſſent, quemadmodum aliorum Imperatorum reperiuntur. In ſecunda ratione po-
nitur teſtimonium Melchiadis Papæ, Conſtantinum donaſſe palatium Lateranenſe, &
quædam prædia: de Imperio nullum verbum. Agit poſtea de priuilegio. Principio di-
cam, Non defuit quid ageret Sylueſter poſt diſceſſum Conſtantini, præerat religioni, eru- B
diebat Romanos, eorum quæ Conſtantinus egiſſet teſtimonio probabat religionem eſſe
veram generis humani ſalutem, per vniuerſum terrarum orbem ad eccleſias de facto Con
ſtantini ſcribebat, magiſtratibus, Prætoribúſque prouinciarum, quæ gubernarent Chri-
ſtianæ religionis eſſe probabat, ſi quos eueſtigio ad pietatem commouere poſſet ſin mi-
nus, ſinebat eos præeſſe, gubernare. Non potuit fieri ſubita mutatio à profanis ad ſacra,
quemadmodum non itur repente à morbo ad ſanitatem. Bonus medicus inſequitur na-
turam, tempúſque optimus pietatis præſul, non ſubito cuncta turbabat, rapiebat, pro-
uinciis idolatras deturbabat. Satis erat Imperium fuiſſe Chriſto, & Petro conſecratum.
Tempus autem, opitulante Deo, paulatim animos mutabat, ſenſim ab idolatria tranſie-
batur ad religioné, ſenſim Imperium iam ſemel ſacratú, ad eos redigebatur quibus fuiſſet
ſacratum. Paulatim imperare incipiebat religio, habenas Imperij capere, Ius ſuum acqui-
rere. Nihil hic ſubitum, tumultuarium, nihil ſolitum quòd non fuit ſolita, ſed inuſitata Im-
perij mutatio. Non fuit velut ſi mortuo patre filius ſtatim regnare cœpiſſet. Alia mutatio
Imperij, alia ſucceſſio. Quemadmodum mortuo, ac reſurgente Chriſto, non protinus om-
nis mundus factus eſt Chriſtianus, licet tantum initium præceſſiſſet, tantum miraculum in
mundo conſpicuum fuiſſet, omnia priſtinæ conſuetudini inſtiterunt, tametſi Chriſtus de-
claratus eſſet à Deo patre ſuo Imperator mundi. Remanſerunt iidem Reges, magiſtratus,
nec ſubito regnare Chriſtus cœpit. Sic totum occidentale Imperium, & ſi erat religioni ſa
cratum, in manus Sylueſtri traditum, nec ſtatim cœpit Sylueſter Imperare, ac tumultuare, F
magiſtratus commutare, nec alios eorum loco ſufficere, omnia miſcere. Nihil horum egit,
quòd inſolita eſſet, nouaq́; & inaudita Imperij ſacratio, mutatio. Religio cuncta moderatè,
patienter agit, interuallo temporis iniecto. Multa contēnit. Ius ſuum non agnoſcit, execra-
tur iactantiá, tumultum, inſolentiam, ſuperbiam. Nihil ei cum ſtrepitu, & perturbatione, ac
contentione agere conſuetum eſt. Patienter tépora expectat, ſi quis etiam res illius rapiat,
haud propere conſurgit ad arma, regnare patitur quos ad regnum cupiditas rapuiſſet.
Omnia ſuffert, benigna eſt, patiens eſt. Itaque non oportebat, tum primum Sylueſtrum,
rerum habenas capere. Quiete, & tranquille ad religionem reginam, verúmque Impera-
torem omnia tranſibant. Interim ea Pontifices, vt ſua agnoſcebant, ac fatebantur, publi-
cis edictis, epiſtolíſque ad Reges & principes ea pro ſuis habebant, vt poſtea probabo. Ita-
que non oportuit Sylueſtrum bella gerere contra nationes, reipub. tuendæ cauſa, quemad-
modum non oportuit eum cōfeſtim Imperiú conceſſum inuadere, auidum regnandi. Non
hęc agit religio: principes terreſtres agút, quibus cupiditas ineſt dominādi. Quocirca non
mirum ſi permittente, & conniuente Sylueſtro, multiſq́; Pontificibus poſt Conſtantinum
in Italia imperatores qui res occidentales moderarentur, præfuerunt. Eos habuit Sylueſter
vti regni Chriſto ſacrati miniſtros, habuit, & habere ſe eis probauit. Volens & prudens paſ-
ſus eſt eos imperare, reiecta in eos cura gubernādi: oſtendebat tamé & fatebatur ea Chriſti
eſſe,

A eſſe, Imperiúmque illud religioni deberi donatum Chriſto, & Petro à Conſtantino. An totus orbis miſceri debuit à Sylueſtro, Imperij poſſeſſione capienda, nouis magiſtratibus deſcribendis, omnibus nouandis? Quæ ſi etiam facile, & ſine ſtrepitu fieri potuiſſent, nunquam Syluester feciſſet. Clarum tamen erat, Imperium Chriſto, & Petro eſſe ſacratum, clarum perſpectúmque ſummis Pontificibus, & eccleſiæ, idq́; omni tempore, ſæculorumq́; decurſu ſatebantur, litterarum monimentis mandantes. Quod probari multis exēplis poterit. Itaque quid prohibet fuiſſe donatum Imperium, ſi Sylueſter nunquam fuit in poſſeſſione, quaſi non eſſet Chriſtus Imperator mundi, tametſi per cultum nominis ſui apud nationes nondum eſſet in poſſeſſione. Terreſtria ſunt quæ proponit Laurentius, & ex terreſtribus conatur conuincere, ac deiicere cæleſtia. Non eodem ordine ſancta, pia, cæleſtia tendunt, ac terreſtria, corporea. Aſſumit exempla corporea, mortalia exhibet Sylueſtrum quaſi quendam ſatrapam. Commodum, aut Heliogabalum, aut duos filios Seueri, qui ſimul defuncto patre, pro Imperio inter ſe armis decertarunt. Eadem reſponſio eſt de Numiſmatis non repertis. Scilicet is labor erat Sylueſtro, vt profanos principes gloriam huius mundi affectantes, imitaretur, quaſi ſtuduerit vanitatem Romanorum Principum æmulari? Deerant videlicet melibra, quibus gloriam Imperatoris Chriſti propagaret. Vaniſſima proponit Laurentius, nec pudet hominem ex rebus, & exemplis profanorum Imperatorum diſceptare contra Imperium cæleſte, contra religionem. Velut ſi quis animum oppugnaturus, aut mortalem oſtenſurus exclamaret, pes, manus, óculi ſauciantur, corrumpuntur, ergo ſauciatur corrumpitúrque animus. Cùm fuerit factum illud Conſtantini cæleſte, diuinum, prodigioſum, cùm Donatio ſit tota cæleſtis: cùm is qui donabat, & is cui donabatur, & is qui acceptabat fuerint alterius rationis, alterius mentis, ingeniíque, quàm principes terreſtres, ipſæq́; res fuerint omnino diuerſę. Cur miſces tam diſcrepantia, & ex vno probas alterū? De his igitur qui poſt Conſtantinum in occidente Imperauerunt, etiam filij Conſtantini, ea eſt reſponſio, non prohibere, quo minus Imperium Chriſto, & Petro fuiſſet ſacratum, quòd illi rebus præeſſent, tum quòd religio nihil miſcer, nec fremit cum ſtrepitu, iactantia, tumultu, tum quòd ſimul eſſe religionis illa regna poterant, ſimul à Regibus & principibus, Imperatoribúſque teneri. Quemadmodum inſecutis temporibus, tametſi multa regna Pontifices eccleſiæ eſſe fatebantur, idq́; ipſi reges agnoſcebant venerantes eccleſiam, vti quæ eis regna donaſſet, id tamen non prohibebat, quo minus eccleſiæ eſſent. Velut cùm Romanis ſinentibus, Reges in Ægypto, Armenia, Pergami regnabant. Chriſtus venit, vt in eodem exemplo perſiſtam, cum medium ſilentium agerent omnia, adueniente Imperatore cæleſti in terras, nullus fuit in orbe terrarum tumultus, nulla perturbatio. Vix agnitus eſt aduentus ille. Mirum erat tanto ad homines Rege veniente ſilentium. Quid igitur mirum, ſi donato Imperio nulla fuit in eccleſia iactantia, tumultus, ſtrepitus, oſtentatio? Facta ac declarata eccleſia Imperii Romani regina, Chriſtum Regem ſuum imitata, ſuper ea donatione non adeo glorîata eſt, vt vbique ſe oſtentauerit, omnia miſcuerit, euerterit: Reges poſſeſſione deiecerit, contra Cęſares qui poſt Conſtantinum in occidente imperare, ac iura antiqua retinere voluerunt, arma ſumpſerit. Eadem modeſtia ſilebat, & conniuebat illis donata occupantibus, qua donata accepiſſet. Accepit autem ſine vanitate, oſtentatione terreſtri, accepit quaſi non accipiens, tantum ob gloriā nominis Chriſti, & Petri. Quare exempla de Iuliano apoſtata à Laurentio producta ex Eutropio, & de reliquis Cæſaribus, qui in occidente poſt Conſtantinum imperauerunt, nullum habent locum: nec tollunt donationem. Multa autem eius mendacia poſt coarguentur, velut quod ait ex Euſebio Conſtantinum à pueris cum patre Conſtantino fuiſſe Chriſtianum: cùm Euſebius in vita, ſiue Encomio Conſtantini, quod nunquam Laurentius vidit, apertè fateatur eum tunc religionem Chriſti penitus agnouiſſe, cùm contra Maxentium pugnaturus ſignum crucis vidit in cælo. De Melchiade quoque qui tantum prædia quædam ſcripſerit donaſſe Conſtantinum, poſtea diſquiretur, eóque apertè contra eum probabitur, qui dicat Conſtantinum prędia donaſſe, non ex alio potuiſſe dicere, quàm quod ſcripſit Sylueſter, qui ei ſucceſſit. At Sylueſter ſcribit Conſtantinum Imperium donaſſe. Sed controuerſia de Melchiade poſtea diſſoluetur, quandoquidem Melchiade martyrio coronato, non fuerit Chriſtianus Conſtantinus, quo imperante, vel ſuperiore ſæculo interfectus eſt Melchiades. Omnes autē hiſtorię fatentur à Sylueſtro fuiſſe Conſtantinum baptizatum. Tum hiſtoria quæ ſcribat Conſtantinum donaſſe palatium Lateranenſe, & ob reuerentiam ceſſiſſe, eadem ſcribit donaſſe occidentē, licet id

Melchiades non expreſſerit. Et apud Græcos quæ de Melchiade ſcribuntur, pro falſis ha- D
bentur, ab Arrianis confićta, vt oſtendam. Sed his omiſſis, ad Priuilegium cum Lau-
rentio veniendum eſt, diſſoluendæq́; illius calumniæ. Nam quod de pagina ſcribit, &
de eo qui Gratianus videri voluit, qui ad iura Pontificia quædam adiecerit, mihi de eo
nulla cura erit, cuius ante oculos ſunt longe potiora, neque de donatione mihi dicen-
dum eſt ex Gratiano, ſed vetuſtiſſimis autoribus. Neque nomen Paleæ mihi curæ eſt,
cùm id ſit nomen barbarum, & apud bonos autores Græcos, & Latinos appelletur De-
cretum, ſiue Oraculum Conſtantini: Græce διάταξις, ſiue θέσπισμα, à Latinis Donatio,
ab indoctis canoniſtis Palea, ab antiquis pagina donationis. Neque de his, quæ locutus
eſt Conſtantinus, dicendum mihi erit, vt apud Gratianum habentur, ac leguntur: ſed
vt in antiquioribus exemplaribus Latinis ac Græcis, vnde forte deſumpſit Gratianus.
Quare nunc Gratianum miſſum facio. De teſtimonio quoque Gelaſij ſuper hiſtoria Syl-
ueſtri poſtea locus erit diſſerendi. Nam Gelaſius, qui fateatur geſta beati Sylueſtri à ple-
riſque legi, & approbari, idem hoc ſuo teſtimonio etiam quæ de donatione in ea hiſto-
ria ſcribuntur, comprobat. Eſt enim eadem hiſtoria, quæ ſi vera eſt in vno, in altero
quoque vera ſit neceſſe eſt. Omnia ſunt inter ſe connexa atque apta. Quòd Gelaſius
ſcripſit de geſtis Sylueſtri, ſcripſit de tota hiſtoria Sylueſtri, in qua eſt donatio Conſtan-
tini à reliqua hiſtoria indiſſociabilis, ſi quis omnia perſpexerit vt poſtea docebo. Teſti-
monium quoque Iacobi Voraginenſis, cùm oppoſitum fuerit antiquorum, longéque illo
doctiorum teſtimonium contra donationem nullum erit. Quod igitur ait primum Lau- E
rentius, inter geſta Sylueſtri priuilegium non haberi, prorſus in contrarium eſt. Omnes
hiſtoriæ quæ Græcæ & Latinæ de Sylueſtro meminerunt, ſimul cum geſtis eius habent
donationem. Nec alia ferè ſunt geſta Sylueſtri, quàm ea, qua inter ipſum, & Conſtan-
tinum acciderunt de baptiſmo, de donatione, de diſceſſu ab vrbe propter donationem.
Quare mirabilis hominis impudentia, qui neget in hiſtoria, ſiue geſtis Sylueſtri, quorum
meminit Gelaſius, haberi donationem, ſeu priuilegium. At ego teſtes omnes bibliothe-
cas proferam, quæ habent hiſtoriam Sylueſtri cum baptiſmo & donatione Conſtantini,
ſiue priuilegio. Quod poſterius clarè probabitur: Oſtendetúrque in caſſum tot verba
ſuper eo Laurentium profudiſſe inſultantem, & triumphantem vbi non eſſet opus. Quod
autem cupit in auro vel argento, vt æreis, ſiue lapideis tabulis inciſam fuiſſe hanc donatio-
nem: ridiculum eſt, quàm leuiſſima quæque captauerit, vt ſuæ opinioni faueret. Quaſi
hæc tollant donationem, quæ in memoria hominum per ſuccedentes ætates inciſa re-
manſit omnibus teſtimoniis confirmata, ac corroborata. Quas quidem ſolidas, ac veras
tabulas, vel neſciuit, vel noluit in medium afferre Laurentius. Sed delectatur inſultare
contra eos, qui hanc donationem, aut Paginam, aut Priuilegium vocauerunt. Quaſi
hæc nomina à recentioribus inducta debuerint tollere vetuſtiſſimam donationem. Iam
docui non vocari Paginam, vel Priuilegium priſcis ſcriptoribus, ſed Edictum, ſiue Oracu-
lum, ſiue Ordinationem, aut Conceſſionem Conſtantini. Omnis labor Laurentij toties
vt impius eſt, ſic vaniſſimus eſt captans ex leuiſſimis cauſas calumniandi. Totúmque hoc F
calumniarum genus contra donationem cognoſcetur eſſe inane, propterea quòd profert
verba ex donatione, vt apud Canoniſtas haberentur: nec curauit, auiditate calumniandi
prouectus, proferre ex Græcis, aut vetuſtis Latinis codicibus verba iſta donationis.

Quod primum exclamat contra principium donationis. Vtile iudicauimus vnà cum
omnibus ſatrapis noſtris. Ecce fons totius inſcitiæ, totius iniquitatis, omnium calumnia-
rum, non profert antecedentia, vnde ventum fuerat ad iſtam conceſſionem. Vnde Con-
ſtantinus ardore prouectus exclamauit, dignum, ſiue vtile iudicauimus. Antecedentia
ſunt commemoratio totius miraculi, vt è lauacro putus emerſerit, vt primum ei principes
Apoſtolorum appatuerint, quibus docentibus, atque virtutem ſuam inſpirantibus, pri-
ſtinæ incolumitati ſit reſtitutus: vt manum è cælo tangentem mundantémque lepra cor-
pus aſpexerit. Hæc omnia antecedunt, ob quæ ſubiecit: Neceſſarium ſiue vtile duximus,
Græcè δεῖν ἐκρίναμεν. Vetuſtiſſima enim hiſtoria à Græcis in ſuam dialecton fuit tralata.
Hæc, ait, cauſa nos impulit, vt Imperium Deo, & Petro dicaremus. Antecedit etiam
confeſſio totius Trinitatis, & totius myſterij, quo genus humanum fuit redemptum. Qui-
bus commemoratis diuino furore commotus Imperator exclamauit: Hoc viſum eſt no-
bis, & vniuerſo ſenatui, proceribus, bellíque magiſtris. Quorum in conſpectu cùm ſanguis
innoxius puerorum fundendus eſſet, facinus exhorreſcens perorauerat. Audite inquit me,
ò pro-

A ò procetes. Horum in conſpectu fœdiſſima conragione liberatus, Imperium ſacrauit ipſis approbantibus, inauditámque ſalutem admirantibus. Si conſideraſſet hæc Laurentius, atque ea quæ antecedebant perſpexiſſet, fortaſſe contra reliqua ſcribere, aut veritus eſſet, cum quibus priora oportuiſſet euertere, aut eum omnino ſceleris puduiſſet. Nam qui tollit donationem ac conſecrationem Imperij: Confeſſionem, totámque hiſtoriam euertat neceſſe eſt. Euentus enim confeſſionis eſt Imperij cõſecratio. Continuiſſet etiam ſeſe contra donationem, & clarius totum ipſum ſermonem cognouiſſet, nullámque cauſam contra ſacra dimicandi habuiſſet, ſi vidiſſet antecedentia, cùm in conſpectu procerum, magiſtrorúmque belli execratus facinus ſanguinis effundendi oraſſet. Eos ibi appellat Proceres, Optimates eoſdem adhibet, cùm Imperium adiungit religioni. Quare ſuper his minime admirari debuit Laurentius, nec fuiſſet admiratus, ſi priora vidiſſet. Vociferatur autem contra principium illius edicti, quod in conſpectu Senatus, & illis approbantibus Imperium fuerit ſacratum. Cùm nemo ſenatorum, niſi multo poſt, fuerit Chriſtianus. At tu Laurenri, prædicas quæ ignoras. Cur non potius ſuſpicaris, Imperatorẽ cum matre, & filiis cum vniuerſa familia ad religionem Chriſtianam tranſeuntibus, multos ex ſenatoribus hoc exemplum imitatos? Nam Helena mater Chriſtiana runc fuit, & Conſtantia filia. Si potiores Chriſtiani erant exemplum principis ſecuri, cur inferiores multi eſſe non debuerunt, præſertim tanti miraculi teſtes, ac ſpectatores? Huc adde, quod omnes hiſtoriæ demonſtrant, & Euſebius perſcripſit, in exercitu Conſtanrini, mulros duces, ac prætores Chriſtianos fuiſſe. In exercitu quoque Conſtantij patris. Quinetiam in exercitu Maxentij, ſuperius etiã in exercitu Diocleriani Chriſtianis inimiciſſimi. Hos ergo teſtes adhibet Conſtantinus, ac primum nominat Senatum, tum Optimates, ac Satrapas. Quòd autem indignatur, furit contra nomen Satrapæ Laurentius, ipſúmque ſermonem donationis oſtendit minime Romanum. Cui dubium tempore Conſtantini non fuiſſe purum Romanum Sermonem, nec principes illius temporis loqui ſolitos vt priores Romani Cæſar, Pompeius, ſenatúſque. Cuius rei teſtimonia ſunt tam multa, cùm in arcu Conſtantini, qui viſitur Romæ habeatur, Diuinitatis inſtinctu ſumpſiſſe Conſtantinum arma contra Maxentium. At nunquam apud priſcos Romanos leges Diuiniratem pro Deo, inſtinctu Dei, ſiue deorum dixiſſent, non more Græco τὸ θεῖον. Lege epiſtolas Imperatorum in conciliis Niceno, Epheſino, Chalcedonenſi, aliiſque, quàm abhorreanr à priſca Romanorum phraſi. Non mirum igitur, ſermonem donationis non eſſe purè Romanum. Eſt ſermo illius ſæculi: potius id indicio ſit eo tempore ſcriptum edictum quod redoleat ſermonem ſæculi iam in barbariem degenerantis. Lege ſcriptores illius æui, præter vnum Lactantium. Deſine mirari nomen Sarrapæ illatum fuiſſe in ſermonem Latinum, quo rempore non purè Romanè loquerentur. Quanquam id nomen apud Euripidem, apud Terentium inuenies. Eſt nomen Perſicum in ſermone Græco, à Græcis enim venit ad Romanos, vt Machæra, Sariſſa, primum Germanicum, alterum Macedonicum, pluráque alia. Sermo igitur ſi legeris illius temporis ſcriptores, non videbatur ab illo ſæculo alienus. Adeas Ammianum, C Arnobium, Boërium Seuerinum. Non eſt ſermo, quo ſenatus rempore Cæſaris, ac Pompeij loquebantur, edictáque ſcribebant. Non in lingua ſolùm, ſed omnibus penè ritibus, Romanis priſcus candor abierat. Nulla itaque prudentia deſiderat illic puritatem Romani ſermonis Laurentius, deſiderat edictum more priſcorum, aut cùm Reſpub. floreret, perſcriptum fuiſſe. Somniat antiquitatem Romanam, ad eam reuocat ſæculum Conſtantini, de optimatibus, ſatrapis. Er cur de cæteris magiſtratibus ſit ſilentium, admiratur. Inuehitur etiam contra verbum quod dixerit populos ſubiacentes Romanæ eccleſiæ. Sed ſuus liber falſo habebat Romanæ eccleſiæ, cùm dicendum ſit iuxta vetera exemplaria, Romanæ gloriæ. Lege Græca. τῷ τῆς ῥωμαϊκῆς βασιλείας μεγαλότητι ὑποκειμένῳ λαῷ. Populo qui Romani Imperij maieſtati ſubiacet. Aliud item exemplar καὶ τῷ δήμῳ τῷ τῇ δόξῃ ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὑπείκοντι. Et populo qui gloriæ Romani Imperij ſubiacet. Quemadmodum igitur dixit in confeſſione ſubiectos omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos eccleſiæ Romanæ: ſic decuerat intelligere Laurẽtium ſcriptum eſſe populum, ſiue plebem Romanam ſubiacere Romanæ gloriæ. Ex ea quoque confeſſione perſpicuum argumentum eſt, quemadmodum apud Reges ac principes fit, vt loquantur ore eorũ, quos habent à ſecretis, per quos edicta conſcribant, ſtylúſque eorum eſt, non Impetarotum: ſic Conſtantinum, illud ſuum edictum donationis, & illam confeſſionem dictaſſe ore alicuius Chriſtiani forſan Epiſcopi, qui magis Chriſtianè, & iuxta ſacras litteras, quàm Romanæ loqueretur. Ac forſan quiſpiam

Græcus fuit, qui poſtea iubente Imperatore ſcripſerit edictum quantum ei Latinè loqui D
dabatur. Edita enim eſt confeſſio, & Imperij conſecratio, litteriſque conſcripta poſt
aliquod tempus. Eueſtigio quidem confeſſus eſt, & donauit Conſtantinus, ſed hæc litte-
ris mandata ſunt, annis iniectis. De ſtylo igitur donationis non erat cur miraretur Lau-
rentius,potuit excuſare ſtylum eſſe alicuius Chriſtiani,qui non omnino Romanè loquere-
tur. Qualis vt dixi Arnobius,Ammianus. Sed maximè potuit eſſe aliquis peregrini ſermo-
nis homo,poſtea quàm Conſtantinus Byzantium tenuiſſet. Scire quoque operæpretiũ eſt
verba donationis à Laurentio proferri non adhibitis variis exẽplaribus, ſed quo calumniis
ſuis eſſet locus dumtaxat,vt legerat apud Gratianũ.Nam quod proſequens profert ex edi-
cto.Eligẽtes nobis ipſum principem apoſtolorum,vel eius vicarios firmos apud Deum eſſe
patronos,& quæ ſequũtur. In codice Græco poterat varietatem ſubnotare.Et volumus,in-
quit,ipſum principem,aut coryphæum apoſtolorũ καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Succeſſoresq́; eius
ex perſona eius πρώτους πρὸς τὸν θεὸν πατέρας εἶναι primos apud Deum eſſe patres. Vides vt non
habeat, Firmos apud Deum eſſe Patronos, ſed primos apud Deum eſſe patres. Apud Deũ
quoque ſentit rogando,intercedendo,precãdo. In religione quoque,& his quæ ad pietatẽ
ſpectát,Primos patres, principem locum inter omnes patres,habentes.Nec dixit Vicarios,
ſed Succeſſores. Sed demus Vicarios eſſe in codice Latino vetuſto,vti eſt, vox vſitata in an
tiqua eccleſia vſque ad hęc tẽpora. In ſermone quę barbaries.Eligentes eſſe patronos,cùm
etiam Græci eo modo tranſtulerint προκρίνοντες τὸν μακάριον Πέτρον καὶ τοὺς τὸν τόπον ἐκείνου ἐπέ-
χοντας. Eligentes proponentes beatum Petrum,locumq́; eius tenentes apud Deum noſtros E
eſſe patronos. Nónne bonus ſermo? Nec excludit aut iſtum, aut illos, vt tu maligne inter-
pretaris, ſed copulat,coniungit,tam illum,quàm iſtos,tam iſtos quàm illum,quia ſucceſſo-
res eius. Nobis, & noſtro Imperio. Non barbaries,ſed & ſe,& totum Imperium adducit
donatorem,ſe ſuámque coronam,ſuum Imperium proſternit Chriſto,& Petro. Terrena
Imperialis potentia, Rectè duo adiectiua,imperialis potentia quæ terreſtris eſt contra quá
iſta Petri cæleſtis tota, Græcum quoque καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γῆν σέβεται καὶ
τιμᾶται, οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν. Et quemadmodum,
inquit, Imperialis noſtra maieſtas in terris adoratur, & colitur, haud aliter decernimus
coli, atque adorari eccleſiam Romanam. Vides vt Laurentius quo facilius proſcinderet,
ac debaccharetur, non inſpexit exemplar emendatius, adhibere etiam Græca ſi modo
notum ei eſſet hæc apud Græcos haberi potuiſſet. Is dicendi modus bonus eſt. Non erat
cur aſciſceret Lactantium. Sunt codices qui habent firmos, quid hoc abſurdi eſt, ſtabi-
les, veros, ſolidos, ſynceros patronos. Vigor & honorificentia. In antiquis emenda-
tis exemplaribus Græcis διδόντες αὐτῷ δύναμιν καὶ δόξαν καὶ ἀξίωμα. Dantes ei poteſtatem, hono-
rem,dignitatem,ſiue amplitudinem. Nec tumor eſt in oratione glorioſè exaltari: ſed ora-
tio ſacris litteris vſitata, qua vtebantur, qui ex ore Conſtantini edictum ſcripſerunt, vten-
tes ſacrorum librorum vocabulis, quæ reliqui Imperatores, & Theologi vbique vſurpare
conſueuerunt,ſed de ſtylo in ſecundo libro. Arrogare ſibi titulos Dei frequenter Conſtan-
tinum. iniquiſſimus eſt hæc prædicans impudens grammaticus. Proſequitur proferens F
ex edicto, vbi præfertur eccleſia Romana quatuor eccleſiis, Alexandrinæ, Antioche-
næ, Hieroſolymitanæ, Conſtantinopolitanæ: primúmque ait, Omitto ſermonis barba-
riem: iam de hoc dictum. Miſereri nos potius oporteret tantam hominis barbariem,
mentíſque caliginem, quæ omnem ei lucem, benignitatémque dicendi, & ſentiendi
denegauit. Non eſt in exemplari vero eiuſmodi barbaries. Ac primum non eſt, vt tu le-
giſti, Celſior: &, Princeps cunctis ſacerdotibus: ſed Græcum exemplar vetuſtum habet,
Atque eum qui per ætates ſuccedentes futurus eſt Romanus Epiſcopus ὀφείλει εἶναι ἔνδοξος
καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου. Decet eſſe inſignem, omnibúſque mundi ſa-
cerdotibus ſuperiorem. Princeps, vt vides, hoc loco nuſquam eſt, nulláque in ſermo-
ne barbaries, neque pro caſu gignendi, poſitus eſt caſus dandi. Sed demus in exem-
plaribus Latinis haberi eam lectionem, non eſt barbaries ſi quis ſtylum illius temporis
reſpiciat, vt poſtea probabitur. Sic quoque Extiterit, pro exiſtat: &, Totius mundi, in toto
orbe terrarum. Fides autem, & ſtabilitas habent rectè, & venuſtè πρὸς διόρθωσιν καὶ στερέωσιν
τῆς πίστεως. Ad correctionem, ſtabilimentúmque fidei. Hæc loquendi ratio nónne bo-
na eſt? Reliqua vt leuiora prætereo. Quod autem grauiter reprehendit, nec ferendum
purat, quo totum edictum euertat, quod cùm à Chriſto primatum acceperit Romana
ſedes,& id Gratianus,& octaua ſynodus aſſerat, dicatur in edicto accepiſſe à Conſtantino

vixdum

A vixdum Chriſtiano. At non perſpexiſti Lautenti Conſtantinum apertè fatentem, princi-
patum hunc à Chriſto profectum. Ipſum autem Imperatorem, qui Chriſtum imitari de-
creuiſſet edicto confirmaſſe, ac comprobaſſe. Hoc clarè profatus eſt Conſtantinus, vt ſupe-
rius demonſtratum eſt. Quare non primus hunc principatum Conſtantinus conſtituit, ſed
à Chriſto conſtitutum confirmauit edicto. Hoc non vidiſſe animi fuit ſtrabi. Secunda
calumnia eſt de ſede Conſtantinopolitana, quod de ea fiat mentio in edicto, cùm nondum
eſſet Conſtantinopolis: nondum Conſtantinus ad eam profectus ei nomen indidiſſet. Re-
ſponſum ſuperius eſt, Conſtantinum quidem ea, quæ ſanctione, aut conſtitutione illa con-
tinentur, cùm primum baptizatus eſt, edidiſſe: inſecutis autem non multis annis edictum
conſcriptum fuiſſe. Cuius rei clara ratio eſt, quod in confeſſione, quàm lepra expiatus ſcri-
bitur protuliſſe, multa loquitur præclara de Trinitate, de myſteriis Chriſtianæ religionis.
At hæc qui noſſe potuiſſet in ipſo limine fidei, & vixdum Chriſtianus? Ergo perſcripſit cõ-
feſſionem ſanctæ trinitatis, myſteriorúmque religionis Chriſtianæ multos poſt annos, iam
doctior, & inſtructior, plenúſque pectore ſacra philoſophia, haud aliter donatio, ſiue edi-
ctum donationis cum confeſſione coniunctum perſcriptum eſt eodem tempore, nonnul-
lis annis interpoſitis, digeſtúmque inter Imperatoria decreta. Quemadmodum Dauid ple-
roſque edidit pſalmos in ſenium ætate vergente ſuper his quæ pertuliſſet multis retro an-
nis, decantans victorias olim auxilio Dei partas, eáſque carmine digerens, pronuncianſq́;
velut ſi tunc res accidiſſet. Videat igitur, qui velit, Confeſſionem Conſtanrini, quam tra-
B ctet myſteria Trinitatis, creationem hominis, ac totius mundi, deceptionem ſerpentis, le-
gem ac prophetas, qui de Chriſto vaticinarentur. De verbo Dei ad nos è regnis cæleſtibus
delapſo, vtq́; ex virgine naſci voluerit, tuleritque humanas paſſiones: multáque præterea,
quæ niſi à doctiſſimo, & in ſacra philoſophia eruditiſſimo proferri nõ potuiſſent. Hæc cer-
te à Conſtantino tertio die poſtea quàm baptizatus eſſet: neque ſciti, neque recenſeri po-
tuiſſent. Eſt igitur vera ratio, hæc poſt aliquot annos, & forſan ſub tempora concilij Nice-
ni fuiſſe digeſta. In quo concilio eſt diſpoſitio cathedrarum Conſtantinopolitanæ, Alexan-
drinæ. Datúrque primatus Romanæ ſedi. Ad eum canonem cõcilij Niceni directa eſt con-
feſſio, & donatio, ſiue ante concilium, ſiue aliquanto poſt, cùm diuinus Imperatot religio-
nis Chriſtianæ feruore penitus arderet, vt demonſtrat Euſebius in eius vita, ſiue Encomio;
Imperator Byzantium profectus, tactus ardore diuino, nihil non pro Chriſtianæ religionis
augmento animo agitabat. Cui dubium igitur quin cùm de principatu Romanæ ſedis lo-
cuturus eſſet, neceſſarium ei fuerit inſerere de reliquis patriarchalibus ſedibus, ſi conten-
das hæc ab eo fuiſſe à principio perſcripta. Totam hiſtoriam, ſeriémque multorum anno-
rum, neceſſe fuit complecti, vt eſſet edictum perfectum, atque abſolutũ. Pronunciatumq́;
eſt edictum, vt à principio res accidiſſet, adiunctis his, quæ tempus attulit de ſedibus patri-
archalibus. Commemorauit autem Byzantium, reſpiciens tempus illud, cùm primum ba-
ptizatus eſt: de ſedibus autem patriarchalibus additum eſt ex his, quæ poſtea conſtituta,
atque otdinata fuerunt. Hunc ritum omnes hiſtoriæ ſequuntur. In ſacris litteris ſæpe eſt
C hyſteron proteron, vt cùm Sara dicitur fuiſſe vetula, vt ſibi videretur filium parere nõ poſ-
ſe, non procul inde rapitur à Palæſtinis ob pulchritudinem. In libro Geneſis cùm agitur de
creatione mundi, ſæpe eſt ὕστερον πρότερον, ἀνακεφαλαίωσις recapitulatio, repetitio eorum quæ
dicta ſunt. Et ſæpe referuntur prius, quæ poſterius facta ſunt, ob continuationem hiſtoriæ.
Hæc ratio mihi clara videtur. Omnia igitur quæ locutus eſt Conſtantinus de transferen-
do, aut tralato Imperio, & quæ de Byzantio declarant potius contra Laurentium edictum
hoc, & hanc confeſſionem perſcriptam fuiſſe temporis intercapedine iniecta. Cùm autem
tota donationis hiſtoria principium habeat (quod toties relatum eſt) à confeſſione ſummæ
trinitatis, religioniſque Chriſtianæ in ipſo principio non retulit Imperator vſquam, hæc ſe
protuliſſe, ac ſanxiſſe tertia die, ſed eſt ſimplex rei narratio ſublata temporis definitione.
Confitetur autem Imperator ſe è tenebris ad lucem beneficio cæleſti euocatum, tradu-
ctúmque ad cognitionem veritatis, lumine diuinæ claritatis circumfuſum. Lepræ turpiſſi-
ma contagione emaculatum: totámque hiſtoriam recenſet. Quare videtur apertè hæc mi-
raculi commemoratio, hiſtoriæq́; totius repetitio multo poſt tempore perſcripta. Recen-
ſetur quod prius accidiſſet quemadmodum Dauid commemorauit iam ſenex bellum Go-
liat, & coniurationem Abſalon, commemorauit auxilium Dei ſibi allatum. Itaque referri
potuit à Conſtantino, de baptiſmo, de Sylueſtro, de vrbe condenda ſui nominis Byzantio,
poſteris annis, cùm eſſet Byzantij, quòd narratio reſpicit hiſtoriam præteriti temporis, re-

ferens miraculum quod Romæ accidiſſet, & quid ob pietatem oblatámque cælitus ſalu- D
tem, de relinquenda vrbe, Byzantióque tenenda decreuiſſet. Hic igitur neque mendacium eſt, neque obliuio. Quòd autem ordinem illum ſedium patriarchalium, præſertim Romæ, & Conſtantinopolis, inſtituerit Cõſtantinus, quemadmodum ipſe in ſuo decreto memorat, in quo Vallenſis imperitia cognoſcitur, præter alios declarat Zonaras hiſtoricus his verbis ἄλλοις τε οὖν ὡς εἴρηται πολλοῖς τὴν πόλιν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐκόσμησεν, καὶ πρότερον ἐπισκοπὴ ὂν τὸ Βυζάντιον τῆς Θρᾳκικῆς Ἡρακλείας ὡς ὑπὸ Σεβήρου τοῖς Περινθίοις ὑποτεθὲν μετὰ τὴν ἅλωσιν ὡς ἐν τοῖς περὶ Σεβήρου ἱστόρηται, εἰς τιμὴν ἀνήγαγε πατριαρχικὴν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ, τὰ πρεσβεῖα τηρήσας διὰ τὴν πρεσβυγένειαν καὶ τὸ ἐκεῖθεν τὴν βασιλείαν ἐνταῦθα μετενεχθῆναι. Nempe. Multis igitur aliis ornamentis vrbẽ decorauit magnus Conſtantinus, & cùm prius epiſcopatus eſſet Byzantiũ Heracleæ Thraciæ quippè à Seuero ſubiectũ Perinthiis poſtea quàm ab eo captũ eſſet, quemadmodũ in hiſtoria Seueri ſcriptum eſt, ad patriarchatus honorem eam extulit, ſeruato vetuſtæ Romæ primatu, tum propter antiquitatem, tum ob eam cauſam, quòd illinc Imperiũ huc eſſet tralatũ. His inſcitia Laurentij coarguitur: decretũ autem donationis verũ eſſe probatur, in quo Cõſtantinus ſedes patriarchales quò inter ſe gradu differrent, inſtituit, & declarat, in primisq; Romam decernit omnium eccleſiarũ habere primatũ, quod nunc ſcribit Zonaras. Hæc nota perſpectaq; habentes antiqui patres, qui ſub Theodoſio iuniore conciliũ Conſtantinopoli ex diuerſis prouinciis coëgerunt: inter alia diffinierũt, Τὸν μέντοι τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην Epiſcopum Conſtantinopolis principalem hono- E
rem habere debere poſt Epiſcopum Romæ, propterea quòd ipſa eſt noua Roma. Quòd verò reprendit quòd Byzantium prouinciam appellet, & quòd Thraciam velit eſſe in Oriente, quæ potius vergat ad Aquilonem. Exemplaria Græca quæ ad coarguendam Laurentianam cæcitatem, plurimum ſuffragantur, non habent, In Byzantiæ prouincia optimo loco, ſed rectius, & ſine barbarie καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Βυζαντίου ἀρίστῳ τόπῳ. Et in regione Byzantiĩ qui locus optimus eſt, ſiue fertiliſſimus, & amœniſſimus. Cernis vt non dicat Byzantiam prouinciã, ſed prouinciam, ſiue regionem ſeu ſitum Byzantij: vt ſi dixeris, Situm, aut regionem Romanæ vrbis, Regionem vbi ſita Roma eſt. Sed demus in codice Latino haberi in Byzantia prouincia. Hoc loco adiectiuũ eſt Byzantius Byzantia Byzantium. Orientales autem locos reſpectu Vrbis, & Italiæ appellare regionem Byzantij, adeo nihil habet abſurdi, vt non alia ratione etiã hodie loquantur in Italia, præſertim Venetiis, cùm profecturi Conſtantinopolim, aut ad Heleſpontũ in orientẽ ſe proficiſci. Quin ipſam Aſiam minorẽ, quæ oppoſita eſt Thraciæ, interiacente freto, hodie vocant Græco nomine Anatoliã nẽpe ἀνατολὴν orientẽ. Hæ regiones in oriente ſunt Italiæ, quemadmodũ Græci vocauerunt Italiã, Heſperiam à ſtella quæ viſitur eis in occaſu, Imperiumq; Romanũ incipiens ab Italia, vocatur occidentale, vt orientale cũ Conſtantinopoli reliquæ omnes prouinciȩ. Quod autẽ reprehenſurus ſubiicit ex edicto: Eccleſiæ beatorũ apoſtolorũ Petri, & Pauli pro cõtinuatione luminariorum, poſſeſſionũ, prædia cõtulimus, & rebus diuerſis eas ditauimus, & per noſtrã Imperialem iuſſionẽ ſacrã tam in Oriente, quàm Occidente, quam etiã à Septentrione, & Me- F
ridionali plaga, videlicet in Iudæa, & Grȩcia, Aſia, Thracia, Aphrica, & Italia, vel diuerſis inſulis, noſtra largitate eis cõceſſimus ea prorſus ratiõne, vt per manus beatiſſimi patris noſtri Syluestri ſummi Põtificis ſucceſſorumq; eius, omnia diſponantur. Hæc protulit Laurẽtius ex edicto, primũq; coarguit, quòd videatur aſſerere, fuiſſe tunc Romæ templa Apoſtolorũ Petri, & Pauli, multaq; alia de luminibus. Primum ſcire operæpretium in antiquis exẽplaribus Grȩcis (quatuor autem ante oculos palatina bibliotheca ſuggeſſerat cùm hæc ſcriberentur) nõ haberi totam ſuperius propoſitã periodon: ac ſuſpicari cogimur, multis in locis corruptum fuiſſe hoc edictum propter crebras traſcriptiones, Librorum cõmunis fere calamitas. Igitur in vetuſtioribus exẽplaribus ea particula non extat, forſan interiecta ex aliis libris. In duobus vetuſtis codicibus Grȩcis nihil habetur, de luminibus, de Aphrica, & Aſia, Septentrione, de prædiis poſſeſſionum. In aliis autem duobus exemplaribus vbi hȩc habentur, nullus patet locus Laurẽtianæ calumniæ. Nam ſummus Imperator primũ memorat vt ipſe apoſtolorum templa exædificauerit, eaq; ditauerit. Nullas autem eccleſias apoſtolorũ ante id tempus fuiſſe, ſed à ſe ædificatas, dotataſq; memorat. Sic enim ſcribit ᾠκοδομήσαμεν δὴ ἐκκλησίας καὶ τοῖς μακαρίοις Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς πρώτοις ἀποστόλοις ἐς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ διὰ φροντίδος καὶ ἀβρεῖς ἀποφήναμεν ἔνθα καὶ τὰ γεραρώτατα αὐτῶν σώματα κηδεύσαντες μεγάλῃ τιμῇ θήκας αὐτοῖς ἐξ ἠλέκτρου ἧς οὐδεμία στοιχείων δύναμις ἐστὶν ἰσχυροτέρα κατασκευάσαμεν σταυρόν τε χρυσοῦ καθαρωτάτου καὶ μαργαριτῶν τιμίων

A τιμίων πεποιημένον καθ' ἑκατέρου θήκην ἀνέθημεν χρυσοῖς προσηλώσαντες ἥλοις, αἷς ἐκκλησίαις ὑπὲρ συνεχείας φωτῶν κτήματα καὶ ἀγρὺς συνηγχάμεν. Ædificauimus autem beatis Petro & Paulo primis apoſtolis eccleſias, eáſque argento, & auro illuſtres, & præclaras reddidimus, vbi ſacratiſſima eorum corpora magno cum honore condentes, eis loculos fecimus ex electro, quo nullius elementi vis eſt robuſtior: crucémque ex auro puriſſima, pretioſiſq́; margaritis ad vtrunque loculum adhibuimus, aureis clauis affigentes. Quibus eccleſiis, vt habeant lumina ſemper accenſa, poſſeſſiones & agros adiecimus. Cernis vt expreſſe fateatur, ſe templa apoſtolorum ædificaſſe, vt mirabilis ſit impudentia Laurétij, qui paginam carpat, quòd aſſerat fuiſſe templa apoſtolorum Romæ ante Conſtantinum, pro quorum luminibus Imperator poſſeſſiones adiudicauerit. Quòd beatiſſimum dicat Syluestrum, ac apoſtolos beatos reſpice rectis oculis modò beatos modò beatiſſimos apoſtolos appellantem. Quanquam ea periodus in emendatis exemplaribus non habetur. Cætera quæ perſequitur, cùm ſint nullius ponderis, nullum reſponſum merentur. Mihi quidem maximè probatur vt periodus de prædiis, & luminibus ſit interiecta. Quæ ſi etiam eſſet ex contextu, facile poſſet defendi: cùm apertè de ædificatis eccleſiis, de arcis quibus apoſtolorũ corpora condidit, eáſque auro, & argento, & cruce aurea decorauit, meminerit, quæ fabuloſa eſſe non poſſunt. Eiuſdem inſipientiæ eſt, carpere, quòd dixerit Luminariorum, pro Luminariũ. Quaſi id vitium ſcriptoris eſſe non potuerit. De plagis quoque nominatis in edicto indignum eſt, vt reſpondeatur: quòd tum in edicto non habentur, tum ſi cui recta mens ſit, facile

B poſſit percipere verum locutionis ſenſum. Neque verò ſeſe prouincias has tribuiſſe fatetur pro luminibus duntaxat, ſed eas in poteſtaté arbitriúmque ſpirituale permittit Syluestro. Hæc ſe ait donaſſe, aut arbitrio eccleſiæ ſubiecíſſe, ex liberalitate nempe aſſecutum ſe cæleſte beneficium, liberaliter remunerari. Sed viſum mihi eſt ſubiicere primi Nicolai teſtimonium, vt inde certa coniectura colligatur ſuper luminaribus ac prædiis conceſſis: Nicolaus ſeruus ſeruorum Dei. Dilecto filio Michaëli glorioſo Imperatori Græcorum. Oportet veſtrum Imperiale decus, quod omnibus eccleſiaſticis vtilitatibus vigere audiuimus, vt antiquum morem, quem veſtra Eccleſia habuit, veſtris temporibus reſtaurare dignemini: quatenus vicem quam noſtra ſedes per epiſcopos, veſtris in partibus conſtitutos habuit, videlicet Theſſalonicenſem, qui Romanæ ſedis vicem per Epirum veterem, Epirúmque nouam, atque Illyricum, Macedoniam, Theſſaliam, Achaiam, Daciam ripenſem, Daciam mediterraneam, Niſiam, Dardaniam, & Trebalim, beato Petro apoſtolorum principi contradicere nullus præſumat. Quæ anteceſſorum noſtrorum temporibus ſcilicet Damaſi, Siricij, Innocentij, Bonifaci, Cæleſtini, Xiſti, Leonis, Hylarij, Simplicij, Felicis, atque Hormis de ſanctorum Pontificum diſpoſitionibus agebatur. Quorum denique inſtitutionibus ab eis, illis in partibus deſtinatas per veſtros miſſos, vt rei veritaté cognoſcere queatis veſtræ Auguſtali potentiæ dirigere curamus. Præterea Calabritanum patrimonium, Siculúmque, quæ noſtræ eccleſiæ conceſſa fuerunt, & ea quæ ad poſſidendum obtinuit, & diſponendum per ſuos familiares regere ſtuduit, noſtris conceſſionibus reddantur. Quo-

C niam irrationabile eſt, vt eccleſiaſtica poſſeſſio vnde luminaria, & concinnationes eccleſiæ Dei, fieri debent, terrena quauis poteſtate ſubtrahantur, ſed domus Dei reſtituta, meritum redditoris multiplicet, & ſuſcipientes votum ſpiritualis deſiderij lucris exerceatur. Inter iſta, & ſuperius dicta, volumus vt conſecrario Syracuſano Archiepiſcopo à noſtra ſede impendatur, vt traditio ab apoſtolis inſtituta, nullatenus veſtris temporibus violetur. His antiqui Pontificis dictis hęc ratio ac coniectura colligitur, ſunt octingenti paulominus anni cùm floruit Nicolaus, tempore ſcilicet Michaëlis Imperatoris. A Cõſtantino magno, qui trecenteſimo paulò ſuperius anno ab aduentu Chriſti floruit, ad Nicolaum ſunt ferè anni quingenti. Reuocat autem tempus ipſe Nicolaus ad Damaſum, qui paulopoſt Conſtantini tempora floruit, imperante ſcilicet Valentiniano. Eius Pontificatum, aſſerit omnes prope prouincias Orientis ac Septentrionis ſolitas à ſede Romana per epiſcopos gubernari in his, quæ ad religionem attinent. Erat igitur ab vſque Conſtantini tempore latiſſimum eccleſiæ Romanæ in Oriente Imperium, id ſcilicet quod ipſe Conſtantinus ſuo priuilegio edictóve ſtatuerat, omnes eccleſias huic principi ſubiectas eſſe oportere. Is igitur talis ac tantus dominatus qui vſque à tempore Damaſi viguit in Eccleſia Petri, declarat veram eſſe Conſtantini conſtitutionem de maieſtate Petri, vt toto orbe terrarum religionis princeps, ac pater, & caput haberetur. Alterum, quod maximè in verbis Nicolai obſeruandum eſt, de patrimonio Calabritano & Siculo diui Petri, idque pro luminibus & concin-

nationibus eccleſiarum. Quo quidem clariſſimo teſtimonio, cùm hæc à priſco Pontifice D
ſcribantur, probatur veritas priuilegij Conſtantini, in quo ipſe magnus Imperator agit de his patrimoniis pro luminariis & pro concinnationibus. Dementia verò grammatici detegitur, qui irriſit hanc partem in priuilegio veluti fictitiam, barbatam, miniméque intelligibilem? Nihil enim legerat veterum hiſtoriarum, ſed audacia tantùm, ac temeritate, veluti vento pulſus, venit ad ſcribendũ, in fauorem Alfonſi, apud quem exulabat, propterea quòd in antiquis Imperatorum conceſſionibus habebatur, Calabriam, Siciliámque eſſe ſedis ſancti Petri, conceſſas primùm quidem à Conſtantino, ídque pro luminaribus, eccleſiarumq́; concinnationibus, tum à cæteris Imperatoribus ipſi eccleſiæ confirmatas. Audi igitur Conſtantinum, & confer cum his quæ ſcripſit vetuſtus Pontifex Nicolaus: Quibus, inquit, eccleſiis apoſtolorum pro concinnatione luminarium, poſſeſſionum prædia contulimus, & rebus diuerſis eas ditauimus, & per noſtram Imperialem iuſſionem ſacram tam in Oriente, quàm in Occidente, vel etiam Septentrionali & Meridionali plaga videlicet in Iudæa, Græcia, Aſia, Thracia, Aphrica, Italia, vel diuerſis locis, & inſulis noſtra largitate conceſſimus, ea prorſus ratione, vt per manus beatiſſimi patris noſtri Sylueſtri Pontificis, ſucceſſorúmque eius omnia diſponantur. Hæc Conſtantinus. Vides in his, Calabritanum, Siculúmque patrimonium, pro luminaribus eccleſiarum apoſtolorum, pro concinnatione. Verum igirur eſſe priuilegium ex omni parte probatur. Inſequitur reliquam edicti partem noſter Zoilus, vbi Conſtantinus transfert inſignia Imperatoria ad ſummum Pontificem, primum ipſum Lateranenſe palatium elargitus. Vbi partem hanc edicti propoſuiſſet, ma- E
ledicentiæ ſuæ crudeliſſimus barbarus laxat habenas, Chriſti, & omnium bonorum apertè inimicus, hoſtis ſacroſanctæ religionis, primùm coarguit quod profana veſtimenta ſumpſerit Sylueſter. At nõ omnia ferè, quæ Romæ quondam profana eſſent, ſacra effecta ſunt? Quemadmodum omnia templa Deorum, facta ſunt eccleſiæ ſanctorum: Ritus item profani, cœperunt eſſe ritus ſacri. Nónne Pantheon templum omnium idolorum, effectum eſt templum ſanctæ virginis? Nónne in Vaticano templum Apollinis, vbi condita erant corpora apoſtolorum, conuerſum eſt in eccleſiam ipſorum apoſtolorum, vt ſuperius demonſtratum eſt, tótque alia? Quibus exemplis inauditam Laurentij improbitatem cognoſcimus. Sed ad ſingula veniendum. De donato Lateranenſi palatio, quòd bis hoc dicat, quid habet abſurdi, quaſi nõ omnis hiſtoria eadem ſæpe repetat. De diademate offenditur Laurentius, quod dixerit Diadema aureum, cùm ſoleret eſſe ex panno. Quis contineat animo, & pectore erumpentem indignationem? Nõ potuit eſſe diadema, auro, gemmisq́; inſigne, atque ita ex ſerico, aut panno? Quod autem ait, non auſurum fuiſſe Conſtantinum appellare ſe Regem, regióque ſe adornare indumento. Non videt tempeſtate Cõſtantini ad eos ritus Remp. receſiſſe, vt veterum Romanorũ ritibus abolitis, alij ex ritibus regum exterorum inferrentur, adorationes, conſecrationes, cùm referrentur in Deos, quod priſcis minime fieret. Inſignia igitur erant Imperatorum qualia cæterorum Regum, additis pleriſque ab ipſis Imperatoribus. Prætereo de nomine Imperatoris, cùm à Græcis Imperator appelletur βασιλεύς. Rex, intelligentibus idem valere nomen Regis atque Imperatoris, F
præſertim eo tempore apud Romanos Imperatores. Itaque Romani inſecutis temporibus, cùm ad vnius arbitrium omnia eſſent deuoluta, erãt, quales cæteris nationibus Reges.

Quod autem inuehitur in id quod in edicto eſt. Simúlque Phrygium, nécnon Superhumerale, videlicet Lotum quod imperiale circundare ſolet collum. Phrygium, ait, nunquam auditum apud Latinos. At hoc idem, atque de Satrapa, Quid ſi tunc vſui eſſet id nomen vt poſtea ſemper fuit ſumptum ex Sermone Græcotum, quibus Phrygium opus eſt inſertum imaginibus aureis, contextúmque gemmis ſericũ, quod Phryges exercere ſolebant, quemadmodum vocatur in Italia Ricamo nomine Hebraico, quod Hebræorum ea ſit ars. Erat igitur vſui nomen eo tempore. Græcus codex, declarans quid eſſet Phrygium, Tradimus, inquit, etiam diadema, nempe coronam capitis noſtri ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φρύγιον τοῦτ' ἔστι τὴν χελυπλεγῆ ἢ τὴν μίτραν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπώμιον, ἤγουν τὸ λῶρον ὅπερ εἴωθε τὸν βασίλειον περικυκλοῦν αὐχένα. Similiter inquit & phrygium, nempe regmen capitis, ſiue mitram, Atque ſupethumerale, nempe Lotũ quod Impetatoris collum ſolet obnubere. Fortaſſe mitra dicta phrygium, quòd mitra propria eſſet Phrygum, vt poëta:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Codex quidam Latinus ſatis vetuſtus habet, Pileum, vel mitram, phrygium: nécnon & ſuperhumerale, videlicet Lorum. Quamobrem cùm apud Græcos, & Latinos receptũ eſſet

id no-

A id nomen, cùm Græci ſuis exemplaribus eo vti non recuſarint: cur ſuper eo, more gramma-
ticulorum deſtomacharur Laurentius, & Romanitatem in his quæ ad religionem perti-
nent ſomniat, ac tam leuibus argumentis nititur euertere donationem? Expoſuerunt ergo
Græci quid eſſet Phrygium, videlicet pileus, vel mitra, aut capitis tegumentum. De loro
quoque clarum eſt ex Græcis, ignoratum à Laurentio. Mos erat humerale vocari lorum,
Latino & Græco nomine. Nam alius quoque codex habet καὶ τὸ λῶρον τὸ ὠμοφόριον. Lorum
ſuperhumerale. Cùm ſint igitur hæc in antiquis Græcis, ac Latinis exemplaribus, cur ir-
ridentur à Laurentio? De Chlamyde, & tunica, eadem ratio. Nam exemplar Græcum ha-
bet ἐπὶ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα καὶ τὸ κόκκινον ἱμάτιον. Inſuper, & purpuream chlamydem, &
indumentum, aut tunicam coccineam. In antiquo codice Latino, deerat, Tunica cocci-
nea. Alius Græcus codex καὶ χιτῶνα κόκκινον. Et runicam coccineam. Nec, vt leuiſſimus ir-
riſor putat, hæc ex Euangelio ſumpta ſunt: ſed erant ornamenta Imperatoria. Cui obſcu-
rùm eſt de purpura? Nec voluit, vt improbus calumniatur, vtrumque connectere, potius ſi
recti iudicij, ſi mentis æquæ fuiſſet, diuerſa exemplaria contuliſſet, vicium codicum conſi-
deraſſet, ſi quid additum, ſi quid detractum, aut variatum quod in ipſis exemplaribus cer-
nitur. Nam Latinus antiquus codex vt dixi ex Bibliotheca palatina, non habet Tunicam
coccineam. Clarum eſt igitur hoc loco purpuram candidam, ſcriptorem ſenſiſſe, Coccineã
verò dixiſſe, quid vitij habet, cùm Græci etiam eo modo tranſtulerint, quod Laurentium
palam eſt ignoraſſe? Quòd ad poſtremum irridet in edicto concedi Sylueſtro omnia Im-
B perialia indumenta, num videlicet venatoria, num bellica? Hæc euomat planè maledicus,
cui ſtudium ſit omnia carpete? Quòd irridet edictum vbi dicitur, Seu etiam dignitatem
Imperialium præſidentium equorum. Obſcurum erat, nec potuit à Laurentio intelligi, con
ſulamus Græca. Coucedentes inquit, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν βασιλικῶν προεδρευόντων ἀξίαν, καὶ τὴν
τῶν ἱππέων. Inſuper, & Imperialium præcedentium, ſiue ante alios ſedentium dignitatem,
equites inquit Imperatorij qui ante alios ſedent, dignitatem equitum qui apud Imperato-
rem cæteris præſident, præſtant. Quanquam alius codex petuetuſtus Græcus clarius habet
καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων. Et omnia Imperialia in-
dumenta, & honores imperatoriotum equorum. Nempe inſignia equorum qui Imperato-
rem antecedunt. Hoo intelligere non potuit Laurentius. De ſceptris imperialibus, dein
loquitur impurus, quæ in edicto etiam concedi dicantur. Sceptrum vnum eſt inquit, ſi mo-
do ſceptrum Imperator gerebat. Equidem arbitror, hæc omnia haud dubie Imperatores
habuiſſe. Sceptra quoque numeto multo dixit quemadmodum reliqua omnia. De ſignis
loquitur Laurentius quæ nominatut in edicto, nec voluit intelligere quid ſcriptor ſentire
potuerit. Senſit inſignia Imperialia facilè quidem intellectu, non tabulas, aut aquilas, ſi mo-
dò reſpicere ad hæc blaterator voluiſſet. Commemorat edictum etiam Banda, quod nomẽ
fingit ille ſe ignorare. Omnes Græci codices habent Banda, ſiue Banta: nec barbaries in ſer
mone eſt. Nam quemadmodum in omnibus Græcis ac Latinis exemplaribus habetur, no-
men erat illo ſęculo receprum. Banda ſunt inſignia Imperatoris procedentis, ſunt velut ve-
C xilla, cæteráque inſignia. Vnde nunc quoque Banderæ Italico ſermone vocantur, propter-
ea ſubiecit, proceſſionem Imperialis culminis. Qua videlicet pompa procedere Imperato-
res ſolebant. Propterea Græcus codex habet καὶ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς προόδοις τῆς βασιλικῆς κο-
ρυφῆς δόξαν καὶ δύναμιν. Et omnem maieſtatem, potentiámque quæ cernitur progrediente
imperiali magnificentia. Is ſermo mihi ſine buccis, & tumore videtur, ſi Laurentius men-
tem calumniandi exuiſſet. Cuius inſcitia maximè irridenda, qui non exiſtimet inſecutos
Imperatores poſt aliquot ſæcula, neglecta priſca fragilitate, ac modeſtia, procedere ſolitos
magna cum pompa, cuius rei plenæ ſunt omnes hiſtoriæ, vt Herodiani, & aliorum, qui de
moribus Imperatorum ſcripſerunt. Multa enim illata ſunt in illam Romanorum ſanctam
frugalitatem, vt cùm Diui appellari cœperunt poſt Cæſarem. Eos in numerum teferente
multitudine, eiſq; aras erigente, & ſacrificanre: quod apud priſcos minime licuiſſet. Quòd
potius dixerit Gloriam, quàm Splendorem: Iam oſtenſum, non oportere ab illo ſæculo ex-
pectare nitorem Romani ſermonis. Nec Græci dedignati ſunt vſurpaſſe δόξαν, gloriam.
Fit deinde mentio in edicto de clericis, quos Imperator hoc ſuo edicto adornaucrit. Quaſi
non fuerit eadem conſecutio, vt qui ad Summum Pontificem ad Chriſtum, & Petrum
omnia inſignia Imperialia transferre decreuiſſet, non oportuerit etiam officiorum, ac mu-
nerum, & eorum qui ea gerunt, meminiſſe. Quod proſequitur Laurentius quia dicatur
in edicto effici patricios conſules. Vera lectio eſt, Vt quemadmodum ſenatus conſtat pa-

triciis,& conſulibus,(ſunt videlicet eiuſmodi dignitates in ſenatu) ſic quoque eſſent in ſe- D natu ſacro clericorum,vt clerici efficiantur patricij,& conſules gerentes eaſdem, aut ſimiles dignitates. Sic enim habent etiam Græca τὸν τ' ἐπὶ πατρικίους αὐτοὺς γίγνεσθαι καὶ ὑπάτους. Declarat quid ſibi velit patricios eos fieri,& conſules,cæteriſque dignitatibus adornari. Quid eſt quod hic reprehendas? duo dixit diſtincta, quæ te apertè ignorare fateris. Quæ de Patriciis,& Senatoribus diſſerit Laurentius, quoniam huic negotio non ſeruiunt, prætereo. Tota enim res eò reuertitur, vt omnia fateatur ſe vel ignorare, vel quid dicatur in edicto non percipere. At ſi quis lector ad hęc melioris mentis,quàm grāmaticus acceſſerit,omnia clarius percipiet. Nam Græci qui ſæpe ac multis tralationibus hæc in ſuam dialecton conuerterunt,clarè omnia transferentes cuncta ſe intelligere oſtenderunt. Nec clericos dicit fieri milites. Nec Imperatoria dignitate vult inſigniri miniſtros, qui eccleſiæ deſeruiāt Romanę,ſed eas dignitates,& quaſi ſacrum quendam ſenatū cōmemorat,tralatis omnibus ad eccleſiam. Improbitas Laurentiana, quæ nullis ſcriptis eius non occurrit, inuehitur in clericos,cùm poſſint omnia ſi cui candor inſit rectè interpretari,nullāq; aut in verbis, aut ſententiis ſtoliditatem agnouiſſet. Sed quid his facias qui mentem ſecū improbam attulerūt, velut febricitantes omnia vina iudicant amara. Certum erat Laurentio veritatem, æquitatémque,quo ad eius poſſet,effugere,claudere oculos ad omnia quibus illa donatio probari,ac rectè explicari poſſet. Sed Græcorum,vt dixi,teſtimonium clamat contra eum,qui donationem ſuis litteris toties reſcripſerunt, nec in verbis aut ſententiis iudicauerunt eſſe ſtoliditatem, vt potius ego hominis huius coarguendi, & ad ſingula immorandi laborem E inanem, ſtolidum, nulliúſque prope fructus iudicem: cùm omnia potius ſint cauillantis quàm recto iudicio decernentis. Concubitores nominat improbus irriſor ex edicto, qui nuſquam ſunt,ſed excubitores palatij, etiámque Græci excubitores poſuerunt vtentes voce Latina καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία διαφόροις ὀφφικίοις κουβικουλαρίων καὶ ὀστιαρίων καὶ ἐξκουβιτόρων κοσμεῖται. Quemadmodum Imperialis magnificentia variis officiis exornatur, cubiculariis,oſtiariis,& excubitoribus. Vbi ſunt ò caput maledicum Concubitores? Indignúmne eſt etiam nominata eſſe in edicto omnia palatina munera, nominatim cunctis appellatis, vt totus ordo tralatus ad ſacroſanctam religionem noſcatur non dedignante Imperatore, qui palatium donaſſet,etiam munera palatij exhibere nominatim,quemadmodum ſe ſtratorem fuiſſe commemorat, equúmque aliquot paſſus duxiſſe? Deſcendit deinde noſter Zoilus ad veſtimenta,ad mapulas,& linteamina: quòd Mappæ ſint menſarum, Linteamina ad lectos pertinent. At Græcos adire oportebat, conſulere vetuſtatem, non in maledicendo dumtaxat defixam habere mentem, húncque ſcopum ſibi propoſuiſſe. Tranſtulerunt hæc Græci: Clericorum, inquit, eqnos ſanctæ eccleſiæ Romanæ Μαππούλοις καὶ ὀθόναις λευκοτάτου χρώματος καλλωπίζεσθαι. Manipulis, & linteaminibus candidiſſimi coloris ornari. Alius antem textus habet σκεπάσμασιν ἐκ σινδόνων. Inſtrati erunt equi eorum ſindone. Vides quid Græci ſenſerunt appellari manipulos,& linteamina,nempe ornamenta equorum candidiſſima,etiam ſi non purè Latinè ſcriptor edicti ſit locntus. Senſus erat clarus Gręcis, ac Latinis priſcis: non finxerunt ſe neſcire,candidè ſunt interpretati. Vt autem eius inſcitia F melius innoteſcat,de Mapulis, quod fuit ornamentum pontificalium equorum, quemadmodum dixit in edicto Conſtantinus: audi antiquam hiſtoriam: Cōnſtantinus,natione Syrus,Pontifex, cùm veniſſet Conſtantinopoli, obuiam proceſſit ei Imperator Iuſtinianus, Pontifex & eius clerus, & primates cum ſellaribus Imperialibus, & frænis inauratis ſimul, & mappulis ingreſſi ſunt ciuitatem. Audis mappulas ornamentum ſummi Pontificis & aliorum. Eſt item præclarum, ad coarguendam Laurentianam inſcitiam ſuper mappulis, teſtimonium quod ſcripſit Gregorius Ioanni Epiſcopo Rauennati, quem coarguit, quòd multa fierent in eius eccleſia præter conſuetudinem, & quòd ſibi ornamenta non conuenientia vſurparet: de mappulis autem ſic ſubiicit: Illud autem quod pro vtendis à clero veſtro mappulis ſcripſiſtis, à noſtris eſt clericis fortiter obuiatum, dicentibus, nulli hoc vnquam alij cuilibet fuiſſe conceſſum eccleſiæ, nec Rauennates clericos vel illic, vel in Romana ciuitate tale aliquid cum ſua conſcientia præſumpſiſſe. Nec ſi tentātum ſuiſſet, ex furtiua vſurpatione ſibi præiudicium generari, ſed etiam ſi in qualibet eccleſia, hoc præſumptum fuerit,aſſerunt emendandum,quod non conceſſio eſt Romani Pontificis, ſed ſola ſurreptione præſumitur. Hæc ille. His intelligi poteſt, Mappulas fuiſſe ornatum clericorum Romanorum,quemadmodum in ſuo priuilegio edidit & inſtitnit Conſtantinus. Intelligi etiam datur quot aliæ inſcitiæ poſſint occurrere in illo arrogantiſſimi, ac temerarij gramma-

A grammatici libello. Nam de Conone etiam Pontifice in rebus geſtis Pontificum ſcribitur: Is, inquit, apud Siciliam edoctus, natione Thrax, ſedit menſes vndecim. Hic vltra conſuetudinem abſque conſenſu cleri ex immiſiſſem malorum hominum in ſtaia eccleſiaſtorum Conſtanrinum diaconem eccleſiæ Syracuſanæ rectorem in patrimonio Siciliæ conſtituit, hominem nequam, & verſutum. Sed & mappulo ei ad cabalicandum vti, licentiam conceſſit. Sic hiſtoria. Nec dixit equos equitent, vt mira ſit maledicentis cæcitas, ſed decorare his ornamentis equos, & ita equitare. Quod ait de vdonibus ornatu pedum, quod ſe ignorare prædicat, negátque eos eſſe ex lino, Græci ſic ſunt interpretati, ὑδονοῖς τουτέστι λευκοτάτῃ ὀθόνῃ περὶ τὰ ὑποδήματα χρῆσθαι. Vdonibus nempe candidiſſimo linteo, ad pedes vti. Si igitur explicant illi nomen, cur obuoluit Laurentius? Quod autem in edicto ſubiicitur, ſicut cæleſtia, ita & terrena ad laudem Dei decorentur. Dubitat Laurentius quę nunc appellentur cæleſtia. Vera lectio vetus ſenſus declaratur à Gręcis. Vnus peruetuſtus codex habet ὥσπερ καὶ τὰ οὐράνια, καθὼς καὶ τὰ ἐπίγεια. Sic ſint, habeántque cæleſtia, quemadmodum terrena. Quemadmodum terreſtris, ac mortalis principatus inſtruitur, inſignitur: ſic ornetur, decoretúrque principatus religionis, ac pietatis, tralatis terreſtribus ad cæleſtia. Alius quoque codex habet ὥστε καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήϊνα. Sic habeant cæleſtia quemadmodum & terreſtria ad laudem Dei. Agnoſcis verum, germanúmque ſenſum, quem ſe fingit non percipere Valenſis. Vera igitur lectio, quam is nec potuit, nec voluit agnoſcere eſt, comparatio à terreſtribus ad cæleſtia, non

B è contra, tralatis terreſtribus ad cæleſtia. Quòd autem hæc non putat ſpectare ad laudem Dei, idem liuor, eadem improbæ mentis cæcitas. Quid prohibet, quo minus ad laudem Dei fecerit Conſtantinus, tametſi clerici licentioſius viuant? Quid hoc cum pietate Conſtantini? Quod autem ſubücit ex edicto (ſunt autem verba obſcuriora); præ omnibus autem licentiam tribuimus beato Syluestro, & ſucceſſoribus eius ex noſtro indictu, vt quem placatus proprio conſilio clericare voluerit, & in religioſo numero religioſorum clericorum connumerare, nullus ex omnibus præſumat ſuperbè agere. Hæc verba cùm ſint obſcuriora, Græcis illuſtrentur. Ante omnia, inquit, concedimus facultatem ipſi ſanctiſſimo patri noſtro Syluestro vrbis Romæ Epiſcopo, & Papæ, & omnibus qui poſt eum ſingulis ætatibus Pontificatum tenebunt, beatiſſimis ſummis ſacerdotibus pro honore, & gloria Domini noſtri Ieſu Chriſti, in magna hac catholica & apoſtolica amplitudine εἴ τινα τῶν τῆς περιφανοῦς ἡμῶν συγκλήτου βουληθείη καὶ εὐλαβέσι κληρικοῖς συναριθμῆσαι, μηδένα τῶν εἰς τοῦτο καλουμένων δι' ὑπερηφανίας παραιτεῖσθαι τὴν τάξιν. Si quem ex illuſtriſſimo ſenatu noſtro, vellet reuerendis clericis adnumerare, neminem ex his, qui ad hoc vocantur, per ſuperbiam debere detrectare, aut excuſare ordinem. Vt nemo inquit impedimento ſit, aut nemo recuſet, ſi quem Siluester ex noſtro ſenatu ad religionem vertere voluerit. Vt ſceptra, vt Imperium, vt palatium: vt omnia inſignia transfert ad religionem, ſic traducit homines ex ſenatu. Alius codex Græcus clarius. Vt ſi quis ex ſenatu voluerit μετὰ ἰδίου θελήματος καὶ αὐθαιρέτου γενέσθαι κληρικός. καὶ εἰς τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν συναριθμεῖσθαι μή τις

C τολμᾷ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν.

Propria, & ſpontanea voluntate eſſe clericus, & in numero ſanctorum clericorum aggregati ne quis impedimento ſit. Is ſermo nónne bonus eſt, licet Latina ſint mendoſiora? Nec inſtituit, ò Laurenti, quaſi ſacerdotem Melchiſedec Conſtantinus, ſed edicto prohibet ne quis impediat, eos qui volunt ſacris initiati. Hoc nónne optimum eſt? quibúſnam calumniis obnoxium eſt? Quod ſi verba ſunt paulo à candore Latino remotiora, vitium fortaſſe codicum ſit, quod apparet ex Græcis exemplaribus. Dixi quoque in deſuetudinē eo tempore ſermonem Latinum abiiſſe, conſcriptum etiam à Chriſtianis epiſcopis edictum fuit, Conſtantino iubente, ob eam cauſam ſunt pleraque ex ſacris litteris admiſta. Arguit deinde, quòd iterum reuertatur ad diadema, dubitat an Cæſares coronarentur. Dubitatio longe Imperitiſſimi, quo nihil apud hiſtoricos clarius ſi Cęſares ac imperatores ſentias qui multo poſt Romanos illos priſcos floruerint. In Hiſtoriis Græcorum, qui de Imperatoribus Conſtantinopolis ſcripſerunt, in omni Imperatoris vita deſcribenda, cùm primum eos principatum ſuſcepiſſe ſcribunt, ferunt eos coronatos diademate à Patriarcha. Non affero in medium teſtimonium, cùm ſit res clariſſima. Videte ſapientiam Laurentij. Cætera quæ calumniatur, facilius prætereo, quoniam ab optimo interprete candide poſſunt accipi de ſermone, quo conſcriptum eſt edictum. Quid? quòd homo maledicus accùſat, quòd raſuram vocet coronam, quaſi ea non ſit totius eccleſiæ conſuetudo Græcæ & La-

tinæ, & Græci non ſunt dedignati interpretari ςεφάνην τῆς ἱερωσύνης Coronam ſacerdotalem. D
Conſiderate cuiuſmodi ſint reliqua, Quando ea, quæ ſunt tam clara carpit, calumniatur. Quando reprehendit in edicto dici Phrygium deſignare dominicam reſurrectionem, atque in id atrociſſimè more ſuo videlicet inuehitur, quòd Phrygium deſignet Imperiũ Cæſareum, atq; reſurrectionẽ, duo videlicet inter ſe pugnantia. Potuiſſet niſi tenebras mẽti improbitas offudiſſet, noſſe verũ ſenſum. Omnia enim imperialia tralata ſunt ad religionem à Conſtantino, totum Imperium ſacratum Chriſto, tum ipſum palatium, ipſa inſignia omnis imperialis magnificentia, quæ cùm eſſent antea profana, facta ſunt ſacra, ſic Phrygium, quod mitra eſt, vt Græci ſuperius oſtendebant, erat quidam inſigne Imperij Romani: ſed cùm eſſet radiantiſſimum, plenum clariſſimatum, illuſtriſſimarumq; gemmarum, voluit diuinus Imperator hoc inſigne eſſe clariſſimæ reſurrectionis, quæ tenebras omnes diſiecit, fuitq; luminoſiſſima. Vnde feſtum luminum vocatur Græcis. Et Conſtantinus. Euſebio teſte, primus inſtituit, vt nocte reſurrectionis tota vrbe lumina accenderentur. Hæc lumina, is reſurrectionis ſplendor, expreſſus eſt gemmis illis flagrantiſſimis, luminoſiſſimis: propterea Græci locum transferentes ſcripſerunt. ὅθεν τὸ φρύγιον ἐν λευκῇ λαμπρότητι εἰς δεῖγμα τῆς αἰθρίου κυριακῆς ἀναστάσεως. Vnde Phrygium eximia claritate, in ſignum ætheriæ dominicæ reſurrectionis, ætheriæ nempe luminoſiſſimæ, percipis ſingula. In reſurrectione omnia candida, nitentia, ſplendentia. Quid mali fuit, magnum Imperatorem, vnà cum Epiſcopis, illo eximio candore, gemmiſq; lucentibus, & ipſo imperij Romani fulgore reſurrectionem deſignaſſe? Quæ grammaticus noſſe non potuit, inſcitiæ tenebris latiſſimeq; circumfuſus. Scripta ſunt hæc, vt ſuperius expoſitum à Conſtantino, longo poſt tempore, vnà cum Epiſcopis.

Fuit autem, vt Euſebius oſtendit, eximiæ pietatis Conſtantinus, myſteriáque religionis Chriſtianæ adeo percepta habuit, vt ea quæ ſuper his ſcriberet, ab apoſtolis ſcripta viderentur. Reliqua quæ ſunt apud Laurentium plena maledicentiæ, & improbitatis, nihil homine peſſimo aliud quærente, quàm omnia peruerſe interpretari, hucq; toto pectore omníque animi impetu incumbente, nullam lucem ad cæcos oculos aſpirare ſinente ego prætergreſſus, eum cum ſuis tenebris, inauditáque illa barbarie dimittam. Quod denuo repetit conceſſam Italiam cum occidentalibus locis, quod in edicto proſequitur Conſtantinus debuiſſe nominatim prouincias, vrbeſq; appellare, cùm id nullius momenti ſit, cur eo diluendo laborem? Quærit, cur potiſſimum elegerit Byzantium, vbi Romanum Imperium conſtitueret, ſed cauſam ſcire noluit, in finibus Europæ, & Aſiæ delectam vrbem, vnde vniuerſum Romanum Imperium facilius gubernaretur. Inuehitur in Conſtantinum, peſſime de nomine Romano meritum. Is ſcilicet animus erat ſcribenti, hac veſania, hoc odio in religionem Chriſtianam ad ſcribendum ſe contulit. Profert Dauid, & Salomonem, qui in eadem vrbe habitauerint cum ſacerdotibus: & Conſtantinus ait, nefas eſſe terreſtrem principem dominari vbi fuerit, à Deo conſtitutus principatus cæleſtis. Quaſi non interſit inter illa Hebraica, atque magnitudinem Chriſtianæ religionis. Multa reprehendit, multa irridet, quibus nullum reſponſum debe- F
tur. Multa in ſuam ſententiam torquet, quæ ego maiora animo verſans, & ad ea properans libenter prætereo, pro explorato habens, nihil hæc animos bonos, ac verè Chriſtianos motura. Nam quæ in extrema edicti parte ponuntur, quibus obteſtatur ſucceſſores Conſtantinus, vt ea quæ ſanxit, inuiulata cuſtodiant, quæ miris ſannis cyclops inſequitur, quis ad ſingula reſpondeat, tempus inſumens, quod alià honeſtius, vtiliusq; tranſigatur? Hæc oratio, atque is ſermo Conſtantini eſt, ſed fieri poteſt vt adhibito aliquo ſacerdote Chriſtiano edictum fuerit multo poſt tempore conſcriptum. Illud quoque perſpicuum eſt, ídque ſcripta Conſtantini & epiſtolæ, quæ ſunt apud Euſebium, teſtãtur eum piiſſimum fuiſſe, Chriſtianæ religionis apprime gnarum. Potuit igitur fieri, vt verbis eius edictũ fuerit conſcriptũ, quemadmodũ tot epiſtolas, orationéſq; perſcripſit. De pagina igitur, & quòd propriis manibus ſuper corpus beati Petri eã repoſuerit, & cur reticuerit Paulũ: iã dixi, leuiora mihi hæc videri, quàm vt vlla verba in eis defendendis profundãtur. Quærit Laurẽtius, vbi tũc eſſet corpus beati Petri, Quaſi nõ eſſet Chriſtianis perſuaſũ, atq; per omnes ætates celebre apud ſũmos ſacerdotes, ibi eſſe corpus beati Petri, vbi eccleſiã cõdidit Imperator in tẽplo Apollinis aut iuxta, quod hiſtoriæ teſtant vt poſſis doceri. Quòd miratur cur ſacerdotes, & Põtifices nõ cõſeruauerint paginã eamq; à carie corrodi paſſi fuerint, Eadẽ de euãgeliis, quæ propria euãgeliſtarũ manu conſcripta

ſunt

A ſunt, poſſent requiri. Quaſi non potuerit tempus abſumpſiſſe, quemadmodum omnia mortalia exeduntur. Repoſuiſſe quoque ſuper corpus beati Petri poteſt intelligi, corpus eius pagina fuiſſe tactum, vt eſſet edictum robuſtioris autoritatis. Neque vero eſt ad ſingulas calumniatoris blaſphemias, irriſioneſque reſpondendum, ex leuitate, maledicentiáque profectas, quaſi non multa ſubito exemplaria conſcripta fuerint, idq; ipſe Conſtantinus palàm confeſſus eſt. Cùm hæc ad omnes nationes prouinciáſque conſcripſerit. Sed ego quid agam, poſſúmne continere quin Turcæ, Saraceni, Mahometani vbique impiam ſtultitiam, impias irriſiones ſtolidámque loquacitatẽ veris rationibus refellam? Qui veterum hiſtoriarum ignarus, tantum temeritate ac petulantia prouectus inſultat ſanctorum priſcorúmque patrum puriſſimæ ſanctitati, puriſſimis eorum ceremoniis, quas cùm veteres eſſe ignoraret, aut eas cuperet irridere, nouas eſſe petulanter aſſeruit: aut cùm magnorum Imperatorum, ſummorúmque Pontificum fuiſſent, eadem peſſima inſcitia, tribuit eas alicui ſtolido clericulo. Multa loquitur ſceleſtus de eo quod dicitur in priuilegio, Imperatorem propriis manibus repoſuiſſe paginam donationis ſuper corpus beati Petri. At is non antiquiſſimus mos fuit magnorum Imperatorum? De Carolo veræ ferunt hiſtoriæ: Carolus Rex francorum Chriſtianiſſimus filius Pipini, germanus Caroli magni, confirmans promiſſionem, quam genitor eius Pipinus, & ipſe Carolus cum germano ſuo Carolo magno fecerat beato Petro & eius vicario ſanctæ memoriæ Domino Stephano iuniori Papæ, quando perrexit in Franciam pro conceſſione, & reſtitutione multarum vrbium ac prouinciarum in Italia ac tradendarum & reſtituendarum beato Petro, omni-
B búſque eius vicariis in perpetuum: Cùm eam denuo perlegiſſet, atque ei omnibúſque proceribus placuiſſet, iuſſit aſcribi per Eucherium religioſum, ac prudentiſſimum capellanum, & notarium ſuum, factáque hac donatione, & propria ſua manu ipſe chriſtianiſſimus Francorum Rex eã corroborans, vniuerſos Epiſcopos, abbates, duces, etiam & graphiones in ea ſcribi fecit. Quam prius ſuper altari beati Petri, & poſtmodum intus in ſancta eius confeſſione ponentes, tam ipſe Francorum Rex, quàm eius iudices, beato Petro & eius vicario ſanctiſſimo Adriano Papæ ſacramento ſeſe omnia conſeruaturos, quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt. Apparem ipſius donationis eundem Eucherium aſcribi faciens, ipſe chriſtianiſſimus Francorum Rex, intus ſuper corpus beati Petri ſubtus euangelia, quæ ibidem oſculantur pro firmiſſima cautela, & æternæ nominis ſui, ac regni Francorum memoria propriis manibus ſuis poſuit. Aliáque eiuſdem donationis exempla per Scrinium huius noſtræ ſanctæ Romanæ eccleſiæ aſcripta, eius excellentia ſecum portauit. Vides omnia feciſſe chriſtianiſſimum Regem, quæ dicitur feciſſe Conſtantinus, quem quidem reor regem imitatum. Quem locum habent hic impij grammatici irriſiones, hoc tam vetuſto exemplo, eius nugamentis oppoſito? Cuius alia quoque admiranda inſcitia coarguenda eſt, qui aſſerat corpus beati Petri non fuiſſe tunc, vbi nunc eſt. At non vetuſtæ ſacræque hiſtoriæ docent à Cornelio Pontifice, qui floruit ante tempora Conſtantini, corpus beati Petri leuatum ex Catacumbis repo-
C ſitum fuiſſe in Vaticano in templo Apollinis, palatij Neroniani? Vbi ſcilicet nunc templum eius eſt, vbi altare, vbi locus, qui vocatur confeſſio, propterea quod ibi Imperatores ac Reges & principes confitebantur nomen Chriſti, & Petro colla ſubdebant. Eſt autem ſacerrimus ſub altari beati Petri locus, vbi ſacrum erat euangelium quod Imperatores exoſculabantur, eóque tacto iurabant ſe beati Petri religioni ſubiectos fore. Hæc ignorans grãmaticus impiè irriſit. Mira quoque in eo hominis inſcitia, qui putet Elephantiaſim morbum dictum, quod inter omnes morbos excellat, quemadmodum elephas, inter omnes beſtias: neſciens videlicet, appellatum id genus morbi Elephantiaſin, quod carnem efficiat ſcabroſam, qualem autem habent elephantes. Conſiderentur reliqua, cuius autoritatis, ac ſapientiæ poſſint eſſe. Quod ait, Leproſum Imperatorẽ non potuiſſe gerere conſulatum, ſed in priuatã vitam ſecedere ſolitos leproſos. Quaſi verò Romani, ritus Hebræorum ſeruarent, præceptis Moſis tenerentur. Videant omnes quàm leues, quàm friuolas calumniandi cauſas quæſierit. Et his putat, ſi Diis placet, euerti, profligarique totum priuilegium. Eadem leuitas de menſe Martij conſulatus Conſtantini, & quod epiſtolæ dicantur dari, non decreta & edicta. Ad poſtremum non eſt mihi differendum cum eo ſuper his, quæ ait Romæ eſſe fabuloſa, quæ pro veris habeantur, vt eſt de Biblia Hieronymi, quæ ſua ipſius manu credatur ſcripta. Aliud longè eſt de edicto Conſtantini, aliis radicibus nititur. Sic de effigie apoſtolorum Petri & Pauli, & de epiſtola Lentuli, de effigie

Chriſti. Non ſunt hoc loco diſcutienda. Quod ait ad poſtremam, hiſtoriam de Syluestro D à quodam Græco perſcriptam, quæ natio ſit ad mentiendum propenſa. Poſt hæc de hiſtoria Sylueſtri, & de dracone. Interea non poſſumus non execrari improbam eorum audaciam, qui iudicia ſuorum animorum effrænate ſecuti, præcipiti in denegandis his quæ ſibi vera non videntur, temeritate tumeſcunt, quo in hominum genere Laurentius tenet principatum, tam magis audax, ac temerarius quàm imperitus, ac ſupra grammaticum nō multum ſe attollens. Qui ne in ſua quidem profeſſione ſatis poſſet, duntaxat maledicus, omniáque mordicus corripiens, vt qui calumnietur quod in eccleſia exiſtimetur Petrum eſſe dictum Cepha à Græco κεφαλὴ, quod ſit caput apoſtolorum: cùm nemo ſit adeo imperitus, qui neſciat, Cepha Hebraicum eſſe nomen petram, tametſi nonnulli Græcam vocem ſequantur. Multáque præterea proponit ab opportunitate, ac neceſſitate longe remota, quibus velut irrefragabilibus argumentis putat donationem poſſe conuelli, propterea quòd multa craſſa, ac rudia fabuloſáque in eccleſia habeantur, quæ à Pontificibus credantur. At exempla hæc impefitiæ, non ſunt ex doctiſſima eccleſia, ſed potius ex ſcholis grammaticorum imperitorum. Itaque nihil hæc cum donatione. Nihil nunc agam de his quæ ſcribit de Ludouico Imperatore longè alieniſſima ab ea inſtitutione, qua de donatione ſcribendum quis ſibi propoſuiſſet. Quod Romani Pontifices coronent Imperatores, quod Laurentio videtur in contrarium tendere, vt coronent qui acceperint non videt coronationem fieri velut à Summo Pontifice quemadmodum Conſtantinopolitani Imperatores à Patriarchis coronabantur, & olim Reges à prophetis inungebantur? Velut hoſtis eccleſiæ angitur, excruciatur, coronationem eſſe Pontificum, quæ debeat eſſe E populi Romani. Vbique etiam præfert hoſtilis animi indicia, cùm velit Romaniſtas Imperatores recuperare Romam. Nihil agam contra eum de hiſtoria Sylueſtri. de dracone, quæ cùm ſit vetuſtiſſima, à ſummis, ac magnis Pontificibus pro vera habita, leuiſſimi grammatici contra tantorum, támque priſcorum virorum autoritatem impetus, quid poſſit? quem potius decuerat aliis rationibus incommoda quæ in hiſtoria eum offenderent vitare. Quid refellere contendam quæ de venenato pectore profudit, in poſtrema ſuæ philippicæ parte, qua contra eccleſiam præliatur, quam ruere mirum in modum cupiebat, Regi Neapolitano, apud quem exulabat, gratificaturus, ingentem ſacrorum ſtragem ſperans ſe editurum. Sed ego multis eius blaſphemiis propter earum indignitatem omiſſis, ad ſecundum librum pergam. Illud quidem (atque hic demum finem dicendi faciam) admirandæ inſcitiæ in eo videri poterit, hincque omnibus palam fiet, quàm temerariè ſeſe contulerit ad ſcribendum, hiſtoriarum ſcilicet veterúmque monumentorum longè imperitiſſimus, aut qui neglexerit, hæc apud antiquiores inſpicere. Profert primùm in euerſionem donationis, eam apud Gratianum non haberi: neſcius videlicet vnde Gratianus opus illud ſuum deflorauerit. At ipſos autores adire oportuerat, quos Gratianus eſt ſecutus, apud quos vbique donationem reperies. Erant autem in vetuſta Lateranı bibliotheca omnia monumenta, quibus Eccleſiæ Romanæ regna patrimoniáque continebantur. Ex his monumentis Anſelmus & Iuo Carnotenſis vetuſti theologi, pluréſque F alij veterum theologorum decerpentes, quædam ipſi quoque volumina condiderunt, de iuribus ac ritibus veteris Eccleſiæ, quæ ex parte collecta ſunt à Gratiano, qui & ex his, & ex regiſtris priſcorum Pontificum, totum opus conflauit. Hæc perſcrutanda fuerant Laurentio, ex his fontibus, non riuulis bibendum. In pleriſque vetuſtiſſimis exemplaribus, quæ ex bibliotheca Lateranenſi allata ſunt in Vaticanum inuenies donationem. Quamobrem tota ea pars, qua de Gratiano loquitur Laurentius, quòd apud eum donatio non inueniatur, maximum eſt inſcitiæ, ac temeritatis eius teſtimonium. Hi ſunt ergo marmorei tituli, quos expectare debueras: hæ tabulæ æneæ. Similis inſcitia de teſtimonio Gelaſij, qui ferat geſta Sylueſtri fidelia eſſe, & in his legi de Conſtantino, de baptiſmo. Nam ſi vetera monumenta ex vetuſta bibliotheca Lateranenſi perſcrutatus fuiſſet, omnibus illis locis reperiſſet eiuſmodi Gelaſij teſtimonium. Ibidémque vidiſſet ex illis Sylueſtri geſtis, de quibus loquitur Gelaſius, deſcriptam eſſe donationem. Quod etiam maniſeſto teſtantur vetuſti, vnáque docti, etiámque in numerum ſanctorum relati Theologi Anſelmus & Iuo Carnotenſis, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt. Hi proferunt donationem ex geſtis Sylueſtri, quorum meminit Gelaſius. In Bibliotheca Vaticana ſunt vetuſti codices ex priſca Bibliotheca Lateranenſi. Irriſiones igitur & ſcommata Laurentij inſulſa ſunt, in ipſummet recidentia, ſingulare ſtoliditatis ſuæ teſtimonium. Cùm

A clericulum quendam furciferum nebulonem ridendo quale ſolent Grammaticelli, prædicat autoré donationis. Non erant nebulones Anſelmus & Iuo Carnotenſis illuſtres Theologi, eruditione ac ſanctitate magnis regibus ac populis olim admirabiles, qui donationé non ipſi quidem finxerunt, ſed in antiquiſſimis Eccleſiæ monumentis repertam in lucem ſcriptis ſuis protulerunt, fidémque ei conſtantiſſimè habuerunt. Profert Voraginenſem teſtem ignobilem, ignarus videlicet ſanctæ vetuſtatis, ob quam cauſam negauit vllis in locis donationem haberi. Chartula igitur priuilegij, vt ſuper hoc quoque tibi reſpondeam, perite non poterat, vt cuius exemplaria toto orbe circumferebantur. Paginam autem priuilegij vocat, quòd ad hunc modum eo ſæculo loquerentur. Nam & in donatione Pipini Caroli, Othonis, Henrici, inuenies appellari paginam, Priuilegium quoque adeo non eſt inſolens appellari iſtam orbis terrarum donationem, vt potius imperitiſſimus conuincatur, qui hæc adeo perſpicua neſcierit. Nónne Nicolaus ille primus quem toties hoc opere appello, qui iam octingentis annis floruit ſcribens ad Michaëlem Imperatorem, Priuilegia, inquit, iſtius ſedis vel Eccleſiæ perpetua ſunt, diuinitus radicata, atque plantata ſunt. Inſolentem tumidúmque grammaticum palam hæc latuerunt.

B

LIBER SECVNDVS
CONTRA LAVRENTIVM VALLAM,

De Falſa Donatione Conſtantini.

PRIMVS liber propoſuit ea, quæ Laurentius contra donationem Conſtantini ſibi effundenda exiſtimaſſet, quod negotium in duas partes partitum videbatur, quod ille quaſdá primùm validas, vt ei viſum eſt, rationes obiecit, quibus donationem euerteret, atque omnibus perſuadere niteretur, neque veram fuiſſe, neque vtilem, neque concedi à Conſtantino, aut à Syluestro acceptari potuiſſe, ſi contendas fuiſſe donationem. Secunda pars fuit cùm ad ipſum priuilegium, verbáque ipſius ſanctionis ventum fuerat, quorum ineptia argueret recentem eſſe, non veterem, ficticiam nó veram donationem. Hic quantum ipſa res poſtulare videretur, prolatis ſingulis calumniatoris verbis, reſponſum eſt. Hoc autem libro vt negotium ſit confectum maiora complecti neceſſe eſt, quibus perſuadere ſibi homines poſſint, tametſi nunquam donatio fuiſſet, certè maiora, & clariora cogere argumenta, vt credatur fuiſſe, quam valere rationes Laurentij ad perſuadendum non fuiſſe. Nam cùm apud veteres ſcriptores Græcos, & Latinos, atque in antiquis conciliis de iis quæ inter Syluestrum, & Conſtantinum geſta ſunt, multa extent, cùm multa hinc inde ex vetuſtate de dominatione, & regnis eccleſiæ argumenta colligantur, certè hæc longe maioris ponderis erunt ad perſuadendum donationem fuiſſe, quàm meræ illæ, nudæq́; Laurentij cauillationes ad hanc fidem euertendam. Etenim cui profliganda, euertendáque aliqua opinio eſt, nemini dubium eſt quin ei propoſitum non poſſit ſuccedere, ſi contra rationes atq; argumenta ex pectore ſuo prolata, occurrant teſtimonia ex veterum ſcriptis. Vt ſi quis aliqua ſui tantum capitis ratione perſuadere niteretur nunquam à Romanis, victos, profliga-

tóſque barbaros fuiſſe,opponerétur ei ex hiſtoriis,columnis, trophæisq́; erectis argumenta,quæ deceptionem inſanientis hominis coarguerent. Huius generis argumenta ſunt contra calumnias Laurentij,quæ neque ille vidit, neque forſan vidiſſe potuit, quod longe pauciſſimi ad hæc ſtudium adiecerunt. Quoniam autem magna perturbatio ex hiſtoriis accidit ſuper Conſtantino, ac Syluestro, illiúſque temporis rebus omnia, ſcriptoribus miſcentibus, magnáque apud eos oſtenditur confuſio, forſan operæpretium eſſet, hæc quo ad eius fieri poſſet prius euoluere. Quod quidem negotium longè difficillimum,impeditú ac magnæ controuerſiæ plenum,penéque inextricabile arbitror. Cuiuſmodi eſt, quod Euſebius doctiſſimus Epiſcopus,& familiaris Conſtãtini refert cum cæteris multis, cur Conſtantinus Chriſtianus fieri voluerit, cauſam fuiſſe, quod ſignum crucis contra Maxentium pugnaturus, viderit in cælo. Quòd ſi hæc cauſa fuit, non fuit quod lepra infectus à Sylueſtro curatus ſit. Horum vtrum tollas, magna hiſtoriarum ſequitur euerſio. De baptiſmo quoque eadem controuerſia, omnibus ferè ſcriptoribus, maximè verò Euſebio, Hieronymo, Ambroſio eum perhibentibus in extrema ætate fuiſſe baptizatum.Quod ſi verum eſſet, non fuiſſet à Sylueſtro baptizatus. Et alij quidem baptizatum, prædicant ab Arrianis, in quibus eſt Hieronymus. Cui opponere poſſis teſtimonium Euſebij vetuſtioris qui eius familiaris fuit,vitamq́; eius vſque ad exitum vitæ quodam Encomio complexus eſt,in quo ſcripſit ab Epiſcopis Chriſtianis eum fuiſſe baptizatú. De ipſo quoque Conſtantino quanta diſſenſio : aliis, præſertim Hieronymo, cum quibuſdam Latinis, ſceleratum, impurum, ſanguinarium, qui in conſanguineos graſſatus fuerit : aliis contrà vel maximè Græcis ſanctiſſimum, apoſtolis æqualem eum proponentibus. Similis controuerſia de Sylueſtro, quẽ prædicant concilio Niceno interfuiſſe,quod annis penè vltimis Imperij Conſtantini celebratum eſt. At probatur ex aduerſo ,id fieri non potuiſſe, quòd ineunte principatú Conſtantino , complures annos eccleſiæ iam præfuerat Sylueſter, & principatú iniit Conſtantinus iuuenis,quod Lactantius teſtatur.Conſilium autem coëgit iam ſenior. Et in ipſo imperij ſui initio non erat Chriſtianus. Cæterique ſcribunt Iulium primum legatos ad concilium miſiſſe.De diſceſſu quoque eius ab vrbe magna controuerſia:alij, quòd propter imminentia Perſarum bella Byzantium delegerit,vnde vniuerſum Imperium reſpiceret:alij, quòd Chriſto,& Petro cedendum exiſtimarit. Quid de Melchiade dicam,qui ante Sylueſtrum præfuit eccleſiæ, quem perhibent à Conſtantino nondum Chriſtiano, aut à Maximino martyrio coronatum. At eundem proferunt teſtem ſuper iis quæ Conſtantinus iam Chriſtianus donauit eccleſiæ. Mitto de matre Conſtantini controuerſiam apud Græcos fuiſſe eam ſtabulariam, non legitimam vxorem, ſed pellicem Conſtantij patris, ob eamq́; cauſam nothum fuiſſe Conſtantinum. Cæteri contendunt veris,ac germanis nuptiis cum Conſtantio fuiſſe copulatá. Hæc igitur, & id genus multa cùm inter ſe ſæpe pugnent, monere Laurentium debuerant ſimile quid ſuper donatione accidere potuiſſe, ne ſcriptis eam ſubito conuellere niteretur, ſi quid in ea controuerſiæ inueniſſet. Potius eam circunſpicere decuerat,vnde dubitationes in ea occurrentes, contrariis teſtimoniis ſopiret. Has igitur controuerſias fortſitan loquendo, déque donatione differendo diſſoluam, primúmque libri noſtri inſtitutum eſt,vt ſuperius demonſtratum eſt, atque hoc primùm pręfabor, Non me quidem velle probare,atque omni ratione contendere,donationẽ eſſe veram:ſed conceſſo eam dubiam eſſe, clariores ac plures extare rationes, quæ veram eſſe probent, quàm rationes Laurentij valere ad probandum non eſſe veram,ſcilicet rem ſuapte natura dubiam, vt hoc Laurentio ac nonnullis aliis concedam, validioribus argumentis probari eſſe veram. Voco igitur ſapientes vt hæc diligentius conſiderent, primò coniunctam eſſe donationem cum tota hiſtoria Sylueſtri, & Conſtantini, quod ipſa narratio, atque ordo totius hiſtoriæ abunde teſtatur, ſi quis antecedentia, ac conſequentia conſerat,confeſſionem quoque Conſtantini, atque ipſum edictum donationis cum ipſa hiſtoria eſſe connexum,vt quo loco habẽda ſit hiſtoria Sylueſtri, eodem edictum, ſiue priuilegiú ſit futurum. Sed cùm de hiſtoria Syueſtri,ac baptiſmo Conſtantini fidelia atque peruetuſta teſtimonia habeantur:eadem certè probabunt edictum Conſtantini eſſe antiquú,ac verum,vt ſi in aliquo veteri concilio prolata fuit hiſtoria Sylueſtri, atque ab vniuerſo concilio approbata, hoc tantæ autoritatis futurum ſit,vt omnem dubitationẽ tollat,penituſq́; hiſtoriam veram eſſe probet.Cui enim dubium eſt quin definitiones conciliorum ſuper fide catholica ſummæ ſint autoritatis? In concilio autem ſeptimo quod contra imaginú oppugnatores Conſtantino,& Irene Imperantibus celebratú eſt, Adrianus Pontifex protulit coram vniuerſo concilio

A concilio teſtimonium ſuper imaginibus ex hiſtoria Sylueſtri, qui imagines Petri, & Pauli Conſtantino oſtendiſſet. Hoc autem concilium celebratum eſt ab hinc plus octingẽtis annis. Quis autem tantæ erit audaciæ qui autoritatem ſummi ac tam vetuſti Pontificis in cõcilio prolatam aſpernetur, eiq́; ſomnia ac delyramenta ſui capitis opponat? Tria firmant corroborantq́; eius hiſtoriæ veritatem: quòd vetuſta, quòd in concilio prolata, & geſtis concilij inſerta, quòd à ſummo ac ſancto Pontifice producta. Locus igitur ſic habet actione ſecunda litteræ Adriani tralatæ è Latino ſermone in Græcum, vt ſit clarius argumentum hæc non fuiſſe à Latinis iunioribus conficta. Ad Conſtantinum, & Irenem, quos Adrianus aſſimulat magno Cõſtãtino, & Helenæ matri. Multis omiſſis hæc pro re ex Græco exẽplari vetuſtiſſimo, quod erat in bibliotheca palatina: τοῦτο δὲ ἐν πληροφορίᾳ καὶ πάσῃ βεβαιώσει ἔστω ἡ θεοπρόβλητος ἡμῶν βασιλεία, ὅτι τὸ μέγα ἔργον τοῦτο ἐπεχειρήσατε, εἰ τελεωθῇ διὰ τῆς μεσιτείας ὑμῶν καὶ ἀποκαταςαθῇ, ἀρχαῖα ὀρθοδοξία ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς καὶ ςαθῶσιν αἱ σεβάσμιαι εἰκόνες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν ἀποκαταςασίᾳ, μέτοχοι ἔσεσθε γενέσθαι τοῦ ἐν τῇ θείᾳ λήξει βασιλεύοντος κυρίου Κωνςαντίνου, καὶ κυρίας Ἑλένης τῶν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν βεβαιωσάντων, καὶ ἐπὶ πλεῖον τὴν ἁγίαν μητέρα ἡμῶν καὶ καθολικὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὑψωσάντων, καὶ μετ᾽ ἐκείνους τῶν ὀρθοδόξως ὑμῶν βεβασιλευκότων καὶ κρατησάντων οὕτως ἀναδειχθῆναι, καὶ τὸ ὑμέτερον εὐσεβέςατον θεοδώρητον ὄνομα νέου Κωνςαντίνου καὶ νέας Ἑλένης, ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐπαινετῶς διαφημιζόμενον δι᾽ ὧν ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία ἀνακαινίζεται, καὶ μάλιςα, ἐὰν τῆς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τῶν κορυφαίων τῶν ἀποςόλων, ἀπολαύῃ, καὶ ἐναγκαλίσηται καθὼς καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς προηγησάμενοι ὑμῶν βασιλεῖς, καὶ ἐτίμησαν τὸν βικάριον
B αὐτοῦ, καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν, τὸ ὑμέτερον θεοδώρητον κράτος, καὶ τιμήσει τὴν ἁγιωτάτην ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν τῶν κορυφαίων ἀποςόλων, οἷς ἐδόθη ἐξουσία παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λόγου, λύειν τε καὶ δεσμεύειν ἁμαρτίας ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, αὐτοὶ ὑπερασπισταὶ γενήσονται ὑμετέρου κράτους, καὶ πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τοῖς ἴχνεσιν ὑμῶν ὑποταγήσονται, καὶ ὅπου ἂν πορευθῆτε νικητὰς ὑμᾶς ἀναδείξουσιν, αὐτοὶ γὰρ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποςόλων οἱ τὴν καθολικὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν ἀρξάμενοι ἐγγράφως ἐθεσμοθέτησαν τὴν αὐτῶν πίστιν κρατεῖν πάντας τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς διαδόχους μέλλοντας γίγνεσθαι τοῦ θρόνου αὐτῶν, καὶ ἐν αὐτοῖς διαμένειν ἕως τῆς συντελείας καὶ οὕτως καὶ κρατεῖ ἡμετέρα ἐκκλησία καὶ τιμᾷ τοὺς ἁγίους χαρακτῆρας αὐτῶν. ὅθεν καὶ ἕως σήμερον εἰσὶ περιεικονοσμημέναι καὶ κεκαλλωπισμέναι ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐκ τῶν σεβασμίων εἰκόνων αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Σύλβεςρος μαρτυρεῖ ἐν ἀρχῇ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ὅταν ὁ ἐν τῇ θείᾳ λήξει Κωνςαντῖνος ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πίστιν ἐπέςρεψεν, ἡμέρας γὰρ παρελθούσης, καὶ νυκτὸς ἤδη γενομένης ἐπέςρεψε σιωπὴν γενέσθαι, καὶ κοιμωμένου αὐτοῦ, εἶδον παρέςησαν οἱ ἅγιοι ἀπόςολοι ὅ τε Πέτρος καὶ Παῦλος λέγοντες, ἐπειδὴ ὦ βασιλεῦ ἔπαυσας αἱματοθυσίαν γενέσθαι περὶ τοῦ νοσήματος οὗ ἔχεις ἐξουδενῶσαι, ἀπεςάλημεν παρὰ τοῦ Χριςοῦ δοῦναί σοι σωτηρίας ἄκουσον τῆς νουθεσίας ἡμῶν, καὶ ποίησον ὅσα ἐντελλόμεθα, καὶ πέμψας μετακάλεσαι Σύλβεςρον τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκφυγόντα ἐκ σοῦ δι᾽ ὃν ἔχεις διωγμόν, καὶ σήμερον ὄντα ἐν τῷ ὄρει Σοράκτῃ κεκρυμμένον ἐν σπηλαίοις πετρῶν μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ αὐτός σοι παρασκευάσει κολυμβήθραν εὐσεβείας, ἐν ᾗ βαπτίσει σε, καὶ γενήσεται ἐν σοὶ ἴασις τῆς λέπρας, καὶ πάντων τῶν νοσημάτων σου καὶ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ γενομένου εἰς σε, εὐθὺς ἐπίςρεψαι κατὰ παντὸς τόπου τῶν ῥωμαίων, ἐκκλησίας ἀνακαινίζεσθαι, σὺ δὲ αὐτὸς καθαρὸς πᾶσαν τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν ἀποθέμενος καὶ θεῷ μόνῳ τῷ ἀληθινῷ προσκύνησον καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ πορεύου διεγερθεὶς δὲ ἐκ τοῦ ὕπνου παραχρῆμα συνῆξε πάντας τοὺς τοῦ παλατίου αὐτοῦ, καὶ τὸν ὕπνον ἐξηγήσατο αὐτοῖς, καὶ ἀπέςειλεν ἐν τῷ ὄρει Σοράκτῃ ἐν τῷ ὁ ἅγιος Σύλβεςρος ἦν κεκρυμμένος μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ
C σχολάζων ἐν ἀναγνώσει τῶν βιβλίων, καὶ ἰδὼν κυκλόθεν αὐτοῦ ἐπιςάντα ςρατὸν καὶ ὑπολαβὼν ὅτι εἰς τὸ μαρτύριον ζητεῖται, εἶπε τῷ κλήρῳ αὐτοῦ, ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, καὶ ἐξελθόντι ἐφάνη αὐτῷ παρὰ τῶν ςρατιωτῶν περὶ οὗ ζητεῖται καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ τριῶν πρεσβυτέρων καὶ δύο διακόνων, καὶ ἰδὼν αὐτόν, εἶπεν εἰρήνη σοι ὦ βασιλεῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ νίκη. ὁ οὖν βασιλεὺς ἱλαρῷ ὄμματι καὶ ἁπλῇ τῇ καρδίᾳ δεξάμενος τοὺς λόγους αὐτοῦ πάντ᾽ ἂν ὅσα, ἀπεκαλύφθησαν αὐτῷ ἐξηγήσατο τῷ ἁγίῳ Συλβέςρῳ μετὰ δὲ τὴν ἐξήγησιν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Κωνςαντῖνος, οὓς εἶδεν Πέτρον καὶ Παῦλον ποῖοι θεοί εἰσιν. ὁ δὲ ἅγιος Σύλβεςρος ἀποκριθεὶς εἶπεν. οὗτοι μὲν θεοὶ οὐκ εἰσίν, δοῦλοι δὲ καὶ μαθηταὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ τυγχάνουσιν, οὓς ἐξελέξατο εἰς τὸ ἐπιςρέψαι πάντα τὰ ἔθνη πιςεύειν εἰς αὐτόν. ὁ δὲ ἀκούσας πάλιν ἠρώτησεν εἰ ἄρα εἰσὶν πώποτε αὐτῶν αἱ ἱςορίαι. τότε Σύλβεςρος ἀποςείλας διακόνους ἐπέςρεψεν ἐνέγκαι τὰς τῶν ἁγίων ἀποςόλων εἰκόνας. ὡς ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἐκραύγασεν οὗτοι εἰσὶν οὓς εἶδον ἐν ὁράματι, καὶ οὐκέτι δυνατόν ἐςι γενέσθαι, κολυμβήθρα τῆς σωτηρίας μου, καὶ γενομένης ἐβαπτίσθη καὶ παραχρῆμα ἰάθη, καὶ ἀναμνησθεὶς οὗ ἔπαθεν ἀγαθοῦ ἀπάρξατο ποιεῖν ἐκκλησίας, ἀναςήλας ἐν αὐταῖς τὰς αὐτῶν σεβασμίας εἰκόνας εἰς σέβας καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ὥστε ἐπιςρέψαι πάντα τὸν χριστιανισμὸν εἰς φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ πόθον τοῦ θείου σεβάσματος, καὶ ἀπαλλαγῆναι πάντας ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείας, καὶ δαιμόνων πλάνης καθὼς εἶπεν ὁ Γρηγόριος διάδοχος τῶν ἀποςόλων, τοὺς πάντας ἀνθρώπους ἀγραμματίςους, καὶ μὴ δυναμένους ἀναγνῶναι, θεωρεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἱςορίας, καὶ δι᾽ αὐτὸν ἀνάγεσθαι πρὸς δόξαν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου καὶ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ.

Hæc habet exemplar peruetuſtum bibliothecę palatinæ. Hic non modo de hiſtoria Syl-

ueſtri certior fieri potes, peruetuſtam eam eſſe: ſed etiam cultum imaginum eſſe longe vetuſtiſſimum, quippe quæ ante tempora Conſtantini magni in eccleſiis haberentur, quibus homines pii ad memoriam earum rerum excitarētur, quas Chriſtus humana ſumpta figura viſibiliter exercuiſſet. Sed noſtrum nunc eſt ſuper hiſtoriæ veritate philoſophari, quādo tam vetuſta eſt. Græca quæ ſunt prolata ſic Latinè vertere licet. Hoc autem ad ſatisfactionem & omnem corroborationem nouerit diuinum Imperium veſtrum, vos opus ingens aggreſſos eſſe, ſi vobis autoribus fuerit abſolutum reſtitutáque fuerit religio catholica, atque antiqua in partibus veſtris, reſtitutæq; fuerint ſacræ imagines in priſtinum ſtatum, conſortes eritis felicitatis Conſtantini & Helenæ, qui fidem orthodoxam ſtabilierunt, multo autem magis ſanctam matrem noſtram catholicam Romanam eccleſiam prouexerunt. Ac poſt eos vobis pie ſuccedentibus, atque Imperantibus veſtrum piiſſimum nomen vocandum eſt noui Conſtantini, atque nouæ Helenę nomine in vniuerſo orbe terrarum laudabiliter celebratum, per quos ſancta catholica eccleſia reuiuiſcat, præſertim in orthodoxa fide, & eccleſia Petri, & Pauli ſummorum apoſtolorum gaudeat, & glorietur quemadmodum priores Imperatores ante vos honore affecerunt vicarium eius, eúmque toto corde amplexi ſunt, veſtra diuinitus vobis conceſſa poteſtas, atque honore afficerit ſanctiſſimam Romanam eccleſiam ſupremorum apoſtolorum, quibus data eſt poteſtas ab ipſo Dei verbo ſoluendi, & ligandi peccata in cælo, & in terra, ipſi defenſores erunt Imperij veſtri, & omnes barbaras nationes pedibus veſtris ſubiicient, & quocunque perrexeritis victores vos facient. Ipſi enim proceres apoſtolorum, qui catholicam & orthodoxam fidem conſtituerunt, ſcriptis fidem ſuam promulgauerunt, quam omnes ſucceſſores retinerent qui in throno eorum ſeſſuri eſſent, atque in his permanerent vſque in finem. Atque ita retinet & obſeruat noſtra eccleſia, & honorat, veneratúrque eorum imagines. Quocirca etiam vſque in hodiernum diem adornantur, & illuſtrantur eccleſiæ eorum imaginibus, quemadmodum beatiſſimus Papa Syluester teſtatur in principio orthodoxæ noſtrę fidei, cùm Conſtantinus diuino inſtinctu electus Imperator ad fidem conuerſus eſt. Nam cùm die abacta, nox obumbraſſet, ſilentiúmque toto palatio eſſet, ipſéque ſomno premeretur, ecce aſtiterunt ei ſancti apoſtoli Petrus & Paulus dicentes, Quoniam execratus es, ò Imperator, puerorum ſanguinem effundere ob ægritudinem tuam, ecce miſſi ſumus à Chriſto, vt ibi reſtituamus ſanitatem. Audi igitur præceptum noſtrum, & fac quæ tibi iuſſerimus, mitténsque accerſe Sylueſtrum Epiſcopum, qui fugiens perſecutionem tuam. latitar in monte Soracte in ſpeluncis cum clero ſuo. Ipſéque tibi parabit piſcinam pietatis, in qua baptizabit te, eriſque ſanus à lepra, omnibúſque morbis. Quod beneficium conſecutus, ſtatim præcipe in omni loco Romani Imperij, vt eccleſiæ reſtaurentur. Tu verò purus, ac mundus, omnem idolorum cultum abiiciens, Deum ſolum, ac verum adora, & ſecundum voluntatem eius incede. Experrectus autem Imperator concilium totius palatij indixit, eiſque ſomnium indicauit, ſtatímque miſit ad montem Soractem, in quo ſanctus Syluester latitabat cum clero, vacans lectioni librorum. Cúmque vidiſſet circum ſe exercitum, ſuſpicatus ſe ad martyrium quæri, dixit clero: Ecce nunc tempus acceptabile, F
ecce nunc dies ſalutis. Cui progreſſo dictum eſt à militibus quamobrem inquireretur. Cùm ad Imperatorem veniſſet cum tribus presbyteris, & duobus diaconibus, vidiſſétque Imperatorem, dixit: Pax tibi, & victoria de cælo Imperator. Imperator alacri vultu, ac ſyncero corde amplexatus ea quæ ab illo dicebantur, quæcunque eſſent ei reuelata expoſuit ſancto Syluestro. Quibus expoſitis, interrogauit eum Imperator Conſtantinus, quos vidiſſet Petrum, & Paulum quinam Dij eſſent. Sanctus Syluester reſpondit: Hi quidem Dij non ſunt, ſed ſerui, & diſcipuli domini noſtri Ieſu Chriſti, quos elegit ad conuertendas omnes nationes, vt credant in eum. Hoc audito imperator rurſum rogauit eum, num haberentur vſquam de eis hiſtoriæ, aut notiones? Tunc Syluester, miſſo diacono, iuſſit afferri imagines ſanctorum apoſtolorum, quos Imperator conſpicatus exclamauit, hos eſſe quos oculis, aut viſione conſpexiſſet. Nec amplius dubius ſum, ait: fiat piſcina ſalutis meæ, eáque facta baptizatus eſt, ſubitóque ſanatus. Memórque quod beneficium eſſet aſſecutus, cœpit inſtituere eccleſias, erigens in eis ſacras imagines ad honorem, & recordationem domini noſtri Ieſu Chriſti, qui humanitatem noſtram aſſumpſiſſet, omniúmque ſanctorum, vt omnes conuertantur ad religionem Chriſtianam, ad lumen, & veritatem, ac deſideriū diuinæ pietatis, omnéſque diſcedāt ab idolatria gentium, ac dæmonum erroribus, quemadmodum dixit Gregorius ſucceſſor apoſtolorum omnes homines illiteratos, & qui non

poſſint

A poſſint legere contemplentur euangelicas hiſtorias in pictura, ac per eas agantur ad gloriam, & recordationem incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti. Hæc à multis in eo concilio. Locus igitur clarus, præclara, & inſignis autoritas, quæ rabida ora, atque omnium cerberorum latratus ſubito compeſcat. Sunt enim cùm concilium illud celebratû eſt plus octingenti, aut circiter anni. Conſiderentur quæſo hæc à prudentibus, mecúmque per omnes ætates decurrentes, rationes, argumentáque euoluant, quibus veritas, quæ ab improbis trahitur in tenebras, è manibus eorum erepta ad ſuum nitorem reſurgat. Tot annis antea celebris erat hiſtoria Syluestri, tempore Adriani Pontificis. Neque enim ab illo potuit confingi, cùm in conſeſſu tot doctiſſimorum, ſanctiſſimorúmque virorum prolata ſit. Sin autem nulla ratione fieri poteſt, vt Adrianus eam confinxerit, nónne putes ante eum, vt dixi, plurimis ſæculis celebrem fuiſſe? Neque enim ſapiens quiſquam ſibi perſuaſerit, ſummum Pontificem recentem fabulam in concilio prolaturum fuiſſe. Quòd ſi non erat tempeſtate Adriani noua, nupérque conficta hiſtoria Syluestri, Adrianus autem floruit poſt Conſtantinum quadringentos plus minus annos, nónne putes ante annos eius Pontificis eam celebrem, cognitámque à ſummis Romanis Pontificibus, ſi per ætates aſcendas, attingere ad tempora Cõſtantini? Ratio enim ſic euoluitur. Sunt octingenti anni cùm floruit Adrianus, huius Pontificis tempore, hiſtoria Syluestri & Conſtantini non erat recens, ac noua. progrediebatur igitur ſupra annos Adriani: veriſimiléque eſt non paucos annos, neque enim eam protuliſſet, niſi quid vetuſtatis habuiſſet. Probabile igitur eſt eam pro-

B gredi vſque in tempora Conſtantini. Minus etiam credibile proferendam à Pontifice in concilio fuiſſe, niſi pro comperto Romæ apud ipſos Pontifices, & in Romana eccleſia fuiſſet, rem veram eſſe. Ac forſan extabant quod ipſe Adrianus monuit clara, recentiáque monimenta baptiſmi Conſtantini, eccleſiarum ab eo conditarum, donati imperij, diſceſſus ex vrbe. Neq; enim hæc ſunt noſtræ ætatis vt potuerint à recẽtioribus pontificibus cõfingi. Ac niſi autoritatem habuiſſet, qua ob omni ſuſpicione falſitatis redimeretur, nunquã fuiſſet in concilio prolata. Ratio igitur clara ſuper hiſtoriæ vetuſtate, quoniã proferebatur, celebriſque erat tempeſtate Adriani ſuperare eam octingentos annos, atque idcirco ſummæ audaciæ homines appellandos, qui non erubeſcant eam dicere fabuloſam. Ego quidem arbitror, qui omnes pontifices, qui Adrianum anteceſſerunt adeat, agniturum ad tempora Conſtantini hiſtoriam attingere. Quòd ſi hoc conceſſo, quoniam vitari non poteſt, refugis ad aliam calumniam: veram quidem eſſe hiſtoriam, ſed donationem non eſſe cum hiſtoria ſociatam: ſuper quo Laurentius imperite rhetoricatur, probatum eſt ſuperius nec vlla ratione negari poteſt, edictum donationis coniunctum eſſe cum confeſſione magni Conſtantini. Confeſſio autem refert totam hiſtoriam Syluestri, & Conſtantini. Si hiſtoria vera eſt, vera quoque confeſſio, propterea quòd non eſt aliud confeſſio, quàm totius illius hiſtoriæ relatio, recenſente ſummo, ac ſancto imperatore, velut Dauid prodigium mundatæ lepræ. Hiſtoriam deſcribit, recenſétque lepram, viſos apoſtolos, accitum Syluestrum, baptiſmum, mundationem, pietatem à Conſtantino conceptam, eccle-

C ſiarum ædificia: eadem ipſe imperator canit ore ſuo in confeſſione ſubiiciens hanc cauſam donati imperij, & quòd ex vrbe ob eam cauſam cedere voluerit, Chriſto, & Petro principatum Romani imperii relicturus. Quidquid igitur firmat, corroborátque autoritatem hiſtoriæ Syluestri, & Conſtantini, conſtituit etiam confeſſionem atque edictum donationis. Quæ item apud Græcos habentur, ſimilia protſus his, quæ retulit Adrianus de Syluestro, & Conſtantino, quanti roboris ſunt contra veſaniam Laurentij, & eorum quibus eius maledicentia placuit? Eſt apud priſcos conſtantiſſima fama, Euſebium Cæſarienſem voluminibus, quas Enneadas appellabat, complexum eſſe vitas eorum, qui Apoſtolis vbique terrarum vſque ad ſua tempora ſucceſſerunt: & quoniam Syluester ſucceſſor eſſet Petri, deſcripſit eius vitam, omnia complexus, quæ Romæ apud Latinos de Syluestro & Conſtantino circunferuntur. Percurre Vaticanam bibliothecam, vetuſtæ Lateranenſis bibliothecæ theſaurum, hic perſpicuè noſces quæ de Syluestro, & Conſtantino feruntur, eſſe longe vetuſtiſſima, quorum vetuſtas facilè pudefaciat, ſi ſciret erubeſcere, grammaticum: eiúſque irriſiones, ac blaſphemias, hominis delirantis, ac parum eruditi eſſe comprobet, cùm nebulonem, cùm furciferum vocat ſcriptorem illius hiſtoriæ, & edicti: cùm putat recentem aliquem, noſtrique ſæculi hominem eam finxiſſe gloriatur, exultat imporenter. Scripta enim eſt ab Euſebio, illius temporis homine tota hiſtoria, & cuncta quæ narrãtur accidiſſe Romæ de Syluestro, & Conſtantino, de lepra, lauacro. Qui illius hiſtoriæ

autorem nebulonem appellauit,ignarus erat,quibus argumentis,quam priſca,ac veneran- D
da autoritate teneretur: quorum, quàm doctorum atque antiquorum hominum teſtimo-
niis comprobaretur.Si veteres igitur ea prodiderút de Syluestro,& Conſtantino eum qui-
bus iuncta eſt confeſſio,& donatio: Cur non magis antiquis aſſentiamur, eorumq; fidé,au-
toritatémque ſequamur,quàm arrogantis, ac temerarij imperitis argumentis moueamur?
Sunt aliæ apud Græcos hiſtoriæ de Syluestro,ac Conſtantino, de baptiſmo, de lepra ab-
ſterſa,hæcq; interiecta ſunt inter hiſtorias priſcorú ſanctorú ,vt eſt quam titulo deſcriben-
tes,ſic præferút, βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν σιλβέστρου πάπα ῥώμης. Vita,ac mores pa-
tris noſtri Syluestri Papæ Romæ. Quæ hiſtoria complectitur omnia quæ de Syluestro ſu-
perius protulit Adrianus. Multáque præterea quæ leguntur apud Latinos: ac præter alia
eſt,quam perſecutioné imperatore Cóſtantino, qui nuper ſuffectus in imperio eſſet, exer-
cent:atque idolorum ſtatuarúmque cultú vbique ingerente: Syluestrú,qui inſaniæ ceden-
dum arbitraretur,ad Soractem montem cófugiſſe : ſed Deum volentem aliquem vexatio-
num finem Chriſtianis eſſe, vlcere peſſimo Imperatorem percuſſiſſe à pedibus ad caput,
totúmque corpus fœda contagione fuiſſe maculatum, cui nullis remediis, neque medici
occurrere poſſent,neque venefici, aut excantatores vllam poſſent opem afferre, etiam ex
Perſide Magis accerſitis. Itáque ſalute deſperata, ſacerdotes piſcinam eruoris infantium
perſuaſiſſe:ſed Imperatorem facinus execratum, protinus in regiam iter auertiſſe. Reli-
quáque quæ ſuperius propoſuit Adrianus. Atque inter alia eſt Imperatorem rogaſſe Sylue-
ſtrum εἴ τινες ὑμῖν θεοὶ πέτρος καὶ παῦλος θρησκεύονται. Num nobis vlli Dij colátur nuncupati Petrus, E
& Paulus,reſpódiſſe Syuestrum, Vnum ſingularem Deum colere Chriſtianos, qui cælum,
& terram creauerit:hos autem non Deos eſſe. οὓς δὲ αὐτὸς ὠνόμασας, οὐ θεοί, ὑπηρέται δὲ θεοῦ καὶ διά-
κονοι,οἱ πανταχοῦ τὸ τοῦ Χριστοῦ κατήγγειλαν ὄνομα, καὶ τέλος ὑπὲρ ἐκείνου τεθνήκασι τοῦ ἐξαγίστου Νέρωνος ἀν-
ελόντος,καὶ ἄμφω διὰ σωτήριον κήρυγμα. Quos autem ipſe nominaſti Deos, non Dij, ſed miniſtri
Dei ſunt: qui per vniuerſum terrarum orbem, nomen Chriſti promulgauerunt, demumq;
pro eo à ſcelerato Nerone interfecti ſunt,vterque ob illam ſalutarem prædicationé.Quod
hiſtoria hæc, vt ipſe loquar de prædicatione magnorum Apoſtolorum refert: audi vt La-
ctantius ei cóſentanee ſcribat,vt hiſtoriæ veritatem,ac vetuſtatem agnoſcas. Quæ Petrus,
inquit,& Paulus Romæ prædicauerunt, & ea prædicatio in memoriam ſcripta permanſit:
in qua cùm multa alia mira, tum etiam hoc futurum eſſe dixerunt. Hæc de illa prædicatio-
ne Lactantius libro quarto ſcribés quemadmodum hiſtoria eos à Nerone interfectos fuiſ-
ſe. Ex hac hiſtoria quoque reiicitur, diſſoluitur calumnia Laurentij ſuper edicto dona-
tionis, cùm in principio imperator ſanciendo diceret: Iuſtum iudicauimus cum omnibus
proceribus,& ſatrapis noſtris.Quærit Laurentius, qui proceres, qui ſatrapæ.in ſenatu etiá
aſſerit neminem eo tempore fuiſſe Chriſtianum, at hiſtoria demonſtrat quicquid actum
eſſet à Conſtantino pro religione Chriſtiana, actú eſſe,præſente,& aſſentiente ſenatu.Pro-
poſita enim diſſertatione ſuper religione inter Chriſtianos, & Iudæos αὐτός τε ὁ εὐσεβὴς τοῦ
κάθητο Κωνσταντῖνος καὶ τῆς συγκλήτου τὸ ἔνδοξον. Cóſedit ipſe pius imperator,ac maieſtas totius Se-
natus:& cú decerneretur de his,qui vicissent ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, καὶ τῆς συγκλήτου κατα- F
ψηφισαμένης. His dictis ab Imperatore,& à Senatu decretis,Iudæi exorſi ſunt diſſerere. Cum
his igitur omnibus iuſtum iudicauit imperium ſacrare. Et cùm Iudæi nihil amplius habe-
rent quod opponerent,propoſito à Syluestro de Trinitate exemplo,de purpura ἐπεκρότησαν
ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύγκλητος. Appellauerunt his Imperator,& Senatus. Itémque cùm
Iudæi obiicerent contra exemplum ἀντιφθεγμάτων δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ αὐτοῦ κράτορος καὶ τῶν συγκλη-
τικῶν. Cùm ad hæc reclamarent Imperator, & Senatores. Ad poſtremum cùm diſſertatio
ad finem deueniſſet,deiectis,ac profligatis Iudæis ὁ μὲν κράτωρ καὶ τὸ ἀκροατήριον ἅπαν ἐπεκρό-
τησαν καὶ ἀπευφήμησαν. Imperator,& vniuerſum auditorium applauſerunt, & laudibus pro-
ſecuti ſunt. Vides igitur quorum in conſpectu prodigium mundatæ lepræ, diſceptatio
de Trinitate,ac religione facta ſit.Hi ſunt proceres,hi Satrapæ,quibus aſtátibus, & appro-
bantibus ſicut de Trinitate,ſanctiſque myſteriis actum,& concluſum fuerat,ſic imperium
eſt ſacratum. Mirabile quoque argumentum ſuggerit hiſtoria contra veſaniam Lauren-
tij,qui nó putat in ſenatu, vllos fuiſſe Chriſtianos,cùm imperium ſacratum eſt. Editis enim
miraculis coram Imperatore, & Senatu, abſolutis rationibus de Trinitate, ac religione
Chriſtiana,reiectis Iudæis,nonnulliſq; ex his ad Chriſtianam religionem conuerſis, hiſto-
ria refert, βαπτίζει πρῶτον μὲν τὸν βασιλεύσαντα, ἔπειτα δὲ καὶ πλῆθος ῥωμαίων οὐκ εὐαρίθμητον. Bapti-
zat Sylueſter primum quidem ipſum Imperatorem, tum multitudinem Romanorum non
exiguam,

A exiguam. Quoniam igitur hæc hiſtoria vetuſta eſt, eſt enim quam protulit in concilio coram imperatotibus Adrianus, certè quę prodidit, pro veris habenda ſunt, multóque magis horum vetuſtas colenda, & amplexanda eſt, etiam ſi in ea quædam nimis dura viderentur, quàm recentis hominis audiendæ contra eam vaniſſimæ rhetoricationes. Vt igitur inſpectante ſenatu, & omni Romana plebe, tot miracula edita ſunt à Sylueſtro non ſolum lepra mundata, ſed alia etiam quæ retulit hiſtoria, ſic commotus ad hæc Imperator, & ſenatus cum omni populo imperiũ religioni ſacrauerunt, ſéque Chriſto, & Petro penitus dediderunt. Nec in iniuria Imperator, & Senatus, omniſque Romana plebs exarſerũt accenſi pietate incredibili feruore concepto, vt qui inaudita prodigia viderunt, qualia ferè Hebræi tempeſtate Pharaonis, qualia viſa ſunt Apoſtolis, omnibuſque Iudæis Chriſto cum hominibus verſante. Audite igitur pietatem Imperatoris, ac Senatus, audite cõfeſſionem quæ ſequitur, annexáque eſt cum hiſtoria, his ſcilicet quæ retulit hiſtoria accidiſſe inter Sylueſtrum, & Conſtantinum præſente Senatu.

Confeßio, cum edicto Conſtantini ex peruetuſtis, ac plurimis Græcorum exemplaribus, quæ nullis propè in bibliothecis non reperiuntur.

Præponitur primùm à Græcis titulus totius argumenti.

ΔΟΓΜΑ ΒΑΣΙΛΙΚῸΝ ΓΡΑΦΕΝ, ΠΡΑΧΘΈΝ, ΚΑῚ ΔΟΘΈΝ, τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ῥώμης, παρὰ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ
B ἐν βασιλεῦσι πρώτου χριστιανοῦ.

Decretum inquit imperiale, ſcriptum, actum, conceſſum ſacroſanctæ, & catholicæ, apoſtolicæq; eccleſiæ Romanæ à beato Conſtantino, qui primus omnium imperatorum fuit Chriſtianus. Hæc præfatio decreti, & confeſſionis. Extant quidem hæc in antiquis Latinis exemplaribus, eáque huc Latinè proferri poterant, ſed placuit proponere Græcè quò maior fides his haberetur, cùm perſpicuum extiterit, non Latinis modò, ſed ipſis etiam priſcis Græcis hæc habita pro veris, ac ſacroſanctis, quippe cunctis in eccleſiis, venerantur, colunt, piéque ac reuerenter lectitant.

ΕΝ τῷ ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος, τοῦ πατρὸς δηλαδὴ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος βασιλεὺς Καῖσαρ Φλάβιος Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἑνὶ τῆς αὐτῆς ἁγίας τριάδος σωτῆρι δεσπότῃ καὶ θεῷ ἡμῶν, πιστὸς, πρᾶος, εὐεργέτης, ἀλαμαννικὸς, γοτθικὸς, σαρματικὸς, γερμανικὸς, βριταννικὸς, οὐννικὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, νικητὴς, θριαμβευτὴς, ἀειαύγουστος, τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ πατέρων Συλβέστρῳ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ τῆς μεγάλης πόλεως ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ διαδόχοις ἀρχιερεῦσι τοῖς ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου μέχρι τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας καθεζομένοις, ἔπι τε πᾶσι τοῖς αἰδεσιμωτάτοις καὶ θεοσεβέσι καθολικοῖς ἐπισκόποις τοῖς ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτης τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς καταστάσεως ὑποκειμένοις, χάρις, εἰρήνη, ἀγάπη, εὐφροσύνη, μεγαλοψυχία, ἔλεος, παρὰ τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. τὰ ὑπὸ τοῦ λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὅς ἐστιν υἱὸς τοῦ ὑψίστου πατρὸς διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, μεσιτεύοντος τοῦ
C πατρὸς ἡμῶν Συλβέστρου τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως, καὶ καθολικοῦ πάπα παραδόξως περὶ ἡμᾶς οἰκτιρμοῖς ἐκείνου γενόμενα. ἀριδήλῳ διηγήσει διὰ τῆς βασιλικῆς ταύτης ἡμετέρας γραφῆς τῆς καθεξῆς ἅπασιν, ἐσπουδάσαμεν παραδοῦναι πρὸς ἐπίγνωσιν πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ λαῶν τῆς πραότητος ἡμῶν ἐπιφανείας ἔνδοθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς καρδίας προϊούσῃ ὁμολογίᾳ πρῶτον μὲν, τὴν ἡμετέραν πίστιν προενεγκούσης, ἣν ὑπὸ τοῦ προειρημένου μακαριωτάτου πατρὸς καὶ ἐξόχου ἡμῶν Συλβέστρου τοῦ καθολικοῦ ἱεράρχου δεδιδάγμεθα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς διανοίας ἡμῶν πάντων, ἔπειτα καὶ τὸν ἐφ' ἡμᾶς ἐκχυθέντα τοῦ θεοῦ ἔλεον, πᾶσι διαγγελλούσης. εἰδέναι γὰρ ἡμᾶς πάντας βουλόμεθα καθὼς διὰ τῆς προλαβούσης ἱερᾶς ἡμῶν πραγματικῆς διατάξεως ἡμῖν ἐδηλώσαμεν. ἡμᾶς τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας τῶν ἀφώνων καὶ κωφῶν καὶ χειροποιήτων τῶν διαβολικῶν τε συνθηκῶν, καὶ πάσης τῆς τοῦ σατανᾶ πομπῆς ἀποπηδήσαντας καὶ πρὸς τὴν ἀκεραίαν τῶν χριστιανῶν πίστιν ἥ φῶς ἀληθινόν ἐστι καὶ ζωὴ αἰώνιος μετελθόντας καθὼς ἡμᾶς αὐτὸς ὁ ὑψωποιὸς καὶ ἄκρος πατὴρ ἡμῶν, καὶ διδάσκαλος ἡμέτερος Σύλβεστρος ἐνουθέτησεν εἰς θεὸν πατέρα παντοδύναμον ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ τὸν κύριον ἡμῶν, δι' οὗ τὰ πάντα δεδημιούργηνται καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον τὸ κύριον, καὶ ζωοποιὸν πάσης τῆς κτίσεως παραγγείλας πιστεύειν, ἡμεῖς τὸν πατέρα τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα οὕτως ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν τελείᾳ τριάδι καὶ πλήρωμα θεότητος εἶναι καὶ μονάδα δυνάμεως θεὸς ὁ πατὴρ θεὸς ὁ υἱὸς, θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, τρεῖς τοίνυν αἱ μορφαὶ, ἀλλὰ μία ἡ δύναμις, συντελεσθεισῶν τοίνυν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, καὶ πασῶν τῶν γηΐνων ὑλῶν φιλανθρώπῳ πνεύματι τῆς αὐτοῦ σοφίας, πρῶτον ἐκ τοῦ τῆς γῆς χοὸς ἄνθρωπον πλάσας κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦτον ἔθετο τῆς τρυφῆς, ᾧ φθονήσας ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς καὶ διάβολος τῇ πικροτάτῃ γεύσει τοῦ ἀπειρημένου ξύλου, ἐξόριστον τῆς εὐφροσύνης ἐκείνης πεποίηκεν. ἐκεῖνόν τε ἐξώσας, οὐ παύεται τοῖς

ἑαυτοῦ δηλητηριώδεσι βέλεσι πολυτρόπως τοὺς ἄλλους κατατοξεύων ἵνα ἀφελκύσας τὴν τῆς ἀληθείας ὁδοῦ τὸ ἀν- D θρώπινον γένος, τῇ τῆς εἰδώλων λατρείας, τουτέστι τῇ τῆς κτίσεως, ἀλλ' οὐ τῷ τοῦ κτίστου δουλεύειν ἀναπείσειε πάντας. ὅπως οὓς οἷός τ' ἐγένετο ταῖς ἑαυτοῦ μηχαναῖς συμποδίσας, τούτους τῇ αἰωνίᾳ παρ' ἑαυτῷ βασανισθησομένους κολάσει. ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ ἰδίου πλάσματος οἶκτον λαβὼν, ἀποστείλας τοὺς ἁγίους αὐτοῦ προφήτας, καὶ διὰ τούτων τὸ τῆς ζωῆς φῶς τὴν παρουσίαν δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κυρίου δὲ ἡμῶν καὶ σωτῆρος καὶ θεοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ καταγγείλας. ὕστερον ἀπέστειλε καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν καὶ λόγον τῆς σοφίας. ὃς κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ γεννηθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ μαρίας τῆς παρθένου λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν οὐκ ἀποβαλὼν ὅπερ ἦν, ἀλλ' ἀρξάμενος εἶναι ὅπερ οὐκ ἦν. θεὸς τέλειος ὡς θεὸς θαύματα ἐπιτελῶν. καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπινα πάθη φέρων, οὕτω τὸν λόγον, ἄνθρωπον καὶ θεὸν λόγον, ἄνθρωπον καὶ θεὸν λόγον κύμεν ταῖς διδασκαλίαις τοῦ ἡμετέρου πατρὸς Συλβέστρου, τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως, ὥς τε θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῆ τὸν αὐτὸν ὑπάρξαι, καὶ μηδαμῶς ἀμφιβάλλειν. προελόμενος τοίνυν δώδεκα ἀποστόλους, τούτων τε καὶ ἀναριθμήτων λαῶν ἔμπροσθεν, ὑπερφυέσι θαύμασιν ἔλαμψεν. ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν ἀποπληρῶσαι τοὺς νόμους, καὶ τοὺς προφήτας, παθεῖν καὶ σταυρωθῆναι κατὰ τὰς γραφὰς, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστῆναι, ἀναληφθῆναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, ἐκεῖθεν ἥξοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ εἶναι τέλος. αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος πίστις παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν Συλβέστρου ἡμῖν προενεχθεῖσα. νουθετοῦμεν τοίνυν πάντα λαὸν, καὶ τὰ διάφορα τῶν ἐθνῶν γένη, ταύτην τὴν πίστιν κατέχειν, κηρύττειν. καὶ ἐν τῷ τῆς ἁγίας τριάδος ὀνόματι τυγχάνειν τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος. καὶ τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς ἀπείρους αἰῶνας βασιλεύοντα, προσκυνεῖν εὐλαβεῖ καρδίᾳ, ὃν ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἡμῶν Σύλβεστρος ὁ καθολικὸς ἱεράρχης κηρύττει. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν, ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐλεήσας, ἀπέστειλε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἀποστόλους, ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς καὶ τῷ E φωτὶ τῆς αὐτοῦ λαμπρότητος, ἡμᾶς περιήστραψε καὶ τοῦ σκότους ἀφελκύσας πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μετελθεῖν κατηξίωσεν. ἐπεὶ γὰρ ἰσχυρὸν αἶσχος λέπρας ἐπεπήδησεν ὅλῃ τῇ τοῦ σώματός μου σαρκὶ πολλῶν τε ἰατρῶν ἐπιμέλειά μοι προσήγετο. καὶ τούτων οὐδενὸς σπουδῇ τυχεῖν ὑγίας οἷός τ' ἐγενόμην. ἐπὶ τούτοις, προσῆλθόν μοι καὶ ἱερεῖς τοῦ καπιτωλίου, δεῖν λέγοντες δεξαμενὴν ἐν τῷ καπιτωλίῳ γενέσθαι, καὶ ταύτην ἀθώων αἵματος καὶ θερμοῦ πληρωθῆναι, ἐκεῖσε λουσάμενος, οὕτω καθάρσεως δυνηθῆναι τυχεῖν. κατὰ τὰς ὑποθήκας τοίνυν αὐτῶν, πολλῶν νηπίων ἀκάκων συναθροισθέντων καὶ βουλομένων τῶν ἀσεβῶν καὶ ἱεροσύλων ἱερέων αὐτοὺς ἀποσφάττειν, καὶ τῷ ἐκείνων αἵματος πληροῦν τὴν δεξαμενὴν τοῖς δάκρυσι τῶν μητέρων ἐκείνων ἡ ἡμετέρα προσέχουσα γαληνότης, παραυτίκα τὸ ἀθέμιτον ἔφριξα, ἐκείνας τε ἐλεήσας, ταῖς μητράσιν ἀπετάξαμεν ἀποδοθῆναι τὰ τέκνα, ὀχήματά τε δοὺς καὶ δῶρα προσπαρεχόμενος, χαρούσας εἰς τὰ ἴδια ἀπεπέμψαμεν. ταύτης τῆς ἡμέρας παρελθούσης καὶ νυκτερινῆς ἡσυχίας ἡμῖν ἐπιγενομένης, καὶ πρὸς ὕπνου εὐκαιρίας ἐπελθούσης, παρεῖσιν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, ἐμοὶ λέγοντες ἐπεὶ ταῖς ἁμαρτίαις οὐ συνεχώρησας προελθεῖν, καὶ τὴν ἔκχυσιν ἐβδελύξω τῶν ἀθώων αἱμάτων, παρὰ χριστοῦ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀπεστάλημεν δώσοντές σοι βουλὴν καθ' ἣν τὴν ὑγίαν ἐπαναλήψῃ. ἄκουσον τοίνυν τῆς ἡμετέρας παραγγελίας καὶ ποίησον ὅ σοι ὑποτιθέμεθα. ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος Σύλβεστρος, τοὺς σοὺς διωγμοὺς φυγὼν ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν πετρῶν μετὰ τῶν ἰδίων κρύπτεται κληρικῶν. ἐν τῷ ὄρει σωράκτη. τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν μετακαλεσάμενος, ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου, μαθήσῃ τὴν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας δεξαμενὴν ἐν ᾗ τρίτον σοῦ βαπτισθέντος, πᾶσα ἡ τῆς λέπρας ἰσχὺς καταλείψει. οὗ γενομένου ταύτην ἀμοιβὴν ἀντιμέτρησον τῷ σωτῆρι σου. ὥστε σοῖς προστάγμασι τὰς ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσας ἐκκλησίας ἀνακαινίζεσθαι. καὶ σὺ δὲ σεαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ μέρει καθάρισον ἵνα πᾶσαν δεισιδαιμονίαν εἰδώλων καταλιπὼν, τὸν μόνον ζῶντα καὶ θεὸν ἀληθινὸν ὃς μόνος ἐστὶ θεὸς ἀληθὴς, σέβῃς καὶ προσκυνῇς καὶ τὴν ἐκείνου πληροῖς θέλησιν. ἀφυ- F πνισθεὶς τοίνυν κατὰ τὰ διατεταγμένα παρὰ τῶν ἀποστόλων διεπραξάμην. προσκαλεσάμενός τε τὸν ἐξαίρετον καὶ μεγαλοπρεπῆ πατέρα τὸν καθολικὸν πάπαν τὸν ἡμᾶς φωτίσαντα Σύλβεστρον, πάντας αὐτῷ τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐντεταλμένους μοι λόγους ἐδήλωσα, ἀνεζητησάμην τε παρ' αὐτοῦ οἵτινες εἶεν θεοὶ Πέτρος καὶ Παῦλος καλούμενοι. ἔφασκέ τε ἐκεῖνος, οὐκ ἀληθῶς θεοὺς τούτους λέγεσθαι: ἀποστόλους δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ εἶναι διηγεῖτο. πάλιν ἠρξάμην ἐρωτᾶν τὸν μακαριώτατον πάπαν, εἴ τινας φανερὰς τούτων τῶν ἀποστόλων εἶεν εἰκόνας ἵν' ἐκ τῆς γραφῆς γοῦν δυνηθῶμεν διαγνῶναι εἰ δυνατὸν ἐκείνους εἶναι, οὓς παρὰ τῆς ἀποκαλύψεως δεδιδάγμεθα. τότε ἐκεῖνος ὁ πάσης αἰδοῦς ἄξιος πατὴρ τὰς τῶν θείων τούτων ἀποστόλων εἰκόνας, ἐλεχθῆναι διὰ τοῦ ἰδίου διακόνου ἐπέταξεν. ἃς προσιδὼν, καὶ τὰς ὄψεις ἐκείνων οὓς ὄναρ ἑωράκειν ἐν ταῖς εἰκόσι καταμαθὼν, μεγάλῃ φωνῇ τῶν ἐμῶν σατραπῶν ἔμπροσθεν, ὡμολόγησα, τούτους ἐκείνους εἶναι, τοὺς ἐν τοῖς ὕπνοις ὀφθέντας μοι. πρὸς ταῦτα ὁ μακαριώτατος οὗτος πατὴρ ἡμῶν Σίλβεστρος ὁ τῆς πόλεως ῥώμης ἐπίσκοπος, χρόνον ἡμῖν ὥρισε μετανοίας, ἐν ἑνὶ σάκκῳ ἔνδον τοῦ ἡμετέρου τῆς λατερανῆς παλατίου: ἵνα πάντα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνοσίως διαπραχθέντα καὶ ἀδίκως διῳκημένα, νηστείαις, ἀγρυπνίαις, δάκρυσι, καὶ προσευχαῖς, παρὰ τῷ δεσπότῃ θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν ἐξιλεωσώμεθα. εἶτα κληρικῶν ἐπιθέντων μοι τὰς χεῖρας μέχρι καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ ἀφικόμην, αὐτόθι τε ἀποταξάμενος ταῖς τοῦ σατανᾶ πομπαῖς, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς χειροποιήτοις εἰδώλοις: πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ μαρίας τῆς παρθένου. ἑκουσίᾳ γνώμῃ παντὸς ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ ὡμολόγησα. εὐλογηθείσης δὲ τῆς

κολυμβήθρας,

A κολυμβήθρας, ἐκεῖ με τρίτῃ καταδύσει τὸ σωτηριῶδες ὕδωρ ἐκάθηρεν. ἐν δὲ τῷ κόλπῳ τῆς κολυμβήθρας τεθεὶς, χεῖρα ἀψαμένην μου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τοῖς ἰδίοις εἶδον ὀφθαλμοῖς: ὑφ᾽ ἧς καθαρὸς ἀναστὰς, παντὸς τοῦ ἀπὸ τῆς λέπρας αἴσχους ἐμαυτὸν ἔγνων κεκαθαρμένον. ἐκκομισθέντα με δὲ τῆς σεπτῆς κολυμβήθρας, λευκοῖς ἱματίοις ἐνέδυσαν. τὴν τε ἑπτάμορφον τοῦ ἁγίου πνεύματος σφραγῖδα παρέσχετο τῇ τοῦ μακαρίου χρίσματος ἀλοιφῇ. καὶ τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου σταυροῦ, τῷ ἐμῷ μετώπῳ ἐχάραξεν εἰπὼν, σφραγίζει σε ὁ θεὸς τῇ τῆς πίστεως αὐτοῦ σφραγῖδι. εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πᾶς τε ὁ κλῆρος ἀπεκρίνατο ἀμήν. καὶ προσέθηκεν ὁ ἀρχιερεὺς εἰρήνη σοι. τῇ τρίτῃ τοίνυν ἡμέρᾳ μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ μυστήριον τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς λέπρας θεραπείαν τοῦ ἐμοῦ σώματος, ἐπέγνων μὴ εἶναι θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὃν ὁ μακαριώτατος πάπα σίλβεστρος κηρύττει, τριάδα, ἐν μονάδι, μονάδα ἐν τριάδι. πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ὡς ἄνωθεν ἔσωζον, δαιμόνια, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων σαφῶς ἀποδείκνυνται. πρὸς τούτοις πόσην ἐξουσίαν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, τῷ ἰδίῳ ἀποστόλῳ τῷ μακαρίῳ πέτρῳ παρέσχετο ἔν τε τῷ οὐρανῷ, καὶ τῇ γῇ, σαφῶς ἡμῖν αὐτὸς ὁ τίμιος πατὴρ ἐξέθετο: ὅτι ἐκεῖνον πιστὸν εὑρὼν ἐν τῇ ἐρωτήσει εἶπε σὺ εἶ πέτρος. καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου, οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. κατανοήσατε δυνάσται, καὶ τοῖς ὠσὶ τῆς καρδίας προσέχετε, τί ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος καὶ δεσπότης τῷ ἰδίῳ μαθητῇ συνῆψεν εἰπὼν, καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. παράδοξος λόγος καὶ ἔνδοξος, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δεσμεῖν τι καὶ λύειν, κἀν τοῖς οὐρανοῖς δεδεμένον εἶναι λελυμένον. ταῦτα τοίνυν τοῦ μακαρίου σιλβέστρου διδάσκοντος γνοὺς, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ τοῦ μακαρίου πέτρου ἀκεραιότατα τῆς ὑγίας αἰσθόμενος ἐπανελθούσης τῷ σώματι, δέον ἐκρίναμεν σὺν πᾶσι τοῖς ἡμετέροις σατράπαις.

B Latine ſic ſonant: In nomine ſanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Imperator Cæſar Flauius Conſtantinus in Chriſto Ieſu vno ipſius ſanctæ Trinitatis, ſeruatore Domino, & Deo noſtro. Fidelis, tranquillus, beneficus, Alemanicus, Gotthicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Vnnicus, pius, felix, victor, triumphator, ſemper Auguſtus, ſanctiſſimo ac beatiſſimo patri patrum, Syluestro epiſcopo, & papæ magnæ vrbis Romæ, & omnibus eius ſucceſſoribus ſummis pontificibus, qui in cathedra beati Petri vſque ad mundi conſummationē ſeſſuri ſunt, omnibúſque venerandiſſimis, ac piis catholicis epiſcopis, qui huic ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ per hanc imperialem noſtram conſtitutionem ſubiecti ſunt, gratia, pax, dilectio, alacritas, propitiatio, miſericordia ab omnipotenti Deo, & Patre, & Ieſu Chriſto filio eius & Spiritu ſancto, cum omnibus nobis. Quæ à redemptore, & ſeruatore noſtro Domino Ieſu Chriſto, qui eſt filius altiſſimi patris, per ſanctos Apoſtolos ſuos Petrum, & Paulum, mediatore patre noſtro Syluestro ſummo pontifice, & vniuerſali Papa prodigioſe erga nos ex miſericordia eius geſta ſunt, clara enarratione per Imperialem hanc noſtram ſcriptionem omni poſteritati ſtuduimus tradere, ad cognitionem, & ſcientiam omnium toto terrarum orbe populorum, penitus ab intimo corde progrediente noſtræ claritatis, ac manſuetudinis confeſſione. Primum quidem noſtram fidem efferimus, ac prædicamus, quàm à ſupradicto beatiſſimo patre, & interceſſore noſtro Syluestro, vniuerſali antiſtite edocti ſumus ad ædificationē mentis omnium noſtrum. Et in effuſam ſuper nos miſericordiam Dei enun-

C tiamus. Scire enim vos omnes volumus, quemadmodum ſacra noſtra ſuperius pragmatica inſtitutione vobis declarauimus, Nos à cultu idolorum mutorum, & ſurdorum, & manufactorum, nempe diabolicarum compoſitionum, & ab omni pompa ſatanæ digreſſos, & ad puram Chriſtianorum fidem, quæ vera eſt, & vita æterna, progreſſos: quemadmodum nos ipſe mirificus, & ſupremus pater noſter, & præceptor Syluester inſtruxit in Deum patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, viſibilium omnium, & inuiſibilium, & in Ieſum Chriſtum filium eius vnigenitum Dominum noſtrum, per quem omnia facta ſunt, & in ſpiritum ſanctum Dominum, & viuificatorem omnis creaturæ docens credere, patrem filium, & ſpiritum ſanctum ſic confiteri, vt in Trinitate perfecta & plenitudo diuinitatis ſit, & vnitas poteſtatis. Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Tres igitur perſonæ ſed vna poteſtas. Perfectis igitur cæleſtibus virtutibus, & omnibus terreſtribus materiis benigno ſapientiæ ſuæ nutu, cùm primùm hominem ex terreſtri limo finxiſſet ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hunc in paradiſo delitiarum poſuit: cui cùm ſerpens antiquus hoſtis diabolus inuidiſſet amariſſimo guſtu vetiti ligni exulem ab illa felici vita egit. Illóque expulſo, non omittit letalibus ſagittis, diuerſis modis alios iaculari, vt deducat à via veritatis humanum genus, & idolorū cultui, nempe creaturæ, non creatori ſeruire perſuadeat omnibus: vt quos poſſit, ſuis artificiis irretitos æternis ſuppliciis tradat excruciandos. At Deus erga ſuū opificium

miſericordia cõmotus, miſſis ſanctis prophetis,& per hos lumen vitæ, nempe filium ſuum D
Dominum noſtrum ſeruatoré, & Deum Ieſum Chriſtum annuntians, poſtea miſit etiam ipſum vnigenitum ſuum filium verbum ſapientiæ. Qui deſcendens de cælo propter noſtram ſalutem, conceptúſque ex Spiritu ſancto, & ex Maria virgine, verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, non amittens quod erat, ſed incipiens eſſe quod non erat. Deus perfectus, vt Deus miracula faciens vt homo paſſiones humanas perferens. Sic verbum hominem, & Deum verbum, hominem & Deum verbum ſentimus documentis patris noſtri Syluestri ſummi pontificis, vt Deus verus, & homo verus idem exiſtat, nullóque modo dubitetur. Electis igitur duodecim Apoſtolis in eorum conſpectu & innumerabilium populorum admirandis prodigiis inclaruit. Confitemur ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum adimpleuiſſe leges, & prophetas, paſſum eſſe, & cruxifixum ſecundum ſcripturas, tertia die à mortuis ſurrexiſſe, aſſumptum eſſe in cælum, ſedere ad dexteram patris, inde venturus iudicare viuos, & mortuos, cuius regni non eſt finis. Hæc eſt noſtra orthodoxa fides à beatiſſimo papa noſtro Syluestro nobis expoſita. Hortamur igitur, & monemus omnes populos, variáſque hominum nationes hanc fidem retinere, prædicare, & in nomine ſanctæ Trinitatis, baptiſmi gratiam ſuſcipere, & dominum noſtrum, ſeruatorem Ieſum Chriſtum, qui cum patre,& ſpiritu ſancto in æterna ſæcula regnat, adorare corde pio, quem beatiſſimus pater noſter Syluester vniuerſalis antiſtes prædicat.

Ipſe enim Dominus noſter me peccatorem miſeratus, miſit ſanctos Apoſtolos ſuos, viſitánſque nos lumine claritatis ſuæ, nos circunfudit, abſtractóſque è tenebris, ad veritatis cognitionem dignatus eſt deducere. Poſtea quàm enim valida turpitudo lepræ omnem corporis mei carnem inuaſiſſet, à multiſque medicis curatio mihi adhiberetur, quorum ſtudio ſanitatem conſequi non poteram: in his ſacerdotes capitolij ad me venerunt, oportere, dicentes, piſcinam in Capitolio fieri, & hanc innocenti, calidóque cruore repleri, vbi ablutus, expiationem, ac nitorem conſequerer. Iuxta igitur horum monita multis innocentibus pueris collectis, volentibúſque ſceleratis ſacerdotibus eos mactare, eorúmque ſanguine replere piſcinam, lacrymis matrum, noſtra ſerenitas permota, e veſtigio exhorruimus execrandum ſcelus, eáſque miſerati imperauimus reddi filios, datiſque inſuper vehiculis, ac multis muneribus, lætas ad propria domicilia dimiſimus. Hac die exacta, nocturnáque quiete ſuperueniente, ſomno nobis deditis, adſunt ſancti Apoſtoli Petrus, & Paulus mihi dicentes: Quoniam ſceleribus impoſuiſti modum, & effuſionem innoxij cruoris exhorruiſti, ecce à Domino, & Deo noſtro miſſi ſumus daturi tibi conſilium, quo ſanitatem recipies. Audi igitur præceptum noſtrum, & fac quæ te monuerimus. Vrbis huius epiſcopus Syluester perſecutiones tuas fugiens in cauernis petrarum cum ſuis clericis deliteſcit in monte Soracte. Hunc ad te acceſe, eóque docente, diſces veram veritatis, piſcinam, in qua cùm ter demerſus fueris, omnis lepræ deformitas te relinquet. Quo facto, hanc remunerationem compenſa ſeruatori tuo, vt tuis imperiis & eccleſiæ per totum orbem reſtituantur. Et tu teipſum in hac parte emunda, vt omnem idolorum ſuperſtitioné relinquens, ſolum viuum & verú Deum, qui ſolus eſt verus Deus, F
colas, & adores, & eius adimpleas voluntatem. Experrectus igitur iuxta quæ fuerant imperata ab Apoſtolis feci, aduocánſque eximium, & egregium patrem vniuerſalem Papam, qui nos illuminauit, Syluestrum omnia quæ mihi mandauerant ſancti Apoſtoli ei expoſui, requiſiuíque ab eo, quinam Dij eſſent Petrus, & Paulus nuncupati. Ille dixit, eos non appellari verè Deos, ſed eſſe Apoſtolos ſeruatoris noſtri Domini Ieſu Chriſti. Iterum cœpi rogare beatiſſimum papam: Num quæ clarè horum Apoſtolorum haberentur imagines, ſi ex pictura ſaltem poſſem eos agnoſcere, quos ex viſione didiceram. Tunc omnibus modis venerandus ille pater diuorum Apoſtolorum imagines afferri per diaconum iuſſit. Quas ego conſpicatus, & eorum effigies quos in ſomno vidiſſem, per eas imagines recognoſcens, magna voce corã ſatrapis noſtris exclamaui, hos eſſe quos vidiſſe in ſomnis. Ad hæc beatiſſimus is pater noſter Syluester vrbis Romæ Epiſcopus, tépus nobis pœnitentiæ præſcripſit in cilicio intra noſtrum palatium Lateranenſe, vt omnia à nobis impurè geſta, & iniuſtè perpetrata, ieiuniis, vigiliis, lachrymis, & precibus apud Dominum ſeruatorem noſtrum delerentur. Exinde clericis imponentibus mihi manus, vſque ad ipſum ſummum pontificem perueni: ibique renuntians pompis ſatanæ & operibus eius, & omnibus manufactis idolis, me credere in vnum Deum patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ, viſibilium omnium, & inuiſibilium, & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium

A ſilium Dei vnigenitum Dominum noſtrum, conceptum ex ſpiritu ſancto, & Maria virgine ſponte in conſpectu omnis populi confeſſus ſum. Benedicta piſcina, illic me terna immerſione ſalubris aqua expiauit. Cúmque eſſem in ſinu piſcinæ, manum tangentē me de cælo, proprijs oculis vidi, & ab ea mundus exurgēs omni lepræ fœditate me mundum cognoui. Elatū autem me ex ſacra piſcina, candidis veſtibus induerunt. Septiforméque Spiritus ſancti ſignum indidit, beatæ vnctionis contactu, ſignum ſanctæ crucis pater meæ fronti impreſſit, dicens: Signet te Deus ſigillo fidei ſuæ, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Omniſque clerus reſpondit, Amen. Adiecitque ſummus antiſtes, Pax tibi. Tertia igitur die poſteaquam accepiſſem myſterium diuini baptiſmatis, & poſt lepræ curationem, cognoui non eſſe alium Deum, præterquam Patrem, & Filium, & Spiritumſanctum, quem beatiſſimus Papa Syluester prædicat, Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate. Omnes enim Dij gentium, quos olim colebam, eſſe dæmonia, opera manuum hominum, clarè probantur. Ad hæc quantam autoritatem ipſe ſeruator noſter, Apoſtolo ſuo beato Petro tribuit in cælo & in terra, apertè nobis ipſe eximius pater expoſuit, quando illum fidelem inueniens in interrogatione dixit, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Conſiderate principes & auribus cordis attendite, quid bonus preceptor, dominúſque ſuo diſcipulo donauerit dicens; Et dabo tibi claues regni cælorum: & quod ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis. Verbum ſtupendum, & admirabile, in terra ligare, & ſoluere: in cælis ligatum

B eſſe, & ſolutum. His igitur cognitis beato Syluestro docente, ſentienſque beneficio beati Petri corpori meo redditā ſanitatem, dignum iudicauimus cum omnibus ſatrapis noſtris. Audiſtis confeſſionem, ac donationem, ſinguláque myſteria Chriſtianæ religionis confitentem, explicantémque Conſtantinum, omnia præclara, & admiranda ex admiratione Chriſtianæ religionis, miraculorumq; inſpectione, ventum eſt ad donationē, conſecrationémque imperij. Ex hiſtoria cognoſcitur cōfeſſio, eodem ordine, ac ſerie, ac conſecutione ab illo præclaro baptiſmo, prodigiiſque ante ſenatum, populumq; editis progreſſus eſt Imperator cum eodem illo ſpectatore ſenatu ad deuouendum ſe ſuáque omnia ſummo Deo Chriſto, eiuſq; inſignibus Apoſtolis. Noſti eum non præcipitāter, non temerè ad cōſecrandum imperium deueniſſe: ſed prius Trinitatē myſteriaq; religionis Chriſtianæ confeſſum, eorum ſe prudentē, ac penitus gnarum, peritumq; oſtendiſſe. Fatetur ſe à Syluestro eruditum fuiſſe. In ipſa confeſſione, vt cernitis, cōtinetur tota hiſtoria quæ in concilio fuit prolata. Quæ fides, quæ vetuſtas eſt hiſtoriæ, eadem eſt cōfeſſionis. Omnia quæ protulit, legitque Adrianus, Damaſus, Gelaſius, Nicolaus de Syluestro, & Conſtantino expreſſa ſunt in confeſſione de lepra mundata, de viſis Apoſtolis, eorumq; imaginibus, de baptiſmo. Additur à Conſtantino, cùm baptizaretur, vidiſſe ſe manum è cælo corpus ſuum tangentē, maculáſque abſtergentem. Eiuſdem ſunt ordinis omnia, eiuſdem vetuſtatis, cum confeſſione vides annexam conſequentemq; donationem. vnum eſt decretū, vnum edictum, quo hæc vniuerſa continentur, vt in ipſo exordio licet conſpicere. Inter alia eſt quod maxime con-

C uincit Laurentium, αὐτοῖς γνώμη παντὸς ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ ὁμολόγησα. Sponte mea, meo iudicio coram omni populo confeſſus ſum Chriſtianæ religionis myſteria. Iſto populo & omni ſenatu præſente omnibúſque proceribus aſtantibus, iuſtum, dignúmque iudicauit omnia ſe Chriſto deuouere. Cuius item ſit vetuſtatis, cuius venerationis apud Græcos hoc decretum, aut edictum, eo ſit perſpicuum, quod tum in Italia litteris vetuſtiſſimis Longobardorum ſcriptum reperitur, egóque oſtendam volenti, tum à Græcorum Imperatoribus inſertum eſt inter alias leges, decretáque imperatorum. In libro iurium eccleſiaſticorum, atque imperialium qui inſcribitur Nomocanō, ſic habet: ὅτι πᾶσα ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ πάπα ῥώμης δικαιοῦται ὡς ἐκ τῆς τοῦ μεγάλου διατάξεως ἰδεῖν ἐστί. τῆς δὲ βίβλου ἡ ἀρχὴ ἐστὶ πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ἥτις διαιρεῖται εἰς δεκατέσσαρα τίτλους. Quod omnis eccleſia à Papa Romæ ius accipit, quemadmodū ex edicto Conſtantini cernere licet. Huius libri initium, obedite præfectis, qui liber diuiditur in quatuordecim titulos. Hæc apud Græcos in libro ſupra propoſito. Vigeſimo autem capite eſt, πᾶσα πόλις τὰ συνήθη παλαιᾶς ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει. Omnis vrbs ſequi debet conſuetudines Eccleſiæ Romanæ. Tum ſubijcit, οἷα δὲ εἰσὶν τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἁγίας ἐκκλησίας παρίστησιν ἡμῖν τὸ ἰσαποστόλου ἁγίου Κωνσταντίνου μεγάλου γεγονὸς ἔγγραφον θέσπισμα πρὸς τὸν ἅγιον Σίλβεστρον τὸν τότε πάπα τῆς ῥώμης ὃ καὶ οὕτως ἔχει. Quæ ſint autē priuilegia antiquæ Romæ ſactæ Eccleſiæ, exhibet nobis ſancti, magni, æqualis Apoſtolis Conſtan. decretū, ſcriptum ad ſanctū Syluestrū tunc papam Romæ, quod hoc modo habet. Hucuſq; illi. His clarum eſt quam fidem

habuerint Græci decreto, ſiue edicto Conſtantini. Non contempſerunt: ſed approbaue- D
runt, amplexi ſunt: non crediderunt, quemadmodum vetuſtarum, reconditarúmque lit-
terarum imperitus Grammaticus, eſſe fabuloſum. Sunt alia apud Græcos, & Latinos
præclara, ac peruetuſta monimenta, quibus quiſque percipere poſſit, edictum donatio-
nis eſſe veriſſimum, à magno Conſtantino editum, ſi per omnes ipſius edicti partes ani-
mum vertens eas conferas cum his, quæ dixi monimentis. Velut quod Conſtantinus ſan-
xit, vt Eccleſia Romana, ſedéſque Petri eſſet caput omnium Eccleſiarum, & ab ea totius
religionis ordo dependeret, ab ea iudicium in cauſis fidei expectandum eſſe, eam eſſe in
religione conſulendam. Hoc ſciens, perceptúmque habens Carolus Magnus Imperator,
eodem tempore quo Adrianus pontifex protulit in concilio hiſtoriam Syluestri, ſcribens
& ipſe de Imaginibus cùm imperaret Conſtantinopoli Conſtantinus,& Irene mater, reci-
piens quæ magnus Conſtantinus ſtatuiſſet, ſic ſcribit libro primo capite ſexto: (eſt autem
liber vetuſtiſſimus litteris Lõgobardicis ſcriptus in bibliotheca Palatina, non credenti vi-
dendi fiet poteſtas, Antequã, inquit, diſcutiendorũ teſtimoniorũ, quæ abſurdè Orientales
in ſua ſynodo taxauerunt, ſyluam ingrediamur, dignũ duximus, vt qualiter ſancta Romana
eccleſia cæteris eccleſiis à Domino prælata eſt, & à fidelibus conſulenda eſt, ſic proſequa-
mur: præſertim cùm non ab aliis ſcripturis, niſi ab his, quas illa inter canonicas recepit, te-
ſtimonia ſint ſumenda. Hæc aliorũ doctorum, niſi eorum, qui à Gelaſio, vel à cæteris illius
ſanctæ ſedis pontificibus ſuſcepti ſunt, dogmata ſint amplectenda. Nec aliter, atque aliter
pro cuiuslibet arbitrio, ſed ſanè, ſobrieq; quæ ab illis dicta ſunt, ſint intelligenda. Ait enim E
B. Auguſtinus cùm inſtitueret, quæ ſcripturæ eſſent recipiendæ, vel qualiter intelligendæ:
Erit igitur diuinarum ſcripturarum ſolertiſſimus indagator, qui primò totas legerit, notáſ-
que habuerit ſcripturas, & ſi nondum intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas, quæ
appellantur Canonicæ. Nam cæteras ſecurius leget, fide veritatis inſtructus, ne præoccu-
pent imbecillum animum, & periculoſis mendaciis, atque phantaſmatis eludentes, præ-
iudicent aliquid contra ſanam intelligentiam. In Canonicis autem ſcripturis eccleſiarum
catholicarum quàm plurimum autoritatem ſequatur. Inter quas ſanè illa ſint, quæ Apo-
ſtolicas ſedes habere, & epiſtolas accipere meruerunt. Nam cum hic cunctis per orbem
conſtitutis ſedibus, Apoſtolicas generaliter proferat ſedes, multo magis illa omnibus præ-
ferenda eſt, quæ etiam cæteris Apoſtolicis ſedibus prælata eſt. Sicut igitur cæteris diſci-
pulis Apoſtoli, & Apoſtolis omnibus Petrus eminet: ita nimirum cæteris ſedibus Apo-
ſtolicæ, & Apoſtolicis Romana eminere dinoſcitur. Hæc enim nullis ſynodicis conſti-
tutis cæteris eccleſiis eſt prælata, ſed ipſius Domini autoritate primatum tenet, dicentis:
Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præ-
ualebunt aduerſus eam: Et tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque ligaueris ſu-
per terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum
& in cælis. Cui non incongruè beati Pauli doctoris gentium eſt attributa ſocietas, vt illius
ſanctæ eccleſiæ omnino firmaretur autoritas. Quatinùs altero ad piſcandas animas electo
ex piſcatore, altero ad muniendam eccleſiam, ex perſecutore: vt in altero Dei filij vera F
confeſſio, in altero appareret diuini verbi ſacra prędicatio: cùm alteri cõceſſerit idem Dei
filius claues regni cælorum, alteri clauem aperiendorum legalium verborum. Vtrique ta-
men virtutem ſignornm, quo alter ad eum cruce, alter gladio pergens, fidelibus arrabo-
nem corporalis ſarcinæ relinquentes, & exempli fulgore, & verbi decore, & ſancto cruo-
re ſupra dictam eccleſiam Romanam ei dicarent, quam ſupra ſolidiſſimam petram fun-
datam, nec deſcendens pluuia, nec venientia flumina, nec flantes venti ruere compelle-
rent. Hæc ergo ſanctæ fidei ſpiritalibus munita armis, & à fonte lucis, & origine bonita-
tis, ſalutaribus ſatiata fluentis, & horrendis atrocibúſque hæreſum obſiſtit monſtris, &
melliflua prædicationis pocula catholicis per orbem miniſtrat eccleſiis. Nam beatiſſi-
mus Hieronymus, vir diuinis legibus, & multarum linguarum peritia eruditus, dum Be-
thleemiticis moraretur in armis, & à beato Papa Damaſo Romæ poſito de difficillibus
conſuleretur quæſtionibus, eum pro cauſis fidei verſa vice conſuluiſſe dignoſcitur: &
ſiue tacendarum, ſiue dicendarum hypoſtaſeon vel quibus in Orientalibus partibus
communicare debeat, humilibus apicibus, vt apices accipiat deprecatur. Mira res, &
magnis prædicanda præconiis: interrogat, à quo interrogatur: conſulit, à quo con-
ſulitur: qui magiſtrum ſe in interpretandis diuinis ſcripturis ſentit, in cauſis fidei vene-
randi pontificis ſe diſcipulum minime erubeſcit: & cui ſacræ legis quæſtionum nexus
enodat,

Aenodat, vtrum hypoſtaſis dicere debeat, quibúſue in Oriente cōmunicare efflagitat. Vnde datur intelligi ſanctos, & eruditos viros per diuerſas mundi partes prædicationis, & ſcientiæ lampade coruſcantes, non ſolù à ſancta Romana eccleſia non receſſiſſe, ſed etiam tempore neceſſitatis ob fidei corroborationem, ab ea adiutorium imploraſſe: quod regulariter, vt præfati ſumus, & exemplis docuimus, omnes catholicæ debent obſeruare eccleſię, vt ab ea poſt Chriſtum, ad muniendam fidem, adiutorium petant: quæ non habens maculam, nec rugam, & portentuoſa hæreſum capita calcat, & fidelium mentes in fide corroborat. A cuius ſancta, & venerãda communione, multis recedentibus, noſtræ tamen partis nunquam receſſit eccleſia, ſed ea apoſtolica eruditione inſtruente, & eo à quo eſt omne donum optimum, & omne datum perfectum, tribuente, ſemper ſuſcepit reuerenda chariſmata quæ dum à primis fidei temporibus cum ea perſtaret in ſacræ religionis vnione, & ab ea paulò diſtaret in officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris noſtri illuſtriſſimi, atque excellẽtiſſimi viri Pipini regis cura, & induſtria ſiue aduentu in Gallias Reuerendiſſimi & ſanctiſſimi viri Stephani Romæ vrbis antiſtitis, eſt ei etiam in pſallendi ordine copulata, vt non eſſet diſpar ordo pſallendi, quibus erat compar ardor credendi. Et quæ vnitæ erant vnius ſanctæ legis ſacra lectione, eſſent etiam vnitæ vnius modulaminis veneranda traditione. Nec ſeiungeret officiorũ varia celebratio, quas coniunxerat vnicæ fidei pia deuotio. Quod quidem & nos collato à nobis à Deo Italiæ regno fecimus, ſanctæ Romanæ eccleſiæ faſtigiũ ſublimare cupientes. Et Reuerendiſſimi Papæ Adriani ſalutaribus exhortationibus parẽtes, ſcilicet vt plures illius partis eccleſiæ, quæ quondam Apoſtolicæ eccleſiæ ſedis traditionem in pſallendo ſuſcipere recuſabant, nunc eam omni diligentia amplectantur. Et cui adhæſerant fidei munere, adhæreant quoque pſallendi ordine. Quod non ſolum omnium Galliarum prouinciæ, & Germania, ſiue Italia, ſed etiam Saxones, & quædam Aquilonaris plagæ gentes per nos, Deo annuente ad veræ fidei rudimẽta conuerſę, facere noſcuntur. Et ita beati Petri ſedẽ in omnibus ſequi curant, ſicut illò peruenire, quò ille claiuicularius extat, deſiderant. Ad quam beatitudinem nos peruenire, & in ſanctæ eccleſiæ conſortio, & vnione, ille nos faciat perſeuerare, qui eccleſiam ſuam in Petro dignatus eſt fundare, & ipſo interueniente cuius cathedræ ſumus ſequaces, regni cælorum, cuius ille clauiger eſt factus, mereamur effici compotes. Cernitis magni Imperatoris autoritatem vt aſſerat, confirmet quod magnus Conſtantinus edicto ſtatuerat. Dixerat Conſtantinus, καὶ τὸν κατὰ καιροὺς αὐτῆς τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὄντα ἀρχιερέα ὑψηλότερον εἶναι καὶ ἄρχοντα πάντων τῶν ἱερέων τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἀλλὰ καὶ πάντα ἃ ἂν δέοι φροντίζειν περί τε τὴν θείαν λατρείαν ἢ τὴν στερεότητα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως τῇ τούτου κρίσει οἰκονομεῖσθαι. Et qui pontifex per tẽpora futurus eſt in ſancta eccleſia Romana celſiorem eſſe, atque imperare omnibus terrarum orbe ſacerdotibus. Sed & omnia gubernare ſancimus, quæ ad religionem Dei ſtabilitatémque Chriſtianæ fidei ſpectant, eiuſq; iudicio ſubiecta eſſe. Hæc Conſtantinus. Carolus autem, qui hæc in eius edicto haberi noſſet, conſentanee ſcripſit, Sancta Romana eccleſia cæteris eccleſiis à Domino prelata. Et, Tempore neceſſitatis ob fidei corroborationem ab ea adiutoriũ, ſanctos, ac eruditos viros imploraſſe. Et, quod primatũ à Deo habuerit. Quæ Carolus magnus de teſtimonio diui Hieronymi ſuper Eccleſia Romana ſcripſit, quoniã præclarũ eſt, & dignum quod ab omnibus ſapientibus, ac verè Chriſtianis conſideretur, ſubiiciam. Quandoquidem & magni viri, ſummique Theologi, necnon antiquitate conſpicui, inter decreta, & compendium ſactorum inſtitutorum referre id voluerunt, ſcilicet Anſelmus, & Iuo Carnotenſis. Scripſit igitur Hieronymus in hunc modum, cùm in palæſtina degeret, Arriana hæreſi per totum Orientem omnia populante, ac deuaſtante: cuius vocem hodiernam in religione ferocitatem audire oporteret, ipſúmque Vallenſem ſceleratorum anteſignanum perpendere docuiſſet, quid veteres patres de ſede Petri prædicaſſent, tunc intellexiſſet, piiſſimum Conſtantinum omnibus factis expreſſiſſe quod ſancti illi patres ſcribendo aut loquendo confeſſi eſſent, poſteritatique reliquiſſent. Quoniam, inquit diuus ille, vetus oriens inter ſe populorum furore colliſus, indiſciſſam Domini tunicam, & deſuper textam, minutatim per fruſta decerpit, & Chriſti vineam exterminant, vulpes inter lacus contritos qui aquam non habent, vt difficile vbi fons ſignatus & hortus ille concluſus ſit, poſſit intelligi. Ideo mihi cathedram Petri, & fidem, Apoſtolico ore laudatam cenſui conſulendam, inde nunc meæ animæ poſtulans cibum, vnde olim Chriſti veſtimenta ſuſcepi. Neque verò tanta vaſtitas elementi liquentis, & interiacens longitudo terrarum, me à precioſæ margaritæ potuit inquiſitio-

ne prohibere. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Profligato à ſo- D
bole mala patrimonio, apud vos ſolos incorrupta patrũ ſeruatur autoritas. Ibi ceſpite terra
fœcundo dominici ſeminis puritatem centeno fructu refert, hic obruta ſulcis frumenta in
lolium, auenáſque degenerant. Nunc in occidente ſol iuſtitiæ oritur, in oriente autem lu-
cifer ille qui ceciderat, ſupra ſidera poſuit thronũ ſuum. Vos eſtis lux mundi, vos ſal terræ,
vos vaſa aurea, & argentea: hi teſtæ, ſeu vaſa fictilia, virgam ferream, & æternum operiun-
tur incendium. Quanque tui me terret magnitudo, tantum inuitat humanitas, a ſacerdote,
victimam ſalutis, à paſtore præſidium, ouis efflagito. Faceſſat inuidia Romani culminis, re-
cedat ambitio, cum ſucceſſore piſcatoris, diſcipulo Chriſti loquor. Ego nullum primum
niſi Chriſtum ſequens beatitudini tuæ, id eſt cathedræ Petri, communione conſocior. Su-
per illam petram ædificatam Eccleſiam ſcio. Quicunque extra domum hanc agnum co-
mederit, profanus eſt. Si quis in arca Noë non fuerit, perit regnãte diluuio. Et quia pro fa-
cinoribus meis ad eam ſolitudinem commigraui, quæ Syriam cognomento barbariæ fine
diſterminat, non poſſum ſanctũ Domini, tot interiacentibus ſpatiis à ſanctimonia tua ſem-
per expetere: ideo collegas tuos Ægyptios ſequor, & ſub eorum parua nauicula deliteſco.
Non noui Vitalem, Meletum reſpuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit,
ſpargit. Hoc eſt, qui Chriſti non eſt, antichriſtus eſt. Hæc eximius ille theologus. Audis
ſolum in cathedra Petri incorruptam patrum ſeruari autoritatem: in occidente Solem iu-
ſtitiæ exoriri: hic lucem mundi eſſe: ſuper illam petram audis ædificatã Eccleſiam Chriſti:
profanum eſſe qui extra domum hanc degat, veluti qui in arca Noë mundãte diluuio non B
fuiſſet, naufragari: Antichriſti ſigna ſequi, qui non ſequatur doctrinam, & fidem Petri.
Verum vt noſcas omnium ſanctorum priſcorum theologorum eandem fuiſſe ſententiam,
audi etiam vt diuus Ambroſius non ſecus locutus fuerit, quàm diuus Hieronymus, vterq;
Conſtantini magni vicini temporibus. Hanc inquit ſolam Eccleſiæ nauem Dominus a-
ſcendit, in qua Petrus magiſter eſt conſtitutus. Quæ nauis in altum ſæculi fluctius natat, ita
vt pereunte mundo, omnes quos ſuſcipit, ſeruet illæſos. Sicut enim Noë arca, naufragante
mundo cunctos quos ſuſceperat incolumes ſeruauit, ita & Petri eccleſia, conflagrante ſe-
culo, omnes quos amplectitur, repræſentabit illæſos. In vrbe, inquit, Roma quæ princi-
patum, & caput obtinet nationum, paſſi ſunt glorioſi Apoſtoli: vt vbi caput ſuperſtitio-
nis erat, illic caput quieſceret ſanctitatis: & vbi gentilium principes habitabant, illic ec-
cleſiarum principes morarẽtur. Sic diuus Ambroſius, qui clare eam priuilegij Conſtantini
periodon aſſerit, comprobat, qua magnus imperator, actus ſpiritu diuino exclamauit: Iu-
ſtum non eſt vt Dominus terreſtris imperet, vbi Deus conſtituit principatum cæleſtem.
En Eccleſiarum principes, en cæleſtis principatus, vt omnes mirificè conſentiunt ſuper
re diuina, ac præcipua. Eadem hæc vidit, notáque habuit ſanctiſſimus Athanaſius. Floruit
enim eadem tempeſtate, viditq; ipſum Conſtantinum, eiúſque filios: Niceno concilio in-
terfuit, cum haberet percepta, quæ Conſtantinus Chriſti præcepta ſecutus illo edicto ſan-
xiſſet, ſic ſcripſit: Non erat copia exemplaris Græci ex peruetuſto Latino: quod erat in bi-
bliotheca Palatina. Domino beatiſſimo Papæ, & honorabili ſancto patri Felici. ſanctæ ſe- F
dis Apoſtolicæ vrbis Romæ Papæ, Athanaſius, & vniuerſi Aegyptiorum, Thebaidorum, &
Libyorum epiſcopi in ſancta Alexandriæ ſynodo gratia Dei conuocati. Pater beatiſſime,
quia ſemper anteceſſores noſtri, & nos à veſtra Apoſtolica ſancta ſede, auxilium hauſimus,
& noſtri vos curam habere cognouimus, præfatam Apoſtolicam, & ſummã expetimus
iuxta canonum decreta, ſedem: vt inde auxilium capiamus, vnde prædeceſſores noſtri or-
dinationes, & dogmata, atque ſubleuationes ceperunt. Ad eam quoque quaſi ad matrem
recurrimus, vt eius vberibus nutriamur: quoniam non poteſt mater obliuiſci infantem
ſuum. Sic & vos nolite nos obliuiſci, vobis cõmiſſos, quoniam non leuibus nos inimici no-
ſtri implicuerunt, & quotidie facere moliuntur, afflictionibus, & apprehendere, ac fer-
reis nos conſtringere minantur, niſi eorum conſentiamus erroribus: quod vobis incon-
ſultis nequaquam agere præſumimus: Canonibus quippe iubentibus abſque Romano nos
de maioribus cauſis nihil debere decernere pontifice. Ideóque ad propoſitum currentes,
& ad brauium properantes, veſtræ Apoſtolicæ ſedis imploramus auxilium. Quia, vt credi-
mus, non deſpexit Deus preces cum lachrymis ſibi oblatas ſeruorum ſuorum: ſed ob id
vos veſtróſque prædeceſſores Apoſtolicos videlicet præſules in ſummitatis arce conſti-
tuit, omniúmque eccleſiarum eis habere curam præcepit, vt nobis ſuccurratis, nóſque
tuentes, cui omne iudicium epiſcoporum eſt commiſſum liberare non negatis. Nam ſci-

mus in

A mus in Nicena magna ſynodo CCCVIII. epiſcoporum, ab omnibus cócorditer eſſe corroboratum,non debere abſque Romani pontificis ſententia concilia celebrari. Hæc diuus Athanaſius,multáque præterea grauiora. Audis in ſummitatis arce cóſtitutum Romanum pontificem, omne iudicium epiſcoporum ei commiſſum, omnium eum eccleſiarum habere curam, de maioribus cauſis ab ea ſede iudicium expectandum. Ea videlicet quæ ſanxerat,promulgauerat in edicto Conſtantinus. Sed quid me piget, cùm præclara ſint, & ad impietatem grammatici conuincendam maximè idonea, proferre quæ idem Athanaſius proloquitur:Similiter,inquit,& à ſupradictis patribus eſt definitum conſonanter, vt ſi quiſquam epiſcoporum, aut metropolitanum, aut comprouinciales, aut iudices ſuſpectos habuerit,veſtram ſanctam Romanam interpellet ſedem, cui ab ipſo domino poteſtas ligandi,& ſoluendi ſpeciali eſt priuilegio ſuper alios conceſſa. Ipſa enim firmamentum à domino fixum,& immobile percepit, quoniam ipſam formam vniuerſorum titulorum lucidiſſimam,dominus Ieſus Chriſtus veſtram Apoſtolicam conſtituit ſedem. Ipſa eſt enim ſacer vertex,in qua omnes vertuntur,ſuſtentantur, & releuantur: & ſicut in Chriſto Chriſtiani, ita in petra,id eſt Petro, Chriſti renouantur Eccleſiæ. Tu es enim, ſicut diuinum veraciter teſtatur eloquium, Petrus: & ſupra fundamentum tuum Eccleſiæ columnæ, id eſt epiſcopi,qui Eccleſiam ſuſtinere,& propriis humeris reportare debent,tibi ſunt confirmatæ. Tibique claues regni cælorum commiſit,atque ligare, & ſoluere poteſtati tuæ, quæ in terra, & quæ in cælis ſunt promulgauit. Tu profanarum hæreſum, & imperitorum, atque omnium

B infeſtantium depoſitor vt princeps,& doctor,capútque omnium orthodoxorum doctrinæ,& immaculatæ fidei exiſtis. Igitur ne deſpicias patrum tuorum pater pietatem, bonámque intentionem,& ſicut illi patres, & prædeceſſores à multis liberauerunt oppreſſionibus,& anguſtiis, ita nos liberare digneris. Nam ſemper fuit veſtræ ſanctæ, & apoſtolicæ ſedi licentia,iniuſtè damnatos,vel excommunicatos,poteſtati ſuæ,ſua autoritate reſtituere, & ſua eis omnia reddere, & illos,qui eos condemnauere, aut excommunicauere, Apoſtolico puoire priuilegio,ſicut etiam noſtris, & anterioribus cognouimus actum temporibus. Idem Athanaſius: Antiquis enim regulis cenſitum eſt, vt quicquid quamuis in remotis,aut longinquo poſitis prouinciis ſuper epiſcoporum querelis,aut accuſationibus ageretur, non prius tractandum, aut accipiendum eſſet, quàm ad notitiam almæ ſedis veſtræ fuiſſet deductum, vt huius autoritate iuxta quam fuiſſet pronunciatum infirmaretur, aut firmaretur. Indéque ſumerent normam,vnde Eccleſiæ ſumpſere prædicationis exordium, ne paſſim ab inſidiatoribus columnæ auerterentur Eccleſiæ. Certum eſt enim,quòd eidem ſedi veſtræ in honore beatiſſimi Petri,patrum decreta peculiarem decreuere reuerentiam Dei,pro rebus inquirendis,atque determinandis,quas ſollicitè decet iuſtéque ab ipſo præſulum vertice examinare Apoſtolico, cuius ſollicitudo ſemper fuit, & eſt, tam mala damnare,quàm probare laudanda. His Athanaſij magni, ac ſanctiſſimi theologi dictis, nemo erit tam vecors,tam improbo ingenio,qui non percipiat,ac perſuaderi velit,modo apud ſe ſit,quoniam hæc dixit is,qui cócilio Niceno interfuit,interfuit etiam Cóſtantinus, ea quæ

C ipſe magnus Imperator illo ſuo priuilegio edidit, redolere mentem ipſius concilij, vocem illam Conſtantini,eſſe vocem totius concilij,eodem tempore editam. Nihil aliud protulit, ſanxítque Conſtantinus, quàm quod Athanaſio teſte totum concilium Nicenum definiuit,de magna Petri,ac principali maieſtate,quæ tranſierit, perenniter ad ſucceſſores. Hoc irrefragabile eſt teſtimonium ſuper priuilegio Conſtantini, ſuper antiquitate, ac veritate. A concilio Niceno natum eſt edictum illud, admirandúmque priuilegium: didicit ab illis patribus venerari Petri principatum Conſtantinus, à quo vniuerſa regatur Eccleſia. Quid amplius eſt in priuilegio Conſtantini, quod non ſit apud Athanaſium de laudibus huius ſanctiſſimi principatus? Quòd autem concilio Niceno veluti primas interfuerit ipſe declarat his verbis.

Petitio Aegyptiorum epiſcoporum pro capitulis LXX. Niceni concilij ab autoritate ſedis Apoſtolicæ.

Domino ſancto,& Apoſtolici culminis dignitate venerando, Marco ſanctæ Rom. & Apoſtolicæ ſedis,atque vniuerſalis Eccleſiæ Papæ, Athanaſius,& vniuerſi Ægyptiorum epiſcopi. Nicenam ſynodum in contumeliam noſtram, & omnium Chriſtianorum, Arriani incenderunt. Quapropter precamur pater beatiſſime vt illa nobis exemplaria, quæ ſanctæ recordationis prædeceſſori veſtro Syluestro miſſa fuere, ſub tuta mittatis ſtipulatione. Nam ſub noſtræ præſentiæ teſtimonio per beatos Victorem, & Vincentium presbyteros,

& apocriſarios Apoſtolicæ ſedis miſſa ſunt prędicto Papæ Sylueſtro cũ ſtipulatione ſubni-D xa, capitula L X X. Sanè præſentibus nobis L X. in memorata Synodo capitula tractata ſunt. Scilicet X X X. à Græcis, Græca lingua edita: & X X X. à Latinis, Latinè edita. Sed viſum eſt CCC. & X V I I I. patribus, vt decem capitula adunarentur in congruis locis, & ad formam L X X. diſcipulorum, vel totius orbis terræ linguarum. L X X. tanti, & tam excellentis concilij fierent capitula, quæ omnem Chriſtianorum orbem in vna fide firmarent. Nunc ergo optamus, vt à veſtræ ſedis autoritate, quæ eſt caput, & mater omnium eccleſiarum, ea ad correctionem fidelium orthodoxorum percipere per præſentes legatos mereamur.

Vt autem noſcas vera eſſe quæ ſcripſit Carolus magnus, & quæ magnus Conſtantinus, itémque Athanaſius de ſedis Romanæ principatu: audi quæ longe vetuſtiſſimus Pontifex Iulius primus, poſt Marcum Sylueſtri ſucceſſor, ſcripſerit orientalibus. His perſuaderi facile poteris, verè priuilegium à Conſtantino pio, ſanctóque Imperatore editum fuiſſe: quippe qui complexus eo fuerit ea, quæ ſuperiores theologi, & concilium Nicenum vnanimiter cõfeſſi fuerant. Scribit ergo Iulius orientalibus: Venerabilibus fratribus vniuerſis orientalibus epiſcopis Iulius. Porro dudum à ſanctis Apoſtolis, ſucceſſoribúſque eorum in præfatis antiquis decretum fuerat ſtatutis, quæ hactenus ſancta, & vniuerſalis Apoſtolica tenet Eccleſia, non oportere præter ſententiam Romani Pontificis concilia celebrari, nec epiſcopum damnari, quoniam ſanctam Romanam Eccleſiam primatum omnium eccleſiarum eſſe voluerunt: & ſicut beatus Petrus primus fuit omnium apoſtolorum, ita & hæc eccleſia ſuo nomine conſecrata domino inſtituente, primatus, & caput ſit cæterarum, & ad E eam quaſi ad matrem, & apicem omnes maiores eccleſiæ, cauſæ & iudicia epiſcoporum recurrant, eiúſque iuxta terminum ſumant ſententiam. Nec extra Romanum quicquam ex his decerni debere pontificem. Hæc ille. Quibus clariſſimè probatur, cùm Conſtantinus magnus eodem ferè tempore floruerit, quo hæc ſcripſit Iulius, tãtopere ſuo illo ædicto hæc de principatu Romanæ ſedis prædicaſſe, tantopere reliqui theologi ſuis epiſtolis, cæteriſque ſcriptis idem prius aſſeruiſſent. Ipſúmque Cõſtantinum cum vetuſtis illis theologis, os quoque ſuum ſuper his ſumma pietate inflammatum aperuiſſe. Quod & magnus Carolus pariter eſt inſecutus. Similia eiſdem orientalibus proſequẽs Iulius addidit, vt noſcas veterum patrum de ſedis ſancti Petri maieſtate, ac primatu ſententiam, qui quidem principatus, ac maieſtas, non noſtris ſæculis exorta eſt: ſed à Chriſto profectam Apoſtoli, veteréſque theologi confeſſi ſunt, poſteríſque ſcriptum, ac prædicatum reliquerunt. Iulius reprehendens eoſdem orientales, quibus ſemper fere mos fuit inſoleſcere, audi quid de Concilij Niceni decretis pro Romanæ ſedis excellentia ſcripſerit: Quid Chriſtus, quid Apoſtoli de ea ſtatuerint: vt nõ ſit mirum, eodẽ tempore ſimilia ſcripſiſſe, ac ſanxiſſe Conſtantinum. Iulius eiſdem Orientalibus: Si quis ab hodierna die, & deinceps epiſcopum præter huius ſanctæ ſedis ſententiam damnare, aut propria pellere ſede præſumpſerit, ſciat ſe irrecuperabiliter eſſe damnatum, & proprio carere perpetim honore. Eóſque qui abſque huius ſedis ſententia ſunt eiecti vel damnati, huius ſanctæ ſedis ſententia, vel autoritate, ſcitote priſtinam recipere communionem, & in propriis reſtitui ſedibus. Quoniam & F prius, à tempore ſcilicet Apoſtolorum, hæc ſanctæ huic ſedi conceſſa ſunt, & poſtea immemorata Nicena ſynodo propter prauorum hominum infeſtationes, atque hæreticorum perſecutiones, & inſidiantium molimina fratrum, ſunt concorditer ab omnibus roborata, vt magis ſinguli præuideant, nec talia audeant perpetrare, & caueant ſi nõ propter Deum, & honorem fraternũ, tamen propter opprobrium hominum, & ruborem ſuum, atque canonicam vltionem. ſaltem hæc timore, & verecundia compreſſa ſilentio comprimantur, amputato ſcilicet totius vſurpationis exceſſu. Quia nullus debet præſumere quæ ſibi non videntur eſſe cõceſſa. Quam in culpam nullo modo potuiſſetis incidere, ſi vnde conſecrationem & honorem accipitis, inde legem totius obſeruationis ſumeretis. Et beati Apoſtoli Petri ſedes quæ vobis ſacerdotalis mater eſt dignitatis, eſſet & Eccleſiaſticæ magiſtra rationis. Vellem enim vos magis ad eam dictam canonicam venire vocationem, vt coram vniuerſali cõcilio redderetis rationem, cur ſynodum ad ſtatum eccleſiarum, & fratrum in Antiochia ſubuertendum, & Niceni magni concilij deſtructionem feciſtis. Aut cur nobis inconſultis epiſcopos in eam cõuocaſtis, ad quam nec Maximus Hieroſolymitanus venit, nec noſtra interfuit legatio? Canonibus quippe in Nicena ſynodo iubentibus non debere præter ſententiam Romani pontificis vllo modo concilia celebrari, nec epiſcopos damnari: cur in prædictorũ locum fratrum, alios poſuiſtis, antequam penes nos, aut noſtros apocriſarios

A criſarios eorum cauſa canonicè eſſet examinata, finémque perciperet rectum? Quibus ità geſtis ſcripſi vobis, & omnibus qui in Antiochia contra Apoſtolicam, canonicámque regulam nobis inconſultis fueratis congregati, arguens vos primum de iniuriis litterarum. Deinde cur Athanaſium ſuóſque conſecratores ad veſtrum concilium conuocaſſetis, omnibus ſcilicet præcipientibus nihil extra Romanum decerni pontificem, cui hæc, & maiora eccleſiarum negocia tam ab ipſo domino, quàm ab omnibus vniuerſorum conciliorum partibus, ſpeciali ſunt, vt iam dictum eſt, priuilegio contradita. Vobis verò refugientibus, & ad concilium totiens conuocatis adeſſe nolentibus, illis quoque in ſua reclamatione, & iuſta ratione perſiſtentibus, veſtráque cognoſcentibus crimina, & illorum iuſtam examinantes rationem, omnéſque eos Niceno concilio comperientes, & noſtris Apoſtolicis iuſſionibus obtemperantes, viſum eſt nobis, ac vniuerſo concilio, vt vos diuinis præceptis, & Apoſtolicis monitis informari, qui pro omnium eccleſiarum ſtatu impigro vigilare debemus affectu. Si quicquam reprehenſione vſquam inuenitur obnoxium, celeri ſolicitudine, aut ab ignorantiæ imperitia, aut à præſumptionis vſurpatione reuocemus. His taliter conſideratis, atque decretis, tanquã omniũ curam gerentes, propter ſedis propriȩ dignitatem, ſuſcepimus eos in communionem, ſingulíſque cum ſuis autoritate huius ſanctȩ ſedis rebus propriis reddimus eccleſias. Quoniã huic ſanctæ ſedi propter prauorũ hominum inſidias, ipſo domino inſtituente, & ſanctis eorum ſucceſſoribus per ſingula concilia roborantibus, hoc ſemper licuit, licebitq; domino auxiliante in perpetuum. Vnde qui ſe ſcit aliis eſſe prō-

B poſitum, non moleſtè ferat aliquem ſibi eſſe prælatum, ſed obtemperantiam, quam ab aliis ipſe requirit gratis, & ipſe dependat. Quapropter increpando vobis ſcribo, quia non rectè tractaſtis viros inculpatos, & à nobis minime examinatos, de ſuis eccleſiis communione priuatos pellentes, & eccleſiaſticæ diſciplinæ iniuriam irrogantes, conſtitutáque Niceni concilij minime ſeruãtes, talia in diſciplinatè agere non formidaſtis. Idcirco quoniam dudum venire vocati renuiſtis, modò ad certũ diem, id eſt quinto decimo Cal. Nouembr. vos iterum regulariter litteris miſsiſque euocemus, vt coram vobis oſtendamus nos, in iuſtam in eos poſtulaſſe ſententiam, & de cætero non talia eſſe paſſuros. Eſt enim in antiquis eccleſiæ ſtatutis decretũ, vt qui aliena inuadit, non exeat impunitus, ſed cum multiplicatione reſtituat. Vnde & in Euangelio ſcriptum eſt: Quòd ſi aliquid defraudaui, reddo quadruplum. In lege quoque cautum eſt, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi ſui: & dicit omnis populus, Amen. Quare miror vos tam audaces eſſe, & tam imprudẽter egiſſe, & terminos, ac iura beati Petri Apoſtolorum principis inuaſiſſe. Sui enim, vt paulo ſuperius prælibatum eſt, iuris erat vt abſque eius ſanctæ ſedis autoritate nullus deberet, aut cõcilia celebrare, aut epiſcopos ad ſynodum conuocare, vel eos damnare, aut propriis pellere ſedibus, aut alios in eorum loco ordinare. Quæ omnia vos temerare non timuiſtis. Quid rogo eſt aliud talis præſumptio, niſi quòd Apoſtolorum ſuorúmque ſucceſſorum decreta tranſgredi, & maledictionem ſuperius comprehenſam, in lege cautam, quam omnis populus vno ore, conſonáque reſponſione per Amen, id eſt, Fiat, confirmauit, ſuſcipere non ti-

C muiſtis? Nam vt reor, talibus tranſgreſſionum funiculis cõſtricti, noſtrum ne veſtra proderentur flagitia, examen declinaſtis, & ad ſæpe dictam vocationem venire diſtuliſtis. Sanè manifeſtum eſt, ſuum eos confiteri crimen, qui totiens euocati, abſque ineuitabili cauſa venire diſtulerint, & purgandi ſe voluntate non vtuntur. Regula veſtra nullas habet vires, nec habere poterit, quoniã nec ab orthodoxis epiſcopis hoc concilium actum eſt, nec Romanæ eccleſiæ legatio interfuit, canonibus præcipientibus ſine eius autoritate concilia fieri non debere. Nec vllum ratum eſt, aut erit vnquam concilium, quod eius non fuerit fultum autoritate. Mihi, cui vice principis Apoſtolorum vniuerſalis eccleſiæ cura commiſſa eſt, ſummopere prouidendum eſt, ne talia deinceps fiant. Quoniam ideo huic ſanctæ ſedi præfata priuilegia ſpecialiter ſunt conceſſa, tam de congregandis conciliis, & iudiciis, ac reſtitutionibus epiſcoporum, quàm & de ſummis eccleſiarum negotiis, vt ab ea, omnes oppreſſi auxilium, & iniuſtè damnati reſtitutionem ſumant, & talia ab improbis, nec præſumantur abſque vltione, nec exerceantur abſque ſua damnatione. Aſpice etiam vt concilium Nicenum voluerit autoritate Apoſtolica, quæ ſtatuiſſent cõfirmari, omniáque hæc nouiſſe Conſtantinum.

Petitio Niceni concilij, vt ab Apoſtolica autoritate confirmetur.

Beatiſſimo Papæ vrbis Romæ Syluestro, Oſius epiſcopus Cordubẽſis prouinciȩ Hiſpaniæ, & Victor, & Vincentius preſbyteri vrbis Romæ, & cæteri epiſcopi CCC. & XVIII. ſalutẽ,

Quoniam omnis corroborata eſt diuinis myſteriis eccleſiaſtica vtilitas, & ea quæ ad robur pertinent ſanctæ eccleſiæ catholicæ, & Apoſtolicæ, ad ſedem tuam Romanam explanata de Græco in Latinum geſta ſancti concilij ſcribimus. Itaque cenſeat veſtra gloria in veſtræ Apoſtolicæ vrbis ſinu epiſcopos vobiſcum habere concilium, ſicut decet vt firmet veſtrum ſanctimonium gradus præfixos, vel textus ordinationis. Quoniam quicquid conſtituimus in Niceno concilio, precamur vt veſtri otis conſortio confirmetur. Oret beatitudo tua pro vniuerſo concilio. Data V I I I. Cal. Septembr. Paulino, & Iuliano conſulibus. D

Eandem edicti partem, vt penitus noſcas, non eſſe fictitium, ſed vetuſtiſſimum, & à magno Conſtãtino prolatum, à doctiſſimis priſcis Theologis confirmatum, Theodoritus, qui concilio Chalcedonenſi interfuit, in libro ſuarum epiſtolarum in epiſtola ad Leonem expreſſit. Exemplar eſt in bibliotheca, ex vetuſto exemplari exſcriptum. Videbis vt omnes mirificè congruant ſuper Romanæ ſedis maieſtate, laudibus ſummorum Apoſtolorum, eorũmque ſepulchris Romæ. Vt in cauſis fidei ab ea ſede ſit auxilium expetendum: vt ei nitatur tota religio, quæ ſuperius Athanaſius abunde cum magno Carolo, reliquiſue theologis. Græca hæc ſunt,

Λέοντι ἐπισκόπῳ ῥώμης.

Εἰ Παῦλος τῆς ἀληθείας ὁ κῆρυξ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος σάλπιγξ πρὸς τὸν μέγαν ἔδραμε Πέτρον ὥστε τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ περὶ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀμφισβητοῦσι παρ' αὐτοῦ κομίσαι τὴν λύσιν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ σμικροὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν τρέχομεν θρόνον, ὥστε παρ' ὑμῶν λαβεῖν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἕλκεσι θεραπείαν. διὰ πάντα γὰρ ὑμῖν τὸ πρωτεύειν ἁρμόττει. πολλοῖς γὰρ ὁ ὑμέτερος θρόνος κοσμεῖται πλεονεκτήμασι. ταῖς E μὲν γὰρ ἄλλαις πόλεσιν ἢ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων κοσμεῖ, ἐνίας δὲ τούτων ἐστερημένας πνευματικά τινα λαμπρύνει χαρίσματα. τῇ δὲ ὑμετέρᾳ φορὰν ἔδωκεν ἀγαθῶν ὁ τῶν ἀγαθῶν χορηγός. ἡ γὰρ αὐτὴ πασῶν μεγίστη καὶ λαμπροτάτη, καὶ τῆς οἰκουμένης προκαθημένη καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκητόρων κυμαίνουσα. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν νῦν κρατοῦσαν ἡγεμονίαν ἐβλάστησε, καὶ τῆς οἰκείας προσηγορίας τοῖς ἀρχομένοις μετέδωκε. κοσμεῖ δὲ αὐτὴν διαφερόντως ἡ πίστις καὶ μάρτυς ἀξιόχρεως ὁ θεῖος ἀπόστολος βοῶν ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ εὐθὺς δεξαμένη τὰ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος σπέρματα τοῖς ἀξιαγάστοις τούτοις ἐβρίθει καρποῖς, τίς ἀπόχρη λόγος τὴν νῦν ἐν αὐτῇ πολιτευομένην εὐσέβειαν εὐφημῆσαι; ἔχει δὲ καὶ τῶν κοινῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἀληθείας Πέτρου καὶ Παύλου τὰς θήκας, τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς φωτιζούσας. ἡ δὲ τούτων τρισμακαρία καὶ θεία ξυνωρὶς ἀνέτειλε μὲν ἐν τῇ ἕῳ, καὶ πανταχόσε τὰς ἀκτῖνας ἐξέπεμψεν, ἐν δὲ τῇ δύσει προθύμως ἐδέξατο τὰς τοῦ βίου δυσμάς, κἀκεῖθεν νῦν καταυγάζει τὴν οἰκουμένην. οὗτοι τὸν ὑμέτερον περιφανέστερον ἀπέφηναν θρόνον· οὗτος τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑμετέρων ὁ κολοφών. ὁ δὲ ἐκείνων θεὸς καὶ νῦν τὸν ἐκείνων ἐλάμπρυνε θρόνον, τὴν ὑμετέραν ἁγιωσύνην ἱδρύσας ἐν τούτῳ τῆς ὀρθοδοξίας τὰς ἀκτῖνας ἀφιεῖσαν.

Si Paulus, inquit, præco veritatis, tuba Spiritus ſancti, ad magnum Petrum accurrit, vt ab eo ſolutionem referret ſuper his dubitationibus, quæ Antiochiæ inciderant an viuendum eſſet ſecũdum legem: Multò magis nos abiectæ ſortis, & exigui homines, ad Apoſtolicum veſtrum thronum recurrimus, vt à vobis medicinam ad ſananda eccleſiarum vlcera diſcamus. Veſtrum enim eſt in cũctis præeſſe, ac dominari, propterea quod ſedi veſtræ omnium laudum excellentia data eſt. Nam reliquas vrbes, aut magnitudo, aut pulchritudo, ſiue etiã habitatorum multitudo exornant, quaſdam his omnino carentes ſpiritalia quædam munera reddunt conſpicuas. At veſtræ Vrbi, omnium bonorum copiam largitus eſt bonorum largitor. Hæc enim omnium maxima eſt, ac præclariſſima, præſidétque orbi terrarũ exundans habitatorum multitudine. Inſuper hodiernum imperium ex ea pullulauit, ſuámque appellationem non inuidet ſubiectis. In primis autem eam exornant fides, & teſtis locuples diuinus Apoſtolus exclamans, Fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. Quod ſi ſubito ſuſceptis ſalutiferæ prædicationis ſeminibus, tam admirandorum fructuum edidit copiam, quæ certè ſufficiat oratio ad proſequendas religionis ac pietatis laudes, quæ hodierno tempore in ea floreſcit? Habet inſuper ſepulchra præceptorum veritatis, patrumq́; totius orbis Petri, & Pauli, à quibus ad omnes Chriſtianorũ animas lumẽ emicat. Quorum beatiſſima, prorſúſque diuina ſocietas nata eſt in Oriente, omnémque inde mũdum radiis illuſtrauit: ſed in occidente occaſum vitæ promptè, & fortiter excepit, atque inde in totum orbem terræ ſplendorem demittit. Iſti ſedem veſtram admirandam, clariſſimámque reddiderũt. Hoc bonorum veſtrorum eſt ſupremum culmen. Eorum Deus etiam nunc ſedem eorum claritate conſpicuam reddidit, veſtra ſanctitate ſuper ea collocata, vnde ſanctæ ac puræ religionis radios diffundit. F

Illa quoque pars edicti, qua Conſtantinus prætulit Romanam Eccleſiam quatuor ſummis eccleſiis, nominatim concilium Nicenum hoc ſciens, & eodem tempore, atque Conſtantinus

A ſtantinus eadem cum ipſo imperatore confirmans, ſanxit, decteuit Romanam Eccleſiam ante quatuor illas teneie primatum. Statuit etiam, vt audiſti, Athanaſium ſimiliter, atque Conſtantinus, vt conſilium ex ſucceſſoris ſancti Petri cogeretur voluntate, veluti principatum in omnibus ei permittens. Atque id clariſſimum eſt. Nemini enim non perſpicuum eſt, id in concilio Niceno haberi.

Id quoque non leue argumentum eſt, quo decretum Conſtantini probatur verum eſſe, ipſius ore prolatum cùm de principatu Romanæ Eccleſiæ ſecutus Chriſtum, totámque ſuperioris Eccleſiæ quæ veniebat à Chriſto traditionem ſanxit, quod Ioannes Pontifex ſcripſit Iuſtiniano. Ioannes vrbis Romæ epiſcopus Iuſtiniano Auguſto. Inter claras ſapientiæ manſuetudinis veſtrę laudes chriſtianiſſime principũ, putiore luce tanquam ſydus aliquod irradiat, quòd amore fidei, quòd charitatis ſtudio edocta eccleſiaſticis diſciplinis, Romanæ ſedis reuerentiam cõſeruatis, & ei cuncta ſubiicitis, & ad eius deducitis vnitatem, ad cuius autorem, hoc eſt Apoſtolorum primum, domino loquente præceptũ eſt, Paſce oues meas. Quam eſſe omnium eccleſiarum verè caput, & patrum regulæ, & principum ſtatuta declarant, & pietatis noſtræ reuerentiſſimus declarat affectus. Hæc pauca ex magna epiſtola.

Audis ſtatuta principum ante Iuſtinianum, Romanam eccleſiam omnium eccleſiarum eſſe caput. Statnta ſcilicet, ſiue edictum, ac decretum primum quidem magni Conſtantini, quem reliqui ſecuti ſunt. Scripſerat autem prior Iuſtinianus ipſi Ioanni ſummo pontifici in hunc modum, vt in eius edictis, ſeu cõſtitutionibus cernere licet. Victor Iuſtinianus pius,
B felix, inclytus, triumphator, ſemper Auguſtus Ioanni ſanctiſſimo Archiepiſcopo almæ vrbis Romæ, & patriarchæ. Reddentes honorem Apoſtolicæ ſedi, & veſtræ ſanctitati, quod ſemper nobis in voto fuit, & eſt, vt decet patrem honorantes veſtram beatitudinem. Omnia quæ ad eccleſiarum ſtatum pertinẽt feſtinamus ad notitiam deferre veſtræ ſanctitatis. Quoniam ſemper magnum nobis fuit ſtudium, vnitatem veſtræ Apoſtolicæ ſedis, & ſtatum ſanctarum Dei eccleſiarum cuſtodire, qui hactenus obtinet, & incommotè permanet, nulla intercedente contrarietate. Ideóque omnes ſacerdotes vniuerſi Orientalis tractus, & ſubiicere, & vnire ſedi veſtræ ſanctitatis properauimus. Et in pręſenti ergo hæc quæ mota ſunt quáuis manifeſta, & indubitata ſint, & ſecundũ Apoſtolicæ veſtræ ſedis doctrinam ab omnibus ſemper ſacerdotibus firmè cuſtodita, & prædicata, neceſſariũ duximus, vt ad notitiam veſtræ ſanctitatis perueniãt. Nec enim patimur quicquam quod ad eccleſiarũ ſtatum pertinet, quamuis manifeſtũ, & indubitatum ſit quod mouetur, vt non etiam veſtrę ſanctitati innoteſcat, quia caput eſt omnium ſanctarum eccleſiarum. Per omnia enim, vt dictum eſt, properamus honorem, & autoritatem creſcere veſtræ ſedis. Petimus ergo veſtrum paternum affectũ, vt veſtris ad nos deſtinatis litteris, & ad ſanctiſſimum epiſcopum huius almæ vrbis, & patriarcham veſtrum fratrem, quoniam & ipſe per eoſdem epiſcopos Hypatium, & Demetrium ſcripſit ad veſtram ſanctitatem, Feſtinans in omnibus ſequi ſedem Apoſtolicam beatitudinis veſtræ, manifeſtum nobis faciatis, quòd omnes qui prædicta confitentur ſuſcipit veſtra ſanctitas, & eorum qui iudaicè auſi ſunt rectam denegare fi-
C dem condemnat perfidiam. Plus ita enim, & circa vos omnium amor, & veſtræ ſedi creſcit autoritas, & quæ ad vos eſt vnitas ſanctarum eccleſiarum inturbata ſeruabitur, quoniam per vos didicerunt omnes beatiſſimi epiſcopi horum, quę ad vos relata ſunt, ſynceram ſanctitatis veſtræ doctrinam. Petimus autem veſtram beatitudinem orare pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiam. Diuinitas te ſeruet per multos annos, ſancte, ac religioſiſſime pater.

Non eſſe autem mirum Conſtantinum dediſſe eccleſiæ Romanæ principatum, ſed id à maioribus poſitum, ac cõſtitutum didiciſſe, primum ab ipſo Chriſto, (quo inſcitia Laurẽtij coarguitur, qui neget auſurum fuiſſe hunc, eum ex ſuo pectore conſtituere principatum) declarat, quod Anacletus antiquiſſimus pontifex, tertius ſcilicet à Petro, ſcripſit his verbis. Anacletus ſeruus Chriſti Ieſu, in ſede Apoſtolica domino ſeruiens, epiſcopis omnibus, & cæteris cunctis fidelibus, qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem, Gratia vobis, & pax atque conſolatio multiplicetur. Si difficiliores fuerint quæſtiones ortæ, aut epiſcoporum, vel maiorum iudicia, aut maiores cauſæ fuerint, ad ſedem Apoſtolicam, ſi appellatum fuerit, referantur. Quoniam hoc Apoſtoli ſtatuerunt iuſſione ſaluatoris, vt maiores, & difficiliores quæſtiones ſemper ad Apoſtolicam ſedem deferantur, ſuper quam Chriſtus vniuerſam conſtruxit eccleſiam. Hæc priſcus ille pontifex. Quid igitur mirum ſi Conſtantinus, cui fuerant hæc à Syluestro, doctiſſimiſque epiſcopis oſtenſa, ſanxit, confirmauit edicto

principatum Romanæ ſedis ſucceſſorúmque Petri,tótque ei munera largitus eſt,qui videret vniuerſam eccleſiam huic fundamento niti in Chriſtum,id eſt Apoſtolos ſtatuiſſe,eum eſſe totius Eccleſiæ conſenſum.Nec nouum edidit ipſe decretum. Illa quoque edicti pars, qua magnus imperator prędicat ſe frænum equi ſancti Syluestri tenuiſſe, equúmque duxiſſe,in quo noſcitur pedum deoſculatio, probatur vera eſſe, quòd ſucceſſores imperatores non multò poſt tempore ſimilia fecerunt. Nam ingrediente Pontifice Romano Conſtantino,natione Syro,Conſtantinopolim, Iuſtinianus Auguſtus Chriſtianiſſimus cum regno in capite ſeſe proſtrauit, & pedes oſculans pontificis, deinde in amplexu mutuo corruunt.Item cùm Stephanus pôtifex proficiſceretur ad excellentiſſimum Francorũ regem Pipinum, aduerſus Aſtulfum regem Longobardorum auxilium poſtulans. Audiens autem idem Rex eiuſdem beatiſſimi pontificis aduentum, nimis feſtinanter in eius aduenit occurſum vnà cum coniuge,& filiis,& primatibus, & ferè ad centum miliaria filium ſuum Carolum ei miſit cum aliquibus optimatibus, ipſe quoque in palatio, quod dicitur Ponticone, fere ad trium miliariorum ſpatium deſcendens de equo ſuo,cum magna humilitate terræ proſtratus,vnà cum coniuge,& filiis,& optimatibus eundem ſuſcepit pôtificem.Cui & vice ſtratoris vſque in aliquantum locum iuxta eius ſellam properauit, & cum gloria ad palatium duxit, & omnia, quæ ab eo pontifex petiit,impetrauit. Hæc vera hiſtoria prodidit,quam ego ad verbum protuli ex Iuone Carnotenſi.Ille vt reor ex Anaſtaſio bibliothecario. Vides tot annis antè ab hoc ſæculo vſque à tempeſtate Pipini, ſtratoris officium reges,& imperatores exhibuiſſe ſummo pontifici, iuxta videlicet exemplum magni Conſtantini,quod in edicto donationis ipſe memorauit. Hoc magni Conſtantini, aliorúmque imperatorum exemplum,cùm Federicus ob ſuperbiam imitari noluiſſet, pedémque pontificis aſcendentis equum tenere more maiorum renuiſſet, atque ad oſculandum Adrianum tertium pontificem acceſſiſſet,non admiſſus,ſed reiectus eſt à pontifice,anno ad hinc quadringẽteſimo plus minus. Verùm à proceribus edoctus imperator, veſtigatis veterum monimentis, repertóque eam antiquiſſimam eſſe conſuetudinem imperatorum, cùm iterum occurriſſet pontifici,qui iam diſceſſerat, ex equo exiliens in conſpectu totius exercitus,quem prope orbem habebat, officium ſtratoris exhibuit, admiſſúſque eſt ad oſculum pacis à pontifice: Ille igitur Romanæ ſedis principatus,quem confirmauit,corroborauit edicto Conſtantinus, non autem ex ſuo capite reperit, à Chriſto fuerat inſtitutus, quod pontifices,qui Petrũ viderunt,& audierunt,perceptũ habuerunt, memoriæ prodiderunt. Nam Anacletus, vt ſuperius oſtendi, ſeruus Ieſu Chriſti ait: Hæc ſacroſancta Romana & Apoſtolica eccleſia,non ab Apoſtolis,ſed ab ipſo domino ſaluatore noſtro, primatum obtinuit, ſicut beato Apoſtolo Petro dixit: Adhibita eſt & ſocietas in eadem Romana vrbe, beatiſſimi Pauli Apoſtoli vaſis electionis, qui vno die, vnoq; tempore glorioſa morte cum Petro coronatus eſt,& ambo ſanctam Romanam eccleſiam conſecrauerunt,aliiſque vrbibus omnibus in vniuerſo mundo, tam ſua pręſentia, quàm venerando triumpho prętulerunt. Hæc ſanctus,ac priſcus pontifex. Idémque aſſerit,primam eſſe eccleſiam Romanam: ſecundam nomine beati Petri à ſancto Marco fuiſſe Alexandriæ conſtitutam: Tertiam Antiochiæ eiuſdem beati Petri nomine.Hinc argumentum contra Laurentium, ordinem illum eccleſiarum à Conſtantino in edicto nominatarum fuiſſe prius in eccleſia catholica ab ipſo confirmatum. Addita eſt Conſtantinopolitana ſuo tempore. Legat qui velit,qui codicem non habet,veniat,& videat. Quàm præclara ſunt illa,quámque admiranda, quàm corroborant teſtimonium Anacleti, & omnium antiquorum theologorum, qui de principatu Romanæ ſedis ſcripſerunt?Itémque veriſſimum probant decretum Cõſtantini, ea quæ ſcripſit ſanctiſſimus, vetuſtiſſimuſq; poſt Apoſtolos theologorum Ireneus de principatu, ac maieſtate Romanæ eccleſiæ, in qua prædicat Apoſtolos vniuerſam fundaſſe religionem.Hic caput,atque arcem totius pietatis conſtituiſſe: hanc vnam omnium eccleſiarum magiſtram eſſe voluiſſe. Hinc fontem per vniuerſum orbem profluentis ſanctitatis,ac religionis ab eis erupiſſe: hinc omnes erudiri oportere decreuiſſe: hinc manare veram Apoſtolorum,quaſi alterum Euangelium,traditionem:hic Apoſtolos inquam ipſos traditionem non ſcriptam reliquiſſe,quæ ſit alterum quoddam ampliſſimum,vberrimúmque Euangelium. Sic ſcribens aduerſus hæreſes libro tertio: Qui quidem, & omnes pariter,& ſinguli eorum habentes Euangelium Dei, ita Matthæus in Hebræis ipſorum lingua ſcripturam edidit Euangelij, cùm Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Eccleſiam.

Eodem

A Eodem libro.

Sed quoniam valde longum eſt, in hoc tali volumine omnium eccleſiarum ennmerare ſucceſſiones, maximæ & antiquiſſimæ, & omnibus cognitæ à glorioſiſſimis Apoſtolis Petro, & Paulo Romę fundatæ, & cõſtitutæ eccleſię, eam quam habet ab Apoſtolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem per ſucceſſiones Epiſcoporum peruenientem vſque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per ſui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam ſententiam, prꝛterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim eccleſiã propter potentiorem principalitaté, neceſſe eſt omnem conuenire eccleſiam, hoc eſt, eos qui ſunt vndique fideles, in qua ſemper ab his qui ſunt vndique, conſeruata eſt ea, quæ eſt ab Apoſtolis traditio. Fundantes igitur, & inſtruentes beati Apoſtoli eccleſiam Lino epiſcopatum adminiſtrandæ eccleſiæ tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quæ ſunt ad Timotheum epiſtolis meminit. Succedit autem ei Anacletus: poſt eum tertio loco ab Apoſtolis epiſcopatum ſortitur Clemens, qui & vidit ipſos Apoſtolos, & contulit cum eis, cùm adhuc inſonanté prædicationem Apoſtolorũ, & traditioné ante oculos haberet. Non ſolus enim, adhuc multi ſupererãt tũc ab Apoſtolis docti.

Poſt pauca.

Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus, & Euariſto Alexander, ac deinceps ſextus ab Apoſtolis cõſtitutus eſt Sixtus, & ab hoc Teleſphorus, qui etiam glorioſiſſimé martyrium fecit, ac deinceps Hyginius, poſt Pius, poſt quem Anicetus. Cùm autem ſucceſſiſſet Aniceto Soter, nunc duodecimo loco epiſcopatum ab Apoſtolis habet Eleuterius. Hac ordinatione, & ſucceſſione, ea quæ ab Apoſtolis in eccleſia traditio, & veritatis præconatio peruenit vſque ad nos. Et eſt pleniſſima hæc oſtenſio, vnam, & eandem viuificatricem fidem eſſe, quæ in eccleſia ab Apoſtolis vſque nunc ſit cõſeruata & tradita in veritate. Audis de principatu Romanæ ſedis admirandam vocem. Audis quid in hac maxima, atque antiquiſſima, omnibuſq; cognita, fundata, & cõſtituta à duobus glorioſiſſimis Apoſtolis Eccleſia, traditum ab ipſis Apoſtolis fuerit. Audis traditionem, ac fidei prędicationem, quam Apoſtoli in hac ſede reliquerunt, quæ vſque ad ipſum Irenæum peruenit, qua confidenter omnes profanos, ac perperam ſentientes, omnes hæreticos cogeret erubeſcere. Ad hanc Eccleſiam, vbi ſit principalior principatus, verúmque religionis robur, omnem Eccleſiam oportere conuenire, omnes Chriſtianos, omnes vbique terrarum fideles, in qua conſeruata ſit ſemper traditio Apoſtolorum: ea ſcilicet quæ Carolus magnus, cæteríque theologi dixerunt. Et ea quæ complexus eſt edicto Conſtantinus de ſedis huius principatu, ac ſumma veneratione, vt omnes ei gentes, omnes Eccleſias ſubiectas eſſe oporteat: ad hunc fontem recurrere omnes, quoniam hic veram ſapientiam, ac ſacroſanctum Euangelium Apoſtoli reliquerunt. Non ſunt fictitia hæc tunc primum in capite eius nata, quæ magnus Conſtantinus tam mira de beato Petro & Paulo, de eorum ſede prædicauit illo ſuo inclyto priuilegio, de principali ac magiſtra Eccleſia totius orbis. Sed hæc omnia viderat, intellexerat prodidiſſe, ac ſummo cõſenſu deprædicaſſe ſuperiores theologos, qui vſque à temC poribus Apoſtolorum floruiſſent, ant ipſos Apoſtolos vidiſſent. Nam Irenæus diſcipulus fuit Polycarpi, Polycarpus autem Ioannis Euangeliſtæ. Ab his manauit ea prædicatio, horum erat certa ſcientia. Eccleſiam Romanam eſſe lumen orbis terrarum: hic eſſe magnum religionis principatum: huius Eccleſiæ ſapientia, quæ fuſa eſſet ab apoſtolis: omnes hæreticos coarguendos, mittendos ad hanc ſedem, vnde fons Apoſtolicæ ſapientiæ perpetua per omnes ætates ſucceſſione ſcaturiet. Videndum quid hæc Eccleſia ſentiat, quid in ea reliquerint Apoſtoli. Hæc omnia perſpexit, prædicauit edicto ſuo Conſtantinus, admiratus eſt, ſuſpexit hanc maieſtatem, & quanto ſtudio, quantis opibus potuit, veneratus eſt: ſeſe ſuáque omnia ſubiecit, repetens edicto, quæ maiores de hac principali ſede prodidiſſent, eam habere ſuper omnibus principatum. Hinc per ſucceſſionem ab Apoſtolis manare veram doctrinam, purúmque religionis fontem: ordinem eſſe hic venientis ab Apoſtolis per eorũ ſucceſſores puræ ſapientiæ, ac religionis. Atque obſerua, dicere Irenæum hanc oſtenſionem eſſe pleniſſimam, videlicet maximum argumentum ad probandam religionem Chriſtianam, Euangelicámque doctrinam, & ad conuincendos hæreticos, quòd ab Apoſtolis perueniens ſapientia Chriſti, in hac Eccleſia ſit conſeruata, & tradita in veritate. Qua quidem oſtenſione poſſis omnes hæreticos coarguere, ſecus quàm hæc Eccleſia doceat, ſentientes. Hæc omnia vidit, admiratus eſt Conſtantinus, edicto commemorauit, ſanxit, aſſeruit, roborauit autoritate imperiali, non quidem tunc primum nata, aut ab eo re-

perta:ſed cùm eſſent antiquiſſima,vſq; à Chriſto,& ab Apoſtolis deſcendentia,admiratus, D
ac veneratus:ſuum quoque ſuper his,cum alijs theologis,ſuffragium tulit. Vidit hũc cæleſtem principatum longè anteire principatum terreſtrem. Quocirca proiecit regnum,ante pedes reginę huius. Similia his ſcripſit vetuſtus ſcriptor Tertullianus,aſſerẽs quę Irenæus prodidiſſet,aut ex fontibus eius delibans,admirãdum certè teſtimonium,ſcribens de præſcriptionibus aduerſus hæreticos: Percurre, ait,omnes Eccleſias Apoſtolicas, apud quas ipſæ adhuc cathedræ Apoſtolorum ſuis locis pręſidentur,apud quas authenticę litterę eorum recitantur,ſonantes vocem,repręſentantes faciem:proxima eſt tibi Achaia,habes Corinthum:ſi nõ longè es à Macedonia,habes Philippos:ſi potes in Aſiã tendere,habes Epheſum:ſi autem Italię adieceris,habes Romanã,vnde nobis quoque authoritas pręſto eſt ſtatura. Felix Eccleſia cui totam doctrinã Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt. Vbi Petrus paſſioni dominicæ adæquatur,vbi Paulus Ioannis exitu coronatur, vbi Apoſtolus Ioannes poſteaquam in oleum igneum demerſus nihil paſſus eſt in inſulam eſt relegatus. Hæc ibi.

Aduerſus autẽ Marcionem:Quid etiam Romani de proximo ſonent,quibus Euangeliũ, & Petrus,& Paulus ſanguine quoq; ſuo ſignatum reliquerunt. Hæc omnia vetuſtus ſcriptor Tertullianus, quæ ſunt in edicto Conſtãtini. Id quoque ſi quis conſideret magno argumento eſſe cernet eximios illos honores contuliſſe Conſtantinum Sylueſtro, quos ipſe ſuo priuilegio memorat,quod ait Nicolaus primus,vetuſtus ſanè pontifex,ſcribens ad Michaëlem imperatorẽ:Quibus omnibus,inquit,ritè collectis ſatis euidenter oſtenditur,à ſęculari poteſtate nec ligari prorſus,nec ſolui poſſe pontificem, quem conſtat à pio principe E
Conſtantino,quæ longe ſuperius memorauimus, Deum appellatũ: cùm nec Deum poſſe ab hominibus iudicari manifeſtũ ſit. Audis ſummum pontificem à Cõſtantino Deum appellatum habitum pro Deo. Hoc videlicet factũ eſt, cùm eum præclaro illo edicto decorauit,adorauit vti Deum,vti Chriſti, & Petri ſucceſſorem, diuinos honores ei quoad eius potuit,contulit,velut viuam Chriſti imaginem veneratus eſt, totumq; id habetur in priuilegio. Poſſent item proferri quæ ex parte prolata ſunt in concilio Florentino, vt ea quæ ſcripſit diuus Cyrillus in libro theſaurorum:Chriſtus,inquit,accepit à patre eſſe dux,& ſceptrum Eccleſiæ gentiũ ex Iſraël egrediẽs,ſuper omnem principatum,& poteſtatem,& ſuper omne quodcunq; eſt,vt ei cuncta genua curuentur pleniſſimã poteſtatem:ſic & Petro, & eius ſucceſſoribus cõmiſit pleniſſime. Hæc Cyrillus Alexandrinus. At Cyrillus Hieroſolymorum patriarcha in perſona Chriſti alloquens Petrum,hęc ait:Tu cum fine,& ego ſine fine,cum omnibus,quos loco tui ponam plenè,& perfectè ſacramento, & autoritate, cum eis ero,ſicut ſum tecum. Maximus item in epiſtola ad Orientales: Omnes, ait, fines orbis, qui dominum Ieſum ſyncerè receperunt, & vbiq; terrarum catholici fidem verã confitentes in Eccleſiam Romanorũ pontificum tanquam in Solem reſpiciunt. Hæc omnia à magnis, & priſcis Theologis prolata, edicto Conſtantini continentur, eaq; contineri perſpectum Theologis illis erat. Cyrillus item in libro Theſaurorum fatetur Apoſtolos in Euangeliis,& epiſtolis affirmaſſe, in omni doctrina Petrum eſſe loco domini: & eius Eccleſiam, nempe Romanos põtifices,eius ſucceſſores,ei dantes locum in omni populo, & ſynagoga, F
in omni electione,& cõfirmatione. Itémque eodem loco. Cui nempe Petro omnes iure diuino, caput inclinant, & primates mundi, tanquam ipſi domino Ieſu, obediunt. Audis primates mundi, Petro velut ipſi Chriſto, caput flectere? quod primus Conſtantinus fecit. Eodem libro autor idem: Vt membra, inquit, maneamus in capite noſtro Apoſtolico throno Romanorum Pontificum à quo noſtrum eſt quærere quid tenere debeamus.

Audiſti magiſtrum omnis religionis Petrum, & ſucceſſores, quemadmodum pronunciauit Conſtantinus. Hæc vniuerſa ſunt, quæ decreto fuerunt comprobata,& declarata, ab inſecutis Theologis prolata, propterea quòd ſcirent, ea ſummum Imperatorem vnà cum Niceno concilio edidiſſe,ſecutũ Chriſtum,& Apoſtolos. Hocq; perſpicuo argumento eſt,magnum Conſtantinum edictum illud donationis totum conſcripſiſſe,de principatu Petri,& ſucceſſorum,de magnis ornamentis,quæ propter ſummum tanti capitis honorem,atque reuerentiam adhibuit,quod Græci fatentur,cùm nõ ex ſuo capite id feciſſe,ſed quod intereſſe ſtuduerit magno Nicenę trecentorum decem & octo epiſcoporũ concilio, atque eodem ſpiritu plenum,ſedem Apoſtolorum principis, quemadmodum à domino in Euãgeliis didicerat, omni honore dignam eſſe decreuiſſe. Ibi enim priuilegia dignitatum Eccleſiis per vniuerſum mundum diſtribuentes, & ordinantes Eccleſiam Romanam caput eſſe omnium Eccleſiarum ita dixiſſe: Sciendum eſt ſanè ab omnibus catholicis quo-

Aniam ſancta Romana Eccleſia nullis ſynodalibus decretis eſt prælata, ſed Euangelica voce domini, & Saluatoris noſtri primatum obtinuit, cùm Petro dixit: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram,&c. Prima ergo ſedes eſt cæleſti beneficio Romanæ Eccleſiæ, quam beatiſſimi Apoſtoli Petrus, & Paulus ſuo martyrio dedicauerunt. Hæc Nicenum concilium.

Itemq́; in alio canone: Veneramur ſecundum ſcripturas, & canonum deffinitionem, ſanctiſſimum Romanæ, antiquæq́; Eccleſiæ epiſcopum primum eſſe, & maximum omnium epiſcoporum. Hoc autem eſt conſonum ſacræ ſcripturæ. quæ inter Apoſtolos Petro tribuit primum locum, tam in Euangeliis, quàm in actis Apoſtolorum. Nónne vides igitur, vt ipſe loquar, quæcunque Conſtantinus de ſumma Petri maieſtate ſanxiſſet conſona eſſe concilio Niceno, aut inde, eum, ſanctionem illam didiciſſe, quandoquidem ipſe concilio interfuit. Nónne vides eodem ſpiritu actum imperatorem, atque ſanctos illos patres? Perſpexit à Chriſto Romæ religionis erectam eſſe maieſtatem, imperium ſacrorum, dominarum cęleſtem, cui parere terreſtrem dignum iudicauit. Potuitne tam cæcus, tam impius eſſe, non dicam Romanus Laurentius, ſed aut Parthus, aut Turca, Romano imperio, & religioni Chriſtianæ inimiciſſimus, vt non viderit donationem complecti concilium Nicenum, fluere ab illo concilio, à ſpiritu ſanctorum illorum patrum totum illud edictum: illud, inquam, decretum natum eſſe à ſpiritu, quo ſancti patres agebantur. Qui hoc non vidit, atque harum rerum ignarus, ſuæ barbariæ crudelitatem in ſacerrimos vetuſtatis afflatus effudit, quid aliud fuit quàm monſtrum, audaciæ, aut temeritatis plenum? Cuius non
B poſſum ſatis admirari, dicámne veſaniam, ac cæcitatem, an incredibilem imperitiam, ipſius autem veritatis inuictam poteſtatem, quæ ſæpe eos contra ſeipſos eadem arma vertere adegit, quibus eam delere paraſſent. Laurẽtius exiſtimat demum letale vulnus aduerſariis, qui donationem tuentur, ſe impreſſiſſe, atque vno ictu totam eorum cauſam iugulaſſe, prolata hiſtoria Melchiadis, qui proximè ante Syluestrum floruit. Sed primùm profert, quod falſiſſimum eſt, Conſtantinum à puero cum patre Conſtantio Chriſtianum fuiſſe. Quod multæ veriſſimæ hiſtoriæ falſum eſſe probabunt, vt erunt quæ de eo dicet Iulianus Imperator, & quæ reſpondit præfectus Aegypti Artemius, qui cum ipſo Conſtantino domi, militiæq́; vixerunt, qui eum dicent à cultu Deorum diſceſſiſſe, quod cùm Iulianus ſtultitiæ, & ſceleribus eius tribuiſſet: Artemius tribuet, quòd ſignũ crucis viderit in cęlo. Eam ob cauſam non erat Chriſtianus Conſtantinus, ſi quam cognitionem huius religionis teneret. Quid quòd Lactantius ad eum ſcribens, prædicat eum primum Romanorum principum errores repudiaſſe? Prius ergo inter errores verſabatur. Hócne eſt letale vulnus Laurenti, eſt certè, ſed in tuam vaniloquentiam. Venio ad Melchiadem, cuius dictis adeo non tollitur donatio, vt maximè confirmetur, ſtabiliatur, roboretur. Is ita ait: Eccleſia ad hoc vſque peruenit, vt non ſolum gentes, ſed etiã Romani principes, qui totius mundi monarchiam tenebant, ad fidem Chriſti, & fidei ſacramenta concurrerent: è quibus vir religioſiſſimus Conſtantinus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per vniuerſum orbem, ſuo degentibus imperio, non ſolum fieri Chriſtianos, ſed etiam fabricandi ec-
C cleſias, & prædia conſtituit tribuenda. Denique idem præfatus princeps donaria immenſa contulit, & fabricam templi primæ ſedis beati Petri inſtituit, adeo vt ſedem Imperialem relinqueret, & beato Petro, ſuiſque ſucceſſoribus profuturam concederet.

Hæc pontifex: quæ etiam à Laurentio ad verbum proferuntur. Quæ cùm putet ſibi adiumento eſſe ad euertendam donationem: non videt ſtipes hinc maximè donationem cõfirmari? Non ſentis primum cõtra te dicere Melchiadem, Conſtantinũ patenter adeptum eſſe fidem, quam ſcilicet prius non poſſideret: non ſentis eum teſtari ad fidem concurriſſe Romanos principes, nempe Conſtantinum? fidem patenter adeptum: nempe coram omni populo, quod ipſe in ſua confeſſione fatetur: fidei myſteria conceſſum, & baptizatum. Parenter, quid aliud, quàm Senatu, & omni Populo, Proceribus, & Satrapis expectantibus, & in conſpectu totius vrbis? Deinde vbi continetur, eum reliquiſſe Palatium, niſi in edicto, ſiue decreto donationis? Si verum eſt decretum hac parte vbi teſtatur ſe palatium Lateranenſe, ſedémque imperialem reliquiſſe, & donaſſe: cur non eſt verum in reliquis? cur abſcindis vnam partem vti veram, reliquam vis eſſe fabuloſam?

In hiſtoria Syluestri non habetur, eum donaſſe palatium quod tu quoque fateris, ſed in confeſſione, & decreto donationis, ergo id argumento eſt, vere fuiſſe decretum illud tempore Conſtantini ab ipſo Conſtantino editum, cùm Melchiades id teſtetur, qui his rebus gerendis non interfuit, ſed præfuit: non teſtis, ſed autor, vt ait Laurentius.

Omnia quæ Melchiades dicit, habentur in edicto de fabrica templi primæ ſedis, de im- D
menſis donariis, vt ſuperius viſum, de relicto palatio. Cùm hæc igitur, quæ ſcripſit
Melchiades, ſumpta ſint ex edicto de relicto palatio, & ſede imperiali, & Petro conceſ-
ſa, de fabrica templi, de eius ad fidem acceſſu, quæ potuit eſſe maior ſuper donatione, ſu-
pérque edicto donationis comprobatio? Tum quid ſibi vult, Regalem ſedem eum reli-
quiſſe? Vrbem reginam, dominámque gentium Petro, & ſucceſſoribus vacuam dimiſiſ-
ſe, niſi totum imperium in manus eorum tradidiſſe? Nam qui dat potiora, dat etiam quæ
minoris ponderis ſunt. Dedit caput, dedit ſedem imperij, quoniam reliqua dedit. Sedes,
ac natales imperij Romani, eſt Roma, cum toto occidenti. Minus fuiſſet dediſſe regna,
regnorum autem caput non dediſſe. Itaque qui caput dedit, quo nihil eſſet in omni mun-
do melius, qui dedit lucem orbis terrarum, vt ille inquit, vigorem, maieſtatem, vim to-
tius orbis, & vt ait Ariſtides, τῦ κόσμυ ἐπιτομὴν, mundum paruum, compendium mundi: cer-
tè videtur ipſum mundum dediſſe. Quæ fuit igitur cauſa, cur Conſtantinus piiſſimus prin-
ceps, ſed imperialem relinqueret, ad quam totius Italiæ, totiúſque occidentis rationes,
gubernationéſque redigebantur: niſi quod totum ipſum occidentem vna tradebat, relin-
quebat eidem, cui ſedem imperialem relinqueret? Hoc letale vulnus eſt, quo furore pro-
uectus, (venerat enim contra veritatem pugnaturus) Laurentius concidit. Quo ictu èxi-
ſtimabat cauſam aduerſariorum penitus collapſuram. Concidit ipſe in ſeipſum per amen-
tiam ſuis armis conuerſis, ſuo ſe ipſum pugione transfodiens. Nolo alium teſtem dona-
tionis, extollit, admiratur, profert vti veridicum ſcriptorem Melchiadem, qui rebus il- E
lis ſpectator, oculatúſque teſtis interfuerit. Audi igitur illam edicti partem, & confer
cum his quæ ſcripſit Melchiades Conſtantinus: Quoniam vbi principatus ſacerdo-
tum, & Chriſtianæ religionis caput ab Imperatore cæleſti conſtitutum eſt, iuſtum non eſt
vt illic Imperator terrenus habeat poteſtatem. Idémque Imperator: Beato Syluestro,
eius vicario, de præſenti tradimus palatium imperij noſtri Lateranenſe.

Hoc etiam teſtatur Melchiades feciſſe Conſtantinum, autórque à Laurentio approba-
tur. Approbatur ergo edictum, donatio, decretum: & eodem argumento confirmatur à
Laurentio, quo cadere putaſſet. Veluti qui in cælum expuunt, in eos ſputo reuerſuro. Quid
aliud ſcribitur in donatione, quàm quod dixit, aſſeruitque Melchiades, illius temporis au-
tor, teſtis locupleriſſimus donationis? Sed verior reſponſio contra Laurentium eſt, eum
propter hiſtoriarum inſcitiam, cæcúmque iudicium, non potuiſſe percipere verba, quæ
Melchiadis eſſe feruntur, quæq; ipſe protulit, non eſſe Melchiadis, qui ad imperium
Conſtantini non peruenit, vt quem hiſtoriæ ferant martyrio coronatum à Maximino. Ac
Melchiades fortaſſe nunquam vidit Conſtantinum, nec de eo, déque donatione eius ſcri-
bere potuit, quæ poſt mortem eius multos annos acta eſt. Ob hanc cauſam verum eſt te-
ſtimonium Græcorum, ab Arrianis confictum eſſe, Conſtantinum dediſſe Melchiadi,
neſcio quas conſtitutiones. Quod falſum eſſe hiſtoriæ probauerunt, palam oſtendentes,
Melchiadem ad tempora imperij Conſtantini non perueniſſe, ſed à ſuperioribus impe-
ratoribus fuiſſe martyrio coronatum. Lege Damaſum cum multis. Ab Arrianis ergo ver- F
ba illa Melchiadis, quæ protulit Vallenſis, ficta ſunt, vnà cum illis conſtitutionibus. Hoc
hominem fefellit. hic fuit incredibilis cæcitas, qui ex hiſtoriis doceri non potuerit, Mel-
chiadem de fide, & religione, ac donis Conſtantini ſcribere, ac teſtari non potuiſſe. At
miſer exiſtimat ſe rem obtinuiſſe, totámque Eccleſiam mendacem probauiſſe, quod ex
illis verbis oſtenderit, quicquid Conſtantinus Eccleſiæ donaſſet, non Syluestri, ſed Mel-
chiadis pontificatu factum eſſe, eámque ob cauſam totam hiſtoriam Syluestri falſam eſſe.
Sed eum cæcitas, hiſtoriarúmque inſcitia præcipitem egit.

Nunc ad noſtra reuertor: Gelaſius item ſanè antiquus pontifex, longe ante Adria-
num: floruit enim paulopoſt Conſtantinum: quod in antiquo codice Iuonis Carno-
tenſis, peruetuſti Theologi, profertur: neque enim multi facio Gratianum recentio-
rem: In geſtis, inquit, beati Syluestri, quæ beatus papa Gelaſius in concilio ſeptuagin-
ta epiſcoporum à catholicis legi commemorat, & pro antiquo vſu multas hæc imitari
dicit Eccleſias, in eiſdem ita legitur: Conſtantinus Imperator quarto die ſui baptiſma-
tis priuilegium Romanæ Eccleſiæ pontifici contulit, vt in toto orbe Romano ſacerdotes
ita hunc caput habeant, ſicut omnes iudices regem. Superius prolata verba (vt ego loquar)
ſunt vt dixi Iuonis peruetuſti theologi. Non pudet autem inſolentem grammaticum,
vocare impudentem fabulam, quę tam vetuſta eſt hiſtoria, à tam magnis theologis proba-
ta, tot

A ta, tot antiquorum pontificum teſtimoniis vera hiſtoria iudicata? Nam etiam Nicolaus primus in ampliſſima epiſtola ad Michaëlem imperatorem: Conſonat, inquit, huic neceſſariæ ſententiæ ſanctus Syluester, magni Conſtantini Auguſti baptizator. Audis baptiſmum Conſtantini per Syluestrum? Damaſus, item qui fermè ſub id tempus floruit, cùm de vitis pontificum vſque ad ſua tempora ſcriberet, ventúmque eſſet ad Syluestrum, ibi de baptiſmo Conſtantini ſcripſit, totúmque edictum donationis explicuit. Et hæc ad ipſum Hieronymum ſcribens. Extat etiam in decretis, ſeu rebus geſtis diui Syluestri, quod apud veteres theologos videbis, hoc teſtimonium, ſeu locus ab his theologis prolatus ad quos priſcorum patrum ſcripta, nondum temporum iniuria, ſublata peruenerunt, ſcilicet, Domino Conſtantino Auguſto, eodem tempore cùm multi nobiles gauderent, quod Conſtantinus eſſet baptizatus à Syluestro epiſcopo vrbis Romæ, & mundatus fuiſſet à lepra, per hoc beneficium, quod accepit à Domino Ieſu Chriſto, per Syluestrum epiſcopum cœpit integre prædicare Dominum Ieſum Chriſtum, & cõfiteri eius beneficia. Hæc illic. Horum igitur tam vetuſtorum autoritas nonne grammatici impudentiſſimæ temeritati præponderabit? Summa igitur pietas, ac ſanctitas Conſtantini fecit, vt ea corroborarentur, totúmque per terrarum orbem inuulgarentur, principio à Chriſto decreta, ab Apoſtolis, ab antiquis patribus vbique tradita, & ad poſteros deuoluta. Fuit enim verè Conſtantinus eximia pietate, incredibili religione, ac ſanctitate. Cui ſi quæ calumniæ illatæ ſunt à nonnullis ſcriptoribus, harum maxima pars profecta eſt à ſcelerato Iuliano imperatore, & ab his, qui in eius gratiam de Conſtantino falſa ſcripſerunt. Atque hic ego controuerſias illas à principio mihi commemoratas, veriſſimis, & antiquiſſimis teſtimoniis diſſoluam: eorum videlicet, qui cuncta ea viderunt, hiſque interfuerunt: quarum hiſtoriarum, verarúmque cognitionum, ſuggeſſit copiam locupletiſſima in Vaticano bibliotheca. Artemius optimus, tum Chriſtianus, tum etiam dux copiarum inuictus, ſummo loco natus, ſummæ apud magnum Conſtantinum, & Conſtantium gratiæ, & autoritatis, qui in exercitu Conſtantini in eo bello, quod contra Maxentium geſſit, primum pilum ducebat, fuítque teſtis oculatus ſigni, quod in cælo vidit Conſtantinus. Is, inquam, cùm ad tempora Iuliani deueniſſet, atque cùm principatum iniret Iulianus, ipſe præfectus eſſet Ægypti, cùm impius Iulianus Chriſtianos inſectatus, adigeret ad ſupplicia parere recuſantes. Ob eámque cauſam diuinus Artemius hæc cernẽs ingemiſceret, nec crudele ſpectaculum ferre poſſet, in Iulianum neceſſariò deſtomachatus eſt. Quod Iulianus admiratus, audiróque eum eſſe Chriſtianum, multò magis exarſit: ſed eum blandis verbis, vt ſolebat, aggreſſus, conabatur ei probare, Conſtantinum, qui primus Romanorum imperatorum religionem Chriſtianam ſuſcepiſſet, fuiſſe imperitum, barbarumq́; hominem, crudelem, ac nefarium in totum genus. Ad quæ neceſſariò magnus Artemius reſpondit, quæ cùm coram imperatore ab eiuſmodi viro prolata fuerint, qui vidit, & interfuit, facilè omnes calumnias cõtra magnum imperatorem diluent. Iuliano igitur qui de Conſtantino oblocutus erat reſpondit Artemius, vt in eius hiſtoria, rebúſque geſtis licet conſpicere. At primum Iulianus:

B

C ἀλλὰ Κωνσταντῖνος ὁ ἐλεεινότατοι νοσήσας διὰ τὰς φίλας αὐτῷ ἀνοσιουργίας ἀπέστη τῶν θεῶν ὑφ' ὑμῶν Γαλιλαίων ἐξαπατηθεὶς, ἅτε δὴ καὶ παιδείας ἀμέτοχος καὶ μήτε τῆς ῥωμαϊκοῖς ἐμπεδευθεὶς, μήτε τοῖς ἑλληνικοῖς νόμοις, καὶ ἔθεσι, ἐγὼ δὲ ἀνόσιε τῆς ἑλληνικῆς τε καὶ ῥωμαϊκῆς παιδείας εἰς ἄκρον ἐπειλημμένος, καὶ ταῖς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν θεολογίαις. Ἑρμοῦ τε φημὶ καὶ Ὀρφέως καὶ Πλάτωνος ἐξησκημένος, οὐχ ἥκιστα δὲ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς γραφαῖς διωμιληκὼς καὶ τὴν τούτων τερθρείαν ἐξελεγκτικῶς, πάλιν πρὸς τὸ πατροπαράδοτον καὶ ἀρχαιότατον καὶ θεοφιλὲς, τοὺς ἀνθρώπους ἔθος τε καὶ σέβας ἀνατρέχειν διακελεύομαι.

At Cõſtãtinus ò inimiciſſimi, propter ſcelera ei domeſtica deſciuit à Diis, à vobis Galilæis deceptus, vtpote imperitus, qui neque in Romanorum, neque Græcorum ritibus, ac moribus ſatis conſiſteret. Ego verò ò impie, qui Græcas, & Romanas diſciplinas apprimè calleo, in veterum theologia, Mercurij, & Orphei, ac Platonis, litteris item Iudæorũ diu, multúmque verſatus, quiq́; eorum ſuperſtitionem cõtempſi, rurſus ad vetuſtã, ac patriam pietatem, religionemq́; iubeo homines reuerti. Hæc Iulianus. Denuo corã Artemio ſic oblocutus eſt:

ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος ὥσπερ οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς εὐεξαπάτητος ἀνδρῶν, ἀμαθής τε καὶ ἀνόητος ὢν, περὶ τὴν θρησκείαν ἐνεωτέρισε καὶ τοὺς ἑλλήνων ἀθετήσας θεοὺς, ἐπὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐξέκλινε, τὰς ἀνοσίους αὐτοῦ πράξεις ἐπαισχυνόμενος, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ αὐτὸν τῆς ἱερᾶς αὐτῶν καὶ παναγεστάτης θρησκείας ὡς ἐξάγιστον καὶ πονηρὸν πόῤῥω που καὶ μακρὰν ἀπώσαντο. ἅτε καὶ ὁμογνίου αἵματος γενόμενον αἴτιον. τούς τε γὰρ ἀδελφοὺς ἀπέκτεινεν οὐδὲν ἄτοπον εἰργασμένους καὶ τὴν γυναῖκα Φαῦσταν καὶ τὸν αὐτοῦ υἱὸν Πείσκον, χρηστόν τε καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα τυγχάνοντα.

Conſtantinus, inquit, quod tu quoque noſti, cùm is eſſet, qui facilè deciperetur, imperitus,

ac ſtolidus, ad nouam religionem animum adiecit: Diiſque Græcorum contemptis, dela- D pſus eſt in Chriſtianiſmum: tum quòd ob ſua ſcelerata facta erubeſceret, tum quod eum Dij velut ſceleratum,& impurum à ſanctiſſima religione ſua,à ſactis,& ceremoniis procul abiecerunt,vt qui ſeſe ſanguine domeſtico cômaculaſſet. Nam fratres,qui nihil indignum admiſerant,interfecit. Vxorem quoque Fauſtam,& filium Criſpum,virum bonum,ac probum. Hæc criminatus eſt Iulianus. Artemius igitur ad ea animosè reſpôdit,ſingulas eius calumnias refellens: ὅτι δὲ τὸν μακάριον Κωνσταντῖνον πάντων βασιλέων ὑπέρτερον καὶ τὸ τούτου γένος ἐκοιμισας ἐχθρὸν καὶ ἀπέχθηστον τοῖς σοῖς ἀποκοσμήσας θεοῖς, πρὸς ἔτι δὲ καὶ μανιώδη καὶ φονικόν, ταῦτά σοι ὑπὲρ ἐκείνου ἀπολογήσομαι. ὅτι ὁ σὸς πατὴρ Κωνστάντιος, καὶ οἱ αὐτοῦ ἀδελφοὶ προκατῆρξαν ἀδικήματος, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον κερασάμενοι μηδὲν ἄδικον ὑπ' αὐτοῦ πεπονθότες, ἐκεῖνος δὲ τὴν γυναῖκα Φαῦσταν καὶ πάνυ δικαίως ἀπέκτεινεν, ἅτε μιμησαμένην τὴν πάλαι Φαίδραν καὶ διαβαλοῦσαν τὸν τούτου υἱὸν Κρίσπον ὡς ἐρωτικῶς αὐτῇ διακείμενον, καὶ πρὸς βίαν ἐπιχειρήσαντα καθάπερ κἀκείνη τὸν τοῦ Θησέως Ἱππόλυτον. καὶ δὴ τὸν οὕτως μητρὶ ἐπιμανέντα ὡς οἱ αὐτῆς ἐβούλοντο λόγοι πατὴρ ὢν ἐκεῖνος ἐκόλασε. ὕστερον μέντοι γνοὺς ψευσαμένην καὶ αὐτὴν προσαπώλλυεν, δίκην ἐπ' αὐτὴν δικάσας πασῶν δικαιοτάτην. ἀπώλλυσι μὲν πρὸς τὸν Χριστὸν οὐρανόθεν ὑπ' ἐκείνου κληθείς, ὅτε πρὸς τὸν Μαξέντιον δυσκαταμάχητον διηγωνίσατο μάχην. ἐφάνη γὰρ αὐτῷ τότε καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον μεσούσης ἡμέρας ὑπὲρ τὸν ἥλιον ταῖς αὐγαῖς ἐξαστράπτον καὶ γράμμασιν ἐξ ἀστέρων διασημαῖνον τὴν τοῦ πολέμου νίκην. ἡμεῖς τε γὰρ αὐτοὶ τὸ σημεῖον ἐθεασάμεθα καὶ τῷ πολέμῳ παρόντες καὶ τὰ γράμματα ἀνέγνωμεν. ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν τεθέαται καὶ πολλοὶ τούτου μάρτυρες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ σῷ τυγχάνουσι.

Quæ ſunt: Quod autem in beatum Conſtanrinum, omnibus imperatoribus ſuperiorem, totúmque eius genus conuitia dixiſti,dicens eum inimicum,inuiſúmque Diis tuis:inſuper E inſanum,ac ſanguinarium:hæc tibi pro eo reſpondebo:Potius pater tuus Conſtanrius, fratréſque eius ſcelesti principes fuerunt,qui ei mortiferum venenum miſcuerunt, nullam ab eo iniuriam perpeſſi. Fauſtam quidem vxorem iuſtiſſime interfecit, vt quæ imitata antiquam Phædram accuſauit Criſpum filium,quòd eam deperiret, & quod vim ei afferre conatus eſſet,ſicut illa Hippolytum filium Theſei. Itaque in hunc modum in matrem, vt illa calumniabatur inſanientem pater eum interfecit. Poſtea cum deprehendiſſet eam mendacem,iuſtiſſimam in eam tulit ſententiam. Adhæſit Chriſto, ab eo vocatus è cælo, cùm contra Maxentium bellum difficillimum aggredienti ſignum crucis apparuit in cælo, media die ſupra ſolem radiis corruſcans, litteris ſidereis victoriam prænuntians. Nos enim,qui bello interfuimus,ſignum vidimus,litteráſque legimus,Totus item exercitus ſpectator ſigni fuit. Multique hodie teſtes ſunt in exercitu tuo. Hæc diuinus, ac magnus Artemius:cuius in his, quæ ad Conſtantinum attinent, autoritate nulla maior eſſe poteſt, nullum validius teſtimonium. His fit perſpicuum quæ de Conſtantino magno aduerſa prædicantur, maxima ex parte ab impio Iuliano,& ab his philoſophis, hiſtoricíſque quos ille alebat, ac fouebat profecta. Hæc ſatis expurgant quæ de Criſpi, & Fauſtæ cæde feruntur: quanquam ſunt, qui negent Criſpum interemptum fuiſſe. Exorta enim eſt in Conſtantiuum à Conſanguineis perſecutio, tum quòd iam imperatorium genus à priſca bonitate degenerauerat,omnia ciuili ſanguine,qui regnare cupiebant, complentibus, & in mutuas cædes conſpirantibus, vt ſunt humana ingenia: tum ob eam cauſam, quod tantopere F Chriſtianæ religioni faueret, quod cæteri, quibus veteres ſuperſtitiones magis probarentur,ferre nô poterant. Diluta eſt igitur calumnia de Criſpo,& Fauſta,de cædibus domeſticorum. De matre quoque ſimilis reſponſio eſt,atque ſuperius. Fuit enim calumnia Iuliani imperatoris,Chriſtianis inimiciſſimi, quod eadem hiſtoria teſtatur, qui genus ſuum efferens, ſéque ortum ex Conſtantio. Ipſum autem patrem ex Theodora filia Maximini prędicans,de Conſtantino dicit, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐξ Ἑλένης φαύλης τινὸς γυναικὸς καὶ ἀσήμου. Conſtantinus verò ex Helena natus eſt,ignobili,& vili fœmina. Eiuſmodi igitur calumnię ab inimicis proferebantur,vt ſolitum eſt inimicorû genus omnia maledicendo deprauare. Reſpondit igitur ad hæc etiam Euſebius in Encomio, oſtendens filij, & matris ſingularem ſanctitatem, & filii erga matrem incredibilem pietatem. Gerunt igitur mentem Iuliani, cuiuſmodi fuit Laurentius, qui Conſtantino detrahunt, qui cæleſtem eius bonitatem, inauditam pietatem non agnoſcunt. De conuerſione eius ad Chriſtianam pietatem cùm duæ cauſæ ferantur, quod ſignum crucis viderit in cælo, aut quod lepra infectus,baptiſmo maculas deleuerit, non ſunt hæ côtrariæ: ſed cùm hiſtoriæ non omnia complexæ eſſent, vno tantum commemoraro, alterum reticuerunt: eſtq; clariſſimum exemplum. Nam Euſebius in Encomio cùm de ſigno crucis viſo à Conſtantino, déque his quæ mox profligato Maxentio geſſit,ſcripſiſſet,reliquámque hiſtoriã proſequeretur de Conſtantino iam Conſtantino-

A ſtantinopoli regnante, nihil de tranſitu eius ad eam vrbem ſcripſit, nec ſcilicet diſceſſum, nec cauſas diſceſſus commemorauit. Similis fuit reliquorum, qui aut tempore Euſebij, aut poſt eum quoſdam hiſtorias conſcripſerunt ſilentium, vt Socratis, Sozomeni, & Theodoriti. Nihil igitur mirum ſuper lepra multos tacuiſſe, qui ne de diſceſſu quidem Conſtantini ab vrbe quicquam ſcripſerunt, ſed poſt Maxentij bellum, ſubitò in Græciam ex Italia ſcriptores auolauerunt. Fuit igitur primum quidem ſpectaculum crucis in cælo, paucis autem annis interiectis, fuit lepra. Nam Conſtantinus tametſi in cælo conſpicatus eſſet crucem, nondum tamen perfectè Chriſtianus, ſed velut paganus erat. Adhuc monetæ eius imaginibus Deorum exprimebantur, quarum eſt ingens Romæ copia: vt hæ ſunt, quæ habent Solem quadrigis inuehentem, & inſcriptionē, SOLI INVICTO COMITI. Adhuc Chriſtianorum perſecutiones à præfectis exercebātur. Omnia penè veteris ſuperſtitionis monimenta reſtabant. Cuius ad alia perſpicuum iudicium eſt, quòd arcus Conſtantini Romæ, in quo victoria contra Maxentium impreſſa eſt, neque picturas vllas Chriſtianorum, aut crucis habet, neque in litteris vlla ſit mentio vel ſigni viſi, vel cuius auxilio victoria ſit potitus: ſed tantū diuinitatis inſtinctu iuſtis armis ſe Rempub. vltum eſſe. Nam columna quam commemorat Euſebius multo poſt erecta eſt. At in arcu Titi, & Veſpaſiani, quo triumphus captorum Hieroſolymorū exprimitur, videas candelabrum, arcam, cæteráque myſteria capti templi. Itaque poſt victum Maxentium, poſt viſum crucis ſignū, non ſubito ſyncerè Chriſtianus: fuit Conſt. acciditq; vt aliquot annis poſt lepræ cōtagione

B maculàretur. Quod præter alia teſtimonia etiam Græcorū hiſtoriæ cōprobant, recenſentes poſt profligatum Maxentium, cognomentū Flauij Conſtantinum accepiſſe: poſtea lepræ contagione maculatum fuiſſe: *καὶ φλάβιος ὀνομάσθη ἐκ κακοχυμίας δέ τινος λελεπρωμένος καὶ δεινῇ τινι λώβῃ περισχεθεὶς, προσφάτων παίδων αἵματι λούσασθαι τῶν ἐν τῷ καπιτωλίῳ ὑποθεμένων θεραπείας συνέθετο ἃ καὶ πολλὰ ἀθροισθέντα, οἰκτείρας ἀπέλυσεν, πρὸς δὲ καὶ χρήματα πολλὰ ταῖς μητράσιν καταθέμενος πρὸς δὲ τὸν ἱερέα Σύλβεστρον ἐξ ἐπιφανείας Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων δραμὼν καὶ βαπτισθεὶς ἄνεισιν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὅλος ὑγιής* Flauius, inquit, cognominatus eſt, ſed cùm lepra attactus eſſet, fœdiſſimúmque eſſet ſpectaculū, ſacerdotibus Capitolij ſuadentibus lauacrū ſanguinis puerorum, aſſenſus eſt, ſed multos eorum congregatos miſeratus dimiſit, inſuper donatis matribus. Cùmque ad Syluestrum accurriſſet, propterea, quòd ei Petrus, & Paulus Apoſtoli apparuiſſent, atque ab eo baptizatus eſſet, totus ſanus è lauacro egreſſus eſt. Is igitur ſecundus fuit, & quidem verus ſtimulus, quo penitus impelleretur ad Chriſtianam pietatem Conſtantinus. Nihil ego nunc morabor quid Hieronymus in chronicis ſcripſerit, quem auſim dicere nihil veri de Conſtantino retuliſſe. Cùm eum crudeliter dicat interfeciſſe Criſpum, cùm cauſas relictæ vrbis nullas afferat, cùm dicat ab Arrianis eum fuiſſe baptizatum, quæ teſtimonio antiquorum, multorumq; theologorum nullo modo vera eſſe probantur. Perſpicuúmque eſt res Conſtantini parum ei notas fuiſſe. De baptiſmo igitur, cùm magna ſit controuerſia, audiamus priſcos patres quid exclamauerint. Fieríne poſſe, vt tam diu Conſtantinus baptiſmum diſtulerit, vt extremo vitæ tempore baptizaretur?

C Eúmne ſanctos patres in concilio Niceno ſedere paſſuros fuiſſe non baptizatum, ſed quaſi paganum? Illéne tam ſacras, tam pias epiſtolas, quæ ſunt apud Euſebiū de religione Chriſtiana ſcripſiſſet non baptizatus? tam præclara opera peregiſſet? Concilia conuocaſſet? ad hæreſes tollendas tantopere animum adieciſſet non baptizatus? tanto Chriſtianæ pietatis ardore flagraſſet? Et qui pro Chriſti gloria nihil non conaretur, vnam totius pietatis fundamentum, rem per negligentiam in eam longum tempus reieciſſet? Cùm innumerum damnatorum à doctiſſimo vate aſcribatur, qui

Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

Hæc patres exclamant, non ferunt ad vltimā vitę metam prædicari baptiſmum à Conſtantino fuiſſe dilatum. Quid quod alij ferunt, eum ab hæreticis baptizatum? at Euſebius, & Ambroſius, à catholicis. Quæ indignitas, ſi non fuit ab hæreticis baptizatus, eam notam à ſcriptoribus tam pio Imperatori inuſtam fuiſſe? Ipſa igitur diſſentio probat falſa eſſe, quę de illo in limine vitæ baptiſmo prædicantur, ac forſitan error is apud hiſtoricos duas habuit cauſas, quòd tum Conſtantius filius ſcribitur ſupremo vitæ tempore baptizatus. Nam Conſtantius vt res geſtæ Artemij teſtantur cùm quadraginta annis cum patre, & ſolus imperaſſet, poſteáque in morbum incidiſſet, qui ei videretur incurabilis, ſtatim accito epiſcopo Antiochiæ Euzoio, iuſſit ſe baptizare, paulóq; poſt exceſſit. *ὡς δὲ φαύλως ᾔσθετο ἔχων ἤδη καὶ οὐκ ἂν βιωσόμενος, τὴν ταχίστην τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον Εὐζώϊον μεταπεμψάμενος βα-*

πλίσαι αὐτὸν ἐπιτρέπει. καὶ δὴ βαπτισάμενος καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς αἴδοτι προλείπει τὸ ζῆν. Potuit igitur D fieri, quod ſæpe apud hiſtoricos accidit, vt cum ſcriptores liquido rem perceptam non haberent tribuerent patri, quod accidit filio. Altera potuit errorem feciſſe cauſa, quod ſcriptum reliquit Damaſus de Conſtantino filio, quem memoriæ prodidit ab Arrianis fuiſſe rebaptizatum. Hæc clarior erroris cauſa propter vnum, idemq; patris, & filij nomen. Tres enim vt notiſſimū eſt filios ſuſcepit magnus Cōſtantinus, Conſtantinū, Conſtantium, Conſtantem. Cōſtantinus maior natu, cui Italia, Gallia, Britannia, atque alpes obuenerunt, fuit improbus, qui fratri Cōſtanti bellum indixit, in quo cecidit, atque in Arrianorum dogma delapſus, ab eis, vt dixi, denuo baptizatus eſt: quod Damaſus, ſcribens de Felice ſummo pontifice, cum multis aliis teſtatur: quæ etiam in Eccleſia leguntur, adiuncta neſcio qua de cauſa cum martyrio Simplicij, Fauſtinæ, ac Beatricis. De Felice igitur hiſtoria ad hunc modum prodidit: Felicem ſub Conſtantino filio Eccleſiæ præfuiſſe. Is inquit, Conſtantinus Auguſtus concilium hæreticorum, ac Valentis, & Vrſacij, & Arrianorum approbans, qui & ipſe Arrianus erat, ab Euſebio Nicomedienſi rebaptizatus, eiecit ſanctum Felicē vrbis epiſcopum de ſede epiſcopatus ſui. Ob hæreſim enim Felix eum anathemate percuſſerat. Sic quoque potuit dici à nonnullis, patrem Conſtantinum vltimo vitæ tempore fuiſſe baptizatum, quod filio euenit. In quo complures errauerunt. Quandoquidem de baptizato ab Arrianis patre Conſtantino grauiſſimi ſcriptores ſcribentes peccauerunt. Quàm facile igitur fuit quod toties apud hiſtoricos fit vt tribueretur patri quod filius euenit, vel maxime vbi nominum erat ſimilitudo, vt ſcriberetur ab Arrianis pater Cōſtantinus baptizatus, quod filius Conſtantinus peccauit. E Illud quoque operæpretium eſt noſſe baptiſmum magni Conſtantini, quem ſcripſit Euſebius in Encomio fuiſſe potius balneum calidarum aquarum, ad quas æger Conſtantinus ſanitati conſulens acceſſit. Collectis igitur vnà omnibus rationibus, relinquitur, Non fuiſſe baptiſmū Conſtantini ad ſupremum vitæ tempus dilatum: ſed verum, ac ſanctum baptiſmum eius fuiſſe, cùm Trinitatem, omniáque Chriſtianæ religionis myſteria confeſſus, baptizatus eſt à Sylueſtro. Cui Græcorum hiſtoriæ cunctis locis aſſentiuntur, etiam teſtimonium proferentes ipſum baptiſmi locum, quem ſuis vbique hiſtoriis concelebrant cognitum eis olim atque admirationi habitum: multò magis, quàm noſtra tempeſtate, qua multa rerum ſanctarum, atque antiquarum veſtigia Romæ interierunt, nobiſque propter conſuetudinem multa vileſcere ceperunt, eáque admirari, ac contemplari deſiimus. Audi igitur teſtem ſuper hoc Theophanem hiſtoriæ ſcriptorem peruetuſtum. Sunt enim ſeptingenti anni, ac ſupra, cùm hiſtoriam ab orbe condito conſcripſit, res vniuerſi æui complexus.

τούτῳ τῷ ἔτει ὥς φασί τινες, Κωνσταντῖνος ὁ μέγας σὺν Κρίσπῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Συλβέστρου ἐβαπτίσθη, ὡς οἱ κατὰ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην μέχρι σήμερον τὸ βαπτιστήριον ἔχουσιν εἰς μαρτυρίαν, ὅτι ὑπὸ Συλβέστρου ἐν Ῥώμῃ ἐβαπτίσθη μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν τυράννων. οἱ δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ τὸν θάνατον ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας ἀρειανοῦ φασὶν αὐτὸν βεβαπτίσθαι, ἔνθα καὶ ἔτυχε κοιμηθῆναι. ἀναβαλλόμενος γὰρ ἦν φασὶ τὸ βάπτισμα, ἐλπίζων ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι ποταμῷ. ἐμοὶ δὲ ἀληθέστερον φαίνεται τὸ ὑπὸ Συλβέστρου ἐν Ῥώμῃ βεβαπτίσθαι αὐτόν. καὶ τὰς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερομένας διατάξεις πρὸς Μελτιάδην πεπλασμένας εἶναι τοῖς ἀρειανοῖς, δόξαν ἐντεῦθεν περιποιήσασθαι σπουδάζουσιν ἑαυτοῖς ἢ καὶ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα κωμάζειν ἐθέλουσιν ἀβάπτιστον δεικνύουσιν ἐντεῦθεν. ὅπερ ἄτοπον καὶ ψευδές. εἰ γὰρ οὐκ ἦν βεβαπτισμένος ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, λοιπὸν οὐδὲ μετελάμβανε τῶν θείων μυστηρίων, οὐδὲ συνηύχετο τοῖς θείοις πατράσιν, ὅπερ ἀτοπώτατον ἐστὶ καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν. ἄλλοι δὲ ἀρειανοὶ καὶ ἕλληνες ὡς νόθον διαβάλλουσι τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, ψεύδονται δὲ καὶ οὗτοι. ἡ γὰρ γενεαλογία αὐτοῦ βασιλικὴ ὑπῆρχε καὶ πρὸ Διοκλητιανοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ Κωνστάντιος θυγατριδοῦς ἦν Κλαυδίου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξ Ἑλένης τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς ἔλαβε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον. εἶχε δὲ καὶ τοὺς ἄλλους υἱοὺς ἐκ Θεοδώρας τῆς θυγατρὸς τοῦ Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἑρκουλίου, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Μαξεντίου τοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ τυραννήσαντος ὑπὸ Κωνσταντίνου περὶ Βυλβίαν τὴν γέφυραν, ὅτε καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐθεάσατο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ Φαύστας τῆς γαμετῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἰ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἑλληνίζοντες δύο ἀδελφὰς ἔγημαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. F εἰσὶ δὲ αἱ γενέσεις αὐτῶν ὡς ὑποτὲ ταῦτας.

Hoc anno, inquit, vt nonnulli ferunt, magnus Conſtantinus cum Criſpo filio Romæ à Sylueſtro baptizatus eſt. Quemadmodum hi, qui Romæ habitant, vſque ad hanc diem in teſtimonium oſtendunt locum baptiſmi, ſiue baptiſterium, quòd Romæ ſit à Sylueſtro baptizatus poſt ſublatos tyrannos. At orientales ferunt eum ab Euſebio Nicomedienſi Arriano ſub extremum vitæ tempus baptizatum, vbi etiam fato functus ſit. Ferunt enim eum diſtuliſſe baptiſmum, quòd ſperaret in Iordane flumine baptizari. Sed mihi verius videtur, eum à Sylueſtro Romæ fuiſſe baptizatum, & conſtitutiones, quæ nomine eius circunfe-

A cunferũrut ad Melchiadem, fictas eſſe ab Arrianis, qui ſibi hinc gloriã aucupari ſtuderent, aut pium Imperatorem maculare niterentur, ipſum ſine baptiſmo fuiſſe aſſerentes. Quod planè abſurdum eſt, ac falſum. Si enim non erat baptizatus in concilio Niceno, ſupereſt vt neque diuinorum myſteriorum fuerit particeps, nec orationes cum diuinis patribus habuerit: quod dicere,& cogitare abſurdiſſimum eſt. Cæteri verò Arriani,& pagani calumniantur vti ſpurium magnum Conſtantinum. Qui & ipſi mentiuntur. Nam genus eius regium ante Diocletianum fuit. Siquidem pater eius Conſtantius ſororius erat Claudij Imperatoris. Et ex prima vxore Helena ſuſcepit magnum Conſtantinum: ſuſcepit etiam alios filios ex Theodora filia Maximiani filij, Herculij, quæ ſoror erat Maxentij, qui Romæ tyrannidem exercuit, interfectusq́; eſt à Conſtantino ad pontem Miluium, quando ſignum crucis conſpexit in cælo. Soror item erat Fauſtæ vxoris magni Conſtantini. Neque quiſquam admiretur, ſi ante baptiſmum cùm adhuc eſſent pagani, duas ſorores acciperbant pater,& filius. Eſt autem genus eorum ad hunc modum. Quàm validum eſt hoc teſtimonium ad mendacia multorum coarguenda, de baptiſmo Conſtantini, de conſtitutionibus ad Melchiadem, qui anteceſſit Sylueſtrum, quas Laurentius velut Arrianus protulit, ad euertendam donationem factam Sylueſtro. Qui etiam velut paganus inuectus eſt in Conſtantinum, quem dixerit peſſimè de Romano nomine meritum. At eum Theophanes teſtimonio ſuo reuincit. Audi hic ſublatam controuerſiam de Melchiade, cui nihil donare Conſtantinus potuit, quippe qui à Maxentio, aut Maximino eſt martyrio coronatus, reſte

B Damaſo. Atque ea quę nomine Melchiadis verba proferũtur de donatione Cõſtantini cõſtat eſſe falſa, ab Arrianis cõficta: quod malignus Laurentius aut non potuit, aut noluit percipere. Ac vide, quã fallaci coniectura voluerit euerſam eſſe donationẽ ſcilicet ex Melchiade, qui ea neque ſcripſit, neque ſcribere potuit. Zonaras quoque, hiſtoricus ſanè quàm bonus, de magno Conſtãtino eadẽ ſcribit. Poſtquã, ait, multis victoriis potitus eſſet Conſtantinus οὕτω δὲ μοναρχήσας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ φλάβιος ὠνομάσθη καὶ οὕτω πῶς ἐχρημάτισε φλάβιος Κωνσταντῖνος καὶ ἐν Ῥώμῃ διῆγε. Τῆς μὲν τῶν εἰδώλων θρησκείας οὐκ ἀποστάς, τὰ περὶ Χριστοῦ δὲ μυούμενος καὶ ἤδη παραδεχόμενος. σώματος δὲ νοσεροῦ καὶ πλεῖστ σαφεύοντος ἐκ κακοχυμίας καὶ ὕλης μοχθηρᾶς ἐξανθήματα, ὡς λέπραν. ταῦτα παρὰ τῶν ἰατρῶν ὀνομάζεσθαι καὶ λέπρα δὲ παρεικάζεσθαι, καὶ τὴν τούτου θεραπείαν ἀπαγορεύεσθαι εὗρε τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ καπιτωλίῳ διὸς οὐκ ἄλλως λέγοντας τεύξεσθαι θεραπείας αὐτόν, εἰ μὴ ἐν παιδίων νηπίων ἔτι ἀτμίζοντι λούσαιτο αἵματι. αὐτίκα τοίνυν ἐκ πάσης τῆς ἐκείνου χώρας συνῆκτο τὰ νήπια καὶ ἡμέρα ὥριστο τῆς τούτων σφαγῆς, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπῄει τότε τῷ αἵματι τῶν παίδων λουσάμενος εἰς τὸ καπιτώλιον. αἱ δὲ τούτων μητέρες παριόντος αὐτοῦ γοερὰς ἠφίεσαν φωνάς, καὶ ὠλόλυζον, ὧν ἀκούσας ἐκεῖνος ἤρετο τί τοῦ θρήνου τὸ αἴτιον, καὶ μαθὼν τὰς μητέρας θρηνεῖν τῶν βρεφῶν ὡς ἐκ μέσης ἀνεχώρησε, τὸ μὲν τῆς πράξεως εἰπὼν ἀνόσιον, πρόδηλον, ἄδηλον δὲ τὸ ἀποτέλεσμα. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν ἀναμφίβολον, κρεῖσσον πάσχειν ἐμὲ ταῖς νόσοις ταλαιπωρούμενον, ἢ τοσούτων βρεφῶν καταψηφίσασθαι ἀπώλειαν, καὶ ῥομφαίᾳ λύπης τὰς τῶν μητέρων αὐτῶν διελάσαι ψυχάς, καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπανῆλθε, ἀποδοθῆναι ταῖς μητράσι προστάξας τὰ νήπια, καὶ χρήματα δὲ δοθῆναι αὐταῖς, ἵνα αὐτὶ φόβου που ἔχωσιν, ἢ καὶ διπλασίονα τὴν χαρὰν, ὅτι τὰ ζῶντα τὰ εὔζωνα ἀπειλήφασι, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτοις καὶ χρήματα προσειλήφασι. ταῦτα δὲ διαπραξαμένῳ κατ᾽ ὄναρ αὐτῷ ἔδοξάτην ἄνδρε παρεστάναι δηλῶν Πέτρος εἶναι καὶ Παῦλος λέγοντες

C οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰ σωματικῆς ἔλεγον, καὶ ψυχικῆς ὑγιείας βούλει τυχεῖν τὸν ἐπίσκοπον μετακαλέσαι Σύλβεστρον, κἀκεῖνός σοι καὶ τὴν λύμην ἀπώσεται τῆς σαρκὸς καὶ ζωῆς ἀνωλέθρου καταξιώσει σε. ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τοῦ ὕπνου ἀνεγερθεὶς στέλλει τοὺς καταπεμψομένους σὺν αἰδοῖ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ παραγενομένῳ τῷ ἱερῷ Συλβέστρῳ, εἰπέ μοι ἔφη ἐπίσκοπε θρησκεύονται παρ᾽ ὑμῶν θεοὶ Πέτρος καὶ Παῦλος ὀνομαζόμενοι; ὁ δὲ, εἷς ἡμῖν θεὸς γιγνώσκεται ἀπεκρίνατο, Πέτρος καὶ Παῦλος θεράποντες ἐκείνου, καὶ ὑπηρέται εἰσιν. ἐξῆς οὖν ὁ βασιλεὺς διηγεῖται αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὸ καθ᾽ ἡμᾶς παρ᾽ αὐτοῦ μυεῖται μυστήριον καὶ βαπτίζεται, καὶ ἄνεισιν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὑγιὴς ὅλος καὶ αὐτίκα ἄδειαν τε κηρύττει Χριστιανοῖς, καὶ τοὺς ναοὺς σφίσιν ἀναπετάννυσι, καὶ νέους ἐφίησιν ἀνεγείρεσθαι. κλείει τέμπαλιν τὰ τεμένη τῶν ψευδωνύμων θεῶν, ἀδεῶς τε θεραπεύειν προσσιέναι τοὺς βουλομένους τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ, βιάζεσθαι μὲν γὰρ μηδένα ἔλεγε βούλεσθαι, τοὺς δὲ ἑκόντας προστιθεμένους τῷ Χριστῷ ἀποδέχεσθαι. ὁ μὲν οὖν οὕτω τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσελήλυθε. τὸ κήρυγμα δὲ ἐπλατύνετο καὶ παρρησία τοῖς Χριστιανοῖς ἐδίδοτο.

Aq; in hunc modum, inquit, monarchiã adeptus Conſtantinus, Flauius cognominatus eſt. Degebatque Romæ nondũ quidem à cultu idolorũ abhorrẽs, initiatus tamen Chriſti religione. Ex malis autem humoribus, ac peſſima materia toto corpore oborta, veluti florum copia, impetigine, quæ à medicis vocabatur contagio, ſimiliſque lepræ videbatur, cuius curatio deſperata erat: inuenti ſunt ſacerdotes Iouis Capitolini, qui dicerent, non aliter eum poſſe ſanari, niſi calido infantium cruore ablueretur. Vndique igitur collectis pueris,

decretáque die, qua cædendi eſſent, ibat Imperator in Capitolium, illorum cruore lauandus. Sed matres puerorum Imperatore aduentante lugubres voces mittebant exululantes. Quibus ille auditis, cauſam fletus ſciſcitatus eſt. Cúmque didiciſſet matres eſſe, quæ ob pueros interficiendos lugerent, velut ex ebrietate euigilans, hanc rem præ ſe ferre certam,& indubitatã improbitatẽ, at incertũ euentũ ſanitatis dictitans. Quòd ſi etiam certus eſſet euentus ſanitatis, præſtare tamen ipſum ægritudine confici,quàm tot pueros cædendos aſpicere, & gladio mœroris matrum pectora tranſuerberare. His dictis abſceſſit, iubens matribus reddi pueros, eiſque inſuper pecunias donari, vt gaudium maius perciperent redditis pueris, & pecuniis acceptis. His ad hunc modum peractis, noctu viſi ſunt ei adeſſe viri duo dicentes, ſe eſſe Petrum, &Paulum Apoſtolos Chriſti,qui ſi vellet animi, & corporis adipiſci ſanitatem, Syluestrum epiſcopum accerſeret, qui ei labem carnis abſtergeret, & æternæ vitæ efficeret dignum. In his Imperator è ſomno euigilans mittit ſtatim qui accerſerent cum honore epiſcopum. Cúmque ad eum Syluester acceſſiſſet, Dic, ait, epiſcope, coluntúrne vobis Dij Petrus, &Paulus nuncupati? Nobis, inquit Sylueſter, vnus duntaxat Deus agnoſcitur: Petrus autem, & Paulus ſerui eius, ac miniſtri ſunt. Enarrat deinde ſomnium Imperator,noſtriſque myſteriis initiatur, ac baptizatur, & ex piſcina totus ſanus conſurgit. Statimque immunitatem, ac ſecuritatem Chriſtianis publicè concedit,eiſque templa aperit,noua attolere ſinit.Cõtra claudit fana dæmonum,quæ falsò Deorũ ſibi nomen aſciuerãt: omnes decernit poſſe ſecurè qui velint accedere ad fidem Chriſti nolle quidẽ ſe cogere quenquã, exoſculari autem, qui ſponte ſe Chriſto dederint. Is igitur ad hunc modũ ad fidem Chriſti acceſſit. Prædicatio autẽ diffundebatur,dabaturq; audacia Chriſtianis.Hæc hiſtoria.In qua multa ſunt præclara ab excellentibus ingeniis cõſiderãda, vt congruunt omnes maiorem in modum ſuper rebus geſtis Conſtantini, & Sylueſtri,vt quanquam viderit in cælo ſignum crucis Conſtantinus, non tamen à cultu idolorum protinus deſciuerit: quo declaratur cauſa baptiſmi, fitq; perſpicuum, non fuiſſe eum baptizatum, cùm vidit in cælo ſignum crucis, totáque illa controuerſia diſſoluitur. Quibus verbis facinus mactandorum infantium execratus fuerit. Multaq; præterea. Is idem mirificè congruit cum Artemio ſuper cæde Fauſtæ & Criſpi: quod cùm ſit memoratu dignũ,etiam hoc teſtimonium huc proferre vehementer operepretium cenſui. Ἔσχε δὲ καὶ ἐκ παλλακῆς ἕτερον υἱὸν Κρίσπον καλούμενον, τῶν ἄλλων υἱῶν πρεσβύτερον, ὃς καὶ παρὰ τῷ πρὸς Λικίνιον πολέμῳ πολλάκις νενίκηκε. Τούτῳ ἡ μητρυιὰ φαῦστα ἐπιμανεῖσα ἐρωτικῶς ἐπεὶ μὴ εὐπειθοῦς αὐτοῦ ἐτύγχανε κατεῖπε πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐρῶντος αὐτῆς, καὶ πολλάκις βιάσασθαι ἐπιχειρήσαντος, διὸ καὶ θανάτῳ ὁ Κρίσπος παρὰ τοῦ πατρὸς κατεδικάσθη πεισθέντος τῇ γαμετῇ. ὡς δ' ἔγνω μετὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὴν γυναῖκα ἐκόλασε, διά τε τὸ ταύτης ἀκόλαστον, καὶ τοῦ φόνου τοῦ παιδὸς, εἰσαχθεῖσα γὰρ ἐν λουτρῷ ἡ φαῦστα σφοδρῶς ἐκκαυθέντι ἐκεῖ τὴν ζωὴν βιαίως ἀπέρρηξε. Suſcepit, inquit, etiam ex pellice alium filium nomine Criſpum, maiorem natu, qui in bello contra Licinium ſæpe victor diſceſſit. In hunc nouerca Fauſta amore inſaniẽs, cùm eum ſibi renitentem repetiſſet, detulit ad patrem, quòd eam deperiret, & quòd ſæpius ei vim afferre conatus eſſet. Quam ob cauſam Criſpus à patre morte dãnatus eſt,cùm vxori fidem habuiſſet. Sed poſtea veritate comperta,Imperator vxorem ſupplicio affecit, tum propter eius intemperantiam, tum ob cædem filij. Inducta enim Fauſta in balneum vehementer calefactum, ibi vitam violenter abrupit. Audiſti quæ ſuperius retulit diuus Artemius coram Iuliano. Hæc hiſtoria, quod non oportuit referre Artemium, expoſuit, quo ſupplicio nouerca Fauſta extincta eſt. Sed ego reuertor ad edictum,ſiue decretũ Conſtantini, probaturus eum nil aliud ſtatuiſſe ac confirmaſſe, quàm quod apud priſcos patres conſtantiſſimum eſſet, de principatu, ſummáque maieſtate Romanæ ſedis: atque ea, quæ ipſe decreuiſſet, ab inſecutis theologis proceribus ſacroſanctæ theologiæ, ſummo aſſenſu fuiſſe confirmata, ob eámque cauſam probari poſſe verè Conſtantinum ea ſtatuiſſe, quòd tum apud maiores vſque ab ipſo Chriſto manantia habebantur, tum à poſteris poſt ipſum imperatorẽ ſummo conſenſu celebrata, atque aſſerta ſunt. Quod ergo magna motus pietate Conſtantinus pronuntiauit in edicto. Quoniam vbi principatus ſacerdotum,& Chriſtianæ religionis caput ab imperatore cæleſti conſtitutum eſt, iuſtum non eſt vt illic imperator terrenus habeat poteſtatẽ. Audiuimus quo conſenſu theologi ferebant à Chriſto, & ab Apoſtolis fuiſſe decretũ,quantopere Græci non minus quã Latini aſſentirentur, illic religionis eſſe caput, principatúmque ſacrorum, nec aliud Conſtantinum quàm vniuerſæ Eccleſiæ, ſanctorúmque theologorum ſententiam edicto complexum eſſe. Igitur etiam diuinus Chryſoſtomus non longe poſt Conſtantinum tempore ſcilicet Theodoſij de hoc princa-

A principatu, Petro à Chriſto tradito, ſimilē cū reliquis theologis ſententiā tulit, cùm interpretaretur Euāgeliū Ioannis, ἐνεχείρισε μὲν τῷ Πέτρῳ τὴν τέλειαν τῶν πιστευόντων προεστασίαν. εἰ γὰρ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβεν, ἀλλὰ Πέτρος τῆς οἰκουμένης ἁπάσης Tradidit inquit in manus Petri omnium eredentium principatum. Nam etſi Iacobus Hieroſolymorum ſedem accepit, at Petrus totius orbis terrarum. Hæc os anreum haud diſſimiliter Conſtantino. Vnum ferè vtriuſque decretum, Petrum habere principatum totius orbis terrarum. Principatum inquam religionis, pietatis, ſacrorum. Quod animaduertens magnus Imperator, indignum, & iniuſtum cenſuit habere poteſtatem, Imperatorem terreſtrem, vbi caput religionis præſideret, ne ordine falſo ſubeſſent cæleſtia terreſtribus. Flexi anima ratio plena rationis, ac prudentiæ conſideratio. Chryſoſtomus item, Δεῦρο φησὶ παράλαβε τὰ πρόβατα εἰς τὴν οἰκουμένην, ἔξελθε, ἀκολούθει μοι ἐξάγοντί σε πρὸς κήρυγμα, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχειρίζοντι. Eia age, inquit, accipe pecudes, ęgredere in orbem terrarum, ſequere me deducentem te ad prædicationem, totúmque terrarum orbem in tuas manus tradentem. Hæc aurens theologus. Quid igitur mirum hæc cognoſcentem, perceptáque Cōſtantinum habentem, quem pietatis æſtus impelleret, decreuiſſe, atque accellens edictum, ſtatuiſſe, de religionis principatu, excitatúmque à Chriſto, veta maieſtate adornare voluiſſe. Eundem principatum, quem Conſtantinus admirabatur, ſuperius tempeſtate profanorum Imperatorum cæteri theologi prædicauerunt: ne putes noua molitum Conſtantinum. Cyprianus magnus, ſanctúſque Latinis theologus, in epiſtolis de hæreticis ex Aphrica Romam nauigantibus. Audent, inquit, nauigare ad Petri cathedrā, & Eccleſiam principalem, vnde totius fidei ordo, B & vnitas pendet. Cernis caput ordinis, vnitatis religionis Chriſtianæ. Hoc Conſtantinus, magnus, & ipſe theologus, nouit, confeſſus eſt, proſtrauit imperium, religionis capiti diadema regium ſubiecit. Audiat quoque Cypriani vocem de ſede ſancti Petri hodierna gigantum audacia, quibus quaſi fuit Vallenſis anteſignanus. Deus inquit vnus eſt, & Chriſtus vnus, & vna Eccleſia, & cathedra vna, ſuper Petrum Domini voce fundata: Aliud altare conſtitui, & ſacerdotium nouum fieri, præter vnum altare, & vnum ſacerdotium, non poteſt. Quiſquis alibi collegerit, ſpargit, adulterium eſt, impium eſt, ſacrileginm eſt, quodcunque humano furore inſtituitur, vt diſpoſitio diuina violetur. Inde ſchiſmata, & hæreſes, obortæ ſunt, & oriuntur, dum epiſcopus, qui vnus eſt, & Eccleſiæ præeſt, ſuperba quorundam præſumptione contemnitur. Cernis veluti prophetantem, ac ſpiritu quodam diuino pronuntiantem hodie vnam hæreſim, atque eius præcipuam cauſam ore prophetico prædicentem diuum. Qua ſeptentrionalis ſuperbia, ſummū ſacerdotem contempſit, aliud altare ſacerdotiúmque conſtituit, idq; humano furore, cæcitate, dementia, violatis ordinibus, inſtitutiſque diuinis. At Conſtantinus agnouit fundatam eſſe Domini voce vniuerſam Eccleſiam ſuper cathedra Petri. Eóque adorauit Petrum, & ſucceſſores, ſe ſuáque obtulit. Hoc Cypriani teſtimonium protulit etiam Anſelmus theologus apprimè bonus, ac ſanctus, etiámque antiquus. Nec te pigeat item eundem audire Cyprianum longè antiquiſſimum theologum de capite & vnitate Chriſtianæ religionis, vt agnoſcatur Conſtantinum haud ab re exarſiſſe ſtimulis cæleſtibus actum ad religionem.

C *Ex epiſtola ſancti Cypriani.*

Loquitur Dominus ad Petrum. Ego dico tibi quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Super vnum ædificat eccleſiam, & quamuis Apoſtolis omnibus poſt reſurrectionem ſuam, parem poteſtatem tribuat, & dicat: Sicut miſit me pater, & ego mitto vos, Accipite ſpiritum ſanctum. Tamen vt vnitatem manifeſtatet, vnitatis eiuſdem originem ab vno incipientem, ſua autoritate diſpoſuit. Hoc erant vtique cæteri Apoſtoli, quod Petrus fuit, pari conſortio præditi, & honoris, & poteſtatis: ſed exordium ab vnitate proficiſcitur, vt Eccleſia Chriſti vna mōſtretur, quam vnā eccleſiam etiam in cantico canticorum ſpiritus ſanctus ex perſona Domini deſignat, & dicit: Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Hanc Eccleſiæ vnitatem & beatus Apoſtolus Paulus docet, & ſacramentum vnitatis oſtendit, dicens: Vnum corpus, & vnus ſpiritus, vna ſpes vocationis veſtræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus. Quam vnitatem tenere firmiter, & vendicare debemus, maximè nos epiſcopi, qui in eccleſia præſidemus, vt epiſcopatum quoque ipſum vnum, atque indiuiſum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida præuaricatione corrumpat. His diuini theologi dictis cognoſcitur, antiquam fuiſſe, indubitatámque fidem, caput religionis eſſe ſanctum Petrum: nec vera eſſe: quæ noſtri temporis audacia conata

eſt perſuadere, fuiſſe omnes Apoſtolos æquales, neminem plus cæteris habuiſſe, quicquid D
vni datum eſſet, hoc vnicuique datum eſſe. En ſanctorum theologorum teſtimonium, à quibus vſque ad ſanguinis effuſionem defenſa eſt religio, inter Apoſtolos tametſi parem poteſtatem omnes à Chriſto Ieſu accepiſſent, caput tamen eſſe ipſum Deum decreuiſſe, ad quod omnia referrẽtur, à quo dependeret religio. Quare conticeſcat, erubeſcátque inſanorum temeritas. Ipſum autem Laurentium hominem bonarũ rerum inſcientiſſimum pudeat, non intellexiſſe quantos honores huic totius ſanctitatis capiti maiores exhibuerint, ſeſéque exhibere debere perceperint. Nec prodigioſum eſſe quod Conſtantinus feciſſet, cùm omnis Eccleſia, omnes ab ortu, & occaſu Chriſtiani, Chriſtianæq; ſapientiæ eximij proceres id paribus oraculis efferrent, prædicarent, ſi vel ab ipſis Apoſtolis incipias. Hoc idem etiam diuus ille Nicolaus primus aſſeruit, qui floruit octingentis annis elapſis, etiam ſuperiorum theologorum teſtimonio dicta ſua ſuffulciens, his verbis: Verùm & inter beatos Apoſtolos, ſicut & prius ſanctus Papa Iulius, & poſtea ille magnus, & ſanctus Leo deſcribit in ſimilitudine honoris, Fuit quædam diſcretio poteſtatis, & cum omnium par eſſet electio, vni tamen datum eſt, vt cæteris præmineret. De qua forma epiſcoporum quoque eſt orta diſtinctio, & magna ordinatione prouiſum eſt, ne omnes ſibi omnia vendicarent: ſed eſſent in ſingulis prouinciis ſinguli, quorum inter fratres habetur prima ſcientia. Et rurſus quidam in maioribus vrbibus cõſtituti ſollicitudinẽ in eis ſuſciperent ampliorem: per quos ad vnam Petri ſedem vniuerſalis Eccleſię cura cõflueret, & nihil vſquam à ſuo capite diſſideret. Quod ſi quidam ex vobis vllo interiori comprehendiſſent obtuitu E
nunquam Rothardum epiſcopum Sueſſionicæ vrbis ſine conſenſu noſtro deponerent, ſed reprehenderent, & in exilium pulſum monaſteriali cuſtodia manciparent. Quid rogo de presbyteris, & de inferioris gradus clericis ageretur, quorum apud nos quoque cauſa à Chalcedonẽſis concilij regulis cùm ratio exigit, audiri iubetur ſi epiſcopos tanta facilitate deponitis? Poſſet quoque colligi argumentum ſuper donatione, atque illius decreti veritate ex palatio Lateranenſi, in quo proximè poſt diſceſſum Conſtantini, pontifices habitare cœperunt. Si enim in decreto donationis continetur, Conſtantinum ſua ſponte, ſua voce donaſſe palatiũ Lateranenſe, & id à pontificibus cœpit mox habitari priſco illo tempore, ob hanc cauſam verum eſt decretum à magno Conſtantino promulgatum, quia factum eſt quod dicit ſe feciſſe, aulámque imperialẽ pontificibus tradidiſſe. Cur autem palatium, imperatoriámque ſedem Syluestro, & ſucceſſoribus reliquerit, ſapientibus, perſpicuum erit, percipiéntque veram cauſam fuiſſe, quod totum imperium ſubſterneret, cederet Petro, Romanam maieſtatem ſubiiceret Chriſto. Quis etiam, niſi demens omnique iudicio deſtitutus, edictũ aliqua parte cuius veritatem effugere non poſſet, verum eſſe prędicaret, ſed inde abſcinderet aliam partem. eámque falſam eſſe contenderet. Veluti ſi quis vnam Ciceronis epiſtolá vſque ad ſeptem lineas contenderet eſſe Ciceronis, poſtea tranſgreſſus alias ſeptem, quas Ciceronis eſſe nollet, reliquas ad eundem autorem reuocaret. Aut modò duas lineas illius autoris modò duas alias alterius, rurſus alias Ciceronis eſſe
prædicaret, ſicq; totam epiſtolá diſcerperet. Ad hunc modum ſi vera eſt donatio cùm lo- F
quitur Imperator de donato palatio Lateranenſi, cur reliquam partem vis eſſe falſam? Cur non putas eiuſdem autoris omnia? Cur fides, ac veritas vnius partis nõ firmat, corroborátque reliquas? Si verum fuit, donatam fuiſſe imperialem aulam, quia pontifices antiquiſſimo tempore illic habitare cœperunt, & id habetur in decreto donationis: cur non exiſtimes reliquum decretum eſſe verum, ab eodem autore prolatũ? Niſi planè malignus, atque hoſtis atrociſſimus nemo ad hunc modum quempiam inſectaretur, vt prolato teſtamento diceret duas, aut quatuor lineas teſtatorem condidiſſe: reliquas falſas eſſe, non eiuſdem autoris. Quod autem palatium Lateranenſe poſt Conſtantinum mox à pontificibus teneretur, declarat præter alia vetuſtiſſimus codex epiſtolarum Imperatorum, & pontificum, qui eſt in bibliotheca Palatina. Eſt præter alia epiſtola Symmachi præfecti vrbis ad Honorium Imperatorẽ, qui tunc erat Rauennæ, cùm poſt mortem Zozymi ſummi pontificis diſſenſio in clerum incidiſſet de ſucceſſore eligendo: aliique Bonifacium, alij Eulalium probarent, ea de re ſcripſit Symmachus principi Honorio, atq; inter alia: Verùm cùm vir ſanctus Eulalius ad Eccleſiam Lateranenſem de exequiis prioris epiſcopi à populo, & à clericis fuiſſet adductus: ibi per biduum cum maxima multitudine, & cum pluribus ſacerdotibus remoratus eſt, vt expectaretur diés conſuetus, quo poſſet ſolenniter ordinari. Cum hoc ita eſſet, ſubitò aliquanti presbyteri cum Bonifacio eiuſdem ordinis ad Theodoræ Eccleſiam col-

lecto

A lecto populo properarunt. Ibiq; habito tractatu ipſum ordinare epiſcopũ velle cœperunt. Quod vbi cõperi omnes qui pariter erant ad me vt venirent presbyteros depopoſci. Hæc & alia. Ad Eccleſiam ad palatiũ Lateranenſe, de põtifice eligendo acclamatura plebs concurrerat, vbi defuncti epiſcopi corpus iacebat. In alia epiſtola ad Imperatores Honoriũ, & Theodoſium iuniorem: Sed quoniam, inquit Lateranenſem Eccleſiam obtruſis penè omnibus ingreſſibus archidiaconus cõtemptus impię ſummi ſacerdotis exequiis, diaconibus, & pauciſſimis presbyteris, ac multitudine turbatæ plebis obſederat: altero die ad eandem Eccleſiam vbi prius ab omnibus fuerat cõſtitutum habita omnium collatione properauimus, ibíque participato cum Chriſtiana plebe concilio, quem Deus iuſſit elegimus. Nam venerabilem virum Bonifacium veterem presbyterum in lege doctiſſimum, ac bonis moribus comprobatum, & quod eum magis ornabat, inuitum, acclamatione totius populi, & conſenſu meliorum ciuitatis, aſciuimus, diuinæ inſtitutionis ordine conſecratum. Hæc & alia. Quibus docemur, non multo poſt Conſtantini tempora ſolitos pontifices Lateranenſe palatium tenere, vbi ipſis defunctis eorum funus celebrabatur, ibíque nouus pontifex eligebatur. Hęc quidem ratio ſuper vniuerſo decreto Hectorea mihi eſſe videtur. Nicolaus quoque primus priſcus admodum, optimúſque pontifex, de Eccleſia Lateranenſi, quæ dicebatur Conſtantiniana, hæc ait ad collectos Conſtantinopolim: Collecta, inquit, Sancta ſynodo in Eccleſia Dei, in qua beatus Petrus Apoſtolorum princeps corpore redolet, & virtutibus emicat: deinde propter frigiditatem loci in Eccleſia Lateranenſi, quæ
B ab autore appellatur Conſtantiniana, & quæ prima toto terrarũ orbe conſtructa eſt. Ibiq; recitatio. Hæc apud antiquum pontificem: cuius dictum mirum in modum cõfirmat priuilegium donationis. Teſtatur ipſe fuiſſe in palatio Lateranenſi Eccleſiam quæ ab autore appellaretur Conſtantiniana. Audi autem quid in priuilegio dicat Conſtantinus: ὡς ἡμεῖς ἔνδον τοῦ τῆς λατεράνης ἡμῶν παλατίου ναὸν ἀγείραμεν, αὐτῷ σωτῆρι ἡμῶν καὶ θεῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀπὸ τῶν θεμελίων αὐτῶν μετὰ τοῦ βαπτιστήριος.

Scire omnes volumus, nos intra palatium noſtrum Lateranenſe templum ſeruatori noſtro, & Deo Ieſu Chriſto à fundamentis ędificaſſe cum baptiſterio. Eſt item apud vetuſtos ſacrarum hiſtoriarum ſcriptores de Eccleſia Lateranenſi hæc narratio. In nomine domini Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Imperantibus quoque Conſtantino, & Conſtante Auguſtis, Anno IIII. ſub die VIII. Cal. Octobrium, Indictione VI. Præſidente ſancto, ac beatiſſ. Iulio Papa ſedis Apoſtolicæ vrbis Romæ præpoſitis ſacroſanctis, & venerabilibus Euangeliis in Eccleſia domini Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quæ vocatur Cõſtantiniana: Reſidẽtibus etiam viris venerabilibus, paritérque cum eo audientibus Benedicto Aquilienſe epiſcopo, Rufo ſanctiſſimo Cartamano epiſcopo, Agapito Rauennatis eccleſiæ epiſcopo. Et reliquis cum eis epiſcopis. Sed eſto etiam clariſſima coniectura ſuper edicti, ſiue donationis Conſtantini veritate, id quod de principatu Romanæ ſedis reliqui imperatores imitati Conſtantinum ſtatuerunt, videbis omnia ad veritatem oſtendẽdam, & ad falſitatem conuincendam cõfluere. Imperator Valentinianus Auguſtus, omnibus ſub im-
C perio æternæ vrbis Romæ, vbique terrarum degentibus. Certum eſt & nobis, & imperio noſtro vnicum eſſe præſidium in ſupernæ diuinitatis fauore, ad quem promerendum præcipue Chriſtianorum fides: & veneranda nobis religio ſuffragatur. Cùm igitur ſedis Apoſtolicæ primatum ſancti Petri meritum, qui princeps eſt epiſcopalis coronæ, & Romanæ dignitas ciuitatis, ſacræ etiam ſynodi firmet autoritas, ne quid præter autoritatem ſedis iſtius illicita præſumptio attentare nitatur, tunc pax eccleſiarum vbique ſeruabitur, ſi rectorem ſuum agnoſcat vniuerſitas. Hæc cùm hactenus inuiolabiliter fuerint cuſtodita, Hylarius Arelatenſis, ſicuti venerabilis viri Leonis papæ Romani fideli relatione comperimus, contumaci auſu illicita quædam præſumendo tentauit, & ideo tranſalpinas eccleſias abominabilis tumultus inuaſit, quod recens maximè teſtatur exemplum. Hylarius enim, qui epiſcopus Arelatenſis vocatur, Eccleſiæ Romanæ vrbis inconſulto pontifice, iudicia, ſiue ordinationes epiſcoporum ſola temeritate vſurpans inuaſit. Nam aliquos inuitis, & repugnantibus ciuibus ordinauit. Quod quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiebantur, manum ſibi contrahebant armatam, & clauſtra murorum in hoſtilem morem, vel obſidione cingebant, vel aggreſſione reſerabant, & ad ſedem quietis, pacem prædicaturos per bella ducebant. His talibus, & contra Imperij maieſtatem, & contra reuerentiam Apoſtolicæ ſedis admiſſis, & per ordinem Vrbis Papæ cognitione diſcuſſis, certa in eum, & de his quos male ordinauerat, lata ſententia eſt. Et erat

quidem ipſa ſententia per Gallias etiam ſine Imperiali ſanctione valitura. Quid enim tanti D
pontificis autoritati in eccleſiis non liceret? Sed noſtra quoque præceptio, ac ratio proba-
uit, ne vlterius nec Hylario, quem adhuc epiſcopum nuncupari ſola manſueti præſulis per-
mittit humanitas, nec cuiquam alteri eccleſiaſticis rebus arma miſcere, aut præceptis Ro-
mani Antiſtitis liceat obuiare. Auſibus enim talibus fides, & reuerentia noſtri viola-
tur Imperii, nec oſculum quod eſt maximi criminis ſubmouemus. Verùm ne lcuis ſaltem
inter eccleſias turba naſcatur, vel in aliquo minui religionis diſciplina videatur, hæc pe-
renni ſanctione cenſemus, ne quid tam epiſcopis Gallicanis, quàm aliarum prouinciarum
contra conſuetudinem veterem liceat ſine viri venerabilis Papæ Vrbis æternæ autori-
tate temptare. Sed hæc illis, omnibúsque pro lege ſit, Quicquid ſanxit, vel ſanxerit
Apoſtolicæ ſedis autoritas, ita vt quiſquis epiſcoporum ad iudiciũ Romani Antiſtitis euo-
catus venire neglexerit, per moderatorẽ eiuſdem prouinciæ adeſſe cogatur, ſeruatis per
omnia quæ diui parentes noſtri Romanæ eccleſiæ contulerint. Dat. VIII. Id. Iulij Romæ
Valentiniano Aug. Audiſti præclara, audiſti Valentinianum non ſecus quàm Conſtãtinũ
de Petri, ac ſucceſſorum maieſtate & principatu prædicantem, ac ſtatuentem. Conſtanti-
nus oraculum, ſiue cõſtitutionẽ edidit, vt omnes Eccleſiæ gentes, ac nationes omnes, hanc
habeant vt caput, fontemq; religinnis. Idẽ ſcripſit, expreſſitq; Valẽtinianus poſt Imperium
Conſtantini paucis annis. Atq; obſerua quod ait ad poſtremũ: Seruatis per omnia, quæ di-
ui parentes noſtri Romanæ Eccleſiæ contulerunt. Qui ſunt enim diui parẽtes ipſius Valẽ-
tiniani, cùm ante eum floruerit Iouinianus, qui duos mẽſes imperauit? Quid tã paucis die- E
bus potuit conferre? Ante Iouinianũ rerum potiebatur Iulianus Apoſtata Chriſtianæ reli-
gionis atrociſſimus hoſtis. Ante Iulianũ Conſtantius, filius Cõſtantini, penè Arrianus? Ca-
dit igitur iſta appellatio DIVI PARENTES NOSTRI, duntaxat in Conſtantinum: is v-
nus contulit omnia Romanæ Eccleſiæ, aſſeruit eius principatum. Reſpexit igitur edictum
Conſtantini cùm hæc ſcriberet Valentinianus optimus princeps. Sed nónne eadem re-
liqui priſci Imperatores, omneq; Imperiale genus ſtatuerunt, piè, ac ſanctè, ſedẽ diui Petri
venerantes, ac dictis Cõſtãtini ſubſcribentes? Nam quid Galla Placidia maxima ac piiſſima
imperatrix ſcripſit? Galla Placidia Auguſta, Heliæ Pulcheriæ piiſſimæ Auguſtæ filiæ: Igitur
tua clementia ſecundum catholicam fidem quod ſemper nobiſcum fecit, conſpirare di-
gnetur, vt quicquid in illo tumultuoſo, miſerrimóque concilio, id eſt Epheſino conſti-
tutum eſt, omni virtute ſubmoueatur, & omnibus integris permanentibus, ad apoſtoli-
cæ ſedis examen in qua primus beatus Apoſtolus Petrus, qui etiam claues regnorum cæ-
leſtium ſuſcipiens, ſacerdotij principatum tenuit, epiſcoporum cauſa mittatur. Adnotaſti
vocem Imperialem conſonam oraculis Conſtantini, Sacerdotij principatum à Beato Pe-
tro Romæ poſitum, adminiſtratúmque fuiſſe: huc omnium Epiſcoporum cauſas mitten-
das eſſe? Quid aliud eſt apud Conſtantinum? Agnoſce ex ſimilitudine ſermonis inſecu-
torum Imperatorum, quid Imperator Conſtantinus ſit locutus. Proſequitur in eiſdem Im-
perator: Domino meo Theodoſio glorioſiſſimo victori ac triumphatori perpetuo Im-
peratori & patri Victor Valentinianus glorioſus ſemper Auguſtus, & filius. Fidem à no- F
ſtris maioribus traditam debemus cum omni competenti deuotione defendere, & digni-
tatem propriæ venerationis Beato Petro Apoſtolo intemeratam in noſtris temporibus
conſeruare: quatenus Beatiſſimus Romanæ ciuitatis epiſcopus cui principatum ſacer-
dotij ſuper omnes antiquitas contulit, locum habeat, ac facultatem de ſacerdotibus iudi-
care. Hæc quoque quàm clara ſunt, quàm omnem vetuſtatem exhibent nobis? cùm ad-
huc eo tempore religio Chriſti, Apoſtolorúmque prædicatio, & cũ hominibus cõuerſatio
recens eſſet. Paucis antè annis Petrus ac Paulus Romæ populos erudierant. Reſtabat pe-
nè in auribus hominum vocis eorum imago. Audis Imperatorem, Fidem à noſtris ma-
ioribus traditam. Repete velut ſuperius, rem altius. Qui ſunt maiores ipſius Valenti-
niani, niſi Conſtantinus, quod omne eius genus? Quid, teſte Valentiniano maiores illi cre-
diderunt, quam fidem poſteris tradiderunt? Nempe dignitatem, decus, principatum ve-
nerationis, pietatis, obſeruantiæ, eſſe in diuo Petro: retinendúmque eſſe ſumma o-
pum vi. Retineri autem & conſeruari, ſi ſucceſſor eius habeat locum, facultatémque
de cunctis ſacerdotibus, de tota religione iudicandi. Huic antiquitatem contuliſſe princi-
patum ſacerdotij: Antiquitatem, nempe Conſtantinum, Cõcilium Nicenum, & ante hos,
omnes qui in religione Chriſti floruerunt. Cernis inſecutos Imperatores conſtãter aſſe-
rere, ac pro ſacroſanctis habere quæ Conſtantinus edicto decreuiſſet. Huc enim reſpi-

ciunt

A ciunt Valentinianus, Gallaq; Placidia,reflectẽtes aciem ad ea, quæ de maieſtate ac princi-
patu Petri magnus Imperator cum omni antiquitate cõſtituiſſet,prædicaſſétque. Subicit
Galla Placidia:Domino meo victori Theodoſio triũphatori ſemper Auguſto filio, Gallà
Placidia perpetua Auguſta mater eius : Arbitrium vnius hominis,qui in ſynodo Epheſinæ
ciuitatis odiũ & contentiones potius exercuiſſe narratur,militũ præſentia & metu appetit
Cõſtantinopolitanę ciuitatis epiſcopũ Flauianum,eo quòd libellum ad Apoſtolicã ſedem
miſerit, & ad omnes epiſcopos harum partiũ per eos qui directi fuerant in concilium à re-
uerendiſſimo epiſcopo Romano,qui ſecundum deffinitionis Niceni concilij conſueti ſunt
intereſſe,Domine ſacratiſſime fili, venerabilis Imperator. Hac itaq; gratia,tua mãſuetudo
tantis turbis reſiſtens, veritatẽ immaculatã fidei,& catholicæ religionis ſeruari præcipias,
vt ſecundum formã ac deffinitionem Apoſtolicę ſedis,quam etiam nos tanquã præcellen-
tem ſimiliter veneramur,in ſtatu ſacerdotij illæſo permanẽte per omnia,Flauiano,ad con-
cilij & Apoſtolicæ ſedis iudicium tranſmittatur,quã primus ille,qui cæleſtes claues dignus
fuit accipere,principatu epiſcopatus ornauit. Quem ſcilicet decet nos huic maximæ ciui-
tati,quæ Domina eſt omnium terrarũ in omnibus conſeruare. In his,vt cernis,prædicatur,
declaratur principatus ſacerdotij,ac epiſcopatus fuiſſe in diuo Petro, hácque maieſtate ac
præcellentia ſedem ſuam,Romanamq; ciuitatem eum ornaſſe. Ornauit teſte Imperatrice
ſedem Apoſtolicam & Romanam Eccleſiam Petrus principatu ac maieſtate epiſcopali,vt
eſſet ſucceſſor ſuus ceu Rex Imperatorq; epiſcoporũ, Dominus religionis, princeps ſacro-
B rum.Hanc eſſe pręcellentẽ in terris maieſtatẽ,quam ipſi quoque Imperatores venerentur,
adorent. Hanc maieſtatem atque excellentiã Petrum Romæ donaſſe : vt quemadmodum
Domina eſſet omnium terrarum,ſic omni religioni dominaretur, omniáque eius nutu re-
gerentur. Quid aliud locuta eſt Imperatrix , quàm Conſtantinus? Quo quidem veriſſimè
probatur edidiſſe eum , priuilegium illud. Ad poſtremum proferre libet quod Imperator
Eous cum Armenis,vniuerſoq; Oriente,veteris Eccleſiæ conſenſum,& ipſius magni Con-
ſtantini decretum confirmantes , in concilio Florentino vnanimiter dixerunt : quæ cùm
conſentiant cum magna mirabilis illius edicti parte,profectò reliquam partem vnius,eiuſ-
démque autoris eſſe cogimur aſſerere ὁρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρ-
χιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακα-
ρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλήν, καὶ πάντων
τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ, ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, καὶ διιθύνειν,
καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδόσθαι, καθ' ὃν
τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμένων συνόδων καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται. Definimus ſan-
ctam Apoſtolicam ſedem,& Romanũ pontificem in vniuerſo terrarum orbe habere prin-
cipatum. Ipſumq; Romanum ſummum ſacerdotem,ſucceſſorem eſſe beati Petri principis
Apoſtolorum,& verum Chriſti vicarium,& vniuerſæ Eccleſiæ caput,& omnium Chriſtia-
norum patrem,ac præceptorem exiſtere. Atque ipſi in beato Petro à Domino noſtro Ieſu
Chriſto plenam poteſtatẽ traditam eſſe paſcendi, regendi,gubernandiq; vniuerſalem Ec-
C cleſiam , quemadmodum & in actis vniuerſalium conciliorum , & ſacris canonibus conti-
netur. Neque verò mirum poſteriores Conſtantinopolis Imperatores vnà cum vniuerſa
Græcia decreuiſſe, confeſſosq; eſſe hanc decreti Conſtantini partem,quandoquidẽ maio-
res non minus pię cõfeſſi ſunt. Siquidem Andronicus Imperator,qui floruit anno Domini
milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo primo, ab hinc ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto,
tempore Ioannis vigeſimi primi , cùm de religione diſquiſitio incidiſſet , concordiámque
cum Romana Eccleſia ſuper omnibus firmaſſent,præter cętera hæc ipſe Imperator in am-
pliſſima epiſtola, quæ eſt in bibliotheca Palatina , dixit, αὐτὴ ἀσφαλῶς ἡ ἱερὰ καὶ ἁγία τῆς ῥώμης
ἐκκλησία ἄκρον καὶ τέλειον πρωτεῖον καὶ ἀρχὴν ἐπὶ πᾶσαν καθολικὴν κατέχει, ἣν ἐν αὐτῇ ἀπ' αὐτοῦ κυρίου ἐν
τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ τῶν ἀποστόλων ἄρχοντι ἢ τῇ κορυφῇ, οὗ ὁ τῆς ῥώμης ἀρχιερεύς ἐστι διάδοχος μετὰ
πλήρους ἐξουσίας παραδέξασθαι ἀληθῶς καὶ ταπεινῶς ἀναγνωρίζει, καὶ καθὼς παρὰ τὰς ἄλλας κρατεῖ
τῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν ἐκδικεῖν, οὕτω καὶ ἐάν τινες περὶ τῆς πίστεως ἀναφύωνται συζητήσεις τῇ ταύτης χρεὼν
κρίσει διορίζεσθαι, εἰς ταύτην δύναται καὶ βαρυνόμενος ἕκαστος, τοῖς εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνήκουσιν
ἐγκαλεῖν, καὶ ἐν πάσαις ταῖς αἰτίαις, ταῖς πρὸς δοκιμασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἀφορώσαις παρ' ἐς ταύτας δύναταί τις
ἀνατρέχειν τὴν κρίσιν, καὶ ταύτῃ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ὑπόκεινται. Hęc,& plura alia,quorũ ſcius eſt: Hęc
ſimiliter ſacroſancta Romana Eccleſia ſupremũ abſolutumq; principatũ, poteſtatéq; ſu-
per vniuerſam catholicã Eccleſiã habet: quã quidẽ poteſtatẽ in ſeipſa iure, & humiliter a-
gnoſcit eſſe,atq; accepiſſe cũ plena autoritate ab ipſo domino in beato Petro Apoſtolorũ

principe,ac vertice,cuius Romanus pontifex eſt ſucceſſor. Et quemadmodum pręter alias D
eccleſias habet poteſtatem de fide iudicandi:Sic & ſi quæ de fide ſubortæ fuerint quæſtio-
nes, huius iudicio diſſoluendæ ſunt. Ad hanc vnuſquiſque vexatus prouocare poteſt, & in
omnibus cauſis,quę ad examen Eccleſiaſticum ſpectent,ad huius iudicium poteſt quiſque
recurrere : Et huic omnes eccleſiæ ſunt ſubiectæ. Hæc Imperator Andronicus , conſen-
tiẽs cum ſuperioribus imperatoribus. Similiter patriarcha cum ipſo imperatore in ſua epi-
ſtola ſcripſit, καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ὁμολογοῦμεν, ἀναγνωρίζομεν, ἀποδεχόμεθα καὶ ἑκουσίως
ὑποδεχόμεθα καὶ πρός· τὴν αὐτοῦ ὑπακοὴν ἑκούσιοι ἐρχόμενοι ἔργῳ καὶ φυλάττειν ἀπαραβάτως ὑπισχνού-
μεθα καὶ διαβεβαιούμεθα. Paulopoſt Ὅτι δηλαδὴ ἡ αὐτὴ ἱερὰ καὶ ἁγία τῆς ῥώμης ἐκκλησία, ἄκρον καὶ τέ-
λειον πρωτεῖον κατέχει καὶ ἀρχήν. Etiam principatum ſedis Apoſtolicæ confitemur,agnoſcimus,
amplectimur , & voluntariè ſuſcipimus : Et ad huius obedientiam voluntarię venientes,
eam amplectimur, & inuiolabiliter ſeruare promittimus,& cõfirmamus. Hæc ſcilicet Ro-
mana ſacroſancta Eccleſia ſupremum , abſolutumq́; habet principatum ac poteſtatem. Et
quæ ſequuntur vnà cum Imperatore. Vt verò reliquæ controuerſiæ principio commemo-
ratæ diſſoluantur , omnibus modis falſum eſt,idque tibi, & Nicenum concilium, & hiſto-
rię clarum reddent, Concilium Nicenum præſidente Syluestro Eccleſiæ, non fuiſſe cele-
bratum . Iulius enim tertius floruit . Lege ipſum concilium . Fallitúrque in eo hiſtoria
tripartita , ex eóque error perſpicuus, quòd ſcribat, eum concilio intereſſe prę ſenectute
non potuiſſe. At eundem ſcribit poſt conciliũ quindecim annos vixiſſe. Hoc cùm exiguo
labore poſſit refelli, nec longiores probationes requirat,omittam. Nec verum eſt, in prin- E
cipio Imperij Conſtantini Syluestrũ Eccleſię habenas tenuiſſe.Quod ſi etiam verum eſſet,
cùm viginti quatuor annis præfuerit Sylueſter,potuit facilè vnà cum Conſtãtino ab initio
principatus peruenire ad annos concilij:quandoquidẽ Conſtantinus triginta annos,Euſe-
bio teſte,imperauit. Inchoante igitur vtroque eodem tempore ſuum principatũ,anno au-
tem quintodecimo, vel circiter, Cõſtantini concilio inchoato, nonne ſuperſunt Syluestro
nouem anni poſt concilium? Eſt etiam teſtimoniũ ſextæ ſynodi , actione octaua, Cùm Ar-
rius inquit diuiſor atq; partitor trinitatis inſurrexiſſet , continuo Cõſtantinus ſemper Au-
guſtus, & Sylueſter laudabilis,magná atque inſignem contra eum in Nicea ſynodum con-
gregauerunt. De diſceſſu ex vrbe cùm ipſe Imperator veram , ingentẽ, maximeq́; impel-
lentem cauſam reddiderit : quos alios nos audire fas eſt, eóſque opponere viuæ voci ipſius
autoris?Cùm alioquin multos hoſtes Philoſophos,& Hiſtoricos habuerit eo tẽpore Chri-
ſtiana religio , qui de ea multa contra verũ ſcriberent. Maximeq́; tunc ab inimicis recens,
inualida, nondum regina oppugnaretur.Pronuntiauit ergo Cõſtantinus:Quoniá vbi prin-
cipatus ſacerdotũ, & Chriſtianæ religionis caput ab imperatore cæleſti conſtitutũ eſt : iu-
ſtum non eſt,vt illic Imperator terrenus habeat poteſtatem. Quæ potuit eſſe maior cauſa?
Si qua prolata, & exiſtimata eſt alia diſceſſus eius ex vrbe, id factũ eſt partim ab imperitis,
& ignaris huius rei,partim ab inimicis Chriſtianæ religionis, qualis fuit Iulianus, Porphy-
riusq́; eius familiaris,Libanius,multiq́; alij philoſophi,& Rhetores,quibus cum cõtinentia
bella Chriſtianis interceſſerunt.Quę res impulit Lactantiũ,vt opus aduerſus hoſtes cõſcri- F
bens,duas quaſi acies inſtrueret, alterá contra philoſophos, ex inani ſapientia in Chriſtum
virus effundẽtes:partim aduerſus ineptè ſuperſtitioſos. Sed acrius bellum fuit contra phi-
loſophos.Quot ſcelera Zozimus aduerſus Cõſtantinũ,ſimili atque Iulianus impulſus odio,
conſcripſit. Videbant eum templa Deorum euertentẽ,nouam religionẽ quam illi deride-
bant,barbarámque ſuperſtitionẽ appellabant,vbique erigentem , pérque omnes nationes
mirabiliter augentem. Partim igitur ignorabant cauſam diſceſſus ex vrbe, profectionis in
Thraciam:partim malignè ſupprimebẽt, aut veram cauſam ſilentio prætergreſſi, aliam ab-
ſurdiorem afferebant. Idq́; etiam à noſtris peccatum eſt , quale fuit à doctiſſimis prodi-
tum , cùm filius Conſtantinus à Nicomedienſi Euſebio fuerit rebaptizatus , patrem id fe-
ciſſe. Similes igitur fraudes commenti ſunt , neſcio qui ſcriptores ignobiles de eius diſ-
ceſſu. Super quibus ego, veluti falſis, atque exploſis, nil amplius addam. Quoniam autem
ſuperius eam edicti partem, argumenta, & teſtimonia veterum Theologorum probabant
à Conſtantino fuiſſe ſancitá, ac ratam, qua maieſtatem , principatumq́; cæleſtis religionis
Petro, & ſucceſſoribus à Chriſto datam aſſerebat , & probabat : nunc aliis rationibus , &
coniecturis probandum eſt , illam edicti partem , facile nos induci poſſe , vt credamus
conſcriptam à magno Conſtantino fuiſſe, qua regna occidentalia , totúmque ipſum occi-
dentẽ Chriſto,& Petro,Eccleſiæq́; ſubiecit.Has ſiue rationes,& argumenta,ſiue coniectu-
ras pa-

Aras palam eſt Laurentium comiteſque eius ignoraſſe: quippe quæ in reconditis, & interioribus litterarum theſauris habeanrur. Sed cùm data eſſet hæc ſcribenti, diuino munere ampliſſima librorum Græcorum, Latinorumq́; copia, vnde & ſuper hac re, & reliqua theologia flores, ac gemmæ colligerentur: hoc ſcilicet laborandum, atque omni ſtudio contendendum erat, vt hæc præclaræ ſupellectilis facultas, ad honorem Dei, & Eccleſiæ ipſius præſidium proferretur. Illa mihi videtur clariſſima coniectura ſuper regnis Eccleſiæ à Conſtãtino donatis, ſuper ea cæleſtis decreti parte, qua ſubiecit Eccleſiæ totum occidentem, prima ex antiquiſſimis pontificum ſanctionibus, ſiue epiſtolis, (vulgo regiſtra vocantur,) quas per vniuerſum terrarũ orbem ad reges, ac principes, velut eorum Domini, tranſmittebant: eiſque vti ſubiectis imperabant, eorum regna Eccleſiæ eſſe fatebantur. Atque hi libri vetuſtiſſimi ſunt. Qualis eſt liber ſanctionum, ſiue Epiſtolarum, ſiue regiſtrum Gregorij ſeptimi, qui floruit ab hinc noſtra tempeſtate iam ſeptingentos annos: dum ſcribens regibus, ac principibus Hiſpaniæ, diceret: Vos ſcitis, quòd antiquitus regnum Hiſpaniæ eſt Romanæ Eccleſiæ. Si quis igitur euoluat, ac pẽſitet, inueniet profectò eiuſmodi claram, perſpicuamq́; rationem. Quemadmodum noſtra tempeſtate non dicerentur antiqua, niſi quæ ſaltem quadringẽtos, aut quingentos annos ſuperarẽt: ſic antiqua fuiſſe tempore eius pontificis, qui tot annis ab hoc ſæculo elapſis floruit, quæ ſupra quadringentos, aut quingentos annos, nempe vltra milleſimum tenderent. Itaque ſi rectè cenſeas, erant antiqua, tempore illius pontificis, quæ ferè ad ipſum Conſtantinũ attingebant, à quo ad Gregoriũ

B quingenti plus minus anni præterierunt. Si igitur & obedientiã ipſorum regum, ac principum, & ex vetuſtis monimentis argumenta contuleris, poterunt facilè tibi indicare, illas occidentales prouincias, ac regna à magno Imperatore, quẽadmodum habetur in edicto fuiſſe Petro conſecrata. Neque enim nunc commemoro magnam Italiæ partem à Pipino, Carolo, Ottone donatam. Parte alia ſi contra reges ipſorum pontificum audaciam conſideres, id poterit indicio eſſe, non tam cæleſtem poteſtatem gladiumq́; religionis hos animos eis dediſſe, quàm ſubſtratam, ac ſubactam pedibus eorum poteſtatẽ. Velut quod proditum eſt de Agapito pontifice, qui profectus Conſtantinopolim, cùm cepiſſet ſuper religione altercari cum Iuſtiniano imperatore, ei dixit Imperator: Aut conſenti nobis, aut exilio te deportari faciã. Cui alacriter pontifex reſpondit: Ego quidem peccator ad Iuſtinianum Imperatorem venire deſideraui, nunc autem Diocletianum inueni: tamen minas tuas non pertimeſco. Igitur quod de Gregorio ſeptimo prodidi, in eius vetuſtiſſimo, ac præclariſſimo regiſtro, ſeu codice variarum eius epiſtolarum, ac ſanctionum, in hunc modum habet: Gregorius epiſcopus ſeruus ſeruorũ Dei, Regibus, Comitibus, cæteriſq́; principibus Hiſpaniæ ſalutem. Notum fieri vobis volumus, quod nobis quidem tacere non eſt liberum: vobis autem ad præſentem, & futurã gloriam valde neceſſarium: videlicet, Regnum Hiſpaniæ ex antiquis conſtitutionibus beato Petro, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in ius, & proprieratem traditum eſſe. Quod nimirum hactenus, & præteritorum ipſorum incommoda, & anteceſſorum noſtrorum tacuit negligentia. Nam poſtquam regnum illud

C à Saracenis peruaſum eſt, & ſeruitium, quod beato Petro inde ſolebat fieri, propter infidelitatem eorum, & tyrannidem detentum ab vſu noſtrorum tot annis interceptum eſt, pariter etiam rerum, & proprietatis memoria delabi cœpit. Verum quia diuina clementia conceſſa vobis in hoſtes illos, ſemperq́; concedenda, terram in manus veſtras tradidit, vlterius vos cauſam hanc ignorare noluimus, ne quod ſupernus arbiter, legum, ac iuſtitiæ conditor, de recuperanda iuſtitia, & honore ſancti Petri, eiuſq́; ſanctæ, & Apoſtolicæ ſedis gloria noſtræ humilitati ad benemerendum contulit, nobis, aut vobis ex taciturnitate in negligentiæ culpam, aut vobis ex ignorantia, quod abſit, ad detrimentum propoſitæ, & diuinitus oblatæ retributionis obueniat, &c. Hæc pontifex ille in libro ſui regiſtri primo, qui erat in bibliotheca Lateranenſi, poſtea delatus in Vaticanum. Cernis vt afferat, ex antiquis cõſtitutionibus regna Hiſpaniæ eſſe ſedis Apoſtolicæ, etiam ante quàm à Saracenis occuparentur. Quòd ſi retrocedens per annos, ante impetum Saracenorum in Hiſpaniam, perrexeris, inuenies rationem ferè deduci ad tempora Conſtantini. Hinc certè tot iam annis antè, ea regna ſedis Apoſtolicæ fuerunt. A tempore Conſtantini, aut prope, ius, ac poteſtas hæc cœpit. Eadem propè, aut ſimilis ratio eſt de regno Hungariæ, de quo idem: Gregorius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Dilecto filio Salomoni regi Hungariæ ſalutem, & cetera. Sicut à maioribus patriæ tuæ cognoſcere potes, regnum Hungariæ ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ proprium eſt, à rege Stephano olim beato Petro cum omni iure, ac po-

teſtate ſua oblatum, & deuotè traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ Imperator re- D
gnum illud expugnans, victoriam adeptus, ad corpus beati Petri lanceam, & coronam re-
gis tranſmiſit, & pro gloria triumphi ſui illuc direxit inſignia. Quo principatum eius di-
gnitatis attingere cognouit. Hæc & alia. Noris de hoc regno, quod cùm à Barbaris, Scy-
this, ac Pannonibus non Chriſtianis fuiſſet poſt Conſtantini tempora occupatum, ere-
ptúmque Romano Imperio, cui Eccleſia hæres ſucceſſit, fuiſſe à Chriſtianis regibus Ec-
cleſiæ Romanæ, cui debebatur, reſtitutum. Quod de Hiſpania luce clarius eſt, quæ & ipſa à
Barbaris occupata cùm eſſet, Eccleſiæ reſtituta à regibus eſt. Idem Gregorius de eodem
regno ad Geuſam Hungariæ regem eodem libro, ſed non eodem capite: Notum vero tibi
eſſe credimus, regnum Hungariæ, ſicut & alia nobiliſſima regna in propriæ libertatis ſtatu
debere eſſe, & nulli regi alterius regni ſubiici, niſi ſanctæ, & vniuerſali matri Eccleſiæ Ro-
manæ: quæ ſubiectos habet non vt ſeruos, ſed vt filios. Quod quia conſanguineus tuus
à rege Theotonico, non à Romano pontifice vſurpatiue obtinuit: dominſum eius, vt cre-
dimus, diuinum iudicium impediuit. Audis quo dominatu imperet Eccleſia: non vt ſer-
uos, ſed vt filios habeat ſubiectos ſibi. Non deiicit reges poſſeſſione, ſed ſinit eos vt filios
dominari, quibus dominantibus etiam ipſa dominatur. Vult tamen agnoſci regina, ac Do-
mina. Audis omnia nobiliſſima regna ſedi Apoſtolicæ ſubiecta eſſe? Et id ſcribebant ipſis
regibus, ipſisq́; veteres conſtitutiones antiquum dominatum proferebant. Alioqui quæ
audacia fuiſſet ea ſcribere, vel maximè priſcos, ſanctóſque pontifices, à quibus iactantia,
ſuperbiáque & ambitio aberat. Vnde igitur hæc regnorum antiquiſſima poſſeſſio venit E
ad Eccleſiam, niſi à magno Conſtantino, cùm ab vrbe Domina gentium ceſſit, eam alteri
maiori imperatori relinquens. De eodem item regno ad eundẽ regem Hungariæ ſic ſcri-
pſit idem ſummus, ac ſanctus Pontifex, capite ſeptuageſimo: Verum vbi correpto domi-
nio nobili, beati Petri Apoſtolorum principis, cuius regnum eſſe prudentiam tuam non
latet, rex ſubdidit ſeſe Theotonico regi, & regale nomen obtinuit. Dominus iniuriam
ſuo illatam principi præuidens poteſtatem regni ſuo ad te iudicio tranſtulit. Et ita con-
ſanguineus tuus ſi quid in obtinendo regno, iuris prius habuit, à ſe ſacrilega vſurpatione
priuauit. Petrus enim à firma petra dicitur, quæ portas inferi confringit, atque adaman-
tino rigore deſtruit, & diſſipat quicquid obſiſtit. Hæc magnus ille pontifex. Denuo cer-
nis regnum illud beati Petri eſſe, id ſæpius, audactérque à Pontifice prædicari. Cernis Ro-
manam ſedem tametſi Domina regnorum ſit, pati tamen, & velle reges ſuis regnare lo-
cis, reginam tamen vniuerſalem agnoſcentes. Quæſo igitur vnde profecta eſt iſta ſedis
Apoſtolicæ magna, ac peruetuſta dominatio? Qui ſit alicuius iudicij, quid aliud ſentiet
quàm à priſco illo Conſtantini tempore veniſſe? Similis ratio eſt de regno Anglorum
quod antiquiſſimo tempore Eccleſiæ Romanæ fuiſſe veterum monimenta teſtátur, etiam
antea quàm ipſum regnum oblatum fuiſſet Eccleſiæ à rege Iohanne. In regiſtro Alexandri
tertij, qui ſcribens Gulielmo Anglorum regi, hæc ait: Alexander epiſcopus ſeruus ſeruo-
rum Dei, Dilecto filio Gulielmo regi Anglorum, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionẽ.
Nouit prudentia tua Anglorũ regnum ex quo nomen Chriſti ibi glorificatũ eſt ſub Apo- F
ſtolorum principis manu, & tutela extitiſſe, donec quidam membra mali capitis effecti,
zelantes ſuperbiam patris ſui Satanæ, pactum Dei abiecerunt, & Anglorum populum à via
veritatis auerterunt. Et paulopoſt: Nam vt bene noſti, Angli fideles erant, piæ deuotionis
reſpectu, ac cognitione religionis annualem penſionem Apoſtolicæ ſedi exhibebant: ex
qua pars Romano pontifici, pars Eccleſiæ ſanctæ Mariæ, quæ vocatur Schola Anglorum,
in vſum fratrũ deferebatur. Hæc pontifex priſcus ſanè, ac ſanctus, quod res eius geſtæ pro-
bant. Ex quo nomen Chriſti, inquit, auditum in inſula eſt, fuit inſula ſedis Apoſtolicæ, eo
videlicet tempore, cùm paulo ante deceſſerat Conſtantinus. Idem ſummus pontifex ei-
dem regi Gulielmo, præter cætera ſcribit: In rebus verò ſancti Petri, quæ in Anglia colli-
guntur, ſic te vt tuis inuigilare monemus, ſic liberalitati tuæ committimus, vt pium, ac pro-
pitium debitorem Petrum reperias, & eum tibi ex debito ſubuenire admoneas. Hæc, vt
ego nunc loquar, nónne luce clarius comprobant vetuſtiſſimum, vniuerſalemq́; ſuper re-
gnis occidentis Romanæ ſedis dominatum: quo liquidiſſimo perſpicias, veriſſimum fuiſſe
Conſtantinum ſua voce ſanxiſſe, ſua manu ſcripſiſſe illam donationem. Hiſque omni-
bus palam fit imperiti grammatici inaudita temeritas, qui ſeſe contra firmiſſimam, anti-
quiſſimámque ſummæ ſedis maieſtatem, velut à rege Turcarum ad eam euertendam miſ-
ſus oppoſuerit, vbique ſcommatis, & maledicentia grammaticis vſitata religioni inſultans.

Hoc

A Hoc quoque loco quæſo omnes reſpiciant,atque altiſſimè in pectus recondant,quo do
minatu ſe mater Eccleſia reginam regnorum agnoſcat,fateatur, non videlicet poſſeſſione
ſuarum rerum dominis,ac regibus deturbandis:ſed eos cupit,ſinítque regnare, modo do-
minam, reginamq́; agnoſcát.Cúmque ab Hiſpanis,Gallis,penſionibus beato Petro perſo-
lutis vti regina conſalutetur,adoretur: nónne palá fatentur ſeſe dominæ ac reginæ ea per-
ſoluere,Chriſtum,& Petrum,veluti magi muneribus allatis venerantes? Hac ratione cœ-
pit poſt Conſtantinũ imperare mater,ab eo inducta in poſſeſſionem. Sed ego reliqua pro-
ſequor. Si quidem etiam regnum Danorum eſt peculium & vectigal ſacroſanctę Roma-
næ Eccleſiæ,quod eadem pontificum vetera monimenta teſtantur. Alexander, idem epi-
ſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, Dilecto filio Sueui regi Danorum, ſalutem, & Apoſtolicam
benedictionem. Quapropter prudentiam tuam monemus,vt cenſum regni tui, quem an-
teceſſores tui ſanctæ Apoſtolicæ Eccleſiæ perſoluere ſoluti ſunt nobis, & ſucceſſoribus no
ſtris tranſmittere ſtudeas:ita tamen vt non ſicut oblatio ſuper altare ponatur,ſed vt ſupra-
diximus tam nobis quàm ſucceſſoribus noſtris, vt certius approbetur præſentialiter offe-
ratur. Hucuſque ille. Regnum item Ruſciæ iuris, ac ditionis eſt Romanæ Eccleſiæ,
quod eadem priſca monimenta præ ſe ferũt. Gregorius idem ſeptimus regi,& reginæ Ru-
ſciæ ſcribens,Dilectis,inquit,filiis Demetrio regi Ruſcorum,& reginæ vxori eius,ſalutem,
& Apoſtolicam benedictionem. Filius veſter limina Apoſtolorum viſitans ad nos venit,&
quod regnum illud dono ſancti Petri per manus noſtras vellet obtinere, eidem beato Pe-
B tro Apoſtolo debita fidelitate exhibita deuotis precibus poſtulauit: indubitáter aſſerens,
illam ſuam petitionem noſtro conſenſu ratam fore, ac ſtabilem, ſi Apoſtolicæ autoritatis
gratia,ac munimine donaretur. Cuius petitionibus,quia iuſtæ videbantur, tum ex noſtro
conſenſu,tum ex donatione poſcẽtis,tandem aſſenſum præbuimus, & regni noſtri guber-
nacula ex parte beati Petri illi tradidimus,ea videlicet intentione charitatis,vt beatus Pe-
trus vos, & regnum veſtrum ſua apud Deum interceſſione defendit. Hæc perantiquus
pontifex. Animaduertiſti, ac clarè percepiſti, dono beati Petri regnum illud per manus
pontificis tradi poſtulaſſe.. Audiſti,Debita fidelitate beato Petro:itémque, Regni noſtri
gubernaculum ex parte beati Petri tradidimus. His perſpicuum fit, tametſi regna eſſent
Eccleſiæ Romanæ ea tamen regibus petentibus tradere conſueuiſſe. Tametſi illi regna-
rent,atque in poſſeſſione conſiſterent: reginam tamen,verámque regnorum dominam,ac
largitricem ſolitos agnoſcere. Nec repetit Romana ſedes hæc regna,regibúſque cupit eri-
pere:ſed vult reges,imperatoréſque regnare,modo dominam, ac reginam quod toties in-
culco,agnoſcant,& fateantur. Regnum item Croatiæ, & Dalmatiæ, Eccleſiæ Romanæ
ſunt, quemadmodum habetur in archiuio ſacri palatij Lateranenſis in regiſtris Gregorij
ſeptimi,in quibus hæc de rege, & regno Dalmatiæ leguntur: In nomine domini ſanctæ,
& indiuiduæ Trinitatis, Anno dominicæ incarnationis milleſimo ſeptuageſimo ſexto, in-
dictione quartadecima,menſe Octobris. Ego Demetrius,qui & Suinumir nuncupor, Dei
gratia Croatiæ, Dalmatiæq́; dux, à te domino Gebizo ex Apoſtolicæ ſedis legatione do-
C mini Papæ Gregorij, poteſtatem obtinens in Salontana Baſilica ſancti Petri, ſynodali, &
concordi totius cleri,& populi electione & Croatorum,Dalmatinorúmque regni regimi-
ne per vexillum,enſem,ſceptrum,& coronam inueſtitus, atque conſtitutus rex,tibi deuo-
ueo,& polliceor,me incommutabiliter completurum omnia, quæ mihi tua reuerenda in-
iungit ſanctitas, vt in omnibus, & per omnia Apoſtolicæ ſedi fidem ſeruem. Et quicquid
hoc in regno tam Apoſtolica ſedes, quàm legati ſui ſanxerunt, vel ſanxerint, irreuocabili-
ter cuſtodiam,iuſtitiam excolam,Eccleſiam defendam, primitiæ,decimæ,omniúmque ad
eccleſias pertinentium procurator exiſtam vice epiſcoporum, preſbyterorum, diacono-
rum,ſubdiaconorúmque,vt caſte,& regulariter viuant prouidebo. Pauperes,viduas, atque
pupillos protegam:parentelæ illicitam copulam deſtruens,legitimam dotem anulo,ſacer-
dotíſque benedictione conſtituam, & conſtitutam corrumpi non permittam: hominum
venditioni contradicam. Atque in omnibus, quæ ad rectitudinis ſtatum congruunt, me
æquum exhibebo. Ducentorum quoque Byzantiorum tributum meorum omnium con-
ſultuum,primatuum ſancto Petro per ſingulos annos in reſurrectione domini de mihi con
ceſſo regno perſoluendos ſtatuo. Et vt poſt me regnaturi,hoc idem perpetuò ſeruent,ſen-
tio,corroboro,atque ſancio. Dono inſuper,concedo,atque confirmo Apoſtolicæ ſedi ſan-
cti Gregorij monaſterium,cui Vrana eſt vocabulum,cum omni ſuo theſauro, ſcilicet cum
capſa argentea reliquias ſacri corporis eiuſdem beati Gregorij continente, cum duabus

ctucibus,cum calice,& patena,cum duabus coronis aureis, gemmis ornatis, cum Euange- D
liorum textu de argento,cúmque omnibus ſuis mobilibus,& immobilibus bonis vt ſancti
Petri legatis ſemper ſit ad hoſpitium receptus & omnino in poteſtate eorum . Hoc tamen
interpoſito tenore,vt nulli alij poteſtati detur,ſed omni tempore ſancti Petri ſit proprium,
& à me,meiſque ſucceſſoribus defenſum,atque ab ômni homine liberum,atque ſecurum.
Cuiuſcunque autem audacia, temerario auſu præfatum monaſterium ex aſſignato theſau-
ro priuauerit , terribilem illam iudicis vocem , quam diabolus cum ſuis Angelis auditurus
eſt,audiat . Præterea cùm Deo ſeruire, regnare ſit,vice beati Petri, ac domini noſtri Papæ
Gregorij,atque poſt ſe ſucceſſorum in Apoſtolica ſede me tuis manibus committo,& com
mittendo hanc fidelitatẽ iuramẽto ſtabilio. Ego inquam Demetrius, qui & Suinumir Dei
gratia, & Apoſtolicæ ſedis dono , rex , ab hac in antea ſancto Petro , & domino meo Papæ
Gregorio,& ſuis ſucceſſoribus canonicè intrantibus ero fidelis: & vt ipſe,ſiue poſt eũ futu-
ri pontifices,ſiue legati eorum,aut membra perdant,aut capiantur,neque in conſilio, neq;
in facto ero. Et cõſilium quod mihi crediderint ad illorum dánum,ſcienti mihi intimabo.
Regnum autem quod mihi per manũ tuam domine Gebizo traditur, fideliter retinebo,&
illum , ſuúmque ius Apoſtolicæ ſedi aliquo ingenio aliquando non ſubtraham , dominum
meum Papam Gregorium,& ſuos ſucceſſores,atque legatos, ſi in meam poteſtatem vene-
rint, honorificè ſuſcipiam, & honeſtè tractabo, & remittam , & vndequaque me inuitaue-
rint, prout potero ſimpliciterque eis ſeruiam. Hucuſque ille . Quibus omnibus , ſi rectè
perpenderis,videbis Eccleſię Romanæ eſſe regnum Croatię & Dalmatiæ,vt quod ipſe ſua E
voce rex fatetur,inueſtitus,atq; conſtitutus rex. Et quod ait, Quicquid ſanxerunt,vel ſan-
xerint hoc in regno legati ſedis Apoſtolicæ , Itémque quod ait , De mihi conceſſo regno:
& quod apertè , Dei gratia, & Apoſtolicæ ſedis dono, rex. Et illud, Regnum autem quod
mihi per manum tuam domine Gebizo traditur fideliter retinebo.Quibus omnibus aper-
tè perſpicitur , regnum illud eſſe ſedis Apoſtolicæ, donatum, ac traditum ipſi regi : veram
eius patronã eſſe ſedem Apoſtolicam.Quid igitur ſuper eſt in occidente,quod apertè non
ſit ſedis Apoſtolicæ? Clarius etiam perſpicitur, denuóque confirmatur, regnum Arago-
niæ eſſe ſedis Apoſtolicæ,his quæ ſubiiciam . Petrus rex Aragoniæ anno tertio domini In-
nocentij tertij Papæ venit Romam ad eundem Innocentium, ab eóque militiam ſolenni-
ter, ac honorificè accepit : obtulitque ſponte totum regnum beato Petro, & ſacroſanctæ
Romanæ Eccleſiæ:ibique accepit in feudum prædictum regnum.Itémque pro regno Sar-
diniæ certam pecuniæ ſummam conſtituit ſe daturum. Itémque regnum Portugalliæ,
Eccleſiæ Romanæ eſt. Nam Hildefunſus cùm prius eſſet dux Portugalliæ , ſiue Luſitaniæ
quod à priſco tempore nouerat eſſe ſedis Apoſtolicæ obtulit ipſum, ſubiecit eidem, vecti-
gálque conſtituit.Deinde ab Alexandro tertio rex appellatus eſt,duáſque auri Marcas cen
ſum ſingulis annis perſoluit. Regnum quoque Boëmiæ vectigal pendet Apoſtolicæ ſe-
di,quod ſcriptum habebatur in bibliotheca Lateranenſi.Nam Spicionenus tunc dux Boë-
miæ impetrauit à Nicolao vt mitram ferre poſſet,cenſúmque conſtituit centum libras ar-
genti.Exin à ſede Apoſtolica rex eſt declaratus. Suetia quoque,& Noruegia vt ſubiectæ F
ſoluunt Romanæ Eccleſiæ vectigal, quod in antiquis ſummorum pontificum monimen-
tis,& in antiqua bibliotheca Lateranenſi conſpicitur.Omnes enim domus Suetię ſoluunt
cenſum Apoſtolicæ ſedi ſingulos denarios. Regnum quoque Datiæ,vt ſubiectum,obno-
xiúmque Apoſtolicæ ſedi,quod apparet ex regiſtro Paſchàlis, annuum vectigal perſoluit,
Laterani datum edictum epiſcopis Datiæ. Ianua quoque in Italia ſeparatim perſoluit
cenſum ſedi Apoſtolicæ , Conſules ſcilicet & ciuitas pro medietate inſulæ Corſicæ . Sed
quid ego cuncta commemoro, quem cuncta recenſentem dies deficeret. His omnibus
fit perſpicua barbarica grammatici temeritas . Nam quid aliud appellem hominem pluſ-
quam Turcam,& Saracenum, vetuſtiſſimæ Petri maieſtati , & ſacroſanctæ matri Eccleſiæ
detrahentem, qui librum peſſimæ maledicentiæ,arrogantiæ inauditæ plenum conſcripſit,
litterarum Græcarum ignarus,veterum hiſtoriarum imperitus,& eorum quę neſciebat ir-
riſor,ſibi ipſi vaniſſima illa loquentia mirificè placens? Rex item inſularum de Maij rece-
pit eas à ſancta Romana Eccleſia in feudum. Quid igitur plura proſequar , vt hoc argu-
mentorum genere comprobem vetuſtiſſimam,ac fere omnipotentem Eccleſiæ Romanæ
ſuper omnibus regnis , ac regibus poteſtatem , atque eorum vetuſtiſſimam poſſeſſionem?
Quando quidem plena ſunt omnia pontificum priſca monumenta excelſæ poteſtatis,qua
totum orbem terrarum imperiis moderabantur , habenas omnium terrarum tenentes:
hócque,

A hócque,vt dixi, non nouum, ſed longe veruſtiſſimum eſt imperium. Quid euoluam Innocentij tertij edicta cæleſtia,ad omnes occidentis,atque Orientis, Septemtrioníſque principes miſſa? Sed quando propoſita fuit ad comprobandam Conſtantini donationem ea moles argumentorum,quibus probabatur antiquiſſima Romanæ Eccleſiæ, firmiſſimáque regnorum poſſeſſio : nunc aliud argumenti genus non ineptum erit ad probandam eam quam Conſtantinus donauit, aut à Chriſto venientem confirmauit Romanæ ſedis maieſtatem. Videlicet audacia, atque intrepidus animus ipſorum pontificum aduerſus principes, ſi quid grauius deliquiſſent, velnt qui eorum domini eſſent, ipſi autem ſuæ poteſtatis conſcij in eos ſuæ potentiæ arma vibtarent. In primis memoriæ proditum eſt, Felicem ſecundum, genere Romanum, Conſtantinum filium magni Conſtantini, propterea quòd in Arrianorum dogma delapſus,ab Euſebio Nicomedienſi fuiſſet rebaptizatus,excommunicaſſe,hæreticúmque declaraſſe. Innocentius autem primus, genere Albanus, non eſt veritus Archadium Imperatorem excõmunicare, propterea quòd ab Eudoxia vxore impulſus Chryſoſtomum è ſua ſede perpulſiſſet, qui vetuerat ludere puellas ante ipſius ſimulacrum,idolatriam id eſſe dictitans. Nécnon Anaſtaſius ſecundus Romanus ad Imperatorem Anaſtaſium Eutychis hæreſi maculatum,legatos miſit, monuítque, vt reſipiſceret. Qui cùm legatos,nec audiſſet,nec videre voluiſſet, multáque indigna ipſi pontifici contra reſcripſiſſet, eum anarhemate pontifex damnauit, Imperatorem conrra pontificem frementem, fanda, atque infanda canentem cæleſtis ira in ipſius palatio fulmine percuſſit.

B At Conſtantinus Syrus ſummus pontifex Iuſtinianum Imperatorem anathemate perculit,quod Calinicum patriarcham excæcatum relegauit. Sed cùm poſtea Imperatorem ſceleris pœnituiſſet,derectus vna cum regno in terram,pontificem venientem Conſtantinopolim adorauit,veniámque impetrauit. Gregorius quoque ſecundus Romanus Leoni Imperatori aqua,& igni interdixit, quod imaginibus bellum indixiſſet. Itémque tertius Gregorius Syrus exemplum anteceſſoris ſecutus, denuo ob idem ſcelus eum excommunicauit, atque ab eius imperiis Romam, Italiámque auertit. Omnibus iuramento fidelitatis abſolutis. Coactáque Romæ ſynodo ferè mille epiſcoporum venerationem imaginum reſtituit declarata contra violatores ſententia. Zacharias autem Gręcus genere, Childericum Francorum regem regni gúbernaculis velut inutilem deiecit, omnibus à iuramento fidelitatis abſolntis:Pipinum eius fratrem aulæ regiæ principem inſtituit:eumq́; Stephanns denuo cum filiis Carolomano,& Carolo inunxit. Qui quidem Stephanus Romanus Imperium à Græcis tranſtulit ad Carolum Magnum, propterea qnòd cõtra Aſtulfum Longobatdorum regem, Eccleſiam vexantem,vt opem ferret Imperator Conſtantinopolis imploratus rem neglexiſſet. At vero Gregorius quartus Romanus Ludouicum regem Gallorum Imperio deiecit,contendentibus id proceribus. Necnon Nicolaus primus Romanus duos Imperatores eodem tempore intrepide excommunicauit, Michaëlem Conſtantipoliranum, propterea quòd Ignarium ſine ipſius pontificis autoritate ſede deieciſſet. Et item Lotharium Imperatorem occidentis, propterea quòd Galdradem pel-

C licem nollet dimittere. Gregorius ſeptimus genere Tuſcus in Héricum Imperatorem, qui Eccleſiæ vnitatem ſcindere tentaſſet, excommunicationis ſententiam protulit, eundémque nihil pœnitentem Imperio abdicauit: Rodulphúſque Burgundiorum dux pontifice iubente Imperator eſt declaratus. Vrbanus item ſecundus Philippo Regi Franciæ ſacrificiis interdixit, propterea quòd ſuperinduxerat vxoré alterius viuentis. Adrianus autem quartus genere Anglus,Gulielmum Regem Siciliæ excommunicauit, eundémque pœnitentem in ſua regna remiſit. Alexander tertius Senenſis Federicum primum Imperatorem ſuperbiſſimum ſæpius admonitum,ſed minimè pœnitentem,in cœna domini publicè ſententia excommunicationis percuſſit.Sed eum demum pœnitentem in Syriam ad locos ſanctos recuperandos miſit. Innocentius tertius corona redemit Othonem quartum in baſilica ſancti Petri. At propter eius inſolentiam eum ſummus pontifex excommunicauit,omnéſque ſubiectos à fide,& iureiurando abſoluit. Honorius Romanus Federicum ſecundum,quem Romæ coronauerat,Eccleſiæ aduerſantem excommunicauit. Gregorius verò nonus in eundem Federicum nimis ferocientém, nulliſque flagitiis abſtinentem animosè prolata ſententiá excommunicationis ſuperbiam eius perfregit. At Innocentius quartus Ianuenſis eundem Federicum in pertinacia ſceleris permanentem veluti Eccleſiæ Dei,publicúmque hoſtem condemnauit,imperióque deturbauit. Clemens antem quartus,quia Siciliam, & Apuleiam peculium beati Petri manu rapida occupauerat;

Manfredum filium ſupradicti Federici excõmunicauit. Bonifacius octauus contra Phi- D
lippum Gallorum regem, quòd contra Eccleſiam ſeſe extolleret, cùm ei pontifex vetera
monimenta explicaſſet, quibus doceret, quod Romanæ Eccleſiæ & in ſacris, & profanis
Gallia ſubeſſet, quo neceſſe eſſer pontificem vti dominum regni ſui, eum venerari, & cole-
re, Cùm ille deſpiceret, eum excommunicauit. Hæc, & id genus mulra, ex imméſo ocea-
no regiſtrorum, quæ quidem ego ſciens, & prudens prætereo, quem adeo tardum, atque
hebetem non excitent, & ad cognoſcendam, ſuſpiciendámque cæleſtem veritatem non
prouocent ſuper vetuſtiſſima regnorũ Romanæ ſedis poſſeſſione ſuper excelſa eius in om-
ni Romano Imperio, quod hæreditario iure ad eam deuolutum eſt maieſtate: qui regibus,
& principibus perperam agentibus non vererentur ſeſe opponere, eíſque & Chriſto, & Pe-
tro delegatam, ab Imperatore autem Conſtantino veluti non ſuam, non Romanorum, ſed
Chriſti, reſtitutam, ac ſacratam Deo poteſtatem oſtendere. Nam quid ego nunc memo-
rem, quoniá notiora, ac leuiora ſunt Pipini, Caroli, Ludouici, primi Otthonis, primi Henri-
ci, in Italia donationes? Donauerunt enim hi non ſua, ſed quæ prius eſſent Eccleſiæ, à Bar-
baris autem occupata, ipſiq; Eccleſiæ erepta, reſtituerunt. Prius enim Eccleſia domina Ita-
liæ, earúmque vrbium fuerat, quàm eorum regum, atque Imperatorum nomen, ſuíque ge-
neris fama his in locis audiretur. Et ad eos Imperium ab Eccleſia tranſlatum eſt. Eos Eccle
ſia Imperatores, dominóſque Italiæ declarauit. Nam quòd illi non donauerint, ſed à Bar-
baris occupata reſtituerint, declarant verba ipſorum Imperatorum in eorum edictis. In e-
dicto Ludouici filij Caroli Imperatoris hæc habentur: Necnon Exarchatum Rauenna- E
tem ſub integritate, cum vrbibus, & ciuitatibus, oppidis, & caſtellis, quæ piæ recordationis
dominus Pipinus rex, ac bonæ memoriæ genitor noſter Carolus Imperator, beato Petro
Apoſtolo cum prædeceſſoribus noſtris iamdudum per ordinationis paginam reſtituerũt.
Hæc igitur non ſunt donata, ſed è manibus Barbarorum erepta, reddita ſunt Eccleſiæ.
In eodem etiam priuilegio legitur: Necnon & ſenſum, & penſionem, ſeu cæteras dona-
tiones, quæ annuatim in palatium regis Longobardorum inferri ſolebant. Hæc illic.
Percepiſti Longobardos cõſueuiſſe in ſuum palatium inferre, quæ prius eſſent Eccleſiæ:
ob quam cauſam Stephanus pontifex auxilium à Pipino implorauit. Et cùm in eodem pri-
uilegio, ac Pipini, Otthonis, primíque Henrici reſtituitur Eccleſiæ Tuſcia, Longobardorũ,
quæ ſcilicet à Longobardis occupata, ab eis nomen acceperat. Quod ſuperius de Hiſpa-
nia clariſſimum vidimus, quæ antea quàm à Saracenis occuparetur, erat Eccleſiæ Roma-
næ. Hæc enim perſpectiſſima ſunt. Totáque Italia eſt Eccleſiæ: quod ex parte declarant il-
lis ſuis edictis Imperatores, cùm nihil ferè in Italia monſtrant reliquum, quod non ſit Ro-
manæ ſedis, antequam imperatorium nomen transferretur ad ſtirpem Pipini. Hæc igi-
tur alia ſit ſapientibus de donatione Conſtantini coniectura, cùm Romana ſedes ante Re-
gnum Longobardorum tot vrbium, ac prouinciarum in Italia domina eſſet, quas ei Lon-
gobardi eripere conabantur, aut iam eripuerant, cùm hoc tempus ſit antiquiſſimum, am-
plius mille annis videlicet ante aduentum Longobardorum in Italiam, quid Iuſtiniano im
perante è ſuis ſedibus exciti ſunt à Narsete Eunucho, requirendum eſt, vnde tantum im- F
perium, tot prouincias vſque ab eo tempore poſſederit, quis eam in poſſeſſionem tot vr-
bium induxerit. Deueniétque temporũ ſupputatio, totáque ratio proxime ad tépora ma-
gni Cõſtátini. Ná quod Romana Eccleſia ante aduẽtũ Longobardorũ in Italia domina-
retur, ob quam cauſam à Longobardis tot prouinciis ereptis confugere coacta ſit ad Re-
ges Frácorum, declarat Adrianus in epiſtola recitata in ſynodo. Dominus, inquit, Carolus
Rex Francorum, & Longobardorum, patritius Romanorum, noſtris obtemperans moni-
tis, atque noſtram in omnibus adimplens volũtatem, per ſua laborioſa certamina, eiuſdem
Apoſtoli Eccleſiæ ob nimium amorem plura dona in perpetuo obtulit poſſidenda, tam
prouincias, quàm ciuitates, ſeu caſtra, & territoria, immo & patrimonia, quę à perfida Lon-
gobardorum gente detinebantur, brachio forti, eiuſdem Dei Apoſtolo reſtituit, cuius &
iura eſſe dignoſcebantur. Sed aurum, & argentum quotidie pro luminariorum concinna-
tione, ſeu alimoniis pauperum non deſinit offerre.

Hæc Adrianus.

Itémque Anaſtaſius Bibliothecarius transferés Græcam hiſtoriam Theophanis ſic ſcri-
bit: Papa Stephanus vi preſſus, & crudelitate Aſtulphi coactus ſimul etiam ab ipſo adhor-
tatus eſt ire in Franciam, & facere quæcunque poſſet. Veniens Pipinum prouehit virum
in omnibus probatiſſimum, qui præerat tunc quoque rebus poſt regem, & debellauerat
Arabes,

A Arabes,& occidit etiam principem eorum Abderachman,& multitudinẽ haud facile memorabilem iuxta Rhodanum fluuium,& amatur à gente,nõ ſolum propter hoc,ſed & propter alia præcipua geſta,& præficitur genti non ignobiliter primus, Soluente ſcilicet eum à periurio in regem commiſſo eodem Stephano. Qui & totondit deceſſorem eius regem, & in monaſterio cum honore & requie circunſcripſit. Idem Anaſtaſius addit: Stephanus natione Romanus, abiit ad excellentiſſimum regem Francorum Pipinum aduerſus Aſtulphum regem Longobardorum auxilium poſtulans,&c. Itémque ex rebus geſtis pontificum hæc ad verbum prolata ſunt: Adrianus natione Romanus,neceſſitate compulſus, direxit maritimo itinere ſuas Apoſtolicas litteras Carolo excellẽtiſſimo regi Francorum:deprecans,vt ſicut ſuus pater ſanctæ memoriæ Pipinus,& ipſe ſuccurreret ſanctę Dei Eccleſiæ aduerſus inſolentiam,& tyrannidem Deſiderij regis Longobardorum.Tunc ipſe à Deo protectus Carolus rex aggregans vniuerſi regni ſui exercituum multitudinem, per ſex menſes obſedit eundem Deſiderium in ciuitate Papia.

His teſtimoniis intelligi poteſt quę Pipinus,& Carolus Eccleſiæ donarent,fuiſſe prius ipſius Eccleſiæ, à Longobardis occupata: atque ea quidem Eccleſiam Romanam poſſediſſe antea,quàm Longobardi inItaliam euocarentur:quod tempus,vt dixi, deuenit fere vſque ad imperium Conſtantini.

Sic vndique claris teſtimoniis,& coniecturis perſpicuum fit,vera eſſe quæ Conſtantinus edicto illo ſuo præclaro ſtatuit,protulit,aſſeruit de maieſtate Eccleſię Romanæ,de regnis, B vrbibus,prouinciíſque conceſſis. Hoc item clarius probatur his, quæ de Ariperto Longobardorum rege ſcribuntur in eorum rebus geſtis: Aripertus, inquit, rex Longobardorum donationem patrimonij alpium Cottiarum quæ longa per tempora à iure Eccleſiæ priuata fuerant,ac ab eadẽ gente detinebantur,in litteris aureis exarata iuri proprio beati Apoſtolorum principis Petri reformauit. Sic hiſtoria, ad alpes Cottias Eccleſiæ Romanæ ius pertinebat, à Longobardis iam longo tempore occupatas. Non eſt igitur inſtituti mei ex edictis horum Imperatorum, quoniam recentiores ſunt, monſtrare quæ ſint Eccleſiæ, nominatimque vrbes,regiones,totámq; ferè Italiam Romanæ ſedis eſſe oſtẽdere, ſed tantum his omnibus probare, veriſſimas offerri coniecturas ſuper donatione Conſtantini, quibus vnà collectis, atque ad veritatem comprobandam coactis, irrefragabilis comprobatio efficitur ſuper donatione Conſtantini: inſignis autem deceptio, ſingularis audacia, demonſtratur eius,qui vetuſtatis neſcius, vt Thraſo prodiit in aciem, vt cum Aloidæ manibus magnis reſcindere cælum Aggreſſi,ſuperíſque Iouem detrudere regnis.

Aut cùm Mezentius cõtemptor diuum ſuam dexteram Deum appellabat. Is autem ſuam vaniſſimam loquentiam velut Deum habuit,qua ſeſe veri Dei Eccleſiam ſternere putaret.

Audi igitur quæ ſcripſerit optimus, ac peruetuſtus pontifex Nicolaus primus Michaëli Imperatori de priuilegiis Romanæ ſedis in ampliſſima epiſtola. Si verò noſſe paruipenditis,& ſolum contra priuilegia Eccleſiæ Romanæ niſus veſtros erigitis: cauete,ne ſuper vos conuertantur. Durum quippe eſt vobis contra impetum fluminis reluctari, durúmque eſt C contra ſtimulum calcitrare. Porrò ſi nos non audieritis, reſtat vt ſitis apud nos neceſſariò, quales dominus noſter Ieſus Chriſtus hos haberi præcipit,qui Eccleſiam Dei audire contemnunt.Præſertim cùm Eccleſiæ Romanæ priuilegia Chriſti ore in beato Petro firmata, in Eccleſia ipſa diſpoſita antiquitus obſeruata, & à ſanctis vniuerſalibus ſynodis celebrata, atque à cuncta Eccleſia iugiter venerata,nullatenus poſſunt minui,nullatenus infringi,nullatenus commutari. Quoniam fundamentum quod Deus diſpoſuit, humanus non valet amouere conatus:& quod Deus ſtatuit,firmum,validúmque conſiſtit. Illéque potiſſimum peccat,qui Dei ordinationi reſiſtere tẽtat.Priuilegia iſtius ſedis,vel Eccleſię,perpetua ſunt, impingi poſſunt,transferri non poſſunt:trahi poſſunt,euelli non poſſunt:quę ante imperiũ veſtrum fuerunt, & permanent Deo gratias, hactenus illibata, manebúntque poſt nos, & quouſque Chriſtianum nomen prædicatũ fuerit, illa ſubſiſtere non ceſſabunt immutilata. Iſta igitur priuilegia huic ſanctæ Eccleſiæ à Chriſto donata,ſynodis non donata,ſed iam ſolummodo celebrata,& venerata. Audis imperium, robúrque ſedis Apoſtolicæ fuiſſe ante imperium terreſtre, antequam tralatum eſſet imperium in Græciam. Imperium inuictum,ſine fine, poſt nos, vſque dum Chriſtianum nomen auditum fuerit, futurum, maius hoc imperium quàm vllum aliud toto orbe. Vt autem clarius hæc cauſa cognoſcatur: & quàm facilè ſit homines in iudicando decipi, maximè qui ſibi videntur aliquid, intelligatur, viſum eſt aliquot exempla proponere, quibus fiat palam, quis ſtylus eſſet illius tem-

poris,quo Conſtantinus,atque inſecuti Imperatores loquerētur:atque hinc clareſcat,non D
mōdò non adiuuari Laurentium ex ſtylo ad euertendam donationem, vt potius hoc in
ſuam perniciem tendat,totúmque eius iudicium inſanum cæcúmque prorſus comprobet.
Eſt autem idem ſęculum Conſtātini,atque Imperatorum,qui vſque ad Honorium, & Ar-
chadium imperauerunt. In vetuſtiſſimo igitur codice epiſtolarum Pontificum,& Impera-
torum,qui eſt in bibliotheca Vaticana,hæc habentur:vt ex his ſtylum cognoſcas. De con-
ſtructione baſilicæ ſancti Pauli: Valentinianus,Theodoſius,& Archadius Auguſti, Saluſtio
præfecto Vrbis. Deſiderantibus nobis contemplatione venerationis antiquitus iam ſacra-
tæ Baſilicam Pauli Apoſtoli pro ſanctimonia religionis ornare,pro quantitate conuentus
amplificare, pro ſtudio deuotionis attollere, gratum fuit tuæ ſublimitatis officium, quod
ad inſpicienda vniuerſa,vt res exigebat,detuliſti,& omnem ſitum locorúmque faciem ſer-
monis congrui diligentia noſtræ ſerenitatis auribus intimaſti. Inſtructiores enim nos iube-
re decuit quæ iubenda ſunt. Quare participato examine cū venerabili ſacerdote: intima-
tíſque omnibus & magnificentiſſimo ordini,& Chriſtiano populo,quæ iubemus, ſublimi-
tas tua rem diligētiore tractatu,& plenius rerum inſpectione diſcutiat. Ac ſi placuerit,tam
populo, quàm ſenatui vt vetus quo Baſilicæ præterit dorſum, quódque ripæ Tyberini am-
nis adiacet innouari. Ita vt præſens via ſpacij futuri operis applicetur, eatenus per archi-
tectos futuræ baſilicæ diriget formam,quatenus ſe planities extructioni amica prætulerit,
ne vlla inæqualitas ſplendorem fabricæ amplificentiorē ſublimet. Si quidem in omni mœ-
nium facie decor ſummus eſt,quem ſeruari oportet prima ſtatim fronte magnarum ædifi- E
cationum demonſtrat intentio. Iam illud ipſa res exigit,vt & Synopſis operis cōſtruendi,
fideli tendatur examine,ſumptúſque omnium iuxta pretia rerum, quæ in ſacratiſſima Vr-
be prætaxatis plenius ordinetur, atque ad noſtram clementiam debita maturitate refera-
tur, vt communi omnium conſilio, noſtræ quoque ſerenitatis nutus accedat, quo facilius
id quod deuota mens ſtatuit,pro tantæ religionis meritis explicetur. Et alia manu prin-
cipis: Diuinitas te ſeruet per multos annos parens cariſſime, atq; amantiſſime. Hæc eſt
epiſtola magnorum imperatorum:is ſtylus illius temporis. Simili ſtylo,atque etiam clario-
re conſcripta eſt donatio. Eat nunc ſuperciliosus Laurentius, atque inflatis buccis hæc
quaſi moderna,quaſi noſtratia, quaſi ſermonem alicuius furciferi, aut nebulonis irrideat,
ipſe potius vaniſſimus nebulo,imo verò mōſtrum arrogantiſſimum. Eſt alia quoque epi-
ſtola gratulatoria de ordinatione Papę Syritij. Aue Pipiniane chariſſime,nobis populum
Vrbis æternæ gaudere concordia,& optimum eligere ſacerdotem, & populi Romani eſſe
cernimus inſtituti, & noſtris gratulamur id euenire temporibus. Proinde quoniā religio-
ſum Syritium antiſtitem ſanctitatis,ſic præeſſe ſacerdotio voluerunt,vt Vrſinum improbū
acclamationibus violarent, noſtro cum gaudio memoratus epiſcopus eſſe permaneat Pi-
piniane chariſſime,& iocūdiſſime. Siquidem magnum innocētiæ, & probitatis exemplum
eſt,in vna acclamatione,& ipſum eligi,& alios improbari. Data v i. Cal. Martij,Mediola-
ni. Videte quæſo quis ſtylus illius ſęculi, quo conſcripta fuit donatio Conſtantini, ſtylus
inquam ipſorum Imperatorum,non priuatorum hominum. Eſt item alia epiſtola eorun- F
dem Imperatorū ad Prætextatum. Aue Prætextate chariſſime. Nobis licet iuſta videatur
fuiſſe vindicta quæ illic turbulenter exercitam factionem coërcitione ſedat, vbi maxima
debet eſſe concordia ſcilicet in Eccleſia,vel ſede,vel cauſa,quarum rerum vtraque, & mo-
deſtiam poſcit,& cultum. Tamen nos,omnes qui nuper propter illum tumultum deporta-
tione damnati ſunt,& propria lenitate naturæ, & ipſius religionis, ac legis contemplatio-
ne miſeremur,Prætextate chariſſime,ac iocūdiſſime. Cunctos igitur qui ſunt eius,& fortis,
& culpæ præcelſa ſublimitas tua noſtri autoritate iudicij liberabit. Hanc verò formam te-
nebit in poſterum,vt ſi idem priſtino ſtatu reſtituti,aliquid ſpiritu iterum geſſerint inquie-
to,quo tranquillitas reformata turbetur, ſeueriſſima in eos ſententia proferatur. Nullam
enim poſſunt veniam promereri, qui non deſinunt peccare poſt veniam. Hæc Impera-
tores ſcripſerunt vt Vrſinus,& qui cum eo eſſent, ab exilio relaxarentur: ſic enim habetur
in argumento epiſtolæ. Hæc pauca è multis propoſui,vt hinc prudentes intelligant,quo
ſermonis genere Imperatores poſtea quàm in Græciam abierunt,loquerētur. Quinetiam
Romę,& in omni Italia cultus orationis,proprietáſque Romana in deſuetudinem eo tem-
pore abierat. Vidimus etiam quemadmodum locutus fuerit illius temporis homo Mel-
chiades,ſi modo illius eſt quod prolatum eſt. Quid ego plura ex eiſdem epiſtolis exempla
proponam,vt cùm dicunt Vrbem ſacratiſſimam, Enixiſſimo ſtudio, In æuum omne, Egre-

gia

A gia ſublimitas tua, Spectata ſynceritas tua, Illuſtris autoritas tua: idq́; genus alia, ad quæ
Laurentius exclamaſſet. Reuiuiſce pauliſper Lactanti Firmiane. Imo ipſe ex alta imperitæ
temeritatis voragine pedem referat, ſuam inſcitiá agnoſcat. Et ſi non agnoſcit ipſe, agno-
ſcant certè quos ille decepit. Stylus donationis quod ſimilis eſt ei ſtylo quo tunc loque-
rentur Imperatores, non infirmat donationem, probátque fictam eſſe, conſcriptámque à
recentioribus: ſed potius probat priſco illo tempore ſcriptam ab Imperatore Conſtátino.
Nónne igitur fieri potuit, vt vox barbara ſatrapa vſurparetur eo tẽpore, quemadmodum
tam inſolenter, atque inuſitate loquebantur, vt dicerent Synopſis totius operis, Antiſtes
ſanctitatis, Religionis contemplatione, Sanctimonio religionis, Vrbem æternam, Noſtra
ſerenitas, Manſuerudinis noſtræ ſenſibus, Naturæ noſtræ manſuetudine leuigati, Ampli-
ficatione motum, Suburbicarias regiones. Reſponſionem quoque Imperatorum, appel-
labant Sacrum reſcriptum, Cæleſtem præceptionẽ. Ex verbis quoque Melchiadis ſi modo
illius ſunt, poteſt cognoſci, quemadmodum dixi, ſtylus illius temporis. Dicit, Patenter
adeptum: dicit, Religioſiſſimus: &c, Fidem veritatis: &c, Suo degentibus Imperio: &c, Prædia
conſtituit tribuenda. His omnibus ad poſtremum intelligi poteſt impietas, ingratitudo,
temeritas Laurentij, qui cùm aſſerat veterum pontificum iniuriá eſſe de donatione Con-
ſtantini quicquam prædicare omnibus potius argumentis ſuperius propoſitis fuit clariſſi-
mum, veteribus ſanctis pontificibus, omnibus item Græcis, ac Latinis Theologis maxi-
mam iniuriam facere, qui donationem, ſiue decretum Conſtantini pro falſo, fictóque ha-
B bendum prædicent. Vt item clarius innoteſcat Laurentiana impietas, atque eorum Gi-
gantea immanitas, qui ſummis pontificibus tam effrænatè maledicunt: audiant omnes,
quid ſuper hoc antiquitas ſenſerit, iudicauerit: quod nos abundè docere poterit Nicolaus
ille primus in epiſtola ad Michaëlem Imperatorem. Atque hinc facilè intelligemus, quid
veritatis ineſſe poſſit libro Laurentij, in quo nihil non contra veterum patrum ſapientem
ſanctitatem, ſanctámque ſapientiam ſcripſit. Tempore, inquit, Diocletiani, & Maximiani
Auguſti, Marcellinus epiſcopus vrbis Romæ, qui poſtea inſignis martyr effectus eſt, adeo
compulſus eſt à paganis, vt templum eorum ingreſſus, grana thuris ſuper prunas poneret:
cuius rei gratia collecto numeroſorum concilio epiſcoporum, & inquiſitione facta, hoc
idem pontifex ſe egiſſe confeſſus eſt. Nullus tamen eorum ſententiam proferre auſus eſt,
dum ei ſæpius omnes perhiberent, Tuo ore iudica cauſam tuam. Noli in noſtro iudicio,
ſed in ſinu tuo collige cauſam tuam. Quoniam ex te, inquiunt, iuſtificaberis: aut ex ore
tuo condemnaberis. Et item dicunt: Prima ſedes non iudicabitur à quoquam. Idem Ni-
colaus hæc inſuper addit: Cùm quidam tempore quodam, contra Sixtum papam
tentaſſent quædam non boni rumoris obiicere, & in concilio, cui Valentinianus Au-
guſtus interetat, dictum fuiſſet, Non licere aduerſus pontificem ſententiam dare. Sur-
rexit idem protinus Imperator, & in arbitrio præfati pontificis tribuit iudicium ſuum.
Hæc diuus ille. Quo veterum patrum exemplo iuniorum improbitatem detegere, atque
eos cæcitatis arguere poſſis, qui tam facile ſummo capiti detrahunt, quẽ ne idolatriæ qui-
C dem crimen lapſum voluerit concilium condemnare: omnesq́; continuerint os ſuum, vel
Imperatores ſuper eo iudicando. At Laurenrius vbique ſui ſimilis, expers, vbique altioris
ſapientiæ, nunquá ad ſacra Muſarũ adyta admiſſus, his blaſphemiis librũ ſuum referſit. Ad-
dit item Nicolaus: In tantũ autem hanc pręſumptionẽ ſancti patres apud Chalcedona de-
teſtati ſunt, vt Dioſcorũ Alexandrinũ antiſtem inter cætera idcirco potiſſimũ ſine reſtitu-
tione damnauerint, quia ponens in cælum os ſuum, lingua eius tranſeunte ſuper terram,
excõmunicationem in ſanctum Leonem Papam dictauit. Ita vt in præſentia contra ipſum
prolata hoc videantut memorare præcipuè dicentes. Quoniam ſecundis exceſſibus prio-
rem iniquitatem valde tranſcendit. Præſumpſit enim excommunicationem dictare ad-
uerſus ſanctiſſimum & beatiſſimum Archiepiſcopum Romæ Leonem. Nunquid ibi legi-
tur inquiſitionem fuiſſe factam, vtrum iuſtè, an iniuſtè Dioſcorus ipſam excommunica-
tionem dictaſſet? Non planè. Sed abſque omni controuerſia hoc in eo vlti ſunt: quia cùm
eſſet inferior, potiorem quibuslibet conatus eſt laceſcere iniuriis. Teſte Anatolio Cõſtan-
tinopolitano præſule, qui dicit: Propter fidem non eſt damnatus Dioſcorus: ſed quia ex-
communicationem fecit domino Leoni Archiepiſcopo Romæ.

Obſerua etiam quæ ſuper his ſtatuerit ſeptima Synodus: Dominicum, inquit, ſermo-
nem quem Chriſtus ſuis Apoſtolis, & diſcipulis ſuis dixit: Quia qui vos recipit, me reci-
pit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Ad omnes etiam, qui poſt eos ſecundum ipſos facti

ſunt ſummi pontifices, & paſtores, principes in Eccleſia catholica dictum eſſe credentes. D
Diffinimus neminem prorſus mundi potentium, quemquam eorum, qui patriarchalibus
ſedibus præſunt in honore, aut mouere à proprio throno temptare, ſed omni reuerentia,
& honore dignos iudicare. Præcipuè quidem ſanctiſſimum papam ſenioris Romæ: dein-
ceps autem Conſtantinopoleos patriarchas, deinde verò Alexandriæ, ac Antiochiæ, ac
Hieroſolymorum, ſed nec alium quemcunque, ſcriptiones contra ſanctiſſimum Papam
ſenioris Romæ, ac verba complicare, vel componere, ſub occaſione quaſi diffamatorum
quorundam criminum, quod & nuper Photius, & multò ante Dioſcorus. Quiſquis au-
tem tanta iactantia, & audacia vſus fuerit, vt ſecundum Photium, & Dioſcorum in ſcri-
ptis, vel ſine ſcriptis, iniurias quaſdam contra ſedem Petri principis Apoſtolorum mo-
ueat, æqualem, & eandem, quam illi condemnationem accipiat. Si verò quis aliqua po-
teſtate fruens, vel potens, pellere temptauerit præfatum Apoſtolicæ cathedræ Papam,
aut aliorum patriarcharum quenquam, anathema ſit. Porro ſi ſynodus vniuerſalis fuerit
congregata, & facta fuerit etiam de ſancta Romanorum Eccleſia quæuis ambiguitas, &
controuerſia, oportet venerabiliter, & cum conuenienti reuerentia de propoſita quæ-
ſtione ſciſcitari, & ſolutionem accipere. Er aut prouectum facere, aut proficere. Non ta-
men audacter ſententiam dicere contra ſummos ſenioris Romæ pontifices. Orienta-
lium ſynodorum ſedium vicarij dixerunt: Sanctiſſimi vicarij ſenioris Romæ, ac nos, qui
reliquarum ſedium vicarij ſumus, hæc omnia diſſoluimus hodie gratia Dei Ieſu Chriſti,
qui dedit nobis ſummi ſacerdotij poteſtatem iuſtè, ac congruè ligandi, atque ſoluendi: E
quoniam violenter, & coactè omnia facta ſunt. Ille enim Photius prænoſcens quod non
per hoſtium intrauit in ouile ouium, ſed aliunde aſcendit, multitudinem epiſcoporum ad
ſe per varias machinationes attraxit, videlicet chirographis, & iuramentis, quæ ipſe confe-
cit. Opinatus per hoc incurſum ſe habiturum proprium præſulatum. Bachanis magnifi-
cus patritius dixit vicariis ſenioris Romæ, & reliquarum ſedium: Induciis Photio datis
iam completis, duximus eum rurſus ad hanc ſanctam ſynodum. Audiſti antiquitatem,
(ſunt enim ſeptingenti, ac plures anni, cùm ſeptima ſynodus celebrata eſt) quid cenſuerit
de his, qui contra ſummum præſulem venenatæ linguæ verba effudiſſent. Non pudet au-
tem minores, ſuorum maiorum veſtigiis non inſiſtere, non eorum ſapientiam attendere?
Non hinc ſuam impiam ſtultitiam agnoſcent, agnoſcentes execrabuntur? Quid veri pu-
tes ineſſe impij grammatici libello, quem contrà quam, omnes viri probi, quam Synodi,
quam Imperatores faciendum ſenſiſſent, aduerſus religionis caput inſtituit, ditexit, lon-
ge Photio, ac Dioſcoro deterior?

TESTIMONIVM IOANNIS IOVIANI PONTANI DE LAVRENTIO VALLENSI.

Libro eius primo, de ſermone capite, de Contentioſis.

LAVRENTIVS Vallenſis, in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticiſque, ita F
& ſcripſit, & diſputare eſt ſolitus, vt minime videretur velle præcipere:
nec apparetet tam contendere illum de veritate, proprietatéque aut do-
cere velle, quàm maledicere, obiectaréque vetuſtis ſcriptoribus, atque
obloqui. Itaque Ciceronem vellicabat, Ariſtotelem carpebat, Virgilio
ſubſannabat. Quippe qui propalam ſit aſſeuerare auſus ſiue Pindarus
quiſpiam autor is nomine ſuo fuerit, ſiue alio (de hoc enim ambigitur)
qui Homericæ libros omnis Iliados non multos ad modum in verſus contractos, Latinè
conuertit: qui propalam ſit, inquam, aſſeuerare auſus, Pindarum eum Virgilio anteferen-
dum. Eſt autem carminis illius principium,

Iram pande mihi Pelidæ diua ſuperbi,
Triſtia qui miſeris iniecit funera Graiis.

Tali igitur iudicio hominem, ingenióque tam ſiue retrouerſo, ſiue præpoſtero (quippe qui
maximis quibuſque ringeret autoribus, vni tantum Epicuro aſſurgeret) quem, ob commu
nem vtilitatem contendere, aut cognitionem, dicas, atque altercari? qui nec alium velit, cu
ret, ſtudeat, quàm vt detrahat, quibus minime par eſt, ac maledicat? Quando qui cum
Laurentio familiarius vixerunt, affirmant illum eo nequaquam conſilio in Grammaticis

ſcripſiſſe

A ſcripſiſſe,ac Dialecticis, quo doceret, diſciplináſque ab ignoratione vindicaret atque à
ſorde,verùm vt malediceret, obloquendóque detraheret de fama, atque authoritare re-
rum ſcriptoribus, tum illis qui exemplo ſunt ad ſcribendum aliis, propter antiquitatem,
maieſtatémque dicendi,ac præcipiendi,rum illis ipſis, qui rùnc viuerent:qui ne dubitaue-
rit ipſe quidem dicere,profiteríque palam, habere quoque ſe in Chriſtum ſpicula. Sed no-
bis propoſitum minime eſt detrahendi homini maximè ſtudioſo:quem ſenem adoleſcens
ipſe,cùm è Roma ſe Neapolim contuliſſet ad Alphonſum regem, & inuiſerim etiam reue-
renter pro illius,meáque ætate, & plures poſt congreſſiones maxime familiares ira ab eo
diſceſſerim vti ex eo, de me niſi pleno; atque amico ore locutus fuerir nunquam. Sunr ex
his igitur quos non tam contentioſos dicas, quàm inſectarores cùm ſingulorum, tum etiã
humani generis,quod de Timone rraditur,neque veritatis ipſius cultu,& grana, ſed quod
ita quidem ſint à natura inſtituti,atque ab aſſuetudine confirmati,& moribus.

DE ROMA.

Ex præclaris priſcorum ſcriptorum monumentis.

SANCTA Romana Eccleſia & reuerenda,& amanda eſt, non quiá Roma
fundara eſt ſuper arenam per Romulum & Remum, profana ſacerdote,
& quo neſcitur ſacrilego, editos, ſed quia ædificata eſt ſuper Chriſtum
per Perrum & Paulum. Neque quia,illius fraterno primi maduerunr ſan-
B guine muri: ſed quia poſtmodum fraterno agone fuerunt purificati:Cru-
ce videlicet Petri, & ſanguine Pauli:quos eadẽ fides,& deuotio, ac vnius,
eiuſdémque diei paſſio, verè germanos, & per omnia concordes,ad dominum virtutum
pariter ſubuexit. Cùm ſpurios illos diſcordes perfidia,& ſuperbia ad fratricidiũ direxerit.
Nec quia habuit infame aſylum flagitioſorum,crimina ſua defendentium, non agnoſcen-
tium:ſed quia poſt Deum facta eſt laudabile lapſorum refugium, lapſus ſuos humiliter ac-
cuſantium,& ſcelera præcordialiter effugere quærentium. Nec quia inſtituit Senatum, &
Curiam ciuilem,& quoddam velamen ſuæ malitiæ, vnam libertatem: ſed quia hactenus
ſancit carholicam diſciplinam, & dirigit eccleſiaſticorum officiorum ordinarias dignita-
tes,decernitq; generales,& ſpeciales vniuerſitati Chriſtianæ leges diuini famulatus,ad ve-
ram libertatem gloriæ filiorũ Dei. Nec quia produxit Decios,natumq; patrémq;,illuſtres
bellis animas,acrémque Camillum,Et Curios,Syllam, vel nomina vana Carones, Paulos,
Brutos,& popularia nomina Druſos,legibus immodicos,auſosq; ingentia Gracchos,Mar-
cellos,Marióſq; truces,nudóſque Cethegos:Sed quia parronos ſibi poſt Petrum, & Paulũ
vendicat Clementem,Xiſtum,Laurentiũ,Corneliũ,Pancratiũ,Syluestrũ,Damaſum,Cele-
ſtinum,Leones, Gregorios,Bonifacios, Stephanos,Agathonem, Adrianum, Nicolaum,
alios quoque vtriuſque ſexus martyrum, & confeſſorum innumerabiles populos,iuuenum
ſcilicet ac virginum,ſenum, atque iuniorum. Ea quidem illorum improbitare, inſanáque
C patientia,ius ſuæ potentiæ,terra,maríque protulit. Horum verò modeſtia, & ſalutari diſci-
plina non ſolum orbem terrarum regit,verùm, & ipſum cælorum regnum ſibi præſumit,
cui violentiam inferre non deſinit. Hæc & ſi ex tyrannis & principibus ſuis, Babylon ma-
gna,mater fornicationum, & abominationum terræ,notari meruit:in ea tamen princeps
Apoſtolorum Petrus Eccleſiam eſſe electam aſſerit. Hæc & ſi meretrix magna prius, &
ebria ſanguine martyrum Ieſu,de vino proſtirutionis ſuę,ideſt idolatrię potauit,& inebria-
uit omnes gentes calice aureo, eloquentia ſcilicet ſæculari, atque potentia:poſtmodum
tamen deſponſata vni viro Chriſto, virginem caſtam ſeipſam exhibet,atque ab ipſo intro-
ducta in cellam vinariam,omnibus gentibus præclaro ſalutiferæ confeſſionis poculo,mu-
ſta nouæ gratiæ,ac vina veteris acrimoniæ profert,quibus ipſa inebriata, inebriare quærit
omnes. Nec ſolùm ſuæ ſepticollis arcis mœnia,ſubuerſis delubris,dęmonúmque figmentis
& geniis, inſignita Ieſu domini cruce,ſanctorúmque baſilicis,iconiis, & titulis, verùm &
plenitudinem orbis. Quæ non tam ciuitas hominum, quàm martyrum dicenda eſt cæ-
miterium. In qua aut nil, aut minimum ſoli conſtat,quod ſanctorum cruor inficiendo non
poſſideat,balnea,propolas,meritoria,templa,theatra,turres, & cryptas, circos, madidáſ-
que popinas,arcus,& pontes,pomæria,roſtra, forúmque,Cũ portis,domibus,thermis, ſta-
bulisq;,cloacis. Sic ſanguinem piorum,quẽ impia quondã, & crudelis paſſim velut aquam
effudit, nunc pia, & mitis ad tutelam ſui venerata ſuſcipit. Et quid plura? Hæc regnum

terris,& famam terminat aſtris. Cui non magis terrenum regnum,quàm cæleſte ſucceſſit. D
Poſtquam enim lapis ille reprobatus,& probatus abſciſſus de mõte ſine manibus, regnum Romanorum,& in ipſo Græcorum,Perſarum, Babyloniorum, quæ in Daniele, beſtiis crudelibus, & ſtatuæ corrupribilium metallorum ad monſtrationem principis huius mundi in eis runc regnantis,contriuit funditus,& in fundamento Apoſtolicæ fidei fundatus, impleuir vniuerſam rerrá,mons magnus eſt factus, fecit nos ex omni tribu, lingua, populo,& narione,regnum,& ſacerdotes Deo noſtro ſuper terra,vt iam nó regnet mundus in noſtro mortali corpore ad obediendú concupiſcentüs eius,ſed iuſtitia ſempiterna, quæ eſt Chriſtus,per fidem habitet,atq; regnet in cordibus noſtris, nóſq; cum eo perpetuo regnemus.

AD PAVLVM III. PONTIFICEM MAXIMVM.

De reſtituenda nauigatione Tiberis à Truſiamno, agri Peruſini caſtello, vſque Romam,

AVGVSTINI IGVINI BIBLIOTHECARII SVI ORATIO. E

VT de nauigatione Tiberis ſcriberem,atque eam tibi, maxime Paule,religionis Chriſtianæ Princeps, reſtituendam proponerem, mouit me cum amor quo Romam vti Patriam,& quę me,te clementiſſimo principe autore in hoc dignitatis gradu collocauit,amplector,veneror, omnes ei priſtinas dignitares,copias,diuitiáſque cupio,tum idem amor quo regiones has, quas Tiberis peruagatur vti alteram patriá diligo, eíſque maximum commodum ex hac nauigatione profecturum,ingẽti voto deſidero. Denique mouit me pietas qua te principem, dominúmque meum colo, vt quemadmodum Deus ſummus per te multa Eccleſiæ ſuæ ornamenta reddidit. Tu ſolus enim, vt mittá alia, inuicta animi magnitudine,rem antehac inuſitatam aggreſſus,ſanctum ſenatum,cui veluti cardini tora nititur Eccleſia,ex optimis quibuſq;,atq; doctiſſimis viris coëgiſti, & Eccleſia,vt refloreſceret, autor fuiſti. Sic tu prior eſſes, qui rem à ſuperioribus Pontificibus, aut propter inſcitiam,aut quòd tam ſalubria cõſilia animo minime agitarent, diuerſa omnino quàm quæ ad publicú vſum ſpectent,cogitantes,intentatá perficeres,& te,atq; tuos hoc rá præclaro facinore apud poſteros celebrem redderes. Eſſeſq; de quibus doctiſſimus Vates,

Inuentas aut qui vitam excoluere per artes, F
Quique ſui memores alios fecere merendo.

In concilio Deorum collocat nobiliſſimus vates eos, qui fecerunt vt celebrarentur in poſterum ob mortales beneficiis affectos: oſtendens & in hac vita eis remanere laudé nominis ſempiternam, & apud ſuperos in cœtu Deorum ſedes eſſe paratas.

Noram quoque te,ſanctiſſime parer,ex his eſſe,quibus Heſiodus primum in omni laude locum tribuit, qui ex ſeipſis quæ ſunt optima noſcant, in lucémque edant. Deinde eis qui cæteros ſalubria ſuggerentes libenter audiant. Tu certè ille es, qui ex fœcundis pectoris tui theſauris optima quæq; depromas, tum libenter audias, qui ſalubria conſulere videntur. Scribam igitur ego ſalubria, laudata ei qui libenter audit. Scribam aurem facilia, & quæ priſcorum Romanorum,à quibus tu genus ducis,probati ſcriptores oſtendunt fuiſſe. Atque ſpero me facile, quæ ſcribo, perſuaſurum: quòd ei ſcribo, qui rerum bonarum eſt cupidiſſimus:& conſulo facilia,prona,quæq; ſolo Principis imperio nullis expenſis fieri poterunr. Tum ea,quæ ad ſempiternum decus ipſius Principis pertineanr:itémque & Romæ, & omnibus prope finitimis terris vrilia: fungórque hæc ſcribens multarum vrbium quaſi legatione, quæ ad me oratum venerunt, vt hoc earú nomine à tua maieſtate ſuppliciter pererem. Ipſæq; ad ſanctiſſimos iſtos pedes procumbũt, vt nauigatio Tiberis ab agro Peruſino,nempe à caſtro Truſiamno, qua multa flumina influunt in Tiberim, atque adeo augent,

A augent,vt ſit nauigiorum capax,reſtituatur vſque Romam. Ab hoc caſtro, qua multa flumina in vnum alueum coacta incurrunt,trudontq; ſe in Tiberim,iam largus aqua, iam nauigiorum capax Tiberis vſque Romam nauigabatur. Hinc Romani, quorum omnis amor erga patriam, vt Vrbs omni commeatuum genere eſſet refertiſſima, & vt finitimæ regiones hoc commodo iuuarentur, ita fluminis alueum redegerant, intráque ripas aquam coëgerant, atque ripas extulerant,vt facilè multa nauigia flumen mercibus, rebúſque ex vicinis agris onuſta, Romam deferret. Plenæ erant lintres vini,olei,fructuum, carnium, altilium, necnon lignorum ad ædificia, mercium quoque, quæ à ſupero mari eò iumentis traducta, hicque impoſita lintribus Romam traiiciebantur. Atque tanta ex hac nauigatione percipiebatur vtilitas, vt magna vis mercium ex omni Germania, Anglia, partímque Gallia reliquíſque ſuperis regionibus, Rhauennæ nobiliſſimo eius tempeſtatis emporio, quemadmodum hoc ſæculo Venetiis expoſita,inde mari ad portus, Piſaurum, Fanúmque traiecta, tum iumentis vſque ad eum locum,quo iter breue eſt, delata,deinceps per Tiberim, Romam deferrentur. Nominauerunt Romani locum hunc, vbi merces exponebantur, vnde libera Tiberis incipit nauigatio, Truſiamnum,quòd illic,vt ſuperius monſtrauimus multi amnes ſe trudunt in Tiberim,quibus auctus nauigiorum eſt capax. Hanc ob cauſam, & ob hanc longam Tiberis nauigationem, reliquæ quoque finitimæ regiones, quædam ſua flumina ita redegerant, atque aptauerant, vt paruulis nauigiis, res ex agris in Tiberim deferrent, quæ maioribus nauigiis
B impoſita, Romam per Tiberim deueherentur. Ex omni agro Spoleti, Mouaniæ Foriflamminij,omniúmque vicinarum regionum per flumen Tiniam,ſiue vt hodie incolæ vocant,Timiam,quod exiguis nauigiis nauigabatur,in Tiberim commeatus deducebant. Influit autem Tinias in Tiberim paulo infra locum, quem ſuperius monſtrauimus Truſiamnum, profluit ex monte qui Fulgineo, Spoletóque imminet, medio fere itinere, & per fines earum vrbium, itémque Meuanatum deuolutus, acceptíſque nonnullis aliis fluminibus exonerat ſe in Tiberim. Hoc igitur memorans locupletiſſimus teſtis Strabo, qui non modo loca,ſed cõſuetudines locorum ſui temporis,fideliter deſcribit,ait de Meuania: παρ' ἣν ῥεῖ ὁ τινίας, καὶ οὗτος ἐλάττοσι σκάφεσι κατάγων ἐπὶ τὸν τίβεριν τὰ ἐκ τοῦ πεδίου. Iuxta Meuaniá fluere Tiniam, qui exiguis nauigiis res, fructúſque ex regione campeſtri deducat in Tiberim. Non detuliſſent autem nauigiis res in Tiberim,niſi Tiberis quoque fuiſſet nauigabilis. Apparet hodie quoque flumen Tiniam poſſe exiguis nauigiis enauigari, ita alueus directus eſt plenus aquæ ad ripas. Regiones præterea, atque vrbes Romæ propinquiores,Interamna,Narnia, Carſeolum, vicináque oppida ſubuehebant res, mercéſque ſuas in Tiberim, per flumen Narem, ipſum quoque nauigabilem, de quo idem Strabo νάρνα, δι' ἧς ῥεῖ ὁ νὰρ ποταμὸς συμβάλλων τῷ τίβερι μικρὸν ὑπὲρ ὀκρίκλων. πλωτὸς δ' οὐ μεγάλοις σκάφεσι.

Per Narniam fluere flumen Narem, qui paulo ſupra Ocriculos miſceatur Tiberi, ipſúmque eſſe nauigabile nauigiis non magnis. En igitur Nar qooque nauigabilis, per quem finitimæ vrbes, merces, réſque omne genus traiectas in Tiberim,Romá maio
C ribus lintribus deducerent. Tertius erat fluuius, quo Aethruria demiſſas omnium generatim rerum copias in Tiberim, Romam deferebat: cuius fluminis nauigatione vſque in Tiberim vtebatur Arretium,Cortona, Cluſium, vetulonia, omnéſque vicinæ vrbes, is dicitur Clanis, profluit ex paludibus,fontibúſque Cluſinis haud ferè minor, nec ad ſuſtinenda nauigia minus aquæ ducens, quàm Nar. De eo Strabo cùm copias rerum, quas flumina Romam tranſmitterent,& quibus è locis profluerent memoraret, recenſens in his fluuiis Clanim ſic perhibet, διὰ δὲ τῆς τυῤῥηνίας κατὰ τῆς κλυσίνης ὁ κλάνις. Per Aethruriam, agrúmque Cluſinum fluere Clanim. Quartus erat fluuius nauigabilis,quod & Plinius teſtatur,Anio,cuius nauigationem,tu ſanctiſſime Pontifex paucis ante diebus renouare exorſus es. Itaque propter præcipui, maioríſque fluminis nauigationem, hæc quoque nauigabantur,atque ab vrbe vſque ad agrum Peruſinum à dextra,atq; ſiniſtra fluminis,omne rerom genus confluebat in Tiberim,omnes regiones res ſuas venales lintribus tranſmittebant Romam, vtentes fluminis beneficio,diuino certè munere,quo ſimul magnas itinerum, expenſarúmque difficultates vitabant,ſimul vrbem omni rerum copia refertiſſimam reddebant, ſe quoque pretiis rerum venditarum locupletabant. Atque vt Spoletum,Meuania,Forumflaminij, omnéſque vicinæ regiones, vtebantur fluminis Tineæ nauigatione, in Tiberim copias inferentes, ſic ad alteram Tiberis partem, Peruſini, Tudertes, reliquæq; ciuitates per totum ipſum Tiberim enauigabant, mer-

ces, rέſque venales, in primis vinum, oleum, altilia, nauibus deferentes. Vt veriſſimum ſit quod de his fluminibus, quantam, quámque admirabilem rerum copiam Romam tranſmitterent, ſcribit idem Strabo, deſcribens vrbis vbertatem, fluminibus illatam, præter inquit Romanæ regionis felicitatem: καὶ οἱ κατακομίζοντες ποταμοὶ, θαυμαστὴν παρέχονται χορηγίαν. πρῶτος μὲν ἀνίων ἐξ ἄλβας ῥέων τῆς πρὸς μαρσοῖς λατίνης πόλεως, καὶ διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῇ πεδίου μέχρι τῆς πρὸς τίβεριν συμβολῆς. ἔπειθ' ὁ νὰρ καὶ ὁ τινίας οἱ διὰ τῆς ὀμβρικῆς εἰς αὐτὸν καταφερόμενοι τὸν ποταμὸν τὸν τίβεριν, διὰ δὲ τῆς τυῤῥηνίας καὶ τῆς κλουσίνης ὁ κλάνις. Flumina quoque, quibus res ſubuehuntur admirabilem afferunt copiam. Primus quidem Anio, qui ex Alba Latina vrbe iuxta Marſos profluens per campos, qui ei ſubiacent, vſque ad cõfluentem Tiberis fertur: rum Nar, & Tinias, qui per Vmbriam in Tiberim deuoluuntur. Per Æthruriam verò, finéſque Cluſinos fertur Clanis. Hos fluuios memorat Strabo nauigabiles in Tiberim, qui Romæ admirabiles copias ſuppeterent, ex omni regione finitima, res quibus mortales iuuantur, inferentes. Vt autem ſuperius per flumen Tineam ſcripſerat nauigiis in Tiberim deferri, τὰ ἐκ τοῦ πεδίου, ea quæ in campis Meuanatum naſcuntur, nempe vinum, oleum, fructus: ſic ex parte memorat, quæ reliquis fluminibus importarentur ad vrbem. πυροί τε καὶ πίτυρος, ἀθήλη τε πολλὴ κατακομίζεται ποταμοῖς εἰς ῥώμην. Defertur Romam Papyrus, cremium, ſtorea fluminibus, quæ lacus, & paludes profundunt in Tiberim. Ait flumina, paludes, lacúſque emittere. Hæc inquit flumina deducunt eas res in Tiberim. Eſt igitur clarum, totum flumen vſque ad cõfluentem Tiniæ, & Tiberis, qui eſt paulo infra caſtellum Truſiamnum, in agro peruſino, cui res ipſa nomen dedit fuiſſe nauigabile, multis, prægrandibúſque E nauigiis, quoad natura fluminis pateretur. Huc velut ad portum confluebant omnes, res ſuas venales flumini exponentes, Romámque ducentes, ſempérque deinceps Tiberis aliis in eum riuis, fluuiiſque defluentibus fit maior, & ad locum Truſiamnum, hac quoque tempeſtate nauigio, nunquam prope vado tranſitur. Facile autem intelligi poteſt, poſſe ab eo loco, vt olim Tiberim nauigari: quandoquidem in Gallia Ciſalpina videmus hac tempeſtate minimum quémque fluuium, qui cum Tiberi non ſit conferendus, cùm fluit ad Truſiamnum magnis nauigiis enauigari, cuiuſmodi eſt Meduacus, qui à Patauio Venetias, & contra, nauigationem peragit, deferens grandia, multáque nauigia, plena hominum, plena mercium, rerúmque venalium. Talem fuiſſe par eſt nauigationem à Truſiamno ad vrbem per Tiberim, agentem noctéſque, diéſque lembos, maioráque nauigia, plena hominum, rerúmque venalium. Sunt alia quoque flumina, deductionéſque paludum in Gallia Ciſalpina, longe Tiberi minores, magnorum nauigiorum capaces, quibus aut in Padum, aut mare deferunt incolæ res, omne genus. Factúmque in Gallia, hominum induſtria, vt omnis prope eorum regio riuos, ſiue vt ipſi vocant, canales habeat, per quos nauigiis onera in maiora flumina, inde in mare deducant. Nam nec Bononiæ, nec Mutinæ deeſt ſuus riuulus, quo non exigua nauigia ducunt in Padum: idem eſt reliquis vrbibus vſus. Quanto igitur facilius fieret id in Tiberi, longe latiore, atque aqua vberiore?

Pace ſuperiorum principum dixerim, quos ab amore rerum publicarum priuatorum commodorum cogitatio abſtraxit, fuit eorum & Romæ dedecus, non vti tam diuino fluminum beneficio, quæ natura ad dextram, ſiniſtrámque fluminis ita poſuiſſe videtur, vt ne F hoc quidem ad Romanam felicitatem deeſſet. Nam reſtituta Tiberis nauigatione, dabitur facultas, vt per totam Aethruriam, per flumen Clanim vſque in mare, ad hoſtia Arni traiiciat nauigatio, quod ſuperiores Pontifices tentaſſe feruntur. Nam Clanis Alliam ingreſſus influit in Tiberim. Si per Tiberim ab vrbe verſus Aethruriam aſcendas, tum Clanim qua Tiberi miſcetur, nauigio ſubeas, tunc finibus Cluſinis ſuperatis, quòd Clanis ab altera parte verſus occaſum propinquat ad Arnum: Arnus nauigium vſque Liburnum, qua mare influit, adducet. Clanis velut Amphiſbena, propter longius, latéque reſtagnantes fontes, ac paludes, alterum in Tiberim, alterum verſus Arnum caput infundit. Hác ob cauſam Tiberio Principe, Cornelius Tacitus autor, actũ in Senatu, vt totus Clanis propter Tiberis alluuiones, verteretur in Aethruriam, Florẽtinis reclamantibus, his verbis: Actum, inquit, deinde in Senatu ab Aruntio, & Ateio, an ob moderãdas Tiberis exundationes verterẽtur flumina, & lacus, per quos augeſcit. Auditæq́ municipiorũ, & coloniarũ legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis, ſolito alueo demotus, in amnem Arnum transferretur, idque ipſis perniciẽ afferret. Hęc Tacitus. Audis Clanim transferri poſſe in Arnum? Per Tineã vero, atq; Narem, partemq́; Tiberis, maximam Vmbriæ partem licebit nauigio traiicere. Illud autem, quod ſcribit Plinius de Tiberi. E media fere longitudine Appennini, finibus

Arreti

A Arretinorum profluit, tenuis primò, nec niſi piſcinis corriuatus, emiſſúſque nauigabilis,
ſicut Tinias, & Clanis influentes in eum. Nouenorum ita conceptu dierum ſi non adiu-
uent imbres, ſed Tiberis ptopter aſpera, & confragoſa, ne ſic quidem præterquam trabi-
bns, verius quàm ratibns longe meabilis fertur. Plinius hæc loquitur Tiberim vbi naſcirut
tenuem eſſe, & per confragoſa, aſperáque delabi, inq́; his locis, vbi tenuis eſt non ita na-
uigabilem eſſe: quapropter incolas eorum locorũ cogere in piſcinis, gurgitibúſque aquam,
per quam coactá rates, ceu trabes per ipſum flumen agant. Hoc igitur refert Plinius de Ti-
beri, vbi oritur, vbi tenuis eſt in finibus Arretinorum, atque Tifernatum: Nam his in locis
tenuis eſt, & per confragoſa, aſperáque delabitur. Sed vbi ad Truſiamnũ appropinquauit,
delatus in planum, tum aquæ multitudine vehementet augetur, tum non amplius pedi-
bus, ſed nauigio tranſitur, & deinceps vſque Romam ſemper per planum fertur. Aſſerit
quoque Plinius, quod ſuperius Strabo, Tiniam, & Clanim in ipſum influentes nauigabi-
les eſſe. Simili ſenſu intelligẽda ſunt, quæ ſcribit Plinius Iunior in Epiſtolis de nauigatione
Tiberis. Is ad Apollinarium deſcribens villæ ſuæ amœnitatem, quæ non procul ab Appen-
nino in Tbuſcia ad Tifernum ſita eſſet, hæc ait: Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur,
ibi aquæ plurimum, palus nulla, quia deuexa terra quicquid liquoris accipit, nec abſorbet,
effundit in Tiberim. Medios ille agros ſecat, nauium patiens, omnéſque fruges deuehit in
vrbem, hyeme duntaxat, & vere, æſtate ſubmirtitur, immenſiq́; fluminis nomen arenti
alueo deſerit, autumno reſumit. Hæc quidem Secundus. Principio obſeruandum eſt, vil-
B lam, quam deſcribit, fuiſſe verſus Appenninum, vbi fontes Tiberis ſcaturiunt. Meminit
enim Appennini in epiſtola, ad alia refert villam à tergo habuiſſe Appenninum, licet lon-
gius. Ab Appennino quoqne ſalubres afflatus in eam exhalari, alia Epiſtola prædia ſua vi-
cina fuiſſe Tiferno Erat. igitur villa ſupra aut infra Tifernũ in Thuſcia, vt idẽ meminit, non
procul finibus Arretinorũ. His locis Tiberis erat nauiũ patiens, ſed hyeme, & vere dũtaxat.
Quamobrẽ hæc Secũdus non ſcribit de Tiberi, vbi cãpos Peruſinos ſecat, multisq́; flumini-
bus acceptis, omni tẽpore eſt nauiũ patiens: ſed vbi tenuis eſt, exareſcitq́; æſtate ſupra Ti-
fernũ infraq́;. In cãpis autem Peruſinis ad Truſiamnũ, ſemper largus aqua, quã è viuis fon-
tibus deuolunt in eum multa flumina, à Meuania, à Foroflãminij, ab Iguio veniẽtia, nunquã
non eſt nauium patiens, nullo tempore deficit aquarũ vbertas, plus enim illa flumina por-
tant aquæ, quàm ſolus ipſe Tiberis. Quòd ſi locis illis, vbi Tiberis exareſcit, erat nauigabi-
lis, quãto facilius ad eum locum, vbi flumina in eum ſe trudunt, reſtituetur eius nauigatio?
Clare enim Plinius ſcripſit, omnes fruges ab illis locis in vrbem deuehi, eodémque reſpi-
cit vterque Plinius originem Tiberis deſcribẽtes, & his in locis vnde profluit nauigabilem
eſſe ferentes, difficili nempe nauigatione, hyeme, & vere duntaxat. Sed in campis Peru-
ſinis ad Truſiamnum, pleno fluit alueo omni tempore. Quæ verò ſcribit idem Plinius de
nauigatione Clytumni, multo magis aſſerunt, corroboréntque hæc, quæ de nauigatione
Tiberis ſcribimus. Nam Clytumnus eſt fons vberrimus qui ad mœnia Meuaniæ, Timia
receptus nomen ſuum amittit. Vbi profluit Clytumnus, vt ſuperius monſtratum eſt, ap-
C pellatur. Fons ampliſſimus, pluribus venis ſcaturiens, ſubitóque natus, ingens flumen, na-
uium patiens. Is, vt diximus, cum Tinia & Claſio Iguicio ad caſtrum Truſiamnum Tiberi
miſcetnr. Si igitut nauigabatur Clytumnus, quem Tiniam vocat Strabo, atque in Tibe-
rim fruges deuehebat, certe ipſe Tiberis, in quem ſcapbas, & cymbas, lintréſque tranſmit-
tebat Clytumnus, ſiue Tinias, nauigabatur. De eo igitur idem Plinius in epiſtolis: Vidi-
ſtíne aliquando Clytumnum fontem? Si nondum, & puto nondum, alioqui narraſſes mihi:
vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis adſurgit antiqua cupreſſu
nemoroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus,
eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, & vitreus, vt numerare iactas
ſtipes, & relucenres calculos poſſis. Inde non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia, & quaſi
pondere impellitur. Fons adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiam nauium pa-
tiens, quas obuias quoque, & cõtrario niſu in diuerſa tendẽtes, tranſmittit, & perfert, adeo
validus, vt illa, qua properat, ipſe tanquam per ſolum planum remis non adiuuetur, idem
ægerrime remis, contiſque ſuperetur aduerſus. Iucundum vtrunque per iocum, ludumq́;
floitantibus, vt flexerint curſum, laborem ocio, ocium labore variare. Ripæ fraxino multa,
mulra populo veſtiuntur. Quas perſpicuus amnis velut merſas viridi imagine adnumerat.
Rigor aqnæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priſcum, & religioſum.
Stat Clytumnus ipſe amictus, ornatusq́; prætexra. Præſens numen, atque eriam fatidicum

indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidémque Dei, ſua cuique veneratio, D
ſuum nomen, quibuſdam verò etiam fontes. Nam præter illum quaſi parenté cæterorum, ſunt minores capite diſcreti, ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur. Is terminus ſacri, profaniqne. In ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum. Balineum Hiſpellates, quibus illum locum diuus Auguſtus dono dedit, publiee præbent, & hoſpitium. Nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt. In ſumma nihil erit, ex quo non captes voluptatem: nam ſtudebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inſcripta, quibus fons ille, Deúſque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Hæc Plinius de Clytumno, quæ de Tinia, ſiue Timia ſuperius Strabo, Vnius fluminis duo nomina, quemadmodum Ilter, & Danubius, Tiberis, & Albula, ſiue Timia iuxta Meuaniam hodie quoque ab incolis vocatur. Clytumnus vbi naſcitur, à Clytumno Deo, cui templum eſt ſuper ripis eius fluminis. Sed Tinia fluuius eſt Fulginatum in quem ad Meuaniam ſeſe Clytumnus effundit. Huius nauigationem, vt vidiſti, copioſe, luculenter enarrat, deſcribitque Plinius. Quod item prodidit Strabo Narem fuiſſe, quo tempore ſcriberet, nauigabilem. Tacitus etiam Romanæ ſcriptor hiſtoriæ probauit, cùm de Piſone ex orientis locis in Italiam reuertente, fugámque accelerante ob ſuſpicionem oblati veneni Germanico, libro tertio ſcriberet. Ab Narnia vitandæ ſuſpicionis, an quia pauidis conſilia in incerto ſunt, Nare, ac mox Tiberi deuectus auxit vulgi iras, quia nauē tumulo Cæſarum appulerat. Cernis vt aperte doceat, illum deuectum fuiſſe flumine Nare: & E
quoniam Nar influit in Tiberim infra Hortinos, Tiberi quoque deuectum eſſe, appuliſſeq; nauim ad buſta Cæſarum. Quo nunc quoque naues ex Sabinis, viciníſque locis adactæ, onera velut in portu deponunt, è conſpectu Mauſolei Cæſarum, iacentis, fractique obeliſci, qui cum cæteris ornamentis, quæ Strabo deſcripſit, obibat Nauſoleum in Campo Martio. Cuius etiam loci meminit Virgilius de funere Marcelli.

Vel quæ Tiberine videbis Funera cum tumulum præter labere recentem.

Conſtat igitur Romanos, quorum animi magnitudinem, ingentéſque opes, cùm varia vbique terrarum monimenta, tum vero reperti paſſim in viis, quibus itur ad vrbem, pontes, arcus, ipſæq; viæ cæruleis lapidibus, aut glarea, vaſtiſque ſaxorum molibus inſtratæ teſtantur, non modo facultaté terreſtris itineris euntibus ad vrbem, cùm ad Narem ventum eſt, paraſſe: vbi Flaminia via ex Carſeolo ad hoc oppidum per pontem miræ magnitudinis ſuper Narem aſcendit, ſed etiam fluuio copiam nauigandi, vitato horrendi montis tranſitu, præbuiſſe, perſpicuúmque eſt, ſi qua ſaxa hac tempeſtate in eo flumine reſonantia, nauigationem impedire videantur, ex adiacentibus montibus ea decidiſſe, facileque non nata, ſed aduētitia remoueri poſſe. Perſpiciendū nunc quàm facile quā nullo negotio, quàm nullis expenſis, hæc nauigatio poſſit reſtitui. Cuius rei exemplum erit, vt docuimus, Gallia omnis tranſpadana, ac ciſpadana, in qua nulla propemodum vrbs eſt, quæ priuatis expenſis non ſibi deductiones fluminum, aut paladum accōmodauerit, quæ nauigiis tranſ- F
mittantur. Si vna igitur vrbs Bononia, Mutina, Patauium, riuulos illos (vt ſic loquar) ita direxit, aptauit, collocauit, vt nauigarentur, quanto facilius eſſet ſummo, ac potentiſſimo principi, populis ſuis, qui Tiberim accolunt, imperare, vt flumen expurgent, alueum dirigant, ripas propter alluuiones attollant, quod illi circunpadani Galli vbique ad ſua flumina quotidianis operis ſtudēt? Id cùm fecerint noſtri eadem atque illi commoda conſequentur. Nam vt mittam nauigationis beneficium, maximum certè, ac diuinum, tum multum agri vbique lucrabuntur, quod Tiberis vagus, ac liber, nec intra ripas propter incolarum ſegnitiem coërcitus, alluit, ac populatur. Pluſquam decem milia paſſuum agri, Peruſini, atque tudertes lucrabuntur, ſi ripas fluminis coarctauerint, direxerínrque, atque marginem, aggerémque altius extulerint. Id facientes, tum aptabunt fluuium nauigiis idoneum, tum prohibebūt ne amplius agros alluat, quemadmodum infra Ocriculos vſque Romam, & oſtia fertur lateribus incluſus, vt quod perhibet Plinius, nulli fluminum minus liceat, incluſis vtrinque lateribus. Id certe etiam in agro Peruſino, Tudertíque fotet. Omnes igitur magna cum voluptate, lætiſſimíſque animis, hanc operam ſuſcipient, omnium aderit excellens ſtudium, vnde tantum commodi, atque lucri conſequētur, nec laudes tuas, Summe Pontifex, vllo æuo celebrare deſiſtent. Quinetiam ad me plerique rogatum venerunt, vt his de rebus tecū ſumme Princeps agerem, ne omitteres eos hoc tanto beneficio afficere.

Atque

A Atque quod in Gallia fit, vt minora nauigia vſque ad ampliora flumina deducāt. Inde maiores lembi excipiant, fieri quoque poſſet in Tiberi, vt minora nauigia à Truſiamno ducerent, vſque quo Clanis, aut Nar influunt. Hic maiora nauigia exciperent, nam illic quamlibet magnorum nauigiorum capax eſt Tiberis. Præſtiterit igitur fidum, prudentem, beneuolúmque hominem negotio præficere, qui iuſſu tuo populis imperet, circum Tiberim ſedentibus, alueum fluminis dirigere, coërcere, arctiorémque facere, aggerem attollere, & iuxta Gallicam conſuetudinem ſalices, populóſque pro ripis plantare, quorum radicibus agger contineatur. Vidi ego longe difficiliora, propter vtilitatē tamen à priuatis vrbibus, hominibúſque fieri. Inuenti ſunt priuati homines, qui Rauennæ latiſſimas paludes auderent exhaurire, quas frumentis conſererent. Bononienſes immenſas paludes, quas fluuius eorum Rhenus, Pado propinquus inſtagnat, ſuperioribus annis exhauſerūt, imperatis vndique operis, qui eum fluminis aggerem altius extuliſſent, fecerunt, vt omnis ille propter alluuionem inutilis, paludoſúſque ager, optimus deinceps eſſet. Id fieri longe facilius ad Tiberim poſſet, propterea quòd latius duntaxat euagatur, paludes autem efficit nullas. Quid? nonne diuinos honores Principes illos meruiſſe fatemur, qui ſummo ſtudio publica commoda iuuiſſent, qui paludes exhauſiſſent, flumina direxiſſent, pontibus inſtrauiſſent, nónne hoc vno Romanos admiramur, obſtupeſcimus, magnitudinem animi eorum conſiderantes, cùm quædam adhuc tantæ magnitudinis veſtigia viatoribus occurrunt. Certè tu, Summe Pater, qui ſanguis eorum es, non potes, quod hactenus vbique
B præſtitiſti, eorum gloriam, magnitudinémque animi non æmulari. Atque illud quoque perſpiciendum eſt, quantum commodi non ipſis modò populis, quantæ copiæ prouenturæ ſint Romæ ex hac nauigatione: verùm etiam quid quæſtus, quid lucri publico ærario, quantum vectigal: optime enim noſti Summe Princeps, quàm multa, quàm laudati vini genera fert omnis regio, quæ nauigatione fluminis vti poſſet: deferrent igitur Romam quicquid optimi vini apud eos naſcitur, atque omnis illa pecunia, quæ Corſicam, Regnúmque Neapolis, vinis diuendiris, importatur, in vrbibus, regionibúſque tuis remaneret. His populos tuos locupletares, quæ quanta ſint, vix enumerari poteſt. Adde, quod Vrbs cum vini penuria maxime laboret, tunc eſſet refertiſſima. Quid, quòd ab eis regionibus magna vis altilium, quod hodie quoque difficile fit, Romam inferretur? Quid olei copiam memorem? quid carnes? plus enim vnum nauigium adduceret, quàm quinquaginta iumenta, quicquid hodie multorum iumentorum dorſo, magno cum labore, ſummis expenſis Romam affertur, vno nauigio, vitatis expenſis, afferretur. Multa quoque ſunt, quæ dorſo iumentorum propter iacturam portari non poſſunt: mitto merces, mitto veſtem, omnéque cibariorum genus, nam vnico verbo Strabo ſuperius expoſuit, cùm ſcriberet flumen afferre Romam θαυμαστὴν τὴν χορηγίαν copiam admirabilē. Quanta igitur erit vrbium tuarum lætitia, quod gaudium hac nauigatione reſtituta? Neminem qui cum hac de re ſum loquutus, inueni, qui non votis intentiſſimis eam efflagitaret, ſuppléxque oraret, tibi id faciendi mentem Deus aſpiret. Scio quidem non defuturos, qui vel tibi præ-
C clari operis, vel ei qui ſcripſit egregij propoſiti famam inuidētes, vel certè quòd in animos eorum, humilia ſemper, atque abiecta ſpectantes, magnarum rerum cogitationes adhærere nequeāt, te quacunque liceat eis ratione ab egregio facinore deterreant. Nullis enim ſęculis inuſitato, atque admirando opere reperto, quòd carperet, atque obrueret præſto non affuit inuidia, vti imperante Nerone ſcripſit Tacitus de Lucio Vero, Romanarum legionum in Garmània Lagato. Is cùm cerneret Moſellam, atque Ararim fluuios, quorum primus Rheno receptus influit Oceanum Germanicum: alter receptus Rhodano, deuoluitur in mare mediterraneum in meridiem, propinquas inter ſe habere origenes: nempe in celtis vidit fieri poſſe, vt interiecta foſſa vtraque flumina connecterentur, atque à mari mediterraneo per Rhodanum, tum per Ararim, exin per foſſam in Moſellam copiæ ſubuectæ hinc per Rhenum, in Oceanum inducerentur, ſublatíſque itinerum difficultatibus nauigabilia inter ſe Occidentis, Septētrioniſq; litrora fierent. Huic igitur operi inuidiſſe ſcribit Selium Gracilem Belgicæ legatum deterrendo Lucium Verum, periculoſum eſſe Romano Imperio, atque ipſi Legato ſi Germanicas legiones inſuefaceret Gallicas affectare copias, quæ hac nauigatione affatim ſuppeterent. Inuidiam igitur indicauit Tacitus, tectam quidem, atque fucatam ratione. Multa enim commoda mortalibus abſtulit inuidia, monſtrúmque horrendum, quaſi regia larua, rationis ſumpta figura aggreditur principum animos, doliſque fallacibus eos à virtutibus auertit. At

quibus eſt robur beneſactorum laudem memoriámque rerum præclarè geſtarum omnibus præſtare perſpectum habentes, ſuáque ſponte honeſti cupiditate flagrantes, quã facile diſſipat Aquilo nubes tenebroſas reddita terris ſerenitate, tantopere animi ſui magnitudine, illis inſanorum hominum fabulis eiectis, ſeſe à laude deduci, aut vllis ſibi caſibus dedecus, noménque eripi non ſinunt, vanis perſuaſionibus ad aures aditum denegantes. Addidit ad poſtremum, vbi hoc commemoraſſet Tacitus, plerunque conatus honeſtos inuidia prohiberi, obiicere ſeſe exaduerſo velut acerrimam inimicam, grauéque aduerſariam conatibus honeſtis inuidiam, Certè igitur principibus maximè perſpiciendum eſt, ne quemadmodum Caſſandram Teucri, ſic ipſi bona vtiliáque canentes audire contemnant. Quod ſi tu Romam viis, plateiſque, patefactis, atque directis, veteríque ædificiorum deformitate deiecta, longe meliorem, pulchriorémque reddidiſti: ſi propugnaculis, & ante hac inaudito muri genere muniiſti. Principis Apoſtolorum inchoatum à ſuperioribus Pontificibus ædificium templi, ſed longo tempore intermiſſum, magno ſtudio repetitum excitare cœpiſti: ſi magnorum Principum inter ſe conciliandorum cauſa, tantum itineris obiiſti, longe autem maiora à te expectamus in dies. Certe & hanc tantę laudis occaſionem, tale, ac tantum virtutis tuæ teſtimonium prætermittere non debes. Omnium verò in te laudes, acclamationéſque confluent, verum Pontificem, patrem patriæ celebrabunt, téque de ſtirpe Romana procreatum, Romanum facinus edidiſſe prædicabunt. D

E

AVGVSTINI EVGVBINI BIBLIOTHECARII, DE REVOCANDA IN VRBEM AQVA VIRGINE.

VRBIS terrarum domina, mater omnium gentium, bonarum rerũ fœcunda parens, maieſtatem eius memoriæ repetenti incredibile deſiderium accendit, vt eam, ſi non qualis, ac quanta fuit, quoddam certè tantæ magnitudinis aliquando meis oculis videam ſimulacrũm, quod omnium gentium denuo in ſe oculos, atque ora conuertat, communémque parentem omnes agnoſcentes ad inſtaurandam claritatem eius vniuerſos concurrere cernam. Atque hoc meum deſiderium, neque prodigioſum, inuſitatúmque haberi poteſt, neque earum rerum, quas naturæ facultas nõ admittat: ſed earum, quæ & naturam habeant, vt fieri poſſint, & quæ noſtris oculis facile conſpicerentur ſiqua publici commodi, ſolidæq; gloriæ cupiditas, principibus noſtris ineſſet. Simul præteritos annos, totámque poſteritatem animo complectentes, quæ ſtudia hodiernam hanc amplitudinem Romæ conciliarint ſecum conſiderarent, quibus cauſis omnes nationes hanc ſedem venerandam, colendámq; ſibi maxime exiſtimarint. Quibúſue pietatem, venerationémque omnium gentium Roma aſſecuta fuerit. Tum quid aliud ſuperſtes fuerit his, qui olim rerum potirentur, aut poſſit eſſe quantas velint, cumularint opes, patrimoniáq; auxerint, ſuos in excelſo dignitatis gradu collocauerint, quã gloriam, famámque rerum geſtarum. Quarum rerum conſideratio, quid aliud agere cogat eos, qui rebus moderentur, quàm gloriæ ſummi Dei, atque immortalitati ſuæ enixè ſtudere: quæ omnis in amplificatione publicæ vtilitatis perſpicitur? Cui veteres pontifices omni conatu, totáque animi contentione incumbentes, dum nihil publica charitate antiquius habent, dum paterna beneuolentia cunctos generatim amplectuntur, fecerunt vt hunc locum omnes nationes ſacroſanctum habentes velut pietatis domicilium venerarentur, & ad hoc ſanctius ærarium pecuniam ſacram omnibus è locis mitterent quas optimi principes in publicos vſus transfigerent. Itaque ſi patem gloriam, atque immortale decus inſequuti principes adamaſſent, iam Romam ex toto orbe Chriſtiano, ſubſidiis huc confluentibus in priſtinum ferè decus reſtitutam conſpicari liceret, in quam plurimis ab hinc annis tanta pecuniæ vis eſt illata, vt eæ res effici potuerint, quæ Romæ veterem potentiam, magnitudinémque operum facile conſequerentur. Mirari certè neceſſe eſt, cùm tantus laudis campus pateat, cùm magnitudinem animi multis in rebus principes comprobare poſſint, quorum tanta ſit apud omnes nationes autoritas, quibus reges parere gaudeát, quin ad hanc occaſioné excitati maximas res, ipſiq; in primis vt, tum vniuerſo F

Chri-

A Chriſtianorum generi,profuturas animo concipientes,ſeſe ſimillimos Deo eximiis factis oſtendant, Quos viuentes vniuerſi laudibus in cælum ferant,fauſtis acclamationibus proſequentes,incolumitatem,ſalutémque eis optantes,defunctos veluti Deos colant, eorum memoriam cum admiratione repetentes. Quis autem non perſpicit quanta materia laudis conſequendæ propoſita ſit, cùm multa hinc inde iacentia, pietatem, charitatémque alicuius principis deſiderent, qui rerum reſtitutarum gloriam à cæteris neglectam ſibi præripiat, quam curis inanibus, celeritérque extinguendis, ac pernitioſis factis animos implicantes,cæteri nec ſenſu perceperunt,nec oculos in hanc meliorem partem cõuerterunt,quorum dum viuerent interitus ab omnibus expetebatur,defunctos contemnunt,execrantur.Eũ certè,qui celſæ huic religionis arci præſidet, cõuenit eſſe,de quo prędicare ſolent philoſophi πειθαρχεῖν τῷ νῷ obtemperare menti,& rationi,quem amore iuſtitiæ conflagrate norint omnes,quam iiſdem illi aſſerunt veſpertinum matutinúmque ſidus claritate ſuperare οὔθ' ἕσπερος οὔθ' ἑῷος, ὅτω θαυμαστός. Neque Luciferum aiunt, neque veſperum tantopere admirabilem eſſe. Romam igitur cum vetuſta religione, ac pietate, quam ſanguine ſuo illuſtres animæ peperere nobis, reflorentem, & ad cultum ornatumq; priſcum reſtitutam aſpicere cuperem,huc me demum multa colluſtrantem,veterésque ruinas animo verſantem, miſerantémque cupiditas deduxit, vt Aquam virginem reuerſam in Vrbem,largitérque domos,ac paradiſos,vt quondam,foráque influentem cernerem. Quam quidem meam cupiditatem,ne vana,aut impoſſibilia affectaſſe viderer, non ipſa modo ra-

B tio, ac rei contẽplatio,ſed itẽ experientia, & vſus,probàtáque oculis res vehemẽtius incendit.Omnium enim aquarum,quas olim Romani patriæ ſuæ, ac publicæ vtilitatis amãtes induxerant in Vrbem, quibus vrbs omnis,teſte Strabone,velut altero Tiberi largiſſime confluebat, vna hæc imprimis largior, vberiórque omnibus,& ad hodiernam vrbem accõmodatior, minori diſpendio reuocari poſſet. Ortus autem huius aquæ, à Iulio Frontino, exitus ex arcu, paſsímque per vrbem memoriis intelligi poteſt.De toto autem aquæ ductu diſcere licet ſi per agrum Romanum ab ortu,atque exitu aquæ veſtigia quæ nunc extant,& ſpiramenta in ſubterraneum aquæductum deſcendentia ſecutus, totum aquæ iter oculis complectaris. Sed finis Aquæ Virginis nemini non perſpicuus eſt,cũ omnes qui campum Martium incolũt,quò nunc maxima pars Vrbis deducta eſt, hauriant ex fonte, inciſiq; marmore tituli teſtentur,hanc eſſe Aquam Virginem. Eſtq; porta Septorũ, qua ſepiebatur,ſecludebaturq; campus Martius à reliqua Vrbe,ad eius caput aqua tranſiẽs tum per campum Martium delapſa pomaria,lucos, necnon lacum naumachiæ influebat. Hac porta tituli marmorei conſpicui teſtes ſunt inde tranſeuntis aquæ, cuius arcus vetuſtate collapſos,Titus Claudius Germanicus Cæſar reſtituerit. Nicolaus etiam Quintus, memoriam facti ſui poſteris relinquẽs inſcripſit marmori,quod omnes,qui haurirent,proſpectarent ſeſe fontẽ virginem ſuis expenſis reſtauraſſe. Siſtus autem ſuperioris memoriæ Põtifex quod eius aquęductus detrimẽta quędã ſarſiſſet,obtinuit vt à poëtis ei caneretur,

Virgineam Triuij quod repararis aquam.

C Nemo igitur eſt, cui non ſit perſpicuum,Fontem Virginem eſſe,quem nunc vulgo vocant fontem Triuij,quod tituli priſcorum Imperatorum, & recentium Pontificum teſtantur. Sed maxima perturbatio,multipléxque inſcitia obiecta eſt, quòd ſi quis iter à campo Martio reflectat,manantis aquæ exordium ſerutaturus, cùm ſeſe in ſubterraneum iter mox aqua recondat, vix mille paſſus egreſſis vrbem ex puteis illis cognita, inde recedens ab oculis, nulliſque amplius indiciis perſpecta, quum etiam depreſſis vallibus occurrentibus; per quas in lucem prodire opere arcuato eam oportuiſſet, nulla eius veſtigia, nullos arcus, nulla omnino indicia cernas. At Iulius Frontinus docet octauo ab vrbe milliario Aquam Virginem in agro Lucullano,in locis paluſtribus via Collatina concipi,tum totum iter aquæ explicans, maxima parte ſubſtructionibus, aut ſpecubus ſubterraneis, nonnullis autem locis propter demiſsiores valles, opere arcuato, à cliuo ad alterum cliuum fluere monſtrauit. Sed cùm multas iuxta eam viam aquas concipi videns, nullas tamen hodierno tẽpore cernes, ſeu conſpicuis operis arcuati ſtructuris, ſeu ſubterranea foſſa ad vrbem delabi. Nec fortaſſe ad hanc vſque ætatem repertus eſt,qui huc ingenium appuliſſet, cogitationẽmque exacuiſſet,vt cùm in vrbe titulos marmoreos ampliſſimos Virginis teſtes, ipſúmque fluentem fontem habeamus, nullis tamen toto Romanò agro colluſtrato locis, Aquam virginẽ deſcriptam à Iulio,quæ hodie ínfluat in vrbem deprehendamus. Tũ cõtrouerſiam quis diſſoluat, quænã ſit exigua illa aqua quæ hodie ex Fõte Virginis hauritur, cũ

Virgo, quam deſctipſit Iulius, non veniat ad Vrbem, & fons ipſe hodiernus cùm tenuis eſt, D
vt dixi, tum breue iter extra vrbem vix ad mille paſſus progreditur. Meo igitur opere, mea
in hanc omnium gentium matrem, lucem orbis terratum pietate, hoc omne patefactum
eſt, (ſi quem Deus demittat è cælo, qui factum hoc immortale ſeeutus, æternúmque ſuæ
bonitaris in vrbe teſtimonium relinquens non leues illas Siſti, aut Nicolai ſuper hoc aquæ
ductu minutias, ſed omne laudis tantæ corpus amplexus, totam ipſam aquam, tot annis à
mœnibus vrbis exulem, ineredibile huic magnæ patriæ vtilitatem, commodúmque allatu-
rus reuocet. Quis enim venerabili bonarum artium genitrici, omnium mortalium benefa-
ctrici, non omnia bona, omnem lucem, ornatúmque cupiat? Itaque incredibili ſtudio (fere-
bar enim eupiditate inueniendi, quæ magno commodo clariſſime terræ futura proſpice-
rem, incendendíque ad hanc laudem, quos Deus ad eam deſtinaſſet) reperta mihi eſt om-
nis ab ipſis largiſſimis ſcatebris ad vrbem vſque per agrum Romanum vaganti, illáque ſpi-
racula ſequenti, via non quidem nunc fluentis aquæ, ſed quæ felici priſcorum Romano-
rum ſæculo, forſan ad tempora Gottorum manabat in Vrbem, alluens, quemadmodum ſu-
perius docui, campum Martium, quem locum omnium toto orbe pulcherrimum, amœniſ-
ſimúmque fuiſſe ſcripſit Strabo. Reperta eſt autem nec labore, nec tempore exiguo, cùm
omnis penè aquæductus ab origine ſit ſubterraneus, omniáque tanto temporis ſpacio ve-
tuſtas miſcuerit in agris, vt cùm quatuor, aut ſeptem puteos introrſus iter aquæ monſtran-
tes repereris, hic neceſſario nullis amplius, vel multa indagine repertis, neſcius quam in
partem ſpiramentorum ordo procurrat, incepto deſiſtas. Sed quid non ſtudio, atque indu- E
ſtria, opponat ſeſe difficultas omnis licet, mortales conſequuntur? Quo non aſpirat ardor,
quem ſpeculando, mentémque exercendo ſemel cõcepiſſes? Recte priſcis dictũ eſt, DEVS,
ADIVVAT FACIENTES. Itaque iuxta viam Preneſtinam, & Collatinam ab vrbe ſepti-
mo, aut octauo milliario, in locis paluſtribus, ſcatent vberrimi fontes, iiſq; nuſquam in om-
ni agro Romano pulchriores, aut largius, abũdantiúſque in lucem exilientes. Atq; ex pro-
pinquis montibus, vt par eſt, ea liquorum copia in hunc locum cogitur, vt omnia fontibus
irrigua, largas vndique ſcaturigines manare cernas: vt recte ſcripſerit Iulius, locum eſſe pa-
luſtrem, non quidem aqua ſegni, aut lacunis reſtagnantium aquarum, ſed multitudine, ac
largitate gelidorum, ſalubriumq; fontium. Ex his largus, ac perlucidus amnis coactus non
procul inde recipitur Aniene, qui ex monte Tyburtino præcipitans, celeritatémque ruinæ
vbique demonſtrans, ſeſe Tiberi miſcere paulo longius properat. Hanc celeritatem, atque
hunc Anienis iuxta fontium horum ſcaturigines præcipitem curſum conſtat Romanis in-
dicio fuiſſe poſſe fontes hos licet accurrerent editi colles Romam deduci, quod deiectio-
ribus locis, depreſſiorq; ſit Roma, nempe campus Martius, vt ad quam Anio cum Tiberi
citatus fertur. Itaque opete Signino circumiecto, quod ſolidiſſimũ, & ad cõtinendas aquas
aptiſſimum eſt, coactiſque in vnum omnibus ſcatebris, atque his cliuis, qui occurrerent,
quorum plenus ager Romanus eſt ſuffoſſis, at conuallibus circumacto ſemper per cliuos
aquæductu vitatis, aut in his arcus attollentes, Romam in campum Martium, qui depreſ-
ſior locus eſſet, Roma autem in collibus habitaretur aquam deduxerunt. Hæc veſtigia paſ- F
ſim per agrum Romanum reperies, nunc videlicet tumulos effoſſos, quod ordo frequen-
tium, & inter ſe propinquorum ſpiramentorum demonſtrat, quibus dum erueretur aquæ-
ductus materiam effoſſam egerebant, deinceps autem ipſum aquæductum cum vſus poſ-
ceret expurgabant, aut in aliqua conualle, videas nunc integros arcus, nunc eorum frag-
menta. Ab ipſis autem fontibus, quòd demiſſiore loco exprimuntur in lucem, cõtinuo per
colles obiectos ſpecus agere neceſſe fuit, ac longiſſime per ſubterraneum meatum iuxta
viam Præneſtinam, & Collatinam aquam deducere. Inde tribus, aut quatuor paſſuum mil-
libus propter hanc viam confectis, flectitur ad viam Tyburtinam, reditura ad Anienem,
quem à principio itineris reliquiſſet. Hunc in magna conualle per arcus, qui ripæ fluminis
imminent non procul à ponte Nomentano, prætergreſſa redit in viam Nomentanam, eá-
que per effoſum collem traiecta, oblatáque alia conualle atque arcus aſcendens, flectitur
Romam verſus ad viam Salariam, ſeu Collatinam. Pincianámue: Exinde vineta ingreſſa,
ac veluti cubito ad ortum, & meridiem ſeſe retorquens, occaſu, & ſeptentrione relicto,
inter portam Flaminiam, ac Pincianã ſubit mœnia vrbis ſemper meatu ſubterraneo, do-
nec ad radices collis in campum Martium egreſſa ſuper pottam Septorum fundir ſeſe
per vicos vrbis. Ipſæ igitur viæ indices ſunt itineris. Operæpretium autem eſt noſſe, quæ
nunc in vrbe ex fonte Virginis hauritur aqua, non eam eſſe, quæ locis paluſtribus ſepri-

mo

mo ab vrbe milliario, in agro Lucullano concipitur,autore Iulio : Sed cùm ipſe Frontlnus in deſcriptione huius aquæ, aſſerat eam in illo ſubterraneo itinere multis acquiſitionibus creſcere, repertis ſcilicet dum aquæ ductus ſeruili manu effoderetur,nonnullis aquæ venis hiſque aſſociatis, hæ ſunt videlicet quæ hodiernũ fontem conficiunt vix mille paſſus extra vrbem ortum habentes. Non eſt igitur hæc principalis, ampliſſimáque illa aqua,vberrimi illi, illuſtréſque latices, ſed tenues riuuli,non procul vrbe naſcentes. Ipſa quinetiam aquęductus magnitudo indicat, non riuulis illis fuiſſe paratum. Pleno autem alueo fluxiſſe docent currentis aquæ in pariete dextera,læuáque impreſſa veſtigia. Cùm igitur fons hodiernus ea tenuitate habitatoribus incredibilem alacritatem afferat, quid fore putes, ſi quantus eſt ad ſcaturigines afflueret? Medius fidius omnia fora,domos, palatia,hortos fontibus irrigua videremus. Ipſam planè Vrbem huius aquę commodo reflorẽtem, ingenti ad eam colonorum facta acceſſione ſpectaremus. Hos igitur admirandos, illuſtréſque fontes eſſe aquam Virginem omnibus poëtis, hiſtoriiſque celebrem, cùm totus aquæductus, quem indicibus ſpiramentis ſecuti veniemus ad vrbem, tum verò Frontini deſcriptio perſpicuè comprobat, quod plenus ſcaturiginum, quod paluſtris hodiernus locus, quod ſpacium ab vrbe ipſum eſt, & iuxta viam Præneſtinam & Coliatinam,quod iter aquæ totum penè ſubterraneum mediis effoſſis, penetratiſque montibus, & quaſi eorum viſceribus adapertis, vt vix mille paſſus ſuper molibus arcuatis exeat in lucem, locis deiectioribus. Cúmque ſpatium ab vrbe ad fontes recto itinere ad ſeptem millia paſſuum extendatur, propter inflexiones tamen aquæ quod Romani effodere montes, ac per aquam circumagere maluerunt, quam in vallibus arcus attollere, niſi neceſſariò cogerentur, efficitur vt hoc ſpatium ad alia millia ſeptẽ paſſuũ augeatur. Hi fontes hodie vocantur Salones,omnibus notiſſimi, niſi quod ignotũ erat hanc eſſe Aquam virginẽ, hos olim fontes in Vrbem ſolitos influere. Atq; adeo res obſcura fuit,vt etiã illuſtres Romanæ curiæ viri,qui ad hãc aquã villas extruxerunt,inſcripſerint marmore,hanc eſſe aquã Appiã,quos apertè fefellit codex mendoſus Iulij Frontini,quo deſcribens aquã Appiã,dixit eam cõcipi via Pręneſtina ſiniſtrorſus. Sed propter ſimilitudinẽ ſcriptionis ſiniſtrorſus, ac dexſtrorſus effectum eſt, vt de aqua Appia mẽdoſè ſiniſtrorſus ſcriberet,quòd in aliis pleriſq; fit. Sed docere illuſtres illos viros poterat reliqua pars deſcriptionis aquæ Appiæ, quã proſequitur Iulius, qua docuit caput huius aquę eſſe ad Salinas,& ingredi vrbẽ per portam Capenã ſiue Appiã. Quod iter tenere non poſſe fontes Salonis,quod ager Romanus ad eam partẽ,nempe ad præcipitantẽ Anienem, maxime deprimitur, nemini nòn perſpicuũ eſt. Exurgítque agri Romani dorſum ad ortũ æquinoctialẽ portáſq; orientales vrbis. Quo quidẽ aſſurgere minime Salonis aqua potuiſſet. Sed quid moror? nónne ipſi vulgo aqua Appia notiſſima eſt? vt quam veteris appellationis remanente veſtigio,vocant, Aqua d'Acio, quę quidẽ eodem itinere quod Iulius docuit iuxta portam Appiam ſiue Capenam prolapſa,demum viam Hoſtienſem interſecans deuoluitur in Tiberim ſemper ad meridiem:at Virgo in occaſum, & Septentrionem. Ipſe quoque Virginis aquæductus conſpicuis illis viris index eſſe poterat, hanc Appiam eſſe non poſſe, quod eueſtigio iuxta fontes illos ingrediens terebratum collem, ac longiſſime per agrum Romanum circumacta tandem vrbem influit in campo Martio, vbi marmorei tituli aquam Virginem demonſtrant. Percepta igitur inſignis aquæ origine, deprehenſis, indicatiſque egregiis fontibus, nec non eorum itinere cognito, ac quanta futura ſit vrbi ex aqua commoditas,omnibus perſpecto, iam certè perſpicuũ eſt,quid laudis aſſecuturus ſit,quos titulos ſibi,trophæúmque erecturus,cui mentem ad hæc aſpirabit Deus,magnum ſuæ laudis architectum eum conſtituens. Ac quanquam animi magnitudo ex difficilibus reddit facillima,vt ſi qua etiam grauior occurrat hoc in opere difficultas,ea magnam mentem tanto commodo propoſito deterrere non debeat, attamen eadem nos prudentia, & rerum comprobatio quæ fontium originem, iter, & omnem huius rei naturam indicauit, docuit item nullam obſtare cauſam,quo minus iniuria temporum,grauiſſimarúmque Italiæ calamitatum concurſu collapſam ſanctiſſimi facti memoriam reſtituamus, atque eam minus, quàm videatur ſi nobiſcum cogitauerimus labefactatã reparemus. Non enim proponitur nunc vt nouum aquæductum,quod fortaſſe opes hodiernæ præſtare non poſſent, effodiamus, non ex longinquis ſpaciis aquam ad vrbem euocamus, ſed expectantem noſtras manus, & ad ſe ſuas fontes implorantem reduci aſtare paratum non magnas expenſas poſcentem, exiguo labore refici poſſe inq; eo omnia nobis fore procliuia prædicamus. Eſt integer totus, ſaxa illa, moléſque tumulorum, efforata eadem ſunt nullo labentis æui detrimento deleri, atque euerti potuerunt, iidem collium ſitus eadem locorum natura.

Nihil ex priſtina conſuetudine ferè demutatum. Omnis enim aquæductus eſt ſubterraneus, non vt reliqui in altam Romam excelſis fornicibus aquam tranſportantes, quos ſenio, & Barbarorum iniuriis collapſos reficere noſtræ opes forſan non poſſent. At paucis locis cogemur duntaxat meatu infernè perpurgato, arcus reficere, quorum num etiá fundamenta extant, nonnunquam ſubſtructiones, quæ ſuperſunt tedintegrare. Quæ omnis expenſa ipſis architectis autoribus, qui ad hæc viſenda, ſolertérque perpendenda ſæpius conuenere vix ad quindecim milliú aureorum ſummam accedit, ſi quis modò rectam ſecum rationem inire inſiſtat, ſecumq; cogitet, quantus operarú numerus omni ſubterraneo meatu expurgando ſufficiat, aut quid reficiendis paucis illis arcubus pecuniarum debeatur. Oſtenſa quoque prudentibus, rerúmque peritis ratio eſt eueſtigio recuperandarum expenſarum cum refecto aquæductu, redditáque Vrbi vberrima aqua, qui Romanis olim mos fuit, idq; nonnullæ Italiæ vrbes retinent, vt aquæ volentibus in ſuas domos deducere venundetur, quod pretiú longe multiplex inita ratione futurú eſt, quàm expenſę reficiendi aquæductus. Tanta autem hæc aqua eſt, vt vniuerſam vrbem poſſit alluere velut amnis decurrens, atque deprehenſum quoq; architectorú ratione eſt vbi in Campo Martio ex ſpecubus illis prodit in lucem, cùm locus is ſit ad radices collis, reliqua deinceps hodierna vrbs ſit plana per totum campum Martiú, reliquamq; planiciem, in qua publicæ operæ fuerunt, templa, theatra, thermæ, vrbs autem in collibus habitaretur hunc locum altioré eſſe omni ipſa vrbe, vt duci poſſit aqua per omnem. Primú in foris vberes ſpectare fontes publicéque haurire licebit ante portam Flaminiá, vrbem ingreſſis, tum per omné ipſam viam ad forum ſancti Marci. Tum in foro Pantheon, in campo Floræ, demum per omné vrbem, omnibus illuſtrium virorú domibus exiliéte aqua Citriorumq; lucos obeunte, non fontes ficticios, quorum iam ingens copia Romæ eſſe cepit, ſed veros naturalesq; Latices fluere mediis in penetralibus aſpiciemus: quo ſpectaculo, quid iucundius eſſe poſſit? Quis non laudibus in cælum feret, diuini muneris autoré, quando Nicolaus, & Siſtus ſibi immortales titulos excitari voluerunt, ob leues neſcio quas huius aquæ ſarctas iacturas, idq; non per totú aquæductum, ſed ad caput tantú. Quis hodie virorú præpotentum eſt, quin ſibi intra palatium quibuſuis expenſis paret hanc voluptatem, vt quando ſalientis aquę, veroq; riuo decurrentis facultas denegata eſt, eam ſimulatis fontibus ſcatenté, murmurantémq; aſpiciat? Mitto veriora, ſolidáq; commoda. Aqua venali ex Tiberi vtitur Roma ſalubri quidé illa, quod ex montibus defluens, cruditates omnes multa ſpacia per ſaxa, harenamq; deuoluta relinquit, aut quòd ſulſureus Nar excoqués redigit reliquam aquam ad naturam mitiorem. At illi fontes ſaluberrimi quoque ſunt ex vicinis montibus longa ſpacia prolabantes, æſtate, tactu gelidiſſimi, hyeme calidiores, quod ſalubrium aquarum indicium eſt. At quanta lætitia erit, quæ rerum exoptanda cômutatio ab aqua venali, cuius ſæpe inopia eſt, quam ex lóginquo flumine allatam, eamq; ſæpius limoſam, ac turbidam emere, ac ſubito bibere cogimut, ventú eſſe ad aquam omnibus expoſitá, ac paratá ad veros, vberésq; fontes, vnde omnes ad ſatietatem hauriant, & commodè vtantur? Quid aliud hoc planè futurum eſt, quàm ipſam denuo condere vrbem? At quæ nam fraus, aut inuidia nunquá non conatibus honeſtis inimica, diſſuadénsq; vtilia, nos deterreat ab incœptis, quibus proxime ad ſuperos accedamus, futuras ſcilicet has intolerabiles impéſas, aut cùm ſint inclyta, plenaq; laudis, deijciat, ac deprimat, non eſſe tanti, vt huc aduertere menté ptincipes deceat. Iterum itaque moneo debere nos huc omnem cogitationem, vimq; animi conferre, intentè perpendere, num vera ſint quę ſcribantur. An reipub. tátopere interſit rationibus ſcribentis perſuaderi. An verè hęc ſit aqua Virgo, atq; his ex locis aduheret vrbé, an extet antiquus aquęductus integer ferè totus quippe ſubterraneus intra montiú, ſaxorumq; duritiem cuniculis actis, tofóq; ſuffoſſo. An is verus ſit virginis aquæductus, & an facile poſſit opus non magnis expenſis reſtitui. Magnas autem dico, quæ ſuperent opes hodiernas. At ego contendo multa quotannis ſolitos facere pontifices longe maioris impendij. Quòd ſi hęc refugiunt, ne quid detrimenti publicú ærarium patiatur, at populú, quoniam totius vrbis hoc beneficium eſt, in ſingula capita ad hoc opus cócurrere iubeát. Nam neq; multú erit quod à ſingulo exigatur. Sed hæc mihi facillima videntur, ſi modò non deſit, aut ſuccúbat animus, qui ſæpe ad bona, laudatáq; frigeſcit. Nec ſubit virtutis imago. Paucos enim euexit ad æthera. Hoc me quidem omni ſpe deſtitutum ęgritudine conficit deuiú iter noſtrú, ſecluſumq; à conſortio Deorú aſpicientem, in cęlumq; auolaſſe, quę terras aſpectu iucundiſſimo ſolari conſueſſet, & crudelé inter algores, noctémq; profundá nos deſeruiſſe, vt nouem exulare ſorores omniq; aditu prohiberi videremus. At erit cùm reflorenté vrbem, cùm ver antiquú rediiſſe lę-

tabimus

tabimur. Nulla noſtros oculos res exoptata diffugiet, excuſſáq; hyeme terris irradians nouus ardor afflabit. Et Charites manibus ſpargent lilia plenis. Quæ igitur, vt ad lymphas redeam, tam abiecta Italiæ vrbs eſt, (nam ſæpe parua magnis, vt ille inquit, rectè cõferuntur,) quæ non etiã difficili tranſitu fontes, ſeu flumina ad ſe deduxerit? Aliæ ſaxa inter ardua, & ſcopulos, præruptas, aſperáſque rupes, iter fontibus aperientes, nullis ſumptibus parcẽtes, qualem Iguuij patriæ meæ aquæductum ſuſpiciendo obſtupeſces, aut Peruſiæ longiſſimè petitã, & ex alto monte in infimas valles tubis plũbeis ruentem, hinc tantundem in alterũ collem reſurgentẽ, ſorumq; vrbis, quod altiſſimo in loco eſt, aſcẽdentẽ aquã aſpicies. Quæ quidẽ & magna fuit audacia, & non credẽdis ſumptibus exacta. Brixia Cenomanorũ vrbs, tantum fructũ ex aquæductu in eam procul deducto percipit, vt nemini non liceat, vel priuato, ac plebio emptã aquã deducere in atrium, pomatiũ, omnémq; domum. Quid cęteras vrbes memorẽ res omniũ oculis expoſitas explicans? Soláne regina orbis, principũ incuria, ſuis in perpetuum cõmodis ornamentiſq; carebit? Non redibit, quæ facile redire poſſit, ad eam vetus pulchritudo? Quid autẽ ipſi principes morãtur, an dum eos manibus prenſantes ad ipſas ſcaturigines per totũ aquæductũ, ad poſtremos in vrbe puteos, ac ſpiramẽtã deducamus, eiſq; dextra protẽſa, effoſſos colles, viámq; ſectam intra ſupercilia, & interiorẽ laticis meatũ oſtendentes, non fabuloſa, atque arbitraria, ſed maxime probata nos referre doceamus? Iterũ edico oportere exhaurire aquæductũ, terra, rebúſq; aliis egeſtis lõgo tẽpore eo deuolutis, ex quo videlicet effrata ad ipſos fontes aquæductu, ſigninóque opere deleto, quo latices cogebantur, qui mox ſemitã illam ſubterraneã ſubibant, delapſi per planum ad Anienẽ redierunt relicto itinere ad Vrbem, ipſe autẽ interior meatus inde procurrens vacuus aqua media ſecat iuga, frequẽti puteorũ ordine ſupernè perſpectus, quos ſecutus primum in viam Præneſtinã ingredieris, eos ſemper habens à læua multis caprificis ad fauces enatis, ſed cùm ad vrbem propius acceſſeris, oblata ingẽti valle flectit iter à via Pręneſtina, verſus viam ſeptemtrionẽ per agros, donec trãſgreſſus viam Tyburtinã, ſemper in ſeptemtrionem verſus Anienẽ deſcendit. Hoc autem in flexo itinere progreditur, quod valles obſtabãt, ac præſtare Romanis viſum eſt per tofum inciſum, per ſpecus, aut cuniculos longiſſimè pertinentes quã opere arcuato niſi cùm neceſſitas cõpelleret aquã ducere, cum in eo minores ſumptus fierent, Nam extruendo opere arcuato, calce, ſabulo, lateribus, rum ædificãdi peritos adhibere opus erat, at effodiendis tumulis, ſeruorũ multitudine res expediebatur. Fit quidẽ vt nonnullis locis cognitionẽ, indiciáq; aquæductus amittas, neſciúſq; per agros circumuagari cogaris, veluti ſi quis venationi inſiſtat, ſed demũ redit in lucem ſpiramentorũ ordo. Quorũ pleraq; agricolæ feruntur obſtruxiſſe propter crebros iumentorum caſus. Omnis autem hæc ſpiramentorum via, facile perſpicietur, nulláq; amplius obſcuritas ſcrutantibus offeretur ſi ſubeuntes operæ meatũ aquæ perpurgãdo detexerint, itétq; ante oculos apertũ, expeditúmq; ad vrbem vſq; tenere cęperint. Fieri autem id prędicant oportere non ęſtate, propter algores interius à ſuperno calore refugientes hominibus intolerabiles. Hyeme autẽ ob diuerſam cauſam ſupernũ frigus, vt in puteis, fontibúſq; fit, naturali calore non ferente calet intimus meatus. Supereſt igitur vt ſi cui noſtra ætate rem maximi cõmodi edendo ſeſe celebrem; & quod caput eſt, gratũ, acceptúmq; ſuperis reddere propoſitũ fuerit, huicque rei omnibus modis ſtudendũ ſibi perſuaſerit: ſupereſt inquã vt tantæ laudis cõparandę occaſionẽ elabi non ſinat, neu diutius amiſſorũ fontium incõmodum veteraſcere, aut hanc aboleri memoriã patiatur, ipſúmq; aquæductũ, qui tametſi nõnullis iniuriis acceptis, effringi tamen, euertiq; non potuit, ſaltẽ ne ſenio, ac deſuetudine fatiſcens, funditúſq; labefactatũ amittamus, vt nulla poſtbac hominũ memoria poſſit reſtitui. Quã quidem iacturã haud inuitus fateat, futurã non mediocrem vrbis calamitatem. Et quoniã ea temporũ alacritas tenebris abactis renidere iam cœpit, vt in dies vrbs ex fœdiſſimis miſeriis, quibus eſſet obruta paulatim reſurgat. Iam enim ſeditioſorũ ciuium, qui quotidianis eam cladibus deuaſtabant, furor cõpreſſus eſt. Iam publicis viis, aut in ſyluis inſidiari ſoliti latrones è medio ſublati ſunt, quorũ teterrima importunitas in feſta omnia itinera reddiderat, ipſa autem eorũ latibula; denſiſſima nemora penitus patuere, omniáq; in agris aperiri cœperũt. Iam hi, qui ei nihil non iniuriarũ ad omne tẽpus inferre parati eſſent, longius ſubmoti ſunt. In dies autem domiciliis, viarum pulchritudine, tectorũ venuſtate, ad priſtinam magnificentiã illuſtratur, fitq; maior ad eam colonorum cõcurſus, tempus quoq; poſceret, vt hæc quoq; redditi fontis felicitas cæteris ad eam redeuntibus gratiis adderetur.

FINIS.

RERVM ET MATERIARVM IN HOC volumine contentarum Index locupletiſſimus.

ABraham Cbaldæus veteris Theologiæ hęres,quid viderit, eiuſdē ætas 1.c.d
Abrabamus natus antea quàm deceſſiſſet Nuë 1.c
Abſtinendo à vitiis aſſuefaciēdus animus ad virturez 230.c
Abſurda, quæ æternitatem muodi cooſequantur 153.e
Abſurditas ex upioione de mundi æternitate 126.a
Abſurditas quæ conſequitur æternitatem mundi 119.e
ex Abſurdo,abſurdius 127.
ex Abſurdo vno plura naſcuotur incommoda 223.a
vbi eſt Abundantia, eſt obſeruantia rerum ſacrarum, quomodo 254.e
Abuſus verbi 21.f
Acmon & Mercurius philoſophi vetuſtiſſimi (56.f
Actio animi 206.e
Actio animi ſegregata à corpore 153.c
Actio Dei,quæ 86.d
quæ Actiones meliores 249.d
Adam de cælo fugatus 196.d
Adami ætas 1.c
Adami lapſus & fuga è paradiſo 222.c
Adam nobiliſſimus 1.c
Adam quomodo creatus 199.a
Adamus Deū & angelos viſibili forma vidit 1.f
aditus ad patrem nobir oullus, niſi per mentem 13.e
adiutores ooo fuerunt dij in creatiooe, 199.d
adraſtia ſcelerum vltrix 244.b
Ægyptij edocti à Zoroaſtre 24.c
Ægyptij & Chaldæi conſtanter mundi creationem aſtruunt 88.e
Ægyptij,omnium rerum principium ter acclamabant 40.a
ab Ægyptiis præceptotibus græca philoſophia profecta eſt 137.a
Ægyptius Tbeuth. 35.e
Ænigmatis vtendum cenſet Plato ad arcendos (imperitos 90.f
Aër creatus 141.f
Aërem dæmonibus aſſignatur natura à Deo nō eſſe credendum 179.d
Aëris vſus 161.e
Aër oō habet alia animalia quàm volucres 179.f
cur Aër,ſedes dæmonum oon liquet 184.f
Aër vnde 145.a
Aeſchilus de Deo 93.e

ætas { Abraham 2.c; Adam, Matbuſalæ } 1.c.d; Noëi 2.c

tres Aetates philoſupbiæ 2.a
Aeterna lux beatis 67.a
Aeternitas αἰών 66.f
æternitas Dei 89.f
æternitas Dei,muodi creatio 128.a
æternitas,Deo peculiaris 122.a
æteroitas,eſt deificatio quædam 120.e
æternitas & tempus non idem 156.c
æternitas muodi perinde execrabilis, vt mūdorum infinitas 121.e
æternitas mundi,ſcelus inexpiabile 117.c
æternitas muodi tollit pietatem 157.f
æternitas præterita non trahit futuram 219.f
æternitas rerum,nō eſt melior creatione rerum t18.c
æternitatem aſtruere iis qui diſcernuot de iis tantum quæ fiaot in tempore,abſurdiſſ.& plane difficile 122.c
æternitate mundi poſita tollitur pietas 153.a
æternitatem mundi qui ſtatuerint 112.f
æternitatem mūdi ſequitur omnium virtutum euerſio 126.d
ex æternitate mundi,nihil booi 220.c
in æternitate,nihil maius & minur 64.f
æternitatis aſſertores quid veliot 119.f
æternitatis mundi primus aſſertor Ariſtoteles (151.d
æteroum & Pręæteroum,quid 13.a
cælum, Aether, ab æterno curſu oomen habet ἀπὸ τῦ ἀεὶ χρῆ τὸ θεῖν 123.d
æther,vt accipiatur ab Ariſtotel. 34.b
æuum Deorum,quod 167.c
æuum & tempus,noo idem 139.e
affectionem vnā & ſolam habet bonitatis,Deur (90.b
affectiones,quid 185.d
affectionum mouendarū vim habere dæmonas (185.d
affirmatione melior oegatio 11.c
τὸ Ἀγαθὸν καὶ τὸν νοῦν, quid 4.f.5.a
ea agenda quæ Deo grata 227.c
agens intellectus & cauſa prima 224.f
Ἀγγέλλειν in ſacris, idem quod ἑρμηνεύειν pbiloſopbis 172.c
Ἁγιώτατος ἰσαπόστολος à Græcis vocatus Conſtantinus quare 256.e
agi cum mortuir melius quàm cum viuis 158.f
Ἄπιος Platoni,quid 6.b.f
Alexandri Aphrodiſei error 119.c
Alexander Peripateticorū princeps,vnus è ſummis 100.c
allegoriarum ſtudioſus Proclur 173.d
ſola alteritate mētem à bono ſeparari,oon ſubſtantia 39.f
ambroſia,nectárque 165.f
qui à Deo Amārur,aut qui odio habeātur 106.d

Amelius

amelius Platonicus 32.d
Amici, vt angeli, colendi, inimini, vt feræ placandi 235.a
cur Amicitia omnia læta faciat 110.a
amicos ad amicos accedere facit Deus 53.a
Ammon & acmon, idem 56 f
amor Deus 93.d amor dæmon 93.d
amor, Chaos, Terra 130.b
amor ante Chaos 148.d
amoris vinculum in animalibus 9.b
amor ſapiens & verus, qui 150.f
amor, ſpirituſſanctus 45.b
amor vnde naſcatur 110.b
anaxagoras 3.f
anaxagoræ ſententia 19 a
anaxagoras τὸν poſuit rerum principium ex veterum ſenteótia 4.d
andronici imperatoris ſuper Eccleſiæ Romanæ principatum ac poteſtaté teſtimooium 284.c
ἄγγελος, anima 36.e
Angeli, ab opifice Deo creati, ſed dicere quomodo, noo eſt noſtræ facultatis 64.b
angeli abſoluti & mundani, qui 175.c
angeli appellati homines angelorum vitam æmulantes 188.d
angeli boni & mali 187.c
angelicarum poteſtatum nomina 170.b
angeli creati ab vnitate 57.f
angeli dæmones 165 a
angeli, Dij minores 64.e
angeli, dominationes, poteſtates, throni 93.f
angeli & archangeli 66.c
angeli & dæmones nomine non differût 177.c
angeli, exigua Dei portio 69.d
angeli filij Dei vocantur 165.c
aogeli humana forma 34.e
angeli inferiores à ſuperioribus nô pendent tanquam cauſis & authoribus 174 a
angeli intercedunt inter Deum & homines, nô dæmones 180.c
angeli internuncij & interpretes 180.d
angeli in terris viſi, quando 182.b
angeli, media inter Deû & homines natura 163.e
angeli miniſtri Dei 75.f
angeli minores quid accipiát à maioribus 174 b
angeli nobis dati cuſtodes 181.c
angeli non ſunt aërij, ſed cæleſtes 179 f
angeli nuncij 178.c
angeli omnes creati à mente 43.d
angeli omnes peodent ab vnitate 44 e
angeli participes diuinę virtutis, quomodo 176.d
angeli peregrinorum forma diuerſati apud pios & innoceotes viros 169 d
angeli præfecti mundo 98.d
angeli quomodo facti dæmones 183.e
angeli ſacris litteris dicti, qui dæmones pagani 178.b
angeli tanquam germina & propagines 57.f
angeli viſi in acie pro ſuis dimicantes 188.a
angeli vnifici conjunctores ductores 172.f
angelorum appellationes 9.a
angelorum bonorum officium eſt offerre preces hominum Deo 180 b
angelorum duæ ſpecies 8.a
angelorum officium 171.f
angelorum, ſeu Deorum definitio 181.c
angelorum tres hierarchiæ 170.d
angelos bonos & malos eoſdem eſſe ſtatuerunt homines ſimilitudine decepti 180.b
angelus & homo Dei imago 8.a
angelus nationi præfectus 195.b
angelus, officij nomen, noo naturæ 166.d
angelorum regnum ex antiquiſſimo tempore Eccleſiæ Romanæ fuiſſe veterom monumenta teſtantur 285.e
anima actus corporis organici 213.f
anima à Deo creata & Deo ſimilis 200.b
animabus omnibus dominatur mens 49.b
anima cæli, quid 92.a.160.a
anima diis finitima 204.c.
anima, ebria facta diuinitus 209.d
de animę procreatione 108.e
animæ per aëra volitantes dæmones 184.e
animæ, quomodo ad Deum reuertantur 223.f
animæ ſeparatio à corporeis illecebris 205 e
anima & mens differunt 203.c
quot animæ, tot ſpecies animarum 8.a
animæ vehiculum 146.b
anima expers corruptioois 55.e
anima extrinſecus adueniens 201.e
neque anima fuit neq; chaos ante mundû 159.f
anima humana ex ſubſtantia diuiniore 92.a
anima immortalis, quo argumento intelligitur 213.c
animalia aërea 91.e
animalia aëria inuiſibilia, dæmones putantur à Philone 187.d
animalia in ſeminibus, quomodo 143.d
animalia mitia 161.c
animalia nata poſt creatam terram 142.d
animalia omnis generis, naturam, id eſt Deum ſequuntur 74.b
animalia perdurant ſpecie, non numero 154.e
animalia perpetua, non ſecundum numerum, ſed ſpeciem 201.a
animalia ſingula Deus armauit 54.d
animalium vſus 161.e
animal, qoibus conſtat 214.b
animal ſanctum homo 198 d
de anima malefica Plutar. reprehenditur 159.f
anima, mens, Bonom 40.b
aoima, mentiformis, mens vniformis 14.a
animam cur expetant dæmones 191.a
animam effici puram, Dei cultu 226.f
animam liberam, ſuiq; iuris creauit Deus 113.f
anima muodi, mens ſapientiaq; perfecta 70.e
de anima mundi multorum ſententiæ 37.d.e.f
anima mundi 36.f.48 c
anima mundi ignea 12.a
anima non Deus, ſed opos æterni Dei 209.b
anima non eſt Deus, ſed opus Dei 216.b
anima, oon fit deterior ob mortem 215.a
anima quibus conſtet 8.a
ao anima in omni mundi parte neceſſario exiſtat 184.b
anima rationalis & mûdus; duo Têpla Dei 26 a
animarum diſtributio 202.b
animarum origo, mens 11.e
animarum numerus, finitus vel infinitus 153.b
animarum triplex ſortitio 245.b
animas particulares reuerti ad animam vniuerſi, dogma vetuſt. philoſ. 223.d
anima vniuerſi 66.c

Animi à Deo creati è nihilo 152.f
animi à Deo creati, & cur eos de cælo lapſos in corpora creditum eſt 196.c
animi à Deo veniũt, & ad Deum redeunt 225.e
an Animi æterni 217.a
animi beati contemplatione diuina 233.b
animi creatio à Deo 88.b
ſi Animi decerpti à Deo, ergo & creati 217.c
animi origo & migratio 206.c
animi origo cæleſtis 205.d
animi radiationes 176.c
animis longe plura videmus quam oculis 30.a
animi ſunt mundo meliores 153.e
animi ſupercœleſtes: & quod eorũ munus 166.f
de Animorum beatitudine Senecæ verba 207.d
animorum è corporibus exeũtium duæ viæ etiã apud Ciceronem 239.c
animorum illuminator ſolus Deus 225.a
de Animorum tranſitu 146.c
animos mori ſatius fuit ſi antea vixerint quàm in hanc venire vitam 221.d
animum aduerſari corpori 215.d
animum non eſſe interitui obnoxium quomodo probatur 215.e
animus, auulſio à Deo 211.d
animus contemplator mundi 206.b
cur Animus corpori colligatus 213.b
animus mundi 101.d
animus diuinus, non Deus 218.b
animus mundi, diuinus ſpiritus 156.c
animus non eſt tantũ corporis harmonia 215.d
animus noſter Deo ſimillimus 27.c
vrgetur Animus per abſurdas infinitates, vt finitum rerum ſtatum tandem agnoſcat 121.d
animus per oẽs mundi partes intẽtus, Deus 63.a
animus, ſeparabilis, diuinus, deiformis 208.b
animus vt expietur 114.d
animorum infinita millia philoſophi temere poſuerunt 130.a
annorum multitudo non adducit mũdo ſenium 248.a
ἄνθρωπος: homo dictus, quomodo 198.c.d
Antipater, de Deo 108.c
antipodes eſſe, certiſſimum eſt 122.c
antiqua Theologia de mente 6.a
antiquus quid 81.d
ἀόρατος θεοῦ λόγος 10.f
apologia pro chriſtianis 55.a
Apollo Pythius vnde dictus 193.a
Apollo cacodæmon fuit 192.c
inter Apoſtolos quãuis æqualis fuerit poteſtas, Petro tamen eſſe caput ad quod omnia referentur Deum decreuiſſe 282.c.d
aqua principium rerum 149.b.c
de aqua virgine in vrbem reuocanda 293.e
aragoniæ regnum eſt ſedis Apoſtolicæ 286.e
aratus antiquiſſimus 152.a
aratus de Ioue 65.b
arbitrium liberum 210.f
arcana Dei non ſunt ſcrutanda 68.b
ab arcano Deo creati alij Dij, quid 63.e
archangeli & angeli 188.a
archetypus animæ, mens 9.f
architectus mundi vnus 101.d
archytas de Deo 56.a
argumenta Epicureorum, ad tollẽdam Dei prouidentiam 132.f
argumẽtorũ de mundi æternitate repetitio 125.d
argumẽtum de mũdi æternitate refellitur 12.b
arguũtur chriſtianæ religiõis reprehẽſores 44.d
in Ariſtotelem, qui motum infinitum ſtatuit, vt etiam Deum infinitum & infinitæ potentiæ agnoſcat 61.c
apud Ariſtot. quædam particula veteris ſapientiæ 60.c
ariſtoteles 3.f
ariſtoteles, æternitatis mundi primus aſſertor 152.d
Ariſtot. coactus eſt fateri vnum Deum 58.a
Ariſtoteles de Deo 71.b
Ariſtoteles diſſimulauit ſe vidiſſe libros veterum 33.e
Ariſtoteles & Plato, ratione, Seneca vero naturà Deum faſſus eſt 103.c
Ariſtoteles & Plato, duo principes ſucceſſere primis philoſophis 70.b
Ariſtoteles ex Ariſtotele refutatur 123.b
Ariſtoteles hic nominat Deum vnum 85.d
Ariſtotel. homo doctus, ſed nõ æque bonus 75.b
Ariſtoteles reſipuit 81.a
Ariſtoteles Theologus 86.c
Ariſtot. veritatem fateri coactus 97.b
Ariſtot. vt viri docti ſolẽt, ſua mutauit 74.e
Ariſtotelis duplex error 224.f
Ariſtotel. error vnde manarit 164.b
Ariſtotelis flagitium qui ſphæris cœleſtibus diuinitatem tribuerit 166.b
Ariſtotel. metaphiſic. vt Deum definierit 52.d
Ariſtot. opinio de actione & prouidẽtia Dei 75.c
Ariſtotelis opinio de mente 4.e
Ariſtotel. philoſophiæ epitoma 74.l
Ariſtotelis ratio ſophiſtica 123.a
Arriaui diſiungebant mentem à Deo 13.e
arrianorum error 50.e
artemius, vir optimus teſtis oculatus ſigni quod in cælo vidit Conſtantinus 279.b
artes natas & abolitas infinities, Platoni, quomodo intelligatur 329.d
artifex mirabilis, Deus 89.f
artifex optimus, Deus 70.d
aſcendendum ad primum & altiſſimum 18.c
primus Aſcenſus ad mẽtem debet eſſe vt ad bonum perueniatur 16.b
aſcititia cæli diuinitas 87.f
aſclepius de Deo 56.d
aſſuefaciendus animus ad virtutes, quomodo 230.c
aſtra, Dij 95.c
aſtra in numero Deorum habet Plato 90.c
aſtra non peritura nonnulli putarunt 246.e
aſtra non ſunt Dij, quod nos viuere faciant & ſuſtineant 92.f
aſtra pro Diis habita, veteribus 165.e
aſtrorum fabuloſa diuinitas 164.e
qui aſtruxerint mundi creationem 133.c
ate Homerica, eſt Satanas 194.f
Athanaſij teſtimonium de ſedis Romanæ principatu 274.d
athenagoræ philoſophi Chriſtiani ſimilitudo 43.e
atlantis inſula demerſa nimbis ingentibus, Platoni, quod intelligẽdum de diluuio quod fuit Noë tempore 130.e

attributa

attributa Dei 115.c
attributa mentis diuinæ 9.b
audacia Ariſtotelis notatur 154.b
auerroes, auctor impius, & barbarus 75.c
aucta in religione totum regnum amplificatur 257.b
auicennæ error 50.a
augusti genus alacrior Antonij genio 195.b
auguſtus Octauius, quos annos imperarit 21.d
auctor rerum omnium, Deus 89.b
autor & cuſtos idem, mundi 105.a
autoritas mentis & principij, vna & eadem 43.b
autoritatis mens, quid 10.d
autoritas veterum philoſophorū frangere debet ineptias iuniorum & recentium. 139.e
authorum profanorum teſtimoniis vera Moſis doctrina colligitur 136.e
αὐτοκράτωρ 5.c
αὐτοφανὴς, Deus 68.a

B

BAlaam bona prædixit & tamē ſceleſtis 193.c
Balaham Magus 4.a
Balaam vaticinatus 193.b.
de Baptiſmo Conſtantini à Beato Sylueſtro teſtimonium Theophanis 280.f
Baptiſma Conſtantinum non diſtuliſſe vſque ad vltimam vitæ metam 280.c
quem Baptiſmum Conſtantini quidā dixerunt in extremo vitæ lumine fuiſſe potius balneū aquarum calidarum recuperandæ valetudinis ergô 280.e
Baptiſmus Conſtantini per Syluestrum à Nicolao probatur 279.a
Barbari Græcis vetuſtiores 140.f
Barbari qui, & à quibus nuncupati 32.f
à Barbaris ad Græcos ſapientia dimanauit 2.c
à Barbaris ad Græcos venit philoſophia 91.a
Beatæ vitæ ruina, mundi æternitas 120.a
Beata mens contemplando 167.c
an Beati aliquando fuerint dæmones, & quod tantum flagitium admiſerint, vt dānari meruerint 193.d
Beati dij, quomodo 167.d
Beati dij, qui, & quo loco 166.f
Beati in hac vita qui 245.c
Beatiores non ſunt improbi, quanquam diuites 134.d
Beati poſt exceſſum, qui 242.d
Beati, qui 228.a
quinam Beatiſſimus, reſponſ. Anaxag. 232.e
Beatitudinis animorum deſcriptio 207.b
Beatitudinis cæleſtis deſcriptio 244.e.f
Beatitudo cæleſtis quæ 166.c
Beatitudo cælicolarum, quæ 81.c
Beatitudo diuinam pulchritudinē inuitari 238.a
Beatitudo non eſt compoſita 202.f
Beatitudo nulla verſari inter aſtra 222.f
Beatitudo perfecta in animo cognoſcente 103.a
Beatitudo, quid 167.d
Beatitudo quid, Ariſtoteli 153.c
Beatitudo ſita in mentis actione 152.f
Beatus quis 234.b
Bellorū ciuilium reſtincto incēdio natus Chriſtus 21.b
Belluæ duæ in nobis, furor & cupiditas 230.d
Bellum veritati intulerunt Epicurei 133.a
Bene agere, magis ex philoſophia eſt, quam bene loqui 230.e
Benedictio in ſemine 210.d
Beneficium dare, eſt Deum inuitari 204.a
non licet Bene quid fieri, niſi ad regulam diuinam referatur 226.e
Beneuolētia diuina, ex creatione mundi cognita 122.b
Beſſarij Cardinalis laus 49.f
Beſtiarum anima mortalis 201.a
Boemiæ vectigal pendet Apoſtolicæ ſedi 286.e
Bona bonis, at eadem malis mala cenſenda 235.e
Bona cuncta præſtari à Deo 87.c
Bona, & Omnia idem 38.d
Bona omnia à Deo 116.c
Bona noſtra, non eadem ſemper 162.d
Bona, quæ putantur, ſæpe deprauant, & contra mala, vt calamitates, reddūt hominem meliorem 132.b
Bona, quæ vulgo putantur 235.e
Boni dæmones, Angeli 175.d
non Boni dæmones, quia incorruptibiles 183.f
Boni & improbi, poſt mortem, quomodo rationem reddant 242.c
Boni forma exiſtentia 46.f
Boni, ſunt amici Diis 117.a
Bonitas creatoris, amor 148.d
Bonitas Dei, creationis mundi cauſa 131.d
Bonitas Dei maior quam hominum 160.e
Bonitas Dei mundi genitrix 95.f
Bonitas Dei ſingularis à rebus in infinitū coniuncta 126.d
vna Bonitas, ſimpléxque vnitas 45.f
Bonitatem ſuam clariorem fecit Deus in malorum & improborum promiſcua cum bonis creatione 134.c
idea Boni, vt a Platone deſcribatur 94.d
ab ipſo ſummo Bono, Mens 13.e
Bonorum angelorum officium eſt offerre preces hominum Deo 180.c
Bonorum remuneratio 167.e
Bonorum remuneratio hac in vita non fit omnibus 119.b
Bonorum ſedes & malorum diſtinctæ 240.b
Bonos affici malo cur patitur Deus 103.a
Bonum & pulchrum, idem 151.c
Bonum & vnitas 44.c
Bonum, eſt maius cognitione ipſa 95.a
Bonum eſt vltra ſubſtantiam 15.e
Bonum, fons & principium pulchri 16.d
Bonum maximum in vita rationali 203.b
Bonum, Mens, Anima 40.b
Bonum, pater 4.d
vt ad Bonum perueniatur, primus gradus ad mentem faciendus 16.c
Bonum principium rerum 114.b
Bonus minime fallax neque præſtigiator 183.a
Bonus niſi vanus 26.d
Bonus, nulla perturbatione tangitur 235.b
Bonus, ſolus Deus 6.f
Bonus, tempore tantum a Deo differt 103.f

C

Cacodæmonis commentum & illuſio 191.b
Cæcitas ea eſt humana, vt quod puta honore afficere, contaminet 126.b
Cæleſtes dij, qui 181.d
Cælicolæ dij verè beati 165.c
Cælicolæ horrent & lætantur numen Dei 69.a
Cæli diuinitas, eſt Barbarorũ ſuperſtitio 164.b
de Cæli materia opinio Empedoclis 123.f
Cæli & terræ generatio, 10.f
Cæli nomine, quid 34.f
à Cælo anima demiſſa 201.d
ex Cælo duo hominibus vtilia, lumen & calor 38.e
de Cælo, ſententiæ 123 f
Cælum Dei domicilium 75 d
Cælum diuinitatis locus 66.e
Cælum fabricatum 129.c
Cælum non eſt Deus, aut ſi ſit ea diuinitas creata dici debet 91.e
Cælum, non eſt illa quinta natura de qua Ariſtoteles 124.c
ante Cælum, non fuit tempus 123.e
Cælum peribit, cùm erit cæli vſus inutilis 148.a
Cælum plenum diuinorum corporum, Ariſtoteli 72.e
Cælum, pro aëre 184.e
Cælum propter homines factum 110.f
Cælum propter motum ſuum admirabilẽ non eſt Deus appellandus 98.b
Cælum quid apud Ariſtotelem 166 b
Calamitates æternæ, ſi mundus æternus 158.d
Calcidius Platonicus 48.b
Callimachus de Deo 51.c
Calumniæ de Conſtantino à Iuliano imperatore profectæ diſſoluuntur 279.b
Campi 161.b
Canes terreſtres dæmones 185.e
Canis Ægyptiorum, Deus 93.d
Caput Eccleſiarum vt ſit neceſſe eſt, ad quod totius religionis ſumma redigatur 255.c
ſi ij qui Caput eſt religionis ipſam non tueatur, alij non tuebuntur, quare 254.c
Caput religionis eſſe S. Petrum Cypriani teſtimonio probatur. 282.c
Carnifices impiorum, dæmones 190.c
Carnis oſſium, neruorum fabrica 200.d
Caroli Magni teſtimonium in lib. de magnib. de maieſtate ac principatu Eccleſiæ Romanæ 272.d
multis Caſibus, variiſque res ſæpè mutatę 129.c
de Caſu dæmonum, paganorum ſententia 194.f
Cauernæ 161 c
altera Cauſa cur quidam errauerint ferentes Conſtantinum fuiſſe in extremo vitæ limine ab hæreticis baptizatum 280.d
quam Cauſam finalem lucis afferat Moſes 97 f
Cauſa quæ creauit omnia, Deus 28.d
Cepha quid ſignificet 266.d
Cerberus quinam dæmon 183.e
Chaldæi & Ægyptij, conſtanter mundi creationem aſtruunt 88.e
Chaldæi & Hebræi, ſoli ſapientes 20 d
Chaldæi primi homines 3.e
de Chao Heſiodi fabula 2.f
Chaos apud Platonem 160.a
Chaos modificatum à mente 4.e
Chaos, mundi naſcentis initium 148.b
Chaos neq; fuit, neque anima ante mundũ 159 f
Chaos ordinem anteceſſit 32.e
Chaos, quid & vnde 143.c.144.a.c.150.e.151.e. 120c
per Chaos, quid intelligendum 149.b
Chos terra, 10.d
Charitas non ficta, maximum bonum 234.e
Charitas parentum 163.b
Charitas quid 234.e
Chriſti ad nos aduentus 240.b
Chriſtianæ theologiæ ſumma 17.d
Chriſtiana religio, quomodo verior 227.e
Chriſtianorũ nomen inuiſum philoſophis 114.f
Chriſtianorum philoſophia, ſola vera dignáque ſapientiæ nomine 3.c
Chriſtianũ à puero eum patre Conſtantio non fuiſſe Conſtantinum 278.b
qui Chriſto donat non ſua, ſed quę Chriſti ſunt, Donat 236.e
de Chriſto ſolo verè intelligẽda fuerant quæ de Pollionis filio male prædixerat Vergilius 21.c
Chriſtus imago Dei inuiſibilis 95.b
Chriſtus, paulo poſt Ciceronis mortem natus 11.a
Chriſtus ſeruator ſapientiam pene deletam reſtituit 196.c
Chryſoſtomus de principatu Petro a Chriſto tradito ſimilem cum reliquis fert ſententiam 282.a
Cicero eloquẽtię & philoſophię princeps 168.b
Cicero inconſtans 168.c
Cicero, quauis ſuperſtitionibus numeroſus, tamen Deum vnum ſæpè confeſſus eſt 101.b
Cicero, quo tempore ſcripſerit libros de Diuinatione 21.a
Cicero, ſæpè, iuxta vulgi conſuetudinem Deos nominauit 101.c
Cleanthes de Deo 57.b
de Clericis quos Imperator ſuo edicto adornauerit 263.c.d
Cogitare & intelligere propriũ hominis 197.a
Cogitatio Dei, quàm efficax 198.f
Cogitationes poſteriores, meliores 74.c.f
Cognitio Dei, finis omnis philoſophiæ 227.a
in Cognitione Dei magna iucunditas 211.a
modeſte Colendum Deum 236.e
Colendus Deus ſilentio, puriſque cogitationibus 113.e
Commenta Procli de Deo 171.b
nihil Commentitium de Deo affertur a Platone & Ægyptiis 28.b
Commentũ de anima mundi improbatur 37.e
longe maiora Commoda erant prouentura ex Conſtant. liberalitate, quàm mala 257.f
Commoditas fontium 161.c
nihil tam Commodum, quin incommodum videri poſſit 16.b
nihil Commune Deo & dæmoni 190.e
Communio honorum ſub Apoſtolis 254.f
Comparatio Dei eum Sole 57.b
Comparationes pręclaræ, ad ſignificandam Dei potentiam 74.a
Comparatio pulchra 95.c

Comparatur Deus poteotiſſimus cum potenti rege Xerxe 73.a
Concilia non debere abſque Romani pontificis ſententia celebrari 274.a
Conciliantur Proclus Platonicus, & Pſellus Chriſtianus 7.f
Conciliatio doctrinæ Chriſtianæ cum oracnlo Sibyllino 20.a
Conciliario loci D. Ioanuis cnm Procli verbis de mente Dei 13.e
Conciliatio Triſmegiſti cum Plotino 37.c
Conciliat Philooem com Mercurio Triſmegiſtus 8.d
Conciliatio philoſophiæ Plotini cum ſacra D. Ioannis Theologia 18.d
Concordia apud omnes gentes in vera Dei cognitione 9.a
Condiriones corporũ non ſunt ad animos tráſferendæ 219.d
Confeſſio Conſtantini eadem qnam in Synodo Nicena expreſſit 256.b
Confeſſio Conſtantini oihil aliud quàm hiſtoriæ Syluestri relatio 269.b
Confeſſio Conſtantini quid tractet 262.b
Confeſſio cum edicto Conſtantini ex peruetuſtis, ac plurimis Græcorũ exemplaribus 270.b
Confeſſio, locus in templo beati Petri cur ſic dictus 266 c
Conflagrationes tautæ non fuerunt, vt iactabant Ægyptij 130.b
quare Confugere coacta ſit eccleſia romana ad reges Francorum 287.f
non Confundendæ perſonæ in Trinitate 47.f
Coniunctio genitoris & geniti 14.f
Coniũctio maxima ex maxima perfectione 15.e
Conſanguinitas hominum cum Diis 208.d
ſibi bene Conſcij, mortem non horrent 241.a
Conſenſus hominum 207.c
Conſenſus Theologiæ Moſis & Triſmegiſti 141.d
Conſeruatio mundi eſt à Deo 72 b
Conſideratio filij, nos ducit ad Patris conſiderationem 18.c
è Conſideratione hominis, admiratio cultúſque creatoris 117.f
in omni re Conſiderandum num commodum præſtet incommodo 257.f
Conſilio nõ caſu membra humana facta 160.d
Conſilium Dei in rerum molitione 134.a
Conſolatio pulcherrima de morte fratris 206. c
Conſtantia martyrum, vnde 238.d
Conſtantiui ardentiſſima pietas 256.e.f
Conſtantini Dantis & Syluestri accipiẽtis conſenſus ménſqne vna 257.d
Conſtantini facto Reſpub. felicior reddita 257.c
à Conſtantino regnum eccleſiæ veniſſe 255.d
quæcunq; Conſtantinus de ſumma Petri maieſtate ſanxit cõſona ſunt cõcilio Niceno 278. a
Conſtantinus à Syluestro baptizatus 279.a
Conſtantinũm non diſtuliſſe baptiſmum vſque ad vltimam vitæ metam 280.c
Conſtantinus Conſtantini magni filius ab Arriani baptizatus denuo ab Euſebio Nicomedienſi rebaptizatus 280.d
Conſtantinus primus Romanorum imperatorum religonem Chriſtianam ſuſcepit 279.b
Conſtantinus filius, ſupremo vitæ tempore baptizatus 280.c
Conſtitutio Conſtantini religionis principis teſtimonio Nicolai probata 262.c
Conſtitutiones Melchadi conceſſas fictas eſſe ab Arrianis 281.a
Conſtituit atque ordinauit omnia mens 16.c
Contemnere diuitias iubemur non quæ Deo ſacrantur 258.b
Contemplatio, beatitudo, Nectar, Voluptas, idem 81.c
Contemplatio Dei, quæ 167.c
Contemplatio & εὐθυμία, idem 81.c
non omnis Contemplatio eſt felicitas, ſed tantum Dei cognitio 233.a
Contẽplatio eſt propter finem, nempe Deũ 231.f
Contemplatio finis philoſophiæ, & quomodo 231.c
Contemplatio, magnom negotium in philoſophia 154.b
à Contemplatione rerũ ſcientiæ primordiũ 1.f
Contẽplationes noſtræ plerunque fallaces 202.f
Contemplatio ſola digna Deorum vita 166.f
Contemplatio, ſtabilis eſt Dei voluptas 81.d
Contẽptis ſacerdotibus contẽnitur Deus 254.e
Continet omnia Deus quomodo 10.c
Contradicẽdi libidine cæcutit Simplicius 136.a
Contradictio in Ariſtotelis doctrina de mundi æternitate 153. e
Contradictio Platonis 91.d
Cõtrouerſia quæ in hiſtoria Syluestri rebúſque geſtis Conſtantini, diſſoluuntur 267.d
Copia rerum inſoleotiam parit 162.b
Cornutus de Chao & amore 150.d
Corona ſacerdotalis quid 265.d
Corpora dæmonib. tributa Platonicis 179.b
Corpora dæmonum 184.a
Corporea omnia diſſolubilia 219.c
Corporeo nomine, res diuina declarata 25.c
Corporis & fortunæ bona, quæ 237.a
Corporis humani & mutorum animalium differentiæ 163.a
Corporis humani ſtructura, qualis 197.d
Corpus æthereum non diſſolui nec ſenio contabeſcere 248.c
Corpus, animi carcer 205. e
Corpus beati Petri eſſe vbi eccleſiam condidit Imperator, in templo Appollinis, aut iuxta 265.f.266.c
Corpus è terreſtri materia 198.a
nullum Corpus extra cælum 166.c
Corpus mortale 199.a
Corpus humannm affectibus malis mancipatum a dæmone occuparur 185.d
Corpus mortale hominis, noo homo ipſe, id eſt mens 216.a
Corpus nos auocat à philoſophando 230.f
Corpus odiſſe par eſt cum qui ſe verè amare volet 232.e
Corpus, vel mane, non habent continendi vim 61.d
Corruptioni obnoxiũ mundũ facit Plato 129.b
κόσμος, & διακοσμῆσαι, quid 5.f
Crater, liber Triſmegiſti 145.f
quotidie Creari animos quam ſimul omnes, rationi magis congruum 223.b

Creari & naſci philoſophis idem 67.d
Creata omnia à Deo 97.c
omnia Creata à Deo plena pulchritudinis 106.c
ab vno Creata omnia 63.e
creata omnia à Deo,cur 103.d
non creat Deus,perenniter 116.c
creatio animæ,radiatio 209.f
creatio animi à Deo 88.b
creatio cognitio,quid præſtet 118.a
in Creatione Dij non fuerunt adiutores 199.d
creatio duplex,ſenſibilis & intelligibilis 49.c
creatio & ordo rerum 143.f
creatio & pulchritudo rerum celeſtium, quæ 93.a
creatio humana trahit etiam vna ſecum creationem cæterorum 157.d
Creatio mundi 16.f
creatio mundi à Deo,quæ & quomodo 128.c.d
creatio mundi à vetuſtis conſeſſa 140.d
creatio mundi triplici firmata ratione 136.f
de Creatione cæli maiorum conſenſus 124.a
à Creatione dæmonis ad peccatum nō fuit ſpatium 194.a
ex Creatione, minime ſequitur in Deo mutatio 126.f
creationem mundi confeſſi ſunt phiſici 131.d
de Creatione mundi & eius principio Plutarchi locus 139.b
creationem in Deo æternam dum ſtatuit Proclus,Deum neceſſitati & impotentiæ alligauit 126.c
creationem mundi,maiores tradiderunt, 35.a
de Creatione mundi nō loquuti Gręci,niſi poſt Triſmegiſtum 145.f
creationem mundi,qui aſtruxerint 133.c
de Creatione mundi,veterum opinio 36.a
ex Creatione,quæ nata bona 117.f
in Creatione vera Dei bonitas 160.e
creationis mundi cauſa,Dei bonitas 131.d
creatio rerum,vt cognoſcatur 36.d
creatio viſibilis & inuiſibilis 7.c
de Creato mundo Platonis autoritas 125.c
creatores duo,velut vnus 49.f
creatori nihil placere donec peruenerimus ad recordationem ſacrorum ſignorum, & gratias egarimus 7.f
creator omnium Deus,& angelorum 171.b
creator vnus,vt veritas vna 116.d
creator viſibilium & inuiſibilium,Deus 63.c
Creatū cælū ſtatuerunt quique ſtatuerint 123.e
credendum ſenibus vult Ariſtoteles 91.a
idem Credidiſſe omnes, duobus argumentis oſtenditur 2.b
crimen ſæpe confertur in inſtrumenta non in eos qui iiſdem abutuntur 133.f
croatiæ & Dalmatiæ regnum Eccleſiæ Romanæ eſſe,ex regiſtris Gregorij probatur 186.b
tametſi Crucem in cælo conſpicatus eſſet Conſtantinus, nondum tamen perfecte Chriſtianus 180.a
cruciatus improborum poſt vitam 245.d
cultus Dei finis philoſophiæ 157.d
cultus Dei quid hac in vita præſtet 235.b
cultus Dei primus eſſet deber 108.a
cuncta quæ pater habet,& mens habet 18.b
cuncta ſunt à Deo & per eum, & ab ipſo & per ipſum 219.b
cuſtodia hominum nō eſt à diis data, ſed à Deo 187.f
Cyprianus de cathedra Petri 282.b
D. Cyrilli locus 17.c. 37.c
Cyrillus de anima mundi 37.e

D

DÆmones nidore ſacrificiorū delectari 186.f
Dæmonas pręfici hoībus ex Platone 180.f
Dæmon auctor ſcelerum 190.a
Dæmones ad quid facti,iuxta Chriſipum 108.d
Dæmones,aëria animalia 184.e
Dæmones aërij & terrei 185.c & 195.d
Dæmones alij nequiores aliis 189.e
Dæmones angeli 165.a
Dæmones an aliquando beati fuerint, & quod tātum flagitium admiſerint vt damnari meruerint 193.d
Dæmones boni & mali 189.a
Dęmones boni & mali,philoſophis agniti 178.c
Dæmones creatori rebelles 194.a
Dæmones,cur genus aërium 194.e
Dæmones,cur putandi ſunt aërij 180.a
Dæmones,cuſtodes hominum 177.d
Dæmones damnati cur & quomodo 194.c
Dæmones eſſe & quales 184.b
Dæmones & angeli nomine non differūt 177.c
Dæmones ex aduerſo opponi Deo 190.c
Dæmones hominibus pręcellentiores 188.d
Dæmones horribiles & carnifices 242.a
Dæmones illuſores 186.a
Dæmones immundi 187.a
Dæmones mali 109.f
Dęmones mendaces 182.f
Dæmones, miniſtri & carnifices à Deo conſtituti 191.a
Dæmones non ſunt beati,& cur 180.e
Dæmones occupare corpus humanum affectibus malis mancipatum 185.c
Dæmones,omnium conſenſu,mali 183.f
Dæmonum oraculū de Deo vero,vnoque 65.c
Dæmones poëtici,qui 182.b
Dæmones praui,à ſua dignitate deiecti 179.d
Dæmones puri ſpiritus, ſed corporei aliquantulum 185.a
dæmones qua conditione ſortiti ſunt res humanas 181.e
dæmones,qui 64.a
dæmones,ſacrificiis delectantur 190.b
dæmones ſceleſtiſſimi 185.b
dæmones ſcelerum dant pœnas 189.e
dæmones ſuam ipſius naturam deprauarūt, alij à Deo creati 190.e
dæmones terreſtres,natura mendaces 185.b
dæmones vagantur per omnia 191.b
dæmones vnde dicti & qui dæmones habiti 177.a
dæmon homicida ab initio 194.b
de dæmonibus,Pſellus 7.c
de dæmonibus ſi quid factum,id ponderandum ad maiorum veritatam 186.b
dæmon inuidit homini 194.b
dæmonis rogati reſponſum,quid Deus 67.c
dæmonis vocabuli deductio è lingua hebraica 177.b
dæmonum Socratis,Deus 93.c
Δαίμων quaſi δαήμων, D. Auguſt. de ciuit. Dei 65.a
dæmon,quid Calcidio 195.d

dæmon,

Dæmon, rerum abſtruſarum declarator 69.a
dæmon, ſcelerum princeps 186.c
dæmon, ſiue angelus dux hominis 187.c
dæmon tenebrarum & inſcitiæ nomine nuncupatus 120.a
dæmon vaticinatus de ſuo interitu 68.f
dæmon, vis vniuerſalis 177.c
Damaſcius de Deo 58.c
damaſcius Platonicus 40.a
damnari dæmones cur & quomodo 194.c
danorum regum peculium & vectigal Romanę eccleſiæ 286.a
omnia dat, Deus bonus, nihil accipit 96.c
decreta Magorum ſparſa in philoſophiam Pithagoreorum & Platonis 24.d
decreta punitio à lege tanquam à Deo 84.f
decretis veterum philoſophorum confirmari Chriſtianam religionem 227.f
decreto Conſtantini omnis Græcia reuerenter aſſurgit, ipſum adorat 255.c
decretum aut edictum Conſtantini in Italia litteris vetuſtiſſimis Longobardorum ſcriptum reperitur 272.c
non eſt defenſio ſine poteſtate 254.d
vt definiatur Deus ab Ariſtotele 70.f
definitio dæmonum ex Ariſt. & Plat. 184.a
definitio Deorum, ſeu angelorum 181.c
definitio Idearum ex Dioniſio 12.b
definitio pulcherrima de Deo 62.f
dei bellaces Homerici 52.f
dei bona permanentia 162.d
dei corpus, non eſt mundus 105.a
dei cum Sole comparatio 57.b
deificari mundum, nefas fuit 154.a
deificatio cæli, barbara ſuperſtitio 124.d
dei filius πρωτότυπος 27.c
dei naturalis æternitas 122.c
dei nomina varia 144.a
dei patris deſcriptio 43.f
dei verbum, mundus intelligibilis 31.c
dei vocabulum multis dici modis 576.a
delectantur dij rebus optimis & ſui ſimillimis 267.b
deliria philoſophorũ in iis ſtatuendis qua non intelligunt 138.c
dementia Laurentij notatur 256.e.f
Δημιουργὸς, Deus 89.a
Democriti ſententia de Deo 12.a
deo acceptiſſimus, quis 76.f
de Deo antiqua fama 34.c
à Deo creata intelligentia 88.c
à Deo creata omnia 97.c.103.d
à Deo creata omnia plena pulcbritudinis 106.c
à Deo cuncta bona præſtari 87.c
à Deo, Deos creatos 76.e
ex Deo & per Deum nobis omnia 72.c
de Deo magnificè locuti, etiam religionis diuinæ imperiti 14.c
Deo naturale eſt æternum eſſe, vt mundo principium habuiſſe 133.e
In Deo omnia perfectiſſima 60.d
Deo parendum, natura docente 83.a
de Deo præclara eulogia 19.b
a Deo pulcherrima quæque perfecta 110.d
deos ob ambulare vrbes, 169.e
de Deo quanquam aliquid dixeris, non tamen
Cum dixeris quem perfecte cogitare non potes 115.f
deorum duo genera apud Platonem 88.f.164.c
deorum duo genera νοητοὶ καὶ νοεροί, intellecti & intelligentes 42.a
deorum eſca & lux quid 176.c
deorum nullus hoſtis homini 183.c
deorum tria genera Ariſtoteli 89.e
deorum tria genera in veteri philoſophia 164.a
de Deo ſanctoque ſpiritu opiniones 36.d.e.f
deos appellare aſtra, barbara ſuperſtitio 71.a
deos curare res humanas conſentaneum 76.f
in Deo, ſempiterna poteſtas, ſapientia, beatitudo 56.e
Deo ſimilis Mens 13.f
nullos deos putarunt philoſophi, præter Aſtra 128.e
Deo trino ſubiiciuntur poteſtates omnes miniſtræ 48.f
cum deo vnita mens, 13.f
deſcenſus annorum 201.d
deſcriptio dei pulcherrima 73.d
deſcriptio Idearum & quæ earum ratio 12.b
deſcriptio Platonis conciliatur per partes cum D. Ioannis loco apocalypſeos 243.c
pulchra Deſcriptio verbi 23.c
deum amicos fecere 99.b
deum cum materia miſtum abſurdum eſt dicere 106.f
deum cuncta ponderibus & menſuris feciſſe 109.b
deum eſſe, quid cogat confiteri 101.e
fateri Deum eſſe, quid maxime cogit 105.f
deum facere ex homine 237.c
deum, ignorari ab homine nefas 51.c
deum inuitare 107.b
deum inuocari ab eo qui ſit de rebus diuinis diſputaturus vult Plato 92.f
deum laudari ab homine par eſt 211.c
deum nihil latet 68.c.d
deum non debere ea eſſe conditione & ſorte vt nos 111.e
deum rebus adeſſe moderatorẽ, quàm cas non curare 131.e
deum remunerari probos 78.a
deum ſequi, vera philoſophia 226.e
deum ſingularem, quomodo deprehenderint philoſophi 70.c
deum vnum hic nominat Ariſtoteles 85.d
deus ab æterno ſolus: Dij vero, id eſt animi diuiniores creati 63.c
deus, acerrimi oculi eſt, 27.b
deus ad vindictam tardus 107.d
deus Æternitas 156.c
ſolus Deus æternus 220.e
deus, anima mundi 223.e
deus, animus per omnes mundi partes intentus 63.a
deus, auctor rerum omnium 89.b
deus αὐτοφυής 90.a
deus beatus ex ſeipſo 175.e
deus, bonos amat & affligit 104.a
deus, bonus & boni cauſa 95.e
deus, cauſa, finis, meta rerum omnium 115.f
deus, Cauſa quæ creauit omnia 28.d
Deus Corypbæus 73.e

Deus,Creator,Spiritus,Sapientia,Moſi, 97.e
Deus cum ſe in conſpectum daret, venerabilis ac terribilis occurrebat,quare 254.e
Deus cum ſole comparatus 174.e
Deus cur permiſerit edi oracula per malos ſpiritus 195.b
Deus,Dæmonium 177.f
Deus deorum 93.e
Deus δημιουργὸς 89.e
Deus,ens dictus tribus teſtimoniis 59.c
Deus ens ὁ ὤν 30.b
Deus eſt,& quidem æternę 59.f
deus eſt,fuit,& ſemper erit 62.b
deus,eſt per quem viuimus 74.b
deus eſt ſolum ipſum bonum 96.d
deus eſt ſumma natura 25.d
deus eſt vbique 70.c
deus & idea non ſunt duo principia 19.e
deus & infinitum,idem Ariſtoteli, 61.a
deus,& materia, duo principia rerum omnium 28.d
deus & natura, cur coniunctim nominentur 100.f
deus & natura,duo principia rerum 10.a
deus & natura, idem 70.d
deus & natura,meliora faciunt 153.f
deus & natura,nihil agunt fruſtra 70.d.104 d
vnus Deus & ſolus æternus 65.a
deus ex operibus claret 57.b.198.c
deus extra tempus 116.b
deus exuperat omnem ſcientiam 99.f
Deus,Fatum,Prouidentia,Natura, Mundus,Iupiter 104.d
deus,filius ac proles Dei 97.c
deus habet poteſtatem euertendi mundi 68.a
deus hominibus præfectus, vt ſuperior & melior 82.f
deus hominumque deumque pater Homero appellatus 169.c
deus hoſpitalis 165.c
deus,Idea idearum 95.d
deus ille qui eſt 55.f
deus Imperator 82.c
deus, immenſæ ſcientiæ, ſapientiæ, potentiæ 61.c
deus ineffabilis 93.e
deus inenarrabilis & inueſtigabilis 90.c
deus ingenia curat, parua fortunæ relinquit 107.f
deus initiationum & myſteriorũ princeps 26.a
deus,ipſe ſibi obiectum felicitatis 81.a
deus,ipſum ens,& ipſa infinitas 59.a
deus irradiat omnes angelorum ordines 172.f
deus iuſtus,ſed moderatè 69.b
quid Deus,iuxta Senecam 100.f
deus,largitor rerum bonarum 79.e
deus,lex & ordo vniuerſi 83.f
deus, lux,ardor 190.a
deus maior omni mundo 540.a
deus,maxima mundi pars,vt intelligatur 104.f
deus maximus ac ſingularis 64.e
Deus,Mens,Cauſa,Opifex,Platoni 97.e
deus,Mens & ratio 9.f
deus,minime ocioſus 127.e
deus mirabilis artifex 89.f
deus,mundi & ordinis autor 555.c
deus mundum non diruet,ſed renouabit 249.c
Deus, naturaliter æternus, mundus verò creatus 128.b
deus,natura vis rectrix 82.f
deus,neceſſario vnus,& niſi ſit vnus,ne quidem eſſe Deus poteſt 58.b
deus,non eſt anima cæli 126.a
deus non eſt iniuſtus 79.f
deus non eſt mali cauſa 95.f.190.f
deus non fecit mundum ſui cauſa 169.a
deus non inuidit ſapientiam mortalibus 77.d
deus,non modo bonorum,ſed & malorum cauſa mundum creauit & cur 134 b
deus,non ſolus intellectus agens, ſed primus 214.e
deus nunquam celauit ſuam diuinitatem ac benignitatem 16.a
deus nunquam ocioſus, in æterna nempe contemplatione ſui, quæ eſt actio perfectiſſima 133.d
deus omnia bona poſſidet, & ſeipſum contemplatur 79.b
deus omnia continet,quomodo 10.c
deus omnia creat,ordinat & conſeruat ſine labore 72.e
deus omnia poteſt 218.e
deus omnia ſuo quaſi ſapientiæ pelago complectitur 18.f
deus omnia vidit & nouit 77.b
vnus Deus omnibus linguis & nationibus confeſſus 52.b
deus omnium rerum antiquiſſimus 551.b
deus operatur ſine tempore 140.a
deus optimus in omnibus 80.d
deus optimus maximus qui 81.b
deus optimus ac ſempiternus 52 e
Deus pater,bonum 28.d
deus pater,cauſa filij,Filius cauſa mundi 32.a
deus pater & creator omnium cur appellatus 108.b
deus,pater luminum 14.b
deus,pater omnis ſubſtantiæ bonorumque 18.b
deus pater primus, ſecundus ipſa eius progenies 17.b
cur deus patitur bonos affici malo 103.a
deus perfectiſſimus 60.c
Deus φυτουργὸς 90.c
deus princeps,animi creator 168.b
deus,principium,medium,& finis omnium rerum 56.b 77.a
deus prouidet rebus omnibus 98.f
deus, ψύχωσις dictus à Pythagora 55.e
deus,qualis ſit ſciri non poteſt 6.e
deus quid,Epicteto 111.c
deus quid,Senecæ 104.c & e.
deus,quomodo beatus 106.e
deus quomodo mundus 63.a
deus,quomodo ſpeculatur ſeipſum 47.a
deus quorum gratia factus 109.e
deus ſapientiæ fons 77.c
deus ſcelerum vindex 119.a
deus,ſe contentus,nil indiget mundo 126.e
deus ſecundus,verbum Philoni 30.d
deus ſemper adeſt omnibus, ab omnibus ſegregatus 115.b
ſolus Deus ſemper bonus 53.d

deus ſem-

Deus ſemper habet quod eſt habiturus 110.f
deus ſemper idem, hominis vero natura non vna & ſimplex 81.d
ſolus deus ſempiternus 122.a
deus ſingulariter æternus, non indiguit creatione rerum 126.b
deus ſuam maieſtatẽ hominibus patefecit quomodo 2.a
deus ſummum bonum, inuiſibilis, Mens, intelligentia, ſapientia, multiſque alijs modis appellatus à diuerſis 7.a
Deus ſummus iubet, ſecundus ordinat, tertius intimat 48.e
cur Deus terminatus & ſphæricus, Parmenidi 62.a
Deus, θεὸς dictus 81.b
Deus τὸ ἕν, vnitas 58.c.165 a
Deus τὸ πᾶν & ἕν 60.a
Deus ποιητὴς 29.d
deus vatibus vtitur miniſtris, 99.b
deus verus 93.b.100 e
deus, virtute ſuperior 80.c
deus viſibilium & inuiſibilium creator 63.c
deus viuit, non in tempore 125 d
deus vnitas & bonum 11.f
deus vniuerſalis, & primus, verúſque Deus 80.a
deus vniuerſalis intellectus dæmonis nomine 164.f (178.b
deus vnus apud Platonem
deus vnus, à quo omnia facta 14.e
deus vnus neceſſario 84.c
deus vnus, proprie 167.c ſi deus voluerit 99.a
deus, vt imperator & dictator aliquis cælo præſidet 76.c
Deus ζῶον νοητὸν 147.c
Diabolus initio cecidit, & nunquam beatam vitam cum angelis duxit 193.f
Diei ſupremæ ſpes, quid conferat 119.a
quarta Die lucem creatam, quomodo intelligitur 137.b
Dij ab eodem fonte & genere orti 167.b
Dij ac dæmones pro iiſdem accepti 177.e
Dij à dæmonibus differentes 183.e
Dij à Deo fati 93.c
Dij à Deo vno & primo ſummóque 171.a
Dij alij non ſunt quàm angeli 165 b
Dij, Angeli vocati 164.c.d.182.d
Dij à ſupremo conditi Deo 178 b
Dij beatè viuunt 201.f
Dii beati, qui, & quo loco 166.f
Dii beati, quomodo 152.f
dii cælicolæ vere beati 165.c
dii caſtigatores ſcelerum 165.f
dii cum hominibus habent ſocietatem 180.c
dii curatores, qui 165.b
dii, cuſtodes hominum, Angeli 165.d
dii dæmones 64.d
dii deorum 64.b 91.d
Dij [illegible] 7.d
dii & angeli, idem Homero 189.b
dii & angelorum mentio in ſacris & profanis litteris 169.f
dii fabuloſi, & Deus verus 52.e 71.e
dii facti hominum opinione 93.b
dii falſi 93.b 226.c
dii Homerici noxii ſæpe 165.d
dii humana conſpecti forma 169.d
dii minores, angeli 211.f
dij minores miniſtri dei 71.e
dii minores, qui 164.d
dii minores, vt beati fiant 81.a
dii non miſcentur mulieribus 182.d
dii non natura boni, ſed opinione humana 96.f
dii non ſunt ideæ 172.d
tres dii Numenio 40.f
dii, omnium conſenſu mali 183.d
tres dii Platoni 93.d
neque dii poëtici, neque dii aſtrorum pro diis prouidentibus habendi 168.e
dii, primæ ſubſtantiæ, & cæleſtes intelligentiæ 71.e
dii principes 165.e
dii quomodo beati 233.a
dii qui dicendi 81.c
non à diis, ſed à deo mundum fuiſſe conditum prædicarunt idololatræ 52.b
dii ſunt deo ſimiles, quomodo 81.e
dii varii, 163.e Poetici 164.a
Dios & Ζεὺς 64.e
diligentia Græcorum in philoſophia excolenda 2.b
diluuii annus 1.c
de eo vaticinium ibid.
diluuium deucalionis, fuit diluuium noë 130 b
ante diluuium ſancti homines 161.d.e
diſceſſu Conſtantini ab vrbe, quare multi tacuerint 284 e
diſciplinam omnem & artem priſcis cognitam iniuria temporum extinctam 33.f
diſputationum omnium finis 119.d
diſſimulatur Ariſtoteles eorum quæ à priſcis audierat, & didicerat, vt mundi æternitatem aſtrueret 34.b
diuinæ leges primæ hominibus latæ 228.f
tria diuinæ naturæ nomina 100.a
diuina intelligentia mouens orbes cæli 76.b
diuina magnitudo, vt æſtimetur 101.a
Diuina natura, ſubſtantia bonitatis 111.c
diuina non ſunt metuenda, humanis cogitationibus 128.c
diuina quæ 84.c 201.b
diuina ſapientia 233.f
diuinatio omnis eſt ſpiritualis & mentalis, non terrea 192.c
diuinitas aſtrorum fabuloſa 164.e
diuinitas, Iupiter 147 a
diuinitas niſi vna 59.f
diuinitas patris & filii, coniuncta 20.c
diuinitas quid 151.b
diuinitas ſingularis 75.d
diuinitas ſola æterna 118.b
de diuinitate inconſtanter ſenſerunt pagani 94.a
non ſunt duæ diuinitates, neque duo creatores 46.b
diuinitatis confeſſio vſurpata omnibus ſæculis 99.e
diuinitatis maxima poteſtas 79.d
diuinitatis myſterium in perſonarum diſtinctione, verbis exaggerat Plotinus 17.b
diuinum corporis opificium 199.c

Diuihum quid 29.d
quid Diuinum ſit 216.e
dñi parentes noſtri: in quem cadat hæc appellatio 283.e
diui qui apud Chriſtianos 167.e
diuitias contẽnere noſtras libidines adiuuantes iubemur non quæ Chriſto ſacrantur 258.b
Δοκεῖ, apud Ariſtotelem, quid 77.e
doctrina de Deo,fœdata,chaldæorum ſuperſtitione 81.f
doctrina deprauata de Deo,quomodo 93.e
vera doctrina Moſis, etiam authurum prophanorum teſtimoniis colligitur 136.e
doctrinã Moſis irriſit impius Simplicius 135.d
doctrina Peripateticorũ de animorum immortalitate, impia quomodo 208.e
doctrina Platonis de Bono, mente, Anima non recens fuit 17.e
doctrina Platonis de cæleſti felicitate 175.e
doctrina Platonis profecta ab Ægyptiis 38.a
doctrina Procli fabuloſa 173.e
doctrina varia de dæmonibus 178.c
doctrina vera Dionyſij corrupta Procli commentis 173.b
dogma Chaldæorum de Patre & filio 11.b
dogma Phil.de cęlo nunquam interituro 248.a
dogma Philonis alienũ à Moſis doctrina 179.f
tria dogmata diuina apud Platonem 56.b
domicilium Dei, altiſſima cæli para 72.b
Dominus & Deus impurus homo appellatus 72.f
Dominus exercituum,Deus 20.b
domorum & ædificiorum vſus 162.f
domus maxima aut vrbs,totus mundus 26.c
donare Chriſto aliquam Regni partem, non eſt dilacerare,ſed potius augere 257.b
donatio Conſtãtini cum confeſſione coniuncta 256.d.e
donationem Conſtantini, cùm primum baptiſatus eſt factam fuiſſe,ſed conſcriptam aliquo poſt tempore 261.a
donationem Cõſtãtini cum tota hiſtoria Sylueſtri coniunctam 267.f
donatio Conſtantini non fuit amplificatio ſed potius reſtitutio 256.e.257.b
ad iſtã Donatiunẽ quare ductus Cõſtãtin⁹ 256.d
donauerunt reges Eccleſiæ non ſua, ſed quæ prius eſſent Eccleſiæ, à Barbaris autem occupata & prius erepta reſtituerunt 287.d
dubitatio multa ſuper Donatione Conſtantini quæ vix à multis diſſolui poteſt,quare 253.c
duobus Diis aſcripta creatio 40.f
de Duobus principiis error Zoroaſtris 114.a
duos in vna vrbe, Rom. imperare nefarium iudicauit Conſtantinus 255.f

E

ECcleſię regnum antiquiſſimum 255.d
Eccleſiæ Romanę omnia regna nobiliſſima ſubijci quæ ſubiectos habet non vt ſeruos ſed vt filios 285.d
Eccleſia Lateranenſis ab autore Conſtãtiniana appellata prima toto orbe terrarum conſtructa 283.b
Eccleſia Romana ante aduentũ Longobardorum in Italia dominabatur 287.f
ab Eccleſia Romana maxima in omnes gentes profecta ſunt beneficia 253.d
Eccleſiã Romanã ſedémq. Petri eſſe caput omnium eccleſiarũ ſanait Conſtantinus 272.d.
Eccleſia vna ſuper Petrũ Domini voce fundata 282.d.
Edicto prohibet Conſtant. ne quis impediat eos qui volunt ſacris initiari 265.c
Edictum Donationis Conſtantini Damaſus explicat 270.a.
Effecta bonæ mentis 186.c
ἐἶ ſcriptum pro foribus templi Apollinis 59.c
quamuis par ſit Electio inter Apoſtolos, vni tamen datum eſt cæteris pręminere 282.d
Elementa 221.a.
Elementa non adoranda, ſed Deus, elementorum author 105.f
Elementorum confuſio,non erat Chaos 144.d
Elephantiaſis morbus quare ſic dictus 266.c
Elogia viuus Dei 57.d
Empedocles 3.f
Empedocles de creatione rerum. 63.e
Empedocles de Deo 57.d
Empeduclis opinio 19.a
Empyræum cælum 66.f
Encominm ſapientiæ 234.c
Ens, Mens Idea 15.e
ad Ens proceſſio vnitatis 45.b
Entis attributa 59.e
Eoi cum Armenis, vniuerſóque Oriente in Cõcilio Florẽtino definitiones de ſedis Romanę principatu 284.b
Epictetus vir bonus, natura duce veritatem intuitus 111.c
Epicureæ ſectæ deſtructio, eſt veræ religionis confirmatio 253.c
Epicurei, bellum veritati intulerunt 133.a
Epicureorum imperitia 135.c
ἔρως, amor, Dei nomen 148.d
Error Ciceronis idem qui Platonis 217.f
Errores Ariſtotelis 163.f
Errores ſuos confeſſi ſunt Hippocrates, Auguſtinus & alij 72.b
nulli Errores tam craſſi, vt vera de Deo perſuaſio penitus tolleretur 103.c
Error Iamblichi 187.d
Error intolerabilis Simplicij 138.e
Error occultus,errore manifeſto detegitur 121.c
Error paganorum quorundam de Anima 38.a
Error philoſophorum de animis 221.b
Error philoſophorum qui ex Ariſt.loti pendent 221.c
Error Pici Mirandulani,& Ficini 50.e
Error Platonis de Dæmonibus 179.a
Error Platonis,qui cælum, Deum putarit 71.a
Error Plutarchi 109.f.190.d
Error Procli de angelis mundanis,vt appellantur 175.c
Error Stoicorum de mundi cõflagratione 248.e
Erymnis & dæmon 190.d
Erymnis, miniſtra Adraſtiæ 244.b
Erythrea Sibylla, quæ & Eriphile 24.e
Eſca Deorum quæ 175.f.176.e
Eſſe & permanere 86.c.100.a
Eſſe melius eſt, quam non eſſe 200.e
non Eſſe melius prorſus quàm malè eſſe 158.a
quicquid in alio Eſt,etiam ab alio eſt 45.e

εὐδαιμονία

εὐδαίμονες, qui 178.a
εὐδαιμονία & contemplatio 81.c
Eudoxus de Deo 62.d
Euentus confeſſionis Conſtantini, eſt Imperij conſecratio 261.a
Eugubium oppidum vbi ſitum 250.c.251 b
Eulogia Dei magnifica 10.f
non Eundum per publicam viam, quid 236.c
Euripides de Deo 54.a
Euſebij teſtimonium de hiſtoria Syluestri & baptiſmo Conſtantini 269.c
Examinatur totum edictum Conſtantini cõtra Laurentium face tralationum græcarũ quæ eum latuerunt. 261.e.f
Exemplar & cauſa mundi, mens 16.c
Exemplaria & res ipſæ, quid differant 62.e.f
Exemplaris cauſa cur inducta à Platone 139.f
Exemplaris mundus 63.b
Exẽplar omnis pulchritudinis habet mens 16.c
Exẽplar pleniſſimum, Verbum Dei & cur 25.f
Exemplis popularibus vtendum aliquando in rebus arduis & Theologicis 48.a
Exiſtendi impoſſibilitas profecta ex abſurditate 111.d
Exitioſæ incantationes 183.b
Expiatio animi perducit homines ad vitã beatam 231.c

F

Fabula Platonis, de ſolis orto & occaſu 98.a
Fabuloſa mixta veris 94.c
Fabuloſa quædam de dæmonibus tradidit Plato 178.d
Fabuloſi dæmones 188.f
Fabrica corporis humani 200.a
Fabrica humani corporis ad admirationem diuinæ ſapientiæ nos excitat 210.c
Facies Dei vt ſol 243.e
Fama antiqua de Deo 34.c
Fama antiquiſſima de animorum immortalitate 215.b
Fama antiquiſſima, incerto authore, adulterata fabulis 199.b
Fama de cuſtodibus hominum angelis, vetuſtiſſima 195.b
Fama peruulgata apud homines antiquiſſimos. 72.d
Fallaces dæmones, veri nihil oſtendunt 185.e
Fallaces græci 2.b
Falſa ſæpe induunt veritatis imaginem 176f
Falſa ſapientia 229.e
Fateri Deum eſſe, quid maxime cogit 105.f
Fatum quid 104.
non eſt Fatum, non fortuna, niſi velis 257.c
Feliciſſimũ non naſci, aut breuem eſſe vitã 159.a
Felicitas, actio, non ocium 127.f
Felicitas Deorum in ſcientia perenni & contẽplatione 175.e
perfecta Felicitas, in quo ſita maxime 202.d
Felicitas perfecta, quæ 80.f
Felicitas vulgaris 103.a
Felicitatis terminus, Deus 232.e
Feræ ad quid creatæ 161.b.d
ex Feris plura commoda quàm incõmoda 162.d
Ferrum datum ad vſum non exitium 162.e
Feruores & frigora terræ, ad quid 161.f
Feſtum luminum Græcis, vnde ſic dictum 265.dc
quæ Fiant à Deo, & quæ ab hominibus 97.d
Fides & ratio ſeu perſuaſio de Trinitate data non ex hominum inſtituto, ſed diuino munere 46.c
nihil Fieri aut conſeruari poſſe niſi authore Deo 93.a
Filij Dei qui appellati 188.c
Filij Deorum 182.d
Filiorum Dei nomine, pios homines intelligi. 194.c
tres Filios ſuſcepit Conſtantinus magnus 289.d
Filium Ideam & λόγος Philoni 31.c
Filius cauſa animæ 14.b
Filius Dei prædicatus veteribus longe ante carnis aſſumptionem 4.c
Filius, imago Dei & exemplar hominis 26.e.f
Filius, imago patris 17.e
Filius mens ſecunda 31.c
Filius, moderator vniuerſi 26.c
Finem hominis ſtatuerunt Plato & Ariſtotelem 226.a
idem Finis conſtitutus à philoſophis & Chriſtianis 227.b
Finis omnium rerum, Deus 38.d
Finis philoſophiæ vt videas Deum 231.f
Finis rerum humanarum 225.f
Flagellis deor puniuntur dæmones mali 189.c
Flos Mentis 84.f Flumina 161.c
Fons animorum 42.a
Fons erroris omnis 110.c
Fons legum omnium, Deus 84.a
Fons miſteriorum platonicorum, è veteri Ægyptiorum & Hebræorum Theologia 25.b
Fons Pater, quid 39.c
Fons ſapientiæ, Deus 77.c
Fons totius iniquitatis & inſcitiæ non proferre antecedentia 260.f
Fons vnus rerum 3.f
Fontales Dii apud Chaldæos 175.c
Fontes 161.c
Forma formarum, λόγος 22.d
Formationem hominis ex ſacris litteris accepit Plato 179.c
Fortuna dæmon 178.a
Fortuna, Deus occulte operans 178.a
Fortunę nihil permittendum, Deus omnia moderatur 107.e
Fortuna quid 79.d
Fortunati non cõtinuo amici Dei habendi 79.f
Frenum equi S. Syluestri tenuit Conſtantinus equúmque duxit 276.d
Fructuum terrę varius vſus 74.b
à Fundamento ad ędificiũ nullũ interuallũ 154.f
Furor & cupiditas, belluæ duæ in nobis 234.e
Furtum Procli 170.d.174 a

G

Gallæ Placidiæ de maieſtate ac principatu beati Petri teſtimonium 284.a
Gelaſii teſtimonium Preuilegium Romanæ eccleſiæ pontifici datum, confirmans 278.f
tria Genera dæmonum apud Platonem 182.c
tria Genera Deorum Ariſtoteli 89.e
duo Genera rerum 95.b
Generare quid philoſophis 82.c
Genere poſteriores, ſapientia inferiores 3.a
Generis humani primordium, vbi 2.b

Geneſin de qua Moſes, quis fecerit 10.f
Geneſis Moſis nõ fuit ab Ægyptiis accepta 136.b
duo Genij cuique hominum dati 195.a
Genij, dij minores 581.a
Geniti Dij 64.c
Genitor ac genitus 36.c
Genitor charitate & dignitate imperãs eſt 82.b
Genitor & Genitum, vnum ſunt in Deo 18.d
Genitor & genitus 14.e
Genitor vnus, æternus 10.c
Genius, cuſtos hominis 195.b
Genius, ſiue angelus bonorum 181.e
Genus aqueum, ſemideum 178.e
Genus humanum diuinum eſſe 201.f
Genus philoſophiæ triplex 34.b
Gigantes ex angelis natos nõnulli aſſerunt 188.e
Gignendi mundi cauſa iuſtiſſima 88.b
τὸ Γινόμενον aliud & τὸ ὂν 59.b
γνῶθι σεαυτὸν ſcriptum litteris aureis in templo Appollinis 59.e
Gradatio pulcherrima 38.f
primus Gradus ad mentem faciendus, vt ad bonum perueniatur 16.c
duo Gradus bonitatis diuinæ 131.d
Gradus primus religionis 226.b
Græci à Barbaris didicerunt 35.c
Græci à Chaldæis & Ægyptiis edocti 4.d
Græci inſignes in ſcrutanda omni doctrina 2.b
quędam Græci peruerſe intellexerunt & nomina immutarunt 2.b
ex Græcis & vetuſtis Exemplaribus probatur Laurentium verba Edicti perperam intellexiſſe 261.d.e.f
Græcos à Barbaris diſciplinas ſumpſiſſe 140.f
Græcos & Romanos multa latuerunt 2.b
Græcos feciſſe meliora quæ ab alus acceperunt an verum ſit 143.c
apud Græcos hiſtoriam ſylueſtri haberi ſummę fidei, & quid contineat 269.d
Grandiloquentia Homeri, vnde 2.e
Gratiani opus vnde exceptũ atque cõflatũ 266.f
omnia Gubernat Deus ſolo nutu 62.a

H

ſemper HAbet Deus quod eſt habitaturus 110.f
Habitatio ſub tectis, nobilior 163.c
Hęreſis Manichęorũ, qui Deum mali cauſam aſſererent 96.
Hæres primæ ſapientiæ Plato 35.d
Hæretici à prophanis autoribus ſuum errorum hauſerunt 23.c
contra Hęreticos opus eſſe fuſtibus, non anathematis, quare 255.a
Harmonię autor Deus 108.b
Harmonia corporis humani opificem Deum arguit 210 d
Harmonia rerum tota in numero & proportione 85.e
Hebe, quid 81.c
Hebręa lingua omnium linguarum pręcipue orientalium mater 35.f
Hebręi cęci & ignari verę ſapientię 55.a
Hebręi non nouerunt Patrem 29 f
non Hebræi ſolum aliquid de Deo nouerunt, at etiam nationes aliæ 72.d
Hebręorum cęcitas 33.a.36.e
Hebręorum ſcientia nobilior, ac ſyncerior 2.d
Hegeſię ſermo de vitę miſeria, quid attulerit. 118.e
Heracliti ſententia 19.a
Hermię error detectus 574.f
Hermias Platonicus 24.d
Heſiodi partitio 177.f Heſiodus 3.f
tres Hierachię angelorum 570.d
Hierarchiã prima & ſecunda angelorum 173.b
Hippocrates, Auguſt. & alii ſuos errores confeſſi ſunt 72.
regna Hiſpaniæ eſſe ſedis Apoſtolicę etiam antequam à Saracenis occuparentur 285.0
ex Hiſtoria diuina Triſmeg duo noſcẽda, 541.e
Hiſtoria præclara Ariſtotelis de eorum pietate, qui ex incendio Æternæ montis parentes liberarant 76.e
Hiſtoria Sylueſtri apud Græcos haberi ſummæ fidei, & quid contineat 269.d
Hiſtoria Sylueſtri prolata in Concilio ſeptimo, ab Adriano ſummo pontifice contra imaginum opugnatores 268.a
in Hiſtoriis ſacris ſæpe eſt hyſterõ proterõ 212.c
ante Homerum & Heſiodum, multi præſtantes viri floruere 2.e
Homerus 3 f Homerus, de Deo 64.f
Homerus de rerum principio 149.e f
Homerus, Iouis nomine Deum intellexit 509.d
vera de Homine creato fama, fabula apud Gręcos 197.e
Hominem à Mente creatum aſſerit Philo 8.d
Hominem creatum poſt omniũ rerum informationem 198.b
Hominem non negligit Deus 115 c
Hominem probum poſt exceſſum à vita fieri dæmonem 240.a
Homines ad quid nati 159.b
Homines beati quando 233 e
primi Homines colloquio & præſentia Dei fruebantur 5.b
Homines cur mœnibus indiguerint 163.b
Homines deuij, tantum ſupplices ad Deum redeunt 59.a
Homines D'is æquales 82.c
Homines, diuini pars ſpiritus 205.c
Homines falſo boni & Dij appellantur 96.d
Homines fieri angelos, quid 182.b
Homines meliores & diuiniores, qui 183.d
Homines minoris ſapientiæ quã dæmones 51.d
Homines participes virtutum diuinarum 80.e
Homines permulta neſciunt: & iidem rerũ quas vidẽt, minime rationẽ poſſunt reddere 210.d
probi Homines poſt mortem non propriè dici dæmones 178 f
Homines ſceleratos auerſãtur Angeli boni 181 f
Homines futuris & liberum habentes agendi principium 237.b
omnes Homines vel maximo diluuio non fuerunt immerſi vndis 130.c
ex Hominibus heroẽs, ex heroibus dæmones
Homini maximũ bonum quod 218.b (182.c
Hominis cauſa creata omnia 168.d
Hominis creatio, & in hãc vitam húncq; mundum introductio 211.e
Hominis creatio à Deo 204.b
Hominis ortus, ex Architæ Tarentini ſententia 196.f

Hominis

Hominis pulchra deſcriptio ex Cicerone 204.e
Hominum beatitudo, quæ 231.b
Hominum cuſtodia non eſt a diis, ſed à deo data 187.d
Hominum genus diuinum 214.a
Hominúmque deúmque pater deus Homero appellatus 169.c
Hominum virtutes 80.c
Homo à deo creatus 56.c
Homo ad imaginem dei factus 207.f
Homo, animal ad ſocietatem natum 163.a
Homo animal nobiliſſimũ & ſanctiſſimũ 199.e
Homo animal puriſſimum 198.e
Homo animus viuens & operans 224.a
cur Homo creatus à deo 211.f
Homo creatus vltimus 143.a
Homo, dei abſciſſio & radius 27.d
Homo duplex 212.c.215.c
Homo factus à deo 157.c
Homo imago dei 204.f
Homo immortalis 201.f
Homo maximum dei opificium 197.d
Homo mente priuatus, cui ſimilis 231.d
Homo naturę beatę ſimulachrum, abſciſſio aut radius 7.e
Homo natus ad contemplandum 198.b
Homo, planta cæleſtis 34.d
Homo, poſtremo à deo creatus 155.b
Homo poſtremus creatus 198.b
Homo propter rationẽ non eſt deus appellandus 98.b
Homo, quomodo fieri poſſit deiformis 16.c
Homo, res iocularis a deo factus 200.b
Homo ſibi, non deus, malum creat 110.c
omnis Homo ſimilis verbo, quomodo 27.d
Homo, ſimulachrum & imago dei 111.e
Homo ſpectator & interpres dei 159.b
Homo ſuperat belluas ſola ratione 197.b
Homo verus, pars diuina 203.c
Homo paruus mundus 60.c
Hoſpitalis deus 165.e
Humana philoſophia, quæ 235.f
Humana ſapientia nullius pretij 219.c
Humani corporis fabrica 204.f
Humani corporis fabrica, ad admirationem diuinæ ſapientiæ nos excitat 210.c
Hyle & chaos, mundus informis 144.a
tres Hypoſtaſes 38.c
de tribus Hypoſtaſibus principalibus, Plotinis liber 15.c

I

IAmblici error, & confeſſio veritatis 112.f
Iamblich. de deo & angelis 64.f
Iamblichus de myſteriis 24.d
Iamblichus de hominis ortu 196.f
Iamblichus diuinus appellatus 226.e
Iamblich. diuinus Platonicus appellatus 157.c
Ibis ſacra Mercurio 23.f
Idea Boni, quid 94.f
Idea boni, vt à Platone deſcribatur 94.d
Ideæ à ſummo bono 43.d
Ideæ Platonis 12.b
Ideæ quæ 105.c
Ideæ, quænam ſint 19.d
Ideæ rerum vniuerſarum, dei: particularium, hominis 10.b
Ideæ, ſedem habent in mente 16.c
nomine Ideæ ſummi boni, Plato non intelligit vniuerſale bonitatis 95.c
Idea & τὸ νοητόν 41.d
Ideæ vires infinitæ ſapientiæ Dei 19.d
Idea idearum, Deus 95.d
Idea in mente 18.b
Idea lucis omnis, Deus 68.b
Idea mundi 93.d
Idea mũdi, ceu mũdus intelligibilis eſt mẽs 18.f
Idea quid apud priſcos 172.e
Idearum deſcriptio & definitio 12.b
Idea vere accepta quid deſignet 172.e
Idiomata primo Hebræo ſimilia 1.f
Idolatriã facilius excidendã ſi imperiũ religioni ſubiiceretur, aut vtrumq; ſociaretur, quàm ſi imperium religioni dominaretur 258.c
Idololatræ prædicarunt non a Diis, ſed à Deo mundum fuiſſe conditum 52.b
Idololatria naturam corrupit 53.c
Iecoris formatio 199.f
Iehouah Hebræis, quid 4.c.30.b.59.a.64.e
à Ieiunio corporeo, peruenitur ad verum animi ieiunium 230.d
magnum ieiunium abſtinere à ſcelere 230.b
Ignea mundi anima 12.a
Ignem in ſilice eſſe quid 143.d
Ignis elementaris & mixtus 144.d
Ignis non accuſandus quod adurat 162.c
Iguium Oppidi nomen 250.b
Ignorantia melior cognitione 51.c
Ille qui eſt 40.b
Illuſio cacodæmonis 192.b
Imago æternitatis, tempus, 123.c
Imago Dei, Angelus & homo 8.a
Imago Dei, Mundus 62.e
Imago & ſpeculum bonitatis, Mens 19.d
eſt quædam imago in homine virtutis Dei 80.d
Imago mentis, Mundus 18.a
Imago ſenſibilis mundi 143.d
Imago τοῦ ὄντος, Verbum 31.c
humana Imbecillitas facile oblimione capitur 117.c
Immediate operatur Deus 140.b
Immiſſiones per angelos malos 188.b
Immobiles cauſæ, & immobilia principia 71.f
Immobilis Deus 35.f
Immortales animi 209.e
Immortalitatis animorum fama 196.b
cur Immortalis mũdus à Platone cõſtitutus 247.f
Immortalitatem animorum conſequi præmia & ſupplicia 243.f
Immortalitatẽ animorũ faſſus Ariſtoteles 152.e
Imperator mundi filius 19.f
Imperator ſacrorũ quã terrenorũ maior 256.d
Imperfecta, triſtia, & in quibus dedecus eſt non merentur æternitatem 120.b
Imperialia omnia tralata ad religionẽ à Cõſtantino 255.d
Imperio Romano adiuncta religio chriſtiana per Conſtantinum 257.e
cum Imperio Romano ſcripta multa interciderunt 2.e
ſi Imperio Romano vires ademeris, nihil illo rerum ſtatu miſerabilius 254.a
Imperium à Religione poſſideri atque adminiſtrari ſatius, quàm à profanis 259.b

Imperium legis, eſt imperium Dei 84.a
Imperium Romanũ duplici ratione ſacroſanctum 255.b
Impietas maius malum quàm inſoléria aut Superbia 259.b
Impietas noxia 85.b
Impietates Ægyptiorum execratus Moſes 136.c
Impoſſibile animos retro fuiſſe ſempiternos
Impoſſibilis æternitas præteritæ 219.f (220 b
Improbi cur felices 103.a
Improbi non amantur à Deo 79.e
Improbitas ad miſeriam ſatis eſt 134.d
Improbus ea inſectatur quæ mala putãtur, bona verò ſilentio tranſigit 161.a
Impuri ac ſceleſti qui animam mortalem faciant 225.c
Incantatores & deceptores dęmones 183.a
omnis Incantator malus 183.a
Incédia & diluuia fuiſſe neceſſe eſt aut vniuerſalia, aut particularia 130.b
Incommoda vitæ, quanta 161.a
Incorruptibilis anima Deorum 213.f
Indiuiduorum perennitas 154.e
Inenarrabilis & inueſtigabilis Deus 90.e
Infernus 240 c
Inferorum deſcriptio 244.b
Infinitas, ipſa diuinitas 61.a
Infinitas quid ſit, 121.e. ex Proclo ibid.
Infinitum duplex, philoſophis 121.e
non eſt infinitum, quod aliquãdo habuit principium 125.f
Infinitum, ſæpe numeroſum & incomprehenſibile homini ſignificat 530.a
Ingrati philoſophi, deum non agnoſcẽtes 112.b
Inimicorum genus maledicendo omnia deprauare ſolitum eſt 279.f
Initiũ mundi arguitur ex eo qui primus nomina impoſuit 155.d
non in quem cadit Iniuria, miſer eſt, ſed qui facit 134.d
tria Inſeparabilia, tempus, motus, cælum 122.f
Inſtitutionem ſedium patriarchalium a Conſtantino pręſertim Romæ & Conſtantinopolis fuiſſe probatur 262.d
Inſtrumentum Dei, eſt Natura 105.f
Inſulæ beatorum 233.d
Inſulæ beatæ, quæ 240.e
Intellecti & intelligentes cur angeli appellati 173.a
Intellectus agens & cauſa prima 224 f
Intellectus duplici modo accipitur 204.a
Intellectus homo verus 224.a
Intelligentia à Deo creata 88.c
Intelligentiæ & dęmones, duo genera Deorum Platoni 89.e
Intelligentiæ orbium cæleſtium, Dij 71.c
Intelligentia primi orbis, Auicennæ commenta 50.b
Intelligentia, quid 203.c
de tribus Intelligentiis, Proclus 41.a
Intelligere ſeipſum, ſolius Dei eſt 79.c
non interitum cælorum ferè, ſed mutationem in melius 246.f
Interitum mundi non probat Philo 249.b
Inuenta varia Mercurij 24.a
Inuidia quid 594.b
Inuidi dæmones, & truces 195.e
Inuiſibilis Dei claritatis, Sol eſt exemplũ 107.a
Inuiſibilis Deus, ex operibus manifeſtus 145 d
Inuocari Deum ab eo qui ſit de rebus diuinis diſputaturus vult Plato 92.f
Ioan. Grammat. arguit Proclũ imperitiæ 125.b
Ioannis Iouiniani Pontani, de Laurentio Vallenſi teſtimonium 290.f
Iob, ſapiens ex terra Hus a.d
quicquid de Ioue locuti pagani id de vero Deo intelligi 94.c
Iouis currus & Deorum exercitus 165.e
Iouis nomine Deum intellexit Homerus 109.d
Irato non eſt credendum 253 e
Irradiationẽ non intellexerunt Platonici 176 e
Irradiati & irradiatio 173.b
Ide Iſide & Oſiride 40.b
Italia à Græcis Heſperia dicta, quare 262.e
Iudicandum, audita parte vtraque 156.a
Iudices infernales in campo veritatis 242.e
Iudices inferorum 240.f
Iudicium Dei 249 a
Iulius de Romanæ ſedis excellentia 274.e
Iupiter ante omnia 147.c
Iupiter, cur filius Saturni 94.b
Iupiter cur pater hominum & Deorum idem rex 82.b
Iupiter & deus, idem 65.b
Iupiter & mens, an idem 94.b
Iupiter nomen ſempiterni Dei 82.d
Iupiter quid, Proclo 65.b
Iupiter, quomodo Deorum maximus 64.e
Iurare in verba magiſtri non ſemper tutũ 213.e
Iuſti homines, dæmones poſt mortem an verum 182.e
Iuſtini locus, in Apolog. 52.f
Iuſtitia & Nemeſis 109.b
Iuſtum & ſanctum eſſe eſt aſſimilari deo 227.b

L

LAbor homini propoſitus, cur 162.b
Labor in deum non cadit 211.c
Lacuum commoditas 161.d
Lapis euocans dæmonas 185.
de lapſis animis opinio, vnde 225.e
Lapſus Adami & fuga è paradiſo 212.c
Largitor rerum bonarum, deus 72 e
Lateraẽnſe palatium à Conſtantino datũ, mox à pontificibus habitari cœpit 281.e
Laudatio religionis 215.f
Laurẽtij impietas ac temeritas declaratur 289.b
Laurentij Vallẽſis calumniatoris imperitia ſuper his quę de donatione Conſtant. ſunt, manifeſtatur 266.e
Laurentius Iudæis aſſimilatur 236.0
Laurẽtius Valla eruditus quidem ſed ei copiam defuiſſe, qua dubitationem ſi ei ſoborta eſſet depelleret 253.c
Laus Heſiodi, Empedoclis, Orphei 64.a
Legati dæmones angeli boni 179.b
Legatio angelorũ eſt, non dæmonũ officiũ 179.c
Leges diuinæ, primæ hominib. latæ 228.f
Leges naturę admirabiles 220.e
tres Lecti, qui 89 e
Legis diuiniſſimę placita 84.b Lex noua 74.283.f
Lex orta cum mẽte diuina 168.b Lex recta ratio
Liber de mũdo, an ſit Ariſt, dubitatur 34.c (83.f

Liber de mundo Ariſtotelis, philoſophiæ compendium 72.a
Liberum agendi principium 115.b
Liberum arbitrium quidẽ, ſed diuino agens auxilio 237.c
Liber Plotini de trib. hypoſtaſibus principalibus 15.c
Libri Hebræorum amiſſi temporũ iniuria 2.f
Libri Platonici ex Magorum doctrina 4.f
Libri ſibyllini Romæ aſſeruati ĩ Capitolio 20.e
Librorum Platonicorum deprauatores 88.d
centum Libros ſcholiorum ſcripſit Plotinus in Numenij philoſophiam 17.c
Licentia Syluestro tradita ex edicto Conſtãtini, qualis 265.b
Linguarum varietate euerſa eſt antiquorum ſapientia atque doctrina 1.f
Litterarum ς.& σ apud Græcos ſimilitudo nominis Iguium lectionem deprauat 250.f
Litterarum inuentio & plurium artium 155.e
Litterarum ſacrarum ſola incorrupta ſapientia 171.c
Litterarum vſus poſt diluuium 1.e
Loco differentes dæmones 189.b
Locus Ciceronis de prouidentia diuina 101.f
Locus ex miloniana Ciceronis 76.c
Locus Geneſeos obſcurus quidem, ſed non falſus tamen 137.b
Locus Geneſis à quibuſdam male intellectus 188.c
Locus impiorum & pœnæ 242.f
Locus Platonis de Deo trino 36.d
Locus Senecæ, ex lib. de Vita beata 102.e.f
Locutiones platonicæ 39.a
ὁ λόγος κοσμοτυπώτης 29.d
λόγος ὁ ὑποφήτης 26.c
λόγος, quid 22.c
λόγος, ſermo quare ita vertatur 26.c
λόγος θεοῦ ἀόρατος 10.f
Loquuntur ſeoes dulcius 74.d
Lex, quid 133.a
Lucem creatam quarta die quomodo intelligatur 137.b
Lucrenij cæcitas & imperitia 161.f
Lucretius arguitur impietatis, Plutarchus excuſatur 159.d
Lucretius calomniator rerum diuinarum 161.b
Lucretius impius 160.b
Lumen de luce 22 b
Lumen de lumine 13 c
Lumen mentale 10.c
Lumen naturæ, cognitionem Dei docuit 59.a
Lumen primum & ſecundum 10.c
vnum Lumen vniuerſi 224.b
Luminis cæleſtis genus 67.a
cur Lunam fecit Deus 92.d
Lux ad quid, Platoni 27.f
Lux creata 141 f Lux duplex 141.f
Lux & eſca deorum quid 176.e
Lux noſtra, muta & quaſi mortua 22.a
Lucis omnis principium, Deus 69 c
Lux veritatis Dei à ſeipſo 175.a

M

Machinam mundi ad antiquum chaos reuerſuram 246.c
Magica ars vbi potentiſſima 4 a
Magi de mente paterna 7.f
Magi de Trinitate locuti 42.d
Magi Perſarum & Chaldæorum 3.f
Magi qui ita appellati 3 f
Magi, vnde didicerint 4 d
Magni Dei confeſſio ſemper fuit apud ſapientes 98.e
diuina Magnitudo, vt æſtimetur 101.a
ad probandam Maieſtatem quam Conſtantinus Romanæ ſedi donauit, aut à Chriſto confirmauit, argumentum 287.a
Maiores Valentini qui vocentur 283.f
Mala nulla apud ſuperos 165.c
Mala ſunt coniuncta bonis 134.e
Maleficij omne genus fieri miniſterio dæmonum 183.b
Mali dæmones, non ſunt hominum cuſtodes 191.d
ſi Malo afficiat Deus, id optima cauſa facit 95.e
Malos puniri non eſt malum 132.e
eminens Malum ſi religio poteſtate regnóue capta fuerit 254.f
de Mappulis vdoniboſque, quæ nominantur in priuilegio Conſtantini quæ ſub cognitionem Laurentij non venerunt 263.e.f
M. Tullij laus ex Lactantio 75.b
Mare ad quid creatum 161.e
Martyrum conſtantia, vnde 238.d
Matis commoditas 161.f
Materia rerum, Chaos 148.e
de Materia, error ex libris Triſmegiſti 109.b
cum Materia miſtum eſſe Deum abſurdum eſt dicere 106.f
Materia non eſt initium infinitatis, ſed multiplicitatis 60.f
Materia prima, qualis 159.c
Mathuſala Adamum vidit 1.d
Mathuſalæ ætas 1.d
Maxentio profligato ſignóque crucis viſo non ſubito ſincere Chriſtianum fuiſſe Conſtantinum 280.b
Medij dæmones inter Deum & homines 180.a
terra in Medio, cur 78.e
Melchiades donationem Conſtantini confirmat contra Laurentium 278.c
cauſa Meliorum, deſtruimus deteriora 110.d
Membrorum ſitus & ratio 200.f
Mendacium & falſa miracula dæmonibus familiaria 183.b
Mens, ab ipſo bono 11.c
Mens actu, mens operãs incorruptibilis 214.b
Mens ἀγαθοειδὴς 17.f
Mens aliquid in ſe melius habet quam æternitatem 12.f
Mens {οὐδενὶ μεμιγμένος / ἀπαθὴς} 9.d
Mens archetipus animæ 9.3
Mens autoritatis, quid 10.d
Mens, author, cauſa, Pater, Deus 78.c
Mens αὐτοκράτωρ 5. c
Mens, cauſa 94 b
Mens cauſa mundi, αἴτιος 6.b
Mens cauſa mundi & exemplar 16.e
Mens chaos diremit, Anaxagoræ 27.d

mens cognata Diis 167.b
Mens creatrix 44.a
Mens,creatrix mundi 143.b
Mens creauit hominem ſibi ſimilem 197.c
vna Mens,cuius omnes ſumus participes 224.c
Mens,cum vult,creat 19.d
Mens,Deo ſimilis 13.f
Mens Deum contemplando quid aſſequatur 47.c
Mens,Deus,principium 79.b
Mens,Deus,Proles Dei,& Regina mundi 6.d
Mens Diuiua progenies,filia mundi,& Sapientia 6.b
Mens διακοσμοῦσα 5.f
ſola Mens diuina 208.d
Mens diuina,animi noſtri origo 7.f
Mens diuiniſſima omnium quæ cogitari poſſunt 79.a
Mens dominatur animabus omnibus 49.b
Mens duplex 203.d
Mens duplex Philoni 8.c
Mens,& filius,& ſapientia 22.b
Mens & Verbum,priſca & cognita ſæculis omnibus vocabula 21.d
ſola Mens exterius aduenięs,& ſola diuina 83.b
Mens exterius aduenit,ſoláque diuina 153.d
Mens exterius eſſe Ariſtoteli 86.e
Mens,filius 4.d
Mens fuit ante corpus 203.f
Mens,genitrix animæ 46.d
Mens habet exęplar omnis pulchritudinis 16.c
Mens hominibus à Deo conceſſa,cur 158.b
Mens humana Deus 93.c
Mens humana formata ad archetypū verbum 27.e
Mens immortalis 203.c
Mens in bono omnia annuntians,tanquã imago illius 19.c
Mens in homine Deus 216.a
Mens, λόγος,intelligentia,Ratio 5.b
Mens mundi,Deus Thaleti 11.f
Mens mundi melioris origo 16.c
Mens mundi nata æternaliter & ante omnia tempora 157.b
Mens mundum creauit 3.f
Mens,mundus intelligibilis & idea mundi 18.f
Mens nata inexplicabili modo 14.e
Mens non abſciſa ex Dei ſubſtantia, ſed quaſi explicata 202.a
Mens noſtra,imago mentis diuinæ 19.d
Mens noſtra, imago primæ mentis, & quomodo 13.d
Mens omnium pulcherrima 18.a
Mens opifex cum Mente,Patre 8.b
Mens origo animarum 11 e
Mens πανταύγεια 9.f
Mens poſt patrem ſtatuta 12.f
Mens princeps diſtincta ab aliis 11.d
Mens princeps,rerum omnium cauſa, Platoni 11.e
Mens primo ſapit 45.f
Mens,principium 78 d
Mens,principium antiquius 42.f
Mens,quid 22.d
Mens,radiatio Dei 205 d
Mens,radius,& quaſi ſcintilla à Deo 176.d
Mens ſecunda opifex 32.b
Mens ſeparata à reliquis animæ partibus 208.c
Mens,ſe viſibilem fecit,quibus 44.a
Mens ſine labore,& quieſcens omnia facit 16.f
Mens ſola æterna & ante omnia ſæcula 14.a
Mens,ſpiritus,ſapientia 12.f
Mens,ſubſtantia & ens 19.a
Mens ſubſtantialis 42.a
Mens verum ens & vera ſubſtantia 19.c
Mens vltramundana 11.b
Mens vniformis, Anima mentiformis 14.a
Mens vnita cum Deo 13 f
Mens vnum multa 12.c
Mentale lumen 10 b.c
à Mente hominem creatum 8.d
nihil ab alio ſegregatū præter Mentem 49.b.c
Mentem à Bono,ſola alieritate ſeparari nō ſubſtantia 39 f
Mentem eſſe res omnes 19.a
de Mente,Platonis ſententiæ 4.f.5.d
Mentes diſtinguntur per ſuas ſubſtantias 224.f
Mentes duæ,Philoni 9.f
duæ Mentes,quid apud Triſmegiſtum 21.f
tres Mentes,Reges,ſeu intelligentiæ 41.b
Mentis bonæ effecta 186.c
Mentis æternæ ſtatus duo 157.b
Mentis diuinæ attributa 9.b.79.a
Mentis duæ operationes 14.a
laus Mercurij à rebus inuentis 23.f
Mercurij Ter maximi verba de creatione rerū 90.a
Mercurius conciliatur ſibiipſi 96 f
Mercurius, cur Triſmegiſt. id eſt ter maximus appellatus 23.e
Mercurius & Acmon philoſophi vetuſtiſſimi 56.f
Mercurius Theuth,eiúſq; inuenta varia 24.a
Mercur. Triſmeg.fons græcæ philoſophiæ 9.c
Mercurij Triſmegiſti laus 50.c
Mercurij Triſmegiſti locus de Deo, ſanctóque ſpiritu 37.a
mercurium Triſmegiſtum Plato & Pythagori ſunt ſecuti 140.f
mercurius Triſmegiſtus vtitur nomine verbi ad mentem ſignificandam 21.c
mercurius Triſmegiſtus 3.f
meta,finis,cauſa,rerum omnium Deus 114.f
Michaël princeps hebræorum 181.c
de Migratione animorum ad alteram vitam fama vetuſtiſſima 238.c
minerua quid,niſi opifex Dea? 40.c
miniſtri Dei,non Dij appellandi genij 187.c
miracula falſa dæmonibus familiaria 183.b
miſeri non ſunt qui pœnas dant 96.b
miſer non eſt in quem cadit iniuria, ſed qui facit 134.d
mitram imperialem ſiue phrygiū datum ſummo ſacerdoti in ſignum æternæ reſurrectionis 265.d
moderatorem rebus adeſſe Deum magis conſentaneum quàm eas non curare 131.c
mœnibus cur indiguerint homines 163.b
monarchia vna in toto mundo 84 d
monſtra in locis calidioribus 362.d
montes 361.b

monu-

monumenta quibus Eccleſiæ Romanæ Regia patrimoniáque continebantur, erant in vetuſta Lateranenſi bibliotheca 266.e
morbus & mors temere deploratur à Lucretio 162.e
mores, verba, viri dæmonij 178.a
mors, cur Socrati non diſplicuerit 166.c
mors eſt portus tempeſtatum huius vitæ 206.c
mors optanda, cur 245.d
mors, quid 238.c
cur mortem minime ſibi metuendam Socrates putarit 238.f
mortem nō metuere, ſignū magni animi 207.c
in mortem nulla culpa conferenda, ſed in noſtras cupiditates, qui eam acceleramus 162.f
mos antiquiſſimus Imperatorum 266.b
moſes admirabilis apud omnes 136.b
moſes non fuit edoctus ab Ægyptiis 136.e
moſes non omnia ſcripſit 63.e
moſes, omnium ſcriptorū antiquiſſimus 136.a
moſes, quam cauſam efferat finalem lucis 97.f
moſes ſcriptor primus 155.b
moſes vetuſtiſſimus 36.a
moſis & Heſiodi ſententia 4.e
quanquam moſis doctrina ab Ægyptiis manaſſet, fabuloſa tamen dicenda proinde non fuit 137.a
mos oraculorum, vt ſint obſcura 8.f
vno motu Deus omnia regit 73.a
motum mentem dediſſe omnibus quieſcentibus dixit Anaxagoras 4.e
motus cauſa 6.c
motus omnes, ad vnam naturā referendi 135.a
an moueamur impulſu alicuius numinis 195.c
quod ſemper mouetur, æternum de Deo duntaxat intelligi 217.e
mouetur cælum à Deo, cuius nutu creata omnia 124.e
multitudo & vnitas 116.c
mundi æternitas, ruina vitæ beatæ 120.a
mundi æternitas ſpecioſa quidem, ſed non naturalis 128.b
vnus mundi architectus 101.d
mundi creatio à Merc. Triſm. deſcripta 140.f
mundi creationem æternā, quo ſenſu accipiendum ſit 138.f
de mundi creatione, omnium conſenſus 117.b
de mundi creatione rationes abſurdæ 113.a
mundi ordinis autor Deus 155.c
de mundi exitio prophetarum & Stoicorum variæ ſententiæ 248.d
non mundi molitione, ſed contemplatione ſui, Deum beatum 133.e
mundi naſcentis initium, Chaos 148.b
mundi orbes cæleſtes 65.f
de mundi opificio, Philo 7.c
mundi ortus qualis 3.b
huius mundi ſapientia reprehenſa à Cicerone 229.f
liber de mundo Ariſtotelis, philoſophiæ compendium 72.a
de mundo diuerſæ opiniones 139.a
è mundo diuino omnia viſibilia oriri 63.b
mundo meliores ſunt animi 153.e
mundo melius habuiſſe principiū & cur 122.a
mundum ab æterno eſſe putat Plotinus 16.e
mundū aliquando conflagratum iri Stoici aſſeruerunt 246.a
mundum corruptioni obnoxium facit Plato 129.b
mundum creare & redimere, officium filij 29.e
mundū creauit Deus, verbo, non manibus 145.a
mundum deificari, nefas fuit 154.a
qui mundum fuiſſe ab æterno ſtatuunt, quibus rationibus vtantur 117.d
mundum nouum & terram nouam fore 246.d
mundum, ſui cauſa non fecit Deus 169.a
ſi mundus æternus ſtatuatur, ſequitur rerū omnium inaudita perturbatio 118.f.119.a
mundus antiquiſſimus, Peleus & Tethys 149.f
mundus à Patre regitur per filium 131.a
mundus archetypus 143.d
mundus, communis vrbs hominum & Deorum 109.e
mundus creatus, Deus vero naturaliter æternus 128.b
mundus creatus quorum gratia 133.e
mundus & anima rationalis, duo tēpla Dei 26.a
mundus exemplaris, mentalis 141.0
mundus ex mundo 63.b
ſi mundus fuiſſet ab æterno, longe plura veterum ſcripta haberemus 130.d
mundus idealis, ipſum Dei verbum 59.c
mundus, imago Dei, quomodo, 62.e
mundus, imago mentis 18.a
mundus intelligibilis, cauſa exemplaris creati mundi 139.f
mundus melior 197.f
mundus mentalis 22.f
Mundus νοητὸς in mente tanquam archetypo 18.c
mundus, non eſt Dei corpus 105.a
mundus, non eſt vniuerſitas 60.c
mundus non eſt tanti, vt æternus eſſe debuerit 157.f
mundus non poteſt eſſe æternus, ſi animi ſint immortales 152.e
mundus non vniuerſum, ſed pars vniuerſi 60.b
mundus, omnium rerum coordinatio 72.b
mundus quomodo delendus 247.c
mundus, quo ſenſu Deus appellatur 91.f
mundus, res omnium pulcherrima 151.a
mundus, templum ſanctiſſ. 106.b
mutatio eſt multiplex 127.a
mutatio in Deo minime ſequitur ex creatione 126.f
non omnis mutatio mala 127.b
myſteria abſtruſa tandem ſoluit Deus 110.e
myſteriorū platonicorum fons, è vetere Ægyptiorum & Hebræorum Theologia 25.b

N

NAſci & creati philoſophis idem 67.d
non Naſci optimum 118.c
Nata mens inexplicabili modo 14.c
Nata omnia diſſolui 219.e
Nata omnia pereunt 59.e
non omne Natum diſſoluitur 219.d
Natura conſeruatur ſecundum ſpeciem nō ſecundum numerum 86.c
Natura dæmonum qualis 191.c
Natura, Deus 86.e.168.f

Natura Deus, idem apud philoſophos 205.a
Natura diuina & humana, à Philoſophis male coniuncta 117.d
Natura docuit vnum eſſe colendũ Deum 109.c
quæ Naturæ aduerſantur, non diu ſubſiſtunt 218.f
Naturę continua opera 220.c
Naturæ diuinæ potẽtia, quàm admirabilis 73.b
duæ Naturæ indiuiſibiles 27.d
ne vera Naturę inquiſitio fabulis deprauetur cauendum eſt 178.f
Naturæ leges 218.d
Natura eſt inſtrumentum Dei 105.f
Natura, eſt ordo rerum 160.b
Natura & Deus, nihil agunt fruſtra 70.d
Natura & tempus à Deo proficiſcuntur 156.d
Natura hominis non vna & ſimplex, Deus verò ſemper idem 81.d
Natura inuentum Dei 154.f
Naturales dæmones, qui 182.c
ad Naturam beſtiarum deducimur ſi mũdi ſtaruatur æternitas 119.f
Natura mentalis verbi eſt opifex 23.a
Natura, modicis delectata 121.f
Natura non affectat infinitatem 120.d
Natura omnibus gratificata 162.a
Natura poſtulat vt ſit prius & poſterius 140.b
prima Natura, quæ Theophraſto 100.a
Natura quid, philoſophis 134.f
Natura quid 104.c.105.d
Natura ſemper homines impulit ad cognitionem & confeſſionem vnius Dei 53.c
Natura ſummi Dei non eſt vt animorum humanorum natura 218.d
de Nauigatione reſtituẽda Tiberis, à Truſiano, agri Peruſini caſtello, vſque Romam 290.d
ſi Neceſſitas ponatur, tollitur Deus 108.c
Nectar Deorum quid 80.b.81.f.167.a
Nectar & Ambroſia 74.f.165.f
Negatio, melior affirmatione 11.c
Negligens circa Dei cultum, qualis 235.d
Nicolai teſtimonium de priuilegiis Romanæ ſedis à Chriſto conceſſis 288.b
Nilus 161.c
Nobiliſſima regna nulli regi alterius regni ſubiici niſi vniuerſali matri Eccleſiæ Romanæ 285.d
Nocere, non eſt boni 111.a
Noë ætas & vaticinium de diluuio 1.c
Noë in medio temporum conſtitutus 1.d
Noë quid viderit & audiuerit 2.c
νοητὸν, ὁ ἐργάτης 95.b
Nomen angelorũ & dæmonũ cur ſimile 177.c
Nomen dæmonis variè vſurpatum à poëtis & philoſophis 177.d
Nomen Dei apud varias nationes 65.a
nullum Nomen Deo coaptari 114.c
Nomen Patris & Filij 5.a
Nomen Patris, vnitas 45.b
Nomina angelicarum poteſtatum 170.b
Nomina attributa angelis 182.a
Nomina Dei apud Senecam 105.d
duo Nomina Dei, Pater & bonus 96.c
Nomina Dei patris & filij 48.c
Nomina Dei, Trini & vni 45.b
Nomina Dei varia, & eorum ratio 74.b
Nomina deorum, quibus ignota 168.a
varia Nomina Deo tributa 54.a
Nomina diuinæ naturæ, tria 100.a
Nomina Filij apud Theologos veteres 31.b
tria Nomina filij Dei 26.a
tria Nomina filij Dei apud Orpheum 30.a
Nomina primitiua plus ſignificant quàm deriuatiua 59.d
Nomina productionis & conuerſionis 44.c.d
Nomina Trinitatis apud Proclum 173.d
Nomina verbi, plura 31.c
tria Nomina, vim & naturam dæmonum declarantia 184.d
Nomine dæmonum malos intelligi 189.a
Nomine Dei nimiũ licenter abuſi veteres 94.a
tribus Nominibus Deus à Seneca appellatus 104.c
Nos non debere eſſe nimium de vita ſollicitos, ſed Deo curam relinquendam 99.b
Nos ſumus exigua Dei portio 67.d
Notio, rei notæ ſimilitudo 11.c
νοῦς καὶ αἴτιος, Deus 9.f
νοῦν Nomen ad Hebræis deflexum 5.b
νοῦν rerum omnium principium 4.d
νοῦς, vnde & quid 48.c.143.c
Noxa dea 93.d
Noxia cur vitanda 85.b
Nubila & impedita hominũ cõtemplatio 233.c
Nugamentum non philoſophi, ſed argutantis ea de re quam ignorabat 131.a
Numenij Pythagorei laus 31.f
Numenius agnoſcit Trinitatem 47.c
Dei Numen vnius aſſertum à M. Tullio 101.f
Numeri Pythagorei & opinio de triade 41.c
Numerus animarum finitus vel infinitus 155.b
Numerus teſtatur infinitã Dei poteſtatem 85.c
Numina tria, tres reges, vnus Deus 12.e
Nuntiator Deorum peregrinorum appellatus D. Paulus 178.b
ſolo Nutu omnia gubernat Deus 62.a
Nymphæ, dæmones 182.c

O

Obiecta veræ religionis 230.a
O totum Occidentem Conſtantium Eccleſiæ ſubiecisse coniecturis probatur 284.f.285.a
Oceanus pater 149.b
Oculi duplices 133.c
Oculus iuſtitiæ omnia videt 109.c
Officia angelorum & dæmonum ſupplicia à Deo aſſignata 188.b
Officia dæmonum 185.a
Officia ventorum 203.c
Officia vera regis, eáque optima 84.d
Officium angelorum 66.c.171.f
Officium filij, creare mundũ & redimere 29.c
magna Olympi capacitas 68.b
Olympus vnde dictus 69.f
Omne quod non eſt primum, non eſt ſimplex 45.c
Omnia ab vno creata 63.c
Omnia ad honorem Dei facienda principibus 108.a
Omnia Deo parant 228.d
Omnia, & Bona, idem 38.d
Omnia exiſtere circa omnium regem 38.b

Omnia fa-

Omnia ſacta à Deo vno 14.e
Omnia hominis cauſa creata 168.d
Omnia immortalia & immortabilia in cælo ex Ariſtotele 67.d
Omnia in Deo latitabant antequam creata eſſent 147.d
Omnia in Deum deſinunt, per media 47.d
Omnia non ſunt viſibilia 104.e
Omnia pendent à Deo, ſed per mediam mentem 14.d
Omnia peribunt 247.
Omnia ſimul fecit Deus 140.b
Omnia ſunt ab vnitate 14.a
Omnia terna apud Platonem 15.e
Omnia viſibilia oriri è mundo diuino 63.b
Omnipotens Deus 116.c
aliud τὸ ὄν, aliud τὸ γινόμενον 59.b
τὸ ὄν philoſophorum 40.b
ὄντως, quid 28.c
ὁ ὢν καὶ τὸ ὄν, quid ſignificent 13.c
ὁ ὢν in ſacris litteris, eſt τὸ ὄν Platoni 59.d
Opera dæmonum 186.c
Operationes animorum, quæ 202.c
Operationes & narrationes vt differant 238.d
duæ Operationes mentis 14.a
Operationis initium à cogitatione 198.f
Operatur Deus ſine tempore 140.a
ex Operibus claret Deus 57.b
huius Operis duplex ratio 3.a
Opifex Deus 78.d
Opifex rerum, Deus 109.a
ſi ſemper Opifex, ſemper fuit artificiũ, captioſum & falſum argumentum 126.c
Opifex ſolertiſſimus, Deus, Pindaro dictis 53.b
tres Opifices Amelio 41.f
ab Opifice vniuerſi producta omnia 66.a
Opinio Chaldæorum de vnitate 58.b
Opinio de mundi æternitate, elementa, & mundi partes Deus fecit 120.e
Opinio erronea de angelis amore mulierum captis 194.d
Opinio Platonis erronea de animarũ ſtatu 222.d
Opinio Platonis de Cælo beato & incorruptibili 98.e
Opinio Pythagoræ & Platonis de mundo 139.a
Opinione vulgi falſiſſima Laurentius deceptus alios omnes decipere ſtuduit 254.a
ab Opinione vulgi non pendendum 219.b
Opinionis Platonicæ abſurditas 221.d
Opinionum mutatio in viris doctis 74.e
Opinio veterum de mundi creatione 36.a
omnium Optimum ac præſtãtiſſimũ Deus 61.f
Optimum quod gignit & gignitur 15.e
Oracula, cur verſibus edi deſierint 54.c
Oracula edi per malos ſpiritus cur permiſerit Deus 193.b
Oracula Sibyllæ Erythrææ de filio Dei 19.e
ab Oraculo Apollinis multa bona, & impoſturæ nullæ 192.c
Oraculorum mos 8.f
Oraculum Apollinis 13.d
Oraculum apud Iuſtinum 69.c
Oraculum Chaldaicum 173.c
Oraculum Cyro iuniori redditum 193.a
Oraculum dæmonis de Deo vero 66.d
Oraculum dæmonũ de Deo vero, vnoque 65.c
Oraculum de ſancta Triade 52.e
Oraculum ex Proclo, de Deo 69.b
Oraculum Mercurij de Deo 9.f
Oraculum ore prophetarum, vt natura, ore philoſophorum 112.e
Oraculum Sibyllæ publicè cognitum 20.f
Orbes cæleſtes mundi 65.f
Orbi, cui non eſt principium comparata æternitas 128.b
Ordinem angelorum non à Platone, ſed à Dionyſio mutuatus eſt Proclus 174.b
de Ordine rerum, Ariſtotelis placitum 154.c
Ordines Angelorum, principatus nominati 8.f
Ordinis ratio à Deo 92.e
Ordo admirabilis & pulchritudo partium vniuerſi 161.b
Ordo cæli inuentum Dei 91.c
Ordo certus ſeminum, quid 160.c
Ordo confeſſionis & donationis Conſtantini qualis 272.b
Ordo & lex vniuerſi Deus 83.f
Ordo quidam rerum, ſed inchoatus 159.c
Ordo rerum omnium à mente 78.c
Ordo ſemper idem, & idem locus in aſtris 73.f
Ordo ternus angelorum 173.f
Organi ædificio facultatem operari 214.f
Origines omnium hominum, non ſunt ſactis expreſſæ biblijs 1.d
Origines tres, tanquam vna 39.b
Origo animi cæleſtis 205.d
Origo animi & migratio 206.e
Origo mundi melioris 29.d
Ornatus mundi, argumenta, & exempla diuinæ maieſtatis 106.a
Orphei Theologia, duplex 146.e
ab Orpheo Græci edocti 35.e
Orpheus 3.f
Orphæus de Deo 55.b
Orpheus, Theologiæ Græcæ princeps & eius laus 29.a
Orpheus vnum tãdem, vnumque Deum agnouit 29.b
an Orta omnia occidant 218.e
omnia Orta, peritura 125.c
de Ortu Solis Triſmegiſti ſententia 124.e
Ortus omniũ ad vnam cauſam reuocãdus 67.b
Oſcitantia in legendo quid afferat 213.e
οὐρανὸς vnde dicitur 138.c

P

Paganiſmum tueri ſtatuebat Simplicius cum Porphirio & Proclo 135.e
Pagani veritatem Chriſtianam inſectabantur cuius miſeria latebant in ſcriptis Platonicorum 13.e
Paganorum Dij 93.e
quid cogit Paganos, confiteri Deum eſſe 133.b
Paginam donationis proprijs manibus ſuper corpus beati Petri repoſuit Imperator 266.a
Pagina priuilegij, quare ſic dicta 267.a
παῖδες, vnde dicti 200.b
cur in Palatio ſummi pontificis, in omnibus fere negotij Latine loquantur 258.f
cur Palatium Imperatoriámque ſedẽ Syluestro & ſucceſſoribus reliquerit Cõſtantinus 282.e

Paleç nomen barbarum quid ſignificet 260.d
παλιγγενέσια improbatur 222.c
Paludes,lacus, mare 161.d
magnum Pana mortuũ Tyberij tempore Plutarchus tradit 192.a
Panomphæus rex,Deus 68.d
παντέλειος quis vocatur 22.f
πᾶν τὸ ὄν 45.c
Paradiſi nomen 240.c
in Paradiſo poſitus homo 211.a
paradiſus,animorum ſedes 209.d
Parcæ tres 74.c
magis Parendum Deo quàm hominibus 228.c
Parens vniuerſi Deus 88.a
Parmenides 3 f
Parmenides circuitione conatus explicare miſterium τριάδος 19.a
Parmenides & Meliſſus non fuerunt ab Ariſtotele ita reprehendendi 58 c
Pars iubens,& pars obtemperans 215.c
Pars mundi maxima,Deus,vt intelligatur 104.f
à Particulari vniuerſale inferre,abſurdũ 219.d
Paſtor & Rex Deus 26.b
Paſtor gregis humani,Deus 98.f
Pater dictat,filius operatur 11.b
Pater & bonus,duo nomina Dei 96.c
Pater & filius non ſeparantur 46.b
Pater & creator omnium deus, cur ita appellatus 108.b
Pater,& vita & lux & vita 22 a
Pater,exemplar filij 26.f
Pater genitor entis 19.a
Pater luminum,deus 14.b
Paterna mens,paterna ſapientia 51.b
Paterna mens,quid 7.f
Pater noſter,deus 66.a
Pater, rectè αὐτοδίκης appellatus 18.d
Pater τὸ πρῶτον 39.a.41.d
Patientia diuina virtus 107.d
à Patre æterno filius æternus genitus 21.f
à Patre filium angelum miſſum, maximũ theologiæ ſacramentum 17.c
ad Patrem aditus nobis nullus, niſi per mẽtem 13.e
Patrem nouerant ſuperiores, Hebræi verò non 29.f
πατρικὸς νόος 10.d
Patris ac Filij diuinitate eiuſdémque cognitione nihil maius 3.d
Patris & filii coniuncta diuinitas 20.c
Paulus, clarius Platone de deo locutus 38.c
D.Paulus Nuntiator deorum peregrinorum appellatus 178.b
Pedum deoſculatio notatur 276.d
nemo Peccat inuitus 237.c
Perditio ac renouatio mundi 247.b
de Perenni Philoſophia 3.a
omnis Perfectio à deo 114.f
Perfectio animi,quæ 234.d
Perfectio & ipſum eſſe,idem 30.b
Peripatetici deprauant interdum dicta Empedoclia 63.f
Peripatetici impudentes in rebus arduis, vt diuinitate agitanda 75.c
in Peripateticis quibuſdam, quo plus inſcitiæ, eo plus arrogantiæ 200.d
Peripateticorũ cur non vera philoſophia 231.d
dare Perpetuitatem cælo, quod habuit principium Ariſtot.conatur,Plato minime 114 c
Petitio Niceni concilij,vt ab apoſtolica authoritate confirmetur 275.c
Phanes,Sol 174.c
Phanes,ſol à φαίνεσθαι 149 a
Pherecides primus animi docuit immortalitatem 216 c
Pherecydes Syrus,de deo 57.a
Pherycidis ſententia de deo in amorem ſe tranſformante 148.c
Phidiæ artificium ingenioſum 37.c
Philo animam adumbrat,quomodo 7.c
Philo,cum beato Petro loquutus,Romæ 31.e
Philo de allegoriis legis 25.c
Philo de deo filio mirabiliter loquitur 30.e
Philo Iudæus de mundi creatione 139.c
Philolaus de deo 55.f
Philoponus rectè cenſuit,Ariſtotelis exploranda eſſe verba 135.f
Philo,quo tempore philoſophatus eſt 31.a
Philoſophandi via duplex 56.b
græca Philoſophia ab Ægyptiis præceptoribus profecta eſt 137.a
Philoſophi à Barbaris edocti 35.d
Philoſophia Chriſtiana,quid 237.f
Philoſophia Chriſtianorum ſola vera, dignáq; ſapientiæ nomine 3.c
Philoſophia,dæmonum,id eſt diuina 177.f
Philoſophia de bonis cæleſtibus quaſi per vmbram docuit 231.c
Philoſophiæ pars præcipua de moribus 119.d
Philoſophiæ propagatio 146.e
Philoſophiæ tres ætates 2.a
Philoſophiæ tres partes 3.b
Philoſophiæ triplex genus 34.b
Philoſophi aliam vitam ardenti animo experiuerunt 249.b
è Philoſophia maxima vtilitas petitur 157.e
Philoſophia Moſaica,omni ſapientia vetuſtior 150.c
Philoſophia non eſt aliena à Chriſtianorum doctrina 13.b
Philoſophia,non nouiſſimis tantum ſęculis,ſed vetuſtiſſimis 28 f
Philoſophia noſtra eadem,qualis veterum 15.f
Philoſophi ante Platonem 54.f
Philoſophia Platonis vnde hauſta 23.f
Philoſophia prima altera perfectior, cur & quando obſcurata 2.a
Philoſophia prima quomodo reiecta & per manus tradita 3.b
nulla eſt Philoſophia quæ deum ita doceat & commonſtret, vt Chriſtiana 232.a
Philoſophia Simplicii, veritatis eſt obtenebratio 138f
Philoſophia vera quæ 227.c
Philoſophia vetus & noua conſentientes 32.f
Philoſophia vetus ſenior 152.b
Philoſophia vna ex omnibus vera, Chriſtianorum 229. b
Philoſophia vtilior quæ deum aſtruit quàm quæ negat 85.b

Philoſophi,

Philoſophi conſentiunt inter ſe de animorum immortalitate 205.f
Philoſophi,fabulis vel hominum autoritatibus nimium addicti 111.f
Philoſophi,ingeniorum oſtentatores 133.a
Philoſophi ingrati,Deum non agnoſcẽtes 111.b
Philoſophi,nullos Deos putarunt præter Aſtra 128.c
veri Philoſophi,qui 218.c
Philoſophi, quomodo deprehenderint Deum ſingularem 70.c
Philoſophi,quo vetuſtiores, eo in doctrina puriores 15.b
cogantur Philoſophi recentes veterum philoſophorum ſententiæ ſubſcribere 54.a
ingrati Philoſophi,veritatẽ non agnoſcẽtes 99.f
Philoſophi veritati aduerſantes,verũ faſſi 131.a
Philoſophi veritatis hoſtes 211.d
Philoſophi viderunt in patre 42.b
magnus Philoſophorum conſenſus ſuper hac animorũ è corporibus exeuntium ſorte 241.c
Philoſophorum error 110.d
Philoſophorum impiorum inſolentia 145.c
Phiſici, creationem mundi confeſſi ſunt 151.d
Phocylides de Deo 54.a
de Phrigio ſeu mitra imperiali & Loro, quæ Vallenſis ignorabat 262.f.255.d
nihil Pietate ac religione melius 225.e
quæ à Pietate & virtutibus ſeparata eſt non eſt ſapientia 219.e
ſublata Pietate,pereunt & cæteræ virtutes 119.e
à Pietate, virtutes manant omnes 237.d
Pietas apparens,ſi vtilis eſt, certe vtilior ea quæ vera eſt 85.a
Pietas Conſtantini 256.e.f
Pietas fons beatitudinis 249.d
Pietas,omnium virtutum princeps 226.b
Pietas pretioſiſſima 234.b
Pietas primò exercenda 87.a
Pietas quid 85.a
Pietas tollitur, æternitate mundi poſita 233.a
Pietas,virtus omnium præſtantiſſima 119.e
qui Pie vixerint,ad cæleſtẽ ſedem ire poſt mortem 221.f
Piorum chorus 242.e
quæ Pipinus & Carolus Magnus Eccleſiæ romanæ donauerunt fuerant prius ipſius eccleſię à Longobardis occupata 288.a
multis Placuiſſe, eſt diſplicere ſapientibus 235.f
Plagæ mundi caloribus & frigoribus in habitatæ 160.f
Planetarum curſus 73.b
Plato 3.f
Plato à Platone correctus 181.c
Plato,à quibus didicerit 41.c
Plato confeſſus mundi creationem 128.c
Plato cur hac vſus ſimilitudine 89.d
Plato dubius 77.a
Plato & Ari. eadem confeſſi quæ Moſe 78.f
Plato & Ariſtoteles ratione, Seneca vero natura Deum faſſus eſt 103.e
Plato & Ariſtoteles ſucceſſere primis philoſophis 70.b
Plato facit aliquem à mortuis excitatum, de vita ſecunda diſputantem 241.f
Plato floruit ante Chriſtum natum 250. & co plus 17.e
Plato, fuit Moſes, attica lingua loquens 136.a
Plato, hæres primæ ſapientiæ 36.d
Plato inconſtans, qui ortum, ſempiternum ſtatuat 160.a
Plato, interdum fabulator 199.f
Plato in Timæo Deum verum confitetur 86.f
Plato magoſimi tatus 24.c
Plato, medium incedit inter poëtas & oratores 93.f
Plato,more vulgari & poëticô loquutus de deô 64.a
Platonici cæci qui tam mira dixere, tamen veræ religionis experes 25.a
Platonici locuti digna ſpiritu Dei 50.c
Platonicorum Theologia, mira 13.d
Platoni locus in Epinomide 38.d
Platonis dictum 36.b
Platonis doctrina de Deo ſummo & Diis præclara 172.e
Platonis error de animo ingenerabili 218.e
Platonis magiſtri 91.f
Platonis præclarè dictum de Deo 56.f
Platonis regeneratio 98.c
Platonis ſententiæ de mente 4.f
Plato Philebo 5.f
aut Plato Philoniſat aut Philo platoniſat 25.e
Plato, prophetas imitatus, obſcurè diſputauit 18.c
Plato ſecum diſſidet, opinione de reminiſcentia 222.a
Plato ſibi contradicit 88.e
Plato Triſmegiſtum ſecutus 90.c
Plato vixit ante Chriſtum plus 309. annis 41.c
Plato, vnde libros ſuos hauſerit 2.f
plethon, Gemiſto platonicus 24.c
locus Plinij corruptus emendatur 251.c
Plinius,Palienus à Theologia 102.d
liber plotini de tribus hypoſtaſibus 18.e
plotini laus 15.b
plotini locus de prouidentia 16.d
plotini locus de ſpiritu Dei 17.b
plotinus de tribus rerum originibus 39.d
plotinus minime religionem noſtram nouit 15.c
Plotinus princeps Platonicorum 16.b
Plutarchus de Sibylla 84.e
Plutarchus excuſatur 160.a
Plutarchus excuſatur, Lucretius arguitur impietatis 159.d
Plutarchus,Deos angelos vocat 64.f
Plutarch. ſibi contrarius 131.b
plutarch.vnum Deum faſſus 109.c
pœmander apud Triſmeg.quis 141.a
pœmander,quid 10.d
pœmander quis, & quomodo legendus 143.b
pœnæ damnatorum 240.f
dare pœnas, non eſt malum, cùm ſit liberate à maximo malo 96.a
vera pœnitentia 235.a
poëtæ Deum vnum faſſi ſunt 52.f
poëtici Dij noaij 183.c
quæ de pollionis filio malè prædixit Virgilius, de Chriſto ſolo intelligenda fuerant 21.c
Pontifex Romanus in ſummitatis arce conſtitutus,quare 274.a

ſummorũ Pontificum qui contra reges ſeu principes ſententiam excõmunicationis tulerunt eoſq́; è gubernaculis deturbarunt catalogus 287.b c
Populi qui poſt Chaldæos floruere 3.e
Populus Iſraël angelo Gabrieli creditus 183.b
Porphyrij locus præclarus de mente 14.c
Porphyrius & Iamblichus etiam nolentes vera dixerunt 157.a
Portugaliæ regnũ eſt Eccleſiæ Romanæ 286.e
Portus tempeſtatum huius vitæ, mors 206.c
Poſteriores caſtigatius de Trinitate loquuti 39.f
Poſteriores genere, ſapientia inferiores 3.a
Poſtiquus, quid 82.d
Poteſtas Dei ſũma, qui ſolẽ flectere poſſit 98.b
eius Poteſtas eſt diſſoluẽdi, cuius fuit condendi & componendi 249.a
in quo Poteſtas eſt mouendi, in eodẽ eſt ſiſtendi 219.d
Poteſtas maxima diuinitatis 79.d
Poteſtate diuina continetur vniuerſum, Ariſtoteli 86 b
Poteſtates inuiſibiles inſinuant ſe humanis animis 186.c
Poteſtates omnes miniſtræ Deo trino ſubiiciuntur 48.f
Præcepta aurea, de vitanda omni intemperantia 236.a
Præcepta phocylidis parænetica 54.b
Præceſſit chaos, ſecuta eſt naturarum mutatio 148 c
Præfecti angeli hominibus cur 188.a
qui dæmonas Præfectos hominibus eſſe dicit calumniam Deo facit 191.e
Præmia bonis propoſita, pœnę improbis 132.b
Præmia cæleſtia nõ amittunt iam adepti 193.d
exigua Præmia iuſtis hac in vita 241.e
nulla Præmia ſtatuũtur bonis, ſi mundus æternus eſt 119.c
Præteritum pro pluſquam perfecto vſurpatum 138.a.b
Prauitas dęmonũ eſt fortuita, nõ naturalis 190.e
Primæ ſubſtantiæ, Dij, Ariſtoteli 163.f
Primæua de Diis philoſophia 182.a
Prima & ſecunda die creatas die creatas eſſe res omnes à Deo, quomodo intelligendum 137 d
Prima Sapientia perfecta, ſed temporum ſucceſſione diſſipata 3.b
Prima Theologia purior 59.a
Primum & ſecundum lumen 10.c
Primus, Deus pater, ſecundus ipſa eius progenies 17.b
Primus Deus, ſecundus Deus, 32.a
Primus & ſecundus, vnus & idem Deus 17.c
Primus motor celebratur ab Ariſtotele 166.a
Primus, non tempore, ſed natura 13.a
Princeps ciuitatis, tanquam Deus aliquis 82.e
Princeps cui religionis cuſtodia credita eſt armis & opibus pollere debet, quare 254.d
Princeps humani generis, quid viderit & fecerit 2.c
Princeps, imago Dei quomodo 107.c
Princeps initiationũ & myſteriorũ Deus 26.a
Princeps religioni addictus, eſt in tuto 84.a
eundem principatum quem Conſtantinus admirabatur ſuperius tempeſtate profanorũ imperatorum cæteri Theologi prædicauerunt 282.a
Principatum Romanæ ſedis non ab Apoſtolis ſed ab ipſo Chriſto ſtatutum 276.e
Principatum Romanum non primus Conſtantinus ſed à Chriſto conſtitutum 262.a
principem terreſtrẽ dominari vbi fuerit à Deo conſtitutus principatus cæleſtis, nefas 265 e
principes Dij cur dicti 107.c
principes in Deum pij 108.a
duo principes philoſophis ſucceſſere primis plato & Ariſtoteles 70.b
tria principia 45.a
tria principia platonicorum 14.a
duo principia rerum 10.a
duo principia rerum omnium 28.d
duo principia rerum, ex Orphei doctrina 147.f
principia rerum omnium in verbo latitant 23.b
duo principia ſtatuere, plane erroneum 108.e
iiſdem principiis conſtitutis, ſequitur idem eſſe quod de principiis exiſtat 34.a
in principio, id eſt, in ſapientia 27.a
principiis vnius nutu, belli certamen initur 73.c
principium antiquius, mens 42.f
principium, bonum, vnitas, idem 114.c
principium cauſarum, Deus 77.f
principium immobile per ſe 61.d
principiũ intellectuale & inuiſibile Deus 62.c
principium mens 78.d
vnum principium motuum omnium 115.a
principium omnium rerum ter acclamabant Ægyptii 40 a
principium principiorum 114.c
magna principum quorundam potentia 72.f
aliquod principium rerum fuiſſe, magis naturæ conſentaneum eſt 117.c
ad vnum principium retulerunt omnia philoſophi omnes 46.a
principium ſempiternum & præcellens quibus modis intelligitur 121.b
omnium rerum principium, vnitas 57.f
principium vnde ſumptum ſit 145.b
principium vnum & immobile 58.d
principium vnum rerum omnium 1.b
priſci cur meliores 155.e
principi meliores notis, quia Deo propiores 34.e
priſci norant creatorem Deum, patrem non norant 28.e
priſcis philoſophis inſinuata doctrina de vita futura, à Chriſto declarata 238.b
priuilegia ſedis Apoſtolicæ, qualia 288.c
priuilegii Conſtantini veritas Nicolai teſtimonio probatur 262.c.d
quod probatur melioribus, id certius 3.f
probitas vnde petitur 77.e
omnis probitatis origo, pietas 226.b
probos remuneratur Deus 78.a
procli abſurditates 127.c
procli error 171.a.e.172.a.d.173.
procli furtum 170.d
procli locus de mente ſeu ſapientia vltra mundana 8.e.11.d
proclus ante Simplicium vixit 115.e
proclus refutatur qui à platonica doctrina deſciuerit 43.a

proclus, veritatis deprauator, quãuis doct° 115.a
de Procreatione animæ. 108.c
Progenıem Deorum ſe dicebant Priſci 238.c
Proles vnica τηλύγετος 68.c
Prolia nomen, Ens & mens 45.b
Prometheus quid 197.c.198.b
Propago conſeruatur continua ſpecie 86.c
Prophetantes à ſenſibus abſtrahebantur 192.c
in Proportione & numero tota rerum harmonia 85.e
Propoſitio diſputationis de veris Dĩs 164.b
Propoſitiones philoſophorum 117.f
propoſitionum diſiunctarum partes omnes nõ ſemper veræ 118.f
propoſitum Dei, bonitas, 105 b
prudentia Dei certa & neceſſaria 100.b
de prouidentia Dei & eius actione opinio Ariſtotelis 75.c
ſi non ſit prouidentia Dei, homo Deo melior. 80.e
prouidentiæ teſtimonia innumerabilia 168.c
qui prouidentiam Dei negant, naturam bonitatis eius neſciunt 90.d
ad prouidentiam Dei tollendam, argumenta Epicureorum 132.f
prouidentia Deorum vniuerſa & particularis. 167.b
qui prouidentiam diuinam tollerent quãto errore tenebantur 3.a
prouidentiam diuinam veriſimilem eſſe ponit Ariſtoteles 114.d
prouidentia, mundique gubernatio, rectiſſime Deo tribuitur 131.c
prouidentia quid, plotino 17.a
prouidentia quibus diſtinguatur 80.a
ſi prouiſum eſt æterna ſucceſſione à Deo, ſic & cæteris æquum eſt eum prouidere 86.d
pſallendi ordinem Romanum omnes Eccleſiæ ſequi conantur 273.b
pſalmi & hymni nõ à ſolis hebręis decãtati 55.a
ψυχὴ & νοῦς, differunt 203.c
ψύχωσις dictus Deus à Pythagora 55.c
in quo pugnet aduerſus platonem Ariſtoteles 129.c
pulcherrima quæque à Deo perfecta 110 d
prima pulchritudo, & exemplar pulchritudinis pulchritudo pulchrifica 47.c (Deus 14.e
puniri malos, non eſt malum 132.c.
punitio decreta à lege tanquam à Deo 84.f.
purgatorij locus 245.b.
qui puri abeunt ex hac vita, beati 239.b
purum pure contingere, quid ſit 23 6
pyramis quid apud Triſmegiſt. 22.f
pythagoræ & pherecidis decreta 19.a
pythagoræ ſymbola 137.a pythagoras 3 a
pythagoras de Deo ex Cyrillo 55 d
pythagoras in Aegypto peregrinatus duos & viginti annos 197.c
pythagoreorum reconciliatio 234 f.

R

RAdiationes animi 176.c
Radius nei angelus, vt humana mens 176.c
Raſura vocatur corona ſacerdotalis 265.d
Ratio, ad quid homini data 92 c.
Ratio & mens caſtigat errorem 121.b
Ratio, in homine optimum 214.a
quomodo rationem reddant poſt mortem probi & improbi 242 c
ſola Ratione ſuperat homo belluas 197.b
Rationes Alexãdri Aphrodiſei, quibus animas immortales probat 213.f
quibus Rationibus vſi, qui mundum fuiſſe ab æterno ſtatuant 117.d
Ratio, pars diuini ſpiritus merſa in corpus humanum 207.a
Ratio, pudor, veritatis impetus, homines adigunt ad confeſſionem prouidentiæ Dei 119.b
Rebus corruptibilibus æternitatem dare quid conferat 120.d
de rebus grauibus dubiè affirmant philoſophi 206.f
Rebus omnibus & ſingulis deus prouidet 100.c
in Rebus ſolũ creatis eſt prius & poſterius 125.f
Refellere Deos qui non eſſent facile fuit 169.a
circa Regem omnium exiſtere omnia 38.b
circa Regem omniũ omnia: & illius cauſa omnia 42.f
Reges & principes magis ſequũtur ore eorum quos habent à ſecretis 261.c
Reges ſancti, angeli 66.b
non tres Reges, ſed vnus 41.b
Regione aërij dæmones 179 d
Regio ætheria dijs cæleſtibus, aëria dæmonibus plena 179.a
ſalutatis Regitur, atq; tuetur prouincia ab eo qui mores populi nouit & cuius eſt peculium ipſa prouincia quam ab alio 254.c
Regna Hiſpanię & Hũgarię eſſe ſedis Apoſtolicæ iam inde ab initio ex beati Gregorij ſcriptis probatur 285.c
duo Regna platoni 95.b
Regnum Dei primum quærendum 86.f
Regnum, præclariſſimum genus reipub. 84.c
Regnum cælorum prędicatum nouiſſimis temporibus 238.f
Regnum romanum omnium ſanctiſſimum, ac nobiliſſimum 255.a
Regum Eccleſiæ præcipua ſedes Conſtantipoli primum fuit 255.d
an Reip. Chriſtianæ vtile ſit ſedem Romanam habere poteſtatem dominandi 253.f
Rei vnicuique bene conſultum, cur 16.b
Religio à Deo, non ab homine tradita 93.a
Religio cæleſtis, vnde, & eius ſeries 3.a
Religio Chriſtiana, magiſtra bonorũ oĩm 237.e
Religio Chriſtiana vetuſtiſsima 19.c
Religio cuncta moderate agit interuallo temporis iniecto 259.a
Religio duobus conſtat 234.a
Religio eſt cultus & notio ſummi boni 15.a
Religio & Theologia ſæculorum omnium 58.f
qui religionem Chriſtianam cõtempſerunt cæci & ignari peccarunt in ſua ipſorum dogmata 227. d
de Religione minime aliquid ſtatuere poterant qui religionis fundamentũ euertebant 135.d
ſine Religione nihil eſt homine miſerius 225.f
quod Religioni donatur & Chriſto, non eripitur Reipub. 257.b
Religionis Chriſtianæ reprehenſores arguuntur. 44.d

Religionis diuinæ imperiti, etiam de Deo magnificè locuti ſunt 14.c
Religionis incremétum, felicitatem temporum vocant ſancti Theologi 258.d
Religionis maleficæ, veræq́ue & ſanctæ effecta 160.d
Religionis minor pars à maiore regatur neceſſe eſt 255.c
ſi Religioni vires detraxeris, illo rerum ſtatu nihil miſerabilius 254.b
quæ Religio vera 113.c
ſola Religio vera, Chriſtiana 226.c
Religio vna nunquam deficiens 15.a
Religio vna totius generis humani neceſſaria 3.d
vna Religio, vnaq́ue ſcientia de Deo 113.a
Reliquiæ multæ ex naufragio vetuſtiſſimorum ſcriptorum 3.a
Reminiſcentia 221.
Reminiſcentia de rebus æternis, antè 222.f
Rem quæ non appareat non eſſe, non ſequitur 134.c
Rem ſempiternam creauit Deus, quæ nũquam prius extitiſſet 220.a
Remuneratio bonorum 167.e
Renouatio quid ſupponat 120.c
de Renouatione ſæculi, locus Senecæ 206.f
Reperit qua autor partitione pugnatũ ſit cõtra calumniatorem primo libro 267.c
Repetitio antedictorum 59.c
Repetitio breuis ſuperiorum 120.f
Repetitio breuis totius capitis 5.c
Repetitio ſuperiorum 81.c
Repetuntur quædam à ſcriptoribus ad concinnum ordinem 138.e
Repudium diuitiarum alio tempore vtile eſſe poſſe, ſed repudium Imperij accedentis ad religionem, non ſine iniquitate futurum fuiſſe 259.b
Rerum diuinarum nõ inferiorum contẽplatio hominem beatum facit 233.d
Rerum humanarum finis 225.f
Rerum infinitas abſurda 121.b
Rerum omnium antiquiſſimus, Deus 151.a
Rerum omnium creandarum facilitas à Deo per ſpeculi ſimilitudinem intelligenda 89.d
Rerum omnium genitarum optimus mundus, cur 92.a
Rerum omnium ſciẽtia, ab Adamo hominibus tradita 1.c
de Rerum ordine, placitum Ariſtotelis 154.c
Rerum vniuerſalis, ſpiritualis formaliſq́ue ſubſtantia, mens 19.d
Res antiquæ incorruptiores 59.a
Res antiquiſſima Deus, vtiliſſimum omnium 110.e
Res corporeæ tribuuntur Deo, docendi cauſa 147.b
Res diuina declarata nomine corporeo 25.e
Res humanæ mutabiles, Deus minimè 127.a
Reſipuerunt philoſophi, vel inſcij 114.d
Reſipuit Proclus 115.c
Res nulla creata maior creatore 115.d
Res omnes creatas à prima & ſecunda die quomodo intelligendum 137.d
Reſponſum dæmonis 63.e
Res prioris ſæculi obſcuratæ 3.b
de Reuocanda in vrbem aqua virgine 293.c
Rex differt ingenio, genere idem eſt 82.b
Res exercituum, Deus 99.a
Rex, imago Dei viua 84.d
Rex minoribus negotiis intentus duntaxat, nõ vere habendus rex 84.d
Rex omnium bonorum Deus 38.d
Rex romanorum Chriſtus 20.f
Rex ſæculorum 28.d
Rex veritatis & dominus vniuerſi 19.b
Rex viſibilium & inuiſibilium, Deus 28.e
omnes Ritus deuij, violenti 57.d
Ritus prophani romanorum cœperunt eſſe ritus ſacri ſub Conſtantino 262.e
de Roma, ex præclaris ſcriptorum monumentis 290.a.b
Romam caput domiciliúmque pietatis eſſe decreto Conſtantini 255.f
Romana ciuitas patria omnium gẽtium, atque vrbs omnium Chriſtianorum 255.b
à Romana Eccleſia nũ recedunt viri ſancti, ſed ab ea implorant adiutorium 273.a
Romana Eccleſia non ſynodicis conſtitutionibus, ſed ipſius domini authoritate cæteris præeſt 272.e
Romana ſedes omnium reginã ſe agnoſcit, non videlicet vt regna repetat, ſed vult reges imperatoréſque regnare, modo dominam ac reginam eam agnoſcant 286.a.b
Romani, carmina Sibyllæ nõ intellexerunt 19.f
vrbs Roma nihili fuiſſet niſi ſupremi ſacerdotij dignitas eam reſtituiſſet 253.d
Romanorum & græcorum ignorantia 2.b
Romanum imperium quibus conſtet 257.b

S

SAcra Deo facienda non aliud agens 236.e
quæ Sacrantur Deo, ſacerdotes reiicere nec debent nec poſſunt 258.a
Sacrificia fieri ſolita ad auertandos dæmones 183.e
Sacrificiis delectantur dæmones 190.b
Sacrificiorũ nidore delectari dæmonas 186.f
ex Sacris litteris, & philoſophorũ libris, præclara Dei opificia in admirationẽ rapiũtur 220.f
ante Sæcula, à Deo nata mens 14.f.15.a
Sæculorum diuturnitatem, nõ æternitatem ſtatuit Plato 129.f
Salus expectatur, Chriſto rege 21.b
Sanctorum hominum actiones 239.b
Sapiens ſtoicorum 127.b
Sapiens ſimilis Deo, excepta morte 206.b
Sapientes omnes de mente conſentiunt 5.f
Sapientia à Barbaris 91.c
Sapientia abdita, apud quos 41.c
Sapientia à Deo data 219.d
ſola Sapientia, beatos facit 237.a
Sapientia Chriſtianorũm æterna, aliquo ſplendore inſinuata veteribus 23.e
Sapientia cur homini data 159.b
hodierna Sapientia de Deo, qualis æſtimanda 1.2.a
Sapientia Dei oritur à fonte ſuæ naturæ 67.c
Sapientiæ Chriſtianæ robur charitas 234.e
Sapientię coniunctam eſſe ſtultitiam eſt neceſſe 234.d

prima

primæ Sapientiæ fures, & ingrati philoſophi 115.d
Sapientiæ magnitudo, facit excellentem virtutem ac bonitatem 106.e
Sapientia & amor, idem 148 f
Sapientia, & pietas Hebræorũ & Iob vnde 2 d
Sapientia & virtus, non cadunt in res viles & mortales 216.a
Sapientia eſt cum Chriſto 230.f
Sapientia eſt pietas & cognitio Dei 234.b
Sapientiæ veræ effecta 229.a
Sapientiæ veteris veſtigia r.f
Sapientia filius Dei 40.e
Sapientia, manna: eadémque cæleſtis beatitudo 27.b
Sapientiam humanam cur nihili fecerit Socrates 233 e
ſapientiam pene omnino deletã reſtituit Chriſtus 196.c
ſapientia, omni motu velocior 102 b
ſapientia omnium ætatum temporúmque voa, prioribus obſcura, poſterioribus vero clara illuxit 99.e
ſapientia omnium ſæculorum, quæ perobſcura fuerat apparuit noſtris ſæculis lucidiſſima 19.c
ſapientia patris 50 d e
ſapientia pietatis fructus 193.f
ſapientia quid 77.e
ſapientia ſemper fuit, quanquam erroribus obſcurata 56.a
ſapientia ſiue Veritas tribus gradibus ad homines progreditur 3.b
ſapientia, ſolius Dei profeſſio 77.b
ſapientia tribus modis periclitata a f
ſapientia vetus, vt communicata variis populis 2.e
ſapientiſſimi ea veteribus, qui, 61.d
ſatan, cur princeps mundi appellatus 189.f
ſatrapæ nomen vnde venit 261.c
ſaturnus dæmon 64.c
ſaturnus quid 148.d.e
ſcelera videt Deus 110.c
ſcelerum caſtigatores, Dij 165 f
ſcelerum princeps dæmon 186 e
de Sceptris imperialibus 263.b
ſcientiæ altera primordia 1.f
ſcientia & cultus Dei, ſinis rerum omnium 249.d
ſcientiam Adami multi exceperunt pauci perceperunt, & cur 1.c
ſcientia Hebræorum ſyncerior ac nobilior 2.d
omnem ſcientiam exuperat Deus 99.f
ſcientia à primis tradita patribus, hominum incuria & barbarie labefactata eſt 1 e
ſcientia prima vnde nata 1.b
ſcientias ſecretas ſibi familiare habuerunt Chaldæi & Perſæ 4.a
ſcientia veterum ſæculorum, tanquam hæreditas poſteris tradita 3.e
ſcientia vna rerum omnium 1.b
ſcintillę multæ lucis diuinę in philoſophia Ariſtotelis 34.c
ſciri non poteſt qualis Deus ſit 6.e
ſcripſerunt primi Homerus & Heſiodus 2.f
quę ſcripſerunt priſci & ſancti Theologi de excellentia ſedis Apoſtolicæ, ſimilia his quæ decreto ſuo cõplexus eſt Conſtantinus 277 e.f
ſcriptor primus Moſes 155.b
ſcriptores multos legerat Plato 5.f
ſcriptores, quo vetuſtiores, eo meliꝰ de voo Deo loquuti 170.a
ſcriptorum mos in narrando 137.f
ſcriptorum pars melior ſeruata 2.f
ſedem beati Petri viſitare eamque in omnibus imitari conantur Eccleſiæ 273.b
ſedes, ac natales Imperij Romani eſt Roma, cũ toto occidente 278.d
ſedes bonorum & malorum diſtinctæ 240.b
ſedi apoſtolicæ omnia regna nobiliſſima ſubiecta, quomodo 285.d
de ſedibus patriarchalibus in edicto Conſtantini nominatis 262.b
de ſedis Apoſtolicę precellentia Valẽtiniani & Gallæ placidiæ teſtimonia 283.d.e
ſedum cæleſtium deſcriptio 243.b
ſemen quid 201.b
ex ſeminibus, cuncta producuntur 154.d
ſeminis vis in animalibus 200.d
ſeminum certus ordo, quid 160.e
ſempiterna poteſtas, ſapientia, beatitudo, in Deo 56.e
ſempiternitas vitæ futurę impeditur ab æternitate præſentis 157.f
ſenatum nominat Conſtantinus Optimates ac ſatrapas 261.b
ſenatus Romanus ex omnibus gentibus conſtat 255.b
ſenecæ laus 102.e
ſenecæ loca, quibus Deus vnus cenſetur 103.b
ſenecæ locus de Deo 70.e
in Senecãm differendum iudiciũ de Deo 36.b
ſenſus brutorum melior & diuinior quàm corpus ſit ſenſus capers 114.f
vt Senſus fallaces ſunt, ſic animus ſæpe 121.b
tres Senteotię cur dæmones peccarint 194.a
ſententiæ veterum philoſophorum, coguntur etiam recentes ſubſcribere 54.a
ſententia communis omnium gentium de dæmonibus 184.c
ſententia de Deo 83.a
ſententia Democriti de Deo 11.a
ſententia paganorum de caſu dæmonum 194.f
ſententia Platonicorum de mente 9.b
ſententia Plotini de anima mundi 37.c
ſententia Porphyrij de meote principe ſeu vltramundana 51.d
ſeparationis aquæ à terra ratio 141.f
ſerapis de Deo 69.a
ſeraphio quid 9.a
ſermo Donationis nõ erat purè Romanus 261.b
ſermo omnis magni genitoris, Theologia a d
vnus Serpens tentauit primos parentes 194.b
ſeruator humani generis cognitus Gẽtibus 28.c
ſexuum diſtinctio à Deo 87.a
Shem filius Noë a.d
Sibylla Erythræa 4.a
Sibyllæ Erythrææ oracula 191.c
Sibylla Erythrea, vnde denominata 19.e
Sibyllæ Perſicæ vaticinia de Chriſto ſeruatore 21.c
Sibyllę multa prædixerunt 24.f

Sibyllæ tres apud quos 24.e
Sibyllæ Sambethe chaldæa 24. libros ſcripſit 2.d
Sibylli verſus 20.a
Sibyllini verſus non intellecti Paganis 51 e
de Sibylis mira quibus non eſt omnino credi-tum 24 d
Signum magni animi, mortem non metuere 207.c
Silentio, puriſq; cogitationibus colendus Deus 113.e
Similem ducit Deus ad ſimilem 53.a
Similitudine rerum corporearum Indificatus Proclus 117.f
præclara Similitudo ex Platone à ſpeculo & lecto vt probetur rerum omniū creatio à Deo 89.b
Simonides de Deo 53.c 77.c
Simplicij errores de æternitate 135.c
Simplicius de Deo 113.e
Simplicius vna cum Porphirio & Proclo paganiſmum tueri ſtatuebat 135.e
Simulacrum nullum Deo conſtitutum vt alijs Diis, cur 6.e
Simulata Laurentij pietas reprehenditur 253.f
Singularis Deus 52.d
Sobrietas & continentia, eſt Dei cultus 130.a
Societas inter Deum & homines per angelos 187 f
Socratis doctrina de animorum præmiis 239.f
Socrates veræ ſapientiæ aſſertor 229.e
Socratis dæmonium 182 d
Socratis dæmon 178.b
cur Sol à Deo creatus 91.f
Sol à Deo ſemel factus, à Moſe bis deſcriptus 158 b
Sol, animal ſempiternum 91.c
Sol creatus, cur 142.b
Sol, Deus 93.c
Sole nihil venerabilius apud Paganos 88.d
Sole quieſcēte, nullum poteſt eſſe tempus 125.f
Sol & Aether vnde factus, Triſmegiſto 123.e
Sol & Luna ſimulachra Dei pulcherrima 106 d
Sol filius ſummi boni 40.d
Solis bona 141.d
Solis commoditas 161 e
Solis creatrix 40.d
Solis curſus & creatio 75.f
Solis equi 123.e
Sol lucens & viſibilis, imago eius qui eſt in mente 18.c
σῶμα, vel σῆμα, quid 196.d
Sol nullus erat ante creationem 156.f
Sol, præclarum indicium Dei 107.a
Sol primum creatus, deinde alia omnia, Ariſtoteli 76.a
Sol vocatur, verbum Dei, quare 25.f
Somnium Iacob 169.f
Somnum per ſomnum melius ſciri 81.c
Sophocles de Deo 53.e.151.f
Sortitio animarum triplex 245.b
Sortiri ſunt dæmones res humanas qua conditione 181.e
Spatium omne, quomodo intelligamus 127.d
à Speciali ad vniuerſale non valet ita conſecutio 125 e
Specie perdurant animalia, non numero 154.e
Speculatio animi, alia quàm omnes aliæ actiones 206.d
ex Speculo & lecto ſimilitudo vt probetur rerum omnium creatio à Deo 89.c
Spes neceſſaria virtutibus 118.e
beata Spes, quæ 239.b
Spiritualis & mentalis eſt diuinatio omnis non terrea 192.c
Spiritus, anima 14.b
Spiritus corpore nudati nō poſſunt mulieribus commiſceri, & cur 188.f
Spiritus domini ferebatur ſuper aquas, quare 142 b
Spiritus immundi 185 d
Spiritus ſancti appellatio nomine animæ 43 f
Spiritu ſancto cuncta viuificantur 50.d
Spiritusſanctus hypoſtaſis 48.f
Spiritus ſublimiores hominibus comites dari 158.c
Statoris officium reges & imperatores ſummo pontifici exhibent 276.e
Status cæli duplex 156.f
Status mentis æternæ 157.b
Stellæ ante herbas 145.b
Stellam prædixit Sibylla 20 d e
Stella ſupercæleſtis 31.d
pia Stoic. verba 112.c
Strabonis locus de Moſe 136.b.c
Studiorum omnium meta, ſapientia 234.a
Stygij canes 185.f
Stylum donationis eſſe alicuius Chriſtiani qui non omnino Romanè loqueretur 261.d
quis Stylus quo Conſtantinus & alij Imperatores huius temporis vterentur 288.d
Subſtantia animæ, non eſt à ſemine 201.c
Subſtantia bonitatis diuina natura 111 c
Subſtantia idem atque mens, bonū vnitas 13.c
Subſtantia mentalis 41.a
Subſtantia quid 176.c
Subſtantiæ ſupercæleſtes, creatæ 171.e
Subſtantia noſtra, non eſt ipſe Deus 214.c
Succeſſio continua 200 f
Suetia & Noruegia ſoluunt Romanæ Eccleſiæ vectigal 286.f
Suidæ laus 50.c
Summi pontificis ſuper alias poteſtas qualis 274.a
quid pro Summo bono habitum apud omnes 111 e
Summum bonum multis modis intelligendum 95.a
Summum, non niſi vnum eſſe poteſt 58 c
σὺν θεῷ, iuuante Deo 98.f
Superbia regis Aſſyriorum 194.a
Superiores patrem nouerant 29.f
Superſtitio barbara, Deos appellare aſtra 71.a
Superſtitione Chaldæorū doctrina de Deo fœdata 81.f
Superſtitionem miſcere cum religione, periculoſum 180.b
Superſtitio vnde primum 91.b
Superſubſtantialis vnus 171.a
Supplicia ſubterranea 186.a
è Suppoſitione rei falſæ, verum collegit Plato 229.a

Supremi Dei cognitio, vera ſapientia 226.f
non eſt Supremus, niſi vous 236.f
Suſtentatio rerum à Deo, quomodo 38.e
Sydera Deos putaruor Plato, & Stoici 12.h
Syluæ 161.b
Syluester non poterat ſpernere quæ non ſibi, ſed Petro & Criſto donabantur à Conſtantino 157.d
quibus Syluestri hiſtoria firmetur 268.a
Symbolum Athanaſij 242.d
Symbolum Dei, quid 212.c
Syrianus de Deo 62.d

T

Teletarches, quid 173.e
Templa apoſtolorum Petri & Pauli à Conſtantino ædificata 263.a
duo Templa Dei, Mondus, & anima rationalis 26.a
Templa Deorum, cæleſtis patria 243.c
Templa Deorum cæleſtes ſedes 166.c
Templa Deorum Romæ facta eccleſiæ ſanctorum ſub Conſtantino 262.e
de Tempore tantum habemus τὸ νῦν, Ariſtoteli 123.a
Temporis partes i. reuolutiones, cum mundo conſtituit Deus 92.d
ſi non ſit Temporis principium, quid ſequatur 125.b
Temporum anni viciſſitudines 162.b
Tempus anteactum incomprehenſibile Platoni 129.e
Tempus cum cęlo & mundo natum 123 b
Tempus eſſe potuiſſe, nondum creato cælo, falſum 125.d
Tempus & æternitas non idem 156.c
Tempus & æuum non idem 139.e
Tempus imago æternitatis 123.e
Tempus, motus, cælum: tria inſeparabilia 122.f
Tempus non poteſt dari, in quo tempus inceperit 125.c
Tempus non poteſt eſſe ſine cælo 156.e
Tempus, optimus pietatis præſul, omnia ſenſum perficit 259.e
Tempus vnde colligitur 125.d
Tenebræ, Chaos, hyle 141.e
Tenebræ ſuper faciem abyſſi, quid, 144.d
cur Ter maximus appellatus Triſmegiſtus 50.c
vetus Terminus veræ philoſophiæ 232.b
Terra, Chaos, ὕλη 10.d
Terræ ortus 148.e
Terra & aqua creatæ 141.f
Terra & aqua primo creata, & cur 137.e
Terra inanis & vacua initio, quomodo 108.f
cur Terra lata vel rotunda 78.e
Terreſtres, cur dicti dæmones 185.f
Terreſtribus conatur Laurentius conuincere ſe deiicere cæleſtia 260.a
nulla in Terris felicitas 232.f
Teſtimonia de Mente 9.d
Teſtimonia magorum & Sibyllarum de filio Dei 4.h
Teſtimonia Veterum de principatu Eccleſiæ Romanæ 273 d.e.
ex Teſtimoniis paucorum elicienda veritas 3.d
de Teſtimonio animæ 186.d
Teſtimonium antiquitatis 34.d
Teſtimonium grauiſſimum vetuſtatis 238.e
Teſtimonium Ioannis Iouiani Pontani de Laurentio Vallenſi 290.f
Teſtimonium ſuper imaginibus ex hiſtoria Syluestri, qui imagines Petri & Pauli Conſtantino oſtendiſſet 268 a
Teſtimonium vetuſtatis fideliſſimum 36.h
Theatrum mundi 106.c
Thales 3.f
Thales Mileſius Deum dixit antiquiſſimum & ingenitum 56.e
Thaleris placitũ de aqua principio rerum, quod intelligendum 151.a
Themiſtius ſibi contradicit 224.e
Theodorus Platonicus de duplici mente 10.a
Theophraſtus 3.c
Theologia Ægyptiorum veneranda 137.a
Theologia concatenata 39.d
noua Theologia detexit quæ latebant in vetere 33.a
Theologiæ antiquæ de mente teſtimonia 5.b
Theologiæ chriſtianæ ſumma 17.d
Theologiæ finiõma poëſis 59.a
Theologiæ maximum ſacramentum filium à Patre angelum miſſum 17.c
Theologia Empedoclis. 60.c
Theologia & religio ſæculorum omnium 58.f
Theologię gręcę princeps Orpheus & eius laos 29.a
Theologia Græcorum à Barbaris 90.d
Theologia græcorum & Barbarorum eadem 35.c
Theologia Græcorum vnde nata 44.b
Theologia maiorũ ſcyrpis & latebris abſconſa, atque figmentis obruta 1.e
Theologia mira Platonicorum 13 d
noſtram Theologiam nihil aliud eſſe quàm Priſcæ & caligantis ſcientiæ reuelationem 242.h
ſuam Theologiam, vnde Proclus hauſerit 44 d
Theologia naturalis 70.b
Theologia nouiſſima 4.b
Theologia perennis 56.e
Theologia Plotini de Genitore 16.b
Theologia prophana, cæleſti theologiæ aſſenſum præbuit 237.d
prima Theologia quæ tradidit 55.e
in Theologia quid, maximum 3.d
Theologia Stoicorum aut noſtra, aut è noſtris 211.h
Theologia Triſmegiſt. quàm conſentiens cum Moſaica 141.a
Theologia vetus Hebr. Chald. & Ægypt. nunquam cælum & aſtra pro Diis habuit 164.a
tota Theologia, vnde ducatur 20.c
Theophanis teſtimonium de baptiſmo Conſtantini 280.c
Theophraſtus de Deo 83.d
Θεῦ nomen quibus tributum 177.b
Theſauri Iouis, apud Orpheum, quid 146.e
Θησαυροφυλάκια Conſtantini non in vna biblio-

theca deliteſcit ſed omnis Græcia ipſum adorat 255.e
Theuth ægyptius 35.e
Theut, vel Tat, filius Mercurij 23.c
Tiguium oomen deprauatũ, pro Igulom 250.b vbi ſitum c.e
Titanes, & Titanium oomen dæmoniacum 191 c
Torquentur animo quibus inſtat fatalis diem 140.f
Traditio ſapientię quę principium ſumit à Deo 3 c
de Tranſitu animorum 146 e
de Tranſitu Conſtantini aut eius ex vrbe diſceſſu hiſtorici nihil ſcripſerunt 280.a
Tres mentes, reges, ſeu intelligentiæ 41.b
Tres Sibyllæ apud quos 24.e
Triada ſuot venerati, Platonici 41.f
Tria de Deo ſtatuuot veteres, eſſe priocipium incorruptibile, immortale 61.a
de ſancta Triade, oraculum 51.c
Τριάδος myſteriũ explicare conatus Parmenides 19.a
Tria numina, tres reges, vnus Deus 12.e
Tria principia Platoni, voitas, meos, anima 43.e
Tria ſemper ab æterno 50.e
Tribus maximè homines probi fiunt 77.d
à Tribus, omnia depeodent 39.c
Trinitas cauſa omnium 172.d
Trinitas, ſupremum Theologiæ cacumen Platonicis confeſſa 42.d
de Trinitate fides & ratio ſeu perſuaſio data non ex hominum inſtituto, ſed diuino monere 46.c.
S. Trinitatem omniáque myſteria quæ prædicatur de ea in religione Chriſtiana venerarur Conſtaotinus 256.a
in Trioitate non confundendæ perſonæ 47.f
de Trinitate poſteriores caſtigatius loquuti 39.f
Trinitatis pulcherrima diſtinctio & declaratio 39. d
Trinus Deus, terna diuinitas agnita Platonicis 48.c
Triſmegiſti de verbo teſtimonium 22.e
Triſmegiſti & Platonis de Deo, aſſertio 97.a
Triſmegiſtus, Moſem ſequutus 128.f
Triſmegiſtus ſummam diuinitatem confeſſus 54.f
Tu es Delphis inſcriptum 110.e
Typhones & gigantes, mali dæmones 195.a
Typhon, vis dæmoniaca 190.a

V

VAgantor per omnia dęmones 191.b
Vagi dęmones cælóque labentes 189.e
Vagitus iofantium 163.a
Valentiniani & Gallæ Placidiæ teſtimonia de præcelleotia ſedis apoſtolicæ 283.d.e
Vanitas idearum Procli 172.e
à Vapore terreſtri non pendet diuinatio 192.e
Varibus mioiſtris vtitur Deus 99.b
modus Vaticioandi Appollinis Pythiæ naturá inclinaram declarauit 193.
Vaticioia non per booos tantum ſed & malos edita 219.c
de Vdonibus 264.a
Veneficia & incantationes, ſunt malorum dæmonum 180.d
Ventorum commoda 162.c
Venti cur creati 103.a
Veraciſſimus moſes, quibus ſignis colligitur. 136.d
Vera contemplatio noo verſatur circa minora. 233.c
Vera eſt à Deo Philoſopbia 239.d
Veram philoſophiam, vt philoſophi aſſeruerint 229.b
Veram religionem abſentem philoſopbi admirati 235.c
cum Veram ſapieotiam nullus veterum docuerit, oeceſſe fuit eam doceri poſtremo à Deo vero Ieſu Chriſto 229.c
Vera pietas 85.a
Vera pietas & religio, vnde & quã vtilis 226.c
Vera religio quid 227.c
Verba Dyoniſij ad friuola commentitia derorſit Proclus 171.c
duo Verba, voum exemplaris: inuitationis alterum 27.c
Verbo Dei creata omnia 25.e
in Verbo latitant principia rerum omniũ 23.b
Verbo mundus ſuſtinetur 31.b
Verbo non manibus, Deus mondum creauit 145.c
Verbo omnia facta 22.e
Verbum, Creator mundi 6.f
Verbum Dei cæli & terræ creatorem Deus cogoouit 30.b
Verbum Dei diuiniſſimum, Platoni 24.b
ipſum Verbum Dei, mundus idealis 59.c
Verbum Dei ſuſtentatio mundi 86.a
Verbum Dei vinculũ indiſſolubile totius mundi 9.c
Verbum, dux ad perueniendum ad Deum 25.e
Verbum opifex 22.c
Verbum, orgaoom Dei 26.f
Verbum prolificum 23.a
Verbum quid 22.d.29.d
Veri dæmones, qui & quales 183.a.195.e
Veriorem & meliorem eſſe noo potuiſſe religionem, quàm ſit chriſtiana 226.d
Veritas apud paucos reſtitit 1.e
Veritas demerſa in profundo 74.f
Veritas habet ſuos impetus 238 b
Veritas hiſtorię Syluestri tribus firmata 268.a
Veritas nunquam latuit 18.c
Veritas ſemper clareſcens 22.a
Veritas tandem reuelata quę diu latuerat 41.e
Veritas vna ſemper eſt & fuit 106.a
Veritas vna, vt creator vnus 116.d
Veritatem Chriſtianam inſectabantur pagani cuius miſteria latebant in ſcriptis Platonicorum 18.e
ſolam Veritatem & ſapientiam ſuperſtitem 117.b
Veritatem fateri coactus Ariſtoteles 34.a
Veritatis æſtus, rapit interdum imprudentes 155.a
Veritatis deprauandæ cauſſa 1.f
Veritatis deprauator Proclus, quanquam doctus

ctus 125.a
Veritatis hoſtes philoſophi 111.d
Veritatis imaginem falſa ſæpe induunt 176.f
Veritatis magna vis 22.c
Veritatis veſtigia omnibus ſæculis, atque apud omnes 2.a
Verſus acroſtichi 20.f
Verus amor, materia vniuerſi 150.a
Verus Deus, 93.b.51.f
Veteres ad ſcribendum ſegnes eur 2.e
apud Veteres, nihil de infinitate 61.b
Veterum monumentorum inſcius Laurantius Valla 266.e
Veterum ſæculorum ſcientia, tanquam hæreditas poſteris tradita 3.c
Vetuſtas mundi duplex 247.e
Vetuſtas hiſtoriæ Syluestri, & quod proferebatur celebriſque erat tempore Adriani, veritatem illius probant 269.b
quicquid à Vetuſtate prodiium fuit colendum & complectendum 34.f
Vetuſtate deteriores ſcientiæ 1.e
Vetus & noua philoſophia conſentientes. 31.f
Vetus Theologia 3.f
Vetus theologia Hebr. Chald. & Ægyp. nunquam cælum & aſtra pro diis habuit 164.a
de Veſtibus omnique Imperiali magnificentia 263.a
quo Vetuſtiores philoſophi, eo in doctrina puriores 55.b
Vetuſtiores philoſophi, meliores, poſteriores vero, deteriores 155.c
Vetuſtiores veriores, poſteriorũ vero ratio fuit obſcurata 117.c
Vetuſtiſſimus ſcripturarum ſenſus verior 196.d
duæ Viæ 238.b 139.e
Videmus longe plura animis quàm oculis 30.a
Videt omnia Deus 68.d
Vinculum amoris in animalibus 9.b
Vindex ſcelerum Deus 119.a
ad Vindictam tardus Deus 107.d
de ſera Vindicta nominis 54.a
Vir bonus, dæmon 93.d
Vires Dei ſuperant omnes naturæ difficultates 218.c
Viri ſancti & eruditi neceſſitatis tempore, non ſolum à ſancta Romana eccleſia non recedunt, ſed etiam ab ea adiutorium implorant 273.3
Vir non Chriſtianus principia Chriſtianæ ſapientiæ approbauit 32.e
Viro pio neque viuo neque mortuo, quicquam mali euenire poteſt 245.f
Virtus, ſimilitudo Dei 237.f
Virtus Diuina infatigabilis 85.f
Virtus humana, quæ 107.b
Virtus quid 204.d
Virtutes heroicæ 80.d
Virtutes inſignes non omittendæ in vitiis notandis 162.d
Virtute ſuperior, Deus 80.c
Virtutis radiatibus ſublatis, tota philoſophia perit 119.e
Virtutum diuinarum homines participes 80.e
Virtutum maxima pietas 87.c
Virum bonum à Deo non negligi 241.d
Viſibile & intelligibile 94.e
Viſibiles aliquando angeli 180.d
Viſibilia non ſunt omnia 104.e
Viſibilibus exemplis, inuiſibilia capienda 22.a
Viſibilis Deus, quomodo 145.e
Viſibilis mundus inſtructus à diuiniſſimo verbo 158.b
Viſio Conſtantini cum baptizaretur 271.c
Viſionis diuinæ dulcedinem nunquam guſtaſſe dæmonas 193.e
Viſio Triſmegiſti 141.a.b
Vita angelorum, quæ 171.f
Vita cælicolarum 71.d
Vita Deorum, quæ 80.c
Vitæ domina eſt anima 209.c
Vita hæc noſtra, peregrinatio 207.e
Vitæ huius breuitas, beatitudine vel ſupplicus minime penſitanda 132.a
Vitæ incommoda, quanta 161.a
de Vitæ myſteria quid attulerit ſermo Hegeſiæ 118.e
hæc Vita fugienda ſapientibus 157.e
Vita hominibus ad ſupplicium data 158.d
Vita hominis duplex 202.c
alia Vita melior eſt quàm hæc corporea ſic 127.c
nemo Vitam inſpirat niſi Deus 46.e
Vita, Mens, dea 47.b
Vita pura, digna ſuperiorum ſocietate 131.b
quid eſt Vita, ſi ſit æternus mundus 118.d
Vita vera ſecundum mentem 202.d
Vitiotum agmen inducitur, tollitur virtus, ſi mundus æternus 119.a
Viuos homines, mortuos eſſe 240.d
qui piè Vixerint, ad cæleſtẽ ſedem ire poſt mortem 221.f
Vna bonitas, ſimplexque vnitas 45.f
Vna, veràque religio polluta quidem hominum errore, ſed in ſapientum retenta animis 211.b
Vnam eſſe omnium animam, quomodo intelligendum 223.e
Vnitas, cauſa & autor vitæ omnium 62.e
Vnitas Dei, Chaldæorum opinione 58.b
Vnitas Dei, tribus argumentis probatur 64.d
Vnitas diuiniorum vnitatum creatrix 116.a
Vnitas entis, & ens vnitatis, eſt 45.b
Vnitas & vnum principium 58.e
Vnitas immobilis 59.b
Vnitas ineffabilis, principium omnium 43.f
Vnitas Iupiter 147.
Vnitas mentem præcelit 13.b
Vnitas menti præfertur, & cur 44.c
Vnitas, omnium rerum principium 57.f
Vnitas per excellentiam ibid
Vnitas principium 58.e
Vnitas, principium, bonum, idem 114.c
Vnitas principium, Phanes, terminus, apud Hermiam, quid 174.d
Vnitas ſupereminens omnium deorum, id eſt, angelorum cauſa 171.e
Vnitas ſuprema ante omnia producit diuinas ἑνάδας 170.e
Vnitatem eccleſiæ docet Paulus & Cyprianus 282.c
male collegerunt Vnitatem eſſe vbi eſſet ſimitudo 224.e

Vnitates, angeli 171.a
ad Vnitate viſibilia & inuiſibilia profecta 57.c
Vnitatis contemplatio, eſt finis cõtemplationis 113.b
Vnitatis intuit' finis omnis philoſophiæ 232.d
Vnitatis proceſſus ad ens 45.b
Vniuerſalis participatio eſt ſolius Dei 172.a
Vniuerſi natura vna, variæ & quidem infinitæ functiones 154.f
Vniuerſum à mente profectum 16.d
Vniuerſum & mundus, quid differant 60.b
Vniuerſum & vnum, idem 60.c
Vniuerſum, mentis imitatio 10.e
Vniuerſum quibus conſtat 85.f
ab Vno omnia pendent, ſed per mediam mentem 14.e
Vnum & Bonum 44.e
Vnum & vniuerſum, nomina Dei ex Xenophane 61.f
Vnum principium, tres perſonæ 51.a
Vnus Deus à cunctis confeſſus 60.b
Vnus Deus apud Platonem 164.f
qui Vnus eſt, nomine non eget 58.a
Vnus mundus & non plures, quare 128 c
Vnus rerum fons 3.f
Vnus ſuperſubſtantialis Deus, alij ſubſtantiales 176.b
Vocabula Patris & filij eadẽ atque Boni & mentis 16.a
Vocem Conſtantini eſſe totius concilij vocem 274.c
Voluntatis liberæ omnes angeli creati 188 e
Voluptas venerea mortifera 230.f
veræ Voluptates, quæ 99.a
Voraginenſis, ſanctæ vetuſtatis ignarus 267.a
non paucas Vrbes Conſtantinus principi eccleſiatum dedit, ſed vniuerſum occidentem 255.f
Vrbs maxima aut domus, totus mundus 26.c
nihil Vtile ſine ſapientia 234.c
quæ ad Vtilitatem veniunt ſpecierum, ea cadunt ad interitum indiuiduorum, ſi omnia ſint ab æterno 118.c

X

Xenophon de Deo 57.a
Xenophanes non phiſicus ſed Theologus. 62.a
ὕπαρχος filius Dei dicitur 26.b

Z

ζεὺς δῖος quid 82.c
Ζῶα καὶ δία, quaſi δι' ὃ ζῶμεν 74.b
qui Ζῶα, vel Δία, Deũ appellarint 65.a
Zonaras, totam hiſtoriam Siluestri recenſet cõgruitque cum Artemio ſuper cæde Fauſtæ & Criſpi 281.b.c.d.e
Zoroaſter & Mercurius, vetuſtiſſ. 136.b
Zoroaſtris error de duobus principiis 214.a
Zoroaſtris philoſophia 24.c

FINIS.